BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
G
16
NAPOLI

Digitized by Google

PETRI GASSENDI
DINIENSIS ECCLESIÆ
PRÆPOSITI,
Et in Academia Parisiensi Matheseos
REGII PROFESSORIS
MISCELLANEA;
VIDELICET

I. Diogenis Laertii Liber X. cum nova Interpretatione, & Notis.
II. Vita Epicuri, Peireskii, Tychonis Brahei, Copernici, Peurbachii, & Regiomontani.
III. Abacus Sestertialis, seu de valore antiquæ monetæ ad nostram redactæ.
IV. Romanum Calendarium compendiose expositum.
V. Manuductio ad Theoriam Musices.
VI. Notitia Ecclesiæ Diniensis.

Tomus Quintus.
CUM INDICIBUS NECESSARIIS.

FLORENTIÆ
Typis Regiæ Celsitudinis
Apud Joannem Cajetanum Tartini, & Sanctem Franchi.
Cum Approbatione.

Digitized by Google

I N D E X

Librorum, Partium, & Capitum hoc Volumine contentorum.

fuit,

Digitized by Google

DE VITA, ET MORIBUS EPICURI.

LIBER I.

De ortu, ac serie vitæ Epicuri.

LIBER II.

De morte, & successione Epicuri.

LIBER III.

De occasione, & auctoribus quæsitæ Epicuro infamiæ.

LIBER

LIBER IV.

De objecta Epicuro impietate.

LIBER V.

De objecta Epicuro malignitate.

LIBER VI.

De objecta Epicuro gula.

LIBER VII.

De objecta Epicuro venere.

LIBER VIII.

De objecto Epicuro odio liberalium disciplinarum.

VITA PEIRESKII.

Cujus res, & verba recensentur in Indice generali.

VITA

Digitized by Google

VITA TYCHONIS BRAHEI.

Cujus res, & verba recensentur in Indice generali.

VITA COPERNICI.

Cujus res, & verba recensentur in Indice generali.

VITA PEURBACHII, ET REGIOMONTANI.

Cujus res, & verba recensentur in Indice generali.

Sestertiorum moneta Gallica expressorum Abacus.

Romanum Calendarium compendiose expositum.

CAPUT PROOEMIALE.

PARS PRIOR.

De origine, & progressu Romani Calendarii ad reformationem Gregorianam usque.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarii a Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, ut constare perpetuum possit.

5. Ter-

Digitized by Google

CAPUT COROLLARIUM.

Manuductio ad Theoriam, seu partem speculativam Musicæ.

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Civitate Diniensi pauca præmittuntur.

PARS SECUNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

Digitized by Google

CONCILIUM AVENIONENSE

Anni M. CCC. XXVI. ex MS. Codice Statutorum Ecclesiæ Diniensis.

ELENCHUS

Locorum editionis Lugdunensis, quæ in hac emendata sunt.

EDIT. LUGD. Pag.	c.	v.		EDIT. FLORENT.	Pag.	c.	v.
4	2	47	καὶ	καὶ			
6	2	34	Μητρίδωρος	Μητρόδωρος			
8	2	35	γεγόνασι	γέγονασι			
12	2	16	ἀφθῆναι	ὠφθῆναι,			
13	1	6	Φαινομένων	Φαινομένων			
		24	σομπαθῆας	συμπαθῆας			
95	1	50	hariolandi	ariolandi	74	1	69
		66	quam de graveis inter graios	Graviter Graios inter. Quædam editiones habent: *Quam de Graiis inter Graios, &c.* in quo versu si dematur *Quam* sensus planus, & integer habetur.		2	14
	2	10	hariolando	ariolando			21
		19	prophanautur	prophanaretur			30
96	1	4	ὄξεως	ἕξεως	75	1	4
		9	Ἑ"λλυνας	Ἑ"λληνας			59
100	1	11	nervosa, & lignea δορκάς	nervosa, & lignea δορκάς; *sunt qui legant*: nevosa, & ligo'a, &c.		1	8
		53	jactata	jaculata	78	2	54
		60	possit	poslit			61
	2	21	At gemina, & mammosa Cerea est ipsa, &c.	At λάβρα, immanis, acrisque, est ida, &c.	79	1	17
		55	ἀκάτεκτον	ἀκάθεκτον			45
102	1	21	mentiendas	metiendas	80	1	59
			ὑπερπληρωμένον	ὑπερπεπληρωμενον		2	10
	2	12	ἔβλαψεν	ἔβλαψε		2	46
	2	16	*Serm. 6. Saturn.*	*Serm. 6.*		2	15
				Saturn.		2	53
103	1	7	ἀπολείπῃ,	ἀπολείπει	81	1	34
		9	minus deferere	quomodo deferere			36
		10	neque possit	quomodo possit			36
105	2	35	vide	video	83	2	20
106	1	43	seu	sed	84	2	15
109	1	35	percepi	præcepi	86	2	43
			marg. adverf. Eth.	*Adv. Mathem.*	88	2	m
111	2	53	malitia	militia	89	1	26
113	2	36	ne	nec	90	2	24
114	1	8	quosque labores propter suam voluptatem suscipiet proper amici voluptatem	quosque labores propter suam voluptatem susciperet, eosdem suscipiet proper amici voluptatem	91	1	9
		16	cousuetudinum, instituendarum amicitiarum	consuetudinũ instituendarum amicitiarum			15
115	2	9	ἠλίου anathema	ἐμμαθῆναι		2	64
116	1	49	simpliciaque	suppliciaque	93	1	19
	2	47	χρηματίζεσθαι	χρηματίζεσθαι		2	4
117	1	8	οὐκ	οὐχ	93	2	22
118	1	mar.	12. præpan.	14 præpar.	94	2	m.
119	1	15	quod Dogmatici	quo Dogmatici	95	2	9
	2	12	ἐνόπνια	ἐνύπνια			67
120	2	32	τὸ Φρικωδέςατον	Φρικωδέςαται	97	1	11
123	1	37	præterim	præsertim	99	1	37
124	1	24	imprimia	in primis	100	1	7
125	1	4	Φρονίμως	Φρονήμως		2	43
		36	Φρονίμως	Φρονήμως	101	1	1
125	2	27	Ut non plus habeat sapiens quod gaudeat, quã quod angatur	Ut non plus habeat sapiens quo gaudeat, quã quo angatur			57
126	1	45	quæ cœpta a verbo οἴονται, impersonali facto ex οἴεται	quæ cœpta a verbo οἴονται, facto ex impersonali οἴεται		2	64
127	1	pen.	imprimia	in primis			pen.
130	1	25	βίων ἀρεσμένον	βίον ὡρισμένον	105	1	61
		37	ὀςέου	ὀςρέου		2	1
131	1	5	τὸ θανάτῳ	τῷ θανάτῳ	106	1	29
133	1	7	quod gaudeat, quam quod angatur	quo gaudeat, quã quo angatur	108	1	3
		54	itera dum	iterandum			47
135	2	41	ἀγαθῶν	ἀγαθὸν	110	1	19
136	1	8	eodem pæne sensu, ac modo, quod partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menæceum, continet veræ voluptatia declarationẽ, conscripta	eodem pæne sensu, ac modo, quo partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, cõtinet veræ voluptatis declarationem, conscripta			37
		43	. . . . . .	certantes iter infestum fecere viai.	111	1	17
		54	. . . . . .	quãdoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque			27
139	2	42	averruncandum	averuncandum	114	1	30
145	1	18	ralata	relata	118	2	50
147	2	26	respondesmus	respondemus	121	1	30
150	2	5	Ἀνακεναι. Ἀνακαῖαι	Ἀναγκαῖαι. Ἀναγκαῖαι	123	2	44
							45
153	1	48	tætro	tetro	126	1	26
156	2	60	ποιεῖθ	ποιεῖσθαι	129	1	43
157	1	44	arefcere	arcessere	129	2	10
160	1	65	ἀπώς	εἰδως	132	1	46
161	2	49	δύνανται	δύναιντο	133	1	14
162	2	13	Prineipium	Principum	134	1	24
		38	utititas	utilitas		1	37
166	1 2	17 3	Jamblicus	Jamblichus	137	2	10 26
173	1	31	verè	verò	145	2	1
179	1	1	Appellem	Apellem	151	1	23
					180	1	47

EDIT. LUGD. Pag.	c.	v.		EDIT. FLORENT.	Pag.	c.	v.
180	1	47	περὶ Φύσεως λζι.	περὶ Φύσεως λζ'.	152	2	3
181	2	43	Περὶ βασιλειας	Περὶ βασιλείας	153	1	48
182	2	14	μίαν ἢ ἀντων	μίαν ἢ αὐτῶν	154	1	6
183	1	15	Μτιτρῴω	Μητρῴῳ	155	1	17
		35	ἀπὸ ἱμῶν	ἀφ' ἡμῶν			36
	2	2 3	τιμῖν	ἡμῖν			52
		9	τιμῖν	ἡμῖν		2	5
		16	τίμῶν	ἡμῶν			12
		25	Επιμελεῖσθω	Επιμελείσθωσαν			22
		27	ἀνlων	αὐlῶν			24
		29	ἳλικίαν	ἡλικίαν			27
		30	ἔλlιται	ἔληlαι			
			μεθ' ἀντοῦ	μετ' αὐlοῦ			28
		48	ἳλικίαν	ἡλικίαν			45
186	2	7	*His sibi me*	*His ubi me*	158	1	27
187	1	6	conturbernio	contubernio	158	2	19
192	1	26	Laertito	Laertio	163	1	26
200	1	1	atingamus	attingamus	170	1	1
208	1	67	Αημοκρίτυ	Δημοκρίτυ	178	1	28
210	2	19	Democtitum	Democritum	180	1	20
217	1	6	Hecraclitum	Heraclitum	185	2	20
219	1	46	impromptu	in promptu	187	1	37
227	2	49	non servati apud Epicurum decots	non servati apud Epicurum decotis	195	2	35
240		42	Mecœnantem	Mecœnatem	208		31
246	2	5	debilitantem stomachi contractam	debilitatẽ stomachi contractam	214	1	39
250	2	3	nullum frequentius, quam Constinianum	nullum frequentius, quam Constantinianum	217	2	24
257	1	42	Petrachæ	Petrarchæ	223	2	40
261	1	*ult.*	stellam esse ecentem	stellam esse recentem	228	1	23
261	2	64	quorumdum	quorumdam	228	2	11
269	2	60	Prægrandæis	Prægrandeis	235	2	15
		ult.	Cæmiterii	Cœmeterii			20
273	1	60	singulaum	singularum	238	2	10
279	2	17	comprimis	cumprimis	243	1	57
287	2	6	delineatiotionem	delineationem	250	1	48
		19	ille	illi			61
		36	frida	frigida		2	4
291	1	35	Hiemialem	Hyemalem			11
295	2	12 13	a Citharifte promotorio	a Citharifte promontorio	257	1	57
296	1	12	oppipare	opipare	257	2	48
305	1	46	confitgutationũ	configurationum	265	2	62
315	1	43	quadamque	quasdamque	273	2	56
317	1	51	luei	lucis	275	2	24
318	2	49	constituisset	constitisset	276	2	62
333	2	41	incalcescebat	incalescebat	290	1	55
334	1	31	agete	egere	290	2	37
336	2	56	propensiore	propensione	293	1	14
345	2	10	decoto	decori	300	2	28
350	2	12	predicauuere	predicavere	304	2	50
352	1	25	gesserere	gessere	307	1	16
358	1	55	procurationme	procurationem	312	2	16
378		56	animadververtisset	animadvertisset	330		6
389	2	3	sepuagenatia	septuagenaria	338	1	72
395	2	*ult*	n eo	In eo	345	1	6
407	2	40	mensæ	mense	355	2	48
417	2	18	millairibus	milliaribus	365	1	23
434	2	30	competisret	comperisset	380	1	48
		38	admodom	admodum			55
438	1	61	Ε'μφαναντως	Ε'μφανέως	383	2	9
440	1	2	Orationem inaugularem	Orationem inauguralem	384	2	69
441	2	5	delectuuit	delectavit	386	1	39
444	1	7	Mauritiitum	Mauritium	388	2	13
	2	9	paradis	peradis	389	1	8
444	2	29	Isusecles	Isosceles	389	1	29
447	1	63	de meliora	de meliori	392	1	38
457	1	15	aut	haud	400	2	32
459	2	34	commemorari	commorati	403	1	5
460	1	25	qua	quæ			60
		48	sepremumque	supremumque		2	10
68	2	22	tuæ	tua	410	2	*ult.*
469	1	28 29	crudelitati	credulitati	411	2	70
471	2	36	Ephemerlda	Ephemerides	413	2	32
480	1	51	ediruti	edituri	422	1	48
481	1	40	temporibes	temporibus	323	1	31
482	1	18	impedit	impendit		2	65
48:	1	21	hanc, banc	hanc	423	2	68
490	1	22	serenissisimus	serenissimus	432	1	33
		56	snpetiore	superiore			65
491	2	12	veò	verò	433	1	67
		17	observationes	observationes			71
508	1	31	arriptant,	arripiant	449	1	19
510	1	65	quiquam	cuiquam	451	1	18
515	2	3	innerrantium	inerrautium	455	2	7
525	1	44	abitror	arbitror	464	2	28
		50	itaquæ	itaque			34
	2	6	excellente	excellentiæ			58
525	2	11	pascicitur	pacifcitur	464	2	61
526	1	39	misratus	miratus	465	2	6
		55	obsernationes	observationes			21
		66	sulitus	solitus			30
	2	20	anthoribus	auctoribus			52
		22	eximo	eximio			53
		31	ttagitos	tragicos			62
535	2	44	pendederet	penderet	477	2	*ult.*
539	2	6	quadragintorum	quadringentorum	481	1	71
541	1	46	repetitur	reperitur	483	1	14
541	2	22	Appelles	Apelles	483	1	54
552	5	15	Nonæ	Idus	494	5	15
578	1	5	Martii	Februarii	519	2	41
578	1	8	Dembtis	Decembris	519	2	35
587	2	7	Ephiphaniæ	Epiphaniæ	529	2	7
591	3		VII	VIII	533	3	
598	1	70	Novilia	Novilunia	540	1	16
509	1	19	couvenit	convenit		2	28
604	2	18	addde	adde	546	2	19
606	1	53	Calendatium	Calendatium	548	1	32
608	1	7	Calendatio	Calendario	550	1	11
613	2	33	ordind	ordine	555	1	2
614	2	13	Eebruati	Februarii	556	1	18
615	2	15	sum	sub		2	26
616	2	52	quotquod	quotquot	557	2	40
618	2	20	litera	litteras	559	1	48
619	2	34	tespodenteis	respondenteis	560	1	47
		53	inta	ita			65
624	2	32	pertineut	pertinent	567	1	11
625	2	13	ite	ita		2	27
627	2	48	Altaee	Altare	569	1	10
		59	tale	tales			19
642	1	6	juvet	juvat	583	2	11
644	1	42	supetpatiente	superpartiente	585	1	71
	2	21	levinenta	lenimenta		2	43
652	1	45	Canda	Cauda	593	1	30
	2	41	Candata	caudata			34
665	1	29	Ubis	Urbis	607	1	29
		41	visuntut	visuntur			41
666	1	14	connexiiit	connexit	608	1	4
667	1	33	dieectum	directum	609	1	46
670	2	59	unius	unus	612	1	47
671	1	30	ille	illa		2	10
673	1	23	mobi	morbi	614	1	52
	2	16	eessavit	eessavit		2	37
		27	regida	rigida			47
679	1	18	noque	neque	619	2	23
		21	ueminit	meminit			25
	2	11	Ebredenum	Ebredunum	620	1	32
					684	2	2

EDIT. LUGD. Pag.	c.	v.		EDIT. FLORENT.	Pag.	c.	v.
684	2	2	u	ut	624	2	10
690	1	33	territori	territorii	629	2	14
692	1	47	he	ſc	631	2	1
	2	5	habibiti	habiti		2	28
		14	euialiber	eujuslibet			37
		43	Ecelefiæ	Eeelefia			66
694	2	18	teſpectn	reſpectu	633	2	13
697	2	56	contingiſſe	contigiſſe	636	2	10
698	1	4	ſpeeie	ſpecie			21
	2	20	celebrabarur	celebrabatur	637	1	26
		55	Reliquiatum	Reliquiarum			60
701	1	21	pane	pæne	639	1	55
		42	diniſſis	dimiſſis		2	9
702	1	26	ſiut	ſint	640	1	49
		43	facricæ	fabricæ			65
704	1	35	minorandum	mirandum	642	1	24
606	2	*pen.*	aonuulli	nonnulli	644	2	13
706	2	19	Hilarum	Hilarium	644	1	35

EDIT. LUGD. Pag.	c.	v.		EDIT. FLORENT.	Pag.	c.	v.
709	1	22	Guillemus	Guillelmus	646	2	27
710	1	24	quſtiam	quæſtionem	647	2	22
		54	aparuerunt	apparuerunt			53
711	1	*ult.*	uperioribus	ſuperioribus	648	2	42
	2	7	octingintos	octingentos			49
		23	de	die			64
712	2	23	Guilleemna	Guillelmus	649	2	48
713	2	37	infraſeriptæ	infraſcriptæ	650	2	51
714	2	1	captlſve	capitiſve	651	2	7
720	2	9	probatunque	probatumque	656	2	58
727	2	2	meria	memoria	663	2	21
		12	Saramentum	Saerameurum			30
		13	indovotis	indevotis			31
728	1	29	iufra	infra	664	1	44
		46	mandaveriut	mandaverint			61
	2	41	quuibuſcumque	quibuſeumque		2	49
737	1	39	Judieiec	Judice	672	2	51
		50	conſetudine	conſuetudine	673	1	1

PETRI

Digitized by Google

PETRI GASSENDI
OPERA HUMANIORA AC MISCELLANEA.

DIOGENIS LAERTII
LIBER DECIMUS
DE VITA, MORIBUS, PLACITISQUE EPICURI.

CUM NOVA INTERPRETATIONE, ET NOTIS.

EPICURUS.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους, καὶ Χαιρεστράτης, Ἀθηναῖος, τῶν δήμων Γαργήττιος, γένους τῶν Φιλαϊδῶν, ὥς φησι Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ εὐγενείας. τοῦτον φασὶν ἄλλοι τε καὶ Ἡρακλείδης ἐν τῇ Σωτίωνος Ἐπιτομῇ, κληρουχησάντων Ἀθηναίων τὴν Σάμον, ἐκεῖ τραφῆναι· ὀκτωκαιδεκαέτη δ᾽ ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, Ξενοκράτους μὲν ἐν Ἀκαδημίᾳ, Ἀριστοτέλους δ᾽ ἐν Χαλκίδι διατρίβοντος. τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεσόντων ὑπὸ Περδίκκου, μετελθεῖν εἰς Κολοφῶνα πρὸς τὸν πατέρα. χρόνον δέ τινα διατρίψαντα αὐτόθι, καὶ μαθητὰς ἀθροίσαντα, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ Ἀναξικράτους, καὶ μέχρι μέν τινος κατ᾽ ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις φιλοσοφεῖν, ἔπειτα ἰδίᾳ πως τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθεῖσαν αἵρεσιν συστήσαντα.

Ἐφάψασθαί τε φιλοσοφίας αὐτός φησιν, ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Ἀπολλόδωρος δ᾽ ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου, φησὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν σοφιστῶν καὶ γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρμηνεῦσαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ παρ᾽ Ἡσιόδῳ χάους. φησὶ δὲ Ἕρμιππος γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις, ἐπὶ φιλοσοφίαν ἧξαι. διὸ καὶ τὸν Τίμωνα φάσκειν περὶ αὐτοῦ,

EPICURUS Neoclis, & Chærestratæ filius, patria Atheniensis, oppido Gargettius, genere Philaides fuit, ut Metrodorus recitat in libro de Nobilitate. Alii, quos inter est Heraclides in Sotionis Epitome, referunt, Atheniensibus sortitò partitis agrum Samium, fuisse eum illeic edocatum, ac annos natum octodecim venisse Athenas, Xenocrate in Academia, Aristotele vero in Chalcide commorantibus. Mortuo Alexandro Macedone, & Atheniensibus sub Perdicca prostratis, Colophonem se ad patrem recepisse; & cum illeic fuisset aliquandiu moratus, coëgissetque etiam discipulos, rediisse iterum Athenas, Archonte Anaxicrate. Fuisse mixtim cum ceteris aliquousque philosophatum, ac postmodum Sectam a nomine suo appellitatam instituisse.

Refert ipsemet occœpisse se Philosophiæ operam dare annos natum quatuordecim; Apollodorus vero Epicureus in primo de vita Epicuri libro, accessisse eum ad Philosophiam tradit aspernatum Sophistas, & Grammaticos, postquam interpretari ipsi, quæ de Chao apud Hesiodum conscripta essent, non potuerunt. Scribit Hermippus Ludi-magistrum fuisse, deinceps autem cum incidisset in libros Democriti ad Philosophiam se contulisse. Quare & Timonem, *auctorem Syllorum, seu maledictorum in Philosophos*, de eo dicere,

Tumque Samo extremus Physicorum, & Ludimagister,
Effrons, atque hominum deploratissimus exit.

Philosophati vero simul cum eo sont, & ipsius quidem hortatu, quos fratres habuit numero tres Neocles, Chæredemus, Aristobulus; ut Philodemus Epicureus in decimo de Philosophorum Syntaxi libro auctor est; ac etiam servus nomine Mos, quemadmodum in capitulis historicis Myronianus ait.

Diotimus porro Stoicus prave erga ipsum affectus malignissime eum traduxit, quinquaginta circumferens, tanquam auctore Epicuro lascivas plane epistolas; ac illa etiam epistolia, quæ Chrysippo potius tribuuntur, Epicuro rursus imputata attexens. Quin-etiam pari affectu fuerunt & Posidonius Stoicus, & Nicolaos, & Sotion in duodecimo librorum, qui titulum præferunt Dioclearum redargutionum (suntque plus minus xxiv.) & Dionysius Halicarnasseus. Aiunt scilicet ipsum & cum matre circumeuntem ædicolas lustratoria verba legisse; & cum patre exigua quadam mercedula litteras docuisse. Fratrum quoque illius unum lenonem egisse; ac ipsum Leontio meretrici consuevisse. Democriti de Atomis, & Aristippi de Voluptate libros sibi asseruisse. Germanum civem minime fuisse, auctore ipso Timocrate, ac Herodoto etiam in libro de pubertate Epicuri. Fuisse indecore assentatum Mithræ Procuratori Lysimachi, illum Apollinem, ac Regem in epistolis appellando. Consimiliter vero Idomeneum, & Herodotum, ac Timocratem, qui ignota quædam ejus opera nota fecerant, ob hoc ipsum deprædicasse, & adulatione prosequutum fuisse.

In ipsis autem epistolis hæc *inter cetera* habuisse; ad Leontium quidem: o Regem Apollinem, Leontiola, meum corculum! ecquam apud nos cum applausu acclamationem concitasti, epistolulam legentibus tuam! ad Themistam vero Leontei uxorem: is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, possim, vel trina volutatione, quo me cumque, o Themista, accersiveritis, impelli. Et ad Pythoclem formosum adolescentem: conficior, inquit, amabilem tuum, & quasi cujuspiam numinis, adventum opperiens. Ac rursus, dum ad Themistam scribit, reputare ipsum, rem esse non indignam, suasione erga illam uti, sicut Theodorus libro quarto adversus Epicurum refert. Sed & ad plureis quoque alias meretrices eum scribere, maxime vero ad Leontium, quam Metrodorus quoque deperierit. In ipso etiam de fine libro extare ab illo in hæc verba scriptum: nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ complexu corporum; detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaveis motiones. Iterum autem in epistola ad Pythoclem sic scribere: disciplinam omnem, o fortunate, velocissimo lintre accepto, fuge.

Epictetus quoque tum illum Cynædologum, hoc est *prostituto digna loquentem*, nuncupat, tum quam-maxime ipsi convitiatur. Timocrates etiam Metrodori frater, & ipsius Epicuri discipulus, cum recessisset ab ejus schola, scriptum reliquit in iis libris, qui Faceti inscripti sunt, bis illum diebus singulis ab ingurgitatione vomere solitum; commemoratque se vix potuisse nocturnam illam Philosophiam, arcanumque hujusmodi contuberniom effugere. Ignorasse multa Epicurum ex iis, quæ ad orationem spectarent; verum longe plura ex iis, quæ ad vitam. Fuisse illi corpus affectum adeo miserabiliter, ut per complureis annos neque e lecto exscendere, neque e sella, qua gestabatur, assurgere valuerit.

Ὕςατος αὖ φυσικῶν, καὶ κύντατος ἐκ Σάμου ἐλθὼν,
Γραμμοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος ζωόντων.

Συνεφιλοσόφουν δὲ αὐτῷ προτρεψαμένῳ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τρεῖς ὄντες, Νεοκλῆς, Χαιρέδημος, Αριστόβουλος, καθά φησι Φιλόδημος ὁ Επικούρειος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς τῶν Φιλοσόφων συντάξεος. ἀλλὰ καὶ δοῦλος Μῦς ὄνομα, καθά φησι Μυρωνιανὸς ἐν τοῖς ἱςορικοῖς κεφαλαίοις.

Διότιμος δὲ ὁ Στωϊκὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν, πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν ἐπιςολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς, ὡς Επικούρου, καὶ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιςόλια, ὡς Επικούρου συντάξας. Αλλὰ καὶ οἱ περὶ Ποσειδώνιον τὸν Στωϊκὸν, καὶ Νικόλαος, καὶ Σωτίων ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων (ἅ ἐστι περὶ κδ.) καὶ Διονύσιος ὁ Αλικαρνασσεύς. Καὶ γὰρ σὺν τῇ μητρὶ περιϊόντα αὐτὸν τὰ οἰκίδια, καθαρμοὺς ἀναγινώσκειν, καὶ σὺν τῷ πατρὶ γράμματα διδάσκειν λυπροῦ τινος μισθαρίου. Αλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν ἕνα προαγωγεύειν, Λεοντίῳ τε συνεῖναι τῇ ἑταίρᾳ. τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ Αριςίππου περὶ τῆς ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν. Μὴ εἶναι γνησίως ἀςὸν, ὡς Τιμοκράτης φησὶ, καὶ Ηρόδοτος ἐν τῷ περὶ Επικούρου ἐφηβείας. Μίθρην τε αἰσχρῶς κολακεύειν τὸν Λυσιμάχου διοικητὴν, ἐν ταῖς ἐπιςολαῖς Παιᾶνα, καὶ ἄνακτα καλοῦντα. Αλλὰ καὶ Ιδομενέα, καὶ Ηρόδοτον, καὶ Τιμοκράτην, τοὺς ἔκπυστα αὐτοῦ τὰ κρύφια ποιήσαντας, ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεύειν αὐτῷ τούτῳ.

Εν τε ταῖς ἐπιστολαῖς, πρὸς μὲν Λεόντιον, Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιςόλιον; πρὸς δὲ Θεμίσταν Λεοντέως γυναῖκα· Οἷός τέ, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς, ὦ Θεμίστα, παρακαλῆτε, ὠθεῖσθαι. Πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα: καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν, καὶ ἰσόθεόν σου εἴσοδον. Καὶ πάλιν πρὸς Θεμίσταν γράφων, νομίζει αὐτῇ παραινεῖν, καθά φησι Θεόδωρος ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Επίκουρον. Καὶ ἄλλαις δὲ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν, καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, ἧς καὶ Μητρόδωρον ἐρασθῆναι. Εν τε τῷ περὶ τέλους γράφειν οὕτως: οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ μορφῶν κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Εν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν, Παιδείαν δὲ πᾶσαν, μακάριε, φεῦγε, τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.

Επίκτητός τε κιναιδολόγον αὐτὸν καλεῖ, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ. Καὶ μὴν καὶ Τιμοκράτης ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Ευφραντοῖς, (ὁ Μητροδώρου μὲν ἀδελφὸς, μαθητὴς δὲ αὐτοῦ τῆς σχολῆς ἐκφοιτήσας,) φησὶν αὐτὸν δὶς τῆς ἡμέρας ἐμεῖν ἀπὸ τρυφῆς, ἑαυτόν τε διηγεῖται μόγις ἐκφυγεῖν ἰσχῦσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας φιλοσοφίας, καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην συνδιαγωγήν. Τόν τε Επίκουρον πολλὰ κατὰ τὸν λόγον ἠγνοηκέναι, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸν βίον. Τὸ, τε σῶμα ἐλεεινῶς διακεῖσθαι, ὡς πολλῶν ἐτῶν μὴ δύνασθαι, οὔτε ἀπὸ τῆς κλίνης καλιέναι, οὔτε ἀπὸ τοῦ φορείου διαναστῆναι.

So-

Μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους. Συνεῖναί τε αὐτῷ τε καὶ Μητροδώρῳ ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ Μαμμάριον, καὶ Ἡδεῖαν, καὶ Ἐρώτιον, καὶ Νικίδιον.

Καὶ ἐν ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βίβλοις, ταῖς περὶ φύσεως, τὰ πλεῖστα ταὐτὰ λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν ἐν αὐταῖς, ἄλλοις τε, καὶ Ναυσιφάνει τὰ πλεῖστα, καὶ αὐτῇ λέξει φάσκειν οὕτως. Ἀλλ' ἴτω ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος, ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων. Καὶ αὐτὸν Ἐπίκουρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ Ναυσιφάνους λέγειν, ταῦτα ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην, ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν ἑαυτὸν μου διδάσκαλον. Πλεύμονά τε αὐτὸν ἐκάλει, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνην· τούς τε περὶ Πλάτωνα Διονυσοκόλακας, καὶ αὐτὸν Πλάτωνα, χρυσοῦν· καὶ Ἀριστοτέλην ἄσωτον, καταφαγόντα δὲ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ φαρμακοπωλεῖν· φορμοφόρον τε Πρωταγόραν, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν· Ἡράκλειτόν τε, κυκητὴν, καὶ Δημόκριτον, Λημόκριτον· καὶ Ἀντίδωρον, Σαννίδωρον· τούς τε Κυρηναϊκοὺς, ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ Διαλεκτικοὺς πολυφθόρους. Πύρρωνα δὲ, ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον.

Μεμήνασι δὲ οὗτοι: τῷ γὰρ ἀνδρὶ μάρτυρες ἱκανοὶ εἰσι τῆς ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης, ἥ τε πατρὶς χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα, οἵ τε φίλοι, τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι, οἵ τε γνώριμοι πάντες, ταῖς δογματικαῖς αὐτοῦ σειρῆσι προσκατασχεθέντες, πλὴν Μητροδώρου τοῦ Στρατονικέως πρὸς Καρνεάδην ἀποχωρήσαντος, τάχα βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν, ἥ τε διαδοχὴ, πασῶν σχεδὸν ἐκλιπουσῶν τῶν ἄλλων, ἐσαεὶ διαμένουσα, καὶ ἀναριθμους ἀρχὰς ἀποδιδοῦσα ἄλλην ἐξ ἄλλης τῶν γνωρίμων: ἥ τε πρὸς τοὺς γονέας εὐχαριστία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιΐα, πρός τε τοὺς οἰκέτας ἡμερότης, ὡς δῆλον κἀκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ συνεφιλοσόφουν αὐτῷ, ὧν ἦν ἐνδοξότατος ὁ προειρημένος Μῦς: καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία.

Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος, καὶ πρὸς πατρίδα φιλίας ἄλεκτος ἡ διάθεσις: ὑπερβολῇ γὰρ ἐπιεικείας οὐδὲ πολιτείας ἥψατο: καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων τηνικάδε τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβιῶναι, δὶς ἢ καὶ τρὶς τοὺς περὶ τὴν Ἰωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἳ καὶ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν ἀφικνοῦντο, καὶ συνεβίουν ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι καὶ Ἀπολλόδωρος, ὃν καὶ ὀγδοήκοντα μνῶν πρίασθαι.

Διοκλῆς δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἐπιδρομῆς φησιν εὐτελέστατα καὶ λιτότατα διαιτωμένους. κοτύλῃ γοῦν, φησὶν, οἰνιδίου ἠρκοῦντο, τὸ δὲ πᾶν ὕδωρ ἦν αὐτοῖς ποτόν. τόν τε Ἐπίκουρον μὴ ἀξιοῦν εἰς τὸ κοινὸν κατατίθεσθαι τὰς οὐσίας, καθάπερ τὸν Πυθαγόραν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων λέγοντα. ἀπιστούντων γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον

Solitum dietim in mensam minam totam impendere, ut ipsemet testatus est in epistola ad Leontium, & in iis etiam, quas ad Philosophos Mitylenæ degenteis scripsit. Consuetudinem habuisse cum ipso, cumque Metrodoro meretrices tum alias, tum speciatim Marmarium, Hediam, Erotium, Nicidium.

Illum in libris triginta septem, quos de Natura composuit, plurima eadem repetere; plurimaque in illis, tum adversus alios, tum speciatim adversus ipsum Nausiphanem scribere, & ad verbum ita effari: sed habuit ille, si quis alius, quam ore suo parturiret, jactationem sophisticam, ut & complura alia *popularis auræ mancipia*. Quin Epicurum quoque in Epistolis de Nausiphane ita loqui: hæc in eam mentis alienationem deduxere ipsum, ut & me probris incesseret, & se meum fuisse Magistrum jactaret. Pulmonem quoque, *quasi sensus expers foret*, illum vocasse, dixisseque etiam illitteratum impostorem, cynædum. Ipsos Platonis Sectatores Dionysocolacas, *hoc est Dionysii assentatores*; ac ipsummet Platonem aureum, *quasi fastosum* appellitasse. Aristotelem tradixisse, quasi luxu perditum, & qui vorata paterna substantia, stipendia meruisset, & medicamina vendidisset. Sic Protagoram dictitasse Phormophorum, *seu Sportularium*, ac Amanuensem Democriti, & vicanum Ludi-magistrum. Sic & Heraclitum Cyceten, *quasi nimirum turbatorem, confusoremve, ob omnia ut fluxa, ita confusanea asserta; ob mixtionem illam, quâ rogatus de concordia dicere, sententiam expressit; ob affectatam denique in scribendo obscuritatem.* Sic Democritum Lemocritum, *hoc est gramiis laborantem ob caliginem, quam fecerit ipse.* Sic Antidorum Sanidorum, *quasi adblanditientem donis, quæ captaret.* Sic Græciæ osores Cyrenaicos, & Dialecticos, *Megaritas-ve* invidentissimos. Sic Pyrrhonem denique ipsum indoctum, & ineruditum.

Verum isti, a quibus talia obiiciuntur, insaniunt; quippe quam fuerit in hocce Viro super-excellens erga omneis animi candor, & æquitas, testes locupletes habentur, tum Patria, quæ ipsum statuis æneis condecoravit; tum Amici, quorum tanta multitudo exstitit, ut viderentur, ne posse quidem Civitatibus totis contineri; tum Discipuli, qui fuere omnes doctrina illius quasi Sirenibus detenti, excepto uno Metrodoro Stratonicensi, qui forte ejus bonitate modum excedente veluti oppressus, defecit ad Carneadem; tum scholæ successio, quæ ceteris omnibus propemodum deficientibus, constans perseverat, & Præfectores discipulorum innumerabileis ex ordine statuit; tum plena gratitudinis erga Parentes pietas, & erga servos mansuetudo (quemadmodum intelligi licet vel ex ipsius testamento, & ex eo, quod illi philosophati cum ipso sunt, ac ille imprimis celeberrimus, qui jam est nominatus, Mus) tum, ut paucis dicam, promiscua erga omneis benevolentia.

Nam sanctitatis quidem in Deos, & charitatis in Patriam fuit in eo affectus ineffabilis; siquidem præ summa modestia ne accessit quidem ad Rempublicam; & cum tempora difficillima Græciam tum vexarint, in ea tamen vitam transegit; nisi quod bis, aut ter dumtaxat in Ioniæ oram excurrit invisurus amicos, qui aliunde ad ipsum undique confluebant, cumque eo vivebant, ut Apollodorus narrat, in eo horto, quem pretio minarum octoginta coëmerat.

Memorat vero Diocles in tertio de Incursione libro, fuisse eos frugalissimo, tenuissimoque victus usos (nam & erant, inquit, vinoli hemina contenti, & universe aqua ipsis potus erat) additque non censuisse Epicurum deponendas esse in commune opes, quemadmodum Pythagoram, omnia Amicorum communia dicentem: quippe hoc esse diffidentium (*ne non sint nempe futuræ omnium fatis;*

constantes voluntates,) qui porro diffidant, eos non esse amicos. Ipse autem in epistolis aquam sibi solam cum cibario pane sufficere scribit: & mitte ad me, inquit, casei Cytheridii aliquantulum, ut cum paulo splendidius epulari voluero, possim. Hujuscemodi ergo ille fuit qui Bonorum finem Voluptatem esse decrevit; quemque idcirco Athenæus Epigrammate suo sic laudavit:

Quid prave appetitis, Mortales, immodicumque
Ob lucrum rixas, præliaque appetitis?
Præscripsit Natura opibus finemque, modumque;
Vani at opinatus fine, modoque carent.
Hocce Neoclidem sapientem dogma Camœna,
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

Sed longius procedentibus licebit hoc melius intelligere ex dogmatibus, verbisque ipsius. Amplexabatur autem præsertim, inquit Diocles, antiquum Anaxagoram, tametsi illi in quibusdam repugnaret capitibus, itemque Archelaum Socratis magistrum. Discipulos vero, inquit, in eo exercebat, ut ea, quæ essent a se conscripta, memoria tenerent. Apollodorus in Chronicis scribit eum fuisse Lysiphanis, & Praxiphanis auditorem; ipse vero in Epistolis ad Eurydicum, non id habet, sed se sui ipsius extitisse auditorem ait. Quin-etiam neque ipse, neque Hermachus memorant fuisse aliquem Philosophum nomine Leocippum; quem tamen cum alii, tum ipse Apollodorus Epicureus præceptorem fuisse Democriti narrant. Demetrius autem Magnesius auditum ab eo Xenocratem tradit.

Dictione porro usus est pro conditione rerum propria; ipsamque ideo reprehendit Aristophanes Grammaticus, quod nimium familiaris foret. Adeo interim dilucidus fuit, *perspicuitatisque orationis amans*, ut in suo de arte rhetorica libro nihil aliud ex ea esse exigendum censuerit, quam ut traderet perspicuitatis leges. In Epistolis vice earum vocum, salvere, bene agere, etiam aliquando, prospere, suaviter degere, honeste vivere jubet. Non desunt vero, qui in libris de Epicuri vita, perhibeant librum, cui titulus est, Canon, *hoc est Regula*, fuisse ab eo descriptum ex libro Tripode inscripto ipsius Nausiphanis, quem perhibent etiam ab ipso auditum; quemadmodum & Pamphilum Platonicum in Insula Samo; adduntque cœpisse eum philosophari annos natum duodecim, & Scholæ præfuisse annos natum triginta duos.

Natus porro est, inquit Apollodorus in Chronicis, centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio; Archonte Sosigene; die septima mensis Gamelionis; a morte Platonis anno septimo. Duorum & triginta annorum cum foret, scholam instituit, habuitque primum partim Mitylenæ, partim Lampsaci, annis quinque. Migravit subinde Athenas, ac ibi diem obiit, Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ anno secundo, Archonte Pytharato (cum annos vixisset septoaginta duos) schola relicta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo. Interiit autem propter urinam calculo cohibitam, ut Hermachus ait in epistolis; idque post labores quatuordecim dierum. Quo tempore, inquit Hermippus, cum se in æreum balneum aqua calida temperatum demisisset, ac postulatum merum hausisset, tandem adhortando Amicos, ut dogmatum suorum forent memores, isthæc inter verba, e vivis excessit. Extat quod in ipsum ita lusimus:

Extremum hoc moriens Epicurus dixit amicis:
Gaudete, & Placitis invigilate meis.
Quippe iniit pelvim calidam, vinoque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

ἀ δ' ἀπίστων, οὐδὲ φίλων. Αὐτὸς τέ φησιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι καὶ ἄρτῳ λιτῷ. Καὶ, Πέμψον μοι τυροῦ (φησὶ) Κυθνιδίου, ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι, δύνωμαι. Τοιοῦτος ἦν ὁ τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων, ὃν καὶ Ἀθήναιος δι' ἐπιγράμματος οὕτως ὑμνεῖ·

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστοι νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων;
Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει·
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες τὰν ἀπέραντον ὁδόν.
Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος, ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.

Εἰσόμεθα δὲ καὶ μᾶλλον προϊόντες ἔκ τε τῶν δογμάτων, ἔκ τε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ· μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο (φησὶ Διοκλῆς) τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, καίτοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ, καὶ Ἀρχέλαον τὸν Σωκράτους διδάσκαλον. Ἐγύμναζε δὲ (φησὶ) τοὺς γνωρίμους, διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. Τοῦτον Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκοῦσαι φησὶ, καὶ Πραξιφάνους· αὐτὸς δὲ οὔ φησιν, ἀλλ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ. Ἀλλ' οὐδὲ Λεύκιππόν τινα γεγενῆσθαι φησὶ φιλόσοφον, οὔτ' αὐτὸς, οὔθ' Ἕρμαχος, ὃν ἔνιοι φασὶ, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐπικούρειος, διδάσκαλον Δημοκρίτου γεγενῆσθαι. Δημήτριος δέ φησιν ὁ Μάγνης καὶ Ξενοκράτους αὐτὸν ἀκοῦσαι.

Κέχρηται δὲ λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστὶν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς αἰτιᾶται. Σαφὴς δ' ἦν οὕτως, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ ῥητορικῆς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀντὶ τοῦ Χαίρειν, καὶ Εὐπράττειν, ποτὲ καὶ Ὑγιαίνειν, καὶ Εὖ διάγειν, καὶ σπουδαίως ζῆν προστάττει. Οἱ δέ φασιν ἐν τῷ Ἐπικούρου βίῳ τὸν Κανόνα γράψαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος, οὗ καὶ ἀκοῦσαι φασὶν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ Παμφίλου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐν Σάμῳ ἄρξασθαί τε φιλοσοφεῖν ἐτῶν ὑπάρχοντα δυοκαίδεκα, ἀφηγήσασθαι δὲ τῆς σχολῆς ἐτῶν ὄντα δύο πρὸς τριάκοντα.

Ἐγεννήθη δὲ, φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμης, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς ἑπτά. Ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἐτῶν δύο καὶ τριάκοντα ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ Λαμψάκῳ πρῶτον συστήσασθαι σχολὴν ἐπὶ ἔτη πέντε. Ἔπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν, καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης, καὶ εἰκοστῆς, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα, τήν τε σχολὴν διαδέξασθαι Ἕρμαχον Ἀγεμάρχου Μιτυληναῖον. Τελευτῆσαι δὲ αὐτὸν, λίθῳ τῶν οὔρων ἐπισχεθέντων, ὥς φησι καὶ Ἕρμαχος ἐν ἐπιστολαῖς, ἡμέρας νοσήσαντα τετταρακαίδεκα. Ὅτε καὶ φησὶν Ἕρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον χαλκῆν, κεκραμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον, ῥοφῆσαι, τούς τε φίλους παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνῆσθαι, οὕτω τελευτῆσαι· καὶ ἔστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν οὕτω.

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα· τοῦτ' Ἐπίκουρος
Ὕστατον εἶπε φίλοις οἷσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
Ἔσπασεν, εἶτ' Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

οὗτος

Οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρὸς, ἥδε δὲ ἡ τελευτή. καὶ διέθετο ὧδε.

Κατὰ τάδε διατίθεμαι. Δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρώῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀφ' ἡμῶν.

Ὅπως δ' ἂν συνδιασώσωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει παρακατατίθεμαι τοῖς τ' αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηροῖεν τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοί, οἷς ἂν οἱ ἀφ' ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι.

Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ.

Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι, εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος. Ὥς τε δὲ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατὰ τεταγμένην. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν, ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ. οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ.

Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάρχου. Ποιείσθωσαν δὲ μεθ' αὑτῶν καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γένηται. Τὴν δὲ προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μεριζέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες, μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ.

Εἰ δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, ὅπως ἂν εὐτακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γένηται τῶν ἀναγκαίων,

Ac ejusmodi quidem vita, ejusmodi mors viri hujus fuit. Testamentum quoque condidit hac forma.

Sic equidem testor. Dono bona mea omnia Amynomacho Philocratis filio, Batithæ, & Timocrati Demetrii filio Potamio (juxta donationem, quæ utrique jam facta, relataque in acta asservatur in Metroo) ea conditione ut hortum, & quæ ad ipsum attinent, tradant Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuo, qui ex nobis profecti philosophaturi sunt, ut in ipso scholam Philosophiæ habeant.

Committo autem, commendoque Amynomacho, & Timocrati, ut quantum fieri poterit, sartam tectam hanc, quæ in horto scholam tueantur. Quam committo etiam, commendoque hæredibus eorum (ac ea quidem formula juris, qua possit esse maxime ratum) ut ipsi quoque hortum conservent; nec minus etiam iis, quibus successores nostri Philosophi demandabunt olim ejusdem-met curam.

Domum quoque sitam in Melite pago, Hermacho, iisque, qui cum eo, donec vixerit, philosophabuntur, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.

Ex bonorum vero a nobis Amynomacho, & Timocrati donatorum reditibus, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandum nostris & patri, & matri, & fratribus, ac nobis etiam, pro consueto celebrari natali die, in decade prima mensis Gamelionis. Itemque ad celebrandum epularem conventum eorum, qui sunt nobiscum philosophati vicesimo die Lunæ omnibus mensibus; ipsum scilicet in memoriam tam mei, quam Metrodori, institutum. Fratrum quoque diem mense Posideone, uti & nos fecimus, agunto; ac Polyæni diem consimiliter Metagitnione mense celebranto.

Filii porro Metrodori nomine Epicuri, filiique etiam Polyæni, qui ipsi quoque philosophentur, vivantque unà cum Hermacho, Amynomachos, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eamque ubi viro matura evaserit, illi, quem Hermachos ex secum philosophantibus delegerit, nuptum danto. Sit modo illa & modesta, & Hermacho obtemperans,

Amynomachus vero, & Timocrates ipsis undo alantur, ex nostris reditibus, quantum quidem sufficere quotannis videbitur, re cum Hermacho deliberata, suppeditanto. (Ipsum scilicet Hermachum pari secum jure redituum dominum habento; uti cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuerit, fueritque illorum, qui nobiscum sunt philosophati, relictus dux, omnia gerantur.) Ad dotem autem puellæ quod spectat, illam ipsi, postquam plenis nubilis annis fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes impertiuntor.

Ad-hæc etiam Nicanoris, quemadmodum ipsi suscepimus, curam suscipiunto; ut quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, rerum suarum usum præbuerunt, & nullam non demonstrantes familiaritatem non indignum duxerunt nobiscum philosophando consenescere, nulla necessariarum rerum, quod quidem per nos stare possit, indigeant.

Quotcumque porro mihi sunt, dari Hermacho libros jubeo.

Quod si quid Hermacho humanitus contigerit, priusquam liberi Metrodori ad ætatem adultam pervenerint, Amynomachum, & Timocratem in id incumbenteis, ut nihil cum ipsis,

nisi

nisi cum decore geratur, necessaria (quantum fas erit) ex iis, quos reliquero, reditibus, dare illis volo.

Quod superest, ipsi, ut omnia, quæ constituta a nobis sunt, quatenus licebit, perficiantur, curanto.

Manu mitto ex servis Murem, Niciam, Lyconem; ipsam quoque Phædriam jubeo liberam.

Jam vero, cum morti esset proximus, hanc ad Idomeneum Epistolam scripsit. CUM ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus vobis hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ, & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoria rationum, inventorumque nostrorum. Sed tu, ut dignum est tua erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia suscepta, fac ut Metrodori tueare. Liberos; & testamentum quidem ejus tale fuit.

Ceterum discipulos habuit complureis eos quidem; sed cum primis tamen valde celebrem Metrodorum Lampsacenum; qui ex quo agnovit virum, ab eo non discessit, nisi per menseis dumtaxat sex, quibus domum cum divertisset, subinde ad eum rediit. Fuit autem is vir undequaque bonus, uti vel ipse Epicurus agendo de præcipuis scribit. Dicit & aliunde ipsi testimonium in libro tertio Timocrate inscripto. Ejusmodi vero cum forea, tum Idomeneo Batidem sororem in uxorem dedit, tum assumens secum Leontium meretricem Atticam, ipsam in concubinam habuit. Fuit autem adversus molestias, mortemque ipsam interritus, ut Epicurus in inscripto Metrodoro primo enarrat. Memorant illum septem annis ipsi Epicuro præmortuum, idque cum annum ageret ætatis quinquagesimum tertium. Certe & ipse Epicurus in recitato testamento plurimus est in demandanda Liberorum ejus, ut jam ante demortui, cura. Habuit vero etiam Metrodorus fratrem quemdam nomine Timocratem, petulantem scilicet illum, cujus jam ante est facta mentio. Metrodori autem libri hi sunt: Adversus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Adversus Dialecticos. Adversus Sophistas, novem. De Itinere ad Sapientiam. De mutatione, *seu vicissitudine rerum*. De Divitiis. Adversus Democritum. De Nobilitate.

Fuit & inter nobileis Epicuri discipulos Polyænus, Athenodori filius Lampsacenus; vir moribus, lenis, & amabilis, sicut Philodemus testatur Fuit, & ipse, qui Epicuro successit Hermachus, Agemarchi filius Mitylenæus, vir patre quidem paupere natus; sed & qui ab initio Rhetoricæ operam dedit. Feruntur quoque ejus libri, & pulcherrimi quidem isti: Epistolica de Empedocle XXII. De Disciplinis. Adversus Platonem. Adversus Aristotelem. Is apud Lysiam mortuus est; vir ad quidvis egregie natus. Fuit rursus Leonteus, Lampsacenus quoque, ac illius uxor Themista, ad quam litteræ Epicuri extant. Fuere etiam Colotes, ac Idomeneus, ipsi pariter Lampsaceni. Atque hi quidem exstitere discipuli præsertim illustres; attexendus autem est Polystratus, qui successit Hermacho, cujusque successorem Dionysium Basilides excepit.

Jam & inter ipsos Epicuri sectatores illustris fuit Apollodorus, Cepotyrannus, *quasi Hortorum regnator dici solitus;* qui libros scripsit supra quadringentos. Fuere & duo Ptolemæi, alter quidem niger, alter vero albus; Zeno item Sidonius Apollodori auditor, complurumque librorum auctor. Præterea Demetrius cognomento Lacon, & Diogenes ille Tarsensis, qui Scholas selectas conscripsit. Orion rursus, ac insuper alii, quos

κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων.

Καὶ τὰ λοιπῶν ἁπάντων, ὧν συντετάχαμεν, ἐπιμελέσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται.

Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλευθέρων Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα: ἀφίημι δὲ καὶ Φαιδρίαν ἐλευθέραν.

Ηδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ιδομενέα τήνδε ἐπιστολὴν. ΤΗ'Ν μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους: ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Καὶ διέθετο μὲν ὧδε.

Μαθητὰς δὲ ἔσχε πολλοὺς μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Λαμψακηνὸν, ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, πλὴν ἓξ μηνῶν εἰς τὴν οἰκίαν, ἔπειτα ἐπανῆλθε. Γέγονε δὲ ἀγαθὸς κατὰ πάντα, καθὰ καὶ Επίκουρος ἐν προηγουμένοις γράφει: μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Τιμοκράτει. Τοιοῦτος δὲ ὢν καὶ τὴν ἀδελφὴν Βατίδα ἐξέδοτο Ιδομενεῖ, καὶ Λεόντιον τὴν Αττικὴν ἑταίραν ἀναλαβὼν εἶχε παλλακήν, ἦν δὲ καὶ ἀκατάπληκτος πρός τε ὀχλήσεις, καὶ τὸν θάνατον, ὡς Επίκουρος ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ φησί. Φασὶ δὲ καὶ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος ἄγοντα, καὶ αὐτὸς Επίκουρος ἐν ταῖς προειρημέναις διαθήκαις, ὡς προαπεληλυθότος αὐτοῦ δηλονότι, ἐπισκήπτει περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τῶν παίδων, ἔσχε δὲ καὶ τὸν προειρημένον εἰκαῖον τινα ἀδελφὸν ὁ Μητρόδωρος Τιμοκράτην. Βιβλία δ' ἐστὶ τοῦ Μητροδώρου τάδε· Πρὸς τοὺς ἰατροὺς, τρία. Περὶ αἰσθήσεων. πρὸς Τιμοκράτην. Περὶ μεγαλοψυχίας. Περὶ τῆς Επικούρου ἀῤῥωστίας· Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς. Πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἐννέα· Περὶ τῆς ἐπὶ σοφίαν πορείας. Περὶ τῆς μεταβολῆς, Περὶ πλούτου. Πρὸς Δημόκριτον. Περὶ εὐγενείας.

Ην δὲ καὶ Πολύαινος Αθηνοδώρου Λαμψακηνὸς, ἐπιεικὴς, καὶ φιλικὸς, ὡς οἱ περὶ Φιλόδημόν φασι. καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ερμαρχος Αγεμάρχου, Μιτυληναῖος ἀνὴρ, πατρὸς μὲν πένητος, τὰς δὲ ἀρχὰς προσέχων ῥητορικοῖς. Φέρεται καὶ τούτου βιβλία κάλλιστα τάδε· Επιστολικὰ περὶ Εμπεδοκλέους, κβ΄. Περὶ τῶν μαθημάτων. Πρὸς Πλάτωνα. Πρὸς Αριστοτέλην. Ετελεύτα δὲ παρὰ Λυσίᾳ, γενόμενος ἱκανὸς ἀνήρ. Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ὁμοίως, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν καὶ γέγραφεν ὁ Επίκουρος, ἔτι τε Κολώτης, καὶ Ιδομενεὺς, καὶ αὐτοὶ Λαμψακηνοί. Καὶ οὗτοι μὲν ἐλλόγιμοι, ὧν ἦν καὶ Πολύστρατος ὁ διαδεξάμενος Ερμαρχον, ὃν διεδέξατο Διονύσιος, ὃν Βασιλείδης.

Καὶ Απολλόδωρος δὲ ὁ Κηποτύραννος γέγονεν ἐλλόγιμος, ὃς ὑπὲρ τετρακόσια συνέγραψε βιβλία: δύο τε Πτολεμαῖοι Αλεξανδρεῖς, ὅ, τε Μέλας καὶ ὁ Λευκὸς, Ζήνων τε ὁ Σιδώνιος ἀκροατὴς Απολλοδώρου, πολυγράφος ἀνὴρ, καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων, Διογένης τε ὁ Ταρσεὺς, ὁ τὰς ἐπιλέκτους σχολὰς συγγράψας, καὶ Ωρίων, καὶ ἄλλοι, οὓς οἱ

γνήσιοι

γνήσιοι Επικύρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι Επίκυροι τρεῖς, ὅ τε Λεοντέως υἱὸς, καὶ Θεμίστας, ἕτερος Μάγνης, τέταρτος ὁπλομάχος.

Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Επίκυρος πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί. Γέγραπται δὲ μαρτύριον ἔξωθεν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν, ἀλλ' αὗται εἰσὶν Επικύρου φωναί. Εζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι καὶ Καρνεάδης, παράσιτον αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν. Εἰ γάρ τι γράψαιτο ὁ Επίκουρος, φιλονεικεῖ τοσαῦτα γράψαι ὁ Χρύσιππος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ταυτὰ γέγραφε, καὶ τὸ ἐπελθὸν, καὶ ἀδιόρθωτον εἴλκε, τῷ ἐπείγεσθαι, καὶ τὰ μαρτύρια τοσαῦτα ἐστὶν, ὡς ἐκείνων μόνων γέμειν τὰ βιβλία, καθάπερ καὶ παρὰ Ζήνωνι ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ παρὰ Αριστοτέλει.

Καὶ τὰ συγγράμματα μὲν Επικύρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὧν τὰ βέλτιστα ἐστὶ τάδε. Περὶ Φύσεως λζ. Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ. Περὶ ἔρωτος. Επιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς Φυσικούς. Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι. Κύριαι δόξαι. Περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν. Περὶ τέλους. Περὶ κριτηρίου, ἢ Κανών. Χαιρέδημος, ἢ περὶ Θεῶν. περὶ ὁσιότητος, ἢ Ηγησιάναξ. Περὶ βίων δ'. Περὶ δικαιοπραγίας. Νεοκλῆς πρὸς Θεμίσταν. Συμπόσιον. Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον. Περὶ τοῦ ὁρᾷν. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας. Περὶ ἀφῆς. Περὶ εἱμαρμένης. Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην. Προγνωστικόν. Προτρεπτικός. Περὶ εἰδώλων. Περὶ φαντασίας. Αριστόβουλος. Περὶ μουσικῆς. Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Περὶ δώρων, καὶ χάριτος. Πολυμήδης. Τιμοκράτης, γ'. Μητρόδωρος, ε' Αντίδωρος, β'. Περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. Καλλιστόλας. Περὶ βασιλείας. Αναξιμένης. Επιστολαί.

Συντομίαν δὲ αὐτῶν, εἰ δοκεῖ, ἐκθέσθαι πειράσομαι, τρεῖς ἐπιστολὰς αὐτοῦ παραθέμενος, ἐν αἷς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἐπιτέτμηται. Θήσομαι δὲ καὶ τὰς κυρίας αὐτοῦ δόξας, καὶ εἴτι ἔδοξεν ἐκλογῆς ἀξίως ἀνεφθέγχθαι, ὥστέ σε πανταχόθεν καταμαθεῖν τὸν ἄνδρα, κἀμὲ κρίνειν, εἰ οἶδα κρίνειν. Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιστολὴν γράφει πρὸς τὸν Ηρόδοτον περὶ τῶν φυσικῶν, δευτέραν πρὸς Πυθοκλέα, ἥ τις ἐστὶ περὶ μετεώρων, τὴν τρίτην πρὸς Μενοικέα, ἔστιν δ' ἐν αὐτῇ τὰ περὶ βίων. Αρκτέον δὴ ἀπὸ τῆς πρώτης, ὀλίγα προειπόντα περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς κατ' αὐτὸν φιλοσοφίας.

Διαιρεῖται τοίνυν εἰς τρία, τό, τε Κανονικὸν, καὶ Φυσικὸν, καὶ Ηθικόν. Τὸ μὲν οὖν Κανονικὸν ἐφόδους ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχει, καὶ ἔστιν ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ Κανών, τὸ δὲ Φυσικὸν τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν πᾶσαν, καὶ ἔστιν ἐν ταῖς περὶ Φύσεως βίβλοις λζ, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς κατὰ στοιχεῖον, τὸ δὲ Ηθικὸν τὰ περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ βίων βίβλοις, καὶ ἐπιστολαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους. Εἰώθασι μέν τοι τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν, καλοῦσι δὲ αὐτὸ περὶ

germani Epicurei Sophistas appellitant. Fuere autem præter hunc, de quo loquimur, Epicurum, alii tres eodem nomine, quorum unus fuit Leontei, & Themistæ filius; alter Magnesius; & quartus Hoplomachus, *seu ex genere gladiatorum*.

Exstitit porro Epicurus in scribendo plurimus; quippe qui librorum multitudine ceteros omneis superarit. Exstant nimirum volumina ipsius ad usque trecenta; inque illis nullum alienum citatur testimonium; sed *quidquid textus est*, ipsæ sunt Epicuri voces. Æmulatus vero est ipsum in scribendo multa Chrysippus, sicut notat Carneades, qui illum idcirco librorum Epicuri parasitum vocat. Videlicet, si Epicurus argumenti quid attigit, scribere de eodem ille affectavit, Quare & sæpe eadem repetiit; & quidquid in mentem occurrit, ac præ nimia festinatione inemendatum necessario fuit, suum in contextum intrusit. Tot aliunde, tantaque sunt, quæ ille inseruit aliorum testimonia, ut nulla re magis libri ejus scateant; quod cernere etiam & apud Zenonem, & apud Aristotelem licet.

Ac libri quidem Epicuri tot, ac ejuscemodi sunt, cujusmodi prædiximus; præ ceteris vero præclari sunt isti: De Natura xxxvii. De Atomis, & Inani. De Amore. Epitome eorum, quæ ad Physicos. Adversus Megaricos Dubitationes. Ratæ Sententiæ. De Eligendis, & Fugiendis. De Fine. De Criterio, *judicandive instrumento*; seu Canon, *hoc est Regula*. Chæredemus, seu de Diis. De Sanctitate, seu Hegesianax. De Vitis, *seu Vitæ instituendæ rationibus* De eo, quod est agere juste. Neocles ad Themistam. Convivium. Eurylochus, ad Metrodorum. De Visione. De Angulo, *seu minimo*, quod in Atomo est. De Tactu, *cujus Inane expers est*. De Fato. De Passionibus, *seu affectibus animi*, Sententiæ ad Timocratem. Prognosticon, *seu de Præsagiis*. Exhortatorius. De Simulacris, *seu Imaginibus, speciebusve*. De Imaginatione, *sive perceptione ejus, quod de rebus apparet*. Aristobulus. De Musica. De Justitia, ceterisque Virtutibus. De Donis, & Gratia. Polymedes. Timocrates, III. Metrodorus, V. Antidorus, II. De Morbis sententiæ ad Mithren. Callistolas. De Regno. Anaximenes, Epistolæ.

Enitar autem, si ita videatur, compendium quoddam horum *librorum* ob oculos statuere, tribus prolatis Epistolis, in quas ille suam Philosophiam universam quasi contraxit. Apponam & ratas ejusdem Sententias, & si visus præterea est aliquid selectu dignum extulisse; ut Tu ipsa, (*o nobilis, & bonarum rerum studiosissima femina*) addiscere omni ex parte, qualis vir ille fuerit, valeas, ac simul intelligere, vigeat-ne in me aliqua in rerum delectu habendo solertia, Ille igitur Epistolam primam perscribit ad Herodotum, de Rebus Naturalibus; alteram ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus, *seu super-terreis*; tertiam ad Menœceum, de Vita, & moribus. Ordiendum vero est a prima; si prius tamen pauca quædam de Philosophiæ divisione ex ejus mente præmisero.

Philosophia itaque illi dividitur in parteis treis; Canonicam nempe, *sive Regularem*; Physicam, *sive Naturalem*; ac Ethicam, *sive Moralem*. Continet autem Canonica introductiones ad ipsum opus, *Philosophicamve exercitationem*, traditurque in eo libro, qui inscribitur Canon, *hoc est Regula*. Physica complectitur totam de Natura contemplationem; habeturque in libris de Natura xxxvii. ac etiam in Epistolis, ut in aliquibus rudimentis. Ethica in iis, quæ ad Electionem, Fugamque attinent, versatur; exstatque in libris, qui hacce de re, deque variis vitæ institutis sunt; ac etiam in Epistolis, & libro de Fine. Solent vero Canonicam non separare a Physica; cum & illam vocent eam partem, quæ est de

Cri-

Digitized by Google

Criterio, *seu, ut sic dicam, judicatorio, Judicandive instrumento*; itemque Exordialem, ac Elementalem. Physicam autem appellant eam, quæ de Generatione, & Corruptione, *seu Ortu, & Interitu*; itemque eam, quæ de Natura; Ac Ethicam eam, quæ de eligendis, fugiendisque; ac de vita, & moribus, itemque de fine. Quod spectat ad Dialecticam, ipsam ut superfluam repudiant; quod Physicos *edisserenteis* capere satis liceat, perspectis dumtaxat vocabulis rerum.

In Canone ergo Epicurus ait, Veritatis Criteria, *seu Veritatis dijudicandæ, quasi Instrumenta esse tria, videlicet* Sensus, Anticipationes, Passiones. Addunt vero Epicurei Applicationes, seu Intuitus mentis ad ea, quæ coram apparent, attentæ, (*quatenus nempe non modo sensus, sed interdum quoque mens ipsa intuetur præsens res sensibileis, sive apparenteis*. Dicit vero ipse hoc quoque in Epitome ad Herodotum, & in ipsis ratis Sententiis,

Ac imprimis quidem inesse Sensibus veritatem docet; quia omnis sensus, inquit, ratiocinationis est expers, recordationisque prorsus incapax; quippe cum neque a seipso moveatur, neque motus ab alio addere quidpiam, detrahereve, *sive enunciando copulare, aut disjungere, concludendove inferre valeat*, ut propterea censeri possit quidpiam opinari, aut opinando falli. Quin-etiam nihil est, quod refellere, *falsive arguere* ipsos sensus possit. Neque enim sensus genere similis similem genere refellet, propter æquipollentiam, *seu quod par ratio, virtusque sit*; neque genere dissimilis genere dissimilem; quoniam *diversa objecta habent*, ferendoque iisdem de rebus judicio minime inserviunt. Neque item una sensio ejusdem sensus aliam; quoniam nulla est, *qua non afficiamur, cuique, donec ipsa afficimur*, non adhæreamus, *assentiamurve*. Neque denique ratio, seu ratiocinatio; quoniam omnis ratiocinatio a præviis pendet Sensibus, *oportetque sensus prius esse, quam rationem, veros*. Sed & veritatem Sensuum id confirmat, quod ipsæ illorum functiones in ipsa rerum natura exsistant, *seu reipsa, vereque sint*; quippe videre nos, & audire tam est aliquid, quod revera est, quam ipsum dolere; nihil autem discriminis est, seu verum quid, seu exsistens dicas.

Ex hisce autem fit, ut conjecturam ducere ex iis, quæ Sensibus apparent, ad ea, quæ sunt nobis immanifesta oporteat; quando omnes mentis notiones ortum habent a Sensibus, aut per incidentiam (*dum nimirum res directe, & per se incidunt in sensum; ut homo quispiam coram spectatus*) aut per quandam *rerum sensu perceptarum* proportionem (*ut dum amplificando concipitur Gigas, vel extenuando Pygmæus, sed servata eadem partium proportione, quæ observata fuerit in homine magnitudinis justæ*) aut per similitudinem (*ut cum civitatem non visam visæ instar imaginamur*) aut demum per compositionem (*ut cum ex equo, & homine visis, Hippocentaurum fingimus*) conferente etiam ad hoc nonnihil ipso ratiocinio.

Prætereo autem visa quoque tam delirantium, quam somniantium, ea de causa vera censeri, *quod reipsa sint, seu revera exsistant; esse autem reipsa constat ex eo*, quod facultatem movent: videlicet id, quod non est, movere nullatenus potest.

Deinde Anticipationis, *Prænotionisve* nomine intelligunt comprehensionem animi, opinionemve quamdam congruam, sive mavis intelligentiam, universalemve notionem menti defixam, exsistentemque quasi memoriam, *monumentumve* ejus rei, quæ extrorsum sæpius apparuerit; cujusmodi *est v. c. idea, seu forma, atque species illa, ad quam respicientes apud nosmetipsos* dicimus, tale quid est Homo; quippe simul atque audimus pronunciari hanc vocem, Homo, illico hominis effigies Intelligitur juxta *deformatam in animo*, præviis Sensibus, anticipationem. Quamobrem quæ res cuique voci primo, præcipueque subjecta animo apprehenditur, perspicuum quid est; neque enim, dum quid quærimus, illud quæreremus, nisi prænotionem ejus haberemus. Veluti, quando quærimus, id, quod procul apparet, equusne, an bos est? quippe aliquando vidisse, anticipationeque novisse equi, & bovis formam oportet.

κριτηρίου, καὶ Αρχικὸν, καὶ Στοιχειωτικὸν, τὸ δὲ Φυσικὸν περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς. καὶ περὶ φύσεως, τὸ δὲ Ηθικὸν περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ βίων, καὶ περὶ τέλους, τὴν δὲ Διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσιν: ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους.

Εν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Επίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη, οἱ δ' Επικούρειοι, καὶ τὰς φανταστικὰς Επιβολὰς τῆς διανοίας. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ηρόδοτον ἐπιτομῇ, καὶ ἐν ταῖς κυρίαις δόξαις.

Πρῶτον μὲν οὖν λέγει τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Πᾶσα γὰρ (φησὶν) αἴσθησις, ἄλογός ἐστι, καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτική, οὔτε γὰρ ὑφ' αὑτῆς κινεῖται, οὔτε ὑφ' ἑτέρου κινηθεῖσα δύναταί τι προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, ὥς τε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι. Οὐδ' ἔστι τὰ δυνάμενα αὐτὰς διελέγξαι, οὔτε γὰρ ἡ ὁμογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμογενῆ διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔθ' ἡ ἀνομογενὴς τὴν ἀνομογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί, οὔθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, πάσαις γὰρ προσέχομεν, οὔτε μὴν λόγος, πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ ὑφεστάναι. πιστοῦται τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀλήθειαν: ὑφέστηκε δὲ τό, τε ὁρᾶν ἡμᾶς, καὶ ἀκούειν, ὥσπερ τὸ ἀλγεῖν, οὐ διαφέρει δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστός.

Οθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων ἀπὸ τῶν φαινομένων χρὴ σημειοῦσθαι, καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γεγόνασι κατά τε περίπτωσιν, καὶ ἀναλογίαν, καὶ ὁμοιότητα, καὶ σύνθεσιν, συμβαλλομένου τι καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ, κινεῖ γάρ, τὸ δὲ μὴ ὂν οὐ κινεῖ.

Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσιν οἱονεὶ κατάληψιν, ἢ δόξαν ὀρθὴν, ἢ ἔννοιαν, ἢ καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, τουτ' ἔστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, οἷον τὸ, Τοιοῦτον ἐστὶν ἄνθρωπος, ἅμα γὰρ τῷ ῥηθῆναι ἄνθρωπος, εὐθὺς κατὰ πρόληψιν καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ νοεῖται, προηγουμένων τῶν αἰσθήσεων: παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον, ἐναργές ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ἐζητήσαμεν τὸ ζητούμενον, εἰ μὴ πρότερον ἐγνώκειμεν αὐτὸ, οἷον, Τὸ πόῤῥω ἑστὼς, ἵππος ἐστὶν ἢ βοῦς; δεῖ γὰρ κατὰ πρόληψιν ἐγνωκέναι ποτὲ ἵππου, καὶ βοὸς μορφήν.

ὑφ'

Digitized by Google

οὐδ᾽ ἂν ὠνομάσαμεν τι, μὴ πρότερον αὐτοῦ κατὰ πρόληψιν τὸν τύπον μαθόντες: ἐναργεῖς οὖν εἰσὶν αἱ προλήψεις, καὶ τὸ Δοξαστὸν ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐναργοῦς ἤρτηται, ἐφ᾽ ὃ ἀναφέροντες λέγομεν: οἷον, πόθεν ἴσμεν, εἰ τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος, τὴν δὲ Δόξαν, καὶ Ὑπόληψιν λέγουσιν, ἀληθῆ τε εἶναί φασι, καὶ ψευδῆ, διὰ τὸ προστιθέναι, ἢ ἀφελεῖν τι, καὶ ἐπιμαρτύρησιν, ἢ ἀντιμαρτύρησιν παρὰ τοῦ ἐναργοῦς ἔχειν, ἢ μὴ ἔχειν. Ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρῆται, ἀληθῆ εἶναι, ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ ἀντιμαρτυρῆται, ψευδῆ τυγχάνειν: ὅθεν καὶ τὸ Προσμενόμενον εἰσήχθη: οἷον, τὸ Προσμεῖναι, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῷ πύργῳ, καὶ μαθεῖν, εἰ μὲν ὁποῖος πόῤῥωθεν, τοῖος καὶ ἐγγὺς φαίνεται.

Πάθη δὲ λέγουσιν εἶναι δύο, Ἡδονὴν καὶ Ἀλγηδόνα, ἱστάμενα περὶ πᾶν ζῶον, καὶ τὴν μὲν οἰκεῖον, τὴν δὲ ἀλλότριον, δι᾽ ὧν κρίνεσθαι τὰς αἱρέσεις, καὶ φυγάς.

Τῶν τε Ζητήσεων εἶναι τὰς μὲν περὶ τῶν πραγμάτων, τὰς δὲ περὶ ψιλὴν τὴν φωνήν.

Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τοῦ κριτηρίου στοιχειωδῶς, ἰτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

Sane enim alioquin, ne nominaremus quidem aliqoid, nisi prius quamdam illius effigiem anticipatione notam teneremus; evidentes ergo res sunt boc modo anticipationes. Porro dum quidpiam opinamur, id a quapiam re prius evidente dependet, utpote ad qoam *attendentes*, *cogitationemve nostram* referentes pronunciamus, *seu dicimus boc tale esse, vel non esse*. Qualis est *v. c. Prænotio, quam babemus de bomine; siquidem ad eam attendentes, ut ad aliquid evidens, dum requiritur*, an hoc, quod videtur, sit homo, *an non? opinamur, seu pronunciamus hominem esse, aut non esse*. Opinionem autem alio nomine existimationem, *seu judicium* vocant; ac ipsam esse [*non item sensum*] cui veram, aot falsam esse competat, docent; quatenus *ad id, quod apparet*; quidpiam addit, aot detrahit, ac ipsam evidentiam suffragantem, non refragantem; refragantem, non suffragantem habet, *exempli gratia, dum turris procul apparet oculo rotunda; sensus quidem verus est, quia revera specie rotunditatis afficitur, eaque species & talis est, & causam babet necessariam, propter quam in bujusmodi distantia sit talis. Non fallitur autem, quia talem esse turrim non pronunciat, sed passive solum se babet speciem accipiens, at referens dumtaxat quid sibi appareat. Verum opinio* [*seu mavis mens, cujus est opinari, seu judicium ferre*] *quatenus addit quasi de suo, turrim esse id, quod sensui apparet, seu esse turrim in se, & revera rotundam; opinio, inquam, ipsa est, quæ vera esse, aut falsa potest*. Nam veram qoidem esse *aiunt*, si illi suffragetur, vel non refragetur evidentia, falsam, si eadem evidentia aot refragetur, aut non suffragetur. *Evidentia, inquam, qualis v. c. in exemplo proposita baberi potest, si accedatur propius*. Ex hoc proinde ortum habet, quod illi dicunt Prosmenomenon, *quasi dixeris exspectabile, exspectandumve esse, neque illico temereve de re apparente pronunciandum*; quale est nimirum, quod exspectare jubent, & accedere cominus ad turrim; *explorareque*, & addiscere talisne cominus, qualis & eminus appareat.

Postremo Passiones dicunt esse duas, Voluptatem pota, ac Dolorem, quibus animal omne afficitur; & priorem quidem congruam, posteriorem incongruam esse; ac per ipsas qoid eligendum, fugiendumve sit judicari.

Ad Quæstiones quod attinet, docent alias de ipsis rebus, alias de nuda voce institui.

Atque hæc quidem compendiose de *Philosophiæ* divisione, deque Criterio, *seu Canonica parte* dicta sunto. Accedendum jam ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ EPICURUS

ΗΡΟΔΟΤΩ HERODOTO

χαίρειν. S.

ΤΟΙΣ μὴ δυναμένοις, ὦ Ἡρόδοτε, ἕκαστα τῶν περὶ φύσεως ἡμῖν ἀναγεγραμμένων ἐξακριβοῦν, μηδὲ τὰς μείζους τῶν συντεταγμένων βίβλους διαθρεῖν, ἐπιτομὴν τῆς ὅλης πραγματείας, εἰς τὸ κατασχεῖν τῶν ὁλοσχερεστάτων δοξῶν τὴν μνήμην, ἱκανῶς αὐτοῖς παρεσκεύασα, ἵνα παρ᾽ ἑκάστους τῶν καιρῶν ἐν τοῖς κυριωτάτοις βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται, καθ᾽ ὅσον ἂν ἐφάπτωνται τῆς περὶ φύσεως θεωρίας. Καὶ μὴν καὶ τοὺς προβεβηκότας ἱκανῶς ἐν τῇ τῶν ὅλων ἐπιβλέψει, τῷ τύπῳ τῆς ὅλης πραγματείας τῶν κατεστοιχειωμένων δεῖ μνημονεύειν. τῆς γὰρ ἀθρόας ἐπιβολῆς πυκνὸν δεόμεθα, τῆς δὲ κατὰ μέρος, οὐχ ὁμοίως.

CUM nonnulli sint, o Herodote, qui singula illa, quæ a nobis conscripta de Natura sont, cognoscere ad unguem non possunt, neque prolixiores a nobis contextos libros pervoluere; hisce ego ad retinendum generaliorum saltem *circa res naturæ* opiniunum memoriam, apparavi idoneum quoddam scientiæ de Natura totius compendium, ut quandocumque animum ad argumenta rerum præcipua advertere voluerint, possint ipsimet sibi opem ferre, pro eo certe modulo, quo ipsam Naturæ contemplationem attigerint. Sane vero iis etiam, qui in rerum omnium, de quibus tractat Philologia, speculatione sunt provectiores, perutile est compendiosâ quadam tractationis totius ideâ ipsarum rerum per capita somma digestarum memoriā tueri. Scilicet crebro evenit, ut generali quadam rerum inspectione indigeamus; disquisitione speciali non item.

Quamobrem hæc via tenenda, ac deinceps id studii in excolenda memoria adhibendum continuo est, ut & ipsa ad res attentio constans, facilisque evadat, & ex rerum formis, seu notionibus generaliter comprehensis, animoque defixis, ac aliunde juxta prima principia, juxtaque voces, quibus explicantur, expensis, si quid fuerit specialiter disquirendum, inveniri possit. Quippe ubi talis constantia, facilitasque parata est, & animus est generali, eaque exquisita informatione præditus, efficitur, ut celeriter perspicere, si quid libeat, liceat. *Dico interim etiam juxta voces;* quandoquidem fieri non potest, ut cohærens summa generalium capitum crebro memoria repetatur, nisi quidvis ita contineat, ut vocibus paucis explicari possit; idque etiam ubi aliquid exploratum speciatim fuerit. Ex quo proinde efficitur, ut, cum isthæc agendi ratio sit maxime utilis iis, qui sunt Physiologiæ nati, deditique, auctor sim illis ejusmodi in Physiologia operæ (& maxime quidem si genere vitæ tranquillo fruantur) ut ipsi quoque talem quampiam opinionum generalium Epitomen, & quasi per capita summa informationem sibi conficiant.

Primum igitur, o Herodote, res subjectas vocibus, *seu quid voces significent*, tenere diligenter oportet, ut habeamus, quo respicientes, quæcunque sive opinamur, sive quærimus, sive ambigimus, dijudicare tuto possimus; neque (dum omnia nos injudicata prætereunt) tum illi, qui nobis aliquid demonstrant, absque limite progrediantur; tum nos nihil aliud, quam inaneis voces, *seu merum verborum sonum* excipiamus. Necesse est enim respicere nos ad illam notionem, *significationemve* primariam, qua vox qualibet usurpatur, & ad illius perceptionem nulla egere demonstratione; si habituri quidem simus, quo id referamus, de quo quæritur, ambigitur, aut opinio fertur. Deinde oportet explorare omnia aut per ipsos sensus, aut per factas coram inspectiones sive mentis, sive cujuslibet criteriorum, aut per contingenteis denique passiones. Nimirum, ut suppetat nobis, unde conjecturam ducamus, tam circa id, quod Prosmenomenon, *seu exspectabile* dicitur [*quasi videlicet spes sit, ut olim per se manifestius noscatur*] quam circa illud, quod immanifestum *per se ipsum est, ac potest per aliud dumtaxat cognosci*. Sed his prætermissis, ad considerandum *ea, quæ sunt hoc modo* immanifesta accedendum est.

Ac imprimis quidem constare videtur, ex nihilo nihil fieri in nihilum nihil abire. Nam, si aliquid ex nihilo fieret, posset quidlibet undelibet nasci, nullateous nempe seminibus egens; & si illud, quod interit, in nihilum occideret, perirent prorsus omnia, tanquam non superstitibus iis, in quæ dissolverentur.

Deinde universum, *seu omne* [*quod etiam universitatem, & naturam rerum appellant*] tale semper fuit, quale & jam est; & quale jam est, tale semper erit. Quippe & nihil est, in quod, *quasi universi naturam habere desinat*, mutetur; ac præter universum *omnia complectens*, nihil est, quod in ipsum irrumpens sit illi mutationis causa. HOC VERO ILLE ETIAM AIT TUM IN EPITOME MAGNA SUB INITIUM, TUM IN LIBRO DE NATURA PRIMO.

Βαδιστέον μὲν οὖν, καὶ ἐπεῖκεινα συνεχῶς ἐν τῇ μνήμῃ τοσοῦτον ποιητέον, ἀφ' οὗ ἥ τε κυριωτάτη ἐπιβολὴ ἐπὶ τὰ πράγματα ἔσται, καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἀκρίβωμα πᾶν ἐξευρήσεται, τῶν ὁλοσχερεστάτων τύπων ἐμπεριειλημμένων, καὶ μνημονευομένων, (ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένου τοῦ κυριωτάτου, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου, γίνεται τὸ ταῖς ἐπιβολαῖς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι) ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων. Οὐ γὰρ οἷον τε τὸ πύκνωμα τῆς συνεχοῦς τῶν ὅλων περιοδείας εἶναι, μὴ δυνάμενον διὰ βραχέων φωνῶν ἅπαν ἐμπεριλαβεῖν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐξακριβωθέν. Ὅθεν δὴ χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, παρεγγυῶ τὸ συνεχὲς ἐνέργημα ἐν φυσιολογίᾳ, καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ, ποιήσασθαι καὶ τοιαύτην τινὰ ἐπιτομὴν, καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν.

Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις (ὦ Ἡρόδοτε) δεῖ εἰληφέναι, ὅπως ἂν τὰ δοξαζόμενα, ἢ ζητούμενα, ἢ ἀπορούμενα ἔχωμεν εἰς ὃ ἀνάγοντες ἐπικρίνειν, καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύωσιν, ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν, ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον ἐννόημα καθ' ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι, καὶ μηθὲν ἀποδείξεως προσδεῖσθαι, εἴπερ ἕξομεν τὸ ζητούμενον, ἢ ἀπορούμενον, καὶ δοξαζόμενον ἐφ' ὃ ἀνάξομεν. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις δεῖ πάντα τηρεῖν, καὶ ἁπλῶς κατὰ τὰς παρούσας ἐπιβολὰς, εἴτε διανοίας, εἴθ' ὁτουδήποτε τῶν κριτηρίων. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πάθη, ὅπως ἂν καὶ τὸ Προσμενόμενον, καὶ τὸ Ἄδηλον ἔχωμεν οἷς σημειωσόμεθα. Ταῦτα δὲ διαλαβόντας συνορᾷν δεῖ περὶ τῶν ἀδήλων:

Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἂν, σπερμάτων γε οὐδὲν προσδεόμενον: καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.

Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται, οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰς ὃ μεταβάλλει, καὶ παρὰ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰς αὐτὸ, μεταβολὴν ποιήσαιτο (Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ φησὶ, κατ' ἀρχὴν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ φύσεως)

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἐστι τῇ μὲν Σῶμα, τῇ δὲ Κενόν. Καὶ τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, ὥσπερ προεῖπον τὸ πρόσθεν. Εἰ δὲ μὴ ἦν ὃ καὶ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα, ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Universum autem partim quidem Corpus, partim vero inane est; *seu, quod idem est; nihil aliud in Universo reperitur, præter Corpora, & inane*. Et quod sint quidem corpora, ipse maxime attestatur sensus; ex quo aliunde ducere conjecturam necesse est ad id, quod est immanifestum, ut superius jam attigi. Nisi vero id esset quoque, quod & inane, *seu vacuum*, & Regionem, *seu Spatium, ac Locum*; & Intactilem, *sive Incorporeum* naturam vocamus; non haberent corpora, neque ubi essent, neque qua motus suos obirent; cum moveri ea quidem manifestum sit.

Παρὰ

Παρὰ δὲ ταῦτα οὐθὲν ἐπινοηθῆναι δύναται, οὔτε περιληπτῶς, οὔτε ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, εἰ μὲν αὐτὰ ἦν ὡς καθ' αὑτὰς φύσεις λαμβανόμενα, καὶ μὴ ὡς τὰ τούτων συμπτώματα, ἢ συμβεβηκότα λεγόμενα (Ταὐτὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως φησὶ, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.)

Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι Συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται, ταῦτα δέ ἐστιν Ατομα, καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι, ἀλλ' ἰσχύειν, καὶ ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη τινὰ φύσιν, ὄντα οὐκ ἔχοντα ὅπῃ, ἢ ὅπως διαλυθήσεται: ὥστε τὰς τῶν σωμάτων ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι ἀτόμους, καὶ ἀμεταβλήτους φύσεις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἄπειρόν ἐστι, τὸ γὰρ πεπερασμένον, ἄκρον ἔχει: τὸ δὲ ἄκρον ἔχον παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται: τὸ δὲ Πᾶν οὐ παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται, ὥστε οὐκ ἄκρον ἔχει: τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, πέρας οὐκ ἔχει: πέρας δὲ οὐκ ἔχον, ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον. Καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ Πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ: εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα, καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς: εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα, ὅπου ἂν ἔστη.

Πρὸς δὲ τούτοις τὰ Ατομα τῶν σωμάτων καὶ μεστὰ, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων: οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων: καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι. Οὐ γὰρ τὸ Πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἶεν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχημάτισιν ὅμοιαι. Ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι, ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ὅτι ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. (Φησὶ δὲ καὶ ἐνδοτέρω οὐκ εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν, λέγει δὲ, ἐπειδὴ καὶ τῆς τῶν ποιοτήτων μεταβολῆς μέμνηται)

Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι, εἰς τὸν αἰῶνα (Φησὶ δὲ ἐνδοτέρω καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ τὴν εἶξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῇ κουφοτάτῃ, καὶ τῇ βαρυτάτῃ) καὶ αἱ μὲν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διιστάμεναι, αἱ δὲ σχε-

Præter hæc *duo* vero, *Corpus scilicet*, ac *inane*, nihil licet intelligi, neque comprehensive (*quo modo ea, quæ per se, directeque in notitiam cadunt, intelliguntur*) neque comparate ad ea, quæ comprehensa fuerint (*quo modo ea intelliguntur, quæ per proportionem solam innotescunt*) *Nihil licet, inquam*, si ea quidem, *quæ intelligentur ejusmodi sint*, *ut* accipiantur quasi quædam per se exsistentes, *subsistentesve* naturæ, *seu quasi subjecta*; non vero ut quædam, quæ esse dicuntur eorum Conjuncta, & Eventa, *seu Contingentia*, & *Accidentia*. Hoc IPSUM VERO HABET ETIAM TUM IN LIBRIS DE NATURA I. XIV. XV. TUM IN MAGNA EPITOME.

Corporum porro, alia Concretiones, *seu, mavis, concreta, compositave corpora* sunt; alia sunt, ex quibus concretiones fiunt. Hæc vero, *ex quibus, ut primis principiis concretiones fiunt*, Atoma sunt, *seu insectilia, nullave vi divisibilia*, ac *idcirco* immutabilia, *sive in seipsis mutationis omnis expertia*; si futurum est quidem, ut omnia non intereant in nihilum; verum consistat, perseveretque dum concretiones dissolvuntur, plena quædam, *seu vacui expers* [*solidaque adeo*] natura, quippe quæ non habeat qua ex parte, aut quomodo *fissuram admittat*, *sicque* dissolvatur. Adeo proinde, ut sit necesse ea, quæ dicuntur *compositorum* corporum principia, insectileis esse, ac immutabileis naturas.

Rursus Universum infinitum est; id enim quod finitum est, extremum habet; quod vero extremum habet, id ex alio quopiam cernitur [*seu ex intervallo extra assumpto cerni potest*] at Universum ex alio quopiam extrinsecus non cernitur [*quippe cum nihil sit intervalli, sive spatii, quod intra seipsum non contineat; alioquin enim Universum, nisi universum spatium contineret, non foret*] quare neque habet extremum; quod porro non habet extremum, id neque finem habet; quod vero finem non habet, id non finitum sane, sed infinitum est. Est autem Universum duplici titulo infinitum; multitudine *nempe* corporum, & magnitudine Inanis. Nam si Inane quidem infinitum, & Corpora finita forent, tum corpora [*quæ in perpetuo sunt motu*] nusquam consisterent, sed per infinitum Inane dispersa ferrentur, tanquam nihil habentia, a quo sisterentur, compescerenturque variis retusionibus. Sin vero Inane finitum, Corpora forent infinita; tum non pateret locus, in quo exsistere infinita corpora possent.

Ad hæc corpora illa insectilia, plenave, *sive solida* ex quibus fiunt, & in quæ resolvuntur concretiones, incomprehensibilia sunt differentiis, *seu varietate* figurarum. Neque enim hæc tot, tantaque *rerum concretarum* discrimina essent, si hujusmodi figurarum *in principiis* diversitas animo comprehensibilis foret. At vero tamen in unaquaque figurationis specie infinitæ numero simpliciter sunt Atomi [*sic enim deinceps vocentur hujusmodi corpuscula*] quoniam alioquin Universum infinitum non foret multitudine Atomorum, nisi Atomi, quæ sunt inter se figuratione similes, infinitæ numero simpliciter essent. Non sunt vero etiam Atomi habendæ differentiarum numero infinitæ simpliciter, sed ut jam dictum, solummodo animo incomprehensibiles; nisi quis forte ipsas ad usque infinitam simpliciter magnitudinem adauctas concipiat; quatenus in magnitudine, quæ finita sit, intelligi diversitates, quæ sint infinitæ, non possunt. ALIUNDE PORRO DOCET INFERIUS MAGNITUDINIS DIVISIONEM IN INFINITUM NULLAM DARI. DICIT HOC AUTEM, POSTQUAM MEMINIT TRANSMUTATIONIS QUALITATUM.

Moventur porro Atomi continenter, ac per omne ævum. DICIT AUTEM INFERIUS MOVERI QUOQUE IPSAS ÆQUIVELOCITER, DONEC FERUNTUR PER INANE; UTPOTE QUOD CONSIMILEM TAM LEVISSIMIS, QUAM GRAVISSIMIS TRAJECTIONIS FACILITATEM PRÆBEAT. Et dum contingit quidem, ut in complexionem, *conventumve plurium*, *sibi mutuo obstantiam*, *aut sese etiam mutuo irretientium*,

ut maxime fit in concretionibus, incurrant, *unde & videantur non moveri, sed quiescere; tum tamen adhuc* partim longius, partim proprius a se invicem distitæ, *agitationem, seu speciem* palpitationis obtinent, deflexæ *nimirum, repræsseve a ceterio*, quæ talem complexum, *cætumve* constituunt. Caosa vero hujusce rei, *hoc est agitationis, seu quasi palpitationis intestina, atque continua*, est partim quidem natura inanis, *quod etiam intra corpora compactissima interceptam singulas Atomos mutuo aut ex toto, aut ex parte dirimit*, neque eas sistendi, firmandique vim habet; partim vero soliditas Atomis ipsis competens, quæ scilicet præ collisione, repercussioneque palpitationem efficit; quantum quidem ipsa complexio instaurari motum ex collisione patitur. *Dixit vero Atomos esse per omne ævum mobileis; quoniam* principium, ex quo fieri ista cœperint, nullum est, exsistentibus quippe Atomis, ipsoque Inani perpetuis. DOCET ET INFERIUS NULLAM ATOMIS QUALITATEM COMPETERE PRAETER FIGURAM, MAGNITUDINEM, ATQUE PONDUS (*hoc est naturalem quasi impulsionem, a qua ille perpetuus, indefinensque motus est.*) NAM COLOREM *exempli gratia non inesse Atomis, sed oriri*, COMMUTARIQUE PRO ATOMORUM POSITU IN IIS ETIAM LIBRIS AIT QUAE ELEMENTALIA XII. INSCRIBUNTUR. *Additque*, NON QUANTAMLIBET CONVENIRE ATOMIS MAGNITUDINEM; NEQUE ENIM ATOMUM *ullam etiam maximam*, TANTAM ESSE, QUAE CADERE IN CONSPECTUM POSSIT. Atque hæc quidem *velut summaria* rerum omnium hactenus commemoratarum dedoctio subiicere cogitationi potest appositam quandam *universitatis, seu* naturæ rerum ideam.

Ceterum, *in ipsa Universitate, seu natura rerum* infiniti sunt Mundi, alii quidem similes isti, *quem nos incolimus*, alii vero dissimiles. Quippe Atomi, cum sint infinitæ, ut non multo ante demonstratum est, per infinitatem spatiorum feruntur, & alibi aliæ, ac procul ab hoc ad fabrefactionem Mundorum infinitorum varie concurrunt. Atomi siquidem ad hoc comparatæ, ut ex ipsis Mundus constare, efficive valeat, absumi non possunt, *cum sint infinitæ*, neque in unum, neque in aliquot, qui definito numero sint; & neque in quotcumque omniosmodi, neque in quotcumque inter se diversos; quare nihil obstat quominus sit talis Mundorum infinitudo.

Sunt vero, & quædam Effigies, *seu imagines ad visionem inservientes*, quæ corporibus solidis delineatione consimiles superant longe sua tenuitate, quidquid est rerum conspicabilium. Neque enim formari repugnat etiam in medio aëre, *circumfusove spatio* hujusecmodi quasdam contexturas; uti neque esse *repugnat quasdam in ipsis rebus, & maxime in atomis* dispositiones ad operandum ejusmodi *spectra, quæ sunt quasi quædam meræ, inanesque* cavitates, & *superficiales, soliditatisve expertes* tenuitates: neque *præterea repugnat* fieri *ex corporibus extimis* effluxiones quasdam avolantium continenter Atomorum, in quibos idem positus, idemque ordo, qui fuerit in solidi, *superficiebusque ipsorum*, servetur; at *tales proinde effluxiones sint quasi formæ, sive effigies, & imagines corporum, a quibus dimanant*. Tales autem formæ, sive effigies, & imagines sunt, quas moris est nobis, ut Idola, *seu Simulacra* appellitemos.

Assumendum est autem motum *Atomorum* per spatium Inane, in quo nihil occurrit, quod retundendo ipsum deflectat, ejus esse pernicitatis, ut quodlibet cogitabile spatium conficiat *momento, hoc est*, tempore inexcogitabiliter brevi. *Dico autem, in quo nihil retundens occurrat*; nam alioquin frequens retusio speciem tarditatis, & immunitas a retusione speciem celeritatis subit. Neque vero propterea corpus [*seu Atomus mavis*] quod retusiones patitur varias, ad *hæc, illaque* complura loca iis pervenit temporibus, quæ discernere mente liceat; quippe *illa discernere* in facultate mentis non est. Quin-etiam contingere potest, ut sensibili tempore accepto, idem corpus, tametsi variis deflexum retusionibus, ita feratur, ut undecumque ex spatiorum immensitate adveniat, non liceat nobis designare aliquem locum, *seu terminum*, quem non tempore illo supera-

ὅσον τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσι τὴν περιπλοκὴν κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν περιπλεκτικῶν· ἥ τε γὰρ τοῦ κενοῦ φύσις, ἡ διορίζουσα ἑκάστην αὐτὴν, τοῦτο παρασκευάζει, τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἷά τε οὖσα ποιεῖσθαι· ἥ τε στερεότης ὑπάρχουσα αὐταῖς κατὰ σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμὸν ποιεῖ, ἐφ᾽ ὁπόσον ἂν ἡ περιπλοκὴ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκ τῆς συγκρούσεως διδῷ. Ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἔστιν ἀϊδίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν, καὶ τοῦ κενοῦ (φησὶ δ᾽ ἐνδοτέρω μηδὲ ποιότητα τινὰ περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος, καὶ μεγέθους, καὶ βάρους· τὸ δὲ χρῶμα παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων ἀλλάττεσθαι, ἐν ταῖς δώδεκα στοιχειώσεσι φησί· πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτάς, οὐδέποτε γὰρ ἄτομον ὀφθῆναι αἰσθήσει) Τοσαύτη δ᾽ ἡ φωνὴ, τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπινοίας.

Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροί εἰσιν, οἵθ᾽ ὅμοιοι τούτῳ, οὔτ᾽ ἀνόμοιοι, αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡς ἄρτι ἀπεδείχθη, διὶ ἀπείρω φέρονται, καὶ πόῤῥω τούτου, καὶ ἄλλυδις ἄλλαι, εἰς ἀπεργασίαν κόσμων ἀπείρων συνέρχονται. Οὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι, ἐξ ὧν ἂν γένοιτο κόσμος, ἢ ὑφ᾽ ὧν ἂν ποιηθείη, οὔθ᾽ εἰς ἕνα, οὔτ᾽ εἰς πεπερασμένους, οὔθ᾽ ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ᾽ ὅσοι διάφοροι τούτοις, ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν κόσμων.

Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. Οὔτε γὰρ συστάσεις ἀδυνατοῦσιν ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται, οὔτε ἐπιτηδειότητες ἐς τὰς κατεργασίας τῶν κοιλωμάτων, καὶ λεπτοτήτων γίνεσθαι. Οὔτε ἀποῤῥοαὶ τὴν ἑξῆς θέσιν, καὶ τάξιν διατηροῦσαι, ἥν περ καὶ ἐν τοῖς στερεμνίοις εἶχον· τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.

Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. Βραδύτητος γὰρ, καὶ τάχους ἀντικοπὴ, καὶ οὐκ ἀντικοπὴ ὁμοίωμα λαμβάνει. Οὐ μὴν οὐδὲ ἅμα κατὰ τοὺς διὰ λόγου θεωρητοὺς χρόνους τὸ ἀντικοπτόμενον σῶμα ἐπὶ τοὺς πλείους τόπους ἀφικνεῖται, ἀδιανόητον γάρ. Καὶ τοῦτο συναφικνούμενον ἐν αἰσθητῷ χρόνῳ ὅθεν δή ποθεν τοῦ ἀπείρου, οὐκ ἐξ οὗ ἂν περιλάβωμεν τὴν φορὰν

τόπω

τόπου ἔσται ἀφιστάμενον. Αντικοπὴ γὰρ ὁμοία ἔσται, κἂν μέχρι τοσούτου, τῷ τάχει τῆς φορᾶς μὴ ἀντικοπὴν καταλαμβανομένης. Χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ, ὅτι τὰ Εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται (οὐθὲν γὰρ ἀντιμαρτυρεῖ τῶν Φαινομένων) ὅταν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχῃ, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸς τῷ ἀπείρῳ, αὐτοῖς γὰρ μηθὲν ἀντικόπτειν, ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν, ὃ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι.

Πρός τε τούτοις ὅτι ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει. Καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, διὰ τὴν ἀνταπλήρωσιν σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. Καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι ὀξεῖαι, διὰ τὸ μὴ δεῖν κατὰ βάθος τὸ συμπλήρωμα γίνεσθαι. Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι τινὲς γεννητικοὶ τῶν τοιούτων φύσεών εἰσιν, οὐθὲν γὰρ τούτων ἀντιμαρτυρεῖ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἂν βλέπῃ τις, τινὰ τρόπον τὰς ἐναργείας, ἵνα καὶ τὰς συμπαθείας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμᾶς ἀνοίσῃ.

Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς, καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τοῦ τε χρώματος, καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε, κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ ὧν δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροῶν τε, καὶ ὁμοίων μορφῶν, κατὰ τὸ ἐνάρμοστον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν (τότε ἑνὸς, καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντος, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σώζοντος, κατὰ τὸν ἐκεῖθεν σύμμετρον ἐπερεισμὸν, ἐκ τῆς κατὰ βάθος ἐν τῷ στερεμνίῳ τῶν ἀτόμων πλάσεως) καταλάβωμεν τὴν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ, ἢ τοῖς αἰσθητηρίοις, εἴτε μορφῆς, εἴτε συμβεβηκότων. Μορφὴ δὲ ἐστὶν αὕτη τοῦ στερεμνίου, γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆς πύκνωμα, ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.

Καὶ πᾶσα μὲν Φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτ' αἰσθήσει καταλαμβανομένη, ἡ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθὴς, τὸ δὲ ψεῦδος, καὶ τὸ διημαρτημένον, εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστιν, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται: ἥ τε γὰρ ὁμοιότης

rit. Quippe talis esse [*hoc est tam parum frequens, parumque deflectens*] ea retusio potest, ut ipsa quoque æmuletur quadamtenus celeritatem competentem motui, qui est retusione immunis. Assumere vero perutile est tum hoc fundamentum, tum subinde illud, *quod jam attigimus*, esse, *nempe* Simulacrorum ineffabilem tenuitatem, ut cui nihil repugnet rerum apparentium; quoniam *cum propter hanc tenuitatem Simulacra nihil aliud sint, quam textura quadam Atomorum simplicium*, ea celeritas ipsis competit, quæ captum omnem fugiat, habentibus, puta, trajectionem omnem *per circumfusum, transparensque spatium*, consimilem illi, quæ per spatia illa infinita est. Quandoquidem non admodum differt, seu nulla, seu pauca retundentia sint, quæ illis per spatium circumstans occurrant.

Ad-hæc sciendum est procreationem hujusmodi Simulacrorum temporis puncto peragi. Videlicet eorum effluxus ad superficiem indesinens discerni sigillatim nequit, quod *uno obeunte, aliud cohærenter succedat, inque ejus locum veluti* suppleatur, ac servet *continuo* eundem Atomorum ordinem, & positum, qui in ipsa solidi, *sive corporis* superficie fuerit, idque in multum tempus, *multamve distantiam*, tametsi tandem confundantur. Quod si ex eorum genere sint, quæ sunt quædam in aere *sponte formata* contexturæ, sunt ipsa quoque orto veloci, quod secundum profunditatem, *soliditatemve* ea compleri nihil sit necesse. Præterea esse & alios modos, quibus naturæ hæ gigni possint; quando tale nihil horum Sensibus repugnat; si quis quodammodo ad ea, quæ evidentia sunt, attendat, & ea quæ ex rebus externis consentanea sunt, ad nos referat.

Reputandum porro *consequenter* est, ideo externas rerum *facies*, formasve a nobis videri, ac intelligi, quod aliquid *extrinsecus* ex ipsis ad nos allabatur. Neque enim perinde intelligi potest res externas, & a nobis dissitas, imprimere nobis quasi sigillatione quadam sui, colorisve, atque formæ speciem, intercedente aere, nos inter, & ipsas [*quasi organo quodam*] intercepto; neque etiam id fieri intervenientibus radiis, aut effluxibus aliis quibuscumque ex nobis, *oculisve nostris* ad ipsas promanantibus. *Non, inquam, perinde intelligi potest*, ac *dum fieri id dicitur; quod* effigies quædam advenientes ex ipsis rebus, coloreve simul, formaque ipsarum, incurrant in nos; & servata congrua magnitudine, celeriterque admodum translatæ, in nostrum tum visum, tum animum subeant, *ipsumque percellant*. Subinde vero ob hanc causam (& quia quasi unum, continuumque est, simulacrum nempe continuo appellens, quod facit objectum actu apparere, & conformitatem tuetur cum ipso, pro concinna partium cohæsione, quam in superficie illius obtinuit, dum suppeditante continenter aliquid ex profunditate sua, solido, ex Atomis conformaretur.) Hanc, inquam, ob causam, intuitive, ut ita loquar, tam mente, quam oculis apparentiam percipimus sive formæ, sive adjunctorum. Dicitur autem hoc loco forma, quæ est ipsius corporis propria, *ac esse intelligitur, quasi* collectio partium *certo ordine positarum*, vel quasi superficies, quæ relinquitur ab avolante simulacro.

Ac omnis quidem apparentia seu mente; seu sensu percepta, verumtamen non judicata [*videlicet quandiu nulla affirmatio, aut negatio, sed mera, nudaque est apprehensio*] vera est. Falsitas autem, atque error (sive evidentia non suffragante, sive refragante, deprehendatur) est semper in eo, quod, præter apparentiam nudam, opinamur ob motionem quandam, *seu actionem mentis* in nobis *excitatam*, quæ cohæreat quidem, *seu dependeat, connexave sit* cum apprehensione cujuspiam apparentiæ; sed judicium tamen insuper adhibeat, in quo solo falsitas consistit. Profecto

enim

enim etiam apparentiæ, quæ consimiles ceteris, aut per furorem (exempli gratia) percipiuntur, aut inter somniandum creantur, aut alia quapiam apprehensione seu mentis, seu alterius criterii contingunt, non essent omnino in rerum natura; *qua modo esse dicimus ea*, quæ, & Entia, & Vera vocantur) nisi aliqua talia forent, ad quæ intuentes collinearemus; ac error in nobis non contingeret, nisi motionem aliam admitteremus præterea, cohærentem quidem apparentiis, sed judicium tamen de iis adhibentem. Secundum hanc ergo motionem cohærentem quidem apprehensioni apparentiæ, sed superadhibentem judicium, si res evidentes non suffragentur, aut etiam refragentur, falsitas creatur; quemadmodum veritas est, si aut suffragentur, aut non refragentur. Oportet autem tenere hoc, quasi inconcussum principium, ne aut Criteria quæ stabiliuntur per evidentiam, evertantur, aut error pari robore, quo veritas, constabilitus omnia susque deque perturbet,

Cetcrom, *Ut visionem fieri ex aliquo extrinsecus adveniente deduximus*; *ita* Aoditio quoqoe fit, affluxu aliquo translato ex eo usque, quod loquitur, aot resonat, aut strepitum edit, aut quomodocomque tandem ad sensum auditus excitandom est comparatom. Talis vero effluxus, *instar guttularum aqua a fullone exsufflata*, dispergitur in moleculas, quæ ex particulis similibus constent; unde & convenientiam inter se mutuo aliquam servent (*ac varios proinde auditus pari modo feriant*) & maneant in se unaquæqoe speciali cohærentia, quæ efficiat, ut agnoscantur ad illud spectare, a quo sunt emissæ, & talem sensionem ut plurimum creet, qualis ab illo, quod sonum emisit, apparata est; sin minus (*ut cum magna parte ab interjecto aliquo, aut præ intervalli longitudine dissipatur*) confuse solum aliquid exterius sonare insinuet. Quippe absque translata quadam, & a sonante usque re servata convenientia, cohærentiaque, non fieret usquam ejusmodi, *qua esset distincta*, auditio. Neque vero est, cur existimemus, cum semel vox emissa est, aerem deinceps aot ab ea, aut ab aliis ex ea creatis configurari, *conformarive in voces similes* (nimio enim foret molimine opus, si ad tale quid subeundum destinatus foret) sed simul, ac in nobis fit ictus, quando vocem emittimus, ipsam talem ex certis quibusdam spiritualis, *subtilissimive* effluxus moleculis ad hoc idoneis articulari, & *appulsu ad aures facto*, auditionem in nobis creare.

Quin-etiam, *ut & hoc addamus*, existimandum est Odorem, ut *proportione* circa Auditum *de voce, aut sono* declaratom est, non facturum ullam sui impressionem, nisi ab odorare usque deferrentur moleculæ, *seu corpuscula* quædam ea ratione commensurata ipsi *Olfactus* sensorio, ot ipsum moveant, *afficiantve*; alia quidem se perturbate, atque discrepanter habentia, *ex quo odores ingrati sunt*; alia placide, & accommodate, *ex quo sunt odores jucundi*.

Verum, ad Atomos *ut redeamus*, arbitrandum est, nullam qualitatem ex vulgo apparentibus competere ipsis, præter Figuram, Pondus, Magnitudinem; & si que præterea cem ipsa figura necessariam cognationem habent, *cujusmodi sunt*, *exempli causa*, *asperitas*, & *lævor*. Siquidem qualitates aliæ quemadmodum color, aot calor pro varietate positionis Atomorum commutantur, ipsismetque adeo Atomis non insunt, *seu a natura minime sunt*. Qualitas vero omnis ipsis inexsistens, *seu naturalis*, ac propria, cujusmodi possunt *tres illæ* memoratæ intelligi, mutationi non est obnoxia, ut neque obnoxiæ ullatenus sunt Atomi, quando necesse est in concretionum dissolutionibus remanere quidpiam solidum, ac indissolutum, quod præstet, ut mutationes non in nihilum, aut ex nihilo fiant, sed *contingant potius*, tum ob factam transpositionem

τῶν φαντασιῶν οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ λαμβανομένων, ἢ καθ' ὕπνους γινομένων, ἢ κατ' ἄλλας τινὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, ἢ τῶν λοιπῶν κριτηρίων, οὐκ ἄν ποτε ὑπῆρχε ἐν τοῖς οὖσί τε, καὶ ἀληθέσι προσαγορευομένοις, εἰ μὴ ἦν τινα, καὶ τοιαῦτα πρὸς ἃ ἐπιβαλλόμεθα: τὸ δὲ διημαρτημένον οὐκ ἂν ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ἐλαμβάνομεν καὶ ἄλλην τινὰ κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν, διάληψιν δὲ ἔχουσαν. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν κίνησιν συνημμένην τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, ἐὰν μὲν μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ψεῦδος γίνεται, ἐὰν δὲ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ἀληθές. Καὶ ταύτην οὖν σφόδρα γε δεῖ τὴν δόξαν κατέχειν, ἵνα μήτε τὰ κριτήρια ἀναιρῆται, τὰ κατὰ τὰς ἐναργείας, μήτε τὸ διημαρτημένον ὁμοίως βεβαιούμενον πάντα συνταράττῃ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματος τινὸς φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ψοφοῦντος, ἢ ὁπωσδήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος: τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασώζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, τὴν ἀπ' ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιοῦσαν, εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσαν: ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας, καὶ ἑνότητος, οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις: οὐκ αὐτὸν οὖν δεῖ νομίζειν τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς προϊεμένης φωνῆς, ἢ καὶ τῶν ὁμογενῶν σχηματίζεσθαι (πολλὴν γὰρ ἔνδειαν ἕξει τοῦτο πάσχων ὑπ' ἐκείνης) ἀλλ' εὐθὺς τὴν γινομένην πληγὴν ἐν ἡμῖν ὅταν φωνὴν ἀφίωμεν, τοιαύτην ἐκ τινῶν ὄγκων ῥεύματος πνευματώδους ἀποτελεστικῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸ πάθος τὸ ἀκουστικὸν ἡμῖν παρασκευάζεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν νομιστέον, (ὥς εἶπον κατὰ τὴν ἀκοὴν) οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν: οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως, καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως, καὶ οἰκείως ἔχοντες.

Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων μεταβάλλουσι, διὸ καὶ ταῖς ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι: ποιότης δὲ πᾶσα αὐταῖς ἐνυπάρχουσα, καὶ ἰδία, οἵας προειρημένας ἐστὶ διανοεῖν, μὴ μεταβάλλει, ὡς καὶ αἱ ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν: ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν

ποιή-

ποιήσαιτο, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ κατὰ μεταθέσεις μὲν πολλῶν, τινῶν δὲ καὶ προσόδους καὶ ἀφόδους, ὅθεν ἀναγκαῖον τὰ μὴ μετατιθέμενα ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὁμοῦ τοῖς τὴν τοῦ μεταβάλλοντος φύσιν οὐκ ἔχοντας ὄγκους τε, καὶ σχηματισμοὺς ἰδίους: τούτους γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑπομένειν, καὶ γὰρ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοις κατὰ τὴν περιαίρεσιν αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος ἐνυπάρχον λαμβάνεται: αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσι, καὶ μὴ ἰδίαι ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. Ἱκανὰ οὖν τὰ ὑπολειπόμενα ταῦτα (ἅμα καὶ τὸ βάρος) τὰς τῶν συγκρίσεων διαφορὰς ποιεῖν: ἐπειδήπερ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῇ, παραλλαγὰς δέ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι: βέλτιον γάρ, καὶ τούτου προσόντος, τὰ κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις γινόμενα ἀποδοθήσεται. Πᾶν δὲ μέγεθος ὑπάρχον, οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιοτήτων διαφοράς, οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὰς ἀτόμους: τὸ γὰρ οὔτε θεωρεῖται γινόμενον, οὔθ' ὅπως ἂν γένοιτο ὁρατὴ ἄτομος, ἔστιν ἐπινοῆσαι.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὐδ' ὁπηλικουσοῦν (ὥστε οὐ μόνον τὴν εἰς ἄπειρον τομὴν ἐπὶ τοὔλαττον ἀναιρετέον, ἵνα μὴ πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ἀθρόων, εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναγκαζώμεθα τὰ ὄντα θλίβοντες καταναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάβασιν μὴ νομιστέον γίνεσθαι ἐν τοῖς ὡρισμένοις εἰς ἄπειρον, μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον) Οὔτε γὰρ ὅπως ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ, ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἢ ὁπηλικοιοῦν, ἔστι νοῆσαι, πῶς τ' ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος. Εἴτε γὰρ πηλίκοι τινὲς ἄπειροι ὦσιν ὄγκοι, εἴτε καὶ ἔτοι ἐξ ὧν ὁπηλικοιοῦν ποτε ὦσιν, δῆλον, ὡς ἄπειρον ἂν ἦν καὶ τὸ μέγεθος. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου διαληπτόν, εἰ μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρητέον, οὐκ ἔστι μὲν καὶ τὸ ἑξῆς τούτου τοιοῦτον νοεῖν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆς εἰς τοὔμπροσθεν βαδίζοντα, εἰς τὸ ἄπειρον οὐκ ἂν ὑπάρξει ποτὲ ἐς τοιοῦτόν τι ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.

Τό τε ἐλάχιστον τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει δεῖ κατανοεῖν, ὅτι οὔτε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ τὰς μεταβά-

Atomorum complurium; *quæ in uno situ, qualitatem unam, in alio aliam exhibeant*; tum ob factum *de novo* aliquarum accessum, & *præexsistentiam aliquarum* discessum, *ex quo iterum qualitates varientur, seu aliæ, quam prius appareant.* Unde & consequitur, ut ea, quorum partes transponi, *adde, & de novo accedere, aut discedere*, non possunt (*cujusmodi sunt Atomi*) incorrupta sint, ac simul etiam *incorrupta sint*, quæ *ipsorum adjuncta*, sive *proprietates* naturam mutationi obnoxiam non habent; moleculæ nempe, *seu quantillæcumque magnitudines*, figurulæque *inexsistentes, ac* propriæ. Nimirum & hæc ipsa sunt, quæ unà remanere *cum Atomorum substantia* in dissolutionibus est necesse. Certe & in rebus, quæ vulgo apud nos ex arbitrio transformantur; *ut cum Homo ex stante, aut recto fit sedens, contractusve membris* (*adde & si velis denigratur, aut calefit*) intelligitur semper inexsistens ipsi eadem magnitudo, eademque figura, sive *ordo partium, inter seipsas* competere; qualitates vero non inexsistentes, nec propriæ (*veluti statio, rectitudo, albor, frigus, &c.*) non perinde, ac illæ superstites manent in subjecto, quod transmutatur; sed ex ipso corpore toto, aut tota ex parte, cui inerant, pereunt. Itaque si vel ista *duo, Figura nempe, & Magnitudo*, ac præterea Pondus, *naturalisve ad motum impetus* relinquantur in Atomis (quando relinqui aliqua, neque abire aliquid in nihilum necesse est) ipsa ad *omnem* concretionum varietatem præstandam sunt satis.

Neque vero propterea res est sic habenda, quasi quælibet magnitudo inesse possit Atomis, ne ea, quæ apparent refragentur *nimium*; tenendum est solum differentias esse magnitudinum aliquas; nam *Atomorum quidem alias majores, alias minores exsistere*, rationi magis consonum est; & hac re admissa, plurium, quæ contingunt circa passiones animi, circaque sensus, reddi causa potest. Cum neque alioquin quævis magnitudo ad varietatem qualitatum faciendam conducat, neque futurum unquam sit, ut vel ad magnitudinem, quæ oculis nostris conspicua sit, Atomi perveniant. Id scilicet neque observatur fieri, neque ut unquam visibilis Atomus evadat, intelligi potest.

Insuper autem, *& priusquam aliquid de eo, quod est in Atomo minimum, loquamur*, reputandum *imprimis est*, non esse in corpore finito parteis magnitudinis neque infinitas, neque quantascumque (adeo proinde ut non modo continui in infinitum divisio, quæ in minus procedit, *seu in parteis semper, semperque minores, eadem servata divisionis proportione*, rejicienda sit; ne imbecilla omnia faciamus, *nihilve solidum, quod* in corporum resolutionibus *supersit, habeamus*; sicque, ut dum res fluidas *pugno, digitisve* corripimus, *comprimimusque*, cogamus omnia in nihilum *quasi* elidendo evanescere; sed admittenda quoque non sit in rebus finitis ipsa in infinitum progressio, quæ fit, non per semper minores, *sed per æqualeis, seu aliquotas vocatas parteis* procedendo) neque enim ex quo aliquis semel dixit, esse aliqua in re parteis aut infinitas, aut quantaslibet, licet amplius intelligi, qua ratione finita sit hujusmodi magnitudo. Quoniam sive aliquantæ, *æqualesve inter se* partes infinitæ sint; sive illæ, ex quibus *minoribus, & majoribus*, quantælibet assumptæ constant, infinitæ itidem sint; manifestum est magnitudinem, cujus partes sunt, *seu quæ ex iis constat, texiturque*, esse infinitam. Cum vero aliunde *manifeste* habeat *magnitudo* finita extremum, *sive extremam sui partem* captu facilem; nisi ipsam quidem per se, *& ut extrema* spectari valeat, non licebit sane *eam subdividendo* intelligere alteram, quæ extrema sit; *cum nimirum sit pars ratione dividua*; atque hoc modo consequenter, ulteriusque in infinitum procedendo, non continget unquam ad partem, quæ extrema sit, ne cogitatione quidem pervenire.

Deinde pernosse oportet, id, quod est minimum ad sensum, *& pro puncto haberi solet, ut in extremo, aut in medio longitudinis*, non esse ita accipiendum, quasi simile sit minimo *mensuræ*, seu

primæ

primæ illi parti continui, cujus repetita quasi gradatione intelligimus mensurari ceteras; neque rursus, quasi sit illi plane prorsumque dissimile; sed quasi communicet quidem cum ipsis minimis mensuræ *per continuum designatis, ut quadam communis eorum copula*, & non intelligatur tamen ut ullam partium amplitudinem habens; verum *respectus solum quosdam, quorum occasione*; cum voluerimus ipsum quasi quidpiam nonnihil amplum intelligere (propter similitudinem, qua etiam minimum mensoræ, *quod revera est amplum*, communicat *cum convisinis, estque ut communis eorum copula*) concipiamus ipsum partim huc, partim illuc vergere, partim medium interjacere. Deinceps autem universa metimur, initium ducentes a primo, *sive magnitudinis extremum occupante sensibili puncto*; ac non ipsum sane *repetendo* applicamus, ac *exilissimis* quidem partium partibus; sed magnitudines mensorando, una quadam earum parte utimur, majore quidem, ubi majores; minore, ubi minores *fuerint mensurandæ*.

Jam vero id, quod est in Atomo minimum, *qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, reputandum est eaodem comparationem pati. Nam ipsum quidem a minimo sensus parvitate perspicue differt; sed eadem tamen ratione, qua illud, *ad minimum mensuræ* se habet. Quippe ipsa Atomus quoque magnitudine quapiam prædita est, & juxta eandem comparationem dicere de ipsa solemus, quod sit parvum quid tanquam non *omnem*, *sed proceram* solum magnitudinem *ab ea* excludentes. Quin-etiam concipere oportet isthæc minima, immixtaque extrema ansam facere dimensioni longitudinis, *magnitudinisve quantillæcumq; Atomorum*, facto nempe ab ipsis tam in majoribus, quam in minoribus initio; quarum certe attendere, *facta* animo *dimensione*, in rebus inconspicuis licet. Videlicet communicatio, *sobasiove eorum* cum *succedentibus* intransmutabilibus *particulis* præstare abunde id potest. *Intransmutabilibus, inquam*; cum fieri non valeat, ut istæ *particulæ, ex quibus constare Atomus intelligitur*, confluant *ad ipsam constituendam, ut si separatæ aliquando*, & motione præditæ ad confluendum *fuerint*; *quippe cum ipsa sint perpetua, inexsolubilisque Atomi natura*.

Porro & circa infinitum spatium non ita est illi attribuendum, esse supra, ac infra, ut si quidpiam esset *in Universo* supremum, quidpiam infimum; illud quidem concipiendo spatium, quod est supra caput, non in infinitum protendi; hoc vero cogitando illud, quod sub pedibus, non in infinitum produci; perinde ac si tam illud, quod supra, quam illud, quod infra ad aliquid unum, idemque determinaretur; *nisi fit ad nos, aut ad medium hujusce Mundi alterâ partium ejus extremarum cogitatâ supremâ, alterâ infimâ; in infinito* scilicet mente assequi id non licet. Quamobrem præstabilius est, assumere unam aliquam motionem, quæ sursum procedere in infinitum intelligatur, & pari ratione aliam, quæ deorsum; tametsi proinde illud mobile, quod a nobis versus loca vertici nostro imminentia feretur, millies occurrat ad eorum pedes, qui supra sint, *quique id advenire inferne opinentur (aliis scilicet cogitatis Mundis)* aut quod a nobis versus regionem pedibus subjectam, ad verticem eorum, qui infra, *quique idcirco adventare superne credituri sint*; nihilo enim minus tota utraque opposita motio intelligitur procedere in infinitum.

Necesse vero etiam est, Atomos esse æquiveloceis, quandiu per inane feruntur, neque quidquam est, quod earum impetum retundat. Neque enim graves velocius ferentur, quam leves *repusata*, cum nihil utrisvis, quod obstet occurrat; neque item parvæ, quam magnæ, cum sit trajectio omnibus pro magnitudinis ratione æque libera, donec nihil est, quod iis impingatur. Neque vero etiam celeritate differunt motiones, quæ aut sursum, obliqueve propter collisiones, aut deorsum propter gravitatem ingenitam fiunt. Siquidem quamdiu Atomus neutram in partem cohibetur, tamdiu viam tenet, ac celeritate quidem cogitationi æquiparanda, quousque aut extrinsecus pulsa, aut gravitate propria adacta in ferientis impetum, *resistentiamve* incurrat. Quin-

σῆς ἔχον, οὔτε πάντῃ πάντως ἀνόμοιον, ἀλλ' ἔχον μέν τινα κοινότητα τῶν μεταβάντων, διάληψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχον· ἀλλ' ὅτε διὰ τὴν τῆς κοινότητος προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοὺς, τὸ μὲν ἐπὶ τάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ δ' ἐπὶ μέσον δεῖ προσπίπτειν. Ἑξῆς τε καταμετροῦμεν πάντα ἀπὸ τοῦ πρώτου καταρχόμενοι· καὶ οὐ μὲν τὸ αὐτὸ οὔτε μέρεσι μερῶν ἅπτομεν, ἀλλὰ τῇ ἰδιότητι τῇ ἑαυτῶν, τὰ μεγέθη καταμετροῦμεν, τὰ πλείω πλεῖον, καὶ τὰ ἐλάττω ἔλαττον.

Ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον, καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. Μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡς διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται, ἐπείπερ καί τι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν κατηγορήσαμεν μικρόν τι, ὡς μόνον μακρὸν ἐκβάλλοντες. Ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα, καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τὸ τῶν μηκῶν καταμέτρημα, ἐξ αὐτῶν πρῶτον τοῖς μείζοσι, καὶ ἐλάττοσι παρασκευάζοντα τῇ διὰ λόγου θεωρίᾳ ἐπὶ τῶν ἀοράτων, ἡ γὰρ κοινότης ἐνυπάρχουσα αὐτοῖς πρὸς τὰ ἀμετάβολα, ἱκανὴ τὰ μέχρι τούτου συντελέσαι, συμφόρησιν δὲ ἐκ τούτων κίνησιν ἐχόντων οὐχ οἷόν τε γίνεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω, ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τὸ δὲ κατωτάτω, τὸ μὲν τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς νοηθέντος εἰς ἄπειρον μηδέποτε φέρεσθαι, τὸ δὲ τοῦ ὑποκάτω νοηθέντος μὴ εἰς ἄπειρον ἄγεσθαι, ὡς ἅμα ἂν εἴη ἄνω τε, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ, τοῦτο γὰρ ἀδύνατον διανοηθῆναι, ὥστ' ἔστι μίαν λαβεῖν φορὰν, τὴν ἄνω νοουμένην εἰς ἄπειρον, καὶ μίαν τὴν κάτω, ἂν καὶ μυριάκις πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἐπάνω τὸ παρ' ἡμῶν φερόμενον πρὸς τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τόπους ἀφικνῆται, ἢ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ὑποκάτω τὸ παρ' ἡμῶν κάτω φερόμενον, ἡ γὰρ ὅλη φορὰ οὐθὲν ἧττον ἑκατέρα ἀντικειμένη ἐπ' ἄπειρον νοεῖται.

Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος, οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς, οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηθὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ ἄνω, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει. Ἐφ' ὁπόσον γὰρ ἡ ἄτομος οὐκ ἂν κατίσχῃ ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἅμα νοήματι τὴν φορὰν σχήσει, ἕως ἀντικόψῃ, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους πρὸς τὴν τοῦ πλήξαντος δύναμιν.

Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις θᾶττον ἑτέρα ἑτέρας ῥηθήσεται τῶν ἀτόμων, ἰσοταχῶν οὐσῶν τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰς ἐν τοῖς ἀθροίσμασιν ἀτόμους, κατὰ τὸν αἰσθητὸν συνεχῆ χρόνον, καὶ τῷ ἤτε ἐφ' ἕνα, ἤτε ἐπὶ πλείους κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ ῥητέον μόνον, ὅτι πυκνὸν ἀντικόπτουσιν, ἕως ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς γίνηται. Τὸ γὰρ προσδοξαζόμενον περὶ τοῦ ἀοράτου, ὡς ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς ἕξουσιν, οὐκ ἀληθές ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων: ἐπεὶ τό γε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ, ἀληθές ἐστιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν ἀναφέροντα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ πάθη, οὕτω γὰρ ἡ βεβαιοτάτη πίστις ἔσται, ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς, παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμφερὲς, πῇ δὲ, τούτῳ. Ἐστι δὲ τὸ μέρος πολλὴν παραλλαγὴν εἰληφὸς τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων, συμπαθὲς δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοιπῷ ἀθροίσματι. Τοῦτο δὲ πᾶν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δηλοῦσι, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ εὐκινησίαι, καὶ αἱ διανοήσεις, καὶ ὧν λοιπῶν στερούμενοι θνήσκομεν.

Καὶ μὴν καὶ ὅτι ἔχει ἡ ψυχὴ τῆς αἰσθήσεως τὴν πλείστην αἰτίαν, δεῖ κατέχειν, οὐ μὴν εἰλήφει ἂν ταύτην, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης (οὐ μέντοι πάντων, ὧν ἐκείνη κέκτηται) διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὃ διὰ τῆς συντελεσθείσης περὶ αὐτὸ δυνάμεως, κατὰ τὴν κίνησιν σύμπτωμα αἰσθητικὸν εὐθὺς ἀποτελοῦν, ἑαυτῷ ἀπεδίδου κατὰ δὲ τὴν ὁμούρησιν, καὶ συμπάθειαν, κἀκείνῳ, καθάπερ εἶπον.

Διὸ δὴ, καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, οὐδέποτε (καίτοι ἄλλου τινὸς μέρους ἀπηλλαγμένου) ἀναισθησία. Ἀλλὰ ἂν καὶ ταύτῃ ξυναπόλλυται ὀξὺ καὶ ἡ αἴσθησις, τοῦ στεγάζοντος λυθέντος εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐν ᾧπερ διαμένῃ: τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα διαμένον καὶ ὅλον, καὶ κατὰ μέρος οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ἀπηλλαγμένου, ὅσον ποτέ ἐστι τὸ συντεῖνον τῶν ἀτόμων πλῆθος εἰς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥς τε οὐδ' αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα, καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις (Τόδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις.)

Quin-etiam, quod ad concretiones, *compositave corpora* spectat; cum sint Atomi *suapte natura* æquiveloces, non idcirco una dicetur esse celerior altera, quod quæ Atomi in concretionibus sunt, *& communi earum motu abripiuntur*, ferantur aliquando in unum locum sensibili quodam ipsoque continuo, *successivove* tempore, *ut dum talis motus est segnis*; aliquando (sive in unum, sive in plura, ac diversa loca) temporibus ferantur adeo brevibus, ut sola ratione possint percipi, *utpote dum motus rapidissimus est*; verum dicendum solum est, *quomodocumque Atomi ferantur cum ipsis concretionibus*; exagitari interim illas *intestinis creberrimis, sive potius innumeris, sensumque adeo fugientibus* repercussionibus, donec ita motus *corporis totius, in qua sunt*, continuitas, *successiove talis evadit*, ut in sensum cadat. Scilicet, quod adopinamur de *motu Atomorum* inconspicuo, quasi tempora ratione percepta possint illius continuitatem, *successionemve partium pertinacissimam* assequi, nusquam verum est; sed id potius, quidquid mente contemplamur, dum in ipsam rei naturam attendimus, verum est habendum.

Post-hæc vero contemplationem oportet instituere attendendo ad ipsos sensus, affectusque animi; sic enim constabit certissima fide, Animam esse *tenuissimam, seu* ex partibus tenuissimis contextum corpus; ac ipsum quidem per animalis massam, *quam solemus vulgo appellare Corpus*, diffusum, simillimumque spiritui, *seu ventæ cuipiam, aërique* calidâ, *sive igneâ* quapiam natura contemperato, & quodammodo quidem illum, quodammodo hunc referens. Est vero insigne discrimen tenuitatis particularum, ex quibus hæc pars *animalium* constat, etiam ab ea, quam obtinent vulgo venti, ignisque particulæ; hæcque causa præsertim est, cur reliquæ massæ, *sive corpori, quatenus propterea per totum intime illabitur, & consentiat, &* compatiatur. Atque hoc quidem totum manifeste arguunt tum facultates animæ, tum passiones *appetitus*, tum faciles illæ motiones *membrorum*, tum cogitationes, *seu actiones mentis*, tum reliqua universe *omnia*, quibus orbati morimur.

Insuper autem tenendum est, esse quoque *aliam* in Anima partem, quæ sit illi causa sentiendi præcipua. Non obtineret porro illa, nisi & ipsa ratione quadam a reliqua massa, *corporeve* contineretur. Corpus vero, cum illi præstat, ut hanc sentiendi causam possideat, efficitur quidem & ipsum hujusce effectus ab ea *pendentis* particeps [*sentit scilicet*] at non tamen omnium, quæ illius sunt, *ut tenuitatis, & similium*. Quare Anima discedente, sensus expers fit; non enim ipsum ex seipso facultatem hanc possidebat; sed apparabat alii rei (*Animæ nimirum*) conngenitæ sibi, quæ per facultatem in ipso collaboratam actum sentiendi illico pro sua motione exserens tam sibi ipsi, tum illi quoque sensum, ut dixi ob viciniam, *cohæsionemve*, atque consensionem tribuebat.

Hinc fit, ut quamdiu Anima exsistit in corpore, tametsi deficiat alia quæpiam pars, nullatenus sit privatio sensus; sensus vero una cum ipsa depereat, simul ac dissolvi contingit id, quo continetur, seu illud totum *corpus* sit, seu pars aliqua, in qua sedem habeat. Ipsum vero reliquum corpus sive totum, sive ex parte *indissolutum* remaneat, sensu *tamen* caret; ubi excesserit Atomorum copia ejuscemodi, quæ ad naturam Animæ constituendam est necessaria. Sed & exsoluto toto corpore Anima ipsa dissipatur; neque habet amplius easdem facultates, neque movetur *amplius*, neque obtinet adeo *amplius* sensum. Non enim potest intelligi eandem rem *etiam-num* sentire, quæ motibus iisdem non utitur *amplius*, cum non inest *amplius* in eodem composito; *sive*, cum illa amplius non sunt, quibus fovetur, contineturque, & in quibus nunc exsistens *Anima* hujuscemodi obit motus. SCRIBIT VERO HOC ALIIS ETIAM LOCIS.

Conflatur enimvero Anima ex Atomis lævigatissimis, rotundissimisque, neque admodum diversis ab iis, ex quibus *vulgo conflatur* ignis.

Ac Irrationalis quidem ejus pars in reliquo corpore sedem habet; Rationalis vero obtinet in pectore, uti *vel* ex ipsis metus, ac lætitiæ passionibus fit manifestum.

Somnus autem creatur, cum animæ partes per totam corporis concretionem diffusæ aut distrahuntur, aut nonnulla etiam *corpuscula* in dispersas incidunt, quæ partim ipsas *a corpore* ebigant, partim *intra corpus* conturbent.

Semen *excidit*, deferturque, *&* *confluit* ex universo corpore; intelligique idcirco debet *quasi aliquid* incorporeum. Tale autem dico ob familiarissimam vocis hujus usurpationem, quatenus *ad varia* transferimus id, quod per se, *ac proprie* intelligitur incorporeum. Ceterum enim id, quod per se, *proprieve* incorporeum est, intelligere aliud, quam ipsum Inane, *seu Vacuum* non licet. Est autem Inane ejusmodi, ut neque agere, neque pati quid valeat, sed motum dumtaxat *quam-liberrimum transeuntibus* per se corporibus præbeat. Adeo proinde ut qui dicunt esse Animam incorpoream, ineptiant; neque enim quidpiam agere, aut pati, si ejusmodi exsisteret, posset; cum utrumque tamen competere ipsi, ea, quæ circa Animam contingunt, perspicue declarent.

Isthæc porro omnia, quæ de Anima edisseruimus, si quis ad animi affectus, sensusque ipsos referat, ac memoria quoque illa repetat, quæ dicta ab initio sunt, is abunde satis perspiciet, quæ effatis hisce generalibus continentur, ad hoc, ut possit *consequenter* illa, quæ specialiora sunt, accuratius constabilire.

Quod spectat ad *rerum* figuras, colores, magnitudinem, gravitatem, & qualitates universe alias, quæ enunciari solent de *concreto* corpore, tanquam ipsius accidentia, *idque* sive omnia visu deprehendantur, sive aliis etiam percipiantur sensibus; illa sic cogitanda sunt, non quasi sint quædam per se exsistentes naturæ, *seu substantiæ* (id siquidem mente assequi non licet) neque *rursus* quasi plane non exsistant, *seu prorsus non entia, merumque nihil sint*; neque *iterum*, quasi talia sint cujusmodi alia, quæ ipsi accipiunt incorporea; neque *denique* quasi sint *quapiam* ipsius corporis partes; verum *ita habenda sunt*, quasi, *cum sint varii modi sese habendi corporis*, ipsum totum corpus ex illorum aggregatione obtineat propriam, *peculiaremque seu speciei suæ naturam*. Non *sane* quod *corpus exinde* tale quid evadat, qualis evadit moles major contexta ex *minoribus*, *illisque* aut primis, *minimisque*, aut grandiusculis, & universe contextis ex aliis minorioribus; sed solum, quemadmodum dixi, quod ex iis omnibus *conjunctis*, *habitisque pro differentia* propriam sibi, *& ab omni alia distinctam* naturam possideat. Ac illa quidem omnia specialibus notionibus, conceptibusque apprehenduntur; sed ita tamen, ut *interim corpus*, quod ex ipsis quasi totum quid resultat, ac minime est divisum in se, sed ut unum quid intelligitur, denominationem obtineat talis corporis, *quod in certo rerum genere habeatur*.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴ συγκεῖται λειοτάτων τε, καὶ στρογγυλωτάτων, οὐ πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.

Καὶ τὸ μέντοι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρέζεται σώματι, τὸ δὲ λογικὸν, ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων, καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὕπνος τε γίνεται τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, εἶτα καὶ συμπιπτόντων τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συνταραττόντων.

Τό, τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται, καὶ τῷ γε δεῖ προσκατανοεῖν, ὅτι πως ἀσώματον. Λέγω δὲ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν τοῦ ὀνόματος, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἀσωμάτου. Καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν τοῦ κενοῦ, τὸ δὲ κενὸν οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. Ὡς θ' οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν, οὐθὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη: νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα ταῦτα διαλαμβάνει τὰ περὶ τὴν ψυχὴν συμπτώματα.

Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογισματα περὶ ψυχῆς ἀνάγων τις ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις, μνημονεύων τε καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντων, ἱκανῶς κατόψεται τοῖς τύποις ἐμπεριειλημμένα εἰς τὸ, τὰ κατὰ μέρος ἀπὸ τούτων ἐξακριβοῦσθαι βεβαίως.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰ βάρεα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα κατηγορεῖται τοῦ σώματος, ὡσανεὶ αὐτοῦ συμβεβηκότα, ἤτοι πάντα ἢ ἐν τοῖς ὁρατοῖς, ἤτοι καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἄλλαις γνωστοῖς, οὔθ' ὡς καθ' ἑαυτάς εἰσι φύσεις, δοξαστέον: οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπινοῆσαι τοῦτο, οὔθ' ὅλως ὡς οὐκ εἰσίν, οὔθ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπέρχοντα τούτῳ ἀσώματα, οὔθ' ὡς μόρια τούτου, ἀλλ' ὡς τὸ ὅλον σῶμα, καθ' ὅλου ἐκ τούτων πάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν, οὐχ' οἷόν τε μὲν συμπεφορημένον: ὥσπερ ὅταν ἐξ αὐτῶν τῶν ὄγκων μεῖζον ἄθροισμα συστῇ, ἤτοι τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συστῇ ἔκ τινων ἐλαττόνων. ἀλλὰ μόνον, ὡς λέγω, ἐκ τούτων ἁπάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν. Καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι, καὶ διαλήψεις, συμπαρακολουθοῦντος δὲ τοῦ ἀθρόου, καὶ οὐδαμῇ ἀποσχιζομένου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότος.

Καὶ μὴν καὶ τοῖς σώμασι συμπίπτει πολλάκις καὶ οὐκ ἴδια παρακολουθεῖν, ὧν μέν τοι ἀόρατα ἦν ἴσως, καὶ ἀσώματα, ὥστε δὴ κατὰ τὴν πλείστην φορὰν, τούτῳ τῷ ὀνόματι χρώμενοι, φανερὰ ποιοῦμεν τὰ συμπτώματα, οὔτε τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ἔχειν, ἣν συλλαβόντες, καὶ τὸ ἀθρόον σῶ-

Cum id vero competat illis maxime accidentibus, quæ vocant Propria, Conjunctaque, & sine quibus res esse nequit; *tum* sciendum est contingere sæpenumero, ut adveniant corporibus accidentia non propria, *quæ Eventa vocari solent, ut sunt in homine non modo rubor contractus ex verecundia, pallor ex metu, calor ex igne; sed etiam servitus, libertas, paupertas, divitiæ, bellum, pax, &c.* (Sunt vero & in his quædam inconspicua atque incorporea. *ut sunt ipsa jura servitutis, libertatis, divitiarum, &c. itemque tempus, de quo mox dicendum, & alia*) Quamobrem tritissimo usu vocem usurpantes ejusmodi esse accidentia interpretamur, quæ neque habent naturam totius, quam

μα

μα προσαγορεύομεν, οὔτε τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων, ὧν ἄνευ σῶμα οὐ δυνατὸν νοεῖσθαι. Κατ' ἐπιβολὰς δ' ἂν τινὰ παρακολουθοῦν τὸ ἄθροον ἑκάστοις προσαγορευθείη, ἀλλ' ὅτε δή ποτε ἕκαστα συμβαίνοντα θεωρεῖται, οὐκ ἰδίων τῶν συμπτωμάτων παρακολουθούντων. Καὶ οὐκ ἐξελατέον ἐκ τοῦ ὄντος ταύτην τὴν ἐνάργειαν, ὅτι οὐκ ἔχει τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ᾧ συμβαίνει, ὃ δὴ καὶ σῶμα προσαγορεύομεν, οὐδὲ τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων. Οὐδ' αὖ καθ' αὑτὰ νομιστέον, οὐ γὰρ τοῦτο διανοητέον, οὔτ' ἐπὶ τούτων, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων, ἀλλ' ὅπερ καὶ φαίνεται συμπτώματα ταῦτα, κατὰ τὰ σώματα νομιστέον, καὶ οὐκ ἰδίως παρακολουθοῦντα, οὐδ' αὖ φύσεως καθ' ἑαυτὰ τάγμα ἔχοντα, ἀλλ' ὃν τρόπον αὐτὴ ἡ αἴσθησις τὴν ἰδιότητα ποιεῖ, θεωρεῖται.

Καὶ μὴν καὶ τό γε δεῖ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. Τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς τῶν βλεπομένων παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις: ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ' ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καὶ οὔτε διαλέκτους ὡς βελτίστους μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον: οὔτ' ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσί τινες) ἀλλὰ μόνον ὡς συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τούτῳ, καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ' ἐπιλογισμοῦ, ὅτι ταῖς ἡμέραις, καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς ἀπαθείαις, καὶ κινήσεσι, καὶ στάσεσιν, ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα, πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἐννοοῦντες καθ' ὃ χρόνον ὀνομάζομεν (Φησὶ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ ἐν τῇ β' τῶν περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.)

Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις, τοὺς κόσμους δεῖ, καὶ πᾶσαν σύγκρισιν πεπερασμένην, τὸ ὁμοειδὲς τοῖς θεωρουμέναις πυκνῶς ἔχουσαν, νομίζειν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, πάντων τούτων ἐκ συστροφῶν ἰδίων ἀποκεκριμένων καὶ μειζόνων, καὶ ἐλαττόνων: καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν θᾶττον, τὰ δὲ βραδύτερον: καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν τοιῶνδε, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα (Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν: Φησὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις.)

Ἔτι δὲ καὶ τοὺς κόσμους, οὔτε ἐξ ἀνάγκης δεῖ νομίζειν ἕνα σχηματισμὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ διαφόρους αὐτούς. Τοὺς μὲν γὰρ σφαιροειδεῖς, καὶ ᾠοειδεῖς ἄλλους, καὶ ἀλλοιοσχήμονας ἑτέρους, οὐ μέντοι πᾶν σχῆμα ἔχειν (Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ιβ' περὶ τούτου φησίν.)

Καὶ μὴν καὶ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ οὖσαν, ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ, οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀποκρι-

collective conceptam appellamos corpos; neque item naturam propriorum, *conjunctorumve* accidentium, sine quibus corpus intelligi nequit. Potest porro & ipsum corpus, quod *ex illorum singulorum adventu quasi novum fit, seu consequitur, ac resultat*, juxta notiones aliquas speciales varie denominari; sed tum tamen *solum*, cum singula illa advenire deprehenduntur; utpote, cum non sint ex illo accidentium genere, quæ & propria sunt, *& sic necessario, semperque conjuncta, ut perpetuam faciant denominationem*. Non est vero res adeo evidens tollenda ex rerum natura (quod nempe ista accidentia neque habeant naturam totius, cui accidunt, cuique attribuimus nomen corporis; neque habeant etiam conditionem propriorum, *conjunctorumque* accidentium) uti & aliunde existimandum non est, cohærere ipsa per se (siquidem hoc neque in ipsis, neque in conjunctis accidentibus cogitari potest) sed reputandum est, ea idipsum esse, quod circa corpora apparent; ut scilicet neque tanquam propria adveniant, neque item habeant eam naturæ vim, qua per se cohæreant; spectentur vero quatenus sensus propriam ipsorum speciem discernit.

Oportet porro & ad hoc diligenter attendere; Tempus scilicet esse aliquid non eodem modo disquirendum, quo disquirimus cetera, quæ in subjecto aliquo insunt. Quippe id non est referendum ad anticipationem rerum nobis ob oculos versantium; sed loquendo congrua ad eam evidentiam, secundum quam longum, aut breve tempus, *ut manifestum quid*, dicimus, est de ipso ratiocinandum. At neque aliæ sermonis formæ, tanquam meliores sunt consectandæ; sed potius familiaribus, quæ de ipso exstant, utendum; neque aliud quidpiam de ipso enuntiandum est, quasi essentiam certæ sermonis proprietati alligatam habeat [hoc enim faciunt aliqui] sed hoc unum præcipue attendendum est, quemadmodum proprium sermonem, *quatenus occasio varie tulerit*, ipsi concilismus, accommodemusque. Videlicet hoc non demonstratione, verum attentione sola indiget; ut agnoscamus, quemadmodum accidens aliquod speciale connectamus cum diebus, noctibusque, & partibus eorum; itemque cum passionibus, & vacuitate ab ipsis, cum motionibus, & quiete; & reflexione circa hæc usi, idipsum nominemus Tempus. IDEM IN SECUNDO DE NATURA LIBRO, ET IN MAGNA QUOQUE EPITOME AIT.

Ut vero & hoc adiiciamus ad ea, quæ *de Mundis* sunt jam ante dicta. Existimare oportet Mundos, uti & finitam omnem concretionem *in immenso inani factam*, quidpiamque simile cum iis, quas passim observamos, habentem, ortum ex infinita rerum universitate habuisse; & alios quidem majores, alios minores, per proprios quosdam Atomorum quasi vortices, *seu convolutiones*, seorsim procreatos. Pari autem ratione omnia, *uti concernuntur, ita secerni*, iterumque dissolvi; & alia quidem ocyus, alia vero segnius; illa id perpessa ab istiusmodi, ista ab illiusmodi causis. MANIFESTUM IGITUR EST FACERE EUM MUNDOS CORRUPTIONI OBNOXIOS, PARTIBUS MUTATIONEM PASSIS; QUOD ALIIS ETIAM LOCIS HABET.

Rursus & non esse Mundos sic habendos, quasi necessario uniusmodi figuræ sint; verum esse eos inter se diversimode figuratos; videlicet alios globosâ, alios ovatâ esse specie; alios aliam formam, sive figuram præ se ferre; tametsi censendi non sint figurarum omnigenarum. HOC VERO IN DUODECIMO DE HOC ARGUMENTO VOLUMINE AIT.

Ad hæc, insidere Terram aeri, tanquam ipsi congeneam (*neque illi adeo aneri exsistentem*) ut animalia insident, tanquam congenea ipsimet Terræ. Neque enim fuisse Animalia ne-

Digitized by Google

cessario ex infinitate rerum secreta, *ibique formata, uti in hunc Mundum jam perfecta deducerentur*; neque item fuisse e Cœlo, *tanquam illic prius debuerint elaborari*, delapsa *in Terram*; cum ostendere nemo valeat, cur comprehendi illic potuerint ejuscemodi semina, ex quibus Animalia, Plantæ, & quæ cetera videre licet, constituerentur; non potuerint vero comprehendi heic, ac pari ratione ibi connutriri. Eodem autem modo videri philosophandum esse de Terra: *Nihil scilicet fuisse necesse formari eam prius, ac ita formatam recipi in Mundum; sed comprehensa fuisse in massa Mundana talia semina, ex quibus unà cum reliquis Mundi partibus gigneretur*.

Illud quin-etiam tenendum est, fuisse Naturam ab ipsis rebus, *continuatave rerum serie veluti* edoctam, & necessitate *quadam, seu motuum concatenatione* coactam, ad hæc tam multa, tamque varia, *quæ* appellitamus *Opera Naturæ*, patranda; ratiocinium autem humanum ea, quæ Natura in lucem effert, & posterius disquirere, & adinvenire (*seu causas ipsorum deprehendere*) sed in his citius, in illis tardius, & aliquando quidem per proliziora, aliquando per breviora tempora *id evincere*, *seu* ad cognitionem perfectam venire.

Unde & *intelligitur* non fuisse Nomina ab initio ex *mero hominum* instituto imposita *rebus*; sed ipsas hominum naturas, *naturalesive dispositiones*, quæ in gentibus fuere singulis, specialibus animi motibus affectas, & propriis visis, *seu imaginationibus* compulsas, peculiari quadam ratione aërem ore emisisse, ipsumque elisisse, *dearticulasseque*, prout singulorum affectuum, visorumque impetus tulit; & interdum quoque locorum varietas, *seu varius Cœli, solique genius in variis regionibus* fuit. Deinceps autem nomina significandis rebus propria apud unamquamque nationem, quasi ex communi consensu *delecta*, assignataque fuisse, ut & significatus fierent adinvicem minus ambigui, & res possent eloquio compendiosiore explicari. Cum aliqui autem vellent apud alios inconspectas ipsis res proponere, sonos aliquos ore edidisse; & tum ipsos fuisse coactos voces identidem edere, tum illos ratiocinio quodam, conjecturaque rem assequentes, ex multa denique assuetudine ipsorum mentem intellexisse.

Quod ad Meteora, *seu res Sublimeis, sursumve a Terra apparenteis* attinet, existimare non oportet aut motum *Cœli*, aut *æstivam, hibernamque Solis* conversionem, aut *Solis, Lunæque* defectum, aut ortum, occasumve *Astrorum*, aut alia hujuscemodi ideo fieri, quod sit Præfectus aliquis, qui sic disponat, disposueritve, ac simul beatitudinem, immortalitatemque possideat. Non enim cum felicitate congruunt negotia, sollicitudines, iræ, gratiæ; sed hæc præ imbecillitate, metu, opisque externæ indigentia contingunt. Neque oportet rursus, cum id muneris & molestum sit, & *a felici statu* abhorrens, *existimare* eam naturam, quæ felicitatem est nacta, ejusmodi esse, ut *sciens*, ac volens hasce *animi* commotiones, *sive perturbationes* subeat; sed tueri potius *respectu illius* venerationem omnimodam, ac orationis genere uti, eas suggerente cogitationes, ex quibus nullæ venerationi contrariæ opiniones nascantur; secus enim hæc contrarietas maximam in animis *nostris* perturbationem ingenerabit. Quare opinandum est *potius*, tum cum Mundus procreatus est, factos fuisse eos circumplexus convolventium se *Atomorum*, ut *creatis exinde corporibus Cœlestibus*, nata *in ipsis* fuerit hæc *necessitas*, qua *tali modo moverentur, ac* circuitus tales obirent.

Reputare certe oportet Physiologici esse muneris causam præcipuarum *quæ in Natura sunt* rerum accurate pervestigare; & hinc profluxisse quidquid felicitatis est situm in cognitio-

θέντα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ περιεστειλάμενα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδεὶς, ὡς ἐν μὲν τῷ τοιούτῳ ἐμπεριελήφθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐξ ὧν ζῶά τε, καὶ φυτὰ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεωρούμενα συνίσταται· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ οὐκ ἂν ἐδυνήθη ἐμπεριληφθῆναι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐντραφῆναι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς νομιστέον.

Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ, καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε, καὶ ἀναγκασθῆναι. Τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐξακριβοῦν καὶ προσεξευρίσκειν, ἐν μὲν τισὶ θᾶττον, ἐν δέ τισι βραδύτερον· καὶ ἐν μὲν τισι κατὰ μείζους χρόνους τοῦτο ἀποπεραίνειν, ἐν δὲ τισι κατ' ἐλάττους.

Ὅθεν καὶ τὰ Ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ' ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη, καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα ἰδίως τὸν ἀέρα ἐκπέμπειν, στελλόμενον ὑφ' ἑκάστων τῶν παθῶν καὶ τῶν φαντασμάτων, ὡς ἄν ποτε καὶ ἡ παρὰ τοὺς τόπους τῶν ἐθνῶν διαφορὰ εἴη. Ὕστερον δὲ κοινῶς καθ' ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς δηλώσεις ἧττον ἀμφιβόλους γενέσθαι ἀλλήλαις, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι. Τινὰς δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσφέροντας πρὸς τοὺς μὴ συνειδότας παρεγγυῆσαι τινὰς φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας ἀναφωνῆσαι, τοὺς δὲ τῷ λογισμῷ ἑλομένους κατὰ τὴν πλείστην συνήθειαν, οὕτως ἑρμηνεῦσαι.

Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν, καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν δεῖ γενέσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος, μετὰ ἀφθαρσίας (οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται) μήτε αὖ λυπηροῦ ἅμα τινὸς, καὶ ἀνεστραμμένου τὴν μακαριότητα κεκτημένον κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν· ἀλλὰ πᾶν τὸ σέμνωμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενα ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας, ἐξ ὧν μηδ' ὑπεναντίαι γίνωνται τῷ σεμνώματι δόξαι. Εἰ δὲ μὴ, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴ ὑπεναντιότης παρασκευάσει. Ὅθεν δὴ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῶν συστροφῶν τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ περίοδον συντελεῖσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, Φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν με-

τεώρων

τεώρων γνώσει ἐντεθῆν πεπλωκέναι: καὶ ἐν τῷ μάλιστα τινὲς φύσεις αἱ θεωρούμεναι κατὰ τὰ μετέωρα ταυτί. καὶ ὅσα συγγενῆ πως τούτοις ἀκριβοῦν, κατὰ τὸ Εἶναι μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ Πλεοναχῶς, καὶ τὸ Ενδεχομένως, καὶ τὸ Αλλώς πως ἔχειν: ἀλλ' Απλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ, καὶ μακαρίᾳ φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων, ἢ τάραχον μηθένα, καὶ γὰρ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἔστιν, ἁπλῶς εἶναι. Τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως, καὶ ἀνατολῆς, καὶ τροπῆς, καὶ ἐκλείψεως, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μηθὲν ἔτι πρὸς τὸ μακάριον τῆς γνώσεως συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατιδόντας (τίνες δὲ αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι) καὶ εἰ μὴ προσῄδεσαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους, ὅταν τὸ θάμβος ἐκ τῆς τούτων προσκατανοήσεως μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν, κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

ne rerum sublimium, ac in eo potissimum, quod disquiritur, cujusmodi sint, quæ in hisce sublimibus visuntur naturæ, & quæcumque ipsis cognata quodammodo sunt, idque juxta hanc Regulam. Esse quidem in hisce rebus id, quod dicitur, Pluribus modis fieri; &, Non uno modo necessario contingere; & Posse alio quoque modo se habere; at contra, Esse simpliciter, *absoluteque necessarium*, ut in immortali, beataque Natura, nihil eorum sit, quæ dissolutionem, aut perturbationem inducunt (quippe mens statim apprehendit fieri absolute non posse, ut ipsi tale quid competat, *perspectâ immortalitatis, ac beatitudinis conditione*.) Quod spectat vero ad inspectionem, *& quasi nudam observationem* Occasus, Ortus, Solstitii, Eclipseos, ceterorumque ejusmodi, eam nihilo facere per se feliciorem notitiam; sed perinde (ac forte etiam amplius) metuere illos, qui hæc perspexerunt (neque tamen norunt, quales sint naturæ *eorum corporum*, qualesque potissimæ causæ) ac si omnino non perspexissent; quando admiratio, quæ ex harum rerum inspectione oritur, reperire exitum circa dispositionem, *ac modum*, quo res maximæ peraguntur, non potest.

Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γινομένοις: ἢ οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων ἀκρίβειαν χρείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον, καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει: ὥστε παραθεωροῦντας ποσαχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ὅμοιον γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπέρ τε τῶν μετεώρων, καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλου, καταφρονοῦντας δὲ τῶν οὔτε τὸ μοναχῶς ἔχον, ἢ γινόμενον γνωριζόντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀποστημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε ἀγνοούντων ἐν ποίοις ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀταρακτῆσαι. Αν οὖν οἰώμεθα, καὶ ὡδί πως ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁμοίως ἀταρακτῆσαι, αὐτὸ τὸ, ὅτι πλεοναχῶς γίνεται γνωρίζοντες, ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πως γίνεται εἰδῶμεν, ἀταρακτήσομεν.

Quocirca nos plureis invenimus causas Solstitiorum, Occasuum, Ortuum, Deliquiorum, aliorumque id genus; uti & in rebus consimilibus, quæ apud nos, *seu in terris* contingunt. Nisi vero censendum non est disquisitionem harum rerum minime nancisci usum *congruum*, quæ nobis ad tranquillitatem, felicitatemque *acquirendam* conducit? Unde & par est tam circa Sublimia, quam circa cetera alioqui obscura, requirere causas juxta varios modos, quibus apud nos similia contingunt; ac illos minime morari, qui neque unum certum modum, quo res aliqua possit se habere, aut fieri, neque modum multiplicem, quo contingere quidpiam valeat, norunt; solam vero rerum speciem, qualis nobis procul exhibetur, prætendunt; ac præterea ignorant, quibus ex rebus eveniat, aut non eveniat, ut perturbemur. Si reputemus certe contingere, ut aliquid uno certo modo fiat, ac exinde non perturbemur; certe, inquam, scientes aliunde posse pluribus modis idem fieri, non imperturbati minus erimus, quam si certo modo fieri perspectum haberemus.

Επὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὑπεναντίας ἅμα ἔχειν τούτοις καὶ βουλήσεις, καὶ πράξεις, καὶ πάθη, καὶ ἐν τῷ αἰώνιόν τι δεινὸν προσδοκᾶν, καὶ ὑποπτεύειν κατὰ τοὺς μύθους (καὶ κατὰ ταύτην μὲν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ οὖσαν καὶ ἔτι αὐτούς) καὶ ἐν τῷ μὴ δόξαις ὀρθαῖς ἴσχειν, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν, τὴν ἴσην, ἢ καὶ ἐπιτεταμένην ταραχὴν λαμβάνειν, τῷ εἶναι, ὡς ἐδόξαζον ταυτά: ἡ δὲ ἀταραξία τῷ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι, καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὅλων, καὶ κυριωτάτων. Οθεν τοῖς πᾶσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι, καὶ ταῖς αἰσθήσεσι, κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, ταῖς κοιναῖς, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον, ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρούσῃ καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργείᾳ. Αν γὰρ ταύτοις προσέχωμεν, τὸ, ὅθεν ὁ τάραχος, καὶ ὁ φόβος

Universe vero ad hæc omnia advertendum est perturbationem maximam, quæ in animis hominum creatur, oriri ex eo, quod existimantes esse quasdam beatas, atque immortaleis Naturas, censent tamen ipsis inesse contrarias hisce attributis voluntates, actiones, passiones. Quodque aliunde nescio quid sempiterni mali juxta fabulas præstolantur, suspicanturque (& quod est quidem mirum, in ipsa, quæ in morte contingit, privatione sensus, quasi & tunc ipsi forent aliqui) denique & quod non sanis quibusdam doceantur opinionibus, sed quopiam rationis experte affectu, ut non definientes proinde ratione id, quod reverà malum est, parem, neque minus intensam perturbationem suscipiant, quam si illa reverà essent, propter quæ turbantur. Ex opposito vero imperturbatus animi status ex eo oritur, quod animus solutus, *ac liber* ab hisce omnibus evadat; quodque memoria jugi, ea, quæ maxime generalia, præcipuaque sunt *Effata* conservet. Unde & fit, ut adhærendum sit iis rebus, quas coram positas habemus, ipsisque *adeo* sensibus communibus quidem, *sive pluribus*, circa *sensibilia*, *quæ vocant* communia; *specialibus vero*, *seu* propriis circa *ea*, *quæ specialia*, *seu cujusque* propria; ac universe omni evidentiæ, quæ in promptu est, juxta unumquodque Criterium. Si enim ab istis non discesserimus, tum id, unde oritur perturbatio, quod-

que

que metum ingerit, recta eum ratione edisseremus, nosque ab ipsis eximemus; easdem videlicet tenentes eorum, quæ in sublimi fiunt, ac reliquorum simul omnium, quæ passim interveniunt, summumque terrorem ceteris incutiunt.

Hactenus ea sunt, o Herodote, quæ tibi de Rerum naturâ redigenda esse per capita summa in compendium censui. Quod si quidquid heic edisserui, mente accurate, quantum licet, teneatur; crediderim, tametsi quis non excurrat ad omnia, quæ disquiri possunt, argumenta specialia, fore tamen ut Physiologiæ copiam præ reliquis hominibus incomparabilem consequatur. Nam ex seipso bene multa ex iis, quæ nos prosequuti speciatim sumus in universali Opere comprehendet; & illa quoque ipsa memoriæ committens juvabit se ipse, *& continuo proficiet*. Hæc quippe ejusmodi sunt, ut & qui non mediocriter particularia jam discusserunt, & qui se perfecte ejuscemodi cogitationibus dediderunt, complureis de tota Natura dissertationes instituere, ac perficere valeant. Et quicumque ex ipsis fuerint in his penitus consummati, illi tacite secum cogitantes possint dicto citius, & tranquille percurrere quidquid rerum est *in Physiologia* præcipuarum.

Atque hæc quidem illius est Epistola de physicis rebus. Jam illam, quæ est de Meteoris, *rebus-ve sublime apparentibus*, ecce.

γίνεται, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς, καὶ ἀπολύσομεν, ὑπέρ τε τῶν μετεώρων αἰτιολογοῦντες, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἐσχάτως.

Ταῦτά σοι, ὦ Ηρόδοτε, ἐστὶ κεφαλαιωδέστατα ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἐπιτετμημένα· ὥστε ἂν γένοιτο οὗτος ὁ λόγος κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς μετὰ ἀκριβείας, οἶμαι, ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων, ἀσύμβλητον αὐτὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἁδρότητα λήψεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξακριβουμένων κατὰ τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν μνήμῃ τιθέμενος συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς, καὶ τοὺς πλείους εἰς τὰς τοιαύτας ἀναβάντας ἐπιβολὰς τὰς πλείστας τῶν περιοδειῶν ὑπὲρ τῆς ὅλης φύσεως ποιεῖσθαι. Οσοι δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἀποτετελεσμένοι ἐν τούτοις εἰσὶν, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἄνευ φθόγγου τρόπον, τὴν ἅμα νοήματι περιοδείαν τῶν κυριωτάτων πρὸς γαληνισμὸν ποιοῦνται.

Καὶ ἥδε μέν ἐστιν αὐτοῦ ἐπιστολὴ περὶ τῶν φυσικῶν. Περὶ δὲ τῶν μετεώρων ἥδε.

EPICURUS

PYTHOCLI

S.

EPISTOLAM mihi abs te Cleon attulit, in qua nos amanter complecti, pro eo, quo erga te sumus affecti studio, pergeres; & non inscite ratiociniorum, quæ ad felicem vitam conducunt, commeminisse adniteris. Rogabas subinde, ut brevem, clareque conscriptum de Rebus sublime apparentibus Tractatum ad te mitterem; quippe conscripta aliàs a nobis, tametsi continuo præ manibus sint, non posse tamen facile, ut ipse ajebas, hærere memoriæ. Nos vero & acceptam tuam precationem habuimus, & jucunda spe, *quam de tuis studiis concipere licuit*, animati sumus. Cum itaque de ceteris omnibus jam scripserimus, peragemus deinceps quas expetiisti Ratiocinationes; ipsas quidem cum multis aliis, tum iis maxime profuturas, qui recens Physiologiam germanam degustaverint; iisque etiam, qui fuerint implicitì profundiore studio cujuspiam liberalium disciplinarum. Tu rite modo ea percipe, & memoriæ defixa diligenter percurre unà cum ceteris, quæ in Epitome parva ad Herodotum misimus.

Primum igitur reputare decet non alium esse statuendum finem cognitionis rerum Sublimium, sive conjunctim *cum aliis*, sive *separatim*, *ac* per se tractentur, quam statum mentis imperturbatum, ac persuasionem non vacillantem, veluti & in ceteris, *de quibus solemus disserere rebus*. *Atque idcirco*, neque adoriendum, quod vireis excedit *humanas*; neque *existimandum* quidquid speculamur, similis esse c. n.ll-

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

ΠΥΘΟΚΛΕΙ

χαίρειν.

ΗΝΕΓΚΕ μοι Κλέων ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, ἐν ᾗ φιλοφρονούμενός τε περὶ ἡμᾶς διετέλεις ἀξίως τῆς ἡμετέρας περὶ σεαυτὸν σπουδῆς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως ἐπειρῶ μνημονεύειν τῶν εἰς μακάριον βίον συντεινόντων διαλογισμῶν. Εδέου τε σεαυτῷ περὶ τῶν μετεώρων σύντομον, καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ῥᾳδίως μνημονεύῃς. Τὰ γὰρ ἐν ἄλλοις ἡμῖν γεγραμμένα, δυσμνημόνευτα εἶναι, καί τοι (ὡς ἔφης) συνεχῶς αὐτὰ βαστάζοντι. Ημεῖς δὲ ἡδέως τε σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν. Γράψαντες οὖν τὰ λοιπὰ πάντα συντελοῦμεν, ἅπερ ἠξίωσας, πολλοῖς καὶ ἄλλοις ἐσόμενα χρήσιμα τὰ διαλογίσματα ταῦτα, καὶ μάλιστα τοῖς νεωστὶ φυσιολογίας γνησίου γευομένοις, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε, καὶ διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περιόδευε μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ηρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν μὴ ἄλλο τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι ἤπερ ἀταραξίαν, καὶ πίστιν βεβαίαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν,

tionis

ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις ἐστίν, ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινομένοις συμφωνίαν: ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν, καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀξιώματα κενὰ, καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται: οὐ γὰρ ἰδιολογίας, καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν.

Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστως, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα συμφώνως τοῖς φαινομένοις, ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως καταλίπῃ. Ὅταν δέ τις τὸ μὲν ἀπολίπῃ, τὸ δὲ ἐκβάλῃ, ὁμοίως σύμφωνον ὂν τοῖς φαινομένοις, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογήματος, ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταῤῥεῖ. Σημεῖα δέ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντελουμένων φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, ἃ θεωρεῖται, ἢ ὑπάρχει ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα, ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶς γενέσθαι. Τὸ μέντοι φάντασμα ἑκάστου τηρητέον, καὶ ἐπὶ τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον, ἃ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γινομένοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι.

Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις οὐρανοῦ, ἄστρα τε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ φαινόμενα περιέχουσα, ἀποτομὴν ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, ἢ ἀραιῷ, ἢ πυκνῷ (οὗ καὶ λυομένου, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ σύγχυσιν λήψεται) καὶ λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, καὶ ἢ στρογγύλην, ἢ τρίγωνον, ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται, τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ. Οὗ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, οὐκ ἔστι καταλαβεῖν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτοι κόσμοι εἰσὶν ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἔστι καταλαβεῖν.

Καὶ ὅτι καὶ ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι, καὶ ἐν μετακοσμίῳ (ὃ λέγομεν μεταξὺ κόσμων διάστημα) καὶ ἐν πολυκένῳ τόπῳ, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ (καί τοι οὐ καθάπερ τινές φασιν) ἐπιτηδείων τινῶν σπερμάτων ῥυέντων ἀφ' ἑνὸς κόσμου, ἢ μετακοσμίου, ἢ καὶ ἀπὸ πλειόνων κατὰ μικρὸν προσθέσεις τε, καὶ διαρθρώσεις, καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἐὰν οὕτω τύχῃ, καὶ ἐπαρδεύσεις ἔξωθεν ἐχόντων ἐπιτηδείως, ἕως τελειώσεως, καὶ διαμονῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑποβληθέντα θεμέλια τὴν προσδοχὴν δύναται ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γενέσθαι, οὐδὲ δῖνον, ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν

tionis cum iis Propositionibus, quas *circa doctrinam* de Moribus proferimus; aut circa alias physicas quæstiones explicandas defendimus; cujusmodi sunt, Universum est Corpus, & Inane; Rerum Principia sunt insectilia; ac ceteræ id genus omnes, quæcumque uno tantum modo cum rebus apparentibus congruunt. Id nempe nusquam competit ipsis rebus sublimibus; quæ sunt potius ejusmodi, ut multifariam obtineant & generationis causam, & essentiæ declarationem *iis, quæ* sensibus *percipiuntur*, conformem. Videlicet philosophandum de Natura est, non pronunciata vana efferendo, & quasi ex legis præscripto agendo, verum, quatenus exigunt res apparentes, ratiocinando. Ad vitam quippe nostram nihil confert placita propria jactitare, inanique gloria gestire, sed animo imperturbato esse.

Ceterum omnia *satis* constanter explicata fiunt juxta modum multifarium rebus apparentibus congruunt; quando quis retinet, *tueturque*, quidquid verisimile est in ipsis. Quod si quis unum quidem modum retineat, alium vero, tametsi æque apparentibus consonum, repudiet, is perspicue ab omni vera de rebus naturalibus philosophandi ratione deflectit, delabiturque ad fabulas. Necesse est autem conjecturas quasdam ad ea, quæ sublime creantur, ducere ex iis, quæ apud nos fiunt; *ex iis, inquam*, quæ observantur, ac perinde se habent, ac ea, quæ sublime visuntur; siquidem talia fieri compluribus modis contingit. Quare & quod in unoquoque *Sublimium* apparet, attendendum est, discernendumque juxta ea, quæ cum ipso consonant, quæque pluribus modis fieri rebus apud nos contingentibus non repugnat.

Mundus est quæpiam Cœli complexio, Sidera, Terramque, & quidquid est rerum conspicabilium continens, obtinensque in se *veluti* portionem ex ipsa rerum infinitate, ac in extremum desinens; quo olim soluto, omnia, quæ in ipso, confusionem subibunt; seu illud sit rarum, seu densum, & seu circumductum, seu quiescens, & seu rotundum, seu triangulare, seu figuræ cujuslibet; quippe quovis modo habere se potest; cum nihil sit rerum apparentium, quod refragetur. Et quale quidem reipsa sit Mundi extremum capere non licet; quod vero tales Mundi sint numero infiniti, id capere licet.

Capere vero etiam *fas est*, quemadmodum quispiam ejusmodi Mundus generari valeat, & in Intermundio (ita vocamus intervallum inter *duos, aut plureis* Mundos comprehensum) & in loco multi-vacuo [*seu in quo versantibus licet corporibus, corpusculisve, plurimum tamen spatiorum vacuorum intercipitur*] *imo* & magno, ipsoque immisto, *puroque* Inani (tametsi non ut aliqui, *hujusmodi inane assumentes*, describunt) *atque ita quidem, ut intelligamus* confluere ex uno, pluribusve sive Mundis, sive Intermundiis idonea quædam semina, *hoc est congeriem quandam congruam Atomorum, corpusculorumve*, quæ sensim *heic illeic mutuo* coaddantur, *varieque* formentur, & locum etiam *varie* prout contigerit, commutent; ac insuper extrinsecus *accrementa quædam* quasi irrigua accipiant, quousque *constans ex omnibus concrementis specialibus moles* perficiatur, stabilimentumque obtineat; quantum quidem ferre *ipsius quasi* fundamenta substrata valuerint. Nam *alioquin*, in quo inani generari Mundum contingit, non sufficit acervum fieri, convolvique, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit, accipere, *eo modo, quo acervus nivis, dum supra nivem volvitur*, juxta opinionem, quod sic fieri ex necessitate oporteat, ut Physicorum appellatorum ait aliquis; siquidem id pugnat

cum

Digitized by Google

cum iis, quæ apparent. *Neque enim acervus, cujus intimus quasi nucleus solidus sit, & extima etiam quasi crusta solida, aut convolvi potest, aut incrementum accipere, si interstitium nucleum inter, crustamque interceptum sit fluxum* [*quale in Mundo esse contingit.*]

Sol, Luna, ceteraque Astra non per se, *ac seorsim* fuere genita, & posterius a Mundo comprehensa; sed statim, *simulve cum ipso* conformationem, incrementumque, *magnitudinemve* suam acceperunt (quemadmodum etiam & Terra, & Mare, & quæcunque Mundus asservat) juxta scilicet concrementa convolutionesque *interius factas* tenuium quarumdam [earumque seu spirituosarum, seu ignearum, seu utriusque simul conditionis] naturarum; quippe ista sunt, quæ suggerit sensus.

Magnitudo vero & Solis, & reliquorum Siderum, quod ad nos quidem attinet, tanta est, quanta & apparet (HOC ETIAM IN UNDECIMO LIBRORUM DE NATURA HABET. SI ENIM, INQUIT, SIDERA MAGNITUDINEM *suam justam* OB INTERVALLUM AMITTERENT, MULTO MAGIS IPSUM COLOREM; NEQUE ENIM EST ULLUM INTERVALLUM AD HOC *præstandum* ACCOMMODATIUS, *quod aliud nullum prolixius sit*) quod ad ipsam vero rem spectat; *Magnitudo* aut *paulo* major, aut paulo minor, aut *præcise* tanta, quanta videtur; ex ista nimirum varietate exhibentur sensibus ignes, qui apud nos ex intervallo *interdiu, noctuque* spectantur. Quæcumque porro instantia potest adversus hunc locum urgeri, nullo solvetur negotio, si quis manifestis adhæserit rebus; quod quidem in libris de Natura ostendimus.

Ortus, occasusque & Solis, & Lunæ, & reliquorum Siderum contingere possunt, aut per accensionem *in Oriente*, & exstinctionem *in Occidente*, ob talem *nimirum* ad utrumque locum dispositionem *medii*, ut, *dum Astra per illud transeunt*, ista, quæ dico eveniant, quandoquidem nihil est rerum apparentium, quod refragetur. Aut per apparitionem supra, & occultationem *infra* Terram [*tanquam Sideribus alioquin exsistentibus semper lucidis*] possunt tales ortus, occasusque peragi; siquidem nihil rursus est ex rebus apparentibus, quod repugnet.

Motus eorumdem-met Astrorum fieri nihil vetat, aut toto Cœlo circumducto, *ipsaque simul devehente*; aut Cœlo stante, ipsisque *per se* circumductis; *& utrumvis quidem* juxta necessitatem motos ab usque initio, tum cum Mundus generaretur, factam, impressamque ex parte Orientis, ac igne deinceps, *ex quo illa constant*, ob calorem, *atque idcirco aviditatem pabuli*, in consequentia *versus Occasum loca* ad depastionem procedente.

Conversiones Solis, & Lunæ, *ad ipsa Solstitia, circulosve Tropicos* contingere possunt propter obliquitatem Cœli, quod progressu temporis hanc *situs deflexi* necessitatem contraxerit. Similiter vero & propter repressionem aëris, *qui Astra hinc inde præ frigiditate, densitate, qualitateve alia repellat*. Aut etiam propter pabulum, quod congrue, *seu secundum eam viam* continenter dispositum, partim quidem *pone* accendatur, partim *prorsum* aufugiat. Quin potuit quoque ab initio ea circumgyratio his Sideribus imprimi, ut spirali motu *hinc inde ad puncta Tropica Solstitialia limitata* circumducerentur. Siquidem hæc omnia, ipsisque affinia nihil continent discrepans ab ipsa rerum evidentia; si quis modo in hisce rebus possibilitati adhærens, revocare unamquamque ad id, quod est congruum apparentibus, valeat; nihil veritus illiberalia illa Astrologorum machinamenta.

καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενον ἐστὶ τοῖς φαινομένοις.

Ἥλιός τε, καὶ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, οὐ καθ' αὐτὰ γενόμενα, ὕστερον ἐμπεριελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εὐθὺς, καὶ διεπλάττετο, καὶ αὔξησιν ἐλάμβανεν (ὁμοίως δὲ καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, καὶ ὅσα γε δὴ σώζει) κατὰ προσκρίσεις, καὶ δινήσεις λεπτομερῶν τινῶν φύσεων, ἤτοι πνευματικῶν, ἢ πυροειδῶν, ἤτοι συναμφοτέρων, καὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ἡ αἴσθησις ὑποβάλλει.

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μέν τοι πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται (Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ περὶ φύσεως λέγει. Εἰ γὰρ [φησὶ] τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν: ἄλλο γὰρ τούτῳ συμμετρότερον διάστημα οὐθέν ἐστι) Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτὸ, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει: οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. Καὶ πᾶν δὲ τὸ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἔνστημα ῥᾳδίως διαλυθήσεται, ἐάν τις τοῖς ἐναργήμασι προσέχῃ, ὅπερ ἐν τοῖς περὶ φύσεως βιβλίοις δείκνυμεν.

Ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, καὶ κατὰ ἄναψιν γενέσθαι δύνανται, καὶ κατὰ σβέσιν, τοιαύτης οὔσης περιστάσεως καθ' ἑκατέρους τοὺς τόπους, ὥστε τὰ προειρημένα ἀποτελεῖσθαι. οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ. Κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπιπρόσθησιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι: οὐδὲ γάρ τι τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ.

Τάς τε κινήσεις αὐτῶν οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην προγεννηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ: εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.

Τροπὰς ἡλίου, καὶ σελήνης ἐνδέχεται μὲν
γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν μὲν οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρό-
νοις κατηναγκασμένου: ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος
46 ἀντέξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείως ἐχομένης,
καὶ τῆς μὲν ἐμπιπραμένης, τῆς δὲ καταλειπούσης,
ἢ καὶ διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην καταλη-
φθῆναι τοῖς ἄστροις τούτοις, ὥσθ' οἷόν τε ἕλικα κι-
νεῖσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις
47 συγγενῆ, οὐθὲν τῶν ἐναργημάτων διαφωνεῖ, ἐάν
τις ἀεὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων μερῶν ἐχόμενος τοῦ δυ-
νατοῦ εἰς τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις ἕκαστον
τούτων δύνηται ἀπάγειν, μὴ φοβούμενος τὰς ἀν-
δραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων τεχνητείας.

Κεν-

Κενώσεις τε σελήνης, καὶ πάλιν πληρώσεις, καὶ κατὰ στροφὴν τοῦ σώματος τούτου δύναιτ' ἂν γίνεσθαι, καὶ κατὰ σχηματισμοὺς ἀέρος ὁμοίως. ἔτι τε καὶ κατ' ἐπιπροσθετήσεις, καὶ κατὰ πάντας τρόπους, καθ' οὓς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν φαινόμενα ἐκκαλεῖται εἰς τὰς τούτου τοῦ εἴδους ἀποδόσεις, ἐὰν μή τις τὸν μοναχὸν τρόπον κατηγαπηκὼς, τοὺς ἄλλους κενῶς ἀποδοκιμάζῃ, ἥτε θεωρητικὸς τὶ δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι μὴ δύναιτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατα θεωρεῖν ἐπιθυμοῖ.

Decrementa, ac rursus Incrementa Lunæ possunt fieri, aut conversione proprii corporis, *ipsiusque globosi, & alteram quidem partem lucidam, alteram obscuram habentis*; aut eo modo, quo aër *quoque varie veluti* figuratur, *dum a luce Solis initur, ac deseritur*; aut insuper obductione *varia corporis cujuspiam opaci, quod hemisphæricum, excavatumque, & una cum ea labens, ipsi continuo circumvolvatur*; aut quolibet denique modo illa, quæ apud nos apparent, iis, quæ sunt hujuscemodi, planam faciunt explicationem. Nisi forte quis singularem modum perdite deperiens alios inaniter reiiciat; neque valeat considerare, ecquidnam pernosse possibile sit; atque idcirco, quæ nefas est *homini* pernosse, affectet.

Ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα; πολλὰ δὲ ἐξ ἑτέρων: καὶ οὐδὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, ἐάν τις τοῦ πλεοναχοῦ τρόπου ἀεὶ μνήμην ἔχῃ, καὶ τὰς ἀκολούθους αὐτῷ ὑποθέσεις ἅμα καὶ αἰτίας συνθεωρῇ, μὴ ἀναβλέπων εἰς τὰ ἀνακόλουθα ταῦτα ὀγκοῖ ματαίως, καὶ καταῤῥέπῃ ἄλλοθι ἄλλως ἐπὶ τὸν μοναχὸν τρόπον.

Fieri ad hæc potest, ut Luna, *id quod præfert* lumen a seipsa habeat; fieri etiam potest, ut *habeat* a Sole. Siquidem etiam apud nos pleraque cernuntur ex seipsis *lucentia*, pleraque *splendorem* ex aliis *mutuantia*; ac nihil est rerum sublime apparentium, quod opinioni utrivis obstet; si modo quis multifarium modum menti defixum teneat, consentaneas ipsi suppositiones, causasque simul consideret, ne ad ea attendens, quæ incohærentia sunt, vane intumescat, & nunc huc, nunc illuc in singularem modum prolabatur.

Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατ' ἐπιπροσθέτησιν: καὶ ὅσοι πάντῃ ἂν τρόποι θεωροῖντο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις κεκτημένοι. Ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν μετεώρων τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν ὁδὸν προθετέον. Ἢν γάρ τις μαχόμενος ᾖ τοῖς ἐναργήμασιν, οὐδέποτε δυνήσεται ἀταραξίας γνησίου μεταλαβεῖν.

Species illa vultus, *seu maculosa facies*, quæ in eadem Luna apparet, esse talis potest, aut ex varia, *diversiformique* partium *Lunæ* natura; aut ex superductu *cujuspiam caliginosioris corporis, reticuli instar ipsam obtegentis*; aut quicumque alii sunt modi, qui conformitatem tueri cum rebus apparentibus observantur. Hæc nempe est via, cui hærendum esse, quotiescumque agitur de Sublimibus, præstituendum est. Neque enim, si quispiam rebus apparentibus obluctetur, is poterit unquam germanæ tranquillitatis particeps fieri.

Ἔκλειψις ἡλίου, καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι, καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον: καὶ ἤδη κατ' ἐπιπροσθέτησιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου. Καὶ ὧδε τοὺς οἰκείους ἀλλήλοις τρόπους συνθεωρητέον, καὶ τὰς ἅμα συγκρίσεις τινῶν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι (Ἐν δὲ τῇ δωδεκάτῃ περὶ φύσεως ταῦτα λέγει, καὶ τὸν ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης, σελήνην δὲ, τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος, ἀλλὰ κατ' ἀναχώρησιν πάλιν ἐλλάμπεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ Διογένης ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐπιλέκτων.)

Defectus tam Solis, quam Lunæ contingere potest, aut per exstinctionem *proprii luminis*, uti, & apud nos fieri accidit, aut per obductionem, *offectionemque* aliarum quarumdam *interpositarum* rerum, ut Terræ, *certæ partis* Cœli, aliorumve hujusmodi. Et hac quidem ratione attendendi sunt familiares modi invicem collati, ac aliqui etiam complexe accepti; nimirum cum id possibile fit. IN XII. VERO DE NATURA LIBRO TUM HAEC IPSA DICIT, TUM *illud perspicue*, DEFICERE SOLEM OB LUNAM *ipsi, nobisque interpositam, ac nobis idcirco* TENEBRAS CREANTEM, ET LUNAM OB TERRAM *ipsi Solique interpositam, ac in illam ideo* INDUCENTEM UMBRAM; VERUMTAMEN EX SUBDUCTIONE *hinc conjunctæ, hinc opposita Soli Lunæ*, RESTITUTIONEM LUCIS *hic quidem in Sole, illic in Luna* FIERI. IDIPSUM QUOQUE EPICUREUS DIOGENES, IN PRIMO *Scholarum* SELECTARUM *ait*.

Ἔτι τε τάξις περιόδου, καθάπερ ἔνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῇ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι. Ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται, ἅπασα ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου ἐφαψαμένοις, εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπεσοῦσι τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον οἴεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκβάλλειν, εἴς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις, καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ, σημεῖα ἀποδέχεσθαι μὴ δυναμένοις, μήτε διανοουμένοις σὺν θεῷ χαίρειν.

Ordo etiam Periodicus, *quo Eclipses certis temporibus accidunt*, ita *servari* intelligatur, quemadmodum & apud nos *servari* in quibusdam [*ut in tempestatum vicissitudine*] contingit. Nullatenus vero Natura Divina ad hæc patranda advocetur; sed omnis expers muneris, & cumulatissime beata esse permittatur. Nisi id fiat, tota de causis rerum Sublimium ratiocinatio irrita evadet; ut nonnullis jam accidit, qui modum amplexi impossibilem in vanitatem exciderunt; quod unum nempe solum probarint, ceteros omneis, tametsi forent possibiles, expunxerint, & delati fuerint ad *somniandum* id, quod intellectus captum excedit; ac neque admittere apparentia, quæ par erat, signa potuerint, neque noverint [*quemadmodum ajunt*] cum Deo lætari.

Digitized by Google

Longitudines alternantes noctium, & dierum *per hiemem, perque æstatem*, contingere possunt, aut quod circuitiones Solis supra, ac infra Terram nunc celerius, nunc tardius fiant; quatenus & ipsæ locorum, *seu viarum, quibus Sol incedit*, longitudines sunt alternæ; aut quod certa sint *per ætherem* loca, quæ possint *ob factam minorem, majoremve resistentiam* velocius, segniusque transmeari; cujusmodi apud nos quoque cernere licet aliqua; juxta quæ consentaneum sit ea, quæ sublimia sunt, explicare. Illi vero, qui unum quid singulare solum arripiunt, tum apparentibus repugnant, tum & ab eo, quod homini contemplari fas est, aberrant.

Præsignificationes *futurarum in aëre transmutationum, quæ deduci solent ex Ortu, & Occasu Siderum*, fieri possunt, aut prout conditiones tempestatum tulerint; eo modo, quo evenit in illis Animalibus, quæ nunc apud nos, nunc apud alios *commigrando visa, tempestatum quidem indicia, sed non tamen causa sunt*; aut prout casu contigerit, quo tempore Astra oriuntur, vel occidunt, causas quasdam exsistere *excitatas* cujuspiam in aëre mutationis. Siquidem neutrum horum pugnat cum rebus apparentibus; & qualis præter hanc, aut illam, *aliamve conformem apparentibus*, causa sit (*utcumque divinam advocent aliqui*) pervidere haudquaquam licet.

Nubes generari, & constare possunt aut cumulatione quadam aeris, aut compellentibus ipsum ventis; aut implexione Atomorum invicem cohærentium, & ad concrementum hujuscemodi conficiendum idonearum; aut collectione effluxionum, *exhalationumve* e terra, & aqua eductarum, *sursumque evectarum*. Quin multis etiam aliis modis coagmenta hæc fieri nihil vetat.

Jam & ex ipsis nubibus creari Pluviæ possunt, aut dum *rariores exsistentes urgente venta, aut incubitu proprio* comprimuntur, *& in guttas coalescunt*; aut dum *exsistentes densiores vi caloris, aut venti rarescunt, atque* transmutantur, *seu instar ceræ ita liquescunt, ut stillatim decidant*.

Venti quoque creari possunt, dum Atomi ex locis *quibusdam* idoneis prosiliunt, ac per aërem transvolant; idque vehementiore effusione facta ex nonnullis congestibus, qui comparati sint ad hujuscemodi emissiones.

Tonitrua excitari possunt, aut ex spiritus intra nubium cavitates volutatione, quemadmodum in nostris vasis, aut creato bombo ex ipsa intra easdem nubeis ignis difflatione; aut ex ipsarum nubium diffractionibus, distractionibusque; aut ex affrictionibus, impactionibusque earumdem, posteaquam adeptæ glacialem concretionem fuerint. Uno verbo, hoc quoque membrum explicari posse modis pluribus ea, quæ apparent, persuasum faciunt.

Fulgura, *seu Coruscationes* fiunt pariter compluribus modis; videlicet aut affrictione, collisioneque nubium, prosiliente, utputa, ejuscemodi configuratione, *seu Atomorum aggestarum dispositione, conformationeque*, quæ effectrix ignis sit, & generet fulgur; aut excitatione per ventos e nubibus facta eorum corporum, *corpusculorumve, hoc est, Atomorum*, quæ splendorem hunc coruscantem efficiant, aut expressione; *sed facta nimirum* vel ab ipsis inter se nubibus, vel a ventis *ipsas compellentibus*, compressione; aut interceptione lucis a Sideribus diffusæ, quæ deinceps nubium, ventorumque motu adigatur, ac e nubibus excidat; aut dilapsione a nubibus facta tenuissimi luminis, dum nubes ab igne coguntur, ac *aliunde* tonitrua *ipsa illarum motu* creantur; aut accensione spiritus, quæ tum motus contensione, tum convo-

Μήκη νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα ἐνδέχεται, καὶ παρὰ τὸ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι καὶ πάλιν βραδείας ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, παρὰ τὸ τὰ μήκη τόπων παραλλάττειν. Καὶ παρὰ τὸ, τόπους τινὰς περαιοῦσθαι τάχιον, ἢ βραδύτερον, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τινα θεωρεῖται, οἷς συμφώνως δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν μετεώρων. Οἱ δὲ τὸ ἓν λαμβάνοντες τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ τοῦ, ᾗ δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι, διαπεπτώκασιν.

Επισημασίαι δύνανται γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκυρήσεις καιρῶν, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμφανέσι παρ' ἡμῖν ζώοις, καὶ παρ' ἑτέροις, καὶ κατὰ συντεύξεις αἰτίων τινῶν, ἅμα ταῖς τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς, καὶ δύσεσι, τινὸς τοῦ ἀέρος μεταβολῆς, ἀμφότερα γὰρ ταῦτα μάχεται τοῖς φαινομένοις. Ετι δὲ ποῖον παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον γίνεται, οὐκ ἔστι συνιδεῖν.

Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύνανται καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει, καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείους αἱ τῶν τοιούτων συστάσεις οὐκ ἀδυνατοῦσι συντελεῖσθαι.

Ηδη δ' ἐξ αὐτῶν, ᾗ μὲν θλιβομένων, ᾗ δὲ μεταβαλλόντων ὑετοὶ δύνανται συντελεῖσθαι.

Ετι τε πνεύματα γίνεσθαι δύναται κατὰ ἀποφορὰν τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείων τόπων, καὶ δι' ἀέρος κινουμένων ἀτόμων, βιαιοτέρας ἐπαρδεύσεως γινομένης ἀπό τινων ἀθροισμάτων ἐπιτηδείων εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιπέμψεις.

Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις. Καὶ παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένου βόμβον ἐν αὐτοῖς. Καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις. Καὶ κατὰ παρατρίψεις δὲ νεφῶν, καὶ κατάξεις πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ, καὶ τὸ ὅλον καὶ τοῦτο τὸ μέρος πλεοναχῶς γίνεσθαι λέγειν, ἐκκαλεῖται τὰ φαινόμενα.

Καὶ Αστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείους τρόπους: καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν, καὶ σύγκρουσιν νεφῶν ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς ἐξολισθαίνων ἀστραπὴν γεννᾷ, καὶ κατ' ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων τῶν τοιούτων σωμάτων, ἃ τὴν λαμπηδόνα ταύτην παρασκευάζῃ, καὶ κατ' ἐκπιεσμὸν θλίψεως τῶν νεφῶν γινομένης εἴθ' ὑπ' ἀλλήλων, εἴθ' ὑπὸ πνευμάτων, καὶ κατὰ ἐμπερίληψιν δὲ τοῦ ἀπὸ τῶν ἄστρων κατεσπαρμένου φωτὸς, εἶτα συνελαυνομένου ὑπὸ τῆς κινήσεως νεφῶν τε, καὶ πνευμάτων, καὶ διεκπίπτοντος διὰ τῶν νεφῶν, καὶ κατὰ διήθησιν διὰ τῶν νεφῶν τοῦ λεπτομερεστάτου φωτὸς, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς νέφη συνεκλέχθαι, καὶ τὰς βροντὰς ἀποτελεῖσθαι κατὰ τὴν τούτου κίνησιν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπύρωσιν, τὴν γινομένην διά

τε

Digitized by Google

τε συμπτωτικῶν φορᾶς, καὶ διὰ σφοδρὰν κατάληψιν. Καὶ κατὰ ῥήξεις τε νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων, καὶ ἔκπτωσιν τῶν πυρὸς ἀποτελεστικῶν ἀτόμων, καὶ τὸ τῆς ἀστραπῆς φάντασμα ἀποτελουσῶν. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ῥᾳδίως ἔσται καθορᾶν, καὶ ἐχόμενον τῶν φαινομένων, καὶ τὸ τούτοις ὅμοιον δυνάμενον συνθεωρεῖν.

Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ βροντῆς, καὶ διὰ τὸ ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τῆς ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμόν, ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα ἀνειλούμενον τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον. Καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων ἅμα τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν, ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντήν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων.

Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ πλείονας πνευμάτων συλλογάς, καὶ κατείλησιν, ἰσχυράν τε ἐκπύρωσιν, καὶ κατάῤῥηξιν νέφους ὑπὸ τοῦ πυρὸς (τῆς ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι, διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καθὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται γίνεσθαι πυρὸς γινομένου, καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς, τῷ πίλησιν γίνεσθαι) καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καὶ κατὰ ταύτην δὲ ἔκπτωσιν ἐλαυνομένου τοῦ πυρός, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι ὑψηλόν, ἐν ᾧ μάλιστα κεραυνοὶ πίπτουσιν, τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι, μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω· ἀπέσται δέ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινομένοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν σημειῶται.

Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ θέσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος, καὶ διὰ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτὸς πνεύματος. Καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γινομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαῤῥυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν.

Καὶ ἕως μὲν γῆς τοῦ πρηστῆρος καθιεμένου, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται, ἕως δὲ θαλάττης δῖνοι ἀποτελοῦνται.

Σεισμοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τῇ γῇ ἀπόληψιν, καὶ παρὰ συχνὰς πόρους αὐτῆς παρένδυσιν, καὶ συνεχῆ κίνησιν, ὥστε κραδασμὸν τῇ γῇ παρασκευάζειν. Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔξωθεν ἐμπεριλαμβάνειν ἐκ τοῦ πίπτειν εἰς ἐδάφη, ἢ εἰς ἀντροειδεῖς τόπους τῆς γῆς τὸν ἤδη ὑπὸ πνευμάτων ἄλλων πεπιλημένον, καὶ διατεῖνοντα ὁρμητικόν τε, καὶ κινητικὸν γινόμενον ἀέρα. Καὶ κατὰ τήνδε διάδοσιν τῆς κινήσεως ἐκ πτώσεων ἐδαφῶν πολλῶν, καὶ πάλιν ἀνταπόδοσιν, ὅταν πυκνώμασι σφοδροτέροις τῆς γῆς ἀπαντήσῃ, ἐνδέχεται σεισμοὺς ἀποτελεῖσθαι. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας τὰς κινήσεις ταύτας τῆς γῆς ἐνδέχεται γίνεσθαι.

lutione vehemente fiat; aut fractione nubium per ventos, ac prolapsione Atomorum, quæ effectrices ignis sint, apparitionisque fulguris sint causæ. Quin-etiam posse pluribus modis *generari fulgur*, facile erit perspectu illi, qui & rebus apparentibus adhæserit, & quod est ipsis consentaneum, pervidere valuerit.

Antecedit autem Fulgur, *ejusve aspectus exauditionem* Tonitru, quod in certa quapiam dispositione nubium simul atque spiritus *in ipsas* inciderit, ea configuratio *corpusculorum* prosiliat, quæ coruscationem edat; deinceps vero spiritus ipse sui evolutione hunc sonum perficiat. Aut quod, cum utrumque simul generetur, coruscatio pernicitate concitatiore ad nos feratur, tonitru vero posterius adveniat; uti fit in aliquibus, quæ ex intervallo cernuntur, & resonanteis ictus impingunt; *prius enim conspici ictum, quam audiri sonum manifestum est.*

Fulmina possunt fieri ex multiplici flatuum conglomeratione, ac evolutione, accensioneque valida, & effractione nubis ab igne (*obiter autem* effractio fit, quod loca circumstantia densius occupentur ob compressionem nubium; unde & contingit fieri tonitru, dum scilicet genitus ignis & difflatur potentius, & nubem idcirco perrumpit, quod ob illius compressionem se subducere sensim penetrando non possit) ac validiore demum in loca inferiora explosione ejusdem ignis, qui prout se talis explosio habuerit, nunc versus montem quempiam præcelsum (quod genus locorum feriunt sæpius fulmina) nunc versus alia devolvatur. Sunt vero & plures alii quoque modi, quibus fulmina possunt fieri, fabula modo hinc amandetur; amandabitur autem, si quis in rebus inconspicuis decenter desumat ex eo, quod rebus apparentibus consentaneum est, conjecturam.

Presteres, *seu gyri ventosi* [*num ignei quidem, amburentesque, ut quibus est nomen, species quadam fulminis sunt*] generari possunt, aut ex ipsa nubis versus loca inferiora diversiformi depressione, dum a copioso pellitur vento, ac per ventum multum defertur, & ventus simul nubem ipsam proxime extrinsecus agit; aut ex circumstante in orbem vento, aëre quodam superincumbente, simulque pulso; ac ubere ventorum flatu non habente unde diffluat ad latera, propter ipsius aëris circumfusi condensationem.

Et ubi quidem ipse Prester in Terram usque demittitur, Turbines *vocati* creantur; ubi vero in mare usque, *appellati* Vortices.

Terræ-motus fieri contingit, aut cum interclusus terræ spiritus per crebra ipsius foramina subit, & continenter mutitatur, sicque tremere Terram cogit; aut cum spiritus hujuscemodi extrinsecus irruens præ suo in *interiora* sola, cavernusosve terræ recessus casu, aërem *inclusum* cohibet, ac exstimulat; aerem, inquam, ab aliis jam spiritibus pressum, adeoque & ad erumpendum, concutiendumque *Terram* comparatum. Quin-etiam ob impressionem motus, *ictusve violenti* ex prolapsu *corruentium* solorum *sive quasi terra tabulatorum* complurium, ac simul ob resilitionem, *& repetitos plureis ictus*, ubi *videlicet ruina* in loca solida, validiusque compacta incurrerint, concussiones terræ fieri nihil vetat. Sunt & complures alii modi, quibus fieri posse hujusmodi terræ commotiones, *seu tremores*, contingit.

Latices perennes ad fontium scaturigines gigni possunt, aut quod aliunde quidpiam continuo, sed sensim tamen eò subterconfluat; aut quod collecta quædam ingens aquæ vis *illic suppetat*. Cetera autem *majora* fluenta ex *hisce* tametsi *sigillatim* parvis creantur, dum in convalleis multas defluunt, & harum aliæ in alias abeunt, *inque unum tandem alveum coalescunt*.

Grando generatur aut cum validior congelatio est, præ ventusa constitutione undequaque circumstante *nubium stillicidia*; aut cum *gelata moles* in parteis dehiscit, & moderata liquefactione stillæ aquosæ *rimis insinuatæ* tum *molis* interruptionem, tum compressionem partium, & *totius compaginis* diffractionem *ad hoc* efficiunt, ut partes *per se singula* compactæ subsistant, *fragminumque* acervum faciant. Rotunditatem vero *qualemcumque* fieri nihil prohibet, aut quod extremi anguli undequaque rescindantur (*præ casus nempe prolixitate*) aut quod in ipsa conformatione quidpiam seu aquosum, seu ventosum particulas *singulas* undique (ut dictum est) & æquabiliter circumstet, *ambitusque earum proinde non inæquabilis evadat*.

Nivem autem fieri contingit, aut diffusa tenui ex nubibus aqua, ea ratione, ut spumescat (prementibus nempe nubibus idoneis, ventis vero difflantibus) ac in ipso postea motu congelascat ob vehementiorem quandam in locis nubium inferioribus frigiditatis conditionem; aut facta quadam æquabili in nubibus congelatione, ad quam dum corpuscula aquea mutuo compressa, vicinaque appellunt, fiat aggeratio talem obtinens laxitatem, *qualem præ se ferunt nivis flocculi*; cùm & eadem magis sese compellentia creent grandinem; cujusmodi *duæ* res in aëre maxime fiunt. Potest & hæc nivis confertim cadentis velut ejaculatio fieri per detritionem ex nubibus, quæ prius conglaciaverint: potest & aliis quoque modis nivis generatio parari.

Ros fit aut coëuntibus mutuo ex aëre *corpusculis*, quæ ejusmodi sint naturæ, ut ad talem humoris speciem gignendam comparata sint; aut eductione corpusculorum ex humentibus, aquosisve locis, quæ rorem præsertim sursum generant, ubi deinceps sic coëunt, ut & humorem istum conficiant, & in subjecta loca defluant; scilicet non pauca similis pari ratione apud nos, *ac in vaporariis potissimum*, fiunt.

Pruina vero fit, cum ejusmodi roris guttulæ propter certam frigiditatis conditionem in aëre *concrescunt*, ac levem compactionem *congelando* accipiunt.

Glacies ipsa fit, aut dum exploduntur ex aqua orbicularia, *& caloris effectricia* corpuscula, coarctantur vero, quæ in eadem aqua reperiuntur, plana, ipsaque partim obtusorum, partim acutorum angulorum; aut dum ea corpuscula adsciscuntur extrinsecus, quæ & pressa, & extrudentia, quotquot occurrunt orbicularia, firmitudinem in aquam inducant.

Iris creatur aut quod aër humescens *adverso* Solis splendore refulgeat; aut quod ea sit specialis natura tum lucis, tum aëris, ut ejuscemodi colorum species exprimat sive omneis, sive unicam, a qua deinceps resplendescente partes confines aëris talem colorationem subeant; quemadmodum fieri observamus, dum cujuspiam rei partes aliquæ *illustrata* resplendescere *conterminas* faciunt. Ad rotundam formam quod spectat, creatur ista *Arcus* species, quod æquo undique intervallo ad *spectatoris* oculum referatur; aut etiam quod Atomi, quæ

Τὰ δὲ Νάματα συμβαίνει γίνεσθαι κατὰ κρουνῶν, καὶ ἀλλοφυλίας τινὸς οὔσης, καὶ κατὰ μικρὸν παραδυομένης, καὶ καθ᾽ ὕδατος ἀφ᾽ ἑνὸς συλλογήν, τὰ δὲ λοιπὰ ῥεύματα γίνεται ἐξ ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, διαδόσεως τούτων γινομένης.

Χάλαζα συντελεῖται καὶ κατὰ πῆξιν ἰσχυροτέραν, πάντοθεν δὲ πνευματωδῶν περίστασιν τινῶν, καὶ κατὰ μέρισιν, καὶ τῆξιν μετριωτέραν, ὑδατοειδῶν τινῶν ὁμοῦ ῥῆξιν. ἅμα τήν τε σύνωσιν αὐτῶν ποιουμένων, καὶ τὴν διάρρηξιν πρὸς τὸ κατὰ μέρη συνίστασθαι πηγνύμενα, καὶ κατὰ ἀθρότητα. Η. δὲ περιφέρεια οὐκ ἀδυνάτως μὲν ἔχει γίνεσθαι πάντοθεν τῶν ἄκρων ἀποκοπτομένων. καὶ ἐν τῇ συστάσει πάντοθεν, ὡς λέλεκται, κατὰ μέρη ὁμαλῶς περιισταμένων, εἴτε ὑδατοειδῶν τινῶν, εἴτε πνευματωδῶν.

Χιόνα δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι καὶ ὕδατος λεπτοῦ ἐκχεομένου ἐκ τῶν νεφῶν διὰ ἀφρῶν συμμετρίας, καὶ θλίψεως ἐπιτηδείων νεφῶν, καὶ ὑπὸ πνευμάτων φορᾶς, εἶτα τούτου πῆξιν ἐν τῇ φορᾷ λαμβάνοντος, διά τινα ἰσχυρὰν ἐν τοῖς κατωτέρω τόποις τῶν νεφῶν ψυχρασίας περίστασιν. Καὶ κατὰ πῆξιν δ᾽ ἐν τοῖς νέφεσιν ὁμαλὴν ἀραιότητα ἔχουσα τοιαύτην πρόσκρισις ἐκ τῶν νεφῶν γίνοιτο ἄν, πρὸς ἄλληλα θλιβομένων ὑδατοειδῶν, καὶ συμπαρακειμένων, ἃ οἱονεὶ σύνωσιν ποιούμενα, χάλαζαν ἀποτελεῖ, ὃ μάλιστα γίνεται ἐν τῷ ἀέρι. Καὶ κατὰ τρίψιν δὲ νεφῶν πῆξιν εἰληφότων, ἀπόπαλσιν ἀναλαμβάνει τὸ τῆς χιόνος τοῦτο ἄθροισμα. Καὶ κατ᾽ ἄλλους δὲ τρόπους ἐνδέχεται χιόνα συντελεῖσθαι.

Δρόσος συντελεῖται καὶ κατὰ σύνοδον πρὸς ἄλληλα ἐκ τοῦ ἀέρος τῶν τοιούτων, ἃ τῆς τοιαύτης ὑγρασίας ἀποτελεστικὰ γίνεται. Καὶ κατὰ φορὰν δὲ ἢ ἀπὸ νοτερῶν τόπων, ἢ ὕδατα κεκτημένων, ἐν τοῖς ἄνω τόποις μάλιστα δρόσος συντελεῖται, εἶτα σύνοδον τούτων εἰς τὸ αὐτὸ λαβόντων, καὶ ἀποτέλεσιν ὑγρασίας, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καθάπερ ὁμοίως, καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἐπὶ πλειόνων συντελεῖται τοιαῦτά τινα.

Πάχνη δὲ συντελεῖται τῶν δρόσων τούτων πῆξιν τινὰ ποιὰν λαβόντων διὰ περίστασίν τινα ἀέρος ψυχροῦ.

Κρύσταλλος συντελεῖται καὶ κατ᾽ ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων: καὶ κατὰ δὴ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, ἃ συνελασθέντα πῆξιν τῷ ὕδατι παρεσκεύασε, ποσὰ τῶν περιφερῶν ἐκθλίψαντα.

Ιρις γίνεται κατὰ πρόσλαμψιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἀέρα ὑδατοειδῆ, ἢ κατὰ φύσιν ἰδίαν τοῦ τε φωτὸς, καὶ τοῦ ἀέρος, ἣ τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσῃ, εἴτε πάντα, εἴτε μονοειδῆ, ἀφ᾽ οὗ πάλιν ἀπολάμποντος τὰ ὁμοροῦντα τοῦ ἀέρος χρῶσιν ταύτην λήψεται, οἷον θεωροῦμεν κατὰ πρόσλαμψιν πρὸς τὰ μέρη. Τὸ δὲ τῆς περιφερείας τοῦτο φάντασμα γίνεται διὰ τὸ διάστημα πάντοθεν ἴσον ὑπὸ τῆς ὄψεως θεωρεῖσθαι, ἢ σύνωσιν τοιαύτην λαμβανουσῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τοῖς νέφεσιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποφερομένων ἀτόμων,

ὥστε

Digitized by Google

ὥστε εἰς σύγκρισίν τινα καθίζειν εἰς περιφέρειαν τοιαύτην.

Ἅλως περὶ τὴν σελήνην γίνεται καὶ ἢ πάντοθεν ἀέρος προσφερομένου πρὸς τὴν σελήνην, ὅταν ἀπ᾽ αὐτῆς ἀποφερόμενα ῥεύματα ὁμαλῶς ἀναστέλλοντα ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ᾽ ὅσον κύκλῳ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ νεφοειδὲς τοῦτο, καὶ μὴ τὸ παράπαν διακρίνῃ, ἢ καὶ τὸν πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου συμμέτρως πάντοθεν, εἰς τὸ περιφερὲς τὸ περὶ αὐτὴν, καὶ παχυμερὲς περιστῆσαι· ὃ γίνεται κατὰ μέρη τινὰ ἤτοι ἔξωθεν βιασαμένου τινὸς ῥεύματος, ἢ τῆς θερμασίας ἐπιτηδείων πόρων ἐπιλαμβανομένης εἰς τὸ τοῦτο ἀπεργάσασθαι.

Κομῆται ἀστέρες γίνονται, ἤτοι πυρὸς ἐν τόποις τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντρεφομένου, περιστάσεως γενομένης· ἤτοι ἰδίαν τινὰ κίνησιν διὰ χρόνων τοῦ οὐρανοῦ ἴσχοντος ὑπὲρ ἡμᾶς, ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄστρα ἀναφανῆναι· ἢ αὐτὰ ἐν χρόνοις τισὶν ὁρμῆσαι διά τινα περίστασιν, καὶ εἰς τοὺς καθ᾽ ἡμᾶς τόπους ἐλθόν, καὶ ἐκφανῆ γενέσθαι. Τήν τε ἀφάνισιν τούτων ἐνδέχεται γίνεσθαι παρὰ τὰς ἀντικειμένας ταύταις αἰτίας, οἷον ὅτι τινὰ ἀναστρέφεται αὐτοῦ, ὃ συμβαίνει, οὐ μόνον τῷ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ἱστάναι, περὶ ὃ τὸ λοιπὸν στρέφεται, καθάπερ τινὲς φασὶν, ἀλλὰ καὶ τῷ δίνην ἀέρος ἐγκύκλιον αὐτοῖς προσιστάναι, ἣ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν αὐτὰ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς μὲν αὐτοῖς ὕλην ἐπιτηδείαν μὴ εἶναι, ὡς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ κείμενα θεωρεῖται. Καὶ κατ᾽ ἄλλους πλείονας τρόπους τοῦτο δυνατὸν συντελεῖσθαι, ἐάν τις δύνηται τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις συλλογίζεσθαι.

Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι, ὅτω ταῖς κινήσεσι χρώμενα συμβαίνει, τινὰ δὲ μὴ πλανᾶσθαι. Ἐνδέχεται μὲν καὶ παρὰ τὸ τῷ κύκλῳ κινούμενα ἐξ ἀρχῆς οὕτω κατηναγκάσθαι, ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι ὁμαλὴν οὖσαν, τὰ δὲ, κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀνωμαλίαις χρωμένην· ἐνδέχεται δὲ καὶ καθ᾽ οὓς τόπους φέρεται, οὗ μὲν παρεκτάσεις εἶναι ὁμαλὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνωθούσας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὁμαλῶς τε κινούσας, οὗ δὲ ἀνωμάλους οὕτως, ὥστε τὰς θεωρουμένας παραλλαγὰς συντελεῖσθαι. Τὸ δὲ μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι, πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων, μανικὸν, καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενον ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῇ λειτουργιῶν ἀπολύουσι.

Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα τινῶν θεωρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ παρὰ τὸ βραδύτερον συμπεριφέρεσθαι τὸν αὐτὸν κύκλον περιϊόντα· καὶ παρὰ τὸ τὴν ἐναντίαν κινεῖσθαι, ἀντισπώμενα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δίνης· καὶ παρὰ τὸ περιφέρεσθαι τὰ μὲν διὰ πλείονος τόπου, τὰ δὲ δι᾽ ἐλάττονος τὴν αὐτὴν δίνην περικυκλοῦντα. Τὸ δὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτων, καθῆκόν ἐστι τοῖς τερατεύεσθαί τι πρὸς τοὺς πολλοὺς βουλομένοις.

ex aëre in nubem feruntur; ita compellantur, ut quæpiam inde facta concretio in hanc formetur rotunditatem.

Area, *seu Corona* circa Lunam fit aut evecto undequaque versus Lunam aëre; dum interea effluxiones quædam ab ea derivatæ ipsum reprimentes eatenus excernunt (quippe non penitus discutiunt) quatenus in orbem circa ipsam, nubilosa hac specie, conformentur; aut aëre, qui circum ipsam, congrue coacto ad exprimendam rotundam hanc, crassiusculamque circa ipsam, speciem; quod quidem secundum nonnullas ipsius parteis fieri contingat seu affluxu quodam exterius cogente, seu calore apposite ad id præstandum subinsinuato.

Cometæ, *stellæve crinitæ* gignuntur, aut quod certis temporibus ignis in *quibusdam ex locis illis* sublimibus succensus pro dispositione materiæ nutriatur; aut quod Cœlum per varias vices motionem quandam propriam, qua parte nobis imminet, subeat; adeo ut Astra hujusmodi manifestari compellantur, seu, mavis, ipsamet ob certam aliquibus temporibus dispositionem prodeant, & ubi *inferius* versum nos venerint, manifesta fiant. Evenit autem, ut *Cometæ* evanescant ex oculis ob causas hisce oppositas; sive nimirum quod aliquid ipsorum motui obnitatur; idque contingat non solum, quod hæc Mundi pars, circa quam reliqua convertitur, immota resistat, uti afferunt aliqui; sed etiam quod esse in aëre possit quædam in orbem circumactio, quæ circumlationem illorum ulteriorem prohibeat; uti & *Astris ceteris, quæ dicuntur Errantia*, accidere *ad Tropicos* potest; sive rursus, quod idonea materies ipsis consequenter posita non sit, uti est in eo ipsu loco, in quo hærere deprehenduntur; *unde & sensim pabuli defecta veluti extabescant*. Quin-etiam aliis pluribus modis id effici potest; si modo quis id, quod est rebus apparentibus consonum, expendere ratiocinando valeat.

Astrorum alia esse Errantia (taleis scilicet motus nacta) alia Inerrantia contingit. Fieri autem potest, ut Astra ea necessitate ab ipso initio mota in orbem sic fuerint, ut alia quidam *una*, eadem*que* conversione, ipsaque existente æquabili, gyrationem acceperint; alia conversionem quibusdam inæqualitatibus affectam *subierint*. Fieri etiam potest ut per quæ loca suos motus obeunt, alibi quidem æquabiles *spatiorum* diffusiones sint, quæ & eodem versus, & subsequenter, ipsa compellant, moveantque æquabiliter; alibi vero ea ratione inæquabiles, ut quas observamus in ipsis motuum variatates, *exinde* proveniant. Hujuscemodi porro rerum unam duntaxat reddere causam, cum ea, quæ apparent, esse posse multiplicem arguant, insanum est; nec rite consultum ab iis, qui inanem deperéunt Astrologiam, quique rerum quarumdam causas inaniter explicant; cum & divinam interim naturam ab exhibendis *variis* ministeriis liberam non sinant.

Quædam Astra ab aliis relicta spectare contingit, aut quia, cum eandem *diurnam* circuitionem obeant, segnius feruntur; *veluti Luna, quæ lentius, quam reliqua versus Occasum properans, ab ipsis relinquitur quasi a tergo versus Ortum*; aut quia abrepta motu diurno, *versus Occasum*, feruntur *tamen interea lente*, motu contrario *versus Ortum*. *Quo pacto potest eadem Luna non tam versus Ortum a ceteris deferi, quam versus Occasum ea deferere*; aut quia cum *sola diurna* revolutione, *æqualique motu feruntur omnia*, quædam tamen prolixius, quædam brevius spatium conficiunt; *sicque Luna rursus, si supra Inerrantia sit, ut aliquibus visum est, perficiet tardius circuitum, observabiturque posterius relinqui*. Pronunciare certe simpliciter velle in hisce rebus aliquid, eos decet, qui *magnificum*, & portentosum quidpiam coram multitudine ostentare affectant.

Quæ Stellæ Cadentes dicuntur, creari possunt, aut ex ipsarummet *verarum stellarum* fragminibus detritu factis; aut ex prolapsu ejus materiæ, cujus velut difflatio fit, ut de fulguribus est dictum: aut ex coëunte serie ignificarum Atomorum ad id præstandum conspirantium, ac motione facta, prout vis coëundi ab initio exstiterit; aut ex spiritus intra quosdam nebulosos glomeres coactione, inflammationeque (scilicet dum convolvitur) ac disruptione *ipsorummet cohibentium glomerum*, motioneque in eam partem facta, in quam impetus tulerit. Enimvero alii quoque sunt, quibus fieri id valeat, minime fabulares modi.

Præsignificationes *demum* in quibusdam Animalibus observatæ (*prout superius attigimus*) pro conditione tempestatis, *quæ tunc temporis intervenit*, fiunt. Non enim Animalia, *quæ per Autumnum a nobis abeunt*, necessitatem præ se ferunt ullam, qua fieri hiemem oporteat; neque natura quæpiam divina assidet discessum observans Animalium, ut subinde ea, quæ ab ipsis fuerint indicata, perficiat. Quippe stultitiæ genus hoc est, quod ne in Animal quidem ullum, in quo vel mica fuerit ingenii, possit cadere; tantum abest, ut in eam Naturam, quæ nacta est, *ac possidet* omnigenam felicitatem.

Tu fac porro, o Pythocles, ut horum, *quæ dixi*, memineris omnium, sic enim & procul a fabulis fies, & valebis simul, quæ sunt hisce affinia, perspicere. Maxime vero dede teipsum speculationi Principiorum, *ex quibus constant omnia*, & infinitatis *Natura*, aliorumque his cohærentium. Insuper vero & criteriorum, affectuumque animi, & scopi *illius*, in quem ista edifferentes collineavimus; *tranquillitatem intelligo, statumve mentis imperturbatum*. Isthæc enim præsertim sunt, quæ contemplando facta perspecta, præstabunt deinceps, ut specialium naturæ effectorum causæ pernoscantur. Qui vero ista, quam-maxime studiose possunt, non prosequuntur, ii longe absunt, ut aut ipsa, quatenus decet, perspiciant, aut finem, cujus gratia dispicienda sunt, consequantur.

Et talia sunt quidem, quæ ille de Meteoris, *seu rebus sublimibus* sentit.

Jam & de rebus, quæ ad vitam instituendam pertinent, deque ratione, qua nos oporteat ista prosequi, illa fugere, scribit in hunc modum. Quanquam ea prius percurrenda sunt, quæ ipsi, ejusque sectatoribus circa Sapientis descriptionem placeot. *Illa igitur sunt ejusmodi*.

Inferri injurias ab hominibus, præ ipsorum aut odio; aut invidia, aut despicientia; Sapientem autem illas rationis præsidio fretum tolerare.

Illum, qui semel Sapiens *reverâ, solideque* exstiterit, nunquam deinceps in conditionem oppositam degenerare.

Ipsum nihil, *quod sapiat fabulam*, ultro fingere (sed rebus veris potius hærere) nihilque adeo impedimenti ad Sapientiam inducere, *quæ consectatio est veritatis*.

Sapientem *indiscriminatim* ex quolibet corporis habitu, *seu temperamento* non fieri; neque in qualibet natione *indifferenter emergere*.

Torqueatur licet Sapiens, esse tamen ipsum beatum, neque hoc obstare, quo minus, dum torquebitur, gemat, ejuletque interdum.

Solum Sapientem *debitam* gratiam Amicis & præsentibus, & absentibus, & vita etiam functis, habiturum.

Οἱ λεγόμενοι Ἀστέρες ἐκπίπτειν καὶ παρὰ μέρος, καὶ παρὰ τρίψιν ἑαυτῶν δύνανται συντελεῖσθαι· καὶ παρὰ ἔκπτωσιν οὗ ἂν ἡ ἐκπνευμάτωσις γίνεται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστραπῶν ἐλέγομεν· καὶ κατὰ σύνοδον δὲ ἀτόμων πυρὸς ἀποτελεστικῶν, συμφιλίας γινομένης εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ κίνησιν οὗ ἂν ἡ ὁρμὴ κατὰ τὴν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς γένηται: καὶ κατὰ πνεύματος δὲ συλλογὴν ἐν πυκνώμασί τισιν ὁμιχλοειδέσι, κατ᾽ ἐκπύρωσιν τούτων διὰ τὴν κατείλησιν, εἶτα ἐπέκρηξιν, καὶ ἐφ᾽ ὃν ἂν τόπον ἡ ὁρμὴ γένηται, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης. καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι ἀμύθητοί εἰσιν.

Αἱ δ᾽ ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις, κατὰ συγκύρημα γίνονται τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκην τινὰ προσφέρεται τοῦ ἀποτελεσθῆναι χειμῶνα, οὐδὲ κάθηταί τις θεία φύσις παρατηροῦσα τὰς τῶν ζώων τούτων ἐξόδους, κἄπειτα τὰς ἐπισημασίας ταύτας ἀποτελεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ τυχὸν ζῷον, κἂν μικρῷ χαριέστερον ᾖ, ἡ τοιαύτη μωρία ἐμπέσοι, μήτι γε εἰς τὸ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.

Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον, κατὰ πολύ τε γὰρ τοῦ μύθου ἐκβήσῃ, καὶ τὰ ὁμογενῆ τούτοις συνορᾶν δυνήσῃ. Μάλιστα δὲ σαυτὸν ἀπόδος εἰς τὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀπειρίας, καὶ τῶν συγγενῶν τούτοις θεωρίαν, ἔτι τε κριτηρίων, καὶ παθῶν, καὶ οὗ ἕνεκεν ταῦτα ἐκλογιζόμεθα· ταῦτα γὰρ μάλιστα συνθεωρούμενα, ῥᾳδίως τὰς περὶ τῶν κατὰ μέρη αἰτίας συνορᾶν ποιήσει. Οἱ δὲ ταῦτα μὴ καταγαπήσαντες ὡς μάλιστα, οὔτε αὐτὰ ταῦτα καλῶς συνθεωρήσαιεν, οὔτε, οὗ ἕνεκεν δεῖ θεωρεῖν ταῦτα, περιποιήσαιντο.

Ταῦτα αὐτῷ καὶ περὶ τῶν Μετεώρων δοκεῖ.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὅπως χρὴ τὰ μὲν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, οὑτωσὶ γράφει. Πρότερον δὲ διέλθωμεν, ἅ τε αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ Σοφοῦ, καὶ τοῖς ἀπ᾽ αὐτοῦ.

Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων ἢ διὰ μῖσος, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ καταφρόνησιν γίνεσθαι, ὧν τὸν σοφὸν λογισμῷ περιγίνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον σοφὸν, μηκέτι τὴν ἐναντίαν λαμβάνειν διάθεσιν.

Μηδὲν πλάττειν ἑκόντα, ἀληθέσι μᾶλλον συσχεθῆναί τε, καὶ οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν.

Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως σοφὸν γενέσθαι ἄν, οὐδ᾽ ἐν παντὶ ἔθνει.

Κἂν στρεβλωθῇ δ᾽ ὁ Σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα, ὅτε μέντοι στρεβλωθῇ, ποτὲ καὶ μύζειν, καὶ οἰμώζειν.

Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφὸν φίλοις καὶ παροῦσι, καὶ ἀποῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀποθανοῦσιν.

Γυναι-

Digitized by Google

Γυναικὶ τε ὐ μιγήσεσθαι τὸν σοφὸν, ᾗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν (ὡς φησι Διογένης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Επικούρου ἠθικῶν δογμάτων.)

Τὰς τε κολάσειν οἰκέτας. ἐλεήσειν μέντοι, καὶ συγγνώμην τινὶ ἕξειν τῶν σπουδαίων.

Ερασθήσεσθαι τὸν σοφὸν ὐ (δοκεῖ αὐτοῖς) οὐδὲ θεόπεμπτον εἶναι τὸν Ερωτα (ὡς Διογένης ἐν τῷ ιβ' φησίν.)

Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν.

Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς.

Συνουσίαν δὲ (φασὶν) ὤνησε μὲν ὐδέποτε, ἀγαπητὸν δε εἰ μὴ καὶ ἔβλαψεν.

Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν (ὡς Επίκουρος ἐν ταῖς διαπορίαις, καὶ ἐν ταῖς περὶ φύσεως) κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου, καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν τινάς.

Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ (φησὶν ὁ Επίκουρος ἐν τῷ συμποσίῳ)

Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι (ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ βίων) οὐδὲ τυραννεύσειν.

Οὐδὲ Κυνιεῖν (ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ βίων) οὐδὲ πτωχεύσειν.

Αλλὰ καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν αὐτὸν τοῦ εὐδαίμονος βίου (ὡς ἐν τῇ αὐτῇ φησί.)

Καὶ λυπηθήσεσθαι δὲ τὸν σοφὸν (ὡν ὁ Διογένης ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἐπιλέκτων) καὶ δικάσεσθαι.

Καὶ συγγράμματα καταλείψειν, ὐ πανηγυριεῖν δέ.

Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος, ὐ φιλαργυρήσειν δέ.

Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι.

Φίλον τε ὐ δευδὸν κτήσεσθαι.

Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονήσεσθαι.

Μᾶλλόν τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς θεωρίαις.

Αμαρτήματα ἄνισα εἶναι.

Καὶ τὴν ὑγείαν τισὶ μὲν ἀγαθὸν: τισὶ δὲ ἀδιάφορον.

Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι, λογισμῷ δὲ τοῦ συμφέροντος.

Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας εἶναι μὲν, καὶ προκατάρχεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν, συνίστασθαι δὲ αὐτὴν κατὰ κοινωνίαν ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Τὴν εὐδαιμονίαν διχῇ νοεῖσθαι, τήν τε ἀκροτάτην, οἵα ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν, ἐπίτασιν, καὶ ἄνεσιν ὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ ὑπάλληλον, οἵα ἐστὶ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἄτε ἔχουσαν, καὶ προσθήκην, καὶ ἀφαίρεσιν ἡδονῶν.

Εικόνας τε ἀναθήσει, εἰ ἔχοι, ἀδιαφόρως ἐν στοαῖς.

Nihil fore Sapienti cum ea muliere, qua leges interdixerint. SICUT DIOGENES IN COMPENDIO MORALIUM EPICURI PLACITORUM AIT.

Famulos quidem castigaturum, sed indulturum tamen, habiturumque veniam, si quis *inter ipsos* bonæ indolis, ac diligens fuerit.

Non iri captum amore Sapientem, EX IPSORUM SENTENTIA; neque vero esse Amorem quidpiam divinitus immissum, EX DIOGENE IN XII. *Scholarum Selectarum* LIBRO.

Non fore illum *anxie* de sepultura sollicitum.

Non incubiturum in id, ut affectatis flosculis orationis rhetoricetur.

Venereorum porro usum nunquam prodesse AUTUMANT, præclareque agi, nisi etiam noceat.

Neque uxorem vero ducturum, neque creandis liberis operam daturum [UT IN DUBITATIONUM LIBRIS, ET IN OPERE DE NATURA EPICURUS TRADIT] nisi quod interdum ea esse poterit vitæ circumstantia, ut & ineundis nuptiis, & suscipiendis liberis dare operam aliqui teneantur.

Non item in compotatione, temulentiaque pernoctaturum: AIT EPICURUS IN SUO CONVIVIO.

Non ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum, *nisi quid intervenerit*; EX EODEM IN PRIMO DE VITA, ET MORIBUS LIBRO.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando victum quæsiturum; EX EODEM, IN LIBRO SECUNDO.

Tametsi fuerit oculis captos, fore nihilominus adhuc beatæ vitæ participem; EX EODEM ADHUC IN EODEM LIBRO.

Evenire posse, ut Sapiens mœrore afficiatur (EX DIOGENE IN QUINTO SELECTARUM SCHOLARUM LIBRO) itemque, ut vocetur in jus, *Judicumque arbitrio, sententiaque subjaceat.*

Conscripturum quidem eum libros, quos relinquat superstites; non *scripturum* tamen, *neque habiturum* panegyricas [*in solemni nempe pompâ*] orationes.

Rem familiarem non neglecturum, inque futurum prospecturum; sed tamen circa avaritiam, ditescendique cupiditatem.

Adversus Fortunam se comparaturum.

Amicum non difficilem sibi quæsiturum.

Bonæ famæ curam eatenus habiturum, quatenus despectui non sit.

In publicis spectaculis, sincere oblectatum præ reliquis iri.

Peccata esse inæqualia.

Sanitatem esse, haberive à quibusdam quidem rem bonam, ab aliis vero indifferentem.

Fortitudinem *veram* non naturâ, sed *rationis consilio*, *seu* illius, quod expedit, consultatione comparari..

Esse, ac parari Amicitiam ob usus, *utilitatemve*, eo modo, quo serimus terram, *ob proventus futuri spem*. Cohærere autem, *seu perseverare* in mutuâ voluptatum, *sive bonorum*, *quibus, donec in vita sumus, frui licet*, participatione.

Felicitatem duplicem agnosci; unam videlicet supremam (qualis ipsi Deo competit) quæ sit omnis ut intensionis, sic remissionis incapax, alteram vero subalternam (qualis esse potest inter homines) in quam cadere & adjectio, & detractio voluptatum possit.

Imagines, si quas habuerit, in ipsis porticibus indifferenter appensurum.

Solum

Digitized by Google

Solum Sapientem de Musica, deque Poëtica recte, *& ut decet sapientiam, virtutemque*, verba facturum.

Poëmata, *sive figmenta Poëtarum* ignoraturum, neque aliqua elucubraturum.

Esse alterum altero sapientiorem.

Pecuniam, si indigens quidem *fortassis* fuerit, collecturum, verum ex Sapientiæ professione dumtaxat.

Principi obsequium, si quando occasio poposcerit, exhibiturum.

Ubi quis se in bonam frugem receperit, gratulaturum.

Scholam aperturum, sed non eo usque, ut populare auditorium fiat.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine, sed non ultro tamen, *neque non rogatum*.

Placita *quædam* rata habiturum, nec *de re quavis* dubitaturum.

In somnis non alio affectu, *ob mentem bene compositam*, quam per vigiliam exstiturum.

Mortem pro Amico interdum, *hoc est occasione exigente*, oppetiturum.

Ac ejusmodi quidem sunt, quæ illi de Sapiente tradunt. Transeundum jam est ad Epistolam.

Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς, καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι.

Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιῆσαι.

Καὶ εἶναί τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον.

Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα.

Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν.

Καὶ ἐπιχαρίσεσθαι τινὶ ἐπὶ τῷ διορθώματι.

Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν, ἀλλ' οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι.

Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα.

Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι.

Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι.

Ταῦτα δοκεῖ αὐτοῖς. Μετιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

EPICURUS ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

MENOECEO S. / MENOIKEI χαίρειν.

NEQUE juvenis quis dum est, philosophandi moram trahat; neque senex dum fuerit, philosophando defatigetur. Quippe ad habendum sanam mentem nemo immaturus, aut victus est; & qui prætexit philosophandi tempus, aut nondum adesse, aut jam præteriisse, non secus facit, ac is, qui dicit, bene, beateque vivendi tempus, aut non advenisse, aut esse elapsum. Philosophandum itaque & juveni, & seni est; illi quidem, ut dum senescet, perseveret bonis efflorescere, ob perseverantem eorum, quæ decore eatenus peregerit, gratiam; isti vero, ut annis senex, animis tamen juvenis sit; quatenus erit a futuris, impendentibusque securus. Par est proinde ea meditari, quæ felicitati creandæ conducunt; quandoquidem dum illa adest, quod habeamus, nihil est; dum abest, nihil non agimus, ut consequi ipsam possimus. Quamobrem quæ te assidue admonui, illa age, ac meditare; ratus utpote ipsa esse quasi Elementa honeste vivendi.

Ac imprimis quidem Deum reputans esse immortale, beatumque Animal (ut notio communis de Deo suggerit) cave, ne quidquam ipsi attribuas, quod aut ab immortalitate alienum sit, aut a beatitudine abhorreat; sed quidquid de illo opinabere, fac ut valeat, salvâ immortalitate, beatitudineque, constare. Scilicet Dii reverâ sunt (evidens est enim illorum notitia) at qualeis vulgo homines existimant, minime sunt; siquidem qualeis ipsos esse *quibusdam adjunctis, seu proprietatibus* opinantur, non taleis tuentur; *sed aliis adjunctis contradicentibus eosdem negant*. Impius est proinde, non is, qui *vulgareis* multitudinis Deos tollit; sed is, qui multitudinis opiniones Diis adhibet. Non enim *germanæ* prænotiones sunt, sed suspiciones falsæ ea, quæ de Diis ab hominibus e vulgo traduntur. Arbitrantur quippe & malis detrimenta maxima, & bonis præsidia a Diis

ΜΗΤΕ νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων, κοπιάτω φιλοσοφῶν. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν. Ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ, καὶ γέροντι: τῷ μὲν, ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων: τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα, καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾷν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς, πάντα ἔχομεν: ἀπούσης δὲ, πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. Ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα καὶ πρᾶττε, καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων.

Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον, καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη, μηθὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα περὶ αὐτὸν δόξαζε. Θεοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν, ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ νόησις, οἵους δ' αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσὶν, οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς, οἵους νομίζουσιν. Ἀσεβὴς δὲ οὐχ' ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. Οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν, ἀλλ' ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις. Ἔνθεν καὶ μέγισται βλάβαι οἴονται τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγεσθαι, καὶ

ὠφε-

ὠφελείας τοῖς ἀγαθοῖς. Ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον, ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν, καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως ὁ θάνατος. Ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον, ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας ἀφελομένη πόθον. Οὐθὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότι γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον, οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν, ἀλλ' ὅτι λυπεῖ μέλλων: ὃ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, τοῦτο προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. Τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐθὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν: ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. Οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας. ἐπειδήπερ πρὸς τοὺς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσίν.

Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον, ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ, ὡς ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. Μάτην δὲ φοβεῖ τὸ μὴ ζῆν. οὐ γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, ἐν ᾧ δοξάζηται, κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. Ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως, ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ ὁ χρόνος οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος καρπίζεται. Ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστὶν, οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν, καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων, Καλὸν μὲν μὴ φῦναι,

Φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Αἰδάο περῆσαι.

Εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἑτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἔστιν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως: εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος, ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον, οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν, ὡς ἐσόμενον, μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, αἱ δὲ κεναί: καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον: τῶν δὲ ἀναγκαίων αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι (ὡς αἱ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν) αἱ δὲ, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν.

Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ φυγὴν ἐπαναγαγεῖν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. Τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν ὅπως μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν. ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμὼν, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζώου βαδίζειν, ὡς πρὸς ἐνδέον τι, καὶ ζητεῖν ἕτερον, ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται. Τότε γὰρ ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

advenire; siquidem propriis virtutibus, seu affectibus innutriti, simileis sui *Deos* admittunt; & quidquid affectuum suorum non est, id existimant ab ipsis alienum.

Assuesce vero etiam reputare, nihil ad nos pertinere mortem; quando quidquid est sive boni, sive mali, eum sensu est; mors autem sensus est privatio. Exquisita porro notitia, quod mors nihil pertineat ad nos, præstat, ut hac vità mortali fruamur, non quidpiam incerti temporis adiiciens, sed cupiditatem immortalitatis abiiciens. Nihil enim mali in vita est illi, cui egregie perspectum est, nihil esse in vitæ privatione mali. Adeo proinde ut sit ineptus, qui timere se mortem dicit, non quod præsens dum fuerit, mœroris quidquam afferat; sed quod donec futura est, animum mœrore conficiat. Quod enim quando præsens est, molestiæ nihil exhibet, id, dum exspectatur, nequidquam contristat. Igitur, quæ omnium malorum maxime horrendum existimatur mors, nihil nos attinet; quia dum nos sumus, tunc mors non adest; & dum mors adest, tunc nos non sumus; adeo ut neque ad vivos, neque ad mortuos pertineat; quoniam alteros quidem non attingit, alteri vero nulli sunt.

Enimvero homines vulgares mortem refugiunt, interdum quidem, quasi malorum maximum; interdum vero, quasi omnium, quibus in vita fruimur, aut defungimur, cessationem. Abs re vero ipsum non vivere, *seu non esse*, terrori est; quoniam nihil vitæ in eo superest, ut dignoscere liceat, esse non vivere quidpiam mali. Ceterum autem quemadmodum cibus non qui plurimus, sed qui suavissimus deligitur; ita *vitæ* tempus non quod longissimum, sed quod jucundissimum fructuose captatur. Et, qui juvenem admonet ut honeste vivat, senem, ut honeste moriatur (*quasi hæc sint sejuncta*) ridiculus est; non solum quia est in vita quidpiam per se amabile, sed maxime etiam quia una, eademque meditatio est honeste vivendi, & honeste moriendi. Multo vero ineptior ille, qui esse ait, Bonum non nasci.

Aut natum Ditis quamprimum claustra subire.

Si enim persuasus hoc dicit; quamobrem non statim abit ipse e vita? id nimirum illi, si rem modo serio deliberavit, in promptu est; sin joco dicit, insane facit; cum hæ non sint res, quæ jocum admittant.

Mente etiam tenendum est, id quod est futurum, neque nostrum, neque omnino non-nostrum esse. Videlicet ut neque illud, tanquam eventurum haud-dubie speremus; neque etiam tãquam haud-dubie non eventurum desperemus.

Considerandum vero aliunde, cupiditatum alias esse naturaleis, alias inaneis; & naturalium alias necessarias, alias *non necessarias, sed simpliciter* solum naturaleis; ac denique necessariarum alias attinere ad felicitatem; ut quæ ad corporis indolentiam, *& quasi quietem quandam placidam*; alias ad vitam, *ut quæ ad alimenti sumptionem, & quasi jucundum quemdam motum*, spectant.

Perâcta nempe harum rerum sine errore speculatio habet, unde insinuet, quidquid prosequendum, fugiendumve est, tam ad corporis sanitatem, quam ad tranquillitatem mentis, *quod sane est operæpretium*, cum hic ipse sit beatæ vitæ finis. Etenim quidquid agimus, eo *denique* spectat, ut neque doleamus, neque perturbemur; & ubi semel assequuti id sumus, omnis animi procella sedatur; quasi jam nihil sit, ad quod *beatitudinis capax* Animal se convertat, requisiturum aliquid aliud, quo ipsius tam animi, quam corporis bonum compleatur. Tunc enim voluptate egemus, cum ex illius absentia excitatur in nobis dolor; at cum non dolemus, tunc nulla in nobis voluptatis indigentia est.

Digitized by Google

Atque hæc quidem causa est, ob quam dicimus beatæ vitæ principium, ac finem esse Voluptatem. Quippe esse eam bonum primum & *nostræ, omnisque animalis naturæ* congenitum deprehendimus; ipsaque est, a qua electionem, fugamque omnem auspicamur, & in quam tandem desinimus; hoc affectu usi, tanquam regula ad bonum omne dijudicandum.

Cum vero hujusmodi primum, congenitumque bonum sit; ob hoc ipsummet, non quamcumque voluptatem eligimus; sed interdum fit, ut complureis voluptates prætermittamus, quando nimirum gravior est, qui illas consequitur dolor; veluti *ex opposito* complureis dolores voluptatibus potiores habemus, quando ex diurna eorum tolerantia consequitur voluptas uberior. Est itaque omnis voluptas secundum naturam quidem suam *quid* bonum; sed non ideo tamen omnis eligenda; ac pari de causa dolor quidem est suapte natura *quid* malum; verum non idcirco omnis refugiendus. Siquidem commensuratione, & rerum juvantium, lædentiumque habito delectu dijudicare hæc omnia decet; quandoquidem bono interdum ut malo, & vice versa interdum malo, tanquam bono utimur.

Cæterum ipsam moderationem, qua quis parvo contentus est, ingens existimamus bonum; non ut universe modicis utamur, verum ut, nisi multa adsint, paucis uti grave non sit; ac ingenue persuasi simus tum illos solos magnificentia frui quam jucundissime, qui ea minimum indigent; tum quidquid naturæ necessarium est, id facillimum comparatu esse; vanum autem esse, *ac non necessarium*, quidquid comparatu difficile est. Vilea certe cibi æqualem epulis sumptuosis voluptatem afferunt, ubi exempta prorsus fuerit, quæ cibi defectu molesta est, fames; polentaque, & aqua voluptatem maximam pariunt, si quis *modo famem, sitimque expellens* iis, cum indiguerit *dumtaxat*, utatur.

Quamobrem victui simplici, minimeque splendido assuescere, tum sanitatis numeros implet, tum hominem ad usus vitæ necessarios expeditum facit. Id etiam præstat, ut si quando per intervalla sit mensa splendidior, ipsi degustandæ comparati sincerius simus. Denique nos [*quod caput est*] adversus fortunam interritos facit, *quasi nos reducat ad id, quod nulla jam eripere fortunæ iniquitas possit*.

Constat igitur, quando voluptatem *beatæ vitæ* dicimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ sunt vitorum luxu diffluentium, aut aliorum etiam; quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, *qua nimirum sensus jucunde, dulciterque afficitur*; veluti quidam ignorantes, aut *a nobis* dissentientes, aut *alioqum adversum nos* male affecti interpretantur; sed *illud dumtaxat intelligimus*, non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationesque perpetuæ, non ipsa puerorum, mulierumque consuetudo, non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautioris cupediæ jucundam vitam pariunt; sed quæ cum sobrietate, *serenoque adeo animo*, est ratio causas, cur quidque eligendum, fugiendumve sit, investigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.

Horum vero omnium principium (ac maximum proinde bonum) ipsa est prudentia; meretur que adeo prudentia honorem præ ipsa philosophia [*quatenus illi imperat, dum jubet disquirere causas, ex quarum ignoratione hæc perturbatio consequitur*] *ac est aliunde ejusmodi*, ex qua aliæ omnes virtutes oriantur, edocentes vivi jucunde non posse, nisi prudenter, honeste (*seu, quod idem est, fortiter, temperanterque*) & juste vivatur; neque prudenter, honeste (*sive fortiter, atque temperanter*) & juste, quin vivatur simul jucunde. Virtutes enim ipsæ vitæ jucundæ congenitæ sunt; nec fieri potest ut ab ipsis vita jucunda separetur.

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν, καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. Ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον, καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν, ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο, καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα: ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται: καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθὸν, οὐ πᾶσα μέντοι αἱρετή: καθάπερ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα, κακὸν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα. Τῇ μέντοι συμμετρήσει, καὶ συμφερόντων, καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. Χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ, κατά τινας χρόνους, ὡς κακῷ: τῷ δὲ κακῷ, τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἀγαθῷ.

Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως, ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι: καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν περιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ, καὶ μάζα, καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται.

Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς, καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις, κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι, καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει.

Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν: οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις, διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως: οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

Ετὰ

Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος, καὶ περὶ θανάτου διαπαντὸς ἀφόβως ἔχοντος, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος; καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε, καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος: τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπό τινων δεσπότιν εἰσαγομένην πάντων Ἀνάγκην, μὴ εἶναι τούτων ἀγγέλλοντος, ὧν ἐστιν τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ παρ' ἡμᾶς: διὰ τὸ, τὴν μὲν ἀνάγκην, ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην, ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς, ἀδέσποτον: ᾧ καὶ τὸ μεμπτὸν, καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν.

Ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἱμαρμένῃ δουλεύειν: ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς: ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολαμβάνων (οὐδὲν γὰρ ἀτάκτως θεῷ πράττεται) οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν (οἴεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν, ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις μὴ δίδοσθαι, ἀρχὰς μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν, ἢ κακῶν ὑπὸ αὐτῆς χορηγεῖσθαι) κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. Βέλτιον γὰρ τὸ κριθὲν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶς, ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα, διαπαντὸς ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς σεαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Μαντικὴν δὲ ἅπασαν ἐν ἄλλοις ἀναιρεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ μακρᾷ ἐπιτομῇ, καί φησι: Μαντικὴ, ὡς ἀνύπαρκτος, εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτικὴ, οὐδὲν πὰρ ἡμᾶς ἤδη τὰ γινόμενα. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπὶ πλείω διείλεκται ἀλλαχόθι.

Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς. Οἱ μὲν γὰρ καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει: ὁ δὲ ἀμφοτέρας καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους, καὶ ἐν τῷ α΄ περὶ βίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους ἐπιστολῇ. Ὁμοίως δὲ καὶ Διογένης ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τῶν ἐπιλέκτων. καὶ Μητρόδωρος ἐν τῷ Τιμοκράτει. λέγουσιν οὕτως. Νοουμένης δὲ ἡδονῆς. τῆς τε κατὰ κίνησιν, καὶ τῆς καταστηματικῆς. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως οὕτω λέγει. Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία, καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναί, ἡ δὲ χαρὰ, καὶ εὐφροσύνη, κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

Ἔτι πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Οἱ μὲν γὰρ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας τῶν ψυχικῶν (κολάζεσθαι γοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας σώματι) ὁ δὲ τὰς ψυχικάς, τὴν γοῦν σάρκα τὸ παρὸν μόνον χει-

Quibus præmissis, ec-quemnam virum prætuleris illi, qui & de Diis vera sentit; & omnino intrepide adversus mortem est comparatus; & de ipso Naturæ fine, bonorumque extremo sic ratiocinatur, ut intelligat ipsum posse facillimâ facilitate adimpleri, compararique; ac id, quod in malis tolerandum est, aut esse duratione breve, *si vehemens sit*; aut *si sit diuturnum*, tolerato leve; & sibi-met ipsi denuntiat inductam ab aliquibus dominam omnium Necessitatem, non esse *saltem* dominam eorum, quæ partim a fortuna sunt, partim a nostro arbitrio pendent; quatenus necessitas quidem *rigida, ac* inemendabilis est; fortuna vero inconstans deprehenditur; & id, quod in nostro situm est arbitriu, liberum ab omni dominatu est, ipsique adeo tribuitur, quidquid est vituperio, aut (ex opposito) laude dignum.

Nimirum satius longe est, fabulosæ, *hoc est vulgari* de Diis opinioni addici, quam isti *quorumdam* Physicorum Fato servire. Nam illa quidem, ob reverentiam, quæ *qualiscumque* habetur Diis, ut ii exorentur, spem facit; hoc vero habet necessitatem inexorabilem adjunctam. Cave interim, ne propterea habeas, *faciasve* ipsam Fortunam Deam, ut vulgus facit hominum (neque enim quidquam a Deo inordinate peragitur) neve etiam credas instabilem *quidem, sed* causam *tamen aliquam* [vulgo quippe existimant, non porrigere quidem ipsam *quasi manu* hominibus boni, aut mali aliquid, quod ad beatam vitam faciat; sed bonorum tamen, malorumve insignium occasiones suppeditare] *Id cave, inquam*, satius ducens, ratione bene initâ infortunatum fieri, quam male initâ fortunatum. Præclarius est enim, si quid ea pulchre, *feliciterque* dirigat, ut id fuerit ipsi non sine judicio, *deliberationeque* commissum.

Isthæc igitur, ipsisque affinia, interdiu, noctuque semper meditare, seu ipse tecum, seu cum socio, qui persimilis tui sit; ac fiet, ut nunquam sive vigilans, sive in somnis perturbere, sed ut quispiam Deus inter homines vivas. Nihil quippe mortali animali simile habet homo, qui in immortalium bonorum possessione ævum traducit.

Hactenus Epistula est. Præterea autem, quod Epicurus Divinandi artem cum aliis in locis, tum in majore Epitome universe repudiat; & Ars, inquit, divinatoria existentiæ nullius est; & ut sit, non ideo sunt tamen illa, quæ eveniunt, nostræ facultatis. Hæc, & plura sunt, quæ alibi etiam de vitæ instituendæ ratione ab eo disputantur.

Non convenit porro inter ipsum, & Cyrenaicos, quid sit voluptatis nomine donandum. nam illi quidem voluptatem in stabilitate, *hoc est in indolentia, quæ est quasi quies*, non probant; eam vero solam, quæ est in motu, *hoc est, qua sensus actu movetur, reipsave afficitur*, admittunt; ipse vero utrique id nominis tribuit, & tam quidem in animo, quam in corpore; veluti in libro de Electione, & fuga, in primo de Fine, in primo de Vita, & moribus, & in Epistola ad Philosophos Mytilene degenteis. Consimiliter vero & Diogenes in xvi. selectarum Scholarum, & Metrodorus in Timocrate ita ajunt: cum intellecta a nobis voluptas alia quidem in motu sit, alia vero in stabilitate, &c. Et ipse Epicurus in illo *speciatim* de Electione libro sic habet: voluptates in stabilitate sunt Imperturbatio, ac Indolentia; lætitia vero, & hilaritas in ipsa, quæ est actu, motione attenduntur.

Dissidet quoque aliunde ab iisdem Cyrenaicis; quatenus illi quidem autumant corporis dolores deteriores esse doloribus animi, *eoque argumento utuntur*, quod sontes plectantur corporeis [*quasi iis graviores nulli alii sint*] ipse vero animi *dolores* eo argumento graviores habet, quod corpus qui-

dem nullum malum, nisi præsens *efficiat*; animum autem præter præsens, præteritum quoque, & futurum discruciet. Quâ etiam ratione habet voluptates animi voluptatibus corporis potiores.

Ut probet autem Voluptatem esse finem, ex eo demonstrat, quod Animalia *omnia* simul ac sunt nata, sponte ipsa naturæ, & citra ullum ratiocinium ipsam complectantur, & dolorem refugiant. Ac nobis ideo innatum sit, ut dolorem aversemur; & ne Hercules quidem ab interula *succensa* depastus, *sese contineat, quin* lacrymetur,

Clamans, fremensque, at undique resonant petræ
Locrorum, & Eubœa juga alta montium.

Sententia quoque ejus est, Virtutes non propter seipsas, sed voluptatis gratiâ expeti; ut Medicorum scientia non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causâ probatur (quemadmodum habet etiam Diogenes in xx. Selectorum, qui aliunde educationem disciplinæ informationem vocat) Adiicit porro Epicurus solam Virtutem a voluptate esse inseparabilem; cetera, ut caduca, ab ipsa sejungi.

Verum enimvero Colophonem *jam* [quemadmodum ajunt] toti & elucrubationi, & vitæ Philosophi imponamus; attexentes RATAS illius SENTENTIAS, ipsisque totum hue a nobis susceptum opus concludentes, ac eo fine utentes, qui idem sit Beatitudinis ipsios initium.

Quod Beatum, Æternumque est, id nec habet ipsum negotii quidquam, nec exhibet alteri. Itaque neque ira, neque gratia tenetur, quod quæ talia sunt, imbecilla sint omnia. ALIIS VERO IN LOCIS AIT DEOS *non sensu, sed* MENTE CERNI, IPSOSQUE NON *soliditate quadam* CONSISTENTEIS, AUT *distinctione* NUMERABILEIS, VERUMTAMEN SIMILITUDINE QUASI HOMINIFORMEIS, PROPTER AFFLUXUM CONTINENTEM IMAGINUM AD EXHIBENDUM *menti nostræ* TALEM NATURAM COMPARATARUM.

Mors ad nos nihil pertinet; quod enim dissolutum est, id est sine sensu; quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet.

Magnitudinis voluptatum terminus (*seu Voluptas summa*) ipsa est doloris amotio; nam ubicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ibi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut utrumque simul.

Non diu perseverat in corpore continens dolor; sed summus quidem desinit brevi (*quoniam aut solvit, aut solvitur*) & qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui vero morbi productiores sunt, ii *per intervalla* plus habent in corpore jucundi, quam mali.

Non potest jucunde vivi, nisi sapienter honeste, justeque vivatur; neque sapienter, honeste, juste, quin vivatur simul jucunde. Adeo proinde ut cui non contingit sapienter, honeste, juste vivere, illi nec jucunde vivere contingat.

Fuere qui ut securitatem ex hominibus adipiscerentur (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgo comparari putant) affectaverint gloria præfulgere, illustresque evadere; existimantes se hac ratione statum securum, tranquillumque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquillaque ipsorum vita, ii sunt illud ipsum, quod est naturæ bonum, consequuti; nisi autem secura, tranquillaque fuit [*ut reverâ esse vix potest*] tum exciderunt sane ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu *frustra* appetierunt.

Nulla voluptas est per se malum; sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, ejusmodi sunt, ut multo ampliores voluptatibus dolores induant.

μάζω, τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς.

Ἀποδείξει δὲ χρῆται τοῦ, τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν, τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς, καὶ χωρὶς λόγου. Αὐτοπαθῶς οὖν φεύγομεν τὴν ἀλγηδόνα: ἵνα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ χιτῶνος βοᾷ,

Βοῶν, ἰύζων, ἀμφὶ δ' ἔστενον πέτραι,
Λοκρῶν τ' ὄρειοι πρῶνες, Εὐβοίας τ' ἄκραι.

Διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι' αὐτὰς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν: καθά φησι καὶ Διογένης ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν ἐπιλέκτων, ὃς καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν. Ὁ δ' Ἐπίκουρος καὶ ἀχώριστον φησὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ἀρετὴν μόνην, τὰ δ' ἄλλα χωρίζεσθαι, οἷον βρωτά.

Καὶ φέρε οὖν δὴ νῦν τὸν κολοφῶνα (ὡς ἂν εἴπῃ τις) ἐπιθῶμεν τοῦ παντὸς συγγράμματος, καὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου, τὰς ΚΥΡΙΑΣ αὐτοῦ ΔΟΞΑΣ παραθέμενοι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν σύγγραμμα κατακλείσαντες, τέλει χρησάμενοι τῇ τῆς εὐδαιμονίας ἀρχῇ.

Τὸ Μακάριον, καὶ Ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει: ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται, ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς θεοὺς λόγῳ θεωρητοὺς, οὓς μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑφεστῶτας, οὓς δὲ καθ' ὁμοείδειαν [ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιῤῥύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων] ἀνθρωποειδεῖς.

Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ: τὸ δὲ ἀναισθητοῦν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις: ὅπου γὰρ ἂν τὸ ἡδόμενον ἐνῇ, καθ' ὃν ἂν χρόνον ᾖ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν, ἢ τὸ λυπούμενον, ἢ τὸ συναμφότερον.

Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί: ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον, τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι, τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον ἀνθ. τοῦ ἡδομένου κατὰ σάρκα οὐ πολλὰς ἡμέρας συμβαίνει, αἱ δὲ πολυχρόνιοι τῶν ἀῤῥωστιῶν πλεονάζον ἔχουσι τὸ ἡδόμενον ἐν τῇ σαρκὶ, ἤπερ τὸ ἀλγοῦν.

Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῇν ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως; οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει τὸ ζῇν φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῇν.

Ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν ἐξ ἀνθρώπων (καὶ κατὰ φύσιν ἀρχῆς, καὶ βασιλείας, ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο οἴονται παρασκευάζεσθαι) ἔνδοξοι, καὶ περίβλεπτοι ἔνιοι ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσεσθαι: οἱ δὲ, εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν: εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν, οὗ ἕνεκα τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

Οὐδεμία ἡδονὴ καθ' ἑαυτὴν, κακόν: ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ πολλαπλασίους ἐπιφέρει τὰς ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.

Εἰ

Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονὴ καὶ χρόνῳ, καὶ περιόδῳ, ἀθροισμα ὑπῆρχεν, καθὰ καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, καὶ οὐκ ἄν ποτε διέφερον ἀλλήλων αἱ ἡδοναί.

Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τούς τε περὶ μετεώρων, καὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν, οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα αὐτοῖς πανταχόθεν εἰσπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν, οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν.

Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ἔτι τε αἱ περὶ θανάτου, μήποτε πρὸς ἡμᾶς ᾖ τι, ἔτι τ' ἀδυνάμεθα νοεῖν τοὺς ὅρους τῶν ἀλγηδόνων, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, οὐκ ἂν προσεδεόμεθα φυσιολογίας.

Οὐκ ἦν τὸν φοβούμενον λύειν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων μὴ κατειδότα, τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ' ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους: ὥστε οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίας τὰς ἡδονὰς λαμβάνειν.

Οὐθὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν κατασκευάζεσθαι, τῶν ἄνωθεν ὑπόπτων καθεστώτων, καὶ τῶν ὑπὸ γῆς, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ, τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γινομένης μέχρι τινός.

Δυνάμει τῇ ἐξερειστικῇ, καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆς ἡσυχίας, καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.

Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν: ὁ δὲ ἐκ τῶν κενῶν δοξῶν εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.

Βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει, τὰ δὲ μέγιστα, καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διῴκει.

Ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος: ὁ δ' ἄδικος πλείστης ταραχῆς γέμων.

Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκὶ, ἐπειδὰν ἅπαξ τὸ κατ' ἔνδειαν ἀλγοῦν ἐξαιρεθῇ, ἀλλὰ μόνον ποικίλλεται.

Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας (τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν) ἀπεγέννησεν ἥ τε τούτων αὐτῶν ἐκλόγησις (καὶ τῶν ὁμογενῶν τούτοις) ὅσα τοὺς μεγίστους φόβους παρεσκεύαζε τῇ διανοίᾳ.

Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν, καὶ ὁ πεπερασμένος, ἐάν τις αὐτῆς τὰ πέρατα καταμετρήσῃ τῷ λογισμῷ.

Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπέραντον δὲ ἀπείρου πόθος χρόνου παρεσκεύασεν: ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους, καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμὸν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος φόβους ἐκλύσασα, τὸν παντελῆ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδεήθημεν. Ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονὴν, οὐδ' ἡνίκα τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς τελέαν λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν.

Ὁ τὰ πέρατα τοῦ βίου κατειδὼς οἶδεν, ὡς εὐπόριστόν ἐστι τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιροῦν, καὶ τὸ τὸν ὅλον βίον παντελῆ καθιστάν: ὥστε οὐδὲν προσδεῖται πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων.

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, *ut* duratione, cumplexuque *perfectis*, *molestiæ nihil extra eam foret*, foret ea cullectio perinde *absoluta*, ac sunt opera Naturæ præcipua; neque voluptates ullatenus inter se differrent, *possentque idcirco indiscriminatim optari*.

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos rerum sublimium (*ac Deorum proinde*) & mortis, ac doloris metu, docerentque, qoi essent fines cupiditatum, nihil haberem, qnod reprehenderem; cum undique cumplerentur voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est malum.

Si nihil conturbaret nos, qood suspicemur, *veremurque* ex rebus Sublimibus, neque item, quod ex ipsa morte, ne quando nimirum ad nos pertineat aliquid; ac nosse prætetea possemus, qui *germani* fines dolurum, atque cupiditatum sint, nihil Physiologia indigeremus.

Fieri non potest, ut metu perculsus circe res, quæ sunt *in rerum natura*, *vitaque* præcipuæ, ipso eximatur, qoi, qualis sit Naturæ rerum universitas, nou perspexerit, sed quidpiam eorom suspicetur, quæ juxta fabulas traduntur; adeo pruinde ut sinceras voluptates percipere citra Physiologiam non liceat.

Nihil prodest securitatem, quud ad homines attinet, parare, si supersit eurum suspicio, qoæ aut superne impendeant, aut inferius sub Terra maneant, aut universe usquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem, quæ haberi potest ex huminibus, aliquatenus sulum est; *ac nequidquam est*, *nisi quis sit a se se ipse maxime securus*.

Quæ securitas habetur ex tranqoillitate, devitationeque multitudinis, eadem paratur per facultatem, qua *sibi ipsi temperando*, *ex cupiditatibus quidquid necessarium naturæ non est*, detrahitur, ac per simplicissimam, *facillimamque rerum necessariarum* parabilitatem.

Divitiæ, quibns Natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum vero, quæ juxta inaneis upiniones concupiscuntur, nec modus ullus, nec finis inveniri potest.

Exigua fortuna Sapienti intervenit; maxime vero & gravissimæ res consilio ipsius, & ratione in vitæ serie administrantur.

Vir justus est maxime umnium a perturbatiune immunis; injustus ex opposito perturbationis plenissimus.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia *ejus rei*, *qua natura opus est*, oritur, sed dumtaxat variatur.

Id, quod mentis finem (summamve, *quæ in animo* voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

Ex infinito tempore ætatis non major voluptas potest percipi, quam percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum; si quis modo illius fineis recta ratione dimetiatur.

Præscripti sunt quidem *a Natura* fines voluptatis curporis, sed illus temporis æterni desiderium ipsi ademit. Supervenit porro mens, quæ de corporis fine, extremoqoe, *ut par fuit*, ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam undique perfectam constituit, effecitque, ut *ea contenti* haudqoaquam ipsa temporis infinitate indigeremus. Quinetiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem, cum rerum *mortalium* conditio excessum e vita molitur; quippe prout optimæ vitæ perfectum, *atque adeo delectabilem*, nancisciatur finem.

Qui fineis in vita degenda *a Natura præscriptos* perspexit, novit, quam parabile sit, qood ad detrahendum, qoidqoid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: novit & setiem vitæ totios præclare constituere; adeo ut rebus aleæ, periculique plenis nullatenus egeat.

Opor-

Oportet porro sibi finem *sive vitæ scopum*, ratum, constantemque præfixum habere, ratione bene inita secundum omnem evidentiam, qua vulgo solemus, si quid opinamur, expendere; omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena evadent.

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid revocans examen id dijudices.

Si quempiam sensuum absolute explodas, neque id, quod est opinabile, distinguas in id, quod exspectabile est [*tempusve*, *quasi nondum sit debite perspectam*, *deposcit*, *priusquam quale sit*, *pronuntietur*] & in id, quod præsens (*positumve coram*, *exploratumque*) est; ac rursus in id, quod secundum sensus, secundum passiones, *affectionesve animi*, secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum; tum sensus quoque ceteros opinione vana ita conturbabis, ut nullum *tibi* criterium, *quo solide quidpiam judices*, sit superfuturum.

Si *id* omne, *quod heic appellatur* exspectabile, cum opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris ut tale; neque *leviter* præterieris (*quasi cunctans*, *& admittendam*) id, quod nullius evidentiæ suffragium habens, falsum est; *eo casu*, geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cavet, attenditque sollicite, quale omne judicium sit, quod de re opinabili aut recte, aut perperam fertur.

Nisi qualibet occasione unamquamque actionum tuarum ad ipsum Naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam sive prosequendo, sive refugiendo deflectas; non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

Cupiditatum aliæ sunt naturales, & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani progeniatæ. NATURALEIS PORRO, ATQUE NECESSARIAS EXISTIMAT EPICURUS EAS, QUAE DOLORES TOLLUNT, CUIUSMODI EST REI POTULENTAE, DUM NEC VIGET SITIS. NATURALEIS VERO, ET NON NECESSARIA ILLAS, QUAE NIHIL ALIUD, QUAM VOLUPTATEM VARIANT, NON VERO *absolute* DOLORI DETRAHENDO, *quatenus sunt tales*, *necessaria* SUNT, UT QUAE EDULIORUM SUNT DELICATIORUM. *Postremo* NEQUE NATURALEIS, NEQUE NECESSARIAS, QUALES *verbi gratiâ*, CORONARUM SUNT, STATUARUM VE ERIGENDARUM.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, si vehementer cum studio fiunt, illæ ob vanam opinionem evadunt hujusmodi; ac non ex sua ipsarum natura [*qua parte nimirum naturales sunt*] sed præ ipsa, quæ in homine est, opinionum inanitate ultra modum diffunduntur.

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, *temereve diffluentem*; quando vel difficile explebiles sunt, vel causæ etiam *alicujus* nocumenti *jure* reputantur.

Omnium rerum, quas ad beate vivendum Sapientia comparaverit, nihil est amicitiæ possessione majus, *nihil uberius*, *nihil jucundius*.

Eadem scientia confirmavit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

Jus sive Justum naturale est tessera utilitatis; *seu ea*, *conspirantibus votis*, *proposita utilitas*, ut *homines* adinvicem neque lædant neque lædantur; *atque adeo secure degant*; *quod naturâ duce quisque expetit*.

Τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι καὶ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν: εἰ δὲ μὴ, πάντα ἀκρισίας, καὶ ταραχῆς ἔσαι μεςά.

Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ' ἃς ἂν αὐτῶν φῇς διεψεῦσθαι, πρὸς τί ποιούμενος τὴν ἀναγωγὴν, κρίνῃς.

Εἴ τινα ἐκβάλλῃς ἁπλῶς αἴσθησιν, καὶ μὴ διαιρήσῃς τὸ δοξαζόμενον, κατὰ τὸ προσμενόμενον, καὶ τὸ παρὸν, ἤδη δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ πάθη, καὶ πᾶσαν φανταστικὴν ἐπιβολὴν τῆς διανοίας, συνταράξεις καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τῇ ματαίῳ δόξῃ, ὥστε τὸ κριτήριον ἅπαν ἐκβαλεῖς.

Εἰ δὲ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον ἅπαν ἐν ταῖς δοξαστικαῖς ἐννοίαις, καὶ τὸ μὴ ἐπιμαρτύρησιν ἔχον οὐκ ἐκλείψεις, τὸ διεψευσμένον, ὡς τετηρηκὼς ἔσῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν, καὶ πᾶσαν κρίσιν τοῦ ὀρθῶς, καὶ μὴ ὀρθῶς δοξαζομένου.

Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις ἕκαστον τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ προκαταστρέψεις (εἴτε φυγὴν, εἴτε δίωξιν ποιούμενος) εἰς ἄλλα τι, οὐκ ἔσονταί σοι τοῖς λόγοις αἱ πράξεις ἀκόλουθοι.

Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι: αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι: αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι (Φυσικὰς, καὶ ἀναγκαίας ἡγεῖται ὁ Επίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτὸν ἐπὶ δίψους. Φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας, τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονὴν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸ ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία: οὔτε δὲ φυσικὰς, οὔτε ἀναγκαίας, ὡς στεφάνους, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις)

Εν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, μὴ ἐπ' ἀλγοῦν δὲ ἐπαναγουσῶν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, ὑπάρχει ἡ σπουδὴ σύντονος, παρὰ κενὴν δόξαν αὗται γίνονται, καὶ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, οὐ διαχέονται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κενοδοξίαν.

Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἀλλ' εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστοι, ἢ καὶ βλάβης ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Ων ἡ σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις.

Η αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν, μηδὲ πολυχρόνιον: καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατανοῆσαι συντελουμένην.

Τὸ τῆς φύσεως δίκαιόν ἐστι σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ora

Οσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθὲν ἔστιν οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἄδικον. Ωσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα μὴ ἐδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ουκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ' ὁπηλίκους δή ποτε ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μεδὲ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Η ἀδικία οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν. ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ. εἰ μὴ λήσει τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς.

Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν, ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ, μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον, εἰ λήσει.

Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτὸ (συμφέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ) κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας, καὶ ὅσων δήποτε αἰτιῶν, οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον ὅτι συμφέρει ἐν ταῖς χρείαις τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας τῶν νομισθέντων εἶναι δικαίων, τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει, ἐὰν μὲν τὸ αὐτὸ πᾶσι γένηται: ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ μὲν θῆται τις, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον, χρόνον δέ τινα εἰς τὴν πρόληψιν ἐναρμόττῃ. οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦν δίκαιον, τοῖς μὴ φωναῖς κεναῖς ἑαυτοὺς συνταράττουσιν, ἀλλὰ πλεῖστα πράγματα βλέπουσιν.

Ενθα μὴ καινῶν γενομένων τῶν περιεστώτων πραγμάτων ἀνεφάνη μὴ ἁρμόττοντα εἰς τὴν πρόληψιν τὰ νομισθέντα δίκαια ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων, οὐκ ἦν ταῦτα δίκαια. Ενθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων, οὐκέτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δήποτε μὲν ἦν δίκαια, ὅτε συνέφερεν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τῶν συμπολιτευομένων, ὕστερον δὲ οὐκ ἦν ἔτι δίκαια, ὅτε μὴ συνέφερεν.

Ο τὸ θαῤῥεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενος, οὗτος τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο, τὰ δὲ μὴ δυνατὰ, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο, καὶ μὴν καὶ πολλοῖς δυνατοῖς ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίσατο, ὅσων τε οὐκ ἐλυσιτέλει κρατεῖν.

Οσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τὸ θαῤῥεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμονοούντων παρασκευάσασθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστα. βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες, οὐκ ὀδυρόμενοι εἵλαντο ἀντὶ τοῦ τελευτήσαντος προκαταστρέφειν.

Τ Ε Λ Ο Σ.

Inter quæcumque Animalia convenire non potuit, ut nec læderent, nec læderentur adinvicem, nulla est justi, aut injusti, *seu juris, injuriæve* ratio. Pari autem modo nulla *esse censenda* est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, ut adinvicem neque læderent, neque læderentur pacisci.

Justitia per se [*& quatenus quidem id, quod heic est justum, illic est injustum*] nihil est; *ac in homine solitarie spectato reperitur nulla*, sed *duntaxat* in mutuis hominum societatibus, pro ea cujusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendove nocumento iniri.

Injustitia [*quatenus rursus quod heic est injustum, illic justum est*] non est aliquid secundum se malum; est autem malum in eo metu, quo *exstimulante conscientiâ* suspicatur quis, *vereturque*, ne quæ injuste patrata sunt, animadversores scelerum non lateant.

Fieri non potest, ut, qui clam violaverit aliquid *juris*, pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve injuriam, securus reddatur, ut facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem usque sit futurum occultum.

Universe quidem jus, *seu quod justum est*, idem est apud omneis genteis (utile nempe aliquid in societate hominum mutua) verum spectatis singulatim tum regionibus, tum caussis *apud varias* variis, evenit, ut non idem jus, *sive justum*, sit apud omneis.

Quod experientiâ comprobatur utile esse ad mutuos usus in societate, *communive eorum participatione*, quæ esse justa reputantur, illud justi naturam habet, si tale quidem sit, ut utilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen, ut mutuo sociatis utile non sit, id jam *veram* justi naturam non habet.

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit justum habitum, utilitas excidat, si nihilominus interdum *utilitas aliqua sit, ac idcirco* ad prænotionem, *quæ habetur de justo*, congruat; id pro illo quidem tempore est justum; *certè* apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generalius perspiciunt.

Ubi nullâ novâ superveniente rerum circumstantiâ ea, quæ fuerant habita justa circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem *habitam de justo* non congruere, ipsa justa haudquaquam sunt. Ubi vero novatis rebus, ea, quæ fuerint decreta justa, esse utilia desierint, ea quidem illic exstitere justa, quanto tempore ad mutuam concivium societatem permansere utilia; deinceps vero statim atque desierunt esse utilia, desierunt simul esse justa.

Qui sibi fiduciam, securitatemque ex rebus externis, qua optimâ ratione licet, comparare aggressus est, is possibilia quidem paratu, tanquam a se non aliena quæsivit; at impossibilia pro alienis habuit. Quin-etiam possibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicavit.

Quibuscumque plenam fiduciam, securitatemque parare fas fuit ex societate hominum pari sententiâ, affectuque viventium, ii firmissimo freti pignore, quam-suavissime inter se vixerunt; ac plenissima necessitudine juncti, præoptavere sine lamentis, pro illo, qui foret ad mortem destinatus, mortem subire.

F I N I S.

PETRI

PETRI GASSENDI
AD LIBRUM DECIMUM
DIOGENIS LAËRTII
NOTÆ.

Ad Epicuri Vitam.

PAG. 1. V. 1. EΠΙΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους. Quæ circa Epicuri natales observari hoc loco possent, ea pertractata fuse habentur inferius sub Apologiæ initium. Quin-etiam quæ deinceps sequuntur attinentia ad vitæ seriem, mores, mortem, institutionem Sectæ, Auditores, Successores, Libros, & si quæ sunt ejusmodi, ea copiose adeo prosequuti sumus, ut supersit solum heic loci attingendum, si quidpiam ad textus emendationem pertinens illic aut prætermissum sit, aut non-nisi obiter insinuatum.

V. 21. Τῶν γραμματιστῶν. Expuncta hinc est, quæ intercipi solet vox *Σοφιστῶν*, cum particula καὶ, tum quia non exstat in MSS. tum quia apud Empiricum, a quo tota historia fusius narratur, non legitur; tum quia probabile non est, si fuissent Sophistæ ab Epicuro interrogati, futurum fuisse ut obmutescerent, ipsi potissimum professi posse se de omnibus rebus ex-tempore dicere; aut eum amandarent [uti amandatum Empiricus ait] ad Philosophos; ipsi se præsertim solus sapere, suoque dignos esse nomine gloriantes.

V. 25. ἧξαι, pro ἆιξαι. Ita scilicet, tum ob MSS. tum quia Hesychius, a quo pleraque descripta ex Laërtio sunt, suo tempore ita legit; tum quia vox videtur sensui non-nihil magis congruere. in Epic.

V. eod. Τίμωνα. Addo, interpretando, *auctorem*, ut fuit *Sillorum*, *seu maledictorum*, ut intelligamus Timonem nihil fecisse insolitum, cum in Epicurum convitia effudit; quippe qui effuderit etiam in omneis alios Philosophos opere illo *Sillis* inscripto.

PAG. 2. V. 1. καὶ κύντατ⊚. Legit Aldobrandinus καὶ ὕςατ⊚, verum præter metri rationem, refragantur tam editi, quam MSS. Codices, ac præterea ipse Sillographi scopus.

V. 15. ἐν τῷ δωδεκάτῳ, &c. ad usque καὶ Διονύσι⊚] pro ἐν τοῖς δώδεκα τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλέους ἐλέγχων, ἅ ἐςι περὶ τῆς [vel ut MSS. habent τοῦ] κτλ. Ita scilicet melius congruit; cum alioquin tametsi velis δώδεκα βιβλία, quibus ἔλεγχοι continerentur, intelligere; neque constructio facile pateat, neque dici facile possit, quota fuerint τὰ δώδεκα, in quibus Diocles speciatim de Epicuro dixerit, ex numero illo majore.

V. 21. Λεοντίῳ, pro Λεοντίᾳ. Ita nimirum heic, & postea ob nominandi casum Λεόντιον, de quo nusquam ambigitur.

V. 24. γνησίως αὐτὸν. Legendum fortassis γνήσιον αὐτὸν, tum quod in uno MSS. non αὐτὸν, sed αὐτὸν legatur; tum quod illud ipsi forte exprobrari ab aliquo potuerit, quod Phaëtonti ab Epapho:

——— *Matri omnia demens*
Credis. 1. Metam.

Verum retinere lectionem nihil vetat, quatenus talis exprobratio satis solemnis Athenis fuit [quippe cum, ut nihil de ceteris dicam, non modo Antisthenes ex Laertio, sed Themistocles etiam ex Plutarcho, quod matre esset Thrace, habitus nothus fuerit] idque cum testante Aristotele in quibusdam solum Rebuspublicis, natum esse sufficeret ex altero parente cive, ut quis haberetur legitimus civis. Potuit vero in Epicurum ansa captari tanto facilius, quanto tum puer ex Samo redux, tum postea Lampsaco adventans, habitus proinde a nonnullis Samius, ab aliis Lampsacenus fuit; ut in ejus Apologia, seu libro de vita, & moribus primo breviter insinuavimus. lib. 7. in Them. 3. Polit. 18.

V. 33. ἐνέπλησαν. Ita ex Suida, & melius quidem, quam, ut vulgo ἐνέπλησεν. Videtur porro hic esse locus, quem Plutarchus subnotat, dum καὶ γὰρ Ἐπίκουρ⊚, inquit, ἐπὶ τοῖς τῶν φίλων ἐπιςολίοις κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν λέγων, ἀηδής ἐςιν. *Est enim etiam Epicurus insulsus, cum occasione acceptarum ab amicis litterularum excitari ab ipsis tumultuarios applausus ait.* c. 1. in voc. Epic. lib. de audit.

V. 34. Λεοντέως. Videtur nempe pro Λέοντ⊚, a nominandi casu Λεοντεὺς, qui postea quoque legitur.

V. 36. ὦ Θεμίςα. Ita videtur, pro καὶ Θεμίςα, Epistola quippe ad Themistam est.

V. 40. Θεόδωρ⊚. Legit quidem Stephanus Θεόδοτ⊚, sed retineri tamen vox potest, quod Theodorus esse potuerit unus ex iis Stoicis, quos lib. 7.

lib. 3. hoc donatos nomine Laërtius in Theodoro scribit; & ex iis, quæ in Apologia satis copiose deduximus, manifestum sit Stoicos fuisse ex genio Sectæ Epicuri convitiatores.

V. 44 *Οὐ γὰρ ἔγωγε*, &c. Locus hic apud lib. 12. Athenæum in hunc modum legitur: *Οὐ γὰρ ἔγωγε δύναμαι νοῆσαι τ' ἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ τῶν χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ* 3. Tuscul. *μορφῆς κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις*. Interpretatio autem extat apud Ciceronem, eaque ipsa est, quam adhibui, nisi quod cum interpretatio vocis *δι' ἀφροδισίων* desit, supplevi illam gemina hac voce *complexu corporum*, ex eodem Cicerone, qui non multo post ista repetens, hæc habet: *Sed explanavit, quid diceret, saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, & formas eas, quibus oculi jucunde moveantur*. Retineri autem posse censui Laërtii lectionem circa has voces *οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω*: quod Cicero quoque sic legisse videatur, dum ad verbum sic: *Nec equidem habeo quod intelligam*. Quin-etiam vocem *χυλῶν*, pro voce *χυλῶν* Athenæi non commutavi, quod Cicero nomine *Saporis* eam reddiderit; ac ideo legi posse putavi *μορφῶν*, pro *μορφῆς*, quod obique apud Ciceronem multitudinis numero exprimatur. Quod superest, non videtur posse tam supplementum, quam correctio hujusce loci improbari; cum in omnibus alioquin exemplaribus post vocem *δι' ἀφροδισίων*, legantur hæc solum *καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφὰς*, & apud Hesychium etiam duæ postremæ voculæ [præter superiorum transpositionem] desint.

V. 50. *τὸ ἀκάτιον ἀράμενος*. Hasce addo voces, conjecturâ desumptâ ex MS. antiquioris margine, in quo post vocem *φεῦγε* legitur, tanquam lib. de aud. po. in ipso textu deficiens, *τε κατι δὲ ἔραμεν*, valde corruptæ scilicet. Corrigo autem, restituoque ex Plutarcho, qui occasione legendorum ab adole- lib. 2. scentibus Poëtarum: *An cogemus*, inquit, *ipsos τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν*; quo etiam modo adversus Coloten verba hæc leguntur, *ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν*, &c. Videlicet quasi solito Epicuro *navigii velocis* metaphorâ uti ad innuendum, quam oporteret velocissime *vale dicere* Liberalibus Disciplinis. Et lib. 12. c. 2. quò res sit minus ambigua, Quintiliani verba hæc sunt: *Nam imprimis nos Epicurus a se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam navigatione quam-velocissima jubet*. Quod heic porro legis, *omnem disciplinam*, interpretationem agnoscis illarum textus vocum *παιδείαν πᾶσαν*, quibus licet proinde intelligere illam celebrem *ἐν κύκλῳ παιδείαν*, de qua libro toto Apologiæ postremo est dictum; quamque nomine *τῆς Φιλολογίας* Martianus Capella intellexit in illo *de nuptiis Mercurii,* de lib. pr. cap. 16. *Philologiaque opere*; ac videri potest Galenus nomine eodem intellexisse, conscripto speciali adversus Epicurum libro hocce titulo: *εἰ Φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν*; *Sit-ne eruditio ad Moralem Philosophiam utilis?* Ubi quod 13. famil. epist. 1. 1. de nat. Deor. *τὴν Φιλολογίαν*, *eruditionem* interpretor, Cicero ipse facit, qui cum in Epistolis Atticum commendet, quod præter morem Epicureorum sit omni liberali doctrina politissimus; tum alibi eos, qui doctrinas, artesve hujusmodi tenent, appellari eruditos dicit.

V. 62. *συνδιαγωγήν*. Ita habent MSS. tametsi nihil vetat retineri quoque vulgarem vocem *συναγωγήν*.

V. 64. *ὅτι ἀπὸ τῆς κλίνης κατιέναι*. Visum est hujusmodi voces posse ex Suida interiici; quòd alterum sit quasi membrum exaggeratæ infirmitatis, ob quam exprobratum Epicuro est, non modo quod impositus lecticæ non posset ab ea exsurgere, ut in pedes staret; sed etiam, quod decumbens ne se quidem posset e lecto, ut sellæ imponeretur, demittere.

V. 1. *Μνᾶν ἡμερησίαν*. Pati interpretatio non PAG. 3. potuit, ut cum *minam, quæ dietim impenderetur*, verterim, minæ valorem monetâ nostrâ æstimatum adiicerem. Qui nosse volet; attica mina nonaginta sex drachmis valens æquiparatur ejus monetæ, quæ jam nobis in usu est, libris turonicis XXXV. cum solidis XIV. denariisque turonicis VIII. sive [ob majorem aureorum constantiam] nummis solatis VII. minus octava solati parte; ut intelligi ex iis potest, quæ in Vita Peireskii satis copiose lib. 4. deduximus.

V. 5. *ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ*, pro *ἑταίρας καὶ ἄλλας*. Ita videlicet legendum non male videtur conjicere Casaubonus.

V. 8. *λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν*. Forte *γράφειν, καὶ ἀντιλέγειν*, quemadmodum adhibita MS correctio habet; ac præsertim cum *ἀντιγράφειν* non tam *contrascribere*, quam *rescribere* sit. Quod sensus nihilominus constare possit, nihil moveo.

V. eod. *ἄλλοις τε*. Sic quippe videtur legendum, non *ἄλλαις*; nisi quis omnia magis invertens, addensque particulam *τῷ*, legendum putet, *ἐν αὐταῖς τε, καὶ ἄλλαις τῷ Ναυσιφάνει*.

V. 13. *τῶν ἀνδραποδῶν*. Addo ad interpretationem *popularis auræ*: ut intelligatur Mancupii genus, quod jam olim ipsis Sophistis exprobrari solitum est.

V. 17. *ἑαυτόν μου*. Visum est posse hujusmodi duas voculas interseri, ne fieri ansa pergeret existimandi Epicurum habitum fuisse Nausiphanis non discipulum, sed magistrum.

V. eod. *Πλεύμονα τε αὐτὸν ἐκάλει*. Addo ad interpretationem *quasi sensus expers foret*, idque auctore Empirico, cujus verba sunt: *νῦν πλεύμονα καλῶν τὸν Ναυσιφάνην, ὡς ἀναίσθητον*, *Nunc Pulmonem Nausiphanem, quasi sensus expertem vocans*.

V. 20. *Πλάτωνα χρυσοῦν*. Addo *quasi fastuosum* ob fastum, quem constat objectum Platoni; ac non modo quidem a Diogene, & aliis, sed a Comico lib. 11. Ephippo præsertim, qui apud Athenæum Platonem, & quosdam ejus familiareis taxavit, quòd cetera inter vestitu sumptuoso, cultuque propemodum lascivienti forent; cum & quis possit existimare non esse id alienum ab eo, quod in Theæteto illum Plato carpit, qui nesciat ingenue, sciteque vestem induere; neque item ab eo, quod ibid. apud eundem Athenæum *φιλόδοξος gloriæ appetens* habitus, dixisse fertur *se ultimam gloriæ tunicam in morte exuturum*. Forte autem *χρυσοῦς* speciatim est dictus, quasi in ipsummet retorquendo scomma, quo Gorgiam ob statuam sui auream Delphis consecratam impetiit, dum acce- ibid. dentem conspiciens, *venit ad nos*, inquit, *καλός τε, καὶ χρυσοῦς Γοργίας*, *pulcher, & aureus Gorgias*; quod idem rursus Athenæus ex Hermippo refert.

V. eod. *Ἀριστοτέλην ἄσωτον*. Non meminit vocis hujus Athenæus; tametsi intelligi possit ex lib. 8. cap. 8. sequentibus, sed desumpsit locum ex Epistola *περὶ ἐπιτηδευμάτων*, nosque ex ipso retulimus libro 5. Addo heic solum visum esse ad vocem *καταφαγόντα*, debere accedere particulam *δὲ*.

V. 22. *Φορμοφόρον*. De hac quoque voce eo- ibid. dem libro dictum adversus Casaubonum. Addo jam solum ejus lectionem ex Athenæo confirmari.

V. 23. *γραφεία Δημοκρίτου*. Præter allata eodem libro ad probandum legi debere *Δημοκρίτου*, ibid.

non

non Δημόκριτος, adhiberi potest Manuscriptorum fides.

V. 24. *ἐν κώμαις*, habet Athenæus, *ἐν κώμῃ τινί*.

loc. cit. in Epic. V. eod. Ἡράκλειτόν τε κυκητήν. Legit Hesychius *μιμητήν*, cum Heraclitus tamen nihil videatur minus aut fuisse, aut haberi voluisse, quam

lib. 9. alicujus imitator, scilicet professus, ut Laërtius habet, *ἀκοῦσαι τε οὐδενός, καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ*, *Neminem audisse; didicisse vero ex seipso omnia*. Fuit porro Heraclitus etiam a Timone κυκητὴς dictus [tametsi in quibusdam editionibus κυκηστὴς, & κοκκυστὴς habeatur] illo carmine, quod

ibid. apud Laërtium:

Τοῖς δ' ἔνι κοκκυστὴς ὀχλολοίδορος Ἡράκλειτος
Αἰνικτὴς ἀνόρουσε. ——
Confusor, turbaque Heraclitus reprehensor,
Ambigua ludens, hisce institit. ——

Et testatur quidem Laërtius Timonem hisce versibus respexisse ad illam, qua liber ipsius conscriptus fuit, obscuritatem; talem scilicet, ob quam liber dictus fuerit a Socrate, Delio egere natatore, & ipse Heraclitus fuerit cognominatus *σκοτεινὸς*, *tenebricosus*, evaseritque adeo, ut Lucretius ait:

Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quam de graveis inter Grajos, qui vera requirunt;
Semper enim stolidi magis admirantur, amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt.

Verum cum additamento ad interpretationem facto id postremo loco expresserimus; tum videtur Timon potuisse ad illud quoque respicere, quod secundo loco insinuavimus, quodque Plu-

lib. de Garrul. tarchus fusius recensens scribit: *Heraclitum, cum fuisset rogatus a civibus, ut quampiam de concordia sententiam edissereret, nihil aliud, quam conscenso suggestu aquam in calice sumpsisse, inspersisse ipsi farinam, commiscuisseque pulegio, ac potione sumpta abiisse; documento ipsis relicto, fore, ut civitates pacem, concordiamque tuerentur, si ea satis essent, quæ facile occurrerent, neque sumptuosa requirerentur*. Præmisimus autem potuisse etiam Heraclitum κυκητὴν vocari, quod statuerit omnia esse in continuo fluxu [quam ex illo sententiam

apud Plat. Cratylus mutuatus fecit celebrem] sic in confusione, commixtioneve perpetuâ, ob quam nihil

1. Phys. 2. unum appellari constanter posset, ac sola proinde rerum omnium summa una foret, scribente Aristotele fecisse illum *τὰ ὄντα πάντα τῷ λόγῳ ἕν*, *Entia omnia ratione unum*; & jocante Luciano, quod juxta ipsum *ἔμπεδον οὐδὲν, ἀλλ' ὡς ἐς κυκεῶνα πάντα συνελαύνεται*, *nihil stabile sit, sed omnia quasi in quemdam cinnum, miscellamve continuo volvantur*.

V. 25. *Δημόκριτον Ληρόκριτον*. Legitur vulgo Ληρόκριτον, quasi ille tempus triverit in nugis; sed legere præstat cum Hesychio Λημόκριτον, quasi Democrito exprobretur illa cæcitas, quam fecisse sibi ille dicitur, ut naturæ secreta rimaretur attentius; aut saltem caligo [undecumque contigerit] qua ipsum laborasse constat vel ex

5. Tuscul. illo Ciceronis loco: *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat; at vera bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; utilia, inutilia; magna, parva poterat; & sine varietate colorum licebat vivere beate*.

V. eod. Ἀντίδωρον Σαννίδωρον. Sic nempe legendum existimat Junius; cum alioquin legenti, ut vulgo fit, Σαινίδωρον, commodus nullus sensus occurrat.

V. 26. *Τούς τε Κυρηναϊκούς*. Verecunde sane, pro Κυζικηνούς, quod immutatio nimia videatur; sed ut prætertam attendenti ad charactere; non videri nimiam; dici aliunde non posse puto, quinam fuerint illi Cyziceni Philosophi, quos Epicurus impetierit; cum exstiterint tamen instituti ab Aristippo Cyrenaïci, a quibus circa voluptatem variis modis dissenserit, ut declarandum inferius est, & attigimus citato jam libro. cap. 3.

V. 27. *Διαλεκτικούς*. Addo ad interpretationem, *Megaricos-ve*, ut intelligantur non qui universe profitentur Dialecticam, sed speciatim Philosophi ab Euclide instituti; & tam ab ejus patria Megarici, quam a genio Sectæ Eristici, sive Contentiosi, & Dialectici dicti.

V. 29. *Τῷ γὰρ ἀνδρί*. Nimirum ita potius, *τοῦ δ' ἀνδρὸς* videtur legendum; vestigium vero emendationis ex MSS. habeo, in quibus legitur *τῶν γὰρ ἀνδρῶν*; non videtur autem incongrue vox *εἶσιν* præterea statim adhiberi.

V. 39. *ἀποδίδωσι*. Ita videtur pro *ἀπολύουσι*, qua ex voce nullus cohærens elicitur sensus.

V. 58. *διαιτωμένους* pro *διαιτώμενοι*. Ita scilicet magis congruit; & interpunctione quidem consequente, ac præcedente vocem *κοτύλη*, quam dictum est libro sexto licere ex Athenæo inter- cap. 3. pretari *heminam*; quæ Romanis est dimidium sextarii, duodecimave congii pars, neque a Parisino semisextario multum differt.

V. 61. *κοινὰ τὰ τῶν φίλων*. Deesse videtur vox *πάντα*, quando Cicero, Terentius, & alii 1. Offic. tritum dicunt Adagium: *Amicorum esse omnia communia*. Sed Græcorum tamen mos fuit, dicere *κοινὰ τὰ τῶν φίλων*, veluti ex Euripide, Plutarcho, & aliis constat; ex quibus, & quia vulgo in Oreste & adv. Col. effertur, *τὰ τῶν φίλων κοινά*, vocem *τῶν* interponendam censui. Additamentum autem ad interpretationem factum, præstare videtur, ne ratio, ut breviter, ita obscure enuncietur.

V. 3. *τυροῦ κυθηριδίου* pro *τυροῦ κυθριδίου*. PAG. 4. Nimirum quasi littera η, coalitione facta ob liquidam ρ, potuerit evanescere, ac restituta indicet caseum afferri solitum *ἐκ τοῦ κυθήρου*, quod oppidum fuit Pandionidis Tribus in eodem agro ibid. Atheniensi, ut eodem libro attigimus. Porro cum ibidem insinuatum sit *Menagium* nostrum pro *κυθριδίου*, legere *ἐκ Γυθίου*, quod Lucianus meminerit casei *ἐκ Γυθίου* allati; significavit idem postea posse quoque legi *ἐκ Κύθνου*, seu *τυροῦ Κυθνίου*, quod *Stephanus de Urbibus* ejus mentionem fecerit; adjecitque *Isaacum Vossium* tanto parente dignum filium censere legendum esse *χυτριδίου*, quasi Epicurus petierit ex caseo in ollis solito asservari; aut etiam *χυδαίου*, quo sensu dicitur *χυδαῖος ἄρτος*, *vilissimus panis*.

V. 4. *τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων*. Hoc de dogmate dicendum inferius; interea vero adnotari ejus occasione heic potest, distichon illud Petroniani Epigrammatis ultimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur:

Ipse pater veri doctos Epicurus in arte
Jussit, & hoc vitam dixit habere τέλος.

sic eruditos exercere, ut alii legendum censeant, *doctus Epicurus in arte*; alii, *doctrina Epicurus in arte*; alii, *doctus Epicuros amare*; alii, *doctos Epicurus amare Jussit, & hanc vitam dixit habere Deos, &c.* Enimvero, quod spectat quidem ad carmen pentametrum, nihil videri immutandum; cum vel ex isto contextus loco constet Epicurum *δογματίζειν τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος*, ac repetatur postea non semel, ipsam *τέλος εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν*, & aliunde dici non possit, quis unquam, etiam obtrectatorum, Epicuro tribuerit, ut existimarit esse apud Deos illam seu vitam, seu vo-

Digitized by Google

luptatem, qua de illic agitur. Quod attinet vero ad hexametrum, posse illud forte sic legi:

Ipse pater veri doctis Epicurus in hortis.

Nempe immutatio non magna, *doctis* pro *dactas*, *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modo quadrat cum eo, quod in hortis Epicurus docuit, sed etiam pæne indicatur illo Propertii disticho:

Eleg. 21. ad Cinth. *Illic vel studiis animum emendare Platonis*
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

quippe *doctis hortis* pro *docto Epicuro* Metonymicῶs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat:

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Quanquam hærescendum in istis non est.

V. 10. Τᾶς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος. Istam unam esse ex ratis Epicuri sententiis suo loco videbitur. Adscribo heic solum ob hæc carmina carmen itidem ex Solone, quod Plutarchus refert in eandem sententiam:

lib. de am. divit. Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι.
Finis opum apparens non est Mortalibus ullus.

V. 22. Αντιφάνης pro Ναυσιφάνης. Ita scilicet Basileensis, Romanaque editio, ac adhibita alteri MSS correctio. Ut prætercam, quod paulo post Epicurus dicatur ἀκοῦσαι Ναυσιφάνους, nihil esse necesse eandem heic vocem legi.

V. 24. Εὐρύδικον. Forte Εὐρύλοχον ex recentiore MS. & quod Epicuri liber fuerit inscriptus Εὐρύλοχος, verum res incerta, & perparum refert.

V. 35. ποτὲ καὶ ὑγιαίνειν, καὶ εὖ διάγειν. Hasce voces intersero tum ex Luciano, tum ex ipsomer Laërtio in vita Platonis. Pro voce autem
de lapsu int. salut. lib 3. ἄριστον, repono προστάτης, immutatione satis insigni; sed & vocem tamen Lucianus insinuat, & excogitandum quidpiam simile suggerit sensus necessitas; ut constare potest ex iis, quæ fusiuscule
cap. 10. dicta sunt libro primo.

V. 38. ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος. Quare *Tripodem* interpreter *librum* hocce titulo, dictum
cap. 2. jam exstat libro quinto. Addo heic solum potuisse illi titulum tribui hujusmodi aut ob idem triplex, de quo Epicurus in Canone agit Criterium, aut alia simili ex causa.

V. 44 τῆς ἐνάτης. Ita habent MSS. loco litteræ numeralis θ vulgo adhibitæ, ac idem valentis. Prætereo heic autem, quod adnotatum est
cap. 2. libro primo reponendum esse apud Suidam ρθ, ut indicetur eadem, quæ heic Olympias ccx.

V. eod. καὶ εἰκοστῆς. Vocem suppleo ex MSS. [cum absit tamen ab editis] ut Olympias, non centesima sane, sed vigesima septima supra centesimam colligatur.

V. 54. Α'γεμάρχου. Habet MS. vetus Α'γεμάρτου.

V. 63. ἄστυ. Ita videtur planius ex Basilaensi editione, & ex Stephano; cum Aldobrandinus, ac MSS pro hac voce habeant πρῶτος, ac Hesychius etiam; qui rursus videtur apposite minus habere χαλκὴν, pro eo, quod omnia Laërtii exemplaria habent θερμήν.

PAG. 5. V. 3. διατίθεμαι. Verbum hoc suppleo, potiusquam voces κατὰ τάδε expungo, quæ possent alioquin propter vocam ὧδε antecedentem videri superstuæ. Saltem vocem τάδε retinendam esse, indicant illæ formulæ observatæ in testamentis per ea tempora conditis, & fere apud unum
lib 3. Laërtium asservatis. Nam Plato quidem ita occœpit: τάδε κατέλιπε Πλάτων, καὶ διέθετο, *hæc quidem reliquit, & testamento cavit Plato.* Ari-
lib 5. stoteles vero sic, ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνη, τάδε διέθετο Α'ριστοτέλης, *Bene quidem*, opinor, *erit; sed si humanitus quid contingat, isthæc sunt, quæ Aristoteles testamenta sanxit.* Et Theophrastus, ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διεθέμην, *Bene, opinor, erit; sed si quid contingat, hæc sunt, quæ testando constitui.* Strato autem, τάδε διατίθεμαι, ἐάν τι πάσχω, *Si quid patiar humanitus, hæc sunt, quæ suprema voluntate statuo.* Lycon denique, τάδε διατίθεμαι περὶ τῶν κατ' ἐμαυτὸν, ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀρρωστίαν ταύτην ὑπενεγκεῖν, *Nisi ex hoc morbo convaluero, hæc de bonis meis extrema dispono.* Quibus omnibus in exemplis cernere licet & vocem τάδε, & verbum διατίθεσθαι. Notandum vero circa ea verba, quæ ex Theophrasto relata sunt reposuisse me διεθέμην pro eo, quod vulgo legitur, διατίθεμεν, quod verbum hac voce non transferatur ad actionem testandi. Et poteram quidem etiam reponere διατίθεμαι; quod Strato, & Lycon usurparunt; sed permovit tamen ipsa terminatio; itemque, quod Plato, & Aristoteles verbum usurpassent eodem tempore, & deinceps alii usurparint eadem personâ; ut nomine Titiæ honestissimæ feminæ Callimachus ille, cujus Scæ- L. 37. §. 7. ff. de legat. 3.
vola meminit: Τιτία διεθέμην, &c. & D. Gregorius Nazianzenus suo libro celebri testamento, διεθέμην τὴν διαθήκην ταύτην, &c. At quamobrem etiam vox καὶ retenta in Epicuri testamento? nempe tum ob fidem omnium Codicum, tum quia illa spectare potest ad aliquantulam varietatem, qualem in præmissis observare licet; tum quia phrasis attendi potest in subscriptione unius testium, qui sancto illi Patri testanti adfuerunt. Is quippe nomine *Optimus*, adfuisse se dicit Reverendissimo Gregorio διατιθεμένῳ κατὰ τὰ προγεγραμμένα, *testanti juxta antescripta.*

V. 4. Α'μυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει. Voces transpositæ; quod præcedentes alioquin τὸ καὶ sensum nimis turbatum faciant.

V. 16. τρόπῳ. Habent MSS. ἀποτρόπῳ.

V. 19. τὴν ἐν Μελίτῃ. De hoc oppido in Apo- lib. 1. c. 6. in lex.
logia dictum. Fuisse autem illud Cecropidis Tribus, confirmat Harpocration, atque ex Philochoro nomen id sortitum a Melite filiâ, juxta Hesiodum, Myrmecis, juxta Musæum, Apollinis. Ut ex hoc autem nomine conati fuerimus sanare depravatum locum in Epistolis Ciceronis ad Atticum, repetendum haudquaquam est.

V. 23. κατὰ τὸ δυνατὸν. Habent has voces Stephanus, & corrector veteris MSS.

V. 28. ἔτι δὲ. Ita videlicet pro ὥστε legendum censet Casaubonus. Potest vero lectio confirmari ex Cicerone, qui postquam ea, quæ præ- 2. de fin.
cedunt hisce verbis commemoravit: *Quæro autem, quid sit, quod tam accurate caveat, & sanciat, ut Amynomachus, & Timocrates hæredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione;* tum ea, quæ sequuntur, copulat, subjicitque hoc modo: *Itemque omnibus mensibus, vicesima die Lunæ, dent ad eorum epulas, qui unà secum philosophati sunt, ut & sui, & Metrodori memoria colatur?* Quo aliunde ex loco obiter intelligitur, quamobrem τὴν γινομένην σύνοδον, interpretatus fuerim *epularem conventum*; & illud ἑκάστῳ μηνὸς ταῖς εἰκάσι, acceperim de *vicesimo omnibus mensibus die Lunæ.*

V. 8. πρὸς Ι'δομενέα. Legit Cicero πρὸς PAG. 6. loc. cit.
Ε'ρμαχον, cum Epistolam referens ipsi illud adscripsit, *Epicurus Hermacho S.* non repeto vero rationes libro secundo jam deductas ad declaran- cap. 2.
dum eam fuisse potius ad Idomeneum, quam ad Hermachum scriptam; adnoto solum, interpretationem totam ex Cicerone esse; nisi quod propter vocem ὑμῶν, vox interposita est, *vobis*,

V. 18.

V. 18. σφόδρα ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνὸν. Textus vulgo habet, σφόδρα ἢ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ [MSS. ἢ] Τιμοκράτην, καὶ Σανδὴν Λαμψακηνὸν. Expunctionis causa est (cap. 8.) fose in primo Apologiæ libro deducta. Cur autem legam ἐλλόγιμον pro ἐλλογίμους, causa est, tum quod Metrodorus reverâ celeberrimus omnium Epicuri discipolorum foerit; tum quod tametsi alii subinde recensendi fuerint quoque ἐλλόγιμοι, nimis tamen multa de Metrodoro interponuntur, ut intelligi valeant hocce accusandi casu comprehensi. Et certe peracta Metrodori mentione, non sequitur, καὶ Πολύαινον, ut necesse foret; sed ἦν ἢ καὶ Πολύαινος.

V. 23. τρίτῳ Τιμοκράτει. Videtur prorsus non Τιμοράτης, ut intelligatur non aliquis Auctor, sed tertius librorum, quos Epicurus hoc nomine inscripsit. Eadem nempe de causa etiam statim post legitur ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ.

V. 30. ἄγοντα pro ἄγοντας. Nimirum ut intelligatur Metrodorus fuisse, qoi obierit annum agens ætatis LIII. eumque septimum ante obitum Epicuri. Nihil vero necesse est rem compro- (cap. 3.) bare ex loco Plutarchi, quem libro secundo jam induximus circa Metrodori, & Epicuri vitam cum vita Alexidis Comici, & Gorgiæ Sophistæ collatam.

V. 33. εἰκαῖον τινὰ. Ita lego, non δικαῖον fretus MSS. & Basileensi editione; ac simul statim, ὁ Μητρόδωρος pro τῷ Μητροδώρῳ, ut intelligatur Metrodorus habuisse fratrem nebulonem nomine Timocratem; illum scilicet inter Epicuri convitiatores numeratum. Legere certe οἰκεῖον, quasi Epicurus illum contubernalem habuerit; nescio an satis congruat cum ipsa enumeratione τῶν ἐλλογίμων μαθη- (Epist. 6.) τῶν, cumque eo, quod Seneca non illum perinde, ac duos sequenteis, Polyænum, Hermachumque Metrodoro accenset.

V. 49. περὶ μαθημάτων. Ita nimirum, non μαθητῶν legendum Casaubonus censet.

PAG. 7. V. 2. καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς. Nescias quamobrem Laërtius heic omiserit filium Metrodori, cujus mox ante facta mentio in testamento fuerat. Nam quod alioquin reticuerit alios, quos Thucydides, & Plutarchus memorant, causa esse potuit, quod eos ignorarit.

V. 11. καὶ Καρνεάδης. Suppletur particula καὶ ex MSS. neque additur vero abs re; nam præter Carneadem eadem de Chrysippo testatus est Apol- (cap. 9.) lodorus Atheniensis, referente ipso Laërtio, quod & retulimus libro primo.

V. 12. γράψαιτο. Videtur pro γράψας, quanquam legi etiam potest [uti ab aliquibus fit] γράψαι ut sit idem optandi modus; nisi quod is obscurior sit; ac potissimum ob sequentem eadem vocem infinitivum.

V. 15. ἀδιόρθωτον. Habent MSS. ἀδιόρθωτα, sed sensus est planior, ob τὸ ἐπελθὸν antecedens.

V. 17. καθάπερ. Legit Casaubonus ex Galesio ἅπερ, sed sensus nihilominus constat.

V. 25. περὶ αἱρεῖῶν, καὶ φευκτῶν. Ita esse legendum censeo, pro περὶ αἱρέσεων, περὶ φυτῶν, nam tractatio quidem de plantis fuit argumenti specialioris, quam ut Epicurus videatur quidpiam simile attigisse præter ea, quæ spectant ad meteora, seu res sublimeis; ex quibus metus, perturbatiove quæpiam impendet, prout eodem libro (cap. 10.) jam attigimus. Quod facilis autem fuerit commutatio vocis φευκτῶν in vocem φυτῶν, notius est, quam ut dici debeat. Hinc, cum posset etiam legi, περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, ut ibidem dictum, placet tamen lectio propter id vestigium, & quia paulo post genus Philosophiæ Ἠθικὸν, quod a nominibus aliorum librorum dicitur περὶ βίων, ac præterea περὶ τέλους, perhibetur dici quoque περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, & probabilissime quidem, a titulo hujusce libri. Addo vocem περὶ interceptam commutatam in vocem καὶ facto ex MSS. in quibus unà habetur, vestigio. Denique qui titulum περὶ αἱρέσεων interpretati sunt *de Sectis*, potiusquam *de electionibus*, eligendive rationibus, non videntur satis attendisse ad ea, quæ illico post circa partitionem Philosophiæ sequuntur.

V. 28. περὶ βίων. Addo ad interpretationem, *seu vitæ instituendæ rationibus*; quod aliqui sint, qui existiment, fuisse istos libros historicum opus, quasi Epicurus conscripserit vitas, eo modo, quo deinceps Plutarchus; cum totus potius fuerit in tradendis vitæ recte instituendæ præceptis, ut citato rursus libro insinuatum est. ibid.

V. 37. περὶ νόσων δόξαι. Ita quoque existimo, potiusquam περὶ νότων, nam ob recitatas eodem libro causas, non tam videtur Epicurus collegisse (ibid.) opiniones de ventis australibus, quam proposuisse moralejs sententias leniendis morborum molestiis idoneas, cujusmodi est trita illa, cum de dolore loquens: *Si longus*, inquit, *levis*; *si magnus brevis*; *aut solvetur, aut solvet*, *&c.*

V. 41. συντομίαν. Cur vox magis placeat, quam quod visum Casaubono est, legendum esse ἐπιτομὴν, facit vestigium vocis μίαν, quæ apud omneis Codices exstat. Qui primi certe solam hanc posteriorem vocis partem retinendam existimarunt, fecisse videntur ob præcedentem vocem ἐπιστολαί, quasi Laërtius deinceps τῶν ἐπιστολῶν μίαν referendam susciperet; ocumque in promptu foret videre illorum non unam, sed treis suscipi referendas. Quanquam & legi ἐπιτομὴν posse non diffiteor, maximeque ob verbum ἐπιτέτμηται, quo statim utitur Laërtius.

V. 46. ὥστε σε πανταχόθεν κατακλείειν, &c. Alloquitur haud-dubie Laërtius hoc loco eandem feminam, quam & libro tertio Platonis Philosophiam paucis complexurus, affatur his verbis: Φιλοπλάτωνι δὲ σοι δικαίως ὑπαρχούσῃ, καὶ παρ' ὁντινοῦν τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα φιλοτίμως ζητούσῃ, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑπογράψαι καὶ τὴν φύσιν τῶν λόγων, καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλόγων, καὶ τὴν ἔφοδον τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς οἷόν τε, στοιχειωδῶς, καὶ ἐπὶ κεφαλαίων, πρὸς τὸ μὴ ἀμοιρεῖν αὐτοῦ τῶν δογμάτων τὴν περὶ τοῦ βίου συναγωγήν, γλαῦκα γὰρ εἰς Ἀθήνας, φασίν, εἰ δέῃ σοι τὰ κατ' εἶδος διηγεῖσθαι. *Tibi vero jure Platonem amanti, & placita Philosophi hujus præ quocumque alio studiosissime requirenti, necessarium duxi, quantum quidem licet, summatimque, & per capita ob oculos ponere tum ratiociniorum naturam, tum dialogorum dispositionem, tum introductionem, qua ejus placita inducuntur; idque ne aliquid circa placita, ad ea, quæ circa vitam congesta jam sunt, non accedat. Nam alioquin hæc ipsa tibi specialius edisserere, esset, quod ajunt, Noctuas Athenas.* Quibus quidem ex verbis ratio petitur, cur vocula σε intellexerim feminam, & interpretando, *studiosissimam bonarum rerum*, addiderim. Notandum vero obiter, quod Laërtius & Epicurum circa mores purgaverit, & capita doctrinæ illius satis studiose retulerit, non posse idcirco Laërtium, quasi ab Epicuri potius, quam alterius Philosophi partibus steterit, videri suspectum; quando non modo circa Platonem, ne de aliis dicam, idem præstitit; sed dixit etiam hanc feminam *merito*, δικαίως, Platonem, seu Platonis mores, doctrinamque amare.

V. 49.

Ѱ. 49. περὶ μετεώρων. Interpretor *ſublimia, ſeu ſuper-terrea*, quoniam hac voce comprehenduntur, quæcumque ſurſum viſuntur, aut fiunt, hoc eſt, tam nubes, fulgura, & alia, quæ contingunt in aëre, & jam μετέωρα vulgo appellantur, quam Luna, Sol, Stellæ, Eclipſes, & alia; quæ in cœlo obſervantur, ac dicta ſunt pleriſque Antiquorum μετέωρα; veluti conſtat potiſſimum ex Plutarcho,
3. plac. in Phæn. & Achille Tatio, ne de Cleomede quid memorem. Comprehenduntur, inquam, ex mente Laërtii; nam alioquin juxta citatos auctores, τὰ μετάρσια ſolummodo ſunt, quæ contingunt a Luna deorſum, ἀπὸ τῦ κύκλυ τῆς σελήνης καθήκοντα μέχρι πρὸς τὴν θέσιν τῆς γῆς, ſeu in aëre, μεταξὺ τῦ ἀέρ@, κ̀ τῆς γῆς, contineque eam Phyſiologiæ
t. Meteor. 1. partem, quam Ariſtoteles iis repugnans μετεωρολογίαν appellatam dicit.

Ѱ. 55. Ἐφόδυς εἰς τὴν πραγματείαν. Interpretor, *Introductiones ad opus, Philoſophicamve exercitationem*; quoniam Κανόνες, ſeu regulæ in Canonica traditæ, quaſi facem præferunt, diriguntve mentem inter philoſophandum; unde & in examine rerum crebra ad ipſas provocatio eſt.

Ѱ. 61. τὸ Κανονικὸν ὁμῦ τῷ Φυσικῷ. Id conſonat verbis mox ante adnotatis ἐφόδυς εἰς πραγματείαν, ſcilicet cum Canonica haberetur veluti quædam introductio ad Phyſicam, ideo non ſolebat ab illa ſejungi, ſed quaſi proœmium aliquod præmitti. Conſtare res poteſt vel ex ſequente ad Herodotum Epiſtola; quatenus, cum illa habeatur quaſi compendium Phyſicæ, continet initio, & ab ipſa ſtatim Præfatione, Tractatiunculam, quæ ſit Canonicæ veluti compendium. Rem adnotavit Seneca, dum verbis paulo ante citatis, *alio nomine rationalem induxerunt*, iſta ſubiicit; *ſed eam eſſe acceſſionem naturalis partis exiſtimant*. Empiricus autem occaſionem hinc ſumpſit declarandi, quo ordine Philoſophiæ partes ab Epicureis tractentur: Τὰ γὰρ Κανονικὰ, inquit, πρῶτον ἐπιθεωρῦσι, περί τε ἐναργῶν κ̀ ἀδήλων, κ̀ τῶν τύτοις ἀκολύθων ποιῦνται τὴν ὑφήγησιν. *Canonica enim conſiderant primum; & eorum, quæ perſpicua, quæ obſcura, quæ iis cohærentia expoſitionem præmiſſam faciunt.*

PAG. 8. Ѱ. 1. περὶ Κριτηρίυ. Criterii vocem interpretando heic retineo, uti & deinceps, quod videatur ob frequentem uſurpationem, quaſi latina facta habenda. Ac Cicero quidem, & alii interpretantur vulgo *judicium*; verum non videtur exinde vis vocis ſatis exprimi, utpote, quam ſolum expreſſura ſit, ſi dicere liceat, vox *judicatoriam*, ſeu *judicandi inſtrumentum* [eo modo, quo ſolent plerique τὸ αἰσθητήριον interpretari *ſenſoriū*, ſive *inſtrumentum ſentiendi*, non *ſenſum*] niſi eſt nomen forte moleſtum, ut ita præfari cum ipſo
in Top. *judicialem cauſam* dicturo Cicerone liceat.

Ѱ. 4. Διαλεκτικὴν, ὡς παρέλκυσαν. Notum eſt vocem neutraliter acceptam, verti debuiſſe, *ſupervacaneam*. Quo ſenſu porro Epicurus Dialecticam reſpuerit, intelligitur ex mox ante dictis; nempe Canonicam ſubſtituit, quæ, ſi quid ex Dialectica utile habetur, retineat. Intelligitur vero
cap. 4. etiam ex dictis libro tertio, & octavo, rejeciſſe
cap. 10. illum præcipue, vel ſolum Stoicorum Dialecticam. Id confirmari autem jam poteſt, ex eo,
2. adv. log. quod apud Empiricum, impugnarit maxime τὸ
2. hypot. 1. λεκτὸν, κ̀ τὰ λεκτὰ, *dictum, & dicta*, quibus potiſſimus eorum inſonabat. Itaque non repudiavit quidem, quæ alii attigerunt præcipua, ac potiſſimum de veritatis Criteriis, ut nempe verum aliquid eſſe contra Scepticos ſtabiliret; ſed operoſum dumtaxat illud ſyllogiſmorum artificium unà cum præambulis illis circa voces, & alia, eumque ſubjunctis circa ſophiſmata, illorumque redargutiones. Non quod ipſe ſyllogiſmos non texuerit, admiſeritque, & quemadmodum fierent, nec ſcierit, nec docuerit; ſed partim quod illorum uſum non neceſſarium cenſuerit; partim, quod planiore longe, ac ſimpliciore artificio illos contexi oſtenderit; quod idem dicendum de definitione, ac proinde de genere, ſpecie, diviſione & aliis. Non item, quod nihil tradendum de vocibus voluerit; ſed quod non eſſe deſcendendum ad Grammaticam opinatus fuerit; quaſi qui accedunt ad Dialecticam ignorare poſſint, quid nomen, quid verbum, quid ſolœciſmus, & ſimilia. Non denique, quod non interdum ſolvenda ſophiſmata fuerint, ſed quod vel ad ea, quæ fiunt in ſcientiis, Dialectica conferat nihil; vel ad ea, quæ fieri ſolent in ipſamet Dialectica, alia quædam ſit ſimpliciſſima, ac facillima reſpondendi via.

Ѱ. 5. Φυσικῦς χωρεῖν. Intelligi poſſet licere Phyſicis procedere, ut puta, in rerum naturalium contemplatione; ſed quia vocum intelligentia ſpectat præſertim ad eos, qui diſcunt, & ab ore alieno pendent; ideo τὸ χωρεῖν interpretari libuit, *capere*, ſeu intelligentia aſſequi ea, quæ Phyſici dicunt.

Ѱ. 9. Κριτήρια. Conſtat profecto nomine Criterii non intelligi hoc loco neque tribunal Judicis, neque locum, in quo judicat, neque argumentum, quo materies judicanda diſcernitur; ſed, ut jam dictum, organum, inſtrumentumve judicandi.

Ѱ. 10. τῆς ἀληθείας. Ob ea, quæ deinceps dicentur, præmittendum heic veritatem ab Epicuro duplicem agnoſci; aliam, quæ appellari poſſit veritas *exſiſtentiæ*; aliam, quæ *judicii, & enunciationis*.

Ѱ. eod. Τὰς Αἰσθήσεις, κ̀ τὰς Προλήψεις, κ̀ τὰ Πάθη. Iſthæc ſunt tria, quæ aſſignantur ab Epicuro veritatis Criteria. Supponendum autem, quod ille poſtea dicit: *Quæſtionum alias eſſe de rebus, alias de nudis vocibus*; quoniam cum voces non alio egeant Criterio, quam ſeipſis elationibus redditis, ut dicendum poſt-modum erit, tria hæc Criteria ſunt circa res ipſas. Supponendum rurſus veritatem in quæſtionibus circa res factis expetitam aut ad nudam ipſarum rerum ſpeculationem pertinere, aut ad actionem vitæ referri. Et ſpeculatio quidem rerum naturalis eſt ſcientiæ; vitæ vero actio, moralis; ſed rerum in ſpeculationem, ſeu contemplationem cadentium aliæ quidem egent ſolà experientià; quales ſunt, quæ ſenſu noſcuntur, ſeu eæ ſint plane manifeſtæ, ſeu ad tempus ſolum occultæ, dicunturque αἰσθητὰ, κ̀ φαινόμενα, *ſenſibilia, & apparentia*. Aliæ vero egent ratiocinatione, cujuſmodi ſunt, quæ percipiuntur intelligentià, quæque vel ſunt occultæ naturà, & ex ſenſibilibus tamen intelligi poſſunt, vel ejuſmodi ſunt, ut cum ſenſum per ſeſe fugiant, intellectum tamen aliunde percellant; dicunturque vulgo ἄδηλα, κ̀ νούμενα, *immanifeſta, & intelligibilia*. Quare & vulgo diſtinguuntur tria rerum quaſi genera, ſenſibilium, intelligibilium, moralium; quibus ſingulis ſingula aſſignanda eſſe Criteria videntur. Supponendum præterea quodvis iſtorum Criteriorum eſſe poſſe aut *per quod*, aut *ſecundum quod*; ſed cum Epicurus non neget Criterium *per quod* eſſe aliquam facultatem, ut puta, reſpectu ſenſibilium ſenſum; reſpectu intelligibilium, intellectum, ſeu mentem; reſpectu moralium, appetitum, ſeu voluntatem; quia facultates tamen pro-

prio

Digitized by Google

prie non funt, ad quas attendentes poſſimus ferre judicium; idcirco ab eo uſurpari Criterium ſolum *ſecundum quod*, atque adeo aſſignari aliquas fonctiones tam ſenſus, quam intellectus, quam appetitus. Hinc ergo illi ſatis fuit ea oſtendere, ad quæ reſpicere homo debeat, ut veritatem dijudicet circa genera propoſita rerum; tales nempe ſunt ſenſus, vel ſenſio reſpectu ſenſibilium; anticipatio, ſeu prænotio reſpectu intelligibilium; & actio, ſeu paſſio reſpectu moralium. Dico autem ſenſum, ſenſionemve, quo modo etiam τὰς αἰσθήσεις, *ſenſus*, *ſenſionesve* interpretatus ſum; ut ambiguitas omnis tollatur, quando prunum eſt nomen ſenſus pro facultate accipere; utcumque etiam ſoleat interdum etiam apud Ciceronem pro ipſa ſenſione, ſeu, ſi vox nimis dura ſit, pro ipſa ſentiendi actione uſurpari; eo modo, quo etiam Græcum αἴσθησις vel ex ipſomet Epicuro apud Plutarchum, mendoſo illo quidem, ſed fortaſſis
a. plac. 8. tamen ſic legendo loco: Τὸ *μόριον* [ſupple τῆς ψυχῆς] ἐστιν ἡ αἴσθησις, ἣ τις [pro ἔτι] ἐστιν ἡ δύναμις, αἴσθησις γάρ ἐστι [tres voculas ſuppleo] καὶ τὸ ἐπαίσθημα, ὅπερ [pro ὅθεν] ἐστὶ τὸ ἐνέργημα, ὥστε διχῶς παρ' αὐτῷ λέγεσθαι αἴσθησιν, τὸ [particulam ſuppleo] μὲν τὴν δύναμιν αἰσθητικήν, τὸ [particulam iterum ſuppleo] δὲ τὸ ἐνέργημα. *Pars animæ ipſe eſt ſenſus, quatenus quæpiam facultas eſt; ſenſus enim eſt* [diciturve] *ipſa quoque ſenſio, quæ operatio quidem eſt. Adeo ut ſenſus apud ipſum bifariam dicatur, nempe tum ſentiendi facultas, tum ſentiendi functio*. Miſſum porro
lib. 4. ro facio eadem tria Criteria a Cicerone indicari, cum de Epicuro in Academicis loquens: *Omne*, inquit, *judicium in ſenſibus, & rerum notitiis, & in voluptate conſtituit*. Quo loco per rerum notitias anticipationes, ſeu prænotiones intelligit; & voluptatis nomine paſſionem, quæ oppoſitum etiam dolorem complectitur.

V. 32. Φανταστικὰς Ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. Interpretari licet *apparentiales applicationes*, *ſeu intuitus mentis*, addoque *quales inſanientium*, *aut ſomniantium ſunt*, ut res clarius intelligatur. Imprimis enim licet vox *apparentialis* latina non ſit, doctrinæ tamen gratiâ, & quatenus alia rei explicandæ non occurrit commodior, uſurpare illam nihil vetat; quod idem dicendum de voce *apparentia*, ex qua deducitur, & pro qua ſi dicatur *apparitia*, res neque exprimetur, neque intelligetur perinde. Suppono deinde τὴν φαντασίαν Græcis dici non tam ſane, ut vulgo putant, facultatem illam internam, quam latine *imaginatricem*, ſeu *imaginationem* vocant, quam ipſam *apparentiam*, ſeu *ejus*, *quod res apparent*, *perceptionem*. Certe enim hanc vocem potius pro
in Theæt. actione accipi ex Platone conſtat, cujus illud eſt, τὸ δὲ γε φαίνεσθαι αἰσθάνεσθαι ἐστιν; ἐστι γάρ, φαντασία ἄρα, καὶ αἴσθησις ταυτὸν, &c. *Ipſum apparere nonne ſentire eſt? eſt ſane; igitur φαντα-*
a. adv. Col. *σία, & ſenſio ſunt idem, &c.* Sic etiam Cyrenaici apud Plutarchum φαντασίαν perinde pro actione ſenſus, ac perturbationem pro motione appetitus accipiunt. Stoici quoque, ac ipſos ea in re
lib. de Mundo. imitatus Philo, cum φαντασίαν eſſe voluerint impreſſionem quandam in principe animæ parte, non pro facultate ſane eam habuerunt, ſed pro actione principis partis, quæ diceretur tamen impreſſio; tum quòd actio foret ex genere earum, quæ immanentes dicuntur, ac impreſſionis modo ſe habent; tum quòd res externa ipſa ſui ſpecie, vel imagine, hujuſcemodi actione percepta principem partem afficeret, & in ea quaſi figeretur. Quid quod Ariſtoteles quoque fere pro actione id nomen uſurpat? nam & in libro de inſomniis cap. 1.
motionem quandam eſſe vult; & libro de anima cap. 3.
tertio tum *motionem* dicit, tum *actionem* perinde facit, ac τὴν νόησιν, *intellectionem*, & τὸν λογισμὸν, *ratiocinationem*; uti & in libro de motione cap. 10.
animalium, perinde ac αἴσθησιν, *ſenſionem*, & cap. 7. cap. 9.
ἔννοιαν, *notionem*. Sic in libro de memoria, & reminiſcentia deſcribit tanquam actionem, quæ ad eandem animæ partem cum recordatione pertineat; & in libro de ſomno, & vigilia tanquam cap. 3.
actionem, quæ in vehemente animi deliquio cre ſcit. Quæ ſuſiuſcule memoro, ne videatur eſſe aut Epicuri proprium, aut Gallicismum etiam referens, τῆς φαντασίας vocem pro actione uſurpare.

Et dixi quidem *apparentiam*; verum quia vox hæc vulgari ſenſu accipi ſolet pro ipſa externa rerum facie, quæ perſeveret etiam, dum nemini appareat, nemove eſt, qui ad illam reipſa attendat; idcirco adjeci, *ſeu ejus*, *quod res apparent* [vulgariſve illius apparentiæ] *perceptionem*. Interpretatur Cicero *viſum*; ſed ad iſtud quidem negotii videri vox poteſt aut æquivoca, aut ad ſolam lodificatam imaginationem ſpectare, neque omneis actiones, quibus græca vox tribuitur, complecti; adeo ut præſtare plerumque videatur aut apparentiam, perceptionemve apparentiæ dicere, aut etiam [modo rem teneamus] ipſum nomen phantaſiæ, ut jam a pleriſque donatum latinitate, uſurpare. Enimvero ſupponendum præterea φαντασίαν heic accipi pro actione tam ſenſus, quam mentis; quatenus nude terminatur ad ipſam apparentiam, ſeu pro objecto habet id, quod res apparent abſque ulla affirmatione, aut negatione, quod res tales ſint, aut non ſint. Et ſenſum quidem percipere id, quod res apparent nihil affirmando, aut negando; adeo proinde ut ſenſio ſit quædam phantaſiæ ſpecies, ut ex Epicuro audietur mox. Mens autem percipere quidem id, quod res apparent cum affirmatione, aut negatione poteſt; ſed tunc δόξα, hoc eſt *opinio*, ſeu judicium eſt, non vero φαντασία, ſeu nuda, ſimplexque apparentiæ perceptio. Quare & tunc ſolum actio mentis φαντασία eſt, cum apparentiam nude, ſimpliciterque apprehendit. Ex hoc ergo capite eſt, cur Laërtius dicat Epicureos addere [& ex ipſo quidem Epicuro, ut conſtat ſpeciatim ex Epiſtola ad Herodotum, & ex ratis ſententiis] φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, *apparentiales applicationes*, *ſeu intuitus mentis*. Scilicet voluiſſe nihil aliud videntur, quam non modo ſenſum ἐπιβάλλεσθαι, ferri, ſeu quaſi applicari ad intuendum, percipiendumque id, quod apparet, ſed plerumque etiam ipſam mentem non coagente ſenſu; ut dum per delirium, aut ſomnum res perinde menti apparent, ſive ab illa percipiuntur, ac ſi mente ſanâ, & vigili ſenſu, ipſimet ſenſui exhiberentur. Non debet porro videri mirum, ſi Epicurus τὴν φαντασίαν tam menti, quam ſenſui attribuat; quippe Ariſtoteles cap. 12.
quoque & in tertio de anima, & apud Sextum Empiricum, αἰσθητικὴν, καὶ λογικὴν, *ſenſilem*, *intellectualemque* diſtinguit.

V. 17. πρῶτον μὲν οὖν τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Licentiam mihi hæc addendi permiſi, quoniam heic perſpicue deeſt propoſitio, quam præmiſiſſe Laërtium oportuit, ut ratio ſubinde redderetur his verbis, a quibus alioquin tractatio de ſenſu Criterio primo incipit: Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις, &c. cum & aliunde non appareat, quorſum cetera, quæ ſubiiciuntur de ſenſu, tendant. Illud porro, πρῶτον μὲν οὖν, uſurpavi, tum

quia

Digitized by Google

quia Epicuro familiare, ut constat ex sequentibus; tum quia ejuscemodi est, ut agente Epicuro ex ordine de tribus Criteriis copulari ipsi intelligantur sequentia illa capita: Τὴν δὲ πρόληψιν λέγουσιν, &c. πάθη δὲ λέγουσιν. Illud vero τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς, idipsum est, quod & Laërtius postea, & Empiricus, & passim omnes de Epicuro docent, scilicet πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ ὑπάρχειν, μὴ ψεύδεσθαι, &c. *Esse omnem sensionem, omnemque phantasiam* [apparentiæve perceptionem] *veram, falsitati non subiici, &c.*

V. 18. Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις ἄλογος. Prima hæc est ratio, quam usurpat ad probandum sensum non falli. Videtur autem heic αἴσθησις pro facultate accipi, ut cum ipsa causam falsitatis in se non habeat, melius capiamus ejus actionem esse falsitatis expertem. Lego autem statim δύναται pro ἀδυνατεῖ, ut ratio cohæreat. Et circa illud τι προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν addo ad interpretationem, *sive enunciando copulare, aut disjungere*, ut intelligatur illud, quod sensus ab objecto suo motus non potest addere, aut detrahere, nihil esse aliud, quam quod dicere in Scholis solent, *attributum de subjecto affirmare, vel negare*; idque interventu verbi *est*, aut *non est*, quo copulatio, aut disjunctio fit; cujusque occasione
1. Prior. Anal. 1. Aristoteles quoque ipsâ *addendi*, & *detrahendi* voce utitur, dum Terminum esse definit, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τό τε κατηγορούμενον, καὶ τὸ, καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. *In quem propositio, ut in attributum, & subjectum resolvitur; sive additio, sive detractio verbi Esse, aut Non esse, fiat.* Quod autem addo, *concludendove inferre*, ideo est, quòd illatio, sive conclusio, quæ ratiocinando fit, sit etiam quædam consequentia ad antecedentem facta additio; & interdum quoque detractionem attributi de subjecto contineat. Denique vero addo ad contextum, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι, quoniam alioquin tota hæc ratio [quam secunda statim excipit] imperfecta est. Consequi autem videtur ex propositis; quatenus, si sensus copulare attributum cum subjecto non potest, non potest igitur opinari, seu, quod est idem, judicium ferre. Et nisi possit opinari, igitur neque falli, quod falsitas, ut habetur postea, in sola opinione sit; & heic habeat locum, quod dicitur vulgo, *abstrahentium* [seu rem quampiam nude, & absque affirmatione, aut negatione apprehendentium] *non esse menda-*
1. adv. Log. *cium*. Habet porro Epicurus eandem rationem apud Empiricum, dum αἰσθήσεως, inquit, ἴδιον ὑπῆρχε τοῦ παρόντος μόνον, καὶ κινοῦντος αὐτὴν ἀντιλαμβάνεσθαι, οἷον χρώματος, οὐχὶ δὲ τὸ διακρίνειν, ὅτι ἄλλο μὲν ἐστι τὸ ἐνθάδε, ἄλλο δὲ τὸ ἐνθάδε ὑποκείμενον. *Sensus proprium est, id solum, quod præsens, quodque ipsum movet, apprehendere, exempli gratia,* visus *colorem; non item vero discernere aliud quidem esse, quod heic, aliud, quod illic subiicitur.* Quare & ratio in eo consistit, quod cum sensus non ratiocinetur, idque defectu memoriæ, qua sensiones sui varias comparare inter se possit; & cum res acceptæ sic illum afficiant, ut qualeis apprehendit, taleis necessario apprehendat, neque possit functiones suas, quidpiam iis addendo, aut detrahendo, alias facere; denique & cum in recipiendis objectorum speciebus mere passive se habeat; & qualitates apprehendat quidem, sed non judicet tamen illarum subjecta esse, aut non esse hujuscemodi; eapropter minime fallatur, sensiove ejus falsa non sit, sed vera, veritate illa,
2. de an. 6. & 3. de an. 3. quæ *exsistentia* dicitur. Præterea Aristotelem eandem rationem insinuare, cum docet aliquoties *non errare sensum circa objectum proprium*. Et utitur quidem verbo judicandi, sed eâ tamen voce nihil aliud, quam perceptionem significat, sive apprehensionem propriæ qualitatis sensibilis, quando judicium non extendit ad illius usque subjectum. Nempe errorem esse vult, non quod visus colorem percipiat, vel auditus sonum; sed quod pronuncietur cujusmodi, aut ubi sit subjectum coloratum, vel sonans; quod quidem fieri negat a sensu circa proprium sensibile.

V. 21. οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. Hæc secunda est ratio ex eo deducta, quod nihil sensum arguere falsitatis valeat; quadripartita autem sit pro enumeratione eorum, quibus quispiam credat posse illum argui. Et ad primum quidem membrum quod spectat, circa illud διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, addo ad interpretationem, *quod par ratio utriusque sit*; quatenus visus, exempli gratiâ, tam dextri, quam sinistri oculi, vel tam Platonis, quam Socratis ex æquo pro sui constitutione afficitur; neque lippus minus videt id, quod videt, quam Lynceus id videt, quod videt. Quod ad secundum; illud quidem, οὐ γὰρ αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί, interpretandum sic videretur, ut diceremus diversos sensus, veluti visum, & auditum, non esse capaceis, qui iisdem de rebus, sive objectis judicent, ut puta, visum etiam de sonis, & auditum de coloribus; sed quia exinde sensus supponerentur posse de objectis propriis judicare, seu opinari, quod improbatum mox ante est; ideo sic visum interpretari, ut intelligatur diversus sensus non inservire judicio de iisdem rebus ferendo. Siquidem tametsi sensus non judicent, ansam tamen faciunt intellectui, ut judicium ferat. Quod ad tertium inde incipiens, οὐδ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, ipsum reposui ante aliud, οὔτε μὴν λόγος, &c. ob manifestam transpositionem; quippe eum pertineat ad comparationem sensuum inter se, priusquam de comparatione eorumdem cum ratione dicatur. Et quia hoc membro non tam sensus pro facultatibus sumpti intelligi possunt comparari inter se, quam sumpti pro functionibus; ideo interpretando rem ita exposui, ut intelligatur unam visionem, v. g. non emendari ab alia, ut priorem a posteriore. Hinc & vitandæ æquivocationis causâ sensionis vocem usurpavi; & probationem illam πάσαις γὰρ προσέχομεν brevi additamento sic exposui, ut intelligatur, dum baculus, exempli gratiâ, spectatus primum partim in aëre, partim in aqua, ac deinde solum in aëre, videtur in priore quidem statu recurvus, in posteriore rectus, nos utroque in statu æque affici; neque quantumvis connitamur, posse in priore videre rectum, in posteriore curvum; atque idcirco utrique visioni, quandiu elicitur, adhærere; quatenus quidem in potestate visus non est, facere ut res alio modo appareat. Quod ad postremum; circa illud πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, addo ad interpretationem, *aportere sensus prius esse, quam rationem, veros*. Nimirum ratio potest quidem opinionem, de qua postea, corrigere; at non profecto ipsos sensus, a quorum experimentis cum dependeat, patet, si illi falsi sint, ipsam quoque falsam in suâ correctione futuram.

V. 27. Καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ ὑφεστάναι. Hæc jam tertia est ratio, qua declaratur veritatem, quam Epicurus sensibus, sensionibusve tribuit, veritatem esse exsistentiæ, seu quam vulgo jam dicerent veritatem transcendentalem, secundum quam omne ens est verum. Scilicet aliud

non

non contendit, quum, dum oculus v.g. videt baculum curvum, qui in se est rectus, aut turrim rotundam, teretemve, quæ quadrata est, talem visionem reverà esse, & visum reverà ita affici; immo & veras esse caussas, quibus positis necessarium sit visionem talem fieri; neque aut visus possit non tali affici modo, aut res non talis apparere. Idque quidquid mens postea judicet; ad eum plane modum, quo spectante orichalcum oculo, elicitur reverà visio orichalci; neque potest visus non recipere orichalci speciem, quidquid deinceps mens de orichalco pronunciet, hoc est, esse orichalcum, aurumve, aut aliud. Addo porro ad calcem verba illa, ὃ ἀπηνέγκαμεν ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς, quoniam manifeste deficiunt, ut ratio intelligi possit. Ipsa autem desumo ex Empirico, apud quem jam vidimus Epicurum dicere, ὃ ἀπηνέγκαμεν ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑπάρχον. Commuto enim solum τὸ ὑπάρχον in synonymam vocem ὑφεστώς, ut phrasis loco accommodetur, in quo Epicurus vocibus ὑφεστάναι, & ὑφέστηκε utitur.

Audienda vero est etiam ratio ex ipsomet
1. adv. Log. Empirico, apud quem Epicurus paulo fusius phantasiæ nomen usurpat.

¶ 33. Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων. Attingit hoc loco Epicurus ipsam, quæ habetur per sensus evidentiam fundamentum esse omnis ratiocinii, seu demonstrationis, quæ potest de rebus inevidentibus institui. Prætereo vero idem quoque haberi aliquanto post in Epistola ad Herodotum, ubi loquens de sensu, καθ' ἣν, inquit, ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι. *Juxta quem necessarium est facere ad id, quod occultum est, ratiocinando conjecturam.* Ubi cum dicit τεκμαίρεσθαι, loco σημειοῦσθαι, id revocatur in memoriam, quod περὶ τοῦ σημείου, καὶ τοῦ τεκμηρίου legitur
Lib. 5. c. 9. apud Quintilianum. Tametsi enim utraque vox sonare posse idem videtur, quod argumentum, sive medium ratiocinationi, seu demonstrationi contexendæ accommodatum; nihilominus ille sic distinguit, ut dicat τεκμήριον appellari signum, seu argumentum necessarium, quod cum aliter se habere non possit, vix pertinere ad artis præcepta videatur: *Nam*, inquit, *ubi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est;* σημεῖον vero appellari signum non necessarium, comprehendens nempe ea, quæ εἰκότα Græci vocant; *quæque*, inquit ille, *etiam si ad tollendum dubitationem sola non sufficiunt, tamen adjuncta ceteris plurimum valent.* Et non contenderim quidem Epicurum ad distinctionem hanc respexisse; sed dici tamen potest illum inter demonstrandum ita usurpasse signum, quod Græci propterea appellant ἐνδεικτικόν,
4. Acad. *demonstratorium* [interpretatur Cicero insignem, ac propriam percipiendi Notam] ut nunc quidem illud quasi necessarium, insolubileque habuerit, nunc vero quasi non necessarium, & verisimile dumtaxat; ac semper quidem sensu præ-
2. adv. Log. notum, docendo apud Empiricum αἰσθητὸν εἶναι τὸ σημεῖον, *signum rem sensibilem esse*. Exempli autem gratiâ, potest demonstratio ex signo prioris generis ea esse, qua dari inane ex motu, re sensibili, probat. Propterea enim Ἐπίκουρος δοκεῖ
Ibid. [verba sunt Empirici] ἰσχυροτάτην τεθεικέναι ἀπόδειξιν εἰς τὸ εἶναι κενόν, τοιαύτην: εἰ ἔστι κίνησις ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις. ἔστιν ἄρα κενόν. *Videtur sibi Epicurus ejusmodi firmissimam probando inani attulisse demonstrationem: si motus est, inane est; motus autem est; quare & inane:* sed robur hujus demonstrationis expendendum posterius est. Ex signo vero generis posterioris constabit esse ea fere omneis, quæ in Meteorologicis afferentur; quasi nempe ea, quæ sublime apparent, ita demonstrentur fieri certo modo, ut ille dumtaxat probabilis sit, cum fieri consimiliter, ac alio modo fiant, possit; ex quo est illud celebre ipsius ἐνδεχόμενον, seu ἐνδέχεσθαι, *fieri*, aut *contingere posse*.

¶ 34. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι. Videtur Epicurus heic loci voluisse tû innuere unde-nam originem habeant mentales illæ phantasiæ, αἱ τῆς διανοίας φανταστικαὶ ἐπιβολαί, quæ sensu sopito, minimeve cogente fiunt, cum perinde tamen se habeant, ac si sensus operaretur; tum declarare, qui fieri possit, ut menti obversentur, animove concipiantur multa, quæ cum in ipsa rerum natura exsistentiam non habeant, veluti chimæra, mons aureus, & similia, non videntur posse transire per sensum. Itaque ipse etiam supponens, quod ex Aristotele est tritum: *Nihil esse in intellectu, quod prius non fuerit in sensu;* docet omnem mentis notionem, intellectionemve dependere [seu, ut
Cicero loquitur: *Quidquid animo cernimus, id* 1. de fin.
omne oriri] a sensibus, κατά τε περίπτωσιν, &c. Addo autem inter interpretandum exempla, ne quis res passim obvia non est, non satis ex nudis vocibus percipiatur. Heic vero solum adnoto Epicurum postea in Epistola ad Herodotum videri referre hosce omneis modos ad duos, cum intelligi innuit omnia ἢ περιληπτῶς, ἢ ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, *aut comprehensione, aut proportione*, comparatione*ve ad comprehensa*. Nempe quod heic dicit κατὰ περίπτωσιν per *incidentiam, incursionemve*, idem est cum eo, quod illic ait περιληπτῶς, seu mavis κατὰ περίληψιν, *per comprehensionem*. Et certe res illas proprie, ac vere comprehendimus, quæ per seipsas nobis apparent, & coram factæ nobis primario, directeque in sensum incurrunt. Et quod illic ait ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, complecti potest non modo quam heic ἀναλογίαν, *proportionem* dicit, verum similitudinem quoque ipsam, qua unum simile intelligitur ex proportione alterius; ac ipsam simul compositionem, qua ex proportione totius ad parteis, & partium ad totum, & ipsarum denique partium inter se, unum quidpiam coadunamus. Quo modo possent etiam ad analogiam re-
vocari quos modos apud Laërtium addunt Stoici, lib. 7.
κατὰ μετάθεσιν, *per transpositionem;* ut dum translatis in humeros oculis, aut uno dumtaxat in media fronte habito, intelligimus humeroculum, aut Cyclopem; & κατὰ ἐναντίωσιν per contrarietatem; uti dum per lucem intelligimus tenebras, per visum cæcitatem; & qui alii possunt assignari hujusmodi. Quod porro τὴν ἀναλογίαν, *amplificatione, & extenuatione* explicui, imitatione Empirici feci, a quo illa vocibus παραυξήσεως, καὶ μειώσεως exprimitur. Prætereo
autem, quod Epicurus subdit: *Ratiocinium quo-* lib. 2. adv. Log.
que aliquid conferre, ad analogiam spectare, quæ cum comparatio quædam sit, esse sine comparante non potest. Comparare autem non sensus, sed rationis est; unde & hoc caput intelligi potest, quasi præmissum ad ea, quæ statim de prænotione dicenda sunt, sumptâ occasione ex eo, quod omnis notio a sensibus, eorumque veritate pendeat.

¶. 39. Τά τε τῶν μαινομένων. Poterat hæc periodus ante superiorem reponi, tanquam cohærentior cum ratione tertia; verum potuit quoque post ipsam constare, quasi delirantium, & somniantium visa non fiant κατὰ περίπτωσιν, sed aliis expositis modis. Addidi ergo solum ad interpretationem, quod rationem illam κινεῖ γὰρ

Digitized by Google

illustriorem redderet, juxta ea, quæ sunt adnotata de veritate exsistentiæ. Nempe hujusmodi quoque visa reverà exsistunt, hoc est, tales res reverà apparent insanientium, & dormientium mentibus; neque speciebus rerum, quæ in mente, aut imaginatione sunt, tali modo motis, commixtis, turbatis, non possunt talia visa non fieri; quidquid postea sit de opinione, qua res tales esse in se, quales apparent, judicantur. Quod porro de speciebus in mente, imaginationeve attingo, supponit debere quoque Epicurum admittere quædam specierum vestigia, quæ alterutri, aut utrique hærentia censeri, aut dici species valeant; cum alioquin perspicue solum ipsam quoque mentem κατὰ περίπτωσιν intelligere di-
1. adv.Col. cat, ut deducetur inferius; & Plutarchus hoc ipsi obiiciat, dum caussatur illum censere *ea, quæ per insomnia, furoresve* contingunt, κατὰ σώματα, κ̀ μορφὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος ἀφικνουμένας, *propter tenuia corpuscula, ac imagines ex circumstante aëre advenienteis* contingere. Utcumque autem sit, Epicuri sententia universe est, phantasias quascumque seu vigilantium, seu dormientium, seu sanorum, seu insanorum paris, æqualisve esse veritatis; ex quo est illa omnium ἰσότης, *æqualitas* apud Plutarchum, & ὁμοιότης, *similitudo* apud Laërtium in Epistola ad Herodotum; cum Plutarchus quoque voce ὁμοίως similitudinem innuat; ubi dicit juxta Epicurum πᾶσαν εἶναι φαντασίαν ὁμοίως ἀξιόπιστον, πᾶσαν ὑπάρχειν ἀληθῆ, ἄπιστον ᾗ, κ̀ ψευδῆ μηδεμίαν, *Esse omnem phantasiam consimiliter fide dignam, omnem consimiliter verum; nullam, qua fidem non mereatur, nullam, quæ falsi damnanda sit.*

V. 43. τὴν ᾗ πρόληψιν. Hoc jam alterum est Criterium, quod Epicurus primus nominavit πρόληψιν; quodque dum conjunctim *anticipatio-*
1. de nat. Deor. *nem, & prænotionem* interpretamur, Ciceronis imitatione facimus, cujus verba sunt: *Fateamur constare illud etiam, hanc nos habere sive anticipationem, ut ante dixi, sive prænotionem Deorum. Sunt enim novis rebus nova ponenda nomina, ut Epicurus ipse πρόληψιν appellavit, quam antea nemo eo verbo nominarat.* Ex quo fit, ut minus sit mirum, si Chrysippus eandem vocem, tan-
lib. 7. quam posterior usurparit, cum apud Laërtium Criteria esse dixit αἴσθησιν, κ̀ πρόληψιν, *sensum,*
1. de div. *& anticipationem.* Et Cicero quidem eandem vocem interpretetur etiam *præsumptionem*; nempe cum est quædam propositio a Dialecticis aliquando ante syllogismum, ejusve præmissas [quas etiam λήμματα, *sumptiones* appellant] assumpta; idque
lib. 9. cap. 2. imitatus Quintilianus *præsumptionem* quoque interpretatur oratoriam figuram [ne Grammaticam etiam memorem] quam tum esse dicit, *cum id, quod obiici potest, occupamus*; verum, cum vocem pro Criterio usurpat, anticipationem fere, aut prænotionem dicit; nisi quod videtur interdum *notitiam* quoque dicere; ut enim loco ante relato dixit Epicurum inter cetera *judicium constituere in rerum notitiis.* Attribuit vero istam
4. Acad. quoque interpretationem Lucullo Stoicorum parteis agenti, dum: *Efficiuntur*, inquit, *notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις vocant*; nempe Stoici nominatim vocabant ἐννοίας, ex quo Plutarchus ansam accepit scribendi librum adversus illos, περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν, *de notitiis communibus.* Communes autem appellantur, quod sint communes hominum omnium; qua de caussà πρόληψις quoque id adjunctum habet apud
lib. de fato. Alexandrum Aphrodisæum, cum *fatum esse aliquid*, inquit, *confirmat abunde* ἡ κοινὴ ἀνθρώπων πρόληψις, *communis hominum prænotio.* Ceterum quod heic Epicurus dicit πρόληψιν, idem esse videtur cum eo, quod Aristoteles προϋπάρχουσαν 1. poster. 1.
γνῶσιν, *præexsistentem cognitionem* vocat; ac illam quidem potissimum, qua intelligitur, quid res sit, aut quid tali nomine significetur; ut dum verbi caussà differitur de triangulo, aut dum triangulus nominatur. Nimirum vides eam heic dici non modo κατάληψιν, *comprehensionem*, & ἔννοιαν *notitiam*; sed etiam καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, *generalem quandam notionem menti immanentem*, seu, ut Cicero vertit *insitam*, atque ideo prius in animo partam, ac præexsistentem; ut illam Cicero proinde definierit, *anteceptam quandam animo informationem.*

Subiicitur autem, τοῦτ' ἔστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, *hoc est quasi memoriam, monumentumve ejus rei, quæ extrorsum sæpius apparuerit*, ut intelligamus primum anticipationes, quæ in nobis sunt, dici quidem insitas, sed ita nihilominus, ut sensibus usi illas acquisierimus, non vero a natura habeamus, habereve dicamur; nisi quatenus sunt in nobis quædam antiquæ, adeo ut iis, ex quo esse, & sentire cœpimus, evaserimus informati; cujusmodi sunt illæ de fugiendo dolore, de consectanda voluptate; itemque de Dei exsistentia [quam nisi ex auditu, & cum lacte quidem veluti suxerimus, possumus statim atque in cœlum, fabricamque, & dispositionem, regimenque Mundi coniicimus oculos, nobis comparare] ac rursus illæ, quæ solent vulgo ad naturalem instinctum, & ad sympathiam, antipathiamque referri, ut differimus alibi. Deinde debere anticipationem, ut perfecta sit, repetitis, evidentibusque sensionibus sic esse firmatam, ut memorare volenti se facile sistat, & exigenti quidpiam ad ipsam sese clare exhibeat. Ea caussa est, cur etiam videas appellari κατάληψιν, *comprehensionem*; quod per illam res cognita veluti perfecte, & ut sic dicam, manu teneatur; ac præterea δόξαν ὀρθήν, *opinionem rectam*; quoniam est confirmatio quædam ejus opinionis, quæ per evidentiam sensus comprobatur vera; unde & postea concluditur, ἐναργεῖς εἶναι τὰς προλήψεις, *anticipationes esse evidenteis*; & apud Clementem πρόληψις definitur ἐπιβολὴ ἐπί τι ἐναργὲς, κ̀ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν, *applicatio, sive intuitus in aliquid evidens, inque notionem rei evidentem*; quasi non sit quævis occurrens, & secundum sensum, evidentiamque cognitio, sed quæ ejusmodi cognitioni veluti supervenìat, ipsamque perficiat; aliàs nimirum nihil a prima, simplicique rei cognitione distingueretur. Ut taceam nisi recta anticipatio fuerit, non prænotionem, sed potius præignorationem fore, sive ut Epicurus in Epistola ad Menœceum loquitur: ὑπόληψιν ψευδῆ, *suspicionem, seu opinionem falsam.* Adhibetur subinde exemplum, οἷον τὸ, τοιοῦτον ἐστὶν ἄνθρωπος, *cujusmodi est species, seu idea illa, ad quam respicientes dicimus* [id nempe addendum perspicuitatis caussà fuit] *tale quid est homo.* Etenim, ut consequenter declaratur, ex visis aliàs uno, pluribusque hominibus, ea in animo remansit impressio, juxta quam quoties volumus, hominis effigiem, seu imaginem quasi obversantem habeamus; ac si nominari hominem audiamus, velimusve aliis, quid homo sit, describere, si aut dijudicare ipsi, aut demonstrare aliis; quæpiam-ne res proposita sit homo, ceteraque hujusmodi; nihil aliud quam in hanc effigiem menti objectam intueamur. Talis itaque effigies concepta, seu, quod idem est,

effigiei

Digitized by Google

effigiei conceptio [neque enim hæc disjunguntur] ipsa est πρόληψις, seu anticipatio; quatenus a prima usque impressione habitu quodam perseverat, ac ut excitetur, eliciaturve, in promptu est.

℣. 49. παντὶ ὂν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον. Ita videtur heic melius legi, quam ut vulgo ἐπιτεταγμένον, ex communi phrasi, & quia etiam infra in Præfatione ad Herodotum ita legitur, πρῶτον μὲν ὂν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις δεῖ εἰληφέναι, *Tenere imprimis oportet ipsas res vocibus subjectas, seu quid voces significent.*

PAG. 9. ℣. 4. ἐφ' ὃ ἀναφέροντες. Aliqua interpretationi heic interfero, sed non penitus forte inutilia.

℣. 6. τὴν δὲ δόξαν. Agitur deinceps de opinione, seu judicio, quod ex additione, disjunctiuneve anticipationum constat; idque interveniente verbo *est*, aut *non est*; ac nihil est proinde aliud, quam affirmatio, vel negatio; cui jam veritas ita competit, ut falsitas quoque competere possit.

℣. 7. διὰ τὸ προσθεῖναι. Hæc ad usque
*.adv.Log. μὴ ἔχειν textui addo, vel ex Empirico potius suppleo; tum ut manifestius agnoscatur discrimen inter opinionem, & sensum, qui solus veritatis existentiæ capax est, διὰ τὸ μὴ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι [quæ verba paulo ante usurpata heic resumo; cum alioquin Empiricus habeat προστιθέναι, καὶ ἀφαιρεῖν] tum ut ratio proponatur, quæ statim, quasi supposita deducitur, applicaturque. Quæ autem satis longa periodus interpretationi attexitur, ejusmodi est, sine qua neque Epicuri sententia possit satis intelligi, neque agnosci, unde deducatur id, quod statim subjicitur de *exspectabili*, cum exemplo turris.

℣. 9. ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται. Docet imprimis Epicurus qui agnosci possit, quandonam vera opinio sit. Utor autem interpretando verbo *suffragari*, potiusquam *attestari*, quod oppositum quoque ipsi *refragari* in usu sit; ac dico etiam *suffragationem*, potiusquam *suffragium*, quod videretur magis ex usu, quoniam opposita *refragatia* tolerabilior, quam *refragium* videtur; atque id quidem, ut voces Latinæ oppositis Græcis concinnius respondeant.

℣. 12. τὸ προσμενόμενον. Ita videtur potius, quam ut vulgo προσμένον legendum; & conjectura esse potest, quod repertâ inferius voce in Epistola ad Herodotum, MSS. non προσμένον, sed προσμενόμενον habeant; ac habeant etiam aliqui inter editos ratis sententiis. De re ipsa porro nihil est, quod supersit, ad ea, quæ mox aute sunt deducta, addendum.

℣. 14. εἰ μὲν. Hasce voculas unà cum illis sequentibus πόῤῥωθεν, ταῖος καὶ propter integritatem sensus, adductique de turre exempli, supplendas esse perspicuum est.

℣. 17. πάθη δὲ λέγουσιν. Hoc jam tertium Criterium est, passio scilicet, quam, ut fieri solet, heic accipimus pro ea, quam perturbationem, sive commotionem animi Cicero est interpretatus, Quintilianus, & alii affectum, atque affectionem. Ceterum, ut jam ante est visum, passiones voluptatis, & doloris, seu molestiæ ab Epicuro fieri τὰ πρῶτα πάθη, *passiones primas*; ita heic manifeste docet eas esse Criterium, quo ea, quæ sunt amplectenda, fugiendave, dijudicantur. Exstat res etiam apud alios, maxime vero apud Eu-
14. præp. Evang. sebium ex Aristocle, ubi epicurea sententia est, τῆς αἱρέσεως, καὶ φυγῆς ἀρχὴν, καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ἡδονὴν, καὶ τὸν πόνον. *Voluptatem, & molestiam esse nobis principium, Criteriumque electionis* [seu prosequutionis] *ac fugæ*. Cum viderentur esse complura hæc de re hoc loco dicenda; quia Epicurus tamen eam fuse declarat inferius in Epistola ad Menœceum; idcirco ea illuc rejicienda sunt. Adscribo heic solum Aristotelis locum, cap. 2.
qui in eandem sententiam est, dum libro primo Nicomachiorum: Κανονίζομεν, inquit, καὶ τὰς πράξεις, οἱ δὲ μᾶλλον, οἱ δὲ ἧττον, ἡδονῇ, καὶ λύπῃ. *Actiones quasi Canone*, regulave, *dirigimus voluptate, atque molestia, alii quidem magis, alii vero minus.*

℣. 22. Τῶν δὲ ζητήσεων. Divisio hæc quæstionum est, quam acturi de Criteriis indicavimus, & circa quam cum dixerimus, quæstiones de nuda seu simplici voce, non alio Criterio, quam ipsamet voce declaratione factâ egere; ac id prosequuti fuerimus deinceps, ubi diximus de interrogantis, ac respondentis officiis; eapropter nihil heic superest addendum.

℣. 25. περὶ διαιρέσεως. Addo ad interpretationem, *Philosophiæ*; hæc nimirum est, quam initio dividendam susceperat. Subjicit autem, καὶ Κριτηρίῳ, addoque, *seu Canonica parte*; quod tribus existentibus Philosophiæ partibus, & Epistolis insequentibus Physicam, atque Ethicam dumtaxat continentibus, visum Laërtio fuerit supplere aliunde, ac præmittere, quæ agnovit posse circa illam desiderari.

Ad I. Epistolam Epicuri ad Herodotum, de rebus naturalibus.

℣. 27. TOῖς μὴ δυναμένοις. Præfationem heic Epicurus præmittit, cujus duæ sunt partes. In priore enim declarat, quam utile sit hujusmodi quamdam Epitomen contexere, memoriæque insigere; cujus rei meminit etiam in Præfatione ad Pythoclem, Epistolam hanc ad Herodotum *parvam Epitomen* nominando; in posteriore autem attingit præcipua nonnulla Canonices capita juxta ea, quæ sunt ante dicta; voluit scilicet Epicurus Canonicam esse quamdam Physicæ quasi accessionem; unde & pæne eadem ad calcem Epistolæ anacephalæosi quadam repetuntur. Prioris porro præsertim textus ita corrupte legitur, ut ex ea vix quidquam sensus magna ex parte elici possit.

℣. 39. τῷ τύπῳ. Ita videtur non injuria censere Scaliger legendum, non vero, ut vulgo τὸν τύπον; tametsi insequentem statim voculam τὸν, nihil est necesse commutare in τῷ, sed planius sit legere τῶν.

℣. 1. ἐπέκεινα συνεχῶς. Expungo particu- PAG. 10.
lam hisce vocibus interpositam καὶ, quæ etiam abest a MSS. Lego autem ἐπέκεινα cum Rutgersio pro ἐπ' ἐκεῖνα; utcumque nihil necesse putem legere cum ipso πρακτέον pro voce ποιητέον, quæ statim consequitur, cuique præpono vocem τοσοῦτον, a MSS. admonitus.

℣. 6. ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένα. Cum totus hic præsertim locus valde depravatus, intricatusque sit; visum quidem fuerat his verbis præmittere ea, quæ sequuntur, ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων, verum quia sequens periodus cohærere cum iis videtur, propter illud, διὰ βραχέων φωνῶν, visum potius est, nihil

Digitized by Google

transponere, sed illa ἐπεὶ ϗ, &c. ad usque τὸ χρῆσθαι parenthesi concludere, quod faciendum quoque censuit Scaliger; & transpositione, circa interpretationem [ut planior evaderet] factâ, sequentem periodum connectere hoc additamento: *Dico interim etiam juxta vocet*; lego vero ϗ τετελεσιουργημένῳ τοῦ κυριωτάτου, ϗ τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου pro ϗ τετελεσιουργημένῳ τοῦτο κυριώτατον τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου, quod secus nihil sani possit exprimi; & minus adhuc, si, ut MSS. & Stephanus habent pro ἀκριβωμένου, legatur ἀκριβώματος. Reddo autem heic τὸ κυριώτατον, *constantiam, facilitatemque* [secus scilicet alibi] quod visum quoque fuerit mox ante τὴν κυριωτάτην ἐπιβολὴν interpretari *attentionem constantem, atque facilem*; prout Epicurus gigni talem censuit ex adhibito circa memoriam studio. Quanquam, ut fatear, hæsi non parum an non forte pro ἐν τῇ μνήμῃ, foret ἐν τῇ ἐπιτομῇ legendum.

Ѵ. 16. Καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ. Planius id nimirum, quam quod legitur, ϗ τῷ τούτων [aliquibus τούτῳ] μάλιστα ἐγγαληνιζόντων βίῳ.

Ѵ. 20. πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις. Pars hæc altera Præfationis est, in qua aliqua ex Canonica delibantur; ipsa autem sunt, quæ maximâ parte usurpavimus, declaravimusque superius.

Ѵ. 29. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις. Ita legendum esse videtur pro εἴτε κατὰ, &c quod hoc sit quasi secundum membrum, cujus occasione præmissum illud fuerit, πρῶτον μὲν οὖν, &c. Quod præpositionem autem repetam κατὰ τὰς ἐπιβολὰς, κατὰ τὰ πάθη, sensus necessitas, & perspicuitas facit.

Ѵ. 32. τὸ προσμενόμενον, ϗ τὸ ἄδηλον. Quæ heic paucula ad interpretationem addo, supponunt, quod dictum est ante circa distinctionem rerum occultarum. Insinuatur nempe τὸ προσμενόμενον versari circa eas, quæ sunt ex accidente solum, seu ad tempus quoddam occultæ; & quod ἄδηλον heic vocatur, complecti illas maxime, quæ dictæ sunt occultæ naturâ. Unde &, quod dicitur statim συνορᾷν περὶ τῶν ἀδήλων, interpretatus sum de iis, quæ sunt hoc modo immanifesta, cujusmodi est, v. c. inane, quod ex motu colligitur; atque ita de ceteris.

Ѵ. 34. συνορᾷν δεῖ. Sic lego pro συνορᾷν ἤδη, propter magis planam, familiaremque Epicuro loquutionem; nam infra quoque μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾷν, ubi de anima est disputaturus.

Ѵ. 36. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐδὲν γίγνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Aggreditur heic suæ Physiologiæ explicationem Epicurus, ac initium ducit a generalissimo illo, receptissimoque apud Antiquos omneis effato, *ex nihilo nihil fit*; quod cum aliunde fieri multa constet, commodum exinde arripiatur occasio agendi de materia, principiisve, ex quibus ea fiunt. Addo vero ad citata verba, hocce quasi membrum, ϗ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Nempe hæc esse supplenda constat, quod sententia alioquin integra non sit; quodque tale quid propositum fuisse supponat instituta ratio pro posteriore rationis parte, ϗ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν. Hujusce autem imitatione clarum est suppleri debere & illud in gratiam prioris, εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Quod utrumque videtur haud-dubie ex ipso textu evanuisse; uti & quæ alia restituenda esse manifestius erit aliquanto post.

Ѵ. 45. Καὶ μὴν ϗ τὸ πᾶν. Agit Epicurus de Universo, seu universitate rerum, quam cum heic vocet τὸ πᾶν, *omne*, dicit etiam alibi τὸ ὅλον, *totum*, & τῶν ὅλων φύσιν, *universorum naturam*; & τῶν ὄντων φύσιν, *naturam rerum*, *&c.* Quo modo Lucretius quoque interpretatur, ut *omne*, & *naturam rerum*, sic & *summam rerum*, & *summam totam*, & *summaï totius summam*, & alia.

Ѵ. 52. ἀλλὰ μὴν ϗ τὸ πᾶν. Cum vulgo legatur, ἀλλὰ μὴν ϗ τοῦτο ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιτομῇ, &c. Isthæc, quæ verba sunt Laërtii heic perperam interpolata, sensumque turbantia, rejeci in finem præcedentis periodi; tametsi potuissent quoque reiici ad calcem istius; sed nimirum perinde est, cum libris careamus, quibus res probetur. Porro, cum vulgo solum habeatur, τὸ πᾶν ἐστι σῶμα, repono, τὸ πᾶν ἐστι πῇ μὲν σῶμα, πῇ δὲ κενὸν, quod secundum membrum manifeste desit, ut vel illud arguit, quod statim probetur *dari corpora*, & *dari inane*; quasi ambo proposita ut Universi membra fuerint; unde & rem paulo plenius interpretando deduxi. Sic autem ambo rursus conjungit Epicurus in Epistola ad Pythoclem, dum ait, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα, ϗ ἀναφὴς φύσις. *Universum esse corpus, & naturam intactilem, at puta inane*; & Plutarchus testatur illum, ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας, *in ipso tractationis initio*, dicere τὴν τῶν ὄντων φύσιν σώματα εἶναι, ϗ κενὸν, *naturam rerum esse corpora, & inane*. Ac ut Ciceronem prætéream, dum, *sunt*, inquit, *qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, omnia, quæ secundum naturam, esse corpora, & inane*; illud ex Lucretio sufficit: adv. Col. — 1. de nat. Deor.

Omnis, ut est, igitur per se natura duabus lib.1.v.420.
Consistit rebus, quæ corpora sunt, & inane.

Ѵ. 53. Καὶ τὰ μὲν σώματα. Addo heic particulam ϗ propter cohæsionem cum mox additis. Cum Epicurus autem heic probet dari corpora, ac non aliter quidem, ut par est, quam ex ipsa sensus evidentia, juxta quam etiam ratiocinari de inevidentibus oporteat; en ut Lucretius id exprimat:

Corpus enim per se communis deliquat esse lib.1.v.423.
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quidquam ratione queamus.

Ѵ. 56. Εἰ δὲ μὴ ἦν, ὃ καὶ κενὸν. Sic ob eandem rursus cohæsionem lego pro εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, ac simul addo ad interpretationem synonyma aliqua ipsius inanis. Aliqua, inquam, siquidem licebat prætcrea cum Cicerone dicere non modo *inane*, verum etiam *inanitatem*; & cum Lucretio non modo simpliciter *vacuum*, sed etiam conjunctim, *inane*, & *inane*, *vacansque*, & *vacuum*, *quod inane vocamus*.

Ѵ. 10. Καὶ μὲν καὶ τῶν σωμάτων. Exemi e PAG. 11. medio istorum verborum Laërtiana illa, ταυτὸν δὲ τοῦτο, &c. [adjeci autem particulam δὲ propter cohæsionem] ac pari, qua ante, de causa rejeci, vel potius [secretis voculis καὶ μὲν καὶ] reliqui ad calcem antecedentis periodi. Cum Epicurus porro heic statuat omne corpus esse aut concretum, aut tale, ex quo concretum componitur, manifestum est, quas heic dicit συγκρίσεις, *concretiones*, idem esse cum eo, quod alii dicunt συγκρίματα, *concreta*; quo modo solent, & sæpe aliàs nomina actionum rebus per ipsas productis tribui. Quod vero ait, τὰ ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται, *illa, ex quibus concretiones fiunt*, perspicuum est intelligi, quas dicere solent parteis componenteis, sive principia, primordia, initia, atque elementa. Id monstrat Lucretius, dum eandem corporum divisionem profert:

Corpora sunt porro partim primordia rerum, lib.1.v.484.
Partim concilio quæ constant principiorum.

Ѵ. 12.

Ṽ. 12. Ταῦτα ϑ' ἐστιν ἄτομα. Quæ Epicurus adjective ἄτομα heic dicit, dicit postea passim substantive ἀτόμους, voce nimirum celebri, cum de principiis agitur rerum. Dicere vero etiam solet κατ' ἐξοχὴν τὰ σώματα, *corpora*, quia sint naturæ incorporeæ, hoc est, *inanis expertia*, ἀμέτοχα κενοῦ. Qua occasione etiam dicuntur *plena*, πλήρη, μεστὰ, ναστὰ, itemque *solida*, *& dura*, στερεὰ, καὶ σκληρά. Uti &, quod omnia ex eis componantur, dicuntur non modo ἀρχαὶ, *principia*, & στοιχεῖα, *elementa*, ut jam memoravimus; verum etiam πρῶτα σώματα, *corpora prima*, & πρῶτα μεγέθη, *primæ magnitudines*; itemque semina rerum, πανσπερμία, *rerum omnium seminarium*, *genitalia semina rerum*; & τῶν ὄντων ὕλη, *rerum materies*, prima nimirum. Quin-etiam pythagoricâ denominatione dictæ sunt Μονάδες, *unitates*, quod ut ex unitatibus numeri, sic ex ipsis [1. de an. c. 4.] concreta omnia, ac, ut Aristoteles ait, nihil differat, μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρὰ, *unitates dicere*, *an exilia corpuscula*. Unde est illud Automedontis, dum Epigramma ita concludit:

[1. Anthol. 15.]
Ταῦτ' εἰδὼς σοφὸς ἴσθι, μάτην δ' Ἐπίκουρον ἔασον
Ποῦ τὸ κενὸν ζητεῖν, καὶ τίνες αἱ Μονάδες.
Hæc monitus sapito, ac permittito frustra Epicurū
Quærere, ubi vacuum, quæ Monadesve sient.

At celebri, ut dixi, voce ἄτομα, καὶ ἄτομοι dicuntur, quod τὴν τομὴν, *id est*, *sectionem*, inquit Servius, *non recipiant*. [in 6. Eclog.] Scribit Dionysius [14. præp.] Alexandrinus apud Eusebium, ἀτόμους dictas διὰ τὴν ἄλυτον στερρότητα, *ob soliditatem indissolubilem*; [1. de fin.] quod Cicero etiam prius adnotarat. Nimirum corpora concreta, seu composita, quod ob inanis admixtionem penitus solida non sint, varie dividuntur, subdividunturque, donec perventum ad ista usque corpora prima fuerit; cetcrum ipsa nullo modo posse deinceps dividi, unde & dicuntur, *individua*, *indivisibilia*, *insectilia*, *insecabilia*, *impartibilia*, ἀδιαίρετα, ἀμερῆ. & quia nihil minus natura agnoscit, ἀνεπαίσθητα, καὶ ἀόρατα, λόγῳ θεωρητὰ, *insensibilia*, *invisibilia*, *mente percepta corpuscula*. *Corpuscula*, inquam, [1. Acad.] sic enim Cicero interpretatur, quasi nullum corpus possit exilius concipi; adeo ut Lucillius non illepide Epigramma aliud sic concluserit:

[2. Anthol. 7.]
Εἰ δ' ἔγνω τὸν ἀγρὸν τὸν Μηνοφάνους Ἐπίκουρος,
Πάντα γέμειν ἀγρῶν εἶπεν ἄν, οὐκ ἀτόμων.
Agrum Menophanis si nosset, plena Epicurus
Omnia dixisset non atomis, sed agris.

Ṽ. eod. καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει. Attingit heic Epicurus præcipuam rationem, ob quam sit necesse dari atomos. Eadem vero est, qua [12. Metaph. 3. & 1. Phys. 9.] Aristoteles quoque probat esse in rebus materiam primam, ingenerabilem, incorruptibilemque; atque adeo ex qua præexistente omnia generentur, & in quam superstitem omnia postremùm dissolvantur. Nempe contendit Epicurus atomos talem esse materiam, immutabilem quippe, seu ortus, atque interitus expertem; ac discrimen est solum, quod ipse velit resolutionem naturalem terminari tandem ad insectilia corpuscula; Aristoteles vero non habeat, qualem describat materiam, in quam resolutio sit ultimùm facta. Præterea autem reponere μεῖσχεσθαι καὶ pro ἰσχύοντα, ac statim πλήρη τινὰ φύσιν, οὔτε οὐκ ἔχουσαν pro πλήρη τὴν φύσιν ὅταν οὐκ ἔχοντα, ut scilicet aliquis sensus, isque congruus elici possit. Scopus enim est, ut intelligatur, quod adnixus sum interpretando exprimere; nam & quod *plenam naturam*, hoc est, atomum eam exposui, *quæ est vacui expers*, *atque solida*, id colligitur ex jam dictis.

Ṽ. 16. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων, &c. pro ὥστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σωμάτων φύσεις. Videlicet sensus alioquin & perturbatus, & mancus est. Cum ex hac vero conclusione habeamus corporum principia esse atomos, idipsum foret jam pluribus ex Epicuri mente probandum; verum res pendet ex posterius circa qualitates dicendis; cum inde solum constare possit, qui ad atomos rerum ortus, interitusque pertineat.

Ṽ. 20. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι. Contendit hoc loco Epicurus Universi infinitatem tum ex inanis magnitudine, tum ex atomorum multitudine [perperam licet] demonstrare.

Ṽ. 21. Τὸ γὰρ πεπερασμένον. Ratio hæc est, qua Epicurus nititur probare esse Universum infinitum. Cum mutilate vero legatur, ideo repono, Τὸ ϑ' ἄκρον ἔχον, &c. ad usque τὸ ϑ' οὐκ ἔχον ἄκρον pro τὸ ϑ' ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον. Repono, inquam, & lacunam compleo auctoritate Ciceronis, qui libro de Divinatione secundo sic habet: *Vides ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluserit? quod finitum est, inquit, habet extremum; quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus; hoc quoque est concedendum; at quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus; ne hoc quidem negari potest*. *Nihil igitur* [visæ sunt hoc loco supplendæ sequentes novem voculæ] *habet extremum; & hoc denique dandum est: quare nihil cum habeat extremum, infinitum sit necesse est. Videsne, ut ad rem dubiam concessis rebus pervenerit! Hoc vos Dialectici non facitis, &c.*

Ṽ. 27. εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον. Ratio hæc est, qua Epicurus probat subinde Universum non sola atomorum multitudine, aut inanis magnitudine, sed utraque simul esse infinitum. Suppleo vero heic quoque illud, τὰ ϑ' σώματα ἄπειρα, quòd manifeste deficiat, ut antithesis, quæ est inter prius, posteriusque membrum, cohæreat. Quod autem statim pro ἐνέστη, lego ἂν ἔστη, cum Scaligero facio.

Ṽ. 35. Πρὸς δὲ τούτοις. Aggreditur hoc loco Epicurus de ipsis atomorum proprietatibus dicere, ac præmittit eas esse ejusmodi corpora, quæ ut ἄτομα, *individua* sunt, sic μεστὰ, *plena*, solidave. Nimirum quasi supponendo eum Democrito esse omnium atomorum eandem, similemve naturam, quatenus omnes corporeæ, solidæque perinde sunt, neque ullam diversitatem rationo substantiæ patiuntur.

Ṽ. 37. Ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. Videbitur quidem prius esse de magnitudine, quam de figura atomorum dicendum; prout figura est aliquid ad magnitudinem consequens, tanquam terminus illius, ac modus; at seu Epicurus spectarit figuram quasi id, quod primâ quasi specie occurrit, seu ordinem parum curarit, nihil refert. Præterea vero totum hunc locum legi corrupte admodum; ac ideo me illud ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι, &c. ad usque ὁμοῖαι, reposuisse pro ἄπειροί εἰσιν αἱ ὁμοῖαι. Quippe nisi factam lacunam intelligamus, suppleamusque, tum destituemur substantivo, ad quod referantur, quæ dicuntur ἄπειροι ὁμοῖαι, tum membrum illud posterius nullâ stabilietur ratione, secus ac visum hactenus est præstitum fuisse ab Epicuro. Illud ὥσπερ εἴρηται ob repetitionem appositum est. Quæ sequuntur autem, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. ad usque μέμνηται, ita transposui, reposuique, ut insanabilis aliàs locus pateretur quempiam non incom-

Digitized by Google

incommodum sensum. Is nimirum sic vulgu legitur, οὐδὲ γάρ φησιν ἐνδέχεσθαι εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν, λέγει δ' ἐπειδὴ αἱ ποιότητες [aiàs παιότητες] μεταβάλλονται, εἰ μὴ μέλλει τις μὴ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν. Ac de verhis quidem Laërtianis, ut nihil dicam, adnoto solum verba illa, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. fuisse haud-dubie antevertenda; ac, ut factum est, similive modo supplenda, ut haberetur ratio, ob quam figurarum in atomis varietas esse infinita non potest.

V. 52. Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι. Quæ Epicurus heic videbatur περὶ τοῦ βάρους, *de gravitate*, seu *pondere* atomorum esse dicturus, id explicat per ipsum motum, qui gravitatis effectus est, & qualis ea sit, manifestat. Non attingit tamen hoc loco, quidquid de eo dicendum habuit; sed quod spectat quidem ad æqui-velocitatem, pernicitatemque deducit posterius, ut Laërtius quoque admonet. Quod sit itaque hujus loci proprium, visum est voces illas εἰς τὸν αἰῶνα quasi transpositas, collocatasque post vocem βαρυτάτη, reponere post vocem ἄτομοι, ut sensus completus, perspicuusque foret, & verba Laërtii absque confusione periodum concluderent. Postea autem lego σχεδὸν pro αὐτὸν, quoniam vox alioquin manifeste deest, ut respondeat voci antecedentis membri μακρὰν. Potuit interim etiam particula εἰς, quæ hanc præcedit, eximi auctoritate MSS. a quibus abest; nam & hoc modo clarius patet Antithesis illa, αἱ μὲν μακρὰν, αἱ δὲ σχεδὸν. Quod vero statim pro περὶ τῶν πλεκτικῶν, legam ὑπὸ τῶν περιπλεκτῶν, ipsa sensus alicujus eliciendi necessitas facit; uti & quod statim pro voce ἢ ὑπάρχουσα, vox ἐνυπάρχουσα reponatur. Rursus & pro voce αἰτίων repono ἀϊδίων, tum ob sensus necessitatem, tum quia id non male cohæret cum eo, quod præcessit, εἰς τὸν αἰῶνα; tum etiam quia consonat cum eo, quod Democritus apud Ciceronem ait: *Motum atomorum nullo a principio, sed ex æterno tempore intelligi convenire*. Postremo quæ varia interpretationis intersero, non videntur esse prorsus inutilia, ut locus alioquin satis obscurus non nihil inclarescat. [a de fin.]

V. 49. Φησὶ δ' ἐνδοτέρω. Indicat heic Laërtius locum, quo Epicurus infra, interpositis satis multis, ait: *Atomos nullam qualitatem*, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, *præter figuram, gravitatem, magnitudinem* præ se ferre. Tametsi vero illic solum de magnitudine disserit, operæ tamen pretium videtur aliquid de ipsa attingere, tum ut de tribus cohærenter dicamus; tum ne diutius differatur, quod ex illa circa figuram supponitur; tum quia dicturi de ceteris qualitatibus aliquas, treis has prænovisse debere videamur.

PAG. 12. V. 15. οὐδέποτε γὰρ. Videtur ex sensu pro οὐδέποτε γοῦν, uti & consequenter ἄτομον ὀφθῆναι pro ἄτομος ὤφθη. Præter porro jam ante-dicta, dicetur etiam posterius circa contextum Epicuri, quam longe absit atomus, ut cadere in visum possit. Cumque eorum, quæ sunt interpretandu addita, ratio ex præmissis manifesta sit; moneo solum, ad citationem Elementalium XII. adhibitam fuisse particulam καὶ, quòd illa, quæ ex iis citantur, habeantur etiam inferius, saltem illud de non competente atomis quantavis magnitudine; nisi quod planum etiam est illud, τὸ δὲ χρῶμα. &c. ad usque πᾶν τε μέγεθος, legere tanquam parenthesi inclusum.

V. 16. Τοσαύτη. Sic lego pro αὕτη, fretus MSS. cum potuissent vero hæc etiam haberi pro verbis Laërtii, planius tamen fuit ipsa legere quasi ex contextu Epicuri; quasi hæc nimitum sit veluti conclusio dictorum hucusque de Universo, seu natura rerum, prout ex inani, & atomis constat; unde & hinc sumpta interpretando occasio transitionis ad ea, quæ de Mundis sequuntur.

V. 20. ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι. Quod Epicurus de Mundorum infinitate heic fabulatur, attingitur etiam posterius Epistulâ ad Pythoclem; hoc interim loco legere est visum, ex ipsa fide MSS. εἴθ' ὅμοιοι τούτῳ, εἴτ' ἀνόμοιοι, non ut vulgo εἴθ' ὅμοιοι τούτῳ εἴτ' ἀνόμοιοι. Quibus ex verbis non tam elicitur esse Mundos ceteros partim simileis, partim dissimileis huic nostro, quam esse vel omneis simileis, vel dissimileis omneis. Legendum conjeceram, οἱ μὲν ὅμοιοι τούτῳ, οἱ δὲ ἀνόμοιοι; sed quocumque modo, res interest parum. Quod sequitur autem αἱ ἄπειροι, &c. ad usque οὐ γὰρ, id totum partim adiiciendum, partim reponendum est visum pro tribus illis vocibus, φέρονται καὶ πορρωτάτω, ob complendi sensus, perficiendæque rationis manifestam necessitatem. Quod veru pro πορρωτάτω legam πόρρω τούτου, occasionem habeo ex MSS. in quibus πόρρω τούτῳ licet legere.

V. 31. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες. Quòd Epicurus existimarit præter Mundos, ac solida, ex quibus constant corpora, esse in Universo tenuissimas quasdam concretiunculas, sive contexturas ipsis solidis corporibus simillimas, ex quibus in visum, mentemque incurrentibus effici visionem, intellectionemque contingat; videri potest inde occasionem de his cohærenter agendi sumpsisse. Constat vero ipsas nihil esse aliud, quam vocatas vulgo visibileis, sensibileis, intentionaleis species, seu formas; quas ipsi Democritus primum, ac deinde Epicurus εἴδωλα, καὶ τύπους dixerunt, & Cicero imagines; Quintilianus figuras; Catius spectra; Lucretius simulacra, effigias, & id genus alia sunt interpretati. Et quoniam ille ex variis modis, quibus gigni imagines, simulacrave posse putavit, duos dumtaxat attigit; præcipuus est quidem, quo fieri generationem hanc voluit per dereptionem ab extimis superficiebus corporum; sed non contemnendum tamen duxit illum, quo censuit posse fieri per spontaneam quandam quasi eruptionem, concretionemque in aëre. Hinc certe, quia visus est de hoc posteriore prius loqui, reposui statim in ipso textu συστάσεις pro ἀποστάσεις; & vel ex eo quidem, quod re aliquanto post repetitâ, non ἀποστάσεις legitur, sed συστάσεις. Et merito sane dicere videtur συστάσεις, quod quædam quasi concrementa, seu coagmentationes sint; cum alioquin vox ἀποστάσεις videatur potius tribuenda imaginibus generis prioris, uti ipsas quoque ἀποῤῥοίας vocat. [lib. 5.] Ad ipsas quod spectat, Ciceronis est observatio, στερέμνια, *propter firmitatem* ab Epicuro appellari. [1. de nat. Deor.] Adnoto vero illud οὔτε ἐπιτηδειότητας, &c. non tam esse novum generandarum imaginum modum, interpositum, quam partem, seu rationem quandam superioris, sive spontanei; utcumque ea vix possit absque additamento ad interpretationem facto intelligi; & maxime cum ut mentio κοιλωμάτων fit, sic ἐξοχῶν fieri debuisse videatur; atque idcirco Alexander interpretatus ipsam fuerit ἐξοχὴν, καὶ εἰσοχὴν, *eminentiam, & profunditatem*. [a. de an. 34.] Statim autem repono τάξιν, pro eo, quod vulgu habetur βάσιν, nam & brevi post licet iterum legere θέσιν, καὶ τάξιν. Et cum Epicurus ibi jam loquatur de simulacris, quæ ex solidorum

Digitized by Google

dorum ſuperficiebus deripiuntur, conſtat velle ipſum nihil aliud, quam hujuſmodi ſimulacra a corporibus avolantia ſervare eundem poſitum, ordinemque partium, quem in ipſa ſui direptione in ſuperficiebus corporum habebant.

℣. 41. ϗ μὴν ϗ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ. Declarare Epicurus volens, qui fieri poſſit, ut ſimulacra ineffabili pernicitate transferantur, duo habet quaſi fundamenta; unum, ipſam pernicitatem atomorum, ex quibus conſtant, alterum, eorum tenuitatem. Hinc lego:

℣. 47. τὸ ἀντικοπτόμενον pro μετὰ τὸ φερόμενον. Quoniam, ut prætercam nihil congrui ſenſus poſſe alioquin hinc erui, videtur Epicurus, poſtquam dixit atomorum motum, donec per ſpatium inane fit, & nihil retundens occurrit, eſſe inexcogitabiliter celerem, videtur, inquam, ſubmonere, ſe poſtremam hanc particulam adiicere, quod motus alioquin celer, videri poſſit lentus, ubi ſpatium non tam cito propter varias retuſiones pervaditur. Et ne propterea exiſtimemus, cum atomus hinc retuſa contendit illuc, unde iterum retundatur, & inde rurſus aliò, atque ita porro; exiſtimemus, inquam, partiales hos motus, quibus huc, illuc, aliò fertur, eſſe minus celeres, ſeu peragi tempore magis cogitabili, quam ſi extenſi veluti eſſent in unum rectum, ſimplicem, uniusve tenoris motum; ideo ſubiicere videtur hanc periodum, quemadmodum ipſam expoſui. Ex ipſa autem facile eſt ſequentem quoque intelligere, interpunctione factâ poſt γάρ. Lego vero in conſequente ὁμοία pro ὁμοίαν, & τῷ τάχει pro τὸ τάχος, & μὴ ἀντικοπτὴν καταλαβομένης pro μὴ ἀντικοπτῶν καταλίπωμεν, ac paucula etiam interpretationi interſero; quoniam alioquin, ut clarum eſt, ſenſus elici nullus poteſt. Lego & ſtatim ϗ τὸ ὅτι pro εἰθ' ἅτι; ſic enim ob illud præcedens ϗ τοῦτο agnoſcuntur diſtinctius, quæ duo prædixi fundamenta; & poſterius quidem de ineffabili ſimulacrorum tenuitate, quatenus talis concipitur, ut, cum ſimulacra nihil aliud ſint, quam ſimplices quædam atomorum ſimplicium texturæ, intelligatur nullam ipſarum pernicitati remoram fieri. Sic ſtatim rurſus:

PAG. 13. ℣. 6. Lego οὐθὲν γὰρ pro ὅθεν, tum quia MSS. habent οὐθὲν, tum quia ibi non conſequutio deducitur, ſed redditur ratio. Sic iterum ſtatim ὅταν pro ἢ οὐθὲν propter ſenſus perſpicuitatem, quæ ceteroquin nulla ſit; ac ſimiliter αὐταῖς γὰρ pro αὐτῶν; ac demum, οὐ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι pro πολλαῖς δὲ, ϗ ἀπείροις εὐθὺς ἀντικόπτειν τί, ut ſenſus quiſpiam elici, ſaltem qui ſibi cohæreat, poſſit. Cohærere autem videtur, qui interpretando adhibitus eſt, cum de pernicitate agatur, qua ſimulacra pervadunt aërem, aliudve circumſtans, & tranſparens ſpatium.

℣. 13. πρός τε τούτοις. Declarat heic Epicurus facilitatem generationis ſimulacrorum per dereptionem; cum etiam de facilitate ceterorum per concretionem intelligendum illud ſit, ϗ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι, &c. Quod lego porro ἐπιπολῆς συνεχὴς, οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, videri poteſt lectio non improbabiliter ex varientibus colligi; utcomque omnes συνεχῆς, vel συνεχὴ habeant; cum videatur tamen ſatis perſpicue intelligi ῥεύσις συνεχής, & exinde eſſe ἀναπλήρωσις, ob quam effluxus ſingularis cujuſque imaginis deſignari nullatenus poſſit. Atque iſta quidem de lectione textus; niſi quod paulo poſt ubi dicitur eſſe poſſe alios generationis ſimulacrorum modos, lego ἐναργείας pro ἐνεργείας, ut legendum abunde ſuadent, quæ circa Canonicen dicta ſunt.

℣. 28. Δεῖ δὲ ϗ νομίζειν. Occaſione eorum, quæ fuere de imaginibus dicta, inſinuare Epicurus voluit peragi viſionem earum interventu. Lego autem δεῖ δὲ, ex MSS. & cum Aldobrandino [cum alioquin legatur ἂ δεῖ, deperdito ſcilicet δ' ex priore particula, & adhibito ad poſteriorem ι] quoniam id ſenſus exigit, ac propter rationem præſertim ſequentem. Quippe Epicurus ut oſtendat ideo res a nobis videri, quod aliquæ formæ, ſeu imagines adveniant ex ipſis, & in viſum incidant; aſſumit fieri potius viſionem aliquo extrinſecus accedente ad nos, quam aut agente aëre intercepto, aut radioſo quodam, aliove effluxu e nobis verſum res manante.

℣. 36. Ἀπὸ χροῶν τε, ϗ ὁμοῦ μορφῶν. Quod Epicurus hoc loco effert numero multitudinis, dixerat mox ante ſingulariter, τοῦ τε χρώματος ϗ τῆς μορφῆς, quibus ex verbis occaſionem ſumpſi legendi ὁμοῦ μορφῶν pro ὁμοιομόρφων, ac potiſſimum, quia adhibita particula ϗ connectere debet voci χροῶν non adjectivam, ſed ſubſtantivam vocem.

℣. 43. Καταλάβωμεν τὴν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ. Lego heic imprimis καταλάβωμεν pro ϗ ἣν ἂν λάβωμεν, quod alioquin nullus ſit ſenſus, aut ſaltem non is, qui conſequentia appoſite cum præcedentibus conjungat; & loco præſertim ſatis intricato, niſi quatenus parentheſis, quam ante hanc vocem adhibuimus, non nihil juvat.

℣. 50. Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία, &c. adusque τὸ δὲ ψεῦδος. Viſum eſt hoc membrum ſupplendum, quaſi manifeſte deficiens vel ex eo, quod illud, τὸ δὲ ψεῦδος perſpicue ſupponit præmiſſam de veritate ſententiam; quodque deinceps de veritate, & falſitate, ut de duobus membris, quorum mentio ſit habita, agitur conjunctim. Sane & eſſe alia non potuit dicendi de falſitate occaſio, quam præmiſſum de veritate membrum, occaſione ſubnatâ ex impreſſione imaginis, quæ facta in ſenſu viſionem, in mente intellectionem creet; & utramque quidem nudam, ſimplicemve, hoc eſt ſine ulla affirmatione, aut negatione, atque idcirco veram, ut intelligi poteſt plenius ex iis, quæ ſunt circa Canonicen dicta.

℣. 53. εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε ϗ ἀντιμαρτυρηθῇ. Ita lego pro ἐπιμαρτυρηθήσεσθαι, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθήσεσθαι, εἶτ' οὐκ ἐπιμαρτυρουμένου, ac poſtpono illud ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεὶ ἐστιν, ut aliquis ſenſus congruus eliciatur, qui aliàs quis ſit, aut eſſe poſſit, non apparet. Addo & ſtatim poſt particulam μὲν ob conſequentem particulam δὲ, & lego τινι pro τῇ, quod cohæſio intelligatur non cum quacumque, ſed cum quapiam ἐπιβολῇ; ac lego demum ἔχουσαν pro ἔχουσῃ, quod relatio concinna ſit, non ad vocem ἐπιβολῇ, ſed ad vocem κίνησιν, ut attendenti, & quempiam ſenſum exigenti ſit manifeſtum.

℣. 1. τῶν φαντασιῶν, οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ. PAG. 14. Ita lego pro τῶν φαντασμῶν, οἱονεὶ ἐν εἰκόνι; tum quia conſequens eſt lectio ad præmiſſum illud περὶ φαντασιῶν; tum quia, cum illud ἐν εἰκόνι, ſit heic quidem loci admodum obſcurum, videatur omnino Epicurus copulaſſe hoc loco cum iis, quæ apparent per ſomnum, ea, quæ apparent per furorem, ut fecit in Canonica, cum τάτε τῶν μαινομένων φαντάσματα, ϗ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærenter ὑπῆρχε ἐν τοῖς pro ὑπῆρχε τοῖς, quod ſenſus ſit planior; & ſtatim πρὸς ἃ ἐπιβαλλόμεθα, non πρὸς ὃ βάλλομεν, quod vox antecedens ταῦτα exigat relativam particulam ἃ, & ſenſus verbum aliud, quam ſimplex βάλλομεν, depoſcat.

ꝟ. 9. κίνησιν. Vocem hanc suppleo, ut quam manifeste deesse, repetitio ejusdem phraseos aliquoties facta demonstret; inculcante Epicuro toto hoc loco falsitatem, ac errorem esse non in nuda apprehensione seu sensu, seu intellectu facta; sed in sola opinione, sive in judicio, quod mens ad simplicem apprehensionem addit; quoties nempe mens quapiam præterea alia apprehensione simul movetur, quam cum præsente ita connectat, ut hanc illam esse, aut non esse pronuncies. Prætereo autem facere huc præsertim Lucretianum illud superius citatum.

lib.4.v.466. ——— *Pars horum maxima fallit,*
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi.

ꝟ. 15. ἐναργείας. Ita, ut constat, non ἐνεργείας. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in evidentia est situm, quodque inconcussum servare hortatur; accinente Lucretio præstare rationis egentem causas reddere:

lib.4.v.507. *Quam manibus manifesta suis emittere quaque,*
Et violare fidem primam, &c.

ꝟ. 19. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de visione fuere, quatenus ex incursu imaginum, specierumve coloris, & figuræ elicitur, ansam accipit Epicurus dicendi auditionem consimiliter elici ex incurrente aliquo extrinsecus in ipsam aurem, auditusve sensorium, quod dicere sonum, vocemque solemus. Lego autem initio statim ῥεύματος pro πνεύματος vel ex eo, quod statim re subsumpta, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. ut prætерeam ῥεύματος vocem esse & generaliorem, & coherentiorem cum iis, quæ præmissa sunt de visione interventu imaginis habitæ, ut ῥεύματος, sive ἀποῤῥοίας τινός. Quod vero præter cohæsionem interpretando supernotatam adjeci τὸ ῥεῦμα, *effluxionem hanc* ex ore loquentis, aut a re quacumque sonum exprimente emissam, & ad aureis pervenientem, ipsasque ferientem, & auditionem creantem, esse *instar guttularum aquæ a fullone exsufflata*; neque proinde mirum esse, *si varios auditus pari modo feriant*, quod tales quasi guttulæ, seu voces a variis exceptæ simillimæ inter se sint; id ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum desumptum fuit.

ꝟ. 25. Subiiciendum restat circa illud contextus καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, &c. fuisse a me post vocem συμπαθείας adjectum καὶ ἑνότητος, quod nemo non facile videat id esse supplendum; quatenus Epicurus mox ante exegit, καὶ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα; & Lucretius quoque ad distinctam auditionem conservari vult ut ipsam figuram [qua voce videtur interpretari τὴν συμπάθειαν] & sic formaturam, sive contexturam, coagmentationemque, & integritatem; quasi videlicet hac voce designet τὴν ἑνότητα.

ꝟ. 39. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν. Subjungit Epicurus heic etiam aliquid de odore, quod soni instar ex intervallo ad sensorium adveniat, & minus quidem, sed quadamtenus tamen imitetur imagines procul in visum incurrenteis. Unde & causa reddi potest, cur nihil perinde habeat de sapore, deque qualitatibus, quæ referri ad tactum solent; quia scilicet istæ gustatum, tactumque non movent, nisi eæ res, quibus insunt, ipsis sensibus admoveantur; neque proinde imitantur trajectionem imaginum, de quibus solis, aut præcipue instituerat dicere hoc loco. Lego vero statim initio, ὡς εἶπον καὶ pro ὥσπερ καὶ, quod comparatio fiat odoris cum voce, aut sono, non cum ipso sensu auditus, quicum potius profecto foret ipse olfaciendi sensus comparandus. Ceterum quod Epicurus dicit odorem ἀποφέρεσθαι, *abscedere a corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age, quo pacto nareis adjectus odoris lib.4.v.677.
Tangat, agam, &c.

ꝟ. 47. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους. Locum hunc jam ante indicavimus, cum de proprietatibus atomorum. Videtur autem Epicurus ista attigisse quasi admonitus ex iis, quæ dixit de qualitatibus quibusdam, nimirum colore, sono, & odore; quæ cum in rebus concretis insint, suspicari quis posset atomos, ex quibus eæ constant, qualitates easdem primario, ac per se habere; sicque atomorum alias coloratas, alias sonoras, alias odoras esse. Porro quia fuse dictum jam est, & haccee de re, & de singulis proprietatibus atomorum; idcirco nihil jam repeto, ac adnoto solum ad illud συμφυῆ ἐστι, additum fuisse interpretando, *cujusmodi sunt asperitas, & lævor*, ne ambigatur, quid ille velit; & ut intelligatur non esse propterea plureis qualitates, sive proprietates, quam treis, videlicet *figuram, pondus, & magnitudinem*, habendas.

ꝟ. 53. Ποιότητες γὰρ πᾶσαι, &c. ad usque ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. Isthæc omnia addo, pro ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει, αἱ δὲ. Quoniam nisi locus ita restituatur, nihil sensus est, quod apposite elici hinc possit; & maxime quidem cum heic suscipiatur ratio reddenda, quamobrem tres illæ dumtaxat atomis insint; non vero illæ aliæ tam multæ, ut color, odor, sapor, calor, &c. quæ atomis, quasi principiis, originem suam debere videantur. Quin etiam, si verum putemus monuisse jam ante Laërtium: *Epicurum inferius*, hoc est heic loci, *perbibitarum qualitates alias non convenire atomis, quam treis memoratas; colorem vero ipsa atomorum commutari posita*; patet in textu, ut vulgo habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius qualitatis posito atomorum commutatæ mentionem. Utor vero heic verbo μεταβάλλειν, passive etiam significante, non autem verbo ἀλλάττεσθαι, quod insinuavit Laërtius; quoniam heic illud, non vero hoc aliquoties repetitur; uti & adhibeo ad phrasin κατὰ pro παρὰ τὴν θέσιν; quoniam textus residuus illam, non hanc præpositionem habet. Non aliam tamen appono conditionem, aliudve eventum, quam θέσιν, *positum*, quod ejus solius Laërtius meminerit; quodque hoc eventum ejusmodi sit, ut cetera ad ipsum reduci facillime possint. Quod autem deinceps utor verbo ἐνυπάρχειν, ejusque participio ad designandum quæ qualitates, ut connaturales, & perpetuæ insint, aut ut adventitiæ, & temporaneæ non insint atomis; occasionem habeo ex iis, quæ sequuntur; ex quibus liceat etiam priores appellare ἰδίας, quatenus insunt, quemadmodum quæ esse dicuntur inseparabiles proprietates.

ꝟ. 56. Δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, quid hoc quidem sit, dictum est jam ante. Cum heic vero loci Epicurus agat non modo de ea mutatione, quam vulgo alterationem vocans, sed etiam de ea, quam generationem, & corruptionem, seu ortum, & interitum; ideo cum jam sit de priore, deque qualitatibus ab ea dependentibus actum, superest etiam de posteriore attingamus aliquid, ut agnosci valeat quatenus juxta Epicurum differat, aut non differat a priore. Pergit porro heic quoque textus esse corruptus admodum; unde &, ne adnotem videri statim πεποίηνται concionius legi, quam ποιήσεται, lego rursus statim μὲν πολλῶν pro ἐν πολλοῖς, quod ita insinuet tum particula sequens δὲ, tum quæ distributio heic sit atomorum juxta modum triplicem, quo ut alteratio, ita generatio, & corruptio fit, quod aliquanto etiam clarius interpre-

terpretando exspressum est. Nescio autem, an Aldobrandinus ad hoc satis attenderit, cum voces insequenteis προσόδυς, καὶ ἀφόδυς, commutavit in voces πρὸς ἄλυς, καὶ ἀφ᾽ ὅλω: cum quid id totum rei foret, insinuare potuerit vel ille Lucretii versus:

Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine mutant.

PAG. 15. ℣. 4. ὁμῦ τὺς voculas adiicio; & mox ὄγκυς τε pro ὄγκυς ἢ lego, ut sensus, alioquin futurus nullus, is reddatur, quem sum conatus interpretando exprimere. Is vero non male cohæres ut cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox sequuntur; legendo nempe τύτυς pro τῦτα, ut vox referatur tam ad ὄγκυς, quibus magnitudo, quam ad σχηματισμὺς, quibus figura [duæ scilicet atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni dissolutione superstites, quam ipsæ atomi] designantur.

℣ 8. αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος. Sic lego, non autem simpliciter τὸ σχῆμα, ut comparatio integra sit. Agnoscere autem licet, non inutile esse additamentum ad hujusce loci interpretationem factum, neque sensum esse expressum incongruum, qui aliàs frustra, ut opinor, tentetur. Hinc & statim addo, καὶ μὴ ἰδίαι, ut is evadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in atomis sunt qualitates ἰδίαι. Ac rursus pro ὥσπερ ἐκεῖνο καταλείπεται, lego ὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, quod nisi adhibeatur negatio, contrarius [nisi etiam nullus] evadat instituto sensus; quodque vox ἐκεῖναι referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox καταλείπονται ad vocem ποιότητες. Denique & lego ἀπόλλυνται pro ἀπολλύμεναι, propter phraseos necessitatem.

Ad textum ut redeam, adiicio ℣. 13. illud ἅμα καὶ τὸ βάρος, ne, cum initio capitis hujus de atomorum qualitatibus assignatæ fuerint propriæ, ac inseparabiles tres, & deinceps tamen duæ solum expositæ fuerint, videri possit in ista quasi conclusione aut una ex tribus negari, aut saltem haberi ad alterationem, generationem, corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen necessaria cum-primis est; quatenus sine ipsa is non est, qui cum-primis est necessarius motus. Statim autem post lego μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι pro simplici μὴ φθείρεσθαι quoniam sensus id exigit, & MSS. habent μὴ ὄν.

℣. 19. Α᾽λλὰ μὴν ὐδὲ δεῖ pro ἀλλὰ μηδὲ δεῖ. Nempe sensus id postulat, & MSS. habent μὴν ὐδὲ. Supplet porro heic Epicurus, quæ ante oblitus quasi videbatur circa atomorum magnitudinem; uti & consequenter suppleturus est, quod circa earumdem pondus, atque motum; cum tamen circa ipsam figuram nihil dicturus perinde sit, quasi dixerit de illa abunde.

Lego imprimis ℣. 26. ὅτε ἀφῖχθαι μέλλει pro ἀφῖχθαι τε ἀμέλει, uti & statim, τὸ γὰρ ὅτε pro ὃ ὐ quod ita plane deposcat sensus.

℣. 39. ἐπὶ τὐλαττον. Videtur Epicurus designare hac voce divisionem, quæ fit in parteis proportionaleis; quatenus quælibet pars succedente sectione facta, minor semper est ea, quæ
2. phys. 7. facta per præcedentem fuerit. Taceo Aristotelem quoque insinuare phrasin, dum id esse discriminis inter magnitudinem, & numerum docet, ut in numeris quidem perveniatur ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον, *ad minimum*; in magnitudine vero ἐπὶ τὸ ἔλαττον, *ad minus* dumtaxat. Adnoto vero, quod heic statim habetur καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ὑγρῶν repositum a me pro καὶ ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ἀθρόων, quod sic faciendum suaserint & voces antecedentes πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, & consequentes τὰ ὄντα θλίβοντες καταναλίσκειν. Cum enim velit Epicurus in dissolutionibus corporum superesse στερεόν τι, καὶ ἀδιάλυτον, *quidquam, quod sit firmum, & inexsolutum*; eo modo, quo, dum digitis exterimus cerasum, superest inextritus nucleus, innuere videtur, si dividi corpus in infinitum valeat, nihil superfore στερεὸν, καὶ ἀδιάλυτον, sed omnia fore ἀσθενῆ, *imbecilla*, ac extritum iri, evanescereque, perinde ac exteritur, evanescitque e digitis aqua, dum corripitur, premiturque.

℣. 39. μηδ᾽ ἐπὶ τὐλαττον pro μηδὲ τὐλαττον. Nempe ut eadem phrasis constet, & interpretando addatur, quod insinuat Epicurum quoque negasse in magnitudine parteis aliquotas infinitas. Utitur autem voce non τομῆς, sed μεταβάσεως, ut intelligatur juxta Empiricum motus localis, seu transitivus, progressivusque, quo secabiles æquales partes designantur. Lego vero statim ἔν τινι pro ἔν τισι, propter singularem, quæ sequitur vocem τὸ μέγεθος, & quia MSS. sic habent. Interim autem vis rationis, qua Epicurus utitur, in his præsertim verbis consistit; ut scilicet intelligamus, si assumpto corpore finito numerus tamen partium, in quas illud potest dividi, finitus non sit, esse in illo igitur parteis reipsà infinitas; quare & totum ex iis resultans esse infinitum, quod repugnat suppositioni.

℣. 42. ὅτε γὰρ, &c. ad usque ἄπειρον ἂν ἦν, pro πηλίκοι γάρ τινες δῆλον, ὡς ἄπειροι εἰσὶν ὄγκοι. Καὶ ὗτοι, ἐξ ὧν ὁπηλίκοι ἄν ποτε ὦσιν. Ex quibus aliud nihil licuit, quam sensum subolfacere, quem exprimere sum conatus; & cum hæc solum esse videatur quædam veluti confirmatio, declaratioque uberior rationis mox commemoratæ.

℣. 45. ἄκρον ἢ ἔχοντος τῦ πεπερασμένου pro ἄκρον τε ἔχον τε τὸ ὑποπερασμένον Nempe & MSS. habent τῦ πεπερασμένυ, & ita omnino videtur legendum, ut quispiam sensus exprimatur. Ejusdem sensus gratiâ τὸ ante καθ᾽ ἑαυτὸ, & rursus μὲν pro μὴ, ac iterum καὶ pro κατὰ, & τὐμπροσθεν cum MSS. [quanquam idem est] pro τὸ ἔμπροσθεν, denique & ὐκ ἂν ὑπάρξαι pro ὑπάρχειν. Siquidem exinde elicitur novum ab Epicuro argumentum adversus partium infinitatem; ac ipsum quidem persimile illi, quod ex Zenone affert, neque satis solvere Aristoteles videtur

℣. 53. Τό τε ἐλάχιστον. Cum totus hic locus sit valde corruptus, atque adeo ita obscurus, ut ex ipso vix ullus sensus cohærens possit elici; subodorari solum licet, declarare Epicurum velle, cum atomus magnitudinem, ac partium proinde diffusionem, extensionemve habeat, posse in ipsa minimum quidpiam eâ proportione intelligi, qua in magnitudine, seu extensione sensibili accipimus minimum ad sensum.

℣. 1. Πάντως. Ita videlicet pro πάντων, PAG. 16.
tametsi MSS. non indicassent, legendum fuerat. Quod porro heic addo interpretando, quid intelligatur minimum ad sensum difficultate cum careat; quod addo tamen interpretando τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον esse *minimum mensuræ*, sive mensuram minimam, res videri insolens potest. Verum & hoc congruit cum dictis jam ante circa vocem μεταβάσεως; & reverà mensuratio est quædam gradatio, seu pertransitio intervallorum, partiumve, quibus successive applicatio mensuræ

Digitized by Google

sit; & quodcumque genus *μεταβάσεως*, seu transitus sit, mobile est semper veluti mensura; quatenus totum spatium non alia ratione pertransit, quam successive applicando partibus ipsius magnitudinem suam. Ut taceam totum istum locum non videri posse alia ratione intelligi; & conjecturam esse desumptam tum ex vocibus *καταμετροῦντα* [seu potius *καταμετροῦμεν*] & *καταμέτρημα*, quæ consequenter subiiciuntur; tum ex eo, quod videtur Epicurus nihil aliud hinc velle, quam menti subiicere, quemadmodum intelligere magnitudinem in atomo oporteat magnitudinis sensibilis instar, in qua sunt partes quædam ad sensum minimæ, quædam in mensuram cadentes, seu aliquotæ, sed sensibiliores.

V. 5. Τὸ δ' ἐπὶ μέσον. Ita videtur pro τὸ ἴσον ἡμῖν, ut phrasis, sensusque cum scopo cohæreat; cum si alioquin commodus sensus his verbis retentis exprimendus sit, nimis multæ sint ambages texendæ. Statim autem lego *καταμετροῦμεν πάντα* pro *θεωροῦμεν ταῦτα*, conjecturâ, ut ante, desumptâ ex consequentibus iisdem vocibus & ut congruus exprimatur sensus; qualis vel ex additamento ad interpretationem facto est satis conspicuus, & subjunctâ quidem lectione, *οὐ μὴν τὸ αὐτὸ οὔτε μέρεσι μερῶν ἅπτομεν, ἀλλὰ τῇ* pro *οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ οὐδὲ μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα. ἀλλὰ ἐν τῇ*. Habui autem ex MSS. esse *ἅπτομεν* non *ἁπτόμενα* legendum; conjecique consequenter *καταμετροῦμεν* pro *καταμετροῦντα*, & *πλέονι* pro *πλεῖον*, ac *ἐλάττονι* pro *ἔλαττον* reponendum esse.

V. 15. Κέχρηται pro *κεχρῆσθαι*. Manifeste enim contraponitur modo indicanti *διαφέρει*. Addo autem ad interpretationem, *minimum in atomo esse, qualem apicem anguli in acuta atomo concipimus*, tum ut servetur analogia cum iis, quæ præcedunt de minimo ad sensum; tum quia spectasse huc videtur, quem vidimus librum ab Epicuro inscriptum *περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας*, tum quia videtur huc etiam respexisse Lucretius, cum ait:

lib. 1. *Tum porro, quoniam extremum quojusque cacumen*
Corporum est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt, &c.

V. 16. Καί τι μέγεθος ἔχει ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην pro καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος κατὰ τὴν ἐνταῦθα. Nempe sic sensus melius cohæret eò spectans, ut causa reddatur, cur atomus etiam habere dicatur quidpiam minimum, ipsa quæ jam esse minimum aliquid videtur. Siquidem ipsa retinet adhuc magnitudinem aliquam, ex quo efficitur, ut non tam minimum [quasi nihil sit minus] quam parvum quid ipsam vocemus; ac eâ proinde mente, ut proceritatem ab ea excludamus; quod ut melius exprimeretur, particulam *ὡς* ante vocem *μόνον* adhibendam censui, Sic & nobis ex intransmutabilitate partium atomi licebit utcumque illam intelligere, quæ deducitur deinceps in textu; idque legendo *τὸ τῶν μηκῶν* pro *τῶν μηκῶν τὸ*, & *ἐνυπάρχουσα* pro *ὑπάρχουσα* propter phrasim complanatiorem. At *ἐκ τούτων* legi pro *οὐκ τούτων* potuit, vel præeuntibus MSS. & interpretatio cum additamentis insinuari potuit, vel ex succedentibus apud Lucretium carminibus:

Sunt igitur solidâ primordia simplicitate,
Quæ minimis stipata cohærent partibus arcte, &c.

V. 27. Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου. Haic est, ubi Epicurus resumit, quod diximus illum intermisisse explicare de atomorum motu. Agit autem prius de duplici illa superius descripta regione, secundum quam motus perpendicularis atomorum fiat; nempe alteram sursum diximus, e qua ille omneis advenire vult, alteram deorsum, in quam omneis abire. Cum perspicuum porro attendenti sit, quam foret hujus loci corrupta, confusa, nullius sensus lectio, ideo adnixus ipsum utcumque restituere ita lego, *οὐ δεῖ κατηγορεῖν*, &c. ad usque *καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ* pro *ὡς μὲν ἀνωτάτω, καὶ κατωτάτω, οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω μέν τοι ὑπὲρ κεφαλῆς, ὅθεν ἂν τὸ μὲν εἰς ἄπειρον ἄγειν ὂν μηδέποτε φανεῖσθαι τοῦτο ἡμῖν, ἢ τὸ ὑποκάτω τοῦ νοηθέντος εἰς ἄπειρον ἅμα ἄνω τε εἶναι.* Videtur enim Epicurus aliud nihil heic loci cavere, quam ne nobis voces *sursum*, ac *deorsum*, seu *supra*, ac *infra* imponant; quasi aliquis terminus sit alterutri regioni præfixus, Universumque adeo infinitum non sit; ut contingeret, si qua parte aliquid est supra, dατατur aliquid supremum, si qua infra, aliquid infimum. Inter additiunculas vero ad interpretationem factas Mundorum aliorum cogitatorum memini, quod ille loquatur de hominibus aliis, qui secundum eandem quasi lineam constituti sic millies, milliesque occurrant, ut constituti sursum [in aliis videlicet Mundis] pedes habeant versus nostra capita; & constituti deorsum habeant capita versus nostros pedes. Memini autem & medii Mundi, quatenus ille non, ut in Mundo, ex Plutarcho, agnovit medium, ita agnovit in Universo; ut & jam ante notavimus, & infra rursus, ubi de terra dicendum erit, attingetur.

V. 42. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ἀτόμους. Cum Epicurus hoc loco dicit atomos esse æqui-veloceis, supponit jam dictum esse eas veloceis; id præstitum autem adnotavimus, de simulacris cum ageremus.

V. 44. Adnoto interim, videri fuisse legendum potius *αἱ βαρεῖς*, quam *τὰ βαρέα*, quod ad *ἀτόμους* vox referatur; ac eadem de causa statim *αἱ μικραὶ*, quam *τὰ μικρὰ*, & *ἔχουσαι*, quam *ἔχοντα*. Expungo autem voculas *μικρῶν καὶ*, ante vocem *κούφων*, quod illo membro fiat solum comparatio gravium cum levibus, & reservetur in sequenti comparatio parvorum cum magnis. Quod vero aliquanto post suppleo illud, *τῇ ταχύτητι διαφέρει*, facio, ut phrasi suus sensus constet, & iis, quæ præcedunt, consequunturque cohæreat. Sic statim pro *ἂν κατίσχῃ ἑκατέρων* suppleo, ac restituo *ἡ ἄτομος οὐκ ἂν κατίσχῃ ἑκατέρωθεν*, ac simul pro *σχήσειν* lego *σχήσει*, quod hinc solum posse haberi videatur, qui ab Epicuro intenditur sensus. Quippe cum nihil aliud videatur voluisse, quam, quomodocumque atomus per inane immensum feratur, hoc est, seu deorsum propria gravitate, seu sursum, aut oblique, & ad latera præ occursu, ac retusione, æquivelociter semper ferri, nec viam mutare, donec nihil deinceps occurrit, quod ipsam deflectat.

V. 5. Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις. Agit posteriore loco Epicurus de æqui-velocitate in ipsis concretionibus. Suppleo autem heic particulas *μὴν καὶ* ex ipsis MSS. & quod sequitur paulo post *κατὰ τὸν*, &c. ad usque *ἕως ἄν*, lego, ut possum, pro *καὶ κατὰ τῶν ἐλαχίστων συνεχῆ χρόνον, εἰ μὴ ἐφ' ἕνα κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ πυκνὸν ἀντικόπτωσιν.* Nempe ex hujuscemodi qualicumque restitutione unà cum factis ad interpretationem additiunculis, videtur posse quispiam sensus, saltem non omnino alienus ab instituto elici, cum alioquin nescias, quo sit emergendum. PAG. 17.

V. 14.

ϒ. 14. Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾷν. Hactenus fuit tractatio generalis de atomis, earumque qualitatibus, ac simul de iis, quæ per ipsas rebus concretis accidunt, deque consequente ad illas alteratione, mixtione, generatione, corruptione, & aliis, quæ intercurrerunt. Nunc quia in ipsis rebus concretis nihil est admirabilius, quodque nosse magis intersit, quam natura animæ, idcirco ad illam declarandam Epicurus transit. Et quantum quidem hac in re Philosophi omnes desudaverint, argumento esse potest multitudo illa, ac varietas pæne innumerabilis opinionum, quarum plerisque recensitis: *Harum sententiam*, inquit Cicero, *quæ vera sit, Deus aliquis viderit; quæ verisimillima, magna quæstio est.* (I. Tusc.) Cum vero hoc loco sit solum de ea, quæ Epicuri fuit, dicendum, prænosse oportet, cum teste Lactantio inextricabilis sit quæstio: *Idem-ne anima, & animus sit?* (lib. de opif. 18.) Epicurum sic distinxisse, ut quam dicimus animam, voluerit fusam per totum corpus, quem vero animum, seu mentem, sedem habere in pectore. Id videbitur aliquanto post; sed ecce interim ut Lucretius ita distinguat, ut animum pro mente usurpet:

(lib. 3.) *Primum animum dico, mentem quam sæpe vocamus.*

& loquatur de anima, tanquam de re per corpus universum fusa.

(lib. 1.) *Cetera pars animæ per totum dissita corpus*;

conjunctim autem, sic efferat:

Unde animæ, atque animi constet natura, videndum.

Et rursus:

(lib. 3.) ——— *Animi natura videtur,*
Atque animæ claranda meis nunc versibus esse.

ϒ. 16. ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι. Cum quatuor quædam præcipua sint, quæ Epicurus de animæ natura universe tradit; primum est, quod illam corpoream, immo corpus facit. Neque vero hoc hisce modo verbis, sed postea quoque expresse habet; cum, postquam nihil esse incorporeum præter solum inane dixit, pergit, *illos non sapere, qui animam dicunt incorpoream, quoniam si hujusmodi foret neque agere, neque pati posset, cujus tamen oppositum experientia convincitur.*

ϒ. 17. λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Alterum heic indicatur caput, quo Epicurus declarat se animam quidem corpus dicere; sed corpus nihilominus, quod eximiæ sit tenuitatis. Eandem vero rursus statim post commendat, spectareque huc potest, quod aliquibus interjectis, Laërtius addit Epicurum aliis in locis dicere, conflatam esse animam ex atomis lævigatissimis, rotundissimis, nec multum diversis ab iis, ex quibus est ignis. Interpretor vero τὸ ἄθροισμα, *animalis massam, quam solemus vulgo appellare corpus*; quoniam tametsi anima admittatur esse corpus, non ideo tamen animal definit dici compositum ex anima, & corpore; quatenus anima propter tenuitatem habetur quasi incorporea; & reliqua massa propter crassitudinem appellatur κατ' ἐξοχὴν corpus.

ϒ. 18. πνεύματι θερμοῦ, &c. Tertium heic insinuatur caput, quo Epicurus contendit, tametsi corpus animæ tenuissimum sit, non minus tamen esse mixtum, compositumque ex diversis rebus. Isthæc autem verba sic interpretor, ut τοῦ πνεύματος nomine intelligatur tum quidpiam ventosum, tum quidpiam aëreum; quo, cum τὸ θερμὸν intellexerimus quidpiam igneum, habeamus tria illa, ex quibus, & quarto innominato, de quo agit posterius [dum animam dicit habere in se uberrimam sentiendi causam] habeantur omnia, ex quibus vult corpus animæ, texturamve ejus tenuissimam constare.

ϒ. eod. τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι. Postremum heic est, quod Epicurus suggerit animam ita ex istis quatuor diversis naturis constare, & mixturam adeo perfecte temperatam evadere, ut inde fiat una quædam, eaque, ut jam dictum, tenuissima substantia; quæ per totum corpus animalis fusa, tum ab ipso contineatur, tum sit illi causa salutis, & earum, quas illico post vocat facultates, passiones, faciles motiones, &c. Quo loco ob hanc enumerationem legendum censui δηλοῦσι pro δῆλον, uti & statim ὧν λοιπῶν pro simplici ὧν, quod hic exigat perspicuitas phraseos, ac sint insuper quædam alia, quæ a Lucretio in argumentum adducuntur.

ϒ. 28 ταύτης. Vocem addo ex MSS. uti & postea ex recentiore, cumque ipso Aldobrandino κέκτηται lego pro δύναται, ac statim rursus κατὰ δὲ τὴν pro κατὰ τὴν, ita exigente necessitate sensus. Hoc interim loco Epicurus eandem prope dicit, quam Aristoteles sententiam, dum exaggerat, *non esse animam solam, quæ sentiat, sed ipsum esse compositum.* (1 de an. & al.) Simile est nempe, ut dum dicimus non manum solam, non calamum solum, sed utrumque simul scribere; tametsi manus calamum præparet, ac moveat, & calamus agere quidpiam absente manu non valeat. Hinc Lucretius:

Quod superest, si quis corpus sentire renutat,
Atque animam credit permixtam corpore toto
Suscipere hunc motũ, quem sensum nominitamus, &c.

ϒ. 41. Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς. Declarat subinde Epicurus, quemadmodum anima perseverante in corpore perseveret in eo sensus, excedente vero excedat; & quemadmodum corpore vicissim exsoluto, existimet ipsam exsolvi, ac nullam amplius facultatem, ne dum sentiendi, obtinere. Lego autem ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς pro ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχὴ, quod sensus videatur casum absolutum manifeste exigere; ac simul ut statim adiiciatur particula καὶ τοι, & tam ipsa, quam tria sequentes quasi parenthesi conclusæ habeantur.

ϒ. 43. ξυναπόλλυται ὀξὺ, &c. ad usque τὸ δὲ λοιπὸν pro ξυναπόλλυται τὸν στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐάνπερ διαμένῃ ὀξὺ τὴν αἴσθησιν. Secus scilicet non apparet, qui valeat congruus exprimi sensus; nisi forte aliunde, ceteris, ut se habent, relictis, legatur, ἐν ᾧ περ διαμένῃ, τὸ ὀξὺ τῆς αἰσθήσεως; quasi hinc intelligatur vis sentiendi præcipua, qualis in corde, aut in cerebro est, qualisque exinde diffunditur in ceteras parteis.

ϒ. 57. Τόδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις. Laërtiana hæc verba, quæ post duas sequenteis voces, ἀλλὰ μὴν habentur, ipsis antepono; ut quasi appendix superiorum sint, & sensus relinquatur planus; qui alioquin propter hæc, aliaque post adhibita, ipsique Laërtio haud necessario tributa satis perturbatus evasit; cum propterea effectum sit, ut constructio nunc pro relatione Laërtii, nunc pro loquotione Epicuri visa fuerit instituenda. Hinc statim post lego συγκεῖται, quasi scilicet Epicuro pergente loqui, pro συγκεῖσθαι.

ϒ. 2. οὐ πολλῷ τινι. Ita lego cum negatione, quæ haud-dubie hinc excidit; nisi excidisse malis voces τῇ λεπτομερείᾳ, quæ tamen frustra repeterentur. Videlicet voluit quidem Epicurus admitti quasdam alias atomos præter igneas ad contexturam animæ, ut jam ante deduximus; ac quatenus saltem maxima ex parte eas esse rotundissimas, & lævigatissimas censuit, non potuit sane eas habere multum diversas ab igneis, quas una cum Democrito taleis esse admiserit. Quip- (PAG. 18.)

 pe sen-

1. de an. 2. pe sententiam Democriti apud Aristotelem fuisse legitur πῦρ τε, κ̀ θερμὸν ψυχὴν εἶναι, ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων, κ̀ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ πῦρ, καὶ ψυχὴν εἶναι. *Esse animam ignem, caloremque; existente enim infinitâ figurarum, atomorumque varietate, ignem, animamque ex sphericis esse.* Ac rursus postquam docuit animam, ac mentem, sive animum esse eandem rem, *constantem ex primis insectilibus, varieque figuratis corporibus*, & dixit *omnium figurarum comparatissimam ad motum esse sphericam*, prosequitur τοιοῦτον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τὸ πῦρ, *talem mentem, ignemque esse*.

Ѱ. 4. Καὶ τὸ μὲν τὸ ἄλογον αὐτῆς. Locus hic est, in quo Epicurus discrimen inter animam, & animum, seu mentem statuit, assignando utrique suam sedem; cujus occasione lego statim παρέζεται pro παρεζαβρεῖ, sive, ut MSS. habent, παρεζαρθρεῖ, quibus ex vocibus nullam expresseris non incommodam significationem. Ac posset quidem forte legi παρίδρυται ob locum Plutarchi statim referendum; attamen verbum παρέζεται & commodum est, & immutatione legitur minore.

Ѱ. 7. ὕπν☉ τε γίνεται pro ὕπνον τε γίνεσθαι, ob rationem videlicet redditam circa præcedentia. Statim autem pro εἶτα συμπιπτόντων τῶν, lego ἤτε κ̀ συμπιπτόντων τινῶν, ac post vocem, τοῖς διεσπαρμένοις addo τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συντεραττόντων, quod epicurea sententia, quatenus est apud Lucretium, expressa ita exigat. Ea vero ut plene cognoscatur, ille imprimis ita proponit:

lib. 4. *Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem Irrigat, &c.*

Ѱ. 12. Τό τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται. Manifesta heic fit Epicuri de deciduo ex toto corpore semine sententia. Lego autem φέρεται καὶ τῷ γε δεῖ pro φέρεσθαί γε δεῖ, quia cum obiter verbum δεῖ servet Epicuri loquentis vestigium, copulari ipsi inepte videtur regimen tum antecedentis, tum insequentis modi infiniti; planiusque est longe, ut sententia verbo φέρεται definiatur [quo absolute scilicet intelligamus defluere, confluereque semen ex universo corpore] ac tum ex ea deducatur [idque adhibitis particulis καὶ τῷ] semen igitur per corpus sic penetrans haberi posse quodammodo, seu quasi aliquid incorporeum. Hac proinde de causa lego non τὸ ἀσώματον, sed τό πως ἀσώματον, ac tanto magis, quanto statim adhibetur quasi correctio ex declaratione illius, quod non *quodammodo*, sed *per se*, sive absolute incorporeum est.

Ѱ. 13. Λέγω δὲ pro λέγει γάρ. Etenim cum ea, quæ sequuntur, καθ' ἑαυτὸ γὰρ, &c. [ubi vice versâ lego γὰρ pro δὲ, ut particulis hisce commutatis] cum ea, inquam, ad Epicurum loquentem haud-dubie pertineant, videntur & ista, quorum occasione illa subiiciuntur, ejusdem esse, non vero Laërtii; quod proclive fuit credere legentibus λέγει pro λέγω, levi factâ immutatione. Pro ipso autem νοηθέντ☉ ἂν, lego, νοηθέντ☉ ἀσωμάτου, tum quia vox νοηθέντ☉ non potest commode referri ad præcedentem ὀνόματ☉; quatenus non nomen, sed res est, quæ intelligitur [unde & mox subiicitur, οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον] tum quia illud, quod intercipitur, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ, manifeste insinuat rem eo nomine significatam subjectum iri; tanquam eò tendente sententiâ, ut intelligamus, habitâ semel prænotione inanis, tanquam rei omnino incorporeæ [intactilis videlicet, & mutuo se cum corporibus, etiam compactissimis penetrantis] quidquid deinceps aut non facile, sensibiliterque percipitur tactu [ut aër] aut facillime corpora compacta pervadit [ut spirituosa illa substantia, in qua vis seminis consistit, quæque sola proprie intelligenda est defluere ex omnibus partibus] id quoque solere analogiâ quadam incorporeum appellitari.

Ѱ. 25. Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογίσματα περὶ ψυχῆς. Epilogus hic est eorum, quæ Epicurus de anima disseruit. Interpono autem illud τε καὶ, quod ibi sit quasi alterum membrum epilogo connexum, & copulâ tamen suâ destitutum. Ac statim pro εἰς τὸ κατὰ μέρ☉, lego εἰς τὸ τὰ κατὰ μέρ☉, quod εἰς τὸ scopum significet, qui sit ἐξακριβοῦσθαι τὰ κατὰ μέρ☉.

Ѱ. 35. Τοῦ σώματ☉, ὥσπερ, &c. ad usque ὑφ' ὡς καθ' ἑαυτάς. Ita scilicet legendum videtur pro σώματ☉ ὡς ἂν εἰς αὐτὰ βεβηκότα, ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς ὁρατοῖς, κ̀ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῖς γνωστοῖς: aliàs quippe nullus videtur elici posse commodus sensus. Profecto vero totus hic locus, cum ex obscurissimis sit, non aliâ ratione videtur posse lucem accipere, quam si ipsum interpretemur duplici illo accidentium genere; quæ vulgo appellant propria, & communia, quæque superius jam vidimus appellari ab Epicuro συμβεβηκότα, κ̀ συμπτώματα, & reddi latine a Lucretio *conjuncta*, & *eventa*. Prætereo autem hasce voces esse valde appositas, cum propria enim eadem sint, quæ inseparabilia habentur, ea merito dicentur conjuncta; & cum communia eadem, quæ separabilia, ea merito dicentur eventa. Prætereo & allatas illas ex Lucretio definitiones præclare quadrare ad porphyrianas, & vulgareis illas, juxta quas habetur non posse quidem proprium, at posse tamen commune accidens *subjecto adesse, & abesse citra subjecti corruptionem*. Prætereo tandem nihil morandum, quod propria rigidiore quodam, ut loquuntur, sensu usurpentur in Scholis; Epicuro enim satis est, si isthæc, quæ vocat propria accidentia, ejusmodi sint, ut seu ad primum, seu ad secundum, seu ad alium modum pertineant, ex eorum constante aggerie agnoscatur corpus constanter retinere eandem naturam.

Ѱ. 39 ὑφ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπέχοντα pro ὡς ὑφ' ἕτερα τὰ προϋπάρχοντα. Nempe cum sint primum quatuor membra eorum, quæ Epicurus ab hisce accidentibus, ut puta figurâ, colore, magnitudine, gravitate, & similibus reiicit; non possunt tria reliqua incipere per ὑφ' ὡς, hoc vero ipsis interjectum per ὡς ὑφ'. Deinde cum ea, quæ heic possunt incorporea intelligi, sint aut texturæ quædam subtiles, qualis ex ante-dictis, est spiritus semineus; aut denominationes externæ, quale pene non multo post describitur ab Epicuro tempus, quod ex Empirico habuit incorporeum; aut accidentia etiam communia, quæ ipsa, ut & ista quoque, quatenus corpora non sunt, haberi possunt incorporea, quod & Alexandro, & aliis insolens non est; cum ea, inquam, superveniant potius, quam præexsistant in corpore; idcirco videtur ἐπέχοντα potius, quam προϋπάρχοντα, legendum. Obiter porro notum est, quod heic dicitur ista accidentia non esse, καθ' ἑαυτὰς φύσεις, *naturas per se*, idem esse cum eo, quod habet Aristoteles, cum de iisdem loquens: οὐδὲν αὐτῶν, inquit, ἐστὶ καθ' αὑτὸ πεφυκὸς, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, *nullum ipsorum est a natura comparatum, ut per se sit, neque ut a substantia separari possit*; docens proinde solam substantiam, quam in corporibus maxime agnoscit, esse separabilem, atque exsistentem

per

Digitized by Google

per se; solamque propterea, non modo τὸ πρώτως ὂν, *primario ens*, sed etiam τὸ ὄντως ὂν, *vere ens* habendam.

V. 42. ἐκ τούτων pro μὲν τούτων. Nimirum particula μὲν tam videtur superflua, quam ἐκ necessaria ad exprimendum sensum. Rem autem sic interpretor, ut subiiciam corpus obtinere propriam, specialemque, seu speciei suæ naturam ex aggregatione omnium hujuscemodi accidentium; postquam suppositum est ea nihil esse aliud, quam aliquos certos sese habendi corporis modos; hoc est, magnitudinem, v. g. dici inesse corpori, quatenus eo modo se habet, ut partium ejus quælibet extra aliam sit, aliumque locum occupet, sicque ex omnibus coadunatis fiat corpus extensum. Figuram, quatenus illius partes extimæ eo modo comparatæ sunt, ut aliæ depressæ, aliæ eminentes sint, aliæ complanatæ, aliæ tornatæ, &c. Colorem, quatenus particulæ, ex quibus superficies contexitur, eo modo figuratæ sunt, ut tali modo reflectentes lucem in oculum, talem coloris speciem exhibeant. Calorem, quatenus corpuscula habet, quæ evibrate in lignum, carnem, aliòve subeant, penetrent, diducant, discutiant, exsolvant. Saporem, quatenus corpuscula continet, quæ in texturam linguæ subeuntia, aut ipsi accommoda demulceant, aut incommoda lacerent, atque ita de ceteris, ut potest uberius intelligi ex superius dictis.

V. eod. ἰδίαν pro ἀΐδιον. Ita videtur heic, & deinceps aliquoties commutanda vox; quòd non de natura corporis æterna, qualis nulla sit inter res concretas, agatur; sed de propria, atque speciali, qualem Epicurus resultare vult ex aggregatione propriorum, sive specialium accidentium. Et quamvis ista accidentia legantur postea ἀΐδια, eadem nihilominus facienda videtur restitutio; quod tametsi forte liceret interpretari *accidentia perpetua*, sive *perseverantia* [intellige quantum durat ipsum corpus] vis tamen voci fieret, quæ rei æternæ, seu durationis principio, ac fine carenti significandæ est destinata. Prætereo autem rem totam consentire cum definitione illa individui, quæ e Porphyrio traditur, cum
In Isag. c. 2. *individua*, inquit, *dicuntur*, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τινὸς ποτε τὸ αὐτὸ γένοιτο, *quod unumquodque ipsorum constet ex ejusmodi proprietatibus, quarum aggeries reperiri in ullo alio nunquam valeat*. Quæ planum est epicureæ huic sententiæ accommodari, uti & vulgarem enumerationem hujusce modi proprietatum:

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus.

quas ad Socratem, v. c. ita referunt, ut quales simul omnes reperiuntur in Socrate, tales simul omnes reperiri in alio nullo homine possint; unde & censeantur constituere individuam, seu propriam, specialemque Socratis naturam. Prætereo rursus, quod de individua, specialive natura heic dicitur, idem proportione esse de communi, universalive dicendum; cum ut Socrates habet singulareis proprietates, quibus discernatur a ceteris hominibus, ita habeat homo universe spectatus, quibus discernatur a ceteris animalibus; & animal generatim acceptum, quibus discernatur a ceteris viventibus; atque ita porro de omnibus aliis.

V. 42. οὐχ' ἕτερον τί μὲν pro ἕτερον τ' εἶναι: Ac statim ἤτοι τῶν καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συνῆ ἔκ τινων ἐλαττόνων pro ἢ τῶν τοῦ ὅλου μεγεθῶν, τοῦ ἢ τινος ἐλαττόνος ὄν. Et rursus statim ἰδίαν pro ἀΐδιον. Ita scilicet restituendum videtur, ad exprimendum sensum aliquem, ipsumque non incohærentem.

V. 50. τοῦ σώματος κατηγορίαν. Interpretor *denominationem* non simpliciter *corporis*, sed *talis corporis, quod in certo rerum genere habeatur*; quoniam totum illud est simpliciter corpus ex natura corporea atomorum, seu principiorum, ex quibus tanquam partibus componitur; at vero prout illi accedit aggeries accidentium hujusmodi, tunc habet, ut sit tale corpus, & lapis quidem, potius quam metallum; planta, quam animal; equus, quam leo; Socrates, quam Plato, &c. Quod si quis obiiciat, fore igitur differentiam inter corpora accidentalem solum, si differant solum per accidentia hujusmodi; respondebitur, fore accidentalem quidem, quatenus accidens opponitur substantiæ, at non fore, quatenus opponitur essentiæ; censebuntur enim talia accidentia esse suo cuique corpori essentialia; & maxime quidem, cum respondenda sint interrogantibus, quid sit tale corpus. Quærenti quippe, v. g. quidnam ignis sit, seu quæ sit essentia, naturave ignis; quid aliud respondeas, quam esse ignem corpus summe calidum, lucidum, sursum nitens, &c. quid aliud quærenti, quid sit equus, quam corpus sentiens, seu animal quadrupes, solidipes, hinniens, generosum, velox ad cursum, &c. Nam & quamvis dicas esse aliam præterea essentialem differentiam, quæ naturam constituat, licet ea nobis sit incomperta; excipietur, tum illam quoque non posse esse, nisi accidens, sive aliquid, substantia, corpusve non sit; tum homines loqui de rebus, ipsasque & denominare, & in certa genera distribuere pro modulo ejus notitiæ, quam de natura, essentiave uniuscujusque rei habent.

V. 53. ἴδια παρακολουθεῖν, &c. ad usque ὥστε δὴ pro ἀΐδιον παρακολουθεῖν οὔτε ἐν τοῖς ἀοράτοις, καὶ οὔτε ἀσώματα. Hariolandum nempe heic præsertim fuit, ne & immutatio nimia fieret, & sensus remaneret nullus. Quæ exempla autem interpretando adhibita sunt, ea suppeditata ex parte a Lucretio fuerunt, ubi eventa definiit:

——— *quorum*
Adventu manet incolumis natura, abituque.

Utcumque sit; addo præterea ad interpretationem illa, quæ & cohæsionem cum superioribus, & sensum totius sententiæ luculentiorem facere possint.

V. 57. καὶ pro κατὰ. Ac statim ἰδίων pro ἀϊδίων. Et rursus παρακολουθοῦν τὸ ἄθροον ἑκάστοις pro παρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου ἕκαστα. Ac præterea semel, iterumque, & tertium ἰδίων pro pro ἀϊδίων. Et ταῦτα καὶ τὰ pro πάντα τὰ. Et ἰδίως pro ἀϊδίων. Scilicet necessitas sensus videtur ita exigere; saltem si aut nacti, aut subodorati interpretando aliquem sumus. Ut taceam non esse, cur in his hæreamus, quæ ejusmodi sane sunt, ut aut Epicurus, aut interpolator aliquis videri ταυτολογεῖν possit.

V. 19. Καὶ μὴν καὶ τό γε δεῖ. Occasione eorum, quæ sunt de eventis præmissa, subdit Epicurus speciatim aliquid de tempore, quasi eventorum præcipuo, seu quod sit omnibus quasi superveniens eventum. Lego autem τό γε δεῖ pro τό γε δὴ [habet Aldobrandinus τὸ δέ γε δεῖ] propter regimen consequentis modi infiniti. PAG. 19.

V. 22. τὰς τῶν βλεπομένων pro τὰς βλεπομένας. Nempe προλήψεις intelliguntur, non quæ conspectæ ipsæ apud nos sint, sed quæ sint rerum apud nos conspectarum. Et aliquanto post τούτῳ pro τοῦτο, id demonstrante adverbio συγγενικῶς.

Ac

Ac rursus *κατ' ἀυτȣ̃* pro *καθ' ἑαυτȣ̃*, quod nulla enunciatio fit, quam tempus de seipso, sed quam de ipso homines faciant.

V. 38. *Φησὶ δὲ καὶ ταῦτα καὶ ἐν τῇ β τῶν περὶ Φύσεως* pro *Φησὶ δὲ καὶ ἐν τῇ β τȣ̃το περὶ Φύσεως.* Nimirum heic *ταῦτα* ie incongruo est loco. Notandum vero, quod laërtiana hæc verba intersita non sint in sequenti periodo, argumento esse posse, quod neque intersita fuerint, quæ ab usque fere Initio Epistolæ adnotata sunt; verum illa fuerint, perinde ut hæc, antecedentibus attexta.

V. 41. *Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις τὲς Κόσμȣς*, &c. Resumit hoc loco Epicurus, quod superius dicere de Mundis occœperat, cum est fabulatus esse infinitos. Docet autem primum, ut ii procreentur eâ proportione, qua & minores concretiones, quas observare apud nos licet [ubi quod lego *ταῖς θεωρȣμέναις*, idcirco facio, quod planius videatur, quam si legamus *τοῖς θεωρȣμένοις*, tametsi sic quoque legi nihil vetat] atque ita quidem ut Mundorum quisque illic seorsim ab aliis per ipsam inanis immensitatem formetur, ubi contingit concursum fieri multitudinis congruæ atomorum; dum ob mutuam implicationem, & aliis alias compellentibus, circum-volutiones, vorticesve creantur, ac variæ interim partes secernuntur, ex quibus sensim conformatis, ac sese in loca idonea, partim versus imum, partim versus summum recipientibus, cohærens ex omnibus moles, quæ Mundus vocetur, consurgat.

V. 48. *Δῆλον ȣ̃ν ὡς καὶ Φθαρτȣ̀ς Φησὶ τὲς κόσμȣς.* Ut Epicurus oriri Mundos, sic interire voluit; neque Laërtius abs re hæc verba, quasi consequutionem effert, cum illa mox præcesserint, *καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα*, *ac iterum dissolvi omnia;* quo minus ferri potest mendum, quod in plerosque Codices irrepsit, dum vice *Φθαρτȣ̀ς*, exhibent *ἀφθάρτȣς*. Addo porro statim voculas *Φησὶ δὲ* ut tres, quæ sequuntur, *καὶ ἐν ἄλλοις*, cum iis, quæ præcedunt, cohæreant; neque relatæ ad consequenteis, pergant omnia confundere.

V. 52. *Ἔτι τε.* Hæc, quæ sunt Epicuri verba, immediate repono post laërtiana *καὶ ἐν ἄλλοις*, ac remitto inferius illa, *τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι*, quod intempestive heic interseratur, omniaque conturbent. Eandem ob causam verba illa, *ἐν τῇ ιβ' περὶ τούτȣ Φησὶν*, quæ illico interseruntur post vocem *ἀυτοὺς*, præmissis vocalis *τοῦτο δὲ*, repono post vocem *ἔχειν*. Hoc scilicet modo, quæ ille de variis Mundorum figuris voluit dicere, ut cum superioribus, sic & inter se, absque confusione cohærent. Cum verborum porro horum occasione videretur esse hoc loco de figura Mundi agendum; quia tamen alia, eaque uberior sub initium Epistolæ ad Pythoclem sese offeret, idcirco res est eò differenda; & vel eo quidem nomine, quod Epicurus in hoc argumento adhæreat suo *ἐνδέχεται*, *contingens est*, uti & in aliis, de quibus in eadem Epistola agitur, & quæ contendit posse pluribus modis fieri; secus ac vulgo cetera, de quibus præsertim in hac agitur, quemadmodum illic perspicue præfatur. Adnoto jam solum, quod heic loci statuit non posse Mundo omnigenam, seu varietatis infinitæ figuram competere, ex eo præsertim esse videri, quod respiciat ad eandem causam, ob quam pronunciavit superius non esse atomorum figuras infinitas numero, quod infinitæ exprimi in magnitudine finita non possint.

V. 59. *Καὶ μὴν καὶ.* Hasce voculas pro Epicuri more, translatis huc verbis, de quibus jam monui, præfigo. Ipsis vero addo, subjungoque ista, *ὡς συγγενῆ οὖσαν, ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ*, quod imprimis duæ illæ voces *ὡς συγγενῆ* repositæ exstent apud Lambinum scribentem in Lucretium, &, ut verisimile quidem est, ex alicujus MS. fide. Ac deinde, quod ceteræ congruere isti loco faciant ea, quæ de animalibus subiiciuntur, cum dicere alioqui nequeas quid sibi ea velint, aut quorsum intrusa huc sint. Quod ad interpretationem vero addo *terram aëri*, quod congenea sit, *oneri non esse;* id ex verbis Lucretii mox afferendis desumptum est. in lib. 5.

V. 61. *Οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα*, pro *οὐδὲ τὰ ζῶα.* Scilicet propter cohæsionem, causamque subjectam. Addo vero statim, *οὐδὲ προσπεπτωκότα ἀπὸ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃*, quoniam & hoc deest, ut comparatio integra sit, & Lucretius id ipsum suggerit, dum ait: lib. 5.

Nam neque de cælo cecidisse animalia possunt. Quod autem etiam ad interpretationem addo, *non fuisse animalia in illa spatiorum infinitate formata, ut deinceps in Mundum jam perfecta deducerentur; neque in cælo elaborata, ut delaberentur exinde in terram;* id tum facit, ut sensus cum iis, quæ sequuntur, cohæreat; tum comparationis scopum declarat, quatenus intelligitur non fuisse terram pari modo in ipsa spatiorum infinitate procreatam, ac deinceps deductam in Mundum; tum a Lucretio quoque suggeritur, ut non multo post referetur.

V. 2. *Ὡς ἐν τῷ μὲν τοιȣ́τῳ* pro *ὡς μὲν τῷ τοιȣ́τῳ, καὶ ȣ̓κ ἄν.* Ita nimirum sententia congruit, quæ secus partim perturbata, partim etiam repugnans ipsi scopo efficitur. Statim autem post repono voces *ἐμπεριειλῆφθαι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι*, quod & reponendas necessario sensus demonstret, & vox *ἐμπεριειλῆφθαι*, quæ consequitur, eas præexigat. Quod mox lego *ἐπὶ τῆς γῆς* pro *ἐπὶ γῆς*, non refert multum admodum; adnoto tamen additamentum ad interpretationem factum declarationem continere, quæ heic supprimitur, & a Lucretio tamen insinuatur. PAG. 20.

V. 10. *Ἀλλὰ μὴν ὑπολη‹π›τέον καὶ τὴν Φύσιν*, &c. Videtur voluisse Epicurus heic attingere propagationis rerum causam, ac eam præsertim, quæ viventium est, ut admirationem, quæ nos propter illam, propterque membrorum structuram jure percellit, extenuaret. Lego autem V. 16. *μετὰ μείζȣς χρόνȣς τȣ̃το ἀποπεραίνειν*, pro *περιόδȣς, καὶ χρόνȣς ἀπὸ τῶν ἀπὸ τȣ̃ ἀπείρȣ*, quod tametsi nimia procul dubio licentia sit ex vocibus *περιόδȣς καὶ*, facere *κατὰ μείζȣς* [utcumque ad alias quod spectat, sensibilius quoddam vestigium supersit] nihilominus voces *κατὰ μείζȣς* deesse sententiæ ostendant eæ, quæ succedunt *κατὰ ἐλάττȣς*, & cum constet locum ita esse corruptum, ut nullos ex eo sensus possit exprimi, condonandum sit qualecumque ejus sanandi tentamentum. Neque vero est, quod quis reputet fieri heic quasi posterius membrum, quod aliud nihil sit, quam quædam prioris repetitio; siquidem cum prius innuat, exsistentibus operibus variis, quæ admiranda hominibus parens natura suppeditavit, non accinxisse se æque cito homines ad omnia disquirenda, cognoscendaque; sed his longe citius, illis longe tardius intendisse animum; tum posterius innuit non omnia æque facilis perscrutationis, inventionisque esse; sed cum istis quidem exiguum tempus satis sit, illis prolixum necessarium esse.

V. 19. *Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα.* Quod heic subiicitur de nominibus, quæ naturâ sint ab ipso initio,

initio, & posterius tamen apud varias Genteis communis usus effecta sint, consequutio est quasi quædam ad illud, quod præmissum est de iis, quæ non sunt apud homines, nisi procedente tempore persecta. Cum sit autem posterior pars contextus præsertim corrupta; idcirco

℣. 27. videtur legi posse, *κὴ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλῶσθαι*, pro *συντομωτέρως δηλωμένας*, quoniam ea, quæ significantur, res ipsæ sunt, non vero significationes, quales intelligerentur legendo *δηλωμένας*, quasi referendo ad vocem *δηλώσεις*, utcumque MSS. habeant, etiam quasi eodem respiciendo *συντομωτέρας*. Quod vero legam *δηλῶσθαι*, cum legi posset *δηλώμενα*, facit copulatio magis naturalis cum verbo *γενέσθαι*. At statim post lego, *ἀσφέροντας πρὸς τὺς μὴ συνειδότας* pro *εἰσφέροντας τὺς συνειδότας*. Et rursus statim, *φθόγγυς, κὴ τὺς μὲν ἀναγκασθένlας* pro *φθόγγυς τὺς ἀναγκ*; ac iterum mox, *πλείστην συνήθειαν* pro *πλείστην αἰτίαν*, ut sensus quispiam congruus, qui alias sit nullus, inde eliciatur.

℣. 35. *Καὶ μὴν κὴ ἐν τοῖς μετεώροις*. Aggreditur hoc loco Epicurus ut eximere animos a terroribus, qui incuti solent tum ex inspectione aliquarum rerum sublimium, tum ex auditione fabularum de Inferis, ita propalare insigneis errores, quod Mundus non sit initio a Deo constitutus, quod ab eo porro non gubernetur, quod animus noster non supersit a funere. Quoniam vero hoc postremo errore jam ante rejecto, reiiciendi hoc loco duo priores sunt, pervidendum prius, si quid attinet ad restitutionem contextus. Initio autem prætereo quid *Μετεώρων* voce heic significetur, cum & res superius declarata sit, & vel ex facta ad interpretationem additiuncula abunde innotescat. Innotescit vero etiam ex ea, quæ ad voces *φορὰν, κὴ τροπὴν*, & ceteras, quid per ipsas intelligatur.

℣. 44. *Λυπηρῶ ἅμα*, &c. ad usque, *καλὰ βύλησιν* pro *λυπηρὰ* [alias *πῦρ*] *ἅμα ὄντα συνεστραμμένην τὴν μακαριότητα κεκτημένα*. Nisi scilicet aliqua hujuscemodi restitutio fiat, nihil erit sensus, quod inde elicias. Quod idem dicendum circa id, quod paulo post lego, *ἐξ ὧν μηδ' ὑπεναντίαι γίνωνται*, pro *ἐὰν μηδ' ὑπεναντίαι ἐξ αὐτῶν*.

PAG. 21. ℣. 58. *Καὶ τὴν ὑπὲρ*, pro *κὴ ὑπὲρ*, ita habentibus MSS. & sic exigente concinnitate sensus. Non longe post *ἐντεῦθεν*, pro *ἐνταῦθα*, quod sensus satis manifestat. Et mox interpono vocem *μάλιστα*, ut sit aliqua sententiæ cohæsio.

℣. 3. *πως τούτοις*, &c. ad usque, *Ἄλλως πως ἔχειν* pro *πρὸς τὴν εἰς τοῦτο ἀκρίβειαν*. *Ἔτι τε ἐ' τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι, κὴ τὸ ἐνδεχομένως κὴ*. Nempe, si lubeat aliquem sensum, & ipsi quidem loco non incongruum expiscari. Discerno autem illa tria *Πλεοναχῶς εἶναι, Ἐνδεχομένως εἶναι, Ἄλλως πως ἔχειν*, ut intelligamus fuisse familiareis Epicuro voces circa solutionem quæstionum, de rebus præsertim sublimibus institutarum; quippe qui nunquam uni causæ redditæ sic institerit, quin reddi posse alias censuerit. Discerno etiam quasi effatum alterius generis illud, *Ἄλλως μὴ εἶναι*, &c. ut intelligamus præter illa, quæ erant Epicuro quasi dubitabilia, multisve modis explicabilia, fuisse quoque alia rata, constantiaque, & de quibus dici non posset, quod esse, aut fieri alio modo possent; ut habetur initio statim Insequentis Epistolæ. Nempe ex hoc genere esse voluit, quod heic ait, *Μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ*, &c. Quod non multo post lego, *κὴ γὰρ ταῦτα* pro *κὴ τοῦτο*; ob evidentiorem cohæsionem facio.

℣. 16. *Τάχα δ' κὴ πλείους*. Ita scilicet magis congrue legit Aldobrandinus, quam quod alii *τὰ χαλεπὰ, κὴ πλέιως*, vel etiam *κὴ πλεῖα*. Lego autem statim *δύναται* pro *δύνηται*, aut *δυνήσεται*, quoniam planius est; ac repono mox *καλὰ τὴν* pro *κὴ τὴν*, quod id videatur exigere non modo facilitas, sed etiam necessitas sensus.

℣. 24. *Τοιούτων ὥσπερ*, pro *τοιούτων τροπῶν ὥσπερ*. Nempe vox *τροπῶν* paulo ante scripta huc inepte prorepserat. Mox autem *παρ' ἡμῖν* pro *κατὰ μέρος*. Scilicet vocis *κατὰ μέρος* nullus heic sensus, ususve est; at vox *παρ' ἡμῖν* ipsa est, qua Epicurus uti solet, ut manifestum statim fiet, ac uberius etiam insequente Epistolâ, cum sublimia illa, & procul posita explicans, dicit ipsa contingere, non secus ac ea, quæ sunt apud nos, hoc est, in terra, seu hac inferiore, in qua nos versamur, regione contingunt. Legi potuisset *καθ' ἡμᾶς*, sed vox *παρ' ἡμῖν* Epicurea magis. Statim vero *ἀκρίβειαν χρείαν* pro *χρείαν ἀκρίβειαν*. Quippe nisi voces ita transponantur, proclive est sensum præposterum fieri, ut vel ex aliorum interpretationibus patet.

℣. 30. *καταφρονῦντας δ' τῶν ὧδε τὸ μοναχῶς* pro *καταφρονῦντας τῶν ὧδε μοναχῶς*. Videlicet ut sensus constet, cujus etiam gratiâ præmittendum statim fuit, *μόνον δ'* ante illud *τὴν ἐκ τῶν*, &c. cum secus hoc novum quasi membrum constare non posset. Ac rursus statim legendum *ἐν ποίοις ἐςὶν, ἢ ὐκ ἔςιν* pro *ἐν ποίοις ὐκ ἔςιν*, cum alioquin membrum esse mutilum videretur. Et iterum statim *κὴ ἐπὶ τῦτο* pro *κὴ ἐφ' ὅσοις*, cum hac ratione posset sensus satis commodus elici, qui foret alioquin aut nullus, aut plane turbatus.

℣. 43. *Τὰ μακάριά τε*, &c. ad usque *κὴ ἐν τῷ* pro *Ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, κὴ ἄφθαρτα, κὴ ὑπεναντίας ἔχειν τύτοις βυλήσεις, ἅμα κὴ πράξεις, κὴ αἰτίας*. Sic quippe sensus est longe planior, & sententiæ Epicuri jam recitatæ consonantior. MSS. aliunde habent voculam *ἅμα* ante vocem *βυλήσεις*, & quod ad vocem *πάθη* repositam pro voce *αἰτίας* attinet, res esse videtur satis manifesta.

℣. 47. *Καὶ καλὰ ταύτην*, &c. ad usque *κὴ ἐν τῷ* pro *εἴτε καλὰ ταύτην τὴν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβυμένοις, ὥσπερ ὄσαν κὴ αὐτὰς, εἴτε*. Vox certe illa *εἴτε* priore loco posita nihil nisi sententiam perturbat, & quæ habetur posterius abest etiam a MSS. Poterat conversa in *ἔτι* fieri initium sequentis, illiusque tertii membri; verum visa preterea est transponenda, collocandaque ante vocem *αὐτὺς*, tanquam longe magis necessaria ad sensum, quem heic intendisse Epicurus videtur, quemque & ipse alias exprimit, ubi ratiocinatur mortem nihil pertinere ad nos, & Lucretius urget inter cetera illis versibus:

Debet enim, misere quoi forte, ægreque futurum 'st, lib 3.
Ipse quoque esse in eo tum tempore.

Et:

Nec videt in vera nullam fore morte alium se,
Qui possit vivus sibi se lugere peremptum.

Ad vocem *φοβυμένοις* quod spectat, legissem cum Casaubono *φοβυμένας*, quasi relatam ad *τὰς ψυχὰς*, insinuante etiam voce *ὄσας*, pro qua legendum fuisset *ὄντας*, & convertendum *αὐτὺς* in *αὐτὰς*, nisi sensus fecisset satis manifestam synecdochen, subintellectâ voce *ἀνθρώπυς*, quæ etiam manifestius supponitur statim a sequente voce *ὁρίζοντας*.

℣. 50.

Digitized by Google

Ꝟ. 50. *μὴ δόξαις ὀρθῶς ἴσχειν* pro *μὴ δόξαις ταῦτα πάσχειν*. Scilicet ut sensus cohæreat cum eo, quod sequitur, *ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει*. Ut prater Epicuri mentem asla taceam, quod homines ista non patiantur *τὰς δόξαις*. Lego autem statim, *ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν*, pro *ὅθεν μὴ ὁρίζοντας τὸ δεινὸν*, quoniam vox *ὥστε* phrasin congruam; & vox *ὄντως* sensum integrum facit.

Ꝟ. 53. *τῷ εἶναι & ἀδόξαζον* pro *τῷ ἐν καὶ ἀδόξαζον*. Quippe congruos hinc sensus sit, qui alias est falsus, & contradictorius; cum talis perturbatio ax ao, quod illi opinentur, & non recta quidem, ut dictum mox est, consaquatur; & videatur buc respexisse Lucratius, cum hosce versus aliquoties repetiit:

Lib. 4. 3. 6. *Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cacis*
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quę sunt metuenda magis, quam
Quę pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.

Ꝟ. 60. *ὁ τάραχος, καὶ ὁ φόβος γίνεται*, pro *ὁ τάραχος γίνεται, καὶ ὁ φόβος ἐγίνετο*. Siquidem vox *ἐγίνετο* superfluit, incongruaque ast, & MSS. habent *γίνεται* post *τὸ φόβος*. Sic & non longa post *ὅσα φοβεῖ*, pro *καὶ ὅσα φοβεῖ*, quod vox *ὅσα* nihil addat, sed relativa sulum sit *τῶν λοιπῶν παρεμπιπτόντων*. Præterea autem vidati quoqua ad hæc respexisse Lucretiom, cum recitatis mox versibus, hosce, quos etiam aliquando seorsim habet, subiicit:

lib. 2. *Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st*
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturę species, ratioque.

PAG. 22. Ꝟ. 6. *Ταῦτά σοι, ὦ Ἡρόδοτε*. Hæc jam est conclusio totius ad Herodotum Epistolæ; neque ipsa minus, quam reliquus textus sphalmatis laborans. Hinc statim pro vocibus *δυνατὸς κατασχεθῇ*, lego *κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς*, ut sansus eliei congruus possit, qui alias non-nisi datorta, peregreque cohæraat.

Ꝟ. 12. *Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ*, &c. ad usque *καλά τὴν* pro *καὶ γὰρ καὶ καθαρὰν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τοῖς κατὰ μέρος ἐξακριβωμένοις*. Nimirum propter vocem *πολλὰ* legendum ast & *καθαρὰ*, quod ipsi adjectivum sit, & *τῶν ἐξακριβωμένων*, quod patiendi vi illius respondeat. Et posterioris quidem hujus vocis vestigium fuit in MSS. ubi habetur *τῶν ἐξακριβωμένος*. Ad priorem vero quod spectat, commutaturus illam fuaram in vocem *καταληπτὰ*, nisi meminissem non longe ab initio insequentis Epistolæ legi *τὴν τῶν φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν*, ac rursus *ἐκκαθαιρόμενα*, adeo ot visus Epicuras fuerit varbum *καθαίρειν*, quod est *purgare*, sao *mundare*, eo transtulisse, ot essat idam, quod *explicare*, sau declarare aliqoid; quatenus quæstio dum explicatur, veloti purgatur, muodaqua evadit a tanabris, ambagibusqua, quæ veluti sordea commixtæ præstant, ne clara, apertaqua, & qualis in se est, videatur.

Ꝟ. 15. *συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει* pro *συνεχῶς βοηθήσει*. Vocem scilicet *ἑαυτῷ* interpono, ot satis perspicue alioquio deficiautem; & quia in ipsa Epistolæ Præfationa, cui hie epilogus raspondet, habetur, *ἵνα βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται*.

Ꝟ. 18. *καὶ τοὺς τελέως*, pro *ἢ καὶ τελέως*. Nisi enim res ita distinguatur, ut heic agnoscatur quasi alterom mambrum, nihil congrui sensus elicies; oti & nisi statim legatur *ἀναβάντας*, pro *ἀναλύοντας*, qua ax voce nihil exprimi, nisi admodum perturbatum potest.

Ꝟ. 19. *περιοδείων*, pro *περιόδων*. Nimirum & ita habent MSS. editioque Staphani, & vox eodem sensu in Præfatione exstat; & par ipsam melius axprimitur deductio, tractatio, dissertatio, ea omnia complectens, quæ aliqua da re dici possunt; ut valla Epicurus videtur haic innuera.

Ꝟ. 20. *ὅσοι ἢ*, &c. ad usque *κατὰ τὴν*, pro *ὅσα ἢ μὴ παντελῶς αὐτῶν τῶν ἀποτελουμένων ἐκ τούτων ἐστὶν ἢ*. Quippe nisi istud habeatur quasi postremum membrum enumerationis illorum, qui in Physica profecerunt, & restitotio hoc proxime modo fiat, nihil erit, quod hinc elicias, aut apposite cum iis, quæ supersunt, connectas.

Ꝟ. 22. *περιοδείαν*, pro *περίοδον*, propter expositam mox causam. Tametsi utrobique eandem vocem, dummodo da sensu constat, retineri nihil prohibeat.

Et in Epistolam quidem ad Herodotum hactanus

Ad II. Epistolam Epicuri ad Pythoclem, de rebus sublimibus.

Ꝟ. 29. Ἐπίκουρος Πυθοκλεῖ χαίρειν. Hæc altera est duarum Epistolarum, quas prædiximus fuissa ab Epicuro da rebus physicis conscriptas. Est autem & ipsa Epitome solum; declarat anim Epicurus sa Pythocli annuentem mittere ad ipsum *σύντομον, καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν, περὶ τῶν μετεώρων, compendiosam, atque perspicuam de rebus sublimibus tractationem*. Quomodo varo *τῶν μετεώρων, sublimium* vox non ea solum complactatur, quæ in aëre apparent, ac fiunt, solaque vulgo dici Metaora [& val auctura quidem ipso Aristotala] consueverunt, sed illa etiam maxima, quæ in æthere, seo cœlo visuntur; videlicet tam sidera, quam quæ varia iis accidunt, causam superius jam diximus, eamque repetere nihil est necessa. Adnotare heic sufficit argumentum Epistolæ respondara illis physicæ tractatibus, qui Aristoteleorum librorum imitationa, de Mundo, & Cœlo, deque Meteoris solent inscribi. Scilicet Epicurus quoqoe ab ipsa statim Præfatione aliqua præmittit de Mundo, ac agit subinde de sideribus, pergitqua postremo agara de iis, quæ in aëris regione contingunt.

Ꝟ. 31. *Ἤνεγκέ μοι Κλέων*. Præfatio hæa est, cujus duæ partes. Epicurus enim imprimis scribendi occasionem declarat; & qua alacritate se accingat, scilicet gratificaturus ipsi Pythocli, & rem quoqua aliis futuram non inutilem præstiturus. Deinda vero scopum describit speculationis rerum sublimiom, ac docat modum de iis agendi alium esse ab eo, quo dissaritur de cateris, tam naturalibus, qoam moralibus rebus.

Ꝟ. 41. *βαστάζοντα*. Ita videtur, pro *βαστάζειν*, axigera parspicuitas phraseos. Legit Casaubonus *βαστάζειν*.

Ꝟ. 52. *Πρῶτον μὲν οὖν*. Posterior hæc est Epistolæ pars, in qua lego statim, *νομίζειν δεῖ*, pro simplici *νομίζειν*; nisi lagere malis *νομιστέον* [utrumqoa enim familiare Epicuro est] ad ipsam phraseos integritatem. Uteumqoa certe dici possit regi

Digitized by Google

fit regi vocem tacite a verbo quopiam antecedento in foperioro periodo; vide tamen respici ad consimile regimen, & in posteriore parte Præfationis ad superiorem Epistolam, *Πρῶτον μὲν ὖν δεῖ εἰληφέναι*, & in aliis pari occasiono locis.

V. 55. *βεβαίαν*, pro *βέβαιον*, scilicet propter vocem *πίστιν*. Notandum vero cum Epicurus doo propositionum geoera distinguat; alterum circa eas res, quæ uno tantum modo se habent; alterum circa eas, quæ pluribus modis possunt se hsbere, aut fieri; Idcirco eum velle firmam hanc fidem, seu persuasionem non tantum esse circa prius genus, verum etiam circa posterius. Non sane eo seosu, quod aliqua re existente pluribus modis explicabili, quilibet modus sigillatim pro indubitato habeatur; sed eo solum, quod res sit explicabilis modis pluribus; videlicet quasi hoc unum contendat, suppetere semper in rerum natura causam aliquam effectus alioquin admirabilis; absque eo, qood sit necesse ad aliquam noo-naturalem, seu extraordinariam confogere; uti facere conqoeritur eos, qui passim ad divinam recurrunt. Exinde est sane, cur pæne ad nauseam invehatur in illos, qoi singularem modum amplexi, plurifarium reiiciunt; ut ex ipsa serie Epistolæ constat, & a Seneca etiam observatur; speciatim vero com recitatis Philosophorum antiquorum de terræ motu opi-
lib. 6. qq. nat. c. 20. nionibus, subiicit: *Omneis istas posse esse causas Epicurus ait, plureisque alias tentat, & alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmarunt, corripit; cum sit arduum de iis, quæ conjecturâ sequenda sunt, aliquid certi promittere.* Prætereo autem propositionom generis prioris, qualeis nullas affert, physicarum instar, in moralibus, esse posse exempli causâ, istas: *Voluptas est finis bonorum; jucunda vita separari a virtutibus non potest;* aliasque hujusceemodi. Prætereo item visum esse, quem modom ille *μοναχὸν*, vocat *singularem* potius, quam *unicum dicere*; & quem *πλεοναχὸν*, *plurifarium*, potiusquam *multiplicem*; ut usus vocum, qui heic habetur quasi artificialis, exprimatur distinctius.

PAG. 23. V. 6. *ὑπάρχει* pro *ὑπάρχειν*, sic enior videtur exigere phrasis; ac non multo post *κενὰ* pro *καινὰ*; damuat siquidem Epicuros pronunciata qoædam, non quia *nova*, sed quia *vana* sunt, & præ vsoæ gloriæ studio efferuntor.

V. 15. *ἀσείστως καὶ τὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα* pro *ἀσείστως καὶ τὰ πάντων, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρομένων*. Siquidem voces *καὶ τὰ πάντων* totum sensum turbant, & superfluæ sunt propter vocem *πάντα* mox antecedentem; ac irrepsisse possunt ob affinitatem cum doabus insequentibus; uti & potest vox *ἐκκαθαιρόμενα*, ad gignendi casom propter vocem *πάντων* inductam, deflecti. Nihil porro de hac voce dico; veluti & nihil adnotavi circa antecedentem vocem *κάθαρσιν*, quod res fuerit veluti præoccopata aliquanto superius. Vox *ἀσείστως* non-nihil suspecta; sed retineri tamen potuit, sensum exprimendo phraseos, qualem licuit.

V. 16. *τοῖς φαινομένοις*. Videtur enim Epicureæ phrasi magis consonom, quam *τῷ φαινομένῳ*, utcumque correctionis specie sic reponi potuerit, ob illod speciale *τὸ σύμφωνον ὄν*.

V. 23. *φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων* pro *φέρειν τῶν παρ' ἡμῖν τινα φαινομένων*. Quippe & vox *δεῖ* manifeste deest, & vox *τινα* abundat, quæ magis congroe mox aute habetur; & vox *γινομένων* post vocem *παρ' ἡμῖν*, ut familiarissima est, sic mox quoque repetitur; & uno verbo, nisi hoc modo, ac nisi statim pro *καὶ οὐ τὰ* legatur *ὡς καὶ τὰ*, vix ollos habebitur sensus.

V. 32. *Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις*. Aggreditur heic Epicurus paoca de Mundo præmittere, quasi cohærenter acturus de rebus sublimibus, quæ ad Mundi partem, regionemve præcipuam spectant. Exorditur autem a definitione, qua vides, Mondum ab eo describi haud secus quam descriptus exstet in libro de Mundo, ubi dieitur: *Σύστημα* cap. 2.
ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις, περιεχομένων φύσεων, *Compages ex cælo, terraque, & iis naturis, quæ in ipsis continentur, constans.* Quæ descriptio iisdem, ac totidem verbis [nisi quod vox *περιεχομένων* non tam exprimitur, quam subintelligitur] refertur a Laërtio ex Posidonio lib. 7.
Stoïco; undo fit, ut Aldobrandinus ex hoc, aliisque argumentis, censeat ejus libri Auctorem esse ipsum Posidonium, non vero Aristotelem, cui volgo attribuitur, aut Nicolaum Peripateticum, cui Petros Victorius vindicandum putat.

V. 35. *Καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι*, &c. Locus hic est, qui fuit superius consimili occasione indicatus, & in qoo recepimus de figura Mundi dicendum. Concludo aotem parenthesi illa *οὗ καὶ λυομένου*, &c. pauca quædam spectantia ad dissolutionem, & confusionem Mundi; quoniam manifeste intersita sunt; & quia sicut prios de conditione extremæ partis Mundi dici cœptum est, ita posterios continuatur. Lego vero interim *οὗ καὶ* pro *καὶ οὗ*, quoniam fit alioquin sensus perturbatus.

V. 38. *λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι* pro *λήγουσαν ἢ ἐμπεριαγομένῳ, ἢ ἔνστασιν ἔχοντι καὶ*. Siquidem vox *λήγουσα* manifeste refertur ad vocem *περιοχὴ*, uti & præcedens *καταλήγουσα*, & præpositio *ἐν*, tam est legenda separatim, qoam mox ante habetur ad ipsam vocem *πέρατι*, qoæ heic aperte subauditur; & deniqoe particulam disiunctivam *ἢ* reponendam pro copulstiva *καὶ*, ipsa membrorum series demonstrat.

V. 40. *ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει* pro *τῷ δὲ κόσμῳ ἐν ᾧ λῆγον*, id scilicet ut phrasis constet.

V. 46. *Καὶ ἐν μετακοσμίῳ* pro *καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ μετακοσμίῳ*. Expungo nimirum voculas *κόσμῳ καὶ*, quod intelligere Epicurus non potuerit gigni io Mundo Mundum. Nam & tametsi dici posset minor in majore comprehendi; eo tamen casu non tam Mondos, quam Mondi pars censendus foret. Posset & forsan is sensus fieri, ut gigni Mundus intelligeretur in eodem loco, in quo alios præexstitisset; at multa nimis, & absque ullo in textu vestigio movenda.

V. 47. *Καὶ ἐν πολυκένῳ* pro *ἐν πολυκένῳ*, quod esse videatur quasi aliud membrum. Nempe cum Intermundiom sit, aut vidaatur intelligi, ubi Mundi suot inter se satis convicini; ubi illi tamen sunt distantissimi, potest spatium simpliciter vacuum, inaneve haberi. Et tuoc quia potest tale vacuum esse, aut non purom, si forte nimirom pertraosfeant, seseve mutuo irretienies cohæreant variæ atomi; aut purum, si fortassis nempe tale quid non contigerit; ideo videtur Epicurus ceosere posse Mundum fieri in otrolibet ejusmodi vacoo. Unde & statim lego, *καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ* pro *καὶ οὐκ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ, καὶ κενῷ*, quoniam ut istud posterios *καὶ* satis manifeste superfluit, ita potest particula *οὐκ* non satis consulto irrepsisse, & maxime qoidem ex subjecto mox loco, coi utraqoe particula videatur esse restitueoda. Propterea enim lego *καίτοι οὐ καθάπερ τινές φασιν* pro *καθάπερ τινὰ*

Digitized by Google

φασιν, quod improbasse Epicurus videatur non quidem posse gigni Mundum ἐν μεγάλῳ ἀλίκρινεῖ κενῷ [neque enim ad hoc ullam habuit causam] sed posse eo modo, quo asserebant aliqui; ad hunc nempe habuit quidpiam opponendum, uti & reipsa opposuit. Hinc & ejuscemodi verba parenthesi conclusa lego, & quæ sequuntur habeo quasi summariam explicationem mentis Epicuri, potiusquam modi, quem improbat; quoniam alioquin nihil cohæret, & ne ea quidem, quæ statim improbato modo tribuuntur, explicatione hac continentur.

V. 57. δῖνον pro δεινὸν. Ita scilicet MSS. recte, ut vel ipse sensus insinuat, & opinio quoque illius, qui ab Epicuro subnotatus videtur. Siquidem & cum paulo ante dixit καθάπερ τινές φασιν, & cum subdit illico post, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλυμένων φησί τις, non videtur omnino alius esse subnotatus ab eo, quam Leucippus. Id videlicet colligo ex iis, quæ habet Laërtius, dum ait, Leucippum Mundi exortum sic descripsisse, ut censuerit φέρεσθαι σώματα εἰς μέγα κενὸν [vides heic μεγάλου κενὸν, de quo Epicurus] ἅπερ ἀθροισθέντα [vides ἀθροισμὸν, de quo ille] δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν [vides & δῖνον, qui heic restituitur] καθ' ἣν προσκρούσαντα [vides & quod heic dicitur ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ] &c. Prætereo autem illud δίνῃ φερόμενον αὐτὸν ὧν ἂν ἐπιψαύσῃ ταῦτα ἐπικλᾶσθαι, fecisse, ut minus sutrim veritus addere interpretando exemplum desumptum *ex acervo nivis*, qui supra nivem revolutus, quidquid contingit sibi assumit. Adjeci vero etiam quonam in re talis opinio, taleve exemplum quadrare non possit in genesin Mundi, nisi repugnando rebus apparentibus, ut cum Epicurus rem non expressisset, ea intelligi quadamtenus posset.

PAG. 24. V. 4 Ἥλιος τε, καὶ Σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα. Dicere heic quidem Epicurus aggreditur de sideribus; sed pertinet tamen simul argumentum ad tractatiunculam de Mundo, quatenus eo tendit, ut intelligamus Mundum ita fuisse effectum, ut hæ insignes illius partes fuerint non aliunde advectæ, sed cum ipso simul, & intra ipsius quidem ambitum ex seminibus comprehensis formatæ; quod idem speciatim de terra pronunciatum jam vidimus. Inde autem fit, cur V. 5. legam cum Aldobrandino οὐ καθ' αὐτὰ non simpliciter καθ' αὐτὰ. Negationem quippe exigit, non modo quæ consequitur adversativa particula ἀλλὰ, sed ipsamet quoque opinio, quam ex Plutarcho, & Lucretio potissimum expressimus, cum de exortu partium Mundi præcipuarum dissereremus. Lego vero aliquanto post δὴ pro δεῖ, ne sensus turbetur; & statim καὶ προσκρίσεις pro καὶ τὰς πρὸς κρίσεις, ut fit aliquis. Ac iterum, ἤτοι συναμφοτέρων pro ἢ τὸ συναμφότερον, ut sibi cohæreat. Denique verba illa καὶ ὅσα γε δὴ σώζει vulgo lecta post vocem κόσμου, ac satis manifeste transposita, repono post ista ὁμοίως δὲ καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, ac totum parenthesi includo; quoniam, quæ sequuntur de naturis spirituosis, & igneis ejusmodi sunt, ut sideribus, non terræ, & mari accommodari valeant; cum illa, non ista, ex igneis [speciatim] corpusculis concreverint; & exinde sit, quod superius ex Lucretio retulimus:

Hoc est a terris altum secernere cælum,
Et seorsum mare, uti secreto humore pateret;
Seorsus item puri, secretique ætheris ignes.

V. 14. Τὸ δὲ μέγεθος Ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων. Celebris hic est locus de Solis, siderumque aliorum magnitudine, ob quem Epicurus maxime vexatur. Sed de textu ut pauca attingam, lego statim ἡλίκον φαίνεται, expuncta intermedia voce ὁποῖον, quasi vane interpolata; quod de magnitudine requiratur, non qualis, verum quanta sit; utcumque quantitas alioquin sit quædam qualitatis species. Ac dici quidem forte posset, excidisse, quæ huic responderet, vocem τοιοῦτον, vel τοῖον, quod memoretur etiam statim color, qui proprie dicta sit qualitas; verum quia color est corporis, non magnitudinis qualitas; ideo censeri potest neutram vocem appositam fuisse, potestque præterea haberi ex Plutarcho iudicium, apud quem Sol speciatim ex Epicuro legitur, ἢ τηλικοῦτος, ἡλίκος φαίνεται, ἢ μικρῷ μείζων, ἢ ἐλάττων. Utcumque autem sit, vox illa ὁποῖον minori sensus dispendio abiicitur, quam alterutra illa intrudatur. 2. plac. 21.

V. 22. ὑπάρχει pro οὐχ ἅμα. Tenue vestigium; sed cum hujuscemodi verbum, non modo appositum sit, sed pæne etiam necessarium; tum eæ voculæ, quibus substituitur, ejusmodi sunt, ut nihil sit sensus, quod ex iis elicias. Nam si ageretur quidem in hoc membro de magnitudine Astrorum spectata πρὸς ἡμᾶς, dici forte posset, eam esse non-nihil, aut majorem, aut minorem, aut tantam, quanta & videtur, οὐχ ἅμα δὲ, *non tamen simul*, seu tempore eodem, quasi deberet dumtaxat varia variis temporibus videri; at quia agitur de magnitudine spectata καθ' αὑτὸ, atque idcirco manente invariata secundum se; eapropter istæ voculæ non videntur posse huc accomodari.

V. 29. Ἀνατολαὶ, καὶ Δύσεις. Agit hoc loco Epicurus de Ortu, Occasuque siderum, non illo quidem, quem Heliacum, seu solarem vocant; hoc est, quo Luna, ceteraque Astra oriri dicuntur, dum, ob viciniam Solis, occultationemque ab illius radiis, prius non apparentia ex ejus vicinia, radiisque emergunt, apparereque incipiunt; ut Luna quidem [ac interdum etiam Venus, Mercuriusque] vesperi; & cetera [ac interdum etiam tam Venus, quam Mercurius] mane. Occidere vero, cum prius apparentia, ob factam deinceps viciniam, subitionemque in Solis radios, quasi in illos demerguntur, apparereque desinunt, ut Luna [& interdum Venus, atque Mercurius] mane; ac cetera [& interdum Venus, atque Mercurius] vesperi. Agit, inquam, heic Epicurus, non de hujusmodi Ortu, & Occasu, sed de vulgari alio, quem & Horizontalem appellant, & Poëtæ tam Cosmicum, quam Acronychum agnoscere solent. Is videlicet Ortus est, quo videmus sidera [ac speciatim Solem mane] supra Horizontem emergere; is Occasus, quo videmus eadem [ac speciatim vespere Solem] infra Horizontem delabi. Quod lego porro Ἀνατολαὶ pro Ἀνατολὰς, & postea δύνανται pro δύνασθαι, non magni quidem momenti res; sed facio nihilominus, quoniam in hac tota de sublimibus tractatione moris Epicuro non est, ut infinitivum modum absque regente indicativo ponat, ac geminatum potissimum, ut hoc loco foret, γενέσθαι δύνασθαι. Appositum magis, quod statim post lego, καθ' ἑκατέρως pro καὶ καθ' ἑτέρως, idque ex MSS. nisi quod illi adhuc retinent copulativam particulam. Expressi autem interpretando, quid rei id esset; cum ille haud dubie loca intelligere Ortus, Occasusque voluerit.

V. 39. Τάς τε Κινήσεις αὐτῶν. Attingit hoc loco Epicurus duplicem hypothesin, secundum

quam

Digitized by Google

quam peragi posse siderum motus concipimus; unam, qua cœlum totum moveri, ac sidera secum una transferre cogitatur; alteram, qua cœlo immoto, sidera per ipsum seorsim moveri intelliguntur. Attingit etiam, vel conjungit potius motus hujusce duplicem causam; unam, ipsam necessitatem, quam sidera in ipsa sui conformatione subierit; alteram, ipsam depastionem, ac dispositionem ejus pabuli, quod, ignea cum sint, prosequatur.

Ψ. 43. Ex quo fit, ut illud *καλά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς*, interpreter non *de distributione ignis*, ex qua nullus sensus idoneus, sed *de depastione* ejusdem, juxta quam velut proserpere siderei ignes intelligantur.

Ψ. 47. Τροπὰς Ἡλίου, καὶ Σελήνης. Pergit hoc capite Epicurus dicere causas specialis motus, quo digressi ab Æquatore planetæ, & ad ipsos usque tropicos progressi, ab iis regrediuntur. Sic autem referri eas posse contendit ad Zodiaci obliquitatem; ad repressionem aëris; ad pabuli dispositionem [quo loco particulas, τῆς μὲν, ante vocem ἐμπιπραμένης, tanquam manifeste deficienteis ob sequenteis illas, τῆς δὲ καταλιπούσης, supplico] denique ob factam initio spiralis motus impressionem; ut censeat præterea non esse curanda, quæ vocat *servilia Astrologorum machinamenta*; ἀνδραποδώδεις Ἀστρολόγων τεχνιτείας. Quo loco observandum est, notari ab ipso videri non Astrologiam judiciariam, quæ illius temporibus nondum in Græcia percrebuerat, utcumque statim a Beroso invecta in eam fuerit; sed operosas illas, quas vocant planetarum theorias, seu hypotheseis; quarum jam exemplum in Eudoxo, Callippo, & Aristotele habebat. Non quod visus fuerit speciatim ullam damnare hypothesin; sed quod patienter non tulerit, haberi ullam ita ratam, ut ceteræ non censerentur paris cum ea esse probabilitatis. Hoc enim est, quod esse censuit ἀνδραποδῶδες, mancipii videlicet more uni cuipiam addictum esse.

PAG. 65. Ψ. 1. Κινήσεις τε Σελήνης. Tria heic sequuntur capita, quæ Epicurus pertractat de Luna; ac primum quidem circa ejus phaseis; quo loco, si lego κατὰ στροφὴν disiunctim, non vero conjunctim, ut vulgo fit, καταστροφὴν, facit & sensus perspicuitas, & propositus Epicuro scopus insinuandi specialem modum, quo Luna phaseis subeat ex revolutione proprii corporis, quod & globosum, & media partu clarum, media obscurum supponatur; ut & expressi interpretando, & ex Lucretio dicetur postea. Lego vero deinde Ψ. 7. μοναχὸν pro μοναχῇ [uti & non multo post habetur] propter perspicuitatem sensus, qui videtur etiam non obscure exigere, ut statim pro ὄντα legatur ἦτε, ac statim rursus, μὴ δύναιτο pro καὶ τι ἀδύνατον, & iterum ἐπιθυμοῖ pro ἐπιθυμῶν.

Ψ. 13. Ἔτι τε ἐνδέχεται. Alterum istud caput est de luce videlicet Lunæ, quam Epicurus ait esse posse, aut Lunæ propriam, aut a Sole acceptam. Lego autem Ψ. 14 ἢ καὶ ἀπὸ pro ἢ ἀπὸ, quoniam id phrasis exigit exprimendo alteri modo, quo potest lux esse in Luna. Et Ψ. 19. αὐτῷ pro αὐτοῖς, quoniam relatio est πρὸς πλεοναχὸν τρόπον. Ac statim ἄλλοθι pro ἄλλο τα, sensu isto manifestante.

Ψ. 25. Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου. Tertium hoc est caput de facie, seu eo quasi vultu, qui in disco Lunæ apparet. Lego autem Ψ. 27. πάντη pro πάντα, quod vox esse videatur adverbialiter efferenda, ut indicentur omnes omnino, seu universe modi, quibus potest Lunæ facies maculosa apparere, præter duos illos, quorum alterum, qui κατ' ἐπιπροσθέτησιν dicitur, explicati posse commodius non censui, quam congrue illi tertio, qui habetur etiam κατ' ἐπιπροσθέτησιν circa phaseis Lunæ. Nempe ut illic sum hanc vocem interpretatus *obductionem corporis opaci Lunæ continuo circumvoluti*, sic & hoc loco *obductionem corporis non perinde opaci, sed utcumque caliginosi; non continuo circumvoluti, sed perpetuo potius hærentis; ac non ubique solidi, sed reticuli instar varie perforati*. Videtur id certe non fuisse alienum ab ipsa mente Epicuri, utcumque nihil subodorari, non modo ex Plutarcho, aliove licuerit, sed ne ex Lucretio quidem, qui de Lunæ facie nihil habet. Denique Ψ. 30. ὅδον lego pro ὧ, suggerentibus vocibus τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν, quæ immediate antecedunt. Ac statim; ἦν γάρ τις μαχόμενος ᾖ pro ἦν γάρ τισι μαχομένοις, suggerente ipsa necessitate sensus.

Ψ. 35. Ἔκλειψις, Ἡλίου καὶ Σελήνης. Cum Epicurus aliquot eclipseon causas heic recensens, visus fuisset præcipuam, eamque germanam prætermisisse; ideo Laërtius illam supplevit ex XII. Epicuri de Natura libro; itemque ex Diogene Tarsensi, qui eandem ex mente Epicuri declaraverit. In ipsa autem recensenda, & ad Ψ. quidem 44. addo has duas voces πάλιν ἐλλάμπεσθαι, quod manifeste deficiant ad declarandum quomodo ob recessum Lunæ a conjunctione cum Sole, ipse Sol visus obscuratus, illucescat iterum; & a recessu ab oppositione, atque adeo ab umbra terræ, ipsa Luna rursus pleno orbe fulgeat; ut interpretando etiam est expressum. Quin-etiam illud, Σελήνης ἐπισκοτούσης, ita interpretatus sum, ut non debeat intelligi, inducere Lunam tenebras in Solem, sed obductam Soli, ipsumque obtegentem creare tenebras ipsi terræ. Ex quo adnotari potest obiter, quam dicimus eclipsin Solis, verius dici eclipsin terræ, quando non ipse Sol deficit, destituiturve sua luce; sed terra Solis luce privatur ob Lunam interpositam; eo modo, quo Luna ob interpositam terram. Adeo ut quemadmodum nos, dum Lunam e terra spectamus, videmus, dicimusque illam, non Solem, reverâ deficere; ita si quis terram e Luna spectarit, & visorus sit, & dicturus terram deficere, non Solem.

Ψ. 49. Ἔτι τε τάξις περιόδου. *Periodicum ordinem* heic interpretor, quo videre licet eclipseis temporibus certis, adeoque ratis contingere, ut longe ante provideri, prædicique ab Astrologis valeant. Nempe idcirco videtur ipsum Epicurus statim post causas eclipseon memoratas attingere; ne cum is videatur præsertim admirabilis, neque a fortuna dependens, suspicetur propterea quispiam esse divinum Numen, a quo talis ordo institutus servetur. Quare & repetit errorem, quem jam circa Epistolam superiorem perstrinximus; metiens scilicet naturam divinam modulo humano, neque capiens quomodo illi, cum nihil non norit, nihilque non possit, rerum providentia competere, absque detrimento felicitatis, valeat. Quod ille autem addit, ἔνια παρ' ἡμῖν, adfero interpretando exemplum *de vicissitudine tempestatum*; quoniam Lucretius illam usurpat, dum ut jam ante vidimus, docet, posse dietim Lunam & novam, & cum certa phaseon varietate creari.

Quum fieri possint tam certo tempore multa.

Quod Ψ. 54. lego, ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία pro ἡ τῶν μετεώρων ἀντιλογία, idcirco est,

Digitized by Google

quod vox quidem περὶ, non modo in MSS. sed in Basileensi quoque editione habeatur; vox autem αἰτιολογία, videatur prorsus reponenda ob disquisitionem causarum, quæ περὶ τῶν μετεώρων heic fit, quamque Epicurus non legitime institui ab iis, qui uni soli adhærent, causatur. Quod vero aliquanto post lego φερομένοις pro φερομένως, phrasis ipsa facit, ut sit consonantia cum illis dandi casibus, τισιν ἐφαψαμένοις, & ἐκπέσουσιν. Unde & statim post lego etiam δυναμένοις, pro δυναμένως; ac simul intermedio loco lego & δεῖ pro δὴ, quod præter sensus necessitatem, & MSS. & Romana etiam editio ita insinuent. Denique autem interpono voces μήτε διανοουμένοις, tanquam deficienteis, & fortassis rejectas ob affinitatem, ereditamque cum voce μὴ δυναμένοις, identitatem.

PAG. 26. ℣. 1. Μήκη νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν. Quod mirabile semper visum sit, dies, nocteisque anni decursu sic increscere, & decrescere, ut eorum vices per hiemem, æstatemque alternentur; ideo Epicurus quosdam quoque modo, quibus hæc variatio contingere valeat, proponit. Suppleo autem statim verbum ἐνδέχεται, quod phrasi manifeste desit. Ac non multis interpositis lego, ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, &c. ad usque τινα θεωρῆται pro ὑπὲρ γῆς παρὰ τὰ μήκη τόπων παραλλάττοντα, καὶ τόπους τινὰς περαιοῦντα τάχιον, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ἢ καὶ βραδύτερον. Quoniam, nisi locus ita restituatur, patet quanta sit & obscuritas, & confusio; ac potissimum propter duos modos, quos Epicurum attingere voluisse manifestum est, ut constare potest vel ex ipso Lucretio [a quo etiam tertius superadditur] cum & ex ejus versibus ratio pæne tota interpretationis pateat. Quod vero sub finem lego, ὃ δυνατὸν pro εἰ δυνατὸν, facio ad perficiendum sensum.

℣. 11. Ἐπισημασίαι pro Ἐπὶ σημασίαι. Nempe hujusmodi est vox, qua usos esse constat Antiquus, ut exprimerent præsignificationes Astrorum, seu indicationes, ac prænunciationes pluviarum, ventorum, æstuum, siccitatum, aliarumque mutationum aëris, pro tempore, quo orirentur, aut occiderent sidera, ut Plejades, Canis, Orion, & alia; Epicurus autem tractatione de sideribus absoluta, & priusquam aggrediatur posteriorem Meteorologiæ partem explicare, videtur velle dicere, quemadmodum hujusmodi præsignificationes fiant. Lego autem statim συγκυρήσεις pro συγκρίσεις, tum quod vox & in MSS. & in Romana quoque editione habeatur; tum quod ubi inferius Ἐπισημασίαι rursus attinguntur, habeatur vox συγκύρημα, pro qua certe non fuerit σύγκριμα reponendum. Quod vero, interpositis paucis, lego, Καὶ κατὰ συντεύξεις, &c. ad usque Ἀμφότερα γὰρ pro ὥστε ἀέρος, καὶ μεταβολῆς. Non nego profecto me longissime fortassis abesse a scopo; at manifestum interim est id, quod sequitur, ἀμφότερα γὰρ ταῦτα, supponere esse duo membra deducta; & cum prius incipiens ἀπὸ τοῦ, καὶ κατὰ, desinat εἰς τὸ, Παρ' ἑτέροις, excidisse, ac deesse posterius, quod quatuor illis vocibus contineri minime valeat. Itaque ut illud sum interpretatus de animalibus regiones juxta tempestates commutantibus; sic sum conatus istud supplere, quantum ex mente Epicuri, & vestigiis superstitibus licuit.

℣. 17. Denique pro παίοις παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο τὸ αἴτιον, lego παῖον παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον, ut sensus quispiam eliciatur, qualem sum adnixus interpretando reddere; id præstando, ne nec voces τοῦτο, ἢ τοῦτο, intelligantur præcise duo modi expositi; sed universe omnes causæ rebus apparentibus consonantes.

℣. 20. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύναται. Acturus deinceps Epicurus de posteriore Meteorologiæ parte, initium ducit ab ipsa nube, qua sublime in aëre nihil gignitur, visiturve frequentius. Merito nempe Aldobrandinus legit hoc loco Νέφη, cum editiones ceteræ habeant ἐφ' ᾗ, & ex duobus MSS. alter ἐφ' ᾗ, alter ἔφη. Lego autem paucis interpositis συνώσει pro συνώσεως, quod ea voce attingatur causa, sive modus condensationis aëris ad compingendum corpus nubis.

℣. 28. ἤδη δ' ἐπ' αὐτῶν pro ἤδη ᾗ ἐξ αὐτῶν, ac statim post, ὑετοὶ pro ὕδατα. Agi scilicet heic videtur de generatione aquarum, non universe, sed pluviæ speciatim, tanquam Meteororum unius. Et pluvia quidem aqua est, possentque τὰ ὕδατα intelligi stillæ, seu guttæ, aut variæ etiam pluviarum species; sed planius est sane, ut tam levi præsertim immutatione ὑετοὶ legamus; & maxime cum Epicurus nusquam alioquin pluviam in tota hac Meteorologia ne nominaturus quidem sit; ac videatur apposite ejus post nubem meminisse; quod nubes videatur præsertim ob generationem pluviæ comparari.

℣. 31. ἔτι τε Πνεύματα γίνεσθαι δύναται. Posteriores has duas voces, ut deficienteis suppleo; quemadmodum supplenda quoque statim visa est vox ἀνέμων, tanquam manifeste post vocem κινουμένων deficiens.

℣. 37. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Acturus deinceps Epicurus de fulmine, quicum cohærent tonitru, & fulgur, initium ducit a tonitru, quo hominum mentes præsertim terrentur.

Ad ℣. autem 42. πατάξεις repono, pro τάξεις, non modo ob vocem συμπαταγούντων, quæ est apud Empiricum; sed etiam quia id ipse exigit locus, in quo de tonitrus fragore, sive strepitu agitur.

℣. 46. Καὶ Ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται. Duæ heic sunt quasi partes eorum, quæ Epicurus de fulgure habet. Prior autem, quæ varios generationis fulguris modos continet, visa est non pauca habere emendanda. Hinc ℣. 50. lego τῶν τοιούτων, scilicet particula τῶν adhibita ex MSS. ℣. 52. ἐκπιεσμὸν pro ἐκπιασμὸν, uti & statim post, ἐμπερίληψιν [quam vocem Aldobrandinus quoque habet] pro περίληψιν, ac potissimum propter illud Empedocleum ἐμπεριλαμβανόμενον apud Aristotelem, ad quod Epicurus respexisse potest, utpote quasi recensens varias Philosophorum opiniones.

℣. 57. Καὶ κατὰ pro ἢ κατὰ, quod perspicue satis sit membrum distinctum, ac eadem ratione deducendum cum ceteris. Statim autem διὰ τὸ, ὑπὸ pro ἢ ἀπὸ propter necessitatem sensus.

℣. 60. Expungo particulam καὶ ante vocem κατὰ, quod nihil aliud, quam sensum turbet, ac ob novi membri potissimum speciem. Et statim pro τούτου lego τούτων, ob manifestam relationem πρὸς τὰ νέφη, quorum nempe συνειλεχθέντων sit ἡ κίνησις.

℣. 2. ῥῆξιν τε pro ῥήξεις ᾗ, ut nempe & sit PAG. 27.
consonantia cum ceteris modis, qui singularis numeri voce exprimuntur, & sit copulatio perspicua cum eo, quod statim sequitur, καὶ ἔπωσιν, &c.

℣. 6. καὶ ἐχόμενον pro ἐχόμενον καὶ, quod copulatio fiat non sequentis vocis φαινομένων cum alia, sed ipsius ἐχόμενον cum sequente δυνάμενον, tametsi & potuit particula expungi. Circa posteriorem,

Digitized by Google

riorem, qua disquiritur, cur fulgur videatur priusquam audiatur tonitru, lego solum

V. 8. καὶ διὰ τὸ ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν pro ἐν τοιᾷ δέ τινι περιστάσει νεφῶν, καὶ διὰ τὸ. Quandoquidem nisi inversio hæc fiat, & sensus turbatur, & prior modus, quo tonitru prævenitur a fulgure, debito, ac pro more, non incipit loco; & maxime, cum esse nubeis ἔν τινι περιστάσει, non, ut ad priorem, sic ad posteriorem exigatur modum.

V. 18 Κεραυνὸς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Cum locus hic de fulmine visus sit præsertim corruptus, ea de causa lego imprimis ad V. 21. νέφους pro μέρους, quod videatur una vox satis manifeste irrepsisse pro alia; ac simul addo ὑπὸ τοῦ πυρὸς propter factam ἐκπύρωσιν, & quod ipsa τοῦ πυρὸς vox præmissa esse debeat propter relativam sequentem αὐτοῦ, quæ referri πρὸς τὸ νέφος, ut cujus non sit ἔκπτωσις, non valeat. Deinde, commutatis paucis [ut πλέονος in πυρὸς, & ἀνειλημένου in ἐλαυνομένου, cum transpositioncola vocis πυρὸς bis facta] ac intermissis subinde aliquibus, parenthesin agnosco, inchoque a voce τῆς ῥήξεως, termino voce πίλησιν γίνεσθαι, tumque intermissa repono, & integrum locum ad usque τὸ μὲν πολὺ lego ut expressus est, vice vulgaris hujus contextus, καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, τῆς ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καὶ κατὰ ταύτην δὲ τὴν τοῦ πυρὸς ἔκπτωσιν ἀνειλημένου, κατὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται πλείονος γίνεσθαι. γενομένου, καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς τῷ πίλησιν γίνεσθαι. Scilicet nemo ad hæc attendens miram confusionem non videat, & non agnoscat, aut nihil posse legitimi sensus inde elici, aut locum esse modo aliquo, qualem tentavi [& qualem alius felicius fortassis tentet] restituendum.

Lego porro etiam deinceps V. 31. τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα, vice vocum, πρὸς ἄλληλα, quoniam cum ex istis erui nihil valeat, constat ex eo, quod fuit præmissum, fulmineum ignem cadere, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι, sequi debere, quod phrasim compleat, cujusmodi est, τὸ δὲ πρὸς ἄλλα, ac viso præsertim Lucretio id exprimere illo carmine:

Hoc fit item in parteis alias, quocumque tulit vis.

V. 37. Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι. Quæ Epicurus de prestere habet, ejusmodi sunt, ut appareat, ipsum hac voce nihil aliud intellexisse, quam speciem venti ἐκνεφίαν vocatam, quod erumpat *e nubibus*. Quo fit, ut V. 43. legam ῥύσεως pro ῥήξεως, non modo ex fide MSS. verum etiam, quia venti est non *ruptio*, sed *fluxus*; unde & superius quasi fluctus habitus est. Id adnoto vero, addoque, nullam ab Epicuro mentionem ignis fieri; cum tamen Aristoteles, ac imi-
1. Meteor. 1. lib. 2. c. 48. tatus ipsum Plinius, & plerique alii, sic ecnephiam habeant, ut velint, prodeuntem ex nube ventum, seu spiritum præ turbinationis vehementia accensum, presterem vocari.

PAG. 28. V. 3. Νάματα, pro πνεύματα. Dio sane hæsi, istumne locum hoc modo restituerem; cum pronum esset existimare agi, heic de ventis subterraneis; quasi Epicurus relatâ in illos terræmotus causâ, generationis ipsorum modum explicandum subsumeret; & illud ἀλλοφυλίας παρεισδυομένης, videretur posse de halitibus quasi clandestine in terram subinsinuatis intelligi; illud ὕδατος ἀφθόνου συλλογὴν, de vastis lacunis, ex quarum agitatione, spiritus, juxta ante relata ex Lucretio, Senecaque increscerit; illud ἀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, de prolapsu in inferiores cavernas, dictas etiam Plutarcho κοιλότητας; idque διαδόσεως γενομένης, quasi ex illa multiplici impactione, repercussioneque flatus gigni posset, atque ita de ceteris. Verum quo ista cohærerent, tam multa visa sunt movenda, detorquenda, supplenda, ut satius visum fuerit aliud quidpiam excogitare. Prætereo & actum jam ante universe de ventis, idque allatum, quod possit subterraneis apposite magis, quam ista omnia, accommodari; & neque Lucretium, neque Senecam memorare ventos ea agitatione, prolapsuve creari, sed præcedere potius ventos, a quibus tales motiones fiant; & dici non posse, qui instituatur illa distinctio, τὰ δὲ λοιπὰ πνεύματα, aliaque id genus. Itaque visum est Epicurum, cum egisset de iis, quæ subtus terram fiunt, agere voluisse de iis, quæ e terra prodeunt, cujusmodi fontes, fluviique perennes sunt. Nusquam certe alias habet aliquid de ipsorum origine; cum de ea tamen agere Meteorologi soleant, uti ex Aristotele, Seneca, & aliis constat. Et ne obiicias Lucretium hoc argumentum non pertractasse, ecce neque illa quoque pertractavit, quæ consequuntur; non enim speciatim disseruit de grandine, nive, rore, & similibus; sed edixit solum ea posse persacile intelligi ex principiis semel perspectis. Quanquam & dici potest, cum tractationi de terræ-moto subjecit disquisitionem causæ, de non increscente ex ingressu fluminum mari, attigisse quoque istam obiter; cum de ventorum tamen generatione inseruerit nihil. Ut verbo dicam, nihil fuisse videtur proclivius, quam ex voce νάματα fieri πνεύματα, ut videri proinde possit restitutio æque proclivis. Esse autem τὰ νάματα latices perenneis, sive rivulos, ex quibus χώρα ναματώδης, & ὕδωρ ναματιαῖον dicatur, perquam notum est; cum &, vel ex Theophrasto constet aliud esse irrigari ποταμῷ, aliud aquis ναματιαίοις, sive rivolis ex fontibus ipsis, ubi scilicet sunt κρῆναι πολλαί.

V. 1. κατὰ κρηνῶν, pro κατὰ χρόνον. Facilis quoque heic commutatio, & congrua citato mox loco; ut intelligantur τὰ νάματα immediate fluentia παρὰ τῶν κρηνῶν, seu κρουνῶν, qua voce scatebra, seu saliens perenniter aqua specialius notatur. Quod sequitur autem καὶ ἀλλοφυλίας, particulam καὶ suppleo, ut intelligatur esse prior modus, quo aqua scaturire alicunde potest; ut puta, si aqua quasi alienigena, hoc est in locis distantibus, aut ex aëre, vaporibusve genita, aut ex pluviis sorpta, per subterranea stillicidia illuc deducatur, erumpat, emergat, ac supra terram defluat; cum posterior modus is esse videatur, ut intelligamus ad capita fontium insigneis quasdam esse lacunas, quæ tamen, ut esse perennes, inexhaustæque valeant, debeant, aut ex eisdem pluviis, aut etiam ex mari quasi resarciri.

V. 4 Ῥεύματα, pro πνεύματα. Heic non iterum νάματα, sed ῥεύματα repono; tum quia non minus facilis, proclivisque est commutatio cum voce πνεύματα; tum quia ob adjunctum λοιπὰ, haberi debet vox generalior, cujusmodi est hæc, qua omnia fluenta, sive magna, sive parva comprehenduntur. Unde & propter idem adjunctum, addo ad interpretationem, *majora*, quasi actum sit de minoribus, quæ sint ex Theophrasto mox citato τὰ νάματα. Statim autem lego ἐξ, pro καὶ, quod sensui magis congruum, necessariumve sit; & τὰ κοιλώματα interpretor *convalleis*, quod licet convalles cavæ undequaque non sint, observem tamen eas, &

κοιλά-

κοιλάδας, & κοίλους τόπους appellari; ac διάδοσις habeo quasi *deditionem*, *confluxionemve* aliarum in alias, sive complurium in pauciores; donec agnoscatur une esse, quæ alias omnia excipiat, exceptasque ab illis aquas in ipsum usque mare transmittat.

℣. 8. Χάλαζα συντελεῖται. Agit subinde Epicurus de iis, quæ dicuntur aqueæ impressiones, & quod quidem potissimum congelationem attinet; nam quod de rore quidem interseritur, id tam cohærere cum dictis de pluvia ob fluiditatem, quam cum dicendis de pruina ob firmitatem potuit. Initio autem a grandine ducto, lego statim ℣. 10. κατὰ μέρισις separatim, non καλαμέρισιν compositis vocibus; quia compositio totum sensum turbat; separatio autem insinuat alterum ex duobus generationis grandinis modum, cujus aliunde occasione aliqua supplere, interserereque interpretando visum est, quod is visus fuerit fusiuscule quidem, sed obscuriuscula expressus. Reposui etiam τῆξιν, pro πῆξιν, & voci διάῤῥηξις præmisi particulam τὴν, tanquam expressam in MSS. Quod vero deinceps ℣. 15. lego ἀποκοπτομένων, pro ἀποκομμένων, id cum Casaubono coniicio [tametsi aliunde non male Aldobrandinus reposuit ἀποτμηκομένων] uti & statim post κατὰ μέρη, pro κ) τὰ μέρη, ubi aliunde pro ὡς λέγεται, quod antecedit, videtur legendum fuisse ὡς λέλεκται. Quod interpretando autem addo, *pre ipsa casus prolixitate*, occasionem habeo ex Plutarcho, apud quem Epicurus dicitur censere στρογγυλαίνεσθαι τήν τε χάλαζαν, καὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ὑποπεριληγμένον, *tam grandinem*, *quam pluviam*, *pre casus longitudine subtrilisam fieri rotundam*.

℣. 20. Χιὼν δ' ἐνδέχεται συντελεῖσθαι. Circa ea, quæ habet de nive, lego statim post, δι' ἀφρῶν συμμετρίας, pro διαφορῶν συμμετρίως, quod vox quidem συμμετρίας reponenda ex MSS. sit; vox autem δι' ἀφρῶν tanto magis restituenda ex turbante alioquin sensu voce διαφορῶν insinuetur, quanto vix fieri tum videtur, cum aqua veluti spumescit, & firmitudinem quandam induit. Subinde autem legendum esse ὑπὸ πνευμάτων pro ὑπομνήματ☉, agnovit etiam Casaubonus, quare nus repouendum censuit ὑπὸ πνεύματ☉, tametsi quod vocem sequentem σποραῖς vertendum duxit ἐν φορᾶς, nihil fuisse necesse videtur; sed retineri omnino potuit vox σποραῖς, quatenus innuit dispersionem, & quasi difflationem aquæ vento factam, ad spumescendum facilius; quod in ipse quoque maris superficie proportione quadam observare licet. Quod vero ℣. 27. πρόσκρισις habetur, non προαίρεσις, idcirco facio, quod vocis προαιρέσεως nullus esse possit hoc loco appositus significatus, vox autem πρόσκρισις spectare eo possit, ut supposità sursum mole congelatà, guttulæ ad eam eppellentes veluti aggenerentur, sed laxitatem tamen retineant; ut ex iis proinde efficiatur quasi ἄθροισμα πομφολύγων, *aggeries bullarum*, ut Plutarchus loquitur, minimo vento deripiendarum, abiturarumque in decidantais flocculos.

℣. 36. Δρόσ☉ συντελεῖται. Circa ea, quæ de rore, apposite legi videtur cum Aldobrandino aliquanto ab initio ἀπὸ νοτερῶν, pro ἀπονοτέρων, ut ex sensu constat. Statim autem lego ἐν τοῖς ἄνω τόποις, pro ἐν τοῖς τόποις, quod id demonstret consequens illud, κ) πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους

℣. 45. Πάχνη δ' συντελεῖται. Hoc addo, seu mavis, præmitto illis vocibus, τῶν δρόσων τέτων, &c. quod manifestissime desit, supplendumque prorsus videatur; tum, ut appareat, quid sit id, quod fit, τῶν δρόσων πῆξιν τινὰ λαβόντων, tum quia pruinam idipsum esse videri potest indubium, ut vel ex ipsa definitione Auctoris libri de Mundo patet, qua pruina esse dicitur δρόσ☉ πεπηγυῖα, *compactus ros*; tum quia hic fuit appositus locus dicendi quidpiam de pruina, quam profecto moris non est e Meteorologis prætermitti.

℣. 48. Κρύσαλλ☉ συντελεῖται. Circa ea demum, quæ de glacie, lego solum συνελαθέντα, pro συνελασθέντα, et adnoto vocibus illis τῶν σκαληνῶν, κ) ὀξυγωνίων, videri nihil aliud intelligi, quam superficies planas, quatenus ista, ceteraque tam secundum latere, quam secundum angulos spectata triangula, in superficiebus planis accipiuntur.

℣. 55 Ἶρις γίνεται. Sequuntur ecce Iris, & Halos, Meteora scilicet ex iis, quæ plerique, ut Alexander, Peripateticique alii, & Plutarcho etiam annuente, ὀ καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ' ἔμφασιν, *non reverà*, *sed apparenter* dumtaxat existere dicunt. Quanquam declaratum suo loco est, esse Iridis, aliorumque id genus, tam veros colores, quam rerum ceterarum sunt; ac nisi essent veri, ne apparenteis quidem futuros. Cum duo porro sint, quæ heic Epicurus attingit circa Iridem; unum, colorum varietas; alterum, ipse arcus forma; lego non longe ab initio circa prius caput, κατὰ φύσιν, pro κατ' ἀέρ☉ φύσιν. Videtur enim intempestive ἀέρ☉ vox huc irrepsisse, præoccupata scilicet ex loco statim insequente, in quo apposite habetur; cum & quæ illam sequitur particula ἢ, facta relativa τῆς φύσεως, sensum planum faciat, quem turbaverat habita quasi disiunctiva. Quod autem statim pro τοῦτο lego τούτων ex fide MSS. est; & quod subinde pro μονοειδῶς lego μονοειδὲς, facit disionctiva particula αἴ τε, propter quam vox hæc voci πάντα opponitur; itemque relativa ἀφ' οὗ, quæ longe commodius inflexe, quam adverbialiter usurpatur; unde & legere μονοειδὲς malui, quam ex πάντα facere πάντῃ, ut fuisset alioquin faciendum.

> in 3. meteor. 3. plac. 5. Auctor lib. de Mund. c. 4.

Circa posteriora, lego statim τὸ δ', pro τὰ δ'. Refertur nimirum πρὸς τὸ φάντασμα; & aliquanto post λαμβανουσῶν, pro λαμβανόντων. Ita enim jure habent MSS. cum relatio sit ad vocem ἀτόμων, quæ voci φερομένων subiicitur. Expungo autem vocem τόμων, quæ vulgo post vocem ἀέρι habetur, & ipiam quidem perspicue factam ex voce ἀτόμων, quoniam inepte præoccupata, insertaque eo loci fuit. Sic vero statim inter voces ἀέρ☉, & ἀποφερομένων, expungo istas quatuor, προσφερομένω πρὸς τὴν Σελήνην, quasi temere huc iosertas, translatione factà ex insequente de Halone periodo, in qua post vocem ἀέρ☉ iterum & loco quidem suo habentur. Denique lego ὥστε, &c. ed usque finem periodi, pro περιφέρειάν τινα καθίσθαι εἰς τὴν σύγκρισιν ταύτην, quoniam nisi quidpiam suppleatur, commutetur, transponatur, nihil esse sensus videtur, quod elici cohærenter possit. Perturbata autem fuisse, corruptaque plurima, vel ea ipsa, quæ mox adnotata sunt, manifestum faciunt.

℣. 3. Ἅλως περὶ τὴν Σελήνην γίνεται. Circa ea, quæ de Halone, hoc est, area, quæ & corona, ab Epicuro subiiciuntur, lego statim κ) τοῦ πάντοθεν, pro κ) κατὰ πάντοθεν, perspicue siquidem videtur particula κατὰ superfluere. Et mox ἔτι, pro ἢ τὰ, eo manifeste vocante sensu. PAG. 29.

Et con-

Digitized by Google

Et consequenter ἀπ' αὐτῆς, pro ἀπὸ τῆς, id suggerentibus, præter sensus perspicuitatem, MSS. Et illico post, ἐπὶ τοσῦτον, pro ἐπὶ τῦτον, propter MSS. & quod rursus sensus perspicuitas id exigat ob id, quod sequitur ἐφ' ὅσον, quemadmodum etiam rursus pro περὶ legendum exigit περὶ αὐτῆς. Denique & statim post, κὴ τῦ πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀνασελλομένου, pro κὴ τὸν πέριξ ἀνασέλλοντος, quæ sane qua ratione valeant cohærere, non facile dicas.

℣. 15. Κομῆται ἀςέρες γίνονται. Agens subinde Epicurus de Cometis, videtur imprimis duos generationis, apparitionisve ipsorum proponere modos. Unde & cum primum incipiat statim a particula Ἤτοι, suppleo deinceps ℣. 17. eandem Ἤτοι particulam, a qua secundus incipiat, & ut fit locus interpunctioni, ex qua intelligamus agi antecedenter de Cometis, ut de ignibus recens genitis, pabuloque nutritis; & consequenter de Cometis, ut de stellis, quæ prius quidem exstiterint, sed recentis tamen sint apparitionis. Proponit & subinde aliquot desitionis modos; quo loco ad ℣. 22. suppleo vocem ἐνδέχεται, quod præter morem Epicuri deficiat; uti & statim particulas οἷον, ὅτι [nisi quod Aldobrandinus etiam habet ὅτι] quod nimis alioquin sit incohærentia. Et forte quidem poterat vice τῦ οἷον, reponi τὸ ἤ, quasi adderentur quædam causæ ad eas, quæ dicuntur commemoratis oppositæ; attamen & postremo loco subjungitur causa opposita primæ, & quæ statim recensentur, possunt esse varii modi, quibus Cometæ apparere desinant, oppositi illis, quibus intelligi possunt esse dicti ἀναφανῆναι, sive ἐκφανῆ γενέσθαι. Quod statim autem lego, αὐτοῖς pro αὐτῦ, causa est, quia de Cometis multitudinis numero Epicurus loquitur, ob præmissum illud τήν τε ἀφάνισιν τύτων, supple ἄςρων, scilicet ἄςρα mox dixerat.

℣. postea 26. ςρέφεται lego, pro ἀναςρέφεται, vel ex eo, quod supposita parte Mundi interiore quiescere, non potest dici exterior ipsi circumducta, in oppositum verti. Statim, αὐτοῖς iterum pro αὐτῷ ob causam jam expositam, & προσιςάναι pro περιεςάναι, quod significanda heic sit aëris non circumstantia, sed obnitentia. ℣. vero 28. vocem αὐτὰ suppleo, tum ut intelligantur Cometæ, quatenus ipsos vocat astra; tum, ut relatio pateat, propter quam dicit, ὡς κὴ τὰ ἄλλα. Ubi juxta additamentum ad interpretationem factum, videtur planetas intelligere, qui possint juxta antecedentia inhiberi ab aëre occurrente ad Tropicos, ne ulterius tendant, verum regrediantur. Subinde, αὐτοῖς pro αὐτῆ, relatio est enim rursus ad Cometas, quorum desitioni causa designatur opposita primæ, quæ pro apparitione allata est, pabuli videlicet, aliquousque dumtaxat protensi defectus. Unde & statim, pro ἐν ᾗ τύτῳ, lego ὡς ἐν τύτῳ, quo intelligatur pabulum non adesse deinceps, ut illic loci adest, ubi Cometæ conspiciuntur. Ac posset quidem vice hujus correctionis reponi εἶναι, post vocem τόπῳ, aut vocem θεωρεῖται, sed præposterus fieret quodammodo sensus, quasi de apparitione post non apparitionem, non vero de desitione post apparitionem ageretur.

℣. 35. Τινὰ τῶν Ἄςρων πλανᾶσθαι. Adnotatum jam ante est, cum de motibus siderum, inserta huic loco exstare duo quædam capita ad illud de motu argumentum spectantia. Istud itaque est duorum prius, causas scilicet continens, quamobrem quædam siderum vaga, sive errantia sint; quædam fixa, seu inerrantia. Ac fortassis quidem intempestivus locus; sed fecisse tamen videtur Epicurus, quod prosequutus stellas crinitas & de cadentibus acturus, putarit non prorsus alienum agere de errantibus [& propter oppositionem de inerrantibus] quatenus utrisque esse poterant causæ erroris, casusque communes.

℣. 36. Lego μὴ πλανᾶσθαι, pro μὴ κινεῖσθαι. Quippe oppositio, quæ inter errantia, & inerrantia Astra heic intenditur, τῷ, μὴ κινεῖσθαι non declaratur. Siquidem tametsi inerrantia appellari etiam vulgo fixa soleant; id tamen Latinis, qui ne hoc quidem vocabulo Immota volunt significare, verum infixa suæ sphæræ, cum qua invariate moveantur. Græcis autem ἀπλανῆ, seu μὴ πλανητὰ sunt, propter invariatum hunc motum; adeo proinde, ut cum ἀκίνητα non sint, dici non debeant μὴ κινεῖσθαι, sed ἀπλανῆ, cum sint, μὴ πλανᾶσθαι. Prætereo autem, quod statim pro παρὰ τῷ, legendum videatur παρὰ τὸ, τῷ, observoque visum fuisse legere ℣. 43. κινῆσαι, potiusquam ἐκκαῦσαι. Neque enim regiones illæ, per quas planetæ transeunt, intelligi possunt eos cremare, seu urere. Et tametsi, vi voci facta, intelligi possint dumtaxat calefacere, aut etiam pabulum ad ignem adhibere; hoc tamen, aut est extra argumentum, aut deberet saltem tanquam causa συνώσεως præmitti, non ut πάρεργον subjici. Quare & vox κινῆσαι videtur præstare, ut postquam dictum est ea loca pro dispositione, qua sunt, versus eandem regionem compellere, addatur, ea simul facere æquabilem per se motionem, sive trajectionem.

℣. 51. Τινὰ ἄςρα ἀπολειπόμενα. Hoc posterius est duorum capitum, circa nimirum aniversiones, quæ in sideribus ob varios planetarum motus visuntur. ℣. porro 53. illud τὸν αὐτὸν κύκλον, *circuitionem* interpretor, non simpliciter *eandem*, sed etiam *diurnam*; ut intelligatur, motum, qui communis omnibus sideribus sit, esse eundem, qui sit ab ortu in occasum; seu quo sidera diebus singulis, ut oriuntur, ita occiduut; & ita quidem, ut præter ipsum alius nullus sit juxta primum heic intellectum modum, quem fuisse superius innuimus Anaxagoræ, & Democriti, ac esse etiam num illorum, qui Mobile primum, ejusque raptum non admittunt, & planetis motum specialem attribuunt, quo ad Tropicos accedant, ab iisque recedant; ac tuentur illos, qui dicuntur velocius versus ortum ferri, dicendos esse potius ferri segnius versus Occasum. Pari proinde ratione circa alios modos interpretor illa, τῇ αὐτῇ δίνῃ, & τὴν αὐτὴν δίνην, manifestante sermonis tenore *revolutionem* intelligi, non quæ *eadem* simpliciter sit, verum quæ sit ipsa *diurna*, communisve omnibus sideribus versus occasum. Quod autem ubique addo exemplum *in Luna*, idcirco facio quod inde modus intelligatur facilius, & in planeta quidem illo, qui præ ceteris, aut relinquit, aut relinquitur manifestius. Adde, quod ipse quoque Lucretius Lunam specialiter, præcipueque usurpat, dum rem juxta modum primum ita explicat, ut velit, Lunam ideo moveri versus occasum segnissime, quod absit longissime a suprema illa impressione, quæ supposita omnia versus occasum circumducit.

℣. 1. Οἱ λεγόμενοι ἀςέρες ἐκπίπτειν. Postremus hic est de Meteoris locus, quem Epicurus attigit. Videtur autem nomine stellarum cadentium intelligere omneis minores igneis [videlicet præter Cometas] qui in aëre, seu quasi PAG. 30.

æthere

æthere vario excurrere, ac deficere noctu observantur.

Ѵ. 6. Lego *συμφυλίας* pro *συμφύλια*, videlicet cum MSS. ex quibus etiam postea lego *κατείλησιν*, pro *κατάλυσιν*, quatenus habent *κατ' εἴλησιν*. Et certe hæc eadem est vox, qua usus superius circa fulgur est, cum & jam inter modos, quibus gigni posse stellas cadenteis edisserit, mentionem faciat fulgurum, ut consimiliter genitorum. Quod vero statim lego, *ἐφ' ὧν ἂν τόπον*, pro *ἐφ' ὧν ἂν τόπων*, sensu id exigente, facio; & maxime ob id, quod consequitur, *τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης*.

Ѵ. 14. *Αἱ δὲ Ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις*. Videri quidem id abs re potest, quod Epicurus heic subiicit de præsignificationibus animalium, sive de signis tempestatum, quæ ex quibusdam moribus, actionibusve animalium quorumdam petuntur; at videtur tamen consulto fecisse, quatenus res est admodum vulgaris, ut non modo Cometæ, Parhelia, Irides, aliaque id genus Meteora habeantur pro signis variorum eventuum, qui partim in ipsa natura, partim in rebus humanis contingunt; verum etiam ut animalia suis gestibus, vocibus, migrationibus, &c. instare ventos, pluvias, procellas, aliaque Meteora hujusmodi significent; adeo proinde, ut heic nihil sit argumenti incohærentis. Lego autem *ἐμπέσῃ μηκέτι εἰς τὸ*, pro *ἐκπέσῃ μὴ ὅτι εἰς*, ut sit aliqua perspicuitas sensus; ac insuper interpretando hunc de animalium præsignificationibus locum, referendum innuo ad eum, quo de præsignificationibus Astrorum est dictum, quoniam illic mentio istarum est facta, ac præter causam mox deductam, fecisse potest rei recordatio, ut Epicurus istam quasi appendicem subjunxerit ad ea, quæ docuit de sublunaribus Meteoris.

Ѵ. 24. *Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις μνημόνευσον*. Hic epilogus est totius Meteorologicæ tractationis, quo Epicurus Pythoclem hortatur, non modo, ut ea, quæ ipsi edisseruit, meminerit; sed etiam ut altius contemplationem repetens, meditetur ipsa naturæ principia, universitatem rerum, &c. cum addat vero etiam scopum, in quem intuens ista edisseruit, suppleo interpretando *illam non esse aliam ab ipsa tranquillitate, imperturbatove statu animi*; talem videlicet initio appellavit *Ἀταραξίαν*. Lego autem ultima voce *περιποιήσαιντο*, pro *περιποιήσαντο*, propter antecedens *συνθεωρήσαιεν*, & phrasi ita exigente. Quod Epicurus vero ait, fore, ut ex horum recordatione possit Pythocles vale dicendo fabulis consimiliter pervidere, *τὰ ὁμογενῆ τούτοις*, *ea quæ istis affinia sunt*, supponit esse aliqua, quæ heic
1. meteor 8. non pertractaverit, cujusmodi esse præ ceteris
lib. 2. c. 57. possunt, tum *Galaxia*, seu *Via Lactea*, de qua in Meteoris Aristoteles; tum quæ Plinius ait, *spectata arma cælestia ab ortu, occasuque inter se concurrentia, pulsis, quæ ab occasu erant*; itemque *armorum crepitus, & tubæ sonitus auditus e cælo, &c.* tum alia hujuscemodi.

Ad Epicuri effata de sapiente varia.

Ѵ. 39. ΠΕρὶ δὲ τῶν βιωτικῶν. Hactenus fuit Physica Philosophiæ Epicuri pars; superest jam pars Ethica, de qua Laërtius, ut initio recepit, ita jam prolaturus est postremam ex tribus, quas delegit Epistolis, totam Epicuri philosophiam summatim complectentibus; sed postquam tamen, ut præfatur, ea præmiserit quæ Epicuro, Epicureisque circa sapientis descriptionem placent. Lego autem Ѵ. 40. *αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν* pro *ἐκφεύγειν, τὰ δ' αἱρεῖσθαι*, quod & MSS. sic habeant, & alias ubique id servetur ordinis, ut eligenda, seu amplectenda prius; fugienda posterius dicantur; quanquam magni hoc momenti non est.

Ѵ. 41. *Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅτα αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ σοφοῦ*. Hoc primum est ex quatuor capitibus, quo videlicet recensentur complusculа effata, quandam veluti descriptionem Sapientis continentia; utpote ex quibus elicitur qualis Sapiens sit, qualiave acturus, aut non acturus sit in vita. Nempe, cum nomine Sapientis Philosophi vulgo intelligant Virum intelligentiâ, & virtute perfectum, qui nihil non recte faciat, ac sit eorum omnium, quæ prudenter, juste, decore in vita geruntur, quasi regula, aut exemplar; attribuunt ipsi proinde varia, prout quisque ex suo, Sectæque suæ genio, congruum, atque decorum fingit. Sic, ut ea, quæ Aristoteles, ceterique habent, prætercam, trita sunt ista ex Stoicis: 1. Metaph. &c.
Sapientem non ignorare, non opinari, non mentiri. Esse sapientem passionum expertem, non misereri, non ignoscere, non peccare, non affici injuriâ. Solum sapientem esse pulchrum, nobilem, Rhetorem, Vatem, divitem, Amicum, Civem, Magistratum, Regem. Esse sapientem semper in gaudio, sibi sufficientem, Deo parem. Esse omneis sapienteis pareis; pareis, ac individuas virtutes; paria, ac individua peccata; aliaque hujuscemodi. Itaque hujus generis sunt, quæ ab Epicuro, ejusque Sectatoribus tradita, a Laërtio heic congeruntur.

Sapientem rationis consilio tolerare injurias.

Ѵ. 44. *Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων*. Effatum istud primum est, in quo verbum *περιγίνεσθαι*, *tolerare* interpretor, imitatione Senecæ, qui ad hanc respexisse sententiam videtur, cum de Epicuro est loquutus in libro inscripto *De Sapientis constantia*, seu, *Quod in Sapientem non cadit injuria*. Ac poterat quidem etiam reddi, sapientem injuriis *superiorem evadere*, aut ipsas *nihili ducere, contemnere-ve*, ob vocem contemptus, qua idem Seneca utitur; verum res eodem recidit. Ut locum porro integrum ex Seneca huc inseram, cap. 1.
præmittendum est illum initio dixisse: *Tantum inter Stoicos, & ceteros sapientiam professos interesse, quantum inter feminas, & mareis. Ceteros enim sapienteis molliter, & blande, ut fere domesticos, & familiareis Medicos ægris corporibus, non qua optimum, & celerrimum est, mederi, sed qua licet; Stoicos virilem ingressos viam, non ut amœna ineuntibus videatur, curæ habere; sed ut quam-primum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui extra omnem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat*. Post-modum autem, ne videatur inter illos ceteros comprehendere ex toto Epicurum, sic habet: *Nec putes* cap. 15.
istam Stoicam esse duritiam, Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia, raro, inquit, sapienti intervenit fortuna [Hæc vero est una ex ratis sententiis, de qua suo loco dicendum est] cum paucis interpositis, & quasi accedens ad id, quod huc facit, sic infit:
Quod si Epicurus quoque, qui corpori plurimum in- cap. 16.
dulsit,

valuit, adversus injurias exsurgit, quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram; nec est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus, rem incommodam esse, verberari, & impelli, & aliquo membro carere; sed omnia ista negamus injurias esse. Non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen injuriæ, quod non potest recipi virtute salvâ. Uter verius dicat, videbimus. Ad contemptum quidem injuriæ uterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quod putes magnum, quod dissidemus. Hactenus ille, qui admittens demum, magnum non esse, quo Stoicus, & Epicurus dissident, arguit profecto, vix dissidium alia re, quam voce constare; quatenus nempe Epicurus injuriam vocat id nocumentum, quod sapienti infertur ab hominibus odio, invidia, despectu ductis; Stoicus vocari injuriam non vult, quod virtus hanc vocem non ferat. Scilicet, quasi virtus curet, quo res vocetur nomine; non vero id solum, ut constanter feratur; ceterum enim, neque Stoicus doloris sensum detrahit; neque Epicurus vult non stare sapientem in grado; neque ex similitudine gladiatorum aliud discrimen elicitur, quam quod, utroque sapiente testante constantiam, Stoicus addat ostentationem. Par est dissidium, cum Epicurus, esse malum dolorem ait, Stoicus dici malum non fert, licet asperum, triste, durum, ac perpessu difficile, contraque naturam admittat; cum Epicurus nihil aliud nomine mali intelligat, neque dolorem esse rem vitiosam, ac turpem contendat; ut suo postea loco deducendum est.

Addo heic solum, τὸν λογισμὸν, *ratiocinium, rationisve consilium*, quo Epicurus docet, sapientem ferre patienter injurias, esse multiplex quidem posse; sed videri tamen illud maxime, quo & postea docet, sapientem adversus fortunam se compararurum. Videlicet quatenus sapiens agnoscit, non esse in sua potestate, ut ceteri hominum justi sint, passionibusque non abripiantur; ideo tam parum irascitur, commoveturve ob injurias illatas ab hominibus, quam ob incommoda, aut damna, quæ a fortuitis casibus, universeque ab aliis causis, extra facultatem positis, adveniunt. Non commovetur, exempli gratiâ, propter fervores, aut algores, quæ a tempestatibus inducuntur; quoniam tempestatum suas vices obeuntium hæc natura sit, quam immutare ipse non possit. Quamobrem neque commovetur ob injurias, quas inferunt petulantes, & improbi, quod illi pro sua natura sic agant, & ut secus agant, naturamve mutent, in ipso non sit. Spectant huc tria illa exempla de patientia Socratis, cum pro eodem habuit, effusum post clamores a Xantippe lotium, ac effusam post tonitrua pluviam; impactam a protervo calcem, ac impactam ab asino, ceteraque hujusmodi. Tametsi vero quis obiiciat, ceteras causas cæcas esse, experteisque arbitrii, homines autem injuriam scienteis, volenteis facere, ac idcirco bilem movere; reputat tamen sapiens hujuscemodi homines, quasi ratione excæcatos, & præ passionis impetu, vehementiaque non compotes sui. Alienum putat a sapientia, malum malo adiicere [scilicet præter nocumentum, quod extrinsecus accidit, accersere sibi sua opinione perturbationem intrinsecus] neque quia alius voluit molestiâ animum ejus afficere, ipse est ita demens, ut molestiam admittens, illi quasi gratificetur. Quin-etiam a molestia vacans, non affectabit quidem, sed interim tamen id assequetur ultionis genus, ut illi quasi mandet laqueum, dum suo se fine frustratum agnoscet, quod nihil aliud, quam Lunæ veluti allatrarit, jaculo Solem petierit, pugnum in rupem impegerit; sed hæc infra sunt uberius dicenda.

Non desciscere a sapientia, qui semel sapiens fuerit.

℣. 48 ἀλλὰ κ̀ τὸν ἅπαξ γενόμενον σοφὸν. Addo, interpretando, *vere, solideque*; quoniam alioquin quæ est tantum umbra, seu fucus sapientiæ, potest levi negotio evanescere, ac deleri; & quæ inchoata solum est, neque radices egit profondas, ea convelli facile potest. Id certe videtur innuere Lucretius, cum esse nihil suavius ait:

——— bene quam munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena.

Quippe *bene munita* dicit, ut si quis videatur a sapientia excidere, is non constitisse in ipsa quasi arce intelligatur. Huic dogmati porro affine est illud, quod Epicuro quoque a Plutarcho tribuitur: adv. Col.
Τὸ μηδὲν ἀμεταπτώτως πεπεῖσθαι μηδένα, πλὴν τὸν σοφὸν, *Excepto sapiente, esse neminem, qui aliquid sic persuadeatur, ut de sententia deduci nequeat.* Nempe, quod putet, solum sapientem sic expendere omneis rationis numeros, ut postquam, omnibus subductis, quidpiam apud se constituerit, illud deinceps teneat, neque amplius mutet. Et quod ad doctrinam quidem attinet, rem insinuavit satis initio Epistolæ ad Pythoclem, dum esse πίστιν βεβαίαν, *persuasionem constantem* voluit, non modo circa ea, quæ uno tantum modo se habent, sed etiam circa ea, quæ fieri possunt pluribus, eo sensu, quod tenendum sit, posse ea fieri pluribus modis. Quod vero attinet ad mores, rem declarat postea in ratis sententiis, ubi docet, nisi quis τὸ ὑφεστὼς, κ̀ ἐπιλογιζόμενον τέλος, *finem constantem, rationeque firmatum* sibi propositum habuerit, fore omnia, ut controversa, ita conturbationis plena. Ex hoc certe est, cur non paucos videas, qui totam vitam de vitæ statu deligendo deliberent, neque

Iidem eadem possint horam durare probantes.

Sicque ille apposite tum comparetur cum Proteo, tum derideatur a Poëta, qui

Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit; Horat. 1. Epist. 1.
Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.

Præterea vero, idem effatum placuisse non Cynicis modo, sed etiam inter Stoicos ipsi præ ceteris Cleanthi; uti apud Laërtium est. Siquidem tametsi Chrysippus existimarit, posse sapientiam [nomine virtutis] amitti, ut per ebrietatem, aut per atram bilem; Cleanthis tamen sententia fuit, esse eam ἀναπόβλητον *inamissibilem*, διὰ βεβαίας καταλήψεις, *propter constanteis comprehensiones*. Videlicet quasi sapientia sit æstimanda ex habitu, & ex actibus, qui ratione deliberante eliciuntur; non vero, qui præter naturam ex absonis visis veloci erumpunt, ut in Chrysippeis illis casibus. Spectat huc autem, quod Seneca a Cleanthe stans in hunc modum habet: *Eo majore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus, contraria enim mala in alieno hærent; ideo expelli, & exturbari possunt; fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est; vitia inimica, & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, &c.*

lib. 7.
Epist. 50.

Sapientem veritati hærere; neque (ne sapientiæ ponat obicem) quidquam fingere.

V. 51. *Μηδὲν πλάττειν ἑκόντα*. Subiicio hisce vocibus *ἀληθέσι μᾶλλον συσχεθῆναί τε*, καὶ, pro *πάθεσι μᾶλλον συσχεθήσεσθαι*. Quippe tum illud, quod antecedit, *μηδὲν πλάττειν*, agi heic potius de veritate fictioni opposita, quam de passionibus insinuat; tum illud, quod sequitur, *οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν*, agi potius arguit de fictionibus declinandis, quo modo sapientiæ obstaculum non ponitur, sed tollitur; quam de subeundis, quibus hæreatur, passionibus; quo modo obstaculum non tollitur, sed ponitur potius. Et certe Epicurus quoque contendit, sapientem debere, quam-maxime licet, a passionibus esse liberum, ut ex sequentibus constabit; ac is fuit aliunde, cui veritas nuda, apertaque ita fuerit cordi, ut ne probare quidem potuerit, sed reprehenderit, ut Cicero scribit, *ironiam illam,*
in Bruto. *qua apud Platonem Socrates effert in cælum laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se autem rerum omnium inscium fingit, & rudem*. Adeo proinde, ut de illo idem dici potuerit, quod postea de Quintilio Varo ex Sectatoribus ejus uno dictum est:

Horat. 1. od. 24.
Incorrupta fides, nudaque veritas
Quando ullum inveniet parem?

Quin-etiam, debere effatum in hunc legi sensum, ac posse adhiberi adhibitas illas interpretando voculas, intelligi potest vel ex loco Macrobii, in
lib. 1. in somn. c. 2.
quo Colotes Epicuri auditor reprehendit Plato-
lib. 10. de Rep.
nem ob confictam illam percelebrem fabulam de Ero Armenio, qui cum in prœlio occubuisset, sublatis decimo die cadaveribus jam plane corruptis, ipse incorruptus repertus, domumque delatus, ut sepeliretur, duodecimo jam ab obitu die, dum pyræ imponeretur, revixerit, & redivivus longâ oratione, visa, observataque in Inferis commemorarit. Nempe Colotæ verba sunt: *Non oportuisse fabulam confingi a Philosopho; quoniam nullum figmenti genus veri Professoribus conveniret. Cur enim*, inquit, *si rerum cælestium notionem, si habitum nos animorum docere voluisti; non simplici, & absoluta hoc insinuatione curatum est; sed quæsita persona, casusque excogitata novitas, & composita advocati scena figmenti ipsam quærendi veri januam mendacio polluerunt?* Ne vero isthæc sigillatim ad varias effati parteis referam; adnoto solum, quod dicitur, *veri januam figmento pollui*, nihil esse aliud, quam obicem fieri in ipso statim limine, ne ad veritatis notitiam, quæ sapientia est, perveniatur, si prætendatur fabula. Nam si, quæ Erus, v. g. de Inferis narrasse fertur, vera in se exstiterint, suspicio est, ne falsa sint, quatenus ille, neque vidit, neque narravit, quæ ipsi tribuuntur. Sin falsa in se fuerint, suspicio est, ne vera sint, quatenus & qui perhibet sapiens reputatur, & sit-ne impossibile id, quod perhibetur, non sit exploratum. Unde efficitur, ut sapientiæ studiosus, & sapientem idcirco audiens in eo versetur discrimine, ut, aut verum pro falso, aut falsum pro vero amplectatur, & utrovis modo a veritate, quam requirit, aberret. Affinis isti obex est ex fabularum involucris, dum quid sub ipsis lateat, nisi conjectando discerni non potest, sicque germanæ doctrinæ loco nihil aliud,
3. metaph. 4. quam ariolandi occasio fit. Id Aristoteles præclare insinuat, cum de rerum principiis loquens conqueritur, priscos Poëtas, universosque Theologos nominibus Deorum ea indigitanteis, quid ipsimet quidem cogitarent, attendisse; sed contempsisse interim nos, seu parum curasse, quo sensu ea, quæ dixissent, exciperemus. Idem porro licet dicere de iis, qui ea, quæ docent, symbolis, griphis, ænigmatibus contegunt; quatenus illi pari modo ex re seria ludricam faciunt; ac eo ipso ore, quo volunt videri verum declarare, tenebras offundunt, quibus obscuretur:

Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quam gravior Graios inter, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt:
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore:

quod a Lucretio obiicitur. Addo autem, ut aliud lib. 1. v. 639. non esse improbandum videatur, approbari saltem non posse jacturam ejus temporis, quod ariolando consumitur, ac posset, deberetque progressui ulterius tentando impendi. Et vulgaris quidem ad hæc, aliisque excusatio est, quam prætendit Simplicius, dum requirit, cur Ari- Proleg. in Categ. stoteles, non fabulas, aut symbola, sed *ἀσάφειαν*, *obscuritatem* in dicendo fuerit sectatus. Nimirum, noluisse antiquos, sapientiam suam deiici ad Sutores usque; hoc est, patere apud vulgus, ne perspecta profanaretur. Sed ut prætereeam, non videri invidendam sapientiam universitati generis humani, quando ea hujusmodi est, ut si qualis est, revera innotesceret, non posset non accendere, & ad honestatem pertrahere, nisi omneis, at maximam saltem, etiam vulgarium hominum partem: quid, amabo, necesse fuit, ut vulgus inde arceretur, crucem iis defigere, qui ad sapientiam, veritatemque ardentissimo studio connituntur? Vulgo, aut non vacat ad disquisitionem rerum naturæ attendere, aut satis est illos, qui attenderint, audire: quamobrem vero iis, quibus vacat, quibusque res serio nosse cordi est, eo modo res proponuntur, ut non tam de iis cognoscendis, quam de mente ejus, qui loquutus est, percipienda laboretur? Sed hæc ut mittam, dico solum, fuisse Epicurum, ut fabulas, sic obscuritatem omnem aversatum; & nihil unquam magis curasse, quam ut diceret quid-libet quam maxime posset perspicue. Quare & mirum videri posse, cur, cum illius Sectatores, uti vel ex duobus, aut tribus citatis intelligitur, imitati eum fuerint, Clemens tamen Alexandrinus asse- 5. Strom. rere Epicureos scribat, *τινὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἀπόρρητα εἶναι, καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτρέπειν ἐντυγχάνειν τούτοις τοῖς γράμμασιν*, *quædam esse apud se arcana, neque se permittere omnibus ut ea scripta legant*. Nisi forte quis spectare huc putet, quod v. c. Cicero dicit, Epicurum *Deos* 1. de nat. Deor. *verbo posuisse, re sustulisse*; illudque haberi in libris vulgaribus, hoc in arcanis. At Cicero, qui 1. de nat. Deor. parcere Epicuro aliàs non solet, nihil tale unquam est interpretatus; immo, ut aliàs retulimus, *de homine minime vafro*, inquit, *male exi-* 2. de fin. *stimant*. Et: *Epicurus nec non vult, si potest, plane, & aperte loqui*. Sane vero si Epicurus, aut ejus etiam Sectatores quidpiam facere occultum debuissent, fuit maxime illa circa providentiam, immortalitatemque sententia, quam tantopere tamen evulgarunt, ut ex iis, quæ adversus ipsam disputavimus, manifestum est.

Nsa

Digitized by Google

Non fieri Sapientem ex quavis constitutione corporis; nec nasci in qualibet Gente.

ỹ. 55. Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως. Quod sequitur statim, οὐδ' ἐν πάντι ἔθνει, legit Aldobrandinus, οὐδ' ἐν πάντι ἔθει. Verum retinendam communem lectionem id suadet, quod 2. Strom. scribit Clemens Alexandrinus; nempe existimasse Epicurum μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι, *philosophari solos Græcos posse*. Non profecto quod Epicurus id absolute dictum voluerit; ipse præsertim, qui amicos ex Ægypto usque ad Philosophiam admittebat, qui Cyrenæum Aristippum, & Sinupensem Diogenem prope contemporaneos, Atheniisque philosophatos notat; qui in illa adeo recente Alexandri expeditione, sapienteis in India repertos ignorare non poterat; sed quod innuere contenderit, non esse parem felicitatem hominis apud Barbaros, & in ipsa Græcia nascentis; quod nato in Græcia necessaria omnia ad philosophandum præsidia paterent, nato apud Barbaros nulla suppeterent; unde & efficeretur, ut in Græcia quidem frequentes; apud Barbaros autem vel nulli, vel rarissimi philosopharentur. Id certe confirmat Lactantius, dum nullum agnoscit philosophatum ex Barbaris, lib. 3. c. 24. præter unum Anacharsim Scytham, *qui etiam*, inquit, *Philosophiam ne somniasset quidem, nisi & linguam, & Græcas litteras ante didicisset*. Quare & videtur Epicurus eo solum respexisse, quo lib. 1. Thales, dum, ut apud Laërtium est, fortunæ egit gratias, non modo, quod homo, non bellua; vir, non femina; sed etiam ὅτι Ἕλλην, καὶ οὐ βάρβαρος, *quod Græcus, non Barbarus* natus esset. Quod vero Epicurus censuit, non esse omnem corporis habitum ad comparandum sapientiam idoneum; id intelligitur præsertim de ea intemperie, læsioneque cerebri, ex qua est hebetudo, aut amentia invicta; ne aliquid dicam de læsis visus, auditusque organis, deque appetitu in passiones effræni, atque adeo de feritate, seu immanitate, aliisque id genus, ita a sapientia abducentibus, ut cum Mercurius sapientiæ Deus habitus sit, videri possit hac occasione versum in Adagium id, quod dictum est: *Non ex omni ligno Mercurius*. Hinc certe est, cur Plato lib. 6. de Repub. quoque indolem poscat docilem, plane memorem, veri flagrantem, non illiberalem, non morosam, non superbam, non immodestam, non pusillanimem, non injustam. Ac obiicit quidem Lactantius, quod Epicurus etiam rudeis ad sapientiæ studium invitet: *Quomodo enim*, inquit, *illa, quæ de principiis rerum dicuntur, intelligerent, quæ perplexa, & involuta vix etiam politi homines assequuntur?* Verum constat istos, quos appellat rudeis, eos esse, quibus non ingenium, sed cultus solummodo deest; ac docilitate eâ sunt, ut patientem culturæ accommodent aurem, idque ne aliquid etiam dicam de regionis tem- 14. probl. periæ, cujus occasione Aristoteles proponit, solvitque problema: *Cur sint homines in calidis locis, quam in frigidis sapientiores?* Quod superest autem, illorum, qui possunt adspirare ad sapientiam tres quasi classes, seu ordines ab Epicuro distinguuntur. Sed res est dicenda verbis Sene- Epist. 52. cæ. Ea sic habent. *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine ullius adjutorio exiisse; fecisse sibi ipsos viam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui sespsos protulerunt.* [Rarum hoc genus, lib. 5. 3. &c. & ex quo Epicurum ipsum fuisse Lucretius aperte contendit] *Quosdam indigere opera aliena; non ituros, si nemo præcesserit; bene sequuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium*. Et paulo post: *Præter hæc adhuc invenies aliud genus hominum ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum, compellique possunt, quibus non duce tantum opus sit, sed adjutore; &, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color est: Si quæris exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eundem finem uterque pervenerit; tamen major est laus, idem effecisse in difficiliore materia. Itaque* [pergit paulo post Seneca de eisdem Metrodoro, & Hermacho loquens] *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii secum habuit; hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit.*

Sapientem, etiam in tormentis ingemat licet, beatum fore.

ỹ. 58. Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός. Posterior hujus effati pars quam effatum aliud post insequens vulgo habetur; eam autem, quasi transpositam resumpsi, priorique attexui tanquam cohærentem, ac ejusdem plane argumenti, & rem insinuante particula adversativa μέντοι facta ex μέν τις, & accommodatis seriei effatorum modis μύξει, καὶ οἰμώξει, pro μύξαι, καὶ οἰμῶξαι; nam illud quidem στρεβλωθῇ, pro στρεβλοῦται, sponte sua se obtulit, cum particula ὅτε conjunctivum patiatur. Et scrupulus quidem postmodum subortus, quod eadem-met posterior pars visa fuerit posse percommode esse etiam insequentis effati posterior; quasi remanente particula τις, intelligi possit *Amicorum quis, cum in tormentis constituto sapiens aliquando gemat, ejuletque*; verum quod res typis commissa jam fuerit, nihil emovendum censui; & maxima quidem, quia illa quoque prior conjectura visa fuit non improbanda, quatenus idem verbum στρεβλωθῇ utrique parti commune est; & quia si amicorum quidem causâ ingemiscendum sit [forte non etiam ejulandum] id fieri oporteat, non modo in eorum tormentis, & cruciatibus, qui ad corpus pertinent; sed in calamitatibus etiam ceteris, quibus animus angi summe potest, ut prætercam, cum sit proclivius gemitu, atque ejulatu dolorem testari in propriis, quam in alienis cruciatibus, videri fuisse insinuandum, hujuscemodi testationem non derogare felicitati, qua de in priori parte agitur; cum, & si ea signum amissæ felicitatis fuerit, cavenda etiam sit in amicorum cruciatibus, ob quos tamen sapiens non debeat amittere felicitatem. Utcumque sit, visus fuit saltem scrupulus non dissimulandus.

Quod superest, ex hoc effato pronum videtur, ut nihil aliud, at saltem illud elicere, non constitui ab Epicuro beatitudinem in ea sola, quæ vulgo creditur voluptate; quippe cum talem non experiatur, qui subiicitur tormentorum, morborumque doloribus. Nempe morbos quoque adiicio, quoniam sunt illorum cruciatus, quam tyrannorum, ut frequentiores, ita aliquando non minus immanes. Certe tametsi Cicero ad hoc respexisse effatum videatur, cum hoc dici ab Epi- 5. Tuscul. curo ait: *Nullum sapienti esse tempus, etsi uratur, torqueatur, secetur; quin possit exclamare, quam pro nihilo puto*. Ac rursus: *In Phalaridis etiam* 3. Tuscul. *tauro, si erit, dicturum. Quam suave est hoc! quam*

hoc non curo! At videtur quoque respexisse Plutarchus, cum dieere Epicurum scribit, καὶ γελᾶν ταῖς ὑπερβολαῖς τοῦ περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν. *Ridere etiam sæpe in æstibus ipsis corporei morbi ægrotantem sapientem.* Porro, quia primâ statim fronte difficultas ex posteriore effati parte suborietur, qui fieri videlicet valeat, ut sapiens gemat, ac ejulet, & sit nihilominus beetus; cum videatur beatitudo non posse sine pleno gaudio, ac citra omnem gemitum, ejulatumque intelligi, idcirco adnotandum est, explicari sem juxta duo effata, quæ aliquanto posterius occursent. Nam primum quidem Epieurus duplicem distinguit beatitudinem, unam perfectam, absolutamque, quæ soli Deo competat; aliam imperfectam, comparateque sumptam, qualis sola hominibus [in hac nempe vita] possit convenire. Videlicet non ita bene agitur cum hominibus, ut præsumere debeant, posse se totum vitæ tempus in pleno, puroque gaudio degere, ac effici omni dolore immuneis; sed cum istis plus, illis minus gaudii; istis plus, illis minus doloris contingat; beati præ ceteris ii sunt, qui amplius gaudent, quam doleant; ii præ ceteris miseri, qui amplius dolent quam gaudeant: ac ii sunt demum summe beati, qui sunt minime omnium miseri; ii summe miseri, qui sunt minime omnium beati. Quare & cum finis sapientiæ ipse sit, ut homines reddat quam-maxime licet beatos, seu quam-minimum licet miseros; ideo in quocumque vitæ genere, aut statu sapiens fuerit, ita animo erit comparatus, ut in eo obtineat quam multum licebit gaudii; quam minimum licebit doloris. Exinde autem fit, ut si in tormentis, asperisque morbis versetur, dolores profecto persentiat, neque absolute tam sit, quam si illis careret, beatus; sed interim tamen, quia factâ illos patiendi necessitate, minime ipsos exasperat, seu præ impatientia, ac desperatione graviores non reddit; quin potius quam maximâ potest animi constantiâ illos mitigat, quodammodoque leviores facit; eatenus sane beatior est, quam si illis succumberet, miseriamque tantumdem augeret. Immo dici quoque beatissimus potest, non sane respectu illorum, qui similibus doloribus carent; sed respectu illorum, qui vexati similibus, non pari virtute, constantiaque eos tolerant, neque paria habent a sapientia, quibus eos levent adjumenta. Deinde concedit sapienti Epicurus, ut mœrorem, luctumque sentiat, atque adeo, ut ingemiscat, ejulet, fundat lacrymas; quatenus quæ natura fecit homines dolori obnoxios, eademmet dolori adhibuit hosce individuos quasi comites; non sane, ut ejus irritamenta, sed ut levamenta potius quædam sint. Videtur quippe dolor exinde aliquatenus velut exhalari; & non pauci sunt, qui dum non tam esse, quam videri constantes volunt, damno suo suspiria, gemitusque supprimant; quippe, qui cor suum, quod dici solet, exedant, seseque ipsos magis conficiant. Adeo proinde, ut sapientiæ videatur, non tam obstare ne ex toto prodeant, quam dum naturæ sponte erumpunt, mentem ad honesta sic divertere, ut & infrequentius, & levius erumpant. Id certe Epicurus suo exemplo docuit, cum per illos dolores, ad quorum magnitudinem accedere nihil poterat; *Compensabatur*, inquit, *cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inventorumque nostrorum.*

Hinc & ad aliam difficultatem, quæ excitari ob relata ex Cicerone, & Plutarcho potest, apposite huc referatur, quod in hunc modum Seneca: *Quid porro*, inquit, *non æque incredibile videtur, aliquem in summis cruciatibus positum dicere, beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. Beatissimum, inquit, & ultimum diem ago, Epicurus; cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris.* Epist. 92. Quo loco id, quod dicitur, *in officina voluptatis*, facit admoneam, ut quemadmodum offerta ab Epicuro voluptas malignam est passa interpretationem; ita, cum dixit esse sapientem in mediis tormentis beatum, videri invidiosæ interpretationis, quod etiam dicturum in tauro Phalaridis sapientem censuerit: *Quam suave est hoc! quam hoc non curo! quam pro nihilo duco!* quibus ex verbis facta est insultandi in ipsum occasio, non Ciceroni modo, sed etiam Lactantio, lib. 3. c. 26. cujus verba sunt: *Epicurus multo fortius: Sapiens, inquit, semper beatus est & vel inclusus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet, suave est, & nihil curo. Quis eum non irriserit? maxime quod homo voluptarius personam sibi viri fortis imposuit, & quidem supra modum. Non enim fieri potest, ut quisquam cruciatus corporis pro voluptatibus ducat; cum satis sit ad officium virtutis implendum, perferre, ac sustinere.* Sane vero Epicurum nihil aliud censuisse, ac ideo reverâ dixisse, quam quod postremis hisce verbis a Lactantio contenditur, neque a Cicerone secus; dum, *Ego*, inquit, *tantam vim non tribuo sapientiæ contra dolorem. Esse fortem in perferendo officio satis est; ut lætetur etiam, non postulo. Tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumque difficilis.* Nihil, inquam, aliud censuisse, aut etiam dixisse Epicurum, intelligi potest ex ipsomet Seneca: qui, tametsi hoc quoque habeat: *Poteram respondere, quod Epicurus ait, Sapientem, si in Phalaridis tauro peraratur, exclamaturum, Dulce est, & ad me nihil attinet.* Postmodum tamen hæc sunt, quæ subdit: *Dabo apud Epicurum tibi etiam-nam simillimam huic nostræ divisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quæ malit contingere sibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudentis; alia sunt, quæ quamvis nolit accidere, nihilominus & laudat, & comprobat, tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum gravissimorum perpessionem, in qua Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo; ait enim, se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominus sibi illum beatum diem; beatum autem agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri; sed quia ita res tulit; & amplexanda, & laudanda, & exæquanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit;* quod ex parte quidem commemoratum alibi est. Præterea autem, quod idem Seneca, postquam hoc præmisit, Attalus Stoïcus dicere solebat: Epist. 67. *Malo me fortuna in castris suis, quam in deliciis habeat. Torqueor, sed fortiter; bene est. Occidor, sed fortiter; bene est.* Tum, in hunc modum subiicit: *Audi Epicurum; dicet, & dulce est. Ego tam honestæ rei, ac severæ nunquam molle nomen imponam. Uror; sed invictus. Quidni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod non vincit. Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius; & bonum est, & optabile, quidquid ex hujus geritur imperio.*

imperio. Utcumque fit, ac ut breve faciam, non debet res nobis præsertim videri incredibilis, apud quos tot exstant exempla beatissimorum Martyrum, quorum fuit constantia in mediis tormentis incomparabiliter alacrior, quam ullius Anaxarchi, Zenonis, aut alterius ex sapientibus Ethnicis, cum & speciatim id concinatur de Sancto Protomartyre: *Lapides torrentis illi dulces fuerunt*.

Solum Sapientem gratiam amicis, qualem oportet, habiturum.

V. 6x. Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφόν. Postrema hujus effati verba, ἢ καὶ ἀποθανῦσιν, substitui pro illis, διά τε ὅδυ, ex quibus nihil sane est sensus, quod elicere valeas, & obscurum quidem ad correctionem vestigium; verum in eo saltem positus est gressus, quod Epicurus amicorum etiam demortuorum memoriam, ut peccaram habuit, sic colendam censuit. Res vel ex ipsius Testamento constat, utpote quo vitâ functorum Metroduri, ac Polyæni celebrari quotannis, memoriam, ut ipse superstes celebrasset, mandarit; & ut ipse habuisset, iis haberi jusserit liberorum utriusque curam. Quod porro Epicurus constantiam, qua vera amicitia probetur, exprimit, præsentiæ, absentiæ, mortis ipsius, atque adeo omnibus plane temporibus, comprehendit sane ea duo tempora, quibus quales sint amici, probantur; prosperæ nimirum fortunæ unius, & adversæ alterius. Quippe frequentissimum est, ut seu quis evadat fortunis cumulatior, veterem amicum contemnat; seu alius in calamitatem incurrat, ipsum deserat; cui Cicero jure Ennianum illud obiicit:

Amicus certus in re incerta cernitur.

Cum & possit de Spurio isto amicorum genere illud Euripidis usurpari;

Ὄνομα γὰρ ἔργον δ᾽ οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.
Habent amici nomen, at rem non habent,
Qui tempore adverso haud amicos se exhibent.

Quod autem, dicit solum sapientem esse amicum ejus constantiæ, qui nullo non tempore sibi ipsi similis sit, comprobari posset vel ex eo, quod habet Cicero, dum postquam ostendit, magnam
Ibid. esse penuriam ejus generis amicorum, quos non hæc duo levitatis & infirmitatis convincunt, *aut si in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt; Qui igitur*, inquit, *utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maxime raro hominum genere judicare debemus, & pæne divino*. Verum quia Epicuri effatum idem penitus est cum uno ex paradoxis Stoicis, audire præstat quid Seneca in ipsius gra-
Epist. 81. tiam proponat. *Itaque negamus*, inquit, *quemquam scire gratiam referre, nisi sapientem; non magis, quam beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens; hic scilicet, qui magis data gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere* [παράδοξα *Græci vocant*] *& ait: Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam; ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius; nec cum emit aliquam rem pretium venditori persolvere? Sed ne nobis fiat invidia; scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, Solum sapientem referre gratiam scire*. Pergit vero Seneca, tanquam effatum confirmaturus: *Deinde idem admiratur, cum dicimus: Solus sapiens scit amare; solus sapiens amicus est. Atqui & amoris, & amicitiæ pars est referre gratiam; immo hoc magis vulgare est, & in plureis cadit quam vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse; tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia jactanteis; & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum, & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens. Stultus quoque, utcumque scit, & quemadmodum potest, referat; scientia illi potius, quam voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. Majus ejus opus, aut minus fit (quamvis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere divitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarii*. Sic & non multo ante dixerat in eandem sententiam: *Non omnes debere sciunt grate beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & unus e turba (utique dum prope abest ab accepto) reddere beneficium, & pensare; ignorat autem quantum debeat. Uni sapienti notum est quanti res quæque taxanda sit. Nam ille, de quo loquebar modo stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minus, quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id, quod referendum est, effundit, atque abiicit*. Cum heic nihil sit adiiciendum, adnoto solum, quod obiter a Seneca inseritur, *gaudere magis sapientem dato, quam alium accepto*, effatum esse, quod Plutarchus ad Epicurum refert, non semel, scilicet apud quem vox sit: Τὸ εὖ 2. adv. Col.
ποιεῖν ἥδιον εἶναι τῦ πάσχειν: *Dare beneficium jucundius esse, quam accipere*; ac rursus, τῦ εὖ πάσχειν τὸ εὖ ποιεῖν ὐ μόνον κάλλιον, ἀλλὰ καὶ ἥδιον εἶναι; χαρᾶς γὰρ ὐδὲν ὕτως γόνιμόν ἐστιν, ὡς
χάρις: *Esse non modo pulchrius, verum etiam jucun-* lib de differ.
dius beneficium dare, quam accipere; neque enim cum Princ.
aliquid est, quod majus gaudium pariat, quam gratia. Notum est, quam id sit conforme sacræ
illi sententiæ: Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμ- Act. 20.
βάνειν: *Beatius est dare, quam accipere*; verum res non eget amplificatione.

Nihil fore Sapienti cum ea Muliere, qua leges interdixerint.

V. 1. Γυναικί τε ὐ μιγήσεσθαι. Non de- PAG 31.
fuere, qui hoc effatum, tametsi alioquin laudandum, interpretati invidiose fuerint. Videtur autem Origenes illis subscripsisse, cum adversus Celsum scribens: *Vitant*, inquit, *adulterium Philosophi, qui Zenonem Cittiensem sectantur; vitant & quibus Epicurus placet magister (nonnulli etiam ex illiterata plebecula) Sed vide quam varia sint horum voluntates in fugiendo adulterio. Illi peccari contra naturam, & societatem humanam putant, si quis vitiet mulierem legitime conjunctam alteri, & familiam ejus adulteret; Epicurei vero non hac de causa abstinent, sed quia omneis actiones suas ad unum scopum, voluptatem, dirigunt; multis autem seipsum fraudat voluptatibus, qui huic uni succumbit; interdum etiam in carceres, exsilia, mortem incidit; & ipsum ante factum non caret periculo, dum observat mariti e domo exitum, & eorum, qui illi favent. Itaque fac, eum fallere posse maritum, domesticos ejus, & ceteros, a quibus sibi timet opprobrium, quantum attinet ad voluptatem, etiam adulter Epicureus fieret*; sic ille. Cum porro effatum ejusmodi sit, ut reverentiam legum prætendat, propter quam sapiens

non adul-

Digitized by Google

non adulterium modo, verum etiam ſtuprum, inceſtum, & omneis alios concubitus, quos leges vetuerint, ſit devitaturus; apparet ſane conſequutionem, quæ præterea elicitur, ad conflandum invidiam trahi. Ac ſapiens quidem, dum leges ſervat, neque ſocietatis jura violat, moleſtias, & pericula alioquin incurrenda declinat; ſed indecorum tamen non eſt, illum, dum ſalvas leges vult, ſuæ ſimul ſaluti ſtudere. At, niſi leges prohiberent, adulteriumne committeret? Neſcias, an iſtud invidioſius, an, ut exiſtimari poteſt, inconſideratius quæratur; quandoquidem, ſi leges tollas, promiſcui erunt, ut ferarum, ſic hominum concubitus, & cum mulieres fuerint communes [quod Plato quidem voluit] non erit hæc tua, potiuſquam alterius; non erit uxor, non conjugium, cujus violatio adulterium ſit, pœnamve ullam adjunctam habeat; ſed hæc proſequi nihil eſt neceſſe.

Famulos quidem caſtigaturum, ſed ſtudioſis tamen veniam habiturum.

V. 4. *Τάς τε κολάσειν οἰκέτας.* Quod Τάς τε, pro Οὔ τα heic legam cum conjectura Caſauboni facit, tum adverſativa particula *μέν ται*, quæ, ſi ὅτε legatur, non perinde conſtabit. Adde, quod [ut de re etiam dicam] videtur caſtigatio appoſite adhibita avertere majora peccata, ac idcirco eſſe cum primis neceſſaria, ubi famuli ſunt illiberales, ac poſſunt ſpe impunitatis inſoleſcere, metu pœnæ in officio teneri. Rem certe & Plato, & alii inſigniores Philoſophi dicto, factoque comprobarunt; ne quidpiam dicam de Stoïcis, qui univerſe pronunciarunt, ſapientem *nunquam ignoſcere*, *μηδέποτε συγγνώμην ἔχειν*. Poteſt & aliunde vir ſapiens pœnas exigere non iratus, ſed qualis eſt ille in panegyrico:

Claud. de Manl. *Qui placidus delicta domat, nec dentibus aequam*
Inſtrepit horrendam, fremitu nec verbera poſcit.

Ac proinde in quo

Te ſ per:em ſervaat acali, nec lumina fervor
Asperat, aut rabidas diducis ſanguine venas,
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.

Ubi notandum, cum Seneca oppoſita ratione iratum deſcribat, ut recte dictum probet a quibuſdam ſapientibus: *Iram eſſe brevem inſaniam* [ſeu, ut Poëta, *brevem furorem*; *μανίαν ὀλιγοχρόνιον*] docere ipſum alibi, ſententiam eſſe Epicuri; *Immodicam iram gignere inſaniam*. Quod quidem noto, ut inſinuem, qua animi moderatione Epicurus in adhibenda caſtigatione utendum cenſuerit. Quanquam conjectura non longe petenda, cum poſteriore effati parte voluerit, ſecus ac Stoïcos, ſapientem illis veniam dare, qui fuerint alioquin indolis non malæ, ſed ſtudioſi, ac ſeduli. Et commendat certe Laërtius ipſiuſmet *ἡμερότητα πρὸς τὰς οἰκέτας*, *manſuetudinem in famulos proprios*, ut ſuo loco viſum eſt. Et quod Seneca ait, Epicurum appellaſſe *Servos amicos*, habuiſſe eum quoque reipſa ut amicos ex eo comprobatur, quod Mus, & Servi cæteri fuerint cum ipſo philoſophati. Adeo proinde, ut præclarius exemplum non potuerit Senecæ ſuppetere ad illud præceptum: *Vive cum ſervo clementer, comiter quoque, & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in convictum*. Neque item ad id quod ait: *Majores noſtri omnem invidiam dominis, omnem contumeliam ſervis detraxiſſe, cum dominum patrem familiæ, ſervos familiareis, quod etiam*, inquit, *in mimis adhuc durat, appellaverunt*.

[Margin notes, left column: "l. de ira c. 1." beside "tum deſcribat"; "Horat. Epiſt. 18." beside "ut Poëta" / "docere ipſum alibi"; "Epiſt. 95." beside "duli. Et commendat"; "Epiſt. 47." beside "lud præceptum"]

Neque amore captum iri, neque habiturum amorem, ut quid immiſſum divinitus.

V. 16 *Ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν οὐ δοκεῖ.* Poſteriorem effati partem, ὅτε Θεόπεμπτον, tanquam poſt treis voces, quæ ſunt de ſepultura, tranſpoſitam, huc refero; ſatis enim conſtat, ipſam ad eandem cum priore ſententiam ſpectare. Imprimis porro circa priorem nihil neceſſe eſt admonere, intelligi ab Epicuro amorem, qui ſit *σύντονος ἀφροδισίων ὄρεξις*, *rerum venerearum appetitia vehemens*; hoc nimirum Suidas aperte declarat. (in voc. ἔρως.) Id vero interim obſervo, propter Platonem, Antiſthenem, Ariſtotelem, Stoïcos, & alios, qui ex oppoſito aſſerentes *τὸν σοφὸν ἐρασθήσεσθαι*, *iri ſapientem amore captum*, viſi ſunt id velle de amore *amicitiæ* dicto intelligere, ac potiſſimum reſpectu puerorum. Cicero certe iſtud dogma Stoïcis ſpeciatim attribuens, ac interpretatus illam diſtinctionem *συνουσίας*, *καὶ φιλίας*, ab ipſis allatam, amoris *ſtupri*, *ac amicitiæ*, addit illos (4. Tuſc.) propterea *litigare cum Epicuro, non multum*, inquit, *ut opinio mea fert, mentiente; quis eſt enim amor iſte amicitiæ? Cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem?* Nihil deinde neceſſe eſt commemorare, quod apud Stobæum, cum quidam dixiſſet, *οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφὸς*, *non capietur amore ſapiens*, & in exemplum propoſuiſſet Menedemum, Alexinum, & Epicurum, Chryſippus nihil aliud habuerit, quod Epicuro obiiceret, niſi, quod fuiſſet *ἀναίσθητος*, *ſine ſenſu*, quaſi ſcilicet ligneus, aut lapideus; quod in Apologia notavimus. Satis eſt quædam ſeligere ex Lucretii carminibus, quæ ad partem hanc potiſſimum faciant. Hujuſmodi autem eſſe poſſunt hæc:

Sed fugitare decet ſimulacra, & pabula amoris
Abſterrere ſibi, atque alio convertere mentem.
Ulcus enim viveſcit, & inveteraſcit alendo,
Inque dies gliſcit furor, atque ærumna graveſcit.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem,
Sed potius, quæ ſunt ſine pœna, commoda ſumit,
Nam certe, & pura'ſt ſanis magis inde voluptas.
Adde quod abſumunt vireis, pereuntque labore.
Adde quod alterius ſub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt,
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans.
Unguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident,
Scilicet & grandes viridi cum luce ſmaragdi, &c.
Nequicquam; quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat:
Aut quod conſcius ipſe animus ſe forte remordet,
Deſidioſe agere ætatem, luſtriſque perire:
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit,
Quod cupido adfixum cordi viveſcit, ut ignis.
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in vultuque videt veſtigia riſus.
Atque in amore mala hæc proprio, ſummeque ſecundo
Inveniuntur: in adverſo vero, atque inopi ſunt,
Prendere quæ poſſis oculorum lumine aperto
Innumerabilia: ut melius vigilare ſit, ante
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaquearis.
Nam vitare, plagas in amoris ne jaciamur,
Non ita difficile'ſt, quam captum retibus ipſis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

An & iſta quoque ob elegantiam ſubiicienda?

Et tamen implicitus quoque poſſis, inque peditus
Effugere infeſtum, niſi tute tibi obvius obſtes,
Et præ-

Digitized by Google

Et prætermittas animi vitia omnia primum,
Tum quæ corpori' sunt ejus, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumq; cupidine cæci,
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda vere.
Multi' modis igitur pravas, turpeisque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
Nigra, μελίχροος est; immunda, & fœtida, ἄκοσμος;
Cæsia, παλλάδιον; nervosa, & lignea δορκὰς;
Parvola, Pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal;
Magna, atque immanis, κατάπληξις, plenaque honoris;
Balba loqui non quit, τραυλίζει; muta, pudens est;
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit;
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit
Præ macie; ῥαδινὴ vero est, jam mortua tussi;
At λάβρα immanis, acrisque, est ista ab Iaccho;
Simula, σιληνὴ, ac satyra 'st; labiosa, φίλημα,
Cetera de genere hoc longum est si dicere coner.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur;
Nempe alia quoque sunt; nempe hac sine viximus ante;
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi;
Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant, &c.

Circa posteriorem, quæ habetur etiam apud Suidam, ac addi videtur propter fabulas de amore, quas placuisse etiam aliquibus Philosophis, vel ex uno Platone constat; adnotare sufficit, non fuisse eam quoque ipsi Lucretio prætermissam. Quippe postquam illud præmisit:

Nec divina satum genitalem numina quoiquam
Absterrent, pater agnatis ne dulcibus unquam
Appelletur, & ut sterili Venere exigat ævum, &c.

Tum subiicit:

Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis,
Morigerisque modis, & mundo corpori' cultu,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam;
Quod superest, consuetudo conciliat amorem, &c.

Quem in sensum cetera inter occurrit illud Phocylidis:

Μὴ δ' ἐς ἔρωτα γυναικὸς ἄπας ῥεύσῃς ἀκάθεκτον,
Οὐ γὰρ Ἔρως θεὸς ἐστι, πάθος δ' ἀΐδηλον ἁπάντων.
Totus in effrenem ne abeas mulieris amorem;
Quippe amor haud Deus est; tacita est affectio cuique.

in commen. ad . prædict. Hippocrat. num. 5. Ne prætercam Galenum, qui, ubi dixit, esse aliquid divinum in morbis, contendit, non esse amorem affectum divinum, & quod aliqui gracilenti, decolores, insomnes, febrientes ob amorem sint, ut Antiochus, quem Erasistratus propterea deperire novercam deprehenderit, id ad causas Procatarcticas, uti & alios affectus refert, ac relegat ad fabulas, quod Poëtæ de Cupidine faces ardentes gestante, hominesque ad amoris affectum accendente scripserunt.

Non fore anxie de ipsa sui sepultura sollicitum.

V. 9. Οὐδὲ ταφῆς φροντίσειν. Addo ad interpretationem *anxie*; ut intelligamus, non ideo Epicurum voluisse omnem penitus abiici sepulturæ curam. Nam quod alioquin existimarit, haberi posse aliquam insinuat Plutarchus, dum scribens in illud λάθε βιώσας, *occultus vive* [quod fuit, seu ipsius, seu Neoclis fratris, ut Suidas quidem reputat] *Tu ergo*, inquit, *ô Epicure, ne scribe ad amicos, nec scribe libros sapientiam ostentans*, μηδὲ διατάσσου περὶ ταφῆς, *nec de sepultura aliquid præscribe*. Ac non legitur quidem aliquid de sui sepultura in testamento præscripsisse; sed tum rem cordi fore satis amicis, ac potissimum testamenti curatoribus supponere potuit; tum verbo potuit idem mandare, quod scripto Theophrastus, θάψαι δ' ἡμᾶς ὅπου ἂν Laër. lib 3.
δοκῇ μάλιστα ἁρμόττον εἶναι τοῦ κήπου, μηδὲν περίεργον περὶ τὴν ταφὴν, μηδὲ περὶ τὸ μνημεῖον ποιοῦντας: *Sepeliunto nos qua videbitur in hortis commodissimum; nihilque interim sumptuosius, quod sive ad sepulturam, sive ad monumentum pertineat, agunto;* tum demum quæ cetera fieri in sui memoriam, hisce paria sunt. Quare & nihil aliud voluisse hujusce modi effato videtur, quam fore, ut sapiens, si forte provideat, sepultura se, aut omnimoda, aut consentanea cariturum, id pro nihilo ducat, quasi nempe futurum sit, ut tum res ipsum nihil attineat, carentem puta omni sensu, ut vel Diogenem monstrasse est tritum, cum timentibus, ne cadaver a feris, vulneribusve laniaretur, apponi ipsi baculum jussit, quo posset illas abigere. Et vide quam egregie Lucretius istud excipiat: lib 3.v.901.

Nam si in morte malum'st malis, morsuque ferarum
Tractari; non invenio, qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi,
Urgerive superne obtritum pondere terræ.

Prætereo, quod adhuc Seneca præclarius: *Ut ex* Epist. 92.
barba, inquit, *capillos detonsos negligimus; ita ille divinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur; ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se judicat pertinere, quam secundas ad editum infantem. Utrum projectum aves differant, an consumatur*

—— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Prætereo & quod statim post illud Mecœnatis commendat:

Nec tumulum curo; sepelit natura relictos;

tanquam prospiciente natura, ne quis denique insepultus jaceat, eum dies ipse condat, quem sævitia projecerit; id fuisse quoque a Poëta ejus consanguineo expressum illis versibus:

Nil agis hac ira: tabes-ne cadavera solvat, Lucan. l.7.
An rogus, haud refert: placido natura receptat
Cuncta sinu.

Non incubiturum in id, ut affectatis flosculis Orationis rhetoricetur.

V. 11. Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς. Quod vocem καλῶς *de affectatis orationis flosculis* interpretor, facit imprimis, quod Epicurus non improbarit, si quis decenter, & accommodate ad rem quamque perspicue exprimendam dicat [nempe orationis decorum ἐν τῇ σαφηνείᾳ, *in perspicuitate* constituit] & præditus aliunde sit nativâ quadam, non arte quæsitâ, affectatave eloquentia [Φύσις γάρ ἐστιν ἡ κατορθοῦσα λόγους] quemadmodum libro octavo Apologiæ deduximus; ac ideo damnare dumtaxat potuerit, si quis professus sapientiam, elegantiæ sit, quam rerum studiosior, & gloriam captet ex iis verbis:

—— quæ belle tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore,

ut non multo ante ex Lucretio retulimus. Deinde, quod Cicero ipse adhibitam præterea non neces-

Digitized by Google

necessariam elegantiam *florem orationis* appellat, cum præfando in paradoxa, & ad M. Brutum de Catone scribens: *Quod eo majus est illi*, inquit, *quam, aut tibi, aut nobis, quia nos ea Philosophia utimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari; Cato autem perfectus meâ sententiâ Stoïcus, & ea sentit, quæ non sane probantur in vulgus, & in ea est haresi, quæ nullum sequitur florem orationis*. Quo loco par non est mirari, orationis cultum neglectum fuisse a Stoicis, quando Zeno illorum Princeps comptos, concinnosque sermones simileis habuit Alexandrinis nummis, specie quidem elegantioribus, sed bonitate tamen, pondereque deterioribus Atticis tetradrachmis, uti [lib. 7.] apud Laërtium est. Cum sint porro complusculo ad hocce effatum spectantia memorato loco congesta, ideo nihil heic loci repetendum est. Addo dumtaxat, quod in memoriam subit, exstare [lib. 6.] apud eundem Laërtium de Diogene, illum scilicet eos, qui ex oratione maximam gloriam quærerent τρισανθρώπους, *ter-homines*, hoc est, *ter-miseros* appellasse.

Fugiturum Venerea, ut quæ nunquam prosint, ac bene sit, nisi & noceant.

V. 13. Συνουσία δὲ [φασιν] ὤνησε μὲν οὐδέποτε. Cohæret hoc effatum cum superiore illo de sapiente non amaturo. Neutrum de Epicuro vulgus crederet ob præconceptam illam de ipso, ut de voluptario homine, sententiam. Mirum proinde, cum vulgus ipsum incontinentiæ effrænis damnet, reputetque, libidinosas ejus fuisse sen- [2. Tuscul.] tentias [secus ac expresse habet Cicero] Galenum tamen fuisse coactum adversus ipsum disputare, quod parcus, rigidusque nimium hacce in re exstiterit, ut dum scribens in librum tertium Epidemiorum Hippocratis: Τίς γὰρ ἦν, inquit, [comment. 1.] ἀνάγκη γράφειν, Δημόκριτον μὲν εἰρηκέναι μικρὰν ἐπιληψίαν εἶναι τὴν συνουσίαν, Ἐπίκουρον δὲ μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ᾽ εἰ μὴ βλάψειεν. ἐπεὶ γάρ, &c. *Quid fuit necesse scribere, dixisse Democritum esse coitum parvam epilepsiam; Epicurum vero Venereorum usum nunquam prodesse, praclareque agi, nisi etiam noceat. Siquidem, &c.* Et in libro Me- [cap. 86.] dicæ artis: Ἀφροδισίων, inquit, κατὰ μὲν Ἐπίκουρον οὐδεμία χρῆσις ὑγιεινή· κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, ἐκ διαλειμμάτων, &c. *Juxta Epicurum quidem, usus venereorum nullus salubris; revera tamen, si per intervalla, &c.* Non est porro heic prætereundus locus, quem Cicero hac concludit sen- [5. Tuscul.] tentia: *Hac loca*, inquit, *multa ab Epicureis disputantur, hæque voluptates sigillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. Nam & obscenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communeis, in medio sitas esse dicunt; easque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant; ab iisque abstinere minime esse difficile, si, aut valetudo, aut officium, aut fama postulet; Omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit, prodesse nunquam.* Non etiam tacendum, quod apud Plutarchum, adolescentibus quibusdam improbantibus, [3. Symp. q. 6.] agitari in Epicuri contubernio quæstionem illam de Venereorum ante, vel post cœnam usu, Zopyrus medicus exceperit, *non fuisse Epicuri convivium attente satis ab iis pellectum. Neque enim illum quæstione ab initio proposita, ipsam subinde edisseruisse; sed cum a cœna adolescenteis ad deambulandum invitasset, de temperantia verba fecisse, & a lascivia eos deterruisse*, ὡς ἀεὶ μὲν ἐπισφαλοῦς εἰς βλάβην τοῦ πράγματος ὄντος, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ πότον, ἢ ἐδωδὴν χρωμένους αὐτῷ διατιθέντος, *quod nempe res venerea, cum alias facile noceret, tum maxime iis, qui non longe a convivio eam exercerent*. Est porro hæc una, ac prima ex iis conditionibus, quas ipse Galenus requirit; ne corpus videlicet sit ὑπερπεπλησμένον, ἢ ἐνδεὲς, *nimis appletum, aut jejunum*; & si partium diei circumstantias in anni tempestates commutaveris, deprehendes, eandem Pythagoræ, quam Epicuri fuisse sententiam. Ille enim apud Laërtium: *Venereis*, inquit, *hieme, non æstate operam dato; ea autumno sunt, ac vere leviora, sed quacumque tandem tempestate gravia sunt, & ad sanitatem non bona*. Et aliquando interrogatus, [lib. 8.] quando ad mulierem accedendum foret, *quando voles*, inquit, *fieri imbecillior*; non immorur autem in solvendis iis, quæ Galenus, aliique habent. Rem paucis præstat Scaliger adversus Cardanum, dum absurdum habet, quod Paulus in [Exercit. 265.] primo ait: *Corpus Veneris exercitio augescere*, ac pergit; *robur enim minui quis nescit? Nam, quod ajunt retentum semen efficere melancholicos, & concoctionem prohibere, falsum est. Exoneratur enim natura, ubi oppressa est, per somnia. Etiam vigilantibus exit sponte, sine sensu. Igitur hujus sententia temperatio illa inanis; ajunt enim per accidens augere robur, sublatis concoctionis impedimentis. Alii vero negantur e contrario, non posse in suis vasis putrescere semen. At nihil natura humidum est, quod contrahere nequeat aliquid vitii ad putrescendum. Ergo multi Athleta prisci penitus ab hoc ludibrio abstinuerunt; quorum aliquot in octavo de legibus nominat Plato, Iccum Tarentinum, Crissonem, Astyllum, Diopompum. Quare optime dicebat ex Aristotele, salacioribus animalibus vitam esse breviorem*; sic ille. Prætereo heic porro, quæ alii de eodem argumento habent, præsertim vero Clemens Alexandrinus, qui etiam [2. pædag. 10.] effatum non sine Auctoris laude, tacito licet nomine, refert: *Recte enim*, inquit, *videtur dixisse quispiam*: συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψε, quibus eisdem verbis habet quoque effatum Porphyrius. Nota vero obiter B. Clementem illic loci referre ad Protagoram auditorem Democriti, quod Democritus paulo ante apud Galenum de coitu dixit; esse illum [1. de abst.] nempe *epilepsiam parvam*; cum & Stobæus præ- [Serm. 6.] terea ad Eryximachum referat, & ad Hippocratem Macrobius. [Saturn.] Prætereo & ex iis, quæ afferri in effati confirmationem possent, nihil esse posse commendatius, quam quod Plutarchus optime di- [in præcep. de san.] ctum ait [& ex parte quidem ab Hippocrate] [6. Epidem. sect. 4.] *res esse saluberrimas* τροφῆς ἀκορίην, καὶ πόνων ἀοκνίην, καὶ σπέρματος οὐσίης συντήρησιν, *citra saturitatem vesci, ad laborem impigrum esse, substantiam seminis conservare*.

Non ducturum uxorem, non suscepturum liberos, nisi circumstantiâ quapiam exigente.

V. 15. Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν, pro Καὶ μὴν καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν: Ita scilicet haud abs re opinatur Casaubonus, quandoquidem effatum istud ex superiore consequitur; & posterior ipsius pars, quæ est quasi quædam exceptio, haud aliter esse legendum insinuat.

Digitized by Google

apud Arr. lib. 3. c. 7. nuat. Adde quod propterea Epictetus Epicurum non semel sugillat. Ait enim, exempli gratiâ: *Epicuream civitatem cogitas; non ego ducam, neque ego uxorem:* οὐ γὰρ γαμητέον, ἀλλ' οὐδὲ παιδοποιητέον: *Non enim uxor ducenda est; non* lib. 1 c. 23. *item liberi procreandi*. Et rursus: *Tu vero, Epicure, quamobrem dissuades Sapienti* τεκνοτροφεῖν, *educare liberos?* Quod Theodoretus vero hoc in re Epicurum facit Democriti socium, dum utrumque reprehendit, quod jubeat, παραιτεῖσθαι καὶ τὸν γάμον, καὶ τὴν παιδογονίαν, *aversari & nuptias, & susceptionem liberorum*, idipsum est, quod Cle- 2. Strom. mens docet, dum postquam dixit, Democritum, παραιτεῖσθαι γάμον καὶ παιδοποιΐαν, διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε, καὶ ἀφολκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων, *repudiare conjugium, liberorumque procreationem ob multas, quæ ex ipsis percipiuntur, molestias, atque avocationem a rebus magis necessariis*, subdit, assentiri ipsi Epicurum, & quotquot ἐν ἡδονῇ, καὶ ἀοχλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπίᾳ τἀγαθὸν τίθενται: *Summum bonum in voluptate, & vacuitate perturbationis, dolorisque constituunt*. Exagitat porro in Epicuro quoque dictum Democrito causam Epictetus. Nam ad verba illa: *Ecquid reformidas?* subiicit: *Istud videlicet*, μὴ διὰ ταῦτα εἰς λύπας ἐμπέσῃ, *ne propterea in molestias incidas*. Et statim: *At novit Epicurus*, ὅτι ἂν ἅπαξ γένηται παιδίον, οὐκέτι ἐφ' ἡμῖν ἐστι μὴ στέργειν, μηδὲ φροντίζειν ἐπ' αὐτῷ. *Simul ac est infans editus in lucem, in potestate nostra non esse, ne eum deperéamus, sollicitique pro ipso simus*. Ac rursus: *Dicere*, inquit, *causam audet, cur liberos non suscipiamus*, ὅτι πρόβατον μὲν οὐκ ἀπολείπει τὸ αὐτοῦ ἔκγονον, οὐδὲ λύκος, ἄνθρωπος δ' ἀπολείπει; *quod cum neque ovis, neque lupus suam a se prolem deserat, quomodo deserere homo possit?* quomodo possit non affici, ἰδὼν παιδίον αὐτοῦ κλαῖον, ἐπὶ τὴν γῆν πεπτωκὸς, *puellam suam ejulantem, prolapsamque in terram conspiciens?* Quæ, & plura permirum est ita exaggerari [sed Stoico nempe affectu] ab optimo viro, ipso præsertim cælibe, & sectam sequuto, cujus princeps Zeno, neque uxorem duxit, neque suscepit liberos; adeo proinde, ut Demonax ipsi Epicteto consilium danti, ut & uxorem duceret, & liberos susciperet, perquam lepide dixerit, οὐκοῦν, ὦ Ἐπίκτητε, δός μοι μίαν τῶν σαυτοῦ θυγατέρων: *Unam ergo filiarum tuarum, ô Epictete, mihi colloca;* quod quidem apud Lucianum est. Ut nihil interim dicam de Platone, de Thalete, deque tot aliis Sapientibus, & magnis Viris, qui, neque uxorem ducendo, neque liberos suscipiendo, Epicuri effatum reipsâ probarunt. Nam & quod etiamnum apud nos, ii, qui reputantur præ ceteris sapere, sese etiam votis conceptis addicant cælibatui, nihil attinet memorare. Sufficiat, cum sit nemini non notum quibus molestiis se eximant, qui a conjugio obstinent, nihil suasisse Epicurum aliud, quam ut si quis vellet multa molestiarum declinare genera, atque idcirco saperet, is a conjugio viveret liber. Impetit autem ipsum Epictetus, quasi persuasum id voluerit non paucis quibusdam sapientiæ studiosis, sed omnibus, sive cujusvis conditionis hominibus; aut quasi periculum sit, ne propterea genus humanum, deficientibus, qui appetant nuptias, procreentque liberos, deficiat. Quod caput est, cum posteriore effati parte censet Epicurus eam incidere posse circumstantiam, ut sapiens & uxorem ducat, & suscipiat liberos; id præoccupat quidquid potest potissimum obiici, ne videantur non sapere; qui dum nuptias adeunt, aut sibi, aut familiæ, aut Reipublicæ consulunt.

Reposui porro hic in parte τεκνοποιήσειν, pro διατρατήσεσθαι, tum ut consensus integer cum priore parte haberetur; tum quia nuptiarum aversationem consulere, quod verbo διατρατήσεσθαι, fit, fuisse præstitum priore est visum.

Non pernoctaturum in compotatione.

V. 20. Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ. Lego νυκτερεύσειν pro μὴν τηρήσειν, quod alioquin nihil fit sensus, quod elici exinde valeat; & respicere Epicurus potuerit ad eas cœnas, quæ interdum protrahebantur διὰ νυκτὸς, seu, ut ex Aristophane habet Athenæus, δι' ὅλης νυκτὸς, *per* lib. 7. *totam noctem*; atque adeo etiam ad convivium Platonis, in quo Socrates quoque ipse totam noctem compotare [& poculo quidem, quod puteus dici posset] inducitur. Ut taceam autem, hoc effatum videri posse cohærere cum superiore, & affinibus, quatenus individua pæne admonitio est de Venere, & vino fugiendis:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore,

potest idem spectare ad leges iis consimileis, quas Philosophorum conviviis præscripsisse Xenocratem, & Aristotelem idem Athenæus tradit. Sci- lib. 5. licet Epicurus quoque epulareis quosdam conventus instituit; ut ex Testamento ipsius intelligitur; & quamvis ejus Sectatores, aut aquam passim biberent, aut vinuli heminâ contenti essent, licere voluit, ut interdum genio tantillum indulgerent, eodem prorsus fine, quo Pla- lib. 1. & 2. to, dum in libris de legibus, observante Agel- lib. 15. c. 2. lio, *non ebrietatem istam turpissimam, quæ labefacere, & minuere hominum menteis solet, laudavit, sed hanc largiorem paulo, jucundioremque vini invitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conviviorum sobriis, non improbavit. Nam & in dicis*, pergit ille, *honestisque inter bibendum remissionibus, refici, integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimavit; reddique eos sensim lætiores, atque ad intentiones rursus capiendas fieri habiliores*. Atque hanc quidem fuisse Epicuri mentem intelligetur uberius ex infra dicendis circa commoda sobrietatis; ex quibus etiam manifestum fiet, probari ipsi non potuisse Stoicam illam distinctionem, qua decreverunt apud Laërtium, *Sa-* lib. 7. *pientem vino obrutum iri, nec fore tamen ebrium*, hoc est, facturum quidem paria ebriis, sed non tamen ex destinatione, & mente nihilominus perstante in proposito. Quod quidem aliunde impugnatur, non modo a Philone, dum quæstio- lib. de plan. Noe. nem edisserit, *inebrietur-ne sapiens*, quam studiose tractatam dicit a plerisque Philosophis; sed etiam a Seneca ipso: *Nam si*, inquit, *argumentaberis, sapientem multo vino inebriari, & retine-* Epist. 83. *re rectam tenorem, etiam-si temulentus sit; licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec ellebora accepto, quidquid in visceribus hærebit, ejecturum. Sed si tentantur pedes, lingua non constat; quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?* Diceres, Lucretium eodem respexisse, cum fœditatem, incommodaque ebrietatis sic attigit:

—— cum vini vis penetravit, lib. 3. v. 475.
Acris, & in venas discessit diditus ardor;
Consequitur gravitas membrorum; præpediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua; madet mens;
Nant oculi; clamor, singultus, jurgia gliscunt, &c.

Non ad Rempublicam accessurum, neque Principatum gesturum; nisi quid intervenerit.

℣. 23. Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι. Duo heic affinia effata connecto; & ad interpretationem addo, *nisi quid intervenerit*, auctoritate Senecæ fretus, ex quo potuisset fortassis quoque in textum
de ot. sap. cap. 30.
restitutio induci. Verba nempe illius sunt: *Duæ maxime hac in re dissident Sectæ Epicureorum, & Stoicorum; sed utraque ad otium diversa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad Rempub. Sapiens, nisi si quid intervenerit; Zeno ait: Accedet ad Rempub. nisi-si quid impedierit; alter otium ex proposito petit; alter ex caussa.* Hujuscemodi interim exceptio responsionis est loco ad id, quod potest obiici de neglectu Patriæ, publicæve utilitatis; cum si intervenerit tempus, quo Patria consilio, opeque sapientis indigeat, illa sit ipsius saluti otium suum posthabiturus. Quamobrem & corruunt, quæ hoc etiam loco Epi-
ap. Arrian. lib. 3. c. 7.
ctetus exaggerat, ipse præsertim ex ea Secta, cujus Principibus Zenoni, Cleanthi, Chrysippo,
de Stoic. repug.
obiicit Plutarchus, quod cum sapientem adhortarentur ad capessendum Rempub. ipsi tamen fuerint laudatam Epicuro tranquillitatem sequuti. Corruunt & quæ Cicero habet, dum com-
orat. pro Sext.
memorando, juxta decreta Epicuri, *omnia sua caussa facere sapientis; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus;* ita subnotat, quasi sensus sit, *vaticinari, atque insanire eos, qui dicant dignitati esse serviendum; Reipub. consulendum; officii rationem in omni vita non commodi esse ducendam; subeunda pro Patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam.* Eodem spectat, quod ad Trebatium scribens: *Quid fiet*, inquit, *populo Ulubrano, si tu statueris* [nempe cum foret Epicureus] πολιτεύεσθαι *non oportere?* Posset porro heic alia quoque ad-
de Antrang. serm. 9.
hiberi exceptio, quæ apud Plutarchum est, & a Stobæo etiam refertur. Quippe Epicuri sententia fuisse legitur, οὐ δεῖν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσθαι πολιτευομένους, καὶ πράσσοντας τὰ κοινὰ τοὺς φιλοτίμους, καὶ φιλοδόξους, ὡς μᾶλλον ὑπ' ἀπραγμοσύνης ταράττεσθαι, καὶ κακοῦσθαι πεφυκότας, ἂν ὧν ὀρέγονται, μὴ τυγχάνωσιν: *iis, qui suapte natura ambitiosi, gloriæque appetentes sunt, non esse quiescendum, sed publicæ administrationi, actuosæque vitæ se dedentibus naturæ obsequendum; scilicet, cum sint ita comparati, ut ex otiosa potius vita perturbationem, & molestiam, dum quod concupiscunt non assequuntur, trahant.* Quod quidem cum eo cohæret, quod Theodorus Prodromus ait statuere Epicu-
in Amar.
rum, ἀγαθὸν ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν, *bonum cujusque esse voluptatem.* An autem propterea vocet Epicurus ad Rempub. illos potius, qui non possunt regere præclare, ut ille quidem obiicit, non est agnitu operosum. Siquidem nihil aliud voluit Epicurus, quam esse quidem philosophicum otium negotiosæ vitæ, ceteris paribus, præferendum. Verum, si quis urgeri se gloriæ quasi stimulo sentiat, ac aliunde actuosus sit, publicisque rebus gerendis idoneus, insuper vero, aut nascendi conditio, aut sors, & occasio januam facilem ad publicæ rei administrationem aperiat; esse cur is vitam præferat actuosam; quatenus observare licet, non esse minus laboriosum natis ad negotium versari in otio, quam natis ad otium versari in negotio. Porro, si quis, aut suâ naturâ ad otium comparatus sit, aut ambitionem, vanitatemque vi rationis represserit, aut quid id sit rei expertus, quasi ex procellis emerserit; merito censet Epicurus, esse illi otium longe præstabilius; neque esse congruum, ut illud cum vita actuosa commutet; nisi quid forte interveniat ex parte Reipublicæ, quod ejus industriam deposcat.

Ac nemini quidem non notum, quam multa possent hoc loco dici de beata illa tranquillitate, qua frui in secessu philosophico, sive Philosophiæ quasi sinu licet; deque ærumnosa agitatione, qua in ipso veluti salo negotiorum civilium divexari necesse est; sed volens prætereo, adnotoque solum videri Epicurum tanto sentire, quam Zenonem præstantius, quanto ipse quidem per se, ac sponte otium eligit, Zeno autem ad illud, nisi ex accidenti, & quia a negotio arcetur, non tendit; ut taceam videri animi modestiam a Republica abstinere, ad quam necessitas non vocet; animi autem præsumptionem in eam se ultro ingerere, etiam cum nihil est, quod obstet. Et vide quid etiam Seneca
cap. 31.
hac de re: *Negant*, inquit, *nostri Sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Quid autem interest, quomodo Sapiens ad otium veniat? Utrum quia Respublica illi deest, an quia ipse Reipub. si omnibus defutura Respub. est [semper autem deerit fastidiose quærentibus] interrogo, ad quam Rempub. sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur; Aristoteles, ne damnaretur, fugit? in qua opprimit invidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc Rempub. Sapientem. Ad Carthaginensium ergo Rempub. Sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui, ac boni vilitas, adversus hosteis inhumana crudelitas, etiam adversus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inveniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non invenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium; quia quod unum præferri poterat otio, nusquam est.* Cum id vero habeat adversus Zenonem, en, cetera inter, quid
cap. 30.
pro Epicuro: *Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam ullas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam a quietissimis possunt, &c.* Prætereo autem, ut subinde peregregie amplificet, quod Anaxagoras insinuavit, qui cum secessisset, & neglectis publicis rebus, in rerum naturalium contemplatione versaretur, obiiciente quodam, *nulla ne tibi Patriæ est cura? Bona verba*, inquit, *mihi enim vel maxime Patria est cura*; cœlum ostendens, quod quidem apud Laërtium est. Addo solum, quod postea habet, ut ostendat agere sapientem etiam in secessu suas in Repub. parteis: *Nam, quo animo*, inquit, *Sapiens secedit? Ut sciat se tum quoque ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certe sumus, qui dicimus & Zenonem, & Chrysippum majora egisse, quam si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non uni Civitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conveniat bono viro, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omneis omnium gentium homines, quique sunt, quique erunt?* Quem in sensum Lucretius quoque docet, Epicurum longe utiliora, quam Cererem, Bacchum, Herculem generi humano fecisse, cum

talia

Lib 5. *——— talia nobis*
Pectore parta suo, quæsitaque præmia liquit,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando vitam quæsiturum.

V. 26. Οὐδὲ Κυνιεῖν. Heic duo quoque, tanquam ad idem attinentia effata connecto. Interpretor autem, *non Cynico ritu victurum*, indo-
a. de fin. ctus illo Ciceronis loco: *Cynicorum autem rationem, atque vitam alii cadere in Sapientem dicunt, si quis ejusmodi forte casus inciderit, ut id faciendum sit; alii nullo modo.* Nam si Stoicorum fuit dogma: Κυνιεῖν τὸν σοφὸν, itemque, Τὸν Κυνισμὸν εὔτονον ἐπ' ἀρετὴν ὁδὸν, *Cynicam vivendi rationem rectissimam esse ad virtutem viam* [uti apud Laërtium est] aliqui tamen Stoicorum [de iis enim Cicero loquitur] adstipulati minime sunt; videtur profecto, debuisse adhuc minus Epicuro placere ea, quæ dicta est ἀναισχυντία Κυνικὴ, *Cynica inverecundia*. Sane vero, cum Cynismus nihil aliud sit, quam ratio vivendi, cujusmodi est aliorum animalium nullis legibus addictorum; non est quidem ille ex se, atque absolute damnandus, prout est secundum naturam, ac homines potest innumeris curis, quibus in civili societate discruciantur, eximere; verum positis, ut se habent, rebus, & natis, ac viventibus in ea hominum societate, quam servari incolumem singulorum interest, necesse est [ac potest etiam secundum naturam censeri] quemque in illâ sic vivere, ut ejus leges non offendat, bonumque adsciscens, non accersat malum. Sunt autem in omni fere societate, præter leges ceteras, etiam nonnullæ ad honestatem, sive decorum attinentes, quas si violare cuique, imprudenter, impuneque licuerit, rerum perturbatio brevi consequatur. Hujuscemodi præ ceteris sunt quæ ad Venereorum tractationem spectant; quippe cum mira illico labefactatio futura sit, si ea passim liceant, quæ paria, nisi etiam pejora, belluis, Crates, Diogenesque in propatulo, inverecundeque egerunt. Nihil ergo mirum, si Epicurus hujusmodi mores alienos a Sapiente censuerit.

Ad posteriorem partem, quæ est de mendicitate, quod spectat, non improbavit quidem Epicurus, prandere patienter olus Cynicos, ac ideo nolle Regibus uti; quippe cum, & ex aliis dictis, & ex infra fusius dicendis, nihil æque probaverit, ac simplicem, tenuem, facile parabilem victum; at cum parvum sit, quo id constat, noluit Sapientem eo demitti, ut mendicando illud requirat, sicque ipsi obiici possit:

Horat. 1. Epist. 17. *——— In poscis vilia; verum es*
Dante minor; quamvis fers te nullius egentem;

verum si fortuna adeo sit iniqua, ut illud ipsi non suppetat, censuit id esse potius propriâ industriâ comparandum, & profitendo quidem sapientiam [ne desinat, etiam donec necessaria apparebit, philosophari] quemadmodum proprio effato dicetur aliquanto post.

Tametsi fuerit oculis captus, fore nihilominus adhuc beatæ vitæ participem.

V. 29. Α'λλὰ ϗ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις. Præmitto statim voci βίου vocem εὐδαίμονος, tum quia alioquin dicere eum, qui fuerit oculis captus, fore simpliciter participem vitæ, videri potest ridiculum; quasi censeri idem posset, cæcum esse, & mortuum esse; tum quia, cum id sit consentaneum superiori illi effato, Κἂν στρεβλωθῇ. &c. B. Clemens Alexandrinus utrumque ex Platone 4 Strom.
effatum hujusmodi cum voce refert: Κἂν στρεβλῶται, inquit, ὁ δίκαιος, ϗ ἐξορύττηται τὼ ὀφθαλμώ, ὅτι εὐδαίμων ἔσται: *Justus, licet torqueatur, licet effodiantur illi oculi; beatus nihilominus erit.* Videtur proinde Epicurus eo loquutus sensu, quem exprimit Seneca, dum etiam pro ipso Epicuro disputans adversus Stilponem, qui fuit ex Megaricis: *Hoc inter nos*, inquit, *& il-* Epist. 9.
los interest, noster Sapiens vincit quidem incommodum omne, sed sentit; illorum, ne sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, Sapientem seipso esse contentum; sed tamen, & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis sibi ipse sufficiat. Vides, quam sit contentus? Aliquando sui parte contentus est. Si illi manum, aut morbus, aut hostis inciderit; si quis oculum casus excusserit, reliquia illi sua satisfacient; & erit imminuto corpore tam lætus, quam integro fuit. Verum rem expressius audire ex ipso Cicerone li-
cet: *Non sine causa igitur*, inquit, *Epicurus au-* 5. Tusc.
sus est dicere semper in pluribus bonis esse Sapientem, quia semper sit in voluptatibus; ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut Sapiens semper beatus sit. Etiam-ne si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam: nam ista ipsa contemnit. Primum enim horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? Et statim: *Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui vivere est cogitare. Sapientis enim cogitatio non ferme ad investigandum adhibet oculos advocatos. Etenim si nox non adimit vitam beatam; cur dies nocti similis adimat?* Et aliquot aliis exemplis propositis: *Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. Is vero, quod credibile vix esset, cum in Philosophia multo etiam magis assidue, quam antea versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more uteretur; cumque ei libri nocteis, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat; tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, unde, quo, quamque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem Eretrium Philosophum, cum quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, ut puero uno esset comitatior.* Et mox: *Democritus, luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat; at vero bona, mala, æqua, iniqua, honesta, turpia, utilia, inutilia, magna, parva, poterat; & sine varietate colorum licebat vivere beate; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur; & cum alii sæpe, quod esset ante pedes, non viderent; ille in infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret.*

Fieri posse, ut mœreat; itemque, ut in jus vocetur.

V. 31. Καὶ λυπηθήσεσθαι. Videtur primus Interpres legisse μὴ λυπηθήσεσθαι, quando locum reddidit: *Mœrore item non conficiendum Sapientem.* Verum omnes tam MSS. quam editi Codices nullam præferunt negationem. Ac si sensus quidem necessario is fieret, ut intelligeremus

 Sapien-

Digitized by Google

Sapientem confectum, consumptumve iri mœrore, foret locus plane suspectus, propter mox, & ante allata de beatitudine etiam in cæcitate, tormentisque non amissa; at quia potest talis esse, ut intelligamus futurum, ut Sapiens molestiam, doloremve sentiat, ex quo etiam gemat, suspiriaque ducat, & effundat lacrymas [quod ne Se- Consol. ad Polyb. cap. ult. neca quidem prohibet, dum: *Nunquam ego*, inquit, *a te, ne ex toto mœreas, exigam*] ideo non est visa adsciscenda negatio. Certe & videtur hoc effatum prolatum fuisse adversus ipsam Stoicorum ἀπάθειαν, quam, quia vox *impatientia*, vel, adnotante Seneca, est ambigua, impassibilita- Epist. 9. adv. Col. tem liceat dicere, sicut ex Plutarcho intelligi licet. Scribit nimirum Epicureos *repugnare iis, qui in amicorum morte prohibent mœrorem, lacrymas, & suspiria, ac gemitus, & dicere:* Τὴν εἰς τὸ Ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ὑφ᾽ ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος, καὶ δοξοκοπίας ἀκράτου, καὶ λύσσης. διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ μὴ διαλιπαίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δὴ παθαινόμενοι, καὶ γράφοντες ὑγροί τινες εἶναι, καὶ φιλικοὶ δοκοῦσι: *Illam mœroris detractionem, quæ passionis expertem reddat, ab alio majore malo proficisci, immanitate scilicet, ac immoderata ambitione, & rabie. Itaque præstabilius esse, passionem quandam experiri, mœrore quopiam affici, oculos non pati turgere, sed in lacrymas fluere, & quæcumque ii patiuntur, aut fingunt, qui affectu teneri esse, amanteisque videri volunt.* Et quoniam subiicit Plutarchus dicere Epicurum ista, cum aliis multis in locis, tum speciatim in consolatione, quam ad Hegesianactem patrem, & Dositheum fratrem Pyrrhonis demortui conscripsit; respexisse huc credas Senecam, dum consolationem ad Polybium scribens, & Stoicis suis repugnans, verbis jam ex ipso re- loc. cit. citatis, subdit: *Et scio inveniri quosdam duræ magis, quam fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum esse Sapientem. Hi vero videntur nunquam in hujusmodi casum incidisse: alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri, etiam invitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id unum ex dolore, quod & superest, & abundat, exciderit. Nam ut quidem nullum omnino eum esse patiatur, nec sperandum ulli, nec concupiscendum est. Hunc potius modum servet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniam; & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emotæ. Fluant lacrymæ, sed eædem desinant; trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, &c.* Credas & aliunde exemplum illius *immanitatis*, Lib. 7. c. 19. *feritatisve*, sive ut Plinius loquitur, *rigoris, atque torvitatis duræ, & inflexibilis*, expressum in eo Stoico, quem Agellius se una cum Philosopho Lib. 12. c. 5. Tauro, & quibusdam aliis invisisse laborantem, scripsit? *Vidimus*, inquit, *hominem doloribus, cruciatibusque alvi, quod Græci κωλὸν dicunt, & febri simul adrupida afflictari, gemitusque ex eo compressos erumpere, spiritusque, & anhelitus e pectore ejus evadere, non dolorem magis indicantes, quam pugnam adversus dolorem.* Et postea: *Vidistis, inquit Taurus, non sane jucundum spectaculum, sed cognitu tamen utile, congredienteis, compugnanteisque Philosophum, & dolorem. Faciebat vis illa, & natura morbi, quod erat suum, distractionem, cruciatumque membrorum; faciebat autem contra ratio, & natura animi, quod erat æque suum; perpetiebatur, & cohibebat, coërcebatque intra sese violentias effrænati doloris. Nullos ejulatus, nullas complorationes, ne ullas quidem voces indecoras edebat; signa tamen quædam, sicut vidistis, exsistebant, virtutis, & corporis de possessione hominis pugnantium.* Nempe, si adfuisset Epicurus, esse præstabilius duxisset, sinere illos gemitus, spiritus, & anhelitus sponte quasi effluere, quam præ ambitione, cupiditateve testandæ constantiæ illos ita comprimere, ut tandem tamen majore cum noxa torrentis instar erumperent.

Cum Epicurus vero hoc loco illam Stoicorum ἀπάθειαν, *impassibilitatem*, seu mavis, *affectuum vacuitatem* improbet; constat ipsum eadem sentire cum Pythagora [aut Pythagoreis certe, qui apud Stobæum] itemque Platone, Aristotele, ceteris, qui non ἀπάθειαν, sed μετριοπάθειαν, *temperationem affectuum* probarunt. Ceterum, ne aliunde quoque ipsis Stoicis invidia quæratur, videntur illi a suo paradoxo exclusisse eas perpessiones corporis, quæ ab arbitratu nullatenus pendent cujusmodi in primis est cruciatus, dolorque ex morbo, ut colligi potest ex iis, quæ Taurus apud Agellium postea disseruit; compre- loc. cit. hendisse autem dumtaxat affectus, qui in ipso animo sint, ut lætitiam, mœrorem, spem, metum, cupiditatem, iram. Quin etiam, non negarunt quidem, quin primi horum affectuum motus suborirentur in nobis; sed esse illos ex Seneca, & 2. de ira 3. Arr. lib. 1. cap. 19. Epicteto involuntarios, neque dici propriæ affectus, quousque sint συγκαταθέσεις, *mentis assensiones*, seu *approbationes*; hoc est, ex judicio, opinione, arbitratu fiunt. Hoc itaque supposito, dissidium inter Stoicos, Philosophosque ceteros fuit, quod illi in totum rescindi, absolvique affectus voluerint, ceteri autem temperari, seu ad mediocritatem reduci. Ecce nimirum Cicero: 1. Acad. *Cum*, inquit, *antiqui perturbationem animi ex homine non tollerent, naturaque & condolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferri lætitia dicerent: Zeno omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem.* Pergit vero: *Cumque eas perturbationes antiqui naturaleis dicerent, & rationis experteis, aliaque in parte animi cupiditatem, in alia rationem collocarent; ne his quidem assentiebatur; nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionisque judicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam.* Quo ex loco intelligi licet, Stoicos ideo existimasse posse in totum rescindi affectus, quod forent ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, *in parte animi principe*, sive rationali, sicque a rationis arbitrio penderent, nihil scilicet exsistentes aliud, quam judicia, & opiniones, quemadmodum illos superius definienteis audivimus; ceteros autem reputasse non posse ex toto, quia forent in parte bruta animæ, essentque adeo incompositi motus, quos ratio quidem regere, at non omnino tollere, neve prorsus essent, posset obstare. Isthæc habet fuse Plu- Lib. de virt. moral. tarchus, ostendens tum revera esse duas animæ nostræ parteis, & affectus in alia, quam rationali sedem habere; tum neque posse fieri, neque e re etiam nostra esse, ut affectus plane, prorsumque aboleantur. Ut prætereum autem, quod ille attribuit quoque Epicuro, ut τὸ ἡγεμονικὸν ἀπαθὲς, *partem animi principem affectuum expertem* 1. plac. 13. autumaverit: quod superest, referre præstat, quod apud Ciceronem Crantor, dum, *Minime*, 3. Tuscul. inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore; nam istud nihil dolere, non sine magna*

mercede

mercede tontingit; immanitatis in animo, & stuporis in torpore. Quo loco vides notari eamdem, quæ ab Epicoro objecta fuit, ὠμότητα, *immanitatem*; sed ut subiiciam in eondem sensum, lib. 19. c. 10. quod apod Agellium Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν disseruit, & lacessitus quidem a quodam Stoico, tanquam minus sapienter, & parum viriliter dolorem ferret ex morte pueri, quem amoverat: *In ea dissertatione*, inquit Agellius, *hujuscemodi sensus est; quod nullus usquam homo, qui secundum naturam sentiret, & saperet, affectionibus istis animi, quas πάθη appellabat ægritudinis, cupiditatis, timoris, iræ, voluptatis carere, & vacare totus posset, & omnino non dolere. Atque, si posset etiam obniti, non esse re id esse melius; quoniam langueret animus, & torperet, affectionum quarumdam adminiculis, ut necessario plurimum imperio privatus. Dicebat enim sensus istos, motusque animi, qui cum immoderatiores sunt, vitia fiant, innexos, implicatosque esse vigoribus quibusdam mentium, & alacritatibus. Ac propterea si omnino omneis eos imperitias convellamus, periculum esse, ne eis adhærenteis bonas quoque, & utileis animi indoleis amittamus. Moderandos esse igitur, & scite, considerateque purgandos censebat, ut ea tantum, quæ aliena sunt, contraque naturam videntur, & cum pernicie agnata sunt, detrahantur; ne profecto id accidat, quod cuipiam Thracio insipienti, & rudi in agro, quem emerat, procurando venisse usu fabula est.* Tum autem fabulam denarrat, quæ trita cum sit, apponere præstat, quod dissertationem lib. 6. c. 15. quasi excipiens, habet Lactantius, dum postquam furiosos dixit Stoicos, quod hominem rebus a natura insitis castrare quodammodo velint; ac tale hoc esse, quale si velint, aut metum detrahere cervis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus; tum subdit: *Sed homines prudentes non intelligunt, cum vitia ex homine tollunt etiam se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam, si virtus est in medio ira impetu seipsum cobibere, ac reprimere, quod negare non possunt; caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis continere; virtute carent necesse est, qui libidinem, quam temperet, non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieni appetitione frænare, nullam certe virtutem potest habere, qui caret eo, ad quod cobibendum virtutis usus adhibetur. Ubi ergo vitia non sunt, nec virtuti quidem locus est; sicut nec victoria quidem, ubi adversarius nullus est. Ita fit, ut bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur quasi ubertas est naturalis animorum. Nam sicut in senteis ager, qui est natura fecundus, exuberat; sic animus incultus vitiis sua sponte invalescentibus, velut spinis obducitur. Sed cum verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis, fruges virtutis oriuntur.* Prætereo autem, quod deinceps præclare ostendit, Stoicos quoque eosdem affectus sub nominibus aliis admisisse; ut cum pro *cupiditate, substituere voluntatem; pro lætitia, gaudium; pro metu, cautionem.* Prætereo & quæ Se- Epist. 85. neca in oppositum congerit; adnotoque solum lib. 2. adv. Pelag. Sanctos Patres, ac speciatim B. Hieronymum declarare quemadmodum *non Stoicorum, sed Peripateticorum sententiæ omnis S. Scripturæ auctoritas* 9. civit. 5. *consentiat*; & aliquos etiam, ut B. August. non tam mediocritatem, quam circumstantias in affectibus attendere: *Quippe in disciplina nostra, non quæri utrum pius animus irascatur, sed quare irascatur; nec utrum sit tristis, sed unde sit tristis; nec utrum timeat, sed quid timeat, &c.*

Sed hæc jam satis; cum & sint plura hac de re dicenda inferius.

Ut quidpiam nunc quoque subiiciam de posteriore effati parte, quæ de in jus vocando est; eam solum posuisse Epicurus videtur, ne quis sapienti verteret probro, nisi ita viveret, ut omnem invidiam, calumniam, omnemque adeo accusationem, damnationemque devitaret. Etenim in sapientis quidem potestate est, ut bene, & ex virtute vivat; sed non, ne ceteros erga se malignos, injustosque experiatur; neve ab ipsis præter fas, & æquum vocetur in jus, causamque apud judices, etiam iniquos, dicere teneatur. Recens adhuc erat memoria damnati morte Socratis; ac recentior adhuc Aristotelis, ideo coacti aufugere, ne bis ab Atheniensibus in Philosophiam peccaretur. Quamquam nihil necesse est inductionem contexere; cum sit passim notum, quod Cicero ait, *hoc in omni populo fieri*; hoc 5. Tuscul. est, vulgo *omnem virtutis exsuperantiam odio haberi*. Ac verum quidem est, homines sic esse vulgo comparatos, ut quam virtutem incolumem oderint, sublatam ex oculis quærant; ac damnent ipsos judices, & accusatores ignominia multent; sed utcumque sapiens oppressus id futurum prospiciat; solatio tamen præcipuo est, quod serus serena, tutaque conscientia, & ad quemlibet, quantumvis iniquum fortunæ eventum paratus, sit sibi ipsi murus aheneus, ac in judiciis animose, imperturbateque versetur.

Conscripturum quidem libros aliquos; non scripturum tamen, nec recitaturum Panegyricas Orationes.

V. 35. Καὶ συγγράμματα καταλείψειν. Quod priori huic parti subiiciatur posterior οὐ πανηγυριεῖν δέ, cum particula adversativa; ideo interpretor *non scripturum Sapientem panegyricas orationes*; addoque *neque ipsum in solemni pompa eas recitaturum*, quod orationum recitatio scriptioni consentanea sit; & Pollux præsertim τὸ in Onom. πανηγυρίσαι definiat, τὸ πανηγυρικοὺς λόγους ἐξενέγκειν, ἢ πανδήμους λόγους εἰπεῖν. Fuit certe istud consonum, non modo præmisso effato, οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, cum nulla oratio esse magis compta, quam panegyrica debeat; verum ipsis quoque Epicuri moribus, juxta illud alias relatum, quod ait apud Senecam: *Nunquam volui populo placere;* Epist. 29. *nam quæ ego scio non probat populus; quæ probat populus* [adde & quibus applaudere solet in panegyricis orationibus] *ego nescio*. Atque id quidem ne memorem, quod idem habet Seneca; cum de Epicuro loquens: *Hic*, inquit, *ignotus ipsis* Epist. 79. *Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque jam annis Metrodoro suo superstes, in quadam Epistola, cum amicitiam suam, & Metrodori grata commemoratione cecinisset, hoc novissime adjecit. Nihil sibi, & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pæne inauditos.* Quod ad rem vero ipsam spectat; cum esse laudabile possit, conscribi a sapiente libros, in quibus, ut ex Seneca non multo ante retulimus, ea tradat, per quæ prosit posteris; qui possit tamen panegyricas, populareis-ve habere orationes, quia jure quadrare in ipsum censeatur, quod a nonnullis Sanctorum Patrum Philosophis obiicitur, Tert. de An. cap. 1. eum definiunt Philosophum *gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium*. Præclare certe Ci- Hieron. Ep. ad Julian. cero: *Est enim*, inquit, *Philosophia paucis con-* 2. Tuscul.

tenta

Digitized by Google

tenta judicibus, multitudinem consulta ipsa fugiens; eique ipsi, & suspecta, & invisa; ut vel si quis universum velit vituperare, secundo id populo facere possit.

Rei familiaris curam habiturum, sed citra ditescendi cupiditatem tamen.

Ѵ. 38. Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι. Conjunctionem adhibeo juxta MSS. Et quasi sit phrasis praecedenti consimilis, vice insequentis vocis φιλαγρήσεια, cujus nulla commoda interpretatio haberi valeat; repono, οὐ φιλαργυρήσειν δὲ, quasi hæc sit cautio priori parti adhibita, ne in cura, ac providentia rei familiaris peccetur, ut & familiare, & proclive est. Adversatur certe huic excessui, tum illa, de qua inferius dicendum, αὐτάρκεια Epicuro laudata; tum quod Ælianus, 4. var. hist. serm. 17. ac Stobæus habent, sententiam Epicuri esse, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν: *Cui pauca non sufficiunt, illi nihil est satis.* Quod sane consonat cum eo, quod Seneca ait dixisse Epicurum: Epist. 9. *Si cui sua non videntur amplissima; licet totius Mundi Dominus sit, tamen miser est.* Contendit porro interim non esse Sapienti negligendam rem familiarem; quia id sit e re, atque usu vitæ; ne si nimirum pessum eat, ac deinceps, quæ sunt ad vitam necessaria non suppetant, philosophando obex fiat; dum aut laboriose requirenda erunt, quæ potuerant nullo, exiguove negotio servari; aut mendicandum, petendumque importune ex alio, quod quis potuerat ex seipso facili studio obtinere; aut senescendum, ægrotandum, moriendum ea in egestate, quæ tranquillitati non parum officiat. Quod enim Democritus, aliique laudantur, qui projecisse divitias, ut onus, ac impedimentum ad philosophandum dicuntur; si illi quidem sic abjecere omneis omnino divitias, ut etiam necessaria ad vitam non servaverint, qui laudi verti ipsis possit, cum, nisi amissam simul vitam voluerint, requirendum deinceps fuerit, quod ad manum habuerant, ut transigere ipsam possent? Sin necessaria retinuerunt; tum commendari quidem possunt, quod superflua dimiserint, & cum ipsis maximam partem sollicitudinis deposuerint; sed nihilominus ejus partis, quam servatam sibi fecerunt, non debuit cura negligi, ne eo fine, ob quem servatam sibi fecerant, frustrarentur. Et sane, cum Democritus heic potissimum memoretur, ille nihil aliud, quam diviso suis cum fratribus patrimonio, majorem illis partem concessit, ac minorem sibi, eam videlicet, quæ argento constaret, assumpsit, ut iis, quas suscepturus erat, peregrinationibus commodiorem, neque minorem centum talentis [totidemve nostratium scutatorum millibus] ut Laërtius quidem ex Demetrio refert. Ad id, quod potest jure requiri, debeat-ne Sapiens reiicere, abiicereve quas fortuna sibi opes obtulerit; ecce loquens Plutarchus de Sapiente conversante cum Principe: *Divitias*, inquit, *& gloriam, potentiamque non affectabit quidem; sed neque etiam recusabit, ubi ultro advenerint, moderatione animi servata.* Seneca autem: de vit. bea. cap. 23. *Sicut Sapiens*, inquit, *nullum denarium intra limen suum admittet male intrantem; ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis non repudiabit, nec excludet.* Ac statim: *Nec, ut dixi, eiiciet illas e domo. Quid enim dicet? Utrum-ne, Inutiles estis; an, Ego uti divitiis nescio?* Dixerat cap. 22. autem prius: *Quid autem dubii est, quin major materia Sapienti viro sit animum explicandi suum in divitiis, quam in paupertate; cum in hac unum genus virtutis sit non inclinari, nec deprimi; in divitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia campum habeat patentem.* Et mox: *Quædam enim, etiam si in summum rei parva sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint; adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt divitiæ, & exhilarant, ut navigantem secundus, & ferens ventus; ut dies bonus, ut in bruma, ac frigore apricus locus.* Paucis vero interpositis: *Quid ergo, inquit, me derides; cum eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire quam non habeant eundem locum? Mihi divitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas; tu stupebis, & videberis tibi sine te relictus, si illa a te recesserint. Apud me divitiæ aliquem locum habent; apud te summum. Ad postremum, divitiæ meæ sunt; tu divitiarum es.* Concludit: *Desine ergo Philosophis pecunia interdicere; nemo sapientiam paupertate damnavit.*

Adversus fortunam se comparaturum.

Ѵ. 41. Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι. Faciunt ad hoc effatum varia, quæ Epicurus deinceps de fortuna habet. Verum ne quidpiam præoccupemus, observo solum, non esse hoc inter munera sapientiæ postremum, ut animum firmet adversus fortuita, dum præstat, ne aliquid ipsi accidat quasi improvisum, & de quo leniter ferendo non ante cogitaverit; nempe, ut Socrates ajebat, non Stob. ser. 1. debet minus vir sapiens, donec prospera est fortuna, comparare sibi præsidia, quibus adversam fortiter ferat, quam secundo navigans vento instructus esse præsidiis, quibus tempestatem excipiat. Cum prosit porro cogitare quidquid sinistri contingere pro vitæ conditione potest, orbitatem, naufragium, exilium, vulnera, tormenta, morbos, ingratitudinem, calumniam, contumeliam, ceteraque innumera; ac dicere posse quoties accidunt; non hæc mihi nova, inopinave surgunt:

Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi; 6. Æn.
tum insignis præsertim ratio præmuniendi sese adversus fortunam esse ea videtur, quam ex Epicuro fuse deducit Seneca; in eo nimirum se exercere, ac se eo sponte reducere, quo vix ulla malignitas fortunæ deducere possit. Ita scilicet ad Lucilium: Epist. 18. *Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam, interponas aliquot dies, quibus contentus minimo, ac vilissimo cibo, dura, atque horrida veste dicas tibi; hoc est, quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra injurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc sequuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiam accesserunt, ne unquam expavescerent, quod sæpe didicissent.* Et statim: *Tunc mihi crede, Lucili, exultabit, dupondio satur, & intelliget ad saturitatem non opus esse fortuna; hoc enim, quod necessitati sat est, debet, etiam irata.*

Amicum non difficilem quæsiturum.

✠. 42. Φίλον τε οὐ δεινὸν κτήσεσθαι. Repono οὐ δεινὸν pro οὐδένα, quia quantum alioquin vox hæc Epicuri menti adversetur, tum paulo ante dicta de habenda amicis gratia; tum subiicienda paullo post de comparatione amicitiæ, deque oppetenda etiam pro amicis morte; tum commemoranda inferius rata illa sententia ὧν ἡ σοφία, &c. tum improbata Epicuro apud Senecam Stilponis opinio: *Sapientem seipso esse contentum, & propter hoc amicis non indigere*; tum multa alia, maxime vero πολυφιλία illa, qua dum viveret, Epicurus floruit, declarant. Quamobrem autem pro οὐδένα, οὐ δεινὸν substituam, id facit, quod & minima fiat immutatio, & videatur eodem potuisse Epicurus respicere, quo Seneca, dum
de tranquil. cap. 7. amici deligendi præcepta tradens: *Præcipue*, inquit, *vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides, & benevolentia; tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.*
lib. de amic. Quo spectat & illud M. Tullii, dum, *Simplicem*, inquit, *& communem, & consentientem, & qui rebus iisdem moveatur, eligi par est; quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum; neque vero, qui non iisdem rebus movetur, & natura consentiat, aut fidus, aut stabilis potest esse.* Et rursus: *Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum, atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ; tristitia autem, & in omni re severitas absit. Habet illa quidem gravitatem; sed in amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, felicitatemque proclivior.* Uno verbo præclare Horatius postquam illud præmisit:

1. ser. Sat. 5. *Postera lux oritur multo gratissima; namque*
Plotius, & Varius Sinuessæ, Virgiliusque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.
O qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!

Tum pergit:

Nil ego contulerim jucundo sanus amico.

Bonæ famæ eatenus curam, quatenus despectui non sit, habiturum.

✠. 43. Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι. Quam Epicurus heic adhibet, non potest ea esse non inculpata, ut loquuntur, cautela. Quippe tametsi Epicurus non diffiteatur apud Plutarchum
adv. Col. καὶ μὴν ἀπὸ δόξης γίνεσθαι τινας ἡδονάς, *etiam ex bona fama nonnullas voluptates proficisci*; esse satis nihilominus putat, si quis modo ex ea obtineat, ut contemptui minime sit propter molestias, quæ ex contemptu ob famam non bonam sequuntur. Eodem respexit etiam Cicero, cum
1. offic. *Negligere enim*, inquit, *quid de se quisque sentiat, aut loquatur, non solum arrogantis est, sed etiam dissoluti*. Videlicet res passim nota, quam sit male audire miserum, quamque ex opposito melius sit, ut a Sapiente dicitur, *nomen bonum, quam divitiæ multæ*; sed potuit Epicurus speciatim meminisse, quod tunc pervulgatum erat contigisse calumniatoribus Socratis; eos scilicet propter infamiam tanto exstitisse odio, & contemptui, ut nemo illis ignem accenderet, nemo interrogantibus responderet, nemo eadem aqua uteretur in balneo, sed eam, qua lavissent, effundi, ut pollutam juberet; adeo ut idcirco se suspenderint, ut legere apud Plutarchum licet. lib. de invid. & od.
Videri potest huc pertinere illud Metrodori consilium, quod apud Stobæum ita legitur: Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ· τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ καιροφυλακεῖται: serm. 43.
Sic in civitate versare, ut neque leo sis, neque culex; siquidem hic exteritur, illi autem insidiæ tenduntur. Nimirum, ut tutum non est ob nimiam gloriæ appetentiam sibi odium consciscere; sic neque jucundum propter nimiam famæ negligentiam quærere contemptum.

In publicis spectaculis delectatum præ reliquis iri.

✠. 45. Μᾶλλον τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων. Videri potest hoc effatum ex libro, qui *dubitationes* fuit inscriptus, desumptum. Plutarchus quippe ex eo refert describi ab Epicuro Sapientem, φιλοθέωρον, καὶ χαίροντα, παρ' ὁντινα οὖν ἕτερον, ἀκροάμασι, καὶ θεάμασι Διονυσιακοῖς: *Spectaculorum amantem, & præ quovis alio recitationibus, actionibusque scenicis gaudentem.* Quo loco nihil sane aliud videtur voluisse Epicurus, quam posse Sapientem non aversari spectacula [nam & Socratem interfuisse comœdiis vel ex eo factum celebre est, quod etiam Aristophane nebulas in ipsum edente præsens fuerit] ac dum interesse eum contigerit, percipi ab ipso majorem, sincerioremve oblectationem, quam a quocumque alio, ob mentem bene compositam, eximieque tranquillam, & sanam. Atque id quidem supponendo eum esse germanum Epicuri textum; nam ipsam alioquin relationem Plutarchi, & quam interpretationem subjungit potest suspectam facere, quod aliquanto post, & refert, & interpretatur ultimum conscriptam ab Epicuro Epistolam, paulo secus, quam tantus vir facere debuisse videatur, ut in Apologia declarabitur. Certe, nisi hic occurrisset locus, cui videri posset effatum conforme, nihil obstiturum fortassis fuerat, quo minus effatum intelligeretur non de exhibitis populo spectaculis, sed de contemplatione rerum, propter quam Sapiens singulari oblectatione afficiatur.

Esse peccata inter se inæqualia reputaturum.

✠. 47. Ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι. Opponi constat effatum hoc Stoico illi paradoxo, quod, cetera inter, Cicero præsertim fecit celebre, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *esse peccata æqualia*. Subnotavit vero paradoxum hoc Alexander Epicureus, dum apud Plutarchum jocatus in Pythagoricam opinionem, agnoscentem ubique easdem animas, versum illum extulit:

Ἶσόν τοι κυάμους ἔσθειν, κεφαλάς τε τοκήων.
Nil distat, fabas comedas, capita an-ne parentum.

Perstrinxit idem magis expresse Horatius, dum postquam illum præmisit: 1. ser. Sat. 3.

Queis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est; sensus, moresque repugnant,
Atque ipsa utilitas, justi prope mater, & æqui.

Subjecit ista postmodum:

Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet, idemque,

Qui

Qui teneros cauleis alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Divûm sacra legerit. Adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Ne scuticâ dignum horribili sectere flagello.
Nam ut ferulâ cædas meritum graviora subire
Verbera, non vereor; cum dicas esse pareis res
Furta latrocinijs, & magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines.

Prætereo, quæ habet in idem Plutarchus, cum lib 4. parad. 3. de Stoicorum, ac potissimum Chrysippi pugnantibus locis. Sufficit nimirum ea attexere, quæ Cicero edisserit in opere de finibus, ubi ad ea respondet, quibus Paradoxum alias confirmarat. Itaque postquam meminit suæ pro Murænâ orationis, in qua ex mente Stoicorum dixerat: *Omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam qui patrem suffocaverit*, tum hæc subjungit: *Peccata paria, quonam modo? Quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius. Perge porro [nam de isto magna dissensio est] illa argumenta propiora videamus, cur omnia peccata sint paria.* Subinde autem quasi objectio est: *Ut in fidibus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, ut concentum servare possit, omnes æque incontentæ sint; sic peccata, quia discrepant, æque discrepant; paria sunt igitur.* Responsio: *Hîc ambiguo ludimur. Æque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentæ sint; illud non continuo, ut æque incontentæ. Collatio igitur ista te nihil juvat; nec enim omnes avaritias, si æque avaritias esse dixerimus, sequitur etiam, ut æquas esse dicamus.* Supponit porro Cicero eandem responsionem adhiberi posse ad collationem aliam, qua usus fuerat in Paradoxis: *Peccare* esse dicens, *tanquam transilire lineas; quod cum feceris, culpa commissa sit; quam longe progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertineat.* Quod idem lib. 7. est, ac illud apud Laërtium: *Ut verum vero magis tale non est, neque falsum falso; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum stadiis a Canopo abest, & qui uno, pariter in Canopo non sunt; ac pariter a recto absunt, qui, seu magnum quid, seu parvum delinquant.* Nempe uno verbo aliud est a linea, aut Canopo abesse simpliciter, aliud abesse æqualiter. Et cum urgetur in Paradoxis: *Nemini licere peccare;* constat esse in quibus minus, minusque, & minimum liceat. Et dum additur, sic esse in vita, ut dum *histrio, si paulum se movit extra numerum; aut si versus pronuntiatus est syllabâ unâ brevior, aut longior, exsibilatur, & exploditur;* constat histrionem posse imperitius, imperitiusque, & se movere, & versum pronunciare; atque adeo magis, magisque exsibilari, & explodi. Et cum initio præmittitur, *peccata non rerum eventu, sed vitiis hominum metienda;* constat esse quoque in vitiis, pravoque affectu inæqualitatem. Sed ut redeamus; objectio iterum est: *Ut Gubernator æque peccat, si palearum navem evertit, & si auri; ita æque peccat, qui parentem, & qui servum injuria verberat.* Responsio: *Hæc non videre; cujus generis onus navis vehat, ad Gubernatoris artem nihil pertinere? Itaque aurum, paleamne portet, ad bene, aut ad male gubernandum nihil interesse; at quid inter parentem, & servum intersit, intelligi & potest, & debet. Ergo in gubernando, nihil; in officio, plurimum interest, quo in genere peccetur. Et, si in ipsa gubernatione negligentia est, navis eversa major est peccatum in auro, quam palea; omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quam omnes, qui cuique artificio præsunt, debent habere. Ita ne hoc modo quidem paria peccata sunt.* Ac circa illud quidem exemplum de parente, & servo, exceptio est in Paradoxis: *Semel peccari in servo necando; in patris vita violanda, multa peccari; violari enim eum, qui procreavit; eum, qui aluit; eum, qui erudivit; eum, qui in sede, ac domo, atque in Repub. collocavit.* Sed constat hæc, non modo simul, sed & sigillatim esse multo graviora. Nam violari fac vitam ejus, qui tantum procrearit, ejus, qui tantum aluerit, ejus, qui tantum erudierit, &c. quodlibet horum sigillatim gravius est, quam servum necare. Objectio est rursus: *Quoniam omne peccatum imbecillitatis, & inconstantiæ est; hæc autem vitia in omnibus stultis æque magna sunt; necesse est paria esse peccata.* Responsio: *Quasi vero aut concedatur in omnibus stultis æque magna esse vitia? & eadem imbecillitate, & inconstantia L. Tubulum fuisse, qua illum, cujus is condemnatus est rogatione, P. Scævolam? & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit; ut quo hæ majores, minoresve sint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut majora sint, aut minora?* Prætermittit porro Cicero illud argumentum: *Pares sunt virtutes; ergo & paria vitia.* Sed fecit forte, quia pervidit nihil oportere aliud, quam infitiari antecedens, de quo par controversia sit, ut aliquanto post attingetur.

Sanitatem, ut in quibusdam bonum, sic in aliis ut quid indifferens, agnituram.

V. 48. Καὶ τὴν ὑγίειαν τισὶ μὲν ἀγαθὸν. Sic quidem Laërtius effatum hoc refert, quasi duas esse Epicureorum de sanitate opiniones innuat, alteram statuentium esse quidpiam bonum, alteram existimantium esse quidpiam indifferens. Verum sicut insolens est, ut opinionum varietas inter Epicureos audiatur, quemadmodum apud 14. de præpar. Eusebium ex Numenio adnotatum est; ita videtur potissimum circa sanitatem improbabile; cum sanitas, sive is status, in quo nihil corpori dolet, altera summi boni pars sit, ut fusius postea referetur. Itaque, aut res sic est accipienda, ut hæc opinionum varietas Philosophos universe attineat, quasi id adnotatum Epicurus voluerit ut quidpiam admiratu dignum, cum nemo mentis compos sit, qui non sanus esse, quam æger præoptet; aut sic est potius intelligenda, ut agnoscere liceat homines ita vivere, ut cum sanitas quibusdam sit bonum, quatenus illâ bene utuntur, nullumque ex ea sibi malum accersunt; videri possit aliis esse quidpiam indifferens, quatenus ex ejus abusu gravia sibi mala adsciscunt. Priori modo videri posset Epicurus nihil aliud voluisse, quam quod fusius postea deduxit Sextus Empiri- adv. Eth. cus, dum scripsit quosdam existimasse, esse sanitatem quid bonum, quosdam esse quidpiam non bonum. Et ex prioribus quidem, alios habuisse illam tanquam bonorum maximum, ut Simonidem, ut Licymnum, ut Herophilum, qui in Diætetico dixerit, sapientiam non posse ostendi, artem latere, imbelle esse robur, inutileis opes, eloquentiam viribus orbam, ubi non adest sanitas; alios tanquam non maximum, ut Peripateticos, Academicosque, quos inter Crantor, ut rem ostenderet, usus est hominis fictione, cui applaudat concio, primum quidem edisserenti esse divitias bonorum maximum; deinde vero edisse-

reuti

Digitized by Google

renti affé ipſam potius voluptatem; tum eſſe potius ſanitatem; deniquu eſſe potius virtutem. Ex poſterioribus autem fuiſſe Stoicos, qui defenderint, eſſe ſanitatem quid indifferens, quatenus, neque ſanitas, neque morbus, neque omnia corporea, neque externa plurima quidquam, aut ad felicitatem, aut ad infelicitatem conducunt; quaſi id indifferens ſit, quo bene licet uti, ac male; tametſi aliunde voluerint, ſanitatem eſſe ex iis indifferentibus, quæ *προηγμένα*, *præpoſita*, non *ἀποπροηγμένα*, *rejectanea* dixerunt; niſi quod Ariſto Chius repugnans, declaravit, eſſe aliquando in rejectaneis quidem ſanitatem, in præpoſitis vero morbum. Poſteriora modo videri poteſt Epicurus nihil aliud voluiſſe, quam quod
4. memorab. jam ante Socrates apud Xenophontem diſſeruerat, cum, dicente Euthydemo, ſe exiſtimare ſanitatem bonum, morbum malum eſſe; & quæcumque adeo ad ſanitatem conducunt, cibum, potum, ſtudia, ceteraque, eſſe bona; quæcumque ad morbum, mala, excepit Socrates: *Eſſe igitur ipſam quoque ſanitatem, ipſumque morbum, cum boni cujuſpiam cauſa fiunt, bona; cum mali cujuſpiam cauſa fiunt, mala*. Rogante vero Euthydemo, quandonam ſanitas cauſa mali, morbus boni effici poſſit: *Tum ſane*, inquit, *cum, turpi exſiſtente militiâ, aut navigatione damnoſâ, aut pluribus aliis hujuſcemodi occaſionibus, ii quidem, qui fuerint illarum ob bonam valetudinem participes, pereunt; qui vero ob invaletudinem ab iis abſtinuerint, incolumes manent*. Euthydemo autem annuente ad hoc quidem, ſed ſubiiciente tamen, eſſe quoque res utileis, ſive bona, quæ iſti ob valetudinem aſſequantur, illi non aſſequantur ob invaletudinem: *Cum itaque*, inquit, *ſanitas, & morbus modo proſint, & modo abſint, non magis bona, quam mala ſunt*.

Fortitudinem, non quaſi naturâ, ſed quaſi rationis conſilio ingeneretur, habiturum.

℣. 50. Τὴν δ᾽ ἀνδρίαν φύσει μὴ γίνεσθαι. Aliud hoc effato Epicurus nihil vult, quam quod apud Platonem Nicias, dum, *Ego quidem*, inquit,
in Lach. *Laches, nequaquam forteis appello brutas animanteis, neque id nominis cuiquam tribuo, quod præ mentis penuria non reformidat res formidabileis; ſed timoris expers, ſtupidumque appello. An putas, me pueros forteis dicere, qui præ imperitia rerum nihil timent? Sed meâ quidem ſententiâ, aliud eſt timoris expert, aliud forte eſſe; exiſtimoque, fortitudinem, & providentiam in paucos quoſdam cadere; audaciam vero, ferocitatem, temeritatemque quandam inconſultam in multis, & viris, & mulieribus, & pueris, & brutis etiam animantibus reperiri. Itaque iſta, quæ tu fortia ex vulgi uſu nominas, ego audacia; fortia vera eadem, quæ*
in Protag. *prudentia appello*. Etſi autem Plato alias velit, fortitudinem eſſe partim a natura, partim a proba inſtitutione; non negat tamen Epicurus, fortitudinis ſemina eſſe a natura; ſed contendit ſolum, illa in audaciam, temeritatemque emergere, niſi *λογισμῷ*, *rationis conſilio* regantur. Conſtat
3. memorab. nempe, quod Socrates apud Xenophontem ajebat, ut naſcitur corpus corpore robuſtius perferendis laboribus; ita animam animâ adeundis periculis vegetiorem; cum hic tamen vigor *μαθήσει, καὶ μελέτῃ*, *diſciplina, & ſtudia* incrementum acci-
apud Stob. ſerm. 1. piat; reſpondebat nempe Socrates ad quæſtionem, *ἡ ἀνδρία πότερον εἴη διδακτὸν, ἢ φυσικόν*, *fortitudo-ne a doctrina, an a natura haberetur?* idque cum pleriſque placeret, quod Euripidi, eſſe *ἀνανδρίαν διδακτὸν*, *fortitudinem doctrina parari*; eſſeque adeo *ἐπιστήμην*, *ſcientiam*, ut apud Platonem [& Ariſtotele etiam referente] Socrates
3. Eth. 11. cenſuit. Uno verbo, cum Ariſtoteles eum fortem definiat, *qui ea, quæ oportet, & cujus cauſa oportet, & quomodo oportet, & quando oportet, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, & pro rationis dictamine tolerat, & aggreditur*; idipſum eſt, quod Epicurus voluiſſe hoc effato videtur.

Amicitiam ob uſus vitæ (ut dum ſpe proventus terra ſeritur) ſibi paraturum.

℣. 52. Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Lego conſequenter, *εἶναι μὲν, καὶ παρασκευάζεσθαι*, *καθὰ καὶ*, pro *δεῖν μέν τοι προκατάρχεσθαι, καὶ γάρ*. Siquidem voces *δεῖν μέν τοι* cohærere non poſſunt, niſi quid amplius præmittatur; &, ut cohæreant cum verbo *προκατάρχεσθαι*, tum falſum erit, amicitiam, ſi medium ſit, antecellere uſibus, qui habeant ipſi rationem finis; tum cauſalia ſequens *καὶ γὰρ*, abſque cauſa erit, aliaque hujuſcemodi, quæ ſenſum aut turbant, aut prædurum faciunt.

Utcumque ſit, locus hic eſt, ob quem Epicurus non parum vexatur; quando nemo non reprehendit, parari amicitiam, non ſui, ſed utilitatis gratiâ; & amicos, non propter ſeipſos, ſed propter utilitatem ex ipſis percipiendam amari. Sed iſti nempe, qui videri amici præ ceteris volunt, ita rem exaggerant, quaſi id, quod utile dicitur, tale ſolum ſit, ut parandis opibus, honoribus, aliiſque id genus rebus uſurpetur; & dici quoque tale non valeat, ut parandis oblectationibus, quibus vita jucunde tranſigatur, inſerviat. An eſt certe ipſorum quiſquam, qui amicum parans, non eum ſaltem uſum ex amicitia fore proſpiciat, ut ipſius amici converſatione delectetur? ut ſuave habeat omnia cum ipſo communicare conſilia? ut bene de ipſo merendi occaſionem arripiens amœnitate perfundatur? ut viſcera in eum effundens, & amari viciſſim ſe medullitus ab illo ſentiens, beatiſſime ævum traducat? Scilicet poteſt quidem Sapiens, qui, & honores non affectet, & tenui victu contentus ſit, facile carere amico, a quo, aut cujus interventu, dignitates, opesque obtineat; at, cum animal ſuapte natura ſocietatis appetens ſit, non perinde poteſt facile carere amico, quicum omnia, ut ſecum habeat, & in cujus dulciſſima conſuetudine ævum ducens, omne ſolitudinis tædium, importunitatemque devitet. Quod ſi, ne in hos quidem uſus parandam amicitiam ducant; ſi dicere pergant commercio haberi amicitiam, niſi omnino propter ſe, ſuive gratiâ expetatur; quæſo illorum fidem, qui de ſuipſis ſentiant; hoc eſt, nihil-ne penitus in ſeſe ipſos reſpiciant, & in paranda amicitia ne voluptatem quidem ullam cogitent, quam ex ipſa ſinceri amici poſſeſſione ſint percepturi? Et, ſi hinc quidem vel minima in amicum officia, aut tollerentur, aut minuerentur, poſſet res verti vitio; ſed hoc tantum abeſt, ut potius officia multiplicentur, ac intendantur; quatenus voluptas eſt tanta, teſtatum amico facere affectum, & foris, ſeu opere ſuo eum amorem exprimere, quo intus præcordia exardeſcunt. Quinetiam inter ſe non pugnant, amare amicum propter ipſummet, ſeu quia per ſe amabilis eſt; & amare illum ſui gratiâ, ſeu quatenus amans grate exinde afficitur; quoniam amicus ob pro-

Digitized by Google

prias doteis esse non potest amabilis, quin sit alicui amabilis, atque adeo, quin sit gratus, jucundusque amico, qui ideo in ipsum amore feratur. Rursus rem sic exaggerant, quasi Epicurus velit, dumtaxat Sapientem parare amicum, *ut habeat, qui sibi agro assideat, succurrat in vincula conje-* [Epist. 9.] *cto, & inopi* [quod exstat apud Senecam] & non etiam, *ut habeat aliquem, cui ipse agro assideat, quem ipsum circumventum hostili custodia liberet*. Et hoc sane tamen Epicurus quoque in deliciis habuit, fructumque amicitiæ amplissimum duxit; [adv. Col.] ac non tacente præsertim Plutarcho, τὸ ἐνθάρσημα, καὶ τὸ γηθόσυνον, *alacritatem, gaudiumque* illud, quo Metrodoro, Polyæno, & Aristobulo, tum morbo laborantibus, tum vitâ functis operam, officiumque impendit, ut jam ante nota- [de am. lib.] tum est. Quocirca & mirari subit, Plutarchum ita alias interpretari Epicuri sententiam, ut postquam proposuit esse in theatris admirationi illum, qui dicit:

Mercede nam quis hominis hominem diligit?

excipiat; *juxta Epicurum, pater filium; mater prolem; ipsi liberi suos parentes*; constat nimirum quam invidiosa consequutione hoc deducatur; cum ex tot illis in parentes, amicosque officiis intelligatur, nullius minus, quam ipsius fuisse amorem mercenarium; & ex eo, quod sibi tot, tamque constanteis amicos paravit, ac habuit, neminem melius intellexisse, ac proprio exemplo [Epist. 9.] docere potuisse, quod Hecaton ait apud Senecam, dum: *Ego*, inquit, *tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine; si vis amari, ama*.

Ac obiici quidem heic potest commune illud [Cic. orat. pro Sext.] Epicuro cum plerisque aliis effatum, *Sapientem omnia sui causâ facturum*; sed cum rursus sit de ipso dicendum, tum hoc loco constat, nihil aliud posse ex eo deduci, quam Sapientem, dum amicum parat, non posse non respicere ad oblectationem, quam ex illius amicitia percepturus sit. Certe & tametsi quis adversus illud:

[Lucan.] *Nulla fides unquam miseros elegit amicos;*

miserum amicum sponte eligat; non tamen sine aliquo tacito respectu ad se faciet, quatenus scilicet spes erit, ut res sibi laudi vertatur, tanquam plenissima humanitatis; ut beneficentiam suavissime exerceat in virum dignum experiri æquiorem fortunam; ut, si illi res succedant in melius, habiturus sit amicum tanto obstrictiorem; & nisi succedant, agniturus saltem in eo sit animum gratitudinis plenum. Prætermitti porro hoc loco non potest, quod præclare habet Ari- [9. Ethic. 8.] stoteles, cum de amicitia disputans, dubitari ait inter cetera, utrum amare maxime seipsum, an alium oporteat? Docet scilicet, unumquemque amare maxime seipsum, & tum ex hac in se amicitia dimanare amicitiam in alios; tum quadrare in ipsam, & ea omnia, quibus amicitia vulgo definitur, & trita illa Proverbia: *Anima una*, seu [ut Cicero habet, *alter idem*] *amicorum omnia communia; amicitia æqualitas, genu crure propius*; tum qui id negant, eorum facta ab oratione discrepare. Nam, cum nonnulli maximi faciant pecuniam, honores, voluptates corporeas; alii honestatem, seu justitiam, temperantiam, virtutes alias; ita omneis omnia sui causâ facere, ut illi sibi ex illis bonis, isti ex istis amplius tribuant, ut puta in quibus habendis præcellere non-nemini velint. Id quidem discriminis esse, quod reprehendi priores soleant, ac opprobrii loco φίλαυτοι, quasi *sui* nimium *amantes*, vocentur, quippe quod fere improbi sint, sibique ipsis solum prosint; posteriores autem laudari, quod sui sic amantes, ut simul viri boni sint, & alios quam-maxime juvent. Ceterum autem bonos hos viros tanto esse reverâ φιλαύτους μάλιστα, *amanteis sui maxime*, quanto, cum homo constet ex corpore, & animo, & animus sit potior pars, ceteris illa amantibus, quæ ad deteriorem partem pertinent, ipsi illa deperennt, quibus potiori gratificentur. Hinc esse, quamobrem pecuniam profundant, unde amicorum res amplificentur; sic enim amicis divitias; sibi id, quod est majus bonum, honestum quærunt: hinc honores quoque, & dignitates concedere, quia id sibi decorum sit; quin cedere etiam illustreis actiones, quia fieri amico auctorem rerum agendarum, quam agere ipsum, sit plerumque præclarius. Atque ille quidem hæc fusius, qui etiam declarat sobinde, cum quis pro amico moritur, idipsum facere sui gratiâ, ac se quoque tunc amare magis, quam amicum; sed res dicenda posterius est. An addam heic, quod habet Lucianus in Apologia pro mercede conductis: *Equidem aperte pronuntio*, ait, *neminem quidquam facere gratis, nec si vel maximarum rerum administratores objeceris, quando nec ipse Princeps mercedis est expers. Non hic dico tributa, nec vectigalia, quæ per singulos annos a subditis penduntur; verum Principi maxima fuerit merces si a laudatis laudetur, si nomen ejus ab omnibus celebretur, si beneficiorum nomine Numinis vice adoretur, &c.* An addam etiam illud, quod Cicero habet, dum illos reprehendens, qui gratum se facere mortuis, si eos graviter lugeant, arbitrantur, existimantes se facilius Diis immortalibus satisfacturos, si eorum plaga percolsi, afflictos se, & stratos esse fateantur: *Sed hæc inter se*, inquit, *quam repugnent* [3. Tuscul.] *plerique non vident; laudant enim eos, qui æquo animo moriantur; qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos; quasi fieri ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, ut quisquam plus alterum diligat, quam se? Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verum, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant, æque ac nosmetipsos amemus; ut vero plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quam se amet, ego illum plus, quam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur*.

Sed ne longum faciam, & ad Epicuri sententiam ut redeam, heic opponere id sufficiat, quod de ea apud Ciceronem a Torquato differitor. Is itaque, postquam proposuit quam multos, quam magnos, quantaque amoris conspiratione consen- [1. de fin.] tienteis amicos Epicurus tenuerit, subdit: *Tribus igitur modis esse a nostris de amicitia disputatum. Alii enim, cum eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per seipsas tam expetendas, quam nostras expeteremus* [quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitiæ vacillare] *tueatur tamen eum locum, seque facile, ut mihi videtur, expediunt. Ut enim virtutes, de quibus ante dictum est, sic amicitiam negant a voluptate posse discedere. Nam, cum solitudo, & vita sine amicis, insidiarum, & metus plena sit; ratio ipsa monet amicitias comparare, quibus partis confirmatur animus, & a spe pariendarum voluptatum sejungi non potest. Atque ut odia, invidiæ, despicationes adversantur voluptatibus, sic amicitiæ, non modo fautrices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum, tam amicis, quam sibi; quibus, non solum præsentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteri temporis. Quod quia nullo*

modo

Digitized by Google

modo sine amicitia firmam, & perpetuam jucunditatem vita tenere possumus; neque vero ipsum amicitiam tueri, nisi æque amicos, & nosmetipsos diligamus; idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur; nam & lætamur amicorum lætitia, æque ac nostra, & pariter dolemus angoribus. Quocirca *eodem modo Sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quasque labores propter suam voluptatem susciperet, easdem suscipiet propter amici voluptatem.* Et statim: *Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullo contra vestra convitia, sed tamen satis acuti, qui verentur ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus, copulationesque consuetudinem instituendarum amicitiarum, fieri propter voluptatem: tum autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si urbeis, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut venandi consuetudine adamare solemus; quanto id in hominum consuetudine facilius fieri poterit, & justius?* Pergi: *Sunt autem, qui dicunt fœdus quoddam esse Sapientum, ut ne minus amicos, quam seipsos diligant; quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est, nihil ad jucunde vivendum reperiri posse, quod conjunctione tali sit aptius.*

Felicitatem soli Deo summam; homini eam competere, quæ magis, ac minus recipiat, existimaturum.

Ψ. 57. Τὴν εὐδαιμονίαν διχῆ νοεῖσθαι. Addo, legoque statim post, καὶ ἄνεσιν, &c. ad usque προσθήκην, pro οὐκ ἔχουσαν καὶ τὴν. Videlicet, ut prius membrum cum posteriore congrueret, addendum fuit, καὶ ἄνεσιν, &, ut posterius cum priore, cetera fuere interiicienda. Meminimus jam hujusce effati, cum de beatitudine in tormentis. Proponitur autem, ut homo teneat in sese descendere; ne, cum felicitas definitur, ut solet
Cic. 5. Tusc. vulgo fieri, *Secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio*; vel etiam, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*, aut alio modo consimili; præsumat, donec vitam hanc vivit, posse se hujuscemodi felicitatem assequi, quippe quæ soli Deo competat, aut cujus certe non possimus participes evadere, nisi in vita alia, quæ nos post hanc mortalem maneat, ut nos equidem
Boet. lib. 3. pros. 2.
10. Ethic. 8. profitemur, nisi juxta illud Aristotelis: Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει, *Diis enim immortalibus omnis vita beata est; hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent.* Quippe, juxta jam memorata, effati verba, non alio tendunt, quam ut intelligamus, nullam esse inter homines felicitatem, quæ valeat, plusquam comparate, felicitas dici; hoc est, cum nulla, quæ absolute, seu qualis descripta mox est, ipsis competat; contingere solum, ut, cum omnes homines aliqua ratione infelices sint [affecti nempe quibusdam malis, aut privati quibusdam bonis] sed hi quidem plus, illi vero minus; hi isto, illi alio modo; felices tamen illi dicantur, qui minus infelices sunt; & illi omnium felicissimi, in quibus est minimum infelicitatis. At dices, quonam ergo evadent magnificæ illæ, quibus se efferre Philosophi solent, pollicitationes? Scilicet, quæ modum excedunt, ut inanes sunt, sic fumus evadent; quæ non excedunt, amplius, aut minus, prout varietas circumstantiarum erit, constabunt. Homines enim ut plurimum, qui, qualesque sint non agnoscunt; & vanitati, ambitionique inexplebili connutriti, deberi sibi felicitatem, non cujus pro naturæ suæ conditione capaces sint, sed qualem somniant, qualemque optarent sibi obtingere, opinantur. Non norunt quam curta sibi sit suppellex, & non cogitantes se humi affixos, videntur sibi ipsis caput inter sidera condere, ac mortalitatis obliti uno se Jove minores ducunt, immo & dignos reputant, qui ex pari cum illo vivant. At qui bona fide secum ipsis agunt, ii advertunt primum quam sit imbecilla humanæ naturæ conditio; quantæ malorum segeti ab exortu usque ad mortem obnoxia, ac tum felicitati vertunt, si in eo statu vivere liceat, non qui bonorum omnium, sed qui aliquorum complexio sit, & a quo mala, non omnia, sed quam multa, & magna licet, secernantur. Nimirum Sapientiam eo non evehunt, ut nos ab omni eximat malo, omni bono nos cumulet; ut omnem proinde miseriam expellat, felicitatem omnem inducat; sed multum præstare eam putant, si, cum omnes miseri sint, quam minimum miseros reddat; & cum, quo minus quis est miser, eo habeatur felicior; inter eos, qui felices sunt, felicissimos omnium faciat.

Imagines, si quas habuerit, in Porticibus, alibi-ve indifferenter collocaturum.

Ψ. 63 Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι. Quod sequitur statim, ἐν στοαῖς repositum est pro ἂν σχοίης, ex quo profecto nihil sensus elicias. Eo vero solum tendit effatum, ut intelligamus, non fore præter decorum sapientiæ, erigere, appendere, habere adeo imagines in propatulo collocatas. Sic legimus certe, Aristotelem testamento ap. Laert. lib. 5.
mandasse imagines varias, ut Nicanoris, Proxeni, Arimnesti, matris suæ, & matris Nicanoris, quas fieri curarat, neque perfectæ adhuc erant, ἀναθεῖναι, *appendi*. Sic & Theophrastum postea jussisse, Aristotelis ipsius imaginem statui in sacello, & Lyconem suam ipsius statuam, ubi maxime foret commodum. Interim vero illud, εἰ ἔχοι, *si habuerit quidem*, insinuat nihil esse necesse, ut ostententur imagines; unde & ipse Epicurus nihil simile superioribus testamento suo cavit fieri; tametsi ejus sectatores ipsius imaginem, non modo in cubiculis, tabulisque, sed etiam in poculis, anulisque haberent, ut ex Cicerone, ac Plinio alibi memoravimus. Negligi autem hæc posse censuit, quod, ut est in ratis sententiis, καὶ στεφάνων, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις, *Coronarum, & statuarum collocationes* [seu dicationes mavis] ex iis rebus sint, quarum, neque naturalis sit, neque necessaria appetitio. Unde & eodem facit vox ἀδιαφόρως, quæ ad loci delectum spectat, parque est pæne voci illi Aristotelis εἰς Νεμέαν, ἢ ὅπου ἂν δοκῇ, *Nemeæ collocatur, aut ubi visum fuerit.*
lib. 1. ep. 2. Sic Cicero ad Atticum: *Hermathena tua valde me delectat; & posita ita belle est, ut totum Gymnasium ἑρμαθήνα esse videatur.* *Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est ornamentum Academiæ proprium meæ; quod & Hermes commune omnium, & Minerva singulare est ejus Gymnasii. Quare velim, ut scribis ceteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Quæ mihi*
Epist. 3.

Epist. *antea signa, &c. Tu velim qua Academia nostra parasti quam-primum mittas. Mirum quam loci illius, non modo usus, sed etiam cogitatio delectet. Sic*
lib. 4. ep. 9. *litteris sustentor, & recreor, maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in istorum sella curali, tecumque apud te ambulare, quam, &c.*

Eum solum recte de Musica, Poëticaque verba facturum.

PAG. 32. V. 1. Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς. Quo sensu Epicurus putarit, posse recte verba institui de hujusmodi artibus, intelligi debet ex iis, quæ fusiuscule disseremus libro Apologiæ octavo. Nimirum, cum existimarit, aut nihil, aut parum esse bonæ frugis, quod ex iis possit percipi, idcirco putasse videtur, Sapientem ita de ipsis verba facturum, ut, cum vulgo eas ceteri, aut commendent, aut complectantur, ipse potius vituperet, declinandasque doceat; aut seponendo certa pauca, quæ retineri valeant, quod superest, ipsas
lib. 10. de Rep. omnino eliminandas suadeat. Quippe quod Plato de altera, Poëtica nempe, speciatim censuit, dum ex ea nihil aliud, quam laudes Deorum, virorumque fortium retinendas voluit, &, cetera quod attinet, exterminandam penitus e Republica nominavit, quod, & animos faciat humileis Inferorum formidine, & nullum sit flagitii, nequitiæque genus, ad quod non exempla Deorum, Heroumque instituat; idem Epicurus de utraque censuit, hoc est etiam de Musica, quam corruptricem pariter morum bonorum reputavit. Hinc
adv. Col. tametsi Plutarchus forte, juxta ante-dicta, aliquid imposuit, scribens, suadere Epicurum studiosis bonarum artium Regibus, στρατηγικὰ διηγήματα, καὶ φορτικὰς βωμολοχίας ὑπομένειν μᾶλλον ἐν τοῖς συμποσίοις, ἢ λόγους περὶ μουσικῶν, καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένους, *ut ferant potius in conviviis militaria gesta narrari, aut scurrilitates fastidiosas interseri, quam quæstiones de Musicis, & Poëticis rebus disceptari;* id fecisse tamen Epicurus potest, quod nihil quoque bonæ frugis in his quæstionibus contineri censuerit. Nempe ex
Epist. 88. hoc genere erant: *Libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit? An Sappho publica fuerit? & alia, quæ erant,* inquit Seneca, *dediscenda, si sciret.* Et quamvis non omnes hujusmodi sint, reputavit tamen eas magis superfluas, quam ut utiliora requiri non debeant. Sic certe ad mentem illius idem Seneca, *Quæris,* inquit, *ubi Ulysses erraverit, potius quam efficias, ne nos semper erremus. Non vacat audire, utrum inter Italiam, & Siciliam jactatus sit, an extra notum nobis orbem; neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie jactant, & nequitia in omnia.* Et mox: *Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit? an verba sæculo suo dederit? an Ulyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum; in corpore, an in animo posita sit? Ad Musicum transeo. Doces me quomodo inter se acutæ, ac graves voces consonent; quomodo nervorum disparem reddentium sonum fiat concordia; fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles; monstra potius, quomodo inter adversa non emittam flebilem vocem.*

Poëmata, sive figmenta Poëtarum ignoraturum, necdum aliqua elucubraturum.

V. 3. Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιῆσαι. Retinueram quidem, Apologiam scribens, vulgarem lectionem, Ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, ac ipsi interpretationem non plane incongruam adhibueram; sed planius est tamen ita legere, ut intelligamus placuisse Epicuro, non asse, cur sapiens legendis, addiscendisve Poëmatibus [tantum abest, ut etiam in conficiendis] tempus terat; quod Poëmata leporem amittant, Poëmataque adeo non sint, nisi fictionibus, phrasibusque hyperbolicis scateant, hoc est, nisi composita, comparataque adversus veritatem sint, cujus unius studio nihil esse debeat Sapienti antiquius. Suaderi autem lectio potest, tum ex variis locis, quæ citata in eadem Apologia sunt, tum ex eo maxime, quo apud Plutarchum Epi- de aud. poe.
curus jubet, ποιητικὴν φεύγειν, καὶ παρεξελαύνειν, *Poëticem fugere, intactamque prætergredi;* & eo, quo apud Empiricum Poësis declaratur ab Epi- adv. Gram.
cureis, οὐχ οἷον ἀνωφελὴς τῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβερωτάτη, *non modo vitæ inutilis, verum etiam maxime noxia;* & eo rursus, quo apud Heracli- in Alleg. Homer.
dem habetur ab Epicuro, ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, *perniciosum fabularum inescamentum;* quod quidem est amplius, quam illud Torquati de Epicuro lo-
quentis: *An ille tempus in Poëtis evolvendis con-* 1. de fin.
sumeret, in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis est delectatio? Nempe eodem spectat, quo illud Velleii, dum conqueritur, quod *suavitate* 1. de nat. Deor.
ipsa nocuerint vocibus Poëtarum fusa, qui, & ira inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, feceruntque, &c. plane quasi subscribens Xenophani, cujus versus leguntur apud Empiricum:

Πάντα Θεοῖς ἀνέθηκαν Ομηρ@ θ' Ἡσίοδ@ τε
Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα, καὶ ψόγ@ ἐστὶ,
Κλέπτειν, μοιχεύειν τε, καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
Attribuere Diis cuncta Hesiodusque, & Homerus,
Quæ ipsi mortales probrosa, nefandaque ducunt,
Furta, & adulteria, & fraudeis, queis mutua fallūt.

Cornelius Nepos in vita Attici: *Attigit quoque Poëticen,* inquit, *credimusne ejus expers esset suavitatis; namque versibus, qui honore, rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani Populi præstiterunt, exposuit, ita, ut sub singulorum imaginibus facta, Magistratus eorum, non amplius quaternis, quinisque versibus descripserit, quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari.*

Alium alio sapientiorem futurum.

V. 4. Καὶ εἶναί τε ἑτέρου ἕτερον σοφώτερον. Lego initio καὶ εἶναί τε; cum Aldobrandinus legat οὐκ εἶναί τε, Stephanus οὐ κινεῖται, MSS. habeant οὐ κινεῖ τε, & in Basileensi editione, ut postremæ voculæ superioris effati, sic quatuor primæ istius desint, supersintque solum hæ duæ ἑτέρου σοφωτέρως. Lego, inquam, non tam, quod hæc variatio subesse quidpiam mendi insinuet, quam quod præter mentem Epicuri sit, ut non sit alius alio sapientior. Quippe tum ipse varios in sapientia gradus agnoscit, dum & Metrodoro inferiorem facit Hermachum; & gloriatur ipse *non toto usse se passi Metrodorum, qui non tantum profecerit,* Epist. 18.
toto, ut refertur a Seneca; tum res arguitur ex eo, quod vitia inæqualia constituens, ut non multo ante est visum, non potuit non habere virtu-

virtutes ipſis oppoſitas inæqualeis; neque adeo non inæqualeis ipſos Sapienteis, qui ob virtutes tales ſunt; cum reipsâ virtutes, & ſapientia non
in Parad. diſtinguantur. Certe Cicero, dum hæc Paradoxa Stoicorum copulat, *ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα*, *Paria eſſe peccata, & recte facta paria*, in hunc modum argumentatur: *Quod ſi virtutes pares ſunt inter ſe, paria eſſe etiam vitia neceſſe eſt. Atqui pareis eſſe virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec ſapiente ſapientiorem* [quo loco ſapientia pro prudentia accipitur] *poſſe fieri facillime poteſt perſpici*. Quod quidem commemoro ſolum ob paritatem argumenti; ceterum enim, ut vitia, ſic inæqualeis eſſe virtutes probat Epicurus, non modo cum Ariſtotele, Platone, ceteriſque Philoſophis, verum etiam cum tota pene univerſitate generis humani, quæ, ut illis probra, ſupplicia que imparia, ſic iſtis encomia, præmiaque imparia diſtribuit. Pigeat autem adverſus Stoicos urgere quidquam aliud, quam
de Stoic. repug. quod Plutarchus adverſus Chryſippum habet, dum illum vel ex eo reprehendit, quod fore admittat laudationem frigidam, ſi quis hominem commendare aggreſſus, efferat illum: *Quod digitum fortiter extenderit, quod a vetula moribunda continenter abſtinuerit: quod morſum muſcæ conſtanter pertulerit; quod dicentem tria non eſſe quatuor, non impatienter audierit. Si enim*, inquit, *frigidus eſt, qui iſthæc laudat; multo utique frigidior eſt, qui unumquodque horum pro recte facto, non modo magno, ſed maximo etiam aſſumit. Nam, ſi muſcæ morſum perferre æquale eſt ceteris, quæ ad virum fortem pertinent, & abſtinere a vetula ceteris, quæ ad temperantem, nihil, ut puto, intereſt, ab utris virum bonum laudemus*. Neque obſtat, quod Cicero in Stoicorum gratiam inſtat, dum allatis eorum exemplis, qui in leviore ma-
loc. cit. teria recte, in graviore prave ſe gerant: *Una*, inquit, *virtus eſt, conſentiens cum ratione, & perpetua conſtantia. Nihil huic addi poteſt, quo magis virtus ſit, nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur*. Nam univerſe quidem omnis virtus eſt conſentiens quædam cum ratione, & perpetua conſtantia; ſed ſpeciatim tamen virtutes, manentes hujuſcemodi, tam eſſe inter ſe inæquales poſſunt, quam, cum homo univerſe conſtet ex capite, trunco, brachiis, cruribus, poſſunt ſpeciales homines, manentes hujuſcemodi, eſſe inter ſe inæquales. Eodem ſpectat propemodum quod Se-
Epiſt. 79. neca ſpecialius de ipſa Sapientum æqualitate ait: *Quicumque*, inquit, *fuerint Sapientes, pares erunt, & æquales. Habebit unuſquiſque ex his proprias dotes, alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior; illud, de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus*. Nempe univerſe quidem, ſeu virtus eſt, ſeu ſapientia, quæ beatum facit; ſed ſpeciatim tamen virtus, ſeu ſapientia eſt in his, quam in illis perfectior; unde & efficitur quoque, ut iſte ſit, quam ille beatior. Præoccuparat ille: *Inter cetera hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur; cum ad ſummum perveneris, paria ſunt; non eſt incremento locus: ſtatur*. At quotuſquiſque ille eſt, quem perveniſſe dicat ad ſummum? qui non ſentiat ſe poſſe adhuc magis, magiſque proficere? Et, ſi arcendi ſunt a numero Sapientum quicumque proficere adhuc poſſunt, ecquis denique non arcebitur? Et quam erit proinde nomen Sapientis, ac ſapientiæ vanum? Et quam jure omnia illa or-
Lucian. gebuntur, quæ Lucinus ille in Hermotimum apud Lucianum congerit?

Si quid eguerit, pecuniam quidem, ſed ex ipſa ſola ſapientiæ profeſſione comparaturum.

℣. 5. *Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα*. Congruit hoc effatum cum ſuperioribus, *μὴ πτωχεύσειν*, *non mendicaturum*, & *κτήσεως προνοήσεσθαι*, *rei familiaris curam habiturum*. Et quod voluerit quidem Epicurus, niſi quæ ad vitam traducendam neceſſaria ſunt, ſuppetant, comparare illa Sapientem, non mendicando, ſed ad ſapientiam ſtudioſos ita erudiendo, ſicque de ipſis bene merendo, ut experturus ſit non ingratos; ideo fecit, quod hac ratione Sapiens, non rem illiberalem faciat, ſed laudabiliſſimam potius; & ad ſapientiam alios inſtituens, inque ejus ſtudio ſemper occupatus, tum inſtitutum ſemper tueatur, tum proficere quoque ſemper valeat. Quod ſupereſt, nihil eſt addendum ad ea, quæ circa effata memorata dicta jam ſunt; niſi quod iſtud ſatis expreſſe apud Porphy- 1. de Abſt.
rium recenſetur, cum de Epicureis loquens dicere eos ait: *Δεῖν οὐχ ἐπιμαστεύμενον τὰ ἀναγκαῖα προσθήκῃ τῇ φιλοσοφίᾳ χρῆσθαι*, *oportere eum, qui parata non habet neceſſaria, adhibere ipſam, quaſi in ſubſidium, Philoſophiam*. Et ſtatim: *Κακῷ γὰρ φροντιστῇ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψομεν ἄνευ φιλοσοφίας, τὸ ἀναγκαῖον συμμετρούμενοι τῆς φύσεως, καὶ παρασκευάζοντες*, *Malo ſcilicet conſultori earum rerum arbitrium, quæ noſtra interſunt, permittimus, ſi quod natura eſt neceſſarium, ſine Philoſophia, & metimur, & apparamus*. Concluditur autem: *Διὸ φιλοσοφοῦντα δεῖ καὶ τούτου προνοεῖν*, *Quare oportet philoſophantem de hujuſmodi rebus ſibi providere*. Ac, ne quis forte hanc providentiam in Epicuro vituperet, ut videlicet quis ad vitam neceſſaria ſibi conquirat, priuſquam deſideat, ſeu vitam quietam ad philoſophandum
inſtituat; ecce Ariſtoteles inter cetera, quæ huic 3. Topic. cap. 2.
rei affinia habet, *Interdum*, inquit, *quæ ſunt meliora, non itidem magis eligenda ſunt; non enim, quod meliora ſint, ideo ſunt magis eligenda. Τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν βέλτιον τοῦ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' οὐχ αἱρετώτερον τῷ ἐνδεεῖ τῶν ἀναγκαίων*, *Philoſophari enim eſt melius, quam pecuniam conquirere; ſed non illi tamen magis eligendum, qui rebus neceſſariis eget*. Nempe, quo pene ſenſu docet, abſurdum eſſe ſimul ſcientiam, & modum ſciendi quærere, inſinuat, priuſquam quis ſe ad philoſophandum accingat, quærendum eſſe id, ſine quo philoſophari commode non licet. Quippe quaſi animus divertendus a ſuaviſſimis ſtudiis importune ſit, ſi in dies intercurrat rerum neceſſariarum ſollicitudo. Collineat certe huc illud votum:

Sit bona librorum, & proviſæ frugis in annum Horat. 1.
Copia, ne fluitem dubiæ ſpe pendulus horæ. Epiſt. 18.

Obſequium Principi, ſi occaſio popoſcerit, exhibiturum.

℣. 7. *Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν*. Talis occaſio præſertim erit, ſi advocetur a Principe, qui ſit ſapientiæ adeo ſtudioſus, ut optaturus fuerit, quemadmodum Plutarchus ait, fieri de differ. cum Princ.
ex Pericle, aut Catone, Simo ille Cerdo, aut litterator Dionyſius, ſi modo Socratem aſſidentem, colloquentemque foret habiturus. Hujuſcemodi enim occaſione vereri non debet, ne, quod

idem

idem ait, *Aulicus* vocetur, ac θεραπευτικὸς, *Principis colens* vir; quando propter utilitatem hinc publice dimanaturam, facturus est rem honestatis, humanitatisque plenissimam, & homine non ambitioso, sed virtutis studioso dignam. Hinc & commendat illam sententiam ex Epicuro ante relatam: *Esse non modo pulchrius, verum etiam jucundius beneficium dare, quam accipere*; ut inferat longe pulcherrimam, jucundissimamque rem fore, beneficium conferre in Principem, ex quo ad tam multos sit redundaturum. Præterea quæ subdit ad hanc rem præclara, adnotoque solum, quod ubi retulit, adstitisse Anaxagoram Pericli, Platonem Dioni, Pythagoram Principibus Italiæ; & aliunde Catonem ab expeditione navigasse ad Athenodorum, & Scipionem accersiisse Panætium, rogat num Panætius abnuere debuisset, & ad Scipionem hæc dicere? *Si esses quidem Cato, vel Pollux, aliasve aliquis privatus, qui civitatem refugiens, & aliquo in angulo otiatus syllogismos retexeres, & de Eleachis philosophareris, conditionem amplecterer, versarerque tecum libenter. Nunc vero, quia Pauli Æmilii, ejus, qui duos egit Consulatus, es filius, ac Scipionis ejus Africani nepos, a quo fuit devictus Carthaginiensis Annibal, nolo tecum philosophari.* Et quia posset quæri, cur Plato, non modo ad Dionem, sed ad Dionysium quoque accesserit, neque imitatus fuerit Heraclitum, qui ad Darium, honorificis licet invitatus litteris, quas Laërtius habet, proficisci noluit; respondet Plutarchus, sperasse Platonem se consequuturum, ut Dionysius operibus dogmata, & præcepta Philosophiæ repræsentaret; at Dionysium repertum fuisse quasi librum, in quo quæ scripta sunt, rursus expunguntur; quippe jam plane commaculatum, neque tincturam tyrannidis, quæ temporis longinquitate facta jam impenetrabilis, indelebilisque fuerat, dimittentem. Hinc vero dixi Principem, *qui sit adeo sapientiæ studiosus, &c.* Alioquin enim Sapiens ad illum, cujus non fuerit indoles satis explorata, non facile accedet; quod magna ex parte probetur, quam vere illud dictum sit, *ut cum igne, sic cum Principe*; & non sit oequidquam, quod admonet Solon, *esse libertatis in ipso ingressu ad Principem jacturam proclivem*.

Ubi quispiam se in meliorem frugem receperit, gratulaturum.

¶. 8. Καὶ ἐπιχαρίσεσθαί τινι, ἐπὶ τῷ διορθώματι. Videtur effatum proponi, tum, ut insinuetur esse quidpiam majus facere ex vitio gradum in virtutem, quam fieri incedentem jam in via virtutis provectiorem; tum, ut Sapiens hanc occasionem benefaciendi arripiat; hoc est, ad pergendum addat animos, quasi qui est recens virtutem amplexus, adhortatione ad tuendum constantiam præsertim indigeat. Cum ipsa autem gratulatio, quam adhortatio consequitur, institui probe non valeat, quin, dum virtutis, ad quam itur, pulchritudo describitur, exaggeretur simul vitii, quod deseritur, turpitudo; ideo non abs re Epicurus emendationis vitæ initium petit ex notitia peccati, ex cujus fœditate ipsa vitii turpitudo cognoscitur. Scilicet illius sententia
Epist. 28. apud Senecam hisce exstat verbis: *Initium est salutis, notitia peccati*. Quod profecto maxime congruit cum eo, quod Sacri docent Theologi, dum ἐπιγινώσκειν, inquiunt, καὶ συνορᾷν τὸ πλημμεληθὲν οὐκ ἐστι μικρὸν, ἀλλ᾽ ὁδός τίς ἐστι, καὶ ἀρχὴ πρὸς διόρθωσιν ἄγουσα, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, *Peccatum agnoscere, intelligereque, non parva res est; sed via quadam est, & initium ad emendationem, mutationemque in meliorem statum.* Et vide quid Seneca addat. Postquam præmisit videri hoc sibi egregie dixisse Epicurum, subdit: *Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes; quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes te ipsum coargue; inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde judicis, novissime deprecatoris.* Diceres, ipsum respexisse ad quotidianum illud examen, ad quod ante somnum se ipse exegit, juxta consilium Pythagoræ sibi dicere quemque adhortantis:

> Πῇ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; carm. aur.
> *Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?*
> *Cur isti facto decus absuit, aut ratio illi?*

Siquidem, postquam commemoravit quid hujusmodi Sextius ageret, tum paucis interpositis: *Utor,* 3. de ira 36. inquit, *hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris jam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta, ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo; nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, vide, ne istud amplius facias; nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius loquutus es; noli postea congredi cum imperitis; nolunt discere qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti quam debebas; itaque non emendasti, sed offendisti; de cetero vide, &c.*

Scholam aperturum, sed non eo usque, ut populare Auditorium fiat.

¶. 9. Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν. Intelligendum hoc effatum, ut & pleraque alia, non absolute, quasi sit necesse, ut quis Sapientis nomen mereatur, aperiri ab eo scholam; sed supposita conditione, si vacet, aut juvet; quasi eo casu nihil facturus contra sapientiæ decorum sit. Adhibet tamen limitationem, ἀλλ᾽ οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι; quasi videlicet habere auditorum delectum oporteat; ne, si popularis, clamosaque sit turba, concursus fieri quasi ad agyrten, seu circulatorem videatur. Ac nihil sane etiam repugnat, vocem ὀχλαγωγῆσαι ita accipi, quasi sit sensus Sapientis scholam non debere ita institui, quasi debeat fieri factionum, contentionumque seminarium; ac præsertim, cum suam ita instituerit, ut sicut aliàs ex Seneca, Eusebio, Themistioque Epist. 33. 14. præp. Orat. 4. retulimus, summa semper consensio sectatorum omnium in illa viguerit, ac ipsam proinde Numenius similem dixerit Reipublicæ, quam a seditione remotissimam una communis mens, unaque moderetur sententia. Verum, ne damnati videantur Philosophorum aliorum scholæ, in quibus ab ipsis initiis variæ subortæ factiones sunt, vel ex eodem Numenio; ac, ne eo quoque res extendatur, ut talis schola non debeat quasi factio quædam adversus alias fieri, sicque sentire quidquam repugnans aliorum placitis prohibeatur; idcirco potuit illa prior interpretatio non displicere. Confirmari autem potest vel ex eo, quod Seneca, postquam illud, præmisit: *Cum his* Epist. 7. *versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt; & homines, dum docent, discunt*; tum paucis interpositis, tria subiicit in eundem sensum, nempe illud

illud Democriti, *unus mihi pro populo est, & populus pro uno*; itemque illud alterius: *Satis sunt mihi pauci, satis est unus, satis est nullus*; ac tandem illud Epicuri, quod aliis quoque retulimus: *Hæc ego, non multis, sed tibi, satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine; sed non ultro tamen, neque non rogatum.

♥. 12. Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει. Quod sequitur, ἀλλ' οὐχ' ἑκόντα, posset quidem forte melius legi, ἀλλ' οὐκ ἐν παντί, verumtamen res eodem recidit, ac utrumque congruit, estque consentaneum recitato mox ex Seneca loco, ubi hoc interiicitur: *Non est ergo, quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis velis, aut disputare; quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem.* Imitatum dicas Horatium, eum ait:

a. serm. sat. 4. *Non recito cuiquam, nisi amicis; idque coactus,*
Non ubivis, coramve quibuslibet.

in Parmen. Ecce quid & Plato referat: *Cum Zeno, & Parmenides ad magna Panathenæa venissent, & divertissent apud Pythodorum extra mœnia in Ceramico, eo venisse Socratem ajunt, tumque ipso plureis alios, cupienteis Zenonis scripta audire, quæ adducta tum primum ab iis fuerant. Legisse ergo illis Zenonem hæc scripta: erat Socrates tunc valde juvenis, Zeno annis 40., Parmenides 66.*

Placita rata, & de quibus minime hæreat, habiturum.

♥. 12. Δογματιεῖν τε, κἀ οὐκ ἀπορήσειν. Congruit hoc effatum cum eo, quod superius ex Plutarcho retulimus, ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι, *immobiliter persuaderi*. Non quod Epicurus etiam in aliquibus sustinendum esse assensum noluerit; inde enim est τὸ προσμενόμενον, *exspectabile*, de quo alibi dictum; sed quod esse quædam, de quibus dubitare non liceret, voluerit, cujusmodi sunt illa Placita, *ex nihilo nihil fieri, universum esse corpus, & inane*; ut jam observatum circa Præfationem Epistolæ ad Pythoclem est. Quia vero, tametsi eâ totâ Epistulâ censuerit, non esse ratum habendum ullum ex specialibus illis modis, quibus sublimium causæ redduntur; nihilominus censuit, universe illud esse ratum habendum, quod nullus speciatim modus ratus sit; idcirco fit, ut Epicurus Dogmaticis potius, quam Aporeticis, Scepticis-ve Philosophis videatur esse accensendus; atque id quidem vel volente Lucretio, qui cetera inter carpit Scepticos, quod de sensuum fallacia, incertitudineque multa disputantes, illorum fidem abrogent, ac *nihil sciri* profiteantur:

lib. 4. v. 470. *Denique nil sciri si quis putat, id quoque nescit,*
An sciri possit, quom se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo insistit vestigia retro.
Et tamen hunc quoque ubi concedam scire: at idipsum
Quæram; cum in rebus verum nil viderit ante,
Unde sciat, quid sit scire, & nescire vicissim.

Ac videretur quidem hoc loco quidpiam reponendum in Scepticorum gratiam; sed quia res foret pluribus, quam pati locus possit, dicenda, ideo adnotare sufficiat, respondere illos ad istud Lucretii, argumentaque id genus alia, quæ solent vulgo obiici. Primum, non dubitare se de eo, quod ex rebus apparet, sed de eo, quod res secundum se sunt. Scire enim se mel dulce apparere; at nescire, revera-ne in se potius dulce, quam amarum sit; cum sint rationes, quæ suadeant, hujusmodi potius ex dispositione sensorii, quam ex ipsa rei natura videri. Deinde, cum dicunt nihil sciri, non ignorare se, quid sit scire, eo modo, quo Dogmatici scire se, & dicunt, & putant; sed & profiteri se tale nihil scire, & ne ipsos quidem Dogmaticos, utcumque glorientur, tale quidpiam scire. Denique non esse, quamobrem urgeantur; aut nescire se, aut scire nihil sciri; & si nesciant quidem, id temere asserere; si sciant, ergo aliquid scire; quippe se id scire, sed non ea scientia, qualem describunt Dogmatici; cujus etiam notione supposita, idem dici possit de hac propositione *nihil sciri*, quod de purgante pharmaco, ut hoc scilicet cum humoribus, quos expellit e corpore, unà seipsum deiicit; sic propositionem *nihil sciri*, dum evertit ceteras, evertere unà seipsam.

In somnis non alium (ob mentem bene compositam) quam vigilando, exstiturum.

♥. 13. Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι. Addo interpretando, *ob mentem bene compositam*; quia, nisi quis sanas opiniones mente imbiberit, is nihilo secius somniando, quam vigilando perturbabitur. Ex quo efficitur, ut Epicurus concludens sequentem ad Menœceum Epistulam, polliceatur ipsi, fore, ut præcepta ante tradita meditatus, nullatenus οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ, *neque vigilando, neque somniando perturbetur*. Videtur autem Epicurus eodem omnino respexisse, quo apud Platonem Socrates, dum discrimen instituit inter voluptates, cupiditatesque, quæ in somnis, prout quisque fuerit incompositus, compositusve excitantur: *Nam in illis quidem, ubi pars ani-* lib. 9. de Rep.
ma, quæ rationis est particeps, consopita est, inquit, *ferina illa, & agrestis, quæ cibo, & potu repleta est, exsultat, tentatque excutere somnum, & iis, quibus est assuefacta, libidinibus indulgere. Quippe nihil est, quod tunc non ausit, ut omni verecundiæ, prudentiæque fræno soluta; adeo ut pudori sive erga matrem, sive quemlibet non hominum modo, verum etiam Deorum, belvarumque non parcat; sese quavis cæde cruentet; quovis se cibo ingurgitet; ut paucis dicam, nulli non se insaniæ, impudentiæque dedat. At, dum quis somno se comparat, recte se, ac temperate habens, hoc est, parte ipsa rationis participe evigilante, bonis cogitationibus saturata, & pulchra contemplando in seipsam conversa; parte vero concupiscente, neque egente, neque affluente, ut quiescat proinde, & eam, quæ optima est, neque lætitia, neque mœrore turbet, sed eam per se solam, ac puram considerare, indagare, perspicere sinat, si quid rerum est præteritarum, præsentium, aut futurarum, quod ignoret; similiter autem & parte irascente ita sedata, ut nulli infensa quiescat; atque a leo partibus duabus pacatis, & compositis; tertiaque motus, non alios, quam quos sapientiam decet, obeunte, dum quispiam, inquam, hac ratione ad somnum sese comparat, tunc is veritatem maxime attingit, neque se illi, quæ sunt nefaria, insomniorum visa obiiciunt.* Sic Ari- sect. 30. probl. ult.
stoteles dicit, κἀ οἱ βελτίους βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι, διὰ ταῦτα, ὅτι κἀ ἐγρηγορότες βελτίονα διανοῦν-

Digitized by Google

διανοοῦνται, Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quod etiam vigilantes meliora animadvertant.

Mortem pro amico, occasione postulante, oppetiturum.

V. 14. Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Consentaneum est hoc effatum relatis jam ante circa amicitiam, ac Placito illi, quod memorat Plutarchus, dum ostensurus, Epicurum sibi ipsi contradixisse, dicit illum, *τῆς ἡδονῆς ἕνεκα τὴν φιλίαν αἱρούμενον, cum ob voluptatem amicitiam expetat;* nihilominus *ὑπὲρ τῶν φίλων τὰς μεγίστας ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι, dolores gravissimos pro amicis subire.* Neque vero ulla propterea in Epicuro contradictio, cum esse non possit voluptas, ut sincerior, sic major illa, quam experitur fidus amicus, dum sese totum veluti effundit, quidvis adoriens, quidvis patiens, ac mortem etiam adiens in amici illius gratiam, quem quasi alterum se habet; cui hærere se in visceribus, medullisque intimis sentit; quem fuisse paria sui causa, si fors tulisset, præstiturum [& summa quidem cum animi alacritate] certus est; cujus in mente memoriam sui non sine sensu gratitudinis suavissimo perennaturam, penitus, prorsumque confidit; ratus, aliunde non posse se melius satisfacere sibi ipsi, quam hac ratione numeros omneis, ut veri, perfecti, constantis amici, ita viri boni, sapientis, generosique adimplendo. Hæc igitur voluptas est, cujus causa amicus pro amico sic moritur, ut seipsum quoque tunc maxime amet. Quare & ad hunc locum spectat, quod fuit ex
9. Ethic. 8. Aristotele insinuatum; cum loquens de viro honesti amante, ac, ut sibi id vendicet, non modo aliis concedente pecuniam, honores, & cetera id genus bona, de quibus tanta contentio est; verum etiam sibi pro amico, aut patria moriendi gloriam eligente: *Præfert*, inquit, *brevi, sed magna, quam longa, sed brevi voluptate frui; vivere annum unum præclare, quam multos vulgariter; unicum facinus illustre, & grande, quam multa minuta, & pusilla patrare.* Verum, cum sit quoque posterius de hoc argumento dicendum, adnotari solum heic debet, quod a Cice-
2. de fin. rone observatum alibi jam retulimus, ipsum scilicet Epicurum *amicitias, non oratione solum, sed multo magis vita, & factis, & moribus, comprobavisse.* Ac, ut intelligamus, tam ipsum, quam ejus amicos non secus fuisse animatos, quam raros illos, qui celebrantur, quod mortem pro se invicem non dubitarint oppetere, ecce ille continuo subdit: *Quod quam magnum sit, ficta veterum fabulæ declarant; in quibus tam multis, tamque variis ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Orestem pervenias, profectus a Theseo. At Epicurus una in domo, &c.*

Ad III. Epistolam Epicuri ad Menœceum, de Vita, & Moribus.

V. 22. Ἐπίκουρος Μενοικεῖ χαίρειν. Alterum hoc est ex capitibus quatuor, in quæ redegisse Laërtium ea, quæ ad moralem Epicuri pertinent, superius observavimus. Nimirum, cum ista sit tertia, postremaque Epistolarum, quas ab usque initio referendas susceperat, visus quidem fuit, statim ac moralem aggressus est partem, eam exhibiturus; sed simul tamen occupavit tradenda prius ea de Sapiente effata, quæ recensuimus hactenus. Continet porro Epistolæ Præfatio insignem quandam adhortationem, de cujus textu ut dicatur, lego V. 33. ὑγιαίνειν, quoniam videtur utcumque melius, quam ὑγιαῖνον legi apud Clementem Alexandrinum, qui Præfationem hanc transcripsit ad illud usque, Μελετᾶν οὖν. Sic etiam aliquanto post, ante παρεῖναι, melius ibidem legitur μήπω, quam μὴ, cum opponatur voci μηκέτι. Uti & statim post vocem εἶναι, videtur non incongrue repeti vox τὴν ὥραν, quatenus repetita quoque in superiore, contraque posito membro fuit. Quod autem statim post legitur ibidem νεωτέρῳ pro νέῳ, nihil videtur fuisse necesse immutare; quando, neque pro γέροντι legitur γεραιοτέρῳ, neque initio Epistolæ, cui hoc membrum respondet, legitur νεώτερος, sed νέος. Præterea autem videri illic deesse particulam ἤ, inter λέγων, & μήπω, ob consequens membrum, ubi habetur ἢ μήπω, ἢ μηκέτι.

V. 41. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν. Habens Epicurus pro absurdo, dici, tempus ad beatam vitam, aut nondum venisse, aut jam præteriisse, suadet consequenter ea meditari, quæ beatam vitam faciunt; ac tum subdit quædam hujusce meditationis capita; ea nempe, quæ sunt sentienda de Deo, de morte, de futuri expectatione, de cupiditatibus; tum docet in quo beatam vitam, felicitatemve constitutam putet. Interim vero *felicitatem*, τὴν εὐδαιμονίαν merito commendat ex eo, quod ipsa præsente nihil non habeamus, absente nihil non agamus, ut possimus eam consequi; siquidem ex priore parte intelligi licet, quemadmodum felicitas idem cum summo bono sit; ex posteriore, quemadmodum idem sit cum fine bonorum.

V. 48. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον, καὶ μακάριον. Istud primum caput est rerum, quarum meditationem suadet. At, ut circa textum pauca adnotemus, præpono primum V. 56. ipsi voci πολλοὶ particulam οἱ, ut intelligatur *populus*, sive vulgaris, vulgariumve ingeniorum multitudo; quo sensu statim aliquoties, non simpliciter πολλῶν, sed τῶν πολλῶν legere licet. Deinde autem V. 61. lego καὶ μεγίστας, &c. ad usque ταῖς γὰρ, pro αἱ μέγισται βλάβαι αἰτίαι τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγονται, ἢ ὠφέλειαι, quoniam retenta vox αἰτίαι sententiam inducit non modo illi, quam esse constat Epicuri, contrariam; sed scopo etiam ipsi, ad quem Epicurus heic loci collineat, adversam; & deesse vocem τοῖς ἀγαθοῖς, videtur ipsa contextus series facere satis manifestum.

V. 5. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν. Alterum PAG. 33.
hoc est meditationis caput, quod ipsum quoque est maximi ad felicitatem momenti; quatenus

nulla

nulla potest in eo esse vitæ tranquillitas, qui, cum moriendi necessitas sit, mortem, quasi rem malam exhorrescit. Vult proinde Epicurus, ut mortis meditationi assuescamus, quo discamus
in Phæd. metum illius excutere; Platonem hac in re imitatus, cum docet, recte philosophanteis huic meditationi sic incumbere, ut mors illis pro reliquis hominibus ἥκιστα φοβερὸν, *res minimum timenda* evadat. Nimirum supponit Epicurus, quod Aristoteles observavit, haberi vulgo mortem τὸ φρικωδέστατον τῶν κακῶν, *malorum omnium maxime horrendum*, quatenus nulli non impendet, estque inevitabilis. Siquidem, seu ipse apud Mo-
serm. 155. serm. 117. nachus, seu Metrodorus apud Stobæum, πρὸς μὲν τ' ἄλλα, inquit, δυνατὸν ἀσφάλειαν πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι πόλιν ἀτείχιστον οἰκοῦν: *Fieri quidem posse, ut adversus cetera securitatem nanciscamur; sed, quod ad mortem attinet, inhabitari civitatem ab omnibus hominibus, muris, præsidiisque plane destitutam*; idque succinente Lucretio:

lib.3.v.1092. *Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,*
Nec devitari letum pote quin obeamus.

V. 10. Οὐκ ἄτοπον προστιθέασι χρόνον. Esse hoc aliud potest, non modo ferendum, sed commendandum etiam, quod ex recta mortis notitia addiscamus rescindere stultum id, quod mentem divexat, nunquam moriendi desiderium.

V. 13. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων. Merito habet heic Epicurus ineptum illum, qui professus nihil esse mali in morte, donec præsens est, discrucietur tamen ob venturæ metum; nempe quasi sit vel umbra rationis, ut res divexare, dum absens est, debeat, quæ præsens ubi fuerit, nihil erit contristatura. Merito, inquam, si attendatur præcise mors, ut mors est, ac, ut præsens est: cum videatur aliunde posse timeri non injuria mors, quatenus potest conjuncta quædam, quæ, aut antecedant, aut consequantur, mala habere.

V. 21. τοὺς μὲν, pro οἱς μὲν. Siquidem partitio heic fit, cujus membrum alterum, non relative, sed indicative statim subiicitur, οἱ δὲ.

V. 24. Ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. *Cessationem* interpretor, non malorum, quibus in vita obnoxii sumus, ut pronum videtur intelligere [tametsi cessatio a malis res optanda potius, quam fugienda sit] sed potius, *rerum omnium, quibus in vita fruimur, & actionum, quibus fungimur*, quoniam his privari vulgo habetur malum; ac idipsum est, quod exprobratur a Lucretio, dum vulgaria refert lamenta, quibus prosequi mortuos solent, quasi illi hæc, quæ moriendo di-
1. Tuscul. miserunt, desiderent: Illud & Cicero amplificat.

V. 25. Μάταια δὲ, &c. ad usque Ὥσπερ δὲ, pro Οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν, οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναι τὸ μὴ ζῆν. Quippe ex istis, aut non cohærens, aut etiam repugnans elicitur sensus. Videtur autem sensus is esse, juxta quem est illud Lucretii, quod alio loco innuimus:

Proinde, ubi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum;
Scire licet, non sincerum sonere; atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurū.
Non, ut opinor, enim dat, quod promittit, abunde;
Nec radicitus e vita se tollit, & eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse, &c.

V. 29. Ὥσπερ ὁ χρόνος, οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος, pro χρόνον οὐ τὸν μήκιστον, ἀλλὰ τὸν ἥδιστον. Manifeste enim apparet casus in casum facta mutatio; nisi modum mutatum putes, ac legendum καρπίζεσθαι, quod tamen erit minus congruum. Quanquam & forte magis congruerit, si mutetur simul particula καὶ in voculam δεῖ, sed perinde est. Adnotare præstat con-
gruere hanc sententiam cum eo, quod Plutarchus loc. cit.
ait, ὡς οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, *Vitam, non quæ longissima, sed quæ virtute maxime administratur, optimam esse.* Quippe Epicurus ex infra dicendis pro eodem habet, *suaviter*, & *ex virtute* vivere; quod vitæ suavitas, ac virtus separari a se invicem non possint.

V. 30. Ὁ δὲ παραγγέλλων. Videri potest primâ fronte perperam ille improbari, qui juvenem monet, ut honeste vivat; senem, ut honeste moriatur; quatenus illi vita longior superest, isti mors impendet. Attamen, ut constat ex ea ratione, quæ apponitur, non meditationem honeste vivendi, non item honeste moriendi Epicurus improbat; sed improbat solum ista sejugari, ut si juvenis deberet solum de honeste vivendo, senex de honeste moriendo solum cogitare; quasi non posset mors juveni immatura contingere, aut posset nihil seni superesse vitæ, & qui actus postremus est, pars quædam fabulæ non foret. Docet itaque hæc non sejungenda; sed, & seni, & juveni meditationem honeste vivendi, & meditationem honeste moriendi copulandas esse.

V. 32. Οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν. Cum verba hæc fuerint superiori sententiæ, quasi quædam species probationis inserta [& forte quidem transposita ex ea, quæ consequitur, ut illi probandæ accommodatiora] non emovi tamen, quod sensus ejus admonitionis, quam Epicurus reprehendit, is esse potuerit, ut, qui senex est, cuique adeo nihil, præter mala, incommodaque innumera toleranda, superest, is diem honeste spontanea morte præveniat, potiusquam se trahendæ vitæ miseriarum plenæ submittat. Nempe Epicurus huic sensui haud abs re opposuerit, τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, *id, quod amabile est in vita*. Videtur porro heic Epicurus eam sententiam corrigere, quæ ipsi alias placuerit, ut
vel ex uno Seneca constat. Hinc nimirum est Epist. 12.
illud apud ipsum: *Malum est in necessitate vivere; sed in necessitate vivere, necessitas nulla est.* Nimirum, quia, ut ille excipit, *patent undique ad libertatem viæ, multæ, breves, faciles; agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Quacumque respexeris*, inquit alibi, *ibi malorum*
finis est. Vides illum præcipitem locum; illac ad 3. de ira. cap. 15.
libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum; libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, brevem, retorridam, infelicem; pendet inde libertas. Vides jugulum tuum, guttur tuum, cor tuum; effugia servitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi, ac roboris exigenteis. Quæris, quod sit ad libertatem iter? qualibet in corpore tuo vena.
Et rursus: *Nil melius æterna lex fecit, quam, quod* Epist. 70.
unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos.

V. 34. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων. Quæ heic habetur percelebris sententiæ impugnatio, ejusdem est cum mox selectis superioribus verbis argumenti. Contendit quippe Epicurus, tametsi non tanti facienda sit vita, ut quacumque demum conditione redemptam velimus; & eum, aut natura, aut occasio tulerit, mori fortiter tecusemus; attamen non esse eam quoque tam parvi ducendam, ut, quod ex illa usui datur, temere reiiciendum, & profundendum sit, ac non potius

N grate

grato sumendum, & quam licet, honeste, ac suaviter traducendum, producendumque.

♈. 42. Μνημονευτέον ᾗ ὡς τὸ μέλλον. Tertium hoc est, ad quod Epicurus attendendum esse meditando vult, ut assuescamos videlicet indifferentem animum circa futura reddere, neque lactari inani spe, ab eo, quod non est, neque forte est futurum, pendeamus. Quippe ob insignem fortunæ varietatem, & inconstantiam, nihil, in quod dominium habeat, ita certum prospicitur, ut non prospicientem, exspectantemque plerumque deludat. Adeo proinde, ut nihil sit tutius, quam non quidem prorsus de eo, quod prospicitur, desperare; sed neque id tamen, tanquam haud-dubie sibi futurum polliceri; ac se interim ad utrumvis eventum ita comparare, ut utrumlibet accidat, nihil ideo abesse, aut adesse, quod sit absolute necessarium existimetur.

♈. 46. Ἀναλογιστέον ᾗ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν. Postremum hoc est ex præcipuis meditationis capitibus, quæ Epicurus dicendis mox de beatæ vitæ fine præmittit Lego autem, ὡς αἱ πρὸς, pro αἱ ᾗ πρὸς, quandoquidem ἡ ἀοχλησία, τῆς εὐδαιμονίας pars est, non membrum ab ipsa distinctum; ut propterea debeat ad exemplum potius, quam ad divisionis integritatem spectare. Quod addo vero ad interpretationem, eo facit, ne illud membrum, πρὸς τὸ ζῆν, esse videatur incongruum, quando etiam cupiditates, quæ ad ipsum attinent, ad indolentiam, sive ad id, quod dolet, eximendum tendunt. Ceterum, licet complura sint circa ratas sententias de cupiditatibus dicenda, adnotare tamen heic præstat, Ciceronem ita improbare divisionem cupiditatum, quatenus illic traditur, ut quem divisionis modum fuisse tradendum subiicit, ille ipse sit, qui hoc loco habetur. Ecce enim, *quomodo*, inquit, *Philosophus loquitur? Tria genera cupiditatum, naturaleis, & necessarias; naturaleis non necessarias; nec naturaleis, nec necessarias. Primum divisit ineleganter; duo enim genera quæ erant, fecit tria: hoc est non dividere, sed frangere rem.* Sequitur: *Qui si diceret, cupiditatum esse duo genera, naturaleis, & inaneis; naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias, confecta res esset.* Atqui Epicurus heic loci isto plane modo divisit, & in ratis sententiis nihil aliud, quam argutiem, quæ plerumque est importuna, subdividendi declinavit; cum alioquin subdividendo tria eadem genera habeantur. Quod superest, tanti Epicurus facit cupiditatum discrimen nosse, & suos cuique fineis, sicut par est, præscribere, ut & propterea Physiologiam esse necessariam contendat, ad discernendum videlicet, quænam reverâ naturales, necessariæque dicendæ sint, quænam inanes, ac supervacaneæ; & posse putet tum solum vitam feliciter transigi, cum, solis naturalibus, necessariisque retentis, inaneis, & supervacaneas procul amandaverimus. Quoniam vero, ut innui mox, plura hac de re sunt dicenda circa ratas sententias, & deinceps quoque plura interiicienda, ideo nihil necesse est hoc loco superaddere.

a. de fin.

♈. 52. Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία. Deducit heic jam Epicurus, quemadmodum ad beatam vitam rerum superiorum meditatio tendat; declarat autem primum, finem beatæ vitæ esse tranquillitatem mentis, & indolentiam corporis, ac subinde, quia huic utrique voluptatis nomen attribuit, declarat quemadmodum finis beatæ vitæ voluptas sit. Quo tamen loco notandum est, τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν, *finem beatæ vitæ*, seu, ut habet Empiricus, τέλος εὐδαιμονίας, *finem beatitudinis*, dici periphrasticῶs pro *beata vita*. Neque enim, aut tranquillitas mentis, & indolentia corporis, aut ipsa voluptas est finis, ob quem beata vita expetenda sit; cum ipsa quoque sit ultimus finis; ac cetera bona ob ipsam, ipsa sui solum causâ expetatur. Nempe eadem periphrasi utitur hoc loco Epicurus, qua usum Homerum observat Eustathius, cum dixit, τέλος γάμοιο, *finem nuptiarum*, pro *nuptiis*, & τέλος θανάτου, *finem mortis* pro *morte*. Quo modo sunt etiam aliæ similes, ἲς Ὀδυσῆος, *vis Ulyssis*, pro *Ulysse*, βίη Ἡρακλῆος, *robur Herculis*, pro *Hercule*, μένος Αἰακίδαο, *impetus Æacidæ*, pro *Æacida*, seu Achille, &c adv. Ethic.

Notandum etiam, quod ♈. 59. lego πρός τι, ὡς ἐνδέον βαδίζειν, pro βαδίζειν, ὡς πρὸς ἐνδέον τι, ideo fieri, quod nisi voces ita transponantur, vel certe eo modo, ut vox ἐνδέον [aut, si mavis, ἐνδεὲς] intelligi de animali, potiusquam de eo, ad quod animal se conferat, possit, præpostetum plane fieri sensum constet. Addo autem ad interpretationem, *beatitudinis capax* animal, ut vox pertinere intelligatur ad hominem; cum solus homo eatenus dicatur proprie esse beatus, quatenus ipse solus est, qui se putare beatum potest. Quippe & Seneca, obi Epicureum illud retulit: *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi dominus sit, tamen miser est;* subiicit illud Comici: Epist. 9.

Non est beatus, esse se qui non putat.

Notandum rursus, quod ♈. 62. addo has voces, ὅταν ᾗ μὴ ἀλγῶμεν, idcirco esse, quod perspicue deficiant. Et poterat quidem lacuna suppleri ex Stobæo, apud quem verba hæc leguntur, serm. 17. ὅταν ᾗ τοῦτο μὴ πασχώμεθα, ἐν αἰσθήσει καθεστῶτες, *quando vero in actu sentiendi constituti id non patimur*, hoc est, *non dolemus*; verum, quia utcumque antecedentes voces parum ab illis discrepent, quæ leguntur apud Laërtium, sequentes tamen, τότε οὐδεμία χρεία τῆς ἡδονῆς, idem licet significantes, discrepant ab illis, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα, quas retinere præstitit; idcirco ob factam in his mutationem, visum est potuisse in illis quoque fieri; cum proclivius alioquin fuerit, sententiam eo modo, quo est restituta, conscribere. Res tamen videri indifferens potest. Illud potius est observandum, seu Stobæus aliunde corrogaverit, seu ex hoc loco, quod jam deficiat [tametsi non satis apparet] describere perrexerit, exstare apud ipsum continenter hæc verba: Οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας: *Neque enim voluptas, quæ secundum naturam est, causa est, ut alii patiantur injuriam; sed cupiditas, quæ ex vanis opinionibus effrænis creatur;* cujus quidem sententiæ is videtur sensus; cum natura, exempli gratiâ, fruges, & aquam fecerit res paratu facillimas, non eam voluptatem, quæ ex ipsis, famem, sitimque exspectando, maxima percipitur, causam esse latrociniorum, ceterarumque injuriarum, quas vulgo patrant homines; sed inanem cupiditatem vescendi lautius, opulentiusque, atque idcirco ditescendi, ut sit, quod in sumptus sufficiat. Quod idem dicendum de iis, qui simplici veste, simplici domo, simplici conjugio, similibusque, præ ambitione, libidine, aliisque passionibus non contenti plura appetunt, quam quibus natura indigeat. Quod superest illud, τότε ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, &c. supponit posse duplex genus voluptatum appeti; unum earum, quæ percipiuntur, tum, cum dolor

lor

Digitized by Google

lor ob indigentiam creatus detrahitur, ut, dum famelici comedimus, aut sitibundi bibimus; alterum earum, quæ requiruntur, ubi dolor detractus est; uti, dum post famem, sitimque exemptam, prosequimur cibi, potusque cupedias; adeo proinde, ut sensus sit, esse quidem nobis voluptates priores necessarias, posteriores vero nequaquam.

PAG. 34 ꝟ. 23. Καὶ τὴν αὐτάρκειαν ἢ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν. Epicurus præmissa sua de bonorum fine opinione, & priusquam inculcet quam voluptatem [cum finem dicit voluptatem] intelligat, interiicit heic generalem modum, quo, & comparare, & tueri hujusceemodi voluptatem [tranquillitatem nempe in animo, & indolentiam in corpore] liceat. Is est, quem nos paulo ante insinuavimus; cultus scilicet temperantiæ, quæ cupiditates ita moderetur, ut non-necessarias, vanasque amputans, & ad necessarias, naturaleisque nos referens, creet in nobis αὐτάρκειαν, hoc est, ita componat nos, ut ætatem parvo contenti degamus.

ꝟ. 41. Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος. Hic locus est, qui fuit jam ante præoccupatus, recitatusque integer, tanquam continens Apologiam, quam Epicurus adversus eos texuit, quos suis etiam temporibus expertus est interpretes suæ de voluptate sententiæ iniquos. Circa textum porro adnoto dumtaxat; cum hunc eundem locum in librum tertium Apologiæ, seu de vita, & moribus Epicuri, transcripserim, & vocem ἀπολαύσεως, priore loco usurpatam, de quadam quasi prolutione interpretatus fuerim, ea scilicet metaphorâ, qua apud Virgilium:

4. Georg. *Proluit insano contorquens vortice sylvas*
Fluviorum rex Eridanus;

ac præsertim ob familiarem usurpationem in malam partem [ut vel apud unum Aristotelem observatur] aggresso jam denuo interpretationem visum mihi fuisse significari ea voce simplicem fruitionem; tum quia prolutio, immodicave profusio attinet ad membrum præcedens, quod est τῶν ἀσώτων; tum quia vox hæc aliquoties ante in Epistolæ serie usurpata [ut cum dictum est, ἀπολαυστὸν τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, & ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν] illaudatum nihil sonat; tum quia, ut priore membro Epicurus a suo fine reiicit eas voluptates, quæ virorum luxu diffluentium, perditeque viventium sunt; ita videtur posteriore exclusisse ab eodem fine, tanquam non necessarias, eas, quæ in ipsa fruendi actione, factave actu sensus motione sunt, ut Cyrenaici statuebant [quod interjectâ etiam additiunculâ insinuatum est] tum quia ille rem subinde declarat, ostendendo se voluptatem motioni oppositam intelligere, indolentiam nempe, ac tranquillitatem. Ad ipsam rem quod attinet; germanus quidem heic foret locus, in quo & fuse probaretur, non aliam fuisse Epicuro voluptatem habitam finem, quam heic hisce verbis expressam: Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν, *Neque dolere corpore, neque animo perturbari*; & ea deinceps deducerentur, ex quibus posset ejus sententiæ sua conciliari probabilitas; verum, quia is præcessit textus, ad cujus elucidationem hoc utrumque præstandum fuerit; uti & fuit reipsâ [ac fortassis etiam æquo prolixius] præstitum; illinc idcirco, quæ heic possunt deesse videri, sunt repetenda. Quin-etiam, cum ostensum fuit, honestum bonum, seu virtutem, secundum utramque sui partem ita ad voluptatem referri, ut germana exinde habeatur voluptas; qualem scilicet declaravimus, ubi deinceps de illa specialius, & juxta correctionem sapientiæ accepta, est actum; ideo factum quoque huic loco compendium circa illud, quod dicitur, *rationem esse sobriam* [seu cum sobrietate, animique adeo serenitate junctam] *qua causas rerum eligendarum, fugiendarumque investigans, jucundam vitam* [seu voluptatem, quæ finis sit germanus] *pariat*. Videlicet ratio causas investigans diversum est nihil a priore parte virtutis, quæ cognitionem, speculationem, scientiam rerum complectitur; neque eligendorum, fugiendorumque investigatio, ipsi præsertim praxi conjuncta, diversum quid a posteriore, quæ circa hæc ipsa unice versatur. Itaque possunt illinc quoque, quæ ad hoc caput spectent, multa reperi; tametsi & plura deinceps circa virtutem sunt attingenda.

Huc loco id solum notandum, quod Epicurus postremo ait, *Expelli ratione* τὰς δόξας, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος, *opiniones illas, ob quas plurima menteis occupat perturbatio*. Siquidem ea celebris fuit Epicuri sententia, quam Cicero speciatim de ægritudine 3. Tusc.
loquens, hisce verbis exprimit: *Epicuro placet opinione mali ægritudinem esse, non naturâ, ut quicumque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine*. Speciatim, inquam; nam alioquin id intelligendum generatim est de omni importuna, ingratâ, molestaque perturbatione, quæ ægritudinem aliquam involvit. Non modo certe Epicurus perturbari animum, ac esse in ægritudine putat opinione mali, quod acciderit; sed maxime etiam opinione futuri, ut paupertatis, orbitatis, exsilii, ignominiæ, mortis, & similium; quæ aliquis timens, sollicitudine laboret, ac in ægritudine ideo sit. Unde & quia talis perturbatio, sive ægritudo, opinione est, non naturâ; quatenus ista, ob quæ cruciamor, non reverâ sunt mala; neque enim naturam nostram per sese attingunt, maleve afficiunt; sed mala sunt solum, quia mala esse opinamur; ac nos solum attingunt, maleve afficiunt, opinione intercedente; cum hac seclusa perinde sint, respectu nostri, ac si non essent. Quia, inquam, res ita se habet, ideo auctor est Epicurus, ut adhibeatur ratio, quæ edisserens, ostendensque non esse hæc reipsâ mala, falsam, quæ de ipsis habetur, opinionem eliminet, ac animum proinde reddat omni, & ægritudine, & perturbatione immunem. Non reticendus porro heic locus, in quo Cicero sententiam quidem Epicuri fusius declarat; sed videtur interim tamen illa, affingendo, interiicere, ex quibus deinceps in eum invehatur. Locus integer sic se habet; *Epicuri*, inquit, *sententiam videamus, qui* ibid.
censet, necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur; sive illa ante provisa, & exspectata sint, sive intervenerint. Nam, neque vetustate minui mala, nec fieri premeditate leviora; stultumque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem; satis esse odiosum malum omne, cum venisset; qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum; si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam; ita semper angi, aut excipiendo, aut cogitando malo. Levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione a cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim censet animum rationi posse, & quo illa ducit, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias; abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad mise-

Digitized by Google

rias contemplandas, a quibus cum sectinis receptui, impellis rursum, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrectandas varias voluptates; quibus ille, & præteritarum memoriâ, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus; Epicurei dicunt suo. Quo in primis loco agnoscere licet, quod Epicuro Cicero tribuit, *Neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leviora*, videri admodum suspectum; cum & inter ratas Epicuri sententias sit, *dolorem, morbumque diuturnum sine admixtione jucundi non esse*; & jam ante viderimus velle Epicurum, ut non timere mortem assuescamus ex reputatione, quod malum non sit. Quo magis etiam suspectum sit, quod Epicuro tribuit, *stultam esse meditationem futuri mali*; quamobrem enim juberet nos adeo attenta meditatione fieri comparatos ad mortem, quæ haberi solet maximum malorum? Quod sequitur autem, *Fortassis ne futuri quidem; satis esse odiosum malum omne, cum venisset, &c.* idipsum vero demum sub innuit, quo sensu Epicurus dicere potuerit, *mali futuri meditationem stultam*. Quia enim malum, quod timetur, aut contingens est, fierique potest, ut non eveniat; aut necessarium, neque potest, ut non eveniat, fieri; voluit quidem priore casu nihil nos de illo cogitare, neque ad utrumque eventum, qua animi moderatione decet, excipiendum comparatos non fieri; at censuit tamen stultum esse, animo ita excruciari, ut si malum sit haud dubie eventurum; ut, si ubi evenerit, intolerabile sit futurum; ut si isthæc, aliaque mala sint e vestigio consequutura; ac mentem in istarum rerum meditatione sic defixam quis habeat, ut nocte, dieque ea versans, efficiatur, quod ille ait, miser, afflictus, ærumnosus, calamitosus. Posteriore autem casu, committi quidem noluit, ut malo patienter excipiendo parati non simus; ut vel ex eo constat, quod de morte jam innui; at extremæ esse dementiæ putavit, quod plerique faciunt, dum non valentes id semel sibi leniter ferendum constituere, irascuntur fatis, in Cœlum, naturamque, & providentiam rerum blasphemant, neque possunt mentem sic divertere, quin ad easdem identidem cogitationes redeant, sicque ante tempus, quo se putant fore miseros, miserrimi fiant. Quod subiicitur vero, Epicurum *ægritudinis levationem in duabus rebus ponere, avocatione a cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates*, patet quoque quam sit suspectum vel ex eo, quod in Apologia ipsi Plutarcho objectum est ob similem imputationem. Nam censuit quidem Epicurus levandam ægritudinem avocando mentem, quantum fieri licet, a cogitanda molestia; at præstare id, illam revocando ad contemplandas voluptates [& quatenus illi quidem interpretantur, corporeas] ac non potius ad meditandum, quæ honeste simul, suaviterque ipsam divertant, non somniavit sane, ut vel facto docuit, quod Plutarchus parum candide detorsit. Scripsit nimirum Epicurus, se illis adeo gravibus nephritidis doloribus, ad quorum magnitudinem nihil posset accedere, opposuisse τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ, *illud animi gaudium, quod perciperet ex ratiociniorum præteritorum recordatione*: Plutarchus autem opposuisse suos dolores obiicit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum prius voluptatum memoria*. Quod repeto quidem, ut agnoscas rem esse parem, quod jam Cicero illi obiicit; ut possit nimirum, quasi passis velis in eum invehi, & subjecto præsertim loco, quem ait desumptum ex libro de Fine [& de quo superius tamen dictum est] *nec equidem habeo, quod intelligam bonum, &c.*

Quamobrem ista qualiscumque a Cicerone facta declaratio Epicureæ sententiæ non obstat, quo minus Epicurus vere censuerit, opiniones illas, ob quas perturbationes occupant mentem, serenitatemque illius obfuscant, ac tranquillitatem pervertunt, studiose abigendas esse; quatenus eæ sunt, non ipsa natura, quæ perturbationibus hujuscemodi occasionem faciunt. Adeo proinde, ut si ad cujusquam, ad ipsius sane Epicuri mentem, quam maxime sit, quod ipsemet alioquin Cicero de viro sapiente, beatoque habet, quodque adeo egregium est, ut hunc in locum transcribere esse non possit importunum: *Ergo is*, inquit, *quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, ut, neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens, ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus; is est beatus; cui nihil humanarum rerum, aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque Mundi nota sit magnitudo? Nam quid, aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum Sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? Atque idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore vivendi, ut quemcumque casum fortuna invexerit, hunc apte, & quiete ferat. Quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuus animus, perfecte, atque absolute beatus efficit.*

V. 55. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν Φρόνησις. Quod hoc loco vocem Φρονήσεως non *sapientiam*, ut Cicero, sed *prudentiam* interpretor; uti & statim vocem Φρονίμως, non *sapienter*, sed *prudenter* reddo, ambiguitatis devitandæ causâ facio; ne, cum heic agatur de virtute morali, nihil videatur esse inter ipsam, sapientiamque, τῆς σοφίας voci respondentem, discriminis; ut prætercam ipsum quoque Ciceronem, non modo interdum τῆς Φρονήσεως vocem interpretari *prudentiam*; sed interdum quoque, dum quatuor moraleis virtutes enumerat, illam, quæ primo loco est, non sapientiam dicere, sed prudentiam; utcumque etiam interdum simul nomina sapientiæ, prudentiæque adhibeat. Sed, ne in hoc hæream, maximeque cum usus voces fecerit [etiam in nostro idiomate] propemodum synonymas, id potius notandum, quod Epicurus ait, *Prudentiam esse quoque pra ipsa Philosophia honorabilem*; id quippe facere videtur, ut interpretando insinuatum est, quatenus prudentia virtus est ἡγεμονικὴ, *imperans*, ac ipsam etiam Philosophiam ad vitæ finem, seu ad bene, beateque vivendum disponit; ut dum explorandum præscribit, divinitus ne, an pro naturæ dispositione, eclipses, tonitrua, aliaque id genus contingant. Tametsi videtur res quoque eo sensu posse accipi, ad quem visus est Cicero attendere, cum sapientiam potius, quam prudentiam dixit; quasi nimirum Epicurus τῆς Φρονήσεως nomine intellexerit tam ipsam Philosophiam, seu peritiam rerum, & naturalium maxime, quam ipsam virtutem moralem.

lib. de Univ. 2. de Inv. 2. Tusc. 1. Offic.

V. 59.

Digitized by Google

Ψ. 59. Οὐδὲ φρονίμως, ϗ καλῶς, ϗ δικαίως. Supplenda verba ista fuisse, ut manifeste deficientia, indicavit quoque ipsi Stephano locus Cice- 1. de fin. ronis ante recitatus, in quo Torquati verba sunt: *Clamat Epicurus, is, quem vos voluptatibus esse deditum dicitis, non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde.* Quod intespretando vero τὸ καλῶς, *honeste*, idem esse insinuo, ac *fortiter, & temperanter*; idcirco facio, ut intelligatur, cum virtus moralis distribui in quatuor parteis soleat, Epicurum, duabus diserte recensitis, comprehendisse reliquas duas sub ipso nomine *honestatis*, quæ illis speciali titulo tribuitur; quatenus, qui gerunt sese fortiter, gerere se honeste, decoreque dicuntur; & ut maxime honestum, decorumque habetur mortem pro patria oppetere, ita & mortuis pro patria maximus solet haberi honos, ex quo est nomen honestatis; quatenusqoe, qui sobrie, continenterque vitam degunt, ii, & honeste vivere, & decorum servare dicuntur.

PAG. 25. Ψ. 1. Ἔπει, τίνα νομίζεις. Continetur heic quasi quædam hactenus dictorum in Epistola ἀνακεφαλαίωσις, ac una habetur introductio ad dissertatiunculam de fato, fortuna, liberoque arbitrio. Et quod ad summariam quidem recensionem eorum, quæ pertractata huc usque sunt, spectat, 1. de fin. ipsa est, quam Torquatus apud Ciceronem imitari videtur, dum conclusurus suam illam de rebus moralibus juxta Epicurum disputationem; postquam illud præmisit: *Igitur, neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus; multoque hoc melius nos, veriusque, quam Stoici; illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quod appellant honestum, non tam solido, quam splendido nomine; virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beate vivendum seipsa esse contentam;* tum pergit: *Sed possunt hæc quadam ratione dici, non modo non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis; sic enim ab Epicuro sapiens beatus semper inducitur; finitas habet cupiditates; negligit mortem; de Diis immortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare. His rebus instructus semper in voluptate est; neque enim tempus est ullum, quo non plus habeat voluptatis, quam dolorum; nam & præterita grate meminit, & præsentibus ita potitur, ut animadvertat quanta sint ea, quamque jucunda; neque pendet ex futuris, sed exspectat illa, fruitur præsentibus; ab iisque vitiis, quæ paulo ante collegi, abest plurimum; & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate; dolores autem, si qui incurrunt, nunquam vim tantam habent, ut non plus habeat sapiens, quo gaudeat, quam quo angatur.* Imitari etiam videtur apud eundem Epicureus Zeno, qua- 3. Tusc. tenus dicere solitus perhibetur: *Eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretque se fruiturum, aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interveniente; aut, si interveniret, si summus foret, futurum brevem; si productior, plus habiturum jucundi, quam mali; hæc cogitantem fore beatum; præsertim, si ante præceptis bonis contentus esset, nec Deos extimesceret.* Epist. 75. Immo & videtur ipse Seneca, dum ad cujusdam Epistolæ calcem, *Non cupiditas*, inquit, *nos, non timor pellet; inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos; scimus mortem malum non esse; Deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur, &c.*

Ψ. 7. βραχεῖς τὴν ἢ, pro βραχίστην. Sic enim optime MSS., cum & sit perspicuum, vocem βραχεῖς necessariam esse ad illam Antithesin, ἢ χρόνιος, ἢ πόνους, ac secus non posse sensum congruum cum succedente membro quadrare. Præterea autem eandem sententiam, cum inter ratas numerari, tum a Tosquato exprimi; quod nimirum, *dolor* 1. de fin. *in longinquitate levis, in gravitate brevis soleat esse; ut ejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem allevatio consoletur;* cum & postea ab ipso Cicerone brevius: *Si gravis, brevis; si longus,* lib. 2. *levis.*

Ψ. 8. Ἀνάγκην μὴ εἶναι, &c. ad usque παρ' ἡμᾶς, pro ἀγγέλλοντ@ ἃ μὲν ἀπὸ τύχης, ἃ ἢ. Quippe nullus alioquin sensus; & manifestum esse videtur, vocem ἀνάγκην fuisse supplendam, quod & diserte statim ipsa necessitas cum eisdem, hoc est, cum fortuna, & eo, quod in nobis est, comparetur; & ipsa proinde ea sit δεσπότις, quam ab aliquibus inductam Epicurus conqueritur. Et quos ille quidem intellexerir, Stoici videri potissimum possent; ipsis siquidem ejus æmulis, vix ulli fuere necessitatis, seu fati assertores acriores. Et ses vel ex eo confirmari posset, quod Balbum Stoicum alloquens apud Ciceronem Vel- 1. de nat. Deor. lejus, *Itaque*, inquit, *imposuistis cervicibus nostris sempiternum Dominum, quem dies, noctesque timeremus.* Et statim: *Hinc vobis exstitit primum illa fatalis necessitas, quam Εἱμαρμένην dicitis, ut quidquid accidat, id ex æterna veritate, causarumque continuatione fluxisse dicatis.* Ut interim taceam, quod Agellius refert, aliarum opinionum, disciplinarumque auctores Chrysippo obstrepere, videri pæne posse ex hoc Epicuri loco desum- lib. 6. cap. 2. ptum; ac præsertim qua obiicitur, *Esse iniquæ pænas constitutas legibus, si omnia condicenda sunt necessitati cuidam, & instantia, quæ oritur ex fato; omnium, quæ sit rerum domina, & arbitra, per quam necesse sit fieri quidquid futurum est, &c.* Verumtamen, quod statim post esse autumat præstabilius adhærere fabulis, quam *Physicorum fato servire*, ii possunt iidem reputari cum Physicis illis antiquioribus, Democrito, Heraclito, Empedocle, quos Cicero citat in eandem sententiam, lib. de fato. Aristotelem ipsis copulans, cum deberet potius Leucippum, quem audivir Democritus, & quem non longe ab initio Epistolæ ad Pythoclem, intellexisse Epicurum suo loco declaravimus, dum *unum* dixit *Physicorum*. Nempe Leucippus quoque omnia necessitate fieri docuit, uti apud Sto- Ecl. Phys. bæum est, qui & Parmenidem aliunde Democrito adjungit; ne aliquid dicam de Thalete, & aliis. Dico autem hos potius; nam Aristotelis quidem fuisse aliam de necessitate sententiam, tum Nau- Jatrophil. quæst. 5. dæus noster præclare ostendit; tum intelligi licebit ex iis, quæ erunt postea de illius opinione commemoranda. Taceo interim posteriores, ut Asclepiadem Medicum apud Aurelianum, & alios. lib. de morb. ac. cap. 14.

Ψ. 20. ὑπολάμβανε, pro ὑπολαμβάνων, ut videlicet verbum sit, quicum consistat participium insequens νομίζων, & sensus alioquin obscurus efficiatur non-nihil clarior, ac præsertim quidem adhibita parenthesi illa, quæ cœpta a verbo οἴονται, facto ex impersonali οἴεται, desinat in χορηγεῖσθαι, & præmissâ verbo δίδοσθαι particulâ μὴ, vel ex indicatione adversativæ, quæ statim prosequitur, μέντοι.

Ψ. 28. Ταῦτα οὖν. Hæc est totius Epistolæ ad Menœceum conclusio, in qua σεαυτὸν, pro ἑαυτὸν, reposui; quod, tametsi hæc vox personæ omnis haberi valeat, statim nihilominus sequatur, non ἑαυτῷ, sed σεαυτῷ. Est porro conclusio consona

exor-

exordio; quatenus in exórdio quidem, tam esse juveni, quam seni philosophandum docuit, ac illa esse meditanda, quæ vitam beatam faciunt; nunc autem, postquam ea edisseruit, hortatur Menœceum, ut in ipsorum meditatione assiduus sit, sive continenter de illis philosophando non fatigetur. Quo fatigari autem minus, seu quasi delassari possit, submonet, deligat amicum sibi ipsi quam-simillimum, quicum nihil non commune habeat, atque adeo quicum philosophetur, meditationemve instituat. Hac certe de causa edicet posterius inter ratas sententias: *Omnium rerum, quas ad beate vivendum comparavit sapientia, nihil esse amicitia possessione majus*; &, ut interpretando addit Cicero, *nihil uberius, nihil jucundius*. Siquidem non aliâ re magis Sapientis vita beata est, quam, dum inter philosophandum potest amico, qui sit perspectæ sinceritatis dicere; *μόνω ἐσμὲν*, seu, ut aliquando ad Q. Fratrem Cicero: *Soli sumus; licet verum exquirere sine invidia*.

V. 35. *μαντικὴν δὲ ἅπασαν*. Tertium hoc est membrum eorum, quæ a Laërtio circa Moralem Epicuri Philosophiam congesta sunt. Continet autem ex superius dictis paucula quædam capita, quæ, absolutâ Epistolâ, Laërtios censuit ex aliis Epicuri Operibus corroganda, ac subiicienda. Primum autem caput instituitur *de Divinatione*, de qua egisse Epicurum ait, cum in locis aliis, tum in *magna Epitome*. Lego scilicet *μακρᾷ*, pro *μικρᾷ*, cum parva Epitome non alia exstitisse videatur, quam, & superstes, & jam ante relata ad Herodotum Epistola, ut vel ex ipsa Epistolæ ad Pythoclem subjunctæ præfatione intelligitur; & constet in ea de divinatione, refutationeque artis divinandi, mentionem nullam fieri; ac si id, quod Laërtius habet, fuit in duarum altera, id fuisse debere conscriptum in magna. Quod interpretando vero adiicio, præmittoque ad indicandum, conclusam fuisse Epistolam, idcirco facio, quod alioquin solitus interdum Laërtius aliqua interiicere, res videri possit non satis perspicua; & quæ mox habentur verba Epicori, *Μαντικὴ ὡς ἀνύπαρκτος*, &c. videri possint cum Epistolæ extremis esse continuanda; ac potissimum, cum Laërtius aliam veluti quandam eorum, quæ ad mores attinent, conclusionem insinuet.

V. 40. *Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς*. Aliud hoc est caput, quod Laërtius adhibet ad declarandum discrimen, quo Epicurus ab Aristippo, Cyrenaicisque illius Sectatoribus circa opinionem de voluptate differt. Lego autem V. 42. *ἀμφοτέρας*, pro *ἀμφότερα*, quod phrasis sit planior, & vox manifeste referatur ad voluptates, *καταστηματικὴν, καὶ ἐν κινήσει*, mox nominatas. Lego etiam V. 46. *φιλοσόφους* pro *φίλους*, quæ vox fieri, ac retineri ex ipsa scripturæ abbreviatione potuit; cum alioquin inscriptio *πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους*, non modo apud Empiricum, sed etiam superius apud Laërtium ipsum habeatur.

PAG. 36. V. 4. *Ἀπόδειξει δὲ χρῆται*. Aliud rursus caput hoc est a Laërtio adhibitum, demonstrationem continens, qua Epicurus usus est, ut voluptatem esse finem beatæ vitæ constabiliret. Illa porro superius jam, & relata est, & fuse deducta; quare addendum heic solum est, quibus eam verbis Epicurus apud Empiricum efferat. Ea igitur sunt: *Ὅτι φυσικῶς, καὶ ἀδιδάκτως τὸ ζῶον φεύγει μὲν τὴν ἀλγηδόνα, διώκει δὲ τὴν ἡδονήν. Γεννηθὲν γοῦν, καὶ μηδέπω κατὰ δόξαν δουλεῦον ἅμα τῷ ῥαπισθῆναι ἀσυνήθει ἀέρος ψύξει, ἔκλαυσέ τε, καὶ ἐκώκυσεν. Εἰ δὲ φυσικῶς ὁρμᾷ μὲν πρὸς ἡδονὴν, ἐκκλίνει δὲ τὸν πόνον, φύσει φευκτόν τί ἐστιν αὐτῷ ὁ πόνος, καὶ αἱρετὸν ἡ ἡδονή*, *Animal ipsa natura sponte, & citra omnem eruditionem refugit dolorem, & persequitur voluptatem. Quippe simul, ac natum est, & nulla adhuc opinionis servitute præoccupatur, ubi insueto aëris frigore percellitur, plorat, ejulatque. Si natura autem duce voluptatem appetit, dolorem declinat; est ergo ipsi dolor quidpiam refugiendum, voluptas expetendum, secundum naturam*. Non addo Cyrenaïcos fuisse eadem demonstratione, ut voluptatem pariter esse finem probarent, usos; cum apud Laërtium voluptatem definientes *λείαν κίνησιν*, *suavem motionem*; & dolorem, *τραχεῖαν*, *asperam*, dixerunt, *τὴν μὲν εὐδοκητὴν πᾶσι ζώοις τὸν δὲ ἀποκρουστικὸν*, *illam quidem esse, quam animalia omnia adsciscant, hunc vero, quem omnia repellant*. Adnoto solum B. Clementem, cum eandem illis tribuat, adiiciatque, Epicurum definiisse *τὸ αἱρετὸν*, *ipsum eligibile*, *ὃ πρῶτον ἐξ ἑαυτοῦ ἐφ' ἑαυτὸ ἐπισπᾶται*; *id, quod primum ex seipso*, suâve naturâ, *ad seipsum allicit*, insinuari legendum quoque apud Stobæum *ἑαυτὸ*, ubi rursus ex Epicuro esse voluptatem finem declaratur. lib. 2. 2. Strom. Ecl. Ethic. cap. 1.

V. 9. *Δακρύει Βοῶν*. Ita certe legendum Casaubonus putat [nisi etiam *βοᾷ Δακρύων*] pro *βοᾷ Δάκνων*. Et forte quidem pro *Δάκνων*, legi potuit *Θρηνῶν*, aut alio modo correctio institui; sed præstat eruditi viri conjecturæ insistere; quoniam, tametsi transpositio duriuscula est, redditur tamen versus integrior, qualis in Trachiniis Sophoclis habetur; utcumque præterea apud Poëtam non *ἔστενον*, sed *ἐκτύπει* legatur. Immutanda vero non fuit hæc vox [uti neque forte immutatio illa facienda] quod Epicurus ad hunc locum alludens, videatur potius sensum tenuisse, quam verba; ac ea habuisse forte in mente, quod apud eundem Sophoclem legantur pari occasione [ejolante nempe Philoctete] reddidisse montes *στόνον ἀντίτυπον*. Prætereo autem Ciceronem veluti retorquere allatum de Hercule exemplum adversus ipsum Epicurum; ubi de dolore in eum disputans, & postquam illos Herculis questus, qui apud eundem Poëtam fuse sequuntur, retulit: 2. Tusc.

O multa dictu gravia, perpessu aspera, &c.

subdit: *Possumus ne nos contemnere dolorem, cum ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus.* Et, ne memorem, quod de Prometheo addit, qui frustra,

Amore mortis terminum inquirit mali,

[scilicet Caucasea sub rupe

Testatur Saturnigenam, nec nomine cessat. Auson.

Incusare Jovem, data sit quod vita perennis.]

Observo dumtaxat id, quod illic loci subiicitur de Philoctete [qui

——— *Silvestribus abditus antris* Ovid.

Saxa movet gemitu] ———

usurpari quoque alibi ab ipso specialius contra Epicurum. Quippe memorato Lemnio illo saxo,

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus,

Resonando, multum flebileis voces refert;

pergit: *Huic Epicurus comparet se, si potest, &c.* Sed ad citatos quidem ab Epicuro versus quod spectat, constat ipsum aliud nihil velle, quam esse dolorem quidpiam per se malum; quando ipsi quoque, qui reputantur Deorum filii, ac fortissimus Hercules in primis, cum tantopere exsecrantur.

Ad

Digitized by Google

Ad ratas Epicuri sententias.

v. 20. KAὶ φέρε ὧν ἤ νῦν. Postremum hoc est ex iis quatuor membris, in quæ visum est posse dividi, quæ de Morali Epicuri Philosophia Laërtius collegit. De titulo porro, quo Epicuri liber inscriptus est Κυρίαι δόξαι, *Ratæ sententiæ*, diximus in Apologia circa librorum Indicem. Ad rem quod spectat, libellus fuit, in quem Epicurus congessit præcipuas sententiarum moralium, ut uno quasi fasciculo collectæ haberentur in promptu. Scilicet de illis ita Cicero: 2. de fin. *In alio vero libro, ubi breviter comprehensis gravissimis sententiis, oracula edidisse sapientiæ Epicurus dicitur, scribit his verbis, quæ nota tibi profecto, Torquate, sunt. Quis enim vestrûm non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id est, maxime ratas, quia gravissimæ sint ad beate vivendum breviter enunciatæ sententiæ.* Quibus ex verbis intelligitur, Epicureos facto probasse, quod ait Demetrius Cynicus apud Senecam, 7. de ben. 5. docens scilicet, *Plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi, & in usu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum.* lib. 12. c. 10. Et tales certe sententiæ *feriunt animum,* ait Quintilianus, *& uno ictu frequenter impellunt, & ipsa brevitate magis hærent, & dictione persuadent.* Ac non sunt illæ quidem ordine digestæ, sed permixtim compositæ, ut Plutarchus quidem (de Pyth. orac. & de fort. pun.) non semel causatur; sed, ne memorem, quod Galenus habet circa Aphorismos Hippocratis (in aph. 1.); ne præsertim ipsam Antonini, libros de vita sua scribentis, & [si modo dicere liceat] ipsius quoque Salomonis mortalium sapientissimi, addo id dumtaxat, quod ait Simplicius (comment. in Enchir.); videlicet celebre illud *Epicteti Enchiridium contextum fuisse non ab ipsomet, sed ab Arriano, qui ex ipsis Epicteti dissertationibus excerpserit; ad eum modum, quo ratæ sententiæ ex variis Epicuri libris seu florilegio collectæ sunt.* Ceterum ipsarum quasi argumentum Luciani verba continent (in Pseud.), cum de famoso illo Pseudomanti loquens, *Designavit*, inquit, *Alexander, quidpiam risu dignissimum ratas sententias Epicuri nactus [librum, ut nosti, pulcherrimum, & qui summatim decreta sapientiæ summi viri complectitur] in medium forum deportavit, lignis cremavit ficulneis [ut si auctorem ipsum cremasset] ac cineres in mare abjecit; edito etiam oraculo:*

Πυρπολέειν κέλομαι δόξας ἀλαοῖο γέροντος,
Hæc tusci decreta senis comburere mando.

Non agnoscens scelestus ille, quantorum bonorum sit causa hujusmodi libellus iis, qui in ipsum inciderint; quantamque illis & quietem, & tranquillitatem, & libertatem pariat. Δειμάτων μὲν, καὶ φασμάτων, καὶ τεράτων ἀπαλλάττων, καὶ ἐλπίδων ματαίων, καὶ περιττῶν ἐπιθυμιῶν, νοῦν δὲ, καὶ ἀλήθειαν ἐντιθεὶς, καὶ καθαίρων, ὡς ἀληθῶς τὰς γνώμας, οὐχ ὑπὸ δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ ταῖς τοιαύταις φλυαρίαις, ἀλλὰ λόγῳ ὀρθῷ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ παῤῥησίᾳ. *Abigens pavores, & spectra, & prodigia, & spes vanas, & cupiditates supervacaneas; ac lustrans omnino animi consilia, non sane tæda, neque squilla, neque id genus aliis nugamentis; sed recta ratione, & veritate, & confidentia.*

Quod beatum, æternumque est, id nec habet ipsum negotii quidquam, nec exhibet alteri. Itaque, neque irâ, neque gratiâ tenetur, quod quæ talia sunt, imbecilla sint omnia.

v. 26. Τὸ Μακάριον, καὶ Ἄφθαρτον. Hæc est, quam Plutarchus merito causatur (1. adv. Col.) non per ambages, non clam, non perplexa ratione præsumptam esse τὴν πρώτην τῶν κυριωτάτων δοξῶν, *maxime ratarum sententiarum primam*: quippe quæ pugnare adeo manifeste cum ipsa divina providentia videatur. Præterea autem, ut ipsius non nemo pene meminerit, ac fere quidem cum aliqua, sed levi tamen immutatione. Nam, v. c. Seneca ludens in Claudium Cæsarem, Ἐπικούρειος (in Apocol.) θεὸς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει [quæ ludendi occasione adnotari potest, Comicum (Plaut. in Calin.) quoque huc respexisse, cum ait: *Enimvero πράγματά μοι παρέχεις.* Stobæus, *Dabo μέγα κακὸν*, &c.] Empiricus vero (2. hypot. 24.), τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, μήτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, μήτε ἑτέροις παρέχει. Plutarchus (2. adv. Col.), τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισιν συνέχεται. Maximus Tyrius (differt. 29.), τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Et, ne plures colligam, unus Nemesius (de nat. hom. 44.) esto satis, qui postquam integram, iisdemque verbis retulit sententiam, nisi quod pro πᾶν τὸ τοιοῦτον, habet πάντα τὰ τοιαῦτα, adjicit hæc verba: Ὀργὴ γὰρ Θεῶν ἀλλότριον, ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γίνεται, Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον. *Res enim aliena a Diis est ira; quoniam excitatur ob id, quod præter voluntatem fit; præter autem Dei voluntatem fieri nihil potest.* Ad interpretationem quod spectat, ea est ex Cicerone desumpta, qui (lib. 1.) non modo in libris de Legibus ait: *Primum caput libri optimi esse, in quo Epicurus scripserit, nihil curare Deum, nec sui, nec alieni* [quo modo in libris quoque de Divinatione (lib. 2.), *Illius enim Deus*, inquit, *nihil habens, nec sui, nec alieni negotii non potest hominibus divinationem impertire*; ac rursus: *Quis hoc vobis dabit? Epicurus-ne, qui negat quidquam Deos, nec alieni curare, nec sui?*] sed in libris etiam de natura Deorum (lib. 1.) Vellejum inducit illum his verbis referentem: *Quod æternum, beatumque sit, id, nec habere ipsum negotii quidquam, nec exhibere alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ teneri; quod quæ talia essent, imbecilla essent omnia.* Ac in libris de Officiis (lib. 3.), *Quid est igitur*, inquit, *dixerit quis, in jurejurando? Num iratum timemus Jovem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum, non eorum modo, qui Deum nihil habere ipsum negotii dicunt, & nihil exhibere alteri; sed eorum etiam, qui Deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci Deum, nec nocere.* Nihil vero necesse est adnotare Lactantium interpretationem fecisse eandem, dum, post quam id præmisit, quod superius retulimus, *Cum putaret Epicurus alienum esse a Deo malum facere, atque nocere, quod ex affectu iracundiæ plerumque nascitur, ademit ei etiam beneficentiam; quoniam videbat consequens esse, ut, si habeat iram Deus, habeat & gratiam; itaque, ne illi vitium concederet, etiam virtutis fecit expertem*; (de ira Dei.) tum subiicit: *Ex hoc*, inquit, *beatus, & incorruptus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet.* Multo minus necesse est referre interpretationem versibus expressam, qualis est illa Ausonii:

Quod est beatum, morte, & æternum carens,
Nec

Digitized by Google

Nec sibi parit negotium, nec alteri,
aut uberius illa Lucretii:
lib. 1. v. 57. *Omnis enim per se Divûm natura necesse 'st*
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, sejunctaque longe,
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
aut quam ex Lucretio, & imitatione quidem illius versus:
lib. 5. v. 83. *Nam bene qui didicere Deos securum agere ævũ, &c.*
Horatius hisce attigit:
1. Sat. 5. ——— *credat Judæus Apella,*
Non ego; namque Deos didici securũ agere ævum;
Nec si quid miri faciat natura, Deos id
Tristeis ex alta cœli demittere tecta.

Ad rem ipsam quod attinet, cum pari ratione Epicurus scripsisset ad Herodotum, οὐ συμφωνεῖν πραγματείας, καὶ φροντίδας, καὶ χάριτας μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεσθαι, *Non congruere cum felicitate negotia, sollicitudines, iram, gratiam; sed hæc præ imbecillitate, metu, opisque externæ indigentia contingere;* Ansam cepimus illic loci tuendi, quantum per vireis licuit, divinam providentiam, ac adnixi sumus sic ostendere eam, quam habet Deus rerum curam, non laboriosum esse negotium, neque sollicitudinem anxiam; eam, qua tenetur, iram, aut gratiam, non esse affectionem quampiam turbulentam; nihil ideo istorum cum felicitate pugnare, aut imbecillitatem, metum, indigentiamque arguere; ut nihil videatur, quod hoc loco adjiciendum sit, superesse. Hoc solum, quasi ad hominem prætereundum argumentum non est, quod quæri ex Epicuro potest, Deus ne [quilibet ve Deorum in Intermundiis illis, aut, ut Lucretius vocat, *sedibus quietis*, degentium] voluptate afficiatur quapiam, seu aliqua re delectetur, an-non? Nam, si nulla re delectetur, & ne suam quidem felicitatem cognoscat, ac sentiat, Marpesia est cautes, neque ulla in eo felicitas intelligi magis, quam in lapide potest. Sin delectetur, perspicuum est, delectationem esse affectionum, seu passionum unam; atque ideo non omnem, omnive modo acceptam passionem alienam esse a divina natura; ac istam quidem tanto minus, quanto est quasi flos, ac veluti coronamentum omnis actionis elicitæ secundum naturam. Porro, si in Deo delectatio est; quænam, amabo, esse major, quam quæ ex beneficentia percipitur, potest? Quomodo autem potest Deus uberius, magnificentiusque suam testari beneficentiam, quam toti Mundo providens, ac speciatim hominibus, qui sint hujus beneficentiæ, providentiæque intelligentes? Verum homines quidem experiri hujusmodi beneficentiam, seu largiri Deum illis beneficia, planum superius factum est
4. benef. 4. prolixo ex Seneca loco, quo ille, quasi indignabundus, *Non dat*, inquit, *Deus beneficia, sed securus, & negligens nostri aversus a Mundo aliud agit, nec magis illum beneficia, quam injuriæ tangunt? &c.* Quod superest autem, præclare
loc. cit. Lactantius: *Quæ igitur in Deo potest esse beatitudo, si semper quietus, & immobilis torpet; si peccantibus surdus, si colentibus cæcus! Quid tam dignum, tam proprium Deo, quam providentia?* Hic vero locus revocat in mentem, non id modo, quod adversus Marcionem habet Tertullianus;
lib. 1. nam, *Si aliquem*, inquit, *de Epicuri schola Deum affectavit Christi nomine titulare, ut quod beatum, & incorruptibile sit, neque sibi, neque aliis molestias præstet* [*hanc enim sententiam removeas Marcion, removit ab illo severitates, & judiciarias vices*) *aut in totum immobilem, & stupentem Deum concepisse debuerat; aut*, &c. ac iterum, *Sed Marcion principalem suæ fidei terminum, de Epicuri schola agnoscat Dominum, inferens hebetem, nec timeri dicat eum*, &c. verum etiam lib. 5. id, quod Maximus Tyrius, dum Philosophos differt. 29. cum Poëtis circa opiniones de Deo comparans, Epicurum habet circa hanc sententiam quovis Poëta socordiorem, dissolutiorem, Numinisque imperitiorem; & postquam ipsam fabulam dixit, quæsitque, in cujusmodi voluptatibus versari Deum putet, subdit: *At ne Sardanapalus quidem negotia vocabat, qui degeret licet clausis foribus, & in calata recubans lecto mulierum chorum circumstantem haberet, nihilominus de salute Nini, & que Assyriorum felicitate consilia habebat. Tibi ne ergo videtur Jovis, quam Sardanapali voluptas languidior?* ὦ μύθων ἀπίστων: *O incredibileis fabulas!* Dicit porro etiam fabulas Plutar- de orac. def. chus, qua occasione ipsi Epicurei providentiam, μῦθον, *fabulam* dixerunt; ac fatuum subinde pronunciat, quod illi forte argumentati adversus Empedoclem Dæmonas inducentem: *Non posse illas* (quod postea adnotabitur) *pravi, & vitiosi cum sint, feliceis, longævasque esse, quod pravitati insit multa cæcitas, & ad afferentia interitum propensio*: ut liceat proinde fatuum dicere, quod pari ratione argumentabantur commotionem illam, quæ per iram sentitur, tendere ad dissolutionem. Attexendum vero & hoc, quasi ad hominem argumentum. Fatetur Epicurus, ex superius dictis, esse in Deo, *non corpus, sed quasi corpus; non sanguinem, sed quasi sanguinem*: Quid ni igitur similiter fateatur esse in Deo, non passiones, sed quasi passiones? atque adeo non irasci illum, sed quasi irasci, non teneri gratiâ, sed quasi teneri? quatenus scilicet id præstat castigando improbos, quod hominum vulgus solet facere, dum iræ succumbens ulciscitur, facitque injuriam: & bene afficiendo bonos, quod homines faciunt, dum capti alicujus indole gestiendo lætantur? Et sane, si potest vir sapiens, ut suo loco observabitur, famulum peccantem increpare, & corrigere, ac animo tamen quieto constare; si sine gestiente lætitia egenti benefacere, ac ita se quoque habere erga miserum, ut nihil opis prætermittens, quo minus illum sublevet, dolorem tamen fractâ mente non sentiat, seu ipsa affectione misericordiæ non perturbetur; erit-ne minor in Deo virtus, ut punire fonteis, gratificari indigentibus, afflictis succurrere nisi imbecillitatem testetur, ac faciat simul suæ sapientiæ, felicitatisque jacturam, non possit? An in Deo esse non poterit, quæ est in Judice animi sedatio; qui ubi de damnando reo agitur, usurpare potest il- 1. de ira 16.
lud Senecæ: *Procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu Legis; & illa solemnia verba, severa magis, gravique, quam rabida voce concipiam; & agi jubebo non iratus, sed severus. Et cum cervicem noxio præcidi imperabo; & cum parricidam insuam culeo; & cum mittam in supplicium militare; & cum Tarpeia proditorem, hostemve publicum imponam; sine ira, eo vultu, animoque ero, quo serpentes, & animalia venenata percutiunt. Iracundiâ opus est ad puniendum? Quid? Tibi videtur lex irasci his, quos non novit, quos non vidit, quos non futuros sperat? Illius sumendus est animus, qua non irascitur, sed constituit.*

V. 29. Ἐν ἄλλαις δέ. Laërtii est additamentum. Lego vero statim ὃ μὲν, pro ὅς μὲν, & ὡς δ, pro

Google

pro ὖκ ἢ, quod fecus non appareat, quid fenfus exinde poffit elici. Nihil effe interim videtur, quod ad loci declarationem ijs addatur, quæ funt de ipfo circa habitam exiftentiæ Dei notitiam fuperius allata; ac indicatis potiffimum
1. de Nat. Deor. illis ex Cicerone verbis: *Eam effe vim, & naturam Deorum, ut primum non fenfu, fed mente cernatur; nec foliditate quadam, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem, ϛερέμνια appellat; fed imaginibus fimilitudine, & tranfitione perceptis, cum infinita fimillimarum imaginum fpecies ex innumerabilibus individuis exfiftat, & ad eos affluat cum maximis voluptatibus. In eas imagines mentem intentam, infixamque noftram intelligentiam capere, quæ fit & beata natura, & æterna.* Ubi voces illæ, *nec foliditate, nec ad numerum*, ita videntur accipiendæ, ut intelligamus imagines, quæ nobis in fomnis occurrunt, effe & tenuiffimas, & animis noftris continuo affluxu fic appellere, ut aliæ alijs quafi cohæreant, nec difcerni, ac veluti numerari ut plures valeant; inftar fcilicet earum rerum, quæ folidæ funt, & interftitijs diftinguuntur, ut declaratum fuo loco eft. Ac tenuitatem quidem indicat Epicurus, cum apud Plutarchum docet
1. plac. 7. Deos omneis λόγῳ θεωρητὺς (quod fane vocabulum in ipfo etiam contextu exftans reponen-
Ecl.Phyf. 3. dum apud Stobæum eft, pro διαιρετὺς, ob quam vocem Interpres *Sectileis* Deos fecit.) διὰ τὴν λεπλομέρειαν τῆς τῶν εἰδώλων φύσεως: *Cogitatione percipi, ob naturæ imaginum tenuem contexturam.* Cetera tum Cicero ipfe poftea indicat, dum *fluentium*, inquit, *frequenter tranfitio fit imaginum, ut è multis una videatur*, tum ipfemet textus fuggerit non obfcure. Extrema autem illa Ciceronis verba, *in eas imagines mentem intentam, infixamque noftram intelligentiam capere, quæ fit & beata natura, & æterna*, aperte infinuant, quo Laërtius fpectarit, feu quamobrem ipfi venerit in mentem, ut ad fententiam hæc adderet. Adnoto vero interim, ut Plutarcho eft
de Orac. def. fubfcribendum, cum, *Si quid fit*, inquit, *in Philofophia rifu dignum, rideantur ifta imagines muta, cæca, inanima, quas illi nefcio ubi permanere ajunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, paffimque oberrando, cum alia a vivis, alia a pridem crematis, aut etiam putredine abfumptis corporibus defluxerint.* Ita dignum efse confideratione, quod Metrodoro B. Clemens tribuit, de agnitione Dei per vifa, feu imagines (quas ille non εἴδωλα, fed φάσματα vocat) ubi animæ noftræ è corpore exceflerint puræ. Ac non videtur quidem res genium, five Metrodori, five Epicuri fapere; at ejufmodi tamen eft, ut feu Metrodori, feu alterius fit, non videatur effe heic prætermittenda. Itaque fuadens B. Clemens, ut ad difciplinam veram acceffurus aliquos ex Ethnicis audiat, poftquam præmifit Par-
5. Strom. menidem, fubdit: Μητροδώρῳ τε, καίτοι Ἐπικουρείῳ γενομένῳ, ἐνθέως ταῦτα εἰρηκότ☉, Μέμνησο, Μενέϛρατε, διότι θνητὸς φὺς, ϗ λαϐὼν βίον ὡρισμένον, ἀναϐὰς τῇ ψυχῇ, ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα, ϗ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες, ϗ τὰ ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, ὅτι σὺν εὐδαίμονι χόρῳ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε, ϗ θέαν ἐποπλεύσομεν ἑπόμενοι, κατὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι ἢ μετ' ἄλλων θεῶν τολετὴν, ἣ θέμις λέγειν, μακαριωτάτην τελέμενοι, ἣν ὀργιάσομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ, ϗ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑϛέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν, ὁλόκληρα ἢ, ϗ ἀτρεμῆ φάσματα μυόμενοί τε, ϗ ὑποπλεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροὶ, ϗ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀϛρέου τρόπον δεδεσμένοι. *Metrodorum quoque, qui licet Epicureus fuerit, divine tamen iftud dixit; Memento, ô Meneftrate, quandoquidem mortalis es, & limite claufum accepifti vitam, animo afcendere quoufque ipfam æternitatem, immenfitatemque rerum, & quæ funt futura, præteritaque perviderit. Id, quod eveniet, cum, juxta Platonem, una cum felici choro beatam faciem, & fpectaculum contuebimur; ut infequentes, nos quidem cum Jove, alii vero cum aliis Diis, myfteria peragemus, celebrabimufque, fi fas dicere, beatiffima; & perfecti jam, malorumque omnium, quæ nos manferint pofterius, expertes, perfecta, & pacata vifa affequemur, contuebimurque in pura luce, puri ipfi, ac nullum amplius retinentes veftigium hujus, quod jam nominitamus corpus; cuique oftrei inftar illigati fumus.*

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim diffolutum eft, id eft fine fenfu. Quod autem fine fenfu eft, id nihil omnino ad nos pertinet.

V. 34. Ο' θάνατ☉ ὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Eft & hæc fententia carbone notanda, quatenus quidem nullum fupereffe a morte fenfum ita fupponit, ut inferri exinde poffit, effe animum, non minus quam corpus, diffolutioni obnoxium; quod fuperius eft fufe refutatum. Quæ adhibita porro eft ad ipfum textum interpretatio, Ciceronis ad verbum eft, nemoque pene eft auctorum, qui ipfam quoque verbatim non habeat. Ceteros inter Empiricus tum eam copu- adv.Gram. lat cum iis, quæ hac eadem de re in epiftola ad Menœceum exftant; tum illud, τὸ γὰρ διαλυθὲν, pro demonftratione habet, dum *Mortem*, inquit, *nihil pertinere ad nos, dictum quidem forte a Sophrone fuit; verum demonftratum eft ab Epicuro; neque, quod dictum fuerit, fed quod demonftratum, mirabile eft.* Quo loco obiter obfervari poteft, cum Sophron Mimographus fue- lib.de poet. rit, cujus Ariftoteles, Athenæus, Laërtius, alii lib. 1. meminerunt; interpretem tamen videri habuif- lib. 3. fe vocem σώφρωνι, quafi epitheton, quo Epicurus intelligere Epicharmum voluerit. Forte, quod Epicharmus quoque fimile quidpiam edixerit, cujufmodi eft, v.c. carmen, quod Cicero ifa expreffit:

Emori nolo; fed me effe mortuum, nihili æftimo. 1. Tufcul.

Hujufcemodi porro demonftratio, five argumentatio eft, de qua A. Gellius hæc habet: *Plutar-* lib. 2. c. 8. *chus fecundo librorum, quos de Homero compofuit, imperfecte, atque præpoftere, atque infcite, fyllogifmo effe ufum Epicurum dicit; verbaque ipfa Epicuri ponit*, Ο' θάνατ☉ ὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ ἢ ἀναισθητοῦν, ὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nam prætermifit, inquit, quod in prima parte fumere debuit*, ὁ θάνατος ψυχῆς, ϗ σώματος διάλυσις; *Tum deinde eodem ipfo, quod omiferat, quafi pofito, conceffoque ad confirmandum aliud utitur. Progredi autem hic, inquit, fyllogifmus, nifi illo prius pofito, non poteft. Vere hoc quidem Plutarchus de forma, & ordine fyllogifmi fcripfit. Nam fi, ut in difciplinis traditur, ita colligere, & ratiocinari velis, fic dici oportet*, Ο' θάνατος, ψυχῆς, ϗ σώματος διάλυσις· τὸ ἢ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ ἢ ἀναισθητοῦν, ὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Sed Epicurus cujufmodi homo eft, non infcitia videtur partem illam fyllogifmi prætermififfe. Neque id ei negotium fuit, fyllogifmum, tanquam in fcholis Philofophorum, cum numeris*

Digitized by Google

omnibus , & cum suis finibus reddere . Et profecto , quia separatio animi , & corporis in morte evidens est , non est ratus , necessariam esse ejus admonitionem , quod omnibus prorsus erat obvium ; sicuti etiam , quod conclusionem syllogismi non in fine posuit , sed in principio. Nam id quoque non imperite factum quis non videt ! Apud Platonem quoque , &c. Quæ quidem ex parte relata libro Apologiæ octavo , heic iterum refero , tum quia controversia ob hunc locum fuit , tum ut innuam , nisi Agellius instituto a se syllogismo conclusionem adhibuit , quæ esse potuit hujusmodi , Ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς , idcirco videri ab eo factum , quod cum præmiserit , *sic dici oportere , si velit ita colligere* , visus fuerit nihil velle aliud , quam antecedens , sive præmissas proponere , quibus positis ea conclusio necessario consequeretur . Quamquam & observari potest , debere in ejus syllogismo , qui nihil aliud est , quam Sorites , duas posteriores propositiones ita copulatas haberi , ut pro unica assumptione sint , ne non sit syllogismus tricorpor ; & cum hoc fuerit præstitum , fore dumtaxat syllogismum Galenicæ , ut vocant , formæ , juxta quam in ea figura , quæ Aristoteli est prima , medium prædicatur in propositione de minore extremo . Posset proinde syllogismus hac forte ratione efferri , ᾧ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ , οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς . Τῷ θανάτῳ δὲ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ. Ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς : posset & commodius cum subsumpto exprimi ; verum nihil est vitilitigandum ; nisi quod præterea adnotandum est , quod Cicero hanc in rem habet .
2. de fin. Is ergo prolatâ sententiâ , *Hoc ipsum* , inquit , *elegantius poni , meliusque potuit . Nam quod ita positum est , quod dissolutum sit , id esse sine sensu , id ejusmodi est , ut non satis plane dicat quid sit dissolutum ; sed tamen intelligo quid velit . Quæro autem quid sit , quod cum dissolutione , id est , morte extinguatur . Et cum reliqui nihil sit omnino , quod pertineat ad nos , tam accurate , tamque diligenter caveat , & sanciat , ut Amynomachus , & hæredes sui de Hermachi sententia dent , quod satis sit , ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione* , &c. Adnotandum , & (ceterorum vice) quid Tertullianus eandem ad rem .
lib. de an. Ille scilicet , *Epicurus* , inquit , *vulgari satis opinione negavit , mortem ad nos pertinere . Quod enim dissolvitur , inquit , sensu caret , & quod sensu caret , nihil ad nos . Dissolvitur autem , & caret sensu non ipsa mors , sed homo , qui eam patitur . At ille ei dedit passionem , cujus est actio . Quod si hominis est pati mortem , dissolutionem corporis , & peremptionem sensus ; quam ineptum , ut tanta vis ad hominem non pertinere dicatur ? Multo constantius Seneca ; post mortem , ait , omnia finiuntur etiam ipsa* . Prætereo autem hanc sententiam affini illi in epistola ad Menœceum junctam , locum fecisse Patribus sanctis taxandi sæpius Epicurum ; præ ceteris autem B. Hieronymo , dum in verba illa Esaiæ , *Ecce gaudium , & lætitiam : occi-*
cap. 22. *dere vitulos , & jugulare arietes ; comedere carnes , & bibere vinum ; comedamus , & bibamus , cras enim moriemur* ; intelligi id posse dicit , *non solum de hæreticis , sed de omni peccatore , qui negligens peccata sua , desperatione fit pejor , & voluptatibus irretitus , jungit peccato blasphemiam , dicens illud Epicuri : Post mortem nihil est , & mors ipsa nihil est* . Itemque dum scribens ad-
lib. 2. versus Jovinianum , *Manduca* , inquit , *& bibe , & si tibi placet , cum Israele lude consurgens , & canito ; manducemus , & bibamus , cras enim moriemur . Manducet , & bibat , qui post cibos exspectat interitum , qui cum Epicuro dicit : Post mortem nihil est , & mors ipsa nihil est* . Quibus sane congruit , quod inter collecta veterum Poëtarum Epigrammata , illud Epicuro , tametsi non fuerit versificator , tribuitur :

Cum te mortalem noris , præsentibus exple
Deliciis animum ; post mortem nulla voluptas.

Prætereo hæc , inquam , aliaque id genus , & quæ præterea edisseri adversus sententiam heic possent ; cum sufficere illa debeant , quæ pro animorum immortalitate adversus Lucretium disputata superius sunt , tam circa primam illam rationem , qua de humore , quassatis vasis , diffluente , deque nebula , ac fumo loquens ,

Crede , inquit , *animam quoque diffundi , multoque perire* lib. 3. v. 438.
Ocyus , & citius dissolvi corpora prima ,
Cum semel omnibus e membris ablata recessit ;

quam etiam circa ceteras , ac nonam speciatim , cujus conclusio est ,

Quare etiam , atque etiam , resoluto corporis omni v. 578.
Tegmine ; & ejectis ultra vitalibus auris ,
Dissolvi sensus animi fateare necesse 'st ,
Atque animam ; quoniam conjuncta est causa duobus .

Voluptas summa ipsa est doloris amotio . Nam ubicumque voluptas adest , quamdiu quidem adest , ubi nihil est, aut dolens , aut ægrum , aut utrumque simul .

℣. 37. Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν . Hanc quoque sententiam , celebrem & ipsam , Cicero locis pluribus attingit , & interpretatur . Lego autem ℣. 38. ὅπου γὰρ ἂν , pro ὅπου δ' ἂν , quod sensus satis perspicue causalem exigat conjunctionem . Notandum vero , quod Cicero tributis illis Torquato verbis , *Omnis autem priva-* 1. de fin.
tione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem , videtur ὑπεξαίρεσιν *privationem* interpretari ; reddere illum quoque deinceps *amotionem , detractionem* , &c. ut occurret etiam postea attingendum . Nemesius hujusmodi vocem , de na. ho. 18.
quasi Epicuri propriam habitam , interpretatur ἀπαλλαγὴν , *liberationem* ; & Plutarchus , cum 3. Symp. 1.
ipsius non semel meminerit (veluti dum ait non 2. adu. Col.
omneis τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ὅρον ἡδονῆς , καὶ πέρας statuere) dicit etiam interdum ῥύσιν , interdum φυγὴν , &c. Empiricus autem declarans , non desumpsisse Epicurum ex Homero , τὸν ὅρον τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν , multum differre docet , quod ille ait ,

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος , καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο . adu. Gram.
At postquam exempta est , potusque , cibique cupido ;

& dicere , ὅρον εἶναι τῶν περὶ τὰς ἡδονὰς μεγεθῶν τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν , *magnitudinis voluptatum terminum esse amotionem doloris* . Advertendum interim circa vocem ἀλγοῦντος , quam cum Cicerone nomine *doloris* , cum heic , tum priore sententiæ loco reddimus (quod enim posteriore reddimus τὸ ἀλγοῦν , *dolens* , Ciceronianum quoque est) cepisse rursus Plutarchum ansam intentandi Epicuro litem , quam rursus ex Agellio quoque cognoscere operæ pretium est . Verba itaque ipsius hæc sunt : *In eodem libro* lib. 2. c. 9.
idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit , quod verbo usus sit parum proprio , & aliena signi-

gnificationis. Ita enim scripsit Epicurus: Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. *Non* [inquit] παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, *sed* παντὸς τοῦ ἀλγεινοῦ *dicere oportuit; detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minute, ac prope etiam subfrigide, Plutarchus in Epicuro accusando* λέξεις τηρεῖ. *Has enim curas vocum, verborumque elegantias, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.* Hæc ille, quæ etiam in Apologia notabimus. Ad rem ipsam quod attinet, nihil est, cur quidpiam addamus ad ea, quæ tum paucis non multo ante circa discrimen Epicurum inter, & Aristippum attigimus; tum multis superius circa naturam voluptatis pro fine habitæ prosequuti sumus; quippe ex illis abunde constet, cupiditates, quas natura ingenuit, esse cum aliquo dolore, ad quem eximendum natura, tanquam ad suum finem, instiget; & quo ad actionem illi eximendo necessariam comparatiores simus; condire naturam hujusmodi actionem ipsa voluptate in motu, quasi dulcore aliquo; ac inde consequi, ut tam ipsa actio, quam voluptas illius comes ad ipsam doloris exemptionem terminetur; ipsaque proinde exemptio doloris, tum sit voluptatis in motu, quantumvis magnæ, terminus; tum comparata ad ipsam ex eo summum teneat, quod illius sit (& a natura quidem institutus) finis.

a. adv. Col. Ac multa quidem sunt, quæ Plutarchus præ ceteris exaggerat, ut probet nos exemplo avium, animantiumque ceterarum, quæ exsaciatæ canunt, & volant, & natant, & ludunt, aut alia ratione se oblectant, quærere etiam aliquid, præter exemptionem doloris; ne, si ea summum bonum sit, tale solum esse dicatur, quale est mancipiorum, atque captivorum, quibus nihil sit, quam servitute, & vinculis eximi, melius. Verum deductum superius est, longe abesse Epicurum, ut velit illum indolentiæ, sive tranquillitatis statum incapacem esse oblectamentorum, qualia Plutarchus desiderat; sed velle eum esse habendum, quasi quandam summam, generalemque voluptatem, quæ ceteras omneis voluptates sic condiat, ut sine ipsa voluptates non sint; veluti si quis habeat saccharum, quasi summum quoddam, & generale dulcoramentum, cujus participatione omnes cibi dulces reddantur. Scilicet inferius speciali sententia docet, summa hac voluptate obtenta, *non augeri ipsam deinceps, sed variari solummodo*, ob varia, puta, oblectamenta, quibus quasi substernitur; eo modo, quo habito sacchare dulcore, non augetur ille quidem, sed variatur tamen ob multiplicem ciborum misturam. Ad hujusmodi porro oblectamenta, seu voluptates spectare etiam possunt, quæ plerumque visu, audituque, & non solum olfactu, quem Plato obiicit, percipiuntur. Quippe tametsi hæ voluptates nullo præeunte dolore possint percipi; idcirco est, quia natura non fecit earum cupiditates, ut ceterarum, necessarias, sed fecit solum conducenteis ad variandum illam, quam summam instituit. Quod Plutarchus autem causatur, non fore aliud summum bonum, quam cujusmodi mancipiorum, aut captivorum est, quæsierim solum, an-non pro mancipiis, captivisque habeat, quoscumque homines, aut corporis dolores, aut animi ægritudines, passionesve, occupatos tenent? Quid-ni ergo, ut illi nihil suavius ducunt, quam in libertatem asseri; sic reputare omnes debeant nihil esse posse, quam mentem

9. de Rep.

sanam in corpore sano obtinere, jucundius. Ac citat ille quidem Platonem non admittentem, ipsam doloris exemptionem voluptatem censeri; verum, cum, ut jam ante est dictum, sola Platoni ratio sit, quia pari modo voluptatis desitio esset dolor existimandus; quod tamen non sequi declaratum est; tum videre profecto licet, longe esse Platonem, ut de voluptatis desitione paria afferat, ac de desitione, sive exemptione doloris. Ecce nimirum, ut colloquatur, *Dic, amabo, nunquid dolorem voluptati esse contrarium dicemus? Sit sane est. Nunquid etiam aliquis est, quo, neque lætari, neque dolere contingat, status? Aliquis omnino. Cum is igitur inter utraque sit, tranquillitatem animi quandam circa ea versari, dices-ne, an-non? Dico penitus. An-non meministi, inquam, cujusmodi sint verba; quæ scilicet donec laborant morbo, proferunt? Cujusmodinam? Nempe, nihil esse sanitate suavius; sed se id latuisse, priusquam ægrotarent, cum foret tamen jucundissimum? Memini, inquit. An-non, & acerbissimis doloribus vexatos audis, ut dicant nihil esse, quam doloribus hujuscemodi liberari jucundius? Cum videt etiam homines in aliis id genus constitutos angustiis, an non, donec anguntur, mire commendant ipsum non angi, & ab angore eximi; idque ipsum, non vero lætari, rem esse omnium jucundissimam dicunt? Ita est, inquit.* loc. cit.

Non diu perseverat in corpore continens dolor; sed summus quidem desinit brevi (quoniam, aut solvit, aut solvitur) *& qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui vero morbi productiores sunt, ij* per intervalla *plus habent in corpore jucundi, quam mali.*

¥. 42. Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν. Potuit contrahi sententia in pauca, imitatione Ciceronis, cum, *doloris*, inquit, *medicamenta illa Epicurea, tanquam è Narthecio promunt, si gravis, brevis; si longus, levis*, &c. Lego autem, ¥. 43. τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον ἄνευ τοῦ ἡδομένου, pro τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον τὸ ἡδόμενον. Siquidem nisi ita fiat, aut nullus, aut etiam repugnans ipsi Epicuro elicietur sensus. Is vero, quem deducimus, & additiuncula etiam ad interpretationem facta declaramus, confirmari potest ex variis auctorum, qui hujus sententiæ meminerunt, locis. Nam Plutarchus, exempli gratiâ, illud Æschyli referens, a. de fin.

Θάρσει, πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον, de aud. po.

Confide: summus haud trahit tempus dolor: subdit, *hoc idem esse tum famigeratam illa, & admirationi semper habita Epicuri sententia,* Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν: *Summi dolores brevi abducunt; diuturni vero magni non sunt*; adiicitque Æschylum *illud perspicue dicere; hoc ipsius consequens esse*, Εἰ γὰρ ὁ μέγας, καὶ σύντονος, οὐ παραμένει πόνος, οὐκ ἔστι μέγας ὁ παραμένων, οὐδὲ δυσκαρτέρητος, *si enim magnus, intensusque dolor non perdurat; is, qui perdurat, non est magnus, neque intolerabilis.* Cicero vero, tum inducit Torquatum illud ex Epicuro referentem, quod jam ante retulimus, *maximos dolores morte finiri; parvos multa habere intervalla quietis*, &c. itemque: *Dolorem in longinquitate levem, in gravitate brevem esse solere, ut ejus magnitudinem* 1. de fin.

 cele-

celeritas diuturnitatem allevatio consoletur? Ac rursus: *Nonquam tam tantam dolores habent, ut non plus habeat Sapiens, quo gaudeat, quam quo angatur:* (2. de fin.) Tum quasi id exprobrans: *Quod autem*, inquit, *magnum, dolorem brevem, longinquum, levem esse dicitis, non intelligo quale sit:* Quod idem alias etiam inculcat. Ut prætercam, quod ex Zenone (3. Tusc.) Epicureo refert: *Dolorem*, nempe, *si summus foret, futurum brevem; si productior, plus habiturum jucundi, quam mali*. Seneca autem huc, ut (Epist. 94.) apparet, respectans, *optimam doloris esse natu ram*, ait, *quod non potest, nec qui extenditur, magnus, nec qui est magnus extendi*. Quod autem (Epist. 78.) dicit alibi: *longum morbum habere intercapedinem* (uti, & *brevem exstinguere, aut exstingui*) quodque Cicero aliis verbis ait *habere intervalla quietis*, illud ita ad posteriorem sententiæ partem attinet, ut etiam pertinere possit ad acutos morbos, quibus laborare assuetus quis sit. Propterea enim videtur Epicurus apud Plutarchum dicere: *καὶ γελᾶν ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς τοῦ περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν: Sapientem sæpius laborantem, etiam per ipsam morbi corpus afficientis vehementiam ridere*. Quem sane locum, superius licet relatum, heic iterum cito ad excusandum, quod vocem *σαρκὸς* synonymam in hisce locis cum voce *σώματος* habitam, nomine *corporis* reddam potius, quam (7. de vi. su.) *carnis*. Denique M. Antonius, *in maxima*, inquit, *dolorum parte, illud Epicuri susurrat, ὅτι οὐκ ἀφόρητον, οὔτε αἰώνιον, ἐὰν τὸν ὅρον μνημονεύῃς, καὶ μὴ προσδοξάζῃς: Neque intolerabilem, neque perpetuum esse dolorem; si modo finium ipsis rebus præscriptorum memineris, nihilque adjeceris ex tuo opinatu*. Scilicet hoc modo vocem *προσδοξάζῃς*, juxta ea, quæ dicta sunt in epistolam ad Herodo- (Epist. 78.) tum interpretor, ac simul ad illud Senecæ respicio: *Noli mala tua facere tibi ipsi graviora, & te querelis onerare: levis dolor est, si nihil illi opinio adjecerit.*

Qui præcipue heic aliquid obiiciat, ipse est Cicero; nam, cetera inter, quæ variis in lo- (2. Tuscul) cis, *Venit Epicurus*, inquit, *homo minime malus, vel potius vir optimus; tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum: vix satis constanter: audiamus. Si summus dolor est, inquit, brevem esse necesse est. Iterandum eadem ista mihi; non enim satis intelligo, quid summum dicas esse, quid breve. Summum, quo nihil sit superius; breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, a qua me brevitas temporis vindicabit ante pene quam venerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus; nihil enim dolet, nisi pes. Possunt oculi, potest caput, latera, pulmones, possunt omnia. Longe igitur abest a summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plusquam molestiæ. Hunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere; sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est major alius) non continuo dico esse brevem; multosque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis; sed homo cautus nunquam terminat, nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum; ut sciam, quid summum dicat in dolore, quid breve in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem*, &c. Ad hæc porro, & consimilia, non id oppono, quod habet Plato, dum vehementiores esse per morbum, quam per sanitatem voluptates edisserit: *Nam*, *&*, inquit, *qui febre, aliisque hujusmodi morbis* (in Philebo.) *laborant, ut vehementius, quam ceteri sitiunt, algent, & solita id genus alia in corpore patiuntur, ac idcirco sunt in majore indigentia, quam ceteri; ita, & avidius indigentiam explentes, majorem exinde capiunt voluptatem*. Non id, inquam, oppono; sed illud potius, quod Seneca, qui hanc Epicuri sententiam quasi amplificans, & probans, *magnos*, inquit, *cruciatus habet mor*- (Epist. 78.) *bus, sed hos tolerabileis intervalla faciunt; nam summi doloris intensio invenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem, aut tolerabilem, aut brevem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus; nervi, articulique, & quidquid aliud exile est, acerrime sævit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt; sive quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in pejus, vim suam, qua viget, admonetque nos, perdit; sive quia corruptus humor, cum desiit habere quo confluat, ipse se elidit, & his, quæ nimis implevit, excutit sensum. Sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, nervorumque interquiescit, cum illa, quæ torquebat, hebetavit. Omnium istorum prima ceeminatio vexat; impetus mora exstinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus meherculè, quam capitis ipsius. Sed quo incitatior est, eo citius in alienationem, stuporemque convertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quod imperitos in vexatione corporis male habet; non assueverunt animo esse contenti; multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus, ac prudens animum deducit a corpore, & multum cum meliore, & divina parte versatur; cum hac querula, ac fragili, quantum necesse est*. Et postea: *Toto contra illum pugnet animo; vincetur, si cesserit; vincet, si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt; attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud, quod premit, quod impendet, quod urget, si subducere te cœperit, sequetur, & gravius incumbet; si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate; nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur; sed, ut pugnent, exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque evincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens; sed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem gravem sentio. Quidni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus; sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & averso. Sed grave est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, ut levia portemus? Utrum vis longum esse morbum, an concitatum, & brevem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum, multum temporis donat; necesse est, ut exsurgat, & desinat. Brevis morbus, ac præceps, alterutrum faciet; aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid autem interest, non sit, an non sim? in utroque finis dolendi est. Illud quoque proderit ad alias cogitationes avertere animum, & a dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris; bonas partes tecum ipse tracta; memoriam in ea,*

qua

Digitized by Google

qua maxime miratus es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseveravit. Ille, qui non desiit ridere, cum ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quidquid vis, nunc licet dicas. Distillationes, & vim continuæ tussis egerentem viscerum parteis, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diversum articulis exeuntibus tortos; plus est flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renovaret, & altius urgeret impressum. Inter hæc tamen aliquis non gemuit. Parum est; non rogavit. Parum est; non respondit. Parum est; risit; & quidem ex animo. Vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes; sutoris, at fabri manus impediet. Si animus tibi esse in usu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, si temperans æger sis? Ostendes, morbum posse superari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma, & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus; & in vestimentis vir fortis apparet. Habes, quod agas; bene luctare cum morbo. Si nihil te coëgerit; si nihil exoraverit, insigne prodit exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri! Ipse te specta; ipse te lauda. Præterea duo sunt genera voluptatum; corporaleis morbus inhibet, non tamen tollit; imo, si verum æstimes, incitat (Platonicum heic argumentum habes) *Magis juvat bibere sitientem; gratior est esurienti cibus. Quidquid ex abstinentia contigit, avidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ majores, certioresque sunt nemo Medicus ægro negat. Has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit.*

Non potest jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; neque sapienter, honeste, juste, quin vivatur simul jucunde. Adeo proinde, ut cui non contingit sapienter, honeste, juste vivere, illi nec jucunde vivere contingat.

℣. 47. Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν. Lego in hac sententia, ὐδὲ φρονίμως. &c. ad usque ὐκ ἔστι τοῦτον, pro ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, ὐ ζῇ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ ᾧ δικαίως ὑπάρχει. Scilicet ex his, ut se habent, qui intenditur, non elicitur sensus; & locus initio depravatus perinde est, ac similis ille in Epistola ad Menœceum, qui ex Cicerone restitutus fuit. Ac potest quidem pars sententiæ posterior videri superflua, nisi aliunde reponatur, Ὅτῳ δὲ, & ad ipsum usque, illa, ὐδὲ φρονίμως, & cetera, deleantur; sed illud, ἄνευ τοῦ ἡδέως, indicat sententiam fuisse enunciatam, ut in illa Epistola; ac potest pars posterior adhibita fuisse quasi consequutio; ad exprimendum magis, ut cum virtute vivere, quo cum voluptate vivatur, oporteat. Cum tam multa vero ad hanc rem dicta in eum locum jam sint, nihil superesse circa istum potest; nisi ut inculcemus, dignum admodum consideratione videri, quanta in Epicurum invidia sit actum; cum hæc etiam adeo præclara, adeoque perspicua sententia eo deflexa fuerit, ut quod heic dicitur, *jucunde vivere*, ad illegitimas, obscenasque voluptates fuerit traductum; ac ipso Epicuro præsertim apertissime profitente, non compotationes, non id genus alia jucundam vitam gignere, sed rationem sobriam, sed prudentiam, sed ortas ex ipsa virtutes, fortitudinem, temperantiam, justitiam, a quibus jucunda, beataque vita ita inseparabilis sit, ut neque ipsa sine illa, neque illa sine ipsis possit usquam consistere. Hoc profecto supposito, juvat solum attendere, quam parum æque magni alioquin viri, etiam cognita, sed detorta sententia, in Epicurum invehantur. Ci-
cero enim, v. g. *Negat*, inquit, *Epicurus jucun-* 3. Tusc.
de posse vivi, nisi cum virtute vivatur. Negat ullam in Sapiente vim esse fortunæ; tenuem victum antefert copioso; negat ullum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. Omnia Philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem; dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Et rursus, alloquens
Torquatum; *At negat*, inquit, *Epicurus* [*hoc* 2. de fin.
enim vestram lumen est] *quemquam, qui honeste non vivat, jucunde posse vivere; quasi ego id curem, quod ille ajat, aut neget. Illud quæro, quid ei, qui in voluptate summum bonum ponit, consentaneum sit dicere: Quid affers, cur Thorius, cur Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata, non jucundissime vixerit.* Quo loco, quia Oratam omnium magistrum vocet, juvat obiter ad-
scribere verba, quæ de eo B. Augustinus ex ipso lib. de vi. be.
Cicerone citat: *Oratæ*, inquit, *homini ditissimo, amœnissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam, integramque valetudinem, nam & prædiis quæstuosissimis, amicis jucundissimis, quantum libuit, & abundavit, & illis omnibus aptissime ad salutem corporis usus est; ejusque, ut breviter totum explicem, omne institutum, voluntatemque omnem successia prospera consequuta est.* Plutarchus vero, cum integrum librum titulo illo scripserit: Ὅτι
ὐδὲ ζῇν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον: *Ne jucunde* 2. cont. Col.
quidem licere, juxta Epicurum vivere; tum non longe ab initio ajentem ad Theonem Aristodemum inducit: *Quam compendiosa, planaque via sermonem nobis intercepisti; non sinens puta Sectam illam, causam de honesto priore loco dicere! Neque enim facile est a jucunda vita eos depellere homines, qui voluptatem esse finem constituunt; verum si honesta exciderint vita, etiam a jucunda protinus excidunt,* Ἐπεὶ τὸ ἡδέως ζῇν ἄνευ τοῦ καλῶς ἀνυπαρκτόν ἐστιν, *quando, ut jucunde vivatur, nisi & honeste vivatur, effici non potest, sicut ipsimet autumant.* Tum & Theonem sic excipientem: *Istud quidem ipso in progressu si videbitur reponemus;*
nunc utemur iis, quæ ipsi concedunt, &c. Senecu lib de vi. be.
quoque: *Itaque*, inquit, *negant posse voluptatem* cap. 8.
a virtute diduci; & ajunt, nec honeste quemquam vivere, ut non jucunde; non jucunde, ut non honeste vivat. Non video quomodo ista tam diversa in eandem copulam conjiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas a virtute non possit? Videlicet, quod omne boni ex virtute principium est; ex hujus radicibus etiam ea, quæ vos & amatis, & expetitis, oriuntur. Sed, si ista indiscreta essent, non videremus quædam jucunda, sed non honesta; quædam vero honestissima, sed aspera, & per do-
lores exigenda. Addite nunc, quod voluptas etiam cap. 7.
ad vitam turpissimam venit; at virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non sine voluptate, immo ob ipsam voluptatem sunt; quod non eveniret, si virtuti se voluptas immiscuisset,

qua

Digitized by Google

qua virtus sæpe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, immo diversa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, regale, invictum, infatigabile; voluptas, humile, servile, imbecillum, caducum; cujus statio, ac domicilium, fornices, & popinæ sunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem; circa balnea, ac sudatoria, ac loca Ædilem metuentia, mollem, enervem, mero, atque unguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam. Et cap. 9. infra: *Quid mihi voluptatem nominant? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus, ac belluis* cap. 10. *laxior est. Dissimulas, inquit,* [supple Epicurus] *quid a me dicatur? Ego enim nego, quemquam posse jucunde vivere, nisi simul & honeste vivat; quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquam, ac palam testor, hanc vitam, quam ego jucundam voco, non sine adjecta virtute contingere. At quis ignorat, plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? & nequitiam abundare jucundis; animumque ipsum non tantum genera voluptatis prava, sed multa suggerere? In primis, insolentiam, &c.* Ac statim: *Temperantia læta est; temperantia autem, cum voluptates minuat, summi boni injuria est. Tu voluptatem complecteris: ego compesco. Tu voluptate frueris: ego utor. Tu illam summum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis causâ facis: ego nihil. Cum dico, me nihil voluptatis causâ facere, de illo loquor Sapiente, cui soli concedis voluptatem. Non voco autem Sapientem, supra quem* cap. 11. *quidquam est; nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis? quomodo doloris feret? Quomodo Mundi fragores, & tantum acerrimorum hostium tam molli adversario victus? Quidquid voluptas suaserit, faciet. Age; non vides quam multa suasura sit? Nihil, inquit, poterit suadere turpiter; quia adjuncta virtuti est. Non tu vides iterum quale sit summum bonum, cui custode opus est, ut bonum sit? Virtus autem, quomodo voluptatem reget, quam sequitur, &c.* Quibus profecto omnibus quid responderi debeat, adeo est in promptu ex hactenus dictis, ut pæne superfluum sit admonere sequi non multis post versibus, apud ipsummet Senecam, egregiam illam Apologiam, quæ suis jam locis recitata est: *Ita non ab* cap. 12. *Epicuro impulsi luxuriantur; sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophiæ sinu abscondunt.* Et: *Non æstimatur voluptas illa Epicuri, quam sicca, ac sobria sit.* Et: *Mea quidem ista sententia est, Epicurum sancta, & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia.* Et: *Quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati, &c.*

Fuere, qui ut securitatem ex hominibus adipiscerentur (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgo, comparari putant) affectaverint gloriâ præfulgere, illustresque evadere; existimantes, se hac ratione statum securum, tranquillumque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquillaque ipsorum vita, ii sunt illud ipsum, quod est naturæ bonum, consequuti. Nisi autem secura, tranquillaque fuit (ut revera esse vix potest) *tum exciderunt sane ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu* frustra *appetierunt.*

V. 52. Ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν. Fuere omnino aliqui, ad eruendum quempiam perspicuum istius sententiæ sensum emovendo. Nimirum V. 53. visum est legi posse ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο εἶναι, pro ἀγαθὸν ἐξ ὧν ἄν ποτε τοῦτο οἷον τε ᾖ. Et postea, οἱ δὲ, pro ὥστε. Ac rursos, τῆς ἀρχῆς, pro ἐξ ἀρχῆς. Siquidem, nisi aliqua similis immutatio fiat, ac nisi ex duobus periodis, parentheseos interjecto, fiat unica, constat nihil confusius, obscuriusque esse. Est porro hæc sententia una earum, quas subnotari ex Epicuro a Plutarcho ante est dictum, cum Plutarchus esse philosophorum dixit, quod adolescentes audire ex Poëtis possunt: *Mortem nihil ad nos pertinere,* lib de aud. poët. *naturæ divitias esse definitas, & felicitatem, beatamque vitam parere,* οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐδὲ πραγμάτων ὄγκον, οὐδὲ ἀρχάς τινας, &c. *non numerosam pecuniam, aut possessionem rerum amplam; non principatum, aut potentiam dominatricem, &c.* Est & eadem, quasi antecedens ad illud effatum, quo Epicurus contendit, Sapientem, nisi quid intervenerit, οὐδὲ πολιτεύσεσθαι, οὐδὲ τυραννεύσειν, *neque ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum.* Quippe hoc facere illum non debere, quod in eo vitæ genere securitatem, tranquillitatemque nancisci, aut ægre, aut prorsus non liceat; hinc, quæ hoc loco dicenda forent, prosequuti jam ante sumus, tum circa id effatum, tum circa civilem prudentiam; adeo ut, si esse aliquid hoc loco videatur addendum, illud sit maxime sententia B. Joannis Chrysostomi; quippe quæ [salva disparitate] eodem pæne sensu, ac modo, quo partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, continent veræ voluptatis declarationem, conscripta videatur. Ille itaque in Epistolam ad Romanos scribere aggressus, postquam præmisit, *eum, qui adoptionem divinam,* hom. 1. *sanctitatemque vitæ custodit, esse longe illo, qui diademate exornatur, purpuraque induitur, illustriorem, ac feliciorem; & tranquillitate in hac vita affluentem, optima innutritum spei, ac nulli tumultui, perturbationique obnoxium, verum continenti voluptate perfruentem,* tum subdit: Εὐθυμίαν γὰρ, καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, κἂν ῥακίοις περικείμενος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος: *Animi enim tranquilli-*

Digitized by Google

quillitatem, & lætitiam, non principatus magnitude, non pecuniarum copia, non potentiæ pompa, non corporis robur, non mensæ splendor, non vestium decor, non aliud quidpiam rerum humanarum solet parere; sed rectitudo spiritus, & conscientia bona; quam puram quisquis obtinet, sit licet pannosus, & luctetur cum fame, iis tamen, qui deliciis valde affluunt, tranquillior est. Dixi hoc esse maxime addendum; cum & prætereundum alioquin non sit, respexisse videri ad hanc ipsam Epicuri sententiam Lucretium, illis versibus:

lib.5.v.1118. *At claros homines voluerunt se, atque potenteis,*
Ut fundamento stabili fortuna maneret.
Et placidam possent opulenti degere vitam,
Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorẽ,
Certantes iter infestum fecere viai
Et tamen e summo quasi fulmen deiicit illos
Invidia interdum contemtim in tartara tetra;
Ut satius multo jam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.

Pergit autem admonendo:

Proinde, sine incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis;
Invidiâ quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cumque.
Quandoquidem sapiunt alieno & ore, petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis.
Nec magis id nunc est, neq; erit mox, quam fuit ante.

Quo loco imitatos putes Lucretium poëtas ceteros, quorum protrita illa sunt:

——— *tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant;

Et:

——— *feriuntque summos*
Fulmina monteis;

aliaque id genus

Videmur interim ex istis duo quædam posse intelligere: unum; voluisse Epicurum docere primum facto proprio, quanti esset boni, ab ambitione se continere, dum non modo Rempublicam præ animi moderatione, ut alias visum, non attigit; sed sic etiam vixit, ut id potuerit
Sen. Epist. 79. dicere, quod alibi quoque retulimus: *Nihil sibi, & Metrodoro, inter bona tanta, nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pæne inauditos.* Nam, quod alioquin Plutarchus ait, ad dispositionem illam decantatam bene affecti corporis, nihil profuisse Epicuro, Epi-
in precep. conjug. cureisque, *πάσης, καὶ φιλοτιμίαν ἐχούσης πράξεως ἀπόδρασιν, quod omnem actionem, ac sitam præsertim in gloriæ cupiditate fugerint;* quo ductus genio id dixerit, constat; alterum voluisse deinde, ut monere alios hac sententia, ita consi-
ad Themist. in vo. Neocles. lium contrahere in duas hasce voculas *Λάθε βιώσας, occultus vive;* quod ipsi Julianus Imperator tribuit; quodque licet referat Suidas ad fratrem ejus Neoclem, ex ipsius nihilominus, ut perspicuum est, prodiit officina. Ac idipsum est quidem, quod speciali tractatu a Plutarcho impetitum est; sed non desiit tamen nullius non mereri comprobationem, si ambitiosos exceperis; sunt-
Horat. que ex eo proinde decantata illa:

Nec vixit male, qui natus, moriensque fefellit,

Et:

Ovid. *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.*

Et:

Sen. *Nullis notus Quiritibus*
Ætas per tacitum fluat;
Ut cum transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebejus moriar senex.
Illi mors gravis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

Certe & tametsi, Themistio dictum improbante, quasi iis solis dignum sit, quibus negotii expers otium, & illæ in deambulationibus disputationes jucundæ sunt, videatur Julianus ipsi consentire;
tanquam non debeat quis τὴν Επικούρου θαυμάζειν loc. cit.
ἀπραγμοσύνην, illam Epicuri a negotiis vacationem suspicere; at subscribere tamen Epicuro, circa habendum eorum, qui ad Rempublicam accessuri sint, delectum, videtur. *Nam, utrum, inquit, quemlibet ad capessendum Rempublicam etiam, qui ad hoc munus, aut a natura minus comparatus, aut nondum satis idoneus sit, adhortari oporteat; fuerit res fortassis diligentiore disquisitione digna. Quippe ferunt, Socratem quoque a foro, & suggestu, cui non viderentur admodum idonei, multos divertisse: Glauconem quoque, &c.*

Nulla voluptas est per se malum; sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, ejusmodi sunt, ut multo ampliores voluptatibus dolores inducant.

V. 62. Οὐδεμία ἡδονή. Habetur hæc sententia fuse, ut declarata, sic comprobata, quo loco occurrit superius in Epistola ad Menœceum, sed affirmante enunciatione, πᾶσα ἡδονή, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν, *Omnis voluptas, quod suapte natura accommodata sit, bona est.* Atque eo quidem præmisso, quod dum interdum aliquas voluptates reiicimus, id non ipsarum merito fiat, verum, quia πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται, *gravior sit, qui illas consequitur, dolor,* sive ut repetantur verba ex Suida, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, *non ob ipsasmet,* seu *quia voluptates sunt* [ut cum Cicerone sic interpreter] *sed quia dolores magni consequuntur.*

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, ut *duratione, complexuque* perfectis, molestiæ nihil extra eam foret, *foret ea collectio perinde* absoluta, *ac sunt opera naturæ præcipua; neque voluptates ullatenus inter se differrent,* possentque idcirco indiscriminatim optari.

V. 1. Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή. Videtur hæc sententia quasi consectarium esse præcedentis; saltem, si licuit quadamtenus illius sensum assequi; ad quem utcumque eliciendum, legere est visum, καὶ περιόδῳ, &c. ad usque, οὐκ ἄν, pro καὶ περὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα ὑπῆρχεν, ἢ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, ex quibus, ut quidpiam sani erui valeat, alio, quam Davo opus est. Videtur autem Epicurus ea naturæ opera habere *in præcipuis,* quæ ita absoluta, perfectaque undique sunt, ut nihil sit, quod desideretur; ac existimare, posse pari censu haberi quamvis voluptatem, si ex modo posset talis obtineri, ut omnis ab ipsa defectus, hoc est, omnis dolor tam præsens, quam futurus excluderetur. Quod fore autem dicit,
ut voluptates *nihil differrent inter se,* id commu- Lib. 2.
ne habet cum Cyrenaïcis, qui autumant apud Laërtium μὴ διαφέρειν ἡδονὴν ἡδονῆς μηδὲ ἥδιόν τι εἶναι, *Nihil a voluptate voluptatem differre; neque esse unum quidquam altero jucundius.* Quan-

quam

Digitized by Google

quam res habuit apud illos explicatum difficiliorem, ob tam varia & voluptatum, & jucundorum genera, in quibus magis, minusque est; quoniam absolute loquuntur, ac voluptates quaslibet, prout se habent, intelligunt; Epicurus autem, quoniam loquitur ex suppositione dumtaxat, quod omnis voluptas doloris immunis, immixtaque detur, eo videtur se expedire posse facilius, quod intelligat, eo casu, nihil interfore, qualemcumque demum voluptatem exegeris; quatenus omnes peræque sunt absque omni dolore, omni pœnitentia, futuræ, ac sese habituræ circulorum instar, qui omnes licet non æque magni, æque tamen rotundi sunt.

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum liberarent eos rerum sublimium (ac Deorum proinde) *& mortis, ac doloris metu, docerentque, qui essent fines cupiditatum; nihil haberem, quod reprehenderem, cum undique complerentur voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid, aut dolens, aut ægrum; id est malum.*

V. 5. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν. Est & hæc sententia quasi ad duas antecedenteis Corollarium. Interpretatio autem tota
a. de fin. est Ciceronis [& verbis quidem illis præmissis: *Animadverte igitur, recte ne hanc sententiam interpreter*] nisi quod cum vocem μετεώρων interpretetur simpliciter *Deorum*, nos reddimus, *rerum sublimium*; quo nomine Epicurus intellexit siderum ortus, conversiones, eclipseis, fulmina, & similia; & ob Ciceronem tamen addimus, *ac Deorum proinde*, quatenus ex visis sublimibus rebus, Deorum metus consequitur. Mirum porro dictu, quanta illam suggillatione insectetur; quippe, ubi integram recitavit, *Hoc loco*, inquit, *se tenere Triarius* [tertius scilicet interloquutorum] *non potuit. Obsecro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cum sciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, saneque fidenter, istis quidem ipsis verbis, inquit; sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur, numquam intelligam quid sentiat; sed plane dicit, quod intelligam; idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurde. Similiter &, si dicat non reprehendendos parricidas, si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem; & tamen quid attinet luxuriosis ullam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cum luxuriose viverent, a summo Philosopho non reprehenderentur, eo nomine, dumtaxat cetera caverent? Sed tamen, nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos, ob eam ipsam causam, quod ita viverent, ut persequerentur cujusquemodi voluptates? cum esset præsertim, ut ais tu, summa voluptas, nihil dolere. Atqui reperiemus asotos, primum ita non religiosos, ut edant de patella; deinde ita mortem non timenteis, ut illud in ore habeant ex Hymnide:*

Mihi sex menses satis sunt vitæ, septimum Orco spondeo.

Ac statim: *Quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? Hoc est dicere, non reprehenderem asotos, si non essent asoti, isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo severus luxuriam per seipsam reprehendendam non putat. Et Hercule, Torquate, ut verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissime non putat. Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mensam vomant, & qui de conviviis auferantur; crudique postridie se rursus ingurgitent; qui Solem, ut ajunt, nec occidentem unquam viderint, nec orientem; qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrum istius generis asotos jucunde putat vivere, mundos, eleganteis, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitanteis cruditatem, quibus vinum diffusum e pleno sit œnophoro, ut ait Lucilius; cui nihil dempserit nix, nec sacculus abstulerit; adhibenteis ludos, & quæ sequuntur, illa, quibus detractis clamat Epicurus, se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent; respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, ædificium. Hos ego asotos bene quidem vivere, ac beate nunquam dixerim.* Et postea: *Ipse negat, ut ante dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi plane fatui sint; id est, nisi cupiant, aut metuant; quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire in asotorum vita quid reprehendat. Non igitur potestis, voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem.*

Atque ista quidem Cicero, & plura, in quibus tamen conditionalem Epicuri sententiam deflectens, videtur paullo invidiosius in Epicurum se gerere, ac potissimum illud interiiciens. *Quibus detractis, clamat Epicurus, se nescire, &c.* quippe non ea est Epicuri mens, ut luxuriosis patrocinetur; sed supponendo id, quod mox dictum, quodque superius probatum fuit, nullam voluptatem ex se, hoc est, præcise, ut voluptas est, malum quidpiam esse, sed bonum potius, quatenus est expetendum aliquid; hoc solum contendit; si essent quidem luxuriosorum voluptates ejusmodi, ut puræ, & ab omni malo, seu divinitus, seu aliunde impendenti seclusæ forent; & neque damni, neque doloris quidpiam, sive præsentis, sive futuri; sive in animo, sive in corpore, sive in fama, sive in facultatibus, aliisve id genus rebus timeretur; non pervidere se quamobrem, casu hoc posito, reprehenderentur. Ec cum subsumi valeat, atqui ejuscemodi sunt luxuriosorum voluptates, ut omni prorsus malo vacent; vel, atqui ejuscemodi sunt, ut omni prorsus malo non vacent; cur assumatur illud potius, quod Epicurus nunquam dixit, ad inferendum, non esse ergo luxuriosorum voluptates ex ejus mente reprehendendas; quam hoc, quod expresse asseruit, ad concludendum placuisse illi, reprehendendas igitur esse luxuriosorum voluptates; uti & reipsâ illas reprehendit in Epistola ad Menœceum? Nam quod Cicero quidem asotos fingit *non religiosos, non mortem timenteis*; ut tales dentur, non ii sunt tamen, quibus timenda mala non sint, quæ providentiæ Numinis, immortalitatisque animorum incredulos manent; aut ii, qui finitas cupiditates habeant. Et quamvis hoc ille idem esse causetur, ac dicere, *asotos, nisi essent asoti, reprehensum non iri*; nihil tamen ea in re absurdi, cum sit perinde, ac dicere, illos homines, qui asoti sunt, non iri reprehensum, nisi asoti essent. Neque enim exigitur, ut asoti simul, & non asoti sint; sed ut hominum sermo pati potest, enunciatur illos, cum esse non asoti possent, quo casu non reprehenderentur, ideo reprehendi, quia asoti sunt. Quod autem esse tales fingit, *non qui in mensam vomant, qui se ingur-*

ingurgitent, &c. sed qui sint mundi, elegantes, optimis cocis, &c. aut non potest ex eorum victu nihil omnino mali sequi dicere; aut, si admittat nihil prorsus sequi, dicat, amabo, quid reprehendat? Nam quidquid demum sit reprehensurus, id reprehendet, quia erit malum; porro & idipsum, quia malum erit, ab Epicuro reprehendetur. Nisi autem sit quidquam mali, ac nihil ideo, quod reprehendat, ecquid erit, quod Epicuro esse velit reprehendendum? Videri certe
7. Ethic. ult. potest hoc loco audiendus Aristoteles, cum loquens de Asotis, qui voluptatum præclariorum [ipsius nempe animi] percipiendarum incapaces, eas persequuntur, quæ corporis, ac vehementes maxime sunt, sitimque earum etiam arcessunt [scilicet, ut interpres habet, totum bibere diem volentes, salsamenta comedunt, ut ea ratione sitientiores fiant] subdit: Ὅταν μὲν ὦν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον, ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον, *Donec igitur innoxias sequuntur, id reprehendendum non est; donec vero noxias, id malum*. Eadem pæne reponi possent ad quædam loca Sanctorum Patrum;
9. Epist. 25. nisi quod illi fuisse videntur, quam Cicero fuerit, æquiores. Nam, v. c., D. Ambrosius reprehendens Asotos quosdam, *quæ*, inquit, *istos Epicureos nova schola misit? Non Philosophorum, ut ipsi ajunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicant, delicias suadeant, castimoniam nulli usui esse dicunt*. Et paucis interpositis: *Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum, quam Apostolos putant, assertorem voluptatis, etsi neget, invectricem mali esse voluptatem; non negat tamen ex ea fieri quadam, ex quibus generentur mala*. Pergit: *Denique, nec luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, quæ repletur delectationibus; nisi vel doloris, vel mortis quatiatur metu*. Quo loco, & Asotis illis nihil aliud, quam nomen Epicureorum tribuit [cum alioquin idem pæne, quod Seneca dicat, loquente de illis, qui *non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti, &c.*] & fatetur non negare quidem Epicurum, voluptatem esse per se malum; sed tamen non negare, quin ex ea mala sequi possint, ob quæ jure fugienda sit; & sententiam commemorans, qua de hoc loco agitur, admittit, Epicurum id mali in luxuriosis agnoscere, propter quod sint
7. confess. 16. reprehendendi. Sic etiam D. Augustinus, *disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus bonorum, & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem, post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine ullo amissionis terrore viveremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus. Nesciens idipsum ad magnum miseriam pertinere, quod ita demersus, & cæcus cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non vidit oculus carnis, & videtur ex intimo*.

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, veremurque *ex rebus sublimibus; neque item quod ex ipsa morte, nequando nimirum ad nos pertineat aliquid; ac nosse præterea possemus, qui* germani *fines dolorum, atque cupiditatum sint, nihil Phisiologiâ indigeremus.*

V. 13. Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. Hæc sententia est, ob quam aliquoties superius insinuavimus Epicurum tanti fecisse Moralem Philosophiam, ut primas ipsi detulerit, ac Physiologiam ideirco solum, quod ad eam conferret, esse necessariam censuerit. Repono autem in contextu voculam ὑπὲρ ex Plutarcho; & cum statim, pro καὶ, ille habeat ἔτι τὰ, legendum puto ἔτι τε αἱ. Subinde vero post vocem ἡμᾶς, lego ἤν τι, ἔτι τ' ἐδυνάμεθα, pro εἴ τι, ἔτι τετόλμηκα, quæ esse corrupta perspicuum videtur, maximeque ad verbum quod spectat, quod eo numero, temporeque elatum interseri [ne de significatu quid dicam] videtur non parum incongruum. Plutarchi porro locus, in quo hanc sententiam refert, sic habet: Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλυν. ἔτι τὰ περὶ θάνατυ, καὶ ἀλγηδόνων ὐκ ἄν ποτε προσεδεόμεθα φυσιολογίας εἰς τῦτο. Non heic adnoto, Epicurum tam in Epistola ad Herodotum, *esse* admonuisse *Phisiologici muneris causas præcipuarum, quæ in natura sunt rerum accurate pervestigare, & hinc profluxisse quidquid felicitatis est, &c.* quam in Epistola ad Pythoclem edixisse, *non alium esse statuendum finem cognitionis rerum sublimium, quam statum mentis imperturbatum*; ac ideo deinceps nulla non occasione inculcasse; *nihil esse timendum a rebus illis sublimibus*. Adnoto dumtaxat, Lucretium ipsi crebro succinere; & fere lib. 1. quidem ab usque initio:

Tutemet a nobis jam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis desistere perges.
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore:
Et merito; nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obsistere Vatum;
Nunc ratio nulla 'st restandi, nulla facultas.
Ignoratur enim quæ sit natura animaï;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta;
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se, &c.

Ac statim:

Quamobrem bene cum superis de rebus habenda
Nobis est ratio; Cœli, Lunæque meatus
Quâ fiant ratione; & quâ vi quæque gerantur
In terris, tum cum primum ratione sagaci,
Unde anima, atque animi constet natura, videndum,
Et quæ res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet morbo affectis, somnoque sepultis;
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Quod superest; utcumque Epicurus Physiologiæ scopum non male constituat, quod spectat quidem ad dolorum, & cupiditatum fineis; quatenus exinde potest aliqua vitæ tranquillitas comparari, ut ex supra-dictis intelligitur; perperam tamen omnino facit, quatenus eo ipsam inservire

Digitized by Google

vult, ut excutiatur Numinis metus, ex providentia non agnita, ac metus etiam Inferorum, ex non agnita animi immortalitate. Et quod conferat quidem potius Physiologia in primis ad agnoscendum divinum Numen, ejusque providentiam, suo fuse loco deduximus. Quod exinde autem ille sequi putat, ut animus metuere, ac perturbari debeat, hoc tantum abest, ut potius sit, unde alacritate humanissima, ac suavissima perfundatur. Id nempe, cum ex ea notitia, quam assequitur praeclarissimae majestatis; tum ex justa veneratione augustissimi Principis; tum ex agnitione, & recordatione optimi benefactoris; tum ex spe, qua sibi nihil male conscius, non-nisi fausta omnia exspectanda ab illo ducit. Certe, cum ita fuerit affectus, longe erit, ut percellatur iis pavoribus, quibus terretur superstitiosus. Novit enim Deum, sive primam causam, ita moderari universe omnia, ut patiatur tamen, causas naturaleis suas agere vices; & cum perspectas habeat causas conversionum, exortuum, occasuum, eclipseon, cometarum, fulminum, ostentorum, monstrorum, aliorumque similium, non ea sibi mala metuit, & adsciscit, quae metuunt, & adsciscunt ii, qui ista ad Deos, aut Genios malos sic referunt, ut esse alias causas non putent; ac proinde aliquid semper a confictis illis Numinibus metuant; & vel minima occasione impendere sibi malum suspicentur, quod sit superstitioso cultu, qua fieri possit, averuncandum. Deinde, quod etiam Physiologia, naturalisve ratio conferat potius ad stabiliendum animi immortalitatem, deductum copiose suo loco est. Quod ille autem fieri hinc credit, ut Inferorum metus sequatur, ex quo insignis fit perturbatio; id in pravis quidem contingit, quos expavere, perturbarique, nihil sane incommodum est; quoniam cum malitiam probitati praeferant, ideo omnibus potius furiis, quam tranquillitate sunt digni. At vero bonus vir qui fuerit, quid est, quod sibi metuendum putet? Nam quae supplicia post mortem manent, nihil ad ipsum attinent. Ea viris malis destinata sunt; ipsum felicitas exspectat. Et quanta potius voluptate non continenter afficitur, cum praesentit, sese in morte non iri omnino absumptum; sed superstite parte sui meliore, futurum adhuc, & longe melius, quam in hac vita fuerit? Verum hac de re dicta plura sunt,
lib. 3. cum praesertim repressimus Lucretianum illud:

Et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus, &c.

Videtur etiam unum praeterea perperam fecisse Epicurus; nempe quatenus Physiologiam non fecit necessariam, cum ad alia, tum maxime ad mirificam voluptatem, quae ex ipsa naturae contemplatione paritur, ac illam per se, aliisque seclusis desideratissimam facit. Praeclare enim Cicero tum illa praemittit: *Similia dici possunt de explicatione naturae, qua hi utuntur, & vestri. Neque enim ob duas modo causas, quod Epicuro videtur, ut pellatur mortis, & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum caelestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera, & facta cernentibus; justitiam etiam, cum cognitum habeas, quod sit summi Rectoris, & Domini numen, quod consilium, quae voluntas; cujus ad naturam apta ratio vera illa, & summa lex a Philosophis dicitur.* Tum cohaerenter subiicit: *Inest in eadem explicatione naturae insatiabilis quaedam e cognoscendis rebus voluptas, in qua una, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honeste, ac liberaliter possumus vivere.*

Sed plura ad hanc rem, cum de voluptate, quae ex virtute percipitur, jam ante disseruimus. Quaedam illeic, cetera inter, ex Seneca relata sunt; heic non tam illud est memorandum, quod paene ex parte cum Epicuro habet; dum post- 7. qu. nat.
quam praemisit, *non aliunde animo venit robur,* ult.
quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturae, subdit: *Proinde, si volumus esse felices, si nec hominum, nec Deorum, nec rerum timore vexari; si despicere fortunam supervacua promittentem, levia minitantem; & si volumus tranquille degere, & ipsis Diis de felicitate controversiam facere; animus in expedito est habendus, &c.* Non tam, inquam, hoc memorandum, quam illud attingendum est, quod habet, dum ita requirit: *Quod, inquis, erit pretium operae?* ac ita respondet: *Quo nullum majus est; nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se hujus materiae tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, quam quod homines magnificentia sui detinet; nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant haec, quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, ut, &c.* Adderem, quae Plato interdum, sed in Theaeteto cumprimis, huc pertinentia edisserit; ac declarando quidem praeser- differt.
tim quos haec Philosophia addat animos, dum *tam parvi facere docet, quae homines vulgo mirantur, ut, inter cetera, principatum, cui texuntur encomia; ut nobilitatem, qua quis genus, & proavos, & quae ipse non fecit, jactat, &c.* Adderem item, quod Maximus Tyrius, dum multis in eandem sententiam praemissis, & comparato Philosophiae spectaculo cum perspicuo somnio, quo animus terram universam perlustrat, cum Sole, & Luna circumfertur, siderum choro adsidet, parumque abest, quin habenas cum ipso Jove teneat; tum exclamat: *O peregrinationem feli-* praefat. in
cem! ô pulchra spectacula! ô vera insomnia! Ad- phys.
derem rursus, quod Simplicius scite, fuseque prosequitur; dum ostendit quantum Physiologia inserviat, ut ad Numinis agnitionem, & cultum, ita ad justitiam, ad temperantiam, ad fortitudinem, ad prudentiam, & ad magnanimitatem, magnificentiamque vel ex eo, quod exinde agnoscitur, nihil esse magnum in rebus humanis; hominem quoque ipsum vix esse partem Universi sensibilem; ac totam ejus durationem vix quidquam esse aeternitatis, &c. Adderem quin-etiam, quod habet Quintilianus, dum ad artem suam lib. 12. c. 2.
respiciens, *pars vero naturalis,* inquit, *cum est ad exercitationem dicendi tanto ceteris uberior, quanto majore spiritu de divinis rebus, quam de humanis loquendum est; tum illam etiam Moralem, sine qua nulla esse, ut docui, oratio potest, continet. Nam si regitur providentia Mundus, administranda certe bonis viris erit Respublica. Si divina nostris animis origo, tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni corporis serviendum.* Ad-
derem proinde id, quod Cicero, cum postquam de or. perf.
docuit, Oratorem, quo grandior, & excelsior sit, non debere esse Physicae ignarum: *Nam omnia profecto,* inquit, *cum se a caelestibus referet ad humana, excelsius, magnificentiusque, & dicet, & sentiet.* Adderem plura; sed ista nimis.

Fieri

Digitized by Google

Fieri non poteſt, ut metu perculſus circa res, quæ ſunt in rerum naturâ, vitaque *præcipua, ipſo eximatur, qui qualis ſit naturæ rerum univerſitas non perſpexerit, ſed quidpiam eorum ſuſpicetur, quæ juxta fabulas traduntur; adeo proinde, ut ſinceras voluptates percipere citra Phyſiologiam non liceat.*

V. 18. Οὐκ ἦν τὸν φοβύμενον λύειν, ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων. Lego heic τὸν φοβύμενον, pro τὸ φοβύμενον, ex ipſa ſenſus neceſſitate. Eſt autem hæc ſententia eadem reipsâ cum ſuperiore; ſed
1. de fin. abſolute poſita, ac adhibita inſuper conſequutione. Exprimit ipſam paucis Torquatus, eum *e Phyſicis*, inquit, *& fortitudo ſumitur contra mortis timorem; & conſtantia contra metum religionis; & ſedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio cupiditatum, natura, generibusque earum explicatis*. Lucretius eandem ſæpius inculcat, ſæpiusque concludit illis
lib. 1. 2. 3. 6. iiſdem carminibus:

Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque neceſſe'ſt
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Diſcutiant; ſed naturæ ſpecies, ratioque.

Quibus poſtremis verbis exprimi Phyſiologiam vides; uti & illis, quibus cum docuit quemque ſe fruſtra fugere, id fieri pergit:

lib. 3. *Propterea, morbi quia cauſam non tenet æger;*
Quam bene ſi videat; jam rebus quisque relictis,
Naturam primum ſtudeat cognoſcere rerum.

Quod Epicurus autem hoc loco ἀκεραίας ἡδονὰς, *ſinceras voluptates* dicit; id videtur Lucretius exprimere voluiſſe illis verſibus, quibus admonuimus, illum perperam ideo contendiſſe Acheruntis metum agendum foras funditus eſſe, quia nullam

Eſſe voluptatem liquidam, puramque relinquit.

Cum & videatur Virgilius eodem reſpexiſſe, dum magni ducens poſſe cauſas rerum naturalium pernoſſe; ac in primis

2. Georg. *Defectus Solis varios, Lunæque labores;*
Unde tremor Terris; qua vi Maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſusque in ſeipſa reſidant;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Subiicit ſtatim id, quod eſt etiam recitatum ſuperius:

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas!
Ille metus omneis, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acheruntis avari.

Succurrit hoc loco, quod Horatius habet, dum eum reprehendens, qui non inſtar Democriti in contemplatione naturæ totus erat, ſic canit:

1. Epiſt. 12. *Miramur, ſi Democriti pecus edit agellos,*
Cultaque, dum peregre eſt animus, ſine corpore velox;
Cum tu, inter ſcabiem tantam, & contagia lucri,
Nil parvum ſapias, & adhuc ſublimia cures?
Quæ mare compeſcant cauſæ? quid temperet annum?
Stellæ ſponte ſua, juſſa-ne vagentur, & errent?
Quid premat obſcurum Lunæ, quid proferat orbem?
Quid velit, & poſſit rerum concordia diſcors!

Sim. Boſ. de non fœner. Succurrit, inquam, ut tametſi res præclare quadret in Democritum, inſuper non deeſſe, qui putent attribuiſſe illi Horatium, quod competeret Anaxagoræ, ob id, quod ſcriptum eſt a Plutarcho, reliquiſſe eum agros depaſcendos pecudibus; dum eam ſibi naturæ rerum cognitionem acquireret, qua Periclem deinceps inſtituens, in Pericl. magnum virum fecit. Interea certe, quæ ex ejus conſuetudine conſequutus eſt Pericles, *illud fuit*, inquit Plutarchus, *quod evaſit longe omni ſuperior ſuperſtitione, quæ terrorem parere ex rebus ſublimibus ſoles apud eos, qui cauſas ignorant, & circa divina, ob inexperientiam, mentis impotes, plenique perturbationis fiunt; quam eximens λόγος φυσικὸς, naturalis ratio, pro tremenda illa, æſtuanteque ſuperſtitione, ſecuram ſpe bona ſanctitatem facit*. Denique vero, quod Epicurus habet de ſuperſtitione, κατὰ τὺς μύθυς, *quod attinet ad fabulas*, id Lucretius ſic explicat, ut oſtendat ea, quæ Poëtæ ſunt fabulati de Inferorum ſuppliciis, tropologicῶs accipienda eſſe:

Atque ea nimirum, quæcumque Acheronte profunda
Prodita ſunt eſſe, in vita ſunt omnia nobis, &c.

Similia leguntur apud Macrobium, ubi docet juxta lib. 1. in ſomn. c. 10.
Theologos, & ante Philoſophiam non alios fuiſſe Inferos, quam corpus, in quo quisque ſuos patimur maneis; illius hæc ſiquidem ſunt verba: *Antequam ſtudium Philoſophiæ circa naturæ inquiſitionem ad tantum vigoris adoleſceret, qui per diverſas genteis Auctores in conſtituendis ſacris cæremoniarum fuerunt, aliud eſſe Inferos negaverunt, quam ipſa corpora, quibus incluſæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum ſordibus, & cruore patiuntur; hoc animæ ſepulcrum, hoc Ditis concava, hoc Inferos vocaverunt, &c.*

Notum porro eſt, ex ſuperius dictis, quid ad hæc reponendum ſit; uti & ad conſimilia illa:

Eſſe aliquos maneis, & ſubterranea regna, Juven. Sat.
Et contum, & Stygio ranas ſub gurgite nigras;
Atque una tranſire vadum tot millia cymba;
Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur.

Quocirca & hiſce dimiſſis, ſupereſt ſolum attexamus ex Cicerone egregium locum, qui heic 2. de divin.
potiſſimum ad rem faciat. Ille enim loquens de prodigiis, tum illud habet: *Atratum fluvium fluxiſſe ſanguine, Deorum ſudaſſe ſimulacra, num cenſes his nuntiis Thaletem, aut Anaxagoram, aut quemquam Phyſicorum crediturum fuiſſe? Nec enim ſanguis, nec ſudor, niſi e corpore eſt; ſed & decoloratio quadam ex aliqua contagione terrena, &c.* tum paucis interpoſitis, in hunc modum excipit: *Nos autem ita leves, atque inconſiderati ſumus, ut ſi mures corroſerint aliquid, quorum eſt opus, hoc unum, monſtrum putemus. Ante vero Marſicum bellum, quod Clypeos Lanuvii, ut a te eſt dictum, mures roſiſſent, maximum id portentum haruſpices eſſe dixerunt. Quaſi vero quidquam interſit, mures diem, ac noctem aliquid rodentes, ſcuta, an cribra corroſerint. Nam ſi iſta ſequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroſerint, de Republica debui pertimeſcere; aut ſi Epicuri de voluptate liber corroſus eſſet, putarem, annonam in macello cariorem fore? An vero illa nos terrent, ſi quando aliqua portentoſa, aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium, ne ſim longior, una ratio eſt. Quidquid enim oritur, qualecumque eſt, cauſam habeat a natura neceſſe eſt; ut etiam ſi præter conſuetudinem extiterit, præter naturam tamen non poſſit exſiſtere. Cauſam igitur inveſtigato in re nova, atque admirabili, ſi potes. Si nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſa; eumque errorem, quem tibi rei novitas attulerit, naturæ ratione depellito. Ita te, nec terræ fremitus, nec cœli diſceſſus, nec lapideus, aut ſanguineus imber, nec trajectio ſtellæ, nec faces viſæ terrebunt.*

***Nibil prodest securitatem, quod ad homines attinet, porare, si supersit eorum suspicio, quæ, aut superne impendeant, aut inferius sub terra moneant, aut universe usquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem, quæ haberi potest ex hominibus, aliquatenus solum est;* ac nequidquam est, nisi quis sit a sese ipso maxime securus.**

℣. 23. Οὐθὲν ὄφελ☉ ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν. Eodem quoque sententia hæc, quo & duæ superiores, spectat; ac simul p æterea declarat, frustra sperare homines securum, tranqoillumque statum, si, cum se extra metum a tyrannis, ab improbis, ab inimicis, ab invidia, ab ignomioia, a paupertate, aliisque id genus constituerint, nun insuper se a seipsis, hoc est, a propriæ opinionis tyrannide securos reddant; qua nempe suspicentur sibi superue, iuserne, undique mala impendere; ac omnia etiam tuta timentes, fingant sibi, quod ille ait:

Horat: 2. Epist. ult. *Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,*
Nocturnos lemures, portentaque Thessala,

& quidquid denique terroris incutiendi esse potest capax. Adiicitur autem securitatem ab huminibus aliquatenus esse; in primis, quia potest quidem loci munimentum, stipatio satellitum, exercitus robur, splendor majestatis, amplitudo imperii; possunt id genus cetera tutum utcumque facere, seu aliquam securitatem præstare ab hominibus; at præstare tamen non possunt securitatem a seipso; neque obstare, quin superstitio, quin metus, quin sollicitudo, quin cupiditates, quin avaritia, quin ira, quin ambitio, quin passiones ceteræ, quasi aurum illud Poëtarum, & satellites, & aheneas turreis fulmine potentius perrumpant, ac in miserum involantes cur, ipsum exedant, eaneque pejus, & angue conficiant. Hoc ipsum est, quod aliquoties, sed versibus illis præsertim expressum a Lucretio est:

lib. 2. *Quapropter quoniam nil nostra in corpore gazæ*
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni;
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum 'st,
Si non forte, tuas legiones per loca campi
Fervere cum videas belli simulacra cienteis,
Fervere cum videas classem, lateque vagari;
His tibi tum rebus timefacta religiones
Effugiant animo pavidæ, mortisque timores
Tum vacuum pectus linquunt, curaque solutam.
Quod si ridicula hæc, ludibriaque esse videmus,
Reveraque metus hominum, curæque sequaces,
Nec metuunt strepitus armorum, nec fera tela,
Audacterque inter Reges, rerumque potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro;
Nec clarum vestis splendorem purpureaï?
Quid superest, nisi ut omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cum in tenebris præsertim vita laboret?

Deinde, quia licet quidem sic defugere humines, ut magis, magisque ab iis recedendo, nihil ab ipsi timendum sit; at non licet tamen seipsum sic defugere, quin in media etiam solitudine secum ipso habitandum sit, & a seipso summe timendum; quatenus animo non purgato, ea passionum turba, de qua dictum mox, ita comitator, ut quasi arundo lethalis hæreat lateri, aut quasi asilus:

3. Georg. *Quo quondam monstro horribileis exercuit iras,*
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ:

Jure profecto Seneca, postquam illud ex Epicoro retulit, *multis parasse divitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio*, subdit: *Non hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem gravem fecerat, & divitias graves fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum ægrum in ligneo lecto, aut in aureo collaces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert; sic nihil refert, utrum animus æger in divitiis, an in paupertate ponatur; malum suum illum sequitur.* Facete huc posset, quod Charinus apud Plautum, aut Chorus apud Ennium, referente Agellio, habet; sed referre præstat, quod Lucretius attingit, cum docet homines plerumque, Epist. 17. in mercat. lib. 9. c. 10. lib. 3.

Quid sibi quisque velit nescire, & quærere semper
Commutare locum, quasi onus deponere posset,

Pergit scilicet:

Exit sæpe foras, magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum 'st, subitoque revertit;
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit, agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
Oscitat extemplo, tetigit cum limina villæ;
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit;
Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit, &c.

***Quæ securitas habetur ex tranquillitate, devitationeque multitudinis, eadem paratur per facultatem, qua* sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus, quidquid necessarium naturæ non est, *detrahitur, ac per simplicissimam*, facillimamque rerum necessariarum *parabilitatem*.**

℣. 28. *Δυνάμει τε ἐξαιρετικῇ*. Cohæret hæc sententia quodamtenus cum superiore. Lego autem ἐξαιρετικῇ, pro ἐξεριστικῇ, quoniam hujus vocis [utcumque esse posse in usu fingatur] nullus esse potest hoc loco, nisi aut alienus, aut repugnans significatus; quam substituo autem, ejusmodi est, quæ a Seneca pæne demonstretur, dum & refert illam, quam *nobilem* dicit [quamque jam superius memoravimus] Epicuri sententiam: *Si vis Pythoclea divitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*, & admonet statim, ne istud tantum existimemus de divitiis dictum; nam, *quocumque*, inquit, *transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestam facere, non honoribus adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate; non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam; non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum.* Hæc igitur tam late patens, videtur ea esse, quæ hoc loco dicitur facultas ἐξαιρετικὴ, *detractoria*. Notavimus certe jam ante placere Epicuro ὑπεξαίρεσιν, utcumque fortassis in Epistola ad Idomeneum Senecæ citata non verbo ἐξαίρειν, sed περιτέμνειν fuerit usus; quod Stobæus scribat Epicurum interrogatum, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; *qua quis arte ditesceret? respondisse*, οὐ τοῖς οὖσι προστιθείς, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων, *Non iis, quæ jam habeat adiiciens, sed ex iis, quorum esse putet usum necessarium,* serm. 17.

malta

Digitized by Google

multa resecans; verumtamen perinde est; ac præ-
serm. 10. sertim quidem, cum ipse etiam Plato apud eundem Stobæum pari modo interrogatus, pariterque tespondens, verbo *μειῶσαι*, minuendi usus fuerit. Interim autem ex hac *detractione*, una cum adjoncta *parabilitate* rerom naturæ necessariarum, securitatem fieri confirmari potest ex eo, quod habetur in Epistola ad Menœceom; illos videlicet, qui sese ad tenuem victum reduxerint, esse *πρὸς τὴν τύχην ἀφόβως*, *interritos adversus fortunam*. Quamobrem & eum illic loci rem satis abunde deduxerimus, nihil est oecesse hoc loco addatur. Observo dumtaxat ob comparationem, quæ hoc loco fit, securitatem hac ratione partam jure haberi similem illi, qoæ ex quieta, seu privata vita; aot ex secessu, atque fuga moltitudinis, obrinerot. Quippe qui in societate degit, & in gerendis rebus occupatur, si inaneis modo ex animo cupiditates detraxit, desideriumque suom elusit, hic nihilo magis qoidqoam affectat, nihilo magis injurius est, nihilo magis vindictam metuit, nihilo magis ruinam timet, quam is, qoi negotia omnia refugit, qoi in claritate populi non est, qui extra omnem societatem degit. Adeo proinde, ut ille verâ, creditaque adesse solitudini securitate, tranquillitateque animi fruator, non qoi in Eremum, sed qui io seipsum secedit; quique non ipsos homines, sed suas cupiditates fugit, ac sibi esse non tam ab aliis, quam a seipso cavendum putat; quemadmodum dictum mox est. Quanqoam id ita est accipiendum, non quod noo laudabile sit, tranquillitatem, securitatemque in vita privata, ac solitaria quærere, & maxime quidem, cum adeo difficile sit io mediis negotiis, inque communi societate cupiditates rescindere, ubi tot exempla, totque occasiones veluti incentiva sunt; sed quod singulari sapientiæ, virtutisque stodio fieri valeat, ut qois etiam in societate, mediisque negotiis, animum securum, tranquillumque possideat, quodque aliunde præstet, cupiditates resecantem cum hominibus vivere, qoam devitantem homines, devehere secom cupiditates.

Divitiæ, quibus natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum vero, quæ juxta inaneis opiniones concupiscuntur, nec modus ullus, nec finis inveniri potest.

ψ. 31. *Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος*. Seoteotiæ in-
1. de fin. terpretationem ex Ciceroοe desumptam verbis accommodavimus levicula immutatione; nempe Torqoatus apud illom, *Natura*, inquit, *divitias, quibus contenta est, & parabileis, & terminatas habet; inanium autem cupiditatum, nec modus ullus, nec finis inveniri potest*. Poteramus vero etiam brevius interpretari ex Seneca, apud qoem, postquam Epicurus dixit; *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper; si ad opinionem, nunquam dives*; tum sententiam sic exprimit: *Exiguum natura desiderat, opinio immensum*. Agnoscis porro, hanc ipsam esse Epicuri sententiam, quam alibi observavimos Athenæom comprehendisse illo distieho.

> *Τῆς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει,*
> *Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες τὰν ἀπέραντον ὁδόν.*
> *Præscripsit natura opibus finemque modumque;*
> *Vani at opinatus fine, moduque carent.*

Quia vero etiam Solonis versum io eandem sententiam ex Plutarcho retulimus, placet nunc integram sententiam apud Stobæum exstantem referre:

> *Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.*
> *Οἱ γὰρ νῦν ἡμέων πλεῖστον ἔχουσι βίον,*
> *Διπλασίως σπεύδουσι· τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;*
> *Finis opum apparens non est mortalibus ullus:* serm. 7.
> *Nam quibus ex nobis copia turget opum,*
> *Hi duplum affectant. Ecquis satiaverit omneis,*

Prætereo porro in contextu particolam *ἐκ*, ante vocem *τῶν κενῶν δοξῶν*, fuisse repositam ex
Porphyrio, qoi aliunde, & Antitheseos, ac bre- 1. de Abstin.
vitatis gratiâ, vice earum vocum, *εἰς ἄπειρα ἐκπίπτει*, habet vocem *ἀόριστος*, & subiicit plura [ut coostat ex loco superius citato] io eandem sententiam. Neque vero est prætcrea necesse congerere in hunc locum plora; cum multa oppido hac de re allata jam sint; dum ejusmodi retulimus locum circa illa verba ex epistola ad Menœceum, *αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα*, & aliqua etiam paulo post attingenda sint circa inaneis cupiditates. Hic sufficiet, quod Seneca ad ea, quæ sont mox ex ipso commemorata, subjungit: *Congeratur*, inquit, *in te quidquid multi locupletes possederunt. Ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpurâ vestiat; & eo deliciarum, opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare divitias. Accedant statuæ, & picturæ, & quidquid ars ulla luxuria laboravit; majora cupere ex his disces. Naturalia desideria finita sunt; ex falsa opinione nascentia, ubi desinant non habent; nullus enim terminus falso est. Viâ eunti aliquid extremum est; error immensus. Retrahe te a vanis, & cum voles scire, quod petis, utrum naturalem habet, an caecam cupiditatem, considera, an possit alicubi consistere. Si longe progressu, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse*. An vero, & possit huc apposite adhiberi Horatianum illud,

> —— *tolle querelas;*
> *Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus,* 1. Epist. 12.
> *Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis, nil*
> *Divitiæ poterunt regales addere majus.*

Exigua fortuna sapienti intervenit; maximæ vero, & gravissimæ res consilio ipsius, & ratione, in vitæ serie administrantur.

ψ. 43. *Βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει*. Est etiam pæoe tota hujusmodi sententiæ iorerpre-
tatio ex Cicerone; tametsi alicubi brevios, & 3. Tuscul.
quasi non *βραχέα*, sed *οὐδεμία τύχη* legeretur, dixerit negare Epicurum, *ullam sapientem vim esse fortuna*; uti, & eum sapiens ab Horatio describitur,

> *In quem manca ruit semper fortuna.* 2. sat. 7.

Lego autem *κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοίκει*, pro *διώκει*, καὶ *κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον διοίκει, καὶ διοικήσει*. Inprimis enim vocem *τοῦ βίου*
repono ex Stobæo, apud quem post vocem *λο-* Eccl. Eth.
γισμὸς, habetur, tametsi etiam illeic corropte legi videtur, *διώκηκε*, *καὶ τὸν βίον*, *ἢ συνεχῆ χρόνον*. Deinde verbum *διοίκει*, post vocem *χρόνον* relinqoo, propter aliud præsens *παρεμπίπτει*, repetitum autem præterito, futoroque tempo-
tibus

Digitized by Google

ribus expungo, non modo, quod partim superfluat, partim orationis tenorem perturbet; verum etiam quod, neque apud Stobæum repetitum exstet, neque repetitum insinue-
1. de fin. tur ipsâ, tam Ciceronis, quam Vitruvii sententiæ tutius interpretatione. Nam apud illum quidem Torquatus, *optime, vero*, inquit, *Epicurus, quod exiguam dicit fortunam intervenire sapienti; maximasque ab eo, & gravissimas res consilio ipsius, & ratione administrari*. Vitruvius autem, *Epicurus vero*, inquit, *non*
in præfat. lib. 6. *dissimiliter ait, pauca sapientibus fortunam tribuere; quæ autem maxima, & necessaria sunt, animi, mentisque cogitationibus gubernari*. Et quomodo quidem Librarii glossemata multa sæpe induxerint, non edissero; ut neque mordicus contendo, non fuisse eas voces ex textu, quod magni illi interpretes reputare potuerint, omnia tempora præsente solo repræsentari; eo modo, quo etiam videntur illo comprehendisse, quod de continuo tempore, seu de serie vitæ, tam apud Stobæum, quam apud Laërtium diserte exprimitur. Adnoto hoc potius, videri Vitruvium alio modo sententiam, quam, aut Ciceronem, aut ceteros accipere. Nempe juxta ipsum, sensus esse videtur, quod fortuna sapientibus bona pauca largiatur: juxta alios, quod mala quidem, verum quibus sapiens parum admodum moveatur, immittat. Videtur autem esse posterior interpretatio legitima; quoniam mala fortuna est, in qua præsertim excipienda, retundendaque sapientia elucet. De hac certe intelligi videtur, quod congrue isti sententiæ a Metrodoro dictum celebratur [uti, & superius insinuatum est] προκατείληφά σε, ὦ τύχη, καὶ
5. Tusc. πᾶσαν τὴν σὴν παρείσδυσιν, hoc est, ut Cicero ipsemet est interpretatus: *Occupavi te fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adspirare non posses*. Quod quidem potest concipi factum, cum ille se una cum Epicuro ad tam pauca reduxit, ut jam aliquoties
Epist. 98. ex Seneca retulimus, *quæ nulla eripere fortunæ*
de const. sap. c. 15 *iniquitas posset*. Praterea autem illud quoque recitatum ex Seneca: *Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia. Rara, inquit, sapienti intervenit fortuna*. Prætereo,
Epist. 82. & quod de munimento, quasi Metrodoreo verbis illis habet: *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat; infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus; neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus; quod sola præstabit sui, naturæque cognitio. Sciat quo iturus sit; unde ortus*, &c. Hæc, inquam, aliaque prætereo, ut egregium unum dumtaxat ex Plutarcho attexam locum, quo docens, quemadmodum esse adversus for-
de an. tranquill. tunam præmunitos oporteat, *Illud*, inquit, *est exercitatione, & meditatione dignum; ut qui pacto is, qui jacto in canem lapide, cum ab eo aberrans, novercam feriisset, neque sic, inquit, male cessit; pari nos modo putemus ea, quæ nobis præter voluntatem fortuna obtulerit, posse in quidpiam nobis commodum transferri. Actus Diogenes in exilium est; nec sic quidem male; nam factus extorris philosophari cœpit. Zenoni Cittiensi navis unica oneraria supererat; illam simul cum mercibus vi fluctuum submersam accipiens, bene, inquit, fortuna facis, quæ nos ad palliolum, & porticum mittis. Quid abest, quo minus istos imiteris, Magistratum affectant, nato excidisti? In agro degens; res tuas curans, Principis amicitiam ambiens, passus repulsam es? Vives, periculis, negotiisque immunis. Gessisti aliunde negotia occupationibus, & sollicitudinibus plena? Nec calida quidem, juxta Pindarum, ita fovebit mollia membra, ut gloria, honosque potentia alicui conjunctus, & laborem jucundum, & molestiam non molestam faciet. Fecit calamnia, aut invidia, ut negotium tibi infeliciter, & cum exsibilatione successerit? Navigare secundo vento ad Musas, & Academiam licet, Platonis instar, postquam naufragium amicitiæ cum Dionysio fecit. Juvat proinde maxime ad animi tranquillitatem illustreis viros considerare, an non tale quid passi fuerint. Molestum est, exempli causa, liberis carere? Attende ad Romanorum Reges, quorum nemo fuit, qui regnum filio suo reliquerit. Est tibi præsens paupertas gravis? Ecquem Bœotorum esse te, quam Epaminondam malles; aut Romanorum, quam Fabricium? Adulterata uxor est? An non legisti inscriptionem in Delphis?*

Agis me posuit, qui est Rex terræque, marisque.

Et nonne etiam inaudiisti uxorem illius Timæam ab Alcibiade vitiatam, ac filium vocasse Alcibiadem, id ancillis insusurrando? Et hoc tamen non abstitit, quo minus Agis clarissimus, maximusque fieret Græcorum. Uti neque Stilponem, jucundissime omnium ætatis suæ Philosophorum vivere prohibuit intemperans filia.

Vir justus est maxime omnium a perturbatione immunis; injustus ex opposito perturbationis plenissimus.

V. 47. Ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος. Cum in hanc sententiam dicta sint jam multa aliquot occasionibus, ac de ipsa potissimum justitia cum dissereremus, & supersint etiam nonnulla attingenda inferius, adnoto heic solum B. Clementem Alexandrinum, postquam fuisse ait scriptum ab Aristophane,

Βέβαιον ἕξεις τὸν βίον, δίκαιος ὤν,
Χωρὶς τὰ θορύβου, καὶ φόβου ζήσει καλῶς.
Sis justus, & secura vita erit tibi:
Vives decore, sine tumultuque, & metu:

subiicere hanc ex Epicuro sententiam, Δικαιοσύνης καρπὸς μέγιστος ἀταραξία: *Fructus justitiæ maximus est vacuitas perturbationis*. Senecam vero telatâ illâ, quæ occursura posterius est, Epi-
curi sententiâ: *Potest nocenti contingere, ut lateat, latendi fiducia non potest*: paucis interpositis subiicere, *Illeic dissentiamus cum Epicuro; ubi dicit, nihil justum esse naturâ, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit. Heic consentiamus, mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illi tormentorum esse; eo quod perpetua illam sollicitudo urget, ac verberat; quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere*. Et postea, *proprium est nocentum trepidare. Male de nobis*, &c. Ac posset quidem illud præsertim, quod est apud B. Clementem, ex eo confirmari, quod Socrates ubique docet (scribente apud eundem Cleanthe) *esse eundem virum justum, &* lib. 2.
beatum. Docet autem potissimum tum in libro de Republica primo, ubi allatis variis adversus Thrasymachum argumentis, concluditur denique, *esse virum justum felicem, injustum vero miserum*; tum in secundo de legibus, ubi justo habito felice,

Digitized by Google

lice, subditur: *injustum, Cynirâ licet, ac Midâ ditiorem, esse, nihilominus infelitem inque angore vivere*, confirmari, inquam, ex hoc posset, prout vacuitas perturbationis, seu animi tranquillitas summum bonum est, quo sumus felices, quoque adeo major fructus nullus est; possent & alia innumera in eandem sententiam attexi; verum sufficiet adscribere, quæ apud Stobæum
serm. 9. a Diogene edisseruntur. *Justitia*, inquit, *anima tranquillitatem uberem præbet. Siquidem ita vivere, ut neminem timeas, apud neminem erubescas, voluptas est quædam, & sibi ipsi sufficiens vita. Porro enim, qui justitiam animo complectitur, non aliis solum utilis est, sed est maxime etiam sibi ipsi. Aberit quippe, ut se conetur ulla ex parte offendere; neque enim sibi doloris, morbive ullius causa erit; sed ipsa sensuum instrumenta naturæ quasi divina esse reputans, iis, juste utitur; nihil supra vireis uggrediens; custodiens illa maxime, & voluptates ex ipsis, utilitatemque percipient. Quippe, & ex auditu, & ex visu; & ex alimenti, ac Venereorum usu, voluptates illi, qui juste seipso utetur, contingent. Secus autem agendi pericula erunt circa eas res, quarum maxime interest, quæque cum primis sunt necessariæ. Nisi non aliquos vidisti, qui nocte, dieque animo perturbati præcipites sese in mare, alioque egerunt?*

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia ejus rei, quâ naturæ opus est, *oritur, sed dumtaxat variatur.*

℣. 39. Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί.
1. de fin. Sententia hæc est, quam Cicero innuit, dum Torquatus apud ipsum, *omnis autem*, inquit, *privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem; at postea variari voluptas, distinguique possit; augeri, amplificarique non possit.* Ac rursus: *Cum omnis dulae detractus esset, variari, non augeri voluptatem.* Et postea, dum ipse disputans adversus Torquatum, *quid si efficio*, inquit, *ut fateare, me non modo quid sit voluptas, scire (est enim jucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis. Tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi, & nomen imponis in motu, ut sit, & faciat aliquam varietatem; tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit; eam tu adesse, cum dolor omnis absit, eamque stabilem appellas.* Elicitur porro ex hoc loco, qui valeat sententiâ quadamtenus intelligi juxta ea, quæ dicta jam sunt circa amotionem doloris, magnitudinis voluptatum finem. Videlicet, quod indolentia, quæ eadem est cum suavitate, summa quædam voluptas sit; sine qua nulla, & cum qua omnis sit, quæ præterea potest haberi voluptas; eo modo, quo saccharum haberi potest quasi summum dulce, cujus admistione cetera dulcia intelligantur, vel generalius ipsum sal haberi summe sapidum, cujus participatione cetera omnia sapida fiant. Quo item modo calida omnia censeri possunt calida participatione summe calidi, puta ignis; omnia humida participatione summe humidi, puta aquæ; atque ita de ceteris: adeo ut summo habito in unoquoque genere, non illud augeri, intensiusve effici valeat, sed pro diversitate rerum, quibus applicetur, variari dumtaxat. An vero potest Epicurus habuisse quoque indolentiam quasi massam ceream, quæ diversimode formetur; quasi pannum, qui diversimode complicetur; quasi tabulam, quæ diversimode pingatur; quoniam ut rerum istarum moles non ideo augetur, sed variatur solummodo, ita perfectio illius status non amplificatur ex supervenientibus diversimode iis, quæ in motu sunt, voluptatibus, sed variatur solum? utcumque sit, quo saltem liceat intelligere Epicurum, indolentiâ, seu stabili illâ voluptate obtentâ, habere istas mobileis, quasi non necessarias; adiici potest ad antedicta, quod Plutarchus ait, ad hanc sententiam attinens. Nam de voluptatibus loquens, *Epicurus*, inquit: Πέρας αὐταῖς κοινὸν τὴν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ἐπιτέθεικεν, ὡς τῆς φύσεως ἄχρι τοῦ λῦσαι τὸ ἀλγεινὸν αὐξούσης τὸ ἡδὺ, περαιτέρω δὲ προελθεῖν οὐκ ἐώσης κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ ποικιλμούς τινας, οὐκ ἀναγκαίους, ὅταν οὐκ ἐν τῷ μὴ πονεῖν γένηται, δεχομένης: *Finem iis communem præstituit doloris omnis amotionem; videlicet, quasi natura quousque prorsus exemerit dolorem, voluptatem augeat; non patiatur vero ulterius secundum magnitudinem provehi, sed admittat solum varietates quasdam minime necessarias; utpote, quæ ad id, ne doleamus, non comparentur.* Porro & ex hoc intelligitur, eas voluptates in motu, quas Epicurus, ut varianteis solum, & ut non necessarias respuit, non esse illas, quæ percipiuntur, donec, quæ parta ob indigentiam molestia est, detrahitur; veluti donec fames levatur; aut sitis restinguitur; sed illas, quæ hac detracta molestia intemperanter capessuntur. Istæ nempe sunt, quas natura nobis necessarias non fecit; quasi assequuta semel indolentiam, nihil affectet amplius, sed in ea consistat, ut in apice: cum & priores illas eo usque dumtaxat necessarias fecerit: quousque fuerit indolentiam uncta; ac veluti insusurrare unicuique illud potuerit, quod occasione divitiarum naturæ; non multo ante retulimus,

——tolle querelas,
Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis——

Intelligitur vero etiam tum ex his, tum ex sæpe dictis, quid ad Ciceronem responderi valeat; cum exaggeratis illis ex libro de Fine Epicuri verbis: *Nec equidem habeo, quid intelligam bonum*, &c. subiicit tandem: *At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto; summamque esse voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis magna tria peccata. Unum, quod secum ipse pugnat; modo enim ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate; nunc autem summam voluptatem esse, dolore carere. Potest-ne magis secum ipse pugnare? Alterum est peccatum, quod cum in natura tria sint, unum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; his putat, primum, & tertium idem esse, nec distinguit a non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quod cum virtus maxime expetatur, ejusque adipiscendæ causa Philosophia quæsita sit, ille a virtute summum bonum separavit.*

Id, quod mentis finem (summamve, quæ in animo *voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.*

℣. 42. Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας. Ut sententia superior spectat ad voluptatem corporis summam, quæ in indolentia est sita; sic attinet ista ad summam voluptatem animi, quæ in vacui-

cuitate perturbationis, seu tranquillitate consistit. Summam vero dico propter vocem πέρατα, ex qua intelligimus, insinuare Epicurum voluisse, postquam aliquis ad ejusmodi perturbationis vacuitatem pervenit, variari quidem per studiorum, speculationumque lepores; at non augeri nihilominus summam animi voluptatem. Quin etiam proinde intelligimus, quamobrem non censuerit, esse Physiologiam necessariam, nisi ad vacuitatem illam perturbationis comparandam; nempe, quasi ipsâ semel habitâ, voluptates speculationum necessariæ magis non sint, quam fame sublatâ ciborum cupediæ. Quippe a pari intelligitur; neque opus est, ut quidpiam hoc loco speciatim addatur; & maxime quidem cum res fuerit nuper ante circa Physiologiæ necessitatem declarata.

Ex infinito tempore ætatis non major voluptas potest percipi, quam percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum; si quis modo illius fineis recta ratione dimetiatur.

V. 46. O' ἄπειρ☉ χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν. Sententiæ interpretationem suggessit Cicero, cum Torquati ore Epicurum dicentem induxit:
1. de fin. *Non majorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quam ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum.* Præterea autem, quod post-
lib. 2. modum illam iterum recenset his verbis: *Negat Epicurus, diuturnitatem temporis ad beate vivendum aliquid afferre; nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quam si illa sit sempiterna.* Et rursus: *Negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri majorem, quam finita, & modica.* Tametsi vero Cicero, non improbatâ alioquin sententiâ, ipsam Epicuro non congruere censeat, id facit tamen ob præsumptam, & quæ afficta tamen sit, de voluptate opinionem. Et certe conditio, quæ apponitur, *Si quis modo, &c.* declarat, satis Epicurum voluptati modum, non libidine, sed ratione præscripsisse. At quomodo potest voluptas tempore finito percepta, reputari æqualis illi, quæ infinito, si vita foret sempiterna, perciperetur? Quatenus, inquiet, voluptatis finem rectâ ratione dimetiendo, ac summam proinde voluptatem, non aliam, quam vacuitatem, tum doloris, tum perturbationis esse reputando, constat illam neque majorem, intensioremve fieri longinquitate temporis; neque minorem, remissioremve ejusdem brevitate reddi. Et qui hoc bono, donec vivit communem vitam, fruitur, tam esse eum beatum, quam foret, donec viveret, si fieri posset, vitam sempiternam. Et quamvis sperata productior, seu longioris ævi, voluptas videatur præsentem voluptatem facere intensiorem; id tamen apud eos, qui voluptati finem non recta ratione, sed cupiditate inani metiuntur; quique sic se habent, quasi cum non erunt, seu vita defecerit, sensuri sint molestiam ob privationem voluptatis, quam sentirent, si superessent. Addet, ipsam Sapientis vitam æternitati æquiparari, ut superius deduximus; quatenus non modo præsentia intuetur, sed ea etiam, quæ præterierunt, sibi ponit ob oculos; ac ea, quæ futura sunt, universim prospicit: ortus Siderum, & occasus; tempestatum vicissitudines; generationum, & corruptionum varietates; Rerumpublicarum, morumque mutationes; bellorum, & pacis alternanteis vices; fidei, & perfidiæ, crudelitatis, & clementiæ exempla, ceteraque id genus omnia, quæ exstitura in futurum ex iis, quæ præexstiterunt, conjicere in promptu sit; adeo proindè, ut illa habeat, quasi in prospectu æternitatem totam, interesse se illi putet, neque vitam brevem concessam queratur, quam sapientia in omne ævum tam præteritum, quam futurum extenderit. Spectare huc proinde potest, tum illud Ciceronis, cum Philosophiam alloquitur: *Est enim unus dies bene, & ex præceptis tuis actus pæne tuæ immortalitati est ponendus*: tum illud Posidonii apud Senecam: 5. Tusc.
Unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperitorum longissima ætas: tum id genus alia, quæ jam ante attigimus. Nihil porro necesse est ipsius Posidonii occasione admoneam, fuisse eandem, quam Epicuri, Stoicorum sententiam, cum utcumque Plutarchus Chrysippum contradictionis redarguat, scripsisse eum tamen variis in locis referat, ὅτι παρὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονοῦσιν, ἀλλ' ὁμοίως, καὶ ἐπίσης τοῖς ἀμερῆ χρόνον εὐδαιμονίας μετάσχουσιν: *Nihilo esse homines feliciores longinquitate temporis, sed perinde esse, & ex æquo cum iis, qui sunt vel momento temporis felices.* Epist. 78.

Præscripti sunt quidem a natura *fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Supervenit porro mens, quæ de corporis fine, extremaque*, ut par fuit, *ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam undique perfectam constituit, effecitque*, ut eâ contenti, *haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus. Quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cum rerum* mortalium *conditio excessum è vita molitur, quippe prout optimæ vitæ perfectum*, atque adeo delectabilem, *nanciscitur finem.*

V. 49. H' μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα. Perspicuum est, textum hujusce sententiæ fuisse admodum depravatum. Quamobrem & ad eliciendum, quatenus licet, aliquem sensum, lego V. 30. ἀπέραντον ἢ ἀπάγει πόθος χρόνου, pro ἄπειρα, καὶ ἄπειρος αὐτὴν χρόνος. Alioquin enim quomodo sint, quæso, τὰ πέρατα ἄπειρα, quove modo ἄπειρος χρόνος ἡδονὴν παρεσκεύασεν; sic vero etiam V. 33. lego πόθους ἐκλύσασα, pro φόβους ἐκλύσασα, non quod alioquin voces istæ cum iis, quæ præcedunt, cohærere non possent; sed quia non simul congruunt cum consequutione, quæ deducitur, quatenus infertur, *effectum esse ratiocinando, ut nihil egeremus infinito tempore*; quippe cum hoc fiat non metum doloris æterni tollendo, sed diuturnioris temporis cupiditatem detrahendo. Id videlicet juxta illud non ita pridem repetitum: *Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adjiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum*: & *Qui desideriam clasit*, &c. Denique lego, ὡς τελείαν λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφὴν, pro ὡς ἐλλείπουσά τι τοῦ ἀορίστου βίου κατέστρεφεν. Nempe non apparet, quid possit germani sensus heinc colligi. Habeo autem vocem ἀρίστου, pro ἀορίστου, ex MS. cum & videatur Epicurus voluisse heic scripto docere, quod re-

ipsâ

ipsâ facto ostendit, dum moriens illud extulit; *Cum ageremus vitæ beatum, & eadem supremum diem, scribebamus hæc*. Obiter porro videre licet, quam Epicurus absuerit, ne idem, quod Theophrastus conquereretur, *qui moriens*, inquit Cicero, *accusasse naturam dicitur, quod cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum ætas si potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum*
3. Tuscul. *vita erudiretur*, *Querebatur igitur*, pergit Cicero, *se tum, cum illa videre cœpisset, exstingui.* Quod quidem visus Seneca in Aristotelem transferre, exprobrat illi, *cum rerum natura exigenti minime convenientem sapienti viro litem esse; illam animalibus tantum indulsisse, ut quina, aut dena sæcula educerent; homini in tam multa, ac magna genito tanto citeriorem terminum stare*. Lucretius certe ex opposito conquerentem ipsam naturam, juxta Epicurum inducit adversus illos, qui sibi vitam non esse longiorem congemunt, ac flent, versibus illis supra relatis:

lib. 3. v. 947. *Quid tibi tantopere'st, mortalis*, &c.

ac illis demum propositis:

——eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas vivendo vincere fæcla,
Aut etiam potius, si nunquam sis moriturus.

subdit:

Quid respondemus, nisi justam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam.

Sed, ne hæc repetantur, attexere præstat, quod Seneca, relatâ illâ Aristotelicâ sententiâ, in hunc modum subiicit: *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxuriam, ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur; ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transiisse sentimus. Ita est: non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Sicut ampla, & regiæ opes, ubi ad malum Dominum pervenerunt, momento dissipantur; at quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt; ita ætas nostra*
cap. 2. *bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit: vita, si scias uti, longa est. Alium insatiabilis tenet avaritia; alium in supervacuis laboribus operosa sedulitas; alius vino madet; alius inertiâ torpet, alium defatigat ex alienis judiciis suspensa semper ambitio; alium mercandi præceps cupiditas circa omneis terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios; sunt, quos ingratus superiorum cultus voluntaria servitute consumat. Multos, aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit; plerosque nihil certum sequenteis, vaga, & inconstans, & sibi displicens levi-*
cap. 8. *tas per nova consilia jactavit*. Et infra: *Non est itaque, quod quemquam propter canos, aut rugas, putes diu vixisse; non enim ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim, si illum multum putes navigasse, quem sæva tempestas a portu exceptum huc, & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diverso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum navigavit, sed multum jactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos tempus petere, & eos, qui rogantur, facillimos. Illud uterque spectat, propter quod tempus petitum est; ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur; quasi nihil datur; re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit, ideoque vilissima æstimatur: imo pene nullum pretium ejus est. Annua congiaria homines clarissimi accipiunt, & his, aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant; nemo æstimat tempus; utuntur illo laxius, quam gratuito. At eosdem ægros vide; si mortis periculum admotum est propius, Medicorum genua tangenteis; si metuunt capitale supplicium, omnia sua, ut vivant, paratos impendere; tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset, quemadmodum præteritorum annorum cujusque numerus proponi, sic futurorum; quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamvis exiguum dispensare, quod certum est; id debet servari diligentius, quod nescias, quando deficiat. Nec est tamen, quod ignorare putes illos, quam cara res sit. Dicere solent eis, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant; sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt; ideo tolerabilis est illis jactura detrimenti latentis. Nemo restituet; nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum, aut revocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ; tacita labetur. Non illa se regis imperio, non favore populi longius proferet; sicut jussa est a primo die, curret; nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit; cui, velis, nolis, vacandum est*. Hæc, recitata licet prolixius, obstare non debent, quin illud addamus, quod idem alias præclare habet, cum nos docet, quemadmodum horrere mortem desinamus: *Desinemus autem*, inquit, *si fineis bonorum, ac malorum cognoverimus; ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, divinas percensentem; in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti nunquam in fastidium veritas veniet; falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit, & vocat, licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longissime fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura; scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri vitam brevem, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur.*

Qui fineis in vitâ degenda* a natura præscriptos *perspexit, novit quam parabile sit, quod ad detrahendum quidquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: novit & seriem vitæ totius præclare constituere: adeo ut rebus aleæ, periculique plenis nullatenus egeat.

v. 59. Ὁ τὰ πέρατα, τοῦ βίου κατειδώς. Intelligendam esse sententiam, non de durationis vitæ, sed de concomitantium vitam cupiditatum finibus, præscriptove ipsis a natura modo, ut interpretando expressum est; videtur ex eo satis colligi, quod subiicitur, *parabile id esse, quod cupiditatibus sedandis, tollendæve molestiæ ex ipsis creatæ est satis*. Illud vero πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων, accipiendum esse de rebus aleæ, & periculi plenis, ex eo videtur intelligi, quod qui ita vitam instituit, ut sit rebus paucis, iisque facile parabilibus contentus, ille

nihil indigeat iis opibus, quas quærere est labor, tueri angor, amittere dolor. Spectat huc præsertim Lucretianum illud:

lib.5.v.1427. *Ergo hominum genus incassum, frustraque laborat;*
Semper, & in curis consumit inanibus ævum.
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.

serm. 101. Pertinet vero eodem quoque, quod Democritus apud Stobæum auctor est illi, qui instituit tranquille vitam degere, *ut neque privatim, neque publice multa agat; utcumque quidquid fuerit supra suas vireis, suamque naturam, non adoriatur; sed eam sui curam habeat, qua fortunam, etiam faventem, & quidquid potest ad decorem spectare, offerentem declinet; neque plura attingat, quam quibus præstandis par sit; cum moles commoda, parva licet, tractatu tutior, quam magna sit.* Verum plura in hanc sententiam deducta passim hactenus sunt.

Oportet porro sibi finem, sive vitæ scopum, *ratum constantemque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem evidentiam, qua vulgo solemus, si quid opinamur, expendere; omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena evadent.*

PAG. 38. V. 1. Τὸ ὑφεστηκὸς ἢ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι. Adhibeo heic particulam ἢ, ut phrasis constet; ac statim lego κατὰ pro καὶ, & postea εἰ δὲ μὴ, pro εἰ μή. ut sensus sit planus. Porro tam multa diximus, quæ ad hanc sententiam pertineant, ubi de prudentia privata est actum, ut nihil heic adiiciendum sit, sed notandum solum, τοῦ ὑφεστηκότος τέλους nomine, intelligi quidem tum generalem illum scopum, quem homines omnes sibi præfixum habere debeant; ut nempe quam minimum sit, & doloris in corpore, & perturbationis in mente; quod evidentiæ innixa ratio nos demum præclare docuisse comprobabitur, cum quacumque demum conditione fuerimus, desideria nostra reduxerimus ad contentam paucis naturam, nec nos permiserimus vanis, & fine, modoque carentibus cupiditatibus, ob quas effici perturbatam, tumultuosamque vitam contingit; sed intelligi quoque maxime specialem scopum, seu genus vitæ, quod nisi quis sibi inita ratione ex sua indole, ex nascendi conditione, ex aliis circumstantiis constituerit, necesse est semper ab incerto pendeat, & quasi in salo continenter fluctuet; quemadmodum illic est uberius dictum.

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscunque ipsorum falli dixeris, ad quid revocans examen, id dijudices.

V. 6. Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσι. Occasione ejus, quod obiter dictum superiore sententia fuit, κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν, *Secundum omnem evidentiam, qua vulgo solemus, si quid opinamur, expendere*, subiiciuntur heic tres, aut quatuor sententiæ circa veritatis criteria; utpote, quæ non iis modo, quæ ad Physicam attinent, verum etiam iis, quæ Ethicæ sunt considerationis, inserviant. Certe & hæc ipsa sententia, quæ est de fide non adimendâ omnibus plane sensibus, generatim quidem est vera; sed speciatim nihilominus ideo spectat ad Ethicen, quod ea versetur in moderandis, cum passionibus ceteris, tum potissimum voluptate, doloreque sensu perceptis; &, si abrogatâ fide omnibus, assumamus unum, qui falli censeatur, dum dicetur quidpiam jucundum, aut molestum percipere, nulla superfit regula, qua ipsa censura expendatur, seu judicium legitimum, illegitimumve probetur; ut puta nulla superstite [& quæ sola tamen esse usui possit] sensuum evidentia. Verum nihil heic addendum ad ea, quæ de criteriis, cum ageremus, dicta in Canonica sunt.

Si quempiam sensuum absolute explodas, neque id, quod est opinabile, distinguas in id, quod expectabile est (tempusve quasi nondum sit debite perspectum deposcit, priusquam quale sit pronuntietur) *& in id, quod præsens (positumve* coram, exploratumque) *est, ac rursus in id, quod secundum sensus, secundum passiones*, affectionesve animi; *secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum; tum sensus quoque ceteros opinione vanâ ita conturbabis, ut nullum* tibi *criterium*, quo solide quidpiam judices, *sit superfuturum.*

V. 9 Εἴ τινα ἐκβάλλῃς ἁπλῶς αἴσθησιν. Sententia quoque ista ex iis, quæ in Canonica dicta sunt, explicari debet, ac intelligi, alioquin enim nimis multa intempestive movenda heic forent. Adnoto solum, propter contextum, fuisse circa illud V. 10. διαιρῇς τὸ δοξαζόμενον, expunctam particulam ὡς, quæ vulgo habetur ante ipsum τὸ, quoniam non ipse sensus est, qui hoc loco dividitur, sed ipsum opinabile, quod alioquin fieret divisionis membrum, & species sensus aliqua. Lego autem statim προσμενόμενον, juxta ante dicta, & ut habetur etiam mox, non vero προσμενόμενον, aut περιγενόμενον, ut vulgo. Rursus autem V. 15. ἔτι ἢ, pro ἤδη, quod adjecta species divisionis sit; & mox τὰς αἰσθήσεις, pro τὴν αἴσθησιν, ut sit numeri cum sequentibus consonantia; additiunculæ ad interpretationem factæ, patet ratio ex alias dictis.

Si id *omne*, quod heic appellatur *Exspectabile, cum opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris ut tale; neque* leviter *prætterieris* (quasi constans, & admittendum) *id, quod nullius evidentiæ suffragium habens, falsum est*; eo casu *geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cavet, attenditque sollicite, quale omne judicium sit, quod de re opinabili, aut recte, aut perperam fertur.*

V. 17. Εἰ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον. Hæc rursus sententia ex dictis in Canonica est intelligenda. Addo autem ad calcem vocem δοξαζομένων, quoniam alioquin sententiæ sensus, ut satis constat, mutilus est; ac aliunde satis attentione egens.

Nisi

Nisi qualibet occasione unamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam, sive prosequendo, sive refugiendo deflectas; non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

℣. 23. Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις. Hæc jam sententia, quæ attinet ad criteriorum tertium [passionem nimirum, qua de prosequendo, fugiendoque fertur judicium] cohæret cum illa, cujus occasione, tres, quæ mox præcedunt, ceu parenthesi interjectæ sunt. Scopus autem ipsius est, ut quacumque agendi occasione oblata, meminerimus generalis illius, & secundum naturam instituti finis; ne passione quadam, ut fieri solet, abrepti, a recto tramite discedamus, ac viam virtutis tenere professi, deprehendamur lapsi in vitium; & ex duobus oppositis, unum collaudemus, prosequamur aliud. Ecce vero ad hoc cavendum, quidnam Epicurus eximii consilii apud Senecam suadeat. *SIC fac*, inquit, *omnia tanquam spectet aliquis;* quod Seneca quidem ex-
Epist. 25. cipit his verbis: *Prodest, sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis judices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic vivere, tanquam sub alicujus boni viri, ac semper præsentis oculis; sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias, quæcumque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum jam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum; interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cujus interventu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hoc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam te tibi permittere; quod idem suadet Epicurus.* Hæc Seneca, qui & rursus alias: *Jam clausulam*, inquit, *Epistola poscit; accipe, & quidem utilem, & salutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus; & omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit; custodem nobis, & pædagogum dedit; nec immerito. Magna pars peccatorum collitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cujus auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque ejus se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus; elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Lælium. Elige eum, cujus tibi placuit, & vita, & oratio; & ipsius animum ante te ferens, & vultum, illum semper tibi ostende, vel*
in Enchir. *custodem, vel exemplum.* Spectat huc illud Epicteti: *Congressurus cum aliquo, ac eorum præsertim, qui eminentem locum tenent, propone tibi, quid ea occasione Socrates, aut Zeno fecisset, ac non carebis, quid facto opus, ut decore te pro re nata geras.*

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ.

℣. 29. Τῶν ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι. Repono post hanc, & sequentem sententiam treis alias, quæ solent ipsas præcedere, ut transpositas satis manifeste. Quæ certe est illarum prima, eum sequente istarum coherenter efferrur; & divisionem cupiditatum in hac ipsa factam supponit. Potest vero transpositionis occasio ex eo fuisse facta, quod incipiat quoque hisce vocibus, τῶν ἐπιθυμιῶν, pertractis una aliis duabus, per quas fit istarum de cupiditatibus interruptio ℣. porro 30. addo, interseroque has voces ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ, tanquam perspicue deficienteis, ut Stephano quoque indicavit ille Torquati apud Ciceronem locus: *Quæ* 3. de fin. *est enim aut utilior, aut ad bene vivendum aptior partitio, quam illa, qua est usus Epicurus, qui unum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales, & necessariæ; alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessariæ; tertium, quæ nec naturales, nec necessariæ.* Adde vero Ciceronem hinc resumere, quod postea causatur his verbis: lib. 2. *Tria genera cupiditatum, naturaleis, & necessarias; naturaleis non necessarias; nec naturaleis, nec necessarias.* Alio autem loco: *Vides, credo*, 5. Tuscul. inquit, *ut Epicurus cupiditatum genera diviserit; non nimis forte subtiliter, utiliter tamen; partim esse naturaleis, & necessarias; partim naturaleis, & non necessarias; partim neutrum.* Ubi, quod vides, *non nimis forte subtiliter*, dici, eo spectat, quod innui Ciceronem causari, divisionem 2. de fin. cupiditatum hac ratione instituere, esse, *non dividere, sed frangere rem*; id nempe jam retulimus circa Epistolam ad Menœceum; ubi & adnotavimus, cum Cicero velit, instituendam potius hoc modo divisionem fuisse: *Cupiditatum esse duo genera; naturaleis, & inaneis; naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias;* adnotavimus, inquam, Epicurum divisionem illic hoc prorsus modo instituisse: Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ ἀναγκαῖαι καὶ τῶν φυσικῶν, αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον, ac simul insinuavimus, eo modo dividere, quo factum in hac sententia videmus, non fuisse rem frangere, sed scrupulositatem illam, quæ in dividendo, subdividendoque plerumque importuna est, devitare; idque præsertim, cum nullum membrum necessarium prætermittatur, & nihil magis in promptu sit, quam rem ad illam argutiem, subtilitatemve subdividendi reducere. Pretermitti vero non debet, Nemesium divisionem hanc Epicuri fuisse æmulatum, cum cupiditatum vice de natur. hom. c.18. voluptates dividens, αἱ μὲν, inquit, εἰσιν ἀναγκαῖαι, ἅμα καὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαί. Admoneo interim videri corrigendum exinde esse illum apud Eustratium locum, ubi in Aristoteleam cupiditatum divisionem scribens: *Epicurus*, in 3. Ethic. cap. 11. inquit, *& qui eum sequuntur, ita dividunt*, τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν τινες ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαὶ, manifestum siquidem est, vocem τινὲς, esse superfluam, ac vice illius reponendum esse, φυσικαὶ καὶ.

An-non vero pari ratione corrigendus apud Athenæum locus, cum, *Plato*, inquit *primus osten-* lib. 12

Digitized by Google

dit, quod semper in ore Epicureorum est, ὅτι τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι. Constat nimirum inde abesse totum primum membrum, sive genus cupiditatum, cujus aliunde quasi vestigium sit illud μὲν ante verbum εἰσὶ, quod statim non repeteretur post vocem φυσικαὶ, nisi ad aliud membrum spectaret. Quoque minus du-
8. de Rep. bites, ecce Plato in eo, quem Athenæus citat, ac recitat, loco, non dividit quidem cupiditates in naturaleis, & non naturaleis; sed cum dividat tamen in necessarias, cujusmodi sunt σίτου, καὶ ὄψου, *cibi, & opsonii*, attinenteis ad sanitatem, bonamque habitudinem; & non necessarias, cujusmodi sunt ἀλλοίων ἐδεσμάτων, *variorum eduliorum*, a quibus corpori, animæque ad prudentiam, temperantiamque noxiis difficile non sit recte institutum abstinere; cum, inquam, Plato sic dividat, patet non omitti ab ipso cupiditates necessarias, quæ in illa tamen apud Athenæum divisione, quatenus exstat, prætermittuntur. An
In Gryll. non rursus pari de causa apud Plutarchum corrigendus, cum ille sub persona Grylli recensiturus tria ista cupiditatum genera, præfatur primum: Ταῖς δὲ ἐπιθυμίαις ἐφορᾷς τὴν μυρίαν διαφορὰν, *Agnoscis esse cupiditatum innumeras diversitates*; ac tum legitur cohærenter, τὴν πᾶσαν ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσαν. Scilicet, aut tota divisio esse videtur interiicienda; aut primum saltem membrum diserte inserendum; aut demum, quia illud heic oblique habetur, videtur saltem ita legendum, αἱ μὲν γὰρ περὶ τὴν πόσιν [legerem etiam potius περὶ βρῶσιν, καὶ πόσιν, & non facio tamen, quod apud Laërtium in adhibitis ad textum exemplis, ὡς ποτῶν dumtaxat legatur] ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσιν: *Nam quæ spectant quidem, verbi gratiâ, ad potum, illæ cum eo, quod naturale est, etiam id, quod est necessarium habent*. Confirmatur vero, quoniam pro secundo membro illud sequitur, αἱ δὲ τῶν ἀφροδισίων, &c. φυσικαὶ μὲν οὖν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ ἐκλήθησαν. Et pro tertio illud, τὸ δὲ τῶν μήτε ἀναγκαίων, μήτε φυσικῶν γένος, &c.

Verum hæc ut mittam; quoniam memini
cap. 18. obiter Aristoteleæ cupiditatum divisionis, quam citatus Eustratius cum Epicurea comparat; ecce
cap. 6. illa sic instituitur libro Nicomachiorum tertio, & supponitur septimo, ut dicantur, cupiditatum αἱ μὲν κοιναὶ, αἱ δὲ ἴδιαι, καὶ ἐπίθετοι, *Aliæ quidem communes, aliæ vero propriæ, & appositititiæ*, sive adscititiæ. Ubi communes appellantur, quæ omnibus competunt, cujusmodi est universe cupiditas cibi, & potus; propriæ vero, quæ singulia, ut talis cibi, aut talis potus. Et cum priores sint naturales, inque ipsis solo excessu peccetur [quo nomine dicit appellari γαστριμάργους, *ventri insane indulgenteis*, taleisque esse λίαν ἀνδραποδώδεις, *ingenii admodum servili*, posteriores quadamtenus solum naturales sunt; ac ideo in ipsis non excessu solum naturales sunt; ac ideo in ipsis non excessu solum, sed qualitate etiam peccatur, cum ea nimium appetuntur, quæ odio potius digna sunt, qua ex parte dicuntur ἐπίθετοι, quasi non a natura nobis insitæ, sed a nobis ipsis præ intemperantia adscitæ, & super adjunctæ. Est vero & alia divisio, qua primo li-
cap. 11. bro Rhetoricorum, cupiditatum αἱ γὰρ ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου, *aliæ irrationales, aliæ cum ratione* dicuntur; ac priores eædem cum naturalibus fiunt [videlicet cibum, & potum sine discursu appetimus] posteriores eæ perhibentur, quibus persuasione præeunte, aliquid concupiscimus, ut dum videre, possidereve aliquid, de quo audimus loqui, avemus; eædemque adeo sunt cum ἐπιθέτοις, seu iis, quas neque naturaleis, neque necessarias *ex vana opinione progigni* A
Epicurus dicit. Nota vero has easdem esse, quæ cap. 6.
eandem ob causam dicuntur apud Plutarchum & ἐπείσακτοι, *super inductæ*, adventitiæve, & ἐπικεχυμέναι ὑπὸ δόξης κενῆς, *ob opinione vana superfusæ*. Prætereo vero, Aristotelem septimo Moralium utrasque partim laudabileis, partim vituperabileis facere. Quippe ut posteriores, alioquin habitæ honestæ, & laudabiles, qualis est honoris cupiditas, vituperantur tamen cum modum excedunt, qualis est eadem cupiditas, cum nimia evadens appellatur ambitio; ita priores aliquando laudatæ, qualis esse in liberos, parentesque affectus solet; tum cum excedunt, vituperantur; qualis idem fuit in Niobe affectus, quæ propter liberos ausa est se etiam Latonæ præferre; aut in Satyro, qui Patrem suum ita deperiit, φιλοπάτωρ exinde dictus, ut eo vitâ functo, se suspenderit, visusque adeo sit λίαν μωραίνειν, *valde desipere*, inquit ille. Prætereo
id, inquam, ut observem, Platonem videri divi- 9. de Rep.
sionem cupiditatum ἐκ ἀλόγου, καὶ μετὰ λόγου, *in irrationaleis, & cum ratione*, in genere naturalium quidem, sed non necessariarum tamen sic accipere, ut eas esse velit, quæ aut rationi pareant, aut irrationalem, ferinamque partem sequuntur; ac utrum-nam sint, coniiciendum ducat ex iis, quæ in somnis contingunt. Quoniam quatenus temperanter, ac intemperanter; leniter, aut ferociter vivitur, insomnia honesta, vel turpia; mitia, immaniave creantur, argumentque adeo, quid per vigiliam pronum sit agi, vel non agi.

Ceterum, cum Laërtius primum in exemplum cupiditatum naturalium, & necessariarum afferat cupiditatem *rei potulentæ, donec viget sitis*, & Plutarchus similiter, uti adnotatum mox est, ecce a Nemesio naturales, & necessariæ describuntur; ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς τροφαὶ, αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα; *quæ sunt ejuscemodi rerum, sine quibus vita transigi non potest, cujusmodi sunt cibi, qui indigentiam expleant, ac necessaria indumenta*. Ab Eustratio vero dicitur ἡ τῆς τροφῆς ἐπιθυμία, καὶ τῆς ἐσθῆτος ἀναγκαία, *cupiditas cibi, ac vestis necessaria*. Ubi rursus corrigendum, supplendumque est, καὶ φυσικὴ, *& naturalis*. Nam si dicas forte legendum esse ἀναγκαίας, ut, quemadmodum apud Nemesium, relatio fiat ad vocem ἐσθῆτος, tunc totum membrum deerit, quo cupiditas φυσικὴ, καὶ ἀναγκαία exprimatur. Deinde, cum Laërtius cupiditates naturaleis, & non necessarias eas esse declaret, *quæ nihil aliud, quam voluptatem variant, non vero absolute dolori detrahendo necessariæ sunt, ut quæ eduliorum sunt delicatiorum*; Plutarchus vero in exemplum illas afferat, quæ sunt venereorum, αἷς ἀρχὰς ἡ φύσις ἐνδίδωσιν, ἐπεὶ δέ τῳ καὶ μὴ χρώμενον ἔχειν ἱκανῶς ἀπαλλαγῆναι, *quibus, inquit, præbet natura principium, & a quibus tamen potest quis non incommode abstinere*; ecce imitantur ceteri Plutarchum, dum ab Eustratio quidem proponitur simpliciter in exemplum ἡ τῶν ἀφροδισίων, *cupiditas rerum venerearum* [utcumque Aristoteles, nonnisi præmissis cibi, & potus cupiditatibus, subiiciat illam, quæ εὐνῆς, *lecti* est, secundum Homerum, in eo, qui est νέος, καὶ ἀκμάζων, *adolescens, florensque ætate*] & a Nemesio cum di-

stinctione

stinctione cupiditates tales dicuntur, ὡς αἱ κατὰ φύσιν, καὶ κατὰ νόμον μίξεις, αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν, *cujusmodi sunt, qui secundum naturam, aut secundum leges sunt concubitus; nam illi quidem ad generis totius perpetuitatem faciunt; sed potest tamen sine iis, veluti in statu virginitatis, vivi*. Denique, cum apud Laërtium neque naturales, neque necessariæ dicantur, *quales coronarum, statuarumve erigendarum sunt*; & Plutarchus texat longam earum seriem, ut *quæ sunt cultus elegantis, pretiosarum vestium, auri, argenti, eboris, &c.* ecce ab Eustratio talis dicitur, qualis est, ἡ τῶν τοίων δὲ σιτίων, ἢ τοίας δὲ ἐσθῆτος, ἢ τοίων δὲ ἀφροδισίων, *cupiditas talium ciborum, talis indumenti, talium venereorum*. A Nemesio autem tales perhibentur: ὡς ἡ μέθη, καὶ ἡ λαγνεία, καὶ αἱ πλησμοναὶ χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται, οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι, *cujusmodi sunt temulentia, & salacitas, eæque expletiones, quæ necessitatem excedunt. Quippe neque ad propagationem nostri generis, neque ad vitam conferunt; quin immo inferant etiam noxam*.

Jam cum sint multa ut passim, sic suse plerumque hactenus deducta, quæ, quod ad rem spectat, hisce confirmandis possunt facere, nihil
Lib. 5. sane aliud addendum heic est, quam quod Cicero in Tusculanis, relata trimembri, quæ hoc loco fit, cupiditatum divisione, subdit. Docet nimirum ex Epicuro, cupiditates naturales, & *necessarias satiari posse pane nihilo*; ac subinde pergit: *secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec vero ad carendum. Tertias, quod essent plane inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiiciendas putavit*. Ac subiicit quidem Cicero præterea, disputari multa ab Epicureis, *de extenuatione voluptatum obscenarum*, additque *his similia ad victum transferri, extenuarique magnificentiam, & sumptus epularum, quod parvo cultu natura contenta sit, &c.*

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem evadunt hujuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura [qua parte nimirum naturales sunt] *sed præ ipsa, quæ in homine est opinionum inanitate, ultra modum diffunduntur*.

V. 40. Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν. Sententia hæc cum insequente attinet ad cupiditates; hæc quidem generis secundi; illa vero tam secundi, quam tertii. Utræque enim eo charactere a cupiditatibus generis primi discernuntur, quod cum istæ, nisi expleantur, dolorem creent, immo & noxam [in corpore videlicet]. illæ ex opposito non creent; adeo proinde, ut non ex quadam naturæ indigentia oriantur, sed ex inani opinione, qua iis frui rebus, quæ concupiscuntur, oportere præsumitur. Repono autem V. 43. διαχέονται ex MSS. pro διὰ χρείαν τινὰ, quod & ob has voces inanis fiat repetitio, & phrasis idoneo alioquin verbo destituatur; ut taceam, potuisse vocem indicari vel ex sequente sententia, in qua legimus ἐνδιάχυτον ὄρεξιν, itemque ex loco paullo ante citato, quo Plutarchus meminit cupiditatum ἐπικεχυμένων. Interpretor vero τὴν κενοδοξίαν, non *ambitionem*, aut *vanum gloriæ appetitum*; sed *opinionum inanitatem*, quatenus de ea, & generalius quidem, quam ut ad solam gloriam referenda sit, agitur. Quod speciatim porro adhibetur, τοῦ ἀνθρώπου, *hominis*; an-non huc videtur idem Plutarchus respexisse, cum tribuit animali bruto [illi nempe uni ex Ulyssis sociis a Circe in feras mutatis] tribuit, in Gryllo.
inquam, exprobrationem hujuscemet inanitatis; & factam quidem homini habitu sapientissimo [ut ideo possit tanto magis aliis fieri hominibus] cum sint tamen ipsæ, quas dicimus brutas animanteis, illius expertes? An-non proinde facere quoque Aristoteles citatus videtur, ut rationis nostræ suppudere nos debeat; cum cupiditates illæ, quæ sunt ἄλογοι, quasque bruta habent nobiscum communeis, naturales sint; ceteræ, quæ præter, vel contra naturam, ejusmodi sint, ut illis bruta careant, sint vero nobis propriæ, & μετὰ λόγου *cum ratione* quidem. Sed ne istis hæream, affero dumtaxat, quæ habet Lucretius, cum disserendo lib. 5. v. 1385.
de artibus, quas

—— paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.

Quippe ubi illa primum de primis interseruit v. 1389.
hominibus:

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora habebant;
Præsertim cum tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas.
Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant; agrestis enim tum musa vigebat.

Ac istud subjunxit: v. 1412.

Sic odium cœpit glandis: sic illa relicta
Strata cubilia sunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferina 'st.
Quam reor invidia tali tunc esse repertam, &c.

Tum prosequitur: v. 1422.

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas; at nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro, gemmisque insigniter apta,
Dum plebeja tamen sit, quæ defendere possit.

Concludit proinde:

Ergo hominum genus incassum, frustraque laborat
Semper, & in curis consumit inanibus ævum.
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, temereve diffluentem; *quando, vel difficile explebiles sunt, vel causæ etiam* alicujus *nocumenti* jure *reputantur*.

V. 46. Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν. Reponuntur heic jam intermissæ sententiæ. Hæc vero trium prima eam habet cum superiore connexionem, de qua mox dictum circa eam est; ac illam præterea, quod, cum in utraque agatur de cupiditatibus, quæ non expletæ licet, in molestiam tamen nullam desinant, hujusmodi cupiditates declarentur, in illa quidem ex vana opinione ortæ, quatenus in ipsis explendis vehemens

Digitized by Google

hemena studium impenditur; in ista vero non necessariæ, quatenus, & citra molestiam possunt negligi, & inexplebiles alioquin sunt, ac sæpe detrimentum creant. Lego vero, ἢ κ̀ βλάϐης, pro ἢ βλάϐης, phrasi, sensuque invitante, & quasi præeunte non modo citato paulo ante Nemesio, ἀλλὰ κ̀ προσϐλάπ]ουσι, sed ipso quoque Epicuro in iis, quæ Sapienti attribuit, ἢ μὴ κ̀ ἔϐλαψεν. Ne quidquam porro heic repetam ex iis, quæ partim circa illud, partim circa aliud affine de amore effatum recitata sunt, adnoto dumtaxar ob illud ἀνδιάχυτον ὄρεξιν, videri posse Lucretium hac de causa vasis Metaphorâ usum, cum observasse docet Epicurum, quod supra quoque retulimus,

Lib. 6. *Divitiis homines, & honore, & laude potenteis*
Affluere, atque bonâ natorum excellere famâ;
Nec minus esse domi quidquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis.

Subiicit vero:

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ collata foris, & commoda cumque venirent;
Partim, quod fluxum, pertusumque esse videbat
Ut nulla posset ratione explerier unquam,
Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcumque receperat intus.

Ubi illa divitiarum inexplebilitas declaratur potissimum fluxo illo, pertusoque vase, seu quasi Danaidum dolio, quod nulla ratione explerier possit. Cum sint autem in promptu innumera exempla, succurrit tamen præ aliis in mentem,
9. de benef. quod de Cn. Lentulo augure habet Seneca, a quo extitisse dicitur *divitiarum maximum exemplum*; cum & fuisse eum censu maximo a Sue-
in Tiber. tonio scribatur. Fuit illi nempe ex Seneca quater millies sestertium, hoc est, monetæ, quæ jam nobis in usu, trecenties septuagies bis centena librarum Turonicarum millia: *Hic ergo*, inquit Seneca, *cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps jam civitatis, & pecuniâ, & gratiâ, subinde Augusto solebat queri, dicens a studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relictâ eloquentiâ (at illi inter alia, hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberaverat)* Pergit autem; *Non patitur aviditas quemquam esse gratum; nunquam enim improbæ spei quod datur satis est. Eo majora cupimus, quo majora venerunt; multoque concitatior est avaritia in magnarum opum congestu collocata. Ut flammæ infinita acrior est vis, quæ ex majore incendio emicuit*. Verum ad Lucretium ut redeam, is declarare pergit quid remedij ad hoc Epicurus contulerit:

Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris;
Exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
Quid foret; atque viam monstravit tramite parvo,
Qua possemus ad id recto contendere cursu,
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim, &c.

Quod obiter porro commemini vasis, doliive Danaidum, quicum vulgo solet inexplebilis divitiarum cupiditas comparari; taceri non debet, docere Lucretium eo significari vivendi desiderium, quod inexplebile quoque sit:

lib. 3. v. 1017 *Deinde animi ingratum naturam pascere semper,*
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt, fetusque ferunt, variasque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus unquam:
Hoc, ut opinor, id est, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Habet vero, & paulo post, quod supra de eodem recitavimus:

Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur v. 1096.
Cetera; post aliud cum contigit, illud avemus;
Et sitis æqua tenet vitai semper hianteis.

Omnium rerum, quas ad beate vivendum sapientia comparaverit, nihil est amicitiæ possessione majus, nihil uberius, nihil jucundius.

V. 52. Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται. Sententiæ hujus interpretatio Ciceronis ipsius est, apud quem Torquatus dicere Epicurum ait: *Omnium rerum, quas ad beate vivendum sapientia* 1. de fin.
comparaverit, nihil esse majus amicitiâ, nihil uberius, nihil jucundius. Ubi vides τὸ μέγιστον amplificatione quadam exprimi; quod autem nos pro *amicitia*, *amicitiæ possessionem* reddimus, ideo facimus, ut magis ad verbum declaretur, quæ dicitur τῆς φιλίας κτῆσις. Videtur ipse Cicero sententiam alias miratus, cum, *Est autem*, inquit, *amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum, humanarumque rerum, cum benevolentia, &* lib. de amicit.
caritate summa consensio; qua quidem haud scio, an, exceptâ sapientiâ, quidquam melius homini sit a Diis immortalibus datum. Videtur & Manilius,

Idcirco nihil ex semet natura creavit lib. 2.
Pectore amicitiæ majus, nec rarius unquam.

Ubi tametsi naturam dicat, cum Epicurus sapientiam, notum tamen est illud Juvenalis, Sat.

Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicet.

Quin etiam Aristoteles id videtur supponere, cum de beato loquens, quem nisi natura, sa- 9. Ethic. c. 9.
pientiaque non finxerit, quærit, *An beatus amicis indigeat*; & ea dubitandi ratione allata, quod, cum beatus affluat bonis omnibus, ac bonis suis contentus sit, nihilque sit, quod desideret; nulla re proinde indigeat; ac ideo, ne amico quidem, qui alter idem cum sit, id amico suppeditet, quod ille per se consequi non possit; unde, & citatur senarius:

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Quid, quando Dæmon favet, amicis est opus?

Excipit, hoc esse absurdum, bona beato omnia tribuere; amicos non tribuere, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι, *quod externorum quidem esse videtur optimum*. Interim porro ipsa hæc quæstio ab Aristotele disputata est, ad quam Epicurus propter illa verba, *Ad beate vivendum*, respexit. Neque enim alioquin fuit cavillaturus, ut Stoici, quos inter Chrysippus Epist. 9
apud Senecam ait: *Sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse*. Nam illi quidem, *& manibus, & oculis, & multis ad quotidianum usum necessariis opus esse; sed egere eum nulla re; egere enim, necessitatis esse; nihil autem esse necesse sapienti*. Unde & concludit: *Sapienti, quamvis seipso contentus sit, amicis tamen opus esse*. Clarius utcumque Seneca ipse, dum circa Effatum, *Se contentus est sapiens*; *Hoc, mi Lucili*, inquit, *perperam plerique interpretantur. Sapientem undique submovent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem quid, & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beate vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud tantum animo sano,*

& ere-

& erecta, & despiciente fortunam. Unde & statim, postquam quæsivit, *qualis vita sit sapienti futura, si sine amicis relinquatur, in custodiam conjectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in alienum littus ejectus?* respondet, *qualis est Jovis, cum resoluto mundo, & Diis in unum confusis paulisper cessante natura, acquiescit sibi cogitationibus suis traditus.* Verumtamen certum est quidem, sic affectum esse debere sapientem, ut seu ipse amicis, seu ipsi amici fortunæ injuriâ subducantur, id æquo ferat animo, neque ægritudine se conficiat, sed, quantum quidem licitum erit, beate secum habitet: At cum mortalium beatitudo intensionem, ac remissionem, seu magis, minusque, ut superius est, juxta Epicurum, ostensum, suscipiat; fiet, recurretque de nomine quæstio, etiam nisi admittatur, sapientem, quem & beatum volunt, beatius saltem cum amicis, quam sine amicis degere; ac illum idcirco amicis, nisi ad vivendum beate, saltem ad vivendum beatius, egere. Ecquid certe sibi vult illud, quod alias idem Seneca, (de tranq. cap. 7.) dum, *Nihil æque*, inquit, *oblectaverit animum, quam amicitia fidelis, & dulcis? Quantum bonum est, ubi sunt præparata pectora, in qua tuto secretum omne descendat; quorum conscientiam minus, quam tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* Eadem pene habet Aristoteles (loc. cit.); sed præclarissime omnium Cicero (lib. de amic.), nam, *cui potest*, inquit, *esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescit? Quid dulcius, quam habere amicum, quicum omnia audeas sic loqui, ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque, ac tu ipse, gauderet? Adversas vero ferre difficile esset sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis; divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis; amicitia res plurimas continet; quoquo te verteris, præsto est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Itaque non aquâ, non igni, non aëre, ut ajunt, pluribus locis utimur, quam amicitiâ.* Unde & illud Adagium Erasmi: *Amicus magis necessarius, quam ignis, & aqua.* Quæ sane, cum ita se habeant, est, cur non ipsi Senecæ modo, sed ceteris etiam Stoicissimis Stoicis habeatur amicitia bonum plusquam indifferens, ac ejusmodi, sine quo, non modo quisquam beatior, sed beatus quoque censeri vix possit.

Hinc non videtur esse hoc loco id prætermittendum, quod Epicurus apud Senecam habet, dum præmissâ illâ egregiâ sententiâ, *ANTE circumspiciendum est, cum quibus edas, & bibas, quam quid edas, & bibas*, subiicit: *Nam sine amico, visceratio* (hoc est cum carne epulum, sive generalius, cibatio, ac pastus) *leonis, ac lupi vita est.* Scilicet exinde arguitur quam jucundus sit, qui est cum sinceris amicis convictus, præ illa solitudine, qua quis amicis destitutus, ferarum instar vescitur. Sanè & cum sit homo suapte natura animal societatis amans, si ægre adeo carere communi hominum societate potest, qui possit non ægre carere illorum speciatim consuetudine, quorum quivis sit ἕτερος αὐτὸς; *alter idem?* Poterat vero ipse præ aliis Epicurus id dicere, quem ut alias retulimus, admiratur Cicero (de fin.) *una in domo, & ea quidem angusta, tam magnos, tantaque amoris conspiratione consentienteis tenuisse amicorum greges*; cum & Laërtii verba sint: *Amicos ad illum undequaque convenisse, cumque eo in horto vixisse.* Apposite autem illeic Cicero (neque enim hoc quoque repetere pigeat) *Quod quam magnum sit*, (lib. de amic.) inquit, *ficta veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, tamque variis ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Orestem pervenias, profectus a Theseo.* Ecce vero, ut alibi; *Quanta vis*, inquit, *amicitiæ sit, ex hoc intelligi maxime potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis caritas, aut inter duos, aut inter paucos jungeretur.* Prætereo porro, ut Cicero videatur his locis eodem collineare, quo & Aristoteles, qui circa quæstionem, *An plures amici adsciscendi sint?* tum esse difficile docet, multos habere taleis amicos, qui communi vitæ consuetudine conjungantur; tum videri dicit commodius, non quamplurimos quærere, sed quot dumtaxat esse videatur ad vitæ societatem satis; tum fieri ait, non posse videri, ut quis sit multis valde amicus, multosque adeo valde amet [esse enim quemdam excessum amicitiæ, qui nisi unius respecto esse nequeat, sicque amor valde intensus, nisi erga paucos esse non possit] tum declarat hoc ipsum esse, quod re, factoque comprobetur; nam, & ὑμνημένας, inquit, φιλίας ἐν δύσι λέγονται, *Illæ, quæ sermone omnium celebrantur, fuisse inter duos amicitiæ dicuntur.* Et vide ut pergat; *Quos amicorum multitudo delectat, quique familiariter, comiterve versantur cum omnibus, ii nemini esse amici, nisi civili more, videntur quos, & blandos appellitant. Quare & fieri quidem potest, ut civili more quispiam multis amicus sit, ac, nisi blandus, saltem vir bonus, modestusque esse censeatur; at ut quis multos propter virtutem, propterque ipsosmet adamet, non potest; præclareque agatur, si vel paucos taleis reperire liceat.* Ex quibus intelligitur, felicitatis miræ fuisse, tot posse in Epicuri domo, scholaque homines reperiri, qui ut in eamdem plane sententiam, sic in amorem illum mutuum, quem in Apologia vitæ Epicuri descriptum habes, conspirarint. Certe ipse quoque Epicurus quam difficile id occurrat in societate vitæ communi, ac citra speciale institutum, in quod consentiatur, perspexit, cum epistolam ad Menœceum concludens, non multos, sed unum amicum deligendum suasit, quicum, ut sui simillimo, habeat omneis meditationes, cogitationesque communeis. Verumtamen de amicitia aliquot jam locis plura diximus.

Eadem scientia confirmavit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

℣. 56. Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν. Est etiam hujusce sententiæ interpretatio ex Cicerone tota. Lego autem ℣. 59. κατανοῆσαι, pro κατεῖναι, cum Stephano, ob adhibitum a Cicerone verbum *perspexit*. Facit vero hæc eadem vox, ut quam γνώμην Cicero est interpretatus *scientiam*, videatur debere accipi pro mente, animove sciente, seu instructo scientia naturalium,

lium, humanarumque rerum. Nempe interdum quoque vox γνώμη, pro mente, *animove* usurpatur; ac est aliunde propriom mentis, sive animi καταvοῆσαι, *perspicere*. Utcumque sit, sensus videtur, ex eadem esse scientia, tum quod certum est, nullum esse nobis perpetiendum dolorem sive in hac vita diuturnum, sive post mortem sempiternum; tum quod securi reddimur adversus hujus vitæ casus, seu calamitates, atque infortunia ex amicitiæ præsidio, quo esse majus nullum possit. Et de dolore quidum, seu malo non diuturno, nec sempitorno ea supponere Epicurus putest, quæ expressit in aliquot ex superioribus sententiis. Quod ad casus autem, sive infortunia per vitæ seriem occurrentia spectat, supponere licet ea, quæ dicentur circa sententiam ultimam, ac adnotare heic interim, quod Cicero istam veluti amplificans habet, dum in Lælio ita effatur: *Cum plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat omnibus, quod bonum spem prælucet in posterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur; verumetiam amicum, qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt; & egentes abundant: & imbecilli valent; & quod difficilius dictu est, mortui vivunt; tantas eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur; horum vita laudabilis.*

Jus, sive *justum naturale est tessera utilitatis*, seu ea, conspirantibus votis, proposita utilitas, *ut* homines *ad invicem neque lædant, neque lædantur*, atque adeo secure degant: quod naturâ duce quisque expetit.

ψ. 36. Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. Multa sunt profecto, quæ edisserenda in hanc sententiam videntur; sed illa jam fuse antevertimus, cum de justitia disputaremus. Quocirca observo heic solum, non fuisse me nude interpretatum τὸ δίκαιον, *jus*, sed addidisse, *sive justum*; quoniam cum vox juris, cetera inter, usurpari plerumque soleat pro dominio, & facultate in aliquid; ac proinde jus naturale intelligi possit generale illud, quod, primævo statu naturæ spectato, homines omnes æqua habent ad omnia [quippe, cum ea omneis pareia fecerit, neque meum, ne tuum definierit] de jure eo sensu accepto heic non agitur, ac potissimum, quia illo quis usus, non continuo dicitur justus, quin etiam plerumque, si, ut res sunt, illo utatur, injustus habeatur, & sit; sed agitur solum de jure, quatenus est idem, quod justum, seu mavia sancitum, & præscriptum quid, quod tueri sit æquum; quodque adeo tuens, ut justus, sic juris, & æqui servans appelletur; non tuens vero, sed violans, injustus, injurius, iniquus. Subinde autem, si phrasis tulisset, interpretatus fuissem σύμβολον τοῦ συμφέροντος, *pactum conventum de utilitate*, quod ob non dissimilem sensum Harpocration doceat ex Demosthene, &
in Lex. Isæo, σύμβολα esse τὰς συνθήκας, ἃς ἂν ἀλλήλαις αἱ πόλεις θέμεναι τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι, καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια, *Pacta conventa, quæ civitates adinvicem sancientes, civibus præscribunt, ut dent, accipiantque ea, quæ justa sunt*: verum interpretari licuit *utilitatis tesseram*; cum hac voce intelligi possit *hominum vota conferentium in communem utilitatem conspiratio*; atque id quidem eo pæne sensu, quo Aristoteles esse refert genteis, apud quas sint *pacta de rebus importandis, tabulæ de bello societatem ineundo*, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, *& tesseræ de injuria non inferenda*. Tandem, cum constet verba illa, ὡς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, *ut ad invicem neque lædant, neque lædantur*, æquiparari illis ex Platone relatis, cum docet, *tum cœpisse leges, cum visum est utile* ξυνθέσθαι ἀλλήλοις, μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, *pacisci mutuo, ne facerent, paterenturve injuriam*; addo ad interpretationem, *atque adeo secure degunt; quod natura duce quisque expetit*; ut intelligatur quorsum tale jus, justumve naturale dicatur. Cum res sit porro, ut admonuimus, copiose superius deducta, idcirco sufficiet consectaria quædam ex eo loco deducere, ex quibus Epicuri mens, quantum spectat quidem ad hanc, & insequenteis sententias, pateat.

Itaque, juxta ante dicta, dicturus est Epicurus *Primum*, legem proprie esse, quæ vocetur jus. Nam habere quidem a natura hominem facultatem quidpiam agendi, utendive re aliquâ, sed hanc nihilominus facultatem, donec vaga est, & incerta, non debere appellari jus; debere vero solummodo, cum lege definita est, seu ad quidpiam certum, determinatumque relata. Videlicet, qui ante legem, secundum facultatem agat, dici quidem posse naturaliter agere, at non tamen agere jure; quia tunc solum possit dici jure agere, cum tueri se jure, hoc est lege, quæ jus est, potest; veluti etiam, qui ante legem, talem facultatem impedit, aut violat, dici quidem potest damnosus, aut nocens; at non tamen injurius, quoniam contra jus, seu legem non facit. *Secundò*, ut a jure pro lege sumpto, ipsa naturalis facultas appellatur jus; ita ipsam legem, a facultate naturali certa, firmaque per eam redditâ, appellari jus naturale. Et quia justitia virtus est, qua unusquisque velle debet servari cuique suum jus, ideo dici posse justum naturale id, quod secundum legem, sive jure fit; injustum, quod contra, seu quod fit injuriâ. *Tertiò*, quia lex, ut sit vere lex, sive jus, tendere debet ad eundem-met cum ipsa facultate scopum; hoc est, ad eorum utilitatem, qui observant legem; adeo ut, si ex lege agant, ut juste, sic utiliter agant; idcirco justam dici eam legem, quæ utilis est, seu quæ ut justitiam, ita utilitatem parit; eam vero injustam, quæ non utilis, hoc est, noxia est, seu quæ ut injustitiam, jurisve detrimentum; ita nocumentum, sive damnum creat. *Quartò* proinde bene repeti naturale jus ex pactionibus, ob utilitatem communem inter homines initis; nempe, cum pactiones sint ipsæmet leges, seu jura, quibus naturæ scopus, seu bonum, utilitasve attingitur. *Quintò*, si quis quærat jus gentium, seu quod ad omneis homines universe attineat; illud non esse aliud, quam ipsum universe factum de utilitate rationis dictamen; quippe hanc esse solam legem, secundom quam omnes universe agant; ac ideo nullum aliud posse assignari jus gentium, quod non modo homines omnes non expresse inierint pacta inter se, sed ne tacite quidem id egerint; cum ne ullo quidem tacito consensu ad comprobandum ullos mores, quibus inter se omnes utantur, conspiraverint. *Sextò*, si quis quærat naturale jus, sive quo utuntur omnia animalia; illud non esse quoque aliud, quam ipsum natu-

rae

Digitized by Google

ræ de utilitate, seu de commodo, bonoque dictamen. Nempe istam quoque esse solam legem, qua ad quidlibet agendum regantur; ac nullum posse aliud naturale jus assignari; quod animalia omnia, neque tacite, neque expresse inter sese, aut pepigerint, aut ad eusdem mores approbandos consenserint. *Septimò*, solum jus sociale, seu a civibus vocatum civile, esse proprie jus; quatenus id solum continetur pactis, sive legibus proprie dictis, quibus, qui ejusdem societatis sunt, ob commune bonum, communemve omnium sociorum utilitatem præscriptis utuntur. *Octavò*, isto etiam jure contineri pacta, quæ cum finitimis ineuntur; quatenus ex pluribus societatibus [seu mavis Civitatibus, Provinciis, Nationibus, Rebuspublicis] una quædam, quasi generalis constituitur, dum ob utilitatem mutuam pacta invicem ineunt de non impetendo, lædendove sa invicem; de ferendis ad oppugnandum, propugnandumque suppetiis; de eundo, redeundo, commercium profisendo, & quæ sunt alia hujusmodi; idque unaquaque speciali societate suis interim legibus, moribusque seorsim utente. *Denique*, hoc sociale, seu civile jus censeri posse nihil aliud esse, quam ipsummet vulgo admissum jus naturale, & gentium; verum specialius, definitius, distinctius, exploratius, tutius; hocque sensu accipi posse,
l. 6. ff. de just. & jur. quod vulgo admittunt, *Jus civile, neque in totum a naturali, aut gentium jure recedere, neque per omnia ei servire; adeo ut, cum juri communi aliquid additur, vel detrahitur, jus proprium, id est, civile efficiatur.*

Inter quæcumque animalia convenire non potuit, ut nec læderent, nec læderentur adinvicem; nulla est justi, aut injusti, seu juris, injuriæve ***ratio. Pari autem modo nulla*** esse censenda ***est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, ut adinvicem neque læderent, neque læderentur, pacisci.***

PAG. 39. ✠. 1. Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι. Cohæret sententia hæc cum superiore. Lego autem ✠. 2. ἄλληλα, pro ἄλλα, tum ex ipso sensu, tum ex phrasi antecedente. Porro, cum sint hujus sententiæ duæ partes, videtur pars prior, seu quæ attinet ad animalia, posse admitti non tam sane quatenus est comparationis propositio, quam prout aliunde est ipsi naturæ instituto conformis. Etenim naturâ comparatum est, ut sint accipitres, leones, lupi, ceteraque id genus animalia carnivora, quæ si injuste agerent, dum columbas, cervos, oveis, aliaque captant, occidunt, vorant, censendum foret, quod nefas est, naturam, ejusve auctorem optimum, sapientissimumque instituisse quidpiam injustum. Ex quo fit, ut possit quidem dici lupus, v. c. inferre damnum, aut noxam ovi, esseve illi noxius; at non tamen proprie inferre injuriam, esseve injurius, quod nullum intercedat jus, nullave justitia, quam violare
lib. de solert. anim. censeatur. Id certe, vel ab ipso Hesiodo observatum adnotat Plutarchus, locum referens, quo dicitur *Jupiter*, ὁ Ζεὺς (supplenda scilicet vox
1. de abstin. lib. 1. ope. & di. est, vel ex Porphyrio, qui hunc locum, & plura ex Plutarcho desumpsit) *cum naturas rerum distribueret, constitueretque, permisisse,*

Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς,
Piscibus, atque feris, avibusque, ut mutua sese
Exederent; quoniam jus non intervenit ipsis.

At quare dixit Epicurus ὅσα τῶν ζώων, quasi aliqua essent animalium genera pactionis ineundæ capacia? Forte, quia supposuit comparari posse animalia cetera cum hominibus; sicque saltem ob facultatem paciscendi, quæ in homine est, dubitari posse jus ne aliquod ipsi interveniat cum brutis. Dubitatio certe excitari potuit non modo ob Homerum, cujus illud est,

Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι, καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστὰ, Iliad. *x*.
Ut non sunt homini, atque leoni fœdera tuta.

Verum maxime ob Pythagoreos, qui & communionem posuerunt inter bruta, & hominem propter communem animam, ex qua docuerunt

—— homines, armenta, viros, genus omne ferarum, Virgil. 4. Georg.
Quemque sibi tenueis nascentem arcessere vitas;

& celebrem illam invexere μετεμψύχωσιν, cujus causâ est illa apud Empiricum declamatio Empedoclis:

Οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος —— 9. adv. Phys.
Non desistetis crudeli a cæde, &c.

(quod sic nimirum parentes filios, & filii parentes perimant, ac vorent) itemque illa Pythagoræ ipsiusmet apud Ovidium:

Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris, 15. Metamorph.
Parcite, vaticinor, cognatas cæde nefanda
Exturbare animas; ne sanguine sanguis alatur.

Et,

Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Enimvero hæc μετεμψύχωσις fabula merito habetur, & adversus illud ex anima Mundi sumptum argumentum sufficere potest, quod habet Empiricus, obiiciens: *Non, si spiritus bruta simul, ac nos pervadit, intervenire continuo ipsis, nobisque aliquam justitiam. Nam ecce consimiliter lapides, plantasque pervadit; & nihil tamen inter plantas, lapidesque, & nos intervenit juris.* Ex quo efficitur, ut [quod mox dicebam de animalibus] ipse quoque homo dici quidem possit respectu aliorum animalium noxius, damnosus, perniciosus, ferus, sævus, immitis, crudelis; & interdum quoque ingratus, ac intemperanter, maligneque abutens ea facultate, qua ipsis præpollet; at non possit tamen proprie loquendo dici injurius, seu injuste agens, defectu juris intercedentis, uti neque ex eodem defectu videtur posse dici leo injurius, aut injuste agens erga hominem, cum eum vice versâ dilaniat, ac vorat. Notandum vero obiter, non videri Pythagoram vetare voluisse omnium penitus animalium cædem; excepisse enim videtur ea, quæ hominibus perniciosa sunt, referente Laërtio placuisse illi, *plantæ mansuetæ non nocendum, veluti neque animali, quod non noceat hominibus.* Addi heic posset ad ostendendum, non intervenire justitiam bruta inter, & homines, quod Peripatetici, Stoicique apud jam citatos Plutarchum, Porphyriumque edisserunt; verum id sufficere potest, quod idem Porphyrius refert, subiicitque ex Epicureis, rationem juxta Epicurum ex eo repetentibus, quod fieri non possit, ut aliqua pacta inter homines, brutaque ineantur. Id porro habetur ad ejus loci calcem, quem de justitia cum ageremus, transcripsimus integrum, quemque repetere nihil est necesse.

At vero pars sententiæ posterior videtur non legitime inferri; non quatenus sane sunt aliquæ

leges, quibus ii dumtaxat tenentur, qui in illas consenserint, ut sunt pleræque gentium, sive civitatum specialium, quibus competit illa Demosthenis, etiam apud Jurisconsultos commendata, & superius quoque relata descriptio, qua lex dicitur *πόλεως συνθήκη κοινή*, *communis civitatis pactum*; sed quatenus ea in parte spectantur homines inter se collati, qui unius sunt omnes generis; cum in priore spectentur animalia, quæ generum sunt diversorum, ut lupi, & oves; columbæ, & accipitres; atque idcirco, licet nulla inter illa justitia sit, eo quod pacisci inter se nequeant, non sequitur tamen, nullam esse inter homines, qui mutuo pacisci non possunt, aut nolunt. Videlicet præter pactionem superest generis cognatio, ob quam sint mutuo sociabiles, ac ideo ad mutua officia, sine quibus societas constare non possit, teneantur. Quod si opponas, fore ergo aliquam justitiam inter ea bruta, quæ & ejusdem sunt generis, & gregaria, seu sociabilia adinvicem sunt; nam ex Proverbio veteri,
1. Rhet. 11. 8. Eth. 12. Idyll. 9. etiam Aristoteli non semel usurpato, *κολοιὸς πρὸς κολοιόν*, *graculus cum graculo*; & ut est apud Theocritum:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ
Ἴρηκες δ' ἴρηξιν.
Formica formicæ, placetque cicada cicadæ,
Accipitri accipiter.

Excipio posse quoque in illis admitti quandam speciem naturalis justitiæ, cujus exempla apud Plutarchum, aliosque obvia congerere, foret in communem excurrere locum. Tametsi ea longe illustrior, agnitiorque sit in hominibus, qui, ut intelligentiâ, atque ratione præditi ipsam diserte cognoscere, & ex ea agere explicite possunt; ita magis proprie tueri, violareque justitiam, æquitatemve naturalem dicantur. Quo nomine etiam adnotatum superius est homines esse, penes quos attenditur proprie naturale jus, seu quæ lex dicitur naturæ. Sed res dicenda uberius est circa sententias insequenteis.

Justitia per se (& quatenus quidem id, quod heic est justum, illic est injustum) *nihil est*; ac in homine solitarie spectato reperitur nulla, *sed* dumtaxat *in mutuis hominum societatibus, pro ea cujusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendove nocumento iniri.*

v. 7 Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη. Lego ἦν, pro ἐστι, nam alioquin & verbum deest ad phrasin necessarium; & adverbium superstuit, ac sensum perturbat. Quod interpretando porro interiicio, eo tendit, ut intelligatur, quo sensu, aut quo argumento permoveri Epicurus potuerit, ut existimaret, justitiam per se nihil esse. Nam primum quidem illud: *Quod justum habetur in in una regione, haberi injustum in alia*, idipsum videtur, quod locus ex Porphyrio memoratus insinuat. Siquidem tametsi initio legatur: *Esse forte quandam inter homines naturalem conciliationem, quæ, ne fiant proclives ad cædem, impediat*; ac sequi exinde videatur, abstinentiam a tali cæde rem esse per se, seu suapte naturâ justam, & legem, quæ eam prohibet, constituere id, quod, ipsâ etiam lege seclusa, sit justum. Legitur tamen postea, *ea, quæ legibus constituta sunt, non esse juxta propriam naturam, sive per se justa; quod aliquibus indifferentia sint, aliquibus etiam injusta habeantur; eo modo, quo Pharmacum, quod istis prodest, illis nocet, non potest dici ex sua natura salubre potius, quam insalubre; cum si esset quidem salubre per se, omnibus prodesset; si per se insalubre, omnibus noceret.* Constat vero idem esse argumentum, quo sunt non modo Sceptici usi, sed aliqui etiam ex Dogmaticis, ut Aristippus, qui apud Laërtium cen- lib. 2.
suit nihil esse justum naturâ, sed *νόμῳ, καὶ ἔθει*, 5. Ethic.
lege, & consuetudine; & quos Aristoteles in Ethicis notat, cum diviso jure civili [ut superius retulimus] *in naturale, & legitimum*, *φυσικὸν, καὶ νομικόν*, propositisque aliquot hujus posterioris exemplis: *Existimant*, inquit, *nonnulli esse omnia jura ejuscemodi; quoniam id, quod naturâ constat, immutabile est, ac ubivis gentium eandem habet vim, ut ignis, qui heic, & apud Persas urit; ipsa autem jura esse mutationi obnoxia deprehendunt.* Quod Aristoteles quidem reprehendit; sed ita tamen, ut jus quoque naturale mutabile faciat, quod prius tamen eandem vim ubique habere definierat, exemplo licet nullo allato; ut minus sit mirum, si loco ex Rhetoricis recitato, non demonstrare, sed divinare dicat aliquos, *esse quidpiam justum, injustumque naturâ,* lib. 1. c. 13.
tametsi nulla societas, nullaque pactio invicem sit; ac non afferat aliud in exemplum, quam quod Sophocles ait: *Sepelire mortuos*; & Empedocles: *Non occidere, quod animatum est*. Prætereo autem Empedoclem justa, & injusta *νόμῳ*, *lege*, definientem; itemque Carneadem, *cujus*, inquit La- in Epit.
ctantius, *hæc fuit disputatio: Nullum esse jus naturale*; ceterosque hujusmodi. Illud deinde: *In homine solitarie spectato justitiam reperiri nullam*, congruens est cum eo, quod Epicurus nullam agnoscit justitiam, nisi *ἐν ταῖς συστροφαῖς*, *in congressibus*, cœtibusve; quasi homo per se, privatimque spectatus nullam neque justitiam, neque injustitiam exerceat. Quod idem docent vulgo omnes, *justitiam* nimirum *esse ad alterum*, ac ideo censeri, dicique *ἀλλότριον ἀγαθόν*, *alienum bonum*, ut notat Aristoteles, qui etiam addit: 5. Ethic. 10.
Ejusdem in seipsum, aut in ea, quæ possidet, ut servus, filiosque non emancipatos, quatenus ipsius veluti pars sunt nullam simpliciter injustitiam esse.

Enimvero, quod heic inculcatur, nullam esse justitiam, nisi inter eos homines, qui in eadem, finitimisve habitantes regionibus, pacta inire de non inferendo, accipiendoque damno possunt; succinente etiam Lucretio, de primis illis tem- lib. 5. v. 1017
poribus.

Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se, nec lædere, nec violare;

hoc sane, quatenus excludit naturalem justitiam, quasi ipsa quoque citra pactionem nulla sit, ac idcirco sit res mere factitia, & ab hominum arbitrio dependens; id profecto jam est minus ferendum. Nam verum est quidem, barbaras esse genteis, & detectas potissimum nuperis hisce temporibus, quæ in peregrinas, ac finitimas, quibuscum pacti nihil sit, non secus ac feræ immanes desæviant, vix quoque esse ullas exultas, quæ non perstrepant intestinis discordiis, rixis, litibus, insidiis, furtis, rapinis, cædibus, &c. ac non se cum finitimis invicem divexent, conficiantque bellis; & nihil requirentes, dolus-ne, an virtus, strageis excitent, carnificinamque exercentes crudelissimam, nihil minus, quam quod dicuntur, hoc est, homines, humanive sint; sed immites potius, efferatæque potius belluæ, ut proinde merito jure abierit in proverbium,
homi-

Digitized by Google

hominem esse homini lupum; neque abs re queratur Lucretius, non tantam fuisse initio perniciem
Ibid. v. 987. a feris, quam nunc sit ab hominibus:

Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus haustus;
v. 997. *At non multa virûm sub signis millia ducta*
Una dies dabat exitio.

Id, inquam, verum; sed non videtur ex depravatione, quæ naturæ contingit, de ipsa
5. Ethic 10. natura ferendum judicium. Sic arguit Aristoteles, non ex eo, quod aliqui ambidextri nascantur, esse minus dexteram manum sinistrâ valentiorem naturâ; ac ejus Interpres, non ex eo, quod monstra nascantur aliqua, esse minus hominem naturâ constantem binis pedibus, binis oculis, digitis quinis, &c. Addi potest; cum homo sit duplicem sortitus naturam, animalem puta, atque rationalem; & quatenus quidem est homo, seu quatenus differt ab animalibus ceteris, natura ipsius rationalis sit; ideo explorando quid illi conveniat, aut non conveniat, prout homo est; attendendum id potius esse secundum rationalem naturam, seu mavis secundum sinceram, intaminatamque; quam secundum animalem, seu mavis passionem bruti appetitus, quæ ipsum rationis splendorem obfuscat. Ex hoc enim fit, ut dum quæritur, sit-ne quæpiam in homine naturalis justitia, an-non, spectandum non sit, quid illi conveniat, dum passione abripitur; sed quid, dum rationem consulit, auditque. Siquidem quemadmodum lux inesse Soli non desinit, utcumque suborti ex terra vapores ipsius radios intercipiant; ita neque justitia desinet inesse naturæ, seu meliori illi parti hominis; utcumque subortæ ex appetitu passiones il-
Arist. 5. Ethic. 10. lius jubar, quod *Hespero*, *Luciferoque*, ut ille ait, *est admirabilius*, præripiant. Ecquis certe est hominum, qui in se descendens, ac rationis lumine utens, non agnoscat, exempli gratiâ, lædendum esse neminem, aut non eum saltem, a quo lacessitus non fueris, & a quo mali nihil metuas? Opem præstandam indigenti, seu sublevandum miserum; saltem, cum citra incommodum, aut exiguum, aut nullum, licet; veluti lapsum erigendo, erranti viam demonstrando, aliaque id genus similia, quæ & superius attigimus? Dicet forte quis, pertinere ista ad bonitatem, lenitatem, benignitatem, comitatem, aliamve similem virtutem, quam pernegaturus Epicurus non sit, ipse præsertim non modo bonus, verum etiam optimus vir [ut jam aliquoties ex Cicerone notatum est] non vero ad justitiam, quæ esse debeat lege, pactove præscripta, & adjunctam habere pœnam, qua in transgressorem animadvertatur. Veruntamen, cum talis virtus dici ἐπιείκεια, seu tam *æquitas*, quam *lenitas* valeat; non est, cur non etiam dicatur δικαιοσύνη, *justitia*, cum non modo virtus sit ad alterum, seu bonum alienum respiciat, sed etiam in jure, seu æquo versetur; quando tametsi non sit vis cogens, non est minus tamen secundum naturam obligatio, qua tenetur is, qui beneficium accepit, aut injuriæ nihil patitur, ad agnoscendum benefactorem, & ad abstinendum ab inferenda injuria; ex quo rursus natum est illud, de quo superius quoque est dictum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Profecto enim ipsa exhibitio gratitudinis, venerationis, observantiæ, obsequii, qua prosequi natura jubet rerum Auctorem, Parentes, Principes, bene de nobis meritos, ac eminenteis virtute viros, aliud nihil est, quam præstatio debiti, & quasi compensatio quædam, qua par pari reddere, sicque suum illi, ad quem spectat, tribuere, quantum in nobis est, conamur. Quod vero præterea lex quædam, qua præscribatur, exigitur, ecce præstantior alia non est, quam ipsum rationis dictamen, quod familiare, receptumque est, ut etiam jam ante observavimus, vocari legem naturalem; uti neque aliud est præstantius pactum, quam tacitus ille consensus omnium hominum rationem audientium; nam *quid interest*, inquit Jurisconsultus, *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, &* l. 32. ff. de leg.
factis? Ad pœnam quod spectat, licet non sit Princeps, populusve eam exigens, exigit tamen ipsa conscientia, quæ ut delectat ob benefacta, sic ob malefacta excruciat; ac jure ideo Chilon: *Damnum*, inquit apud Laërtium, *turpi quæstui anteponendum; nam illud quidem, damnum semel [hoc est, præsentem solummodo] his vero perpetuum dolorem inducit*. Graphice autem satyricus versibus illis, quorum extremi recitati jam ante sunt:

——— *Cur tamen hos tu* Juven. sat. 13.
Evasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multo sævior, &c.

Injustitia (quatenus rursus quod heic est injustum, illic justum est) *non est aliquid secundum se malum; est autem malum in eo metu, quo* exstimulante conscientiâ *suspicatur quis*, vereturque, *ne quæ injuste patrata sunt, animadversores scelerum non lateant*.

℣. 13. Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν. Isthæc jam sententia ejusmodi est, ut universe intellecta ferri nulla ratione valeat. Nam, quod interpretando quidem interiicio, eo solum tendit, ut innuam, injustitiam patratam transgrediendo leges, quæ heic injustæ, illeic justæ habentur, naturalesque minime sunt, versari posse in actione, quæ mala per se, seu ex sua natura non sit, sed indifferens; ut prout vel jussa, vel prohibita fuerit, vel bona evadat, vel mala. Quod Aristoteles quoque ipse proponit universe de jure legitimo, *quod a principio*, inquit, *constitui indifferens est; semel constitutum interest ser-* 5. Ethic. 10.
vari. At vero, quatenus res potest præterea sic intelligi, quasi cum sint omnia ipso naturæ jure communia, seu competat jus omnibus in omnia, cuilibetve in quidlibet; nulla per se, seu secundum naturam injustitia sit, quidquid usurpet quis, aut reiiciat quidquid moliatur, aut non moliatur; sed injustitia solum sit, quatenus est *meum*, *tuumque* distinctum, & hoc vetitum, præscriptumve; ea de causâ dixi ferri rem non posse. Etenim, ut omnis lex alia tollatur; at superest tamen ipsa lex naturæ, ipsumve rationis dictamen, quo cavetur, ne quis in alium, quod in se nolit peccatum, peccet; ne ne re, prius quidem communi, sed occupatione tamen facta propria, vi, aut dolo alterum spoliet. Nec vero etiam ferenda est quatenus, cum alioqui Epicuri sententia sit, non aliud esse hominis malum, quam vel dolorem in corpore, vel perturbationem in mente; ideo videatur illi placuisse, non esse per se injustitiam aliquid malum, si neutrius malorum hujuscemodi fuerit causa. Ac suppone quidem, esse injustitiam mali saltem illius causam, quod continenter mens angatur ob me-

Google

tum illum perpetuum, ne injuste factum innotescat, sieque meritas pœnas det; verum, seclusо etiam hoc metu, injustitia res est suapte natura, sive per se mala, quatenus est in anima privatio boni summe naturalis. Deformat videlicet illam rationis rectitudinem, in qua ejus decor præcipuus consistit; sieque eam deturpans deiicit e statu, in quo solo mens bene conscia tueri potest tranquillitatem, ac in eum demittit, in quo ipsa mali facti conscientia, seposito quoque illo metu,
6. Æneid. quasi fera Erinnys regnat, estque verus ille Poëtarum vultur, qui

Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.

Hinc fit, ut tametsi Epicurus noluerit injustitiæ patrocinari, imprudens tamen id dixerit, ex quo ansam fuerint improbi sumpturi patrandi injustitiam, si semel sibi eam facere persuasionem potuerint, quod ea sit perpetuum futura occulta; aut quod ipsi sint ejus potentiæ, auctoritatis, gratiæ, ut a nemine unquam metuant pœnas; quo
7. de Rep. nomine apud Platonem Trasimachus ille defendit: *Nihil esse melius, quam facere injuriam, neque dare pœnas; nihil pejus, quam pati, nec posse ulcisci; medio autem modo se habere justitiam, cum quis nec facit, nec patitur; quod ut fiat, esse optabile; sed nempe imbecillibus, quorum proinde intersit pacisci, ac servare pacta; non autem valentioribus, qui, si viri fuerint, ac sapuerint, nullatenus pactum de injuria inferenda accipiendave sint initturi.* Quin-etiam potest exinde deduci, nihil esse necesse, ut sapiens oderit peccare virtutis amore, potius, quam pœnæ formidine; ut proinde mirum
4. strom. non sit, si utrumque conjungens B. Clemens Alexandrinus aut doceat, aut saltem deducat dictum fuisse ab Epicuro, ἀδικεῖν ἐπὶ κέρδει τινὶ βούλεσθαι τὸν, κατ' αὐτὸν, σοφὸν, πίστιν γὰρ λαβεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν ὁ δύνασθαι, ὥστε εἰ ἐπιστήσεται λήσειν, ἀδικήσει, κατ' αὐτόν: *Velle eam, quem ipse describit, sapientem agere injuste. Non posse enim illum [ait] ea esse fiducia, ut lateat; quamobrem, si norit futurum, ut lateat, aget, ex ipsius sententia, injuste.* Ne adiiciam illi a Plutarcho expro-
1. adv. Col. brari, quod in dubitationibus interrogarit seipsum, εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸς, ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼς, ὅτι λήσει: *Sit-ne facturus Sapiens aliquid eorum, quæ leges vetant, ratus fore, ut lateat?* ac responderit, οὐκ εὔοδον τὸ ἁπλοῦν ἐστι κατηγόρημα: *Non posse id simpliciter, unoque verbo expediri;* hoc est, addit Plutarchus, πράξει, οὐ βούλομαι δ' ὁμολογεῖν: *Faciet; sed nolo confiteri.* Dico autem, tametsi noluerit justitiæ patrocinari, ac ideo fecisse imprudentem; nam aliam quidem fuisse ejus mentem suadent, tum quod insequente sententiâ deterrere homines ab injustitia voluit ob perpetuam illam diffidentiam latendi;
de Stoic. rep. tum quod apud eundem Plutarchum, ut superius retulimus, nullum non movit lapidem, ὑπὲρ τοῦ μὴ καταλιπεῖν ἀνέγκλητον τὴν κακίαν, *ne sineret malitiam abire inculpatam;* tum quod apud
6. strom. eundem Clementem, ut ante quoque relatum est, tantopere commendavit justitiam, cum ejus καρπὸν μέγιστον, *fructum maximum* esse dixit ἀταραξίαν, *pacatum statum, securitatemve conscientiæ;* ac una proinde tantarum sententiarum jam ante fuit. *Esse virum justum omnium maxime perturbationis immunem; injustumque ex apposito per-*
Epist. 11. *turbationis plenissimum;* tum aurea, & ex Seneca etiam recitata sententia: *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic, tanquam illo spectante, vivamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus;* tum descripta illa suo loco erga omneis humanitas, ac incomparabilis bonitas, quæ illi tam catam, tam multorum amicitiam conciliavit; tum quod Cicero ait, 2. de fin.
dum Torquato respondens, & facta illa, quam superius quoque objecit, hypothesi: *Si te amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem reddas suæ filiæ, nec usquam id scripserit, ut scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facias?* sic pergit: *Tu quidem reddes; ipse Epicurus forte redderet, ut Sex. Peducæus Sex. filius, &c.* Ac statim: *Nonne intelligis eo majorem vim esse naturæ, quod ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi; plusque naturam rectam, quam pravam rationem valere:* tum demum, quia relata serm. 4.
ejus ex Stobæo sententia: *Positæ sunt leges in sapientum gratiam; non sane, ne injuste agant, verum ne injuste in ipsos agatur;* satis arguit voluisse illum, etiam sine legibus, atque adeo sine legum metu, nihil esse injuste acturum sapientem.

Fieri non potest, ut qui clam violaverit aliquid juris, *pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve injuriam, securus reddatur, ut facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem usque sit futurum occultum.*

℣. 18. Οὐκ ἔστι λάθρᾳ τι ποιοῦντα. Idcirco hæc sententia superiori subiicitur, quod sit quasi instantia adversus eum, qui sibi scelus clanculum, nemineque conscio, perpetranti pollicetur impunitatem. Ea evasit percelebris, & quantum ex se quidem est, digna videtur commendatione; utcumque nonnulli sic ipsam detorqueant, ut conclusionem eliciant, quam Epicurus nihil minus somniarit. Talis videri Cicero potest, non eo 1. de leg.
modo loco, quem superius retulimus, cum Torquatum alloquens: *Cur,* inquit, *justitia laudatur, aut unde contritum est hoc vetustate proverbium, Quicum in tenebris? &c.* verum etiam illo, quo alloquens Atticum: *Nam quid faciet,* in- 2. de fin.
quit, *is homo, si in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem? Quid in deserto loco, nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum, atque solum? Noster quidem hic naturâ justus vir, ac bonus, etiam colloquetur, juvabit, in viam deducet: Is vero, qui nihil alterius causâ facit, & metitur suis commodis omnia, videtis, credo, quid sit acturus. Quod si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quod id naturâ turpe judicet, sed quod metuat, ne emanet, id est, ne malum habeat.* Talis videri & Epictetus; siquidem, postquam illud præmisit: *Stulte facit, si quis, cum sit judex, & eripere aliis possit, ab alieno abstinet; at si videbitur, id solum attendamus, ut res fiat clam, ut tuto, ut ne quis sit conscius;* tum pergit: Τὸ γὰρ κλέψαι, οὐδ' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρος ἀποφαίνει κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσεῖν. καὶ ὅτι πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν, ἀδύνατον, διὰ τοῦτο λέγει, μὴ κλέπτετε: *Quippe Epicurus, ne furari quidem esse reputat per se malum, verum deprehendi, nec securitatem perpetuæ latendi posse accipere; unde &, Ne furemini, inquit.* Possent & citari, Plutarchus, 1. adv. Col.
B. Clemens, & alii. Verumtamen utcumque seu alii caussentur; seu ipse speciatim Plutarchus obiiciat

Digitized by Google

obiiciat docere Epicurum, *οὐκ ἄλλῳ τινὶ τῆς ἀδικίας δεῖν ἀπείργειν, ἢ φόβῳ κολάσεων, non alia re ulla arcendos ab injustitia homines, quam ipso suppliciorum metu*: saltem certum est, eam esse malitiam maximæ partis hominum, ut nihil virtutem revereri, nihil non flagitiorum aggressuri sint, si se evasuros supplicia confidant; adeo proinde, ut Epicuro non succensendum, sed annuendum sit, dum hanc confidentiam tollere allaborat. Heinc, prout verba quidem sonant, admitti potest amplificatio, qua ille sententiam veluti exornans dicere Epicurum ait: *Τὰς ἀδικοῦντας,*
ibid. *καὶ παρανομοῦντας ἀθλίως, καὶ περιφόβως ζῆν τὸν πάντα χρόνον, ὅτι κἂν λαθεῖν δύναιντο, πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν ἀδύνατόν ἐστιν. Ὅθεν ὁ τοῦ μέλλοντος αἰεὶ φόβος ἐγκείμενος, οὐκ ἐᾷ χαίρειν, οὔτε θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσι: Injuste, ac præter fas agenteis, totum vitæ tempus perquam misere, trepideque exigere; quod tametsi valeant, dum flagitiose agunt, latere, effici tamen, ut fiduciam perpetuo latendi assequantur, non potest. Unde & eventus futuri impendens indesinenter metus non patitur ipsos nec lætitiam capere, nec securitatem circa res*
Epist. 97. *præsenteis*. De Seneca vero ut dicam, ille sententiam bifariam effert. Siquidem postquam retulit, quod superius meminimus, *putare se dictum eleganter ab Epicuro, potest nocenti contingere, ut lateat, latendi fides* (seu fiducia) *non potest*: subdit: *Aut, si hoc modo melius hunc explicari posse judicas sensum, ideo non prodest latere peccantibus, quod latendi, etiamsi felicitatem habent, fiduciam non habent*. Præterea autem, quod subiicit: *Ita est: tuta scelera esse possunt; secura non possunt*. Et statim post, *Hoc enim ipsum argumentum, Epicure, est, naturâ nos a scelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna; metu neminem. Quare! quia infixa nobis ejus rei aversatio est, quam natura damnavit, ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium est autem nocentium, trepidare. Male de nobis actum erat, quòd multa scelera legem, & judicem effugiunt, & scripta supplicia; nisi illa naturalia, & gravia de præsentibus solverent, & in locum pa-*
1. de fin. *tientiæ timor cederet*. Vidimus supra a Torquato præoccupatum veluti fuisse, quod obiici poterat, scelestum, cui nemo est conscius, sese ipsum non proditurum. Siquidem, postquam illud præmisit, *Cujus in mente injustitia consedit, hoc ipso, quod adest, non potest turbulenta non fieri; etsi vero molita quidpiam est, quamvis occulte fecerit, nunquam tamen confidet, id fore semper occultum*; tum sequitur illud: *Plerumque improborum facta primo suspicio insequitur, deinde sermo, atque fama; tum accusator, tum index; multi etiam, ut te Consule* (Cicerone puto) *se indicaverunt*. Porro quia posset excipi, fore per illos, qui sese produnt, ut si velint, minime pro-
lib. 4. dant, ecce duos casus regerit Lucretius, quibus prodant se, non valentes nosse, aut considerare quid agant, somnium scilicet, ac delirium. Et de somnio quidem;

Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur;
Indicioque sui facti persæpe fuere.

De somnio vero, ac delirio simul:

lib. 5. *Quippe ubi se multi per somnia sæpe loquentes,*
Aut morbo delirantes protraxe feruntur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.

Poterat vero & tertiam causam, ebrietatem adiicere. Quippe experientia quotidiana docet, plerosque, vino largius epoto, propria crimina prodere; neque anni sunt multi, ex quo veneficus fuit occasione hac detectus, convictus, combustus in Neustria. Ut proinde non male Horatius vinum, iramque habuerit, quasi duo quædam tormentorum genera, quibus arcanum eliei possit:

Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam, 1. Epist.
Commissumque teges, & vino tortus, & ira.

Sed ad Lucretium ut redeam, is duas adhibet causas, postquam sententiam sic extulit:

Nec facile 'st, placidam, ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim Divûm genus, humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet.

Quo loco, ubi dicit, *Divûm genus, humanumque*, revocat in mentem, tum quod Plato ty- 9. de Rep.
rannorum occasione legem ferens, adiiciendum censuit, *ἐάν τε λανθάνωσι τοιοῦτοι ὄντες, ἐάν τε μὴ πάντας ἀνθρώπους τε, καὶ θεούς, seu tales cum sint, lateant hominesque, Deosque, seu non* Laert. l. 1.
lateant; tum quod præclare respondit Thales, Epist. 10.
cum interrogatus, *an injuste agens latere Deos posset*; *ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, immo ne cogitans quidem*, inquit; tum, non modo, quod Seneca, *Sic vive*, inquit, *cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant*; sed etiam, quod apposite D. Augustinus, *Si peccare*, inquit, *vis, quære, ubi te Deus non videat, & fac, quod vis*; tum demum quod Agellius refert audiisse se a Peregrino Philosopho (Proteo illo videlicet, cujus est prolixa apud Lucianum mentio) quæque opportune attexi heic possint: Textus itaque Agellii sic habet: *Virum quidem sapientem non peccaturum esse* lib. 12. c. 11.
dicebat; etiam si peccasse eum Dii, atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ, aut infamiæ metu non esse peccandum censebat; sed justi, honestique studio, & officio. Si qui tamen non essent tali, vel ingenio, vel disciplinâ præditi, uti se vi suâ, ac sponte facile a peccando tenerent, eos omneis tunc peccare proclivius existimabat, cum latere posse id peccatum putarent, impunitatemque ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, homines nihil omnium rerum diutius posse celari; suppressius, pudentiusque peccabitur. Propterea versus istos Sophoclis prudentissimi Poëtarum in ore esse habendos dicebat:

Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν, ὡς ἅπανθ' ὁρῶν
Καὶ πάντ' ἀκούων, πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.
Nihil age adbuc clam: namque cuncta quod videt,
Auditque cuncta, cuncta tempus detegit.

Alius quidam veterum Poëtarum, cujus nomen mihi nunc memoria non est, veritatem temporis filiam esse dixit. Hactenus Agellii textus.

Universe quidem jus, seu quod justum est, *idem est apud omneis genteis* (*utile nempe aliquid in societate hominum mutua*) *verum spectatis singulatim tum regionibus, tum causis* apud varias *variis, evenit ut non idem jus*, sive justum *sit apud omneis*.

V. 24. *Καλὰ μὲν τὸ κοινὸν*. Articulum τὸ interiicio eadem ratione, qua habetur statim, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον. Sententia hæc autem nihil aliud est, quam quædam veluti declaratio illius, quo jam visum est, jus, sive justum naturale tesseram esse utilitatis. Videlicet eo solum tendit, ut intelligamus, Nationes universe omneis in jure condendo, ferendisve legibus, attendere quid societati observatu utile sit; neque præscribere ali-

aliquid, quod ipsi obfuturum putetur. Quare & cum justitia in juris, legumque observantia sit constituta, notionem justi universe sumpti non esse aliam, quam notionem ejus, quòd observatu utile est. Ac esse quidem specialia jura, specialeisque leges, quas singularis quæque natio, civitasve sibi præstituit; & ea, quæ ab una sanciuntur, esse plerumque contraria iis, quæ statuuntur ab alia; verumtamen tam hanc, quam illam respicere ad utilitatem, quam ex observantia propriarum constitutionum percipit; ea exsistente varietate circumstantiarum in variis locis, ut quod in uno incommodum est, commodum in alio plerumque habeatur. Heinc vero est illud Lactantii: *Cur enim per omneis populos diversa, & varia jura sunt condita, nisi* lib.6. c.6. *quod unaquæque gens id sibi sanxit, quod putavit rebus suis utile*. Et mox speciatim de Romanis: *Sicut illi duodecim tabularum conditores, qui certæ publicæ utilitati pro conditione temporum servierunt*. Verum de hac utilitate superius longe plurima, etiam ex ipso Cicerone; quem proinde est, cur quispiam miretur hæc interdum exaggerantem: *Si populorum jussis, si Principum de-* 1. de leg. *cretis, si sententiis Judicum jura constituerentur, jus esset latrocinari, jus adulterari, testamenta falsa supponere; si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur*. Nimirum, quasi ipsi quoque, in quo versabatur, populo Romano non esset, quod ipse, & sequebatur, & commendabat, civile jus, ea, quam heic improbat, ratione [& ab ipsis quidem usque XII. tabularum conditoribus, qui inservierint publicæ utilitati] constitutum. Et nonne de hoc jure pro Cæcinna agens, hæc habet? *Nam qui jus civile contemnendum putat, is vincula revellit, non modo judiciorum, sed etiam utilitatis, vitæque communis. Qui autem interpretes juris vituperat, si imperitos juris esse dicit, de hominibus, non de jure civili detrahit. Sin peritis non putat esse obtemperandum, non homines lædit, sed leges, ac jura labefactat. Quod vobis venire in mentem profecto necesse est, nihil esse in civitate tam diligenter, quam jus civile retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æquabile inter omneis, atque unum omnibus esse possit*. Heic non addo, quemadmodum quæ est utilitas communis, sit utilitas singulorum; est enim res abunde quoque declarata superius. Adnoto solum, cum idem Cicero sic in Trebatium Jurisconsultum Epicureum factum jocatur: *Quonam modo jus* lib 7. Epist. 12. *civile defendes, cum omnia tuâ causâ facias, non civium? Ubi porro erit illa formula fiduciæ, UT inter bonos bene agier oportet? Quis enim est bonus, qui facit nihil, nisi suâ causâ? Quod jus statues communi dividundo, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia utilitate* [ita videtur, pro voluptate] *suâ metiuntur*? Adnoto, inquam, Ciceronem rem sic accipere videri, quasi quis ad propriam utilitatem respiciens, respicere simul non possit ad utilitatem communem; neque idcirco possit communi utilitati consulere, nisi privatæ quasi renunciet, quam intelligere tamen liceat communi illa contineri. Et spectare quidem proinde huc posset, quod Torquatus habet; dum ad Ciceronis objecta de majorum factis respondens, illum, qui filium morte mulctavit, declarat *saluti civium prospexisse, qua intelligebat contineri suam*. Sed res memorata superius jam est.

Quod experientiâ comprobatur utile esse ad mutuos usus in societate, communive eorum participatione, *quæ esse justa reputantur, illud justi naturam habet si tale quidem sit, ut utilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat; & contingat tamen, ut mutuo sociatis utile non sit, id jam* veram *justi naturam non habet*.

V. 29. Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον, ὅτι συμφέρει. Quod hujus sententiæ contextus admodum corrupte legatur, visum est posse V. 35. hasce voces interjici, τὴν τοῦ δικαίου φύσιν, quod alioquin sensus sit nullus, & non obscure res indicetur ex iisdem vocibus eidem verbo ἔχει, in parte sententiæ posteriore præmissis. Ponit vero etiam utcumque ex MSS. suggeri, ubi verbo ἔχει, adhibentur voces τὸν τοῦ δικαίου, cum & præterea adscribantur ad marginem hæ χώραν εἶναι [nescio an conjectura ducta ex superiori sententiæ calce] & Aldobrandinus ex simili forte MS. desumpserit, quod legit [viderit quo sensu] νομισθέντων εἶναι, δίκαιον ἔχει τοῦ δικαίου χώραν: Subinde autem lego, ἐὰν μὲν, pro ἐάν τε, & rursus, ἐὰν δὲ, pro ἐάν τε, ob manifestam distributionem. Sic & consequente particulâ μὴ, ut repugnante sensui, expuncta, lego μὲν, pro μόνον, ob particulam δὲ subjunctam. Legerem quoque θῆται [vel potius θελῆταί τι, pro θῶταί τις, vel etiam νομοθετῆταί τι, pro μόνον θῆταί τις, &c. sed quod possit sensus alioquin utcumque constare, tale nihil moveo. Hæc porro sententia addere id solum ad superiorem videtur, quod cum omnis lex, dum constituitur, esse justa existimetur; ea tamen dumtaxat sit reverâ justa, quam deinceps eventus probat esse reverâ utilem, quod quæ deinceps non comprobatur ipso eventu utilis, ea non sit justa reverâ censenda. Prætereo autem taleis leges solere, aut oppositis, aut solo non usu abrogari, Qui videlicet illas ferunt, eâ æquitate habendi sunt, ut eas laturi haudquaquam essent, si non utileis fore providerent. Heinc est illud Ciceronianum non prætermissum superius: *Neque enim* Majores nostri *ipsi* Reipub. 1. de inven. *quod abesset scribere volebant; &, si scripsissent, cum esse intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causâ salvas esse vult, sed Reipub. quod ex legibus omnes Rempub. recte putant administrari*. Et statim: *Nam, ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectet, quoniam ejus causa est instituta; sic a legibus nihil convenit arbitrari, nisi quod Reipub. conducat, proficisci; quoniam ejus causa sunt comparatæ*. Quo loco dum in Polit. lex cum medicina comparatur, subit in animum, quod Plato Legislatorem cum Medico, cumque Gubernatore confert. Id nempe, ut intelligamus, sicut Medico propositus scopus, ægrotorum est salus, & gubernatori, navigantium; sic civium esse legislatori. Et quemadmodum Medicus illud remedium prætermittit, quod profuturum prius ratus, deprehendit deinceps esse insalobre, & gubernator inhibet cursum, quem rectum esse arbitratus, observat postea devium; sic Legislatorem abrogare eam legem, quam opinatus profuturam, progressu tamen temporis secus esse animadvertit. Quanquam, ut præclare

re Aristoteles monet, magna adhibenda cautio a Polit. 8. est: *Quoniam, cum legibus mutandis civeis assuefacere malum sit, non decet sane ob parvam quandam utilitatem eas movere; sed præstat intacta aliqua peccata tum Legumlatorum, tum Magistratuum relinquere. Neque enim tantum emolumenti, qui eas movebit, attulerit, quantum assuefaciendo civeis ad non obediendum Magistratibus im-* 6. de Rep. *portaverit nocumenti.* Quin-etiam Plato id exigit, ut *si qua interdum vigere necessitas videbitur, deliberent una, & Magistratus omnes, & universus populus, ac ipsarum quoque Deorum omnia oracula consulantur; & si unus quidem exstiterit omnium consensus, tum demum legem moveant; sin vero minus, nullatenus; sed qui movere prohibuerit* [unus, puto ex tribus, h. e. Deorum, Magistratuum, populique ordinibus] *is secundum legem obtineat.* Dixi autem, legem interdum solo non usu abrogari, quoniam non modo experientiâ id usu-venire observamus; sed rationi quoque consentaneum est, ut sicut aliquando leges sola consuetudine inducuntur, ita sola excedant desuetudine; quatenus exinde arguitur, ut in consuescendo utilitas, sic in desuescendo ejusdem defectus; cum & aliunde minus timendum periculi exinde sit, quam dum momento fit abrogatio, & lex ipsa usu vegeta, quasi ex arbore immaturus decerpitur fructus. Hinc proinde, l. 32. ff. de leg. *rectissime*, inquit Jurisconsultus, *illud receptum est, ut leges non solum suffragio, sed etiam tacita consensu omnium, per desuetudinem abrogentur;*

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit justum habitum, utilitas excidat, si nihilominus interdum **utilitas aliqua sit, ac idcirco *ad prænotionem*, quæ habetur de justo, *congruat; id pro illo quidem tempore est justum*; certe *apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generalius perspiciunt.***

¶ 37. Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον. Id etiam dumtaxat sententia hæc addit, ut, si contingat, legem sancitam esse interdum quidem damnosam, sed interdum tamen etiam utilem; ea nihilominus sit habenda justa pro eo tempore, quo utilis exstiterit; quasi tum congruens ad prænotionem, qua legis justitiam utilitate ejus metimur. Est vero eadem pene sententia, quæ apud Platonem a Socrate edisse- In Theæt. ritur; nimirum: *Cum scopus civitatis sit, quam utilissimus leges condere, evenire quidem sæpenumero, ut ea, quæ sunt constituta, ab hocce scopo excidant; sed ἕωσπερ ἂν κέηται, quandiu quidem non excidunt, esse nihilominus justa.*

Ubi nullâ novâ superveniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita justa circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem **habitam de justo *non congruere; ipsa justa haudquaquam sunt. Ubi vero novatis rebus, ea, quæ fuerint decreta justa, esse utilia desierunt; ea quidem illeic exstitere justa, quanto tempore ad mutuam concivium societatem permansere utilia; deinceps vero statim atque desierunt esse utilia, desierunt simul esse justa.***

¶. 43. Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων lego heic καὶ νῶν, pro καὶ τὸν, quod ita videatur exigere sensus, quo posterior sententiæ pars prioris quasi redditio est. Hæc autem denique sententia addit solum comparationem non assequutæ utilitatem legis ex non intervenientibus, aut intervenientibus circumstantiis quibusdam novis. Nam, si, nullis quidem intervenientibus, ipsa lex ab initio statim deprehensa fuerit ab utilitate aliena, eam non potuisse censet justam. Si vero, cum nullæ intervenerint, utilis quidem ab initio fuerit, sed quibusdam postea incidentibus rebus ab utilitate exciderit, fuisse illam justam, quousque cessivit esse utilis; ex quo vero esse cessavit, injustam. Ex utroque porro capite esse potest, cur juxta Aristotelem leges mutandæ a. polit. 8. καὶ τινες, καὶ ποτε, & *aliquæ*, & *aliquando* sint; tametsi cautione, de qua mox dictum, adhibita, & cui consentit Jurisconsultus, dum, *in* l. 3. ff. de const. princ. *rebus novis constituendis*, inquit, *evidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo jure, quod diu æquum visum est.*

Qui sibi fiduciam, securitatemque ex rebus externis, qua optimâ ratione licet comparare aggressus est, is possibilia quidem paratu, tanquam a se non aliena quæsivit; at impossibilia pro alienis habuit. Quinetiam possibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicavit.

¶. 51. Ο' τὸ θαῤῥεῖν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν. Scilicet eliciendo sensui, & congrue ad sequentem sententiam, visa est expungenda ante vocem θαῤῥεῖν particula μὴ, quæ etiam reipsa a Basileensi editione abest; & qua occasione congruit sine illa vox θαῤῥεῖν in insequente sententia, eadem heic quoque magis congruit. Lego autem postea, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο, &c. ad usque finem sententiæ, pro οὐκ ἀλλόφυλά γε ὅσα μηδὲ τοῦτο δυνατὸς ἦν ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίσατο ὅσα τοῦτα λυσιτελεῖ πράττειν. Et nimia profecto licentiâ: sed quid facias tamen, ubi manifeste depravatissimus est locus? Reputaram quidem τὰ ἔξωθεν intelligi posse, vel potius debere, non de rebus externis [seu quæ præter corpus, & animum sunt] sed de extraneis gentibus, a quibus deberet se quispiam, quo posset modo, facere tutum; idque ob quandam connexionem cum superioribus sententiis argumenti politici, ac ob illas voces, ὁμόφυλα, ἀλλόφυλα, ἀνεπίμικτος, præter vocem ὁμοροῦντων, quæ in insequente haberetur sententia; quasi in illa ageretur de gentibus conterminis, in ista vero de

dit-

Digitized by Google

diffiris, seu quomodocumque externis. Verum ea esse sagacitate, solertiaque non potui, ut, motis etiam plerisque licet, attingere potuerim sensum, qui esset verisimilis, & ut ad usum accommodatus, sic ejusmodi, in quem collineasse Epicurum probabile foret. Quamobrem, ne hoc quoque loco non balbutirem aliquid, eo adductus sum, ut ipsius textus vestigia, quamproxime licuit, secutus, legerim sententiam, quo proposui modo. Ea saltem hoc modo nihil continet a superioribus dissonans, cujusmodi sunt tum ea, quæ habentur, de non negligenda rei familiaris (sed citra tamen ditescendi cupiditatem) cura; tum ea, quæ traduntur de frugalitate, abstinentiaque a rebus iis, quas nobis natura necessarias non fecit. Nihil vero ipsis addendum jam est, nisi quod videtur Plutarchus ex Epicuro illud desumpsisse, quod de divitiarum cupiditate scribens, τῶν ἀρκούντων, inquit, οὐδεὶς πένης ἐστίν: *Ad ea, quæ sufficiant,*
Epist. 25. *nemo pauper est*. Ita nimirum Seneca est ex Epicuro interpretatus; ac non modo Lucretius expressit paucis vocibus:

lib. 5. ——*Nec enim est unquam penuria parvi*,

sed Horatius quoque versibus illis plusculis, quibus, ut illud inferat:

1. Sat. 1. *Nescis, quo valeat nummus, quem præbeat usum?*
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde
Queis humana sibi doleat natura negatis:

(ubi τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *ejus, quod dolet, exemptionem* Epicuream vides) hæc præmittit;

Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, quam meus; ut si
Reticulum panis, venaleis inter, onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipiat, quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fineis viventi jugera centum, an
Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo?
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas;
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho; & dicas, magno de flumine mallem,
Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere: eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer,
At, qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitâ amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse libenter, &c.

Quibuscumque plenam fiduciam, securitatemque parare fas fuit ex societate hominum pari sententiâ, affectuque viventium, ii firmissimo freti pignore, quam suavissime inter se vixerunt, ac plenissimâ necessitudine juncti, præoptavere sine lamentis, pro illo, qui foret ad mortem destinatus, mortem subire.

V. 57. Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον. Ultima hæc est sententiarum rararum, in qua lego inprimis V. 58. ὁμονοούντων, pro ὁμορούντων, quoniam tametsi vox ὁμορούντων, quemadmodum dictum mox est, subinsinuare valeat, agi heic de finitimis, conterminisve nationibus; non licuit nihilominus, vestigiis textus, utcumque servatis, ita versare sententiam, ut congruus sensus, seu ad usum, seu ad Epicuri mentem haberetur. Ex voce autem ὁμονοούντων illi substituta, is visus est sensus posse fieri, qui non omnino male quadraret tum ad superiorem illam de amicitiæ fructu sententiam, ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν, &c. tum ad illud, quod Effatorum de sapiente ultimum fuit, καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Ex hoc certe capite est, cur postea V. 61 reposuerim, οὐκ ὀδυρόμενοι, &c. ad finem usque, pro οὐκ ὠδύροντο ὡς ἔλεον (habent MSS. ὠδύραντο ὡς πρός σε δέον. Aldobrand. ὡς πρὸς ἔλεον) ταῖς τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν. Quibus ex verbis velle quidpiam congrui sensus exigere, est aquam, quod ajunt, ex pumice postulare. Sed nimirum, cum tot in textum reliquum irrepserint menda, ut exinde remora passim injiceretur lectoribus; mirum non est, si hæc sententia, quæ fuit toti non modo vitæ, doctrinæque Epicuri, sed operi etiam Laërtiano quasi coronis imposita, sic depravata evaserit, ut lectores eâ superatâ, quasi impransi, aut maligne pasti, querulique discederent. Quo magis profecto excusandus videor, si qualemcumque tandem sensum conatus fuerim exprimere; tametsi procul absuerim, ut sicut in plerisque aliis, sic in isto maxime loco mihi ipsi fecerim satis. Cogitaram quoque ita legere, οὐδ᾽ ὠλιγώρουν ἀντ᾽ ἀλλήλων δεόντως τελευτήσαντες προκαταστρέφειν: *Ne præmori quidem, decore occumbentes pro se invicem, neglexerant*; verum, cum sententia videretur clarior, visa est tamen simul a textus vestigiis aliquanto remotior. Utcumque sit vero, tacendum non est, videri vocem ὁμονοούντων, ac totam interpretationem de fructu amicitiæ suggeri potuisse, vel ex solo illo Chrysostomi loco, qui apud Antonium, & Maximum est, quemque si Serm. 125.
huc retulero, pretium operæ forte erit. Is nimirum sic incipit: Οὐδὲν ὁμονοίας ἴσον. *Nihil est concordiæ æquiparandum*. Sequitur autem: *Videlicet, qui unus est, multiplex redditur in hunc modum. Si unanimes sint duo, vel decem, non jam amplius unus est unus, sed illorum quisque decuplex evadit, ac unum in decem, decem in uno deprehendes: inimicosque si habuerint, qui in unum impetum faciet, perinde erit, ac si in decem faciat, hacque ratione opprimatur. Eget ipsorum aliquis, at in egestate non est: quoniam indigentia a majori parte, quæ abundans est, obfuscatur. Eorum cuilibet viginti sunt manus, ac totidem pedes, & animæ decem: neque enim suis solum membris, sed aliorum etiam, perinde ad omnia utitur, ac suis. Si vero illi centum fuerint, idem rursus multiplicando pari proportione continget. Potest hoc modo idem simul in Perside, ac Romæ esse; fitque quod non est in natura, in amicitia est facultate. Quod si etiam mille amicos, aut bis mille habueris, cogita rursus, quæ facultas extefiat. Mirabile profecto, unum efficere primum, & millesimum simul. Præstat exstingui nobis Solem potius, quam amicis orbari. Plerique enim Solis videndi capaces in tenebris sunt; at quibus amici suppetunt, ii ne incidere quidem in calamitatem possunt. Nihil profecto, nihil amicitiâ jucundius est; ecquid enim verus amicus non faciat? ecquam voluptatem non pariat? ecquam utilitatem non afferat? ecquam securitatem non præstet? Tametsi ingenteis thesauros recensueris, nihil tamen, quod sit cum vero amico comparandum, invenies. Et, ut corpora lucida splendorem emittunt in loca circumstantia; sic ipsi amici, ubivis loci extiterint, gratiam effundunt. Prorsus, ut optabilius sit in tenebris degere, quam in amicorum orbitate esse.* Hactenus ille; & ita quidem, ut videri aliunde pos-

lib. 5. possit illustrare eum id voluisse, quod Aristoteles respondit; qui, cum ex eo quæreretur, quid esset amicus, *μία ψυχὴ*, inquit apud Laërtium, *δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα*, *Anima una, quæ in duobus inhabitat corporibus*. Ad alias voces quod attinet, dicas præsertim occasionem ipsius verbi, *εἵλοντα* [cujus in voce ἕλεον, est aliquod vestigium] fieri potuisse ex pari sententia, quæ apud sanctum Patrem ita legitur, *ὑπὲρ φίλων τοῦ ὄντος φίλων πολλοὶ, κ͵ ζημιωθῆναι εἵλοντο πολλάκις*, *Elegere multi sæpe-numero pro amicis, qui reverâ essent amici, mulctam subire*. (Chrysost. hom. 1 in 2. ad Tim.)

De re ipsa nihil adiiciendum; quando exempla protrita sunt, in primis illorum, qui patriam, suosque universe conciveis ea caritate sunt prosequuti, ut læti, alacresque illorum salutem morte sua redemerint; adeo ut nequicquam proinde non sit, quod Seneca exaggerat; dum, *Vir fortis, & justus*, inquit, *cum mortalitatis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium, pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum, & ultimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere recte, pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur; Dic, factum tuum matura sequetur oblivio, & parum grata existimatio civium: Respondebit tibi: Ista omnia extra opus meum sunt; ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio*. Deinde illorum, qui pro amicis specialibus mori præoptaverint, & de quibus, non fabulosæ modo, sed veræ quoque historiæ exstant. Tametsi tacendum non est, quod de fabulosis Cicero attingit. Siquidem postquam Lælius apud ipsum illud præmisit, *Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis, aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus?* tum subdit: *Qui clamores totâ caveâ nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuvii novâ fabulâ?* (lib. de amic.) *cum ignorante Rege, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur; Orestes autem, ut erat, Orestem se esse perseveraret; stantes autem plaudebant in re ficta.* Subinde vero exclamat, *quid arbitramur in vera fuisse facturos?* Ut habeas porro quid fuissent facturi, intelligi potest ex facto Dionysii, quod Cicero alias, dum verum exemplum commemorat, habet. *Damonem*, inquit, *& Pythiam* [habent Porphyrius, Jamblichus, & Phintiam] *Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinavisset, & is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset, vas factus sit alter ejus sistendi, ut si ille non revertisset ad diem, moriendum esset ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut se in amicitiam tertium adscriberent*. (3. Offic.) (de vit. Pythag.) Quæ uberius apud eosdem Jamblichum, & Porphyrium recitat Aristoxenus, tanquam audita ex ore Dionysii, dum e regno pulsus litteras Corinthi doceret; memorabileque est, quod subiicitur, non potuisse illum ulla ratione impetrare, ut tertius in eorum virorum amicitiam adscriberetur. (in vit. Pythag.) Hoc autem de Damone, & Pythia exemplum subiicio, quod Manilius quoque videatur ipsum delegisse, ut illi de Oreste, ac Pylade subtexeretur. Videlicet sic primùm habet:

Unus erat Pylades, unus qui mallet Orestes (lib. 2.)
Ipse mori. Lis una fuit per sæcula, mortis
Alter quod raperet fatum, non cederet alter.

Ac subinde in hunc modum pergit:

Et duo, qui potuere sequi vix noxia pœnis;
Optavitque reum sponsor non posse reverti;
Sponsoremque reus timuit, ne solveret ipsum.

Veruntamen esto heic demum Notarum nostrarum in decimum librum Diogenis Laërtii, qui totus est de Epicuri Vita, Moribus, ac Placitis, modus.

F I N I S.

DE
VITA, ET MORIBUS
EPICURI.

Mea quidem iſta ſententia eſt (invitis hoc noſtris popularibus dicam) ſancta Epicurum, & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris, triſtia.

Itaque non dico, quod plerique noſtrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico; male audit, infamis eſt; & immerito: ne hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius fuerit admiſſus. Seneca lib. de vita beata, cap. 13.

Digitized by Google

VIRO ILLUSTRI
FRANCISCO LUILLERIO
PARISINO
Rationum Magistro integerrimo, Amico longe optimo.

PETRUS GASSENDUS χαίρειν.

POSTULAS à me FRANCISCE LUILLIERI, Amicorum suavissime, ut quando heic longiores moras, quam fuerim pollicitus, traho, digeram, mittamque ad te, quos mihi esse de Epicuro commentarios perspectum habes. Quippe licet paria audieris de ceteris Philosophis, cum sermones aliàs de ipsis in secessu confereremus, meminisse me tamen jubes, ut te præcipue affecerint, quæ præter tuam exspectationem, de hujus Viri continentia, disciplinaque edisserui. Scilicet Te candoris plenum, ac mirifice erga omneis bene merenteis animatum, statim ac ille Tibi est visus merito non suo fuisse diffamatus, mire delectavit eximi eum posse ab iis, quibus est oppressus, calumniis; posseque ejus non modo vitam ab omni labe repurgari, sed Philosophiam quoque (expunctis, ut circa Aristoteleam, erroribus quibusdam paucis) tum de Natura solertissime, tum de Moribus sapientissime Dogmata tradentem ostendi.

Insinuas quoque bene multos, quibuscum rem communicaris, tecum agere, ut a me, quod legere possint, obtineas; unde & instas, ut saltem ea, quæ spectant ad vitam, moresque conscribam; cetera enim, quæ ad doctrinam, Placitaque attinent, longioris operæ cum sint, patientius deinceps exspectatum iri. Itaque, cum obtendere tenuitatis conscientiam possem, excusareque, quidquid id est, non esse tanti, ut tanto tuo, eorumque ardore debeat expeti, ac repertum denique iri exspectatione longe inferius; aggredior tamen, præferoque ineptus videri, quam non obsequens; tibi præsertim, cui nihil est, quod abs me negari aut possit, aut debeat. Etenim, Tu sic amas me, ut pectore primum effuso, profusus deinde sis in ceteris; ac per te non stet, quin fortunis tuis omnibus sic utar, ut meis. Tu sic agis mecum, ut cum nihil sit, quod non polliceri tibi de mea qualicumque industria possis; nihil tamen velis unquam me, nisi reputes me currentem (quod dici solet) incitari, aut aliquid, quod sit communium utrique studiorum deposci. Videlicet hæc non postrema bonæ meæ sortis pars est, quod easdem mecum litteras litteratissimus ipse ames; & huc-usque ætatis florem, qui ab aliis seu ambitioni, seu avaritiæ, seu nequitiæ datur,

Digitized by Google

datur, gratum habueris sacrare Musis, Impendereque bonis artibus. Ecquanam proinde ratione non ingratum tibi laborem refugiam, qui gratitudinem testaturus erga Virum mei amantissimum, agnoscam eundem munusculi mei intelligentissimum futurum? Non pauca sunt sane, quibus ipsemet pro rara illa linguæ Græcæ eruditione feceris lucem; ut proinde sit, cur meum istud opus vel hoc nomine existimes tuum, ac ipso abunde utaris, fruaris, & quibuscum omnibus voles liberali illa communices manu. Neque vero ego is sum, qui ægre ducam, aut invideam, si quidquid id sit, alii noverint; cum sit futurum etiam per gratum, si quam-plurimis innotescat, non quid ego commentus fuerim, sed qualem te amicum habuerim; &, si fortassis cuipiam contingat, ut bonæ frugis quid demetat, id non tam mihi, qui laborarim, quam tibi, qui præscripseris operam, referat acceptum. Ut paucis vota complectar mea:

Virg. in Ciri.

Qualis Erecthheis Peplus portatur Athenis,
Debita cum castæ solvuntur vota Minervæ,
Tardave confecto redeunt quinquennia lustro;
Tali te vellem, juvenum doctissime, ritu
Purpureos inter Soleis, & candida Lunæ
Sidera cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Æternum Sophiæ conjunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis.

Ceterum quoniam fieri potest, ut demirentur aliqui, me, Epicurum dum excuso, tum niti adversus torrentem receptæ vulgo opinionis, tum opus moliri, quod videri noxium, tanquam & bonis moribus, & Religioni adversum possit; idcirco necesse est pauca de utroque hoc capite, iis quæ sum deinceps dicturus, præmittam.

Ac circa prius quidem non video, causam subesse, cur valde movear, quod vulgari sententiæ repugnare existimer; quando jampridem perspectum est, quam malus veritatis judex censeri debeat multitudo. Pendere etenim res debet non profecto ex numero, aut claritate opinantium; sed ex momentis testimoniorum, rationumque, ex quibus valeat (sepositis vulgaribus præjudiciis) dijudicari. Sane vero, si ita bene ageretur cum rebus humanis, ut ea, quæ optima sunt, probarentur a plurimis, ipse me quoque eo devoverem, quo plurimi confluerent; sed nempe præeuntium exemplo, potiusquam ratione maxima pars abripitur; & rarissimi semper sunt, qui pedem sistant, ut expendant, an quo itur, pergendum sit. Ac non contendo quidem propterea, Epicurum aut nihil peccasse, aut unum invenisse verum, ut est a quibusdam illius Sectatoribus jactatum; innuo dumtaxat ipsum injuriâ fabulam vulgo fieri, quod Sectatores aliarum partium, ut olim invidiâ, & auctoritate, ita jam despectu, & multitudine illum obruant. Quid enim, si causâ plenius cognitâ, eâ fuisse proberur vitæ innocentiâ, puritate, austeritate, qua Philosophorum alius nemo fuerit? si eâ ingenii perspicaciâ, judiciique maturitate, qua non facile ceteris concedat? Sed nimirum ita-ne sit, non ex ipsa fronte judicandum est, sed penetrandum interius, ut vel ipse Seneca monet. Nam aliæ quidem factiones sunt, quæ Sectatorum vigent frequentia; cum institutum ejus squalore præ solitudine obducatur: verum non ideo minus tentandum, an-non herbescens semita, potius, quam lata, tritaque via ad veritatem mortalibus tantopere inviam deducat; non minus fodiendum, atque explorandum, an-non ex neglecto, & sterili monte eruatur aurum, quicum non valeant occurrentes passim lapides conferri.

Addo, me eum sane non esse, quem hominum vulgariter sentientium turbam commovere, & quasi crabrones excitare juvet; sed eum esse nihilominus, quem humanitatis officia delectent; cum non indigne ferre non possim, opprimi a turba quem Virum esse reputem innocentem, & suave habeam, si quas illi, tenueis licet, suppetias feram. Nam, si persuasus quidem forem, fuisse Epicurum luxui deditum, ac sese proluisse obscenis voluptatibus, ut Sardanapalum, Heliogabalum, ac simileis pesteis generis humani; tum sane diris eum devoverem, ac faces, & saxa cum tota factione non postremus conjicerem: at dum mihi videor eum agnoscere, quo temperantius vixerit nemo, piget, immo pudet omnino, dilacerari ipsum ab iis, qui simulantes Curios, vivunt interim Bacchanalia,

Google

chanalia, & ab illius moderatione prolixissimis absunt intervallis. Quin-etiam, cum in ipsa turba aliqui haud-dubie sint adeo ingenui, ut abrepti solo vulgaris persuasionis impetu, male afficiantur, quod existiment, virum perditum fuisse Epicurum, secus comparandi, si constiterit frugi adeo eum exstitisse, ut non immerito proponi in exemplum virtutis posset; idcirco delectat me quoque vel in horum gratiam ea congerere, quibus, nisi prorsus flectantur, saltem moveantur, ut esse sibi assensum continendum putent.

Hinc patet pæne quid sit dicendum de posteriore capite. Quippe non posset me id quidem non gravissime permovere; si nempe, cum mihi nihil sit antiquius, quam ut pro virium modulo prodesse quam-plurimis velim, ex meis tamen conatulis quempiam aliquid detrimenti percepturum subodorarer. Attamen est, quod longe melius de meo affectu ominer, quam ut tale quid extimescam. Nam quod ad bonos attinet mores, evincam facile, opinor, id, quod insinuatum mox est; Epicurum puta maxime & sobrium, & continentem exstitisse, ac Sectam nullam Philosophorum illius Sectâ fuisse sanctiorem; cum circa id quidem, quod de voluptate potissimum obiicitur, haud difficile declaratu sit, quam immerito optima ut vita, ita & sententia pessimam subierit interpretationem. Id si minus præstitero, ut mihi nimium de me non spondeo, at dabo saltem operam, ut virtus pretium semper obtineat, nullumque voluptatis genus, nisi honestum defendatur. In id enim semper incumbam, ut innuam quid verisimilius ex Epicuri mente appareat; si forte vero id non ferendum, vel minus probandum videatur; ipse primus exauctorabo, & censurâ omnium severissima, nigrum quasi *theta* præfigam.

Quod ad dogmata vero Religionis, non ibo quidem inficias, quin ut insinuatum jam est, placita Epicuri quædam e diametro cum illis stent, ut quæ sunt præsertim circa providentiam, animorumque immortalitatem. Sed primum quis Philosophorum potest hac labe esse immunis? Nihil de Platone, & ceteris dico; de uno Aristotele loquor, quem nemo nescit exosum fuisse priscis Ecclesiæ Patribus, ob eosdem, pluresque errores. Quod si non obstant illi tamen, quo minus libri Aristotelei etiam publice prælegantur; quid est, cur non saltem privatim hominum manibus terantur, quæ ex Epicuro supersunt; licet aliquoties (quæ mentis humanæ extra Fidem Sacram vagantis imbecillitas, & caligo est) fuerit in easdem cum ceteris impietatis species prolapsus? Indignum profecto ob aliqua mala, tam multa bona expungere, ac rosetum exscindere, quod spinas rosis intextas ferat. Sapientius illi Sanctorum Patrum, qui hac occasióne censuerunt id agendum, quod Deus olim circa mulierem captivam jussit, quam habere quis in uxorem vellet; nimirum, ut pravis opinionibus, quasi capillis, unguibus, captivitatisque vestibus detractis, id, quod doctrinæ sanioris est, ut non invenustum corpus, retineatur. Deinde ea mihi mens est, ut quoties non modo ad graviora illa capita pervenero, sed etiam quoties quidpiam occurret, quod videri possit vel quam minimum Fidei Sacræ dissentaneum, in Epicurum nervos contendam, ac ejus sententiam quam-maximo semper rationis vigore potero, convellam. Nam licet confectâ vitæ Apologiâ, doctrinæ quoque explicationem aggressurus subinde sim, non propterea tamen illi nomen do, neque Placitorum ipsius vadem me, aut sponsorem præsto. Quin-etiam, ut in aliis rebus rationem solam audio, neque, nisi illam admittat, magis me movet Epicurus, quam quivis alius Philosophorum (& nosti certe, ut alioquin ex æquo affectus erga omneis sim, omnibusque honorem habeam, ac solum veritatis studio, exercendique animi gratiâ nunc in hujus, nunc in illius cognoscendis Placitis non-nihil studiosius incumbam) sic in Religione majores, hoc est Ecclesiam Catholicam, Apostolicam, & Romanam sequor, cujus hactenus Decreta defendi, ac porro defendam, nec me ab ea ullius unquam docti, aut indocti separabit oratio.

Jam, ut de vita, moribusque Epicuri dicere incipiam, partiri posse rem totam videor in libros, libellosve octo. Primus scilicet, ac secundus nudam continebunt historiam vitæ, mortisque Epicuri; ac simul brevem nomenclaturam tum editorum ab eo librorum; tum familiarium, quibus convixit; tum successorum, quos habuit. Et quia deinceps de moribus, circa quos infamia est illi quæsita, disserendum erit; ideo adhibebitur tertius, qui occasionem, auctoresque hujusce infamiæ universe aperiat. Quartus subinde impietatem ipsi circa mores objectam depellet.

depellet. Quintus objectam malignitatem, sextus objectum odium liberalium disciplinarum. Etenim hæc sunt capita præcipua totius, quæ in Epicurum instituitur, criminationis. Nihil interim necesse est, Epicurum hunc, de quo agitur, a ceteris discernere, qui nomine eodem fuisse perhibentur. Nam Laertius quidem treis alios præterea commemorat, Epicurum Leontei, & Themistæ filium; Epicurum Magnesium; Epicurum ὁπλομάχον; quibus adiici potest alius Metrodori filius, de quo noster in Testamento. Memorat etiam Thucydides Epicurum Pachetis patrem; & Plutarchus alium Demophili socium; ac rursus Galenus alium, cujus Emplastrum viride multa promittens refert. Verum nos heic de Epicuro Philosopho illo satis cognito sermonem instituimus. Habes ipse jam penes Te duplicem illius effigiem; alteram ex gemma expressam, quam dum Lovanio facerem iter, communicavit mecum vir ille eximius Erycius Puteanus, quamque etiam suis in Epistolis cum hoc Euldgio evulgavit: *Intuere, mi Amice, & in lineis istis spirantem adhuc mentem magni Viri. Epicurus est; sic oculos, sic ora ferebat: Intuere imaginem dignam istis lineis, istis manibus, & porro oculis omnium.* Alteram ex statua, quæ Romæ ad ingressum est interioris Palatii Ludovisianorum Hortorum, quam ad me misit Naudæus noster, usus operâ Henrici Howenii in eadem familia Cardinalitia Pictoris. Tu huc inserito utram voles; quando & non male altera, ut vides, refert alteram; & memini utramque congruere cum alia apud Virum Nobilem Gasparem Monconisium Liergujum, Proprætorem Lugdunensem exstante, necnon cum illa ex gypso, quam Burdelotius noster (nunc Macensis Abbas) nobis ex Suecia rediens nuper attulit, expressam ex statua, in amplissimo Cimeliarchio Christinæ Reginæ Serenissimæ asservata (apertis nisi quod labiis edentatus appareat) quæ penes est illustrem Mon morium Libellorum Supplicum Regium Magistrum.

Ipse sic de Viro scribere aggredior.

LIBER

DE VITA, ET MORIBUS EPICURI.

LIBER PRIMUS DE ORTU, AC SERIE VITÆ EPICURI.

CAPUT PRIMUM.

Epicuri Patria, Parentes, Fratres.

EPICURUS Patriâ Samius creditus nonnullis videtur. Siquidem Timon apud Laërtium, (lib. 10.) ultimum dicit Physicorum, qui e Samu prodierint; & Constantinus Purphyrogenneta (lib. 1. de themat.) illum perinde, ac Pythagoram ex Samu oriundum facit. Verum causa fuit, quod pueritiam, primamque adolescentiam exegerit Sami cum patre, & fratribus; in eam scilicet pater ejus agripeta venerat, ut Ciceronis verbis dicatur. (l. 1. de nat. Deor.) Parem ob causam apud Strabonem (lib. 13.) Lampsacenus habitus est; quippe Lampsaci commoratus, & familiaritate usus virorum ibi principum. Epicurus igitur (loc. cit.) patriâ Atheniensis fuit, ut Laërtius, Suidas, (In voce Epicurus.) & alii innumeri scribunt. Hinc Lucretius (lib. 6. v. 1.) ipsius laudes prosequuturus, sic exorditur:

Prima frugiferos fetus mortalibus agris
Dididerunt quondam praclaro nomine Atheue,
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt,
Et prima dederunt solatia dulcia vita,
Cum genuere virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico, qui quondam ex ore profudit.

Cum populus verò Atheniensis Tribubus distinctus, effusus esset per τὺς δήμυς, seu affinia oppida, ex Theseo usque facta municipia; Epicurus natus est Gargetti, quod oppidum fuit, ut Phavorinus, & Hesychius habent, ex Tribu Ægeide; ubi nimirum Theseus, ex Plutarcho, Pallantidas Ægeo, sibique insidianteis oppresserat; & ubi Eurystheus, ut a Stephano narratur, fuerat consepultus. Ea de causa δῆμον Γαργήττιος a Laërtiu dicitur, a Statio Gargetticus auctor, & senex Gargettius; a Cicerone, Æliano, & aliis, simplici adjunctu, Gargettius.

Ceterum scribit Laërtius, ex Metroduro in libru *de nobilitate*, Epicurum fuisse γένυς τῦ τῶν Φιλαϊδῶν, *ex genere Philaïdarum*. Constat veru Philaidas denominatos a Philæo, alteru illu Aiäcis filio, qui habitavit in Melite, & cujus meminis Plutarchus, adiiciens Pisistratum quoque ex (in Solone.) Philaïdis exstitisse. Ex hoc itaque genere, Epicuri pater, apud Laërtium, & alios, fuit Neo- (loc. cit.) cles, mater veru Chærestrata. Et frequenter qui- (in Anthol. l. 3.) dem citatur, Græcanicu more, *Epicurus Neoclis*; (lib. 14.) interdum tamen Neoclides simpliciter appellatur; ut cum a Menandro confertur cum Themistocle, cujus etiam patri fuit Neocles nomen. Præterea Epicuri patrem fuisse ex Strabone, unum ex duobus civium millibus, quos Athenienses κληρύχυς in Samum miserunt, cum jam ante Pericle, & Sophocle missis, rebellanteis Samios obsidione gravi afflixissent. Omitto fuisse & Ludi-magistrum, quod præter Strabonem notat Cicero, dum suggillare quasi pergens: *Sed cum agellus*, inquit, (l. 1. de nat. Deor.) *eum non satis aleret, ut opinor, Ludi-magister fuit.*

Digitized by Google

Fratres Epicuri duos solum Suidas memorat, In voc. Epic. loc. cit. Neoclem, & Chæredemum; at Laërtius tertium addit ex Philodemo Epicureo, Aristobolum scili- l. a adv. Col. cet, quem Plutarchus videtur interdum nominare Agathobulum. Qua curâ, ac benevolentiâ Epicurus fuerit ipsorum reverentiam simul, & affe- lib. de amor. fratr. ctum promeritus, declarat eximie Plutarchus, dum stupore dignum judicat, quomodo ille sic amarit, isti affecti sic fuerint. Hos omneis ante Epicurum diem obiisse vel ex ipsius Testamento intelligi licet; cum neque illis, neque de illis, ut viventibus, quicquam mandet; sed celebrari solum præcipiat fratrum diem mense Posidæone. Et quamvis de Chæredemo nihil certius constet, de Aristobulo tamen liquet clarius, ex eo, quod Plutarchus l. a adv. Col. scribit, Epicurum totum fuisse in Metrodoro, Polyæno, & Aristobulo tum ægrotantibus curandis, tum deflendis mortuis. De Neocle autem ibid. apertissime ex eodem Plutarcho, dum memorat Epicurum voluptate quadam lacrymis permixtâ diffusum, ex recordatione verborum extremorum Neoclis. Ut illi gravibus morbis afflicti interie- ibid. loc. cit. rint, a Plutarcho, & Suida satis, superque exaggeratur.

CAPUT II.

Tempus Natale.

lib. 10. NAtus est autem Epicurus, referente Laërtio, ex Apollodoro in Chronicis, Olympiadis CIX. anno III. septima die mensis Gamelionis; quo quidem natali, ex Plinio, fuit Luna XX. Porro, cum Heca- l. 35. c. 2. tombæon [primus nempe mensis] hujus anni incidat in æstatem anni periodi Julianæ, qua jam Chronographi utuntur, MMMM, CCC, LXXII. constat Gamelionem ejusdem ab Hecatombæone septimum, incidere in principium anni MMMM, CCC, LXXIII. qui inivit ante vulgarem Christi Epochen annis completis CCCXLI. Quoniam vero Januario mense, in quem principium Gamelionis cadere deprehenditur, Novilunium contigit in horizonte Attico, ex tabulis cœlestium motuum, die IV. mane [seu, si mavis die III. juxta Atti- lib. de di. nat. cos, qui ex Censorino, supputabant dies ab occasu in occasum] ideo, cum Lunæ XX. coïncidat diei Januarii XXIII. sequetur Epicurum natum die Januarii XXIII. nempe, si pone Cæsaris tempus eandem anni formam esse productam finxerimus. Atque id quidem vetere stylo, juxta quem etiam fuit eo anno cyclus Solis V. seu litterarum Bissextilis anni Dominicalium B, A, unde & dies Januarii vigesimus tertius esse debuit dies Solis, seu Dominicus. At si ad stylum Gregorianum decem diebus maturiorem [quod is nobis jam usui sit] componamus negotium, colligemus, Epicurum natum die Februarii secunda, existente Dominicâ [litteræ nempe Dominicales fuisse debere intelliguntur E, D] anno ante Christum, seu Æram Christianam CCCXLI. ac proinde ante hujus e Christo anni M DC. XXXIV. Februarium ineuntem, anno completo M. DCCCC. LXXIV. Prætereunda heic aliqua non sunt.

lib. 10. Primo, observare Laërtium quo anno natus est Epicurus, Archontem fuisse Sosigenem, huncque ipsum annum fuisse septimum a morte Platonis. Adde & fuisse decimum sextum Alexandri Macedonis, fuit enim ex eodem Laërtio proxi- lib. 5. mus ab eo, quo Aristoteles evocatus est ad ipsum natum jam annos quindecim.

Secundo, excusari vix posse erroris Euse- in Chron. bium, quod florentem Epicurum faciat Olympiade CXI. quippe eo tempore Epicurus vix pueritiam excesserat, solumque florere in Lyceo Ari- loc. cit. stoteles incipiebat, reversus puta ex Macedoniâ Olympiade præcedente, uti apud Laërtium est.

Tertio, ferendum non esse mendum, quod irrepsit in Suidam, imposuitque interpreti ejus, in voc. Epicur. dum Epicurum natum facit Olympiade LXXIX. Nihil attinet memorare quantum hoc repugnet non ceteris modo historiis, verum iis etiam, quæ apud Suidam sequuntur, ut dum Epicuri ætatem productam facit ad tempora usque Antigoni Gonatæ. Observo solum, cum pro numero Olympiadum Suidas videatur haud dubie posuisse ρ θ, quibus notis designaretur Olympias CIX. facile obliteratam in exemplaribus caudam τῦ ρ, ut remaneret, quasi ο, sicque ex οθ, significaretur Olympias LXXIX.

Quarto, nihil esse morandum, quod Chronicon Alexandrinum, Georgius Syncellus, & alii platice nimis de tempore, quo Epicurus floruerit, loquantur, ac nihil curandas virorum quorumdam alioquin celebrium hallucinationes, dum Aristippum Epicuro posteriorem faciunt, & quædam similia. Notandum solum quod B. Hierony- de vit. Clem. mus refert ex Cicerone pro Gallio; memoratur enim Poëta, Epicurum, & Socratem colloquenteis faciens, *quorum ætates*, inquit Cicero, *non annis, sed sæculis scimus esse distinctas*.

Quinto, Epicuri natalem ex Laërtio, Plinioque desumptum argumento esse videri, quod alia mensium civilium, alia lunarium principia apud Atticos olim fuerint. Mirum profecto esse videatur, nisi quis putet colligi posse cœpisse mensem Gamelionem ab ipso duntaxat antecedente plenilunio; cum si diem Lunæ XIV. primam diem mensis numeraveris, efficiatur, ut XX. Luna septimæ mensis coïncidat. Ut taceam quod Epicurus visus sit Testamento suo constituere celebrandum natalem suum in Decade prima dierum mensis Gamelionis, quod ipsorum nempe uno natus esset; ac deinceps etiam aliquid specialius de XX. Luna ordinarit, quod & ipsa natalis fuisset, ut referemus postea. Nisi forte audiendum putes Anonymum illum, qui Epicurum natum scribit Gamelionis εἰκάδι, seu die XX. sed nescio an auctoritate præponderare Laërtio debeat. In illo certe plurimos errores, eosque gravissimos vel unus Meursius animadvertit. Ut omittam Gamelionis εἰκάδα posse fortassis intelligi de Luna XX. intra Gamelionem mensem incidente, ex Cicerone infra citando; tametsi ista obiter.

Digitized by Google

CAPUT III.

Ubi pueritiam, adolescentiam, juventutem exegerit.

lib. 10.

JAm Laërtius ex Heraclide in Sotionis Epitome, refert Coloniâ ab Atheniensibus iu Samum deductâ, Epicurum ibi nutritum ad annum usque ætatis XVIII. quo Athenas venit, Xenocrate in Academia, Aristotele vero in Chalcide commorantibus. Addit Strabo partim Sami, partim Tei educatum pubertatem egisse Athenis, cum Menander Comicus una adolesceret. Pergit Laërtius mortuo Alexandro Macedone, & afflictis sub Perdicca Atheniensium rebus, Colophonem ad patrem transiisse, anno videlicet ætatis circiter XXIII. Scribit aliquandiu ibi commoratum, & subjungit postea ex Apollodoro ab anno ætatis circiter XXXII. ad annum usque XXXVI. vixisse partim Mitylenæ, partim Lampsaci [quo aliquando cum pergeret, non sine discrimine navigavit, ut apud Plutarchum observatum est] Definit Suidas quantum temporis utrobique manserit, annum puta unum Mitylenæ, quatuor Lampsaci. Subdit Laërtius rediisse Athenas Archonte Anaxicrate. Quia vero Anaxicrates [successor scilicet Charini, sub quo Seneca observavit datas ad Polyænum ab Epicuro litteras] præfuit Olympiadis CXVIII. anno II. ac proinde Epicuri nonnisi XXXVI. necesse est metachronismum unius anni heic fieri.

lib. 14. — l. 1. adv. Col. in Epic. — Epist. 18.

Huc-usque porro est locorum, temporumque series, quibus Epicurus pueritiam, adolescentiam, ac juventutem exegit, partim addiscens, partim docens, prius quam pede Athenis fixo suam Sectam institueret.

CAPUT IV.

Quos Preceptores audierit.

lib. 10.

UT aliquid vero dicamus de Magistris, quos habuit, legimus ecce apud Laërtium traditum ab aliquibus, Epicurum auditorem fuisse Pamphili Platonici; quod Suidas quoque asseverat. Cicero etiam memorat Epicurum ipsum referentem illum a se Sami auditum, quamvis doctrinam ipsius mirifice contemneret. Idem iidem; ac præterea Clemens Alexandrinus, & alii tradunt de Nausiphane Pythagoreo Pyrrhonis Auditore; quanquam Sextus Empiricus scribit inficiari ipsum, quod Nausiphanis discipulus exstiterit. Quin Apollodorus in Chronicis tradidit quidem Epicurum audivisse Lysiphanem, & Praxiphanem; verum *hoc*, inquit Laërtius, *non asserit ipse in sua ad Eurydicum epistola*, Xenocratem quidem audire potuit, & *sunt*, inquit Cicero, *qui putent audivisse* [ut Demetrius Magnesius apud Laërtium] *ipse Epicurus non vult*. Dicerem de Democrate, cum quo Plutarchus Epicurum contendisse notat *περὶ συλλαβῶν, καὶ κεραιῶν, de syllabis, & apicibus*; nisi suspicarer mendose Democratem legi pro Democrito, vel ex eo, quod subiicit Plutarchus, Epicurum decreta omnia fuisse ab illo suffuratum; quæ est circa Democritum celebris facta objectio, ut infra memorabitur. Dicerem & de Metrodoro, quem Achilles Tatius *διδάσκαλον*, *Magistrum*, Stobæus *καθηγητὴν*, Interpres *Doctorem* Epicuri vocat; suspicarerque, illum esse posse, quem Diogeni Cynico Solinus facit contemporaneum; nisi opinio illi attributa de mundorum infinitate, deque atomis, argueret Metrodorum Chium Democriti discipulum, quem Epicurus non voce *doctorem*, sed scripto *doctorem* habere potuerit.

In Epic. — lib. de nat. deor. — lib. 1 strom. — lib. 1. adv. Math. — loc. cit. — l. 1. de nat. Deor. — l. 2. adv. Col. — Isag. in ar. phæn. cap. 5. — Ecl. phys. cap. 9.

Quo modo etiam accipiendum, quod Lucianus jocatur, fuisse Epicurum Democriti discipulum, dum discipulum etiam facit Aristippi ob opinionem de voluptate, quam tamen fuisse longe diversam utrique probatam suo loco constabit. Utcumque se res habeat, ex iis, quæ deducta sunt, Cicero, Plutarchus, Empiricus, alii, scribunt Epicurum solitum gloriari, quod Magistrum habuerit nullum, sed *αὐτοδίδακτος* existens, suopte ingenio, ac industriâ Philosophus evaserit. Etsi vero illi videantur non sine probro id memorare, facile tamen concedi debet illum marte suo adinvenisse plurima; cum & hæc ipsa illi fuerit extrema consolatio, & tot libros conscripserit propriis solum dictis refertos, ut referemus paullo post. Certe Athenæus egregiam illius sententiam Epigrammate complexus sic concludit, quasi Epicurus, non aliunde edoctus illam, quam a Musis, aut Apolline fuerit. Quo etiam Lucretianæ illæ commendationes faciunt:

loc. cit. — ap. Laërt. lib. 10.

Pectore parta suo, quæsitaque præmia liquit.

Et:

Virtutem irritans animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret,

& consimiles aliæ referendæ. Hic noto, si quis requisierit quemnam saltem ex Antiquis Epicurus magni fecerit, respondere Laërtium, illum, Diocle auctore, fuisse maxime amplexatum Anaxagoram [etsi in aliquibus illi contradixerit] atque etiam Archelaum, qui fuerat Socratis magister. Dicetur postea de Democrito; adiicio solum Epicurum cum admiraretur Pyrrhonis consuetudinem, quæsivisse de illo assidue ex ipsius auditore Nausiphane, ut Laërtius habet in Pyrrhonis vita.

loc. cit. — lib. 9.

CAPUT V.

Quando, & qua occasione ad Philosophiam se contulerit, Sectamque instituerit.

in Epic. — lib. 10. — ibid.

SCriptum porro Suidas reliquit cœpisse illum Philosophiæ dare operam anno ætatis XII. Idem etiam alii, referente Laërtio, scripserunt, dum vitam ejus scriberent. Verum ipsemet Epicurus apud eundem Laërtium testis est, non attigisse se Philosophiam, nisi anno XIV. ἀφάψασθαί τε φιλοσοφίας ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Tradidit vero Hermippus, ex eodem Laërtio, illum, cum forte incidisset in libros Democriti, ad Philosophiam se applicuisse. Sed & scribit Laërtius ex Apollodoro Epicureo in primo de vita Epicuri, ad Philosophiam illum accessisse, Sophistas damnantem, & Grammaticos, postquam ipsi non poterant quid apud Hesiodum *Chaos* diceretur, interpretari. Verum, quia Sextus Empiricus hanc occasionem philosophandi luculentius edisserit, non pigebit ipsius verba in hunc locum transcribere. Itaque, post-

ibid. — lib. 2. adv. phys.

Digitized by Google

quam proposuit difficultatem circa illa Hesiodi carmina.

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἕδος, &c.

Exortum primum Chaos est; dein pectore lata
Tellus, cunctorum sedes, &c.

subiicit: *Et hanc nonnulli causam fuisse Epicuro dicunt subitanei ad philosophandum instinctus. Prorsus enim adolescentulus cum esset, rogavit Grammaticum, illud sibi praelegentem, exortum primum Chaos est, ἐκ τίνος τὸ Χάος ἐγένετο, εἴπερ πρῶτον ἐγένετο; Ex quonam Chaos exortum esset, siquidem primum exortum erat? Dicente illo, talia docere non esse sui muneris, sed illorum esse, qui vocarentur Philosophi, τοίνυν, ἔφησεν ὁ Ἐπίκουρος, ἐπ' ἐκείνους μοι βαδιστέον, εἴπερ αὐτοὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἴσασιν: Igitur, inquit Epicurus, ad illos mihi accedendum est, quando ipsi sunt, qui rerum veritatem perspectam habent.* Simile quidpiam narrat Agellius sibi contigisse, dum rogatus Grammaticus quid verba hæc Enniana essent: *Ex jure manu consertum: Aut erras, inquit, adolescens, aut ludis. Rem enim doceo Grammaticam, non jus respondeo.* Sed ad Epicurum. Omitto hoc primum, quod nonnulli dicunt, fuisse illum *Ludimagistrum*, *γραμματοδιδάσκαλον*, & prius, quam quidem se ad Philosophiam conferret, ex Hermippo apud Laërtium. Prætereo etiam quod infesti erga illum Stoici, apud eundem, ipsi exprobrarunt exiguâ quadam, & invidiosâ mercede literas cum patre docuisse, cum matre vero *καθαρμοὺς*, *preculas lustraleis* legisse, circumeundo ædiculas. Hoc observo; postquam Philosophiam attigit, cœpisse illum scholæ præesse annos natum XXXII. ut Laërtius memorat; idque primum Mitylenæ, ac deinde Lampsaci; ut vel ex iis, quæ sunt ex Suida relata, intelligitur. Quanquam ex Colophone usque discipulos coëgerat, ut idem quoque Laërtius habet.

lib. 20. cap. 9.

loc. cit. ibid.

ibid.

ibid.

Verum postquam est Athenas reversus anno seu XXXVI. seu XXXVII. primum quidem *ad aliquod tempus in congressu cum ceteris*, inquit Laërtius, *est philosophatus; at privatim deinde Sectam a se vocatam constituit;* videlicet Democriti admiratus primum doctrinam, Democriteum se professus est, quemadmodum Plutarchus refert; quia vero plurima deinceps vel immutavit, vel de suo adjecit, idcirco is fuit, a quo Sectatores *Epicurei* nominarentur.

lib. 10.

l. 1. adv. Col.

Quædam heic dicenda de Secta hac forent; ut scilicet propago fuerit appellatæ Italicæ, quæ a Pythagora originem ducens, per Xenophanem, ac Parmenidem, ad Zenonem pervenerit Eleaticæ Sectæ auctorem, ac deinceps per Leucippum, & Democritum, interceptosque alios [etiam Pyrrhonem Scepticæ auctorem] ad Epicurum fuerit deducta; ut item varia placita, quibus a Sectis ceteris discerneretur habuerit, ac fuse adeo disseruerit de rebus attinentibus ad omneis Philosophiæ parteis; verum quia res ad Philosophiam, ipsamque adeo doctrinam spectat, ideo prævertenda hoc loco non est.

CAPUT VI.

Ubi scholam habuerit.

CEterum cum alii principes Sectarum quædam Athenis loca delegissent, ut Academiam, Lyceum, & alia; coëmit ipse hortum peramœnum, comparavitque pretio minarum LXXX. [seu aureorum Solatorum, quingentorum septuaginta trium, quales nobis usui sunt] ibique cum suis familiaribus, discipulisque, & vixit, & philosophatus est. Ita Laërtius, præ ceteris, ex citato Apollodoro. Scribit autem Plinius, *Epicurum primum hoc instituisse Athenis, agrorum, villarumque delicias, nomine hortorum in ipsa urbe possidere; cum usque ad eum mos non fuisset in oppidis habitari rura.* Ex quo fit ansa suspicandi hunc locum fuisse τὸ *χωρίον*, *eam regiunculam*, quam Pausanias adhuc temporibus suis appellatam memorat *Hortos*; adiiciens in ea extitisse statuam Veneris, Alcamenis opus, inter cetera, quæ Athenis celebrarentur, spectare dignum [quod vel ex Luciano colligere licet] ipsique adjacuisse templum Veneris, cum statua Veneris cœlestis. Taceo exinde Hortum persæpe multitudinis numero efferri; ut videre licet apud Ciceronem, Juvenalem, & alios. Interdum vero etiam cum diminutione, ut cum a Virgilio appellatur *Hortulus*. Quomodocumque autem usurpetur, accipi solet pro ipsa Secta, seu Doctrina, quæ ab Epicuro, Sectatoribusque in illo tradita est. Unde & Epicurei dicuntur esse, exempli gratiâ, ab Empirico, *οἱ ἀπὸ τῶν κήπων*, *ex Hortis Philosophi* [sicuti *οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς* intelliguntur Stoici] & nominatim Apollodorus, quod *princeps Hortorum* suo tempore haberetur, *κηποτύραννος* dictus est, ut a Laërtio perhibetur. Observa obiter, emendari hinc posse distichon illud Petroniani Epigrammatis ultimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur:

loc. cit.
lib. 19. c. 4.

lib. 1. seu in Attic.

in imag.

l. 1. ad Att. ep. 24.
Sat. 14.

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Jussit, & hoc vitam dixit habere τέλος.

Id sic eruditos exercet, ut alii legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*, alii *doctrina Epicurus in arce;* alii, *doctos Epicurus amare;* alii, *doctos Epicurus amare jussit, & hanc vitam dixit habere Deos.* Enimvero quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil immutandum videtur; cum celebre sit Epicuri dogma τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν: *Esse voluptatem beatæ vitæ finem;* & dici aliunde non possit, quis unquam, etiam obtrectatorum Epicuro tribuerit; ut existimarit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, qua de illeic agitur. Quod attinet vero ad hexametrum, planum videtur sic legere:

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis,

quippe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*; *hortis* pro *arte;* & res aliunde non modo quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit; sed etiam pæne indicatur illo Propertii disticho:

Illeic aut studiis animum emendare Platonis
Incipiam; aut Hortis, docte Epicure, tuis, Eleg. 21. ad Cinth.

quippe *doctis hortis* pro *docto Epicuro* Metonymicos, appellatis; eo modo, quo idem Propertius elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Præter porro hortum, hortosve, qui eum adjunctis ædibus civitate adjacebant, fuit Epicuro domus,

mus, ad quam aliquando cum discipulis, amicisque diverteret, sita in Melite; quod oppidum [in Lexic.] fuit Cecropiæ tribus ex Suida, inhabitatum a [in Lexic.] Philæo, majorum Epicuri uno, ut supra memo- [lib. de urb.] ravimus, habensque celeberrimum, ex Phavorino, Herculis templum [Stephanus certe ut insulam, sic aliam ab hac intellexisse urbem videtur, cum & tribus Oeneidis, & Carthaginensium Coloniam descripsit] In hanc Epicurus interdum cum discipulis secedebat; ipsamque deinde, testamento suo reliquit Sectatoribus, ut recitabimus postea.

Heic adverte locum illum epistolæ XIX. libri V. ad Atticum, qui hactenus torsit erudita ingenia, nun incommode explicari. Locus sic vulgo legitur: *Etiam, atque etiam vale. De Patrone, & tuis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo.* Utcumque vero aliqui legant, *vale dic Patroni, &c.* nemo tamen dicere potest, qui sint illi *Tarentini*, quæ illa *militia*, quid illud quod Cicero *laboravit*; sive egit. Itaque nobis videtur non *in miletia* legendum, sed *in Melite*, & pro *Tarentinis* reponendam vocem *Parietinis*, cujus Cicero alias meminit; sicque sensum planum futurum. Sciendum nimirum ædeis illas, quas in Melite Epicurus habuit, parietinas jam fuisse factas Ciceronis temporibus. Cum vero illas C. Memmius exædificandas decreto Areopagi obtinuisset, Patro, aliique Epicurei id ægre ferentes, poposcere ex Cicerone litteras ad Memmium, quibus illum hortaretur, ut a cœpto desisteret. Cicero ergo ad Memmium scripsit, illumque enixe rogavit, ut vel ipsius Attici causâ, parietinas illas Patroni, ceterisque concederet. Exstat hac de re Epistola prima libro familiarium XIII. ejusque exemplum ad Atticum missum constat ex Epistola XI. libri ad Atticum V. cum autem & res successisset, & Atticus id gratum habuisset [nempe & ipse Epicureus, adeo ut Patro, aliique haberentur ejus condiscipuli] tum sequente Epistolâ XIX. Cicero, postquam vale dixit, quasi postscripto, apposuit: *De Patrone, & tuis condiscipulis* [supple, quod restabat dicendum, seu quod oblitus fueram] *quæ de Parietinis in Melite* [nimirum sitis] *laboravi, ea tibi grata esse gaudeo.*

CAPUT VII.

Ut amicis, & illis quidem quam numerosis convixerit.

AD Epicurum ipsum ut redeam, is, ex quo Athenas rediit, Archonte Anaxicrate, solum bis, aut ter in Joniam ad invisendum amicos excurrit; ac reliquam porro ætatem, eamque cælibem exegit Athenis; neque patriam unquam deserere voluit, quantumvis ea temporibus difficillimis urgeretur, uti a Laërtio [lib. 10.] adnotatum est. Difficillima autem illa tempora videntur potissimum fuisse, quibus Demetrius obsedit Athenas, circa annum Epicuri XLIV. quanta tum fames civitatem oppresserit, describit [in Dem.] Plutarchus. Memoriâ vero dignum est, quod enarratâ digladiatione circa præoccupandum murem, qui fuerat mortuus e tecto delapsus, inter patrem quendam, & ipsius filium, subdit: *Ferunt etiam Epicurum philosophum familiareis suos sustentasse, partitum cum ipsis ad numerum fabas.* Vixit itaque Epicurus reliquo tempore Athenis in tot amicorum, discipulorumque consuetudine, & institutione, ut civitates integræ iis capiendis impares essent; quæ sunt verba Laërtii. Scilicet [loc. cit.] non ex Græcia modo, sed undique, ut ille habet ex Apollodoro, ad illum confluebant, simulque cum illo in Horto vivebant. Intellige vero præsertim ex Asia, ac nominatim Lampsaco, atque etiam ex Ægypto, ut vel ex uno Plutarchi loco [de occ. viv.] facile est colligere. De victus continentia, frugalitateque inferius dicendum. De convictu cum amicis notari id potest, quod ex Diocle apud Laërtium, aliisque intelligitur; Epicurum nempe, non ut Pythagoram amicorum omnia communia dicentem, bona in commune conferri voluisse; quippe id esse diffidentium, atque idcirco non amicorum; sed ab unoquoque, si quid opus foret, hilariter suppeditari. Innotescet res ex infra dicendis. Reticendus heic interim non est egregius Ciceronis locus: *Neque vero*, inquit, Epicu- [lib. 1. de fin.] rus amicitias *oratione solum, sed multo magis vitâ, & factis, & moribus comprobavit. Quod quam magnum sit, fictæ veterum fabulæ declarant; in quibus tam multis, tamque variis ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Orestem pervenias, profectus a Theseo. At vero Epicurus unâ in domo, & eâ quidem angustâ, quam magnos, quantaque amoris conspiratione consentienteis tenuit amicorum greges? quod fit etiamnum ab Epicureis;* hæc Cicero. Addo cum inter varios amicos Polystratus etiam a Laërtio [loc. cit.] commemoretur, atque is ille esse videatur, de quo Valerius Maximus, simulque de Hippoclide altero Epicureo, mirabile aliquid narrat, idcirco verba Valerii merito heic attextum iri; ac præsertim cum exinde illustrari valeat, quod refertur postea ex Epicuri testamento, de communi- [lib. 1. cap. 8.] catis Sectatorum bonis. Ea sunt: *Hoc loco apte referantur Polystratus, & Hippoclides Philosophi, eodem die nati, ejusdem præceptoris Epicuri Sectam sequuti, patrimonii etiam possidendi, alendæque scholæ communione conjuncti, eodemque momento temporis ultimâ senectute exstincti. Tam æqualem fortunæ pariter, atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cælestis concordiæ sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?* sic ille.

CAPUT VIII.

Qui præcipui illi amici, sive familiares, discipulique exstiterint.

VErum ut elenchum heic interferamus eorum, qui præcipui illius amici, sive familiares, discipulique sunt habiti, prætermittern in primis non decet treis illos Epicuri fratres, quorum initio meminimus, Neoclem, Chæredemum, & Aristobulum. Illi nempe, ejus hortatu, philosophati cum ipso sunt, ex Philodemo apud Laërtium. Addit Plutarchus ar- [lib. 10.] reptam ab ipsis, ut a Numine percitis, συνενθουσιάντων, fratris Philosophiam, cum videlicet a teneris annis persuasum haberent, ac profiterentur exstitisse neminem Epicuro sapientio- rem. Celeberrimus porro trium fuit Neocles. [lib. de amor. fratr.]

Is,

Is, cum a pueru prædicaret fratrem suum mortalium sapientissimum, adiiciebat, quasi rem miram, matrem suam tot, tantasque continuisse atomos, ex quarum congressu sapiens gigneretur,
L.1.adv.Col. ut apud eundem Plutarchum est. Hinc, quis Neocles non suam, sed fratris Philosophiam amplexatus est, nesciu quursum aliqui dicant, Se-
ut Genebr. lib.2 chronol. ctam fraternæ similem fuisse a Neocle introdu-
in Epic. ctam. Nisi forte nixi videntur loco illo Suidæ, quo dicitur Neocles scripsisse de sua Secta; quis tamen non videat intelligi posse, scripsisse illum de Secta, quam prufiteretur, etsi inductam ab aliu; & maxime cum de hac Neoclidarum Secta altum ubique silentium.

Nota obiter dictum illud: *λάθε βιώσας, delitesce vivens*, seu *occultus vive*, quod a Plutar-
lib. de eo. cho impugnatur, estque relatum inter Adagia,
Erasm. Chil. 2. Cent. 10. in Neoc. istius esse Neoclis, uti Suidas citatus docet.

Tribus fratribus subiiciendi sunt tres ii familiares, quos ex Epicuri contubernio magnos vi-
Epist. 6. ros prudiisse apud Senecam legitur.

Metrodorus primus occurrit, ipse enim pæne alter Epicurus fuit, ut Cicero loquitur. Lam-
lib 2.de fin. lib. 13. psacenus autem is fuit, ut Strabo aperte declarat. Etsi enim Laërtius videatur Atheniensem dicere, locus est tamen valde mendusus, cum præ-
loc. cit. sertim constet, Atheniensem non fuisse ex illa Ciceronia antithesi: *Qui beatior Epicurus, quod in patria, quam quod Athenis Metrodorus?* Quia scilicet non erant Athenæ Metrodori patria. Laërtii
lib. 10. locus ita habet: *Μαθητὰς δ' ἔσχε* [ὁ Ἐπίκουρος] *πολλοὺς μὲν, σφόδρα δ' ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην Λαμψακηνὸν, ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ*, &c. id est: *Discipulos multos ille quidem, admodum vere illiustreis habuit Metrodorum Ἀθηναῖον, & Timocratem, & Sanden Lampsacenum, qui ex quo agnovit virum, ab eo non discessit, &c.* Crediderim, quod me attinet, voces illas Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην, expungendas ab eo locu esse. Quippe eas si detraxeris, reliqua optime cohærent; si admiseris, prorsus dissonant. Metrodorus scilicet fuit, quem vere dicas *Λαμψακηνὸν*, & cui illa omnia, quæ sequuntur, conveniant, non vero Sandes, cujus falsum est [præter cetera] Epicurum in testamento, de quo postea, meminisse. Et quamvis Casaubo-
in not. ad Laërt. nus putet *Ἀθηναῖον* esse posse nomen viri proprium; mirum tamen, quumodo nusquam alias tam de Athenæo, quam de Sande, ut Epicureis aliquid audiatur, cum heic tamen Laërtius recenseat *ἐλλογίμους μαθητάς*. His certe detractis tres iidem, puta Metrodorus, Polyænus, Hermachus continua serie describuntur, quos Senecam, ut *ἐλλογίμους*, conjunxisse jam diximus. Quod spectat ad Timocratem, ille obiter, cum de Metrodoru, ut illius frater postea memoratur, ac videtur proinde eo loci præter rem interpositus. Quomodo autem voces illæ in textum irrepserint, causam suspicor, quod fortassis Librarius quispiam aduotasset in margine ea, quæ in textu haberentur, haberi etiam apud Athenæum [auctorem deipnosophistarum] is enim habet aliqua & apud Timocratem, is enim etiam a Laërtiu citatur; & apud Sanden nescio quem [forte Suidam, aut alium] Perspectum veru est quam multa marginibus apposita in textum ulim inserta fuerint ex librariorum oscitantia.

Metrodorus ergo patriâ Lampsacenus [alius que, ut constat, ab illu Anaxagoræ familiari, cujus Laërtius quoque meminit] natus videtur Epicuro annum agente duodecimum. Siquidem cum ex Laërtio mortuus fuerit anno ætatis LIII. [cohærentia enim verborum, & sensus efficit, ut legendum censeam *Μητρόδωρον ἄγοντα*] eoque septimo ante obitum Epicuri, qui attigit annum septuagesimum secundum, clarum est annum ejus natalem debuisse in duodecimum Epicuri incidere. Ex quu porru tempore Metrodorus Epicurum novit] potuit hoc autem contingere, cum ageret annum secundum & vicesimum, Epicuro scilicet Lampsaci degente] nunquam ab eo [quod ex Laërtiu cœperamus dicere] discessit, nisi sex menseis, quibus cum domi absuisset, ad Epicurum reversus est. Is & sororem Batidam Idomeneo collocavit, & Leontium concubinam habuit. Liberos suscepit, quos Epicurus in testamento, & in ea epistola, quam scripsit moriens, commendavit, ac nominatim filium Epicurum nominatum. Vir omninu bonus, & adversus molestias, mortemque ipsam intrepidus, ut ipse quoque Epicurus testatus est apud Laërtium. Intercutis morbo laboravit; scribit enim Curnelius Celsus illum, cum hoc lib 3.cap.21.
morbo tentaretur, neque æquu animo ferret necessariam sitim, ubi diu abstinuerat, bibere solitum, ac deinde evomere, an huc morbo, an alio interierit non cunstat. Quos libros ipsius Laërtius recenset, ejusmodi sunt; adversus Medicos, tres. De sensibus, ad Timocratem. De magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Adversus Dialecticos. Adversus Sophistas IX. De itinere ad sapientiam. De mutatione. De divitiis. Adversus Democritum, de nubilitate. Citat præterea Plutarchus libros de adv.Col.
Philosuphia, de Poëtis, adversus Timarchum. Citat & Clemens Alexandrinus librum: *Quod quæ* lib.2.strom.
causa est ex nobis ad felicitatem, major sit ea, quæ ex rebus est; sed de Metrodoro satis.

Ex aliis duobus alter fuit Polyænus Athenodori filius, ipse quoque Lampsacenus. Is fuit magnus Mathematicus, ut Ciceronis verbis utar; & lib.4.Acad.
ut paucis multa cumplectar, modestus, & amabilis; quod apud Laërtium Philodemus habet. Alter fuit Hermachus Agemarchi filius Mitylenæus, lib. 10.
Paupere patre is natus est; ab initiu Rhetoricæ studuit, ac deinceps in Philusuphia sic se idoneum præstitit, ut ipsum Epicurus moriens scholæ suæ præfecerit. Apud Lysiam mortuus est. Multa illius mentio in Epicuri testamento. Quos ejus libros memorat, pulcherrimosque dicit Laërtius, hi sunt: Epistolica de Empedocle XXII. De disciplinis [bene enim Causabonus legit non *μαθητῶν*, sed *μαθημάτων*] libri duu. Adversus Platonem. Adversus Aristotelem.

Attexendi istis sunt Leonteus Lampsacenus, quem unum ex summis Epicuri discipulis Plutarchus appellat, adiiciens hunc ipsum esse, qui ad L.1.adv.Col.
Lycophronem scripserit honorem haberi Demucrito ab Epicuru. Rursum Colotes, & Idomeneus, ipsi quoque Lampsaceni. Prioris facienda sæpius erit mentio, occasione potissimum duorum illorum librorum, quos adversus ipsum Plutarchus compusuit. Scribit Laërtius alicubi discipulum il- lib. 6.
lius fuisse Menedemum Cynicum [nisi forte alius Colotes Lampsacenus fuit] Ejusdemque est locus ille, quu apud Macrobium docet, non oportuisse Eri fabulam a Platone *confingi*, *quoniam nullum fi-* lib. 1. in somn.
gmenti genus veri professoribus conveniret. Pusteriorem celebrem reddere Epicurus voluit suis literis, uti reipsa reddidit, quemadmodum Seneca Epist. 21.
demonstrat: *Exemplum enim*, inquit, *Epicuri referam; cum Idomeneo scriberet, & illum a vita speciosa ad fidelem, stabilemque gloriam revocaret, rigida tunc potentiæ ministrum, & magna tractantem. Si gloriâ*, inquit, *tangeris, notiorem te epistolæ meæ*

Digitized by Google

mea facient, quam omnia ista, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis litteris incidisset? Omneis illas * *magistratus, & Satrapas, & Regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta suppressit.* Hæc ille. *Atque hi quidem*, inquit Laërtius, *illustres discipuli sunt.*

* Megistanas.

Adnumerari tamen iis possunt cum alii, tum maxime duo ex Valerio jam memorati, Polystratus, & Hippoclides; potissimum vero cum Laërtius connumeret Polystratum, qui Hermacho postea successit; nisi tamen Polystratus, qui Hippoclidi copulatur, censeri debet alius a successore Hermachi.

Subjungi posset Timocrates Lampsacenus Metrodori frater; sed is videtur defecisse, quod reprehensiones fraternas non ferret, ut referendum est postea. Subiiciatur itaque potius servus Epicuri *Mus*, quem inter philosophanteis clarissimum, ἐνδοξότατον, evasisse Laërtius testatur, (lib. 1. c. 12.) neque Agellius, & Macrobios oblivioni dant inter eos, qui Philosophi ex servis non incelebres evaserunt. (lib. 1. Satur. c. 11.)

Ut praeteream vero Apellem, quem alicubi Plutarchus subsannat, treis heic dicendæ mulieres sunt, ex iis quæ sunt cum Epicuro philosophatæ. Una est Leontium, quam Philosophiæ sub Epicuro operam dedisse, tum Athenæus recitat, (lib. 13.) tum ex eo intelligitur, quod, Cicerone referente, (lib. de nat. Deor.) librum scripserit adversus Theophrastum, & sermone quidem scito, Atticoque, ut rursus occurret dicendum inferius. Altera est Themista Zoili filia Lampsacena, & memorati Leontei uxor, de qua etiam, præter ea, quæ attingenda inferius sunt, Clemens Alexandrinus aperte testatur. (lib. 4. strom.) Tertia Philænis, quam etiam aliqua scripsisse Athenæus indicat, (lib. 8. & 10.) simul innuens libros obscenos, qui illi tribuerentur, suppositos fuisse a Polycrate Sophista, ut feminam calumniaretur.

Adiiciantur jam Herodotus, ille scilicet, ad quem Epicurus Epitomen parvam Physices, quæ est apud Laërtium, scripsit, & qui inter cetera, ex eodem Laërtio, librum edidit de pubertate Epicuri. Pythocles, ad quem Epicurus scripsit de rebus sublimibus, quæ apud Laërtium supersunt, & cujus, cum esset annos duodeviginti natus, indolem in Græcia non haberi parem, Epicurus censuit, ut habet Plutarchus. Menœceus, ad quem Epicurus scripsit Epistolam illam de rebus ad mores pertinentibus, quæ est etiam apud Laërtium, & cujus initium refertur e Clemente Alexandrino. Timocrates Demetrii filius Potamius, simulque Amynomachus Philocratis filius Batithes, quos ambos Epicurus fecit testamenti sui curatores. Nicanor, cujus studium Epicurus mandat prædictis curatoribus. Eurydicus, unus ex iis, ad quos, ex Laërtio, Epistolas misit. Dositheus, ejusque filii Pyrrhon, & Hegesianax, ad quos consolatoriam ob parentem mortuum Epicurus scripsit, uti apud Plutarchum est. Prætereo Polymedem, Antidorum, & alios, postea cum de libris, dicendos.

CAPUT IX.

Quam multa conscripserit.

Nec vero Epicurus vivâ modo voce discipulos erudiendo tempus contrivit; sed & plurimum operæ in variis libris conscribendis posuit. Ut factâ autem comparatione ad ceteros Philosophos, quantum in ea re desudarit, intelligas, unicum juvat audire Laërtium. Is nimirum in præfatione, dum Philosophos comparat: *Multa*, inquit, *Zeno scripsit, plura Xenophanes, plura Democritus, plura Aristoteles, plura Epicurus, plura Chrysippus*. (lib. 1.) Quo loco vides, Epicurum multitudine scriptorum uni Crysippo concedere. Ne vero te lateat, ut etiam Chrysippum censeri possit superavisse, citat alio loco Laërtius (lib. 7.) Apollodorum Atheniensem: *Qui volens*, inquit, *ostendere ea, quæ essent ab Epicuro proprio marte scripta, neque aliunde apposita, Chrysippi libros longe superare, ita ad verbum loquitur; si quis enim tollat ex Chrysippi libris, quæ aliena adtexta sunt, inanis ipsi charta relinquetur*. Hoc autem ne mirum videatur, docet aliàs idem Laërtius, (lib. 10.) Chrysippum, cum æmularetur Epicurum in multis scribendis, *parasitum* librorum ejus ideo appellatum a Carneade, quod: *Si Epicurus quidpiam scriberet* [legendum enim γράψαι, non γράψας] *scribere tantundem ille affectaret. Quare illum, & sæpe eadem, & quidquid occurrebat, scripsisse, idque proinde inemendatum præ festinatione intrusisse, ac tot induxisse testimonia, ut iis solis libri complerentur; quemadmodum etiam invenire tum apud Zenonem, tum apud Aristotelem licet*. Et hæc de Chrysippo Laërtius; non idem vero de Epicuro. (ibid.) Refert enim ejus Cylindros [*volumina*, nempe ἀπὸ τοῦ κυλίνδειν, seu *volvendo* dicta] ad trecentos exstitisse, in *quibus*, inquit, *nullum alienum testimonium exscriptum exstat; sed ipsamet voces Epicuri sunt*. Quæ memoro, ut videas, cum Epicurus scripserit tam multa, πολυγραφώτατος, quod ille ait, καὶ πλήθει βιβλίων πάντας ὑπερβαλλόμενος, (Laërt. ibid.) adeo ut etiam Origenes temeritatem Celsi coarguens, ac veluti rem quampiam factu impossibilem judicans, id objecerit: *Nemo nostrum dicit se nosse quæ Epicuri sunt omnia*; (L. 1. adv. Cel.) videas, inquam, divitem venam, qua ille scaturierit, simulque, qua re maxime illum habuerit occupatum.

CAPUT X.

Qui libri illius speciatim ab Auctoribus memorentur.

Operæ-pretium porro est texere hoc loco quasi Indicem librorum, non profecto omnium, qui conscripti ab illo sunt, sed eorum, quorum vel tituli apud Auctores occurrerunt; tituli, inquam, nam libri ipsi temporum injuriâ sic interciderunt, ut præter paucula compendia apud Laërtium asservata, præterque fragmenta heic, illeic apud varios varie respersa, nihil ex ipsis superstes sit, saltem quod hucusque nobis innotuerit.

Ut

Digitized by Google

Ut primum ergo recenseamus quos optimos Laërtius ait, en qua illi serie habeantur.

Περὶ φύσεως λζ', *De natura* XXXVII. Ii citantur aliquando simpliciter, τὰ περὶ φύσεως, *de natura*; aliquando cum adjuncto libri ordine, ut comment.in cum inferius ab eodem Laërtio citantur libri I. 1 lib.Hipp. de nat.hum. XI. XII. XIV. XV. Facit Galenus & tituli, & multitudinis librorum mentionem.

Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ, *De atomis, & inani*. lib.2.cap.1. Ita citari solet hic liber; sed & Cleomedes videtur illum indicare sub nomine *de rerum omnium principiis*, ἐν ταῖς τῶν ὅλων ἀρχαῖς.

Περὶ ἔρωτος, *de amore*.

Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικοὺς, *Compendium eorum, quæ ad Physicos*. Duplex autem fuit hæc Epitome, μεγάλη, καὶ μικρὰ, *magna, & parva*; siquidem utraque citatur deinceps a Laërtio, & parva quidem dicitur, quæ ad Herodotum scripta est.

Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίας, *Adversus Megaricos* [seu appellatos Dialecticos] *addubitationes*. Videntur autem hæ dubitationes attigisse maxime argumenta quædam moralia, ut circa justitiam, circa connubia, &c. cum hic præsertim liber videatur, quem interdum citant & Laërtius, & L.1.adv.Col. Plutarchus τὰς διαπορίας, sine adjuncto, πρὸς τοὺς Μεγαρικούς.

lib.2.de fin. Κυρίαι δόξαι, *Rata sententia*, vel, ut Cicero vertit, *maxime rata; quia*, inquit, *gravissimæ sint ad beate vivendum breviter enunciatæ sententiæ*; appellat alibi *selectas, breveisque sententias*; L.1.adv.phys. appellare Sextus videtur λέξεις ῥητὰς, *dictiones memorabileis*. Ipsas & Laërtius ad calcem apposuit, & Lucianus alicubi perinde commendavit, In pseudom. lib.4.Acad. ac Cicero Crantoris librum, qui est quidem, *non magnus*, inquit, *verum aureolus, & ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus*. Secus nimirum sensit, quam Suidas, qui has sententias appellavit κακὰ γνωρίσματα, *scelesta insignia*.

Περὶ αἱρέσεων, *De electionibus*. Ita vertendum potius duco, quam de Sectis; quod in hoc libro Epicurus prosequutus non videatur Sectarum historiam, sed moralem institutionem, quæ circa delectum rerum occupetur, ut Laërtius quoque indicat sub finem Epistolæ ad Menœceum. Ne memorem, quod idem docet, genus Ethicum totum esse περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, *de prosequutione, seu electione, & fuga*. Ex quo efficitur, ut citatum vulgo & consequenter librum,

Περὶ φυτῶν, *De plantis*, censuerim potius inscribendum, περὶ φευκτῶν, *De fugiendis*; tum ob titulorum cohærentiam, tum quia Epicurus pæne totus in moribus argumenta specialia ex Physica vix attigit, nisi ea conducerent ad hominum animos a vanis terroribus eximendos, cujusmodi illud *de plantis* non fuit. Quin etiam quia in MSS. hic titulus cum superiore copulatur voculâ καὶ, conjicere licet inscriptionem fuisse περὶ αἱρέσεων, καὶ περὶ φυγῶν, vel etiam sub uno solum titulo περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, *de electione, & fugâ*, quatenus fieri potuit inscriptio etiam numero multitudinis ob id, quod postmodum habetur: *Ex voluptate & dolore dijudicari* τὰς αἱρέσεις, καὶ φυγὰς, *electiones, & fugas*, seu *prosequutiones, & declinationes*. Nisi forte magis arrideat inscriptio περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν *de eligendis, & fugiendis*.

Περὶ τέλους, *De fine*. Ita hic liber citatur L.2.adv.Col. passim, & nominatim a Plutarcho; nec vero alium Cicero videtur intelligere, etsi librum *De finibus bonorum, & malorum* citat.

Περὶ κριτηρίου, ἢ κανὼν, *De judicio, seu regula*; vel, ut Cicero ipse vertit, *de regula, &* lib.1.de nat. Deor. *judicio*. Porro, si pro judicio judicatorium verteris, vim nominis exprimes magis.

Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν, *Charedemus, seu de Diis*. Hic est unus ex iis libris, quos Epicurus inscripsit seu fratrum, seu amicorum nominibus, ut ne illorum quidem mortuorum nomina ignorarentur; quod observatum a Plutarcho lib.de oc.vi. est.

Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ, *De sanctitate, seu Hegesianax*. L.2.adv.Col. Hic fortassis est, qui apud Plutarchum legitur *Hegetoanax*, is scilicet, de cujus morte ab Epicuro ad parentes scriptum infra notabimus. Nisi forte velis, esse illum, qui histo- lib 3. & 9. rias, & Troica apud Athenæum scripsit, quippe qui fuerit Alexandrinus, cum Epicurus etiam amicos ex Ægypto habuerit.

Περὶ βίων δ', *De vitis* IV. perinde est, ac si inscriptio foret, *De vita, & moribus*. Neque enim Epicurus complexus his libris videtur insignium quorumdam Virorum historiam, ut a Plutarcho, & Laërtio factum intelligimus, dum ipsorum libri *de vitis* citantur [quod tamen viro erudito, & amico placuit] sed rationes, quibus vitam degere tranquillam liceat; ut vel ex designatione librorum moralium, & locis etiam ab ipso Laërtio citatis, aperte satis colligitur. Videlicet hoc loco βίοι ita accipiuntur, ut apud Plutarchum, in Lycurgo dum dicit, διαφορὰν τῶν βίων, καὶ τῶν πολιτειῶν, quod interpres præclare vertit *discrimen morum, publicorumque institutorum*. Ex his libris citantur postea a Laërtio primus, & secundus.

Περὶ δικαιοπραγίας, *De justa actione*.

Νεοκλῆς πρὸς Θεμίσταν, *Neocles ad Themistam*. Videtur iste Neocles non parens, sed frater fuisse Epicuri; sic enim & aliorum fratrum inscripsit libris nomina.

Συμπόσιον, *Convivium*. Meminerunt hujus lib.1.symp. qu.1. libri Plutarchus, Athenæus, & alii. Plutarchus lib.5.deip. porro meminit quæstionum in eo agitatarum L.1.adv.Col. de calefactione vini, de tempore concubitus, lib.3.symp. qu.3. & Laërtius de difficultatibus circa conjugium, &c.

Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον, *Eurylochus ad Metrodorum*. Crediderim facile hunc Eurylochum eundem esse, ad quem Epicurus scripsisse jam dictus est sub nomine Eurydici; res tamen incerta.

Περὶ τοῦ ὁρᾶν, *de visione*.

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας, *De angulo, qui est in atomo*.

Περὶ ἁφῆς, *De tactu*, seu atomorum, opinor, tangibilitate. Quippe & inane appellat Epicurus apud Laër. τὸ ἀναφὲς, *id, quod tangi nequit*.

Περὶ εἱμαρμένης, *De fato*.

Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην, *De perturbationibus sententia ad Timocratem*.

Προγνωστικὸν, *Præcognitorium*, sic enim liceat vertere; siquidem videtur hoc libro περὶ τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως disputavisse.

Προτρεπτικὸς, *Exhortatorius*, intellige, *sermo*. Sic enim & Isocrati, & Clementi expresse est προτρεπτικὸς λόγος.

Περὶ εἰδώλων, *De simulacris, imaginibus, speciebus, formis, spectris*; sic enim varii varie verterunt, & interpretati sunt, quas vulgo jam vocant intentionaleis species.

Περὶ φαντασίας, *De imaginatione*, seu impressione ejus, quod apparet in facultate cognoscente. Neque enim seu Epicurus, seu plerique alii ex antiquis Philosophis intellexerunt hoc nomine, ut jam fere fit, ipsam facultatem.

Api-

Digitized by Google

Ἀριστόβουλος, *Aristobulus*. Et hic liber tertii Epicuri fratris nomen præsefert.

Περὶ μουσικῆς, *De musica*, quatenus nempe ad mores facit, ut colligi posse videtur ex Plutarcho, & Empirico. l. 2 adv. Col. l. adv. Math.

Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, *De justitia, ceterisque virtutibus*.

Περὶ δώρων, καὶ χάριτος, *De donis, & gratia*. Hujus meminit Empiricus, aliquid ex eo circa grammaticam citans. lib. adv. Gram.

Πολυμήδης, *Polymedes*. Et hic videtur fuisse Epicuri familiaris, ac discipulus.

Τιμοκράτης γ', *Timocrates*, III. seu is fuerit Metrodori frater, seu testamenti curator, seu alius. Hinc credidissem a Laërtio citari Timocratis [sive a Timocrate conscriptum] librum tertium; nisi ἀντὶ τοῦ Τιμοκράτης, legendum suspicatus fuissem Τιμοκράτει, indicato, puta, libro tertio ab Epicuro ita inscripto. Inspectio textus argumentum fecit.

Μητρόδωρος έ, *Metrodorus V.* Hunc Metrodorum esse, de quo supra, non videtur posse ambigi. Ex citato porro apud Laërtium Metrodoro primo colligi videtur, descriptam fuisse ab Epicuro vitæ Metrodori historiam.

Ἀντίδωρος β', *Antidorus II.* Hujus Antidori meminit Plutarchus, ac forte etiam Laërtius in Heraclide, si nihilominus Antidorum pro Autodoro legeris. l. 1 adv. Col. lib. 5.

Περὶ νότων δόξαι, πρὸς Μίθρην: *De Austris sententiæ, ad Mithren*. Fortassis autem legendus potius hic titulus Περὶ νόσων, *De morbis* tum ob pareis causas, quæ dictæ sunt circa titulum Περὶ φυτῶν, tum quia δόξαι illæ non tam videntur fuisse varia placita de speciali vento, quam morales sententiæ ad asperitatem morborum leniendam. Jam vero videtur hic Mithres Syrius ille fuisse, ad quem aliquando Metrodorus opem laturus accurrit, uti Plutarchus non semel notavit, & quem Laërtius Lysimacho fuisse domus procuratorem dicit, non modo in Epicuro, sed etiam in Theodoro ubi narrat Mithren Theodoro dixisse: *Videris tu non modo Deos, sed etiam Reges non agnoscere*: Theodorum vero excepisse: *Quomodo non agnoscam Deos, qui te Deorum hostem existimo esse?* adv. Col. lib. 10. lib. 2.

Καλλιστόλας, *Callistolas*. Et hic etiam Epicuri fuisse familiaris præsumendus est. l. 2 adv. Col.

Περὶ βασιλείας, *De Regno*. Meminit libri istius Plutarchus.

Ἀναξιμένης, *Anaximenes*. Fortassis hic fuit Lampsacenus ille, cujus Strabo meminit, & quem indicare videntur tum Plutarchus, tum Laërtius ipse. Etsi enim is fuit unus ex Alexandri præceptoribus; & illi tamen supervixit [ut cujus gesta descripserit] & ex Suida discipulus fuit Diogenis Cynici, ac proinde illo junior; cum Diogenes tamen obierit Epicuro jam agente annum ætatis decimum octavum, initio nempe Olympiadis cxiv. lib. 14. in public. lib. 2.

Ἐπιστολαί. *Epistolæ*. Exstant adhuc apud Laërtium Epistolarum ejusmodi quatuor; una est ad Herodotum [quam esse jam diximus minorem epitomen, hoc nomine etiam citatam ab Achille Tatio] *De rebus naturalibus*; altera ad Pythoclem de Meteoris, *seu sublimibus* [hoc est tam cœlestibus, quam ceteris ad usque terram] *rebus*; tertia ad Menœceum *De moribus*; postrema brevis illa est, quam Epicurus moriens scripsit ad Idomeneum. Præter has autem, innumeras alias conscriptas fuisse ex Plutarcho, Laërtio, & aliis colligimus. Plutarchus enim, exempli causâ, Epistolam ad Anaxarchum citat. Laërtius Epistolam ad Aristobulum; itemque Epistolam πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φίλους, *Ad amicos Mitylenæ degentes*. Et videtur quidem hæc eadem esse cum illa, quam Sextus Empiricus citat πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; verum plureis hac inscriptione agnoscit Laërtius iis verbis: ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; adeo ut aliqua ex illis potuerit esse supposititia. Potuit ex eodem censu esse Epistula illa περὶ ἐπιτηδευμάτων, *De variis vitæ institutis*, quam & Laërtius innuit, & Athenæus, ac Eusebius citant. Prætereo eundem Athenæum facere mentionem Epistolarum ad Hermachum; & ne plureis consecter, præclarissimæ omnium fuisse videntur scriptæ ad Idomeneum; quantum quidem ex Seneca intelligere possumus, qui præclarum etiam quid citat in Epistolis, quas ad Polyænum scriptas dicit. In iis, quæ ad Idomeneum illa præter ceteras fuit, ex qua Michael Apostolius refert fragmentum continens originem illius Adagii: Ταὐτά σοι καὶ πύθια, καὶ δήλια: *Hæc eadem tibi & Pythia, & Delia*; quod usurpatur adversos eos, qui morituri brevi putantur; utcumque Adagium citari ex Menandro Erasmus scribat. in phæn. Arat. l. 1 adv. Col. lib. 7. lib. 10. lib. 9. in Protag. lib. 8 deipn. lib. 15. de præp. l. . eipn in epist. epist. 18. cent. 16. Parœm. 95.

Porro circa Epistolas adnotari obiter potest, fuisse Epicurum iis præmittere solitum ex vocibus salutatoriis, nunc χαίρειν, *gaudere*, nunc εὖ πράττειν, *bene agere*; nunc εὖ διάγειν, *bene degere*; nunc σπουδαίως ζῆν, *bene vivere*; nunc ὑγιαίνειν, *valere*, sive *sanum esse*. Nam quod apud Laërtium quidem in ejus vita legitur, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀντὶ τοῦ χαίρειν, εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν ἄριστον, mendi aliquid subesse videtur; deest quippe verbum phrasi necessarium; & tum vox ἄριστον non videtur ad salutandi ritum spectare, tum voces illæ, ἀντὶ τοῦ, excludunt τὸ χαίρειν ab Epicureo salutandi more; cum tamen ea vox & præmissa exstet superstitibus apud Laërtium Epistolis, & Cicero eandem interpretatus fuisse videatur, cum Epistolam retulit, quam moriens Epicurus scripsit. Hinc cum pro duabus iis voculis reposuissem olim, ἐπίθη [ut minor nimirum esset immutatio, quam si vocem προὔτιθει, aut aliam similem substituissem] id probavit quidem eximius Puteanus, sed ἄριστον vocem retinendam censuit. Præclarus autem *Menagius*, cum verbum desideraretur, censuit quidem loco vocis ἄριστον reponendam vocem ἔγραφεν [alias simili occasione eidem Laërtio usurpatam] verum retinendas contendit ipsas voculas ἀντὶ τοῦ, quod Epicurus minime usus ipsa voce χαίρειν videatur, ut quam fuisse Cleonis propriam memoretur tam a Luciano, quam ab ipso Laërtio. An vero loco vocis ἄριστον, reponi posset ἀρέσκεται, aut etiam ad minimam omnium immutationem, ἤρεσκεν, ad significandum placuisse inter salutandum eas voces, εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν; an retineri possent voces, ἀντὶ τοῦ, ad innuendum non vocem χαίρειν repudiatam penitus fuisse, sed ejus vice illas duas fuisse interdum usurpatas; quasi nimirum voce ποτὲ, *aliquando*, aut desideratâ, aut subintellectâ? Videtur profecto Lucianus id non obscure suggerere, cum referendo Epicurum impense alioquin delectatum τῷ χαίρειν, insinuat eum tamen interdum alia, quam ista usum voce, & in Epistolis quidem *accuratioribus*, *gravioribusve* σπουδαιοτέραις [quas quidem fuisse paucas ait] vel cum *ad amicissimos* πρὸς φιλτάτους scriberet, fuisse præsertim, μάλιστα, ipsâ ὑγιαίνειν, voce usum. Laërtius verò cum heic relinquat Epicuro vocem εὖ πράττειν, censeri debet pari jure vocem χαίρειν relinquere; quando attribuens lib. 10. lib. 2. de fin. lib. 10. de lapsu in salut. lib. 3. loc. cit.

ipsi alias vocem εὖ διάγειν, tam facit Platonis proprium τὸ εὖ πράττειν, quam ipsius Cleonis τὸ χαίρειν.

Atque hactenus series est librorum, quam Laërtius contexuit. Adverte vero cum statim post vocem illam ἐπιστολαὶ, sequatur, μίαν δ' αὐτῶν, quasi Laërtius sit adscripturus unam ex illis epistolis, cum tamen & adferat treis, & se id statim facturum recipiat; ea de causa non prorsus male censuisse Casaubonum reponendum ἐπιτομὴν, loco vocis μίαν. Addo autem vocem αὐτῶν non ad solas epistolas videri esse referendam, sed ad libros omneis recitatos, quorum Epitomen tres illæ deinceps integræ afferendæ contineant.

Præter hos porro omneis libros citari alios vides tam a Laërtio, quam ab aliis; quippe ipse Laërtius citarat jam antea librum Περὶ ῥητορικῆς, *de Rethorica*, seu *arte oratoria*, cujus etiam apud Scholiasten Hermogenis habetur mentio. Quod citatur vero *De perspicuitate in oratione exigenda*, id spectat ad Canonicen in Dialecticæ locum substituendam.

Citare etiam visus est Προηγούμενα, seu *Antecedentia*, seu *Præcipua* dicas, ut accipiunt Stoici. Profecto libros jam citatos intelligerem, si aliqui citati forent, in quibus id, quod memoratur, fuisset ab Epicuro scriptum.

Utcumque sit, citantur quoque postmodum Στοιχειώσεις δώδεκα, *Institutiones*, seu *Elementalia* XII.

Quin etiam citari videntur Περὶ τῶν κόσμων ιβ', *De Mundis* XII. Siquidem varios Mundos describens, egisse id dicitur ἐν τῷ ιβ' περὶ τούτω, seu, ut MSS. habent, περὶ αὐτῶ, *in* XII. *de hoc ipso*, seu *de hac materia*; idque præsertim, cum non appareat intelligi unum ex triginta septem, qui περὶ φύσεως, *De natura* constantissime citantur.

Adderem Προβλήματα φυσικὰ, *Quæstiones naturaleis*, itemque Ηθικὰ δόγματα, *Placita moralia*; nisi possent iis vocibus ea omnia intelligi, quæ Epicurus circa naturam, & mores enucleavit, aut edisseruit.

Ad hæc vero a Cicerone citatur liber *De* lib. 3. Tusc.
summo bono; nisi quis forte eundem putet cum eo, quem *De fine* inscriptum jam retulimus.

Citatur etiam ab eodem liber *De voluptate*. Fortassis Laërtius hunc significavit, cum retulit lib. 2. de divin.
quosdam objecisse Aristippi librum *De voluptate* ab Epicuro usurpatum, tanquam proprium.

Præterea citat Cicero librum *De pietate ad-* L. 1. de nat. Deor.
versus Deos, & distinctum quidem, ut videtur, ab eo, qui *De sanctitate* ex Laërtio citatus est; sic enim habet Cicero: *At etiam de sanctitate, de pietate adversus Deos libros scripsit*.

Rursus Plutarchus indicat libros conscriptos *adversus Theophrastum*, Πρὸς Θεόφραστον, cum ἐν δευτέρῳ *in secundo* illorum contineri dicit *Disputationem de coloribus*; verum de libris hactenus.

Digitized by Google

LIBER SECUNDUS
DE
MORTE, ET SUCCESSIONE EPICURI.

CAPUT PRIMUM.

Quod testamentum fuerit ab Epicuro conditum.

CUM Epicurus tum docendo, tum scribendo jam consenuisset, testamentum sub vitæ finem, ut moris erat, condidit. Quoniam vero id integrum apud Laërtium adhuc habemus, nihil necesse est corrogare, quæ ex eo (lib. 10) a Cicerone, aliisque sparsim attinguntur. Illius capita hæc sunt:

I. Hæredum institutio. Δίδωμι, inquit, τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν. *Dono mea omnia Amynomacho, Philocratis filio, Batitha* [scilicet ex oppido Bate in Tribu Ægeide, ut est apud Hesychium (in Lex.)] *& Timocrati Demetrii filio, Potamio* [ex oppido nempe Potamo in Leontide Tribu, uti est apud Phavorinum (in Lex.)] *juxta eam, qua in Metroo relata inter acta est, utrique factam donationem*. Fuit enim *Metroon* magnæ Deæ templum Athenis, subeuntibus primum ex portu occurrens, in quo leges, judicia, ceteraque acta asservabantur, ex Athenæo, Suida, & aliis (lib. 9. in voc. Metr.).

II. Scholæ, seu Sectatorum studium. Κατὰ τάδε, *ea conditione* [supple bona omnia prædictis Amynomacho, & Timocrati trado] ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀφ' ἡμῶν: *Ut Hortum, & ipsi adjuncta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo simul philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuo, qui ex nobis profecti philosophaturi sunt, ut commorari illeic possint inter philosophandum, præbeant*. Et postea: Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ: *Domum etiam, quæ in Melite* [de hac est jam superius dictum] *Hermacho, iisque, qui cum eo philosophabuntur, quamdiu Hermachus vixerit, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto*. Deinde: Ποιείσθωσαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γένηται. *Hermachum vero reditum Dominum secum habento; ut cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuit, quique illorum, qui nobiscum sunt philosophati, dux relictus est, singula gerantur*. Et paulo post: Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ, *Libros vero, qui mihi sunt, omneis dare* [supple, *jubeo*] *Hermacho*. Denique postquam hæc præmisit, Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, *Nicanoris curam, sicuti & nos, suscipiunto*, subjicit: Ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν: *Ut quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, propriarum rerum usum præbuerunt, & omnimodam familiaritatem declarantes, constituerunt in Philosophia nobiscum consenescere, nulla rerum necessariarum, quantum in nostra situm est facultate, indigeant*.

III. Pupillorum ab amicis relictorum providentia. Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου, ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν. Καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν, ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ. Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάρχου: *Etiam Epicuri Metrodori filii, itemque filii Polyæni, qui ipsi philosophabuntur, viventque una cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eamque, ubi ad ætatem nubilem pervenerit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, collocanto. Sit modo illa & modesta, & Hermacho obtemperans. Ex nostris autem reditibus Amynomachus, & Timocrates his, unde alantur, quod quidem ipsis videatur quotannis sufficere, idipsum una cum Hermacho providentes, suppeditanto*. Deinde: Τὴν προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης. *Ipsam vero puellæ dotem, postquam matura viro fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantam bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes, impertiuntur*. Ac postea: Ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον, καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν εὐτακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων: *Quod si aliquid humani Hermacho contigerit, priusquam liberi Metrodori ad ætatem adultam pervenerint, Amynomachum*

chum, & Timocratem, ut ipsis decenter caratis, singula gerantur necessaria, quantum fas erit, ex iis, quos reliquerimus redetibus, dare illis constituo.

IV. Celebritatum in sui, suorumque memoriam, institutio. Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ᾽ ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ᾽ Ἑρμάρχου σκοπούμενοι (connectenda ista esse cum sequentibus vel ex Cicerone colligere licet) εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν, εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος, ὥσπερ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος: *Ex reditibus bonorum, quæ Amynomacho, & Timocrati donata a nobis sunt, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandum nostris, & patri, & matri, & fratribus, ac etiam nobis pro consueta celebrari natali die in decade prima mensis Gamelionis cujuslibet anni, atque adeo ad conventum* (epularem, ex Cicerone) *eorum, qui nobiscum sunt philosophati, cujusque mensis vigesimâ* (seu, ut Cicero loquitur, omnibus mensibus vicesimo die Lunæ) *ad nostri simul, ac Metrodori institutum memoriam. Fratrum vero diem mense Posidaone* (qui ex parte nostro Decembri respondet) *ut & nos facimus, agunto; & Polyæni etiam diem Metagitnione mense* (qui in Augustum cadit) *celebranto.*

lib. 2 de fin.

loc. citat.

V. Servorum manumissio. Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα, ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν: *Ex servis manumitto Murem, Nician, Lyconem; dimitto etiam Phædrium liberam.*

VI. Denique generalis omnium, sed Scholæ præsertim demondata cura. Ὅπως ἂν συνδιασώσωσιν, τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν παρακατατίθεμαι, Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν· τοῖς τε αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ, ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσιν τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι: *Depositi jure commitsa Amynomacho, & Timocrati, ut quantum fieri poterit, conservent Scholam, quæ in horto est. Itemque eorum hæredibus, eo modo, quo maxime ratum sit, ut ipsi quoque hortum servent. Qua etiam curâ tenebuntur ii, quibus successores nostri Philosophi commiserint. Et postremo:* καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὡς συντετάχαμεν, ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται. *Cetera quoque omnia, prout a nobis constituta sunt, quæ peragantur singula, quatenus licebit, curanto.*

CAPUT II.

Quæ fuerint illius extrema.

De morbo extremo, ac morte consequuta ut jam dicamus, sciendum, est Epicurum fuisse constitutionis haud multum firmæ. Id innuit vel titulus libri a Metrodoro conscripti, περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀῤῥωστίας, *de Epicuri infirmitate, seu adversâ valetudine.* Innuit & invidiosa illa exaggeratio Suidæ, quod neque injectionem vestium Epicurus ferret, neque facile è lecto descenderet, & neque Solem, neque ignem contueri posset, & similia. Nempe ut ista aliud non suadeant, saltem insinuare possunt, Epicurum fuisse habitus, seu complexionis non robustæ. Porro, ut in vitæ decursu sanitate usus constante non fuerat, sic gravi tandem morbo interiit, calculo videlicet; quo etiam probabile est, eundem sæpius vexatum fuisse. Recitat ecce Laërtius ex Hermacho in epistolis, ut lapide urinam cohibente diem clauserit, cum quatuordecim diebus ægrotasset. Memorabile vero est, quod *jam morti proximus*, ἤδη τελευτῶν, scripserit illam epistolam, quam ad Idomeneum scriptam memorat Laërtius, ad Hermachum Cicero. Forte scripta est ad utrumque, propter τὸ ὑμῖν; vel ad Idomeneum potius, quam ad Hermachum, quod Metrodori liberi satis fuissent Hermacho ex testamento commendati. Adde Hermachum successorem proximum, non videri fuisse absentem, cum etiam Epicuri mortem litteris missis descripserit; ut taceam illum ἐκ μειρακίου ad Rhetoricam potius, quam ad Philosophiam sese comparasse, ut ex Laërtio perspicuum est. Sed utcumque sit, Epistolam ecce: Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί· Στραγγουρικά τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους· Ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ, καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Possemus verba verbis reddere; cum epistolam tamen integram Cicero ipse verterit, aliis, quam ipsius verbis interpretari pigeat. Ille ergo sic; *Cum ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ, & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inventorumque nostrorum. Sed tu, ut dignum est, tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac ut Metrodori tueare liberos.* Addit Laërtius ex Hermippo, Epicurum sese in balneum calidâ aquâ plenum demisisse; cumque poposcisset merum, id hausisse; & dum commendaret amicis, ut dogmatum suorum forent memores, hæc inter verba defecisse: subiicit continuo Laërtius hoc ex seipso Tetrastichon:

Apud Laert. lib. 10.

in Lex.

lib. 2 de fin.

loc. citat.

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα· τοῦτ᾽ Ἐπίκουρος
 Ὕστατον εἶπε φίλοις οἷσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
 Ἔσπασεν, εἶτ᾽ Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
 Salvete, & Placitis invigilate meis.
Quippe iniit pelvim calidam, vinoque subhausto
 Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

CAPUT III.

Quo tempore obierit.

Fluebat porro, quo tempore Epicurus interiit, CXXVII. Olympiadis annus II. Archonte Pytharato. Siquidem post δεύτερον ἔτος, quod ex Apollodori Chronicis retulit Laërtius; bene legit Casaubonus τῆς εἰκοστῆς ἑβδόμης, καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος; quippe cum vulgo desit vox εἰκοστῆς quis cepiat, Epicurum natum Olympiade CIX.

lib. 10.

mori

mori potuisse cvi? Et vero cxxvii. est, in quam annus Epicuri LXXII. quo obiisse dicitur, cadit. Jam & mensem, & diem anni, quo Epicurus è vivis excessit, indicat Clemens Alexan-[I. Strom.]drinus. Memorat enim Antilochum ab ætate Pythagoræ ad mortem usque Epicuri, numerantem annos cccxii. adiicientemque hujusmodi mortem contigisse mensis Gamelionis die decimâ. Quo loco nota, si Pythagoræ ætatem numeraveris ab Olympiade LX. qua ille floruisse apud Laërtium dicitur; non reperiri plures annos ad mortem usque Epicuri, quam CCLXX. ac proinde calculo Antilochi deesse annos XLII. Quocirca ἡλικίαν illam, seu ætatem accipiendam esse a nato usque Pythagora; qui anno deinde ætatis circiter XL. florere cœperit. Cum Epicurus porro dicatur a prædicto Apollodoro vixisse annos LXXII. quod confirmat etiam Cice-[lib. de fato.]ro, dum, *semper*, inquit, *verum fuit, moritetur Epicurus cum duos, & septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharata*; [& ex quo nonnulli coniiciunt Epicuri mortem in annum climactericum, qui novennario mensuretur] non est tamen annus extremus, seu LXXII. ut completus accipiendus. Siquidem illum Epicurus solummodo attigerat, ut puta tribus adiectis diebus ad LXXI. cum fuerit natus septima, mortuus decima mensis Gamelionis (interpositis ab ortu ad interitum Olympiadibus, seu tetraëteridibus completis XVIII. uno anno minus.) [lib. 7. c. 48. in Macrob. de die nat. in Cat. mai. lib. 8. c. 13. lib. de orac. def.] Quamobrem, perinde hoc est, ac dum Plinius, Lucianus, Censorinus Siculum, seu Leontinum Gorgiam vixisse dicunt annos CVIII. cum illum tamen Cicero, & Valerius Maximus complesse tantum dicant CVII. Notanda vero heic comparatio, quam Plutarchus instituit Epicurum inter, & Gorgiam. Postquam enim scripsit Alexidem Comicum (scilicet Menandri filium, & [in Lex.] Stephani Comici patrem, ut refertur a Suida) vixisse duplum vitæ Metrodori, hoc est annos [lib. 10.] CVI. cum Metrodorus, ex Laërtio LIII. vixerit; subiicit Gorgiam Sophistam vixisse πλέον, ἢ ἐπίτριτον, *amplius triente*, seu proportione sesqui-tertia, quam Epicurum. Id nempe, quia si accipiamus numerum XXXVI. is ipse erit, quem duplicatum Epicurus vixerit, triplicatum Gorgias. Quod Plutarchus vero dixit, *amplius*, respexit forte ad opinionem, quam deinde secuti [lib. 3. c. 1.] sunt Quintilianus, & Suidas, quod videlicet [in Lex.] Gorgias vixerit annos CIX. Non video porro [Hervetus.] quorsum Interpres Clementis Alexandrini pro Gamelione verterit *Octobri*. Etsi enim sit aliqua circa ordinem mensium Græcorum controversia, neminem tamen reperias, qui Gamelionem non faciat sextum, septimum, vel octavum ab Hecatombæone, qui cum altius, quam a Junio non possit incipere, profecto semper Gamelion longe aberit ab Octobri. Cum itaque multis argumentis Gamelion fuisse convincatur ab Hecatombæone septimus, ille ad Januarium potius videtur fuisse referendus. Quia vero annus ille secundus Olympiadis CXXVII. cœpit ab æstate anni periodi Julianæ MMMM, CCCC, XLIII. debuit Gamelion ejusdem anni incidere in Januarium anni incipientis periodi Julianæ MMMM, CCCC, XLIV. In quem autem diem Januarii dies decima Gamelionis incidere potuerit, determinatu facile non est. Si liceat tamen Gamelionem inchoare (ut tempore nativitatis factum observavimus) a decima quarta Luna, seu a Plenilunio, quod septimo loco post Solstitium Æstivum contigerat; cum Novilunium celebratum fuisset die Decembris XXX. ac proinde Luna decima quarta numerata fuisset die Januarii XII. idcirco ubi istum primum Gamelionis fecerimus, decimus ejus incidet in Januarii XXI. tali igitur die debuit mors Epicuri contingere. Ex quo notandum ulterius est, cum Epicurus dicitur attigisse annum LXXII. debere illud de Græcorum anno, non de Juliano accipi; sic enim duo deessent dies, cum die Januarii XXIII. natum fuisse probatum sit. Nunc facile est Epicuri mortem ad ea referre tempora, quæ jam nobis in usu sunt. Siquidem ubi X. dies detraxerimus, & pro Solari cyclo illius anni (scilicet XX.) ac litterâ D in veteri stylo, nostrum G reposuerimus, perspicuum evadet, Epicurum mortuum die Januarii XXXI. existente feriâ quartâ, seu die Mercurii, ante Christi Æram CCLXX. ac proinde ante hujus a Christo anni Januarium exeuntem MDCCCCIII.

CAPUT IV.

Quam cara Sectatoribus ejus memoria fuerit.

Superest cognoscamus paucis, ut Epicuri mortui memoriam Sectatores coluerint. Nam missum quidem in primis facio, quod patria illum *statuis æreis honoraverit*, χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα, ut Laërtius loquitur. Ad-[lib. 10.]noto vero statas dies, ac testamento cautas cæremonias fuisse a Sectatoribus studiosissime observatas. Post enim CCCL. annos scribens hac de re Plinius, *natali ejus*, inquit, *vigesima* [lib. 35. c. 2.] *Luna sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, quas Icadas vocant*. Ex hoc intelligere licet Epicureos a Græcis auctoribus (ut ab Athenæo) [lib. 7.] εἰκαδιστὰς, dici, quod εἰκάδας observitarent, ut Rhodiginus quoque animadvertit. Tametsi non desunt, qui putent Icadistas dictos, quod τῆς [Rivier.] εἰκάδος nomine non modo vicesima, seu dies, seu Luna significetur, verum etiam effigies, seu imago, εἰκών, Epicuri, qua eorum nullus destituebatur. Porro de hisce imaginibus audiendus etiam Plinius est: *Vultus*, inquit, *Epicuri* [loc. cit.] *per cubicula gestant, ac circumferunt secum*. Cicero autem sub persona Attici: *Nec tamen*, in-[lib. 5. de fin.]quit, *Epicuri licet oblivisci, si cupiam, cujus imaginem non modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis, & annulis habent*. Sunt qui [Alexand. ab Alex. lib. 2. c. 19.] addant, *aliquibus magna cura fuisse Epicuri imagines non annulis modo, sed & poculis habere, arbitrantibus hoc genti, & nomini sua fausti esse ominis*. Ad hæc, ut affectum erga ipsum verbis expressum habeas, audi Patronem illum loquentem circa Melitensium Parietinarum negotium: *Honorem*, inquit Cicero, *officium, testamento-*[lib. 13. fam. ep. 1.]*rum jus, Epicuri auctoritatem, Phædri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum virorum sibi tuenda esse dicit*. Maxime vero ipsum Torquatum: *Nonne ei maximam gratiam habere* [lib. 1. de fin.] *debemus*, inquit, *qui exauditâ quasi voce naturæ, sic eam firme, graviterque comprehenderit, ut omnes bene sanos in viam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ deduceret?* Et rursus: *Quem ego*, [ibid.] inquit, *arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberavisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene, beateque vivendum*

Digitized by Google

vendam. Heinc quia Epicurus suos motiens admonuerat, ut placitorum suorum meminissent, lib. de fin. docet Cicero, cum omnes ad verbum ediscerent ratas Epicuri sententias, fuisse etiam, qui dogmata lib. 4. omnia memoriâ tenerent, ac in primis Scyronem illum, de quo in Academicis. Verum sufficiat heic pauca ex Lucretio attexere, ut uberius intelligas, quanto affectu, & doctorem, & dogmata prosequerentur. Sic igitur ille tertium librum inchoat:

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, inlustrans commoda vitæ,
Te sequor, o Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis:
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirunda,
Cygnis? aut quidnam tremulis facere artubus hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater es rerum inventor; tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetuâ semper dignissima vitâ.

Et statim,

His ubi me rebus quædam divina voluptas
Percipit, atque horror, quod sic natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

Ac postea:

Ipse Epicurus obit decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superavit, & omneis
Præstinxit stellas, exortus uti ætherius Sol.

CAPUT V.

Quantâ constantiâ, consensioneque Scholæ ipsius successio viguerit.

Dignum vero quoque memoratu est tum Scholæ ipsius successionem fuisse constantem admodum; tum successores, sectatoresque ita perpetuo consensisse, ut videri res admirationis dignissima possit. Et quod attinet quidem ad constantiam, notum est præsides hortorum, seu præfectus Scholæ, ab ipsa morte Epicuri ad tempora usque Julii, & Augusti Cæsarum continuâ serie sibi succedenteis memorari a Suida extitisse quatuordecim; idque per in vo. Epi. annos CCXXXVII. Illis vero temporibus, quammulti essent Epicurei etiam viri summi, & in Republica principes, vel ex unius Ciceronis monumentis postea dicetur. Deinde Lucianus in Eun. scribit temporibus suis stipendia Epicureis haud secus, quam aliis professoribus, ab Imperatore fuisse constituta; adiiciens illorum aliquo demortuo, probatissimum quemque in locum ipsius fuisse solitum subrogari. At Laërtius post Lu- lib. 10. cianum scribens, declarat quemadmodum, ceteris Philosophorum successionibus prope deficientibus, Epicuri successio continenter perseveraret, præfecturasque discipulorum, alias aliis succedenteis innumeras efficeret. Addit Nume- l. 14. prep. nius apud Eusebium, ejuscemodi successionem ad suausque tempora sic perseverasse, ac etiamnum persistere, ut inposterum etiam perduratura videretur. Heinc sequutus Lactantius, *Epicuri*, inquit, *disciplina multo celebrior semper fuit.* lib. 3. c. 17. Uno verbo, quandiu litteræ in Græcia floruerunt, & Roma ipsa a Barbarorum devastatione immunis fuit, Epicuri schola, atque disciplina non incelebris constitit.

Circa consensionem prætereo illud Cicero- 4. Acad. nis: *Sustinuera Epicureos tot meos familiareis tam bonos, tam inter se amanteis viros*; ceteraque loca similia. Illud potius adnoto; cum ceteræ Sectæ ab ipsis usque initiis discerptæ semper intestinis dissidiis fuerint, Epicuream longe abfuisse, ut tale quidpiam pateretur. Scribit enim Themistius, *ea, quæ Epicuro placuerunt, ut quas-* orat. 4. *dam Solonis, aut Lycurgi leges, ab Epicureis omnibus servari*. Et quasi omneis unus, idemque animaret spiritus, *Apud istos*, inquit Seneca, epist. 33. *quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia, quæ quisquam in illo contubernio loquutus est, unius ductu, & auspiciis dicta sunt*. Inde est & illud ejusdem, cum pro- Epist. 14. posita hac sententia: *Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget*; & quasi jussus a Lucilio auctorem ejus edere, *ut sciat*, inquit, *quam benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicujus ex illa officina*. Verum res fiet adhuc illustrior, si Numenii Pythagorici locum, qui est apud Eu- lib. 14. sebium, isthuc traduxerimus. Ille enim post- prep. quam doluit, quod Platonis successores consensionem non defendissent, propter quam Pythagorei in pretio forent, subiicit: *Hoc vero modo Epicurei [immerentes licet] instituti nulla unquam in re dissidere ab Epicuro visi sunt, professique eadem cum sapiente suo Placita habere, non injuriâ suum attigere scopum. Ex eo deinceps Epicureis longo jam tempore evenit, ut neque sibi invicem, neque Epicuro ulla in re contradixerint, quæ digna quidem sit memoratu. Quin apud ipsos delictum est, vel impietas potius, & damnandum piaculum, si quidpiam fuerit innovatum: quare id nemo audeat. Hinc propter constantem illorum inter se consonantiam, dogmata placidissime, pacatissimeque se habent, hæcque Epicuri institutio Reipublicæ cuipiam vera, germanaque persimilis est, quam nempe a seditione remotissimam, una mens communis, unaque moderatur sententia. Ex qua nec defuerunt, nec desunt, neque, ut apparet, defuturi sunt, qui perlubenter illam sequantur. At Stoicos inter factiones, &c.* Posset quispiam existimare nihil isti loco deesse, nisi ut de Epicureis omnibus illud diceretur, quod de duobus dictum a Valerio supra vidimus, ut scilicet quis l. 4. c. 8. talem societatem cœlestis concordiæ sinu genitam, nutritam, ac finitam putet.

CAPUT VI.

Qui successores, Sectatoresque Epicuri commemorentur.

Nunc, cum videatur Catalogus illorum esse subtexendus, qui, Epicuro mortuo, in illius Secta claruerunt; notum est quidem ex ante dictis, successisse Epicuro Hermachum, & Hermacho Polystratum, constatque ex Laërtio successisse Polystrato Dionysium, & Dionysio Basilidem; at qui fuerint illi

decem

decem successores a Basilide ad eum usque, qui temporibus Augusti scholsm tenuit, non est nobis dicere promptum. Fortassis tamen Basilidi successit Protarchus Bargyleites, ille scilicet, [lib. 14.] qui Straboni *illustris vir* dicitur. Docet vero idem Strabo, Protarchi discipulum exstitisse De- [lib. 10.] metrium cognomento Laconem, cujus Laërtius [lib 2. adv. Log.] etiam meminit, & quem Sextus Empiricus dicit inter Sectatores Epicuri fuisse insignem. Forte huic successit Diogenes Tarseosis Selectarum Scholarum auctor, quarum Laërtius in Epicuro sd viginti usque libros citat: citat vero etiam dogmatum Moralium ejusdem Epitomen. Memorat prӕterea Laërtius [incertum tamen an ad seriem successorum pertineant] duos Ptolemӕos Alexandrinos, ex quibus, seu color, seu aliud diversitatem fecerit, unus *Niger* dictus fuit, alter vero *Albus*. Memorat etiam Orionem. Memorare etiam videtur Democritum quemdam, qui intellectӕ Epicuro voluptatis meminerit in Timocrste.

[lib. 13.] Sequuntur prӕter ordioem duo, quos videre licet apud Athenӕum. Unus est Diogenes ex Seleucia Bsbyloniӕ vicina, quem ille facundum quidem inter differendum describit; sed cetera male moratum, ut referendom inferios est. Alius est Lysias, quem idem scribit apud Tarsum imperasse, & electum a patria Stephanephorum, Herculis nempe Sacerdotem, principatum cum regiis ornsmentis retinuisse. Hic est, qui divitum fortunas in pauperes distriboens, multos etiam ex iis occidit, qui dare abnuerent. Quo tempore is vixerit, definire non possumos: Diogenes ille cum fuerit Alexandri Syriӕ Regis, & Antiochi illius successoris temporibus, referri potest ad Olympiadem circiter CLV. Videtur per hӕc tempora floruisse Eucratidas ille, de quo apud Janom Gruterum in inscriptionibus hӕc leguntur: *Brundusii pro foribus ædium Diomedis Athenæi Medici, in basi:* ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ Πεισιδάμου Ρόδιος φιλόσοφος Επικούρειος τὸν τόπον τῆς Βρενδεσίνων βουλῆς ἐς τὴν ταφὴν ψηφισαμένης: *Eucratidas Peisidami F. Rhodius, Philosophus Epicureus L. P. D. D. D.*

At non longe post ea tempora floruisse videtur in schola Apollodorus ille, quem Laërtius, & *illustrem* dicit, & κηποτύραννον, ut opinor, vocat, quod sic in hortis regnaverit, ut in judiciis regnasse Demostheoes dictus est. Hic supra libros trecentos scripsit, ac nominatim Epicori vitam aliquot libris complexus est; Laërtius enim περὶ τοῦ Επικούρου βίου primum citat. Suspicetur quispiam eundem esse, cujus & Laërtius, & alii Chronica citant. Apollodori auditor fuit Zeno Sidonios, ex Laërtio, qui addit [lib. 7.] ipsom multa scripsisse. Memorat etiam alicubi, eundem fuisse sententiâ, & eloquutione clarum; ex quo fit, ut hunc esse putem, quem Zeno- [l. 1. de nat. Deur.] oem Cicero scribit dixisse distincte, graviter, ornate, adiiciens dictum *Coryphæum*, & *Principem Epicureorum*. Nisi forte sit tam ipse, quam Apollodurus superiorum temporom; sin autem haud sit, tum pertinet ad tempora Imperatorum, [ibid.] quando Cicero, & ipsum audivit, & de eodem [l. 5. epist. 11.] ad Atticum scribens: *Zenonem*, inquit, *tam diligo, quam tu*.

Aliquanto vetustior, sed Romӕ fuit T. Lucretios Carus [obiit enim juxta Eusebium Olympiade CLXXI. cum sgeret annum ӕtatis quadragesimum tertium] Poëta nempe ille insignis, cujus sex libri de Rerom natura hactenus superstites uberiorem, quam alias usquam, Epicureӕ Philosophiӕ explicationem continet, & qoi videretur prӕsertim hoc loco esse celebrandus, nisi quotquot magni viri scripta ejus attigerunt, mӕximopere ipsum commendassent. Dictus ni- [Cic. 2 ad Qu. fr. Epist. 10. Quintil. Stat. Seren. &c.] mirum illis est *vir multæ artis, præstans elegantiâ, doctus, magnus*, & alia: Hinc cum elogio nostro non egeat, sufficiat heic apponere egregium de scriptis illius, Ovidii vaticinium: [lib. 1. Amor. eleg. 15.]

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cum dabit una dies.

[lib. 4. de lingu. Lat.] Minime porro videtur dubium, quin mendum apud Varronem subsit, ne sit pro *Lucretio* legendum *Lucilius*, vel quid simile, dum, *Lucretius*, inquit, *suorum unius, & viginti librorum initium fecit hoc.*

Atheris, & terra genitabile quærere tempus.

Nimirum neque hoc librorum Lucretianorum initium est, neqoe dici potest, quid Lucretius in quindecim libris desideratis edisseruisset; neque [quod mirum] cum Grammatici veteres, aliique auctores memoratos sex libros citent, ullus tamen unquam citavit aliquem ex iis quindecim.

[l. de Illust. Gram.] Vetustior adhuc Romӕ fuerat Pompilius Andronicus natione Syrus, quem Suetonius inter illustreis recenset Grammaticos, quique opusculum annalium Elenchorum sedecim millibus nummûm pressus inopiâ, vendidit. Ne memorem vero Aurelium Opilium Epicurei cujusdam libertum, qui Philosophiam primo, deinde Rhetoricam, novissime Grammaticam docuit, ex eodem Suetonio; placet potius eos memorare, quos [ibid.] Cicero refert, ut contemporaneos, & maxima parte etiam familiareis.

Ex illorum numero sunt T. Pomponios Atticus, quem Cicero colloqoutorem in libris de legibos facit; cui dicat librum de Senectute; ad quem scripta sedecim supersunt epistolarum voluminӕ. De prӕclaro hojus ingenio, virtuteque eximia nihil est, quod heic adiiciamus; cum prӕter ea, quӕ colligere ex Ciceronis operibus licet, vita ipsius egregia per Cornelium nepotem scripta teratur omnium manibus.

L. Torquatus, ex nobili, & antiqua illa Torquatorum familia; & alius tamen ab eo, qui cum Cn. Octavio Consul fuerat; quem Cicero [lib. de fin.] colloquutorem in libris *de Finibus* facit, appellans ipsum hominem omni doctrinâ eruditum. Hic obierat cum Cicero hujusmodi opus conscripsit, ut testatum ex iis habemus, quӕ sunt scripta ad Atticum. Videtur vero & idem esse, [lib. 13 ep. 19.] adversus quem accusatorem pro P. Sylla oratio est.

C. Velleius Senator, quem colloquutorem [lib. 1.] facit Cicero in libris de natura Deorum, eloquentiam ejus commendsos, ipsumque esse prӕdicans, ad quem, qui tom Romӕ essent Epicurei, primas deferrent; cuoi eundem quoque L. Crassus omnibus togatis sine dubio anteferret, & paucos eum illo è Grӕcia Epicureos compararet.

C. Cassius, cujus & ad quem epistolӕ quӕdam inter Ciceronianas exstant. Iste ex inita [l. 15. famil.] cum Bruto ad tuendam patriӕ libertatem societate evasit illustris. Multa de eo habet Plutar- [in Bruto.] chus; multa etiam variis in locis ipse Cicero; sed in Philippicis prӕsertim; obi & gesta ipsius in [Philip. 2.] Oriente commendat, & generosam familiam prӕdicat, & nullam censet posteritatem tam immemorem, nullas litterss tam ingratas, quӕ non ejus gloriam memoriâ immortalitatis prosequantur.

C. Trebatius, quem factum Epicureom, & idem cum Attico sentientem jocatur in epistolis. Is est, ad quem Topica misit, & quem apud Cӕ- [l. 7 epist. 12.]

farem

ibid. ep. 19. ibid. ep. 5.
farem ita commendavit, ut *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem neminem* dixerit. Et, *accedit*, inquit, *quod familiaritatem inducit, in jure civili singularis memoria, summa scientia.* Sed ne multo consecter, vide vel unicum locum in VI. Epistolarum, in quo quanti virum faciat, & quantopere ipsum amet, facit luculentissimum; addeque, si lubet, illud Horatianum: (Epist. 6.; lib. 2. sat. 1.)

—Nisi quid tu, docte Trebati, —Dissentis.

L. Papirius Pætus, cujus illustrem familiam Papisiorum antiquitus dictam Cicero retexit, simulque eloquentiam, ac peritiam rei militaris, & virtutes ceteras, atque ornamenta commendat in epistolis. Nominatim vero ad Atticum scribens, *L. Papirius Pætus*, inquit, *vir bonus, amatorque nostri, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit.* (lib. 9. ep. 21.; Ibid. ep. 25.; lib. 1. ep. ult.)

Verrius, qui Pæti familiaris, cum ipso simul Attico, idcirco dici videtur, quod ex eadem quoque fuerit Epicuri familia. (lib. 9. ep. ult.)

L. Saufeius, cujus Cicero in epistolis ad Atticum meminit. De eo sic habet Cornelius Nepos, cum de Attico loquitur: *Cum L. Saufeii Equitis Rom. æqualis sui (qui cum eo complureis annos studio ductus Philosophiæ habitarat, habebatque in Italia pretiosas possessiones) Triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum ees gerebant, Attici labore, atque industria factum est, ut eodem nuncio Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse, & recuperasse.* (lib. 2. ep. 4.; in vit. Att.)

T. Albutius, cujus fit mentio in libris de natura Deorum, & qui in Bruto doctus Græcis, vel potius pene Græcus dicitur. Scilicet Athenis adolescens fuit, ubi & perfectus evasit Epicureus, ac orationes deinde scripsit, ut ex eo loco intelligitur. *Quid T. Albutius*, inquit in Tusculanis, *Nonne æquissimo animo Athenis Philosophabatur? Cui tamen illud ipsum non accidisset, nisi in Repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset.* Colligi interim ex hoc loco potest, esse istum eundem cum Albutio illo, quem Cicero in orationibus ait, cum triumphasset in Sardinia, fuisse postea damnatum Romæ. (lib. 1.; in Pison.; lib. 5.)

L. Piso, quem Cicero cum prædicto Albucio confert, posset heic adjungi: verum ita depingitur, ut videatur moribus corruptissimis exstitisse. In ipsa porro in Pisonem Oratione memoratur Græcus ille, qui fuit vir non Philosophiâ solum, sed litteris etiam perpolitus: homo vere humanus, ac eo solum nomine infelix, quod Pisonem (etsi Senatorem) nactus fuit discipulum.

C. Amafanius, cujus dicendi rationem, etsi Cicero improbet, non negat tamen, quin ejus libris (quibus scilicet Epicuri disciplinam explicabat) multitudo commota, ad eam se contulerit. Hic ille idem esse videtur, quem Cassius in epistolis ad Ciceronem Amafinium dicit, & unum censet esse ex malis verborum interpretibus. (lib. 1. Acad.; 4. Tusc.; lib. 15. ep. 19.)

Catius Insuber, quem idem Cassius censet alium malum verborum interpretem. Hic est, quem Cicero scribit dicta Epicuro, & Democrito εἴδωλα nominasse *spectra*. Doctum appellat Horatius, & Quintilianus levem quidem, sed non injucundum auctorem. (ibid.; ibid. ep. 16.; 2. serm. sat. 4.; lib. 10. c. 1.)

Pansa, cujus idem Cassius commendat probitatem, & clementiam, laudans virum, quod ἡδονὴν sequens virtutem retineat. Hunc Cicero vocat suum. Cum vero Torquatus illum interemptum a Medico ipsius Glaucone suspicaretur, & hominem in vinculis, ut parricidam custodiret; Medicum Cicero purgavit in epistolis ad Brutum. (lib. 15. ep. 19.; lib. 7. ep. 12.; Epist. 6.)

M. Fabius Gallus, ad quem Cicero de morbo ex intestinis, quo decimo jam die laboraret, scripsit, significans similem illi, quo Epicurus interierat, hocque adjiciens: *confectus languore, & fame magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum.* Hunc Gallum fuisse alium ab iis, quos Virgilius in Eclogis memorat, satis manifestum est. (lib. 7. ep. 26.; Ecl. 6. & 10.)

Phædrus, quem Cicero audivit, & Atticus valde amavit. Nobilis fuit Philosophus, sic enim illum Cicero in Philippicis appellat, dum Lysiadem Atheniensem illius filium commemorat. Quin-etiam illo nihil elegantius, nihil humanius fuisse scribit in libris de natura Deorum: *sed stomachabatur*, inquit, *senex, si quid asperius dixeram*, opinor, contra Epicurum. (lib. 1 de fin.; lib. 13 ep. 1.; lib. 5. de fin.)

Patro, quicum Cicero dicit omnia sibi fuisse præter Philosophiam. Videtur autem fuisse ex hæredum Epicuri successoribus; scilicet non oscitanter curabat legatam domum. Quippe cum, ut est ante adnotatum, ab Areopago, Polycharmo Prætore, C. Memmius locum obtinuisset, in quo exædificaret, id summe contendit, ut ὑπομνηματισμὸν, seu decretum in tabulas relatum Areopagus tolleret, unde & Ciceronem induxit, ut ea de re ad Memmium Epistolam scriberet, de qua, ipsiusque successu, nihil est heic loci repetendum. (lib. 13. ep. 1.)

Et Memmius quidem aliquis videri potest accensendus Sectatoribus Epicuri, is nimirum, cui Lucretius libros suos dicans, *Pangere conor*, inquit, *Memmiadæ nostro*; &, *Inclute Memmi*, &c. Verum assentiri Lambino non possum existimanti, illum esse C. istum Memmium; nec Gifanio adjicienti voluisse ipsum parietinas illas in honorem Epicuri ædificare, uti Cicero ædificavit Academiam. Certe enim, qui illam ad Memmium epistolam legerit, nihil minus intelliget, quam ipsum, aut fuisse Epicuri doctrinam sequutum, aut ædificationem illam in Epicuri honorem voluisse suscipere. (in Lucret.; in Lucret.)

Plato Sardianus, qui solebat multum esse Athenis; is scilicet, qui Licinium Æsopi tragœdi servum, cum aufugisset, ac apud Patronem pro libero fuisset, re cognita comprehendit, & in custodiam Ephesi tradidit, ut Cicero Quintum fratrem monet.

Timagoras, quem Cicero dicit negavisse sibi unquam, cum oculum torsisset, duas ex lucerna flammulas esse visas. (lib. 1. ep. 2.; lib. 4. Acad.)

Denique Syron, & Philodemus, quos cum optimos viros, tum doctissimos homines Cicero appellat. Videtur porro hic Syron, quem amicum suum alicubi dicit, idem esse, quem Scyronem alias nominat. Sed & notum est, quod adnotat Servius, Syronem esse, quem Virgilius in Eclogis sub Sileni persona loquentem inducit; cum Chromis, & Mnasylus sint Virgilius, & Varus, qui docente Syrone Sectam Epicuream didicerint. Philodemus autem idem esse videtur cum eo, quem Strabo Gadareum dicit, & cujus Laërtius librum decimum de Philosophorum compositione citat; ac Horatius sententiam circa parabilem facile voluptatem. Asconius Pedianus in illud Orationis in Pisonem. *Est quidam Græcus*, &c. *Philodemum*, inquit, *significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus, cujus & Poemata sunt lasciva.* (lib. 2. de fin.; lib. 6. epist. 11.; Ecl. 6.; lib. 16.; 1. sat. 2.)

Præter hosce vero, quorum nomina apud Ciceronem habentur, commendatur ecce non semel a Plutarcho Statyllius ille, *qui forti*, inquit, *pectore erat, & Catoni addictus, Cæsarique infensus*, (in Cat. Min. & in Bruto.)

Digitized by Google

fensus, infractum ipsius Catonis æmulabatur animum; & cum invitus prohibitus, ne sibi manus inferret, fuisset a ceteris Philosophis, insignem postea Bruto fidem, operamque præstitit, Philippensique in acie occubuit; utcumque Brutus ex ejus sententia non suscepisset negotium; quatenus non decore ajebat cordatum, sapientemque virum pravorum, stultorumque causâ periclitari, ac
lib. 1. *perturbari*. An is idem est cum Statyllio Flacco, cujus hocce in Anthologia elegans exstat distichon?

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν, οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον,
Hic aurum inveniens laqueum linquit; ille relictum
Non aurum, at laqueum, quem subeat, reperit

Ser. 10. Et apud Stobæum ex Platone, aut Antipatro:

Χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὗρεν, ὁ δ' ὤλεσεν· ὧν ὁ μὲν εὑρὼν,
Ῥίψεν, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, λυγρὸν ἔδησε βρόχον,
Ille aurum reperit, perit hic, namque ille reperta
Liquit, hic amisso se dedit in laqueum.

Legitur & apud Quintilianum L. Varus, qui Cæsaris amicus fuit, & cui, cum fecissent convitium Cassii Severi Advocati, ipse Cassius & a Prætore fuit objurgatus, & transtulit crimen, nescire se dicens qui convitiati, &c.

Jam Augusti temporibus notum est claruisse, quem fuisse Epicureum ex Servio mox repetimus, P. Virgilium Maronem Latinorum Poëtarum absque controversia Principem. Possemus varia loca proferre, quibus ipsum sub Epicuro militasse Servius notat; sed sufficit principium il-
Ciris. lud elegantis Poëmatis:

Etsi me varia jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius suaveis expirans Hortulus auras
Florentis viridi Sophiæ complectitur umbra.

De Quintilio Varo, quod Epicureus fuerit, præter recitatum Servii testimonium, conjectura est quædam, quod Horatius Epicureus Virgilium Epicureum ob Vari mortem consolatur [interfe-
Vell. Pat. Tacit. 1. Annal. ctus nimirum fuit cum tribus legionibus, dolo ab Arminio circumventus, cum Augustus illum præfecisset exercitui Germanico] inter cetera sic canit Horatius:

1. ode. 24. *Ergo Quintilium perpetuus sopor*
Urget; cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides, nudaque veritas
Quando ullum inveniet parem?

Quod porro Q. Horatius Flaccus ad hanc quoque Sectam pertineat, omnes prope consentiunt, cum
lib. 1. ep. 4. propter varia dogmata, quæ Epicuri genium sapiunt, tum propter illud in omnium ore, quod ipse jocando de se evulgavit dicterium:

Me pinguem, & nitidum, &c.

Addere etiam possumus Sex. Aurelium Propertium; scilicet ut non Epicuri minus, quam Pla-
lib. 3. tonis Sectam affectaverit, indicat elegiâ ad Cinthiam, in qua declarans se Athenas proficisci velle, illud inserit:

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure, tuis.

Postmodum, hoc est sub Nerone, scribit Ori-
lib. 1. adv. Cels. genes exstitisse Epicureum quendam nomine Celsum.

Seneca vero eo tempore scribens, duos memorat, ac in primis Diodorum illum, qui cum finem vitæ suæ manu suâ imposuisset, *Ille*, in-
lib. de vit. be. c. 19. quit Seneca, *beatus, ac plenus bonæ conscientiæ reddidit sibi testimonium vitâ excedens, laudavitque ætatis in portu, & ad anchoram actæ quietem, & dixit, quod vos inviti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit:*

4. Æneid. Epist. 30. *Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.*

Deinde Bassum Aufidium, eum nempe, quem dicit virum optimum, & ad quem extrema ætate decumbentem ipse sæpius venerit, fidem facturus insignis constantiæ, summæque alacritatis, qua mortem jam jam imminentem exciperet: *Et dicebat quidem ille*, inquit, *Epicuri præceptis obsequens primum sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu; si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa brevitate solatii*, &c.

Artemidorum adderem eidem Senecæ me- lib. 7. q. nat.
moratum; sed is forte non est ex sola Atomo- cap. 13.
rum positione Epicureus judicandus.

An addendus potius est ille Lucilius, quem Seneca illustrem fecit, scriptis ad ipsum epistolis? Certe cum aliæ causæ sunt, cum Seneca il-
lum sic alloquitur: *Possum vocem tibi Epicuri tui* Epist. 23.
reddere. An addendus Seneca ipse? profecto non modo innumeras prope præclaras sententias ex Epicuro & refert, & probat; non modo agit compilatorem Epicureorum operum, ac se Epi- epist. 8.
curi Angelum, seu quasi interpretem dicit; non epist. 20.
modo a Stoicis audit, quod ad Epicurum transfu- lib. de vit.
giat; verum etiam videtur plane sub Epicuro mi- be. c. 18.
litare, dum hisce verbis utitur: *Habeant sane no-* Epist. 107.
men, quod illis Epicurus noster imposuit.

Ad hæc Statius sub Domitiano memorat Pollium Sorrentinum, dum illius studia describens, sic canit:

Hic seu Siderias exercet Pollius arteis, lib. 2. sylv.
Seu voluit monitûs, quos dat Gargettius author,
Seu nostram quatit ille chelyn, seu dissona nectit
Carmina, sive minax ultorem stringit Jambum.

Ad eadem tempora pertinet Anonymus ille, quem lib. 1. adv.
Origenes accessisse cum famoso Euphrante ad Apol- Cels.
lonii magiam scribit. Sed si magus quidem esse voluit, haud dubie spurius Epicureus fuit, ut & duo illi Alcæus, & Philiscus, quorum est in- lib. 9 var.
ferius ex Æliano facienda mentio, quique hac hist. cap. 12.
tempestate, an aliâ expulsi Româ fuerint, compertum satis non habeo.

Haud multo post esse debuerunt, quos Plutarchus Trajani præceptor inducit; nempe Boe- lib. de Pyth.
thus Geometra, qui enarravit historiam de Pau- orac.
sonis pictoria equo currente, & solâ tabulæ inversione factâ, sese volutante. Alexander, quem Plutarchus dicit fuisse & elegantem, & valde litteratum. Is est, qui de gallina, & ovo quæstio- lib. 2. symp.
nem proposuit, utrum scilicet prius exstitisset. q. 3.
Zophyrus Medicus, quem idem apprime versatum in Epicuri Philosophia scribit. Is est, qui expo- lib. 3. symp.
suit, quemadmodum Epicurus in suo symposio q. 6.
de Temperantia verba fecisset, ostendissetque, cum res venerea facile alias noceat, tum potissimum si quis illam statim a convivio exerceat.

Sequuti sunt, quos habet Lucianus, qui ab ipso usque Trajano florere cœpisse videtur. Vide- in Jo. trag.
licet Damis, quem ille facit cum Timocle de Deorum existentia, & providentia disputantem. Hermon, quem genere primum inter civeis, & Sa-
cerdotem Ἰοῖν ἀνάκοιν, sive Castoris, & Pollucis, in conviv.
inducit in convivium. Hermodorus, quem Me- seu Lapith.
nippus jocatur, & ob mille nummos pejerantem, in Icaromen.
& a Jove fulmine percussum. Hæc nomina me admonent, ut Hermoclem hoc inseram, quem Theodorus Prodromus in Amarantho colloquen- Dial. sen.
tem facit. Am.

Sed ad Lucianum ut revertar, adjici potest ille Celsus, ad quem Lucianus perscribit historiam de Alexandro pseudomante. Nempe, cum Alexander famam Epicuri lacerasset, postquam Lucianus Celsum commendavit propter sapientiam, & amorem veritatis; propter morum mansuetu-

dinem, & modestiam; propter vitæ tranquillitatem, comitatem, amicitiam, quibus permotus tale opus conscripserit, subdit: *Tum magis, quod tibi fuerit etiam jucundius, ut Epicurum ulcisceret*. Porro hic Celsus esse videtur, cujus a Galeno fit mentio in iis, quæ adversus Epicurum, aut Epicureos conscripsit. Quin etiam idem esse videtur cum eo, adversus quem Origenes octo illos libros composuit; cum videlicet emisisset librum adversus Christianos sub titulo, *Veri sermonis*, cujus Eusebius quoque, dum librorum Origenis mentionem facit, meminit; ac pollicitus etiam fuisset alium, in quo traderet rationem vivendi secundum propria dogmata. Tempora certe congruunt; scribit enim Origenes hunc Celsum vixisse Adriani, sequentibusque temporibus, quibus & Lucianus, & Galenus etiam vixerunt.

in pseudom. — lib. de lib. pro. — lib. 8. adv. Celf. Con. Hierocl. — lib. 1.

Subiici heic posse videtur ille Lepidus, cum quo etiam alii Epicurei erant in Pontica urbe Amastri, quando, ut idem Lucianus habet, Alexander illos insectatus est. Ut nihil dicam de eo, in quem imposturas detegentem Alexander lapides movit.

in pseud.

Potest ipse quoque Lucianus, qui appetitus insidiis ab eodem Alexandro est, quod Epicureus esset, arteisque varias detegeret. Epicureum certe fuisse declarat & communis vox, & viri doctrina, & multiplex quidem commendatio; sed illa præsertim, qua Epicurum postremo laudans, scribere ad Celsum pergit, fuisse Epicurum virum vere sacrum, divinoque ingenio, & qui, inquit, solus, quæ vere sunt honesta, & noverit, & tradiderit; solusque extiterit, qui liberos reddere solitus sit eos, qui secum haberent consuetudinem.

ibid.

Addantur jam duo alii, quos præter Celsum Galenus habet; Pudentianus videlicet, cujus aliquam Epistolam memorat; & Antonius, cui librum quendam meminit scriptum.

lib. de lib. pro. de passion. an. &c.

Ad hæc tempora spectare videtur Zenobius ille, adversus quem testatur Simplicius librum scriptum ab Alexandro Aphrodisæo, quem sub Antoninis floruisse manifestum est.

in 3. physic. comm. 49.

Quosdam longo post intervallo citavit D. Ambrosius, verbi caussâ Philomarum. De Epicuro enim loquens: *Hic*, inquit, *quam alienus a vero sit vel ex eo deprehenditur, quod voluptatem in homine, Deo auctore, creatam asserit principaliter, sicut Philomarus ejus Sectator in Epitomis suis disputat*. Forte etiam Demarchum illum, ex quo vir sanctus mutuatus est, quod dicetur infra haberi in epistola ad Menœceum.

lib. 1. offic. cap. 13. — lib. 3. ep. 25.

Sunt qui adjungant Decium Ausonium, celebrem illum Poëtam, cum ob expressas alias Epicuri opiniones, exempli gratiâ,

Quod est beatum, morte, & æternum carens, &c.

tum propter istam maxime,

——— *tenuissima tantis*
Principia, & nostros non admittentia visus
Parvarum serie constant connexa atomorum, &c.

lib. 1. epigr. 109.

An postremo adiiciam, quod Albertus Magnus in libro de Animi immortalitate habet, dum Epicureorum antiquissimos fuisse Hesiodum, Aralium [qui ab aliis, ait commentator, nuncupatur Achalius] & Cecinnam [qui vocatur a quibusdam, ait idem, Tetinnus] subiicitque sequutum hos fuisse Isaacum Israëlitam Philosophum? De Aralio certe nihil habeo, quod dicam; immo neque de Cecinna, quando neque illum Ciceronis familiarem, pro quo Oratio, & ad quem, cujusque epistolæ exstant; neque ullum alium ex iis, qui eodem fuerunt nomine, Epicureum comperio. Isaacus Israëlites ille esse potuit, qui Salomonis Arabiæ Regis adoptivus filius dictus est, & cujus duo supersunt libri, de diætis universalibus, & particularibus; nihil tamen reperias in illis, quod Epicureum declaret. At Hesiodum cur non potuerit Poëtam intelligere; cum aliunde ex Stoicorum Secta faciat Speusippum, Platonem, Socratem, Pythagoram? Scilicet vir alioquin doctus [nisi & librum alterius dicas] tam esse potuit temporum ignarus, quam germanarum opinionum, quas attribuit Philosophis. Sed Sectatoribus satis.

ep. fam. 16.

LIBER

Digitized by Google

LIBER TERTIUS
DE OCCASIONE,
ET
AUCTORIBUS QUÆSITÆ EPICURO INFAMIÆ.

CAPUT PRIMUM.

Non fuisse Epicurum eo fastu, quo Zenonem Stoicum, de sapiente, ac virtute loquutum.

HUC-USQUE fuit vita, & mors Epicuri. Quod autem unde recitata, ac sine morum deductione, commendatione neque ulla fuerit, in causa fuit, quod res præstanda inter elevandum præcipuas criminationes videretur. Nunc cum istæ criminationes diluendæ deinceps occurrant, ac sit in primis operæ pretium factam illarum occasionem, originemque retegere, ideo est de hac initio dicendum. Et quoniam ipsi Stoici sunt, ad quos ea referenda est, tanquam ad præcipuos auctores, propagatoresque infamiæ, idcirco res altius repetenda est.

In primis constat, Epicurum, & Zenonem illum Citiensem Stoicorum Principem fuisse contemporaneos. (lib. 17. c. 21. in Lex.) Siquidem Aulus Gellius celebreis scribit extitisse eodem tempore; scilicet ad annum fere a condita Urbe CCCCLXX. & Suidas testatur, Zenonem floruisse Olympiade CXX. qua Epicurus etiam ex supra deductis florebat. Videtur autem Epicurus fuisse paulo junior. Etsi enim prior obierit (mortuus est enim Olympiade CXXVII. cum Zeno, ex Laërtio, (lib. 7.) viveret adhuc jam senex Olympiade CXXX.) Zeno tamen diutius vixit, ad usque nempe annum ætatis nonagesimum octavum, uti & Laërtius, & Lucianus scribunt. (ibid. in Macrob.) Certe cum Zeno jam octogenarius ad Antigonum Regem scripserit, miseritque Persæum, ac Philonidem, & Epicurus tantam ætatem non attigerit, meminerit verò utriusque illorum, ut videlicet apud Regem Antigonum fuerint, in Epistola ad Aristobulum fratrem, quod Laërtius commemorat; (loc. cit.) certe, inquam, junior esse Epicurus non nihil debuit. Nihil autem moror, quod Persæus apud eumdem Laërtium scribit, (ibid. apud Laert.) vixisse dumtaxat Zenonem annos LXXII. Id enim ut dictis repugnat, ita cohærere cum eo non potest, quod scripsit Apollonios, Zenonem scholæ suæ præfuisse annos LVIII. Utcumque sit, scholam habuere simul, ac multo tempore, tam Zeno in sua Portico, quam Epicurus in suis Hortis.

Jam Zeno, ut erat naturâ subtristis, austerus, & vultu contracto, præpostrus, &c. sic enim illum describit Laërtius: *Σύννουν τε, ϗ πικρὸν, ϗ τὸ πρόσωπον συνεσπασμένον*, &c. (lib. 7.) Sectatoresque etiam ipsos ad sui Ducis imitationem sic se componebant, ut se exhiberent tetricos aspectu, & maximâ parte ad cutem derasos: *Ἀῤῥενωπὺς ἐν χρῷ κουρίας τὺς πλείςυς*; quod a Luciano observatum est; (in Hermot.) hinc effectum est, ut Stoica virtus, seu sapientia ea descripta sit, quæ eximiam aliquam austeritatem præseferret. Quia vero isti propterea admirationi, & venerationi apud vulgus erant, ea de causa sic seipsos existimarunt solos sapere, ut jactarint, solum Sapientem [Stoicâ nempe virtute instructum] esse Regem, belli ducem, magistratum, civem, Rhetorem, amicum, pulchrum, nobilem, divitem; prætereaque ipsum solum non pœnitere, non misereri, non injuriâ affici, non ignorare, non opinari, passionum esse expertem, semper liberum, semper in gaudio, Deo parem, &c. quæ magna ex parte relata, impetitaque a Plutarcho sunt, cum Stoicos docuit, longe absurdiora, quam Poëtas docere. (in absurd. Stoic.)

At Epicurus, prout erat naturâ humanior, ita bonâ fide, & simpliciter agens, probare non potuit hasce jactationes; sed humanæ conscius imbecillitatis, expendit portare quid possent, quid recusarent humeri. Facile pervidit ea, quibus intonaret Porticus, si apparatum, fastumque verborum quis detraheret, haberi dumtaxat in votis; quare virtutem, & sapientiam, cujus natura humana esset capax, excogitavit. Cum videret porro omneis homines naturæ ductu, quidquid agerent, ad voluptatem aliquam ferri; expensis vero omnibus voluptatum generibus deprehenderet, nullam esse generaliorem, constantiorem, expetibiliorem eâ, quæ in corporis sanitate, animique tranquillitate (sed ista præsertim) constituta esset; idcirco hunc finem bonorum constituit, adjecitque, solam virtutem esse instrumentum maxime idoneum, quo voluptas hæc pararetur; defendit proinde, Sapientem, seu virtute præditum virum esse illum, qui primum quidem sobrietate, & continentiâ, hoc est, virtute temperantiæ, sanitatem corporis, quatenus per constitutionem nativam liceret, tueretur; deinde verò operam potissimum impenderet, ut virtutum choro adjutus, ac sedatis libidinis, gulæ, avaritiæ, ambitionis, ceterisque affectibus, tueretur quam maxime posset tranquillitatem animi. Scilicet veram, germanamque voluptatem consistere non in ipso actu, seu motu, ut Aristippus definierat; sed in statu, seu vacuitate tum doloris in corpore, tum perturbationis in mente. *Apud Epicurum*, inquit Seneca, *duo bona sunt, ex quibus summum illud, beatumque componitur, ut corpus sine dolore sit,* (Epist. 66.)

animas sine perturbatione; & sic ille quidem ingenue, simpliciterque edisserebat, ut paulo post rursus attingetur, & plenius suo loco demonstrabitur; neque curabat interim, quod Zeno auram popularem magnificis illis vocibus captaret, & gesto, habituque morum gravitatem exprimeret; quippe egit semper candidius, quam ut populo imponere vellet, cui nosset nihil esse acceptius ostentatione earum rerum, quas nec intelligentiâ, nec opera assequitur. *Nunquam volui*, inquit apud Senecam, *populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus; quæ probat populus, ego nescio*. Et ad amicum: *Hæc ego*, inquit, *non multis, sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus*.

C A P U T II.

Hinc Zenonis, itemque Cleanthis, Chrysippi, aliorumque Stoicorum odia, & calumniæ.

ITaque Zeno, Stoicique agnoscentes istâ & morum, & doctrinæ simplicitate bullata sua verba, pollicitationesque ingenteis apud viros vel minimum cordatos detumescere, ea propter ingens, ac perpetuum erga Epicurum concepere odium. Cepere autem occasionem ex voluptatis voce captare, calumniarique, quod obscœnam, seu in inglovie, ac Venere positam intelligeret, & ad illam, ut dominam, virtutem, ut ancillam referret. Res certe eo deducta fuit, ut Epicurus ad Menœceum [eâ Epistolâ, quæ est apud Laërtium] scribens, hac uti velut Apologiâ, suæve sententiæ declaratione fuerit coactus: Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν· οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδὲ ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν, οὐδ᾽ ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ᾽ ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, Φρόνησις; διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει Φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ Φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ Φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως [nimirum has sex voculas restituendas esse ex primo de finibus Ciceronis libro Stephanus jure autumat] ἄνευ τοῦ ἡδέως· συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον: *Quando igitur voluptatem esse finem dicimus, non asotorum* [*perditorumve*] *neque eas, quæ in fruendo* [seu quasi proluendo] *posita sunt, voluptates dicimus; veluti quidam ignorantes, aut a nobis dissentientes, aut male affecti existimant; sed non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationesque perpetuæ; non item puerorum, mulierumque fruitiones; uti neque piscium, aliarumque, quarum vis rerum, quas lautior mensa suppeditat, jucundam vitam pariunt; verum ratiocinatio sobria, quæ causas, cur, quidque eligendum, fugiendumve sit, investigat, opiniones que abigit, ob quas plurimas menteis occupat conturbatio. Horum vero omnium principium, maximumque bonum prudentia est; quocirca Philosophia quoque antecellit prudentia, e qua aliæ omnes virtutes sunt ortæ, docentes vivi jucunde non posse, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; uti neque vivi sapienter, honeste, juste, nisi jucunde. Sunt nimirum jucundæ vitæ virtutes congenitæ, nec fieri potest, ut ab ipsis vita jucunda separetur.* Hæc fusiusculé refero, licet ad doctrinam pertineant; tum quia operæ pretium est, quæ fuerit Epicuri mens ab initio cognoscere, tum quia exinde intelligitur, extitisse obtrectatores ab ejus usque tempore, qui rem prave interpretantes fecerint conquerendi nosam.

Porro illos Stoicos fuisse, intelligi in primis licet ex ea Epistola, qua Zeno, apud Laërtium, [lib. 7.] ad Antigonum Regem scribens, ipsumque commendans, quod sua illi doctrina placeret: *Laudo*, inquit, *tuum disciplinæ studium, quod Philosophiæ cupidus, institutionem veram, & quæ ad utilitatem spectet, non vero popularem illam, & quæ ad morum corruptionem tendat, retineas*. Subnotavit nempe his verbis ipsam Epicuri doctrinam, quam ex spuria sua interpretatione ideo vocavit *popularem*, quod homines volgo tametsi virtutem voce magnifaciant, reipsâ tamen ad obscœnas voluptates prolabantur. Deinde vero ex genio, qui ab usque Zenone in ejus Secta viguit, quatenus ea in Epicurum ita constanter declamavit, ut si culinam, aut lupanar, non vero Philosophiæ instituisset gymnasium; ac in eo semper institit, non ut voluptati dolor, aut virtuti vitium (quemadmodum sane oportuit) sed ut virtuti opposita esse voluptas videretur; videlicet quasi ipsa honestatem, Epicurus obscœnitatem speciali studio consectaretur, dicique adeo posset, quod & a Poëta est dictum:

Stoicus hac parteis, has Epicurus agit. [Auson. Epigr. 9.]

Atque ut ab ipso Cleanthe, Zenonis successore exordiar, ipse, frugi alioquin vir, ut Epicurum majore quadam invidiâ obrueret, confinxit illam tabulam, in qua, referente M. Tullio, [lib. 2. de fin.] & memorante etiam D. Augustino, [5. civit.] voluptatem ut Reginam, virtutes verò ut voluptati ancillanteis exhibuit. Chrysippus autem præter libros, quos scripsit illis titulis, qui sunt apud Laërtium: *Demonstrationes, quod voluptas finis non sit; quod voluptas bonum non sit*; [lib. 7.] itemque præter cetera, quæ speciatim est in Epicurum *convitiatus*, βλασφημήσας, καὶ λοιδορήσας, veluti ipsi Oenomaus apud Eusebium obiicit, descripsit, [lib. 4. præp. cap. 6.] ac repræsentavit, quasi discipulum illius Archestrati, qui Auctor Gastrologiæ, solertissime de gulæ, ventrisque voluptatibus disseruit; quod apud Athenæum est. Diotimus illi successit, qui, ne nihil ageret, evulgavit quinquaginta impudicas epistolas, & eas etiam, quæ ad Chrysippum referuntur, contexuit, ac postremo Epicurum, quasi illarum esset Auctor, *calumniatus est*, διαβέβληκεν, ut habet Laërtius. Quid Posidonium [lib. 10. ibid.] memorem, ceterosque ex eadem familia, quos Laërtius quoque recenset? Unus Cleomedes sufficiat, qui & ipse Stoicus fuit, ut totum ejus opus clamat, & demonstrat Balforeus. Ipse, cum [in comment.] satis non judicaret comparasse Epicurum cum Thersite Homerico, invexisseque alia id genus, hac peroratione demum usus est: *Nos hinc abibis*, [Lib. 2. cap. 1.] *Piamentum, ad Crocotas, & Pellices, quibuscum in lectis dies totos decumbas, nunc purpuram nens, nunc corollis redimitus, nonnunquam etiam oculis fucum infricans, aut etiam in multa, & fœda*

Digitized by Google

& fœda ebrietate tibiarum cantu titillatus, denique his alia consentanea faciens, tanquam vermis in valde spurio, & stercoreo cœno volutatus? Nonne etiam tu audacissimum, & impudentissimum caput, abortus Philosophiæ, hinc ad Leontium, & Philænidem, meretricesque alias abibis, & ad sacras acclamationes cum Mindurida, & Sardanapalo, ceterisque omnibus convivalibus tuis sociis? Nescis Philosophiam Herculem, & viros Herculeos ad se, non vero, per Jovem, cinædos, & voluptatem vocare?

CAPUT III.

Confirmatio ex Senecâ, & in Epicteto etiam, aliisque Sectæ Genius.

ISta ad verbum refero, ut Sectæ Genium melius agnoscas. Id enim erat illis præscriptum, ut seu jure, seu injuriâ, Epicurum, quantum possent acerbe insectarentur, & atrociter divexarent. Scilicet hanc sibi vicissim tradebant quasi lampada, illeque spurius, ac degener habitus fuisset Stoicus, qui non Epicurum damnaret, qui laudem illi quam-minimam, tametsi justam, tribueret. Id colligere potissimum licet vel ex uno Seneca. Etenim cum is pæne unus Stoicæ Sectæ studio ita captus fuerit, ut tamen etiam veritatis amorem retinuerit, coactus fuit sæpenumero candorem suum, invitis licet consectatoribus, testari. Siquidem non plurima modo ex Epicuro laudanda decerpsit, ac, ut par erat, (Epist. 32.) commendavit; verum & ipsum Epicurum *fortem virum fuisse* dixit, & ipsius disciplinam aliam esse censuit, quam reluctantes Stoici alii populares (lib. de vit. beat. c. 13.) obiicerent. Verba illius hæc accipe: *Mea quidem,* inquit, *ista sententia est [invitis hoc nostris popularibus dicam] sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia.* Et rursus: (ibid.) *Non dico,* inquit, *quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse; sed illud dico; male audit, infamis est, & immerito.* Ceterum ad ista, aliaque id genus, en ut reliqui Stoici, (ibid. c. 28.) ipso etiam Seneca referente, excandescerent: *Quid agis, Seneca? deseris parteis? Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principiis loqueris? Quia tu bene, & gnaviter, si partium piget, transfugis potius, quam prodis?* Quo sane loco Stoicos vides non ad ipsam rei veritatem respexisse, sed populari solum more studia partium sic defendisse, ut ceptum semel foerat. Eodem spectat quod relata, commendataque illâ senten- (Epist. 12.) tiâ: *Malum est in necessitate vivere; sed in necessitate vivere, necessitas nulla est;* subjungit: *Epicurus, inquis, dixit; quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. Perseverabo Epicurum tibi ingerere; ut isti, qui in verba jurant, nec quid dicatur æstimant, sed a quo sciant, quæ optima sunt, esse communia.* Non curarunt itaque illi quid Epicurus dixisset, introspicere, ad nomen solum voluptatis, ut ad frontem respexerunt; *frons* (vit. cap. 13.) *vero hæc fuit*, ut Seneca habet, *quæ dedit lucam fabulæ; neque hoc*; inquit, *scire quisquam potest, nisi interius fuerit admissus*. Ex quo mirari satis non possumus, quare Epictetus vir alioquin optimus, non Senecam potius, quam ceteros illus populareis imitatus fuerit. Ecce enim quam oleat (lib. 10.) Stoicum illum adflatum, dum apud Laërtium dicit, Epicurum digna cinædo loquutum fuisse, *καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ, quam-maximeque effundit convitia.* Et apud Arianum sic invehitur: *Dormi,* (lib. 2. c. 20.) *& ea facito, quæ vermes solent, quibus tute ipse dignum judicasti. Ede, bibe, indulge veneri, caca, sterte, &c.* Itemque cur Hierocles, vir, ut habet Agellius, & sanctus, & gravis, Epicurum etiam (lib. 9. c. 5.) meretricis nomine infamiaverit, in quo Taurus est illum imitatus. Sed nimirum Epictetus in suis illis concionibus, ceterique similes, juxta rumorem de Epicuro disseminatum, loquebantur; neque enim aliter aures auditorum præoccupatæ satis æquæ fuissent percipiendis ceteris, quæ de virtute dissererentur. Sic sæpe fit, ut præconceptam apud populum opinionem accurate fovere præstet, quàm obiter convellere. Id autem mirum; cum morbus ille, quo Epicurus obiit, caussas alias naturaleis verisimiliores habuerit, Stoicos hanc denique ansam ex Cicerone arripuisse, qua (lib. 7. fam. epist. 26.) Epicurum edacitatis, ac turpioris etiam intemperantiæ arguerent. Non satis nempe memorabantur, aut dissimulabant Chrysippum eodem interiisse morbo, ut colligitur partim ex Galeno, (lib. quod qualit. incorp.) partim ex Laërtio. (lib. 7.) Verum, ut patet, nullum unquam non moverunt lapidem, quo Epicurum facerent exosum. Dicerem, ut hunc Sectæ Genium etiam in ipsos Epicuri Sectatores sic retinuerint, ut fuerint in ipsus nihilo æquiores; verum & res est satis nota, & obiter potest vel ex eo solo intelligi, quod cum Cassius ille Severus, cujus ante (lib. 6. c. 3.) est ex Quintiliano facta mentio, objurgatus a Prætore fuisset, quod ejus advocati L. Varo Epicureo Cæsaris amico fecissent convitium; non alia ipsi excusatio expeditior occurrerit, quam ut Stoicos causaretur. *Nam nescio*, inquit, *qui convitiati sint, & puto Stoicos fuisse.*

CAPUT IV.

Aliæ Stoici odii causæ.

ATque huc-usque quidem unam odii causam commemoro, ipsâ scilicet opinionem de voluptate, ut sit bonurum; fuere vero aliæ itidem complures. Quippe Epicurus non ea in re modo contradixit Stoicis, sed etiam in aliis oppido quam-multis. Ut autem cetera prætercam, veluti de Deorum formâ, ac Dæmonibus; de divinatione, & insomniis, de peccatorum æqualitate; itemque de elementorum crasi, de divisione continui, de magnitudine siderum, aliisque innumeris, quæ suis locis sunt referenda; duo quædam solum heic attingo; unum, quod ad Dialecticam; alterum, quod ad Providentiam spectat. Et circa Dialecticam quidem manifestum est, Stoicos fuisse in ea pæne totos [cum vel unus Chrysippus scripserit de ea supra trecenta volumina, quæ a Laërtio recensentur] ac sese mire extulisse, quod reducendo omnia ad apices Dialecticos, subtilissime concluderent omnia. Exinde fuit nempe, quod ferri vix possent in suis disputationibus, ac illis non modo Cicero objecerit, quod *ratiunculis squalidius uterentur*, (2. & 3 Tusc. 4. Acad.) quod *ossa nudarent, spinas vellerent, contortius concluderent, &c.* sed ipse quoque Seneca affectatam, ac inutilem subtilitatem carpserit, (Epist. 82.) qua, ut subulâ [aut etiam aristâ, qua nihil est sub-

est subtilius] leonem exciperent; interdumque (Epist. 113.) etiam ita exclamarit: *Hæc disputamus attractis superciliis, fronte rugosâ? ô tristeis ineptias!* Et (Epist. 48.) iterum: *O pueriles ineptias! In hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est, quod tristes docemus, & pallidi? &c.* Itaque cum Epicurus quoque Dialecticam illam Stoicorum (lib. 1. adv. Log.) contempserit [ut apud Empiricum est] ac uno, alterove solum canone circa usum vocum præscripto, omneis eorum technas, & facile dissolverit, & ridiculas exhibuerit; idcirco magnâ impatientiâ sic insectati illum sunt, ut quem affectu depravatum ob voluptatem prædicabant, eumdem mente captum ob Dialecticæ ignorationem inclamarint. Siquidem tum se erga ipsum modestissime gerere sunt visi, cum *rudem*, atque (1. de fin.) *hebetem* apud Ciceronem dixerunt; itemque eum (4. Acad.) *tardum*; nam *vide*, inquit idem Cicero, *quam sit cautus is, quem isti tardum putant, &c.* Missum autem facio, quod postea apud eumdem Ciceronem habetur, ad ostendendum, ut Stoici, licet inter se in Dialecticis mire dissiderent, impatientissime tamen tulerint sibi ab aliis contradici: (ibid.) *Quid me igitur in invidiam*, inquit Cicero alloquens Lucullum professione Stoicum, *& tanquam in concionem vocas? & quidem, ut seditiosi tribuni solent, occludi tabernas jubes? Quo enim spectat illud, cum artificia tolli quæreris a nobis, nisi ut opifices concitentur; qui si undique omnes convenerint, facile contra vos incitabuntur; expromam primum illa invidiosa, quod eos omneis, qui in concione stabant, exsules, servos insanos esse dicatis, &c.*

Circa Providentiam præmittendum est, commendandos Stoicos esse, quod illam defenderint, Epicurumque ipsam negantem improbaverint; scilicet is fuit Epicuri gravissimus lapsus, quod non capiens quemadmodum immortalis, beataque natura sibi habere, aut alteri exhibere negotium posset, censuerit Deum non gerere, nec generalem totius Mundi, nec specialem hominum curam; ut constabit cum hunc errorem, Deo bene propitio, refutabimus; tanquam non Religioni modo, sed naturali etiam rationi penitus adversum. Præmittendum etiam, Epicurum non tam Stoicis repugnasse, quod Providentiam defenderint, quam quod eam fato copularint; quippe, quod fati necessitas, cui Jovem quoque subiiciebant, non modo ipsam hominum libertatem everteret, sed perverteret etiam ipsammet Providentiam, ac hominum & spes inanis, & vanas preces redderet; si Dii quidem nihil, nisi quod esset in fatis, ut ajebant, possent. Id nempe suo loco fusius deducetur, cum heic adnotare sufficiat, Vellejum (1. de nat. Deor.) apud Ciceronem appellasse ob hanc causam Providentiam *fatidicam anum* Stoicorum. Cum his autem præmissis, quæstio jam non sit, jure-ne, an injuriâ ex hoc capite Stoici infensi Epicuro fuerint; sed cum jure fuerint, monstrandum sit solum, quemadmodum fuerint; sufficit ad hoc vel unus Plutarchus, quo loco refert, Stoi- (adv. Stoic.) cos in Epicurum sic invehi, *ut impensius non valeant* [οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν πραγμάτων] & *proh! proh! vah! vah! inclamare* [ἰοὺ, ἰοὺ, φεῦ, φεῦ, βοῶντες] *quod tollens Providentiam, anticipationem de Diis labefactet.* Ac ostendit quidem subinde Plutarchus Stoicos errare, quam Epicurum gravius; sed gravius-ne, an levius, heic non quæritur; cum satis sit, Stoicos ansam quoque hanc invehendi in Epicurum arripuisse; & tanto quidem ardentius, quanto ex hoc quasi prætextu proclive fuit facere ceteris in ipsum objectis probabilitatem.

CAPUT V.

Quorsum exinde Epicuro creata, atque propagata apud vulgus infamia.

JAm, cum Stoici nihil æque ac virtutis nomen in ore haberent, quam ipsi possidere se præ ceteris profitebantur; cum facile virtutis suæ fidem facerent apud vulgus, quatenus illam vultu austero, cute derasâ, incessu gravi, habitu incompto, aliisque id genus quasi indiciis præseferebant; cum proinde captatâ, afflanteque populi aurâ in Epicurum, ut in Auctorem, Sectatoremque obscenarum voluptatum debaccharentur; nihil mirum profecto, si vulgus, cui ex iis solum, quæ apparent omnia judicanti, nihil est facilius, quam quidvis suadere, ac imponere; cui curæ non est ipsam veritatem, aut profundius inquirere, aut eum errore, si ille quidem semel placuerit, commutare; nihil, inquam, mirum, si Stoici adeo acriter in id incumbentes, Epicurum fecerint apud vulgus adeo infamem. Ceterum postquam is rumor fuit de Epicuro disseminatus, connutriri illico cepit ab ipsis Poëtis (lib. 3. 7. &c.) [ut citaris ab Athenæo] qui populi captui, persuasionique se accommodantes, Epicurum variis fabellis, scommatibusque impetierunt. Incrementum etiam habuit a Sophistis, & decla- (apud Phot.) matoribus, ut Himerio, & aliis, qui & ipsi populares, nihil magis emphaticum, nihil magis auribus vulgi acceptum fore reputarunt, quam si Epicurum cum spurcissimis quibusque viris compararent. Habuit etiam robur ab illis superstitionum auctoribus, e quorum fuit numero apud Lucianum Alexander, qui ut suis artibus (in pseud.) auctoritatem quæreret, in Epicurum, a quo illæ fuerant explosæ, deblaterabat. Confirmatus quinetiam fuit a viris alioquin doctis, & non malis, quibus dignum applausu visum est consilium, si ut horrorem obscenarum voluptatum incuterent, inustam ob illas Epicuro notam, caustico acriore agerent profundius. Seligendi nobis ex iis aliqui; sed prius tamen dicendum est de quibusdam aliis hominum generibus, qui foverint, adauxerintque occasionem infamiæ.

Itaque triplex quoddam genus hominum semper exstitit, a quibus mali labes profundius impressa. Unum Pseudo-Epicureorum; neque enim negandum est, quin aliqui sæpe fuerint, qui Epicuro, ejusque Sectæ dantes nomina, παρανόμως, seu præter leges ipsius vitam duxerint. Ii sunt, *ὡς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν, quos germani Epicurei Sophistas appellant*, ut notavit Laërtius; indignati scilicet, illos a (lib. 10.) laudabili instituto inhoneste descifcere. Ejusmodi fuerunt Alcæus, & Philiscus apud Ælianum, qui (lib. 9. var. hist. c. 12.) Româ pulsi fuisse dicuntur, quod essent turpium voluptatum adolescentibus auctores. Non memoro autem quam sæpe societates amplissimæ, eædemque sanctissimæ commaculatæ vulgo censeantur, propter paucorum privatorum, aut singularium etiam vitia. Et Lucianus certe, ut Pseudo-Epi- (In auct. vit.) cureos, ita & Pseudo-Platonicos, & Pseudo-Zenonios recenset. Alterum virorum intemperatissimorum, quibus, cum libidinibus suis patrocinium quoddam in Philosophia quærerent, satis fuit se Epicuri Philosophi nomine tueri, a quo voluptas commendata esset, curantibus parum qua de voluptate sermo illi foret habitus. Talis

fuit

Digitized by Google

Orat. in Pis. fuit Piso, de quo Cicero: *Itaque admissarius iste simul, atque audivit a Philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptuarios omneis incitavit; sic ad illius* [præceptoris Epicurei] *hanc orationem adhinniit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis a se illum inventum arbitraretur. Græcus primum distinguere, atque dividere illa, quemadmodum dicerentur; iste claudus, quemadmodum ajunt, pilam retinere, quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere, &c.*

Orat. pro Sext. Talis Gabinius, de quo iterum Cicero: *Laudabat*, inquit, *homo doctus Philosophos nescio quos, neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed eos tandem laudabat maxime, qui dicuntur præter ceteros, auctores, & laudatores voluptatis; cujus, & quo tempore, & quo modo, non quærebat; verbum ipsum omnibus modis animi, & corporis devorabat, eosdemque præclare dicere ajebat Sapienteis omnia suâ causâ facere; Rempub. capessere hominem bene sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus; eos autem, qui dicerent dignitati esse serviendum, Reip. consulendum, &c. vaticinari, atque insanire dicebat*. Quamvis porro illud verissime dictum inter

lib. de vit. beat. c. 12. cetera a Seneca sit: *Non ab Epicuro impulsi luxuriantur; sed vitiis dediti luxuriam suam in Philosophia sinu abscondunt, & eo concurrunt, ubi audiunt laudari voluptatem*; nihilominus notum est, nullum argumenti genus oppositum magis ad reprehensionem esse, quam si quis declamet adversus illam Philosophiam, quam hac ratione possit ut asylum intemperantiæ coarguere. Tertium illorum, qui fronte perfrictâ, & malignitate quadam naturæ, non alio fine currunt ad incendium, quam ut picem, quod dicitur, lignaque iniiciant. Qui cum nullam habeant, nec veri, nec boni rationem, aut dissimulant, aut certe extenuant quidquid præfertur laudabile; avide arripiunt, si quidquam occurrit, quod vituperio dignum videatur. Qui demum, si defuerit ansa, comminiscuntur, & divendunt quidquid creat infamiam; ut fecisse haud-dubie debet Theotimus ille, qui cum libros aliquot scripsisset contra Epicurum, accusatus propterea fuit a Zenone Epicureo, ca-

lib. 13. piteque etiam mulctatus, quod apud Athenæum est. Ut nihil dicam de Menippo, qui tametsi aliquid etiam adversus Epicurum scripsit, studio-

lib. 6. se tamen nihil egit, quod notavit Laërtius; sed riso solum libros complevit; ut nihil de Theodoro, cujus citat quidem Laërtius librum quartum ex iis, quos scripsit in Epicurum; sed illum postea cum iis, quos dicit insanire, connumerat. Addo & multa semper fuisse Epistolarum Diotimi exemplo jactata ab aliquibus, quasi conscripta ab Epicuro; quæ, cum libri adhuc ipsius extarent, reperta in illis non sunt, studiose licet re-

progymnas. quisita; uti vel ex Theone Sophista in progymnasmatis comprobatur.

CAPUT VI.

De magnis Viris in Epicurum non ex rei veritate, sed ex vulgari opinione scribentibus, ac speciatim de Cicerone.

SEd ad genus aliud Virorum ut redeam, quos & doctos dixi, & bonos; ii quoque nominis sui existimatione, & famâ nocuerunt, dum probitati, honestatique studiosissime incumbentes de Epicuro loquuti sunt, non prout ipsi eum noverant, sed prout ipsum habebat vulgus, cui consultum esse volebant. Ut res innotescat, seligo in primis treis Auctores ex Ethnicis, qui studiose præ ceteris scripserunt contra Epicurum. Primus est M. Tullius, quem notum est in Epicurum congessisse quam plurima in libris de Legibus, de Finibus, de natura Deorum, & aliis in locis. Cum certe amici ipsius ex Epicurea familia sæpissime conquererentur, quod præter rei veritatem tam multa in vulgus efferret; ille nihilominus semper, ut erat homo popularis, populariter loqui maluit. Ecce locum ex Tusculanis, unde id possis conjicere: *Negat Epicurus*, lib. 5. inquit, *jucunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur; negat ullam in sapientem vim esse fortunæ; tenuem victum antefert copioso; negat ullum esse tempus, quo Sapiens non beatus sit; omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem; dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem. Nego igitur ejus esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et conqueruntur quidam Epicurei, viri optimi* [*nam nullum genus est minus malitiosum*] *me studiose dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. Mihi summum in animo bonum videtur; illi autem in corpore; mihi in virtute, illi in voluptate. Et illi quidem pugnant, & quidem vicinorum fidem implorant; multi autem sunt, qui statim convolent. Ego sum is, qui dicam, me non laborare ratum habiturum, quod egerint. Quid enim? &c.* Vides ergo ut Cicero aureis veluti obturarit, ne ex rei potius veritate, quam ex præconcepta vulgari opinione loqueretur. Sic audivisti illum paulo ante memorare Epicureum quendam circa voluptatem distinguere, ac dividere illa, quemadmodum dicerentur; & ipse tamen non multo prius: *Audistis profecto dici*, in- in Pison. quit, *Philosophos Epicureos omneis res, quæ sunt homini expetendæ, voluptate metiri. Recte, an secus, nihil ad nos; aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus*. Sic alio loco: *Nec ulla tamen ei Philo-* lib. 3. de Orat. *sophia* [Epicuri videlicet] *fiet injuria a nobis. Non enim repelletur inde, quo aggredi cupiet; sed in Hortulis quiescet suis, ubi vult; ubi etiam recubans molliter, & delicate, nos avocat a rostris, a judiciis, a curia; fortasse Sapienter, hac præsertim Rep. Verum ego non quæro nunc, quæ sit Philosophia verissima; sed quæ Oratori conjuncta maxime*. Alia id genus proferrem loca; sed sufficiat addere illud, quod aliquando scripsit ad Cassium; lib. 15. fam. epist. 19. *In ista ipsa αἱρέσει* [Secta nempe Epicuri] *metuo ne plus nervorum sit, quam ego putarim; si modo eam tu probas*. Itemque, quod de Philone Aca- 2. de nat. Deor. demico ait: *Nam Philo*, inquit, *noster ferre non poterat aspernari Epicureos molleis, & delicatas voluptates*. Nempe quasi illi aspernarentur quidem, sed simulate facerent; parum dextre id interpretabatur.

CAPUT

CAPUT VII.

De Plutarcho.

in Ind. lib. pat. ALter est Plutarchus, cujus filius Lamprias sex prodidit libros adversus Epicurum scriptos; præter duos illos, qui adhuc supersunt in Coloten Epicoreum. Tituli fuerunt: Πρὸς τὴν τῦ Ἐπικύρυ ἀναβασιν [& ot Stephanus legit] περὶ θεῶν, *in Epicuri auditionem de Diis*. Ἐπικύρειων ἐναντιωμάτων, *contradictionum Epicurearum*. Περὶ τῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς Ἐπικύρον σχολαὶ Ἀκαδημαϊκαὶ: *De eo, quod in nostra potestate situm est, schola Academica*. Ὅτι παραδοξότερα οἱ Ἐπικύρειοι τῶν ποιητῶν λέγυσιν: *Epicureos, quam Poëtas incredibiliora dicere*. Στωϊκῶν, καὶ Ἐπικυρείων ἐκλογαὶ, καὶ ἔλεγχοι: *Stoicorum, & Epicureorum selectæ sententiæ, earumque redargutiones*. Περὶ δεισιδαιμονίας πρὸς Ἐπικύρον: *De superstitione adversus Epicurum*. Quidnam vero in hisce libris aut objecerit, aut insinuare in Epicuri excusationem potuerit, librorum jactura dicere non sinit. Nam quem librum adhuc habemus, de superstitione inscriptum? præterqoam quod adjunctum illud, *adversus Epicurum*, non præfertur in titulo, ille sane neminem minus, quam Epicurum attingit. Ut ergo potissimum dicam de duobus libris residuis, quorum uni titulum fecit: Πρὸς Κολώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων: *Adversus Coloten, de aliis Philosophis*; alteri: Ὅτι ὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ' Ἐπικύρον: *Ne vivi quidem suaviter secundum Epicurum posse*; occasione nimirum sumptâ ab eo libro, cui Colotes titulum fecerat: Ὅτι κατὰ τὰ τῶν ἄλλων φιλοσόφων δόγματα ὐδὲ ζῆν ἐστιν: *Ne vivi quidem juxta aliorum Philosophorum decreta posse*; ut de his, inquam, libris dicam, illud præmitto, nullum auctorem omni memoriâ exstare, quem cum Viro illo eximio comparandum existimem; ita videtur ubique mihi insignem morum suavitatem cum eruditione maxima testari. Quod attinet autem ad ea, quæ in hisce libris adversus Epicurum urget, existimavit, quantum opinor, tunc melius honestatis studium in animis defixum iri, cum Epicurum calculo suo pergeret facere infamem, quem fama jam fecisset auctorem nefandæ turpitudinis. Ego quidem sic sentio, sicque interpretari malo, quam cum Agellio dicere, Epicurum lib. 2. c. 9. carpi a Plutarcho minore nimis, ac prope etiam subfrigide. Non credes fortasse, Plutarchum potius ex divulgata opinione, quam ex rei veritate in Epicurum disputavisse; sed attende quæso quid habeat posteriore horum librorum. Nimirum, postquam attigit dogmata præcipua, ob quæ Epicurus, Sectatoresque ipsius male audiunt, cujusmodi sunt: *Amicis carere, actione privari, Deum nullum putare, voluptati indulgere, res omnes negligere*; subdit in primis, *ista esse, quæ homines omnes, ipsis exceptis, huic Sectæ attribuant*. Deinde vero sibi obiicit: Ἀδίκως φήσει τις: *immerito hoc dicet aliquis*; tum autem ipsemet respondet: Ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὐ τὴν ἀλήθειαν σκοπῦμεν: *Verumtamen nos opinionem, non veritatem attendimus*. Vides quam aperte Plutarchus se φιλόδοξον, non φιλαλήθη profiteatur, de Epicuro cum agitur. Vis porro locum indicem ex quo videatur major adhuc in illo candor desiderari? Vidimus jam relata illa tum ex Cicerone, tum ex Laërtio Epistola, quam Epicurus moribundus scripsit, doloribus ipsum suis opposuisse *animi gaudium*, τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, *quod perciperetur ex recordatione suorum olim ratiociniorum*, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ. At Plutarchus, ut Epicurum posset felicius carpere, verba detorsit, ac immutavit. Ecce enim in eodem libro Epicurum dolures suos opposuisse scribit: Τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν: *Perceptarum prius voluptatum memoriæ*. Quo loco iterum notanda vox illa, ἀπολελαυσμένων, siquidem illam etiam Epicurus expresse respuit scribens ad Menœceum; cum perspectum alioquin sit apud Laert. lib. 10. in quam malam partem soleat accipi, vel ex eo, quod opponi solet ipsi virtuti, ut cum apud Aristotelem quæritur, *sit-ne vita juxta virtutem*, lib. 1. Top. cap. 5. Sect. 28. probl. 7. ἢ κατ' ἀπόλαυσιν, *jucundior?* Exaggerare id non contendo, ne accusare Plutarchum videar; indigitandum tamen censui, ut Epicurus excusaretur.

CAPUT VIII.

De Galeno.

TErtius est Galenus, qui libros lib. de lib. pro. proprios enumerans, sic recenset eos, quos specialiter adversus Epicurum scripsit: Τὰ πρὸς τὴν Ἐπικύρυ φιλοσοφίαν ἀνήκοντα. *De iis, quæ ad Epicuri Philosophiam pertinent*. Περὶ τῦ κατ' Ἐπικύρον εὐδαίμονος, καὶ μακαρίυ βίυ β': *De beata, ac felici secundum Epicurum vita, libri duo*. Περὶ τῦ κατ' Ἐπικύρον ἀμοίρυ ἡδονῆς β'. *De eo, qui juxta Epicurum est voluptatis expers, duo*. Ὅτι τὰ τὴν ποιητικὰ τῆς ἡδονῆς ἐλλιπῶς Ἐπικύρῳ λέλεκται, ἕν: *Quod ea, quæ voluptatem creant imperfecte sint ab Epicuro expressa, unus*. Τὰ περὶ τῆς ἡδονικῆς αἱρέσεως. *De Secta voluptaria*. Εἰ ἡ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, ἕν: *An Philologia ad moralem Philosophiam conferat, unus*. Περὶ τῶν πρὸς τὺς σοφιστὰς, ἕν. *De iis, quæ ad Sophistas spectant, unus*. Μητροδώρυ ἐπιστολὴ πρὸς Κέλσον Ἐπικύρειον. *Metrodori Epistola ad Celsum Epicureum*. Ἐπιστολὴ Πυδεντιανῦ Ἐπικυρείυ. *Pudentiani Epicurei Epistola*. Cum hujusmodi porro libri desiderentur, plurima tamen adhoc leguntur in libris superstitibus, quæ Epicurum feriant. Cur autem Galenus, vir tantus, adeo male animatus in Epicurum fuerit, occasionem factam opinor, quod male affectus erga Asclepiadem, qui Hippocraticam Medicinam penitus subruerat, viderit Epicurum esse, ex quo Asclepiades sua principia desumpsisset; tametsi Sectæ Princeps fieri, ut ambitiosus erat, vellet. Jam ut videas, Galenum quoque aliud de Epicuro scisse, evulgavisse aliud; norat in primis Epicurum in descriptione viri sapientis, quæ exstat adhuc apud Laërtium, venereorum usum lib. 10. damnasse. Nimirum cum aliis locis suo tempore referendis, tum præsertim in librum tertium Epidemiorum Hippocratis scribens, hanc inde de- comment. 1. sumpsit Epicuri sententiam: Μηδέποτε μὲν ὀφελῆν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν. *Nihil unquam prodesse venereorum usum; præclare agi, si nihil noceat*. Quin ex eadem consequenter descriptione noverat, eum, qui sapiens fuerit, amore captum non iri, quæ Epicuri sententia, est deinde mire a Lucretio amplificata. Sed & scrutator adeo lib. 4. curiosus Epicureorum operum ignorare non poterat, quod citatum superius est ex Epistola ad Menœceum, de suavi vita, quam non puerorum, apud Laert. lib. 10. mulierumque fruitio pariat, non piscium usus, &c.

quæque

quæque omnino separari e virtutum choro non possit. Nisi vero id ex illa Epistola cognoverat, ignorare saltem non poterat ex ratis sententiis, apud omneis notissimis, quarum aliquæ Galeno interdum citantur, & ex quibus occasio sumpta conscribendi librum illum, *εἰ ἡ φυσιολογία χρήσιμος*, &c. nempe & in ratis sententiis habetur, *vivi non posse suaviter*, *ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς*, &c. cum Galenus ergo hæc non ignoraret, in libris (lib. 5. c. 9.) tamen de placitis Hippocratis, & Platonis, distinxit primum tria quædam tribus animæ partibus accommodata, seu familiaria, voluptatem concupiscenti, victoriam animosæ, honestatem ratiocinanti, ac deinde subjunxit: *Epicurus quidem solum id, quod pessima animæ parti est familiare, spectavit* [voluptatem videlicet] *Chrysippus vero id, quod optima, asserendo nos conciliari πρὸς μόνον τὸ καλὸν, ad id solum, quod est honestum*; quasi scilicet Epicurus, aut *honestatem* (lib. 1. c. 12.) abjurasset, *τὸ καλῶς ζῆν*, aut nullam, nisi indecoram voluptatem affectavisset? Sic alio loco de facultatibus naturalibus scribens, & Epicurum præsertim, ejusque Sectatores notans: *Ex horum*, inquit, *sententia, nulla est intelligentia animæ congenita; nulla ratio consequutionis, repugnantiæ, divisionis, compositionis; rerum justarum, injustarumque, honestarum, ac turpium; sed ex sensu, & per sensum fieri dicunt in nobis omnia, & imaginationibus quibusdam, memoriisque regi animalia. Ad hæc, nullam in anima, qua ratiocinemur, facultatem esse, sed sensibus, passionibusque pecorum ritu duci nos, cum scilicet renuere, respuereve nihil possimus. His auctoribus, fortitudo, prudentia, temperantia, continentia, meræ sunt nugæ.* Sic rursus alias, licet nomen Epicuri reticeat, haud obscure tamen in illum insultat, ut constat ex iis, quæ supra attigimus ex Suida, & ex opinione circa usum partium suo loco commemo- (lib. 3. de us. part. c. 10.) randa: *Attende jam*, inquit, *in utrum familiam, qui in hisce libris versaris, cooptari debeas, Platonis-ne, Hippocratis, ceterorumque virorum, qui opera naturæ suspiciunt; an aliorum, qui eam reprehendunt, quod non statuerit, ut per pedes excrementa effluerent. Diffluebat enim adeo deliciis, qui dicere hæc mihi est ausus, ut grave esset ipsi e lecto surgere ad exonerandum ventrem. Præstitisset nempe hominem ita comparatum esse, ut sola pedis exporrectione excrementa secerneret. Quid hunc vel pati, vel agere existimes, cum solus est? quas exercere contumelias in omneis parteis corporis? quomodo depravare, & corrumpere pulcherrimas animæ doteis? qui nempe inutilem, & cæcam facultatem divinam fecit, qua sola homo potis est veritatem contemplari; inexplebilem vero voluptatem magnam reddidit, ac potentem, quæ præter legem, ac injuste exercet tyrannidem, quæque vim & pessimam, & maxime ferinam habet.* Sic ille.

CAPUT IX.

De Sanctis Patribus, ac nominatim Clemente, Lactantio, Ambrosio.

Ex his jam intelligi licet, quid agere potuerint, debuerintve Ecclesiæ Patres, quibus studium incubuit, & veritatis eminentioris, & honestatis augustioris. Æquiores certe in Epicurum esse non potuerunt, quam auctores Ethnici; cum præsertim magna ex parte ipsosmet Epicuri libros, ut apparet, non viderint; neque vero etiam debuerunt; cum potissimum Epicurum talem esse crediderint, qualis vulgo depingeretur. Ceterum, quod etiam aliqui ex iis, quos germana Epicuri scripta minime ignorasse constat, præ fervore aliquando, quo virtutem popolis persuadere conabantur, juxta rumorem popularem in Epicurum dixerint, manifestum facient seligendi tres, unus ex Græcis, duo ex Latinis.

Ille est Clemens Alexandrinus, qui, ut erat per-eruditus, ita legerat sane illam ad Menœceum Epistolam, in qua Epicurus nihil magis, quam voluptates obscenas exhorret, ut ex relatis mox ante constat. Legisse argumento est, quod bonam Epistolæ partem in suis habeat Stromatis, ac præfationem illam in primis: *Μήτε νέος τις ὤν, μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον*, &c (lib. 4.) *Neque juvenis quis exsistens philosophandi moram trahat; neque senex cum fuerit, philosophando defatigetur. Ad animæ quippe sanitatem, neque immaturus, neque intempestivus est quisquam*, &c. Et tamen illam Epicuri de voluptatibus sententiam, velut non advertens, aut dissimulans, Epicurum perinde notat, *quasi decernentem beatam victoriam, seu felicitatem, non ut hominum ratione præditorum, ac Philosophorum, sed ut quorumdam pecorum victitantium stercoribus.* (lib. 2.) Legerat quin-etiam recitatam illam ex Galeno de venereorum usu Epicuri sententiam; quippe in suo Pædagogo illam retulit, ac iisdem quidem proxime verbis, quibus exstat apud Laërtium; sed certo tamen consilio Epicuri nomen reticendum censuit, dicere contentus: *εὖ γοῦν τις εἰρηκέναι φαίνεται· συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψεν: Bene ergo quispiam dixisse videtur; venereorum usus prodest nemini; ac præclare agitur, nisi etiam noceat.* Quare & minus mirabere, si cum talia dissimulet, dicat nihilominus, Epicurum *veritatem posthabere voluptati, & bonam carnis constitutionem deificare*, aliaque id genus, quæ profecto cognoverat ab Epicuri mente aliena.

Ex istis unus est Lactantius, cujus cum libro tertio Institutionum verba sint: *Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis*, &c. (cap. 7.) mirum quomodo eodem libro verba deinceps hæc habeat: *Verum ille fortasse impunitatem vitiis suis spopondit* [de Epicuro loquitur] *fuit enim sæpissime voluptatis assertor, cujus capiendæ causa nasci hominem putavit.*

Alter Divus Ambrosius, qui cum in suis Epistolis illam etiam partem, citatæ ad Menœceum Epistolæ, quæ de voluptate est, proferat. Etenim, *clamat ille*, inquit, *quia non potationes* (l. 3. epist. 29) *neque comessationes, neque filiorum soboles, nec feminarum copula, nec piscium copia, aliorumque hujusmodi, quæ splendido usui parantur convivii, suavem vitam faciunt; sed sobria disputatio*, &c. Cum etiam ibidem vir sanctus hoc addat de Epicuri Sectatoribus: *Quod illis, non immoderata epula, non potationes voluptatis suavitatem generant, sed continens vita*; nihilominus idem sanctus Præsul exaggerat alibi: *Epicuri scholam dirumpi corporis delectatione, & Epicureos asserenteis summum bonum voluptatem esse, æstimare magis illam inquinamento corporis, quam sobrietate mentis*; & (lib. 2. de Abrah. c. 1. & 11.) similia. Sed heic istorum modus esto.

LIBER QUARTUS DE OBJECTA EPICURO IMPIETATE.

CAPUT PRIMUM.

Epicurus arguitur, quod Deum, aut non prorsus, aut simulate coluerit.

NUNC ut præcipuas attingamus in Epicurum criminationes, exordium facimus ob eas, quæ est omnium gravissima, nimirum circa impietatem. Tametsi porro quæ præcipue obiicitur impietas ad doctrinam spectet, de qua seorsim dicendum est; non desunt tamen qui mores etiam, de quibus jam agimus, impietate suâ notent; seu Deos, seu patriam, parentes, ceterosque respexeris. Ac primum quidem Seneca ex opinione ejus deducit, quod vereri Deum non debuerit. En illius verba: *Tu* lib. 4. de benef. cap. 19. *Epicure, Deum inermem facis; omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam timendus esset projecisti illum extra murum.* Pergit: *Hunc igitur septum ingenti quodam, & inexplicabili muro, disiunctumque a conspectu mortalium non habes quare verearis. Nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est.* Senecæ Ci- lib. 1. de nat. Deor. cero consentit; nam, *quamobrem*, inquit, *Dii colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Videtur proinde Plutarchus non immerito Epicuro. Sectatoribusque ob- l. 1. adv. Col. iicere: *Quod aboleant sacrificia, mysteria, pompas, festos dies; quodque prorsus adimant, quæ sacra sunt debita Baccho, ceterisque Diis, seu servatoribus, seu nuptiarum præsidibus, seu aliis.* lib. 4. c. 27. Sic Athenæus; *Apud Epicurum*, inquit, *non libatio, non primitiæ Diis offeruntur; sed quod de indecora quadam muliere Simonides dicit,*

Non immolatas sæpe victimas vorant.

Deinde, quamvis Epicurus visus fuerit Deos colere, hypocriseos tamen, seu simulationis im- l. 2. adv. Col. pietas inuritur. Hac de re ecce Plutarchi locum: *Precationes*, inquit, *& adorationes, non ut quidpiam his indigens, sed præ multitudinis metu simulat, vocesque contrarias iis, quas inter philosophandum ederet, pronunciat. Ac sacrificans quidem mactanti sacrificulo, at eoque assistit, sacrificio tamen peracto discedit, illud submurmurans; quod quidem hominem oportuit facere, sacrum feci; veruntamen Diis ad me nequaquam advertentibus. Ita scilicet Epicurus fingendum esse existimat; neque invidendum esse, aut infensum fieri vulgo hominum, qui cum gaudio peragunt ista.* Hactenus Plutarchus, qui & post-modum ubi ostendit, nec Epicurum, nec Epicureos superstitiosis feliciores esse, quatenus sacris, mysteriisque, necessitate compulsi, assistunt, subiicit: *Illos id agere timenteis, & expavescenteis, ne detegantur, atque idcirco cum fallacia populo imponere; apud quem etiam libros de Deo, naturaque divinâ componant, involutos illos, nihilque bonæ frugis continenteis; dum opiniones interim suas omnimode, seu supervestiunt, ac propter metum operiunt.* Ex hoc est, cur apud Lucianum, cum Epicureus Hermon insinuasset in Sympos. honorem sibi aliquem, quod esset Sacerdos, deberi; Zenothemis Stoicus id cum risu exceperit, quasi facetum prorsus foret, Epicureum Sacerdotem esse.

CAPUT II.

Itemque, quod se, & suos Sectatores in Diis haberi voluerit.

SEquitur alia impietatis species. Videtur enim Epicurus Deos è Mundo sustulisse, ut sese quasi novum quemdam Deum mortalibus inveheret, & quos luberet faceret Deos. Siquidem Plutarchus commemorans illam Colotæ adorationem, qua Epicurum de natura disserentem prosequutus fuerat: *Epicurus ipse*, inquit, *gloriabundus* σεμνυνόμενος, *sic illam describit*; ὡς σεβομένῳ γάρ σοι τὰ τότε ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσέπεσεν ἐπιθύμημα ἀφυσιολόγητον τὸ περιπλακῆναι ἡμῖν, γονάτων ἐφαπτόμενον, καὶ πᾶσαν τὴν εἰθισμένην ἐπιλήψεως γίνεσθαι, κατὰ τὰς σεβάσεις τιμῶν, καὶ λιτῶν· ἐποίεις οὖν [φησι] καὶ ἡμᾶς ἀνθιεροῦν σεαυτὸν, καὶ ἀντισέβεσθαι: Col. l. 1. adv. *Tibi enim, tanquam veneranti ea, quæ tum a nobis dicebantur, incessit cupiditas, causam non habens naturalem, ut genua attingens nos complecteris, & quidquid usurpari solitum est circa cultum adorationes, precationesque exhiberes. Quo effecisti*, inquit, *ut & nos te vicissim sacrum deputaremus, ac veneraremur.* Et paulo post: Ἄφθαρτος μοι περιπάτει [φησι] καὶ ἡμᾶς ἀφθάρτους διανοοῦ: *Incorruptibilis perge*, inquit, *nosque incorruptibileis etiam reputa.* Ex quo Plutarchus censet ignoscendum iis, qui dicunt se quovis pretio spectaturos Tabulam, in qua ille quidem exhiberetur procidens, genuaque complectens; iste vero reciproce, & supplex, & venerabundus. His adde, quod idem Plutarchus ab Epicuro ad Idomeneum eod. libro. scriptum fuisse commemorat: Πέμπε οὖν ἀπαρχὰς

ἡμῖν

ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ ἱεροῦ σώματος θεραπείαν: *Itaque mitte ad nos primitias ad sacri hujus corporis cultum*. En ut affectarit honores Divinos. Quin affectasse quoque videtur, dum tot caeremonias in sui memoriam testamento fieri mandavit, ac id comprobante praesertim successu, cum Sectatores ipsum inter Divos collocaverint, & celebreis effecerint: Θρησκευομένας ὑπ' αὐτῶν εἰκάδας, *superstitiose ritu cultas a se dies vigesimas*, ut apud Laërtium Menippus objecit. Quod porro inter Deos relatus e Sectatoribus fuerit, declarat abunde vel unus Lucretius; haec enim de illo profatur:

lib. 5. init. *Quis potis est dignum pollenti pectore carmen*
Condere pro rerum majestate, hisque repertis;
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Pectore partu suo, quaesitaque praemia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum'st, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitae rationem invenit eam, quae
Nunc appellatur sapientia, quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.

lib. 3. c. 14. Neque vero est cur Lactantius existimet, Lucretium laudare hoc loco voluisse, aut Pythagoram, aut Thaletem; siquidem satis manifeste Epicurum indicat, dum commendationem concludens, haec habet:

Quojus ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quaeque creata
Foedere sint, &c.

Quod denique Epicurus Sectatores suos facere Deos voluerit, confirmare videtur, tum quod ille scripsit ad Menoeceum, *fore ut suis praeceptis parens viveret, ut Deus inter homines*, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις: tum quod Plutarchus proprium fuisse Epicureorum asserit, *ut sese Deorum aequaleis jactarent*.

C A P U T III.

Declaratur ut Epicurus censeri possit legitime coluisse Naturam Divinam.

JAm, cum elevare aggrediar, quae Epicuro obiiciuntur, absit aliâ mente id praestem, quam exercitationis gratiâ. Neque enim si ille fuit, ut esse potuit, impius, malignus, aut aliâ ratione vitiosus, ego is sum, qui patrocinium ipsius mordicus suscipiam, & vel fuco facto, exstitisse pium, bonum, temperantem defendam. Quin etiam, si quando perspicuum evadat ea, quae obiiciuntur, calumnias non esse, ac ipsum reverâ peccasse, neque reprehendi injuriâ, non ero sane ipse postremus, qui accusationem instituam [uti & instituo in illis doctrinae capitibus, in quibus perspicue errasse eum constat] cum & jam dumtaxat excusationem texam, quod ille videatur praeter fas, & aequum, nisi in rebus omnibus, at certe in quampluribus meâ sententiâ reprehendi. Itaque rei veritate salvâ per me, ac integra, explicationes solommodo, atque conjecturas propono, quae etsi moveant ceteros, mihi tamen bonâ fide agenti probabilitatem inducunt. Quod spectat sane ad rem praesentem, moveor loco illo Laërtii, quo *affectus pietatis Epicuri erga Deos, ineffabilis fuisse dicitur*: Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος ἄλεκτος ἡ διάθεσις. Moveor, quod in ea civitate, in qua Epicurus incolumis vixit, &, ut adnotavit D. Augustinus, *gloriâ etiam floruit*, adeo male mulctarentur quotquot ex Philosophis vel leviculam impietatis suspicionem exhiberent, ut exemplo esse possint Anaxagoras, Protagoras, Socrates, & florente jam Epicuro, ipse Aristoteles. Tum, ut objectis satisfiat, haerendum in eo non opinor, an Epicurus Deum coluerit; id disquirendum potius, an se in cultu naturae Divinae exhibendo rite gesserit. Principio vero nemo dicat exigendum ex ipso cultum, quem solum temporibus illis profitemur verum fuisse, ac legitimum, Judaeis scilicet praescriptum; siquidem qui exigeret, Platonem, Zenonem, ceterosque omneis Epicuro faceret pareis. Quocirca inspiciendum restat, quid in communi, tam Epicuro, quam ceteris caligine decuerit magis naturam Divinam. Circa hoc porro, vide ut etiam nostris hisce temporibus de pietate philosophemur; & Epicurum prae ceteris, quotquot ipsum reprehendunt, maxime pium forte comperies. Duplicem solemus assignare causam, quare Deum homines colant. Unam dicimus excellentem, supremamque Dei naturam, quae seipsâ, & sine ullo ad nostram utilitatem respectu, cultus, ac reverentiae dignissima sit. Alteram, beneficia, quae Deus, seu bona largiendo, seu a malis avocando, aut contulerit, aut, quod magis movet, collaturus sit. Hinc, si quispiam ad Deum colendum priore causâ alliciatur; hunc se affectu vere filiali componere asserimus; sin posteriore, prorsus servili. Et quamvis honor, amorque servilis, non sit omnino improbandus, ac ne praesertim in Benefactorem ingrato simus animo; nemo est tamen qui sustineat, filialem non longe praestare, quod is exhibeatur ob ipsummet Deum, cujus sane altaria aliunde frigerent, si dominante affectu servili, homines nihil ab ipso [quantumcumque excellens foret] aut acciperent, aut metuerent. Jam cum Cicero, Seneca, & alii affectu plane servili ducti fuerint, quid-nam aliud Epicuro reliquum fecerunt, quam ut filialis ejus pietas [non illa sane supernaturalis, seu ex gratia justificante, secundum quam filii Dei nominamur, & sumus; verum naturalis, & qualem recta ratio suggerit, secundum quam etiam agnoscitur Deus, ut pater] ut, inquam, ejus pietas magis, magisque commendaretur, Cicero sic instat: *Quid est, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cum Dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent!* Pergit: *Quae porro pietas ei debetur, a quo nihil acceperis? aut quid omnino, cujus nullum meritum sit, ei deberi potest?* Agnoscis ut alium, quam servilem cultum Cicero non probaverit. At filialem in Epicuro non probavit ille quidem, sed tamen non ignoravit. Quippe Velleio pro Epicuro respondente, inter cetera hanc rationem audiit: *Habet venerationem justam quid quid excellit*. Senecа autem sic quidem urget: *Atqui Deum, Epicure, Deum vis videri colere, non aliter, quam parentem? grata, ut opinor, animo. Aut, si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te Atomi, & istae micae tuae forte, ac temere conglobaverunt, cur colis?* Verum cum solam revereoriam servilem

Margin notes (right column): lib. 10. — lib. 18. civit. cap. 41. — l. 1. de nat. Deor. — ibid. — lib. 4. de benef. cap. 19.

vilem Seneca agnoscat, nonne filialem in Epicuro, vel nolens, satis indicet, cum ab ipso Deum, *tanquam parentem* coli dicit? Quid quod loc. citat. Epicurus statim a Seneca inducitur, *Deum colere, nulla spe, nullo pretio inductus; sed propter ejus majestatem eximiam, supremamque naturam?* An-ne pietas Epicuri fieri poterat commendatior?

CAPUT IV.

De superstitiosis ritibus ab Epicuro contemptis, & de obtecta simulatione.

Quod Epicurus libationes, primitiarumque oblationes in suo convivio neglexerit; quod festa, aliaque id genus [quasnquam doctrinâ potius, quam exemplo suo] abolere conaverit, non videtur esse cur vitio vertamus. Profecto nemo negaverit, quin alia Religio sit pura, & alia spuria, quæ superstitio proprio nomine dicitur; nemo consequenter, qui, cum illam probet, improbare istam non debeat. Quid-nam vero aliud egit Epicurus? Observavimus ut contenderit Religionem puram amplecti; quod si aliunde vel contempsit, vel etiam radicitus convellere studuit ritus illos, ac cæremonias, quæ sincerum in Deum affectum prorsus opprimentes, crucem præterea mentibus figunt, nihil sane voluit aliud, quam improbare superstitionem. Plura sunt de his suo loco dicenda. Addo heic solum, si hac ratione repurgavit Epicurus superstitionibus homines; si cultum illum neglexit, & Deos illos sustulit, puta Bacchum, & ceteros, quos neque nos probare debemus, neque ferre possumus; traducere autem curavit exemplo suo homines ad cultum veræ divinitatis [etsi aliunde, quis homo fuit, neque iis, quibus nos jam, illustratus luminibus, non attigerit undequaque scopum] quamobrem a nobis dicatur ex hoc capite culpam contraxisse? Admoneo proinde, non de vera Religione, sed de spuria, seu superstitiosa intelligendum Lucretium, cum ab Epicuro instructus concludit:

lib. I.
Quare Relligio pedibus subjecta vicissim
Obteritur; nos exæquat victoria Cœlo.

Nempe & statim profert exemplum superstitiosi, ac nefarii immolandorum hominum ritus:

———Sæpius olim
Relligio peperit scelerosa, atque impia facta,
Aulide quo pacto Triviai Virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine fœde
Ductores Danaûm delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa'st,
Et mæstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectuque suo lacrumas effundere civeis;
Muta metu terram genibus summissa petebat;
Nec misera prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio Princeps donârat nomine Regem,
Nam sublata virûm manibus, tremebundaque ad aras
Deducta'st; non ut, solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo;
Sed casta inceste nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactata mæsta parentis,
Exitus ut classi felix, faustusque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum!

Superstitiosa videlicet. An quæ Diis alioquin fuissent offerenda, Epicurus præ intemperantia devoraverit, dijudicandum est ex iis, quæ dicentur inferius.

Circa objectam simulationem, is non sum, qui tueri velim, simulate eum nihil egisse; unus, qui corda, renesque scrutatur, scire id potest, ac dicere. Dico solum, si Epicurus quibusdam Religionis patriæ interfuit cæremoniis, quas mente tamen improbaret, videri posse illi quamdam excusationis speciem obtendi. Intererat enim, quia jus civile, & tranquillitas publica illud ex ipso exigebat. Improbabat, quia nihil cogit animum Sapientis, ut vulgaris sapiat. Intus, erat sui juris; extra, legibus obstrictus societatis hominum. Ita persolvebat eodem tempore, quod & aliis debebat, & sibi. Ac fateor quidem veracitate, non in verbis modo, sed etiam in actionibus nihil esse posse laudabilius. Quid facias tamen, ubi spectaris hominem extra Religionem, in qua debeamus cogitatione, verbo, opere consentire? Pars hæc tum erat sapientiæ, ut Philosophi sentirent cum paucis, loquerentur vero, agerentque cum multis. Sane enim quod Epicuro, Epicureisque objectum a Plutarcho est, id is prope omnibus Doctores nostri obiiciunt; exempli causâ, Origenes, qui in hac ipsa, seu stultitia, seu impietatis specie copulat non semel Peripateticos, & alios. Quod quidem attingo, ut intelligas, Epicurum nihil peccasse, quod alii non peccaverint. Quanquam nescio quispiam-ne sit, qui cum cæremonias illas improbet, existimet tamen debuisse ab Epicuro probari? Id, quod Plutarchus urget de turbata Epicuri felicitate ob necessitatem, & metum, declarandum alio est loco, ut & cetera, quæ exaggerantur. Illud Hermonis., si nihil aliud, saltem indicat ejusmodi fuisse Epicureos habitos, a quibus Sacerdotium, cultusque Deorum non foret alienus. adv. Cels.

CAPUT V.

Affectarit-ne honores Divinos.

Sequitur, quod Plutarchus urget circa Colote adorationem. Attamen, quia non heic pervidest, tam puerilem commentationem, ut refutatione non egeat? Epicurus Deos, ex omnium sententia, extra hunc Mundum constituebat; ipse se vero intra hunc Mundum non ambigebat degere. Deos docebat experteis esse ortus, atque interitus; ipse se non corpore modo, sed & animo prædicabat esse ortui, ac interitui obnoxium. Quomodo se ergo pro Deo habere, aut incorruptum reputare? quomodo ceteros mortaleis divinæ esse conditionis existimare poterat? Et dicere quidem posset aliquis hac in re ipsum delirasse, ac sibi ipsi contradixisse; verum ex iis, quæ sequentur facile erit colligere, aliam fuisse viri gravitatem, modestiam, sapientiam, quam ut nugaretur tam anileis nugas. Quare cum tam

mul-

multa Epicuro fuerint afficta a Stoicis, ut antea observavimus, quis non credat, hanc Epicuri ad Colotem Epistolam in suppositiciis habendam? Negare quidem noluerim; quin Colotes aliquando Præceptoris sui doctrinam miratus, ipsum ad genua complecti potuerit; quin Epicurus vicissim, quasi sese excusando, quod modesti facere solent, complexus illum fuerit; sed actio hujuscemodi ansam præbere non debuit commentis illis subtexendis. Prætereo Epicuri factum, ubi concessum fuerit, elevari posse, si dicas Epicurum voluisse dumtaxat commendare Colotæ affectum, quasi scilicet enthosiasmo quodam ad sapientiam fuisset correptus; si defendas non propterea opinatum fuisse Epicurum divinos sibi honores delatos [nisi quis censeat quotquot patiuntur sibi deferri complexiones, genuflexiones, aliaque hujusmodi, quæ, tametsi alio affectu, ad Deum etiam deferri norunt, usurpare sibi velle honores, qui divini sint] Si incorruptibilitatem illam, aut pro nominis immortalitate accipiendam esse sustineas; qualem Metrodorus post se, postque Epicurum vità functos, Senecà testante, præsensit; aut pro ipsamet possessione bonorum immortalium, cujusmodi virtutes sunt; sic enim sumpsit Epicurus, ut referetur paulo post in Epistola ad Menœceum. Hæc inquam prætereo, cum dicere præstet, & verisimilius sit, rem fuisse confictam, & a Plutarcho, ut ille erat, ex supra dictis, animatus, pro vera fuisse divenditam. Quod idem dicendum de primitiis ad cultum sacri corporis ab Idomeneo postulatis. Ad illud de impensis, & celebritatibus, quas in sui honorem haberi Epicurus testamento cavit, respondere facile est, nihil ipsum propterea divinum appetiisse, sed honores tantum quosdam solitos deferri viris bene merentibus. Is mos olim fuit, ac jam perseverat, ut, pro innato famæ appetitu, quisque mandet aliquid in sui commendationem post obitum fieri, seu illud funera attineat, seu sepulcra, seu statuas, seu annuas commemorationes, seu largitiones nataleis, seu similia, quæ varia sunt pro personarum, temporum, & locorum varietate. Epicurus quid tale fecit: An potest quispiam illum damnare, nisi statim damnet magnos viros, qui fuerunt & priscis, & nostris temporibus? Ut Epicuri ævum attingamus, nonne, si ille quidpiam de celebritatibus mandavit, ipsi etiam Aristoteles, Theophrastus, Lycon, & alii de statuis sibi ponendis mandarunt? An dices videri fuisse modestiores
apud Laert. l. 5. Lyconem, Stratonem, & alios, qui circa celebritates suis successoribus nihil præscripserunt; sed mandarunt solum, ut funera sibi, nec illiberalia curarentur, nec superflua? Ut dicam sane, quod res est; videntur illi fuisse hac in re Epicuro longe vaniores. Et notant enim sin ob hanc speciem moderationis laudatum iri, & sperabant majores sibi honores ex illa indefinitione a successoribus deferendos; quam fuissent ausi præscribere; cum Epicurus ex opposito nihil aliud verbis, aut votis ostendens, quam animo conceptum haberet, simplicissime egerit. Prætereo autem, Epicurum videri potius prospexisse suis successoribus, quam respexisse ad seipsum, dum conventus illos instituit. Certe grata illa ejus recordatio cum liberali convictu, non postremum fuisse videtur demolcendæ Sectæ conditorum. Quid de Menippo sentiendum sit, ex superiore libro constat.

C A P U T VI.

Quonam sensu Lucretius dixerit Epicurum Deum.

Quod ad Lucretium attinet, ne mu dicat, illum censuisse Epicurum reverâ Deum, cum & mortuum deprædicârit, & nos exemplo ejus monuerit, ut fortiter mortem oppetamus. Poëtice ergo loquutus est, Deum insinuans Epicurum ea ratione, qua hominum vulgus illos pro Diis habet, qui de genere humano fuerunt bene-meriti. Ut enim Plinius alicobi: *Deus est mortali juvare mortalem*: ac statim: *Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales Numinibus adscribantur*. Cum itaque homines in Deos pridem retulissent Bacchum, Cererem, Herculem, Theseum, qui suis inventis, ac laboribus generi humano non parum profuissent, existimavit Lucretius, Epicurum potiori jure Deorum numero adscribendum, hoc est; habendum esse, ut virum beneficum, & celebrandum, quod Sapientiam adinvenisset, ex qua ampliores utilitates promanarent ad homines. Sed reticendi versus non sunt, quos ille superius objectis attexuit. Isthæc nimirum subiiciuntur: lib. 3. l. 2. c. 7.

Confer enim divina aliarum antiqua reperta: lib. 5.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquaris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse,
Cum tamen his posset sine rebus vita manere:
Ut fama 'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore vivi;
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Comparationem habes inventorum Cereris, & Bacchi cum Epicurea sapientia; accipe jam comparationem laborum Herculis cum eadem similiter exsuperante:

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multa ratione ferere.
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius sus;
Denique quid Cretæ Taurus, Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere afficereat nobis? uncisque timenda
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphâla colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlanteum littus, pelageque severa,
Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc, quæ sunt portenta perempta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora, ac monteis magnos, sylvasque profundas;
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum'st pectus, quæ prælia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantæ conscindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curæ? quantique perinde timores?

Quidve

Quidve superbia, spurcities, petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? Quid luxus, desidiesque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit
Hunc hominem numero Divûm dignarier esse?

CAPUT VII.

Quo sensu Epicurus suos quasi Deos esse voluerit.

PAri jam modo, cum Epicurus Sectatores suæ sapientiæ quasi Deos quosdam futuros asseruit, ridiculum foret putare, illum ad germanam naturæ divinæ conditionem attendisse. Nimirum ea solum fuit mente, ut cum naturam divinam describeret ex felicitatis, immortalitatisque adjunctis, censuerit Sapientem aliquâ ratione, tum ad Deum accedere, cum, quatenus ipsi liceret, evaderet felix, atque immortalis; felix, inquam, quatenus fieret perturbationum vacuus; immortalis, quatenus bonis immortalibus frueretur, videlicet virtutibus. Ecce etenim quid præcedat objecta verba ad Menœceum:
apud Laert. lib. 10. Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα διαπαντὸς, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ᾽ ὕπαρ, οὔτ᾽ ὄναρ διαταραχθήσῃ: *Ista igitur, ipsisque affinia, diebus, noctibusque semper meditare, sive ipse tecum, sive cum eo, qui sit tui similis; sic fiet ut, nec vigilans, nec somnians perturberis unquam.* En quid sequatur: οὐδὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς: *Animali quippe mortali haudquaquam similis est homo innutritus immortalibus bonis.* Itaque talem hortabatur Epicurus Menœceum fieri, ut nempe in tanta morum pravitate, virtutem ipse tueretur, ac proinde, ut Deus quispiam inter homines corruptissimos emineret. Taleis consequenter potuerunt Epicurei sese habere; quanquam non negem, esse potuisse in Epicurea Secta, qui indigerent elleboro. Quid enim mirum, cum satis constet sanctissimis etiam societatibus evenire, ut ambitiosissimos quosdam, & flagitiosissimos nutriant. Porro, si cum illi se Deos, Deorumve æqualeis jactarent, nihil aliud sibi arrogarunt, quam celebratam illam apud suos, ceterosque sapientiam; uti verisimile est, nihil eos aliud cogitasse; id sane egerunt, quod tum licitum per Ethnicam professionem fuit, Horatium audi:

—————*Sapiens uno minor est Jove:*

lib. 1. ep. 1. æqualis ergo Diis ceteris. Cicero, *animum humanum cum nullo alio, nisi cum ipso Deo comparari posse*, dicit: Quid Sapientis ergo animum? Seneca, *Sapiens ille*, inquit, *plenus gaudio, hilaris, & placidus inconcussus, cum Diis ex pari vivit.* Ac rursus; *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, non supplex.* Verum res nimis perspicua est.

CAPUT VIII.

Quæ Epicuri pietas fuerit erga patriam, parentes, alios.

REstaret jam impietas, quæ in patriam, parentesque Epicuro objicitur, maxime verò ab Epicteto; sed cum illa ad placita Epicuri præsertim spectet, nihil heic prævertendum est. Id refero solum, quod Laërtius habet. In primis enim postquam scripsit, pie- lib. 10.
tatem ejus in patriam fuisse inexplicabilem, subjicit, illum abstinuisse a publicæ rei administratione, *præ summa modestia*, ὑπερβολῇ ἐπιεικείας, cum patriam tamen difficillimis temporibus non deseruerit; veluti supra attigimus. Vidimus etiam ut patria statuis æneis eum honorarit; scilicet tanquam testibus *eminentis illius candoris, quo se in omneis* gesserat, ἀνυπερβλήτῳ πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης. Deinde commendans illius erga parentes pietatem, ipsam vocat εὐχαριστίαν, hoc est, *gratam animi grati significationem*, & recordationem; ut & charitatem ejusdem in fratres εὐποιΐαν, hoc est, *Beneficientiam* appellat, eam scilicet, quæ causa fuit admirabilis illius amoris, cujus ex Plutarcho jam meminimus; ne aliquid dicam de iis, quæ insinuantur ex testamento. Describitur continuo a Laërtio *mansuetudo* viri in servos, ἡμερότης, concluditurque demum *in omneis omnino homines humanitas*, καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία. Ex quibus sane intelligitur, fuisse Epicurum summâ pietate, charitate, bonitate in universum genus humanum. Hinc Cicero opti- lib. 2. Tusc.
mo jure: *Epicurus*, inquit, *homo minime malus, vel potius vir optimus.* Alibi, quasi indignabundus: *Coluit Epicurus*, inquit, *amicitias; quasi* lib. 2. de fin.
quis illum neget, & bonum, & comem, & humanum fuisse. Huc illud etiam pertinet: *Redarguitur ipse a sese, vincuntque scripta ejus probitate ipsius, ac moribus. Nam ista commendatio puerorum* [sic pergit ille, etsi suo sensu] *memoria, & charitas amicitiæ summorum officiorum in extremo spiritu conservatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non invitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus evocatam. Quod enim testimonium majus quærimus, quæ honesta, & recta sint, ipsa esse optabilia per sese; cum videamus tanta esse officia morientis?* Denique tacendum non est, quod habet Laërtius, cum adhærenteis Epicuro discipulos memorans, illos, *detentos dogmaticis ipsius Sirenibus* dicit; ac Metrodorum Stratoniceum, qui unus ab illo defecit, & ad Carneadem se contulit, ideo videri defecisse, *quod nimia viri bonitate veluti obrueretur*: Βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν.

Quod loco obiter notanda non levis difficultas est, quo ratione fieri possit, ut Metrodorus Stratonicens ad Carneadem deficere ab Epicuro potuerit; cum Carneades ne fuerit quidem, moriente Epicuro, natus. Quippe cum ex Apollodoro apud eundem Laërtium Carnea- lib. 4.
des obierit Olympiadis CLXII. anno quarto natus annos octoginta quinque, vel, ut Cicero lib. 4 Acad.
habet, nonaginta, non potuit nativitas ejus Olympiadem CXXXVII. præcedere, sicque obitum Epicuri decem Olympiadibus, seu quadraginta annis non sequi. Et fuit quidem præter

ter illum Anaxagoræ discipulum, cujus meminit Suidas, (in voc. Carn.) Carneades quidam alius Epicuro contemporaneus, is scilicet, cui, cum invisisset Arcesilam podagræ doloribus ardentem, & tristis exiret, *Mane*, inquit ille, *Carneades noster* [amore intellige, non Sectâ] *nihil illinc pervenit huc*, ostendendo pedes, & pectus. Attamen præterquam quod ille fuit Epicuri perfamiliaris, (l. 5. de fin. in fin.) ut adnotavit Ciceru, adeo ut proinde fieri ad ipsum non potuerit celebris defectio, constat profecto, Metrodorum Stratoniceum auditorem illius non fuisse; sed subsequuti celebris Academiæ innovatoris, & successione quarti ab Arcesila. (l. 4. Acad.) Nempe de hoc Cicero loquens: *Bene autem nosse Carneadem*, inquit, (lib. 4. de I. Orat.) *Stratoniceus Metrodorus putabatur*. Et alibi rursus *Erat etiam*, inquit, *Metrodorus, qui cum illis* [Clitomacho, & Æschine] *una ipsum illum Carneadem diligentius audierat*, &c. quid putas ergu heic dicendum? Existimârim Laërtium interpretari sic licere, quasi voluerit dicere, ex umnibus iis, quæ Epicuru, ipsiusve Sectæ aliquandu nomen dedisent, neminem unquam defecisse præter Metrodorum illum Carneadis temporibus. Quod bonitas vero Epicuri gravis illi fuisse dicatur, intelligi potest de ea, quam Epicurus tametsi mortuus spiraret adhuc in summa illa consensione, charitate, & sui memoria apud Sectatores. Sane vero si Metrodurus a vivente adhuc Epicuro defecisset, quæsitum non fuisset ex Arcesila [qui duodecim annis Epicuro supervixit] *cur homines a ceteris ad Epicureos*, (apud Laert. lib. 4.) *ab Epicureis vero ad ceteros non commigrarent*; qua de re infra dicendum est.

LIBER

Digitized by Google

LIBER QUINTUS
DE
OBJECTA EPICURO MALIGNITATE.

CAPUT PRIMUM.

Accusatur Epicurus ingratitudinis erga Præceptores.

DUO sunt præcipua objectæ malignitatis capita; ingratitudo in Præceptores, & maledicentia adversus omneis Philosophos; præter ambitionem utrique commixtam. Prius capue libro jam primo fere indicavimus. Ut specialius nunc declaretur; quod spectat quidem ad Nausiphanem, scribit Sextus Empiricus, Epicurum adversus ipsum gessisse inimicitias; contendisse existimationem illius obliterare; ac in Epistola ad philosophos Mitylenæ degenteis conscriptâ de eodem memorasse hæc: Οἶμαι δ' ἔγωγε τοὺς βαρυσόνους, καὶ μαθητήν μεδόξειν τοῦ Πλεύμον⊙ εἶναι, μετὰ μειρακίων τινῶν κραιπαλόντων ἀκούσαντα αὐτοῦ [metiro enim videtur αὐτοῦ pro νῦν Casaubonus reponere [*Opinor suspiriosos istos existimaturas me esse Pulmonis discipulum, qui scilicet audierim ipsum cum adolescentibus quibusdam propter crapulum delirantibus*. Nausiphanem autem Pulmonem vocavit, quasi vellet sensus dicere expertem, ut notat idem Empiricus, qui observat etiam appellasse illum, *virum improbum*, πόνηρον ἄνθρωπον, carpsisseque in illo studium, peritiamque disciplinarum. (lib. 2. adv. Mathem.; ibid.) Confirmata hæc habentur apud Laërtium, qui & Epistolæ illius ad Mitylenæos meminit, & adiicit ex Timocrate, Epicurum plurima contra Nausiphanem scripsisse, ac inter alia, ad verbum sic: Ἀλλ' εἴ τις ἄλλ⊙ εἶχε κἀκεῖν⊙ ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ σόματ⊙ καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων: *Verum bubuis ille, si quis alius, quam ore suo laboriose parturiret, jactationem sophisticam, ut & pleraque alia mancipia*. (lib. 10.) Rursus ipsummet Epicurum in Epistolia de Nausiphane dicere; Ταῦτα ἤγαγεν [interpunctio enim videtur hasce voces præcedere debere, non dirimere] αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην, ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν διδάσκαλον: *Hæc in eum mentis exturbationem ipsum deduxerunt, ut, ac probris impeteretur, magistrum etiam* [se meum fuisse] *obtenderet*. Sequitur, quod eumdem vocarit, πλεύμονά τε, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον, *& pulmonem, & indoctum, & impostorem, & cinædum*. Hæc dubio procul Cicero innuit, cum Epicurum notat, quod Nausiphanem magistrum tam male acceperit, & rursus, *quod illum vexarit omnibus contumeliis*. (lib. 1. de nat. Deor.; ibid.) Prætereo, quod ex aliis magistris Pamphilum Platonicum mirifice contempserit, quod negaverit, se quidpiam didicisse a Xenocrate, quod Lysiphanis, & Praxiphanis institutionem dissimularit, atque id genus cetera, quæ sunt jam ante insinuata. Addo solum, quod Cicero de Democrito obiicit: *Epicurum nempe in ipsum, quem sequutus est, fuisse ingratum*. (eod. lib. 1. de nat. Deor.) Confirmari verò potest, quoniam, ut ille idem refert, *Democriti fontibus hortulos suos irriguvit Epicurus*; & Metrodorus apud Plutarchum professus est, *Nisi præivisset Democritus, Epicurum nunquam fuisse ad sapientiam perventurum*. (l. 2. adv. Col.) Quo spectat illud, quod supra innuimus, Epicurum se longo tempore Democriteum fuisse professum, honorasseque Democritum, quia rectam notitiam primus attigisset. Itemque, quod Epicurum Vitruvius appellet successorem, D. vero Augustinus hæredem Democriti. (lib. 2. c. 2. lib. 3. Acad. c. 10.) Et cum hæc tamen ita se habeant, Democritum cavillatus est, Ληρόκριτον appellando, quasi *grumiis laborasset*, hoc est, in cognitione rerum naturalium cæcutiisset, ut est apud Laërtium. (loc. cit.) Cicero vero in Tusculanis aperte ducet Democritum ab Epicuro insimulatum; & alibi: *Quæ mutat*, inquit, *ea corrumpit; quæ sequitur, tota sunt Democriti, atomi, inane, &c.* (lib. 1.; lib 1. de fin.) Concludit; *Democritum laudatum a ceteris, ab hoc, qui eum unum sequutus est, nollem vituperatum*. Huc referri potest, quod tam Epicurus, quam Hermachus negarunt, Leucippum philosophum quempiam exstitisse; cum Apollodorus tamen Epicureus, & alii Democriti magistrum fateantur, ut est apud Laërtium. Quasi nimirum Epicurus profiteri noluerit, debere se quidpiam aut Democrito, aut illi, qui Democrito principio ille ostendisset, quæ ipse sussuratus est.

CAPUT II.

Arguitur id præ ambitione, vanitatisque studio fecisse.

ETenim sese ita gessisse Epicurus arguitur præ nimio quodam vanitatis studio, ut videlicet ex seipso doctus, sapiensque factus videretur. Id primum circa Nausiphanem ex Empirico demonstratur: *Cum Epicurus enim*, inquit, *ipsius fuisset discipulus, prorsus tamen id pernegavit, ut videretur a seipso doctus, ac per se factus philosophus*. (lib. 1. adv. Mathem.) De Pamphilo Cicero declarat; ostendens enim quare Epicurus eum contemneret: *Metuit*, inquit, *ne quid unquam didicisse videatur*. (l. 1. de nat. Deor.) Ac rursus idem Cicero hallucinatum Epicurum dicit: *Cum quidem gloriaretur*, inquit, *ut videmus in ejus scriptis, se magistrum habuisse nullum. Quod & non prædicanti* [sic pergit] *tamen facile equidem credam, sicut mali ædificii Domino glorianti se Architectum non habuisse*. (ibid.) Huc facit, quod eum Apollodorus

scripsisset

scripsisset, Epicurum audivisse Lysiphanem, & L. adv. Col. Praxiphanem: *Hoc ipse non dixit*, inquit Laërtius, ἀλλ' ἑαυτοῦ, *sed audivisse seipsum*. Quod spectat ad Democritum [quem pro Democrate substituendum jam monuimus] ecce ut occinat Lib. 2. strom. Plutarchus. Postquam enim proposuit aliquas ex gloria, juxta Epicurum, voluptates proficisci excipit: *Quid ni ita faciat, ipse tam insane tumescens, furensque gloriæ studio, ut Præceptores se habuisse abnuat, & de syllabis, ac apicibus cum Democrito rixetur, a quo tamen totidem verbis decreta suffuratus est*. Notanda hæc postrema verba; siquidem aliud continent damnatum ambitionis caput, quod exstat etiam apud Clementem, dum Epicurum præcipua decreta a Democrito surripuisse dicit. Mentio quoque ejus fit Loc. cit. apud Laërtium; memoratur quippe Epicurus Democriti libros de atomis, & Aristippi de voluptate tanquam suos usurpavisse. Videtur etiam Laërtius indicare librum, qui *Canon* inscribitur, cum dicit fuisse, qui in Epicuri vita tradiderint, Canonem ipsum descripsisse ex Nausiphanis Tripode. Hic porrò Tripus fuisse videtur liber sic inscriptus a Nausiphane. Neque enim intelligi potest, quod Epicurus ex dictamine [quasi nempe vivæ vocis oraculo] librum illum scripserit; cum qui id asserunt, Nausiphanem negent ab Epicuro fuisse auditum. Ceterum ex hac vanitate, atque ambitione factum esse convincitur, quod Epicurus jactaverit, se unum invenisse verum, ac primas sibi idcirco deberi omneis inter Philosophos. Id cum Plutarchus, tum alii innuunt; Lib. 2. c. 2. nullus est tamen, qui rem apertius, quam Cleomedes conficiat: *Epicurus*, inquit, *perinde, ac si aliquis esset, gloriatur, sese reputans dignum, qui in Philosophis numeretur; neque id solum, sed & primas etiam sese occupare affirmans. In quo sane seipsum Thersitâ audaciorem esse ostendit. Ille enim gloriatur solum tamquam ex Optimatibus unus, & Regum ipsorum æqualis; nequaquam vero sibi ipsi parteis primas arrogat. At iste præ multa sapientia, & scientia affirmat, se solum verum invenisse, ac se idcirco judicat dignum, qui porteit primas teneat. Quocirca videtur quis mihi multo justius in ipsum dicturus*:

Thersita loquntuleje, tametsi canorus concionator, tace. Ac paucis interpositis: *Nun pudet eum*, inquit, *seipsum Pythagoræ, Heraclito, & Socrati interponere, ac uti primam inter ipsos sedem occupet, postulare: Quod simillimum est, ac si sacrilegi inter Sacerdotes, & sacrorum Antistites sese collocare tentaverint, primum inter eos locum sibi vendicantes; aut si quis Sardanapalum cogitet de laborum tolerantia cum Hercule contendere conantem, & Clavam, Leonisque exuvium usurpantem, ipsique dicentem: hisce ego rebus sum te dignior*; huc-usque Cleomedes. Adiici posset ad declarandam Epicuri ambitionem, atque vanitatem, quod legitur apud Laërtium, ipsum laudibus extulisse, & assentatione prosequutum fuisse Idomeneum, Herodotum, Timocratem, ut quæ ex operibus suis invulgata adhuc forent, evulgata facerent.

CAPUT III.

Accusatur etiam maledicentiæ erga omneis antiquiores Philosophos.

Cum ea itaque ambitione Epicurus fuisse videatur, ut præferri omnibus Philosophis voluerit, effectum est, ut quemadmodum Præceptores suos insectatus est, ne ab illis quidpiam didicisse videretur; ita adversus Philosophos omneis, qui ipsum præcesserant, arguatur fudisse scommata, & probra, ut illos videretur longo post se habere intervallo. Istud declarat inprimis Plutarchus, cum de Epicuro, ac Metrodoro L. adv. Col. loquens: *Quæ sunt*, inquit, *inter homines fœdissima vocabula, scurrilitates, cavillationes, jactationes, scortationes, homicidia, suspiratus, corruptela, gravedines, ea adorrsat Aristotelem, Socratem, Pythagoram, Protagoram, Theophrastum, Heraclidem, Hipparchum, & adversus quem non virorum illustrium congerentes effuderunt*; Idem prope Cicero testatur; docet enim, ut Epicurus adversus *Pythagoram, & Empedoclem dixerit*, Li. de nat. Deor. *tam & contumeliosissime*, inquit, *Aristotelem vexarit, Phædoni Socratico turpissime maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit*. Videre etiam scommata licet, quibus singulos prosciderit, apud Laërtium. Nam Platonem appellavit χρυσοῦν, *aureum*; fastum, ut lib. 10. puto, innuere volens, quem fastu alio Diogenes calcarat; Platonis vero discipulos Διονυσιοκόλακας, *Dionysii assentatores*, moram, opinor, Platonis tazans in aula Dionysii; Heraclitum κυκητὴν, seu *perturbatorem*, acta innuens circa Ephesum; Antidorum σαννίδωρον, quasi *donis adblandientem*. [Quis fuerit tamen iste Antidorus, ille-ne cujus nomine inscriptus est Epicuri liber, an alius, incompertum habeo] Cyzicenos ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, *inimicos Græciæ*. Notare forte Apollodorum, & simileis voluit, cum ex Clemente Ale- lib 2. strom. xandrino felicitatem ille poneret ἐν ψυχαγωγίᾳ in oblectatione animi; quasi secus ipse sentiret. Alioquin enim pro Cyzicenis Cyrenaicos substituerem, cum heic scilicet de Philosophis, non de nationibus agatur; Cyrenaicorum autem celebris Secta tunc fuerit, quam ipse quoque potuerit facere velle exosam, ut a qua etiam circa voluptatem non mediocriter dissentiret. Taceo autem commutationem factu faciliorem inter istas voces, quam si quis supponere velit Cyræos, aut Cynicos; ut taceam & Coloten ipsum a Plutarcho redargui, quod adversus Cyrenaicos dixisset. Adhæc Dialecticos dixit πολυφθονεροὺς, *valde invidos*. Notavit autem Megaricos, seu, lib. 2. qui ea Euclidis Secta Dialectici dicti sunt; *litigiosissimi* enim fuerunt, φιλονεικότατοι; ut alibi Laërtius testatur. Ipsum Pyrrhonem ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον, *indoctum*, & *ineruditum*; quasi ipsius cohibitionem in assentiendo redarguens.

Verum duo potissimum ex Laërtio sunt seligendi, quos Epicurus infamare præcipue voluisse videtur. Unus est Aristoteles, quem dixit: Ἄσωτον καταφαγόντα τὴν πατρῴαν στρατεύεσθαι, καὶ φαρμακοπωλεῖν οὐσίαν: *Deploratum, & qui, voratâ paternâ substantiâ, militasset, ac medicamenta vendidisset*. Fortassis autem notare voluit seu ipsius, seu præcipue Nicomachi patris professionem; vel indicare etiam illud pharmacon, seu venenum, quo

quo Alexander interiit, quodque Plinius, *Magnâ* lib. 3 ult. *Aristotelis infamiâ excogitatum*, ait. Utcumque sit, constare videtur verba hæc desumpta esse ex Epicuri Epistola, quæ inscripta est: Περὶ ἐπιτηδευμάτων, *De vitæ rationibus, sive institutis*. l. 8. deipn. Siquidem & Athenæus, & Aristoteles apud Eusebium ex Epistola illa idem citant. Ac desumit quidem l. 15 præp. Evang. ex ea Athenæus: Ὅτι καταφαγὼν [supple Ἀριστοτέλης] τὰ πατρῷα [habet Eusebius, νέον μὲν ὄντα καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν] ἐπὶ στρατείαν ὥρμησε· καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ κακῶς πράττων, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἦλθεν· Εἶτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι [ita enim videtur pro φησὶ, ex Eusebio restituendum] παραβαλὼν ἑαυτὸν, προσεκάθισε τοῖς λόγοις, οὐκ ὢν ἀφυὴς, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν θεωρίαν] nam, ut opinor, θεωρουμένην] ἐξῆλθεν: *Quod cum Aristoteles [adolescentulus adhuc existens] paterna bona consumpsisset, impetu quodam repentino arripuit militiam; ac ipsa male succedente, sese ad vendendam medicamenta applicuit. Deinde vero, cum pateret omnibus Platonis schola* [quippe & Academia propter commodam deambulationem dici potuit Peripatus] *se ipsum illi adiiciens, orationi* [*idque naturâ non repugnante*] *incubuit, ac non ita post conversus ad contemplationem est*. Alter est Protagoras; hunc etenim dixit, ut Laërtius habet: Φορμοφόρον τε, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν: *Bajulum, Democriti scribam, & per vicos Ludimagistrum*. Porro quia heic Δημοκρίτου lego, non Δημόκριτον, ut volgo; hinc fit, ut *scribam, & ludiliterarium fuisse* non referatur ad Democritum, sicut Interpretes accipiunt; non advertentes duobus post verbis specialem, ac propriam In Epic. lib. cit. fieri mentionem de Democrito. Sed & Δημοκρίτου legerat illustrius, cum ista transcriberet, & res plane convincitur ex loco Athenæi, qui fuit ex eadem desumptus epistola. Adscribere hoc loco placet, quia valde illustrat, quod Laërtius habet lib. 9. tum heic, tum etiam in vita Protagoræ: Ὁ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορμοφόρου [vult Casaubonus φορτοφόρου legi, quod apud Suidam sit φορτοβαστάκτης; sed duarum rerum diversarum φόρμου, καὶ ξύλου videtur ordo concinnior, quam si φόρτου genere præmisso speciem superflue apposueris] καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου, θαυμασθέντα δ' ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινῶν ἰδίᾳ συνθέσει, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα, ἀφ' ὧν, ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμῆσαι. *Narrat Epicurus Sophisten Protagoram ex sportarum, ac lignorum bajulo amanuensem primum Democriti fuisse; admirationi habitum, propter scitam lignorum quorundam posituram adinvicem. Hisce initiis adscitum ab ipso; tum in quodam vico litteras docuisse, deinceps que* lib. 5. c. 3. *ad argutationem applicuisse animum*. Legere porro totam historiam uberius licet apud Agellium.

C A P U T IV.

Quod vitium etiam tribuitur Sectatoribus ipsius.

Confirmari porrò Epicuri in Philosophos dicacitas potest ex eo, quod videtur Sectatoribus maledicendi fuisse exemplo. Ut nihil enim dicam de Colote, cujus virulentiam, & mordacitatem duplici volumine Plutarchus repressit; cum tam male fuisset loquutus nominatim de Democrito, Platone, Empedocle, Parmenide, Melisso; docet ecce Cicero, ut Metrodorus l. 1. de nat. Deor. etiam, atque Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclem dixerint; ac meretricula etiam Leontium adversus Theophrastum scribere ausa fuerit; addente Plinio, *adversus Theophrastum* Præfat. ad Vesp. *scripsisse etiam feminam; & Proverbium inde natum, Suspendio arborem eligendam*. Memorat etiam, ut Zeno, Albutios, & alii, quos tum noverat, litigarent, ac Zeno præcipue. Is enim, *non eos solum*, inquit, *qui tum erant, Apollodorum, Sylleum, cæterosque figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem Philosophiæ, latino verbo utens, scurram Atticum fuisse dicebat; Chrysippum nunquam nisi Chesippum* [quasi cacaturientem equum] *vocabat*; Adiicit Cicero, Vellejum Epicureum sub persona Cottæ alloquens: *Tu ipse paulo ante, cum tanquam Senatum Philosophorum citares; summos Viros desipere, delirare, dementes esse dicebas*. An ceterorum omnium vice mentionem faciam Diogenis illius Babylonii, quem Athenæus describit *male moratum, maledicum*, lib. 5. *obtrectatorem*, βλάσφημον, καὶ βάσκανον, *& risu captato ne Regibus quidem parcentem*? Antiochus certe, qui Alexandro Antiochi Epiphanis Syriæ Regis filio successit, jugulari ipsum mandavit, ejus *maledicentiam*, κακολογίαν, non ferens.

C A P U T V.

Generalis eorum, quæ sunt objecta, refutatio.

Longa huc-usque objectio est; sed brevis occurrit facienda responsio. Paucis nempe illam indicat Laër- lib. 10. tius, dum enumeratis iis, quæ citata ex ipso sunt, seu ad ingratitudinem, seu ad ambitionem, seu ad maledicentiam pertineant, ac ut declaret seu Timocratem, seu Stoicos, seu alios, illa de viro innocente, ac immerito confinxisse, hoc uno verbo rem explicat. Μεμήνασι δ' οὗτοι, *isti vero insaniunt*. Quare & statim elogia, seu quasi argumenta contraria opponit ex pietate, humanitate, mansuetudine, & aliis, quæ sub finem libri superioris retulimus. Idem porrò In Epic. etiam illustrius uno verbo insinuat, dum illa eadem objectionum capita commemoraturus, eos, qui illa obiicerent præfatur esse *calumniatores*, διαβάλλοντας. Et sane cum Epicurus non modo lib. 2. Tusc. vir bonus, verum etiam optimus fuerit, ut ex Cicerone est ante perspectum; qui poterat esse erga ceteros adeo lenis, adeo comis, adeo gratus, adeo amans; in suos autem præceptores, ac profes-

Digitized by Google

professores sapientiæ, quos a pubertate usque tantopere coluit, adeo acerbus, adeo austerus, adeo ingratus, adeo infensus. Qua ratione se amici tam multi poterant illi addicera, si ejus erat virulentiæ, mordacitatis, malignitatis, quam, ut quid cana, & angue pejus mortales omnes refugiunt? Accepimus jam unde illi quæsita fuerit invidia; unde evulgati etiam libri spurii, propter quos illius fama laborarit; quidni igitur Cicero, Plutarchus, Empiricus, alii, turbidos rivos deduxerunt ex cœnosis fontibus? Id consideratione dignum; cum tam multa in Zenone Stoicorum principe reprehendenda fuisse prædicentur, ut est apud Laërtium; [lib. 7.] nihil tamen adversus illum ab Epicuro evulgatum legi. Inde profecto convincitur vel Epicurum exstitisse mitissimum virum, ut qui illi maxime pepercerit, quicum gereret gravissimas simultates; vel Stoicos illi imposuisse circa ceteros; quod ad Zenonem ipsum spectaret, nihil ausos fuisse comminisci, veritos, ne ea, quæ obiicerentur, seu ea vera essent, seu falsa, fidem aliquam obtinerent.

CAPUT VI.

De ambitione, ob quam arguitur in Præceptores fuisse ingratus.

Ut aliquid autem specialiter dicam de scopo, quem ipsi propositum obiiciunt, cum fuisse arguitur erga Præceptores ingratus; probabile quidem inprimis non est, ipsum ulla unquam effudisse convitia adversus eos, quos proximo a parentibus habuit loco; at non est fortassis penitus negandum, quin illos non agnoscare pro magistris potuerit, a quibus nihil frugi forsan didicisset. Si res porro ita se habuit, vides quam levis culpa hæc sit. Profecto satius longe videtur Præceptores habere nullos, quam sortiri minime bonos. Siquidem potest natura sese excitare; potest lux illa ingenits veritatem pervestigare; at pravâ quadam institutione præoccupatus animus, mirum, nisi se obstinatum adversus veritatem gerat. Ex quo ille merito jure mercedem duplam ab iis poscebat, qui ab aliis jam instituti fuissent; alteram, ut dedoceret aliena, alteram ut doceret sua. Ac non possum quidem satis Stoicos mirari, qui Epicurum hebetem, ignarumque appellitantes, ægre tulerint, quod magistros noluerit ullos agnoscera. Arguere potius debuerant, quod ad Magistros non accedem, hebes remansisset, ac rudis. Verum quia urgetur præsertim ipsa αὐτοδίδαξις, quæsierim solum an non plurimi αὐτοδίδακτοι celebrentur; Pherecides Suidæ, Heraclitus eidem, [in Lex. lib. 9.] ac Laërtio, & plerique alii? Quid ni igitur Epicurus ex hoc numero esse potuit? aut quid invideant, si

Optimus est, sese qui novit cuncta Magistro;

[lib. 1. Nicom. c. 3.] ut Hesiodus habet apud Aristotelem? Sectæ cujusdam princeps fuit; nisi igitur omnia, aliqua tamen habere sua debuit. Si damnatur, quod supra majores innovare quidpiam ausus sit; damnentur Zeno, Aristoteles, & quotquot unquam fuere celebres Sectarum, partiumque auctores. Cetera quod attinet, cum quæ ratio alios docuit, eadem docere ipsum potuerit, quid est, quod si quidpiam inventum, dictumque bene ab aliis sit, idem potuisse inveniri, ac diei ab eo pernegetur? Quam multa sunt ab ipso primum, ut videtur, inventa, & dicta, quæ usurpata ab aliis sint, & cujus tamen usurpationis conqueri ille non debuerit? Senecam audi: *Potest fieri ut me* [epist. 8.] *interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam, potius, quam nostrorum. Quid est tamen quare tu istas Epicuri voces putes esse non publicas? Quam-multa Poëtæ dicunt, quæ a Philosophis aut dicta sunt, aut dicenda, &c.* Atque id quidem maxima attingo propter ipsum Democritum, qui tametsi facem Epicuro prætulerit, ejus tamen dux, non dominus fuit. Potuit Epicurus in eadem multa similia incidere; potuit imperfecta ab ipso relicta illustriora facere, potuit in multis contradicere [ut Anaxagoræ etiam contradixit, etsi illum suspiceret] potuit multa nova ex se invenire. Hoc satis esse Democrito debuit, si propter accepta ab ipso, Epicurus illi honorem habuerit. Porrò id ita contigisse Leonteus Epicureus apud Plutarchum testatus est. Idem [lib. 1. adv. Col.] convincit, quod ex Metrodoro in objectione est allatum; arguit nimirum gratam fuisse in Epicuri contubernio Democriti commemorationem. Ut agnoscas verò illam apud Posteros propagatam, ecce Lucretius, tametsi illius opiniones impugnaturus, propter viri tamen reverentiam non semel ita præfatus est: [lib 3. & 5.]

Democriti quod sancta viri sententia ponit.

Quin-etiam ex loco, quo obiicitur Leucippum ab Epicuro non agnitum Philosophum, posset fortassis solum deduci Epicurum adeo sublime sensisse de Democrito, ut non putarit magistrum ullum, ac ne Leucippum quidem fuisse, a quo suas illas opiniones ipse adeo solers, ac industrius Democritus accepisset. Quod Epicurus usurparit, ac pro suis jactaverit aliquos seu Democriti, seu etiam Aristippi libros, inter illa est, quæ Laërtius inficiatur. Inficiandum est pari modo, quod affertur de Canone ex Nausiphane descripto. Profecto in tanta & rerum, & verborum copia, ut ille tot volumina propriis repleret sententiis, facile sibi nemo persuadeat, illum sibi aliorum libros, atque labores usurpasse; ac præsertim perspectam habens eorum temporum claritatem, quibus, vigente Philosophiâ, clarissimorum Philosophorum clarissima opera erant; adeo ut quis, nisi prorsus hebes, non potuerit præsumere, fore ut illud omneis lateret, quod esset vulgatissimum.

CAPUT VII.

De convitiis in Philosophos fusis.

Addo, quod spectat ad ceteros; cum videam in simili causa dici ab aliquibus, licere nonnunquam infamare vitam Auctorum; quod ea ratione possint facilius dogmata ipsorum improbanda dissuaderi; longe me abesse, ut velim quidpiam tale vel asserere, vel in Epicuro probare. Videtur mihi hoc ipso fieri magna veritati injuria, si quis illam stabiliri non posse existimet, nisi ad calumnias, & maledicta confugiatur. Hinc si Epicurus convitia objecta in maximos viros forte sparserit, non excusarim sane illum, quantumvis egisse id potuerit, ut

Z 2 rit, ut

Digitized by Google

rit, ut Sectatores longius a dogmatibus perversis arceret. Pythagoras quidem, & Plato, & ceteri omnes fuere homines, ac proinde non modo multa, eaque gravia potuerunt peccare, verum etiam forte peccarunt; quid hoc tamen ad veritatem, quæ per seipsam satis clarescens, non eget, ut illustris fiat denigratione, seu falsâ criminatione illorum, qui ipsam prosequuti sunt, etsi forte non assequuti? Alia est redarguendi, & repugnandi ratio: *Et dissentientium quidem*, lib. 1 de fin. inquit Cicero, *inter se reprehensiones vituperanda non sunt; at maledicta, contumelia, contentiones, concertationesque Philosophiâ indigna videntur*. Ex quo fit, ut centies damnare Epicurum maluerim, quam patrocinium quærere, si, quæ sunt objecta, extiterint vera. Enimvero, aut longe fallor, aut longe alia ipsi fuit mens; nimirum satis noverat, quantum esset condonandum humanæ imbecillitati. Vidimus jam ut pepercerit Zenoni omnium infestissimo, ut honorarit Democritum, ut de Pyrrhone audierit, ut Anaxagoram fuerit, & Archelaum amplexatus; quid conjectandum de ceteris, ad quos tam ardenter [valere jubens Grammaticos] veritatis ergo confugit?

C A P U T VIII.

De objecta Sectatorum dicacitate.

Quod attinet ad Sectatores, minime negandum inprimis, quin potuerint quidam inter illos esse male morati, ac maledici. Nunquam hactenus tam bene est actum cum rebus humanis, ut [quod jam inculcavimus] societates initæ sint, in quibus nævi nulli essent. Non ea videtur ex ullo viro, tametsi probatissimo, exigenda constantia, ut non aliquando peccet, secumque ipse dissentiat. Quanto minus id requirendum ex ea multitudine, quæ non potest non constare mira varietate ingeniorum, ut nemo a recto tramite deerret. Deinde dico, ut Epicuro multa falso adscripta sunt; sic adscribi etiam potuisse Epicureismi professoribus, ut qui eandem causam tuerentur, ac fatendum quidem est, libros ab ipsis fuisse conscriptos adversus alios Philosophos; verum neque fieri id ceptum ab ipsis, neque in ipsis desiit. Ea semper fuit, ac etiamnum est opinionum diversitas, ut nullus unquam dicat pro uno, quin simul dicat adversus decem. Hoc est, quod arguit veritatem in obscuro positam esse, dum singulis diversa sequuntis, sic quisque ipsam ab aliis prætermissam existimat, ut vero fiat simile aba nemine arreptam fuisse. Damnandum heic proinde est, si quis ita suæ confidat solertiæ, ut non modo verum se adinvenisse glorietur, sed etiam eos, qui secus sentiant, dicteriis ausit impetere. Magna hæc est infirmitas mentis, ac species quædam malitiæ. Quamobrem abfuisse ab ea videntur Epicuri Sectatores, cum vel ipsomet Cicerone teste, *nullum fuerit genus hominum minus malitiosum*. Desunt nobis libri ipsorum, ex quibus rei veritatem liceat plenius olfacere; cum unus supersit Lucretius, conjicere ex ipso licet, ut in antiquos Philosophos ceteri fuerint animati. Is igitur refutaturus opinionem Empedoclis, inter cetera sic præfatur, loquens de Sicilia, ex qua ille erat oriundus; lib. 1.

Rebus opima bonis, multa munita virum vi:
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.

Et vide ut lenire pergat, quæ sive in ipsum, sive in alios dicturus est:

Hic tamen, & supra, quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quanquam multa bene, ac divinitus invenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedere
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ Tripode ex Phœbi, lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas, &c.

LIBER SEXTUS
DE
OBJECTA EPICURO GULA.

CAPUT PRIMUM.

Exprobratur Epicuro gula immodica.

AGGREDIMUR hoc, & sequente libro accusationes retexere, quæ sunt maxime populares. Siquidem nemo non novit Epicurum, dum humanius audit, appellari delicatum, mollem, enervem, lascivum, effeminatum; dum vero asperius, helluonem, lurconem, ganeonem, temulentum, perditum, nequam, efferatum; & id genus cetera, quæ Theologi, Philosophi, Oratores, & omnes fere cujuscumque conditionis homines in ipsum effutiunt, perinde ac si traduxerit fœdissimam, nefandissimam, luxu solutissimam vitam, ac Bacchanalia, Saturnalia, Lupercalia introduxerit, & Philoxeno, Aristoxeno, Apicio, Heliogabalo, Sardanapalo, similibusque intemperantior fuerit. Ut pauca porrò seligamus, quæ apud Auctores celebrata sunt, mitto, quod supra jam visum est, Epicurum a Chrysippo induci illius Archestrati discipulum, qui fuit auctor Gastrologiæ. Hoc adnoto potius inter Comicos, qui Epicurum circa gulæ voluptates prosciderunt, memorari Damoxenum, apud quem Coquus in Syntrophis, ubi totam artem suam versibus sane plurimis ab

lib. 9.

Athenæo recitatis peritissime exposuit, præfatus, se tribus prope annis Epicuri discipulum fuisse [quo loco inter cetera non est oblitus Canonem, seu Epicuri Dialecticam, ut rem coquo pernecessariam, & quovis pretio comparandam] hisce carminibus concludit:

Epicurus ipse sic voluptatem aggerit,
Manditque studiose; ille quid bonum siet,
Agnovit unus. At qui in ipsa Portica,
Semper requirunt, nesciuntque quale sit.
Quare nec ipsi quod bonum ignorant, habent,
Nec dare aliis valent.

Mitto etiam, quod observatum a Timone obiici, debitas Diis victimas apud Epicurum vorari; il-

lib. 7.

ludque subnecto, quod idem apud Athenæum, dum in libro tertio Sillorum de Epicuro loquitur, ait:

Indulget alvo, quo protervius nihil.

Mitto demum, quod sequitur, Epicurum Idomeneo, ac Metrodoro adulatum fuisse, ut gulam expleret, aliisque corporis voluptatibus inservi-

lib. 10.

ret; itemque, quod Laërtius habet fuisse turpiter assentatum Mythri Lysimachi administratori, cum illum in Epistolis [illegible], [illegible], *Apollinem, & Regem* diceret; nempe ut ille, unde gulæ consuleretur, suppeditaret. Illud attexo, quod Plutarchus refert, Metrodorum scripsisse ad fratrem suum Timocratem: *Quanto sum*, inquit, *gaudio perfusus, quantâ audaciâ animatus, quod ventri rite gratificari ab Epicuro didici* [nempe illius contubernalis] & *nihil, ô Timocrates, juvat Græcorum Servatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter sapientiam obtinere. Juvat mandere, ac potare vinum, quantum quidem ventri non noceat, & illi tamen gratum sit.* Et rursus: *Quippe, ô naturæ perscrutator Timocrates, circa ventrem est summum bonum.*

lib. 2. adv. Col.

lib. 1.

Quæ quidem etiam de Metrodoro refero, ut intelligas, quorsum Sancti Patres, ut Olympiodorus, asserant vitam Epicuri, sociorumque ejus apud Salomonem describi, cum dixisse refert intra se cogitantes non recte: *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reversus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus; quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, &c.* Ac statim: *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & utamur creatura, tanquam in juventute celeriter. Vino pretioso, & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant; nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ; ubique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors.*

Enarrat. in Eccles Salom. cap. 7.

Sap. 2.

Plura Sancti Patres obiiciunt, ac nominatim B. Ambrosius, dum Epicurum appellat ebrium, & voluptatis patronum, irriderique dicit ab iis, qui sobrii putantur Philosophi, &c. Itemque D. Augustinus, ac illum secutus Isidorus, dum commemorant, Epicurum a Philosophis nominatum *porcum*. Fortassis etiam respexerunt ad illud Horatii in ore omnium frequentissimum:

lib. 1. offic. cap. 13.

in Psal. 73. & al. lib 8. Orig. cap. 6.

Me pinguem, & nitidum, bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Epist. lib. 1. epist. 4.

Hinc Epicurus a plerisque comparatur cum Prodigo, cujus in Evangelio est mentio. En ut parabolam attingens loquatur B. Chrysologus: *Cum nil divinum, nil salutare, nil profuturum, nil gentilis inveniret; in talibus desperans, de Deo, de providentia, de juditio, de futuris, ab schola ad ventris se deponebat ingluviem, cupiens saturari de filiquis, quas porci manducabant. Hoc norunt Epicurei, qui cum Platonicas, & Aristotelicas percurrerent scholas, nullamque illic aut divinitatis, aut scientiæ invenirent disciplinam, Epicuro se tradunt ultimo desperationis, & voluptatis auctori, & manducant siliquas, hoc est, voluptatibus corporis male dulcibus inhiant, & pascunt Dæmones, qui semper corporum vitiis saginantur, & sordibus.*

Serm. 5. de duob. fil.

CAPUT

CAPUT II.

Exprobratur præsertim gula fœda, & noxia.

SEd levius fortasse ista obiiciuntur, nisi proferamus Timocratem, illum scilicet Metrodori fratrem, qui postquam deseruit Epicuri scholam, se ea, quæ in ipsa vidisset, declarare professus est. Is ergo in libris εὐφραντοῖς, *hilaribus* inscriptis, refert, ut est apud Laërtium, (lib. 10.) Epicurum bis in die vomere solitum præ luxu; commemoratque, ut ipsemet effugere vix potuerit nocturnam illam Philosophiam, ac mysteriis plenum conventiculum. Ut luxum vero intelligas philosophicâ frugalitate indignum, idem Timocrates narrat paulo post, Epicurum, cum bene multa ignorasset in vita, consuevisse minam quotidie in mensam impendere, hoc est, aureos nostrates septem, cum paulo plus sextante. Ex quo mirari nemo debeat, si Seneca, dum præcipuorum Philosophorum affectum circa pecuniam comparans, (lib. de vit. beat. c. 27.) hoc habeat: *Obiicite Platoni, quod petierit pecuniam; Aristoteli, quod acceperit; Democrito, quod neglexerit; Epicuro, quod consumpserit.* Ad Laërtium porrò ut redeam, cum testetur ipse bonâ fide, noluisse e vivis Epicurum excedere, quin meri haustum prius sorpsisset; nonne quis inde arguat, extremum actum apte respondisse anteactæ fabulæ? Audivimus supra Stoicos extremum Epicuri morbum ad edacitatem referenteis; quid tum porro contigit? *Non est passa*, (in Lex.) inquit Suidas, *divina justitia pompa ipsum interesse; ejus deliria diutius non tulit, insanam rabiem compressit, cum pernicie valere jussit.* Cum hæc autem verba legantur apud eundem Suidam: *Saxeas mensas, & denaria in sepulchro hic belluo, & obsoniorum voratur collocari jussit;* non est quod mirere, si sint, qui comparent ipsum cum Sardanapalo; hic scilicet, ut Cicero refert, incidi jussit in busto:

(lib. 5. Tusc.)
Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido
Hausit; at illa jacent pulchra, & præclara relicta.

Sive, ut Athenæus habet, Chærili versus referens, qui ex Chaldaica scriptura Epitaphium Græce interpretatus fuerat: (lib. 12.) *Ego regnavi, & quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, venerem exercui; quia scirem breve tempus esse, quo vivunt mortales, idque multis perturbationibus, atque molestiis inquietum; ac eorum bonorum, quæ sum relicturus, fructum, & delicias alios percepturos. Itaque nullo cessavi die, quin id agerem.* Nihil verò opus, ut referam Assyriam illam inscriptionem, quam idem Athenæus habet: (ibid.) *Sardanapalus Anacyndaraxis filius, Anchialen, & Tarsum uno die condidit. Ede, bibe, lude; reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt.*

CAPUT III.

Epicuri sobrietas, frugalitasque eximia probatur.

HÆc sunt præcipua, quæ circa gulam obiici Epicuro solent. Ceterum, ut videas, quam immerito sobrietas viri dissimuletur, testatur in primis Laërtius (lib. 10.) ex ipsius Epistolis: ὕδατι μόνῳ ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ: *Aquâ solum contentum fuisse, & simplici pane.* Et quia interdum aliquid erat ex austeritate tantâ relaxandum, πέμψον μοι τυροῦ, φησὶ, κυθηριδίου [sic enim puto, non ut vulgo κυθριδίου, quod caseus afferri solitus videatur ἐκ τοῦ κυθήρου, quod oppidum fuit ex Tribu Pandionide, ut Suidas, (in Lex.) Hesychius, Phavorinus habent; nisi quod Menagius (in dial. metr.) legendum mavult, ἐκ Γυθίου, quod apud Lucianum legatur caseus ἐκ Γυθίου allatus] ἵν᾽ ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι, δύνωμαι: *Mitte ad me, inquit* [supple ad amicum] *casei Cytheridii aliquantulum, ut possim sumptuosius, cum lubuerit, convivari.* Adhæc citatur Diocles ab eodem Laërtio, (loc. cit.) qui in tertio Incursionis libro de Epicuro, ipsiusque sodalibus scribens: *Frugalissimis*, inquit, *& vilissimis cibis victitabant; quare & contenti erant vini heminâ* [sic nimirum verto κοτύλην, auctoritate Athenæi; (lib. 11.) cum & possem vertere semisextarium Parisinum, exploratum scilicet habens, heminam, seu dimidium semisextarii Romani, duodecimamve partem congii vix quidquam excedere semisextarium Parisinum; utpote quod heminæ sex cum semisextariis hujuscemodi septem, exæquentur] *& qualibet, seu primum occurrens aqua illis potui erat.* Notum verò est, fuisse etiam, qui vinum nunquam gustaverint, sed totâ vitâ biberint aquam, ut de Cassio Seneca (Epist. 83.) refert. Jam Plutarchus ipse, cum exaggeret im- (lib. 2. adv. Col.) pensas, quæ Epicuro faciendæ forent, si objectas illas voluptates aucuparetur, subindicat illum *in maza* [constante nempe ex farina, aqua, oleo, aut etiam lacte] *& lenticula suavitatem summam quæsiisse.* Porphyrius autem: (lib. 1. de abstin.) *Notum est*, inquit, *ut plerisque Epicureorum ab ipso usque principe exorsis maza, fructusque sufficiant.* Bene proinde Cicero de Epicuro loquens: (lib. 5. Tusc.) *Hic verò ipse*, inquit, *quam parvo est contentus?* quasi nempe velit coarguere illum, qui, ut Juvenalis loquitur:

(Sat. 13.)
——— *non Epicurum*
Suspicit exigui latum plantaribus horti.

Illi profecto, omni luxu, apparatuque semoto satis fuit, si quomodocumque famem, sitim, frigusque posset propellere. Hoc enim idem Poëta demonstrat, dum postquam prudentiam cum fortuna comparavit, ut ostendat quis sit finis cupiditatum constituendus, pergit:

(Sat. 14.)
——— *Mensura tamen quæ*
Sufficiat census, si quis me consulat, edam,
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt,
Quantum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortis.

De convictu in hisce hortis attexere hæc ex Seneca juvat: (Epist. 21.) *Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro*, inquit, *ut istis qui ad illa confugiunt spe malâ inducti, qui velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honeste esse vivendum. Cum adierint hos hortulos, & audierint inscriptum hortulis; hospes heic bene manebis, heic summum bonum voluptas est; paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, & te*

Digitized by Google

& te polentâ excipiet, & aquam quoque large administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extinguunt; nec majorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali, & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui. Sic ille. Ut magis autem adhuc mirere, vide quid idem alibi: Epist. 18. *Et quidem*, inquit, *gloriatur* Epicurus *non toto asse se pasci; Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto*. Erat autem assis valor monetâ nostrâ æstimatus, cum Seneca hæc scriberet, Turonicorum denariorum novem. Quæso te vero quam maligne deberet famem extinguere, cum parcius adhuc victitaret? Scilicet idem Seneca: ibid. *Quin-etiam*, inquit, *certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exstingueret, visuras, an aliquid deesset ex plena, & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret*. Hinc nihil est mirum, si in illo convictu, maza, aqua, hordeaceus panis, fabæ, lenticulæ, & similia sæpe audita fuerint, frumentum, & vinum perraro; nunquam autem caro, piscis, obsonium, aut splendidus cibus. Ille enim esitare panem, & bibere aquam summas ducebat delicias: Βρυάζω [inquit Serm de contin. & sobriet. apud Stobæum] τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς: *Aquâ, & pane utens, suavitate perfundor in corpusculo, inspuoque in voluptates, quæ ex splendidis captant mensis*, hoc est, quod apud eundem dicebat: Ἑτοῖμος ἔχειν, καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων, καὶ ὕδωρ: *Habentem se mazam, & aquam, paratum esse etiam cum Jove de felicitate certare*. Hæc fuit causa cur procuraret, ne domi suæ seu frumentum, seu hordeum, seu legumina deessent. Optime vero id cum illi, tum familiaribus cessit, quod Demetrianæ obsidionis tempore asservasset fabas; ut primo libro dictum jam est. Nimirum non solum sibi providebat, sed discipulis etiam, indigentibusque lib. 2. adv. Col. amicis. Sic legimus apud Plutarchum, quod interdum, & frumentum, & farinæ hordeaceæ, ἀλφίτων, modios, ad aliquos miserit. Et ibid. deridet quidem Plutarchus [vide tamen, an merito] quod hisce verbis ad amicos ab Epicuro scriptum est: Ἐπιμελήθητε ἡμῶν τὰ περὶ τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, καὶ οὐρανομήκη σημεῖα ἐνδεδείχθε τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας: *Quod attinebat ad frumentum nobis comparandum, studiose egistis, & signa vestra erga me benevolentiæ edidistis ad cælum usque pertingentia*. Quid fecisset, si observasset Epicurum commendasse non rei necessariæ, sed supervacanearum deliciarum curam? Esto vox illa, *ad cælum usque*, paulo figuratior; quam sunt tamen hujusmodi figuræ frequentes, dum viris præsertim de nobis bene meritis, & amicis gratitudinem testamur? At res non est magni momenti, seu frumentum, seu quid simile. Ita quidem apud vulgus, quod ambitioni inserviens vera bona pro vilibus habet; verum Epicurus ut cujusque rei pretium genuinum noverat; sic naturæ bona summe æstimabat; & hac quidem in parte in Epist. Æschinem imitatus, qui nihilo secius commendarat Cleocratem, quod oleum, mel, frumenti modios, aliaque id genus suppeditasset. Hac de re aliàs; sufficiat jam laudasse illum, & procurasse, ac *ad ea se reduxisse, quæ cum sibi eripere vix alia fortuna iniquitas posset*, ut verbis utar Se-Epist. 18. necæ, maximam posset percipere vel ex hoc ipso voluptatem. Hanc verisimile est sensisse ipsum Metrodorum, cum sic fidenter apud Ciceronem Tusc. 5. exclamasse legitur: *Occupavi te, fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses*. Quippe, ut ex Seneca jam Epist. 6. superius retulimus, Metrodorum, & alios *Epicuri contubernium*, potius, quam schola magnos viros fecit.

CAPUT IV.

Solvuntur ea, quæ objecta de gula immodica sunt.

Quæ cum ita se habeant, non est, quod multum immoremur in diluendis iis, quæ objecta sunt. Quod enim tam multi seu ex media plebe, seu plebi gratificantes innocentem lacerent virum, pro genio suo faciunt. Popularem auram sequuntur populares homines; perpaucis veritas est cordi. Epicurus non cauponarius, non edax, non bibax fuit; adeo fuit frugi, & sobrius, ut vix cum ipso Curii videantur esse comparandi. Contra tamen audit; quid facias? neque is fuit primus, neque erit postremus, cujus virtuti vulgus obloquatur. Satis esse illi debet, si, cum paucis bonis viris innotuerit, suam apud illos laudem consequatur. Dicerem de Chrysippo jam, nisi ea sufficerent, quæ sunt secundo libro allata. Quod spectat ad Damoxenum, ceterosque Comicos, nihil dicendum apud illos; quibus perspectum quæ fuerit veteris Comœdiæ libertas. Etenim aperte non Socrates solum, ac Plato, ceterique Philosophi a Comicis proscindebantur; verum etiam & Pericles, & Alcibiades, & quotquot erant principes, illustresque in civitate. Porrò adversus Epicurum tanto erat libertas major, quanto erat ansa captatu facilior, tum ex verbis, tum ex fama, & rumusculis, quos osores disseminarent. Timon non solum in Epicurum, sed in omneis etiam alios dogmaticos Philosophos, ipse Scepticus, effudit convitia. Id testatur Laërtius, memorans treis libros ab ipso con- lib. 9. scriptos, quos inscripsit σίλλους, hoc est *maledicta*. Fidem porrò faciunt ante recitata, Epicurus ne suo ventri sic indulserit, ut victimas etiam fuerit voraturus? Ipsi certe aqua abunde in potum suffecit, cum Timon Φιλοπότης, quasi *inexplebilis potor*, vini scilicet, dictus fuerit, ut a Laërtio ibid. est adnotatum. Circa objectam assentationem, cogita, quæso, qua ratione seu Idomeneo, seu aliis adulari potuerit, ut gulam expleret impensius, cui tam pauca erant superque, & satis; ac præsertim quidem cum ad illos scribens, præscindendarum cupiditatum mentionem sæpe fecerit; ut ad Idomeneum: *Si vis*, inquit, *Pythoclea divitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*. Quam sententiam nobilem dictam, memoratamque Senecæ, suo loco Epist. 21. plenius referemus. Heic vero attingo, ut intelligas futurum fuisse ut Epicurus coram Idomeneo, aliisque erubesceret, si aliâ ratione voluisset apud illos vivere, quam vivendum esse ipsis persuaderet. Ut taceam ipsum non tam ad lautas illorum mensas accessisse, quam illi ad ipsum venerant edocendi frugalitatem. Pæne enim tempore toto, ex quo virum agnoverunt, commorati apud illum sunt.

CAPUT

CAPUT V.

Satisfitque proinde iis, quæ Sancti Patres attigerunt.

JAm illa fuisse supposititia, ex quibus plerique Sanctorum Patrum desumpserunt, quæ Epicuro exprobrarunt, partim ex dictis libro secundo manifestum fit, partim convincitur ex dictis circa viri frugalitatem. Illud certe de Metrodoro sic e Plutarcho inducitur, ut plane confictum appareat; quando apparet ex supradictis, quæ Plutarchi mens iis in libris fuerit; & aliunde perspectum est, quod paulo ante retulimus, ut frugalitati studens Metrodorus sese adversus fortunam composuerit, magnus vir Senecæ dictus, & quem aliàs divine loquutum B. Clemens asserit. Hinc propter illa, quæ sequuntur ex Salomone desumpta, Sectatoribusque Epicuri attributa, cum opponi possent varia testimonia circa vitam Epicureorum, satis erit tamen si loco ex Porphyrio ante citato illud
lib. 2. de fin. Ciceronis adjunxerimus: *Ita vivunt quidam, ut eorum vitâ refellatur oratio. Atque ut ceteri existimantur dicere melius, quam facere; sic hi* [loquitur de Epicureis] *mihi videntur facere melius, quam dicere*. Ut tamen habeas victus exemplum, ac veluti specimen in germano Epicureo, accipe
in vit. Att. ut de Pomponio Attico Cornelius loquatur: *Nemo*, inquit, *in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnosten (quod nos quidem jucundissimum arbitramur) neque unquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, ut non minus animo, quam ventre convivæ delectarentur. Nunquam eos vocabat, quorum mores a suis abhorrerent*. Pergit: *Cum tanta pecunia facta esset accessio, nihil de quotidiano victu mutavit, nihil de vita consuetudine; tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies, affluentius vixerit, quam instituerat; parique fastigio stetit in utraque fortuna*. Hactenus ille. Quæ memoro, ut intelligas quantæ honestatis mensa fuerit profitentium Epicureismum; cum vix etiam simile quidpiam observetur in ceteris. Nihil attexendum de Philosophis, qui Epicurum apud Sanctos Patres & irriserunt, & porcum vocarunt, cum manifestissimum sit etiam inter Philosophos regnavisse invidiam; & non esse statim quempiam seu ex barba, seu ex pallio judicandum Philosophum. Præ ceteris Stoicos fuisse, qui hanc Epicuro infamiam quæsierint, superius declaravimus; eosdem jam esse, quos Patres innuant, indicare videtur vel illud, quod allatum est ex B. Ambrosio. Clarum est Philosophos, *qui sobrii putantur*, ipsos esse Stoicos, cum videri tales semper affectaverint, tametsi Curios simulantes Bacchanalia sæpe deprehensi sint vivere. Certe haud abs re videtur interdum ex ipso Zenone quæsitum, *quamobrem, austerus cum esset, inter potandum tamen hilaresceret?* [ne prolutionem, aut nimiam potationem interpreter illud ἐν τῷ πότῳ διαχεῖται, quod
lib. 7. est apud Laërtium] cum ille respondit, *etiam madefactos aquâ lupinos dulcescere*. Haud abs re etiam memorant Chrysippum idcirco interiisse,
ibid. quod suave merum, γλυκὺν ἄκρατον, ebibisset inter sacrificia. Tandem haud abs re Stoici notantur aliter dixisse, aliter vixisse, propter illud Satyrici:

Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem
Stoicida —— Juv. Sat. 2.

nec desunt, qui putent ad eos pertinere, quod Quintilianus habet, dum: *Non*, inquit, *virtute, ac studiis, ut haberentur Philosophi, laborabant, sed vultum, & tristitiam, & dissentientem a ceteris habitum pessimis moribus prætendebant*. Quanquam ut id de omnibus interpretandum censeam, absit. Ad Horatium quod attinet, ille, cum esset Epicureus, scomma id vulgare jocando admisit, ut suavem, & tranquillam vitam melius persuaderet amico, cui statim ante dixerat: lib. 1. epist. 4.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum;
Grata superveniet, quæ non sperabitur hora.

Ad illud B. Chrysologi nihil aliud dicendum est; quam quod elicitur ex dictis libro secundo circiter finem de affectu Sanctorum Patrum in Epicurum declamantium.

CAPUT VI.

Respondetur demum objectis de gula fœda, & noxia.

REspondendum foret specialius, & accuratius ad ea, quæ allata sunt ex Timocrate circa fœditatem vomitionum quotidianarum, & similia; sed ea excutiuntur uno verbo a Laërtio, dum insanire illos dicit, lib. 10.
qui Epicuro talia obiiciunt. Et fortassis quidem potuit Epicurus vomitione uti ad stomachum exonerandum humoribus superfluis, et præsertim longe a pastu, digestioneque jam peractâ; cum & hanc praxim fuisse Romæ ante tempora Asclepiadis frequentissimam narret Pli- lib. 26. c. 3.
nius; sed vomere illum solitum præ luxu, aut potatione liberiore, ingurgitationeque quadam, adimit sibi ipsi fidem. Ut enim præteream quantum id repugnet iis, quæ memorata sunt de summa viri frugalitate, iisque etiam, quæ de tenui victu ab ipso conscripta referentur aliàs; quæso quæ frons adeo perfricta, ut hoc vivendi instituto sapientiæ studium prætexere ausit, præcipue verò in oculis tantæ civitatis, in qua Professorum sapientiæ tantus numerus, & æmulorum observantium, obtrectantiumque tantum studium. Fidem quoque derogat sibi, quod obiicitur de immodicis, ac fortunæ Epicuri imparibus sane impensis. Ubi certe panis hordeaceus, fabæ, aqua, assis unius viritim impendium, & similia solum audiuntur; nihil est opus tantâ profusione. Quanquam etiam illæ impensæ elevarentur, si diceres tantum fuisse conviventium [simul nempe cum Epicuro philosophantium] numerum; ut vix etiam Attica mina tam multis, licet parcissime victum curarent, foret satis; cumque redditus Epicuri tanti esse nequiverint, factum supplementum ex iis, quæ opulenti amici conferrent. Verum, seu Timocratis libri sunt supposititii, seu Timocrates reverâ ab Epicuro discessit, graviter videlicet ferens illius objurgationem ob Metrodorum fratrem offensum, uti apud Plutarchum est, possunt lib. adv. Col.
esse omnia prorsos commentitia. Quod ad vinum attinet ab Epicuro postulatum, cum jam prope deficeret; quæso te, cui, nisi inhumano, intolerabile sit, hominem vexatum tam magnis, tamque diuturnis doloribus, atque etiam præ balnei debilitatione animo deficientem, vini puri aliquid ad exhi-

ad exhilarandum cor, excitandumque spiritus sorbere? Nisi vero tantâ agendum, censendumque invidiâ est, ut istud crapulæ tribuatur; quemadmodum fieri videas apud aliquos, qui ex
loc. cit. vulgata versuum Laërtii interpretatione illud desumunt, ac in ore habent:

——— *sitientius hausit.*

Suave merum; hinc Stygias ebrius hausit aquas. Sane & textus Græcus id non habet, &, si haberet, lusus foret, ac licentia poëtica; cum præsertim nosset Laërtius, Epicurum non vino ingurgitatum, neque inter vomitus exhalasse animam, sed sanâ mente præditum; ad absenteis amicos scribentem; eos, qui aderant, commonentem. Quid dicerent isti, si ut Plato in nuptiis cenans mortuus esset? Si ut Arcesilas, *fecundis calicibus haustis*, ἄκρατον ἐμφορηθεὶς πολὺν; si ut Lacydes, factus prius Paralyticus *ex uberiore potatione*, ἐκ πολυποσίας; quæ omnia sunt apud
lib. 3. & 4. lib. 10. Laërtium, & ex Hermippo maxime. Ne referam, quod Athenæus memorat de Xenocrate, illum scilicet uno haustu sorpsisse vini congium, hoc est, pintas treis Parisinas, atque semissem. Ut ista autem prætereams, sufficiat mortem obitam ab ipso constantius, quam aut a Zenone Stoicorum
lib. 7. patre, qui ex Laërtio sese strangulavit; aut sexcentis similibus, qui pari modo vitam finierunt; Speusippo, Menippo, Metrocle, & aliis. Fortitudinem certe ejus in stranguria, & torminibus
lib. 2. Tusc. Cicero aperte commendat; & cum Stoici hos morbos ad edacitatem potius, quam ad nativam complexionem, cujus sibi nemo est auctor, referunt, pateт quo genio ducti id faciant. Ac declamat quidem, & metas Grammatici excedit Suidas. Quis tamen non videat frequenter viros optimos eodem morbi genere, & cum eisdem doloribus, quibus obiit Epicurus, interire? Sunt, qui id statim referant ad ultricem Dei justitiam, quemadmodum Suidas. Sed hoc, ut negandum omnino non est, ita omnino asseri non potest, quin injuria fiat eidem justitiæ, quæ plerosque sonteis prætergreditur. Si enim ex acerba morte inferas prorsus ultionem divinam, nonne prorsus ex tranquilla benevolentiam inferes? Quid dices verò vel de uno Dionysio, cujus Impietatibus gravissimis enumeraris pergit Cicero: *Hunc nec Olympius* lib. de nat. Deor.
Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuturnoque morbo tabescentem interemit; atque in suo lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est. Sed hæc altioris sunt disquisitionis; & quod præsentem attinet locum, memorare sufficit, Aristotelem optime sensisse, defectus, qui nobis a natura insunt, esse non exprobratione, sed commiseratione dignos. Plutarchus certe humane se in eo uno gessit erga Epicurum, quod referens morbos, qui tam Epicurum, quam amicos ejus abduxerunt: *Hæc quidem*, inquit, *non exprobramus;* lib. 2. adv. Col.
quippe qui noverimus & Pherecydem, & Heraclitum gravibus morbis laborasse; sed postulamus, &c. Ut Pherecydem porrò memoravit, qui mortuus est phthiriasi, & Heraclitum, qui interemte; sic adiicere poterat Antisthenem, & Polemonem, qui interiere phthisi; Lyconem, qui podagrâ; Cleanthem, qui gingivæ putredine; & sic de innumeris aliis. Quod postremo spectat ad ea, quæ Epicurus sepulcro suo incidi jussisse urgetur, constat profecto, Suidam studiose nimis collegisse rumusculos omneis in Epicurum ventilatos, dissimulatis interea iis, quæ seu vera, seu fide digna aut compererat, aut comperire potuerat. Verba sane, quæ obiiciuntur, nullo modo exstant in tota serie testamenti, quod apud Laërtium conservatum integrum est. Seu vero testamento, seu codicillis Epicurus illud mandasset, Cicero non prætermisisset, lib. 1. de fin.
qui curiose adeo observavit Epicuri omnia, quibus posset disciplinam illius coarguere. Hinc nihil necesse refellere comparationem Epicuri cum Sardanapalo, ceterisve similibus; maxime cum perspicuum sit, eos, qui hujuscemodi comparationes instituunt, longe prorsus abesse ab ea Epicuri sobrietate, quæ superius descripta est.

LIBER SEPTIMUS

DE

OBJECTA EPICURO VENERE.

CAPUT PRIMUM.

Declamatur in Epicuri Hortum, quasi in Lupanar infame.

VIDETUR in primis Epicuri hortus fuisse quasi prostibolum, quo Scorta Græciæ convenirent. Ecce enim
l. 2. adv. Col. lib. 10. l. 2. cap. 1. partim a Plutarcho, partim a Laërtio, partim a Cleomede recensentur meretrices, Leontium, Themista, Philænis, Nicedium, Erotiom, Hedia, Marmariom, Bodium, Phædrium; præter Cyzicenam illam meretricem, qua communi jure cum Polyæno Epicurum suisse in hortulo usom Plutarchus testatur. Scri-
loc. cit. loc. cit. bitur porrò apud Laërtium Epicurum simul, atque Metrodorum rem habuisse cum eisdem meretricibus, ac nominatim cum Leontio. Ac ne munus quoddam ad Lupanar necessariom deesse posset, ibidem adiicitur, onum ex memoratis illis Epicuri fratribus lenocinium exer-
l. 2. Strom. cuisse. Cum autem Clemens Alexandrinus sapientem in Horto quaternionem cum meretrice memorat, significare opinor vult Epicurum, Metrodorum, Polyænum, Hermachum, ac meretricem Leontium. Ut vero de ipsa Leontio, quoniam evasit præ ceteris celebris,
lib. 13. aliquid adiiciam, Athenæi verba hæc sunt: *Iste igitur Epicurus amicam habuit Leontium, quæ propter artem meretriciam rumore crebro celebrata est. Hæc vero cum Philosophiæ cepisset operam dare, scortari non destitit; sed in hortis rem habuit cum Epicureis omnibus, ac propalam cum Epicuro; adeo ut ipse fuisse se multum de ea sollicitum in suis ad Hermachum Epistolis declaraverit*. Non memoro heic Danaën hujus Leontii filiam scortatam similiter fuisse, exstitisseque nominatim Sophronis Ephesii amasiam, uti apud eundem Athenæum est. Possemus jam attexere, quod superius attigimus circa nocturnam illam Philosophiam, synagogenque mysticam. Siquidem præter comessationes, & compotationes possunt ea intelligi, quæ in nocturnis Bonæ Deæ sacris patrari quondam objecta sunt; & non inepte quis intelligat ex hoc
loc. cit. contubernio desumptum, quod Plutarchus scribit, Corniadem quasi ex Ephemeride repetere solitum, quoties cum Hedia, & Leontio rem habuisset, Thasium bibisset, opipare cenasset. Ex hoc certe esse videtur cur Epicurus iterum cum Sardanapalo conferatur, dum inter scorta purpuram nens, sua illis pensa distribueret. Cur item illud sodalitium compararetur gregi sociorum Ulyssis, ac jam a nostrorum plerisque dictæ Magorum Synagogæ. Cur denique hortus Epicuri similis dicatur Circes, Augiæque stabulis, & ut nostrorum plerique declamant, Paradiso illi Mohammedis, in quo, ut ipse Mohammedes [ex vulgari versione] ait: *Quidquid* dial. cum
volunt beati præsto est, & quascumque, & quomodocumque volunt, voluptates habens, & qualiter, & ubi, & quando, & quantum, & quoties volunt, sine mora, & difficultate. Ita quidem, ut quas hic uxores habuerunt fideleis, habeant & illic; ceteræ concubinæ erunt; ancillarum vero non erit numerus, &c. sap. Jud.

CAPUT II.

Iterum Epicuri amores, & accepta ex iis damna.

SEd ut specialius aliquid circa Epicuri amores dicamus, exstat ecce apud Laërtium velut fragmentum Epistolæ, quam ille ad Leontium scripsit: lib. 10.
Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας [sic enim videtur melius apud Suidam, quam ἐνέπλησεν apud Laërtium legi] ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον: *O Regem Apollinem, chara Leontiola, quo nos tumultuoso plausu implevisti, tuam legenteis epistolulam*. Quo loco sibi quis pæne persuadeat audire illas delicatulas Poëtarum cantillationes,

Pande puella, pande capillulos, &c.

Ut appareat vero Epicurum ad extremum osque senium deperiisse Leontium, cum ipsa ejus morositatem ægerrime interim ferret, exstat ecce in serie Epistolarum Græcanicarum Episto- noc. in 10. Laert.
la quædam Leontii ad Lamiam ex secundo libro Alchiphronis, hocce initio: οὐδέν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστι πάλιν μειρακιευομένου πρεσβύτου: Οἷά με Ἐπίκουρος οὗτος διοικεῖ, πάντα λοιδορῶν, πάντα ὑποπτεύων, ἐπιστολὰς ἀδιαλύτους μοι γράφων; ἐκδιώκων ἐκ τοῦ κήπου, μὰ τὴν Ἀφροδίτην, εἰ Ἄδωνις ἦν, ἤδη ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη· οὐκ ἂν αὐτοῦ ἠνεσχόμην, φθειριῶντος, καὶ πολυνοσοῦντος [puto pro φιλονοσοῦντος] καὶ καταπεπιλημένου, εὖ μάλα πόκοις, ἀντὶ πίλων, &c. *Nihil est, ut mihi videtur, repuerascente sene importunius: Quo sane modo erga me Epicurus iste se habet, omnia improbans, omnia in suspicionem vertens, litteras ad me ambagiosas scribens; abacturus sane ex*

ex Horte ipsam Venerem, tametsi Adonis feret, natus jam, ut est annorum octoginta. Absit illius amore tenear, qui & scatet pediculis, & plane morbidus est, contractus præ senio, nec injuriâ vellera gestans pro pileis, &c. Verum ut ad amatorias Epicuri ipsius epistolas redeam,

loc. cit. idem Laërtius istud ad Themistam Leontei uxorem scriptum ab ipso memorat: Οἷός τε [φησὶν] εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρὸς με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς, καὶ Θεμίστα παρακαλῆτε ὠθεῖσθαι. *Is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, quo me cumque vos, & Themista evocaveritis, possim vel sæpius volutatus, empelli*. Ac paulo post idem Laërtius, Rursum, inquit, ad Themistam scribens, adhortandum esse ipsam putat, uti ait Theodorus in libro præsertim quarto contra Epicurum. Addit Laërtius scripsisse eomdem ad alias quoque meretrices. Sed ecce quid ad Pythoclem formosum adolescentem, scriptum ab illo referat: Καθεδοῦμαι [φησὶ] προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν, καὶ ἰσόθεον σοῦ εἴσοδον: *Sedebo*, inquit, *operiens exoptatum tuum, & veluti Dei alicujus,*

L. 1. adv. Col. *ingressum*. Pythocles hic est, quem natum annos duodeviginti Plutarchus scribit fuisse monstrose ab Epicuro deprædicatum, cuique muliebria cum pateretur, fuerit apprecatus, ut omnia sine reprehensione, invidiaque contingerent. Ad eumdem puerorum amorem pertinere possunt blandulæ illæ appellationes, ut

ibid. cum Epicurus ex eodem Plutarcho diminutâ, ac infractâ voce Coloten vocare consuevit: Κολωτάριον, καὶ Κολωτάριον, *Colotulum, & Colotellum*.

Attexi jam posset objecta Epicuro desidia, quæ præter hortorum ad delicias comparatorum amœnitatem, inpromptu causa esse videatur quamobrem fuerit tantopere ad venerea intemperans. Sed adnotare solum juvat, cum ex molli desidia, adjunctaque intemperantiâ notum sit, corpus effici enerve, fluxum, effeminatum; nihil mirum videri, si corpus Epicuro contigerit, cujusmodi supra observavimus descriptum

lib. de san. tuen. a Suida fuisse. Hinc cum Plutarchus obiiciat nihil profuisse, nec Epicuro, nec Epicureis ad decantatam illam corporis, εὐστάθειαν, *bonam affectionem*, seu *probam constitutionem*, quod omnem actionem devitaverint, quæ honoris studium attineret; augeri id sane videtur ex eo, quod

in Epic. apud Suidam legimus, Epicurum fuisse adeo miserabiliter corpore affectum, ut surgere per multos annos è lecto non potuerit. Omitto autem, quod Stoici, ut ex Cicerone jam retulimus, ex-

l. 7. famil. epist. 16. tremos illos Epicuri morbos ad hanc quoque speciem turpioris intemperantiæ retulerint.

CAPUT III.

Abactus proinde Epicurus è Philosophorum Choro.

Atque ex his tandem arguitur Epicurum videri indignum, qui Philosophorum adscribatur cœtui. Prætereo enim, quæ ex Cleomede superius relata sunt, cum Epicurum abigeret ex Philosophorum choro. Prætereo ot ab Epicteto, Hierocle, & aliis relegatus potius sit ad Cinædos, & meretrices. Alia ut attingam, Themistius patrem

suum commendans: *Ille*, inquit, *Epicurum quam celerrime è catalogo dimittebat, unguento in caput ipsius effuso, ut qui amans esset voluptatis*. Orat. 2.

Epicori, inquit Maximus, *ne nomen quidem ipsum fero. Neque enim Philosophiam admitto, quæ lasciviat, uti neque Imperatorem, qui discedat ex acie*. Ipse Lactantius, cum aliàs sæpe Epicorum stultitiæ damnet, tum relatis illis jam ante citatis ex Lucretio versibus: lib. 3.

Qui genus humanum ingenio superavit, & omneis

Præstinxit stellas, exortus uti ætherius Sol: lib. 3. cap. 17.

Subdit: *Quos equidem versus nunquam sine risu legere possum. Non enim de Socrate, aut Platone hoc saltem dicebat, qui velut Reges habentur Philosophorum, sed de homine, quo sano, & vigente nullus æger ineptius deliravit*. Sed ne id genus plura consecter, observo solum, quod Arcesilas apud Laërtium interrogatus, *cur homi-* lib. 4.

nes ex ceteris ad Epicureos, ex Epicureis autem ad ceteros non migrarent, respondit: *Quoniam ex viris quidem Galli fiunt; ex Gallis vero viri non fiunt*. Alludens scilicet ad Gallos sacerdotes Cybeles exsectos, & effeminatos. Et possent quidem bene multi hoc loco enumerari ex Epicuri familiâ, qui Philosophiæ asperserint labem: sed omnium instar esse potest ille ex Seleucia Diogenes, cujus jam ante facta est mentio. Scilicet narrat Athenæus quemadmodum il- lib. 5.

le a Rege Alexandro petierit, obtinuerit, ac deinde Lysiodo meretrici, quam deperibat, dono dederit tunicam purpuream, aureamque coronam virtutis effigie insignem. Itemque, quemadmodum in convivio celebri risus ingens fuerit excitatus, ubi hisce insignibus exornata muliercula apparere jussa est; cum vix tamen Philosophus ejus laudandæ faceret finem. Ad in voc. Epic.

hunc locum spectat, quod memorant Suidas, lib. 9. var. hist. c. 12.

Ælianus, & alii, Epicureos fuisse a Romania publico Senatus decreto expulsos, itemque a Messeniis, quod adolescentum corruptores essent, ac propter mollitiem, & impietatem commacularent Philosophiam. Addunt vero istis ejectis [quod quidem fieri ante Solis occasum oportuit] jussisse Messenios, & a Sacerdotibus templa lustrari, & a Timuchis urbem purgari; quasi scilicet a piaculis, sordibusque liberam factam. Referunt etiam, ut Lyctii appellenteis illuc Epicureos abegerint, lege apud ipsos lata: *Ut effeminatæ, degeneris, & turpis sapientiæ inventores, atque adeo Diis invisi homines per præconis vocem Lycto pellerentur; si vero quis eò venire auderet, ac legem istam contemnere, is in catasta vinctus teneretur diebus viginti prope Cariam, & nudus melle, ac lacte perfusus, apibus, & muscis intra illud tempus fieret pabulum, eoque exacto, si superstes esset, veste indutus feminea e saxo præcipitaretur*. Ut verbo in epital.

dicam, sic Apollinaris:

Ast Epicureos eliminat undique virtus.

C A P U T IV.

Epicurum caste vixisse docetur.

HAbes hoc·usque quid Epicuro circa Veneream intemperantiam possit maxime obiici. Placet porrò initio statim his omnibus opponere testimonium viri & docti, & sancti, quem merito innumeræ obloquentium turbæ præferendum censeas. Is est Gregorius Nazianzenus, qui cum in suis Jambicis continentiam aliquorum Philosophorum commendaret, de Epicuro sic cecinit:

Jamb. 18. *Ipsum voluptatem putavit præmium*
Epicurus extare omnibus laboribus,
Mortaliumque tendere hut bona omnia.
At ne ob voluptatem improbam, hanc laudarier
Quis crederet, moderatus, & iustus fuit,
Dum vixit ille, dogma moribus probans.

Nihil sane hoc elogio illustrius; demonstrat enim, ut Epicurus non modo casta docuerit [scilicet aliam voluptatem, quam Veneream, damnatamque defendendo) sed caste etiam vixerit, hoc ipso arguens se voluptati obscenæ non patrocinari. Subscribit porrò Seneca, eum de Epicuro loquens: *Mi-*
Epist. 33. *rum est*, inquit, *aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo; ita enim plerique judicant. Apud me vero Epicurus est, & fortis, licet manuleatus sit*. Verumtamen quid Epicurus, seu docuerit, seu dixerit, suo referendum est loco, ubi scilicet quemadmodum ille amores, tam mulierum, quam puerorum penitus damnaverit; cum & interea sufficere possit, quod ex Epistolâ ad Menœceum superius jam relatum est: *Non enim puerorum, mulierumque fruitiones*, &c. De moribus heic agimus, quos etiam castos non diffitentur, qui opiniones ipsius fuisse impudicas existimant. Unus audiatur Cicero: *di-*
lib. 3. Tusc. *cet*, inquit, *aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas ejus fuisse sententias? Ego vero minime; video enim ab eo dici multa severe, multa præclare. Itaque, ut sæpe dixi, de acumine ejus agitur, non de moribus. Quamvis spernat voluptates eas, quas modo laudavit, ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum*; &c. Quamobrem tametsi supposuerimus, Epicuri doctrinam fuisse obscenam, & exsibilandam [quod suo, ut recepimus, loco declarabimus, quam a vero abhorreat] adhuc tamen, quod spectat ad vitam, & mores, continentissimus exstitit. Certe cum audis Ciceronem memorare Epicurum aspernatum fuisse voluptates, est quod putes, Metrodorum serio de se, & Epicuro dixisse, quod
l. a. adv. Col. Plutarchus alicubi refert, videlicet, *in voluptates corporis se inspuere*.

Postremo vero, ut habeas testimonium ab inimico, atque ideo omni exceptione majus, ecce ut Chrysippus de Epicuro senserit. Scri-
serm. de bit Stobæus, *quempiam fuisse, qui & non iri*
ven. & am. *captum amore virum sapientem dixerit, & ipsius Epicuri exemplo inter ceteros id probarit; Chrysippum autem contradixisse, & Epicurum quod attineret, excepisse nihil ex ejus exemplo concludi, quoniam foret ἀναλγητος, sensu* [seu passione concupiscibilis appetitus] *carens*. Quo loco vides Epicurum tum citari ab aliis in exemplum continentiæ, quæ sit viro sapiente digna; tum adversarium ejus Chrysippum non negare ejus continentiam, sed illam solum tribuere stoliditati potius, quam virtuti; quod ut nihil aliud, saltem fidem facit Epicurum incontinentem, libidinosumve non fuisse. Hæc porrò Chrysippi re- in 3. Epid.
dargutio cum ea consonat, qua Galenus Epico- com. 1.
rum taxat, non sane circa nimium, sed circa nimis parcum Venereorum usum; cum, ut jam ante meminimus, censuit, *ipsum unquam prodesse, multumque esse, nisi & noceat*; verum hac de re alibi. Adnoto heic solum, nihil esse mirum, si Chrysippus existimarit hominis esse stupidi, ac bardi amore non capi; contra vero amore capi solertis esse, ac ingeniosi; quando se ipse hac ratione, factoque ipso plane solertem, ingeniosumque esse probavit. Sane, ne cetera consecter, legitur ecce apud Laërtium turpia, ac infanda scripsisse. Quippe *in commentario de anti-* lib. 8.
quis Physiologis, qua de Jove, & Junone tradit, turpiter confingit (verba sunt Laërtii) *sexcentis versibus ea scribens, quæ nemo, ne ore quidem inquinatissimo scriberet. Turpissimam enim, ut ajunt, illam scribit historiam (tametsi laudat ut Physicam) scortis potius, quam Diis congruentem, ac præterea ab iis, qui de tabulis scripserunt, alienam. Neque enim apud Polemonem, neque apud Hypsicratem, ac ne apud Antigonum quidem inveniri, sed ab eo confictam esse, in libro autem de Republica, etiam cum matre, & filia, ac filio committere corpus concedit*. Hæc, & plura sunt, quæ Chrysippo attribui scribit Laërtius.

C A P U T V.

Purgatur Epicuri Hortus ab infamia ex mulieribus.

CUm itaque Epicuri mores nihil impudicum habuerint, existimare par est, non fuisse Hortum ipsius infame lupanar, tametsi mulieres nonnullæ commoratæ in illo sint. Vel omnes enim, vel certe plures ex iis, quæ enumerantur, cum Epicuro sunt conversatæ, non ut se prostituerent, sed ut cum eo philosopharentur. Scilicet hoc novum non fuit, ut ingenuæ, præstantesque ingenio feminæ in Philosophorum scholas æque ac viri convenirent. Ecce enim in Academia auditrices Platonis fuerant, & Lasthenia Mantinica, & Axiothea Phliasia, perinde ac Xenocrates, & Aristoteles, & alii viri, ut Laërtius memorat, adiiciens Axio- lib. 3.
theam virili etiam habitu, ex Dicæarcho, fuis- lib. 4.
se indutam; cum addat easdem quoque fuisse Speusippi discipulas. Enimvero Pythagoras, nonne mulieres plurimas in disciplinam suam admi-
sit, quemadmodum Porphyrius, Jamblichus, & in vi. Pyth.
alii scripsere? Nonne etiam ex Laërtio pluri- lib. 8.
mi uxores suas erudiendas ipsi tradiderunt, quæ Pythagoricæ dictæ sunt? Ex harum forte numero ipsa quoque Theano fuit; quippe quam nonnulli voluerint uxorem fuisse cujusdam Brontini, Pythagoræ verò exstitisse non uxorem, sed discipulam. Quid memorem id etiam moris consequutis sæculis fuisse. Audi enim Porphyrium in vi. Plot.
de præceptore suo loquentem; *Audiebant Plotinum etiam mulieres nonnullæ, admodum sapientia*

ejus

Digitized by Google

ejus dedita, quarum in numero erat Gemina, in cujus etiam laribus habitabat. Item Gemina hujus filia, nomine similiter Gemina. Amphiclea quoque Aristonis filia, & filii Jamblichi uxor. Multi quin-etiam viri, multæ & mulieres generis nobilitate pollentes, cum morti jam propinqui essent, liberos suos, tum mares, tum feminas una cum omni substantia Plotino, tanquam sacro cuidam, divinoque custodi tradebant, atque commendabant. Quocirca Plotini domum plenam jam puerorum, virginumque videres, &c. Hæc commemoro, ut intelligas haud absimilem Epicuri Scholam, quemadmodum intelligi vel ex uno ejus testamento liquet. Atque, ut cetera omittam, poterunt illæ feminæ cum Epicuro conversatæ Pythagoricarum instar, uxores esse commorantium etiam cum ipso familiarium. De Themistâ certe, quod fuerit Leontei uxor, perspicuum est. Leontium quoque, tametsi fuerit Metrodori concubina, pro more tamen patrio uxoris instar illi esse
Laert. lib. 5. potuit, quemadmodum fuerat Aristoteli Herpyllis, ex qua susceptus Nicomachus. Porrò, ut Leontium serio Philosophiæ operam dedisse agnoscas, repetendum id solum est, quod superius attigimus, videlicet habuisse illam, unde librum adversus Theophrastum Philosophum scriberet. Et, ne quis putaret ipsam quidpiam so-
l. 1. de nat. Deor. lum effutiisse muliebriter, testatum fuisse M. Tullium, opus hujusmodi conscriptum *scito sermone, & Attico*; Quibus verbis, & eruditio, &
lib. 35. c. 11. elegantia indicatur. Quin-etiam scribit Plinius Leontium Epicuri cogitantem depictam fuisse; ut ipsam nempe intelligamus Philosophicis meditationibus deditam; quippe si illa meretrix fuisset, profecto non cogitabundam, sed subsultanti oris habitu mulierem pingi oportuerat. Ut agnoscas etiam, Themistam philosophatam serio
lib. 3. c. 24. fuisse, notandum solum est Lactantium, cum philosophari neget feminas, unam tamen excipere ex omni memoria Themisten; & Ciceronem ita illius suspexisse sapientiam, ut in L. Pisonem agens, Ironicôs dixerit: *licet sis Themistâ sapientior*: nempe eo sensu, quo mox ante: *Tu eruditior, quam Piso* [avus scilicet prænomine Marcus] *prudentior, quam Cotta, abundantior consilio, ingenio, sapientiâ, quam Crassus.*

Edisserendum forte heic esset, admitti-ne, ut sunt imbecilla feminarum ingenia ad Philosophiam debeant? Sed paucis, constat non sine invidia posse arceri a Philosophia, seu summi boni prosequutione, adeptioneque felicitatis, si quæ judicio, & affectu philosophico fuerint; cum & ejusdem nobiscum naturæ participes, easdem nobiscum doteis possideant, & pleræque ingenii acumine, ac robore præstent viris plurimis, etiam ex iis, qui existimant, se optime philosophari. Atque id quidem, ut experientiam plurimarum Heroidum, vereque doctarum præteream (quas inter semper eminebit, quæ rarâ nostri sæculi fælicitate efflorescit, Ultrajectensis illa puella Anna Ma-
lib. 5. de Rep. ria Schurmiana, omni genere, non virtutis minus, quam eruditionis ornatissima) prætereamque etiam, si Plato voluit mulieres perinde, ac viros sese immiscere Reipublicæ, non esse quod eædem a rerum speculatione prohibeantur. Deinde quæri id etiam posset, an-non imbecillum videatur castitatis præsidium in tanta familiaritate commisceri feminas viris. Verum, ut contendere nolim, rem se in illa consuetudine perinde habuisse, ut si quispiam marmoribus copulavisset marmora (puta cum magno temporibus illis non daretur vitio, si quis a se nihil humani alienum esse arbitraretur, ac damnatum solum haberetur etiam a Philosophia, si quispiam intemperanter, cumque legum, sanitatis, ac famæ dispendio sese Venereis dederet) ita potuit tanta in illa conversatione esse moderatio, ut peccatum nihil fuerit adversus temperantiam, maximeque, cum tanta illeic coleretur sobrietas, quæ inimica est Veneris; & cum ipse, qui præerat, instituebatque Epicurus, sic continens foret, ut jam diximus, & adversus Venerea ita declamaret, ut aliàs dicemus.

Dices, si Epicurus cælibem, continentemque vitam traduxit, ac neque uxorem, neque concubinam habuit; cur non eandem rem familiaribus, ac Metrodoro præsertim persuasit? Ratio esse potuit, quia fragilitati illorum consuluit, nec jugum ipsis imponere, quantum subire ipse, voluit. Sic visum superiore libro; cum ipse dietim non toto asse pasceretur, concessisse Metrodoro, qui non tantum profecerat, ut pasceretur toto.

Postremo, quod Leontium non negetur fuisse Metrodori concubina, disquirendum esset, an id fuerit Horto, seu Epicureo contubernio indecorum. Sed notum satis, superque est, vix Philosophum ullum celebrari, cujus concubina aliqua non memoretur. Rem habes fuse ab Athe- lib. 13.
næo, inter ceteros demonstratam. Et cum res l. in concubin. ff. de concub.
temporibus nostris diffamata jam fuerit, exstant
tamen Leges Civiles, & Canonicæ, ex quibus Dist. 14. c. 5.
evincitur, fuisse aliter a majoribus nostris usur- ibid. can 4.
patum. Quod quidem attingo, non sane, ut vitio quæratur patrocinium; sed ut intelligas tanto minus damnari posse concubinarum usum apud Ethnicos, quanto olim, per ea, quæ nobis morum, pietatisque principia, regulæque sunt, prohibitus minime fuit. Nihil heic adiiciendum est de nocturno illo conventu; cum ex dictis superius constet, rem esse commentitiam. Illæ omnes comparationes cum Sardanapalo, cum sociis Ulyssis, cum Augiæ stabulo, cum Paradiso Mohammedis, declamationes meræ sunt. Quod spectat ad Corniaden, non fuit ille Epicureus; sed Plutarchus solum innuit, non debere virum sapientem similleis res turpeis cogitatione repetere, ut faciebat Coruiades, homo scilicet perditus, quem etiam ab Epicuro improbatum non obscure colligitur ex ipso Plutarchi contextu.

CAPUT VI.

Refelluntur Epicuri amores, & damna ad ipsos relata.

Respondendum ad ea restaret, quæ ex Plutarcho, Cleomede, itemque ex aliis apud Laërtium objecta sunt; sed & notum ex ante dictis, quâ mente illi animati adversus Epicurum fuerint; & repetitum est aliquoties, ut Laërtius dixerit insanos, qui talia comminiscerentur. Sane quod attinet præsertim ad amatorias epistolas, nemo ambigat, illas ex iis fuisse, quas Diotimus Stoicus Epicuro imposuit. Ac de Leontio, & Themistâ, quarum altera concu-

Digitized by Google

concubina, altera uxor familiarium fuerit, res ipsa plane reclamitat; maxime vero cum Laërtius referat hanc commentationem ad obtrectatorum insaniam. Opinor autem, si Laërtius recitatam ex Alciphrone Leontii epistolam habuisset ad manum, idem de ea fuisse laturum judicium. Nempe sive Alciphron ipse, sive alius confinxerit, apparet sane captata nimis, affectataque declamitatio. Hinc non memoro ut Leontium, veluti etiam Metrodorus, ante Epicurum diem objerint, cum Epicurus filii ipsorum Epicuri nomine, tanquam pupilli in testamento & meminerit, & curam habuerit; ut intelligas, qui Leontium scribere ad illum potuerit, & jam quidem octogenarium; cum ipsi Epicurus supervixerit, ac deinceps objerit, vix annum egressus septuagesimum primum. Quod ad Pythoclem attinet, ceterosque adolescenteis, parem causam Laërtius facit, cum ex eadem insania epistolas deprompta refert. Et certe cum Pythoclem ipsum, ac etiam Menœceum, & alios Epicurus ita ad philosophandum, excolendumque virtutes, ac nominatim continentiam adhortatus fuerit, ut quæ superfunt epistolæ partim integræ, partim per fragmenta, declarant, longe omnis suspicio evanescit, aboleturque. Nisi porrò Stoici fateantur potuisse illa de Epicuro præter verum, ac jus evulgari, quid dicent ad ea, quæ de ipso quoque Zenone in vulgus abierunt? lib. 13. Antigonus enim Carystius (Athenæo referente) in ejus vita scriptum reliquit, ut pueria semper sit usus, nunquam vero feminâ; talib. 7. metsi Laërtius scribat semel, aut bis ancillulâ usum, ne mulierum osor esse videretur. Sed & nisi ad locorum, temporumque consuetudinem, aut, quod magis placet, ad malevolorum, & sycophantarum calumnias confugere liceat, quænam excusatio prætexetur iis, quæ vulgo de Socrate, ceterisque sanctissimis Philosophorum circumferuntur? Nam ut nihil dicam de Xenophonte, qui ut puerum Cliniam deperierit, apud lib. 2. Laërtium scribitur; ut nihil item de ceteris, quos longum foret enumerare; nonne ruborem excitabunt, quæ de Philosopho habito divino jactantur? Vides quid ipse Apuleius, quanquam fuerit Platonicus, non dissimulet a Platone scriptum. Inter cetera enim amatoria legitur scripsisse ad Astera puerum:

Apol. 1. *Astra vides; utinam fiam, mi Sidus, Olympus,*
Ut multis sic te luminibus videam.

& ad Dionem,

Civibus ingenti in patria laudate, jaces nunc,
Qui insanum me animi reddis amore Dion.

lib. 3. Plura habet Laërtius circa amores Alexidis, Phedri, aliorum, quos Plato deperierit; sed lib. 19. c. 11. lib. 2. Saturn. c. 11. præsertim illud, τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν, &c. quod tum Agellius, tum Macrobius redditum memorant Latine plusculis illis versibus:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior, &c.

Ut jam de objecta Epicuro desidia dicatur, nihil necesse est præmittam de amœnitate Hortorum; quasi nempe illa comparetur solum, ut libidinum sit illectamentum, & non potius, ut philosophantium animus exhilaretur, ac mirâ quadam alacritate, seu ad meditandum, seu ad differendum excitetur, ex pulchritudine illa, varietateque arborum, herbarum, foliorum, florum, umbrarum, rivulorum, volucrum, susurrorum, ambulacrorum, & si quæ sunt hujusmodi. Profecto & hoc Epicuro non fuit peculiare, ut seu in Horto philosopharetur, seu Hortos ad philosophandum Sectatoribus relinqueret suis. Nam & Plato, & Sectatores habuere Hortum in Laert. lib. 3. Academiâ emptum ab Anniceride; cum ille etiam in Horto, qui fuit apud Colonum, philosophatus dicatur. Rursus Theophrastus suo testamen- lib. 5. to Hortum, adeisque adjacenteis amicis, qui philosophari in illis optarent, concessit, uti apud Laërtium est; qui rursus aliquoties ejusdem Hor- ibid. ti meminit, cum successorum vitam describit. Quod superest, otium liberale fuit, non segnis desidia, exactum in Hortis Epicuro tempus. Et certe, vel sola librorum ab Epicuro conscriptorum multitudo, ac varietas, satis magno est argumento, ipsum non mollitie, ignaviâ, languore totos dies obtorpuisse; sed integram potius ætatem impendisse Philosophiæ. *Otia*, inquiunt, *dant vitia*; verum hoc de segnitie illa intelligitur, qua piger vel dormit in utramque aurem, stertitque quantum despumare Falernum sufficiat; vel ad nequitiam animum componit, seseque ipso abutitur; non autem de vacatione illa, qua quis sibi feriationem a negotiis, rebusque gerendis procurat, ut animus curis solutior inquirendæ veritati studeat, seu, quod est idem, philosophetur. Sed de hoc otio plura aliàs, cum etiam declarabimus, non esse ipsum causam morborum, uti vulgo existimatur, aut præmaturi obitus; hoc porrò attingo, ut jam innuam, si Epicurus imbecillus, si morbis obnoxius fuit, si maximis doloribus discruciatus interiit, non hæc fuisse damna ex ulla ipsius, seu inertiâ, seu nequitia, ac libidine consequuta; sed constitutionis fuisse vitium, quod in ipso ortu ex parentibus acceptum non valuerit satis ullo studio, seu tollere, seu emendare. Id unum quod præstare potuit, generose præstitit, dum tantâ constantiâ dolores, ac mortem ipsam toleravit. Quocirca, ne tempus teratur in refellendo, vel Suidam, vel alios illos apud Laërtium, audire præstat Ciceronem, dum commendat extremam illam Epicuri constantiam: *Ordiamur*, inquit, *ab* lib. 5. Tusc. *eo, si placet, quem mollem, quem voluptuarium dicimus. Quid? is tibi mortem ne videtur, an dolorem timere? qui cum diem, quo moritur, beatam appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inventorum suorum memoriâ, & recordatione consutat. Nec hoc sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur. De morte enim ita sentit*, &c. Præstat & M. Antoninum, apud quem verba Epi- lib. 9. de vit. su. curi sunt: Ἐν τῇ νόσῳ, οὐκ ἦσαν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν τοῦ σωματίου παθῶν, οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα ἐλάλουν, ἀλλὰ τὰ προηγούμενα φυσιολογῶν διετέλουν· καὶ πρὸς αὐτῷ τούτῳ ὄντος (ita videtur pro ὢν, πῶς) ἡ διάνοια μὴ μεταλαμβάνουσα (videtur pro συμμεταλαμβάνουσα) τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ κινήσεων, ἀτάρακτος ἦν (videtur, pro ἀταρακτεῖ) τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τηροῦσα· οὐδὲ τοῖς ἰατροῖς ἐμπαρεῖχον καταφρυάττεσθαι, ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλὰ ὁ βίος ἤγετο εὖ, καὶ καλῶς: *Dum morbo tenerer, familiares sermones non erant mihi de doloribus, quos tum perpetiebar in corpusculo; neque cum iis, qui accedentes invisebant me, hisce de rebus quidquam loquebar; sed in differendo de rebus naturæ præcipuis deterebam tempus. Cumque ad hoc intentus forem, ipsa interim mens motionum in corpusculo excitatarum non particeps, imperturbata, ac bonum suum intemeratum servans, constabat. Quin etiam ne Medicis quidem tanquam remedia adhibēdo quidpiam præstituris permittebam me; & vita nihilominus non male, neque indecore congruebat.* Cui profecto loco accommodari potest, quod habet alia occasione idem

Epi-

Epist. 10. Epicurus apud Senecam, dum: *Magnificentior,*
inquit, *mihi crede, sermo tuus in grabato videbitur, & in panno: Non enim dicentur tantum il-*
Epist. 66. *la, sed & probabuntur.* Itemque Senecam, dum
post commendatam illam Epicuri de Sapientiâ,
ac beatâ vitâ in Phalaridis taurum descensura sententiam, de qua dicendum aliàs, tum
multis interpositis, memorat: *Illam malæ valetudinis, & dolorum gravissimorum perpessionem, in*
qua, inquit, *Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo: Ait enim se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatum autem agere, nisi*
qui in summo bono non potest. Et statim: *non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod*
beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit.

CAPUT VII.

Restituitur Epicurus in Philosophorum Chorum.

NUnc, quod Epicurus abactus e Philosophorum choro a bene multis esse videatur, nihil profecto mirum est. Alii enim ex studio Sectæ male affecti in ipsum fuere, ut Epictetus, Cleomedes, alii, præter Stoicos illos antiquiores. Alii seu ignoraverint, seu dissimulaverint quanta fuisset in Epicuro, seu doctrinæ æstimonis, seu vitæ continentia, præ quadam tamen festivitate, virum perinde exceperunt, ac si fuisset tam moribus, quam dogmatibus voluptarius; ut pater ille Themistil. Alii, cum fervore quodam declamationis abriperentur, facile eò delapsi sunt, ut de Epicuro sermonem haberent juxta vulgarem sententiam, quemadmodum Maximus Tyrius. Alii pro studio virtutis, affectuque pietatis sic expedire judicaverunt; ut nonnulli sanctorum Patrum, quibus accensetur Lactantius. Enimvero, quid putas est dicendum de Arcesilâ Epicuri contemporaneo? Idem profecto, ac forte pejus, quam de ipsis Stoicis. In primis quippe Arcesilas ex eo oderat Epicurum, quod cum auram popularem insolenter prorsus captaret (φιλόοχλος, καὶ φιλόδοξος) exempli causâ, vocibus illis, quæ
lib. 4. sunt apud Laërtium: *Aio ego, & non assentietur his quispiam?* Epicurus aliquando ipsum sic taxaverit, quasi nihil jactaret proprium, sed de-
l. 1. adv. Col. sumptum solum ex Platone, Pyrrhone, Diodoro. Id innuit Plutarchus Epicurum scribens dixisse de Arcesilâ: *Μηδὲν αὐτὸς ἴδιον λέγοντα, ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, καὶ δόξαν ἀνθρώποις ἀγραμμάτοις: ipsum, cum nihil proprium efferret, opinionem de se, gloriamque apud homines illitteratos parasse.* Deinde mirum, qui Arcesilas Gallos vocaret Epicureos, ipse palam usus Theodote, Phileteque scortis, itemque Demetrio, ac Leochara adolescentulis; adeo ut proinde illum corruptorem juvenum, & cynædo digna loquentem Aristo Chius dixerit; quod memoratur apud La-
loc. cit. ërtium. Sed hæc ut missa faciam, magnosque quosdam viros opponam, qui Epicurum inter summos Philosophos habuerint, occurrit in primis Menander, Epicuri coætaneus, ac proinde morum ipsius, placitorumque intelligens. Hujus testimonium quanti sit faciendum cognoscas
ex Plutarcho velim, quo loco ejus comparatio- lib. ea de re.
nem cum Aristophane instituit. Ipse itaque Epicurum cum Themistocle ita confert, ut quem-
admodum libertatem patriæ ad Themistoclem, lib. 9.
sic ad Epicurum sapientiam ejusdem patriæ referat, memorabili illo disticho in Anthologia asservato, indicatoque superius:

> *Χαῖρε Νεοκλείδα δίδυμον γένος, ὧν ὁ μὲν ὑμῶν*
> *Πατρίδα δουλοσύνας ῥύσαθ', ὁ δ' ἀφροσύνας.*
> *Par Neoclidarum, quarum unus libera ut esset,*
> *Alter uti saperet patria fecit, Ave.*

Sequitur ille Athenæus; cujus quoque supra lib. 10.
ex Laërtio meminimus. Is nempe celebrem sententiam ex Epicuro descriptam prosequitur hoc disticho:

> Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος ἢ παρὰ Μουσῶν
> Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.
> *Hoc Neoclis natum sapientem dogma Camœnæ,*
> *Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.*

Attexatur ille etiam memoratus Constantinus l. 1. de them.
Porphyrogenneta, Imperator eximie doctus, qui Insulam Samum describens: *Ex hac*, inquit, *prodierunt viri sapientiæ laude insignes, Pythagoras Samius Mnesarchi filius, & Epicurus Neoclis, & Melissus, aliique non pauci.* Quod porrò cum Pythagora Epicurus heic copulatur, id in me-
moriam revocat, quod habet Laërtius in fine lib. 8.
vitæ Pythagoræ, dum Epicurum Philosophis ex Pythagorâ propagatis, & memoratu dignis accenset. Nihil verò necesse est uberius Laërtii testimonium adiicere, cum de illo jam satis constet. Quin-etiam nihil videtur opus corrogare alia, seu ex Sexto Empirico, seu ex ceteris auctoribus Græcis, qui Epicurum non postremum inter Philosophos habent. De Latinis res satis
constat. Nam Cicero etiam non modo interdum in li. de fin. &c.
nobilem Philosophum dicit, sed passim quoque nobilissimis Philosophorum intermiscet. Sic Seneca, dum iis respondet (ut cetera reticeam) qui obiiciunt Philosophos aliter vixisse, quam
docuerint: *hoc*, inquit, *per malignissima capita,* lib. de vit. beat. c. 17.
& optimo cuique inimicissima Platoni objectum est,
objectum Epicuro, objectum Zenoni. Sic Apulejus, in Apolog.
ubi adnumeravit Epicurum Anaxsgoræ, Leucippo, Democrito, ceterisque, ut loquitur, rerum naturæ patronis, se enumeravit deinde Epimenidem, Orpheum, Pythagoram, Ostnem, Empedoclem, Socratem, Platonem, subjungit: *Gratulor igitur mihi, cum & ego tot, & tantis viris*
adnumeror. Prætereo Patres, ut ex Græcis B. Jamb. 18.]
Gregorium Nazianzenum, quem ante citavimus;
ex Latinis B. Ambrosium, qui docet, *Epicuri* lib. offic.
Hortos tolerabiliores esse Lyceo Aristotelis.

Hoc vero addo; cum Epicurus infamia fuisset habitus totâ illâ pene sæculorum serie, quâ litteræ bonæ sepultæ jacuerunt; vix tamen libros humaniores, pulvere excusso, rediisse in manus ante duo fere sæcula, quam omnes pene eruditi symbolum pro eo contulerunt. Accipe-
re vis aliquos? Ecce Franciscus Philelphus in lib. 8. ep. 3.
epistolis: *Quamvis*, inquit, *improbetur Epicurus a multis, video tamen ab illo eam voluptatem maxime omnium laudari, quæ sit animi, quæ sapien-*
tiam, virtutemque consequatur. In libris autem inis.
de Morali disciplina: *Et sapientem*, inquit, *Epicurus, & vita continentissima extitisse constat.*
Alexander ab Alexandro in diebus genialibus: lib. 3. c. 11.
Epicurus, inquit, *summus voluptatis assertor, victu frugali, & modesto contentus, aquâ, & polentâ, aut pane hordeaceo victum quæsivit, contra-*

que

que paupertatem invictum animum gessit; non quod voluptates aversaretur, sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri ajebat; cujus rei argumentum est, quod oleribus, & pomis, ac vilibus cibis, quibus vivendum censuit, libros refersit. lib.13.c.25. Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus; *Ceterum*, inquit, *quod utique mirari me plurimum fatear, ille voluptatis assertor Epicurus omneis libros suos replevit oleribus, & pomis, vilibusque cibis adstruit esse vivendum.* Raphaël lib. 21. Volaterranus in Anthropologiâ: *Epicurus*, inquit, *summum bonum, non, ut Aristippus, in voluptate corporis, sed in doloris vacuitate ponebat: honestam vitam, & tenuem victum diligebat, quod parabilior esset, & anxietas animi in parandis lautioribus vitabatur.* Joannes Franciscus Picus lib. 3. c. 2. Mirandulanæ Comes in examine doctrinæ vanitatis gentium; *Neque*, inquit, *ut Simplicius ait, voluptate voluptatem venabantur Epicurei; sed laboribus maxime, & continentiâ.* Verum nunquam finis esset, si vellem suffragia simillima colligere, & recentiorum maxime ad usque Erycium Puteanum, cujus Eulogium de Epicuro inter præfandum allatum est, vel potius usque ad teipsum, Lullieri amicissime, qui cum illud Menandri ex me accepisses, excepisti statim, fuisse Epicurum nomine suo dignissimum [nempe *auxiliatorem* sonat] ac multo amplius illi debere, non Atticos modo, sed & omnes homines ob purgatam amentiam, quam Phigalenses Apollini, quem Ἐπικούριον cognominârunt, templo constituto, ob depulsam pestem.

Enimvero hîc tacere non possum duos, aut treis eximios viros, qui, seu de Sectâ Epicuri, seu Apologiam pro Epicuro conscribere aggressi de script. Eccl. sunt. Unus est Baptista Guarinus Veronensis, quem de Sectâ Epicuri librum scripsisse Trithemius refert; etsi neque nos viderimus illum; neque Naudæus etiam noster comperire usquam etiam in Italia potuerit. Alius est M. in fin.Rh.1. Antonius Bonciarius Parisiensis professor, qui in catalogo Operum suorum, se composuisse librum testatur, cui titulum fecerit: *Epicurus*, sive *dialogus de antiqua Philosophia*, in quo efficacibus argumentis, & doctorum virorum testimoniis probatur, *neminem ex priscis Philosophis accessisse propius ad veritatem, quam Epicurum; contra, nullos ab ea longius recessisse, quam Stoicos.* Tametsi iste quoque liber, nunquam fortassis editus, nec nobis est visus, nec amico nostro, quem vix tamen ulli rarissimi fugiunt. a pag. 215. Tertius est Andreas Arnaudus Forcalqueriensis in hac Provinciâ Prosenescallus, cui in libello, cui nomen *Joci*, Apologiam pro Epicuro inter cetera edidit, brevem illam quidem, & foliolis paucis; sed in qua tamen ea delibantur ex Laërtio præsertim, atque Seneca, unde convincatur, quod vir ille pereruditus initio proposuit, *Fuisse Epicurum injustius lacessitum, & laniatum ab obtrectatoribus.* Ac opponam tandem coronidis vice, quod Poëta Stel- in Gem. latus ante centum annos de Epicuro cecinit ex Zodiaco vitæ desumptum?

Obvius ecce senex quidam mihi venit acerna
Innixus baculo, nitidoque indutus amictu:
Cana tenus media pendebat pectore barba,
Pulchra nivis læta, & facies varioque colore
Flavea candenteis decorabant serta capillos.
Cominus ut dedimus, citroque, ultroque salutem,
Quo pergam, quis sim, qua dicar nomine, quærit.
Respondi, atque eadem pudibundâ voce rogavi.
At postquam proprium nomen mihi reddidit (ipse
Namque Epicurus erat) stupui, ceu rusticus, agrum
Qui fodiens reperit latitantem obscurius arcam.
Atque ego tunc; venerande senex, sic Numina semper
Cuncta tuis faveant votis, sapientia quando
Mira tuis habitat fibris; nisi falsa loquuntur,
(Ut plerumque solent) homines, præcepta salutis
Da precor; & juvenem prudentibus instrue dictis, &c.

CAPUT VIII.

De exactis Epicureis.

QUOD ad pulsos ex urbibus Epicureos attinet, neque negavi sane unquam, neque negaturus sum, quin Spurii, seu fuerint, seu esse potuerint, qui depravato vitæ instituto, una cum Sectæ dedecore Philosophiam commacularint. Verum istud commune fuit Sectarum omnium vitium, ut adulterinos, ac degeneres fetus educarent, a quibus demum infamarentur. Athenæus quoque ipse statim post enarratam illam de Diogene historiam, pejorem aliam recitat fusius de Athenione Peripatetico; ut de ceteris nihil dicam. lib.5. Scilicet ea est humanæ imbecillitatis conditio, ut modum diu servare non possit. Quantumcumque enim regiam viam prætendas, sperandum non est, ut vel omnes illam ingrediantur, vel ex ingressis nemo deflectat. Ea est sors rerum, ut optima quæque, vel multis, vel crebro displiceant. Recense vitæ institutum tametsi innocens, & sanctum, in quod qui fuerint cooptati, omnes exhibuerint sese insontes, atque impollutos, & Apollo magnus mihi fuerit. Atque hoc dico propter illos, qui Epicuri familiæ inscripti, ab exemplo, præceptisque ejus honestissimis defecerunt. Siquidem negandum aliunde non est, quin plurimi, ac fere omnes vestigiis ipsius institerint constantissime. *At mihi quidem*, inquit Cicero, *quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt, & amicitiis fideles, & in omni vita constantes, & graves, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur major vis honestatis, & minor voluptatis.* l.2. de fin. Spectare huc posset, quod est supra ostensum, Epicureos diutissime floruisse in urbibus, etiam cum aliorum deficerent Sectæ; ac fuisse etiam aliquibus positas statuas, &c.

Quod aliquæ autem Civitates Epicureos ejecerint, primum contingere id potuit propter paucorum aliquot vitia; neque enim insolens est, ut pauci delirent, & multi plectantur. Deinde seu Messenii, seu Lyctii, seu Romani, seu Populi alii induci facile potuerunt ad abigendum Epicureos; quod persuaderentur ab aliorum Sectarum professoribus, qui, quod essent populares, ideo voluptatis exagitabant nomen, ut inde calumnias facilius, speciosiusque contexerent. Nihil repeto de Stoicis, cum Epicurei omnes usurpare semper potuerint, quod Torquatus apud Ciceronem: *Hic Stoicorum more nos vexat.* lib cic. Addere solum juvat, quod ipse Cicero in Epi-

cureo-

cureorum causa habet. Professus enim se de ingenio, non de moribus quærere: *Sit ista*, inquit, *in Græcorum levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, a quibus de veritate dissentiunt*. [ibid.] Postremum verò, quod caput est, non Epicurei modo, sed & alii Philosophi urbibus sæpe expulsi sunt. Notum ut omneis Antiochus è suis Provinciis, Lysimachus è suo regno; Athenienses ex Atticâ publicis edictis, decretisque excedare, exulareque jusserint, uti Athenæus, & Laërtius habent. [lib. 12. & 13. lib. 5. in Theophr.] Meminit etiam Xenophon latæ a Critiâ legis adversus Philosophos, [lib. 1. memorab.] & Tertullianus ejectam confirmat Philosophiam a Thebanis, Spartiatis, Argivis. [in Apolog. cap. 6.] Alia ut reticeam, ac ne memorem quid Cato Censorius agendum censuerit occasione legationis Carneadis, aliorumque Philosophorum a Plutarcho expositum, [in Caton.] sufficere potest Senatusconsultum per ea tempora Romæ factum, nempe C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messalâ coss. [hoc est anno ante Christum CLX.] quod refertur ab A. Gellio in noctibus Atticis. [lib. 15. c. 11.] Addit autem Agellius, recitato etiam alio de coërcendis Rhetoribus: *Neque illis solum temporibus nimis rudibus, necdum Græca doctrina expolitis, Philosophi ex Urbe Roma pulsi sunt: verum etiam, Domitiano imperante, Senatusconsulto ejecti, atque urbe, & Italia interdicti sunt: qua tempestate Epictetus quoque Philosophus propter id Senatusconsultum Nicopolin Roma decessit*. Ex quo licet intelligi, non posse Epicureos infameis haberi, quod expulsi fuerint, nisi infames etiam habeantur Philosophi ceteri, ac nominatim Epictetus, cujus virtus adeo emicuit. Ac ne obiicias Epicureis aiiciendis additam causam, quod Magistri essent voluptatum, & adolescentium corrumperent mores; ecce aliis quoque Sectis prætextus quæsitus, notatusque est. Nam, ex Sexto Empirico, Socraticæ objectum est, quod floccifaceret divina; [lib. 2. ad Math.] & Cato censuit, ablegandos ex urbe Philosophos, quo ipsi ad litterarios ludos regressi apud Græcorum filios dissererent; Romana autem pubes conferret se, ut ante ad obtemperandum legibus, & Magistratibus. Quæ, & plura de odio Catonis adversus Philosophos, ac nominatim in Socratem, videre licet apud Plutarchum. [loc. cit.]

Digitized by Google

LIBER OCTAVUS
DE
OBJECTO EPICURO ODIO LIBERALIUM DISCIPLINARUM.

CAPUT PRIMUM.

Obiicitur, quod disciplinas universe oderit.

LIBRUM tandem hunc circa mores Epicuri atteximus, quod disciplinas odisse, ut Epicuro obiicitur, maxima labes morum videatur. Adde, quod ejus Philosophiam explicaturis postmodum, operæ pretium videbitur præmisisse peritus-ne, an imperitus fuerit liberalium disciplinarum, quas antiqui soliti fuerunt a Philosophia sejungere; nisi quod lib. 5. Metaph. c. 1. Aristoteles Mathematicas Philosophiæ speculativæ partem fecit. Mitto, easdem esse, quas arteis ingenuas, & bonas litteras appellant, quasque qui callent, tum eruditi, tum encyclopædiam perfecisse dicuntur. Arguitur ergo Epicurus, quod adversus illas, tum in genere, tum in specie peccaverit. Ac generaliter quidem, duplici ex capite. Primum, quod ipse aversatus disciplinas fuerit. Testatur id verò Sextus Empiricus, causâ lib. 1. adv. Mathem. additâ: *Quod existimaret, illas ad sapientiam nihil pertinere; quod hic esset illi prætextus inscitiæ; quod male affectus foret adversus Platonem, Aristotelem, & alios disciplinarum peritissimos; quod denique inimicitias ageret cum Nausiphane, qui & disciplinarum erat admodum studiosus, & propterea multos habebat adolescenteis apud se.* Confirlib. 2. inst. c. p. 18. matur & ex Quintiliano, qui manifestis verbis scribit: *Fugisse Epicurum omneis disciplinas*; & ex lib. 1. de nat. Deor. Cicerone addente: *Quod propterea nihil ulcret ex Academiâ, nihil ex Lyceo, nihil ne e puerilibus* ad Magn. *quidem disciplinis*; & ex B. Hieronymo, cujus hæc sunt verba: *Exceptis his, qui tam Epicuro litteras non didicerunt.* Deinde, quod alios etiam ab eisdem disciplinis absterruere, ecce enim apud lib. 10. Laërtium citatur ad Pythoclen Epistola, in qua scripserit: Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε: *Disciplinam omnem, ò beate, devita.* Commemoratur idem a Plutarcho, Athenæo, & aliis. Adlib. 2. adv. Col. dit vero Plutarchus: *Pythoclen omnes & viri, & feminæ* [ex Epicuri intellige Secta] *per Epicurum orant, obsecrantque, ut disciplinam non affectet, quæ liberalis dicitur. De Apelle verò quodam mirabundi, & amplexabundi scribunt, quod jam ab initio a disciplinis abstineas, purum se conservalib. 13. deip. verit.* Hæc Plutarchus. Athenæus autem: *Epicurum*, inquit, *memoremus, qui non initiatus circulo disciplinarum, beatos prædicavit illos, qui eodem modo, quo ipse, ad Philosophiam accederent, ejusmodi voces effundens; fortunatum propterea te, quod ab omni purus disciplinâ* [παιδείας enim, non αἰτίας videtur esse legendum] *ad Philosophiam te contuleras? unde & Timon de ipso ait:*

Edoctus minimum vivorum Ludimagister.

[scilicet ἀναγωγότατος: apposite magis in versibus illis Timonianis *edoctus minimum*, seu *ineruditissimus* vertitur, quam *intemperantissimus*, ut aliqui seu Laërtium, seu illustrium interpretantes, acceperunt] ad Ciceronem attendamus: *Hæc* lib. 1. de fin. *Epicuri*, inquit, *non probo; de cetero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior* [*est enim, quod ita videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur*] *aut ne deterruisset alios a studiis.* De Sectatoribus consequenter: *qui fit*, inquit, *ut ego nesciam, sciant* lib. 2. de fin. *omnes, quicumque Epicurei esse voluerunt, quod videri quidem vel optime disputant, nihil opus esse, eum, qui Philosophus futurus sit, scire litteras?*

CAPUT II.

Itemque speciatim, quod Grammaticam, Poëticam, &c.

SPecialiter porrò de Grammatica, lapsus Epicuro circa sermonem objecti, videntur omnino rem conficere: *Si loquendi vim*, inquit Cicero, *si consue-* lib. 2. de fin. *tudinem verborum tenuisset, nunquam in tantas salebras incidisset.* Et rursus: *In hac exposita sententia*, inquit, *sunt* lib. 1. de nat. Deor. *qui existiment, quod Epicurus inscitiâ plane loquendi fecerit, fecisse consulto. De homine minime vafro male existimant.* Hinc legimus apud Laër- lib. 10. tium, Epicurum multa circa sermonem ignoravisse. Et: *Epicurus*, inquit Empiricus, *convinci-* lib. 1. adv. Mathem. *tur esse in multis indoctus, atque pure etiam loquens in communi consuetudine.* Jam Cleomedes, lib. 2. c. 1. postquam hæc proposuit ex Epicuro corrupta: Σαρκὸς εὐσταθῆ καταστήματα, καὶ τὰ περὶ ταύτης πιστὰ ἐλπίσματα: *Constanteis carnis habitus, certasque de ipsis spes* [notantur etiam voces εὐσταθὲς, καὶ ἔλπισμα a Clemente Alexandrino] λίπασμα lib. 6. Strom. ὀφθαλμῶν, *oculorum pinguedinem* [lacrymam videlicet] ἱερὰ ἀνακραυγάσματα: *Sacras vociferationes*; γαργαλισμὸς σώματος: *Titillationes corporis*; λακίσματα: *Blandimenta*; tum subdit, *alias quoque esse ejus voces pravas, atque infelices,*

quarum

quarum aliquas quispiam dicat, inquit, *ex lupanaribus esse; quasdam similes iis, quæ proferuntur a mulierculis Cerealia celebrantibus; nonnullas ex media prosenbo, & eorum, qui in ipsa* [legendum enim esse videtur αὐτῇ, non αὐταῖς] *deprecantur, Judaicas veluti, & adulterinas, ac humi repentibus multo humiliores*. His affine est, [de audit.] quod habet Plutarchus; nam putidus, inquit, Epicurus est, cum de amicorum Epistolis loquens, κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, *Tumultus applausum excitari ab ipsis*, dicit. Omitto, [lib. 1. adv. Col.] quod idem Plutarchus impatienter ferat, Platonem ab Epicureis postulari reum confusionis verborum; *scilicet a viris, qui Græco sermone utantur adeo accurate?* ac illis etiam deinde obiiciat, *quod voces tollant funditus*; ceteraque similia.

Attexere juvat contemptum, negligentiamque [in alleg. hom.] Poëtices. Quippe Heraclides Ponticus: *Epicurum*, inquit, *nihil moramur, qui* [*ut voluptatis obsceaæ suis in hortis cultor est*] *universam simul Poëticen repudiat, tanquam perniciosum fabularum inescamentum*: Ὥσπερ ὀλέθριον μύθων δέλεαρ [ex Heraclide scilicet quatuor hæc verba Rhodiginus [lib. 7. c. 1.] sumpsit] hinc Plutarchus: [lib. 2. adv. Col.] *Heraclides Grammaticus*, inquit, *banc rependit gratiam deliciis Homericis, cum sit ex turba poëtica, ut illi quidem appellant, seu etiam ex eo commotus, quod Metrodorus tot suis in scriptis adversus Poëtam convitia* [quo. aud. po.] *effuderit*. Et rursus: *An*, inquit, *aureis adolescentum, veluti Ithacensium solida quadam cera obturantes, cogemus ipsos, ut arrepta Epicuri lintre Poësin fugiant, ac prætervehantur?* Quo verò quispiam minus admiretur Epicurum a Maximo [differt. 29.] Tyrio in Poëtis non haberi, audiatur illa apud [lib. 1. de fin.] Ciceronem Torquati excusatio; declarat enim ut Epicurus ne Poëtas quidem legere voluerit: *An ille*, inquit, *tempus in Poëtis evolvendis consumeret, in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis est delectatio?* Cui sane sententiæ accedit, [lib. 2. adv. Col.] quod Plutarchus habet, cum exposita voluptate, quæ ex Poëtarum lectione percipitur: *Ejus*, inquit, *Epicurei neque fiunt, neque profitentur, neque volunt etiam participes fieri*. Ceterum eadem [ibid.] habet Plutarchus circa notitiam historiæ: *Et de historia*, inquit, *ut alia omittam, opponam solum Metrodori verba, cum in opere de Poëtis sic scribit, proinde ignorare te dicens ab utra parte fuerit Hector; aut qui primi versus habeantur in Poësi Homeri, & rursus qui in media sint, minime expaveas*. Parem omitto varietatis linguarum ignorantiam; [lib. 5. Tusc.] inde enim M. Tullius: *Epicurei nostri*, inquit, *Græce fere nesciunt, nec Græci Latine*. Uno verbo docet Plutarchus, ut Epicurus noluerit, *sapientem suum occupari*, τοῖς φιλολόγοις κριτικῶν ζητήμασι: *Eruditis illis censorum litteratorum quæstionibus*.

CAPUT III.

Quod Rhetoricam.

De Rhetorica idem prope est, quod de Grammatica dicendum. In primis enim illa vocum germanarum ignorantia, sermonisque impuritas adversatur delectui, & concinnitati, quæ magna laus Rhetoricæ est. Ea certe de causa videtur Epicurum reprobasse Dionysius Halicarnasseus, [lib. de coll. verb.] quod verborum collocationem, ac temperamenta videretur negligere, *perinde ac si scribere minime foret res laboriosa*. οὐκ ἐπιπόνου τοῦ γράφειν ὄντος. Itemque Theon Sophista, [progymn. 2.] quod Epicurus inter scribendum nimis affectaret mensuras illas, ac rithmos Hegesiæ, Asianorumque Rhetorum; ut cum scribens ad Idomeneum, dixit: Ὦ πάντα τἀμὰ κινήματα τερπνὰ νομίζας ἐκ νέου: *O qui delectableis, duxeris a puero, mottanes omneis*. Deinde, cum Nausiphanen Epicurus fuerit insectatus inter cetera, quod ille Rhetorices foret studiosissimus, quemadmodum Empiricus docet; [lib. 1. adv. Mathem.] cum apud Ammianum Marcellinum [lib. 30. pag. 177.] Rhetoricam κακοτεχνίαν nominans *inter arteis numeret mala*; cum in suo illo de Rhetorica libro, veluti ex Hermogenis Scholiaste intelligitur, scripserit, *solam esse naturam, quæ orationem recte instituat, artem verò nullatenus*: Φύσις γάρ ἐστιν ἡ κατορθοῦσα λόγους, τέχνη δ' οὐδεμία; censuit præterea apud Laërtium, [lib. 10.] suum illum sapientem, οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, *non curaturum, ut ornate dicat*; quare & minus mirum est, quod Cicero habet, cum de Epicuri [lib. 3. de orat.] Philosophia loquens: *Abest*, inquit, *ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilii, & regendæ civitatis ducem, & sententiæ, atque eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in causis publicis esse volumus*. Quintilianus etiam: [lib. 12. c. 2.] *Alia*, inquit, *mihi quæstio exoritur, quæ Secta conferre plurimum eloquentiæ possit; quanquam ea non inter multas possit esse contentio. Nam Epicurus in primis nos a se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam navigatione quam velocissima jubet*. Ut specimen porrò habeas non servati apud Epicurum decoris, seligi potest Convivium, in quo quid ille peccaverit, ab Athenæo est adnotatum. [lib. 5. deipn.] Itaque postquam is Xenophontem, Platonemque commendavit, quod Homerum imitati, convivii causam initio apposuerint, & qui adessent, nominarint, subiicit: *Epicurus verò nec locum, nec tempus definit, neque quidquam proloquitur. Quocirca divinandum est, quo pacto interdum conviva teneat poculum ex insperato quæstiones proponat, tanquam in schola orationem habens; quod quidem Aristoteles dicit advenire quempiam in convivium illorum, sordidum, oppletum*. Et rursus de non servato personarum decoro: *Epicurus*, inquit, *convivas omneis atomorum explanatores inducit*. Ac statim post, de ordine: *Epicurus*, inquit, *rursus in convivio quærit de cruditate, ut sit augurandum, deincepsque de febribus*. Pergit: *Quid attinet verò dictionis inconcinnitatem referre?* Hæc Athenæus. Accedat Cotta Ciceronianus, [lib. 1. de nat. Deor.] qui ut Epicurum maxime notaret, postquam illum dixit: *Hominem non aptissimum ad jocandum; & nationem Epicureorum, cui minus notum sit quomodo quidque dicatur, carere sale illo ad irridendum*; subdit, Vellejum alloquens: *Nec verò hoc in te uno convenit, moribus domesticis, ac nostrorum hominum urbanitate limatum; sed cum in reliquos vestros, tum in eum maxime, qui ista peperit, hominem sine arte, sine litteris; insultantem in omneis, sine acumine ullo, sine auctoritate, sine lepore*. Exinde est, cur Cicero Epicuri, ac [lib. 2. Tusc.] Metrodori libros cum quibusdam comparet: *Quos neque distincte, neque eleganter, neque ornate scriptos Latine commemorat*, adiiciens, *lectionem sine ulla delectatione se negligere*. Quo spectat illud Torquati Ciceronem alloquentis: *Existimo*, inquit, *te sicut nostrum Triarium, minus ab Epicuro delectari, quod ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti ornamenta neglexerit*. Augere porrò, quod

Torquatus dicit, videtur Agellius, dum Epicurum veluti excusans adversus Plutarchum illius phrosin reprchendentem: *Has enim curas vocum, inquit, verborumque elegantias, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.*

C A P U T IV.

Quod Dialecticam.

Sequitur Dialectica, quam Epicurum damnavisse ita videtur in confesso, ut Torquatus etiam ille de eo dixerit: [lib. 1. de fin.] *In Dialectica nullam vim existimavit esse, nec ad melius vivendum, nec ad commodius differendum.* Et Laërtius [lib. 10.] loquens de Epicureis: *Dialecticam*, inquit, *ut supervacaneam repudiant.* Hinc videas, Epicurum passim a Cicerone reprehendi: *Quod definire, quod partiri, quod colligere neque sciat, neque doceat, ac proinde in salebras innumeras incidat.* Sed unus tamen locus est in libris de finibus, in quo rem totam conficit paucis: [loc. cit.] *In illa*, inquit, *Philosophiæ parte, quæ est quærendi, ac disserendi, quæ λογικὴ dicitur, iste vester plane, ut mihi quidem videtur, inermis, ac nudus est. Tollit definitiones, nihil de dividendo, ac partiendo docet; non quomodo efficiatur, concludaturque ratio, tradit, non qua vi captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit; judicia rerum in sensibus ponit, quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne judicium veri, & falsi putat.* Et rursus: [ibid.] *Dum Dialecticam*, inquit, *contemnit Epicurus, quæ una continet omnem, & perspiciendi quid in quaque re sit, scientiam, & judicandi quale quidque sit, ac ratione, & via disputandi, ruit in dicendo, ut mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, ulla arte distinguit.* En [lib. 2. de fin.] proinde ut Cicero Epicurum varie despiciat: *Omittamus hunc nihil prorsus dicentem, ab hoc credulo, qui nunquam sensus mentiri putat, discedamus.* Et: [lib. 4 Acad.] *Huic non multum differenti a judicio ferarum oblivisci licebit sui.* Et: [lib. 5 Tusc.] *Quam sibi constanter, convenienterque dicat, non laborat.* Et: [lib. 1. Tusc.] *Quid* [lib. 1. de nat. Deor.] *dixit, quod non modo Philosophiâ dignum esset, sed mediocri etiam prudentiâ, &c.* Eodem sensu Themistius: [in lib. 5. phys. text. 8.] *Neque hoc loco*, inquit, *sapientissimum scilicet Epicurum depudet operire salebram salebrâ.* Cetera omitto, ac nominatim, quod Plutarchus apud Agellium dicit: [lib. 2. c. 8.] *Epicurum imperfecte, præpostere, inscite syllogismo usum*, cum ita est argumentatus: *Mors ad nos nihil pertinet, quod enim dissolutum est, id est sine sensu; quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet*; atque id genus alia, quæ suis infra locis referentur commodius.

C A P U T V.

Quod Arteis Mathematicas.

De Mathematicis denique audienda est ingenua Torquati ejusdem confessio. Ille enim Epicurum excusare pergens: [lib. 1. de fin.] *An se*, inquit, *ut Plato, in Musicis, Geometria, Numeris, Astris conficeret, quæ & a falsis initiis profecta vera esse non possunt, &, si essent vera, nihil afferrent, quo jucundius, id est melius viveretur.* Hinc Cicero, postquam inter cetera reprehendit Epicurum: *Quod aliquid esse minimum crediderit*, subdit, *quod profecto nunquam putavisset, si a Polyæno familiari suo Geometriam discere maluisset, quam illam ipsum dedocere.* [ibid.] Et alibi: *Quid*, inquit, *Polyænus, qui magnus Mathematicus fuisse dicitur? Is, postquam Epicuro assentiens totam Geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, &c.* [lib. 4. Acad.] Verum ecce locum valde luculentum ex Balbo illo Ciceroniano: *Sed si hæc*, inquit, *non videtis* [lib. 2. de nat. Deor.] [Intelligit perfectionem circuli, & sphæræ] *quia nunquam eruditum illum pulverem attigistis, an ne hoc quidem Physici intelligere potuistis hanc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figurâ non potuisse servari? Et statim post: Quæ, si bis bina quot essent, didicisset Epicurus, certe non diceret; sed dum palato quid sit optimum judicat, cæli palatum, ut ait Ennius, non suspexit.* Non addo, quod habet D. Augustinus his verbis: *Quis Geometricas litteras legere magistro Epicuro, aut discere voluit? contra quas ille multum pertinaciter, nihil earum, quantum arbitror, intelligens disserebat.* [lib de util. cred. c. 4.] Prætereo, quod Cleomedes ducet: *Epicurum nec Astrologiæ, nec ullius partis Philosophiæ fuisse peritum*, ceteraque similia. [lib. 2. c. 1.] Id solum noto, quod Plutarchus habet, dum postquam recensuit quas voluptates Pythagoras, Archimedes, Eudoxus, alii percepissent ex studio Geometriæ, Arithmeticæ, Astrologiæ, subiicit: [lib. 2. adv. Col.] *Has tot, tantasque voluptateis, veluti perenni e fonte mananteis Epicurei cum devitent, atque aversentur, non patiuntur, illas eos degustare, qui se ad ipsos contulerint; sed suadent, ut citatis lembis eos fugiant.* Quod ad Musicam attinet, addit Plutarchus: [ibid.] *Epicurum, dum illam declinat, privare sese voluptatum, & gratiarum segete*; reprehenditque inter cetera, *quod ne inter pocula quidem velit, sapientem se exercere quæstionibus Musicis; ac Regibus etiam persuadeat, ut in suis conviviis quaslibet potius scurrilitates, quam Musicas, Poëticasque disquisitiones tolerent.*

C A P U T VI.

Respondetur ad objecta de disciplinis universe.

Hactenus recitavimus, quæ Epicuro obiiciuntur circa odium, contemptumque disciplinarum. Nunc, ut videamus, quid responderi generaliter primum debeat, considerenda duo sunt. Unum est, cum artes omnes, ac disciplinæ sint excogitatæ utilitatis alicujus gratiâ, irrepsisse tamen in omneis studia plurima inutilia. Id observatu facile est in artificiis domorum, vestium, ceterisque Mechanicis, quæ necessitas aliqua cum peperit, dictu mirum, quam superfluus deinde luxus occuparit; verum idem quoque observare licet in liberalibus disciplinis, quarum cum usus esse debeat simplicissimus, stupendum, quantâ intricentur farragine rerum minime necessariarum. Ipsa etiam Philosophia, qua nihil esse debuit purius, ita conspurcata est, ut nihil jam aliud esse videatur, quam Sophistices officina. Sed ita nimirum evenire solet. Nihil est adeo laudabile, quod

attre-

Digitized by Google

attrectatum manibus impuris, non illico commaculetur. Ea eſt conditio rerum humanarum, ut conſiſtere in ſummo non poſſint, neque perfectionem prius aſſequantur, quam degenerare incipiant. Itaque in diſciplinis etiam liberalibus diſtinguenda ſunt aliqua utilia, & multa quoque [ut vulgo poſſidentur] ſuperflua. Alterum eſt, Epicurum, cum ſapientiam illam deſcribere voluerit, quæ pareret felicitatem, idcirco judicium tuliſſe de ſcientiis, & artibus, quantum ſcilicet illas aut valere, aut parum conducere ad ſapientiam arbitraretur. Cenſuit porrò maxime omnium conferre Phyſiologiam; quod ſcilicet ex rerum naturâ, conditioneque perſpectâ, eliceretur quis eſſet vitæ conſtituendus finis; quatenus hiſce, aut illis rebus conſequendis inſudandum foret; & quomodo multa, quæ nos propter imperitiam terrent, ubi perſpecta fuerint, animi pariant tranquillitatem. Quod attineret ad ceteras, ut Grammaticam, Rhetoricam, alias, parum illas habere virium ad ſapientiam, ac felicitatem conſequendam opinatus eſt. Quare & retinendum quidem, quod in ipſis foret non inutile, cenſuit; verum in iis terere tempus, quæ & vana ſint, & mentem excrucient, abſurdum eſſe judicavit.

Ac Epicurus quidem ita ſenſit, ut ſingillatim demonſtrabimus; hocque ipſum eſt, quod
lib. 1. de fin. Torquatus innuit, cum a Cicerone loquens ſic inducitur: *Quod Epicurus parum tibi videtur eruditus, ea cauſa eſt, quod nullam eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ vitæ diſciplinam juvaret.* Et paucis interpoſitis: *Non ergo Epicurus ineruditus, ſed ii indocti, qui, quæ pueros didiciſſe turpe eſt, ea putent uſque ad ſenectutem eſſe diſcenda.*
Epiſt. 88. Credas Senecam ad hoc reſpexiſſe, cujus verba ſunt: *Quid quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtivos, ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſupervacanea didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus ſcripſit; miſer, ſi tam multa ſupervacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur; in his, de Ænea matre vera; in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit; in his, an Sappho publica fuerit, & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires, &c.* Hæc Seneca, qui & ſuperius:
ibid. *De liberalibus*, inquit, *ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras? Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt; hactenus utilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere majus poteſt. Rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides, quia homine libero digna ſunt; ceterum unum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit. Hoc ſapientiæ ſtudium eſt ſublime, forte, magnanimum; cetera puſilla, & puerilia ſunt.* Et infra: *Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium.*

Sed ad Epicurum ut redeam, ut ille in ceteris fuit variis calumniis obnoxius, ita ex eo, quod ſupervacua ex diſciplinis reſcindi voluit, arrepta eſt occaſio evulgandi, quod diſciplinas oderit, contempſerit, diſſuaſerit, inſectatus fuerit. Celeberrimum præ ceteris fuit deſumptum
lib. 10. illud ex Laërtio *παιδείαν δὲ*, &c. ex ipſo enim ceteræ videntur excitatæ tragœdiæ. Cum ille porrò locus fuerit ex ſuppoſititiis, ut Laërtius indicat; quid puras, dicendum erit ad Athenæum, Plutarchum, & alios, qui amplificationes ſuas vel ex eo loco ſumpſerunt, vel ex aliis ejuſdem farinæ [ſpuriis puta] operibus? Nam quod attinet ad Empiricum, ille dubitanter, & ex conjecturis loquitur; cumque alias Epicurum non ſine elogio ſæpe memoret, declarat etiam, ut non diſciplinas abſolute damnaverit. Addo verò tantum abeſſe, ut Epicurus cenſuerit, minime poſſe diſciplinas cum Phyſiologiæ, atque adeo cum ſapientiæ ſtudio cohærere, ut Epitomas potius in eorum gratiam ſcripſerit, quibus altius in ſtudia diſciplinarum demerſis non vacaret grandiora quædam volumina pervolvere. Iſtud habes in præfatione illius Epitomes, quæ ad ipſummet Pythoclem ſcripta exſtat apud Laërtium. Etenim dicit ea, quæ in ipſa, ſimilibuſque aliis traduntur, profutura eſſe: *Cum aliis quidem multis, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις, tum iis etiam, qui profundiore ſtudio alicujus artium liberalium ſunt occupati.* Quam-multum proinde abfuit Epicurus, ut diſciplinas averſaretur, quantum Cynici, Stoici, & alii, quos præſertim Laërtius notat? Veniamus ad ſpecialia. lib. 10. lib. 6. 7. &c.

CAPUT VII.

Ad objecta de Grammatica.

Quod ſpectat ad Grammaticam, audiendus ſolum eſt Empiricus; is enim ita diſſerit: *Cum ſit duplex Grammatica, alia quidem, quæ profitetur, ſe traditurum elementa, illorumque connexiones, & quæ, ut paucis dicam, ſcribendi, ac legendi ars quædam eſt; alia autem, præter hanc, facultas profundior, quæ non in nuda litterarum cognitione ſita eſt, ſed in examinanda etiam earum inventione, ac natura, & præterea in orationis partibus, quæ ex iis conſtant, &, ſi quid hujuſcemodi conſideratur: Dicere jam contra priorem inſtitutum nobis non eſt; in hoc enim conveniunt omnes, quod ea ſit utilis; inter quos eſt etiam adnumerandus Epicurus; tametſi videtur inimicus eorum, qui profitentur diſciplinas.* Pergit Empiricus de Epicuro loquens: *In libro certe de donis, & gratia docere abunde conatur:* Ὅτι ἀναγκαῖον ἐστι τοῖς σοφοῖς μανθάνειν γράμματα: *Quod Sapientibus neceſſarium ſit addiſcere litteras.* Duo heic vides; unum, Epicurum non reprobaſſe omnem Grammaticam; alterum, non diſſuaſiſſe, immo perſuaſiſſe Grammatices eruditionem. Dices, at negari non poteſt, quin utile admodum ſit, noſſe varietatem partium orationis, ut cognoſcatur, quæ textura in dictionibus copulandis adhibenda ſit; itemque vocalium, & ſyllabarum quantitatem, ne ignoretur qua ratione dictio quælibet pronunciari debeat, & ſi quæ ſunt hujuſmodi. Verum, cum iſtud illos attineat, qui & ſcientias edocentur, & imbui ſtudent linguis peregrinis; apud illos tamen, qui linguâ patriâ & erudiuntur, & loquuntur, quemadmodum fiebat in Græciâ, Epicuri temporibus, res profecto eſt minus neceſſaria. Quia enim fere ſugimus cum lacte, atque edocemur, tum phraſeis, tum accentus vocum; immorari certe deinde in iis ediſcendis, vel obſervitandis, quæ per ſe habentur, & cognita ſunt, id poteſt quidem ornamento ipſis eſſe Philologis; at perſcrutantibus res ipſas adjumento ſane non magno. Et neceſſarium quidem eſt, ut præter vocum ſignificatus, lib. adv. Gram.

Digitized by Google

tus, ac loquendi normas, quarum lex penes usum est, noverimus & legere, quæ ceteri scriptis consignant; & scribere, quæ viva voce mandare aliis non possumus, quæ utraque est germana Grammaticæ functio; sed quidpiam amplius vel profiteri, vel exquirere, aut alterius est facultatis, aut hominum certe otio abundantium. Hinc Epicurus, cum præter voces, & vocum significationes apud vulgus notas, deprahenderet nonnullas usui esse Philosophia solis, aliisque artificibus; idcirco ad illos accedendum censuit, docendus & specialium vocum, & rerum ipsarum notitiam; cum sufficeret didicisse prius a Ludi-magistro & legere, & scribere voces, quas Philosophi, ceterique & loquerentur, & scriberent. Potiò cum Philosophiam calluit, ut, quantum posset, studiosorum laboribus consuleret, dictione usus est propriâ, atque familiari, & quam-maxime licuit res abstrusiores accommodavit vulgaribus vocibus, seu vulgareis potius voces ipsis rebus. Propterea enim Grammaticus Aristophanes dictionem ejus reprehendit, adnotante Laërtio: Ο῞τι ἰδιωτάτη ἐστὶ: *Quod maxime propria, seu familiarissima esset.* Quasi vero vitiosum sit ita loqui, ut te omnes facile intelligant, & quæ ceteri enunciant obscurius, explicare apertius? Quod sane fit, cum a communi consuetudine non abhorret oratio. Utcumque sit captata hæc Epicuro facilitas, & Stoicis, & aliis ansam præbuit cavillandi: *Quod verborum vim non teneret, quod impuras voces usurparet, quod tolleret funditus voces*, ceteraque similia. Ita nimirum fieri solet, ut cum Sophistæ voces illustreis notionibus suis barbaria deturpaverint, barbariei accusent illos, qui nitorem ipsis suum, ac germanum usum restituere adnituntur. Usuvenire etiam videmus, ut qui mysteria quædam magna occultata videri volunt sub ampullatis, aut a vulgo inauditis vocibus, inclament illos, tanquam profanos, atque barbaros, qui dictione simplici, vulgarique eadem explicent, & apinas esse, tricasque ostendant. Id declarabitur præsertim, cum de virtute disputabitur. Dico interea, voces a Cleomede, & Plutarcho objectas, desumptas videri ex epistolis, librisque aliis suppositiis, ut apparebit maxime ex disputandis de voluptate, cum interea sufficiat exaggeratos ἀρτοθορύβους haberi in spuria illa ad Leontium epistolâ superiore libro citatâ. Addo, concedi aliunde posse, Epicurum forte effinxisse, aut usurpavisse voces aliquas, quæ in usu quidem admodum crebro non essent, sed quæ tamen fierent perspicuæ, & cum energia quadam, quod luberet, significarent, v. c. τὰ εὐσταθὲς, τὸ ἔλπισμα, &c. hoc autem, ut perspicuum est, & semper licuit, & semper licebit.

loc. cit.

Illud Plutarchi insinuat quidem, non fuisse Epicureos adeo eleganter, ac Platonem loquutos; at non probat tamen quin saltem loquuti clare fuerint, ac jure ambages, fabulasque etiam in Platone improbaverint, ut circa Coloten est ante notatum.

lib. 1.

Quod legitur verò apud eundem Plutarchum in Coloten, dum disputat, *tollere Epicureos voces funditus*, facit admoneam obiter & mendose legi eum locum, & sensum verborum fugisse Interpretes. Locus sic vulgo legitur: Τίνες μᾶλλον ὑμῶν πλημμελοῦσι περὶ τὴν διάλεκτον; οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρέχοντες, ἄρδην ἀναιροῦντα τὰς Φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνονται μόνον ἀπολιπόντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν γίνονται μαθήσεις, διδασκαλίαι, προλήψεις, νοήσεις, ὁρμαὶ, συγκαταθέσεις, τὸ παράπαν οὐδὲ εἶναι λέγοντες. Interpretatio sic vulgo habet: *Ecquis magis in sermone peccat, quam vos? qui cum genus effatorum substantiam sermoni substernatis, funditus tollitis voces, & obvia tantum relinquentes vocabula, interim significationes eorum, per quæ discimus [puta doctrinam, notiones anticipatas, notitias, animi impetus, assensiones] prorsus nihil esse dicitis.* Notandum porrò est, Plutarchum ita illic loci in Epicureos agere, ut si Stoicorum opinionem probet. Stoicorum opinio fuit, ut est apud Empiricum, dum adversus Logicos disputat de vero, tria quædam esse conjugata inter se, scilicet 1. τὸ σημαῖνον, *quod significat*; & est ipsa vox, v. c. Dion. 2. τὸ σημαινόμενον, *quod significatur*; & est res ipsa significata, quatenus est in mente, seu mente percipitur ab eo, qui intelligit vocem [quippe qui non intelligit, habet quidem in aure vocem, at non in mente significatum] 3. τὸ τυγχάνον, *quod est*; & est ipsamet res extra intellectum exsistens, veluti Dion domi, aut ruri. Ex his autem tribus fecere primum, & tertium corporea; at incorporeum ipsum secundum, quod & universe vocarunt λεκτὸν, *dictum*, & speciatim ἀξίωμα, *effatum*, si nempe sensu esset perfecto, & ob affirmationem, aut negationem dici posset verum, vel falsum. Jam apud eundem Empiricum, Epicurus, & Strato admisere solum ex istis tribus primum, & tertium; videlicet voces, & res: Δύο μόνον ἀπολείποντες, σημαῖνόν τε, καὶ τυγχάνον; repudiavere autem secundum, seu τὸ λεκτὸν, *dictum*, & maxime quidem prout Stoici habuere illud incorporeum; quod quidem etiam Epicureis Empiricus non semel tribuit. Posterius enim: Ο῾ρῶμεν, inquit, ὡς εἰσὶ τινὲς οἱ ἀνῃρηκότες τὴν ὕπαρξιν τῶν λεκτῶν, οἷον οἱ Ἐπικούρειοι: *Videmus esse aliquos, qui exsistentiam dictorum tollant, quemadmodum Epicurei.* Et in hypotyposibus: Οἱ μὲν Ἐπικούρειοι Φασὶν μὴ εἶναι λεκτὸν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ εἶναι: *Dictum quidem dari Epicurei negant, Stoici vero asserunt*, cum sic itaque se res habeat, vides profectò vocem illam, ἀναιρεῖν, *tollere*, apud Plutarchum referendam esse, non πρὸς τὰς Φωνὰς, *ad voces*, sed πρὸς τὸ λεκτῶν γένος, *ad dicta*, in quibus sermonis substantia statuebatur a Stoicis; adeo ut possit forte locus immutatione minimâ sic legi: Οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρεχόντων ἄρδην ἀναιρεῖτε, τὰς μὲν Φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολείποντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν, &c. *Qui tollitis funditus dicta substantiam sermoni prebentia, relinquentes quidem tum voces, tum res ipsas solummodo, nihil autem prorsus esse dicentes res significatas intermedias; per quas disciplinæ, doctrinæ, anticipationes, notiones, appetitiones, consensiones gignuntur.* Agnoscis certe τὰ τυγχάνοντα τὰ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα ad alia referri, quam vulgo putetur. Cetera aliàs discutienda.

lib. 2.

lib. 2. c. 11.

CAPUT

Digitized by Google

C A P U T VIII.

Ad objecta de Poëtica, &c.

lib. 10. DE Poëtica, conſtat etiam, ut Epicurus illam damnaverit non abſolute, ſed dumtaxat qua parte pernicioſa eſt. Hoc eſt, quod voluit innuere, dum, quod eſt apud Laërtium, dixit: *Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς, ϗ ποιητικῆς διαλέξεσθαι: Solum ſapientem de Muſica, deque Poëtica recte ſermonem habiturum;* quia videlicet novit ſolus Sapiens, quæ ſit inter bona, ac mala ſtatuenda diſtinctio. Hinc docet ſtatim circa Poëticam, eundem Sapientem, Ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, *Poëmata adoperari* [ſeu, ut ſic dicam, actionum, rerumque verarum recitatione animare] *non fingere* [ſeu rerum falſarum narratione inficere] Quippe Epicurus illud quidem genus Poëſeos probavit, quo aut majorum præclare geſta ita canerentur, ut exinde adoleſcentes veræ virtutis, & gloriæ ſtudio vehementer incaleſcerent; id in vit. Att. autem ex illius ſchola Atticus præſtitit eximie, *cum verſibus* [referente Cornelio Nepote] *qui honore, rerumque geſtarum amplitudine ceteris Romani populi præſtiterunt, expoſuit.* Aut quo vel opera naturæ, vel præcepta morum ita traderentur, ut exinde animi quodam quaſi lenocinio capti, alacrius ſimul, potentiusque honeſtatem capeſſerent. Hoc verò egregie præſtitit Lu- lib. 4. cretius, ac rationem ſimul iſtam reddidit:

Nam veluti pueris abſinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali tactu recreata valeſcat.
Sic ego nunc, quoniam ratio hæc plerumque videtur
Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi ſuaveloquenti
Carmine Pierio rationem exponere noſtram,
Et quaſi Muſæo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere,
Carminibus noſtris poſſem, dum percipis omnem,
Naturam rerum, ac perſentis utilitatem.

Hoc itaque eſt, quod Epicurus voluit, cum cenſuit Sapientem, Ἐνεργεῖν τὰ ποιήματα. Porrò ut erat veritatis ſimul, & virtutis amans, noluit ποιῆσαι, ſeu fieri ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, ac illa idcirco minime probavit, quæ Poëtæ de Diis mentirentur, de Inferis fingerent, de Venere veſana cantarent, ceteraque hujuſmodi, quæ animos & prave imbuunt, & miſere cruciant. Ita innuit Empiricus, cum poſtquam poëſin paſſionibus propugnaculum fieri declaravit, & eos, qui legerint Alcæum, aut Anacreontem, inſano amore, ac ebrietate magis accendi expoſuit, ſubii- lib. adv. Gram. cit: *Quæ hoc quidem loco dicuntur ab aliis, & maxime ab Epicureis, hujuſmodi ſunt.* Ita Vellejus Epicureus, cum apud M. Tullium id univerſe conqueritur, quod ſpeciatim de Homero, lib. 1. adv. phyſ. & Heſiodo apud Empiricum Xenophanes, nempe, *quod ſuavitate ipſa nocuerint vocibus Poëtarum fuſa, qui,* inquit, *& irâ inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, feceruntque, ut eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus; odia præterea, diſſidia, diſcordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, vincula, cum mortali genere concubitus, mortaleisque ex immortali procreatos.* Prætereo loca ſimilia; hoc ſufficiat, ſi quidpiam boni, ac veram voluptatem pariens proficiſcatur ex Poëtica, Epicurum id non reſpuiſſe. Vides proinde quid ſit dicendum ad ea omnia, quæ objecta ſunt. Obſervo ſolum, Hera- in alleg. Homer. clidem merito facere Platonem ejuſdem cum Epicuro reum criminis, in fabulis Homeri damnandis. Siquidem Plato quam-longiſſime & Ho- lib. 2. & 3. merum, & ceteros Poëtas eliminat e Republica, in qua pietas, fortitudo, temperantia debent eminere. Poterat vero etiam reum Heraclitum facere, qui Homerum aſſeruit ex certaminibus eiiciendum, immo cædendum colaphis, Archilocumque ſimiliter, quod a Laërtio memoratur. lib. 9. Poterat Zenonem Stoicorum parentem, qui, ut lib. 7. idem refert, pronunciavit nihil eſſe magis a perceptione ſcientiarum alienum, quam Poëticen. Poterat omneis Philoſophos, quibus virtus curæ fuit. Quid de ipſo Plutarcho dicam, qui cum locis illis citatis ita Epicurum commordeat; alias tamen ejus ſententiæ [ac adeo Vellejo] præclare ſubſcribit, dum Poëtas damnat: *Quod ineptis* in Pericl. *ſuis opinionibus conturbantes nos, ſeipſos irreptiant ſuis poëmatibus, quando locum, in quo Deos dicunt degere, ſecuram appellant, & tranquillam ſedem, non ventis obnoxiam, neque nubibus, ſed placida ſerenitate, & pura, ac perpetuo æquabiliter circumfulgentem luce, quod talis ſtatio naturam beatam, ac immortalem deceat maxime* [notum eſt porrò, heic indicari verſus illos ex Odyſ- Odyſſ. ξ. ſea, qui & referuntur ab Auctore libri de Mun- cap. 6. do, & latinis verſibus redduntur a Lucretio] lib. 3. *Interea vero Deos introducunt perturbationis, odii, iræ, ceterarumque paſſionum plenos, a quibus ſane homines, quibus mens fuerit, abhorreant.* Quod de hiſtoria obiicitur, cum videatur ſuppoſitirium, ſuam tamen adhuc reſponſionem præſefert. Siquidem ſunt minutiæ quædam in hiſtoriis, quas negligere longe præſtat, quam, quod plerique faciunt, laborioſe conſectari. Hiſtoria certe eſt vitæ lux, quippe quæ non ſolum præteritorum temporum obſcuritatem diſcutiat, confuſionemque explicet; ſed exemplis etiam innumeris inſtruat, mentique anſam præbeat intelligendi ex præteritis, quid ſperandum ſit de futuris; quis ſit vitæ ſtatuendus finis; quo hæc univerſa hiſtrionia tendat, quorſum nihil novum, aut ſtupendum ſit; adeo ut nemo perſuadeatur, Epicurum, qui tam multa, tamque præclara eſt philoſophatus de vita, & moribus, potuiſſe ſic ratiocinari, niſi notitia temporum, actionumque humanarum, quæ ex hiſtoria elicitur, quaſi fax illi præluxiſſet [certe vir ille omnino bonus, ac eruditus Voſſius Epicurum etiam recenſet inter Græcos hiſtoricos, propter librum ejus de vitis] lib. de hiſt. Græc. Verum enimvero, quia ſolent permulta exquiri plane infructuoſa, & quæ interea mentem excrucient, idcirco potuit Epicurus negligenda hæc dicere, ſicut & ipſe Metrodorus. Eodem ſpectat illud, quod obiicitur circa Philologiam; nam quod de linguis variis, patet nullius eſſe momenti, ſi quis poſſit conſequi idiomate ſuo quidquid ad ſapientiam neceſſarium eſt; cum aliunde varietas linguarum ornamento quidem ſit, verum homines, quantum eſt ex ſe, nihilo doctiores, meliores, beatiores efficiat.

CAPUT

CAPUT IX.

Ad objecta de Rhetorica.

Rhetoricam etiam Epicurus non prorsus abjecit, sed solum intra fines proprios contentam esse voluit. Cum Grammatica enim solum doceat connectere elementa, & vocabula, ita ut sermo fiat congruus; munus deinde Rhetoricæ est, tradere delectum verborum, & phraseon, ex quibus sermo efficitur ornatus, atque elegans. Sicque, cum, legibus Grammaticæ servatis, possit adhuc quispiam confuse, & obscure loqui, occurrere Rhetorica debet, quæ ejusmodi confusionem, & obscuritatem tollat, verbis perspicuis appositis, eaque ratione collocatis, ut illi, qui audiunt, nullo labore intelligant, & cum delectatione quadam ea, quæ dicuntur, percipiant. Epicurus porrò librum scribens de Rhetorica, singulare ipsius munus assignat: *Claritatem, seu perspicuitatem, nec quidquam* [lib. 10.] *amplius ab ea exigit*: Ὡς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο, ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν, quod memoratur a Laërtio. Ipsemet proinde *erat admodum dilucidus*, σαφὴς [lib. 1. de fin.] ἦν, ut idem Laërtius notat. Cicero de ipso loquens: *Vide*, inquit, *quantum fallare, Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod vult, & dicit plane quod intelligam*. Ac rursus: *Epicurus nec non vult, si potest, plane, & aperte loqui*. Ea hac autem claritate ea nascebatur in animis audientium voluptas, ut referente Laërtio *quasi catenis*, seu potius *sirenibus* σειρῆσι detinerentur. De scriptis, [loc. cit.] Seneca demonstrat, dum commendaturus librum, quo mirifice fuisset delectatus: *Quinquam disertus* [Epist. 46.] *fuerit*, inquit, *ex hoc intelligas licet; brevis mihi visus est, cum esset nec mei, nec tui temporis: sed qui primo aspectu aut Titi Livii, aut Epicuri posset videri. Tantâ autem dulcedine me tenuit, & traxit, ut illum sine ulla dilatione perlegerem. Sol me invitabat, fames admonebat, nubes minabantur; tamen exhausi totum: non tantum delectatus, sed gavisus sum. Quid ingenii iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquievisset, si ex intervallo surrexisset; nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis, & sancta*; hactenus Seneca. Omitto illa ejusdem loca: [Epist. 22.] *Aliquam magnificam vocem Epistola secum ferat; ecce occurrit mihi nescio utrum verior, an eloquentior; cujus, inquis? Epicuri*. Item, *eleganter* [Epist. 97.] *itaque ab Epicuro dictum est*. Ac rursus: *Et apertior ista sententia est, quam ut interpretanda sit; & disertior, quam ut adjuvanda*. Mitto illud [Epist. 21.] Themistii, cum de patre Eugenio loquens: *Epicurum*, inquit, *Neoclis filium, scitum aliaquin, & elegantem putabat*; mitto id genus alia. Sufficiat ista opposuisse luxurianti Ciceronis, & aliorum stylo, qui Rhetoricæ limites in immensum producentes, offendebantur, quod Epicurus visus fuisset illam redegisse ad tantas angustias. [Orat. 2.]

Cum primâ vero fronte obiiciatur, quod censuerit, *scribere minime esse rem laboriosam*, id arguit solum, non debere eum, qui scribit, si sapuerit, sic digitos corrodere, sic inducere lituras, & reponere, sic versare omnia, atque reversare, ut qui lectoribus suis est præbiturus voluptatem, ipse se excruciet. Profecto verò longe præstat, vel aliquos relinquere nævos, vel omnino non scribere, quam tantam sibi, quod multi faciunt, figere, & refigere crucem. Dummodo verba sponte fluant, nec oratio sit plane indecora, qui vel solam, vel maxime veritatem quæsierint, factum habebunt superque, & satis; suo cuique stylo scribitur; cuilibet potest sua esse lux; bene res habet, si, quantum potest, quisque devitet obscuritatem. Ad illud de numeris, & rhythmis, nihil aliud dicendum est, nisi, vix ullum scriptorem esse, cui non cogitanti tale quid eveniat; ut Quintilianus fuse [lib. 9. c. 4.] demonstrat sufficereque, si in fragmentis, qui ex Epicuro supersunt, vix quidpiam tale reperiatur. Omitto verò, uti superius observavimus, Plutarchum nonnulla immutasse verba in Epistola illa Epicuri moribundi ad Idumeneum; ita relata a Theone videri desumpta ex quadam simili epistola, cum magna quadam immutatione. Utcumque sit, non est propterea locus obscurus, & inelegans. Illud circa Nausiphanen esse jam intelligitur ex ante-dictis refutatum. Quod verò dixit κακοτεχνίαν, *malam artem*, imitatus Platonem est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens pravas, ac spurias, ut Medicinæ artificium [in Gorg.] Coquorum, Exercitatrici mangonum [qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiuntur] ac Legali cavillatricem; sic ipsi justitiæ oppositam rhetoricen habuit. Jure-ne porrò fuerit imitatus, an-non, intelligetur ex mox dicendis, cum ostendetur, Rhetoricam adversus veritatem esse comparatam. Intelligetur verò etiam censuisse illum non injuriâ, naturam esse, non vero artem, quæ orationem recte instituat, ac eloquenteis homines faciat; maximeque si alia ars, quam perspicuitatis studium requiratur. Illud, οὐ φιλορεύσαι καλῶς, non pugnat contra perspicuitatem, sed contra pravam, affectatamque multorum dicendi rationem, ac nominatim Sophistarum, & Demagogorum, quibus ludo est facere fucum veritati, excitare turbas, innocentiæ imponere, quærere plausum, & similia. An aliunde Epicuri Philosophia politico viro inutilis sit, quod Cicero innuit, explicandum suo loco est. De Quintiliano nihil dico; nisi quod non videtur integram Epicuri mentem fuisse assequutus. Quod Athenæus carpit Epicurum, præter rationem fortassis fit. Suus cuique est genius, & suas quisque veneres habet. Non præluserit Epicurus, ut Plato, aut Xenophon; at illa ex improviso percontatio sæpe delectat. Lucianus est in suis Dialogis Epicurum imitatus; quam lepide vero ubique rem ex abrupto aggreditur? Cicero quoque non est in suis omnibus Dialogis præfatus, non Plutarchus, non alii. Epicurus porrò, modo hoc, modo illud agitatum fecerit; hic ipse mos est conviviorum. Convivas omneis induxerit atomorum doctrinam calleuteis? quid mirum est, cum illos omneis philosophanteis habuerit? Ceterum ut quæstiones varias non sine delectu, ac tempestive tractaverit, indicatur satis ex ea, quam Zopyrus Epicureus apud Plutarchum explicat libro Sympofiacon secundo. [quæst. 3.] Quæ restant, vel laudes Epicuri sunt, ut quod salibus ad irridendum caruerit [hoc enim arguit morum illius simplicitatem, & innocentiam, ac eam simul veracitatem, ob quam ne probaverit quidem hominem sapientem ironice loqui; [lib. de clar. orat.] nam & Cicero in eo improbat quod ironiam Socrati familiarem reprehenderit] vel certe occurrunt ex iis, quæ dicta sunt, interpretanda; quatenus nimirum nihil aliud ex Rhetorica præter perspicuitatem exegit, & quæ exiguntur præterea parum curanda existimavit. Adiiciendum aliquid

Digitized by Google

quid foret de ejus Sectatoribus; sed cum negandum minime sit, quin multi esse potuerint sermone barbari, & rudes; ita enim usuvenit in omnibus Sectis [ut enim de Peripateticis nihil dicam, *tot rusticos Stoicos eegeram*, inquit Cassius ad Ciceronem, *ut Catium Athenis natum esse dicas*] (l. 15. ep. 19.) attamen etiam negandum non est, quin multi fuerint valde elegantes: *Scito sermone, & Attice* scripserat Leontium, ut Cicero habet. Diogenem Epicureum *promptum, & disertum* facit Athenæus, *dilucidum intelligentiâ, & interpretatione*, Laërtius. Cornelius Nepos scribit *libris Attici nihil esse posse dultius*. Græci illius Pisoniani Cicero describit poëma *ita festivum, ita continuum, ita elegans, nihil ut fieri posset argutius*. Zenonem, Vellejum, Phædrum non memoro; quoniam de illis dictum jam est. (lib. 1. de nat. Deor. lib. 5. lib. 7. in vit. Att. Orat. in Pis.)

Sed superesse scrupulum sentio, quorsum assignata præcipua Rhetoricæ munera Epicurus exclusetit, ut invenire, & disponere; ut exordiri, & perorare; ut amplificare, &c. verum inventio argumentorum, eorumdemque apta collocatio, aut Dialectices propria est, aut ex conditione materiæ subjectæ erumpit; aut ex nativa oratoris sagacitate, & solertia, non ex ullo Rhetorices artificio enascitur. Quasi verò, dum tot magni viri orationes aut parant, aut habent, animum intendant ad artem Rhetorices, quam fieri potest, ut ne labris quidem primoribus attigetint? At orationis, inquies, partitio, Rhetoricæ propria est? Enimvero, si Dialectica est ars non definiendi modo, sed & dividendi quamquamque rem; ipsius quoque dicenda erit orationis distributio. Sin minus, confugiendum erit ad propositæ materiæ naturam, quæ hoc modo potius, quam illo usurpari debeat. Qua sane in re naturale judicium, accedente plurimarum rerum experientiâ, quam-plurimum potest, artificium quam-minimum, aut nihil omnino. Nisi verò, si sit agendum, ut exemplo dicam, de pace ineunda, de testamento rescindendo, de Geometriæ laudibus, respicere quis ad artem Rhetoricam debeat, ut sciat qua serie sermonis procedendum sit; cum Rhetoris non sit cognoscere de pace, & bello, sed Politici, nec de natura testamenti, ac rescisionis illius, sed Jurisconsulti; nec de præstantia Geometriæ, sed Mathematici; neque proinde possit Rhetor tradere, aut juvare quidpiam circa argumentum, quod ipse ignoret; vel certe, si norit, norit prorsus non tanquam Rhetor, sed tanquam alius artifex. At, inquies negari non potest, quin sola Rhetorica doceat exordiri, perorare, & figuris tum translatitiis, tum sententiarum, verborumque uti, quibus auditores Orator commoveat, & finem Rhetoricæ proprium, persuasionem puta assequatur. Verumtamen, cum repeti posset, quæ jam facta responsio est, hoc addo, ista omnia, ob quæ maxime se so effert Rhetorica, videri nihil esse aliud, quam fucum factum veritati; ac idcirco tum Rhetoras non prorsus inepte a Maximo Tyrio cum Mangonibus comparati (orat. 12.): tum ipsam Rhetoricam non prorsus male ab Athenæo, ut apud Quintilianum est, definiri, *fallendi artem* (lib. 2. c. 15.). Nempe veritas ejusmodi est, ut nativa placens pulchritudine lenociniis istis non egeat; mendacium vero ejusmodi, ut ingenitâ fœditate displicens, ipsa necessario, ut placeat, prætendat. Quare & solent merito jure laudari illi Judices, qui ista tanta farragine tribunalia exonerarunt. Norant, ut simplex, & ingenua privati hominis confessio, ac testificatio mendacium minus convelare possit veritatis specie, quam elaborata oratio ab oratore callido; cum aliunde ad sanum, & rectum ferendum judicium, sola facti expositione Judices indigeant; quippe qui debeant ipsi jus scire. Quo loco præclare omnino admonet Aristoteles (1. Rhet. 1.) non esse judicem, dum ad iram, aut odium, aut misericordiam excitatur pervertendum: *Id enim*, inquit, *perinde est, ac si quis qua usurus est regula, eam reddat perversam*. Neque dicas eloquentiam persæpe juvare ad innocentum incolumitatem; quippe enim sæpius valeat ad incolumitatem sontium, clarum est aliunde totum artificium comparatum esse contra innocentiam. Videlicet æquitas ipsa non erubescit se prodere; injustitia est, quæ, ut elabatur, colores alienos conquirere debet. Neque rursum dicas, cum nihil fuerit opus ubi judices & eruditione, & integritate insignes exstiterint; ubi res tamen secus se habuerit, innocenteis etiam indigere artificio. Etenim, ut est supponendum judices peritiâ, & probitate pollere; sic ubi vel alterutra, vel utraque carverint, tanto ars erit periculosior. Nisi forte judices hujusmodi habeas, quos ille a Titio apud Macrobium describitur (lib. 3. Sat. cap. 16.): *Qui, dum oratores, quorum est negotium narrant, testeis*, inquit, *poscit, ipsus it mictum: ubi redit, ait se omnia audivisse, tabulas poscit, &c.* Judex quippe hujusmodi Rhetoricâ indiget nullâ. Dices, quid igitur sentiendum de Rhetorica in administratione publicarum rerum? Sed quid aliud sentiendum sit, quam illam excitandis turbis, atque seditionibus esse comparatissimam? Genteis profecto videre licet, apud quas neglectus Rhetoricæ sit, & quæ tamen leges patrias conserveut intactas, ac ut ita dicam perenneis; cum eæ, quibus illa est curæ, novas ferant quotidie, & nullis tamen contineri possint; ut vere liceat dicere, quod Plato ille veteris Comœdiæ (apud Eupit.): *Si quis peregre abfuerit treis menseis, non agnoscit amplius civitatem*. Cum aliqua tamen oratoria vis continendis in officio populis necessaria sit; cogita nervosas illas, & ferventeis Leonidæ, similiumque exhortationes; quam illæ quæso præstant meditatis, & olentibus lucernas, ac demorsos ungueis istorum orationibus? Me certe plus persuaserit quisquis ingenuâ, & amore patriæ incalescente oratione absque artificio usus fuerit, quam qui oratoriam ex professo colunt; qui præterquam quod plerumque frigidiuscule, & non reverâ animati agunt, ii sunt, a quibus sibi cavendum merito quispiam existimet, quod latenti artificio captari sese suspicetur. Hinc cum tota fere ars in eo sit, ut ars ipsa lateat, naturamque æmuletur, nonne intelligere licet, persuadendi vim magis esse sitam in bonitate naturæ, quam in ullis præceptionibus? Ut proinde mirum non videatur, si mendici, ac supplices oppressi angustiis, melius perorent, moveant vehementius, persuadeant efficacius, quam magnifici isti Oratores. Verum hæc satis, ne Quintiliano rem indignam facere videar, hoc est orandi viribus uti in orationis accusationem. (lib. 2. c. 16.)

CAPUT X.

Ad objecta de Dialectica.

AD Dialecticam quod spectat, non est, quod hoc loco aliquid dicamus. Primum enim suo ostendetur loco ut Dialectices nomine in Canonices nomen commutato Epicurus tradiderit, & retinuerit omnia, quæ videri possunt ex Dialectica esse necessaria. Unde & comprobabitur, ipsum non omnem penitus rejecisse Dialecticam; sed, quod habet Empiricus, Dialecticam solam Stoicorum. Quo allusisse videtur D. Hieronymus, dum adversus Ruffinum scribens: *Quoniam*, inquit, *Stoici Dialecticam sibi vendicant, & tu hujus scientiæ deliramenta contemnis*, in *hac parte Epicureus es*. Deinde, cum illa eadem, quæ obici possunt adversus istam Dialecticam, disputata jam habeantur in nostris adversus Aristoteleus exercitationibus, non est, quod actum rursum agamus. Sufficiat vel solam naturam veritatis investigandæ magistram esse optimam; vel, si quapiam arte adjuvanda sit, indigere illam regulis, vel observationibus perpaucis, non immensa ista congerie argutiarum Dialecticarum. An Epicurus fuerit in Dialecticis inermis, nudus, &c. quæ Cicero præsertim opponit, ex dicendis circa illius Canonicen colligendum est. Observo heic solum Ciceronem quoque non semel præferre Epicurum Stoicis ipsis circa consequutionum vim; veluti, cum in libris de Divinatione: *Ergo is*, inquit, *circuitione quadam Deus tollens, recte non dubitat divinationem tollere; sed non, ut hic sibi constat, item Stoici. Illius enim Deus nihil habens nec sui, nec alieni negotii, non potest hominibus divinitatem impertire, vester autem Deus potest non impertire, ut nihilominus Mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis; ita enim, cum magis properant, concludere solent, Si Dii sunt, &c.* Ad objectum illud a Plutarcho, nihil adiiciendum ad ea, quæ Gellius ipse regerit. Prætermiserat Epicurus in explicatione illius de morte argumenti propositionem; Plutarchus istud carpserat, Agellius ergo: *Sed Epicurus*, inquit, *cujusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit syllogismum, tanquam in scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus dicere. Et profecto, quia separatio animi, & corporis in morte evidens est, non est ratus, necessariam esse ejus admonitionem, quod omnibus prorsus erat obvium; sicuti etiam, quod conclusionem syllogismi non in fine posuit, sed in principio; nam id quoque non imperite factum quis non videt? Apud Platonem quoque multis in locis reperias syllogismos repudiatos, conversoque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contentione positos esse*; hæc ille.

lib. 2. [margin, beside "incermis, nudus, &c."]

lib. 2. c. 8. [margin, beside "cujusmodi homo est"]

CAPUT XI.

Ad objecta de Mathematicis.

DEnique circa Mathematicas, hoc inprimis fatendum est, Epicurum non eas calluisse, ut Pythagoras, & Plato calluerunt. Sed imitari Socratem potuit, qui pronuntiatus cum fuerit mortalium sapientissimus, Astronomiæ tamen vale dixit, ut scientiæ morum totus vacaret, quod adnotavit Cicero; & quidquid est sive in illa, sive in Geometria, sive in Arithmetica scrupulosum, lib. 5. Tusc. & ad vitam inutile, eliminatum voluit, quod a Xenophonte declaratur fusius. Imitari etiam lib. 4. mem. potuit Diogenem, qui, scribente Laërtio, Mu- lib. 7. sicam, Geometriam, Astrologiam, tanquam inutiles neglexit. Nihil de Aristotele dico, qui utcunque non rarò jactet celebreis quasdam pro- lib. 12. Metaph. positiones, & interdum quidem, cum non valde cap. 8. est opus; aliquando tamen, cum valde expediret, uti in sphærarum cœlestium determinando numero, difficultatem ad Mathematicos, tanquam peritiores remittit. Nihil de Zenone, quem vel minimum Matheseos peritum extitisse, nullum est vestigium. Nihil demum de ceteris; neque enim hæc memoro, ut vel negligendum studium mathematicum suadeam; vel Epicurum, quod in illis eximius non fuerit, commendatum faciam. Innuere dumtaxat contendo, non posse illi vitio verti, quod Mathematicas ignorarit, nisi vertatur & aliis, qui sunt oppido viri celebres, Principesque Philosophorum. Deinde addo, cum Socrates astrorum scientiam repudiarit, ut de moribus philosopharetur, Epicurum tamen sic eam excoluisse, ut esse quoque ipsius studium ad moralem Philosophiam utilissimum comprobaverit. Hinc sunt illæ in Epistolis ad hoc studium adhortationes, factaque in gratiam adolescentum compendia, quæ referentur alibi; tantum abest, ut deterrere adolescenteis voluerit ab ullo studio liberali. Et certe, cum speculationes tum rerum cœlestium, tum etiam aliarum, quæ demonstrationibus Mathematicis nituntur, sint delectabilissimæ, quod experiri cuique licet, & exemplis bene multis comprobari facile potest; quonam modo potuisset illas Epicurus despicere, qui ipse finem omnium bonorum delectationem statueret, ac illam quidem potissimum, quæ ex virtute, seu animi culturâ proficisceretur? Verumtamen ansam declamandi præbuit, quod Epicurus duo quædam circa Mathematicas improbarit. Unum est inutile studium plurimarum rerum, quæ cum sint nimis intricatæ, crucem defigunt animis, neque interea conferunt quidquam ad traducendum felicem vitam, sive ad corrigendum mores, ut Philo circa lib. de ag. eandem rem habet. Hoc ipsum est, quod Epicurus apud Laërtium innuit, cum catenus esse invi- lib. 10. gilandum cœlestibus censet, quatenus faciunt ad felicitatem; docetque, ut etiam notitia hujusmodi rerum negligenda foret, nisi ad scopum hunc tenderet. Ea causa est cur minus probarit Astrologiæ studium, quasi scilicet laboriosum, & incertum magis, quam ut solidam voluptatem pariat; quod suo loco declarandum est. Alterum est abusus nimius, ac degeneratio in luxum, & nequitiam. Hinc cum notitiam Musices aversatus non fuerit [nam & de illa librum

scripsit]

ſcripſit] neque Sapientem ab illius ſpeculationibus deterruerit [quippe Sapientem ſolum cenſuit de Muſica recte diſputare] & quod Plutarchus obiicit, arguat dumtaxat Epicurum noluiſſe de illa diſputari intempeſtive [ut ſuo etiam loco demonſtrabitur] Damnavit tamen Epicurus illam Muſicam, quæ ex uſu legitimo eò deflexit, ut vitiorum nequiſſimorum incentivum evaſerit. (lib. adv. Muſ.) Ita docet Empiricus, declarans ut Epicurei negaverint ipſam eſſe ſuſcipiendam, quod [velut Platonici quoque [illam ad felicitatem non tendere exiſtimarint; adjecerint verò: *Αὐτὴν ἀσύμφορον εἶναι, καὶ ἀργὴν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ: Eſſe ipſam inutilem, ſegnem, bibacem, pecuniarum prodigam*. Quo loco agnoſcis Epicuri genium non tam Muſicam averſatum fuiſſe, quam quæ ipſam vitia, ac mala ſæpenumero conſequuntur, quæque interdum cauſæ fuere, ut integræ etiam nationes eam reſpuerint, ut apud Diodorum Ægyptii. Ut paucis dicam, Epicurus circa haſce arteis ſic fuit animatus, (lib. 1.) ut ſi quidpiam peccaverit [nihil autem peccaſſe contendere nolim] id præ nimio quodam virtutis affectu, ac felicitatis ſtudio [ſi poteſt tamen in hiſce rebus eſſe quid nimium] egerit; ſicque videatur tanto eſſe excuſatione dignior, quanto fuit ipſi pro ſententia, quam tuebatur, finis laudator. Clarum proinde ex his fit, quid ad objecta ex Cicerone, aliiſque reſponderi poſſit. Quod ſi ſcrupulus aliquis ſuperſit; is, cum, Deo bene propitio, de Mundo, de Syderibus, de argumentis cæteris ſpeciatim diſputabitur, eximendus ſpeciatim erit.

Hæc jam de Vita, & Moribus Epicuri dicta ſufficiant.

F I N I S.

VIRI ILLUSTRIS
NICOLAI CLAUDII
FABRICII DE PEIRESC,
SENATORIS AQUISEXTIENSIS.
VITA.

Digitized by Google

PRINCIPI MAGNO

SAPIENTI, BONO,

LUDOVICO VALESIO,

ALENSI COMITI,

LEVIORIS EQUITATUS

PER GALLIAS MAGISTRO,

ET GALLO-PROVINCIÆ PRO-REGI:

PETRUS GASSENDUS εὖ πράττειν.

MAGNE PRINCEPS. Scribere aggredior, quam abs me depoſcis, laudatiſſimi Peireskii Vitam. Quippe non prius in hanc Provinciam fauſtis avibus acceſſiſti, quam ingemuiſti prææreptam tibi, magnâ fatorum invidiâ, illius conſuetudinem; ac me, quem nôras fuiſſe cum ipſo familiariſſime verſatum, perquam ſtudioſe de ejus ſtudiis, moribuſque es percontatus. Voluiſti etiam habitum oris ex effigie cognoſcere, & loca adire, in quibus ſupereſſent illius veſtigia, luſtrando ubi habitare, ubi ſedere, ubi præſtanteis quoſque Viros, quibuſdam quaſi Sirenibus, detinere ſolitus fuiſſet. Denique in eam raptus es virtutum ejus admirationem, ut conſcribendæ illius vitæ non poſtremus auctor mihi fueris, ac me idcirco non invitus a te abeſſe permiſeris, ut in receſſu hocce meo coronis citius imponeretur. Et poteram quidem germanam excuſationem prætexere ex tenuitate virium; at cunctandum non cenſui, cum ad multiplex officium attendi.

Nam primum quidem, quod ad Te ſpectat, moroſus ſim plane, niſi obſequar, qui nihil tale cogitans, ac nihil tale meritus, ſic fui evocatus ad te ſalutandum, ut ex eo uſque tempore benevolentia erga me tua eſſe non potuerit, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatemque proclivior. Didici certe experiundo, quam merito jure te ſuſpiciat, ametque, & ſuas delicias tota ducat Provincia; felix videlicet Prorege, in quo Philoſophia, & imperium æquis momentis temperentur. Quinetiam ita pacis ſtudia cum artibus belli componis, ita cum Marte Muſas concilias, ut ambiguum fiat, generoſior ne, an eruditior emineas; & cum immortale id decus ſit tibi gentilitium, nemo tamen ex inclyta, Regiaque Valeſiorum ſtirpe occurrat tecum comparandus. Sed memoranda hæc aliàs; nunc commendari ſatis non poteſt, quod faſceis ubique ſubmittis virtuti, neque in ſolis Principibus regiarum laudum materiam quæris.

Nihil

Nihil interesse existimas sub qua veste lateat heroica mens; & modo pectus divinum sit, propensum te ad cultum praestas. Exemplum certe erit perpetuo, & magnorum Ducum, Imperatorumque factis adcensendo, quod jam tua commendatione Senatorii ordinis virum ob eximias animi doteis, inter Principes evehis; & ne unquam illius fama intermoriatur, curam assumis. Oportet nempe in te possideas, quas in illo amas laudatas virtutes; neque potest affectus tui non perennare memoria, cui virtus ipsa est elogium pronunciatura sempiternum.

Deinde quod spectat ad Virum, ingratus sim, nisi id praestem, quod singularis erga me amor, & munifica indoles erga omneis efflagitat. Nam me quidem quantum amarit, promptius est animo sentire, quam verbis exprimere; satisque est dicere, me felicitati vertere magnae, quod me tam carum habuerit, quod tam frequentem libi adesse, consiliorumque animi omnium esse conscium voluerit; quod in meum sinum, ut cetera, sic extrema verba, animamque ipsam tandem exhalarit. Eam ob caussam, cum nulli magis, quam mihi esse cordi debeat capitis tam cari memoria; currenti sane adhibes calcar, tum tuo imperio id exigis, ad quod gratitudo, & jus amicitiae me proclivem facit. Qui enim quoties quidpiam de illo cogito, loquor, audio, intima quadam, suavissimaque animi laetitia perfundor; quomodo possim non jucunde vitae ejusdem seriem sic scribendo retexere, ut cum plerisque communicetur? An non videbor adhuc cum illo humanissime conversari, suaveisque horas consumere, ac tam mihi demum satisfacere, ubi per me non steterit, quin tanti amici gloria efflorescat? Quantum verò ad propensionem, qua animatus in omneis fuit, extitisse nemo videtur, qui in commune bonum natus, id impensius curaverit, ut constantissime prodesset universitati generis humani. Nam multis quidem cessisse potest, si facultates spectaveris; nemini tamen, si virium modum, voluntatemque benefaciendi. Dignus proinde, qui regnârit in animis hominum, ac studiosorum praesertim, quos excitare, fovereque eruditione, consilio, auctoritate, gratia, opibus suis destitit nunquam. Testes sunt boni, doctique omnes, qui consensu unanimi fatentur, nullum unquam fuisse Mecoenatem generosiorem. Hinc tametsi fama illius, non videatur posse extingui, cujus illustri nomine Litteratorum orbis completur; haud tamen committendum est, ut idem nobis exprobrari, quod Mecoenatis saeculo possit. Nam quod hujus historiam nemo coetaneus in posteros transmiserit, effectum est, ut praeter nomen eruditis carissimum, vix quidquam de illo ad nos permanârit; & cum idem nostro timendum videatur, aequum profecto, ut qui illi familiariter convixerunt, id curent, ut quis fuerit, nepotibus etiam seris innotescat. Similis enim crepusculo vespertino est rerum fama, quae initio clarissima, ita paulatim evanescit, ut abeat tandem in tenebras; opusque adeo historia est, quae facis instar illam producat. Agnosco porrò, neminem esse, cui potius, quam mihi id munus incumbat; quando nemo est, cui propter diuturnum, familiaremque convictum, ille potuerit, esse perspectior. Accedit, quod licuit a morte ipsius ea interrogare, & cum ex variis epistolis, tum ex aliis monumentis intelligere, quae non fuissent cuivis perinde in promptu. Factum certe est ob hanc caussam, ut cum tot Viri eximii hujusmodi Spartam ornare potuissent, nihilominus tecum conspirârint, meque sollicitaverint, ut illi admoverem manum.

Postremo quod spectat ad Patriam, ad hanc aetatem, ad posteros, injurius sim prorsus, si opus detrectem. Et patriae quidem, nam species quaedam impietatis videretur, si obduci paterer lumen, quo, ut hactenus coruscavit, sic merito in posterum gloriari mirifice potest; si negligi id ornamentum, quo pronunciare paene licet, nullum unquam, aut extitisse, aut exstiturum magnificentius. Quippe non tota modo Europa, sed Asia quoque, & Africa, ac ipse etiam novus Orbis conversos ejus occasione in hanc Provinciam oculos habuit; nemoque usquam fuit eruditus, bonarumve appetens rerum, qui non aut illum convenire, aut cum eo certe agere per litteras non affectârit. Tum praesenti quoque aetati; siquidem ejus interest, ut qui sequentur intelligant, non fuisse effetam in ipsa naturam; potuisseque eam Virum magnum, insignemque producere, qui futuris post saeculis proponi in exemplum

plum posset. Magna certe ejus laus est, quod videatur in illo uno collegisse omneis omnium seculorum virtutes; possitque adeo sese efferre, quod in ipso expresserit quidquid præclarum de Pandora fabulosa ætas confinxit. Denique ipsis Posteris; quoniam jucundissimum ducent Virum illum cognoscere, cujus singulari affectui sese plurimum debere agnoscent; cujus fortassis imitatione sic tenebuntur aliqui, ut quasi Phœnices enasci ex illius cineribus non sine fructu aliquo generis humani contendant.

Quod superest, Vitam describam, quæ narrationis simplicitate, non caloribus quæsitis spectetur. Alii, si videbitur, comptiore calamo expolient, ac historiæ forma donabunt, quos ipse commentarios, seu rudera quædam, digessero solum, veluti annaleis, in temporum seriem. Siquidem mihi animus est agere Damidem dumtaxat, &, si qui forte causabuntur delectum mihi non habitum, minima quæque observitanti dicam, quod ille etiam micas, quæ ex mensis Deorum sunt, dignas videri, quæ colligantur. Forte neque res iis erit ingrata, qui, similes tui, pernosse magnos Viros student, non ob actiones solum illustreis, publiceque exhibitas; sed ob obscuras etiam, & quas evulgari ipsimet noluissent. Quippe quæ in oculis omnium, & cum claritate geruntur, nescio quid personatum habent; unde quidnam intus, & sub cute lateat, internosse per-arduum sit; quæ verò procul ab arbitris, & sine famæ captatione, atque ideirco sine fuco, ereptaque personâ fiunt, ea demum hominem ostendunt; quod discernere est operæ-pretium. Id scilicet animos addit ad imitandum præclare gesta, cum etiam in Heroibus nonnulla deprehendimus infirmitatis nostræ indicia; neque perinde desperamus eorum virtutes assequi, ac dum grandia quæque dumtaxat narrantur. Sin verò nonnulli requirent illustriora quædam, & ampliora facta, quam commemoraturi simus, nôrint oportet, non omneis posse Scipiones esse, aut Maximos, ut bella, triumphosque recordari valeant. Abunde illi merentur laudem, quos cum fortuna ad summas opes, atque dignitates non evexerit; majores tamen animos gerunt, generosiore virtute sunt, ac moliuntur grandiora longe, quam pro conditione sperare quis possit. Talis porrò Peireskius fuit, quem exhibituri non sumus, nisi ut Virum, qui fuerit gradus, censusque Senatorii; & qui sese tamen ita gesserit, ut se fecerit quolibet encomio, ac panegyri superiorem. Videlicet sumus duo quædam toto decursu prosequuturi, ob quæ commendatus summopere est; alterum eruditio magna, ac omnigena, cum ardore sciendi inexplebili; alterum cura indefessa promovendi Arteis ingenuas, cum Regia plane erga omneis Litteratos. Ex hisce verò capitibus periculum sane non subest, ne efferre quidpiam hyperbolice videar; loquar enim in ipso ore eruditorum Virorum, apud quos ille inclaruit, quique tantum abest, ut me censentur fuisse nimium, quin vereor potius, ne parum nimis exstitisse sint conquesturi. Sed ne hærere hic videar, patere Per-optime Princeps, ut quæ nosse desideras, deinceps enarraturus, exordiar a Majoribus; ut vel ex eo capite constet, cur illum Auctores constantissime Nobilissimum vocitârint.

Digitized by Google

VIRI ILLUSTRIS

NICOLAI CLAUDII

FABRICII DE PEIRESC,

SENATORIS AQUISEXTIENSIS.

VITA.

LIBER PRIMUS.

PRINCIPIO genus Peireskio fuit ex perantiquo illo Fabriorum, seu Fabriciorum stemmate, quod Pisis in Italia oriundum, translatum est in hanc Provinciam, a tempore usque Divi Ludovici, ac partus salutiferi anno supra millesimum ducentesimo quinquagesimo quarto. Memorant enim, Hugonem Fabrium inter Pisanos nobiles militiæ illi sacræ adscriptos, fuisse a Sancto Principe in Provinciæ oras deductum, cum ex Oriente rediens appulit *Areas*, seu *Hieras*, Olbiam scilicet antiquorum. Illeic cum morbo detentus fuisset, & a discedente Rege commendatus, eâ fuit apud viros primores auctoritate, & gratiâ, ut contendentium de arcia, & civitatis dominio dissidia composuerit, ductaque deinceps ex stirpe *Sollerienst* conjuge, fixam *Areis* statuerit sedem. Loco deinde cooptato in Patrimonium Principis, præfectus ipsi legitur anno sæculi illius septuagesimo a Carolo primo Comite Provinciæ, ac Rege Siciliæ, cui non minus fuit, quam Ludovico germano carus. Cepit subinde civitatem, castrumque varie communire; sed absolvit opus Aycardus ejus filius, relicta ex nomine suo uni portarum nuncupatione, quæ etiam-num vocabulo corrupto dicitur Casabria. Natus Hugoni præter Aycardum filius alius, nomine Paulus, qui fuit a Carolo secundo major Massiliæ Judex creatus: itemque alius, nomine Guillelmus, qui ex variis peregrinationibus redux, auctor fuit Xenodochii, in quo peregrini euntes, redeuntesque ex Palæstina curarentur. Sed, ut compendium faciam, successit deinceps nobilis progenies, armis, literis, pietate conspicua; cum subjecto ipsi per propagines, ætatesque varias dominio Regii, Spinosæ, Gramusæ, San-Juliani, San-Janeti, San-Laurentii, Livernæ, Calasi, Petrisci, Valavesi, Riantii.

Enimvero taceri non debet abnepos Aycardi Antonius, ad quem, & ad Raymondum filium exstant, leguntur que apud Nostradamum humanissimæ Renati Regis literæ, cum sese ante ducentos annos ad Neapolitanam expeditionem compararet. Fuerat Raymondus a puero una cum Renato in Ludovici secundi aula educatus; natusque est illi, præter Antonium, Amedeus, qui, quod esset natu posterior, ideo familiæ insignibus, seu Leoni furvo in scuto aureo lemniscum coccineum adjecit. Legitur is quoque *Arearum* præfectus, & Carolo tertio, cui Rex Franciæ brevi successit, intime notus. Ab hocce autem familia rursus in duos ramos divisa est; siquidem ipsi fuere duo filii, alter Fulco, alter Guillelmus; ambo & peritiâ armorum, & prudentiâ Juris instructi. Quippe, cum primum in expeditione Pedemontana militassent, sese ab ipso reditu excolendo Juri totos addixerunt. Nam Guillelmus quidem natu minor, a Proavunculo Elziario Portanerio Brinoniensi, viro litterato adoptatus, concessit Juris dicendi causâ Aure-

Digitized by Google

liam, & Avaricum; ductaque uxore Arvernate,
in ea regione pedem fixit, & gratitudinis ergo
insignia Portaneriæ domus assumpsit; in scuto
nempe cæruleo fasciamque, & rosas argenteas.
Reliquit porrò præter Hugonem Jurisconsultum
celebrem, filium alium, nomine Joannem, pa-
trem Joannis alterius, a quo procreatus Joan-
nes alius parens fuit Joannis illius, qui jam Li-
bellorum supplicum Magister, heroinas habet
germanas, tum Magdalenam Petro Seguerio,
per-illustri Franciæ Cancellario; tum Mariam vi-
ro generoso Philiberto Pompadorio Lemovicum
Proregi nuptam.

At Fulco, ex quo supremus Senatus una cum
nascente superiore sæculo Aquis Sextiis creatus
fuit, maxima cum laude causas peroravit, factus-
que sæpius Provinciæ Procuratoribus Assessor de-
stinatus non semel fuit ad Ludovicum duodeci-
mum, itemque ad Franciscum primum. Is, Ful-
conia eruditione, & probitate perspectâ, Sena-
tum esse mero nutu jussit, anno ejusdem sæculi
supra trigesimum secundo; & cum Carolus Im-
perator immineret Provinciæ, Annæo Mon-mo-
rantio Regiæ militiæ Præfecto Consiliarium dedit.
Memorabile porrò est, fuisse eum auctorem sa-
lutaris consilii, quo Mon-morantius Regium Ar-
chivium in Baulciensem transtulit arcem: sic enim
pretiosa illa tabularia evasere id, quod fuit a Sa-
baudo deinceps Aquensi Palatio illatum incen-
dium. Quin-etiam cum non posset urbs Impera-
toris copiis obstare, secessus auctor civibus fuit,
& ne quid ex ea subsidii residuum fieret hosti-
bus, ita ad pessundandum cibaria, ceteraque
hortari cepit, ut primus & horrea in puteum,
& vasa vinaria, ac olearia in angiportum effu-
derit. Fulcone defuncto, admissus est Nicolaus
filius in dignitatem Senatoriam anno sæculi qua-
dragesimo quinto. Innotuit hujus quoque vir-
tus, non modo Proregi Claudio Sabaudo Ten-
dæ Comiti, sed ipsi etiam Carolo nono, qui Se-
natu interdicto, missaque in locum illius sum-
morum Judicum decuria, conscriptum decuriæ
Nicolaum voluit, & Carolo ipsius fratri, post-
quam per expeditionem Corsicanam copias dedu-
xit, seseque strenuissime gessit, concessit alsro
dominium, & proprietatem Brigantii.

Jam, ut accedamus ad Peireskii patrem,
reliquit Nicolaus duos filios, Claudium nempe,
& Reginaldum. Fuit autem Claudius corpore
pusillo, ac infirmo quidem, sed animo tamen
plane generoso, atque vegeto; adeo ut ab anno
usque ejus sæculi septuagesimo secundo, quo pa-
terna, atque avita dignitate donatus est, magni
in Senatu, & tota Provincia fuerit nominis, ac
Henrico Engolismensi magno Melitensium Fran-
corum Priori, Proregique eximie carus. Reginal-
dus verò innutritus a puero apud Ducissam Fer-
rariæ Renatam Ludovici duodecimi filiam, cum
illa exigeret senium Montargirii, dedit se dein-
ceps Juri excolendo, allectusque est subsidio-
rum, sacrique patrimonii Comitibus, & rationa-
libus Magistris. Cum incidissent autem illa heroti-
cæ factionis difficillima tempora, perstitit constans
una cum fratre, in fide Regi debita, & [quod Ber-
nardus Nogaretius Valletanus tum Prorex magni
æstimavit] Arearum arcem, atque adeo totam
illam oram a Sabaudo desciscere, auctoritate sua
curavit. Porrò cum frater viveret celebs, du-
xit ipse in conjugem Margaritam Bompariam,
quæ ex paterna stirpe Equites, & Præsides habuit;
ex materna verò ad familias Vallevoriam, For-
binamque attinuit. Fando verò accepimus, fuisse
illam formâ adeo eleganti, & compositâ, ut Ca-
tharina Medicea Regum mater, cum Aquis-Se-
xtiis inviseretur a nobilibus feminis, ipsam
unam delegerit, quam suo osculo dignaretur.
Is itaque fuit *Reginaldus Fabrius*, hæc *Marga-
rita Bomparia*, quos Peireskius noster parentes
agnovit.

Quoniam verò editus est in lucem *Belgense-
rii*; ideo sciendum, hoc oppidum situm esse in per-
angusta, sed peramœna tamen valle, quam Gapellus
fluviolus interfluens etiam divitem facit. Distat
hinc Tolone, hinc Areis eodem, quo illæ quoque
urbes inter se distant intervallo; milliarium ut
puta Provincialium trium; & cum utrique ad
Boream sit, utrique etiam aëris bonitate longe
præcellit. Fecerat vicinia, ut majores illi Areis
commorantes, tum aliquot prædia in eo oppido
quærerent, tum eò secedentes exciperentur ve-
tere Castro, quod nunc temporis jacet dirutum;
scilicet nondum extructâ domo præclaria hortis
cohærente, in quem, ut canalis ex fluvio de-
rivari tutius, & uberius posset, Claudius Pon-
tem, seu aquæ ductum satis insignem interex-
struxit.

Natus est ergo in memorato *Belgenserii* 1580.
Castro Peireskius, cum parentes eò divertissent
ob pestem memorabilem, quæ anno salutis mil-
lesimo quingentesimo octogesimo grassari tota qui-
dem Provincia, sed Aquis-Sextiis præsertim ce-
pit. Incidit autem Nativitas in diem Decem-
bris anni ejus primum, ac horam a meridie pro-
pemodum septimam. Quod attingo solum, ne
videar circa temporis circumstantiam non fuisse
satis diligens, non verò ut faciam hariolandi an-
sam conjectoribus, quo jam post Viri obitum,
certius, quam ante, fata retexant. Etenim mi-
rum dictu est, quam multa mentiti Astrologi
fuerint, seu annos spectes, quibus non vixit; seu
uxorem, & liberos, aliaque, quibus caruit; seu
cetera multa, quæ est consequutus. Cum paren-
tes porrò aliquot jam annos absque liberis exe-
gissent, nam ob causam quamprimum mater gra-
vidam se esse persensit, destinavit proli lustra-
lem sponsorem, non Magnatem aliquem; sed,
quæ fuit ejus pietas, pauperem obvium primò
futurum. Hinc, qui pauper primus occurrit, ac-
cersitus est, fidemque, dum initiaretur, ablue-
returque, pro eo spondens, a nomine patrui Clau-
dium appellavit. Verum cum patruus superve-
nisset, etiam avi nomen gerere illum voluit;
unde, quasi prænomine Nicolai imposito, dictus
est Nicolaus Claudius. Quanquam non modo,
cum puer esset, Nicolaus sese audivit sine ad-
juncto Claudii; sed etiam deinceps ætate prove-
ctus, os eum est ab auctoribus Nicolaus Faber,
seu Fabrius, seu Fabricius appellatus. Quo loco
adnotari potest insignis eruditi viri Joannis Sel-
deni æquivocatio, dum citatum a Baronio Nico-
laum Fabrum, qui Præceptor fuit Ludovici De-
cimitertii Regis Christianissimi, pro nostro acce-
pit. Præfatus enim in Eadmeri Cantuariensis hi-
storiam, & quas Lanf-Franci Epistolas Baronius
tomo undecimo Annalium habet, memorans: *Ea-
rum, ni fallor*, inquit, *se agnoscit ipse exemplar
accepisse a clarissimo, & doctissimo viro Nicolao Fa-
bro Petriscio, Curiæ Aquensis Assessore dignissimo,
atque amico mihi plurimum observando*. Et citat
quidem Baronius Nicolaum Fabrum; sed *Pari-
siensem* addit, non *Petriscium*, quod Epitheton
noster tulit ex montano oppido maternæ ditio-
nis, latinè Petrisco, & vulgo *Petresc*, unde ce-
lebre ipsi nomen, quod ut debite pronuncietur,
nos

nos *Peireskium* inflectimus; non, ut multi, *Pe-*
rescium, *Perezium*, aut simili alia ratione.

Ceterum vix erat bimestris, cum ferunt,
anum maleficam ingressam in cubiculum, proje-
cisse coram matre securim, quam manu tenebat,
ejebatque se reddere; atque ex eo tempore, tum
ademptam matri vocem, & ploratum infantulo;
tum depressum utrique caput in alterum hume-
rum, eâ rigiditate, ut flecti non posset. Addunt,
patruum, re cognitâ, vapulare anum jussisse, quæ
& ipsa detorto collo sub camino inventa est; ac
illam, cum primum caput extulit, ut satis pla-
garum esse diceret, renunciasse id, quod fuit,
matrem, infantemque valere. Id factum non mo-
do ex aliis, sed ab ipso etiam Peireskio accepi,
memorante, ut patruus enarrare solitus fuisset.
Res plane mira, si vetula cum deflexerit ipsa
caput, ea nervorum contentione evibrare spiri-
tus possit, ut distantis caput perinde deflectat,
& pari vehementiâ, quâ suam, alterius linguam
cohibeat; neque seu caput relaxetur, seu lingua
fulvatur, donec rigorem ipsa remittens, distentas,
seu insensilcia velusi cordulas laxârit. Et solent
quidem similia multa ad Cacodæmonas referri;
verum, utcumque optimus Deus innocenteis in-
fantulos illorum malitiæ permittere possit; ut-
cumque ipsi ad ea officia, & ad obsequendum
misellis quibusdam aniculis se comparent; com-
pertum est tamen, magnam eorum partem, quæ
commemorantur, fabulosam esse, aut non alio
certe niti fundamento, quam minus solitis quo-
rundam morborum symptomatibus, quibus sunt
infantes obnoxii; cum etiam constet, ista præser-
tim in infima plebe, ac in ipsis agris esse fami-
liaria, ubi minima quæque ansa credulitatem pa-
ris, ac fovet.

1582. Sesqui-anno post, hoc est mense Junio anni
supra millesimum quingentesimi octogesimi se-
cundi, Kalendarii reformatione memorabilis, na-
tus est illi frater, cui nomen Palamedes. Is est,
qui deinceps a clientelari fundo dictus est *Vala-*
vesius, ex quo tempore Nicolaus quoque cepit
Peireskius nominari. Scilicet ad exactam usque
adolescentiam nuncupati sunt nunc *Fabricii*, nunc
Calasii, quæ fuit etiam patris, patruique vulga-
ris nuncupatio ex oppidi Calasi ditione. Natus
Palamedes cum est, aberat pater negotiorum cau-
sâ Gratianopoli; mater verò altero a partu men-
se interiit, annos nata viginti duos. Ac super-
induxit quidem Reginaldus pater aliam conju-
gem, sed quartodecimo tandem anno. Ea fuit Ca-
tharina Vassalla Caradetea, illustri utrimque pro-
genie, ut cujus majores ex paterna stirpe inter
Achaiæ Principes fuissent; ex materna verò atti-
nuissent ad Fliscanos Genuenses. Vidua tum erat
[nupta prius Oliverio de Thulia, ex Senatorio
ordine] cum superstite filia, nomine Marchisa, quæ
Palamedi postmodum nupsit. Ex altero autem il-
lo matrimonio suscepit Reginaldus cum liberos
alios, qui vel in pueritia, vel in adolescentia
obierunt; tum superstitem etiamnum Susannam,
quam Henricus Seguiranus Rationalium Magistro
rum, & Senatorum patrimonialium Præses pri-
mus uxorem duxit.

Ad Nicolaum ut redeam, is haud injuriâ
Patruum semper, tanquam alterum parentem
agnovit. Ille enim suæ dignitatis successorem eum
destinans, speciale quoddam ingenuæ educatio-
nis studium assumpsit, ratus scilicet frustra esse,
si quis nascatur feliciter, nec liberaliter insti-
tuatur. Tanto autem magis animatus fuit, ut
ejus curam gereret, quanto ab ipsis cunabulis
gratiorem in corpore pulchro venientem virtu-
tem conspexit. Quippe ablactatus vix fuit, cum
genium suum prodidit, nimirum se ad omnia
visa, audiraque attentum præbens, ac solitus sem-
per oris gratiâ, suavitateque voci summa, a nu-
trice, a parente, a patruo, a magistro, a qui-
buscumque poterat inquirere quid, quomodo,
quorsum unaquæque res foret. Sic cum litteræ
primum monstrarentur, & libros, chartasque præ
manibus habere gestiret, percontabatur frequen-
ter ecquid argumenti contineretur in iis; & quo-
niam indigne ferebat, si aliquando responderc-
tur, id superare ipsius captum, confingendum
erat, quod illi cum voluptate recitaretur. Levia
hæc profecto, si ipsa spectentur; at non conte-
mnenda tamen, si ad ætatem respexeris, & ar-
bores etiam florenteis, gemmanteisque conside-
râris. Admirationi certe fuit viris ætate ma-
joribus, qui & mihi illa narrârunt, & asseve-
runt, ipsum nihil unquam, quod puerile foret,
sapuisse.

Septennis cum esset, & una cum fratre in- 1587.
stitueretur Brinoniæ, ubi tum Curia subsidiorum,
rationumque, ob pestem Aquis Sextiis perseve-
rantem commorabatur, erudiri cœpit in San-
Maximitano Collegio, quod litterarum studiis ef-
florescere fama erat. Non tacendum verò, quod
patri persuasit, ut fratrem sibi permitteret, tan-
quam inferiorem ætatem, & juniora ejus studia
curaturo. Neque prætereundum, fuisse illum fra-
tri ex hoc tempore præceptoris simul, & pa-
rentis loco; fratremque illum tanquam paren-
tem, atque præceptorem reveritum fuisse. An-
no elapso, ac jam peste Sao-Maximini subortâ, evo- 1588.
cati sunt Belgenserium, & rursus post annum 1589.
Aquas-Sextias, ubi patruus tum versabatur.

Inardescentibus postea a morte Henrici III. 1590.
Civilibus bellis, Avenionem missi sunt, ubi quin-
quennio integro in Collegio Patrum Societatis
Jesu studuerunt. Memorare autem Peireskius so-
lebat, debere se multum Antonio Colombasio, &
Andreæ Valladerio, quos supremos habuerat lit-
terarum humaniorum Professores. Dicebat enim,
eos facile solitos quidpiam ex aliis exercitatio-
nibus relaxare, ut dederet se maxime pervolu-
tandis historicis, studio interea Poëseos, & lin-
guæ Græcæ non neglecto. Ii nempe gaudebant
non tam opus esse gressum illius regere, quam
eminus viam demonstrare; laudandi, quod no-
bile pectus eâ servitute non opprimerent, quæ
plerique aut odium rerum bonarum contrahunt;
aut humilibus nimis assuefiunt. Referebat etiam
quam sublimes adderentur animi, cum illi præ-
terea palam commendarent, quod totam Justini
historiam, totamque Ovidii Metamorphosin te-
neret ad unguem: nec faceret finem consulen-
dis libris, ex quibus innotescere singulares re-
rum circumstantiæ possent. Eamobrem certe
aversabatur & ludos, & spectacula; ut legendo,
excerpendoque singularia quæque incumberet to-
tus. Immoderatius tamen, ut puto; relaxandus
enim animus per vices, nec statim a pastu con-
tendenda mens; quod cum studiorum ipsius mo-
deratores non satis caverent, effectum est, ut
stomacho, capiteque doluerit non semel.

Exegerat jam pene annum ætatis quintum- 1595.
decimum, cum Aquas-Sextias rediit, illeicque
anno integro Philosophiæ operam dedit. Voluit
Patruus, ut interea edoceretur arma tractare,
equos regere, tripudiis membra exercere. Ve-
rum quia succidere gratiores quasdam horas opor-
tuit; ideo obsequutus est quidem; sed nisi præ-
sen-

ſentibus illis, a quibus erudiebetur, retraſtare nihil voluit; adeo quidpiam, vel legere, vel ſcribere, vel audire tatius ducebas. Per ea tempora oblatum fuit petri numiſma aureum Arcadii, quod Belgenſerii fueret repertum. Id ipſe illico popoſcit, & cum circumſpectas litteras legiſſet, Imperatoriſque nomen adnotaſſet, ad Patruum ſtetim retulit, qui illi gretificaturus, & duo elia numiſmeta, & libros etiam, quibus oberius erudiri poſſet, conceſſit. Atque ex hoc quidem tempore exatſit, ſeu igois in ſilvis, curioſiſſima ejus mens; avida enim conquirere, atque congerere occepit quotquot antiquos potuit nummus; ſingulis legendis, ac interpretendis acerrimo incumbens ſtudio; qua occeſione cepit etiem inſcriptiones omneis ſive ſepulchraleis, ſive alias perquirere, & ſtudioſe obſervitare.

1596. Deſtinatus eſt deinde cum fretre Turnonem, ut ſub Patribus Societatis Jeſu Philoſophiæ curriculum, quod appellant, ebſolveret; fretre adhuc in ſtudiis humanioribus conſiſtente. Cum verò ſtudio Metheſeos præſertim inardeſceret, ardenter abripuit, quem illic docebant Coſmographiem, certus, hiſtorism ſine ille, ac ſine Chronologie penitus obſcurem, imperviamque eſſe. Sic poſt uſum Sphetæ, eddidicit etiam uſum Aſtrolabii, litteris repetitis ſcribens, & expoſtulens edverſus quendam artificem, qui io ſe pridem receperet Aſtrolebii fabricam, nec ipſi tamen operem ſatis diligeotem navâret. Nihil interea remittebet, neqoe ex ſtudio rei antiquariæ, cujue causâ Petro Royero Profeſſorum uni fuit eximie cerus, neque univerſe ex ipſis humanioribus ſtudiis, quæ, ut a fratre excolerentur, tanquam magiſter attendebat. Sed ad iſta nempe ut ſufficeret, ſtudere ſolebat in plurimem noctem. Evenit proinde, ut partim ex nativa conſtitutione, partim ex eſſiduo labore, prolixiſque vigiliis debiliratem ſtumechi ante contractam edauxerit, pulveremque ideo uſurpaverit, qoem, litteris ed petrem datis, appellitavit digeſtivum. Quia littererum incidit meotio, idcirco ednoteri poteſt, illum ex eo jam tempore ſcripſiſſe omnia accurate, ſtylo videlicet tentero per repetitas ſchedulas, quæ & mibi incidere in manus, & fidem fecere, non fuiſſe illi unquam phraſim luxuriantem, aut immaturam. Dixit uimirom ſemper, quod voluit, communibus verbis; tametſi non ſine delecto, nec ſine ea gratia, & urbanitete, que teſtando benevolentiam, obſervantiam, gretitudinem; qua excuſando, commendando, gratulendo, ceteraque hujuſmodi præſtando mirificus fuir. Nam ad novercam, exempli gratiâ, ob quædam donariole, felices videmur, ò mater, quod beneficiis tuis cumulemur; ſed infelicee tamen, quando ſic illis obruimur, ut agnoſcendo impares ſimus. Telia porrò dum ſcriberet, reponebat interea, quæ munuſcula poterat; nempe ab ea uſque ætate vinci benefeciendo neſcius, uiſi qua prorſus impotens eret. Ita ad amicum coæteneum ſcribens, ingratitudinemque jam deteſtaus; mihi ipſi, inquit, intulero manos, ſi vel minimæ in officio oegligentiæ coargui poſſim. Eòdem ſpectat, quod Præceptorum ſollicitudinem commendabat, ot a patre, ac patruo honoraria promiſſis longe uberiora conſequerentur.

1597. De ſtudiis ut iterum dicam, oon tulit patruue, ut triennium Philoſophiæ impenderet; ſed, execto Turnone anno, revocatum voluit Aquas-Sextias, ut deſtinatus Senatui Juriſprudentiæ initiaretur. Id etiam experierat, cum ille adhuc Turnone foret; ſcribens ſcilicet, ut mature Robricarum Enchiridium haberet præ manibus; verum ipſe, ut Juris ſtudium tantiſper adhuc declinaret, hunc præt.xium quæſierat: Volueras, patrue, ut operam arti oratoriæ ſedulam navarem; ſi per te liceet igitur, faciam, quoniem heic poſſum per-commode, ac initiabor prudentiæ Juris, cum ex hac urbe diſceſſero; tu præſcribe tamen, quod facto ſit opus; ſi perſtes enim, nihil mihi fas, niſi ot juſſe capeſſem tua. Itaqoe domum evocatus, Juriſprudentiæ nomen dedit ſub Frenciſco Fortio Andino, qui in Aquenſi Curia Advocetus, & docendi Juris oppido peritus, callebat prætereæ, ſi quis elius, elegantiores litteres. Is Peireskii pareutibus carus cepit magnâ curâ Inſtitutiones prælegere; ille verò tam occaſione hujuſmodi ſtudii, quam, ne ceptam eruditionem omnino interimeret, texere ſuo Marte cepit Imperatorum ſeriem, a quibus leges fuerant latæ. Texuit & ſeriem Conſulum, Magiſtratuumqua ceterorum, conquiſitis ondique numiſmetibus, ut & facie, & rebus geſtis Latores Legum agnoſceret. Sic habera etiem curevit Icones celebriorum Juriſcontultorum, ut cum in illorum reſponſa, interpretationeſque incideret, fieret memoria tenacior ex concepto cujuſque vultu. Erat tum porrò Aquis-Sextiis Petrus Antunius Reſcaſius Bagarius rei antiquariæ peritiſſimus; poſtee quippe Henricus Magnus, propter famæ celebritatem, illum acceſſivit, & Cimeliarchio ſuo præfecit. Ipſi igitur ſucciſivis horis Peireskius frequens aderet; ut ſciſcitaretur, adoceretorque; ille verò ſagacitatem, eruditionemque miratus, & conjunctam modeſtiam cum diſcendi ardore amice complexus, celare oihil poteret; ac tum varie Cimelie diabus variis demonſtrabat, tum proleris libris conjectures ſuas, explicetioneſque fulciebat, tum ſingulareis Peireskii interpretationes, & admittere, & commendare non grevabatur.

Auno ſuperato, Avenionem rurſus conceſ- 1598.
ſit, ubi privatus illi Doctor Petrus David natione Burgundus, qui fuit deinceps Semurii capitelis Proſeneſcallus. Huic quoque præter peritiam Juris ſuaviores Muſæ propitia erant; unde facile ferebar, Peireskium ioterponere Juris ſtudio rerum entiquarum perveſtigationem. Ea de ceuſe non infrequenter cum Bagerrio de re nummeria, & de rebus aliis ſelectis per litteras egit. Perſcripſit eliquando ad illum ſingularie quæque in Romei cujuſdam Arelatenſis Cimeliarchio obſervate, miſitque inter cetera obtentum pro eo ectypum ex eleganti jaſpide Dejanitæ per Neſſum raptæ. Interdum eriam recuperata egregia Neronis, Vitelliique numiſmata miſit ad patruom, exoravitque, ut ea exornari perinde curaret, ac exornatum Herculem, Agrippinamque jem habebat. Rogavit quoque, ut ed ſe annulum quemdam mitteret, commutendum, uti ſperabat, cum Corneola, ſeu Onyche quadam, quæ & præſtantiſſimi, inquit, artificis eſt, & incomperabilis, ſed apud poſſeſſorem incomperti pretii. Memoro iſte ex pluribus, ut quis ex illo jam tempore circa hæc fuerit, melius noſcatur. Ceterum, qui curioſam ejus indolem quem maxime fovit, Petrus Antonius Ghibertus Neapolitanus fuit, quo Auditore Cerdinalie Aquaviva tum utebatur. Is enim ipſi rara quædem, ac non prius viſe monſtrevit; & ioter libros alios, etiam quoſdem Huberti Golzii, quos nondum habueret, in plurimos dies commodatu dedit. Quin-etiam mentem vividam, ſagacemqoe perſpiciens

Digitized by Google

spiciens, hortatus est, ut in Italiam iter institueret, habiturus, Romæ præsertim, unde explere animum posset.

Agebat tum annum ætatis decimum octavum; eum de profectione in Italiam cogitans, natandi artem addidicit. Ante id tempus solitus erat se per æstatem abluere in minore Rhodani alveo, qui est Barthalasiæ Insulæ ad ortum, & in quem se Sorga fluviolus exonerat. Deprehendit autem aliquando fundum, quod aliàs æquabile, & molliusculum observarat, induruisse in globulos, moleculasve, qualis uva sunt, cortice detracto, ubi coctiora fuerint. Id demiratus, & collegit, & detulit aliquot domum, ut præceptori ostenderet, & facti causam sciscitaretur. Miraculum verò adauctum, ubi post dies non ita multos, cum rediisset ad fluvium, deprehendit, moleculas induruisse plane in fluviatileis lapides, idemque etiam observavit contigisse iis, quas asservabat repositas domi. Atque exinde quidem cepit circa lapidum generationem philosophari; sed res dicenda posterius est. Tandem verò cum desiderio invisendi Romam flagraret, veritus tamen, ne parentes id abnuerent, petiit dumtaxat Patavium mitti, ubi celeberrima Juris studia essent. Tacite autem cogitabat, proxime esse annum secularem, veniarumve solemnium; ac se ipsius occasione posse Patavio Romam adire.

1599. Incipiebat tum fluere annus superioris seculi nonagesimus nonus, cum Cardinalis Joyosæus discedens in Italiam, erat Ferrariam concessurus. Videlicet Clemens octavus ditionem caducam ex morte Alphonsi secundi Attestini recepturus, eò discesserat; eaque de causâ Cardinalis non Romam, sed illuc tendebat. Itaque Peireskius valde exoptarat, se in ipsius comitatum una cum fratre dedere; at parentibus secus visum. Nam constituerunt quidem favere laudato desiderio; sed censuere tamen expectandum Autumnum, tum ut tempestas foret moderatior, adolescentesque potius hieme, quam æstate succedente, alieno cœlo assuescerent; tum ut commodius de necessario apparatu provideretur. Quærendus porrò primum fuit, qui studia, & mores eorum regeret; tametsi ea erat utriusque, & ipsius Peireskii præsertim moderatio, atque prudentia, ut videretur potius, quam necessitati ductor designandus. Itaque delectus est ipsis Paulus Gudanes Fonvivius, nobilis e Bearnia vir, qui ex Italia, Polonia, Germania, aliisque regionibus redux, multorum jam hominum mores, civitatesque noverat, quemque Bellevræus Cancellarius in proximos annos filio destinarat.

Discessere ergo cum illo sub Septembris initium, prætulitque Peireskius solvere ex Cannesi portu, tum ut antiquum Monasterium in Lerone Insulæ proxime situm viseret; tum ut prius occurrentia ad forum Julii monumenta antiquitatis coram lustraret. Cum appulissent Genuam, ac spectassent abunde satis palatia illa magnifica, fuit quidem præterea superandus maris Veneris, ac Ericis portus; sed voluit tamen Peireskius terrâ deinceps contendere, tum quod ex mari male haberet, tum quod lustrare curiose vellet, quæ animo conceperat. Videlicet itinerarium suo sibi marte appararat, statueratque, non sic ex urbe in urbem rectà pergere, quin, si hinc inde aliqua notatu digna memorarentur, divertere illuc pro libitu posset. Hinc sese nunquam in extraneorum comitatum sponte adhibuit, & ubi se alii ipsi adjunxerunt, urbana quadam excusatione sejunctionem brevi faciendam prævenit. Parum porrò abfuit, quin ea digressiones, ipso statim initio, illi pessime cesserint. Cum enim ad fodinas Massæ inspiciundas deflecteret, ductorem se unus extorrium, quos Banditos vocant, sic præbuit, ut nisi mature fuisset agnitus, deduxisset plane in carnificinam. Commoratus nonnihil Lucæ, spectare Pisis voluit insigne Cimeliarchium; non potuit tamen, nisi postquam Liburnum invisit, ac in eam urbem rediit. Memini verò, inter cetera, quæ ibi visa commemorabat, admiratum illum corallii plantam, quæ humano cranio succreverat; quod adnoto, quia hæc deinceps fuit illi non postrema causa, ut adesset coram in expiscatione corallii, de qua suo postea loco dicendum.

Ut paucis loca alia perstringam, iter exinde fecit Florentiâ, Bononiâ, Ferrariâ, ac ubi fuit paucis diebus immoratus Venetiis, sedem Patavii denique fixit. Illic paucos menseis vix fuit, cum ipsius virtus apud universam Academiam inclaruit. Quippe tametsi una cum fratre Professores Juris circumstaret frequens, ac nominatim Jacobum Gallum, Bartholomæum Silvaticum, Joachimum Scainum, Ottonellum Discalcium; nihilominus alios etiam, quotquot aderant, eruditos viros & convenit, & facile in admirationem traxit. Ceteros inter, Thomas Segetus, ille nempe, quem Lipsius centuriâ tertiâ Epistolarum commendatum jam fecerat, sic suam ipsi benevolentiam, observantiamque significavit, ut inscriptum prius hoc voluerit: GENIO GALLIAE NARBONENSIS, INGENIO, ET MATVRAE, IMMATVRO AEVO, NICOLAI FABRICII VIRTVTI SACRVM. PATAVII PRID. NATAL. CHRISTI, CIↃ.IↃ.IC. Vir autem eximius Erycius Puteanus, non Lipsio modo collaudatus, ac postmodum datus successor, sed jam tum etiam destinatus, qui Mediolani ageret, & Chronographum Regium, & artis Oratoriæ interpretem primum, inscriptione ista præivit: LARE SACRETO. CVI GRATIAE ADOLESCENTIAM ORNANT, ERVDITIO IVVENTAM, PRVDENTIA SENECTAM; SI ADVLESCENS VOLVPTATEM AMICIS CREAT, IVVENIS HONOREM PATRIAE, SENEX VTRVMQVE SIBI. TV VERO NICOLAE FABRICI, CVNCTA SIMVL AMICIS, PATRIAE, TIBI, IN SPE AETATIS, ET FLORVM IVVENTAE, ET FRVCTVM SENECTAE PROFESSVS. PATAVII ∞. IDC. KAL. FEBR.
Atque hosce quidem refero e multis. 1600.

Cum verò in se omnium ora, oculosque converteret; notissimus sane, & carissimus potissimum fuit laudatissimo illi Joanni Vincentio Pinello, qui origine Genuensis, & patria Neapolitanus, eam civitatem delegerat, in qua tranquille ævum degens, totum se bonis artibus, litterisque ingenuis promovendis consecraret. Is videlicet Bibliothecam instructissimam apparat, rerumque omnium exquisitarum promptuarium instruxerat; ac ævi illius litteratos omneis, qua prope, qua procul, si quid libris, aliisve rebus opus haberent, adjutabat. Calentissimus ipse rerum, & excitabat omnium studia, & fores suas colloquiis, consuetudinique eruditorum Virorum, tam advenarum, quam indigenarum apertas habebat. Testimonium illi dixerunt, & Lipsius, & Scaliger, & Thuanus, & Casaubonus, & Pithœus, & quis non ex laudatis Viris? Itaque talis vir cum esset, deperiit statim Peireskii genium, tanquam sui simillimum; admiratusque, & reveritus in adolescente est adultam jam, ac pæne maturam virtutem, & eruditionem. Supersunt certe schedulæ variæ, quibus ad illum missitatis, testatus est summam familiaritatem; nunc varie consul-

tans

tam circa numismata, circa rerum gestarum loca, circa responsa danda Ursino, Velsero, & aliis; nunc gratias agens ob varias interpretationes rerum, locorumque apud Auctores difficilium, ob communicatos libros, ectypos, apographa, alia; nunc vicissim mittens, si quando aut Roma, aut aliunde accepisset libros, Cimelia, inscriptiones, litteras; nunc invitans ad cognoscendum, colloquendum, spectandum, ferendum judicium, & id genus cetera, quæ recensere molestum foret; ne quidpiam dicam de litteris, quas ad quadraginta usque, dum ille Venetiis, Florentiæ, aut Romæ esset, perscripsit omneis familiarissimas, & singularis benevolentiæ testificatione plenas.

Commeabat autem Peireskius tertio quoque mense Venetias; tum ut necessariam pecuniam, juxta nummarias tesseras, a nummulariis exigeret; tum ut Viros doctos, litterarumque amanteis, veluti Paulum Sarpium, Dominicum Molinum, & complureis alios conveniret; tum ut nihil, quod foret pretio, raritateve in ea civitate commendabile, sineret invisum. Quam quidem ad rem eximie favebat egregius Christianissimi Regis nomine Orator Philippus Cansjus Fraxinens; cum ipse quoque sibi interea pararet amicos, quorum auctoritate nihil fieret impervium. Præcipuus in illis fuit Fridericus Contarenus Divi Marci Procurator, qui, cum Musæum haberet instructissimum, illius tamen pretium non novit, donec Peireskius demonstravit quidnam, & quanti æstimandum unumquodque Cimeliorum foret; quid Inscriptiones Græcæ tam numismatum, quam marmorum significarent; & id genus similia, ex quibus singularem viri benevolentiam est consequutus. Neque verò ipsius modo, sed & totius etiam familiæ; ex quo intercessit illa cum Angelo Contareno viginti post annis agente in Gallia Reipublicæ Oratorem necessitudo; & cum Vincentio Contareno, qui sex annis post librum variarum lectionum edens: *E Gallia usque*, inquit, *nobilissimus, & cum Juris, tum antiquitatis totius egregie peritus Nicolaus Fabricius me sibi peramice monendum putavit*. Prætereo Joannem Mocenicum, cui fuere oppido quam-rara; prætereo Bembum Equitem, cujus universam pene rerum antiquarum supellectilem a Cardinali usque Bembo deductam coëmit; prætereo Patriarcham Aquilejensem, in cujus Cimeliarchio memorabat se observasse ad trecentos usque cameos per-raros; prætereo & alios complureis. Refero solum, quod Puteanus, cum Venetiis foret, ad Pinellum scripsit XI. Kal. Junii eâ Epistolâ, quæ edita est in Promulside octogesima secunda: *In ædibus*, inquit, *Scaramelli fui; Septuaginta monumentum vidi, etsi pene frustra; ita similiter omnia expressa, ut nesciam, mehercules, industriam, an memoriam Fabricii nostri, an utramque debeam admirari, qui tam feliciter in summa festinatione ipse pinxit, aut feliciter pingentis postea, ac reformatis manum direxit*. Exinde nempe colligitur, quam solers foret, ac diligens in singulis observitandis.

Ceterum Venetias profectus sub finem Augusti, ardorem tandem explicuit, consiliumque cepit concedendi exinde Romam, quod tametsi Porta Sancta aperienda, & Jobelæi celebritas inchoanda non esset, nisi seculi, atque adeo anni sequentis initio; existimaret tamen, si quos illeic menseis præoccupando transfigeret, haud male collocatum iri. Norat aliunde, fore ut brevi celebrarentur Florentiæ memoranda sponsalia inter Henricum Regem Christianissimum, & Mariam Mediceam nunc Reginam matrem; neque volebat committere, ut a se coram non spectarentur. Itaque postquam Patavium scripsit, ac specialiter ad Pinellum, inscriptiones, aliaque mittens, & simul rogans, ut litteras ad Familiareis Romam daret; discessit initio Septembris, lembo conducto Ferrariam, aut certe Francolinum usque. Non pervenit autem Florentiam ante diem mensis vigesimum, quod ubicumque aliquid spectatu dignum occurreret, quantum ad illud pervidendum opus foret, commoraretur. Constitit verò, retardatusque Bononiæ potissimum est, quod Julius Cæsar Velius, qui credebatur hausisse totam antiquitatis notitiam, suavi illius congressu captus, detinere ipsum plusculum voluerit. Neque verò se continere optimus senex potuit, quin de sua felicitate in cognoscendo Fabricio, litteras calidissimas, mirisque elogiis plenissimas daret. Calidissimas certe eas dixit Pinellus, commendans aliunde, quod Fabricius ex iis non esset, qui peregrinando nihil aliud, quam cursitant, quibusque, juxta Senecam, illud evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias.

Accedens Florentiam, habuit aliquas a parentibus litteras, ac inter quasdam commendatitias reperit specialeis Caroli Lotharingii Ducis Guisii, & in Gallo-Provincia Pro-Regis, ad Nicolaum Brulartum Sillerium, qui fuit deinceps Regni Cancellarius, quique tum Regius Romæ Orator, eò venerat ad sponsalium celebrationem. Quamobrem ille Peireskium, fratremque accitos in familiam voluit, ut suis sub auspiciis omnia liberius contuerentur. Præter verò celebritatem, avide in primis spectavit Bibliothecas illas insigneis, in quibus agnovit, &, pene dicam, adoravit, tum magnorum Principum, tum Virorum eruditorum, a quibus bonæ litteræ restitui cepere, vestigia. Nihil speciatim dico de Pandectis, quos in Palatio magni Ducis religiosissime licet asservatos, curavit tamen inspicere; securus, nullum antiquitatis monumentum illustrius in litterario orbe exstare. Amicos quoque illic paravit; sed, quantum recordor, nullum constantiorem, quam Richardum Richardi, studiosum plantarum, atque marmorum; qui ipsum quoquoversum ad opera publica, hortosque deduxit. Mense transacto, Senas petiit, ubi salutare potissimum voluit Celsum Cittadinum, qui tunc habebat præ manibus tractatum de origine, progressuque latinæ, & italicæ, seu vulgaris linguæ. Inde discedens, Romam tandem sub finem Octobris pervenit.

Romæ porrò dici non potest quam cito fuerit notissimus; non modo, quia jam Pinelli, aliorumque litteræ celebre nomen fecerant; sed maxime etiam, quia cum primum viris in ea urbe eruditis cepit congredi, ingentem sui admirationem, atque amorem conciliavit. Prolixum foret recensere, quos eximios viros coluerit, a quibus, ob lumen ingenii, & temperatissimos mores, magni habitus fuerit; sed cum sileri omnes non possint, commemorandi in primis sunt magni illi duo Cardinales, Baronius, atque Bellarminus. Ille nempe obstupescebat, cum de insertis in Annaleis inscriptionibus, aliisque rebus ad Historiam abstrusiorem spectantibus, edisserentem coram audiret. Ecquid putas verò, cum ostendit gemmas, numismataque varia, quibus Basilidiani, Valentiniani, aliique heretici inscribere soliti erant vocabula barbara opinionibus suis obtegendis? Collegerat nempe complura, ad illustrandum, quod ille in secundum tomum conjecisset ex Amethysto Fulvii Ursini, circa vocem ΑΒΡΑΞΑΣ,

vel

Digitized by Google

vel ABPCAΞ, qua Basilidiani intellexere summum Deum, continentem Angelos septem, Cœlorum septem præsides; ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque virtutes, juxta anni dies; idque ob septem litteras, numeralemque eorum valorem [junctis scilicet numeris pro ordine uniuscujusque in Alphabeto litteræ] & id genus similia, quæ deinceps quoque ad Natalitium Benedictum litteris exposuit. Bellarminus verò tum eadem, tum alia accipiens circa hæreses, veteremque historiam totam hærebat, quid magis probaret, an sagacitatem in pervestigando, an solertiam in conjiciendo, an judicium in eligendo, an memoriam in referendo, an leporem in explicando. Merito autem lenissimis ejus moribus capiebatur; nam, ut omittam cetera, confidentem in media plebe auditorem fere habebat, quoties suos parœcos pro concione erudiret, familiariterque institueret.

Dicendus deinde Jacobus Sirmondus, inter homines Societatis Jesu jam tum etiam clarissimus; arctissimam enim cum illo amicitiam iniit, nihilque studiorum non commune habuit. Dicendus Lælius Paschalinus, cujus Cimeliarchio spectabilius quidquam non fuit, quique illius eruditionem ita suspexit, ita amavit indolem, ut aliquando cogitarit, ac voluerit pretiosa quæque tradere, quæ ipse secum absportaret. Dicendus Fulvius ille Ursinus, cujus nomine inter viros antiquariæ rei studiosos majus, celebriusque nullum est, quique ex perscriptis a Pinello interpretationibus expetierat illum nosse perardenter. Dicendus Philippus Pigafetta, ad quem cum Pinellus initio non dedisset litteras, mirum quanta commendatione oblivionem compensarit. Dicendus ille ipse Ghibertus, quem Avenione jam noverat, quique ad spectandum res varias ipsi deducendo se comitem præbuit. Dicendus, qui etiam eum varie deduxit, Paulus Gualdus, eruditus Vicetinus, qui in Pinelli contubernio ipsum miratus Patavii, Romæ etiam obstupescebat. Dicendi Petrus Stephanonus, Dionysius Octavius Sada, & universe quotquot fuere in urbe eruditi viri, & bonarum artium, litterarumque amantes. Sed & reticendus non est Arnaldus Cardinalis Ossatus, Regia negotia tum Romæ curans, vir eruditione, prudentiâ, integritate, suavitate morum eximie conspicuus; qui consuetudine Peireskii exsatiari vix unquam potuit, neque illum unquam abs se, dum viseretur, non ægre dimisit. Non reticendus Abbas Montanus, Archiepiscopi Arelatensis patruus, qui virtuti illius potius, quam Nepotis commendatione, in perpetuum propemodum contubernium adscitum voluit.

Jam neque dici facile potest, quam vehementi studio universa antiquitatis monumenta pervestigarit. In primis enim desideravit situm urbis cognoscere, & regiones, quas fuit complexa. Visis montium vestigiis, adeo depressos miratus est, quos putarat adeo sublimeis. Obstupuit inter ceteros Palatinum summe desertum, quo nullus olim frequentior. Disquisivit, si forte posset intelligere, aut subodorari, qua fuissent Pomerii fines, tam a Regibus, quam ab Imperatoribus prolati; & cum ad portas, viasque omneis diligenter attenderet, exploravit tamen præsertim Aureliam, propter ejus viæ reliquias, quæ in Provincia adhuc supersunt. Deinde regiones, vicosque percurrens, agnoscere voluit, quantum licuit, qua exstitissent Priscorum templa, ædes, aræ, luci, sepulcra, asyla, scholæ, bibliothecæ, amphitheatra, theatra, circi, hippodromi, naumachiæ, campi, odæa, fora, emporia, horrea, armamentaria, balnea, thermæ, aquæ, pontes, colossi, obelisci, columnæ, statuæ, & innumera alia, quæ inter legendum auctores adnotavarat, & in commentarios relata aircumgestabat. Vix autam unquam exsatiari contemplando poterat, cum observaret quidpiam adhuc sive integrum, sive mutilatum superstes.

Sic dies bene multos posuit circa Pantheon, rarum Architecturæ exemplar, considerando, conferendoque quidquid Ludovicus Demontiosius fuerat de illo ratiocinatus. Sic, quia norat asservari in Vaticano Palatio tum Herculem truncum, tum Laocoontem cum duobus filiis, opera exquisitissima, & Michaëli Angelo miracula habita artis; idcirco illis inspiciundis non una vice adstitit, ut nec semel etiam invisit geminas illas Alexandri, & Bucephali statuas, quæ exstant adhuc Phidiæ, & Praxitelis monimenta. Sic aliquoties ad invisendum C. Sestii Epulonis in via Ostiensi sepulcrum itavit, ob vetustissimas illius, nobilissimasque reliquias. Sic varie spectavit obeliscos varios, sed nullum frequentius, quam Constantinianum, ob cujus effossionem, translationem, erectionemque laudare satis non poterat generosum Sixti V. Pontificis institutum. Sic & columnas, sed maxime Trajanam, atque Antoninianam. Illam quidem, ut Pinello satisfaceret, cui factum satis non fuerat volumine toto de ea [seu de historia utriusque belli Dacici, a Trajano gesti, prout Alphonsus Ciaconus illam ex columna eruerat] conscripto; unde & exoptaverat tum exemplum libri e Peireskio quam perfectissimum conquiri; tum depictas in eo figuras personarum, armorum, gestuum, cum insculptis, secundum totam cochlidem, per ipsum conferri. Hanc verò, hoc est, Antoninianam, ut perdiligenter exprimi curaret effusionem illam Jovis Pluvii Romanorum exercitum irrorantis, & hostium copias fulmine ferientis. Ejusmodi certe Iconismum cum Scaligero postmodum offerret, ad illustrandum, quod Eusebius de prœlio commisso inter Antoninum, & Germanos, ac Sarmatas, contulit in annum Olympiadis c.xxxviii. primum. Hæc, inquit, una est ex rebus maxime notatu, & spectatu dignis, quas mihi quidem inter omnia antiquitatis monumenta contigit Romæ observare.

Nec verò harum modo rerum delineationes habere voluit; sed rariorum etiam quarumvis statuarum, quas disquisivit in Capitolio, in Vaticano, in Farnesianis, in Cæsianis, in ceteris ædibus; itemque in hortis, ac vineis, &, ut breve faciam, in quibuslibet privatis, publicisque locis; Pictores deducens, qui non modo statuas, intemerataque alia opera, sed truncos etiam, & ruinas ædificiorum veterum, qua occurrerent, adumbrarent. Deferre quoque solitus erat selecta quædam numismata, quæ conferret cum statuis, explorans cujusque ætatem, & agnoscens plerumque manum; cum eâ foret solertiâ, ut momento discerneret, quid re verâ, quidque ex sola imitatione foret antiquum. Sic inscriptionum etiam omnium, quæ saperent antiquitatem, habere voluit apographa, tentans pro sua sagacitate excisas supplere, ac pene desperatas restituere. Rursus Codices MSS. seu Vaticanos, seu Farnesianos, seu alios, non quantum quidem libuit, sed quantum tamen licuit, evolvit; &, quotquot inter ceteros maxime rari visi sunt, adnotavit in tabulis. Sic adnotavit etiam vasa, pondera, mensuras, cælaturas, numismata, simulacra,

lacra, imagines, & quidquid demum notatu dignum occurrit in Metallothecis, Iconothecis; in Promptuariis, Musæis, Xystis, Pergulisque variis; ut præteream innumera, quæ vel pretio quæsivit, vel commutavit, vel dono habuit, quorumque saltem ectypos, ecmagmata, aposphragismata, aut iconismos obtinuit. Unum doluit, se nec habere, nec videre usquam potuisse memorata Goltzio Tullii Hostilii, ac Servii Tullii numismata; ut neque alia memorata cum hisce inscriptionibus: *Col. Aquæ-Sextiæ. Col. Arelate. Col. Avenio. Col Arausio Secundanorum*, & similia, quæ amore patriæ ardentissime, sed frustra tamen requisivit.

Ex hisce porrò ingentem sui admirationem excitavit, non modo Romæ, ubi illius amicitiam eruditi omnes ambierunt, sed in dissitis etiam locis, quocumque ejus fama pervenit. Ex hoc nimirum tempore cepit, quæ fuit illi necessitudo cum Natalitio Benedicto, rebus exquisitis instructissimo, ac Fullinii tum commorante; quæque cum Adolpho Occone Augustano Medico, tunc iteratò edente volumen de numismatis Imperatorum Romanorum; ut illos taceam, quos jam norat, Hieronymum Rubeum Ravennæ, Cæsarem Nichezolam Veronæ, Antonium Tolentinum Cremonæ, Cæsarem Campanum Vicentiæ, aliisque locis non paucos. Mirum autem quantum Patavii præsertim inclaruerit, attestantibus litteris ad ipsum per id tempus datis a Laurentio Pignorio, qui ipse rerum priscarum adeo peritus, professus est tamen, se amplius ex unis ejus litteris, quam ex decem Antiquariorum voluminibus eruditi; quique suspexit non modo copiam conquisitarum ab ipso rerum, sed delectum etiam insignem, cum ex missis duobus quibusdam Constantini numismatibus, agnoscere se, ut ex ungue leonem, dixit. Consimilia scripta ab Edmundo Brutio, Georgio Ragusæo, Jacobo Papisavio, Martino Sandello, &, quem nominare primum debui, Hieronymo Aleandro juniore, vero Musarum delicio; itemque M. Cornaro optimo urbis Præsule, quicum deinceps per litteras, donec fuit in vivis, amicitiam coluit. Sed quantum quidem fieret Patavii vel id indicat, quod misso Augustâ Vindelicorum ectypo Sapphiti cujusdam, inscriptionem præferentis, in qua *Xiphiæ* vox omnibus curiosis faciebat negotium; Pinellus ad eum scripserit, examenque, & judicium ea de re ipsi detulerit. Prætermitto autem, ut fecerit satis, vocique lucem attulerit ex Strabone potissimum, cum ex Polybio loquutus est de venatione *Xiphiæ*, monstri videlicet marini.

Quod ad statum Romæ recentioris spectat, nullum fuit Templum, Sacellum, Collegium, Xenodochium, quod ingressus non fuerit; nullum Palatium magnificum, nullum celebre Pontificum opus, ad quod non diverterit; nulla Raphaëlis Urbini, Michaëlis Angeli, Polydori Caravagii, Titiani, aut alterius artificis insignis pictura, quam non inspectarit. Sic cæmiteria, cryptasque illas subterraneas, plena venerationis loca, & Christianæ pietatis, constantiæque monumenta. Sic religiosis cæremoniis, quantum sine discrimine posse putavit, interfuit. Quippe quod complexione foret non robusta magnopere, conjicere sese in turbam tumultus plenam detrectabat. Hinc quod ad statas, solemnesque Jobelæi attinuit, spectavit quidem, observavitque ea ipsis quantum potuit; ceterum autem Valavesio fratri, tanquam valentiori demandavit curam spectandi omnia cominus, & ad sese referendi. Idem præstitum circa cæremonias, quas 1601.
vocant Cenæ Domini, quod circiter tempus tam ipse, quam frater, ut Pontificem iis pauperibus, quos dietim pascit, ministrantem, simulque in eadem aula discumbentem contuerentur, vices redemere duorum pauperum, vestibusque eorum assumptis, adfuere inter ceteros, & agniti licet a Pontifice, ipso tamen rem placide dissimulante omnia spectarunt.

Paschalibus Romæ exactis, & postquam varia munera domo accepta distribuit, nonnullaque etiam ad Pinellum misit, profectus est Neapolim. Superfluum foret recensere quantum, quotiesque diverterit, ut requireret varia, quæ apud Auctores celebrata sunt tam Latii, quam Campaniæ loca. Affectum se verò præsertim dicebat, cum memorata Virgilio coram haberet, lustraretque, ut Cajetam, ut Cumas, earumque reliquias; ut Misenum montem, & Avernum Lacum, & similia. Cum item loca, in quibus exstitisse dicerentur villæ Ciceronis, & Luculli; aut sepulti fuisse Scipio Africanus, & Virgilius; atque id genus cetera, ad magnos viros attinentia. Addebat se, cum crypten illam, seu, ut appellat Seneca, carcerem longum, & obscurum, Pausilippum scilicet montem per passus mille perforatum, eundo, redeundoque spectaret, doluisse, quod ignoraretur, certusve non esset, qui tam præclarum facinus, tanto viatorum compendio, commodoque attentavisset. Digniorem enim commendatione arbitrabatur esse, quam Xerxen, cum Græciæ bellum inferens, Athon montem non a continente modo præscidit, sed medium etiam perforavit.

Neapolim quam-primum accessit, tenere se non potuit, quin Portæos illos fratres conveniret. Cum inductus autem fuisset ad natu majorem, cui nomen Joannes Vincentius, is brevi colloquio sic affectus fuit, ut ipsum exclamabundus ad Joannem Baptistam natu minorem deduxerit, quo & ipse in similem admirationem raperetur. Enarrare autem solebat Peireskius, licet ipse quoque Joannes Baptista foret jam grandævus, adspersisque canis venerabilis; ipsum nihilominus eâ reverentiâ observare solitum jussa, nutusque Joannis Vincentii, ut majore non potuisset ora, neque imperium patris. Ceterum, ut cum ipsis ultro communicavit plurima, ita vicissim ab iis accepit; neque spectavit modo quæcumque asservabant in Musæis, pretiosisque armariis; sed etiam omnigenis pene illorum experimentis, prout sibi in votis esse insinuavit, interfuit. Hinc nata ipsi cum utroque eximia familiaritas, &, quæ est deinceps mutuis litteris, officiisque variis culta amicitia. Invisit præterea Musæum Ferrantis Imperati, ipsum quoque ratis naturæ operibus instructissimum; itemque Adriani Guillelmi, Martis Gurgustiolæ, & Matthæi Cappuani Conchanorum Principis; tametsi ad hunc extra civitatem divertendum fuit. Monumenta insuper omnia antiquitatis pervestigavit, ac præ ceteris delineatas voluit nescio quas columnas operis Corinthiaci, Apollinemque ad Tripodem, & similes quasdam figuras. Ad hæc rogavit, didicitque quidquid licuit cognoscere de familiis Neapolitanis translatis in Provinciam, & de Provincialibus translatis in eam regionem. Cum verò nosset, esse in templo Divæ Claræ nuncupato sepulcra complura Regum, Principumque ex Regia stirpe ad Carolum primum [quem diximus fuisse S. Ludovici fratrem]

atti-

Digitized by Google

attinentium; idcirco ad illa maxime attendit, præcipua adumbravit, Epitaphia exscripsit. Quinetiam sollicitus fuit in conquirendo sepulcro Simonis Portii Philosophi celebris, non ita pridem vita defuncti; sed enim eum in explorandi, si qua forte inveniretur, & maxime quidem cum Epigraphe, Pinellus ipsi commendarat.

Vivebat tum Neapoli femina quædam sanctitate, institutoque vitæ illustris. Ea Romam accita a tempore usque Gregorii tertiidecimi, & ab optimo Bellarmino examinata, probataque, dicebatur rapi in eam exstasin, statim ab assumpto Eucharistico Sacramento, ut quemadmodum genuflexo erat, ita immota, rigidaque, stipitis instar consisteret, oculis apertis nihil conspiceret, toto corpore nihil plane sentiret. Itaque noluit Peireskius ex ea urbe discedere, quin rem factu mirabilem vidisset, atque explorasset. Ac obtinere illud quidem absque contentione non potuit; sed, ut impervium ipsi nihil erat, pervicit tandem, ac præter fratrem, deduxit quoque Joannem Purcelletum Mallianeum, qui fuit deinceps Præsul Tulleosis. Vidit ergo, exploravitque, & commemorando mirari solebat, si posset quidpiam simile humanitus contingere; neque facile credebat Cardano referenti sibi quid tale evenire solitum, quoties animo collibuisset.

Postquam urbem satis lustravit, illiusque elegantiam, amœnitatemque admiratus est, nihil habuit potius in votis, quam adire Vesuvium, contemplarique locum, in quo magnus Plinius diem obiisset. Eâ re peractâ, insigni quodam flagravit desiderio invisendi Siciliam, & pergendi Melitem usque. Tria autem erant, præ ceteris, quæ avebat coram spectare, fretum Scyllæum, Æthnæ incendium, antiquitates Syracusanæ; restitit tamen Ponvivius, neque ipse, illo invito, progredi usquam voluit. Quare satis fuit, totam eam regionem circum peragrare, & ad loca etiam aliqua redire, ut Puteolos, & Bajas versus, quo posset oculatius duo quædam ædificia subterranea inspicere, quæ Piscina mirabilis, & Labyrinthus appellantur. An adiiciam verò, cum littus prope Puteolos consideraret, pulveremque requireret aqua marina lapidescentem, detectum ipsi præterea fuisse inter arenas quendam plumbeum, quo cælatoræ, ac præsertim onychinæ conservarentur? Quod autem in eo littore numismata fere exesa deprehenderentur, opinatus est, causam esse sulphur, quod tametsi insensile, in iis tamen oris ubique intervenit, accedente aliunde ex mari salsugineo halitu, cum arrodendi facultate.

Altero post mense repetiit Romam, idque ut amicis vale diceret, collatis variis munusculis, ac aliquibus etiam aliò missis. Constituerat nempe redire Patavium ante solstitium, magnosque æstus; unde & paucos intra dies non sine relicto sui desiderio ex urbe discessit. Instituit autem iter Perusiâ, tum Academiæ gratiâ, tum spectandi lacus Thrasumeni causâ. Deflexit inde Eugubium, occasione inventæ illic non ita pridem Tabulæ æneæ lingua veteri hetrusca perscriptæ. Salutato postea ad Assisium D. Francisci monumento, invisit Fullinii Natalitiom Benedictum, abs quo expectatus ardentissime fuerat. Spectavit exinde ad Montem Falconem, inter D. Claræ reliquias, treis insigneis globulos in cistula fellea inventos, quorum duo, vel tres, non amplius, quam unus, ponderosi deprehenduntur. Tum votis ad celebre Fanum D. Mariæ Lauretanæ rite persolutis, adiit Anconam, indeque Urbinum, ad obtinendum licentiam pervolutandi Bibliothecam Ducis. Digressus Pisaurum, atque Ariminum, accessit Ravennam, ubi Hieronymus Rubeus clarus ille Medicus, patriæque scrutator, complecti illum expetebat, demonstrareque in ipsa sede Exarchatus nescio quas reliquias Barbariei Gutthicæ, & ornamenta Imperatorum, contemporaneorumque Regum, cum his nominibus: ATHALARICVS RIX, WITIGES RIX, THEODOHATVS, & id genus alia; simulque ostendere ornamenta quædam Gallæ Placidiæ, in nescio quo templo, quæ Velius non esse antiqua censuerat; denique ipsi sua manu exemplum historiæ Ravennatis dare. Pervenit exinde Venetias, ubi amicis magna illorum cum voluptate salutatis, cognoscere non obiter voluit Antonium Possevinum, ex Societate Jesu, virum optimum, ad quem cum expetiisset commendatitias litteras: *Ecquid quæris proxenetam*, rescripserat ad illum Sirmondus, *cum ad quoscumque veneris, adeo ex teipso innotescere, amabilisque evadere possis?* Postremo non multos post dies, hoc est, medio circiter Junio, accessit Patavium, ubi tantâ est exceptus lætitiâ, ut videretur quasi quispiam Deus studiosorum eò adventasse. Maxime verò reditu suo recreavit optimum Pinellum, qui diuturnis, sed lentis morbis jam ingravescentibus, propendere se in mortem sentiebat. Dies non sufficiebant audiendo, quæ comperierat; neque inspiciendo, quæ attulerat, neque cognoscendo, quæ visa obscura interpretabatur. Dicam-ne, cum inter eos viros, quos cognoverat, felicitati verteret, quod amicos sibi Baronium, ac Bellarminum paravisset, provocatum fuisse optimum Pinellum, ut quidnam sibi circa illos contigisset, exponeret? Cum, inquit, Summus Pontifex ante annos treis venisset Ferrariam, dignati sunt illi me invisere; sed tacitis nominibus, habituque dissimulato, adeo ut se Presbyteros simpliciter assevérarent. Ipse ex eorum iconibus, qui Viri essent statim agnovi; sed fingens tamen me ignorare, in eam Musæi partem deduxi, in qua Virorum illustrium, ac ipsorum specialiter imagines erant conspicuæ. Ostensa autem Baronio Bellarmini effigie; nonne hæc imago, inquam, ò bone socium istum tuum repræsentat eximie? & ostensa Bellarmino, quæ Baronii aderat; num hæc quoque, inquam, socium istum tuum exquisite refert? Ac tum illi delusos se, cum deluderent, agnoscentes in amplexus prolapsi sunt.

Porrò, quia Peireskius præsentiebat, se post annum revocatum iri in patriam, idcirco se ad intermissa Juris studia composuit; tempore tamen sic dispensato, ut ad alia præterea innumera sufficeret. Siquidem præter varia, de quibus paulo post dicetur, in litteratos officia, profecit continuo in notitia abstrusioris historiæ, altiorisque antiquitatis. Specimen autem insigne dedit, cum subortâ inter curiosos de monte Argæo controversiâ, edisseruit ex Jaspide, variisque numismatibus Cæsareæ, alibique cusis, originem, ritusque varios, quibus ille mons fuit olim in Cappadocia adoratus. Linguas præterea semper excoluit, quas credidit usui futuras. Nam ex Hebraica quidem, & ex utroque charactere, tam vulgari nempe, quam Samaritano; ex Syriaca item dialectu, idiomateque Arabico, tantum fere delibavit, quantum ad siclorum, similiumque numismatum interpretationem necessarium duxit; usus magisterio Judæi cujusdam commorantis

Patavii, cui nomen Rabbi Salomon fuit. Ad Græcam linguam quod attinet, studiosiorem illi operam impendit, tum propter varias Constitutiones Imperatorum Græcorum, ipsamque Juris originem, quæ ad Græcos fonteis refertur; tum propter Philosophiam, seu studium Sapientiæ, propterque Poëseos, ac Historiæ, quæ in ea lingua supersunt, antiquissima monumenta; tum propter explicationem gemmarum, numismatum, marmorum, quorum sunt Græcæ inscriptiones, quibusque illustrandis pulchrum semper duxit, suavissimumque habuit seriam operam collocare. Hinc cum ad aliquem scriberet Græcarum litterarum amantem, exempli causâ ad Occonem, qui suas semper Epistolas sententiis Græcis interserebat, solitus erat ipse quoque eruditionem suam testari, nunc versum Græcum præmittendo, nunc quidpiam carmine, aut prosâ apposite interpolando; ut ad memoratum Adolphum Occonem: *Fortunate Senex, Te Diva illius antiquæ, & veneranda μνημοσύνης filia, non jam Α'δόλφον, sed Α'δελφὸν duplici nomine Germanum dicent.*

Nec verò Humaniorum modo litterarum studiosus fuit, sed multum etiam invigilavit Mathematicis artibus, carus ex eo tempore Galileo Galilei, quem & apud Pinellum primum novit, & ex inventa hauriendis aquis tum urbem infestantibus machina, admodum suspexit. Incubuit quoque plurimum in pervestigandis causis rerum naturæ admirabilium. Quippe, & varios varie rogavit de illis Parheliis, sive tribus Solibus, ac triplici Iride, visis die Februarii septima, hora circiter vigesima prima. Et de piscibus, aliisque saxificatis philosophaturus, tum variam copiam impetravit, inque angulo Musæi disposuit; tum Ichnographiam ejus montis, qui apud Vicetinos iis abundat rebus, obtinuit. Et quidquid fuit cuiquam perspectum circa fossilia, mineralia, rem metallicam, sua, seu remuneratione, seu comitate concessum tulit; maxime autem Venetiis, ubi aliunde, cum multa præclara in armamentario se observasse diceret, referebat tamen, nihil sibi fuisse aspectu jucundius formatione aluminis in octahedricam figuram. Et frequens adiit rariores hortos, perscrutaturus varietatem, viresque, tam indigenarum, quam exoticarum plantarum; ac destinans quasdam in Provinciam, quasdamque vicissim ex Provincia, nunc in Pinelli, nunc in aliorum viridaria transferri curans. Et interesse solitus fuit, non publicis modo Anatomicorum dissectionibus, sed privatis etiam Hieronymi Fabricii ab Aquapendente, qui illum propter singularem benevolentiam admisit, cum specialiter ex ovis Gallinæ incubanti suppositis, singula in dies singulos subduceret, ut ab ipso usque incubationis initio observaret seriem formationis pulli. Atque hæc quidem de studiis.

Sequitur, ut jam insinuemus, quemadmodum illum ex hoc tempore Viri studiosi, eruditique arripere agnoverint gubernaculum litterarum. Dictum est jam cum Roma rediit, cepisse optimum Pinellum solito gravius laborare, inque obitum vergere. Is itaque non multo post, quippe sub Augusti initium è mortalium vita excessit, prope septuagenarius; magno profecto dolore omnium bonorum, eruditorumque; sed Peireskii potissimum, qui illum, tanquam alterum parentem habebat, ac venerabatur. Ceterum cum ille sui desiderium, qua patebat orbis litterarum, reliquisset, consolationi tamen fuit, quod videretur Peireskio quasi lampada tradidisse. Ipse nimirum ad ejus mores ita se composuerat; ita studio rerum nobilium, exemploque benefaciendi, ac promovendi bonas arteis animatus evaserat, ut virtutis heroicæ destinatus hæres jure censeretur. Hujusce rei congerenda aliquot testimonia sunt, quæ pleniorem concilient fidem.

In primis verò citandus occurrit Paulus ille Gualdus, qui Pinelli vitam conscripsit; cujusque mentio facta jam est. Is postquam viri mortem deflevit, dixitque, Naturam parce proferre ejusmodi viros, ac Methonis fortasse annum transigendum iis, qui alterum Pinellum expectent; talem scilicet, cujus studium humaniora studia restituat in pristinum splendorem, cujus opes in nobileis libros colligendos impendantur, cujus dignitas doctis viris patrocinio sit; tum demum subdit: *Ætas sane nostra si quem feret ejusmodi, is, ita me Deus amet, non alius erit Nicolao Fabricio Gallo, domo Aquis-Sextiis, clarissimo adolescente, qui Romæ, & Patavii, vix dum plenam pubertatem egressus, eo ardore Pinellum, & Pinelli studia est complexus, ut omnibus nobis, & doctis viris, quotquot his capiuntur litteris, miraculo sit.* Egregium sane vaticinium; sed en etiam votum Erycii Puteani, jam tum Mediolani, ut supra est dictum, Eloquentiæ, & Chronologiæ Professoris. Is scribens ad Peireskium: *O vulnus*, inquit, *quod Pinelli morte acceptum est! Abiit æternus ille Vir, ipse nominis, & famæ securus; sed nos in desiderio, & dolore reliquit, Musas in squalore. Quis succrescet, & dolorem nobis demet; Musis squalorem? Non doctrina, sed opibus quoque opus. Quis! fallor! an tu ipse huc vocare, ut sis, quod Pinellus fuit? Voveo, voveo, & salvere te jubeo, Juventutis spes.* Quo loco fortassis non ingratum erit, si Peireskii responsionem attexuero. Sic igitur ille rescripsit: *Pervellis animum meum dolore, dum mihi incomparabilis viri morte vulnus inflictum refricas. Merito tu quidem funebreis, ac luctuosas voces ingeminas, merito vicem nostram deploras, merito omneis ad lugendum invitans exclamas. Quis nobis dolorem demet, Musis squalorem? Sed in fine risum excitas, dum, quasi vaticinari velles, subjungis me, quod Pinellus fuit, futurum; idque, tanquam fieri posset, seria voves. Quod perinde est, ac si ingenti succisa pinu, voveres, ut humilis aliqua myrica robur illius, ac proceritatem æquaret. Verum amor erga me tuus hoc tibi, quidvis aliud meditanti, votum extorsit, cujus, ut reor, nunquam te damnatum iri, aut reum fore sperasti. Quod si ego tibi idipsum vovens, Vatis illud accinam*, Tu nunc eris alter ab illo, *qui te penitus norunt, sat scio, me Vatem affirmabunt haud vanum; tua namque hoc opus opis, non mea.* Argute sane, & eleganter; tametsi id dissimulavit, quod verissime a Puteano dictum, ad subeundum id muneris, *opibus quoque opus* esse.

Fuere & aliæ perelegantes utrimque litteræ conscriptæ, exstatque speciatim una edita in secundis Ferculis, seu centuria Epistolarum Puteani secunda, qua sub initium sequentis anni, qui fuit supra millesimum sexcen-

centesimumque secundus, ille gratiose conquestus est, se Deorum genus nominatum. Fuere,
1602. inquam, aliæ litteræ conscriptæ; sed ad rem facienteis excerpsi, ex quibus abunde intelligitur, quam apposite Janus Gruterus in Præfatione magni illius Inscriptionum voluminis ita conjunctim nominârit, commendaveritque E ycium Puteanum, & Niculaum Fabricium, ut Juvenes esse præ ceteris dixerit.

——— Sacros, qui sollicitare fluores
Aonidum, totamque solent haurire Aganippen.

Versabatur porrò sub prælo ingens illud opus, cum Pinellus concessit fatis: Peireskius autem suppeditavit, quæ in illud insererentur, non modo ex iis, quæ inter Pinelliana Cimelia, sed etiam ex iis, quæ Romæ, quæ Venetiis, quæ aliis in locis observârat, descripseratque, ut docet illud toties subjectum inscriptionibus: *Ex Nicolai Fabricii schedis.*

Venio jam ad Marcum Velserum, cujus interventu Gruterus schedas illas obtinuit. Ille Pinello prope par, & singularis amicus, florebat Augustæ Vindelicorum Duûmvir. Me tacente, scripta illius, omnesque viri eruditi, opem ipsius munificam, paratissimamque experti, quantus Vir fuerit, satis loquuntur. Velserus ergo, litteris ad Peireskium datis, testatus est, tanti se facere ipsum, ejusque amicitiam, ut nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin-etiam ipse quoque illum, non modo virtutum Pinelli hæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem conjiciens, diligere cepit, tanquam filium, & litterarum frequentiâ, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. Hoc uno ipsi durus fuit, quod sui effigiem constantissime denegavit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissime flagitantibus denegaverat, instituto. Et Peireskius tamen, ut alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procuravit, conducto artifice, qui ipsius vultum è clandestino loco spectaret. Sic obtinuit, quod illi Occo sperare oesas prædixerat, cum id a Velsero tulisset responsum: *Cato major posteros volebat quærere, cur sibi statua nulla posita; mihi contra, quantum video, cavendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, qua ambitione consortia magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Prætereo autem quam praclare noster illud exceperit; quippe ad Occonem rescribens: *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minus argute, quam sapienter, se malle, ut posteri quærerent quare sibi non esset, quam quare esset posita statua: nunquam tamen, quod legerim, se pingi, aut fingi renuit; cujus rei testes esse possunt icones ejus non pauca, quæ in hodiernum diem circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet, & ne abnuat, precor precoric, oros ipsum, atque exores iterum aro.*

Subnectendus Velsero est Josephus Justus Scaliger, Vir ille major, ac celebrior, quam ut encomio nostro indigeat. Subnectendus, inquam, ut constet quam sponte, quamque alacri mente Peireskius se ipsi, aliisque eruditis devoverit. Nam ille quidem summopere sibi ipsi est gratulatus, quod in Pinelli defuncti locum talis amicus successisset; at occasionem ut accipias, ea fuit hujuscemodi. Scripserat Scaliger ad Pinellum, rogans, ut sibi procuraret hebraicos aliquot libros, itemque nummos aliquos Scaligerorum Principum; ac simul mitterat, tam patris, quam sui ipsius autographa quædam, & utriusque etiam icones, prout ille petierat. Scripserat unà Carolus Clusius, miseratque exemplum suæ rariorum plantarum Historiæ, & iconem desideratam Matthiæ Lobellii; ne quidpiam dicam de destinatis a Scaligero litteris ad Carolum Leberoneum Valentinum Episcopum, Patavii tum commorantem. Pervenere ista Patavium, cum non modo jam Pinellus obiisset, sed discessisset etiam ex urbe Cæsar Dux Acheruntii, qui fuit Pinello ex fratre nepos. Quia verò is Gualdo mandârat, ut si quid datum foret ad Patruum, id exciperet, & Neapolin ad se mitteret; idcirco Gualdus omnia excepit, ac prius, quam transmitteret, cum Peireskio communicavit. Itaque Peireskius, calamo arrepto, rescripsit ad Scaligerum; nuntiavit non modo Pinelli, sed etiam Episcopi mortem; securum fecit de donariis a memorato Cæsare grato animo accipiendis; recepit in se, quam Pinello commiserat curam librorum hebraicorum, ac numismatum; pollicitus est, se aliqua saltem, quæ haberet jam, occasione prima missurum; obtulit & nonnulla alia ad illustrationem Scaligeræ gentis, quam cum veneraretur, adjecit se commisisse, ut icones illæ abirent, quin exempla sibi earum obtineret. Scripsit pari modo ad Clusium, ac dici non potest, quantum illi se tam generosæ indoli, ac singulari humanitati devinctos prædicaverint. Huc spectat illa Scaligeri ad Velserum Epistola, quæ est in tertium librum inserta, & in qua: *Numismata*, inquit, *gentis Scaligeræ cum litteris Fabricii nostri, & tuis accepi; quo nomine gratias tibi ago. Nondum hebraicos accepi libros, ille ad me ex Italiâ misit; quia inter mercimonia Raphelengiana sunt, quæ nondum huc perlata sunt. Propediem, quum accepero, & illi, ut gratias agam, scribam, & a me quoque alias exspecta.* Scripta est autem Epistola quarta Idus Maii.

An subinde commemorabo aliquos ex iis, quibus alacrem operam navavit? In primis certe, si quid fuerat a Pinello prius tentatum in studiosorum gratiam, id contentione maxima perficere adnixus fuit. Sic nullum lapidem non movit, ut quam ille spem fecerat Prospero Alpino percelebri Medico recuperandi de tertia Methodicorum Secta tractatus, opere ipso posset explere. Deinde, cum dicendi sint, quos Pinelli exemplo juvit, unus instar omnium esse posset memoratus Pignorius, dum Isiacam mensam exponens [Tabulam nempe illam æneam Hieroglyphicis Ægyptiis insignem, quæ ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis eo tempore in Ducis Mantuæ Bibliotheca asservabatur] gratias quidem egit in primis Velsero, sed subjecit tamen: *Nicolao dein Fabricio Chalusii Domino, natalium splendore, & recondita eruditione illustri adolescenti, qui non modo insignes antiquitatis reliquias, quibus instructissimus est, in meum, & studiosorum usum munifice contulit; sed etiam aliorum Musa, ut paterent, sedulo curavit. Ejus diligentiâ factum est, ut non modo Venetiis Friderici Contareni Divi Marci Procuratoris, & Joannis Mocenici Illustrissimorum Virorum præclarissima nummorum, & gem-*

marum

marum κειμήλια mibi in promptu essent; sed & Romana ornatissimi Viri Lalii Puscbulini κέρας ἀμαλθείας (cur enim boc nomine non uppellem bona copia divitem thesaurum?) de quo nobis numismata, gemma, sigilla, rara omnia insigni humanitate suppeditata sunt. Eidem Fabricia acceptum ferri debet omne id, quod è Natalitii Benedicti pretiosis loculis evulgamus, è quibus auctario nostro cum robore, & spiritu accessit. En enim omnia, qua ad illustrandam Epiphanii, Irenai, & aliorum Patrum bistoriam Sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt. Hæc fusiusco-le refero; quoniam ex iis, quæ jam ante attigi, plusscula confirmant.

Addo verò circa Pignorium, cum is librum de Patavinia originibus scriberet, obtinuisse illi Peireskium a Joanne Vincentio a Porta, quod ipse postea memorevit, & Philippus etiam Tomasinus in Tito Livio retulit, circa parentis historiæ brachium. Nimirum cives Patavini ex asservatis apud se Titi Livii ossibus alterum brachium exemerant, concesserantque inclyto illi studiorum fautori Alphonso Arragonum Regi, cum illud instantissime per Antonium Panormitam Legatum suum exorâsset, ab anno usque salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Cum ignoraretur verò, ecquid de brachio actum foret, occasionem cepit Peireskius mittendi complura ad Portæum munuscule, quasi compensans ectypum marmoris cujuspiam, in quo erat expressus ritus mittendi milites sub jugum; ac simul efflagitavit, ut rescriberet, quid pro sua sagacitate de brachio compertum haberet. Rescripsit autem ille consequenter, neque Alphonsum morte præventum, neque etiam Panormitam condere potuisse pro votis id brachium; successorem verò istius a secretis regni, conclusisse sub marmore, collocasseque extra Oratorium, cum inscriprione hujusmodi: T. LIVI HISTORICI BRACCHIUM, QUOD OLIM ANTONIUS PANORMITA A PATAVINIIS IMPETRAVERAT, JO. JOVIANUS PONTANUS MULTOS POST ANNOS CONDIDIT: ceterum a multis jam annis id marmor non fuisse conspectum, ob sacellum e nescio quibus confratribus superextructum.

Ut fuit porrò Peireskius erga Pignorium munificus, sic fuit etiam erga Ulyssem Aldrovandum percelebrem illum de animalibus scriptorem, qui multa ab eo numismata habuit, maximeque Asiatica, illustrandis iis, quæ circa animalium symbola jam ediderat, ac tum de novo apparabat. Atque is quidem Bononiâ scribens, animo reverâ grato pollicitus est, se commendaturum per quem profecisset, sed in cecitatem brevi incidens, id, quod destinârat, perficere potis non fuit. Idem fuerat pollicitus Joannes Baptista Villalpandus, de illius nomine, patria, conditione sollicitus, ut testari posset a quo accepisset & siclos, & pleraque alia, amplificando tractatui de nummis hebraicis, post editos jam magnos illos in Ezechielem commentarios. De Sirmondo heic memorandum, quod cum accipere a Peireskio Roma discedente noluisset, nisi ex iis numismatis, quæ geminata illi edessent, postulavisse ipsum tamen, obtinuisseque ab eo, postquam Patavium rediit, plusquam ducentos ectypos, vel ex Græcanicis dumtaxat. Ejus scilicet generis coëgerat jam supra mille, quæ forent penitùs intacta rei nummariæ auctoribus; & cum haberet eusa tam ante, quam post Romanum Imperium in civitatibus quibusque Græciæ, Asiæque præcipuis, ex quibus contexuerat seriem Seleucidarum Principum, eb Alexandro ad Romanos usque; eamobrem Sirmondus hanc seriem desideravit cognoscere, ut illius instar seriem Principum Ægyptiorum texere posset. Sed faciendus bis modus est.

Jam porrò pæne triennium in Italia exegerat, cum apparare reditum cepit. Ac habuerat quidem in votis Venetiis tendere Augustam, tum ut Velserum, Occonemque in ea urbe inviseret; tum ut exinde commissus Danubio circumstantia Germaniæ, Hungariæque loca lustraret, & Constantinopolim tandem per Euxinum Pontum, Bosphorumque Thracium perveniret, peragraturus deinceps quidquid liceret ex Græcia; verum Fonvivius plane abnuit, vel quia censeret, Patrem, Patruumque id consilium aversaturos ob digressionem prolicam nimis, periculisque plenissimam; vel etiam quia ipse Parisios repetito accerseretur. Peireskius ergo nihil plane ausus, ipso repugnante, moliri, res suas ita composuit, ut in primis omneis Italiæ amicos, quibus vale coram dicere non potuit, litteris salutaverit, oblatoque obsequio, & plerumque etiam adjunctis munusculis devinxerit. Sic exteros quoque, ac præ aliis Scaligerum, cui ad superius memorata adjecit nummos ab amicis Veronensibus recens habitos, nonnullaque alia spectantia ad Scaligeranam familiam. Coëgit deinde quidquid potuit, seu librorum, seu cimeliorum, seu aliarum rerum exquisitarum nancisci; ratus sibi in patria parem copiam non occursuram. Discessurus conjecit omnia eum fasciculis in aliquot capsas, quas direxit Genuam, convehendas inde Massiliam; ac reservavit solum rariora, & pretiosiora aliqua, quæ unà translata eandem secum experirentur fortunam. Videlicet, cum sibi satis lustratum putaret ex Liguria, peragrare Galliam Cisalpinam voluit, emergereque Lugdunum, ut providere illeic posset, quemadmodum litteras ab amicis acciperet, & vicissim ad illos daret. Postremum relicto ingenti sui desiderio, Patavii præsertim, ee Venetiis [ne quidpiam dicam de Augusta, ubi Velserus concepta spe complectendi illum frustratus, quasi dimidium animæ subduceretur, ingemuit] itineri sese commisit.

Divertit autem primum Vicentiam, salutaturus illeic amicos, ac invisurus eum montem, cujus, ut dictum est jam ante, Ichnographiam quæsierat. Consideravit etiam Gustosæ illam venti dispensationem per canaleis, ac tubulos; accepitque, & in commentarios retulit historiam illius, qui nascentem è crypta ventum in loco satis dissito, domum usque per meatum subterraneum ita deduxit; ut tandem velut secuerit, distribueritque pro arbitrio. Accessit deinde Veronam, attenditque illeic præsertim ad Scaligerorum sepulchra, quorum, quia tum non licuit adumbrationem obtinere, impetravit postea interventu Cæsaris Nicherolæ, & Marci Antonii Montani. Mantuæ cum foret, jam multa vidit, atque annotavit in Ducis Cimeliarchio, ut cum superioribus annis accepisset direptum fuisse, Germanis urbem vastantibus, vie satis sese consolari per multos dies potuerit; tantam ducebat factam jacturam. Inter cetera spectavit curiose Ægyptiam illam Tabulam, ut varios de ea scru-

pulos

pulos eximere Pignorio posset. Visâ Cremonâ, voluit Brixiam, Bergamumque divertare, ac tum venire Mediolanum, ubi non modo Erycius Puteanus, & Septalii fratres, aliique amici; sed maxime etiam ille nunquam satis laudatus Archipræsul, Cardinalisque Fridericus Borromæus, Ambrosianæ Bibliothecæ jam tum crebrescentis fundator, sunt illum humanissime, ac per dies multos complexi. Digressus Ticino, Novaria, Vercellis, pervenit Taurinum, ac superatis Alpibus, Genevam; ubi pervolutis libris variis, spectatoque Lemano lacu, Tononum vicum adiit, ut fieret oculatus testis admirandorum facinorum, quæ patrare per illud tempus Dæmoniaci perhibebantur. Trajecto lacu, perlustratâque circumvicinâ Helvetiâ, solvere vota placuit ad celebre fanum Sancti Claudii, ac præsertim pro Patrui cognominis incolumitate. Deflectere inde volebat Semurium, Davidem illum quondam suum præceptorem salutaturus, ædesque illas invisurus, in quibus ante quinque annos Genebrardus obierat; sed rerum in Burgundia ob factionem Bironii Marescalli innovatarum, suspectarumque status deterruit. Deflexit ergo potius Lugdunum, ubi acceptâ pecuniâ, persolvit large honorarium ductori suo Parisios, ut jam dictum est, discessuro.

Deinceps, quamvis amore patriæ, parentumque teneretur, callide tamen consilium cepit non pergendi recto itinere domum, sed discedendi Monspelium; ubi Julius Pacius a Beriga Jurisconsultus Vicetinus profiteri magna cum laude Jurisprudentiam ferebatur. Quia enim satis sibi ipsi circa Juris studium nondum fecerat, & apud se tamen constituerat, neque postulare, neque adipisci, quam lauream vocant Doctoream, absque insigni quadam gloria, testationeque eruditionis; idcirco domum tendere noluit, ne invitus adigeretur ad consequendum lauream, & ut posset prius sub illustri Antecessore fieri instructior. Itaque concessit Monspelium sub Julii mensis initium, seseque statim ipsi Pacio in contubernium cum fratre dedit. Subinde verò consilium indicavit Patri, ac Patruo, qui nihil tale suspicantes, subveriti sunt, ne forte in Italia non satis studiose Juri incubuisset. Præter eum secessum, argumento fuit, quod tam ex capsis Genuâ acceptis, quam ex transmissis residuis illis, selectioribusque eimeliis, quibus Monspelium eam pervenisset, sese exoneraverat, perviderunt, illam debuisse tantum temporis in iis colligendis, cognoscendisque impendere, ut nihil, aut parum omnino, quod impenderetur Juri, superfuisset.

Id autem vbi ille rescivit, quadam veluti apologia suspicionem ast amolitus. Nimirum, se nihil detraxisse horis Juris studio debitis; sed tantum, quas alii, aut ludicris rebus, aut compotationibus, aut Venereis illecebris vulgo dederent, succidisse, contrivisseque in comparanda antiquitatis notitia. Quam viderent de ea congeriem, argumento saltem esse, pecuniam sibi creditam non fuisse in nequitiam, perditosve usus absumptam. Ceterum & se agnovisse, non esse studium antiquitatis Jurisprudentiæ inutile, cum alia ratione non possent pleraque loca, seu Digestorum, seu Codicis intelligi; & posse ipsos id experiri, cum quod, exempli gratiâ, lateret jam Interpretes circa Viriolas ex smaragdis, Ulpiano, ac Paulo sæpius memoratas, intelligere ex iis possent, quas eruisset Romæ ex quibusdam rudibus, quasque ad illos mitteret, rem jam a plerisque sæculis invisam. Exstare etiam in sarcinis pluresis reliquias ex eo Ære, quod antiqui grave dixerunt (cum id nimirum penderent) interque parteis Assis varias reperiri Quadrantem, qui altera facie Suem præferat, ex quo, & ex Ove, ac Tauro pariter signatis, dicta primum fuit pecunia, tanquam a pecudibus. Sic & repertum iri alia propemodum innumera, de quibus coram disserere, sine voluptate utriusque non posset. Denique, tam sese, quam fratrem non divertisse ad Pacium, quod se Juris ignorantiores suis coætaneis crederent; sed quod eximium aliquid supra ipsos sapere vellent.

Placuit mire parentibus instituta defensio, ac Patruo præsertim, qui tanto ardore videndi ipsius inarsit, ut, vix tertio mense exacto, accersitum voluerit. Accessit ergo, sicque Lares revisit primum mense Novembri; sed adducto tamen secum Pacio, ut vel reducendi ipsius prætextu detineri domi non posset. Relictus verò germanus fuit, quod è morbo tum convalescans, sese dare itineri absque periculo non posset. Heic non memorsbu qua exsultatione exceptus Peireskius domi fuerit, neque quo cultu habitus Pacius. Referam dumtaxat magnum illum Virum Guillelmum Varium, qui tum erat Princeps Aquensis Senatus, quique fuit postmodum suffectus, ut suo justa loco dicetur, in vicem Cancellarii, mirari satis non potuisse indolem adeo egregiam, raramque adeo eruditionem tanta cum modestia conjunctam; neque unquam satis satiari interrogando, excipiendoque, quæ ille scita, perspicue, suaviterque commemorabat.

Paucis post diebus Monspelium unà cum Pacio rediturus, deflectendum è via censuit, ut demonstrare illi posset scaturiginem Vallis-clausæ, non aquarum exundantium copia magis, quam Petrarchæ, & Lauræ amoribus concelebratam; itemque arcum illum triumphalem, qui Arasione conspicuus, C. Marii credebatur, cum ipse Fabii Maximi potius esse opinaretur; tum civitatem Avenionensem; & fornicatum triplici serie Wardonis, seu Guardonis pontem, ac Nemausentia quoque nonnulla, quæ ille non averterat, tametsi illic biennio moratus.

Quam-primum autem rediit, tanta se cum 1603.
alacritate ad studium Juris composuit, ut horas decem solidas diebus singulis in eo collocaret. Neque vero id solum tempus consecratum est studiis; sed dietim etiam quasdam horas, ac potissimum ante somnum impendere solitus fuit litteris humanioribus, studioque rerum antiquarum. Non id abnuebat penitus Pacius, qui mire etiam afficiebatur, quoties illum de rebus variis, ad antiquas præsertim leges pertinentibus, dicentem audiret. Quin non modo etiam est passus, sed pæne dicam, auctor fuit, ut Narbone inviseret, quæ exstant illeic vetustatis non ignobilia monumenta; ac speciatim votum, factamque Augusto Aræ dedicationem, cujus ante annos triginta effossæ, & Burdigalæ, cum illustratione Eliæ Vineti, excusæ exemplum obtinuerat. Scilicet nondum allatum erat inscriptionum Gruteri opus, in quo postea observavit Tribunitiam Augusti potestatem, quæ apud Tacitum legitur trigesima septima, fuisse ex hac ipsissima inscriptione trigesimam octavam.

Ad hæc, quia Pacius perlubenter edisserebat de rebus ad Physicen spectantibus, nullam

non

non occasionem captabat rogitandi illum de caussis naturæ abstrusioribus, & maxime quidem per horas relaxando animo datas. Sic cum aliquando noctu incidisset in crustas, squamasque piscium lucidas, collegit, intulitque clam in Pecis Musæum; ac postea cum illo ingressus, quam præferebat candelam consulto exstinxit, ut illo primum attonito, ac deinde lucem mirante, sciscitaretur ipsius caussam. Ac recurrit quidem Pacius ad calorem ex putredine excitatum; sed rogavit Peireskius, cur non sentiretur ergo calor neque in iis squammis, neque in quibusdam lignis putrescentibus? cur horrea præ putredine incalescentia, calx item madefacta, & alia tantopere calida non emitterent lucem? cur si ob calorem cicindelæ lucent, non lucerent etiam animalia cetera tantopere iis calidiora? Ad quæ Pacius, posse calorem, quem in Scholis dicunt virtualem, sufficere, & aliunde exigi certam dispositionem materiæ, quæ reperitur in rebus minus ad sensum calidis, non reperta in aliis calidioribus sensu deprehensis. Prætereo porrò, cum hæc, & alia non fecissent satis Peireskio, nihil deinceps visum fuisse probabilius, quam lucem omnem flammulam esse, sed rarissimam, tenuissimamve; argumentoque esse lucem Solis, quæ dum cogitur, densaturque, ardet; ad eum modum, quo vapor nihil aliud, quam aqua rarefacta, tenuataque est, quæ rursus coacta, densataque, humor apparet. Cum lux autem Solis directa, seu primaria sit adhuc satis densa, ut calorem sui sensibilem faciat; repercussam tamen, secundariamve adeo tenuem evadere, ut ejus calorem sensus non percipiat. Quare & nihil mirum videri, si lucula illa squammarum, similiumque rerum non sentiatur calida; cum sit longe tenuior illa Solari secundaria, intra quam plane evanescit. Quod res autem calidiores non perinde luceant, caussam dici posse, quod calor vehementior terriores excitet vapores, seu fuligines, quam ut connatam luculam patiantur puram emergere, atque idcirco apparere.

Rursus, cum foret valde curiosus rei Anatomicæ, ac Herbariæ, ea propter, quoties licitum erat, divertebat in Regios hortos, a quatuor jam annis instructos, ad Richerium Bellevallium utriusque demonstratorem, cui nunquam non fuit Peireskii, & desideratissima, & jucundissima consuetudo. Divertebat etiam frequens ad Franciscum Ranchinum, qui ad peritiam Physices, Medicesque eximiam, pulchre adjungebat notitiam, cultumque rerum antiquarum. De Joanne Dortomanno quid dicam, cujus semper solitus fuit, & exquisitam doctrinam, & insignem erga se benevolentiam commendare? Hoc certe Medico est usus, cum febriculâ laboravit, cumque vexatus est greviore, quam eo usque fuisset expertus, dolore hæmorroidum, & nonnulla etiam urinæ emittendæ difficultate. An attexam verò, quod retulit sæpius, cum Dortomannus aliquando ægrotantem inviseret, rogareturque, cur ea vice serius solito adventaret, respondisse, ipsum se accedere ex consultatione memorabili pro muliere Belliquadrensi, quæ tum gestaret utero mensem jam vigesimum tertium. Ea nempe iterato nupta, cum ex priore conjugio partus aliquot novimestreis edidisset, ex posteriore tamen ediderat treis, unum mensium undecim, alterum quatuordecim, tertium verò octodecim; & quoniam ex periculis antecedentium puerperiorum conjiciebat, sibi ex quarto impendere gravissimum, Medicos ideo consuleret, si qua ratione incolumis evadere ex illo posset. Et memini quidem objecisse me, videret, ne esset eadem femina, quam non ita pridem Antonius Saporta, aliique Medici propter simile nescio quid non omnino, sanam mente pronunciassent. Verum perstitit fuisse eliam, adiiciens, ipsam non longe post peperisse infantem cum capillitio, ac dentibus, obtinuisseque a conjuge, ne ulterius contingeretur.

Utcumque porrò hac de re sit (quam venditare pro vera nolim) occasione partim morborum, partim vehementioris studii, effectum est, ut litteras ad amicos scriberet raras. Inde evenit, ut cum semel totos quatuor menseis a scribendo abstinuisset, & periissent etiam destinatæ quædam in Italiam epistolæ, ideo rumor de ejus morte Romæ, ac Paravii percrebuerit, & Pignorius etiam ad Patrem consolatoriam scripserit; Gualdus verò falsitate rumoris compertâ, illum quasi redivivum salutaverit, crudelem blande appellitans, quod suâ in scribendo negligentiâ, amicos tam bonos, tamque constanteis enecaret. Videlicet non admittebant, quod expectandas e se raras litteras præmonuerat, donec studium Juris foret absolutum. Quare compulsus denique fuit, ut sæpiuscule scriberet; neque ad ipsos Italos modo, sed ad ipsos quoque Velserum, Scaligerum, Closium. Quia porrò ambages nimia erant magnæ; cum oporteret litteras Augustâ, atque Francofurto transdere in Hollandiam; ideo Scaliger auctor fuit, ut litteræ mutuo destinarentur Parisios, ad Præsidem illum eximium Jacobum Augustum Thuanum, cujus nomen diffusius est, quam ut elogio ullo possit comprehendi. Etenim, quod Scaliger illum, & sui amantissimum, & pro singulari in bonos, eruditosque omneis affectu ad omne genus officii paratissimum comperiisset, idcirco eam ipsi curam non dubitavit committere, ut commendatas ab utroque litteras ex æquo curaret. Quare hac primum occasione, & ex hoc usque tempore cepit, quæ magna, excultaque deinceps fuit, inter Peireskium, & Thuanum necessitudo.

Ad Patrem verò, ac Patruum, uti par fuit, scripsit frequentius; sed maxime ut obtineret, ne ante finem ejus anni, qui fuit hujus sæculi tertius, Aquas-Sextias evocaretur. Et quia norat, civeis Aquenseis ea tempestate procurare, ut non modo Regium Collegium pro humanioribus litteris, ac Philosophiæ studio haberent; sed ut priscam etiam Universitatem, Regiis Professoribus illustratam facerent; eapropter scribens ad Parentes, miro contendit studio, ut Professori primario Juris ampla forent stipendia, quo Pacius illuc accerseretur. Siquidem perspectum habebat, tam Palatinum Comitem, quam Academiæ Curatores evocare illum ingenti pollicitatione Heidelbergam, ubi jam per complureis annos sui specimen dederat; ipse verò, & expetebat, posse Aquensem Academiam tanto ornamento gloriari, & ægre ferebat excidere spe, quam satis firmam conceperat efficiendi demum ex illo virum Catholico-Romanum.

Ceterum, cum non posset amplius Patrui votis obsistere, quippe qui resignata illi dignitate Senatoria, etiam ab anni initio Regium diploma quæsierat; accessit tandem Aquas-Sextias, ut necessarium illi habendæ Doctorum gradum consequeretur. Non accessit autem, nisi prius optime exercitatus, ac nisi obtenta in finem anni dilatione,

Digitized by Google

tione, tum ut Pacium per ferias Natalitias deduceret, tum ut interea se ad varias actiones obeundas melius compararet. Etenim, quia moris tum erat in Aquensi Academia, ut nemo prius ad lauream Doctoratus admitteretur, quam præter alia tentamenta, triduanas theseis defendisset, idcirco theseis miscellaneas ex utroque Jure desumptas, mature & seligere, & mandare typis oportuit. Et aliunde, quoniam a Patruo accepturus uno die Doctoratus insignia, constitueret ipse in fratrem insequenti die conferre; ea propter habere sibi tempus voluit ad congerendum, unde posset insigniorum originem, vetustatemque explicare.

1604. Accessit ergo tandem cum Pacio sub Brumam Aquas-Sextias; tametsi gradum adeptus non est, nisi die Januarii insequenteis anni decima octava. Tædium fortassis parerem, si vel per capita attingerem ea, quæ magna cum eruditionis testatione edisseruit singulis illis actionibus, quibus est Lauream consequutus. Satis esto subiicere, gessisse se illum eo cum vigore animi, ut non totam modo coronam in admirationem rapuerit; sed ipsi etiam Pacio visus fuerit seipsum longe superare. Biduo post, cum ornamenta Doctorea in fratrem conferret, dici non potest qua suavitate auditores perfuderit. Scilicet ex statua quadam Metrodori cum galero suo, seu Academico pileo, & infulis, cumque pallio Philosophico, & annulo in sinistra manu; itemque ex statuis quibusdam Hippocratis cum simili pallio, epomideque adjuncta; ex inscriptione quadam Eubuli Marathonii, ac infulata statua non ad cervices, sed circum caput; ex consimilibus Platonis, Theophrasti, Phavorini, aliorum; ex cimeliis Gothicis, in quibus mitræ pileis non admodum absimiles; ex innumeris aliis [ut breve faciam] monumentis, ostendit, quemadmodum usus ejusmodi ornamentorum ab usque Græcis ad Latinos, & ad nos usque transierit; quemadmodumque ex Philosophia, atque vetere Sacerdotio, gradum fecerit in doctrinam, professionemque multiplicem recentiorum Academiarum; idque citatis passim Conciliis, Patribus, Poëtis, Historicis, Philosophis, Oratoribus, quibus plenam faceret fidem.

DE VITA PEIRESKII, LIBER SECUNDUS.

1604. VIX jam desierat celebritas, cum memoratum ante diploma, quo anno majus antiquoretur, Senatui exhibendum fuit. Id ergo exhibitum quidem, & in acta referri jussum: verum obtinuit Peireskius, ne propterea statim admitteretur, conscribereturque reipsa in Senatorum numerum; tum quia videri noluit ex eo numero Patruum amantissimum exegisse; tum quia timuit, ne si semel astringeretur officio, sibi & libertas studiorum, & occasio peregrinandi mature nimis praeriperetur. Hinc quoniam ad amicos scribens, & occupationes doctoreas in excusationem diuturni silentii praetexens, insinuavit simul, se ad Senatoriam dignitatem adigi non sponte, responsa tulit varia, congratulantibus plerisque, quod jam inter Senatores cooptatum arbitrarentur. Ex istis fuit Scaliger, qui & dignitatem novam commendavit, & congratulatus ob lauream, subiunxit, se aliàs adfuisse Aquis-Sextiis, testem severi examinis, quo Academia uteretur. Fuit etiam Velserus, qui non modo est ob dignitatem congratulatus, sed admonitionem etiam, adhortationemque paternam adhibuit; ac inter cetera: *Non esse animo ipsi despondendum; munus Senatorium tametsi spinosum, id tamen prima fronte duntaxat; principium solum molestum esse, lenire tempus cetera; nihil supra vireis exactum iri; fore Numen propitium; deberi patriae operam;* & quaedam alia in eundem sensum. Sic adhortatus etiam est Pacius, statim ac rediit Monspelium, epistolâ nuncupatoriâ, qua Imperialium Institutionum Analysin ipsi dicavit; quanquam, quod nosset illum nondum inter Senatores relatum, dicavit, ac inscripsit solum, tanquam *in supremo Provinciae Senatu Consiliario Regio designato.*

Non pigebit porrò huc transcribere ipsissima nuncupationis, & adhortationis verba. Sic ergo illum affatus est: *Ad te verò, mi Fabrici, meas lucubrationes mitto. Cum enim tu antiquis moribus praeditus, a nostro convictu, unà cum suavissimo fratre tuo in patriam rediens, vetusto more, praeclara xenia, vel potius munera obtuleris, quibus vestram, vestrorumque Patrui, & Patris virorum amplissimorum, & regiorum in supremis Senatibus Consiliariorum erga me, meosque benevolentiam testatam reliquisti; me quoque oportuit, ne ab antiqua, & laudatissima consuetudine discederem, aliquid invicem rependere, quod grati animi testimonium esset. Quid autem a me proficisci potuit, quod tibi gratius esset, quàm aliquid ex his studiis depromptam, quibus nobilissima tua familia maxime floret? Nam pecuniâ neque tu eges, neque ego abundo; haec verò studia amas, & colis; ac te ex nostris praelectionibus, atque exercitiis profecisse lubens fateri soles. Eximiae verò laudis, quam tuo merito in doctoreo gradu assumendo es consequutus, participem me quoque esse vis, quasi nostris monitis, & praeceptis adjutus, ad illud eruditionis culmen, quo multi frustra aspirant, ascenderis. De quo tuo, optimique fratris tui novo honore vobis ex animo gratulor; & ut jam Senatorios animos accipiatis, jam in Rempublicam, quae vestram operam requirit, omneis vestras cogitationes convertatis, publicumque bonum perpetuum vestrorum consiliorum objectum statuatis, etiam, atque etiam hortor. Hac enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus vestris [Patruum alterum vestrum parentem agnoscitis] gratior, aut jucundior esse; nulla vos illustriores reddere potest.* Hactenus Pacius.

Peireskius verò animum quidem allegendi se aliquando Senatoribus non abjecit; non intermisit etiam prorsus susceptum Juris studium; verum dilatione obtenta, & liberioribus jam studiis, ad colendum suaviores Musas, ad promovendum bonas arteis, ad adjutandum, quantum potuit, Viros bene de litteris merenteis animum applicuit. Ac primum quidem varie sollicitatus de conjugio, celibem vitam praetulit; ratus non posse se uxoris, succrescentisque familiae sollicitudinem gerere, & expeditum se erga studia, virosque studiosos tueri. Hinc cum Pater, ipso inconsulto, convenisset prope de nuptiis cum viri illustris Joannis Ceppedaei primi Rationum Praesidis unica filia contrahendis, veniam ardenter petiit non discedendi ab instituto. Quippe se Palladi, ac Musis nomen, fidemque ita dedisse, ut sacrilegium duceret de aliis nuptiis cogitare. Et Pinelli quidem exemplum, alta licet mente repostum, noluit Patri proponere; sed proposuit tamen exemplum Varii, quod praesens, ac illustre erat; adiecitque sibi prae aliis domesticum esse coram oculis, quod se non posse, nisi cum laude imitari arbitraretur. Itaque imitatus Patruum, ducere uxorem germano concessit; illeque propterea sequente aestate memoratam supra Marchisam a Tullia duxit conjugem, ex eaque tertio anno post filium suscepit, quem Claudius Patruus, superstes adhuc, cognominem fecit.

Deinde, non admodum longe a Doctoreo gradu suscepto, perlustrare placuit maritimam oram, tum ut omnia antiquitatis monumenta pervestigaret, tum ut rariores quasdam plantas per eam regionem deligeret in Belgenscrianum hortum transferendas. Quod duxerit autem initium a Forojuliensibus antiquitatis reliquiis, circa quas sibi prima vice [discedendo nempe in Italiam] abunde factum non putabat, fuit occasio deducendi Draguinianum usque nobileis consanguineos, qui ad Doctoratus accesserant pompam. Visere autem in primis voluit opus Romano nomine dignum, intercisam scilicet Rupem, seu excavatum amplum canalem in declivi quadam montis facie, qua Cyanei fluvii scaturigo altera Forum Julium, a quinto usque Provinciali lapide, per anfractus vallium, silvarumque fuit perducenda.

Quam

Quam multa verò toto progressu observarit, collegeritque, enumerare prolixum foret; adnoco solum, ipsum exinde cepisse ansam conscribendi, mittendique varia ad amicos varios.

Cetera inter plurimi fecit Consulare quoddam numisma, quod dicebat insolitum, & neque Goltzio, neque Ursino, neque aliis memoratum, quodque destinavit ad Pignorium, ut cum Friderico Contareno communicaret. Plurimi etiam inscriptiones quasdam Flaminii, & Dudithii, de quibus supplendis (nam exesæ erant) cum Velsero præsertim egit. Plurimi quædam alia selecta, quæ misit ad Scaligerum, & ex rebus aliis conchas nescio quas, quarum occasione scripsit ad Penam Medicum de Concha anatifera mituli instar conformata. Sed ut de Plantis speciatim dicam, comitem adhibuit Botanicum quendam plantarum quovis tempore internoscendarum peritum; eapropterque non solum plantas in suum hortum destinavit, sed plerarumque etiam radices transmisit ad Clusium, ac inter ceteras Tragacanthæ, Aristolochiæ, Asphodeli, Arbuti utriusque. Significavit autem simul desiderium, quo vellet Clusium aliquantisper Belgenserii detinere, ostensurus illi Styracem, seu arbustum foliis cotoneo malo, floribus arantiæ non absimilem, & liquoris fragrantiâ nequaquam Syrio posthabendum. Is enim ad unum milliare juxta oppidum ita nascitur, ut aliàs frustra requiratur. Ostensurus etiam Lentiscum, quæ non minus Mastichen sudet, quam, quæ in Chio Insula nasci specialis dicitur. Ostensurus & alia quædam vix alias usquam observabilia.

Cum rediisset, agere cepit de instituendo Eremitarum Camaldulensium Cœnobio in egregia illa solitudine, subrupeaque Ecclesia, quæ Divæ Mariæ de Angelis sacrâ, æquâ prope distantiâ est Massiliam inter, & Aquas-Sextias. Occasioni fuit, quod Patavii degens, eorum institutum valde probavisset, eruditusque inter ipsos Religiosus nomine Elias, Novitii cujusdam causâ, Aquis Sextiis tum versaretur. Peireskius itaque illius conversatione delectatus, ipsum per multos menseis detinuit, in solitudine sustentavit, ac sæpius per complureis dies commoratus invisit. Procuravit interea, ut civium, tam Aquensium, quam Massiliensium decreto id cœnobium postularetur. Licentiam quoque instituendi a Mimetensi Domino, in cujus ditione est locus, obtinuit, ac circumvicinum dominium, seu fundum pretio acquisivit. Sategit, quam enixe potuit, per Patavinum Episcopum, & Cardinalem Pallavicinum, ut Congregationis ejus Superiores, non Eliam modo illeic loci relinquerent, sed religiosos etiam alios in amplissimam messem destinarent. Rogavit, ut aliquos saltem loco visendo committerent, pecuniamque interea sumptibus faciendis necessariam misit. Et facta quidem plurima spes; sed postremo tamen irriti conatus. Sic votis etiam non respondit redintegratus pro Pacio labor. Siquidem cum ineunte vere evicisset, ut Aquenses destinarent Pacio primariam Juris cathedram, præstituto stipendio librarum Turonicarum bis mille, & quadringentarum, proficisci ipse Monspelium cum Assessore urbis, voluit, ut si quidpiam difficultatis obsisteret, amoliretur. Et rediit tamen re infecta; prætexente quidem Pacio, quod tria librarum millia, præter occurrentia emolumenta, expeteret; sed causâ reverâ ab uxore datâ, quæ Catholicam urbem exosa, Heidelbergensem præoptaret.

Incidit verò statim in morbum, è quo vix initio æstatis convaluit. Importuna præsertim fuit mira cutis teneritudo; nam quacumque corporis parte tantilla fieret vestium compressio, rubescens tumor cum vehementi prurigine cooriebatur. Casus hic ansam illi præbuit philosophandi de maculis, quas ab utero plerique sortiuntur. Quippe cogitatio illum subiit, fieri similiter posse, ut qua parte corporis gravidæ mulieres sese attrectaverint, dum expetitæ cujuspiam rei imaginatione tentantur, in eadem Embryonis parte ejusmodi rei character suboriatur, exprimaturque. Ita non semel retulit, ac non multis speciatim annis ante obitum, cum una philosopharemur de quadam cania imagine intra urinam hominis a rabido cane demorsi conspecta. Ac difficultas quidem erat, cur ille character non corpori matris, sed Embryonis inureretur; sed assensit tamen, Embryonem utero gestatum unum corpus cum matre esse, eademque specie alimenti, iisdemque spiritibus secundum omneis sui parteis sic enutriri, vegetarique, ut semine ex omnibus partibus deciduo fuit primum formatus. Quare & tenue corpusculum iisdem affici casibus, quibus ipsum corpus maternum; ac posse ipsi tanto facilius notam aliquam imprimi, dum spiritibus speciem conceptam devehentibus, eo matris contactu veluti defigitur, quanto ipsum est mollius, ac tenerius. Memini verò id confirmatum memorabili quodam facto, quod ipsi fando accepimus. Muliere nempe gravida in oppido hujus Provinciæ Cipperiis dicto, ante annos circiter sexaginta, pugione confossâ, eductum fuisse ex ea Embryonem cum totidem notis livescentibus, & ad easdem parteis conspicuis, in quibus mater fuerat percussâ. Quod autem, dum illæ fructuum species, cerasa, fraga, alioque rubescunt, impressi quoque characteres vividiore rubore sint, causam dici posse affectionem aëris secundum eandem tempestatem similibus spiritibus concitandis idoneam, ut dum, vitibus florescentibus, vinum in doliis commovetur; sed non est quorsum ea de re uberius quidpiam heic proferatur.

Repeto potius, Peireskium balneorum usu convaluisse (sanguine puta temperato, perspirabilique facto corpore) ac magno fuisse levamento, quod jucundissimam interea familiaritatem duplicem paravit. Altera fuit cum nobili Francisco Villanuvano Flayosci Barone, & Marchionis Transii germano, qui linguæ Græcæ, omnigenæque historiæ callentissimus, quidquid pæne erat in tota Provincia monumentorum vetustatis perspectum ad unguem habebat. Altera cum celebri viro Francisco Malherbio, qui deinceps habitus fuit Gallicæ linguæ arbiter, & Poëseos facile princeps. Invisebat enim uterque; & eum priorem, quidem ipsi patria communis, ac studium earundem rerum conciliasset, posteriorem illi quæsivit commendatio Varii, clarumque in Provincia nomen, ex quo tempore fuerat memorato magno Franciæ Priori a secretis. Hinc proinde cepit Peireskius Malherbii Poëmata cognoscere, suspicere, apud exteros commendare. Siquidem cum mense Septembri illa memorabilis Ostendæ obsidio exitum habuisset, pulchraque illa carmina, *Area parva ducum*, &c. fuissent Gallicis versibus, non modo a Vario, sed a Malherbio etiam expressa, misit illico cum ad alios, tum ad ipsum Scaligerum, quem Latinorum carminum arbitrabatur esse auctorem. Taceo autem ut Scaliger ad ipsum rescripserit, auctorem esse Hugonem Grotium, adolescentem lectissimum,

puellas vero ex Helicone, se ut senescentem, pridem aversatas; ex quo etiam se excusavit, quod versus ab eo pro Pinello expetitos non mitteret.

Diversatus per Autumnum Belgenserii, spectavit rarum illum concursum trium superiorum Planetarum, qui nonnisi anno quoque octingentesimo contingit, & magna, seu maxima potius conjunctio merito vocatur. Et mirabile quidem fuit nasci in eo conventu Stellam magnitudine Jovem æmulatam, quæ supra annum in eodem Serpentarii pede sic perseveraverit, ut perseveraverat alia in sidere Cassiopejæ ante annos triginta duos; & alia rursus ante triennium in constellatione Cygni. Verum quia tum Peireskio cœlestis globus non aderat, quo fieret certior de Siderum non errantium nomenclatura; ideo facile credidit, novam illam Stellam ex antiquis esse, ac potissimum videns, ipsam non ut Planetas circumstanteis obtuso esse lumine, sed Fixarum instar mire scintillare. Acceptis post aliquot menseis a Pignorio litteris, didicit, Stellam esse recentem, ac observatam a Galilæo, idque cum jam ex vespertino in matutinum situm transiisset; at quia in morbum incidit, quo initio Veris multum laboravit, cum simul quoque ægrotarent Pater, Frater, Patruus, Noverca, & domesticorum nonnulli, idcirco sibi a studio eam observandi temperavit. Ne memorem, cum voluit postea ad illas parteis respicere, Stellam sic fuisse jam imminutam, ut fixis circumstantibus, perpetuisque nihilo major, ac una earum credita, evanuisse judicaretur. Posterioribus tamen annis dolere satis non poterat, quod ad tam rarum spectaculum suis obvium temporibus studiose magis non attendisset.

Per ea tempora, cum Massilia Belgenserium contenderet, transire Castellero voluit, ut Parochum loci nomine Julianum, ob ingenuam curiositatem sibi jam carum, salutaret. Cum ab ipso aliquantisper extra vicum deduceretur, occurrit illis Mulio floridum ramum ex Myrto gestans, latifolium, & flore pleno, qualem Peireskius, neque viderat, neque inaudierat exstare. Itaque raram miratus plantam, perduci voluit in mediam silvam, ubi enata fuerat, ac transferri ipsam curavit, ut excoleretur, propagareturque. Transferri autem noluit in Belgenserianum hortum, quoniam non aderat, qui illam satis diligenter curaret; sed in hortum potius ipsius Juliani, cujus futurum circa ipsam exquisitum studium confidit. Et excoluit ille sane, ut par fuit, quousque ex planta manente incolum, propagatio fieri Belgenserii potuit. Id attingere visum est, quia nusquam in tota Europa Myrtus pleno flore fuerat agnita; ac debetur Peireskio, quod jam in hortis Regiis, quod Romæ, quod in Belgio, quod alibi gentium visatur. Præterea ipsi quoque deberi fungum Curalloidem dictum, de quo cum Clusius rescriberet: *Mentionem*, inquit, *faciam in auctario ad Exoticarum Historiam, quam spero brevi publici juris facere, fungi cognitionem tibi acceptam relaturus.*

Heic nondum dixi, Varium tantopere fuisse illius consuetudine delectatum, ut donec fuit Aquis-Sextiis, continenter pene habere commensalem voluerit. Quin habere etiam voluit peregrinationes, rusticationesque cum illo communeis; & cum sub Julii initium profectus est Massiliam, ut Carolum Neovillam Alincurium Exlegatum Regium Roma redeuntem inviseret, illum comitem in via facundum consalutaturum deduxit. Cum destinaret autem pergere Parisios, insinuavit ipsi an-non vellet urbem, aulamque cognoscere. Ipse nihil quidem sibi esse magis in votis professus est, & maxime in tanti Viri augustissimo comitatu; at obstare dixit voluntatem Patrui, qui paratum aliàs negotiorum causâ eo discedere, id abnuisset, prætulissetque Fratrem proxime discessurum. Scilicet in Regis Consilio tum agitur negotium circa solutionem Talliarum, ut vocant, ad quam Riantienses contendebant ratione fundorum quorumdam Reginaldum Patrem teneri. Enimvero Varius sese curaturum recepit, ut ipse potius destinaretur, reque ipsa Patruo persuasit, tenerum nimis esse affectum, injuriamque esse, non benevolentiam, arcere tantam indolem a consummatione virtutis. Itaque Patruo propter Viri auctoritatem, consentiente (nam Pater alioquin votis filii nunquam aperte repugnavit) dedit sese Peireskius in comitatum Varii, Augusti mensis initio, annoque hujus seculi quinto.

Incredibile autem dictu quam cito Parisiis inclaruerit, partim virtutis propriæ, partim Varii commendatione. Primus, quem gestiit salutare, Augustus ille Thuanus fuit, tum, ut ob summam humanitatem ageret coram gratias; tum, ut ab illo acciperet, si a Scaligero quid haberet. Quantâ vero lætitiâ exceptus ab eo fuerit, exprimi non posse ipsemet narravit. Aperta nimirum statim Bibliotheca, tum privata, tum regia; apertum quidquid monumentorum ad contexendum historiam asservabat in scriniis; apertum cor, & viscera sinceritatis miræ profusa. Ipse tum plura edocuit, quæ ille de Viris in Italia eruditis expetiit; tum, quia nonnihil desiderabatur ad conscribendum eorum elogia, recepit, se per litteras ex amicia consequuturum.

Cum iterato illum invisit, accersitus illico fuit Isaacus Casaubonus, cui sub Thuano commissa erat Bibliothecæ Regiæ custodia. Is a primo statim congressu, nescias, an magis suspexerit, an amaverit illum magis. Nimirum tam multa accepit, edoctusque ab eo fuit, ut nec publice, nec privatim per familiareis litteras tacere id potuerit. Nam primum quidem edens notas ad Epistolam Gregorii Nysseni, quæ est ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, meminit nummi ærei Rogerii Regis Siciliæ: *Quem*, inquit, *inter multos arabice inscriptos, cum variis figuris diversorum Principum nobis ostendit Fabricius de Petrisco, Senator Aqui-Sextiensis, vir eruditissimus.* Deinde, cum Peireskius illi detexisset errores apud Ursinum, & Goltzium, qui Jacobo Stradæ, potius, quam numismatibus fidentes, corruperant varia ex gentilitiis nominibus aliquorum Imperatorum, inter triginta Tyrannos sub Gallieno recensitorum, ac nominatim Marci Piauvonii Victorini, & Lucii Æliani, (ex quibus illi Marcum Aurelium, Victorinum, & Spurium Servilium Lollianum, contra fidem numismatum, quæ ipse ostendit, commenti immerito fuerant) Casaubonus gratias amplissimas egit, ac pergens: *Oro, te*, inquit, *per amicitiam nostram nuperam; sed antiquissimam, si per te licet; oro te, inquam, quæ habes ejus generis mihi communices. Omnino quam ingrederis viam illustrandi eas tenebras, certissima est, & unica. Expectabo magna aviditate, quæ supra hujusmodi ἀρχαιολογίαις magnus Scaliger observaverit; sed auguror etiam post illius messem tuo spicilegio fore locum. Est enim cujusdam felicitatis incidisse in eos nummos, qui in illa caligine lucem tibi affulserant.* Sed ne sim prolixus, excer-

Digitized by Google

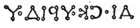
excerpo dumtaxat, quæ in hæc ve ba ad illum scripsit, uno, alrerove post anno: *Deum precor, ut tanto Musarum Patrono omnia lata, ac fausta largiri velit. A te autem peto, ut qui semel tua benevolentia me dignum judicasti, etiam porrò eandem mihi impertiaris, hoc est rogatus facias, quod ultro cepisti. Ego me tibi, & debere jam multa sentio, & debiturum etiam plura non despero, si tibi dabitur aliqua occasio de studiis nostris bene merendi. Nescia an resciveris, missum ad me fuisse a Serenissimo Duce Uebinati Codicem Polybii, cujus tu mihi index fuisti; itaque tibi cum-primis id beneficium debeo*, &c.

Notum, ac inter eruditos celebrem Virum heic refero, ut ex eo judicium de ceteris facias. Nam quid memorem Frontonem Ducæum, Papyrium Massonum, & nonnullos alios, quibus salurem per ipsum dici a M. Velsero fuerat expetitum? Quid Nicolaum Fabrum, Jacobum Bongarsium, Scævolam, & Ludovieum San Marthanos fratres, Franciseum Pithœum Petri germanum, & alios pæne innumeros, quibuscum ex eo tempore familiaritatem contraxit? Dicere præstat, nullam fuisse Bibliothecam celebrem, quam evolutam non fecerit, ac præter memoratas quidem, San-Victorianam potissimum, in qua referebat, se, cum multa alia, tum speciatim vidisse omnia Puellæ Aurelianensis acta, vindieiasque, & effigiem, contexto ex iis magno Codice, jussu Abbatis contemporanei. Sic & complura meminerat, quæ observarat in privatis, ac nominatis Joannis Jacobi Memmii Rociaci, Viri indole generosa, & tam virtute propria, quam genere, & prole illustris, qui etiamnum vivit felici senecta princeps Comitum consistorianorum, Itemque Renati Poterii Episcopi Bellovacensis, quem prædicare solitus erat rarâ doctrinâ spectabilem. Ac rursus Pauli Patavii Senatoris summe laudati, cujus commendabat quidem supra mille MSS. codices, sed faciebat tamen Cimeliarchium pluris. Cum ipsum autem videretur esse cumulatissimum; voluit tamen sponte augere variis Regum numismatis, tam primæ, quam secundæ stirpis; Dedit nempe quædam, in quibus nomina Regum legereutur, v. g., Clotarii coronâ gemmâ redimiti, (Constantini scilicet more, qui prò laurea gemmam usurpaverat) quædam, in quibus Comitum, sub quibus nummi fuere cusi, ut Filaparii Rhemensis, cum inscriptione Remus fit. Pari ratione commendabat Francisci Olivarii Fontanæi eimelia, ac libros. Ex Cimeliarchio autem Regio, cui Bagarrius jam præerat, æquum sane fuit nihil ipsum latere. Probavit porrò consilium, quo Francisci Pereril nobilis Aquensis promptuarium præclaris cimeliis instructissimum transferendum in illud erat; quippe multa adhuc deesse agnovit, ut dignum Regio nomine merito existimaretur.

Quia vero inter cetera Bagarrius illi ostendit Amethystum perelegantem, in qua cælatus Solonis vultus celebris illius Dioscoridis Augusti cælatoris manu; ideo cepit ansam edocendi ipsum, quidnam sibi vellent foraminula in inscriptione, quam ostendit in ectypo, observata hac serie,

Edisseruit enim, esse forulos, in quos fuissent inserti clavi continentes Græcas ex metallo litteras, quæ cælatoris illius, seu ΔΙΟϹΚΟΥΡΙΔΟΥ exprimerent nomen; sed ordine retrogrado, ut proprium est cælaturarum, ectyporumque. Id autem manifestum fecit, ubi depictis in alba charta, uti mox est factum, foraminulis, lineas interduxit, quæ eas litteras in hunc modum exprimerent,

Sic se interpreratum dixit foramina quædam, quæ visebantur Assisii in antiquo, nescio quo Templo. Cum enim nemo dicere posset, ecquid illa significarent, divinavit ipse inscriptionem esse, seu dedicationem factam Jovi Opt. Max. idque demonstravit per lineas foramina sic connectanteis,

Sic speravit, se interpretaturum seriem quandam foraminum Nemausensis Basilicæ, quam quadratam Domum appellant, ubi ectypum obtinuisset.

Sed Parisios ut regrediamur, vix publicum ullum monumentum fuit, quod in examen non revocarit, de quo judicium non tulerit. Quippe altero statim mense, ex quo in eam Urbem accessit, litteras dedit ad Fayosceum, quibus scripsit, se nondum quidem monumenta priscorum Regum San-Dionysiana invisisse; sed jam tamen falsi convicisse tumulos exstructos tum Clodovæo ad Sanctam-Genovesam, tum Chilperico, & quibusdam aliis ad Sanctum Germanum. Et paucis post diebus, cum eos expendisset, qui ad Sanctum-Dionysium, nihil potui comperire, inquit, quod ante Divi Ludovici tempora satisfecerit; existimoque omneis illos antiquissimos tumulos tempore eodem, nec multo ante D. Ludovicum constructos. Qui autem placuit maxime, is est nostratis Margaritæ, Sororis nimirum Beatricis primogenitæ, S. Ludovici uxoris. Denique commendans vetera sigilla, quæ coram inspexit, ectypisque expressa tulit, ex Archivis Abbatiarum S. Dionysii, S. Germani, S. Mauri, & cetrarum, ut in quibus continerentur germanæ effigies Karoli Magni, Hludovici Pii, Hlotarii Imperatoris, Pipini Regis Aquitaniæ, Karoli Calvi, Karoli Simplicis, aliorumque Regum ex secunda stirpe. Hæc sane, inquit, satis refellunt tumulosque, & statuas hisce Principibus confectas ante quadringentos, aut quingentos annos.

Nihil non adiiciendum esset circa aliarum rerum studia; quoniam nihil exstare accepit ex mirabilibus, seu artis, seu naturæ operibus, quod non studiose spectaverit, veluti ædificia, opificia, machinas, plantas, animalia, fossilia, omnia denique observatu digna. Hæc inter, varia officia qua prope, qua procul litteratis exhibuit, & cum anxie requisivisset ex Paulo Servita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis, ecquid novissent de Juvenco Cælio Callano Dalmata, cujus Codicem MS. de Attilæ vita Venetiis asportaverat; is, ut ederetur, animum applicuit.

Anni sequentis ineunte Vere, ac brevi in 1606.
Provinciam redituro Vario, non multo labore obtinuit, ut liceret sibi invisere Angliam, comitaturo præsertim virum illustrem Antonium Boderium, Regium Oratorem illo destinatum. Neque

que

que id modo Varius est passus, sed laudato proposito (in quod etiam conspirarunt Thuanus, Memmius, Merieus Vicus, amici alii) recepit sese curaturum, ut Pater, Patruusque factum comprobarent. Discedentem voluit Peireskius Aureliam usque deducere; unde prius, quam regrederetur, spectavit attentius, tum prisca Ecclesiæ S. Crucis vestigia, quæ vetustatis esse duxit mille, ut minimum, annorum; tum præter alias statuas, imaginesque, tam Karoli Septimi, quam Joannæ puellæ, videre eas voluit, quæ in Municipali Curia asservari perhibebantur; sensitque speciatim, effigiem, qua Rex est depictus cum barba, & San Michaëlisuo torque, non esse undequaque fidam. Inibat porrò jam mensis Majus, cum discedente Boderio, ipse paucis diebus retardatus fuit, coactus veredis postea subsequi, ut Caleti assequeretur. Cum solvissent, perpauci fuere ex universo comitatu, quibus ex navis agitatione, halituque Maris stomachus non fuerit submotus. Peireskius, cum id præcaveret, ceteris relictis, ad malum consedit, ubi & melius habuit. Causâ requisitâ, respondit, agitationem minimam illa in parte fieri; quamobrem se eò declinasse, ne nausearet, ut ceteri, qui longe magis, tam ad proram, quam ad puppim agitarentur.

Appulsus in Angliam, ac postquam præeunte Oratore, Jacobum Regem salutavit, carus ipsi habitus est, accersitusque ab eo non semel; ut cum narrare factum oportuit circa egregiam compotationem. Contigit enim, ut in quodam virorum doctorum convivio, Doctor Thorius ipsi Peireskio ingenti Scypho prabiberit; ac ille quidem se excusare ob vastitatem pateræ; ob merum insolitum; ob imbecillem stomachum; ob compotandi infrequentiam; verum cum nihil admitteretur, petiit, ut saltem sibi liceret, postquam Thorio fecisset satis, suo arbitrio præbibere. Annuarunt omnes; ac tum assumptis, quasi adigente necessitate, animis, secundum hausit calicem, eodemque mox aquâ oppleto, Thorio intentans præbibit, totumque rursus (tanquam injectum temperaturus merum) absorpsit. Ille quasi fulmine ictus, delapsusve e nubibus, vix tandem ad se rediit, & quia ex condicto agebatur, neque resilire fas erat, tam longa suspiria e pectore duxit, toties admovit, removitque ora, tot interea carmina ex omnibus Græcis, Latinisque Poëtis profudit, ut diem pæne contriverit instillandæ aquæ in insuetum guttur. Atque id ipsum est, quod Rex cum audiisset ex aliis, ex Peireskii ore accipere voluit. Admissus est etiam in conclave, seditque inter primores Comites in solemni quodam Conventu per ea tempora celebrato.

Ad Viros doctos quod attinet, quos seu Londini, seu Oxonii, seu aliis in locis convenit, primus fuit ille de sua Britannia bene meritus Guillelmus Camdenus, apud quem cum aliquando sermo incidisset de antiquitate Britannicæ linguæ, ad quam Aremorica spectat, & præsente Doctore Taro, post rogatas circa complureis variarum Galliæ regionum voces, requisisset etiam, quid Arelate, quid Tolonum significarent, responsum tulit, Arelatem eâ linguâ dici civitatem in uliginoso loco constitutam; & Tolonum cirharam, forte ob vicinum promontorium, cui Cirharistes nomen fuit. Accepit & id genus alia, ex quibus pæne deductus fuit in Strabonis, Taciti, aliorumque sententiam, qui scripserunt, Gallos, & Britannos eadem primitus lingua usos. Alter fuit Robertus Cottonus, inter curiosos, optimeque animatos conspicuus. Deinde tam Jacobus Collius, quam illius socer Matthias Lobellius, Regius Botanographus, quem utrumque devinctum voluit. Postea Albericus Gentilis, Henricus Savilius, Joannes Nordenus, & plerique alii. Non tacendus verò eruditus tum juvenis Joannes Barclajus, quem quanta benevolentia prosequutus fuerit, intelligetur inferius. Dolere autem solebat non agnitos sibi, nec Guillelmum Gilbertum auctorem libri de Magnete, nec Thomam Lydiatum celebrem Mathematicum. Doluit etiam non visum sibi praclarum illum Joannem Seldenum (idque, ex quo primum opera quædam ab ipso edita obtinuit) verum dolorem compensavit amicissimis litteris, quibus deinceps cum illo egit. Non heic memorabo Bibliothecas varias, in quibus rariores libros observavit; non musæa, in quibus vidit, & ex quibus comparavit quidquid pretiosum licuit. Magni vero ducebat præ ceteris gemmam centum & quinquaginta libris Turonicis emptam, propter cælatum Actionem cum Tiara Phrygia, quem Patrem Andromaches Hectoris uxoris argumentabatur. Non memorabo denique quam abportavit congeriam librorum, aliarumque rerum, quas inter fuere tegulæ æneæ, ac in ipsis Pes Anglicus adfabrefactus, exquisiteque per Carolum Velium divisus. Referam solum, quia maturius, quam concepta spes, discedere voluit, ideo maximum fuisse factum ipsius desiderium, & in familia Oratoris, & apud eruditos viros, qui eum postea varie ipsius meminerint, sufficiet heic excerpere, quod memoratus Camdenus habet in descriptione Britanniæ, cum de numismaribus ad rem suam pertinentibus verba facit: *Cujusmodi*, inquit, *non alibi effossa hactenus audivi prius, quam superrime nobilissimus, & in re nummorum antiquaria longe doctissimus, & perspicacissimus Nicolaus Faber Peiriscius ejusmodi in Gallia reperta mihi ostendit*.

Et commoratus quidem fuisset nonnihil amplius in Anglia; sed quia treis dumtaxat menseis se absuturum promiserat, idcirco post mensem discessit in Hollandiam, quam ab usque initio (sed plane tamen tacitus) constituerat perlustrare. Quo discessurus tempore fuit, adjungere se illi voluit nobilis turba juvenum, qui ipsi quoque fuerant ex Gallia Boderium sequuti. Sed, ut sunt mores varii, nihil adhuc, non modo ex reliqua Anglia, verum ne ex ipsa quidem Regia spectarant, quandoquidem præter eum diem, quo Oratorem, cum primam Regi salutem dixit, fuerant comitati, universum tempus, nocteisque, diesque aleâ ludentes contriverant. Hinc rogarunt Peireskium, ut quem destinarat discessum, differret in unum, aut alterum diem, donec saltem Urbem cursim pervidissent. Cum distulisset, illi se postea cum ipso commisere Mari, ac vix demum, triduo exacto, federati Belgii oras prehenderunt. Mira tunc omneis urgebat fames; & cum ceteri excandescerent, quod in propinquo diversorio hospes respondisset, nihil se habere unde illam exstinguerent; Peireskius illum solita humanitate seorsim affatus, nunquid tibi suppetit, inquit, unde cum familia vescaris? Hospes verò, suppetit quidem, sed quod similes vestri omnes exhorreant. Jussus proferre, obtulit illi nescio quas atras, &, ut patuit, ad fumum resiccatas carneis, quas ceteri quidem statim aversati, Peireskius verò, superficie leniter resecta, frustulum interius detra-

ctum

Digitized by Google

ctum ita degustavit, ut suavitate cibi compertâ, aliud, aliudque assumpserit. Nihil invitabat interea socios, neque commendabat edulium, tanquam ab ipsis repudiatum, adeo ut obstupescerent, donec eorum unus conceptum erroram nonnihil deponens, cepit leniter, & quasi tentando ori frustulum admovere. Ubi verò, fame præsertim condiente, sensit cibum non injucundum, irruit prorsus, & consequenter ita irruerunt ceteri, ut nihil facientes reliquum, negarint, se unquam prandisse jucundius. Verum illi quidem ad arma, aliaque studia diverterunt, ipse perrexit requirere eruditos præsertim viros. Ac salutavit quidem primum, quos Middelburgi, Dordraci, Roterodami, Delphis, Hagæ celebrari acceperat; sed id ramen tum in transcursu solum, quoniam præcipua illi cura invisendi Scaligerum Lugduni Batavorum degentem.

Constituerat cum ipso primum quasi ignotus colloqui; qoamobrem, nomine mutato, epistolam commendatitiam, quasi a Peireskio conscriptam, missamque illi obtulit. Scaliger autem eâ perlectâ, ipsum est humanissime in Paireskii gratiam complexus. Post moltos consertos sermones, & productos obiter libros, voluit Peireskius ex nescio quo paucas lineas exscribere; ubi verò ille chartam, calamumque exhibuit, ac inter dictandum primas lineas characterem vidit, & *ἰδιοχειρίαν* agnovit, tum in amplexus prorruens, graciosissime conquestus est fraudem. Cum deinceps variis de rebus colloquerentur suavissime, Scaliger inter cetere declaravit, velle se quidem iterato procurare editionem Eusebii [nempe non plane arridebat, quæ jam tum primum absolvebatur] itemque paterni in Aristotelem de animalibus commentarii; sed esse tamen animum redeundi postea in Galliam, & apponendi ossa sua Julii parentis ossibus. Cum excepisset autem Peireskius, non esse illum igitur *ἑτερόδοξον* moriturum, illacrymatus Scaliger, verbum ea de re non adjecit. Interpretatus illi Peireskius numismata varia, ac præsertim Siclos, donatus est, invitus licet, singulari Semisiclo, cujus ille præ ceteris interpretationem fuerat demiratus. Donavit ipse multa vicissim, &, quod fuit illi jucundissimum, exhibuit, quam detulerat, expectatam ichnographiam, cum inscriptis carminibus sepulcrorum Scaligeranorum. Scilicet eam demum superiore Martio Veronâ obtinuerat, nec pluribus litteris datis habere prius potuerat, ob varios morbos Nichezolæ, & quod Sylvius Donius, qui illam aggressus primus fuerat, inter perficiendum obiisset. Unum, de quo Peireskius avebat interrogare Scaligerum, & non est tamen unquam ausus, ne rem molestam faceret, fuit opus illud Cyclometricom, seu de circuli quadratura ante duodecim annos in locem emissum, ac statim a Francisco Vieta, Adriano Romano (postea quoque a Christophoro Clavio, hominum Societatis Jesu *γεωμετρικωτάτῳ*) aliisque in eo pulvere exercitatissimis erroris convictum. Nimirum præmonitus fuit, non posse illi eam camarinam sine quadam bile moveri. Quod attinet verò ad genealogiam, non professus est quidem se subdubitare, an reverà attineret ad Veronensis Principes, quorum stirpem ille in se desituram asseverabat; sed paulo tamen liberius, &, quasi vellet quid ceteris responderetur accipere, proposuit ipsi, quæ a Scioppio, Gaillaudino, aliisque fuere objecta.

Post Scaligerum cura fuit invisendi Carolum Clusium, quem octogenario majorem podagra tum primum tentabat, ut & primum Scaligerum exercuerat ante paucos menseis. Deprehendit autem imprimi curantem in appendice altera exoticarum plantarom figuram fungi coralloidis, quem ad illum ex Provincia, cum aliis pæne innumeris plantarum, radicum, seminumque generibus transmiserat. Commodum etiam illum admonuit circa indicas quasdam plantas, in quibus describendis errasse, & quasdam, de quibus nihil audiisset, idque prolatis commentariis juxta ostensos sibi Parisiis a Vespasiano Robino fructus. Invisit quoque post Clusium, præcipua Academiæ lumina, ac speciatim iniit amicitiam cum Bonaventura Vulcanio, qui circa Procopii versionem tum occupabatur; cum Dominico Baudio, qui ad peritiam historiæ adjiciebat Poëseos elegantiam, & cum nonnullis aliis. Dolere verò solitus fuit, quod per ea tempora abfuisset Lugduno Daniel Heinsius, quem non semel audierat a Scaligero commendari.

Fuit deinceps Amsterodami, ubi satiari vix potuit interrogando, & cognoscendo tam multa præclara, & rara, quæ ex utraque India in id emporium convehuntur. Fuit Encusæ, ut spectaret illeic celebre illud Bernardi Paludani Cimeliarchium, in quo non ægre tulisset, tanqoam ad Cyaneos scopulos, consenescere. Redeundo, nonnihil Hagæ commoratus, discedere noluit, quin prius agnovisset Hugonem Grotium, quem, tametsi adolescentem, eruditio plane matura, ac omnigena commendabat. Divertit verò Shevelingam, ut exploraret vectationem, & velocitatem currus eâ solertiâ a paucis annis excogitati, ut passis velis in littore navigii instar evolaret. Inaudierat nempe, Comitem Mauritium post Neoportuensem victoriam experiundi gratiâ illum conscendisse, una cum capto in prælio Francisco Mendoza, ac intra duas horas attigisse oppidum Puttenum, quod inter, atque Schevelingam horaria milliaria quatuordecim intercipiuntor. Quare ipse quoque experiri voluit, commemorareque solebat stuporem, quo correptus fuerat, cum vento translatus citatissimo, non persentiscaret tamen (nempe tam citus erat, quam ventus) cumque animadverteret scrobeis occurrenteis prætervolari; restagnantes passim aquas superficie tenus dumtaxat attingi; qui antecedebant cursores visos quasi retrorsum oiti; quæ distantissima apparebant, momento pæne prætervehi; & quædam id genus similia.

Delphis jucunde exceptus fuit ab Abrahamo Gorlæo, quem forte offendit cælari curantem Græca quædam numismata, quorum aliquot miserat Parisiis, oblatis prius ad usque mille, quæ ex Italia adduxerat. Satagebat nempe Gorlæus complere illa Paralipomena antiquorum numismatum, quæ promiserat in Dactyliotheca; quare & commisit Peireskio descriptionem brevi prælo subiiciendam, ut pro suo candore eam expenderet, &, qua opus foret, doceret lituras; ipse autem morem bona fide gessit, correxitque potissimum nescio quid scriptum circa Trajanum. Quo loco narrare solebat rem memoratu non indignam, nempe Gorlæum, cum aliàs Latinæ linguæ non studuisset, intellexisse tamen libros omneis circa rem nummariam latine conscriptos; eodem modo, quo Forcatulus omneis circa rem mathematicam; tantum valet improbus labor ex desiderio quidpiam noscendi vehementissimo profectus. Vidit etiam Delphis superstitem adhuc Religiosam quandam ex eo tempore, quo Hollandi a Catholica-Romana religio-

ne

ne defecerant; viso prius Ultrajecti Canonico in primæva sua professione vivere permisso. Cumque suspexisset, non modo quidquid antiquissimorum ad conclusa illa Rheni ostia monumentorum superest; sed etiam quidquid dominatio Burgundionum Ducum expressum reliquit; tum miratus maxime est, maximopereque laudavit, temperasse sibi Hollandos ab eversione Templorum, & asseruasse intactos choros, cum affixis insignibus Equitum aurei velleris a Philippo usque Bono instituti.

Ceterum redire voluit per Brabantiam, Flandriam, reliquasque Belgii Provincias, impetratis prius ab Hollandis, & ab Archiduce liberi commeatus libellis. Accessit autem primum Antuerpiam circiter finem Junii, iniitque ibi amicitiam cum Andrea Scotto, & Carolo Scribanio ex Societate Jesu, Viris eruditis; itemque cum Auberto Miræo, Ecclesiæ Decano, rerum Belgicarum, ac totius Historiæ Ecclesiasticæ eximie perito; & cum Nicolao Roccoxio rei antiquariæ impense studioso; & cum Henrico Sedulio auctore vitæ B. Elziarii. Cum deinceps Machliniâ pervenisset Lovanium, nihil æque doluit, ac non fuisse amplius in vivis Justum Lipsium, præclarum illud bonarum litterarum lumen ante paucos menseis exstinctum. Sperarat enim, sese illum non minus, quam Scaligerum omnibus officiis brevi devincturum. Doluit pariter, non adesse per eos dies Adrianum Romanum, Mathematicum illum celebrem, quem gestierat summopere cum Scaligero conciliare. Postquam invisit Academiam, doctosque, qui in illa erant viros, visere voluit apud viduam Medici cujusdam cornutos duos lepores, qui ex Norvegia dicebantur allati. Et quia reperit mortuum alterum, obtinere quovis pretio & illius cornua, & geminorum iconismum voluit.

Bruxellæ amicitiam iniit cum Karolo Bromantio, Comite Brovæo, & quibusdam aliis; at suspexit potissimum celebrem Pictorem Venceslaum Cobergeum, qui tum habebat præ manibus insigne opus quadripartitum de architectura, de pictura, scripturaque antiqua, de Deorum imaginibus, de numismatis, seu mavis medaliis, aut metallicis æneis a Julio Cæsare ad Gallienum usque. Memorabat porrò varios circa parteis singulas consertos cum illo sermones, maxime autem circa postremam, propter Cobergei opinionem, quod Medaliæ hujusmodi monetales esse non possent; argumento præcipuo, quod typus, seu forma, qua feriretur, signarenturque, elaborari non posset ante duos menseis ab artifice; adeo ut, cum plures ducentis percuti eodem typo non possent, pretium operæ fuisset longe superaturum monetæ valorem. De colloquio, memini solum objecisse Peireskium, usurpatam fuisse Servorum industriam, quæ pretio non redimeretur; & excepisse Cobergeum, rem peractam fuisse, cum servi edicto prohiberentur, non modo quidpiam pingere, sed pingendi etiam addiscere artem.

Bruxellis discessurus, scripsit ad Cottonum Epistolam pereruditam, misitque simul ectypos variorum nummorum, ac nominatim commodi, ob insitatam scripturam vocis Brittania, per duplex TT, & simplex N. Salutare voluit exinde Gandavi Laurentium Deebrotium, quem in Italia noverat, Insulis Florentium Nallæum, eruditum Canonicum, antiquitatum Liturgicarum auctorem. Tornaci Dionysium Willerium Canonicum, & Cancellarium, ac Hieronymum Winghemium similiter Canonicum; illum rerum antiquarum instructissimum, istum studiosissimum rariorum plantarum. Duaci Guillelmum Richardotum Joannis Præsidis filium, quicum ex usque Italia colebat amicitiam; & Andream Hojum Professorem Græcum, abs quo memorante accepi quam jucunde suavissimis Peireskii, ac Richardoti confabulationibus tertius interfuisset.

Enimvero præ ceteris referendus hoc loco est eximius Princeps Carolus Dux Crojus, & Arschotanus, qui ipsum totis decem diebus in celebri domo Bellimontana detinuit, continuo spectantem ut innumera, ita rarissima cimelia, ditissimasque metallothecas, quibus curiosissimus, eruditissimusque ille exornaverat nobilissimum Musæum. Quin discedentem etiam coëgit absportare omnia, quæ habebat antiquorum Galliæ Regum tam aurea, quam argentea numismata; itemque ex Græcis ad usque sexaginta; præter aliquot vascula, ponderaque, & mensuras antiquas; eum tamen nihil aliud a Peireskio accipere voluerit, quam æreum nummum Joannis illius, qui Theodosii, ac Placidii Valentiniani temporibus arripuit Imperium. Quo loco venit in mentem, advexisse illum ex Flandria numismata Gallorum Regum, ex prima quidem stirpe quadraginta aurea, præter varia argentea; & ex secunda quinquaginta argentea, præter unum aureum Ludovici Pii, quod æstimabat maximi, quoniam, non modo rarissimum, sed etiam parum aberat, quin singulare arbitraretur.

Instabat tum tempus, quo perhibebatur, celebreis fore cæremonias ad Fontem Bellaqueum, in Delphini Principis, hoc est, Regis Franciæ Primogeniti, baptismo. Videlicet illius sponsor dicebatur Pontifex Summus, ac nomine Pontificis Maffeus Barberinus Nuncius. Quamobrem sub Augusti finem discessit ex Belgio, ac satis tempori adveniens, solemni pompæ interfuit, quæ peracta est die mensis sequentis vigesima quarta. Renunciatum interea est, obiisse domi Novercam, expectarique ejus reditum variis rebus componendis. Quocirca amicis, qua coram, qua per litteras salutatis, regressus in Provinciam est sub initium alterius mensis.

Domi exceptus, non abnuit consilium, quod Pater, fraterque potissimum sumpserant (nam Patruus nonnihil repugnarat) coëmendi ipsam Riantii Baroniam, cujus quia Valavesum erat subclientelare prædium, idcirco fuerat litigiorum bene multorum seminarium. Hinc ipsemet curam assumpsit paciscendi, contrahendique cum Ludovico Grollæo Medullioneo Marchione Brissiaci, eamque ob causam in delphinatum versus illum profectus est, rediitque confecta re, sub initium sequentis anni, qui fuit salutis millesimus sexcentesimus septimus.

Postquam rediit, multis quidem rebus præ- 1607.
claris incubuit, sed nulli jucundius, quam procurandæ multiplici vestigiorum urbis, portusque Carthaginiensis descriptioni. Nimirum non alia ratione summos Auctores intelligi, conciliarique posse putavit; cogitavitque, ea re gratificari Casaubono, quicum de portus præsertim situ, formaque disseruerat, neque illius tamen dubiis noverat esse factum satis. Scripsit præterea copiose ad Alardum Compendiensem Canonicum circa rem monetariam, ac inter cetera, de usu aurei solidi in Gallia ad tertiæ usque stirpis initium, ostendendo viginti duos hujuscemodi solidos pependisse integram libram [tametsi, quam vocant monetalem libram ex viginti solum constaret]

ftaret] ac demonftrando, folidum non femper pro duodecim tantum denariis argenteis oblocatum fuiffe, fed nonnunquam pro pluribus, etiam ad ufque quadraginta. Invafit illum interea morbus oculorum moleftiffimus, a quo medio vere vix fuit liberatus.

Cepit tunc illum Patruus vehementer exftimulare, ut fefe ad adipifcendum deftinatam pridem fenatoriam dignitatem compararet. Ingravefcebat enim valetudo, infeftabantque maxime articolorum dolores, quibus leniendis ftatuerat ad balnea noftra Dinienfia ante æftatem accedere; fed timens, ne quid forte fibi humanitus contingeret, conftituerat fimul ex urbe non ante decedere, quam nepotem cooptatum inter Senatores vidiffet. Et nectebat is quidem femper, quam gratiofe poterat, moras; fed ipfum die quadam, tacito confilio, deduxit ad Varium, ut juberetur illius ore fefe neceffario examini fubiicere, fenatuique aggregare. Tum ratus Peireskius nihil amplius cunctandum, poftulavit folum octiduum, ut rem maturius aggrederetur. Medius erat Junius, imminebatque anniverfarium, trimeftreque Curiæ Parlamenti juftitium; quocirca feftinandum fuit, cum examinari, approbarique, nifi pro comitiis curiatis, non poffet. Itaque paratus acceffit, fefeque probavit convocatis Claffibus ad VI. Kalendas Quintileis.

Propofita ipfi lex fuerat ex fexto libro Codicis, qua Gordianus fanxit ab eo, qui neque legatum, neque fideicommiffum, neque hæreditatem, vel mortis causâ donationem accepit, nihil poffe per fideicommiffum relinqui. Eam porrò cum exponeret, oblitus non fuit, quod a Valerio, & Salluftio de Scipionis Æmiliani facinore proditum eft, qui a Mafiniffa Numidiæ Rege fibi conjunctiffimo totius Regni hæres teftamento nuncupatus, enixeque rogatus, ut ipfum inter quinquaginta quatuor fuperftites filios æqualiter herciſceretur, egregie adeo id præftitit, ut ne minimam quidem rem fibi retinendam putarit. Non item oblitus, quod Ariftoteles in politicis deteftatus eft, tam Carthaginenfium, quam Locrenfium inftituta, quorum alii patrimonia æqualia habebant, alii, quæ habebant, vendere non poterant, ut antiquæ hæreditates penes familias diutius ftarent; quoniam præter incommoda cetera, hinc efficeretur, ut cives inertes, tam in expectandis, quam in poffidendis patrimoniis forent.

Cetera mitto, ut attingam qua præfertim re admirationem fui crearit. Nempe tametfi, quod ad theoriam, quæftionefque juris fpectaret, exiftimatus fuerat paratiffimus adfuturus; quod attinebat tamen ad ufum, judiciorumque formulas, creditus non fuerat perinde inftructus. Sed nimirum, neque Parifiis, neque Aquis-Sextiis occafionem ullam prætermiferat fcifcitandi pragmaticos, cognitorefque, & ftructores litium, ac reducendi in commentarios quidquid, aut ex ipforum ore, aut ex infpectis inftrumentis, fæcularibufque copiis didiciffet. Profecerat etiam confilio, exemploque optimi, confultiffimique Senatoris Antonii Thoronii, dictionem nullam in toto formulario jure intactam relinquens, cujus notationem, caufamque non noffet, ut ufum melius eliceret, animoque infigeret. Ut paucis expediam, mirus fuit applaufus, mirumque elogium, quo fuit denique Patribus confcriptus.

Inardefcebat deinde Patruus defiderio veniendi Diniam, fed obftitit increfcens morbus, invalefcenfque Solis fervor; proxima quippe erat tempeftas dierum canicularium, per quos ab ufurpandis balneis, thermifque mos eft abftinere. Avebat etiam Peireskius una cum Patruo accedere; tum ut obfequio continentem gratitudinem teftaretur, tum ut hanc partem Provinciæ nondum fibi vifam luftraret; tum ut Baronem Flayofceum interviferet, qui, ductâ in uxorem filiâ unicâ Guillelmi Falconii Dinienfis Profenefcalli, apud focerum morabatur. Abnuit tamen id Patruus, feu ne abfifteret a jure dicundo in Claffe per ferias ftativas delecta; feu ne difcederet a Vario, qui illum abs fe abeffe ægre patiebatur; feu ne curam dimitteret, qua rogatus fuerat præeffe Cayero Pictori in obducendis laqueatæ Auditorii Palatini contabulationi Gallorum Regum Iconibus. Ipfe nimirum folus par fuit fuppeditare maximam quandam germanarum Iconum feriem, quam ex numifmatis, figillis, fepulcris, vitris, aliifque hujufmodi monumentis deduxerat; meminique, eum veram faciem Hugonis Capeti diu defideraffet, dixiffe non femel habere fe gratiam optimo Viro Augufto Galandio, quod illam ab eo obtinuiffet, ectypo figilli expreffam. Difceffit ergo Patruus fine eo poft caniculareis exactos.

Enimverò Varius rem gratam utrique facturus, conftituit per Septembrim menfem una advenire, adducereque Peireskium, ut una Patruum inviferent, unaque regionem fpectarent. Et nonnulla quidem obfervanda illis occurrerunt antiquitatis veftigia; fed nihil mirabilius vifum noftratibus thermis, in crypta fubrupea, quam aquæ calentis prætercurrens alveolus fic fervefacit, ut leniffime fudorem educens, mire conferat pituitofis, frigidifque humoribus; idque præfertim ubi illi difpofiti prius ad exfolutionem fuerint Balneo quodam, virtutum dicto, ob fingularem energiam, mirabileifque, & defperatas aliis remediis curationes. Optabant porrò illi quidem præterea fpectare ferpentes, ex obverfa Auftro, ac præcelfa rupe, ad cujus radicem funt thermæ, balneaque, decidnus, & maxime quidem, quia innoxii, experrefque veneni funt; verum illi non decidunt, nifi Majo, ac Junio, & fere quidem copulati, dum prurientes varie difcurrunt, eque rimis in rimas fubeuntes ad præcipitium non attendunt.

Faciam heic forte rem non ingratam hominibus noftris, fi duo quædam commemoraro, quæ edifferentem Peireskium audierunt. Unum apud Petrum Trichaudum, San-Martinium Inquifitoriæ Claffis Præfidem, qui folitus Diniæ per æftatem degere, illum cum Vario domo excepit. Cum enim caufa exquireretur caloris aquarum Thermalium, & Guilelmus Alamandius doctus Medicus effe diceret non actu, fed potentiâ ignem; excepit ipfe, debere potius effe ignem actu ardentem in cavernis illis fubterraneis, quæ exinde incalefcentes aquam præterfluentem fervefacerent; neque enim, feu bitumen, feu fulphur, feu aliam materiam potentiâ folum calidam excalefacere aquam, feu trajectam, feu infufam, etiam vitriolo, halinitro, aliifque hujufmodi mineralibus turgefcentem. Adjecit, fumos, feu vapores ex aquis thermarum in fiffuras rupium fubeunteis ita ferpenteis afficere, ut veneni generationem, feu impediant, feu corrigant; eadem ratione, qua in Ponto idem facit ufus abfinthii, ex Plinio. Qui Plinius quidem, cum aliunde non improbet, venenum ferpentum in felle effe, & ferpentes congreffuri dicantur fel evo-

mere, mirum non videri, si quo tempore serpentes isti coëunt, deciduntque, veneno careant.

Alterum apud Antonium de Bononia Episcopum, qui sequenti die utrumque, ac etiam Tricaudum convivio excepit. Cum enim ex ostensis sibi a Flayosceo in duobus Sacellis majoris Ecclesiæ, tam Porcelletanis, quam Villanovanis insignibus, edisseruisset tempora, quibus Praclaros optimos ex iis familiis habuimus, incidit sermo de tempore, deque titulis, quibus Avenio, Comitatusque Venascinus ad Pontificem Maximum pervenit. Cumque alii nihil scirent aliud, quam factam a Joanna Regina Clementi sexto venditionem, anno supra millesimum trecentesimo quadragesimo octavo, ac die nona Junii, pretio Florenorum octogies mille; retexuit ipse totam historiam ab anno usque ducentesimo nono, quo Raymondus Sextus Tolosatum Comes hæreseos Albigensium fautor, & Legati interfecti auctor creditus, fuit ab Innocentio tertio iterum excommunicatus. Inde enim cepit ditione spoliari, ac post annos novemdecim transactio Parisiis sic fuit inita, ut Raymondo illius filio, & Alfonsi Pictaviensium Comitis Socero sola urbs Tolosa, cum paucis adjacentibus cesserit, cetera ultra Rhodanum loca ad Regem attinuerint; quæ citra verò possidebantur, ad Pontificem spectarint. Cum homines autem ejusce regionis non satis lubentes id ferrent, quod Romam passim provocarentur, ac ideo Raymondi partibus faverent, Bonifacius quidem octavus provocationes illas remisit; Clemens verò quintus, ut amplius demereretur animos, etiam sedere illeic voluit; & cum post Joannem vigesimum secundum Clemens sextus Pontifex foret, facta est venditio eorum jurium, quæ Comitis Provinciæ erant, a partitione usque facta inter Raymondum Berengarium Comitem Provinciæ, & Alphonsum Comitem Tolosæ, anno supra millesimum centesimo vigesimo quinto.

Et hæc ille quidem, pluraque disseruit, ac denuo comitatus est Varium triduo post redeuntem. Patruus postea, ut restitutam valetudinem tueretur, & ut tranquillius degeret, quidquid ævi supererat, non Aquas-Sextias, sed Belgenserium, dum regrederetur, contendit. Occurrerat illi Peireskius, ac non modo deduxerat, sed lateri ejus adhærere, neque a præstandis obsequiis recedere statuerat; verum non tulit Patruus, voluitque, ut potius rediret Aquas-Sextias propter Remigialia, quibus fit Curiæ instauratio. Rediit ergo Peireskius, ac tanto minus pænituit, quanto audire licuit, Varium sua illa oris suavitate de lite, & concordia, deque amore Justitiæ, Magistratuumque perorantem.

Deinceps verò ita cepit suo defungi officio, ut desiderari nihil posset. Tametsi enim Varius, cum pensa curialia distribueret, nollet initio inspectorem multarum litium designare; quarum tamen paucarum curam illi commissam voluit, eas ipse ita solitus fuit otiose, acuteque, & per omneis numeros, ac momenta juris perpendere, ut confectis instrumentorum enucleatissimis breviariis, explanatissime deinde, & summa cum fide ad Curiam referret. Cum verò alio expositore ferenda erat sententia, mire lætabatur, si tempus ad deliberandum daretur, aut controversiæ commentarios præhaberet a partibus; pudebat enim, nisi foret communiendo suffragio instructissimus, calculum conferre. Rursus autem, quoniam persæpe ob litium anfractus animo pendebat, convenire solitus erat memoratum Thoronium, qui scrupulos eximeret, nec dubitabat etiam Vario graviores caussas proponere, qui ob eximiam gravissimi, sanissimique judicii perspicuitatem eas illustraret. Agebat verò id præsertim in vespertino colloquio; jam tum enim Varius singulis noctibus advocabat illum in frugalem cenam, ut sermones conserere, sepositis arbitris, posset.

Ceterum, quia nescius erat tempus frustra conterere, idcirco satis superêrat, ut bonas arteis excoleret, & cum doctis viris tueretur commercium. Inter cetera procuravit, exquisitam fieri Anatomiam magnæ cujusdam testitudinis (longitudine nempe cubitali) quam e Martigio Mari eductam pisciculis nutrierat, a mensibus circiter tribus. Cum singularia verò multa in ea dissectione observata fuerint, tum illa non postrema, quod omoplatæ anteriorem, non posteriorem habuerint situm. Quod arteria aspera fuerit longitudinis semicubitalis, divisaque in treis ramos, tribus a pulmone procul digitis, ac ramulos quosdam ad renes, & vesicam usque producens; quod eadem annulos habuerit omnino, sive undequaque (etiam versus œsophagum) perfectos, & cartilagineos, larynxque epiglottide destituta constiterit; quod non ex sola vena porta venarum distributio in interanea fuerit, sed plurimæ etiam ex reliqua cava hepatis parte prodierint; ex eademque parte cholidochus porus processerit geminus in dodecadactylon intestinum; quod nulla distinctio gracilium, crassorumque intestinorum, nulla cæci dicti appendicula, nullus item lien, nullus adeps circumvestiens cor [tametsi id aquæ pericardio conclusæ innataverit] & id genus nonnulla alia.

Detexit aliunde non longe ab urbe insignem quandam copiam, non humanorum modo ossium naturæ factorum lapideæ, sed variorum etiam animalculorum, itemque stirpium, foliorum, florum, similiumque hujusmodi, quam confestim distribuit per universam pæne Europam. Adjecit autem tessellas quasdam, seu lapides Rhomboidaleis, tum rubeos, tum crystallinos (videlicet ipsius talchi, seu specularis lapidis specie) ex Riantiensi agro effossos, easque in re mirabileis, quod dum exsolvuntur in minutiores particulas, particulæ quæque tueantur rhomboidalem illam figuram. Quin etiam mittens Parisios, adjectam voluit congeriem diversissimam conchyliorum, & piscium, qui monstrosâ formâ in Mari Mediterraneo visuntur; itemque pellem felis marini, & innumera alia, quæ destinavit præsertim ad Pictorem celebrem Danielem Monsterium, a quo expectabat icones Varii, Thuani, Casauboni, atque Malherbii.

In Italiam cum mitteret, nominatim verò ad Gualdum, accepit magno suo dolore, obiisse Baronium, deque lamentabili casu ad Flayosceum, & alios scripsit. Cum verò in Belgium, condoluit Villerio ob jacturam ab ipso factam Hadrianei numismatis, in cujus adversa parte ex Villerii quidem sententia fuerat Phœnix exhibitus, ex ipsius verò Peireskii interpretatione, Ciconia. Argumentatus autem id fuit ex proceritate crurumque, & colli, cum Phœnix soleat potius Aquilæ instar repræsentari; præterea que ex serpente ipsi ad pedes apposito, & ex inscriptione, PATRI, qua designata fuerat Hadriani erga Trajanum pietas; denique ex quibusdam aliis satis luculentis indiciis, quibus consolari adnixus est virum, monstrando, rem

de-

Digitized by Google

deperditam non fuisse adeo, atque ille existimaverat, raram. Sic consolatus etiam est circa jacturam Jaspidis Argæum montem referentis; idque egens ipse tum quoque consolatione aliqua, quod famulus quidam suffuratus fuisset numismata aurea primorum Imperatorum, & onychas, gemmasque alias elaboratissimæ celaturæ.

1608. Incidit interea Claudius Patruus in morbum lethalem non longe a Regalibus sequentis anni millesimi sexcentesimi octavi. Inviserat illum Peireskius per festa Natalitia; & quia valentem reliquerat, ideo mira consternatione renunciatum excepit casum, qui septimo die e decubitu carissimum abstulit caput. Constituerat optimus Senex, cor, & intestina Belgenserii condi; reliquum verò corpus Aquas-Sextias in majorum suorum sepulcrum transferri. Id itaque parentatione, magnâque pompâ præstitum est, invitatâ Curiâ actione (ut tum moris erat) panegyrica per Joannem Petrum Olivarium Senatorem optimum, & essensu facto per Varium oratione alia eximia, quæ inter funebreis habetur, inque editione posthuma est numero decima sexta. Ad ejus calcem videre licet quanti Peireskium fecerit, cum tantopere commendavit studium, quo Patruum talem delegerat, paraveratque successorem. Nescio an dici debeat, quod demirata tota urbs est, fidissimum defuncti canem affectatione perpetua circumstitisse feretrum, non potuisse per plureis dies amoveri a tumulo, & postquam domum reductus fuit, coram icone diu constitisse.

Peireskius, sedato nonnihil dolore, sese, ut prius, ad functionem Senatoriam composuit; parique modo non destitit bonas horas succidere in gratiam liberalium, & studiorum, & studiosorum. Nam primum quidem varias ad varios amicos literas perscripsit; sed prolixiores tamen nullas, quam ad Lælium Pascalinum circa Ursini lapsus, circa Francorum Regum icones, sigilla, numismata, titulos (convictis specialiter iis, qui Carolum Pipini filium usurpasse Magni cognomentum arbitrarentur) circa statuas thymelicas, circa suum Aëtionem, quem cum Velserus opineretur Pictorem esse, cujus Lucianus in Herodoto meminit, perstitit ipse in sententia, propter tiaram Phrygiam, seu insigne regium, quod ad Patrem Andromaches duceret potius referendum; circa columnas Herculeas, portum Ostiensem, & cetera curiositatis inexhaustæ. Ita egit cum Fontanæo de re nummaria; & cum Strada specialiter de numismatibus antiquis; cum Claudio Frereo libellorum supplicum Magistro, & Gratianopolitani Senatus postea Principe, de historia Francica; cum Sammarthanis Fratribus de Genealogistica; cum Pignorio de purpura; cum Nicolao Fabro, cumque aliis de rebus sexcentis.

Deinde Innumera fuere, quæ observavit circa genera piscium rejectanea, quibus Martigii, alibique condiendis curam demandarat; quæ circa conchylia, circa plantas, circa lapides, circa cetera [quæ rursus varie distribuit] maximeque cum per Aprilem diversatus est Belgenserii una cum Vario; ubi de prolatis compluribus rebus, quas ille nondum viderat, est suavissime colloquutus. Etenim sermo habitus est de Lapide cæruleo, in agro Olbiensi reperto, e quo ejusdem cognominis color extrahitur, uti etiam ex marmore lapidem lazulum imitante; de lapide item coralloide stellato, de coralloide punctato; de lepadite, seu lepadi conchæ univalvi non absimili; qui omnes fuerant eruti ex agro Castelletano. Rursus de Conchite striato, quem ex agro Antipolitano, ac Fossensi habuerat; de Gagate, & Succino flavo, eruto ad turrim Bevontiam. Hujus occasione edisseruit, Succinum rem fossilem esse, quippe in Sicilia quoque effodi, & torrentium impetu detegi, deferrique ad Mare usque, & repellente Maris aquâ, in littoribus sæpe inveniri. Probabile proinde esse, ut quod expiscantur ad Balthicum Mare, vi aquarum erutum, translatumque eò fuerit (maxime verò cum eodem modo plerumque contineat conclusas muscas, ceteraque id genus animalcula). Quare & fabulosum esse, quod aliqui narrant, arbores prægrandeis esse in Norvegia, ex quibus id Succinum, quasi gummi quoddam decidat, concrescat, atque induretur.

Enimverò toto hoc anno nihil magis placuit, quam quod observavit, ac philosophatus est circa pluviam sanguineam, quam decidisse rumor percrebuit sub Julii mensis initium; conspicuis nempe maximis guttis, tam in ipsa urbe, ad parietes cœmeterii majoris Ecclesiæ, quod est prope muros; quam ad muros ipsos; ac rursus ad parietes villarum, pagorum, oppidorumque, ad aliquot milliaria circumvicinorum. Nam primum quidem accessit ipse ad inspectandum guttas illas, quibus lapides rubescebant; nihilque non egit, ut alloqui posset, quos agricolas memorabant ultra Lambiscum sic fuisse perculsos ex decidente pluvia, ut, derelictis operis, in vicinas ædeis citi aufugissent. Deinde, cum fabulam esse, quod de viris hujusmodi proditum fuerat, comperisset, non placuit illi, quod Physici referrent hujusmodi pluviam ad vapores e rubra terra sublime evectos, & post concretionem deciduos; quippe vi caloris eductum vaporem absque colore sursum ferri; ut vel constare potest ex eo, qui eductus e rosis rubeis in limpidam aquam concrescit. Minus etiam placuit, quod vulgus, ac nonnulli Theologi opinarentur, facinus esse Dæmonum, Strigumve, a quibus fuissent interfecti innocentes infantuli; scilicet, hoc esse meram conjecturam, fortassisque etiam Dei bonitati, providentiæque injuriam.

Succurrit porrò interea casus, ex quo sibimet visus est germanam causam detexisse. Quippe ante aliquot menseis concluserat pyxide inventam quandam Chrysalin, magnitudine, formâque insignem. Ejus cum amplius non meminisset, excitari bombum inaudiit intra pyxidem, eâque adapertâ, deprehendit chrysalin, deposito spolio, factam ex eruca papilionem pulcherrimum, qui statim avolaverit, reliqueritque in fundo guttam rubeam, amplitudine solidi vulgaris. Quoniam verò id contigit circiter idem mensis initium, ac per idem tempus observata est papilionum confertim per aërem transvolantium incredibilis multitudo; idcirco opinatus est, papiliones hujusmodi interquiescenteis parietibus, diffudisse illeic, quasi excrementum, guttas simileis, magnitudine videlicet pareis. Quare iterato accessit, comprobavitque, guttas illas non supra ædificia, non in devexis lapidum superficiebus exstare, uti debuerat contingere, si e Cœlo sanguine pluisset; sed in subcavis potius, ac in foraminibus, ubi animalcula potuerant quasi nidulari. Accessit, quod parietes iis tingebantur, non qui in mediis oppidis, sed qui agrorum vicini erant, neque secundum parteis eleciores, sed ad mediocrem solum altitudinem, quantam volitare papiliones solent. Hac ratione

Digitized by Google

proinde est interpretatus, quod Gregorius Turonensis refert de pluvia sanguinea Childeberti tempore conspecta Parisiis in diversis partibus, & in domo quadam Territorii Sylvanectensis. Itemque, quod memoratur, temporibus Regis Roberti sanguine pluisse circiter finem Junii; adeo ut sanguis, qui cecidisset super carnem, vestem, lapideumque non posset aquâ elui, posset verò, qui super lignum. Quippe idem fuit papilionum tempus, & recentes quoque has guttas elui non posse ullà aquâ e lapidibus comprobatum est. Hæc, & similia cum apud Varium magnâ coronâ edisseruisset, placuit simul rem explorare, contigitque, ut cum varie per agros incederent, guttas quoque multas deprehenderint in lapidibus, rupibusque; sed ad cavas tamen, subvexasve, non verò Cœlo obversas parteis.

Accepit deinde ex Italia, & transmisit statim ad Thuanum elogia doctorum quorundam Virorum, ut Hieronymi Columnæ, Gabrielis Faerni, Cruceii, & similium, quorum ille voluerat in sua historia meminisse. Rogârat aliunde ipsum Scaliger, ut instauraret commercium, quod per P. Ostagerium hospitem olim Massiliæ suum instituerat in Oriente, coëmendis Samaritanis, Ægyptiacis, Arabicis libris; dolens, quod a quindecim annis, quibus degeret in Hollandia, nihil prorsus inaudiisset de Pentateucho Samaritano, cujus sibi procurandi Ostagerius fuerat pollicitus studium. Peireskius ergo, eum prius quidem aliquid ea in re tentasset, tum tamen incumbendo acrius, ejusmodi librum inter plureis alios in Ægypto coëmi, afferrique ad se mandavit. Verum navis, qua vehebatur, a piratis direpta est, recuperarique is liber non potuit. Ita privatus Scaliger fuit exoptatissimo Codice, ut etiam nunquam est assequutus expectatissimum responsum, quod Peireskio ab ejus morte venit feliciter in manus. Scripserat nempe Scaliger ad Samaritanos Ægypti, itemque ad magnum eorum Sacerdotem Eleazarum in civitate Sichemo morantem; quæsiveratque ex ipsis varia circa observationem Sabbathi, aliorumque festorum; circa Messiam, ejusque apud ipsos nomen, & ad extremum, exemplum Legis, Pentateuchive poposcerat. Ac ipsi quidem geminis epistolis responderant; sed quod illæ in Genebrardi, aliorumque manus incidissent, detentæ sunt, donec, Scaligero mortuo, Peireskius & obtinuit, & per virum impense doctum Joannem Morinum e Congregatione Oratorii, latinas fieri nuper curavit. Curam quoque eo tempore evocandi Pacium resumpsit, & quod est amplius, efficiendi, ne diutius in Religione heterodoxa perseveraret: At nimis multa intervenerunt, quæ sollicitudinem variam, variosque conatus fecera rursum irritos.

Aberat per ea tempora Valavesius frater Parisiis ob Riantiensia negotia, & quia ipsi aliquot mensium intercedebant induciæ, ideo rogavit illum Peireskius, ut vel sui causâ inviseret Angliam, Belgiumque, & amicos illeic suos salutaret, quæ donaria misit, offerret, rara quædam nancisceretur. Oravit etiam quam maxime Aquis-granum contenderet, ut quidquid illeic monumentorum Caroli Magni superesset, attentissime inspectaret, inscriptiones exscriberet, icones quasque in Ecclesiasticis, seu libris, seu vitris, seu vestibus, seu lapidibus, seu quibusvis aliis rebus impressas exprimi curaret; locorum, ornamentorumque ichnographiam non negligeret, diplomatum apographa, sigillorum ectypa, prece, pretiove obtineret. Adjecit, se sic pœnitere, quod in Hollandia cum versaretur, Aquisgranum non divertisset, ut, nisi fratri confideret, paratus esset desinere, neque alio nomine eò suscipere profectionem. Fecit porrò frater abunde, & satis, mirâ sollicitudine, sedulitate, fide; cum ipse interea post initum annum est digressus Monspelium ob illa eadem negotia; scilicet Marchio Orenosius Bressiaco litem intendebat ob divenditum Riantii jus plenum.

1609. Redierat medio circiter vere, dolorem dentium infandum perpessus, cum non longe post, incidente patre in periculosissimum morbum, contraxit ipse quoque febrim, quæ diuturna admodum fuit, cessansque sic languidum fecit, ut vix denique per Autumnum penitus convaluerit. Quo loco referendum est, quod retulit ipse non semel. Cum ciborum non appetens, fastidiosusque tabesceret, rogasse Jacobum Fontanum clarum Medicum, ejusque affinem, an non aliquid demum esset, cujus esum appeteret. Annuente ipso aliquid esse, sed quod se non impetraturum, haberet compertissimum; institisse illum, id modo, quodcumque foret, significaret. Cum dixisset autem, pepones; tum excepisse Medicum, macte, bonoque animo esto; neque enim permitto modo, sed adhortor etiam, ac præcipio, addoque, ut nonnihil meri præassumas, postassumasque, & absque pane, aliave re ad initium pastus, in stomachum mittas. Obsequutum igitur fuisse, adeoque bene inde habuisse, ut deinceps, ac donec vixit, innoxie semper eadem ratione pepones esitaverit.

Convalescens variis officiis studiosos varios adjutavit, veluti Joannem Taxilem Arelatensem Medicum, nescio quid de ea nova stella, quæ per memoratam magnam conjunctionem apparuerat, meditantem; Gasparem Bricium in eadem civitate Parochum, virum bonum, industrium, & cœlestium observatorem. Joannem Baptistam Hanseniom, quem noverat Romæ in erudita familia Cardinalis Baronii, cuique procurarat, ut toto triennio foret Gymnasiarcha Aquensis. Atque istos quidem, aliosque demeritus est, valetudine adhuc dubia, remissioreque solum morbo; cui contrahendo, producendoque non contulit parum jactura trium amicorum insignium, qui in Hollandia elati sunt.

Eorum primus fuit Scaliger, qui manum jam admoverat commentationi de hebræis numismatibus, cum laborare hydrope cepit, ex intemperie jecinoris, quæ quarto demum, aut quinto mense, ipsum die Januarii vigesima prima, oppressit. Alter fuit Clusius, qui non tam podagra recenti, quam debilitate naturæ, die quarta Aprilis interiit. Posthuma hujus opera, sive posteriores curas edidit curator testamento datus Franciscus Raphelengius, mentione sæpe facta Peireskii, cujusmodi illud; *Allata est ex Guinea in Galliam Spica non dissimilis præcedenti, uncula Indica fructibus constans, cujus iconem nobilissimus, & amplissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, Aquis-Sextiis in Galliæ Provincia Senator ad Clusium miserat.* Et postea: *Sequens Tragacantha icon, quæ nobis transmissa est ex Galliæ Provincia, nempe Aquis-Sextiis, ab amplissimo, & nobilissimo Viro Nicolao Fabricio, Domino de Peiresc, Consiliario Regio in supremo Senatu Aquensi, cum litteris ad clarissimum Clusium.* Ac rursus: *Subjungi poterit epistola quædam doctissimi Viri D. Doctoris Fontani, quam ad nos Aquis-Sextiis misit amplissimus, & prudentissimus*

Vir

Google

Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, inclusum litteris suis ad clarissimum Clusium destinatis; quæ quamvis post mortem clarissimi Clusii ad nos perlata sit, locum in his additamentis aliquem mereri nobis videtur: Agebatur porrò in illa epistola de insigni Aloe, quæ in quodam Avenionensi horto accenrum circiter annis lata, eruperat sub initium Maii anni millesimi quingentesimi nonagesimi noni, ac intra dies quidem quadraginta quinque, ad usque altitudinem palmorum provincialium triginta duorum, hoc est, Parisinorum pedum viginti quatuor; cum proxime semisse. Cujusmodi & nos deinceps eruptiones aliquot in Provincia, & Draguiniani præsertim; vidimus. Tertius fuit Abrahamus Gorlæus, a quo non potuit cœptum opus Paralipomenon absolvi.

Parum porrò abfuit, quin hisce amicis Varius quartus accesserit. Is per justitium Septembri mense concesserat Antipolim, ut possessionem ejus loci Regio acquisiti patrimonio, Regis nomine adipisceretur. Cum invisisset verò fratrem, Petrum nempe Varium Vitiensem Episcopum, incidit in febrim periculosissimam, ac mense pæne diuturniorem. Hanc Peireskius cum accepisset, teneri vix potuit, quin, laborans licet, laboranti accurreret. Cum non posset tamen, mira sollicitudine, vel potius anxietate fuit, ut quocumque modo operam præstaret. Cetera inter scripsit Massiliam, ac extimulavit Carolum Cassineum clarum Medicum, apparatique illi curavit, & rhedam, & lembum, ut seu terra mallet, seu Mari, eò expedite advolaret. Missitavit pæne in singulos dies, qui exquisita quædam seu remedia, seu edulia ferrent, & quis foret status morbi renunciarent. Cumque primum facta est spes melioris valetudinis, sellam misit gestatoriam, quam domi habebat commodissimam; tametsi ille non potuit, nisi vectorio lectu reduci.

Dum uterque deinceps residuo Autumno convalescerent, diesque totos in colloquiis familiaribus ducerent, putas-ne illorum sermones nihil habuisse eruditionis? Unum præterire non possum, qui fuit postmodum aliquoties a Peireskio commemoratus, cujusque occasione, etiam post ejus obitum, superfuit quidpiam peragendum. Ansam fecere conventus varii, qui toto Regno Principis jussu habiti recens fuerant, ut de condendis perpetuis circa monetarum valorem, usumque Staturis deliberaretur. Cum enim ante septem annos statuisset publico edicto, ut aureus solatus antea oblocatus sexaginta solidis; valeret exinde sexaginta quinque; evenerat jam, ut pro septuaginta, & pluribus commutaretur. Itaque Vario sententiam poscente, respondit Peireskius, vix esse sperandum, ut proserpens malum sisti unquam posset. Causam enim esse commercium cum vicinis nationibus, apud quas aurum carius, quam apud nos redimeretur. Nam cum quidem aurum nobis esse in proportione ad argentum non omnino duodecupla; apud Hispanos verò, exempli causâ, in plus, quam tredecupla esse, idque edicto recentissimo, quo Rex Hispaniæ auri valorem decima parte adauxerat, intacto valore argenti. Qua in re sane non fuerat Principem nostrum imitatus, qui majore solidorum numero aurum æstimans, majore quoque æstimavit argentum, ne proportio illa evariata censeretur. Subjunxit, tametsi non modo Rex noster, sed etiam Rex Angliæ, ceterique Principes novis edictis eam proportionem evariarent, promoverentque; eventurum tamen, ut singulis æmulatione quadam, vel aurum pluris facientibus, vel ipsius pondus, aut certe internum argenti valorem imminuentibus, res desinere nunquam posset. Scilicet nunquam defuturas, vel bellorum occasiones, quibus exhaustis ærariis, ad id remedium provocaretur, vel nationes satis consultas, quæ potiores auri, argentique species penes se servare, aliundeve allicere hoc artificio procurarent.

Et exemplo quidem esse posse Romanos, apud quos ut æreus, denarius argenteus, & solidus aureus ita paullatim fuere imminuti, ut postremo facti extra usum fuerint; & solidus ipse nominatim, qui cum potuisset initio duobus Solatis exæquari; comminutam demum debuerit in speciem argenteam, quæ ipsa quoque sic degeneraverit, ut existimari possit in solidum nostrum usualem abiisse. Verum, ne tam procul quæreret exemplum, sufficere, si spectaretur vel unius solati valor, qui intra centum postremos annos ita increvisset, ut decrescente simul interna bonitate solidi, duplo solidorum numero jam æstimaretur. Non esse verò probabile, ut deinceps consisteret, sed futurum haud dubie, ut intra paucos annos triplo, quadruploque incrementum acciperet, solidusque interea non imminueretur modo pondere, sed evaderet etiam plane æreus, tunc pondere quoque suo decessurus. Nec verò vana fuit conjectura; quando jam solatus a nuperis annis taxatus est solidis centum quatuor; idque Edicto publico, cujus occasione ipse, cum foret adhuc superstes, adnotavit, auri ad argentum proportionem proxima quindecuplam esse.

Sed ad colloquium ut redeam, cum retulisset obiter, assem initio pependisse libram integram, seu duodecim uncias; ac diminutam deinceps fuisse ad usque duas, ad unam ad minus; Denarium, cum tempore Regum pependisset trientem unciæ; sub antiqua tamen Republica pependisse solum sextantem, sub recentiore partem septimam, sub primis Cæsaribus octavam, seu drachmam (Atticæ nempe drachmæ æqualem) solidum denique principio fuisse partem libræ trigesimam octavam, postea quadragesimam, quadragesimam quintam, quinquagesimam, & ita deinceps; tum requisivit Varius, qui illæ libræ, seu unciæ a nostratibus dissiderent? Excepit Peireskius, sibi ea in re nondum penitus factum satis. Nam habere se quidem pondera antiqua librarum triginta, decem, trium, singularum, quæ cum libra parisiensi senûm denûm unciarum zygostatica comparasset; sed comperisse tamen solum uncias romanas duodecim, decem circiter unciis parisiensibus exæquari. Circiter inquam; nam nunc excessum, nunc defectum excurrere ad treis quatuor, & quinque drachmas. Tametsi verò doctus Budæus proportionem præscripsisset proxime sesqui-alteram, quod putaret, libram romanam semunciâ superadditâ libræ Marcæ, seu octo unciis parisiensibus æquam esse; attamen se varios denarios antiquiores, integrioresque, quam Budæo fuissent ad manum, ad eandem libram exegisse, deprehendisseque libram romanam cum semuncia decem parisiensibus unciis, ut minimum, æquipollere. Non audere tamen adhuc rem decernere; quod illi quoque denarii passi fuissent intertrimentum, expectareque donec Româ impetravisset modulum congii, qui a Vespasiani usque tempore in Capitolio consecratus, exstaret, asservareturque in Farnesiano Palatio, ac decem librarum vini, aut aquæ

pon-

pondus continens, prodere posset quotnam libris, unciisque Parisiensibus tale pondus exæquaretor.

Probavit ille, rogavitque ecquam putaret congii ad nostrates liquidorum mensuras esse analogiam? Peireskius verò dixit id quoque determinandum ex modulo; interea verò putare se continere congium tres circiter potus [sic enim in Provincia vocantur, quæ Parisiis pintæ, cum hæ illis minores sint] liceteque etiam id explorare, si constiterit, quæ proportio inter romanum pedem antiquum, & nostrum, quem dicimus pannum, seu mavis palmum, intercedat. Romani nempe, ut amphoram congii octuplam definierunt magnitudine pedis cubici; ita congii capacitatem dimidio pedis cubico definitam esse voluerunt. Hinc non unum quidem dumtaxat, sed duos quoque modulos congii temporis progressu obtinuit; verum nunquam satis vacavit rem pro voto expendere, & postquam posteriorem obtinuit, cito nimis interiit, rem certo certius exploraturus.

Ceterum quia nos, quantum licuit, illius curam supplevimus, nescio, an, si dixerimus, nimia sit futura digressio. Tenemur certe gratificari hominibus nostris, qui, non modo pondera, mensurasque illas inter se, sed cum nostratibus etiam a Peireskio comparatum iri sperarunt. Ut paucis ergo res dicatur, cautiones adhibuimus easdem, quas Lucas Pætus, & Villalpandus; dum vas ipsum ad summum collum puteali aqua opplevimus, expendimus, vasis pondus subduximus. Deprehendimus autem aquam, quæ romano pondere esse debuit decem librarum, seu unciarum centum viginti, esse pondere parisiensi [quale nempe Parisiis exploratum, missumque est] librarum septem, minus unciæ quadrante, seu unciarum centum ondecim, & quadrantem unciæ trium. Deinde ex hac proportione collegimus, onciam romanam continere grana quingenta, & triginta sex, qualium quingenta septuaginta sex in parisiensi continentur; onde & illis in dragmas collectis, obveuere cuilibet drachmæ grana sexaginta septem; idque proinde censuimus, pondus denarii Cæsarei, quem dictum est, fuisse drachmalem.

Adhæc difficile non fuit valorem hujusce denarii, & ceterorum consequenter, ac monetæ cujuslibet, monetâ nostrâ exprimere, & a recentiore præsertim Edicto, anni nempe M.IↃCXXXVI. Cum ex præscripto enim argenti valore, atque pondere colligamus, argenti unciam æstimari solidis turonicis sexaginta quatuor; idcirco denarius romanus valebit septem solidis, ac denariis turonicis quinque, cum triente ejusdem turonici denarii [sicque parum prorsus excedet valorem regalis hispanici] & tale fuisse intelligetur, non modo apud Romanos, sed etiam apud Græcos, ob parem d.natli, drachmæque valorem, militum stipendium in singulos dies. Quinarius proinde, sive victoriatus valebit tribus solidis, cum denariis turonicis octo, ac denarii besse; sestertiis ono solido, cum denariis decem, ac triente denarii. Et quia, verbi causâ, siclus Hebræorum fuit, ex Josepho, tetradrachmalis, seu denariorum romanorum quatuor; idcirco valuit solidis similibus viginti novem, cum denariis turonicis novem, ac triente. Unde & quia triginta vocati denarii, quibus Christus Servator a proditore Juda divenditus legitur, triginta sicli fuisse videntur; ideo pretium colligitur librarum turonicarum quadraginta quatuor, ac solidorum tredecim, cum denariis quatuor.

Quod spectat ad comparationem cum provinciali pondere, observavimus, illam eandem aquam, sive romanas libras decem pendere libras provincialeis novem, cum unciæ triente; seu uncias centum quadraginta quatuor, & tmeutem unciæ. Observavimus aliunde libram parisiensem cum prototypica nostrato collatam continere ipsam semel, cum quatuor unciis, & unciæ besse. Sed notandum Zygostatam stateras ita temperare, ut versus numerum centenarium, singularum librarum pondus singulis unciis adaugeat, propter detrimentum earum mercium, quæ cumulatim emptæ, minutatim venduntur, adeo ut, quæ centum libræ parisienses æquiponderarent nostratibus centum viginti novem, cum triente, exæqoentur solum centum viginti duabus, quatuordecimque unciis, cum besse.

Cum liceat verò mensuram romanam tam cum parisiensi, quam cum provinciali ex ponderibus comparare, addu dumtaxat, nos compertisse, quatuordecim pintas parisienseis adæquari potibus nostratibus undecim; & liquidorum modium, qui Parisiis continet pintas ducentas octoginta, continere nostrates mellereolas quatuor, cum potibus viginti octo; continente mellereola potus duodequinquaginta, quorum quilibet pendit provincialeis libras treis, cum quadrante. Ex quibus elicies, cungium continere potus nostrates duos, cum sextis fere quinque, seu parisienseis pintas treis, cum semisse proxime; intelligesque, exempli gratiâ, quantum biberit Novellius Torquatus, Mediolanensis scilicet ille, qui treis vini congios uno haustu siccasse coram Tiberio legitur; unde & tricongii cognomentum tulit. Habebis rursus quantum mensurarum nostrarum contineat urna congii quadrupla, amphora octupla; quantum sextarius sexta pars congii, & semisextarius pars duodecima, aliàs hemina, seu cotyle dicta. Ubi nomam, si lubeat, videri Parisienseis appellare quartam pintæ partem semisextarium, quod illa ad semi-sextarium romanum proxime accedat.

Dixi porrò obiter liquidorum modium; nam alioquin modius aridorum constans ex centum quadraginta quatuor buxeis, ex quibus quatuordecim deprehensi sunt id statuere onus, quod nos ex quinque heminis, pannalibusve decem constituimus; talis inquam modius æqoivalet nostris oneribus decem, pannalibusque proxime tribus. Atque hæc sunt quidem, quæ homines nostros scire præsertim attineat; nisi adhuc adiiciam, divisisse nos pedem parisiensem ex prototypo desumptum in mille particulas, observasseque palmum nostratem, qui octava cannæ pars est, continere solum ex iis partibus septingentas sexaginta treis; pedem verò romanum antiquum nongentas, & sex; ne memorem anglicanum continere nongentas triginta treis; hollandum nongentas sexaginta sex; lugdunensem, & gratianopolitanum mille, & quinquaginta duas; brachium florentinum mille octingentas, & duas; verum de his nimis jam multa.

Ad Peireskium redeo, qui statim insequente 1610.
anno millesimo sexcentesimo decimo est rursus profectus Monspelium. Cum rebus autem prospere gestis, ineunte jam Majo, rediret, insomnium illi contigit, quod aliquoties mihi enarrans solitus fuit præmittere, se, si ab alio fuisset enarratum, non crediturum. Erat in ejus comitatu Jacobus Raynerius Aquensis civis, qui in eodem cubiculo indormire solitus, indurmiit speciatim intra id hospitium, quod vocitant Album, Monspe-

Monſpelium, ac Nemauſum inter. Somniavit autem Peireskius, ac neſcio quid inſolitum ubmurmurare viſus eſt; quare excitatus Raynerius, ipſum, ecquidnam novi eſſet rogitando, expergefecit. Tum ille, proh, inquit, quam gratum, bellumque excuſſiſti ſomnium! Querente Raynerio, quid-nam rei foret, ſomniabam, inquit, me eſſe Nemauſi, oblatumque mihi fuiſſe ab Aurifice numiſma aureum Julii Cæſaris, pretio ſcutatorum quatuor; jamque eram illi, ad ipſum habendum, numeraturus pecuniam, cum excitante te importune, & ex oculis Aurifex, & ex manibus numiſma evanuit. Exinde ſomnium nihil moratus, diſceſſit Nemauſum, & cum prandium appararetur, per civitatem digreſſus eſt.

Caſu autem plane ſtupendo in Aurificem ecce incidit, ex quo dum requireret, ſi quidpiam forte rarum haberet, habere ſe ille reſpondit Julium Cæſarem aureum. Rogavit quanti eum venderet; reſponſum, pretio ſcutatorum quatuor. Itaque id pretium ſtatim numeravit, acceptoque Julio, ſuum ſomnium felicitate mira complevit. Mira, inquam, nam facile quidem cogitare Nemauſum potuit, quò ſequente luce erat acceſſurus; potuit illud Julii numiſma, quod vigilans ſæpius exoptaverat; potuit id repertum in ea civitate, in qua tot Romanæ antiquitatis veſtigia; potuit autem Aurificem, ad quod genus hominum vulgo referunt, qui talia effodiunt; potuit valorem mediocrem, quo Aurifices potius, quam Antiquarii iſta pendunt; potuit ſcutatorum quatuor, quo moderato pretio Aurifex poſſet eſſe contentus; denique potuit Aurifex, & Nemauſi quidem, ac eo pretio habere nummum; verum hæc omnia concurriſſe, & eventum ſomnio ita reſpondiſſe admirabile prorſus eſt. Non is autem erat Peireskius, qui propterea ſomnii cauſam præternaturalem putaret, ut forte feciſſet, ſi ſæpius contigiſſent ſimilia; ſed cum noſſet fortunæ luſus, habebat dumtaxat hunc caſum inter eos, qui ſua raritate ſtuporem apud vulgus creant, cujuſmodi etiam memorantur de Eudemo Ariſtotelis familiari ad Pheras; de duobus Arcadibus ad Megaram, & de nonnullis ſimilibus; quanquam hiſtoriarum hujuſmodi omnium penes auctores fides eſto.

Commoratus eſt deinde Peireskius aliquot diebus Arelate, ut præter alias obſervitata, exploraret curioſius monumenta quædam inſignia ad Monaſterium Montiſmajoris. Cum inde autem diſceſſiſſet, & jam Salonem accederet, attigit eum Curſor ab Archiepiſcopo, qui renunciaret mox inauditam Henrici Regis luctuoſam mortem. Conſternatus mire, feſtinavit tamen, ut conſularetur Varium; dolorem quippe præſentiens, quo noverat perculſum iri. Et ſane illius acceſſus levamen adhibuit non mediocre magno Viro, qui jam factum reſciverat, hominibusque, & litteris miſſis dare operam cœperat, ut univerſa Provincia in officio contineretur. Memorabile porrò eſt, ab anni uſque initio, & prius, quam Peireskius Monſpelium diſcederet, allatum ipſi fuiſſe ex Hiſpaniis Prognoſticon annuum, ſive *Almanach* ab Hieronymo Olleriu Beneficiato Barcinonenſi compoſitum, & Novembri ſuperiore Valentiæ impreſſum, in quo non obſcure prædictus lamentabilis caſus foret. Sic ille nempe deſignarat, & nativitatis circumſtantias, & eventa quædam præcipua, ut denotari alius Rex, quam magnus Henricus non poſſet. Illud Variu cum oſtendiſſet, communicaſſetque præterea cum Joſepho Galterio Priore, & Domino Vallete, Viro totius quidem Matheſeos, ſed Aſtronomicæ præſertim peritiſſimo, digna omnino viſa eſt res, quæ, licet Aſtrologicis prædictionibus non eſſet fidendum, non negligeretur tamen, tanquam ſacrum attinens caput, pro cujus incolumitate nulla cautio poſſet cenſeri ſuperflua. Itaque Varius eo tempore ipſommet exemplum tranſmiſit ad Regem.

Ac præterea quidem, ut magnus, vereque generoſus Princeps laudato Varii affecto contempſerit prognoſticon; ſed quia eventus comprobavit, ipſeque Ollerius aliud poſtea edens in ſequentem annum, eſt propterea mire gloriatus; idcirco taceri non poteſt, quod ſaltem dubium faciat ex ipſis-ne Aſtris, an potius aliunde rem eventuram conjecerit. Nam de Aſtrologicæ quidem vanitate non eſt, quod hic loci quidquam memorem, & maxime cum evulgata ante treis annos Themata, niſi poſt annos præterea quatuor nihil ominarentur infauſtum. Non is etiam ſum, qui ſubdubitem, habuiſſe Vatem cum pravo Genio, qui id præſagierit, revelaveritque commercium; dico ſolum, potuiſſe ipſum aliqua ratione eſſe conſcium machinationis illius, qua infandum adeo parricidium commiſſum eſt. Ea certe, neque in Hiſpania, neque in Italia celare plane potuerat, nam etiam Regii Oratores, ac nominatim Venetiis agens ille Virorum optimus Joannes Bochartus Campinius, Regem jam illius præmonuerant. Comprobatum aliunde eſt, Maſſilienſeis nautas, quotquot ex Hiſpania ante duos menſeis advenerant, retuliſſe, rumorem fuiſſe in Hiſpania diſſeminatum, quod Rex Francorum nunc occiſus, nunc occidendus gladio foret. Narravit etiam Peireskius, ſcripſitque ad Malherbium, quod in hunc locum inſeri poſſit. Memorabat nempe die Sabbathi, ac triduo poſt mortem Regis enunciatam, tranſiiſſe Aquis-Sextiis illuſtriſſimum Venetum ex Priulorum familia, qui fuerat Orator Pariſiis, ac tum pergebat Orator Madritum. Cum inviſiſſet autem Varium, ſibi aliunde cognitum, enarraſſe ipſi inter cetera, ſe Mediolano iter facientem ſalutaſſe illic Comitem Fontanum; & cum Regiarum copiarum vim inter colloquendum exaggeraviſſet, tum excepiſſe Comitem, nihil ſibi ex iis metuendum, quod unius hominis mors eſſet brevi eas everſura. Sed temperandum ab iſtis eſt.

Accepit ſubinde Peireskius ſcriptas a Pignorio tertia ejus menſis die litteras, quibus admonitus eſt, detexiſſe Galilæum invento recens teleſcopio magna quædam, admirandaque circa ſtellas ſpectacula, ac potiſſimum quatuor novos Jovi circumductos Planetas, quos Mediceos nuncupaviſſet. Scilicet ab ineunte uſque ſuperiore anno ſexcenteſimo nono Jacobus Metius Alcmarienſis, dum varia vitra componeret, ut effecta experiretur, inciderat caſu in eam convexi, concavique comparationem, ex qua, interjecto potiſſimum tubo, viderentur intuenti res parvæ grandeſcere, & ſepoſitæ admoveri [unde & illi prima defertur teleſcopii inventio; tametſi Joannes Baptiſta e Porta tale quidpiam jam evulgarat] Galilæus verò ex ſolo rumore inventionis ad ſe perducto, cœperat ipſe excogitare, tum cauſam effectuum teleſcopii, tum conficiendi artificium, adeo ut poſt molimina, ac tentamenta varia, perveniſſet tandem ad unius exactiſſimi conſtructionem. Ipſum fuit, quo per primos duos anni decimi memorati menſeis obſervationes illas peregit, quas titulo ſiderei nuntii menſe Martio typis vulgavit.

Pei-

Peireskius ergo re cognita, magno cum ardore fategit, ut & librum, & telefeopium, quam primum poffet, nancifeeretur. Enimverò cum librum habuiffet, exquifitum tamen telefeopium fortitus illico non eft, quantumvis nonnulla impetraverit, tam ex Italia, quam ex Hollandia, ac etiam Parifiis, ex quo primum tempore elaborari illic eeperunt. Hinc eft, eur Jovis fatellites ante Novembrim detegere, obfervareque nequiverit, certe ut integram choream cenferi poffet deprehendiffe. Ex quo verò deprehendit, mirum quantâ lætitiâ id fpectaculum fuerit contemplatus. Nam ftatim quidem rem demouftravit Vario, aliisque amieis; fed & ne tempus fruftra abiret, apparavit obfervatorium, invitavitque, ac fæpius per complureis dies detinuit memoratum Galterium, cumque eo in obfervando biennium pæne totum confumpfit. Erat adhuc frater Parifiis; quare illum follicitare, varieque urgere nunquam deftitit, donee vitra telefeopica confici euravit, mififque ad ufque quadraginta. Videlicet fpes erat fore, ut confequeretur tandem optima, & cujufmodi fuerant a Galilæo ufurpata.

Interea tamen aliquot revolutiones fpeculatus, eepit cum Galterio confilium de motuum hypothefibus, tabuiisque concinnandis. Quamobrem Galterius eam Spartam aggreffus, fic brevi perfecit, ut exquifite, quantum licait, determinarit tempora, quibus finguli Medicei circumvolutiones proxime abfolvunt. Extimus nempe diebus fexdecim, cum fexdecim horis; fequens feptem diebus, cum horis tribus, & femiffe horæ; tertius diebus tribus, cum tredeeim horis, ac femiffe itidem; intimus die unica, cum horis oćtodeeim, ae fimul femiffe. Minutias non recenfeo; quandoquidem licet ad ufque fecundas, ut Aftronomi loquuntur, fupputatæ fuerint; nihilominus dies docuit, addendum quidpiam, demendumque; ut etiam-num quoque reftat aliquid, quod obfervatio, ac diligentia temporum fequentium valeat emendare. Hæe folum attingo, ut innuam, quam vehementer Peireskius in id incubuerit, ut res adhuc nafcens in fuo exortu perficeretur. Quippe delegit præterea virum induftrium Joannem Lombardum, qui obfervando operam conferret; ac eruditos adolefcentes Petrum Robertum Medicinæ, & Joannem Baptiftam Morinum Philofophiæ candidatos, qui fe Galterio addieerent, ut quia nimis moleftum erat numeros omneis retexere, calculis præfcriptis ipfum fublevarent.

Obtinuit etiam obfervationes, quas, præter Galilæum, Joannes Keplerus, clariffimus ille Cæfaris Mathematicus, aliique jam peregerant; ut ex illarum collatione perfici hypothefes poffent. Curavit quoque, elaborari Theuricen Mechanieam, Peurbachianæ vulgaris inftar; ut fuppofitis radieibus motuum, Mediceorum loca poffent colligi in annos, menfeis, dies, & horas. Nomina præterea impofuit, quibus difcerni finguli poffent. Nam cum Galilæus univerfe Mediceos indigitaffet, noluit ipfe nuncupationem ulla ratione immutare; fed Principes tamen delegit ex Medices familia, quorum nomina inderentur. Quia debebat verò, præfertim fervato familiæ honore, Reginas duas inclytas, quas illa noftræ Galliæ dediffet, fyderibus adfcribere; ideo extimo Planetarum Catharinæ nomen fecit proprium; alteri, qui præ ceteris eximie refplendet, Mariæ; tam fequenti Cofmi majoris, & intimo Cofmi minoris. Cogitavit deinde, tam obfervationes evulgare, quam tabulas; fed quia accepit, Galilæum curis continentibus in id negotium incumbere, ideo ne videretur palmam illi debitam prærepturus, fefe ab incepto continuit.

Denique venit illi in mentem adjutare Geographos in tradenda methodo longitudinis inveniendæ. Quippe quia horum Planetarum funt motus citatiffimi, configurationesque per fingulas nocteis variæ, ideo cogitavit, fi illæ, quibus contingunt momentis, in diverfis locis ad ortum, occafumque obfervarentur, poffe pro temporum varietatibus exquifite defignari intercapedines locorum; poffeque adeo tabulas, chartasque geographicas fic emendari, ac perfici, ut exinde ufus rei Nauticæ confummationem nancifceretur. Hinc ea de re Amfterodamum ad Jodocum Hondium dedit litteras, quibus etiam rogavit illum, ut indicaret nomen, & patriam inventoris primi telefcopii; fcilicet ignorabat adhuc, eum fuiffe, quem jam diximus. Scripfit & Parifios copiofe ad fratrem, poftulans ab eo varia telefcopia, quæ obfervationibus faciendis in variis locis deftinaffet, ac potiffimum in Oriente, & in novo Orbe, quò nonnulli amicorum erant brevi difceffuri. Et poftmodum quidem obtinuit obfervationes aliquas, ac potiffimum a mox ante nominato Joanne Lombardo, qui profectus Alepum ufque, verfus Orientem, fuerat; fed neque illæ fecerunt fatis, neque pervidit, omnibus etiam horum Planetarum configurationibus in Ephemeridas relatis, fore propterea inventionem adeo generalem, ac animo conceperat. Agnovit enim, non poffe Nautas ad illos attendere, neque interdiu, neque cœlo nubilofo, neque Jove Soli conjuncto, aut noctu fub terras delato, neque toto fexennio ad alterum polum, cum Jupiter effet verfus alterum; & id genus fimilia. Quamobrem eam curam depofuit, ratus, aliunde Galilæum, Keplerumve in eam curam incubituros, & pro fua folertia rem perfectius executuros. Certe non parum gavifus eft, cum non ita pridem accepit, veniffe Galilæo in mentem, ut methodum perficeret, & cum Hollandis communicaret, a quibus arcanum longitudinum eft tantopere expetitum.

Porrò eum Peireskius foret circa ifta fummopere follicitus, non deftitit tamen interea pluribus curis diftineri. Annus fæculi undecimus erat, quo nefcio an dicere debeam apparuiffe primum in Provincia, ac in eo hortulo, quem Peireskius intra ædeis Aquis Sextienfeis habuit, flores calyceos tulipas dictos. In eo fcilicet ab Autumno fuperiore defoderat miffas Tornaco a Winghemio bulbofas illorum radices. Referebat autem, eum eo tempore nonnihil terræ in hortulo excolendo aggeftum fuiffet, Caniculam quandam nomine Marphiffam conquifiiffe catulos, quos abiici præceperat, fepeliiffeque fub aggere; & aliquot diebus ita incubuiffe, ut neminem accedere, etiam prætextu edulii fubminiftrandi, pateretur. Non memini porrò, an dicta ipfi Sultana fuerit, cujus obitum eum ægre tuliffet, lætatus tamen fuit ob factum circa illam experimentum.

Ea educabat treis catellos, qui unà cum ma- 1611.
tre eodem morbo laboraverunt. Uno demortuo, projectoque, ipfa quoque mater interiit. Nemine caufam agnofcente, Anatomicum evocavit, incidique juffit, ut interanea difpiceret. Ecce autem fecundum totam inteftinorum prolixitatem feries aliquot cohærentium candidarum moleculaium, cujufmodi cucurbitæ, aut cucumeris grana funt; unde videtur fuiffe unus ex iis latis

lum-

lumbricis, quos cucurbitaleis nonnulli appellant. Erant verò inferne quidem majusculæ, dotiusculæque; superne verò ita paullatim in minutulas, mollinsculasque desinebant, ut in summo, tandem nihil, nisi confusus albor appareret. Peireskius ergo, cum non placeret quidquid curando illi morbo proferebatur, tam a Chirurgis, quam a quibusdam Medicis, jussit, nescio quo ductus genio, afferri sibi theriacam, e qua cum materiæ illi adhibuisset, observavit magno suo, circumstantiumque stupore ipsam statim liquescere, effluereque in declive. Quapropter jussit catellis duobus, qui supererant, exhiberi theriacam, alexipharmacum esse ratus. Ac alter quidem animam jam agens inter exhibendum extinctus est, alter verò adhuc robustior, remedio assumpto, omnino convaluit.

Contigit illo eodem anno decantatissima historia de Ludovico Gaufrido cacomagiæ infamato, deque Magdalena Paludana illius præstigiis correpta a Dæmone. Ea res verò ut totam Curiam, sic præsertim ipsum Peireskium admodum sollicitum habuit, qui universam pene historiam litteris prolixis descripsit. Ac pro tempore quidem ipse in eadem cum vulgo opinione fuit, movebanturque præsertim ipsum stigmata illa insensilia corpori utriusque inusta, & cacomagiæ credita indicia; at dubitare postmodum cepit, num in toto negotio impostura quædam, aut stupor animi latuisset. Placitum tamen semper defendit, quo Curia Magum cremari jussit; quippe, qui aliàs sacrosancta Religionis mysteria libidinosus pessumdedisset. Ajebat quoque, tametsi Magi non tantum habeant cum Dæmone, quantum putatur, commercium, nihilominus pœna afficiendos ob pravum affectum, quo desciscunt a Numine, & Cacodæmonem implorant. Sic, licet factis unctionibus non transferantur reverâ in eas Synagogas, in quibus nihil non patrent nefandum; puniendam tamen voluntatem, qua id appetunt, seseque operi accingunt.

Quod permovit autem ipsum, imposturam fuit, quæ non multo post Massiliensis quidam Sacerdos accusatus magiæ fuit, prodeunte quodam Dæmone, quem Gaufridus dicebatur in mulierculam intrusisse. Is quippe judicio absolutus est, sed corpore tamen toto interpunctus, ut designata e Dæmone conquirerentur stigmata, quæ deprehendi nulla potuerunt. Tanto verò magis Peireskius rem vocavit in dubium, quanto post treis proxime annos accepit e Winghemio, simile historiam contigisse in Flandria, hoc est interpunctum toto corpore Canonicum quendam, qui fuit denique habitus innoxius. Documentum sane insigne, ne facile adeo fides adhibeatur, sive Dæmoni, quem sacra Scriptura appellat Patrem mendacii; sive mulierculæ, quæ partim nativa imbecillitate, partim vehementia vaporum cerebrum exturbantium, partim malitie, aut odio, partim concepta, innutrita, defixa alcum opinione imponere facile potest. Quod ad stigmata illa spectat, hæsit Peireskius, num revera non essent notæ cacomagiæ; idque præsertim ex quo agnovit rem vocatam in controversiam a Martino Delrio, aliisque viris impense doctis. Forte enim esse posse a natura, pertinereque ad singularem Elephantiaseos speciem, aut saltem posse ipsos Magos eas sibi, quasi cauteriis inurere, ac perturbatæ menti defigere, inustionem illam perinde referendam ad Dæmonem, ac referre solent unguenta, quæ ipsimet parant, & inter se communicant, confisi, se ipsorum vi ad maligna illa concilia transferri.

Habuit Peireskius toto eo anno valetudinem vacillantem. Fuit autem dubia potissimum circiter æstatis initium; tametsi propterea nihil fuit grave passus, neque interquievit a solitis studiis. Quin etiam visus sibi est pro votis satis confirmatus, ut adesset Vario gravissima febre totos quadraginta dies in villa Massiliensis agri, florida ab ipso indigitata, laboranti. Non refero quanta se illi assiduitate devoverit; hoc unum non est prætereundum. Convalescebat ægre Varius, quod teneretur anorexià, miroque ciborum fastidio. Cum venaretur autem Peireskius occasionem addiscendi, ecquid posset gustum movere, & darà plerumque operà sermones interfereret de rebus gustatu jucundis, contigit aliquando, Varium obiter innuere, Truttas lacus Genevensis non jucundi esse saporis. Ille ergo id subodoratus, tantà obtinuit diligentià insignem ex eo lacu Truttam, opere pistorio conditam, ut, nomine licet alieno oblatam, Varius tamen divinaverit, Peireskii facinus esse.

Sic excitare gustatum voluit, cum fartum illi obtulit ex linguis phœnicopterorum; tametsi id per hiemem, quoniam ea sola tempestate aves illæ maritimæ ad Arelatenseis paludes capiuntur. Parum aberat, quin eæ linguæ exæquarentur hædinis; & quia tamen esca videbatur suavior, nihil pronunciavit Varius, neque divinavit, quousque Peireskius illud Martialis extulit:

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit:

Rogatus subinde fuit de sapore carnis phœnicopteri; excepit autem mirari se, cur illam Apicius apud Plinium, & Imperatores Caligula, ac Vitellius apud Suetonium, Heliogabalus apud Lampridium, & nonnulli alii tantis in deliciis habuissent. Esse enim eam injucundam, aut saporis certe non exquisiti, aquaticarum aliarum instar, cum etiam piscem oleat; unde a Provincialibus ut plurimum abiicitur, exuviæque solum sunt usui in fastuosis conviviis, carnibus aliarum avium obtegendis.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER TERTIUS.

1612. INSEQUENTE anno Parisios iterato profectus est. Advocarat enim illum Valavesius; quo tempore existimabat illa de Riantio negotia extremo judicio definitum iri. Et contigit quidem, ut cum moras aliquo usque traheret, judicium intervenerit, litterisque in itinere acceptis id resciverit; verum quia, non tam negotiorum causâ, quam amicorum convisendorum desiderio discesserat, idcirco noluit regredi; sed ardentius viæ insistens accessit Parisios, quo tempore frater erat excessorus. Is vero bono suo fato in urbe adhuc constitit; incidit enim in morbum, quo fuit per integrum mensem eâ exagitatus vehementiâ, ut nisi caput carissimum advenisset, adstitissetque, vix ab illo emergere, convalescereque potuisset. Cum a mense autem Junio restitutus fuisset valetudini pristinæ, discedere tamen absque fratre noluit, qui in mensem usque Novembrim dilatum voluit reditum. Prætextus fuit illud nuperum judicium, quod litigiorum Riantiensium non fuit penitus decretorium; nam ad cognoscendum, quo jure uteretur Provincia audiendis Ordinum comitiis, locum interpositum fecit. Unde quia comitia non poterant cogi absque Prorege Guisio, ipseque Prorex ante id tempus non erat Aulâ excessurus, ideo Peireskius hanc sibi metam, redeundique ansam præfixit.

Heic nihil necesse memorare quanta cum lætitia, virtutisque æstimatione exceperint illum Thuanus, Campinius, Rociacus, Faber, aliique amici, & insignes viri, quorum jam ante meminimus, quique illum facie, vel famâ jam norant. Nihil recensere officia, quibus litteratos plerosque devinxit, non modo, qui erant in urbe, cujusmodi fuere, præter superius memoratos, Joannes Savaro, Carolus Labbeus, & alii; sed etiam, qui alibi gentium, ut in ceteris Galliæ civitatibus, in Italia, Anglia, ac Belgio.

Attexere præstat, cum nullum intermiserit studium promovendi arteis ingenuas, spectabilem præsertim fuisse quam coram continentem gessit observandi Cœlestia, deque iis coram edisserendi cum viris mathematicis, bonarumque rerum studiosis. Factum est quippe, ut nemo melius phænomena nova calleret, quod nemo ardentius, & constantius in iis cognoscendis operam posuisset. Hinc habitum prope miraculo fuit, quod distractus tot aliis curis, consequi potuisset notitiam adeo exquisitam hujusmodi rerum. Quippe non de ipsis phænomenis solum, sed de confectione etiam, usuque Telescopii multa declaravit; eaque occasione plerumque ducere secum solitus est, qui tam fabricæ organi, quam rationis utendi inspectores forent. Heic referendum, cum operam circa Mediceos Planetas navaret, adnotasse eum aliquid, quod, quibus ista curæ sunt, non fuerit fortassis ingratum.

Attendit videlicet Jovem transiisse cordi Leonis ad Boream, non multum ante vesperam diei Junii trigesimæ, & Venerem corniculatam transiisse adhuc magis ad Boream, inter eam vesperam, & consequentem primæ Julii; qua etiam nonnihil conjunctionem cum Jove prætergressa fuit: cum & Luna tunc, omnibus Borealior, ipsi eidem cordi Leonis instaret proxime conjuncta.

Sic Eclipseis duas observavit, alteram Lunæ, alteram Solis. Et de lunari quidem, quæ contigit die Maii decimaquarta, retulit in schedas, obstitisse nubeis, ne adnotaret aliud, quam Eclipsin ceptam, & ad quadrantem prope diametri promotam, cum urbana horologia varie pulsarent horam nonam, ipseque in automato haberet nonam, ac semissem; promotam verò ultra trientem, & ad semidiametrum pæne, dum ex urbanis haberetur nona cum semisse, ex proprio verò decima. At paulo exquisitius circa solarem, quæ ejusdem mensis die trigesima accidit, scripsit, se observasse Solem fuisse jam factum, qualis est Luna ad dichotomiam proxime accedens, cum juxta urbana horologia foret hora nona [matutina nempe] ac triens. Deinceps quoque horâ decimâ cum triente, semisse, ac besse, visam increvisse Eclipsin; at horâ undecimâ jam imminui ceptam, & ad centrum Solis reductam. Horâ undecimâ cum besse, vix superfuisse digitum; denique horâ duodecimâ, minus sexta parte, Eclipsin desiisse. Quæ commemoro, ut intelligas, diligentiam saltem in eo non potuisse desiderari. Et expetiisset quidem postea observata fuisse omnia scrupulosius; sed satis tamen peractum duxit, ut summa cum lætitia observationem compararet cum Romana quadam lunaris Eclipseos, quam Joannes Remus Quietanus clarus Medicus, & Mathematicos retulit; & cum Hafniensi duplici, seu utriusque Eclipseos, quam celebris vir Christianus Severinus Longomontanus, Tychonis Brahei quondam adjutor, descripsit.

Prodiit per hæc tempora liber italice scriptus, titulo Squitinii, quo libertas Veneta ab ipsis Reipublicæ fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere eximiam quandam Imperii, Gothorumque Regum historiæ notitiam, idcirco statim creditus fuit [quæ etiamnum est multorum persuasio] Peireskium habere auctorem. Enimvero testari licet, nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potius sic semper reveritus fuit Reipublicæ majestatem, quosque in illa amicos habuit, ut ad præstandum obsequium potius, quam ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem, an auctor hujusce libri fuerit Antonius Albizius, nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum Stemmata ediderat ante duos annos, ut nonnullis persuasum est; an, ut videtur verosimilius, insignis ille Marcus Velserus, cujus sæpius memi-

Digitized by Google

minimus ob consummatam eruditionem, propensionemque singularem erga domum Austriacam. Addo duntaxat, immerito videri quosdam suspicatos, tam Gualdum, quam Pignorium, aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio, quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæque suæ magis amantes, quam ut ea impietatis labe commaculari voluerint. Utcumque sit, Peireskius certe nihil simile unquam cogitavit.

Parisiis porrò discessurus, ac vale jam amicis dicens, recepit, inter cetera, se ad Mericum Vicum, hyeme ingruente, transmissurum par Phœnicopterorum. Subjerat quippe earum avium enutriendarum desiderium, non ob pulchritudinem modo alarum rubore flammantium [unde nostrates *Flammantem* vocant] obque proceritatem crurum, & colli, cujus causâ a Juvenale Phœnicopterus ingens dicitur; sed præsertim ob speciem victus, quo Peireskius quasdam apud Varium educatas commemorabat. Referebat enim illas, noctu potius, quam interdiu capere cibum [qui fere illis parabatur ex pane aqua madefacto] præsentire frigus adventans, ac tum ad ignem accedere, pedibusque etiam interdum cremari; dolente pedum altero, illius vice uti rostro, ipsoque, & altero pede alternando incedere; dormire erectas in alterum pedem, reliquo in ventrem, plumasque subducto; parci esse somni, aliaque similia. In ipso discessu summopere doluit, eripi sibi extremo morbo amantissimum sui Nicolaum Fabrum, qui non multos ante dies commendarat apud Regem egregium virum Thomam Billonum operosissima illa sua, ac felicitatis miræ Anagrammata oblaturum. In itinere divexatus est magna orinæ difficultate.

1613. Postquam rediit, nulla res æque eum affecit, ac injuria Vario a Senatorum uno illata, tum ante Natalitia, tum initio alterius anni; cujus proinde toto decursu vix a latere ipsius discessit, nisi quo octiduo gravi morbo laboravit sub finem Aprilis. Rediit interea frater Parisios, ipseque per illum varia munera ad amicos dedit. Misit quoque multa in Italiam ad Paschalinum, Benedictum, alios, quibuscum varia edisseruit, & ex quibus aliqua pro amicis aliis vicissim expetiit. Hos inter fuit Casaubonus, itemque Henricus Polanius Monetalis Ex præfectus, qui postularat tum varios libros operâ ipsius in Italia investigandos, tum pondera antiqua varia, aut institutam certe ipsorum cum parisiensi comparationem. Scribens aliunde Parisios, nihil æque fategit, ac Hannibalem Fabrotum Juris professione clarum, & meliorum litterarum studio cumprimis insignem, facere tam apud Thuanum, quam apud ceteros amicos, quibus illius eruditio jam innotuerat, commendatum.

Ad eruditos alios quod spectat, edens non multo post Sirmondus in Sidonium Apollinarem Notas, constitutionem retulit, quam Cusanus esse Constantini Magni, Scaliger Constantini Tyranni opinati fuerant; Peireskius verò docuit, ex codice Arelatensi, fuisse potius Honorii, & Theodosii Augustorum, scriptam scilicet ad Agricolam Præfectum Galliarum de agendo singulis annis Arelate septem Provinciarum conventu. Deinde Jacobus Fontanus nuncupans illi Commentarios in Aphorismos Hippocratis, hisce verbis inscriptos voluit: *Hunc verò, quem in hoc opusculo condendo insumpsi laborem, tuo favore tectum in lucem prodire exopto, qui virtutum, & scientiarum omnium cumulo coruscans, fugabis omnia omnium obtrectatorum convitia, efficiesque, ut hoc opus Meditatæ studiosis utile, sit omnibus futurum jucundum; cum ita his non tantum placeas, sed etiam reliquis omnibus, qui litterarum studiis incumbunt, ut nullam sibi ipsis propriam virtutem esse putent, nisi tibi testatam, & acceptam intelligant:*

Dicatum quoque, editumque eodem tempore fuit opus a memorato supra Taxillo, continens judicium de ea nova Stella, quæ colluxerat ante novem annos. Verum Peireskius, neque consilium, neque judicium probare potuit; quod ille adversus meliores auctores, etiam a se communicatos, argumentaretur Stellam sublunarem, ac suprema aëris regione, non superiorem. Nimirum ferre non poterat, ut observationibus, demonstrationibusque refragantibus, quærerentur argutiæ, quibus opiniones in Scholis inveteratæ stabilirentur; tanquam docere nihil dies posset, neque experimenta forent ratiociniis umbratilibus præferenda. Quocirca eodem tempore collaudavit Pacii candorem, qui rogatus sententiam ferre de solaribus maculis Telescopio jam observatis, ad deliberandum tempus petiit, conturbatum se asserens, & ex observationibus novis hypotheseis novas constituendas sentiens.

Sub idem tempus rumor percrebuit de Giganteis ossibus, quæ in Delphinatu reperta Rex imperaverit ad se transmitti. Ferebant enim, detectum fuisse in sabuloso quodam loco, non longe ab ipso confluente, Rhodanum inter, & Isaram, sepulcrum latericium, triginta longum pedibus, latum duodecim, altum octo, cum superposito lapide, in quo hæc inscriptio: THEUTOBOCHUS REX. Addebant, sepulcro aperto, apparuisse intus Skeleton humanum, longum pedes viginti quinque cum semisse; latum ad humeros, seu scapulas decem; profundum ad thoracem quinque. Cranium observatum fuisse quinque pedum secundum longitudinem; secundum vero ambitum, decem. Spectato prodigio per integrum diem, cetera quidem ossa abiisse in cineres; at superfuisse, quæ translata nemo non vidisset Parisiis, partem maxillæ inferioris, vertebras duas, portiones costæ, humeri, femoris, alterum femur, tibiam, astragalum, calcaneum; præter non transmissa aliquot fragmenta, ac nominatim femoris, itemque duos dentes. Memorabant etiam reperta argentea numismata, numero circiter quinquaginta, cum effigie Marii, & in aversa parte litteris MA, nominis ipsius initialibus; unde & confirmatum volebant, sepultum illeic Theutobochum Theutonum Regem a Mario devictum, virum tantæ proceritatis, ut auctores meminerint, fuisse trophæis eminentiorem, & quaternos, senosque equos transilire solitum, aliaque id genus.

Porrò ut Peireskius rem vertit in dubium; ita expendit quidnam potuisset fabulæ locum facere, idque præsertim, ex quo libellum a Nicolao Habicoto Parisiensi Chirurgo ea de re conscriptum pellegit. Ac non hæsit quidem, quin ossa in ea regione detecta fuissent; concessit posse alicujus vetustioris Gigantis esse; at cujus esse perhibebantur, in animum nunquam induxit. Nam primum quidem, neque Theutobochus, neque illius subditi latinam linguam usurparunt, ut excitato tumulo inscriberetur latina vox,

Hh 2 neque

neque Romani, si pro sua illa hostili pietate monumentum condidissent, illud extruxissent ex lateribus [figninum certe opus non fuisset, quale ad sepulcra tunc usui non erat] sed potius, nisi ex marmore, saltem ex alio lapide, in quo & suæ victoriæ, & pietatis adversum hosteis insculptæ notæ relinquerentur; cum aliunde locum delecturi fuissent, nisi sublimem, aut saxeum; saltem non ita arenosum, atque lubricum, cujusmodi is fuerat; ne facile obrui, aut subverti posset. Mirabatur etiam, neque assetuatum, ostensumque fuisse inscriptum illum lapidem, qui Parisios sane fuerat transferendus; neque sepulcrum relictum fuisse, vel intemeratum, vel cum insignibus vestigiis; ut Dominus illius loci propagandæ ossium Giganteorum famæ curiosus, videbatur cordi habere debuisse. Suspicionem adaugebat, quod acceptæ cranii dimensiones perhibarantur, cum id nimirum solidum, nec cinereum existeret; & tam citò tamen, aliis ossibus superstitibus, exsolutum fuisset. Videbantur enim fabulæ auctores subveriti fuisse, ne ex accurata ejus inspectione, comparationeque cum humano carnio posset veritas felicius exquiri.

Ad numismata quod spectaret, dicebat, illas litteras designasse non MArium, cujus prænomen C. non fuisset omissum, neque integrum nomen MARIUS Romanorum more exprimi neglectum, sed potius MAssiliam, tum Rempublicam, cujus, ut civitatis græcæ, ea numismatum argenteorum forma erat propria, non ipsorum Romanorum. Quoniam verò a paucis annis, neque longe ab eo loco reperta complura hujusmodi numismata fuerant, ipseque nonnulla ab illustri Frereo, cujus est superius facta mentio, habuerat; eam ob causam subdubitavit, num callide, ut tempora, ita loca forent confusa.

Quod Theutobochus verò legatur fuisse tropæis procerior, arguere id quidem, fuisse illum altitudinis decem, duodecimve pedum nostrorum vulgarium, cujusmodi erant trophæa, quæ in ovationibus, ac triumphis gestabantur [idque computata gestantium, brachiorumque elatorum altitudine] cujusmodi etiam Heroum exhibebatur statura [ad humanam nempe communem sesquialtera] non verò pedum viginti quinque. Sed neque id, quod legitur de equis quaternis, senisque, ita esse intelligendum, quasi distentis cruribus ipsos unà complecteretur; sed potius, quod moris haberet ex uno transire in alium; hoc est, mutare sæpius equum, tanquam brevi spatio pondere lassatum. Argumento esse, quod Florus [a quo id scriptum] prodidit, illum quaternos, senosque equos transilire solitum, vix unum, cum fugeret, ascendisse; quasi indicetur non una deductam equorum multitudinem, uti deduci moris erat. Denique plura edisserebat, & de loco victoriæ, & de triumpho, cujus pars, seu spectaculum Theutobochus fuit, & de nonnullis aliis rebus, quibus evulgato rumori habita fides elevaretur.

Obtinuit etiam postremis annis aliquot fragmenta hujusmodi ossium; sed ex illorum inspectione confirmatus magis in sententia fuit, ratus tum demum grandia ossa, quæ effossis sæpe sepulcris miramur, esse Elephantina, quasi belluarum Domini illa cara habuerint, aut forte etiam posteritati illudere voluerint ex ea sepeliendorum cura. Opinatus est etiam, commonstrari interdum ossa, quæ effossa fuerint ex arenis, alitve locis, ubi casu quodam fuerint obruta; cum reperire vix liceat virum aliquem fide dignum, qui sepulcra fabrefacta oculis suis conspexerit, fidesque penes illos sit, qui divendunt, monstrant, aut se invenisse, eruisseque profitentur. Hinc optavit sæpius, virum aliquem, tam falli, quam fallere nescium, in Siciliam navigare, explorareque, quæ effossa non procul Panormo Gigantum ossa perhibentur, ac specialiter crania. Speravit enim fieri posse, ut is uteretur ingenua illa voce Suetonii, esse Capreis immanium belluarum, ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum ossa. Sed hæc jam nimis.

Sequutus annus feralis fuit amicorum illu- 1614.
strium morte. Accepit enim ex litteris Aprili mense a Gualdo scriptis, obiisse & Contarenum Procuratorem Venetiis, & Lælium Paschalinum Romæ, & Veronæ Nichezolam. Accepit etiam postmodum, obiisse Augustæ optimum Velserum, die Junii vigesima quarta; quo etiam proxime tempore Casaubonus mortuus in Anglia. Quin ipse quoque, litteris ad Natalitium Benedictum mense Majo scriptis, meminit Ducis Aeschotani, tanquam ante demortui. Meminit aliàs, ut vita functi Heidelbergæ, Marquardi Freheri Jurisconsulti, & Historici, cujus amicitiam Velserus pararat. Nescio an alii fuerint; sed numerare solebat annum ab alio ferali quintum, ereptorum nempe sibi capitum carissimorum jacturâ, numeroque infaustissimum.

Addebat sibi solatio fuisse, quod inire interea amicitiam licuerit cum aliis viris oppidò magnis. Unus fuit Joannes Franciscus Vidius a Balneo, Patracensis Archiepiscopus, & per ea tempora Avenionensis Vicelegatus. Singularis enim deinceps necessitudo intercessit, seu donec ille Avenione degit, seu cum est versatus perillustris Nuncius, tam apud Principes Belgarum, quam apud Regem Christianissimum; seu postquam factus est Cardinalis raræ, & spectatæ virtutis. Alius fuit Franciscus Savarius Brevius, qui diu fuerat Orator Regius ad Portam Ottomanicam, quique cum Roma rediens, Vere novo fuit Aquis-Sextiis; ac secum habuit Gabrielem Sionitam ex Maronitis Libani montis, linguarum orientalium interpretatione jam clarum, quicum etiam Peireskius amicitiam contrahere, porròque excolere suavissimum habuit. Alius rursum fuit Guillelmus Catellus, eximium Senatus Tolosani lumen, quicum multa communicavit, seu ad specialem Comitum Tolosanorum historiam, seu universè ad Occitaniæ commentarios spectantia, quod ipse etiam testatus alicubi est, Peireskium *virum doctissimum, curiosissimumque* appellans.

Infelicitas alia, quæ illum eodem anno exercuit, morbus fuit gravissimus, qui totos duos menseis sic Patrem afflixit, ut ipse pro amore ferventissimo vix unquam ab illius lecto, cubiculove recesserit. Allevamento interea fuit, quod rara nonnulla acceperit ex Belgio, ac speciatim iconem Jacobi Merii Telescopiorum inventoris, quam procuravit Winghemius, quod obtinuit etiam Arelate expressam è marmore novem Musarum effigiem; & Monspelio aliam duarum Musarum cum Homero in medio, & inscriptione OMHP . . . & aliqua alia, quæ statim cum variis numismatibus ad Natalitium Benedictum misit. Succidit etiam aliquas horas, quas lectioni cum destinasset, insumere præsertim voluit pellegendæ, expendendæque provinciali historiæ, quam tum edidit Cæsar Nostradamus. Unum verbum autem adiiciam de illius examine. non

pror-

Digitized by Google

prorsus quidem probavit stylum magna parte poëticum; non etiam fidem habitam commentariis nescio quibus, adversus quos authentica quædam monumenta exstarent; non aliquos metachronismos, & annorum initia Kalendis Januarii constanter tributa, cum potius ad Incarnationis Dominicæ diem spectarent; non antiquam nobilitatem novis hominibus quæsitam, antiquis verò famillis ereptam, aut præteritam; non aliqua id genus alia. Verum cum ista excusaret; quod auctor omnia pervidere non potis, fidei alienæ stetisset, commendavit pium consilium, laboremque sane ingentem; & candorem plurimi fecit, quo ille maluit Comitum Provinciæ seriem a Gilberto incipere, de quo indubia fide constat, quam e Bosone illo, de quo, ejusque ad Gilbertum usque successoribus adeo sunt variantes sententiæ.

Præterea autem, ut Peireskius etiam ipsi caligini ex ipse fide instrumentorum, actorumve authenticorum afferre lucem studuerit. Adnotavit enim Rothboldo, qui ante annum millesimum fuit, successisse non modo Bosonem [de cujus progenie nihil, præter Rothboldum filium, comperit] sed alium etiam filium nomine Willelmum, qui ipse filium cognominem, & unà cum Gauzfredo fratre Comitem reliquerit. Successisse illi Bertramnum, qui partim cum Gauzfredo patruo, partim cum patruele Willelmo regnarit. Bertramno natum alium Willelmum, aliumque Gauzfredum, qui Comes etiam fuerit. Et probabile quidem esse, fuisse Gilbertum Willelmi filium; sed ad id statuendum non suppetere instrumenta, cum etiam Franciscus Claperius Odonem interiiciat. Quanquam de isto Odone hæsit; quem ille regnasse scribit ab anno supra millesimum trigesimo nono, ad usque nonagesimum; cum annis intermediis, ut quadragesimo secundo, sexagesimo tertio, & aliis regnasse Willelmum, Gauzfredumque comperiisset; & anno etiam nonagesimo, præter Gilbertum, fuisse una Comitem Provinciæ Raymundum sancti Ægidii, qui fuerit forte filius Gauzfredi.

Prætereo quoque, ut deinceps plurima observaverit, in quibus, tam Claperius, quam Nostradamus sint hallucinati. Illi enim, exempli gratiâ, fecere Gilberti, & Tiburgidis filiam, non modo Dulciam, quæ Raymundo Barcinonis Comiti nupsit; verum etiam Phaïtidem, quæ Ildefonso Comiti Tolosæ; ut hac ratione Provincia inter Raymundum, & Ildefonsum fuerit divisa, anno, ut supra attigimus, centesimo vigesimo quinto; cum tamen Phaïtis fuerit potius filia Raymundi Sancti Ægidii, Comitissæque Alvire; adeo ut divisione illa idcirco minor pars Provinciæ Phaitidi obvenerit, quod compensatio fuerit facta cum Ruthenensi, ac Givaldensi Comitatibus, quos Dulcia ex Matre Tiburgide tulerat. Fecere illi rursus ex Dulcia progenitum alium Gilbertum, & ex hoc Gilbertu Stephanitidem, quæ nupserit Raymundo Baulcio; cum is tamen Gilbertus secundus nullus fuerit, & Stephanitis fuerit non ipsius filia, sed Gilberti illius primi, atque unici; ac soror proinde, & non neptis Dulciæ, licet non ex Tiburgide, sed ex uxore alia, seu Geriberga, seu Francisca. Plura memorare importunum foret; cum hæc attigisse sufficiat, ad designandum studium, quod Peireskius interposuit, tum amicorum casibus, tum paternæ infirmitati.

Parum porrò abest, quin ad eundem annum referendus sit sævissimus morbus, quo conflictatus ipsemet fuit. Videlicet mense Novembri Roccabrunam profectus est, Oppidum prope Forum Julii, unum ex eorum numero, quæ solvendo æri alieno imparia, ipsum fundis redimebant, instituta speciali classe disceptatorum, & judicum, quibus Peireskius erat conscriptus. Et quoniam constituerat non prius in urbem redire, quam perfecta essent præscripta negotia, ideo postulavit licentiam perseverandi a Vario, qui litteris variis amore plenissimis, se illius absentiam ferre graviter testabatur. Postulavit etiam a Patre, qui invitarat illum ad nuptias Susannæ 1615.
sororis, a memorato Seguiranno in uxorem ductæ, sequente Januario. Ac interfuisset quidem lubens, absente præsertim Valavesio, quem nobilis Provinciæ ordo ad generalia Franciæ Comitia, Rege jam majore quatuordecim annis, Parisios destinaverat; sed valetudini consulens, abstinendum duxit ab itinere, illa præsertim tempestate.

Ad morbum autem ut veniam, regrediebatur sub vesperam Kalendarum Februarii ex pervetustis nescio quibus monumentis intervisendis, cum animadvertit atram nubem ex hyemali ortu sensim procedentem; monitusque ut maturaret, vix mature satis pervenit ad Oppidum. Exhalebat illa fœtorem prope intolerabilem; adeo ut conjecerit, exortam fuisse ex Strongyle, ceterisque Vulcaniis, quarum fuissent igne commota, perturbataque interanea. Eadem paulo post, & nocte sequente eam effudit grandinis copiam, quæ die altera libertatem incedendi præcluserit, nisi qua prius egereretur. Die tertia supervenit nix, quæ totam Provinciam ita occupavit, ut meminerim, me tum ex hac urbe pergentem Aquas-Sextias, fuisse treis dies totos ad Valentiolam detentum; tantâ scilicet ejus copiâ itinera obruta erant. Ceterum Peireskius ex eo tempore infandis fuit doloribus universo prope corpore correptus; sed ad dorsum potissimum, secundum seriem vertebrarum. Hinc neque lecto decumbere, neque sedere ad cathedram, neque pedibus consistere potuit. Durabat solum aliquantisper, cum duo famuli sese hinc inde supponerent, sustentantesque humeris, ad incedendum adjuvarent. Non postremus verò ex vigiliis pæne continentibus labor; adeo in somnum erat proclivis, adeo, quocumque statu esset, doloribus excitabatur. Translatus Aquas-Sextias, vix quidquam melius habuit reliquo anni decursu toto. Caput illi totum nudatum, eoque casu effectum est, ut pro capillis densis, rigidisque, quos eò usque habuerat (sentiebat nempe inter mirandum, hærescendumque ipsos attolli, ac pileum etiam subvehere) rariores simul, ac molliores, & suborti fuerint, & deinceps perseverarint.

Et jam quidem accedente Vere anni millesi- 1616.
mi sexcentesimi decimi sexti convalescere videbatur, cum supervenere hæmorrhoides, quibus fuit acerbe vexatus. Non morbus tamen sic discruciavit, ac obstaculum propemodum factum, ne exhiberet Vario, quod destinaverat, obsequium. Quippe Varius jam aliquoties a Rege vocatus, ut Nomophylaciæ, sacroque sigillo præesset, tum demum in aulam discessurus erat; ac jam tota Provincia, ut abeuntem velut parentem prosequeretur lacrymis, Aquas-Sextias convenerat, cum morbus ille visus est solum Peireskium remoraturus. Laborabat porrò decimum jam diem, cum Varius illum invisens, & valere jussit, & clavim, curamque librorum, ac cimeliorum con-

cre-

credidit. Ipse autem lecto consurgens, & aliquousque cumitari lecticâ volens, tentavit primum, si vel tantillum equitationis patiens foret. Rem semel expertus, eam sibi paulatim virium successionem sensit fieri, ut vix pauca milliaria cogitare initio ausus, totum denique iter conficere par fuerit.

Nihil hic opus commemorare quanto cum applausu a Rege, ac Regina Matre, & a Viris Principibus, Magnatibus, omnibusque bonis exceptus fuit Varius, quam generose protestatus, sacramentum præstiterit Regii Sigilli dispensandi; qua deinceps constantia, integritateque defunctus fuerit eo munere. Consentaneum solum dicere, Peireskium fuisse ipsi semper summas inter curas magnum lenimentum; & quemadmodum cetera, sic specialiter adnotasse, descripsisseque quidquid illi memorabile accidit. Proximum proinde delegit hospitium, ut [quod solebat Aquis-Sextiis] posset cum ipso singulis diebus, & leviore illa cena comessari, & supremis illis horis, quibus fere solis vacabat, congredi familiariter. Consentaneum quoque referre, Peireskium eam sibi legem edixisse, ut nullam unquam Vario commendaret causam, nisi Virorum litteratorum. Id etiam in Provincia perquamrigide observarat, veritus semper, ne foret viro, sui licet amantissimo, importunus. Exceptos autem semper voluit bene merenteis de litteris, ingenuisque artibus Viros; tum quia sibi temperare illorum ergo non poterat; tum quia norat Varii genium, qui ut erat æqui servantissimus, ita non ferebat, cultores Musarum anfractibus illis forensium contestationum distineri.

Hinc patens, magnumque asylum Litteratis omnibus fuit; quando ad ipsum concurrerunt quotquot in Aula, ac præsertim referenda ad Varium habuere negotia; nemoque unquam abiit, cujus patrocinium non fuerit ab eo cum alacritate susceptum. Qui primus est statim initio sollicitudinem illius expertus, fuit memoratus Joannes Barclaius, qui post editum de Summo Pontifice opus, nec jam solità apud Regem, suosque pollens gratià; quamprimum accepit, Peireskium secessisse Parisios, subduxit sese ex Anglia, & in amici sinum prorepsit. Ipse verò non modo illum excepit perhumaniter; sed egit etiam, ut Varius complecteretur, tueretur que. Discessuro Romam, litteris præivit ad amicos omneis in itinere, effecitque ut varia exhiberentur officia; ac Massiliæ præsertim, a sibi affine Balthasare Viassio, inter Latinos Poëtas hujusce ævi celebri, qui illum per aliquot dies detinuit, ac fovit, & apparato navigio rebus necessariis instructum dimisit. Præterea, fuisse Peireskio sollicitudinem non minorem circa Barclaii uxorem, filium, & Jo: Ludovicum Debonærum uxoris germanum, cum quarto post anno profecti Romam ad illum sunt.

Quod etiam statim in bonarum litterarum gratiam peregit, fuit editio Inscriptionis, quæ Romæ effossa ad portam Capenam, continebatur elogium Lucii Scipionis Barbati filii, ob Corsicanam expeditionem. Quippe non prius ab Aleandro, & Pignorio exemplum habuit, quam laboravit non leviter, ut quantum posset, illustraretur. Existimavit enim, vix ullam antiquiorem ostendi posse, aut aliam formâ characterum vetustiorem exsistere; constructionem grammaticam a vulgari quidem abhorrere, at secula tamen prisca sapere; denique edoceri res, ignotas alioquin mansuras; ut quò referri deberet illud ex Ovidio inexploratum:

Te quoque, tempestas, meritam delubra fatemur,
Cum pene est Corsis obruta classis aquis.

Inscriptio enim sic habuit, HONC. OINO. PLOIRUME. COSENTIONT. R. DUONORO. OPTUMO. FUISE VIRO. LUCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI. CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC FUET. A. HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQUE. URBE. DEDET. TEMPESTATIBUS. AIDE. MERETO. Itaque cum ipsi maxime placuisset illa Sirmondi interpretatio, qua probatum est, Inscriptionem hanc esse anni ab urbe condita CCCCXCIV. sicque anno solum posteriorem inscriptione duilliana, sive columnæ rostratæ, habita hac usque pro omnium vetustissima; idque præter explanationem orthographiæ, phraseos, rerumque in ea contentarum; ita nimirum legendum censuit: HUNC UNUM PLURIMI CONSENTIUNT ROMÆ BONORUM, OPTIMUM FUISSE VIRUM, LUCIUM SCIPIONEM. FILIUS BARBATI, CONSUL, CENSOR, ÆDILIS HIC FUIT. HIC CEPIT CORSICAM, ALERIAMQUE URBEM; DEDIT TEMPESTATIBUS ÆDEM MERITO; idao ipsam quoque edi procuravit, sed tacito tamen nomine Sirmondi, quod ille, præ modestia, referre eam laudem noluisset. Enimverò illius nomen Peireskius non reticuit; cum missitaris quoquoversum exemplaribus, litteras ad amicos dedit. Hinc mentionem fecit ipsius Seldenus erudito illo de DIs Syris opere; inscriptionem secum communicatam dicens a Cottono, cum is habuisset, *E Gallis*, inquit, *a Nicolao Fabricio Petriscio, viro, & genere, & eruditione clarissimo.* Itemque mox ante nominatus Aleander, qui editione Romæ iterata, & additamento facto, respondit ad difficultates deinceps objectas. Cum porrò, inter cetera, mirum videretur, mentionem nullam ejus triumphi, quem Scipio egit, fieri, subditum ab Aleandro est: *Vir sane perspicacissimus, ac litteratorum non minus, quam litterarum amans Nicolaus Fabrisius Peireski Dominus desiderari merito suspicatur alteram L. Scipionis Inscriptionem huic nostræ geminam. Grandi enim mole sepulcra apud veteres exædificabantur; neque existimare absurdum est, ab una quidem latere hoc elogium, ab alia marmor itidem fuisse aliud, in quo triumphus memoraretur, ætasque, & dies obitus, &c.*

Hæc, & id genus alia moliebatur Peireskius, cum a Vario, Novembri mense, Sigillum repetitum est, perillustrisque ille Vir fuit in privatam assertus vitam. Peireskius porrò, qui in eo, non tam splendorem muneris, quam eminentiam virtutis spectabat, noluit unquam deserere; indignum ducens facinus, si qui perstitisset in prospera, recederet in adversa fortuna. Quanquam testari de Viro solebat, duxisse illum semper hunc casum non infelicem, infaustumque, sed fortunatissimum; ut quo solo posset exoptatam diu tranquillitatem adipisci. Quare & magna alacritate restituisse depositum; & redeuntem ex Regia, voluisse paullo uberius una cum Malherbio, ipsoque Peireskio (tanquam negotiis nihil jam interturbantibus) cenare; & secessu facto, placidissime, jucundissimeque cum libris, amicis, eruditis Viris, conversatum fuisse.

Fuere per id tempus Riantiensia negotia 1619.
Parisiis Tolosam translata; fraterque Valavesius sub anni sequentis initium eam in urbem profectus est. Tametsi verò ipse quoque illeic desiderabatur, plurimumque suâ præsentiâ expectabatur

pro-

profuturus; attamen adduci non potuit, ut quantumcumque negotia periclitarentur, dimitteret Virum. Nec verò putes, illum propterea rei litterariæ dimisisse curam. Siquidem innumeram prope librorum multitudinem ad eruditos, partim ultro, partim requisitus quoquoversum misit; uti in Italiam, ad Pignorium, Aleandrumque, & ad Scipionem Cobellutium, tum primum purpurâ donatum, tenuariatumve Cardinalem, titulo Sanctæ Susannæ; cui est quoque non multo post Vaticanæ Bibliothecæ gratulatus custodiam. In Angliam verò ad Camdenum, Seldenumque, & alios, qui ipsum serio interpellarunt, ne litteratæ hominum nationi invideret diutius eruditas suas in nummos antiquos, & in Galliam Narbonensem observationes. In Hollandiam autem, cum ad ceteros, tum potissimum ad Thomam Erpenium, arabicæ linguæ Professorem celebrem; adjecit verò libris, litterisque arabicos nummos, in quorum interpretatione minus comperta adjutaretur.

Prætereo ut vicissim multa expetita acceperit; uti ab Aleandro, modulum Congii Farnesiani, cum litteris, quibus ille scripsit, revocasse se ad examen aquam Tiberinam, fontanam, & alias; ac post multiplicem comparationem, discrepantiam in pondere reperire nullam potuisse. A Nicolao Alemanno Vaticanæ Bibliothecæ ante annum Præfecto, notitiam Poëtarum Provincialium. Ab Andrea Bruggioto, supplementum Indicis MSS. græcorum, qui in eadem asservantur. A Pignorio, breviarium vitæ, ac tempus, quo obierat Ludovicus ille Cornarus, qui sibi sua sobrietate adeo longævam, vividamque senectutem effecerat; scripsit enim sepultum Paduæ, postridie Nonas Majas, anno supra millesimum quingentesimo sexagesimo sexto. A Jacobo Colio, librum, cum excusatione, quod non alia illustratione ipsius nomen expressisset, quam appellando *Nobilissimum Gallum*. A Sanderu, elogia; a Joanne Meursio, varios ejus fetos; a Willerio, genealogica; a Winghemio, botanica, & ab aliis alia.

Cepit etiam ex hoc tempore apparare Notas in Kalendarium Constantinianum, quod post annos septemdecim Ægidius Bucherus Societatis Jesu transtulit totum in commentarium Canonis Paschalis Victoriani, a pagina nempe ducentesima trigesima sexta, ad usque ducentesimam octogesimam octavam. Et non requiro quidem modum, quo obtentæ schedæ, & cum Viro eximie bono, eruditoque communicatæ; hoc solum moneo, illas aliunde non fuisse exscriptas, quam ex perraro codice, qui Peireskii fuit, ac etiamnum in illius Bibliotheca asservatur. Egit autem multis de eo, tam cum Aleandro, quam cum aliis plerisque eruditis Viris, qui ipsius vulgationem summopere desiderarant; quoniam thesaurus visus est ingens, corrigendis fastis, emendandæque, tam sacræ, quam prophanæ Chronologiæ. Exempli enim gratiâ, observare in eo licet, Consulatum Probi, & Paterni non fuisse in fastis illis prætermissum; qui prætermissus ab Onuphrio, illum in errorem unius anni induxit; neque etiam antecedentem, qui simul omissus a Baronio, errorem fecit duorum annorum circa Christianam Epochen, uti est a Scaligero, & Setho Calvisio notatum. Sed ne consecter id genus alia, obiter exinde perspicies, quid sibi eruditus Vir Jacobus Godofredus voluerit; cum post annos undecim geographum Anonymum edens, neque Peireskium nominare ausus, ob non impetratam licentiam circa editionem Kalendarii, commutatam ea de re in præfatione periodum hujusmodi verbis conclusit: *Si quid intra unius, aut alterius pagellæ angustiam concluditur, non eò minus est maximi momenti; cujusmodi etiam veteres notitias, & consularia propediem expectamus*.

Hæc inter, dolor infandus fuit, quo mortem excepit amicissimi capitis, Jacobi Augusti Thuani. Vix certe unquam sine suspiriis meminisse illius potuit, vix unquam sine elogio; quippe continuo illum dicens, quem & avitæ nobilitatis decus, & singularis erga Deum, Patriam, Principem suum pietas, & doctrina eximia, summusque erga litteratos, ac probos omneis Viros amor, & inexhausta bonitas, moresque candidissimi, vere, Σεβαστὸν, reddidissent. Solatio fuit primum nobilis progenies, in qua jam manifesta erant virtutis paternæ, avitæque semina; & maxime quidem in Francisco Augusto natu primo, qui vix ingressus adolescentiam, præ se jam ferebat animum Senatorium; & quantum Parens calamo ex toto Orbe descripserat, tantandem ipse oculis haurire coram destinabat. Deinde commissa Bibliothecæ cura nobilibus illis, atque eruditis Petro, & Jacobo Puteanis, Claudii Senatoris Parisini filiis, proxima cognatione cum ipso conjunctis; qui, ut litteratis omnibus semper affulserunt, & gratificati sunt, ita semper Peireskio conjunctissimi exstiterunt. Speravit nempe id, quod evenit, ipsis eam animantibus, Thuani genium superfuturum; & nobilem Musarum sedem, ex ingeniorum lectissimorum consessu, & frequentia, quam ipsorum candor, & antiqua fides conciliaret, agnitam fore. Contigit ea mors sub initium Maii.

Cum Varius autem, ineunte Junio, restitutus fuisset ingenti applausu suo muneri; perseveravit Peireskius, neque ab eo absuit, etiam in Comitiis Virorum notabilium, qui e tota Gallia convocati, consedere Rhotomagi, sub Novembris finem. Procurationem in iis egit communia sui Senatus causæ (ac potissimum circa jus, ut appellant, annuum, seu pensionem, qua Magistratuum munera fiunt hæreditaria) una cum Viro bono, & collega amico Honorato Agutio, qui ad eadem concesserat. Non modo verò adnotavit quidquid in eisdem consultum, decretum, peractumque est; verum etiam, quia ex universa Gallia selecti Viri convenerant; ideo non commisit, ut quisquam rediret in suam Provinciam, quin illum aliquo officio demereri adnixus fuisset, & repetitis colloquiis plurima (nisi potius omnia) in ejus regione singularia addidicisset. Unum, quod permoleste tulit, fuit mors Nicolai Neovillæ Villaregii, inclyti illius a Secretis Majestatis primarii, a quo unice amabatur, quique etiam apud Varium, atque omneis bonos desiderium sui maximum reliquit. Habuerat ille magno in pretio Virum eximiæ probitatis, prudentiæque Eliam Deodatum, quem sane ipse quoque Peireskius non potuit ex eo tempore non suspicere plurimum, non impense diligere; siquidem, præter ceteras doteis, commune illi cum ipso fuit, nullum non Virum doctrina conspicuum totâ Europâ demereri. Cum 1618. rediret postea, sequente Januario, transire voluit Lexoviis, ut suâ industriâ temperaret quædam Capituli jura adversus Episcopum; idque in gratiam Varii, Episcopatu recens donati.

Parisios reversus, nihil potius habuit, quam Regium stemma vindicare a technis cujusdam Theodorici Piespordii, Archiducibus, seu Princi-

cipi-

Digitized by Google

cipibus Belgii a Secretis, qui, imitatus Jacobum Valdesium, Hispanum Consiliarium, conatus est Austriam familiam mascula serie a Pharamundo Francorum Rege deducere, atque idcirco Franciæ Regnum Catholico, seu Hispano Regi ipso successionis jure vindicare. Videlicet ab anno usque superiore ediderat stemma Habsburgi Austriacorum Principum, seu Genealogiam Austriacam, per nobilissimos Habsburgi Comites ex prima Regum stirpe deductam; illiusque exemplum ante natalitia missum a Winghemio ad Peireskium fuerat, misso prius alio, ac Regi oblato per Archiducum Oratorem, quod Peireskius non poterat, tanquam indignum facinus, non iniquo animo ferre. Ad refellendam autem imposturam, facile detexit inprimis, nullam chartam authenticam, nullumque auctorem citari centum, & viginti annis superiorem; ante id videlicet tempus, quo Trithemius, & alii Maximiliano Imperatori assentantes, prolixam illam Avorum seriem, non consentientes licet inter se, pertexere non erubuissent. Deinde, cum Sigebertus Austrasius, unus ex filiis Clotarii Regis a Pharamundo septimi, delectus fuerit, a quo familia Austriaca deduceretur; nulla ratione ostendi potuit integra illius successio ad Habsburgicos usque Principes; quos aliunde Piespordius perabsurde, ac perperam ante annum Christi septingentesimum vigesimum sic nominaret; cum Habsburgum conditum solum anno supra millesimum vigesimo septimo constet. Argumentabatur etiam Peireskius, quamobrem illi Principes, qui ex Sigeberto orti fingerentur, quique vixissent tum Pipini, tum Capeti temporibus, conquesti nullo modo fuissent, injuriam sibi fieri, tanquam ex Pharamundi stirpe superstitibus, & successione legitima ad Francorum sceptrum vocatis?

Verum quia tametsi Comites Habsburgici secundum lineam masculinam ex Regum nostratum stirpe descendissent, noverat tamen Peireskius ex actis Murensis in Helvetia Monasterii nuperrime editis perspicue probari, Principes Austriacos serie duntaxat fœminea ad Habsburgicam familiam spectare, mascula verò pertinere ad Tiersteinicam, cujus Piespordium, & alios suppudere non debuisset; idcirco magna contensione, & repetitis litteris curavit, ut amicus sibi, & nominatus jam ante Vicus tum legatione Regia ad eas parteis fungens, dextre obtineret authenticâ formâ actorum exemplum, quod posset inferri in Chartophylacium Regium (adeo verebatur, ne Autographo sinistri quidpiam contingeret) ac præsertim antiqua illa, quæ præfixa actis erat Principum Monasterii fundatorum genealogia. Re jam in tuto collocata, procuravit sollicite iteratam editionem, tum Actorum omnium, tum maxime ejus genealogiæ, quam, ne unâ quidem syllabâ additâ, vel demptâ, redegit in perspicuum schema.

Ex eo autem statim patescit, Wernerum Comitem Habsburgi, qui obiit anno millesimo nonagesimo sexto, filiam habuisse nomine ITAM de Tierstein, sive Homberg, hoc est, more loquendi genealogistæ, Rudolpho Tiersteinico, sive Honbergico nuptam, quæ Wernerum genuerit, Patrem Alberti, Avum Rudolphi, Proavum Alberti alterius, Abavumque alterius Rudolphi, qui fuit ejus nominis, & familiæ Austriacæ Imperator primus. Et mira sane est industria, qua, tam Franciscus Guillimannus, quam ipse Piespordius, Wernerum Itæ filium sic dissimulant, quasi ille fuerit non ipsius Itæ, sed fratris ejus filius; de cujus tamen progenie nulla unquam mentio; ut neque Adelberti alterius fratris, ex quo successio Habsburgica ad familiam Tiersteinicam, seu Hombergicam transiit. Sed nempe adversari fidei manifestæ non puduit, & ita varie comminisci, ut Guillimannus quidem fecerit Itam Ottonis sororem, nurum, neptem; & Piespordius sororem, uxorem, nurum, & sororis neptem ex Wernero Tiersteinico. Et sic quidem Peireskius lætabatur, se præsecuisse ansam adulatoribus illis genealogisticis; ac tanto magis, quanto Guillimannus magnam se fidem habere dixit actis illis murensibus, ipsumque Guillimannum duobus annis post delegit Gaspar Scioppius, quem in ea parte stemmatum Austriacæ domus sequeretur.

Non memini porrò, an hæc, an alia ipsi causa fuerit invisendi Rhemis Capitulare Archivum, Canonicis diplomate jussis aperta ipsi facere acta, & tabularia omnia; exhibere duo quædam instrumenta præcipua, magni momenti res continentia. Id memini, habitum ipsum penitioris historiæ gallicanæ scientissimum, ac editum fuisse ab eo specimen, cujus, præter ipsum, alios habui enarratores. Cum enim mense Martio contigisset illa memorabilis Basilicæ Curiæ conflagratio, ad cujus spectaculum unà cum Jacobo Gilloto Senatore optimo intempesta nocte accurrit, deduxit eò deinceps quotquot pære erant in urbe eruditos Viros, ut considerarent Regias statuas, quæ truncæ supererant, ceteris in calcem conversis. Et cum nemo dicere posset, cujusnam esset statua, quæ etiam ante incendium præfecto vultu fuerat visa; ipse ex superante uno loculamentorum, edisseruit jam fuisse Henrici Angli, quam Carolus septimus mutilare contentus fuisset, neque omnino dejecisset, tanquam locum destinans suæ alium a loco, quem statua usurpatoris occupavisset.

Nec modo verò specialem illam adversus Piespordium, & alios navatam voluit operam; sed quo affectu prosequebatur, & Sacræ Regiæ Majestatis, & Francisci nominis gloriam, meditatus est ex eo tempore editionem Auctorum omnium, coætaneorumque præsertim, qui Francorum originem, historiamque scriptis mandarunt. Tum quia norat plurimos adhuc in variis Ecclesiis, Monasteriis, ac Bibliothecis privatorum asservari ineditos; conquirendi curam assumpsit; & [quoniam ipsi non vacaret] communicandi cum Andrea Duchesnio Historiographorum diligentissimo, ipso quoque ex eo tempore ad id animato. Is apparabat editionem Historicorum Normaniæ; Peireskius verò, ut suam illi sagacitatem, & diligentiam argumento quodam probaret, quæsivit, ac obtinuit a Roberto Cottono Anglo, tum Anonymum de gestis Emmæ Reginæ Anglorum; tum Guillelmum Pictavinum, quos ipse brevi post adjunxit, testatusque est, Camdeni interventu transmissos: *Ad virum*, inquit, *Ill. & de litteris benemeritum*, *D. Nicolaum Fabricium de Petrisco*, *Regium in Aqui-Sextiensi Provinciæ Curia Senatorem*, *mihi summa amicitiæ vinculo carissimum*.

Quoniam verò Fronto Ducæus parabat eodem tempore editionem Codicis græci, litteris majusculis scripti, magnamque Bibliorum partem continentis; & ea quidem antiquitate, ut diceretur correctus manu propria Origenis, attestantis cum Tetraplis mage vetustis fuisse collatum; ideo cum Peireskius probe meminisset exstare apud eundem Cottonum MS. græcum pretiosissi-

fissimum, ab usque Theodosii temporibus, charactere etiam majusculo exaratum, & a Rege Jacobo mille aureis coëmptum; ideo, inquam, ut ea editio ox collatione fieret completior, scripsit, misitque in Angliam, & fide, sponsioneque datâ, Codicem obtinuit, cumque Frontone communicavit.

Autumnus porrò fuit ejus anni, cum nominatus est a Rege in Abbatem Sanctæ Mariæ Aquistriensis in Aquitania. Quam operam ejus occasione præstari Romæ oportuit, contulere ultro Cardinales varii, ut Cobellutius, Ursioius, & [qui postes fuit] Marquemontius; sed nullus tamen studiosius, quam Maffæus Barberinus, qui deinceps fuit, ac etiamnum vivit Summus Pontifex. Nempe ex eo jam tempore necessitudo intercessit, excultaque est litteris, ultro, citroque sæpius datis. Occasionem fecit perelegans Ode a Cardinali in Beatam Magdalenam composita, cujus initium: *Iunixa pennis versicoloribus.* Com enim Peireskius illius exemplum ab Aleandro accepisset, mirificeque ea delectatus, applausum etiam ab omnibus, quibuscum eam communicarat, eruditis Viris tulisset, impetravit, eodem Aleandro intercedente, licentiam, ut typis mandata amplius vulgaretur. Distractis exemplaribus, placuit iteratò Poëma edere, sed grandiore forma, ut posset & ad Sanctam Balmam [rupem, ac eremum pœnitentiâ Beatæ Magdalenæ insignem] & per Ecclesias, Sacellaque reliquæ Provinciæ appendi. Quin-etiam rursus edere visum, postquam procuravit ab eodem in gratiam S. Ludovici Franciæ Regis Oden contexi, cujus est initium: *Objectu gemini maris;* & post conditas etiam alias, quas obtinere licuit, Aleandro quasi susurrante.

Sob anni finem celebris in Cœlo cometes effulsit, ad qoem observandum adhortaios est quotquot novit industrios Viros. Ipse destitutus orgauis idoneis, & cum se multum credere Cœlo ob invaletudinem non auderet, alia ratione non attendir, quam telescopio capitis formam, & diversitatem a cauda discernens, caudamque ipsam comparans cum Solaribus radiis per fenestellam trajectis. Lætatus autem postmodum est, cum accepit, potuisse non versanteis Aquis-Sextiis paulo post diligentius omnia observare. Ut pauca ex iis saligam, in illorum gratiam, qui scire hæc volent, apparuit cometes a Novembris fine in medium Januarium; & quia emersio fuit matutina, idcirco cauda sursum nitens aliquot diebus visa est, prius, quam caput conspiceretur. Caput fuit subpallida stella, quantæ sunt fixæ primi honoris [sed non illarum instar scintillans] rotunda, qua Solem spectabat; crispata, qua erat aversa. Cauda, seu crines, radiatio fuit tenujor, & paulo candidior, longa initio octantem Cœli, & lata ad extremum [qua etiam nonnihil primis diebus versus Austrum deflectebatur] sextantem prope prolixitatis. Apparitio capitis prima, qua Scorpius brachia contrahit, fuit; defitio, qua Draco Ursas dirimens, postremo loco explicat caudam. Scilicet præter motum diurnom, quo cometes siderum instar oriebator, occidebatque, progressus est etiam motu proprio a Meridie in Boream; sed ita tamen, ac si cepisset a medio Scorpione, secuissetve ibi Solis orbitam, cum inclinatione ad occasum graduum proxime sexaginta trium. Cum initio verò is motus esset diurnus duorum graduum cum besse, factus est sub nonas Decembris velocior gradu integro; doincepsque ita decrevit, ut tandem elanguerit; uti etiam cauda, quæ fuit illis initiis adeo prolixa, ita sensim contracta est, ut evanuerit denique unà cum capite consusa.

Peireskios, hac re intellecta. parum abfuit, quin Keplero assenserit, existimanti, illum motum trajectionem fuisse rectilineam, quæ facta fuerit proxima nobis, cum velocissima apparuit; neque diurna revolutione impediri potuerit, quasi ea foret ipsi affixa ex revolutione telluris; aliunde tamen ut agnovit, non esse cometam halitum terrestrem, sic persuadere sibi non potuit, vel eructatum fuisse a Sole, vel concrevisse ex aura ætheria. Concessit lubentius in eam Senecæ opinionem, quæ statuit cometas non minus perpetuos, quam sidera perpetuo visa; adeo ut ista, cum est conspectus, non recens fuerit genitus, sed recens apparuerit; nec interierit exsolutus, sed ob immensam longinquitatem videri tandem desierit. Res tamen ipsi visa est dura, finitum esse Mundum persuaso; facileque solum admisit, quod ex observatis demonstratum est, trajectionem cometæ fuisse, non modo superiorem Luna, sed vix etiam Sole ipso inferiorem.

De directione caudæ cometæ in plagam Soli oppositam, non est cur aliquid addamus; cum præsertim locus non ferat, ut edisseratur, quamobrem ab exquisita oppositione, & nunc quidem ad dextram, nunc verò ad lævam, cum inæquabili quadam deflexione recesserit. Non est etiam cur de præsagiis; cum non postremum sit argumentum imbecillitatis humanæ, ad ista expavescere, quibuscum res nostræ commercii nihil habent. Mirum, cur saltem Deo non credatur, dum a signis Cœli nihil metuendum jubet; scilicet ipsa signa non faciens, ex quibus non expositis, quid futurum sit, caveri non possit. Nisi autem Deus cometam calamitatum signum constituat; unde nam esse in cometa potest, aut futurorum notitia, aut affectus significandi? Annon ille suam pergit viam, ut naturalia cetera; parumque ejus interest, quid humanæ gentes inter se moliantur? Ac iste quidem dictus est portendisse cladeis postmodum sequutas; sed nempe ante non fuerant bella, pestes, ac Reges mortui? nullæ jam viginti post annis excitantur tragœdiæ? Referunt adhuc ad cometam; verum erit cur pari jure exorituras referant turbas, quousque novus cometes sit, qui oblivionem istius creet, tametsi ante centum annos apparitutus non fuerit. Attamen digredimur nimis.

Nihil non deinceps egit Peireskius, ut tam 1619.
specialis, quam generalis Orbis descriptio perageretur. Nam primo, ut studiose fovit, sic non leviter animavit Petrum Bertium, tum ex Hollandia primum adventantem, ut geographicas illas suas molitiones in lucem daret. Deinde, quia tum prodiit illa Orbis terræ descriptio secundum septem climata, & Nubiensis Geographia a Gabriele Sionita [qui textum arabicum est interpretatus latine] inscripta; curavit statim Peireskius, exemplo ad Cluverium misso, condi ab ipso tabulam, qua locorum situs juxta hanc Geographiam expressi intelligerentur. Ad hæc, quia perhibebatur Joannem Mærium, navarchum Hollandum, derecto spatioso, & tranquillo freto ad ortum Magellanici, observatisque novis rebus, regionibus, ac populis, circumnavigasse feliciter Orbem, nec velle tamen, certo consilio, observatorum narrationem publici juris facere, idcirco tantum advigilavit, ut a Gulielmo Schuttenio, nauclero præcipuo, navigationis totius diarium obtinuerit, quod latinitate donatum edi illico

illico procuravit. Quis verò Marius propterea cum Schuttenio litem instituit, ideo de litis æstimatione dependenda securum voluit.

Neque id porrò obstitit, quo minus quidpiam simile circa profectionem aliam attentaret. Nimirum fama percrebuit, rediisse Hollandorum navim ex mari hyperboreo, quæ septem gradus proxime accessisset ad ipsum polum, sed nullo tamen modo potuit velificationis seriem obtinere. Commendavit autem interea navarchum, quod quamvis potuisset se polo, minore cum difficultate, quam credatur, supponere; non fecisset tamen, quoniam aliàs incertissimus plagarum Mundi effectus fuisset; nullo quippe jam exsistente septentrione, aut meridie; nullo exortu, vel occasu; nullo magnetis ad ventos usu; nulla methodo, qua in unam partem potius, quam in aliam discedendum nosset.

Rursus, quia norat, Vincentium Blancum civem Arelatensem longe, lateque peregrinatum congessisse quamplurimas rerum visarum observationes; idcirco illas quæsitum misit, ut [liceret modo per ipsum] dari in lucem procuraret. Obtinuit ergo; verum attendens omnia ratiociniis infecta, ac ea præsertim opinione, quod terræ superficies non globosa, sed plana sit; eapropter totum negotium erudito Viro Nicolao Bergerono commissum voluit, mandavitque seligeret, ac suo modo diceret, quæ essent mere historica, narrationisque haberent fidem. Suadere deinde conatus est Blanco, ut id probaret consilium; præstitum idem in historiis, sive relationibus Pirardi Moqueti, aliorum; permittendum Philosophis, ut eas quæstiones disputent, neque esse recitatoris dogmaticum agere, præsertim contra communem fidem; posse quidem sententiam de terræ planitie attingi; sed tamen tanquam a Barbaris creditam, non ab eo defensam; fore, ut si institerit, litteratis ludibrio sit, narrationique aliunde suæ, tametsi veræ deroget fidem; integram, & sinceram laudem ex nuda peregrinationum historia illi superfuturam; curaturum sese, ut opus dicetur Regi, aut alii, qui grate accipiat, ceteraque hujusmodi; quæ Virum tamen ab instituto dimovere nunquam potuerunt.

Præterea curavit incidi, exeudique denuo tabulam chronographicam, seu delineationem Provinciæ a Petro Joanne Bompario ante annos triginta confectam. Cum forma, elegantior licet, nihilominus non placeret, effecit, ut Jodocus Hondius eandem biennio post iteratò sculpserit; qui adhuc non modo in eo displicuit, quod reticuerit Bomparii nomen; sed in eo etiam maxime, quod editiones alias imitari maluerit, in quibus gradus latitudinis præter verum designantur. Nam Aquis-Sextiis, exempli gratià, adscribitur gradus quadragesimus secundus cum besse, cui debetur quadragesimus tertius cum semisse, & uno, alterove minuto præterea. Hinc fuit illi semper in votis tabulam novam construere, quæ adhibitis novis observatis, dimensionibusque magis exquisitis, exhiberet singula loca, tam cum Cœlo, quam inter se adamussim consonantia; verum instituto fata obstiterunt.

Postremo, quia mire illum delectavit, quod Joannes Baptista Morinus, cujus jam ante meminimus, quique deinceps inter Professores Regios Mathematicos merito inclaruit, de sua illa in hungaricas fodinas peregrinatione aliquoties commemorabat; ideo auctor fuit, ut eam relationem scriptis mandaret, ac ederet. Id autem ille præstitit; sed præmissa Mundi sublunaris Anatomia, qua evincere est conatus, ut aër in treis regiones distribuitur, ex quibus suprema semper calida, media semper frigida, infima nunc calida, nunc frigida est; ita terram in treis discerni, quarum infima semper frigida, media semper calida, suprema, aëri contigua, nunc illo calescente frigeat, nunc frigescente caleat.

Non fuere illi hæc studia satis; sed variis præterea officiis commendatos virtute Viros demereri conatus est. Quid memorem enim, quod Pacium ex hoc tempore pro ipsius votis catholicum factum, ac jam exoptantem redire in Patriam, donari curavit professione Juris primaria in Academia Patavina, ut etiam, cum idem Valentiam repetere post biennium voluit, accersiri ipsum procuravit per litteras à Delphinatus Prorege, ac Præside primo, jussu Regis scriptas? Quod cum Philippus Jacobus Maussacus magnum Senatus Tolosani ornamentum nactus fuisset jam memoratos Julii Scaligeri in Aristotelis historiam de animalibus Commentarios, ipsum non parum animavit, ut eos cum Notis ederet; neque segnis fuit, ut jam editos ad omneis Viros per Europam eruditos transmitteret, uti ad Aleandrum, Pignorium, & alios? Quod Barclaii operâ usus, exscripta habuit ex Vaticano Codice Erotica varia, in gratiam Gilberti Gaulminii, insignis bonarum litterarum luminis; cum accepisset, ea deesse in Theodoro Prodromo, tum brevi edendo ex Salmasiano Codice; ut ille quoque testatus est in præfatione ad lectorem. Quod exemit variis varios scrupulos, ut Pompejo Paschalino de Patrui defuncti Cameis; ut Thomæ Erpenio de Sarracenica historia, ac hujusmodi alia multa.

Inardescebant tum studia inter memoratum aliquoties pereruditum Jacobum Sirmondum, & Claudium Salmasium, illud aliud humanioris litteraturæ decus eximium, circa quæstionem celebrem, cui ab uno anno locum dederat Jacobus Gothofredus duabus dissertationibus de suburbicariis regionibus, & Ecclesiis, seu de Præfecturæ, & Episcopi urbis Romæ Diœcesi, conjecturâ. Et quousque quidem ea controversia processerit, quam multi utrinque eruditi Viri symbola sua contulerint, referre haud est hujus loci. Dico solum, Peireskium omni cura allaborasse, ut, quod eruditos decebat, res leniter perageretur. Certe cum ipse quoque Aleander se interposuisset, misissetque Româ ea de re Tractatum, qui ederetur Parisiis, vix id probare Peireskius potuit; & cum urgeretur, editionem procuravit quidem; sed temperatis prius, quæ ille de Conciliorum, Pontificumque auctoritate attigerat, quæque adversus sententiam improbatam respersenat paulo acerbius.

Eadem libertate, ut aliquid attingam, usus est adversus Barclajum, qui Argenidi intexuerat nescio quem Dialogum paulo liberiorem. Accepit nempe sub idem tempus magnam operis ejus partem, quam mandari typis curaret. Et Barclajus quidem in illo, tam ipsi, quam Vario certam destinavit personam; at Peireskius, laudato affectu, majoris longe duxit, gratioremque habuit, quam se illi debere, dixit, Virginii Cæsarini, bonis litteris, artibusque exeultissimi Viri amicitiam, acceptis ejus litteris, elegantissimisque Elegiis. Sed Barclajus nempe laudandus, qui quocumque potuit modo est gratitudinem testatus; veluti rursus, cum exceptâ per id tempus Romæ familiâ, Elegiam texuit nomine uxoris, in qua hæc, præter cetera:

Vera

Vera loquor, multum, divine Viassa, juvit,
Quò fugerem luctus, tunc meminisse tui
Ingentisque Viri fervent quem Numina Gallis,
Peiresii; nihil, hoc sospite, triste dabunt.
Ingenium spectes, credas de Pallade natum;
Virginis hac quam sic ponere nomen amet!
Quidquid erant Musæ, quidquid prudentia quondã;
Hunc unum Gallis scilicet esse putes.
Vivat, ametque meum, rata sint ea pacta, maritũ;
Vivat, & in laudes crescat ad usque suas.

1620. Atque hæc quidem anno jam sexcentesimo, ac vigesimo; cujus ineunte, ac ruente Vere, stranguriâ, aliisque morbis ita laboravit, ut non sine magno animi dolore præpeditus fuerit, ne sequeretur Varium, cum Rex Æstatis initio ad sedandum Normaniæ, Provinciarumque aliarum turbas, ac postea etiam in Aquitaniam, Bearniamque discederet. Convalescens, accepit Genua a Pio Mutio litteras, quibus certior effectus est, nonnullas adhuc Pinellianæ Bibliothecæ reliquias exstare. Scripsit enim ille, reperiisse se quinquaginta duas orationes Themistii, quæ servatæ ex illa fuissent, quæque editæ non reperirentur, etiam inter evulgatas ante duos annos a Dionysio Petavio, Viro, quo nescio an habeat erudita Jesu Societas doctiorem. Id ad ipsum retulit statim; & cum offendisset meditantem jam opus illud ingens de doctrina temporum, quod paucis post annis in lucem emisit, non pauca, ejus occasione, in gratiam Scaligeri, amici quondam sui, disseruit.

Circiter id tempus, spectavit curiosius Sacelli Basilicæ, seu, ut vulgo indigitant, sanctæ Capellæ Gazophylacium. In rarissima autem illa, pretiosissimaque suppellectile, Cimelium detexit omni pretio majus, Cameum videlicet, sive Achatem orientalem, Sardonychemve arabicam, amplitudine parisiensi, seu Regio pedi exæquatam, in qua sculptæ viserentur miro artificio vigintiquinque figuræ, omnes candore eminentes, & in nigro æquore flavedine quadam subobscura interstinctæ. Exornata illa circum fuerat christianis figuris, & epigraphis a Græco quodam Imperatore; adeo ut cum Balduinus eam oppignorasset D. Ludovico, ac postmodum tandem venisset in manus Caroli Regis, nomine quinti, & crederetur sacram quandam continere historiam; in eum thesaurum, quasi donarium religiosum, fuerit illata. Peireskius porrò cum rem spectasset, & ad figurarum conditionem attendisset, cognovit, potius prophanam quandam repræsentari historiam; & quantum conjecturis potuit assequi, credidit, esse Apotheosin defuncti Augusti.

Eam nuper Joannes Tristanus Santamantius, rerum antiquarum eximie peritus, ære inciso exhibitam in suos inseruit Commentarios. Testatus est autem, se primam illius notitiam hausisse ex Peireskio, præfatus, *Virum rara adeo, exquisitaque eruditionis, ut omnem suam commendationem inferiorem censeat ea claritate nominis, quâ tota Europa evasit illustris*. Scribit deinceps, se prima vice in comitatu Peireskii spectasse hoc rarum antiquitatis monumentum, occepisseque conjicere, ecquid rei repræsentaret. Quandoquidem verò temporis progressu circa nonnulla capita a Peireskii mente deflexit, contigitque, ut aliquoties differentem ea de re τὸν μακαρίτην audierim; ideo rem ingratam fortassis non faciam, si præcipua quædam Interpretationis discrimina hic attigero in illorum gratiam, qui rem totam studiosius examinaturi, Achatem ipsum, aut ectypum, memoratumve habuerint librum.

Ergo, quem Santamantius interpretatur esse Jovem, succedente Ænea; Peireskius esse censuit Augustum, Deæ Romæ ope elatum in Cœlum; & quem ille vult esse Augustum, ipse interpretatus est Marcellum equorum amantem, quem fata terris solum ostendere, innuente Roma, quod ab illo recusabatur Orbis imperium, tradere sese Tiberio proxime supposito. Et certe, si attendas ad prototypum, quatenus certe ectypi illum referunt, adolescentis potius, quam senescentis vultum agnosces. Sic quem Peireskius sub Marcello existimavit, esse Drusum Tiberii filium, manu versus Jovem extenta, tanquam postulando, post patrem, imperium; autumat Santamantius esse Numerium Atticum, contemplantem, attestantemque, fuisse Augustum raptum in Cœlum; & quam assidentem Druso Livillam uxorem ille censuit; censet hic esse posse Juliam Augusti filiam in exilium actam; ut credidit illum ad dextram Jovis esse Drusum Tiberii fratrem; quem potius Julium Cæsarem Peireskius esse existimavit. De Germanico, Agrippina, Caligula, discrimen nullum; immo nec de Tiberio; nisi quod Peireskius vestem Imperialem serpentibus circumdatam esse dixit Ægidem Jovis; appellavitque lanceam sine ferro, sceptrum prælongum. Sic censuit Antoniam Germanici matrem, quam Santamantius Liviam; & contra Liviam esse putavit, quam Santamantius Antoniam. Sed hæc obiter.

Ceterum Peireskius ita exultavit ob præclarum adeo Cimelium repertum, ut non modo ad Intuendum, & Santamantium, & ceteros, quotquot erant Parisiis, curiosos Viros invitarit; sed etiam de eo litteras ad amicos in Angliam, in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam dederit. Scripsit autem de eo præsertim ad Petrum Paulum Rubenium Antuerpiensem, Pictorem celeberrimum, & totius antiquitatis, sed Cameorum inprimis studiosissimum, peritissimumque, qui dicto citius exsiliit, ut rem spectaret cominus, & exprimeret coloribus vivis. Tulit autem Peireskius, Cimeliique vice nobilem habuit effigiem, præter ectypos varios sulphureos, gypseos, chartaceos, quos ex Achate ipso expressit.

Adjiciendum verò, quod præterea non sine quodam numine, ectypum sulphureum obtinuit Camei alterius in ipso Imperatoris Cimeliarchio asservati. Achates est similiter, sed superiore nonnihil minor, quem Philippus Pulcher Pissiaci monialibus legaverat (cum habuisset ipse ab Hierosolymitanis Equitibus, illum in Palæstina nactis) quemque per bella civilia furto sublatum, Mercatores quidam detulerunt in Germaniam, ac divendiderunt Rudolpho II. duodecim millibus aureorum. Expressus autem fuerat, asservatusque ectypus, quem nescio qua forte Peireskius fuerit assequutus. Neque verò ectypum modo, sed germanam etiam picturam consequutus est, elaboratam jampridem celebris illius Nicolai pictoris manu, cujus egregia opera in Fontis Bellaquei xysto inspectantur. Præterea autem ejus figuras ita esse interpretatum, ut opinatus fuerit illis designari Apotheosin viventis Augusti. Quippe, uti apud Josephum legitur factus ab Herode Cæsaris Colossus, forma, ac magnitudine Jovem Olympium referens, itemque alius Romano par, referens Junonem Argivam; ita videtur in his figuris repræsentari Augustus habitu Jovis Olympii, una cum Dea Romana habitu Junonis Argivæ; apparentque aliunde Juppiter, & Juno abeuntes, locum cedere;

dere; itemque signum scorpii contrahere brachia, ceteraque hujusmodi.

Laboravit quoque deinceps infestissimo oculorum morbo. Sed ut prosequamur quam multa propterea non destiterit per hæc intervalla morborum moliri, curavit ecce æri incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum a Rege Renato Comite Provinciæ de torneamentis conscriptum, ac editioni destinatum; idque postquam obtinuit a Joanne Jacobo Chiffletio Vesuntino, Medico claro, aliud de torneamentis volumen. Meminit hujus curæ Andreas Favinus in libro Theatri honoris, ordinumque Equestrium tertio. Resumpsit & curam memorati supra Constantiniani Kalendarii, de quo proinde scripsit ad Schilderum Cameracensem Canonicum, a quo illum habuerat; simulque ad Franciscum Carondeletium, ejusdem Ecclesiæ Decanum, qui eximia rerum bonarum curiositate tenebatur. Sollicitus fuit de variis rebus, quæ asservabantur in Musæis Ducis Arschotani, & nominati mox Rubenii; ea verò in re fecit illi satis Joannes Gaspar Gevartius, celebris, &, si quispiam alius, germanus Musarum alumnus, quicum amicitia non levis fuerat Parisiis jam inita. Præterea singularia quæque cum Rambervillerio Vici commorante numismata communicavit; ne vicissim commemorem, ipsum Rambervillerium nihil prorsus habuisse, in pretiosis loculis, quod non fecerit cum ipso commune.

1631. Anni insequentis primo statim vere amplius, quam mense decubuit; adeo ut neque discessurum iterato cum Rege Varium comitari potuerit; neque Hugoni Grotio, tum primum in Galliam appulso, quam multa, magnaque officia destinaverat, exhibere; scilicet tanti illum ducebat, ut in vicem Scaligeri assertum Galliæ diceret. Prætereo autem, cum Grotius deinceps sese ad scribendum historiam suorum temporum compararet, communicasse eum illo Peireskium tum monumenta varia, tam privata, quam publica, quæ fuere sibi præ manibus; tum complura, quæ ex Italia repetita obtinuit, nominatim verò ab Antonio Querengo docto, & magni nominis Viro, ad quem multa fuerant ex Gallia transmissa, conscriptutum Ducis Parmensis, seu Alexandri Farnesii gesta. Transiit sub id tempus Parisiis memoratus supra Vicelegatus e Balneo, Pontificis Nuncius destinatus in Flandriam, qui cum vellet singularia quæque in urbe spectare, sed tamen quasi incognitus, commodùm profectò convaluit Peireskius, qui ipsum varie deduceret ad eruditos, ad Musæa, ad opera omnia rariora; ac insigni alacritate præstaret unus officia, vix a pluribus simul exspectanda.

Atque id quidem mense Julio; sequutus est verò Augustus, quo luctuosiorem non habuit. Eo nempe mortuus est Varius, cui per octiduum laboranti non potuisse suprema quæque exhibere obsequia, molestissimum sane fuit. Obiit autem Vir ille magnus Tonini Nitiobrigum, in obsidione cleracensi, tertia dicti jam mensis die, ingenti Galliæ totius luctu. Quam verò speciatim perculsus eo casu fuerit Peireskius, nihil est necesse commemorare; quippe perspecta jam indoles, vehemensque amor, & diuturnus cultus, quo prosequutus Virum fuerat, vel me tacente, satis insinuant. Merito sane quotquot pæne de Varii morte condidere carmina, nuncupavere Peireskio; nemo enim fuit ut afflictior, ita consolatione dignior. Fuere in iis Hugo Grotius, qui sic illum affatus est;

Quod tu, qui nuper Regni moderantibus omne
Arbitrium curis dulce levamen eras,
Morte super cunctos fasceis exstantis amici
Attonitus, tanquam propria damna doles,
Optime Piresi, tanto indignissime casu,
Invidet hunc luctum Gallia tota tibi;
Atque in communi Mundi, Patriæque dolore,
Præcipuas parteis unius esse vetat, &c.

Itemque Petrus Bertius, cujus hoc inter cetera;

Si, Peiresce, tamen sic placuit Deo,
Quid mæsti querimur! quin potius modum
Lesso figimus, & nos quoque, cum vocat
Sors nostra, has patimur vices?

Alios ut mittam; dico solum, cum Peireskius in eo incubuit, ut honores Viri virtuti, dignitatique debiti, & decernerentur, & exhiberentur, egisse id illum, & quod foret unus ex tribus supremorum mandatorum curatoribus [legatis simul Cimeliis, quæ fuere maxima ex parte numismata gothica] & quod non posset satis pro votis erga ejus maneis testari affectum.

Casum istum fuit consequutus alius, quem etiam ægerrime tulit. Obiit enim Romæ Barclajus, eodem pæne tempore, quo in castris Varius; adeo ut illum Peireskius tum elatum acceperit, cum ab eo consolatoriam, epicediumque exspectaret. Urgebat tum forte Peireskius, ut editioni Argenidis extrema manus imponeretur; quare, inter cetera, doluit visam absolutam Auctori non fuisse. Consolationi alicui fuit, quod præhabuisset illius elegantissimam Iconem; subscribi autem ipsi voluit carmine elogium, ex ejusdem Grotii vena divite, quod ad ipsum quoque Debonerum misit. Non fuere casus isti satis; sed supervenit brevi mors alia, quam ægerrime etiam tulit. Ea fuit Henrici Lotharingii, Meduanii Ducis, qui die Septembris decima sexta Montalbani occisus est. Amor illius erga Peireskium fuerat vehemens, & candoris plenus; unde voluerat, suamet sponte, Abbatiam Aquistriensem sartam, tectamque facere; in seseque recipere, & fundorum, & hominum, per ea bella, protectionem.

Cum renunciata hæc mors fuit, laborabat Peireskius octavum jam diem dolore renum, ac stranguria; sub cujus initium non potuit id prodigium perspicere, quod non in ipsis modo castris, sed Parisiis etiam, & per totam Galliam, alibique visum, stuporem creavit. Claritas nempe insignis fuit, quæ nocte sequente diem duodecimam, Borealem Cœli faciem ita occupavit, ut auroram clarissimam per multas horas fuerit mentita. Id sane mirum, silente Luna; sed mirabilius visum est, vaporem ea regione fusum, & ad polum usque evectum, sic fuisse distinctum in quasdam veluti columnas albescenteis, & subobscuras, alternatim sitas; ut cum horizonti adamussim forent, promoverentur lentissime ab Oriente in Occidentem. Denique miraculo fuit, ex albescentibus attolli, brevi spatio, ad verticem usque pyramides quasdam, sive obeliscos valde candidos; ipsisque consistentibus, trajectos vapores, ut tenuissimos, ita candidissimos, motione adeo celeri, ut fulgetra imitarentur.

Hæc attingo, quia Peireskius lætatus est, rem fuisse nobis observatam; factusque exinde est certior, nihil aliud fuisse, quam naturæ lusum, quem apparatum bellicum, aut ideam exercitûs multi fuerant interpretati. Addiderant sane nonnulli visas sibi instructas acies, incedentibus peditum, equitumque ordinibus; ac postre-

Digitized by Google

ſtremo viſum conflictum, cum exploſione globolorum e tormentariis fiſtulis. Mirum, quod non ſimul clangorem tubarum, clamoremque virûm auditum deprædicaviſſent; quando eadem credulitas, infirmitasque humana eſt, quæ his figmentis locum facit. Credibile profecto eſt, niſi omnia, at bene multa, quæ in hiſtoriis ſimilia exſtant, ex eadem eſſe origine, atque ampliorem fidem mereri.

Ad lugubreis illos eventus ut redeam, nihil eſt, quod memorem de morte Cardinalis Bellarmini, quæ ſub idem tempus Romæ contigit. Quippe licet, eâ inauditâ, Peireskius nonnihil conturbatus fuerit; conſolationem tamen cepit ex opinione præhabita, & ſubſequuta ſtatim fama admirabilis ſanctitatis. Attexenda eſt potius, quæ virum eximie conſtantem exanimare pæne potuit, nunciata Pauli Gualdi mors, quæ contigit menſe Octobri. Ea nimirum fuit æſtimanda ex habita uſque apud Pinellum conſuetudine, & ex officiis variis, litteriſque ſuaviſſimis ſupra vicennium communicatis. Miſerat ad illum Peireskius mox ante, cum varia teleſcopia, tum vitra microſcopica, non ita pridem adinventa a Cornelio Drebelſio, ipſo quoque Alcmarienſi, & Regi Britanniæ a Mechanicis. Quia porrò Gualdum ipſum tandiu, tantopereque amaverat; cariſſimos propterea habuit illius ex fratre nepotes, Joſephum Archipresbiterum, & Joannem Baptiſtam Equitem; huncque inprimis; qui ſede Romæ delecta, ut rerum bonarum fuit ſtudioſiſſimus, ita illarum promptuarium cumulatiſſimum apparuit.

An heic adiiciam non proprium quidem, ſed lamentabilem tamen caſum, cui intereſſe eum contigit? Is fuit incendium memorabile ſublicii illius, ac gemini pontis, ſuperexſtructarumque ædium, quibuſcum opes argentariorum, ſericeorumque mercatorum, aut exuſtæ ſunt, aut ſubmerſæ. Ille certe, & promptus accurrit, & magno dolore ſpectavit, & ſollicite deſcripſit quidquid infandâ illâ ignis vehementiâ patratum eſt. Dicere autem ſolitus fuit; ſe quovis pretio redempturum pictam tabulam, in qua illæ eructationes, moleſque flammarum exhibitæ forent. Siquidem nihil æque horrendum fuiſſe a Nerone ſpectatum; quod tota pæne materies ardens heic eſſet mera lignorum ſtrues; cum ſucceſſa illa ſpectante Nerone ædificia lapidea fuiſſent, neque fluctus, aut gurgites adeo immenſi ſuppoſiti.

Poſthæc, ſubiit illum quidem cogitatio redeundi domum; ſed ſenſim tamen procraſtinavit in unum, alterumque annum. Commiſſam tule-
1622. re per ea tempora Sigilli ſacri cuſtodiam, tum non poſtremus amicorum dictus ſæpe Mericus Vicus, tum Ludovicus Faber Caumartinius, quorum uterque ejus affectus, quo Varius illum proſequebatur, videri hæres voluit. Perſeveravit quoque gratus, caruſque ærarii Præfectis, eoque maxime nomine, quod ſibi nihil poſtulans, interceſſorem ſolum egit Virorum bene meritorum. Deinde finem nunquam fecit mittendi quoquoverſum libros. Quamobrem Camdenus præ aliis: *Par eſt*, inquit, *tibi de tua munificentia, & optimorum librorum tanta ſupellectile gratias agere cumulatas.*

Ad Seldenum cum mitteret, rogavit ipſum aliquando, ut, vel ſui cauſâ, obſervaret ſitum Eccleſiarum Angliæ, an nempe Ingredientibus conſtitutæ forent verſus Ortum, & reſpectarentne Æquinoctium, an Solſtitiorum alterum. Rem videlicet dignam judicarat, quæ exploraretur, ad examinandum, ut puto, num majores noſtri direxiſſent potius ad ortum hiemalem, quam ad alium; quod juxta antiquam Eccleſiæ obſervationem, traditionemque, Chriſtus Dominus, qui dicitur Oriens, natus fuerit Sole verſante in hiberno Tropico. Res profecto ipſi non male Pariſiis jam ſucceſſerat, cum exploratione facta per Jacobum Allealmum celebrem Mathematicum, deprehendiſſet omneis veteres Eccleſias ab æquinoctiali exorto verſus hiemalem deflectere, exceptâ ſolâ San-victorina, quæ deflecteret in æſtivum; & nulla habita ratione San-benedictinæ, quam Biſtornatam hærebat dici, quod fuiſſet, ſeu bis, ſeu male converſa.

Procuravit ad hæc complura Vitis eruditis Manuſcriptorum exempla; ac nominatim ex Bibliothecis Eſcuriali, & Vaticana; ex quibus habuit, præ ceteris, exemplum Syncelli, cujus copia adjutavit Virum eruditum Joannem Baptiſtam Altinum, qui tum operis interpretationem, editionemque moliebatur. Cumque ea occaſione miſiſſet ad Alemannum ichnographiam exquiſitam porticûs Sanctæ Genovefæ, pluriumque aliorum locorum, accepit rurſus pro eodem Altino exemplum ἀνεκδότων Procopii, eo animo, ut ederentur. Obtinuit etiam, tum ex Vaticana, tum ex Ambroſiana Mediolanenſi exempla quædam Africani, aliorumq; Tacticorum, in gratiam Ludovici Machalti Viri ſtrenui, auctorumque militarium, & mathematicorum ſtudioſi. Is eſt, cui Peireskius pulchro quodam diagrammate demonſtravit modum multiplicandi ſpecies unius, ejuſdemque rei, inter duo ſpecula a ſe invicem lateraliter declinantia.

Rurſus, cum Nicolaus Bergerus Rhemenſis ſcriberet gallice hiſtoriam publicarum Romani Imperii viarum, quas βασιλικὰς Græci vocant, teſtatus eſt in præfatione: *Indicatam ſibi a Peireskio itinerariam Tabulam operi ſuo pernéceſſariam.* Ea verò eſt, quam M. Velſerus ex Peutingerorum Bibliotheca eruit (editis prius, & commentario illuſtratis ſchedulis duabus, felici quadam ſorte repertis) quamque Abrahamus Ortelius poſt deſideria longa obtinuit, & Joanni Moreto evulgandam primum reliquit, Petruſque Bertius, non ſine Peireskii conſilio, Ptolemæo ſuo appoſuit. Inſuper varia fuere officia, quæ plerique exhibuit; veluti Joanni Mocenico, cui cimelia rariſſima fuerant Venetiis furto ſublata; Claudio Menetrio Vaſuntino, rei antiquariæ ſtudioſo, & a Chiffletio litteras habenti; Kufflero cuidam Drebelſii affini; & microſcopicæ fabricæ perito, pergenti in Italiam; & aliis oppido quam-multis.

Inierat jam annus alius, eratque Februarii 1623.
dies duodecima, cum Cancellarium Sillerium inviſens, coronamque virorum illuſtrium, eruditorumque offendens, admonuit nivem decidere, quæ ſexangula, ſeu ſtellata foret. Re obſervata, omnibuſque quaſi prodigium habentibus, ediſſeruit, rem eſſe magis, quam crederetur, familiarem. Scilicet aliquoties per ſingulas hiemes ningere ſimilibus ſtellis; ſed neminem advertere, tum quod plerumque eæ ſtellulæ in floccelos quoſdam inconcinnos abeunt, tum quod decidentes ſolitariæ, vel humeſcentes cito evaneſcunt, vel commixtæ cito confunduntur. Ac mirabilem quidem eſſe contexturam illam ex virgulis tribus ſeſe interſecantibus, adeo ut appareant ſex radii ex uno quaſi centro prodeuntes; ſed mirabile minus non videri, radios illos nunc

eſſe

esse nudos, nunc quasi foliatos, arborescenteisque, nunc quasi insertos in modiolum, aliaque id genus, quæ ab amico acceperat. Illum fuisse aliàs conatum caussam reddere, tum candoris nivis ex bullulis lucem reflectentibus; tum formæ stellatæ ex sex triangolis æquilateris, in quos circulus sponte naturæ conformantur; sibi verò nihil visum probabilius, quam creari, formarique nivem ex seminibus propriis; ut lapidum quoque varia genera eodem semper modo, non secus ac plantæ, animaliaque figurantur.

Requisivit tunc aliquis, num fortassis hæc semina fertilitatis anni essent caussa, testantibus agricolis, uberiorem esse agrorum proventum, ubi nix diutius incubuerit. Ipse excepit, alia nivis, alia plantarum semina esse; nec provenire ista uberius, quod nix sua pinguedine, ut vulgo putant, agros fecondet; sed quod prodeunteis ex imo terræ pingueis halitus reprimat, & in alimentum satorum convertat. Id intelligi, quod eisdem exsistentibus calidis, nix inferne sic solvitur, ut locum faciat succrescentibus plantis, incrustetur, fornicetúrque, & succedente Veris tepore, per latera montium in ingenteis moleis disrupta excedat, provectamque herbam interim relinquat. Facta exinde est occasio disserendi de vi aquarum, in quas nives resolvuntur; adeo ut jam Nili exundatio germanam hanc caussam agnoscat; & cum ipse dixisset, non totam hanc aquam in torrenteis effluere, sed quadam ex parte etiam imbibi, scaturiginibus fontium adaugendis, quippe & fontem Vallis-clausæ non uberiorem modo tunc erumpere, sed aliquantulum etiam conturbari; pergratum fuit toti coronæ audire illum paullo copiosius de origine fontium disserentem.

Tum verò sententiam exponens, qua constantiorem non habuit, declaravit, sibi nunquam visum, originem fontium ex Mari, aut ex aëris in aquam conversione esse, sed deberi prorsus aquis pluviis (adde & quidpiam nivalibus) quæ longe, lateque decidentes ita combibantur, ut in terram penetrent, quousque incurrant in varia receptacula, quorum sit fundus ex lapide, argilla, aut alia materia aquæ continendæ idonea; quæque inferne desinant in eas meatuum angustias, ut collecta aqua sensim effluat, suppetereque adeo possit in dies, in menseis, in annos. Argumento esse, quod insignes quæque scaterigines sint ad radices montium; in quibus, quod sint rupei, pleraque interius existant ejus generis receptacula, in unum tandem concurrentia; & quæ in locis planis visuntur, ex montium procul positorum receptaculis per subterraneos ductus deriventur. Posse quoque eadem ratione scaturire aquas non longe a verticibus inferiorum quorumdam montium, quod nisi illis sufficiant receptacula propria, possint per simileis meatus ex receptaculis editiorum montium deduci; cum aqua tantumdem refluere sursum, quantum effluere deorsum valeat. Unde & ratiocinabatur, neque in continente, neque in Insulis, quæ haud dubie superficie Maris elatiores sunt, scaterigines exstituras, si ex Mari deducerentur; quod aqua non altius emergat, quam demersa fuerit. Nam aquas quidem in summis ipsis summorum montium verticibus, quod vulgo dicunt, scaturire, idipsum fide plane carere; nullis nimirum testibus existentibus ocularis. Caussam proinde, quare æstate, & per siccitates præsertim diuturnas fontes inarescant, aut valde minuantur, non aliam posse assignari, quam quod aquæ jam memoratis receptaculis contentæ, vel omnino effluant, vel paucæ supersint. Inde esse cur redeuntibus pluviis fontes rursus scaturiant; quasi oppletis denuo receptaculis, non per leveis quidem, aut raras, sed per insigneis, continenteis, & complurium dierum, atque mensium pluvias. Verum autem esse, quod Scriptura refert originem fluminum, atque adeo fontium ad Mare; sed nempe quatenus ex Mari partim aperto, partim subingresso in specus, ductusque subterraneos, evehuntur vapores, qui in pluvias versi, originem fontibus, ac fluminibus expositam faciant.

Sensit deinde necessitatem discedendi incumbere; quocirca edi demum concessit, cum facta sibi a Pignorio nuncupatione, opusculum illud de Magnæ Deûm Matris, Atthidisque initiis. Id quia continebat interpretationem symbolorum eminentium in manu quadam ærea Tornaci inventa, & a Dionysio Villerjo cum Peireskio communicata; institerat a tribus jam annis, ut mutatam dedicationem ad Villerium ipsum Pignorius referret. Impetrare cum non potuisset, differri diutius editionem noluit, agente cum ipso Pignorio his verbis: *Tibi ut inscribam, multa faciunt; sed inprimis humanitas tua singularis, quæ me totum pene quotidianis beneficiis ita devinctum habet, ut mihi non supersit amplius, quod meum jure possim appellare. Deinde vis omnigena eruditionis tuæ, quæ antiquitatem omnem, & quidquid uspiam præclari est, animo, & studiis es mirifice complexus.* Imprimi etiam procuravit Georgii Ragusæi Epistolarum mathematicarum, seu adversus arteis divinatrices libros duos, quos a Paulo Gualdo acceperat, quosque carissimo sibi Hannibali Fabroto, memorato superius, Antecessori Aquensi, Parisiisque per id tempus agenti, reliquit. Sic sollicite animum intendit, ut opera Varii adauctissima ederentur; quod quia non potuit ante discessum, ut optaverat, perfici, ideo absolvendæ editionis curam universam Duchesnio commisit. Sic repetitam, adauctamque editionem Poëmatum Cardinalis Barberini semiperfectam relinquens, totam penes Vrassium, tum agentem Parisiis, operamque ultro pollicitum, sollicitudinem deposuit.

Quod illum porrò ita adegit ad maturandum reditum, fuit ætas, ac morbus ingravescens Patris. Et expectasset tamen Autumnum, nisi ex quadam destinatione, ac necessitate transituro per Aquitaniam, ut Abbatiam inviseret, præoccupandum fuisset tempus. Discessit ergo mense Augusto, hoc est, post menseis aliquot supra septennium Parisiis exactos. Aureliæ cum foret, accepit Româ a Debonæro litteras, renunciánteis electionem Cardinalis Barberini in Pontificem Maximum, nomine Urbanum octavum. Ea re gavisus, scripsit illico ad Pontificem Epistolam gratulatoriam, quam illi fuisse jocundissimam, neque ipse Debonærus, neque Aleander reticuerunt. Minime verò etiam reticuit Pontificis Nepos Franciscus, qui Cardinalis Barberini cognomentum deinceps tulit, quique incumbit continuo artibus bonis promovendis, eruditorum fautor eximius, ipseque captus omnium studiorum ingenuorum illecebris. Ille ex eo tempore usque, ut a Peireskio crebras accepit, ita & dedit litteras, non eruditionis minus, quam humanitatis, & amoris plenas.

Aurelia discedens habuit inter alios ex suo comitatu memoratum Joannem Lombardum, cui a septem annis impetraverat, & ne cogitanti qui-

dem miserat diploma antigraphiæ, cognitionisque regiorum, & publicorum per Provinciam ædificiorum. Destinarat illum Reginaldus parens, qui sollicitaret discessum; Peireskio verò jucundum fuit socium habere itineris, quod illius industriam utilem fore existimarit. Hinc præsto habere semper debuit calamum, chartam, regulam, circinum, ceram, sulphur, & id genus alia, ad delineandum, conscribendum, adumbrandum, exprimendumque ectypis, & apographis, quidquid viseretur adnotatu dignum. Et apud Andeis quidem exprimi potissimum voluit Icones Principum Andegavensis stirpis, quales obtineri potuerunt ex vitris, Ecclesiisque tam Sancti Mauritii, quam Franciscanorum. Turoni diutius moratus est, quod præter alia quamplurima, detentus fuerit potissimum Sancti Martini Tabulariis, in quibus diplomata Regum, aliaque acta perantiqua. Circa Abbatiam, totus fuit in suadenda reformatione, destinandaque instauratione ruinarum insignium, quas Monasterium fuerat per bella civilia perpessum. Nimius sane forem, si enumerarem, quæ innumera observavit itinere deinceps toto, quæque est consequutus honoris, ac benevolentiæ testimonia Burdegalis, Tolosæ, ceteris in locis, in quibus nemo fuit dignitate, aut eruditione conspicuus, qui non illius frui conspectu, colloquioque desiderarit.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QUARTUS.

1623. OCtober jam erat, cum domum accessit plurimis quidem exspectatus, sed Patri potissimum, per id tempus melius habenti. Non longe autem a reditu Diploma Curiæ exhibuit, quo a Rege permittebatur perseverare in functione dignitatis pristinæ, seu exercere sæculare, laicumque, ut vocant, officium; tametsi factus Abbas induisset Ecclesiasticam personam. Ipsa verò Curia non modo assensit, sed unanimi etiam Senatusconsulto decrevit, ut jam admissus in primam classem, in ea perpetuo consisteret; neque, ut fieri per vices solet, ad minus Auditorium, quod appellant Turriculam, & in quo de criminibus fere cognoscitur, rediret. Ac obtinuit quidem præterea Rescriptum a summo Pontifice, quo capitalium facinorum interesse judiciis licuit (nempe in majore quoque Auditorio selectiora quædam dijudicari mos est) attamen illo nunquam est usus; sed semper, quotiescumque ventum ad disquisitionem fuit, & duo, vel tres calculi in capitalem jecerunt pœnam, solitus est pedem efferre, neque conferre symbolum.

Musæum quamprimum aperuit, consternatione maxima fuit, ubi capsam non reperit, in quam conjecta reliquerat omnia ex Cimeliis rariora. Subducta nempe una fuerant aurea antiqua numismata pondo coronatorum mille; ex cælatis gemmis mille, ac ducentæ, præterea que nonnulla alia. Desideravit autem præsertim inter nummos quidem, Talentum Ægyptium, seu Arsinoën Philadelphi, pondo coronatorum decem; & solidum aureum Ludovici Pii, quem, ut jam ante diximus, singularem opinabatur, ex lapidibus verò cælatis Prasinum quendam, cum capite, epigrapheque Servii Sulpitii; & onychem jam aliquoties memoratam, cum capite Aëtionis Regis Ciliciæ, & tiaræ phrygiæ ornamento. Dolorem adauxit, quod non ausus fuit in illum inquirere, quem furti reum suspicabatur. Id scilicet non poterat, quin jactura Patri innotesceret, qui bona fide uni civium familiari, domesticoque putandæ e fenestra vineæ crediderat Musæi clavium; verebatur autem ne Patri indicatâ perfidiâ, morbum illius exacerbaret. Cavit proinde sollicite, ne quid perveniret in ejus notitiam; immo requisitus ab ipso, num se omnia probe haberent, probe se habere respondit.

Non destitit tamen aliunde sagacitate singulari subolfacere distractarum rerum vestigia. Hinc, ne recenseam quo studio, quo silentio, qua cautione adhibita, missitaverit quoquoversum litteras, & amicos fidos; ea demum fuit felicitate, ut rerum, quæ erant cordi maxime, recuperârit præcipuam partem. Gemmas certe obtinuit, ac in iis Aëtionem, & Servium Sulpitium; sorti autem bonæ tribuebat, quod neutram auro circumornasset, alioquin enim simul periissent cum aliquibus aliis, quibus aurum fuerat loco lenocinii. Sic longo post tempore habuit Talentum Ægyptium, seu Thebaicum; cujus causâ ipse ab initio concesserat frustra Massiliam. De solido autem Ludovici Pii, quod recuperaverit, nunquam memoravit.

Tenuit diu jactura illa renunciata amicos anxios; ex quibus fuere, qui condolentes congratulati aliunde fuerint, quod revixisse videretur. Nempe rumor de ejus morte disseminatus fuerat; & primum quidem Parisiis per nebulonem nescio quid rei inde consequi meditantem. Ipse verò quamprimum potuit, repertorum securos jussit; se quod attineret, optare tam bene optimo Camdeno quam sibi foret vita superstes.

Postquam nonnihil ab hisce curis interquiescere licuit, ad suum genium reversus est. 1624.
Testis esto vel unus Grotius, qui, novo statim anno ineunte: *Non otior*, inquit ad illum scribens, *sed in illo de jure gentium opere pergo, quod si tale futurum est, ut lectores demereri possit, habebit quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem & auxilio, & hortatu tuo excitasti.* Et statim: *Pergis autem tu obligare me, cum incommodis meis nunc quoque, & tam bona fide tangi ostendis, & qui præsens præsidio solebas esse, nunc absens es solatio. Ego verò, vel per te unum ita sum Galliæ obstrictus, ut ad ultimas humanæ potentiæ metas trudi malim, quam sedem hanc deserere.* Ac rursus: *Litteras dedi nihil quidem continenteis illas, quod te scire attineat; sed testeis tamen ejus, quod tibi debeo, semperque debebo gratiæ, per tot summis in me adjuvando, ornandoque beneficiis.* Id porrò opus de jure gentium, cujus Grotius heic meminit, non videtur aliud a præclaro illo, quod de jure belli, ac pacis, anno post in lucem emisit. Cum Peireskium certe exemplo donaret, litteras adjecit, ex quibus hæc non pigebit excerpere: *Accipe jussis Carmina cœpta tuis.* (*Ait Poëta.*) *Ego verò Peiresi amplissime, non carmen, sed librum tibi mitto, tuo hortatu, tuisque auspiciis cœptum. Adde rem, quæ ipsa hac mea in Gallia habitatio non parum tibi debet, quo conciliante in virorum maximorum notitiam perveni; ita ut hoc quoque titulo, si quid inde fructus, nascitur, id a te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quod tuo conspectu, tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est sed huic damno solatium aliquod adhibet V. N. frater tuus, frater sane, non natura tantum, sed morum humanitate, qui, &c.*

Prætereo autem studium, quo ipsius Grotii Iconem Druvisii manu habere expetiit; & felicitatem, cui vertit, habere simul Claudii Salmasii, Petri Puteani, Hieronymi Bignoni (magni bonarum litterarum, & arcis legum, ac justitiæ apud Senatum luminis) aliorumque amicorum. Miserat ipse prius ad Puteanos earum exempla,

quas

Digitized by Google

quas habebat, Vincentii Pinelli, & Jul. Cæs. Scaligeri, missurus quoque Paschalini, Portæi, Pacii, Camdeni, Lobellii, Barclaii, Marani, ceterorum plurium. Quoniam iconum incidit mentio, addere sane illas licet, quas per idem tempus obtinuit, tam Pontificis Maximi, quam Cobellutii, & Barberini Cardinalium. Effigiem simul Virginii Cæsarini optaverat; verum prævenit pictorem mors, ac tum quidem pæne, cum Peireskius ageret gratias ob missum exemplum Sagiatoris, hoc est Libripendis Galilæani, operis nempe de Cometis, quod adversus libram astronomicam Lotharii Sarsii [seu, ob litteras permutatas, Horatii Grassii] Galilæus condiderat, inscripseratque ipsi Virginio.

Adhæc, non est sane oblitus factæ pridem Pontifici, circa habendas aliquas B. Magdalenæ reliquias, pollicitationis. Quippe, quod paucis ante annis populus San-Maximitanus seditione facta obstitisset, ipse tunc, & Regis imperio, & Senatus auctoritate, & Præsidis primi præsentiâ, & Latrunculatoris, ac satellitum stipatione usus, obtinuit tandem, quod Pontifex pro sua pietate expetebat. Hinc habitæ sunt nomine illius a Cardinali ingentes gratiæ; testante aliunde, quam gratam habuisset commendationem ab ipso factam, cum aliorum Gallorum nobilium, tum maxime Thuani filius, cujus supra meminimus, quique post lustratas regiones occiduas, etiam orientaleis invisere meditabatur.

Plurimus adhæc etiam fuit in procurandis negotiis Regiensis Episcopatus; quo eximius Cardinalis Guido Bentivolus pro Regis voto fuerat donatus. Fecit verò pro amicitia, quam insignem cum illo favit, ex quo advenit Nuncius in Galliam, & Roberto Cardinali Ubaldino, qui Peireskium quoque maximopere amarat, successit. Non tacendum verò, quod interea Cardinalis Bentivolus ardentissime intercessit, ut ex prædivite Scipionis Cardinalis Burghesii Cimeliarchio obtinerentur, & ad Peireskium transmitterentur moduli varii ponderum, mensurarum, aliarum rerum. Erat Romæ id temporis Claudius Menetrius jam nominatus; ipse autem misit, simulque adjecit pondera pleraque antiqua cum modulis, ac ectypis; neque deinceps desiit mittere, & numismata, & quæcumque alia vetustatis monumenta, quovis pretio eruere, & acquirere Romæ potuit.

Totus præterea pæne fuit in exhibendis officiis laboranti graviter Patri. Cum dolores verò illius nonnihil sedati per æstatem viderentur, divertit Belgenserium, unde prius, quam regrederetur, concedere Tolonum voluit ad corallii expiscationem. Id nempe raris quidem locis in nostro mari nascitur; sed angusto præserrim spacio, quod a Cithariste promontorio non amplius, quam duobus Provincialibus milliaribus distat. Et quoniam accepit, tempestatem esse illi eruendo opportunam, ideo naviculam conduxit, virosque delegit idoneos, a quibus deduci sese observavit, quousque certis quibusdam montium, colliumque cacuminibus in eandem lineam coire visis, subindicatus locus fuit. Tum demissa per funem cratis, seu mavis, crux lignea, cum appensis retibus, quamprimum hærescere fundo deprehensa est, varie toto tractu detorta, diducta, devoluta est, ut plantæ corallinæ retibus implicarentur. Ubi id actitatum satis, machina sursum educta est, animadversumque, retia distupisse, aveaisseque plantas corallii non paucas, unà cum plerisque fragminibus siccis, putridis, cariosis, ut puta, quæ alias evulsa, aut relicta fuissent, aut inter abducendum retia, decidissent. Quæ plantæ porrò tunc avulsæ, eductæque fuerant, neque rubescebant, neque tersæ erant, nisi detracto cortice; molles aliunde, tactuique cedentes ad ipsa cacumina, quæ rupta, pressaque emittebant lac, ficuum instar, & compressione desincute, apparebant interpunctæ tenuibus foraminulis, seu quasi vacuis venulis, quibus lac illud fuerat emissum. Id quoniam admonitus est esse admodum causticum, idcirco sollicite cavit, ne cutis ipso attingeretur. Et quia rogando didicit, id esse instar seminis, adeo ut contingens quidpiam solidum, veluti concham, lapidem, aliud, cohærentem illi plantam generet; ideo conjecit quemadmodum pisano illi cranio supercreatum corallium fuisset. Fuere, præter corallii plantas, aliæ quoque multæ, & quam-multa etiam animalcula implexa, ac speciatim limax sine cochlea, sive testaceo cortice. Eam verò totam congeriem translatam Belgenserium immisit in furnum, ut exsiccaretur, asservaretur que. Deprehendit autem limacem effusam in liquorem purpureum, & quidquid erat contiguum, tinxisse colore purpuræ perfectissimo; quamobrem ausa illi est facta subdubitandi, num ea forte esset vera purpura, isque liquor Germanum Ostrum, quo, seu Murice Tyrio, tinctæ olim vestes leguntur.

Reliquo, & sequente anno, qui fuit sæculi vi- 1625
gesimus quintus, discedere prorsus a patre non potuit, nisi quantum necessitas ad exhibendum Legato exegit. Eo nempe anno Pontifex, propter Reipublicæ Christianæ negotia, destinavit Cardinalem Barberinum in Galliam, isque sub Veris initium allapsus est Provinciæ oris. Appulsurus erat Massiliam; verum tempestate cogente, Tolonensem subiit portum, indeque pergens Avenionem Aquis-Sextiis fuit transiturus. Occurrit verò Peireskius ad tertium, aut quartum milliare, nihilque non egit, ut decretis ipsi pro dignitate honoribus civitatem ingrederetur; at ille certo consilio prætergrediendum censuit, divertereque Lambisci maluit. Inde sequente die profectus, Avenionem cum accessisset, consequutus illum Peireskius non est; sed quarto demum die adfuit, deducto Aleandro vetere amico, quem opipare exceptum detinuerat interea domi. Aleander nimirum adscitus in Cardinalis familiam, è comitatu ipsius erat, una cum nobili Equite Cassiano a Puteo, qui profecto quantus vir fiet, eruditi, boniqua omnes ipsi devincti, Romæ loquuntur; itemque cum illo aliquoties memorato Debonæro, quem cum ob propria merita, tum ob Barclaii memoriam satis complecti nunquam potuit; ac rursus cum Joanne Baptista Donio, eruditionis profundæ Viro, quem Cardinalis habere voluit a latinis epistolis; & cum Viro omnino bono Ludovico Aubrio Memlio Parisino, cujus fuerat varia officia, tam Parisiis, quam Romæ expertus. Ac fuere quidem alii plerique; sed specialeis tantum Peireskii amicos commemoro.

Fuisset deinde Peireskius Cardinalem lubens sectatus; statuerat enim, nec Parisiis, nec tota Gallia dimittere; sed repugnavit pietas, quæ parentem deserere acerbissime vexatum prohibuit. Cum esset verò frater Parisiis, dedit ad illum litteras, hortatusque est, ut obsequium, quod ipse non poterat, cumulatissime exhiberet. Dedit & ad varios amicos, ac nominatim ad Rubenium, pergulam Luxemburgicam palatii novi

Reginæ matris pictis tabulis adornantem; quod nosset, illum pro ingenii felicitate, suavitateque, & pro rerum exquisitarum uberrima copia mire placiturum. Ipsi, ut a Patre rursus non abesset, non postrema causa fuit, quod duo illi Medici, quibus salvis bene semper sperare erat solitus, superstites amplius non forent. Siquidem Jacobus Fontanus, cum ipse esset adhuc Parisiis, extremum diem obierat; Antonius verò Merindolus a superioribus proxime Natalitiis concesserat fatis.

Quo loco obiter dicendum, vix quidquam potuisse ad dolorem accedere, quem ex hujus morte Peireskius concepit. Quippe, & rara eruditio, & lenitas morum eximia, & diuturna consuetudo, & humanissima officia jampridem amicitiam conciliaverant non vulgarem. Non addo verò quid ad illam contulisset Peireskius; id enim potius intelligendum ex testamento Merindoli, quod est in operum ipsius nuncupatione expressum. Scilicet illeic declaravit, velle se quidem opera sua sub Regis Christianissimi præsidio mittere in lucem: *Verumtamen*, inquit, *sepositum velim Tractatum de febribus, eo quidem nomine, ut nomen mihi carissimum in fronte præferat, videlicet D. Nicolai Fabricii de Peiresc, in supremo Aquensi Senatu Consiliarii Regii, & Abbatis Guistrensis, omnibus florentissima fortuna, & absolutissima doctrina virtutum comitatu stipatæ subsidiis, atque ornamenti instructissimi. Hunc enim virum, in quo veteris vestigia recti, & mores video ductos meliore lapillo, semper in re ingenii mei patronos habui; proindeque hujus libelli consecratione, tanquam obligatoria syngrapha omnibus testatum cupio, quot, quantisque nominibus ipsi me devinctum esse confiteor.*

Ad Patris morbum ut redeam, sesqui-annus erat, ex quo præter vesicæ, ac renum dolores, conflictabatur cum podagra pertinaciter hærescente. Tum verò ab uno, aut altero mense eò morbus evaserat, ut ex pedum articulis extraherentur lapilli, ac tantâ quidem copiâ, ut asseruati per octo menseis potuissent molem conficere ipsis pedibus non minorem; & quoniam vix unquam poterant avelli, quin nervorum, ac tendinum extremæ partes discerperentur, evenit, ut intra id tempus gangræna quinquies invaserit. Peireskius porrò continuo adfuit, non remedia modo, ac regimen victus consultans, præscribensque cum Chirurgis, ac Medicis; sed simul etiam apparans, tractansque; & quidquid Pater ore sumebat, manu propria semper ministrans. Id videlicet caverat, Paterque ita suave habebat, ut non lenimen in doloribus efficacius experiretur. Cum sic autem foret assiduus adeo, ut, nisi urgentibus in Senatu negotiis, a latere Patris non discederet, mirum non fuit, si ipse, præter frequentem stranguriam, hæmorrhoidas ita irritarit, ut ad eam partem subnatus fuerit importunissimus tumor.

Eo laborabat jam graviter sub Octobris initium, cum imminentem reditum Cardinalis Legati accepit. Dilatis ergo remediis, præscripsit primum quo Pater foret continendus regimine, ac Legatum deinde Avenionem convenit. Cum Pater verò præscriptas metas aliquantulum excessisset, incidit statim in catharrum, de quo Medici desperantes revocandum mox Peireskium censuerunt. Nuncio accepto, is rediit, sed Patrem ita collapsum invenit, ut continere spiritum duos dumtaxat dies potuerit: Obiit ergo bonus ille, magno optimi filii luctu; sed testari luctum diu non permisit accessus Legati, quem laribus suis excepturus fuit. Quippe efferebatur funus, cum ecce renunciatum est, prope jam Legatum adesse. Quare pompâ domum reductâ, excessit confestim, & vix ad milliaris dimidium advenienti Legato occurrit. Is cæremoniis in Ecclesia rite, & ex more peractis, ingressus est Peireskii domum; cujus stupendum fuit, totam faciem ita momento immutatam, ut quæ aulæorum atrore ob excessum Patris familias, mox ante præferebat luctum; illico aliorum rubore, propter accessum hospitis, demonstraverit effusam lætitiam. Confestim etiam, post salutem ab universo Senatu, omnibusque aliis civitatis ordinibus dictam, mensæ ita fuere instructæ, ut excogitari non potuerit apparatus magnificentior. Octo profecto cœnaculis tempore eodem, & absque ulla confusione est ministratum; suspiciendusque admodum fuit excelsus Viri animus, cujus providentia non potuerit consternatione exturbari. Mensis remotis, voluit Legatus etiam Musæum invisere, & suaveis horas ducere familiari colloquio, singularibusque rebus inspectandis. Huc spectat illud Vaisii in Panegyri ad Urbanum VIII.

———— *Sic vidimus illum*
Post reditum a Francis, Peiresi ad vota receptum,
Illustresque domos, quas virtus, priscaque laudum
Nobilitas, Musæque fovent, & quidquid Athenæ,
Romaque, post veteres potuit servare ruinas,
Intus adest, meritumque illeic se subtrubit avo.

Abscedentem cum deduxisset, concedendum fuit Riantium, ubi prætextu paternæ mortis subditos moliri res novas audierat. Iis utcumque compositis, ventoque adverso Legatum interea ad Toloni portum detinente, iterum illuc ipsum convenit, obtulitque duas capellas auribus promissis, adeoque oblongis, ut capite, vel leviter depresso, contingerent terram. Hacce Legatione functus Cardinalis, occepit statim aliam ab ineunte sequente anno. Scilicet profectus in Hispaniam est; sed vi tempestatis aliquoties in oris Provinciæ retentus. Hæsit verò, commoratusque præsertim est ad Turrim Buquiam, quæ prostat in ingressu plagæ Martigiæ, seu Coloniæ maritimæ; adeo ut Peireskius rescire, convenireque ipsum potuerit. Et certe grande illi solatium, quando præter aliquot dierum jucundissimam consuetudinem, libri etiam allati sunt, quorum lectione tædium levaret. Cetera inter, fuere nonnullæ marini æstus observationes, quas Peireskius non ita pridem fieri procurarat per Antonium Natalem, provincialem Medicum in Aremurica versantem. Cum ex Legato mire placuissent, pollicitus est operam, ut fierent similes complures. Ultro etiam promisit se, quidquid in ea Legatione singulare occurreret, cum ipso communicaturum, ac nominatim effecturum, quod ille maxime expetiit, ut exscriberentur epitaphia, & fierent icones Barcinocensium Comitum, præcipueque Alphonsi Casti.

Rediit porrò Peireskius domum rheumate insigni laborans; idque præter renum dolores, incommodaque alia a morbo usque Patris contracta, quæ nocteis insomneis deinceps crearunt, & ne in ipso quidem lecto permiserunt conquiescere. Inter cetera levamenta, non postremum duxit ex libris, quos amici varios miserunt, & inter quos fuere nonnulli mentionem ipsius facientes veluti, Glossarium Archæologicum, continens voces latino-barbaras, auctore Henrico Spel-

mao

mano Anglo, qui in operis præfatione: *Si ad exteros*, inquit, *abeam*, *non me leviter incitarunt nobilissimus apud Gallos Nicolaus Fabricius Peireskius*, *Regiæ Majestatis a Consiliis in Senatu Aquensi*, *Hieronymus Bignonus*, *&c.* Ubi notandum est, Bignonum, & quos præterea ille citat, excitatos fuisse a Peireskio, ut Spelmanum ad operis editionem sollicitarent. Itemque Notæ Pignorii in Vincentii Cartari librum de Deorum imaginibus; ac rursus eiusdem epistolæ symbolicæ, in quarum vigesima nona Pignorius recitat Peireskio epistolam Marsilii Ficini de causa amicitiæ inter se, & Bembum, eodem die natos, ex Codice, qui fuerat in Bibliotheca Pinelliana: *quam tu*, *& ego*, inquit, *florentem olim vidimus*.

Non postremum etiam quesivit ex variis antiquitatis monumentis, quæ Aquas Sextias transferri voluit. In iis præcipuum fuit Lectisternium, seu tumulus marmoreus elegantissimæ structuræ, cui prope Brinoniam eruto, & ad se convehendo, tum specialem currum, tum viginti industrios, lectosque viros destinavit. Hoc certe opus tanti fecit, ut Rubenium postea discedentem in Hispaniam, non potiore ullo ad se lenocinio, quam illius inspectione invitandum censuerit; & cum in eo figuras quasdam, seu vetustate, seu injuriâ male affectas observasset, habere Roma voluerit ectypum gypseum alterius, in quo visas sibi figuras consimileis notaverat, ut illarum instar curaret restitui. Allevamento quoque fuit Barbleus quidam Coloniensis, juvenis industrius, & medicinæ etiam peritus, qui ipsi fabricatus est chartaceas sphæras omnimodas, hoc est juxta hypotheseis Ptolemæi, Copernici, Tychonis, aliorum. Non omittendum, fuisse quoque magnopere exhilaratum consuetudine perhumana Jacobi Lorini è Societate Jesu, Psalmorum commentatoris, qui cum prius Roma rediisset, Avenione ad ipsum venit, & autographo quodam Bellarmini donavit. Tandem, ut mentem diverteret, legit per id tempus, quod tum è prælo primum prodibat, Arelatense Pontificium, auctore Petro Saxio ejus Ecclesiæ Canonico. Plurimum verò fuit indignatus, quod ille studio nescio quo, affectasset elevare Principum nostrorum jura, & non modo non reposuisset, quæ opponi potuerant, sed interdum etiam tentasset præter fas illa enervare. Quamobrem non interquievit, donec placito Curiæ libri evulgatio prohibita fuit.

Paulo jam melius Peireskio erat, cum post litteras varias, & a Cardinali Legato, & a Puteano Equite, & ab aliis Madrito acceptas, admonitus denique est, Cardinalem rediturum, transiturumque Massilia initio Septembris. Itaque, sanitate licet parum firma, illuc accessit, Cardinalisque appulsum aliquot diebus expectavit. Frustra id tamen; quoniam ille vento fruens secundo prætervectus est, substititque solum nonnihil Toloni; unde rariora quædam ex iis, quæ ex Hispania advehebat, cum excusatione Aquas-Sextias misit. Ea Peireskius cum accepisset, gratias egit per litteras, quibus aliunde Christophorum Puteanum professione Chartusiensem [quem aliunde, & eruditio, & morum innocentia poterat satis arguere parisiensium illorum fratrem] studiosissime commendavit. Non refero autem, quam gratam hujusmodi commendationem Cardinalis habuerit; nam & ipse Puteanus scripsit, imparem se esse, qui exprimeret quam propterea benevolentiam, comitatemque fuerat expertus. Subjungo potius, ipsum Puteanum haudquaquam degenerasse a necessitudine fraterna cum Peireskio arctissima; quando nullum officii genus præstare unquam potis fuit, quod non ultro præstiterit.

Memorari verò heic debet commendatum sub idem tempus Josephum Mariam Suaresium Avenionensem, pereruditum juvenem, eumque propterea in familiam Cardinalis adscitum fuisse. Nec reticendus Lucas Holstenius Hamburgensis, eruditorum ocellus, qui est etiam non longe post in eandem adscriptus familiam, cum illius virtus, Puteanis commendantibus, innotuisset Peireskio, & commendante Peireskio, ipsi Cardinali Parisiis Legato. Uterque sane est deinceps testatus gratitudinem, litterisque frequentibus, atque eruditis benevolentiam demeruit: Peireskius verò nullam unquam, quin gratificaretur utrique, occasionem prætermisit.

Vexavit rursus per hyemem rheumatismus, & renum dolor; nec desiit tamen propterea litteras varias conscribere, sed ad Puteanos potissimum, quorum operâ prædicabat, se cominus conspicere, quæ gererentur in Mundo, ut Telescopiorum subsidio ea, quæ in Cœlo procul latent. Inter alia verò causam edisseruit, cur constituti pridem census deminuti jam tantopere forent. Cum enim, inquit, proavi, majoresque nostri illos florenis exprimerent, qui tum temporis erant aurei, solatisque nummis valore præstabant; effectum est, ut quia floreni tunc elocabantur duodecim solidis argenteis, census jam unius floreni non redimatur pluribus, quam duodecim solidis; cum tamen hi nostri ab antiquis illis sic degeneraverint, ut sextuplo aucti iis non æquipolleant. Dicendum nunc octuplo foret, ac brevi etiam decuplo: ut edoceantur, qui volunt census temporis lapsu non imminuendos constituere, ne aut libris Turonicis, aut vulgari pecunia; sed frumento, aut alio simili proventu illos æstiment, persolvendosque stipulentur. Nam cum semper sit eadem prope, seu feracitas, seu sterilitas ejusdem Telluris; debet quoque caritas frugum constare eadem circiter; at pecuniæ usualis valor non pari ratione idem perseverat; sed decrescit continuo, ut superius est declaratum.

Interea porrò Valavesius est reversus Parisiis, negotiaque illa Rlantiensia post insuperabileis, tam multorum annorum liteis transactione decisa sunt. Inibat tum sæculi annus vigesimus 1627.
septimus, cum ab ejusmodi negotiorum sollicitudine respirans, constituit proximo justitio perlustrare Provinciam, ad congerendum inscriptiones, tum nondum habitas, tum manu non satis, vel fida, vel erudita descriptas; idque ut gratificaretur nominato jam Donio, qui paratum editioni habens ingens volumen inscriptionum apud Gruterum non exstantium, optarat collectas ab ipso provincialeis intexere. Et non est quidem nactus otium perficiendi, quod destinarat; non destitit tamen propterea sollicitare Donium, ut eam congeriem emitteret, sperans interea fasciculum provincialium contextum iri; ac præferens ipsas ad calcem continua serie subiici [Hispanicarum scilicet instar in Gruteri volumine] quam confuse interiici, ut in ceteris factitatum. Cepit porrò exinde agere cum Donio, non de inscriptionibus modo, sed, ut ille est revera multiscius, de ejus Onomastico, de opere Musico, de Convivalibus, de Monetis Hetruscis, de Justinianeis quibusdam numismatibus, de ge-

neribus armorum antiquis, & id genus compluribus.

Egit quoque sub idem tempus cum Nicolao Rigaltio Bibliothecario Regio, eruditioneque perrara conspicuo de solutione illorum Virgilianorum Ænigmatum, circa eas terras, in quibus inscripti nomina Regum nascuntur flores; & eas, in quibus Cœli spatium non amplius, quam treis ulnas patet. Cum verò circa illud prius retulisset præclara quædam de variegatis floribus, tum circa posterius, quod solent interpretari de Puteo, meminit inter alia effossum Riantii fuisse puteum, è quo profectò oportuerit exiguum videri Cœli spatium, cum stellæ interdiu conspicuæ ex ejus fundo fuerint; oculis nimirum ob profunditatem in tenebras quasi nocturnas immersis, pupillisque ob dilatationem [ut in obscuro fieri solet] admittentibus rerum etiam minutissimarum uberiores species.

Aderat tum recens Archiepiscopatui Aquensi Alphonsus Plesseus Richelius, Præsul insigni eruditione, raraque pietate assumptus ex Carthusia; cum Peireskius sese ab illo eximie adamari sentiens, nulla non assiduitate, testationeque officii dignum se ipsius affectu probavit. Invisenti Massiliam comitem se illi addixit, eaque occasione illeic salutavit Gabrielem Albaspinæum Aurelianensium Episcopum, qui tum eò secesserat, ac meditabatur opus, quod & postmodum edidit, de Eucharistiæ mysterio. Meminit in eo aliquoties communicatorum a Peireskio Codicum, ipsum appellando, *delicium, amoremque litterarum, & ornamentum Provinciæ*. Fuit etiam Archiepiscopo non multo post adjutor strenuus, ut institueretur Cursor publicus, qui fasciculos litterarum in singulas hebdomadas veredis deferens Lugdunum, parique ratione inde afferens, etiam cum parisiensibus hebdomadicum faceret commercium. Et diu quidem id exoptarat, aliquotiesque tentaverat, ut rem publice utilem, & amicis gratam futuram; sed nemo ante eum Præsulem satis animatus ad id fuerat, neque comitia Provinciæ, ut impensas decernerent, potuerant unquam persuaderi.

Mira porrò fuit exinde lætitia, cum eruditorum omnium, qui crebras a Peireskio expetebant literas; tum Puteanorum maxime, qui ea ratione potuerunt sæpius, faciliusque communicare quidquid, aut recens cusum fuit, aut rerum novarum occurrit, ut ipse vicissim ad eos mittere quidquid ex Italia, Africa, Oriente toto impetravit. Quippe ab hinc quoque commercium uberius, quam ante instituit cum Consulibus, Mercatoribusque illeic ubivis agentibus, ut illorum operâ usus, græcos, hebræos, arabicos, ceterarum exoticarum linguarum libros nancisceretur.

Hinc statim aliquos obtinuit, ac nominatim ex Cypro præclarum volumen *περὶ ἀρετῆς, καὶ κακίας*, Constantiniani Porphyrogenete, continens excerpta ex Polybio, Diodoro, Nicolao Damasceno, aliisque historicis, ex quibus possent variæ auctorum nobilissimorum suppleri lacunæ. Incredibile autem dictu, quam pro nihilo duxerit ducentas turonicas libras numeratas in pretium, vel ex eo, quod est conjectatus, ipsissimum esse exemplum, quod Imperator sibi habuerat ob characterum formam, nitoremque, ob compactionis elegantiam, ob præclara carmina in illius laudem præfixa. Obtinuit quoque diu requisitas, & ex Vaticana etiam descriptas aliquot Assisias [sic appellant Comitia Christianorum Procerum a Palæstina recuperata] persuasus dudum, aliquod demum in illis regionibus earum exemplum repertum iri.

Eodem circiter tempore scripsit quoquoversum ad adjutandum Holstenium meditantem nobilem manum Geographorum veterum nondum editorum proferre in lucem. Desiderabatur præsertim ab illo *ἀνάπλους* Thracii Bosphori, auctore Dionysio Byzantio, quo Petrus Gyllius usus est; sed latine solum, ac per particulas, in eo Bosphoro describendo. Et quia congruum existimavit, ut textus græcus reperiretur inter codices bibliothecæ Cardinalis Armeniaci, è cujus familia Gyllius fuerat; idcirco Peireskius dedit operam, ut Episcopus Rutenensis totam bibliothecam versaret, catalogumque demum mitteret, quo faceret fidem, hujusmodi librum irrito conatu perquisitum fuisse. Quas putas proinde litteras non dedit ad Apostolicos Nuncios, ad Oratores Regios, ad quoscumque novit eruditos Viros [quos inter profectò speciatim dicendus eximius ille Tolosatum Antistes Carolus Monchalius, è cujus penu divite tot rari codices educti] ut quomodocumque tandem certus fieret, ille ne uspiam gentium exstaret. Et credibile sanè est vix exstare alicubi, quando tantam Viri sagacitatem effugit. Merito quippe idem Holstenius, cum ad illum scriberet: *Neque enim*, inquit, *quemquam mihi mortalium hactenus videre contigit, qui te antiquitatis cognitione superet, vel pervestigandi diligentia, & felicitate æquet*.

His dum vacaret, accepit librum à memorato superius Joanne Jacobo Chiffletio, jam tum Isabellæ Infantis cubiculario Medico, de portu Iccio Morinorum, è quo Julius Cæsar in Britanniam solvit. Et facile quidem discessit ab ea sententia, qua ratum habuerat, ejusmodi portum esse Caletum, seu Calitium; sed optavit tamen, præclarum eum Virum explorare uberius totam illam oram, ut quamvis acute probasset, portum illum Mardicum esse, videret tamen, ne ore nobis superstiti foret vindicandus. Quem legimus certe ulteriorem Portum interpretandum videri non interiorem, ut designetur interior plaga sub Audomaropoli stagnantibus aquis interstincta; sed magis occiduum, ut indicetur vicinior, undeque trajectus in Britanniam brevior. Ceterum nihil gratius habuit, quam quod simul legit exstare ad lacunam illam Audomaropolitanam Insulas natanteis, quæ veterina, & homines ferant, & quibus alni, facilesque læta frondibus innascantur. Voluit proinde, ut biennio post, cum illac iter facerem, spectarem illas curiosius, referremque quidquid id esset. Præstiti autem, ac interim ramulum transmisi, quem decerpseram ex non humili salice, suo cum fundo simul natante.

Sollicitus etiam tunc fuit de observatione illius articuli, quo clandestina conjugia a Tridentino Concilio damnata sunt, neque interquievit, donec Judicibus quibusdam Ordinis Ecclesiastici scrupulosioribus fidem fecit, illum non modo pro comitiis sanctione Regia confirmatum, sed specialibus etiam Synodorum hujusce Provinciæ Metropolitanorum decretis. Non addo quanto simul ardore sollicitaverit Aleandrum, ut serio se accingeret describendo illi terræmotui, quo Apulia concussa fuerat a die Julii penultima, & quo Septembri tandem mense Archiepiscopatus Sanseverinatium absorptus fuisse perhibebatur.

Digitized by Google

Non addo alia; refero solum singularem modestiam, qua communicatam voluit nuncupati sibi libri epistolam dedicatoriam. Complectebatur liber ille spiritualia quædam Sanctorum Diadochi, Nili, & Hesychii opuscula, quæ Alexander Fichetus ea Societate Jesu Vir pereruditus, cum Lugduni daret in lucem, nomini ejus inscripta voluit. Usurparat autem Bibliopolæ nomen, neque se putarat hyperbole uti, dum commendaret Peireskium, cujus virtutem, cum Aquis-Sextiis profiteretur Philosophiam, publiceque concionaretur, perspectam jam habuerat. Verum Peireskius ipse non tulit, sed missuris Romam quædam exemplaria [ut nihil novum prætermittebat] seponi jussit epistolam, imprimique aliam, quæ præfigeretur. En nonnulla ex ea, quam suppressam voluit: *Regia Solis est mens tua, domus tua, Bibliotheca tua, omnium ingeniorum Orbis stellifer, in quo cælestes imagines, in quo doctrinarum omnium, & doctarum hominum astra coruscant; ita ut non aurea, non argentea, sed stellata omnia videantur; stellati plutei, librorum stellifer ordo. Tu verò in medio residens, complectensque omnia, lumen omnibus fœneraris, decus addis omnibus, omnibus vitam quodammodo, æternitatem impartiris; at ad te merito libri omnes, qui genium habeat, quasi quidam ignes sacrè bonarum mentium de tota Orbe, velut ad cælum suum revolare gestiant, ubi lucem accepturi, reddituri-que, &c.*

Epistula hæc revocat in mentem, quod cum exemplum Cœli Christiani a Joanne Bayero affecti, & a Julio Schillerio confecti sequenti anno
1628. allatum fuit, commendavit quidem Peireskius pietatem, qua illi vulgatis planetarum nominibus substituerunt propria Adami, Mosis, aliorumque Patriarcharum; indideruntque duodecim Signis Apostolorum vocabula, & Asterismis ceteris aliorum Sanctorum, rerumve religiosarum nuncupationes; præter figuras recens confictas, conditaque nova de iis carmina; sed institutum non comprobavit pervertendi, confundendique quidquid cœlestis notitiæ a memoria usque antiquissima respersum est in omneis libros. Quanquam serio non timuit, ne propterea astronomi universam illam astrorum nomenclaturam immutarent; quoniam illico perviderent, nihil se inde adjutari, turbari verò quamplurimum. Addebat pervetustos illos schematismos sidarum, tametsi prophanos, nibil officere christianæ pietati; cum & ipse olim observasset Vercellis hujusmodi imagines, a mille & ducentis annis fornici Ecclesiæ impressas. Denique optare, ut quæ solers manus novas istas cælaverat, Vercellenseis illas sua antiquitate commendabiles expressisset.

Longe sane magis commendavit opus Tabularum Rudolphinarum, quod tum a Keplero evulgatum est. Quippe quod illæ deductæ forent ex novi Atlantis Tychonis Brahei accuratissimis observatis, haud male opinatus est, posse ex illis exquisitiorem cœlestium rerum notitiam, quam ex quibusvis aliis haberi. Hinc quia id opus fuerat a multis annis expectatum, ideo mature collegerat observationes varias, ex quibus examinarentur. Non postremos verò rogavit Viros eximios Petrum Franciscum Tondutium San-legerium Avenionensem Jurisconsultum, & Jacobum Valesium Scotum apud Delphinates generalem Thesaurarium; utrumque omnis quidem Matheseus, sed Astronomiæ cumprimis peritum. Habuit præterea ab utroque unde errata varia typographica emendaret; & cum posterior significasset, institutum a se fuisse Eleazarum Ferronceum Ledigueriorum Vixiliæ burgorum ol torem oppido industriam, & quo non alius unquam est magis opportune loquutus, qui observaret cœlestia; idcirco sategit Peireskius speciatim ab ipso observationes obtinere.

Mitto, quod meas quoque nonnullas habere, asservareque voluerit, prius, quam Parisios discederem (unde tabulas ad ipsum transmisi) ac ceteras inter nuperæ lunaris eclipseos, cujus phases præcipuæ Aquis-Sextiis observatæ prodiderunt, illius medium contigisse eo ipso anno, die Januarii vigesima, ac hora nona, cum tribus quintis. Ipsam verò Parisios, Romam, Florentiam, Patavium, Lovanium, alio destinavit, ut sicubi forte peracta observatio similis foret, expendi posset intercedens meridianorum differentia. Nimirum cordi semper habuit instaurationem geographiæ, de qua tum quoque ad Bertium scripsit; adhortando illum, ut simul cum editione Eusebii, quam pollicitus fuerat, geographiam sacram maturaret. Ne memorem, quod auctor fuit illi, ut Typum Orbis ederet pro varietate figurarum, qua varii τὴν οἰκουμένην, seu habitabilem Terram describendam olim censuerunt, ut Dionysius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, & alii.

Circa observationes ut quidpiam adjiciam, exoptavit omnibus votis, exoriri interpretem, qui explicaret figuras, charactereisque conspicuos in fragmento quodam lateritio, Babylone non ita pridem eruto, & ad se transmisso. Ipsum quippe esse rebatur ex illis coctilibus laterculis, quibus Plinius docet, ex Epigene, inscriptas apud Babylonios observationes siderum per septingentos viginti annos. Qua occasione mire suspexit, venisse in mentem hominibus haud dubie bonis inscriptionem lapidi insculpere ad portam Sacelli, supra rupem ad Druentiam prope Mirebellum eminentis, quam indicatam habuit a Vito amico, eruditionis paternæ herede, Joanne Gallaupio Castuellio, Regio apud Magistros rationaleis cognitore. Quippe ea nihil continet aliud, quam monimentum eclipseos Solis, quæ III. Nonas Junii, anno M. CC. XXXIX. contigit; cujus notitiam jam habuerat ex necrologiis aliquot, ac nominatim nostræ Ecclesiæ; in quo memoratæ quoque alia, visa anno M. CCCC. XV. die Veneris septima Junii, hora a Solis ortu prima, tantæ obscuritatis, ut stellæ clarissime conspicerentur.

Inaudierat paullo ante, abiisse e vivis Jacobum Alealmum Mathematicum; quare magnopere condoluit; veritus jacturam operum quorumdam, tum ipsiusmet, tum Francisci Vietæ laudatissimi geometræ, veluti etiam non longe post audita Fontanei morte, jacturam timuit cimeliorum, manuscriptorumque complurium; quos inter ipsum Alciati autographum de rebus Mediolanensibus commendare solitus fuit. Expetebat verò, ut rari, & bonæ notæ MSS nisi quamprimum ederentur, asservarentur saltem in publicis potius, quam in privatis Bibliothecis; quod ea ratione longe minus malo fato forent obnoxii. Sed & simul expetebat, Viros non deesse, quibus curæ foret, nimis diu latenteis ex illis eruere, eamque ob caussam ad Cardinalem Barberinum cum scriberet, enixe contendit, precatusque est, ut, pro summo suo in bonas litteras amore, procuraret Typographiam Vaticanam restitui, quo tot præclari codices græ-

ci

ei meritam reciperent lucem. Atque hujusce quidem rei occasionem sumpsit ex eo, quod Michaël Jayus Civis Parisinus, generoso ausu, Typographeon instituisset, quo jam cepta erat editio Bibliorum, futura locupletior Plantiniana, & Regia dicta; quodque Romæ esset Holstenius, operam lubens collaturus.

An memorabo, conscium fuisse meæ cujusdam dissertationis cum Merindulo pridem habitæ, de transfusione chyli in jecur? Aperueram scilicet iter per porum dictum cholidochum, mesenterii venis obstructis. Cum scripsissem ergo evulgatum librum, quo Gaspar Asellius, Anatomicus Ticinensis, referebat, se detexisse venas in mesenterio lacteas, probabiliterque chyli vectatrices [scilicet præter vulgareis rubeas] ipse mira festinatione conquisitum misit libri exemplaria, quæ in Medicos amicos distribuit, et simul experiri voluit in cane, in ave, in bove, in plerisque omnibus animalium generibus, quod ab Asellio fuerat de singulari inventu scriptum. Cum simul monuissem, Gulielmum Harvæum, Medicum Anglum, edidisse præclarum librum de successione sanguinis ex venis in arterias, & ex arteriis rursus in venas, per imperceptas anastomoseis, inter cetera verò argumenta confirmasse illam ex venarum valvulis, de quibus ipse inaudierat aliquid ab Aquapendente, & quarum inventorem primum Sarpium Servitam meminerat; ideo statim voluit, & librum habere, & eas valvulas explorare, & alia internoscere, veluti mæandros mediastini cordis, quos Harvæus est inficiatus, & de quibus ipse feceram securum.

Ita admonitus de lingue muscarum multicuspide microscopio conspicua, experimentum multiplex peregit in insectis adfinibus, et in Ape potissimum, ut exinde ansam præberet Rigaltio emendandi, illustrandique plinianum caput de Apibus. Ita, cum Grotius significasset insectum quoddam multiceps ex lignis in Mare demersis prognatum, non auctores modo omneis, qui simile quidpiam haberent, consuluit, sed requisivit etiam piscatores, curiososque omneis ad oram maritimam; effectumque tandem, ut nisi eandem plane rem, saltem piscem compererit præditum septem capitibus, mediisque quasi corporibus, longitudine Inæqualibus, cuidam quasi umbilico, seu placentulæ satis densæ, circum implantatis.

Hæc, & simille cogitabat, dum a satis crebris hæmorroidum, strangoriæque laboribus conquiescere permitteretur. Cum Septembri autem mense, relaxandi animi causa, discessisset Belgenserium, mature satis rediit, ut die mensis ultima præesset, adhortationeque egregia præiret municipalibus comitiis, quibus Aquenses Consules, iidemque Provinciæ Procuratores creari solent. Non longe post renunciata est, quem acerbe profecto tulit, amicissimi Malherbii mora. Cum verò luctum, non modo sibi, sed Musis etiam gallicis indicendum arbitraretur; consolationi tamen fuit, quod successisse videretur, & sui amicus, & gallicæ linguæ, Poëseosque arbiter, singularis Vir Joannes Capellanus; in quo semper eruditionem cum sapientiæ studio, & morum lenitatem cum animi candore conjunctam suspexit.

Accepit deinceps exemplum historiæ genealogicæ Regii Francorum stemmatis, quam Sanmarthani fratres ediderunt, & in qua ipsius cum elogio meminerunt, occasione communicati MS. codicis Matthæi Giuvanazzii, de Regibus Siculis ex Andegavensi stirpe. Cum eodem verò tempore vir bonus, doctusque Dominicus a Jesu-Maria Carmelita, scripturus de Sanctis ex Regia stirpe progenitis, monumenta quædem ex ipso quæsiisset, nihil potius habuit, quam commemorare Carolum secundum Regem Siculum, unaque Comitem Provinciæ. Is enim & mortuus venerationi habetur, integro ejus corpore in hunc usque diem Aquis-Sextiis asservato; & vivus ea fuit felicitate, ut Ludovicum filium, Tolosanorum Præsulem designatum, & cum fame sanctitatis præmortuum, viderit referri in Sanctorum Catalogum; atque adeo vote illi voverit, pecuniamque legaverit extruendæ ipsi Ecclesiæ Massiliensium Minoritarum.

Non parum postea laboravit, ut Incile amplum, seu canalis ex Druentie, aut ex Verduno fluvio, qui Druentia excipitur, Aquas-Sextias deduceretur. Opinatus est enim, tum demum Civitatem fore florentem, atque opulentam, cum ejus canalis beneficio facile rerum necessariarum, tam cum superiore Provincia, quam cum ipso Mari habuerit commercium. Septuaginta jam anni erant, ex quo Adamus Craponus Salonensis canalem ex Druentie in campos lapideos, Crauiamve totam deduxerat, Aquensemque illum etiam adumbrarat; & quoniam opus jam erat alio, seu designatore, seu directore operarum, idcirco scripsit in Belgium, ad obtinendum ex iis, qui ducendis per eam regionem canalibus fuerant præfecti, recénsque communicationem Scaldis cum Mosa meditabantur. Ac futurum quidem esse videbatur, ut quod generose propoluerat, feliciter exequeretur; verum, quæ insequente anno sexcentesimo vigesimo nono 1629. supervenit pestis, & rerum perturbatio, secessusque factus Belgenserium, consilium ipsius plane everterunt.

De hujusmodi autem rebus prius, quam dicamus, attingenda aliqua sunt, quæ interea molitus est. Inprimis enim occasione ceptæ Bibliorum editionis, non contentus indicasse, procurasseque, ut Roma mitterentur Parisios Biblie Samaritanica, apud Virum eruditum, & de bonis litteris benemeritum Petrum Valleum Patritium Romanum exstantia, misit ipse in Orientem Virum sagacem Theophilum Minutium, ex Minimorum Ordine, qui uberiora requireret, obtentâ illi prius licentiâ, tam e Summo Pontifice, quam e Generali Ordinis, provisoque, ne vel commeatus, vel necessarium voluminibus coëmendis pretium deesset. Et sua sane spe frustratus non est; ille enim optima sorte comperit statim, acquisivitque Biblia Samaritanica cum adjunctis, in Triaplorum formam, hebraicis, arabicisque [sed eodem tamen, videlicet samaritanico charactere] idque præter duo testamenta syriaca, arabicosque codices complureis. Non est verò reticendum, Danielem Dayminium, ex iis Franciscanis, quos Recollectos nominant, seriam navasse operam, ut tam hi libri, quam alii, ac varia etiam numismata in Minutii inciderent manus.

Mandarat etiam, ut in Cypro perquirerentur codices, quibuscum fuerat jam memoratus eclogarum, seu excerptorum porphyrogennelicorum repertus; at ii sic fuere exturbati, ut nulla tandem exploratione, quantumlibet sedule, reperiri potuerint. Summopere verò id doluit, qui ex uno, tanquam ex ungue, magna spe concepte, tulerat judicium. Quare, ne statim illius

fructu

Digitized by Google

fructu Viri studiosi frustrarentur, mittendum censuit Parisios, ut Grotius, Salmasius, eruditi alii, pro suo quisque instituto, & pervolutarent, & utilia deligerent. Adfuit porrò inprimis Grotius, qui ejus hortatu se statim accinxit ad describendum, interpretandumque illustria Nicolai Damasceni fragmenta, quæ etiam cum nuncupatoria epistola ad ipsum misit.

Dum adesset, qui similem operi residuo operam navaret, procurare interea voluit iteratam editionem Pharmaceutices Antonii Constantini Provincialis Medici, qui ante annos circiter triginta in id incubuerat, ut ostenderet, nihil esse opus ad plantas exoticas, peregrinaque remedia confugere; cum benignitate naturæ, idem patrium solum, quod homines gignit, ipsis nutriendis, curandisque consentanea, & alimenta, & medicamenta provideat. Quare, quod habuit libri exemplum misit ad Renatum Moreum, magnum Medicæ Facultatis parisiensis lumen, cui id curare pergratum fuerat.

Per idem tempus accepit aureum eruditi Seldeni librum, de arundellianis marmoribus, sive saxis græce incisis, quæ perillustris ille Comes transferri ex Asia in Angliam, hortosque suos curaverat. Ac memorare quidem par est, marmora ille fuisse primum opera Peireskii detecta, erutaque, persolutis aureis quinquaginta, per Samsonem quendam ipsius negotia Smyrnæ procurantem; & convehenda cum jam essent, nescio qua venditorum arte, Samsonem conjectum in carcerem fuisse, marmoraque ipsa interea distracta. Sed & illud addendum est, maximopere lætatum Peireskium, cum accepit, præclaras illas antiquitatis reliquias in tanti Herois incidisse manus; ac tanto magis, quanto agnovit, Seldenum, veterem amicum, eas feliciter illustrasse. Scilicet cui unicus scopus utilitas publica fuit, nihil putavit interesse, seu sua esset gloria, seu alterius; dummodo quod esset e Reipublicæ litterariæ bono prodiret in lucem. Existimavit autem thesaurum incomparabilem contineri in illis, præsertim rerum græcarum Epochis, quæ non modo historicum, sed fabulosum etiam tempus summe illustrant, conciliantque; dum memorabilia omnia, ab annis usque octingentis ante Olympiadas, ad usque quingentos quinquaginta post earum initium describunt.

Adhæc varie communicavit priorem partem Epitaphii, quod Adrianus Cæsar Borysthenì Equo in his, ut par est credere, regionibus mortuo, humatoque, inscripsit. Videlicet effossa est ex agro Aptensi Tabula marmorea illam Epitaphii partem continens; cum residua nondum reperta, necdum eruta fuerit. Curavit deinceps Peireskius transferri in ædeis hujusmodi marmor; interea verò, quia Inscriptio, de qua celebres auctores certarunt, potuit ex hoc archetypo nobilissimo corrigi; ideo ad omneis eruditos ejuscemodi versus misit, exscriptos ex eo marmore, cui insculpti sunt elegantissimo charactere;

BORYSTHENES ALANUS
CÆSAREUS VEREDUS
PER ÆQUOR ET PALUDES
ET TUMULOS ETRUSCOS
VOLARE QUI SOLEBAT
PANNONICOS IN APROS
NEC ULLUS INSEQUENTEM
DEN......

Notum est verò, inter vetera per Petrum Pithœum edita Poëmatia, Epitaphium integrum legi, speciatimque postremos versus ex hoc descriptis, in hunc modum: PANNONICOS NEC ULLUS * APROS INSEQUENTEM DENTE APER ALBICANTI AUSUS FUIT NOCERE, &c. Ille scilicet alio modo restituere non potuit. Et Casaubonus quidem in illud Lampridii de Adriano scribentis, *Equos, & Canes sic amavit, ut sepulcra constituerit*, retulit quidem inscriptionem, sed supra Pithœum nihil immutavit. Salmasius verò pro sua solertia medicam manum adhibens, sic legi posse existimavit: PANNONICOS NEC ULLUS APROS EUM INSEQUENTEM; verum nihil jam conjecturis opus, cum ipsissima extet tabula.

Prætereo autem, ut occasione hujus inscriptionis requisitum miserit Augustam, num uspiam reperiretur nummus, cujus Adulphus Occo meminit; cum inscriptione ex una parte: ΚΑΙCΑΡ ΣΕΜΝΟC ΑΔΡΙΑΝΟC; & ex adversa: ΒΟΡΥΣΘΕΝΕΣ, idque cum columna, seu cippo, cui impositus est Equus; atque proinde differens de Græcorum adulatione in affectu Imperatoris erga hunc Equum commendando, censuerit, nihil esse id mirum; quando ipsi quoque, (nec soli Ægyptii) evexerunt in Cœlum usque Antinoum ejus amasium. Communicavit etiam inscriptos Constantini titulos in columna quadam milliari ad Forum Julium eruta, delineationemque marmorum aliorum recens effossorum, in quibus Bacchi effigies cum variis Circes incantamentis; ne ea memorem, quæ explicuit circa figuras Thymelicas, appositusque in iis thyrsos, cum vitta, & seu scolymo, seu nuce pinea in apice.

Addam-ne, quod sollicite elicere voluerit, quid ipse sentirem de Parheliis, quæ die Martii vigesima conspecta Romæ fuerant; quorumque descriptionem, delineationemque cum Cardinalis Barberinus accepisset a docto, atque laborioso Christophoro Scheinero Societatis Jesu mathematico, jusserat ad ipsum transmitti. Cum voluerit sane meam evulgari sententiam, memorabile solum est, excepisse illum cum applausu, quod, post naturalem considerationem, visus sum ridere persuasionem vulgi, qua ex hisce phænomenis præsagia ducuntur pro rebus humanis. Nisi id quoque est notandum, cum Soles quinque visi tum fuerint [seu, præter verum, spurii quatuor] vix prius unquam visum fuisse tam magnum Solium numerum; & rem stupendam contigisse, cum idem Scheinerus decimo post mense, seu die Januarii vigesima quarta septem simul conspicuos eadem in urbe observavit. Addere certe heic licebit, cum jam mense Junio versarer in Belgio, quo ad me de Parheliis scripsit, fuisse eum mire sollicitum, ne ex lue, quæ in hac Urbe dire grassari cœperat, supellex mea libraria detrimenti quid pateretur.

Ceterum nondum Aquas-Sextias, ceteraque Provinciæ inferioris loca prorepserat malum; cum versante Rege apud Arecomicos [seu in ea parte Occitaniæ, quæ est proxime ultra Rhodanum] discessere ex Aula non pauci, qui Peireskium inviserent, salutarentque. In iis fuere Stephanus Haligræus Cancellarii filius, ex legatione Veneta redux; itemque Henricus grandis libellorum supplicum magister, & Ludovicus Peletarius Thesaurarius, qui apud ipsum diversantes, cum accepissent, Thuanum ex Oriente reducem appulisse Massiliam, eò cum Peireskio statim accurrerunt. Fuere præterea Drusus Daubrayus libellorum magister (nec multo post inspector

spector

Digitized by Google

ſpector Regius, intendenſve juſtitiæ) Philippus Fortinua Hoguetta, & alii.

Sequente Julio, profectus eſt cum Oppedeu Præſide primo, ſalutatum Regem. Ea occaſione vidit complureis ex amicis aulicis; & Nemauſi com foret, commendavit raram virtutem, eruditionemque Samuelis Petiti quibusdam ex Primoribus, ut Michaëli Marilliacu Procancellario, Antonio Ruzæo Deffiati Marchioni, ærarii Præfecto, & aliis. Erat Petito præ manibus faſciculus Miſcellanearum obſervationum in bonos auctores; itaque ipſi auctor fuit, cum aliorum inſerendorum, tum non negligendæ interpretationis in ea, quæ lingua punica apud Pœnulum Plauti efferuntur. Arelate com rediret, reperit ibi, acquiſivitque annulum quendam pronubum, ſeo arrham genialem, de qua plura per literas cum eruditis differuit, occaſiune inſcriptionis: TECLA VIVAT DEO CUM MARITO SEO.

Poſtquam rediit, Civitas ſuſpicione peſtis brevi laboravit. Ea inuoruit primum initio Augusti, ex quo uſque tempore conſtituit Belgenſerium ſecedere, illucque proinde familiam præmiſit. Nimirum, præter mali perniciem, providit, inſignem futuram perturbationem ordinum, præſenſitque, ſibi non fore ſatis virium, ut contentionem ſedandis turbis, arcendiſque malis imminentibus ſuſtineret. Et experiri tamen voluit, ne videretur patriæ, communique ſaluti deeſſe; verum coactus tandem fuit medio Septembri excedere, concluſis domo famulis, qui totam ſupellectilem, &, quæ ex ſua Bibliotheca, atque Cimeliarchiu non aſportaret, tuerentur. Belgenſerii dies quadragenos pro more tranſegit, abſque ullo commercio. intra ædeis proprias, hortoſque contentus. Conſumpſit verò totum id tempus in recuperandæ ſanitatis ſtudio [quippe non prorſus bene habuerat] inque plantis horti, viridariique amœniſſimi excolendis. Excepit deinde partim domo, partim reliquo oppido amicos cum familiis varios a civitate exturbatos; ac Bonifacium Borrillium inprimis, Virum optimum, & cui eſt ſpectatiſſimum Cimeliarchium.

Deſæviit autem morbus in Urbe, non modu toto reliquo anno, ſed etiam parte milleſimi ſexcenteſimi, ac trigeſimi inſequentis. Quo locu recitanda foret inſignis tumultuatio, quæ exactu morbo, concitata in Urbe eſt, ſerpſitque etiam in alia loca, ac potiſſimum per Autumnum. Verum renovare dolorem infandum nihil attinet, ac molto minus cummemorare publicas, privataſque cauſas, quæ Terram Cœlo commiſcuerunt. Referre ſufficiat, Peireskii domum a direptione vix abfuiſſe, cum attigua direpta eſt; ipſumqoe fuiſſe repentina conſternatione perculſum, cum res ita fuit renunciata, ut penetratum in Bibliothecam, Cimeliarchiumque intellexiſſet; revixiſſe verò, cum inaudiit, direptores, tametſi viſos impetu magno irruere, nihilominus ſibi temperaſſe.

Inviſere illum plerique per ea tempora; ac inter ceteros, commorati aliquandiu ſunt Henricus Gornæus Marchævillæ Comes, jam tum diſceſſum apparans; profecturus nempe Orator Regis nomine ad Imperatorem Turcarum; Philippua quoque Bethunius, qui Regius antea Romæ Orator, ſeſe in Galliam recipiebat, quique deinceps litteris compluribus teſtatus eſt, quanto teneretur jucundiſſimæ conſuetudinis deſiderio. Philippus item Nunneſius, Emmanuelqoe Coſtæus, quos diſceſſuros in Indiam, nullis non officiis, muneribuſque devinxit, datis per ipſos litteria ad Ludovicum Herriardum in Magni Mugoria Aula reſidentem; ad Loppeſium Silvanum Goæ verſantem, & ad alios; ut exinde nanciſceretur, tum rara alia quam-plurima, tum matrices rupea variarum gemmarum.

Sic commoratus Samuel Petitus, cujus mentio facta jam eſt, quemque tum Pariſios brevi diſceſſurum, quibus demeruerit officiis, intelligi præſtat ex nuncupatione Eclogarum Chronologicarum, quas non multo poſt illeic edidit; nam: *Geſtiebat*, inquit, *jampridem animus, Vir illuſtris, votivu hac tabella teſtatum palam facere, quantum te calam, quantum tibi debeam; cum Mortalium nema vivat hodie, qui tibi magis ſit obnoxius, quam ego; nemo, cui ega magis ſim obnoxius, quam tibi. Verum ut appenſa hæc tabella tuo nomini, Vir ampliſſime, & tuum nomen his naſtris libellis inſcriptum teſtimonium potius diceat ſpei, quam de tuo in nos affectu cancepimus. Te enim Patronum advocamus, qui adſis mihi, meiſque. Tu vero, Vir Illuſtris, patrocinium ne denegu; ita vivas, & valeas; noſtra quippe intereſt. Nam ſi hi libelli in tua namine appareant, nemo bonus eſt inter eruditas. cui non probentur, tanquam tibi, viro caſtigatiſſimi judicii, & eruditiauis ſumma probati*, &c. Sic Henricus Dormalius Leodienſis Canonicus, omnibus quidem litteris bonis, ſed felici tamen græcorum Poëtarum imitatione præſertim conſpicuus, quem niſi negoria domum revocaſſent, prolixius longe detinuiſſet.

Sic Joannes Jacobus Buccardus pariſinus, ipſu qooque omni ingenua litteratura perpolitus, qui, quò poſſet melius excolendis Muſis, boniſque auctoribus, qua græce, qua latine verſandis ævum terere, conſtitoerat ſolum patrium cum romano commutare. Eò ergo pergentem detinuit Peireskius quantum potuit, non dimiſſurus hyemu tota, niſi præoptaſſet ejus ſtudia quam primum inclareſcere in magno illo Orbis theatro. Hinc & paterna monita dedit, & litteris vatiis ita commendavit, ut Cardinalis Barberinus illum non modo pro ſolita humanitate exceperit, ſed voluerit etiam inter litteratos, quos domi habebat, ſubinde conſcribi. Sic Antonius Natalis, doctus Medicus, qui Hiſpali ante moratus, fecerat ipſi occaſionem americani commercii. & qui tunc res naturæ perraras ex novo illu Orbe advexit; alteroque poſt anno, prius, quam regrederetur Hiſpalim, dicavit ipſi qoandam ſuam adverſus Medicos Apologiam.

Sic Franciſcus Gallaupius nobilis Aquenſis, qui hebraice doctus, ſi quis alius, & peregrinationis Orientalis cupidiſſimus, Marchævillæum apud Peireskium rediturum, præſtulabatur. Is fuit, cui ſimul, ac Lombardo demandavit præcipuam curam obſervandi eclipſim Solis, quæ die decima Junii contigit. Id tamen fruſtra; quud montes occidui deficientem Solem intercceperint, obſervataque ſolum fuerit magna aëris obſcuratiu. Deſecit nempe Sol ad Occaſum; nam & nobis Pariſiis, Horizontem liberum ſubiia ubductus adhuc digitis duobus; cum deliquium maximum fuiſſet digitorum undecim, ac minutorum triginta duorum; cepiſſet veru hora ſexta, cum quadrante, & ſeſqui-minuto.

In talium igitur virorum converſatiune dies ducebar; interiiciebatque, rum crebram lectionem; tum rariorum plantarum cultum; tum ſtudium, ac varia du rebus lapideſcentibus ratiocinia. Et circa plantaa qoidem, viderentur heic enumerandæ præcipuæ; ſed immorandum non eſt in iis, quæ, tametſi habitæ raræ, in aliis

Digitized by Google

tamen hortis visuntur. Aliquot solum attingendæ ex iis, quarum habendarum, & per Europam excolendarum prima laus Peireskio debetur. Ejusmodi censeri potest Gelseminum Indicum, arborescens, semper virens, flore luteo, ac suavissime odorato. Id scilicet primum ex Sina advectum, & Belgenserii excultum, foie deinceps in hortos Regios, & Barberinos propagatum. De his certe Joannes Ferrarius e Societate Jesu, eruditus Vir, in iis libris scripsit, quos tribus post annis edidit de florum cultura. Sed addendum est, Cardinalem misisse vicissim Belgenserium Sinensem Rosam, cujus pulchritudo odorem desideratum mire compensae.

Deinda, quæ dicitur Lifa, siva Cucorbita Mechana, quæ advecta nempe est Mechâ, dicique potest planta sericea, quòd filamentis turgescat ad opus textorium non absimila sericeo idoneis. Peireskius certe simul accepit & grana, quæ serenda primum, corandaque Viassio dedit; & cucurbitam integram, totam intus filamentosam; & telam, seu pannum ex ejusmodi materia confectum.

Tum Papyrus ægyptia vera, aliaque ab ea, quam Prosper Alpinus descripsit. Peireskius nempe illam obtinuit ex Saitarum regione, obi germana creditur nasci; tametsi, quod sciam, non fuerit expertus, an charta confecta, sive crassior ex cortice, siva tenuior ex phyliris, satis patiens scriptionis foret. Opinatus certe initio; cum vidit umbelliferam, posse pediculos compingi, & ad scribendum usui esse, In sententia non perstitit.

Præterea, quæ Nox Indica appellatur Cocos. Non quod Nuces hujusmodi non fuerint jamdudum in Europa visæ; sed quod ipse etiam tentarit, nom sub hoc Cœlo provenirent. Ac germinanteis quidem vidit; sed vel aëris inclementiâ, vel quod non satis curatæ fuerint, non adoleverunt pro votis.

Rursus Zinziber, quod ex India allatum virescere deprehensum est, transmissumque deinde Parisios ad Vidum Brosseum, celebrem Medicum, & Regiorum hortorum instructorem primum, demonstratoremque primarium; a quo aliunde, & ab ante nominato Vespasiano Robino subdemonstratore perrara obtinuit.

Nihil autem dico de Myrto latifolia, ac flore pleno, de Styrace, de Lentisco, unde Mastiche, & aliis prius memoratis. Multo minus refero Gelseminum Americanum majus, flore phœniceo, Persicum violaceo, Arabicum pleno; Arantia flore rubeo, atque variegato; Mespilum, & Cerasum acidam, sine nucleis, ficum Adameam, cujus fructum Peireskius est interpretatos ex eo genere racemorum, quos exploratores ex Terra Chananæorum retulerunt; vites rariores habitas Duneto, Smyrna, Sidone, Damasco, ex nova Francia, aliisque locis. Minime omnium denique hæreo circa sollicitudinem, qua opus topiarium curavit; qua arbores in quincuncem disposuit; qua totum solum irriguum fecit; qua cavit, ne per hyemem tenerioribus plantis noceretur; qua accersivit ad florum copiam peritissimos odorarios, qua, ut paucis dicam, nihil prætermisit, quod existimaverit facere ad amœnitatem.

Hoc potius insinuo, peregisse illum experimenta varia circa plantarum semina, gemmasque, & surculos varie commiscendos. Placuit autem potissimum inserere Myrto, non Gelseminum modo, sed etiam Apianam (dicunt volgo Muscatam) vitem; ut experiretur quale esset vinum, Myrtites antiquitus dictum. Expertus porrò lapidem esse, a quo in humente loco erumperent, ac succrescerent fungi; deprehendit denique, ipsum nihil aliud esse, quam Tuber insolitæ magnitudinis, instar lapidis induratum. Et cum Renatus Moreos retulisset ex Mercurio Gallo-belgico manum e suggesto enatam, monuit disquirendum, num ea forte fuisset ex ramosis fungis, qui non ex iis lapidibus solum, sed ex lignis etiam putrescentibus exoriuntur; ac num impostura fuisset, aut credulitas, quæ fabulam de digitorum observato motu fecisset. Sed hæc de Plantis.

De studio rerum lapidescentium paullo uberius dicendum est; quando, & copiam, & occasionem de iis differendi creberrimam habuit; & ad ipsa loca frequenter deduxit hospites similium curiosos, ut comprobatiorem faceret sententiam. Cum ergo in colle, quem Desensum vocant, occurrissent Pectinitæ, Ostreitæ, Cornu Ammonis, aliique lapides diversimode figurati; & in campo, re, ac nomine longo, intraque cavernam guerineam reperta fuissent folia ex quercu, alno, ilice, ulmo, nuce, populo, hedera, lauro, aliisque arboribus, ita conversa in lapides, ut suis tamen nervulis, & denticulationibus suas indicarent species; cepit exinde reducere, firmareque antiquam suam de lapidum universorum generatione opinionem. Quippe in ea non fuit sententia, ut existimaret, omneis lapideis ab initio Mundi formatos; sed voluit temporis progressu plerosque ita fieri, ut singuli originem debeant suæ materiei, propriisque seminibus, configurationem verò partim ad naturam, partim ad casum referant acceptam. Nam cum omnium materies sit aqua, seu liquor, aut succus, existimavit variis in locis contineri varia rerum semina, ac speciatim lapideum, quod liquori immixtum, lactis instar ipsum coaguler, specialemque imprimat formam.

Hinc Crystallum, Adamantem, Amethystum, simileisque lapidea fieri, cum illorum semina limpidum liquorem, cujusmodi solum perficere possunt, nacta fuerint; ceteros vero, eum semina eorum magis turbidum, & obscurum. Et quoniam liquor tunc contineri, conquiescereque in cavitate quadam, & quasi vase, seu conceptaculo debet; inde effici, ut pretiosi etiam illi lapides fundum habeant crassum, obscurumque, tum quia conceptaculum terreum, immundumque, ut plurimum est; tum quia quidquid est in liquore crassum, subsidit, coagulationemque proinde in fundo facit hebetiorem. Ceterum ipsos, dum coagulantur, diffindi, & multiplicari, ut grana spicæ intra vaginam; subire autem Crystallum figuram oblongam, hexahedricam; Smaragdum dodecahedricam; Adamantem, & Rubinum octahedricam; & ita de aliis, propter specialia semina, juxta quæ lapides non minus constanter, regulariterque, quam stirpes, atque animalia suarum sunt configurationum.

Quod spectat verò ad figuras Concharum, Cochlearum, Strombylorum, Ostreorum, & innumeras alias, id esse ex casu, quo, animalibus demortuis, contingit testas, corticesve conceptacula fieri excipiando, contioendoque lapidescenti illi humori, qui coagulatus, induratusque continentis figuram induat; quo etiam modo lapides stellati ex spolio, atque incisuris quorumdam vermium formari possunt. Quin-etiam par-

partem bumoris subtiliorem penetrare in ipsam testam, adeo ut ipsa quoque lapidescat; lieet evadat friabilior (unde in multis non cohæret) & remaneat tamen candidior interiore nucleo, qui aliunde, præter crassiorem humoram, immixtam babere corrupti animalis substantiam possit. Mirum eam ob causam non esse, si non modo intra hos nucleos, sed etiam interdum intra Crystallum, & lapides alios transparenteis observentur paleæ, muscæ, & id genus similia; bas enim res casu repertas, aut in conceptaculo, aut in fluore illo, cum induruit in lapidem. Folia autem illa plantarum lapidescere, eo modo, quo dictum est testas; scilicet subeunte puriore humore, qui, si impurior fuerit, lapidem crassum circumformet; uti constitit in lapide quodam intra Musæum asservato, qui diffissus, florem contentum, petrificatumque exhibuit. Sic etiam Osteolitha fieri, seu ossa humana, & alia lapidescere censuit,

Et ad generationem quidem illorum lapidum polyhedricorum, argumentabatur ex conformatione salis, aluminisque in suas figuras. Circa alios verò, meminerat primum, quod primis pubertatis annis observasse illum memoravimus, dum ad minorem Rhodani alveum, in quem Sorga fluviolus sese exonerat, nataret. Nimirum simul adnotarat, turbatiorem tum fuisse Sorgam, ex terræmotu ad illius scaturiginem excitato; & propter intumescentem ea tempestate Rhodanum, aliquot diebus restagnasse. Unde & ratiocinabatur, potuisse ex ea concussione germen lapideum ex ipsis usque visceribus terræ excerni, & cum aqua sic devehi, ut limo ex illa restagnatione subsidenti, sensimque concreto, commixtum, lapides illos efformarit. Deinde, quod ad induxationem; meminerat trium calculorum, quos Joannes Brunus Chirurgus sibi dederat, recens ex vesica infantis eductos. Siquidem, eum is, qui primo emerserat, esset plane durus, qui secundo mollis, qui tertio pæne fluidus; omnes tamen paucis post diebus ejusdem fuere duritiei.

Quod autem morantes diutius in vesica calculi ex accedente nova materia pluribus crustis supervestiantur, dicebat id esse, quod in variis cryptis observamus fieri, ubi aqua lapidosa superne distillans, tophos, aliosve lapides creat. Et quod granula sabulosa, quæ intra vesicam, compingantur sæpe a viscido illo, & calculoso humore, qui defluit ex renibus, declarabit, id ipsum esse, quod in montibus, ac fluminibus plerumque contingit. Siquidem plureis rupeis videmus, quæ ex pluribus minutioribus lapidibus constant, intertexente illos communi materia, quam necesse sit fuisse posterius saxeam effectam. Habuit & ipse intra Musæum eductam ex Druentia equinam soleam ferream, quæ ita est circumdata lapillis fluviatilibus, ut lapidosa alia substantia illos inter se, & cum ferro adglutinet. Idem visitur & in ense, & in circulo ferreo, eductis ex Rhodano; idem in magno clavo æneo, quem eductum ex Sequana Lomenius ad ipsum transmisit. Argumentum inde ducebat, tum de germine lapidifico ex montibus usque, & aquarum scaturiginibus derso; & de lapidibus, qui in singulos dies in mediis fluviorum alveis generantur; qui ipsi quoque suapte natura ad rotundam, vel ovalem figuram accedant; nisi quod pro conditione conceptaculi, aut ex volutatione, detritione, confractione, degenerare ab ea possunt.

Ut de sabulo autem illo calculoso observationem adiiciam, animadvertit ille primus, ipsum a natura ita conformari in figuram rhomboicam, ut microscopio inspectum, appareat veluti rhomborum lateritiorum congesta moles. Ex quo difficile non est causam explicare illius doloris, quem sabulum ejusmodi eum urina egestum creat; nempe singulorum granorum acutiores anguli canalem ita vellicant, ut sui sensum acerrimum faciant.

Ex his, rogatus aliquando de flexilitate illius Cotis, quam a Jacobo Hallæo parisiensi Rationum Magistro communicatam habuit, illam ad Talchum retulit; opinatus nempe, fluorem talcho gignendo comparatum sic fuisse commixtum arenæ, seu iis granulis, ex quibus cos pertexitur; ut crassitudo coticularis talchi pelluciditati, lævorique obstiterit; & talchica flexilitas obstiterit cotis rigori.

Sic rogatus de lapidibus Crautiæ, Herculeorumve camporum, censuit, totam illam planitiem potuisse olim restagnare, exundante potissimum, seu Druentia, seu Rhodano, & lapidifico germine simul devecto, coagulante. Argumento fuit, quod in salium concretione observamus. Quippe, ut in vase, ex quo aqua sali commixta evaporatur, tessellæ majores in fundo, quam ad latera relinquuntur, quod illeic salsedo uberius, diutiusque residcat; sic in medio Crautiæ, quod depressius est, majores longe lapides, quam ad oras observantur; & ad maritimas quidem, paludosasque præsertim, ubi lapilli vix attingunt nuculæ magnitudinem; cum in medio lapides sint capiti humano plerumque æquales.

Quod difficultatem potissimum fecit, fuit multitudo incredibilis piscium, concharum, aliorumque marinorum animalium, quæ in summis etiam montibus saxificata visuntur. Attamen, quoniam observavit, in bene longa montium serie a Belgenseriensibus usque quandam quasi zonam extare, editam quidem, sed libellatam tamen, & horizontel, planoque maris parallelam, quæ ejusmodi animalibus saxeis effectis referta sit; nullus pæne dubitavit, quin Mare eo usque pridem occupaverit, & saltem ad Diluvii tempus (nisi ad Mundi usque initium, prius, quam aquæ diffluerent) recurri posse existimavit. Nam Mare quidem paulatim aliquas deserere oras, invadere alias, duxit compertissimum; uti Aristoteles comprobavit de Ægyptiaca; Polybius de Euxina, ipse de Arelatensi; quippe Nilo, Danubio, Rhodano, aliisque fluminibus ex terra continuo delata producentibus continenteis; adeo ut temporis progressu, & loca humilia evadant excelsa, & littoralia mediterranea. Quam etiam ob causam scripsit, aliquando se credere, fore, ut Veneta urbs continenti adjungeretur; quod ex tempore nescio quo, promota foret continens passibus mille, & quingentis.

Exinde præterea conjecturam duxit de formatione Rupium, quas Mundi præsertim initio censuit genitas ex copiosissimo humore universam Terram obruente, & semine saxifico eidem Terræ interspersu. Heic evenire certe potuisse, ut molli adhuc concretione, quæ flumina tum erupere, cœpereque decurrere, rupeis passim perfregerint; neque enim alveos profundissimos, quibus ad utramque ripam rupes emicent, uniformis contexturæ, atque altitudinis, excavari ita potuisse ex detritione insensili, si durities perpetua fuisset. Forte etiam inde effectum, ut aqua ab Ortu in Occasum diffluente, & qua Mediter-

ditarraneum jam est, locum axcavante, pleræque convalles ite apertæ fuerint, ut rupes, atque adeo montes eundem situm ab Oriente in Occidentem servaverint; cujusmodi sunt non præcipui modo, qui in hac Pruvincia, sed & Pyrenæi, Appenninus, Rheticæ Alpes in Europa, Taurus in Asia, Atlas in Africa; ac nostratibus etiam plerumque ostentantibus faciem præruptam versum Mare. Quod autem maritimæ Alpes, & minores quædam montium, consequenterque vallium series alium situm obtineant, id esse potuisse ex speciali aquæ defluxu; ad eum modum, quo observamus post fluminis exundationem, recurrentem ex ripis aquam limum congestum exarare, seu creere fossulas, atque adeo protuberationes, situ versus alveum fluminis transverso. Sed de his jam nimis.

Solitus est etiam sarmones eruditos conserere, de cadavere giganteo Tuneti effosso, ac immensæ prope magnitudinis, ut Thomas Arcosius, Vir profecto multiscius, illa ex ora significavit. Scripsit nempe, Cranium continere posse mellareolas provincialeis octo, hoc est, parisiensem liquidorum modium cum dodrante. Immanis sane vastitas; & ob quam Peirekius Arcosium admonuit, spectaret omnia propius, expenderetque scrupulosius. Posse certe molarem dentem, quem ad se transmiserat, aut prægrandis Elephantis, aut Balenæ cujuspiam esse.

Summam ad-hæc lætitiam cepit, tum ex Minutii redito, tum ex Inventione Tripodis cujusdam. Siquidem ille prospero successu ex Ægypto adveniens, libros adsportavit non paucos, ac potissimum copticos, hoc est charactere, & idiomate ægyptio antiquo conscriptos; idque præter alios, quos cum jam ante memoratis Samaritanis miserat. Advexit & Mumias duas [cadavera videlicet antiquissimæ illius, & sumptuosissimæ conditure] quarum altera fuit præcipue grandis, integra, insignis, &, quantum licuit ex ornamentis conjicere, Principis Viri. Attulit & numismata, ex quibus magni æstimavit tetradragmata duo, alterum Atticum, alterum Tyrium; ac numisma Hugonis, Regis Hierosolymorum, & Cypri.

Ad Tripodem quod attinet, is ad Julii Forum fuit erutus; & quia non fuit multum pedali procerior, existimavit Peireskius fuisse ex votivis per templa dispositis, instar illius præcipui, cui Phœbas insistens, & ex subjecto antro spiritum ducens, bacchabatur, credebaturque oracula fundere. Ejus occasione deinceps varias litteras Parisius, Romam, & alio dedit, ut provocaret eruditos ad disserendum de incompertis quibusdam Tripodum mysteriis. Baseos illius triquetræ medium foramen est triangulare, ex circularibus lineis; extrema autem Empusas fulciunt sustentanteis scaphidium; sed ita, ut cum omnis simplici attactu cohærerent, motu minimo collabantur. Nimirum interpretabatur, illo spiritu agitante, corruere debuisse omneis Tripodas, facta aliqua partium concussione. Ratiocinatus præterea est, Cortinam fuisse non illud vas (neque enim Pythonissam eo conscendisse) sed hemisphærium aliud superficiei quasi squammosæ (ut imitaretur Pythonis serpentis ab Apolline interfecti exuvium) quo memoratum mox foramen immediate obtegeretur; adeo ut Sacerdos haberet Cortinam suppositam, & imminens scaphium.

Laboravit autem solum, ut exprimeret, conjecturisque approbaret, quid illo triangulo curvilineo designaretur. Quare neminem Virum doctum ea de re non consuluit; ipse interea, tam circa id, quam circa parteis alias eos eruditionis fundens gurgites, ut omnes omnino concesserint palmam. Omnium nomine audiatur Holstenius: *Nam, quæ*, inquit, *hac super re ad reverendum Patrem Puteanum bene longa συζητήσει scripsisti, ea frustra expectaveris vel a me, vel a quovis alio antiquitatis studioso; ita tu omnem diligentiam, curamque prævertisti*, &c. Præterea autem, ut ad habendum pleniorem ejus rei notitiam, conquisierit Tripodas plureis, maxime verò ex Italia; unde Menetrius aliquot misit, præter exquisitam descriptionem, delineationemque aliorum, quos obtinere non potuit.

Sub initium sequentis anni, perseverabant adhuc turbæ, cum Princeps Condæus in Provinciam missus, eas demum sedavit. Vere novo Cardinalis a Balneo utraque sua legatione functus, & accepto Parisiis purpurato pileo, Romam rediit; ac per Provinciam iter instituens, invisere voluit Belgenserii veterem amicum. Inter cetera autem suavissimum habuit, & Mumiam illam antedictam conspicere, & Peireskium tam de illa, quam de ceteris condiendi generibus edisserentem audire. Quæstione interim suborta, num Ægyptii quoque Naulum ori apponerent; placuit fascis linteamina, fasciolasque effringere, & αὐτοψίᾳ rem explorare. Itaque capite vix tandem ex involucris evoluto, studiose quidem, sed frustra tamen Naulum in ore perquisitum. Discessurum non erubuit exorare Peireskius, pareretur, sarcinas suas novo onere prægravari. Quippe transmissurus erat ad Holstenium ad usque viginti MSS. Codices græcos, ex Platonicis, Aristotelaisque interpretibus, quos ex Bibliotheca Pacii erutos, & ducentis aureis coëmptos pridem mittere destinarat. Itaque Cardinalis volens, ac pro suo in litteras, litteratosque affectu, convehendorum assumpsit curam. 1631.

Quo loco memorandum est, deduxisse tum illum secum Gabrielem Naudeum Parisinum, nominis inter litteratos magni, & ex libris jam editis Peireskio cogniti, & cari. Quamobrem Peireskius jucundissimum duxit, tum Virum complecti, affarique coram; tum gratulari Patrono, quod talem a studiis Virum delegisset. Et quantum quidem fuerit illius consuetudine delectatus, retulit profecto non semel, nesciens an magis admiraretur animi candorem, atque lenitatem; an inexhaustam eruditionem, notitiamque omnium librorum. Quantum verò ipse Naudæus & Peireskium suspexerit, & illius beneficentiæ cumulatus discesserit, testatum deinceps fecerat tum privatæ Epistulæ, tum nuncupatione publica Jatrophilologicæ quæstionis; *An matutina studia vespertinis sint salubriora*. In hac certe *Mecœnatem litteratorum omnium* appellans, veriusque prisci Mecœnatis sortem, vovet Panegyricum, & cur dedicet interea id opus, *in causa fuerunt*, inquit, *admiratio tuæ virtutis, & indignatio, quam dudum in me concepi, quod ipsa non omnibus eruditorum calamis celebretur, quibus tamen quotidie materiam suppeditat de cunctis ferme rebus docte, subtiliterque disserendi*. Et rursus: *Quod equidem ut faciam, induxerunt me primum propria mea rationes, qui jamdudum in tuo ære vivo, omnemque cultus, & observantiæ significationem tibi exhibere flagrantibus votis avea, desideroque supra modum. Deinde verò optimi, & eminentissimi mei Mæcenatis Joannis Francisci Cardinalis a Balneo exemplum, qui cum alias tecum a-*

Digitized by Google

dro lubenter, suavissimeque versaretur, ut cum nullo alio litteratorum magis, nunc etiam nihil de antiqua sua benevolentia remittit, sed te, licet absentem, amat, suspicitque quammaxime. Illa aotem omitro: *Qui me jampridem incredibilibus amoris, & beneficentia tua illecebris devinctum esse voluisti*; complnraque alia.

Deducto Tolonum usque Cardinali, neque prius dimisso, quam e portu solvisset, rediit Belgenserium. Ex aliquo tempore usque agebatur de onptiis, quas Claudius ex fratre nepos in Comitatu Venascino, seu Avenionensi ambiebat. Tunc itaqua essensum prabuit, ut ille exinde in uxorem duceret nobilem puellam Margaritam Alresiam, donatione facta Riantiensis Baroniæ, & concessiona dignitatia Senatoriæ, ee solum lege, ut sibi functio integra per trienoium reservaretur.

Imminebant Paschalia, cum corripuit illum insignis quædam Paralysis ad dextras omneis corporis parteis. Scilicet extra limen domus, ac in adiru horti considebat, reclinatumque forte habebat totum corpus in dextrum femur, cum subito sensit ejusmodi femur non leviter obstupefactum. Conatus loco emovera, nisi adjovante famulo non potuit; neque deinceps incedere ob similem cruris, pedisque stuporem. Perrepsit continuo in brachium affectio, adeo ut scriptionis fuerit incapax. Serpsit & io linguam, quæ proinde hæsit; ae licet nonnihil balbutire, murmurareve videretur, voces tamen distinguere, dearticulareque non potuit. Subiit quoque aurem tinnitus, qui, nisi aliis partibus simul solutis, non evanuit. Est autem facta solutio post exactam hebdomadam, oceasione hilaritatis, admirationisque subnata. Cum allatæ nimirum fuissent e Thuano litteræ excusetionem continentes, cur Belgenserio non transiisset, lætitia quadam gestiit; & cum subinde nescio quis hymnus in Lilii, Rosæque amores scite caneretur, ita captus est suavitate cantus, & strophea cujusdam lepore, ut, quemadmodum Crœsi filius, prorumpere volens in aliqua verba, ac in ea speciatim, *Quam pulchrum est hoc!* prorsus in illa proruperit, eoque momento libertas fuerit membris omnibus restituta.

Destinavit porrò deinceps iterato Minutium, ut venarum iret libros Orientaleis, facto præsertim animatus præclari viri Jacobi Golii, quem Hollandiæ Ordines, propter insignem Arabismi, Matheseosque peritiam, substituere inclytis duobus Academiæ Professoribus, Thomæ Erpenio, de quo ante, & Willebrordo Snellio, quem Keplerus merito censuit subtilissimum Mathematicorum. Golius scilicet nomine, impensisque Ordinum bis jam in Orientem profectus, tantum corrogarat, & in Academia deposuerat librorum thesaorum, ut viso eorum indice, quem ad me a Golio transmissum, & volentibus bena multis typis evulgatum ed eum miseram, subito studio inarserit mittendi rursus in Orientam, qui in id incumberet, ut, quantum liceret per privatos sumptus, simileis libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium in comitatum Marchævillæ, qui mensa tandem Julio Constantinopolim discessit. Et dare quidem præterea voluerat Holstenium, Buccardum, aliosqua eruditos Viros, qui freti patrocinio, auctoritateque Regii Oratoris, Bibliothecas in monte Atho, aliisque locis explorarent; verum illi, utcumque forent ad id peragendum propensi, non potuere tamen esse satis tempori, ad discedendum compareti. Unicus comparatus fuit nominatus ante Galleupius, qui non multum tamen temporis Constantinopoli moratus, discessit in Libanum montem, & cum Maronitis ita constitit, ut etiam-num cum illis degat...

Post Marchævillæ discessum, renuntietum est, fuisse Elephantem Tolonum advectum. Procuravit ipsum adduci Belgenserium, ut posset quædam explorare, de quibus ente annos quatuor ad Puteaneos scripserat, eum enimal fuissee deductum Parisios. Advehebatur tunc ax Italia, idemqua fuit, qui ante annum ostensus Romæ fuerat: Demiror autem quorsum possessor dixerit Peireskio annorum esse quatuordecim, cum Romæ superiore anno fecisset solum undecennem, ut ex ipsius effigia dicata Gueldo Equiti, exqua facta per Bottifangum descriptione, intelligi licet. Peireskius porrò toto biduo, seu rogando, seu experiundo, ita multe addidicit, ut sibi factum putarit satis. Inter cetera, aum probasset omne genus edulii, jussisserque dulcia præsertim [quod gratissima forent] ministrari, adeo ut Elephas jam ipsum, & agnosceret, & blanditiis prosequeretur, fiduciam cepit (sed præeunte animalis Gubernatore) ingerendi brachium in os, explorandique ipsius denteis. Deprehendit autem hinc inde in utraque maxilla binos, ut plane octo exsisterent, & non solum quatuor, ut voluerat Plinius. Neque verò denteis attrectavit modo, sed etiam per Gubernatorem ceram ipsis applicuit, quò illorum simul magnitudinem, formamque faceret expressam. Exinde autem perspectum habuit, memoratum molarem dentem ex Africa missum ab Areosio, Elephantis esse, non Gigantis dentem; neque est amplius demiratus, cur ex Gigante Theutobocho tam pauci fuissent dentes ostensi.

Ad hæc depingi Elephantem triplici facie voluit, ac recubantem potissimum, ut commissuræ melius paterent, quæ inter pedem, & tibiam, tibiamque, & femur; ad convincendum errorem, qui auctoritate Strabonis, aliorumqua invaluerat de inflexilitate crurum, fabulisque superexstructis. Adiicere aotem solebat, cum hæc deinceps memoraret, minime potuisse Antiquos articolationem latere, quod in quibusdam vulgo vocatis Medallionibus expressissent Elephantem funambulum, insigni quadam utique non mobilitate modo, sed & flexilitate crurum. Rursus non modo partium omnium dimensiones axcipi jussit, sed etiam cum animal foret postea deducendum Aquas-Sexties, demandavit fratri, itemque Viris industriis Joanni Lombardo, & Josepho Sucheto, ut explorarent ipsius pondus. Itaque ipsi rem peregerunt, confecta bilance ex trabe debite suffulta, idoneisque funibus illigatis, & machinæ ligneæ, qua animal sustentabatur, & ligneæ cuppæ, quæ pondera (tormentarios nempe globos) continebat. Hoc proinde modo exploratum est, comprobatumque, Elephantem pendere libras provincialeis quatermille, & quingentas; hoc est parisienseis proxime ter mille quingentas; & romanas duodenum unciarum quinquies mille proxime.

Accepit deinde magno cum dolore, obiisse duo carissima capita, videlicet Aleandrum Romæ, & Pignorium Patavii, quorum quam antiqua, & constans, quamqua variis officiis exculta fuisset amicitia, intelligitur ax hactenus dictis. Cariorea porrò axinde habuit, quas jam asservabat illorum icones, ipsasque, eum rediit in urbem, sic in Museo posuit attiguas, ut ingredienti statim paterent. Consolationi etiam fuit, quod ite

Alean-

Digitized by Google

Alsandro parentatum inaudiit, ut ipsius laudatio pronuntiata publice fuisset per disertum virum Gasparem Simeonium in concione perecelebri Academicorum Romanorum; & Pignorii memoriam ita fuisse caram laudatissimo illius, litteratorumque aliorum fautori Dominico Molino, Sancti Marci Procuratori, ut & tumulus excitatus, & epitaphium positum ab ipso exstitisset, quod Philippus etiam Tomasinus, ille de sua patria, concivibusque eruditis adeo bene meritus, ad calcem eorum, quæ de Pignorii bibliotheca, Musæoque scripsit, memoravit. Præterea autem, neque Simeonium, neque Tomasinum silere potuisse amicitiam, quæ inter *μακαρίτας* illos, ipsumque intercesserat.

Hoc anno, ac mense Novembri memorabile illud contigit, quod Planeta Mercurius fuit primum sub Sole, seu in disco Solis conspectus. Admonuerat ante Keplerus publico scripto Astronomos, rerumque Cœlestium studiosos admirandi spectaculi; quamobrem ipse quoque Peireskius suarum partium esse putavit ad illud attendere, ac tanto magis, quanto prius persuasus visam in Sole Mercurii stellam Caroli Magni temporibus [ex Eginhardo, & Adelmo, Ademarove in serie annalium Aimoini] diffuasus jam fuerat, ratumque habuerat, visam solum fuisse maculam insignem ex iis, quæ pervulgatæ jam sunt; quod per octo dies apparuisset, cum Mercurius sub Solis disco aliquot solum horas insumat. Apparuit itaque scenam, in quam Solis radii Telescopio transmitterentur, ut exhibita Solis specie proderetur Mercurii umbra. Atque advigilavit quidem quantum licuit, aut meminit [siquidem Keplerus calculo diffisus attendi voluerat toto triduo ante, & post diem septimam, ab exactu cujus meridie apparitionem mediam celebrandam deduxerat]. Verum cum apparitio antemeridiano tempore desierit, observandi memoriam toto illo mane ademit hospitum quorumdam præsentia, quibus & ad sacrum audiendum ducendis, & mensâ lautissimâ excipiendis sese addixit.

Insigneis proinde fudit querimonias, cum tempus accepit celebrati spectaculi, ac mire aliunde gratulatus est, quod mihi primo, ac forte soli, cum versarer Parisiis, id observare concessum fuisset. Observavi nempe Mercurium a medio fere Solis disco in limbum usque excurrentem [ac tanta quidem exilitate, ut trientem minuti non excesserit] excedentem autem a limbo horâ matutinâ decimâ, ac minutis viginti octo, cum boreali latitudine minutorum sex, & trientis. Hinc lætabundus observationem quoquoversum destinavit, neque ipsam modo; sed quos de ea etiam edidere commentarios, tum Willelmus Schickardus, optimus ille, doctissimusque apud Tubingenseis professor, tum Martinus Hortensius, laudatus Hollandiæ Mathematicus, & Philippo Landsbergio in condendis tabulis astronomicis adjutor.

Hyema ingruente laborare cepit solitis hæ-
1632. morroïdum, calculique doloribus; adeo ut cum Prorex Marescallus Vitrius in Pruvinciam missus, adesset Toloni, illum quidem inviserit, sed sella gestatoria vectus. Quin-etiam inter colloquendum affectus est, discruciatusque summa urinæ difficultate. Apud amicum cum divertisset, nescio quis admonuit in Zembiorum Insula paucis milliaribus distante scaturire aquam hujusmodi doloribus sedandis mire conducentem, ac, ceteros inter, Andream Davoriam sic fuisse illius utilitatem expertum, ut & Genua usque quæsitum ex ea mitteret, & Præfectus triremibus, eò sæpe deflecteret, ut ex ipso biberet fonte. Itaque Peireskius confestim in Insulam misit, aquam usurpavit, ipsamque non utilem modò ciendæ urinæ, sed immutando etiam toti corporis habitui invenit; adeo ut relatus Belgenserium, visus fuerit brevi prorsus convaluisse.

Verum non diu constitit hujuscemodi valetudo; siquidem statim tempore verno insequentis anni sexcentesimi, ac trigesimi secundi sic varie divexatus fuit, ut actum de eo sæpius videretur. Quippe ad hæmorrhoïdum, urinæque difficultatem accessit febris continua, quæ remitti quidem nonnihil est visa sub decimum quartum diem, cum Marescallus ipsum invisit; verum inarsit magis deinceps ad diem usque quadragesimum secundum, quo quotidiana illi successit dierum quindecim, aut viginti. Nec verò cum iis solum morbis confligendum ipsi fuit; sed & cum insigni tumore ad regionem abdominis, superioremque femorum partem; itemque cum inflammatione, tumoreque ingenti in altero brachio. Ac parum forte hæc omnia; gravissimum fuit, quod elystere non satis caute administrato, eo facta fuit hæmorrhoïdum læsio, ut gangrana ad eas parteis subnata brevi fuerit. Et statim quidem Cassanei imploratum auxilium; verum ipse quoque detentus invaletudine adire non potuit. Misit tamen ad ipsum Sebastianum Richardum, qui medicinam Diniæ primum, ac deinde Massiliæ magna cum laude exercuit; quique eâ solertiâ serpenti jam morbo ivit obviam, ut illum plane restinxerit, Peireskiumque non multo post reliquerit convalescentem.

Ut omnino porrò convalesceret, non contulit parum insignis lætitia, qua perfusus est, cum e Ludovico Meynerio Lirinensi religioso, Viro erudito, ac imitatione Antonii fratris optimi studioso Mathematices, duo habuit pocula argentea ex Vallauriensi agro, dum in vineam effoderetur, defossa. Nempe, quod unum intra aliud apposite contineretur, ratus est, ea esse ex iis, quæ & *σύνδυο*, & Symbibæ appellarentur; & quod ad oram interioris corona aurea viseretur, perspicuum fieri censuit, quid esset antiquis, *Vina coronare*. Quin ex punctatis etiam ad oram exterioris litteris OVENIKOIMEΔOT, judicavit eadem esse ex iis poculis, quæ *γραμματικὰ*, seu litterata dicerentur [quando præsertim capacitas deprehensa est tredecim continere cyathos, juxta numerum earum litterarum] cujusmodi fuerunt & illa, quibus olim inscribebantur voces CAJUS, JULIUS, PROCULUS; unde carmina:

Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur, &c.

Ad hæc deduxit originem, cur geminata ebiberentur, ex antiqua usque barbarie; qua in craniis hostium interfectorum bibebatur, & quo quis plureis occidisset, eo in pluribus agglutinatis biberet. Nempe homines mansuefactos id tandem moris exburruisse, & substituisse tamen vasa, quæ cranii formam retinerent [ut quodammodo ista retinent] &, propter materiam, nihilominus parem horrorem non creavit.

Denique occasione nata, tum ex hisce poculis, tum ex hemina, seu semisextario æneo antiquo, quem Nemausi repertum, visumque [nescio an apud Paludanum, an apud Turnerium, ante annos treis] Petitus deinde ad illum detulerat; tum ex alabastro per æstatem accepto ex reliquis naufragii, quod perpessa est triremis Pontificis, Nuncium Cevam in Galliam vehens,

post-

Digitized by Google

postquam effractum instauravit, usufque est jucundissima per aliquot hebdomadas consuetudine Menetrii; tum ex modulo congii per Aleandrum habito, ac deprehenso continere ex Aqua-Capelli libras provincialeis novem, & duas uncias, per ectypica pondera; tum ex pluribus aliis vasis, quæ aut illeic habuit, aut quæsitum misit; occasione, inquam, ex iis nata, cepit varia cum Salmasio, aliisque Viris eruditis circa mensuras, pondera, vasaque ipsa disserere.

Scilicet opinatus est, fuisse Antiquos adeo solerteis, ut nullum vas conficerent, quod non, & præscriptam mensuram, & certum pondus contineret. Confirmatus autem per id tempus est, cum pilam ponderum antiquam ab Aleandro ad se allatam, cum veniret in Galliam, exploravit, & comperit vascula ejus singula, videlicet libræ, semissis, trientis, quadrantis, sextantis, unciæ; continere ordine eodem acetabulum, cyathum, mystrum, concham, chemen, & cochlear; idque præter incithegam, seu situlam vasa continentem, quæ & pondere est dupondium, & mensura quartarius; sed ansulis nempe ad orani depressis. Præterea verò, ut ejus rei factus deinceps fuerit certior, cum postquam in urbem, ac Musæum rediit, quoddam reperit vasculum, in quo circulis variis, & unciæ, & cochlearis partes minutiores interstinguntur; ac rursos omnimoda vasa domi relicta observavit.

Sed ut insistamus in iis, quæ Belgenserii peregit, miram quoque cepit lætitiam ex communicata secum egregia quadam demonstratione, qua ante memoratus Josephus Galterius perfecit ptolemaicam, circa obtinendam distantiam, magnitudinemque globorum cœlestium. Ac ille rem quidem pro sua solertia meditatus fuerat ante plureis annos; sed eam retexendi occasionem sumpsit ex edita nuper Landsbergii Uranometria, in qua cum senex optimus quid Ptolemæus, Albategnius, Copernicus, Tycho, & alii summi artifices peccassent, adnixus fuisset ostendere; ipse deinde visus est paulo segnius sese habuisse. Quippe lineas ductas ex centris, tam Solis, quam Terræ, in contingentem ab angulo usque terrenæ umbræ directam, distinctas non habuit a veris, apparentibusque semidiametris, ut in exquisito negotio oportuit; veluti etiam oportuerat apparentem Solis semidiametrum non ex centro terræ attendere, sed ex superficie, unde ea spectatur. Cum itaque Galterius, & rationem omnium habuisset, & diagrammate exornato demonstrationem construxisset, misissetque omnia ad Peireskium, ipse summopere lætatus, congratulatusque est, ac procuratis quam pluribus demonstrationis exemplis, ipsam cum Viris, quos harum rerum Parisiis, Romæ, & alibi, studiosos novit, communem fecit.

Sic cum obtinuisset exemplum eorum Galilæi Dialogorum, in quibus ex motu Telluris in eadem parte superficiei bis quoque die retardato, acceleratoque, ob compositionem motus diurni, & annui, declaratam pervidit causam geminatæ in singulos dies reciprocationis, seu æstus marini catenus incognitam; dici non potest quantâ lætitiâ sese perfusum senserit; & cum non sine approbatione opus editum observasset, quantâ cum exultatione exclamaverit, felix esse hoc sæculum, quo viri sagaces ex positione motus Telluris exposuerunt causas, cum proprietatum magnetis, tum æstus Oceani, habitas præcipue admirabileis, atque incompertas; alteram quidem G. Gilbertus in opere illo suo de magnete, alteram verò Galilæus, in libro hoc Systematum.

Recrearunt etiam illum edita in lucem a Chifletio insignia gentilitia Equitum aurei velleris, Fecialium verbis enunciata; acceptis simul litteris, quibus Petrus Hoserius (quo nemo fuit unquam nobilium Galliæ familiarum notitia instructior) significavit, se quoque insignia Ordinis Sancti Spiritus, tanquam jam affecta, brevi editurum. Sic edita quoque historia Romanorum Pontificum, qui è Gallia oriundi in ea sederunt, opera Francisci Bosqueti Narbonensis Jurisconsulti, Viri commendatissimi, & totam historiam Ecclesiæ gallicanæ tum meditantis. Sic missa a Naudæo germana ariminensis pontis inscriptio, qua certior est factus contineri Consulatum Augusti decimumtertium, & Tribunitiam potestatem trigesimamseptimam, cum subdubitasset non bene apud Gruterum legi decimumquartum, & trigesimam octavam. Misit verò etiam Naudæus relationem suam de vesuviano incendio, quod a Decembri usque superiore ceptum, nondum prorsus desierat; eamque præter complureis alias, quas ex variis corrogavit.

Tandem, cum in urbem redire sequente Autumno statuisset, apparatos prius voluit samaritanos codices, ut libertate viarum facta, mitteret Parisios una opera, permoleste ferens, quod illeic fuissent tamdiu desiderati. Videlicet, ut compleretur magnorum bibliorum editio, perdoctus ille Joannes Morinus, ex Congregatione Oratorii, curabat Pentateuchum samaritanum, & ab anno usque superiore exercitationes in ipsum præmittens, publicam mentionem ita fecerat ejuscemodi codicum, ut Peireskius deinceps mira fuerit eos transmittendi impatientia. Ille siquidem præloquutus de samaritanico exemplo, quod procurante Peireskio Petrus a Valle communicarat, verba ista subjecerat: *Præter codicem istum, duos alios Hebræo-Samaritanos quotidie exspectamus, ut eorum cum isto comparatione editio nostra omnibus suis numeris absoluta prodeat. Hos paucos ante menseis è Palæstina accersiri curavit Vir amplissimus, litterarum decus, deque litteris bene semper merens D. Peresius, in suprema Provinciæ Curia Senator integerrimus. Codicum istorum alter tricolumnatus est, & trilinguis, unaquaque dialecto per columnas exposita, &c.* Persensit ergo Peireskius vellicatam sibi ea ratione aurem; quare ad tutam, opportunamque occasionem solum attendens, non alii voluit commissos, quam Dionysio Guillemino, Viro eximiæ comitatis, domesticoque ab ineunte usque ætate habito; unde & pridem Romollarum, & nunc etiam Belgenserii Prioratum, ut vocant, obtinuit. Et dimittebat quidem illum ad Abbatiam in Aquitaniam, sed præfixit tamen, ut viâ compendiosiore relictâ, Parisiis iter faceret, codicesque secum transferret. Non memoro autem quam ingenteis gratias pro iis Morinus habuerit, quas in laudes proruperit; adnoto solum, ipsum tunc transtulisse, remisisseque samaritanas epistolas, quas dictum superius est, fuisse ad Scaligerum jampridem conscriptas.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QUINTUS.

1632. TRIENNIO Belgenserii exacto, rediit in urbem mense Septembri. Advenerat jam Helias Laïnæus Marguetius, quem Rex post Oppedæi mortem Principem Senatus crearat; & quia illius integritatem cum eximia juris notitia conjunctam Peireskius probe noverat; ideirco partim dignitatis, partim virtutis reverentiâ, domus suæ limen revisere noluit, quin Virum prius salutasset. Inclinante postea Octobri, cogitare cœpit de nepote in Senatum admittendo; illum quippe sibi, ut jam dictum est, destinaverat successorem. Itaque, dum nepos Senatores omneis, ut moris est, præsalutaret, deducere ipse ad limina omnium, commendareque voluit, alacritatem summam testatus. Evenit tamen ex eo labore, ut dolorem renum concitaverit, excito inde calculo, quem post quartum, quintumve diem satis feliciter emisit. Quam primum convaluit, non destitit munia Senatoria repetere, reservata quippe, quod & diximus, libera per triennium functione. Id voluerat autem, non sane vanitatis, aut lucri gratiâ, sed ut non deesset occasio exercendæ beneficientiæ, ac potissimum erga litteratos, religiosos, aliosque Viros bene merenteis; solitus eorum jura tueri, patrocinium que suscipere.

Recreavere porrò illum, qui libri fuere a Minutio ex Oriente missi, cum numismatibus variis, ac Basilidianis præsertim; itemque cum bulbosis plantis, aliisque hujusmodi rebus. Inter ceteros, ut minimum mole, ita pretio maximum habuit quoddam volumen [quod ita dici a voluendo revera potuit] repertum intra capsulam ad mumiæ cujusdam pedes. Id universe conscriptum erat hieroglyphicis litteris, constans ex germana papyro, ac facile sua vetustate superans bis millia annorum. Alia postea vice accepit magnam græcorum codicum copiam [quantam scilicet capere poterant duæ capsæ perampl. æ] at felicitas par non fuit, seu quod ad integritatem, seu quod ad subjectam materiam attinuit. Nam præter biblia arabica, arabice, persice, chaldaice, cum Rabbi Salomonis commentariis scripta, & alia item arabica cum initiis capitulorum samaritanis; ceteri omnes valde vulgares, aut mutilati admodum fuere.

1633. Verum id quidem sequente anno, quo aliunde plurimus fuit in mensurandis, comparandisque vasis antiquis compluribus, quæ, ut jam dictum, habebat domi. Scilicet præter notitiam omnium omnis generis mensurarum, quam ducebat suavissimam, sperabat quoque, se posse tandem ex collatis quamplurimis conciliare pugnantia multa auctorum de mensuris loca; ut dum Columella facit cochlear quartam partem cyathi, & Fannius vigesimam quartam; cum idem Fannius, & Plinius volunt, cyathum decem drachmas pendere; Marcellus & alii, duodecim; atque id genus alia, quæ in animo habuit non nudis solum conjecturis, sed ipsismet quoque mensuris, & ponderibus explanare. Hinc operam dedit, ut etiam quæcumque ubivis gentium extare novit, antiqua vasa mensurarentur. Habendam autem censuit pretiosiorum rationem magnam, quod veteres in iis præsertim soliti fuissent affectare certa genera mensurarum, tum ut ea ratione commendatiora facerent, tum ut destinata sacrificiis, vel asservata in templis [erant scilicet plerumque donaria] diuturniores moduli mensurarum efficerentur.

Voluit proinde, ut Guilleminus per complureis menseis moraretur Parisiis, ad emetiendum pretiosa vasa, quæ ad S. Dionysium, & in Cimeliarchiis præcipuis Civitatis asservarentur. Expertus verò est præcipue humanitatem Rocisei, dum non modo capacitatem, ectypoique vasorum obtinuit; sed ipsissimum etiam unum vas acceptum ferre coactus est; unde a Peireskio litteræ conscriptæ, plenissimæ simul gratitudinis, & inexhaustæ eruditionis, qua elegantissimæ cælaturæ, adhibitique ornatus rationem fuse edisseruit. Sic quia Jacobus Gaffarellus Vir, & hæbreis litteris, & aliis doribus clarus, versabatur Venetiis, mensurari per eum curavit, quæ pretiosa vasa advecta ex Cypro, & Constantinopoli, in S. Marci thesauro habentur; idque cum illustris dynastes Eques Valletanus intercessisset, qui decretum a Senatu, exorante Peireskio, ut id liceret, impetravit. Sic per Naudæum quoque egit de ravennatibus impetrandis; perque Suaresium, de magno illo, qui apud Genuenseis, catino smaragdino, Sacla ipsis nominitato; & per Menetrium, de pluribus, quæ notat Romæ asservari. Quo loco taceri non debet, accepisse illum dono Tryblium minus, sive cochlearium ex crystallo, a generosa, & supra sexum erudita femina Felice Zacchia Rondenina, adjectis ad alias Mariti Alexandri Rondenini litteris, quibus laudatissima heroïna per-eleganter testata est, quanti faceret Peireskii virtutem. Est autem mirabile visum, quod sub idem tempus Carolus Tabaretius Cadafaleius Diniensis pruleneseallus miserit ad ipsum cochlearium, sive Tryblium majus, unà cum trecentis numismatibus Gallieni sæculo cusis, quibuscum id fuerat repertum.

Alia ut attingam, Ver erat, cum Petro Seguerin per-illustri Præside in Sigilli Regii custodiam assumpto, Peireskius tum est gratulatus, tum litteras ab eo accepit, quibus Vir magnus testatus est, nullas posse sibi gratiores, quam a Peireskio obtingere, tum ut affine, tum ut Viro, cujus summa virtus, rerumque peritia commendatissima foret. Eodem tempore frater Valavesius delectus a Rege Massiliensium Viguerius, in eam civitatem concessit; quotannis nempe is magistratus init munus Kalendis Maii,

per-

Digitized by Google

perseveratque toto anno municipalis Curiæ princeps.

Aderam ipsi interea, dum accersitum quoque voluit Athanasium Kircherum germanum, Virum e Societate Jesu eruditionis oppido magnæ, Avenione tunc commorantem. Is perhibebatur eximie callere hieroglyphicorum mysteria; quamobrem ipsi adjutando, tum varios libros transmiserat, tum Isiacæ mensæ superius descriptæ exemplum. Et quoniam eidem præ manibus erat insignis codex MS. hoc est, auctor Arabicus, Rabbi Barachias Abenephius, a quo dicebatur tradi ratio hieroglyphicorum interpretandorum; idcirco illum exoravit, ut ad se accedens, tum codicem ipsum, tum specimen quoddam interpretationis, notarumque suarum adferret. Cum fecisset, dici non potest, quam ardenter illum animaverit, ut ceptum opus perficeret, editionemque maturaret. Fuit deinceps Vir Romam evocatus, ut succederet in locum insignis mathematici Christophori Scheineri, quem Imperator penes se habere exoptaverat; fategit autem Peireskius, non modo apud Mutium Vitellescum Societatis Jesu Generalem, sed etiam apud Cardinalem Barberinum, ut & stimulos adderent, & satis otii facerent, quo id opus brevi prodiret.

Accersivit quoque eodem tempore Salomonem Azubium Carpentoractensem Rabbinum, nihilo sane doctrinæ specie antiquis illis inferiorem. Is, quas habebat, detulit astronomicas tabulas, a quodam Judæo ante annos trecentos Tarascone conditas, & ad longitudinem, latitudinemque ejus loci accommodatas. Quia verò norat, quos labores nominatus ante Schickardus in restituenda astronomia, geographiaque exantlabat; ideo procuravit, ut Azubius exemplum earum tabularum hebraice describeret, quod ad Schickardum mitteretur. Misit autem postea, simulque adjunxit interpretationem Azubii, nonnullaque arabica, quibus ipsum iri delectatum, ex peregregia opera circa historiam Tarichi de Persidis Regibus navata, perspectum habebat. Quin-etiam, quia ejus responsum ad epistolas de Mercurio, prodebat, illum neque vidisse opus perantiquum Aristarchi Samii de Solis, ac Lunæ magnitudine, neque certum esse, an liber usquam gentium reperiretur; ideo, cum ipse meminisset librum græce adhuc exstare in Bibliotheca Regia, interpretationemque ejusdem latinam, una cum commentariis per Federicum Commandinum, in Italia editam fuisse; ideo, inquam, & procuravit habere exemplum e codice græco, & nullum non lapidem movit, donec per Naudæum exemplum latinum detexit, ac obtinuit; & utrumque, una cum variis circa cœlestia observatis congessit in fasciculum; quem tandem nihil tale expectans, & ne cogitans quidem, Schickardus accepit.

Pari ratione sese gessit circa memoratum Hortensium, a quo cum nosset expeti exemplum Dialogorum Galileanorum, ut ea, quæ ille de stellarum exilitate conscripserat, conferre posset cum iis, quæ ipse de simili argumento propter observatam Mercurii exilitatem disseruerat; illico exemplum conquisitum misit, ultroque ad Virum nihil tale suspicantem destinavit. Pari erga nescio quem alium, a quo cum accepisset Alcorani exemplum totis votis desiderari; impetravit statim Gratianopoli, intercedente Philippo Lagneo, Viro bono, ac erudito, & studiosorum plane studioso, quod ad Virum, a quo nihil fuerat tale rogatus, mitteret.

Pari etiam erga Claudium Gasparem Bachetum Meziriacum, qui post Diophantum editum, aliaque opera eximia, gallicam operum Plutarchi interpretationem instaurare, castigationemque notis illustrare magno animo moliebatur. Cum is enim significasset, vitam Homeri per Plutarchum nunquam sibi græce conspectam, idque ad Peireskii aures pervenisset, dedit illico operam, ut ea vita exscriberetur e codice græco, quem se vidisse meminerat in Bibliotheca Regia, & cum re pæne jam peracta, illam editam accepisset ab Henrico Stephano, ac præmissam volumini Poëtarum Heroicorum, eëmptum statim misit volumen, cujus se simul desiderati Scaligerani Eusebii, & recuperatæ nuper ex Oriente Homericæ Iliados, cum notis quibusdam Porphyrii, aliarumque rerum non expectatarum Bachetum participem fecit. Sed possunt adferri sexcenta similia.

Addo, quod exscribi curavit ex Bibliotheca Augustana Opera quædam B. Cyrilli, docto Viro Joanni Auberto, ad complendum editionem sacri Auctoris, necessaria; ob quam etiam caussam evolvi curavit Bibliothecas varias, tam hispanas, quam siculas; ac præ omnibus Vaticanam, e qua nonnulla adeptus est, quæ ut Holstenius perceoferet, corrigeretque lubentius, procuravit, ut Aubertus Parisiis vicissim cenleret, & corrigeret aliquot Græcos Astronomos, quos expetitos Holstenio ipse Peireskius ex Bibliotheca optimi Archiepiscopi Tolosani curarat exscribi. Addo quoque, cum jam Duchesnius admoveret serio manum edendis auctoribus, qui de Francorum historia, & rebus Francicis scripserunt, obtinuisse illi Peireskium, præter non paucos sane alios, tum Petrum, dictum Bibliothecarium, quem Naudæi sagacitate, diligentia, felicitate est adsequutus; tum chronologica fragmenta Abbatiæ Sublacensis, quæ ut adipisceretur, Cardinalis Barberini auctoritatem, & Buccardi manum imploravit.

Addo complureis etiam alios, ejusdem implorantis gratia, imperasse multos codices exscribi. In iis fuit Henricus Memmius, ille adeo illustris Præses, qui animi nobilitate genus superans, gentilitiam de litteris, litteratisque bene merendi sollicitudinem mire fovet. Fuit etiam Comes Marchævilla, a quo accepit librum de variis Muhammedanorum Sectis, & ad quem præscripsit cujus notæ esse deberent cælaturæ, camei, numismata, & id genus cetera, ex Oriente expetita. Fuit memorata Felix Zacchia, a qua monumenta aliquot Genuensium familiarum obtinuit. Fuit, ea occasione, Julius Pallavicinus, ipse Genuensis, a quo volumen integrum de eisdem familiis habuit; præter quæsita alia ex Petro Maria Boëro, quicum illi fuit perpetuum commercium. Fuere alii, ex quibus quæsiit antiquitates Hadriæ, Pisæ, aliarum insigniorum Urbium; sed memorare omnes molestum.

Non est verò heic prætereundum, quod cum jam ante agitasset curam inducendæ, propagandæque per Europam Copticæ linguæ, ac jam Salmasius, Petitusque ex paucis libris communicatis in ea plurimum profecissent; adjecit volumina plura, ac mire fategit, ut Petrus Valleus commodaret Vocabularium, quod ex Oriente advexerat, ut illius interpretationem, editionemque per Salmasium ad id paratum procuraret. Cum non obtinuisset, adhortatus est, ut saltem Kirchero illius copiam faceret, qui & Romæ præsens, & linguæ jam gnarus, incumbere in eam rem posset.

Cete-

Ceterum magnam concepit spem, tum Copticorum, tum aliorum præclarorum voluminum ex Oriente obtinendorum, cum accepit exemplum prodeuntis tum primum in lucem epistolæ B. Clementis ad Corinthios scriptæ, & nuper ex Ægypto, Constantinopolique in Angliam allatæ; eumque sub ipsummet tempus Vir omnino bonus Ægydius Lochiensis e Capucinorum familia, ex Ægypto rediit, ubi toto septennio linguis orientalibus operam navarat. Is nempe magna exultatione exceptus a Peireskio, a quo non parum subsidii in ea regione acceperat, indicavit codices raros in Cœnobiis variis extanteis. Memorabile autem est, visam ipsi Bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præseferret ævi Antoniani notas. Quandoquidem verò inter cetera animadvertisse se dixit Mazhapha Einok, seu prophetiam Enochi declarantem ea, quæ ad finem usque seculi eventura sunt, librum Europæ pridem invisum, illeic autem charactere, ac idiomate æthiopico, seu Abyssinorum, apud quos is fuerat servatus, conscriptum; ideo Peireskius sic fuit accensus ejus quoquo pretio comparandi studio, ut nullis parcens sumptibus, ipsum denique sui fecerit juris.

Cum porrò idem optimus Vir mentionem obiter fecisset insignis incendii, quod in Semo Æthiopum monte eodem tempore contigit, quo Vesuvianum in Italia; idcirco varia edisseruit de canalibus subterraneis, quibus communicare possint, non modo aquæ, sed etiam ignes, atque adeo Vesevus cum Æthna, hic cum Syria, hæc cum Arabia felice, ista cum regione Erythræo vicina, in qua Semus mons; idque, seu series quædam rupium incurvatarum canales faciant, seu ipsi ignes in rimas subeuntes vias sibi aperiant, & canaleis creent, bituminosaque suffumigatione incrustationem obtendant, quæ aquam marinam superpositam arceat. Igneis autem subterraneos aperire sibi vias, indicio esse montem Puteolanum tempore Pauli tertii, aliosque aliis temporibus eruptione ignium creatos. Incrustationem verò illam interdum abrumpi, ita ut aqua subeat, indicio esse, quod tempore Vesuviani incendii litus Neapolitanum aliquantisper resiccatum fuit, revomente interim monte absorptas hiatibus aquas, verum admixta materia combustili ignescenteis. Sic postmodum etiam est interpretatus torrentem illum igneum, qui ex monte Æthna defluxit anno integro, decurrens summo cum ardore ultra duo, triave milliaria, latitudine passuum quingentorum, mixto fluore ex sulphure, sale, plumbo, ferro, terra.

Desinente anno, suavissimum habuit detinere domi per aliquot dies celebrem Poëtam Santamantium, cum Duce Crequio Roma redeuntem. Cum fuerit verò mirifice illius lepore, ac venustissimorum Poëmatum recitatione delectatus; lætitiam tamen præcipue duxit ex recitatis præclaris rebus, quas partim ipse, partim frater in suis in Indiam, aliasque regiones peregrinationibus observassent. Retulit inter cetera, fuisse fratri visa in Java majore animalia quædam, quæ forent naturæ, homines inter, & Simias mediæ. Id cum plerisque non videretur; protulit Peireskius, quæ ex Africa potissimum acceperat. Significarat nempe Natalis, Medicus ante memoratus, esse in Guinea Simias, barba procera, canaque, & pexa propemodum venerabileis, incedere ipsos lente, ac videri sibi præ ceteris sapere; qui maximi sunt, & *Barris* dicuntur, pollere maxime judicio; semel dumtaxat quidpiam docendos; veste indutos, illico bipedes incedere; scite ludere fistula, cithara, aliisque id genus (nam quod everrant domum, convertant veru, pinsant in mortario, aliaque ratione famulatum præstent, haud reputari admodum) feminas denique in iis pati menstrua, & mares mulierum esse appetentissimos.

Arcosius verò (qui bisce annis nuncupavit ipsi libros varios, ut Memoriale Principum, Commentarios politicos, Relationem de Africa) litteris quibusdam exposuerat quidnam Ferrariensi cuipiam contigisset, cum in regione Marmaricæ, *Angelo* dicta, versaretur. Incidit nempe quadam die in Nigritam canibus venantem homines, ut visum, silvestreis. Capto, cæsoque illorum uno, inhumanitatem Nigritæ increpuit, qui in suum genus ita sæviret. Ille verò, falleris, inquit; nam hic non est homo, sed bellua homini persimilis. Quippe sola pascitur herba, intestinaque ovina habet, quod ut credas melius, rem ecce; simulque abdomen aperuit. Sequenti die rursus venatum, captique mas, & femina. Huic mammæ ad pedis longitudinem; cetera mulieri simillima fuit; nisi quod intestina quoque herbis oppleta, & cujusmodi ovis, habuit. Totum utrique pilosum corpus, sed pilo brevi, ac satis leni.

Ista de Africa insinuant, ut attexam commercium, quod ineunte proximo anno Peireskius 1634. instituit hujuscemodi occasione. Vermellius quidam Monspeliensis, initio gemmarius, sese militiæ dederat, opibusque dilapidatis, ad priorem artem reversus erat; cum monilibus variis corrogatis, discessit navi Massiliensi in Ægyptum, & occasione ... in interiorem usque Æthiopiam. Cum gemmas, totamque pretiosam supellectilem eò transtulisset, etiam Reginæ Abyssinorum, cui ornamenta europæa placuerant, innotuit; & jam in aula celebris, ipsi quoque Regi ignotus non fuit. Contigit interea, ut Rex arma moveret adversus quendam Imperii hostem, apparantem exercitum militum quinquaginta millium. Vermellius autem, inita quadam cum Rege familiaritate, poposcit ab eo licentiam erudiendi solum brevi tempore militum octo millia, pollicitusque est, se parva ea manu illas inimici copias eversurum. Rex, animosum, industriumque ratus, illi annuit; ipse verò, & delegit, & ita exercuit milites concessos methodo hollandica iis regionibus incomperta, ut tandem victis illas ingenteis felicissime fregerit. Reversus victor, Præfectus fuit totius Regni militiæ, ac tum ad amicos Massiliotas scripsit, ut curarent, ad se transmitti libros aliquot, ac militareis præsertim, quasdamque etiam imagines, tabulasque pictas, & alia id genus. Id igitur ubi rescivit Peireskius, certusque fuit, amicos illos nihil simile curaturos, apparavit ultro, misitque ad Virum, tum liquores odoratos, & exquisitissima elaboratione eductos ex gelsemino, rosis, arantiis, gariophilatis, munera Reginæ pergrata futura; tum imagines, tabulasque, & icones varias Regum, Reginarum, Virorumque, & Feminarum illustrium; ac magnam librorum congeriem, sed mathematicorum præsertim ex architectonica militari, ex vulgari architectura, ex perspectiva, & ceteris. Nempe indignum esse duxit talem fortunam deserere, ac Virum tam procul conspicuum pro viribus non adjutare. Cum confidisset autem, illum gratissime id accepturum, licere opinatus est petere ab eo libros aliquot æthiopicos,

picos, inscriptiones obvias, descriptionem Amaræ montis, itemque rituum Religionis, vasorum, & similium, quæ Europæis sciret ignota. Atque hoc quidem moliebatur, cum interim distraheretur mira sollicitudine, quod aliud quidem Senatui, aliud Marescallo Vitrio Proregi placeret.

Inter hæc etiam excipiendus fuit, assiduitateque, & officiis demerendus Franciscus Comes Noallius, qui Regius Orator cum pergeret Romam, aliquot diebus, tum Massiliæ, tum Aquis-Sextiis substitit. Ut taceam, quod illo secum deducente juvenem supra ætatem medicæ doctrinæ, praxeosque peritum, Petrum Michonum Burdelotium, voluerit Peireskius plus, quam obiter ejus consuetudine frui, tum ob ducis proprias, tum ob intercedentem cum erudito illius avunculo Joanne Burdelotio amicitiam.

Excepit quoque non multo post Pontificis Nuntium Georgium Bologneium, cum in Galliam adveniens Aquis-Sextiis faceret iter. Memorabile autem est, quod, cum is forte Peireskium occupatum reperisset circa nescio cujus oculi anatomiam, interesse ipse voluerit, curioseque cognoscere singulareis speculationes. Scilicet ille tenebatur insatiata aviditate noscendi visus organum, germanumque locum, in quo visio ex impressione, reflexioneque imaginis peragitur; unde ex avium, piscium, quadrupedumque generibus vix obtineri ullum potuit, cujus oculi dissecti non fuerint, ut in quo, vel congruerent, vel diffiderent, adnotaretur. Non tacendum verò, quod, ut mihi, quem ea in re adjutorem voluerat, uberius gratificaretur, omnia copiose perscripserit ad Franciscum Lullierium Regiarum rationum Parisiis Magistrum, quem amicum mihi singularem norat, cujusque eruditionem, candorem, affectumque in bonas arteis, & in æquitatem, omnemque virtutem si hoc loco attingerem, non alio sane facerem fine, quam ad insinuandum, ejus amicitiam Peireskio quoque carissimam non immerito extitisse.

Quia res porrò valde percrebuit, neque de ea tamen plane constitit, ideo videtur operæpretium quid id fuerit commemorare. Inter antiquiorem sententiam, quæ statuebat, visionem fieri in humore crystallino, & recentiorem, quæ in tunica retina, Peireskius mediam elegerat, in humore vitreo fieri opinatus. Quippe cum dignum existimaret, facultatem visus suo munere fungi circiter medium oculi, ac in eo loco, unde rei imaginem in suo situ spectare posset, idcirco hunc locum designaverat intra humorem vitreum, qua parte radii ipsarum rerum trajecti per crystallinum, & reflexi ex retina, in unum quasi centrum coirent. Ratus enim, crystallinum sua convexitate invertere imaginem, suspicatus fuerat, retinam sua concavitate eandem restituere; quare & debere facultatem in ejus concavitatis centro residere, unde imaginem e retina reflexam, restitutamque, atque adeo rem in suo situ naturali contemplaretur. Id animo cum infixisset, superesse solum censebat, ut veritatem ejusmodi restitutionis exploraret.

Cum primum ergo concessum est per ferias Paschaleis nonnihil interquiescere, exercere cepit Anatomicos in generibus animalium variis. Universe autem apparuit, posticam illam, interioremque circumductionem oculi speculum esse concavum, propter inversam, tam candelæ, quam aliorum quorumlibet objectorum reflexionem. Id scilicet, ita exemptis anterioribus tunicis, omnibusque humoribus, ut tota illa capacitas in suo situ perseveraret. Tunicæ enim choroidi diversimode coloratæ politura inest veluti metallica, quæ splendescat facillime, adjutante humore atro, quo e tergo imbuitur, & consequente nigritie, qua interior circumductus antrorsum quasi illinitur, ut lux, aut imago impacta in :id speculum, fortius, distinctiusque in illo pingatur. Cum choroidem verò dico, non excludo retinam, quæ difficillime quidem, & in paucis oculis sic illi adjuncta conservari potest, ut cum humore vitreo exeunte non locu excedat, colligaturque, & appareat, quod revera est, nervi optici dilatata productio; at ubi tamen choroidi adjuncta tenetur, adeo tenuis, tersa, pellucida est, ac potissimum quidem humectata, ut una, eademque videatur esse superficies, unum, idemque speculum, in quo imagines rerum imprimantur. Tametsi verò opticus, seu retinæ medium non respondet a diametro apertæ exterius pupillæ [paullo enim inferius est] respondet tamen medium postici illius colorati, & metallici splendoris, qui circulo quodam tanquam Horizonte dirimitur ab anteriore obscuritate.

Ceterum Peireskius mire exsultavit, cum post humores omneis eductos, appensoque deinde crystallino, & in locum pœne suum restituto, imago candelæ observata est pingi interius in retina, non inverso, sed recto situ; ac rursus, cum fundo ita illustrato, ut crystallinus ex eo solo posset lucem accipere, inversa per retinam imago, deprehensa est in crystallino ipsam excipiente erecta. Planum quippe duxit, conjecturam suam undequaque successisse; unde ut illam magis firmaret, conquisivit vitra, & specula varia, tam convexa, quam concava, tam reflectentia, quam transmittentia; etiamque varias phialas, in quibus varie comparatis, mirum dictu est, quam multa, quamque repetita perfecerit experimenta. Non facile porrò dimoveri potuit a memorata sententia; meminique solum, cum obiiceretur, facultatem visus intra oculum considentem non respecturam foras versus ipsas res, sed intro versus speculum, atque adeo dici non posse vere conspicere res ipsas, præter nonnulla alia, quæ visionem in retina probabiliorem facerent; memini, inquam, eò adductum, ut existimaret, posse facultatem suam functionem exserere non in retina, non in crystallino, non in vitreo solo; sed in tota illa humorum, tunicarumque capacitate.

Sic immutavit etiam nonnihil opinionem de myopum, senumque perspicillis præconceptam. Cum observasset enim, imaginem specillo concavo trajectam ampliari, convexo verò contrahi, existimarat, myopes ideo specillis concavis uti, quod ampliatione indigeant; senes convexis, quod contractione. Postquam verò monitus fuit oculum in loco papyri collocatum, contractum videre objectum ex concavis, amplificatum ex convexis [nempe quod ea speciem ita distrahant, ut paucæ partium objecti partes incurrant in oculum, unde id contractum appareat; ista verò sic contrahant, ut ejusdem partis plures partes ineant, unde dilatatum videatur] tum opinionem sic temperavit, ut opus esse censuerit ampliatione contractioni mixta. Ne memorem, quod myopibus humore vitreo abundantibus vitra concava ideo prosint, ut radiorum decussatio ultra crystallinum facienda promoveatur versus retinam; senibus, eodem humore nonnihil consumpto, convexa ideo conferant, ut eadem decussatio ab eadem retina nonnihil abducatur, quasi

visio

Digitized by Google

viſio ſit clicienda in moderata ab ipſo puncto decuſſationis diſtantia, eadem ratione, qua in teleſcopio debet oculus ab illo nonnihil abeſſe; quod a Scheinero oſtenſum eſt.

Sed quæcumque tandem fuerit veritas, aut incertitudo ſententiæ, præſtat heic referre nonnulla, quæ neſcio an prorſus, an ſatis obſervata prius fuerint. Conſtitit nempe, cryſtallinum non in omnibus animalium generibus agglutinari, cohærereque cum ciliari circuitu; ſed in variis piſcibus vitreo veluti innatare; ac in Thynnis ſpecialiter ſuſtentari ſolum duabus anſulis, quarum altera ab optico nervo producatur. Conſtitit rurſus, cryſtallinum figuræ eſſe in variis animalibus variæ. Nam tametſi in pluribus quaſi lenticularis ſit, in piſcibus tamen magis accedit ad globoſam figuram, in volucribus verò minus. Quin-etiam in Thynno plane ſphæricus eſt poſteriore parte; antrorſum autem planus eſſet, niſi, relicto circum margine, attolleretur in medio portio quædam globi longe amplioris, quam poſterior; diametris nimirum exiſtentibus in ſeſquialtera proportione. Cum idem verò margo viſatur in oculis quarumdam avium, ac potiſſimum aquilæ; in quadrupedibus tamen, ac in homine nullus eſt, ſed cum pars poſterior ſit portio minoris globi, quam anterior, ſegmenta cohærent eodem ambitu, diametris globorum excedentibus, proportionis, in ove quidem, quaſi ſeſquiſextæ, in bove quaſi ſeſquiquartæ, & in aliis alterius. An verò illæ portiones non globorum ſint, ſed parabolarum, figurarumve aliarum, difficile ſane judicatu eſt; ac præſertim, quia mortuo animali humor flacceſſit, collabiturque, & ſeu digitis tractetur, ſeu ſuſpenſus teneatur, ſeu ſupra papyrum reſideat, vix poteſt non deflectere a nativa ſua figura.

Conſtitit præterea in genere piſcium, humorem aqueum, vel nullum eſſe, vel certe perexiguum (in Thynno certe, ac Pelamide, Muſtella, & quibusdam aliis nullus unquam inventus eſt) vitreum verò copioſum eſſe. In genere autem, tam avium, quam quadrupedum, nocturna illa animalia veluti Bubones, ac Feleis plurimum aqueo abundare, pauciſſimum vitreo. Conſtitit quoque, non pro ratione magnitudinis animalis, magnitudinem eſſe oculi. Nam cum aves pro corporum, capitumque mole maximum poſſideant, uti aquila, quantum pæne ovis; in piſcibus tamen Delphin, qui mille libras pependit, longe minorem oculum habuit, quam Thynnus, qui trecentas ſolum; & ſpecies Phocæ, quæ viſa eſt eſſe prima Rondeletii, cum pependiſſet librarum circiter octo millia, non habuit tamen oculum memorato Thynno majorem. Ut miſſum faciam, quod cum Peireskius nullo non ſtudio procuraſſet obtinere oculum Balænæ, ex iis, quæ immanes capiuntur in Mari Aquitanico, retulit interea religioſus Vir Joſephus Antonius Dominicanus Maſſilienſis, qui non ita pridem unius capturæ interfuerat, oculos ipſius vix fuiſſe humanis majores. Cum id verò demiraremur, mirabilius aliud ſubjunxit, ſcilicet, illud animal, cum os habeat adeo vaſtum, ut exempta lingua (ex qua ſunt libræ olei mille, & ſexcentæ expreſſæ) potuiſſet eques, haud palatum vertice feriens, ingredi (nimirum quaſi navis illa in os Balænæ Lucianicæ) gutturis tamen fuiſſe adeo anguſti, ut vix potuiſſet capere ſimul duos ex illis piſciculis digito auriculari non majoribus, quos Mellitas vocant, quorumque magna copia deprehenſa in ore eſt.

Nimirum fortaſſe heic hæreo; ſed cum nonnulla ſint relata ex iis, quæ Peireskius in alienis obſervavit oculis, æquum eſt ſane ſubiici, quæ in propriis obſervitavit. Animadvertit ſiquidem, oculos ſuos ſic excipere imagines rerum, ut aſſervarent illas diutius, & maxime quidem cum a ſomno humeſcerent. Sic expertus eſt millies, cum reſpexiſſet in feneſtram clathris ligneis, quadratuliſque papyraceis interſtinctam, circumferre ſeſe deinceps illius formam in oculis; ſed cum eo diſcrimine, ut ſi clauſos quidem contineret, tum clathros obſcuros, & quadratula candida, cujuſmodi conſpecta fuerant, videre adhuc videratur; ſin autem apertos in parietem non valde clarum converteret, tum obſcura quadratula; clathro verò ejus candoris, cujus paries, contueretur. Idem apparebat diſcrimen, ſi in veſteis nigras, ſed aliqua tamen luce illuſtratas, direxiſſet oculos; videlicet quadratula nigrore veſtium erant nigriora. Idem ſi in apertum librum; characteres enim clara diſcernebat, qua obſervabatur clathrorum, non qua arearum quadratarum ſpecies. Ex quo argumentatus eſt, mirum non eſſe, ſi ſplendor lucis, & candor nivis hebetent viſum, excæcareque etiam valeant, ut hiſtoriis proditum eſt; cum illa non admodum vivax papyri albedo organum ita vitiet, ut facultati quaſi velum non ſtatim arcendum obducat. Exiſtimarat autem, ut lux Solis una cum ardore, bononienſi lapidi imprimitur, ita lucem, candoremve humori vitreo imprimi, & propter corpulentiam, umbram ſui quandam creare, ſed opinatus eſt poſtea, apparentem exterius umbram non a craſſitudine lucis, candoriſve productam, ſed affictam ex vitio, quod contrahi poſſit, non in vitreo ſolum, ſed etiam in aqueo, & in cryſtallino præſertim. Adhæc, rei objectæ ſpecies in oculis ejus ſic geminabantur, ut præter primariam, claramque, aliam ſecundariam, atque obſcuriorem inſinuantem ſe ad latus prioris videret. Sic libro aperto, aut in pagina, dum aliquid ſcriberet, ita diſcrete intuebatur, & marginem album, & linearum initia, ut digito tamen citra, ſeu in margine, obſcuriora alia initia contueri ſibi videretur. Quin aliquando etiam in montem Soli occiduo obverſum ſpectans, tergeminam ejus ſpeciem vidit, ut & multiplicem in filo; quod primam ipſi anſam fecit attendendi ad cetera.

Cum noſſet porrò, me pridem eſſe in ea ſententia, ut oculorum amborum axes nunquam coëant, ſicque angulum in re viſa (uti recepta apud omnes fert opinio) non faciant, ſed perpetuo parallelisſmo incedant, unuſque ſolum oculus, altero otiante, dirigatur in rem viſam [is ſcilicet natura duce, qui a natura obtigerit melior, cum ut manuum, ſic oculorum alter ſemper valentior ſit] adeo proinde, ut viſione, quam diſtinctam vocant, ſolus videat, licet alius poſſit ea videre, quam confuſam; cum id, inquam, noſſet, mire exſultavit, quaſi facto adverſus illum parallelisſmum experimento. Quippe oculos aliunde immotos alternatim claudens, & aperiens, animadvertit, ſpeciem dextram in ſiniſtrum, & ſiniſtram in dextrum ferri, ſicque decuſſationem fieri parallelisſmo repugnantem. Et monui quidem ipſe, ut attenderet dextram, ſeu diſtinctam ſpeciem pertinere ad ſiniſtrum, qui fuit illi potior; ſiniſtram, ſeu confuſam ad dextrum, qui imbecillior; dirigi verò unicum axem, nempe ex oculo ſiniſtro; ſpeciem autem in dextrum non directe, ſed oblique incidere, ſicque decuſſationem creare; quo modo res omnes geminæ

videntur, cum detorquemus oculos, exsistente nempe visione utriusque oculi confusâ, propter obliquum solum allapsum; verum non plane conquievit, immo etiam est opinatus, posse inter observandum cœlestia discrimen contingere, si unus pinnacidia dextro oculo dirigat, & alius sinistro; nec sibi factum putavit satis, donec Schiekardus ea de re litteris suis securum fecit.

Mittamus verò tandem ista, & attingamus alia, quæ per idem tempus multa observavit. Ejusmodi fuere inprimis venæ in mesenterio lacteæ, quarum jam ante meminimus, quasque rursus, in quotquot licuit animalibus, requisivit. Quoniam autem illas discerni nisi in animali vivo, aut palpitante adhuc non posse, tum ex Asellio inventore, tum ex factis compluribus dissectionibus noverat, resque propterea in homine, quem vivum dissecare nefas, inobservabilis videbatur; non ideo tamen desperavit, quin, si paucis horis a suffocatione interanea disquirerentur, vestigia hujuscemodi venarum sese proderent. Quamobrem damnatum suspendio procuravit primum, antequam judicium capitale pronunciaretur, secure, & egregie pasci (ut nempe esset, unde chylus lactesceret, quo tempore requireretur) ac inde, non nisi horâ cum semisse post suspendium exspectatâ, cadaver devehi curavit in anatomicum theatrum. Præstitum est verò ea diligentia, ut aperto abdomine venæ albescentes apparuerint, utque ex nonnullis resectis colligi potuerit liquor lacteus, quod profecto visum est mirum.

Hæc præter, sollicitus fuit, ut observarentur variæ scaturigines ventorum. Nam primum quidem opinatus fuit, ventos ex Aristotele terrenos esse halitus, qui ex offensu aëris frigidioris repercussi, transversum prorumpant, &, pro conditione vallis, aut alterius loci, unde prodeunt, aut quem offendunt, in Boream, aut Meridiem, Ortum, vel Occasum ferantur; verum tam multas expertus est in ea sententia difficultates, ut ad materiam halituum recurrendum censuerit, examinandumque, num, exempli gratiâ, vitriolum, halinitrum, bitumen, sulphur, & similia, dum exhalantur, conditiones, varietatesque ventorum subeant. Quamobrem observari voluit tam mirabileis quosdam ventos in suis originibus, quam proprietates ipsas locorum, attendendo ad mineralia, fossiliaque omnia, & plantas congeneas. Hinc destinavit Peirescum versus eruditum Medicum nomine Malianum, qui in Coyero monte observaret antrum, e quo frigidus prodit ventus, tanto minus sensibilis, quanto ad originem acceditur propius; cujusmodi etiam observatus est in hiatu boreo Montis-ventosi. Ut observaret quoque extantem non procul lacum Legnium, e quo dum exoritur fumus, nubes haud dubie creanda est, quæ sit brevi in tempestatem sævissimam exoneranda; quod memorant etiam de lacu Pilati in Delphinatu, & de alio in Pyrenæis. Ut denique ea occasione observaret fontem, qui ad Collem-martium statis intervallis effluit, ac subsistit; nimirum octies circiter intra spatium unius horæ.

Sic per Bulæum Virum doctum observari curavit ventum ponthiam, sive ponticum dictum, ad Occasum Alpium Cottiarum, oppidumque dictum Nihontium. Is flat a Borea secundum fluvium, & neque leucæ quadrantem secundum latitudinem excedit, neque secundum longitudinem, cursumve, dimidiam, aut integram leucam; nisi quod nonnunquam factus vehementior pluteis superat, Rhodanumque etiam attingit. Quotidianus est; & dum flat, non intermittitur, aut fluctuat; sed uniusmodi est tenoris. Oritur hyeme sub mediam noctem, & in nonam usque, decimamve matutinam constat; Æstate, ab aurora in octavam; Vere, & Autumno, a quarta in meridiem. Est autem per hyemem præsertim violentus, maximeque teflante Austro; interdumque frigidus adeo, ut ipso vigente, aqua in aëre conglaciet. Ventus alioquin saluberrimus; ut sunt etiam ejusdem loci fruges, fructus, nonnulli fontes.

Sic per Antelmum Forojuliensem, Virum Sacerdotem, omninoque bonum, observari ventum, qui ad Malignonum montem nascitur, nec declivitatem illius excedit; itemque conflictum Vulturni, & Cori, qui ad promontorium Rufum occurrentes, sese ibi mutuo conficiunt. Mirabile id sane; sed non minus illud, quod Vulturnus illeic salubris, & fruges perficiens, insalubris est, frugesque adurit Aquis-Sextiis; & Corus ex opposito; ac rursus, quod Cannis observatum est a memorato ante Meynerio, nullos plane ventos ex cardinalibus flare, sed lateraleis solummodo; cum aliis locis secus contingat. Sed magnum nimis foret tædium, si plura congererentur; nisi taceri forte non debet, quod qui utrinque subeunt foramen Lantonium, Pausilyppæo simile, ventum exeuntem utrinque sentiunt; argumento, quod extrorsum efflet, non introrsum insiliat.

Rursus non minus curiosus fuit, ut attenderetur ad motum Maris Mediterranei, quem cum ad nostras Europæ oras versus Occasum esse constet, exploratum voluit, num ad oras oppositæ nobis Africæ versus ortum foret; idque observando præsertim regionem, qua in fluminum ostiis arena aggeritur; cum soleat in eam egeri, in quam Maris aqua fluviatilem trudit. Exemplo ipsi erant arenæ, quas uberes Rhodanus vehit. Mare quippe illas propellit in oram occitaneam, quæ propterea facta importuosa est; nam vel a solo tempore Divi Ludovici, Mare recessit ab oppido Aquis mortuis, integra leuca. Et quamvis arenæ argentei fluvii in Orientis oram propulsæ videantur, ac Forojuliensem portum complevisse; sentiebat tamen ideo factum, quod sinus Grimaldieus, seu San-turpetianus consequenter situs, copiosiorem aquam alliciat, & interpositum promontorium gyrationem efficiat; quæ argentei aquam, limumque in aversam, seu orientalem plagam compellat.

Eadem occasione adnotatum voluit marinum æstum, quisquis is esset, & in Mari Hadriatico, & in quibusdam Africæ oris. Cum ex disquisitis autem variis Mediterranei motibus, circuitibusque constitisset, aquam perpetuo ex Ponto Euxino per Bosphorum Thracium, Propontidem, ac Hellespontum in Ægeum ita influere, ut non modo Smyrnæ, sed etiam in Creta, immo pæne ad Africam illius motus posset agnosci; cum item constitisset, Oceanum Atlanticum per fretum Gaditanum continuo influere; quippe sextante solum spatii intercepti ad ipsa littora reciprocatio fluctuum est; toto verò besse intermedio perpetuus est Oceani in Mediterraneum influxus; cum de his inquam constitisset, recurrendum esse necessario censuit ad canaleis subterraneos, quibus Mare Mediterraneum cum Oceano communicet, & ad libellam reducatur. Nempe eadem ratione voluit, Hyrcanum, sive Caspium Mare undique conclusum, nec tamen exundans tot ex-

ceptis

Digitized by Google

capris fluminibus, communicare cum Euxino per meatum subterraneum, quo aquæ scaturiant ea parte, qua medius Euxinus dulcescit, cuique ex Aristotele nomen est *βαθέα*, seu profunda Ponti.

Contigit ad-hæc per illam æstatem diversimode fulminare. Cum mea autem foret opinio, ignem fulmineum, quo terrena feriuntur, non emitti procul ex alto, sed proxime ex nubia glomo ejus materiam continente, transferenteque, erumpere; voluit ipse, eam flammulam, tametsi rem fluxam, tanta extrudi vehementia, ut ex regione aëris media, inextincta perveniat ad Terram, ubi vim miram exerit. Adjecit, cum ante triginta sex annos altare majus Capucinorum Aquensium ictu fulminis fuit disruptum, versatum se in urbe fuisse, & pertranseuntem casu quodam plateam dictam Prædicatorum, habuisse oculos in Cœlum, ac in eam regionem conversos. Quod mirabile verò fuit, observasse se in aëre medio manipulum quemdam radiorum igneorum utrimque partim directorum, partim undulantium; eo plane modo, quo antiqui pinxerunt fulmen in manu Jovis. Ac nihil attinet quidem memorare quid repositum fuerit; referendum potius, quod cum fulmen dejecisset crucem e fastigio turris campanilis D. Joannis, ferrum inferne lapidi impressum deprehensum fuit habere circum rubiginem, seu crustam ferrugineam vi magnetica maxima pollentem. Ac mirati quidem non sumus de ferro, quod per aliquot secula expurgatum, contraxisse vim poterat; at recrementum ipsum ferri tantundem potuisse, fuit stupore dignum.

Habuit interea ex Africa semina, plantasque, & animalia nonnulla. Ex his nullum majus, pulchriusque Alzarone nuncupato, quod summo ore, caudaque taurum, cætera cervum referebat. Cornua illi nigra, erectaque, & futuræ miræ, ut perhibebatur, altitudinis. Animal velocissimum, & quod non potuisset, nisi ab ipso ubere, capi. Illud verò diu non detinuit; sed postquam satis observavit, proque votis depictum habuit, ad Barberinum Cardinalem misit. Accepit autem non multo post similis animalis spolium a Comite Marchævilla Constantinopoli redeunte, eaque occasione experiri voluit [& nescio tamen quid interturbarit] num pelli ejus animalis idem contingeret, quod cervinæ. Constabat enim pellem cervi, si fuerit a coriariis in fundo cuppæ constituta, suppositaque tam bubularum, quam aliarum ingenti acervo, non conquiescere, ex quo primum infusa aqua fuerit, donec sese subduxerit, omnibusque evolutatis, se cumulo toto superiorem statuerit. Cum id miraremur, retulimus causam in ampliorem pilorum cervi, quam cæterorum cavitatem (singulos enim pilos esse canaleis, sive tubos quosdam declarant microscopia) adeo ut illi aëre oppleti, & intra aquam constituti nixum faciant, instar scilicet vesicæ inflatæ. Credibile quoque, id non parum ad animalis celeritatem conferre, dum propter calorem ex motu, ea capacitas spiritu difflatur; ut probabile quoque est, conferre in volucribus eam pennæ partem, quæ cava, spiritu impletur, juvatque, ut aves facilius sustententur in aëre. Sed attigisse id sufficiat.

An subiiciam verò, quod Peireskius voluit supra domus suæ fastigium locum idoneum construi, e quo abunde eminente quidquid foret cælitus observabile notaretur? Quam multa certe observata ex eo fuerint, non est heic referendi locus; verum reticeri non potest insignis lætitia, quam cepit, cum inde attendit ad Martem occultantem stellam, quæ extrema est in Virginis ala. Permoverat scilicet illum, quod narraveram observatum mihi superiore Decembri Jovem occultantem Geminorum Propoda; adeo ut diebus aliquot mane, vespereque telescopio inspectus, deprehensus fuisset transivisse illi ad Austrum, non amplius, quam minutis quatuor, die ejus mensis decimanona, ac hora undecima matutina. Et cum die octava Junii sub vesperam admonuissem illum, fore ut eclipsin non absimilem per Martem conspicere posset, tum maxima alacritate advigilare constituit, neque discessit, nisi post elapsam mediam noctem, cum horæ besse; quo tempore Mars fuit stellæ conjunctus, præteriitque ad Austrum non amplius, quam sesquiminuto.

Sed & dici debet lætitia, qua apud se habuit Thomam Campanellam, philosophum celebrem, quo observanda tempore fuit (nempe sub Novembris initium) Mercurii cum Sole conjunctio. Quippe is esse testis potuit, inconspectum fuisse sub Sole Planetam in conjunctione prope centrali; argumento, quod tum directus supra Solem extiterit, quemadmodum retrogradus visus fuerat prius sub Sole; quodque proinde motu suo ipsi Soli circumducatur, non verò feratur in Epicyclo nos inter, & Solem detento. Simili sane observatione id evicaramus Parisiis ante duos annos, cum semisse, ut pote sub finem Aprilis.

Ceterum qua humanitate Campanella exceptus fuerit, haud explicari facile potest. Reciipiens enim sese in Galliam, non prius appulit Massiliam, curavitque, adventum suum renunciari Peireskio, quam missâ lecticâ accersitus est in ipsius ædeis, & curatus egregie per aliquot dies, dimissusque Parisios partim lecticâ, partim curru, non modo ab illo habuit litteras, quibus pecuniam Lugduni acciperet; sed accepit etiam discedens quinquaginta aureos, adeo ut tanta beneficentia obrutus, & quasi suffusus, testatus fuerit, se prius quidem habuisse satis constantiæ, ut per tormenta sævissima continere lacrymas posset; at non habuisse, quando est Virum adeo munificum expertus. Spectare huc putes, quod postea inseruit in Tomum secundum suorum operum, ac sub Oeconomicorum finem. Nam, *haud negem*, inquit, *amicos splendida excipiendos esse mensa, sed frugaliter, & cum opus habent; eumque amicum potius reputabis, qui tibi pecuniam suam, quam, qui vitam suam offert; veluti mirificus Fabricius, Dominus de Peiresc, Gallorum decus, & Philosophorum, & clarorum Virorum Mecænas, & perennis hospitalarius, exemplar est Mundo.*

Quibus nempe diebus ille est apud Peireskium commoratus, tum alios diversanteis vidit, tum generalem apud Augustodunenseis Proprætorem Montagutium, qui loca Provinciæ sacra invisens, invisens quoque eum fuit. Is porrò detulit ad ipsum cochlearia duo argentea antiqua, & nonnulla alia, quæ Augustoduni e ruinis vetustatis eruta videre Peireskius optarat. Emensus cochlearia, ac illud præsertim, quod fuit magis integrum, dici non potest, quam exultarit, cum duas argenti uncias animadvertit pendere, ut pendit sextans pilæ antiquæ; & continere præcise drachmas olei duas, seu sextam partem cyathi, ut continet etiam memoratus sextans. Hinc ad Puteanos litteras dedit, & fusissimas,

fimas, & plenissimas inexhaustæ eruditionis, occasione præsertim sumpta ex Mercutii effigie in altero cochleari expressa, cum didrachmalis illa mensura appellata fuerit cheme, nomine desumpto ex conchylio, cujus cochlear retinet formam, quodque Mercurio sacrum est; adeo ut vafritiei, seu duplicitatis Mercurio tributæ symbolum fieret tum drachmalis, uncialisque duplicitas, tum genus conchylii bivalvii, & alia id genus sexcenta.

Acceperat nou ita pridem a Montagutii affine Venoto Abacum antiquum, Augustoduni quoque effossum, studioseque etiam de eo scripserat, propter discrimen aliquod notarum numeralium, cum iis, quæ adscriptæ sunt in modulo abaci ex Musæo Ciaconiano habiti, & in exemplo apud Gruterum delineato juxta illum, quem Velserus ex Occone evulgarat, ac descripserat. Quo loco adnotari potest, non probasse illum, quod Velserus existimavit (ut apud Gruterum licet legere) duos illos claviculos sub semuncia, & sicilico, duas esse duellas; voluit enim potius esse sextulas, quæ junctæ duellam efficiant, quarum una addita semunciæ efficiuntur duellæ duæ, uti ambabus additis efficiuntur sextulæ quinque [nimirum semuncia æquivalet tribus] adeo proinde ut hac ratione supputari possint omnes unciæ partes, tam duellares, quam sextulares; quod fieri non posset, si claviculi duellas solum designarent. Addo, si eosdem claviculos pro sextulis habueris, etiam duodenas unciæ parteis, præter unitatem, supputari posse. Nam sextula una valet parteis duas; sicilicus treis; sextula utraque simul juncta quatuor; sicilicus cum una sextula quinque; semuncia sex; sicilicus cum duabus sextulis septem; semuncia cum una sextula octo; semuncia cum sicilico novem; semuncia cum duabus sextulis decem; semuncia cum sicilico, & sextula una undecim.

Non heic subiicio, ut interim egerit cum Ludovico Savoto de usu æris in numismatis, deque armis antiquis, quæ, & fuerunt ænea, & in sepulcris solita condi; & cum Ludovico Auberio Menillio de cælaturis supposititiis, quas Chaducus a se confictas non erubescebat pro vetustis evulgare. Non rursus, ut curaverat exscribi MSS. omneis, & græcos quidem potissimum, qui de ponderibus, & mensuris, ex Bibliotheca Vaticana, ex Regia, ex Augustana, & ceteris; præter collectanea Angeli Colotii tribus voluminibus, & Onuphrii Pavinii volumina duo; præterque insigne volumen circa theoriam Musices, quod misit primum ad Donium, ac deinceps, addito volumine Arabico cum elegantissimis figuris, ad Marinum Mersennum, ex Minimorum Ordine, Virum eximie bonum, doctum, curiosum, & in illustranda Naturæ, Religionisque veritate indefessum. Non denique complura alia; sed subiicio potius modestiam, qua excepit nuncupationem Excerptorum Polybii, Nicolai Damasceni, & aliorum historicorum, factam a vere erudito, nobilisque notæ Henrico Valesio, qui ipsa græce edidit, latine vertit, notis illustravit.

Is enim inter alia, affatus ipsum his verbis est: *Quid-ni te parentem appellem, & auctorem hujus libri, qui primum a te repertus, advectusque sumptibus tuis ex Insula Cypro, & in hanc urbem est missus?* Et statim: *Nunc verò tandem opera nostra prodit in lucem, non magis Constantini Augusti purpura, quam nominis tui titulo conspicuus. Ac de Constantino quidem alii viderint; tu quidem, & antea sæpe de litteris bene meritus es, & post hac etiam bene mereberis; feres tamen æquo animo, id inter tua de studiis, ac studiosis omnibus merita proprium a me numerari.* Et rursus: *Quum quidem operam, qualiscumque est, tibi, Nicolae Fabrici, dono, ac nuncupo; ut jam hic liber præfixis titulis tuis ex asse censeatur tuus.* Postea verò præfatus, ex tribus, atque quinquaginta Excerptorum titulis unicum superesse de Legationibus inscriptum, inque libros divisum duos, partim a Fulvio Ursino, partim a Davide Hœschelio editum; meminit etiam hujus, *qui*, inquit, *nunc primum in lucem prodit, beneficio Viri clarissimi, doctissimique, & ad juvandas litteras unice nati, Nicolai Fabricii Peireskii, titulo περὶ ἀρετῆς, κ̀ κακίας.* Peireskius autem plane suffusus, noluisset prorsus nomen suum cum Imperatoria illa commisceri purpura; rescribensque ad Valesium, satis futurum fuisse dixit, si, facta alii nuncupatione, memoratum fuisset dumtaxat, visum sibi obiter librum, ac præ manibus habitum, in angulo quodam obscuro, cum ex Oriente adveheretur.

Consimili moderatione sequente anno usus 1635.
est, cum Philippus Rubeus Romæ edidit, ipsique dicavit inscriptionem illam antiquissimam Columnæ Rostratæ: C. DVILIOS. M. F. M. N COS. ADVORSO. CARTACINIENSIS. IN. SICILIAD. REM. CERENS, &c. cujus supra meminimus; idque cum appositis supplementis, & illustrationibus per Gaugen Gozzeum. Et tamen id videtur factum non sine quodam numine; cum eodem tempore agitaret curam obtinendi ejus inscriptionis non modo apographum, summa fide, & exquisita imitatione confectum; sed etiam gypseum ectypum, ut consideraret ipse omnia, exploraretque judicia, atque supplementa Ciaconii Lipsii, & aliorum, qui in eam incubuerant curam. Prætereo autem, ut voluerit simul habere ectypum alterius illius memoratæ inscriptionis Scipionis Barbati, unde agnosceret formam antiquissimam Romanorum characterum; quia ejuscemodi inscriptio intemerata perseveravit, secus ac Duiliana, cujus characteres instauratos fuisse ex Plinio, intelligimus. Sic, ut formam agnosceret antiquissimam Atticorum characterum, ectypum quoque habere voluit Inscriptionis illius, quæ legitur apud Gruterum: ΟΔΕΝΙ ΘΕΜΙΤΟΝ. &c. cujusque Scaliger scribens in Eusebium, opinatus fuerat Jonicos esse characteres. Tametsi id egit ex parte, ut Salmasio faceret satis, qui hujusmodi inscriptionem perinde illustrare in animo habuit, ac illustraverat quasdam alias de consecratione Templi, & dedicatione Statuæ. Denique petiit ex Donio accuratum apographum Tabulæ Eugubinæ dictæ, æreæ scilicet illius, Eugubii ante annos centum repertæ, & a Grutero quoque relatæ; idque ob voces quasdam thuscas, in quarum interpretatione non desperabat, se nonnihil adjutare, ne dicam emendare posse Bernardini Baldi conjecturas.

Sub anni porrò initium accepit non sine dolore, obiisse Valentiæ Julium Pacium, quem ab ipsis usque juris studiis amabat, ac venerabatur. Divertit interea ad illum Theodorus Cardinalis Trivultius, qui tum Italiam repetens, recepit sese curaturum, ut ex Ambrosiana Bibliotheca exscriberentur Orbicius, & alii Tactici auctores, quos Salmasio necessarios, Peireskius habere summe laborabat. Divertit etiam non multo post Cardinalis Lugdunensis, qui Romam pergens, commorari aliquot diebus voluit in Archiepiscopatu primævo. Cum verò illeic magna pompa,

ob be-

ob benevolentiam, venerationemque pridem quæsitam exciperetur; ubi ipsum quoque Peireskium aliquousque obviam euntem, & vidit, & complexus fuit, tacere omnino non potuit, se pluris paucos illius passus, quam numerosa milliaria antevertentium æstimare. Divertit & Petrus Aloysius Caraffa, dum Colonia Agrippina, ac Leodio Pontificis summi Legatus rediret.

Cum verò Peireskius super ea regione multa cogitaret tam ipsum, quam eruditum comitatum, e quo Silvester Petrasancta; accepit inter cetera, versari Leodii religiosum, ac industrium e Societate Jesu Virum nomine Linum, qui phialam complevisset aqua, ejusmodi temperationis, ut internataret medius globulus, cum descriptis circum horis viginti quatuor, quæ ad pisciculum, seu indicem fixum allabentes ex ordine, horas diei connotarent, tanquam globulo Cœli motum exactissime imitante. Confirmatum id ipsi est, tum ex Rubenii litteris, tum ex relatione Dormalii, qui ruente Vere in Italiam rediens, & aliquot diebus detentus Aquis-Sextiis, rem sibi visam descripsit. Laudavit proinde Peireskius inventum admirabile; cepitque varie requirere, quenam vis naturæ præstare id posset; cum haberet ipse aliunde a multis jam annis Drebelsianam machinam, in cujus vitreo, arcuatoque tubulo inclusa aqua bis in dies singulos iret, rediretque, ac parum abesset, quin Maria insequi æstum videretur. Revocavit autem præcipue in mentem, quod ante duos annos Kircherus enarraverat, se fragmento subereo inseruisse grana cujusdam Heliotropii, quæ (floris instar) in Solem conversa, innatans suber converterent, indiculoque apposito notatas in vase horas designarent. Qua occasione venit in mentem circumcidere lapidem natantem, quem a Mersenno acceperat, ut in globi formam tornatus, esse posset suberis loco, faciendis heliotropicis, magneticisque experimentis.

Speraret sub Veris ejusdem initium divartentem excipere Pomponium Bellevreum, cum nomine Regis pergeret Legatus ad Principes Italos; sed itinere alias instituto, spe videndi frustratus est, complectendique unà pergentem Franciscum Vayerum a Motha, cujus eruditionem, candoremque, tum litteris, operibusque; tum amicorum communium sermonibus cognoverat. Dum expectaret porrò ea Italia memoratos Tacticos libros, misit interea ad Salmasium delineationes varias ensium, gladiorum, secutium, ceterorumque armorum, quæ apud antiquos fuere ænea, ac nominatim cassidum duarum, quarum altera e Samnitum finibus, seu ex Aprutio missa fuerat; altera ad ipsummet lacum Thrasymenum fuerat reperta; cum dependentibus utrimque superstitibus bucculis. Nec vero ista modo misit, ut suppetias ferret scribenti de Romanorum militia; verum expressa quoque varia fibularum genera, ad complendum opus, quod ille de re vestiaria aggressus fuerat, occasione dissertationis institutæ de Acia molli, quam non nimis tortam usurpandam esse ad suturas, & fibulas glutinandis vulneribus comparatas, Cornelius Celsus scriptum reliquit. Nempe Alphonsus Nunnesius, & Jacobus Chiffletius Medici celebres contendunt, Aciæ nomine intelligi debere acum, vel quidpiam aliud metallicum; eruditus verò Franciscus Rioya, & Franciscus Figueroa, ipse quoque Medicus clarus, debere potius intelligi, vel lineum, vel sericum filum. Expectatur autem quid de controversia tum Salmasius definiat, tum alius quoque Peireskii amicus ex Dania, Joannes Rhodius Medicus, qui sede Patavii delecta, non minus litteris ingenuis, quam artis præstantia clarescit.

Quin-etiam misit insigne quoddam de animalibus opus, ab Ebembitare arabice scriptum, nuperque ex Ægypto advectum, postquam exemplum aliud magno labore, atque sumptu conquisitum naufragio periit. Misit & Codicem alium arabicum, in quo Canones Conciliorum Niceni, Constantinopolitani, Ephesini, Laodicensis, Cæsariensis, Gangrensis; Canones Apostolorum, & Sancti Clementis; Constitutiones Constantini, Valentiniani, Theodosii, & nescio, quæ alia. Misit Ritualia Copbtitarum, ut Epistolas, Evangelia, Psalmos, ac præ ceteris Codicem continentem treis Liturgias, Basilii, Gregorii, Cyrilli, cum arabica interpretatione.

Misit plura; sed pluris nihil fecit, quam Volumen quatuor Evangelistarum elcuphtice, seu cophtice scriptum, arabiceque declaratum; & maxime propter appositos annos, quibus singuli Evangelistæ scripserunt. Quippe tametsi initio defuit præfatio in Matthæum, qua annus contineri debuit; & præfatio in Joannem visa est mendose habere scriptam historiam anno sexto Imperii Tarsos pro Nerone, & Dominicæ Ascensionis trigesimo; quod tamen spectat ad duas alias, altera in Lucam, planum fecit scriptam ab illo historiam Antiochiæ, anno Claudii duodecimo, & Ascensionis vigesimo; altera verò, quæ in Marcum, scriptum ab ipso Evangelium anno quarto ejusdem Claudii, & duodecimo Ascensionis. Existimavit autem, posse quoddam subsidium exinde peti ad dijudicandum controversiam de anno Passionis Christi Domini, & forte etiam de Natali, quem initio vulgaris æræ vetustiorem faciunt duobus annis Josephus Scaliger, & Sethus Calvisius; pluribus Laurentius Suslyga, Joannes Keplerus, & alii. Scripsit proinde non modo Romam, si forte suppleri, atque emendari priores præfationes possent; sed rursus etiam in Ægyptum, ad obtinendum, si fieri posset, simile volumen completius.

Quam exsultasset verò, si id, quod nobis deinceps innotuit, perspectum habuisset! Extare nempe Codicem arabicum persimilem penes illustrem Mon mor ium Libellorum Supplicum Magistrum, quo Præfationes integræ continentur! Habent illæ ex per-eruditi Viri Claudii Hardyæi, Regii in Castelleto parisiensi Consiliarii interpretatione, fuisse Matthæi Evangelium hebraice scriptum anno Claudii primo, Ascensionis nono; Marci Evangelium latine scriptum anno Claudii quarto, Ascensionis duodecimo; Lucæ Evangelium græce scriptum anno Claudii decimoquarto, Ascensionis vigesimo secundo; Joannis Evangelium græce scriptum anno Neronis octavo, Ascensionis trigesimo; ex quibus melius congruentibus, qui illa sint emendanda, constat.

Misit aliunde in Ægyptum ad Capucinos illeic degenteis, maxime verò ad Agathangelum Vindocinensem, cum libros alios plurimos, tum postulatus duos quosdam Tomos Baronianorum Annalium, præter donatam prius totam seriem; itemque ad Cœlestinum a Sancta Liduina Carmelitam discalceatum, Goliique fratrem, libros varios; sed præsertim magnum Thesaurum arabicum Mediolani editum, voluminibus quatuor, qui ter, aut quater jam ante missus, seu ad ipsum eundem, seu ad alios, deperditus fuerat, intercipientibus Piratis. Prolixa foret ceterorum

rum consimilium enumeratio ; cum prætermittendum non sit, quid interea curarit domi.

Desiderium narat, quo pridem flagrarat, habendi phaseis Lunæ varias, varietatesque in singulis per telescopium apparenteis, vivis suis coloribus, proportionibusque, & situ servato depictas. Hoc sane sine exoptatam, ac tandem obtinuetam ab eximio Galilæo unum quoddam prolixitate, perfectioneque præcellens; expetebamque solum industrium, & patientem satis pictorem. Ille itaque mei causâ, ut magna parte superioris anni, sie maxima hujus detinuit redeuntem Roma egregium pictorem Claudium Salvatum Alvernatem, qui, me operam dirigente, id muneris exequeretur. Detinuit verò etiam sequente per complureis menseis Claudium Mellanum Abbavillæum, artificem inter pictores, cælatoresque eximium, ipsum quoque Roma redeuntem; tum ut novas phaseis exquisito suo artificio depingeret, tum ut easdem, aut quasdam certe, ingeniosa manu incideret æri. Pervidit nempe Vir optimus, posse exinde quandam speciem Selenographiæ institui, insignemque fore ejus usum, tum in Physica, tum in Astronomia.

In Physica quidem, ad ratiocinandum circa phænomena perpulcra; & maxime, quando ex serie asservatarum phaseon, probabile fieri videtur, globum illum Lunæ talequidpiam esse, qualis est globus iste Telluris. Siquidem, cum illæ maculæ majores nullo ævo non cognitæ analogiam habeant cum maribus nostris, ut proinde possint in iis discerni Eoum, Occiduum, Caspium, alia, cum deflexibus, sinubusque innumeris; videntur cetera nihil esse aliud, quam Continentes, Chersonesi, Insulæ, cum suis campis, montibus, vallibus, lacubus, aliisque id genus. Et maculas quidem illas esse quasi æquora quædam, convinci videtur ex superficiei æquabilitate; quippe in qua nihil emineat, quod Sole adverso obscuritatem pariat, & per quam umbræ sectio traducta planissima sit; cum ceteræ partes elatæ, depressæ, anfractuosæ sint; & transiens per illas umbræ sectio fit varie discerpta, atque interrupta. Quin etiam partes littorales, eum stant ex adverso Soli accedenti, illustrantur citius; cum recedenti, tardius, quam subjecta maria; proiicientes alioquin umbram in parteis Soli oppositas, tanquam præcelsæ quædam rupes; adeo ut etiam longæ series ombrarum plerumque nigrescant. Sunt tamen in iis maribus quasi vada, aut brevia quædam, seu mavis series scupulorum, in quibus, seu aqua spumante, observatur quædam candicantia.

De Continentibus id mirum, quod cum generatim albescant, sint tamen prorsus heterogenei, ut si varietates terrarum, silvarum, stagnorum, & similia diversum crearent alborem. Nam aliunde, convallium, montium, & planitierum vicissitudines ubique occurrunt, suntque solum ad medium discum areæ quædam ex ordine humilioribus collibus obseptæ. Secus sane est de ceteris locis, quæ per plenilunium candidiora sunt; profundiores enim sunt valles, quæ dum Sol proxime accedir, abscedit ve, apparent obscurissimæ; Sole nempe non illustrante, nisi circumposita juga, adeo ut fiat gemmarum species; deinde verò summe candescunt, quod lucem plene combibant, & radiis ex lateribus reverberatione coacta complerentur. Quanquam sunt etiam partes quædam, quæ præter lucis coitionem, mire candicent [ut cuspis insignis versus Orientem, qua illustrata nihil statim candidius] quasi illeic forent montes quidam gypsei, aut riphæorum instar nivibus obducti. Veluti ex opposito, partes quædam sunt suapte natura ita livescentes, ut nulla lucis plenitudine alborem concipiant; quasi illi essent, aut lacus, aut tractus terræ nigricantioris; qualis est ad Boream, nec longe a maris magni littore phaseolus, seu ellipsis quædam, & qualis pæne est anfractus circumdans illum umbilicum, qui est ad Austrum adeo præclarus. Præclarus, inquam, ob radios longe, lateque circumfusos, quasi ii essent partim convallium, partim niveorum scopulorum series; quod idem dicendum de radiis alterius, qui est centro vicinior, & quo, dum primum, ultimumve illustratur, nulla est species unionis pulchrior. Enimvero has varietates percurrere immensum foret.

Quare illud de ora Lunæ adnotare sufficiat; eum æquabilissima videatur, id esse tamen ex eo solum, quod oculus noster loca ad eas parteis depressa ob devexitatem non videat; juga verò antecedentia, consequentiaque, & mixta componat. Ceterum enim parem ubique inæqualitatem illud arguit, quod dum Luna falcata est, apparent ultra cuspides, ac potissimum inferiorem, lucidi quidam globuli obicctu atte intercepti, quasi ii sint editi montes in ipsissimo margine. Argumento sane, quod ea pars Lunæ, quæ nunquam nobis obvertitur, ejusdem sit diversitatis. Posset id verò confirmari vel ex eo, quod, cum non semper eædem partes visibilem occupent limbum [videlicet Luna libratione quadam, propter varios situs in Zodiaco, & supra Horizontem, ita contorqueri apparet, ut nunc parteis quasdam revelet ad Ortum, occultet ad Occasum, nunc contra; parique modo ad Austrum, ac Boream; adeo ut etiam partes intermediæ sint centro, sive medio disci nunc propiores, nunc remotiores] quod, inquam, re sic se habeute, eadem semper varietas in partibus circum retectis visatur. Nam verbi causâ, macula illa solitaria, quæ quasi mare quoddam Caspium ad Occasum conspicitur, dum ipsi oræ proxima est, nihil præter tenuem alborem, inter se, oramque relinquit; dum verò remotior, tum in interstitio duæ longiusculæ maculæ apparent.

Ex quibus, aliisque id genus videtur quidem consentaneum, ut in globo Lunæ perinde, ac in globo Terræ plorima in singulos dies orientur, & intereant; sed nullo tamen modo probabile esse, illa esse istis similia. Nam, si non omnis fert omnia tellus, deprehensumque est, in America animalia, plantas, cetera nasci a nostris plane diversa; cum America tamen, & Europa ejusdem globi partes sint; quanto æquius est reputare, omnia, quæ gignuntur in Luna, Orbe plane alio, a terrenis hisce differre? Quod dico, ne quis arbitretur, posse illeic homines esse, aut quidpiam aliud simile, cujus formam, aut faciem vel coniiciendo assequi liceat; uti nunquam conjecissemus formas fructuum, animalium, aliarum rerum, quas in novo Orbe nuper vidimus. Quod illa enim possint unquam ullo telescopio discerni, præter spem omnem, sidemque est; quantumcumque jam audiamus fabrefactum Neapoli, quod speciem Lunæ amplificet, demonstretque omnia, quam ante, distinctius; & quantumcumque Rubenius ante annos aliquot ad Pei-

Digitized by Google

Peireskium scripserit, versari apud sa egregium, probumque pictorem, nomine Heymum, narrantem sibi conspectum fuisse penes Drebelsium ticum tubum, diametri palmaris, quo liceret in disco Lunæ discernere campos, silvas, ædificia, & munimenta locorum nostratibus non absimilia.

Atque hæc circa Physicam satis; nisi forte addendum est, si illæ quidem plagæ obscuriores in Luna sunt veluti maria; nihil fortassis mirum fore, si exinde quidpiam humoris in terram trahatur, quod agnoscere liceat ex animalium medullis, ex conchyliis, ex plantis, universeque ex humidis rebus. Dici enim posset, Solis radios in humenteis illas regiones impactos, & in terram reflexos, imbibere, devehereque aliquid illius humoris, ut dum ex vitro colorato deradunt, deferuntque aliquid intincti coloris; hancque esse causam, cur in plenilunio ossa, ostrea, & alia fecundiore humore polleant, propter copiosiorem radiorum affluxum. Qua sane ratione posset quoque Lunæ fieri compensatio circa novilunium, ob repercussionem scilicet radiorum è maribus nostris tanto uberiorem, quanto lux è terra, corpore majore, revibratur in Lunam amplior, ut arguit illa secundaria, & debilior lux, quam Luna, præter falcem argenteam, intra quadraturam ostentat, donec nimirum vicina Soli reflexionis est particeps.

Jam, quod spectat ad Astronomiam, videtur sane Selenographia non mediocris fore usus. In primis enim ex vero situ, ac delineatione partium præcipuarum, cum inditis nominibus, observari potest, atque designari, quando Luna est bisecta in nodis, qua terminentur cuspides, qua exstet medium inter ipsas; adeo ut ad eam connotare liceat cardinalia puncta, Boreum, Austrinum, Eoum, Occiduum; e quibus aliorum circulorum instar, divisio in gradus possit inchoari. Et quoniam situs cuspidum non modo pro recessu a nodis, sed etiam pro Lunæ ætate est varius, quatenus sese Soli ad Boream, Austrumve supponit, aut subducit; ideo hinc pæne pronunciare de ejus in orbita loco, deque distantia a Sole licet. Deinde, exsistente Luna in nodis opposita, seu statim ante, seu post eclipsin, adnotari potest, atque exprimi, quo situ sint quælibet partes, tum inter se, tum cum ipso centro, ac limbo vicino; ut, evariatio alias discu ob memoratam quasi librationem, ille pro germano habeatur. Exinde autem, si stella quæpiam condatur a Luna, designari potest qua parte ineat, qua discedat, & an describat diametrum, an boream, austrinamve chordam, quæ ex gradibus circumscriptis, viæ translunaris quantitatem prodat. Quo etiam modo notari potest, si Luna transeat proxime stellam, quando sit cum illa in eadem longitudine, & quanta a limbo distantia; quatenus illa comparatur cum intercapedine duorum intra discum punctorum, seu locorum mensurabilium. Adhæc, internosci, exprimique potest quadratura quælibet [quam veteres quidem in arduo diametrorum negotio usurpare attentaverunt, neque nisi procul assequuti sunt, ob visus fallaciam citra telescopium] itemque phases ceteræ, quæ tempore phænomeni alicujus sint describendæ, ita sane variantes, ut nisi post multos annos eædem non redeant. Quippe cum in horas mutentur, tum memorata libratio, tum recessus a nodis, tum diversitas temporis efficit, ut quo tempore consimilis phasis speranda videtur, aliqua semper dissimilitudo sese ingerat, quæ novam picturam deposcat.

Denique quod spectat ad eclipseis Lunæ, iconismi illi mirifice prosunt ad dignoscendum, declarandumque, qua defectus primum incipiat, qua ultimum desinat, qua fiat totalis immersio, qua prima lucis recuperatio; adeo ut propter memoratam circumscriptionem graduum, agnoscatur quantum hæc puncta a cardinalibus, inter se, atque adeo a nodo distent. Prosunt quoque ad designandum ipsos defectus digitos; scilicet subnotatis punctis, partibusve conspicuis, quæ aut attinguntur, aut deferuntur ab arcu umbræ. Ex quo proinde maxime prosunt ad describendum umbræ arcum ex tribus insignibus locis, per quæ eodem tempore transeat; quo tandem modo diameter umbræ cum diametro Lunæ potest eximie comparari. Ea verò re nihil esse potest in toto hoc negotio utilius; cum præsertim constet idcirco peccari in describendo tempore, quantitateque eclipseon, quod ea proportio ignoretur, & diameter Lunæ fere supponatur quinta sui parte major, quam oporteat.

Quod si quis requirat rem pernecessariam, germanas nempe, observatasque diametros, tam Lunæ, quam Solis, noverit eas quoque intra ædeis Peireskii, & ipso spectante sæpius habitas ex duobus pinnacidiis, umbraque unius decurtata in alio, ad extrema trabeculæ quatuor propemodum orgyias, seu parisienseis toisas longæ. Et loci quidem obscuritatem, cautionesque alias heic non explico; refero solum in eorum gratiam, quibus res grata futura est, Solem esse diametro, apogeum quidem, minutorum primorum triginta, secundorum duodecim; perigeum verò, primorum triginta unius, secundorum sex; & Lunam apogeam primorum viginti sex, secundorum triginta sex; perigeam primorum triginta unius, secundorum sex, quemadmodum Solem. Decurtatio profecto magna, præter communem sententiam; sed velim solum attendatur quanta sit visus hallucinatio, dum pro variis lucis, tenebrarumque gradibus, quibus pupilla afficitur, eadem res spectatur, atque mensuratur. Eadem certe diameter Lunæ per nocturnam obscuritatem observata mihi est amplior, quam media aurora, & tunc major, quam oriente Sole, & tunc adhuc major, quam die splendescente. Quod moneo, ut tutiorem innuam istam observandi methodum per umbram; quasi nempe umbra non sit tot fallacibus affectionibus, uculi instar, obnoxia. Fuit porrò Peireskii mira exultatio, cum ejusmodi rerum usum experiundo agnovit circa eam eclipsin, quæ die tertia Martii observata fuit, cujusque medium contigit hora octava, cum minutis quadraginta tribus.

Cepit consequenter serio cogitare, quod pridem destinaverat, de adjutandis Geographis circa obtinendam differentiam longitudinis variorum locorum. Quippe & voluit methodum quandam observandarum eclipseon scribi; & fategit mirifice, ut defectus Lunæ proximo Augusto futurus observaretur, tam per Europam, quam in variis Asiæ, & Africæ locis. Nam præter nostrates, magisque occiduos, procuravit, ut instigante Cardinali a Balneo, Viri docti, ac celebres Andreas Argolus Patavii, & Scipio Claramontius Cæsennæ observationem peragerent; & Barberino intercedente, tum peractam Romæ dupli-

ecem obtinuit, tum duplicem Neapoli, ubi ex-
quisita præ ceteris fuit, cui Joannes Camillus
Gloriosus, Vir sane eximius, jureque laudatus,
incubuit. Ita ex urbe Ægypti Cahiro eam ha-
buit, quam illeic perfecit memoratus supra Aga-
changelus Capucinus, adjutus a Joanne Mo-
lino Dragomanno Veneto; & Alepo Syriæ,
quam optimus alius Capucinus Michael Ange-
lus, unà cum ante nominato Cælestino a Sancta
Lidoina.

Et omnium quidem observata commemorari
heic non possunt; sed taceri tamen non debet,
quod pro votis Peireskii fuit, constitisse exinde,
tabulas, chartasque geographicas omneis nimis a
nobis abducere illa Ægypti, ac Syriæ loca. Quip-
pe cum tribus prope horis, hoc est, gradibus
quadraginta quinque, Alepum Massilia orientalio-
rem constituant; prodiderunt observationes, in-
tegram pæne horam detrahendam esse, quod in-
ter hæc loca non plures, quam triginta gradus
fuerint numerati. Hinc cum non male res suc-
cessisset, sollicite egit, ac per Cardinalem Barbe-
rinum, perque Generales Ordinum, tam Domi-
nicani, quam Jesuitici obtinuit, ut præscribe-
rent Religiosis in utraque India, ac obivis de-
gentibus observandarum eclipseon, consimilium-
que rerum curam. Nullus quoque deinceps, si-
ve Capucinus, sive alius studiosus Vir, in Orien-
tem, aut aliò peregrinaturus, moraturusve di-
scedens, per Provinciam transiit, quem non de-
meruerit variis humanitatis officiis, cuique simul
non demandarit observationum earundem studium,
donando libros, telescopia, & id genus cetera,
quorum etiam usum, si qui ignorarent, curavit,
ut ante discessum, & addiscerent, & experiundo
comprobarent.

Cum nosset autem, Galileum elaborasse me-
thodum, cujus supra meminimus, definiendæ nem-
pe locorum longitudinis ex sideribus Mediceis;
ideo ab ipso Galilæo postulavit in usum pro-
prium, telescopium quam optimum, ut explo-
rare ipse, & cum aliis conferre observata posset.
Id egit verò perscriptis prius complurimis litte-
ris, quibus licere sibi putavit consolari talem
amicum, condolereque ob gravem casum. Quin-
etiam magna illum tenuit per hoc tempus sol-
licitudo, qua procurare adnixus est, per Cardi-
nalem optimum, ut temperatâ sententiâ, liber-
tas ipsi restitueretur. Id enim sponte cum age-
ret, putavit officium a se exigi jure amicitiæ, ac
merito Viri, cujus memoria foret posteris jucun-
dissima exstitura.

1636. Sub Octobris finem gravissime tulit, non ex-
pectasse Curiam, ut sponte sese abdicaret functio-
ne Senatoria, quam in nepotis cooptatione ante
triennium reservarat. Quare, agente Parisiis fra-
tre, obtinuit diplomate regio restitutionem in
integrum, & prorogationem etiam in quinquen-
nium. Verum id demum sequente anno, quo
rursus tota non destitit fovere litterarum curam.
Nam primum quidem suspiciens variam, insi-
gnemque eruditionem, qua Leo Allatius Vir per-
eruditus Romæ degens, tot græcos auctores ha-
ctenus invisos, aut inemendatos profert, casti-
gat, interpretatur felicitate mirabili; favera il-
lius constibus voluit, studioseque egit cum Typo-
graphis parisiensibus, ut lucubrationum ipsius edi-
tionem aggrederentur. Id egit etiam de quibus-
dam præclaris operibus Fortunii Liceti, qui Phi-
losophus pridem clarus in Patavina Academia,
nunc in Bononiensi professor primarius, est me-
rito magno celeberrimus. Sic audita morte opti-
mi Schickardi, quem pestis a Novembri usque
superiore abstulerat, omnem diligentiam adhibuit,
ut inedita ejus opera servarentur, lucemque ac-
ciperent; id agens præsertim Matthiæ Berneg-
geri Argentinensis, Viri celebris interventu.
Prætereo autem, ut ad ipsum intercedente;
cujus supra meminimus, Ælio Deodato, miserit
varia Epicedia, quæ dum evulgarentur, Thomas
Lansius Jurisconsultorum decus, & τῦ μακαρί-
τυ Achates, edi simul procuravit orationem fu-
nebrem, in qua Zacharias Schæfferus insignis elo-
quentiæ, & historiarum apud Tubingenseis pro-
fessor, tacere non potuit, Schickardum fuisse a
Peireskio prolixe, splendideque invitatum, ut
tumultus patriæ declinans, ad ipsum diverteret,
quietem studiis assequuturus.

Sic Elichmannum doctum Hollandum sollici-
tavit ad editionem quarundam vitarum Pythago-
ræ, Empedoclis, aliorumque Philosophorum,
quas ille habebat arabice scriptas; itemque ta-
bulæ Cebetis, in qua legi observasset inauditum
quendam Herculem Socraticum, aliarumque re-
rum similium. Sic cum Samuel Petitus appara-
ret tum novam interpretationem, tum eruditas
in Josephum notas, obtinuit ipsi per Holstenium
variorum locorum collationem cum tribus codi-
cibus Vaticanis MSS. Sic cum Buccardus moli-
retur interpretationem, editionemque Georgii
Syncelli, ac Theophanis, exscribi curavit exem-
plum, quod & Romam misit, & rursus accepit,
ut cum M. S. bibliothecæ regiæ conferretur; ne-
que interquievit, quousque collatio, & quorun-
dam etiam locorum castigatio perfecta fuit per
Salmasium, qui tum in Galliam advenerat. Sic
occasionem præbuit Ismaëli Bullialdo Matheseos
eximie perito, ut prolixam primum de natura
Lucis conscriberet epistolam, ac deinde etiam
volumen justæ magnitudinis ederet; postquam ac-
cepit, illum de luce beneficio speculi in centrum
coëunte, interpretatum id problema, quod a
Baptista Poissonio Regio apud Andeis cognitore
fuerat his verbis propositum. Utrum sit aliqua
demonstratio perfecte logica, perfecte mathe-
matica, perfecte sensibilis, qua probetur, dari
magnitudinem latitudinis non expertem, quæ
aliquando, & alicubi sit in puncto vere mathe-
matico, & cujus puncti nullæ sint partes, &
tamen in eodem ipsa habeat parteis extra par-
teis.

Ad hæc, varia cum variis pererudite edis-
seruit. Quippe ad Anastasium Nannetensem Ca-
pucinum plurima perscripsit de lingua aremori-
ca, in qua consensit plurimas antiquarum vocum
latinarum esse radices. Nam antea quidem im-
probarat Adrianum Scrieckium, ideo fecisse teu-
tonicam, belgicamve linguam primam omnium,
quod una, eademque cum hebræa foret, ac pro-
inde matrix reliquarum omnium; itemque Go-
ropium Beccanum prætulisse hebrææ tanquam im-
perfectæ, ceterisque cimbricam, quasi continen-
tem radices, tam hebrææ, quam græcæ, quam
latinæ, quam ceterarum; sed ajebat, se non im-
probaturum, si illi radices, aut voces nonnullas
magis conspicuæ affinitatis venditare contenti
fuissent, non detorquendo facere universas ejus-
dem juris. Quod nonnullæ verò originem ean-
dem primitus habuerint, habereve potuerint,
declarabat exemplo nuncupationis fluminum,
quam fere ita deducebat, Varus, Guarus, Ga-
rumna, Guardonus, Guavardonus, Verdonus,
Rho-

Rhodanus, Eridanus, Duranus, Druna, Durentia, Durius, vel Duerus, Iberus, Tebrus, Tiberis, Tigris, Ligeris, &c. idque præter vulgareis appellationes, quæ diversissimæ licet a Latinis, aut aliis antiquioribus, agnoscuntur tamen semper ab eisdem, vel ex unica littera retenta, esse derivatæ. Neque id magis mirum esse, quam ex vocibus Petri, Jacobi, Joannis, vernaculas fieri, Pir, Diego, Jems, aliasqua exorbitantiores.

Multa quoque disseruit de vocabulario quodam, & grammatica linguæ provincialis, prout se Petrarchæ tempestate habuerat [videlicet postquam utrumque obtinuit ex Bibliotheca Florentina, quæ Sancti Laurentii dicitur] itemque de Poëtis provincialibus, qui *Trobadores* [quasi dixeris inventores] appellati sunt, eo videlicet tempore, quo Principes etiam, ac Reges linguam, Poësimque provincialem excolebant. Quo in argumento fuit non parum adjutus indicibus, librisque missis ab erudito Comite Friderico Ubaldino apud Cardinalem Barberinum commorante. Conciliarat hunc illi amicum Buccardus, ac simul Vincentium Nogueram Lusitanum nobilem; ne quidpiam dicam de Constantino Cajetano, ob pervetustos codices claro; neque de Augustino Mascardo, quicum egit Peireskius de methodo historica, occasione accepti ab illo exempli, quod propter singularem Viri eruditionem, atque elegantiam gratissimam habuit. Egit verò tempore eodem cum illustri Marchione Vincentio Justinianæo de præclaris statuis, quibus ille exornarat celeberrimam pergulam, quarumque partem æri incisam, & in nobilem codicem compactam, a Cardinali Barberino donatam accepit; idque cum ad ipsum mitteret vicissim duo prima volumina scriptorum Franciæ historiæ a Duchesnio jam concinnata.

Ad hæc, non pauca disseruit de characteribus planetarum, quos ex characteribus græcarum vocalium majusculis deductos probabile censuit, exigua cum immutatione. Non pauca etiam de Ptolemæi Astronomi patria, & quibusdam corporis, animi, vitæque ipsius circumstantiis; occasione codicis Almagesti MS. non multum inferioris ea ipsa ætate, qua generosus, eruditusque Imperator Fridericus Secundus latinam interpretationem ex arabica fieri procuravit. In eo quippe Ptolemæus legitur Pheludiensis, pro Pelusiensi; diciturque, illum non fuisse ex Regibus; vixisse annos septuaginta octo; staturæ fuisse mediocris; subtilium pedum; barbæ spissæ; & similia, quæ nescio, unde sciri potuerint. Subiiciuntur quoque dicta gravia; seu morales ejus sententiæ; &, quod videtur notabile præsertim esse, additur: *Liber hic præcepto Maymonis Regis Arabum, qui regnavit in Baldach, ab Halbazen, filio Josephi, matre Arismetici, & Sergia, filio Elbe Christiano in anno* XII. *&* CC. *secta Saracenorum, translatus est*. Adeo proinde, ut Almagestum ex græco idiomate in arabicum fuerit versum, anno æræ Christi vulgaris septingentesimo quadragesimo quarto.

Præter hæc, copiose disseruit de hominum longævitate, occasione illius senis, qui superiore Novembri occubuerat in Anglia, post exactos annos centum, & quinquaginta duos; & postquam aliunde accepit Alepo, ex litteris Petri, & Joannis Constantinorum, hominem esse in Perside, Capucinis, aliisque Viris fide dignis cognitum, annos jam natum quadringentos; idque ipsis omnino esse exploratum, atque indubium.

Itemque de Tritonibus, occasione hominis marini, quem cum accepisset visum pridem fuisse ad Bellam, sic vocant, Aremoricæ Insulam, rem disquiri, ac scribi ad se procuravit ab Henrico Gondio Duce Radesiano, & Insularum Gubernatore. Prætereo autem, constitisse, quidquid ex illo apparuit, humanâ extitisse formâ, nisi quod pro crassitudine corporis brachia breviora, & manus grandiores, candidioresque ad palmam habuit; capillos densos, candicanteisque, promissos supra humeros, barbamque ad stomachum usque; oculos prægrandeis, ac truces; cutim, quantum viso licuit assequi, asperam, & neque candidam, neque pullam. Ferebatur primum delectatus fuisse, accedente navicula, aspectu virorum, feminarumque, & coloribus clarioribus vestium; adeo ut etiam se retibus concludi passus fuerit; at simul atque vis fuit facta, ut educeretur, & prius, quam constare potuisset, quanam forma infra umbilicum foret, tum nullo negotio retia perrupisse, tum levi conatu subvertisse naviculam. Addebatur, illum deinceps procul dumtaxat apparuisse, apricatum ad inaccessas rupeis, & parte sui Inferiore intra aquam semper demersa; plausu interdum manibus facto, emissoque sibilo, quem risum interpretabantur. Atque id quidem, donec quispiam tormentario globo impetiit, a quo usque [seu terrefactus, seu interfectus fuerit] nusquam deinceps visus fuit; tametsi visa fuisse dicatur, quæ credita est femina [scilicet ob barbæ defectum] desinens inferne in geminam caudam, cujusmodi Salmonea est.

Rursus de animalium insitione, plantarum instar, occasione Prunuli in regione thoracis medii, sive ad sternum frutescentis, ex quo Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spinaque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, ut post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores, & fructus visi. Non destitit porrò instare, donec Cardinalis Barberinus curavit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum; & Eques Puteanus non litteras modo attestanteis, sed surculos etiam accepit, & cum ipso communicavit. Hæsit verò deinceps minus, cum accepit, simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa Gallinæ cujusdam collum; & Frontiniani in Occitania, circa digitum piscatoris, in quem cum implantata fuisset spinula scorpionis marini, res eò evasit, ut Chirurgus exinde eduxerit treis pisciculos generis scorpiorum. Quanquam hæc omnia, qui viderit, fidem habere tutiorem potest. Attendens deinde gallorum calcaria in cristarum locum insita rite vegetari, & succrescere; nullus dubitavit, quin hædorum cornua cornibus agnorum possent inseri, & alia id genus similia non sine successu tentari; quorum proinde mandavit curam Viris quibusdam industriis.

Præterea etiam de Crocodilo, in quo singularia quædam observavit, non modo circa motum maxillæ superioris, sed etiam circa numerum dentium, quos Achilles Tatius dixerat esse plureis trecentis, Ælianus non plures sexaginta; ipse verò in Crocodilo duodecim pedibus parisiensibus longiore, quem ex Ægypto ad Thuanum transmissum aliquantisper domi habuit, esse deprehendit, in superiore quidem maxilla triginta septem, ut puta sexdecim utrimque, & quinque

anterius; in inferiore verò quindecim ad utrumque latus, antrorsum autem quatuor; si tamen probe memini. Hoc memini dentes magnitudine valde inæqualeis, superioresque exsertos, neque inferioribus occurrenteis, carnivororum terrestrium instar, & alioquin pellucidos.

Sed prolixum nimis omnia recensere; nisi quod unum præterea tacendum non est, cujus ipse quoque aliqua pars fui. Exoptarat doctus, sagaxque Godefridus Vendelinus tum Condatensis Canonicus, & dum juventutem in Provincia exigeret, Peireskio charus, maximam, sive solstitialem Solis altitudinem observari Massiliæ; ut suam de Solis obliquitate diatribam iterato editurus, posset ipsam expendere ex nostra observatione, comparata cum ea, quam sub Alexandri Magni tempora Pytheas massiliensis peregit. Quandoquidem verò id factum superiore anno voluerat, & litteræ tamen ipsius allatæ a Dormalio sero nimis fuerant acceptæ, idcirco Peireskius hoc anno mature providit, ut fieret satis illius votis. In primis quippe veritus, ne ipso tempore solstitii, aut nubes occuparent Solem, aut quidpiam nobis contingeret (ut se habent res hominum) unde observatio præpediri posset, voluit Massiliam per ipsas ferias Pentecostes contendere, ut observaretur, tam Solis, quam aliquarum stellarum meridiana altitudo, & proinde Poli elevatio, unde saltem ex consequenti res expetita deduceretur.

Deinde verò, cum sub solstitium viderentur negotia quædam ipsum haud-dubie detentura, perrupit tamen, denuoque concessit, ut interesset, ac si quid foret obstaculi, amoliretur. Et sane, cum requireretur ædificium altissimum, quodque intus liberum foret, neque, exploratis tota urbe templis, ullum commodum visum fuisset; ac solum, quæ ædes Collegii ad ortum Ecclesiæ recens exstruebantur, viderentur percommodæ, ob tectum quinquaginta duos regios pedes altum, & tabulatum unicum media regione tum interceptum; factum est illius præsentiâ, ut perforato tecto, & contignatione tabulati præfracta, locus optime cesserit. Et quorsum quidem, aut quomodo usurpatus gnomon altitudinis ædium, quique potuerit in partium nonaginta millia discerni, non est hic enarrandi locus. Dicere sufficiat, reductione facta ad numeros eosdem, quos usurpavit Pytheas [qui in parteis plus, quam sexcentas divisum gnomonem non habuit] fuisse ex nostra observatione, gnomonem ad umbram, ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta duo cum tribus quintis; qui fuit juxta illum ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta unum, cum quatuor quintis.

Voluit autem Peireskius, ut non modo observationem perscriberem, sed quæ etiam argumenta permoverent me, ut probabile ducerem, non fuisse propterea Solis obliquitatem priscis illis temporibus, quam tempestate nostra majorem. Et quia obiter mentio facta fuerat illius scaphidii, quo Eratosthenes, aliique, & verisimiliter etiam Pytheas, usi; idcirco præpropere scripsit ad obtinendum, vel scaphidium, vel modulum saltem illius, quod apud Cardinalem Barberinum acceperat exstare. Voluit rursus, ut quoniam Strabo multa congessit adversus Pytheam; ipse in gratiam comprovincialis apologiam conscriberem, purgaremque Virum, qui primus Thulen Insulam demonstravit, & quo non habet Occidens totus, quem antiquiorem in doctis habeat.

Denique voluit exponerem solutionem problematis, quod eo usque frustra, & nautas, & mathematicos torserat. Illud scilicet hujusmodi erat: Qui fiat, ut nautæ, postquam superarunt Sardiniam, & Africæ oram, aut saltem vicinas salutarunt Insulas, ac potissimum ex quo præterierunt Meliten, debeant, ut in Cretam appellant, non rectæ viæ insistere, sed deflectere ad lævam, sive versus Boream, una quarta, ut vocant, venti, sive trigesima secunda totius circuitus, prout pyxide nautica, seu magnetica indicatur; ac duabus etiam quartis, seu dimidio venti, ut ex Creta usque superata perveniant in Cyprum, & ex Cypro tandem Syriæ Alexandriam attingant? Qui etiam fiat, ut redeundo, non possint in Cyprum, & Cretam deduci, nisi venti dimidio, neque in Meliten, nisi quarta venti a recta via deflectentes; atque id quidem semper ad lævam, seu jam versus Boream deflectere? Cum pervidit porrò Peireskius, quæ responderentur omnia, conjectationes meras esse, mira fuit exultatio, qua agnovit totam eam praxim ortum habuisse ex eo errore, quo tabulæ omnes hydrographicæ conficiuntur, dum artifices supponunt, eas Orientis parteis distare a nobis longe amplius, quam revera distent, ut ex superiore eclipsi subnotavimus; adeo proinde, ut intercapedine inter Meliten, & Cretam credita majore, quam sit; & majore adhuc existente errore inter Cretam, & Cyprum, hanc, & Alexandriam; dubia illa omnia facile solvantur.

Supponamus enim Meliten, sub quo meridiano jacet; & fingamus Cretam quinque gradibus orientaliorem, quam sit, sed sub eodem tamen parallelo; constat ventum, seu rectum iter ex Melite in locum confictum, relicturum Cretam ad lævam, seu Boream; quare & nautas, ne aberrent, sequi debere ventum borealiorem, qui germanus est quidem, sed creditur tamen alius ab eo, qui falsus cum sit, verus esse existimatur. Ex opposito supponamus Cretam, in quo meridiano est, & Meliten occidentaliorem quinque itidem gradibus, quam sit, servato semper parallelo; perspicuum est, ventum, seu tramitem rectum ex Creta in confictum locum, relicturum Meliten ad lævam rursus, seu ad Austrum; quare & ne navigando aberretur, sequendum ventum alium, qui verus quidem sit, sed pro quarta tamen a vero habeatur. Quod idem dicendum de distantia inter Cretam, & Cyprum, & porrò usque Alexandriam; sed ita tamen, ut geminato distantiæ errore, dimidium jam venti usurpandum sit. Re ergo constante, Peireskius convocavit nautas, confectoque diagrammate, ita problema exposuit, ut illi obstupuerint, & interrogati singulareis distantias, non inviti concesserint, ex bis mille, & septingentis milliaribus, quæ vulgo inter Massiliam, & Alexandriam numerantur, saltem quingenta detrahi posse.

Ut ista porrò jam mittamus, prætermittendum tamen non est unum, alterumve testimonium, quod insigni ejus affectui erga eruditos, bonasque arteis redditum fuit. Ac in primis quidem Kircherus Romæ edens Prodromum Coptum, scripsit inter eos, qui editionem sollicitarunt, Peireskium *non immerito tenere locum principem; ut qui armata deprecatione operis hujusmodi aggressionem extorsisset*. Deinde Mersennus ipsi nuncupans libros Harmonicorum quatuor, in

hunc

hunc modum affatus est: *Non debuit hoc opus μυσικώλατυ prodire in lucem, absque tui nominis honore. Licet enim Harmonia Gallica te propediem ampliore conventura fit apparatu, si publicis negotiis tantisper sepositis, illi benignam aurem accommodes; existimavi, Synopsin hanc esse præmittendam, cunctosque mortaleis admonendos, nullum esse litteratorum, qui tuam singularem benevolentiam expertus, tuas, quibus continuo stiparis, virtutes non suspiciat, atque veneretur; neque hos solummodo libros, sed alios quoscumque tibi merito nuncupandos existimet. Hæc igitur Musarum instrumenta, Heroum laudibus concinendis adaptata, sequentibusque libris comprehensa, manibus illis amplectere, quibus admiranda liberalitate nulli dees*, &c. Ad gallicam porrò Harmoniam quod spectat, dicavit eidem tractatus de consonantiis, & dissonantiis; de Modorum generibus; de Musica compositione. Professus est verò *ipsi debitos, quod illos benefica manu è tenebris eruerit, solitus tantâ munificentiâ totam cumulare Europam, ut eruditi, probique omnes fateantur, nullam esse mortalium, cui litteræ bonæ, earumque cultores amplius debeant*. Enumeravit deinde *varia, quæ pro cujusque genio, sive ex musæo proferre, sive ex regionibus etiam remotissimis quærere nunquam destitit; tanta præterea humanitate, ac beneficentia universos excipiens, ut res ipsius tam videantur litteratorum omnium, quam sunt aër, & aqua respirantium omnium, communes*. Non hæsit proinda, *quin omnes ad nuncupationem suam plausum facerent, tanquam testatione facta posteris, extitisse ævo hoc Virum, quem in exemplum sibi proponant, quotquot divinæ bonitatis, quæ incessanter benefacit, imitatione tenebuntur*. Mentionem prætereo, qua Petrus Laseno Neapolitanus prosequutus est in Cleombroto, seu dissertatione philosophica de iis, qui in aquis pereunt; cum prætereundus tamen non sit dolor, quo Peireskius affectus est, cum accepit præclarum Virum, editione nondum perfecta, interiisse per Autumnum.

Hyeme jam ineunte, Arelatem profectus est, ut ad usque Provinciæ fineis occurreret Viro perillustri Josepho Bernetio, qui in Senatu Burdigalensi Præses, delectus fuerat Aquensis Princeps, post factam ejus Magistratus a Lainæo abdicationem. Norat illum videlicet, ex quo tempore in Magno Consilio personam Regii Cognitoris summa cum laude gesserat; adeo ut ipsius virtutem singulari veneratione, affectuque prosequeretur. Ea occasione vidit Salone eximium illud Præsulum decus Joannem Jaubertum Barraltium, Arelatensium Archiepiscopum, cujus eruditionem, candorem, pietatem, prudentiam, satis commendare nunquam potuit; & quia per id tempus habuit litteras a vere bono, erudito, celebri, Antonio Godello, quibus significabat, se brevi ad Grassensem Episcopatum, cui destinatus fuerat, venturum, felicem dixit fore Provinciam, quæ tot jam præclaris Ecclesiæ luminibus illustraretur.

1637. Successerat feralis annus, qui trigesimus septimus supra millesimum sexcentesimum fuit; cum jucundissimum habuit excipere, fovereque egregium Virum Jacobum Ferrerium Aginnensem Medicum, qui ex Lugdunensis Cardinalis Comitatu, Romaque, & Lugduno rediens, exposita attulit multa. Cetera inter fuit modulus Farnesiani Congii, cujus supra meminimus. Fuit & copia fossilis ligni, quod ad Aquam-Spartam est nuper detectum. Non quod Peireskius ex ipso ligno non habuisset jam frustula; sed quod alloqui exoptaret oculatum illius loci, unde eruitur, inspectorem. Et didicit sane, quod voluerat nosse, extare duntaxat quædam veluti caudicum segmenta; nulla verò vestigia ramorum, nodorum, radicum; quasi id foret argumentum, ligna ejus formæ nata, concretaque; non verò ex vulgaribus obruta, & saxificata. Fuit denique Apographum græcæ inscriptionis de laboribus Herculis, quam videre, obtinereque eò usque non potuerat; marmore intra easdem Ædeis Farnesianas delitescente.

Pergratum quoque tum habuit concessum sibi ab Arnoldo Forcalqueriensi Proprætore marmor, quod Reis Apollinaribus (Regiom nunc appellant) fuerat erutum; & in quo extat inscriptio continens votum persolutum Deo Æsculapio; signum scilicet somni æreum, torquem aureum, cum dracunculis duobus, pondo scrupuli unius; Enchiridium argenteum, pondo unciarum quinque, & semis (sic enim notas restituit, quæ non bene apud Gruterum) denique Anabolium. Cum id porrò fuisset illatum in ædeis, tacere non potuit, se illi habendo quadraginta inhiasse annis. Nempe inscriptionis illius apographum habuerat, etiam antequam in Italiam proficisceretur. Et sane Pignorius, ubi in Symbolicis Epistulis loquutus fuit de dracunculis semet respicientibus, caudisque connexis, subjunxit: *Et hanc speciem exprimit antiquum marmor, cujus mihi olim copiam fecit Vir nobilissimus, idemque in litteratos omneis propensissimus Nicolaus Fabricius Peireskius, Regius in Aquisextiensi Curia Senator*. Quoniam verò meminerat, vidisse se olim inter Lælii Paschalini cimelia, torquem aureum ex duobus dracunculis, qualis heic describitur, eamobrem scripsit illico ad Franciscum Cardinalem Boncompagnum, in cujus nobileis, & curiosas manus cimeliarchium illud pervenit, ut torquis ejuscemodi ectypum fieri pateretur. Id autem expetiit in gratiam memorati ante Tomasini, qui de donariis antiquis scribens, poterat suum opus illius mentione, descriptioneque illustrare.

Medio Februario, extremus Chamæleonum octo, quos ab æstate usque enutrierat, foveratque, interiit. Siquidem cum annis superioribus singulareis, binosve solum obtinuisset ex Africa, iique primis frigoribus obtorpuissent, occidissentque, idcirco magnam demum copiam impetrare voluerat, ut summo aliunde adhibito studio experiretur, num aliqui superare hyemem possent. Quia enim deprehenderat, feminas abundare ovis, idco avebat formationem, eruptionemque ex illis, explorando cognoscere; ratus, eam fieri tempore verno. Hinc caveam, qua postremi illi concludebantur, paulo oportuit, in tepidario collocavit, ad Solem interdum exposuit; verum, seu quia frigore primo, leviore licet, læsi fuerant; seu quia deinceps locus fuit obstructus, & calidus nimis; seu quia a mense usque Novembri nihil cibi ab illis degustatum est; attingere Ver nullus potuit. Curarat illos varie depingi, ac suspensos potissimum pedibus, & extrema cauda, quales fere manent, ac dormiunt, & vermiculos, muscasve venantur.

Sci-

Scilicet falsum comprobavit, vivere illos ex aëre, ut vulgaris fabula est; multaque expertus, deprehendit tandem, nulla re æque delectari, ac vermiculis, qui ex farinaceis mactris colliguntur. Solent autem lingua, ut promuscide uti, quam, pedalis prope longitudinis, jaculi instar evibrant, & tanta quidem celeritate, ut pæne visus aciem effugiat. Id præstatur verò beneficio officuli, quod bifurcatione quadam implantatur utrimque ad extremas fauceis, & cetera teres secundum oris longitudinem, deservit implicandæ, explicandæque linguæ, cavæ scilicet, intestini instar; nisi quod in summo caruncula est, non-nihil viscida, ut prædam corripiat. Falsum quoque expertus est, Chamæleontes induere rerum objectarum colores; seu virides enim, seu cinerei sint; atrorem solum quemdam subeunt, qua parte ad Solem, aut ad ignem obvertuntur; præterea verò nihil immutantur.

Id rarum, ac mirabile, non moveri oculos Chamæleontis conjugatos; sed uno aliquorsum spectante, reliquum vel stare immotum, vel in aliam partem deflecti. Deflectuntur autem quoquoversum, propter quatuor trochleolas, nulla ostentata distinctione iridis; sed sola pupillula, ad quam cornea undique (cum sit, ut corpus reliquum, radiata, variegata, granulata) terminatur. Sunt porrò etiam Chamæleonti dentes eleganter dispositi; non ut aërem sane deterant, sed ut correptum cibum mandant. Unicum exinde intestinum est, non circumvolutionibus, sed curvaturis solum productum. Excrementum intus satis liquidum, nisi qua parte ad anum accedit. Hepar bifidum, & ex gibba quidem parte sanguinem in cor auriculatum infundens; at non superstite ascendente, descendenteve caudice venæ; quippe aliunde non porta modò nuncupata, in intestinum, sed venæ quoque aliæ ad ceteras partes directe procedunt. Pulmo inflatus abiit in membranam tenuissimam, toti animali ambitu æqualem. In imo ventre nullum peritonæum, sed membrana solum parteis dextras a sinistris dirimens. Non item lien, non vesica, non renes, sed carunculæ solum observatæ sunt, quæ genitalia forte fuerunt. In femina una fuere ova intra membranulam supra centum, quorum nonnulla extitere magnitudine nuclei olivæ; in quibus visum luteum solum; nihil verò albuminis; cum tamen parva viderentur quandam lactis speciem referre.

Quid heic referam continentem illam sollicitudinem, qua procuravit, ut Valesius Orationes Libanii cum accessione editurus, recuperaret ineditas? Exscribi jam ante curarat, quæ in Bibliotheca Augustana extant; hoc tempore verò cum haberet Romæ paratum Dormalium, qui ad exscriptionem extantium in Vaticana se accingeret, dedit operam, ut auctoritate Cardinalis Barberini id exequeretur. Hortatus verò simul est Bucardum, ut aggrederetur interpretationem Epigrammatum Anthologiæ, quorum hactenus nulla extat. Scripsisse enim se ad Salmasium, ut quod habebat illorum exemplum ad ipsum transmitteret. Ad Salmasium ipsum cum missurus esset MS. Vegetii quadringentorum annorum, conferri prius voluit cum alio paris fere antiquitatis, idque manu eruditi laudati prius Fabroti, qui discrimina bene multa tam inter utrumque, quam cum factis hactenus editionibus margini apposuit. Quid dicam rursus, quam ardenter sollicitaverit Kircherum, ut discessurus in Siciliam, ac exinde in Meliten cum Darmstadiensi Land-gravio, adniteretur obtinere polareis altitudines; observaret curiosius, quæ circa Æthnam sunt evulgata; ac reportaret indices præcipuarum Bibliothecarum, & præ ceteris Codicum Abbatis Caërani MSS.

Quid demum, quam sollicite expectaverit ex Oriente libros hexaplos, octaplosque? Fuit in illis Psalterium, sex columnarum ordinibus, totidemque linguis, idiomatibusve distinctum, quod piraticam expertum injuriam, nullo non pretio fuit redempturus; etsi non emptum pluris, quam libris turonicis viginti quatuor. Hinc nullum lapidem non movit, donec piratas appulisse Tripolin Africæ accipiens, ad Bassam, seu Gubernatorem illius civitatis scripsit, amicis interpositis, illeque spem fecit transmittendi librum. Contigit porrò, ut nonnulli, perspecto ejus desiderio, sperataque magna mercede, advexerint librum optime curatum, quem prædicabant, fuisse sibi in ea urbe concreditum. Quæ prima fronte fuerit ejus lætitia, dici non potest; at cum involucris sepositis, agnovit esse nihil aliud, quam arabicum Thomæ Erpenii Dictionarium, dici quoque non potest, quanta fuerit consternatione perculsus; nescius, an infortunium, an imposturam magis culparet.

Attexenda heic forent, quæ ex Africa aliunde obtinuit; ut numismata, inscriptiones, & narrationes varias rerum Australium, Borealium, Orientalium, partim recenteis, partim antiquas, ac hujusmodi cetera; sed satius videtur coronidis vice, memorare solum Commentarium pereruditum, quod Jacobus Gothofredus ante memoratus de Imperio Maris, ac jure colligendi naufragii, ex jure Romano conscripsit, inscripsitque ipsi Peireskio. Siquidem inter cetera dum illum affatur: *Te*, inquit, *hujusce facti mei conscium, & superstitem appellare nunc visum; cui secretiores quaque, melioresque litteraturæ, cordique adeo sunt, ut nullis inter hæc impendiis parcere soleas, sive in iis, quæ eo faciant, per utrumque orbem conquirendis, sive in protrudendis, qui suam iis instaurandis operam, vel industriam locare valent, quorum multi jam per te, & famam habent, & merentur. Quo facto, quid aut illustrius afferri possit, quando gloriam Principibus ferme dicatam in nomen tuum tam feliciter derivas: vel ad æternitatem majus, cui tam multos ipse commendas, quæ redivivis veterum monumentis, quæ excitatis melioribus hujus ævi ingeniis? Fatear ipse oportet, nunquam ad hæc studia animum meum magis incalescere, quam cum eo me provocare soles; adeo non suadent, sed trahunt me ἑλκυστικὰ illa litterarum tuarum, quibus publicis immersum negotiis excitatum venis.* Et paulo post: *Ob singularem insuper illum, & eximium candorem tuum; quem pro exemplari candoris ipsius habeo, quemque omnes, qui ad scribendum animum appellunt, tueri, atque adeo ab omni acerbitate procul esse jubes.* Et rursus: *Ut non possit non hic libellus tibi congruere, qui & dignitati, & studiorum proposito, moribus denique tuis tam apprime convenit. Placiturum sane ea quoque re puto, quod in argumento versatur βιωφελεῖ, auctoremque habet, qui te amico optimo, & fidelissimo non tantum utitur, sed & passim gloriatur.*

Iiubat jam Ver, cum excepit Cardinalem Bichium, unaque Suaresium veterem amicum Episcopatu Vasionensi jam ante donatum, qui cum Cardinali Romam discedebat. Recreatus eodem tempore est accessu Francisci Bocharri Campinii libellorum supplicum in Regia Magistri, ac

Inten-

Intendentis justitiæ titulo, in Provinciam missi. Singulari quippe affectu illum amavit, & coluit, tum ob indolem miræ bonitatis, virtutemque eximiam; tum ob memoriam optimi Patris, quem & Præfectum ærario, & Consistorianorum primum, & Principem summi Senatus in se propensum habuerat. Unde & Campinius ipsum tanti fecit, ac vicissim coluit, ut altero mense nato sibi filio sponsorem lustralem, nominisque proprii nuncupatorem delegerit.

Sequuta est celebris illa Leronensium Insularum vindicatio, de qua fuit mire sollicitus, cujusque historiam accurate descripsit. Nullis non interea officiis prosequutus est, tam Præsidem primum, quam ejus uxorem, qui gravi morbo per Aprilim, ac Majum menseis laborarunt. Ac vidit quidem convalescenteis, vidit Insulas expugnatas; sed sua illum interim, eaque duriora fata manserunt. Quippe sequente statim Junio in lethalem incidit morbum; de quo, & morte consequuta prius, quam aliquid dicamus, operæ-pretium esse videtur paulo specialius describere, & corporis habitum, & animi mores, & ingenii studia. Tametsi enim ex Vitæ serie, cui immorati hactenus sumus, res videatur intelligi; innumera tamen supersunt, quæ luculentiorem vitam faciant, quæque eruditis plerisque expetita cum fuerint, non ingrata sint exititura.

DE

DE VITA PEIRESKII,

LIBER SEXTUS.

ITAQUE, ut inde incipiam, statura illi justa fuit, seu inter proceram, & humilem congrua. Habitus gracilis, venæque proinde in temporibus, manibusque conspicuæ. Constitutio, ut morbis obnoxia, ita non admodum robusta; unde postremis ætatis annis innitendum baculo fuit. Factum ex eadem causa est, ut facile ipsi membra luxarentur; humerus præsertim sinister, quem ter loco emotum habuit. Ampla frons, & quæ facile inter admirandum, contendendumque animum, rugis quasi exararetur; nec transversum modo, sed sursum quoque ea regione, quæ inter supercilia est. Oculi cæsii, ac facila suffusione laborantes, disrupta nempe venula, quoties cum conatu nareis expurgaret. Defigebat verò illos, seu in Terram, dum attente quidpiam narraret, seu in auditores, eum perciperet, quæ recitarentur, placere. Nasus levi aduncitate a rectitudine deflectens; genæ rubore temperatæ; capillitium flavum; itemque barba, quam solitus est prolixam gestare. Tota facie eximiam quandam præ se comitatem, & affabilitatem tulit; quanquam nullus Pictor ita felix fuit, ut talem exhibuerit, qualis revera extitit.

Ad corporis cultum quod spectat, munditiem quidem rerum omnium, quas contingeret, comederetve, expetiit; sed nihil vel superfluum, vel pretiosum requisivit. Certe tametsi id caverit, ut quas publice præferebat vesteis nihil dignitati haberent incongruum; sericas tamen nunquam gestavit. Eodem modo reliquam domum pro conditione exornatam, apprimeque instructam voluit; at de propriu cubiculu sollicitus vix quidquam fuit. Tapetum loco fuere icones præcipuorum amicorum, Virorumque illustrium; ac innumeri præterea commentariorum, apographorum, excerptorum, epistularum, ceterarumque id genus chartarum fasciculi. Lectus simplicissimus, & tabula chartis, libellis, litteris, aliisque rebus semper onusta, occupataque; ut & omnis circum sedilia, & maxima parte etiam tabulatum.

Ita ad mensam quod attinet, operam dare solitus erat, ut splendida reliquis foret; at sibi ipsi pertenuem, ut persalubrem, semper præscripsit. Cenitabat autem solus intra proprium cubiculum [nisi quod plerumque me comitem tulit] ne universam familiam expectatione conficeret; & quia nonnunquamcum amicis prandens, aliquid genio mensæ communis, & consuetudini indulgebat; ideo deinceps, ut stomacho laboranti consuleret, a cena prorsus abstinebat. Usui erat commune vinum, cum probaret tamen potissimum album, idque cum foret acidulum; sic melius sedari sitim opinatur. Diluebat autem plurima aqua, nisi quod tempore peponum, quibus ad initium pastus utebatur, id servabat moris, quod a Medico præscriptum fuisse jam diximus. Hoc porrò edulii genus deperibat tantupere, ut sibi nullo negotio quibusvis aliis interdicens, se tamen, quod ipsum spectaret, profiteretur incontinentem. Suavissimum nempe effecerat usus, ac memoria recuperatæ per ipsum valetudinis, crebraque experientia, qua se peponum temporibus, nec laborare nephritide, nec arenulas gignere, emittereve observarat. Ob eandem causam solebat vinum temperare aqua thermali, quam aliunde duxit saluberrimam, ex quo pridem, ædiculam prope balneula ingressus, longævos in ea observavit tam viros, quam feminas; & causâ quæsitâ, accepit, uti illos thermali puteo, non ad potum modo, sed etiam ad pultem, jusculumque omne, ad subigendum farinam, pinsendumve panem, & alia. Cum foret porrò admodum sobrius, neque in ciborum delectu morosus, ea quoque fuit continentia, quam prædulce malum, luxuries tota vita nunquam fefellit. Et in promptu quidem causa esse potuit, quod desidiosus non fuerit; attamen nisi sobrietas mali fomenta subduxerit, ipsamet sese excitant, &, vel minima animi relaxatione, inardescunt.

Quod insinuavi obiter, illum tarde cenare solitum, id de provectiore dumtaxat ætate est intelligendum. Prioribus siquidem annis maturius, & pro occasione convivalium ita cenabat, ut non multo post sese aut lectioni, aut scriptioni dederet, & in seram noctem, ac persæpe etiam in auroram usque protraheret studia; ex quo somnus illi præparcus, ac matutinus solum erat. Cum procedente verò tempore, nocere id sibi animadvertisset, cepit nullum cenæ, ac somno interiicere studium; at visus subinde est sibi ad matutina studia obtusior; & cum aliunde negotia totos pæne dies continenter absorberent, sensit nihil sibi temporis, quod impenderetur studiis, superesse. Itaque id cepit consilium, ut a quarta, quinta, aut saltem sexta post Meridiem hora, qua vulgus de cena solet cogitare, conclusus cubiculo, a nemine inviseretur, neque nisi quid maxime interesset, obturbaretur; sicque ad horam usque nonam, quam cenæ destinaverat, sibi, Musisque totus vacaret. Quin-etiam, statis illis diebus, quibus cursores Parisios, aut Romam discessuri erant, cenam differre solitus erat in decimam, undecimam, ac persæpe etiam ultra mediam noctem; ut posset litteras, & plureis, & uberiores conscribere; qua occasione sæpius cursores, aut domi continuit, aut jam digressos, ut litteras expectarent, consistere, prece, ac pretio procuravit.

Pæne verò statim a cena ita ad somnum se comparabat, ut apparatum faceret excitabulum tempestivum. Non sane, quod pigeret illum quietis necessariæ; sed quod ultra horas quaternas dormienti, tanta in vesicam urinæ cupia confluceret,

flueret, ut occluso præ nimia tensione orificio, emittere illam deinceps non posset. Illa proinde occasione interrumpendus somnus erat; & crebrius quidem, si flaret Corus, minimave aura frigidiuscula; tum quippe gravius, frequentiusque urina detenta ipsum divexabat. Erat & alia occasio expergiscendi sæpius, sudor; quippe seu integumentorum, seu tempestatis calore ad nativam imbecillitatem superaddito, semel, iteramve, aut etiam aliquando tertium in singulas noctes commutandum indusium erat.

Mane exurgens, id observabat, ut caput, seu galero, seu alia re superadjecta, oneraret, donec illi sudor, calorve ex somno, quieteque conceptus, temperationem admitteret; alioquin enim aër frigidior laxatos poros subiens, obstruensque, solitus erat rheumatismos, doloresque dentium creare. Eandem ob causam legens, scribensque, a fenestris procul sedebat; alias siquidem nescio quid frigidulum penetrans, caputque, & faciem, aut genam obversam, ita paulatim afficiebat, ut, excitatis fluxionibus, dentes quoque male haberent. Effectum hinc etiam, ut quantum interdiu per officia licuit, a vento, ac Sole abstinuerit; & cum propterea excusationem aliquando prætexeret, causatus est, quod ceterorum robustoria corpora similia essent laminis minime obnoxiis aëris injuriis; suum verò corpùsculum persimile esset folio papyraceo, cui penetrando vel minima aquæ guttula foret satis.

Nunquam proinde deambulatum [quæ ipsi una corporis exercitatio erat] pergebat, nisi tranquillo aëre, & Cœlo obducto, aut saltem Sole debili, & in Occasum jam propendente. Aderat etiam famulus, qui ponè gestaret umbellam, ut fervorem Solis, si quis superesset, vel auram quoque averteret. Quia verò id potetat ipsi, atque comitatui esse importunum, ideo deligere solebat convallcia, locaque umbrosa, per quæ liber incederet, oculos aliunde, atque aureis pascens. Nempe ad consabulationem, qua gratius nihil habuit, adhibere solitus erat Viros eruditos, ac leneis; ut memoratum aliquoties Galterium, Antonium Arbaudum Bargemonium Aquensis Ecclesiæ Præpositum, & similes alios; ac sese interea humanissime recreari sentiebat plantarum vitore, & florum pulchritudine; aquarum item murmure, & cantibus aviculárum. Hinc videri mirum non debet, si hortum illum Belgenserianum tanta plantarum varietate exornatum voluerit; si præter insignem canalem, insignem etiam aquæ jactum singulari exsilitione erumpere curaverit; si aviculis hyeme ad arbores citreas in xystos formatas convolantibus, disseminari grana curarit, & ne quispiam interea aucuparetur, vetuerit.

Præbabebat porrò vocibus humanis, instrumentisque harmonicis musicam illam avium; non quod alia quoque non delectaretur; sed quod ex musica humana relinqueretur in animo continens quædam, attentionemque, & somnum conturbans agitatio, dum ascensus, exscensus, tenores, ac mutationes illæ sonorum, & consonantiarum euntque, redeuntque per phantasiam; cum nihil tale relinqui possit ex modulationibus avium, quæ, quod non sint perinde e nobis imitabiles, non possunt perinde internam facultatem commovere. Voluit eamobrem continuo educari luscinias, simileisque aviculas, quas etiam in proprio cubiculo habuit, quarumque ita curam gessit, ut si quid egerent, aut vellent, ex variis signis agnosceret, & ut fieret satis, statim provideret; illæ verò, quasi agnitione quadam, benefactori accinerent, & cum eo absente plerunque silerent, ubi tamen adventus signum, vel voce, vel baculo daret, in cantum statim prorumperent.

Quoniam autem incidit mentio affectus erga animalia, nihil oberit adnotare adolescentem, ac juvenem deperiisse canum genus. Quorundam ante meminimus; amavit verò potissimum, quos singulari aliquo instinctu præditos agnovit. In iis fuit unus, de quo sæpius id memorabile narravit, quod cum fuisset a nescio quo vehemente ictu percussus, ipsum non modo jam in ædeis ingressum subodoraretur; sed ad quinquaginta etiam passus venientem persentisceret; allatransque ex improviso, mox adventum subindicaret. Ceterum occasione murium, qui libros, chartasque in cubiculo arrodebant, adamavit deinceps feleis, quos exosos habuerat; effectumque paulatim est, ut paucis primum educatis necessitatis gratiâ, etiam ob solam delectationem numerosos habuerit. Ex Oriente quippe obtinuit cinereos, rufos, variegatosque, elegantia spectabili; quos propagatos etiam Parisios, & aliò ad amicos misit. Cum nihil autem non observaret, adnotavit feleis utero gestare hebdomadas præcise novem; ultra annum decimum quartum parere; obstetricatione interdum uti; etiam cum non conceperint lactare; & id genus similia.

Sed ad sui curam ut redeam, fuit ea quoque temporibus morborum simplicissima; ipseque fere experiundo didicit sui medicum esse. Nam primum, quod spectat ad febrim, curare illam solitus fuit mediâ sibi præstitutâ; ratiocinatus, febria materiam aut non substituto fomite, circabsumi; aut non facto impedimento, circo subsidere. Deinde, cum rheuma, tussisve urgeret, nihil aliud, quam usurpabat buccellam crustæ ex pane sicco; cujus semper frustula quædam, cum tragemate odoratô, thecula argentea conclusa gestabat. Sic enim ex ea detrita, salivaque simul sensim instillata, opinabatur, arteriam incrustatione quadam obduci; adeo ut humor superfluens illam non exulceraret, neque provocaret ad tussim. Hæmorrhoidibus leniendis alia nulla re utebatur, quam ovi luteo, cui interdum aliquid butyri, aut laridi fuisset commixtum. Agnovit etiam balnearem aquam in potum assumptam iis mire prodesse; & vel calorem suppositum, vel minimum somnum eas remittere. Circa urinæ retentionem, dictum est de usu aquarum; solebat verò, ut eam cieret, linteum, ejusve angulum dentibus premendo, quasi mandere; idque in ipso conatu, quo proinde sæpe urinam emisit. Nisi id verò sufficeret, ut in maxima vesicæ tensione, tum inter parietem, posticamque lecti partem intervallo arctissimo sese comprimendum sistebat; nam post multos saltem conatus id experiebatur non inutile. Et non ad omnem quidem retentionem consequebatur arenularum, calculorumve dejectio; frequentius tamen prorumpebant, cum dolores renum, ureterumque præcesserant. Urinam autem excipere cucurbitulâ, quam ventosam vocant, solebat; ut in ejus fundo statim appareret, si parturiisset aliquid; videlicet labores illos, eruptionesque calculorum, parturitiones suas dicebat. Denique nisi podagrâ, parentum instar laboravit, causam ipse censuit victus regimen, quod etiam quoties pater servavit, toties consultum optime fuit.

Non est verò heic prætereundum, imbecillam complexionem nihil obstitisse, quo minus se in

Digitized by Google

in morbis illis, vehementibusque doloribus patientissime gesserit. Nam frequentia quidem, & diuturnitas quendam quasi callum induxisse videbatur; sed patiendi tamen consuetudinem eo perfecerat ratiocinio, quod quidquid pati necessum foret, ferendum esset leniter. Communis certe ejus vox erat, se non tam angi propter mala, quibus erat obnoxius, quam lætari, quod ea graviora, ut esse poterant, non forent.

Non dissimilis porrò animus erga fortunam adversam fuit. Nam jacturâ aliquâ factâ, ac rei caræ potissimum, non potuit quidem non commoveri; verum molestiam temperare ea ratione solitus fuit, quod non tam spectaret tem deperditam, quam cum voluntate possessam. Sic solamen etiam quærebat ex rebus superstitibus; censebat enim non tam dolendum ob id, quod iniquus casus abstulisset; quam exultandum propter id, quod bona fortuna servasset. Hinc non infrequenter dicebat, cuivis incerta bona paranti constitutum esse debere, se illa, non sibi magis parare, quam furibus. Contingebat etiam interdum, ut quæ proposuerat, pro votis non succederent, conatusque, & sumptus omnes efficerentur irriti; at solatio erat, quod nihil tentasset non laudabile, neque officio, impensæve iterandæ impar foret. Eam ob causam non desistebat idem tentare sæpiuscole, tanquam non desperans, quin prosperum quidpiam tandem affulgeret; ac aliunde existimans, plureis labores irritos uno successu redimi; neque debere piscatorem idcirco retia abrumpere, quod jactum interdum sine fructu faciat.

Et sic quidem ille patientiam, constantiamque tuebatur; cum foret nibilominus suapte natura subiracundus. Dicebat verò, nihil sibi unquam animi regendi persuasionem æque fecisse, ac spectaculum casu quodam exhibitum, in microscopio. Quippe cum in eo conclusisset pediculum, ac pulicem, observavit pediculum, luctâ institutâ, sic commotum fuisse, ut sanguis a capite in caudam, itu, redituque continenti distraheretur. Hinc nempe est argumentatus, quanta fieri per iram debeat humorum, spirituum, facultatum omnium perturbatio, quantam declinet perniciem, qui illi non fecerit locum. Duo autem quædam capita erant, ob quæ præsertim commoveretur. Unum, ac præcipuum, injuria ex ingratitudine profecta. Injuriam dico; nam ex oblivione sola beneficii, ne indignationem quidem ullam restabatur, qui ipse potius videbatur id oblitus fuisse, quod contulerat. Varum, cum quis sibi eam notam animi ingrati inureret, ut præterea nocumento, vel impedimento sibi, suisve circa negotia, aut destinationes foret; tunc incalescebat, excandescebatque, & probra etiam effundebat; meminique, dum statim sese ad sedationem componeret, conquostum, quod ea occasione philosophia defectus fuisset. Alterum, negligentia, pravaque mandatorum exequutio per famulos. Facile enim irascebatur, nisi quilibet primum audiens, exaudiret, accurreretque; ac nisi jussa faceret tempore, modoque præscriptis. Quippe cum de industria alicujus diffideret, aut de inversione, interpulsioneve, ex præsumpto ingenio, propemodum securus esset; tum diserte, articulatim, & ex ordine præcipiebat, quemadmodum vellet quidpiam peragi; ac nisi deinceps, ut res fuerat inculcata, perfecta fuisset, vix se poterat continere, quin in querimonias, & convitia protumperet. Unde sæpius ad me conversus, solitus fuit dicere: Oportebat ergo te esse infirmitatis meæ testem? Continebat nimirum sese, neque, nisi coram familiaribus, hasce animo habenas laxabat. Ac ista quidem fere fuit una animi ejus impotentia; quamquam in sese statim rediens, tranquillitatem reperebat; & quod spectat ad famulos, sæpe querulus solum fuit, ut excitaret socordiam, ac inposterum redderet cautiores. Quin-etiam ita affectus fuit in eos, quos ducebat ingratos, & injurios, ut nunquam maluerit ulcisci, quam oblivisci injuriam; nemoque agnoverit culpam, quem non complexus fuerit, beneficiisque novis cumularit.

Nunc, cum in locum de beneficiis inciderimus, ecquis ignorat quantum fuerit ad benefaciendum propensus? Nemo certe unquam alacrius, liberalius, frequentius donavit; & cum proposuisset sibi Deom, ac Naturam, omnia dono, nihil mutuo dantem, imitari; dici omnino de illo potest, quod vota præcucurrerit, quod spem superaverit, quod præstare illi fuerit, quam aliis optare velocius. Millies enim, non modo opem, opesque ultro obtulit; sed non cogitantibus etiam contulit reipsa. Et vide simul industriam. Cum ad Holstenium mitteret, quos diximus supra, Aristoteleos, Platonicosqoe Interpretes, ducentis aureis nummis coëmptos, scripsit quidem epistolam, qua videretur nihil aliud, quam volumina commodasse; verum post-scripto epistolio significavit, se donasse, donatosque omnino velle; priorem autem epistolam eo dumtaxat fine perscriptam, ut ostendere illam posset, si qui forte molesti essent in deposcendis codicibus, quasi illos mutuo solum possideret. Quam putas verò sæpe egit, quod de Arcesila memorant, supponens puta cervicali dormientis, aut alias non advertentis amici, pecuniam, qua egere eum comperisset, & recusaturum tamen? Sane cum sæpe id non posset, & pudorem alienum non ferret; familiaris manu est usus, ut eum, qui erat accepturus, confidentiorem faceret. Testari id profecto licet; nam etiam per supremus dies, dari per me voluit Viro cuipiam ingenuo, cujus, & indigentiam norat, & pudorem manifestandi. Neque putes, id eum egisse, ut largitionis testem haberet; nam aliunde cum norat minus in accipiendo difficileis; longe aberat, ut quæreret tertium, cujus pudore afficerentur. Ipsemet enim exhibebat, neque semovebat modo omneis arbitros; sed ne familiarissimis quidem perspectum deinceps faciebat. Hinc si mihi innotuit [ut exempli gratia hoc dicam] largitio illa pecuniaria, qua in Campanellam est usus, ex Campanella ipso novi, qui & privatim recitavit, & declaravit publice; non verò ex ipso Peireskio, tametsi tum ambo apud ipsum diversaremur. Quamobrem si in alium quoque contulit centum aureos, ducentos in alium, in alium trecentos; id sane rescire aliunde, quam ex ipsomet concessum fuit. Scilicet non fuit ex odioso illo genere hominum officia exprobrantium, quæ cum meminisse debeat is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit; nemo esse potuit hujus regulæ, quam ille fuit, observantior. Siquidem tantum absuit, ut deprædicaret, quæ præstiterat, quin potius semper factam ab aliis mentionem aversatus est, nec sine quodam rubore passus; solitus aliunde ita extenuare, quod concesserat, ut pæne negaret, quidquam concessisse.

Non ita verò sese habebat, quidpiam nactus ab aliquo. Quippe celebrare nunquam destitit,

tit, ac tametsi parvi momenti res foret, aut magno etiam pretio redempta, professus est semper, se esse omnino devinctum, solitus prærerea officiis, obsequiisque omnibus gratitudinem facere apertam. Nam si quis numisma, sigillum, membranam, marmor, vasculum, aut quidpiam aliud, seu antiquum, seu peregrinum, seu alioquin ratum dedisset, tum præter animum effusum, dispiciebat statim, qua ille re delectaretur, & qua verosimiliter careret; seu nempe libris, seu picturis, seu plantis; seu aliis rebus, quibus [cum non auderet pecunia] rem cum fœnore compensaret. Constat id speciatim de pluribus libris, etiam carissime coëmptis; sed in exemplum hoc satis esto, quod cum bonam hominum partem delectari nosset gallico Mercurio, historia romana Goëffetei, Octavio Strada de vitis Imperatorum cum iconibus, aliisque id genus; illorum semper copiam habere comparatam voluerit, ut ingerente se occasione, ad manum esset, quod donaret. Ex quo effectum est, ut plureis ejusmodi libros octies, decies, & pluries non magno intervallo habuerit, & donaverit, ac sæpe etiam cum spes non foret iterato recuperandi; cujusmodi fuere Eusebius Scaligeranus, Ephemerides Origani, & alii sexcenti.

Tenere nempe se nunquam potuit, quin testatum faceret, se conferendis potius, quam accipiendis beneficiis natum; & cum majorem voluptatem, quam ex dono probe collocato non perciperet, perditum diem illum habere, in quo se quavis occasione munificum non exhibuisset. Hinc Viri cordati, & Crœsi divitias, & Arabum gazas illi exoptabant; ut suum illum liberalem, ingentemque animum testatiorem facere posset. Siquidem stupore dignum judicabant, undenam illi ad tot sumptus satis abunde suppeterent, qui aliunde, & spretas opes, & intacta lucro pectora perspecta habebant. Et fuere quidem, qui improbarint, quod videretur non satis æquam familiaris rei habere rationem. Visus est enim sumptus superare censum; & judicium vel ex eo factum, quod mitteret Romam quotannis tria millia librarum turoniearum expendenda. Verum ipse ante salutem ponendos rumores non censuit; magnumque semper quæstum duxit, opes honeste profundere, quæsito nempe bonis, seu Viris, seu artibus emolumento. Dici quoque potest, quod Poëta ait: *Quæsivit nomen, quærat avarus opes*; nam profecto, seu suæ familiæ reditus imminuerit, seu non amplificaverit; at quæsivit tamen tantam gloriam, quantam immensis opibus ceteræ tam multæ nunquam consequentur. Hoc est verò, quod Viri illi cogitare debuerant; non quæri nempe solum divitias, ut fames, ut sitis, ut frigus arceatur; quippe ad hos, aliosque usus naturaleis pauca sufficiunt; sed maxime, ut cum splendore ævum transigatur, relinquanturque monumenta propagandæ famæ post interitum. Is est enim tacitus finis, ad quem, dissimulanter licet, mortales omnes collineant; & quem tamen non assequuntur, qui alioquin ditissimam efficere familiam student.

Taceo, eam fuisse Peireskio mentem, ut pro familia duceret Mundum; ac parentum, fratrum, aut filiorum loco, quibuscum omnia essent communia, omneis, & sapienteis, & bonos haberet. Hosce appello; quia tametsi nihil non est unquam bene merentibus largitus, delectum tamen semper cum habuit, ut in obvios quosque non esset profusus. Cum enim minus quis mereretur, liberalitatem temperare norat; memini que poscenti cuipiam, ut decem nummos mutuo daret, responsum ab eo, non se decem, quos mutuo crederet, habere; sed duos habere, quos gratis donaret. Cum ille verò accepisset, & ex ipso requireretur, quamobrem ita faceret; satis est, inquit, si præsenti necessitati succurratur, & fiam potius parcus donator, quam molestus creditor; expertus aliunde, complureis idcirco aversari me, quod se meo ære obstrictos putent.

Porrò cum nihil æque amicos, ac beneficentia, & obsequium pariat, nihil mirum, si toto orbe, tot, tam bonos, tamque illustreis, atque constanteis habuerit. Mirum est potius, quam tam multis demerendis suffecerit; cum omneis ita coluerit, ut singularem non potuisset magis. Quippe in id semper incubuit, ut provideret, qua tandem re cuilibet gratificaretur; & imploratus ita accurrit, ut infelicem se duceret, nisi amici necessitatem non præsensisset, prævenissetque. Norat proinde, quudnam esset amatorium poculum verum; sic præsertim amans, ut nunquam ad suam utilitatem respiceret, occasionem verò consulendi amicis præteriret nullam. Sic nihil sibi unquam a Magnatibus, Principibusque Viris petiit; at in amicorum, ac potissimum literatorum gratiam, quidquid conducere visum est, postulare nunquam erubuit. Seu verò illi precibus suis, seu aliunde quidpiam concessum tulissent, agebat semper gratias, & recipiebat in se tam suo, quam musarum, & publicæ rei nomine, gratitudinis testationem. Nec suos verò amicos modo, sed quos præterea illi amarunt, ac speciatim parentes, filios, consanguineos, affines ardenter prosequutus est; illisque consilio, auxilio, perfugio, patrocinio fuit. Ac parum forte est dicere, sumptibus nullis eum pepercisse, ut amicorum res promoveret; majus est, quod nullum habuerit neque in valetudinis, neque injuriarum aëris rationem, quoties quidpiam periculi intervenire deprehendit. Tanto prætcrea candore fuit, ut nunquam rationem creditarum rerum ab amicis exegerit. Quin etiam ægerrime tulit, quod, depositâ continuo comparandis libris, usibusque aliis apud optimos Puteanos pecuniâ, ipsi, contextis indicibus, pretium, summamque subducerent; voluitque plane sibi, cum ipsis non agi adeo scrupulose. Ut paucis dicam, fuit illi pectus adeo niveum, ac innocens, ut merito jure amicos habuerit, quibus non potuerunt esse amiciores.

Ad-hæc autem, quantæ putémus consolationi illum fuisse, cum amicos, vel ægrotanteis, vel orbitate, aliove casu fortunæ perculsos invisit? Nemini quippe, aut meliora, aut amabiliora verba; & quia morbis, doloribusque tolerandis assuetus erat, ideo nemini lenimenta ægritudinum omnium perspectiora; nemini potius habita fides, quod ipse expertus omnia crederetur. Novimus certe aliquos, quibus de salute prope desperantibus, animos restituerit; adeo fuit solers detegendis, facundusque edisserendis insolitorum ipsis morborum symptomatibus, prognosticis, causis, & nisi plane curantibus, saltem lenientibus remediis.

Ex his licet intelligi, quam jucunda esse deberet illius cum sanis conversatio; quando tam bene noverat, ecquæ res forent cujusque genio, moribusque accommodatæ. Nimirum cum tam multa nosset, inpromptu erat deligere, quæ gratissima cuique enarraret; & cum esset semper ad

discendum comparatus, percontabatur solum ea, quæ noverat colloquutorem cum voluptate recitaturum. Ita cum frequens a peregrinis, curiosisque inviseretur, subodorabatur inprimis, cujus rei studio tenerentur potissimum; ac cum ea solum ostendebat ex libris, cimeliis, ceterisque rebus, quæ videre foret jucundum; neque aliquid obtendebat, quod ipsi nosse non affectarent. Rogitabat deinde ea, quæ ipsi, vel in patria, vel iter faciendo rara observassent; habebatque semper quidpiam simile, quod vel monstraret, vel alias sibi visum, auditumve referret. Inde effectum est, ut nemo non invitus discesserit, horasque, & dies non optaverit prolixiores. Quin longe etiam abfuit, ut crebro conversantibus tædium, aut fastidium cresceret; exundabat enim semper novo aliquo eruditionis gurgite; ac vocibus vivis omnia exprimens, ita rapiebat animos, ut metum semper iniiceret, ne cito nimis faceret finem. Et apposite quidem, seu perraro tamen, jocos interseruit; serio quippe solitus loqui, ea oris facundia sermones fundebat, qui iis salibus parum indigerent.

Porrò, cum ejus consuetudo foret cuique gratissima; ipsi tamen oneri erant, quotquot res dumtaxat vulgareis loqui, audireve juvabat. Conqueri proinde solebat, quod tam bonas horas cogeretur perdere, audiendo solum, assentiendoque, frigus, caloremve vigere; tempestatem esse claram, vel obscuram; auram sanam, vel insalubrem, ceteraque similia. Eandem ob causam aversabatur mulierum consuetudinem; quod vix liceret quidpiam frugi ex ea consequi, & de tricis solum, ac nugis verba serenda cum ipsis forent.

Impatienter etiam ferebat clamosos, rixosos, loquaceis; tametsi istos levius ferret, quod plerisque verbis inutilibus frugi aliquid interseri posset; id enim dicebat se eruere, ut ex paleæ acervo granum. Oportebat tamen, eos esse veraceis, quod garrulis istis parum convenit; nihil enim æque exosum, ac Virum, quem posset mendacii coarguere, habuit. Quare & solebat hoc hominum genus ita exercere, varias percontando circumstantias, ut memores sane esse oporteret, si quid mentirentur, nec sibi contradicerent. Par judicium esto de Thrasonibus, quos pari modo non ferebat; nisi quatenus inter jactationes ingeniosum quid coruscabat, quod afficeret animum. Ceterum enim gloriosos istos mirum in modum oderat; præditus ipse tanta modestia, ut cum præclara agere, non verò jactare placeret, nihil unquam superbe de se, nec senserit, nec dixerit. Hinc potuit sane vel suo exemplo facere illos admonitos, qui & sui laudes invitus audivit, & titulos omneis ambitiosos delatos rejecit; & virtutes suas, alioquin eximias, ita elevavit, ut semper, vel infirmitatem, vel ignorantiam prætenderit; planumque fecerit, nihil esse posse illa animi moderatione expetibilius.

Nihil proinde adiicio de summa mansuetudine, ac singulari humanitate, qua quosvis adeunteis, opisque quidpiam postulanteis excipere solitus fuit. In confesso siquidem est, quam non puduerit illum habere majorem debito honorem quibusvis, inferioris etiam conditionis, hominibus, quos, vel genus, vel eruditio, vel dignitas quædam commendaret; quamque se erga obscuriores, rusticiores, pauperiores, affabilem præbuerit; animos addens sese adeundi, assidendi, alloquendi, interrogandi, respondendi; donec quisque sibi ab eo factum satis existimaret. Atque id quidem erga omneis; sed erga illos specialius, qui suas in judiciis commendatas caussas optabant. Suavissimum enim habebat parteis ipsasmet privatim audire; & percontando, instandoque pleraque purius accipere, quam a Caussidicis inter perorandum, scribendumve suggererentur. Nempe cum ipsi elegantes, atque eruditæ actiones placerent; iniquo tamen animo tulit, si quando veritati fucum, æquitati insidias, legibus fraudem, innocentiæ laqueum fieri, tendique observavit. Quanquam quo affectu sese compararit, ut jus suum cuiqua tribueret, indicatum superius est. Addo, illum ea industria, ac felicitate fuisse, ut aliquorum nobilium liteis, alias interminabileis, arbitratu suo composuerit, pacemque inter familias inexpectatam procurarit. Addo & cum id moris foret, ut quæ partes coram Senatu liteis agitabant, Senatores ipsos in palatium, in templum, domum, aut ad alia loca procedenteis, agmine denso affectarentur, ipsum id nunquam passum fuisse, famulo contentum, aut præterea uno, alterove ex familiaribus amicis, quibuscum posset colloqui, amandatâ sequentium turbâ.

Cum illa porrò comitate, humanitateque erga omneis foret, tum speciali quadam observantia prosequutus est, quos novit gradu, genere, virtute quadam eminenteis. Quippe ut omneis est veneratus, ita singulis, si quid potuit, præter debitos honores exhibuit. Promotis quoque ad dignitates, reducibus in patriam, servatis ex morbis, adeptis conjugium, donatis progenie, atque id genus alia fortunæ bona assequutis, congratulari solitus est, seu coram, seu per litteras, voto, reverentia, & affectu plenas. Nullum non præterea officium, atque obsequium præstitit; munera insuper adiiciens, vel certe communicans quidquid exquisitum variis ex locis obtinuit, prout unumquemque his, vel illis rebus capi agnovit, aut subolfecit. Et questus quidem persæpe est, exhibendis, excipiendisque honoribus deteri tempus; at cum ipse delatos sibi, quantum poterat, constantissime recusaret, nullum tamen, quem crederet aliis debitum, prætermissum voluit. Id aliquando ipsi objectum; & maxime cum videretur ob imbecillas corporis vireis excusatione dignissimus; at, debeo-ne, inquit, ut ineptus esse primus desinam, pro ineptissimo haberi?

Heic non adiiciam, quanta pietate erga parentes fuerit; nam id suis locis satis insinuatum. Unum solum addam, quod Novercæ mores plane acerbos deliniit. Non longe erat a Doctoratu, cum illa die quadam considens ad mensam, bilem effudit adversus ipsum, quam in Patrem conceperat. Congestis plurimis conviciis, ac exprobrationibus, quibus contradicturum sperans, detumescere amplius contendebat; ipse nihil plane inficiatus, hanc unicam vocem emisit: Vera sunt, quæ dicis, o Mater, immo & longe plura sunt, ob quæ jure conqueri possis. Tum quia verebatur, ne illa, aut assensum hujusmodi sinistre interpretata simulationem causaretur, ampliusque excandesceret; aut pudore quasi suffusa, aliam rixandi quæreret ansam, sese continenter e mensa subduxit. Illa tale nihil expectans, & ad improvisum casum obstupescens, ita repente animos fregit, ut sese continuerit, effutieritque deinceps nihil. Privatim postea ex eo quæsivit, cur falsa cum sciret, quæ objecta fuerant,

Digitized by Google

rant, nihilominus admisisset; ille autem, & admisi, Mater, & admittam in posterum; auctorque sum, ut quoties pectus effervescere senseria, iram potius adversus me, quam adversus alium profundas. Nam ego quidem patienter feram; at alii exasperabuntur, unde tu magis excandescens finem fortasse vix facies, quin graveis exinde contraxeris morbos. Neque porrò id inutile fuit; illa enim sese deinceps longe mitiorem præbuit, ipsumque adeo amare cepit, ut de hærede instituendo sæpius cogitaverit; ac perfecisset, nisi cum obiit, is in Belgio procul abfuisset.

Ad Fratrem quod spectat, tanta propensione erga ipsum fuit, tantam vicissim expertus est, ut res in exemplum transire mereatur. Quippe ab ævo usque ineunte ea fuit, cum mutua, & maxima benevolentia, consensio, ut in eadem studia semper conspiraverint, &, ne minimo quidem ullo intercedente dissidio, de bercifcunda familia ne cogitaverint quidem. De consanguineis, affinibusque illud sane testari licet, quod omneis habuerit conjunctissimos, excipique voluerit domo, ceu communi hospitio, cum in urbem adventarent, non patrueleis modo, sed etiam, qui ex atavia, tritavisque ducerent ramos. Quinetiam, cum omnium patrocinium alacri studio susciperet, solitus erat, si forte quidpiam inter ipsos intervenisset, componendi auctor, & arbiter fieri. De præceptoribus dictum suis locis; addo memoratum ab ipso non semel, nihil accidisse sibi jucundius, quam cum a Vario nescio quid in Fonvivli gratiam obtinuit.

Quid est, quod hoc loco attexam de charitate in Patriam, cum ex dictis perspicuum sit, illum totum fuisse in ea exornanda? Ut mittam enim nullam unquam occasionem prætermissam, quin majestatem Principis, gallici nominis honorem, & jura Regia farta tecta, adversus Scriptores peregrinos voluerit; attingo solum circa Provinciam, curasse illum maxime, ut ea inprimis illustraretur. Eò nempe ejus curæ spectarunt, cum nihil non egit, ut quasi ex cineribus Comitum nostrorum erueret historiam; ac nobilissimas familias suæ luci restitueret; usus quippe non nuda traditione, non argumentis levibus, non auctoribus parum certis; sed scripturis authenticis, ut testamentis, matrimoniis, transactionibus, clientelis, privilegiis; itemque statuis, tumulis, epigraphis, tabulis pictis, insignibus, numismatibus, sigillis; aliisque id genus rebus, quas ut detegeret, haberetque, nulli pepercit sumptui, nulli labori, nulli industriæ; evolvens ipse, aut procurans, ut evolverentur acta omnia, quæ in omnibus archivis, tabulariisque Principis, Præsulum, Abbatum, Capitulorum, Cœnobiorum, Gynæceorum, nobilium, privatorum quorumlibet; inque Ecclesiarum Statutis, Necrologiis, Kalendariis; ac depingi mandans quidquid pervetusti adumbratum, effigiatum, incisum, expressum per libros, vesteis, vitra, ædificia tam sacra, quam prophana foret. Quominus mirum, si nemini ex tota Provincia majores sui nobiles perspectiores, quam ipsi fuerint; quando & omnium genealogias retexuit, & ex actis expendit, & insignibus, cum ipsorum, propter varias stirpeis, variatione exposuit. Sic speciatim labore magno seriem texuit Vicecomitum Massiliensium, deducens illos ab usque Guillelmo S. Honorati Massiliensis Episcopi fratre, hoc est, ab anno nongentesimo sexagesimo secundo. Quo etiam modo condidit synopseis Episcoporum, Abbatum, omniumque Virorum illustrium; ac plurimus præsertim fuit circa *Trobadores*, Poëtasve supra memoratos.

Eodem spectavit studium emendandi, & excudendi chorographicam tabulam, disquirendique varia, per varias ætates confinia, cum specialibus populis, regionibusque, & Principibus, qui in illa fuisse leguntur; ne quidpiam dicam de legibus, magistratibus, judiciorum formis. Fuit autem curæ potissimum scrupulosa pervestigatio, & ichnographia viæ Aureliæ, quatenus traducta per Provinciam fuit; Amphitheatri item tam Forojuliensis, quam Arelatensis; Arcuum triumphalium tam Arausionis, quam S. Remigii, trium Turrium superstitum adhuc in Sextiensi Palatio; &, ut paucis dicam, rerum omnium, quæ saperent antiquitatem. Nam quod præterea Inscriptiones, marmora, imagines, & alia id genus non neglexerit, manifestum est ex hactenus dictis; ut etiam, quod attigimus de animalibus, fossilibus, plantis, aliisque, vel Provinciæ propriis, vel ex peregrino Orbe translatis.

Eodem denique, quod constanter excitavit ingenia, quæ, aut novit, aut providit, condecorandæ patriæ nata; admonens semper, animansque, & libros, ceteraque omnia, si opus foret, suppeditans. Cum commendaret verò illos, qui scriptis, inventisque suis, ac descriptione præsertim regionis, rerumque gestarum illam celebrassent; tum suspexit maxime studium, quo affectum novit Polycarpum Rivierium, Carthusiani Ordinis decus, cujus immensæ eruditioni accessit notitia eximia rerum omnium Provinciæ, explicandarum speciali tomo operis Herculei ab illo suscepti. Tum maximi fecit, potuisse se demum hortatu suo inducere Jacobum Morguesium, emeritum, ac sane magnum Aquensis fori ornamentum, ut se ad Statuta provincialia illustranda componeret; quod foret exinde lux magna omnibus Provinciæ tribunalibus affulsura. Quam sæpe verò exoptavit, Petrum Decormium generalem Advocatum, profundæ adeo doctrinæ Virum, functione demum ab erudito, dignoque filio sublevari, ut totus fieret concinnandis, communiendisque Senatusconsultis, & quæ præsertim ipse suasisset! Quam sæpe Scipionem Pererium, cujus nunquam satis mirari ingenium, judicium, eloquentiam potuit, suas illas forenseis actiones, adeo eruditas, atque eleganteis, mittere in lucem! Et pauca hæc quidem ex multis de affectu in Patriam; nam quantum aliunde condoluerit, cum temporibus difficillimis nihil, nisi vota superfuerunt, commemorare parum est.

Superesset jam aliquid circa Religionem in divinum Numen; sed in confesso primum est, illum semper majorum fidem, hoc est, Catholico-Romanam professionem sic defendisse, ut etiam ad illam quotquot potuit ex heterodoxis, ac potissimum eruditis, inflectere curaverit. Deinde religiosi cultus fidem uberrimam fecerunt publicæ omnes cæremoniæ, quas rigide semper, quantum licuit per valetudinem, observavit. Quippe & solemnibus sacris, concionibus, processionibusque, ut vocant, interfuit; & nullum fuit celebre festum, in quo non seipsum Sacerdoti probaverit, mensæque Eucharisticæ sacræ particeps fuerit. Constans ad-hæc sincera fide, amoreque in Deum fuit, sublime de tanta Majestate sentiens, ac summe de ejus bonitate spe-

Digitized by Google

ſperans. Nihil addo de culto, quo fuit proſequutus Pontificem Summum, Cardinaleis, Legatos, Nuncios; ſiquidem nullam prætermiſit occaſionem teſtandi ipſis reverentiam, affectum, obſequium; ut minus ſit mirum, ſi illis nihil unquam negotii in Provincia contigerit, cujus ipſi committere procurationem non affectarint. Quo titulo etiam demeruit ceteros Prælatos, Generaleis, Provincialeis Ordinum, quos recenſere prolixum foret; agnitus aliunde patronos Cœnobitarum omnium, maxime verò Reformatorum, qui ſi quid egerent in Curia Romana, in Regia, in Provincia, ac Senatu ipſo, illius continuo implorabant opem.

Nunc, ut ſpecialius Studia dicantur, præmittendum inprimis eſt, fuiſſe Peireskium ingenio prompto, aut ſi quid certe defuit, arte, ac labore illud compenſaſſe. Quippe in rebus etiam conceptu difficillimis, inculcatione vix indiguit; & ſedula diſquiſitione, exercitationeque mentis, ipſam ad quidvis facile intelligendum comparavit. Habuit enim præterea illud ita natum ad omnia, ut nullum fuerit doctrinæ genus, cujus deſiderio non inarſerit, & de quo non lubens conſeruerit cum peritis Viris ſermones. Moderatus certe quod ed alia ſpectat, videtur fuiſſe unica ſciendi cupiditate immodicus; nemoque fuit, qui vehementius affectarit perficere celebre illud liberalium diſciplinarum coronamentum. Quin ne hoc ſolum; ſed etiam Mechanicarum ſtudioſus fuit; eaque de cauſa nullus unquam artifex præcellens, ac celebris fuit, quem remoratus, aliò tendentem, apud ſe non detinuerit, ex quo non multa ſeu opificia, ſeu artis arcana arripuerit; ipſum domi, victo, ſtipendiis, variiſque muneribus in menſeis, ac in annos fovens.

Sagacitate quoque mira fuit, adjutante conſtantia, qua inveſtigando nunquam fuit defeſſus. Evenit proinde non rarò, ut conjecturæ ſucceſſerint, quod ex oblatis circumſtantiis, cetera adnexa ſubodoraretur, ac feliciter divinaret. Nihil certe ipſi traditum in manus, cujus, quidquid notitiæ poterat haberi, non eruerit; adeo ut, non immerito habitus fuerit toto Orbe quaſi Arbiter rerum abſtruſiorum. Nempe, ſi quid uſpiam inventum, cujus neſciretur origo, natura, deſtinatio, ſtatim ad illum provocabatur; quaſi germana rei notitia citra ejus opem haberi non poſſet. Quid, quod rerum etiam, quæ non forent, ſed eſſe tamen perhiberentur, rimatus conditionem eſt, diſquiſivitque, num ſaltem poſſent in rerum natura exſtare?

De ſolertia jam ſæpius dictum, ob quam nihil pæne, quod humanitus fieri, haberive poſſet, ſe conſequuturum nunquam deſperavit, modo juvaret, intereſſetve animum eò intendere, explicareque conatum, ac nervos; Et ſane plurima peregit, ac obtinuit, viſa viribus, conditioneque ſuperiora; quoniam facile proſpiciebat quidquid promovendo, obſtandove eſſe poterat, impiger aliunde, ut illud urgeret, hoc amoliretur, & omnia miſceret, quouſque votorum compos fieret. Quin etiam amicos ubique parabat, & officiis variis ultro obſtringebat, ut ſeu aliquid deſtinaſſet, ſeu deinceps occaſio deſtinationem factura eſſet, ad obſecundandum forent comparati. Quamobrem, re propoſita, quam peragendam arbitraretur, providebat primum pretio ne, an prece, amore, an metu, juſſu, an ſponte; & quis, quid, ubi, quomodo, quando, ad præſtitum finem conferret; ac tum, nihil cunctando manum operi dextere admovebat. Sic in excogitandis cauſis operum tam artis, quam naturæ admirabilium, peracutus, ac celer fuit; facillime enim coniiciebat, &, dum tantillum decoxerat, conjecturas ſuas ratiociniis omnifariis ſuffulciebat.

Memoriam ad hæc habuit felicem, ac plurimum firmam. Tametſi enim conquerebatur, habere ſe fluxam, atque imbecillam, explicari tamen non poteſt, quanta fuerit varietas rerum, quarum ex ineunte ævo meminit, idque non univerſe modo, ſed cum ſingularibus etiam locorum, actionum, verborum, perſonarumque circumſtantiis. Ex quo efficiebatur, ut inter loquendum, adſtanteis ſemper mire recrearet; quod, quæcunque ſuborta foret colloquendi occaſio, proferre e ſuo penu poſſet, quod appoſite, lectis verbis, ſumma cum gratia recitaret. Nempe non fuit rapida quidem volubilitate verborum; at non fuit tamen hæſitans linguâ, nec abſonus voce, nec ſenſu confuſus. Seu enim partus ingenii, ſeu theſaurus memoriæ, ſeu animi motus efferendus foret; adeo non invita verba occurrebant, ut diſtincte, graviter, copioſe, ornate omnia diceret; neque, ſi res fuiſſent coram poſitæ, conſpici præclarius potuiſſent.

Judicio maturo, ac ſolido fuit; adjutus præſertim tanta experientia, lectione, & meditatione rerum. Et quamvis nonnullis videatur præcipitanter egiſſe, quod nihil cunctatus unquam fuerit, quoties promovendarum artium, adjutandorumve Virorum eruditorum occaſio incurrit, nihilominus ipſamet res fuit, de qua cum a primis annis, ac toto decurſo ætatis cogitaverit, nihil eſſe potuit deliberatius. Quin dicebat etiam, nihil deliberandum, ubi ageretur de iis adjuvandis, qui eſſent generi humano ſua doctrina, ſuiſve inventis quomodocumque auxiliaturi. Viſus eſt aliunde, nonnihil credulitati indulſiſſe; at cum nervi, & artus ſapientiæ ſint, nihil temere credere; non poſtulat aliunde ratio, ut nihil niſi viſum, auditum, palpatumve admittatur. Nam delectus quidem habendus, neque cuivis fidendum eſt; ſunt tamen boni, doctique Viri, tam falli, quam fallere neſcii, quibus fidem non adhibere ferum, & immane videatur. Atque id præſertim, cum ſit anguſti nimis ingenii, perſuaſum habere, nihil eſſe in naturæ receſſibus, præter hæc familiaria, vulgoque obverſantia; & ea, quæ in una regione, aut ætate viſuntur, menſuram fieri, ac typum omnium, quæ eſſe in ceteris poſſunt. Id cum Peireskio perſpectum foret, facile omneis audiit, de quorum ſeu eruditione, ſeu probitate non dubitavit; at cum non pronunciaret ſtatim, quæ narrarentur eſſe ex iis, quæ fieri, eſſeve non poſſent; ſolitus eſt tamen expendere omnia, & niſi poſſet aliud, ſaltem ſic rogare omneis circumſtantias, ut ſi quid demum crederet, id probabile eſſe oporteret. Quod ſi interdum propriis ratiociniis non diffidit, viſuſque eſt paulo tenacior conceptæ ſemel ſententiæ, cauſa illi fuit, quod exiſtimaret, non eſſe ſemper vacillandum, neque decedendum de ea opinione, quam aliqua ratio, aut conjectura feciſſet firmam; niſi potior occurreret, quæ oppoſitam firmius ſtabiliret. Et ſane nihil tutius quidem, quam comparatam habere mentem ad exuendum omne præjudicium, ut rationi, ac veritati ſine pertinacia locum præbeat; verum, quia vix unquam occurrunt momenta rerum paria, efficitur ſemper, ut mens in unam partem propendeat; adeo ut qui-

quisque tanto sit excusatione dignior, quanto vel nolens id sequitur, quod verisimilius videtur.

Dicendum rursus, fuisse illum sedulitatis eximiæ, diligentiæque inexpugnatæ. Ea certe fuit major, quam pro virium, valetudinisque ratione; quando vix unquam ita remisit vehementem illam contentionem animi, ut ullam horam, necdum ullum diem absque linea transegerit; adeo nullo unquam momento deliciarum suarum oblivisci potuit. Quorsum verò innuam indefessum studium, seu observandum aliquid, seu committendum chartis fuit. Nam quantum quidem præstiterit in observando, seu res cœlestes, seu terrestres, seu naturales, seu artefactæ, seu antiquæ, seu recentes, seu quæcumque tandem visæ sunt cura, & attentione dignæ, passim jam insinuavimus; in scribendo verò sic impiger fuit, ut quidquid rerum occurreret, statim faceret adnotatum. Litteras prætereo, quas, si quispiam alius, & numerosissimas, & eruditissimas, & plerunque etiam fusissimas scripsit.

Refero potius, nihil unquam memorabile accidisse, quod non ipse statim sua manu in commentarios retulerit; cujusmodi fuere pompæ panegyricæ, publicæ clades, prospera, adversave magnorum Virorum eventa, contentiones celebres, habita cum Principibus, & eruditis Viris colloquia; atque id genus plurima alia. Admovebat autem incunctanter manum, ne descriptionem differendo intervenirent negotia, quæ exturbarent; ac interim memoria elanguesceret, & rerum multarum singularium minus tenax efficeretur. Similis erat diligentia, qua, seu quidpiam notatu dignum sibi in mentem incideret, seu audiret ab alio, seu ex libris excipiaretur, arripiebat calamum; nec poterat pati, ut quidpiam periret, quod vel sibi, vel aliis arbitraretur usui futurum. Conscribebat verò, quia existimabat, rem tum demum esse in tuto, nec posse perinde ex charta, ac ex memoria effluere; idque cum ipsi, ut Socrates, aut Pythagoras fidere non posset; experireturque id, quod scriberet, ipsa scribendi contentione animo profundius infigi.

Ceterum quidquid adnotaret, deligebat semper novas schedas, seu distincta chartarum folia, ut si quid addendum postea videretur, efficeretur confusum nihil. Præscribebat autem in fronte, aut in summo margine adnotandæ rei argumentum, sive titulum charactere majusculo [quo etiam fere interscribebat nomina propria, vocesque alias, quæ poterant ex minutiore, aut non recte legi, aut non tam cito occurrere] adiiciebatque annum, & diem, & , cum ab alio acciperet, præmittebat etiam auctorem. Nec modo verò marginem interdum ex una, sæpius ex utraque parte relinquebat, ut si festinando quidpiam omisisset, posset illud adiicere, potius, quam interiicere; sed & ipsam frontem faciebat perampl am, ut discerni melius posset titulus, & maxime, si forte ipsum præmittere, præ festinatione, non satis vacaret. Quanquam id rarò, neque enim imperfectum quidquam volens, relinquebat; quod sæpe nimis expertus fuisset, res inchoatas, aut concisas futuræ ampliationis spe, novam manum, aliis curis intervenientibus, haud sensisse. Quapropter sic omnia scribebat, ut si manus extrema foret; indignabaturque, si quando jussus aliquis, seu dictatum, seu excerptum, seu proprium quid conscribere, non satis capacem relinqueret locum præficiendo titulo; aut marginem non satis congruum, congruamve satis distantiam inter voces, ac lineas, exscriptionis elegantioris, ampliorisque expectatione. Censebat enim, id, quod res erat, eam dilationem esse fallacem; & nisi aliud, nonnullam certe inducere temporis jacturam.

Pari ratione ægre ferebat, si quis procul absens exspectaret, vel reditum, vel occasionem aliam, ut quidpiam uberius narraret, vel transmitteret; volebat enim copiose scribi, & quamprimum mitti quodcumque nosse, vel habere interesset; quia non raro ex simili procrastinatione fuerat rebus pulcherrimis, utilissimisque frustratus. Non poterat autem, qui illum amasset, copiosas nimis litteras dare, quod rerum scriptarum nullas circumstantias non explicitas peroptaret. Quin-etiam sæpius querebatur, quod qui scriberent, non satis cogitarent ea, quæ sibi ipsis essent in luce, ac proinde ut nimis nota, vel non magni facerent, vel scribere negligerent, esse absentibus plane incomperta; atque ideirco nihil ex illis non novum iri habitum, eoque nomine placiturum. Hinc sicut ipse quid explorans, aut aliquem interrogans, nihil, quod ad rem attineret, omittebat perquirere; ita cum aliquid ab aliis investigari, observarique seu procul, seu prope jubebat, mandabat semper, ut quibuscumque id posset modis perspiceretur, adeo ut nullæ, si fieri posset, laterent circumstantiæ, quas proinde ipse fere præscribebat; mire aliunde oblectatus, si quis suopte marte, propriaque solertia, vel ad omneis, vel ad plureis, vel ad aliquas certe attendisset.

Ad-hæc impenso fuit studio ad librorum copiam, varietatemque comparandam. Nam de MSS. ut nihil dicam, quos nisi habere antiquos potuit, exscribi certe procuravit [exscripsitque interdum ipse] præhabitis indicibus Bibliothecarum celebrium, ac toto Orbe præcipuarum; ut si quid sibi, studiosisve necessarium occurreret, unde erui posset in promptu haberet. Ut istos, inquam, prætercam, prælo subjectos conquisivit Romæ, Venetiis, Parisiis, Antuerpia, Amsterodamo, Londino, Lugduno, aliunde; idque non modo ab exactis Francofurtensibus nundinis; sed toto etiam anni decursu, amicis admonentibus, transmittentibusque, qui pro votis essent; & subministrata seu per nummularios, seu per amicos ipsos pecunia. Si uspiam quoque Bibliothecæ distraherentur, subhastarenturque, coëmi rariores curavit, eosque nominatim, qui forent elegantioris cujusdam, neque habitæ sibi editionis. Et incredibile quidem dictu, quantam copiam congesserit; incredibile etiam, quorsum non propterea completissimam Bibliothecam reliquerit; sed neutrum videbitur mirum, si quis consideraverit, quæsiisse eum libros non sibi solum, sed etiam quibusvis opus illis foret. Innumeros verò commodato dedit, qui restituti nunquam sunt; innumeros quoque donavit, ut superius attigimus, quorum exemplaria vix, ac ne vix quidem speraret posse resarciri. Id nempe cum ex usu esset eruditorum Virorum; nam ex iis, quorum Bibliopolæ possent exempla sufficere, mira profusione est usus. Eam ob causam quoties accepit aliquem recens editum, plura illius exempla voluit, quæ partim sibi asservaret, partim in amicos statim distribueret, prout argumentum placiturum norat.

Seu donaret porrò, seu sibi haberet, compingi, atque contegi pereleganter appetiit; un-

de

de & aluit continuo domi artificem industrium, qui compactionem exquisite elaboraret, decoraretque. Quin aluit etiam interdum plureis; neque enim unus satis unquam fuit tot confluentibus undique voluminibus perficiendis. Contigit etiam sæpenumero, ut commodatos sibi libros, a suis possessoribus negligenter habitos, compactori suo reficiendos, exornandosque traderit; cum ij nimirum, vel argumento, vel raritate id mererentur; adeo ut ex male curatis comptos faceret, redderetque. Sic curavit etiam quoscumque est nactus pervetustos codices, seu impressos, seu MSS. neque ipsos integros modo, sed illorum etiam fragmenta, semelaque folia. Et cum ex eò quæreretur, cur tam sumptuosus es in re foret, causam dixit, quod persæpe libri optimi fata pessima paterentur, cum in manus ineruditas parum culti inciderent; ac se ideo operam dare, ut, vel ex decore pretium obtinentes, nec scombros metuerent, nec thus. Quos sibi verò compactos habuit, proprio charactere insignitos voluit. Constitit ille ex tribus græcis majusculis litteris N, K, Φ, ea eleganria inter se commissis, ut geminatæ tam dextrorsum, quam sinistrorsum legi possent; ipsisque initialibus exhiberentur tres illæ voces, Νικόλα☉- Χλαύδι☉- Φαϐρίκι☉-.

Quantum ad bibliothecæ locum, is fuit sane nimis angustus, quantumvis, præter parietes supellectile pretiosa ornatos, tabulatum quoque medium foculis oneraverit, ex eademque instruxerit. Hinc libros quoque habuit tam in promusæo, seu quasi bibliothecæ atrio, quam per diversa conclavia, columnatim cumulatos. Et sæpe quidem cogitavit de prolixa quadam pergula exædificanda; sed tam multa movenda fuerunt, potissimum verò paterna, atque avita bibliotheca, in quam aliunde maximam partem Cimeliorum conjecerat; tam etiam parum otii sibi semper fecit, ac habuit, ut rem exsequi non valuerit, ipsasque ædeis, ut ab initio se habuerant, reliquerit. Mirio, quod idem promusæum, itemque domus atrium, hortulusque, & alie loca onusta fuerint marmoribus, tum effigiatis, cum insculptis; quodque cum in vetustiore illa bibliotheca conclusam haberet congeriem immensam antiquorum numismatum, ponderumque, saltem leviorem; in alia verò, tam pondera, quam vasa, quam arma, quam statuas, quam innumera alia, necessum fuerit, omnia jacere veluti confusa; ipsique uni, qui omnia probe noverat, manere discreta. Longe sane absuit ab iis, qui apud Senecam, Corinthia paucorum furore pretiosa, aurea subtilitate concinnant; nam etiam prætiosa, quæ ab initio compararat, numismaribus loculamenta, neglexit; ex quo præsertim furta expertus, periculo suo cautior factus est, thecasque ex ebenu, aliave simili materia comparavit dumtaxat rebus furto minus obnoxiis, ut tripodi illi, symbibisque vasis, ceterisque ejusmodi.

Nec tamen abs re insinuavi, quæ videri aliis poterant confusa, non fuisse ipsi indiscreta. Tametsi enim excusationem non infrequenter texeret, quod apud se omnia forent nihil aliud, quam moles rudis, ac indigesta; attamen nihil unquam diu requisivit in tanta illa congerie; modo ipse solus Cimelia, libros, chartas, alia contrectasset; nec jussus quispiam alius conquirere interverrisset. Nam, ut de libris nihil dicam, quos suis titulis insignitos, in suas, quantum potuerat, classeis, sedeisque distribuerat, quosque Simeoni Corberano, ingenioso glutinatori, vel levissima circumstantia, etiam, qua indigesti erant, significare poterat; cetera sic solitus fuit in fasciculos, papyraceo, aliove involucro contectos digerere, colligareque, ut ipse sua manu, majusculo charactere, præscriberet titulos, quibus quidquid in unoquoque foret conclusum, admoneretur.

Cum soleret verò speciatim litteras acceptas in fasciculos colligare, prout variorum erant Virorum, locorumve, aut temporum; superscribebat ante, quis, unde, quo anno, mense, ac die perscripsisset; subiiciebatque indiculum brevem rerum præcipuarum, quas inter legendum subnotarat lineola; exinde nempe adjutabatur tum ad rescribendum distinctius, atque expeditius; tum ad inveniendum, si quid aliquando ex litteris requireretur. Si quid autem rerum novarum contineretur in litteris, quod alii sibi notum vellent, tum non promiscue eas ostendebat; sed exscribi ita curabat, ut lineolis includeret quidquid exscripto exclusum vellet; voculas rescindens hominum, rerum, negotiorum, quæ ignotari interesset; ac, ne quid posset offendere, phrasin commutans, aut leniens.

Ut solebat porrò curare perscriptas ad se litteras; ita quas ipse conscribebat. Amanuensibus exscribendas dabat, asservataque earum exempla, pro varietate, conditioneve, seu regionum, seu hominum, in quaterniones coniiciebat. Cum rogatus verò aliquando esset, cur id ageret; respondit, non sane, quod sua asservatu digna putaret; sed, quod sæpenumero interesset, quid pridem, nuperve, aut scriptum, aut non scriptum foret, oculis subiicere; ne vel idem, aut eodem modo inculcaret cum tædio; vel omittere pergeret, de quo dubitaret, num ante scripsisset; vel reperere memoria non posset, quæ aliquando conquisiisset, digessissetque impenso studio; vel non haberet unde posset inficianteis rei cujuspiam se monitos, convincere; vel denique, si litteræ sinistro quodam casu periissent, in recudendis laboraret.

Quod ad librorum lectionem spectat, parum profecto otii, quod posset illi impendere, postremis vitæ annis superfuit. Siquidem totus pæne fuit in conscribendis epistolis; & cum libros pervolutaret, fecit maxime, ut aliquid excerperet, quod transferre in illas posset. Quandocumque autem se lectioni dedit, progredi cursim, aut transvolare loca difficilia solitus non est; sed lento gradu semper incessit, substititque, quoties occurrit, quod remotam iniiceret. Hinc præsto semper calamum habuit, ut subjecta lineola designaret loca obscura, & quidquid notatu videretur dignum. Dicebat se enim inde admoneri, ut libro resumpto, difficilem locum iterato expenderet; observabilem menti inculcaret; usurpabilem statim inveniret. Quare neque fuit ex illis, qui lautos libros obtinentes, commaculare illos verentur similibus lineis, notisve marginalibus; pretiosissimos enim potius habuit, in quos plurris notas inserere potuit; unde omneis fere ante compactionem aluminosa aqua imbui, & non satis fore margines præsentiens, folia chartæ puræ inseri mandavit. Solitus fuit etiam, si quid ab amicis observatum acciperet, aut interserere sua manu; aut per ipsosmet, vel alios, in codiceis suos inserscribenda procurare.

Eadem ratione, si quos habuit, vel dono

datos

datos, vel coëmptos, qui doctorum virorum fuiſſent, tanto ſemper cariores duxit, quanto plura illorum manu inter-exarata cognovit. Ex quo aliunde agnoſcitur, ſtudioſiſſimum illum fuiſse habendorum aotographorum, ac ineditorum præſertim, ſi qui obtineri ab auctoribus, eorumve hæredibus poſſent, quos iu lucem edi, aot ſaltem, ſi per suctores non liceret, exſcribi ſibi procuraret. Ea certe de caoſa ſemper habuit librarios, ſeu exſcriptores parstos [quos ioter ſane taceudos non eſt Amanuenſium fidiſſimus, patientiſſimuſque Franciſcus Parrotus] ut ſeu linguis vernaculis, ſeu latina, græca, arabica, turcica, aut alia quacumque quidpiam vellet, ſacerent ſatia. Scilicet paſſus nonquam eſt, ut minimum cujuſpiam inveotum, obſervatomque deperderetur; adeo ſemper fuit ea ſpe, ut ex ipſo proficeret, prodeſſeve alicui poſſet.

Æquum eſt autem commemorare, cum circa alia omnia argumenta ſollicitus foret, oblitum ſane non foiſſe ea, quæ ſui eſſeot muneris. Etenim com exiſtimarer unicuique homini ad certum genus publicæ vitæ, ſeu pro naſcendi conditione, ſeu ex electione propria deſtinato, in id præcipue incumbendum, qood inſtitutum poſtulat; ac tum licere ad alia ſtudia pro lubitu divertere; idcirco ipſe cetera quidem conſectatus eſt ſtudia; at uon propterea intermiſit ſe in ea arte exercere, quam norat, ac profitebatur. Juriſprudeotiam nempe excoluit Cujaciana illa, ac liberali methodo, quæ ex ipſis ſontibus juris, potius, quam ex Doctorum rivulis, Legum uitorem conſpicoum facit. Hinc verò præcipue amavit antiquitatis ſtudium; quod eò maxime faceret; & præter Pandectas MSS. quos babuit, requiſivit etiam alios codices, quod quædam editorum loca expeterent ab ipſis lucem. Hac certe occaſione memini, cum aliquando dubitaree [& ne Pandectæ quidem Florentini prorſus ſatisfacerent] de germana interpretatione Legis Neratius, circa tetentam, amiſſamve ſolo animo poſſeſſionem, ſcripſiſſe eum Romam, ut ex vetere MSS. Cardinalis Barberini, ac Buccardi manu, textus Legis, cum ſcholiis marginalibus ſumma fide exſcriberetur. Nimirum quoties fore præſenſit, ut circa caoſam celebrem ſerret in Senatu ſuffragium, uullum nou movit lapidem, ne illud ſerret imparatus.

Sic pridem circa eam quæſtiooem, cui debeat accedere lucrum, creditori-ne, an debitori, ubi datis mutuo mutere ſpeciebus, æſtimatio accreverit, ex interveniente Principis edicto, Paciura adhuc ſuperſtitem interpellavit per litteras, ut quidquid uſquam ea de re obſervaſſet, communicaret. Sic uuper egit cum Salmaſio; de pœnis olim apud Romanos, aliaſque nationes præſcriptis io eos, qui ſtationes deſerunt, & animo potius puſillo, quam malo, commiſſis ſibi arcibus cedunt. Sic com Bignono eximio illo, quem hujus ævi Scævolam, ac Varronem dicere liceat, de auctoritate Legum Romanarum per Galliam, propter edicta Alarici, Caroli Magni, aliorumque Principum, qui viſi ſunt leges Theodoſiani codicis, ceteraſque ratas habere. Perſcribebat ipſe interea, quidquid fere dici, aut excogitari biſce de rebus poterat; adeo ſemper erat locuplete penu, adeoqoe illi reſcribebant, debere eum ſalum ſe conſulere; verou cum ipſis ita agebat, ut circa ea, quæ jam noſſet, congerenda non laborarent, ac in eo eſſent potius, ut novum quidpiam oſtenderent.

Quod dixi porò obiter circa antiquitatis ſtudium, complectitur id maxime univerſam hiſtoriam, quam ſic animo informaverat, tenebatqoe, ut videri poſſet omnibus, & locis, & temporibus interfuiſſe. Defixum quippe hoc ſemper habuit, conſerre maxime hiſtoriam, non illuſtrando modo joris ſtodio, ſed componendæ etiam vitæ, animoqoe eximia quadam, atque liberali delectatione alliciendo. Cenſebat enim quodammodo efficaciorem Philoſophia, quod hæc quidem verbis homines erudiat, ſed illa exemplis accendat; ac aliunde faciat, ut nos vitæ brevis pigere non debeat, quam reddit participem rerom, temporumque præteritorum. Conquiſivit proinde ſemper nationum omnium Hiſtoricos, & cum per-antiquos haberet percaros, tom eos duxit cariſſimos, qoi vel noſtræ gentis eſſent, vel quumodocumque ad eam attinerent. Ut enim vix patienter tulit hominem ingenuum, qoi in Orbe ſuo peregrinos eſſet, videre; ita callere ipſe voluit quidquid monomeotis eſſet proditum, non de rebus modo ad Provinciam, Galliamve ſpeciatim pertinentibus; ſed etiam de iis, quæ ad Italos, Hiſpanos, Germanos, Anglos, Hungaros ſpectarent; univerſeque ad illos omneis, quibuſcum hominibus noſtris commercium, aut diſſidium fuit.

Et quam ardenter, putas, expetiit interpretationem, atqoe editionem arabicorum codicom, qoos optimus Golius ex Oriente noper advexit, continenteis hiſtoriam expeditionum, bellorumque a Regibus uoſtris geſtorum in Syria? Putavit enim, poſſe fieri, ut ejus nationis Scriptores ſecus, quam noſtrates multa recitarint, quæ noſſe foret operæ pretium, ut vel ex mutua collatione, elici, contexique poſſet narratio quædam veriſimilior. Putavit etiam, poſſe exinde plurima a noſtris omiſſa ſuppleri, cum ipſe quoque innumera ſupplenda haberet ex variis illarum Regionum, atque temporum comitiis, diplomatibus, litteris, ſigillis, inſignibus, inſcriptionibus, numiſmatibus, aliiſque id genus. Erat verò rerum hujuſcemodi præ aliis impenſe curioſos, quod teſteis eſſe diceret antiquitatis incorruptos, quodque ex iis addiſcerentur, quæ fruſtra requireret quis ex hiſtoriographis omnibus.

Et memini quidem interdum, cum vitris variæ convexitatis diſpiceret chartas, & numiſmata minotiſſimorom, ac ſemeſorum characterum, objectum id fuiſſe, quod Seneca habet: *Illum tu otioſum votas, qui majorem dierum partem in ęruginoſis lamellis conſumit*; itemque illod: *Inſanit veteres ſtatuas Damaſippus emendo*; ac ejuſmodi alia. Verum ipſe; non neſcio, inquit, effuſe a multis rideri hæc ſtudia, quaſi, nec nobis ornameoto, nec ceteris uſui ſint; ij tamen ſoli jure carpuntur, qui ad vanam, aut etiam nullam eruditionem hæc referunt; cum pleriqoe comparent ſolum in ornamentum armariorum, ac parietum, nec alio fine habeant, quam ut babere perhibeantur. Porrò laude digni videntur, nec tempus fruſtra terere, qui talia conqoirunt, expendunt, illuſtrant, ut bonis auctoribus legendis facem præferant; ut hiſtoriarum circumſtantiæ perfectius clareſcant, perſonæque, res, & actiones animo melius inſigantur. Scilicet ex ſtatuis, nomiſmatibuſque cognoſcere licet, qualis fuerit vultus, habituſque clarorom Virorum, Feminarumque illuſtrium, quarum nos actiones auditæ delectant; qoa forme fuerint Dii, Deæque, & Heroës priſci, cum ſuis illis inſi-

gnibus; cujusmodi fuerint, sive ornamenta, sive instrumenta religionum, bellorum, magistratuum, coronæ, currus, triumphi, sedilia, innumeraque id genus alia. Quæ, & plura cum recenseret prolatis compluribus monumentis, facto monstravit; adeo ut innotuerint demumpleraque auctorum obscura, nec alia ratione intellecta loca.

Sæpenumerò etiam in admirationem rapuit, ubi ostendit, sine rebus hujuscemodi inspectis, atque exploratis, non posse intelligi quid auctores velint, cum tam sæpe mentionem faciunt numismatum, ac ponderum, ut talentorum, siclorum, drachmarum, denariorum, victoriatorum, sestertiorum; itemque assis, & partium ejus; ac ceterorum bene multorum, de quibus cum dissereret, immensamque copiam, & varietatem proferret, non paucos novi obstupefecit. Ac speciatim quidem aliquando, cum multitudine unciarum pondere, & forma diversarum exhibita, rogatus fuit, quid sibi vellent symbola illarum tam varia. Nam singularem quidem globulum appositum dixit, non ut designaretur modo unitas; sed etiam ut illius tumore, qui græce ὄγκ☉ dicitur, ad unciæ vocem fieret allusio. Eadem ratione in plerisque adjungi uncum, seu uncinum; ut pondus unciale statim notaretur. In quibusdam verò, ac præsertim Hetruscis, hastam, quæ græce dicitur λογχὴ, ut ex Λ dissimulato ογχη, & ob commutabileis litteras, ὄγκη vox superstes idem patefaceret. Sic plerumque adjectam ☾ unitatem significare, non tantum, quod unum hoc Sydus eximia luce noctem collustret; sed etiam, quod ex voce Luna, L detracto, una supersit. Sic exhibitam in nonnullis Astragali faciem, quæ in jactu vocata unio, unitatem significaret; etiam in quibusdam solum intellecta, cum in aversa parte solum appareret opposita facies, senio appellata. Similia quoque declaravit in ceteris Libræ, sive Assis partibus; ut cum in semisse declaravit, spicam idcirco appositam, quod antiqui alluderent ad seminis, & semissis voces; sed hæc attigisse sufficiat; ut pateat illum suo studio, solertique, & sagaci examine ea potuisse interpretari, quæ in libris nusquam extarent; ac tanto facilius audienteis stupore quodam percellerent.

Nam alioquin minus fuit mirum [etsi plerosque delectavit; neque id sane immerito] quod de mensuris, deque vasis non minus diserte verba habuit, quam ipsis mensuris, vasisque antiquis coram positis, demonstrationem apertam fecit. Et sane, quoties illi, aut vas, aut numisma, aut statua, aut quidquid demum aliud non vulgare oblatum est, ita semper solitus fuit, quam primum licuit, expendere, ut non in loculos referret, aut creditum restitueret, quin perspexisse, quidquid de illo sciri posset, aut conjici. Quippe & libros consulebat, & cum similibus conferebat, & memoria repetebat quidquid observasset eò pertinens; &, vel capacitatem, vel pondus, vel formam nulla non arte explorabat; & eruditorum ubivis degentium requirebat sententiam, & conjecturas proprias, quas quomodocumque fulcire posset, congerebat; &, ut paucis dicam, rem non dimittebat, quousque nemo mortalium posset uberius cognoscere. Eò cum pervenisset, tum demum quidquid noverat, aut inserebat in librum ejusdem, affinisve materiæ, aut schedæ commentariis interponendæ consignabat; aut certe ansam arripiebat conscribendi unam, pluresve epistolas, in quibus laboris fructum explicaret. Quare nihil mirum, si cum tota vita sedulitate hac fuerit, nihil tandem posset obiici, quod quasi alter Oedipus non statim interpretaretur.

Eodem porrò modo sese comparavit circa res naturæ admirabileis, de quibus, quia passim varia diximus, non est cur speciale quidpiam attexamus. Memorare id sufficit, neminem plura, aut observasse, aut observari procurasse, ut aliquæ tandem saniores, potioresque vulgaribus notiones rerum elicerentur; qua de causa suspexit genium, comprobavitque institutum Cancellarii Anglorum magni, Francisci Verulamii, quem sæpius doluit non convenisse, superstitem adhuc, cum fuit, venitque postremum Parisiis. Displicebat profecto illi, quæ Physica vulgo docetur in scholis, tanquam nimis umbratica, & ingeniorum potius technis, quam experimentis naturæ innixa. Hinc corrugare solebat frontem, totumque vultum contrahere, cum incidisset in Physicos, qui subtilitate potius, quam soliditate certarent; & acumen licet commendans, dolebat tamen, ipsum verbis, distinctiunculisque potius deteri, quam penetrandis ipsis rebus, ne sua quidem fronte perspectis, impendi. Ac si illi quidem forent opiniosissimi, & sive Aristoteleæ, sive alii Sectæ deditissimi homines, ipse illos sibi sapere sinebat, neque quidpiam contestabatur; sin autem ii essent, qui veritatis amore præjudicium deponerent, & leniter audire mallent, quam contumaciter obloqui; tum eos sermones ipse fundebat, qui ab illis cum voluptate, & applausu exciperentur. Nam quantumcumque aliquas ejus opiniones non prorsus probarent, mire tamen afficiebantur, dum sua ratiocinia confirmaret semper, aut observatione rerum, quæ, licet vulgares, non satis tamen adverterentur; aut relatione, tam propriorum, quam alienorum experimentorum, quæ proferre semper multa potuit [adeo fuit semper adnotandorum, congerendorumque curiosus] aut exhibitione ipsarummet rerum, de quibus quæstio incidisset; inexhausta enim abundavit copia rariorum mineralium, lapidum, plantarum, animalium, quæ quocumque pretio, aut quacumque arte, haberi, ac servari possunt.

Ex his fere elicitur, non placuisse ipsi dialecticas illas, metaphysicasve argutias, quæ nihil bonæ frugis haberent, & fovendis solum clamosissimis contentionibus essent comparatæ. Tametsi enim delectabatur, dum quid argute concluderetur; simul tamen ægre ferebat, quod foret de re nihili. Sic sæpe etiam afficiebatur, cum audiret verba facienteis de rebus illis sublimibus, ac non cadentibus in sensum. Nam posse quidem humanam mentem ad usque ideas, & separatas substantias intelligendas provehi, id mirabatur, commendabatque; ut somniare tamen de illis tam multa, & analogiis, ratiociniisque adeo levibus communire, id non comprobabat, sed miserabatur. Dolebat nimirum, præclara ingenia prætergredi incognita, intactaque ea, quæ oculis patent, subiiciunturque manibus; excurrere verò ad ea, quæ ne conjectura quidem verisimili attingere licet. Quin dicebat etiam, subvereri se, ne Doctores sibi nimium arrogent, cum præter ea, quæ Fides docet, adeo confidenter de Deo, rebusque divinis disputant tam multa. Nam inconcussa quidem habenda Decreta omnia Fidei; at quæ præterea edisserunt, non esse posse non incomperta; & cum nihil ab uno, nisi pluribus reclamantibus defendatur, videri posse sacratissimi

simi argumenti majestatem minui. Hacce de causa ferebat quidem publicas illas de Logicis, Physicis, Medicis, aliisque hujusmodi rebus parum juvanteis altercationes; at circa res Theologicas impatienter ferebat frontem, qua conspiciebat homines assumenteis se probaturos, Deum non esse, esse injustum, impotentem, improvidum, miserum, alia; quoniam tametsi id fieri veritatis illustrandæ causa diceretur, parum tamen decore fieret; neque ullus Princeps, cordatusve Vir similia de se, cum præsertim nihil opus foret, controverti non ægre ferret.

Æquius tolerabat disceptari mores, dum tamen etiam religionis, patriæque statuta illæsa manerent. Censebat enim, quam-maximam habendam esse legum rationem, quæ desiderandæ quidem essent optimæ; at qualescumque tamen essent, venerationem mererentur. In earum quippe observatione salutem civium consistere; adeo ut etiam minus justæ justioribus visis salubriores fierent, si religiose observarentur. Porrò, qui sic affecti essent, minus improbabat, si aliunde ritus, institutaque variarum gentium speculando cognoscerent, & cum nostratibus etiam compararent. Hinc enim putabat, hominem ingenuum exuere posse præoccupationem, qua vulgus legem naturæ putat quidquid sibi in usu est, nihilque rite fieri, quod moribus suis videatur alienum. Nempe cum omnibus discussis, viderit, ceteras nationes suos quoque mores suis tueri rationibus, & unamquamque reliquarum consuetudines improbare, tum posse illum animum suum supra vulgarem conditionem evehere, & desensorum quidem sua; sed æquum tamen se præbiturum adversus omneis homines, futurumque, Socratis instar, non unius tantum regionis, sed Universi totius civem; nihil admiraturum in rebus humanis, &, ut paucis dicam, ea extiturum temperatione animi, ut maximam tranquillitatem, maximumque adeo bonum consequatur.

Eam certe ob causam, non ex libris, narrationibusque vulgaris modò, variatatem morum eruebat, & vel solus, vel cum amicis subiiciebat examini; sed diligentissime etiam quotquot advenirent ex dissitis locis, rogabat ecquid illeic gentium circa instituta speciale notassent; ac si quoquoversum, qui discederent, ut notarent, adhortabatur. Hac verò ratione sic erat imbutus nationum omnium, tam antiquis, quam recentibus moribus, ut nihil pæne novi renunciari posset, utque apud omnes sive natus, sive conversatus fuisse videretur; atque adeo ad bonitatem, qua sponte naturæ adversus omneis effundebatur, id humanitatis genus adderet, quo cujusvis demum conditionis homines, tanquam fratres complectebatur; paratus omnibus prodesse, nocere autem nemini. Nam exosa quidem habebat vitia illa teterrima, impietatem, crudelitatem, malitiam, perfidiam, & uno verbo, cetera; sed humanam tamen naturam a pravitate seponens; & considerans, commiserabatur, quod illa præ imbecillitate, excæcationeque non teneret virtutis viam. Scilicet homines non satis animum advertere ad cupiditatum naturam, & ad germanos bonorum fineis; si enim perspectum haberent, quam pauca naturæ sufficiant, exularent dolus, & fraus, quibus supervacua quæruntur; &, si agnoscerent opum usum, non exularent humanitas, honestas, moderatio, sine quibus societas, privataque vita continuo turbatur.

Ad-hæc, mathematicas arteis, quantum poterat, excolebat; quod altercationibus illis, de quibus ante dicebamus, minime forent obnoxiæ; & mentem aliunde sic imbuerent, ut partæ per demonstrationem veritati assuefacta, ipsa veri specie non facile deciperetur; ac demum sui evidentia, certitudineque eam voluptatem crearent, qua major, & honestior, constantiorque esse non possit. Et non vacavit quidem scrupulose singulis illarum partibus incumbere; sed nosse tamen voluit quæcumque præcipua, atque faciliora in omnibus fuerunt. Adamavit autem præsertim Astronomiam, quod homo natus ad contemplandum, nihil possit majus, sublimius, excellentius illustribus illis plagis inspectare. Deinde Geographiam, quod illa, una cum Chronologia, historiam maxime collustrent, præstentque, ut Viri ingenui, ac aliunde litterati gerant sese pro pueris; quin potius in totius Orbis, atque temporis quasi possessionem mittantur. Postea Opticen, quod per illam explicentur causæ, tam multarum rerum, quæ apparent oculis, quæque vel mirabilia habentur, vel nisi habeantur, sola familiaritas, & inconsiderantia facit.

Hinc illum Pictura mire delectavit, eaque occasione, & pictores aluit, & tabulas varias, imaginesque obtinuit, quarum præstantiam dijudicare, si quis alius, maxime norat. Frequenter verò testatus est, pœnitere se maxime, quod a teneris usque annis pingendi artem non didicisset, optareque, si fieri posset, digitis duobus sinistræ manus redemptam peritiam, qua dextra careret. Quippe tametsi, tam in patria, quam extra illam implorasset Pictorum variorum industriam effigiandis rebus, quæ occurrerent; nihilominus, neque semper adfuisse sibi peritorum copiam, neque potuisse alienas manus adeo frequenter usurpari, ac sibi è re fuerat. Pari ratione cælaturam, sculpturam, plasticen amavit, ac artifices habuit, qui antiqua opera, vel restaurarent, vel imitarentur. Pari quoque architecturam, universeque mechanicas, seu quæ machinis, organisque artificiosis circa aquam, & cetera, res mirabileis exequuntur. Pari etiam agriculturam, & ut breve faciam, omnem artem, atque industriam; adeo semper illius mens non ad unam quasi cynosuram, aut helicen; sed ad omnium artium, ac disciplinarum universum cœlum, obtutum intendit.

Superest aliquid adiiciam de opinione vulgo effusa, quod componendis variis Libris, & Tractatibus admoverit manum. Et sane haud negandum quidem, quin dudum spem multam fecisset edendi in lucem Antiquitates Provinciæ, evulgandique observationes in numismata, selectaque alia priscarum rerum monumenta; quin flagrasset pridem desiderio emittendi Commentarios de Mediceis Syderibus, & Kalendario Constantiniano; quin voluisset perfectum opus de ponderibus, & mensuris publici juris facere; quin multa quoque alia argumenta non affectasset; quoniam, ut nullum fuit genus laudabilis eruditionis, quod animi sui amplitudine, curiositateque non fuerit complexus; ita nihil propemodum fuit, de quo aliquid scribere pereruditе non destinarit. Verumtamen nihil demum fuit, cujus scriptionem fuerit aggressus; si ea excipias, quæ, ut jam innui, in epistolas transsumpta inseruit; nam de libello quidem illo indigitato Squitinio quid sentiendum foret, dictum est suo loco. Is nempe optimus Vir fuit, qui factum satis nunquam putarit, quantumcumque monumentorum aliqua de

 re ob-

re obtinuisset; adeo ut toto quidem ævo congesserit varia de argumento quolibet; sed, quia quò plura nanciscebatur, eò sibi plura deesse censebat, nihil tandem digesserit, immo ne inchoarit quidem.

Memini verò, cum fatigarer a comprovincialibus circa historiam Provinciæ (an scilicet brevi foret prodítura) quæsisse ex eo, quonam usque vellet respondere me nihil aliud, quam laboris quidpiam adhuc superesse; ac tum subridendo excepisse illum, idco interesse, ut opinio pervulgaretur de extrema manu brevi imponenda historiæ, quod ea ratione plurimi desiderantes sui, suorumve mentionem in illa haberi, maturarent ultro conferre vetusta quæpiam monumenta, quæ secus, ne togati quidem communicaturi non forent. Addo, sperasse quidem illum, ut liceret demum Belgenserium secedere, immensamque illam congeriem eò delatam evolvere, ac omnibus rite digestis aliquid eruere, eaque ratione pertexere, ut mereri posse lucem videretur; attamen diffidisse quoque tam de sua valetudine, quam [negotiis semper incurrentibus] de illa otii felicitate; memor præsertim, quod contigisset circa secessum nuperum, quo ne recluserat quidem scrinium circa memoratam historiam; tametsi Valavesius, qui auctor comportandi fuerat, sollicitaret, & se adjutorem, scribamque offerret.

Quare cum idem subvereretur, & omnia tamen perire nollet, id cepit consilium, quod jam diximus, ut ea occasionibus interdum subnatis, interdum quæsitis, epistulas conscriberet, in quas præcipua quæque referret. Hinc dicere licet plerasque extare, quæ eruditionis refertissimæ pro totidem libris haberi, ac in lucem edi omnino mereantur. Hujusmodi complures sunt, in quibus de rebus antiquis, ac rebus naturæ mirabilibus ita disserit, ut nemo non inde erudiri possit. Minime autem gravabatur, quæ rara habebat ejus generis, cum Viris, & bonis, & amicis communicare; quoniam eruditos semper deligebat, qui exinde proficerent, & in elaborandis variis operibus adjutarentur. Perinde enim esse censebat, seu ipse, seu alii publica illa facerent; si modo ea judicarentur, quæ legi utiliter possent. Quin etiam sperabat, ac profitebatur, ubi illa inserta forent ceterorum operibus, tantò utiliora futura, quantò per manus eruditas illustriora evaderent.

Se nimirum non alio fine quærere, & suggerere, quam ut essent irritamenta præclaris ingeniis, ad comminiscendum meliora. Esse enim se imparem, qui fetum maturum, elegantemque produceret, aut articulatim lambendo formaret; felicem satis, si quomodocumque parturientibus obstetricaretur. Solebat proinde, etiam non rogatus, cuivis scribenti ita adesse, ut nihil non subministraret, seu ex propriis observatis, seu ex cimeliis (non suis modo, sed aliorum etiam ob eam causam impetratis) seu ex MSS. quos nisi haberet, ex Bibliothecis quibuslibet obtinere satagebat. Ne memorem, quod neminem ad scribendum quidpiam de re quacumque idoneum non sollicitaverit; impedimenta, si quæ forent, amolitus non fuerit; pecuniam, libros, & alia, si quæ opus essent, non fuerit largitus.

Sed de epistolis dicere ut pergam, sunt etiam dignissimæ typis morales complures, quibus consolatur, hortatur, dissuadet, aliaque miro cum lepore, ac energia exequitur; sed nusquam, ut puto, facundior, quam dum litteratos Viros admonet, ut a simultatibus caveant, a convitiis, dicteriisque mordacibus abstineant; antiquitati honorem habeant, nec sine specie aliqua reverentiæ ab ea discedant; judicium de rebus obscuris, atque controversis non præcipitent; ambigua pro certis, neque complectantur, neque divendant; proferre sua potius, quam evertere aliena affectent; non eos imitentur, qui iter facturi immorantur in egerendis quotquot occurrunt lapidibus, aut fasciculum rosarum lecturi, spinas prius omneis ex roseto demetunt; parcant, excusent, eleveut, si quid peccatum ab aliis; cogitentque, ecquisnam tandem dignus laude censendus sit, si impeccabilis duntaxat laudandus; grate potius excipiant, quod illi glaciem secuerint, calleisque asperrimos complanare saltem tentarint; agnoscant, nihil esse initio perfectum, neminemque suos conatus collaturum in publicum, nisi aliquam potius gratiam, quam reprehensionem speraret; meminerint, se homines esse, & lapsibus quoque obnoxios, ac eo nomine merituros, ut sibi quoque ignoscatur, si ipsi in alios æqui fuerint; atque id genus alia, quæ referre prolixum foret. Sunt quoque epistolæ aliæ, quibus commendat, petit, excusat, gratulatur, expostulat, ceteraque similia agit, tanta venustate, & gratia, ut desiderari nihil possit; adeo natus fuit servando decori, excogitandis rationibus, affectionibus commovendis. Præterea autem, illum perrarò latine scripsisse, ac usum præsertim gallico sermone, aut italico, cujus suavitatem, venereisque omneis suis non modo epistolis, sed colloquiis etiam cum Viris Italis expressit. Ac talis quidem ille Vir fuit.

Redeo jam ad tempus, quo prædiximus, ipsum incidisse in lethalem morbum. Taceri verò primum non debet, percrebuisse Romæ ante paucos menseis rumorem de illius morte, indeque Parisios etiam pervenisse; unde Valavesius illeic tum degens, litteras dedit congratulatorias, & meliorum votorum plenas. Non silendum etiam, quod ipse Peireskius, quatriduo prius, quam decumberet, hujusmodi somnium nobis enarravit. Videbar, inquit, audire sacrum in Sacello Palatii, cum prolapso fastigio, contignationeque effracta, ipse, aliique Senatores, ac Sacerdos obruti sumus. Cum verò ad strepitum primum vellet Sacerdos expavefactus sacrificium deserere; ecquid, inquam, times, o bone, qui Deum habes præ manibus? Quanquam hæc attingo, non ut videar portenta quædam congerere [ut solent multæ fabulæ pari occasione narrari] sed ne ad finem properanti prætermittatur aliquid, quod singulare videri possit. Ceterum enim fabulas dixi, quæ referuntur vulgo similia; quod nisi plane falsa sint, occasione saltem levi detorqueantur, & mero casu potius contingant, quam ex instituto naturæ, cui majori curæ non est sapiens, quam morio; clarus, quam obscurus. Quod ad memorata certe attinet, non hac sola vice rumor similis de Peireskii morte fuerat evulgatus, ut suis locis attigimus; potuit autem tantò facilius occasionem accipere, quantò sæpius auditum est, ipsum cum morbis colluctari. Aliunde dies non multi erant, ex quo tectum Palatii magna ex parte conciderat; quare nihil mirum, si is casus animo Peireskii insiens, sui speciem, ut vulgo fit, inter dormiendum excitavit, sed mixtis aliis circumstantiis, ob factam aliarum specierum intercedentium confusionem.

Utcumque sit, invalescebant tota urbe malignæ febres, eamque ob causam, cum nullum

sibi

Digitized by Google

ſibi prætermiſſum officium vellet, non itabat modò ad Præſidem primum, ejuſque uxorem jam convaleſcenteis, ut retulimus; ſed aliis quoque frequens aderat, de quorum ſalute ſollicitus erat. In iis fuere & Franciſcus a Sancto Marco laudatus Senator, cujus amorem ingenuum, conſtantemque ſumme colebat; & Gregorius Francus familiaris Medicus, in quo artis peritiam, lenitatemque morum amabat; & Natalis Galliardus raræ indolis adoleſcens, quem ut ſperabat aliquando in judiciis regnaturum, ita ob inſignem affectum, quo erga bonas litteras accenſum norat, deperibat. Cum eſſent & complures alii, ac morbi eſſent populares, & fervores augeſcerent; neque tamen ipſe præterea, aut abſtineret a Senatu, aut a curandis amicorum, domeſticiſque negotiis, aut ab adjuvandis ſtudioſis, aut ab epiſtolis ſcribendis, aut a diſquirendis, atque obſervandis rebus variis; difficile ſane non fuit id, quod evenit, augurari. Acceſſit, quod cum inviſiſſet Maſſilienſem quendam amicum in diverſorio decumbentem, transferri illum in ædeis ſuas, ut nitidius, ſtudioſiuſque curaretur, voluerit, ac ſæpius ipſi adfuerit, & per ipſum quoque delirium, aliaque morbi ſymptomata arteriam attrectaverit, idonea verba dederit, de victu, deque omnibus neceſſariis ipſi rebus continenter providerit. Ac ille quidem tandem convaluit; verum dum convaleſceret, cepit Peireskius male habere.

Dies erat Junii decimus, cum ſub auroram expergefactus, ubi agnuvit, ſeſe indußium, ob ſudoris frequentiam, tota nocte non commutaſſe [ut bis, aut ter debuerat] & perſenſit interea cum levi ſudore frigus horridiuſculum, oculos aperuit; & cubiculi non rite occluſam feneſtram conſpiciens, morbum ſibi ipſe præſagiit. Hinc cepit capite dolere; ſed ſurrexit tamen, & Curiæ interfuit, amicoſque, & ægros quoſdam pro more inviſit, atque ſalutavit. Domum regreſſus, cum dolor ille nihilo fieret remiſſior, prandere prorſus recuſavit, ſperans (quod ante diximus illi non rarò ſucceſſiſſe) fore ut ſi integrum diem abſtineret plane a cibo, & potu, ingruens malum averteretur. Totum pomeridianum tempus, aut ſedit, aut decubuit; donec ſub Solis Occaſum inviſenti illum optimo Campinio occurrere voluit, tunica aſſumpta, & poſt conſertos multos ſermones ad limen domus deducere. Exeunte illo, advenere, ſalutavereque Raymondus Maranus Guillelmi filius, & in eadem Toloſana Academia Juris Profeſſor, cum ingenuo adoleſcente Fratris Conſiliarii filio, quibuſcum aliquandiu agendum in atrio, ac denudato capite fuit; cum ſimul interea de ipſis domo excipiendis curam agitaret, foretque multum anxius, propter occupatam, quæ illis magis congruiſſet, ædium partem. Ægre poſtea conſcendit gradus; & cum ſe demum recepiſſet in cubiculum, dolorque cum febre ingraveſceret, parum juſculi ſolum hauſit. Obſervarat, quoties a cibo, potuque prorſus temperaret, nulla ſe laborare ſiti, quare tum, juſculo aſſumpto, ſitite ſaſe competiens, haud boni eſſe ominis duxit.

Die inſequenti, quo feſtum fuit Dominici Corporis, rogatum miſit, cujus ſupra aliquoties meminimus, celebrem Juris anteceſſorem Hannibalem Fabrotum, qui cum hoſpitibus verſaretur. Ipſe totum diem decubuit, ac præter ſebrim, dolorem renum, hæmorrhoidumque perſenſit. Die alio ſecta ipſi vena, & perſeverante febre, balneari aqua interdictum. Sub veſperam decimi tertii dolor capitis, cum febre increvit. Sequente paulo melius habuit, voluitque redeunte Pariſios Curſore, qui a Valaveſio litteras detulerat, manu ſua reſcribere; attamen poſtquam ter tentavit, terque calamum, cujus vitium eſſe opinabatur, commutavit, tertio tandem verſu ita manus hæſit, ut illa poſtrema ipſi fuerit inſcriptio. Cum interim Joanni Salvatori, quo Medico tum utebatur, de apparanda potione ægre conſenſiſſet, hauſit illam proximo mane; & ſe ab ea non male habens, in curas varias incubuit.

Die decimo ſexto litteras ad Fratrem dictavit, quibus morbum extenuaret; & ſub noctem tamen apparuere illi ad dorſum frequentiſſima exanthemata ſatis magna, ac rubicunda. Subſequutum eſt febris incrementum, & nox inſomnis penitus. Hinc die alio ſub veſperam eductus eſt ſanguis ex interiore dextri pedis ſuffragine, ut averteretur delirium, quod in morbis hujuſmodi, & frequens, & vehemens erat. Ac die quidem conſequente, qua jam difficilior facta reſpiratio, tentatus delirio non fuit; ſed fuit tamen decimo nono, agnoſcente me, ac veſtigia eruditionis obſervante. Die vigeſimo, quo non tanta fuit, quanta ſuperioribus, ſtranguria, aliquanto ſe melius habuit; niſi quod a meridie delirium apparuit paulo ſenſibilius; tametſi id fuit ſemper eruditum, mihique dumtaxat perſpectum. Nimirum, & me fere unum alloqui volebat, & parum prorſus loquebatur, & ſubmiſſe, difficile, ac lente expromebat verba.

Die ſequente delirium fuit adhuc vehementius; ſed vehementiore nempe facta febri, per quam denuo apparuerunt plurima exanthemata; & qua nonnihil viſa remitti, cucurbitulæ applicitæ fuerunt. Cum videretur proinde tam Salvatori, quam Priſio Inſulano Medico periculoſe laborare, providendum nobis fuit, ne abſque ſalutifero Viatico exiret e vivis. Re illi propoſita, annuit, ſacrumque preterea intra cubiculum audire vigeſimo ſecundo optavit. Quare memoratus Minutius, ex Minimorum Ordine, licentia ab Archiepiſcopo impetrata, & ſacrum fecit, & Sacramentum Euchariſticum illi miniſtravit. Excepit prius confeſſionem optimus Rector Congregationis Oratoriæ Jacobus Reſius, qui pridem, dum ille incolumis foret, excipere conſueverat. Peracta hæc ſub horam nonam, cum ille continenter ſellæ inſediſſet, cui imponi ſe juſſerat, ut facere poſſet urinæ dimanationem faciliorem.

Defeſſum nimis arbitrabamur, cum loco emoveri renuit, ſemoverique arbitros juſſit, ut capita quædam Teſtamenti dictaret. Præcipua fuere, velle ſe condi in majorum Sepulcro; intra Sacellum videlicet Eccleſiæ Dominicanorum, quod ad cornu lævum majoris altaris; legare ipſis Dominicanis libras turonicas trecentas, Oratorii Patribus mille. Mihi mathematicos libros omneis, cum inſtrumentis omnibus, & ex libris ceteris arbitratu meo volumina centum, cum Vendelini effigie. Scipioni Pererio, in pignus affectus, Florentinorum Pandectarum exemplum; Hannibali Fabroto volumina de Jure ſex, pro arbitratu deligenda; Balthazari Viaſio ſex numiſmata, pro ejus delectu; Arthuro Olivario ex antiquis annulis unum; Bonifacio Borrillio iconem Rubenii. Nepoti, luſtricis filiolis, Viris officioſis, famulis (quos inter meminiſſe voluit Antonii Agarrati, operam mihi inter obſervandum res cœleſtes conferentis) ſummas pecuniæ varias.

varias. Illi, quem ad aurem Fratri nominarat [eventus autem Cardinalem Barberinum fuisse probavit] Pentateuchum Samaritanum. Hæredem instituere Fratrem, & testamenti curatores Honoratum Agutium Senatorem, & mox nominatum Baltazarem Viasium. Id eum in acta fuisset relatum, publicatumque sub vesperam, subscribere ipse, præ debilitate, non potuit; urina interim retenta, tumorque magnus; ac intensus ad ipsam vesicæ regionem suburtus.

Die vigesimo tertio mane, satis quiete se habuit, ægreque tulit fomenta quædam tumori illi applicari. Circiter meridiem hortatus est me, ne Solis altitudinem inobservatam præteritem; meminirque interrogare, Solstitium ne exactum foret. Non multo post verba delirii; sed curiosi semper, atque eruditi. Sub horam quartam educenda Chirurgi ope urina fuit. Is, eum cerea candela usus nihil proficeret, catheterem, seu organum Algaliam dictum usurpavit. Et satis quidem tum derivatum; sed immenso Viri labore, qui, cum stare ipse non posset, continendus erectus fuit. Cum nonnihil interquievisset, epistolium ad fratrem dictavit; ac post horam nonam Chirurgus iterum urinam eduxit; verum parum abfuit, quin deficeret tanto dolore; tanta simul lassitudine fuit affectus.

Die tandem vigesimo quarto, ac sub ipsum exortum Solis, rogavit illum Minutius, num sibi extremam Unctionem administrari pateretur. Annuit, se id etiam optare, & cum paulo post Parochum adesse renunciavimus, valde sum ipsi obstrictus, inquit. Tum innuens, ut aurem sibi admoverem, mandavit curarem libras duodecim Parocho exeunti donari. Sic semper sollicitus fuerat de persolvendis tam Medico, quam Chirurgo in quaternos dies honorariis. Ceterum, cum absolutiones a Parocho pronunciarentur, ipse sponte, ac manu sua sese Crucis signo communiit. Testatus est etiam oblectari se, cum inunctio peragereetur. Adstiti deinde, ac jussi bono esse animo; nam si Deus quidem hanc vitæ, laborumque metam præscripsisset, fortiter ferendum, sequendumque Ducem, quo solitus erat animo intractu. Hæc autem ad verba annuit leniter. Pronunciavit postea Minutius generalem absolutionem; &, cum proposuisset dimittendum aliis, ut vellet sibi a Deo dimissum, quidquid in ipsum peccaverant; respondit statim, ita esto.

Interim regio abdominis, quam pretumidam, intensamque jam diximus, emolliri nonnihil visa, ita deinceps tensa est, ut questus fuerit se suffocari. Abnuerat a die superiore cataplasmata; tum autem superveniens Resius, una cum Minutio, rogavit, ut Dei amore applicationem pateretur. Ille autem, quia ergo vobis ita videtur, ita fiat. Non longum tamen pertulit tempus; sed amoveri brevi post jussit; suffocari se iterum conquestus. In remedium ergo eiendæ urinæ quæsitus Chirurgus; sed is in villam nescio quam; aut quid acturus discesserat. Requisiti alii, vel manum adhibere ausi non sunt, vel destituti organo fuerunt. Jussit interea, se sellæ imponi; verum, demissis pedibus, sustentare se jam amplius nihil potuit; immo supra sellam ita est collapsus, ut dejecto collo, distortisque oculis visus fuerit nobis animam efflare.

Restitutus lecto sic vireis resumpsit, ut potuerit adhuc de suffocatione queri. Advenere tum primus Præses, ipsiusque conjux, qui Cursorem novum ad Chirurgum evocandum instigarunt. Accersito interim alio, in excensu lecti constitutus fuit; sed Chirurgo frustra adnitente, ob corrugatum præputium, catheterem inducere, est iterum plane collapsus. Resumpserat aliquid vitium, cum Chirurgus alius sub meridiem redux organum vix tandem intrusit, urinamque frustra excitare tentavit; ac ipse defecit jam tertium, lectoque licet repositus, parum virium recuperavit. Verbum certe nullum deinceps emisit; tametsi creberrima illa, difficillimaque respiratio visa est interdum vocalis. Hinc a Resio admonitus, ut Servatoris Jesu nomen salutiferum pronunciaret, obsecundare non potuit; & rogante illo, ut signum pietatis, quale posset, ostenderet, ostendit aliquoties, oculis sublime elatis. Denique tot laboribus, doloribusque conflictatus, animum Deo reddidit, paulo ante horam a meridie tertiam; cum vixisset annos LVI. menseis VI. die XII. horas XX.

Ab excessu, curavit Nepos perhonorificum apparari funus. Et quia tum domi versabatur plastes, sculpturque egregius Petrus Psvillonus, quem ὁ μακαρίτης ante duos menseis Roma redeuntem detinuerat, ut & truncam Dianæ statuam, & tripodem lacerum, & opera alia marmorea restitueret; ideo usurpata illius industria, ut gypseum plasma deformaretur ex totius oris dimensionibus, quo deinceps statua quam-simillima ex marmore conficeretur. Medicis quoque visum est parteis corporis internas spectare, ut mortis causam, licet non foret prorsus obscura, perspicerent. Itaque nocte consequente in id incubuerunt; exsectoque cadavere, deprehendunt cor, jecur, pulmones, cetera non male affecta; vesicam verò parte anteriore id contraxisse vitium, ut madefactæ papyri instar levi tactu discerperetur. Hinc creditum, illam ab uno, alterove die disruptam, urinamque proinde effusam in regionem abdominis, memoratum illum tumorem creasse. Postica pars sana, & integra magis; in fundo autem copiosum phlegma cum arenulis non admodum multis. Ad sphincterem caruncula, callosave substantia fuit, quæ inferne lunulata, & triente prope digiti densa meatus orificium obstruebat. In sinistro rene nihil insolitum; at in dextro fuere arenulæ multæ cum plerisque calculis, ex quibus tres majores visi; unus quasi amygdalum; ceteri duo quasi lupini. Ex hac ergo causa nephritis ad dextrum latus fuerat; ut stranguria ex obturato per carunculam orificio. Insequenti die, qui fuit VII. Kal. Quinctileis, elatum funus magna pompa, magno omnium bonorum luctu; conditumque fuit, dum sacra solemni more peragerentur, in illo majorum conditorio, ad ædem Divi Dominici, undecima hora ante-meridiana.

Aberat magno suo dolore Valavesius frater Parisiis, cum triste fatum nunciatum est. Præter enim acerbitatem, desideriumque erepti carissimi capitis, mœstitiam auxit, quod assidere laboranti non contigisset, quod non fuvere deficientem, non satiari vultu, & complexibus; non mandata excipere, non extremas voces, quas penitus menti figeret, audire. Qui illi casum aperuere, litterasque nostras simul reddidere, fuere eximii Fratres illi Puteani, quibus amicis optimis Fratrum uterque semper est usus. Ex iis natu major Petro Seguerio Cancellario carus, rem illi nunciandam suscepit; cum ipsum verò offendisset magna frequentia circumseptum, &, rogatus num quidpiam vellet, quid esset rei significasset; tum ille, secedamus, inquit, graviorem enim casum narras, & Vir ille major, affinisque

cariot

carior nobis extitit, quam ut obiter dolendum videatur. Valavesius autem, consternatus licet, generose tamen animos resumpsit, & Cardinalem Lugdunensem convenit, qui ipse quoque pro amore, quo erga Fratrem fuerat, testatus est insignem luctum. Accessit etiam ad maximum, & toto Orbe, totoque ævo celebrandum Joannem Armandum Plesseum Cardinalem Richelium, qui & copiose significavit, quam caram haberet τῦ μακαρίτυ memoriam, & Abbatiam Aquistriensem ultro collatam voluit ejus ex sorore nepoti, ac Præsidis rationum primi Henrici Seguirani filio. Adveniens deinde post unum, alterumve mensem in Provinciam, nihil potius habuit, quam justa persolvere, adesseque etiam exequiis, quas, constituto Cenotaphio, Rienціenses celebres fecerunt. Scripsit quoque illicò Genuam, ut marmor inde aveheretur, erigendo monumento, quod & fraterno nomini, & amori mutuo esset consentaneum.

Ceterum statim percrebuit rumor, interiisse Peireskium, qua Orbis patet litteratorum; qui universe perculsi sunt, quasi Parente, ac Principe rei litterariæ defuncto. Nempe cum omnium spes foveret, animos omnium erigeret, omnibus præsidio, & auxilio esset; non potuere omnes non frangi, concidereque animis, quasi subducto spiritu, quo universi animabantur. Statim autem dico; nam ecce Lugduno etiam Batavorum, III. Eidus Julias datæ a Salmasio ad Puteanos litteræ sunt, quibus se ineptum ad omnia ex renunciata morte perscripsit. Et ne præteream, quæ subdidit; *Impar sum*, inquit, *animo firmando, qui anima plane despondeo, studiaque nullo habeo loco, ex quo ille non superest, qui ipsorum fautor, promotorque erat. At temperaretur quidem desiderium, si licuisset superstiti testatum facere affectum, quem ob collata beneficia merito jure conceperam; nunc autem est mihi moriendum ingrato, quando ille est grati animi significationi præmortuus. Quod possum, illud superest, ut ipsius memoriam veneratione prosequar, & scriptis meis ea transmittam testimonia in posteros, quæ incomparabilis virtus, meritaque numquam satis æstimanda deposcunt ab homine, qui illum, dum vixit, suspexit, pluraque ab ipso beneficia; quam alii unquam Mortalium tulit. Sed dicere plura non possum, quin effluam totus in lacrymas, & necesse est stylum heic abrumpam.* Ecce aliunde litteræ Roma postridie eas Eidus conscriptæ a Naudæo sunt, quibus hæc inter cetera: *Heu rerum vices! heu fata infanda! heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cum nihil minus, quam de ejus obitu timebatur, e vivis sublato! Ubi enim crinitum Sydus effulsit? ubi de Cælo intonuit? ubi terræ-motus, fragores insoliti, spectraque, & portenta apparuerunt, in ejus Viri, omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? sane ludunt nos*, &c. Alias prætereo litteras, in quibus illa passim leguntur: *Nulla ferent talem sæcla futura virum.* Et: *Quando ullum invenient parem?* Et: *Occidit igitur spes nostra? occidit Sol noster? occidere Charites? occidere generis humani deliciæ? occidit ille, Solus qui teiscis hac tempestate Camœnas respexit?*

Alias etiam prætereo, quibus amici, eruditique, in quorum pectoribus candor, & gratitudo inhabitat, ut dolorem testati sunt, sic consolationem mutuam adhibuerunt. Pervenere ad me complures; sed principem locum ea tenent, quibus Jo: Ludovicus Guyus Balzacus, celebris ille scilicet, cui nemo non gallice modo, sed latine etiam scribentium elegantiæ palmam non facile cedat, singulariter parentavit. Prætereo rursus Epicedia, Epitaphia, Threnos, Encomia, Elogia, quæ tam prosa, quam carmine, variisque linguis sunt evulgata; sed latine potissimum a Grotio, Rigaltio, Dumayo, Gothofredo, Gaffarello, Billono, & aliis; ex quibus nemo succenseat, si honoris causa Viassium seponam, qui, ut Peireskium summe coluit, ac summo illi in pretio fuit; ita se impigrum exhibuit in condendo Poëmate, quo laudes Viri egregias prosequutus est decentissime, copiosissimeque. Quanquam operæpretium erit, si præterea selegero, attexueroque Epitaphium, quod e Rigaltio contextum est, quodque Valavesius delegit, ut monumento incidatur. Id igitur ita se habet

HIC. SITUS. NICOLAUS. FABRY. PEIRESCIUS.
AMPLISSIMI. ORDINIS. IN AQUAR. SEXT.
CURIA. SENATOR.
CHRISTIANAM. RESURRECTIONEM.
EXPECTAT
RECONDITISSIMOS. ANTIQUARIÆ.
SUPELLECTILIS. THESAUROS.
SAGACITATE. CONSILIO. LIBERALITATE.
CUNCTIS. ORBE. TOTO.
DISCIPLINARUM. STUDIOSIS. APERUIT.
DOCTISSIMIS. UNDE. PROFICERENT.
SÆPE. MONSTRAVIT.
MIRA. BEATITATE. FELIX.
SECULO. SATIS. RIXOSO. NOTISSIMUS.
SINE. QUERELA. VIXIT.
VIII. CAL. JUL. ANNO. CHR.
CIↃ. IↃC. XXXVII.
ÆTATIS. SUÆ. LVII.
OPTIMO. VIRO. BONOS. OMNES. BENE.
ADPRECARI. DECET.

Enimverò præterire non decet funebreis honores Romæ habitos; cum vel reticeri non debeat callida virtutis æstimatio, qua Viri sapientissimi etiam hominem Transalpinum condecorandum esse censuerunt. Cum enim & Pontifex Summus, & Cardinalis Barberinus, & ceteri magni, ac eruditi homines non sine ingenti dolore lugubrem casum accepissent; placuit honores decernere, quibus Virum de nomine, Orbeque Romano, atque litterario bene meritum, exornarent. Cooptatus fuerat, dum in vivis esset, ac tametsi absens, in eam, quam vocant *Humoristarum* Academiam; celebrem nempe societatem eruditiorum hominum, quorum concio bis quoque mense ita cogitur, ut magna aliunde frequentia, Academicorum unus Orationem pro suggestu habeat, recitent alii Poëmata, elucubrationesque alias eruditis auribus dignas. Itaque visum in eo conventu publicos honores Peireskio deferre, institutis licet reclamantibus, quibus id honoris conceditur solum Academiæ Principibus; adeo ut totis quadraginta annis, consequuti ipsum non plures, quam sex, iique Principes memorentur. Sed evicit nimirum fama, splendorque eximiæ virtutis; evicit summi Cardinalis singularis propensio; evicit Camilli Columnæ Academiæ Principis generosa humanitas; evicit Academicorum, quorum suffragia inita sunt, admiratio, & observantia.

Indictus proinde est dies ad XII. Kal. Januarias, quo parata subsellia, tapetibusque pullis instrata, una cum suggestu, & imagine τῦ μακαρίτυ, conspicuo loco. Convenere autem, præter Barberinum, fratremque Antonium, Cardinales

nales Bentivolus, Cueva, Biscia, Pamphilius, Pallota, Brancatius, Aldobrandinus, Burghesius; ac ceterorum perillustrium, doctorumque hominum multitudo tanta, ut illi capiendæ aula non suffecerit. Et carmina quidem in defuncti laudem italice, latine, græce recitarunt lectissima totius urbis ingenia; funebrem verò orationem copiosam sane, & elegantem pronunciavit Joannes Jacobus Buccardus, delectus ad id muneris, tum ob raras ingenii doteis, tum ob amorem patrium, specialemque erga maneis dilectissimos affectum. Præcipua ejus orationis commemorarem capita; sed ea aliquoties edita jam est, una cum nuncupatione Cardinali maximo facta, cumque subjuncta epistola ad Luillerium jam memoratum. Accessere verò editioni Romanæ, non recitata modo illa ab Academicis carmina; sed litteræ etiam Naudæi, quarum mentio facta jam est; & fasciculus præterea insignis elogiorum funebrium, quæ, quod totius prope orbis idiomatibus sint expressa (quadraginta enim, proximeve sunt) ideo titulus ipsis ΠΑΓΓΛΩΣΣΙΑ, sive *generis humani* LESSUS *in funere delicii sui*. Cumque ea editio probari deberet Magistro sacri Palatii, prævivit ecce, declaravitque censura sua Lucas Holstenius, illam *Buccardi laudationem diserte, & eleganter, atque ea prorsus puritate, ac candore scriptam, quo summus ille, & incomparabilis Vir semper vixerat; & Epicedia a clarissimis, ac præstantissimis Viris conscripta, hoc est ipsas musarum lacrymas limpido, & erudito Romanæ Academiæ humore in Peirescii funere manantes ad tanti Viri memoriam posteritati consecrandam typis excudenda; cum hominis ad bonas litteras, arteisque juvandas nati exemplam sane illustre ob oculos ponant*.

Atque hæc quidem Romæ peracta paulo fusius commemoro; quoniam ea fuit quasi Apotheosis, quam totius Orbis applausus excepit. Nam licet nemo eruditorum non totis votis optaverit, ut Peireskius fuisset diuturnior recreator hominum [quod olim dictum de Principe] quam maturior Divorum comes; attamen placuit omnibus exhibitos illi post mortem honores in eo theatro, cujus fuerat dignissimus creditus, dum esset in vivis. Ac fortassis quidem, si esse contigisset superstiti, fuissent tandem amplissimi, non experenti licet, delati; verum ii nihil poterant gloriæ illius addere, qui suffragiis communibus fuit semper quam-maximis dignus. Quin-etiam, ut fuit semper ditior iis, quas contempsit opibus; ita gloriosior honoribus, quos ambire est dedignatus. Quare & licet medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum tamen ad gloriam spectat, ævum peregit longissimum; qui virtute sua obtinuit famam nominis sempiternam. Quippe donec supererunt, qui bonas litteras amabunt, memoriam illius carissimam ducent, cujus amorem in litteras, & munificentiam erga litteratos, per omneis respersam libros contuebuntur. Multorum passim meminimus; sed reticuimus longe plureis, etiam ex inscriptis ejus nomini; quoniam obrutis rerum copia, visum satis est ea seligere, ex quibus, quæ essent in oculis omnium, monstrata intelligerentur. Unum reticere non licet, quod hujus loci est proprium; nempe Auctores plurimos consecranda illi destinasse sua opera, quo tempore est fatis functus. Fuere inter illos Campanella, Licetus, Hortensius, Buccardus, Arcosius, & quis tandem non? Quid putas verò præstitum fuisset, si contigisset illi ætatem maturiorem attingere? Plurima sane, & maxima censeri possunt ea, quæ peregit; at sublatus tamen tunc est, cum inciperet jam seipsum præclarissimis facinoribus superare. Jam enim plureis sibi vias aperuerat in omneis Europæ Provincias; in Asiam, ac totum Orientem; in universam Africam, & ad extremam usque Æthiopiam; in utramque Americam, & incognitum etiam Orbem; adeo ut jam posset uberius quacumque patet genus humanum, commiscere mortaleis omneis litterarum commercio; & litteratis omnibus expetita omnia librorum, aliarumque quarumvis rerum subsidia facere in promptu.

Sed de iis quidem, quæ fuerant illo superstite futura, Deus optimus viderit. Luctum certe maximum fecit, cum Gubernatorem eripuit, qui tenebat clavum navis litterariæ, vel potius ipsam cynosuram, in quam eruditi omnes respectabant; non substituta interim alia, ad quam ora obvertant sua. Nam sunt quidem, qui opibus, auctoritate, gratia, certum genus eruditionis, eruditorumque adjuvent, ac foveant; verum nemo est, qui, illius instar, quoslibet, ubivis sint gentium, studio prosequatur ardentissimo; curas in id omneis convertat, nihilque non post habeat; peculium in eam rem exhauriat, liberalissimeque profundat; fide sit apud omneis magna, & occasiones benefaciendi voluntate, industria, felicitate maxima captet. Vix certe credibile est, exoriturum unquam Virum, perinde natum, comparatumque. Nam & quamvis superior ætas, felicitate sæculi oppido perrara, produxerit triumviros illos, Pinellum, Velserum, Molinum, singulari studio in omne litteratorum nomen propensos; Peireskius tamen supervenit, qui singulorum virtutes ita est complexus, ut omnium laudes, quasi infra se positas, prægravasse videatur. Quin-etiam, cum ante claros illos Viros, vix pauci memorentur Reges, Imperatoresque, qui pari affectu ducti fuerint; videtur Peireskius alia nulla re, quam opum amplitudine, ostentationeque inferior. Censuere id certe Viri eruditi, cum vere regium, magnificumque ejus animum commendantes, & exemplar beneficentiæ nunquam intermoriturum agnoscentes, prædicavere, eum occupasse destinatam Regibus gloriam; ac ipso quoque Mecœnate tanto fuisse laudabiliorem, quanto Augustum non habuit, cujus favore, largitioneque benefaciendo uteretur. Atque is demum verus est fructus, quem illa consequuta est, ut gratam sui recordationem in illorum pectoribus consecratam reliquerit, qui ipsum Cœlo exæquantes, in omnem transdent posteritatem. Splendorem quærunt alii amplificandis Imperiis, ducendis exercitibus, exhibendis spectaculis, Mausolæis, pyramidibus, aliisque id genus exstruendis; sed illos tamen velut inglorios, & ignobileis oblivio tandem obruit; aut, si quæ memoria eorum superest, vel despectui est, vel affectu caret. Ii soli, qui benefaciendo nomen, decusque comparant, immortalitatem sic adipiscuntur, ut nemo unquam sine ardore, tacitoque sensu gratitudinis meminisse illorum possit.

Hæc

Hac jere via omnes Proceres, ad quorum amorem post tot sæcula nos historiæ lectæ pelliciunt; hac tu vadis cœlesti passu, LUDOVICE VALESI, PRINCIPUM OPTIME, cujus immensa bonitas sentiri a nobis, non exprimi potest. Haud abs re sane sum ominatus, tam caram tui memoriam, quam Timoleontis perennaturam; tulisti me enim, satis memini, de exacta illius vita apud Syracusios, quibus præerat, differentem. Quippe, neglectis rebus tuis, in eam curam totus incumbis, ut laborantem Provinciam sustentes, foveas, subleves, & (si liceat per tempora) in pristinum etiam splendorem restituas. Perge modo tam tui amanteis, tam in te propensos demereri populos; ii nempe sunt, qui etiamnum RENATI illius, ex tua prosapia, Regis optimi, ac beneficentissimi, renascentem gloriam propagant, & colunt. Sed ut concludam, hæc tandem sunt, quæ te jubente, ac aliis varie efflagitantibus, de Peireskio dicenda habui. Non deprecor veniam, quod extremam manum serius, quam optaris, imponam; nosti enim diuturnum morbum, diuturnioresque reliquias, quibuscum est anni dimidium exactum. Vix jam certe sum ab iis liber, ut credere possis, opusculum hoc valetudine dubia lucubratum fuisse; atque idcirco nihil esse mirum, si animi cum corpore languentis præseferat notas. Qualecumque id fuerit, animi saltem erga te obsequentissimi testimonium feret. Ipse interea me comparo, ut ad te (quando pro tua illa rarissima humanitate ita videtur) quam primum redeam. Tu bene vale, PRINCIPUM DECUS. Absolvebam Diniæ, XII, Kal. Mart. anno salutiferi partus M. DC. XXXIX.

PEIRESKII LAUDATIO

HABITA IN CONCIONE FUNEBRI ACADEMICORUM ROMANORUM

Anno M. DC.XXXVII. Die Decembris XXI.

Jo: Jacobo Buccardo Parisino perorante.

PRæclare a vobis, & ex ordinis, nominisque vestri dignitate factum est, Academici Romani, quod clarissimo Viro Nicolao Claudio Fabricio Perescio, Gallorum humanissimo, atque doctissimo, publicos in morte honores, funebremque laudationem decrevistis. Si enim pius mos iste a majoribus vestris, maxime ad eos homines, qui de Republica bene meriti essent, ornandos, & ad omnem posteritatis memoriam commendandos institutus est; tanta quidem, ac tam præclara extant Peirescii merita, atque ornamenta, in eam Romanæ Reipublicæ partem, quæ doctrinæ, atque humanitatis studia complectitur; ut non solum labefactatæ rei litterariæ invidiam a Transalpinis nationibus removisse, sed & ipsorum Romanorum gloriam in colendis artibus adæquasse, vel potius superasse videatur. Omnes enim ex omni ætate, qui in hac civitate disciplinas, & scientias, vel industria sua illustrarunt, vel auctoritate, atque liberalitate ornaverunt, si unum in locum conferantur, cum Peirescio minime videntur comparandi. Qui ceteris denique omnibus virtutibus adeo excellit, ut etiam hoc uno ætas nostra potuerit in omni genere laudis cum antiquitate certare. Quo majus mihi, ac difficilius onus impositum esse video; ut ego scilicet mediocri prorsus ingenio, nullo dicendi usu, aut facultate, homo peregrinus; in hoc ornatissimo Romanorum, id est disertorum, politorumque hominum consessu, de innumeris, ac prope incredibilibus Viri laudibus verba faciam. Quod quidem a me, nec confidentia, aut temeritate quadam susceptum est, eruditissimi Academici, sed tum mea in vos observantia, qui munus istud honorificentissimo vestro decreto ad me detulistis; meoque in eos obsequio, qui ut summum in me tenent imperium, ita illorum auctoritatem, meo de me judicio præferre necesse habui; tum verò maxime benevolentia, atque pietate, quæ me ad gratias, quas vivo Peirescio magnas semper habui, mortuo demum, hoc supremo humanitatis officio referendas, pro ejus in me meritorum magnitudine impulit. Cum enim in patria vitam studiis, quibus usque a puero deditus fui, maxime accommodatam, vivere mihi per parentes non liceret; dum me in forum, & ad Curiam nolentem traherent; Lutetia amplissima, potentissimaque urbe sponte carens, ad hanc vestram, in voluntarium exilium venire tandem decrevi; ex qua nimirum religiones, leges, litteras, omnem denique rerum omnium cognitionem, omnem vitæ elegantiam, ad nos olim effluxisse, cum librorum lectione cognoveram, tum eadem hæc omnia, nunc sub humanissimo, sapientissimoque Pontifice, in ea magis, magisque vigere, ex eruditis nostris hominibus intelligebam. Quibus potissimum Auctoribus, cum Peirescium rerum Romanarum gnarissimum, ex itinere convenissem; is me & liberali hospitio, atque in intimam accepit amicitiam; & cum tam præclaris de hujus civitatis instituto præceptis, atque ita gravi ad litteratos, primariosque orbis Viros commendatione, Romam ex Provincia decedentem prosequutus est, ut statim sub meum ingressum, non solum populi ingenium, publicosque mores cognoverim, meque eis accommodarim facillime; sed etiam in vestrum omnium, eruditissimi Academici, consuetudinem me insinuaverim, &, quod maximum est, in summorum Virorum rei, & publicæ, & litterariæ principum familiaritate, eum qui non nisi claris, doctisque hominibus esse solet, locum obtinuerim. Quare impius profecto, ne dum ingratus apud vos, ceterosque omnes haberer, cum litteratissimos quosque maxime Italos, laudatione post decessum prosequi olim instituerim; si hodierno die omnium doctissimum, mihique patriæ, necessitudinis, & beneficii vinculis conjunctissimum Virum, laudandi munus, quamvis arduum, ac difficile recusarem. Itaque rem aggrediar magni nominis, magni exempli; novitatis, admirationisque plenissimam; & quantum eloquentiæ ad id mihi deest, tantundem cum a singulari mea in præstantissimum Virum pietate, percepti que ex ejus obitu doloris magnitudine; quæ nonnunquam disertos, ac copiosos facit; tum a vestra benevolentia, Patres Amplissimi, vosque ceteri, Ornatissimi Viri; vestraque in me attente audiendo benignitate, mutuari, atque adeo supplere conabor.

Nicolai Claudii Fabricii Peireskii vitam, quæ supra hujus ætatis hominum captum, moremque

pu-

putanda est; cum illis antiquorum præstantissimis, ac beatissimis comparauti mihi; una præ ceteris Titi Pomponii Attici par adeo, & similis visa est; ut eam interea dum ad alia propero, quæ expectationem de Claudii Fabricii doctrina, litterarumque studio, a me ab initio concitatam magis expleant; veluti absolutissimam tabulam vobis proponendam censuerim; in qua expressum Peireskii ingenii, virtutumque imaginem videatis. Ambo siquidem nobilibus, litterarumque studiosis geniti parentibus, peritiam in liberalibus doctrinis, sicut adolescentiam in litterata peregrinatione apud exteros Principes, doctosque Viros honoratissimi consumpsere. Ambo magnas, & amplas in patria gessere amicitias; bonos Viros, & studiosos, tam ab aliena injuria, quam a mutua inter se obtrectatione, necnon ab egestate vindicavere. Domi, in quam uterque omnium ordinum homines liberaliter invitavit, plus salis, quam sumptus in victu; velut in cultu non affluentem affectavere munditiam. Optimis alioquin omnibus rebus usi, familia inprimis, ut ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non, & anagnostæ, & librarii munus pulchre præstare posset. In Republica, que utriusque temporibus varia admodum, commutabilisque fuit, ita ambo versati sunt, ut semper optimarum partium essent. Honores verò, qui in ea sibi patebant, non petierunt; sed ordine, quo orti essent, contenti, in vetere vitæ instituto, id est in studiis maxime philosophiæ, atque antiquitatis, suavissimis, optimisque moribus, ad senectutem bene, beateque vixere.

Hæc pauca ex multis exempli causâ attuli, ut sic deinceps habeatis, omnium Titi Pomponii virtutum, quarum pulcherrima extant in antiquitate monumenta, maximè temperantiæ, probitatis, atque prudentiæ laudem, Peireskio esse communem. Quamobrem jam ad illas venio, ad quas dudum festinat animus, quæ Claudii Fabricii adeo propriæ, tamque suæ sunt, ut nemo ex omni ætatum memoria, cum ipso de earum gloria contendere, vel in societatem venire possit. Nimirum assiduus, ac prope incredibilis labor, egregiaque opera, in omnium magnarum rerum, atque artium scientia, litterarumque cognitione percipienda; ardens in eas conservandas, amplificandasque studium, acrisque cura; perpetua denique, & constans voluntas, in homines litteratos ornandos; & regia in ea omnia liberalitatis magnificentia. In quibus persequendis, ea veritatis simul, ac brevitatis ratio a me habebitur; ut remoto omni insigni orationis ornatu, simplici, ac plane historica narratione, Peireskii studium, liberalitatem, & in commentando, scribendoque diligentiam, rei litterariæ præstitas, summatim exponam.

Gens Fabricia, postquam ex Equestri ordine, apud quem per tercentos & amplius annos, militari gloria floruerat, in Senatum Aquensem cooptata est; ita ingenio, & doctrina excelluit, ut non solum amplissimæ dignitatis, sed etiam summæ eruditionis, in quartam sobolem propagatæ hæreditas, una cum satis lauta litteraria supellectile, ad Nicolaum Claudium Fabricium venerit; qui cum avitas studiorum maxime, atque doctrinarum possessiones, non solum tenere, immo etiam aliquid, atque adeo multum illis addere de suo decrevisset, omnem curam, sumptumque posuit, in ornando potissimum, atque amplificando eo instrumento, quo in optimis artibus comparandis, magno prorsus opus est. Quamobrem ubi optimos quosque libros primum sibi undique colligendos; deinde auro, purpura, omni denique eleganti, & magnifico opere ornandos, per egregios artifices, qui suæ domi vivebant, diligenter curasset; illosque omneis diligentius evolvisset, nihil quidquam habuit antiquius, quam ut tota Europa peregrinaretur, non solum ad hominum, qui tum vivebant, mores, civitatumque instituta noscenda; sed ut tanquam in rem præsentem veniens, eaque demum subiicens, quæ auditione, vel lectione acceperat vetustiora antiquitatis monumenta acerrime contemplaretur; ac quæcunque inde auferri possent, domum secum in Bibliothecam transferret. Quò primum iter dirigeret, Italia sese obtulit, in qua cum ingenia præstantissima, & elegantissima humanissimi, optimique mores, leges denique præclaræ, atque salutares nunc vigent; tum verò pristinæ fortunæ, illorumque omnibus artibus florentissimorum temporum, reliquiæ plurimæ supersont. Lustratis igitur Liguriæ, Etruriæque Oppidis, ad hanc vestram urbem, velut ad divini, humanique imperii domicilium, & antiquitatis, atque humanitatis sedem, magno itinere contendit; ubi fora, theatra, templa, thermas, arcus, & cryptas oculis, pedibusque diligentissime permensus est; sicut obeliscos, columnas, statuas, æra, marmora, gemmas, atque codices; omnia denique priscæ magnificentiæ, artiumque monumenta, quæ in vestrorum murorum ambitu, plura, quam in reliquo Terrarum Orbe, atque illustriora reperiuntur, attrectavit, & quæcunque potuit domum abstulit; partim maximo pretio empta; partim oblata, dataque a doctis hominibus, qui, ut semper Romæ, tum maxima studiosissimorum munificentissimorumque Principum Aldobrandinorum tempestate, plurimi, atque humanissimi fuere. Quos omneis, præcipue Fulvium Ursinum, & Lælium Pasqualinum, Viros in colligendis, colendisque antiquitatum reliquiis diligentissimos, & maxime industrios; ad admirationem, atque amicitiam adolescens Peireskii virtus, eximiaque doctrina traduxit. Eandem expectationem, favoremque Roma Neapolim secum attulit, dum versatur cum Matthæo Capuano Conchanorum Principe, magis litterarum amore, atque scientia, quam summa dignitate, generis, fortunæque claro; ac Marte Gurgustiola, in supremo consilio $\overline{vi}$. Viro apprime docto; qui ambo locupletissimos omnium rerum antiquarum thesauros domi habebant. Celebreis præterea Joannis Baptistæ Portæ, atque Ferrantis Imperati ædeis ibi frequentavit; quorum ille rerum occultarum, & quasi a natura involutarum acerrimus investigator, atque interpres; hic custos, & conservator diligentissimus fuit. Et cum hisce rebus non minus, quam antiquitati studium suum, laboremque Peireskius impertiret; conditissimum quemque investigavit angulum, non solum amplissimæ, pulcherrimæque urbis, sed & totius felicissimi illius agri Campani, in quo jucundum, naturæ mirabilibus illic maxime gaudentis operibus, & antiquæ Græcorum, Romanorumque magnificentiæ, ac luxuriæ, certamen spectaret. Italiam reliquam, omnemque Galliam Cisalpinam pari diligentia lustravit; Ravennam ex itinere divertens, ut inviseret, cum funesta illa Gothicæ barbariæ trophæa, Romani Imperii ruinis imposita; tum maxime Hieronymum Rubeum, istarum antiquitatum, ac medicinæ scri-

ptorem luculentum. Inde Patavium se contulit, invitatus præsertim fama, quæ de eximia Vincentii Pinelli doctrina, eiusque refertissimo omnibus omnium linguarum, atque scientiarum voluminibus Musæo, ita tam Europam peragrabat; ut docti homines, antiquos libros in Bibliothecam collecturi, vel suos ediuri, ex longinquis locis illuc ad eum consulendum venirent. Ibi Peirescius aliquamdiu moratus est, non tantum ut in Pioelli domum, ac Bibliothecam, sed etiam in illius consuetudinem penetraret, in quam se demum totum dedit; ad eximium ejus in litteras, hominesque litteratos ornandos studium, & ceteras omneis Viri præstantissimi virtutes cognoscendas, percipiendasque; quas scilicet imitaretur, & cunctas ipse aliquando rei litterariæ, cum maxima ad singulas accessione præstaret. Eamque de se spem adeo magnam, ac prope exploratam jam tum illic dederat, ut Paulus Gualdus, Vir, & suopte ingenio, atque doctrina, & intima Joannis Vincentii familiaritate clarus; in commentariis, quos de ejus vita satis eleganteis conscripsit, de Peirescio affirmaverit; ætatem nostram, si quem Pinello parem ferret, non alium ab eo fore, qui Patavii vix dum plenam pubertatem egressus, eo ardore Pinellum, Pinelliqne studia fuerit complexus, ut ipsi Gualdo, ceterisque doctioribus Viris, miraculo esset. Qui quidem homines eruditi, quotquot Patavii tunc ætatem in litteris beatissime agebant, inprimis Pinellus ipse, & Hieronymus Aleander, atque Laurentius Pignorius, limato judicio, sicut polita doctrina excellentes, gravissimum hoc egregiæ indolis, a Gualdo tributum Peireskio testimonium, adeo approbaverunt, eamque in illo admirati ita amavere, ut præsenti domum quisque suam, maxima cum hospitalitate patere voluerint; suaque reconditiora, tam quæ in privatis Bibliothecis, quam in publicis tabulariis, Patavii, & Venetiis, urbe earum, ceterarumque rerum abundantia, florentissima servarentur iidem postes absenti; quod plerique etiam ex reliquis Italiæ, atque adeo Europæ civitatibus fecere; de studiis per litteras communicaverint, librosque suos ab ipso, vel in ejus nomine edendos honoris causa miserunt. Sic florens gratia, & hospitiis clarissimorum, doctissimorumque hominum, ubi se locupletavit signis, tabulis, nummis, codicibus, ceterisve vetustissimis Italiæ ornamentis, Germania, ultimaque Britannia peregrinari perrexit. Atque ibi quidem plurimas antiquitatis reliquias collegit, nec non existimationem, ac benevolentiam hominum, non solum in sapientiæ, ac litterarum studiis; sed etiam in pictura, architectura, ceterisque elegantioribus artibus excellentium; quos Claudius Fabricius, illorum operum elegans spectator, ut olim in Italia, ita tum in illis regionibus coluit, ac sicut ceteros omneis Viros doctos, ad suam adjunxit necessitudinem; præcipue Petrum Paulum Rubenium, & ob rerum antiquarum cognitionem, & picturæ, sculpturæ, architecturæque scientiam, quas ex Italia ad Belgas, primus cum pristino splendore, atque dignitate, transtulisse videtur, Marcum Velserum rei publicæ apud Vindelicos, & litterariæ in tota Germania constituendæ studiosissimum Ti - Virum. Joannem Barclaium, tum in Britannia magnam ex doctrinæ, ingeniique elegantia laudem adeptum, Danielem Heinsium Batavorum potissimum, omniumque doctissimum, ejus doctorem, Josephum Scaligerum, qui Claudium Fabricium, sibi tantum fama, ac nomine notum, ubi primum secum de litteris loquentem audivit; vir acri, certoque judicio, ipsissimum Peirescium ipsum esse affirmavit. Postrema fuit parisiensis peregrinatio, quam ob librorum optimorum, doctissimorumque hominum copiam ibi affluentem, iterare ei visum est. Priore, se dedit Jacobo Augusto Thuano, ejusque celeberrimæ Bibliothecæ, ad quam Isaacium Casaubonum, Franciscum Pithœum, ceterosque summos Viros, ex superiori sæculo, præstantium ingeniorum in Gallia feracissimo superstites, Claudius Fabricius videbat ventitanteis; qui ipsum Thuanum, velut historiæ, ita reliquarum maximarum artium, ac hominum, qui eas profiterentur, principem, patronumque optimum, & gallici imperii, atque majestatis acerrimum defensorem, quotidie celebrabant. Post decennium domi consumptum, in recognoscendis litterarum, antiquitatisque monumentis, ex tota Europa collectis; iisque in Musæum suum, atque in memoriam, quæ ipsi prope divina fuit, redigendis, digerendisque; Lutetiam iterum se contulit, ad versandas, vorandasque reliquas Bibliothecas; Regiam scilicet, Dionysianam, Victorianam, D. Germani, atque Memmiorum; & studiosos illarum cultores invisendos; quorum veluti nova soboles illic tum florebat. Inter quos hodie excellunt Puteani fratres humanissimi, qui apud Thuani filios, patriis ingenii, virtutisqoe dotibus ornatissimos, cognatos suos, non solum ejus Bibliothecam, sed etiam litteras, hominesque iis deditos, velute suæ tutelæ, ac fidei, Jacobi Augusti testamento commendatos, quibuscumque rebus possunt, juvant, & mirabiliter ornant; Niculaus Rigaltius, politiore doctrinæ, judiciique elegantia, & incorrupta latini sermonis integritate, omnibus antecellens; cui nos, si modo in hoc genere litterarum aliquid profecimus, id totum debere gloriamur. Claudius Salmasius, & Hugo Grotius, qui litteraturæ, optimarumque artium principatum sibi vindicant. Petrum Seguerium, Henricum Memmium, atque Hieronymum Bignonium; Viros magis doctrina, eximioque suo in litteras studio, quam supremis gallicæ purpuræ honoribus illustreis, brevitatis causâ omitto. Sirmondum relinquo, Patavium, Morinum, Mersennum, Burdelotium, & Valesium, aliosque prope innumerabileis, ex summa doctrina, præclarissimisque suis scriptis, maxime claros; quorum omnium animos, atque voluntates sibi conciliavit Claudius Fabricius, & ad suos, id est ad rei litterariæ usus conjunxit. Atqui unum præterire nequeo Guilielmum Varium, non minus eloquentiæ, ac philosophiæ studio, ceterisque maximis virtutibus, quam sanctissima cum hoc nostro Attico amicitia, Marco Tullio comparandum. Is, ex quo Peirescium in Senatum Aquensem, cujus ipse princeps erat, legit, continuo in consuetudinem ejus se dedit, sic ut prorsus una illic vixerint, nec unquam postea passus sit, eum a se separari. Quare cum in Aulam a Rege evocatus esset, ad Annuli signatorii custodiam; quod summum est apud Gallos togati hominis fastigium, eum illuc secum duxit; unum esse in tota Gallia dignum existimans, quem contubernalem, & consiliorum in Republica, atque honorum, adjutorem, sociumque haberet. Hujus porrò gratia Peirescius nulla fere in re usus est, nisi in deprecandis amicorum, hoc est doctissimorum Virorum, aut periculis, aut incommodis; & studiorum ratione procuranda, ad quam præter cetera egregia ornamenta, id demum

mum

Digitized by Google

mum maximum contulit; ut se auctore, maxima vetustissimurum Codicum copia, Regis nomine compararetur; ad supplendam, atque amplificandam parisiensem Bibliothecam, quæ omni tempore ad omnium usus ita patet, ut ex ea maxime præclariora antiquatum doctrinarum monumenta in dies eruantur. Quo autem potissimum beneficio sa a Vario ornatum voluit, id unum prope fuit, ut vetustissima curiarum, templorumque tabularia, in omnibus Galliæ oppidis, sibi ex ejus auctoritate invisere, atque excutere liceret. Cum ab opibus aliuquin, & honoribus consectandis tam esset alienus, ut sæpius repudiaverit a Vario ultro oblatos, qui cum Claudium Fabricium in amplissimum, pristinæque dignitatis apud Gallos maxime retinentem, Antistitum ordinem cooptari vellet, vix ab eo tandem impetravit, ut mediocre acciperet sacerdotium. Mortuo Vario, qui suam omnem, ut ita dicam, antiquariam supellectilem, amicissimo, studiosissimoque Viro legavit, & testamenti tabulas, illios fidei, atque auctoritati commendavit, domum, Musæumque suum diu desideratum, spectabat Peirescius; cum ecce sub ipsum a parisiensi Aula discessum, ad Romanam denuo ex itinere invitatur; optatissimo nuntio de novi Pontificis creatione, Maphæi scilicet Barberini Cardinalis. Siquidem hunc ante Pontificalis insignia, perinde ingenii, doctrinæque, ac sanctitatis in Rapublica Romana Principem, ipse tam bene noverat; procurataque olim simul, atque iterum, divinorum illius Poëmatum editione, aliisque officiis demeruerat, ut cum nuntius, qui Regem ante omneis de ea re certiorem facere vellet obvio Pairescio tantum dixisset; Virum Romanorum Principum eruditissimum, eique amicissimum, in mortui Pontificis locum suffectum; ipse continuo Maphæum ad gubernacula Reipublicæ sedere intellexit cum incredibili lætitiæ voluptate. Prævidebat enim litterarum studia, in lucem, atque splendorem sub doctissimo Pontifice revocatum iri; studiososque, vel ex ultimis terris, ad aulam Barbetinam celebrandam, ornandamque, honorum, ac præmiorum spe advolaturos. Ad quam temporum, litterarumque felicitatem, oculis saltem usurpandam, ac Pontificem sui studiosum adorandum, Romam ab amicis non invitus attrahebatur. Sed profectionis causam, ambitionem, a cujus vel suspicione abhorrebat, potius, quam officium, visum iri nolebat, & postquam ex Circes Insula tanto labore tandem solvisset, si cantibus Sirenum illiceretur, ut apud eas hæreret veritus est; quare in suam tandem Ithacam, ad optatissimum studiorum portum, se ex longa peregrinatione recepit. Tunc enim verò Peirescii Musæum, ac tota domus, ex præsentia domini regali prope liberalitate, qua videlicet non solum in litteras, earumque instrumenta ornanda, sed maxime in studiosos homines juvandos, colendosque deinceps usus est, ipsa Alcinoi Regia, & magnificentior, & hospitalior evasit.

Delectum Romanæ Aulæ florem, illuc aliquanto post Claudii Fabricii accessum, secum advexerat Franciscus Barberinus Cardinalis, qui a Pontifice ad justissimum, fortissimumque Galliæ Regem, Legatus mittebatur. Porrò autem hunc, ac nobilem ejus comitatum, laute adeo, atque splendide accepit Peirescius, ut cum ipsis Regibus de magnificentia certare visus sit; admiratus, veneratusque in juventutis Principe, cum maturam patrui Pontificis prudentiam, atque sanctitatem, tum maxime singularem litterarum scientiam, & erga homines studiosos voluntatem. Atque ob illas adeo excellenteis primarii juvenis virtutes, ei usque ad extremum vitæ spatium ita omne officium, cultumque tribuit, ut nullus ferme ex Gallia in Italiam traiiceret, cui non tantum litteras observantiæ sicut eruditionis plenas, ad eum perferendas traderet; sed & libros, plantas, atque animalia rara, peregrinaque, ad locupletissimæ Bibliothecæ Barberinæ, hortorumque ornamentum. Cui vicissim humanissimus Princeps, maximas semper habuit gratias, & eadem epistolarum frequentia, similibusque muneribus retulit. Haud minori observantia, ornatissimos, & doctissimos quoique, ex celeberrima Legati cohorte coluit Peirescius; Cassianum Putealem ante omneis, Virum ob generis, virtutum, atque eruditionis claritudinem, summis laudibus, honoribusque dignum; cum quo, morum elegantissimorum, & in optimas arteis, earumque cultores, prolixæ naturæ similitudine, sibi conjunctissimo, de omni studiorum suorum ratione familiariter deinceps communicavit. Item cum Joanne Baptista Donio, qui ob ingenuitatem, aptumque ad omnium magnarum rerum scientiam ingenium, fuit ipsi charissimus istarum amicitiarum ibi tum, sicut Romæ demum aliarum, conciliator fuit Hieronymus Alexander, Vir optimis artibus, summisque ornamentis præditus, & ab adolescentia Fabricii amantissimus; qui nobilem ejus, plenamque dignitatis, atque sapientiæ domum, præstantissimaque studia, tunc ita miratus est, ut unum omnium mortalium maximum, atque felicissimum Peirescium, palam deinceps prædicare soleret; sæpiusque cogitaverit, ex Aula, atque ipsa orbe, ad ejus suavitatem, pretiosissimumque litteraturæ thesaurum fruendum, Aquas-Sextias migrare. Quo deinceps omnes Principes Viri, qui Reipublicæ causa, ex Italia in Galliam, vel illinc ad hanc Provinciam traiiciebant, ex itinere diverterunt; ut hominem convenirent, penes quem erant Commentarii, Acta, & reconditiora regnorum instrumenta; quique regionum situs, descriptiones temporum, populorum origines, leges, sedera, bella; Regum, Virorumque primariorum stirpeis, cognationes, atque successiones optime noverat; sic ut nemini sundi, domusque suæ ratio fuerit, quam illi Orbis nostri status, atque conditio notior. Omnes item cujusvis ordinis, ac nationis homines, magnarum, peregrinarumque rerum studiosi, illuc se conferebant, ad ipsum, celeberrimumque ejus Musæum invisendum; in quod præclara, raraque omnia collecta, sub uno aspectu cernere erat; quorum conspiciendorum causa, antea mortales universum Terrarum Orbem peragrabant. Illa siquidem prope cuncta, secum ex peregrinationibus domum attulerat, tam ipse Peireskius, quam frater ejus Palamedes Fabricius Valavesius, Vir humanissimus, qui ambo in studiorum, domestici victus, reique familiaris communitate, ita extra simultatem ad senectam vixere, ut nunquam alter cum altero in gratiam redierit. Ad ea portò nova quotidie comportabantur, non solum e tota Europa, sed ex Asia, Africa, India, atque novo Orbe, cum vetus hic noster ejus inexhaustæ discendi aviditati non sufficeret; ita ut nemo ex ultimis Terrarum oris ad has nostras appelleret, quin illuc inveheret plaustra, atque navigia rerum, natura, aut arte admirandarum. Has enim in singulos dies ad eum mittebant, homines in celeberrima

qua-

Digitized by Google

quaque illarum provinciarum urbe, ac portu delecti; quorum opera, ad ea omnia diligentissime comparanda, infinito sumptu ipse utebatur. Et cum isti homines, sua quantumvis arguta sedulitate, Peirescio cumulate satisfacere nequirent, sæpius ipse alios domo misit, ad omneis maris Ægei Insulas, montem Atho, Bysantium, Alexandriam, & ad miserandas illas Memphis, atque Carthaginis reliquias; qui suo nomine, atque ære conquirerent, præter res alias novitate mirabileis, præcipue vetustissimos codices, græcos, hebraicos, arabicos, persicos, coptos, æthiopicos; denique cum cetera asiaticæ, atque africanæ antiquitatis monumenta; tum maxime priscorum Principum Ægyptiorum corpora, pretiosissimis odoribus, medicaminibusque condita. In quo profecto celebrata illa veterum Pergamenorum, Alexandrinorumque Regum, nec non Gallorum nostratium, in Bibliothecas magnificentissime ornandas studia, regali plane animo æmulatus esse videtur. Ad suam hanc bonarum artium officinam, & sapientiæ, virtutisque diversorium, omneis litterarum, elegantiorumque artium studiosos, peregre advenienteis, non solum benigne admittebat Peirescius, & bibliothecæ suæ totum eis explicabat thesaurum; sed diutissime illic retinebat, honesto, ac maxime liberali acceptos hospitio; quibus demum discedentibus, aliquot codices, nummos, & alia, quæ ad eorum studia magis apta videbantur; omnia item, quæ ipsis opus fuerant, ex sua re familiari largissime dabat; quemadmodum ceteris prope omnibus litteratis hominibus absentibus, sibi nomine tenus notis, quidquid in litteraria, atque antiquaria sua supellectile erat, quod ipsis, in lucubrationibus, adjumento fore arbitraretur, ultro, nec petentibus, sæpiusque talium rerum ignaris mittebat. Si quid domi non esset, quod alicubi lateret, ut id quoquo modo ad illos perveniret, suaque deinceps, quæ præ manibus haberent opera, polita, perfectaque ederent; nulli labori, aut impensæ parcebat. Quos verò peregrinationes, rerum antiquarum, aut naturalium perquirendarum causa, parare audiebat; ipsis commendatitias litteras, jumenta, atque viaticum de suo curabat; & ad eas suscipiendas multos iisdem conditionibus ultro oblatis invitavit. Omneis denique, quos solo litterarum, virtutisque studio, & fortunæ injuria calamitosos esse sciebat, quibus rebus indiguerunt, adjuvit, ære alieno oppressos levavit; vel illos Optimatibus diligenter commendabat, ac multa illis sæpe impetravit; cum apud omneis paulo humaniores Europæ Principes, maximam gratiam auctoritatemque obtineret; præsertim apud Eminentissimos, Celsissimosque Viros, qui Gallici Imperii Clavum hodie tenent, quippe qui, pro suo singulari litterarum amore, atque scientia, doctos in oculis, auribus, atque complexu habent; & quæ sua est regalis magnificentia, atque magnanimitas; eos omnibus omnium ordinum hominibus, in beneficiis, honoribusque tribuendis anteponunt. Beneficæ, prolixæque adeo, Peirescii naturæ testeis oculatos, & ab ea ipsa locupletes, citare possum; non tantum ex hac urbe, istoque consessu; sed vel ex ultima Syria, immensaque Libani altitudine, Amiram doctissimum apud Maronitas Antistitem; ea Magna Græcia magnum Philosophum Campanellam; ex Gallia eruditum hominem Petitum, & multitudinem aliorum ea aliis Provinciis infinitam. Innumerabilia item liberalitatis, ac magnificentiæ exempla, vobis referre haberem; via de Rege, ne dum de Senatorii ordinis, censusque homine credibilia. Cum tamen, quod propius miraculo, quam fidei est, ipse quadraginta millia sestertiûm nummûm, hoc est unciam unam ex tota redituum summa, in hanc solam vestram urbem singulis annis erogaret; quod & in certas Europæ celeberrimas, eum fecisse existimandum est; partim in libros, aliaque hujus generis munera, hæc ad amicos mittenda; partim in codices, statuas, æra, marmora, quæ hic in dies eruebantur; vel eorum saltem exemplaria, & imagines pictas, fictasve; aut in cera, gypso, vel charta madente impressas, sibi comparandas. Sed temporis me ratio, Eruditissimi Academici, ut vela contraham, portumque tandem respiciam, monet. Verum enimverò, vester iste vultuum ardor, animorumque intentio, sine dubio a me contendit, ut munus promissi omne conficiam; quo me vobis probaturum recepi, Claudium Fabricium longe omneis superasse, non solum singulari in litteras studio, & largitate; sed quod demum maximum est, indefesso labore, incredibilique industria, in commentando, atque scribendo, de maximis quibusque artibus; quarum profecto nullam partem intactam reliquit.

Historiam Provinciæ Galliæ Narbonensis, hoc est patriæ suæ, pluribus, magnisque voluminibus conscripsit; diligenter adeo, ut sive antiquitatem, sive leges, pacem, vel bella, & Reipublicæ conversiones spectes, nihil est, quod in illis desideres. Nobilium ejusdem Provinciæ familiarum origines, suæque separatim, aliis voluminibus contexuit; & cum gens Fabricia Pisis oriunda esset, unde ante quadringentos annos, bellica laude florens, in Galliam propagata est; Pisanam, ipsamque adeo Italicam antiquitatem, cujus summus amator semper fuit, iisdem libris præclare illustravit; multa seorsim recondita in commentarium referens, de Gothicis Regibus, qui Italiæ imperium obtinuerunt, ex antiquis nummis petita; sicut de Gallicis, quorum originibus, propaginibusque nimia vetustate obscuratis, maximam attulerat lucem. Omnium denique rerum, quæ magnæ, ac memoria dignæ sua ætate gestæ sunt, venustissimos, ac plenissimos scripserat commentarios Philosophiam, cui potissimum naturali mirifice deditus erat, suis etiam scriptis exornavit, atque amplificavit. Siquidem elegantem confecerat librum de ludicris illis naturæ operibus, quæ certis regionibus e Terra effodiuntur; scilicet de lignis, rebusque ceteris, a sua in lapidis, vel aliam naturam degenerantibus; de vastis item, immanibusque illis Gigantum, ut vulgus opinatur, ossibus; quorum magnam vim ex longinquis locis sibi advehendam curaverat; multa de illis, ut erat homo emunctæ naris, falsa odoratus. Plantarum verò peregrinarum, Indicarum inprimis singularem prope uniuscujusque pertexuerat historiam; nondum tentatis experimentis illustratam; cum ipsas arbores, non solum in stirpeis generis plane diversi; sed in cornua, capita, aliasque viventium animalium parteis, prospero eventu insevisset. Quorum animalium naturam, modum, & pondus, vel ipsorum Elephantorum diligentissime exploraverat; & singula eorum membra, etiam

homi-

hominum, manu sua dissecuerat; oculos praesertim vastissimarum belluarum, atque Cetorum; quos usque ad ultimas Gadeis, homines quaesitum mittebat; unde cum de ceteris corporis partibus, tum de admirabili oculorum fabrica, atque munere, nova prorsus, & a nemine hactenus visa, litteris consignavit. In Mathematicis illustrandis non minus industriae posuit; seque ad Astrologiam potissimum, aetate provectior ita dederat, ut altissimam turrim, magno illarum artium instrumento refertam instruxerit, ubi nocteis serenas, in Astrorum contemplatione pervigilabat; quorum non solum altitudines, magnitudines, vel motus diligenter observabat; sed in illorum materiem, ipsamque adeo naturam acri acie penettabat; per vitrea illa specilla, quae novo, ac vere coelesti invento, remotissimas, obscurissimasque rerum species, ad oculos dilucide perspiciendas revocant, quibus perinde verum usum, ac nomen invenit Galilaeus Galilaei, Mathematicorum sine controversia Princeps, Fabricioque nostro amicissimus. Eo instrumento Peireskius tam ceterarum errantium stellarum, quam ipsius Lunae varias facies, ac tenuissimas quasque, quae in iis apparent, notas, & quasi maculas, sedulò inspectas, sibi depingi, ac in tabulas incidi voluit, & suas de iis perpetuas observationes litteris mandavit; adeo ut noster hic Terrae Orbis nemini notior fuerit, quam fuere Peireskio coelestes; praesertim illius, ut veteres Italiae Sapientes loquebantur, ἀντίχθων. Cujus praeterea defectiones ipse tam observabat, quam per omneis Mathematicos attentius observandas curabat; non ut Deae, cujus veluti alter Endymion, assiduus formae spectator, atque mirator erat, laboranti succurreret; sed ut urbium, portuum, atque Insularum, rara, certaque, & a quatuor extremis Coeli cardinibus, & a se invicem intervalla, inde reperire, atque constituere posset; receptosque itinerum, atque navigationum errores tolleret. Res a solis hactenus, iisque uno, aut altero, maximis Regibus tentata; quam ad felicem exitum a Peireskio tandem perductum iri spes fuit. Accuratas enim earum defectionum observationes, in celeberrimis veteris, novique Orbis oppidis, faciendas curavit; quarum omnium accuratissimam, atque, ut Peireskii verbum usurpem, palmarem, Neapoli a Joanne Camillo Glorioso, homine in Mathematicis disciplinis excellenti, sibique amico, venisse ipse ajebat. Ad haec autem omnia assidue utebatur opera Petri Gassendi, rerum Coelestium, atque Philosophiae scientia, Galliae facile primi, & Nicolao Claudio Fabricio intimi; sic ut domi per plureis annos, una cum ipso conjunctissime vixerit, atque illic extremum ejus exceperit spiritum; qui demum mortui nomen, atque virtutem grata memoria prosequutus, animum ad commentarios de Peireskii Vita scribendos appulit; easque parteis, quas olim mihi sumpseram, ab homine eruditissimo, atque amicitiae consuetudine, mihi maxime devincto; praeoccupatum iri laetor; immo verò etiam de ea re Fabricii manibus gratulor. Operam ejus in vestra antiquitate scribendo restituenda, praeclare positam, Academici, non queo silentio praeterire; cum nulla veterum Romanorum utensilia, nulla ornamenta in ejus manus venerint [habuit porrò domi pleraque] de quibus scriptum non reliquerit, omnium autem uberrime, atque diligentissime, de ponderibus, mensuris, tripodibusque antiquorum. Omitto alia, quae in reliqua litteratura effecit opera. Ejus tantum epistolas, in admirationis cumulum addam, quae quidem sunt ita multae, atque eruditae, ut si nullum aliud scriptionis genus unquam attigisset; universum tamen omnium doctrinarum, & liberalium disciplinarum Orbem implevisse, dici potuerit. Nullum enim adeo praeclarum, vel rarum, in bonis artibus nasci potest argumentum, de quo Peireskius consulens, vel consultus, ad eruditissimum quemque non scripserit; docte, frequenter, & copiose admodum, ut omneis omnium Provinciarum urbeis, suis non dicam epistolis, sed voluminibus opplevisse videatur. Atqui ut sciatis, me non laudatorie, sed latine loqui; qualeis, & quantas ad hanc urbem missas habeatis, exempli causâ, nunc adeo ex me cognoscite. Extant prope innumerae ad Urbanum VIII. Pontificem Maximum, & Franciscum Barberinum Cardinalem, illam bonarum artium cognationem, quam in ambobus optimis, doctissimisque Principibus omnes admirantur, complectentes. Extant ad Caesarem Baronium, & Joannem Franciscum Vidium Balneum, Cardinaleis; Josephum Mariam Suaresium, Antistitem; Christophorum Puteanum, & Constantinum Cajetanum, omneis magnarum artium scientia insigneis; de religione, rebusque divinis, sicut de humanis, atque historia, ad Vidum Bentivolum Cardinalem, & Augustinum Mascardum, ejus artis non solum in hac urbe, sed in tota Italia facile Principes; de naturalibus verò, iisque occultioribus, ac magis peregrinis, ad Cassianum Putealem, & Petrum Vallensem, utrumque, tam hujusmodi doctrinae, quam ceterarum magnarum rerum laude abundantem. Extant de litteris, quas humaniores vocant, linguisque tam veteribus, Europeis, Asiaticis, atque Africanis, quam recentioribus, Gothica, Cantabrica, Provinciali, atque Italica ad Lucam Holstenium, Gabrielem Naudaeum, Leonem Allatium, Vincentium Nogueram, & Federicum Ubaldinum, Viros in iis summos, atque perfectos; item ad Franciscum Boncompagnum Cardinalem, Vincentium Justinianum Marchionem, Mariam Felicem Zachiam, & Alexandrum Rondaninum ejus maritum, Stephanum Gualdum, & Claudium Menetrium, homines in antiquitatis reliquiis investigandis, conservandisque diligentissimos; de statuis, nummis, gemmisque veteribus; tum etiam de codicibus antiquitus scriptis, ad summos pariter Viros, Scipionem Cobellutium Cardinalem, & Nicolaum Alemannum, quos unice dilexerat Peirescius; hujusque demum mortui benignitatem, in aperiendis Bibliothecae Vaticanae thesauris, vehementer postea desideravit. Homines in omnibus doctrinis praestantissimos agnoscitis, Academici, qui eò libentius nunc a me citati, ac veluti recensi sunt, quod prope omnes, sicut ipse Peirescius, in hanc amplissimam lecti olim Academiam, ordinis nostri splendorem, atque gloriam illustrarunt, atque in dies amplificant. Portò eandem, majoremque epistolarum vim, non solum ad reliquas Italiae urbeis, Patavium maxime, ad Licetum, Rolium, Argolium, & Thomasinum, homines in artibus, quas profitentur magnos; sed etiam Mantuam Carpentanorum, Luteciam, Oxonium, Lugdunum Batavorum, Lovanium, Augustam, Vindobonam, & ad alias utriusque

Digitized by Google

que Orbis celeberrimas orbeis, claris, doctisque Viris maxime florenteis, perinde ac Romam, ab eo venisse existimate. Quibus quidem epistolis, non tantum Transalpinas, atque Cisalpinas, sed etiam ceteras omneis Europæas, ac barbaras nationes, humanitatis, & doctrinæ commercio miscuit, atque consociavit; sic ut bonas arteis, & universa earum instrumenta, quæ in Bibliotheca, ac mente sua reposita, ad omnium usus inde promebat, inter illas demum genteis fecerit communia. Quare de Fabricii doctrinæ præstantia, aut Musæi amplitudine, atque dignitate, ex ipsius scriptis, ceterisque antiquorum monumentis, quæ in ejus domo extant, minime est judicandum; sed potius sic habendum, nullas in terræ Orbe celebreis esse Bibliothecas, in quibus celeberrimæ illius Perescianæ, pars aliqua non reperiatur; nullos libros nostra ætate scriptorum ad fastidium feraci, in lucem fuisse editos, qui non Peirescii doctrinam, sicuti nomen præseferrent.

Fingite vobis animo, Academici, omnium studiosorum unum aliquod veluti corpus, in quo Claudius Fabricius vice fungeretur partis illius in medio quietæ, cui alendæ reliqua membra suo labore omnia quærunt; cujusque vicissim haud segne ministerium est, nec magis alitur, quam cetera alit; adeo ut universa studii, atque doctrinæ pabula, ab omnibus sibi undique conquisita, atque congesta, insaturabili legendi, discendique aviditate vorans, & acri ad meditationem, scriptionemque ardore mature conficiens, in succum, & sanguinem verteret; quem in omneis demum parteis, ad ingeniorum alimenta, pariter divisum redderet; nisi potius Peirescium, illustris illius, atque immortalis corporis animam fuisse dicamus, quæ totum moderaretur; singulasque ejus parteis, vi, ac numine suo conservaret, atque augeret. Numen dixi, Academici; is enim, qui sat brevis, septem, & quinquaginta annorum vitæ partem, alteram peregre, & in Aula transegit, alteram in Curia ad Senatoria munera bis quaque die diligenter obeunda; tot tamen, ac tam illustria, sui in litteras studii, atque largitatis, ad æternam posteritatis memoriam, monumenta reliquit; librosque, & epistolas, operâ, manuque sua plureis, quam alii longævi homines, & privato otio abundantes legere solent, Latine, Italica, & Gallice diligenter conscripsit: is inquam, mihi sane supra hominem putandus esse videtur. Hanc porrò divinam Nicolai Claudii Fabricii Peireskii animam, nunc mortalis corporis compagibus reclusam, superas sedes capescere, & in æterna illa, ac cœlesti domo, ætatem, quam hic nobiscum beatam duxit, inter ipsos Divos beatissimam agere, vos, Academici Romani, existimare par est; & eam omni honore, qui Heroibus tribui solet, afficere. Præterquam enim, quod summa integritate, atque innocentia vixit; præterea Romanæ religionis, cæremoniarumque maxime colens, & ad extremum spiritum retinentissimus fuit. Pro aris, delubrisque fortiter certavit; ut ad illa plurimos reduxerit; ex isto hominum genere, qui novis, atque alienis obstricti religionibus, ab hac antiquissima, atque sanctissima declinaverunt; vel apud illos, rei litterariæ III-Viros, non sine spe victoriæ adortus. Quamobrem erga hominem, de Romana Republica, tam multis nominibus optime meritum, in decoranda ejus morte grati estote, Academici; & sicut eam jam publica laudatione esse honorandam putavistis; ita quidquid præ ingenii, facundiæque meæ, necnon temporis angustiis, minus ex amplitudine, atque dignitate argumenti, oratione exequi potui; id demum in præsentia, ornatissimis, optimisque vestris versibus præstate; in posterum verò, Heroi nostro diuturnam pro brevi vita memoriam reddite; & quod ipsi gratissimum facturi estis, illius studiorum veluti hæreditatem adite, & constanter tenete. Vos autem Patres Amplissimi, ad eam, ad quam vocati estis Reipublicæ procurationem, ut excellentissimas omneis Nicolai Claudii Fabricii virtutes, maximis, & in omni genere laudis eminentissimis [quales sane estis] Principibus imitandas adhibete. Pergite porrò, ut facitis; atque ita in primis divinum ejus studium, regalemque liberalitatis magnificentiam imitamini, in eas arteis promovendas, quibus omnis vitæ honestas, elegantia, ipsaque adeo humanitas constituitur, atque continetur; necnon in homines, qui eas colunt, amandos, ornandosque honoribus, ac beneficiis, quæ sancti illi, atque religiosi majores vestri, in ipsos præcipue collata voluerunt. Indignum siquidem esset, eos jacere, quorum opera, atque vigiliis, summum a Deo datum, hominum generi litterarum bonum maxime viget; sed prorsus digni sunt, qui apud vos gratia, atque auctoritate floreant. Siquidem Principes Viros de se, suisque virtutibus bene meritos, æternis scriptorum suorum monumentis, ad immortalitatem consecrant; sicuti contra læsi, vel neglecti, notas ad ignominiam, nulla temporis diuturnitate, nec armatis Tyrannorum manibus eluendas inurunt. Quare a vobis minime audiendi sunt quidam homines nihili, qui etsi numerus tantum in Aulis vestris, & fruges consumere nati sint, illic tamen, ut vacua Belidum dolia, levitate sua versatiles, & vanitate cassum, atque inane sonantes; maximas faciunt turbas, clamoresque, ac risus edunt, tam in hominum litteratorum ingenium, moresque, quam adversus ipsarum litterarum usum, atque dignitatem. Litteratis nihil innocentius, aut temperantius, Patres Amplissimi, utpote qui studium, & tempus omne, quod isti, vel ambitioni, atque avaritiæ, vel rebus ridiculis, atque turpibus dant; in maximarum, optimarumque contemplatione consumunt; nec sunt, ut isti vocant, difficiles, aut morosi; sed acres rerum æstimatores; non contumaces, & superbi; sed res homine ingenuo indignas, nec facientes, nec perferentes; non obscuri, sed modesti; non denique rustici, aut agrestes; sed antiqui, & contra; unde etiam artes, quas profitentur, nomen invenere, humani. Litteræ verò, quantum non ornamenti solum, sed & præsidii in civitatibus bene constitutis afferant vel ex hac vestra clare patet; quæ ut olim afflicta, per earum neglectionem fuit; ita nunc doctissimus, sapientissimusque Pontifex vere cœlesti dono, ac divino munere ipsi donatus, causa est, quod viget hodie vestra Respublica, quod floret, quod beata est, quod denique, cum ceteræ Terrarum Orbis partes, bellorum, aliarumque calamitatum tempestatibus agitentur, una hæc [quod ei Deus Optimus Maximus proprium, ac perpetuum faxit] in pace, atque in otio conquiescit.

GABRIE-

Digitized by Google

GABRIELIS NAUDÆI
AD PETRUM GASSENDUM
DE PEIRESKII OBITU
EPISTOLA.

PROVOCATUS non semel observationibus Astronomicis, quarum per me copiam fieri voluisti celeberrimis hominibus Fortunio Liceto, & Scipioni Claromontio; ac litteris tuis insuper ad officium mutuæ necessitudinis, quæ dudum inter nos arctissime coaluit, sollicitatus; peramanter omnino te facere intellexi, qui me tamdiu silentio usum fuisse, quæ tua est singularis humanitas, & benevolentia, non moleste tulisti; satisque amori nostro, & singulari meo in te obsequio factum fuisse existimasti, si dum urgebam Syntagma meum de *Studio Militari*, hoc interim spatio nihil ad tuas responsi dederim, nisi, quod amantissimo utriusque nostrûm clarissimo Peireskio frequenter significabam, me, cum per otium liceret, talem habiturum rationem eorum omnium, de quibus egisti mecum per litteras, ut ne quidem de suavissima tua urbanitate queri posses; quod illa non similibus a me jocis, ac salibus excepta fuerit, & facetiarum colludio, gratissimaque vicissitudine compensata. Sed, heu rerum vices, heu fata infanda, heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cum nihil minus, quam de ejus occasu timebatur, e vivis sublato. Ubi enim crinitum Sydus effulsit? ubi de Cœlo intonuit? ubi Terræ motus, & fragores insoliti, spectraque, & portenta apparuerunt in ejus Viri omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? Sane ludunt nos, & fallunt suaviter Historici, cum nullos Principes absque iis signis interiisse referunt, ex quibus ariolationi de eorum impendente fato locus esse posset. Nam amabo te, Gassende, qui fieri potest, si Mundus non casu regitur (ut certe divinæ illum providentiæ arbitriis gubernari certissimum est) quod Cœlo curæ sint homines, non suis plerumque meritis, sed fortunæ cæco impetu, rerum gubernaculis admoti, nec ulla re, quam suis opibus, & potentia (qua sapientissime in hominum perniciem, per summas vitæ turpitudines, & flagitia abutuntur) commendati; & ipsi interim silente Cœlo, non curante Luna, nemine quidquam novum, aut insolens in Elementis, atque venturi (si quæ sunt) præscia animalibus observante, mortem oppetant, qui virtute regnum sibi amplissimum, honestissimumque inter homines compararunt; qui mortalium omnium commodis nati, omnes opera, studio, industria juvant; omnium conatus urgent, promovent, extollunt; quique Orbem universum in sui admirationem trahunt fama, & commendatione meritorum? Hujusmodi verò laudem, si Peirescium unum nostris, elapsisque ab omni ævo temporibus cumulatissimam tulisse dixerim, non est, quod aliquid reclamet, nisi aut virtutis hostis, aut laudis invidus, aut ignarus rerum, de quibus boni omnes, & eruditi consentiunt. Ecquis enim ipso unquam, aut peritior extitit antiquitatis, naturæ, temporum, historiarum, linguarum? aut promptior juvandis studiosorum laboribus, qua voce, qua litteris, qua libris, qua signis, plantis, animalibus, picturis, numismatis, & antiquæ, recentisque memoriæ similibus monumentis? aut aptior denique, qui istud facere posset voluntate, opibus, auctoritate, scientia, providentia, ceterisque virtutibus, quarum mutua consensione ornatus sit oportet, qui instar clarissimi Peireskii Orbem litterarium suis nutibus, & votis temperandum suscipit. Quod equidem facere quam arduum sit, tu verò, Gassende, istud conjicere potes, vel inde, quod si in priscorum Heroum exempla recurras, qui istud similiter fecerit, invenies prorsus neminem. Atque ut elapsa proxime tempora Vincentium Pinellum, & Dominicum Molinum tulerint non multum fortasse studio, & voluntate juvandi litteratos inferiores Peireskio; nescio tamen quomodo adjumenta varia illis defuerunt, quæ huic nostro, & communi omnium Mæcenati, ut plena velificatione cursum hunc e prima statim adolescentia institutum, ad affectam usque ætatem perduceret, in causa fuere. Enimvero quanta etiam facilitate istud præstiterit, nemini obscurum esse potest, nisi qui Solem non videt pleno Meridie. Quis enim nescit, os ejus non hominis, sed Apollinis Delphici fuisse, ex quo oracula de rebus omnibus abstrusis, & incognitis quotidie reddebantur? Domum verò instar celeberrimi emporii, mercibus pretiosissimis ex utraque India, Æthiopia, Græcia, Germania, Italia, Hispania, Anglia, viciniorihusque Provinciis refertam extitisse; nullamque navem Galliæ portus intrasse, quæ non aliquod animal peregrinum, non plantas exoticas, non marmora priscorum Cœlo sculpta, aut exarata, non codices samaritanos, coptos, arabas, hebræos, sinenses, græcos, non eruccas ex Bosphoro, aut Peloponeso antiquitatis penitissimæ reliquias, in unius Peireskii Cimeliarchium inferret? Quem denique latere potest, non conquisitas ab eo fuisse tot opes in propriam tantum oblectationem, aut Musæi sui ornamentum, in quo laterent ipsa tanquam in Favissis Capitolinis, aut sepulcris, unde nefas esset quidquam eruere, ac depromere in aliorum commoda; sed Peirescium hanc sibi legem statuisse, ut, si quos in urbe litteraria suis consiliis, opibus, libris, statuis, marmoribus juvari posse intelligeret, non expectaret ipse, ut morose precibus illud a se efflagitarent; sed ultro offerret, inferretque in eorum ædes; ac pene dicam litteratos omnes obrueret beneficiorum suorum magnitudine, & frequentia? Verum quid opus est, optime Gassende, ut hæc ad te scribam, qui plura oculis ipsis, in maximo illo Heroë observare potuisti facinora, commendatione

omnium hominum, ac memoria, æternitateque temporum dignissima, quam quivis alius; nisi tu ipse, qui amore in eum, ac dicendi, scribendique lepore nemini concedis, munus istud in te recipias, scriptis unquam consignare possit? Profecto, cum nulla ejus vitæ pars miraculo caruerit; cum nullus unquam exortus sit, cui plura, aut meliora debeant, studiis, doctrinisque præstantioribus dediti homines; cum eorum omnium, quæ pulchre, eleganter, docte per aliquot annorum decades scripta, aut observata sunt, pars maxima fuerit; nec ipse mortalis existimandus sit, nisi morte ipsa, proh dolor! immatura, atque inimici in eum, qui nunquam occumbere debuisset; certe non cujusvis esse intelligo meritorum ejus famam transmittere ad posteros; nam vulgari ore istud facere piaculum est; parem verò tanti Viri inusitatis, incomparabilibusque meritis invenire orationem, videtur mihi omnino difficile. Quamobrem istius *Musæum curatoris*, sive, ut cum Athenæo loquar, ἐπιμελητοῦ τῶν μουσῶν, vitæ summam ex Orbe universo, per quem diffusa illa fuit, in angustum aliquod volumen contrahere, hoc equidem unum est, quod nisi tu, doctissime Gassende, præstiteris, qui sermone vales puro, eleganti, castigatoque, & assueto rebus divinis, ac cœlestibus celebrandis; cujusmodi omnino Peirescium fuisse nemo non bonus existimat; quique supremos illos orbeis, eorumque miracula, quæ profecto non latius patent, quam Peirescii fama, & merita, in exilem globum solertissime reducis; vix certe alium invenio, qui defungi hoc munere adeo commode, feliciterque possit. Nam etsi omnes, qui Peirescio amici fuerunt, ingenio, facultateque dicendi valeant, & omnibus illis, non secus atque tibi, negotium incumbat celebrandi Virum, cujus recordatio sanctissima illis esse debet, licet etiam multa, quæ de præstanti ejus ingenio, laborum contentione, & mirifica voluntate bonorum omnium conatus sublevandi, dici, atque afferri in medium possent, ea cuivis ex præstantissimis illius facinoribus, æque ac tibi cognita esse potuerint; fatendum tamen est, quæcumque majora sunt ex ejus laudibus, ista propter intimam, quæ tecum illi fuit consuetudinem, & assiduum multorum annorum convictum, atque usum, & facilius animadversa a te, & prospecta certius, quam ab aliis fuisse. Quare age, mi Gassende, calamum sume inservire solitum maximis Viris, aut tuendis, aut celebrandis, non minus sane, quam Cœlorum, naturæque miraculis explicandis; & cogita apud te fore ex usu omnium, qui litteris dant operam; & dignitate patriæ nostræ communis; è Principum, atque Magnatum gloria, & splendore; ut ejus Viri imaginem, qui omnibus incitamento, & adjumento fuit ad virtutem, non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, pro tua in viventem, defunctumque pietate, quæ prorsus egregia fuit, exprimas. Ego verò, qui clarissimum Peirescium ejus loco semper habui, in quo vireis suas natura potissimum experta est, ut hominem produceret, cui nihil deesset, quod eximium, honestumque mortalibus concedi in hac vita possit; illumque pro eo, ac debeo, verbis ornare non possim, quorum me pauperem reddit copia meritorum, propterea hoc unum, ut facias, enixe a te contendo; arbitraborque meæ, & reliquorum pietati, qui Perescianus manes æterno cultu, gratissimaque veneratione prosequi debemus, factum esse satis; si non modo eruditissimum, atque munificentissimum, quod Orbis universi judicio comprobatum est, sed absque exemplo maximum, ac optimum virum fuisse Peirescium, summumque litteraturum fautorem, & cum prudentia, tum eruditione, ac omni virtutum genere excellentem, eoque nomine inter seculi nostri miracula habendum, colendumque, per te, & præsens ætas, & futura cognoscat. Vale, & nisi luges adhuc lege, quæ lugens, & ingenti, subitoque mœrore perculsus scripsi. Romæ XVII. Kal. Augusti M.DC.XXXVII.

EX CL. SALMASII PRÆFATIONE
in Tabulam Cebetis Arabicam.

EX illo hominum genere, quos & privata pariter, & publica causa mœrere ereptos amici debent, satis ante triennium concessit Nicolaus Fabricius Peireskius, quem virum vel nominare, laudare est. Eum, nisi fama talem ferret, qualem ego scio fuisse, penicillo hic meo quamlibet rudibus lineis, atque obscuris coloribus exprimere conarer, perfectissimum virtutis omnis, & omnigenæ eruditionis exemplar. Tentarem hoc, inquam, de cujus tamen vel minima parte digne attingenda vix quidquam mihi promitterem. Præstarem equidem, quod debeo summis ejus Viri erga me meritis, quæ nullum in me vitæ, quamcumque dabitur, tempus obruet, nulla delebit oblivio. Sed cum id aliter præstare non possim, quin plura dicenda dictis prætermittam, ἀδυναμίᾳ omnium exequendorum numerorum, quos talis vita, & talis fama postulat, contrahere vela cogar, oramque legere, ne in tam vasto laudum pelago cum tenui cymbula deprehensus naufragii pericliter. Hoc igitur sufficiat dixisse, non alteri a multis retro sæculis Solem illuxisse, qui Reipublicæ litterariæ promovendæ majori cupidine flagraverit, nec qui magis eum, dum vixit, promoverit. Ut non unum scientiæ genus curiositatem ejus provocavit; ita nec unum genus hominum benevolentiam ejus cum benefico animo conjunctam expertus est. Alii, quos innumeros esse scio, pro virili, si ingrati non erunt, prædicabunt quid, & quantum illi debeant. Quod me attinet, tanta sunt, quæ in me contulit, totque modis, quibus potuit cumque, studia mea adjuvare nisus est, ut cogitatione ea comprehendere vix detur, nedum verbis exponere queam. Quibus omnibus adjumentis, ac præsidiis, quando hodie mihi, illo amisso, carendum est, cum maxima studiorum meorum, ægyptiorum præcipue, & arabicorum remora, & impedimento; plus tamen defleo, quod Respublica litteraria in illius Viri morte sibi abesse perspicit, quam, quæ mihi video periisse, quantumlibet maxima illa esse, propria tactus jactura, etiamnunc sentiam. Post illud damnum, quod meum non magis esse, quam totius Reipublicæ detrimentum fateor, & quidem maxime deplorandum, non aliud gravius, &c.

EX EPI-

EX EPICEDIO PERESCIANO
ERICII DORMALII
Ad Eminentissimum Principem
FRANCISCUM BARBERINUM
S. R. E. CARDINALEM.

Προτρεπτικὸν πρὸς Πέτρον τὸν Γασσένδιον.

ΓΡάμμα τὸ Φαβρικίου δηλοῦν μόρον, ἐν ἑνὶ πᾶσαν
Σβέσσε καὶ ἡμετέρης λαμπάδα χαρμοσύνης.
Αψ δὲ ζωγραφέων βιοτήν τε, καὶ ἤθεα φωτὸς,
Δεύτερον ἀντέτλας, Πέτρε, τὸν ἥελιον.
Αλλὰ φίλος τάχιον φρυκτώρες, ὡς ἀναφῆναι
Μοὶ σέθεν ἐκ χαρίδος, πηλιάδα μενίην.

Φιλοξενία, καὶ Φιλοδωρία:

ΠΩς ἂν ἔπειτα θέλων, Πειρέσκιε, σεῖο λαθοίμην,
Αμφὶ φιλοξενίης, καὶ μεγαλοφροσύνης;
Τις γαρ ἀπ' ἀλλοδαπῆς Φιλαθηναίων κατὰ Κλιτῶν
Ηλθε θέαν, καὶ σοῦ κεῖθεν ἄγευστος ἔβη;
Τίς παρὰ σοῦ ξενίων οὐκ ἔμμορεν; ὥστε τις αἰεὶ
Ε'ν τε Κύ ωνως ἔην, καὶ παρὰ σοὶ τις ἀεὶ.
Οὐ δομὸς ἦν, ξενεὼν δὲ δόμος τεὸς, ᾧ με πενιχρὸν,
Καὶ ποτὲ ΒΑΡΒΕΡΙΝΟΝ τὸν μεγαν ἐξ νισας.
Χαῖρέ μοι, ὦ Φραγκῶν κλεινὸν πέδον, ὅττι σε τοτ᾽ ἐν
Μοῦνος ὁ ἀγλαΐσας, φροῦδος ἀπηγλαΐσεν.

Θρηνητικόν.

ΜΟυσοπόλων πρόβλημα μονώτατον, Ελλάδος ὄμμα
Δεξιὸν, Αονίδων ἅρμα, καὶ ἡνίοχος,
Κεῖται Νικόλεως Πειρέσκιος. ᾤχεο δηθεν,
Ωἴχεο, ἀλλὰ φίλω βάσκανε λειπόμενος.
Οὐ μὰ τὸν, οὐ δηρὸν μεμονώσομαι, ὄφρα μετέιω
Σοὶ, καίπερ κρυερῶ ἐν Κλυμένοιο πύλαις.
Τόφρ᾽ ἀπ᾽ ἐμεῖο δέχου ἐλεγείδιον, ὃ προιάπτω
Γραψάμενος θερμοῖς δάκρυσιν, οὐ μέλανι;
Δάκρυσιν. οὐ μέλανι γράψας, Πάτερ, ἐκ γὰρ ἅπαν μοῦ
Κελτικὸν, ἐν σοὶ ἅπαν μυσικὸν ἐξεκόπη.

Κενοτάφιον.

ΠΟῦ σεῖο τοῦ θείην τὸ κενήριον, ἐν τίνι σηκῷ,
Ε'ν βωμῶν τινι, ὦ πᾶν φίλον ἡμέτερον
Φαβρίκιε; οὐκ ἄλλη τριπόθητέ σ' ἐν οὐδενὶ βωμῷ,
Η νεῷ, ἀλλὰ μέσῃ θήσομαι ἐν κραδίῃ.
Ε'ν κραδίῃ, ψυχὴν γὰρ ἀφήρπασας, ὥστε σοὶ ἔμμεν
Τοῦτό μου ἡμιθανὲς σῶμα, τάφον κενεόν.

Cetera Elogia, tam prosa, quam carmine, volumine alio collecta seorsim edentur.

F I N I S.

Digitized by Google

TYCHONIS BRAHEI,
EQUITIS DANI,

ASTRONOMORUM CORYPHÆI

VITA,

ITEMQUE

NICOLAI COPERNICI, GEORGII PEURBACHII,
ET JOANNIS REGIOMONTANI,
Celebrium Aſtronomorum.

Digitized by Google

AD VIRUM ILLUSTREM

HENRICUM LUDOVICUM

HABERTUM MON-MORIUM

LIBELLORUM SUPPLICUM

MAGISTRUM INTEGERRIMUM

IN TYCHONIS BRAHEI VITAM

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

VIR ILLUSTRIS. Quod censuisti, ut facerem, fecisse me heic sprobo, dum Vitam celebris illius Tychonis Brahei conscriptam exhibeo. Cum enim ante annos sex, incipiente ad me redire quasi post-liminio, valetudine, ea me subiisset cogitatio, ut commutandi aëris gratiâ, discessurus in patriam, deferrem quidquid monumentorum ad Tychonis Vitam attinentium mihi foret præ manibus; tum venit mihi quoque in mentem, adesse Regiomonti Prussiæ, ac medicinam illeic facere præclarum Virum Ludovicum Keplerum, magni illius Joannis filium, qui Tychonis observationes a Parente acceptas hæreditario jure possideret. Quare & subinde ad Virum eximium, carumque amicum, Joannem Hevelium, Dantiscanæ Reipublicæ Consulem (præclarum videlicet illum Selenographiæ auctorem) dedi litteras, quibus ipsum interpellavi, ut pro ea, quæ ipsi cum memorato Keplero intercedebat amicitia, obtineret mihi ab eo quidquid singulare, aut per se ipse nosset, aut a Parente accepisset ad Tychonis Vitam illustrandam attinens; neque id modo, verum etiam quidquid attineret ad ipsum Parentem, ut cujus Vitam conscribere, nisi seorsim, at saltem conjunctim, mixtimque eum ea, quam Tychonis meditabar, in animo haberem. Rescripsit autem Hevelius in hæc verba: *Mihi hæc obsignanti litteræ, a D. Keplero traduntur, ex quibus recipit, se curaturum, ut brevi utriusque Vitam, Tychonis scilicet, & Kepleri, ut & origines cum omnibus circumstantiis typis exscriptam habere possis.* Tametsi verò ille optimus Laurentius Eichstadius, Ephemeridum scriptor, visis penes Hevelium meis litteris, sponte, ac eodem tempore, quidquid perspectum circa ea, quæ indigitaram, haberet, perscripsit; ac iisdemmet pæne diebus plura fui nactus a Viro itidem optimo Olao Wormio, Medico Hafniæ Professore (qui exstincto recens Longo-

mon-

montano collega, & familiaris fuerat, ac ab eo non pauca de Tychone norat] ratus nihilominus fore ut nihil aliud, quam actum agerem, omnem prorsus dirigendorum commentariorum curam deposui; digressusque in Provinciam, restituendæ, confirmandæque vacillanti adhuc sanitati præsertim incobui. Annus est, ex quo, & melius jam habens, & huc regredi cogitans, cum viderem quinquennium elapsum, ex quo factum mihi ea spes fuerat, interpellavi rursus Hevelium, ut quid id rei foret, innueret; nam me quidem voluisse nihil ab eo tempore pertentare. Ille, cum præclaro Bullialdo, communi nostro, fecisset rescribendi spem, nihil tamen responsi dedit; ac ob id quidem, ut par est credere, quod diu, graviterque laboraverit; ut aliunde, nec sine magno meo dolore, nosse est datum.

Appuli huc deinceps Vere nupero; & quia tu ante meum discessum conscios futuri reditus, præoccuparas, insliterasque, non modo humanissimis tuis, sed adhibitis etiam carissimorum nobis capitum Capellani, ac Neuræi, repetiris litteris, ut neque aliò diverterem, neque hospire alio uterer, quam Te, id concessi omnino tuæ erga me, & tam ferventi, & tam multorum jam annorum benevolentiæ. Cum procedente verò tempore, inter consertos varios in illa tua erudita, jucondissimaque consuetudine sermónes, quæsiisses aliquando ex me, quonam evasisset consilium, quod noras abs me de Vita Tychonis scribenda susceptum, ipseque exposuissem, qua mihi occasione injecta fuisset remora; occepisti edisserere, aut non debuisse pridem me, aut non debere certe jam spem mihi factam quidquam morari Posse, aut Kepleri, aut alterius votis intercessisse aliquid, quod institutum averterit; posse & fieri, ut tametsi Vita illinc deinceps prodeat, quæ singularia plura contineat; inconscripta tamen abs me occurrant etiam aliqua, quæ in illa desiderentur. quæque pariter Viris eruditis, harumque rerum amantibus cognoscere jucondum fit. Fore, ut exinde Tychonis gloria, çujus promovendæ [ob eam, quam ille ab omnibus bonis promeritus est, gratitudinis testationem] studiosus semper fuerim, tanto evadat illustrior, quanto plures erunt, qui in id conspirabunt, ut Vitæ ipsius conscribendæ operam dent. Timendum esse interim, ne, dum alter alteri fidit, & præstitum iri ab alio, quod per se ipse posset; expectat; nemo id, quod est opus, aut aggrediatur, aut perficiat; sicque copia illum, cui laborandum fuerit, inopem, ut dicitur, faciat. Annos jam amplius quinquaginta a Tychonis obitu esse; & rem tamen esse a nemine eorum, qui fuere cum illo versati (quique uberius, cumulatiusque singula ot nosse, sic describere poterant) susceptam; quare & nisi ego, qui aliquos norim ipsi conversatos, & non pauca resciverim, quæ ex editis libris addisci non possint, id operæ aggrediar; eventurum forte, ut integra etiam sæcola elapsura sint, absque eo, quod quispiam id moliri sustineat; aut iis, qoibus ego, instructus subsidiis [quantulacumque ea sint] faciat. Dolere me neminem esse, qui Hipparchi illius Rhodii, quicum Tychonem conferre soleo, Vitam ad nos transmiserit; cogitandum ergo mihi esse, quam bene de seris posteris meriturus sim, ad quos per me pervenerit, quantum jam habere adhuc licet, eximii Viri noritiam. Cum hisce ergo, & pluribus, quæ pro tuo illo ergas bonos, beneque de humano genere merenteis affectu, edisseruisti, permotus forem, recepi exequuturum me, ac jam obstrictam libero fidem.

Quandoquidem verò, occasione eorum, quæ de observationibus a Tychone factis, inter colloquendum interserui, sciscitatus es de observationum antiqoitate, & progressu multa, quibus, quæ responsa a me fuere, visa tibi ejusmodi sunt, ut ea etiam chartis committi expetieris; en, ut breviter tibi faciam satis. Principio indubium videtur, aliquam rerum cœlestium observationem non minus esse, quam ipsam Hominum originem, antiquam. Siquidem tam præclarum est, tantique usus spectaculum, quod exhibetur cœlitus, ut esse homines non potuerint, & non habere oculos ad id observandum intentos. Nam, cetera inter, cum viderent Solem non ex iisdem locis dietim oriri, non in eadem occidere; certis temporibus humilius, certis altius ascendere; ipso humiliore facto Hyemem, altiore Æstsrem creari; non potuere sane non attendere ad hanc vicissitudinem, juxta quam fore sibi tempestatem asperiorem, mitioremve sperarent. Fuit aliunde Luna sua illa facierum commutatione ejusmodi, ut non potuerit non oculos in se conversos facere; & maxime quidem temporibus ratis Phascis repetens; ob qoas evenisse videtur, ut nulla non Natio illius circuitibus dimensa fuerit tempora; idque, cum Solis evectionibus, depressionibusque frequentiores forent. Prætereo illam adeo pulchram nocturnorum Syderum faciem, suas quoque pro varietate tempestatum variationes subeuntem; ac speciatim Luciferum, nunc serios, nunc maturius, nunc nullatenus Soli præorientem; ceteraque id genus similia; ac adnoto solum, licet homines hujuscemodi varietatum causas tardius disquisierint, ac invenerint, longe tamen ante eas animadversas, admirationique fuisse habitas, &, incompertâ licet causâ, usibus vitæ accommodatas. Huc attinet, quod qoi Prometheus hominem finxisse primos dicitur, perhibetur quoque, os illi soblime dedisse, ut talis esset, qui ab ipso exortu vultus, oculosqoe in Cœlum, ac Sydera erectos haberet. Porrò quia hæc est generalis solum, rudisque observandi ratio; ac ea requiri tempors possont, quibus factæ observationes occasionem pri-

mam

Digitized by Google

mam condendæ cujuſpiam artis fecerint, Aſtronomiæque adeo originem præbuerint; res eſt ex veterum Scriptorum monumentis intelligende.

Et ex litteris quidem Sacris res haberetur plane confecta, ſi vel levi quodam veſtigio deduci ex iis poſſet, quod ait Joſephus, poſteros Sethi ante Diluvium Syderum [lib. 1. Antiq. cap. 3.] ſcientiam adinveniſſe, ac duabus columnis, uni lateritiæ, alteri lapideæ illam inſcripſiſſe, ut ſaltem ſervari in lapides, futuri Diluvii injuriam ſuperatura, poſſet; aut, ſi extaret certe vel leve indicium ejus rationis, quam idem reddit, tam longævæ apud illos vitæ; ut eſſet nimirum ſatis temporis ad perficiendum Aſtronomiam, quæ exigat annos minimum ſexcentos, ut varietates omnes motuum cœleſtium poſſint obſervari. [cap. 4.] Ideo ſcilicet ille notat Magnum, uti appellant, Annum ex ſexcentis annis vulgaribus conſtare, quod vulgaris opinio ſit cœleſteis motus ſemper variari:

Donec conſumpto, magnus, qui dicitur, Anno, [Epigr. de ætat. anim.]
Rurſus in antiquum redeant vaga Sydera curſum,
Qualia præteriti ſteterant ab origine Mundi.

Cumque ex Sethi ante Diluvium poſteris unus prophetaſſe Enochus a B. Juda Apoſtolo [epiſt. Cath.] memoretur, poſſet res confecta haberi, ſi aut Enochus memoraretur, quidquam attigiſſe de Syderibus; aut Spurium non fuiſſe eum librum conſtaret, in quo arcana quædam de [Hom. 28. in Num.] ſtellarum nominibus ab Enocho ſcripta Origenes, & Tertullianus prodiderunt; aut niſi [l. de hab. mul. in 3.] hunc Librum B Hieronymus apocryphum diceret; & non D. Auguſtinus ipſum jure [ca. Ep. ad] abeſſe a Scripturarum canone apud Hebræos cauſaretur. [Tit. 15 de] Ut taceam, poſſe videri mirum, [civit. 23.] non Joſephum quoque ejus meminiſſe; niſi forte fecit, quod, cum cenſeret Patriar- [gen. 5.] charum illorum vitam ex ſexcentorum minimum annorum debuiſſe, ut Aſtronomiam perficerent, noſſet excipiendum Enochum, qui ultra trecentos ſexaginta quinque annos [cap. 9.] non vixiſſet.

Poſſet quoque videri res a Diluvio pene confecta, ſi vel minimum eſſet verbulum, ex quo argui poſſet, quod ab eodem præſcribitur, fuiſſe Ægyptios ab Abrahamo edoctos [cap. 8.] Aſtronomiam; ſed nimirum potuere quidem, & Beroſus, & ceteri tam ipſi Joſepho, [cap. 3. l. 9. c. 4.] quam Euſebio citati, tale quid legiſſe in aliquibus priſcorum Rabbinorum libris; at non ſane in Litteris Sacris, apud quas eſt altum hac de re ſilentium. Quin-etiam pii Docto- [ad anno] res ſunt, et ceteros inter Salianus, qui id ne probabile quidem putent, ob parvam Abra- [1470.] hami in Ægypto moram; ac cenſeant proinde, poſſe id vero-ſimilius de Joſepho illius pronepote dici. Et profectus quidam fuiſſe Abrahamus de Ur Chaldæorum legitur; at [gen. 11.] non propterea legitur ipſum, aut accepiſſe a Chaldæis, aut ab iis ad Ægyptios tranſtuliſſe Aſtrorum ſcientiam. Ad Joſephum verò ejus pronepotem quod ſpectat, is legitur quidem faviſſe Sacerdotibus, cum terram Ægypti univerſam, occaſione diræ illius, ac diuturnæ famis, Regi oppignerans, Sacerdotum terram excepit, *quibus etiam*, inquit Scriptura, *ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur*; at cum exinde comprobetur, [gen. 47.] quod habet Ariſtoteles, apud Ægyptios, quos aliunde voluit, eſſe populorum antiquiſ- [1. Polit. 10. 1. metaph. 1.] ſimos, *fuiſſe Sacerdotes feriari permiſſos, hancque extitiſſe illis occaſionem conſtituendi mathematicas*; Joſephus nihilominus, nec magis, nec minus illos edocuiſſe, quam ab ipſis didiciſſe mathematicas legitur. Fortaſſis quoque gratia illa, qua Sacerdotes eſt proſequutus, non modo ejus venerationis, qua illi apud Regem, & populum erant, argumentum fuit, ſed etiam gratitudinis, qua erga eos fuerit, quod ipſe, puer paſtoritius, diſciplinarumque ignarus, ad eos appulſus, & in Aula potens, quidpiam edoctus ab ipſis fuiſſet. Sane & deinceps divinus Moſes in eandem Regiam Aulam inductus, non tam quoſquam erudiiſſe, quam ipſe *eruditus* fuiſſe *in omni ſapientia Ægyptiorum* memoratur. [Act. 7.] Interim verò cum hæc ſapientia complexa haud-dubie mathematicas fuerit; ac inter mathematicas Aſtronomie ſemper præcelluerit; videri hæc Moſis eruditio poteſt antiquiſſimum, quod extet in Scripturis Sacris, ſcientiæ Syderum monumentum. Poſſet adhuc haberi antiquius, ſi probari poſſet, quod nonnulli cenſent, fuiſſe a Moſe Jobi hiſtoriam, [cap. 9.] ut ſuperioris ævi, conſcriptam; quippe in ea Jobus meminit Arcturi, Orionis, atque Hyadum; prorſus ut oportuerit, fuiſſe tunc Stellas in aſteriſmos artificio quodam digeſtas. Sed de tempore ut ut ſit; adnotari ſaltem hic poteſt, videri Jobum, cum foret Judæis alienigena, hauſiſſe Dei cognitionem ex eo, qui in Scriptura Sacra *Cælorum Exercitus* appellatur; quando inviſibilia Dei ex iis, quæ facta ſunt, conſpectis, non alia re intelliguntur magis; & merito jure Syneſius Aſtronomiam vocans: *Τὴν σεμνὴν ἐπιστήμην, ſumme venerabilem ſcientiam*, eſſe eam dicit evectionem ad quidpiam antiquius, honorabiliuſve; [de dono ad Paon.] ineffabilem ſcilicet Theologiam. Ut breve faciam, ac id prætercam, quod legimus Deum Salomoni dediſſe, *ut*, cetera inter, *ſciret anni curſus, & Stellarum diſpoſitiones*; [Sap. 7.] ſi quid ex Sacris Litteris expreſſe probat antiquitatem obſervatorum Syderum, artiſque cujuſpiam ex ipſis obſervatis conſtitutionem, id eſſe videtur, quod ſacri Prophetæ querebantur jam temporibus ſuis, Chaldæos eſſe, qui Babylone *contemplarentur Sydera, &* [Eſa. 47.] *ſupputarent menſcis, ut ex eis ventura annunciarent*; ſcilicet ex hoc intelligitur, fuiſſe debere obſervationem, artemque quandam Syderum apud Chaldæos pervetuſtam.

Ad Ethnicos verò Scriptores quod ſpectat, dicendum eſt primum de fabuloſa temporum parte, quatenus veri quidpiam latere ſub fabularum involucris poteſt. Atque ut

lib. 3. a Deorum antiquissimo exordiar, is non alia de causa *Cælus*, græce Οὐρανὸς ex Siculo
Diodoro fuit dictus, quam quia impense deditus observationi Syderum fuit. Ipsius li-
beri cum plurimi fuerint, ac inprimis Atlas, Saturnus, Titanes, in quibus speciatim
Hyperion, & Japetus, reputari potest, totam pæne ejus familiam in eadem cœlestium
curam incubuisse. Nam, cum Cœlus in Mauritania ad Oceanum degeret, ac exinde la-
te non in Africa modo, sed etiam in Europa regnaret; notum est, Atlantem, qui illi in
eadem regione successit, ideo censeri fecisse nomen celebri illius regionis Monti, quod
ex eo Sydera observaret; nimirum Antiqui, ut etiam-num vulgus, tam prope abesse Cœ-
lum reputabant a verticibus montium, ut quanto altiorem quis conscenderet, tanto
lib 3. l. 2. c. 8. spectare Sydera clarius, distinctiusque existimaretur. Addunt Diodorus, Plinius, & alii,
ideo creditum fuisse Atlantem sustentare Cœlum suis humeris, quod fabricatus fuisset
Strom. 1. Sphæram, in qua totum Cœlum repræsentaretur; Clemens verò Alexandrinus adnotat
post Herodotum, Herculem, cum Vates, & Physicus foret, dictum fuisse Mundi co-
lumnas ab Atlante [forte ut propatruo] suscipere, eumve onere Cœli sublevare, quod
Diod. ibid. illi in ea scientia, studiove Cœli successerit. De Hespero Atlantis filio proditum est,
cum Sydera ex eodem monte specularetur, morbo subito abreptum evanuisse; ac plebem
ob illius pietatem, & justitiam, nominasse ex eo pulcherrimam Stellam, quæ & Vespe-
rugo [Venus scilicet, dum est occidua] dicitur. De illius sororibus, quæ & Atlantides,
& Pleiades dictæ, fecere ob idem studium nomen illi Stellarum glomerulo, qui in Tau-
ri dorso conspicuus est; attingo solum fuisse unam illarum Majam, e qua natus Mercu-
rius scientiam Syderum transtulisse dicitur in Ægyptum. Exinde est nempe Manilianum
illud de Ægyptiorum Astronomia:

1. Astron. *Tu Princeps, auctorque sacri, Cyllenie, tanti.*

Quanquam aliunde Æthiopes cum velint, Ægyptios esse sui coloniam, ut ex Diodoro
lib. 3. lib. de Astrol. intelligitur, contendunt eosdem a se Syderum scientiam accepisse, uti apud Lucianum
est. Dignum certe est memoratu, quod, ut de Atlante, ac Prometheo, sic de Cepheo
5. Tuscul. Æthiopum Rege ait Cicero, cum, *Nec verò*, inquit, *Atlas sustinere Cœlum, nec Prome-
theus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, nisi cœle-
stium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset.*

Diod. l. 3. & alii. Jam de Saturno alio Cœli filio, qui relicta Africa, in Italia, Sicilia, cretaque re-
gnavit, hoc fere argumentum est, fuisse eum paterna studia prosequutum quod lentissi-
mus Planetarum ejus nomine sit donatus; fortassis quod illius motum primus omnium
deprehenderit, ac dictus Κρόνος, quasi χρόνος, *Tempus*, ex eo fuerit, quod nullus foret ani-
madversus ex cœlestibus circuitibus diuturnior. Cum ex illius vero filiis, Pluto agricul-
tura, Neptunus nautica magis afficeretur, censeri potest Jupiter in nobiliorem curam
successisse; ac ideo delegisse montem omnium celsissimum habitum, Olympum videli-
cet, unde Sydera observaret; ut proinde & ipse dictus fuerit Olympius; & montis Olym-
pi denominatio translata in Cœlum, cujus, quia leges perspectas haberet, idcirco regna-
re in Cœlo fuerit creditus. Cum Græci certe, partim ad Deos, partim ad Heroas, par-
Isag. ad Phæn. tim ad Sapienteis referrent hanc scientiam; jure Achilles Tatius hac occasione Æschy-
lum citat; Deo tribuentem, ut Astrorum ortus, occasusque ostenderit, & Hyemem, Ver,
ceterasque tempestates distinxerit, quod ipsum Jovi tribuit Ovidius:

1. metam. *Perque Hyemes, æstusque, & inæquaieis Autumnos,*
Et breve Ver, spatiis exegit quatuor annum.

Ubi & quod præmittitur, fuisse Saturnum in Tartara a Jove missum, revinctumque, de-
signare videtur Jovem, cum sibi fecisset cognominem Stellam, fecisse & cognominem
Patri Stellam ulteriorem in profundissimo Æthere quamsegnissime progredientem; quan-
quam videntur hæc nomina longe posterius indita; [cum antiquius sit, ut Stella Jovis
Phaëton, Saturni Phænon appelletur]. Ita pæne porrò intelligi ex Luciano licet, qui
loc. cit. & Tartarum interpretatur altitudinem aëris ingentem, & negat idcirco Saturnum a Jo-
ve, aut in Tartarum præcipitem datum, aut conjectum in vincula, quatenus vulgo ho-
lib. 3. mines putant. Ad Hyperionem quod attinet, docet Diodorus, illum, cum esset Cœli fi-
lius, Solis, Lunæque cursus monstrasse; ac ideo ex filii ejus nomine fuisse Solem Helion,
& Lunam ex filiæ nomine Selenem vocatam. Postremo verò Japetus, & ipse Cœli fi-
lius, nihil quidem laude dignum peregit; at Prometheus ex ipso natus, ideo alligato
in Caucaso monte, cordeque ab Aquila exesus, interpretante Servio, perhibitus est,
in Eccl. 7. quod nimia cura, & sollicitudine Astra observarit ex monte *Syderibus pæne*, ut ille ait,
vicino, ac ideo majora Astra demonstrante, & diligenter eorum ortus, occasusque significante.
Prætereo autem, quod idem docet, fuisse eum primum, qui Astrologiam Assyriis [vici-
nis nimirum Caucaso] indicaverit; ac adiicio solum, non alia de causa videri illum cre-
ditum homini animando detulisse ignem e Cœlo in Terram, quam quia haustam cœli-
lib. 2. l. 17. c. 10. & l. 7. c. 56. tus scientiam in homines transfuderit, ejusque amore illos inflammarit. Quod superest
enim, cum apud Assyrios idem sit Belus, qui Jupiter, ut a Diodoro scribitur; ipse est po-
tius, qui apud illos ut *sacratissimus Deus est*, ita habetur, juxta Plinium, *Syderalis scien-
tiæ inventor.*

Nihil

Nihil verò necesse est percurrere jam cetera, quæ præterea fabulosa habentur; v. c., quod tritum illud de Phaëtonte sic interpretantur, ut Solis cursum repererit quidem, sed moriens tamen ejus doctrinam imperfectam reliquerit; quod tuentur Bellerophontem non equo victore, sed contemplatore animo elatum in Cœlum; quod Dædalum ea contemplatione, quasi alarum remigio ad Arctos evectum, quam Icarus non imitatus [quippe rationum demonstrationes, ut Gregoras habet, non perinde intelligens a germana rerum cœlestium cognitione exciderit; & quæ plura alia Lucianus recenset; ut de Endymione Lunæ Amasio, de Tiresia Vate, & similibus. in Syn. de Astrol. Unum tamen præterire non juvat, quod tam apud ipsum, quam apud Tatium memoratur, quodque, in Ilag. quia jam est Heroicorum temporum, accedere propius ad id, quod Historicum appellant, videtur. Illud est, quæ suborta fuit inter Atreum, & Thyestem de Regno contentio. Cum publico enim Argivorum consensu illi esset Regnum decernendum, abs quo preclarius quoddam scientiæ exhiberetur specimen, idcirco fuit Regnum ipsi Atreo delatum, quod licet Thyestes Arietem in Cœlo monstrasset (unde & fuit aureo Ariete donatus) ipse tamen quidpiam præstantius propalaverit, dum exortuum Solis varietatem edisserens, ostendit, non eodem Solem, & Mundum (hoc est Orbem stellatum) ferri, sed in parteis oppositas; & eum, qui Mundi occasus est, ipsum esse exortum Solis. Hinc est illud Euripidis:

Δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδὸν,

Qui Astrorum enim contrariam ostendi viam.

Ad eadem spectat tempora, quod celebre est, Herculem instituisse primum Olympica certamina, quæ post factam interruptionem Iphitus instauraverit. Quia enim ii ludi non alio fine fuisse instituti [ut ex Censorino intelligi potest] videntur, quam, ne ob illorum ce- cap. 18. lebritatem ignorari posset, quæ facienda foret quarto quoque anno sesqui-mensis intercalatio, ob quater undecim, seu quadraginta quatuor dies, quibus motus Lunæ Solarem anteverteret; & quater sex horas, sive unum diem, quo Solis circuitus diebus quater trecentis sexaginta quinque esset major; idcirco id factum citra observatos Solis, ac Lunæ motus non potest. Spectat & quod ferunt de Orpheo, qui debuerit sane observasse septem Planetas, si probabile sit, quod ait Lucianus, ipsum illorum harmoniam repræ- de Astrol. sentasse per septichordem lyram, quam propterea Græci in Cœlo designaverint per aliquot Stellas. Spectat, quod Sophocles de Palamede ait, qui & cœlestia monstrarit, & speciatim:

Ἄρκτου στροφάς τε, καὶ κυνὸς ψυχρὰν δύσιν,

Ursæ rotatus, gelidum & occasum Canis.

Spectat denique, quod Homerus recenset, ut res jam tum iis tempotibus notas, præter Booten quidem, & Ursam, seu Plaustrum:

Πληϊάδας θ' ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος, . Odyss. E.

Pleiadas, atque Hyadas, roburque ipsum Orionis.

Ut jam accedamus ad historicum tempus, tota pæne de observationum antiquitate controversia, inter Ægyptios, & Assyrios, Babyloniosve agitur. Nam Græci quidem, qui viderentur posse cum ipsis contendere, hanc illis palmam, vel ipsius Platonis confessio- in Epin. ne cedunt. Is scilicet: *Qui primus*, inquit, *ista inspexit, fuit Barbarus; Antiqua enim regio Viros illos nutriit, qui primi ad ista applicuere animum, ob æstivam Cœli pulchritudinem, qualem obtinet Ægyptus, & Syria, ubi omnes, ut sic dicam, Stellæ perspicuæ, tanquam emundatis procul nubibus, pluviisque, cernuntur.* Et certe, si illud, quod jam attigi de Iphitea institutione, instaurationeve Olympiadum, quæ annis paulo minus octingentis ante Christum contigit; itemque libros non modo Homeri, sed maxime quoque cap. 18. Hesiodi, qui sub idem tempus, aut non multo ante floruerunt, excipias; nihil habent Græci antiquius observationibus Thaletis, qui annis sexcentis ante Christum floruit, & quam adhuc habuit cœlestium rerum notitiam, ipsam ex Ægypto deduxit. Cum soli itaque Ægyptii, illorumve Sacerdotes sint, qui cum Assyriis, seu Babyloniis, Philosophisve illorum, Chaldæis vocatis, de observationum vetustate certent, difficile sane est dictu, utris ea tribuenda laus sit. Nam quamvis Josephus, & alii Chaldæis primas tri- 1. At. 8. in Epin. buant, aut Lactantius, & alii pro Ægyptiis stent; & Plato tamen, & Cicero, & Dio- lib. 2 c. 14. de divin. dorus, & Lucianus, & Achilles Tatius, & alii sic utrosque citant, ut utrique non alia, lib. 1 & 2. quam sua ipsorum fide nitantur. Neque id sane mirum; quando utrique se pariter cam- lib. de Astrol. porum planitie, serenitateque aëria tuentur, utrique dicunt alteros quandam sui esse co- in Isag. loniam; utrique initia fabulosa jactant, quæ discutere operosum sit; utrique paria de tempore, ex quo usque observant cœlestia, mentiuntur. Chaldæi enim apud Diodorum in- loc. cit. cubuisse se illis dicunt ab annorum millibus quadringentis tribus; & Ægyptii apud Ciceronem, loc. cit. millibus quadringentis, & septuaginta. Nisi forte Ægyptios velis vincere, quod pretium sibi auctione faciant? Quasi ipsis satis non fuerit jactare illa apud Laërtium annorum millia qua- in Præfat. draginta octo, & octingentos sexaginta tres annos, quibus ab usque Vulcano Nili filio ad usque Alexandrum Macedonem Eclipses contigerint; Solis quidem trecentæ septuaginta tres, Lunæ verò octingentæ & triginta duæ? Hisce itaque prætermissis, negandum non est quidem, quin aliquot sæculis ante Thaletis, cæterorumque græcorum peregrinationes, Ægyptii observaverint; at ex quo usque tempore, res in fabulosum, ac plane occultum revolvitur tem-

lib. 7. c. 56. pus. Cumque tametsi Plinius scribat, Epigenem non antiquiores apud Babylonios reperisse observationes, quam septingentorum viginti annorum coctilibus laterculis inscriptas; & quæ Eclipses antiquissimæ exiis repetitæ, fuere ab Hipparco ad Ptolemæum lib. 4. c. 6. Almag. transmissæ, eodem prope annorum ante Christum numero sint; ac ad idem tempus pertineat, quod Berosus, & Critodemus non antiquiores extare suo tempore dixerint, quam quadringentorum triginta annorum; ut apud eundem Plinium est; loc. cit. cum, inquam, amplius aliquid ultra id tempus dederimus; at non profecto ultra id largiemur, quod sunt ipsimet Chaldæi professi, cum testati fuere interroganti Callistheni [Aristotelis scilicet hortatu, uti apud Simplicium est] in lib. 2. de Cœlo comm. 46. nihil se habere annis mille nongentis, & tribus antiquius; qui anni quidem incepisse cum Nino Beli filio, & Assyriorum Rege primo videntur. Ac tanta est quidem, quæ colligi ad summum potest observationum antiquitas, ut videlicet non excedant mille, & nongentos ante Alexandrum annos.

At verò, ecquid tandem est, quod observatum ab utrisvis fuit? Quod extet quidem ab Ægyptiis nihil, a Chaldæis parum. Nam Ægyptii quidem Caniculæ exortum, & alis observasse perhibentur; refertque etiam Pomponius Mela, insculpsisse illos obeliscis suis, Sydera, ex quo Ægyptii sunt, cursus suos quater mutasse (quod quatenus acceperint, lib. 2. aut quomodo intellexerint, quod Herodotus explicat, Solem bis ortum fuisse, ubi nunc occidit, bis occidisse, ubi nunc oritur, hariolari nihil est necesse] at nulla observati cujusquam cum temporis designatione, transmissa ad nos memoria est; a Chaldæis autem memoratas illas apud Ptolemæum Eclipseis; sed nihil tamen amplius transmissum habemus. De Ægyptiis verò cum loquor, ipsum Ptolemæum sepono, ceterosque, qui Alexandriæ ab annis circiter ante Christum trecentis, seu post Alexandrum floruere, ut Timocharis, Eratosthenes, Hipparchus; ii nimirum fuere, vel Græci, vel ob græcam linguam Græcis accensendi, potius, quam antiquis Ægyptiis, quorum inventis observatisque, ne Ptolemæus quidem, sine controversia Ægyptius, quidquam fuit adjutus. Sed enim, quod tam ad Chaldæos, quam ad Ægyptios attinet, distinguenda sunt duplicia observata, quæ juxta receptam vulgo distinctionem dici astronomica, & astrologica valeant; illa pertinentia ad motus, magnitudines, distantias, proportiones Syderum; ista ad effectus, quos a Syderibus pendere hariolati sunt, tam in affectionibus aëris, quam in actionibus, rebusque humanis. Videlicet utraque gens mire in superstitionem prona, perculsa primum visis mirandis Solis, ac Lunæ defectibus, ac adnotatis subinde Stellis, quæ contrariam ceteris irent viam, cogitare cepit, & ista non sine causa contingere, & opus solum esse studio, lib. 2. quo ea, quæ exinde portenderentur, cognosci possent. Unde & quia, ut de Chaldæis speciatim Diodorus testatur, attribuere vim maximam quinque Stellis errantibus, illas nempe interpretati voluntatis Deorum nuncias, quod non una, eademque via cum inerrantibus incederent; quod nunc ad hæc, nunc ad alia loca orirentur, & occiderent; quod magnitudinem, coloremque variarent; ideo his, aliisque hujuscemodi varietatibus applicandum esse animum censuerunt. Cumque existimarent, quò locus editior, unde hæc observarentur, foret, eò posse omnia distinctius, evidentiusque perspici; ideo fuere illis constructa summæ altitudinis ædificia, ac Babylone nominatim immensa illa Turris, descripta ab Herodoto, ex summa cujus area, in qua erat & Beli templum, Syderum lib. 1. loc. cit. ortus, occasus, alia possent exacte, ut Diodorus idem memorat, adnotari. Deprehendere aliunde quinque illos Planetas eundem prope cursum, quem Lunam, Solemque tenere, ac Zodiacum proinde signarunt, in eoque vim esse insignem ominati sunt, quod Planetæ omnes in ipso semper versarentur. Distinxere autem ipsum in duodecim parteis, seu signa, quod eum Luna duodecies, donec Sol semel, percurreret; & pro numero dierum, quo Sol unum signum pervaderet, subdistinxere quodlibet signum in triginta parteis, quas dicimus gradus. Mitto ut proinde voluerint, ex eodem Diodoro duodecim esse principes Deos, quibus singulis unum signum, unumque mensem tribuerint; ut triginta Stellas Planetis substituerint, quas & dixerint Deos consiliarios; ut duodecim semper apparenteis ad Boream, duodecim semper inconspicuas ad Austrum habuerint, quarum illas viventibus, istas congregatis mortuis deputarint, similiaque insomnia; ac refero solum, quo artificio distinxerint Zodiacum in duodecim parteis. Extat res Chaldæis Adu. Astrol. l. in somn. 21. quidem apud Sextum Empiricum; de Ægyptiis verò apud Macrobium.

Utrique igitur accepta in vase angusti inferne foraminis aqua, effluere illam permisere in vas aliud suppositum, ab exortu cujuspiam stellæ una nocte observato, quousque nocte insequente exoriretur iterum. Exceptam vase inferiore aquam divisere in parteis duodecim æqualeis, & paratis vasculis duobus, unam aquæ duodecimam sigillatim capientibus, ac refusa tota in vas superius aqua, attendere ad exortum alicujus Zodiaci Stellæ, permisereque effluere aquam in vasculorum alterum, & quo momento id foret oppletum observata simul alia exoriente Stella, commutavere vasculum, & sic alternis procedentes, nisi una nocte, saltem pluribus, adnotavere duodecim Stellas, quibus totus Zodiacus in duodecim parteis discriminaretur. Quam illi proinde exquisite dimensi Cœlum fuerint vel ex hoc exemplo conjectari licet. Adferrem aliud de Chaldæis ex eodem Empirico, apud loc. cit. quem, cum illi nascentium hominum fortunas pendere præsertim ab Horoscopo, signove exoriente vellent, sic se componebant ad id observandum, ut ex duobus unus partu-

rienti

rienti adstaret, aliter in loco edito consideret, ac nato mox infante, ille indicium faceret, iste, quod tunc signum exoriretur, adnotaret; verum referre aliud præstat, quod de Ægyptiis habet Macrobius. Ii, cum vellent Solis diametrum perosse, habuere vas saxeum in hemisphærii formam excavatum, & æquabiliter constitutum, cum stylo ad medium erecto, & lineis horariis duodecim interductis. Ipso autem die Æquinoctii attendentes ad momentum, quo Solis ora superior horizontem stringeret, adnotavere simul in labro vasis locum, quem præter-raderet styli umbra. Adnotato deinde loco, in quem umbra desineret, dum ora Solis inferior emergeret ex horizonte, dimensi fuere interstitium inter duas umbrarum notas, ac deprehendere, id esse primæ horæ partem nonam, sive hemisphærii centesimam octavam, & totius proinde circuitus ducentesimam sextam-decimam; deduxereque exinde, Solis diametrum esse sui orbis ducentesimam-decimam sextam partem [quæ est tamen proxime septingentesima] seu continere gradum unum, ac bessem, centumve minuta; quæ est tamen solum dimidii, pauluve amplius, gradus, sive minutorum triginta, aut triginta unius. Non memoro autem tale esse & vas, quod Scaphen Vitruvius appellans (uti & Martianus Capella Scaphidium) ejus inventionem Aristarcho Samio attribuit. Non memoro etiam praxim pridem fuisse, ut diameter Solis captaretur per hydrologium, colligereturve ex aquæ toto die fluentis parte, quæ donec Sol totus exoriretur, defluxisset; ut a Plutarcho insinuatur, & a Capella deducitur; cum & Cleomedes rationem hanc dimetiendi per hydrologia ab Ægyptiis primum excogitatam prodat. Interim autem isthæc attingo, quia nihil liceat obiicere, quod observatum, sive ab Ægyptiis, sive a Babyloniis fuerit exquisitius.

ibid. c. 20.
lib. 9. c. 9
lib. de geom.
lib. de mac. Lun.
lib. 8.
lib. 2. c. 1.

Et argumentum præterea vis? Ii abfuere longissime, ut suspicarentur, quempiam esse motum stellarum inerrantium proprium; ut ullam eccentricitatem [nisi quod Ægyptii ex Macrobio, & aliis censuere, Venerem, & Mercurium circumire, ut centrum, Solem] ut ullum proinde in Sole esse Apogeum, aliaque similia; ex eoque effectum est, ut nullas commenti hypotheseis fuerint, quibus regi in calculis variorum motuum instituendis possent. Et conqueri quidem solet Petrus Ramus, quod jam non habeamus Astronomiam immunem hypothesibus [atque idcirco facilem] qualem apud Ægyptios, Babyloniosque extitisse ipsi interpretes Aristotelis, & Proclus in Timæum testantur; sed nimirum conqueritur, quod non pariter tam habeamus, quam illos utrosque imparfectam. Nam utcumque aliæ aliis simpliciores (sicque faciliores) sint hypotheses; constare tamen Astronomia sine aliquibus non potest. Hinc observavere illi quidem, Planetas nunc esse directos, nunc retrogrados, nunc statarios, & nunc borealius, nunc australius divagationes peragere; at dicere non poterant qua ratione hæc apparere, cogique in numeros possent. Suis solum illis hieroglyphicis hos, ut poterant, motus repræsentabant, ut puta flexuosis serpentum corporibus; quemadmodum & motum Solis ipso incessu Scarabei suam pilulam retrorsum voluentis; uti apud Clementem est; evenitque proinde, ut Eudoxus, qui istam motuum varietatem apud illos didicerat, extiterit primus, ut Interpretes Aristotelis adnotant, qui variorum Orbium commentus hypotheseis fuerit, quibus Phænomena explicarentur. Longissime aliunde abfuere, ut haberent fixarum loca exquisite determinata, ut puta secundum longitudinem, & latitudinem; aut secundum ascensionem rectam, & declinationem; quare neque potuere vera Planetarum loca ex comparatione ad fixas definire, neque adeo exquisite ullas observationes designare. Hæcque profecto fuit causa, cur Hipparcus nullas observationes idoneas, neque ab Ægyptiis, neque a Babyloniis habuerit, ex quibus ad condendum, sive hypotheseis, sive tabulas, repræsentandis motibus quinque errantium, juvaretur; ac Ptolemæus primus fuerit, qui, ut extat in Almagesto, partim relictis ab Hipparcho, partim peractis a seipso observationibus, aggredi id opera potuerit. Longissime quoque abfuere, ut explorati quidpiam circa Syderum, Cœlive distantiam, magnitudinemque haberent; nam ratio quidem illa Ægyptia, quam Petosiris, & Necepsos, Plinio referente, ostenderunt, docentes unum gradum in circulo, seu Cœlo Lunæ triginta tribus stadiis paulo amplius patere, in circulo Saturni duplum, in circulo Solis mensuræ utriusque dimidium; ratio, inquam, illa quam fuerit innixa observationibus accuratis, vel ex eo potest intelligi, quod exinde diameter Lunæ gradus circiter dimidium complexa, colligatur stadiis septemdecim non major. Solæ ergo Eclipses fuere, quas observatas utrique illi sic habuere in commentariis, ut possent ex præteritis quidpiam coniicere de futuris. Ac non sane ex supputatis tabularum exquisitarum ope, Solis, ac Lunæ motibus; sed quia, cum deprehendissent, decimo-nono quoque anno Eclipseis redire ad eosdem ut plurimum dies, ideo tentavere prædicere, quæ, & quando aliquæ essent eventuræ; idque ex quo animadverterunt non anomaliam aliquam in Sole, sed aliquam tamen in Luna inæqualitatem, quam reducentes ad medium, censuere Lunam peragere dietim, (quod apud geminum de Chaldæis habetur) gradus tredecim, cum paulo plus sextante. Fuere autem in prædicendis Lunæ Eclipsibus fidentiores, tum quia Eclipses per tria proxime secula intra eosdem dies redeunt, tum quia ob magnitudinem umbræ Terræ rarum est, ut Luna non in eam tota, suive parte incidat; at circa Solareis, quia Luna, & tam parva est, & tantam parallaxim habet, ut Solem plerumque non præripiat; idcirco, ut de Babyloniis speciatim Diodorus testatur, illi non fue-

in procem. mat.
in lib. de Cœlo & 12. metaph.
lib. 9. c. 2.
lib. 2. c. 23.
in Elem. astron.
lib. 2.

fuere ausi ipsas ad certum tempus redigere; supereratque proinde solum, ut, si quas prædicerent, eam conditionem adhiberent, si modo Dii cæremoniis, precibusque ad eas avertendas non flecterentur.

Nimirum, quia iidem erant Sacerdotes, ipsorumque intererat, ut voluntatis Deorum reputati interpretes, ac ideo futurorum conscii, peritique cæremoniarum, quibus Dii delectarentur; ideo, ne nihil dicerent, & falli tamen non viderentur, habebant omnia in mysteriis, eaque fovebant opinionibus, ritibusque superstitiosis. Ægyptii sane in magna sacrorum parte habebant libros Mercurii Astrologicos [unum, de ordine Inerrantium, alterum, de Solis, ac Lunæ conjunctione, & illustratione; & tertium, quartumque de Ortu] quos qua solerent pompa circumferre, apud Clementem describitur;
Lib. 6. Strom. neque mirum proinde est, si qui Sacerdotes illos, adeo sacros, soli legerent, esse Vates reputarentur. Quod nullam interim mentionem quinque Errantium factam videas, ideo esse videtur, quod illis energiam solum, quatenus ad Inerranteis referrentur, tribuerent; ac speciatim, quatenus in hac, illave parte signi alicujus Zodiaci forent, cumque ipsa orirentur, aut occiderent. Tantum certe partibus Zodiaci tribuerunt, ut Babylonii, ac illos imitati Persæ, & Indi singulos decanos, denosve gradus, seu trienteis signorum, ac Ægyptii quoque gradus singulos variari non posse in Ortu censerent, quin variatio quædam insignis in eo præsertim, qui per id tempus nasceretur, contingeret. Propterea scilicet Ægyptii consecerant apud Diodorum magnum illum circulum aureum, crassitudinis cubitalis, & trecentorum sexaginta quinque cubitorum ambitus, a Cambyse tandem direptum, ut in singulos cubitos totidem anni diebus respondenteis insculperetur, quæ Sydera dietim, ac in horas orirentur, aut occiderent, quidque simul significarent; & cum ceteri singulis decania singulareis formas animalium tribuerent; attribuerent ipsi gradibus singulis, ac suas subinde adhiberent hariolationes. Exempli enim gratiâ, primo gradui Arietis assignabant virum falcem dextrâ, balistam sinistrâ tenentem; secundo virum capite canino, dextrâ protensâ, & lævâ gerentem baculum, &c. ac tum, adscripta significatione, decernebant eum, qui pro horoscopo haberet primum gradum Arietis, aliquando agricolam, aliquando militem futurum; eum,
in Manil: lib. 5. qui secundum, rixosum fore, ac invidum; atque ita de ceteris, quæ ex Aben Ezra Scaliger deduxit. Ut verbo dicam; quidquid notitiæ tam Ægyptii, quam Chaldæi habuere de Syderibus, id ad Astromantiam totum retulere; atque idcirco apud illos non tam Astronomia germana, quam spuria, hoc est Astrologia divinatrix viguit; memoratus certe Berosus, paulo post Alexandri mortem, in Græciam adventans, nihil solidi de Astronomia attulisse proditus est, sed invexisse divinatricem dumtaxat Astrologiam, ob quam,
lib. 9. c. 7 ut rem novam, & populo miram, fuit ex Vitruvio, Plinioque magni habitus; digna-
lib 7 c. 37. que memoratu est, quam idem Vitruvius, & Cleomedes ipsi Beroso, Lucretius univer-
loco cit: lib. 2. c. 4. lib. 5 se Chaldæis, Babyloniisve opinionem tribuunt de Luna dimidio obscura, dimidio lucida [prorsus ut in horologiis machinariis consimilis pila solet adhiberi] ad declarandum videlicet unde Lunæ phases contingant; utpote quasi non attendissent, & Lunam a Sole illustratam pro diverso ad nos positu varietatem illam phaseon ostentare, & eandem Lunæ faciem versus Terram semper converti. Aliunde verò Eudoxus redierat; norat quidem cujusmodi hæc Astrologia [cujus cultores primarii citarentur Petosiris, Ne-
2. de divin. cepsus, Æsculapius] foret; verum ipsam mirifice, ut Cicero habet, contempsit, ac frugi aliud nihil retulit, quam, ut Thales, & alii, elenchum aliquot eclipseon, & quas jam memoravimus varietates motuum Errantium stellarum, quibus primus conatus fuit
lib. 17. adhibere hypotheseis. Quin-etiam Plato, qui cum Eudoxo, ut a Strabone scribitur, fuit in Ægypto per tredecim annos [tametsi ab aliis scribitur per pauciores, & Laër-
lib. 8. tius etiam memorat, Eudoxum non cum Platone, sed cum Chrysippo Medico in Ægyptum profectum, & annum solum, quatuorque menseis cum Sacerdotibus conversatum] professus est, se nihil explorati circa easdem stellas habere; ac idcirco solum in sagacitate, solertiaque Græcorum, qualem Eudoxum norat, spem posuit. Postquam enim quid-
in Epinom. quid de illis perspectum habuit, commemoravit: *Ita verò*, inquit, *habendum; quidquid a Barbaris Græci accipiunt, id reddi ab ipsis perfectius; quare & idem circa ea, de quibus est dictum cogitare licet. Nempe difficile est quidem modum invenire, quo hæc omnia adeo involuta explicentur; verum magna est, præclaraque spes, ut ista præclarius, meliusque, quam a Barbaris tradita fuerint, constituantur.*

Ad Græcos itaque ut accedam; quæ antiquissima apud illos extat observati Cœli memoria, ea videtur esse Hesiodi, qui agricolis tempora metendi, serendi, & alis ex Ortu, Occasuque Pleiadum, Hyadumque, & Arcturi, Sirii, Orionis in libro operum, dierumque præscripsit,

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων,

Donec Pleiades, quæ & Atlantides, exoriuntur, &c.

lib. 18. c. 25. nescioque, an is, an alius sit liber, quem intelligit Plinius, cum de Hesiodo loquens: *Hujus quoque*, inquit, *nomine extat Astrologia*. Hoc interim loco duo sunt adnotanda: Unum, attendisse Græcos primitus ad hosce Ortus, Occasusque, tum ut varias anni tempestates discernerent, tum ut pluvias, ventos, & alias affectiones aëris illos consequi

ſequi ſolitas, deſignarent. Unde & fuere exinde a Thalete, Anaximandro, Democri- Ex Gem.
to, Euctemone, Metone, Eudoxo, pluribuſque aliis, confecta Parapegmata, ſeu Tabulæ Ptol. & aliis.
quædam, quaſi Ephemerides, vel Diaria, in quibus ad dies anni ſingulos adſcribebatur,
quæ Sydera, aut orirentur, aut occiderent; & quas futuras aëris affectiones ſignificarent.
Tale Parapegma confecit etiam poſtmodum pro horizonte romano Julius Cæſar; ut di- lib. 10.
cere proinde apud Lucanum potuerit:

Nec meus Eudoxi faſtis ſuperabitur annus.

Et illum certe Ovidius ſuos in Faſtos tranſtulit, teſtatus initio, ſe ſimul exorta, lapſa- lib. 1.
que ſub Terras ſigna cantaturum. Sed de Græcis ut dicam; is apud eos magnus habe-
batur Aſtrologus, qui hæc comperiſſet, obſervaſſetque, & de quo proinde dici poſſet,
quod de Conone ait Catullus,

Omnia qui magni diſpexit lumina Mundi,
Stellarumque Ortus comperit, atque obitus.

Videlicet ante Beroſi adventum ſola hæc erat apud Græcos *ἐπισημασία præſignificatio*, ſive
ex Aſtris divinatio; niſi quod apud eundem Heſiodum deducitur, qui dies Lunæ tum
reputarentur fauſti, ac infauſti:

Πρῶτον ἔνη τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ in dieb.
Primum, prima dies, & quarta, ac ſeptima ſacra, &c.

Alterum, eſſe apud Græcos, uti & apud alias Nationes, omni majus memoria, redactas
ſtellas in imagines, conſtellationeſve habere, ac denominatas quidem parte maxima
(quantum nomina indicant, ac reputare congruum eſt) quatenus ab initio placuit a-
gricolis, paſtoribus, nautis, quibus per noctem degere ſub dio familiare eſt. Quanquam
& fuere aliquæ conſtellationes recentius adjectæ, ut a Thalete Plauſtrum minus, quod
Laërtius, & Tatius recitant ex Callimaeho, qui & aliunde celebravit, quod Catullus eſt lib. 1.
imitatus, fuiſſe a Conone in Cœlum Comam Berenices inductam. Reperit etiam Cleo- in Iſag. de Co. Ber.
ſtratus ex Hygino Hædos; tametſi, quod Plinius illi quoque tribuit ſignorum Zodiaci
inventionem, ita accipiendum videtur, quaſi oſtenderit, per quæ ſigna Sol, & ceteri lib. 2. Aſtron.
Planetæ incedant; Erant autem, ut hoc attingam, diſtincta apud Græcos in Zodiaco ſi- l. 2. c. 8
gna ſolum undecim; poſtmodum verò adjecere duodecimum juxta Ægyptios, qui, ut
ex Servio, Martiano, & aliis intelligitur, pro Chelis Scorpionis conſtituebant Libram, in 1. Georg.
locum a Virgilio etiam Auguſto deſtinatum l. 8.

——*Ipſe tibi jam brachia contrahit ardens* 1 Georg.
Scorpius. ——

Adjecere, inquam, ut quemadmodum totus Zodiaci ambitus in Dodecatemoria, ſeu
duodecim parteis æquales diſtribuitur, ita & conſtaret ex duodecim ſignis. Tametſi,
quia utendum fuit ſignis, cujuſmodi caſu, & ſine arte diſtincta habebantur, non re-
ſpondere ſigna præciſe Dodecatemoriis ſuis, ob majus ſpatium, quod occuparent, Leo
v. c., quam Cancer; Taurus, quam Gemini. Gemini, inquam, qui licet Caſtor, &
Pollux dici ſoleant; non ipſis tamen in ſpatio tam parvo illud competit, ut uno orien-
te, alius occidat, occidente oriatur; ſed nimirum hoc, quod de Dioſcuris proditum
eſt, de duobus hemiſphæriis Empiricus interpretatur. Prætereo autem ſuas, variaſque 1 adv. Phyſ.
nationibus variis conſtellationes fuiſſe [nam apud Ægyptios, verbi gratiâ, non Urſa,
non Cepheus, non Draco, ſed aliæ formæ, quemadmodum Tatius memorat, extitere in Iſag.
re] ac addo dumtaxat, videri Eudoxum eſſe primum, qui partim Ægyptias, partim
Græcas imagines repræſentari in globo, ſolidave ſphæra curarit. Siquidem Aratus [in
cujus Poëma inſcriptum, *Φαινόμενα*, *Apparentia*, tot edita ſunt Commentaria, ut, ne me-
morem Ciceronem, Germanicum, Avienum, alios latinos Interpretes, græca extiterint
circiter quadraginta] Aratus, inquam, nihil aliud, quam carmine expreſſit, quod Eu-
doxus proſâ in altero duorum hac de re librorum expoſuerat, veluti Hipparchus By- lib. 1.
thinus demonſtrat. An obiter verò adnotem, non eſſe mirum, ſi Aratus in multis in Arat. phæn.
aberraverit; quando, ut in illius vita traditur, cum apud Antigonum Gonatam ipſe
Medicus, & Nicander Aſtrologus degerent, & uterque carmina eleganter ſcriberent,
Rex præſcripſit Medico, ut Poëſeos ſpecimen in Aſtrologicis [tradito illi Eudoxi libro]
Aſtrologo, ut in Medicis [Theriacis nimirum, & Alexipharmacis] daret. An adno-
tem quoque Phænomena Euclidis, qui ſub idem tempus floruit, docuitque Alexandriæ, lib. 7.
ut ex Pappo intelligitur, alterius eſſe generis; quippe quæ nihil aliud ſint, quam prin-
cipia quædam Aſtronomiæ, de Mundi figura, & circulis ſphæræ, ac potiſſimum de Zo-
diaco.

Sed ad antiquiores ut redeam, diximus jam primum, qui poſterior Heſiodi, Home-
rique temporibus fuerit ſcrutatus Sydera, Thaletem Mileſium haberi. Is certe Apulejo, lib. Florid.
ut *antiquiſſimus*, ſic *peritiſſimus Aſtrorum contemplator* dicitur; ac apud Laërtium Eude- lib. 1.
mus teſtatur, hanc plerorumque fuiſſe ſententiam; & quod primus Solis eclipſeis, con-
verſioneſque prædixiſſet, hanc ob cauſam Xenophanem, ac Herodotum fuiſſe admira- l. 2. c. 8.
tos, additque Laërtius, Heraclitum, & Democritum idem atteſtari. Quod Apulejus por-
rò ſubiicit, eum *reperiſſe Syderum motus, & obliqua curricula*, id Plinius quidem Anaxi-
mandro illius diſcipulo tribuit (unde & eum primum *rerum fores aperuiſſe* dicit) tribuit
& Dio-

Digitized by Google

lib. 1 & Diodorus Oenopidi Chio: quî poterat tamen ignorare Thales obliquitatem Signiferi, qui & de Solstitiis, & de Æquinoctiis, ut apud Laërtium habetur, scripsisset; & fuisset diu in Ægypto cum Sacerdotibus conversatus? Profectò & quod perhibent prædixisse illum, inter cetera, celebrem Eclipsin, quæ tempore belli inter Medos, Lydosque in Sole contigit, non alia fecisse ratione videtur, quam quia cum recens ex Ægypto advenisset, nosset, solere Eclipseis redire ad eosdem dies post novemdecim annos; & ob quampiam, quæ contigisset ante annos novemdecim, coniiceret, aliam illo tempore eventuram. Neque enim est, cur quis reputet, potuisse alioquin totam illius vitam sufficere ad omneis motus Solis, ac Lunæ sic observandos, ut comminisci exinde omnia supputandis Eclipseon temporibus necessaria posset. Quin-etiam, non alia ratione videtur deinceps Helicon Cyzicenus eam Solis Eclipsin ex Plutarcho prædixisse, ob quam

In vita Dion. fuit Dionysio admirationi habitus, ab eoque argen i talento donatus; neque alis item

In vi. pauli L. 4. c. 19. l. 8. c. 11. l. 2. c. 10. l. 2. c. 76. dec. 5. l. 4. T. 4. nat. q. Sulpicius Gallus eam Lunæ, quam opportune Romano Exercitui adversus Persem pugnaturo prædictam, celebrant non modò Titus Livius, Plutarchus, & Plinius; sed etiam Valerius, Quintilianus, & alii; quippe alia prædicendi ratio ante Hipparchum, qui hypothe eis, tabulasque idoneas condidit primus, minime fuit. Profectu ne Cononem quidem prædixisse ullam legimus; licet ipse quoque servatas ab Ægyptiis defectiones Solis, quod habet Seneca, collegisset. Ut prætercam portò Laërtium attribuere Anaxi-

lib. 2. c. 8. mandro, quod Plinius tribuit auditori i lius Anaximeni [ipsum nempe primum invenisse Gnomonem, quo Solis conversiones, seu Solstitia, & Æquinoctia indicarentur, ac talem constituisse Lacedæmone] spectat ad eadem tempora, quod Pythagoras deprehen-

lib. 9. disse primus dicitur a Plinio [tametsi id Parmenidi apud Laërtium Phavorinus tribuat] Luciferum, & Vesperum eandem Veneris stellam esse. Forte ad hanc ex matutina in vespertinam, ex vespertina in matutinam conversionem Veneris accommodari valeat; quod D. Augustinus ex Varrone refert Ogygis temporibus [illis scilicet adhuc rudibus] mirabile in Cœlo extitisse portentum, stellam Veneris nobilissimam mutasse colorem, magnitudinem, figuram, & cursum. An verò putemus, Pythagoram potius rem hausisse ex Ægyptiis, a quibus quia, juxta ante dicta, edoceri potuit, non Venerem modò, sed etiam Mercurium Soli circumduci, ut proinde utrunque Sydus nunc matutinum, nunc vespertinum sit; ansam exinde acceperit coniiciendi, Solem, non modò in illorum, sed in ceterorum etiam Planetarum, atque adeo etiam totius Mundi centro existere; ac Terram quoque circa ipsum, tanquam Planetarum unum circumferri?

2. de Cœlo 13. lib. 8. in Aren. in Numa. in Plat. quæst. &c. de don. ad Pæon. in Tim. Hoc sane subinde fuit celebre scholæ ipsius placitum, ut non ex Aristotele modò universe intelligitur; sed speciatim quoque de Philolao ex Laërtio, de Aristarcho ex Archimede; ne ea memorem, quæ Plutarchus variis in locis hac de re habet; ac illos prætercam, qui Terram non tam circa Solem, quam circa proprium axem dumtaxat dietim converti senserunt; ut Timæus, qui a Synesio, post Platonem, ἀστρονομικώτατος, *Astronomus summus* dicitur.

Ceterum, per tempora eadem Thaletem proxime insequuta, qui Cleostratus memoratus est Zodiaci signa deprehendisse, cum attenderet intercalationem, quam diximus ante, quarto quoque anno Olympiadico fieri solitam, restituere quidem ad eundem diem motum Solis; non restituere autem motum Lunæ, nisi octavo anno, seu post duas Olympiadas, quibus intercalati essent nonaginta dies, seu tres menses; ideo Tetraëteridis, seu spatii quatuor annorum vice, invexit Octaëterida, sive spatium octo annorum, quo exacto, Novilunia, ac Plenilunia ad eosdem dies recurrerent. Cum brevi tamen deprehensum fuisset, institutionem hanc fallere, & varii varie adhiberent medicas manus; Meton demum, paulo Eudoxo antiquior, demonstravit ex Noviluniis, Pleniluniisque eclipticis, ea non redire ad eosdem dies, nisi post annos novemdecim; unde & auctor extitit Enneadecaëteridis, hoc est, periodi, cycli-ve decemnovennalis. Ille proinde, & quia primus constituit in foro Heliotropium, solareve horologium, quædamque alia præstitit, magni habitus apud Athenienseis fuit. Quod ad periodum tamen spectat, Calipus, qui fuit Aristotelis familiaris, attendens esse illam æquo prolixiorem diei quadrante, censuit, ex quatuor periodis detrahendum esse unum diem; sicque novam periodum annorum septuaginta sex, sive quater novemdecim, quibus exactis, unus dies detraheretur, introduxit, quæ & Callipica est dicta, & diu percelebris mansit. Succedens postmodum Hipparchus [& ipse quidem Rhodius, ut a Bithyno, cujus sunt libri in Aratæa phænomena, distinguatur] deprehendit illam esse adhuc nimiam; ac debere adeo post quatuor Callipicas periodos, seu annos trecentos, & quatuor detrahi unum præterea diem. Ac sæculorum quidem complurium experientia deinceps docuit ad hipparchicam detractionem esse annos insuper novem, aut decem expectandos; sed utcumque sit, adnotari potest periodum Metonis, cum Callipica correctione adhibita, fuisse diuturni in Ecclesia usus, titulo *Aurei Numeri*; tametsi, quia illi adhibita simul Hipparchi correctio non fuit, error dierum circiter quatuor, a tempore usque Concilii Nicæni, circa Novilunia, Pleniluniaque jam irrepserat; cum hæc denique una fuit, ex duabus præcipuis anno superioris sæculi octogesimo secundo, Calendarii reformandi causis.

Ut

Digitized by Google

Ut jam, quod semel, ac iterum de Eudoxo insinuavi resumam; is, cum post reditum ex Ægypto, nosset non modò Solem, & Lunam, sed quinque etiam erranteis stellas circumire Zodiacum; atque ita quidem, ut tam Sol, & Luna, quam eæ Stellæ variarent interdum latitudinem, seu a medio Zodiaci, orbitave ecliptica deviarent (nempe Solem quoque exorbitare opinabatur) ac stellæ præterea non progrederentur modò, sed interdum quoque regrederentur, ac starent; ideo cogitans, qua ratione ista peragi in natura possent, imaginatus est, præter Aplanen, seu sphæram Inerrantium, quæ suprema omnium circum-raperet in Occasum ceteras, debere attribui tam Soli, quam Lunæ treis sphæras, & stellarum singulis quatuor; quarum una, eaque suprema, sequeretur impressionem sphæræ Fixarum, seu mavis Primi Mobilis; succedens referret in Ortum; tertia deviationem ab ecliptica faceret; quarta, seu infima in stellis directionem, stationem, retrogradationem libratione quadam crearet. Fuere proinde Eudoxo sphæræ universe viginti septem, eæque omnes concentricæ, ut superiores possent inferiores abripere, & istæ possent intra illas convolui. Callippus deinde duas Soli, duas Lunæ; Marti, Veneri, & Mercurio singulas adjunxit, sicque habuit triginta treis; Aristoteles autem sphæris omnibus, quæ Aplanes motum non sequerentur [exceptis tamen lunaribus] totidem, quas dixit revolventeis, ut illas nimirum motui Aplanes conformarent, apposuit; sicque quinquaginta sex sphæras universe constituit; quantum quidem elicere ex ipsius contextu licet. Prætereo autem, istis, ac Platoni fuisse Lunam infimam; Solem 12. Metaph. 8.
supra ipsam; & supra Solem quinque vagas stellas; ac videri omnino Archimedem, uno, alterove sæculo post, non ordine alio, quam hoc, repræsentasse Planetas sua illa in sphæra, in qua tametsi Claudianus non exhibitos alios, quam Solis, ac Lunæ motus memoret,

Percurrit proprium mentitus signifer annum; in Epigr.
Et simulata novo Cynthia mense redit;

Addit tamen Cicero alios, ubi de Archimede loquens, *qui cum*. inquit, *Lunæ, Solis* 2. de divin.
quinque errantium motus in sphæram alligavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo Platonis Mundum ædificavit Deus, ut tarditate, & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Ne memorem, eundem Ciceronem eosdem quoque addere circa eam sphæram, ibid.
quam nuper, inquit, *familiaris noster effecit Posidonius, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque Stellis errantibus, quod efficitur in Cælo singulis diebus, & noctibus*. Quia verò Hipparchus postea deprehendit, tam Solem, quam Lunam, & quinque has stellas nunc remotius, nunc propius a Terra abesse, & non posse istud per ejusmodi concentricas Terræ sphæras explicari; ideo, illis rejectis, reputavit, motus Planetarum habendos esse eccentricos; &, quod non potuerit tamen ipse determinare singula, viam demonstravit, qua incedens deinceps Ptolemæus artem confecit. Memorandi interim sunt duo, aut tres Viri, ex quorum observatis Hipparchus, & Ap. Ptol. l. 7.
Ptolemæus profecerunt. Unus fuit Timocharis, qui annis ante Christum proxime tre- c. 8. & seq.
centis, inter cetera circa stellas Fixas, observavit eam, quæ Arista, seu Spica Virginis vocatur, antecedere Æquinoctii Autumnalis punctum octo gradibus; accensendus autem ipsi Aristillus, cujus etiam factis circa Fixas observationibus Ptolemæus utitur, ut ostendat, Fixas esse latitudine invariatas. Post autem, seculo non toto successit Eratosthenes, qui Ptolemæi Evergetæ prioris Bibliothecarius, auctor illi fuit, ut in Portico Alexandriæ Armillas constitueret, quibus fuere quoque deinceps Hipparchus, & Ptolemæus usi; ipseque, inter cetera, observavit, definiitque obliquitatem Signiferi, quam & Hipparchus, & Ptolemæus ratam habuerunt, graduum viginti trium, minutorum quin- Ptol. l. 1.
quaginta unius. cap. 12.

De Hipparcho verò, qui annis ante Christum circiter centum, & quadraginta floruit, ut quidpiam dicamus, explicare promptum non est, quantum ipsi Astronomia debeat. Inprimis enim ex habita illa observatione Timocharidis, & aliquibus aliis, tametsi ipsas non undique exquisitas esse censeret, quia ipse tamen deprehendit non antecedere Ptol. loc. c.
amplius Spicam Virginis Æquinoctii punctum, quam gradibus sex, ceterasque stellas pari proportione, ideo intellexit, stellas quoque Fixas moveri in Ortum secundum Zodiacum; unde & librum *de Solstitiorum, Æquinoctiorumque transgressu* conscripsit. Et quia ipsius tempore nova quædam stella, ut nuper tempore Tychonis, apparuit, idcirco, *ad dubitationem est adductus*, ut verbis dicam Plinii, *an ne hoc sæpius fieret, moverenturque* lib. 2. c. 26.
& eæ, quas putamus affixas. Ideoque, pergit Plinius, *ausus rem etiam Deo improbam, adnumerare posteris Stellas, ac Sydera ad normam expungere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signarentur; & facile discerni posset ex eo, non modo an obirent, nascerenturve; sed an omnino aliqua transirent, moverenturve; itemque, an crescerent, minuerenturque; Cælo in hereditatem cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inventus esset*. Quare & ex hoc primum tempore Fixarum loca observata, designataque secundum longitudinem, latitudinemque habemus; & quem ille Catalogum stellarum contexuit, ipse est, quem Ptolemæus postea in suum Almagestum inseruit. Ne id memorem, quod Hipparchus præterea denotavit, quo positu variæ stellæ inter lib. 7. c. 5
 se fo-

cap. 2. se forent; an in eadem recta, an triquetra forma, an quadrata, &c. ut vel ex Ptolemæo constat. Ad-hæc, cum Solis, ac Lunæ motus cogniti utcumque jam forent, ipse tamen eorum notitiam longe exquisitiorem fecit. Quippe non modo memoratam Callippicæ periodo correctionem adhibuit, sed etiam, cum longam eclipseon seriem collegisset [ut puta ab usque illis Babylonicis, tempore Mardocempadi, ad usque observatas a seipso per annos sexcentos] animadvertisset verò neque singulis novemdecim annis pareis eclipseis recurrere, neque post aliquot decem novennaleis recursus, eclipseis quasdam fieri; ac in causa esse tum latitudinem Lunæ variam, nodorumque ejus anticipationem; tum eccentricitatem, ob quam motus nunc segniores ad Apogeum, nunc ad Perigeum citatiores deprehenderentur; idcirco rationem horum omnium habuit, hypotheseisque, & juxta ipsas, tabulas motuum condidit, ex quibus facta supputatione, prædicere tam tutò potuit, an, & quæ, vel quantæ, & quando eventuræ eclipses in posterum forent.
l.2.c.12. Et vide, ut proinde Plinius, ubi est de Thalete, & Sulpitio Gallo loquutus: *Post eas*, inquit, *utriusque Syderis cursus in sexcentos annos præcinuit Hipparchus; menseis gentium, diesque, & horas, ac situs locorum, & vices populorum complexus: ævo teste, haud alia modò, quam consiliorum naturæ particeps*. Videlicet debuit Hipparchus, præter tempora adnotata, quibus eclipses deberent, aut Rhodi, aut Alexandriæ contingere, recensuisse quasdam Regiones, Urbeisque præcipuas, cum designatione mensium, quibus uterentur; & quibus futurum esset, tum diebus, tum horis, ut eclipses iis fierent; & succedentibus quidem Romæ prædictionibus Plinii ævo.

Dignum vero est adnotatu, cum averet etiam Hipparchus, & hypotheseis constituere, & in tabulas deducere motus pro Planetis ceteris, quinqueve stellis Errantibus; nancisci tamen eum non potuisse, neque ex Chaldæis, Babyloniisve, neque ex Ægyptiis, neque etiam ex Græcia idoneas ullas observationes circa hosce Planetas peractas [quippe & cum tales peragi non possent, locis Fixarum incognitis] & quas perfecit ipsemet, temporis fuisse longe angustioris, quam ut quidpiam certum, diuturnumque decernere ea de re posset. Quare & digessisse eum solum quascumque observationes habuit, quo optimo ordine potuit, easque, si qui futuri essent, qui intelligerent, iisque uti possent, reliquisse. Evenisse autem, ut, cum bona sorte in Ptolemæi manus incidissent, ipse illas jam conferens cum suis, & adnixus fuerit, & ceperit primus tum hypotheseis, tum tabulas motuum idoneas pro his Planetis condere, tametsi id subtimide, quod ob paucas nimis, & temporis non satis diuturni observationes non auderet sibi suarum tabularum in longum tempus admodum certitudinem polliceri. Ve-
lib. 9. c. 2. rum recitare ejus verba ne pigeat: *Tempus*, inquit, *ex quo Planetarum observationes habemus conscriptas, ad magnitudinem rerum comparatum, adeo breve est, ut infirmam faciat prædictionem in longum tempus*. Et postea: *Quamobrem*, inquit, *puto Hipparchum, veri amantem*, φιλαλήθη (hoc enim epitheto illum frequens donat) *cum propter hæc omnia, tum maxime, quia tot veras a Priscis observationes non habuit, quot ipse nobis exhibuit, Solis quidem, ac Lunæ suscepisse negotium, ac id perugi motibus æquabilibus, circularibusque, quantum fas fuit demonstrasse; ad Planetarum quinque negotium, quantum commentarii ipsius, quos videre nobis contigit, ostendunt, non suscepisse sane; sed observationes circa ipsas factas, & commodiore serie coilegisse, & ex ipsis planum fecisse, non congruere apparentia hypothesibus, quibus Mathematici ejus temporis utebantur*. Et mox, ubi dixit, aut nihil omnino demonstrasse ceteros, aut susceptum negotium ad finem usque non perduxisse, *Ipse autem*, inquit, *cogitavit, cum revera eximie disciplinas omneis calleret, non debere se, aliorum instar, id aggredi, quod perducere ad exitum non posset*. Ptolemæus ergo fuit primus, qui ex germanis observationibus motus Planetarum in hypotheseis, tabulasque concinnas deduxit; adeo ut ante ipsum concessum non fuerit loca Planetarum, nisi crasso quodam modo definire.

Prius, quam tamen de Ptolemæo, qui annis jam post Christum circiter centum triginta floruit, deque consequutis temporibus dicam; quia tempore inter Hipparchum, & Ptolemæum intercedente, studia hæc Alexandriæ its florere perseverarunt, ut ex Ægypto rediens Julius Cæsar deduxerit inde Sosigenem illum, cujus ope restitutionem Calendarii molitus est, ac visus proinde fuerit Astronomiæ studium apud Romanos propagare: Age pervideamus paucis, ut se apud illos cœlestium rerum cura habuerit. Inprimis verò seponendus, præterque ordinem habendus videtur is, cujus obiter jam memini, Sulpitius Gallus, de quo memorabile est, quod Cato apud Ciceronem inducitur
lib. de Sen. dicens, dum: *Mori*, inquit, *videbamus in studio dimetiundi pæne Cœli, atque Terræ Gallum, familiarem Patris tui, Scipio. Quoties illum lux noctu aliquid describere aggressum; quoties nox oppressit, cum cepisset mane? quam delectabatur, cum defectiones Solis, & Lunæ multò nobis ante prædiceret?* Nempe ille Vir fuit plane singularis, ac in tanta bonarum artium ignoratione, & negligentia ipse tam studiosus cœlestium, debuit omnino alicunde, aut ex Ægypto, aut ex Græcia nactus esse eclipseon seriem, ac artem deducendi illas per circuitus decem novennaleis, quemadmodum prædiximus. Quod superest enim, quanta, putas, fuit apud Romanos harum incuria? Ipsam profectò non potuit dissimu-

lare

Digitized by Google

lare Virgilius tributo Anchisæ vaticinio, juxta quod Romani imperaturi quidem forent, at concessuri populis aliis, ut Sydera nossent, ac describerent

——Cœlique meatus 6. Æn.

Describent radio, & surgentia Sydera dicent.

Cato quoque ipse, quem illud de Gallo dixisse fingit Cicero, citatur ab Agellio lib. 2. c. 28.
scriptum reliquisse: *Non licere scribere, quod in Tabula apud Pontificem Maximum est,
quoties annona cara, quoties Lunæ, aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit*; *usque
adeo*, pergit Agellius, *parvi fecit, rationes veras Solis, & Lunæ deficientium, vel scire, vel dicere*. Quin-etiam, licet ab usque Numa intercalationes variæ factæ fuissent,
fuerat tamen totum earum artificium ex Græcis desumptum; quippe quod alioquin
toto in Occidente summa harum rerum foret imperitia; subnotante haud abs re Pli- lib. 18. c. 25.
nio, neminem in Galliis, Hispaniis, & Africa fuisse, qui Syderum proderet exortus. Quanquam dignum sane memoratu est, extitisse saltem in Galliis Pytheam
Philosophum [ut Cleomedes vocat] Massiliensem, qui circiter tempora Alexandri Ma- Meteor. 7.
cedonis, Gnomonis proportionem ad solstitialem umbram observaverit, eandemque
Massiliæ deprehenderit, quam Hipparchum Bizantii reperiisse meminit Strabo. Qui lib. 1.
cum Eudoxus existimasset, stellam polarem in ipso esse Polo, docuerit in Polo nullam esse stellam, sed locum esse vacuum, cui adjacerent stellæ tres, quibuscum punctum, quod esset Polus, quadrangulam circiter figuram statueret; ut apud Hipparchum Bithynum in Aratea scribentem habetur. Qui primus Oceanum in Boream
tentarit, ac ultimam Thulen detexerit, in qua æstivum Tropicum eundem esse cum
polari, seu maximo semper apparentium, citatus Cleomedes cohærenter prodit. Qui, In Elem. Astrom.
ut ex ejus libris de Oceano scriptis, Geminoque citatis, intelligitur, curiosus fuerit inquirendi, cujusmodi pro varietate regionum Cœli positus se haberet; nam, *Monstrabant*, inquit, *nobis Barbari, qua occumberet Sol*; *eveniebatque circa hæc loca, ut nox
fieret omnino parva, heic quidem duarum, illeic trium horarum*; *adeo ut post arcasum Solis, parvâ morâ interpositâ, Sol denuo statim oriretur*. Verum istud quidem de locis Occidentalibus obiter. De Romanis ipsis dicere ut pergam, id non videtur reticendum, lib. 7. c. 60.
quod est a Plinio proditum, cum de horologiorum apud illos inventione agens, docet
primis illis Reipublicæ temporibus nominatos solum, ex duodecim Tabulis, Ortus, atque Occasus fuisse. Post aliquot annos adjunctum Meridiem; tum columnæ cujusdam
indicatione, supremam horam; atque id quidem serenis tantum diebus, ad usque bellum Punicum primum. Confectum deinde unum, alterumve Solarium horologium; sed
lineis non satis ad horas congruentibus; quousque sæculo post Q. Marcius Philippus id
diligentius ordinavit. Cumque horæ adhuc forent incertæ nubilo, Nasicam Scipionem
primum cepisse aqua dividere horas dierum æque, ac noctium, idque horologium sub
tecto dicasse, anno Urbis D.XCV. *Tandiu*, subdit Plinius, *Populi Romani indiscreta lux
fuit*. Id prætereo, quod aliàs habet, tum de Augusto Obelisci umbram ad hosce usus
accommodante; tum de Mathematico Manlio pilam auratam vertici addente, quò ipsius
verticis umbra in semetipsam colligeretur. Id solum accipio, quod inde habetur, viguisse jam tum Romæ Mathematicum studium [quod & provectum ad tempora Trajani lib. 7. c. 3.
oportuerit, quando, ut Ptolemæus refert, Sydera ibi tum observavit Menelaus, uti &
paulo ante Agrippa in Bithynia] viguisse, inquam, ex quo usque advectus Romam Sosigenes, amorem, studiumque harum rerum accendit. Et de anni quidem Juliani, quem
constituit, forma, nihil est, quod subiiciam, quando res passim perspecta est; præterire tamen non decet id, quod in illius commendationem habet Plinius, dum: *Ipse*, inquit, *ternis commentationibus, quanquam diligentior esset ceteris, non cessavit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo*: Tanto veritatis amore, tantâ diligentiâ, Hipparchi imitatione fuit.

Jam de Ptolemæo: tantum est ejus nomen, ut de eo dicendum aliud nihil sit, quam
esse ipsum artis, scientiæve Astronomicæ conditorem. Nam rudera quidem nobilia collecta ab Hipparcho fuerant; verum ipse fuit, qui & illis, & aliquibus aliis, ac propriis
etiam inventis, observatisque additis, structuram, formamque induxit; emersitque adeo
ex ejus labore celebrata illa tantopere *μεγάλη σύνταξις*, *Magna coordinatio, constructio, compositio*, qua ex libris tredecim constante, omnem, quæ haberi potuit, doctrinam de Sole,
de Luna, deque, tam inerrantibus, quam errantibus stellis est complexus. Quamquam
autem dies diem docuit, ac illud evenit, quod ipsemet præsumpserat, fore ut non pauca essent castiganda; universe tamen quæ fuit ab ipso instituta ars, constitit, ipsamque
deinceps amplexi non modo Alexandrini sunt, sed etiam Arabes, Latini, & quotquot
ad nos usque Astronomiam coluerunt. Nam Alexandriæ quidem floruisse per aliquot adhuc post ipsum sæcula Astronomiam, non modo fidem faciunt, præter ceteros, & Theon [junior scilicet] & Pappus, dicti Alexandrini, quorum ille eximios Commentarios
in Ptolemæum edidit; hic cetera inter opera egregia, in quibus est liber Mathematicarum collectionum sextus, observavit annis a Christo circiter quadringentis obliquitatem
Eclipticæ non tantam esse, quantam Eratosthenes, Hipparchus, & Ptolemæus; sed
quantam prope nostris hisce temporibus deprehendimus; non modo, inquam, isti fidem
faciunt; verum etiam Patriarchæ illi Alexandrinæ Ecclesiæ, quorum sententiæ studium

Digitized by Google

esse circa negotium Paschatis, tum ipsum Nicænum Concilium, tum Episcopi deinceps varii, ipseque etiam Sanctus Leo Pontifex Maximus, censuerunt. Tales fuere Theophilus, Cyrillus, Proterius, quos consulere ideo visum est, quod exortæ ob Paschatis celebrationem controversiæ de tempore Verni Æquinoctii, de Plenilunio proxime insequente, deque constituendis, juxta hæc perspecta, certis regulis, non possent melius, quam ex iis, quæ ipsi ob vigentem Alexandriæ Astronomiam comperta haberent, definiri. At verò ex Arabibus, qui in studio Astronomiæ successere Alexandrinis, & Ptolemæi compositionem magnam, quam & dixere Almagestum, aliosque libros varios suam in linguam transtulerunt, primus, præcipuusque memoria dignus fuit Albategnius, aliàs Mahometes Aractensis dictus. Is octingentis paulò minus post Christum annis, ex Dynastarum Syriæ prosapia oriundus, varia observavit partim Aractæ, partim Antiochiæ; ac deprehendit, tum Solis Apogeum a Ptolemæi tempore in consequentia progressum; tum Stellas Fixas regredi in Ortum uno gradu, non intra annos centum, ut ille statuerat, sed intra minus, quam septuaginta; tum Eclipticæ obliquitatem, secundum Pappum, esse minorem [supra viginti treis nempe gradus, minutorum triginta quinque] tum alia id genus circa Stellas Fixas, circaque Planetas complura; unde & Ptolemæum in multis correxit, & Tabulas novas condidit, & librum conscripsit inscriptum, *De Scientia stellarum*: Successere per duo, aut tria sæcula consequentia Alphraganus, Arzachel, Almeon, aliique Arabes, quibus, quod jam omnia Astrologicis nugamentis inquinarentur, Judæi quidam, ipsi quoque divinationis gloriam affectantes, sese intermiscuerunt.

Ante annos ab hinc quadringentos Alphonsus Castellæ, & Legionis Rex, ipse quoque prædictionum Astrologicarum curiosus, intelligens, tam Ptolemæi, quam Albategnii Tabulas cum Cœlo non prorsus congruere, novas Tabulas condere est aggressus; convocavitque ideo quotquot Arabes, Judæique ea tempestate celebres fuere, ut observationes ad tantum negotium necessarias peragerent, ac ipsis studiose collatis cum iis, quæ superiorum essent ætatum, Tabulas conderent exquisitas. Memorabile est, quod ajunt, fuisse ad id impensa ab eo aureorum millia quadringenta: Digna sane munificentia, liberalitasque tanto Principe; digna, cujus memoriam nunquam intercidere bonarum artium cultores sinant; verumex eo tamen infelix, quod illi Artifices non tam ad studiose observandum, quam ad scrupulose supputandum comparati, calculos plerumque non tam ad observata collineantes, quam ad mysteria quædam, seu nugas Cabballisticas spectantes, instituerint; ut incuriam præteream, qualem Regiomontanus deprehendens, perspexit, illos gradibus pene duobus a veris Fixarum locis aberrasse, quia Ptolemæi numeros perinde habuissent, ac si ab eo fuissent initio annorum Christi constituti. Quo minus profecto est mirum, si conditæ ab ipsis Tabulæ a Rege dictæ Alphonsinæ, & interdum quoque ab ipso loco Toletanæ (unde & qui Tabulistarum congregationi præfuit, memoratur fuisse Isaacus quidam Toletanæ Synagogæ cantor) si Tabulæ, inquam, ab usque tempore Alphonsi deprehensæ fuerint cum Cœlo non congruere, & novam manum postulare. Remansit tamen Astronomia pene consepulta [nisi quod, & Thebitius Arabs, & Prophatius Judæus quidpiam circa Fixarum motum, obliquitatemque Eclipticæ observarunt] quousque ante annos ducentos Georgius Peurbachius, & Joannes Regiomontanus ejus discipulus, ipsi quasi è manibus Arabum, Judæorumque ereptæ, lucem in Germanis accenderunt, Ptolemæum reduxerunt, instrumenta apparарunt, non pauca observarunt; tametsi, quia uterque fuere in ipso ætatis flore extincti, rem eò usque deducere, quò usque præconceperant, non potuerunt. Illorum deinde exemplo animatus Nicolaus Copernicus, cepit per initia superioris sæculi Astronomiam serio illustrare; & restitutâ Mundo Pythagoricâ formâ, qualem jam ante innui, varia ad condendum novas Tabulas observavit: Verum quia, neque circa Fixas aliud quidquam potuit, quam promotionem illarum in longum, quatenus ab usque Ptolemæo progressæ apparebant, constituere, ideo Canones quidem motuum, quam maxime potuit, exquisitos condidit; sed & illi, & quæ fuere ipsis super-exstructæ Prutenicæ Tabulæ, magis quidem, quam Alphonsinæ; at non tamen Cœlo undique quadrarunt. Laudabilis interim Vir, quod fore illis quoque adhibendam correctionem præsentiens, adhortari solitus est sitientissimum Astronomiæ juvenem Georgium Joachimum Rheticum, ut cum-primis operam daret restitutioni Affixarum, & earum maxime, quæ in Zodiaco, aut prope ipsum sunt, & quibuscum Planetæ comparari possunt; quod, nisi illis restitutis, neque Planetarum loca obtinere, neque omnino quidpiam moliri circa Astronomiam exquisitum liceret.

Exortus itaque est demum Tycho Braheus nobilis Danus, qui a prima usque adolescentia observandis Syderibus deditus, tanto magis illa Copernici adhortatione in Rhetici operibus evulgata permotus fuit, quanto pervidit, non posse se absque Fixarum restitutione determinare germanum locum Stellæ illius celebris, quæ ab initio Novembris anni M.D.LXXII. ultra menseis sexdecim in constellatione Cassiopeiæ fulsit. Pervidit nimirum, errores pene omneis, qui a fundata usque Astronomia deprehensi in ea forent, ex eo originem habere, quod Stellæ Fixæ non in iis fuissent, quibus supponerentur, locis, sed aliquæ propius, aliquæ remotius; idque seu Hipparchus initio non sat exquisite

quisite

quisite omneis consignasset, quas & fere per graduum sextanteis solum designarat [& difficile sane est quidpiam simul invenire, ac perficere] seu exscriptores Ptolemæi, aut inscitiâ, aut incuriâ plerarumque loca vitiassent; seu factæ illæ additiones, ob progressum in consequentia, labem fecissent aliquam; seu quavis alia demum ratione. Ac jam quidem generosus ille, & nunquam satis laudatus Princeps Willelmus Hassiæ Landgravius in eam quoque curam incubuerat, ut loca Fixarum restitueret; attamen rem perficere, ut ipsi Tychoni, concessum non fuit. Tycho igitur heroico ausu id sibi in animum induxit, ut ab ipsis usque fundamentis Astronomiam instauraret; atque idcirco neque labori, neque sumptibus ullis parceret [& conferente præsertim ad impensas Friderico II. Rege laudatissimo] necessariis omnibus observationibus peragendis. Quare & ubi primum in Insula Huenna abs Rege concessa, exstructoque Uraniburgo, observatoria apparavit, ipsaque numeroso, & magnifico instrumentorum apparatu instruxit; cepit [ac adhibitis quidem pluribus idoneis coadjutoribus] exquisite observare Poli ejus loci per circum-polareis Stellas altitudines, ex qua altitudinem quoque Æquatoris intelligens, puncta æquinoctialia ex transcursu Solis per ea designavit; ac attendens præterea ad parteis Tauri, & Leonis medias, Apogeum Solis invenit, ejusdemque eccentricitatem, cursumque a puncto Æquinoctii verni deduxit. Ex Venere autem interdiu cum Sole, noctu cum Fixis comparata, ascensiones rectas, declinationesque Fixarum rimari est aggressus; quod antiquiores quidem fallacius, usurpata Luna, non Venere, præstiterant. Exquisite verò inprimis Stellam Lucidam, quæ est in Arietis Vertice constituit, & ex ordine aliquot secundum Zodiacum præcipuas; ac tum, disquisitis aliarum omnium cum ab ipsis, tum inter se mutuis distantiis, omnium & ascensiones rectas, declinationesque definiit, & longitudines, latitudinesque præscripsit, & antiquorum Catalogum numero circiter ducentarum adauxit. Nam degentes quidem antiqui in Australiore horizonte, ducentas plus minus stellas adnotarant, in horizonte Danico, longe Borealiore, inconspicuas; at ipse vicissim circiter ducentas ab illis neglectas, quasi minutiores, collegit, & grandioribus ceteris intermiscuit. Cum interea autem semper observaret Planetarum omnium per Meridianum transitus, & distantias a Fixis Stellis vicinis, ac præcipuis, fundamenta jecit, ex quibus tum singulorum loca haberi, tum motus definiri possent. Ac erat ipsi quidem pro votis Theoriam Astronomiæ totam, Tabulasque novas ex iis condere; sed immatura morte præventus, perficere potis non fuit; ac plurimum est, quod observationes consignarit, reliqueritque, ex quibus Keplerus potuerit Theoriam, Tabulasque indigitas Rudolphinas construere; & ex quibus, ac aliis, quæ peragi deinceps poterunt, quidquid in hisce Tabulis desiderabitur, emendetur. Id verò in primis singulari commendatione dignum est, quod Fixarum loca per ipsum restituta habeamus; quodque proinde ipse solus id aggressus fuerit, ac perfecerit, quod nemo ab Hipparcho usque aggressus fuerat, perfeceratve.

Cetera prætereo, quæ illi debentur; ut quod primus Cometas ferri per ætherea spatia demonstraverit; quod refractiones cavendas esse, & quatenus, ostenderit; quod Lunæ latitudinem augendam esse amplius quadrante, quam reputaretur, deprehenderit; quod latitudines Fixarum variari propemodum convicerit; quod Hypothesin, quam, qui sequi, aut Ptolemaicam non sustinent, aut Copernicæam non audent, tueri possint, invexerit; vel certe, si fuit Apollonii Pergæi [ut pene ex ipsis Ptolemæo, & Copernico intelligi licet] collato suo calculo probabilissimam fecerit; & quæ esse possunt hujusmodi plura. Observo dumtaxat, quam exquisite omnia supra antecessores fuerit exequutus. Nempe organa fabrefecit ea conditione materiæ, ea commensione magnitudinis, ea varietate constructionis, ea cura elaborationis, ea præcisione divisionis, ea facilitate tractationis; ac eam præterea adhibuit, & sui, & coobservatorum complurium solertiam, diligentiam, industriam, ut cum Hipparchi, Ptolemæi, ceterorumque observata per senas, aut summum duodenas graduum parteis designarentur, sua ipse per sexagesimas, seu vocata minuta, scrupulave prima, ac sæpe quoque per aliquot minuti unius parteis designarit. Quæso verò, ut hoc attingam, qui comparari cum Tychonis industria, præcisioneque in observanda Eclipticæ obliquitate valeat illa observandi Eratosthenis ratio, quam Hipparchus, Ptolemæusque probarunt, sequutique sunt; ut videlicet Meridianus divideretur in parteis octoginta treis, ac intervallo Tropicorum deprehenso capere ex illis undecim, pronunciaretur, distantiam Tropici unius ab Æquatore esse talium partium quinque, ac semissis, seu, reductione ad gradus facta, viginti trium graduum, & minutorum quinquaginta unius, ac trientis? Sed illi nimirum Scaphidio, cum erecto ad medium Gnomone, quale ante descriptum est, ad hoc negotium utebantur; quod ad quam usque subtilitatem pertingere possit, nemo est, qui non videat. Quadrans quoque ille Ptolemæi, quam multum abest a perfectione vel minimi eorum, quibus Tycho usus? Idem dico de Regulis; nam & quod constitutæ illæ in Alexandrina Porticu, Palæstraque Armillæ, aut ab ipso etiam Ptolemæo confectæ quidquam comparandum cum Tychonicarum perfectione habuerint, non sunt profecto cetera illa organa argumento. Nihil est subinde necesse, ut repetam machinamenta, quibus fuere prisci Ægyptii, Babyloniique usi, seu in discernendis Zodiaci signis, seu in diametro Solis obtinenda. Nihil, ut

lib.5.c.11. 12. Almag. 10.

ea

ea commemorem, quibus usi in eadem diametro captanda Aristarchus, & Archimedes; quanquam mirari profecto subest, cum Aristarchus adeo prope verum circa Solis diame-
in Aren. trom apud Archimedem collinearit, illam statuens circuli partem septingentesimam, ac
Init. vigesimam, gradulve dimidium; qui fieri tamen potuerit, ut in suo *de Magnitudinibus, & distantiis* libro constituerit diametrum Lunæ, quæ tanta est proxime, quanta Solis,
lib. 6. partem centesimam octogesimam, sive duos gradus, cum dixit illam *quintam decimam partem signi*; quod etiam a Pappo est animadversum. Nihil demum, ut organa, quibus fuere postmodum usi Albategnius, Peurbachius, Regiomontanus, Copernicus, alii; siquidem, præter regulas Regiomontano auctore confectas [quibusque est in observandis Solis altitudinibus Bernardus Walterus illius discipulus usus] ea omnia non longissime modo, sed & toto pene, ut sic dicam, Cœlo, ab exquisita organorum Tychonicorum ratione abfuerunt. Hoc solum optandum, ut quæ observationes fuere iis peractæ, in lucem edantur (quando eæ, bonis avibus, ut infra deductum videbis, superlunt) optandum, inquam, tum ob caulas illeic loci recensitas; tum ob eam, quod non omnes Stellæ, quarum ille Catalogum in Progymnasmatibus exhibuit, deprehendantur satis congrue subductæ fuisse calculo [quatenus nimirum ad Cœlum non quadrant] cum & ex eadem officina Catalogi varii prodierint, plerumque inter se discrepantes [ut insinuabit specimen ad operis calcem appositum] totum verò hoc emendate liceat ex patefactis fontibus; observationibus scilicet, ex quibus quid fuerit vitiose deductum, quidque probe denuo deduci possit, innotescat.

Interim verò, cum tanto jure commendandus Hipparchus sit, quod organis excogitatis dimensus fuerit Sydera; non minore sane commendandus Tycho, qui solus per tot sæcula ausus sit illum imitari, ac ita imitatus sit, ut eum superasse reputari possit. Me quod attinet, cum haberi Hipparchus alter Atlas valeat; Tychonem videor jure habere quasi alterum Herculem, qui illius, quasi fatiscentis, onus, vicesque subierit. Vocat eum
lib. 2. c. 12. proinde Keplerus Hipparchum nostri sæculi; quod verum cum sit, merito profecto utriusque occasione exclamarit Plinius suum illud: *Macti ingenio esse, Cœli interpretes, rerumque naturæ capaces; argumenti repertores, quo Deos, hominesque vicissis!* Et: *Viri ingentes, supraque mortalium naturam, tantorum numinum* [Solis nempe, ac Lunæ] *lege deprehensa!* An verò liceat adiicere, taleis maxime esse viros, quibus tritum illud ex Nasone competat?

1. Fast. *Felices Animæ, quibus hæc cognoscere primis,*
Inque domos superas scandere cura fuit!

Tales certe sunt, qui in domos superas sic scandunt, ut earum mysteria nobis referent, præstentque, ut è Terra non discedentes, in Cœlo versemur; dicique adeo de illis debeat, quod statim post subiicitur:

Admovere oculis distantia Sydera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo.

Quin-etiam illud, quod sequitur,

Sic petitur Cœlum, non ut ferat Ossam Olympus,
Summaque Peliacus Sydera tangat apex

interpretari ita licet, ut tales revera sint Viri, qui suis illis organis, quasi scalis, & gradibus in Cœlum ascendant, & cum Cœlo, ac Syderibus immortali gloria florentes perennent; secus ac sperare ii possunt, qui Gigantum more opes cumulant, titulosque acervant, quos adveniens mors, casusve insperatus, quasi Jovis fulmen excutiat, ac densa oblivionis caligine obruat. Quoties profecto subit Tychonis speciatim cogitatio, is videtur apposite potuisse illud usurpare, quod olim apud Synesium alius:

de dono ad Paeon. Οἶδ' ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος, ἀλλ' ὅταν Ἄστρων
Ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας;
Οὐκετ' ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ παρ αὐτῷ
Ζηνὶ διοτρεφέος πίμπλαμαι ἀμβροσίης:

Novi, quod moriar, fragilis; sectans tamen astra,
Quæ heinc, illeinc crebris sunt revoluta viis:
Haud ultra Terram pedibus contingo; sed ipso
Cum Jove divinâ repleor ambrosiâ.

Quippe in assidua, qua fuit Astrorum pervestigatione, visus omnino est communem conditionem mortalitatis, præsensionemque futuræ mortis lenire, atque compensare cum voluptate, qua se agnoscebat non sine fructu vivere; utpote qui generi humano adeo utiliter laboraret, deque tota posteritate adeo munifice mereretur, ac sibi eam gloriam, famæque celebritatem quæreret, quæ nulla obscurari, aut deficere longinquitate temporis posset.

Verum hactenus ea functo, quæ tu, Vir Illustris, non modo audire, sed habere etiam legenda voluisti, de rerum Cœlestium observatione, ac studio ab usque antiquissimis, quantum licuit, temporibus, ad Tychonem Braheum usque; nam ea quidem, quæ, adinvento post Tychonis mortem telescopio, detecta in Cœlo, observataque sunt; Sol maculosus; Luna superficie inæquabilis; Venus Phaseis, ut Luna, subiens; Mercurius quoque, & Mars ex parte; Jupiter fasciatus, & stipatus quatuor veluti satellitibus; Saturnus tricorpor, Galaxias stellatus totus, stellatæque pariter variæ per Cœlum

quasi

Digitized by Google

quasi nebululæ; ea, inquam, & plura, satis tibi sunt, superque comperta. Ad Tychonis Vitam, cujus occasione hæc edisserui, quod attinet, ejus seriem, quasi annaleis sex Libellis complexus sum; retuli nimirum ad suos quidque annos, quatenus fuisse ab eo gestum, observatum deprehendi. Si mihi præ manibus fuissent observationum codices, hoc est, Commentarii non modo annales, verum etiam diarii, licuisset profecto ob plureis circumstantias adhibitas, omnia exhibere, ut completius, sic aliquanto forte ornatius. Sed enim & codices ipsi, dum editi erunt, seipsos loquentur, Tychonemque amplius celebrabunt; & mihi satis interea est id præstitisse, quod potui, & ex suscepto opere emersisse, quatenus licuit integrum relinquens iis, qui bona forte codices, sive manuscriptos, sive editus perlegerint, plurave aliunde, quam ego habere perspecta potuerint, ut omnia cumulatius, elaboratiusque exsequantur. Forte verò etiam non deerunt lectores, quibus videbor fuisse nimius; neque debuisse tot singularia ex iis, quæ a Tychone observata, conscriptave fuere, interserere. Sed cogitavi nempe, si vitam Ducis cujuspiam militaris mihi conscribendam sumpsissem, futurum fuisse ut singulareis quasque actiones scriberem, quibus maxime illius virtus, aut in superandis prælio hostibus, aut in expugnandis vi, ac obsidione arcibus enituisset; cum mihi verò præcellentis rerum Cœlestium observatoris conscribendam Vitam proposuerim, reputavi non satis fore, si generatim solum ipsius in observando industriam, diligentiamque commendarem; sed debere me eam quoque speciatim, singularibusve quibusdam speciminibus facere perspectam. Et, cum ipse aliunde ea, quæ ex suis observationibus deduxit, ratiocinatusque est, conscriptis a se libris consignarit, censui libri cujusque seriem, summamque esse exhibendam, pro ea, qua sum opinione celebratos eruditorum, laudatorumque Virorum libros, esse totidem quasi bella gesta, urbeisve expugnatas, in quibus quanta Imperatoris sapientia inclaruerit, pernosse lectorem delectet. Forte etiam pleraque, fateor, inter legendum incident, quæ displicere eò valeant, quod intelligi, nisi ab iis, qui fuerint Astronomiæ initiati, non facile possint; verum & ea præter-volare facile erit ceteris, qui vulgaria magis requirent; & cum istis gratificari, quantum licuit, fuerim adnixus, ducere non debui, illos negligendos, qui rerum Cœlestium studiosi cum sint, penitius quidpiam cognoscere ex ejus Viri studiis, qui totum ævum in Cœlestium contemplatione traduxit, exoptent. Quod superest autem, mihi abunde erit, si gratam tibi rem fecero, cui me maxime probare est cordi. Vale. Parisiis, tuis ex ædibus, Kalend. Septemb. M. DC. LIII.

Digitized by Google

TYCHONIS BRAHEI, EQUITIS DANI, ASTRONOMORUM CORYPHÆI VITA

LIBER PRIMUS.

PER-ILLUSTRIS est apud Danos Braha, Braheorumve vocata familia. Oriundam perhibent ex Suecia, ubi florent etiam-num ramus Braheorum Comitum; cum in Dania nulla observetur Comitum, Marchionum, Ducumque distinctio. Ex hac igitur, quæ apud Danos, stirpe ortum ducens Tycho, patrem habuit *Otthonem Brahe*, ex Tychone alio, & Sophia Ruda prognatum. Is autem Tycho, nostri avus, filius fuit Axilii Brahe, & Mariæ Longæ; Sophia verò ipsius conjunx fuit Georgii Rudi, & Christianæ Rosencransiæ filia. Ad matrem quod attinet, ea fuit *Beata Billea*, prognata ex Claudio, & Elizabetha Ulestanda. Fuit autem Claudius filius Stenonis, & Margaretæ Ronnoræ, Elizabetha verò Joannis, & Margaretæ Trollæ filia. Nomina harum familiarum apposita insignibus legere licet in eo arcu, cui in nonnullis operibus supposita est [æri nempe incisa] Tychonis effigies. Ac in ipsis quidem columnis arcum sustentantibus indicantur etiam familiæ tam Abavorum, quam Abaviarum; verum specialia, tam illorum, quam istarum nomina sunt perinde nobis comperta.

Fuit Otto Brahe Dominus Knudstorpii, Feudi videlicet aviti, sitique in Scania, ultra oram Maris Balthici, non procul Helsimburgo. Cum illeic autem degeret, Beatam Billeam uxorem duxit, ex eaque suscepit decem liberos, quinque puta mares, quinque feminas, quos ipse hoc ordine natos in advarsariis domesticis scripsit; Elizabetha, Tycho, Steno, Marina, Axelius, Margareta, Christiana, Georgius, Canutus, Sophia. Hinc fuit filiorum primogenitus Tycho, quod & ipse est testatus non semel, ac in illa speciatim de suo ex Dania discessu Elegia, hocce distícho:

Ast ego Braheus de quinis fratribus unus,
Et genitus primo, vix reputatus eram.

Cum verò Fratres ipsius omnes magnæ in Patria auctoritatis, & magna ex parte Senatorii Ordinis fuerint; tum memorandus præcipue Steno, qui Majestati Regiæ Consiliarius, & in arce Calundburgiea Præses, habuit ceteros inter liberos, tum filium Ottonem Basnesium, tum Birgittam filiam, quæ illustri Friderico Reetzio nupta, quatuor filios edidit, Petrum, Stenonem, Antonium, Georgium, quorum natu maximum Legatione Regia Parisiis fungentem, una cum natu minimo videre, affari, experiri benevolos licuit. Ex filiabus autem, dicenda præsertim Sophia, quæ decennio post Tychonem nata, longe supervixit; extincta quippe a paucis annis propemodum nonagenaria. Ea fuit perita Matheseos, & Astronomiam cum diligeret, tum Astrologiam præsertim deperiit; unde & expeditissima in erigendis thematibus fuit. Reliquit verò filium Senatorem, inclytum Tagonum Totum Ericsolmium.

Ad Tychonem quod attinet, is natus est 1546.
Knudstorpii [cujus loci latitudo est quinquaginta sex graduum, & quadraginta sex minutorum] anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, ac mense Decembri. In exemplo ad me transmisso paternorum adversariorum, natus habetur die Martis, qui inter festum B. Luciæ, & Natalitia Domini fuit; quod si rite constet, debuit, repetendo feriem Kalendarii secundum Stylum veterem, natus esse die ejus mensis decima-nona. Existimarunt aliqui, natum fuisse decima-quinta; at ipse in libro de Cometis: *Assuma-*

Digitized by Google

mus, inquit, *observationes repertas die xiii. Decembris, qui nobis ante annos xxxi. natalis illuxit*. Cum illeic tamen asserat, se die xiii. natum; intelligendus dies est a meridie, ut ipse in astronomieis accipere solet, inceptus. Quippe vulgari modo loquendo, dicendus est natus die xiv. mane, & hora quidem x. eum minutis xlvii. quod non modo habet in Annalibus MSS. Joannes Stephanus, qui id ex Tychone accipere potuit, ut mihi quidem per optimum Olaum Wormium compertum est; sed ipsemet etiam Tycho declaravit in Natalitio Themate, quod olim ab ipso eum Magdeburgensi Rollenhagio communicatum, praeclarus Laurentius Eichstadius, & obtinuit, & mihi impertiit; in eo quippe Tycho natus legitur die Decembris xiii. hora xxii. minutis xlvii. Ac Pater quidem in adversariis horam dicit inter unam, ac decimam; sed ipse Tycho tempus correxit, gradum ascendentem definiens, ut Eichstadius idem perscripsit, ex accidente, quo nasi pars ipsi fuit abiessa, ut dicetur inferius.

Fuere Tychoni hine patruus Georgius, inde Steno avunculus, quos est impense, & sui amanteis, & studiorum suorum fautores experteus. Duxerat Georgius a plusculis annis Ingeram Oxoniam, magni illius Petri Oxonii, qui deinceps Aulæ Magister [hoc est primariæ post Regiam dignitatis] fuit, sororem; sed sterile conjugium erat. Itaque quam-primum proles mascula germano Ottoni fuit nata; de ea quasi propria habenda, educandaque cogitavit. Cum non obtineret autem a parentibus, ut Tycho ablactatus sibi traderetur; curavit illum, infantem adhue, ipsis insciis abripi, & ad se, insignem illius euram suscepturum, adduci. Prætexuit autem parentibus eam excusationem, quod nato jam illis Stenone, ipso frui deinceps possent, ac foret æquum, ut geminatam prolem masculam quasi partirentur. Et fuit certe quamobrem illi tanto æquiore animo ferrent, quanto non modo ipse Patruus, sed illius etiam uxor Ingera Tychonem quasi filium habuit, cumque amore singulari complexa est, & non modo quidem Patruo sospite, sed deinceps quoque, donec fatis functo, ipsa superstes in vivis fuit.

1554. Prius, quam infantiam exigeret, adhibuit Patruus Præceptores, a quibus peritiam legendi, scribendique assequeretur; &, cum jam eirca septimum ætatis annum consisteret, ut lingua latina erudiretur, operam dedit. Et repugnabat quidem Pater, quippe ea per id tempus mente, ut filii omnes arma potius sectarentur, quam litteras, at Patruus perspecta pueri indole, euriosa nimirum, ac scientiis capessendis idonea, in eo perstitit, ut latine sciret; maximeque, ut posset postea juris scientiæ incumbere, sicque capax evadere summorum Regni munerum, ad quæ Viri Nobiles, non militaribus solum gestis, sed prudentia quoque juris evehuntur. Neque verò Otto in ea sententia diu perstitit; siquidem brevi Stenonem quoque litteris latinis institui curavit. Fuit Tycho proinde totis quinque annis sub latinæ linguæ magistris, quos Patruus domum accersiit, & a quibus fuit imbutus humanioribus litteris, quarum, ac præsertim Poëseos, se peramantem semper ostendit. Videtur Parens ejus Otto per hoc quinquennium post annum puta M D LVI. quo nata est Sophia, satis concessisse; quippe, cum ipsi deinceps nulli nati liberi perhibeantur; uxore licet juvene adhuc, ut quæ in vivis adhuc foret, & septuagenaria quidem, anno nonagesimo septimo, quo discessisse ex Dania Tychonem inferius dicetur.

Exactis jam duodecim annis [hoc est mense 1559.
Aprili anni M. D. LIX.] misit illum Patruus Hafniam Regni Daniæ Metropolim, ut operam in celebri Academia impenderet Rhetoricæ, ac Philosophiæ. Hisce dum vacaret, contigit, ut die
Augusti xxi. anni insequentis M. D. LX. Solis Ecli- 1560.
psis fieret; non tanta profecto in Dania, quanta Conimbriæ in Lusitania, ubi scripsit Clavius: *Solem circa meridiem non modico tempore contectum latuisse; tenebras fuisse quodammodo nocturnis majores; neque enim quò pedem quis poneret, videre potuisse; clarissimeque Stellas in Cœlo apparuisse; aveis etiam, mirabile dictu, ex aëre in terram præ horrore tam tetræ obscurationis decidisse*; at tanta fuit tamen, quæ in se plurimorum oculos, ipsiusque Tychonis potissimum, converterit. Demiratus jam fuerat ex lectitatis vulgaribus Astrologorum Diariis, & ex iis, quæ passim de morte, fortunisque hominum ab ipsis prædicta jactari inaudierat, qui possent futura ex Cœli, Syderumque inspectione prænosci; & exoptans ipse quoque futura prænosse, ac prædicere, sphærica doctrina cœperat imbui. Cum verò attendit, hanc Eclipsim eo tempore contigisse, quo prænunciatum fuerat, mirari adhuc magis cepit, & quasi rem divinam habuit, posse homines adeo exquisite callere motus Syderum, ut illorum loca, positusque mutuos prospicere longe in futurum possint. Quare & conquisivit, coëmitque Stadianas Ephemeridas, &, ut illarum non modo usum, sed etiam rationem teneret, assequutus est, qualem-cumque potuit, Theoriæ Planetarum notitiam. Atque hoc quidem ipsi initium studii Astronomici fuit.

Anno deinde M. D. LXII. ac mense Februa- 1562.
rio, discessit Hafnia, & destinatus eum Pædagogo Lipsiam, illuc sub Martii finem pervenit. Eò verò Patruus mittendum censuit, ut prudentiæ juris, cujus illeic studia maxime florebant, operam navaret. Lipsiæ ergo dum moraretur, juri quidem, ut Patruo faceret satis, studuit; at interim tamen scientia Syderum longe magis afficiebatur, ægreque ferebat Pædagogi genium, qui stellis quasi iratis natus, ferre non poterat, ut ullam succisivam horam ipsi impenderet; idque voluntatem Parentum prætendens, quasi ii, ut a juris studio quidquam diverteretur, nollent. Factum est proinde, ut tacito quodam juris fastidio teneretur, & aliquando etiam in hoc qualecumque [quod & deinceps inter sodaleis frequenter in ore habuit] distichon prorumperet:

Jus Putina, & Legum sunt nomine jura sub una;
Grandia condunt, & grandia jura vorant.

Cum Patruus autem subministraret etiam necessariam ad res ludieras, animive relaxationem attineoteis pecuniam, ipse quidem maxima ex parte impendebat illam coëmendis libris Astronomici argumenti; sed hujusmodi tamen libros clam Pædagogo sibi habebat; neque etiam, quia pecuniam illius manu accipiebat, poterat totam in eos usus, ut voluisset, impendere; quippe rationem reddere ejus expensæ tenebatur. Quoties itaque Pædagogus advertere non poterat, libros illos pervolutabat; & nactus globulum cœlestem (pugno scilicet non majorem) tum, cum Pædagogus dormiret, invigilabat asterismis cælestibus internoscendis; & ea quidem attentione illos comparabat eum iis, qui erant in globo utcumque depicti, ut intra mensem omneis, qui forent in illo

Ho-

Digitized by Google

Horizonte conſpicui, probe perſpectos habuerit. Didicit & Planetas noſſe ex Ephemeridibus Stadianis, quippe a quibus illorum loca inter Zodiaci Aſteriſmos præter-propter deſignarentur; & habita quidem præſertim ratione longitudinis, ſecundum quam ea loca ſunt in deſignatis Aſteriſmis, aut non-nihil ultra, exortum verſus requirenda.

Quin-etiam, quia penetrare in ipſa Aſtronomiæ fundamenta deſiderans, agnoſcenſque Ephemeridas ex Aſtronomicis tabulis deduci, conquiſivit tam Alphonſinas, quam Prutenicas tabulas; iiſque intelligendis ſic invigilavit, ut illarum uſum ſibi familiarem, expeditumque reddiderit; ex eoque factum fuerit, ut adnotatis inter Stellas affixas Planetarum locis, & aliquibus interductis imaginariis lineis, ipſiſque cum ſimilibus in ipſo globo comparatis, potuerit deprehendere, non congruere hujuſmodi loca cum calculo ex utriſque tabulis deducto, & errore quidem plerumque intolerabili; tametſi calculus Alphonſinus magis a vero, quam Copernicaeus, ſeu Prutenicus aberraret. Deprehendit quoque, Ephemeridas Stadii, quæ ſolæ id temporis extabant, ab eo calculo, quem ipſe ex Prutenicis deduxiſſet, abludere; ac ideo eſſe, ut fallaceis, ſic indiligenter contextas. Atque id quidem [res ſane mira] prælucente ipſi nemine, ſed Marte proprio, ductuque genii, quo ad hæc ſtudia inſtigabatur; cum & perrumpendi forent obices, qui a Pædagogo ponebantur & quorum causâ libertate ſeſe hiſce rebus dedendi carebat. Adde, quod, non ipſam modo Aſtronomiam, ſed alias etiam Matheſeos ſpecies Aſtronomiæ prorſus neceſſarias, potiſſimum verò Geometriam, & Arithmeticam [ut de Optica, aliiſque nihil dicam] ſic addidicit, excoluitque, ut alio uſus præceptore, quam ſeipſo non fuerit.

Quia verò aliunde animadvertit, tabularum confectionem ſupponere obſervationes rerum cœleſtium diligenter peractas, & hanc ipſam eſſe habendam, ut baſin totius Aſtronomiæ; idcirco cogitavit etiam hoc animum appellere, & quamprimum occaſio, facultaſque obſervandi foret, ſic in hanc curam incumbere, ut, aut veteres corrigi, aut novæ condi tabulæ poſſent. Subiit autem primum cogitatio hæc, poſt exactam illam, quæ vocatur magna conjunctio, duorum ſcilicet ſupremorum Planetarum, Saturni, ac Jovis, quæ vigeſimo quoque anno contingit, quæque eſt anno M. D. LXIII., ruente Auguſto, celebrata; cum Planetæ forent circa finem Cancri, & Leonis initium. Quippe manifeſte agnovit, ſupputatum ex tabulis tempus cum Cœlo non congruere, ſperavitque, poſſe laboribus ſuis aliquod remedium malo adhiberi. Ac defuere quidem illi organa, quibus conjunctionem, illiuſque tempus rimari ſcrupuloſius poſſet; at venit tamen illi in mentem majuſculum quemdam uſurpare circinum, cujus commiſſura applicaretur oculo, crura, aut in binos Planetas, aut alterum in Planetam unum, alterum in Fixam aliquam Stellam dirigerentur. Siquidem, deſcripto aliunde in charta munda circulo, cujus ſemidiameter foret ipſa crurum circini a medio clavi connectentis, ad ſummos apices longitudo, circumferentia in gradus, cum ſemiſſibus, quadrantibuſque diſtingueretur; ita applicabat deinde ad circuli centrum, clavum ipſum medium, ſive centrum circini, ut extrema crura (ſive apices) ad circumferentiam applicita deſignarent in ipſa gradus, & parteis etiam graduum aliquas, quibus Planetæ inter ſe, aut unus Planeta, Fixaque diſtarent. Mechanica quidem, ac rudis deſignatio; ſed ex qua tamen intellexit, Alphonſinos numeros abfuiſſe a verò conjunctionis tempore, toto menſe, & Copernicanos aliquot ſaltem diebus. Præterea autem, illum deinceps, quod aliquo ſemper Aſtrologiæ ſtudio ſimul teneretur, retuliſſe ad hanc conjunctionem eam peſtem, quæ annis inſequentibus per totam Europam graſſata, innumerabilem hominum multitudinem abſtulit; quod talis conjunctio celebrata fuiſſet Leonis initio, partiliter, nec procul a Stellis nebuloſis Cancri, quæ Ptolemæo ſuffocantes, atque peſtilentes dicuntur.

Degebat per id tempus Lipſiæ adoleſcens induſtrius Bartholomæus Sculteтus, Matheſi incumbens ſub Joanne Homelio, celebri Academiæ mathematico; illo ſcilicet, quem poſt-modum Tycho adinveniſſe retulit elevationem Poli Lipſienſem graduum 51. minutorum 17. ac illi eſſe ſtandum edixit, *præ magna*, inquit, *diligentia, quam idem Homelius in fabricandis, & tractandis organis mathematicis mechanice adhibuit*. Scultetus ergo in apparandis mathematicis inſtrumentis, cujuſmodi a Præceptore perſcribebantur, ſedulus erat; quamobrem Tycho inita cum ipſo familiaritate, tradidit illi radium ligneum ex Gemmæ Friſii præſcripto, ſed clam Pædagogo confectum, ut eum per puncta tranſverſe ducta Homelii more diſcerneret; quo more ipſe poſtmodum Tycho quadrantum, ſextantumque arcus, ut poſtea dicetur, diſcrevit. Tunc verò talem adeptus radium, obſervandis Syderibus e feneſtra quapiam, quoties ipſi ſerenitas arriſit, ſic invigilavit, ut nocteis ſæpe integras eo in ſtudio tranſegerit; idque dormiente interim, ignoranteque Pædagogo. Ac brevi quidem deprehendit, diſtantiarum angulos per æqualeis radii diviſiones acceptos, proportionumque regula expenſos exquiſite ſibi invicem non congruere; quare occaſione erroris explorata, adinventaque, excogitavit tabulam, qua ejus radii vitia, cum apparare ſibi alium minime poſſet, emendaret.

Utcunque fuit, multas eo radio obſervationes Lipſiæ peregit, eaſque in ſpeciali codice conſcriptas ita aſſervavit, ut illis deinceps adjunxerit alias eodem peractas radio, cum ubi fuit primum in patriam reverſus, cum ubi Germaniam proximis ſtatim annis reviſit. Hinc eſt, cur de ſe alicubi loquens, *A decimo ſexto ætatis anno*, inquit, *Sydera jucundo labore ſcrutatus ſum; idque in adoleſcentia Lipſiæ ſtudiorum cauſa morans, ſaltem per radium Aſtronomicum, cum alia organa in ea tenuiore ætate deficerent, quantum fieri poterat, periclitabar*. Inſinuat quoque, non fuiſſe ſe ipſi Homelio incognitum, cum de memorata Poli elevatione ſcribens, quam is per altitudinem Solis maximam, minimamque aſſequutus fuerit, *Hanc ſedulo*, inquit, *perſcrutatus eſt, ut ipſemet cognovi, cum ante annos plus minus viginti quinque Lipſiæ ſtudiorum cauſa commorarer*. Denique verò, quod ex hoc uſque tempore præconceperit grande aliquid circa Aſtronomiam præſtare, agnoſci poteſt vel ex fronte tabularum Rudolphinarum, ubi legitur: *Scientiæ Aſtronomicæ reſtauratio a Tychone illo Aſtronomorum Phœnice animo primum concepta, & deſtinata* fuiſſe *anno Chriſti* M. D. LXIV.

Triennium Lipſiæ cum exegiſſet, redeundum illi in patriam fuit occaſione mortis Georgii patrui; cum eo alioquin ſuperſtite, conſti-

tuisset prios, & totam Germaniam, & vicinas quoque regiones illius permissu lustrare. Discedens ergo Lipsia anno M. D. LXV. sub ipsum Maii
1565. medium, doluit, quod videre in transcursu solum Wittebergam licuerit; quippe ubi percupierat aliquantulum commorari. Doluit & quod Rostochium, unde recta in Patriam solvit. In patria cum foret, cepit quidem quampiam domesticæ rei agitare curam; verum eo maxime fine, ut corrogaret necessariam agitatæ animo peregrinationi pecuniam, ac simul dare operam, ut si qua egeret per nummularios transmitteretur. Non desinebat interim cœlestium quidpiam observitare, idque eodem semper radio; neque enim animum adhuc appellere ad alia organa conficienda voluit, quod ea non possent per varias regiones, nisi incommode transferri, & citra labem omnem servari; posset autem omnium facillime radius, utpote duobus tantum bacillis, sive regulis mutuo dissociabilibus, unaque plicatilibus constans. Cogitavit insuper, si quid inter peregrinandum observatu dignum sese exhiberet, posse id designari imaginariis lineis inter aliquas Stellas interductis, uti & inter ipsa observandi initia ab eo factitatum jam retulimus. Hoc certe modo aliquoties Planetarum loca observavit, delectis quatuor Stellis fixis, quæ geminæ in eandem lineam cum Planeta inciderent, sicque geminæ lineæ se in Planeta intersecarent. Nempe ex cognitis aliunde ipsarum affixarum locis, deducere calculo licet, quo in loco Planeta sit. Ad lineas verò dirigendas non filo utebatur, quemadmodum postea de Mæstlino dicendum est, sed regula ad oculum applicita, & in Stellas conversa.

Quod ipsi maxime displicuit, effecitque, ut Patriam fastidio quodam aversaretur, eamque cum regione alia commutare in animum induceret, contemptus fuit, quo in ea haberi liberalia studia, quæ ipse deperiret, pervidit. Quippe non modo ceteri, quos, seu in vicinia, seu etiam in Aula internovit, nobiles Viri ea despiciebant, deridebantque; sed ipsi etiam consanguinei, affinesque eum objurgabant, quod non Jurisprudentiæ, melioribusque studiis vacaret; ac solus erat avunculus Steno, qui sequendum esse genium duceret. Quare & non sine iracundiæ specie discessum suum maturavit, & ne expectato quidem anno, Patriæ vale dixit, & Wittebergam semper cordi habens, illuc iter instituit, quo & sub ipsum Aprilis medium anni
1566. insequentis M. D. LXVI. pervenit. Illeic jucunde eum degeret, variaque semper observitaret, constituerat non ante exactam hyemem proximam demigrare; verum quæ intervenit pestis, effecit, ut aufugeret, ac sese Rostochium Autumno ineunte conferret.

Rostochii dum ageret, is casus illi contigit, quo bonam nasi partem amisit. Sunt qui ad superiorem annum, ac mensem Octobrim istud referant; quasi ad hoc tempus pervenisset directionis illius arcus, qui natalitio Themati, ut est ante dictum, corrigendo occasionem fecit. Scilicet ille ex directione horoscopi ad corpus Martis significari quampiam in facie deformitatem existimavit. Verum annales memorati, casum ad hunc annum, ac mensem Decembrim ita referunt, ut Stephanus illorum auctor, qui Tychonem sæpius invisit, hausisse ex ore illius, quæ de eo conscripsit, videatur. Utcunque sit, res ex eo se in hunc modum habuit. Die Decembris decima agebantur choreæ, sponsaliorum occasione, in Bachmesteri ædibus; ceteros inter adfuerunt tum Tycho, tum Danus alius nobilis, Manderupius Pasbergius. qui suborto dissidio, male invicem affecti exierunt. Die vigesima septima, hoc est, per festa natalitia recruduit mutuum odium, occasione cujusdam ludi; Tycho nimirum, studiosus licet, non aversabatur quas relaxationes conditio, ætasque ferebant. Hinc die insequente vigesima-nona ventum demum ad arma est, conflictusque fuit circa horam vespertinam septimam, ac adeo in tenebris densis, per quas Manderupius id vulnus Tychoni inflixit, quo tota pæne anterior pars nasi resecta prorsus periit. Narrat quoque rem in epistolis Joannes Baptista Laurus; ubi videtur dissidii causam in æmulationem referre, qua uterque præcellere in mathematicis contendebat. Adiicit verò, Tychonem sibi subdititium nasum haud quidem e cera, sed ex auro, argentoque conflatum ita agglutinasse, ita decenter apposuisse, ut verum omnino nasum mentiretur. Retulit etiam mihi olim Guillelmus Jansonius, qui toto biennio cum Tychone commoratus fuerat, solere illum semper circumgestare pyxidulam, nesciebat unguento, an glutine repletam, e qua satis frequenter aliquid illineret naso.

Anno consequente inter cetera a Tychone 1567.
observata fuit Eclipsis Solis, quam in Progymnasmatis primam omnium a se observatarum fecit, ipsam ad diem Aprilis nonam, ac horam præcise meridianam referens, cum quantitate obscurationis digitorum sex, & trientis. Scripsit quoque Tycho longo post tempore ad Clavium, observasse se hanc Eclipsin Rostochii, ad littus Maris Balthici, in ipso quasi meridie, digitorum non plane septem; tametsi Keplerus professus rem consentire cum calculo, ait se in scheda alia invenisse horam undecimam, ac digitos novem. Hæc porrò Eclipsis celebris est ob id, quod scriptum a Clavio fuit: *Romæ Solem non totum defecisse, sed relictum fuisse exilem quemdam circulum lucentem circum circa*. Quod quidem Phænomenon varie a Keplero versatur, si qua, aut fidem elevet, aut qui evenire potuerit, declaret. Ipse Tycho conatus quoque fidem elevare circa superiorem, quam in Dania puer viderat, illud semper in votis habuit, ut posset totalem Solis Eclipsin conspicere, quò ea, quæ perhibebantur, & de diurnis tenebris, & de aliis hujusmodi eventis probaret; verum nunquam licuit sic esse felici; cum ex novem quas observavit, consignavitque, Eclipsibus, maxima dodrantem, proxima semissem diametri Solaris vix excesserit.

Perrexit deinceps morari, & aliquid semper observare Rostochii, nisi quod, cum per Æstatem excurrisset in patriam, rediit illuc per hyemem, ac eò se appulsum scripsit quibusdam nempe litteris ad Joannem Alburgensem datis, ipsis Kalendis Januarii, exceptumque hospitio 1568.
Levini. Cum verò die ejus mensis 24. scriberet: *Hodie verò*, inquit, *Deo annuente, & prosperante, in propriam quandam habitationem migrare constitui, quæ est in Juristarum Collegio, satis commoda, & observationibus cælestibus, meisque desideriis apta. Illeic, si Deo ita visum fuerit, hanc hyemem transigere constitui; quid deinceps futurum sit, dies dabit, & Domino illa prospicienda relinquo, admonitus hoc sapienti, & veteri versu;*

Tu præsens cura Domino committe futura.

Præ-

Prætereo interim, quod subjunxit: *Tuum verò est, mi Joannes, eas, quas tibi nostri discessus concredidi causas in alto silentio apud te sepelire, ne quis suspicetur, vel intelligat, me de quoquam quidquam conqueri, aut aliquid in patria fuisse, quod me ad discedendum impulerit. Id enim permagni interest, ut nemo audiat, me de ulla re conqueri; uti etiam revera de multis conqueri non possum. Fui enim in patria ab omnibus consanguineis, & amicis, præter meritum bene exceptus, eo solo deficiente, quod non omnibus placuerint mea exercitia; idque suam meretur excusationem*. Anno postea partim illeic, partim
1569. VVittebergæ translacto, lustrare ulterius Germaniam decrevit, & superato Danubio, ipsam etiam Augustam-Vindelicorum invisit. Alia inter loca etiam Lauginga transiit in ipsis Sueviæ finibus, ubi Cyprianum Leovitium, Virum astrologicis studiis impense deditum cognovit. Quippe invitatos etiam ab eo fuit, & cum ipso io multam noctem, ut cenam produxit, sic sermones conseruit. Quæsiit porrò ex eo Tycho inter cetera, an-ne interdum Syderibus observandis invigilaret, quò agnosceret suas Ephemeridas tam laboriose e oomeris Alphousinis supputatas cum Cœlo noo congruere; ille aotem respondit, se Instrumenteis ad observandum idoneis destitui, sed attendisse tamen interdum per quædam horologia ad eclipseis Solis, ac Lunæ, deprehendisseque solareis magis consentire cum Coperniceo calculo, lonareis magis cum Alphonsino; ac trium etiam superiorum Planetarum motus cum illo magia facere, duorum inferiorum com isto.

Augustam cum primum accessit, admiratus est propugnaculorum, menium, fossarum munimenta; architecturam ædificiorum privatorum magnificam, viarum amplitudinem, amenitatem fontium, salubritatem aëris, humanitatem Civium, Patritiorumque maxime, industriam Artificum, bonarum litterarum cultum. Qoare hisce rebus allectus, constituit in ea civitate non-nihil diutius hærere, maximeque ubi familiareis, benevolosque habuit Viros, genere, dignitate, opibus, doctrina florenteis; ac illustreis inprimis fratres Joannem Baptistam, & Paulum Hainzelios, illum quidem Septem-virum, istum verò Cousulem; ambo eruditos, ambo Astronomiæ, sed Paulum præsertim, impense amanteis. Qoia porrò jamdudum apud se statuerat, quam-peimum opportonum foret, idonea quædam organa peragendis cœlestibus observationibus apparare (norat nempe ea, quæ volgò haberentur, exiliora esse, incommodioraque, quam ut iis præstari quidpiam solidum ad restitotionem Astronomiæ posset) ideo nactus Artifices, qoi præscripta exequerentur, cepit inprimis meditari, qua magnitudine, ac forma esse deberet organom, quod singula graduum minuta distincte exhiberet. Contigit autem, ut dum rem circino in charta exploraret, superveniens Paulus, rem cognoverit, ac in sese receperit machinæ operas, ac impensas. Erant illæ futuræ insignes; quadrans enim destinabatur, cujus radii, seo latera arcum complectentia cubitorum quatuordecim forent (videlicet nondum cogitarat Tycho minuta graduum in transversas lineolas tribuere, sed dumtaxat io eadem linea secundum arcum designare) ille tamen passus est se ad opus eximium egregie animari.

Erat Paulo prædium in pago Gegginga, dimidio milliaria ab urbe in Noto-Libycum distante; quamobrem delectus ejus prædii hortus, in quo is quadrans conficeretur. Conducti autem fuere ad hoc præstantes quique Artifices, automatarii, aurifices, ferrarii, lignariique fabri, iiqoe non paoci numero, qui partim, ut Consuli gratificarentur, partim mercede invitati, alacriter se accioxere ad opus; adeo ut intra mensis spatium constructus quadrans fuerit, ac ejusmodi quidem molis, quam viginti robusti Viri transtulerint ægre in proximum eollem. Latera nimirum trabes quercinæ erant, arcus ex solido, specialique ligno; trabes quoque doodecim erant, latera ipsa tum inter se, tum cum arcu connectentes; erat orichalcica lamina ipsi arcui superducta, ut divisionem illam io minuta quinquies mille, & quadringenta caperet; erant & ferrea ligamenta complura. Apparata erat in colle columna lignea quercina, admodom crassa, ac robusta, quæ ad perpendiculom continebatur parte inferiore in conum abeunte, chalybeque armata, intra structuram solidam terra conclusam, saxisqoe munitam, ut posset manobriorum ope horizontaliter circumduci. Fuit proinde quadrans verso sursum centro, columnæ affixus clavo tereti, sustentantibus interim arcum duobus capreolis, hinc inde a plumbi, seu perpendiculi ductu. Quod ejus osus foret in Solis, reliquorumque Syderum altitudinibus observandis & pinnacidia alteri laterum apposita forent; apparatæ simul erant quædam scalæ erismate fultæ, quas observator conscenderet, ut per pinnacidia ad stellas in humili situ posset collineare; Quod etiam machina tanta nullo tecto inclodi, quin prospectus ad observandum necessarius præpediretur, posset, ideo fuere quoque apparata iotegumenta aliqua, aëris injuriis arcendis idonea, quæ quoties foret aliqoid observandom, amoverentur. Prætereo autem, machinam cum toto quinqoennio intacta, illæsaque constitisset, tandem tamen superveniente ex adverso tempestate ingenti, diffractam, distractamque periisse.

Quia verò hujusmodi quadrans comparatus dumtaxat fuit altitudinibus adnotandis, ideo ad metiendom distantias exquisitiore designatione, quam haberetur per radium, curavit Tycho fieri sextantem, sed ex lignea solum materia, duabus constantem regulis, non totos quatuor cobitos longis, quæ tereti clavo ad alterum sui extremom quasi centrom connexæ sic diducerentur, conducerenturque, ut collineando ex centro ad crecta in alterois extremis pinnacidia, interceptus arcus distaotiam inter Sydera commonstraret. Arcus, inquam, qui ad pinnacidia, citerius enim præter cochleam (ex iis, quas dicunt infinitas) diductioni, conductionique iosensibili inservientem, erat arcus alios, qui ad sistendum, continendumque in eodem plano regulas adjotaret. Ad hunc sextantem, quod satis levem, tractabilemque reputaret, apparari fulcrum speciale neglexit; licet eo fuerit creberrime usus ad peragendum observationes, qoas in peculiari quodam Codice, donec Augustæ fuit, consignavit. Neque verò animum solum ad istum sextantem conficiendum applicuit, sed etiam ad parandum globum, qoi orgyiali diametro, seu sex proxime pedom foret. Quanquam non multum ante discessum in hanc curam incubuit; unde & imperfectum, seu ex lignea tantum materia constantem reliquit. Sed nempe Artificem nactus, qualem frustra diu requisierat, committere noluit, ne ejus industriam in compingendo quasi nucleo tantæ machinæ non experiretur. Ea quippe constabat in-

terius

tertius e variis armillis, frustulisque ligneis concinne intertextis, & a centro usque undique suffultis, inque globi formam extrorsum tornatis. Tametsi de globi hujus translatione, perfectione, & fortuna, quam est expertus, dicenda erunt inferius plura, uti & de studiis Chymicis, quorum fuit ipsi per id temporis primum tyrocinium.

Quamobrem restat heic subiiciam, cum Petrus Ramus, quem ævi sui philosophum, oratorem-
1570. que celeberrimum Tycho vocat, Anno M.D.LXX. discessisset Parisiis, ac lustrata Helvetia, invisisset ceteras inter civitates Germaniæ, Heidelbergam, ac Norimbergam, & accessisset demum Augustam, diu non fuisse, quin & Tychonem, & organa ab eo confecta pervidere voluerit. Erat tum in urbe Gymnasiarcha eximius, & de litteris græcis, ac latinis bene meritus Hieronymus VVolphius, quicum Tycho inierat necessitudinem singularem. Is ergo Ramum ad Tychonem ex inopinato deduxit; ac fuere omnes invitati ab Hainzelio Septem-viro, ut peracto prandio concederent rus, quadrantis magni spectandi causa. Demiratus machinam Ramus, ac incredibile pæne habens, potuisse eam molem in formam adeò concinnam elaborari, adhortatus Tychonem est, ut ejus structuram, usumque, ac memorati etiam sextantis, & describeret, & faceret publici juris. Ille autem alia, ut plura, sic longe majora, perfectioraque animo volvebat.

Cum obstupesceret autem Ramus, potuisse Tychonem per ipsa juventutis initia tantos sumere animos, & magna de ejus solertia, diligentiaque concepta spe, crederet illum esse eum posse, quem in scholis suis mathematicis, ac fusius etiam in Procemio mathematico exoptaverat Astronomiam sine absurdo hypotheseon commento constituere; idcirco auctor illi fuit, ut postquam suis vigiliis, ac laboribus redegisset in ordinem motus Syderum per hypotheseis; idem aggredi magno ausu sine hypothesibus affectaret. Nihil scilicet esse probabilius, quam Astronomiæ cognitionem ideo fuisse olim Ægyptiis, ut legimus, facillimam, quod non intricata hypotheseon viâ, sed alia quadam compendiosiore, planioreque incederent. At Tycho excepit, rem factu impossibilem postulari; quoniam cum Cœlestia, uti & cetera, numero, & mensura constent, hypotheses nihil aliud, quam per circulos, aliasque figuras ostendunt mensuram apparentis motus, quatenus Arithmetica illas resolvit in numeros; adeo ut velle sine ipsis Astrorum motus capere, viribus humanis sit majus. Illam autem apud Ægyptios facilitatem fuisse solum in Planetarum Æquatoriis, quibus cum aliunde non suppeteret expedita ratio Ephemeridum, scrupulosas, laboriosasque supputationes declinarunt. Non acquiescente penitus Ramo, ipse non multum obstitit; quippe cum illum, ut veritatis summe ardentem cognosceret, sic penitioris Astronomiæ non plane capientem subodoraretur.

Prætereo, locum illum Rami inter cetera sic habere; *Fabula est longe absurdissima, naturalium rerum veritatem per falsas causas demonstrare. Quapropter Logica primum, deinde Mathematica Arithmetica, & Geometria elementa ad amplissimæ artis puritatem, & dignitatem constituendam adjumenti plurimum conferent. Atque utinam Copernicus in istam Astrologiæ sine hypothesibus constituendæ cogitationem potius incubuisset; longe enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quam Gigantei cujusdam laboris instar, Terram movere, ut ad Terræ motum quietas stellas specularemur. Quin potius e tot nobilibus Germaniæ scholis exoriare Philosophus idem, & Mathematicus aliquis, qui positam in medio sempiternæ laudis palmam assequare.* Joannem verò Keplerum in suis de motibus Martis ex observationibus Tychonis Commentariis inter cetera sic excipere: *Tu modo, Rame, subsidia rogans amplissimæ scientiæ a Logica, & Mathematica, ne, quæso excluseris adjumenta physica, quibus illa carere nequaquam potest. Et ni fallor, facilem te das; quippe qui conformatori tuo præter Mathematica, etiam Philosophiam circumiicis. Eadem igitur facilitate Philosophiam ipse etiam audi, rem vulgò absurdissimam non Giganteo conatu, sed optimis rationibus defendentem; quod cum agit, nihil novum agit, nihil insolens; sed officio fungitur, ob quod inventa est. Fabula est absurdissima, fateor, naturalia per falsas demonstrare causas; sed fabula hæc non est in Copernico; quippe qui veras, ut ipse arbitratus est, hypotheseis suas non minus quam illi tui veteres* (Eudoxus, Calippus, Aristoteles) *suas; neque tantum est arbitratus, sed & demonstrat veras; testem do hoc opus.* Prætereo id, inquam, ac adnoto solum, Ramum Parisios reducem, ac prius, quam in Bartholomæana internecione misere periret, continere se non potuisse, quin scribendo adversus Schegkium, commemoraret, commendaretque Augustanum illum quadrantem.

Augusta porrò discedens Tycho, tum Paulum Hainzelium rogavit, ut si quas magno illo quadrante observationes perageret, illas secum per litteras communicaret, quod & Paulus se facturum recepit (quippe qui in illius gratiam maxime, tantam apparari machinam curasset) tum eidem Paulo reliquit, donoque dedit sextantem suum, contentus nimirum in itinere radium non perinde incommodum transferre; tum illius custodiæ, curæque commisit, quem magnum globum catenus ligneum sibi confici procurarat, ut seu rediret ipse, seu aliunde quæsitum mitteret, salvum obtineret. Trajecto Danubio, vidit Ingolstadii Philippum Appianum, quicum jucundissimum habuit de Petro parente, deque ejus studiis, quibus filius quoque non parum afficiebatur, serere sermones. Deinceps autem superata reliqua Germania, lares suos revisit [& labente quidem jam Anno M.D.LXXI.] sed postquam ta- 1571.
men Hafniam appulsus, aliquousque illeic degit, ut consanguineos, affineis, amicos varie interviseret; Regem salutaret; probaret quid inter vitam aulicam, litteratumque otium interesset discriminis; & cum doctis denique Viris, si quos in Academia nancisceretur, familiaritatem iniret.

Erat Tychoni, ut ante dictum, avunculus Steno Billeus, qui ut apprime litteratus erat, nullumque improbabat studiorum liberalium; ita agnoscendo Tychonem magnum jam aliquid spirare, & complexus illum peramanter fuit, & se ipsius studiis favere velle significavit. Obtinuerat ille jam ante Feudum quoddam Regium nomine Herritzvadium, quod Monachorum Cœnobium fuerat, ipsumque non longe Knudstorpio; quare & cum tunc in eo habitaret, illam ædium partem Tychoni concessit, quæ ipsi est visa commodissima cœlestibus observandis; Tychoque acceptam tantò magis habuit, quantò & locus fuit

pera-

peramœnus, & avunculi consuetodo fuit, & jucundissima, & benevolentiæ testatione plena; ut prateteam, fuisse in promptu excurtere domum su vicinia sitam, si negotii quidquam interdum vocaret. Quin etiam ubi Steno acceepit, delectari etiam Tychonem Pyronomicis operis, concessit illi spatiosam domum, quam extra Cœnobii mœnia ad passus aliquot habebat, ut in ea commode, secretoque fornaculas suas, clibanosque extrueret, & quomodocumque ea vellet, ad id operæ uteretur. Tyrho proinde, ut in Cœnobio observatorium apparavit, sic in hac domo laboratorium, ac mire placuit avunculo, qood declaravit, se hac ratione integram Astronomiam prosequi, & excolere, quatenus in observatorio astra cœlestix, Solem, Lunam, ceteraque contemplabatur; in laboratorio verò circa astra terrestria. Aurum, Argentum, alia, quæ iisdem nominibus Sulis, Lunæ, & ceterorum efferrentur, occupabatur; unde & ipsi pro more fuit illam cœlestem, istam terrestrem Astronomiam appellitare, ac tantò magis, quantò astra terrestria esse agnovit influentiarum cœlestibus analogarum.

Et quantum quidem circa priorem desudaverit, in confessu est; de posteriore verò testatus est ipse, fuisse se ab anno ætatis vigesimo tertio non minus in ea, quam in elia setiò cognoscenda, pertractandaque occupatum; ac nihil non fuisse iu metallis, gemmis, mineralibus expertum. Quin-etiam per ipsa initia, & quousque sub finem insequentis anni novum illud Sydus in Cœlo apparens oculos percelluit, videtur fuisse nonnihil magis erge terrestrem Astronomiam, quam erga cœlestem affectus. Nempe nescio quid spei grandis animo præconceperat [ut mos est tyronum, inexpertorumque] ac summo idcirco ardore avebar rem quam-primum perducere ad illum, quem sibi præstituerat finem. Hinc major quædam illi cura Chymicæ illius supellectilis, quam organorum Astronomiæ cœlesti inservientium; quippe cœlestia quidem frequenter, sed radio tamen solo scrutabatur; ac ideo lente procuravit fabricam sextantis illi similis, quem Augustæ reliquerar, ut is perfectus vix fuerit, cum Sydus illud primum apparuit. Adde, quod destinarat quidem insignem quoqur supellectilem horum organorom sibi apparare; sed habrbar semper in animo Germaniam, ubi esset idoneos habiturus Artifices, ac ubi deberc se demum sedem figere in animo habuit, si quando opum satis abunde (quod quidem maxime per Chymiam non desperabat) adeptus foret. Videlicet cum Hafniam aliquoties excurreret, & propter vitam aulicam, quam ipsa nascendi conditio faciebat prope necessariam, plurimum sibi impedimenti ad studia fore provideret, ideo, quam pridem conceperat, aversationem Patriæ resumpsit, & de quærende, constituendaque apud exteros sede cogitavit.

Sextans porrò ille recentior aliquanto major Augustano fuit; geminæ enim regulæ, & quasi latera illius longitudinis fuere pedum quatuor, uti, & latitudinis digitorum trium, crassitudinis verò duorum. Ac fuere quidem illæ quoque ex ligno, ipsoque juglandi; sed fuit tamen arcus ex solido ære exquisite elaboratus, exquisiteqoe divisus in gradus, & minuta singula graduum; scilicet gradus in illo erant propemodum sesquidigitales. Fuere verò etiam regulæ, qua committebantor, laminulis æreis minutæ, æreoqua clavo tereti connexæ; præter ærea quoque, seu orichalcica pinnacidia; ne quid memorem de interiore arcu, dequе cochlea diductioni, conductionique inserviente; neque etiam de cochleolis ad affigendam utrivis arcui regulam e[illegible]ntem conserentibus; ubi ea quidem post debitam collineationem foret sistenda. Cum exoptasset verò Tycho, ubi stella nova apparuit, esse organis hujusmodi instructior; consolationi tamen fuit, quod istud saltem præ manibus foret. Ceterum, quia nova hæc stella fuit ipsi, aliquanto segnius properanti quasi quoddam calcar ad animos magnos resumendos adhibitum; ideo videtur quidpiam de ipse plusquam obiter hoc loco attingendum.

Anno itaque insinuato M. D. LXXII. ac die 1572.
Novembris xj. vesperi, paulo ante cœnam, redibat Tycho lento gradu ex seposito illo suo, ut diximus, laboratorio (ad quod inspiciendi, ordinandique gratia, bis, terve dierum divertebatur) cum invitante serenitate, qua spes observationum peracta cena continuandarum, cepit oculos circumquaque versus Cœlum convertere. Ecce autem insolens Jubar in Asterismo Cassiopejæ circa verticem tum extante, ita oculos radianti fulgore, magnitudineque perstrinxit, ut ratus aliunde nihil simile in eo Asterismo fuisse prius visum, plane obstupuerit, & vix sibi ipsi attendenti, attonitoque habendam fidem censuerit, quousque famulos sciscitatus, & rusticos forte curribus transvectos percontatus est, num quid simile cernerent; ac illi ono ore, & cernere se ingentem stellam professi sunt, & talem fuisse nunquam e se illeic conspectam sunt contestati. Ratus itaque, esse hoc quoddam novum, insolitumque Phenomenon, ad observatorium suum properat, organum componit, ac distantiam Syderis novi a circumvicinis Cassiopejæ stellis dimetitur, ut possit deinde exquisite illius locum designare. Adnotat & illius formam, magnitudinem, lucem, colorem, aliaque adjuncta. Lætatus est die insequente, constare adhuc Phænomenon, ut experiretur, num foret evariata distantia; ac statuit rem etiam deinceps quam-maxime posset, sedulò explorare.

Id illi erat moris ab aliquot annis, ut anni cujusque initio Diarium sibi secundum totam illius seriem conficeret, in quo una cum exortibus, ocrasibusque Syderum, varios Planetarum aspectus, Lunæque præsertim Syzygias, cum directionibus designaret, observaturus quæ, & a quibus constitutionibus Syderum, aëris mutationes crearentur. Hac ergo ratione anni insequentis M.D LXXIII. Diarium condidit, nonnullaque 1573.
illi de nupera stelle (tum quoque conspicua) quatenus illa geometrice ex observatis deduxerat, præmisit. Hafniam Vere appetente accedens, id scriptum secum detulit; & solitus excipi hospitio e Joanne Pratensi Viro Doctore, Lectoreque in Academia eximio, ipsum illi inspiciundum dedit. Demiratus Joannes rei novitatem (erat quippe Hafniæ prorsus inaudita) fidem ægre adhibuit; nec secus se habuit senex optimus, & rerum bonarum studiosissimus Carolus Danzeus natione Aquitanus, & illeic Christianissimi Gallorum Regis nomine per complureis annos Legatus, qui accepto Tychonis adventu, ipsum cum Pratensi invitavit ad prandium. Quippe cum inter epulandum stellæ mentionem fecisset Tycho, existimavit Carolus, & jocari illum, & tacite solum exprobrare Hafniensibus cœlestium rerum inanitatem. Tycho autem subridens, aliud nihil expetiit, quam affulgere eo vespere serenitatem aliquam, ut quid rei esset ipsis approbaret. Favens fuit Cœlum, ac ute

que

que eorum vidit, & ohstupuit; Joannesque speciatim stellam eodem censu cum ea, quam Hipparchus observarat, duxit; unde & instare deinceps non desiit, ut quod de ea scriptum legerat, mandaretur typis. Abnuit tamen Tycho, id quidem prætexens, quod non esset opusculum satis exquisite limatum; verum eo præjudicio [ut ipsemet postea scripsit] fascinatus, quod deduceret Nobilem Virum quidquam hatum terum moliri, aut in publicum edere.

Cum repetiisset Scaniam, ac non longo post tempore sese recepisset Knudstorpium, ut se ad iter in Germaniam, Italiamque accingeret, misit ad eum Pratensis scripta varia, variis ex locis Hafniam allata. Tum verò ea legens, & commentis absonis scatere observans, cœpit suum libellum eo nomine, quod rem longe propius attingeret, pluris æstimare. Hinc, cum occasione quorundam opificiorum rediisset Hafniam, & tum Pratensis illum urgeret, tum instigatus ab ipso magnus ille Aulæ in Regno Magister Petrus Oxonius, cujus superius meminimus, adhortationi id adderet, quod non esset Viro Nobili indecorum ingenuas artes colere, & de iis quidpiam evulgare; ac posse illum, nisi vera, saltem suppositia, aut anagrammatismo tecta nominis epigraphæ uti; dedit tandem utcumque manus, ac se ea de re in Oxonii gratiam deliberaturum promisit. Quin etiam, cum foret reversus Knudstorpium, & Pratensis per litteras eum interpellare non desineret, libellum permisit illius arbitrio. Ac voluisset quidem nisi castigatum non transmittere; verum, quod propter apparatum diuturnæ peregrinationis, crebro a consanguineis, amicisque inviseretur, aliud nihil potuit, quam margini adscribere, si quid eò usque a libro conscripto observarat; inibat nempe tum mensis Majus, stellaque adhuc conspiciebatur, tametsi magnitudine, splendoreque jam deminuta. Pratensis porrò librum acceptum typographo mox tradidit, præfationemque ipse adjunxit, ut constaret, qua occasione illum ederet, ac publici juris faceret tam serò. Subjunxit etiam epistolam, qua licentiam efflagitarat, ac una responsum, quo impetraverat.

Ut de ipso autem Diario, cui præfixa fuit tractatio de nova stella nihil attingam, illud de ipsa tractatione prætereundum minime est, quod ex observata stellæ novæ distantia a tribus præcipuis Cassiopejæ stellis (puta pectore, seu Schedir, suprema cathedræ, & flexura ad ilia, quibuscum quandam rhombi speciem constituebat) Tycho eum locum stellæ assignarit, qui immutandus vix quidquam fuerit, postquam insequentibus annis ita est omnia Astra dimensus, ut tum solum licuerit quidpiam exquisite, ac certò de stellæ hujus novæ ascensione, & declinatione, deque ejus longitudine, & latitudine pronuntiare. Idque, ut nihil interim de parallaxeos defectu dicam, quem ille tunc ex eo deduxit, quod cum stella nova, & Schedir in Meridiano simul, aut propemodum versarentur, eandem tamen distantiam inter se in imo, quam in summo situ tuerentur; cum in isto tamen non procul essent a vertice, in illo essent admodum dejectæ versus horizontem. Summe interea laudandus Vir, quod cum postmodum primum illum Tomum Progymnasmatum novæ hujus stellæ occasione contexuit, non cæterorum modò Auctorum, qui scriptis de ipsa aliquid mandassent, observata, ac opiniones suo subjecit examini, castigavitque, qua opus fuit; sed sponte quoque suum istum librum, de quo tacere poterat, pari expendit trutina, & correxit etiam, si qua fuit necesse. Quam putas etiam provide egit, dum sequutus tunc aristotelicam, vulgaremque de natura Cœli, deque Cometarum materia, loco, motu, sententiam; verba hæc nihilominus subjecit: *Sed, Deo dante, aliquando, si nostra ætate aliquis extiterit Cometa, ejus rei certitudinem inquiremus.* Itemque, dum sequutus licet Copernicæas potius, quam Alphonsinas Tabulas, isthæc subdidit: *Confido locum hujus stellæ a nobis assignatum, & beneficio assumptarum Fixarum inventum, non multum a verò aberrare; & dabo operam, si Deus vitam prorogaverit, ut loca Fixarum ex propria observatione aliquando emendata in communem Astronomorum utilitatem prodeant.*

Hinc, ut aliquid in hunc locum circa descriptionem stellæ inferam, videtur omnino id potius ex Progymnasmatum opere, post emendationem composito, quam ex hoc libello, qui aliunde stellam adhuc apparentem supposuit, esse delibandum. Itaque, ut de tempore, durationeque primum dicam; cum Tycho stellam viderit primum die Novembris xj. non ea fuit nihilominus prima illius apparitio; nam Cornelius Gemma Lovanii illam jam viderat die ix. memoratus Paulus Hainzelius Augustæ die vij. VVolfgangus Schulerus VVittebergæ die vj. conjicit autem Tycho fuisse primum exortam die v. hoc est tempore Novilunii, quod illa die contigit. Hieronymus certe Munosius Valentiæ in Hispania Professor, illam die secunda nondum fuisse exortam asseruit, non ex relatu modò Pastorum, sed etiam quod ipsa tum forte ostendens discipulis suis stellarum sedeis, & nomina, illam non animadvertisset. Neque obstat, quod alii ad quintum, alii ad vigesimum, alii ad alium diem mensis Octobris hoc initium retulerint; quippe quod freti solum fuerint, aut vanis rumusculis, aut Astrologicis conjecturis. Perseveravit autem stella, prius, quam sensim decrescendo penitus evanuerit, ultra menses sexdecim; siquidem videri non desiit, nisi mense Martio, ac sub initium quidem Veris, Anni M D.LXXIV. 1574

Ad formam prima specie exhibitam, quod attinet, fuit inprimis stella rotunda, & non crineis quidem, seu barbam, caudamve Cometarum instar diffundens; sed radios tamen vehementi scintillatione ejaculans, ut Affixarum proprium est, præ quibus etiam visa est coruscare. Deinde visa est major specie, quam Lyra, & Canicula, atque adeo, quam Affixa ulla. Quin-etiam, cum tunc Juppiter foret Terris proximus, atque idcirco prægrandi specie, visa stella est aliquantò grandior; ac æmulari quam proxime stellam Veneris, dum proxima est Terris; adeo ut potuerit, non secus ac ipsa conspici interdiu. Quamquam hujusmodi magnitudo ultra primum mensem non perseveravit; sed secundo statim visa est exæquata Jovi; tertio non-nihil minor; quarto æqualis Caniculæ, quinto Lyræ, sexto, septimoque stellis, quæ dicuntur secundæ magnitudinis; octavo, nono, decimo stellis tertiæ, undecimo, duodecimo, decimotertio, stellis quartæ, decimoquarto, & decimoquinto stellis quintæ; decimosexto stellis sextæ; factaque subinde est adeò exilis, ut conspici tandem penitus desierit. Nec verò secus facta splendoris, seu lucis, colorisque immutatio fuit; quippe cum initio foret lumine splendenti, albicanti, claro, cœpit mense tertio aliquantum flavescere; quinto non-nihil rubescere, ac Aldebore instar rutilare; septimo,

Digitized by Google

primo, octavoque Saturni instar livescere, ac deinceps fieri hebetior; tametsi ad extremum usque pro modulo lucis scintillaverit.

Quod ad locum in Cœlo spectat, is illi invariatus fuit; siquidem quo primum apparuit, in eo semper constitit; unde & semper positu eodem cum stellis Cassiopejæ fuit; speciatim verò cum tribus memoratis, quibuscum rhombi speciem constituit; itemque cum parva in erectione Sedis, numeroque undecima, quæ fuit aliquanto citerior (juxta scilicet Galaxiæ oram) sieque alium omninò motum, quem ceteræ Affixæ, hoc est, diurnum, seu horarum viginti quatuor, non habuit. Ut has porrò easdem stellas seligamus, quo ex intercepta inter illas, novamque distantia, locus novæ exploratior sit; ea destitit ecce a stella, quæ in pectore, grad. 7. minut. 50. $\frac{1}{2}$, a Suprema Cathedræ, gr. 5. min. 19. a Flexura ad Ilia, grad. 5. minutorum 2. ab erectione Sedis, grad. 2. min. 55. Ex quibus, aliisque, postquam progressu temporis Tycho stellarum omnium loca, tam secundum Eclipticam, quam secundum Æquatorem ex observatis propriis definiit, deduxit, fuisse novam stellam in gradu 6. min. 54 ♉; cum Borea latitudine gr. 53. min. 45. ac habuisse ascensionis rectæ grad. o. m. 26 $\frac{2}{5}$. & declinationis Borea grad. 61. m. 46 $\frac{1}{4}$ ac demum eum grad. o. min. 29 ♈ culminasse.

Quod spectat verò ad distantiam, remotionemve stellæ a Terra, ostendit Tycho, fuisse eam sitam inter Affixa Sydera; ac sedem idcirco habuisse omnibus Planetis longe superiorem. Id scilicet probat non modò ex ejus lumine, colore, scintillatione, immobilitate, aliisque adjunctis, quibus fuit stellis Affixis, non Erranribus, consimillima; sed maxime etiam ex defectu Parallaxeos, seu diversitatis aspectus, quæ si fuisset aliqua, non fuisset stella in eodem loco humilis, sublimisque conspecta; sed humilis quidem (sive Meridianum infra polum pertransiens) conspecta fuisset plus, quam uno gradu eo loco depressior, quem sublimis [seu supra polum Meridianum pervadens] tenuisset, si vel tam parum, quam ipsa Luna ab orbe Terræ destitisset. Fuisse autem eodem in loco tam infra, quam supra conspectam ex eo primum docet, quod jam insinuavimus; quia scilicet tam infra, quam supra tueri observata est eandem prorsus distantiam non modò cum Schedir, seu pectore Cassiopejæ, verum etiam cum capite, itemque cum stella polari, quibuscum simul quam-proxime in ipso Meridiano fuit; cum si tam parum abfuisset a Terra, quam Luna, evariata fuisset, ampliataque distantia gradu integro, & minutis quinque. Deinde ex eo, quod illius tam maxima, quam minima supra horizontem altitudo observata est eandem poli altitudinem exhibere, ostendereque ipsam stellam tantundem a polo utrinque distantem. Ac ipse quidem Tycho Herritzvadii, ubi polus attollitur grad. 55. min. 58. observavit solum altitudinem minimam (quippe quadrante destituebatur, ac usui solum erat sextans) eamque deprehendit grad. 27. min. 45. quibus ad gr. 28. min. 13. declinationis complementum ad quadrantem, additis, exhibetur poli altitudo ipsissima; verum usurpavit deinceps, quas Paulus Hainzelius observavit Augustæ, summam, infimamque altitudines, & vastissimo quidem illo quadrante superius descripto. Quia verò altitudo stellæ maxima illeic fuit grad. 76. minut. 34 $\frac{1}{2}$ minima grad. 20. min. 9 $\frac{1}{2}$. constat dimidium differentiæ tam illi detractum, quam huic additum, exhibere eandem poli altitudinem, grad. 48. min. 22. quanta fuit aliunde per stellas circumpolares observata; ac aliunde, seu hanc poli elevationem a maxima altitudine, seu a poli elevatione minimam detraxeris, reliqui grad. 28. min. 12. $\frac{1}{2}$. hoc est, idem declinationis ad quadrantem complementum, seu eundem prorsus in Cœlo locum; cum si stella tantundem solum, quantum Luna, a Terra abfuisset, futura fuisset in summo quidem situ quadrante gradus polo admotior, in imo plus, quam gradu ab eodem remotior. Tertiò, ex eo, quod observatæ variis in locis, seu summæ, seu imæ altitudines, varietate alia non fuerunt, quam polares elevationes; ut fuit, verbi causâ, observata minima Herritzvadii, & Augustæ, & sicubi observationes fuere aliquantò exquisitiores. Nempe exindè quoque probatur, caruisse Parallaxi stellam, quæ proinde si nullam habuit, sedem supra omneis Planetas, ac inter Affixas obtinuit.

Heic addo, cum aliundè Tycho existimarit, stellas Affixas distare a Terra quater decies mille terrenis semidiametris, & stellæ novæ diameter visa sit per ipsa initia trium, ac semissis minutorum; ideo ratiocinatum eum fuisse, molem, seu corpus ipsum stellæ fuisse Terræ mole, sive corpore trecenties sexagies majorem; & molem hanc cum apparente magnitudine ita decrevisse, ut denique Terra æqualis, minor, nulla evaserit. Non addo verò quam materiam, physicamque causam hujus stellæ putaverit; non quid illam portendere mortalibus conjecerit; non qua censura ceteros, qui de eadem stella quippiam scripsere, exceperit; hæc enim commodius postea attingentur. Subiicio heic solum, ex eo, quod hæc stella fecit illi ansam expangendi Sydera, & annumerandi stellas posteris, plane ut Hipparco fecit nova illa, quæ exorta fuit ejus tempore; subiicio, inquam, locum Plinii, quem hacce de re etiam Tycho aliquoties commemoravit. Ille ergo se ita habet: *Hipparchus nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine Syderum, animasque nostras partem esse Cœli novam stellam, & aliam in ævo suo genitam deprehendit, ejusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc sæpius fieret, moverenturque & eæ, quas putamus Affixas. Idemque ausus rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac Sydera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signaret; ut facile discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerenturve; sed an omninò aliqua transirent, moverenturve; item an crescerent, minuerenturque, Cœlo in hæreditatem cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inventus esset.*

Verum ad id tempus ut redeam, quo Tycho est passus, suam illam elucubrationem in lucem emitti; cogitarat quidem aliquantò post iter in Germaniam, ac porrò in Italiam instituere; verum duæ illæ remoræ fuerunt; una, quod febri, aliisque laboravit incommodis, ac per æstatem potissimum; altera, quod uxorem duxit. Adiisse eum certe per id tempus nuptias, vel ex eo potest intelligi, quod anno insequente M D LXXIV. nata est ipsi filia prima ex liberis, cui fuit Magdalena nomen. Fando porrò accepi a Guillelmo Cæsio Jansonio, cujus jam ante memini, fuisse eam uxorem, cui Christiana nomen, plebeiam, ex pago ipso Knustorpio; ac omneis idcirco cognatos ob labem in familiam ex affini-

tate ignobili illatam, incanduisse summopere; & simultates cum Tychone exortas, ægre denique, ipso etiam Rege intercedente, compositas fuisse. Hinc dilata ejus profectio eoe modò in reliquum annum, sub cujus finem, hoc est, mense Decembri die viij hor. 8. minut. 3. observavit Lunæ Eclipsim totalem, quæ usurpata illi deinceps Perigæo Solis comprobando fuit; sed in sequentem etiam totum, per quem nonnulla circumgestatu facilia organa apparavit, cujusque extremam præsertim partem, ac hyemem totam Hafniæ transegit.

Facta ex eo occasio fuit, quod fama de ejus peritie circa res mathematicas, ac cœlesteia potissimum magnopere increbescente, nobiles quidam adolescentes, tum versantes in Academie, expetierint quidpiam ab eo prælegi, quod perinde condiscere a Professoribus non possent; & quia id ab eo obtinere, neque ipsi, neque in eorum gratiam Pratensis, Danzæus, aliive cariores amici potuerunt, effecerint, ut etiam Rex ea de re ipsum interpellaret. Fecit autem optimus Princeps, illum rogando, ut dum ingenuis adolescentibus gratificaretur, suam simul Academiam, quam florere summopere expeteret, condecoraret. Cum non posset Tycho id negare Regi, cujus benevolo affectui debere se multum eret conscius, & cogitaret aliunde ipsum ad favendum his studiis comparatum reddere, constituit per eam hyemem, quam Planetarum theoriam appellant, ita explicare, ut exinde usus tabularum Prutenicarum fieret in promptu. Quare & ruente jam hyeme tum prælectiones inchoavit, tum orationem prius habuit, quam novennio post ejus mortem edidit Conradus Aslacus Bergensis, eam dicando fratri Tychonis Stenoni, cujus filium Ottonem per Academias exteras deduxerat, institueratque; ac declarando se, cum foret ante annos octodecim in ipso Tychonis convictu, illam describendam ab eo obtinuisse.

Initium autem orationis, quando ea rara occurrit, ecce: *Clarissimi Viri, vosque studiosi adolescentes, rogatus sum, non solum a quibusdam vestrûm amicis meis, sed ab ipso etiam Serenissimo Rege nostro, ut nonnulla in mathematicis disciplinis publice proponerem. Id muneris, etsi a meis conditionibus, & ingenii, ac exercitationis tenuitate admodum sit alienum; tamen Regiæ Majestatis petitioni resistere non licuit, vestræ non placuit; & meapte sponte ab ineunte ætate eò propensus fui, ut non solum his studiis perdiscendis plurimum temporis, & laboris impenderem, sed & alios etiam ad idem factitandum multopere instigans, eorum conatus pro virili juvarem. Quantum enim hæ disciplinæ præ ceteris obtineant, &c.* Ecce & conclusionem: *Restat nunc, ut vos mei instituti certiores faciam. Cum itaque Regiæ Majestatis, & vestræ petitioni nunc obtemperare, & quædam in Mathematicis Scientiis publice proponere decreverim, nihil mihi visum est commodius, & e re discentium utilius, quam alteram Astronomiæ partem, quæ motus secundi Mobilis complectitur, breviter tradere; cum primi Mobilis doctrina per se facilis sit, & alias in hac schola sæpenumero prælegatur. Id autem hac ratione absolvere constitui, ut modum supputandi veros Planetarum motus ex Tabulis Prutenicis, quæ in hoc negotio sunt exactissimæ, ostendam, unaque circulorum, quibus Planetas moveri imaginamur, & ex quorum supputatione numeri Tabularum supputati sunt, cohærentium, ac ordinem demonstrabo; ut hac docendi methodo pulcherrimus fructus doctrinæ secundi Mobilis, quæ motum septem Errantium stellarum complectitur, vobis innotescere possit. Cras itaque hac ipsa hora id, quod promisimus, Deo auspicante, inchoabimus.*

Quod superest œconomia totius orationis ea est, ut brevi quadam commendatione mathematicarum disciplinarum universe præmissa, commendentur duæ illæ, quibus Astronomia, quasi alis evehitur; Geometriæ nempe (ad quam Trigonometrica, Optica, Gnomonica, Geographia, Architectura, seu Mechanica referuntur) & Arithmetica; subinde verò disseratur, tum paucioribus de ipsa Astronomia, cujus amplitudo [& quid ex Geometria, Arithmeticaque deducat] monstratur; antiquitas ab usque Setho, Abrahamoque deducitur; institutio ad Hipparchum, Ptolemæum, Copernicum refertur, dignitas, & præstantia ex re subjecta declaratur; utilitas denique ex distinctione temporum, ex animi oblectatione, ex agnitione Numinis, ex futurorum eventuum præmonstratione petitur; tum pluribus de Astrologia, quam repudiandam non esse ostenditur, primum ex ordinatione divina, quæ tot Sydera esse frustra noluerit; ac deinde experientia multiplici, non modò, quod spectat ad mutationes aëris, verum etiam, quod ad humanos casus; ac ubi variæ objectiones, partim ex Philosophis, partim ex Theologia propositæ sunt, ipsis ex ordine respondetur. Hæc itaque œconomia, & quasi argumentum orationis totius est, ubi, quod tantum operæ in studio Astrologiæ afferendo, & propugnando posuit, condonari vel ex eo patet, quod spes illi fuit, ut hocce quasi illectamento plerique rerum cœlestium amore ita caperentur, et illis, quemadmodum ipse, obfervitandis incumberent. Norat nempe quam essent curvæ hominum animæ in terras, quamque neglectui futurum esset cœlestium rerum studium, nisi homines confiderent, posse se ex iis consequi notitiam rerum futurarum. Ipse certe ex eo laudandus, quod tametsi ardor noscendi futura primam illi ansam observandi fecerit, animosque addiderit; hoc tamen deinceps habuerit, quasi πάρεργον, ac præcipuo in pretio fuerit ipsa per se pulcherrima, longeque suavissima rerum nobilissimarum notitia.

Peractis prælectionibus, compositisque domi rebus, nihil potius habuit, quam ineunte Vere succedentis anni M. D LXXV. arripere tandem 1575.
institutum iter. Reliquit verò domi uxorem, & filium, quod incertus adhuc, ubi sedem deligeret, explorare vellet, si quæ degere commode apud exteros posset. Contendit porrò primum in Hassiam, ut laudatissimum Principem VVillelmum Regionis Landgravium conveniret, affareturque, quem inaudierat impenso studio cœlestibus rebus observandis invigilare. Is nempe natus ab anno usque ejus seculi xxxij. & principatum adeptus lxix. ita semper captus amore cœlestium, ita delectatus illorum observatione fuerat, ut pæne ex parte jam perfecisset, quod abs Tychone affectabatur; adeo ut, nisi pleno successu, voto saltem, ac merito summis illis Heroibus, quibus sacra Urania plurimum debet, sit accensendus. Edidit VVillebrordus Snellius, quas pauculas ejus observationes nactus est, maximeque Meridianarum Solis altitudinum, ab anno seculi lxj. ac habitarum etiam circa Planetas ceteros, ab anno xc. & dicendus postea, qui fuit illius Mathematicus, Christophorus Rothmannus, prodidit fuisse etiam Cometam ab illo observatum anno LVIII. Vide obiter quid de illo Ramus in Ma-

Mathematico Proœmio: *Gulielmus*, inquit, *Landgravius Hassiæ videtur Cassellas Alexandriam transtulisse. Sic Cassellis artificet organorum observandis Sydtribus necessariorum instruxit; sic quotidianis per instructa organa observationibus oblectatur, ut Ptolemæus ex Ægypto in Germaniam cum Armillis, & Regulis venisse videatur*. Ac statim, *Landgravii Mathematica organa Augustum Saxoniæ Electorem pari amore Astrologiæ incenderunt, jam sua sponte, & Homelio Doctore vehementer incensum*. Pervenit ergo Tycho Cassellas sub Aprilis initium, ac lætitia summa exceptus, ita pari utrinque gaudio versatus cum Landgravio fuit. Nempe dies suavissime inter colloquendum de rebus cœlestibus exigebantur; noctes verò inter observandum, si quando favit serenitas. Apparerat scilicet Princeps observatorium in summa Arce, in quo constitutis sub dio organis Astronomicis, quadrante, torqueto, & aliis ex orichalco elaboratis, observationes peragerentur. Protulit Tycho illeic nonnulla, quæ convehebat, ut quotiescumque pateret opportunitas, observare aliquid posset (erant verò ea minutiora, ut essent portatilia) quocirca & facta eorum collatione cum instrumentis Principis, explorata mutuò, probataque fuit tum facilitas tractandi, tum fides. Cetera inter observata, locus fuit Spicæ Virginis, cujus acceptas aliquoties cum ab aliis Fixis distantias, tum summas altitudines, easque consignatas manu Principis Tycho detulit, ac studiose servavit. Detulit verò etiam, quem cum eo Princeps communicavit restitutarum a se Affixarum Catalogum, ac ceteras inter, Aldeboræ, dextri Orionis humeri, Canis majoris, Aquilæ, Vulturisve volantis.

Inter diurna illa colloquia, jucundius nihil fuit, quam sermones de nova stella, quam ipse etiam Land-gravius observarat, conferere; tametsi ejus observationes, quæ cœperant solum a die Decembris III. continuatæ ultra diem Martii XIV. minime fuissent, quod tum foret satis, superque perspectum, stellam omni motu speciali destitui. Ac opinabatur quidem ille, non caruisse stellam omni penitus parallaxi; utcumque illa vix ad tria usque minuta pertingeret, neque Tychoni tum vacavit rem scrupulose expendere, ut qua error subesset, faceret perspectum; at postmodum tamen illud præstitit, ut posterius quoque attingendum erit. Interea suavissimum habuit ex Principe ipso audire, illum ea diligentia, attentioneque observando fuisse (neque enim modò habebat Viros ad observandum destinatos, sed ipse quoque, donec vacabat, eò appellebat animum) ut aliquando, cum foret intentus supremæ altitudini non sine labore, & nisu accipiendæ (siquidem stella a vertice amplius, quam decem gradibus, ac semisse non aberat) supervenerint quidem famuli, qui renunciarint, partem domus incendio flagrare improviso; at ipse id damnum non duxerit magni, præ exquisita observatione, quam perficere immotus sustinuit. Suavissimum quoque fuit Tychoni audire, fuisse Solem a Principe sæpenumero observatum fieri quasi retrogradum, prope horizontem cum foret, adeo ut Sole occasuro, ductæ in horologiis Sciothericis lineæ non quadrarent ad tempora, quæ forent aliunde perspecta horariis machinalibus; sed æquo tardius attingerentur, sicque horas facerent, quasi Sole moram trahente, prolixiores. Quippe cum jam Tycho quidpiam simile inter observata Bernardi VValteri legisset, ipseque inter propria non dissimile aliquid notasset, cogitavit rem sedulò per otium ita explorare, ut faceret planum, qua arte observationes Syderum in humili situ versantium peractæ, possent emendari.

Hæc, & alia id genus fuere, de quibus inter illos actum totos octo, aut decem dies consuetudine familiari fuit. Et constitisset quidem Tycho non-nihil diutius apud Principem; at interveniente obitu filiolæ, quæ Principi luctum induxit, veritus est rem facere importunam; ac ideò ab illo discessit (ne susus quidem interpellare, ut exscribi de nova stella observationes pateretur) & Francofurtum ad Mœnum petiit, ut celebribus nundinis, quæ tum instabant, interesset. Dies aliquot ibi commoratus, ac pervolutatis libris variis, & nonnullis etiam coëmptis, ac inprimis, si quos non habuit, qui de stella nova forent editi, contendit in Helvetiam; & cum lustrasset varias in itinere Civitates, nulla tamen æque ac ipsa Rauracorum Basilea placuit. Quare & in ea plusculum moratus, viciniam quoque circumspexit, & cogitavit, posse illeic sedem commodo deligi, in qua jaciendis necessariis ad instaurationem Astronomiæ fundamentis incomberetur. Sensit nimirum allici se cum aëris salubritate, & caritate victus non magna, tum Academiæ celebritate, & eruditorum in ea Virorum consuetudine; tum ipso trium amplissimarum, Galliæ nimirum, ac Italiæ, Germaniæque regionum confinio, quo fieret, ut posset cum illustribus, eruditisque per illas Viris litterarum commercium instituere, ac inventa sua latius spargere in publicum usum. Perlustrata Helvetia, tum in Venetorum ditionem excurrit, tum dies aliquot transegit Venetiis, eamque urbem est multum veneratus, ob sapientissimum regimen, ac eruditionem etiam singularem nobilissimorum Virorum complurium, quibuscum conversatus est, quosque ut summa solertia, ita summo ingenii acumine præditos agnovit.

Repetiit subinde Germaniam, & Ratisbonam cogitans, quò erant comitia ad Imperatoris Rudolphi coronationem convocata, Vindelicorum Augusta transiit, ubi & amicos revisit, recreavitque summopere; & magnum illum quadrantem ligneum non multò ante confractum doluit; & grandem globum a se relictum, interhiantemque repertum ad transvectionem, si qua demum pedem figeret, comparavit; denique autem abiens, secum abduxit Pictorem egregium (ipsumque aliunde litteratum Virum) Tobiam Gemperlinum, qui peste postmodum in Dania grassante, diem Hafniæ obiit. Ratisbonam cum pervenisset, ægerrime tulit, eò non accessisse cum ceteris Germaniæ Primoribus optimum Land-gravium, quicum sperarat amplius de rebus Astronomicis colloqui; consolationi tamen fuit, quod multos præstanteis eruditione Viros, qui eò convenerant, videre, affari, parare sibi amicos licuit. Præcipuus inter illos fuit Thaddæus Hagecius Bohemus, Aulæ Imperialis Medicus ordinarius, qui ipsi suum de nova stella libellum Dialexin inscriptum donavit, ac simul exemplum libelli a memorato jam ante Hieronymo Munosio Hispano de eodem argumento conscripti, qui illi eatenus fuerat incompertus. Spectator interea cum fuisset magnificæ Coronationis, quæ in diem Novembris primam incidit, non diu deinceps illeic fuit moratus; siquidem destinavit domum redire ante hyemem, ut se ad discessum cum tota familia in succedens Ver compararet.

Inter redeundum vidit Saltfeldiæ Erasmum

Digitized by Google

Reinhuldum juniorem, cx quu ſuave habuit nonnulla inquirere de parente ductiſſimo, illu ſcilicet Tabularum Prutenicarum cunditure. Is, cum ſpeciatim de monumentis patris reſiduis rogaretur, Tabulas uſtendit locupleratas varie; potiſſimum verò, quod ad Planetarum ſpectaret Pruſtaphæreſeis, ad ſiugula graduum minuta dena reſulutas. Dedit verò Tychoni ſuum, quem in ſuperiurem aunum contexuerat Almanach Aſtrolugicum, ub quædam, quæ de nova ſtella ipſi etteeta habebantur, & de quibus Tychu aliquid inaudierat. Vidit etiam VVittebergæ, cum alios, tum potiſſimum VVulſgangum Sculerum, qui ante duos annos publice reſponderat ad quæſtionem de nova ſtella a Caſparu Peucero juniore inſtitutam, ac attribuerat ſtellæ Parallaxin minutorum novemdecim. Nempe inſpicere ſimul voluit, quibus inſtrumentis perventum ad Parallaxeos notitiam fuiſſet. Non modò autem deprehendit regulas Parallacticas, quibus ille uſum Joannem Prætorium magnificiebat, uec dum fuiſſe plane abſulutas; ſed quadrantem etiam illum ligneum, quo Eraſmus Reinhuldus in decernenda VVitteb rgenſi Poli altitudine uſus fuerat, quoque etiam acceptæ ſtellæ altitudines ferebantur, non ejuſmodi eſſe, qui poſſet Land-graviano illi præferri, licet foret radiu, ſemidiametrove admodum majore. Quin-etiam, cum ſumme commeudaret Reinholdum ob accuratiſſimam rationem adminiſtrandi numeros, admiratus eſt tamen, tantum culturem Aſtronumiæ non aliis fuiſſe urganis inſtructum; & occupatum in calculo, ſubducendiſve numeris, non fuiſſe ipſorum Syderum inſpiciundorum curioſiurem; ac potuiſſe etiam ſuo illo quadrante utentem a deſignanda Puli altitudine, ſexta pæne gradus parte aberrare; quippe quam gradum 51. minutorum 54. conſtituerit; cum vix tamen major ſupra eum gradum ſit minutis 45.

DE

Digitized by Google

DE
TYCHONIS BRAHEI
VITA
LIBER SECUNDUS.

1575. IN Daniam redux, tacite se ad id, quod jam dixi, parabat; ut posset nempe Basileæ Rauracorum se sistere, ubi præter alia loci allectamenta, fore se liberum spectabat ab importuno illo concursu tot Nobilium, amicorumque, quo futurum præsentiebat, ut obrueretur, interturbareturque a studiis, quæ destinarat animo, si aut in Scania, Knudstorpiique, aut alibi in quapiam ampla Daniæ regione consisteret; verum nesciebat, quid interea Rex optimus meditaretur. Contigerat, ut aliquantò post ejus ex Hassia discessum, Legati quidam nomine Regis destinarentur ad Land-gravium, qui & sollicite de Tychone quærens, & se expetere testatus, ut illi denuò occasio sui invisendi fieret, adjecerat, rogate sa illos, ut suo nomine Regem impense hortarentur, quò generosos Viri conatus in Astronomia instauranda pro sua benevolentia, munificentiaque Regia promoveret. Videlicet facturum rem immortali nomine dignam; quippe cujus emolumentum, ut permanaret ad posteros, ita cum summa ejus laude, ac fama esset peronaturum. Rex itaque adhortationis hujusmodi non immemor, hæresque aliunde ejus affectus, quo Christianus Parens mire oblectatus Mathematicis studiis, ea in Academia Hafniensi instituerat; ac non nescius Reges, Principesque magnus, quod hanc cœlestium rerum scientiam, aut coluissent ipsi, aut magno alioqoin habuissent in pretio, gloriam sibi, ac decus nunquam intermoriturum parasse; propensus aliunde in ipsum Tychonem, totamque ipsius familiam, & gnarus illum a pueritia ita incubuisse huic scientiæ, ita ardenter ad ipsius illustrationem contendere, ut, si adjutaretur modò, posset quidpiam grande, ac supra id omne, quod eatenus foret præstitum, moliri; ideò ejus studiis favere constituit, & maxime quidem ex quo intellexit, cogitare illum de sede apud exteros quæritanda; scilicet indignum ducens facinus, patriæ hanc laudem præripi, quæ accersenda potius, si qua liceret, ab exteris foret.

1576. Quamobrem, cum ille Knustorpii res suas jam componeret, ac tale nihil cogitaret, destinavit ad ipsum Rex unum ex pueris nobilibus, datis litteris, quibus eum monebat, ut ad se quamprimum, seu Hafniæ, seu ubivis in Insula Zelandia foret, accederet. Cum accessisset, Rex illum est complexus humanissime, & testatus, velle se omnino studiorum ipsius rationem habere, ultro obtulit, concessitque Insulam, quæ in Danico freto, Zelandiam inter, & Scaniam sita, dicitur latine Venusia, indigenis Huenna, exteris Scarlatina; concessit, inquam, ut in ea, quasi in secessu Astronomiæ operam daret, ac simul recepit in se quidquid impensatum, seu ad ædificia, seu ad organa, seu ad operas, seu ad famulos, seu ad quidvis demum [etiam ad labores Pyronomicos] necessarium foret. Pronum est sane conjicere, quo affectu Tycho hanc tantam Regiæ munificentiæ testationem exceperit, qui & pervidit, se citra illam tale nihil posse, quale animo conceperat, perficere; & patriæ amans, lætatus est, fore ut decori illi cederet, quidquid se suis laboribus consequuturum gloriæ præsensit. Non diu proinde deliberavit, nec repugnanteis amicos habuit, quo minus mutaret de itinere suscipiendo consilium; sed acceptam habens liberalitatem tanti Principis, Insulæ ad vitam concessæ possessionem adiit. Est ea, ut dixi, in freto sita, habetque Hafniam ad Libonotum tribus milliaribus distantem, ac Helsimburgum ad Boream in Scaniæ continente, duobus. Ambitu est passuum octies mille centum sexaginta majorum; taleis scilicet Tycho dicit. In montis formam ita assurgit, ut præalta licet, in planitiem tamen sursum desinat; amœni proinde prospectus, ac talis, ut prorsus esse videatur a natura ad rerum cœlestium observationem comparata. Nusquam aliunde scopulosa, ac non modò frugum optimatum ferax, sed jumentis etiam abundans, damas, lepores, coniculos, perdices magna copia alens, & capturæ quoque piscium opportuna. Pagus in ea unicus, quem rustici plus minus quadraginta inhabitant, ac supersunt etiamnum vestigia quatuor arcium, quæ in Insula olim extiterunt. Pascua quædam sunt consita arbustis; pratum palustre, e quo alni assurgunt; & corylorum silvula ad Boream declive, qua vergit in Ortum.

Insulâ lustratâ, destinavit Tycho magnificam arcem in ipso planitiei medio construere, quæ a sui fine, destinationeve, *Uraniburgum*, hoc est, Cœli civitas indigitaretur. Designatione itaque facta, apparatisque omnibus, recepit Danzæus, de quo ante dictum, lapidem primum fundamentalem ejus structuræ ponere; onde & delegit Porphyrium, & hæc illi verba insculpi curavit: REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. CAROLUS DANZÆUS AQUITANUS, R. G. I. D. L. (hoc est, ut opinor, Regis Gallorum in Dania Legatus) DOMUI HUIC PHILOSOPHIÆ, INPRIMISQUE ASTRORUM CONTEMPLATIONI, REGIS DECRETO A NOBILI VIRO TYCHONE BRAHE DE KNUDSTRUP EXTRUCTÆ VOTIVUM HUNC LAPIDEM MEMORIÆ, ET FELICIS AUSPICII ERGO P. ANNO CIƆ. IƆ. LXXVI. VI. ID. AUGUSTI. Positus ergo illo die lapis [addit Tycho id factum mane, exoriente Sole una cum Jove, juxta cor Leonis, Luna opposita occupante cardinem occiduum

in Aqua-

Digitized by Google

in Aquario] idque tum Danzæo, tum Vitis Nobilibus, doctisque amicis, qui eò convenerant, vario vinorum genere solemniter litantibus, & pro more apprecantibus fausta. Crescere exinde opus cepit; tametsi perfectum non fuerit, oisi annis insequentibus, per qoos fuere etiam alia ædificia extructa. Ad ipsam arcem quod attinet, fuit ejus forma quadrata, & facies valli qualibet exterius pedum trecentorom, diducto extrorsum sub faciei medium semicirculo, cujus diameter interius pedum nonaginta. Valli altitudo pedum xxii. crassitudo ad fundamentum xx. Quatuor anguli exquisite quatuor angulis Cœli respondentes, turribus ad Meridionalem, Septentrionalemque erectis, quarum illa Typographeum, hæc domuncula ministrorum foret; Portis verò ad Orientalem, Occidentalemque extructis, cum Molossorum ergastulis, & incumbentibus superne Peregrinorom hospitamentis. Soccedebat iotra vallum hortus arborum varii generis circiter trecentarum, una cum pergulis ad semicirculorum centra recreationis causæ contextis. Is ambiebat hortum herbarum, ac florum, topiario opere variegatum, ac terminatum ioterius in orbem muro pedes alto xlv. contioenteque editiorem aream, in cujus medio præcipua domus, & ex qua viæ quatuor ad memoratos angulos, cum totidem ostiis ad ineondum hortos.

Ipsa autem præcipua domus forma etiam fuit qoadrata, quovis latere pedum circiter lx. exsistente. Portæ ad Ortum, Occasumque; ad Meridiem verò, ac Boream appositæ rotundæ Torres duæ, diametro pedom xxxii. [additia videlicet x. pro exteriore, congrueque fussulto circumducto pedibus] quæ ad summum inferioris contignationis evectæ observatoriæ fierent, cum explicabilibos tectis, hoc est, quasi valvis superioribus, quæ aperiri in quamlibet hemisphærii partem possent; idque cum foret utrobique observatorium geminum; majus quidæm citra, versus faciem domus; minus verò ultra, & ad circumferentiam turris. Longum foret internam Domus dispositionem describere; ut cenacula æstivum, bibernumque, cum picturis variis; ut cameras, cubiculave, tam pro familia, quam pro hospitibos, sub duplici contignatione [præter octona pro studiosis supra secundam] ut speculam octogonalem soper-extaotem, & proxime infra domus apicem, cui pro flabello imminens Pegasus altus fuit a terra pedibus lxxv. ut Musæum, ac Bibliothecam iotra Meridionalem turrim, sub ipso puta observatorio, ac supra laboratotium cryptæ subterraneæ contentum, & fornaces sexdecim varii generis continens; ut residuum structuram subterraneam, vix qoidquam minoris supereminente constaotem; ut poteum cæmentitiom, ulnis xl. profundum, a quo potuit etiam in singulas cameras per siphones aqua distribui; præter fontem in ipso quasi domus umbilico, qoo rotatos volubilis Aqoarios, aquas quoquoversum, quoties luberet, ejaculabatot. Longum etiam foret ornamenta omnia toti ædificio, maximeque exterius adhibita commemorare; siqoidem, præter symmetriam, oihil omnino, quod ad decorem, juxta exquisitiores Architecturæ regulas facere est visum, prætermissum fuit. Præcipuam interim domum dico; quoniam præter ipsam, foere, & quas diximus esse in ipsis valli angulis, & duæ aliunde exterius sitæ, altera ad Boream, in qua essent officinæ Artificom Astronomica instrumenta, aliaque fabricantium; altera ad Meridiem, quæ foret ut prædium œconomiæ destinatum. Ut taceam, cum forent Vivaria, seo piscinæ, lx. circiter per Australem Insulæ partem, qoa excavatæ, qoa communitæ aggeribus, ac in illis præcipuæ tres fuisse ad defluxum aquarum collectarum in infimam, insignem Moletrinam extructam, eamque non modo frumentariam, sed etiam papyraceam, & apparandis pellibus inservientem.

An heic memorem observatoriom novum, quod extructum quoque fuit post-modum in Colliculo ad Meridiem sito, & ab arce dissito minoribus passibus sexaginta? nempe, com duo illa, de qoibus jam dictum, non viderentur omnibus, quæ Tycho in dies meditabatur, suffectura orgaois, ac præsertim majoribus, quæ totius, firmiusque constare, & e ventis fieri prorsus immunia expeteret, induxit sibi in animom extruere in eo colle observatorium subterraneom in aliquot cryptas ex solido muro distinctum, in qoibus hujuscemodi instrumenta repooeret, ac, opsum opera studiosorum, alios heic, alios illeic haberet, ne, aut sibi mutuo obstarent, aut ejus, quam vellet, observata inter se conferrent. Crypticom hoc observatoriom indigitavit *Stellæburgum*, ipsumque quadrata area circumdoxit, cojus singulæ facies versus Mundi plagas conversæ, retinaculis arectis munitæ, & suis semicirculis quoque ad sui medium extuberantes, pedes longæ septuaginta forent. Apparatum fuit in medio observatorii hypocaostum, ipsom quoque quadratum, eodemque conversas habens facies; ita ut adiretur ex singulis cryptis ad quatuor ipsius angulos constructis; præter quintam, & maximam, quæ ad Meridionalem erat faciem; cum nulla foret ad Boream, qua erat vestibulum, unde ingressus in observatorium. Prætereo ceptum quidem fuisse, at non absolutum meatum sub Terra testudineum, quo ex arce, & laboratorio quidem, in hoc observatorium, si quando per hyemem invitaret serenitas, neque juvaret valli portas aperire, penetraretur. Prætereo quoqoe cryptarum tecta fuisse, aut omnino exemptitia, aut quasi valvas diducibilia, quo usus instrumentorom defixis in Terra fulcris firmiter sustentatorum efficeretur liberior, quamcumque in partem respiciendum foret. Prætereo rursus, Tychonem ad hæc, ceteraque opificia conduxisse semper quoscumque oancisci artifices eximios potuit, ut Joannem de Embda Architectum, Joannem Crolium Aurifabrum, Joannem de Antuerpia Pictorem [idque præter jam memoratum Gemperlinum] & plerosque alios. Prætereo proinde ornamenta varia, ac speciatim effigies præcipuorum Astronomorum, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Copernici, Land-gravii ipsius, quas in Musæo collocavit; ac rursus, quas in hypocausto Timocharidis, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonsi, Copernici, sui ipsius. Prætereo demum inscriptiones, & carmina varia, sed in commendationem ejusmodi Astronomorum; inque iis potissimom Ptolemæi, & Copernici, & ex hisce duobus maxime posterioris.

Quoniam verò, dom ædificia appararentur, promoverenturque, ac etiam deinceps conficiendorum ad observandum instrumentorum cura incubuit, ideo oihil vetat hoc loco illorum, non tam descriptionem [nimis enim prolixum opus] quam indicem præoccopare; & ea qoidem serie, qua res aliquando perscripta ad Land-gravium fuit. Itaque ut ab arce, Uraniburgove incipiam, fuere in aostrali observatorio, & majore quidem, I, semicirculos ex solido ferro, orichalco obdu-

Digitized by Google

obductus, diametri cubitorum sex, Azimuthali Horizonti insistens diametri cubitorum quatuor. II, sextans orichalco consimiliter obductus, & cubitorum quatuor semidiametro, seu radio a centro ad circumferentiam. III, quadrans sesquicubitalis ex solido orichalco constans, & circulo Azimuthali trium cubitorum insistens. IV, regulæ Ptolemæi parallacticæ, orichalco obductæ, latere utroque ambientes angulum quæsitum cubitorum quatuor. V, sextans jam descriptus, cum de nova Stella. VI, quadrans iterum sesquicubitalis, & ex solido orichalco cum Azimuthali suo. VII, Armillæ Zodiacales, ex ære fuso, solidoque tornatæ, diametro fere cubitorum trium. Fuit juxta hoc observatorium horologium magnum per unicam rotam diametri cubitorum duorum, cum appensis aliis minoribus duobus, quæ illius instar indicarent horas, minuta, secunda. In minore autem observatorio fuit VIII, instrumentum solum Armillarum Æquatoriarum orichalco obductatum, cum Meridiana ex chalybe, cujus diameter cubitorum propemodum quatuor. In Septentrionali, & majore quidem, fuere. IX, regulæ parallacticæ orichalco undique obductæ, quarum infima aliis simul duabus longitudine æqua, foret longa octo cum semisse cubitos, & non attolleretur, ac demitteretur modo, sed circumageretur etiam in circulo Azimuthali, seu supra Horizontem, ipsum quoque ex orichalco totum, ac diametri duodecim pedum. X, dimidius sextans, duobus arcubus quindenum graduum, & æqualium circulorum cohærentibus; ac numerati ceptis, qua æquidistarent centris, cubito uno dissitis; radio aliunde quadricubitali, & limbis, qua divisiones; & transversali, in quo centra, ex orichalco. XI, sextans chalybeus, qui usui esse, cum unicus esset observator, posset. XII, alius sextans bifurcatus, arcu chalybeo, cubitorum quatuor. XIII, regulæ parallacticæ Nicolai Copernici, de quibus dicendum inferius. In minore verò fuere XIV, Armillæ Æquatoriæ superioribus prope pares XV, quadrans e lamina orichalcica solida, radii cubitorum propemodum quinque, atque adeo non modo singula minuta, sed dena etiam secunda capiens. In vacua ejus area cælata erant, cum varia ad Astronomiam, Chymiamque spectantia, tum præsertim ipsius Tychonis effigies, ac una ante pedes venatici canis, quem ejus fuisse delicium dicunt. Prætereo fuisse XVI, in ipso Musæo globum illum magnum, de quo aliquid dictum jam, & de quo sunt plura inferius dicenda; ne quidpiam adiiciam de aliis minoribus compluribus; ut neque de aliis minutioribus omnis generis organis, automatisque ibidem conspectis. Non addo quoque, exterius, & ad latera cujusque istorum observatoriorum fuisse fulcra apposita, cum globis superstantibus, quibus impositi, debiteque cohærentes sextantes, ceteraque organa, converti in omnem Cœli faciem possent.

Deinde, ut de Stellæ-burgo, organisque in eo pergam dicere, fuit XVII, appensus in ipso hypocausto semicirculus quidam magnus, & circumferentiæ orichalco obductæ, cujus usus foret exterius; præter tria horologia horas, & minuta, secundaque adnotantia. In crypte verò ad meridiei faciem, fuit XVIII, Armilla Æquatoria diametri cubitorum septem, cum Semiarmilla cubitorum novem, utraque orichalco undique obducta. Fuit & XIX, in crypte ad Notapelioten, sextans quadricubitalis, & XX, in crypte ad Noto-zephyrum, quadratum geometricum ferreum, cum intercapto quadrante chalybe obducto, radii cubitorum propemodum quinque; adeo ut custæ caperent tangenteis cyphrarum sex, & ipse quadrans dena secunda. XXI, in crypte ad Borrapelioten, quadrans radiis quadricubitalis, orichalco obductus, & quindena secunda capiens, cum circulo Azimuthali, & Meridiana linea ex maximis Stellæ Polaris digressionibus interducta. XXII, in crypta ad Borro-zephyrum, Armillæ Zodiacales orichalcicæ, quas qui contineret Meridianus chalybeus diametro foret cubitorum trium. XXIII, appensus ibidem fuit sextans orichalcicus, & per cochleas compactilis, resolubilisque, ut transferri commode in regiones exteras posset, radii cubitorum quatuor. Fuit verò præterea XXIV, in eodem observatorio subterraneo Armilla quædam emobilis, exteriusque usurpabilis, orichalco obducta, diametrique trium cubitorum. Fuit & XXV, quadrans e solida lamina orichalcica, inauratque, radii cubito non majoris; in cujus area, præter divisionem in lymbo vulgarem, Interducti fuere varii circuli Nonianæ in minutias divisioni inservientes. Fuit rursus XXVI, appensus in ipso hypocausto Radius Astronomicus ex orichalco solido, & cubitis tribus aliquanto longior, confectus antea a Gualtero Arsenio nepote Gemmæ Frisii, x quo fuerat ejus confectio descripta. Fuit porrò alius etiam Radius ex orichalcicis laminis, per lineas transversas, punctasque divisus. Fuit XXVII, Annulus Astronomicus, ex orichalco etiam totus, diametri nonnihil cubito majoris, qui eundem Arsenium, juxta ejusdem Gemmæ præscripta, habuerat auctorem. Fuit XXVIII, parvum Astrolabium orichalcicum, spithamalis diametri, cujusmodi Joannes Stofferus descripsit. Postremo fuere etiam complures aliæ variis usibus destinatæ machinæ (veluti excipiendis, v. c., Stellarum radiis, itemque Solis, ac Lunæ umbris) quas jam memorare nihil attinet. Addo solum, fuisse in exterioris areæ Stellæ-burgicæ angulis fulcra disposita cum suis globis, eo usu, quo dictum circa alia observatoria; ac in ipsis ejusdem areæ, tam Occidentali, quam Orientali semicirculis erectas columnas, quibus, cum opus foret, non alia modo exempticia organa, sed regulæ etiam Ptolemaicæ illuc translatæ appenderentur; idque præter erectam mensam, tabulamve lapideam rotundam, ad meridionalem semicirculum, supra quam quadrans portatilis, aliaque id genus organa ad observationis facilitatem constituerentur.

Attingendum porrò adhuc unum est, quod Tycho speciatim, inter cetera, in usum induxit; celebris nempe illa graduum per lineas, punctaque transversa divisio. Scilicet arcum distinguebat duabus lineis arcualibus, quarum intercapedo foret pars totius radii, semidiametrive quadragesima octava; ac tum assumptam in utraque portionem gradui integro respondentem, in sex parteis sic discernebat, ut ab initio primæ inferioris, in finem primæ superioris, ab hoc in finem secundæ inferioris, inde in finem tertiæ superioris, inde in finem quartæ inferioris, inde in finem quintæ superioris, ac inde demum in finem sextæ inferioris, transversas lineas duceret, quæ decem punctis inter se æquidistantibus distinctæ, totum gradum in lx. minuta exhiberent divisum; adeo ut transiens per quoddam punctum, seu filum perpendiculi, seu linea

fidu-

fiduciæ in normâ, Alhidadave appellata, perindo indicaret minutum, ac ſi illud potuiſſet in ſuperiore, inferioreve arcu diſcerni. Unde & minus mirabere, quod diximus, quædam ejus inſtrumenta dena etiam ſecunda exhiboiſſe; quippe interſtitia denorum punctorum fuere in aliquibus tanta, ut poſſent in ſenas ſubdiſtingui particulas, quarum quælibet decem ſecundis æquivaleret; ut præteream fuiſſe inſtromenta, in quibus, arcualibus lineis in duodecim parteis diſtinctis, tranſverſæ lineæ in quinque ſolum minota ſic diſtribuerentur, ot interſtitium diſcernendis ſecundis amplom relinqueretur. Deum immortalem! quanta diſcretio reſpectu eorum inſtrumentorum, quibus Ptolemæus, aliiqoe antiquiores uſi; cum in illis graduum diviſio ultra parteis duodecim, ſeu minuta quina non exhiberetur! Incidit verò Tychoni in mentem iſtam diviſionis formam uſurpare ex ea radii diviſione, quam Lipſiæ ab Homelio, Sculteroque didicerat. Ac licet ea videri poſſet congrue dumtaxat uſurpari in parallelogrammis rectilineis, in quibus diagonia rectilinea itidem ſunt; perſpicuom eſt tamen tranſverſas has lineas, rectas licet, nihil omnino, quod cadere in ſenſum poſſit, differre ab iis arcubus, qui forent per earum extrema ducendi. Quoniam, cum iſti arcus ſint portiones eorum circolorom, qui ducendi præterea per inſtrumenti centrum forent, & ductæ rectæ ab iis extremis in centra horum circulorum, angulum creent ejus duplum, qui in centro inſtrumenti fit; conſtat, ſi tam tranſverſa linea, quam arcus, cujus ſubtenſa eſt, biſecetur a linea ex centro ejus arcus ducta, interſtitium inter ſubtenſam, & arcum, hoc eſt minutorum quinque ſinum verſum, fore tantulum, ut ne uni quidem parti radii, ſemidiametrive centies milleſimæ adæquetur, quod quantum ſupra omnem ſenſus acutiem ſit poſitum, liquet. Ut prætercam, ipſum Tychonem rem ita dedocere, ut oſtendat differentiam maximam vix creare errorem trium ſecundorum. Cetera, quæ ad formam, uſumque pinnacidiorum, ſeu dioptrarom, aliarumqoe partiom inſtrumentorum attinent, prolixioris ſunt, quam ut locus hic capere poſſit, explicationis.

Poſtremo videntur duo quædam eſſe hoc loco præoccupanda. Uoum eſt, Tychonem ex hoc tempore aluiſſe continenter varios juvenes, adoleſcenteiſve ſtudioſos, qui pollentes viſu, ingeniique acumine, ſibi adjutores obſervando forent. Neque verò illos ſuſtentabat modo, ſed erudiebat etiam pro cujuſque captu, in mathematicis, & philoſophicis diſciplinis. Ac alii quidem diutius, alii brevius apud ipſom commorabantur, ſed fuere tamen ſemper minimom ſex, ſeptem, aut octo, interdum decem, aut duodecim [idque præter pueros, junioreſque diſcipulos] quos partim accerſebat ipſe ex Academiis, aliiſque locis; partim admittebat ultro advenienteis, ſeſeque offerenteis. Acceſſere interdum novem numero, uno eodemque tempore, quos omneis excepit, ac niſi diſcedere volenteis non dimiſit. Ea iis, quos magni præſertim fecit, aliqui deinceps, proot dabitur occaſio, commemorabuntur; neque enim omneis recenſere, quorom elenchum optimus Wormius tranſmiſit, quidquam attinet. Alterum, Tychonem per annos viginti, ac unum, quibus incoluit Inſulam, inſumpſiſſe in hæc omnia ultra Tonnam auri, ut ipſemet loquitur; conſtat autem Tonna ex centum Daletorum millibus, quæ trecentis prope librarum turonicarum millibus valent. Quare & nihil ſibi reliquum fecit, ſeu ex propriis reditibus (teſtatur quinetiam Keplerus impenſum patrimonium) ſeu ex Regia munificentia. Videlicet optimus Rex contulit ipſi, tum neceſſaria apparandis ædificiis, ac machinis; tum annuatim duo Dalerorum millia ex Telonio; tum etiam præterea feudom in Norvegia; & Canonicatum in Epiſcopali Roſchildenſi Eccleſia, ſeu præbendam ſancti Laurentii, quam jam Regum appellitant [Regia Cancellario ſolitam conferri] cujuſque annuus reditus mille Daleris æſtimatus alii oneri addictus non eſt, quam ut Sacellum, in quo Regum ex familia Oldemburgica extant Mauſolæa, ſartum tectum ſervetur.

Jam, cum ex hoc tempore uſque nulla pæne nox ſerena abierit, quin aliquam obſervationem circa Sydera tam errantia, quam affixa peregerit; tum cepit præſertim anno inſequente M.D LXXVII. veſtigare Poli altitudinem ex 1577.
circum polaribus Stellis. Deprehendit autem ex ſumma, infimaque Stellæ Polaris, quæ in extrema Caudæ Cynoſuræ altitudine, attolli Polum Uranibu gi grad. 55. min. 54⅓. idque cum Stella per eum annum diſtaret a Polo grad. 2. minut. 58. ſec. 50 quam & refert alicubi Gemmam Friſium ante annos XXX. deprehendiſſe eadam ratione; ex maxima nempe, minimaque altitudine, diſtare a Polo grad. 3. min. 8. Ne cetera verò recenſeam, ac ſpeciatim totaleis duas Lunæ Eclipſeis obſervatas; alteram die Aprilis ſecunda, hor. 8. minut. 50. alteram Septembris XXVI. hora 13. cum minutis 3. hærendum non nihil potiſſimum eſt circa Cometam, qoi ante finem ejus anni apparuit, & per proximi initia evanuit. Scilicet poſt Stellam novam obſervatam, nibil æque babuit Tycho in votis, ac exoriri quempiam Cometam, ex quo accurate obſervato deprehenderet, ejuſmodi-ne corpora forent loci, ac materiæ cœleſtis, an elementaris. Ac doloit quidem, cum fuit exortus, nondum adeſſe qoalia, quantaque præconceperat organa [quippe habebat præſertim cura ædificiorum ſollicitum] lætatus eſt tamen, ſibi adeſſe tria, quibus poſſet rem exequi non male. Ea verò fuere, ad captandum quidem diſtantias, tum Radius Aſtronomicus, tom Sextans totus chalybeus, radiique trium circiter cubitorum; ad babendum autem altitudines, quadrans ex lamina orichalcica, radii cubitorum non omnino duorum, cum Horizonte Azimuthali chalybeo, tricubitalis diametri, ad obtioendum Azimutha. Ceterum, quia hic Cometa ut primus, ſic præcipuus fuit ex iis, qui fuere a Tychone obſervati; & Tycho de eo ſcripſit librum, qui eſt de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis ſecundus; ideo immorari non-nibil circa illius deſcriptionem juvat.

Memorato itaque anno, ac die Novembris xiii. cum paulo ante Occaſum Solis adſtaret Tycho, ſamulis ad unum eorum Vivariorum, quorom fuit non molto ante facta mentio, piſcantibus, oculos in eam Cœli partem, ſi congrua forte ſerenitas in noctem proximam ſponderetur, erexit. En verò Stella ex improviſo ſe conſpiciundam præbuit, qoalem ſe Venos exhibet, cum vicina Terris, & Sole declivi in eadem occidua regione verſatur. Spectaculo attonitus, norat ſcilicet Venerem, quam non moltis ante diebus Jovi vicinam mane obſervarat, procul ab eo loco eſſe, ac haberi illeic dumtaxat Saturnum, qui non tantæ eſſet magnitudinis, & bre-

vi

vi præsertim occasurus heliace, ut præsente Sole posset conspici; requisivit ex famulis, si quam illeic Stellam viderent & ipsi. Asserentibus, ac Venerem esse Hesperum factam jactantibus, excepit haud-quaquam rem sic se habere; ac brevi quidpiam insolitum facto crepusculo visum iri. Nec vana præsensio; nam ecce diurna luce, paulatim se Sole occasu subducente, non grandis modo, eaque alboris sublividi, Stella apparuit, sed diffusa etiam ex ea usque versus Ortum, & quasi in Solis oppositum longissima cauda, instar crinium, radiorumve rubicundiorum, qui prope istam Stellam densiores, extremum versus rariores forent, ac leviter, conversa sursum devexitate, incurvarentur. Constitit proinde, eam esse Cometam, crinitamve Stellam, quæ non visa licet in Dania diebus antecedentibus, quibus Cœlum fuerat nubibus obductum, fuisset tamen die decima in Norvegico Oceano conspecta. Observavit illam Tycho eodem vespere; ac deprehendit, Stellam quidem ipsam, seu caput Cometæ esse diametri minutorum septem, & caudam longitudinis viginti duorum graduum; adeo ut, cum caput esset proxime supra ipsum caput Sagittarii, cauda ad usque cornua Capricorni protenderetur. Observavit quoque deinceps, quoties favit serenitas, & cum motu proprio in Ortum ferretur, deprehendit illam initio velociter progredi, & brevi ad sinistram Antinoi manum pervenire; prætergredi exinde, tum Delphini caudam, tum Nareis Equulei; ac superata demum lentiore jam motu Stella appellata Scheat Pegasi, evanuisse inter ipsam, ac duas minutulas Stellas in Pegasi pectore, post diem sequentia Januarii xxvi.

Enimverò, cum ista quidem pingui Minerva deducta fine; quod ad scrupulosiorem tamen designationem attinet; quia Tychoni in mente fuit, tam motum, quam locum Cometæ in Mundo exquisite assequi; ideo, quoties licuit, illius distantiam a fixis illustrioribus circumvicinis est dimensus; ut perspectis fixarum locis, tum situm Cometæ in dies singulos obtineret; tum iter illius, ac itineris ad Eclipticam inclinationem intelligeret; tum ejusdem a Terra distantiam, hisque affinia pervestigaret. Quocirca & edixit primo, Cometam, hoc est ejus caput, seu Stellam, fuisse die illa mensis Novembris xiii. in gradu 7. min, 25. Capricorni, cum grad. 8. min. 59. latitudinis Boreæ; ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 277. min. 23. cum declinatione Austrina grad. 24. min. 17. & memorata die Januarii xxvi. fuisse in gr. 20. min. 55. piscium, cum latitudine item Borea gr. 29. min. 15. ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 339. min. 35. cum declinatione jam Borea grad. 23. min. 10. nempe Æquatorem intersecuit sub diem Novembris xxiat. sed nimium foret tædium, si Cometæ situs respectu tam Eclipticæ, quam respectu Æquatoris singulos dies commemoraretur. Notasse sufficiat, quibus Cœli locis primum, postremumque visus fuerit, ut interducere circulum, sive semitam, qua incessit, liceat. Edixit deinde, istam semitam antecedenter produci intellectam, intersecuisse Eclipticam quidem, in gradu 20 min. 55. Sagittarii, cum inclinationis angulo versus eandem, grad 29. min. 15. Æquatorem verò in gradu 299. min. 50. cum angulo inclinationis versus ipsum, grad. 33. minutis 45. Edixit ad-hæc, motum Cometæ diurnum ea lege semper decrevisse, ut cum a die Novembris xiat. in xiv. fuisset graduum 3. min. 48. hinc in xv. grad. 3. min. 25. hinc in xvi. grad. 3. min. 9. hinc in xvii. grad. 2. min. 58. atque ita porrò fuerit eandem die Januarii xxv. min. 17., & die xxvi. min. 16. adeo ut totum apparitionis iter, seu ea portio circuli magni, quam describere motu proprio est observatus, fuerit graduum septuaginta unius, & semissis quam-proxime, nulla ratione habita itineris antecedentis. Cum motum autem proprium dico, nihil est profecto necesse admonere, fuisse Cometam præterea abreptum [Planetarum scilicet instar] motu illo communi, seu Mobilis primi, quo revolvebatur diutim circa Terram; atque ita quidem, ut nunquam videri in Meridiano potuerit, neque idcirco in altitudine supra Horizontem maxima observari.

Edixit insuper, ac præcipue, fuisse Cometam in æthereа, non in elementari regione; seu non depressum infra Lunam, sed longe supra evectum fuisse. Ad hoc autem est triplici comprobationis genere usus. Primum fuit, quia Cometa tempore toto apparitionis exquisitissime descripsit suo motu arcum circuli maximi; quatenus assumpta per dies singulos observationis latitudo, subtensa semper fuit ejusdem inclinationis anguli cum Ecliptica, qui recitatus mox ante est; secus profecto, ac evenisset, nisi ejusmodi circulus bissecuisset Eclipticam, totamque adeo Sphæram [quod circulorum maximorum proprium est] in duas æquas parteis. Atque id quidem, cum notum sit, nullum sublunare, igneumque, ut volunt, Meteorum esse posse motu adeo regulari, ut a circuli maximi tramite nunquam deflectatur; cum, seu pabuli consectatio, seu facta a ventis, Syderibusve abductio talem constantiam nullam patiatur. Confirmatur autem, tum quia sublunares hi ignes, ut vagi, fluctuantesque sunt, sic varie intendunt, remittuntque cursum; cum tamen Cometa uno semper tenore, ac proportione servata, velocitatem temperarit, factusque tardus fuerit, prorsus ut Planetæ ad stationem tendentes; tum quia, utcumque initio velox, procul tamen abfuit a velocitate, qua Luna propriam decurrit orbitam [quippe etiam dum lentissima est, ultra 10. gradus dietim pervadit] adeo proinde, vi. par sit regionem illi superiorem, seu Sydera inter, quæ segnius Luna moventur, assignare; tum quia cœleste potius quidpiam, quam elementare sapit, quod Cometa viam a Capricorni Tropico, in Tropicum Cancri ducti obliquo institerit, Alterum fuit, quia Cometa eodem vespere, interiectis aliquot horis, atque adeo in variis altitudinibus ab iisdem fixis distare observatus, aut nullam, aut pæne insensibilem altitudinis parallaxin exhibuit; nimirum cum vix aliam loci diversitatem subierit, quam popuscerit facta diurni motus per tempus interiectum promotio. Observationes certe peractæ diebus per Novembrim, ac Decembrim variis ægre parallaxin admittunt minuti unius, aut alterius; cum, si vel in ipso Lunæ orbe fuisset, admissurus fuisset sexuplo majorem; ut esse proinde illum oportuerit saltem sexuplo, atque adeo plus, quam trecentis terrenis semidiametris distantiorem a nobis, quam Lunam. Tertium fuit, quia Cometa eodem proxime tempore in variis Horizontibus ab iisdem fixis distare observatus, aut nullam, aut vix aliam subiit varietatem distantiæ, quam pro intercapedine temporis, & ratione diurni motus; ac præsertim quidem, cum Stellæ eundem proxime verticalem cum ipso Cometa obtinuerunt; ut cum die Novembris xvi. Tycho observavit distantiam Cometæ a lucida vul-

vultoris grad. 17. min. $50\frac{1}{2}$. & Taddæus Hageeius observavit eandem Pragæ in Bohemia grad. 17. min. 52. Quæ sesquiminuti differentiola revocari potest ad Meridianorum differentiam [existente alioquin hora utrique sexta] tametsi habita ratione diversæ altitudinis Poli graduum propemodum sex, ea futura fuisset minutorum 7. si Cometa vel proxime infra orbem Lunæ extitisset.

Edixit præterea, Cometam non eadem semper distantia abfuisse a Terra; sed id supponendo, quod infra dicetur, Mercurium, ac Venerem circuitus suos circa Solem, quasi quoddam centrum obire, existimavit, Cometam quoque circumiisse pariter Solem, & ampliore quidem circuitu, quam Venerem; adeo ut, quemadmodum orbis Veneris Mercurialem complectitur, sic orbis Cometæ complexus fuerit Venereum. Et quia tempore primæ apparitionis, quasi ex Perigeo prodibat (sed in consequentia nihilominus, secus ac Venus, & Mercurius) idcirco Cometam die Novembris XIII. destitisse a Terra terrenis semidiametris ducentis undecim; die Decembris secunda, cum in maxima a Sole digressione foret, semidiametris quingentis, sexaginta tribus; ac demum Januarii XXVI. semidiametris 1733. hoc est triente proxime remotiorem a Terra, quam Solem, dum in longitudine media est. Edixit ulterius, Cometam, cum die illa XIII. diametro apparuit, minutorum septem, fuisse proinde in ipso Cœlo, diametro prolixa trecentis sexaginta octo milliaribus germanicis; id nimirum colligitur ex assumpta a Terra distantia, & supposita unius terrenæ diametri magnitudine, milliarium eorundem octingentorum sexaginta. Colligitur verò etiam ex eo, quod diameter Cometæ se habuerit ad diametrum Terræ, ut tria ad quatuordecim, & ad diametrum Lunæ, ut tria ad quatuor; itemque ex eo, quod globi in tripla ratione diametrorum sint, fuisse Cometam Terra minorem centies, & semel cum fere besse; & Luna bis cum proxime triente. Postremo, cum hoc de capite ipso, Stellave sit intelligendum, edixit caudam tempore eodem visam prolixam viginti duobus gradibus, aut [quod non tota ob tenuitatem discerni posset] viginti quinque; fuisse consequenter prolixam semidiametris terrenis nonaginta sex (uti & latam partium sex, esse debuit lata semidiametris viginti duobus]. Idque, cum ipsum caudæ extremum foret aliquanto remotius a Terra, quam caput [quatuordecim puta, aut quindecim semidiametris] habito respectu ad Veneris situm. Nempe id speciale Cometa hic habuit, ut tempore apparitionis toto caudam exporrexerit in oppositas ad amussim non Soli, sed Veneri parteis; siquidem ex variorum dierum observationibus constitit, non Solem, sed Venerem, & caput Cometæ, cum medio Caudæ ductu, ab ipsa ejus eductione, & neglecta deinceps curvitate eodem circulo magno contineri. Quo factum, ut Tycho suspicatus fuerit, Appianum, qui primus adnotavit, scriptisque mandavit Cometarum caudas in parteis a Sole aversas protendi, non attendisse, an exquisite, an præterpropter protenderentur. Prætereo autem, tum quod voluit illam caudæ incurvationem fuisse dumtaxat apparentem ex lege quapiam Optica; tum quod iterato exinde insectatus est Aristotelicam de ignea Cometæ natura sententiam; quatenus, si cauda fuit quasi flamma, non ea sursum directe contendit, sed oblique deorsum; id prodente situ Stellæ Veneris, quæ fuit capite Cometæ evectior.

Atque hæc est quidem quasi eorum summa, quæ Tycho scriptis consignavit, postquam Cometa evanuit, ac per annum quidem M. D LXXVIII. 1578. cum & post novennium resumpto in manus, retractatoque opere, tum pauca quædam interseruerit, tum examen adiecerit observationum, opinionumque a variis Auctoribus proditarum. Prius, quam tamen manum operi admoveret, quia pervidit, nihil posse certi ex observatis erui, nisi Stellæ fixæ, quibuscum Cometam comparaverat, in vera loca restituerentur, a quibus longitudinum, & latitudinum Abacus ab usque Hippareo, & Ptolemæo deductus, & ab Alphonsinis, Copernicoque additione motus octavæ sphæræ solum correctus, sic abluderet, ut gradu interdum integro, interdum plus, minusve ab iis abhorreret; quia id, inquam, pervidit, ideo de admovenda huic restitutioni manu cogitavit. Itaque, licet nondum haberet Armillare illud Astrolabium, cujusmodi fuisse Hipparcho, Ptolemæoque est observatum; non est tamen male voti compos factus, cum ad hoc negotium descriptum quadrantem singula minuta exhibentem, & super Horizonte, circulove Azimuthali circumductilem usurpavit. Nempe restituto prius loco Solis, habitaque ex altitudine Poli, etiam Æquatoris altitudine, ita observavit meridianam cujusque Stellarum altitudinem, ut declinationem illius exinde obtinuerit, & loco Solis per id tempus noto, etiam Ascensionem rectam assequutus fuerit; ac tum ex his datis, longitudinem, latitudinemque ejusdem Stellæ deduxerit. Fuere autem hujusmodi Stellæ Lucida Vulturis volantis, sive Aquilæ; Lucida in sinistra Antinoi manu; inferior in Capricorni cornu; Humerus Aquarii uterque; os, prima alæ, Scheat, dextrum genu, & borealior parvularum in pectore Pegasi; fidicula demum, seu Lucida Lyræ. Quarum quidem loca posterius grandioribus usus instrumentis nonnihil correxit, sed tam parum tamen id fuit, ut facta ratiocinia circa Cometæ locum, & alia, nihilominus constiterint; neque res visa fuerit digna, ob quam calculus, non sine ingenti quodam labore, retexeretur.

Observavit etiam Tycho eodem anno diametrum Solis visibilem misso per rotondum foramen ejus radio in pavimentum, planumve excipiens perpendiculum ex foramine ad angulos rectos; qua occasione id adscripsit encomium, ut *Rectangulum magister sit universæ Matheseos*. Quippe ad ipsum referens, quod universe de triangulo hocce disticho alias cecinit:

Cuncta Trigonus habet, satagit quæ docta Mathesis.
Ille aperit clausum quidquid Olympus habet.

Observavit, inquam, tum sub Martii medium, cum Sol versaretur mediam circiter longitudinem; tum sub medium Junii, cum ipsum circiter Apogeium. Deprehendit verò, diametrum esse priore quidem tempore min. 30. & secundorum nunc 40. nunc 44 nunc 50. posteriore autem, semel minutis 30. sec. 4. bis min. 29. sec. 30. Ex quo deinceps factum fuit, ut diametrum Solis perscrutatus fuerit, directo in Solem canali, duos, & triginta circiter pedes longo, ac radiis trajectis rotundo superne foraminulo, interneque exceptis fundo candido; deprehenderit autem, Solem esse diametro Apogeion quidem minutorum 30. (nisi quod sæpenumero paucula secunda defuerunt) Perigeum verò minut. 32.

[nisi

[oisi quod secunda item paucula supersuerunt]
& medio loco constitutum uinurorum proxime
31. Nihil addo de. Eclipsi Lunæ, qoam digito-
rum duorum, ac semissis observavit mense Se-
ptembri, die xvi. mane, hora prima eum min.
xvii. uti neque de Eclipsi Solis, quam digito-
rum 5. miuut. 50. observavit sequeote anno
1579. M.D.LXXIX. die Februarii xxv. hora 5. eum 50.
minutis. Addo solum, illum sic per hosce annos
operas orsisse, ædificiaque promovisse, ot, in-
gerentibos se licet variis difficultatibus, Uraui-
burgum tamen, & alia, Stellæ-burgo excepto,
1580. pæne absoluta anno insequente M.D LXXX. fue-
rint, ac præcipoa cura supersuerit organorum
perficiendorum.

Illo interim anno, cum pleraque alia, ac
speciatim Lonæ Eclipsin totalem die Jaouarii ul-
tima, hora 10. ac min. 9. observavit; tum præ-
sertim alium Cometam, qui fuit ab Octobris ini-
tio, in medium Decembrim conspectus. Is, cum
Meridianum suo motu retrogrado sæpius pertran-
siret, ac diligenter interim adnotarentur tempo-
ra, ac tempore eodem similia ohservarentur in
Hassia, videri mirum potuit, observationes Has-
siacas deficere semper minutis octodocim ab eo
tempore, quod, differentia Meridianorum spe-
ctata, fuerat adnotandom. Sed Tycho nimirum
errorem conjecit in vitium perpendiculi, quod
Land-graviani non præcavissent; unde & ea de
re post-modum, tum cum Land-gravio egit,
tum eum Rothmanno potissimum, qui tamen eo
tempore nondum fuerat apud Land-gravium. Et
scribens quidem Keplerus anno post illum qua-
dragesimo, subdubitare visus est, extarent-ne Ty-
chonicæ ejus auni observationes; sed subjecit ta-
men, habuisse se præ manibus Cometæ loca ex
observationibus computata, ac ea transcripsisse
in exemplar Mœstliniani de eodem Cometa libel-
li. Refert scilicet Mœstlinum, Roëslinum, Ro-
thmannum, Hageciom de eodem scripsisse, coo-
sensisseque, Cometæ cursum fuisse per spatia æthe-
ris, sive sopra Lonam transactum. Commemorat
idem Keplerus, Tychonem, dum hunc Cometam
describeret, adnotasse se die quadam Veneris,
ac hora vespertina sexta, sub Novembris finem,
aut Decembris initiom, cum foret in cymba,
Huennam inter, & Scaoiam, Cometam vidisse sa-
tis adhuc conspicuum [cauda licet ægre apparen-
te, quæ fuit aliunde longe in hoc, quam in Co-
meta superiore brevior] fuisse autem ipsum pro-
pe caput Herculis, ac illo inferiorem versus co-
rum, tribus ad summum Solis diametris, hoc
est, fere sesqui-gradu; cum & producta per u-
trumqoe linea transitura esse per eam, quæ est
media in Cygni corpore, videretur. Tycho ipse
aliunde de soperiore Cometa agens, ac fuisse il-
lum æthereum, neqoe solidos ollos orbeis ejus
trajectioni obstitisse defendens, hunc quoque
adducit in argumentum: *Nam*, inquit, *toto il-
lo tempore in antecedentia signorum motu retrogra-
do plus, quam per quaterna Zodiaci dodecatemoria
ferebatur; idque etiam ordinario, & regulari,
non interrupto, aut vago cursu, velut hac, & alia
latius libro sequente, cum ex professo de eodem Co-
meta agemus, e certis observationibus ostendemus;
ubi etiam hunc in ipso æthere ejuscemodi cursum
designavisse, invictis demonstrationibus comproba-
bimus*. Ac postea: *Et quid dicemus de Cometa an-
ni* LXXX. *qui ipsam primi Mobilis revolutionem
suo proprio cursu ab Oriente in Occidentem tota
durationis tempore antevertebat? Perpetuo enim
contra ordinem signorum in antecedentia ferebatur*,
&c. Non fuit porrò unqoam persectus, qui af-
fectus heic indicatur, Liber de Æthereis Phæ-
nomenis Tertios.

Accessit hoc auno ad Tychonem Paulos Wi-
tichius Uratislaviensis Mathematicus; ac Tycho
illum tanto facilius in familiaritatem admisit,
quanto ingeniosom Geometram agnovit, ac eum,
qui ultro sponderet, se toto vitæ tempore alte-
rum in studiis Astronomicis Achatam futurum.
Factum est proinde, ut cum illo omnia sua in-
venta, seu quæ tum in promptu habebat, seu,
quæ animo destinarat, communicarit; ipseqoe
Witichius, cum præ ceteris non modo divisio-
nem illam per transversas lineas animadvertisset,
verum adnotasset prætera pinnacidia illa qua-
drata, æqualia, parallela, ea ratione composita,
ut oculus citra, & ad utriusque pinnacidii axem
constitutus, videret simul sursum, deorsum,
dextrorsum, lævorsum, Stellam objectam quasi
ex dimidio, exultabundus dixerit, vidisse se
tandem, expertumque esse, quod diu, sed fro-
stra a Dudithio quæsierat, nec se frustra in Da-
niam, vel eo venisse nomine, quod ne centum
quidem coronatorum pretio habitam notitiam com-
mutare vellet. Conquestus tamen postea fuit Ty-
cho, vix eum constitisse amplios, quam treis
menseis; sed prætextu adeundæ hæreditatis in
Patria, ac spe reditus post duos menseis facta,
ita abiisse, ut deinceps nunquam, nec redierit,
nec litteras dederit; ac Tycho solum post quin-
que annos ex litteris Land-gravii ad Ranzovium
accepit, transiisse illum per Hassiam, & commo-
ratum aliquandiu communicasse, ut sua iuven-
ta, quæ abs Tychone acceperat; quippe nul-
la facta ipsius mentione.

Anno deinde M.D LXXXI. natus est Tycho- 1581.
ni filiorom primogenitus, qoi fuit ipse quoque
appellatus Tycho. Nempe alius quoque Geor-
gius nominatos natus ipsi post triennium fuit;
neque plureis Mares, quod sciam quidem, ha-
buit, cum tamen qoatuor habuerit filias; ut pu-
ta, præter Magdalenam, de qua dictum jam, vo-
catas Sophiam, Elizabetham, & Cæciliam. Fuit
illi hoc anno observata Stellæ Polaris distantia a
Polo grad. 2. min. 57. sec. 30. & præter Lunæ
Eclipsin totalem, quam observavit mense Janua-
rio, die xix. hora 9. min. 57. circa aliam etiam
totalem, quæ mense Julio, ac die xvi. mane
contigit, medium quidem ejus definiit ad ho-
ram 5. [tribus minutis minor] seu Luna jam pro-
cul infra Horizontem demersa; at simul tamen
adnotavit, extitisse solum Lunam, cum occubuit,
dimidia sui parte obscuram.

Sed hæc ut omittam; cum se jam ad con-
scribendum successivis horis suum illum Librum
de nova Stella, quasi aliquod Astronomiæ Pro-
gymnasma accingeret; satis quidem habere se ob-
servationum sibi est visus, ut Solarem cursum
restitueret, ac Ephemeridem exactam in duos
illos annos, quibus Stella fuit Terris visa, con-
texeret; at non reputavit tamen sibi factum satis
circa restitutionem Stellarum, quibuscum novam
compararat, & quarum loca occurrerent eo in
opere designanda. Commodum proinde affulsit
occasio a Februario usque exeunte anni M O LXXXII. 1582.
ut exquisite loca Stellarum non Cassiopeiæ, ac
vicinarum modo, sed reliquarum etiam toto
Cœlo conspicuarum restitueret; idque interven-
tu Veneris, quæ interdiu conspicua, comparari
cum Sole posset; nocte superstes, cum proximis
Stellis, quæ ipsæ deinde compararentur cum
Lucida supra caput Arietis, ut ea quasi omnium

Digitized by Google

fundamentum '. bilirecur. Scilicet illam primam delegit, relicta alia minutiore, quæ Copernico prima fuerat, ut rectam ejus ascensionem certam, ratamque faceret, quo cæterarum ascensiones ab ea deinceps deducerentur, & ex cognitis aliunde per Armillas Æquatorias, aut altitudines Meridianas quadrante acceptas declinationibus, singularum longitudines, latitudinesque haberentur. Hinc, quia opus, ac labor fuit in ascensionibus constituendis, poterat quidem differentia ascensionis duarum aliquarum Stellarum haberi (ex noto nempe tempore inter utriusque transitum per Meridianum intercedente) at nullius Stellæ ascensio a puncto usque verni Æquinoctii numerari poterat, nisi ipsa Stella compararetur cum Sole, cujus solius ascensio per se nota est ex noto momento, quo id punctum præteriit, ac eo tempore, quod exinde fluxit.

Enimverò, quia Stellæ Fixæ, quod sint interdiu inconspicuæ, comparari ipsæ cum Sole non possunt; ideo antiquum fuit, ut res Lunæ interventu perageretur, quippe quæ interdiu, noctuque conspicua, posset, Sole adhuc supra Horizontem versante, cum eo comparari; ac posset deinde cum Stellis, post ejus occasum comparentibus; observando nempe interdiu, quæ ascensionis differentia inter Solem, ac Lunam foret; ac postea, quæ foret inter eandem Lunam, & aliquam Stellam. Lubrica fuit tamen istbæc methodus, propter Lunæ motum, & Parallaxin intervenientem, cujus haberi ratio sine intricatione non potuit; ne quidpiam de Solis declivia (si tempus præsertim decurtandum fuit) refractione adiiciam, quam etiam antiqui ne somniarunt quidem. Ac fuere quidem etiam aliæ ascensionis rectæ obtinendæ rationes, illaque inprimis, qua usus Copernicus, ex observata declinatione, ac adhibita simul Stellæ alicujus insignis, ut spicæ Virginis, latitudine; aliaque item, qua Land-gravius, ac Tycho quoque prius usi, ex adnotato tempore, quo aliquæ Stellæ Meridianum pertranseunt, aut in certo sunt Azimutho, cum data earundem altitudine, & loco Solis ante perspecto; verum & adhibitio illa latitudinis ex Tabulis suppositæ quædam principij petitio est; & illud transitus momentum arduum adeo obtentu est, ut penitus fieri indubitatum non possit. Quippe & nulla horologia machinalia adeo exquisita, adeo non obnoxia mutationibus aëris possunt fieri, ut huic præcisioni sufficiant; & quamvis Tycho adhibuisset etiam clepsidras ex argento vivo varie sublimato, revivificatoque; itemque ex plumbi calcinati subtilissimo pulvere, deprehenderat tamen ne sic quidem se id, quod affectabat, posse adipisci.

Commodum itaque, ut dixi, affulsit Stella Veneris, qua intercedente, rem exequeretur. Ea quippe, & longe tardior motu proprio, quam Luna est, & Parallaxi longe immunior; ut quæ proinde censeri potest adhibenda correctio, longe sit facilior, ac tutior. Quamobrem accepta interdiu inter Venerem, Solemque distantiâ unâ cum utriusque altitudine, & declinatione; ac interdum quoque Azimutho, accipiebat rursus distantiam inter Venerem, & aliquam Stellam, in Zodiaco præsertim, insignem; ac utriusque altitudinem, declinationem, Azimuthum; ex quibus, adnotato aliunde utriusque observationis tempore, ut juxta intercapedinem haberetur ratio promotæ interim Veneris, rectam ejus Stellæ ascensionem deduxit. Non fuit proinde laboriosum ex declinatione, cum ascensione adhibita, ejusdem longitudinem, latitudinemque assequi; ipsamque cum Lucida illa supra Arietis caput comparare. Quomodo verò, & ad quod tempus rectam hujus Stellæ ascensionem definierit, dicendum erit posterius; siquidem præter observationes, quas supra centenas ea de re hoc anno peregit; itemque præter quam-plurimas, quas peregit annis consequentibus, ipsasque, Venere tam Eoa, quam Vespertina, ac in quovis situ supra Horizontem, tam ante, quam post Meridianum existente (fuit autem, quoties opus visum, refractionis habita ratio) præter hæc, inquam, accuratius cursum Solis sic observavit, ut factam ejus correctionem ad hocce negotium usurpaverit. Ut certe Apogæum Solis debite constitueret, cepit hoc anno observare Solis transitum non modo per puncta Æquinoctialia, sed etiam per medias, tam Tauri, quam Leonis parteis; idque mensibus Aprili, ac Julio.

An addam verò, Cometam tertium fuisse ab illo, mense Majo ad Septentrionem observatum? Id saltem notatu est dignum, quod illius caudam perinde, ac Cometæ, qui ante quinquennium effulserat, dirigi animadverterit, non in partem Soli adamussim oppositam, sed in oppositam Veneri, retrogradæ tum existenti. Notandum verò etiam est, fuisse huic Cometæ cum eo, qui ante biennium apparuerat commune, ut contractiorem caudam habuerit, sicque accesserit ad Barbati formam. Existimavit Tycho, nec injuria, id eam ob causam contigisse, quod uterque horum Cometarum ad oppositionem cum Sole vergeret; sicque caudam habens a Terra, quam ipsum caput, distantiorem, partem illius in directum respectu visus absumpserit, ac Terræ proinde contractiorem exhibuerit, quam si transversum expansam habuisset.

Reticendum porrò hoc loco non est, cum Tycho hæreret, vera-ne foret Copernici, an Ptolemæi sententia, decrevisse illum hoc anno argumentum conquirere, quo facere posset alterutri fidem. Desumendum autem id putavit ex Marte, qui per hyemem opponeretur Soli in Cancro, ac ob latitudinem Boream evaderet in dies sublimior. Itaque incredibilem, ut Keplerus habet, testatus diligentiam est, præposito etiam Observationibus titulo: *Pro inquirendis Parallaxibus Martiis*; & ipsemet Tycho scribens postmodum ad Peucerum: *Habitis igitur tunc*, inquit, *pluribus accuratis observationibus, tam circa Ortum, quam Occasum, ejusque per Meridianum transitum, deprehendi, Martem majorem causari Parallaxin, quam ipsum Solem; ideoque etiam terris propinquiorem, cum Acronychus est, fieri, adstipulante una motu ipsius diurno, cum Copernicanis potius numeris consentiente, eo quod paulò celerius certo dierum intervallo antecedentia repeteret, quam Alphonsinorum concederet a Ptolemæo deducta ratiocinatio; idque ob minorem a terris distantiam, quæ motum paulò intensiorem apparere efficiebat*. Proposito autem consimili ex Venere argumento, concludit: *Itaque, quod Ptolemaicis hypothesibus hæc omnia minime congruerent, impellebar, ut post-modum magis, magisque Copernicanæ inventioni fidem attribuerem*. Præterea verò, quod Keplerus deprehendit, Ministros Tychonis calculum texenteis, se, & Tychonem delusisse; siquidem illi observata ad Copernicanum Schema accommodantes, aliud, quam quod Tycho proposuerat, exequuti sunt: *Ille enim volebat*, inquit, *ut ex matutinis, & vespertinis observationibus inter se comparatis, inquirerent Pa-*

rallaxin

Digitized by Google

rallaxin Martis; hi verò inquisiverunt, quantam Parallaxin faceret schema Copernicanum. Præterеo quoque, licet Keplerus Solem longe amplius a Terra, quam vulgo credatur, constituens, deduxerit, si interdum Martis Parallaxis aliqua sit, eam tamen, neque sensibilem, neque observabilem esse; non obesse hoc nihilominus, quin Mars Terræ aliquando propior sit, quam Sol [cujus ille quoque imminuit Parallaxin tantopere] ut est a Mœstlino etiam observatum. Quod dixi porrò observationes circa Martem hyeme factas,
1583. extendi id constat ad principium anni M.DLXIII. quo aliundu definire Apogæum Solis, ejusque eccentricitatem cepit. Ac rem quidem nonnihil secus, elapso deinceps quinquennio, definiit; sed res interim hoc loco dicenda, propter exstructas insequentium aliquot annorum Ephemeridas, quas velut primitias suo è Typographeio expressit, & cum amicis communicavit. Cum igitur existimaret, se Poli altitudinem per stellam Polarem exquisite adeptum, atque idcirco de Æquatoris altitudine fore certus, observare perrexit temporis momenta, quibus Sol, seu Vere ascendens, seu Autumno descendens, Æquatorem intersecaret, sive in ipso Æquatore, punctisve Æquinoctialibus foret [attendendo puta Armillis ad Æquatorem compositis, & inquirendo etiam aliquot ante, & post diebus altitudinem Meridianam Solis] ac tum, iis obtentis, supputavit quot dies, horæ, & minuta a verno Æquinoctio in autumnale intercurrissent [cum sit manifestum, ab autumnali in vernum non intercurrere totidem.] Et quia agnovit, veteres lubrica nimis ratione usos, cum puncta quoque Solstitialia pari ratione venati sunt [scilicet ob pene insensibilem per dies aliquot circumstanteis, Meridianæ Solis altitudinis, declinationisque adeo variationem] eam ob rem, ut jam ceperat, ita & perrexit potius observare Solis transitum per medias Tauri, & Leonis parteis; quoniam adnotatis consimiliter diebus, horis, ac minutis inter vernum Æquinoctium, & dimidium Tauri, ac inter dimidium Leonis, & autumnale Æquinoctium intercedentibus; ratiocinatus est longe tutius, ut de Apogeio, sic de eccentricitate Solis. Quippe ex sexqui-signi alterutrius arcu, & perspecto tempore, quo Sol ipsum motu inæquali percurrere apparet, intelligere, ac determinare licet angulum, qui residuum arcum ad usque Apogejon ex ipsa Terra dimetitur, ac intercapedinem quoque, quæ est inter Terram, illiusve centrum, & centrum eccentrici, è quo idem Sol fuerit æquabiliter moveri spectandus. Itaque per id quidem tempus Apogejon Solis in gradu 5. min. 45. Cancri esse censuit, ac habuit eccentricitatem partium 359. qualium semidiameter eccentrici 10000. foret.

Dixi interim, illum fuisse certum de altitudine Æquatoris, ob præhabitam ex Polari stella Poli altitudinem [illa scilicet existente hujus ad quadrantem complemento] quoniam deprehendit, antecessores omneis in eo fuisse hallucinatos; quod altitudinem Æquatoris ex utraque solstitiali, seu summa, ac ima Meridiana Solis altitudine observata, deducerent; differentiam videlicet inter utramque bipartientes, ac illius dimidium altitudini adiicientes. Siquidem, eum illi non suspicarentur, eam per Brumam fieri radiorum Solis refractionem, ut Sol in ipso etiam Meridie aliquot minutis elatior appareat supra Horizontem, quam revera sit; ideo apparentem per Solstitium hyemale altitudinem pro vera habentes, tum contractiorem æquo fecere altitudinum differentiam, tum Æquatorem habentes intermedium, evexere ipsum æquo altius dimidio illius refractorii additamenti; unde & fecere tantundem depressiorem altitudinem Poli. Effectum verò quoque est simul, ut declinationem Solis maximam æquo contractiorem habuerint; ac præsertim Regiomontanus, Wernerus, & Copernicus, qui illam definierant, grad. 23. min. $28\frac{1}{2}$. quam ipse tamen minutorum præterea trium deprehendit. Et qua quidem ratione deprehenderit, intellectu facile est; videlicet nihil morando brumalem altitudinem, subduxit solum, quam [data Poli elevatione] habuit altitudinem Æquatoris, ex observata per Solstitium æstivum Solis altitudine; ac residua fuit declinatio maxima, hoc est, vera Tropici ab Æquatore distantia, grad. 23. min. $31\frac{1}{2}$. Quo autem magis appareret, erroris causam in refractionis neglectum esse conferendam; bipartitus est ipse quoque quam observavit inter summam, ac imam altitudines differentiam; ac deprehendit similiter, fieri hac ratione declinationem maximam, non majorem, quam grad. 23. min. 28. quæ uno etiam adhuc minuto diminuenda sit, si nulla habeatur Parallaxeos ratio, quam illi ne habuerint, satis in confesso non est.

Ut verò adhuc uberius rem sic se habere 1584.
constaret; cum sequente anno M.D.LXXXIV. Levinus Bylovius Georgii Friderici Marchionis Anspachensis apud Daniæ Regem Legatus, rediret navi Regia in patriam, dedit Tycho illi, ut amico veteri, in comitatum, unum ex studiosis, nomine Eliam Olai Morsianum, juvenem industrium, cum instrumento idoneo, quo Fruemburgi Warmiæ in Prussia, ubi observarat Copernicus, Poli altitudinem scrutaretur. Is autem perhumaniter exceptus a nobilibus ejus loci Canonicis [illi nimirum Copernici caram habebant memoriam, ut qui ibidem Canonicatum ex concessione Lucæ Vatzelrodii Warmiensis Episcopi, Avunculique sui obtinuisset] is, inquam, per mensem, & amplius illeic commoratus, locumque nactus opportunum, altitudinem Meridianam, tum Solis interdiu, tum Stellarum noctu sæpenumero observavit; & Sole quidem tum versante in Boreo semicirculo, ut propterea foret refractione immunis. Cum rediisset, explorans Tycho, quæ ille observarat, agnovit idipsum, quod suspicatus fuerat, esse nempe omnino altitudinem Poli Fruemburgi grad. 54. min. $22\frac{1}{4}$. quam Copernicus prodiderat solum grad. 54. min. $19\frac{1}{2}$. ac mirum idcirco non esse, si Copernicus lapsus fuerit, ut circa summam declinationem, ita circa Æquatoris altitudinem, tribus minutis proxime, ex quibus fuerit etiam Solstitium æquo promotius constitutum. Non est interim reticendum, Eliam, priusquam rediret, fuisse a memorato Marchione rogatum, & (misso quidem M. Mænio Regiomonti Prussiæ Professore Mathematum) ut polarem Regiomonti altitudinem, pari, qua Fruemburgi diligentiâ expenderet; ac re per aliquot hebdomadas præstita, constitisse, Polum illeic elevari grad. 54. min. 43. cum tamen Erasmus Reinholdus Prutenicas Tabulas ad illum locum referens, fecisset solum elevatum (sed Appiano nempe confisus) grad. 54. min. 17. dimidii pene gradus errore.

Sed neque reticendum est, nobilem Virum Joannem Hannovium Warmiensem Canonicum dono per Eliam misisse ad Tychonem Ptolemaicas regu-

regulas, seu paralladicum instrumentum, quod Copernicus sua manu fecisse, usurpasseque perhibebatur. Id prorsus ligneum, abiegnumque; æquales binæ regulæ, quatuor longæ cubitis; divisio in particulas 1414. facta. Tycho autem ipsum, non sine usus gratia, sed in memoriam Copernici, quem vix unquam sine elogio eximii, ingentis, aut incomparabilis nominavit, carissimum habuit, & sartum tectum, quasi rem pretiosissimam asservavit. Juvat autem hoc loco adscribere versus, quos enthusiasmo veluti quodam, eo ipso die (Julii scilicet xxiij.) quo instrumentum accepit, tum extulit, tum in Tabella instrumento appensa exarari voluit. Ij fuere hujuscemodi

Is, qualem nec terra virum per sæcula multa
Procreat, invidiâ tardans quæque optima, qualem
Ipsa sibi vix Astra ferunt per mille recursus,
Tot centrisque, polisque licet, totque orbibus orbem
Tam rapido involvant cursu, nec lassa fatiscant.
Ille is, qui Cœlo genitus, cœlestia terris
Progenuit, sed parta alio, quam prisca Parentum
Fert veterum soboles, Cœlo nec forsitan ipsi
Degeneri patria proprias sub imagine vultus,
Sed magis, atque magis referente, quod omnis Olympi
Testetur facies, vulgi licet inscia turba
Non videat, quidnam revolutis congruat Astris;
Ille &, qui Cœlo poterat deducere Solem,
Ac prohibere loco, terrasque involvere Olympo,
Et Lunam Terris, Mundique invertere formam,
Ne qua parte tamen, quamvis conversa, dehiscat,
Sed concinna magis, longeque minoribus usa
Subsidiis, moti referat spectacula Cœli.
Ille, inquam, tantos olim Copernicus ausus,
His levibus baculis, facili licet arte paratis,
Aggressus toti leges præscribere Olympo,
Astraque celsa adeo viis subducere ligna
Sustinuit, superum ingressus penetralia, nulli
Quam prope mortali concessam ab origine Mundi est.
Quid non ingenium superat? sunt montibus olim
Incassum montes congesti, Pelion, Ossa,
Ætnaque testantur, simul his glomeratus Olympus,
Innumerique alii, necdum potuisse Gigantes
Corpore prævalidos, sed mentis acumine inerteis,
In Superas penetrare domos. Ille inclytus, ille
Viribus ingenii confisus, robore nullo,
Fustibus his parvis celsum superavit Olympum.
O tanti monumenta Viri! Sint lignea quamvis:
His tamen invideat fulvum (si nosceret) aurum.

Prætereo autem, cum initio Octobris Elegiacum carmen condidisset in Ptolemæi effigiem, quam in Musæo cum aliis plerisque constituerat, condidisse quoque subinde in affigiem Copernici, allatam fortassis ab eodem Olao; siquidem ea ipsa fuisse dicitur, quam Coparnicus sua manu pinxisse è speculo perhibetur. Prætereo etiam, cum Stellæburgum hocce anno, ut jam ante deduximus, constructum fuerit, ac in medio illo hypocausto fuerint octo Astronomorum collocatæ effigies, & in iis etiam Copernici fuisse singulis disticha singularia subscripta. Ne ea verò heic memorem (uti neque ea, quæ per hocce tempus, cum ad nobileis quosque alios, tum potissimum ad Falconem Goyum, affinem, amicumque suum, Virum, & nobilem, & græce, latineque eruditum misit) neque etiam aliquot alia circa superiorum, inferiorumque rerum connexionem, repræsentatam figuris hieroglyphicis Philosophorum duorum, quorum alteri Cœlestia scrutanti adscriptum foret: *Suspiciendo despicio*: alteri terrestria: *Despiciendo suspicio* [hisce nimirum tam Cœlestem, quam Terrestrem, seu metallicam significavit Astronomiam] Ne hoc, inquam, loco ista memorem, ac multo minus inscriptiones varias eidem Stellæ-burgo insculptas, ac illam speciatim *quid si sic?* appositam depictæ propriæ [in hypocausto videlicet Cœlestium Orbium hypothesi; attexere heic solum juvat insculptam quadrato lapidi Porphyrio ad faciem portæ interiorem [seu austrum versus] inscriptionem, quæ hisce verbis, characterèque majusculo expressa fuit.

D. O. M. Posteritatique Sacrum.

Astronomiam Scientiarum omnium antiquissimam, & præstantissimam, diu quidem, multumque cultam, nondum tamen satis solide constitutam, aut a mendis vindicatam animadverteas, & instaurandæ, perficiendæque, varia, eademque exacta adinvenit, construxitque Organa, ad omnimodas cœlestium corporum observationes sufficientia, labore, diligentia, impendioque incredibili, quæ partim proxima eandem ob causam exædificata arce Uraniburgo, partim hisce cryptis, ad constantiorem, & opportuniorem usum disposuit; tibique, o inclyta omni ævo successura posteritas hunc thesaurum rarissimum, & pretiosissimum commendans, dicans, consecrans, ut in æterni Dei admirandæ cœlestis machinæ Opificis gloriam, artisque divinæ propagationem, ac patriæ honorem perpetuo conserves; nec vetustate, aliove incommodo collabascere, aut aliorsum transferri, vel quocumque modo violari sinas, si nihil aliud, Auctoris saltem universi vindicem reverens oculum. Qui ea cuncta in hac Insula, & inchoavit, & absolvit; hoc monumento posito, te rogat, & obtestatur TYCHO BRAHE.

Have, qui hæc legis, facisque, & Vale.

Videretur posse quoque ad hunc annum referri absoluta magni illius Globi confectio, qui inchoatus primum Augustæ Vindelicorum fuerat, & exinde in Insulari post sedem in ea fixam transvectus; verum quia tamersi inscriptio ipsum hunc annum præferat, id fuit tamen certo consilio, de quo postea dicetur, factum; ideo res videtur non incommode reiici in locum ulteriorem posse. Videretur quoque referenda hue esse (nisi etiam ad superiorem annum) excogitatio hypotheseos, mundanive Systematis, ipsi Tychoni peculiaris; quatenus cum mense Septembri versaretur apud ipsum nobilis Vir Ericus Langius, quidam illius famulus, nomine Nicolaus Raymarus, Dithmarsus delineatam hypothesin quapiam in charta obiter vidit, ac sibi quasi a se in angulo Poloniæ quodam excogitatam arrogans, illam ut suam biennio post apud Land gravium venditavit; ubi & impudenter in Tychonem deblaterans repressus a Rothmanno fuit: Attamen hac quoque de re commodius deinceps dicetur. Quare superest heic adiiciam, cum duas hoc anno Eclipseis observaverit, unam puta Solis digitorum trium, die Aprilis xx. hora 5. min. 39. alteram Lunæ, eamque totalem, die Novembris vij. ab hora 11. min. 12. in hor. 15. min. 0. adnotasse

se

Digitized by Google

se illum circa posteriorem, contigisse ejus medium, non hora 13. min. 6. uti oportuisset, bipertito tempore; sed hora 13. min. 12. ut habetur quidem in Elencho Eclipseon; aut hor. 13. min. 8. ut in Epistolis ad Rothmannum; ad quem scripsit, se ratione infallibili inquisiisse ex æquatoria certarum Stellarum remotione a Meridiano; ac præmisit, hæc tempora non esse semper æqualia, ut eatenus creditum fuerat. Taceo verò, quod cohærenter subnotavit, medium Cassellis observatum debuisse referri ad hor. 12. minut. 56. non ad hor. 13. minut. 3. quodque Rothmannus ad eum rescribens, confirmavit, fuisse errorem observatoris Witichii, qui affirmarit, temere se ex Observationibus assumpsisse, & locum Solis, & ascensionem rectam, declinationemque dextri Orionis humeri, ut tempora deduceret; quippe cum nihil tale observatum fuisset. Taceo quoque, quod subdidit, Henricum Bruceum apud Rostochienseis Mathematicum quadrante non magno orichalcico (quem illi, ut amico pridem dederat) usum, retulisse medium Eclipseos ad hor. 13. min. 4 cum esse idem Rostochii tempus, quod Uraniburgi deberet, ob nullam, insensibilemve differentiam Meridianorum.

1585. Jam, cum annus M. D LXXXV. medius fuerit septem annorum, quibus præsertim in eo incubuit, ut ex Venere tam matutina, quam vespertina, interdiu cum Sole, noctu cum Affixis Stellis comparata, ipsarum Affixarum loca, tam secundum Æquatorem, quam secundum eclipticam debite constitueret; idcirco hunc annum delegit, ad quem excutitem definiret, quibus locis essent Stellæ quædam præcipuæ, secundum totum Zodiacum; ut ceterarum deinceps toto Cœlo respersarum, vel ex solis earum distantiis cum ab istis, tum inter se, loca definiri similiter possent. Itaque multus primum fuit, ut memoratæ Lucidæ Stellæ supra caput Arietis ascensionem rectam exquisitissime obtineret, quod eâ substratâ, quasi fundamento, facile foret veluti superextruere reliquam molem. Nimirum ad quindecim usque considerationes instituit Observationum toto septennio habitarum, & partim spectatarum seorsim, partim inter se invicem per binos annos comparatarum, ex quarum singulis deducta ejusce Stellæ ascensio; ac ne ullo quidem discrimine, quod unius minuti excesserit bessem. Constituit proinde ascensionem rectam Lucidæ Stellæ Arietis grad. 26. minut. 0. sec. 30.

Deinde verò ex habita, tum per armillas Æquatorias, tum per Meridianas altitudines, declinatione, tam hujus Stellæ, quam aliarum aliquot secundum Zodiacum fusarum, ac observatâ aliunde binarum singularum mutuâ distantiâ, rem aggressus est longe admirabilissimam; texturam nimirum Æquatoris integram ex singularibus arcubus, quos designarent anguli creati ad Polum ex declinationum arcubus, interceptaque distantia inter Stellas geminas secundum seriem Zodiaci sumptas, & ut incipienteis a Lucida Arietis, ita in eandem desinenteis. Nempe acceptis primum quatuor, Lucida pura Arietis, Capite Geminorum inferiore, Spica Virginis, & Lucida Vulturis; arcus Æquatoris ipsis intercepti, ac invicem juncti exhibuere grad. 359. min 59. sec. 58. hoc est, integrum circulum duobus tantum secundis minus. Sic acceptis sex, ut puta Lucida Arietis, Calce Borei Geminorum pedis, Corde Leonis, Spica Virginis, Lucida Vulturis, & prima alæ Pegasi; arcus intercepti, junctique exhibuere grad. 360. minut. 0. sec. 9. hoc est, integrum circulum, cum secundis novem solummodo amplius. Sic acceptis octo, nimirum Lucida Arietis, Oculo Tauri, capite Geminorum inferiore, Corde Leonis, Spica Virginis, Borea sinistræ manus Ophiuchi, Lucida Vulturis, prima alæ Pegasi, arcus intercepti, junctique exhibuere grad. 359. min. 59. sec. 56. hoc est, integrum circulum, deficientibus non amplius, quam quatuor secundis. Quod profecto, nisi miraculi loco, hac in pragmateia habeatur, nihil est, quod habendum miraculo sit.

Denique, cum ex habitis ascensionalibus differentiis, nihil facilius fuerit, quam ex supposita ascensione Lucidæ Stellæ Arietis, ascensionem rectam cujusque harum Stellarum dedocere; facile quoque deinceps fuit, ex habita cujusque Stellæ ascensione, & declinatione, ac supposita maxima, quæ est ante dicta, declinatione Eclipticæ, cujusque longitudinem, latitudinemque obtinere. Ut verò aliquanto ampliorem, quam Stellarum novem mox nominatarum exhiberet Catalogum, duodecim quoque alias adhibuit secundum ductum Zodiaci, neque ab Æquatore procul dissitas; quarum loca similiter, tam secundum Eclipticam, quam secundum Æquatorem definiit. Cum prætereundum porrò sit, quod comprobare etiam voluit, esse Stellarum limites respectu Æquinoctialium punctorum recte præfinitos, idque instar Copernici, ex Virginia Spica [cujus non aliunde supposuit, sed ipse speciali ratione præhabuit latitudinem] tum non erit forte incongruum ejusmodi Catalogum hunc in locum inserere, quod habere hoc quasi fundamentum totius Astronomiæ ab ipso restitutæ possit. Ille igitur cum præmisso hocce titulo sic se habet,

TABELLA

T A B E L L A

Exhibens XXI. peculiarium Stellarum per singulos Zodiaci Asterismos hinc inde collocatarum vera respectu Æquatoris, atque Eclipticæ loca, ad annum M. D LXXXV. completum cœlitus deducta; ut ex his reliquarum Fixarum, tum etiam Planetarum quovis in situ observentur apparentiæ.

NOMINA STELLARUM.	Ad Æquatorem Asc. Recta grad.	min.	Declinatio. grad.	min.		Ad Eclipticam. Longitudo. grad.	min.		Latitudo. grad.	min.
Prima ♈	22.	44.	17.	14.	B	27.	24.	♈	7.	8½. B.
Lucida ♈	26.	0⅓.	21.	28⅓.	B	1.	53.	♉	9.	57. B.
Boreus oculus ♉	61.	8.	18.	12.	B.	2.	40.	♊	2.	36½. A.
Oc. ♉ Aldebora	63.	3¼.	15.	36½.	B.	4.	0.	♊	5.	31. A.
Calx pedis ♊	89.	29½.	22.	38⅓.	B.	29.	31½.	♊	0.	53. A.
Lucidus pes ♊	93.	24⅔.	16.	40⅔.	B.	3.	18.	♋	6.	48½. A.
Inf. cap. ♊, Pollux	109.	58.	28.	57¼.	B.	17.	30½.	♋	6.	38. B.
Afellus Boreus	124.	44⅔.	22.	52⅚.	B.	1.	44.	♌	3.	7. B.
Lucida colli ♌	149.	13½.	21.	54⅓.	B.	23.	46.	♌	8.	47. B.
Cor ♌, Regulus	146.	32⅓.	13.	57⅙.	B	24.	4⅔.	♌	0.	26⅓. B.
Tertia Austr. alæ ♍	185.	8⅓.	0.	51¾.	B.	4.	22⅓.	♎	5.	50. B.
Spica ♍, Arista	195.	52¼.	8.	56½.	A.	18.	3.	♎	1.	59. A.
Lanx Borealis ♎	223.	43.	7.	45¼.	A.	13.	35¼.	♏	8.	35. B.
Bor. man. Ophiuchi	238.	11⅓.	2.	33¼.	A.	26.	31.	♏	17.	20. B.
Cor Scorpii	241.	4⅔.	25.	23.	A.	4.	0.	♐	4.	27. A.
Media capitis ♐	280.	0.	22.	13.	A.	9.	15.	♑	0.	49. B.
Luc. Vult. Aquila	292.	37⅓.	7.	51¼.	B.	25.	56.	♑	29.	21½. B.
Præced. Caudæ ♑	319.	15⅓.	18.	24⅓.	A.	16.	1.	♒	2.	26. A.
Sin. Humerus ♒	317.	24⅓.	7.	18⅙.	A.	17.	38.	♒	8.	42. B.
Prima alæ Pagasi	341.	2½.	13.	0⅔.	B.	17.	44.	♓	19.	26. B.
Luc. in connexu ♓	25.	9⅚.	0.	44⅙.	B.	23.	44⅔.	♈	9.	4½. M.

Heic, cum nihil necesse sit cetera adscribere observata, ut distantiam Stellæ Polaris a Polo grad. 2. min. 56. sec. 10. ac ejusmodi alia; at prætereire tamen non decet observata circa Cometam, qui hoc anno, ac mensibus Octobri, Novembrique apparuit. Is certe tanto magis dicendus, quanto non caudatus, barbatusve apparuit; neque enim ullam appendicem, qualem alii fere, exporrectam exhibuit [nisi quod semel, ac iterum visus est radiolum spithamalem emittere] verum rotunda specie crinitus circum, comatusve, hoc est, verè κομήτης, Circæusve fuit. Tycho igitur, qui illum vidit primum die Octobris xviij. fuisse eum dicit obscuro, raro, & nebuloso lumine; ac fuisse illi nebulolæ, quæ Præsepe Cancri vocatur, totâ suâ formâ quam simillimum; nisi quod aliquanto major per dies primos videbatur. Stellam quidem Jovi quam proxime parem, sed præ obtusa tamen luce fuisse ægre conspicuam, nisi quod fuit sub medium, luminis paulò compactioris. Rothmannus, qui ipsum Cassellis a die usque octava vidit (sed nimirum nubes, ac pluviæ Cœli conspectum Uraniburgi ab initio pene Octobris eripuerant) apparuisse dicit in modum Halonis circa Stellam aliquam; fuisse aut parem, aut etiam majorem Venere, cum maxima apparet; deprehensu non facilem, nisi a sciente præmonstraretur; compactius meditullium, quasi Stellam quartæ magnitudinis extitisse. Addit circa viii. Novembris cum jam paulatim evanesceret, persimilem fuisse illi in Cancro nebulæ; idque de forma, & colore confirmat Tycho circa diem xv. tametsi jam foret aliquanto minor; cum & deinceps decrescere pergens, circa Novembris medium penitus evanuerit.

Quo die Rothmannus primum vidit, in cauda Ceti extitit; quo primum Tycho, prope linum australioris Piscis jam fuit. Prætergressum deinde ait totam Arietis constellationem, ac Tauri dorso superato, desiisse non longe a Pleiadibus; ut quas latitudine quidem excesserit, at longitudine tamen non fuerit assequutus. Ut specialius autem cursum definiamus, Rothmannus die octava Octobris, ac ora xj. cum minutis quinque, Cometam ex observatione reposuit in grad 23. min. 9. Piscium, cum latitudine Austrina gr. 13. min. 52. [litteræ Land-gravii habent sex, & octo minuta amplius.] Die autem viii. Novembris, hora x. cum semisse, in quam observatio ejus desinit, in grad. 16. min. 17. Tauro eum 8orea latitudine grad. 7. min. 16. Tycho autem ad diem Octobris xviij. ac hor. x. cum quadrante, tribuit illi locum in grad. 19. min. 29. Arietis, cum latitudine

dine Austrina grad. 3. minot. 30. Ad diem verò Novembris xij. ae horam ix. cum triente, tribuit in grad. 18. min. 46. Tauro eum Borea latitudine grad. 8. min. 6. Ex quibus licet intelligi eequis præter-propter Cometæ ductus fuerit, eequave magni eirculi portio, quam ille motu suo descripsit. Is quippe fuit graduum proxime 60. & eo quidem motus deeremento, ut cum initio ultra duos gradus, ac bessem dietim perageret, sub finem non coufecerit, nisi gradus eirciter dimidium. Præter-propter interim dico; quoniam adnotatum a Tyehone fuit, illum eirculum, qui Æquatorem interseeuit in grad. 14. min. 55. a vernu Æquinoctio, & Eelipticam in grad. 27. min. 38. Arietis, variabilem habuisse ad utrumque horum eireulorum inelinationem. Quippe cum ea initio foret respectu Æquatoris grad. 45. min. 28. & respectu Eclipticæ grad 23. min. 17. ita tamen sensim deerevit, ut sub finem fuerit respectu illius, grad. 44. min. 19. respectu istius, grad. 21. min. 34.

Quod superest, nullam Cometæ Parallaxin Rothmannus tribuit; ae id ex aliquot dierum observationibos eomprobat; unde & illum evehit ad usqoe Sphæram, regionemve Saturni. Tycho autem non omnem quidem Parallaxin denegat, sed pene tamen insensibilem tribuit; quando, ut ea interdum minuti unius visa est, ita & aliquoties comprobata est dimidii dumtaxat minuti; idque tum cum esse debuisset minutorum 48. si vel tantum prope, quantum ipsa Luna extitisset; quo factum est, ut nisi supra Solem, saltem non longe infra reponendum censuerit. Notatu dignum interim est, quod insinuat alicubi, esse potuisse istum Cometam revera, ae In se eaudatom, quemadmodum ceteros; verum, quia in ipso prope Solis opposito versabatur, Terraque intercepta existente, fusa in partem a Sole aversam eauda, ultra ipsum Cometæ caput in directum protendebatur, caputque ejus axem regebat; ideo evenisse, ut tota, extremo non-nihil latiore, apparuerit quasi circumposita capiti, sieque diversam a ceteris Cometæ speciem fecerit, non re, sed ad sensom duntaxat.

Digitized by Google

DE
TYCHONIS BRAHEI
VITA
LIBER TERTIUS.

1585. Is, quæ aliunde, præter Tychonis observationis, heic assumo, occasionem facit commercium, quod per litteras institutum ex nato hoc Cometa fuit Tychonem inter, & Land-gravium, ac simul eruditum, cordatumque virum Christophorum Rothmannum Bernburgensem, quem Land-gravius assumpserat in Mathematicum aulicum, ac ut præesset tribus studiosis, quos alebat Cœlestibus observationibus peragendis. Scilicet, cum primum Cometa apparuit, versabatur Land-gravius Rotemburgi; ibique a Rothmanno Cassellis relicto litteras accepit, quibus apparere Cometam admonitus fuit. Dies erat mensis XIX. cum ipse Land-gravius Cometam spectavit, & ductis per ipsum, perque Affixas quasdam lineis, iisque in globum proprium translatis (neque enim alia instrumenta ad manum erant) censuit, illum esse in grado 21. Arietis cum gradibus quatuor latitudinis Austrinæ. Postridie ergo litteras dedit ad Henricum Ranzovium, Regium in Holsatia, & adjunctis Provinciis Vicarium, ipsiusque Tychonis affinem, quibus illi, cetera inter, istam Cometæ apparitionem significavit, ac petiit, ut a Tychone, suo nomine salutato, obtineret, indicaretque ecquid ab eo de Cometa observatum fuisset. Scripsit subinde ad Tychonem Ranzovius; misso litterarum Land-gravii exemplo; quod cum datis a parente, Gerardus Ranzovius ejus filius, & magnificæ Croneburgicæ arcis recens a Rege in vicino Selandiæ littore Præfectus, ipsi reddidit, cum Tycho in aula apud Regem foret. Delectavit mire Tychonem, opportunam adeo occasionem natam communicandi cum Principe tanto, ac tam bene merente de rebus Astronomicis: quo factum est, ut ipsemet, destinato uno ex suis studiosis, scripserit ad Land-gravium; sed Kalendis jam Martiis anni M D LXXXVI.

1586. Adjunxit porrò litteris Cometæ historiolam, una cum locis ad dies varios, qua observatis, qua deductis, cumque ratiocinio de insensibili, aut perexigua parallaxi; ac simul petiit, quas Land-gravius, tum de hoc, tum de aliis antecedentibus Cometis, atque etiam de nova Stella observationes peregisset. Neque hoc solum, verum etiam quas haberet observatas perpetuorum Syderum inter se distantias, Meridianasque altitudines; paria pollicitus vicissim. Et quia Land-gravius in suis ad Ranzovium litteris significarat, se instructione Pauli Witichii confici curasse ex puro orichalcho, tum horizontalem quadrantem, tum sextantem bicubitalem ea ratione divisum, ut ad quadrantem usque unius minuti partem exhiberet; ideo adjecit Tycho, Witichium illum ante quinquennium penes se fuisse, addidicisseque organorum suorum divisionem, & fabricam; ac se vereri nihilominus, ne ille suggesserit potius formam sextantis, quem tum habebat, cuique penitus fidendum non foret, quam alium animo conceptum, ac deinceps elaboratum, quem illi quoque indicarat. Quare, ut Land-gravius rem perciperet, Iconem ad eum hujusce novi Sextantis misit, ac simul etiam Uraniburgi, armillarumque Æquatoriarum; quippe scribere de Mechanica Astronomiæ parte librum cogitans, cælari jam curaverat instrumentorum aliquot figuras. Misit quin-etiam ad faciendum suorum instrumentorum fidem, solarem Ephemeridem, quam explorare Land-gravius posset; admonuit cum modo, ut refractiones caveret, rationem haberet Parallaxeos, declinationem maximam 23. graduum, & $31\frac{1}{2}$. minutorum supponeret, ac altitudinem Æquatoris non ex Solstitiali utraque altitudine, sed ex sumpta per Polarem Stellam Poli altitudine venaretur. Subjecit postremo mittere se omnia per charum, fidumque domesticum Petrum Jacobi, studiosorum unum, ex quo, ut suarum rerum omnium, tam Astrooomicarum, quam Pyronomicarum participe, plura longe addiscere, quam ex datis litteris posset; cum & eidem ad se redeunti concredere posset, si quid attineret.

Litteris Tychonis acceptis, dici non potest quanto gaudio perfusus Princeps fuerit. Rothmannum illico accersiit; at ostendere illi noluit acceptum de Cometa scriptum, quin ille suum attulisset, ut utriusque observationes simul inspici, conferrique invicem possent. Ubi autem illæ expensæ, ita consentire deprehensæ sunt, ut minuto vix dissiderent; mira fuit, tam Principis, quam Mathematici exultatio; cepitque Princeps, ut Tychoni exoptare Cœlum Australius, ac purius; sic organa sua eo ipso cariora habere, & commendare industriam sui Automatarii Justi Byrgii, quem indagine, quasi alterum Archimedem dixit. Jussit Petrum illa explorare, ut de ipsis referre ad Tychonem posset; ac mandavit simul exscribi, quæ de nova Stella observarat, quæque observata circa Fixas habebat, & tam quidem prioribus, quam postarioribus instrumentis. Rescribens autem professus est, nihil posse exquisiri de Cometa anni M D LXXVII. mittere; quod tum destitutus Mathematico, nihil exacte observare de ejus Parallaxi potuisset [& Rothmannum certe penes se ab uno, alterove anno duntaxat, habebat] quod spectaret ad nuperum, mittendi curam Rothmanno commisit. Commisit verò etiam coram præscribendi uberius, quæ præcipua quædam suis litteris attigit, ut de variata Affixarum latitudine,

etiam

etiam in aliquibus ad dimidium gradus; de comprobata methodo inquirendæ Poli altitudinis per circumpolareis Stellas; & de observatis refractionibus, ac speciatim in Venere, quæ aliquando occidua, & duobus gradibus visa alta, pene horæ quadrante, quasi stationaria apparuerit, ac pæne momento deinceps evanuerit. Denique autem rogavit Tychonem, ut vellet ipse quoque suas observationes impertiri.

Prætereo autem, satisfecisse Rothmannum Land-gravii votis, ac misisse tractatus sui, quem de Cometa instituerat, priora quinque capita, eteris reliquis nondum absolutis (is est, quem Snellius postmodum cum sua Cometæ anni M.DC.XVIII. descriptione in lucem misit). Scripsisse, suppositam fuisse obliquitatem maximam graduum 23. min. 30. ac Poli altitudinem ex circum-polaribus Stellis deprehensam grad. 51. minut. 20. Refractionem Solis speciatim non observatam ascendere ad usque 30. grad. altitudinem; neque fieri ad Horizontem ultra quadrantem, aut trientem gradus. Non videri, excepta vaporum regione, diversitatem diaphani inter aërem, ætheremque, aliquam esse. Deprehensum fuisse a se, contra aliorum traditionem, Stellarum latitudines pro mutatione Eclipticæ variari. Expetere se observationem Eclipseos lunaris, quæ contigerat ante duos annos, si peracta quidem a Tychone foret, ad internoscendum differentiam meridianorum; sin minus, id venandum esse ex observata utrobique Lunæ altitudine, uno, ac eodem die, aut diebus non multum distantibus, ac una habita Parallaxeos ratione. Non parum sibi laboris fuisse in corrigendis instrumentorum defectibus, quos Vittichius satis non præcaverat, & pleraque alia. Hæc, inquam, prætereo, ac adnoto potius, cum Land-gravius rescripsisset, remisissetque Petrum ad Tychonem, a die Aprilis XXV. fuisse illi deinceps miram responsi accipiendi impatientiam; adeo ut litteras non modo iterato die Augusti XVI. sed tertium quoque die Octobris XIV dederit; & Rothmannus quoque suas interposuerit, quibus est testatus, nullum esse diem, quo non a suo Principe de responsione rogaretur, cogereturque excusationem ex ipsa locorum intercapedine texere. Adjecit autem, se deprehendisse, altitudines Meridianas eatenus acceptas uno minuto abundare, ob perpendiculum non exquisite collocatum.

At verò ipse Tycho, cum posterius scripsit, remoram non modo in intercapedinem contulit, ob quam non alia exhiberetur litteras mittendi occasio, quam per Mercatores Vere, & Autumno ad Francofurtenseis Nundinas pergentes; sed etiam in factum casu quodam obstaculum, quo Mercatori ad Nundinas autumnaleis discedenti dare litteras, ut statuerat, non potuisset. Id autem ex eo contigit, quod cum per id tempus ipse Regis Socer Udalricus Megapolensis Dux, una cum Elisabetha conjuge, & fratris filio Duce Sigismundo, versarentur in Dania, voluerint illis ipsis diebus, quibus tradendæ litteræ erant, Uraniburgum invisere, ac spectare coram tum Astronomica instrumenta, tum apparatum Pyronomicum [quippe ipse quoque Udalricus a multis annis deditus chymicis studiis fuerat] & deducente quidem ipsa Daniæ Regina Sophia, quæ parentis imitatione iisdem studiis delectata, bis hoc anno Mare trajecit, ut Tychonis Laboratorium, operasque contemplaretur; ipsi alioquin de quibuscumque in Aula potuit officiis favens. Et conscriptæ quidem fuere litteræ Tychonis ante anni finem [siquidem Ranzovius scribens ad Tychonem sequentis initio, testatus est, se accepisse illarum simul, ac superiorum, & scriptarum quoque a Land-gravio exemplum] verum illas, nisi occasione vernalium Nundinarum insequentium [quibusdam interim interiectis, adjectisque] non misit.

Inter cetera verò insinuavit, esse se in ea opinione, ut omnes Cometæ supra Lunam sint, prout quatuor eatenus visos, observatosque deprehendit; spem autem fecit transmittendi exemplum operis Cometici, quod tum adornabat ad prælum. Significavit inter distantias Stellarum ad se missas, ac suas, nihil interesse sensibilis discriminis; quod altitudines verò Meridianæ duobus minutis abundarent, causam conjecit, quod aut pinnacidia, aut perpendicula non forent recte constituta. Quod longitudines, latitudinesque ex globo desumptæ non satis exacte quadrarent, mechanicæ praxeos imperfectionem causatus est; quod autem calculo deductæ, quinque, aut sex minutis antecederent, causatus est imparem huic tanto negotio horologiorum fidem. Deduxit ne ipse proinde, non per Horologia, aut Lunam, sed per Venerem interdiu, noctuque conspicuam aggressus Stellarum restitutionem foret; meminitque obiter Martis Acronychi, quem Terræ propiorem tertia fere parte observasset, quam Solem; neque præteriit variationem latitudinis Stellarum a se animadversam. Cum varia autem mitteret: *Peto*, inquit, *a tua Celsitudine, quibus possum precibus, ut observationes has nostras nemini communicare velit, caveatque, ne publicæ fiant, præsertim quantum ad Fixarum longitudines, latitudinesque attinet, quas ob id etiam peculiari charta seorsum notari curavi. Novit enim tua Celsitudo quam optime, quantum temporis, laboris, diligentiæ, & sumptuum requiratur, antequam ad hujus rei exactam cognitionem pervenire liceat. Et sane nulli alteri in tota Germania, vel alibi, cujuscumque esset conditionis, hæc mea inventa communicarem; suppressique ea hactenus, quamvis a multis hoc nomine sollicitatus. Plerique enim, cum nihil per se egregii in his præstare velint, aliorum inventis, & laboribus, sese ornare, eaque pro suis venditare, non sine gravi auctoris injuria non erubescunt.* Quæ verò misit, ea fuere I. Collatio locorum Stellarum XXIV. ex globo Principis desumptorum, cum deductis per calculum, ex assumptis datis: II. Distantiæ XLVIII. inter varias Stellas Sextantibus ipsius Tychonis Astronomicis exploratæ: III. altitudines Meridianæ Fixarum XCVI. ejusdem quadrantibus proxime elapsis annis observatæ: IV. longitudines, latitudinesque Fixarum LXI. ex observationibus accuratis ad initium anni M.D.LXXXVII. deductæ cum calculis tam Alphonsino, quam Copernicano, ut discrimen pateret, adjunctis: V. loca singulorum septem Planetarum ternis diebus Januarii ejusdem anni observata, una cum iisdem calculis adjunctis.

Ad Rothmannum autem rescribens, tum alia attigit, tum supplementum de Cometis, ac observatam denuo Poli altitudinem petiit. Miratus est, declinationem Eclipticæ maximam habitam ab ipso dumtaxat minutorum 30. supra gradus 23. quod ex Land-gravianis observationibus, habita ratione Parallaxeos, major proxime sesqui minuto eveneretur. Edisseruit, cœlestia spatia fluida esse, non solida; ac esse aërem, ætheremque Diaphana diversa. Refractionem in Sole 30. gradus alto, dimidii adhuc minuti sentiri; in Ho-

rizonte verò [non habita etiam ratione Parallaxeos, quæ ipsi quidpiam detrahat] minutor. 28. Multos fuit circa variatam Fixatum latitudinem; ratiocinando scilicet, cum Eclipticæ obliquitas ab usque Timocharidis, Hipparchi, & Ptolemæi temporibus, viginti plus minus minutis decreverit, & Ecliptica ad Æquatorem admota, Stellæ, v. g., ad Tropicum Cancri, æstivumque Solstitium Boreales, augeri latitudine totidem minutis debuerint; Australes verò totidem minui [ac proportione versus puncta Æquinoctialia procedendo] idipsum factum observare. Castorem enim, v. g., Borealiorem jam esse minutis 19. Polluccm 17. Cor Leonis 16. Spicam, quæ olim ante, nunc post Æquinoctium autumnale est, vix quidquam decrevisse; atque ita de ceteris. Ac tametsi aliæ sint Stellæ, quæ oppositum arguere videantur, plerasque tamen corrigi, redigive in ordinem posse; ut Oculum Tauri, & Lucidam Aquilæ, solumque esse canem majorem, cui triente gradus adaucto, cum tantundem esse minutus deberet, manus adbiberi medica non valeat, nisi conjecto in transcriptores vitio; neque debere ex hac Stella fieri ceteris præjudicium. Lætatus est, deprehensum esse in perpendiculo minuti unius errorem; quod enim missæ declinationes duobus minutis abundarent, ideo factum esse, quod Stellarum altitudo habita uno minuto major, & Æquatoris uno minor fuisset; ut puta, quod Poli correcta altitudo minutorum, non 20. sed 19. supra gradus 51. foret. Subscripsit circa negotium observandi ex Luna Meridianorum differentiam, & maxime quidem circa nonagesimum gradum; ac vere interim circa Eclipseis Lunæ totaleis, & cum mora, admonuit, melius discerni tempus ingressus corporis totius in umbram, & primi egressus ex eadem, quam primi initii, ac finis ultimi momenta. Denique, ut alia reticeam, Copernicum sic commendavit, ut non inferiorem Ptolemæo habuerit; immo etiam in Hypotheseos concinnitate longe superiorem; ac postquam absurda, quæ ex ea deduci solent, excusavit, *Sed non est*, inquit, *hujus loci copiosius de his disserere; ea verò aliquando, Deo volente, latius in Opere nostro Astronomico excutiemus; & forte aliam Hypothesium rationem, quæ nec Mathematice, nec Physice absurda videbitur, & contra ipsa artis principia non peccet, introducemus*,

Sub anni finem depingi se a memorato Gemperlino secum Augustâ deducto voluit; ac cælari etiam sequente statim anno effigiem in magni quadrantis orichalcici area, quæ alia etiam exhibet ad Musæum, observatorium, laboratoriumque, ut est ante dictum, spectantia. Expressa autem illeic habetur effigies *tanta solertia, tamque competenter*, inquit ipsemet, *ut vix similior dari possit*. Quem verò Torquem collo appensum cum Elephantis castellum dorso gestantis simulacro vides, id insigne est Equitum, quo Nobiles Dani, & de Republica præsertim benemeriti a Rege donantur; quoque ideo Tycho donatus a Friderico fuerat; cum & Christianus postea alium torquem, ipsumque aureum cum sui effigie illi dederit, ut suo postea loco dicetur. Insequente porrò memorato anno, qui fuit
1587. M.D LXXXVII. incubuit Tycho potissimum in absolvendo, ac typis mandando suo illo Opera de Cometa ante annos decem conspecto. Nam postquam quidem Cometa evanuit, tractatum de illo instituit, capitibusque novem ea complexus fuit, quorum argumentum, summamve superius jam retulimus; verum deerat illi caput decimum, quo ceterorum observata, opinionesque de eodem Cometa constituerat expendere. Hoc ergo demum anno obtentis quotquot nancisci licuit de ipso libellis, aut schedis, id absolvit caput, & pauca solum aliqua circa cetera interiecit; siquidem intacta præsertim taliquir assignata Stellarum loca, & quæ varia ex iis deducta Cometæ attribuerat; quod licet fuisset deinceps rimatus Stellarum loca exquisitius; discrepantia tamen deprehensa adeo exigua fuerit, ut loca Cometæ nihilominus invariata ad sensum prodierint, ac Parallaxis potissimum eadem semper constiterit; neque ideo necesse fuerit plenum laboris calculum iterare. Licet porrò hoc decimum caput valde prolixum evaserit (quippe ipsum solum novem præcedentia aliquantum exsuperat) noluit tamen ipsum in plura partiri, ne hic liber, quem inscripsit secundum, *De Mundi ætherei recentioribus Phænomenis*, capitum numero excederet alium, quem de nova Stella affectum, divisumque in totidem capita (licet nondum absoluta) habebat; & priorem isto haberi, tametsi posterius edendum, volebat. Enimverò, cum illud caput ejus esset molis, ut ideo secundam libri partem indigitarit, ipsum ideirco in duo membra distinxit, inque eorum priore observationes, opinionesque Auctorum, qui Cometam supra Lunam constituerunt; & in posteriore illorum, qui infra, in examen vocavit.

Ac in priore quidem commemorari habentur quatuor, quorum primus ipse Land-gravius, qui una cum relatis ante litteris, observationes miserat, hoc est, Cometæ Azimutha, altitudinesque acceptas horis variis, diebus Novembris XI. XVI. XVII. XX. XXI. XXIV. XXV. XXX. & diebus Decembris I. II. III. VI. ac XXX. quo caudæ longitudo redacta fuit ad quatuor gradus, quæ die Novembris XVI. fuerat graduum septemdecim, cum summa latitudine graduum sex, & semissis. Ex hisce autem azimuthis, altitudinibusque varie comparatis, deduxit Tycho, tametsi Land-gravius, tum Mathematico destitutus, non omnia omnino exquisite observitasset, nihilominus nullum fuisse tempus, quo non Cometa se superiorem ipsa Luna prodiderit. Secundus Michaël Mœstlinus, Tubingæ id temporis Matheseos Professor, cum prius egisset Diaconum Backnangi. Is, captatis Cometæ locis, & filo quidem illius caput, binasque Stellas intercipiente, deduxit, Cometam, aut nulla, aut perexigua Parallaxi fuisse; Tycho verò probavit quidem conclusionem, sed quam ipse potius ex observatis Mœstlinianis deducere potuerit, ob Stellarum loca a se restituta, quam illa potuerit, ea loca supponens, quæ Prutenicæ tabulæ a veris abludentes præscribunt. Mire interea commendavit virum occasione solertiæ, quam testatus est, orbem investigans circa Sphæram Veneris in Copernici Hypothesi, secundum quem fuerit Cometa traductus. Tertius Cornelius Gemma, qui Cometæ quidem minorem, quam Lunæ Parallaxin tribuerit; at non juxta observationes crassas nimis, neque id probanteis; verum quod variatio distantiæ in gradibus variis altitudinis a manu Antinoi, die Novembris 20 ab Equuleo, die Decembris secunda; ab Ore, & a prima alæ Pegasi, die XIII. quod, inquam, variatio hujusceemodi visa fuerit minor, quam si Cometa, vel in ipso Lunæ orbe extitisset; unde & in orbe Mercurii reponendum censuit. Quartus Helisæus Roëslinus, qui Gemmæ observata supponens, ejusque placitis

adb

adhærens, Cometam, ut ille, retulit ad Mercurii Sphæram, & aliunde etiam Super-lunarem probavit, ex motus regularitate, proportioneque illius certa; ex proprietate luminis a flammeo diversi; ex durationis diuturnitate, aliisque ejusce modi.

In posteriori sunt longe plures; sed in iis tamen quatuor, qui etiam se rem demonstrasse ex observationibus putaverunt. Inprimis Thaddæus Hageeius, qui & Cometam radio observavit, & se repetiisse ejus Parallaxin credidit ultra gradus sex, ac elatiorem supra Terram semidiametrorum terrenorum non amplius octo; tametsi ex ipsiusmet observationibus eruatur, Parallaxin Cometæ insensibilem fuisse; unde & postmodum, re melius expensa, sententiam correxit, quippe calculo rem deducens, qui prius, ut Gemma, ac Roëslinus ex globo solum deduxerat. Deinde Bartholomeus Sculterus, qui tum Parallaxin deduxit graduum quinque, & amplius; tum distantiam a Terra semidiametrorum novem; sed nempe ex dedomenis falsis; utcumque scrupulosus fuerit in supputandis etiam milliaribus, & passibus; inque durationis diebus, ac horis. Tertio Andreas Nolthius, qui ex falsis etiam datis Parallaxin plusquam graduum quinque, & distantiam a Terra semidiametrorum fere novem deduxit. Quarto Nicolaus Wincklerus, qui commentatione inepta Parallaxin tribuit 7. pæne grad. in altitudine grad. 46. & distantiam octo semidiametrorum. Ceteri sunt Joannes Prætorius, qui de nova Stella recte, de Cometa perperam sensit. Marcellus Squarcialupus, qui vere quidem ætheteum, at non alia observatione, quam oculari, Cometam fecit. Simon Grynæus, qui observationibus jejunissimis se rem confecisse putavit. Conradus Dasypodius, qui nihil aliud est, quam Astrologica nugatus; uti, & Georgius Henischius, Nicolaus Bazelius, Valentinus Steinmetzius, Joannes Huernius, Theodorus Gramineus, qui aliquas quidem, sed puerilcis tamen observatiunculas prodiderunt; cum & pæne idem de Davide Cythræo, deque ceteris, qui Theologice de Cometa scripsere, videatur sentiendum.

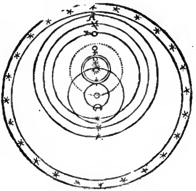
Hisce porrò omnibus, cum sua observata, tum ex iis deducta opposuit; ac id interim memorabile manet, quod Keplerus ait, Brahcum primum demonstrasse, esse Cometas supra Lunam ex parallaxibus diurnis. Aliqui-ne interdum infra Lunam sint, alia quæstio est; sed ipse nihilominus esse omneis supra constanter defendit. Et ne quis Joannis Regiomontani, aut Vogelini observationes opponeret: *Quo illa*, inquit, *loco habenda veniant, & quantam illis tribuendum sit, opportuniore loco uberius declarabo. Id saltem hic breviter indicabo, Vogelini data, e quibus Parallaxin eruere conabatur, non fuisse exacta, & Regiomontanum potius Aristotelica auctoritate inductum, Parallaxin sex partium Cometa anni* M. CCCC LXXV. *assignasse, quam quod e certis observationibus eam fuisse tantam citra omne dubium expertus sit. Nec enim mathematice e certis observationibus rem omnem, at decuit, demonstravit.* Repetit subinde, se commodiore loco ostensurum; sed nusquam tamen ostensum extat; uti neque id declaratum, quod declaraturum se in epilogo hujus operis aliquoties recepit, de materia, causaque, & de effectibus, præsagiisque Cometarum; sed epilogum nempe operis intellexisse videtur non libri hujus conclusionem, verum quam fuit appositurus ad calcem libri insequentis, seu tertii, quem tractationi de Cometis aliis a se observatis destinarat. Id quippe vel illud satis indicat, quod in primi libri conclusione habet, cum de materia, & causa novæ Stellæ agens: *Nostram quoque*, inquit, *hac de re censuram non huic loco, sed juxta totius hujus operis, quod de Novitiis Cœli Phænomenis agit, Epilogum universalem, postquam Cometarum quoque aliquot præcedentibus annis animadversorum considerationem Astronomicam pari diligentia exantlaro, manifestare decrevi.* Et statim: *Convententius itaque eum in locum, circa videlicet totius operis finem, ubi aliorum de Cometarum generatione sententias recitavero, earumque insufficientiam, & enormitatem ostendero, atque nostra de his assertioni viam praparavero, hoc negotium differemus.* Et rursus: *Illeic quoque, cur Stella hac Nova, licet ex eadem materia consumptioni non obnoxia, qua Galaxia, quæ perpetuo eadem manet, constiterit, dissolutioni nihilominus obnoxia fuerit, rationes uberius adducam; cum simile quid in ipsis quoque Cometis usu veniat.* Nempe jam ante edixerat: *Cometas quoque, ut plurimum juxta Galaxia territoria conformari, exoririque, vel dum hac transeunt, paulo lucidiores, apparentioresque deprehendi.* Præterea autem, quod de Cometis cum Thaddæo agens: *Quæ*, inquit, *ad causas Astrologicas generationis Cometarum attinent, nihil aliud habeo, quod dicam, quam quod plane cum illo sentiam, Cometas ex influentia constitutionum peculiarium Planetarum nullatenus procreari, nec dum, ut inde prædici possint; sed supernaturalem, & metaphysicam esse eorum productionem, de qua in Epilogo hujus operis meam sententiam uberius exponere institui.* Item quod postea: *Nullatenus*, inquit, *cum iis sentio, qui hisce secundariis Stellis, quas meteororum loco frustra reputant, omnem vim, & efficaciam derogant. Videntur enim hi peccare contra communiter receptum axioma, quo asseritur, Deum, & naturam nihil frustra efficere; sed de toto hoc negotio in Epilogo hujus operis, &c.* Quæ fusiuscule solum refero, ut liceat utcumque, quæ ejus sententia esse potuisset, subodorari.

Hisce ergo dimissis; cum ad Rothmannum scribens dixisset, se forte Hypothesin aliam, quam Ptolemaicam, aut Coperoicanam in opere suo Astronomico introducturum, pollicitationem deinceps antevertit; cum caput de Cometa octavum recentiore cura adornans, inseruit in ipsum, quam meditatus Hypothesin [seu Orbium cœlestium, ac totius Mundi structuram, ac dispositionem] fuerat ante annos treis, aut etiam ex quo observatum ab illo Aeronichum Martem memoravimus, ut experiretur, Ptolemaica ne, an Copernicana præstaret. Videlicet animadvertens, cœlesteis orbeis a Ptolemæo inconcinne distribui; frustra Epicyclos tot, ac tantos explicandis Planetarum retrogradationibus, variisque ad Solem respectibus multiplicari; æqualitatem circularis motus, non ex proprii circuli, sed ex alterius eccentrici, æquantisque vocati centro, adversus prima Matheseos, seu naturæ, & artis principia metiri; non ferens aliunde in Copernico, ut ut hæc absurda cavente, Terram, cum sit crassum, pigrumque, & inhabile ad movendum corpus, mobilem tamen fieri [& motu quidem triplici] ac inter Planetas cieri; idque adversus non Physica modo, verum etiam Theologica, Scripturæve Sacræ principia [quippe cum in litteris sacris stabilitas Terræ asseratur non semel] insuperque regionem illam Saturnum inter, & Stellas Fixas, prope immensam, & prorsus ra-

men

men Sycleribus vacuam supponi; ista, *inquam*, Tycho animadvertens, ac ferre non valens, animum applicuit excogitandæ Hypothesi, hisce incommodis immuni. Eam verò proposuit hocce titulo, exhibuitque hac specie.

Nova Mundani Systematis Hypotyposis a Tychone nuper adinventa, qua, tum vetus illa Ptolemaica redundantia, & inconcinnitas, tum etiam recens Copernicana in motu Terræ Physica absurditas excluduntur, omniaque apparentiis cœlestibus aptissime correspondent.

Ut verbo autem de hac Mundani Systematis Hypotyposi dicam; videre in ea licet quiescere Terram in centro Mundi, ac tria quædam circa ipsam, ut circa proprium centrum moveri; primo Lunam, secundo Solem, postremo Affixarum Sphæram, quæ pars Mundi extima sit. Videre etiam licet quinque erranteis Stellas circa Solem ferri, ut circa suum centrum, Mercurium quidem, & Venerem propius, ita ut Terram nunquam se inter, ipsumque Solem habeant (respectu autem Terræ modo superiores, modo inferiores Sole sint) Martem, Jovem, Saturnum remotius, ita ut aliquando Terra ipsis, Solique intercipiatur; & Marti speciatim ea ratione, ut tunc sit Terræ propior, quam Sol. Intelligi deinde licet, donec Sol dietim, seu spatio viginti quatuor horarum [quemadmodum Luna, ac Sphæra Fixarum] circa Terram fertur, abripi una, ac moveri etiam cum illo dietim quinque Errones circa Terram; idque dum interim circa Solem propriis cientur motibus; & spatiis quidem liberrimis, seu liquidissimis translati. Ac hujusmodi quidem Hypotyposis est, qua devitari proinde censuit absurda illa commemorata; idque cumprimis, quod motu Solis per Zodiacum incedentis, & motibus interim propriis Erronum ipsum concomitantium, salventur in ipsis retrogradationum, stationumque phœnomena, absque ullis Epyciclis; digressiones item exiguæ Mercurii, ac Veneris, a Sole; magnæ autem Martis, Jovis, ac Saturni, cum grandescente illorum specie, dum Terram prope transeunt; denique & ipsa motus Solis simplicis cum singulorum motibus commixtio. Quod ad reliquas autem illas inæqualitates apparenteis spectat, quas veteres Æquantibus, Copernicus Epicyclo in Eccentrici circumferentia salvarunt, ipse, aut per unum circellum in Eccentrico, aut per duos in Concentrico salvari posse existimavit. Quanquam rem totam uno verbo indigitare contentus fuit; specialem ejus tractationem, comprobationemque reservans in destinatum illud a se redintegrationc Astronomiæ opus. Adnotare porro heic juvat, cum Tycho ab initio Systema suum sic expressisset, ut orbis Martis orbem Solis circum-ambiret undique, neque ipsum intersecaret; contigisse, ut non modo Raymarus Dithmarsus (qui, ut est ante dictum, illius picturam penes Tychonem viderat) hujusccemodi deinceps Systema, ut suum venditaverit; sed tanquam suum quoque jactaverit citrarus paulo ante Roëslinus (soliditate orbium addita) ac nuper etiam Andreas Argolus immutatione aliqua evulgaverit tanquam suum.

Cum Tycho porrò interim varia per eundem annum observarit, tum sunt duo quædam præsertim notanda; unum, quod cum Venus sub finem Februarii in Boream latitudinem ultra novem gradus excurrisset, illam die XXI. sub horam sextam vespertinam conspexerit; ac die deinceps XXIV. ipsam eandem rursus conspexerit mane ante exortum Solis. Alterum, quod cum ab usque Ptolemæo latitudo maxima Lunæ habita quinque præcise graduum fuisset, ipse illam majorem quindecim minutis deprehenderit. Facile nimirum id fuit, quod latitudo maxima Lunæ versata hoc anno circa Cancri, & Capricorni initia fuerit; neque incompertum, quatenus, debuerint impedimenta ex parallaxi, & refractione

præ-

præcaveri. Non idcirco tamen ex hac quadrantis gradus discrepantia, aut Ptolemæum, aut ipsius observata redarguit; sed causam esse in eo censuit, quod quemadmodum via Solis inclinationem ad Æquatorem sic mutaverat, ut versus ipsum accessisset; ita potuisset orbita Lunæ sic suam mutare ad viam Solis, ut ab ea recessisse deprehenderetur. Non addo, quæ alia circa parallaxeis, refractiones, diametrum, defectumque Lunæ observavit; non item, quæ circa ipsam Venerem, tam vespertinam, quam Eoam, cum Sole, Fixisque collatam; non quæ circa Solis ingressus in parteis signorum Solstitialibus, Æquinoctialibusque puncta inter-medias; non alia demum innumera. Id resumo potius, quod de litteris in Hassiam missis est intermissum; nisi quod præmittendum est, eum earum exemplum, ut jam diximus, transmissum ad Ranzovium fuisset, rescripsisse illum ab anni initio, ac adhortatum fuisse Tychonem, ut tam ipsas, aliasque datas, quam abs Land-gravio, aliisque doctis, clarisque Viris habitas mutuo, remque Astronomicam illustranteis publici juris faceret, subjungeretque operi, quod tunc erat præ manibus, ac Tychonem quidem rem habuisse in animo; sed in aliud tamen tempus distulisse.

Ad litteras igitur in Hassiam datas ut redeam, præter expectationem fuit, quod rediens Bibliopola ex vernalibus Nundinis, responsi nihil attulit; sed nempe, cum ille Cassellis Francofurto rediens, transiret, Land-gravius fuerat occasione quarumdam nuptiarum distractus, & Rothmannus quoque negotiis, nescio quibus implicitus; ut Mercator proinde nihil retulerit aliud, quam Land-gravium sibi Rothmanni ore significasse, fore ut brevi per missum proprium tabellarium rescriberet; ac adjecisse ipsum Rothmannum, decrevisse se, impetrata a Principe licentia, invisere ipsum Tychonem. Quo factum est, ut nullis acceptis etiam sub Augusti medium litteris, scripserit Tycho, eodem Mercatore Francofurtum repetente, ad Rothmannum, impense eum rogans, ut eum suum, tum sui Principis responsum, nisi per tabellarium, at saltem per Mercatorem daret; ac simul quam-primum comparare se ad accedendum Uraniburgum. Rescripsere porrò tandem, tum Land-gravius die Septembris XI. tum Rothmannus XXI. Et quia Rothmannus de refractionibus agens, scripserat non satis attentus, extremam aëris crassioris superficiem distare a superficie Terræ ex Opticorum demonstratione per Terræ semidiametrum, cum ne per sexagesimam quidem semidiametri partem distet; ideo litteras alias dedit die Octobris XIX. quibus Tychonem animadversæ absurditatis admonuit, rogavitque, ut rem emendans pro semidiametro, semidiametri terrenæ partem sexagesimam reponeret; ac pro duplicatione aëris crassioris, scriberet ubique in apposita demonstratione multiplicationem. Quod superest, rescribens Land-gravius, testatus est lætitiam, ob observationum in distantiis, declinationibusque consensum; &, quod discrepantia foret in longitudinibus minutorum circiter quinque, non ideo se fidem suis instrumentis detrahere, & re præsertim per Venerem Tychonico more a Rothmanno probata. Adjecit, sibi in animo esse restitutionem quadringentarum Stellarum, quarum jam decentæ supputatæ erant, ac simul observandi modum, & demonstrationem publici juris facere; at nulla discrepantiæ, ut sua cuique fides integra constaret, mentione. Rothmannus autem capita de Cometa residua mittens, perstitit in nulla Cometæ parallaxi agnita, inque nulla ætheris, aërisque diversitate; nisi quatenus hic circum-terrenus incrassatur vaporibus, qui refractionibus causæ sint; quippe cum, si refractiones ex diversitate aëris, ætherisque procederent, non ad gradum trigesimum, sed dumtaxat ad verticem, continuata decrementi proportione, terminarentur. Adjecit minores in Hassia refractiones esse, quam in Dania; illasque omnino pro diversitate crassitudinis aëris, vaporumve in illo existentium variari. Subscripsit ratiocinio de mutata Stellarum latitudine instituto; neque ob unam Sirii Stellam discrepantem, tot aliarum consensum repudiandum duxit. Significavit Principi placere, ut quas Fixarum observationes ad editionem apparabat, ipsi Daniæ Regi dicaret, ac fieri illa occasione, ut ipsum conveniret, posse. Occasione porrò ejus editionis: *Nec te offendet*, inquit, *quod licet videamus te omni humana diligentia in tuis observationibus usum; nihilominus tamen a nostris, quas oculis nostris vidimus, non discedamus*. Id ob memorata quinque minuta dicit, quorum discrepantiam attingens: *Neminem*, inquit, *qui modo subtilitatem hujus negotii intelligat, offendet, quin potius ea majorem fidem apud posteritatem merebimur*; ac ubi illum esse securum de non evulgandis observationibus communicatis jussit: *Tibi*, inquit, *Regnum, tibi restaurationem Astronomiæ relinquimus, ac gaudemus esse, qui ea in re præstare possit id, quod antehac præstitit nemo*. Cetera inter, quæ prætereo, illud est, quod ad calcem monet, rejecisse se a Cometa motum diurnum, quod illum omnino Terræ attribuendum compererit.

Insequens annus M D.LXXXVIII. extremus 1588.
fuit ejus quinquennii, quo Tycho præsertim attendit ad Solis ingressum in puncta Æquinoctialia, mediasque illas signorum parteis, de quibus ante-dictum est, ad obtinendum præcise Apogæum, & eccentricitatem Solis; ac extremus quoque septennii, quo præsertim Fixarum locis restituendis invigilavit, ex Venere interdiu cum Sole, noctu cum ipsis comparata; sed res dicenda posterius est. Atque ut nihil interim dicam, neque de Eclipsi Solis, qui deficere Uraniburgi cepit hora a meridie 1. minut. 32. desiit hora 2. min. 51. utcumque illius in suo Eclipseon Catalogo non meminerit; cum meminerit tamen defectus totalis, qui in Luna sic contigit, ut nisi maligne sub medium non conspiceretur, die Martii III. hora 3. min. 2. a media nocte [idque tardius horæ semisse, quam per Prutenicum calculum, horæ unius, ac trientis, quam per Alphonsinum debuisset]. Ut nihil, inquam, de his, neque de ceteris observatis dicam, dicendus est potius, quem Tycho luctuosissimum duxit casum. Is fuit mors Regis Friderici, ejus nominis in Dania II. qui anno ætatis quinquagesimo quarto, & Regni vigesimo nono, per ipsa Aprilis initia diem obiit, & in arce quidem Anderschonia, a qua duos post menseis translatus fuit Roschildam, in Sacellum a Tychone curatum; ubi illius bustum opere insigni elaboratum constitutum fuit. Quantum is favisset Tychoni, illiusque studiis, ex ante deductis manifestum est. Quare timens Tycho, ne qui erat illius filius, successorque Christiernus IV. non pari foret erga se, bonasque arteis animo, consternatus non parum fuit; tametsi quid spei non malæ concepit, tum ex ipsius indole, tum ex eo, quod saltem, donec in ætate pupillari foret [quippe undecennis solum erat]

it qua-

il quatuor Seniores e Regni Consiliariis, qui clavum tenebant Reipublicæ, nihil constitutorum ab optimo Rege immutatuei viderentur; ac potissimum, quia id statim a Friderici obitu ratum fecerunt diplumate, cui & subscripserunt, & sigilla sua appofuerunt. Spem verò potissimum habuit in Nicolao Caasio, Cancellario Regni, & Quatuor-virorum primario, quem, & apprime eruditum, & sui per-amantem norat. Is est, cui Rothmannus dicare suum de Cometa nupero opus destinarat, eo nomine solum, quod qua esset virtute, intellexit ex carmine ab ipso Tychone condito in illius laudem.

Operæ interim Typographicæ circa Cometam sic processerunt, ut absolutæ per id tempus fuerint, & Tycho exempla Libri quædam ad amicos, aliosque Viros Matheseos peritos destinaverit. Non postremus in ipsis fuit Sculterus ille, quem Lipsiæ norat; quippe cum ille exemplum suum commodato dedisset Viro eximio Jacobo Monavio Uratislaviensi; hæc Monavius, ceteta intec, die mensis Junii XVII. rescripsit: *O vos felices animas, quibus in domos superas scandere cura fuit, & est hodie quoque! Miratus sum magis, quam intellexi, tantam diligentiam D. Tychonis, quanta animadvertitur in hoc illius opere. Fac illum horteris, ut reliquas etiam promat operis illius partes; etiamsi sæculum hoc nostrum non sit dignum istis tot, & tantis bonis, qua non agnoscit ea, qua par erat gratitudine.* Destinavit etiam exemplum ad Rothmanoum sub æstivum Solstitium per unum ex studiosis nomine Gellium Sascerídem, qui navata aliquot annis circa labores tam Astronomicos, quam Pyronomicos opera, illuc discedebat; unde & per ipsum commendari illum voluit Principi, quicum foret suo nomine, nescio quid negotii communicaturus. Excusavit autem, quod neque dedisset, neque etiam tunc daret ad litteras ipsius, ac Principis quoque, superioris anni responsum; quippe præpeditus, partim publicis, partim privatis negotiis, quodque eo tempore Venere inteediu conspicua, expectaret donec peractæ observationes circa ipsam forent, ut ex collatione earum cum antecedentibus facta, eliceretur quidpiam componendo dissidio circa illa quinque minuta idoneum. Testatus verò simul est, quem dolorem conceperat, ut ex morte optimi Regis, ita ex eo, quod Comitia Hamburgensia non successissent, ad quæ adventurum sperarat Land-gravium, futurumque adeo, ut cum posset illic, nisi etiam propius coram salutare. Neque sane id frustra; siquidem Land-gravius proficisci in Daniam constituerat, ut invisendi Regis gratia, sic Uraniburgum quoque adeundi, omniaque Organa, & Tychonem ipsum, studiososque observantcis spectandi. Quod quidem, & Rex jam resciverat, & naveis quasdam adornari illi deducendo, tum Uraniburgum, tum ad arcem magnificam recens extructam, Coroneburgumque vocatam mandarat. Non est verò interea tacendum, cum Rothmannus libri exemplum ostendisset Land-gravio, illum plus, quam 3. horis integris, in eo evolvendo occupatum fuisse, ac ita lectione ejus delectatum, ut ipsius adstantibus commendandi vix faceret finem, & gratiose contenderet; esse librum ad se transmissum, Rothmanno excipiente suum potius esse; ac Tychonem haud dubie proprium missurum ad Principem, ubi totum opus absolutum foret. Unde & Rothmannus Tychoni postea auctor fuit, ut fidem suam redimeret, ac duo præterea mitteret exempla, unum ad filium Land-gravii Mauritium; qui tametsi non hisce studiis, foret jam nihilominus apprime eruditis latinis, græcisque, & hebraicis litteris; alterum ad Bernhardum Principem Anhaltinum versantem cum Mauritio, & Mathematicis imbutum; hoc nempe illis ad harum artium amorem, cultumque incentivum fore.

Succedente porrò Augusto, ac sub ipsius medium uberiores, ut ad Rothmanum, sic ad Land-gravium litteras dedit. Et cum Land-gravio quidem egit maxime de quinque aliquoties memoratis minutis. Litem scilicet prorsus dirimendam ex observata Venere non vespertina modo, sed matutina etiam, ac in eadem proxime, tantaque altitudine, quæ sit refractionis periculo immunis. Quippe, si nullus error subsit, loca Stellarum eadem utroque ex situ exhibitum iri [ut sibi quidem contigit] sin minus, quæ Stellæ æquo promotiores ex vespertino fuerunt deductæ, iri deinde ex matutino deductum æquo retardatiores; idque haud-dubie eventurum, si Princeps jusserit, rem quoque ex matutino explorari; maximeque, cum Venus Januario superioris anni observata in eo situ fuerit, in quo refractio potuerit facillime imponere. Non improbare interim se quo minus Princeps in observatis constet; probateque etiam, quod illud discrimen momenti perexigui, comparatum ad veterum hallucinationes, habuerit. Hortari proinde, ut editionem observationum circa Affixarum loca (rem futuram adeo ipsi Principi gloriosam) maturet; se in parem curam incubiturum; & utrasque observationes vel ex eo fidem habituras, quod illud discrimen insinuaturum sit, nihil fuisse in mutuam gratiam citra experientiam admissum. Cum Rothmanno verò hæsit maxime circa refractionum causam, non modo ex vaporibus, sed etiam ex diversitate, qua aër, ætherque Diaphana sunt, repetendam. Congruum nempe esse, ut cœlestis regio tale nihil habeat, quale elementaris hæc. Aërem tamen sic attenuari, ac potissimum versus Lunam, ut nihil pene inter ipsum, ætheremque discriminis sit, sicque non valde sensibilem ex diversitate refractionem creari; quæ aliunde non terminetur sane ad gradum trigesimum, sed ulterius insensibiliter, & ad ipsum usque verticem decrescat; utcunque observetur refractio non pari tenore, quo prope Horizontem succedentee decrescere. Probatum sibi fieri ex missis de refractione observatis, pareis refractiones in Hassia, ac in Huenna fieri; & ad crepusculum quod attinet, constare sibi, id incipere, ac desinere, Sole infra Horizontem depresso gradibus sexdecim, ac semisse, non juxta Nonium octodecim; idque circiter æquinoctia; ut proinde tunc crepusculi arcus graduum precise viginti quinque sit. Ceterum, missam demum faciendam illam de aëris, ac ætheris diversitate controversiam; cum nosse Astronomos sufficiat, quam alte ascendant vapores, quæque ex illis impedimenta fiant; & causa alioquin ad Physicos, Theologosve pertineat. Cetera prætereo, & quæ circa Alchymiam, metallaque præsertim habet (scilicet Rothmannus de illis ipsum quidpiam rogaverat) ac addo solum, quod ab eo petiit, ut librum missum expenderet, suumque de eo judicium ferret; maximeque de Hypothesi, cui vellet suam in Planetarum cursu restitutionem accommodare; & *quam*, inquit, *quo diligentius perspexeris, eo magis arridebit*.

Expetierat Tycho responsum in reditu e Nundinis; at Princeps in filiæ nuptiis occupatus, man-

mandavit Rothmanno, ut utrisque litteris responderet; Rothmannus verò circa datas quidem ad Principem litteras respondendum aliud, addendumve ad superiores non duxit, quam fuisse refractionum quoque in Venere per azimutha observanda, ac ejus distantia a tertia Stella Arietis accipienda, habitam rationem. Circa litteras verò ad se datas, plusculus adhuc in distinctione aëris, ac ætheria fuit; quatenus nihil ea de re, neque Physici, neque Theologi definire sine Mathesi præeunte possunt; neque potest aliquid certi de Cometarum generatione, & materia, nisi hac quæstione decisa, constitui. Quippe assumi, non probari, quod nihil generari, aut corrumpi in regione cœlesti dicunt; neque id assumi a Tychone cœlestes Cometas statuente. Non idcirco iri excitatum sonum a transeuntibus Planetis [quod ille quidem objecerat] propter summam aëris a vaporibus non incrassati tenuitatem. Neque obstare quam proportionem in Elementis vulgo agnoscunt; nam & nullam esse futuram, aëre ad usque Lunam continuato. Decrementum refractionis proportione faciendum ostendi, seclusis vaporibus, & supposita sola aëris, ætherisque diversitate; ac fore etiam ex eadem causa, ut ipsæ Stellæ amplius, quam Sol, aut Luna refringantur. Crepusculi finem a se observatum non contigisse circa Æquinoctia, nisi depresso Sole ad vigesimum quartum gradum. Aliis præterea commemoratis, commendat Librum ad se transmissum, agnoscens ita demonstratum Cometæ cursum in æthere, ut nemo contradicere, qui sit Matheseos peritus, possit. Desiderare solum se declarationem propriæ de Cometarum materia, generationeque sententiæ; nam quod de Cauda quidem habetur, non probari a se existimante Caudam ejusdem cum ipso Capite materiæ, quatenus radii Cometâ trajecti alborem illum ostentare; nisi medio pone existente crasso, non possunt; cum & aliunde non semper Cauda in oppositum Solis dirigatur. Declaravit etiam, non placere sibi illam Tychonis hypothesin [cui ipse quoque excogitasset non absimilem; ac fuisset etiam auctor Landgravio, ut in Automato eam exprimeret, unde & Landgravius esse eandem agnoverit.] scilicet utcumque nihil esse aliud, quam Copernicea inversa videatur, eam tamen aspergere adhuc superiores Planetas regressionis maculâ, ac ostendere quidem, quod directi, stationarii, retrogradi fiant; at non tamen quare sic fiant, fierive appareant, quemadmodum Copernicean. Induci ab ipsa violentam, præter motum simplicem cujusque Planetæ, tractionem, quæ aliunde motus, Sphærasque, seu mavis, regiones Planetarum mire perturbet. Copernicum nihil tale egisse; neque quid peccasse, aut adversus Sacram Scripturam, quæ accommodate ad vulgi captum loquitur; aut adversus Physicam, per quam licet defendere gravitatem esse affectionem, non Terræ totius in centrum, sed partium in ipsam (quam servari integram intersit) connitentium; idque intelligi etiam posse in ipsis Planetarum globis, quibus Terra globus similis cum sit, ac aëre solo pari modo circumducatur, possit proinde haud secus convolvi.

Verum, ut resumam, quod jam ceperam; cum hoc demum anno assequutus foret, tum ingressum Solis in puncta Æquinoctialia, tum loca aliquot Fixarum, quæ baseos instar ceteris essent, ex observata, tam matutina, quam vespertina Venere, cepit de adornando primo Progymnasmatum Libro cogitare, ac de reficiendis præsertim duobus primis capitibus, quorum alterum motus Solis, alterum Stellarum Fixarum restitutionem contineret. Nempe hæc duo præmissa voluit aliis octo Capitibus, quæ speciatim ad tractationem de Nova Stella pertinent, & in quibus jam apparatis, non tam multa fuere deinceps movenda. Quod ad restitutionem porrò motus Solaris attinet, ille ea methodo usus, quam compendiose descripsimus circa annum LXXXII, deprehendit, ac pronuntiavit esse Apogeion Solis isto anno M.D LXXXIX. in gradu 5. minut. 30. Cancri, ac ejus eccentricitatem esse partium 358. qualium semidiameter eccentrici est 100000. Subinde verò tabulam confecit vocatarum Prostaphæreseon, hoc est, additamentorum, resegmentorumque, sive æquationum, motui Solis medio [seu qui per eccentricum æquabilis fit, qualisque ex centro eccentrici conspiceretur] adhibendarum, ad hoc, ut motus apparens, verusve vocatus [qualisque è terra inæquabilis conspicitur] prodeat; atque id quidem in singulos ab Apogejo gradus, ac Prostaphæresi maxima existente gradus 2. minut. $2\frac{1}{4}$. Prætereo autem Apogejon, non in eodem loco constanter herere, sed sensim moveri dodrante minuti in singulos annos, juxta signorum seriem (scilicet ab usque Hipparcho, integro signo promotum est; utcumque Ptolemæus illud quasi immotum habuerit) ac ipsam quoque eccentricitatem temporis progressu non-nihil variari; ut proinde necesse sit, varias quoque fieri longo annorum tractu Prostaphæreseis. Adnoto potius, Tychonem quidem deprehendisse postmodum, esse eccentricitatem dimidio minorem habendam; at ipsum propterea nihil immutasse, tum quod tempus non suppetierit, tum quod hac ratione Prostaphæreses vix amplius minuto uspiam variareutur.

Ad hæc, definiit annum Syderum, seu quo Sol digressus ab aliquo Sydere fixo, ad idemmet redit, dierum 365. hor. 6. min. 9. sec. 27. proxime, & vertentem; seu quo Sol ab uno Zodiaci puncto ad idemmet revertitur, dierum 365. hor. 5. min. 48. sec. 45. hic scilicet est illo brevior, propter Affixarum motum, de quo postea. Hinc autem Tabulæ superiori Epochas præmisit mediorum Solis motuum, hoc est, tam Apogei, quam longitudinis, ad Meridiem Kalendarum Januarii, ab anno M.CCCC. in annum M DCCC. (scilicet per hæc tempora Eccentricitatem, Prostaphæreseisque adeo parum variari reputans) collegitque simul anni vertentis motus in annos viginti; ac motum speciatim longitudinis in menseis, tam communis, quam bissextilis anni; itemque in dies, horas, ac minuta, secundaque distribuit. Subjunxit verò Tabulæ eidem Tabulam aliam motus Solis diurni, ejusque apparentis; ex qua constat, Solem in Apogeio versantem non videri dietim conficere, nisi minut. 57. sec 5. versantem verò in Perigeio conficere minut. 61. sec. 21. sicque versus Apogeium lentissimum esse, versus Perigeium velocissimum; quod apparentiæ angulus in Terra creatus ex linea Apogeii, & linea a visu in Solem directa, sit hinc inde ab Apogeio semper æquo minor, hinc inde a Perigeio semper æquo major. Apposuit subinde Ephemeridem Solis ex his Tabulis supputatam in annos M.D.LXXII. & M D LXXIII. quibus Nova Stella apparuit, ac, ut uberiorem fidem faceret restitutorum congrue (saltem ad tempora hæc nostra, circumstantiaque) Solis motuum,

tum explorandi rationem docui, tum periculum ipse fecit, non modo in observatis a se Meridianis aliquot Solis altitudinibus; sed in aliis etiam a Regiomontano, Waltero, Land-gravio exacte adnotatis.

Hisce deductis, aliquot præterea Tabulas adhibuit, earumque etiam fundamenta, constructionemque exposuit. Et prima quidem Tabula est refractionum Solarium crebro, ac studiose observatarum, ex qua habemus refringi, seu attolli Solem in ipsissimo quidem Horizonte min. 34. altum uno grad. 26. altum duobus, 20. altum tribus, 17. altum quatuor, 15½. altum quinque, 14½. atque ita deinceps, donec altus gradibus 45. refringatur 5. secundis dumtaxat. Prætereo autem, quod refractionis caussam repetit ex vaporibus, qui aërem nobis proximum illo superiore crassiorem reddentes, deflectunt Solis radios, ipsumque in loco non suo ostendunt. Cumque suæ illi sententiæ de aliquantula etiam causa, tametsi insensibili, ex aëris, ac ætheris diversitate sumenda insistat, meminit habiti jam sui per epistolas cum Rothmanno diffidii; repetitque simul, Joannem Penam Gallum primum esse, quem noverit defendisse, non esse aliam per cœlesteis illas regiones, quam per aëream, substantiam fusam. Id scilicet Pena in præclara illa de usu Optices Præfatione, in qua etiam quosdam Cometas Luna superiores, aliaque scitu digna autumavit. Insequens Tabula est Parallaxeon Solarium, quas esse deducit minutorum 3. Sole existente in Horizonte ipsissimo; minutorum 2. in 48. graduum altitudine; minuti 1. in altitudine graduum 70. secundorum dumtaxat 3. quando uno gradu a vertice est. Atque id quidem donec Sol in loco Apogeium inter, ac Perigeium medio versatur; quoniam sunt alioquin paucula secunda, aut detrahenda, donec Sol Apogeius est, aut adiicienda, cum Perigeius (sex nempe, aut septem versus Horizontem.) Qua occasione Tabula alia postmodum contexitur distantiarum Solis a Terra, ex qua intelligimus, Solem Apogeium distare a Terra semidiametris terrenis 1182. Perigeium 1101. ac medio in loco versantem 1142. Adnotari interim potest, cum, ut refractio Solem altiorem, ita Parallaxis depressiorem æquo ostendat, si ex maxima refractione 34. minutorum detrahamus Parallaxin maximam trium minutorum, dici posse Solem, dum inferiore sui margine Horizontem ad visum stringit, esse reipsa totum demersum; quando illius diameter minutorum est proxime triginta, & unius. Succedunt duæ Tabulæ, altera declinationis Eclipticæ, contexta per dena singulorum graduum minuta, idque supponendo angulum obliquitatis Eclipticæ, maximamve declinationem, graduum 23. min. 31. sec. 30. Altera ascensionum rectarum ejusdem Eclipticæ, secundum gradus singulos, supposita eadem declinatione. Subiiciuntur hisce adhuc duæ [quasi Parerga] ac in Astrologorum quidem potissimum gratiam, quarum altera est revolutionum Solis, tribus sæculis, hoc est, superiori, præsenti, successuro inserviens; altera æquationis dierum naturalium; ad hoc nempe inserviens, ut ex dato Solis loco, tempus apparens inæquale, aut æquale in apparens convertatur.

Denique ad motum Solis restitutum adhibere voluit quasi appendicem, Lunaris motus restitutionem; verum, quæ extat edita, non ea est, quæ tunc conscripta ab eo fuit, ac typis primum committi cepta; sed quam deinceps limatiorem non longe ante mortem perfecit, ut dicendum suo loco est. Exinde verò est, quamobrem initio hujus Appendicis Elenchum præmittens Eclipseon viginti unius, & Solarium novem, Eclipseis adiiciat, quæ fuerint observatæ annis posterioribus ad usque Solarem mensis Junii, anni M.DC. itemque, quamobrem aliquoties deinceps in Operis serie profiteatur, se alias uberius de restitutione Lunæ tractaturum; tametsi hoc loco integra Lunæ Theoria pertractata habeatur. Sed notandum nimirum est, cum opus prælo committere ab insequente anno cepisset, non uno tenore processisse operas, verum sic fuisse rer interruptas, ut cum suspicaretur, posse quidpiam addi, aut corrigi, locum aliquot foliis, quaternionibusqve postea cudendis reliquerit. Unde & est factum, ut cum isto loco, treis solum quaterniones pagellarum octonum reliquisset, partemque etiam ex residuis de restitutione Solis, & ex Appendice cepta adimplesset, tum illos immutaverit, tum tres præterea alios, semissemque adjecerit, & cyphrarum serie interrupta, specialeis cyphras viginti octo pagellis adhibuerit. Itaque de Luna inferius.

Ad restitutionem Fixarum capite secundo contentam quod spectat, rem pæne jam deduximus circa M.D.LXXXV. annum. Deduximus etiam deinceps, quod de earumdem Stellarum latitudine variata in hoc caput insertum est, ubi etiam Rothmanni secum hacce de re consensum refert. Id notandum interim, quod præmittit de invariata semper manente Fixarum inter se distantia; quatenus, ut Ptolemæus deprehendit, Stellas aliquas ab Hipparcho observatas in quapiam recta linea, in eadem adhuc perseverare; ita ipse easdem, ac alias præterea observatas a Ptolemæo, in eadem constare deprehendit. Enimverò & illud tacendum non est, quod collatis aliorum, maximeque Hipparchi, Albategnii, & Copernici observationibus cum suis, comperit, motum Affixarum, sive mavis Sphæræ octavæ in Ortum, esse annuatim min. secundorum 51. præcise, ac ideo Fixas integro gradu intra annos 70. menseisque 7. progredi, quod Ptolemæus intra annos 100. Albategnius intra 66. contingere opinabantur; integram verò octavæ Sphæræ revolutionem peragi intra annos 25410. Hacce re præmissa, abacum confecit octingentarum præcipuarum, per Asterismos omneis respersarum Stellarum; ac in ipso illarum loca, hoc est, cujusque longitudinem, & latitudinem retulit, determinavitque ad annum completum M.D.C. ut supposita hac quasi Epoche, nihil aliud, quam, aut detrahendum pro annis antecedentibus, aut adiiciendum pro consequentibus sit, quantum progressæ Stellæ fuerint, aut progressuræ sint, inter Epochen, & quemque annum datum. Unde & ipse Tabulam unam, tum præmisit in duo antecedentia sæcula, tum aliam subjecit in duo consequentia; tametsi neque has Tabulas, neque abacum prælo commisit, cum operæ procederent; sed tum demum, cum habuit Stellas octingentas calculo subductas. Nimirum cum initio se non tot obtenturum sperasset, ac destinasset proinde illis dumtaxat quaterniones duos, illos deinceps, quasi numero duplicato ingeminavit; ac ideirco cyphras non rectis, versisque; sed rectis dumtaxat pagellis, ut cum resumpta serie cohærerent, præfixit. Et completurus quidem erat numerum Stellarum millenarium (idque ex informibus præsertim, ipsisque minus præcipuis) quippe, & hoc se facturum recepit, & fecit reipsa, ut ex dicendis inferius circa manuscri-

pta

pta Catalogi exempla ad varios transmissa, constabit. Hinc ne mirere, veteres non plureis, quam mille, & viginti duas numerasse, cum in rectiore tamen Sphæra habitantes cernere possent ultra ducentas Tychoni inconspicuas; causam else vides, quod totidem pæne ab iis neglectas curaverit; maximeque, cum vel in una Cassiopejæ constellatione numerum duplicaverit, tredecim puta ad tredecim, a veteribus notatas, adjectis.

Neque verò Tycho præfiniit modo secundum longitudinem, latitudinemque ejuscemodi octingentarum Stellarum loca; sed centum quoque ex iis selegit, ac in specialem Tabulam illarum loca retulit secundum ascensionem rectam, secundumque declinationem, supputata ad annos, tam M.DC. quam M.DCC. completos. Adjunxit & illi Tabulam refractionum Stellarum, ex qua licet intelligi, non eas tantas, quantas Solareis esse. Quippe in ipso Horizonte Stellarum refractio est minutorum solum 30. in uno, primove altitudinis gradu, min $21\frac{1}{2}$. in secundo, $15\frac{1}{2}$. in tertio, $12\frac{1}{2}$. in quarto, 12. in quinto, 10. ac denique in vigesimo nulla; cum Solis tamen refractio in Horizonte minutorum 34. in vigesimo gradu min. $4\frac{1}{2}$. evanescat solum in 45. ut non multo ante memoravimus. Ut autem praxi veluti quadam declararet, quemadmodum deducatur locus alicujus Stellæ, Planetæ, Cometæ, cujusliberque Phænomeni, ex data illius distantia a duabus Stellis, quarum perspecta longitudo, ac latitudo sit; ideo Stellas xxvj. constellationis Cassiopejæ, in qua nova Stella apparuit (libri nempe hujus argumentum, & occasio) delegit, ac earum loca secundum longitudinem, & latitudinem definiit, & ad annum M.D.LXXII. completum retulit, ex datis illarum distantiis a duabus quibusdam Stellarum quatuor insignium; Lucidæ puta Arietis, Aldebaræ, Pollucis, Capellæ, quarum longitudinem, latitudinemque præhabuit. Denique cum nemo, ab Hipparcho usque, tale aliquid præstitisset, sed numeri hipparchici retinerentur ab omnibus, ac solummodo ad Stellarum longitudinem adderetur, quod motu illo octavæ Sphæræ reputabatur esse promotum; idque cum illi numeri per dena duntaxat minuta (& plerumque quidem mendosissime) tam secundum longitudinem, quam secundum latitudinem Stellarum loca exhiberent; ac solus esset Landgravius, qui [digna sane Principe cura] in id incubuisset, quadringentarumque Stellarum restituendarum spem fecisset [veluti heic etiam a Tychone attingitur, non omisso dissidio illorum quinque minutorum.] Cum id, inquam, sic se haberet, merito jure est Tycho usus ista, non invidenda sane, sed grata, ac benevola mente excipienda apostrophe, quam triennio post, pagellas aliquot recudens, lacunasque complens, ipsi Fixarum restitutioni in hunc modum apposuit: *En igitur habes, exoptatissima, & grata, uti spero, posteritas, Stellarum Affixarum, omnium propemodum, quæ in nostro Climate conspiciuntur, præsertim, quoad præcipuas, & notatu digniores, quotquot hactenus instrumentis nostris nulli fallaciæ obnoxiis assequi licuit, accuratissimam restitutionem intra proxime elapsum decennium, vel eo amplius, plurimarum noctium vigiliis, indefesso calculi labore, & impensis, omni æstimatione majoribus, tandem exantlatam, atque in publicum usum continuatam, tibique harum cupido, liberali, amplo, & perenni munere consecratam.* Quin etiam jure quasi erupit in præclarum illud ad Astronomiæ cultores Paræneticum, cujus hoc initium:

Et jam strata via est, multis prius invia seclis,
Magno equidem, & vigili tandem exantlata labore.
Scandere inaccessi liceat qua culmina Cœli,
Et superas penetrare domos, habitacula divûm;
Seu lubeat Fixas, vario, seu tramite motas
Designare Faces, cursumque, situmque probare
Sydereum, summi ut constent miracula Jova.
Ergo agite, o Juvenes, quibus est vigor acris, & altus
Ingenii, geniique favor; quibus inclyta ab ortu
Urania dium Cœli inspiravit amorem,
Et dedit æthereis Terram, ac terrestria quæque
Post habuisse bonis, qui non temeraria vulgi
Judicia, aut tetricas voces curatis inertum;
Obscuris talpas mittentes degere in antris,
Perpetuo ut cacæ maneant, velut esse cupiscunt;
Huc spirate alacres, &c.

Inierat jam M.D.LXXXIX. annus, cum hisce duo- 1589.
bus capitibus de restitutione Solis, & Fixarum ad prælum subeundum paratis, & pro prima parte totius Libri habitis, adornare cœpit, quæ octo de nova Stella jam adumbrarat, destinatis quinque ad secundam partem, ea continentem, quæ Tycho, tum circa Stellam novam observavit, tum ex observatis deduxit; tria verò ad tertiam, ea complectentem, quæ circa aliorum observata, ac placita disquisivit, ac censuit. Non est porrò, quorsum in iis, quæ ad secundam partem spectant, immoremur; cum quidquid in ea est notatu dignum, circa illud tempus, quo Stella apparuit, attigerimus; ac illud duntaxat prætermiserimus, quod illic occasione magnitudinis novæ Stellæ, de magnitudine Solis, Lunæ, & tam Inerrantium, quam Errantium Stellarum capite septimo edisseruit. Unde, & hæc solum de re ut dicamus, supponens ille inprimis, Solem abesse a Terra, cum in mediocri distantia est, terrenis semidiametris 1150. [octo nimirum amplius, & ob rationem quidem non prorsus mysterio carentem, de qua est ante dictum, ac esse aliunde visibilem illius diametrum minutorum 31. pronuntiavit, Solem esse Terra majorem proxime centies, & quadragies. Supponendo deinde, Lunam abesse a Terra in mediocri itidem distantia semidiametris terrenis 60. ac diametro esse, apparereve minutorum 33 pronuntiavit, Lunam esse proxime quadragies bis minorem, quam Terram. Supposita postea mediocri, tam Mercurii, quam Veneris distantia a Terra, quanta Solis est, ac diametro illius minut. $2\frac{1}{2}$. istius $3\frac{1}{7}$. pronunciavit, Mercurium esse undevicies, & Venerem sexies, proximeve Terra minorem. Supposita ad hæc mediocri distantia, Martis quidem, semidiametrorum 1745. Jovis, 3990. Saturni, 10550. ac diametro Martis, min. $1\frac{2}{3}$. Jovis, $2\frac{3}{4}$. Saturni, $1\frac{5}{6}$. pronuntiavit, Martem Terra minorem proxime terdecies; Jovem autem majorem proxime quaterdecies, & Saturnum vicies bis, aut aliquanto amplius. Suppositis denique Fixis abesse ad summum a Terra semidiametris 14000. ac diametrum Stellarum primæ magnitudinis esse minutorum 2. secundæ, $1\frac{1}{2}$. tertiæ, $1\frac{1}{12}$. quartæ, $0\frac{3}{4}$. quintæ, $0\frac{1}{2}$. sextæ, $0\frac{1}{3}$. pronuntiavit, Stellas primæ magnitudinis sexagies octies circiter majores, quam Terram (nisi quod, quæ sunt ex illis præcipuæ, veluti Canis major, ac Lyra, haberi possunt majores centies, & quæ infra mediocreis, majores solum quadragies quinquies) Stellas autem secundæ, majores vicies octies; tertiæ, undecies; quartæ, paulò amplius, quam

ter; quintæ, paulò amplius, quam semel; at Stellas sextæ esse ter proxime minores.

Prolixa deinde sequitur Tychonis in caeterorum observationes, opinionesque Inquisitio. Nam fuse primum illos recenset, qui fecere Stellam omnis Parallaxeos expertem, ac superiorem adeo Planetis, inque orbe Fixarum sitam. Subiicit illos, qui Parallaxin Stellæ attribuere nonnullam quidem; at non tam parvam tamen, quin adhuc in regione aetherea, suprave Lunam constitueretur. Postremo illos adiicit, qui Stellam, aut sub Luna habuerunt, aut nihil solidi de ea censuerunt. Ex primis novem numerat, quibus & subjungit sese decimum, ob Librum a se tempore Stellæ editum, quem perinde, ac scripta caeterorum in examen vocat. Primo autem loco merito fuit memoratus sæpe, & nunquam tamen satis laudatus Land-gravius, qui tametsi eo tempore aliquam Stellæ Parallaxin, ob Poli altitudinem non satis exquisite perspectam attribuerit; ea nihilominus observata cum Tychone communicavit, ex quibus licuit elicere, caruisse Parallaxi Stellam; quod & ipse postea Land-gravius deprehendit. II. Taddeus Hagecius, de quo etiam est aliquoties dictum, quique observationes quidem non undequaque exquisitas peregit; sed non male tamen ex non ratis dedomenis Stellam Parallaxi caruisse conclusit. III. Paulus Fabricius, Cæsareus Mathematicus, qui vera quidem etiam conclusit, fuisse Parallaxi destitutam Stellam; at nullis prolatis observationibus, ex quibus posset ostendere, se negotio satisfecisse. IV. Bartholomæus Reisacherus, Viennensis Mathematicus, qui etiam recte quidem conclusit defectum Parallaxeos; at ex observatis, aut nullis, aut paucis, iisque non exactis, aut fidis. Cum ille autem, ut fieri solet, eam Poli altitudinem, quam Peurbachius, & Regiomontanus dixerant, supposuerit, miratur Tycho, neque illum, neque tot alios præstanteis Mathematicos fecisse rei periculum, & *An ne ita decet*, inquit, *nos serviliter addictos aliorum prolatis, ut nihil in his ipsimet experiamur?* V. Paulus Hainzelius, cujus litteras ad Vulpium hac de Stella refert; at vidimus ante Tychonem usurpare Hainzelii observationes probando Parallaxeos defectui, ut suas; nempe ob magnum illum quadrantem. VI. Michaël Mœstlinus, cujus libellum referens, & studium, industriamque commendans, id fere solum improbat, quod Stellæ situ per filum observato, eo modo, quo ante est dictum, ejus tamen locum ex stellis non correctis deduxerit, ac fuerit alioquin Copernici hypothesin sequutus. VII. Cornelius Gemma, qui verum quidem de defectu Parallaxeos sententiam, at ex nimis tamen erroneis observationibus deduxit. VIII. Hieronymus Munosius, Mathematicus Valentinus, qui distantias quidem satis exacte observavit; at locum non bene deduxit. Probaturus autem Tycho defectum Parallaxeos ex observationibus factis in variis Horizontibus, suas non modo cum Hainzelianis, sed cum Munosianis etiam contulit. IX. Franciscus Valesius, qui Stellam quidem inter Fixas habuit; sed esse eam tamen reputavit unam ex veteribus Cassiopejæ Stellis, quæ ob parvitatem inconspicua, grandem speciem induerit ob medium crassius lumen addensans, per quod Stella transierit, octavæ Sphæræ motu traducta. X. Verò de ipso Tychone, primove ejus libro nihil heic attingendum, cum rem suo jam loco deduxerimus.

Ex secundis recenset octo, quorum rursus primus ipse est Land-gravius, quatenus, ut jam dixi, initio, litterisque ad Peucerum, & Electorem Saxoniæ [a quo fuerat admonitus apparitionis Stellæ] datis, Parallaxin 3. minutorum [si tamen tantam] in Stella admisit; sicque Stellam Sole paulo inferiorem, distantemque a Terra 1062. terrenis semidiametris fecit. II. Casparus Peucerus Wittebergensis professor primarius; is scilicet, de quo mox dictum, quique Stellæ Parallaxin min. 19. tribuit, ipsamque idcirco a Terra distantem terrenis semidiametris 164. & superare Mercurii Sphæram, ac Veneream attingere statuit: neque secus Wolfgangus Sculerus, cum, ut superius attigimus, quæstioni a Casparo Peucero juniore propositæ faceret satis. III. Joannes Prætorius, itidem VVittebergensis, qui Stellam, aut intra orbeis Planetarum, aut etiam supra statuendam censuit; ac ideo Joannis Penæ sententiam de aërea Cœli regione non improbandam duxit. IV. Philippus Appianus Petri filius, cujus superius meminimus; quippe vere quidem asseruit, extitisse Stellam regionu elementari superiorem; at caruisse illam Parallaxi, nulla aut observatione, aut demonstratione probavit. V. Thomas Diggesæus Anglus, qui Parallaxin non-nisi 2. minutorum Stellæ attribuit, imo minorem, ac fere nullam ob insensibilem, aut nullam a Fixa vicina in sublimi, humilique situ divaricationem. Ejus observata, cum aliquibus circa doctrinam Parallaxeon Problematibus refert Tycho, in eoque non probat, quod Copernici opinionem sectatus, posse se illam demonstrare Apodixibus firmissimis profiteretur. VI. Joannes Dee & ipse Anglus, qui conscripto de Parallaxibus libello, ac spe observandi Stellam facta, an præstiterit, est incertum, sed interim tamen transeundo Cassellis opinari se dixit, extitisse quidem in æthere Stellam, at non tamen semper in eadem a Terris distantia; quippe quæ ex humiliore situ sese paulatim in sublimiorem per rectam lineam receperit; quæ sententia Land-gravio quoque [ut nihil de Gemma dicam] non displicuit. Ita scilicet retulit Rothmannus, cum anno insequente Tychonem invisit; unde & ipsi facta est occasio, ut istud posterius intersereret. VII. Elias Camerarius Francofurti ad Oderam professor, qui ejusdem de recepta sensim in sublime Stella sententiæ, illius Parallaxin fecit minutorum nunc 10. nunc 4. (idque ex observatis ejus altitudinibus) nunc etiam admisit nullam unquam fuisse. VIII. Erasmus Reinholdus junior, qui Parallaxin 3. dumtaxat minutorum Stellæ attribuit; sed ex observatis nempe Land-gravianis, quæ licet evulgaverit, Land-gravii tamen mentionem non fecit.

Ex postremis tredecim profert. Primò autem loco est memoratus ante Cyprianus Leovitius, qui calculator licet egregius, solidi tamen nihil observavit, aut docuit; ut constare potest vel ex eo, quod in latitudine Stellæ definienda quatuor gradibus aberravit, prodiditque, Stellam post duos menseis moveri cepisse, ac post unum mensem, promotam fuisse treis gradus in Boream; ne memorem, omnia fuisse ab eo infecta Astrologicis nugamentis. II. David Chytræus, in eo laudabilis, quod Melanchthonis præceptoris imitatione juvenes adhortatus est, ipse professor Theologus, ad Mathematicum studium. Quinetiam, licet habuerit primum Stellam sublunarem, & quasi Cometam, ac Astrologicas quoque

præ-

prædictiones commiſcuerit; deinceps tamen de Cometa inſequuto ſcribens, illum in ætherea potius, quam in elementari regione conſtituit. III. Guillelmus Poſtellus, qui utcumque initio fuiſſe Stellam ſine Parallaxi, & Rhombum illum quatuor Stellarum Caſſiopejæ Crucem eſſe balbutierit, deinceps tamen nihil aliud, quam omnia ſuperſtitioſis præſagiis complevit. IV. Annibal Raymundus Veronenſis, qui nugatus eſt, nihil fuiſſe Stellam aliud, quam illam Caſſiopejæ xj. Stellam, quæ ſolito illuſtrior præ quapiam ſumoſitate evaſerit. V. Cornelius Frangipenus, qui ejuſdem cum Raymundo ſententiæ, id ſolum adjecit, quod Stella loco ſuo emota duobus gradibus verſus Boream proceſſerit. VI. Bartholomæus Raiſcheros, Viennenſis Mathematicus, qui prius, quam omnia exquiſite diſcerneret [viſu imbecillo cum foret] in eadem fuit cum illis Italis opinione. VII. Anonymus quidam Germanus, qui rurſus idem verum de Stella Caſſiopejæ xij. ſomniavit. VIII. Andreas Nolthius, Mathematicus Embecenſis, qui & Stellam Cometam habuit, & diametrum illi attribuit 10. minutorum, Parallaxin minut. 39. diſtantiam a Terra ſemidiametrorum terrenorum 89. min. 50. ſec. 12. ac milliarium adeo Germanicorum 17059. Vide futilem ſcrupuloſitatem. IX. Georgius Buſchius Erfurdienſis Pictor, qui etiam, tum Cometam, ipſumque ſublunarem habuit; tum diametrum illi ſeſquiminuti attribuens, diſtantiam ejus a Terra fecit ſemidiametrorum 30. ſeu milliarium 2579. & paſſuum 2905. Vide iterum futilitatem; cum & notabile ſit, ex illius obſervationibus, utcumque craſſis, elici diſtitiſſe Stellam a Terra ſemidiametris 185. X. Theodorus Graminæus, Mathematicus Colonienſis, qui & Stellam Cometam, & initio quidem non caudatum habuit, & nihil aliud, quam Parerga, Aſtrologicaque, & Cabballiſtica nugamenta commiſcuit. XI. Adamus Urſinus, & XII. Andreas Roſa, Aſtrologi, qui in ſuis Prognoſticis, ſive Almanach, nihil, niſi inane quidpiam effutierunt. XIII. Anonymus quidam Kalendariorum fabricator, qui aliis quibuſdam Stellam Terræ admoventibus ad ſemidiametros 19. 25. aut 12. admovit ipſe ad milliaria 750. adjecitque, illam intra dies 53. emotam fuiſſe minutis 19. ſec. 6. tertio 2. O nugatorem!

Verum hæc quidem, ut jam innui, per anni decurſum expoliit; at interim tamen ab extremis uſque ſuperioris anni menſibus, Caput primum prælo commiſit, neque multo poſt, computatis foliis, quaternionibuſve, qui illi ſufficerent, ſecundum quoque inchoavit; idemque etiam circa tertium, & octavum [hoc eſt, ſecundam, & tertiam parteis] præſtitit; adeo ut quatuor quaſi initiis factis, plura ſimul præla nonnunquam incaluerint (utcumque etiam varias ob cauſas nonnunquam decaluerint, veluti, cum deficiens charta tempore præfixo advecta non fuit; adeo proinde, ut per Æſtatem in Papyraceo molendino conſtruendo incubuerit.) Nequidquam profecto non eſt, quod ſcribens ad Land-gravium ante finem Februarii, poſtquam deduxit ſe comprobaſſe ex Venere Octobri ſuperiore veſpertina, & elapſo mox Januario, Eoa, nihil vitii in aſſignatis a ſe Fixarum locis ſubeſſe; ac illa adeo quinque minuta in locis a Landgravio aſſignatis excedere, quæ apud ſe quoque ea veſpertina, aut Eoa ſolum, & neglectis præſertim Parallaxeon, refractionumque implicationibus, exceſſiſſent; quod, inquam, poſtquam illud deduxit, hujuſcemodi verba ſubiicit: *Quin & mea ratiocinia, cur non aliter in his ſtatuendum ſentiam, quam pridem a me indicatum eſt, etiam tua Celſitudo propediem, favente divino auxilio, è ſecundo Capite prioris Tomi noſtri de Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis, quem nunc ſub prælis habeo, perſpiciet.* Præterea verò, cum tranſmiſiſſe cum his litteris, Solareis Ephemeridas in annos labentem, ſequentemque ſupputatas, juxta factam novitiam motuum Solis reſtitutionem; ſeu mavis, juxta Tabulas in primum illud Caput inſertas. Quoniam autem ſimul litteras ad Rothmannum dedit, quæ parum abfuit, quin inſenſe ab eo exceptæ fuerint; ideo non videntur prorſus reticendæ; ac potiſſimum, quia conſcriptæ aliquanto animatius, ſuperciliosiuſque videntur; ac forte quidem potiſſimum ob hypotheſin ſugillatam,

Teſtatur ergo, nolle ſe primum contendere multum de Cœli materia, quando ille ſe nullis ratiociniis ab arrepta ſemel ſententia dimoveri ſinit. Licere illi per ſe Cœlo commiſcere aërem, imo &, ſi quis aquam, ignem, aut omnia ſimul Elementa velit; modo & ſibi ſit liberum, quod ſentiat, proferre; qui ſi illaturus in Cœlum Elementarem materiam foret, igneam potius cum Paracelſo ob eam cauſam inveheret, quod aliorum Elementorum congrua animalia excipientium inſtar Solem, Stellaſque excipiat, quæ ignis cujuſdam incombuſtibilis ſpeciem repræſentant. Sed hiſce, aliiſque dimiſſis, cum nihil ſe ob præoccupatam opinionem perſuaſurum videat, unum ſe dumtaxat ejus argumento de creanda ex diverſa materia refractione opponere; ſcilicet, quod communis aqua per iteratas elevationes defæcatiſſima reddita, & ſpiritus vini ab omni phlegmate purgatiſſimus diverſæ oppido ſint ſubſtantiæ, & conſimili tamen cryſtallo concluſæ, tranſparentiâ non diſcrepent, neque adeo diverſam refractionem creent. Nullum fieri illi ſubſidium ex procreatione Cometarum, qui igneam potius naturam arguant; illumque abſurda aſſumptione ſtabilire aliam incaſſum conari; ac ſe decreviſſe id adeo evidenter oſtendere, ut refragari juſte nemo queat. Deinde, repetiiſſe ſe ſuperioribus etiam diebus crepuſculorum obſervationem, ac eandem ſemper comperiſſe depreſſionem Solis infra Horizontem, ſive deſinente, ſive incipiente crepuſculo; illiuſque adeo animadverſionem exorbitare nimium; invalidumque eſſe, quod ille de crepuſculorum, refractionumque diverſitate propoſuit. Poſſe illum videre apud ſuos Auctores, quæ de ſecretiore Philoſophia cognoſcere præterea avet; ſibi id temporis non vacare, neque tutum eſſe rem litteris committere. Lætari ſe, quod Liber placuerit.; quod ille adjecerit, eandem fere ſibi adinventam Lunæ maximam latitudinem; expetere ſe, ut renunciet, quanam, quatenuſque illud exploraverit, maximeque, ut fidem uberiorem Bruceo faciat [qui mutatam hanc Lunæ latitudinem officere objecerat quantitati Eclipſeon reſpondenti alioquin calculo non male] quoquam nihil depromere ſuis ex obſervatis vult, quod non ratum ſit, quodque alterius ſuffragio non egeat. Optare etiam, ut indicet, qui errare Tabulas in deſignatione nodorum plus gradibus quatuor deprehenderit; cum Tabulæ nullæ ſic exorbitent, ut in quantitate Eclipſeos beſſe diametri Lunæ peccent; quod exinde quidem fieri ſequeretur. Ad hæc, non declaraſſe ſe quam Cometarum materiam, generationemque eſſe putet (niſi quod cœle-

cœlestem dixit obiter) id enim fuisse in conclusionem totius Operis reservatum; neque ex voce generationis colligi debere corruptionem se in Cœlum inducere; neque enim stricte, & grammaticorum more usurpasse se generationis vocem; ac inspici debuisse Libri titulum, in quo devitata generationis vox, ne ullus esset cavillationi locus. Cometæ caudam non ex eadem cum capite materia esse, sed trajectus radios, vel illud arguere, quod radiatim prodeant, atque diffundantur, quodque in aversam a Sole partem eant; etiam ille anni M.D.LVIII. a Land-gravio adhuc juvene observatus, & ab ipso Rothmanno objectus; ut nihil dicatur de ceteris, qui pro accessu quidem ad oppositionem cum Sole, caudam in barbam contrahunt; sed semper nihilominus porrigunt in oppositum Solis. Denique, si Hypothesis tantopere illi displiceat, & Copernicum sequi malit, esse id ipsi integrum; cum & facile etiam sit, aëre in Cœlum inducto, Terram, Mareque invehere. Ostensurum se suo tempore, quam longe antecellat sua Hypothesis, quamque constent semper absurditates Physicæ in Copernicanam objectæ. Non valere aliunde, quod ille circa Scripturam Sacram excusat; majore enim auctoritate, reverentiaque habendam esse, quam ut ea ratione in cothurni modum trahatur. Quippe quæ, utcumque se vulgi captui accommodet, non idcirco tamen non vera proponat. Illud certe de Luna luminari magno, & minori tamen, quam Sol sit, intelligi solum de magnitudine luminis; nam alioquin vulgus non habet Lunam minorem, quam Solem. Nihil morari se objectam tractionem, retrogradationisque labem; quod illa nihil aliud sit, quam naturalis, & insita divinitus concomitantia. Non sumpsisse se occasionem ex Copernicana Hypothesi inversa; sed ex Marte Acronycho, & ex libertate ætheree regionis. Si ille quid tale unquam cogitarat, se id latoisse; ac intelligere tamen Ursum illum Dithmarsum ostendisse Land-gravio visam apud se Hypothesin, quæ expressa fuerit in automato; idque vel ex eo comprobari, quod Martis orbem undique ambientem Solis orbem exhibeat, ut conspectis ab illo charta, quæ fuerat negligentius exarata, exhibuit. Missurum se exempla libri insinuata; ac non posse se plura scribere, cum ob occupationes alias, tum ob hemicranii dolorem ex coryza diebus superioribus præ nocturno frigore inter observandum contracta.

Taleis litteras Rothmannus non habuit ante diem Augusti XVII. idque cum jam sex ante diebus accepisset alias, & ipsemet breveis dedisset die Julii XXVII. quibus Tychonem admonuerat non acceptarum litterarum, ac ejus ardoris, quo expectabat Land-gravius cum litteras accipere, tum addiscere, quid moliretur novi. Destinarat autem litteras ad Ranzovium, ipsi quoque Land-gravii desiderium significans, adjecto epistolio pridie ad se a Principe dato [quippe cum Hombergi venandi causa versaretur] unde & Tycho postmodum hasce, aliasque litteras ex Holsatis a Ranzovio accepit. Sed ut de Rothmanni responso ad superiores quidpiam heic dicam, is se responsurum paucis recipit, quod occupationibus distrahatur, quodque videat ipsum Tychonem, aut ob occupationes varias, aut etiam ob morbum, litteras suas longe aliter, ac scriptæ forent, intellexisse. Nusquam se quidquam detraxisse auctoritati Litterarum Sacrarum, nihilque dixisse, quod non ipse, ac Theologi omnes Sacras Litteras interpretantes dicerent; quin-etiam D. Augustinum multo liberius de illis loqui. Sibi solius Dei gloriam in omni actione propositam esse; ac ideo non esse, cur ille quid impium de se cogitet. Non esse, cur penitus cæcus circa crepuscula habeatur; neque enim se esse adeo temerarium, ut aliquid scribat, quod expertus non sit. Loquutum se fuisse de crepusculo, non pro luce dubia vulgariter accepto, sed pro superstite albicantia, quæ in occiduo aëre aliquousque perseverat; neque enim illeic tam est, quam juxta Horizontem reliquum obscurus. Non agnoscere se, cur suis refractionibus ille detrahat; neque enim se posse aliàs eruere, quam instromenta monstrent; iniquam esse postulationem, si ille a se aliud exigat. Nihil se circa generationem in æthere reprehendisse; sed rem dubitanter solum proposuisse, si qua eliceret illius sententiam. Scripsisse se potius de Cometarum cauda, quod examini illius subiiceret, quam quod vere urgeret; ac Principem suum vel eo excusandum, quod tempore illius Cometæ nondum foret satis in observando exercitatus. Nolle se, ut ille observationem Principis evulget; neque etiam quam suam cum ipso de Cometarum generatione communicavit, sententiam; alioquin rem fore cum muto, quod præter illum nemo eam norit, & ipse in aliam sic inciderit, ut totum illud de materia, illuminationeque Cometarum mutaturus sit, si alium Cometam semel observarit. Nihil velle se amplius de aëre illo per Cœlum diffuso cum eo agere; rem se pertractasse in suo de Fixis Stellis opere, illum ipsi non immiscendo; ac debere ipsum idem agere; doctos postea Viros dijudicaturos. Agnoscere se id saltem obtentum, ut diaphania aëris puri a diaphania materiæ Planetis circumfusæ nihilo differat; fore, ut reliquam sententiam filia temporis veritas eum doceat. Advertere se quoque Trinitatis mysterium, nisi principiis chymicis [de quibus ille fuerat loquutus] saltem ex eo, quod omnia constent ex terrena materia, aqueo glutine, spiritu aëreo; ac cœlesti quidem calore, virtuteque agente. Se olim peculiari scripto de Hypothesibus Ptolemæi, & Copernici, utra vera sit, discussurum. Et sic quidem fuit die Augusti XXII. responsum.

Tycho autem deinceps XXIV. Novembris rescribens, significavit sibi non morbum, occupationesve obstitisse, quo minus litteris expressam illius mentem assequeretur; neque enim latuisse in illis insolubilia ænigmata; aut objecisse aliquid, quod ex illis colligeretur; cum & fuisset forte æquo indulgentior. Mirari se potius, cur ipse, tam ægre, ac sinistre suas interpretatus, tam rhapsodice ad eas respondisset. Nusquam se impietatis illum accusasse; sed solum de Litteris Sacris id, quod sentiret, quodque res esset, exposuisse. Nondum degustasse illum, quam quintam essentiam salse exprobet; & donec eam olfecerit, satius esse judicio immaturo supersedere. Non præsumpsisse se illum circa crepuscula occæcare; bene agi, si ex sua, aliorumve mente, caligo pellatur. Non debuisse illum dicere se scire crepusculum vulgariter loquendo, Sole depresso gradibus septendecim desinere; quasi verò ipse nihil adhuc foret, nisi quod vulgus sapit, molitus; & in re præsertim, in qua præ ceteris, facili, ipse non suos solum, sed septem, aut octo præterea studiosorum oculos adhibuerit; ille tam fuerit Lynceus, ut suos solum usurpando rem acutius perviderit. Non

po-

postulasse se ab illo unquam, ut in sui gratiam quidquam diceret; monuisse magis de veritate enucleanda penitius, & circa refractiones speciatim, quas modicas esse, & crepuscula ampliora, contradictio est. Habere se plus, quam vicena, ipsaque plerumque quadricubitalia, aut quincubitalia Organa; illum duo solum bicubitalia, & ex sua adhuc solertia profecta, ut debeat proinde sibi gratias, quod tam perspicax evaserit; quanquam neque omnia Wittichio, aliive unquam sic propalavit, ut non sibi arcanum aliquid reservaverit; ac par esse proinde, illum, nisi attendere diligentius velit, acquiescere sibi. Quod ille dubitanter, & eruendæ sententiæ ergo proposuit, fecisse Wittichium, & alios; at se factum fuisse experientia cautiorem. Lætari interim, quod illi circa objecta de corruptione in Cœlos inducta pulchre resipuerit scripta de Cometarum cauda revocaverit, ac in viam redierit; scripta de Cometa observato a Principe, non scripta malit. Quod ille rogavit, ne quid vulgaretur, non esse jam rem sibi integram; quoniam, cum Ranzovius, Paucerus, & alii postulassent, ut istæ mutuæ ederentur litteræ, admota jam esset manus operi; atque ita quidem, ut res laudi verteretur Principi, ac ipsi quoque, de quo semper nonnisi honorifice, & sentiret, & loqueretur. Si quid deinceps recantaret, id veritatis studio, & vertendum, & commendandum. Dum quidpiam ex scripto de Cometa attinget, non fore rem sibi cum muto, cum ille id scribens, & ad se mittens mutus non fuisset. Se rerum a se scriptarum non sic pœnitere, quin illi esse velit integrum eas discutere; videat modo, ut candide agat, nec juvenili quodam fervore sententiam immaturam pronuntiet. Gratulari se, quod in aliam de Cometarum materia opinionem diverterit; revera enim capi non posse, quo raptu ex Terra in orbem Saturni evehi tanta moles potuerit, ex qua Cometa constiterit. Chasmata illa, seu nocturnam lucem, quæ interdum ad Boream apparet, non a Sole nimis depresso, in vaporibus supra Terram nimis humilibus creari; sed ex sulphuroso halitu ardente, discurrenteque per aërem. Si ille expectare alium Cometam velit, licere; non inconsultum interea fore, si acquiescere sibi renuens, judicium tamen suspenderit. Accipere libenter se, quod ille amplius disceptare de Cœli materia secum nolit; seu autem immisceatur, seu non immisceatur illius scriptis, perinde fore. Non recusare se Virorum intelligentium judicium, & quod ille tertium, qui judex sit, exigat, se conditionem accipere; ac ceteros inter, quos ille deligere voluerit, Peucerum se interea nominare. Trinitatis mysterium non in Terra, Aqua, & Aëre; sed in aliis tribus principiis occultioribus contineri. Gloriari illum immerito, ac nimis inconsiderate præcipitare judicium, quod se obtinuisse circa diaphaniam Aëris, ac Ætheris ait; quasi ipse ex illo exemplo de aqua, & vino depuratis concludere voluerit, eandem utriusque esse materiam; & non potius ostenderit, ex eadem diaphania eandem materiam non concludi. Addere illum, fore ut veritas temporis filia reliquum doceat, & se illud quidem grate amplexurum, quidquid docuerit veritas; attamen se nihil adhuc eorum, quæ protulerit, retractasse; cum satis longa sit eorum series, quæ ille vel una retractarit epistola. Ille ne Ptolemaicam, Coperniceamve Hypothesin probare velit, liberum esse; se nihilominus suam sic probaturum, ubi in motibus mobilium secundorum versabitur, ut si ille, quæ plura excogitarit, interea velit opponere, rem facturus sit non ingratam. Quod videat autem illi præcipue arridere Coperniceam de triplici motu Terræ attributo sententiam, posse hæc deligi, quæ sigillatim obiiciantur. Adversus Diurnum quidem, casum globi ex turre dimissi, qui profecto non adamussim in subjectum punctum caderet, si, eo versante in aëre, Terra cum turri subduceretur, idque cursu adeo veloci; ut in illis Borealibus regionibus sesqui-centum majorum passuum intra secundum scrupulum foret. Adversus verò Annuum, immensam illam, eamque inanem capacitatem Saturnum inter & Affixas, quæ plus, quam septingenties continere id spatium debeat, quod a Sole, habito ut centro, in Saturnum erit; si orbis Terræ annuus vel unius minuti sit, sicque Stella tertiæ magnitudinis non major; quid si evadat prorsus insensibilis? Adversus tertium, repugnantiam, ut axis Terræ, ejusque centrum motibus contrariis agantur; ne quid dicatur interim de intricationibus librationum. Et hæc quidem Tycho, nonnullaque alia, præter id postscriptum, quo Rothmannum hortatus est, ut restitutionis Fixarum Landgravianæ editionem maturaret, nihil morando minutorum illorum quinque discrepantiam, cujus ipse quoque in primo Progymnasmatum tomo faceret mentionem.

Sed hæc tantisper ut intermittam, accessit ad Tychonem ante finem anni celeberrimus studiosorum Christianus, qui ab obscura Cimbriæ parœcia Longo-montanus cognominatus fuit. Is ante annos XXVI. patre Severino, matre Marina parentibus agricolis natus, non parum luctatus cum fortuna fuit; nunc apud parentes, nunc apud amitam, nunc apud patruum educatus; & partim Parœciæ Pastori erudiendus traditus, partim ad operas rusticanas vocatus; quousque annos XV. natus, clam se subduxit, & in distantem XII. milliaribus scholam Viburgensem sese recepit. Moratus illeic XI. annos, partim industria victum parans, partim indefesso labore litteris invigilans, ac studia inter cetera, etiam mathematicis sub Mathia Hvasio incumbens, ad celebrem Hafniæ Academiam appulit, in eaque sic sese per annum probavit Professoribus, ut fuerit ab illis maximopere apud Tychonem commendatus. Ita fuit porrò per octennium, quo Tycho præterea in Huenna fuit, laboriosus, ac sedulus, ut denique observandi praxin præ ceteris calluerit, ipsisque sæpe præfuerit, & calculi etiam texendi præcipuus minister, & adjutor fuerit. Verum ex posterius dicendis cognoscendum uberius est, quanti illum Tycho fecerit, quam merito jure voluerit, si quid industria maxime indigeret, illi commissum. Adnoto heic solum, delectationi illi summæ fuisse, quod per ipsam brumam observare licuit, ut imum Solstitium, sic summam, ac imam Stellæ Polaris altitudinem, quæ deprehensa proinde est distare a Polo grad. 2. minut. 54. sec. 50.

Succedente anno M D.XC. ac sub finem Fe- 1590.
bruarii, initiumque Martii, Cometes apparuit, cui observitando studiose incubitum fuit. Erat per id tempus Venus vespertina, Tychoque in captanda ejus maxima digressione occupabatur; cum die Februarii XXIII. post nubilosum quatriduum ad illam attendens, deprehendit ex improviso inter Andromedæ, & Arietis asterismos, ac juxta Piscem Boreum, Stellam subobscuram, mi-

nuique

nusqoe compactam, diametro quasi minutorum erium, & exacto erepusculo, etiam pertenui cauda donatam. Cauda hæc visa initio longa decem circiter gradibus, ita sensim evanuie, ut die Martii prima ægre conspiei, deinceps nullo modo potuerit. Capot quoqoe ipsum ita sensim evanuit, ut post diem VI. observari nequierit, sicque observatus evaserit per XXI. non amplius dies. Fuit ejus motus in consequentia, circulum describens, cujus initio gradus 7. minuta 34 intra onum diem confecit; in fine autem gradus 1. minor. item 34 sed decrementi proportione per dies intermedios servata. Hujuscemodi verò circulus depreheusus constanter fuit maximus, isque Æquatorem intersecans in grad. 339. min. 45. cum inclinatione ad eundem, graduum præcise 42. cum die prima observationis, ac sub horam quidem IX. versaretur caput in grad. 18. min. 27. Arietis, cum Borea latitudine grad. 18. min. 14. die postrema fuit in geminorum gr. 3. min. 15. cum latitudine Borea gr. 20. min. 46. & quia a die usque observationis quarta conspici potoit non vespere modo in summa altitudine, verum etiam mane in ima ob declinationem Boream graduum plus, qoam 34. adeo, ut die ultimo obtinuerit mane etiam gradus septem altitudinis ob declinationem gradoum 41. & amplius; ideo Tycho delegit primom, secundumque Martii, dies, quibus Cometa mane qoinque, aut sex plus minus gradus attollebatur, ut observata exquisite tam summa, quam ima altitudine (& ista quidem per habitam refractionis rationem correcta) exploraret, quid inde quoque de parallaxi colligeretur. Comperit porrò, neque hac, neque alia via exhibitam fuisse ullam parallaxin, quæ incurrere potuerit in sensom. De cauda, observavit illam in aversam a Sole partem exquisite dirigi, unde & expetiit a Rothmanno Cometam visum, observatumque; ut agnosceret crines illi ex sola radiorum trajectione affictos. Hinc ad illum ipsa die prima observationis litteras dedit, quibus eum Cometæ apparentis admonuit; dedit & in eunte Aprili ad Land-gravium, cum descriptione, & diario motu ex observatione deducto adjunctis. Prætereo autem Tychonem in illis ad Rothmannum litteris significasse tomom suum primum esse jam pæne opera typographica absolutum; quippe laborem jam in tertia, ultimaque parte urgeri.

DE

DE TYCHONIS BRAHEI VITA

LIBER QUARTUS.

1590. CUm verò ab usque superiore Autumnu, Jacobus Rex Scotiæ Astujom in Norvegia appulsus (uxurem ducturus Annam Regis surorem, & Friderlci filiam, quæ desponsata ab usque Augusto, & in Scotiam navigans, eò abducta immanis tempestatis vi fuerat) nuptias ibidem sub Novembris finem celebrasset, ac postea mense Martiu adventasset in Daniam, Tychunem brevi una cum Consiliariis, magnoque nubilium comitatu invisit; ex eoque est factum, ut Tycho hospites quotidienos, quousque Jacobus mense Maiu rediit in Scotiam, exceperit. Egit porrò, ac erudite cum Tychone sermones habuit eruditus Princeps de argumentis variis, ac de mubilitate præsertim, quam Terræ Copernicus tribuit. Inspexit quoque Organa, ac perspectum habere usum, utendique rationem voluit. Lustravit quoque, & spectavit studiosius quidquid fuit in partibus ædificiurum singulis, & eum in Musæo, præter imagines Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Copernici, Guilielmi Land-grevii, animadvertisset Poëtæ Buchonani effigiem, quam a Petru Junio legationem obeunte Tycho acceperat, eam esse sui olim Præceptoris statim agnovit, ipsique, & nutu, & digito applausit. Quam lætus a Tychone abierit, testari potest, nun tam, quod regiis muneribus illum donavit, quam quod triennio post rem expressit eo privilegii diplomate, quud ad Tychunem in annos xxx. circa operum editionem misit; *Neque enim, inquit, nobis ex aliorum relatione, aut unda aperum tuorum inspectione ista discenda fuerunt; verum ipsi coram nostris oculis, auribus nostris αὐτόπται, & αὐτήκοοι, in tuis illis Uraniæ ditatis ædibus ea vidimus, ea audivimus, variisque litteratissimis, atque jucundissimis tuis nobiscum habitis fermonibus hausimus, quæ etiamnum animum nostrum ita afficiunt, ut majore ne cum voluntate, an admiratione ista nobiscum recolamus, difficile sit statuere. Quod equidem nos non illubenter omnibus mortalibus, præsentibus, futuris, hoc diplomate testamur; usque adeo, ut si quis de industria Uraniburgum tuum adire velit, nisi prorsus ἄμουσος sit, domum reversus, operæpretium se retulisse comperiat.* Quia verò Tychu petierat quoque ob Rege quædam carmina [ia quippe erudite latina condebat] ut illis appositis progymnasmata condecorarentur, ideo Rex fecit, & propria manu, pruut ille rogarat, scripsit, misitque hujuscemodi:

Æthereis bis quinque globis, queis Machina Mundi,
Vertitur, ut celso est crustatus fornice Olympus.
Ignibus, & pictus fulgentibus undique Lychnis:
Pellucent vitreis domibus, vastisque Planetæ
Orbibus, ut geminant cursus, vi, & sponte rotati,
Ut miti, aut torvo adspectu longe ante futura
Præmonstrant, Regisque Tonans, quæ fata volutet,
His tellure cupis, quæ vis, quis motus, & ordo
Cernere; sublimem, deductumque æthera Terræ
Tychonis pandunt opera; lege, disce videbis
Mira; domi Mundum invenies, Cælumque libello.

Aliud.

Quam temere est ausus Phaëton, vel præstat Apollo,
Qui regit ignivomos æthere anhelus equos:
Plus Tycho: cuncta Astra regis; tibi cedit Apollo;
Charus & Uraniæ es Hospes, alumnus, amor.

Non sunt verò hoc locu etiam reticenda, quæ Regis Jocobi Cancellarius Uraniburgi scripsit, cum illeic adesset die Martis xx.

Regia Musarum, decus Orbis, & æmula Olympi
Alma domus, dignum nomine Numen habes.
Quæ Sophiæ, aut mirum Babylonia, Græcia, Memphis
Prisca habuere, habet hic unus, & una domus.
Nil mirum Alcidem Cœlum subiisse ferendo,
Aut puerum raptum detinuisse Deos;
Uraniam in terras celso qui eduxis Olympo,
Quantus & αὐρανίοις annumerandus eris.

Est & hoc, ut putatur, ejusdem:

Vidit, & obstupuit Rex Huennam Scoticus almam;
Miratus clari tot monumenta Viri.

Præobtinuit Tycho hoc annu, ac Junii quidem eidibus similis in xxx. annos privilegii diploma Cæsareum, quu cetera inter, verba hæc continentur: *Edocti itaque fide digno, & quidem eorum, qui judicare de iis artibus, ac scientiis possint, testimonio, te ad studia illa perfecte, & accurate excolenda, tot, tantaque præsidia afferre, ut qui tibi pares sint, hac ætate vix reperiuntur. Cum enim genere sis nobili, iis opibus, ac facultatibus, quæ ad præclara ingenia, quorum opera cum tua conjuncta, certiorem, facilioremque, opportunissima ad hoc delecta loca, observationem reddat, alendæ; quæ denique ad instrumenta, & magnitudine, & artificio singulari facta, uti diceris, comparanda sufficiant, te præditum, atque instructum esse, nullisque sumptibus in typis, in prælis, in aliis adminiculis, ut domi omnia, quæ ad illarum artium monumenta posteritati consecranda requiruntur, in promptu habeas, parcere; adeoque tempus omne, atque ipsum totum, rerum illarum superarum, atque cælestium contemplationi impendere, tantumque in iis versatum esse, ut præter exactam Cometarum doctrinam, ab inveteratis vetustiorum erroribus solide vindicatam, cujus jam ante specimen abs te insigne est editum; nova quoque cœlestium motuum Hypoteses, quæ omnium ætatum observationibus exacte respondeant (quod neque prioribus illis Ptolemæi, neque posterioribus Copernici Hypothesibus* pra-

præstitum fuisse præter alios, tu ipse accuratissimis tuis observationibus doces) ubi te expectentur; minime prætermittere voluimus, quia Reipublica cunsa, ad quam hac abs te ornamenta accedunt, Cusureo nostro elagia te suscipere mus decorundum; & quanquam per te satis animatus es, naimundum magis, ut felicissime cepta gnaviter, alucriterque perficiut. Nomina portò corum, quorum digno fide restimonio edoctum se Cæsar restatut, fuit Jacobus Curtius Procancellarius Imperii; eximius ille scilicet, qui litteris die ejusdem mensis xxv.II. ad Tychonem datis, illum inter alia sic affatus est. *Quod judicium meum de scriptis tuis amanter exquiris, quod censura meu eum, qua tibi cum doctissimis quibusdam Viris non tum lis, quam amica est concertatio, subiicis, in eo tantum mibi a te bonoris tribui accipio, quanti non fuerem, si Reges, & Principes de Regnis, & Provinciis integris disceptantes, me sibi Judicem constituerent. Ut verò id, quod petis, & affert, mibi faciendum sumam, nec eruditio, qua in me, aut nulla est, aut vere exigua, neque modestia mea patitur. Ne tamen ad tam amicam postulationem plane surdus sim, boc babeto. De scriptis tuis quid in genere sentiam, testabitur Cæsarea Majestatis privilegium, quod bisce litteris adjunctum tibi mitto, cujus ita scr beadl ego Cæsari auctor, & porrò vera in ea Censurem testari sponsor fui. In specie verò ea, qua de Cometis posterioribus, quotquot ipse observasti, a te tradita, solidissimisque rationibus confirmata sunt, talia esse puto, at de iis ne ambigi quidem amplius ab eruditis Viris queat.*

Atque hæc quidam occasione Diplomatis Cæsarei exscribo; sed litteræ tamen ejusmodi sunt, ex quibus, si quidpiam præterea heic adjecero, videri non debeat cuiquam importunum. En ergo illarum initium: *Magnas tibi ago gratias, Nobilis, aque, ac eruditissime Vir, quod me non modò litteris tuis compellare, sed benevolentiam quoque tuam tum amanter afferre mibi valueris. Ego certe, licet faciem tuam non viderim, meliorem tamen tui partem, mentem nempe, ex scriptis tuis, quibus teipsum æternitati jam consecrasti, jam olim & amavi, & suspexi; & ejus causa totum te videre, venerari, & amplexari non minus avide concupivi, quam illi olim, qui ex ultimis Hispania finibus ad Livium videndum in urbem profecti sunt. Auxit boc meum desiderium bumanissima bac tua compellatio, & in tantum auxit, ut, nisi Cæsaris voluntas, & muneris publici, quod gero, ratio probiberent, ita me Deus amet, neque itineris intercapedo, & molestia, neque suavissima conjugis, dulcissimorumque pignorum amor, & illecebra cobiberent, quin arrepto itineris Comite communi amico Thaddæo Hagecio, ad te in Daniam usque excurrerem. Dicere nequeo, quantopere me delectet cum Hagecio, mente, postquam corpore non possumus, totum Huennam perlustrare, & inprimis exactissima tua observatoria Instrumenta, totum denique mathematicum illum apparatum, vel imaginatione tantum complecti. Quid verò, si ipse spectator adessem, teque ipsum omnia non explicantem tantum, sed exercentem etiam videre possem?* En quid post-modum: *Macte itaque animo, Vir Nobilissime, & fac, ut divinis tuis inventis, quamocyssime fruamur. Etsi enim arduum, &, ut ipse vere scribis, multarum boc sit opus annorum; spero tamen, imò confido, te maximam jam ejus partem exantlasse, & in recolligendis, & ordinandis iis, qua jam constituisti, Tabulisque inde condendis magis boc tempore, quam in confirmandis amplius inventis tuis versari. Qua in re, tam discipulorum tuorum opera magna in parte juvari possis, iterum, atque iterum te rogatum volo, ne nos nimium diu suspensos babeas. Vitam tibi ex animo ad Nestoreos usque annos exopto; nosti tamen quam fallaces sint spes nostra, & quam immatura plerumque divinis prasertim ingeniis mors obtigerit. Falle itaque moras, & vel non maturo partu bunc ingenii tui fetum Orbi Terrarum ede. Si fata longiorem tibi, quam avide optamus, & speramus, vitam contesserint, poteris & edita recudere, & judicia tandem tua quoque [nostro enim, quin in prima editione satisfacturus sit nibil dubito] satisfacere. Liberabit interim nos perpetuo metu, ne dum nimium cunctaris, tota opere frustremur. Ego certe tantum de te, tuisque bis bypotbesibus spem concepi, ut vel a te, vel a nemine solidam astronomica artis exædificationem expectandam esse pro certo affirmare audeam. Qui enim præter divinam ingenii vim tot, tantisque rebus buc necessariis instructus sit, tot, tantosque sumptus, labores, & annos contulerit, non est in Europa (tam Europam dico, totum Orbem dico) qui tibi comparari queat, quisquam. Abest binc, ita me Deus amet, omnis adulatio, a qua & dignitas, quam gero, & gravitas, quam tum omnibus tueri laboro, me apud notos, atque ignotos, in ignoti præsertim de facie, bominis laude, satis, superque vindicabunt.* Cetera prætereo, ac illa speciatim, quæ somni Viri peritiam in Mathematicis declarant; ut excogitatum Compendium Trigonometrici calculi per Tabulas Sinuum sola additione, & subtractione administrandi; & excogitata quadrantis per intertuctos arcus divisio, Nonniana longe perfectior, cujus descriptionem superioribus litteris Tycho in Mechanicis subjunxit.

Mense Julio, ac die xxi. observavit Tycho Solarem Eclipsin digitorum quinque, hora tprima min. 54. Et quia Mœstlinus eandem observavit Tubingæ, ideo utriusque observationem Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis satis copiose retulit, comparavit, expendit. Cum duæ verò insuper Eclipses Lunares hocce anno contigerint, observavit quidem Tycho posteriorem, quæ die xxx. Decembris, hora 6. min. 55. exhibita fuit; verum observare priorem non potuit, quæ Solarem antecessit die Julii vij. quamquae tamen idem Mœstlinus eâ observavit circumstantiam, quam commemorare sit operæ-pretium. Apparuere scilicet ambo supra Horizontem luminaria, patiente licet Luna defectum propter interpositam Terram. Sed verba ejus referre præstat. *Nos beic Tubingæ*, inquit, *Solis centro supra Horizontem emergente, vidimus Lunam ab Austro aliquot digitis jam deficientem, duobus pæne gradibus elevatam; & contra, Lunæ centro sub Occasum descendente notavimus Solis supra Ortum duorum graduum altitudinem, Occidit autem Luna potius, quam ad maximum observationem devenerat.* Quæ sane observatio arguit, refractiones esse aliquando, & alicubi, quam Tycho definiit majores, quando bipartiendo illam duorum graduum altitudinem, fuit refractio utrimque unius, ut minimum, gradus; verum rite excusat Keplerus, aërem requiri a Tychone admodum purum, ac serenum, quando refractionum periculum facit. An addam verò heic aliam alterius quidem generis, sed dignam tamen notatu Eclipsin, quam idem Mœstlinus die Octobris iij. observavit, cum mane hora 5. Martem totum a Venere occultatum animadvertit? Hac certe occasione admonere debeo mendum subesse illis

se illis

se illis nostris in x. Laërtii librum animadversionibus, cum pag. 903. ubi hæc Eclipsis refertur, adscriptus est annus M.DC. pro M D.XC. uti & mux ante circa Eclipsin Jovis a Marte die IX. Januarii, Mœstlino, & Keplero visam, adscriptus est annus M.D.CI. pro M D.XCI. Sed hæc prætereunda; cum & prætereamus, quæ plurima Tycho observavit, ac potissimum circa Cycnum, in cujus stellis restituendis hoc maxime anno incubuit; & cum mensibus quidem aliis, tum Augusto, ac ejus die XI. præ ceteris, quo quæ facta observatio est, *Solemnis* Keplero vocatur.

Paucis post diebus accessit Huennam ex inopinato Rothmaneus; quippe qui ægre ex gravibus, diuturnisque morbis convalescens, sibi animo defixisset, fore ut pristinam sanitatem ex peregrinatione, aërisque mutatione recuperaret. Sentiebat secus Princeps; sed volenti tamen tantò facilius annuit, quantò ille se invisurem Tychonem recepit. Qua porrò lætitia effectus ex ejus adventu Tycho fuerit, ex iis, quæ deducta jam sunt, non est conjici operosum. Attulit, redditque illi Rothmannus binas litteras; alteras quidem e Principe, alteras verò e seipso; scilicet, et se rescripsisse ad superiores Tychonis litteras fidem faceret, eas ad manum habuit, quas non miserat, sed scripserat tamen a mense Aprili. Litteræ Principis eò faciebant, tum ut excusaretur responsionis mora, quod Rothmannus male habuisset, quodque ipse ob ætatem ingravescentem, curasque graveis, non jam perinde alacriter, ac ea animi perspicacie, qua prius, hisce studiis incumberet; tametsi non desineret, vel claudicando insequi, ut pedo suo innixæ anus; tum ut Rothmannum commendaret, cui peculiare caput habenti, propriumque quotannis pileum comparenti essensisset; ægre laturus, si quidpiam adversi illi accideret; quod juvenis, & ingeniosus, & insigniter eruditus foret; tum, ut rogaret, quî se Rex junior, statusque Regni, ac res quoque Tychonis propriæ sese haberent. Rothmanni autem litteræ in eo erant, ut priore parte describerentur incommoda, quæ passus per hyemem fuerat ex podagra, & calculo, adhibitis frustra Galenicis remediis [unde & sub finem Vitrioli, Tartarique oleum a Tychone expetiit] posteriore, ut responderetur ad ea argumenta, quæ fuerent adversus motum triplicem Terræ attributum e Tychone objecta. Nam ad primum quidem de globo cadente, respondisse Copernicum, moveri cadentia composito motu, ex recto puta, quo petunt Terram, & circulari, quo interim una cum Terra, ob eandem cum illa naturam, propensionemque circumducuntur. Neque verò esse hanc motus velocitatem habentem absurdam; nisi ea, quæ Cœlo tribuitur, incomparabiliter absurdior habeatur; ac præsertim ebripiens nitentia mobilia in oppositum; ut proinde, cum totum hoc motu illo Terræ simplici salvetur, videatur omninò natura, quæ semper quantocumque potest compendio utitur, illum usurpare. Ad secundum de vastitate inter Saturnum, & Affixas, minime pugnare illam cum sapientia, potentia, atque voluntate divina; imò decere maxime significantiam Opificis; cum & Rex, quò major, eò amplius palatium decere petet suam majestatem. Ad tertium de Axis reflexione, posse optime illam cohærere cum pergente suam viam centro, quod respectu illius sit quasi immotum. Quin-etiam nullam proprie esse reflexionem, sed constantiam, quod axis in sui ipsius parallelismo versus easdem Mundi, Æquatorisve polorum regiones; dum interea centrum per Eclipticam pergit, maneat. Adjectæ erant his litteris, qualescumque ille potuerat per invaletedinem circa Cometem nuperum peragere, observationes.

Rothmannus porrò cum Tychone reliquo Augusto, ac toto Septembri moratus, organa ejus omnia dispexit, observandique rationem pervidit; & quæ apud Laud-gravium essent, quæque appararentur (globusque inprimis orichalcicus quaternum pedum diametro) exposuit. Ac recepit quidem tum nonnulla se ante suum discessum perscripturum ad Principem. tum exploratis, descriptisque accuraties omnibus, plura e reditu commemoraturum; at insinuavit tacite, non ausurum se omnia, quæ in machinis pervidisset, ad eum referre; neque enim illum habiturum fidem, ac rem exaggerari in gratiam ipsius Tychonis existimaturum, si luculenter, & ut erat, Instrumentorum multitudinem, magnitudinem, structuram, ornatum, una cum tractandi, utendive facilitate exponeret; quod res omnem fidem superaret, neque machinæ Principis conferri cum ipsis ullatenus possent. Mire adhortatus illum Tycho est, ut mature perficeret susceptam illam descriptionem, demonstrationemque stellarum, quo & institui collatio inter Cassellanas, Uraniburgicasque observationes, & causa illius quinque minutorum discriminis intelligi posset; ipseque sese id quem-primum præstiturum pollicitus est. Cum prætereea autem plurimis de rebus colloquuti invicem fuerint, tum potissimum de hypothesi, quam Rothmannus admiratus fuerit, fatendo, ea, quæ occasione Acronychi Martis Tycho edisseruit, venire in mentem sibi non potuisse; alioquin enim judicium suum non fuisse præcipitaturum; scilicet quasi agnoscendo deduci exinde inæqualitatem, quæ congrue salvari per hypothesin Copernicanam minime posset. Itemque de ipsa speciatim opinione Copernici, cujus disputatæ quis successus fuerit, en ipsius Tychonis verba: *Cum per aliquot septimanas mecum ille heic moraretur, subinde hac de re oretenus cum ego egi, ipsiusque argumenta in speciem satis plausibilia infregi, hominemque alias in suo proposito admodum perseverantem tandem eò adegi, ut hæsitaret primum nonnihil, postea timidius, minusque certò ista assereret; demum etiam priores conceptiones omninò aversari videretur; adeo ut se nihil hac de re hactenus in publicum edidisse, nec in posterum id facturum; sed saltem disputandi gratia hæc mihi proposuisse asseveraret.* Ille ne id seriò, an, ne rem non gratam faceret Tychoni, id asseverarit, non constat; utcumque autem sit, attingere juvat, quæ Tycho adversus exceptiones superiore Epistola e Rothmanno allatas regerenda censeit, quibusque, cum postmodum Epistolas ederet, nihil fuisse a Rothmanno responsum, quod illa interea non vidisset, dixit.

Institit ergo circa illud, ad evertendum motum diurnum, de globo cadente argumentum, scientiam motus naturalis non inesse partibus a sua radice, suove toto separatis, ut in metallis, lapidibus, lignis, aliisque rebus rescissis constat; ac tantò minus globo, aliive corpori terreno a Terra avulso, cursimque educto; quoniam alio motu interea distrahitur, & ne dici quidem potest, aut aërem, rem adeò tenuem, motum Terræ consequi, aut pertrahere secum cadens corpus. Id confirmari ex eo, quod Bombardicus

globus in Ortum, Occasumque vi pari extrusus, tantundem spatii supra Terræ superficiem conficiat, cum, si Terra interea ferretur in Ortum, nuo tantundem promoveretur, qoi in Ortum explusus furet, ut præveniente suu motu Terra; longe autem amplius, qoi in Occasum, ot Terra interim refugiente. Confirmari rursus a pari ex telo, quod e navi sorsum emissum, donec navis progreditur, nun in candem, eundemve locum, e quo emissus fuit, recidit; sed longe retrò, ac tantò magis, quantò navis fuerit promota velocius. Tametsi vero primus motus sit incredibiliter in Cœlo, quam in Terra foret, celerius; hac tamen in re clacere imperscrutabilem sapientiam, & potestatem Opificis incomprehensibilis Dei, qui corporibus cœlestibus, tam vastis celeriorem omni cogitatione motum, ipsumque simol, ut uniformem, sic divisum, ac duplicem attribuere, & voluit, & potuit. Neque absonum esse, inferiora, dum motus proprios obeunt in Ortum, sequi interes celerrimam supremi in Occasum motionem, ob quandam analogiam, concomitantiamque motus divinitus inditam, & quasi congenitam a natura; simileque esse, ot dum aves, aut pisces fois nitentes motibus ab aëre, aot aqua in adversum feruntur. Ad annuum motum quod attinet, corruere illom com diurnu ait; oti, & cum ipso tertium, seu axis, quasi nutationem. Hoc solum circa annuum habet; cum Deus nihil frustraneum, nihil non certa harmonia faciat, non decere, ut tantam illam a Saturnu ad Fixas vastitatem fecerit, quæ ultra septuagies centena semidiametrorum Terræ millia obtineus; sit inanis tamen, & nullius tericolarum respectu osus; cum & prodat, Stellas tantæ esse mulis, ut non Sule modò, sed totu etiam Orbe Solis majores magna ex parte sint; adeo proinde ut nihil esse magis ageumetricum, asymmetrumque valeat; nihil a divina sapientia, providentiaque magis alienom. Et quid fuisset quidem Rothmannos ad hæc omnia repositorus, nihil est necesse coniicere; videri nihilominus inter cetera mirum potest, Tychunem, Virom ad observandum, experiendumque adeò natum, non induxisse in animum experiri, id-ne verum esset, quod aliorum imitatione de telo e navi progrediente sursum emisso obiiceret; cum, si explorasset, falsum comperisset, ac pervidisset, id argumentom motui Terræ potios favere; & petita causa ex navi tam jaculatori, quam arcui, quam telo motom imprimente, sternere etiam viam responsiuni ad objecta illa de globo In Ortum, Occasumque explosu; aliaque id genus consimilia: Tametsi istud heic obiter. Detinuisset porrò Tycho diutios Rothmannum admodom lubens; at discedere ante hyemem, & Berneburgo patria sua transire volenti auctor fuit, ne Octobri instante diutius differret, quod ex eo usque tempore navigatiu per Balticum Mare magis, magisque importuna continenter evaderet. Asserebat ille se melius ex peregrinatione habere; at nundom tamen erat illi valetudu integra, pallore faciei id subindicante; accepit autem a Tychone remedia quædam Spagyrica, quibus adversos nephritidem, arthritidemque uteretur; ipso Tychune pollicito, plura se, seu coram, seu per litteras admonitum, impertiturum. Dimisit ergu illum Tycho, litterasque ad Landgravium ipsis Octubris Kalendis dedit, quibus testatus est, quam gratus Rothmanni accessus extitisset, quamque sibi pro votis fuisset agnoscere Principem, tametsi obrepente senio, ac urgente curarom mole, diverti nihilominus ad studia mathematica, quantum, quotiesque licitum foret. Ac mirum quidem jam non esse, si non ea alacritate, perspicacitateque id exequeretor, qua prius; at consultum optime fore, si quod ipse per se non posset, id per idoneos Artifices sua auctoritate, & liberalitate sustentatos præstaret. Adjecit, habere se omnia in Daniæ Reguo pacifice; ac Regem electum versari per id tempus in Cimbria, ubi erant mox Comitia finienda. Se quod attineret, vacare pro more philusophicis Studiis, quantum per alias occupationes, & avocamenta liceret. Librum suum primum jam fere subiisse extremam manum Typographi; sed remoram tamen ex papyri impressoriæ defectu injectam; quuniam tametsi molitrinam conficienda papyro extruxisset, chartopæo tamen, quem brevi e Germania expectabat, destitueretur. Denique, quod illi reddita non fuissent, idque attestante Rothmanno, quæ Vere ineunte de Cometa transmiserat; se jam iteratu ad eum mittere, iterum descripta. Quandoquidem porrò ad Land gravium Rothmannus reversus non est, neque litteras ad eum misit; ideò non est mirum, si mense Februario insequentis anni scri- 1591.
bens ad Tychunem Land-gravius, rogaverit illum, ot quas simul dabat ad Rothmannum litteras, curaret ad illom perferri; ac Tycho deinceps rescribens, nesciusque obi ille foret, aut quidnam ipsi contigisset, eas litteras remiserit.

Accepit interea Tycho litteras a Joanne Antonio Magino celebri Matheseos apud Bononienseis Prufessore superiore Septembri datas, una cum Joannis VVerneri de motu octavæ sphæræ libru, cujus exemplom tota Germania frustra conquisitum Tycho expetierat. Adjecit verò etiam exemplum editarum recens a se theoricarum, quas Copernici observatis congruas, sed ad hypothesin de Terra quiescente traductas interpretaturus erat, commentariisque illostraturus, quibusque hypotheseis Tychonis interferere, declarareque expetebat. Dedit verò ista Maginus intervento cujuspiam Dani, qui ex Tychonis studiosis fuerat, qoique Tychunis nomine obtulerat libri de Cometa exemplum. Hinc & ob id pignos ultrò ad se transmissom egit Maginus cumulatas gratias, &: *Cum incredibilem*, inquit, *in illo diligentiam tuam, & accuratam observandi viam perspexerim, mihi persuadeo, fore ut cœlestium corporum motus emendare exactissime possis, fructuque opera illius, maximo omnium studio, atque expectationi cumulatissime satisfacias; unde nomini tuo sempiternum decus adjungatur*. Testatus est etiam, se magna libri Progymnasmatum primi expectatione teneri; observationum item, & speculationum, quas probare, & sequi minime erubesceret, uti & probabat hypothesin; nisi quod noluisset orbeis Solis, ac Martis se intersecare; cum admitteodum tamen id foret, studiosu illo significante, observatum Martem propiurem fieri Terris, quam Solem. Petiit interea ad illustrandum, quas Ephemeridas ad prælum revocaturos brevi erat, tum compendiosam Affixarum emendatarum descriptionem; tum notitiam qoampiam eccentricitatum, commensionumque Planetariorum orbium, ipsiosque præsertim Martis, inobservabilis habiti, cujusque eccentricitatem immutari, periodumque suam habere ipse opinaretur.

Memorato Februariu, ac die xxij. Luna plena, periculum fecit difficultatis observandi, determinandique Lunæ diametrum, quatenus atten-

Digitized by Google

tendentibus quinque, aut sex observatoribus, & diametro vicies his observata, ejus determinatio a 31. in 36. minuta excurrit. Siquidem observata his fuit minutorum 31. sexies 32. septies 33. sexies 34. semel 36. Cujus quidem diversitatis causam ipsi alibi edisseruimus, ipsi scilicet eam quoque experti; sed intermiscenda heic nostra non sunt. Nihil recenseo de ceteris hoc anno ab eo observatis; nisi quod Martem Acronichum sub diem Junii ix. ita observavit, ut eo circa Solis Perigeion versante, facta ansa fuerit ratæ habendæ hypotheseos de intersecante Solarem orbe Martio; quodque subsequutam Eclipsin Solarem mensis Julii non majorem duobus cum semisse digitis, retulit ad decimæ diei horam 10. ac min. 3. Adnoto autem ne hoc quidem anno fuisse primum librum prorsus absolutum. Quippe ad Land-gravium rescribens initio Aprilis per eundem tabellarium, qui die Februarii 21. ab eo destinatus, non ante diem Martii xxiij. Uraniburgum accesserat, superesse aliquot adhuc ex quinto alphabeto inchoato quaterniones significavit; ac se adhuc moliri inserendam descriptionem canonicam octingentarum circiter Fixarum. Sic mense Septembri, chartopæum licet jam nactus, non tamen spem fecit, ut liber ante brumam absolveretur; qui neque tunc quidem, neque longe post, sic fuit absolutus, ut posset ad Land-gravium varie interpellantem transmitti.

Per hæc tempora Rex electus annos jam natus xiv. invisere Huennam voluit; quare & eò accessit cum tribus ex quatuor ante memoratis primariis Senatoribus, ac aliis præterea proceribus, aulicisque variis. Curiose porrò spectavit Rex, tum ædificia, tum organa, sciscitatusque est Tychonem non pauca. Quia verò Tycho subnotavit, demirari præsertim Regem globum orichalcicum inauratum, qui rotulis intus aptatis motum diurnum imitaretur, idque Sole, & Luna interea suos motus obeuntibus, ac Luna quidem circuitu menstruo varietatem phaseon exhibente, Sole raptu diurno judicante horas; eapropter ipsi eum obtulit, ac impense, ut in Cimeliarchium transferri juberet, rogavit. Acceptum itaque Rex habuit, studioseque deinceps servavit; donavit autem vicissim Tychonem torque aureo, qualem gestabat tunc temporis; perelegante scilicet artificio elaboratum, ac ipsius Regis effigie insignem. Is est brevior ille, & superior in Tychonis effigie, quam pars Astronomiæ Mechanicæ præsefert in ipsamet fronte.

Quia porrò Land-gravius illis litteris sub Februarii initium datis Tychonem rogarat, ut aliquas observationes, & Stellatum præsertim Fixarum ad se mitteret; ac institerat, ut de statu Regni, deque suo privato quidpiam scriberet, idcirco Aprilis initio rescribens, precatus est Land-gravium, ne ægre ferret, nisi quidquam ex observationibus mitteret; non esse rem tutam, propter tot viarum, qua Terra, qua Mari anfractus, ac parum sinceram fidem hominum, in quos possent incidere. Fore ut qualiscumque mora non sine fenore pensaretur, quod inserere in secundum libri primi caput stellarum circiter octingentarum descriptionem statuisset. Ad Regni statum quod attineret, significavit magnam spem de electi junioris Regis indole, & educatione non immeritò concipi. Habere se pacifice omnia in illo quasi Interregno, statuque Aristocratico; quippe quatuor Senioribus a Regni Consiliariis, optimoque inprimis Cassio, Rempublicam administrantibus; ac si quid incideret arduum, solitoque gravius deferentibus ad Regni comitia, quæ quotannis circa æstivum Solstitium soleant celebrari; idque quousque Rex ad ætatem maturiorem pervenerit; cum & illi interea observantia summa habeatur. Ad se, suaque quod spectaret, degere se semper sua in Insula privatum, publicisque rebus immunem, quibus & nunquam sese libens, ac nisi quapiam necessitate cogente, immiscuerit. Sinere se aliis ambitionem hanc, lætarique esse tam multos, per quos oneribus his vetius, quam honoribus sublevetur, ac possit interea Philosophiæ studiis, rebusque cœlestibus potius, quam terrenis incumbere. Quamquam ne sic quidem esse beato liceat, ut non variis, tumultuosisque impedimentis distrahatur, seu suo fato, seu quorundam pravis consiliis id accidat; se tamen Numinis favore, animi magnitudine, integritateque, & veri, justique observantia fretum, felicem rerum exitum, quacumque id fiat ratione, sperare. Id porro, & quia subiicit,

Omne solum forti patria, & Cælum undique supra est.

insinuat, quod postea dicetur, fuisse jam tum quosdam, qui ceperint primum in Aula de ejus studiis detrahere, ac deinde ob erogatam in ea pensionem ex telonio, submurmurare; quo factum proinde, ut jam tum de transferanda alio Uraniæ sede cogitarit.

Rogarat quoque Tychonem Land-gravius, ut quia inaudierat in Norvegia animal esse nomine Rix, cervo procerius, sed prætenuibus cornibus, cujus descriptio apud nullum historiæ animalium auctorem extaret, & cujusmodi tamen aliquot, cum Hafniæ, tum Friderisburgi a Daniæ Rege alerentur; ideo depingi illud curaret, ejusque iconem, ac simul historiam ad se mitteret. Rescripsit autem Tycho ejusmodi nullum, neque Hafniæ, neque Friderisburgi reperiri animal; fuisse autem solum Hafniæ animal Norvegicum Rangiferum vocatum, quod Æstate superiore præ regionis aliquanto australioris calore expirasset; ac erratum forte circa nomen fuisse, uti & circa proceritatem, circaque cornuum, ut longitudinem, ita & variam intricationem. Mittere se illius iconem, non tam ex Gesnero desumptam (utcunque apud illum non mala se habeat) quam ex indicatione cujusdam studiosi, qui Bergis in Norvegia natus, ejusmodi feras sæpius viderit, ac retulerit etiam de earum indole aliqua, una cum icone transmissa. Inquisiturum uberius se, ac facturum satis, si licuerit amplius; habere se juniorem Alcem, quam si exoptet, sit transmissurus. Quia verò Land-gravius mense Majo rescribens, significavit habuisse se quidem Rangiferos cervos ex Succia, gemina vice, ad usque centum, qui tamen eum per hyemem, & se bene habuissent, & vehiculum etiam in glacie sua more traxissent, redeunte tamen deinde calore, omnes ad unum interiissent; Alceis autem quod spectaret, alere se unam, quæ superata hyeme adhuc bene haberet, cursitaret, saltitaret; & ad se intra hortum ferarum Zapsemburgensem vectum essedo accurreret, & se ut canis aliquis observaret; ac licet scripsisset in Sueciam, ut plureis haberet; facturum tamen Tychonem rem gratam, si unam, alteramve, & quæ forent potissimum Cicures ad se mitteret; ipsum se & sumptus, & viaticum repensurum. Quia id, inquam, Land-gravius scripsit, & non expectato responso, misit die Augusti ultima tabellarium, litteris aliis ablatam prius a Tychone Alcem acceptans,

ptans,

Digitized by Google

ptaus, quam foret, præter animum gratum Equo Zapsembutgensi remuneraturus; idcirco Tycho litteris ad ipsum geminis respondit, alteris quidem sub initium, alteris sub finem Septembris.

Et prioribus quidem scripsit, se eum requisiturum Alceis alias, tum missurum fuisse, quam in Scaniæ villa alebat, nisi dum eam vellet deportari in Insulam, periisset Landseronæ, quod oppidum Huennæ e regione est, cum illeic in arce relicta, oblectationis gratia, apud Virum nobilem ueptis suæ conjugem fuisset. Accidisse enim aliquando, ut cum in mensa sederetur, ea sponte gradus conscenderit, quos deinde, ubi largiore cervisiæ potu fuit ingurgitata, exscendere salva non potuerit, sed cadens pedem fregerit, eoque, nullo remedio sanari valente, obierit. Posterioribus autem, cum neque suam Alcem, utpote demortuam, neque ullam aliam frustra requisitam posset mittere, scripsisse diligenter se eum ad Axillum Guldensternum Norvegiæ Proregem, suumque consanguineum, tum ad Virum alium nobilem, suumque affinem, ut uterque par Alcium opportunitate prima mitterent; & cum bonam foveret spem, ut ab utroque, aut altero saltem obtineret aliquas, spem quoque illi facere, ut nisi ante hyemem, saltem Vere instante ad eum mitterentur. Prætereo autem, quod occasione Orygis a Gesnero memorati, de Viris quibusdam Norvegis subjunxit, esse scilicet, qui per altas, & nive coopertas rupeis levigatis asseribus ad pedum plantas subligatis, ea velocitate currant, ut etiam cervos assequantur. Prætereo item, quod cum Princeps litteris utrisque meminisset, Rothmannum ad se, invitatum licet, nondum accessisse, morbos prætendentem, de quibus non constaret, fuisse Tychonem id demiratum, & spectato præsertim anni ab ejus ex Huenna discessu intervallo, quo toto si morbus sævisset, insigne remedium Paracelsicum, de quo ipsi constaret, habere potuisse. Futurum fortassis, ut majore quapiam liberalitate allici, ad susceptum opus de Stellis restituendis perficiendum posset; quamquam & Princeps vere ad se scripserat, esse illi quoddam peculiare caput, cui proprium quotannis compararet pileum.

Remissurus porrò Tabellarium Tycho, ac suspicatus Rothmannum ne misisse quidem ad Land-gravium, quam studiose factam Instrumentorum suorum descriptionem detulerat; idcirco eorum designationem a Germano quodam Amanuensi conscribi curavit, eamque una cum descriptione, iconibusque Uraniburgi, Stellæ burgi, totiusque Insulæ Tabellario perferendum dedit. De ea porrò heic nihil jam dico; quando res satis intelligi ex superius deductis potest; subiicio potius, quod prætermissum in Uraniburgi descriptione fuit, quodque a Longomontano refertur, dum postquam memoravit Jacobum Christmannum reformare quidpiam in Tychonica, tam Solis, quam Lunæ theoria voluisse; adjecitque, quod ad Solem attineret, pepercisse illi Tychonem, quod indignum eum reputaret, in quo confutando quidpiam otii perderet, tum subiicit: *Pro se autem Luna olim hieroglyphico Uraniburgi ad parietem depicta loquuta est, cum noctu plena urbem suam libere percurrens, ad canis latratum contemptum, sed apposite admodum responderit*, NIL MOROR NUGAS. Addo verò, quod Cryptica Stellæ-burgi apparatu descripto, appositum fuit. Habuerat Tycho fusilem ex orichalco Mercurii statuam paulo majorem cubito, ac ejus elegantiæ, ut antiquæ apud Romanos industriæ genium redoleret. Imposuerat illam exterius rotundo Hypocausti fastigio, ac ita quidem insistentem supposito automato, ut, ipso agente, in gyrum, motu velut spontaneo cieretur. Cum anno autem superiore Henricus Julius Brunsvicensis Dux, qui alteram Regis sororem nomine Elisam in uxorem duxerat, Tychonem invisisset, ac illi statua hujusmodi arrisisset summopere, Tycho illam quidem petenti concessit, sed ea tamen conditione, ut ejus modulum obtineret, quò elaborari similem curaret per idoneum artificem. Quoniam verò Dux promissis non stetit, ac ne semel quidem, iterumque interpellatus per litteras; ea propter id Tycho prætermissum noluit, sed quasi suæ indignationis monumentum inseri, in eam descriptionem jussit. Hæc inter, Jacobus Florentius artifex globorum cœlestium, terrestriumque Amsterodami eximius, sparso rumore de correctis a Tychone Fixarum locis, destinavit in Daniam filium, ac Tychonem precatus est, ut pateretur ab eo exscribi restitutarum omnium Affixarum Catalogum, quas novis globis inscriberet, pollicitus nomen ipsius illis quoque inscriptum iri; ac fore ut deinceps cœlestes globi Tychonici, Braheanique appellarentur. Et gratum quidem id habuit Tycho; verum, quia licet pæne absolutus octingentarum calculus foret, nondum tamen committi prælo cœperat, ipseque nisi typis expressum nemini illum credere in animum induxerat [nempe, ut plurium communem factum, sibi privatim nemo arrogaret] idcirco non dedit quidem exscribendum, sed spem tamen fecit transmittendi exempli statim ac foret editus; tametsi auctor fuit, ne Pater quidquam præcipitaret, quousque aliarum præterea ducentarum calculum mox suscipiendum absolvisset; ne aut illæ globis deessent, aut perperam, ceteras inter bene adnotatas, collocarentur. Permisit verò, ut magnum globum intra Musæum inspectaret, inque eo Stellas consideraret, quæ partim insculptæ jam erant, partim in dies insculpebantur, prout germanus cujusque locus erat calculo designatus. Sic verò etiam, cum jam ante ad Maginum rescriberet, nihil aliud, quam spem fecerat paris exempli transmittendi; tametsi aliunde non pauca, neque breviter declaraverat, quæ mirifice Maginum recrearunt. Is certe idcircò fuit extimulatus, ut anni insequentis M.D.XCII. Februa- 1592.
rio ineunte librum editurus, cui titulum fecit Tetragonicam tabulam (propter expeditam rationem quadratæ radicis numeri cujusque, etiam magni adinveniendæ) ipsum illi dicaverit; quanquam Tycho ejus exemplum ad se destinatum minime acceperit; ac aliud solum, non ante sexennium, casu repertum habuit.

Non sunt verò heic ex nuncupatoria Magini Epistola quæpiam reticenda. Nam, ut præteream, quæ ille habet de sextante a se Tychonici instar confecto, deque eisdem eo compertis, quas Tycho indicaverat, aliquot Fixarum distantiis; quæ item de quadrante ex ligno, metalloque decempedali, ac ideò non solum minuta, sed aliquot etiam minuti parteis continente, quem Paulus Bonfilius Bononiensis Patricius curasset fabrefieri (destinato etiam sextante paris radii) ut hisce Instrumentis in summa turri collocatis observationes peragerentur, quæ esse Tychoni possent usui; en quid in Tychonis commendationem fuerit insertum: *Qualecumque*, inquit, *hoc sit opus, Tibi gloriosissimi nominis Viro, ac nostræ ætatis*

Astro-

Astronomo eminentissimo, grati animi, & observantia erga te singularis causa dicare volui; idque maximis de causis: Primum enim tu ipse es, cui maxime debeo, quod amicitia tua fores tam amanter, ac humaniter mihi aperuisti, atque mihi plus honoris tribuisti, quam eruditio [si qua est] tenuis mea, ac perexigua postulabat; cum mihi tuum secundum librum de recentioribus Mundi Phænomenis per Danum quemdam studiosum misisti; simulque per eundem quid de illis sentirem quæsivisti (videtur hic fuisse ante nominatus Gellius Saseerides, qui per id tempus Magino adfuit, & alia inter, observationem circa Martem cum eo peregit) *Nec non etiam, quod mea Epistolæ humanissime respondisti, multa mecum de rebus Astronomicis disserendo. Deinde, tu unus es, cui hanc meam Tetragonicam tabulam acceptam fore maxime confido, propterea quod ipsa uti felicissime poteris ad eliciendas inæqualitatum motuum Planetarum angulos, & promptiori quidem compendio, quam per tangentium, & secantium tabulas. Tandem, quia tu ille es præstantissimus Astronomiæ instaurator, cui plurimum debet nostra ætas, & debebunt posteri omnes; quandoquidem non ego solum, sed omnes fere sinceræ mentis Viri de tuis Astronomicis fundamentis spem eam conceperunt, ut a te solo Astronomiæ restitutionem avide expectent. Etenim tu taleis miro artificio, ac invento cœlestium Sphærarum confinxisti hypotyposeis, quales probe sufficere posse ad tuenda Phænomena, & apparentias cœlitus animadversas, ac ad definienda cœlestium luminum loca, ad quævis tempora, non ambigendum est. Hortor itaque te, obtestorque, exiguo hoc munusculo tibi oblato, ut quoad feliciter exorsus es, & multò jam tempore in hoc doctrinæ genere moliris, tandem absolvas. Namque nullum alium rectius, & felicius id præstare posse, quam te, qui ingenio es acerrimo natus, ad Astronomiæ collapsæ illustrationem, recte, ac sincere judico, idque sperant omnes. Etenim, si tuum laboriosissimum, ac præstantissimum theatrum absolutum nobis quamprimum communicabis, iis profecto, qui olim motuum ea rectionem tentabunt, & qui nunc pertentant, omnem eripias gloriam, atque in posterum tentaturis omnem præripies occasionem, & materiam. Scio quidem post tuorum laborum editionem mea scripta correctionem desideratura; sed tantum abest, ut hæc me perturbent, ut potius desiderem quamprimum tuas speculationes publici juris fieri; nam confestim Ephemerides meas corrigam, quarum secunda editio avide expectatur, vel, si opus erit, de novo alias pertexam.*

Subjuncta huic Epistolæ leguntur varia in Tychonis commendationem carmina, maximeque Andreæ Chiocci, qui tam latina, quam græca conscripsit. Et latinorum quidem hujusmodi initium est.

Dum rapidos Cælorum orbeis, Errantiaque astra,
Sydereo captus circumvectaris amore,
Et varios Solis cursus, Lunaque labores,
Ac Jovis excelsi solium, Paphiæque recenses
Regna Deæ, tum qua Cyllenius ignis in orbeis
Permeet adversos, & cetera lumina jungat
Usque sibi, sociaque labens fulgore nitescat;
Usque per æthereos errent inimica recessus
Frigida Saturni, atque horrentis Sydera Martis,
Non tam mente sagax flammantis mœnia Mundi
Lustrare, eximiumque tuis, Brahe magne, videris
Cælestis rationis opus contexere chartis,
Corpore quam simul immensum per inane supernas
Appetiisse domos, quas multo deinde labore
Rimatas præclara tua de pectore pandis
Dogmata, queis sera assurgant ætate nepotes,
&c.

Græcorum verò hujusmodi;

Εὐταλέξας τερίων κανόνας, καὶ δαίδαλα κύκλων
Νεύματα ὁ Βράχε, δείκνυσιν ἐμμελέως.
Πλεῖστα μὲν Ἀρχαίων τισιν ἦν πεποιημένα τύτων,
Οὐδεὶς δ' ἐμφανέως πάντα δίδαξεν ὅμως,
&c.

Quorum hæc esse interpretatio potest;

Scitas Cælorum leges, variosque meatus
Perspiciens Brahe, singula rite docet,
Ex his, multa quidem Priscis tractata quibusdam;
Tam clare at nemo pandere cuncta potis,
&c.

Carmina hæc me admonent, ne ea heic prætercam, quæ habere Tycho a Mauritio Land-gravii filio expetiit. Nempe, cum xx. die ejusdem mensis Februarii litteras ad Land gravium daret, dedit quoque ad Mauritium, ut, quia norat illum non modo linguarum hebraicæ, græcæ, latinæ eximie peritum, sed aliarum quoque liberalium artium, Poëseosque inprimis studiosum, rogaret ipsum, ut Carmen quoddam in Opera sua Astronomica luderet, quod mox edendis una cum eo, quod a Rege Scotiæ expectabat (quodque fuit jam ante recitatum) præfigeretur. Misit proinde simul tria quaternionis primi exempla, petiitque, ut ille sua manu carmen scriberet in secunda pagina; ea nempe, in cujus antecedente Rex foret suum conscripturus. Prolusit porrò & ipse Tycho, isthæc subiiciens litteris;

Inclyte Mauriti, sublimibus annue ceptis,
Si vacat, atque aliò non tua cura vocat.
Nec pigeat nostros vena illustrare labores
Melliflua, tibi, quam fautor Apollo dedit.
Non indigna, tua nec eges aliena parente,
Qui jura egregie callet, amatque poli.
Nec tibi dedecorum, quia Principis enthea soli,
Haud obstricta solo, meat agat alta volet.
Adde, quod inter novem Musas, quas diligis, inter
Urania est primo conspicienda loco.
Hanc igitur modico si ornaris carmine, fiet
Cum fratre, & reliquo plus tibi amica choro.
Ipse quoque (ut magnis liceat componere parva)
Si mea quid valeat Musula gratus ero.

Mauritius verò, & rescripsit plenas modestiæ litteras, & ut condidit, sic sua manu scripsit, quæ insequuntur carmina; utcumque ea in excudendo primo quaternione fuerint prætermissa; sed nempe inter Epistolas, quo sequitur modò leguntur;

Urania superat reliquas divina Sorores,
Dicitur & sacri gloria prima chori.
Hanc coluere Patres prisci, Regesque potentes,
Qui propius mentis vi tetigere Deos,
Hanc optat sapiens studiorum figere metam,
Ut fama celebris præmia digna ferat;
Quantò etenim terras celsus supereminet æther,
Illius est tantò notia laude prior.
Ipsa docet Cæli motus, Cælumque tueri,
Vultibus erectis nos jubet esse Deus.
Nec ventura malis timeamus fata, sed Astris
Præmoniti, ad superum confugiamus opem.

Nec

Nec quæramus humi pastum, sed laude vehamur,
Qui struxit Cœli tale Creator opus
Ergo tuis lætus meritis, studiisque fovere
Perge Deum tantum, munera larga dabit.
Quandoquidem dudum miratur pervia cuncta
Esse tuis Fabricis, quæ latuere prius.
Hinc tibi scrutanti leges sublimis Olympi,
Inter honoratum præparat astra locum.

Quas interim litteras dixi conscriptas ad Land-gravium, excusabant, Alceis alioquin paratas non potuisse e Norvegia propter hyemem advehi. Poscebat quoque in illis Tycho, ut Land-gravius observationes Fixarum ad se mitteret, una cum observatione Eclipsis nuperi Decembris, quæ sibi fuisset inconspecta; ut sibi a Mœstlino, præter aliquot Saturni, ac Martis Acronychismos, impetraret etiam aliquot Eclipseis Lunæ observatas, cujusmodi ex Hispania quoque, & Polonia requisierat, ad Geographiæ emendationem; ut Automatopæi interventu ad se destinaret eximium quempiam Aurifabrum, qui horologia, organaque curaret; quippe apud se obiisse, quem multis annis aluerat, Joannem Crolium Artificem industrium; ut ab eodem Automatopæo, aut alio Cometæ anni M.D LXXX observatore investigaret causam defectus minutorum temporaneorum octodecim, de quo suo jam loco est dictum; ut denique si nisi Rothmannus rediisset, resignaret scriptam ad ipsum epistolam, quæ ejusdem erat circa observationes argumenti; addebatque solum, ut ille exponeret, quam rationem facillimam contexendi Canones Sinuum excogitasse Byrgius dicebatur. Cum Land-gravius autem nihil aliud, quam observationem nuperæ Eclipseos a mathematico Marpurgensi in eam rem accito, ad Tychonem miserit [quippe ne tum quidem Rothmannus redierat] ac renuntiarit, Automatopæum evocatum a Cæsare, sed in paucos dumtaxat menseis, receperitque missurum se, si forte quempiam idoneum Aurifabrum nancisceretur; quod superest, quia Ver jam inierat, ac reputabat potuisse Alceis jam avectas esse ex Norvegia, ideo Tabellarium ad eum destinavit, qui animalia deduceret, neque sine ipsis, aut saltem absque fœmella ad se rediret; quippe ea egere masculam jam bimam, de qua ante perscripserat.

Tabellario moras in Dania trahente, alium exeunte Julio destinavit nuncium, deducendarum Alcium callentem; is nimirum aliquot jam ex Suecia usque deduxerat, quæ tamen deinceps in horto ferarum interierant, uti, & Rupicapræ, ac Damæ ob glandium, ut Land-gravius quidem opinabatur, tantam copiam, quæ plerisque locis coacervata computruisset, animalibusque depascentibus in perniciem cessisset. Quia verò Axillus quoque Alceis paratas in Norvegia habens, neque Naucleruni compererat, qui recipere in se vellet convehendas incolumeis; neque esse satis tutum duxerat illas terra transmittere, ob loca invia, confragosaque, obque imminenteis fervores, quorum in primo statim egressu e nativo solo patientes non forent, idque spe agendi coram pluribus, ob instantem reditum faciens; eapropter Tycho Tabellarium ad Axilli usque reditum detinuit. Ac venit ille quidem in Daniam uno serius mense, quam spem fecerat; sed interim tamen commodum accessit recentior ille nuncius, qui in Norvegiam usque mitteretur, acceptis litteris ab Axillo, & cura demandata, ut impositis navi Alcibus rectà Bremam trajiceret, ac inde porrò terra adventaret. Hoc ipsum porrò est, quod Tycho remittens Tabellarium significavit Land-gravio; idque adjecit, quia norat, Rothmannum nondum rediisse, idcirco exoptare se substitui illi quempiam, qui inchoatam telam pertexens, observationibus Astronomicis continuandis invigilaret; tametsi, *meum non est*, inquit, *tuæ celsitudini quidpiam præscribere, præsertim cum naturali quadam propensitate, & singulari favore ad hæc studia amplianda, & promovenda non sine præclara laude feratur.*

Verum ista quidem inclinante Septembri, quo etiam scripsit ad Mauritium plenas gratiarum litteras, ob carmina ad se transmissa. Ceterum conscriptæ ad parentem Willelmum, extremæ fuere commercii ante annos septem instituti. Interea quippe optimus Princeps vitam cum morte commutavit; dignus, cujus nomen Cœlo inscribatur, nec minus, quam Jovis, Atlantis, Herculis, Promethei, ceterorumque Principum, quibus fuit Cœlum curæ, perennet. Qua consternatione rumorem de ejus morte statim respersum Tycho exceperit, difficile sane conjectu non est, Viro amisso, quem habebat amplissimo theatro potiorem. Parentavit autem ejus manibus illo Epicedio, elegiave, cujus primum hoc distichon:

Sic-ne jaces, Princeps ô præstantissime? sic-ne
Alter Atlas, terris abdite, sic-ne jaces?

Præterea verò, cum jam non posset ad Willelmum mittere Alceis, quæ plures duabus advectæ vivæ, mas nimirum, ac femina (ceteris demortuis in itinere) ex Norvegia non fuerunt, misisse eum illas ad Mauritium, una cum litteris insequente Decembri. Hoc unum adnoto, Mauritium, dignum Parente filium, non fuisse passum observandorum cœlestium curam intermitti; quando ceptæ ante duos annos Planetarum observationes a Justo Byrgio peragi, continuatæ habentur in consequenteis annos quinque, inter illas, quæ postmodum typis mandatæ a Snellio fuerunt. Non fuerant verò hujusmodi circa Planetas observationes citra Tychonis consilium, adhortationemque institutæ; animadvertens enim Land-gravium soli circas Fixas restitutioni incumbere: *Optarem*, inquit, *plurimum, ut Celsitudo pari sedulitate Planetarum etiam apparenteis motus Cœlitas indagari curaret; id, quod per restituta Affixarum loca non difficulter præstatur; &, si non alibi, circa Acronychias trium superiorum fulsiones, &c.*

Ipso anni fine scriptæ Patavio a degente illeic Medico Doctore ad studiosum Danum fuere litteræ, ex quibus constat, quanti jam Tycho illa in regione fuerit nominis; & Magino quidem præsertim famam illius late spargente. Donec ille certe superiore Æstate commoratus Venetiis fuit, deliberarunt Veneti in Rogatorum consilio, ut quispiam Matheseos peritus coronatorum trecentorum stipendio in Ægyptum destinaretur, qui illeic Astronomicas observationes perageret, ipsi Tychoni Astronomiam restituenti inservituras. Delegerat jam secessum Patavii optimus ille litterarum, artiumque omnium bonarum fautor, & conciliandarum inter litteratos amicitiarum artifex eximius Vincentius Pinellus; cum Galilæus verò jam tum degeret Matheseos Professor Patavii (quippe orationem inauguralem die Decembris 7. magna frequentia habuit) ideo Pinellus Viri genium, eruditionemque faciens

ciens maximi, in eo incubuit, ut in Tychonis amicitiam eum insinuaret; & re quidem primum tentata illis eisdem litteris, quarum extrema hæc verba extant: *Tanta enim heic Tycho certe est celebritatis, quanta nemo eorum, qui nunc vivunt.*

Circiter anni ejusdem finem, insequentisve initium typis mandare cepit Tycho, quas epistolas memoravimus inter ipsum, atque Landgravium, Rothmannumque hactenus scriptas; & præmissa quidem non modo Land-graviana illa ad Ranzovium, anni M.D.LXXXV. Sed Ranzoviana etiam uno, alterove post anno ad Tychonem data, qua illum Ranzovius adhortabatur, ut eatenus scriptas operi illi subjungeret, quod noverat ipsi suo prælo versari. Hæc est, quam jam ante insinuavimus, cum Tycho provocatum se a Ranzovio, & Peucero dixit ad epistolas typis consignandas. Quod autem tum eas sub prælo esse scripsit, eo fecisse fine videtur, ut Rothmanno ansa conquerendi præcluderetur, si ea deinceps edita, quæ ne ederentur, rogasset, videret. Heic certe notanda verba illa Kepleri: *Cum autem*, inquit, *hic Tychonis Caugerra tanti nominis, anno* M.D XCII. *fatis concessisset, Tycho consilium cepit epistolas edendi, arsusque Typum, procedentibus adhuc operis in Tomo primo Progymnasmatum, aut suspensis, ut solebat* [*quippe privatæ Typographiæ possessor*] *tarde, nec ante annum* M D.XCVI. *Tomum epistolarum tunc primum absolvit*. Quippe ex his verbis elicitur, tum, nisi post Land.gravii mortem, non fuisse epistulas cudi ceptas; tum, ne eo quidem tempore absolutum fuisse tomum illum primum. Debuit interim, quæ operis conclusio adjuncta ab heredibus fuit, conscripta a Tychone fuisse ante hujusce anni mensem Julium; siquidem tamersi in ea conspectos legamus Tychoni septenos Cometas; auctor nihilominus appendicis legi in ea quinos solum scripsit; adeo proinde ut, cum sextus Cometa illo solum mense apparuerit, rem fuisse ante illum conscriptam oporteat.

Ut quidpiam verò attingamos de conclusione hujusmodi, præmittitur primum Anacephalæosis, qua ea recensentur, quæ fuere toto opere præstita, quæque ipsi aliquanto fusius jam ante memoravimus. Deinde, quia duo videbantur capita adhuc superesse, alterum Physicum, de materia, causaque efficiente Stellæ; alterum Astrologicum, de ejusdem effectis, & significationibus; ideo non-nihil quidem circa utrumque immoratur; sed *hac tamen*, inquit, *protestatione præmissa, quod ea, quæ de his juxta nostram æstimationem proferam, neutiquam iis, quæ demonstrative, & citra justam refragationem in hac tota præcedentis libri elucubratione proposita sunt, quoad certitudinis indubiam evidentiam conferenda, æquiparandaque veniant; sed conjecturalia solummodo, & probabili verisimilitudine allata fiat.* Circa prius igitur caput, quod primum spectat ad materiam, edicit fuisse illam cœlestem, ac eandem, quæ est aliarum Stellarum; utcumque ad tam solidam coagmentationem exaltata non fuerit. Non potuisse certe illuc usqoe elementarem ascendere, ac ea præsertim copia, quæ plus, quàm trecenties Terræ molem exsuperaret. Cœlum, licet tenuissimum, non esse tamen incorporeum; ac ideo constare ex materia, quam nihil vetuerit, condensari in globum, & nisi proprio, saltem solari illustratam lumine, Syderis speciem exhibere. Esse eam ad hoc abunde in Galaxia potissimum; unde & Stella genita in illius confinio fuit; & postquam evanuit, remansit, quo fulserat loco, hiatus quasi semilunaris, qui nocte serena, ac illuni acuto visu cerni valeat, quemque saltem nemo prius observarit. Aristotelem non esse audiendum, qui Galaxiam sublunarem, & quasi speciem Cometæ facit, quando & perpetua, constansque in eadem semper Cœli parte, cum revolutione cohæsio, defectusque non parallaxeos modo, sed refractionis etiam specialis, errorem illum coarguit; & Cometas quoque supra Lunam esse, ac aut ex eadem Galaxiæ materia gigni, aut per eam transeuntis splendore non-nihil augeri, observati nuper Cometæ convincunt. Mirum non esse, nisi Stella coagmentationis ejus fuerit, qua aliarum instar perdurare potuerit; quippe cum fieri in Æthere idem, quod in Terræ visceribus valeat, ubi ut indissolubile aurum, ita exsolubile plumbum gignitur. Quod ad efficientem causam attinet, fore ut de ea tum agatur, cum ad totius operis de recentioribus Ætheris phænomenis calcem, etiam de Cometis actum fuerit, qui consimilem nanciscuntur causam. Fore prætereà, ut ibidem loci causa dissolutionis tam Stellæ, quam Cometarum edisseratur.

Circa alterum caput, quod est de effectis, seu vaticiniis, illos non probat, qui prætextu ignorantiæ Astrologorum censent, Stellam nihil energiæ, significationisque habuisse. Nam dici quidem posse præsagia ex Astris difficilia esse, aut impossibilia etiam cognitu; at dicere nulla, id absonum esse. Hinc, cum sit præsertim difficile nosse, qoid hæc Stella portenderit; quando similes tam rarò visuntur, & ne Hipparchica qoidem illa, cui motus tributus, omnia isti paria habuerit; esse nihilominus consentaneum, ut sicut illa Monarchiæ Græcæ inclinationem, & Romanæ incrementum præcessit, ita sit magna aliqua Rerumpublicarum innovatio hanc consequutura. Iri tamen res mutatum in melius, ut Stella Joviali fulgore emicuit; licet non sine tumultu quodam, ob eam, quæ successit, Martiam rutilantiam. Imminutum quoque, nisi etiam extinctum religionem fastuosam iri, ob eundem Jovialem splendorem, qui & mutatus fuerit, & tandem evanuerit, rem confirmari ex situ Stellæ prope colurum Æquinoctiorum, ac sub initium verni quadrantis, quod sit indicio superventuram majorem lucem aliquam, quæ tenebras priores discutiat. Aliunde verò ejus situm in parte Cœli Borea eventa præsignificare in regione septentrionali; licet de tempore, & de loco ex duobus qoibusdam judicandum sit. Et de tempore qoidem, ex directione conjonctionis Magnæ, quam in fine Trigoni aquei Stellæ exortus antecessit; ideo, cum ea conjunctio contigerit anno M.D.LXXXIII. ac fine Aprilis, in 21. gradu piscium, a quo numeratis in Rectam Stellæ ascensionem novem gradibus, indicentur totidem anni, qui a conjunctione porrò numerari annum prodant M D XCII. quo incipere Stellæ effecta debeant; parque sit proinde homines Stellæ tempore natos, & a Deo ad magna, insolitaque destinatos, eum circiter annum quid grande moliri. Cum sit verò etiam directionis Zodiacalis habenda ratio, & Stellæ longitudine existente in gradu Tauri pæne septimo, intercipiantur a loco conjunctionis gradus prope quadraginta octo; indicenturque adeo anni totidem, qui a conjunctione usque numerati annum prodant

M D.CXXXII. idcirco congruere, ut circiter cum annum effecta Stellæ vigesnt, & Trigono quidem igneo jam vigente. Ceterum, & cum septima hæc sit a condito Mundo facta Trigonorum restitutio; quippe priores contigerunt Enochi, Noæ, Mosis, Regum Israëlis, Christi nati, Caroli Magni temporibus, quibus singulis extitere insignes quædam mutationes, & numero quidem imparibus in melius; par esse, ut hæc impar numero, sit felicioris status prænuncia; ejus videlicet, in quo vaticinati Prophetæ sunt, versaturum cum agno lupum, pardum cum hædo, &c. quique rerum interitum generalem sit præcessurus. De loco verò, cum par sit mutationem incipere in aliqua parte ejus in Terra paralleli, cui Stella verticalis fuit, ideo de hac parte judicandum esse ex eo Novilunio, cui Stellæ exortus coincidit; scilicet, ut illam esse intelligamus, cui eo momento Stella in Meridiano, verticalisque extitit. Et quia id Novilunium fuit Uraniburgi die Novembris quinta, hora septima min. 32. cum Stella ab ejus Meridiano abesset ad ortum gradibus sexdecim, sicque immineret adhoc parti Boreali Moschoviæ; ideo debere mutationem ab ea regione incipere. Facere huc autem tum Prophetiam apud Ezechielem de Gogo Principe Mosochi, seu Moschi, Moschoviticæve nationis; tum vaticinium Sibyllæ Tiburtinæ de Sydere orituro, & magnam Septentrionis domum radiis suis illustraturo, detectum in Helvetia anno M.D XX. tum aliud quoque carmine expressum Sibyllæ Babylonicæ:

Tunc autem signum dabitur divinitus ingens;
Namque relucebit clarissima Stella, &c.

Ad Cometam quod attinet, is apparuit quidem a die secunda Julii ad usque Augusti 24. at nullatenus observari a Tychone in Huenna potuit, ob continenteis pæne fulgores (vocatos illi Chasmata) qui peragente cursum Cometa in parte Cœli Borea, Auroræ claræ speciem per singulas nocteis in ea exhibuerunt. Consolationi cuipiam fuit, quod studiosus Danus, qui ipsi ante aliquot annos in exercitationibus Astronomicis inservierat, ac tum Servestæ Anhaldinorum, studiorum caussa morabatur, observationes aliquot circa Cometam peregerat; tametsi, quod ille usus fuisset radio, quadranteque nimis exili, nihil ex illis deducere, undique cohærens, ac exploratum potuit. Delectavit illum magis, quod accepit eundem antecedente Majo, ac die xx. observasse itidem Servestæ deficere Solem inferne, ac vergendo in lævam, ad duos proxime digitos; cum nihil observatum defectus in Huenna fuerit, ubi calculus tempus prodit ad horam 2. minut. 40.

Quoniam verò donec plaga Cœli Borea obducebatur fulgoribus, Austrina erat revelatior, observationibusque Planetarum patentior, ideo occupatus eo tempore circa Martem potissimum, qui tum in Aquario versabatur, fuit; ac demiratus non parum est, latitudines ejus maximas ante, vel post oppositiones, non verò in ipsis cum Sole oppositionibus observari. Hinc nimirum sunt verba illa, quæ manu sua in codicem observationum inseruit, quæque & Keplerus, & Longomontanus postmodum citarunt, cum adnisi sunt occasionem admirationis tollere. Ea se in hunc modum habent: *Consideratione dignum est, quod Mars circa x. diem Augusti habuerit maximam latitudinem Austrinam, & postea decreverit; ita ut die xxiv. in oppositione, quasi quarta parte gradus, propior Ecliptica redditus sit; quod tamen Canones, etiam correcto maxima latitudinis loco, in 18. Aquarii nequaquam adhibent, quomodocumque assumatur illeic maxima latitudo; cujus rei caussa studiose inquirenda venit.* Quo loco addendum id quoque, quod in libro de nova Stella inter expendendum opiniones eventuum prædixerat; ut nempe Augusto, ac Septembri hujus anni Mars ea specie grandesceret, eoque lumine rutilaret, ut pro novo Sydere haberi ab ignorantibus caussam posset. Caussa autem fuit vicinia, accessusve ad Terram major, Marte nempe ad Perigeium, non modo Epicycli, sed etiam Eccentrici admoto. Prætereo verò, quod subiicit, idem prædictum ab Andrea Perlachio de anno M D.XXIX. scribere Keplerum, adnotatam rem fuisse a Melanchthone, *Julio scilicet, & Augusto tam prodigiosa specie visum Martem, ut novum Sydus crederetur*; cum & idem fieri deinceps medio tempore oportuerit, anno puta M D.LXI.

Anno insequente summus fuit dolor ob acceptam mortem Viri optimi, summique amici Jacobi Curtii, qui non multo ante prætextu negotii Cæsaris agendi, venerat in Daniam, ut votum expleret, hoc est, ut Tychonem coram affaretur, apparatumque observatorium suis hauriret oculis. Alias inter caussas doloris id fuit, quod providens Tycho fore, ut mutare sedem cogeretur, rem cum Curtio communicasset, & Curtius recepisset, se ea de re ita acturum cum Cæsare, ut asylum ipsi tutum pararetur: Quin etiam, si forte migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragæ habebat amplissimas ædeis, ac ipsi illarum ideam, delineationemve eo fine reliquerat, ut si quid in iis immutandum, addendumve, quod commodum usibus foret, judicaret, id & mature significaret, & opportune perfici posset. Quamobrem hac excidens spe, fuit mœrore non levi affectus; tametsi deinceps consolationi fuit, quod scribens ad illum Hagecius, spem fecit illustrem Coraducium Curtii in eo munere successorum, pronum quoque affectum in eum testaturum. Tenebat illum interim sollicitudo maxima, tum Hypotheseon, tum tabularum condendarum circa Planetas singulos, & Martem quidem potissimum conatus plerumque varie eludente. Cum ideo verò nulla observandi occasio intermitteretur, tum singulare præsertim fuit, quod circa Lunarem Eclipsin mensis Octobris contigit. Nempe cum ipse eam referat ad diem XIX. ac hor. 19. cum minut. 26. addit Keplerus illam ad summum Lunæ limbum sic contigisse, ut citra verticalem, seu ex parte occasus initium habuerit; cum & ad eandem postea desierit, ut moris in Lunæ Eclipsibus est.

Allatæ non multo post tempore fuere a Rothmanno litteræ Berneburgi datæ sub finem Septembris. Recreatus iis verò tanto magis fuit, quanto ex illius ab Huenna discessu, hoc est ab annis quatuor nullas prorsus habuerat. Ipsis ille aliud nihil voluit, quam diuturnum silentium excusarum facere, caussando cruciatus ex arthritide, nephritideque immaneis, qui impediissent etiam, ne redire ad Principem ante illius obitum posset, & quod discedens receperat, inde porrò transmittere. Rogavit autem, qui fieret, ut Tycho suum illum de Cometis librum, qui foret pridem typis expressus, penes se tandiu supprimeret;

Digitized by Google

ret; experi enim ipsum a quamplurimis, ac luvidendum non esse, neque propriæ famæ, nequo commendationi Matheseos, quæ non forer deinceps pro more reputanda inutilis; quoniam constaret, Astronomos posse ea falsa convincere, quæ forent constanter habita pro veris. Libanter se quidem culturum Uranion; at constare de obstaculo, ipsiusque adeo Tychonis esse, illam splendide exornare. Adjecit se, si accessisset ad Principem incolumem, commendaturum apud eum fuisse [tametsi utcumque id præstitisset per litteras] quem viderat hortum Sororis ipsius Tychonis Sophiæ, quam & philosophicam dixit, & per-quam solertissimam, nobilissimamque matronam. Ac talis fuit quidem conscripta a Rothmanno epistola; ad quam eum Tycho responderit, incertum est tamen, an ullæ deinceps datæ a Rothmanno fuerint; quando hæ duæ extremæ sunt, quæ in libro editarum a Tychone extant.

1595. Quam porrò Tycho ad Rothmannum dedit, mensis Januarii, ac adeo anni M. D. XCV. est. In ea postquam ipsi condoluit, remedia sua obtulit, ob non requisita succensuit, excusat librum de Cometis nondum publici juris factum, tum quod studium observationum, deductionisque motuum hanc curam præpedierit; tum quod præter expectationem, multa longo jam tempore, & otium, & Uraniæ cultum interturbantia inciderint; tum quod tulerit ægre, suos labores ingrate a nonnullis exceptos, speciatimque a Scoto quodam Medico, quem, tametsi non nominet, novimus tamen Craigium vocatum. Hic scilicet intercedente conterraneo quodam, qui Tychonem forte inviserat, cum liber recens absolveretur, exemplum illius obtinuit, & litteris ad Tychonem datis, ejus sententiam de Cometis in æthere versantibus labefactare conatus est. Ratus Tycho, illum nihil aliud, quam eruditi copiosius velle, ac amice, & candide veritatem requirere, apologiam scripsit pæne extemporaneam, quam & ad illum anno jam M D LXXXIX. misit. Ille verò, triennio exacto, librum in Tychonem emisit, scommatis, dicteriis, cavillis, &, ut ipse addit, *distractionibus, perversionibusque scatentem*, hocce titulo: *Capnuranìæ restinctio, seu, Cometarum in æthera sublimationis refutatio*; prorsus, ut si Tycho censuisset, gigni Cometas ex terrenis fumis. Quocirca liber iste est, ad capita cujus præcipua Tycho sic deinceps hac respondet epistola, ut ipsam idcirco proliziorem texat; ac spem etiam faciat uberioris refutationis, nisi a seipso, saltem ab amico, discipulorumve aliquo [cujusmodi Longomontanus deinceps extitit] faciendæ. Nihil interim necesse est attingere ex iis, quæ hac epistola respondentur; quando quidquid obiicitur, & nullius momenti est, & mirum videtur, Tychonem potuisse id ipsum vel tantisper morari. Illud prætereo, quod ad calcem responsionis suæ ad Rothmanni rationes pro motu Terræ memorat, argumentumque ex eo addit, quod Martis eccentricitas non ea sit, quam Copernicus, ut Terræ mobilitatem adstrueret, posuit; sed aliam, ipsamque non-nihil majorem; tantum abest, ut minorem, quam Ptolemæus, posuerat. Citat ad idem Venerem, cujus Apogeion non in gradu septimo Geminorum collocat, sed potius sub Cancri initium; ac tradit percupere se, ut Landgravianæ observationes, cum restitutione Fixarum, cui ille incubuerat, edantur. Quæ deinceps Rothmanno mens, aut quod fatum fuerit, nescitur; solumque, quod sciam, observavit quidpiam circa Cometem anni insequentis, & in vivis adhuc eo tempore fuit, quo quinque post annos Tycho in Bohemiam appulit.

Heic autem non tam memoranda, quæ varia Tycho observavit [ac tres nominatim Eclipses, duæ totales Lunæ, altera Aprilis XIII. horar. 16. min. 36. altera Octobris VII hor. 20. minut. 29. Una Solis digitorum 3. min. 50. Septembris XXIII. hor. 8. min. 8.] quam dicendum est magnum illum globum orichalcicum, cujus aliquoties jam meminimus, fuisse undequaque absolutum, cælatis nimirum Fixis prope mille, quibus esse locis anno Christi M. DC. completo debuerunt. Cum enim advectus Augusta eo ipso anno, quo Uraniburgum fundatum, deprehensus fuisset interhians rimis, & non exquisite rotundus, malo utrique provisum fuit, tum rimis oppletis, tum superstratis aliquot membranarum centuriis; & facto biennii periculo, num tempestatum varietas rotunditatem quidquam vitiaret, superstructæ fuerunt orichalcicæ laminæ, ea compactione, ut totus globus ex solido orichalco videretur conflatus. Facta lævigatione, & tam Æquatoris, quam Zodiaci circulis cælatis, inque minuta singula per transversa puncta divisis, exploratum uno adhuc anno est, num qua ab exacta rotunditate desciscerer. Cum non fecisset, tum delineatæ singulæ imagines fuere, tum Stellæ insculptæ, prout fuit cujusque temporis progressu locus observatus. Hic autem est annus, quo ille Stellarum millenarius prope numerus fuit observando completus; ac adeò globus extremam manum anno a prima sui structura vigesimo quinto adhibitam sensit. Dico autem propemodum; quoniam dum Tycho hæc memorat, supponit, parvi fuisse momenti sexaginta minutulas, quæ fuere solum biennio post (& paulo quidem ante discessum ex Dania) adjectæ; maxime autem IV. inter Capellam, & Polarem pæne in eadem recta; XIV. inter Capellam, & Polarem ad latera, in duo trapezia, & duo triangula tributas; III. inter ultimas caudæ Ursæ ad latus; IX. in flexuosa linea sub informi inter caudas Ursæ, & Leonis; VI. ultra, citraque Polarem. Non memoro autem Meridianum, Horizontemque circulos magnitudinis congruæ; fuisse pro more punctis transversis in minuta graduum singula divisos; & quadrantem quoque a verticali puncto dependentem in Horizontem, indigitantemque una opera altitudines, atque azimutha. Non memoro item apparatum fulcri, sive pedestalli quinque circiter pedes alti; neque universe certantem cum machinæ totius mole, soliditate, subtilitate, tractabilitate, elegantiam; sed addo solum inscriptionem, quæ litteris aureis in ipso Horizonte talis legitur: ANNO A CHRISTO NATO CIↃ. IↃ. XXCIV. REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. HUNC COELESTI MACHINÆ CONFORMEM GLOBUM, IN QUO AFFIXA OCTAVÆ SPHERÆ SYDERA COELITUS ORGANIS DEPREHENSA, SUIS QUÆQUE LOCIS ADAMUSSIM, REPRÆSENTARE, ERRANTIUMQUE STELLARUM PER HÆC APPARENTIAS PERVESTIGARE DECREVIT: COELO TERRIGENIS, QUI RATIONEM EAM CAPIUNT, MECHANICO OPERE PATEFACTO, TYCHO BRAHE O. F. SIBI, ET POSTERIS F. F. Quod verò annus heic adscribatur 1584. *Ideo fit*, inquit ipse Tycho, *quod is circa medium tempus, dum*

hac structura elaboraretur, insideret, quadriennio nimirum ante obitum laudatissimæ memoriæ Regis Friderici, qui me, meaque studia liberaliter, & clementer fovit, ac regio amore, quoad vixit, prosequutus est. Memorabile autem est, constitisse universe hunc globum Daleris Imperialibus quinquies mille, quod Coldingius se Pragæ accepisse ex ore ipsius Tychonis testatur.

Fuere eodem anno globi varii juxta Tychonis restitutionem in inferiore Germania confecti; sed continentes tamen duntaxat octingentas circiter Stellas, quas diximus in libro primo Progymnasmatum contineri. Nempe, quia complexi illas quaterniones typis expressi jam fuerant; ideo Tycho eorum exempla aliquot jam disperserat, miseratque speciatim unum ad memoratum Florentium Artificem Amsterodamensem. Ad integrum volumen quod spectat, id communicatum cum nemine voluit, quod sibi nondum factum satis circa Lunæ motum putaret, provideretque aliquot novos quaterniones insertum iri. Cogitabat quoque relatam ante conclusionem non-nihil retractare; unde & eam typis non commiserat; ac nolebat aliunde librum, quasi, ἀκέφαλον, *sine capite* conspici; quippe defectu Præfationis, ad quam concinnandam varia quidem in varias schedas jam conjecerat, sed quibus adunandis tempus non sumpsisset. Defectu, inquam, Præfationis, non item verò nuncupatoriæ, ut fieri solet epistolæ; siquidem, ut neque libellum de nova Stella primum editum, neque aut Ephemeridas, aut opuscula quæpiam alia cuipiam omninò dicaverat, ita constituit nemini, neque ampliorem hunc de eadem Stella librum, neque ullum omninò alium deinceps edendum cuiquam dicare; excepto solo epistolarum primo, qui absolvebatur jam tum, quemque Hassiæ Land-gravio Mauritio consecrandum censuit. Nihil tamen morandum, quod propositum constanter non tenuerit, quando Rudolpho Imperatori tum Mechanicorum librum nuncupavit, tum Astronomicas tabulas, & Rudolphinas indigitare, & ipsimet Imperatori inscribere pro votis habuit.

1596. Ad epistolarum volumen quod spectat, annus sequens fuit, ac verni Æquinoctii dies, ad quem retulit factam Mauritio nuncupationem. Facilis verò conjectu est, quam habuit Mauritio nuncupandi causam; quando notum est, volumine hoc contineri epistolas, quæ ab ejus parente Willelmo, ejusque Mathematico ad Tychonem, vicissim ab ipso Tychone ad utrumque fuere conscriptæ; ne memorentur etiam datæ a Tychone ad Mauritium, & a Mauritio cum carminibus ad Tychonem. Auguratur autem Tycho, editionem hanc fore Mauritio non ingratam vel ex eo, quod in Oratione funebri, quam in VVillelmi exequiis Hieronymus Turlerus habuit, illis de hoc novo Atlante præmissis: *Itaque & in Aula sua Artifices semper aluit præclaros; &, si quos in locis etiam remotis circa eas doctrinas excellere comperisset, eos vel magnis præmiis ad se invitabat, vel, si nec id posset, per literas crebrò de difficillimis quæstionibus cum illis conferebat*; tum hæc subiiciuntur: *Quod si eas tantum epistolas edi in publicum aliquando contingat, quas iis rebus ad Virum, & genere, & scientia Mathematica nobilem Tychonem Brahe Danum subinde extremis maxime annis, misit; vel inde constabit posteritati, quam industrius, quam exercitatus fuerit, quantum ad tabularum Astronomicarum tollendos errores, ad loca Stellarum exactius cognoscenda laboriosis suis observationibus contulerit.* Omitto verò, cum Tycho Ranzovii, aliorumque hortatu destinasset, non istas modò, sed alias quoque ad alios, & ab aliis Viris doctis, quæ Astronomici argumenti forent, scriptas litteras edere, ac in plureis libros partiri; ideo voluisse eum non injuria primum ex his librum texere, ac præmittere; quando Atlantem attinerent, non solum genere illustrem, verum in hac etiam arte Principem. Omitto etiam adhortationem, quam ad Mauritium adhibet, ut Fixarum restitutionem tanto tempore, tam crebris vigiliis, ac tot sumptibus a parente quæsitam perire non sinat; ut ideò Rothmannum, peritosve alios Artifices evocet, aut nisi sint alii, sibi ipsi bona fide acturo rem totam concredat; ut organa astronomica magna sedulitate, & cura a parente elaborata, in suo vigore, & usu perpetuò illibata conservet.

Omitto hæc, inquam, ac adnoto solum, eum præter speciale in librum hunc primum Epistolarum argumentum, generalem etiam in omneis præfationem conscripserit; declarare eum primum quantæ molis fuerit redintegrationem Astronomiæ moliri, ac excusare proinde, nisi expectationi multorum tam citò satisfecerit. Quippe apparatum observatorii, idoneorumque Instrumentorum temporis multum exigere. Posse quidem Solarem motum intra quadriennium restitui; idque collatis singulorum annorum observationibus habitis in variis Eclipticæ locis [& serenitate præsertim non semper quotannis perinde favente] sed Lunarem tamen decursum annorum longe plurium deposcere; tum ob Eclipseon, quæ non semper, aut supra Horizontem, aut sereno Cœlo contingunt, examen; tum ob alia observitanda in quadraturis, locisque intermediis; in Apogeïo, Perigeïo, mediis elongationibus, sive eccentrici, sive epicycli majoris; adeò ut vix anni sexdecim ad ista sufficiant. Ad Veneris quoque, & Mercurii motus, annos exigi bene multos, ut maxime a Sole digressiones, tam matutinæ, quam vespertinæ, ac in variis quidem eccentricorum locis observentur; & situs etiam alii, cum interim Mercurius ob Solis viciniam rarò conspiciatur. Exigi ad Martem annos XII. nisi etiam potius XXIV. ut illius Acronychismus in alternis signis abunde innotescat. Exigi ad Jovem etiam XII. ut præter situs varios, observari in signis singulis Acronychus possit. Ad Saturnum, nisi annos XXX. saltem XX. aut XXIV. ad omnia in illius motu denotanda esse necessarios. Non sufficere certe ad Stellas Erranteis treis Acronychismos, ut vulgo putatur, vel illud arguere, quod Tabulæ exinde deductæ cum Cœlo non congruant;. Hisce addendum porrò esse, quod tempus ad Restitutionem Affixarum est impendendum; quodque ad reductionem omnium motuum in hypothesin, numerosque congruos. Deinde, cum primus hic Liber scriptas ad Land-gravium, aut ab eo acceptas litteras contineat, fore ut secundus eas complectatur, quibus actum [nec prosa modo, sed carmine etiam] cum eruditis, amicisque in Patria, viciniave degentibus; tertius autem, & sequentes, eas, quibus cum aliis degentibus remotius, aut jam actum, aut deinceps agendum. Ac cepit quidem non longe post Librum secun-

Digitized by Google

ſecundum excudere; verum brevi quoque intermiſſæ propter inſequutas turbas operæ, reſumptæ deinceps non fuere; nihilque, quod ſciam, eo ex Libro innotuit.

Menſe Julio fulſit Cometes, iſque ſeptimus, poſtremuſque eorum, qui fuere Tychoni viſi, obſervatique. Ipſe certe de obſervationibus in Huenna peractis loquens, factas eas dicit, *tam in Fixis Stellis, quam omnibus Erraticis, tum quoque Cometis interea eluceſcentibus, quos*, inquit, *ſeptenos iſtic cœlitus accurate denotavimus*. Quod verò nobis nondum conſtet, quid circa poſtremum hunc præſtiterit, poteſt res utcunque ſuppleri ex ea deſcriptione ſpecie latiore habita, quam ex Rothmanno edidit Snellius. Ex ipſa autem conſtat, Cometam fuiſſe die vigeſima prima, & veſperi quidem, ac hora decima exacta, nonnihil ſupra duas Stellas tertiæ magnitudinis, quæ in pede Urſæ majoris poſtremo, ac æſtimatam fuiſſe viſu ſimplici in gradu Leonis 18. cum Septentrionali latitudine graduum circiter 27½. cauda interim verſus ultimam Caudæ ejuſdem Urſæ directa; niſi quod nonnibil recedens a recta linea in occaſum, viſa eſt non prorſus oppoſita Soli. Die autem vigeſima quinta ſic viſum fuiſſe cum iiſdem Stellis triangulum Iſuſceles, idque, cum ipſe foret ad occaſum ſitus, conſtituere [tametſi ægre ob vapores, & lumen Lunæ deprehendebatur] ut æſtimatus curſus viſu ſimplici fuerit, confeciſſe in ductu ſuo gradus circiter 4. in Zodiaco autem aliquanto amplius; ſicque diurnus illius motus videatur fuiſſe in longitudinem quidem unius gradus circiter, in latitudinem autem dimidii gradus.

Porrò hic ipſe annus fuit, quo oſorum Tychonis invidia erupit. Quippe, & nonnulli ex Nobilibus ægre ferebant, illum tandiu tot obtinere ea Regia munificentia reditus, ac evadere interim apud cæteras nationes illuſtrem; quando videbant dietim complureis vix alia de cauſa in Daniam, quam ejus ſolius adeundi gratiâ appellere; & non pauci ex iis, qui colere ſtudia litterarum videri volebant, ferre patienter non poterant, eſſe illum ea claritate, ut ipſi præ eo nulli haberentur. Erant in his Medici quidam, qui videntes, non modo ex Dania, ſed ex Regionibus etiam ceteris maximam ægrotorum turbam ad Tychonem confugere, & ſpagyrica illius remedia, quæ quibuslibet gratis largiebatur, experiri feliciter, ac morborum etiam vulgo habitorum inſanabilium, levamen ſentire, livore inſigni exardeſcebant, & qua poterant apud quoslibet, proceresque potiſſimum, quibus præſtabant operam, ipſius nomen traducebant. Itaque non longe ab ipſa inauguratione Regis, annis octodecim jam majoris, cum forent novi aliqui ea Magiſtratibus primariis, tam ſua ſponte, quam alieno inſtinctu male in Tychonem affecti [fuere autem in iis, tam Aulæ Magiſter, quam Regis Cancellarius] cepere ij primum exaggerare exhauſtum ærarium, ac neceſſitatem revocandi factas compluribus penſitationes, maxime verò erogatas in res nihili, ut illam Tychonis. Cauſati deinde ſunt Norvegicum feudum nimis diu ab illo poſſeſſum; æ par eſſe, ut eo alius donaretur, qui poſſet patriæ operam magis frugiferam collocare. Denique probro illi verterunt, quod incolume non ſervaret Sacellum illud Roſchildenſe, cujus cauſa dudum fruebatur præbenda Sancti Laurentii; jam quippe præ ejus incuria, & eſſe araneis obvelata omnia, & tota pæne effracta, dilapſaque feneſtrarum vitra. Quare & fuit ex ordine privatus hiſce omnibus, Rege partim inſcio, partim fucatis hujuſmodi artificiis præoccupato; quodque Tychonem magis permovit, mala Cancellarii mens fuit, qui cum deberet ſarta tecta legitima acta tueri, & cedentie potiſſimum in tantam patriæ gloriam, ipſe illa exautorarit, diſertiſque verbis ad eum ſcripſerit, non eſſe Regi integrum quidquam in Aſtronomicorum inſtrumentorum curam conferre, ac memoratam demum præbendam ſuos in uſus converterit.

Hæc inter Tycho, cum jam nôn poſſet ex redditibus propriis in tot ſumptus ſufficere, neque ſuſtineret tamen in ſuſcepta tantis animis Aſtronomiæ cura non generoſe perſeverare, cepit quidem de requirendo apud ceteros patrocinio, ac adeo de ſede Uraniæ alio transferenda conſilium; maximeque, quia ſubveritus eſt, ne odio, ac auctoritate malevolorum increbreſcente, ipſum quoque Huennæ feudum, tametſi ad vitam conceſſum, ſibi adimeretur; conſtitit tamen adhuc illeic cum univerſa familia, nihilque emovit, aut de obſervationibus, aliiſque laboribus quidquam remiſit, quouſque Vere inſequentis anni, qui fuit M.D.XCVII. ſtatim, ac millenarii Affixarum numeri verificationem perfecit, quæſita Hafniæ domo, tranſtulit in eam minora, levioraque organa, ac reliquit fere ea ſolum, quæ ad Stellæburgum defixa majora, gravioraque erant. Nempe cogitabat ſuppellectilem totam eas in ædeis concludere, ut direptioni minus paterent, ac liceret facilius, aut una ſecum avehere, aut quæſitum poſtmodum mittere, unde opus foret. Quia interim verò, bonis bene multis facinus indignum reputantibus, obmurmuratum varie eſt; ideo facta quædam ſecuritas fuit, tum retinendæ Inſulæ, tum ſervandorum ſine noxa hærentium in ea organorum. Quo facinus porrò elevari ſpecioſa quapiam ratione poſſet, ipſe Aulæ Magiſter Chriſtophorus VValchandorpius, diuturnum fovens odium ab uſque rixa ob vulneratum ſequacem Tychonis canem excitata, duos deſtinavit in Inſulam viros in doctis vulgo habitos [inque iis Thomam Feuchium] ut de Tychonis ſtudiis referrent. Ij autem vulgari duntaxat Sphæræ cognitione imbuti, & qui organa vocarentur, uſurparentur, inſervirent, neſcii, ita loquuti ad gratiam ſunt, ut declararint Tychonis ſtudia nihil omnino pendenda, ac eſſe non modo inutilia, ſed noxiæ etiam curioſitatis. Id prætextui deinceps fuit, ut cum Tycho, relictis quibuſdam in Inſula famulis, degeret maxime in urbe, ac tum aliquid ſemper obſervaret, tum translatis etiam aliquot clibanulis, Chymiæ vacare pergeret, Aulæ Magiſter vetare illi per Prætorem juſſerit, ne ſe amplius hujuſmodi exercitationibus dederet; atque id quidem nomine Regis, qui in Germania tamen aberat; quippe ducturus in uxorem Annam Catharinam Joachimi Friderici Marchionis Brandenburgici filiam, quam & reipſa duxit Hatterslebiæ, ſub finem Novembris. Contigit quoque, ut petulantes quidam irruere in ipſum tentarint, ac Paſtorem etiam, Parochumve ejus male exceperint, & provocatus ad ultionem Judex, ne jus diceret, inhibitus fuerit.

Hiſce

Hisce ergo de causis Tycho nihil esse amplius morandum censuit, perrexitque adeo avehere Huenna quidquid rerum mobilium fuit, ac fere duntaxat memorata illa organa reliquit; bonæque fortunæ, & Coloni curæ commisit, tanquam non ante inde exportanda, quam sedes certa, tutaque apud exteros foret constituta; ne si pluries emoverentur, labem quampiam contraherent. Conduxit subinde onerariam navim, inque eam imposuit, cum totam familiam, supellectilemque, tum emota jam organa, ac una Librorum typis commissorum exempla. Familiam cum dico, non modo uxorem, duos filios, quatuor filias, ac famulos simul, ancillasque intelligo; sed majorem etiam studiosorum partem, qui eum rogarunt, ut eandem cum ipso experiri fortunam liceret. Fuit in iis Franciscus Gansnebus Tegnagellius, adolescens nobilis, qui Tychonis quoque fuit postmodum gener. In aliis verò, qui tum sequuti Tychonem non sunt, fuit Longomontanus, qui cum inclinante jam Vere expetiisset in præcipuas Germaniæ Academias excurrere, abeundi veniam sic impetrarat, ut Tycho illum non sine hac commendatione dimissum voluisset: *Ego Tycho Brahe Ottonides, Dominus hæreditarius de Knudstrup, & arcis Uraniburgi in Insula Daniæ Venusia Fundator, & Præses, tenore præsentium testor, quod harum exhibitor Christianus Severini F. Cimbricus, mihi in Astronomicis exercitiis per octennium ferme fideliter navaverit operam, & in ceteris præterea se gesserit, uti virtutis, & bonarum litterarum amantem decere posset. Nunc verò, cum a me missionem peteret, non invite dimittendum censui, suoque arbitrio relinquendum. Commendatum igitur volo omnibus cujusque ordinis, & status, ut illum sua humanitate, & beneficentia complectantur. In cujus rei fidem Sigillum meum apposui, & manu mea propria subscripsi: Hafniæ Kalendis Junii M.D.XCVII.*

TYCHO BRAHE.

LIBER

Digitized by Google

DE
TYCHONIS BRAHEI
VITA
LIBER QUINTUS.

1597. VELA igitur fecit Tycho Æstate pæne media, ac iter direxit Rostochium, tum quia & urbem familiarem, & multos in ea] amicos ab adolescentia habebat [inprimisque Henricum Brucæum, cui pridem donarat quadrantem orichalcicum] tum quia illeic videbatur promptior, commodiorque exscensus, & locus satis opportunus, unde quocumque vocaretur, aut tendere sponte juberet, eò iter institueret; ac ubi interim nonnihil expectaret, si forte in patriam, animis mutatis [quod ob bonorum indignationem non desperabat fieri posse, ut eveniret] revocaretur. Cum appulisset tamen Rostochium, non diu fore illeic ob increbrescentem de peste rumorem hærendum præsensit. Quare & organa præcipua eruere è thecis, conditoriisque suis noluit, sed radium duntaxat Astronomicum, si quid fortassis videretur observandum, ad manum habuit. Hac verò ratione sub finem Octobris observavit Martem inter Stellas Geminorum versantem, variasque ejus distantias a circumvicinis Stellis denotavit, &, quod interim alia ratio designandi tempora non suppeteret, ea deduxit ex Stellis Cygni, observando puta perpendicula, in quæ illæ ex ordine coincidebant cum Stella Polari. Verum, jam tum peste uberius grassante, deflexit in Holsatiam, accessurus ad Henricum Ranzovium, qui peramanter illum ad se, Arcemque suam Wandesburgum, non amplius dimidio milliaris distantem Hamburgo, invitarat. Illeic humanissime exceptus, tenere se non potuit, quin Elegiam conderet, quam tametsi longiusculam, quippe Hecatonsticha est, non erit forte legere, si heic apponatur, importunum:

Dania, quid merui? quæ te, mea Patria, læsi
Usque adeo, ut rebus sis minus æqua meis?
Scilicet illud erat, tibi quo nocuisse reprehendar,
Quo majus per me nomen in orbe geras?
Dic age, quis pro te tot, tantaque fecerat ante,
Ut veheret famam cuncta per Astra tuam?
Quid fallarus adhuc? quis, quæ meliora reliqui,
Digeret expediens usibus apta suis?
Mittitur is Vl'ennam, socio comitatus ab imo,
Secreta Urania quem bene nosse putant.
Venit, & ut vidit spectacula maxima Divo,
Pauca licet remaneat, obstupuisse ferunt.
Quid faciat verum ignarus, qui talia pandit,
Nec conspecta unquam, nec sibi nota prius?
Adstat inexpertus, Fabricarum nomina quærit:
Quæ referare nequit, vellicat invidiâ.
Nec mirum, meus hunc quia forte instruxerat osor
Qui mihi jamdudum clam parit omne malum.
Hoc quoque sit a te, Tellus nativa, ferendum?
Hæc etiam meritis gratia danda meis;
Ut quæ nosse nequit, carpat, oneresque cavillis,
Multimodo nostrum deminuasque decus?
Te celebrem studui meritis celebrare per orbem:
Tu mihi dis sed, cur detrahis immerito?
Hæc sunt parva puta; longe his graviora ferebam;
Vix istheic nostri cura, favorque fuit.
In patria latui, toto pæne cognitus orbe;
Ut multos alios delituisse liquet.
Sunt alii feudis, titulis, & honoribus aucti,
Par quibus, aut ætas, aut genus esse nequit.
Ast ego Brahæus de quinis fratribus unus,
Et genitus primo, vix reputatus eram.
Non tamen invideo; miseret magis ista sequutum,
Nil quibus est solidi, quæque caduca nimis.
Vix aliqui nostros ibi suspexere labores;
Herculeis quamvis æquiparare licet.
Alcides fesso, ut fertur, subvenit Olympo,
Ne rueret præceps machina vasta Poli.
Ast, Ptolemæe, tuis, Alphonse, Copernice, vestris
Lapsibus occurrens ipse ego sisto pedes.
Ut Cœli vestram deluserit orbita curam
Edocui; licet hæc cura stupenda foret.
Firmavique novis Cœli laquearia fulcris,
Ne capiat rimas postea, neve ruat:
Posteritas grato veluti testabitur ore,
Nostra licet jam nunc gratia muta silet.
Quanta Mechaonia simul ac effecimus arte,
Quæ futile ægrotis languida membra levant.
Dania, si taceas, Noriti, Suecique loquentur,
Sensit ubi nostram plurimus æger opem.
Nec tamen hinc lucrum sectabar, ut undique moris;
Gratis quippe dabam parta labore gravi.
Nimirum hoc fuerat, cur tanta odia invida sensi;
Hinc abitus nostri manat origo vetus.
Quæque diu latuit, nec aperte cognita, donec
Invidia virtus, qui sl·brliret, erat.
Sit vitium pepulit virtutem, non mala causa;
Discessu in nostro crimen abesse puta.
Quantas sustinui curas, impendia quanta,
Ut fieret celsum, quod meditabar, opus?
Quam multis etiam Sophiæ mysteria pandi,
Quos alui longum sumptibus ipse meis?
Pluraque præterea, vereor quæ dicere cuncta,
Ne proprias laudes enumerare ferar.
Pro quibus, o Superi, mihi gratia reddita talis,
Sex ego cum natis, matreque ut exul agam?
Sum tamen haud exul, libertas obtigit ampla;
Exilium in patria verius ante tuli.
Nunc ego prosper ago; proprii nunc juris alumnus;
Nunc mihi pro patria maximus Orbis adest.
Excipiunt alii, sic prospiciente Iehova;
Gratus erit cunctis noster ubique labor.

Tu

Tu licet hunc renuens spernas, damnisque fatiges,
O Patria, o laudis prodiga facta tuæ!
Erga ingrata vale; patria est mihi qualibet ora,
Qua volat æthereis æqua litare sacris.
Qua volet, & nostros agnoscere grata labores,
Quæ mihi pro meritis non feret immerita.
Dania, sed fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & propriis ingemit ipsa malis.
Tu quoque, magnanimi Federici heroica Proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas.
Invitisque aliis, animus quibus integer, ista
Fiunt; Dii faciant non mage prava sequi.
Sunt aliqui pauci, quibus haud tamen ipse nocebam,
Qui mihi, qua possunt arte, doloque nocent.
Hi valeant, meritisque suis, quæ digna reportent,
Vindicis ut statuent jussa verenda Dei.
Salve Ranzovum, veneranda Henrice, propago,
Uraniam primus qui capis hospitio
Heic, ubi vicinis Hamburgi mœnibus altis,
VVandesburga novas arx habet alta domos.
Quas tibi construxit memoratus is optimus Herus,
Octo gerens vitæ lustra peracta suæ.
Det Deus astrigeri sapiens moderator Olympi,
Nos hac utiliter sorte, locoque frui;
Ipsius at cunctis pateant miracula terris,
Æthere in abstruso quæ latuere diu,
Quin tua, Ranzovi, donec tibi Sydera Cœlum
Vindicat, Hospitii fama superstes erit.

Quoniam verò mens Tychoni non fuit sedem illeic fixam habere, & ab usque communicatis cum optimo Curtio consiliis, menti semper defixum habuit, & spem, & rationem studiorum ponendam esse in Cæsare; ideo re deliberata cum Ranzovio, curaturum se Ranzovius recepit, ut Coloniensis Elector, cui Cæsar multum tribueret, litteras ad ipsum haud vulgareis daret, & alias quoque de meliori nota scriberet ad Joannem Barvitium, qui a Secretis Cæsari, nihil non apud illum posset [cum & aliunde meritorum Tychonis foret conscius, re constante ex subscriptione relati ante diplomatis] idque, quò negotium ut certius, ita citius promoveretur. Ipse quoque Tycho ad Hagecium scripsit, & quidquid consilii cepisset, quidque animo agitaret, aperuit; ut partim seipso, qua erat apud Cæsarem gratia, partim Rudolpho Corraducio Procancellario intercedente, ad eundem scopum collinearet. Cum nosset verò, Imperatori mire placere machinas raro artificio spectabileis, & studia etiam Chymica a solertioribus exculta, ideo cogitavit edere quam-primum Astronomiæ suæ Mechanicam partem, ut ipsi illam nuncuparet, exemplumque transmitteret, in quo non modo conspicerentur tot organorum exquisitorum, quæ secum deveheret, icones, sed ad calcem quoque significaretur quantum studii, & operæ circa Chymiam ab ipsa usque adolescentia impendisset. Itaque, quia jam in Huenna curarat non ædificiorum, & Insulæ modo, sed præcipuorum etiam quocumque organorum iconas, qua æri, qua buxo incidi, ac descriptionam quoque adumbrarat, quam adhibiturus esset singulis; ideo cælaturas digessit, descriptionesque omnium absolvit; ac evocavit Hamburgo Philippum de Ohr Chalcographum, cui devectum Huennâ Typographeon committeret, ac una totius Operis excudendi curam. Ipse præfationem interim conscripsit, qua nuncupato Cæsari Opere, tum insinuavit, quid discriminis inter usurpata a veteribus, suaque instrumenta foret; tum declaravit se *Primo loco* exhibiturum organa observandis altitudinibus, azimutisque comparata [quadranteisque potissimum.] *Secundò* Armillas tam Zodiacaleis, longitudinibus, & latitudinibus, quam Æquatorias, rectis ascensionibus, declinationibusque designandis idoneas. *Tertiò* Organa alia [& sextanteis præsertim] intercapedinibus scrutandis inservientia. *Quartò* Nonnolla minutiora; tum illa quoque demum recensuit, quæ quasi parerga adhibita voluit.

Dicendum heic foret de ipsis organis, quæ deinceps sua serie depicta, descriptaque habentur; at debent, quæ fuere superius de ipsis dicta, sufficere; attingendumque solum jam est quid fuerit subinde attextum. Attexuit ille igitur quandam suæ vitæ quasi Synopsin, cum Observationum progressu a vocatis puerilibus, per juvenileis, in virileis; cum recensione eorum, quæ a xxv. potissimum annis circa Solem, Lunam, ac Stellas, tam Inerranteis, quam Erranteis, ipsamque etiam novam, & circa Cometas quoque præstitit; commemoratis præterea ad calcem Astrologicis, Spagiricisque, seu Chymicis, de quibus mox ante præmonuimus, studiis. Subjecit verò coherenter, & quasi occasione pagellarum vacantium, memoratas illas, tam Curtii, quam Magini epistolas, & mensione etiam decreti Venetorum facta. Tum se expetere declaravit, communicari secum mutuo observationes organis a Magino descriptis peractas: *Quod nunc*, inquit, *commodius fieri posse existimo; siquidem in Germania degam, atque hoc tempore prope Hamburgum, Emporium celebre (quod cum Italia quoque plurima habet commercia) in arce quadam Ranzoviana subsistam; aut etiam, si alibi forte posthac in Teutonia fuerim, id, quidquid erit, facile me inveniat*: Tum adhortatus Venetos est, ut exequutioni heroicum adeo, ac liberale decretum mandarent, destinantes idoneum Observatorem Alexandriam, ut, cum verisimile foret, Ptolemæum exquisite adnotasse Poli in ea urbe altitudinem, exploraretur num eadem jam, quindecim nempe post sæculis, altitudo perseveraret, an variata foret aliquatenus, ut Mathematici quidam Itali [maximeque Dominicus Maria, Præceptor Copernici] suspicati fuerant; ac non modo id exploraretur, & per Meridianas quidem, tam Solis, quam Fixarum altitudines; sed Stellæ quoque ad usque Canopum nobis Borealibus inconspicuæ, cum nobis conspicuis sic compararentur, ut restitutis illarum locis observationes veterum illeic peractæ possent expendi: *Ego verò*, inquit, *quantum in me est, huic negotio auxiliatrices etiam ferre manus, sive instrumenta, & media ordinanda, sive ea, quæ facienda sunt, præscribendo, nullatenus erga vos meo defuturus sum officio, quod vobis omni cum obsequio semper reverenter offero; quamvis non diffitear inveniri in Italia, &c.*

Postremo Appendicem adjunxit de Architectonicis structuris, quæ observationibus Astronomicis sint præsertim congruæ. Eas autem describens expetit inprimis, ut & locus editus sit, quo Horizon undique pateat; & aliunde procul a turba, ut otio frui philosophico liceat. Deinde, cum cuivis non contingat, aut nasci, aut degere posse in locis Australioribus, ubi rectior Sphæra, & serenitas crebrior, oportere ait, ea esse contentum loci, & temporis occasione, quæ ad manum fuerit; & incommoda, si quæ incidant, constante diligentia superare. Habere etiam Arctoam oram sua commoda, ob longiores noctes, *quodque*,

quæ, inquit, *intente suo gelu, spirantibus præsertim Borealibus ventis, aërem ita depuret, & extenuet, at pluribus sæpenumero continuis diebus defæcatissimus fit; adeo ut Stellæ noctu quam-maxime fulgeant, atque scintillent; cum tamen in Australioribus regionibus creberrime, aut Cœlum alias nubibus obductum udum sit, & cœlestibus considerationibus minus pateat.* Meminit subinde Landgravium exoptasse sibi (nimirum Tychoni) Australiorem sedem: *Idque*, inquit, *optima intentione eum fecisse non est dubium, forte etiam, quo me istuc alliceret; atqui ego*, pergit, *existimo in Dania non pauciores, quam vel in Hassia, aut quavis alia Germaniæ parte (ut de ceteris Europæ regionibus nunc non dicam) obtineri posse Syderum observationes; nisi quod nonnullæ Stellæ in Australioribus plagis oriantur, quæ in Borea perpetuo latent; quod tamen non magni est momenti, nec ad Astronomiæ restaurationem admodum conducit. Testari id poterunt*, ita adhuc pergit, *Libri unus, & viginti manoscripti, qui penes me sunt, totidem annorum accuratissimas observationes in Dania peractas complectentes; quot, & quales vix alibi, ut in magis Meridionali regione a quoquam interea (absit invidia dicto) obtentas esse arbitror. In quibus non solum omnium Planetarum singulis annis, & ne quidem Mercurio rarius, ob minorem a Sole digressionem apparente, loca, & vicissitudines crebro, & multifariam explorata habentur; sed & Inerrantium Stellarum, quotquot visui utcumque patent, positus subtilissime denotati sunt.*

Quod ad ædificia demum attinet, ea fere scribit, quæ in praxin deduxit, quæque intelligi ex ante-dictis licet. Unde & adhibet quasi in exemplum, Ortographiam, Icnographiamque, tam Uraniburgi, quam Stellæ-burgi, una cum oppositis singularum partium descriptionibus, Topographiaque etiam Insulæ, cui, quod subjicit, non videtur heic prætereundum: *Insumpsi autem*, inquit, *in hæc omnia ultra Tonnam auri. Quacumque enim, sive e beneficiis regiis, sive propriis reditibus annuis conquirere licuit, in eos usus expendebam; ut de molestiis, & laboribus ingentibus, quos isteic per annos xxj. sustinui, nihil addam. Ex his, & aliis quivis cordatus facile æstimare poterit, me non-nisi gravissimis de causis, præsertimque in hac quinquagenaria ætate, & magna familiæ copia, Insulam tanti constantem, unaque patriam dulcissimam, inque ea sanguine junctos, atque amicos quam plurimos deseruisse. Quæ verò, quantaque me ad hoc impulerint, volens heic subticeo. Interim Serenissimum Regem meum Christianum IV. Dominum Clementissimum, qui laudatissimæ memoriæ Patri Friderigo Regi horum isteic Fundatori, & promotori nupee successit, lubens excusatum habeo. Neque enim ambigo, si tempestive, & sufficienter, quæ hoc negotium Regno fortassis non inhonorificum concernunt, ipsi proposita fuissent; quin pro ea, qua est, heroica natura, & ingenio perspicaci, generosoque animo, & ad ingenuas arteis propenso excellenter præditus, hæc Regibus dignissima studia clementer, & liberaliter in suo Regno conservaturus, ac perpetuaturus fuisset. Sed forte sic erat in fatis, quò Astronomiæ restauratio latius promulgaretur, atque universalior redderetur. Quin & hoc quivis facile perpendet, quam serie, & anxie Astronomiæ restauratio nobis cordi sit, cum tot labores, atque impensas, tot conturbationes, & adversitates ejus causa fortiter ferre voluerim; adeo ut, ne patriam quidem, ac charissima quæque derelinquere dubitarim:*

Tantus amor nobis Astrorum expangere normas!

Neque verò sunt etiam heic carmina illa reticenda, quæ inter describendum Uraniburgum illi exciderunt:

Urania sacrata domus, specula inclyta Cœli,
Excelso fundata loco, firmataque vallis,
Arboribusque, herbisque tuis circumsita in hortis;
Quæ ter septenos lustrasti cuncta per annos
Sydera, dum caput augustum sustollis Olympo;
Siccine spreta jaces? sic nunc orbata quiescis?
Forsitan id Superis visum, quibus enthea curæ;
Ne magna exiguis stringantur munera claustris.
Sic volvunt, variantque vices terrestria quæque;
Sit tibi laus soli, qui Cœlum, & Sydera torques.

Sed hæc quidem de Opere illo, cui tum Wandesburgi excuso factus titulus: *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ Mechanica*; idque cum subjuncta, non Tychonis ipsius effigie, ut in Noribergensi editione, sed imagine illa, cui fuisse adscriptum superius memoravimus: *Suspiciendo despicio*, uti & alia ipsi obversa opposita fuit ad Operis calcem, cum hac adscriptione: *Despiciendo suspicio*. Dies porrò, ad quem factam nuncupationem retulit, fuit ultimus anni, seu pridie Kalendas Januarias, ut foret occasio transmittendi Librum, quasi Strenam ad Cæsarem. Transmisit verò etiam exemplum MS. Catalogi, quem tempestive absolverat mille Affixarum Stellarum [ducentis nempe interstitis, additisque ad octingentas, quarum in Libro de Nova Stella Canonica expositio est] idque præmissa, quasi in locum præfationis epistola, ad diem Januarii secundam relata. Deduxit fusiuscule in ea quid fuisset a majoribus, quid a seipso præstitum circa observationem, consignationemque Stellarum Inerrantium; & cujusmodi essent quædam Tabulæ Catalogo transmisso subjunctæ. Quia enim fuit longitudo, latitudoque Stellarum relata ad annum completum M.DC. ideo attexuit duas Tabulas, quarum in Progymnasmatis altera antecedit, altera consequitur canonicam expositionem de Stellarum progressu in longitudinem per annos antecedenteis, perque consequenteis ducentos. Tabulam item, quæ ibidem extat, continens centum selectarum Stellarum ascensiones rectas, & declinationes ad annos completos M.DC. & M.DCC. Tabulam quoque refractionum, quæ in eodem Libro, ac præterea Tabulas duas continenteis longitudinem, latitudinem, ascensionem rectam, & declinationem xxxvj. stellarum, xij. ex Zodiaco, xij. Borealium, xij. Australium, tam secundum ipsum, quam secundum Alphonsum, & Copernicum; ut quid inter istos, ipsumque foret discriminis, constaret. Pertexuit & usum harum Tabularum, primarumque duarum speciatim, in quarum exemplum natale ipsius Imperatoris tempus assumens, ipsum retulit ad annum 1552. & diem Julii 18. Ad præfationem ut redeam, illam hisce verbis conclusit: *Tibi verò*, Augustissime Imperator, *hanc a nobis multis annis exantlatam, & tandem canonice descriptam Stellarum inerrantium expositionem, submisse, & reverenter omnium primò offerendam censuimus, ut tua clementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me, & ea, quæ tracto cœlestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo favore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis hujus anni strenulam, ut tua Imperatoria Majestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meaque studia omnia ad obsequia quævis pro virili præstanda paratissima, quam humillime voveo. Dabantur prope Hamburgum in arce Ranzoviana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ, & Cim-*

Digitized by Google

& Cimbrica Cherfonefi, *Anno* 1598. *poftridie Kalendarum Januarii.*

Quod heic dicit, Catalogum fuiffe Cæfari primò offerendum, facit, ut obfervem, curaffe Tychonem per hæc tempora plura per ftudiofos exfcribi memorati Catalogi, præfationifque, & adjunctorum, quæ ad varios mitteret, exempla. Quippe aliqua deftinavit ad celebreis quafque Europæ Academias; teftaturque Keplerus fe unum, cum ab eo in Styriam rediret, habuiffe, quod ad Academiam Viennenfem (quoniam eò quapiam occafione erat digreffurus) deferret. Ubi notandum, cum Keplerus Catalogum fibi ex eò defcripfiffet, defcriptum hunc effe, quem fuum appellat, cum ad Tabularum Rudolphinarum calcem recenfet, quid difcriminis circa aliquarum Stellarum defignationem adnotarit. Deftinavit & aliqua ad Mathematicos præcipuos; inprimis verò ad Maginum, qui Hipparchi commendationem ex primo Progymnafmarum Libro referens, addenfque, Ptolemæum ejus veftigia infequutum nomen obtinuiffe Principis Aftronomiæ, haberi id dicit *in præfatione*, *quam*, inquit, *ad Rodulphum fecundum de Inerrantium Stellarum verificatione confcripfit*, *& mihi manufcriptam*, *tum earundem Stellarum abfolutiffimo Catalogo communicavit*, *ubi cenfet defcriptionem Stellarum Fixarum*, *quæ ex Ptolemæi magna conftructione ad nos propagata eft*, *fuiffe ipfiufmet Hipparchi*. Denique deftinavit etiam ad Magnates aliquos, litterarumque, & litteratorum fautores, unumque præ ceteris ad eximium Principem Wolfgangum Theodoricum, Salisburgenfem Archiepifcopum, quod mihi aliquando, erudito Rorzo intercedente, conceffit in manus. Fuit verò Catalogus cum adjunctis magnifice compactus in unum cum Mechanica Codicem, in cujus pagina Mechanices titulum præcedente exaratum manu hoc fuit: *Illuftriffimo*, *& Reverendiffimo Principi*, *ac Domino*, *Domino VVolfgango Theodorico Archiepifcopo Salisburgenfi*, *& Sanctæ Sedis Apoftolicæ Legato*, *Domino fuo Clementiffimo*.

Accipe clementi, *Princeps VVolfgange*, *favore*
Organa Sydereas apta notare vias.
His ter feptenos luftravimus Aftra per annos:
Suftinuit tantum donec Huenna decas.
Aft ubi tam grandeis ea parvula ferre triumphos,
Amplius haud valuit, *fataque verfa retro:*
Provida Diva Poli cernens inftare ruinam,
Tranftulit hæc aliò, *quò mage tuta forent*.
Indignum reputans fua Sacra perire fub Arcto,
Qualia vix alibi fplendidus Aufter habet.
Ergo Cæfaribus nunc confecratque, *ditatque*,
Facta fub aufpiciis, *Magne Rudolphe*, *tuis*.

Illuftriffimæ, *& Reverendiffimæ Celfitudinis veftræ fubmiffe addictiffimus Tycho Brahe d. d.* Subfcripfit nimirum Tycho manu propria. Pagina verò antecedens præfationem, cum Catalogo, fic habet:

Hos quoque ftelliferos cape, *Princeps inclite*, *fetus*,
Quos operofa diu noxque, *diefque dedit*.
Debuerant equidem quibus orti fulgere in oris,
Et jubar hinc imos fpargere ad Antipodas:
Ni fuperis aliter vifum, *qui fata gubernant*.
Uraniæque aliter, *quæ fua facra fovet*.
Nefcia contemni, *fraudari*, *odia invida noxas*,
Conjurafque rudeis, *Sorditiemque pati*.
Plurima quoque alias fœda, *atque infanda tuliffet*,
Regna nifi mallet nunc peregrina fequi.
Nec peregrina tamen; *Cœlum tota undique Tellus*
Sufpicit, *æthereis*, *invigilatque viis*.
Profperiora igitur Cœleftia Numina fpondent:
Tanta nec ingratis funt peritura viris.

Cum fit porrò de hoc Codice quidpiam iterum infra attingendum, juvat heic folum circa Stellarum Catalogum fubiicere, confentire eum quidem parte maxima, tam cum inferto in Librum primum Progymnafmarum, circa octingentas Stellas, quam cum Keplerino circa ducentas additas; fed & præferre aliquid tamen non contemnendi difcriminis, quod fi hic locus pateretur, non invitus in gratiam ftudioforum commemorarem. Quippe præter Stellas plus minus viginti, quarum longitudo, latitudove non amplius differt, quam minuti dimidio; funt ultra triginta, quarum aliquæ differunt, non minutis modo uno, fex, feptem, novem, decem, viginti, triginta fex; verum etiam gradibus uno, duobus, quatuor, quinque, octo, decem. Aliàs fortaffis dabitur occafio commodior ifta recenfendi; obfervo duntaxat videri, tam hunc, quam Keplerinum Catalogum, eofque, quos ille Longimontani, & Piferi, ut a fuo interdum difcrepanteis, citat, non videri ex eodem quafi prototypo, ectypove defcriptos; quando præter mox infinuata difcrimina, Stellæ pleræque aliter in hoc, quam in illis indigitantur, habenturque in hoc ex conftellatione Ophiuchi Stellæ xij quas Keplerus fuo defuiffe teftatur: itemque una in Geminis, una in Ophiuco, una in Eridano; quarum ille non meminit; ac nomina etiam duarum in Cycno Stellarum, quæ ille non appofuit. Sed heic quidem hac de re nimis.

Cum providiffet interea Tycho, duas fore infequente Februario Eclipfeis, alteram Lunæ, alteram Solis, ideo aliqua inftrumenta fuis è thecis eduxerat, quadrantemque, & Armillas fpeciatim, quibus etiam obfervavit attolli Wandefburgi Polum grad. 53. min. 36 Quanquam, & ut educeret, non poftrema illi fuit caufa prona voluntas Joannis Molleri, Mathematici Brandemburgici, qui tempore quidem coronationis Regis illum in Huenna inviferat; fed non fatis tamen pro voto morari cum ipfo potuerat; & cum deinceps Regina fuit Brandeburgo deducta in Daniam, fefe in comitatum dedit; & non reperto illeic Tychone, ad eum in Holfatiam deflexit. Fuit ipfi, ut Mathematicum ingenium, fic manus ad Mechanicen huc facientem induftria; unde & obfequio affectus pleno accedente, quamdiu cum Tychone illeic fuit, ftudioforum, quos Tycho femper fuftentabat, penfis, & laboribus præfuit, ac poftea difcedens pollicitus eft, ubicunque Tycho fedem poneret, fe ad ipfum, veniâ a fuo Principe impetratâ, convolaturum. Quod idem quoque pollicitus David Fabricius Frifius eft, qui ipfius fama permotus eum illeic morantem invifit, & fuam in obfervando induftriam eximie probavit. Sed de Eclipfibus ut dicam, contigit, ea, quæ Lunæ fuit, die ejus menfis x. mane; cumque defierit, Lunâ jam infra Horizontem demersâ, deduxit, calculo adjuvante, contigiffe Uraniburgi ejus medium hora 6. minut. 7. Non fuit autem, ut fperarat, totalis; fiquidem fuperfuit per fummum defectum digiti dimidium. Ad Solarem quod attinet, obfervavit illam die ejufdem menfis xxiv. etiam mane; & ex initio, quod adnotavit hora 9. minut. 52. aliifque phafibus, deduxit medium fuiffe Uraniburgi, tribus circiter gradibus orientalioris, hora 11. ac minut. 16. idque cum defectu digitorum 9. min. 20. Nihil morandum interim eft, quod Keplerus in Opticis fcripfit, fuiffe hanc

Ecli-

Eclipsin in Huenna Daniæ a quodam Tychonis studioso, contemplationis hujus causa in Insula versante, observatam; siquidem ipsemet se postea in Rodulphinis Tabulis fuisse hallucinatum ait, agnoscitque observationem, qua finis proditur hora 12. min. 32. neque Tychonis esse, neque Uraniburgicam omnino, sed Davidis Origani Francofurti ad Oderam commorantis.

Quo loco id videtur adnotatu dignum, quod ipse Origanus de se hujusce Eclipseos occasione narrat. Videlicet, cum in priore Ephemeridum editione deduxisset, supputatione ex Prutenicis Tabulis confecta, debere Eclipseos initium Francofurti contingere hora 8. min. $50\frac{2}{3}$. ac totalem pæne futuram [digitorum quippe 11. min. $57\frac{1}{2}$.] ideo fuisse mature se ad observationem illius accinctum, & plerisque, quidem Academiæ collegis, studiosisque adstantibus. Evenisse autem, ut initium contigerit sesqui-horâ tardius; quippe hora 10. min. 20. & defectus summus non fuerit, nisi digitorum 9. aut perparum amplius; ne de duratione aliquid adiiciam, quæ fuit etiam dimidio horæ, aut aliquid amplius, prædictione minor. Fuisse proinde occasionem factam calumniandi, & artem, & artificem; utcumque ipse quidem recte calculos ex datis Tabulis subduxisset. Subiicit verò: *Calculus autem Tychonicus adeo exquisite quoad tempus, & quantitatem cum observationibus consensit, ut postquam Tabulas Tychonicas nactus sum, communicante mihi illas circa Pentecostes ferias anni M.DCII. doctissimo Viro Joanne Mollero Illustrissimi Electoris Brandemburgici Domini mei Clementissimi Mathematico præstantissimo, amico meo singulari, & ex iis in hanc Eclipsin inquisivi summopere admiratus fuerim, tam accuratam limitationem in motibus Solis, & Lunæ Tychonem adhibere potuisse, ut a meis observationibus calculus quidquam etiam fere deflecteret.* Supposuit autem Origanus, Meridianum Francofurtensem duodecim minutis temporariis ab Uraniburgico distare.

Non multo post accepit Tycho Uratislaviâ litteras a Jacobo Monavio, ex quibus novit, Longomontanum, tum eò accessisse, tum fuisse discessurum Lipsiam; quare litteras ad eum Lipsiam dedit, hortatusque est, ut ad se, priusquam Wandesburgo digrederetur, accederet; quippe esse aliqua, de quibus agere præsens cum ipso vellet, neque tamen commodum foret ea chartis committere: Et, *si*, inquit, *viaticum tibi ad manus non est, mutuo ab aliquo pete, vel oppignera quid a me, qualecunque tandem sit, bona fide redimendum; aut aliquis pro te spondeat; faxo, ut illi sit indemne. Non est, quod verearis, ne te heic ultra voluntatem detineam; nam ipsemet non constitui heic diu manere.* Et statim: *Vide jam, mi Christierne, ne fallas expectationem meam; sed quamprimum te heic sistas. Invenies me vicissim gratum, ut hujus pro me suscepti itineris non pœniteat.* Expetebat porrò illum maxime, ut absolveretur Theoria Lunæ, & qui quaterniones primo progymnasmatum libro deerant, mandari typis Hamburgi possent, ac in exempla inseri, quæ integra deinceps transferrentur. Nam ipse quidem unum jam prælo quaternionem expresserat; sed restiterat in eo tamen, tum quod scateret mendis typographicis, tum quod Eclipses nuperæ aliquid adhuc ad perfectam Lunæ Theoriam deesse insinuassent. Interim verò, quia norat ex præteritarum Nundinarum catalogo extare Nicolai Everbardi Ephemeridas, ex novis tabulis [ut titulo quidem præferebatur] quæ Hamburgi venales non forent; adjecit, ut earum exemplum deferret, & si quid præterea, quod nosset fore gratum occurreret, ac innuit, quam grate habiturus esset, rescire ex ipso quales essent libri, & manuscripti potissimum (ac venales-ne, & quo pretio) quos penes Wittichii sororem, Monavio ducente, vidisset. Denique verò, quia superiore anno Raimarus Ursus, ille Dithmarsus, librum Pragæ ediderat de Astronomicis Hypothesibus, in quo Rothmannum quidem, & Roëslinum variis probris onerat, sed Tychonem innumeris, occasione eorum, quæ de se in epistolis ejus legerat; ideo, cum ejusmodi liber ad Tychonis manus recens pervenisset, isthæc occasione ipsius litteris inseruit: *Vidisti proculdubio Plagiarii mei, impuri illius Ursi, maledicentissimum scriptum, in quo præter alia innumera convitia, meo, & meorum honori non parcit. Ego quidem refutatione illum indignum censeo, cum omneis modestiæ limites, immo honestatis longe transcenderit; efficiam tamen, ut non impune ferat. Cum tibi de plagio ipsius, tum quoque omnibus circumstantiis, proculdubio ex aliorum, qui tunc adfuerunt, relatu innotuerit; rogo ut charta designare velis quidquid hac de re a tuis apud me commilitonibus inaudivisti (ego quidem nonnulla adhuc recordor; sed poterunt aliqua tanto temporis intervallo, & inter tot alias curas mihi facile excidisse) tum quoque quid alii in Academiis, ubi interea fuisti, de hoc maledico scripto sentiant. Verum, ut tecum plenius, non tantum de hoc negotio, quod ex alto despicio, sed & de aliis quibusdam longe majoris momenti loqui queam, cuperem quam maxime, ut antequam hinc, &c.* Fuere autem hæ litteræ xxiv. die Martii datæ, ac subsequutæ etiam aliæ ejusdem plane argumenti die Aprilis xi. verum cum illas Longomontanus accepisset Rostochii, Wandesburgum quidem advenit; sed brevi tamen exinde domum, ut componeret res suas, discessit.

Sub idem tempus, cum Tycho habuisset, quas litteras Joannes Keplerus ad ipsum in Daniam destinaverat [& quibus tamen, ut redderentur serius, discessus ex Dania occasioni fuerat] ad illas respondit. Nimirum Keplerus ante annos quatuor e Wirtembergia patria evocatus in Styriam, ut Mathesin Gratii publice doceret, tametsi valde juvenis (natus quippe Wilæ oppido Imperii, sed Wirtembergici agri, desinente anno lxxj. seu die Decembris xxvii. hora a meridie sesqui-secunda; & aggressus Tubingæ anno lxxxix. studium philosophicum, ac biennio post, Mœstlino monstrante, Mathematicum) conscripserat jam anno xcv. suum Prodromum, seu Cosmographicum Mysterium, *De admirabili proportione Orbium Cœlestium, deque causis Cœlorum numeri, magnitudinis, motuumque periodicorum genuinis, & propriis, demonstratum per quinque regularia corpora Geometrica.* Cumque is liber anno post fuisset Tubingæ editus, & Catalogo Nundinarum Vernalium, quas Tychonis discessus consequutus fuit, interscriptus, requisierat statim Keplerus, missis exemplis, ac litteris, quod ferrent de eo judicium, uti Galilæus, Maginus, aliique Viri celebres, sic ipse potissimum Tycho, quem ex Mœstlino esse habendum, quasi Antesignanum norat. Adde, quod reputarat, librum non fore illi prorsus ingratum, vel eo nomine, quod ejus mentionem aliquoties fecisset, ac speciatim capite primo, occasione probatæ sibi Hypotheseos Copernici, ac hujusmodi quidem verbis: *Vidit hoc felicissimus ille Tycho Brahe, Astronomus*

omni trlebratione major, qui quamvis omnino de loco Terra a Copernico dissentiret, tamen ex eo retinuit id, cujus gratia rerum hactenus incognitarum causas habemus; Solem nempe esse centrum quinque Planetarum. Itaque Tycho litteris, librique exemplo pellectis, responsum dedit, cujus argumentum, *Hoc erat*, inquit ipse Keplerus, *uti suspensis speculationibus a priori descendentibus, animum potius ad observationes, quas simul afferebat, considerandas adiicerem, inque iis primo gradu facto, postea demum ad causas ascenderem, & tale quid in sua potius Hypothesi, quam ipse Copernicana veriorem censebat, comminiscerer; denique, ut ad ipsum me conferrem; quippe qui jam Mare transiisset*.

Dimisit deinde Tycho Tengnageliom, Vere ruente, in Hollandiam, ac illi commisit, inter cetera, librorum a se typis mandatorum exempla, offerenda cum litteris Mauririo Nassavio, Principi virtute bellica illustri, & Matheseos per quam studioso, qui ut munus grate accepit, & perhumaniter rescripsit, ita se datorum operam recepit, ut Tycho evocaretur ab ordinibus, ac tam præclara studia impensis liberalibus foverentur. Idem recepit quoqua Barneveldius, auctoritatis apud ordines magnæ; & Josephus etiam Scaliger, cui, tanquam Viro nominis inter litteratos magni, multum tribuebatur, pollicitus est, nihil se intermissurum, quo minus res perficeretur; ac vereri se solum contestatus est, ne consiliis ordinum lente admodum procedentibus, is bonos Regioni, & sibi voluptas pelliciendi ad se tanti Viri præriperetur. Et Certe Cæsar, re cognita, mandarat jam Procancellario, ut Tychonem accerseret, fidem illi faciens, fore ut apud se exciperetur pro meritis, ac ut ejus studiis promovendis nihil prorsus deesset. Hinc per eam Æstatem litteras, non unas, ut a Coradocio, ita ab Hagecio accepit, quibus, ut in Bohemiam quam primum accederet, fuit sollicitatus; & Raozovius litteras quoque a Coloniensi Electore habuit, quibus sperare se optime de accessu Tychonis ad Cæsarem significavit; adjecitque, si præter suam omnem expectationem contingeret, ut illius studiis non satis liberaliter consuleretur a Cæsare, se idipsum summa animi alacritate præstiturum. Hacce de causa rescribens Tycho ad Scaligerum, & librorum exempla transmittens (inprimisque de nova Stella, in quo insigne ejus elogium) tum gratias egit pro tanto affectu, tum declaravit se non invire in Bataviam demigraturum, quippe placere sibi solertia ejus regionis incola; at obstare, quod, dum per annum in ipsis Germaniæ, ac Daniæ finibus moratur [ut videat, num interim patria, cujus amore distinetur, saniora capiat consilia] invitaretur a Cæsare, ac in eo sit, ut Pragam ad ipsum contendat. Quod si forte ea profectio pro votis non successerit, Ordinesque se, & sua studia pro illius adhortatione, & hospitio excipere, & liberaliter prosequi, ut alia solent, voluerint; se haud illubenter, cum toto apparatu Astronomico ad eos concessurum.

Atque hæ quidem litteræ fuere Wandesburgi ex arce Ranzoviana, die XXIII. Augusti conscriptæ; quo magis est mirum Keplerum, cum de Eclipsi Lunæ totali, quæ die sexta ejusdem mensis fuit observata, loquitur, referre ejus observationem, quasi a Tychone habitam Wittebergæ. Scilicet illa adhuc fuit, cum observata Wandesburgi, cum ratione habita Uraniburgici Meridiani, relata ad horam ejus diei 7. cum minut. 37. & Tycho illinc non discessit, neque Wittebergam pervenit, nisi procedente Autumno. Deduxit porrò quidem secum filios, studiososque, ac transtulit simul apparatum organicum; at reliquit tamen uxorem, & filias, cum parte majore suppellectilis; videlicet quasi semper ambigens de peregrinationis successu. Quod cepto autem itinera, non Pragam usque perrexit, sed Witteberga constiterit (ubi usus est ædibus, consuetudineque carissimi Jessenii) causa quidem fuit, quod & Pragæ grassari pestem, & Cæsarem ea de causa abiisse Pilsenam inaudiit; sed fecit etiam maxime, tum quod expeteret uberius, quale crearetur sui desiderium apud Cæsarem experiri, tum quod cogitaret, posse illeic se subiicere prælo quatuor, aut quinque residuos circa theoriam Lunæ quaterniones (duobus jam ante Hamburgi cusis) sicque librum primum progymnasmatum integrum in Bohemiam transferre. Quin-etiam, quia Longomontanus spem fecerat brevi absolvendi suæ pro Tychone responsionis, adversus Craigium, de quo jam ante dictum est, speravit, posse se quoque illam ita prælo subiicere, ut ex illius accessione tomus de Cometa effectus completior, deferri quoqua eodem posset; quocirca & illinc non discedere ante hyemem exactam constituit. Hac certa de causa ipso anni fine rescribens ad Longomontanum, qui e patria rediens Vandesburgum accesserat, & mulicbrem illeic familiam (donec Andreas famulus a se rediret, ac ubi esset, & qui valeret, renuntiaret) sua recreabat præsentia, significavit velle se, præter quaterniones, quos sub prælo haberet, duos illos recudera, quos illa fuisse corruptos adeo Hamburgi cusos querebatur; cum & posterior etiam recusus, quam ante, inemendatior foret. Aperiit etiam, quo desiderio maturari ab illo vellet refutationem Craigii, ut posset quoque mandari typis.

Ut constet verò quanto affectu in Virum semper fuerit: *Si res*, inquit, *tua ulla modo id ferrat, ut ad me accedere possis, feceris mihi rem apprime gratam, nec tibi infrugiferam. Cum enim antea a te intellexerim, & ha tua littera* (scilicet Wandesburgi datæ) *non obscure insinuent, quod in Academiam aliquam exteram ascendere cupias, ubi secundum conditionem, atque ætatem honeste vivere possis, poterit id sane aliquantisper non incommode fieri, donec divina providentia res meas quietum, & certum locum in portu exoptato, & firma, concedente, uti spero, Cæsare, obtinuerint. Tunc melius tibi, & tuis commodis prospicere non amittam; interim etiam de liberali sustentatione meis sumptibus tibi providebo, nec quidquam tibi deesse patiar, quod opportuna vivendi ratio exigat; atque ubi præsens fueris* [*neque enim de tua erga me voluntate, aut obsequio quidquam dubito*] *plenius de iis, quæ tibi usui esse potuerint, inter nos agemus*. Ac statim: *Tu verò, mi dilectissime Domine Christierne, te in quam primum resolve: Ego tibi, & tuis commodis, quantum in me est, nullatenus sum defuturus, sed omni benevolentia, & ad meliora semper promovendi amore, & animi propensitate prosequar; idque reipsa, potius, quam verbis, quam-primum se occasio obtulerit, ostendam*.
Eodem spectant quoque aliæ litteræ die XI. Ja- 1599.
nuarii insequentis conscriptæ. Addit verò in ipsis Tycho non putare se, ut Ursus illa professionem mathematicam Pragæ adeptus, adventum operiatur suum; quare & se operam daturum, ut Longomontanus illi substituatur; sin Witteberga magis arrideat, adesse illeic Professorem,

qui

qui Urso lubens successurus, locum lubens cessurus sit. Prætereo autem, litteras hasce Longomontano redditas fuisse, non Wandesburgi, unde abierat, sed alteras Ripis, alteras Rostochii. Prætereo rursus, eum providisset, fore se diutule Wittebergæ fuisse assensum Tengnagelio exoptanti Italiam per hyemem invisere, ac illi idcirco litteras dedisse cum ad alios, tum ad Maginum, qui ipsum Bononiæ sub anni initium transeuntem, Romamque pergentem perquam benevole excepit.

Contigit interea, hoc est die mensis Januarii ultima, Eclipsis in Luna totalis, quæ Wittebergæ observata, non parum laboris Tychoni creavit. Nam retulit eam quidem respectu Uraniburgici Meridiani ad horam matutinam 5. & min. 50. (habita nempe Meridianorum differentia minutorum 4. uti ex descriptione Eclipseos, quam Melchior Jostelius Tychonis consilio evulgavit, constat) sed interim tamen, quod tabulæ motuum, quas putabat se tot jam tentamentis recte instituisse, quibusque edendis jam tum incumbebat, tempori illius non responderint, ideo pervidit, aliquid adhuc inexplorati itineris circa Theoriam Lunæ superesse. En proinde quid litteris die Martii xxi. ad Longomontanum Rostochii versantem datis hac occasione scripserit; *Constitueram heic edere sex illos quaterniones, qui in Luna desiderantur, atque sic tomum primum Progymnasmatum absolvere, ut in hisce Francofurdianis Nundinis extare possent; & jam inchoatus erat labor ille Typographicus, postquam papyrum meam impressoriam VVandesburga acceperam; verum, dum Eclipsi Lunæ die ultimo Januarii diligenter heic per mea instrumenta attendo, deprehendi ejus initium per duas quintas unius horæ quam proxime calculum prævertere; ideoque a proposito destiti, donec huic deviationi provisum fuerit. Scis enim, me exactam requirere concordantiam, quoad fieri possit. Nec satis mirari possum, qui fiat, quod Eclipsis anni lxxxii. in Januario etiam facta, at prope Apogæum tam belle nostris numeris conveniat; hæc autem pariter juxta Apogæum, & eodem anni tempore ita discrepet. Suspicor igitur, aliquam adhuc inæqualitatem anomaliæ Lunæ subesse, quæ post aliquot annos peractæ Eclipsium ad similia ferme loca restitutione, præsertim juxta Apogæum, & Perigæum evidentius pateat. Qua de re tecum, qui omneis nostras Eclipseis diligenter examinasti, atque ipsarum varietatem perspectam habes, conferre averem, ut eò citius huic obstaculo succurratur; quod facile fieri posse existimo; sum enim jam in aliis rebus occupatissimus, ut satis huic disquisitioni vacare nequeam. Si igitur me accesseris cum auriga VVittebergensi, ubi istuc reversus fuerit, rem mihi apprime gratam, nec tibi inutilem præstiteris.* En verò quid hisce subiiciat; *Sum*, inquit, *denuo evocatus Pragam ex clementissimo Cæsaris mandato per litteras amplissimi Domini Procancellarii Conradi (ut ex adjuncto exemplari vides) & paro nunc omnia ad iter, quod tamen ante Pascha ingredi non licebit, ob aquarum nimiam copiam, postquam nives subito dissolutæ sunt, vias difficillimas, & periculosas reddentem. Si adfueris, & me comitari libuerit, dabo operam, ut tuis rebus rectius consulatur, quam uspiam alibi. Sin verò heic manere, aut redire istuc mavis, erit & hoc tibi liberum; ego tuis commodis quocumque modo, quantumque in me est sedulo studebo; nec patiar ullum erga te officium desiderari. Vale, & litteras has nemini ostende.*

Itaque, cum pestis Pragensis deseviisset per hyemem, & Imperator sese in urbem Vere appetente recepisset, discessit eò Tycho Vere procedente. Cum accederet misit ad eum Cæsar, qui ipsum in Curtianas ædeis in Retschino sitas (quas & jusserat in illius usum apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad se salutandum, prius, quam illeic congrue interquievisset, induceretur. Inductum deinceps dicere non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui & non diu suspensam hærere illius mentem voluit, sed statim rata ipsi fecit in annuam pensionem tria aureorum (*Goltguldim*) millia; ac recepit quoque, se prima quaque occasione addicturum illi, familiæque, & posteris idoneum, insigneque feudum; ac domum etiam intra urbem, in quam dum luberet, se reciperet, pro suo genio vitam acturus. Posse illum interea Curtianas ædeis incolere, quibus non fuissent ejus studiis, exercitationibusque, sive Astronomicis, sive Chymicis, sive quibuscunque foret libitum, accommodatiores repertæ; aut, si forte ea extra urbem tractare magis commodum foret, varias sibi esse in vicinia arceis, quarum esset ipsi visam omnium opportunissimam concessuros. Mandavit præterea, ut quidquid quocunque modo necessarium videri posset, ministraretur, ac effectum proinde est, ut Tycho diceret nihil aliud in animi grati testationem potuerit, quam verbis idoneis, quibus eum testatum faceret, deficientibus, incubiturum in eo se, ut totum pro se Cœlum loqueretur, ac tota sciret posteritas, quanto persugio Reginæ artium Princeps maximus, optimusque fuisset. Non addo, quanto eum affectu complexus Conradus fuerit; qua benevolentiæ testificatione Barovvitius; qua exultatione Hagecius; addo solum fuisse eum sibi, suæque fortunæ gratulatum, quod sibi, ut alteri Æneæ fata ostendissent quietas sedeis, ubi esset fas regna Uraniæ resurgere; ubi tot illas machinas, quasi erranteis Deos, agitataque Numina considere licitum foret; ubi demum posset illud dicere, *Perieramus, nisi periissemus*. Hinc, quam-primum lustrata domo, ac pene adoratis, ut sic dicam, quacumque per eam incedebat, optimi Curtii vestigiis (deprehendit autem, ut peramplam, ita magnifice extructam) delegit locum maxime omnium observando idoneum; ac fieri curavit pedestallum fulciendo organo comparatum, ad quaterna cujus latera oblonga hæ fuere depictæ effigies; in uno quidem Regis Alphonsi, ac sub eo sedentium Ptolemæi, & Albategnii; in altero Caroli V. ac sub eo Copernici, & Appiani; in tertio Rodulphi II. ac sub eo ipsius Tychonis, solius mensæ assidentis, inque Cæsarem respectantis; in postremo Friderici II. Regis Daniæ, ac sub eo arcis Uraniburgi, cum subscripto hoc aureis litteris epigrammate, quod Christophorus Arnoldus Silesius Poëta laureatus condidit;

Uraniæ sacrata domus, tuus incola ubi nunc?
Parte Rodulphæa, respice, Tycho sedet.
Solius auspiciis quia gloria digna Rudulphi,
Sub quibus Astrorum grande perennet opus.

Hieronymus quoque Trentlerus, is scilicet Juris-consultus, quem in Land-gravii funere perorasse meminimus, cum tunc versaretur in Cæsaris aula, hæc evulgavit carmina:

Marte Alphonsus erat magnus, sed major ab Arte
Semper victurus, maximus & Tabulis.
Queis, licet eximiis, licet haud respondeat Astris,
Di-

Digna tamea tanto Principe tara fuit.
Jam ina laus major, major taa cura, Rodulphe.
Quæ nova plena novo ſurgit ab Aſtronomo.
Hic eſt ille Tycho, modo quem ſubmiſit ia urbem
Urania, ille urbi reddat at Uraniam.
Omnibus Alphonſis felicior aue Rodalphe,
Cajas ab auſpiciis hoc reparatar upus.
Ægypti Aſtronomus clarus, ſat clarus & ille,
Qui modo Terrarum currere fecit onas.
At mage temporibat slareſceat Sydera noſtris,
Aëre, Rudulphe, tuo, Tycho labore tuo.

Tametſi verò organa ſuis e thecis educta explicuit, idque ot Rodulpho gratificaretur (qui & pervidere ea voluir, & exquiſitu eorum artificio delectatus eſt, & quo eſſent uſu ſtudioſe aeeepit; & deſcriptis msjoribus, quæ relicta in Dania fuerant, adhortatus Tychonem eſt, ut ea advebi quamprimum eurarer) nihilominos, quia brevi agnovit, non licere ſibi in sula tam ampla, tantaque inviſentium frequenria, eſſe quantum vellet, quantumque opus foret, ſolitario, ac unum omnino ex oblatis extra urbem locis eſſe deligendum; ideo ſegnius ſe ad obſervandum, donec in urbe ſuit, comparavit. Obſervata eſt tameu illeie, tum Eclipſis, quæ menſe Julio contigit, tum Poli altitudo, quam aliquoties venatus eſt ex meridiana altitudine tam Solis, quam aliquot Stellarum; ac polarem quidem altitudinem eſſe deprehendit graduum 50. minur $4\frac{1}{2}$. Quod ſpectat. verò ad Eclipſin, quæ memorato Julio, ac die ejus XII. ſive, ſtylo novo, XXII, oriente Sole eontigit, non tam ipſe eam obſervavit, quam uni ſtudioſorum obſervandam commiſit. Quippe ad Longomontanum ſeribens, *Eclipſis*, inquit, *Solis ia Julio hujus anni circa ortam viſa, meis inſtrumentis Praga quoque in turricula veteris Collegii obſervata eſt per Joannem meum Humburgenſem, adſtantibus aliis, deprehenſaſque eſt Sol, cum elevaretur duobus gradibus, deficientibus ſaltem totidem* (hoc eſt duobus ſolum) *minutis, quaſi unum digitum de limbo verſus Septentrionem inclinato, interventu Lunæ amiſiſse, & poſteà ſucceſſive rotanditatem acquiſiviſse conſuetam.* Quibus ex verbis intelligitur Eclipſin jam tum fuiſſe decreſcentem, cum in catalogo perhibeatur aceeſſiſſe (accedereve debuiſſe) ad digitos treis, & hora quidem 4. ae min. 8.

Quod dieo autem, *die xii. ſive, Stylo Novo, xxii.* hoc facio, ut ſit occaſioni admonendi hoc loco, quoſcumque menſium, annorumque dies memoravimus [nempe dum obſervatum, actum, ſcriptum quid fuiſſe relatum eſt] eſſe eos habendos ſtylo veteri, ſeu quaſi ex Juliano Kalendario, ex quo nulla facta detractio; id nempe, quia Tycho ad hoc uſque tempus hujuſmodi ſtylo, prout apud Danos, aliiſque aliquot nationes moris eſt, uſus fuit, ipſumque in progymnaſmatis conſtanter retinui. Quos verò deinceps referemus dies, habendos eſſe ſtylo novo, ſeu quaſi ex Kalendario Gregoriano, reformatove, quod Julianum diebus decem antecedit, propter detractos totidem ab anno uſque M D LXXXII. & menſe Octobri (cujus eum numerari deberet dies quintus, numeratus fuit quintus-decimus). Id videlicet, quia Tycho deinceps hoc eodem ſtylo uſus fuit, prout mos eſt in Bohemia, aliiſqoe regionibus, in quibus Gregoriana Kalendarii reformatio viget. Qui eerte anno ſuperiore ſcribens Wandesburgu ad Scaligerum datas litteras dixerat, *die xxiii. Aug. ſtilo veteri*; ſcribens jam ad Longomontanum, datas *die xx. Auguſti ſtylo novo* dicit; ac anno ſequente, 4. *Auguſti, ſtylo nova, anno Chriſti valgari, &c.* Et Snellius aliquor ipſius obſervationes referens, quas appellat Bohemicas, eas deſcriptas dicit *ſtylo Gregoriano*.

Porrò ex arcibus, domibuſve, quarum illi Cæſar extra urbem optionem dedit, quaſque ſub Maii finem inviſit, tres fuere, quas ille ſplendidiſſimas, jucundiſſimas, eximias vocavit; una Brandiſium, altera Lyſſa, tertia Benachia, ſeu Benatiea; ſingulæ non toto uno die, dieive dimidio ab urbe diſtantes. Non delegit autem Brandiſium, tum quod ſitus foret aliquaoto deelivior, tum quod audiret Cæſarem eo maxime loco, tanquam venationi peropportuno delectari. Ex ceteris verò Benachiam eommodiorem ſibi viſam prætulit, quam & Bohemorum Venerias, ob amœnitatem eſt interpretatus. Unde & eam deſcribens: *Eſt locus*, inquit, *editus, ut undique liber pateat Harizon. Ædificia ſplendida, & commoda. Prope eſt parva civitas ad fluviolum Liſar in Albim excurrentem ſita, ipſi arci quaſi contigua. Diſtat Praga quinque milliaribus, via exiſtente plana, ut iter ſaltem* (hoc eſt tantum) *ſit ſex horarum, & ad Septentrionem quidem; ſed ana nihil tamen ad ortam, verſas Sileſiam; ita ut Gorliciam duorum ſaltem dierum itinere hinc removeatar.* Itaque quam-primum commodum eſt viſom, acceſſit Cæſar Capitaneum, Præfectumve Brandiſii, mandavitque illi, ut Tychonem in Benachiæ arcis poſſeſſionem immitteret, & quidquid neceſſarium foret, provideret. Quare & res præſtita fuit ſub diem Auguſti XX. tranſitumque Brandiſiu eſt, unde litteras ad Longomontanum, tanquam in tranſcurſu, & feſtinanter dedit. Quamprimum illeic conſtitit, tenere ſe non potuit, quin carmina hæc funderet:

Subtraxti reditus, laudes, & temporis uſum;
Plaraque tentabas, Patria, damna mibi:
Aſt ego, dante Deo, ſuperans incommoda quaque,
Conſcius & recti, nil tamen iſta moror.
Iagenio, genioque meo comiturque, fruarque;
Dania, iu hac poteras juris habere nihil.
Reſtituit reditus, laudes, & temporis uſum,
Plaraque præſtabit Cæſaris ampla manus.
Ergo, iagrata, vale, mea Patria; Patria jam ſit,
Quam mibi clementer, magne Rodulphe, dabit.
Donec in abſtruſis, ſine fine, & limite Cœlis,
Ad patriam æternam, te duce, Chriſte, ferar.

Deinde & hæe, quæ ſupra januam novi obſervatorii legi voluit:

Quæ Boreas renuit, Rodulphæ Satra Secundæ
Hæc clementa manu tranſtulit Urania.
Auſpiciis igitur luſtrent nunc Cæſaris urbem;
Claret ut ille ſolo, clareat ille polo.
Dum Cælum Aſtroram, dum Sol, & Luna manebunt,
Hinc tibi perpetuo nomina, Cæſar, erunt,
Gratiaque Aſtrorum Auctori ſit ſumma, quod Aſtra
Exilium ia terris non tolerare ſinit.

Hæc item ſupra januam novi Laboratorii:

Pyronomæ ſecreta artis, quæ terrea verſat,
Ætheris aſtriferi viribus analoga;
Hæc quoque Rodulphi traduxit cura ſecundi,
Dum ſimul Arctois hæc reprobata forent.
Ergo illi ut ſuperus modo ſe manifeſtat Olympus,
Sic referet gazas infima Terra ſuas.
Felix in terris Cæſar, ſuper æthera felix,
Æthe-

Digitized by Google

Ætheris, & Terræ, cui fatra bina patent.
Scripsit quoque subinde Tycho, die videlicet ultima Augusti, ad Joannem Georgium Hervvartum ab Hoënburg Jurisconsultum, & Duci Bavariæ a secretis consiliis (ac deinceps quoque Cancellarium, Præfectum Svvabæ, &c) quem norat a juvene usque impense amantem, peritumque Astronomiæ, & ad quem scribendi opportunitas proximis diebus fuerat oblata. Ubi verò illi fortunam exposuit, communicavit totam rationem lunaris sui systematis, cum adjuncto diagrammate, & calculos etiam Lunaris Eclipseos. Edisseruit insuper varia de luminarium defectibus, deque eo, quod Venus non comparuisse aliquando præter solitum traderetur. Prætereo autem, illum deinceps rescripsisse mense Septembri Monachio; & lætitiam summam testatum, quod prout animus sibi præsagierat, Cæsar ipsi, ejusque studiis pro dignitate prospexisset, multa erudite reposuisse, ac circa antiquorum observationes potissimum, quas non exactas causatus est; insinuasse abs se collectas aliquot veteres Eclipseis, quæ eatenus animadversæ, supputatæque a nemine forent, quasque averet ex tabulis Tychonicis expendere; nihil morari se solvendi cujusquam trianguli difficultatem, solvere se enim multiplicationum, ac divisionum vice, additiones solum, subtractionesque usurpare (quod ut fieri posset, docuit postmodum suo Logarithmorum Canone Neperus). Quia verò Tycho exoptarat, ut ad ceteros Principes, qui eruditionem non aversarentur, sic ad Bavaros ipsos quoque libros suos transmittere, idcirco subjunxit Hervvartus: *Principes mei clementissimi, id enim scire desideras, studiis quidem hisce non admodum afficiuntur; attamen litteras, & litteratos amant; ita ut sperem, munus illud tuum, de quo scribis, futurum esse illis gratum, atque acceptum; mihi certe erit quam gratissimum.* Adjecit porrò etiam hæc: *Habet serenissimus Princeps meus Bibliothecam instructissimam, regiis sumptibus comparatam, & Libris MS. Hebraicis, Græcis, &c. refertam. Mitto hic junctum indicem Librorum Mathematicorum, quem velim apud te retineas, ut si forte occurrat liber aliquis, quem ex iis desideres, ejus me certiorem reddere possis.*

Sed hæc ut mittam, ceteras inter ejus loci destinationes, curæ præsertim fuit providere, qua exciperentur studiosi, numerosique Viri idonei, variis in rebus adjutaturi, de quibus, præter jam habitos, ad se evocandis sollicitus fuit. Scilicet, & jam scripserat, & deinceps quoque ad Keplerum, ut accederet, scripsit. Impetravit a Cæsare ad Marchionem Brandemburgicum litteras, quibus ab eo petiit, ut suum Mathematicum, memoratum puta Mullerum, morari apud se aliquantisper pateretur, sic nempe ipsi, ac Mullero, prius, quam Wittebergæ sejungerentur, convenerat. Accersiit quoque ex orientali Frisia Davidem Fabricium, partim quidem, ut sibi esset a privatis concionibus, sed maxime, ut operam in Astronomicis præstaret; quippe cujus industriam nosset, ex quo aliquandiu collaboratorem Wandesburgi habuerat. Quin etiam, quia ex litteris a Rothmanno datis, & a Rollenhagio [Astrologo illo scilicet, quicum suum Thema natalitium communicavit] Wittebergæ acceptis, esse adhuc in vivis Rothmannum innotuerat; eapropter ad eum quoque scripsit, & ad se, si liceret quidem per valetudinem, invitavit. Accepit verò tanto majore cum voluptate eum superesse, quanto Ursus Dithmarsus (sive, ut ipse loquitur, *Ursina ista, & Dithmarsica bestia*) rumorem sparserat, fuisse ipsum, pudendis nescio quibus morbis, pridem infectum, & tandem confectum. Scilicet fuerat ille quoque Rothmanno eapropter infensus, quod Cassellis transiens, & Tychonem conviciis proscindens, repressus ab eo vehementer fuisset; ex quo hæc ejus verba leguntur in litteris mensis Septembris anni LXXXVI. *Plura scriberem, præsertim de impuro nebulone Nicolao Raymaro Urso Dithmarso, qui superiori hyeme apud tuam excellentiam typographicam litterarum collectionem, & ordinationem, ut opinor, exercuit, &c.* Utque hoc adhuc interjiciam, idipsum, quod Tycho conjecerat, evenit, quatenus aliquanto post ad Longomontanum scribens, *Ceterum*, inquit, *de fera ista Dithmarsica, nimis effera, & bruta, ut aliqua subjungam, licet indigna sit, cujus recordetur, scias istam ante aliquot septimanas, prout nuper rescrivi, Praga se subduxisse, sive malæ sibi conscia, & quod justas pœnas per leges formidaret, sive quid aliud sinu suo latenter more suo ruminans. Sed investiganda tamen suo tempore per otium, atque in jus pertrahenda, & punienda, quod etiam optimi quique Pragæ suadent.* Vocavit quoque duos, quos Wittebergæ norat, studiosos calculi admodum peritos, & acciri se per Jostelium petenteis; ne quid dicam de ceteris, quos etiam ultro accessuros speravit.

Non censuit verò amplius morandum, quo minus mitteret quæsitum, & familiam residuam per Tengnagelium reducem, ac destinatum generum, & quæ majora in Dania instrumenta reliquerat, per primogenitum Tychonem. Fecit hoc porrò Cæsare, ut jam meminimus, hortante; & cum dedisset comitem filio Paschalium Mulæum, scripsit quoque ad Longomontanum, ut si ipsis vellet se tertium in itinere adjungere, & cum iis in Daniam, inque desertam insulam proficisci, ac eodem curru in Bohemiam eum ipsis iisdem regredi, intelligeret hac quoque ratione rem sibi gratam esse facturum: *Utpote*, inquit, *cum sciam te instrumentis majoribus componendis, & conservandis, atque in iis, quæ hic mechanice facienda sunt, solertem esse, eaque rite prævordinare posse, tum quoque urgere, ut sine temporis jactura omnia maturè, & recte confiantur.* Subjunxit autem: *Scripsit jussu Cæsaris magnificus Dominus Barvvicius supremus Imperii Secretarius, Cæsari intimus, immo apud ipsum, Fac totum, uti loquuntur, ad Dominum Henricum Rommelium, ut Astronomicarum rerum, quascumque ibi residuas habuero, evectionem promoveat; & ego pariter ad Aulæ Magistrum hac de re litteras dedi.* Ac illi quidem tum discesserunt; Longomontanus autem accedere tandem ad Tychonem prætulit, cum ob verba illa, quibus conclusa epistola; *Hæc festinanti calamo ad te exarata boni consulas; atque desideriis nostris, tuoque commodo morem gere. Videbis heic locum amœnissimum, in edito, & saluberrimo aëre situm;* tum ob hæc, quæ prius inserta: *Exoptavem primo quoque tempore quaterniones paucalos, qui in Tomo Progymnasmatum nostrorum primo desiderantur, labore typographico compleri; siquidem ea, quæ incuria Hamburgensis Typographi perdidit, alias, scis, esse nequeant, nec VVitteberga ea recudere, ob causam tibi notam placuerit. Inveniemus facile rationem, ubi simul fuerimus, quo obstaculis, quæ nunc fieri potest, succuratur, ut liber is brevi in lucem prodire possit. Cogita enim quanto non solum meo damno tot exemplaria tandiu mecum reservo, sed*

& quam

Digitized by Google

& quam desiderio aliorum, minus, dum publicatio differtur, satisfacio. Poterit etiam mox subsequi prima pars secundi Tomi, quæ de Cometa anni LXXVII. *una cum Apologiis huc pertinentibus luculenter agit; donec altera pars reliquorum Cometarum a nobis observatorum descriptiones complectens (quarum fundamenta in promptu sunt) subjungatur.*

Sed quid Longomontanus quidem eò appulsus peregerit, aut quandiu illeic cum Tychone moratus fuerit, dicetur postea. Interea, cum litteris illis dixerit, se jam observasse polarem altitudinem grad. 50. min. 16. scilicet ex Sole, & Stellis ad Meridianum appellentibus, adnotandum est, fuisse eam deinceps illi observatam minut. 2 1/6. auctiorem, cum per brumam venatus est, tam maximam vesperi, quam minimam mane Stellæ Polaris elevationem, ex qua aliunde deducitur, distitisse tunc eam Stellam a Polo grad. 2. min. 51. sec. 5. Tandem autem habita ratione observatæ cordis Leonis altitudinis, *Satis præcise*, inquit, *scopum tetigerimus, statuentes Benatica Poli elevationem gr. 50. min.* 18 1/4. Circa ejusdem loci longitudinem scribit Snellius assumpsisse eum illam in Lunari Eclipsi 9. min. temporariis Uraniburgica majorem; idque, cum in Solari Eclipsi paulo aliter. An verò cum Eclipsis Solis ea videatur fuisse, quæ insequente Junio observata Benaticæ fuit, & de qua dicetur aliquanto post, Eclipsis Lunæ, ea fuit, quæ mensis Januarii die XXX. antecessit, quamque in catalogum, perinde, ac Solarem non retulit? Utcomque sit, notandum est, incipere ab hoc Januario, Kalendisque ipsius, Spicilegium observationum tam Benaticæ, quam Pragæ habitarum, quod a Snellio editum est. Eo continentur non modo Solis, sed aliorum etiam Planetarum meridianæ aliquot altitudines, ac non paucæ quoque eorumdem a Fixis distantiæ, etiam Mercurii, etiam Veneris interdiu conspectæ, a Sole.

Heic jam, cum Kepleri ad Tychonem accessus memorandus sit, videtur res verbis ipsius met dicenda. Ille ergo, post recitatum, quod & jam ante retulimus, litterarum Tychonis argumentum, *Cum*, inquit, *non statim ego responderem, Brahæus eodem argumento plures ad me per annum sequentem scripsit epistolas, quarum una post aliam, sua qualibet mora interposita, mihi sunt reddita. Interim Gracii dissipato nostro cœtu dissentium, ipse salarium, quod capiebam a proceribus Provinciæ, sine opera, bene collocaturus, consilium tandem cepi Tychonem Brahe visitandi, toties invitantem*. Et commemorato Tychonis Benaticam usque progressu, *Hæc omnia*, inquit, *mihi Fridericus Hofmannus L. B. Styrus Imperatoris Rodulphi Consiliarius aulicus, qui tunc Pragæ venerat, retulit; me ad capessendum iter adhortatus est, loco mihi oblato in comitatu suo. Ita factum, ut ad Brahæum venirem initio anni* M DC *quando Ferdinandus Archidux nuptias Gracii celebravit cum consobrina sua Bavarica; brevique captis Brahæanorum laborum, vicissimque exhibitis ingenii mei experimentis, pactus conditiones cum ipso commorandi, quas Styriæ proceres ratas haberent: post aliquot mensium conversationem reversus sum Gracium*. Nimirum, ut inde familiam transferret; quippe idemmet alibi tempus accessus, abitusque specialius definiens, *Anno*, inquit, M DC. *mense Februario, primum ad Tychonem veni Benaticum, præsente Longomontano, crebris a Tychone litteris e Styria evocatus, occasione ab editione mei Mysterii Cosmographici suppeditata, pactusque cum illo mense Junio, reversus sum in Styriam, accersitum familiam, & supellectilem librariam.*

Vides obiter adfuisse jam tum Benaticæ Longomontanum. Tametsi verò ille debuerat Lunæ præsertim incumbere; nihilominus occasione Martis per ea tempora Acronichi, oppositionisque ipsius cum Sole, quæ observata die Januarii XXIX. jam fuerat, reperit Keplerus illum occupatum in corrigenda Martis Theoria, quæ adumbrata cum ceteris ex Dania usque fuerat. Keplerus ergo, qui ad Tychonem accedens habuerat maxime in votis addiscere veras, correctasque eccentricitates, proportionesque orbium, ac in Marte potissimum, cujus esse Sydus inobservabile non abs re dictum a Plinio norat; idcirco lætatus summopere est factam occasionem, qua, & edoceri hæc posset, & periculum facere meditationum in suo Mysterio Cosmographico expressarum. Reformabatur tunc tabula mediarum Martis oppositionum ab anno usque M. D. LXXX. excogitataque hypothesis erat, quæ eas omneis repræsentaret ad duo proxime minuta, secundum longitudinem: unde & constructa erat mediorum motuum tabula, una cum æquationibus, ac deducti etiam motus medii tam Apogæi, quam Nodorum in circumstanteis quadringentos annos, ut de Solaribus dictum est; at quæ erat felicitas secundum longitudinem, non eadem tamen in situ Acronicho secundum latitudinem succedebat; laborabatque adeo Longomontanus circa id, circaque orbis annui parallaxin. Suspicatus ergo est Keplerus esse hypothesin haud rite assumptam; posseque rem forte non male quadrare ad ea, quæ in suo Mysterio præconceperat; ac ea de causa disquirere cum Longomontano, & Tychone cœpit, num posset alia ratio hypotheseos institui, quæ tot loca Planetæ eccentrica exprimeret, & falsa ne ea esse posset, quæ id eatenus per omnem Zodiaci circumductionem præstitisset. Obtinuit proinde a Tychone, &, observationum de Marte pervidendarum copiam, & ut eisdem suo modo uti, suoque instituto accommodare posset, licentiam. Cum non potuisset autem, donec Benaticæ fuit, rem perficere, illi tamen acriter adeo per aliquot annos deinceps incubuit, ut novennio post, insigne opus ediderit: *De Stella Martis motibus, ex observationibus Tychonis*.

Mitto porrò, cum agnovisset intra primum octiduum, quo cum Tychone fuit commoratus, placere ipsi, quemadmodum Ptolemæo quoque, & Copernico, Planetas in suis inæqualitatibus motum Solis respicere, non apparentem, sed simplicem, cum ipse tamen in Mysterio insinuasset oppositum; ideo rem in Marte expendere cœpit; ac tametsi rem non plane evicit prius, quam inde discederet, occasioni tamen fuit, cur Longomontanus deinceps in Theoria Lunæ occupatus, deprehenderit inæqualitatem Lunæ menstruam esse alligatam ad verum, non ad simplicem Solis motum. Ac deprehendit quidem etiam, maximeque, cum animum ad Theorias Martis, Veneris, & Mercurii adiiceret, idipsum, quod Tycho ante annos novem subodoratus fuerat, eccentricitatem Solis in progymnasmatis assignatam esse imminuendam, partemque illius tribuendam circulo æquatorio, ut si æquales arcus circuli Solaris inæqualibus mensurarentur temporibus; verum ipse Tycho, dum ex eo quæreretur, vellet ne aliquam ejus rei mentionem in progymnasmatibus fieri, *Cum*, inquit, *quantitas hujus Æquantis nondum exquisite constet, eu præsens intermittam; nam hoc quidem negotium tarde pro-*

procedit; ego verò propere, ut librum vel tandem aliquando edam. Quare & minus mirum, si dimissis tantisper, tam Martis, quam ceterorum Planetarum Theoriis, Longomontani industriam usurpaverit, in luxata Lunæ Theoria constabilienda, quæ iterato mandata typis in librum tandem insereretur.

Ceterom res pene perfecta jam erat, cum fuit denuo quidpiam negotii factum ex Eclipsi Solis, quæ die ultima Junii contigit. Siquidem cum ex calculo, juxta factam erenoa restitutionem instituto, vix ad digitos quatuor perventura esse speraretur, digitos tamen quinque excessit, fuitque omnino major digito plus, quam sesquialtero; atque adeo cum ceperit minutis a meridie 46. & desierit hora 2. min. 47. duratio evasit speratâ productior; fuitque idcirco aliquid adhoc Julio insequente restituendum. Uteumque sit, Longomontanos, præmisso Eclipseon a Tychone observatarum catalogo, una cum mediis motibus, tam diurnis, quam annuis, qui longitudinis Lunæ a Sole, Anomaliæ, & latitudinis dicuntur, cam probavit hypothesin, quam etiam xx. post annis in sua Astronomia Danica retinuit, hocque sub titulo exposuit: *Descriptio, ac demonstratio Theoriæ Lunæ, olim apud D. Tychonem R. in Bohemia Authoris opera simul inventa, & libro primo progymnasmatum ejus inserta*. Constat ipsa primum ex Apsidum linea, circuloque eccentrico, cujus centrum ita moveatur super circulo per ipsum Mundi centrum transeunte, ut in qualibet conjunctione, & oppositione una cum Mundi centro coincidat. Deinde ex Epicyclo duplici, majore nempe, qui motu menstruo in consequentia transferatur; & minore, cujus centrum quidem in superficie majoris erat in præcedentia (superne videlicet) sed superficie tamen Lunam in consequentia duplo celerius sic revehat, ut quoties ejus centrum est in Apogæo majoris Luna sit ejusdem majoris centro proxima, quod in conjunctionibus, & oppositionibus fit; quoties in Perigæo remotissima, quod in quadraturis contingit. Denique ex Circello circa majoris Epicycli centrum, in transversa cujus diametro intelligatur fieri variatio, seu quædam quasi libratio explicandæ inæqualitati a Tyebone inter quadraturas, & syzygias, hoc est conjunctionem, & oppusitionem, deprehensæ.

Subjuncta deinde speciali pru Luna Æquatione temporis, tum Epochas motuum mediorum deducit, partim in collectis, partim in expansis annis, ab usque M. CCCC ad usque M DCCC. ac in singulis etiam annis, mensibus, diebus, horis, minutis, eom adjuncta iis tabula Prostaphæreseos Epicyclicæ, unaque elongationis a centro, & eccentricitatis; & subjuncta ratione supputandi ex tabulis [idque præter demonstrationem geometricam] veram longitudinem Lunæ, Tum ad eruendum pari modo Lunæ latitudinem adhibet & schema speciale, & tabulam Prostaphæreseon pro motu Nodorum, qui non fuerat ante Tychonem inæquabilis habitus; & tabulam ipsiusmet latitudinis, quæ ante eundem habita gradibus quinque major non fuerat, cum ipse deprehenderit excurrere illam ad usque min. $27\frac{1}{2}$. ulterius; & exemplum (præter adjunctam similiter demonstrationem) ejus eruendæ ex tabulis; & modum investigandi Nodos, ac reducendi Lunæ loci ad Eclipticam, tabella hac de re adjuncta. Tum exhibet variam Lunæ a Terra distantiam, maximam puta terrenarum semidiametrorum $60\frac{2}{7}$. minimam $52\frac{1}{6}$. & cohærenter tabulam Parallaxeon lunarium, per singulos gradus altitudinis; & habendo quidem eam, quæ in ipso Horizonte fit, Luna existente remotissima, minutorum $65\frac{1}{3}$. & existente proxima, minutorum $65\frac{1}{2}$. idque cum aliquot subjunctis exemplis, & adhibita etiam refractionum tabula, habendo maximam, seu illam, quæ in Horizonte creatur, min. 33. illam, quæ in uno altitudinis grad. minut. 25. atque ita ex ordine, pæne ut dictum est circa Solem. Tum demum tradit methodum supputandarum Eclipseon; declarat nempe, qua ratione inquirere tempora Syzygiarum mediarum oporteat; qua ratione investigare, an Syzygia Ecliptica sit, & an tempus sit recte constitutum; qua ratiune in Eclipsi Solis enucleare Parallaxeis Luminarium; ac subinde exhibita tabella motus Lunæ horarii, & simul dimidii ante, & post Syzygiam diei; tabellaque item revolutionis Synodicæ Lunæ ad Solem per singulos menses, ac per mensis dimidium, rem fusius declarat, supputando Eclipseis duas, alteram Lunæ, alteram Solis, quæ futuræ erant anno insequenti, quæque deinceps, nisi Tychone fatis jam functo, non contigerunt.

Et quod spectat quidem ad Eclipsin Lunæ, prædictum ejus medium fuit Pragæ an. M DCI. die Decembris IX. [seu veteri stylo, Novembris XXIX.] hor. 7. min. 1. quod non longe sana abludit ab observatione Kepleri, qui illeic superstes, medium habuit hor. 6. min. 59. Quod tota autem duratio prædicta foerit horarum 3. min. 36. quæ fuit tamen solum observata horarum 3. min. 12. causa fuit, quod error, ut idem Keplerus notavit, irrepserit in calculum; quo incidentiæ scrupula deducta fuere hor. 1. min. 47. sec. 50. cum ex methodo, ac tabulis non prodeat amplius, quam hor. 1. min. 34. sec. 39. *Defectus tamen*, inquit ille, *paulo minor videbatur eo, qui in lunaribus* (theoricis nempe istis) *pingitur*. Ad Solarem quod attinet, ejus calculus sic pertexitur, ut tabula semidiametrorum Solis, Lunæ, ac Umbræ terrenæ, qua Luna transit, inferatur; idque postquam est adnotatum Lunæ semidiametrum fieri minorem solitu in conjunctione Ecliptica; unde & proditur semidiameter Solis Apogæi quidem minuturum 15. Perigæi autem min. 16. Lunæ verò Apogæiæ, ut in oppositione minut. 16. ita in conjunctione minut. $12\frac{4}{5}$. Perigæiæ, ut in oppositione min. 18. scribit Longomontanus post suum e Bohemia abitum excrevisse errorem ad unum minutum; scilicet deboisse solum perveniri ad min. 17.) ita in conjunctione min. $14\frac{2}{5}$. Denique autem semidiameter Umbræ, existente quidem Luna Apogæia, min. 43. Perigæia verò min. 47. Cum pertinuerit porrò Eclipsis ad Novilunium insequens, quod contigit die XXIV. [seu XIV. stylo veteri] ac prædictum fuerit initium hur. 1. min. 7. sec. 54. Finis hor. 4. min. 0. sec. 32. & quantitas non aliu modo fuerit, quam schemate exhibita, ecce quid deinceps Keplerus nomine hæredum Tychonis in Appendice ad tomum primum: *Quæ caussa etiam fuit*, inquit, *cur figuram Eclipseos anni* M. DCI. *paulo post mortem ipsius visa nihil mutaverimus, licet aliquantulum sese insinuarit discrepantia; de qua hoc monendum videtur, non latitudinem Lunæ, non Parallaxeis, non quidquam ex præcipuis illi calculi defuisse, quo minus in quantitate cum Cœlo exactissime consentiret; sed solas Luminarium diametros in caussa versari, quas, quo minus expedite metiri possimus, diversæ causæ Opticæ in utroque Luminari prohibent. Quod si Lunæ diame-*

trum assumas min. $30\frac{1}{2}$. *Solis min.* 32. *de qua postea, quantitas concordabit, ceteris omnibus manentibus. Hac itaque figura, ut dictum, a nobis relicta fuit, uti erat a parente nostra adornata.*

An heic verò obiter addam, fuisse hunc ex Keplero locum a Longomontano postea subnotatum, dum retulit, se eandem Eclipsin ultra Nidrosiam observasse sub elevatione Poli graduum proxime 65. in ipso Horizonte, hor. 1. & refractione quidem adjutante; adjecitque, eum postea venisset Bergas Norvegiæ, ubi Polus attollitur grad. $60\frac{1}{2}$. Andream Fossium eruditissimum illius loci Episcopum ostendisse sibi, quem delinearat Typum Eclipseos, ex relatione Piscatorum, qui illam maxima cum admiratione in littore vicino spectarant: *In eodem autem typo*, inquit, *Sol in corpus Lunare intra sui complexum in medio comprehenderat, ut undequaque ad imaginem luce sua diffusa, sesquialtero digito æqualiter quasi emineret. Quamvis autem* [pergit] *Luna heic prope Apogæum versabatur, non tamen in reformata hypothesi propterea ita diminuta diametro conspecta fuisset, nisi densior aër, & quasi vapor Oceani intervenisset.* Quod addo quidem, ut insinuem, nihil esse videri necesse ad vaporea Oceani, aut densitatem aëris majorem ad Boream, quam ad Austrum recurrere; quando id referendum ad solam diametrorum conditionem videtur. Siquidem, ut taceam quantum Telescopium detrahendum monstret ex diametro Lunæ nudis spectatæ oculis, ut deducimus alibi; attingo solum, diametrum Solis fuisse a nobis ea ratione, quam alias tradimus, observatam, in Apogæjo quidem min. 30 sec. 12. in Perigæjo verò minut. 31. sec. 6. Lunæ, verò in Perigæjo quidem min. 31. sec. 6. perinde ac Solis; at in Apogæjo, non amplius, quam min. 26. sec. 36. ex quo efficitur, ut cum in hac Eclipsi Sol Perigæjus, Luna Apogæja fuerit, Solis diameter excesserit Lunarem min. $4\frac{1}{2}$. hoc est, circumquaque min. $2\frac{1}{4}$. seu digito uno; cum illa alioquin delineatio extiterit solum præterpropter facta. Qua etiam ratione non videtur necesse, ut Keplerus se torqueat circa memoratam superius Eclipsin anni M. D. LXXVI. in qua scripsit Clavius relictum exilem circulum circumquaque, dum idcircò ad aërem, qui Solem circumstet, recurrit, quasi Luna tunc versante in media longitudine, majore fuerit diametro, quam Sol etiam Perigæus, qui tunc nihilominus ad Apogæjum tenderet; quippe ex nostra observatione fuit adhuc tunc minor Lunæ diameter min. 1. sec. 40. ut proinde superfuerint circumquaque ex Sole sec. 50. hoc est, triens digiti, quo potuerit ille circulus constare. Sed hæc, ut monui, obiter; nisi quod inde habetur causa, cur observationes coëgerint Tychonem ad habendum diametrum Lunæ in Ecliptica conjunctione longe diminutam ab ea, quam illi temporibus ceteris, ac in oppositione specintim attribuit, tametsi potius conjecerit, aliam subesse Opticam causam, quam ut suspicari potuerit, diametrum Lunæ Perigæjæ tantam, etiam extra Eclipsin, pati deminutionem posse. Prætereo autem, quod reputarit Lunæ diametrum in Eclipsi Solis nunquam esse minutis undetriginta majorem, ideò illum quidem isto, de quo dicimus anno M. DC. scripsisse ad Clavium: *Mirari se visam ab illo anno* M. D. LX. *totalem Eclipsin in Lusitania, tenebrasque interdiu nocturnas; nec enim pati sua observata, ut Sol a Luna, quantumvis humillima, totus tegatur*; sed docere tamen Keplerum argui ex Eclipsi, quam descripsimus, non esse a tabella semidiametrorum Tychonica standum.

Ad institutum ut redeam, postquam agnovit Tycho, Longomontanum illo circa Lunam labore [eoque jam demum septenni] perfunctum, cogitare semper publicam Matheseos professionem in Patria, in qua aliunde exoptaret consenescere, ægre quidem illum dimisit; sed quo erat tamen in illum affectu, humanissime ut abiret, consensit; ac tum litteras pro illius votis ad amicos in Daniam dedit, tum, quia ille significavit, velle se in Poloniam per Silesiam divertere, ac inter redeundum invisere loca, in quibus observasset Copernicus; ideircò & ipsi providit de amplissimo viatico, &, præter litteras speciales, etiam commendatitias generaleis hoc tenore dedit: *Ego Tycho Brahe de Knudstorp, ex Dania oriundus Sacræ Cæsareæ Majestatis arcem Benaticam in Regno Bohemiæ inhabitans testor omnibus, cujuscumque conditionis, & dignitatis sint, hisce meis litteris, earumdem exhibitorem eruditissimum, & honestissimum Virum Magistrum Christianum Severini Longomontanum, natione Cimbrum, mihi per octennium in Dania, & postea etiam aliquandiu in Germania, & Bohemia fuisse domesticum; atque in exercitiis Astronomicis diligentem, & fidelem navasse operam. Nunc verò, cum res ejus non ferant, ut diutius mecum commaneat, vel accrescente ætate, cogitet etiam vitæ rationem inire, ideoque in Patriam ad suas reverti; Ego conatus ejus nullatenus impedire volui, sed eum libere, & cum bona gratia dimisi. Quare omnes generosos, & nobiles Viros, præsertim in Daniam ibi sanguine junctos, & alias quocumque locorum claros, ac eruditos Viros officiose, & peramanter rogatos habeo, ut prænominatum Magistrum Christianum sibi diligenter commendatum habeant, atque ad optima quæque ipsum promovere non degraventur. Invenient me vicissim in quævis officia rursum in eorum gratiam, quantum per me licuerit, præstanda quam paratissimum. Dabantur Pragæ in Metropoli Bohemiæ die* 4. *Augusti, stylo novo, anno Christi vulgari* M DC.

Solatio interim illi erat, quod Longomontani discessum Kepleri accessu compensaturus foret, cum ex inopinato litteras accepit, quibus Keplerus insinuavit, non esse sibi integrum pactis conditionibus stare, quod a Styriæ Proceribus, quorum in ære erat, undequaque non probarentur. Quamobrem Tycho litteris repetitis ad illum scripsit, ut nihil moraretur eorum stipendiorum, quæ apud Proceres merebat, jacturam; se nimirum jam cum Cæsare egisse, ut amplioribus ab eo donaretur, efficereturque Majestatis ejus Mathematicus. Scripserat jam ante ad Maginum, si accedere forte ad se posset, incubiturus tabulis juxta observationes eatenus peractas condendis; verum quia ille operam quidem ardente affectu obtulerat, sed ita tamen ut exemplum observationum ad se transferetur, neque enim se posse pluribus de causis transire in Bohemiam; ideò nolens Tycho observationes tradi, aut abs se distrahi, constituerat Artificem coadjutorem penes se habere, cui observationes solum necessarias collaborando subministraret. Quare & ex quo agnovit Kepleri industriam, in eo fuit constanter, ut ipsum ad se quovis pretio accerseret. Accessit proinde ad ipsum Keplerus, totamque simul familiam, suppellectilemque Librariam in Bohemiam transtulit Octobri insequente. Accessit tamen quartana laborans, qua correptus fuerat in itinere; unde magno utriusque dolore moliri quidquam arduum vix potuit totis

octo,

octo, aut novem mensibus, quibus fuit illa detentus.

Reperit porrò Tychonem Pragæ, ibique ideò constitit, quod Tycho pertæsus incommodorum Benaticæ, commorari amplius ea in arce non sustineret. Scriptum certe reliquit Keplerus, se, cum primum initio anni advenisset Benaticam, invenisse eum illeic *conflictantem cum imperitia locorum, hominum, linguæ morum; nec eo tamen segnius observationibus, & scribendis ad varios epistolis incumbentem*. Aberat adhuc Cæsar ab urbe; quippe Pilsenam Vere digressus, non ante Autumnum inclinatum rediturus fuerat. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Cæsar, adjecitque se, cum in urbem primum rediisset, de ædibus, quam fieri posset commodissimis, provisurum. Posse illum interea transferre in hortos, ædeisque Regiæ adjacenteis, & Instrumenta, & familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iteratò transtulit Pragam, ac per idem tempus majora Instrumenta, quæ ante annum miserat quæsitum, ex Dania accipiens (familiam ab usque Vere exceperat) ipsa ex navi, qua fuerant advecta, in Cæsaris hortos transposuit. Cum Cæsar deineeps rediisset, obi addidicit ex Tychone nullas videri tota urbe ædeis Curtianis commodiores, illas idcirco in ejus usum ex Curtii vidua redemit, Tychoque in eas anno
1601. insequente M. DCI. ac die Februarii XXV. migravit.

Instrumentis eodem translatis, & succedenter dispositis, observitare varia cepit, ac interim quoque proferre e scriniis, non quæ tunc quidem perficerentur, sed quibus Keplerus per feriationes, seu cum liber foret a febri, tempus falleret. Ac peroptasse ille quidem, & plura habere, & plura aggredi; verum Tycho partim, ut nimium ejus ardorem temperaret, partim, ut quasi in arcanis haberet semper aliquid, nihil non parce communicabat, factus scilicet propter fraudeis, quas foret passus, diffidentior. Hinc illa Kepleri querela, cum ad Maginum scribens: *Quid hoc*, inquit *mali dicam esse in arte nostra, quæ omnis justitiæ, fideique norma est, & origo, quod in eam fraudes irruperunt, quibus decepti retinentur Viri summi, quò minus, ut par erat, quidquid profecere, in commune conferant, in publicum edant, petentibus communicent? Premit Tycho pleraque; Planetarum theorias restauratas, eccentricitates, proportiones orbium, ad examinanda mea Harmonica quæsivi*; Et mox; *Observationes quidem lectissimas porrigis, non tamen aliter, quam intra suos parietes. Labora*, inquit, *tu quoque; credo, quod Copernicanæ hypotheseos defensorem, alius ipse sententiæ, spectare constituit*. Ac statim: *Admiranda tu quoque commemoras, simulque premere illa & ipse profiteris. O rem indignam! adeo perdita esse tempora, ut Viris doctis quoque in metu sit versandum*; Et rursus: *Etsi quidem ea, quæ a Tychone habeo, vicissim tecum communicare non possum, nisi ipso consentiente [fidem namque super hac ei illi dedi] spero tamen te fore mihi æquum, si eorum, quæ propria Marte adinveni, liberali communicatione candorem meum perspexeris*.

Scribebat hæc porrò Keplerus Kalendis Junii ex Styria; eò scilicet hæreditatis nomine uxoris adeondæ occasione recurrerat, febri licet nondum immunis, qua nihilominus liberatus sub ipsummet Solstitium fuit. Cum mense Septembri revertisset Pragam, & prospera foret valetudine, nihil amplius cunctandum Tycho censuit, sed manum omninò admovendam esse revocandis ad calculum observationibus quibusque præcipuis, ad multiplicia singulorum Planetarum loca obtinenda, & cohærenter ad explorandum, corrigendumque excogitatas circa illos hypotheseis; nisi forte observationes melioris notæ ipsis quadrarent; idque quò possent denique ejusmodi tabulæ condi, ex quibus derivati motus Cœlo exquisite congruerent; quod fuit illi primum, supremumque votum. Deducto ad Cæsarem Keplero, lætatus est Cæsar ipsum convaluisse, ac testatus est, velle se cum quidem Mathematicum sibi habere, sed addictum tamen Tychoni, quasi ministrum a calculis. Et cum Tycho exposuisset suum circa tabulas institutum, ac se cogitare adjecisset illas ex ejus nomine, si gratum quidem ipsi foret, Rudolpheas, Rudolphinasve (uti Alphonsinæ ex nomine Alphonsi fuerant) inscribere, quò tanta ejus munificentia in artem nobilissimam apud posteros perennaret, ac Rudolphi nomen celebre tum foret, cum ceteri, aliunde gloriam aucupati, jacerent summa oblivione obruti, planeque inglorii, tum assensit Cæsar, tum se ejus affectum grate complecti significavit.

Exinde ergo operæ peralacriter procedebant, Tychoque etiam in eo erat, ut jam tum demum publici juris Progymnasmata faceret, cum ecce feralis, luctuosusque casus illum e vivis abstulit. Scripsit Keplerus in tabularum Præfatione, obiisse illum die XXIV. Novembris; at videtur sane November, præ incogitantia, scribenti post annos XXVI. irrepsisse pro Octob. i. Nam & tametsi ibidem dicat, se ex quo rediit mense Septembri potuisse duos non amplius menseis ejus conversatione frui, intelligi id potest de duabus mensium partibus, maximeque, si ad Tychonem Septembri ineunte accessit, & Tycho exeunte Octobri est mortuus. Facit porrò, ut ad Octobrim referenda hæc mors videatur, inprimis quidem, quod in Tychonis funere Oratio, quam non legi quidem, sed de qua nihilominus mihi optimus VVormius fidem fecit per litteras, idipsum aperte testetur; ac ipsa quidem typis excusa, & Pragæ, & ipso eodem anno M. DCI. Deinde, quod cum oratione excusa fuerint carmina varia, ac cetera inter, distichon Chronologicum, quod Octobrim perspicue notet. Denique, quod Snellius ad calcem Tychonicarum observationum subjunctarum Hassiacis, expresse id habeat, ac duæ præteres ex eo loco deduci conjecturæ possint; una, quod observatio illeic ultimo memorata, & ad Martem attinens, ad undecimum Octobris diem spectet, cujus perendie narratur statim incidisse Tycho in lethalem morbum (sic verò etiam postmodum ejusdem est diei observata ultimo Meridiana Solis altitudo grad. 32. minut. $48.\frac{1}{2}$.) Altera, quod verba ista subiiciantur: *Erat hujus morbi initio Luna in opposito Saturni, & quadrato Martis in Tauro, & Mars eodem loco, quem sibi Tycho orientem gradum constituerat*; quippe hæc Cœli constitutio mense Octobri fuit, non Novembri.

Fuit ergo Octob. dies 13. cum ab illustri Rosembergio invitatus nobilis Mincovvirios Tychonem secum ad cenam deduxit. Prius, quam considerent, non emisit Tycho, ut pro more habebat, urinam; quò effectum est, ut cum paulo largius inter cenandum biberetur, tendi vesicam senserit, provideritque, non posse se diu admodum trahere cenam. Quare aliquantisper quidem, sed denique tamen nihil moratus conviviorum leges, e mensa abiit, ac domum periit:

Digitized by Google

verum orificio vesicæ obturato, & vi expultrice, præ nimia retentione labefactata, urinam jam tum reddere non potuit. Gravissimi exinde cruciatus, ac in iis toti dies quinque penitus insomnes transacti. Cepit subinde non tam fluere, quam interpedite stillare urina; ac non tam somnus placidus, quam continens importunorum insomniorum series successit. Vigebat simul interna febris; unde & consequutum paulatim delirium etiam vigiliam fecit inquietam. Exasperabat interim malum, quod Medicorum rationem victus præscribentium audiens non foret; nec, si quid juberet, ac deposceret, ferre patienter repulsam posset. Fuere autem alii dies quinque per hæc incommoda exacti; nocte insequente, eaque extrema tranquille satis se habuit, nihilque non suave per delirium fuit. Varia inter visa, quibus fuit affectus, in hæc verba creberrime, quasi qui carmen texit, erupit: *Ne frustra vixisse videar.* Nempe hæc illum cogitatio subierat sæpenumero, quasi lenimentum laborum, quos magnos, variosque obibat. Juvat certe heic adscribere, quod in litteris ad Longomontanum, cum de accersendis ad se adolescentibus studiosis, eruditisque Viris egisset, in hunc modum subjunxerat: *Nam scholam Astronomicam, multorumque in eadem operas, favente cœlestium opifice, Cæsare clementissime subsidia largiente, de novo erigere constituo; cujus ususfructus ad posteritatem omnem, uti spero, perseverabit, in Dei fabricæ cœlestis auctoris gloriam, & Cæsaris nunquam intermorituram memoriam, & laudabilem famam; atque ne nos etiam frustra extitisse, talentumque divinitus concessum abscondisse, ac tempus pretiosissimum inutilibus, ut nimis multi, quod dolendum est, faciunt, contrivisse videamur.*

Succedente die, quæ fuit, ut jam attigi, XXIV. solutum quidem delirium, suaque animo restituta serenitas; verum ea fuerat morbi conflictatio, ut effœtis jam Viribus, multis superesse horis non valuerit. Mortem imminere jam sentiens, optavit labores a se exantlatos in Dei gloriam cedere; filiis, generoque mandavit, ne perire eos sinerent, maximeque fulti præsidio Imperatoris optimi, cui futuros curæ nullus dubitaret, Studiosos adhortatus est, ne exercitationes intermitterent; &, cum Keplero tabularum maturationem commendaret, meminissetque hærentem illum opinioni Copernici, tribuere Soli eam energiam, quæ physica causa circumductionis Planetarum sit, epicyclosque illorum omneis sic Soli connectat, ut quisque semper periodum suam in centri cum Sole congressu absolvat: *Quæso te*, inquit, *mi Joannes, ut quando quod tu Soli pellicienti, ego ipsis Planetis ultrò affectantibus, & quasi adulantibus tribuo, velis eadem omnia in mea demonstrare hypothesi, quæ in Copernicana declarare tibi est cordi.* Aderat tum Pragæ illustris, & generosus Ericus Brahe, Suecus, Comes Wittehornius, & Regis Poloniæ Consiliarius, qui ob cognationem generis antiquam, Tychonem summe deperibat, quique abusque morbi principio ab illo non discesserat, ac per eas horas lecto assidens, qua opus erat, eum sublevabat, animosque amanter addebat. Tycho ergo ad eum conversus, & gratias egit pro tanto affectu, & rogavit, ut cognationem totam salvere extremum juberet suo nomine. Denique, ut verbis Snellianis hoc dicam: *Victa natura, inter consolationes, preces, & suorum lacrymas placidissime expiravit.* Atque is quidem fuit Tychonis vitæ exitus; nam quod alioquin rumor in Dania, Norvegia, ac alicubi etiam per Germaniam percrebuit, fuisse eum veneno, Aulicorum quorundam invidia sublatum, verisimilitudine caret. Complevit autem annos non pluteis, quam LIV. cum mensibus præcise X. Breve tempus, si ætatem spectes, quam potuerat attingere, quamque tot inertes plerumque assequuntur; at prolixam tamen, si rerum præclare actarum magnitudinem æstimes; quarum fama est apud homines, donec amore rerum cœlestium tenebuntur, perennatura.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA

LIBER SEXTUS.

NUnc prius, quam de funere, & iis, quæ mortem consequuta sunt, attingere quidpiam pergamus, pauca quædam de habitu oris, corporisque, & de studiis, ac moribus Viri prælibanda sunt. Fuit igitur Tycho, quantum fando accepi, statura quidem mediocri, sed in proceram tamen vergente. Qui Pragæ illum deinceps viderunt, fuisse leviter obesum narrarunt. Ejus constitutio vegeta, actuosaque, & morbis, ut ceteris, sic non admodum gravibus obnoxia. Sensisse eum certe gravem stranguriam, ante illam, qua interiit, auditum non commemini, & fols in scriptis vix meminit semel doloris gravis, *frontis, & hemicranii*, quo laboravit, *ob coryzam*, *quam*, inquit, *paucis ante diebus ex rigore nocturno inter observandum contraxeram, immature constipatam*. Rubore genarum fuit vivido, & flavedine capillitii satura, seu ex ruso leviter mixta. Ita sane intelligi potest vel ex iis coloribus, qui appicti fuere [in exemplo ad Salisburgensem Archiepiscopum misso] tum ceteris organis, tum speciatim illi murali quadranti, in cujus area calata fuit ipsius effigies, ut jam ante dictum. Quod superest autem, ipsa voltus species, ac nasi præsertim adjectitii concinnitas innotescet melius ex inspecta illius effigie, quam ex adhibita ulla descriptione, quæ in multis nunc primi, nunc secundi libri Progymnasmatum exemplis habetur; cum pileo scilicet, ac pallio, vice ejus cuculli, ac diploidis, quicum in quadrante Tycho exhibitus; nempe habitu Viri noctu observantis, quem Keplerus etiam utconque expressit in ipso frontispicio tabularum Rudolphinarum. Est verò ipsa quoque constituta in area sub arcu, & inter columnas, quibus gentilitia insignia appensa; quo modo habetur etiam alia, verum oudatu capite, in ipsa fronte Mechanices editionis Norimbergensis. Illam præfero, quod ipsemet Tycho eam delegerit, quæ agglutinaretur versæ paginæ tituli exempli jam commemorati. Delegit, inquam, præ alia, quam imprimi quidem voluerit (absque tamen arcu, & columnis) in umbilico anticæ faciei integumenti cærulei [ex serico panno] Codicis ejusdem; verumtamen parum morando ejus similitudinem, quatenus ea fuit in ornamentum auro obducta. Prætereo autem fuisse in postica integumenti faciei Brahcanæ domus insignia impressa, appictaque (palum nempe aureum in scuto cæruleo) sed reticendum tamen non est, cum tam effigiei, quam insignium ipsa quasi loculamenta ovatâ formâ extiterint (& longitudinis quidem digitorum non omninò trium, latitudinis non omnino duorum) fuisse utrique distichon litteris aureis circumscriptum. Et circa effigiem quidem hoc:

Hic patet exterior Tychonis forma Brahei;
Pulchrius eniteat, quæ latet interior.

Circum verò insignia istud:

Arma, genus, fundi pereunt, durabile virtus,
Et doctrina decus nobilitatis habent.

Ad studia quod spectat, videtur res pæne ex deductis intelligi; quando tam manifestum est incubuisse illum duobus maxime, Astronomiæ puta, & Chymiæ, sive, ut ipsi dicere familiare fuit, Pyronomiæ. Hisce, inquam, duobus maxime, ex quibus arbitratus est germanam omnem, quæ de rebus naturæ haberi potest, notitiam pendere; nam cetera quidem non profusus neglexit; sed tamen quasi πάρεργα habuit, nisi quod Poësin tota vita coluit. Id scilicet probant, quæ varia ejus carmina interjecimus; in quibus cum bona, cum mala, cum mediocria sint [& præter alia quidem nonnulla, in quibus videtur non satis accurata syllabarum quantitas observata) intelligi licet, fudisse eum illa naturæ potius genio, & oblectandi animi causâ, quam contentione animi, famæve aucupandæ gratia. Qood idem sentiendum, cum antithesi aliqua circa Poësin alienam lusit; ut eum cœleste studium frigere ex eo dolens, quod plerumque Viri industrii, beneque affecti assurgere ad ipsum præ indigentia non valeant; locupletes autem præ luxu ipsi incumbere non sustineant, usurpat illud Juvenalis:

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi: ——

Ac subiicit, non minus vere, nisi etiam verius, habere se rem, si hoc modò invertatur:

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res numerosa domi; ——

Idipsum verò de ipsa quoque, quam prosa expressit, eloquutione dicendum est. Siquidem tametsi est visus interdum studiose quidpiam dicere; ut plurimum tamen naturam sequutus, res potius, quam verba spectavit, neque an phrasis gentilitia, an latina foret, attendit; & voces aliunde nonnullas, præter familiariorem usum, ut *saltem*, pro *solum*, *isteic*, pro *illeic*, frequentius assumpsit; ac inter componendum voces, heterogenea idiomata conseruit, ut *Uraniburgum*, *Stellaburgum*, *Sympatriota*, &c. Quin-etiam non cavit plerumque, ne analogia abriperetur, ut dum conjunctivorum instar, *poterint*, pro *poterunt*, dixit, & passivorum more, *Ditmarsicam bestiam indignam* dixit, *quæ recordetur*, hoc est, cujus sit recordatio, sive mentio aliqua fiat. Id nimirum factum, quia, ut ipse ait, *majorem curam*

Digitized by Google

ram rebus, quam verbis discendis, & pervestigandis ab ineunte ætate adhibuit; non verò, quod noluisset terse, atque latine dicere; id enim non modò in Copernico, sed etiam in Regiomontano, aliisque Mathematicis, vigente adhuc barbarie, probavit; ac de epistolis suis loquens, occupationes graveis caussatur, quod tersa, compraque oratione uti non licuerit: *Tametsi*, inquit, *quam maxime id præstare voluissem, aut etiam sustinuissem*. Et postea, Senecæ occasione, qui & rerum gnarus, & verborum haud negligens fuerit: *Quæ duo*, inquit, *si simul conjungi possent, equidem eò esse laudabiliora non inficior; salvo tamen rerum, uti par est, prærogativo, & judicii ardua, gravique censura; ante omnia verò veritatis intemerata sincera, & non sophistica inquisitione, ac demonstratione, furto tecto, permanente*. Nihil proinde notandum est, quod sæpe sæpius eadem repetierit, & Galilæus propterea loquacitatem in eo notarit; id enim, ut res melius inculcarentur, præstare potuit. Nihil item, quod videatur interdum non satis graviter transitione uti, quemadmodum in recensendis Auctorum apud varias nationes de Stella nova placitis; id enim defesso animo tribuendum. Nihil, quod videri possit nimis in hisce allusionibus: *Doctrina Academica, Adamica volebam dicere; Auctor Stramineus, volebam dicere Gramineus: Medium famosum, & fumosum: Non tam scotice, quam scoptice: Genia, & ingenia: Ludit, & illudit Imprudenter, aut potius impudenter: Ne res amittam, vel potius amittam: Emisit commentarium, imo potius commentum: An tam fortis hic Annibal Veronensis, quam ille Annibal Carthaginiensis*, &c. Etenim hæc possunt animo indignanti (cum possit etiam indignatio versum facere) condonari.

Otio hic jam abuteremur, si quidpiam circa Astronomiam, priusve illud studiorum genus aggrederemur subiicere; cum hoc ipsum sit, de quo est tota vitæ serie tam copiose dictum. Itaque duo solum quædam quasi præter-addenda sunt. Unum, fuisse illum hoc studium legitime, ac ut par est, sectatum, cum rerum cœlestium notitiam non ex musæis, librisve solis, sed ex ipso maxime Cœlo coram posito, spectatoque, & sibi quæsivit, & aliis monstravit. Quo loco nihil potest apposite magis, quam, quod ipse habet adversus illos commemorari, qui cœlestium licet inanes, quod libros tamen pervolutarint, calculosque versaverint, jactant sese Astronomos; dum occasione novæ Stellæ, quam aurigæ, tabellarii, nautæ, similesque idiotæ conspexerint primi, postquam taxavit ceteros, qui lucrum, fastumque in prosequendis scientiis, artibusque aliis sectantur, sic infit: *Quin & inter eos ipsos, qui aliquo, sive natura ductu, sive institutione, aut professione, qua victum acquirunt, sic exigente, Astronomiam exercere putantur, hanc non in Cœlo ipso, uti par erat, administrant, sed pagellis quibusdam, tabulis, atque figuris sub tecto tractantes, satis se suo officio functos autumant; adeò ut, quam plurimi illorum, etiam nulla Stellarum cognitione (pudet referre) destituantur, sufficere arbitrati, si ex tabulis, & Ephemeridibus Kalendaria, atque Geneseis lucri causâ conscribere, vel, quod verius est, bonas chartas his nugamentis contaminare didicerint. Sicque exigui lucelli causâ artis amplissimæ extenuationem, proprioque famæ notam inurere, vel seipsis forsitan insciis, non indecorum ducentes. De talibus Astronomis Regiomontanus olim conquestus est, quod segnes sint, minimeque vigilantes, & strenui majorum sectatores, & sublimem hanc, uti decuit, artem, non in ipso Cœlo, sed tugurio (si vaporaria prope fornacem, aut in cauponis addidisset, forte nihil alieni dixisset) exercent; ut ob id non tam admiratione dignum, quam dolendum potius videatur, imperitos idiotas; adeoque rudissimum hominum genus citius, & promptius animadvertisse Stellam, de qua agimus, noviter in Cœlo exortam, antequam illi, qui in scholis, nescio, qua doctrinarum copia tumidi, etiam inter eos ipsos, qui hanc Philosophiæ partem cœlestia scrutantem proclamant*. Eadem alibi quoque habet; maxime verò dum Landgravium commendans; *Is*, inquit, *non in tuguriis, aut libris, aut vaporariis, ut de vulgaribus Astronomis conqueritur Regiomontanus, hanc artem exercuit, sed in ipso Cœlo, per apposita, & solide elaborata organa, suismet ipsius sæpenumero oculis illi sedulò invigilare non detrectavit, eamque sustentatis idoneis Artificibus plurimum promovit. In quo etiam heroica, & vere atlantica proposita, usque dum Sydera, & Solem intueri licuit (quorum causa esse hominibus oculos attributos quidam antiquitus philosophantium non abs re protulerunt) constanter permansit*. Itemque dum Mœstlino assentiens, eos redarguit, qui *aliorum inventis contenti, si tabulas motuum, & Ephemeridas, quoties opus est, adhibeant, recte rem peractam existimant, nec interea Cœlum debitis organis introspiciunt, an taleis revera motus apparenteis exhibeat, qualeis numeri tabularum suggerunt. Quod si consideratione, & diligentia competente exequerentur, utique viderent simile quid inter Cœlum, & tabulas accidere, ac si quis instrumento quodam musico ad canendum, vel saltandum aliquos invitaret, qui etiam canerent, aut saltarent quidem, sed non eandem prorsus melodiam, vel saltum, quem insonaret Musicus*.

Alterum, cum Tycho excitatus ad hujusmodi studium fuerit illa sciendi futura spe, quam Astrologorum pollicitationes in ejus animo accenderant, mirum non esse, si fuerit quoque impensè Astrologiæ per adolescentiam addictus, & commendatam publica etiam oratione eam fecerit. Quin-etiam dici potest, eam persuasionem illi insedisse, quam vix unquam totam exuisse, nisi sub vitæ finem videatur. Nam licet plerumque delusus, ejus fallaciam perspexisset, in eo tamen solum esse culpam censuit, quod tabulæ motuum cœlestium ea non exhiberent Planetarum loca, quæ Cœlo congruerent; ex quo effectum est, ut illam, & seposuerit, & in manus non prius resumendam censuerit, quam exquisitæ tabulæ conditæ juxta exquisitas observationes haberentur. Ubi peractæ autem fuere observationes plurimæ (& perfectis licet nondum tabulis) cepit tamen posse veriores Planetarum situs designare; tum resumendo horis quibusdam successivis astrologicum studium, agnovit quidem rursos eventa pollicitationibus, nisi casu, non respondere; verum tunc esse culpam censuit, non in eo, quod Astra effectus futuros non portenderent, sed in eo, quod ars illa prænoscendi non foret recte constituta. Id enim semper defixum habuit, quod de Stellis Fixis acturus in Progymnasmatis expressit, cum de illis loquens: *Præterquam*, inquit, *quod per se varios, satisque evidenteis sortiantur effectus, Planetarum insuper Vireis plurimum stimulant, atque in actum deducunt; cum sint tanquam Matres ab his veluti Patribus impregnatæ, atque fecundatæ, fetusque suos versus Terram, centrum Universi, perpetuò edant*. Quare & cogitare cepit, ut de instauranda Astronomia, ita & de condenda alia Astrologia, in qua

dire-

Digitized by Google

directiones quidem, & revolutiones inter cetera retineret, sed secus nihilominus ac fieri solet, deduceret. Testatus interim semper est, velle eam sibi soli habere, nihilque circa illam, aut perparum certe, publici juris facere; tum quia foret semper stochastica solum, seu conjecturalis; neque deessent eruditi Viri, qui ob paucas hallucinationes totam erroneam reputarent, nihilique eam penderent; tum quod ex opposito alii forent, qui indubitatam habentes, superstitione ea tenerentur, qua certitudinem provisorum Deo soli tribuendam, in aliqua ejus opera transferrent.

Et quod mature quidem fallaciam, vanitatemque Astrologiæ, qualis ad eum usque fuit habita, & agnoverit, & deriserit, passim indicant varia ejus loca, tum in libro de Stella nova, ubi neque repetere quidquam ex iis voluit, quæ ad Astrologiam attinentia in præcedente libro dixerat; neque immorari in discutiendis iis, quæ alii Auctores Astrologica invexerant, tanquam illa habens, quibus hæreretur, indigna. Ecce enim, v. c., Leovicio, suo alioquin amico, loquens: *Si is*, inquit, *calculum Astronomicum, in quo admodum felix, atque expeditus erat, solummodò exercuisset, & Astrologica judicia, aut intacta reliquisset, vel certe moderatius, & circumspectius attigisset, forte id non saltem sibi ipsi, sed toti arti magis fuisset honorificum, nec tot passim calumniis obnoxium*. Tum in libro de Cometa, ubi non modò Dasypodium celebrem alium Astrologum eadem ratione carpit his verbis: *Longe præstitisset ipsum per exquisitas observationes, adhibitis Geometricis demonstrationibus, litem hanc diremisse, & certi aliquid in his constituisse. Qua sane in re longe præstantiorem operam collocasset, quam in ambiguis, & nondum satis perspectis Astrologorum vaticiniis, quæ, cum in Mundo coævis Syderibus sæpenumero longe alio eventu sese exhibeant, quam ferunt illorum Apotelesmata; sane in his novis generationibus, quarum situs, & origo hactenus incognita latuit, multo minus certitudinem ratam exhibebunt*. Non modò id, inquam, pluraque in alios, quos appellat Astrologastros; sed etiam inter recensendum observationum tempora, quibus uno in loco serenum, in alio forent nubila, prædictiones Astrologorum non posse hac in re succedere arguit; & maxime quidem, dum Hagecii observationes cum suis comparans: *Evenit*, inquit, *ut ob id Meteorologicarum prædictionum ratio admodum intricata, & difficilis, ne dicam impossibilis esse, vel hoc solo documento convincatur; siquidem in tam parva intercapedine Horizontum, contraria fere constitutio aëris, & nubium pæne semper extiterit. ut ex collatione dierum, in quibus is, & ego observationes habuimus, facile constabit. Vix enim invenies, quin cum heic serenum, illeic obscurum, & vice versa extiterint. Viderint itaque ii, qui diarias Prognosticationes mutationum aëris conscribunt, num differentia longitudinis, & latitudinis tantilla in orbe Terræ schemata Syzygiarum Luminarium, & reliquorum Planetarum commixtiones unde suas depromunt prædictiones, tantum alterare possit, ut tam diversam auræ mutationem in Bohemia, & heic producat; quod vix eos etiam, si Lynce oculatiores essent, deprehensuros existimo*. Tum in libro epistolarum, ubi inter cetera ad Rothmannum scribens, occasione Eclipseos, cujus tempore non modò in Anglia, sed etiam in Cimbria Cœlum fuisset plane serenum; in Huenna autem multum, & in Hassia omninò obscurum, & pluvium: *Hinc manifestum evadit*, inquit, *quam frivolo, & incerto fundamento Astrologorum vulgarium Meteorologica prædictiones nitantur; cum in tam vicinis horizontibus aëris constitutio toto Cælo sæpenumero discrepet*.

Quod autem demum Astrologiam fallacem, vanamque habuerit, quatenus existente solum generali cœlestium corporum efficacia, & diversitate specialium effectuum a specialibus, proximisque causis pendente, nulla esse ars Astrologiæ potest, quæ, præ istarum ignoratione, specialeis effectus prænosse, ac prædicere, & maxime quidem spectanteis ad res humanas, valeat; ostendi id potest vel ex Keplero, qui ipsi conversatus est extremis vitæ temporibus, & quo nemo melius, quæ ejus mens foret, perspicere potuit. Quo fit, ut non pigeat locum integrum, ex Præfatione in Rodulphinas tabulas huc transcribere, ubi errore commemorato Prutenicarum tabularum, quæ anno speciatim M DC. XXV. exhibuissent Martem quinque proxime gradibus, quam in Cœlo esset, promotiorem, sic pergit: *Hujusmodi igitur aberrationes Prutenicarum, cum inde, ex quo illæ fuerunt editæ, Viri docti, & in Syderum observationibus exercitati deprehendissent [quos inter summo suo merito commemorandus est, ut coryphæus, illustrissimus Cattorum Princeps Gulielmus] coortus est denique Tycho Brahæus, ex Regni Daniæ nobilitate præcipua, qui posthabitis ceteris æqualium studiis, Astronomiæ restaurationem ingenti animo complexus, hoc unicum opus sibi delegit, in quo ætatem suam transigeret, opesque avitas splendidas, quibus erat suffultus, impenderet, quodque ea præcipua gloriæ parte censeo, fecit hoc ille animo ab omnibus superstitionibus astrologicis vacuo, inque unum solum finem totius Philosophiæ supremum, in cognitionem & Dei, & sui ipsius erectissimo; quod cum in scriptis, & carminibus, quibus delectabatur, cum in quotidianis colloquiis æqualitate constantissima reddidit contestatissimum; Astrologorum verò vanitatem, inertiam, ignaviam, & sordeis plurimum & deridere, & detestari est solitus; sic tamen, ut Syderum effectus in sublunaribus partem Philosophiæ præstantissimam nequaquam negaret; gnarus effectus illos Syderum generaleis ab eventibus ipsis in rebus humanis individuis accuratissimo judicio distinguere. Quod cum non caperet vulgus hominum, ad miraculosas prædictiones credulum, ad rumores falsos disseminandos promptum, utraque re vanissimum, nonnunquam Virum innocentissimum inepto ejus famæ studio sermonibus obliquis, & invidiæ Magnatum objecit*.

Ad Chymiæ studium quod attinet, nihil etiam est, quod addatur ad ea, quæ passim insinuata sunt, & ex quibus elicitur id, quod ipse ad Rothmannum aliquando scripsit, dum aperte testatus est: *Se non minori conamine, & sumpta Astronomiam hanc terrestrem excolere, quam illam cælestem, ordinatis ad eam rite tractandum opportunis structuris, & fornacum magna varietate, & copia*. Ac nihil quidem scriptum de suis circa ipsam operationibus, observationibusque reliquit; sed significavit tamen, publice paratum se esse, qui delectu habito, ea, quæ & plurimo labore, & non mediocribus sumptibus expertus esset, communicaret: *De his enim*, inquit, *cum illustribus, & Principibus viris, aliisque præstantibus, & eruditis, qui talibus afficiuntur, atque eorum cognitionem aliquam habent, ingenue conferre, atque nonnulla iis communicare per occasionem non tergiversabor; modò mihi de eorum voluntate constiterit, quique ea secreta habituri sint. Talia enim*

vulga-

Digitized by Google

vulgaria fieri, nec expedit, nec æquum est. Neque enim cuivis datum, licet multi ejuscemodi profiteantur, hæc mysteria debito modò secundum naturæ exigentiam innoxie, atque utiliter exequi. Cum proinde non constet quid circa metalla, eorumque præsertim transmutationem obtinuerit; hoc tamen constat, fuisse ab eo Chymica remedia complura adinventa, quorum aliqua etiamnum in Dania illius nomen præferunt, maxime verò Elixir tam adversus febrem, quam adversus pestem. Quos Auctores in ea arte præcipuum locum tenere censuit, fuere ex iis, quos veteres dixit, Hermes Trismegistus auctor tabulæ Smaragdinæ, Geber, Rupescisso, Arnoldus de Villa-novo, Raymundus Lullius, Thomas Aquinas, Rugerius Baco, Turba Philosophorum, Albertus Magnus; ex iis, quos dixit superioris ævi, Isaacus Hollandus, & Theophrastus Paracelsus, *quem plures*, inquit, *oppugnant, quam intelligunt*.

Importunum forte non erit, si heic illud adscripsero, quod edisserit occasione memorati superius illius sui Emblematis de duobus Philosophis, quorum alter se *suspiciendo despicere*, alter *despiciendo suspicere* ait. Itaque postquam spectare hæc dixit ad utramque, hoc est, superiorem, inferioremque Astronomiam; & præter considerationem Theologicam, ac Ethicam innuere Physicam præsertim, in qua superiora inferioribus per admirandam analogiam ita connexa sint, ut neutrum sine altero recte percipi, penitusque indagari queat; tum paucis interpositis, subdit: *Scire convenit id esse septem Planetas in Cœlo, quod sunt septem Metalla in Terra, quodque in homine ad utriusque ideam fabricato, qui ob id Microcosmus rite appellatur, septem principalia membra; atque hæc omnia tam pulchra, & concinna similitudine invicem colligata sunt, ut paria fere videantur habere officia, easdemque proprietates, & naturas. Sic duo principalia Luminaria in Cœlo Sol, & Luna, duobus præstantioribus metallis, auro, & argento; in homine verò duobus præcipuis vitalibus membris, cordi, & cerebro æquiparantur. Duo benefici Planetæ Jupiter, & Venus, inter Metalla terrena Stannum, & Cuprum, post priora secundæ dignitatis sibi locum adsciscunt; in corporibus verò nostris jecur officinam sanguinis, & renes generationis ministros. Duo verò Planetæ, quos maleficos appellant, Saturnus, & Mars, metallis abjectioribus, plumbo videlicet, & ferro correspondent; atque in corporibus hominum duo minus necessaria, & vilia membra sortiuntur, Splenem, & Fel, quæ sunt receptacula atræ, flavæque bilis exuberantis. Mercurius cœlestis, ut est natura sua indifferens, & Proteo mutabilior; sic etiam Mercurium terrestrem, sive argentum vivum sibi analogum habet, quod etiam in varias transmutatur formas, & omnium reliquorum metallorum naturam æmulatur, mirabileisque induit Metamorphoseis; in corpore autem Microcosmico huic inter septem membra principalia recte assimilatur Pulmo, cujus officium est spiritum trahere, corque, & reliqua membra sua anhelatione refocillare; inservit etiam loquelæ plurimum, velut & Mercurius ille cœlestis huic præesse creditur. Multa sunt præterea in his septem admiranda similitudine, quæ paucis explicari nequeunt, sibi invicem colligata. Sic etiam reliqua Terræ mineralia, Gemmæ, Marchasitæ, & Salia, cum diversis Planetis certa lege consentiunt, & natura inprimis Affixarum Stellarum associantur, quæ Planetarum vireis in se, licet obscurius, continent; quemadmodum etiam herbæ, & vegetabilia e certo quodam ordine non solum Planetis, sed etiam Fixis Syderibus in terrestri Astronomia assignantur, eorundemque naturam, quantum in se est, æmulantur. Hæc, & plura ejuscemodi penitus intelligere non docet vulgaris Physica, neque Academia Peripateticorum sophismatibus, & fucis dementata, incrustataque latentem in his realem, & ipsissimum veritatis nucleum introspicere, vel didicerunt, vel docent. Pyronomica schola adeunda est, quæ, &c.*

Ex quibus intelligi sane licet, non fuisse illi admodum curæ vulgarem Philosophiam, philosophandive apud Peripateticos rationem, utpote quam semper habuerit longe imperfectissimam, ac fovendis solum contentionibus, clamoribusque comparatam. Quo fit, ut minus mirum videatur, si loco non magno habuerit, quos in eo lauream adeptos artium Magistros appellitant, ut constare vel ex eo potest, quod cum aliquando Rothmannus ipsi commendasset Victorini Schonfeldii Professoris Marpurgensis filium, ut illum suos inter studiosos aliquandiu reciperet, suisque in artibus erudiret; ac illud quoque adjecisset: *Est, ut audio, promotus liberalium artium Magister*; id brice verbis exceperit: *Si Victorinus Schonfelde huc filium suum miserit, me invisendi causa, per me illi id licet. Quamprimum illi, vel mihi ita videbitur, ut ad suos revertat, utrique satis liberum erit. An promotus sit in Magistrum liberalium Artium, nec-ne apud me perinde est; mallem tamen illum talem esse, quam appellari. Sed hoc non tam levi pretio prostat; sufficeret harum discipulum esse.* Probavit ergo potius Paracelsicam Philosophiam, illiusque principia facta ab ipso usque Paracelso celebria. Unde & non modò materiam ab illo assignatam retinuit, sed efficientem quoque causam, quam etiam cum eo Archæum nominavit, ut dum de majore, aut minore corporum compactione loquens: *Cum*, inquit, *omnium metallorum, atque gemmarum una, eademque sit prima materia, non tamen omnia per Archei naturalis, uti vocat Paracelsus, energiam, ad eandem maturitatem, subtiliata, digestaque sunt.* Qua etiam de causa Paracelsi mentem sibi perspectam profitetur, ut dum Gramineum reprehendit circa illius sententiam de Penatibus superis, *quam*, inquit, *minus recte intelligendo depravat, existimans eum per Penates superos Planetas intellexisse, cum alii illeic non dentur, quod a Paracelsi mente alienissimum est. De qua re alibi, & convenientiore loco disserendi dabitur occasio.* Sed hæc quidem de Studiis.

De moribus ut paucis agam, hoc inprimis esse videtur de ejus Religione dicendum: Cum natus fuerit in Dania, ex quo id Regnum a Catholica, Romanaque Fide defecit, sequutum eum quidem fuisse patrio more, quam Reformationem Lutheranam dicunt; at non videri tamen illam ea complexum pertinacia, ut non & assensum in professione opposita damnanda cohibuerit, & in consectatoribus mentem reformatiorem desideraverit. Nam primum, dum exempli gratiâ, Theodorum Gramineum reprehendit, quod *ex frivola, & nullius momenti*, ut ait, occasione Lutherum, asseclasque perstringat: *Neque enim hæc dico*, inquit, *quod de controversiis Religionum judicium interponere velim. Dijudicet has, qui verum a falso discernere, atque corda omnium scrutari, cunctaque absque præjudicio decidere solus novit.* Deinde, ubi de præsagiis nova ex Stella edisserit: *Opinantur quidem*, inquit, *plerique Religionis statum hisce temporibus ad clarissimam quandam, adeoque meridianam, depulsis omnibus tenebris, pervenisse*

Digitized by Google

venisse lucem; unde igitur controversia, tantaque opinionum varietas, & concertationes Doctorum virorum Religionem profitentium; adeo ut calamorum bella ipsis jam armis sint crebriora, & nocentiora? Unde tot clancularia, & aperta odia, invidia, obtrectationes, calumnia, vindicta, cupiditates, ambitiones, avaritia, fraudes, philautia, intemperantia, & alia ejuscemodi natura terrestris, atque Academica coinquinamenta, Olympicam secundum Christum renovationem quam-minimum redolentia? Verendum sane est, ne aliquale diluculum matutinum adhuc multis nebulis, & obscuritatibus contaminatum ipsissimam supremi Meridiei lucem reputemus. Ac rursus, ubi de quodam scripto, ejusque interpretatione, cui subscripsisset Land-gravius: *Facile*, inquit, *animadverto ex adversantium Theologia Professorum nostri avi editis scriptis, eos non candide ubique, & convenienter adversariorum sententias citare, aut interpretari; sed magnam, & pervicacem philautiam, ambitionem, odium, & vincendi, vindictaque cupiditatem apud eorum quamplurimos irreligiose pravalere; ita ut sub pratextu promotionis Evangelica seipsos, & sua ut plurimum quarant. Sed hi in valore suo relinquantur, & causam suam ipsi apud justum Judicem, prout poterint, dicant.*

Quod superest autem, ut Litteris Sacris summum semper honorem habuit, ipsarumque auctoritatem servari intemeratam voluit, quod testari possunt vel ea, quæ circa motum Terræ a Copernico attributum, ab ipso repudiatum, aliquoties attigimus; ita summa veneratione divinum Numen semper coluit, nihilque noluit in ejus laudem, commendationemque relatum. *Dei*, inquit, *solius gloriam in omnibus spectandam semper censui; cum veritas absque ipsius patefactione, & dono introspici nequeat; omne enim donum perfectum a Deo.* Et quod in quotidianis quidem colloquiis frequentius nihil in ore habuerit, quam inexhaustam Dei sapientiam, quam summi Cœlorum, Syderumque Opificis opem, ceteraque id genus, intelligi res satis potest ex iis, quæ mox ante Keplerus, testis idoneus, retulit. Quod verò, seu prosa, seu carmine scribens, passim frequens extulerit, legenti ejus opera constant. Spectant huc nonnulla ex carminibus, quæ recitata ante sunt, cum & possint adhuc ex Paræenesi illa addi:

Ecquis & Auctorem Mundi per condita vasta,
Tot miranda Polo spectacla agnoscere gestit?

Ac iterum:

Tu modò mirifici sapiens Fundator Olympi
Annue, & adfer opem tua facta stupenda notanti;

Sed nempe manifestum est, nihil æque fuisse illi cordi, quam ut cœlestium corporum, totiusque Mundanæ molis symmetriam agnosceret, quò ex ejus patefactione immensam Dei sapientiam facere commendatam posset. Huc facit inter cætera, quod cum retulisset, ut diameter globi lunaris continetur octies-decies in Solaris diametro, sic diametrum orbis, sive Cœli Lunæ in orbis Solis diametro, qua maximus est, contineri etiam octies-decies, tum hæc subdidit: *Pulchra sane, & concinna symmetria, nec a quoquam, quod sciam, hactenus considerata; &, si omnia ad exactam trutinam expendantur (quod commodiore loco facere decrevimus) forte & hac, & plura alia admirandam, & summam Opificis sapientiam, vel in ipsa proportione Mundanorum corporum testantia, plenius, & accuratius patefiant.*

Nihil necesse est heic subiiciam, seu de pietate in parentes, seu de caritate in Patriam, cum res fere possit intelligi ex superius dictis. Nam ad parentes quidem quod spectat, videri potest non alia occasione, cum e Patria excederet, texere voluisse enumerationem eorum, quæ in Astronomia, aut catenus peregerat, aut peragenda deinceps restabant, quam ut eo prætextu in ipsa narrationis fronte illos recenseret, & congruo quidem cum elogio, ut nomina eorum perpetuæ memoriæ cum suis laboribus consecraret. Ac de Patre quidem loquens: *Parens enim*, inquit, *ipse meus honoranda memoria Otto Brahe, filios suos, quos quinque habuit, quorum ego sum primogenitus, &c.* De Matre verò, præmissa mentione de uxore Patrui, que Aulæ Magistra fuerat: *Succedente illi*, pergit, *in eodem officio Matre mea carissima, & honorandissima, Beata Billea per octennium, qua etiamnum ex Dei gratia superstes est, agens annum atatis lxxi.* Tum & de ipso Patruo, quem quasi parentem, & habuit, & coluit: *Lipsia litteris humanioribus operam dabam, sustentante me istic, una cum Padagogo, Patruo meo carissimo Georgio Brahe, qui ante annos circiter triginta fatis concessit.* Ac rursus de ejus uxore, tanquam sui quoque, parentis instar, amantissima: *Ducta*, inquit, *in uxorem nobilissima, & prudentissima domina Ingera Oxonia, magni illius Petri Oxonii, postea Regni Dania Aula Magistri sorore, qua ante quinquennium diem obiit, quaque me etiam, dum vixit, instar filii singulari amore complexa est.* Meminit vero etiam grate Avunculi sui Steninis, quem Virum dicit *liberalium omnium exercitationum cupidissimum*, & quicum degisse se ait, postquam e Germania primum rediit, grata videlicet illius consuetudine delectatus, & quia, *cum*, inquit, *apprime litteratus esset, studiis excellentioribus plurimum favebat, & me, meosque conatus singulari amore prosequebatur.* Ad Patriam verò quod attinet, dici non potest quanto affectu decori illi esse studuerit; quantamque proinde, & quantam perennaturam claritatem ille ex ejus laboribus, studiisque, & consequuta hactenus, & porrò sit consequutura. Certe & tametsi perperam coactus ab illa excedere, valere quasi ingratam jussit, non tamen tam in ipsam Patriam, quam in Magnates aliquos abitus sui culpam conjecit; ex quo illud est, inter cetera:

Dania sed, fateor, satis excusabilis in se est;
Condolet, & propriis ingemit ipsa malis.

Cum pergit porrò:

Tu quoque magnanimi Federici heroica proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas,

Intelligere duo quædam licet; unum est, quanta veneratione prosequutus Principem fuerit, cum ab eo licet privatus suis pensitationibus, ipsum tamen fieri excusatum voluit, quod etiam suo loco uberius, ac illius verbis commeminimus. Alterum, quanta fuerit in Fridericum Regis Parentem, ac munificum erga se, ergaque Astronomiam benefactorem gratitudine; quippe quem & nusquam sine elogio nominarit, & nihil æque studuerit, ac immortali nomine reddere illustrem apud posteros, quos etiam invitaverit ad illius nomen grate celebrandum. Huc nempe inter alia spectat, quod ea commemorans, quæ ille regio favore largitus est, pergit: *Hujus nunquam satis laudati Regis consilii mentionem, & memoriam recolere soleo; cum non tantummodo de me, sed & de tota re Astronomica hac ratione sit eximie meritus.*

Digitized by Google

ritas. *Quare universam posteritatem, ad quam, uti spero, hujus rei esus-fructes aliqeando perveniet Serenissimi, & aptimi illies Regis uamen grata mente celebrare decet.* Dicerem quoque de eximio affectu gratitudinis, quo est etiam Rudolphum Imperatorem optimum prosequotus, oisi res foret non molto aute tam prosa, quam carmine ipsiusmet verbis expressa; ac nisi extaret, quod esse ut præcipuum, ita perpetuom monumentum gratitudinis voluit, ipsa ab ejus nomine Rudolphiuarum tabularum inscriptio.

Quid non vicissim dicere liceat de illius beneficentia, deque animo vere liberali, & magnifico, quatenus ad nullam rem minus, quam ad augendum peeuiium natus, tot illas, ac tam amplas opes, seu avitas, seu regias, in utilitatem alieosm impeodit? Primum nempe extruendis illis non minus sumptuosis, quam comparatis ad cœlesteis observationes ædificiis, quæ oou perventura ad hæredes nosset, sed speraret solum destinatum iri, se fatis functo, hominibus, quibus cœlestia curæ forent. Secundò apparandis illis tot Instrumentis, & Machinis tantæ molis, tantæ varietatis, tanti artifieii, tanti ornatus; divisionis tam accuratæ, tractationis tam facilis, usus tam præclari; idque, cum speraret, ea quoque nou in hæredes alios, quam in cultores scientiæ una cum ædificiis, Insulaque tota esse transferenda. Tertiò, sustentandis, ac simul instituendis tot studiosis Juvenibus, qoi cœlestium amore capti, coadjutores se adhiberent, quorumque sperarer fore aliquos, qui in easdem curas post se incumberent. Quartò eonficiendis tot medicaminibus, quæ omnino gratis, summaque cum humanitate indigentibus distribueret, ac mitteret etiam, quasi opifer per orbem factus, ad absenteis. Quinto excipiendis tot hospitibus, qui & undique, & crebrò adventabant, quibusque ab initio partem ædificii destinaverat commodam, apprimeque instructam. Ut verbo dicam, quod aliunde altius hominis exerens caput, longe omninò ab ambiendis publieis muniis fuerit, commendari potest non minus, quam felices animæ illæ, quibus in domos superas scandere curæ primis fuit, quod, ut verbis ejusdem Poëtæ dicatur:

Non levis ambitio, perfusque gloria fuco,
Magnarumve fames sollicitavit opum.

Quod attinet verò ad illud:

Non Venus, & vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiave labor,

Verum est quidem, illum a foro, ad quod Patruus, itemque a militia, ad qoam parens eum destinarat, abstinuisse; at non a Venere, & vino perinde abstinuit; tametsi non eò usque iis indulsit, ut sublime pectus inde fregerit. Quin-etiam licet non ingenuam, sed ex plebe oxorem duxit, fecisse quidem amore potest; at potest etiam, ut ancillam potius, quam dominam haberet; ac esset, eui sua non displieerent studia, cuique grave non videretur, aut in Aula non commorari, aut conjugem etiam extra Patriam sequi. Licet aliunde morbus extremus ex uberiore compotatione oceasionem habuerit, compotatio tamen pro more fuit gentis; & morbus aliunde is fuit, non quem inducere soler erapula, sed ad quam natura eorpus comparat, quique, nisi illa, potest multis aliis occasionibus excitari.

Hisce ne addam, tantum abesse, ut livore affectus adversus eos fuerit, quos currere eodem in stadio eognovit, ut quasi ealcaria potius adhibens, tum commendarit industriam, tum ad strenue, generoseque pergendum fuerit adhorcatus. Quo ex capite, si quid forsan soit reprehensioue dignum, non modo contestatus est, se id veritatis solius gratiâ refutare, & salva quidem auctoritate, ac æstimatione, qua quisque habebatur; verum etiam per-rarum fuit, ut non elogium præmiserit, si modo ij, quos redarguebat, non se ineptissimos præstarent. Ee vide, ut Mœstlinum non modo commeodarit, sed commendatum etiam Principibus voluerit; cum occasione Libelli, excogitatæque ab eo circa Cometam hypotheseos, hæc habet: *Certe ex hoc ipso erudito, & Mathematica scientia eximiam cognitionem redolente libello, quem de Cometu hoc publicavit Mœstlinus, imo vel ex hac sola hypotheseos constitutione, qua ejus motum apparentem salvare conatur, ipsius ingenii profunditatem, & scientia Astronomica excellentem peritiam, tanquam ex ungue Leonem colligere licet. Nec dubito, si vir hic instrumentis justa magnitudinis affabre è solido metallo elaboratis non destitueretur, sumptusque alii necessarii ad tantum opus absolvendum illi tum otio, & opportunitate tractandi suppeterent, quin in sublimi illa, & augusta Astrorum scientia a suis mendis vindicanda, præ aliis, eximii qeid felici successu moliretur; præsertim, cum magna amore hujus divina scientia teneatur, & ad eam penitius capessedam ingenio, & diligentia non careat; ætateque insuper florente adhuc preditus sit, qua diuturnitatem observationum, & laboris molem sustinere valeat. Quo nomine Illustrissimi Germania Principes, & Viri opibus abundantes rem omni laude, perpetuaque memoriâ longe dignissimam præstarent, si ejus conatibus sua liberalitate opportune subvenirent. Non enim est hoc studium mediocris fortunæ hominum, ut ab iis debito modo exerceri, vel sicubi defectus aliquis iecidat, juste redintegrari possit; sed veluti inde semper ab initio apud Reges, & Principes sapientiores in præcipua auctoritate, & pretio semper habitum est, sic etiam Regum, & Principum favorem, auxiliatricesque manus perpetuo requirit, præsertim ubi, &c.* Vide etiam commendationem, adhortationemque eximiam ad Land-gravium: *Tuam*, inquit, *Celsitudinem colophonis loco humiliter, & obnixe obtestor, ut omnibus nervis hanc divinam Astrorum scientiam a mendis, quibus scatet, vindicare, excelsioremque reddere, quod etiam suapte sponte hactenus egregie factitavit, in posterum magis, magisque conari non intermittat. Hac enim ratione tua Celsitudo apud omnem posteritatem tam sublimem, & divinam scientiam veneraturam, gratissimam, diutissimamque sui memoriam conservabit, qua eo magis perpetua, præstantiorque erit, quod non è terrenis, & interitui obnoxiis rebus, quas vulgus suspicit, comparata sit. Novit Celsitudo tua, hoc studium non esse tenuioris fortuna hominum, neque ab illis, etiam si quam maxime cuperent, intelligerentque, debito modo excoli posse. Cumque nullus sit, præter tuam Celsitudinem inter omneis Europa Principes viros, quem Deus hoc heroica ingenio ornarit, ut tam arduam scientiam penitius intelligat, eamque ab erroribus vindicare, & omnibus modis redintegrare norit; decet sane tuam Celsitudinem hujus principalis, & Principis cognitione dignissima scientia præ cæteris viris Principibus, præcipuam etiam curam gerere, ejusque instaurationem, & ad posteritatem conservationem omni conatu moliri. Hoc etiam nomine tua Celsitudo suum*

Mathe-

Mathematicum Christophorum Rothmannum sibi præ aliis commendatum habeat, eo quod ipsum hisce exercitiis admodum solertem, & fidelem navare operam, at exactæ veritatis percupidum esse indagatorem multis indicii, cognoscam.

Quod supereſt, ajont, eum fuiſſe ſuapte natura, & lætom, & nonnihil loquacem, ac ſubiracundum; adeo ut, cum forer in jocos, & hilaritatem proclivis, ac proinde ſcommata, & ſalcia in alios ſæpius ſpargeret, ferre tamen ſatis patienter noo poſſet, ſi quando in ſe ab æqualibus ſpargerentur. Quo loco inſeri etiam poteſt, ſoiſſe illum ſuarum opinionom, niſi tenacem, at ſaltem, dum illas ratas haberet, ita amaotem, ut ſatis impatienter ferret ſibi obſtinate contradici, ut intelligi poteſt vel ex unis, alteriſqoe litteris, quarum ſunt ſuperius relata argumenta. Memorant quoque, cum extitiſſe erga potentiores moroſum; ac narraſſe mihi Cæſium memini, cum Dux Brunſvvicenſis illum inviſiſſet, & laute exceptus, ſub menſæ jam finem ſero eſſe, ac abeundum dixiſſet, Tychonem tertium aſſideutem, quaſi lepido joco excepiſſe, non poſſe id ſoa ſine venia fieri, ſurrexiſſe Ducem, quaſi indignabundum, & ne vale quidem Tychoni dicto, petiiſſe limen; at illum vieiſſim facto indignarum menſæ obſtinare hæſiſſe, donec quadam quaſi pœnitentia doctus, pergentem ad navim inſequotus eſt, ac eo invocato, poculum mauo oſtentavit, quaſi vini hauſtu contractam culpam elueret. Cum Dux autem ad eum converſus, vultum illico avertiſſet, avertiſſe ſtatim & ipſom, neque dedoxiſſe illum ad navigiom. An verò iu partem indignationis venir, qood Dox ipſo invito abportaret præclaram illam Mercurii ſtatuam, cujus ſuperius memioimus, cujuſque obtinere deinceps ectypum nunquam potoit? Inaudii quoque iosigne odium, quo Walchandorpius Aulæ Magiſter Tychonem proſequutos fuit, ex eo habuiſſe originem, quod pedis ictum cum impegiſſet in canem illum venaticum, quem fuiſſe iu deliciis Tychoni memoravimus, ipſe rem impatienter ferens, ſe miſere infenſom, qua vulio, qua voce declaraverit.

Foiſſe com aliunde, quod obiter dixi, ad hilaritatem, & ludiera uatum, vel id comprobat, quod præter illam Mercurii ſtatuam, varia habebat automata, quibus illudens roſticis, aliiſque dæmones ſubeſſe ſuſpicantibus, mire recreabatur. Quod etiam ob cœleſtium euram futura noſſe reputaretur, fovebat volens banc opinionem, magnoque erat oblectamento, ſi qui adeſſeos credoli, reddere illos quadam ſpecie Prophetiæ admirabundos. Dictum ante eſt, ſiogulis ſtudioſis ſua fuiſſe ſupra ſecundam contignationem cubicula; cum ſingulis verò ad eos evocandos tiotinnabula adhibuiſſet, pulſatoriaque ductibus cecis partim ſuum in cubiculum, partim iu cœnacolum, partim in Muſæom ita traduxiſſet, ut qua occulte terminabatur, vel leviter tacta ſonom, atque adeo admonitionem io cobiculis faceret; ideo ſimulabat pleronque, adventis ſecum verſantibos, indigere ſe aliquo, ac tum attacto clam polſatorio, dicebat familiari, & qua colloquebatur voce, adeſto Petre, adeſto Chriſtiane; lætabaturque, ſtopere adſtantis, qui erepitaculum non audierant, qui ſignificare tam depreſſa voce degenti tam procul aliquid potuiſſet.

Uti jovabat porrò illum ceterorum credulitati hacce ratione imponere, ſic fama eſt, illum non omnino credulitate, ſuperſtitioneque caruiſſe. Nam ut id prætercam, quod alicubi ſcripſit *Veram Cabalam, atque Magiam, ſi ſine abuſu, & Dei, creaturarumque offenſione tractentur, per imagines, figuras, & notas, plurima alias abſtruſa reſerare, & patefacere*; ecce memoranr, ſi domum agreſſo anus primulum occurriſſet, domum regredi ſolitum, quod id reputaret ominis infauſti. Omini quoque malo vertere conſueſſe, ſi occurriſſer lepus in itinere. Uraniburgi cum degeret, fatoum ſovebat nomine Lep, coi ad pedes aſſidenti, quoties menſæ accumberet, manu ſoa porrigeret cibum. Is, ot aſſidue ridicula, deliraque multa garriebat, ita aliquando quæpiam momentoſa: Tycho verò mentem emotam aſſa præſagiorum capacem perſuaſus, accurate ea, qoæ ab illo proferebantor, obſervitabat. Longomontanus, ne id factum ab eo froſtra quis crederet, retulit, ſi quiſpiam cepiſſet ægrotare in Inſula, interrogatum de eo Lepem certo prædixiſſe, morituros ne, an convalitorus foret. Retulit, inquam, ex litteris optimi Wormii, tum ad me, tum ad eruditum Peyrerium, in quibus etiam legitur, Tychone aliqoando peregre abſente, diſcipulos, qui rediturum tam cito non opinabantur, cepiſſe hilarius genio indulgere, ac fatuom præſentem interea exclamaſſa: *Juncher xua landit*, hoc eſt, *Dominus advenit*. Cum amandatos aotem unus, qui rem exploraret, turrim conſcendiſſet, vidiſſe eom Tychonem jam ſcaphâ appoliſſe, ac re nunciata, ſingulos ad ſua penſa provolaſſe. Legitur &, eum alias Tycho duos ex ſtudioſis Hafniam deſtinaſſet, negotia quæpiam curaturos, præſcriptoque die rediroros, prandente illo die Tychone, exclamaſſe Lepem, inter cetera: *En, ut tui ſe in mari lavant*. Suſpicatom Tychonem illos naufragiom paſſos, conſcendere quempiam juſſiſſe obſervatorium, ſi qos forte ſcapham, ſuoſque videret; retuliſſe autem illum, vidiſſe ſe in littore madidos aliquos, malequa affectos, & ſcapham non longe ſubverſam. Atque hæc quidem omnia non eo ſine recito, ot vel probem, vel improbem, aut hæc qoidem vera, illa verò falſa pronunciem; ſed ſolum, ne qoid, quod in meam notitiam venerit, ſupprimatur, & lectoribus æquis anſa fiat expendendi, ac dijudicandi, cujuſmodi Vir, ut doctrina, ita moribus fuerit.

None, ut ea, quæ obitum ejus ſuere ſequuta, percurramus, teſtatus eſt Cæſar inſignem dolorem, ac ſepeliri Virum in Templo veteris Urbis primario per-honorifice mandavit. Sepultus proinde illeic ſuis habitu, ritque Equeſtri, die inſeqoentis Novembris IV. Qui orationem funebrem habuit, fuit Jeſſenius a Jeſſen, is, ot opinor, cujus foerat, Witteberga com degeret, conſuetudine jucundiſſima uſus. Fuere in ejus commendationem Epicedia multa conſcripta; ſed a Keplero potiſſimum, ac Paulo Coldingo ex Cimbria, qui morienti quoque Tychoni adſtitit. Epitaphium verò hoc fuit:

Jamdudum ſurſum, nunc primum ſpecta deorſum;
Deſpiciens Mundum, ſuſpicienſque Deum.

Diſtichon autem Chronologicom, hoc eſt numerali litterarum valore annum, expreſſis autem verbis menſem, diemque obitus oſtendens, eojuſque mentio eſt jam facta, fuit hujuſmodi:

oCtobrIs VIſa Vt LVX VICesIMa qVarta,
nVLa sVbIt CæLI te, generoſe tyCho,

Supereſt paucia attingamos, quantum quidem noſſe nobis datum eſt, quæ fata manſerint Familiam, Libros, Obſervationes, Inſtrumenta, & ſi quæ

ſi qua præterea ad hæc attinent, quæ fuere a Tychone relicta. Ac primum quidem, præter uxorem, relicti fuere ſex Liberi [qui iidem fuere hæredes] ac ſtudioſi varii, quorum aliqui vigeſimum tunc in familia agebant annum. De uxore porrò nihil amplius conſtat, quam quod Tychoni ſuperſtes fuerit. Ad liberos, hæredeſve quod ſpectat, ij dicavere proximo ſtatim anno primum Progymnaſmatum Librum ipſi Imperatori Rudolpho, ac xxv. poſt annos Imperatori Ferdinando Rudolphinas Tabulas a Keplero elaboratas. Fuerint-ne tunc adhuc ſuperſtites omnes, incompertum eſt; inſerique hoc poteſt, quod Willelmus Joannis ad Longomontanum ſub initium anni M DC.XVI. Witteberga ſcripſit his verbis: *Multas Praga de filiis, & filiabus Tychonis Brahei quærendo interrogabam; verum neminem inveni peritum, & promptum, qui mihi de illis interroganti minimum indicium facere potuerit; ſed unam filiam Tychonis Pragæ nuptam eſſe, & filium quendam in Bohemia degere; ibidem paucos ante annos nobilem duxiſſe Virginem, amplaſque habere divitias, M. Nicolao Hammero accepi*. Videtur filia, cujus heic mentio, Magdalena fuiſſe, quæ Tengnagelio nupſerit, & proximo quidem ab ipſa morte Tychonis anno, cum ille excurriſſet in Friſiam. Is nempe Pragæ eſt commoratus, tanquam & ſui merito, & in Tychonis memoriam inter Conſiliarios Cæſaris adſcitus, & Legationibus aliquot illius nomine perfunctus. Conſiliarius appellationum a Keplero indigitatur; quodque Cæſius mihi narravit ſe fando accepiſſe Bruxellis, unum ex Liberis Tychonis fuiſſe olim a Rudolpho in inferiorem Germaniam miſſum, id de Tengnagelio ſum interpretatus. Ipſi certe filii Tychonis non ea fuiſſe induſtria videntur, quam Cæſar tanti quanti ipſius Tengnagelii fecerit; ut vel ex eo conſtat, quod curatores operi Tabularum perficiendo dans, non unum ex illis, ſed ipſum Tengnagelium nomine hæredum directorem conſtituit. Fecit verò illum præſertim apud Cæſarem commendatum memoratus ante Joannes Barvvitius Cæſari a Conſiliis, Secretiſque intimus (cui aliquanto poſt dicavit opus Tychonis Cometicum) ſingulari illius eruditione delectatus; neque enim Aſtronomiam modo ſub Tychone excoluerat, ſed erat etiam litteris humanioribus perpolitus; unde & Tycho Wandesburgi Mechanica ſcribens, Poëma inſeruerat, quod *Nobilis*, inquit, *& doctus adoleſcens Franciſcus Gaſneb Tengnagel, qui aliquandiu mihi fuit domeſticus, meaque è Dania migrationis comes, quò huic ſubjungeretur, ex tempore concinnavit*. Hoc autem illi initium eſt:

Cedite vos, humiles artes, turaque ſupina
Cedite; nam Muſas tantum ſupra extulit omneis
Urania divina caput, cæleſtia quantum
Exſuperant terras; quantum lux alma tenebras
Vincit, &c

Ad ſtudioſos quod ſpectat, perſtitere Ij quidem aliquouſque in familia; verum ea deinceps Rodolpho intervenere negotia, ob quæ Aulicæ Cameræ Præſides, penſionumque Magiſtri deſtinatos Tychoni nummos in alios uſus converterint, hæredeſque non-niſi ægre aliud ex ijs obtinuerint; ſicque oportuerit familiam diſſolvi, ſtudioſoſque ſpeciatim varie digredi. Et aliquouſque quidem illos conſtitiſſe, vel ex eo intelligi poteſt, quod loquens Keplerus de Stella magnitudinis tertiæ, quam in fine colli, & principio pectoris Cygni [atque adeo non longe ab antiqua in pectore] per ea tempora primum adnotatam, vulgoque Novam habitam, fama varie ſparſa, poſt Tychonis obitum fuit: *Ne*, inquit, *vel novitius obſervator, vel inſtrumentum ſuſpectum ſit* [de ſe nimirum, deque ſextante, quem ab Hofmanno, de quo jam ante, obtinuerat, loquitur] *Ea quid Sextante Braheano ſit obſervatum a ſtudioſis a Brahea relictis, Nova a Vultare, &c.* Meminerat verò mox ante Joannis Erikſen, ſtudioſorum unius, qui initio anni comitatus Tengnagelium Caſſellas, & porrò in Orientalem Friſiam, redierat Æſtate in Bohemiam, fueratque ſibi in illa ſua Stellæ obſervatione adjutor. De ipſo Keplero eidem accenſo familiæ alia fuit ratio; ſic enim de illo hæredes in Tabularum dedicatione: *Unum verò, qui intra Penates noſtri Parentis Aſtronomicis operibus annum jam alterum impendebat, Joannem Keplerum ingenio valentem, inter aulica ſua miniſteria recepit* (Rudolphus) *ſtipendia aſſignavit*. Verum de Keplero ipſo ſtatim plura.

Sequitur nimirum dicamus de Libris, quos edere Tycho deſtinaverat, quorumque editionem Keplerus promovit. Ac primum quidem, quod attinet ad Progymnaſmatum Librum primum, qui idem *de Nova Stella* eſt, ſcripſit Keplerus Appendicem, hæredum tamen nomine, in qua præſertim deducitur, cur opus tam mature ceptum, tarde adeo prodierit; ac cetera inter, ubi dictum eſt de Theoria Lunæ, quam toties, ac nuper quidem opera uſus Longomontani Tycho retractarat, hoc ſubiicitur: *Jamque in eo erat, uti redderentur iſta poſtremum, & denique Liber tot jam annos detentus, in lucem prodiret; jamque & figura exſculpta erant; cum ecce immatura, & luctuoſa morte præventus, opus poſthumum reliquit. Nos tamen omnia, uti erant bona fide typis mandavimus; illa nempe, quæ Caput primum præcedunt, eodem ordine, uti in exemplari primaria diſpoſita, & manuſcripta erant; Lunarium paginas xxviij. Concluſionem denique, qualem in ſcriniis invenimus*. Ac ſtatim. *Nec dubitamus, quin & hanc reviſurus, omniaque ſeveriori lima politurus fuiſſet, ſi vitam huc uſque traxiſſet; nobis, eo mortuo, religio fuit quidquam vel minimum mutare*. Quod attinet ad præfationem, operiſve nuncupationem factam Rudolpho Cæſari. Keplerus quidem nonnulla intexuit; ſed illam tamen majori ex parte pertexuit Tengnagelius nomine ipſorum hæredum, qui cauſam earundem morarum dicentes, hæc cetera inter præfati inducuntur: *Cum Parens noſter ab initio duntaxat de admiranda illa anni ſeptuageſimi ſecundi Nova Stella in hoc Libro agere, atque in aliorum de eadem placita diſquirere decreviſſet, eaque Uraniburgi typis propriis, ſenſim, & ad Domini arbitrium progredientibus operis mandaret, factum, ut interea non in Solis tantum curriculo adamuſſim reſtituendo, ſed & Fixarum Stellarum locis intra unicum minutum, adeoque ejus ſemiſſem, tam quoad longum, quam latum præfiniendis; Lunæ denique intricatiſſimo motu eruendo, ea ſucceſſive præſtiterit, atque huic volumini adjecerit, ut vere affirmare poſſumus materiæ dignitate Librum hunc non Aſtronomiæ Progymnaſmatum, ſed longe auguſtiorem titulum meruiſſe*. Quia verò dicatio hæc facta eſt Pragæ, pridie Kalendarum Auguſti, anno M DC II. Librum editum ab hocce uſque tempore conſtat.

Liber autem *de Cometa*, ſeu de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis, Progymnaſmatumve ſecundus, non ante quintum nonas Februarij anni inſequentis M.DC III. fuit in lucem editus; dicatione, uti eſt jam dictum, per Tengnagelium

lium Barvvitio facta, idque cum Tycho appulsus Pragam, ac paulò ante obitum contexuisset Prooemium, & pagellas duas postremas, ut Typographica errata subnotarentur, recudisset. Adjecit verò Tengnagelius præfatiunculam ad Lectorem, in qua eaosam reddidit, cur Libri editio dilata fuisset tantopere. Cogitarat scilicet Tycho secundo huic Libro subiicere tertium, de Cometis ceteris, post primum, ac præcipuum visis; cujus tamen conscriptio fuit aliis curis interpedita; adeo ut nunquam satis vacarit in hypothesin, numerosque observationes diducere. Et cogitarat quidem etiam emittere hunc solitarium, si mature satis habuisset conscriptam a Longomontano adversus Kraigium Apologiam, qua facere adaoctins volumen constituerat; veruntamen neque eam potuit ante obitum perfectam nancisci, neque aliunde Longomontano demandare curam perficiendi operis hujus Cometici; id nempe sibi denique in animum induxerat, tanqoam sentiens se imparem tot laboribus sustinendis. Innuimus superius fuisse illi in mente treis hosce Libros, videlicet unum de Nova Stella, & duos de Cometis, pro uno opere habere, quod inseriberetur, *De Recentioribus Ætherei Mundi Phanomenis*, & Progymnasmata contineret ad magnum opus, quod de coævis Mundo Syderibus agens præferret titulum, *Theatri Astronomici*, seu de Instauratione, *Redintegrationeve Astronomia*: atque ita quidem, ut posteriori de Cometis Libro attexeretur quidam generalis Epilogus, in quo fuse declararetur materia, causaque generationis hujusmodi recentiorum Phænomenon; verum fatis aliter visum.

Circa *Epistolas*, testatur Keplerus, ceptum fuisse Librum secundum excudi, Tychone adhuc superstite, at ex ipso nihil prodiit, solusque extat Liber primus, cujus cum Tycho plura exempla, quam ceterorum librorum sparsisset, fuere residua postmodum una cum aliorum Librorum exemplis soperstitibus divendita Godefrido Tampachio, Francofortensi Bibliopolæ, qui & Libri de Stella Nova, Librique item Epistolarum quaternionem primum recudit, & Libri de Cometa etiam duos, ac apposuit insuper annum M DC X.

Quod ad Librum verò *Mechanicorum* spectat, dictum jam ante, ut ipsu Tycho excudi primom illam curarit, Vandesburgum eum appulit. Cum verò ante obitum maximam exemplorum partem in Magnates, amicos, eruditos Viros distribuisset [ita scilicet apparatus organorum magnificus, & vix unquam ab ullo imitabilis inclarescere poterat] ceapropter dum obiit, superfuere non multa, illa autem coëmit, ac una typos æreos, buxeosque, tam organorom, quam ædificiorom Levinus Hulsius Norimbergensis Bibliopola, qui, quoniam exempla fuere mox distracta, maximeque per Nundinas mortem proxime insequutas, ideo Librum statim recudit, præmissa in fronte Tychonis effigie ex cælato ectypo, de qua superius dictum est, idque ipsomet a morte Tychonis proximo anno M DC II.

Supersunt *Tabula Rudolphina*, ex quibus jamdudum affectis, licet pars videri perfecta jam posset, præscripserat Tycho nihilominus revocanda omnia ad incodem fore, ut exquisitiora quæque observata repræsentari numeris in Tabulas diductis possent. Itaque, cum ipsi ad illas condendas fuisset Keplerus a Cæsare calculi minister adjunctus, ac opus jam ceptum illius morte intercidisset, *Id mihi muneris*, inquit Keplerus, *a sua Majestate fuit impositum, ut Tabulas Rudolphi desertas morte Brahei auctoris sui, ex ipsius observationibus, sub inspectione, & directoria haredum, si qui essent idonei, & vacui, perficerem*. Ac alacriter quidem ille se accinxit; verum illæ brevi, ac aliæ deinceps, partim ex operis natura, partim ex tergiversatione Præfectorum ærarii, subortæ fuere difficultates, ut priusquam Tabulæ perfectæ, evolgatæque fuerint, annus sæculi xxvij. adventarit. Conquestus est certe ab annis II. ac III. configi se limis Præfectorum oculis; & cum anno IX. specimen laboris insigne, Commentaria de motibus Stellæ Martis edidisset, ac Rudolphus præter editionis impensas, persolvi illi confestim mandasset, tum stipendiorum residua, *qua*, inqoit, *ad duo millia moneta argentea majoris excreverant*, tum alia insoper duo millia; expostulabat tamen adhuc biennio post, decreta Rudolphi in se munificentissima nullum eventum consequi, ac se incassum facere sumptus, pulsareque jam Cameræ Silesiacæ, jam Imperialis ærarij fores. Sic, licet anno insequente Matthias Rudolphi successor, & continuari stipendia, & exsolvi residua jussisset, querebatur tamen anno xvj. expectare se adhuc mandatorum exoptatissimum effectum, vel eo nomine, ut posset sibi habere adjutores treis: *Unum*, inquit, *ad calculandas observationes Braheanas; alterum ad computandas reliquas Ephemeridas* [Tabulas nempe jam adumbrarat, ex iisque Ephemeridas in annum consequentem deduxerat] *tertium ad descriptiones necessarias, ad correctionem typorum, &c.* Neque enim sibi satis esse, quod Cæsar etiam ante Imperium decrevisset idoneam, fixamque sedem Lincii; ac adjecisset exhibenda a Proceribus Austriæ supr Anisanæ stipendia, qoibos, donec res pacatiores evaderent, sostentaretur; uti & fuit illis reipsa per annos sexdecim sustentatus. Perseverarunt adhuc querelæ post exactum XIX. quo Ferdinandus Matthiæ successit, etiamque post XXI. quo edidit partem doctrinæ Copernicanæ Theoricam, juxta quam deductio Tabularum foret; quoosque optimus Imperator, rebus licet nondum penitus compositis, etiam vetera, quæ antecessores debebant, stipendia persolvit, ac ut necessarii ad maturationem, editionemque operis sumptus suppeditarentur, mandavit.

Fecere interea hujusmodi moræ, ut opus non præcipitatum tanto elaboratius, absolutiusque prodierit. Nam de doctrina quædam Theorica ipsis Tabulis præmittenda, quod lucem, nisi quadriennio post sphæricam non viderit, elegantem hanc excusationem texoit Keplerus: *Nosti mores mulierum*, inqoit Comicus, *dum moliuntur, dum comuntur, annus est; atqui, si cui noti sunt mores Astronomia, dicere is poterit, nullam se unquam novisse, neque cunctantiorem, neque scrupulosiorem feminam. Quod nisi hoc temporis fuisset interpositum, quo consilia mea maturitatem suam consequuta essent, in periculo res versabatur, ne delicatula illa fastidita omni Mundo, novos sumptus, novum ornatum efflagitaret. Multa me monuit computatio Ephemeridum; multa editio librorum Harmonicorum, intermedii temporis opera, ut quamvis pleraque, qua ad sex Planetas pertinent, jam ante annos duodecim in Commentariis Martis, vel constituta, vel saltem affecta essent; quamvis inde transumpta, inque formam institutionis composita, jam a septem annis hærerent in scri-*

niis

niis meis, aperas expectantia suratoris, & Chalcographi; quotiescumque tamen illa relegebam, vel augmentationibus, vel dilucidationibus, vel transpositionibus textus necessitus imponeretur nova descriptionis. Ita factum, ut de primo exemplari, ne vestigium quidem superesset in eo, quod exhibitum est Calchographo. Quod ad ipsas verò spectat Tabulas, loquens de decennio, ex quo adumbratas ad computandum Ephemeridas dictum est: *Mihi quoque*, inquit, *ex illo tempore continenter ad finem Tabularum aspiranti, subinde alius ex alio naevus detectus est, eluendusque, aut excindendus fuit, & cicatrix obducenda. Vicissim aliud ex alio calculi solemnis compendium, aliud ex alio pulchrum inventum incidit; quod nisi opere toto ad instudem revocato, & transformato, consociari cum eo, commissive, aut excali non potuit.*

Commendandue interea summopere Vir, quod licet hypothesibus, calculisque tamdiu, tam varie, toties versatis; professus tamen ingenue fuerit, latere adhuc aliquid in cœlestibus motibus, quod solettiam humanam fugiat, neque exhiberi penitus ad unguem ullis Tabulis valeat. Scilicet alio fuit candore, quam plerique alii Tabularum artifices, qui cum eas condant, quæ selectis aliquot paucis observationibus respondeant, jactant se taleis condere, quæ perpetuæ sint, temporumque omnium observatis plane consentiant; tametsi ipsa experientia, explorationeque in variis observationibus refellantur. En verò proinde, quæ illius verba: *Etenim*, inquit, *imperfectiones aliquas deprehensas in ipso motuum cœlestium subjecta, nec arte ulla humana praestabil is, praesertim ante saculorum venturorum experientium sufficientem, & continent ista Tabula, & fatentur publice*. Ac rursus: *Et de certitudine quidem calculi testabuntur observationes praesentium temporum, inprimis Braheana; de futuris verò temporibus plura praesumere non possumus, quam vel observationes veterum, quibus usus sum, vel ipsa motuum mediorum conditio nondum penitus exploratu: concursusque causarum Physicarum praestare possunt; cum observationes Regiomontani, & VValteri testentur, omnino de aequationibus secularibus nobis esse cogitandum, ut singulari libro reddam demonstratum suo tempore; qua tamen aequationes, quales, & quanta sint, ante plurimorum saculorum decursum, observationesque eorum, qui futuri sunt, a gente humana definiri nequaquam possunt.*

Præterea autem, præclarum Virum, cum Tabulas Ulmæ edidisset anno, ut in earum fronte præfertur xxvij. vel, ut ipse alicubi memorat xxviij. au illas anno insequente Cæsari Pragæ obtulisset; deinceps autem anno xxx. post editas Sagani Silesiorum (ubi Dux Meckelburgi Walstenius sedem illi tribuerat) Ephemeridas ad Comitia Ratisbonensia, ut stipendiorum residua postularet, se contulisset, incidisse in ardentem febrim, ex eaque obiisse initio Novembris; ut certe ad Deodatum scripsit Bernegerus; cum & eximius Eichstadius ad me scripserit, fuisse eum catharro extinctum [quem apostemata quædam cerebri ob nimiam equitationem præcesserant] & Schickardus, optimus ille, tempus quoque obitus hujusce in sua ad me, *de Mercurio in Sole viso*, responsione significarit. Cum Mercurius enim fuisset nobis anno insequente, & mense quoque Novembri observatus Parisiis [excedere a limbo Solis occiduo, cum Borea latitudine min. 6½. die vij. ac matutina hora 10. min. 28. & attentum fecisset me, quæ publice facta ante annum fuerat a Keplero admonitio, ideo id excipiens Schickardus: *Utinam*, inquit, *is nunc vivus sisteretne nobis, qui hoc Phænomenon diu ante proclamavit, nosque universos ad intuendum extimulavit publice; ipse autem, ut inter Divos spectaret cominus, anno fere prius ex mortali corpore illuc evolavit*. Præterea quoque, prolixam esse librorum ab illo editorum seriem, prolixam & eorum, qui edendi adhuc penes Ludovicum Keplerum eximium ejus filium, Regiomonti Prussiæ Medicum supersunt, extare autem posthumum opus inscriptum *Somnium, Lunaremve Astronomiam* [qualis puta foret degenti in Luna] cujus editionem Sagani aggressus Keplerus interiit, prosequutus illius gener Jacobus Bartschius etiam obiit, exequutus autem felicius Ludovicus filius Francofurti absolvit.

Posse ad Tychonem pertinere putes, quam Longomontanus scripsit, inscripsitque *Astronomiam Danicam*; quatenus, quæ ea continentur cœlestium motuum Tabulæ, partim ceptæ, adumbrateque apud ipsum Tychonem fuerunt; partim limatæ, absolutæque ex synopsi quadam selectiorum observationum Tychonicarum, quas ille & exscripserat, & suos in usus asservarat. Nempe id poterat, cum Tychoni toto pæne decennio calculi minister præcipuus adesset, & adjutor etiam excogitandis variis motuum hypothesibus foret. Dicatus est autem liber Christiano Regi anno sæculi xx. editusque Amsterodami a memorato Gulielmo Cæsio, ipsi Longomontano olim in Huenna conjunctissimo, anno xxij. Fuerat portò Longomontanus, procurante Christiano Frisio Borrebyo, Regio Cancellario adscitus, & Mathematica professione ab annis usque septem donatus. Hoc autem præsertim fuit tempus, quo, ut Sphæricorum, ita Theoricorum Libros adornavit, apparatis paucis quidem, sed congruis tamen organis, quibus necessaria ad opus perficiendum observitaret. Non memoro verò, ut deinceps in ea professione continuo, & semper quidem de Astronomia bene merendo perstiterit; quousque annis plenus, migravit è vita, anno sæculi xlvij. die Octobris mensis viij. succedente illi Georgio Frommio (penes quem deposita mansit, cetera inter, Apologia, quam diximus fuisse adversus Craigium a Longomontano conscriptam) & functum nuper fatis Frommium excipiente Guillelmo Langio, qui magni illius antecessoris munus egregie sustineret.

De Observationibus ut dicamus, en primum, ut ipsemet Tycho è Dania discedens eas distinxerit in ea vitæ quasi synopsi, de qua dictum superius: *Nam eas*, inquit, *quas Lipsiæ in pueritia, & usque ad annum ætatis xxj. peregi, puerileis, & dubias appellare soleo. Quas verò postea usque in xxviij. annum adeptus sum, juvenileis, & mediocriter se habenteis voco. Tertias autem, quas postmodum Uraniburgi exactissimis illis instrumentis in matuciores ætate per xxj. ferme annos usque in ætatis completum quinquagesimum, maxima sedulitate demensus sum, Virileis, easque, & certissimas appello, & censeo*. Deinde, cum loquens de puerilibus, dicat se illas peculiari libro denotatas consignasse, ac circa juvenileis egisse haud secus debeat, tum agens virilibus, Uraniburgicisve, sic habet: *Peracta*, inquit, *sunt hac ratione ibi xxj. annorum sedula observationes, quas primum in magnis voluminibus conscriptas, postea seorsim in singulas Libras, pro quolibet*

Digitized by Google

bet nimirum anno distribui, & ad mundum describi curavi; idque tali ordinatione peregi, ut Stella Fixa seorsim, quotquot illo anno denotata fuere, suum haberent locum; Planeta verò omnes proprium peculiariter, & distincte, incipiendo a Sole, & Luna, ac per reliquos quinque Planetas, transeundo usque in Mercurium. Adhæc Keplerus Procemium texens in sua ad Vitellionem Paralippomena, sermonem instituit de Observationibus: *Cujusmodi*, inquit, *exquisitissimorum Observationum annos propemodum xl. prateritos complectentium Libros xxiv. Lector sciet a Tychone relictos esse, quos opportuno tempore in lucem prodituras spero.* Quo loco tres illi supra xxj. Libri complexi videntur, non Observationes modo ab usque excessu è Dania peractas, sed fortassis quoque, tum puerileis, tum juvenileis.

Taleis igitur, seu compactas in hunc Codicum numerum Observationes cum reliquerit Tycho, *Keplerus illas ad manus suas bona fide* [ajunt hæredes] *recepit*; & quamvis ipsas, dum in Austriam, Imperatore Matthia, transiit, reliquisse in Bohemia videatur; post-modum tamen Claromontio respondens: *Libri ipsi*, inquit, *Observationum plerique in salvo, inque mea custodia sunt*. Et statim: *Atque ego, qui hactenus, inde ab excessu Tychonis per annos xxiij. earum testis, & custos fui pene unicus, jamdudum in id enitor ut Casare sumptus faciente, libri Observationum, thesaurus nimirum antiquitatis in arte nostra pretiosissimus, sub mea, aliorumque fide dignorum inspectione, & correctione multiplici, bono aliquo numero exemplarium excudantur, eaque ratione tutius, & minori interitus periculo, nec minori fide, quam sunt autographa ipsa, ad posteritatem transmittantur.* Spectat huc illud adversus eundem: *Nec tu pascere aliquid amplius potes de demonstratione Cometa anni lxxxv. quam observationes, qua in salvo sunt: videbit eas cum bono Casare.* Scilicet ante dixerat. *Heic quaritur Scipio non esse expressas a Tychone observationes ipsas; atqui reperiet eas in tomo Observationum, si quando prodierint.* Quo eodem modo etiam prius: *Loquantur sua fide Observationum Libri, si quando prodierint, si modo ista priorum annorum ante* M D.LXXXII. *adhuc supersunt.* Quibus postremis verbis innuere videtur, quod mox ante dixit, Observationum Libros, nisi forte omneis, *at plerosque in salvo esse.* Denique autem: *Et tomum quidem tertium Progymnasmatum de Cometis reliquis non perfecit; at Observationes Cometa anni* M.D.XC. *extant, possemque eas heic inserere; sed prastat Claromontium expectare editionem observationum omnium.*

Functo porrò fatis Keplero, ecquid fati evenit istis observationum Codicibus? En quid de illis mihi innotuerit. Æstas erat anni M.DC.XLVII. cum accedens Parisios a Duce Neoburgi ad Danubium, qui a Confessionibus illi est, religiosus, ac reverendus è Societate Jesu, Vir (cujus mihi nomen è memoria, utpote quem semel optimus P. Caussinus ipsum deducens nominarit, meo dolore excidit) salvere me jussit e Reverendo Alberto Curtio Neoburgensis Collegii Societatis ejusdem Rectore, & quantum opinor, optimi illius Procancellarii Cæsarei, qui tanto amore Tychonem prosequutus est, consanguineo. Quæsivi ex eo, ecquid nam præclari eximius Curtius jam moliretur. Ipse verò, in eo est, inquit, ut Tychonis Observationes edi procuret, quas ipsi in hunc finem Imperator concredidit; unde & nuper Tubinga advenit, quò requisitum ierat; quas subdere posset Mœstlini, Schickardique observationes. Rogatus, quousque progressa res foret, in eo hæret, inquit, ut pacta ineantur cum Typographo. Nam Gulielmus quidem Cæsius Amsterodamensis ad opus edendum comparatus est; verum numerare pecuniam recusat, Curtio alioquin necessariam, tum exemplo observationum, quod ad eum mittat, exscribendo; tum cælandis in ære lx. plus minus figuris Operi illustrando conducentibus; ac offert solum Operis, ubi editum fuerit, tot exempla, quæ sarciendæ huic impensæ sufficere valeant. Quo factum, ut ipse Lugduno iter faciens alio cum librario egerim, quicum mihi tamen convenire non licuit; in eoque sim, ut hac ne in urbe quispiam se Operi edendo accingere velit, disquiram. Interpellatus denique, quot, & qua mole Codices forent eximio viro præ manibus; Ij sunt numero octodecim, inquit, & in folio quidem, ac trium plus minus digitorum crassitudinis, eaque aliunde ratione conscripti, ut commissi typis duo in folio conficere insigna volumina possint. Ac tantum est quidem, quod tum didici.

Succedente Martio insequentis anni, Mersennus noster, ὁ μακαρίτης, schediolo misso consuluit me, ecquid responderet Samueli Hartlibio, abs quo, vir præclarus, nostrûmque communis Joannes Hevelius Dantiscanus requisierat, uti & postmodum requisiit ex me, qui verisimilis esset fama, qua perhibebatur Religiosum quendam è Jesu Societate esse, qui dono ab Imperatore ipsa Observationum Tychonis autographa dono accepisset? Certiorem enim certo se esse, extare ipsa autographa penes Ludovicum Keplerum Doctorem Medicum, Regiomonti commorantem; relicta nimirum a Parente Joanne, qui ea Cæsari restituerit nunquam. Vidisse se illa suis oculis, una cum insigni Mathematico Alberto Linnemanno, apud ipsummet Ludovicum, & distincta quidem, compactaque in tomos, codicesve octo in folio, continentiaque observationes ab anno M D LXXV. in M DC. I. Adhiberi in testem posse Virum celebrem Laurentium Eichstadium, quicum illa etiam viderit, pervolutaritque; ac rem notam esse, voluisse Ludovicum ipsa oppignerare Dantiscano Senatui, una cum plerisque Parentis manuscriptis operibus; tametsi, certas quasdam ob causas, res accepta non fuerit. Et tentatum quidem variis artibus, si qua illa possent ab eo extorqueri; verum nolle ipsum, nisi in fidas manus ea dimittere, eaque conditione, ut typis edantur. Ipse porrò, tum ad Mersennum, tum ad Hevelium quoque rescripsi, quid perspectum mihi ea de re foret; ac demiratus sum, interim, qui fieret, ut Tycho compactas observationes suas dixisset in Codices xxj. & Keplerus, tribus deinceps additis, in xxiv. ac jam dicerent se easdem habere compactas Reverendus quidem vir in xviij. Kepleri autem filius, hæresque in viij.

An forte res ita conciliari possit, ut intelligamus, eos Codices, qui Reverendo Curtio præ manibus sunt, ex iis esse, quos Tycho se ad mundum describi in singulos annos curasse narravit: Illos autem, qui asservantur penes Kepleri filium, ipsa esse, aut ex iis certe, quæ idem Tycho dixit volumina magna conscripta; videlicet quasi diaria, & prout quidque fuerat quovis tempore observatum? Certe nisi utrique, sed alteri solum remansere apud Cæsarem, par

est

Digitized by Google

ast, eos fuisse comptiores illis, qui fuere ad mundum descripti; ac restitisse ceteros neglectiores penes Keplerum, qui aliunde ipsos minuris, oh primam manum, non duxerit. Ecce verò mihi non conjecturam modu, sed argumentum etiam, ut videtur; perspicuum, ex ipsismet Kepleri verbis, cum de illa Nova reputata Stella in Cycni Asterismo scribens: *Versatur*, inquit, *sub meis manibus protocollum Observationum Tychonis [sic appellavit chaos Observationum, uti illæ singulis noctibus conscripta fuere sine ardine.] In eo ex professo quadam nocte*, &c. Ac postea: *Age verò, fidem aliquot superioribus argumentis faciamus ex ipsis Observationum libris, recensitis aliquot exemplis, quæ mibi protocollum pervolitanti obiter occurrerunt. Ubi Observationes alim prodierint in lucem, multa plura videre erit*. Quod si Codices aliqui Curtiu desunt, illi subtrabi facile ex Imperatoris Musæu potuerunt; iique forte fuerunt, in quibus descriptæ illæ observationes ante annum M. D. LXXXII. de quibus vidimus Keplerum, superessent necne, dubitare; eum & probabile sit, easdem in iis, quæ habebat protocollis non extitisse.

Utcunque verò se hæc res habeat, exoptandum saltem summopere est, ut istæ, illæve Observationes brevi edantur; ne forte lapsu temporis, ij casus, ut se hominum res fere habent, incidant, quibus eas perire jactura irreparabili contingat. Non est certe, quod quispiam putet, post super-extructas illis Rodulphinas Tabulas, nullum amplius fore earum usum: siquidem licet concedatur, esse has Tabulas exactissimas omnium, quæ fuere hactenus conditæ; primum tamen ipsarum auctot non iis ita fidit, ut non ingenue quidpiam deesse earum perfectioni fateatur. Ex boc enim factum, verbi causa, est, ua illa non multu ante memorata admonitione de Mercurii iu Solem incutsu, attendendum esse voluerit, non tantum die vij. Novembris, qua visum iri in disco Solis Mercurium Tabulæ spondebant; sed diebus etiam tribus, tam ante, quam post circumstantibus; utque tametsi hæ Tabulæ non tantum à vero abfuerint, quantum Danicæ, seu Lungomontani, quæ abfuere gradibus septem, aut Prutenicæ, Copernicive, quæ 5. aut Ptolemaicæ, quæ 4. ac min. 25. aut Landsbergianæ, quæ 1. ac min. 8. adhuc nihilominus minutis 29. aberrarint; effectumque ex eo fuerit, ut cum nos, quod jam diximus, exeuntem è Sole Mercurium hora decima, ac pæne semisse conspexerimus, id contigerit quinque pæne horis prius, quam præscriptum ex Tabulis fuisset. Non contigit autem profecto ea Observationum Tychonis defectu; sed ex eo, quod hypothesis, licet perfectior longe a Keplero, quam a Longomontano extructa, imperfecta tamen adhue ideo fuerit, quod cum ad construendum germanam necessariæ sint observationes antiquiorum temporum, quæ cum recentioribus conferantur, ut varietates restitutionum, quæ nonnisi lapsu temporis producuntur, cogi valeant in ordinem; ille ex antiquioribus, neque satis multas, neque satis exquisitas habuerit. Unde & intelligitur, Tychonicas Observationes fore olim summe pretiosas apud posteros, quibus cœlestia curæ erunt; quatenus ubi ipsi quoque exquisitas peregerint, habebunt quibuscum conferre illas tuto valeant; eritque, cur cœlestis motus exquisitius, quam nos definiant; uti & est nuper definire adnixus præclarus Ismaël Bullialdus, cum Tabulas condens Philolaicas, eam, cetera inter, Mercurii hypothesin adbibuit, quæ ut ad ceteras, sic maxime ad illam nostram observationem quadraret.

Deinde, quia ejusmodi condi Tabulæ non potuere, quæ exquisite ad aliquas observationes collineantes non præterirent aliquas, ideo media via incedendum fuit, totque idcirco annos impendere oportuit, ut Observationes, quamplurimæ possent, proxime repræsentarentur, quam-paucissimæ longiusculæ abirent. Quamobrem ubi fuerint Observationes editæ, erit unde illi, quibus tantum otii suppetierit, uti, aut explorare velint, quibus Observationibus Tabulæ præcise consentiant, a quibus procul, propeve diffideant; aut ad alias, ac alias observationes respectando, variasque eligendo, tentare etiam sustineant, num aliæ quæpiam hypotheses, Tabulæque exquisitiones Rudolphinis texere possint; erit, inquam, unde ij sibi facere satis abunde valeant. Quin etiam erit forte quoque, ut si post longam sæculorum seriem observationes plurimæ his similes habitæ fuerint, dijudicare homines possint, num cœlestes motus non tam in se fint, quam reputantur, regulares. Tametsi enim nemo Platoni, Ptolemæoque non assentiatur, nefas esse putantibus suspicari vel minimam in divinis illis corporibus irregularitatem; nihil tamen repugnat. aliquam subesse, quæ forsan causa ea parte sit, cur nulla hactenus obtineri cœlestium motuum notitia undique exquisita potuerit. Neque dicas, si homines semel deprehenderint, aliquam subesse, factum iri illos segniores ad contemplandum cœlestia; siquidem cum illa futura pæne insensibilis sit, nihilominus homines ad eam detegendam nitentur, quo nisi liceat penitus germanum scopum assequi, quam proxime tamen ad eam collineetur. Hæc certe maxime res est, *in qua*, ut ille ait, *etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas, quod agat, inveniet, nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi*.

Addo verò, utcunque libri a Tychone editi quovis auro sint pretiosiores; esse tamen Observationes pretiosissimas longe habendas; ac præstabilius omnino esse, ut, si ferenda quidem alterutra jactura sit, ipsæ Observationes, quam Libri supersint. Nam Libri quidem instaurari [aua quæcumque certe ex ipsis ad cœlestium motuum limitationem attinent] ex observationibus poterunt; at nunquam tamen poterunt ex ipsis Libris Observationes; neque, si quis forte error subsit in præscriptis numeris, quorum calculus non deducitur, fas erit, ut ille unquam emendetur. Hinc summe quidem laudandus Tycho, quod ea observationibus ratiocinatus plurima fuerit, quæ nobis non invideret; at longe laudabilior, quod tot præclaras observationes & peregerit, & conscripserit, ex quibus possint alii, aut eadem, aut forte etiam præclariora ratiocinari. Habent hoc nempe Observationes, ut licet quo tempore fiunt non subiiciantur calculo, subiici tamen valeant etiam post mille sæcula; & quanto vetustiores fuerint, tanto evadant desideratiores. Videlicet ratiocinatio, & calculorum subductio res protrita est, potestque, & nullo non tempore, & a non nemine intra Musæum confidente peragi; at Observatio rara res est, occasioque ejus semel prætet-]lapsa non redit; ac verò aliunde Trismegisto dictum illud tribuitur: *Paucissimi pura mente prædi- ti sortiti sunt Cœli suspiciendi venerabiliorem curam*.

Quod

Digitized by Google

Quod dixi interim, posse alios ex observationibus iisdem, eadem cum Tychone, aut etiam præclariora ratiocinari, id non negandum, quatenus ille, Philosophus licet, ac Geometra solers, aliquando tamen tot distractus curis, minus sibi adesse, ac dormitare adeo potuit, uti reipsa contigit, circa illam demonstrationem, quam ex observatione Cometæ Uraniburgica, cum peracta Pragæ instituit, quamque & Galilæus, & Claromontius reprehenderunt; excusante illam Keplero, cum nominibus aliis, tum, quod Tycho foret iis temporibus *occupatissimus in apparatu instrumentorum, in substructionibus, in distillationibus, in observationibus continuis, in regenda numerosa familia, multis opificibus, plurimisque studiosis, in excolenda Insula, in Typographia, officina papyraria, horologiariа instruendis, litteris scribendis, &c.* Potuit & ipsi hallucinatio aliquando obrepere ex calculatorum ministerio præpostero; ut, quod suo loco insinuavimus, voluisse eum quidem Martis Parallaxin ex observationibus computari; at illos a mente ejus aberranteis computasse illam ex Copernicano diagrammate, & supponenteis quidem Parallaxin Solis minutorum 3. ex qua esse consequebatur Parallaxin Martis minutorum 6. cum Keplerus tamen deinceps ex observationibus ipsismet Parallaxin Martis non majorem duobus minutis computaverit. Potuit ea demum deducere, quibus adstringi nihil sit necesse; qua ratione Keplerus quoque non habet v. g. visibilem Solis Perigæi diametrum nisi minutorum 32. horizontalem ejusdem Parallaxin, nisi unius solum minuti; declinationem maximam, nisi graduum 23. min. 30½. ac distare Solem a Terra constituit, non modo terrenis semidiametris 3470. sed quadruplo etiam majorem; atque ita de ceteris.

Dicerem aliquid de illis, qui voluere etiam Tychonis Observationibus detractum, ut fuere cum-primis duo illi alioquin eruditi viri Scipio Claromontius, & Martinus Hortensius (nam de Urso quidem Dithmarso, deque Craigio, nihil ad ea, quæ sunt suis locis relata, addendum) verum & res ipsa per se loquitur, & tam Keplerus, quam Galilæus nobis abunde prælaborarunt. Nam Claromontius quidem anno sæculi xxi. opus edidit, quod *Antitychonem* inscripsit, & in quo probare contendit, esse Cometas vel ex ipsis Tychonis observationibus sublunareis; at Keplerus anno xxv. suum, quem inscripsit *Hyperaspisten*, illi opposuit, ac cetera inter, asseruit, quam ille fuerat conatus fidem observationum elevare. Edidit triennio post Claromontius de tribus novis Stellis opus, in quo Tychonem potissimum circa Stellam anni lxxij. impetiit; sed Galilæus contra eum stetit in suis illis de Mundi systemate Dialogis; in quibus etiam notat illum, quod observationes interdum, aut ad rationes accommodet suas, aut instituto suo repugnanteis falsitatis nomine traducat. Cum videri autem possit Claromontius præ nimio ardore tuendæ Aristotelеæ, antiquæque de Cœli incorruptibilitate sententiæ invectus; ita & videtur Hortensius præ nimio studio evehendi præ ceteris Astronomiam Lansbergij, qui Tychonis fuit æmulus, dum anno xxx. edente illo commentationes in motum Terræ diurnum, & annuum, præfationem, in qua Tychonem reprehenderet, prolixam præmisit. Videntur certe, quæ adversus fidem Observationum obiiciuntur, vitilitigationes meræ; veluti, quod Tycho Observationum seriem per aliquot dies contexens, alicujus diei intercepti non meminerit; & postea tamen proferat ejusce diei observationes. Quasi, quia factis illo die, propter Cœlum dubium, dubiis observationibus, non licuerit illas, nisi tum duntaxat, cum non penitus exquisitæ exigerentur, commemorare. Itemque, quod allata interdum uno quopiam loco Observatio, alio loco alia habeatur; quasi verò non liceat posteriorem eadem de re, ut de altitudine Poli, observationem secus proferre; quam prolata tum fuerit, cum foret minus exquisita; aut quasi perinde haberi observatio, & quod ex ipsa deducitur, debeat; ut dum momentum Æquinoctii, quasi ipsum per se observatum habetur; cum tamen non tam referatur altitudo observata Solis, quam deductus Solis per Æquatorem transitus, ex observatis circum momentis, & supposita Parallaxi.

Hoc verò ipsum est, propter quod exoptandum dixi maximopere, ut observationes nudæ, & quales in dies peractæ fuere, in lucem edantur; quo non tam deducta ex illis, quam ipsas habeamus; tunc enim, ut ait Keplerus, *loquentur sua fide Observationum Libri*. Scilicet, ut postea habetur, *Divino monitu Tycho sic eos munivit instrumentorum varietate, vicium repetitione, dierum continuatione, copia denique ipsa, ut locus calumniis hujusmodi relinquatur nullus; fidemque illa apud posteritatem mereantur omni humana majorem*. Et quia adversarius inculcando illud de Observatione ad certos dies prætermissa, & aliàs tamen commemorata, sic objecerat: *Quod si illud ex Jurisconsultis repetatur, semel malus, semper præsumitur malus in eodem genere mali, quam sibi fidem in reliquis ex hoc uno facto Tycho vendicet; ceteri considerent; observare sane licet excedentem in ipso positionum suarum amorem; & acre præsertim studium de Cælesti Cometæ loco tuendæ sententiæ. Elucet quoque non levis in Aristotelem acrimonia, quæ sæpe in hunc erumpit; qui affectus pronum reddunt hominem ad omnia committenda, & comminiscenda, ut opinionem semel susceptam defendat, ceterisque vendicet*: ideo Keplerus ita excepit: *Dii tibi dent, Scipio, quidquid solida virtute mereris, uti tute teipsum in hac Tychoni tributa persona vivis depinxisti coloribus; nec potuisset Apelles melius, nec totus reliquus Liber tuus; quamvis undequaque plenus hujus tui ingenii. Dignum est, hercle, caput hoc, quod non calamo Mathematici, sed duello refutetur, more veteri Germanico. Quod quidem duellum, &c.* ac tum singula capita ejusce accusationis perstrinxit.

Ut unum verò, aut alterum præterea locum attingamus, quia Claromontii objectio fuerat, *Velle Tychonem [pudere tamen aperte poscere] ut concedamus solas ejus observationes retinendas, reliquas penitus explodendas*; ideo Kepleri exceptio fuit: *Audi, vipera ex Argo, digne, & græca nomine, quod scis. Nec Ptolemæum puduit poscere, ut major suis observationibus haberetur fides, quam veteribus Chaldæorum, & Dionysii; nec Tychonem, ut suis de Cometa; hos potiusquam VVinkleri, Naibhii, Sculteti, Hagecii; nec hos duas ultimas vicissim puduit id Tychoni concedere: At solas suas Observationes quascunque retinendas, reliquorum omnium penitus explodendas; hoc verò tam non voluit Tycho, quam tu non vis imitari mores viri hujus καλοκαγάθου, καὶ φιλαλήθους. Nihil ipsi magis erat in votis, quam ut suam in observando diligentiam, & sedulitatem omnes Mathematum professores imitarentur, & si quispiam*

ad eam aspirasset, illi, & favit impense, & prædicavit industriam, uti & usus observatis, &c. ac statim: *Sed nec illud hoc loco valde mirum, malos bonorum imitari verba. Actum est*, inquit, *de rebus Astronomicis, si unius solius viri observationibus sit standum; imo tunc actum erit de Astronomia, si Claramontii, eorumque, quos ille, quoties lubet, vel expedit, allegat, observationes pari cum artificum observationibus jure degerint, nec solius ejus, qui diligentior est ceteris, & exercitatior, observatis sit standum*: Prosequitur istud Galilæus fusius.

Affine est, quod cum deinceps probasset Claramontius, esse aliquos Cometas sub Luna auctoritate Regiomontani de Cometa anni M.CCCC.LXXII. vel M.CCCCLXXV. & Vogelini de alio anni MDXXXII. ac litem Tychoni idcirco movisset, Keplerus primum sic fuit exorsus: *Si controversia hæc non inter Mathematicos, sed inter Rhetoras agitetur nunquam melius stetit Claramontio, &c.* & postea speciatim de Regiomontano loquens: *Desinat*, inquit, *Rhetorculus, qui Tychoni rhetoricum colorem obiicit, importunam instituere comparationem inter Regiomontanum, & Tychonem. Equidem Regiomontano Tycho plurimum tribuit; multiplicem in eo eruditionem passim prædicavit, ingenii palmam ipsi cessit ultro; peritiam tamen instrumentorum ad observationes maxime idoneorum, & dexteritatem in observando Tycho sibi præcipuam vindicare, & jure potuit, & ob veritatis amorem omnino debuit. Rebus scilicet ipsis loquentibus inepta est, & vilis in confitendo, vel etiam in profitendo, & arroganda modestia. Nec enim viri est ingenui, & fortis, simulata moderationis amore, sic auram captare popularem, ut interim rerum gestarum, hoc est, Observationum veritas suo destituatur patrocinio. Quid multis? Stat coram hoc judicis totus Fixarum exercitus, Observationibus Tychonis perenne, & irrefragabile perhibens testimonium, quod quoties serus accendit lumina vesper, cognoscere possunt omnes, qui usum legitimum instrumentorum, laboremque in eo non aversantur*, Sed hæc de Observationibus satis.

Restat, ut paucis, quæ fata fuerint instrumentorum percurramus. Dictum est suo loco, ut minora primum, ac deinde majora translata ex Dania in Bohemiam fuerint, atque Praga Benaticam, ac Benatica rursus Pragam, inque hortos Cæsaris, & ex hortis Cæsaris, in ædes Curtianas transducta. Mortuo Tychone, timens Rodolphus, ne eorum distractio quæpiam fieret, adeo habere sibi illa voluit, ipsaque adeo ab hæredibus duobus, & viginti coronatorum millibus coëmit. ita Joannes Baptista Laurus, quem superius citavimus, in epistolis illis suis scripsit. Fuere ea deinde conclusa, ac ita asservata intra easdem Curtianas ædes, ut quibus illorum custodia demandata a Cæsare fuit, quasi thesaurum sita terra, caligineque mersum habuerint, nulliusque usui permiserint. Hoc est, quod queritur Keplerus, cum suum de Stella in Cygno tractatum Hoffmanno illi, a quo deductus è Styria in Bohemiam fuerat, nuncupans, hisce verbis aggreditur: *Quartus hic annus est, illustris, & generose Baro, Mecænas inclyte, ex quo primum ad nos Pragam fama Novæ Stellæ in Sydere Cygni exorta pervenit. Erat tunc recens nobis dolor ex acerbo funere summi Viri Tychonis Brahei Astronomiæ instauratoris celebratissimi, quem cum alia multa, tum hoc quoque reddebat acerbissimum, quod ab illo tempore pretiosissima illa supellex instrumentorum Astronomicorum, quæ Brahæus in Bohemiam intulerat, quodam inextricabili fato claustris, & obicibus positis delitescebat in tenebris. Itaque, cum eorum usus esset mihi interclusus, tua tamen liberalitate paulò ante provisum erat meæ inopiæ. Nimirum prævideras jam ante divino quodam instinctu, quorsum res Astronomiæ hoc Magistro destitutæ olim vergerent; itaque, vivo etiamnum Brahæo, & vix annum in Bohemia versato, partem curarum ultro in te transtulisti; me in hunc luctuosum eventum prudentissimis verbis instruxisti; denique Quadrantem azimuthalem, & sextantem, ex ferro hunc, illum ex orichalco, tuis sumptibus ad imaginem Brahæanorum conformatos nonnullo sumptu comparasti. Quæ instrumenta, Brahæo mortuo, paulò priusquam de Stella audiissemus, meis usibus abs generositate tua permissa possidebam.*

Delituere porrò instrumenta intra eas ædes, ad turbas; usque, quæ post Matthiam Imperatorem, anno M.DC.XIX. mortuum, excitatæ in Bohemia fuerunt. Quippe occupata a Palatinis Praga, fuere instrumenta direpta, & partim varie labefactata, ac in alios usus conversa, partim ea ratione distracta, ut quo tandem evaserint, si Globum illum magnum, æneumque exceperimus, late ignoretur; adeo proinde, ut nisi Tycho ea fuisset providentia, qua conscripsit Mechanicen, tanti apparatus idea periisset; uti & periisset instrumentorum Alexandriæ memoria, nisi Ptolemæus non multo ante eorum ruinam ipsa cum arte, velut thesauro, uno volumine inclusisset. Globum autem excipio, cujus fuit ejusmodi fatum, ut fuerit primum translatus Niessam, quæ Episcopalis Silesiæ est urbs, Collegioque Religiosorum Societatis Jesu donatus, inque eo servatus; ac deinde cum Udalricus Christiani Daniæ Regis filius, anno M.DC.XXXII. per illa Germaniæ bella Niessam cepisset, globumque agnovisset, ipsum inde educi, evehique in Daniam voluerit. Fuit autem in Regia Hafniæ Academia non fine pompa collocatus, & ludente quidem Longomontano, inter ceteros, illo carmine:

Augusta quondam ligna me cura Tychonis
Cælari jussit, &c.

Idque cum verbis hisce subjunctis: *Qui Globum hunc olim in Huenna apud nobilissimum Dominum Tychonem Brahe adtennium manu diurna, nocturnaque versavit, Christianus S. Longomontanus P.* Apposuit verò præterea Longomontanus inscriptionem, quæ hunc in modum legitur:

Sive Hospes, sive Inquilinus es, bene adsis. Hoc Æneum Cæli simulacrum, quod vides, ingenio, & impendio Tychonis Brahe, *ad Astronomicas observationes in Insula Huenna efformatum est. Nihil ad artis perfectionem ætas nostra illustrius contulit. Nomen Uraniburgo dedit, Daniæ famam. Cum plusculos annos Cæli motum felici apud nos successu monstrasset, moveri cepit, & exteris cessit. Primò Benaticam, mox Pragam, inde Niessam defertur. Ita quas in Cælo vices designat, in Terra patitur. Tandem capta Niessa, virtute, ductu, & auspicio Principis Divi Ulderici Patriæ velut trophæum, ex peregrino Marte vindicatur, & restituitur. Anno M. DC. XXXIII. Calend. Decemb.*

Requiri

Requiri heic posset, quid Insulæ Huennæ, ac Uraniburgo, instrumentorum natali solo, & annorum ter-septenorum domicilio contigerit; verumtamen id statim subit:

Jam seges est, ubi Troja fuit.

Rogatus nempe optimus Wormius, quid id rei esset, paucis hisce verbis rem complexus est: *Post Tychonis abitum, Insula fuit semper nobili alicui, seu viro, seu femina in feudum data. Obtinet nunc illam feudi titulo nobilis quædam vidua. In ea jam est campus, ubi Uraniburgum fuit.* Quo sane loco ecquid nam dicere aliud liceat, quam quod odiosum est, ut Cicero ait, cum a prætereuntibus dicitur; *O domus antiqua, heu quam dispari domino dominaris!* Sed enim hæ rerum sunt vices.

Unum subiicere heic juvat, quod in Serenissimi Regis Christiani, ut commendationem, ita excusationem cedat. Etenim, tametsi vidimus Tychonem excusatum illum semper facere, quod necessitas sibi incubuerit exulandi a patria, & quærendi sedeis apud exteros; visa est nihilominus aliqua labes semper hærere, donec illam eluere præclaro facinore est aggressus. Quippe agnoscens denique, quanta nomini Danico, occasione excultæ a Tychone Astronomiæ, quæsita foret celebritas; ac memor aliunde non modo paternæ, sed avitæ etiam virtutis, idque hisce de rebus potissimum agens cum eximio suo Cancellario Christiano Thomæo Schestedio, Tenderupio, Matheseos [imo omnis sapientiæ, virtutisque] impense amante, artem instaurare in Dania constituit. Quare & consulto Longomontano, Uraniburgum novum extruere, non jam amplius in Insula, sed intra ipsa Hafniæ mœnia, juxtaque ipsum Regium Collegium, ut essent, qui continua serie curam illius gererent, cepit. Constructa verò Turris est alta pedes centum supra quinquaginta, cujus, quæ in summo circularis est, area diametro pedum sexaginta est. Adstructa illi circum cochlea ejusce amplitudinis, ac lenis adeo acclivitatis, ut liceat curru ad ipsam usque aream summam ascendere. Liber ex hac area horizon undequaque conspicitur, ipsaque adeo locus est, in quem educta instrumenta observando inserviant. Educta, inquam, cum opus fuerit, e cryptis circum, inferneque extructis, & revelatis operculis ad ea condenda, conservandaque comparatis. Destinata autem fuere tria præcipue Organorum genera, quadrans pota Azimuthalis; sextans, & Armillæ Æquatoriæ; cumque censuisset Longomontanus debere illa radio octo minimum esse pedum, fieri Rex decrevit ampliora, & quantum omnino usus pateretur.

Ac dolendum quidem generosum adeo, laudabileque institutum non potuisse ob res turbatas, insequutumque obitum exequutioni demandari:

Sed te nimirum, o Regum decus, Serenissime Friderice, id honoris solidum manet, ut quod ille gloriose cepit, neque absolvere potis fuit, ipse porrò promoveas, gloriosissimeque perficias. Tam sunt certe illustres, Regiæque virtutes, quibus te præfulgere inaudimus, ut merito nihil non grande de te, & concipere, & sperare liceat. Quippe post partam populis tuis beatissimam tranquillitatem, sic illi tuendæ incumbis, ut te verè Regem, patriæque Parentem demonstres. Cumque, & servantissimus æqui, & eo animi sis candore, ea morum, ac vitæ continentia, ut te idcirco populi tui suas ducant delicias, te sibi in exemplum virtutis proponant, ac se felices reputent, quod tu, ut maximus, sic optimus præsis; Tum id accedit cumulo, quod bonarum litterarum, studiorumque sapientiæ amans, nullum abire diem sinis, quo non aliquam in iis lineam ducas. Quo magis spes insignis est, ut quæsitam jam Regno tuo ex cœlesti hoc studio laudem diffundas, & amplifices; ipsam scilicet quasi super-extruens ædificio magnifico, quod ubi destinatis illis ornamentis instruxeris, usuque animaveris, nulla Orbis miracula habitura sint quidquam comparandum. Age itaque, o Rex vere Magne, & gloriosi[illegible]us tui Avi, cognominisque Friderici sic insiste vestigiis, ut te quoque eo dignum fingas, quem Tycho ob munificentiam in sacrum Uraniæ cultum vere Regiam, ita effecit celebrem, ut nomen ejus interire, nisi cum Cœlo non valeat; sed sit perinde, ac Alphonsorum, Ptolemæorum, cæterorumque, quorum pectoribus insedit Cœlestium amor, perennaturum. Non patientur profecto ij, quos veluti mystas in edito illo Uraniæ Templo institueris, nomen tuum ingloriun ad seros nepotes transire; sed totidem erunt quasi buccinæ, quæ ex sublimi famam spargentes, eas laudes concelebrent, quæ toto Orbe exaudiantur.

An verò, o Serenissime, si quando forsan bona mea sorte aliquod hujusce libelli exemplum in tuas illas Regias inciderit manus, ægre habebis, succensebisque ista te abs tibi ignoto, fortisque adeo disparis viro adhortatione interpellari? Melius profecto, & de tua incomparabili bonitate, & de mea fortuna, voluntateque ominari, spondereque mihi ipse audeo. Facio nempe, Rex Optime, totus, plane venerabundus in Sacram tuam Majestatem, in qua tot virtutes eximias revereor, cuique gloriam nunquam intermorituram voveo, apprecorque. Facio totus admirabundus in splendidam illam tuam Aulam, quam totam accipio virtutem, eruditionemque spirare (Nempe & Augustissima Sophia tua Conjux te imitata

tata, bonas arteis, ſapientiamque ſic excolit, ut cognominis Aviæ tuæ inſtar, idipſum-met ſit, quod nomine præfert; & felix puer ſub utriuſque cura ita creſcit, educaturque, ut gemmans jam in eo virtus ſit mox eruptura in florem; & magnus ille Aulæ Magiſter, Senatoriique ordinis Antiſtes *Joachimus Gerſtorfius*, adeo eſt omni genere litteraturæ perpolitus, ut in eo rerum ſcientia cum animi magnitudine certent; & ille vere ſapiens, ac bonus, de quo paulò ante dixi *Sebeſtedius* Cancellarius, ſic ſtudiis eſt, libriſque addictus, ut quidquid temporis a tuis, Regnique negotiis ſupereſt, in ipſis impendat; & ne longum faciam, ſic ad tui exemplum tota Aula componitur, ut tota virtute efflore-ſcat.) Facio denique totus gratulabundus in tuam illam, & Regionem, & generoſam Danicam gentem, è qua in nos, orbemque totum, illud tantum jubar Syderalis ſcientiæ, magnus nempe Tycho, affulſit, ut non ego, non ceteri, quibus Cœleſtia curæ ſunt, non poſſimus eò oculos illius ergo habere converſos.

Verum de Tychone, ipſiuſque Vita dictum mihi ſit haſtenus.

F I N I S.

APPEN-

APPENDIX.

Quo Numine effectum dicam, ut cum jam extremum hoc folium prælo commissum exprimendum foret; tam opportune acceperim, quæ subiici illi continenter possent? Duo cum semisse sunt menses, ex quo litteras dederam ad illum optimum Virorum Olaum Wormium celebrem in Hafniensi Academia Medicæ artis Professorem, quibus significarem jam ceptam mandari typis Tychonis vitam, ad quam conscribendam ipse monumenta mihi contulisset non pauca. Et quia operæ procederent lente [defectu puta operariorum, quos diuturnum bellum nobis abstulit] insinuaram, si dignaretur mihi mature procurare exemplum (& manu quidem exaratum unici illius, quod illeic extare aliàs renunciasset) Orarionis Funebris Pragæ a Jessenio in ipso Tychonis funere habitæ, evenire posse, ut illud haberem satis tempori, quo vel excerperem ex eo, quæ cum me fugissent, possem ante operis finem in ipsum textum inserere; vel, nisi ad hoc satis congrua superesset occasio, totam Orationem ad calcem attexerem, quasi appendicem. En verò, cum jam editione assequente coronidem, ipse de exempli assequutione desperarem [non profecto defectu pronæ in Viro optimo voluntatis; sed quod istæ viarum ambages suspicionem deperditarum litterarum iniicerent] en, inquam, egregius e Dania Medicus Christianus Legardus litterarum fasciculum attulit ab optimo Viro. Cum mox resolvissem, deprehendi in eo, non exscriptum, sed ipsummet typis excusum Orationis exemplum, quod ille in mei gratiam, & ut majorem mihi, tum rei, tum sui amoris fidem faceret, obtinuerat abs suo possessore. Deprehendi & unà quæ fuerant Orationi adjuncta, tum relatum ante Epitaphium, Chronologicumque distichon, tum funebria illa Kepleri, Coldingique carmina, quorum quia Wormius meminerat, feci & ipse superius mentionem.

Rogaram quoque illum, ut salutem dicens meo nomine illustri Petro Retzio, olim Legaro apud Regem Christianissimum Regio, & nunc in patria Regni Thesaurario [cujus, dum inire cognationem Tychonis, ad quam pertinet, recenserem, commemini] rogaram, inquam, ut ab eo peteret, quam, dum apud nos versaretur, receperat se ad me transmissurum, descriptionem Elixiris, mirificive medicamenti a Tychone adversus morbos Epidemicos adinventi; cujus est etiam superius facta mentio. Id nempe, ut possem talem descriptionem in Tychonis gloriam, & commune bonum generis humani publici juris facere; cum Elixir quidem confectum communicaretur; sed illius tamen confectio perhiberetur quasi arcanum, apud unicum, qui foret familiæ Pharmacopola, asservari. Cum responsio autem Viri optimi fuerit, peregre abesse illustrem Retzium; adjecit tamen se, & habere, & describi mihi curasse epistolam Tychonis quandam ad Rodulphum Imperatorem, qua suum secretum adversus pestem, morbosque malignos inventum detexit; quamque, tametsi clarus Vir Casparus Bartholinus ab aliquot annis evulgaverit, mittat nihilominus ad me, nescius an pervenerit ad nos usque. Fuit proinde exemplum quoque hujusmodi epistolæ in fasciculo deprehensum.

Hisce ergo rebus instructus, misi illico ad Librarium, & orationem, & carmina, cum pauculis hisce versibus præmittendis. Missurus deinde epistolam quoque, descriptionemve Elixiris; admoneo interim [ne quidquam circumstantiarum prætermittatur] ita se titulum, seu frontem, paginamve primam habere:

De Vita, & Morte illustris, & generosi Viri D. TYCHONIS BRAHEI, Equitis Dani, Domini in Knudstrup, Huenæ Hellesponti Danici Insulæ Præfecti, Astronomorum hoc sæculo Principis, die 24. Octobris anni M. DCI. *Pragæ desiderati 4. Novembris, in Templo Veteris Urbis primario, ritu equestri honorificentissime tumulati, ORATIO FUNEBRIS Joannis Jessenii a Jessen, PRAGÆ, Typis Georgii Nigrini, anno* M DC I.

Interceptum est alterum duorum aliquoties memoratorum Emblematum, cum hac adscriptione: SUSPICIO. Pagina versa est Tychonis effigies deducta ex eadem icone, de qua superius. Continet verò insequens hujusmodi nuncupationem.

RODULPHO II. Imperatori invictissimo, augustissimoque, Domino nostro Clementissimo. JAMDUDUM, Clementissime Cæsar, patriam deseruimus Daniam, consanguineos, & quos charos habuimus, & a quibus amati sumus, omneis. Peregrinationem hanc lubenter tulimus, & sustinuimus fortiter. Nam illorum instar omnium nobis erat parens noster TYCHO BRAHEUS. Sed cum nunc is etiam, ita jubente Deo, vitam hanc mortalem cum immortali altera commutarit, quò felicior, eò nos, tanto solatio, & præsidio maximo destitutos, longe reddidit infeliciores. Nuspiam igitur, post Deum, quam in Te, nobis orphanis, spes unica, summaque relicta cum sit, in tuam nos tutelam, & protectionem recipi, clementia erigi, atque servari, subjectissimi supplicamus, Tychonis Brahei hæredes.

Hujus autem versa, & insequentes paginæ sic habent.

DE

DE VITA, ET MORTE
D. TYCHONIS BRAHEI, &c.
ORATIO
D. JOANNIS JESSENII.

VIX quemquam ego, Illustres, Generosi, Nobiles, Amplissimique omnium ordinum Viri, tam duri cordis esse existimo, quem inexpectatum amici, etiam vulgaris, mortis nuncium non commuveat. Certe quos necessariorum, eorumve, qui vitæ auctores ipsis extitere, aut quibus ii etiam lucis hujus causa fuerunt, vel a quibus beneficiu affecti aliquo sunt, occubitus vehementer non contu bet, hos ego saxa potius, quam homines pronunciarim. Et quidem luctus hujusmodi, cum inter paucos sit, unam, vel alteram domum non egreditur, aut saltem extra unicam sese non exerit civitatem; quandoquidem privati alicujus commodi jactura singulos non attingat. Communis verò boni privatio, quoniam cunctis vim inferat, omnibus damnum adfert, indeque profectus dolor merito quoque omnes exercet; & tanto gravior ejus amissio, cujus usus fuerat in vita maximus. Quem verò vestrum per Deum immortalem, ingens illud naturæ bonum, generosum dico, & Nobilissimum Virum D. Tychonem Braheum, Equitem Danum, cujus nomen per totam Europam diu jam exauditum est celeberrimum, latere potest? Et profecto, ne in hominum quidem censu nedum litteratorum ordine, reputandus is, qui ignoret, quantis beneficiis litteras, & litteratos is auxerit, divinis plane, & nullo unquam ævo intermoritturis ingenii sui monumentis; quibus, quæ in cœlestium motuum ratione priscos fugerant plurima, indefesso labore, feliciique opera, nos, & posteros nostros dexterrime instituit. Unde, si, qui vivimus, vel invidiæ tabe affecti, vel ignorantiæ febre ægri, ingrati istud diffiteri, & scientes, videntesque, ignorare velimus; posteritas tamen, si quæ modo ulla futura est, eaque erudita, æstimatura, maximopereque istud est deprædicatura. Hunc vos Virum tantum, Astronomiæ restauratorem, caeterorumque illius artificum hoc sæculo facile Principem, ante oculos vestros videtis depositum; videtis mortuum, quem fato functum passim nunc inaudiunt exteri, fama certe omnibus ingratissima, qui certatim paulo post condolentiæ suæ, atque luctus publicum edituri sunt testimonium; quibus etiam, dubium citra ullum, istud in votis nunc est unicum, ut, alia cum te ipsum prosequi amplius nequeant, saltem funerationis postremo officio nobiscum præsentes afficiant. Quanto igitur magis nobis, qui adsumus, & quorum oculis triste hoc spectaculum obversatur, istud velle, & præstare maxime convenit? Quod etiam, & frequentes, & lubentes agimus, unaque tristi hoc vultu, gestuque afflictissimos ipsius hæredes erigimus, nec parum consolamur. At me, ut verum fatear, hæc magis, magisque ad luctum invitant, inprimis, cum apud animum repeto meum, inopinatum, & subitum occubitus Tychonis nuncium, primum in funestas ædes ingressum, ubi conjugem honestissimam, præ dolore sibi ferme exemptam, & semimortuam, lecto affixam, educatissimam sobolem, obvoluta facie, in tenebris, humi jacentem, & gementem, parietes pullatos, turbatam familiam totam; denique Tychonem meum feretro impositum, prius mortuum aspexissem, quam ægrotantem percepissem; eundemque adhuc intueor eo plane affectu, qui solatium expectare verius, quam id præstare aliis debeat, vel possit. Sed in tanta animi mei consternatione, quo me, & vos omnes fortassis reficiam, illud hoc tempore, quod passim usurpari solet, mihi occurrit; impatientius eos solum plorandos, quorum turpem vitam inhonesta mors insequuta sit; haud verò mori, quos virtus ipsa præstet immortales. Id si sic habet, veluti verissimum est, Tycho noster mortuis haud erit accensendus, quod omnium sese faciebus offerat virtus conspicua; ad cujus lucis clarissimos radios excecari necesse sit mendaces noctuas. Nam, si quis clara patria natus, celebris judicandus; si generosis ortus parentibus, primam virtutis sementem accepisse putandus; si liberaliter educatus, liberalis & ipse habendus; si excelso ingenio præditus, sublimium disciplinarum ardore incensus, iisque occupatus, excelsus & ipse existimandus; si ex fortunæ bonorum affluentia felix censendus; si ingenii editis in publicum inventis, & monumentis plane divinis in tanto excellentior aliis, quanto sese alii inferiores; si Regibus, Viris que Principibus ob hæc charus, fortunatus exclamandus; si clarorum, & magnorum hominum applausus, & collaudatio, laudatum & ipsum efficit; si commodus usus thalami; si morigera soboles; si denique placida mors, etiam atque etiam beatum præstare possunt; profecto Tychonem nostrum omne hic tulisse punctum, pro virili mea ostensurus sum. Et quamquam optarim alteri cuipiam, cui major dicendi vis, minor autem ex luctu animi perturbatio, hasce partes injunctas esse; tamen, cum de eo Viro verba mihi facienda sint, qui seipsum, etiam me tacente, cum in vivis esset, bonis omnibus prolixe probavit; ea etiam suppetat rerum copia, ut quid e tanto dicendorum numero, pro temporis angustia, potius omittendum, quam commemorandum, cogitare necesse sit, onus hoc mihi imponi tanto facilius passus sum. Quò etiam perduxit plurimi temporis liberalis, & sua-

& suavissimi nostri convictus, amoris mutui, mutui officii recordatio, & denique hospitii nunc mei destinatio, paulo ante mortem, amicissima, & insuper in ipso desiderium mei hoc postremum. Veritatis igitur simplex cum sit oratio; non est, quod a me verborum ampullas, aut ullum insolentem sermonis habitum hic expectetis; quandoquidem deformia focos desiderent, & glaucomata, nulla cerussa indigeat per se decora facies; parque sit, ut orationis nostræ indumentum respondeat formæ vestitus. Proinde multa me paucis, illustria humilibus, læta tristibus proferre, patienter admittite. Patriam ergo quod attinet, ea Tychoni nostro Dania est, quæ aliquot jam, ante Christum natum, sæculis, Regia dignitate clara, plures semper sagatos, quam togatos genuit. Julii Cæsaris minas animose contempsit, impetus illatos viriliter depulit, & cum vicinis populis frequentia bella gessit. Incolæ, quibus Rex imperat, in equestrem, & plebeium statum distincti. Inter equestris ordinis homines, qui inibi sane amplissimus est, primario loco Brahei reputantur, qui, ex Suecia jam olim Reges comitati, splendidissimis feudis, ob virtutem, fidemque in militia constanter præstitam, in Dania ditati sunt. Ante sexcentos annos unum, atque alterum ex hac familia ad Regiæ dignitatis fastigium avectum, in Annalibus Danicis legitur; non pauci quoque Monasteriensem Episcopatum, illum aureum, superioribus temporibus administrarunt. Quin & hodie in Sueciæ Regno Nobilissimo ex Braheis orti supersunt, qui Regi proximi Comites salutantur. Et coram aspicitis inclytum, & generosum Dominum D. Enricum, Comitem in Wesingeburk, Liberum Baronem in Rhedebbollen, Dominum in Lincholm, qui, ut domesticum infelicem absens dolet patriæ statum, sic funeris agnati sui præsens spectator est tristissimus. Braheos genus suum ad Augustos Sueciæ Reges, non injuste referre, vel nummus quidam argenteus, juncorum manipulo notatus, a Regeque Joanne III. signatus, confirmat. Nam eo insigni ad stemma deducendum, comprobandumque suum omnes utuntur. Natus est Tycho noster anno Christi 1546. decimoquinto Decembris, intra nonam, & decimam horam matutinam, Knudstrupii in Scania siti, patri Ottoni, Viro militari, & magnanimo primogenitus; matre Beata, ex vetustissima Bildorum familia orta, quæ septuagenaria hactenus superstes audita est, per plurimos annos vidua, femina gravis, pietatis, & pudicitiæ toti sexui exemplum. Hæc filium suum sollicite admodum educavit, ad sanctitatem, & virtutem cohortata sedulo, cui is vicissim omne præstitit obsequium. Quæ indoles egregia in prima succrescente ætate, patruo suo Georgio Braheo admodum grata, ipsum impulit, ut cum liberis careret propriis, hunc adoptatum sibi asciverit, domi, parentis loco, pædagogi opera, informarit; donec decimum, & sextum ætatis annum prætergressum Lipsiam emitteret, ubi summa alacritate litterarum bonarum viam ingressus alterum, in iis pauxillo tempore ita progressus est, ut excelsi ingenii signa ediderit manifesta. Natura propensus erat ad Cœli studium, cui tam diligenter incumbebat, ut invito præceptore domestico (cui juris studium cum discipulo tractandum injunctum fuerat) libellos Astronomicos passim coëmeret, sineque intermissione perlegeret; Bartholomæo Sculteto, tum studiorum causa Lipsiæ degente, clam in consilium adhibito. Noctu sereno Cœlo, pædagogo inscio, lecto sese subducens, Sydera omnia e globo exiguo, absque magistro etiam, addidicit; velut etiam Radio Astronomico Planetarum motus diligenter observavit, atque sic integrum triennium Lipsiæ exegit; id, quod & postea Wittebergæ, & Rostochii sedulo, & constanter continuavit. Postmodum, cum peregrinandi ipsum invasisset desiderium, Augustam Vindelicorum profectus, inibi, in Consulis Joan. Baptistæ Henzelii horto maximum quadrantem ligneum erexit; veluti & aliud, quod Sextantem dicunt, instrumentum, quibus creberrime Syderum motus exploravit. Inde in Italiam properans, maximam illius partem perlustravit, atque de hisce disciplinis cum Viris harum peritis avide, multumque contulit; unde in dies magnam Astronomiæ notitiam adeptus est. In patriam per Helvetiam regressus, Basileam Rauracorum, aut vicinum aliquem locum, sedem vitæ delegerat, non solum ob loci celebritatem, Virorumque doctorum illic commorantium complurium convictum; sed etiam, quod regio isthæc in trium amplissimorum regnorum concursu, Italiam, Galliam, & Germaniam jungeret, a quo per crebriores litteras cum eruditis agere commodius posset. Quod dum serio secum constituisset Tycho, Rex Daniæ Fridericus II. Princeps litteratorum amantissimus, de hoc ipsius proposito certior factus, accersitum pluribus dehortatus est rationibus, utque in patriæ potius gloriam domui studia hæc urgeret, & perficeret, adhortatus; &, ne aulicis strepitibus, aliisque impedimentis turbaretur, Huennam, Hellesponti insulam, latinis Venusiam dictam, ultro obtulit; ex Camera item annuos certos reditus exsolvi jussit. Hanc Tycho acceptans conditionem, Insulam ingressus est desolatam, quam brevi tempore splendidissimis quibusdam ædificiis habitabilem, veluti & egregiis hortis, agris, piscinis amœnam, & secundam, cultissimamque effecit. Instrumenta motibus cœlestibus accuratissime observandis idonea, quæ jam Pragæ in Cortiano Palatio viva aspicitis omnia, magnæ molis, aut majoris artificii machinas fabricavit quam plurimas. Ex Academiis studiosos, pictores, sculptores, chalcographos, typographos, omnisque generis artifices alios accersivit, ipsis victu, & amictu liberaliter prospexit, salaria item distribuit. Illic dies, noctesque visum, lectum, auditum, scriptum, pictum, sculptum, & fabricatum. Summatim; laboratum, unicequa Cœlum spectatum est. Horum operum fama Mare trajecit ipsum, universam Europam penetravit, eoque ex omni parte invitati, catervatim, quotidie, spectatum accurrerunt plurimi, quos hospitaliter excepit omnes, & pro dignitatis ratione singulos, Reges, Principes, horum Oratores, Legatus, Comites, Barones, Nobiles, Studiosus, immo tabellarios; quæ quanti sumptus res fuerit, cuivis æstimare facilius est, quam imitari. Nam, quod ipse scriptis suis publicis testatur de peculio proprio ultra centena millia Joachimicorum, laudabili edepol prodigalitate in Astronomica impendit. In hac Insula per hosce labores nata Tychoni est nova illa Mundani Systematis Hypothesis, qua hanc, quam inhabitamus, Terram, totius quidem Universi Medium statuit, motus tamen omnis, secus, quam Copernicus voluit, expertem; nec etiam juxta hanc orbium omnium secundi mobilis centra versari, quod Ptolemæo visum est,

per-

permisit; sed ambò solummodo Mundi lumina, & una temotissimam omniom aliarum contentricem Octavam Sphæram, in circumvolutionibus suis, Terram tanquam centrum spectare indulsit; reliqoos verò quinque Planetas circa Solem, veluti Regem suum, gyros docere, ipso in omnibus illorum revolutionibus, in medio constituto, affirmavit. Hoc ingeniosissimo Invento cœlestium appareutiarum omnium exactissimas rationes reddidit; hoc obscura illustravit, dobia explicavit. Stellas Fixas mille multoties, & diversis instrumentis, non mechanice, sed per triangulorum rationes, viginti, & uuius anni labore pertinaci, & indefessu eccuratissime restituit, absque querum rectificatioue baud ullus constaret varus cujusque Planetæ locus. Solis quoqua, & Lunæ motus, quam emeodatos hic reddiderit, censere artificum est, & laudare. Patem quoque diligentiam circa Plauetas reliquos adhibuit; neque quidquam, quod ad divinæ Astronomiæ instaurationem, perfectiouemque facere noverat, unquam vel segnis intermisit, vel invidus dissimulavit, occultavitqoe; id, quod partim jam editi ipsius io lucam libri, partim excodendi prolixe demonstrant. Astronomia mechanica, quam Wandesburgi, Arce Ranzoviana ad Hamburgum sita, propriis typis, & ichnographiis elegantibus, primo egressus soi ex Dania anno, publici juris fecit, instrumentorum fabricam, & eorundem usum fideliter commonstrat; sine quorum ope, & subsidio vix ulla observationum constaret certitudo. Stellarum autem Fixarum abs se perfecta restitutio, reliquarum Inerrantium oierito principium haberur necessatium, & fundamentum; quod reliquorum Planetarum recte demom sequitur instauramentum. Postremum opus, circa quod frostra suscipiuntur alia, prædictionum formas ingeniose explicat. Atque hæc, ni fallor, universæ Astronomiæ forma est, ad quam mibi Tycho quoque noster scriptiones suas direxisse videtur. Et jam profecto ex trigiota sex annorum certissimis observatiouibus absolutissimum, quod ab eo unice, & diu expectatum, in publicum emisisset Astronomiæ Theatrum; nisi migratio ipsius e patria, & inda usque loci aliquoties mutatio operæ moram injecisset perniciosam; cujus motationis, & discessus ipsius causas, quas perhibuit graves, & uecessarias, alios malo recensere. Verum hanc temporis jacturam facile resarcisset commodissimom otium, quod ipsi ante annos tres Aogustissimus Cæsar Rodulphus, Imperator secuudissimus fecerat clementissima in Bohemiam evocatione, & sustentatione liberali; nisi, proh fatum implacabile! hunc dira mors, divino Priucipi, & nobis omnibus, insperato ademisset. Nihilominus, ne quis frustra ipsum vixisse, & ceptum tantum, non verò absolutum ipsius opus existimet, sciat, ex tut anuorum luculentis observatiouibus, quas thesauri loco, sibi semper proximas, & custodltissimas babuit, quasque Dania excedens, nave expositas [eo modo, quo aliquando Julium Cæsarem, magna pugna, & elade elapsom, suos ferunt commentarios] alloquutus, & exosculatus est; habet heredes, quibus etiam hasce, jam animam agens, serio commendavit, ædificii Astronomici sufficientem materiam, cui formam inducere possent Viri tres egregii, & Tychoni Mathematicarum disciplinarum peritia ooti, & chari, & aliquandiu domestici, Doctor Melchior Joëstelius, Magister Christianus Longomontanos, & Magister Joannes Keplerus, inter cujus manus hæc omnia nunc versantur. Et quanquam D. Tycho Braheos, ut ad juvandum commune bonem unice natus, sic ad præstandum non tantum per totam vitam propensus, sed sollicitissimus fuerit adeo, ut nullum laborem subterfugerit, nullis sumptibus pepercerit; nihilominos, uti mos Mundi hujus est, aliquot hominum (si etiam tales homines sint) repreheosiones evadere non potuit. Aliis enim ab avita degenerare virtute visus est, quod equestris ordinis, & gravissimæ euctoritatis homo, litteras, & ex bisce mathematicas disciplinas tractaret; nec privatim tantum iis deliciaretur (quo fortassis apud hosce veniam impetrasset aliqoam) sed inde etiam publicam expectaret laudem, atque gloriam, dignus reputatus, cui nobilitatis ademptum resignaretur privilegium. Hujusmodi domi, & foris sustinenda complura ipsi fuerant judicia; solo risu, veluti & solebat, refutanda simplicitas, & rudis ignorantia. Quod si enim inscitia stemma meretur, quis agrestibus futuros nobilior? Sin scientia insignis efficit, quænam mathematica potest nominari præstantior? id, quod docti intelligunt. Verum tolerabilis isthæc quodammodo fuerat judicii infirmitas hominum, errora potios, quam studio eò dementiæ prolapsorum. At ab iis, qui eruditionis titulis insolescunt, qui litterarum, & morum bonorum professiones sibi vindicant, immo ab iis, de quibus optime semper, suomet ipsorum etiam testimonio, meritus fuerat, falsas eriminationes, iosanasqoe calumnias, expectare, & perferre, res mibi videtur longe impatientissima. Hoc pacto, ante annos paucolos, quidam ingeniusos, & doctus, sed absqoe religione, & virtute bomo, tetricum, & famosum contra præstantissimum hunc Virum divulgavit scriptum, quale in hoc genere noo vidit antiquitas, nec fortassis spectatura est unqoam posteritas. Non sat fuerat infamatori illi plagium committere litterarum, & Tychonis Hypothesin, Uraniburgi repertam, falsarie pro proprio invento venditare; nisi etiam Virum eviti generis, summæ eruditionis, inculpatissimæ vitæ, com tota ipsius honestissima familia, sexcentis contumeliis, & totidem mendaciis, apud alios, si non desormatum, suspectum saltem reddidisset. Et profecto jure actum cum hoc fuisset, velut etiam jam agi ceptum fuerat, nisi mors feram illam singulari beneficio affecisset, & pæne subduxisset commeritissimæ. Sed quemadmodum Tycho ipse sese, dum viveret, contra ejusmodi calumnias, conscientiæ innocentia, plurimorum item illustrium, & doctorum Virorum judicio consolatus est; sic etiam cuilibet recte sentienti eadem hæc non abonde non possoot satisfacere. Ob ingenii, & doctrinæ excellentiam, nominisque celebritatem, invictissimus Cæsar Rodolphus, Princeps sapientissimus [quem meriro primo loco oomino] in Aulam soam accersitum voluit. Friderico verò II. Daniæ Regi, tam charus, tam magnus, tamque bonus habitus, ut nihil, quod majoris momenti fuerat, absque hujos scito susciperet. Jacobus IV. modernus Scotiæ Rex, carmine Tychooem laudavit; Ernestus, Elector Coloniensis plurimum huic semper favit. Guilielmus, Hassiæ Land-gravius, per multos annus, litteris da rebus ad Astronomiam spectantibos, cum ipso certavit; quæ primo epistolarum ipsius libro editæ continentur. Udalricus, Dux Megapolitanus, quò in Dania ipsum retineret, nihil non tentavit. Longum foret omnes per Europam ex imperiosa familia

milia

milia natos, defunctos, & superstites, quorum ad Tychonem clementissimæ extant litteræ, & spectanrur munera, huc accensere. Sed eruditorum, Dii boni, quot exsratarum ad ipsum epistolarum volumina, abstrusis quæstionibus plenissima! Nec ullum hoc sæculo opus eruditum, & in Philosophis egregium divulgatum, in quo Tychonis nomen sliquoties legatur, in quo non ad ipsius auctoritatem provocetur. Er, ut a plurimis paucos nominem, Franciscus Patritius, Clavius, Scaliger Josephus, Ulmus, Maginus, Roëslinus, honorificè hunc, & frequenter scriptis suis compellant. Quis igitur tam exmens erit, aut sensus reprobi, qui non tot illustrium, & doctorum Virorum candidis de D. Tychone censoris ipsæ etiam subscripturos sit, veritatique calculum adjecturus suum? Non Deum Tychonem facio, sed hominem fuisse, & scio, & affirmo, cui nobiscum omnibus errare, atqoe labi fuit commune. Non diffiteor quuque, aot pernego, & suos ipsum habuisse nævos, qoibus mortalium haud expers ullos est. Istud tamen coram quocomque erecta cervice testari possum, & testor quoque, totis illis novem mensibus, quibus triennium ante, VVittebergæ cum familia mihi convixia hospes, eum sese gessisse erga Deum, & Homines, quoad Christianum, & litteratum hominem apprime decuit; cum cunjuge honestissima, suique observantissima femina, maxima vixit concordia; liberos, ex octo adhuc sex superstites, ad pietatem, & modestiam assuefecit; filios, qui ipsi duo, studiis aeu, & colo filias occupavit; nec otio, peccatorum seminario, infensissimus, diffluere ceteram quoque familiam passus est. Consorti suæ facilis; severitate verò reliquos continebat in officio; erga peregrinos comis, hospitalis, liberalissimus in pauperes. Verbis ipsius veritas, & brevitas; gestui, & vultui gravitas; consilio prudentia; factis felicitas inerat. Nihil fictum, nihil simulatum iu ipso, sed scapham scapham appellabat; unde omue, qood sustinuis, odium. Nihil in ipso bomile, nihil dejectum; sed sublimem ferebas supra omnes fortunæ minas animum. Nulla in ipso, præterquam temporis, animadversa avaritia; ipsi vita studia erant; deliciæ verò meditatio; divitiæ scientiæ; virtus nobilitas; religio, dilectio. Fastum detestabatur omnem, omnem inanem stemmatis jactantiam. Non iræ tenax, & offensionum, sed ad condonaudum facillimus; utque uno dicam verbo, quod ab aliis expectabat, idem promprissime præstabat singulis. Prodesse cunctis studebat, uocere verò nemini. Haberem, quæ plura de ipso verissime prædicarem, si is, qui me graviter exercet, luctus fineret, nec nossem vobis aliàs hæc omnia satis, superque cognita, & perspecta. His animi dotibus Tycho noster præditus, cum viveret; quibus eriam nunc in animis bonorum vivir, & victurus perpetuo est. Has exornarunt fortunæ bona, quæ hæreditate coosequutus fuerat amplissima, veluti insuper sperare puterat olim majora. Neque etiam corporis houc destituit honor, atque decus; erecta statura; firma, & virilia latera; facies decora, & aperta, quam ante annos triginta Rostuchii quidam noctu, auso prorsos sicario, læsit, vestigio ad mortem usque semper conspicuo. Valetudine antehac usus fuit prosperrima, & inoffensa, quam deinceps loci mutatio, & ipsam paulatim immutavit, nutantemque reddidit; unde & ipse brevioris vitæ conjecturam desumpsit. Æstate præterita deterius longe habere cepit, quod tameu, quantom potuit, apud suos dissimulavit. Crebriores cum amicis lætitiis abrumpens, de morte sermones instituit; quin & domi a familia interea temporis plurima animadversa prodigiosa, veluti & meus aliquid genius præsensit. Nam eo ipso, quo ægrotare hic cepit, die, ego historiæ Anatomiæ Pragensis finem imponens VVittebergæ, atque ad Lectorem præfationem Amanuensi meo dictitans, plurimorumque fautorum, & amicorum nomina recitans, de repenre hæc jussi scribere: Tu verò, generose D. Tycho, fermè mihi excideras. Nam ignoro hactenus Cœlum, an Terram potius habites; num suspicias, an despicias. Salve tamen mihi cum Typotio nostro [quem similiter ignorabam mortuum] ubicumque sis, plurimum. Dies, quo in morbum incidit, 13. Octobris erat, quem ipsi Intempestiva invitavit verecundia. Ad illustrissimi enim Viri cenam cum aliis vocatus hospes, urinam suppressit, quæ consessu protracto aucta, vesicam ita distendit, ur quasi luxata, postmodum excernere volenti amplius non obedierit. Hinc subsequuta ischuria, & doloris vehementia, qua cucurbitæ instar; attractus sanguis, vesicæ phlegmonem induxit, quam illico, ut solet, febris comitata continus, & ab hac leviusculum exortum delirium. Qui affectus eò a me designatur deductius, ne veritati forsan vis fiat commento alienissimo. Nocte, quæ ipsius mortem præcessit ulrima, obtinuit eas a morbo inducias, ut magna facilitate, & considerate plurima ordinaria. Et quemadmodum Poëticæ a pueris usquu favens stodiosius, expeditom, & elegaus fudit carmen; ita morti vicinus vere cygnæum canere prolixe auditus est, quam etiam multoties soos jussit excipere; ardentissimos ad Deum, pro coucessa vitæ usura, pro exhibitis innumeris beueficiis, pro publica concessa pace, pro tributa toties Cæsari læta victoria, proque bonis abunde in commune collatis omnibus, hymnos modulatus est; pro placida animæ emigratione, pro cœlesti diversorio, profundis suspiriis supplicavit; Ecclesiam, Rempublicam, suosque omues divinæ protectioni commendavit; curam egenorum habere fine respectu omnium suis severe injunxit; pie, & honeste vivere, divinumque sperare aoxilium jussit. Atque sic inter preces, & cohortationes, nobis omnibus, & vitæ huic valedixit, tam tranquille, ut deficere nec visus sit, nec auditus. Sic itaque die abhinc duodecimo, qui erat 24. Octobris, cum annos vixisset 54. menses 9. dies exacte 14. humanis exemptus est Vir illustris, & generosissimos D. Tycho Braheus, singulare naturæ beneficium, & litteraturæ ornamentum; quem non tam clara patria, nobiles genitores, corporis, fortunæque bona alia, quam excelsa mens, & divinum ingenium, earum, amabilemque Principibus, doctisque Viris, adeoque universis, præstitere; cujus mors, quam pia, & honesta vita præcessit, haud mala esse potuir, ejus nunc exuvias, & quidquid in ipso mortale fuit, terræ committimus, officio humanitatis ut postremo, sic maximo; pars ipsius verò melior, hoc est anima, Jesu Christi Servatoris nostri sanguine pretiosissimo redempta, Cœlum, quod antea suspexit, & meditatus est, cum beatis omnibus inhabitat, cunctisque hæc inconstantia despiciens, vitam jam vivit vere immortalem.

Orationis Funebris finis.

NE quispiam moretur, quod sub Orationis superioris finem, legatur Tycho supra annos LIV. visisse menseis IX. & dies exacte XIV. cum ipse superius scripserim eum, praeter annos illos, vixisse menseis praecise X. adnotandum est, cum ipse Tychonem habuerim natum die Decembris XIV. & mortuum deinceps die Octobris XXIV. supputari omnino, praeter annos integros, menseis X. ac dies X. Et quis tamen tempus Nativitatis designatum est stylo veteri; tempus verò mortis stylo novo; ideo me, habita ratione detractionis dierum intermedio tempore factæ, detraxisse eos decem dies, quibus profecto Tycho non vixit; quare & superesse menseis praeise X. parem rationem habui, cum vitæ Peireskii tempus supputavi. Excusandus porrò Jessenius, quod præfestinanter Orationem conscripserit; neque idcirco adverterit, nato Tychone, ut statuit, die Decembris XV. aut superesse novem dies, supra X. menseis, si ad stylum quidem veterem respexit, aut superesse XXIX. supra IX. menseis, si respexit ad novum. Quanquam hoc parvi momenti est. Grate interim habeo, quod docuit Tychonem ex eo esse stemmate, e quo fuere prolem duo Reges assumpti, & nonnulla item alia, quæ mihi fuerant incomperta; ut quod præter sex liberos, quibuscum migravit Tycho in Germaniam, etiam duos alios habuisset.

Subsequuntur tum *Epitaphium*, tum *Chronologicum Distichon*, quod utrumque, ut jam monui, intertextum superius est; ac ista, quæ sequuntur, subinde.

ELEGIA

IN OBITUM EJUSDEM

D. TYCHONIS BRAHE.

TU quoque funebris pars haud incognita pompæ,
Appositos lacrymis funde Elegia modos:
Terrigenas animis potuit qui sistere Cælo,
Terrigenum tumulo conditur ecce manu.
Assuetosque oculos cælestem pandere lucem
Fusa super tenebris invida claudit humus.
Gratuler ambiguum est, an laxem fræna dolori?
Dum meditor, lacrymas utraque causa ciet.
Infelix mundi soboles, homo dedite mundo,
E mundo reliquum quid tibi Parca facit?
Quando etiam lethes Sapientia mergitur undis,
Divinasque animi mors populatur opes;
Nec jam Syderia frigentia pectora cura
Demulsent solitis vita abeunte modis.
Si pars est hominis melior, mens edita Cælis,
Vilia si terra pondera corpus habet;
Si probat ipse Deus pecudum contemnere victum,
Pinguia non ventri thura adolere Deo;
Sed memorem esse sui, celeresque patrare per annos
Dignum aliquod tanta nobilitate decus;
Si potior mentis, quam corporis ulla voluptas,
Pulchrior illius si, meliorque labor;
Si patrius animo præstat decurrere sedes,
Et laudem auctoris commemorare Dei;
Debuerant equidem pulchra molimina mentis
Occidui fato corporis esse super.
Nunc veluti nigris fulgens in nubibus arcus,
Has simul ac venti dissoluere, perit;
Non secus Astrorum tot jam quæsita per annos
Notitia, & celeris mobile mentis opus.
Quod visum Uranie fertur mirata sub Astris,
Exemplo sensus obstupefacta sui;
Heu mihi non potuit mota superesse cerebri,
Nec nisi peagressit sensibus ire comes!
Scilicet ipsa etiam quondam pulchra Astra peribunt,
Et res instabiles fluxa sigilla detent.
Scilicet exiguum est, & vasto ex æquore gutta
Quidquid Syderia de ratione tenet.
Utque bibit floris lux irradiata colorem,
Ipsa sibi nullas de Phaëtonte color;
Non aliter, viles sensu monstrante figuras,
Mens hominis, crasso corpore mersa, videt.
Aut tenue, aut nihil est, species aut proxima vero,
Aut pars in promptu est, pars adoperta latet;
Divinos puro donec de fonte liquores
Corporis e vinclis, morte soluta capit.
Non igitur miser est, lacrymis non aptus acerbis,
Solatur Domini quem modo blanda manus,
Oblitum levium, capiat quo maxima, rerum,
Jam vacuum curis, improba vita tuis.
Non poteras lethum pulchram prævertere palmam,
Arte triumphata, Syderibusque venis.
Non poteras penitus doctrinam extinguere mentis,
Quam spargit toto plurimus orbe liber,
Audiit hinc vivus magnas Pænna per urbes
Posteritas omnis, quem bene grata canet.
Gratulor hanc merito sortem; sed causa doloris
Non levis a nostra nunc mihi parte venit.
Non mea tam longa jungam suspiria pompa?
Me ne hilarem jubeat publicus esse dolor?
Nam veluti si quu stagnantibus incidit undis
Scrupulus & fluctum motio prima dedit;
Addit se in spatium, viresque acquirit eundo
Circulus, atque omni littora parte ferit;
Non aliter, qui jam Pragensi mæror ab urbe
Nascitur, Eois, occiduisque plagis,
Regna per, & gentes, magis, ac magis auctior, errans
Conturbat vestras Auster, & Eure domus.
Dania comprimis Braheum patria plorat,
Jamque suum Atlantem non abiisse velit.
Illustrisque domus, columen, Braheia, regni,
Occubitu Solis lumine cassa sui
Luget, & ad luctum socios vocat ordine Billos,
Rudros, Rantzovios, pulchraque serta Rosæ.
Stemma Viri fulgens, regnum sibi vindicat unum;
Doctrinam censent omnia regna suam.
Fama Caledonium longe tranabit in orbem,
Signaque mæroris Rex Jacobe dabis,
Musarum cultor celebris, tecumque per orbem

Mu-

Musarum quotquot mystica sacra colunt,
Seu Princeps ditione potens, seu Flumen bonore,
Quos loquitur propria paginu scripta manu;
Seu quocumque loco Stellarum conscius artis,
Cui fuit in voti parte Tychonis amor.
Non ita fatidicas ibant crebra agminu Delphos,
Sollicita ambiguos aure notare sonos;
Quum super arcanu Cælorum plurima mota
Brubeas adiit littera missu manus.
Constituit vates, migrant oracula terras,
I, quare hinc alios Delphica turba Deos.

TU verò ante alios, Cæsar ter maxime, Reges
Non aliquem motum corde latente capis?
Venerat immitti Phœnix dilapsus ub Arcto,
Atque in Teutonia nidificabat humo;
Phœnicem propria voluisti ternere in Aulu;
Non alia imperio dignior ales eras.
Venit summa dies, properarunt fata receptum
Phœnicem flammis, Phœbe, udolere tuis.
Quo minus hunc flocci credam te pendere casum,
Impedit officium, dive Rodulphe, tuum,
Armatum imperii depellere finibus hostem,
Tutari pacem, justitiamque domi,
Et studia, atque artes validas plantare per urbeis,
Unde hominum capiat commoda multa genus;
Percipiatque Dei justas sapientia laudes;
Hæc sunt imperii munia summa tui.
O utinam nunquam tua sceptra fatiget Erinnys,
Armu domi nemo concitet, armu foris;
Nulla intemperies languentia corpora tentet,
Quod satis est, fundat terra, pctu:que manus.
Non ideo nolli cingant tuu lumina fasces,
Non minor hinc Regi retribuatur honos.
Te duce certatim speculentur Sydera cives,
Quæ taque divina sint monumenta manus.
Scilicet hæc una est divini meta laboris,
Hac hominum decuit vita beatu genus.
Hanc equidem Eois vitam vixisset in hortis,
Si posset vetitis abstinuisse bonis.
Nunc immorigeros Nemesis divina, magisque
Trux hominem duro pectore plectit homo.
Terra homines plectit, tribulos commutat aristis,
Torrida nunc æstu, nunc adoperta nive.
Hinc genus Adamidum duras damnatur ad artes;
Syderea cunctis non vacat arte frui.
Hanc tamen esse tuam voluerunt Numina curum,
(Par immortali regia turba Deo).
Has etiam ingenuus in sceptru reponere curas,
Quoque potes, arctas umplificure, modo.
Tempora nobilibus condunt pereuntia signis;
Ætatem mundi pectora bruta docens.
Quanta sit, expediunt Cælorum condita moles,
Quæque sit humana commoda forma domus.
Ne velut ignota vivat peregrinus in urbe
Terrigena, hospitii nescias ipse sui.
Incipe, mortalis, stolidos deponere fastus;
Quantula de mundo portio, quæso, tua est?
Quæ etiam humanos adjuvant gnaviter usus
(O res ingratis sæpe iteranda viri);
Uranien fecunda Ceres, Bacchusque loquuntur,
Fauni Capripedes, Arcadiusque Deos.
Uranie instabilem constrinxit Nerea nautis,
Æolus, Uranie sub jugu, castra dedit.
Hæc avis Hispanos ulium deduxit in orbem,
Huic cessit clausas gens tremefacta fores.
Uranie Batavos sæva servavit ub Arcto,
Quos fugit multu tempore clausa dies,
Tanta dedit quondam cultori præmia dives;
Non equidem cunctas, credite, fudit opes.
Claudit inexhaustam gremio prædivite gazam,
Dat nova non pigris munera culta Viris.
Vim Cæli reserate Viri, venit agnitu ad usum;
Ignota videas commoda nulla rei.
Clausa aperire labor; sed apertis non labor uti;
Naturæ ingenio vim reserate Viri.
Mi quoque, Diva potens, propias perculta dedisti,
Ne cruciet mentem vana superstitio.
Dulcia non poteras compescere somnia Moses;
Suspicio magnos fecerat Astra Deos;
Forte otium magicas venissem promptus ad artes,
Eliciens Orco, quos regere Astra putant.
Intima quantisper non ad penetralia veni,
Explorant vires lux animosa tuas.
Consulat Astrorum vires, quicumque laborat
Cum fructu vetitis obvius ire libris.
Tuque adeo immanes terris avertere pestes
Si (quod Sacra jubent) Dive Rodulphe, cupis;
Si tibi sunt cordi misera nova commodu vita,
Gloriu si summi, cultus, amorque Dei
Hanc etiam clemens studiorum amplectere partem,
Conscium & Astrorum perge fovere Deam.
Struvisti Scythicum non una clade tyrannum:
Imbellem exsupera tandem etiam invidiam.
Millia militibus, veniant modo singula Mosis;
Neutra gravant reditus invida lingua tuos.
Si tamen usque adeo multos rapit omnia miles;
Si cunctas adeo Mars populatur opes,
Servandu est inopi cantillu pecuniu fisco;
Et nihil est studiis, sordide Rhetor, opus.
Deme catenato pretiosa monilia collo,
Sit simplex vestis, mensaque parcu tibi.
Luxuries inopi famuletur publica fisco,
Nam nihil est illis, sordide Rhetor, opus.
Tunc etiam Jova fisco cedemus honores;
Astra locum castris, ingeniumque dabunt.

Joannes Keplerus mœstus posuit.

INCOMPARABILIS VIRI

TYCHONIS BRAHE

ATLANTIS CYMBRICI, ET EQUITIS TORQUATI

ELOGIUM.

EDuxit, perhibent, immani mole Gigantes
Simplicibus tellus denuo culta Viris.
Hi tentare quidem Cælos ascendere quondam,
Quos tamen in terram Dii repulere statim;
At nostris alium videas genuisse diebus,
Ipsum, cui Cælum sarcina parva fuit.
Hic, cui non totus terrarum qua patet, orbis
Sufficere, eventu judice, non potuit.
Hic dico, ille Gigas, quem fama reclamitat harmis
Astriferos Cælos imposuisse suis.
Hic voluit Stellas flammantes inter Olympi
Vivere, sic scrutans intima claustra Poli.
Unde refert nobis victor Mysteria Cæli,
Quidquid & occulti magnus Olympus habet.
Hinc videas monumenta Viri, quæ Cælitus ipse
Edoctus nobis conspicienda dedit.
Hæc, Diodore, oculis si vidisses, Miraclis
Dixisses septem connumer anda tuis.
Cedite jam Primi Inventores, cedite tandem;
Viribus hic cerebri vos facit arte rudes.
Hei mihi! Quid video? rumpit mea verba quid inter?
O mea quid subitus occupat ossa tremor!
Occidit! hei vobis Cælum, fulgentiaque Astra!
Occidit ipse Tycho summus & alter Atlas!
Quid vestrum ΤΕΙΧΟΣ *misisti abire Tychonem,*
Cui semper vestri maxima cura fuit?
Antea quem nobis ecce Astra dedere benigne,
Invida nunc oculis surripuere meis.
Non ego macresco; Neque, si mihi vera fatendum,
Terra fuit tantum digna tenere Virum.
Nunc Tycho ipse suo speculans spatiatur Olympo,
Atque ipsi specula est, quod fuit ante scopus,
Ergo si voti compos jam despicit alto
Osorem, dicens; nil tua dira moror.
Nil tua dira moror, Fortuna victor & ipse,
In terris posthac degere non cupio.

Paulus Janus Colding Cimber.

SUperest, ut liberem fidem circa memoratam Tychonis epistolam de confectione Elixiris ad Rodulphum Imperatorem. Tanto verò lubentius ipsam publici juris facio, quanto optimus Wormios recte divinavit, nullum fuisse ad nos exemplum delatum egregii illius *de aëre pestilenti corrigendo* tractatus, in quem præclarus Bartholinus ipsam inseruerit. Quando certe nullum reperire licuit in instructissimis Bibliothecis eximiorum Medicorum Riolani, Morei, Patini, Mentelii, ne quid de Thuana, & ceteris dicam; credere omnino par est, nusquam apud nos aliquod extare. Tacere interim non decet, quod ille in suis ad me litteris habet, dum: *Credo*, inquit, *hoc ipsum medicamentum, de quo tecum egit nobilissimus Dominus Retzius; nam hoc nobis familiare, & in Pharmacopoliis nostris titulo Elixiris Tychonis venditur. Ego creberrime in morbis malignis usus sum magno successu. Sudores potenter movet, malignitati resistit, &c.* En verò quid id rei sit.

ELIXIRIS TYCHONIS

DESCRIPTIO

Adversus morbos Epidemicos,

Ad Rodulphum Imperatorem.

AUgustissime, & Potentissime Imperator Rodulphe, Domine clementissime. Descriptio medicamenti, quod contra morbos Epidemicos passim nunc grassantes, Dei dono, efficax est, quale sacra Cæsarea Majestas tua clementissime per suum Capitaneum Brandeisensem a me expetiit, in hunc modum, prout ipsemet adinveni, & comprobavi, se habet.

Accipiatur primum pro corpore, & fundamento, Theriacæ Venetæ optimæ, & veteris, aut potius Alexandrinæ libra una, cui in vitro oblongo, satisque capaci superfundatur spiritus vini, e generoso vino, terna distillatione, & rectificatione moderato calore elicitus, ut extet supra Theriacam ad quantitatem palmæ; posteaque bene obturato vitro, ne spiritus exhalet, fiat digestio in tepido balneo per septimanam. Eâ peractâ, materia omnis, quæ in vitro est, filtretur per bibulam papyrum, ut separetur purum ab impuro, liquorque admodum rubicundus, & pellucidus, qui hac filtratione provenit, indatur cucurbitæ vitreæ, & supra posito alembico cum suo recipiente, atque utrobique bene clausis de more vitris, fiat lenta distillatio in balneo mediocriter calido, nec æstuante; donec spiritus vini in receptaculum guttatim evocatus, materiam, sive essentiam Theriacæ in fundo cucurbitæ vitreæ, instar mellis liquidi, colorem tamen ad subrufam nigredinem tendentem obtinentis, reliquerit. Spiritus autem ille vini Theriacalis per se in vitro bene clauso conservari poterit, & parum mane, ubi lubuerit, de eo sumi, instar alterius aquæ vitæ; habet enim in se aliquid de volatili essentia Theriacæ, ideoque præservativi loco est; præsertim si ex oleo juniperi sulphurato, de quo mox dicemus; bis, vel ter ulterius in balneo exaltatus fuerit. Porrò essentia illa Theriacæ, quæ in fundo remansit, sic efficacior reddenda. Sumatur Sulphuris e Cholcotare puro ter sublimati, & quarto ex Aloë, Myrrha, & Croco semel, leviter sine adustione elevati, quarta pars libræ; huic superfundatur in cucurbita vitrea oblonga de oleo baccarum Juniperi, quod purum, & in balneo rectificatum est, tantum, ut superemineat quatuor digitis. Potest etiam addi oleum Succini in balneo ter rursus distillatum, & ab odoris vehementia liberatum, ut sit ejus quarta pars respectu olei juniperini, estque sic melius; ponaturque bene clauso vitro, in fornace cinerum, ibi stet in tepida digestione per quatriduum. Eliciet interim oleum juniperi e floribus illis sulphuris rubicundissimam tincturam, & optimam eorum essentiam in se attrahet. Fiat & hic separatio filtratione, prout antea. De puro autem, & rubicundo liquore, qui papyrum bibulam transivit, addatur duodecima pars essentiæ Theriacæ prius confectæ, ita ut hæc duodecim vicibus oleum illud juniperi sulphurisatum

exce-

excedat; mox simul digerantur in tepenti balneo, viola oblonga bene obturata. Potest tamen iis prius aliquid addi de extracto radicis Angelicæ, sale Absinthii puro, & essentia Carabis albi. His tribus simul mixtis, & pro decima sexta parte priori liquori junctis, posteaque, uti dictum, simul in digestione collocatis, idque per octiduum.

Superaddere etiam conducit ante digestionem, de prius reservato spiritu vini Theriacali, tantum, ut tribus digitis superstet. Digestione hac peractâ, fiet denuo separatio impuritatum intrinsecarum per filtrationem supradictam, & spiritus additus separetur in balneo, lentissimo igne, donec materia in fondo remaneat, instar picis liquidæ, quæ ex Dei benignitate præsens est remedium contra luem epidemicam, octo, decem, vel duodecim guttis, pro ratione patientis, in aqua aliqua competenti; utpote Prunellæ, Angelicæ, aut Cardobenedictæ, cochleari uno intro assumpta; idque statim ac morbus sentitur, antequam per somnum virus cor occuparit, & postea sudore per aliquot horas, quò diutius, eò melius elicito. Si mane quolibet, jejuno stomacho de hac medicina duæ, vel tres guttæ in vino Absinthiaco, vel quovis alio appropriato liquore assumantur, præservativi eximii loco est;

Potest verò hæc ipsa medicina per se omni auro præstantior, adhuc magis exaltari per additionem tincturæ corallorum, sapphiri, & hyacinthi, & margaritarum materiæ resolutæ, tum quoque auri potabilis, si modo verum, & genuinum, ac corrosivis rebus non inquinatum; & corruptum haberi possit; ita ut de singulis hisce scrupulus unus prius confecto medicamento adjungatur, misceaturque.

Quin & universalius ut hoc reddatur medicamentum ad omnes morbos, qui per sudorem curari possunt, qualis ferme est tertia pars omnium eorum, qui humanum corpus infestant, sic procedendum.

Antimonium selectum in regulum purum, ter, vel quater reiterata fæcum abjectione, redigatur; posteaque contuso, & pulverisato regulo, per cucurbitam terream ignem fortem sustinentem, ad latus dispositam, impellatur forti igne, & successive adaucto, alchol antimoniale, in aliam cucurbitam terream recipientis loco appositam, donec totus ferme regulus antimonii instar pulveris subtilissimi vas antepositum subierit. Hoc antimonii alchol postea in vasculis quibusdam reverberationi idoneis, & ignis vim perferentibus, beneque argilla munitis, imponatur in reverberatorium clausum, ita ut flamma infra, ac supra transeat; ipsa autem vascula conclusa non attingat; fiat reverberatio successive adaucta per sex hebdomadas, donec antimonium in pulverem album, vel subflavum redactum quodammodo fixum evadat.

Hic pulvis antimonii, etiam in aliqua copia assumptus, non purgat, nec quidpiam corpus molestat; sed solummodo sudorem moderatum, nec debilitantem ciet.

De quo, si prius præparatæ medicinæ parum immisceatur, multo adhuc præstantior, & efficacior ad omnes morbos epidemicos redditur; & insuper febres quascunque rite administrata curat, obstructionesque aperit.

Atque hæc de medicina epidemica, quam Cæsareæ tuæ Majestati, prout clementissime voluit, humillime & fideliter consignavi, & ut secretam habeat, sibique soli reservet, demisse peto. Mitto verò nonnihil de eadem, quatenus hanc juxta priorem descriptionis partem absolvere licuit, quæ etiam valida est, atque, Deo dante, in talibus morbis præsens remedium exhibet.

Estque hæc purior, & præstantior ea, quam Cæsarea Majestas tua a suo Capitaneo per me etiam paratam habuit.

Hanc ut Cæsarea Majestas tua clementi animo accipere, donec plura ejuscemodi, & majora in ejus gratiam parare opportunitas dederit, non dedignetur, subjectissime oro. Deus Optimus Maximus Cæsaream tuam Majestatem ab omni malo tueatur. Datæ ex Arce Cæsareæ tuæ Majestatis Benachia, die 7. Septembris anni 99.

TYCHO BRAHE.

CEterum, isthæc ad Rodulphum Imperatorem epistola admonet me, ut attexam aliam, quam ad eundem Tycho Wandesburgo dedit, sub initium anni 1598. ut esset præfationis loco ad catalogum mille Affixarum, quem tunc ipsi, ac una alia quædam adjuncta nuncupavit. Ipsa est, cujus superius facta mentio est, cujusque est etiam, cum argumento tum ipsius, tum catalogi, tum tabularum, explicationisque ipsi adjunctarum relata conclusio. Dixi quoque illeic eam me desumpsisse, cum ceteris, ex ipsissimo Manu-scripto exemplo, quod Tycho ad Principem illustrem Wolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum misit; nunc autem, ut eam heic adiiciam, duæ potissimum faciunt causæ; Una est, quod, tametsi varia illius exempla missa huc illuc fuerint (& meminit sane Maginus exempli ad se missi, ut superius attigimus) nemo tamen hactenus fuerit, qui publici juris ipsam fecerit; cum intersit nihilominus, ne ex tanto Viro ullum monumentum consimile pereat. Altero, quod hac occasione præoccupare, & subiicere valeam, quod desiderari ex me posset, ob scrupulum superius injectum, de discriminibus aliquot abs me adnotatis circa longitudines, latitudinesque Affixarum, inter catalogum præfationi adnexum, & Keplerinum illum insertum in Rodulphinas tabulas, ac alium a Tychone insertum in Progymnasmatum librum primum. Ac ederem quidem, ut Keplerus fecit, catalogum integrum; verum quia ille prælaboravit, interseruitque etiam, si quam deprehendit inter suum, & non progymnasmaticum modo, sed alios etiam, qui Longomontani, & Piseri fuere, discrepantiam; idcirco non est, cur actum agatur. Operæ-pretium solum est, quà iste ab illis discrepet, diligenter notare; cum esse profecto, aut haberi deterioris notæ, quam illi non debeat; utpote qui ex eadem Tychonis officina prodierit, cuique ipse sua subscripserit manu. Operæ, inquam, pretium, ut possint, qui rerum hujusmodi studiosi sunt, tabularum marginibus adscribere discrimina, quibus deinceps, dum aliquam designatarum Stellarum usurpabant ad calculum, admoneantur expendere ecquis ejus locus sit verior habendus.

Quanquam, juxta ea, quæ loco jam citato, præmonui, prætermittam Stellas circiter viginti, in quibus differentia non est dimidio minuti major, ac proferam solum triginta, aut triginta tres, in quibus, quæ occurrit est notatu di-

dignior. Admonui illeic obiter, esse in hoc catalogo Stellas nonnullas, quæ alia ratione indigiteotur, quam in ceteris. Nam in Keplerinu, v. e., circa Cassiopejæ constellationem legitur: *Infra scabellum trium praced. Septentr.* in hoc verò: *Prima supra Cathedram Cassiopeia*. Circa constellationem Cycni; in illo: *Ad volam ala parvula*, in hoc, *Trium in superiore ala Cycni inferior*, atque ita de ceteris; sed res facile conciliatur. Admonui quoque nomina duarum, quæ in constellatione Cycni apud Keplerum desunt, Stellarum ex hoc suppleri catalogo. Prior enim dicitur: *Prima in inferiore ala Cycni*; posterior verò: *Qua in inferiore femore*. Adnotavi præterea, quas duodecim Stellas ex constellatione Ophiuchi Keplerus ait suu defuisse, reperiri illas in hoc; cum & una præterea adsit, ea nempe, *Qua in sinistra tibia*; & duæ item aliæ, quæ in illo desunt, una, *Ultima, sive quinta informium circa Geminos*; altera, quæ in Eridano, *Quarta sequens contiguarum Cete*. Adnotari etiam heic potest, Stellam secundam in Coma Berenices, de qua Keplerus dubitat, esse illam, quam ipsemet, & Progymnasmata ultimo loco habent. Nihil subiiciam de tabulis, deque explicatione, & usu illarum, catalogo a Tychone subjunctis; quando, ut superius quoque innui, vix est in ipsis aliquid a Progymnasmatibus diversum; aut si quid ejusmodi est, ut quod ad illarum triginta sex Stellarum comparationem attinet, id suppleri ex Alphonsinis, Prutenicisque tabulis potest. Ad epistolam igitur, præfationemve ut accedamus, en ut se res in autographo habeat.

STELLARUM

Digitized by Google

STELLARUM
OCTAVI ORBIS INERRANTIUM
ACCURATA RESTITUTIO.
Ad Auguſtiſſimum Imperatorem Rudolphum II.

DE
INERRANTIUM STELLARUM VERIFICATIONE,
TYCHONIS BRAHEI
PRÆFATIO.

INERRANTES Stellæ, quod uniformiter ſemper diſtantes, uniformi etiam eieantur motu, Fixæ quoque appellantur, Imperator Auguſtiſſime, Rudolphe II., Domine clementiſſime, quas ſupra omnium Planetarum circuitus exaltatas in octava quadam [uti vocant] Sphæra ſimul omnes contineri, atque ibidem circa Polos Eclipticæ lentiſſimo motu convolvi receptum eſt. Hæ, licet innumeræ ſint, tamen a vetuſtiſſimis Aſtronomis, qui in Ægypto, aut conſimili plaga habitarunt, mille viginti duæ ſolummodo denotatæ recenſentur. Quem pereximium laborem primus omnium Hipparchus Rhodius, quantum litteris proditum eſt, ſubivit, forſitan anteceſſorum aliquot animadverſionibus, præſertim Timocharis, qui bis centum circiter annis antea talibus invigilavit, non parum adjutus. Ipſum verò, de quo loquor, Hipparchum ex occaſione Novæ cujuſdam Stellæ, ceteras omnes enumeraſſe, atque Sydera ad normam expangere certis organis, ingentique labore ſuſtinuiſſe, magnifice deprædicat Plinius. Floruit verò ingens ille Hipparchus circa finem Monarchiæ Græcorum, annis circiter ducentis ab obitu Alexandri Magni, ante natum Chriſtum Redemptorem annis proxime centum viginti; quando bellum ab harum Regionum populis, quod Cimbricum dicebatur, in Italia geſtum eſt, Coſſ. C. Cæcilio, Cn. Papyrio Carbone; adeo ut plures, quam mille ſeptingenti anni effluxerint, ex quo Fixarum loca ab ipſo in normam redacta, numeris convenienti abaco expoſita ſunt.

Interea nemo tam ſublimi curæ operam ſedulam navavit. Nam Ptolemæus Hipparchi ſucceſſor, & Aſtronomiæ Princeps appellatus, hac tamen præcipua in parte, & ſine qua cetera rite conſtare nequaunt, requiſitam non adhibuit diligentiam. Notavit is quidem paucas quaſdam Stellas, ut innoteſcere poſſet, quantum intervallo temporis Hipparchum, & ipſum, quoſdamque alios intercedente, promotæ fuerint; at ad ſingulas uti ab Hipparcho factitatum, non attendit; præſupponens forte, ipſius de his traditiones omnis ambiguitatis expertes eſſe. Qua in re nimis credulus fuiſſe videtur; aut enim errores non contemnendi ſubinde obrepſerunt Hipparcho in Stellis quam-plurimis; aut tranſcriptorum effectum eſt, quod abacus ille in nobis, quaſi per manus traditus non paucis ſcateat mendis. Adde, quod ſolummodo in ſexta gradus parte, intra dena nimirum minuta, ſe ubique continuerit in Fixarum locis conſignandis; ſive quod majorem præciſionem minus neceſſariam duxerit; ſive quod inſtrumentis, quibus uſus eſt, ſubtilius hæc rimari non licuerit. At ſane adhuc ſubtiliori opus fuit commenſuratione, ſi negotium pro uſu, & dignitate rite tractandum, & Planetarum motus, qui è Fixarum locis ſumuntur, ad-amuſſim extricandi forent. Sed condonari Hipparcho aliquatenus poſſet hæc lato modo accepta deſignatio, ſi & ipſa in denis illis, quæ pollicetur, minutis omnimode Cœlo congrua eſſet; a quo tamen ſæpenumero ſemiſſe gradus, interdum integro, & eo amplius deviat, ſeu obſervatoris incuria, ſive utraque de cauſa, non dixerim. Quin & Ptolemæus, qui earundem progreſſus ſuis temporibus conciliare voluit, illas centenis annis ſingulos efficere gradus nimis lato modo aſſumendo, vix terminos in iis, quas huic uſui adaptavit, recte præfinivit; nedum ut ceteras competenter diſpoſuerit. Incedens enim lubrica illa via, ad fallendum prona, quæ a Sole per Lunam Stellarum loca monſtraret, facile quartæ partis unius gradus, ſi non dimidiæ, errorem incaute admittere potuit; veluti alibi a nobis expreſſius pandetur. Immo, cum refractiones Solis juxta Horizontem [circa quem, cum hanc pragmaticam exercebat, conſtituebatur] poſiti, ut de Parallaxibus non dicam, neglexerit, præciſionem ipſiſſimam non attigit; uti & ſæpius his, aliiſque de cauſis, tam in Sole, quam reliquis Planetis, & Stellis Fixis deviationem aliqualem commiſiſſe videtur. Verum hoc non ob id refero, quod tanti Artificis, & de tota re Aſtronomica adeo præclare meriti viri, ſine cujus operibus vix pateret ad hanc artem acceſſus, traditiones elevare præſumam; ſed ſolummodo,

modo, ut negotii ſubtilitatem, & labyrinthos, ubi ſumma requiritur præciſio, maximis etiam Artificibus obrepentes aliquantulus indicem. Quæ verò ab ipſo Ptolemæo circa hæc factitata, & tradita ſunt, juxta annum Domini 140. proximè evenerunt.

Albategnius, quem & Mahometem Aractenſem vocant, annis ſeptingentis quadraginta poſtea, hanc etiam arduam curam aliquatenus ſuſcipiens, paucarum quarundam Fixarum in longitudine loca emendavit; idque potiſſimum ex tranſitu earum cum Luna per meridianum, ratione equidem non ſatis accurata; ſiquidem Lunæ locus vix ipſi tam certo, uti exiſtimabat, conſtaret; tum quoque ob alia coincidentia impedimenta ſuo tempore referanda. Dum verò in quaſdam Stellas a ſe, uti opinabatur rectificatas cum Ptolemaicis locis conferret, deprehendit in ſexaginta ſex annis unicum conficere gradum; nimirum earum motum præcipitando, quem Ptolemæus antea juſto tardiorem reddiderat. In latitudinibus earum nihil diſcriminis ſe reperiſſe putavit. Quod tamen veroſimile non eſt; quandoquidem ſenſibiliter mutata fuit ejus tempore Eclipticæ obliquatio ab ea, quæ Ptolemæi ævo extitit; unde latitudines Fixarum alterari a nobis evidenter demonſtratum eſt. In ceteris Stellis ubique Hipparchianum abacum e Ptolemæo etiam uſurpavit; niſi quod promotionem earum interea ipſius opinione factam, ubique ſingulis addiderit.

Poſtea circa annum Domini 1250. trecentis ſeptuaginta annis ab Albategnio, Sereniſſimus ille Alphonſus Decimus, electus Romanorum Imperator, Rex Caſtillæ, & Legionis, e quo deſcendendo originem trahis, Imperator Auguſtiſſime, memorabili liberalitate Aſtronomiæ redintegrationem procurans, Tabulis a ſe denominatis Alphonſinis, in quarum confectionem quater centena ducatorum millia munifice erogaſſe prædicatur, etiam Affixarum Stellarum Canonicam expoſitionem ab Hipparcho inchoatam, atque per Ptolemæum, & Albategnium eò uſque derivatam retinuit; apponendo ſolummodo quantum Fixæ tunc ulterius progreſſæ credebantur. Videntur autem ij, qui huic negotio præfuerunt, non ſatis accuratè metas illas præfiniviſſe; unde fit, ut quaſi integer gradus nunc ut plurimum deficiat in longitudinibus Stellarum juxta Alphonſinas rationes numeratis; latitudines incorrectas reliquerunt, eas omnino immutabiles eſſe ſibi fruſtra perſuadentes. Summa nihilominus, quamdiu Cœlum, & Sydera durabunt, memoria digniſſimus eſt inclytus ille Alphonſus; quod tam ſublimem curam Regio patrocinio digniſſimam ſuſceperit. Et dolendum eſt, ipſum ejuſcemodi non obtinuiſſe Artifices, qui rem omnem debito modo exequendo, è Cœleſtibus obſervationibus Cœleſtes etiam motus accurate deducerent. Quod ſi eveniſſet, tanti Herois tam eximia liberalitate minus abuſi fuiſſent, & numeros Cœlo magis congruos, in iiſdem tantis ſumptibus comparatis Tabulis nunc inveniremus.

Tandem ſuperiore ævo incomparabilis Vir Nicolaus Copernicus Canonicus Warmienſis juxta Fruemburgum Pruſſiæ circa annum Domini 1520. & aliquot ante, ac poſt, Aſtronomiæ reformationem aggreſſus, in Stellis tamen Fixis, quibus potiſſima pars inſtaurationis hujus artis fundatur, nihil ſolidum, aut ſufficiens præſtitit. Solius enim Spicæ Virginis declinatione obſervatâ, & latitudine veterum [quæ ambiguitate non caret] aſſumptâ, ulteriorem Fixarum progreſſionem conſtituit; nec tamen ea, qua opus fuerat, præciſione rem tam ſubtilem peregit. Et hinc Æquinoctiorum anticipationem (ut is vocat) extruxit, redigens ſuam animadverſionem ad primam illam Stellam in cornu Arietis, cujus intervallum longitudinis a Spica, ſecundum Hipparchianum, & Ptolemaicum abacum nimis confidenter mutuatus eſt; cum eam præbeat graduum centum ſeptuaginta, min. 0. in Cœlo verò ſint ad-amuſſim centum ſeptuaginta grad. min. 39. itaut beſſis fermè gradus apud ipſum deficiat; indeque factum, ut ne eam quidem Stellam, quam omnibus ceteris fundamentalem eſſe voluit, & ex qua omnium Planetarum curricula, tanquam certo, & fixo principio depromere ſtagebat, ſuo genuino loco, & ipſi Cœlo ad-amuſſim correſpondenti adaptarit. Idem etiam reliquas omnes Stellas inemendatas prætermiſit, tantummodo Æquinoctiorum præceſſionem propria quadam ſpeculatione excogitatam ſingulis temporibus longitudini earum e prima Arietis ſecundum Canonem illum veterem Hipparchi, & Ptolemæi apponendum cenſuit; ſicque multiplices errores in eorum abaco commiſſos non repurgavit, ſed potius ſtabilivit, quamvis proculdubio non ignarus, eorum numeros non undequaque rite ſe habere. Ideoque conqueſtus eſt, referente Rhætico ipſius præcipuo diſcipulo, Fixarum reſtitutionem accuratam ad Planetarum loca rectius cognoſcenda magno artis incommodo deſiderari; præceſſionem quidem illam Æquinoctiorum, qua Fixarum apparentem motus inæqualitatem a prædeceſſoribus deductam ſalvare nixus eſt, ſolertia ingenii acumine imaginabatur, quo etiam antecedentes enormitates quam proxime excuſare licuit; at quod hæc in ipſis cœleſtibus apparentiis ubique, & perpetuo locum habeat, vix obtinuerit. Siquidem [ut alia nunc prætercam] vel hoc tantillo tempore, quod eum, & nos intercelſit, annorum circiter ſexaginta, vel ſeptuaginta Æquinoctia multo celerius ſeſe anticipaverunt, quam ejus fert hypotheſis, atque hinc derivati numeri. Unde fit, ut cum inſtanti ſæculo Stellæ Fixæ unum gradum in centenis proximè annis juxta illum abſolvere debeant, id potius in $70\frac{1}{2}$. expediant. Sic quoque anni quantitatem, cum hæc duo juxta ipſius ſpeculationem a ſe invicem quaſi dependeant, nunc nimis tardam reddidit, efficiens eam ultra dies ſuos, & horas minutorum $55\frac{1}{2}$. proxime; cum tamen quadrageſimum nonum non aſſequatur; ſicque ſeptem pæne minutis debito plus ampliet. Quod per multiplicem aggregationem Æquinoctialia puncta plurimum a cœleſti tramite dimovet; ita ut circa annum 1700. Æquinoctium vernum juxta Copernici calculum, & Tabulas Prutenicas, Solis ingreſſum, qui cælitus provenit, integro die, & pæne tribus inſuper horis neceſſario exceſſurus ſit, ut tunc viventium Aſtronomorum accurata teſtabitur obſervatio. Circa hæc verò tempora, eſt fere $14\frac{1}{2}$. horarum differentia, quibus ejus numeri abundant. In vanum itaque laborant, qui ex Copernicæis, & Prutenicis numeris anni reſtitutionem eruere laborant, fruſtraque Neotericam illam Gregorianam reformationem inde oppugnant, cum hæc longe propius cœleſti normæ accedat; nec ſumma in his præciſio (præſertim inconſulto ipſo Cœlo) facile datur, aut etiam admodum neceſ-

ſaria

faris est. Sed hæc forte none clita rem; nisi quatenus juxta Copernicum Fixarum motiones Solis revolutionibus quodam modo sunt analogæ. Alibi dabitur, favente numine, commodior occasio hac de re disserendi, & anni metas accuratius examinandi, Gregorianamque noviter introductam, & late stabilitam rationem (cum non adeo, uti a quibusdam, qui affectibus nimium indulgere videntur, insimulatur, devia sit) confirmandi; quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum; & motu Solis istic accurate ex observationibus restituto colligi poterit; ubi quoque ea, quæ de Affixis Syderibus jam præmonuimus ex secundo ejus capite oberius, & particularius, una cum plerisque aliis huc facientibus, constabuet.

Cum itaque satis, superque in propatulo sit, Inerrantium Stellarum locis, neque a veteribus Astronomis, neque etiam recentioribus ea, qua opus fuit, accuratione hactenus próvisum esse, nimia sane Astronomicæ certitudinis jactura [quod tamen antecessorum placita extenuandi causa nequaquam dico, sed solummodo, ut veritati ipsi, quæ non tuto hic prætereitur, testimonium ingenue præbeam] idcirco ante multos annos hanc eximiam, utut laboriosam, in nos recepimus provinciam, quo omnes Stellæ Fixæ, quotquot in nostro climate visui utcúmque paterent, quam exactissime in debita loca secundum longum, & latum restituerentur. Res equidem (si liceat id, quod verum est, dicere) ardua, & multis sæculis incassum desiderata; sine qua etiam divina illa Astrorum scientia in integrum restitui omnino nequit. Laborandum ergo erat ab initio enixe, & circumspecte, ut aliqua, saltem circa Zodiacum præsertim innotesceret Stella, cujus exquisita ab Æquinoctiali puncto, ubi Æquator, & Ecliptica sese mutuo intersecant, daretur remotio; unde ceterarum deducerentur longitudines; ex quo id hactenus nequaquam requisite circumspectione præstitum sit. Ideoque summa diligentia operam dedimus, ut Lucida illa, quæ tertia est numero in Capite Arietis, ad-amussim primum innotesceret, tam per ipsam, quam alias huc convenienter reductas; omnia multifariam, & subtiliter examinando. Quod non ex Luna fluxivaga, & observationi huic minus idonea, intermediante Sole, uti factitarunt veteres, dubio exemplo, efficere lubuit; sed potius per Veneris Stellam, una cum Sole sæpius nobis, tam matutinam, quam vespertinam apparentem, interdum etiam circa Meridianam discrete satis conspectam exequi consultius duximus; idipsum attestante multiplici experientia, modo rite præcaveantur, tam refractionum, quam Parallaxium insinuationes. Omnia enim huc pertinentia ex utraque consideratione Eoa, ac Vespertina multimode explorata prorsus in idem punctum revocavi; quemadmodum hæc capite secundo dictorum Progymnasmatum instaurationis Astronomicæ luculenter a nobis exponuntur, & demonstrantur. Postea ex hac ipsa Stella aliarum juxta Zodiacum, & Æquatorem fulgentium per totum Cœli ambitum conveniens facta est circumductio, aliquoties, & varie repetita, ut totus absolute clauderetur circulus.

Ex iis verò sic fundamenti loco exacte dispositis, reliquas omnes, tam versus Boream, quam Austrum, quotquot aliquatenus cernere licuit, in normam ipsi Cœlo congruam expanximus; idque per accuratissimas observationes magnis, & metallicis, solideque elaboratis instrumentis conquisitas; & deinde triangulorum Sphæricorum ratiociniis in numeros exactos reductas. Neque enim Mechanicæ tractationi in tam arduo, & subtili negotio satis confisi sumus, utut globus orichalcicus diligenter elaboratus nobis in promptu sit, sex in diametro habens proxime pedes, ita ut gradus singulorum minutorum capaces sua vastitate exhibeat (ubique enim certiora sunt Geometrica in numeros resoluta, Mechanica quavis, & quantumvis diligenti applicatione) sicque millenas Stellas exquisitissime restituimus singulas, tam in longitudine, quam latitudine, adeoque in ipso minuto, immo nonnunquam, ubi opus videbatur, ejusdem semisse. Quia verò multæ erant, quæ a veteribus notatæ nostro in horizonte non orirentur, alias quasdam, licet admodum aspectu parvas, & ob id ab iis omissas, hinc inde applicuimus, ut numerus, de quo dixi, compleretur, quem antiquitus solummodo viginti duo excesserunt. Quas verò nos addidimus e veteribus haud observatas, ex stellula quadam in hunc modum * insignitæ sunt. Reduximus autem consulto omnia ad annum Salvatoris nostri 1600. completum, juxta usu receptam numerationem; idque ut a singulari, & evidenti quadam Epocha centenariis annorum inclusa, a qua etiam nonnisi biennio absumus, deductæ earum motiones antrorsum, ac retrorsum aliis, atque aliis annis eò commodius applicarentur. Qua autem præcisione omnia exequutus sim, ex iis constare poterit, quæ circa finem dicti capitis in Cassiopejæ Asterismo, ob Novam illam, & miraculosam Stellam anni 1572. addidimus; in cujus constellatione duplo plures recensemus Stellas, quam olim factum est; singulaque per triangulos geometrice demonstramus, accuratione summa, qualem etiam ubique in ceteris omnibus adhibuimus; licet varia ratione, prout commoditas alia, atque alia exigebat. Ideoque polliceri possumus, singula in his tanta diligentia, & subtilitate elaborata esse, ut vix major e quoquam requiri, aut præstari possit. Latitudines insuper Stellarum, de quibus loquor, Inerrantium ad rationem mutatæ obliquitatis Zodiaci, nonnihil alteratas esse simul deprehendimus; quod a nemine antecedentium Astronomorum, ut vel ex supra recensitis pates, animadversum. Cujus etiam rei per varia exempla sufficientem demonstrationem antedicto capite attulimus, & nostra cum veterum inventis sedulo contulimus; atque deviationes, ubi necesse fuit, indicavimus.

Ipsam verò canonicam expositionem millenarum, quas pollicemur, Stellarum hic exhibemus, præmissa, & subsequente earundem omnium motione per sæcula proxime quatuor sæcula, in quibus æqualitatem ratam observare lubuit; siquidem eam interea sensibiliter non alterari persuasum habeamus; uti neque alias tanta his subest inæqualitas, quantam vitio observationum minus accuratarum suspicati sunt prædecessores nostri. Subjunxi quoque postea centum præcipuarum Stellarum declinationes, & ascensiones rectas, ex præmissa restitutione demonstrative subductas, & duobus sæculis per intercedentes differentias ita accommodatas, ut singulis etiam intermediis annis, tum quoque aliquot præcedentibus, & sequentibus satis commode inservire queant. Si quis plures voluerit, non difficulter eas ex præmemoratis longitudinibus, & latitudinibus ratiocinabitur. Refractionibus insuper Stellarum in decliviore altitudine,

Digitized by Google

nc, intra vigesimum nimirum gradum, Tabellæ quadam ab ipsa experientia multipliciter concinnata ita prospeximus, ut hæ, velut antea, observationem ratam, ejusque usum non interturbent. Demonstrationem, & rationes horum omnium Caput illud secundum tomi primi Progymnasmatum Astronomicorum, de quo aliquoties dixi, quatenus necessum fuerit, suppeditabit.

Quod verò eximius ille Regiomontanus in illustri Imperatoriæ tuæ Majestatis Academia Viennensi [quæ excellentissimos semper fovit Mathematicos] Astronomus inprimis celebris, & magni illius Peurbachii ibidem discipulus, ante centum viginti sex circiter annos de canonica Fixarum descriptione a Ptolemæo successive, inde ab Hipparcho tradita gravissime eloquitur: *Esse videlicet divinæ magis, quam humano instiacta posteritati sacrum; & si Pythagoræ auscultamus, plebeia turba haud quaquam profanandum, cœlestis numeri abacum, quem nostra etiam tempestate per supplementa quadam exacto tempori debita instauratam, ad varios, & dictu incredibiles usus accommodare solemus; quamvis creduli magis ea in re, & ignari, ac segnes dici mereamur, quam vigilantes, & strenui majorum sectatores; quippe qui Astronomiam in tuguriis, non in Cœlo exercemus, confisi plurimum scripturis, jam ætate nimia, & situ confectis, quæ, cum humanis auctoribus orta, & edita sint, eadem quoque lege cadant necesse est, nisi per sæcula fartim labentia industriis quibusdam viris refulciantur*. Idem sane ego de meis in hoc negotio exantlatis laboribus, si pro meipso absque invidia, & sinistra aliorum interpretatione testimonium ferre, & quod res est dicere liceret, affirmare auderem, quod non promiscuo vulgo communicanda sint ea, quæ circa Inerrantium Stellarum redintegrationem numeris recensemus; præsertim cum longe majore, tam præcisione, quam certitudine constent, quam ea, quæ a veteribus in hoc ipso negotio factitata accepimus. Quin & id apposite admonet, nimisque vere socordiam Astronomorum hujus sæculi arguit, dum eos cœlestibus non debita attendere accuratione, sed artem solummodo in libris exercere asserit. Quod non saltem ab ipso, sed & aliis diu, multumque licet deploratum sit; tamen nec ipse Regiomontanus, nec quisquam alius hæc intelligens, quod sciitur, manum, uti decuit, operi adhibere voluit (excepto solo illustrissimo, & laudatissimæ memoriæ Principe Guilielmo Hassiæ Land-gravio; est enim facilius semper dicere, quam facere) antequam nos proxime elapsis aliquot annis hoc onus, licet non leve, sed multis anfractibus, & difficultatibus obnoxium, in nos recepcrimus. Quid verò in eo præstiterimus, judicet futuris sæculis subsequutura posteritas, quæ ubi certitudinem adeo exactam in iis, præter aliorum rationes, patefactam esse cælitùs perspexerit, ea, uti spero, grata mente recolet, atque magni, & pretiosi thesauri instar conservabit.

Tibi verò, Augustissime Imperator, hanc a nobis multis annis exantlatam, & tandem canonice descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisse, & reverenter omnium primo offerendam censuimus, ut tua clementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me, & ea, quæ tracto, cœlestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo favore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis hujus anni strenulam, ut tua Imperatoria Majestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meaque studia omnia ad obsequia quævis pro virili præstanda paratissima, quam humillime voveo. Dabantur prope Hamburgum in Arce Rantzoviana Wandesburgo, circa terminos Germaniæ, & Cimbricæ Chersonesi, anno 1598. postridie Calendarum Januarii.

SUbiiciendus jam est Elenchus Stellarum, quarum, aut longitudo, aut latitudo, aut interdum utraque aliter habetur in Catalogo 1000. Affixarum, a Tychone misso ad Wolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum, quam in inserto a Tychone 800. Stellarum in Librum primum Progymnasmatum; aut in Keplerino [aliove] Stellarum itidem millenarum, inserto in Tabulas Rudolphinas.

Vocula autem *Prog.* vel *Progymn.* indicabit lectionem ejus Catalogi, qui extat in primo Progymnasmatum libro. *Rud* vel *Rudolph.* lectionem ejus, qui in Tabulis Rudolphinis. *Th.* vel *Theodor.* lectionem ejus, cujus ad Theodericum Salisburg. missi exemplum penes me est. *Al. Catal.* lectionem alius, ut Longomontani, vel Piferi, qualis attingitur, inseriturve in Rudolphino. Ubi verò Progymnasmatici nulla fiet mentio, signum erit, Stellam ab illo abesse; ubi neque illius, neque Rudolphini, abesse ab utroque, ac in Theodericano solo reperiri.

Digitized by Google

CONSTELLATIONUM, ET STELLARUM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN TAURO. Occident. Lucid.	*Progymn.*	23. 13½	♉			5
trium in Pleiadibus.	*Rud. Th.*	23. 50.				
IN GEMINIS. Informium 5. infra Gemin. ultima, & parva.	*Theodor.*	23. 54.	♋	1. 18½.	B	6
IN LEONE. Sequens duarum	*Rodulph.*	18. 5.	♍			5
in fin; pede posteriore.	*Theodor.*	18. 50.				
IN LIBRA. Informis duar. in-	*Rodulph.*	22. 11.	♏			4
fra Lancem Australem.	*Theodor.*	24. 11.				
IN EADEM. Sequens sub Bor.	*Rodulph.*	15. 17.	♏			3
Lance in fin. Brachio.	*Theodor.*	15. 27.				
IN URSA MIN. Informium cir-	*Rodulph.*			69. 3.	B	6
ca Polarem Tertia.	*Theodor.*			69. 8.		
IN URSA MAJORE. Sequens	*Rodulph.*			24. 50.	B	3
Austral. inter extrem. ped. & Caput ♌	*Theodor.*			24. 59.		
IN EADEM. Præcedens duar.	*Rodulph.*			21. 28.	B	3
in base Oxygonii.	*Theodor.*			21. 38.		
IN EADEM. Prima inter cau-	*Rodulph.*			58. 8.	B	6
dam, & corpus.	*Theodor.*			53. 8.		
IN BOOTE. Superior in Colo-	*Rodulph.*			53. 27½.	B	4
robo.	*Theodor.*			53. 37½.		
IN CYCNO. Quæ in inferiore	*Rodulph.*			35. 35.	B	6
femore.	*Theodor.*			25. 35.		
IN CASSIOPEIA. Parvula ad	*Rodulph.*			45. 38.	B	6
crineis.	*Theodor.*			45. 28.		
IN EADEM. Quæ sopra	*Rodulph.*			59. 8.	B	6
treis, infra scabellum, versus Polum,	*Theodor.*			49. 8.		
IN EADEM. Inter Cassiopeiam,	*Rodulph.*			30. 22.	B	6
& Erichthon Quarta.	*Theodor.*			38. 22.		
IN EADEM. Trium in Boream	*Rodulph.*	0. 57.	♋			6
Secunda.	*Theodor.*	0. 47.				
IN EADEM. Earundem Ter-	*Rodulph.*			45. 32.	B	6
tia.	*Theodor.*			45. 33.		
IN PERSEO. Informium Præ-	*Prog. Rud.*			20. 53.	B	4
ced. Caput Medusæ.	*Theodor.*			24. 53.		
IN EODEM. Secunda in recta	*Al. Catal.*	4. 12.	♊			6
linea cum Polo, & Lucida Persei.	*Rod. Th.*	4. 2.				
IN EODEM. Quarta earun-	*Al. Catal.*	6. 25.	♊			6
dem,	*Rod. Th.*	6. 15.				
IN ERICHTHONIO. Lucida	*Rodulph.*	24. 28.	♊			2
in dextro humero.	*Prog. Th.*	25. 52.				
IN EODEM. In dextro bra-	*Rodulph.*	23. 58.	♊			4
chio.	*Prog. Th.*	23. 59.				
IN EODEM. Sequens duar. in	*Al. Catal.*	22. 24.	♊			5
dextro brachio.	*Rod. Th.*	22. 44.				
IN COMA BEREN. Infima se-	*Rodulph.*	21. 52.	♍			
quens trium contiguarum.	*Prog. Th.*	22. 52.				
IN OPHIUCHO. In dextro	*Rodulph.*	12. 20½.	♐			3
genu.	*Prog. Th.*	12. 24				
IN EODEM. Quæ in sinistra tibia.	*Theodor.*	12. 24	♐	7. 18.	B	3
IN ANTINOO. In dextro bra-	*Rodulph.*			24. 56.	B	
chio.	*Theodor.*			24. 28.		
IN EQUULEO. Præcedens	*Progymn.*	17. 45.	♒			4
oris.	*Rod. Th.*	17. 54.				
EADEM.	*Prog. Rod.*			25. 16.	B	
	Theodor.			30. 41.		
IN PEGASO. In collo Pe-	*Rodulph.*	6. 28.	♓			4
gasi.	*Theodor.*	10. 56.				

CON-

CONSTELLATIONUM, ET STELLARUM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN ERIDANO. Quarta sequ. contiguarum Cete.	*Theodor.*	15. 23.	♉	3. 19.	A	3
IN EODEM. Sequens eam, quæ supra præcedentem, & inferiorem.	*Rodulph.* *Theodor.*	24. 58. 23. 58.	♉			4
IN EODEM. Præcedena duarum inter Eridanum, & Taurum.	*Rodulph.* *Theodor.*			18. 26. 16. 26.	A	4
IN CRATERE. Quæ est in vase.	*Prog.Rod* *Theodor.*			22. 41. 22. 5.	A	4
IN EODEM. Præcedens duarum inferiorum.	*Rodulph.* *Theodor.*			18. 10. 18. 16.	A	4
IN EODEM. In medio Crateris.	*Rodulph.* *Theodor.*			14. 9. 4. 9.	A	5

SUnt quidem etiam præ manibus exempla epistolarum aliquot, quas heic attexere cogitaram; sed res deinceps visa est futura nimis importuna; quod quidquid in iis continetur argumenti præcipui, id fuerit in Vitæ seriem jam insertum. Tale nimirum est, quod ad Paschalium Mulæum scribens Tycho, de causis suæ ex Dania demigrationis edisserit; quod ad Josephum Scaligerum, de se ad Cæsarem evocato, deque grata mente ob officia erga Hollandos præstita; quod ad Longomontanum, de desideratæ illius præsentiæ occasionibus, aliaque ejuscemodi. Superest proinde duntaxat, ut subiiciam heic paucula, quæ ad manum sunt quoque, nondum edita ejus carmina; ac ut seligam ex variis Elogiis in Tychonis laudem conditis, unum prosa, aliud carmine, quæ coronidis vice adhibeantur. Prius desumetur ex Viri illustris Jac. Aug. Thuani historiis; posterius ex iis versibus, quos M. Laubanus ad Hebri Salices conscripsit. Adnoto interim circa prius, illustrem Virum, cum propius accedat, quam Jessenius, ad x. menseis, quibus supra annus LIV. Tycho vixit, abesse adhuc nihilominus ab illis, diebus, XI. Nec verò idcirco quidpiam circa mensium, dierumque numerum movebo; id tantum libertatis sumam, ut suum Keplero *Joannis*, pro *Jacobo* nomen restituam, quod Vir illustris, si viveret, esse restituendum censeret. Sed Carmina ex Tychone ecce.

Fundamentali Uraniburgi lapidi hæc fuere insculpta.

TEMPORE, QUO REGNUN, QUI NOMINE, REQUE SECUNDUS
DANORUM IMPERIO REX FRIDERICUS HABET;
CAROLUS AD DANOS GALLI LEGATIO REGIS
DANZÆUS, PATRIA CUI EST AQUITANE SOLUM;
HUIC DOMUI URANIÆ, & SOPHIÆ, QUAM TYCHO BRAHORUM
CLARA STIRPE SATUS, REGE JUBENTE, STRUIT;
HUNC LAPIDEM AUSPICIO FELICI, UTQUE OMNE PER ÆVUM
AUGUSTI ID MEMORET LUX MODO SEXTA, LOCAT.

AD

H. GYLLUNFINUM

Bahusiæ arcis Præfectum, hospitem suum amantissimum.

TAnta fuit virtus, Mavors, & splendor avorum,
Aurea quod Genti nomina Stella dedit.
Magna quidem laus est micuisse ut Sydera major,
Ut Phœbus Patribus præmicuisse tuam.
Tot Patria insignes peperisti Marte triumphos,
Claraque tot victrix dextra trophæa tulit.
Utque micant, radiis rutilantibus, æquora Phœbi,
Cimbria sic palmis fulget, ovatque tuis.
Aurea Stella apte, titulo tamen impare gestis,
Aureus, & melius Sol tibi nomen erit.

Doctissimo, & Humanissimo Viro,

D. JOANN. FRANCISCO

RIPENSI,

Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ, & Musico eximio, omnibusque bonis caro.

SI mortale nihil deceat perferre Camœnas,
Sique Poëtarum fama perennis erit,
Arte Machaonia, dotavit qui primus Apollo,
Si Libitina tuum jus inhibere licet;
Musica, lætitia, genitus, convictus amicus,
Si cita Parcarum sistere fila queant;
Quæris, in hoc tumulo cur condidit ossa Joannes
Franciscus? curque is concidit ante diem?
Quem Musa, & Charites adeo coluere; quod inter
Præcipuos vates nomen habere darent;
Et cui contribuit facundi cura Galeni,

Con-

conspicuus Medica Doctor ut arte foret;
Musica mentem hilarem, facilis convictus amicos,
Egregium mores attribuere decus.
Ille severa tamen poterat, nec flectere fata,
Et multo lustris plus superesse decem.
Scilicet est certi præfixus terminus ævi,
Quem superare nequit: stat sua cuique dies.
Nec mors sæva ulli parcet, licet ipse Machaon
Arte fiet Medicus, carminibusque Maro;
Orphea seu cantu superet, seu Thesea amore;
Est adeo claris mors inimica Viris.
Ergo nihil mirum est, quod fatis cessit iniquis
Vir, qui perpetua vivere dignus erat.
Forsitan & mores hominum, terraque perosus
Optabat superis civis adesse Diis.
Nec frustratus in hoc, Christo duce, gaudet Olympo;
Heic sine fine quies, vita, salusque datur.

Obiit anno 1584. ætatis suæ 52.
Amico post fata, quod vivo, addixit,

T. B.

De Classe Hispaniæ,

Interpretatio Carminis a Serenissimo Rege Scotiæ conscripti.

INsano tumidæ gentes caiere tumultu,
Ausa, insigne nefas, bello ultro ciere Tonantem,
Mars sese accinxit; metuenda tot agmina nunquam
Visa ferunt; properare truces miro ordine turmæ,
Nosque Mari, & Terra, & sæva clausere duello,
Exitium, diraque minantes cæde ruinam;
Irrita sed tristi lugent conamina fine:
Nam laceras jecit ventus ludibria puppes,
Et spursit rapidis turgescens montibus Æquor.
Felix communi, qui evasit clade superstes,
Dum reliquos misera deglutit abyssus hiatu.
Cui vis tanta cadit? quis totque stupenda peregit?
Vanos Jova sacro conatus risit Olympo.

T. B.

Ex Jacob. August. Thuani historiar. libr. 126. & ad annum 1601.

TYCHONIS ELOGIUM.

POst Pinellum commemorandus venit Tycho Brahe, Eques Danus, Astrorum vera scientia, & observationibus longo tempore in sua Uranopoli, & magno sumptu factis, omnium concordibus suffragiis Principis Astronomorum nomen promeritus. Qui, Chersoneso Cimbrica relicta, cum in Germaniam proximam se recepisset, in Aula Rodulphi Cæsaris aliquandiu floruit. Cum Willelmo Hesso, qui & in eadem scientia excellebat, arcta studiorum necessitudine conjunctus; & Pragæ hoc anno IX. Kal. IXbr. decessit; cum vitæ annos LIV. menseis IX. dies XIX. tantum exegisset; Vir & scriptis a se editis, secundum Ptolemæum, Joannem Regiumontanum, & Nicolaum Copernicum, inprimis clarus; & postea a Joanne Keplero, cui præclaras ingenii sui reliquias, ne perirent, quasi testamento legavit, publicatis, illustrior.

Ex M. Laubani Sylvis, postquam Tycho è Dania excessit,

TYCHONIS ELOGIUM.

SOl Amphitrites Cimbria cluet Balthicæ:
Sol hactenus cluet alma Huenna Cimbriæ:
Cluetque Huenæ Sol Tycho Braheius,
Natalium, virtutis, & scientiæ
Splendore raro; quo nec eruditior
Secla recenti, nec laboriosior
Quisquam; Minervâ praeunte, Atlanticas
Tentavit artes; sive veteris orbitas,
Uraniæ opus, calcare; sive pristina
Nova aggerare foret reperta calcula.
At grande livor, eheu! Stygiæ insolens
Frater Megæra, e Patria Braheium
Egit furenter, totam & Herois domum
Extorrem avitis expulit Penatibus.
Quis, hoc fugato Sole, Huennam Cimbriæ?
Quis Cimbriam? quis Amphitritem Balthicam
Solis, vel hilum possidere dixerit?

FINIS.

AD

AD CELEBREM VIRUM

JOANNEM CAPELLANUM

AMICUM SUAVISSIMUM

IN NICOLAI COPERNICI

VITAM

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

CUM me nuper, mi Capellane ſuaviſſime, inviſeres, incidiſti caſu in folium, quod e prælo ad me allatum, comiterque manu præreptum, dum occepiſſes legere, occurrêre verſus, quos Tycho, acceptis Copernici Regulis, quodam veluti enthuſiaſmo fudit. Iis cum arriſiſſes, quæſiiſti ex me, an-non occaſio intercurriſſet, qua Tychonis vitam pertexens, ipſius Copernici vitam ſynopſi quadam intexerem; ſcilicet, cum illius nomen celebre adeò evaſerit, quis tamen, aut qualis Vir fuerit, longe, lateque ignorari. Excepi ipſe, ne mihi quidem, id ut facerem, veniſſe in mentem; ac neque videri potuiſſe occaſionem fieri ſatis commodam, neque, non quæ pauca de Viro nota mihi forent, ea eſſe, quæ cuivis illius, aliorumve libros legenti facile innoteſcerent; cum & mihi jam poſt exactum ab ejus morte ſæculum, non aliam, aliundeve habere de ipſo notitiam daretur. Occurriſti, hujuſmodi libros vix quibuſdam paucis eſſe cognitos; ac me facturum rem, & me dignam, & bene multis oppidò gratam, ſi qualiacumque mihi forent comperta de

Coper-

Copernico, tum conſcriberem, tum attexerem, quaſi Appendicem, ad Tychonis Vitam. Obtrudi ego occupationes, quarum non eſſes neſcius; adjecique, tametſi vellem, non ſuperfore ſatis temporis, ut donec, quod reliquum erat ex ipſa Tychonis Vita, cuderetur, id, quod poſcebas, peragere, ac facere prælo committendum poſſem. Tu inſtitiſti, & in hac tanta operariorum penuria Typographicas operas ſatis lente procedere; & repetiiſti, rem eſſe dignam, cui, occupationibus aliis aliquantiſper ſepoſitis, eſſe ducerem incumbendum. Ne longum morer, eviciſti, ut tibi amico tam bono, Viro tam ſincero morem gererem; quare & jam, libris pervolutatis, animum appello ad id, cujus eſſe ſuaſor voluiſti, præſtandum.

NICOLAI COPERNICI
VVARMIENSIS CANONICI
ASTRONOMI ILLUSTRIS
VITA.

Nicolaus Copernicus natus est Torunnæ, vel Torunii, vulgò *Torn*, quod est Borussiæ nobile, amplumque, ac olim etiam emporio non inceleble oppidum. Ac natum quidem Junctinus facit anno M. CCCC. LXXIII. die Januarii XIX. hor. 4. m. 38. post Meridiem; sed eum errare Mœstlinus ait, quod natus potius fuerit anno M. CCCC. LXXIII. die Februarii XIX. (quæ fuit dies Veneris ante Cathedram S. Petri) hora a Meridie 4. minut. 48. quod videtur sane ob Mœstlini auctoritatem probabilius. Patri ipsius nomen Nicolaus itidem fuit; Matris nomen cum ignoretur, fuit ea tamen ex Torunnensi familia VVatzelrodia, soror quippe germana Lucæ VVatzelrodii, qui fuit deinceps Episcopus VVarmiensis. De quodam ejus fratre hoc solum novimus, quod Romæ aliquando fuerit, ibique amicitiam cum Georgio Hartmanno Norimbergensi inierit. Litteras latinas, græcasque partim domi addidicit, partim in Academia Cracoviensi excoluit, ubi & Philosophiæ dedit operam, & subinde etiam Medicinæ, quousque est adeptus Doctoratus gradum. Interim verò, quia a primis annis ardore Matheseos magno tenebatur, non neglexit sane prælectiones Alberti Brudzevii in eadem Academia Mathematicas arteis profitentis, quem etiam fuit solitus, & convenire, & audire privatim. Astrolabii usum, & rationem cum ab eo didicisset, ac jam inciperet Astronomiam penitius intelligere, ita fuit florente Regiomontani fama permotus, ut ejus vestigiis quam maxime posset, insistere decreverit. Fuere inter ejus condiscipulos, ejusdemque laudis quasi æmulos, Jacobus Cobilinius, is, qui deinceps Astrolabii declarationem edidit; itemque Vapovius Cantor Cracoviensis, & Nicolaus Schadek us, Martinusque Ilkusius, quibuscum sæpe de Eclipsibus, earumque observationibus, ætatis decursu per litteras egit. Cum parteis verò omneis Matheseos curaret, tum perspectivæ speciatim incubuit, ejusque occasione picturam tum addidicit, tum eò usque calluit, ut perhibeatur etiam se ad speculum eximie pinxisse. Consilium autem pingendi ex eo cepit, quod peregrinationem, ac potissimum in Italiam cogitans, in animo haberet, non modò adumbrare, sed graphice etiam, quantum posset, exprimere quidquid occurreret observatu dignum.

Torunnam itaque reversus, ibique aliquandiu moratus, iter suscepit in Italiam, annum jam agens vigesimum tertium. Stitit se verò primum Bononiæ ob eruditionem, ac famam eximii Viri Dominici Mariæ Ferrariensis, qui ab annis jam duodecim illuc evocatus, Astronomiam magna cum laude profitebatur, ac reperisse perhibebatur obliquitatem Eclipticæ medio inter Peurbachium, & Regiomontanum loco, graduum puta 23. & minut. 29. Nec verò difficile fuit in optimi Viri familiaritatem admitti, quando esse illi gratius nihil potuit, quam auditorem habere, ut perspicacissimum, sic appetentissimum veritatis. Delectavit autem illum maxime non improbari Copernico suspicionem, qua tenebatur, ne Poli in eodem loco altitudo non tam constans foret, quam vulgò haberetur; quod ea deprehenderetur a Ptolemæi tempore in omnibus propemodum Italiæ locis increvisse, ac in Gaditano etiam freto, ubi cum tempore Ptolemæi Polus Boreus attolleretur gradibus solum 36. cum quadrante, attolleretur jam tum gradibus 37. cum duabus quintis; quod ille quidem prodiderat in quodam Prognostico ante octo annos. Cum Rheticus autem memoriæ mandarit, Copernicum, non tam discipulum, quam adjutorem, & testem observationum doctissimi Viri Dominici Mariæ fuisse, tum heic reticenda observatio non est, quam ipse Copernicus scribit se peregisse Bononiæ, anno M. CCCC. XCVII. septimo Eidus Martii post occasum Solis: *Consideravimus enim*, inquit, *quod Luna occultatura Stellam fulgentem Hyadum, quam Palilicium vocant Romani; quo expectato, vidimus Stellam applicitam parti corporis Lunaris tenebrosi, jamque delitescentis inter cornua Lunæ, in hora quinta noctis* (hoc est undecima, unique ante mediam noctem) *propinquiorem verò austrino cornu, per trientem quasi latitudinis, sive diametri Lunæ*. Romam postea cum accessisset, habitus brevi vix

quidquam minor ipso Regiomontano fuit. Unde & illic magno applausu factus Mathematum Professor, *In magna*, inquit ille, *scholasticarum frequentia, & corona magnorum Virorum, & Artificum in hoc doctrinæ genere docuit*. Ipse autem Copernicus meminit Eclipseos Lunaris, quam per id tempus Romæ observavit: *Anno nempe Christi* M. D. *post nonas Novembris, duabus horis a media nocte, quæ lucescebat in octavum diem ante Eidus Novembris*.

Aliquot post annos reversus in patriam, acceptissimus fuit ob summam peritiam, & candidissimos mores memorato jam Avunculo suo Lucæ VVatzelrodio, ad Episcopatum VVarmiensem promoto; qui, ut otium illius studiis, & Mathematicis præsertim, consentaneum faceret, adscripsit illum Collegio Canonicorum VVarmiensium, Cathedralisve suæ Ecclesiæ, quæ arcis instar commonita imminet Fruemburgo, non magno alioquin oppido, ad VVistulæ oram, in Borussia sito. Non possedit tamen initio pacifice fatis eum Canonicatum, ut non semel conquestus est litteris conscriptis ad Avunculum in Aula præsertim mo antem, ut publicæ rei causam tueretur adversus Cruciferos, Teutonicosve Equites, qui idcirco illi infensi per Posnaniensia comitia libello famoso ipsum impetierant. Evasit verò tandem cum suo, tum Avunculi merito possessor pacificus; ac sese exinde ad tria quædam præsertim composuit. Unum, ut divinis, quam maxime posset, interesset officiis; alterum, ut pro ea, qua erat Medicinæ peritia, nunquam deesset pauperibus, qui suam ipsius implorarent operam; tertium, ut quidquid superesset temporis, impenderet studiis: Hinc semper solitudinem & amavit, & coluit; ac nisi invitus negotiis, seu Episcopatus, seu Capituli sese non immiscuit. Sed enim, quia quoties rerum agendarum proponebatur aliquid, ea in illo observabatur & ingenii perspicacia, & judicii maturitas, ut pæne semper concedendum in ipsius sententiam foret, idcircò fuit ipsi nonnunquam divertendum a studiis; idque non modò, ut consultus, ecquid facto opus videretur, diceret, sed etiam ut vices agendo obiret. Ut uno, alterove exemplo res constet; ecce, cum forent Prutenorum celebranda Grudenti Comitia, delectus fuit uno consensu a Canonicorum Collegio, ut nomine ipsius illis interesset. Varia porrò inter negotia in iis pertractata id non fuit postremum, quod fuit agitatum circa usum monetæ, cujus per bella antecedentia imminutus admodum valor, recens adhuc arte Magistri Cruciferorum decreverat. Destinati fuere ejus cognitores ex Senatoribus Prussicis, Polonicisque præcipui, inque eorum conventu disceptatum fuit, tum qua ratione fieri posset, ut Polonia, Prussia, Lithuania, cæteræque Regi subditæ Provinciæ tandem æstimarent, parive pretio, seu valore haberent omnem, seu cudendam, seu cusam pecuniam; tum satius-ne foret, monetam pristino valore, an eo, qui jam passim in usu esset, eudere; tum qui posset argenti copia novæ cudendæ comparari. Scilicet Mercatores multam, ac pæne omnem vim argenti corrogatam conflaverant, inque Lusitaniam, unde aromata avehebantur, transportarant; quod Rex Lusitanus nullis mercibus, sed puro duntaxat, minimeque signato argento commutationem fieri pateretur. Ac per id quidem tempus negotium deliberari penitus, absolvique non potuit: sed Copernicus interim Canonem confecit, sive Abacum, computandis omnibus monetarum generibus per omneis Regni Provincias elocabilibus, iisque reducendis in eundem, communemque valorem; ac Senatores eum asservarunt, interque acta retulerunt, ut, si daretur forte extremam operi manum adhibere, haberent quo respicerent, & ne cuipiam emergeret aliquid damni, providerent.

Aliunde verò, cum vix fuerit, ut Episcopi aut absentes, non illum habere generalem Vicarium, aut præsentes non adhibere selectum consiliarium vellent; tum etiam effugere vix potuit, ut vacante Episcopatu (vacavit autem sæpiuscule) non ut generalis Vicarius, sic bonorum Episcopatus Administrator crearetur. Dignum autem est memoratu, eum mortuo speciatim Fabiano de Lusianis Episcopo, Administratoris gereret personam, ferre eum non potuisse, ut Teutonici Equites, aulicique varii Ecclesiæ bona injuste usurpata diutius detinerent; sed mandato Regis obtento, ea generose vindicasse. Nam facti quidem varii insultus, intentatæque minæ variæ; verum ille animo infracto suam constanter tenuit viam, id semper defixum in animo habens, ut quidque summa semper fide, integritateque præstaret. Atque hæc quidem pauca initio attingo, ut insinuem, fuisse eum quidem vitæ contemplativæ natum; sed non fuisse tamen idcircò ad vitæ actiones ineptum; & occasiones quidem rerum agendarum non provocasse, sed oblatas tamen tum amplexum fuisse, eum detrectare indecorum est visum. Superest itaque, ut partem vitæ ipsius præcipuam, contemplationi videlicet, studiisque deditam prosequamur. Et quia nihil ipsi æque fuit cordi, ac Cæli, & Syderum scientia, quæ illum effecit adeò celebrem; age dicamus, quo ordine eam excolendam susceperit, quò demum fecerit provectam.

Principio, cum cetera inter, animadverteret cogi Astronomos adversus communem notionem peccare, dum, ut æquabilem motionem in cœlestibus circuitionibus tuerentur, non ipsam penes centrum proprium, sed penes alienum (circuli nimirum Æquantis vocati) desumebant, ac metiebantur; neque posse aliunde ipsos rem præcipuam, hoc est, Mundi formam, dispositionemque concinnam ex farragine illa sua hypotheseon colligere; sed iis perinde evenire, ac si quis Pictor manus, caput, pedes, membra cetera, optime illa quidem, sed non unius corporis comparatione depicta adunaret, sicque ex illis monstrum potius, quam hominem compingeret; ideò tædere illum cepit, quod nulla certior motuum ratio, majurque partium consonantia in machina ab Opifice sapientissimo constituta deprehenderetur a Philosophis, qui omnia, ad res usque minimas, adeò studiose perscrutarentur. Quare eam sibi operam sumpsit, ut Philosophorum, Astronomorumque omnium, quoscumque nanciscì liceret, libros pervolutaret, indagaturus, quotquot forent excogitata systemata, disquisiturusque quidquid in iis foret verisimilitudinis, quò posset demum eliere exquisitiorem aliquam, & cœlestium motuum harmoniam, & partium Mundi symmetriam, quam ea foret, quæ ab omnibus incunctanter admitteretur.

Itaque non multum moratus Homocentricorum Auctores, neque eos, qui aut Solem supra Affixas Stellas evexerant, aut solam ipsi Lunam suppofuerant, aut varie Errantium Stellarum sedeis commutarant; magnam inprimis rationem habuit duarum opinionum affinium, quarum unam Martiano Capellæ, alteram Apollonio Pergæo attri-

attribuit. Et Martianus quidem Ægyptios, aliosque veteres imitatus, Solem inter Lunam, Martemque constituens, existimavit Mercurium, Veneremque illi, ut centro propriorum motuum circumduci, ac nunc supra, nunc infra ipsum, nunc ad latera fieri. Cum is verò fineret, ut Lunam, & Solem, sic Martem, Joveni, & Saturnum circa Terram, ut circa centrum propriorum circuituum cieri; Apollonius Solem delegit, circa quem, ut centrum non modò Mercurius, & Venus, verum etiam Mars, Jupiter, Saturnus suas obirent periodos, dum Sol interim, uti & Luna circa Terram, ut circa centrum, quod foret etiam Affixarum, Mundique centrum, moverentur, quæ deinceps quoque opioio Tyebonis propemodum fuit. Rationem autem magnam harum opinionum Copernicus habuit, quod utraque eximie Mercurii, ac Veneris circuitiones repræsentaret, eximieque causam retrogradationum, directionum, stationum in iis apparentium exprimeret, & posterior eadem quoque in tribus Planetis superioribus præstaret. Verumtamen persensit sibi, ne ex posteriore quidem factum satis, quod Solis habitos præcipuorum corporum Mundanorum centrum, Mundi tameo centrum non fieret; quodque habita pro centro Terra, Sol circa ipsam circumductus non motu solum annuo, sed diurno quoque Planetas circum-raperet, ac distraheret nunc in has, nunc in illas parteis.

Cum oosset verò, Pythagoreos ablegasse Terram a centro, & in eo, ut loco nobilissimo constituisse Solem corporum nobilissimum; ideò visus est sibi pervidere quidpiam concinni ordinis, si liceret mo'dò vices commutare, hoc est, in centro Solem sistere, & Terram circa Solem ciere. Nam præclare quidem ausos fuisse Nicetam, Echphantum, Heraclidem, & alios, qoi tametsi Terram in centro detinerent, motum tamen illi tribuerunt, quo circa axem proprium, ut sphæra in torno, gyrata, & circuitionem ab Occasu in Ortum dietim perficiens, diei, noctisque vicissitudinem faceret; ac Mobilis primi munere assumpto, & sphæram Fixarum, & Planetas omneis a motu raptas absolveret, quod ipsa conversa in Ortum, necesse foret Sydera omnia apparere conversa in Occasum; at magnam nihilominus superesse asymmetriæ partem. Quamobrem præclarius fecisse Philolaum, dum Terram a centro amovens, tribuit ipsi non modò motum diurnum circa proprium axem, sed circumductum etiam annuum circa Solem, quo efficeretur, ut percurrendo Zodiacum, sub quocumque ejus Signo versaretur, Sol esse in opposito appareret; sicque loco Sulis Planeta evadens, tam ipsa, quam Mercurios, Venus, Planetæque ceteri, Solem agnosceret tanquam centrum; ac prima quidem fronte durum, absurdumqoe esse videbatur. Terram a centro divellere, ipsique motus hujusmodi, ac forte etiam alium tribuere; verum, quia norat fuisse aote se eam libertatem concessam, ut demonstrandis Phœnomenis fingi circuli qualeslibet possent; licere sibi existimavit periclitari, oum quod confuse sibi animo obversabatur, ita posset digerere, ut ordo vulgari venustior inter Mundana corpora, eorumqoe motus inveheretur. Itaque rem varie versando, Terræque motum triplicem, de quo paulò post, attribuendo, *Multa*, inquit, *& longa observatione tandem reperi, quod si reliquarum Syderum Errantium motus ad Terra circulationem conferantur, & supputentur pro cujusque Syderis revolutione, non modò illorum Phœnomena inde sequantur, sed & Syderum, atque orbium omnium ordines, magnitudines, & Cælum ipsum ita connectat, ut in nulla sui parte possit transponi aliquid, sine reliquarum partium, ac totius universitatis confusione.*

Atque hæc quidem excugitare, conscribereque ab anno usque circiter septimo supra millesimum quingentesimum cœpit. Verum, quod sibi esse non duceret satis generalem solum rationem hypotheseos statuere, & juxta ipsam Phœnomena generatim solum, perinde, ac juxta ceteras salvare; sed averet quoque hypotheseis specialeis sic pertexere, singulorumque motuum periodos ita definire, ut condere exinde posset tabulas Cœlo, præ Ptolemaicis, Alphonsinisque, consentienteis, eapropter necessarium censuit observationes peragere, quas cum antiquioribus conferens, præcisionem obtineret majorem. Hinc Ptolemæi imitatione fabrefaciendum quadrantem duxit, in quo ad lineam Meridianam supra Horizontis planitiem erecto, & applicito, ac beneficio umbræ a gnomone cylindroide ad centrum infixo emissæ, observaretur summa, imaque, hoc est, tam in Solstitio, quam in Bruma, Meridiana Solis altitudo; quo, ubi esset habitum pro Tropicorum distantia, altitudinis utriusque interstitium, tum altitudo Æquatoris in ejus medio designaretur, tum Poli altitudo proinde innotesceret, tanquam æqualis complemento altitudinis Æquatoris. Tametsi verò fabricam instrumenti hujus descripsit, eo oe nihilominus usus fuerit, non prodidit; forte quod satius duxerit hoc alio, quod sequitur, uti. Confecit nempe sibi vocatas Ptolemaicas regulas, Parallacticumve Instrumentum ex ligno abiegno, cujus, quæ erat regula longior divisa erat in designatas atramento particulas 1414. ut scilicet posset denique subtendi angulo recto Isoscelis, cujus crura quatuor cubitos longa, habebantur earundem partium 1000. Confecit, inquam [& sua quidem, ut memorant, manu] quibuslibet Syderum altitudinibus observandis, ac speciatim Solis non modo versantis, uti mox est dictum circa Tropicos, sed etiam circa Æquinoctialem, & vere præsertim, ad habendum illius ingressum in Arietem; Lunæ quoque, ac potissimum versantis in limite Boreo, & tunc quidem, cum is est in Cancro, ad venandum maximam illius latitudinem; Spicæ præterea, Reguli, aut alterius Fixæ insignioris, ad obtinendum ipsius a puncto Æquinoctiali distantiam. Armillas-ne etiam sibi appararit, non constat; quoniam tametsi qualeis habere, & quemadmodum sit iis utendum, ut conficiatur canonica Fixarum descriptio, deducat; non tamen iis se esse usum declarat (unde & aliam descriptiooem, quam Ptolemaïcam, aot Hipparchinam non proponit) sed cum alicujus Stellæ, verbi causâ, Spicæ, obtinere voluit longitudinem, non illam est Armillis venatus, sed deduxit potius ex supposita latitudine, ac obtenta declinatione per altitudinem observatam. Constantius est, debuisse eum sibi apparasse Astronomicum radium, ipsis inter se Syderum intercapedinibus obtinendis; & vel ad id quidem, ut posset Planetarum loca certis momentis definire. Keplerus certe haud abs re in Rudolphinarum tabularum frontispicio depingi curavit in ea columna, cui assidet Copernicus, non regulas modò Ptolemaïcas;

cas; sed radium quoque superne appensum; & qui Herbenstreitius Eidyllio singularia frontis hujusce descripsit:

Organa dilaudat, cruciformem nempe Bacillum,
Tignaque juncta, quibus Cœlorum ostenta redacta.
In veros veniunt; etsi distantia nostra
Lumina ludificet, fallatque incautior error.

Cepit itaque ex eo tempore habere distantiam inter Tropicos graduum 46. & minut. 57. una quinta minus; unde & maximam declinationem Solis, Eclipticæve obliquitatem grad. 23. min. 28. cum duabus quintis habuit. Et quia deduxit esse Fruemburgi altitudinem Æquatoris grad. 35. min. 40. cum dimidio, ea de causa habuit Polum illeic altum gradibus 54. min. 19. cum dimidio. Et cum ex iisdem Lunæ, Solisque defectibus Fruemburgi a se, & Cracoviæ ab illis olim suis condiscipulis observatis deprehendisset, utrumque locum, itemque Dirrachium Macedoniæ Meridiano eidem subesse; ideircò & observationes, & calculos suos retulit ad Meridianum Cracoviensem (ob locum magis celebrem) ipsumque distare ab Alexandrino una hora Æquinoctiali existimavit. Subinde autem varia a se observata ipsemet refert; ut anno M D.IX. ac biennio post, Lunæ Eclipseis. Anno M. D. XII. bina loca Martis; biennio post bina loca Saturni. Anno M. D XV. locum Spicæ, & autumnale Æquinoctium; & anno insequente Æquinoctium vernum. Anno M. D. XVIII. locum Martis; & biennio post bina Jovis loca, & locum Saturni. Anno M D. XXII. Lunæ Eclipsin; & anno insequente Lunæ Eclipsin, ac locum Martis. Anno M. D. XXV. iterum locum Spicæ; & insequente locum Jovis, proximoque locum Saturni. Anno denique M. D. XXIX. locum Jovis, conjunctionemque item centralem Veneris cum Luna, ipsamque quarto Eidus Martii, hora 7. min. 34. Mirere, cur nullam heic videas observationem circa Mercurium; sed causam ipse refert ad auras, seu vapores, quos illeic loci VVistula effundit; itemque ad sphæræ obliquitatem, quæ *raries*, inquit, *finit videre Mercurium*. Quanquam ne mutilam hac in parte Astronomiam relinqueret, usurpavit deinceps treis factas circa Mercurium Norimbergæ observationes, unam a Bernardo VValthero anno M cccc. xci. & duas a Joanne Schonero, anno M. D. IV.

Ea hisce ergo, quas & habuit observationum præcipuas, aggressus est, ac perfecit Opus sex distinctum libris, quos *De Orbium Cœlestium revolutionibus* inscripsit, quibusque est, instar Ptolemæi, singula docendo geometrica methodo, totam Astronomiam complexus. Cum primus porrò liber in duas parteis dividatur, posteriore quidem ea exposuit, circa doctrinam Sinuum, sive semissium subtensarum, chordarumve, quæ in solvendis triangulis, tam planis, quam sphæricis necessaria existimavit; at priore exhibuit generalem Mundi ideam, sive descriptionem, juxta propriam hypothesin, in qua motus Terræ, ut diximus, tribuitur. Scilicet, ubi primum docuit, esse Mundum sphæricum, Terram etiam sphæricam esse, & in unum globum cum aqua coïre; ac insuper, motum cœlestem esse æqualem, perpetuum, & aut circularem, aut ex circularibus compositum; tum docere aggreditur nondum rem videri confectam, Terra ne quiescat, aut circulariter moveatur. Nam quod spectat quidem ad revolutionem diurnam, perinde esse apparitura, seu Astra in Occasum ferantur, seu Terra alioquin ac in Mundi centro existens volvatur in Ortum [ut antiquorum nonnulli opinati sunt] neque rem secus se habituram, quam dum

Provehimur Portu, Terræque, urbesque recedunt.

Esse aliunde absurdum motum potius tribuere continenti, sive locanti, quale Cœlum est, quam contento, sive locato, cujusmodi est Terra; & conditionem immobilitatis, quæ nobilior, ac divinior habetur motu, Terræ potius, quam Cœlo assignare; ac motum in orbem denegare Terræ, quæ in orbem formata, parvulaque sit; transferre verò ipsum in Cœlum, cujus quæ sit forma, quis finis, cognosci a nobis non possit. Non item esse rem confectam, Terra-ne in ipso Mundi centro, an extra sit; cum constet, ipsam non esse in centro motuum Planetarum; & perinde sit, seu ipsa illis, seu illa ipsi adnuant, & abnuant. Aliunde verò, si Solis, ac Terræ vices permutentur, & Soli quies, Terræ motus annuus, locusque inter Planetas tribuatur (ut rursus quibusdam antiquis est visum) futurum, ut Sol perinde appariturus perlustrare Zodiacum; Ortus, Occasusque signorum sint perinde apparituri, apparituræ perinde fieri Errantium Stationes, retrogradationes, progressus; & majore quidem facilitate, præstantioreque ordine, & harmonia, quam supponendo oppositum.

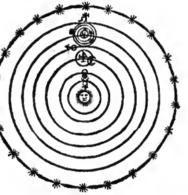
Non valere autem, quod deducunt, Terram, quia Cœli respectu puncti instar sit, rationem centri obtinere, ac ideò esse immobilem. Quippe debere hac ratione solum Terræ centrum esse immobile, neque ullam aliam Terræ partem non imitari motum Cœli, eo modo, quo nulla est pars Cœli tam propinqua Polo, quæ non cum Cœlo reliquo pari tempore, & pro spatii quidem ratione voluatur. Non valere etiam, quod obiiciunt, Terræ, ut gravi corpori, non congruere motum alium, quam rectum, & ad Mundi centrum; quippe gravitatem esse affectionem non Terræ totius, sed partium ejus propriam, qualem Soli etiam, ac Lunæ, ceterisque Astris convenire credibile sit. Id nimirum, cum gravitas nihil aliud sit, quam naturalis quædam appetentia a summo Opifice partibus indita, ut in unitatem, integritatemque totius sese conferant, coëuntes in globi formam. Unde &, ut partes Lunæ, verbi causâ, versus ejus centrum nituntur; ita Terræ parteis versus ipsius centrum niti; neque propterea totam Terram magis rectà ferri in Mundi centrum, quam ipsam Lunam. Non item valere, quod instant, fore ut nihil grave in destinatum deorsum locum, Terra [sua circuitione] locum subducente, ad perpendiculum caderet; utque nubes, & cetera in aëre pendentia viderentur semper ferri in Occasum; quippe terrena omnia, qualis est etiam terrenus aër, mixtus ex Terræ effluxibus, totius Terræ naturam sequi, atque adeò, quæ in aëre sunt, una cum aëre, Terraque generali motu cieri; utcumque aliunde varie moveri, aut quiescere valeant [prorsus ut qui eadem navi transferantur] speciatim autem decidentia ferri motu composito ex recto simul, & circulari. Non valere rursus, quod urgent, uni corpori simplici nonnisi unicum simplicem motum convenire; quippe id quidem verum esse de circulari motu competente non toti modò, sed partibus etiam, dum naturali in statu sunt, ac in toto quasi quiescunt; at dum partes, vel abducuntur, vel adducuntur ad ipsum totum, sicque in statu naturali non sunt; tum supervenire circulari rectum, ac tam

posse

Digitized by Google

poſſe ſimul utramque, quam ægrum, & animal, cohærere. Sicque, dum aliunde Ariſtotelas diſtinguit motus a medio, ad medium, circa medium, poſſe hos motus intalligi non re, ſad ratione diſcraios, eo modo, quo punctum, lineam, ſuperficiem intelligentia ſecarnimus. Nou demum valere, quod Ptolemæus ait, fore ut ſi Tarra diurno motu cieretur, præ vertigine, celaritateve inſuparabili diſſipatum iret; quippe, ſi Terræ mutua tribuatur, fore eum naturalam, ac toti in compoſitione optima conſervando congruum; debere autem Ptolemæum id de Cœlo magis timete, cui vertiginam tantò immaniorem, quantò Cœlum eſt Terra majus, tribuit.

Subinde verò commemoratis variis circa cœleſtium orbium diſpoſitionam opinionibus, easque ſpeciatim commendata, quod Venus, & Mercurius poſitum in madio Solem circumcurrant, hæcque cauſa ſit, cur digradi ab eo non magis appareant, quam propriorum orbium convaxitas ferat, arguanturque adeò ſuis motibus non Terram, ſed Solem, ut centrum ambire; monet, poſſe exinde occaſionem ſumi coniiciendi, Martem, Jovem, & Saturnum, non Tarræ, ſad Soli, ut cantro circumcurrere; modò id ſpatium relinquatur inter Martem, ac Venerem, per quod Terra etiam cum Luna ſua Pediſſequa circumcurrat. Scilicar rationem canonicam motuum id arguere, ac viſibilam etiam magnitudinem, qua arguuntur nobis tam propinqui, cum ipſis, Soliquc intercipimur, tam remoti, cum Solem ipſis, nobiſque intercaptum habemus, ut centrum proinde circuitus illorum ad Solem, potiuſquam ad Terram, inſtar Veneris, Morcuriique pertineat. Quare & cohæranter eam Muodi diſpoſitionem (hocque ſyſtema ejus ſolemne, celebriſve hypoaheſis eſt) ut in medio conſtituat immobilem Sulem, tanquam ipſius Mundi cor, lucernam, & quaſi viſibilem Deum, qui familiam totam Aſtrorum circumpoſitam ragat. Proxima Solem collocat Mercurium, qui ipſi circumducatur tribus prope menſibus; deinde Venerem, quæ novem; tum Terram, quæ duodacim, ſive anno uno, idque cum ſecum deducta Luna, quæ ipſi interim ſpatio monſtruo circumferatur. Mira ſane excogitatio, de qua ſibi ipſe fuiſſet gratulatua, ſi perſpexiſſet, uti dainceps Telaſcopio deteximus, quatuor pareis Lunas Jovi circumferri [ut in ſchemate appoſito repræſentari curavimus] ne quid de ceteris dicatur. Collocat conſequanter

Martem, qui circumducatur annis duobus; ſubinde Jovem, qui duodacim; Saturnum tandem, qui triginta. Regioni autem Planatariæ circumponit Spheram Fixarum, ipſam, ut Solem, immobilem, ac ea diſtantia, ad quam Orbis magnus, per quam Terra circa Solam fertur, puncti iuſtar ſit, quod quidem admitti da ſolo Tarræ globo ſolat. Nempe, quia Fixarum diſtantia in nullam prorſus menſuram cadit, ſatius ducit illam aſſumare tantam, ut Phænomena dabite ſalventur, quam incurrare iu tot labyrinthos, quibus implicantur, qui Tarram in medio Mundi detinent, cum & aliunde hinc habeatur admiranda quædam diſpoſitio, ac ſeries, quoad ſitum, quoad motum, quoad molem Mundanorum corporum; qualis raperiri in alio Mundi ſyſtemate non poſſit. Exinde certe e re ipſa tolli, ac apparentiæ ſolum relinqui, illas, & ſtationes, & regreſſiones Planatarum; cauſamque appoſitam reddi, cur eæ minores, frequentioreſque, & diuturniorea tamen ſint In Saturno, quam in Jove; iu hoc, quam in Marte; in Venera autem, & Mercurio ſecua; cur apparens item magnitudo Saturni, Jovia, ac Martis, dum Soli opponuntur, tantopere increſcat; ſed Martis potiſſimum, qui tum Jovem æmuletur, cum alias vix haberi pat Stellia tertiæ magnitudinis poſſit; ac tala nihil interim in ipſis Fixis apparaat, ob immenſam puta illarum a Terra diſtantiam.

Declarat ex ordine treis motus, qui Terræ attribuendi ſint, ut ſalvari omnia Phænomena poſſint. Primus eſt diurnus, quo ſcilicet Tarra vigintiquatuor horarum ſpatio circa ſuum axem, ac verſus Ortum revolvitur; ſitque adeo, ut totum Cœlum volvi iu Occaſum videatur. Secundus annuus, quo centrum Terræ promovatur interea, etiam tendendo varſus Ortum, ſeu in ſignorum conſequantia, intar Martem, ac Veneraui; efficiturque adeo, ut Terra re ipſa percurrente Zodiacum, Sol percurrere e regiona ipſum

Digitized by Google

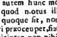
ipsum apparere; hoc est, ut si ipsa in Cancro, verbi causâ sit, Sol esse appareat in Capricorno; & ubi ipsa ex Cancro transit in Leonem, Sol ex Capricorno transire in Aquarium videatur. Tertium vocat declinationis, inclinationis, reflexionisve axis terreni; quo scilicet axis contra motum centri, seu in præcedentia ita nititur, ut in sui ipsius parallelismo semper contineatur, ac efficiatur proinde, ut ipse quoque, qui & reipsa est ejus Æquinoctialis parallelus sibi ipsi semper maneat; ac ut in assumpta Terræ parte, veluti hac, in qua nos sumus, tum dierum, noctiumque inæqualitas, tum vicissitudo tempestatum contingat. Nam, si Æquinoctialis Terræ, ipsiusve planum in Zodiaci plano ferretur, nulla unquam talis inæqualitas, aut vicissitudo appareret; at quia, si concipiamus axem Mundi, qui transeat per Solem, & terminatus ad Fixarum Sphæram, Polos Mundi ibi constituat, a quibus Mundi Æquinoctialis æqualiter distet; ac si, ubi Æquinoctialis Terræ cum Mundi Æquinoctiali coaluit, & axis Terræ axi Mundi parallelus fuit, concipiamus, Terra procedente per Zodiacum, non inclinari ipsum, sed quasi reflecti, & manere semper axi Mundi, sibive ipsi parallelum; Æquinoctialemque terrenum parallelum quoque Mundi Æquinoctiali, sive sibi ipsi manere; quia, inquam, si id concipiamus, efficietur, ut assumpta pars Terræ Solem in alio, ac alio situ videat, & ad unum Tropicum magis, ad alium minus illustretur; idcirco ea pars dies nunc breviores, nunc longiores; & nunc hyemem, nunc æstatem obtineat. Fit rursus, ut quia axis Terræ ad sphæram usque Fixarum produci intellectus, describet utrinque annuo circumductu circa Polum Mundi circulum dicto magno Orbi, quem Terra describit, æqualem, & qui tamen propter immensam Fixarum distantiam, puncti instar sit; ideo in assumpto Terræ loco eadem semper Poli altitudo appareat; quoniam seu Terra in Capricorno, seu in Cancro, seu alibi sit, ad idem semper punctum apparens oculus collineet. Fit demum, ut Terra existente in Capricorno, non aliæ nobis Stellæ verticales, quam existente in Cancro, appareant; quod Poli altitudine invariata manente, manere & alia Cœli puncta invariata necesse sit; cum &, si totus ille circulus, orbisve appareat ceu punctum; tanto magis oporteat Tropicorum distantiam, quæ pars illius est, apparere.

Atque hæc quidem est generalis Copernici hypothesis; neque est necesse, ut ea, quæ specialius libris ceteris edisserentur, attingamus. Nosse sufficiat, Libro II. tradere Copernicum ea, quæ de doctrina primi motus non prætereunda existimavit; illud tamen præfatus: *Nemo verò miretur, si adhuc Ortum, & Occasum Solis, & Stellarum, atque his similia simpliciter nominaverimus; sed noverit nos consueto sermone loqui, qui possit recipi ab omnibus, semper tamen in mente habentes, quod*

Qui Terra vehimur, nobis Sol, Lunaque transit;
Stellarumque vices redeunt, iterumque recedunt.

Ad libri autem calcem caput subiicit de exquirendis Stellarum locis, & canonicam Fixarum secundum longitudinem, latitudinemque descriptionem adhibet; sed ex Ptolemæo nimirum desumptam; nisi quod quædam vel depravata, vel se aliter comperta habere, corrigit; & suo modo Abacum, quod ad longitudines attinet, instituit. Cum illas enim Ptolemæus a puncto verni Æquinoctii, principiove dodecatemorii Arietis deduxerit, deducendas potius Copernicus censuit a prima Stella Arietis, quod punctum Æquinoctii continenter mutetur, atque adeò longitudines ex eo numeratæ varientur; cum Stella Fixa existente, relatæ ad illam longitudines invariatæ permaneant; ac ad habendum cujusvis Stellæ longitudinem, distantiamve ab Æquinoctio, nihil aliud oporteat, quam distantiam addere, quæ pro tempore fuerit hujusmodi Arietis Stellæ. Hinc autem, quia talis distantia, longitudove hujus Stellæ Ptolemæi tempore fuit grad. 6. m. 40. Copernicus Abacum, Canonemve suum non alia ratione confecit, quam ex cujusque Stellæ longitudine detrahendo gr. 6. min. 40. Quo pacto Polaris, verbi gratiâ, quæ in Canone Ptolemæi est grad. 60. min. 10. in Copernicæo est 53. 30. Et quæ Spica in illo est 176 40. in hoc est 170. 0.

Libro autem III. de Annua revolutione tractaturus, discrimen inter annum vertentem, qui ab Æquinoctio, Solstitiove est, & Sydereum, qui ab aliquo Sydere fixo desumitur, constituit. Nimirum, ex quo Hipparchus notavit, motum quendam lentum Fixis quoque in Ortum, sive in signorum consequentia tribuendum esse, constitit Solem a Stella digressum, tardius ad illam regredi, quam digressum, verbi gratiâ, a Verno Æquinoctio, in idem Æquinoctium, ob promotam interea aliquantulum hujusmodi Stellam. Et certe, quæ prima Arietis distabat solum ab Æquinoctio Ptolemæi tempore grad. 6. minut. 40. quemadmodum dictum mox est, deprehensa est a Copernico, anni M D. XXV. distare jam gr. 27. min. 21. ceterum censuit Copernicus, non tam primam Arietis Stellam, & cohærentes reliquas a puncto verni Æquinoctii, versus Ortum incedere, quam ipsum Æquinoctii punctum, ut a Stella recedere; sic eam præcedere in Occasum; quare & hujusmodi motum non Fixarum progressionem, sed Æquinoctiorum anticipationem, seu præcessionem appellavit. Ex eo autem hunc motum fieri, apparereve docuit, quod motus ille tertius, cujus revolutio annua quoque sit, nonnihil quotannis periodum centri præoccupet, fiatque adeo, ut Æquinoctia anticipare non-nihil, seu in præcedentia regredi videantur. Quia verò ad factas variis sæculis observationes attendens, deprehendens hanc anticipationem inæquabiliter fieri; ac fuere aliunde observationes, ex quibus variari ipsius Zodiaci obliquitas deprehensa est; ideo fieri utrumque censuit ob libratilem in modum intortæ pene hujusmodi

corollæ axis deflexionem, quæ illam nunc promoveat, nunc retardet; hanc nunc adducat, nunc abducat, consonantia mirabili. Hisce ergo fuse deductis, fuse quoque exequitur, quæ spectant ad Theoriam Solis.

Sic vero etiam Libro IV. prosequitur fuse ea, quæ attinent tum ad generalem Lunæ Theoriam, tum ad specialem doctrinam Eclipseon. Ubi quamvis hypotheseis circulorum Lunarium ab antiquioribus diversas assumat, quod spectat tamen ad generalem cursus Lunæ explicationem, diversum nihil idcircò habet, quod ipse quoque Lunam Terræ circumducat, & menstrui Lunæ motus respectu, Terram veluti immobilem habeat; quatenus, licet transferatur, secum nihilominus Lunam transfert, ac revolutionis illius, quasi immotum centrum manet. Notandum duntaxat, motum quoque menstruum circa Terram in Ortum fieri, & per orbitam quidem ea ratione in-

Digitized by Google

ae intersecantem Eclipticam, ut Phases, Eclipses, & cetera omnia per hanc hypothesin perinde, ac per vulgarem exhibeantur. At Libro v. ceterorum quinque Syderum Errantium Theoriam, & secundum quidem longitudinem ita explicat, ut ex interducta ipsis Terra, orbium ordinem, magnitudinesque consensu quodam mirabili, certaque symmetria connectat. Illud verò præcipuum est, quod unicu annuu Terræ attributu circa Solem motu, Planetarum epicyclus, cumque ipsis stationes, retrogradationesque tollat, ac Planetis simpliceis motus, qui circa Solem continenter, & absque ulla prorsus repedatione perficiantur, relinquat. Scilicet, quod Terra inter orbeis Martis, Jovis, ac Saturni, & velocius, quidem, quam eorum quivis transferatur, necesse est, quoties quempiam illorum assequitur, propeve eum transit, ipsum pone faciat, & a tergo deserat; unde & ille regredi, seu oppositam ire viam appareat; dum procul verò, & quasi e regione incedit, tum ille appareat in eandem viam dirigi; ac dum in iis locis versatur, quibus ille fieri apparet, aut ex directo retrogradus, aut ex retrogrado directus, tum idem quasi consistere, fierive Statarius, seu Stationarius videatur. Quod vero Terra Veneris, Mercuriique orbeis circumeat, & segnius, quam illi circuitionem perficiat, necesse est, ut dum respectu nostri ultra Solem transeunt, eandem ire viam, seu in consequentia appareant; & dum citra, in contrarium, seu in præcedentia videantur; sicque ultra directi, citra retrogradi sint; & dum ex directis retrogradi, aut ex retrogradis directi evadunt, tum quasi directi esse conspiciantur. Dixi hoc libro explicari Theoriam hujusce-modi Planetarum secundum longitudinem; quoniam, quæ est secundum latitudinem, ea Libri vi. ultimique est argumentum.

Videtur porrò Copernicus hæc omnia adumbrasse, ac pæne dicam perfecisse, annum circiter M. D. XXX. ac deinceps nihil aliud, quam die, ut fit, diem docere, quidpiam addidisse, detraxisse, immutasse; adeò, cum videri potuisset, satisfecisse ceteris, sibi tamen ipsi nunquam satisfactum putavit. Quinquennio certe post Erasmus Reinboldus, cum in Peurbachii Theoricas præfaretur, & de hypothesi Lunæ Ptolemaica sermonem institueret, verba hæc de Copernico, tacito licet nomine, inseruit: *Tametsi video quendam recentiorem, præstantissimum Artificem [qui magnam de se apud omnes concitavit expectationem restituendæ Astronomiæ, & jam adornat editionem suorum laborum] sicut in aliis Astronomiæ partibus, ita etiam in hac varietate motus Lunæ explicanda διὰ παντὸς dissentire a forma Ptolemaica. Tribuit enim Lunæ epicyclum epicycli, &c.* Illud præterea, quod deinceps circa octavæ sphæræ motum habet, dum: *Itaque*, inquit, *cum hæ artes jamdiu desiderent aliquem Ptolemæum, qui labentes disciplinas revocet; spero eum nobis tandem ex Prussia obtigisse, cujus divinum ingenium tota posteritas non immeritò admirabitur*. Prætereo id, inquam, ut ob factam varietatis motus Lunæ mentionem, observem, Copernicum in ea exploranda, & ad numeros reducenda studiose præsertim incubuisse ab anno M. D. XVI. occasione Lateranensis Concilii, in quo fuit rursus agitatum de Reformatione Kalendarii negotium, de quo tractatum jam fuerat, & in Constantiensi, & in Basileensi Conciliis; & cujus occasione postea Sixtus IV. accerfiverat Regiomontanum Romam. Nempe, cum Patres Lateranenses Congregationem quandam ad hoc delegissent, ipsique præfecissent Paulum Middelburgensem, Foro-Semproniensem Episcopum, is per litteras Copernicum consuluit, & ut, pro ea, qua erat peritia, & industria, operam conferret, vehementer sollicitavit; additis etiam litteris amici, collegæque ipsius Bernardi Sculteti ejusdem Warmiensis Ecclesiæ Decani, Scribæque a Concilio delecti. Ac noluit tunc quidem Copernicus quidpiam non satis maturum proferre; sed recepit nihilominus in eo se invigilaturum, ut quoad posset, negotium ejus momenti promoveret. Quare effectum est, ut negotium tunc quoque infectum remanserit, & Copernicus tamen sic se deprehendendis, definiendisque motibus Solis, ac Lunæ addixerit, ut denique potuerit in Operis nuncupatione Pontifici Maximo facta ominari suos labores Reipublicæ Ecclesiasticæ non plane inutileis extituros. Qui certe Mathematici fuere deinceps pro Decreto Tridentini Concilii, a Gregorio XIII. ad emendationem Kalendarii constituti, ejus laboribus usi sunt, ut vel indicat caput illud, cui non postremus sane illorum Christophorus Clavius in sua Kalendarii explicatione hunc titulum fecit: *De Periodo Anomaliæ Æquinoctiorum, & inæqualitatis annorum, ex Nicolai Copernici doctrina*. Sane & quamvis illi Alphonsinam anni formam retinendam censuerint; fecere tamen, quod ea fuerit reperta, quasi media inter maximam, minimamque, quam diversis temporibus congruere Copernicus deprehendit.

In hac verò occasione licebit Elogium heic adscribere, quod Vir magnus capite id antecedente præmisit: *Unus*, inquit Clavius, *post hominum memoriam Nicolaus Copernicus egregius nostræ ætatis Mathematicus conferendo diligentissime suas observationes cum observationibus Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonsinorum, ausus est, solertia sane incredibili, adhibitis novis hypothesibus, incrementum hoc, & decrementum anni Solaris demonstrare, & anni inæqualitatem ad certam, definitamque normam redigere, invenitque per calculum ex suis hypothesibus depromptum, annum Solarem, cum ad maximam magnitudinem excrevit, paulo esse majorem eo, quem Ptolemæus comperit, dierum nimirum 365. hor. 5. minut. 55. sec. 57. tert. 40. Cum verò maxime decreverit, paulo minorem esse eo, quem Albategnius reperit, hoc est, dierum 365. minutorum 4. secundorum 55. tert. 7. ita ut, magnitudo anni Alphonsini media propemodum sit inter maximam, & minimam magnitudinem*. His est affine, quod idem habet in suis illis in sphæram Joannis de Sacro bosco Commentariis, cum *Nicolaus*, inquit, *Copernicus, Prutenus nostro hoc sæculo Astronomiæ restitutor egregius, quem tota posteritas grato semper animo, tanquam alterum Ptolemæum celebrabit, atque admirabitur, conferens suas, &c.* Sed hæc quidem post-modum Clavius.

Nunc, ut unum, aut alterum ex contemporaneis virtutis, famæque ipsius testibus proferamus, dicendus sane comprimis est Nicolaus Schombergius, Cardinalis ille Capuanus, cujus ad ipsum litteras anno M. D XXXVI. Kalendis Novembribus datas, si in hunc locum inseruerimus, esse operæ-pretium potest. Illæ itaque fuere hujusmodi: *Cum mihi de virtute tua, constanti omnium sermone ante annos aliquot allatum esset, cepi tum majorem in modum te animo complecti, atque gratulari etiam nostris hominibus, apud quos gloria tanta floreres. Intellexeram enim, te non modò veterum Mathematicorum inventa egregie callere, sed*

re, sed

Digitized by Google

re, sed etiam novam Mundi rationem constituisse, qua doceas Terram moveri, Solem imum Mundi, adeoque medium locum obtinere; Lunam se una cum inclusis sua sphara elementis inter Martis, & Veneris Cœlum sitam anniversario cursu circum Solem convertere; atque de hac tota Astronomia ratione Commentarios a te confectos esse, ac Erraticarum Stellarum motus calculis subductos in Tabulas contulisse, maxima omnium cum admiratione. Quamobrem, Vir doctissime, nisi tibi molestus sum, te etiam, atque etiam oro vehementer, ut hoc suum inventum Studiosis communices, & tuas de Mundi sphara lucubrationes una cum Tabulis, &, si quid habes praterea, quod ad eandem rem pertineat, primo quoque tempore ad me mittas. Dedi autem negotium Theodorico a Reden, ut isteic meis sumptibus omnia transcribantur, atque ad me transferantur. Quod si mihi morem in hac re gesseris, intelliges te cum homine tui studioso, & tanta virtuti satisfacere cupiente rem habuisse. Vale. Et sic quidem ille.

Aliunde verò dignum memoratu est, juvenem cordatum, ac per-eruditum Georgium Joachimum Rheticum, Wittebergæ Mathesin docentem, celebritate illa Viri, hypotheseosque ejus permotum, professionem suam dimisisse, illumque in Prussiam convenisse, ut ipsi adhæreret, cjusque discipulum se profiteretur. Factum id anno M. D. XXXIX. idque non inscio memorato Schonero Norimbergæ Professore Matheseos, quem tanquam parentem colebat, & ad quem dedit etiam ex itinere litteras, quibus recepit, se quam-primum liceret, significaturum eventus-ne famæ, & suæ expectationi respondisset. Significavit verò deinceps, ac fecit satis tum suis promissis, tum ipsius Schoneri votis, cum mensibus vix duobus, ac semisse elapsis, prolixas ad illum dedit litteras, quibus quid, quantumque eò usque profecisset, exposuit (unde & hanc primam narrationem dixit, quod ipsam scribens, alteram se conscripturum promiserit) atque id quidem, licet non nihil interquievisset a studiis, partim ob adversam non-nihil valetudinem; partim, quia invitatus fuerat a Tidemanno Gysio Culmensi Episcopo, ut una cum Copernico ad se Lobaviam accederet, ibique saltem aliquot hebdomadas commoraretur. Non tacendum autem, quod mox ab initio sic est præfatus: *Principio autem sic statuas velim, doctissime D. Schonere, hunc Virum, cujus nunc opera utor, in omni doctrinarum genere, & Astronomia peritia Regiomontano non esse minorem. Libentius autem eum Ptolemao confero, non quod minorem Regiomontanum Ptolemao astimem, sed quia hanc felicitatem cum Ptolemao praceptor meus communem habet, ut institutam Astronomia emendationem, divina adjuvante clementia, absolveret, cum Regiomontanus, heu crudelia fata! ante columnas suas positas e vita migrarit.*

Ut prætercam autem narrationem totam contineri duobus potissimum capitibus, quorum unum est explicatio eorum, quæ a Copernico Libro III. edisseruntur (ille enim priores duos prætermittit, quod de Doctrina primi motus nihil eradant insolitum; neque item de tribus posterioribus, quod tum de illis scripturus sit, cum uberius evolverit, & cognoverit totum opus) alterum deductio, ac simul comprobatio Copernicæ hypotheseos, occasione sumpta ex Sole, de quo Libro illo tertio agitur. Ut istud, inquam, atque adeò præcipuum narrationis totius argumentum prætercam, seligo duntaxat pauca quædam loca, quibus, quo censu Copernicum Rheticus habeat palam testatur. Ecce enim, exempli gratiâ: *Ego profecto*, inquit, *Reipublic. & Studiosis omnibus, quibus D. Doctoris Praceptoris mei labor profuturus est, plurimum gratulor, quod nos certam diversitatis anni rationem habeamus.* Et rursus. *Regnum itaque in Astronomia doctissimo Viro D. Praceptori meo Deus sine fine dedit; quod Dominus ad Astronomica veritatis restaurationem gubernare, tueri, & augere dignetur: Amen.* Et cohærenter: *Statui tibi breviter doctissime D. Schonere, integram tractationem motus Luna, & reliquorum Planetarum, quemadmodum Stellarum Fixarum, & Solis conscribere; ut qua utilitas ex D. Praceptoris Libris ad studiosos Mathematica, totumque posteritatem, veluti ex uberrimo fonte promanatura sit, intelligas; verum, cum viderem opus impræsentiarum nimis excrescere, pecaliarem hac de re narrationem instituendam duxi.* Ac iterum: *Interrumpo cogitationes tuas, Clarissime Vir; video enim te, dum causas renovandarum hypothesium Astronomia a Doctore meo, excellenti doctrina, summoque studio indagatas audis, animo tecum cogitare, quanam tandem apta renascentis Astronomi-hypothesium futura sit ratio.* Et statim: *Proinde, si quispiam ad summum, principalemque finem Astronomia sibi respiciendum statuerit, una nobiscum D. Doctori Praceptori meo gratias habebit, cogitabitque & ad se Aristotelis illud pertinere:* Τὰς μὲν δὺν ἀκριβεστέρας ἀνάγκας, *&c.* Ac postea: *Cum apud te anno superiori essem, atque in emendatione motuum, Regiomontani nostri, Peurbachii Praceptoris ejus, tuos, & aliorum Doctorum Virorum labores viderem, intelligere primum incipiebam, quale opus, quantusque labor esset futurus, hanc Reginam Mathematam Astronomiam, ut digna erat, in Regiam suam reducere, formamque imperii ipsius restitaere; verum, cum, Deo ita volente, spectator, ac testis talium laborum, quos alacri animo, & sustines, & magna ex parte superavit, jam D. Doctori, Praceptori meo sim factus; me nec umbram quidem tanta molis laborum somniasse video.* Et mox: *Hanc Platonis sententiam (Deo praeunte inventam esse) alii aliter fortasse interpretabuntur; Ego verò, cum videam D. Doctorem Praceptorem meum observationes omnium atatum cum suis ordine, ceu Indices collectas semper in conspectu habere; deinde, cum aliquid, &c. Proinde, nisi Deus illi pro sua benignitate motus heroicos indiderit, & tanquam manu per incomprehensibile alias rationi humana iter deduxerit, &c. Perpendamus itaque, ut incepimus, & in reliquis Planetis D. Doctoris Praceptoris mei hypotheseis, ut videamus, an constanti animo, &, Deo praeunte, Uraniam ad superos perduxerit, suaque dignitati restituerit.*

Sed hæc ne pluribus consecter, attexere solum conclusionem juvat, ex qua liceat intelligi, Copernicum non novitatis studio, aut ostentandi ingenii causâ, sed rebus ipsis sic exigentibus, alia incessisse via, quam veteres, ac Ptolemæum potissimum, quem mirifice semper coluit, illum *Eminentissimum Mathematicorum* appellans, uti & Hipparchum, *Virum mira sagacitatis*. Illa igitur se hunc in modum habet: *Porrò velim te Doctissimo Viro D. Doctore, meo Praceptore hoc statuere, tibique persuasissimum habere, apud eum nihil prius, nec antiquius esse quidquam, quam vestigiis Ptolemai, ut insistat; nec aliter, ac ipse Ptolemaus fecit, veteres, & se antiquiores multò sequutus. Dum autem τὰ φαινόμενα, qua Astronomum regunt, & Mathematica se cogere intelligeret, quadam prater voluntatem etiam, ut sumeret; satis interim esse putavit, si eadem arte in eundem scopum*

eum

Digitized by Google

cum Ptolemæo tela sua dirigeret; etiamsi arcum, & tela ex longe alio materiæ genere, quam ille assumeret; at hoc loco illud arripiendum, Δεῖ δ' ἐλευθέριον εἶναι τῇ γνώμῃ τὸν μέλλοντα φιλοσοφεῖν. Ceterum, quod alienum est ab ingenio boni cujuslibet, maxime verò a natura Philosophica, ab eo, ut qui maxime, abhorret D. Præceptor meus, tantum abest, ut sibi a veterum philosophantium sententiis, nisi magnis de causis, ac rebus ipsis efflagitantibus, studio quodam novitatis, temere discedendum putarit. Alia est ætas, alia morum gravitas, doctrinæque excellentia; alia denique ingenii celsitudo, animique magnitudo, quam ut tale quid in eum cadere queat; quod quidem est, vel ætatis juvenilis, vel τῶν μέγα φρονούντων ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ [ut Aristotelis utar verbis] vel ardentium ingeniorum, quæ a quolibet vento, suisque affectibus moventur, ac reguntur; ut etiam, seu κυβερνήτῃ excusso, quodvis obvium sibi arripiant, & acerrime propugnent. Verum vincat veritas, vincat virtus, suusque honos perpetuo habeatur artibus & quilibet bonus suæ artis Artifex in lucem, quod prosit, proferat, atque in hunc tueatur modum, ut veritatem quæsivisse videatur. Neque verò D. Præceptor bonorum, & doctorum Virorum judicia unquam abhorrebit, quæ subire ultro cogitat.

Hæc ex narratione prima Rhetici, qui secundam-ne conscripserit, an illa edita uspiam fuerit, an alicubi adhuc delitescat, asseverare non possumus. Editum duntaxat cum hac prima habemus Borussiæ, Prussiæve Encomium, quod idem conscripsit, unaque Warmia ad Schonerum misit, memorato anno M.D.XXXIX. ac IX. Calend. Octobris. Retinuit verò penes se utriusque exemplum, quod cum insequente anno in Germaniam rediens, transmisisset ex itinere (Gedano, puta, Dantiscove) in Rhetiam, ad amicum veterem, ac eruditum Virum Achillem P. Gassarum, ipse Gassarus anno proximo, hoc est M.D.XLI. edi Basileæ utrumque curavit, & facta quidem narrationis præsertim Georgio Vogelino Philosopho, & Medico Constantiensi nuncupatione, cujus conclusio est; *Bene, mi amice, Vale & me amando, vulgi hoc in negotio judicium ride; siquidem non dubium est, quia novitas ista absque rancore doctis omnibus tum grata, tum utilis aliquando futura sit*. Prætereo autem Vogelinum præmisisse hoc ad Lectorem Decastichon:

Antiquis ignota Viris, mirandaque nostri
Temporis ingenüt iste libellus habet.
Nam ratione nova Stellarum quæritur ordo,
Terraque jam currit, credita stare prius.
Artibus inventis celebris sit docta vetustas,
Ne modo laus studiis desit, honorque novis.
Non hoc judicium metuunt, limamque periti
Ingenii; solus livor obesse potest.
At valeat livor; paucis etiam ista probentur;
Sufficiet, doctis si placuere Viris.

Cum Rheticus verò ex Prussia regrediens advexisset secum tractatum quendam *de triangulorum tam planorum, quam sphæricorum lateribus, & angulis*, curavit subinde mandari ipsum typis, idque Norimbergæ, & nuncupatione Georgio Hermano civi Norimbergensi facta, cujus postremam partem ecce: *Hi, qui Ptolemæum explicare conati sunt, multa de Triangulis commentati sunt; & apparuit certe extare veteres Menelaum, & Theodosium. Nunc recens prodiit lucubratio Regiomontani, sed multo ante, quam hanc videre potuit Vir Clarissimus, & doctissimus D. Nicolaus Copernicus, dum, & in Ptolemæo illustrando, & in doctrina motuum tradenda elaborat, de triangulis eruditissime scripsit. Scio, tibi admirationi fore hoc scriptum, cum videbis quantas res quam artificiose complexus sit. Ut autem hoc tempore ederem, ea accidit, quod in enarratione Ptolemæi nobis opus fuit triangulorum doctrina; tibique eò dedicavi, ut te provocarem ad edenda, si qua in hoc genere habes, seu vetera, seu recentia. Huc accedit, quod audio amicitiam tibi Romæ fuisse cum Auctoris fratre. Sed tibi Viro doctissimo non minor est causa, quam hæc, ad amandum Auctorem, acerrimum ipsius ingenium, & cum in ceteris artibus, tum maxime in doctrina cœlesti eruditio tanta, ut veteribus summis artificibus conferri possit. Ac gratulari huic ætati debemus, tantum artificem reliquum esse, qui studia aliquorum accendat, & adjuvet. Mihi quidem judico rem nullam humanam contigisse meliorem, quam talis Viri & doctoris consuetudinem. Ac si quid unquam mea opera in hoc genere Reipublicæ profutura est, ad cujus utilitatem studia nostra referenda sunt, huic doctori acceptum referri volo. Itaque cum hanc lucubrationem, & ingeniosissime scriptam esse sciam, & ego eam propter Auctoris memoriam magni faciam, velim te hoc munere magnopere delectari*. Lucubratiuncula porrò hæc fuit deinceps inserta in ipsum opus revolutionum, ad calcem scilicet primi libri, post Subtensarum Canonem, & comprehensa quidem capitibus duobus, quorum prius, hoc est XIII. septem Theorematibus; posterius, hoc est XIV. quindecim continetur. Fuit verò attextus huic tractatulo Canon semissium Subtensarum, seu Sinuum, eo discrimine ab illo, qui in opere Revolutionum est, quod hic, & supputatus sit solum ad radium partium 100000. & procedat solum per dena minuta; ille autem sit supputatus ad radium partium 10000000. & per singula minuta procedat.

Sed enimverò dicendum jam est de ipsius operis editione, quæ facta illico post fuit, & ex qua tam sera intelligi potest, quanta Auctor fuerit moderatione animi, quod vix tempore ætatis extremo, Viris, amicis, eruditisque impense exigentibus fieri illam assenserit. Non profecto, quod societati generis humani invideret, si quid ex ea utilitatis redundare in commune posset; verum quod solitus de se nihil magnifico sentire, provideret aliunde iri bene multos rei novitate offensum; ac satius esse duceret cum solis amicis, & veri, æquique amantibus rem communicare, ac Pythagoreorum more, quasi per manus tradere, quam faciendo promiscuam, reliquorum clamores ciere. Certe, cum inter cetera, is fructus exaggeraretur, quem perceptura Ecclesia ex ratione motuum cœlestium demonstrata foret, ideo condere tabulas, quæ præstaro rem expetitam possent, quæque proinde in omnium manus pervenirent, non abnuit; verum id sine fontibus, unde derivatæ essent, demonstratis; Alphonsinarum scilicet instar, quæ alia ratione ad nos transmissæ non fuerint. Tametsi id abunde visum cordatis amicis non fuit, maximeque optimo Gysio, cujus quæ fuerint Copernico tandem permovendo rationes, non erit forte importunum, si Rhetici verbis heic retulero, una cum iis, quibus se Copernicos tuebatur; quoniam tametsi futura sit exscriptio paulo fusior, non videtur tamen res posse nimis exquisite cognosci.

Is ergo Borussiam commendans, ac duos Mecœnates præcipuos, quos in illa habuit recensens: *Alter est*, inquit, *amplissimus Præsul, cu-*

jus sub principium mentionem feci, Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis. Ejus reverenda Paternitas, cum eorum virtutum, & doctrinæ, quemadmodum D. Paulus in Episcopo requirit, sanctissime absolvisset, ac intellexisset non parum momenti ad gloriam Christi adferre, ut justa temporum series in Ecclesia, & certa motuum ratio, ac doctrina exstaret; D. Doctorem Præceptorem meum, cujus studia, & doctrinam multis abhinc annis exploratam habebat, ante non destitit adhortari, quam illum ad hanc provinciam suscipiendam impulit. D. Præceptor autem, cum natura esset κοινωνικὸς, & videret Reipublica quoque litteraria motuum emendatione opus esse, facile Reverendissimi Præsulis, & amici precibus cessit, & recepit Tabulas Astronomicas cum novis Canonibus se compositurum; neque, si quis sui esset usus, Rempublicam (quod cum alii, tum Joannes Angelus fecit) laboribus defraudaturum. At quoniam jam olim sibi esset perspectam observationes, suo quodammodo jure, taleis hypotheseis exigere, quæ non tam eversura essent hactenus de motuum, & orbium ordine, recte (ut quidem receptum, creditumque vulgo) disputata, & excussa, quam etiam tum sensibus nostris pugnatura, judicabat Alphonsinos potius, quam Ptolemæum imitandum, & tabulas cum diligentibus Canonibus, sine demonstrationibus proponendas. Sic futurum, ut nullam inter Philosophos moveret turbam, vulgares Mathematici correctum haberent motuum calculum; veros autem Artifices, quos æquioribus oculis respexisset Jupiter, ex numeris propositis facile perventuros ad principia, & fonteis, unde deducta essent omnia [quemadmodum quoque usque adhuc doctis elaborandum fuit ne verà hypothesi motus Stellati Orbis ex Alphonsinorum doctrina]. Sic fore, ut doctis liquido constarent omnia; neque tamen Astronomorum vulgus frauderetur usu, quem etiam sine scientia solum curat, & expetit, atque illud Pythagoreorum observaretur. Ita philosophandum, ut doctis, & Mathematica initiatis Philosophia penetralia reserventur, &c.

Pergit Rheticus: Ibi tum Reverendissimus ostendebat, imperfectum id munus Reipublicæ futurum, nisi & causas suarum tabularum proponeret, & imitatione Ptolemæi, quo consilio, quave ratione, quibusque nixus fundamentis, ac demonstrationibus, medios motus, & Prostaphæreseis inquisierit, radices ad temporum initia conformaverit, insuper adderet. Ad hæc, addebat quantum hæc res incommodi, & quos errores in tabulis Alphonsinis attulerit, cum cogeremur eorum placita assumere: at probare non aliter, quam ut illi solebant αὐτὸς ἔφα, quod in Mathematicis quidem nullum prorsus habet locum. Porrò, cum hæc principia, & hypotheses tanquam ex diametro cum Veterum hypothesibus pugnent, vix inter Artifices aliquem futurum, qui olim tabularum principia perspecturus esset, eaque postquam tabulæ vireis, ut cum veritate consentienteis acquisivissent, in publicum proferret. Non hic locum habere, quod sæpius in imperiis, in consiliis, & publicis negotiis fit, ut aliquandiu consilia occultentur, donec subditi, fructu percepto, spem nequaquam dubiam faciant, fore, ut ipsi consilia sint approbaturi. Quantum autem ad Philosophos attinet, prudentiores & doctiores diligentius seriem disputationis Aristotelicæ examinaturos, & perpensuros, quomodo Aristoteles, postquam pluribus se argumentis immobilitatem Terræ demonstrasse credidit, confugiat tandem ad illud argumentum: Μαρτυρεῖ δὲ τούτῳ καὶ τὰ παρὰ τῶν Μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν Ἀστρολογίαν τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόντων τῶν σχημάτων, οἷς ὥρισται τῶν Ἀστρῶν ἡ τάξις, ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένης τῆς γῆς: Porrò hinc secum constituturos, si hæc conclusio præmissis disputationibus non poterit subiici, ne oleum, & operam impensum perdamus, potius vera Astronomiæ ratio assumenda erit. Deinde reliquarum disputationum apta solutiones indagandas, & retrorsum ad principia, diligentia majore, parique studio excutiendum, an sit demonstratum, centrum Terræ esse quoque centrum Universi; &, si Terra in orbem Lunæ elevaretur, quod Terræ partes avulsa non sui globi centrum appetituræ essent, sed Universi; cum tamen omnes ad angulos rectos superficiei globi Terræ incidant. Præterea, cum Magnetem videamus naturalem motum habere versus Septentrionem, diurnæ revolutiones, aliique motus circulares Terræ attributi necessario violenti sint. Amplius, utrum possint tres motus a medio, ad medium, & circa medium actu separari; & alia, quibus Aristoteles, ut fundamentis Timæi, & Pythagoræorum placita refellit. Atque hæc, & hujusmodi secum perpendeat, si ad principalem Astronomiæ finem, & ad Dei, & naturæ potentiam, ac industriam respicere voluerint. Quod si autem docti utique acrius, & pertinacius suis principiis insistere in animo habuerint, decreverintque, monebat Dom. Præceptorem, se fortunam meliorem expetere non debere, quam Ptolemæi hujus disciplinæ Monarcha fuisset, de quo Averroes, summus alias Philosophus, postquam conclusisset, Epicyclos, & Eccentricos in rerum natura omnino esse non posse, & Ptolemæum ignorasse, quare veteres motus gyrationis posuissent, tandem pronunciat; Astronomia Ptolemæi nihil est in esse, sed conveniens computationi non esse. Ceterum indoctorum, quos Græci ἀθεωρήτους ἀμούσους, ἀφιλοσόφους, καὶ ἀγεωμετρήτους vocant, clamores pro nihilo habendos; cum neque istorum gratia ullos viri boni labores suscipiant.

Postremo ita Rheticus: His, & aliis multis, ut ex amicis rerum omnium consciis comperi, eruditissimus Præsul tandem apud D. Præceptorem evicit, ut polliceretur, se doctis, & posteritati de laboribus suis judicium permissurum. Quare merito boni Viri, & studiosi Mathematum Reverendissimo Domino Culmensi magnas, juxta me, habebunt gratias, quod hanc operam Reipublicæ præstiterit. Atque hæc quidem sont, quæ videre licet attingi ab ipso Copernico, cum in sua illa nuncupatione, præfationeve ad Paulum III. Pontificem Maximum, amicos recensens, qui se diu cunctantem, atque etiam reluctantem retraxissent, ubi meminit jam ante citati Cardinalis Schombergii in genere omni doctrinarum celebris: Proximus illi, inquit, Vir mei amantissimus Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis, Sacrarum, ut est, & omnium bonarum litterarum studiosissimus. Is etenim sæpenumero me adhortatus est, & conviciis interdum additis efflagitavit, ut librum hunc ederem, & in lucem tandem prodire sinerem, qui apud me pressus non in novum solum annum, sed jam in quartum novennium latitasset. Sequitur porrò: Idem apud me egerunt alii non pauci Viri eminentissimi, & doctissimi, adhortantes, ut meam operam ad communem studiosorum Mathematices utilitatem, propter conceptum metum, conferre non recusarem diutius. Fore, ut quanto absurdior plerisque nunc hæc mea doctrina de Terræ motu videretur, tanto plus admirationis, atque gratiæ habitura esset, postquam per editionem Commentariorum meorum caliginem absurditatis sublatam viderent liquidissimis demonstrationibus. His igitur persuasoribus, eaque spe adductus, tandem amicis permisi,

misi, ut editionem operis, quandiu a me petiissent, facerent.

Itaque, præstito assensu, concinnavit primum, præfixitque operi hujuscemodi præfationem ad Pontificem Maximum, in qua obi exposuit, quibus rationibus impulsus, reluctatus amicis fuerit; quibus adhortationibus permotus manus dederit; quibus inductus argumentis motum Terræ tribuerit; ac se dixit non dubitare, quin ingeniosi, atque docti Mathematici sibi adstipulaturi sint, si, quod hæc Philosophia inprimis exigit, non obiter, sed penitus ea, quæ ad harum rerum demonstrationem a se in hoc opere afferuntur, cognoscere, atque expendere voluerint, tum postremum hæc subdit: *Ut verò pariter docti, atque indocti viderent, me nullius omnino subterfugere judicium, malui tuæ Sanctitati, quam cuiquam alteri has meas lucubrationes dedicare; propterea quod & in hoc remotissimo angulo Terræ, in quo ego ago, ordinis dignitate, & litterarum omnium, atque Mathematices etiam amore eminentissimus habearis; ut facile tua auctoritate, & judicio calumniantium morsus reprimere possis; etsi in Proverbio sit, non esse remedium adversus Sycophantæ morsum. Si fortasse erunt ματαιόλογοι, qui cum omnium Mathematum ignari sint, tamen de illis judicium sibi sumunt propter aliquem locum Scripturæ male ad suum propositum detortum, ausi fuerint meum hoc institutum reprehendere, ac insectari; illos nihil moror, adeo ut etiam illorum judicium, tanquam temerarium contemnam. Non enim obscurum est, Lactantium, celebrem alioquin scriptorem, sed Mathematicum parum admodum pueriliter de forma Terræ loqui, cum deridet eos, qui Terram globi formam habere prodiderunt. Itaque non debet mirum videri studiosis, si qui tales nos etiam ridebunt. Mathemata Mathematicis scribuntur, quibus & hi nostri labores, si me non fallit opinio, videbuntur etiam Reipublicæ Ecclesiasticæ conducere aliquid, cujus principatum tua Sanctitas nunc tenet. Nam non jam multo ante sub Leone X. cum in Concilio Lateranensi vertebatur quæstio de emendando Calendario Ecclesiastico, quæ tum indecisa hanc solummodo ob causam mansit, quod annorum, & mensium magnitudines, atque Solis & Lunæ motus nondum satis dimensi haberentur. Ex quo equidem tempore his accuratius observandis animum intendi, admonitus a præclarissimo Viro D. Paulo Episcopo Semproniensi, qui tum isti negotio præerat. Quid autem præstiterim in ea re, tuæ Sanctitatis præcipue, atque omnium aliorum doctorum Mathematicorum judicio relinquo. Et ne plura de utilitate operis promittere tuæ Sanctitati videar, quam præstare possim, nunc ad institutum transeo.*

Deinde opus, præfationemque optimo Gysio dedit in manus, ac, ut omnia pro libito exequeretur, illi copiam fecit. Gysius verò ad Rheticum, cujus & industriam, & affectum norat [immo & quicum ante ejus discessum sic convenerat] omnia uno fasciculo, & via quidem tuta in Saxoniam misit. Ille autem ratus editionem melius, quam Norimbergæ non posse fieri, quod tametsi ipse & præsens adesse, & operis præesse non posset, haberet tamen ea in urbe, & sui amanteis, & eruditos, clarosque Viros, Schonerum, Osiandrum, & alios, qui in se lubentes eam curam reciperent, idcirco rem illeic peragi curavit. Andreas porrò Osiander fuit, qui alacriter id munus suscepit; ac proinde non modo operarum inspector fuit, sed præfatiunculam quoque ad Lectorem [tacito licet nomine] de hypothesibus operis adhibuit. Ejus in ea consilium fuit, ut, tametsi Copernicus motum Terræ habuisset, non solum pro hypothesi, sed pro vero etiam placito; ipse tamen ad rem ob illos, qui hinc offenderentur, leniendam, excusatum eum faceret, quasi talem motum non pro dogmate, sed pro hypothesi mera assumpsisset: *Est*, inquit, *Astronomi proprium historiam motuum cælestium diligenti, & artificiosa observatione colligere; deinde causas eorundem, seu hypotheses, cum veras assequi nulla ratione possit, qualescumque excogitare, & confingere, quibus suppositis, iidem motus ex Geometriæ principiis, tam in futurum, quam in præteritum recte possint calculari. Horum autem utrumque egregie præstitit hic Artifex; neque necesse est eas hypotheseis esse veras, imo ne verisimiles quidem; sed sufficit hoc unum, si calculum observationibus congruum exhibeant.* Fuit verò & in hunc sensum invulgatum hoc distichon:

Quid tum, si mihi Terra movetur, Solque quiescit,
At Cælum? Constat calculus inde mihi.

Ceterum editio perfecta jam erat, illiusque exemplum Rheticus ad ipsum mittebat, cum ecce, ut optimus Gysius ad ipsum Rheticum rescripsit, qui Vir fuerat tota ætate valetudine satis firma, laborare cepit sanguinis profluvio, & insequuta ex improviso paralysi ad dexterum latus. Per hoc tempus memoria illi, vigorque mentis debilitatus. Habuit nihilominus, unde ad hanc vitam, & dimittendam, & cum meliore commutandam se compararet. Contigit autem, ut eodem die, ac horis non multis prius, quam animam efflaret, operis exemplum ad se destinatum, sibique oblatum, & viderit quidem, & contigerit; sed erant jam tum aliæ ipsi curæ. Quare ad hoc compositus, animam Deo reddidit, die Maii XXIV. anno M.D.XLIII. cum foret tribus jam mensibus, & diebus quinque septuagenario major. Atque hujusmodi quidem Vita, hujusmodi mors Copernici fuit.

Nunc, cum de ejus facie, corporisque habitu superesset quidpiam dicendum; nihil tamen licet jam nobis aliud, quam exhibere ipsius effigiem, cujusmodi expressa habetur inter Virorum illustrium, quæ apud Boissardum sunt cælatæ icones. Vellem solum ipsi appingi diploidem pelliceam, qualem se observasse Bulliadus noster memoravit in ea effigie, quæ Argentorati visitur, qua Ecclesiæ parte celebre horologium machinale extat, qualemque eximius Berneggerus, qui ante annos plus minus 30. advehi ex Prussia effigiem procuraverat, repræsentari voluit in fronte Galilæanorum dialogorum, cum illos postquam latinitate donavit, primum edidit. Huic sane, quam exhibere vellem, non male congruere videtur illud Nicodemi Frischlini carmen:

Quem cernis, viva retinet Copernicus ore,
Cui decus eximium forma par fecit imago.
Os rubeum, pulchrique oculi, pulchrique capilli,
Cultaque Apellæas imitantia membra figuras.
Illum scrutanti similem, similemque docenti
Aspiceres, qualis fuerat cum Sydera jussit,
Et Cælum constare loco, Terramque rotari
Finxit, & in medio Mundi Titana locavit;

Nescio verò an sperandum sit, ut similis quoque sit illi, quam pinxisse olim sua ipse manu dicitur, & quam donatus Tycho ipsam in Musæo Uraniburgico collocavit, cum his subscriptis carminibus:

 Æthe-

Æthere ſublimi Terram, comitante Diana,
Currere, ne Phœbus poſtmodo pellat equos.
Ipſe ſed in Mundi medio, ſolioque quieſcens
Regali, jubeat quomodo Olympus eat.
Nil tamen, ut Terras habitantibus inde novetur,
Annus eat paribus, noxque, dieſque rotis,
Nunc vaga commodius volvantur Sydera in orbem;
Multus is, & vaſtus nil Epicyclus agat.
Quod ſtent, quod repedent, tardeque, citoque recurrant;
Unica nam cunctis Terra voluta dabit.
Ille, vel invita, tantos Copernicus auſus
Qui tribuit Terra, corpore talis erat.
Cur non ingenium potius depingitur inquis?
Parte aliqua Cœlo pingitur ingenium.
Parte aliqua Terris, quamvis Cœlumque, ſolumque
Tam magno ingenio par nec utrumque fiet.
At corpus, dices, ſpectatur imagine ſolum
Dimidia, haud tanto ſufficiente Viro:
Scilicet is, totam qui geſſit in Æthera Terram,
Tota nec hunc totum Terra vel ipſa capit.

Quibus poſtremis verſibus egregie alluſit ad id, quod effigies hujuſmodi partem corporis ſuperiorem ſolum exhibebat. Præterea autem diſtichon, quod ſub alia intra hypocauſtum Steilæburgi in hunc modum habuit:

Curriculis tritis diffiſe, Copernice, Terram
Invitam Aſtriferum flectere cogis iter.

Cum dicendum quoque quidpiam videretur de ejus ſtudiis, ac moribus, vix tamen etiam quidquam aliud, quam quod ex deductis intelligitur, memorare in promptu eſt. Par eſt nimirum reputare, præcipuum ejus ſtudium in ſcientiis Mathematicis, ſed Aſtronomia præſertim fuiſſe, in qua quid valuerit dicere ſuperfluum, extante præſertim illo opere, in quo uno [ut de Perſio dictum] ſæpius, quam in tota Amazonide Marſus memoratur. Quanquam attexere adhuc juvat, quod Rheticus præfando in novas [ac anni ſupra milleſimum quingenteſimum quinquageſimi primi] Ephemeridas, occaſione eorum laborum, quos amore Aſtronomiæ immenſos exantlarat, habet, dum illius cauſa: *Septentriones*, inquit, *ſubii, & inde contrario tractu in Italiam contendi, ubi puer aliquando cum meis fueram, quia fama erat de quibusdam eximia; ſed ab his, quantumvis celebribus, non multum adjumenti allatum fuit ſtudiis noſtris. In Pruſſia ea didici, atque percepi de præclariſſima arte Aſtronomia, dum verſor apud ſummum Virum Nicolaum Copernicum, quibus elaborandis, augendis, ornandis, ut neque vita, neque opera unius ſufficere poſſit; ita me procurante jam habent ab ipſo Auctore ſtudioſi earum artium ea abſoluta, atque edita, in quibus utiliter, & ſplendide exerceantur*. Quod inſuper autem teſtatus ad Schonerum Rheticus eſt, fuiſſe Copernicum *in omni genere doctrina* verſatiſſimum, id confirmat quidem, quod prodidit Gyſius de illius in græcis, latiniſque litteris, ac phyſicis rebus peritia; at cum phyſicum ſtudium Mathematico ſuffulciret, tum cetera, quæ ad humaniorem litteraturam attinent, videntur ſolum illi fuiſſe quaſi oblectamenta varia, ad quæ animum per graviores illas, profundioreſque meditationes quaſi defeſſum diverteret. Quod addit verò Gyſius, eum fuiſſe quaſi alterum Æſculapium in Medicina habitum, id interpretari ſic decet, quod ſingularia quædam remedia & probe calleret, & ipſe pararet, & feliciter adhiberet, ea erogando in pauperes, qui ipſum idcirco ut Numen quoddam venerarentur; nam publice quidem alioquin medicinam facere, id præter ipſius inſtitutum fuit. Prætereo, quæ varia ediſſerere per epiſtolas eruditas potuit, quarum dicitur ſatis magna copia fuiſſe nuper præ manibus præclaro Viro Joanni Broſcio Profeſſori Aſtronomo in Academia Cracovienſi. Iſ ne aliquas ediderit, cum mihi non conſtet, deſiderarim ſaltem illam, quam de motu octavæ Sphæræ ſcripſiſſe fertur ad Cantorem Cracovienſem Vapovium, unum ſcilicet ex veteribus condiſcipulis, & amicis, quorum ſuperius meminimus.

Quod attinet verò ad mores, reputare etiam par eſt, quam bonus, quamque humanus fuerit, vel ex inſigni benevolentia, pectoriſque quaſi effuſione, qua complexus Rheticum eſt, cujuſque adeo extollendæ ille facere nunquam finem potuit. Ac viſus eſt quidem nonnullis auſterior; ſed duplici nempe quadam occaſione. Una, quod tempus terere in rebus nihili non ferret, ac idcirco omnem conſuetudinem, & confabulationem non ſeriam, nulliuſque frugi averſaretur; neque, ſi in talem incurriſſet, ipſi ſe præberet attentum; unde & nectere amicitiam, niſi cum Viris ſeriis, eruditiſque nunquam potuit. Celebrantur autem inter illos præcipui, tum memoratus ſæpe Gyſius, Culmenſis Epiſcopus, cujus jam ante Rheticus virtutem commendatam fecit; tum Joannes Dantiſcus Epiſcopus Warmienſis, unus ex avunculi Lucæ ſucceſſoribus, qui omni litterarum genere excultus, ipſum, donec vixit, & maximi fecit, & ſummopere amavit; obierat verò quadriennio ante, quam eò accederet Rheticus. Altera, quod cum probitatis, fideique antiquæ foret, jus, & æquum rigide tueretur, & deflecti ab eo nec metu, nec vi, nec prece, nec pretio ullatenus poſſet; ut intelligi vel ex eo licet, quod ſuperius eſt inſinuatum, cum de infracta ejus mente circa bona Eccleſiæ ab injuſtis, potentibuſve uſurpatoribus vindicanda. Cum generoſe porrò minas, technaſque ceteras iſtorum pro nihilo habuerit, tum ad eam maxime non attendit, qua ii ſuſcitarunt Ludi-magiſtrum Elburgenſem, qui exhibita publice comœdia, illum, ut Ariſtophanes olim Socratem, traduceret, ac omnibus jocis, & ſcommatibus ob illam de motu Terræ opinionem, faceret multitudini exſibilandum. Sane verò, cum idem poſſet, quod olim alius, dicere: *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio*, perſpecta nihilominus illius virtus adeo fuit, ut ipſe potius Comicus exſibilatus fuerit, & in bonorum interim incurrerit indignationem. Viſus aliunde, habituſque aliquibus Copernicus fuit, ut novitatis ſtudioſior, ſic vanæ gloriæ appetentior; verum ſufficere ad hoc debent, quæ jam ante audivimus commemorantem Rheticum, de veneratione, ac ſtudio, quo proſequutus eſt antiquos; tanto profecto, ut ab ipſis, niſi ob cauſas graviſſimas, ac rebus ipſis efflagitantibus, eſſe diſcedendum putarit; adeo proinde, ut heic ſufficiat verba illa repetere: *Alia eſt ætas, alia morum gravitas, doctrinæque excellentia; alia denique ingenii celſitudo, animique magnitudo, quam ut tale, quid in eum cadere queat*.

Unum interea prætereundum non eſt; Copernicum videlicet tantum abfuiſſe ab oſtentatione, illaque gloriæ inanitate, qua ſe plerique abripi ſinunt, dum, ut videantur quidpiam pro-

ferre

Digitized by Google

ferre exquisitum præ ceteris, ad minutias usque minutissimas res definiunt; quin professus potius perquam ingenue fuerit, nihil habere se, unde illam tantam subtilitatem, præcisionemque polliceretur. Sed rem audire denique ex eodemmet Rhetico juvat. Nam primum quidem de Copernico loquens: *Suas*, inquit, *exquisitiones mediocreis, non nimias esse voluit. Itaque consulto, non inertia, aut tædio defatigationis eas comminutiones vitavit, quas nonnulli etiam affectarunt, & sunt, qui exigant, qualis est Peurbachii in Eclipsium tabulis subtilitas. Vides autem in his omnem curam ponere, at plane scrupulose loca Syderum scrutentur; qui dum secundanis, & tertianis, quartanis, quintanis minutiis inhiant, integras interim parteis prætereunt, neque respiciunt; & in momentis τῶν Φαινομένων sæpe horis, non etiam nunquam diebus totis aberrant. Hoc nimirum est, quod in fabulis Æsopicis fit ab eo, qui jussus bovem amissam reducere, dum aviculis quibusdam captandis studet, neque his potitur, & bove etiam amissa privatur. Recordor, cum & ipse juvenili curiositate impellebar, & quasi in penetralia Syderum pervenire cupiebam; itaque de hac exquisitione interdum etiam rixabar cum optimo, & maximo Viro Copernico. Sed ille, cum quidem animi mei honesta cupiditate delectaretur, molli brachio objurgare me, & hortari solebat, at manum etiam de tabula tollere discerem. Ego verò*, inquit, *si ad sextanteis, quæ sunt scrupula decem, veritatem adducere potero, non minus exultabo animis, quam ratione normæ reperta Pythagoram accepimus*.

Mirante me, & annitendum esse ad certiora dicente, huc quidem cum difficultate etiam perventum iri demonstrabat, cum aliis, tum tribus potissimum de causis. Harum primam esse ajebat, quod animadverteret plerasque observationes veterum sinceras non esse, sed accommodatas ad eam doctrinam, quam sibi unusquisque peculiariter constituisset. Itaque opus esse attentione, & industria singulari, ut quibus, aut nihil, aut parum admodum opinio observatoris addidisset, detraxissetve, ea a corruptis secernerentur. Secundam causam esse dicebat Syderum Inerrantium loca a veteribus non ulterius, quam ad sextanteis partium exquisita, & secundum hæc tamen præcipue Errantium positus capi oportere. Pauca excipiebat, in quibus declinatio Syderis ab Æquinoctiali adnotata rem adjuvaret, quod de hac locus ipse Syderis certius constitui jam posset. Tertiam causam hanc memorabat, non habere nos taleis auctores, qualeis Ptolemæus habuisset, post Babylonios, & Chaldæos, illa lumina artis Hipparchum, Timocharem, Menelaum, & ceteros, quorum & nos observationibus, ac præceptis niti, ac confidere possimus. Se quidem malle in iis acquiescere, quorum veritatem profiteri posset, quam in ambiguorum dubia subtilitate ostentare ingenii acrimoniam. Haud quidem longius certe, vel etiam propius omnino absuturas suas inditationes sextante, aut quadrante partis unius a vero; cujus defectus tantam abesse, ut se pœniteat, ut magnopere lætetur huc usque, longo tempore, ingenti labore, maxima contentione, studio, & industria singulari procedere potuisse. Mercurium quidem, quasi secundum proverbium Græcorum, relinquebat in media communem; quod de illo neque suo studio observatum esse diceret, neque ab aliis se accepisse, quo magnopere adjuvari, aut quod omnino probare posset. Me quidem multa monens, subiiciens, præcipiens, inprimis hortabatur, ut Stellarum Inerrantium observationi operam darem; illarum potissimum, quæ in Signifero apparent; quod cum his Errantium congressus, notari possint, &c.

Ad Copernici obitum ut redeam, is sepultus fuit in ipsa Warmiensi Cathedrali Ecclesia, in qua vixit Canonicus, & in qua reliquit memoriam carissimam sui. Cum anno certe ab ejus morte trigesimo sexto, Cardinalis Hosius, idemque Warmiensis Episcopus obiisset, ac illustris Præsul Martinus Cromerus Polonicarum historiarum scriptor fuisset in ejus locum suffectus, is non prius Episcopatus possessionem adiit, quam honori ducens sepultum habere sua in Ecclesia, ac de ejus gremio, Virum & apud indigenas, & apud exteros tantæ famæ, imponi ejus sepulcro voluit tabulam marmoream, ipsique insculpi Epitaphium hujusmodi.

D. O. M.

R. D. NICOLAO COPERNICO
TORUNNENSI, ARTIUM, ET
MEDICINÆ DOCTORI,

CANONICO VVARMIENSI,
PRÆSTANTI ASTROLOGO, ET EJUS
DISCIPLINÆ INSTAURATORI,

MARTINUS CROMERUS
EPISCOPUS WARMIENSIS HONORIS,
ET AD POSTERITATEM MEMORIÆ
CAUSA POSUIT.

M. D. LXXXI.

Triennio etiam post, hoc est, anno M.D.LXXXIV. dici non potest quanto honori verterint sibi Canonici, factam fuisse ex Copernico Tychoni occasionem destinandi ad se Eliam Olai, ut novis observationibus locum illustraret, unde & ipsum toto mense foverunt perhumaniter, & nobilis, eruditusque Canonicus Joannes Hannovius discedenti etiam concessit, quas ad Tychonem deferret, Ptolemaicas Regulas, apud se eo usque in Copernici gratiam, memoriamque studiose asservatas. Rem deduximus in vita Tychonis, ac retulimus, quo in pretio Tycho id instrumentum habuerit, vel eo solum nomine, quod extitisset Copernici, quem, ut illeic quoque adnotavimus, vix unquam sine elogio EXIMII, INGENTIS, INCOMPARABILIS, nominavit; prorsus eo sensu, quo per idem tempus dictus a Josepho Scaligero fuit: Ἀνὴρ παντὸς λόγου κρείττων, *omni elogio major Vir*. Quin retulimus etiam versus, quos pæne ἐνθουσιαστικῶς Tycho fudit, appensosque instrumento voluit, hocce facto initio:

Is, qualem nec Terra Virum per sæcula multa
Procreat, &c.

Nempe nihil necesse est illos hoc loco repetere, cum reticendi tamen non sint, quos treis post menseis iterum in Copernici laudem fudit:

Si robusta adeo fuit ingens turba Gigantum,
Montibus ut monteis imposuisse queat;
Hisque velut gradibus celsum affectarit Olympum,
Quamvis in præceps fulmine tacta ruit;
Omnibus his unus quanto Copernicus ingens,
Robustusque magis, prosperiorque fuit?
Qui totam Terram, cunctis cum montibus, Astris
Intulit, & nullo fulmine læsus abit.

Cor-

Digitized by Google

Corporis hi sed enim temeraria bella movebant
Viribus, id poterat displicuisse Jovi;
Is placidus, Cœlum penetravit acumine mentis,
Menti, tum mens sit, Jupiter ipse favet.

T. Brahe F. Anno M.D LXXXIV.
Die 1. Octobris.

An hisce verò paucula ex aliis carmina attexam? En ex Nicolao Zoravio;

Jupiter ut vidit, quod mente Copernicus orbem
Contra natura jura creasset homo;
Ut vidit Cœlum firma statione teneri,
Currente & Terra Sydera stare bene;
Anxius, atque memor quid possent bella gigantum,
Aut aliquem in terris fors superesse Deum;
E cunctis quærit divorum matribus, an sit,
Quæ tantum dicat se genuisse Virum.
Non sumus illius, Divæ dixere Tonanti,
Sed Jagellonis docta palæstra parens.

En ex Brunone Seidelio:

Arcton mea clara fuit doctrina sub axe;
Est ubi Sarmatico Prussia juncta solo.
Ipse nova Cœli motus ratione notavi;
Certior hac priscâ regula nostra fuit.
Omnibus & doctis hac fundamenta probavi;
At mea te quædam nunc paradoxa movent.

En ex Joanne Scrobcovicio:

Cur metam Lachesi non ponis, Dia Mathesis,
Omnia ad exactos quæ revocas numeros?
Conditor ecce tuus moritur, qui tempora mensus,
Debuit haud ipsis cedere temporibus.

Superest paucis heic subiiciam, quo fato ab Auctoris morte opus pæne postbumum fuerit. Id quamprimum fuit evulgatum, magno applausu exceptum a peritis fuit. Nam vulgus quidem imperitorum, hoc est, rem non intelligentium, non illam modo de Terræ motu opinionem absurdam habuit, sed demiratum etiam est, reperiri hominem potuisse, qui in id delirium incideret; at quibuscumque discutere, pernosseque rem datum, fuit ii aut omnino in eandem concessere sententiam, aut illi reliquere suam verisimilitudinem; aut suspexere sagacitatem, solertiamque, qua ille Vir id systema, aut excogitasset, aut Phænomenis adeo congrue, appositeque restituisset. Petrus certe Ramus, qui non tam specialem ipsius, quam omneis omnino adversabatur hypothesesis, exoririque aliquem optabat, qui Astrologiam, Astronomiamve sine hypothesibus traderet, sic de eo scriptum reliquit: *Ætate nostra Copernicus Astrologus non antiquis solum comparandus, sed in Astrologia prope singularis, tota antiquitate hypothesium rejecta, hypotheseis non illas quidem novas, sed tamen admirabileis revocavit, qua Astrologium non ex Astrorum, sed ex Terra motu demonstrarent*. Et postea: *Atque utinam Copernicus in ipsam Astrologia absque hypothesibus constituenda cogitationem potius incubuisset! Longe enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quam gigantei cujusdam laboris instar, Terram movere, ut ad Terra motum quietas Stellas specularemur*. Utcumque autem de hypothesi foret, universe certe eruditis omnibus mirifice placuit, fuisse laboranti Astronomiæ a tam perito opifice adhibitam medicam manum. Præ ceteris verò insignis per ea tempora Mathematicus, & Philosophiæ in Academia Wittebergensi Professor Erasmus Reinholdus, qui, cetera inter, jam ediderat eruditum illum in Theoricas novas Peurbachii Commentarium, cum agnosceret revolutionum opus partim materiæ difficultate, partim scriptionis brevitate esse aliquanto obscurius, ideo Commentarium, quo illustraretur, familiariusque redderetur, conscripsit. Et quia interim adnotavit, posse tabulas uberiores, exquisitioresque condi, quam forent inscripti a Copernicu Canones, ideo observationibus, demonstrationumque vestigiis retentis, ita retexuit cetera, ut labore denique sex, aut septem annorum incredibili, id opus exantlaverit, quod Prutenicas tabulas inscripsit, ut gratificaretur Alberto Marchioni Brandemburgico, suo Mecœnati, qui cum in sua Ducali Prussia, ac civitate Regiomonte instituisset recens Academiam, pergratum habuit, eas tabulas eidem amplius condecorandæ ad Regii montis meridianum reduci. Et quid movendum quidem fuerit, declarat in nuncupatoria ad Albertum epistola, in qua Copernicus pro altero Atlante, aut Ptolemæo habetur; at in præfatione specialius rem exequitur, cum hisce præmissis: *Multorum annorum observationes facta ab eximiis artificibus testantur ex usitatis tabulis, cœlestium motuum non posse amplius calculum proferri Cœlo congruentem. Magnam igitur gratiam debemus summo Viro Nicolao Copernico, quod & observationes suas multorum annorum vigiliis, & magna laboris assiduitate partas studiosis liberaliter communicavit, & collapsam pene motuum doctrinam restituit, atque in lucem revocavit, edito opere suo revolutionum*; tum hæc subiicit: *Verum, ut Geometrica ejus omnia, tanquam summi artificis sunt perfecta, & plane elaborata; & haud sciam, aut quidquam melius in hoc toto genere doctrina proferri unquam possit; ita languisse interdum optimi Senis studium in numerorum tractatione res ipsa docet, si quis accurate consideret Canones Prostaphæreseon, & conferat ipsius inter se calculum, & observationes*. Et postquam paucis aperuit, quid de suo præstiterit: *Causas verò*, inquit, *& rationem singularem compositionum exposui in Commentariis nostris, quos scripsi in opus revolutionum Copernici*.

Et dolendum quidem, hosce Commentarios minime prodiisse in lucem; conatus est tamen Michaël Mæstlinus ipsos ea parte supplere, quæ esse potuit de orbium, sphærarumque cœlestium dimensionibus, juxta ipsasmet tabulas, & ex Copernici sententia. Quippe relatos in tabulas numeros retexere aggressus, methodo retrograda incessit, & quasi a fine ad initium perveniens, proportiones illas, & magnitudines comperit, juxta quas ii essent numeri deducti. Unde & ratiocinatus est, distantiam Lunæ mediam a Terra esse terrenarum semidiametrorum $59\frac{8}{9}$. maxima existente $67\frac{4}{5}$. & minima $51\frac{2}{5}$. Distantiam mediam Solis a Terra esse earundem $1160\frac{1}{10}$. Apogæia existente, dum maxima eccentricitas est, $1208\frac{1}{2}$. Perigæia $1111\frac{1}{4}$. & dum minima eccentricitas est, Apogæia 1197. Perigæia $1122\frac{1}{4}$. Porro, & cum distantia media, seu semidiameter orbis magni fuerit 1160. ratiocinatus est distantiam mediam Saturni a Sole sive centro Mundi, continere magni hujusmodi orbis semidiametros $9\frac{1}{7}$. maxima existente $9\frac{5}{7}$. minima $8\frac{5}{7}$. Jovis mediam $5\frac{1}{4}$. maxima existente $5\frac{5}{6}$. minima 5. Martis mediam $1\frac{3}{8}$. maxima existente (& in minima quidem eccentricitate, ad quam so-

solam Reinholdus attendit) $5\frac{2}{3}$. minima $5\frac{1}{3}$. distantiam autem mediam Veneris a Sole, centrove Mundi, continere terrenarum semidiametrorum (revocare nempe ad has lubet, quotas ab illu assignatas, semidiametri magni urbis parteis) 834. maxima existente paulo minus, quam 875. minima paulo amplius, quam 753. idque etiam in minima, ad quam solam ille respexit, eccentricitate. Mercurii verò mediam, earumdem rursus Terræ semidiametrorum 414. cum dimidio, maxima existente amplius, quam 524. minima non omnino 305. idque habito etiam solum minimæ eccentricitatis respectu. Denique circa Solem, ac Lunam ratiocinatus est, cum Terræ semidiameter sit milliarium Germanicorum 860. & ambitus 5400. esse Lunæ quidem diametrum eorumdem milliarium 490. fere; ambitum ultra 1500. superficiem eorundem quadratorum 186300. Solis verò diametrum 950. ambitum proxime 3000. superficiem eorundem quadratorum ultra 7000000.

Quanquam hæc ut mittam, hoc de Tabulis solum addo, ubi eæ fuerunt & confectæ, & anno M. D. LI. qui octavus fuit a Copernici morte evulgatæ, antiquatas pæne fuisse Alphonsinas, uti & deductas ex ipsis Ephemeridas, cujusmodi id temporis habebantur editæ a Joanne Stoflero, una cum quinquennibus a Petro Pitato adjunctis. Desiit quin-etiam Rheticus ulteriores pertexere ex canonibus Copernici nudis, qui jam specialem ediderat in ipsum ejusmodi annum; maxime verò ubi inaudiit ipsum Retuholdum contexere novas suis ex Tabulis, non modò in eundem, superioremque, sed in futuros etiam aliquot annos. Aggressus est etiam statim Joannes Stadius pertexere novas, ab anno M. D LIV. incipienteis; veruntamen quia deprehendit calculum per Tabulas Reinholdi esse exactissimum quidem, sed scrupulosissimum tamen; adeo ut laboriosa molestia longum parturiret fastidium (quæ ipsiusmet verba sunt) ideò partim, ut sibi viam subducendis calculis complanaret, partim ut studiosis, qui scrupulositatem illam causabantur, gratificaretur, Tabulas novas condidit, quas, quia & Roberto de Bergis Leodiensi Episcopo inscripsit, & ad Bergensem meridianum reduxit, Bergenseis idcircò appellavit. Deduxit autem illas ex iisdem Copernicæis fontibus, professus, Copernicum molitum id revolutionum opus, *quo nihil*, inquit in nuncupatoria, *hic orbis vidit*, *aut exquisitius*, *aut continuius*. Et in Astronomiæ historia, ubi opinionis Aristarchi commeminit: *Easdem*, inquit, *De Terræ motione orbiculari*, *& Solis in medio Mundi quiescentis hypotheseis nostri sæculi decus Nicolaus Copernicus assumpsit*, *mirumque doctrinam singularem symmetria*, *facilitateque admirabilem extruxit*. Ac ibidem rursus occasione difficultatum, quæ circa implexos octavæ sphæræ motus: *Ecquis*, inquit, *in talis labyrinthi flexibus*, *ambagibusque implicatus Nicolao Copernico filum*; *ut sese explicet*, *porrigenti immortaleis non habeat gratias?* Prætereo porrò ceteros Ephemeridum conscriptores, Leovitium, Mœstlinum, Origanum, alios; ac observo solum Maginum, cum conscribere & ipse vellet, Theoricas prius novas condidisse, sed traducendo nempe illas ex hypothesi, opinioneque Copernici ad hypothesin, opinionemque communem de Terræ quiete, & Cœlorum motu. Atque hæc quidem omnia occasione ex libro Copernici facta, quo deinceps & Basileæ, & Amsterodami recuso, nescio an alius evaserit in hoc genere doctrinæ celebrior. Profecto, tametsi ex quo Tycho Brahe ingenti, ac vere heroico ausu, est feliciter exequutus id, ad quod Copernicus, ut retulimus paulò ante, *multa monens*, *subiiciens*, *præcipiens*, hortabatur Rheticum, ut nempe Inerrantium inprimis Stellarum observationi operam daret; ac peregit etiam per annos bene multos Errantium, & Solis, ac Lunæ exquisitas observationes; Joannes verò Keplerus ex ipsis Rudolphinas Tabulas incredibili labore construxit, & occepit quoque ex his Tabulis deducere Ephemeridas, quas præclarus Vir Laurentius Eichstadius prosequutus uberius est; tametsi, inquam, ex hoc tempore & Copernici Canones, & Tabulæ Prutenicæ, & deductæ exinde Ephemerides non perinde in usu sint; non idcircò tamen Copernici liber suam amisit gratiam, ob vigentem in ipso illam de partium Mundi dispositione, ac motu Terræ hypothesin, quæ familiam celebrem ducit. Memorandi heic aliqui præcipui ex ejus Sectatoribus viderentur; sed partim ij sunt abunde perspecti (seu fato pridem, nuperque functi, seu etiam-num superstites) partim nominari detrectant, ne esse videantur parum reverentes Decreti, quo sacra Cardinalium Inquisitorum Congregatio illam improbasse ante annos viginti in Galilæo dicitur; & de quo, ut accipio a vere bono, eruditoque e Societate Jesu Viro Petro Burdino Professore Matheseos, magnus ex eadem Societate Vir Joannes Baptista Ricciolus Tractatum, Apologiæ instar, conscripsit recens, ac inseruit in suum illud Almagestum, quod habendum quasi promptuarium, thesaurusque ingens totius Astronomiæ sit. Quare præstat potius, occasione ejus, quod Keplerus ait, cum fuisse thesaurum inventum a Copernico, cujus ipsemet pretium ignorarit, connumerare aliqua ex iis, quibus ab illo non cogitatis, ipsa ejus hypothesis occasionem deinceps fecit.

Hinc ergo videtur fuisse primum facta Guillelmo Gilberto occasio cudendæ, atque invehendæ Philosophiæ Magnetiex, quatenus Terram magnum Magnetem, & Magnetem Terrellam, seu parvam Terram habuit; ac a diurna Terræ circa suum axem verticitate pendere eam, quæ est in Magnete, magneticisque corporibus, statuit. Videtur & facta non Origano modò conjectandi, Marinum æstum a revolutione Telluris diurna procedere; sed Galilæo etiam edisserendi specialius causam affectionum æstus variarum, tum ex diurno, tum ex aliis motibus ipsi attributis. Videtur facta ipsi Keplero comminiscendi causam motus Planetarum esse ipsum Solem; quatenus in medio illorum existens, & circa axem suum convolutus, emittit, ac simul in orbem circumducit radiosas species, quibus Planetas circumagat; propiores celerius, remotiores segnius, prout illeic stipatior, heic dispersior vis. Videtur quoque eidem facta excogitandi, attribuendique Planetis Ellipticas vias, & occupante quidem Sole, centri vice, alterum focorum, ad quem accessus, recessusque, eccentricos simul, & epicyclos suppleat, ac Planetarum semitas unas, simpliceisque designet. Videtur rursus eidem facta reputandi Cometarum ductus trajectiones esse rectilineas, ac declarandi idcircò, qui fiat, ut quæ sunt illorum propriæ semitæ, nullatenus interturbentur diurnis revolutionibus; ut quæ non reipsa illis

psa illis competant, sed a visu una cum Terra circumvoluto affingantur. Et facta quidem etiam per Tychonem libertas traiiciendi per æthereа spatia; verum videtur quoque facta Tychoni occasio a Copernico constituendi systema illud, quod reipsa nihil aliud est, quam Copernicanum inversum; cum, seu Terram Soli, seu Terræ Solem circomducas, omnia perinde disponantur, & perinde appareant. Saltem occasio exinde facta Longomontano, Origano, & aliis detinendi quidem cum Tychone Terram in centro orbium Lunæ, Solis, Affixarum, atque adeò Mundi; at revolvendi tamen ipsam dietim circa proprium axem, ad eximendum cœlestia omnia a diurna illa circumrotatione. Adhæc, statim ac Telescopium detexit Phaseis Veneris, facta in promptu causa est ex ipsa orbium dispositione. Statim ac detecti satellites Jovis patuit analogia illorum cum Luna, quæ sit perinde Terræ satelles; atque ita de ceteris. Et de Vita quidem Copernici satis.

FINIS.

A D

AD EUNDEM

JOANNEM CAPELLANUM
IN GEORGII PEURBACHII,
ET
JOANNIS MULLERI
REGIOMONTANI
VITAM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

ERAM pæne jam de tabula manum, mi Capellane, elaturus, cum teque, & nostro Menagio, illo officiosissimo, candidissimoque Virorum, dignatis pro solita vestra humanitate invisere me, ac te quærente, quî se haberet, tum vitæ Tychonis editio, tum cepta, hortatore te, Copernici vitæ conscriptio, respondi illud τὴν γῆν ὁρῶ. Ipse & gratulatus es, & inter conserendum sermones cepisti occasione Hypotheseos, etiam ante natum Tychonem, a Copernico insinuatæ, qua esse fluidos, liquenteisque ætheris campos necesse sit, cepisti, inquam, præter morem, nonnihil stomachari in Peurbachium, quasi in auctorem farraginis tot illorum Eccentricorum, Epicyclorumque solidorum in cœlum inductæ. Cum Menagius verò audire ex me vellet, quid id rei foret, de quo expostulares, cepi ipse edisserere, antiquam esse opinionem, quod non, ut aves in aëre, aut pisces in mari, ita Sydera [ac speciatim Planetæ] ferantur per cœlum spatiis liberis; sed infixa sint Sphæris solidis Terram circumambientibus, quæ circumrotatæ, ipsa circumducant. Fuisse hoc facile defensu Eudoxo, Callippo, Aristoteli, qui, licet explicandis variis Planetarum motibus plureis singulis Sphæras assignarent; concentricas tamen omneis Terræ habebant, ac reputabant, quemque Planetam circumvehi semper in eadem a Terra distantia; at cum deinceps ab usque Hipparcho, & Ptolemæo deprehensum fuisset Planetas nunc evectius, nunc depressius Terram circumire, visum simul fuisse, id fieri sine confractione solidarum Sphærarum, si quæ essent, non posse. Et Astronomis quidem fuisse satis, imaginari, supponereque circulos, sive orbitas a Planetarum corporibus quomodocumque id fieret, descriptas; verum non fuisse perinde satis ipsis Physicis, & Peripateticis præsertim, idque ob reverentiam Aristotelis, abs quo admissæ solidæ Sphæræ; quare & illis fuisse cordi repetire, quemadmodum ista Planetarum evectio, ac depressio cum soliditate Sphærarum constaret. Cum varii proinde Astro-

nomi varia, seu quia ipsi Physici, seu quia vellent Physicis satisfacere, comminiscerentur, quæ incohærentia tamen omnia forent, exortum fuisse ante annos ducentos Georgium Peurbachium, qui unicuique Planetarum unam Sphæram, utraque (hoc est, tam devexa, quam concava) superficie concentricam tribuens, eam assumpserit ejusce crassitudinis, ut esse intra ipsam excavati possent Eccentrici orbes, & Epicycli, quorum circumductibus alligati ipsis Planetæ nunc sublimius, nunc humilius circum Terram irent. Fecisse id illum tanto applausu, ut Astronomis æque, ac Physicis mire placuerit; utque proinde coeperit statim ejus Liber *Theoricæ* inscriptus, & publice prælegi, & commentariis illustrari. Et excogitatas quidem deinceps a Copernico, Tychoneque hypotheseis, factasque ab isto non Planetarum modo, sed Cometarum quoque per ætherea spatia discurrentium observationes constare non posse cum ejusmodi ullis, seu concentricis, seu eccentricis orbibus; sed interim tamen non esse exsibilandum Peurbachium, cum in eo potius commendanda ingenii dexteritas sit, qua pro eorum temporum captu (vigebat enim adhuc barbaries, nemoque non erat soliditatem Cœlorum persuasus) solerter adeo Physicam cum Astronomia conciliavit.

Hisce deductis, adjeci quoque, eam deberi Peurbachio gratiam, quod Astronomiam pæne demortuam in hanc lucem reduxerit, & cum alia, tum maxime illum Regiomontanum veluti parturierit, a quo per Germaniam hæc studia accensa ita Copernici, & Tychonis oculos percelluerint, ut non modo præsumere, sed asserere etiam pæne liceat, nisi extitisset Peurbachius, futurum fuisse, ut neque Copernicum, neque Tychonem jam haberemus. Id tu, ut rem novam demiratus, & percontatus, tum de Peurbachio, tum de Regiomontano varia, præfatus es, pro tua illa insigni comitate, veniam, si provocare adhuc me ad conscribendum aliquid de utriusque vita auderes. Me quà vultu, quà voce abnuente, quasi nempe hujuscemodi scriptionis genus jam pertæso; atqui, o bone, inquit Menagius, tam gratiose te communis noster interpellat, ut reluctari non debeas; &, quia ipse cum illo faciam (vide quantum mihi de nostra amicitia pollicear) dicere ausim, ut non valeas. Ego tum humeros conducens, ne Hercules quidem, inquam, contra duos; tu verò, quasi consilii rationem reddens, subjunxisti, attendere te, fore ex rebus a me deductis, ut hocce trium, aut quatuor Vitarum, quasi fasciculo contineretur historia non male coeptæ instaurari Astronomiæ, a Peurbachio ad Tychonem usque. Et cum ipse rem fore nimis præposteram regererem, si ab ipso fine exorsus in principium desinerem, sicque ὕστερον πρότερον peccans, nihil aliud, quam repedarem; excepisti, quocumque modo res se haberet, fore non male. Cum, promota jam nimium editione, rem invertere non foret, futurum, ut si aliquando opus a me retractaretur, posset concinnius digeri, & a carcere, quod ajunt, tendere in metam. Neminem futurum, qui sit æqui amans, & noscendorum hominum bene meritorum studiosus, cui non placeat inverse potius, quam nullo modo habere; cum & quæ seorsim juvant singula, ea displicere collecta non possint. Excepit & optimus ille, debere meminisse me, quod eximius Regis Christianissimi Bibliothecarius noster Petrus Puteanus, ὁ μακαρίτης solitus erat dicere, eum, qui prima vice typis quidpiam mandat, nihil aliud, quam confusaneam chartam in mundam velut transcribere, ut nævi omnes clarius appareant, quibus sublatis, altera vice opus castigatum prælo committatur. Ut breve faciam, hoc quoque onus, volentibus vobis, sic subii, ut jam operi manum admovens, provideam me non quasi duas, sed quasi unicam vitam conscripturum. Quippe tanta fuit in iis duobus Viris vitæ, animorumque conjunctio, ut quanquam a priore natu exordiendum, in posteriorem obitu desinendum sit; quæ dicenda tamen de utroque sunt, uno deducenda tenore videantur. En igitur rem sic aggredior.

Digitized by Google

GEORGII PEURBACHII,

E T

JOANNIS MULLERI

REGIOMONTANI

V I T A.

GEORGIUS Peurbachius, seu de Peurbach, cognomen id habet, non a familiæ nomine (quod quale fuerit ignoratur) sed a natalitio oppido *Peurbach*, quod quia situm est in Austriæ, Bavariæque confiniis, idcirco nunc Austriacus, nunc Bavarus, & Noricus, nunc a natione Germanus habetur. Scripsere posteriores, litterâ elisâ, *Purbachium*; sed nos, & priores operum ejus editiones, & eos, qui primi illum citarunt, speciatimque Regiomontanum ipsius discipulum sequimur. Natale ejus tempus refertur ad annum Domini M CCCC.XXIII. diem mensis Maii XXX. ac horam a Meridie, III. De prima ejus institutione hoc solum innotuit, quod maxima ingenii felicitate præditus, & ad laborem impiger, evaserit brevi humanioribus litteris, quantum vigens adhuc sæculi barbaries tum patiebatur, eruditus; ac mature etiam Philosophiam, quæ tum docebatur, ita arripuerit, ut fuerit insigni cum laude magister artium in inclyta Viennensi Academia creatus. Fertur fuisse Theologiæ quoque non levi cognitione imbutus; at cum cepisset a puero quadam Matheseos notitia tingi, ita se deinceps huic Philosophiæ parti addixit, ut celeritate incredibili eam totam eximie calluerit. Versabatur adhuc in ipsis juventutis initiis, cum celebriores per Germaniam, Galliam, ac Italiam Academias invisere instituit. Quacumque iter fecit, admirationi fuit; & cum viros commemoraret, quos suspexisset maxime, quorumque expertus summam benevolentiam fuisset, censebat in ipsis tum Nicolaum Cusanum Sancti Petri ad Vincula Cardinalem, operibus variis, inscriptisque præsertim de docta ignorantia, valde celebrem; tum Joannem Blanchinum Bononiensem, cujus Tabulas Astronomicas Lucas Gauricus longe post adauctas fecit publici juris. Scilicet ipsum Cardinalis non modo per Germaniam Legatus versans plurimi fecit. Verum Romæ quoque & domo excepit, & nullis non votis, ut penes se vellet consistere, optavit. Blanchinus autem Ferrariæ degens, mira ejus eruditione, facilitateque docendi perspecta, expetiit, ut ibi aliquandiu Astronomiam prælegeret, ac ut invitaretur etiam ad docendum Bononiæ, Pataviique procuravit. Quippe avebat præclarus Vir, ut juventus Italica vel solo ipsius exemplo ad artes nobilissimas capessendas accenderetur. Et fecit ille quidem satis senescentis jam viri optimi votis; sed tamen quasi in transcursu, utpote qui Viennam semper cogitaret, unde, nonnisi facta spe, & redeundi, & Academiam illustrandi discesserat.

Reversus itaque, diu non fuit, cum suffragiis communibus professionem in Academia Mathematicam est aggressus. Et poterat quidem obstare, ne fixam Viennæ sedem haberet, gratiosissima Ladislai Hungariæ Regis invitatio, qui & ipsum ultro delegit, conscripsitque in Astronomum, & amplissimum simul honorarium, ut constitueret, ita facere illi ratum voluit; verum benevolentia, munificentiaque Imperatoris Friderici Tertii, una cum amore Academiæ, jucundaque amicorum consuetudine, ut Viennæ hæreret, effecit. Cum auditores porrò, quæ forent captu faciliora, doceret, tum animo semper volvebat quidpiam ex iis, quæ videbantur in hisce artibus abstrusiora; ac incessit illi præsertim cupido instaurandæ Astronomiæ, quam doluit jampridem neglectam jacere. Cepit verò ab eo conatu, quo emendare adnixus est interpretationem Latinam ex versione Arabica factam vocati Almagesti, seu magnæ compositionis Ptolemæi; non ope sane Græci contextus [deerat quippe ipsi Græcæ linguæ, cujus nulli tunc Doctores erant, peritia] sed ductis validissimis ex meditatione profundissima mentis auctoris conjecturis. Quare & nisi potuit scopum undequaque attingere, pertinaci saltem labore id evi-

cit, ut Ptolemæi non modo sententias, sed pene etiam verba memoria teneret. Quæ interim partim dictavit, partim amicorum rogatu, sponteque etiam sua conscripsit, quantum nosse licuit, hujusmodi fuere. Inprimis quidem opusculum, quod & introductorium in Arithmeticam appellavit, ac subinde Tractatus varii, ad Gnomonicen, horologiorumve, tum affixorum, tum portatilium descriptionem, fabricamque spectantes; confectis ad hoc Tabulis pro varietate climatum. Eodem spectat etiam Libellus cum sua Tabula de altitudinibus Solis; spectant & Astrolabici canones, cum Tabula de Parallelorum ad singulos gradus Æquinoctialis proportione. Deinde, ut erat industrius, tum solidas Sphæras, Globosve cœlestes confecit; tum non modo illorum fabricam, usumque exposuit, sed adjecit etiam novam Tabulam Stellarum Fixarum, addita nimirum longitudine, qua unaquæque Stella a Ptolemæo ad medium usque sæculi illius increverat. Confecit & varia alia instrumenta, quæ inter fuit Gnomon, seu quadratum geometricum, cujus etiam fabricam, Canonesque, & Tabulam ad illius usum conscripsit, transmisitque ad Joannem Archiepiscopum Strigoniensem, Prælatum Hungariæ primarium, totiusque Regni Ministrum præcipuum, qui Peurbachium maximi faciens, ipse eruditissimus, unum ab illo postularat. Et vide ingenuam, familiaremque præfationem: *Gnomonem, quem dudum fieri postulabas, optime Præsul, nunc ligno factum accipe. Post, si voles, ex metallo fiet alter usui facilior, aptior, & accommodatior. Nam illo jam perfecto, dum ejus usum exercerem in altitudinibus considerandis, via venit in animum, qua facilius effici potest opus, atque magis accommodatum. Exercitium enim est, quo reddimur doctiores. Nunc tamen, donec alter absolutus ad te veniet, ligneo contentus sis, cujus compositionem, usumque heic volui describere. Fiunt primum, &c.*

Ad hæc non modo collegit varias primi Mobilis Tabulas, sed quasdam etiam novas adjecit; ac, alia inter, excogitavit, condiditque novam Sinuum Tabulam, per minuta dena procedentem, ac Sinu toto partium 600000. supposito; quam deinceps Regiomontanus per minuta singula extendit. Præmisit verò illi Peurbachius Tractatum de Sinubus, & Chordis inscriptum; brevem illum quidem, sed qui primus tamen occasionem fecit perficiendi sensim rationem Trigonometrici calculi; ut proinde mirum non sit, si acturus de Sinubus Christophorus Clavius colligere se Sinuum, chordarumque demonstrationes profiteatur ex Ptolemæo, Peurbachio, & Regiomontano. Et quod tum quidem Sinus totus assumeretur adhuc cyphris ad sex non ad unum adhibitis, id Ptolemæi occasione inductum servari mos erat. Nimirum, quia ille maximam chordarum, diametrumve 120. partium habuerat, ceperat, qui deinceps dimidia chordarum, Sinuum nomine, usurparant, habere Sinum totum, semidiametrumve partium sexaginta, & quia subdivisio hujusmodi partium in prima, secunda, & tertia videbatur incommoda, satius esse Peurbachius censuit, unum, simplexque genus partium, particularumve habere; ut haberi posse est visum, si Sinus totus supponeretur semel divisus in partes non solum sexaginta, sed etiam 6000000. ex quibus ceteri Sinus per totum quadrantem deducti constarent. Quod aliunde verò præstiterit etiam novi aliquid, cum partes hujuscemodi per dena quadrantis minuta, sextanteisve graduum subduxit; inde arguitur, quod cum Ptolemæus supputasset solum per semisses graduum, tricenave minuta, alii deinceps præstitisse magnum aliquid videbantur, si rem ad quindena, quadranteisve graduum deduxissent. Sic de se Joannes Fusorius nostras, ipso Peurbachii tempore, sensit, cum Carolo Septimo nuncupavit Tabulas, quarum Codicem MS. communicavit mecum religiosus, ac eruditus è Societate Jesu Vir Philippus Labbeus, ut ceteris, sic chronologiæ, historiæque studiis clarus. Et sunt eæ quidem solum computatæ ex chorda tota, maximave partium 120. supposita, & tota, maximove Sinu supposito partium sexaginta; verum adhibentur ipsis partibus scrupula ad usque sexta, septimaque, ac apponuntur continuo ipsorum differentiæ primæ, secundæ, ac tertiæ. Porrò, quia facta nuncupatio id cœlestium rerum studium manifestat, quo Rex inclytus fieri apud nos ea procurabat, quæ per idem tempus Peurbachius moliebatur in Austria (nempe ille totidem pene, ac iisdem annis regnavit, quibus iste vixit) quatenus cordi habuit, ut suo hoc in Regno Observationes fierent, ex quibus meliores, saniores que Tabulæ, quam Alphonsinæ forent, cuderentur. An ne nimis præter rem faciam, si ejusce nuncupationis partem aliquam huc transtulero? Tu mihi certe id facile, mi Capellane, condonabis, quem delectat tantopere quidquid in Regis, ac Herois [cujus tua illa Calliope gesta celebrat] commendationem cedit. En ut illa incipiat: *Illustrissime Princeps*, Karole VII. *Francorum Rex; Cum ad aciem intellectus vestri elevati, qui in rebus arduis, & nobilibus scientiis delectatur, pervenisset, Tabulas motuum cœlestium Firmamenti Stellarum Fixarum, atque septem Planetarum, & motus eorum esse corruptos, & defectuosos, tam ex negligentia, & defectu observationis, quam ex conscriptione librorum a non intelligentibus; Vos igitur compatientes tanto casui, & defectui, tam nobilis, ac excellentis scientiæ, mihi Joanni Fusoris humili clerico vestro præcepistis, & mandastis, supra prædictos motus facere observationes illorum motuum Firmamenti, & Planetarum, & Tabulas ipsarum rectificare. Quapropter, Illustrissime Princeps, vestra Majestatis tam nobili proposito cupiens obedire, primò Tabulas hic præsentes de Sinubus, & Chordis, omni diligentia, & præcisione magna rectificavi, & composui, ponendo cum hoc, modos conservandi veritatem ipsarum, cum demonstratione in perpetuum; quia veraciter loquendo, per istas Tabulas ingenium humanum ad altissimas, & subtilissimas conclusiones sui luminis naturalis pervenit. Unde istarum Tabularum de Sinubus, & Chordis conditiones, & proprietates sunt ista. Prima, quod, &c.* Ac postea: *Deo duce, istis Tabulis completis, magister Milo le Tavelier, & ego continue laborabimus, isque anne, & cum vestra excellentis Dominationis beneplacito, cum diligentia laborabimus ad observationem prædictorum motuum Firmamenti, & septem Planetarum, & rectificationem suarum Tabularum. Imo, veraciter loquendo, quia cum ita sit, quod per Tabulas ad prædicta factas Regis Alphonsi, & Toletanas, cum difficultate, & tædio magno habeantur vera loca Planetarum; ideo, cum Dei adjutorio, componemus [& jam incepimus componere] totaliter novas Tabulas, per quas faciliter, & sine* diffi-

difficultate habebuntur vera loca Planetarum, & cetera pratacta. Et quia pradicta Tabula de Sinibus, & Chordis, &c.

Verum ad Peurbachium ut redeam, is, cum jam apparasset Tabulam Stellarum Fixarum, aggressus quoque est reformare Planetarum Tabulas, inter quas etiam plane novas pro Æquationibus construxit, quod in opere Alphonsino crassè nimis deductæ extarent. Supposuit autem ad Solareis speciatim, Augem, Apogæumve Solis in principio Cancri (existens nempe anno ejus sæculi quinquagesimo in minuto primi gradus 43.) uti & aliunde supposuit maximam Solis declinationem, Eclipticæve obliquitatem eandem cum Almeone; hoc est 23. grad. 33$\frac{1}{3}$. min. tametsi deinceps illam observavit grad. 23. minut. 30. ex Solis altitudine in Solstitio æstivo grad. 65. min. 30. & in hiberno 18. grad. minut. 30. Perfectis Tabulis, conscripsit tum Almanach quoddam perpetuum, & maxime quidem pro Luna, congrue ad Metonis, Callippique periodos; tum pro Planetis omnibus Almanach, sive, ut deinceps Regiomontanus dixit, Ephemeridas, in complureis annos. Cum observaret autem, ut alios Planetas extare plerunque in Cœlo locis longe aliis, quam Tabulæ præscriberent; sic speciatim Solem, & Lunam (quorum Eclipses ab omnibus observabiles, & non tamen temporibus prænunciatis plerunque congruentes, decori Astronomiæ forent) idcirco animum applicuit ad condendum novas, specialeisque Tabulas Eclipseon, quæ & celebres deinceps fuere, quod nullæ majore præcisione extarent. Nisi verò illæ extitere præcisione omnimoda, id non stetit certe per diligentiam Peurbachii, cujus etiam in ipsis supputandis scrupulositatem quasi nimiam subnotasse Copernicum jam meminimus in illius vita. Non addo, ut illas ad Viennensem meridianum reduxerit; addo potius, non ipsum fuisse, qui illas evulgaverit, sed Regiomontanum ab illius morte, qui & ipsas dicavit Joanni Waradiensi Episcopo, tanquam cordatissimo Peurbachii amico. Nempe ipse quoque pertrahere illum ad se conatus fuerat, sancte obtestatus, fore sibi omnia penitus cum ipso communia. Caussa porrò, quamobrem ipse illas superstes non evulgarit, non alia fuit, quam quia ipsas sub vitæ finem solum absolvit, quod novæ, novæque Eclipses quidpiam immutandum semper insinuarent. Certe in calculi exemplum duas extremas attulit, quæ ante ejus obitum contigerunt, anno ut puta sæculi sexagesimo altera Solis mense Julio, altera Lunæ mense Decembri. Ad idem tempus spectat perfectio operis longe celebris, quod Theoricas novas Planetarum inscripsit, quodque deinceps Regiomontanus editum voluit omnium primum; siquidem ad illius calcem sexagesimi quoque anni tanquam labentis meminit.

Occasionem porrò ad comminiscendum novas Theoricas ipsi fecit, quod eæ, quæ circumferebantur, non antiquiores modo Campani, sed recentiores etiam Gerardi Cremonensis, esse viderentur prorsus inconcinnæ, quodque aliis opus foret, quæ essent Isagoges loco ad Almagestum Ptolemæi; & scrupulum eximerent, qui conturbabat plurimos circa occasionem Eccentricorum, Epicyclorumque a Ptolemæo invectorum. Cum enim ea omneis teneret opinio, ut orbes Cœlestes essent solidi, ac sibi invicem contigui, ut motus primi Mobilis imprimi posset, propagarique per inferiores ad Lunam usque, & ipsi interim inferiores revolutiones proprias obirent, videbatur id quidem posse percommode fieri juxta priscam illam sententiam, qua esse omnes Cœli concentrici reputabantur; at juxta illam, quam deinceps observationes fecerant ratam, deprehensis puta motibus Planetarum eccentricis, res defendi non poterat, quia ad salvandum confractionem admitteretur cœlestium Sphærarum penetratio, qualem non patitur natura. Quare Peurbachius viam aperuit, qua incommodum hoc devitaretur. Nempe Planetæ cujusque Cœlum, totalemve orbem concentricum habuit [ipsius quippe, tam exteriorem, quam interiorem superficiem non aliud, quam Terræ habere centrum supposuit] verum orbe hoc existente crasso, seu profunditatis cujusdam insignis, accipi posse intra hanc crassitudinem voluit orbem omnino eccentricum, crassitudinisque æqualis, qui intra duos residuos crassitudinis inæqualis, & revolvi posset, & aut ipsum Planetam, aut Epicyclum Planetam convehentem, suæque crassitiei insertum circumduceret; adeo ut posset proinde Planeta, & per orbem totalem primi Mobilis impressionem recipere, & per eccentricum revolutionem propriam obire; ac neque quidquam propterea ex tota machina frangeretur, quia Eccentricus æquabilis foret; neque esset ullum penetrationis periculum, quia omnia mobilia suas intra orbitas tenerentur. Conscripsit itaque Peurbachius memoratas Theoricas, quæ, ex quo fuere evulgatæ, tanto applausu exceptæ sunt, ut cœperint statim, & publice prælegi in scholis, & Commentariis illustrari; quos inter præcipui fuere editi a Joanne Baptista Capuano Manfredonio, Erasmo Orsvvaldo, Petro Nonio, & (ne memorem Christianum Urstisium quæstionum in Theoricas scriptorem) Erasmo Reinholdo, qui alius quoque in hanc incubuisse curam insinuavit, cum quæstionem propositam, cur Peurbachius a Theoria Solis orsus fuisset, excepit his verbis: *Respondeo; etsi multi alias colligant rationes hujus exordii, mihi tamen simpliciter videtur Peurbachius sequutus Ptolemæi, velut optimi Artificis exemplum.* Non est verò prætermittendum id, quod Reinholdus subjicit, postquam effatus Peurbachium Ptolemæi exemplo aggressum Lunam post Solem mox fuisse, sic habet: *Et quanquam in reliquis Planetis non-nihil mutavit ordinem; tamen nihil ab eo temere factum est; sed, si quis totius tractationis seriem diligentius expendat, perspiciet omnia in hoc compendio venustissime inter se cohærere, summoque studio, atque prudentia, facillima quæque primum esse tradita. Quam etiam ob causam ultimo loco proponit speculationem motus octavæ Sphæræ, in qua sunt Stellæ Inerrantes, seu, ut vocant, Fixæ; cum Ptolemæus eundem motum mox post duo Luminaria exponat, ac demonstret. Nam, quia hæc octava Sphæra non incedit simplici motu, ut Ptolemæus tradit [quem penuria observationum, & angustia temporis satis excusat] sed varie quasi trepidat, quemadmodum continuis observationibus posteritatis animadversum est; commodum erat in extrema parte elementaris doctrinæ hasce difficiliores speculationes recitare.* Et vide, ut præclarus Vir vix finem auctoris commendandi faciat: *Debet autem*, inquit, *hic Libellus vel hoc nomine a studiosis magni fieri, quod conatus est auctor aptissime, ac brevissime tradere summam doctrinæ de motibus cœlestium corporum, & aditum ad μεγάλην σύνταξιν cognoscendam patefacere, in qua Ptolemæus, &c.* Et mox: *Ac profecto non est mediocris artificis taleis εἰσαγω-*

γὰς

γῶς præformare, ac materias propter subtilitatem obscuras, & propter varietatem latissime patenteis, breviter complecti; nec minus tamen perspicue, &c. Ac rursus: *Etsi autem apud doctos, & peritos tanti sit hic libellus, quanti debent, & Isagoga præstantissimarum artium.* Et præterea: *Non piguit enim hæc quoque rudimenta de Planetarum motibus conscribere, ad promovendum studia Astronomica.* Ac iterum: *Ex his studiosus lector judicare potest, qua occasione, quove consilio impulsus noster auctor hoc compendium scribendum suscepit; nempe, ut præcipuos locos, & summas disputationum, quæ sunt apud Ptolemæum de motibus Stellarum magno judicio, ac prudenter electas hoc libro complecteretur.* Ecce quid & dicat Christianus Urstisius Mathematicarum Basileæ professor suis in Quæstionibus in Theoricas Peurbachii. In Epistola autem nuncupatoria sic habet: *Nec alio consilio Peurbachius Theoricas suas exaravit, quam ut rivulorum dulcedine ducti ad Ptolemæi fonteis inquirendos, omneis, qui scientiæ huic nomen dedissent accederent.* In Quæstionibus autem: *Qua methodo auctor in hoc opusculo usus est? Etsi non una docendi via sit, qua bonarum artium præceptores ingrediuntur, tamen, ut Peurbachium præcipue συνθετικῇ μεθόδῳ in Planetarum Theoriis explicandis usum esse credam, me monet ordinis diligens inspectio. Etenim a simplicissimo motu Solis initium ducit, & ad implicatiores, atque difficiliores reliquorum Planetarum motus paulatim progreditur, donec ad perplexum Mercurii cursum ascenderit. Post quem, omnium motuum accidentia certis aliquot capitibus comprehensa explicat. Tandem difficillimum illam, & vix demum cognitum octavæ Sphæræ motum enarrat.* Et postea verò: *Novæ autem Theoricæ dictæ sunt propter Theoricas Gerardi Cremonensis, quæ vetustiores erant; quas cum Auctor noster ab omnibus hujus artis in Academiis professoribus non tantum receptas, sed etiam mirifice probatus esse intelligeret, quantumvis permulta perperam traderent, correctiores hasce ex Ptolemæi, & Alphonsi sententia edere voluit, ut hac ratione nobilissimæ arti ruinam minitanti subveniret. Contra autem Cremonensis in Planetarum Theoricas deliramenta Joannes Regiomontanus peculiari libello disputavit.* Et cohærenter: *Quo igitur tempore tantus vir floruit? Floruit Georgius Peurbachius in Germania superiore sæculo, circa annum salutis 1450. vel 60. Et paulò post Friderico Tertio Romanis Imperante. Qui cum Peurbachii, loco Austriacis finitimo, unde & nomen habet, ortus esset, in Academiam Viennensem se contulit, in qua non solum cum bonis litteris Astronomiæ fundamenta jecit, sed etiam magna cum laude ita docuit, & editis operibus illustravit, ut apud Germanos præstantissimæ hujus artis instaurator non immerito dici possit. Siquidem Joannes Regiomontanus discipulus ejus, ceterique post illum per utramque Germaniam celebres hujus scientiæ professores, & artifices eam ita excoluerunt, editisque operibus illustrarunt, ut hæc natio hujus disciplinæ palmam ceteris omnibus Peurbachii nostri auspiciis citra controversiam præferat.*

Superesset dicendum opus, quod semiperfectum reliquit; Epitome scilicet magnæ Ptolemæi Syntaxeos; itemque alterum, quod proxime ipsum aggredi in votis habebat, integra nimirum de triangulis, tam planis, quam Sphæricis doctrina; attamen, quia dici id non potest, quin de Regiomontano dicatur, age & de ipso pauca præmittamus.

NATUS est Joannes, cognomento Mullerus, in oppido Franconiæ, Orientalisve Franciæ, cui *Regius Mons* nomen. Hinc effectum est, ut *Mulleri* cognomine præterito, appellitatus potius fuerit *Joannes de Monte Regio*, vel *de Regio Monte*, ac *Regiomontanus*; cum & vocatus sæpe fuerit *Joannes Germanus*, & *Joannes Francus*; quo magis mirum est Starovolsium, & aliquos alios reputasse Regiomontanum a Regio Monte Borussiæ dictum. Incidit verò ejus nativitas in annum M CCCC. XXXVI. Postrid. Non. Junii, hora a Meridie quarta cum besse; ac fuit proinde Peurbachio ætate posterior annis tredecim. Grammaticam domi edoctus, missus fuit Lipsiam a parentibus circiter duodecennis. Ibi inter cetera Dialecticam addidicit, & Sphæræ doctrinam avide arripuit. Hinc flagrare maxime cepit amore Astronomiæ; & quia necessariam ad illam agnovit Arithmeticæ, Geometriæque notitiam, ideo se utriusque elementis condiscendis ita addixit, ut mora non longa ea perceperit. Cum non haberet autem illeic, aut æmulos, aut quemquam etiam, qui subnascenteis sibi scrupulos omneis eximeret, ac non modo quidem circa partem Astronomiæ Sphæricam, sed maxime etiam circa Theoricam, quam pernosse ardenter avebat, idcirco quibusdam referentibus ejusmodi artis studium in Viennensi Academia sub eximio quodam illius professore Peurbachio efflorescere, eò iter arripuit, vix ephebus adhuc, sub annum puta sæculi quinquagesimum primum, aut quinquagesimum secundum. Appulsus Viennam salutavit Peurbachium; testatus est se fama ipsius sola perductum eò advenisse; insignem discendi ab illo, quæ ab alio non posset, ardorem exposuit; adjecit confidere se, ut optimus æque, ac eruditissimus vir adolescentem non aversaretur, qui se totum studio bonarum artium devovens, ipsum delegisset, abs quo in illarum institutione totus penderet; quidquid in ipsis toto vitæ curriculo proficeret, id se ad eximium præceptorem cum gratissimi animi significatione relaturum spopondit; ac denique se ad omne obsequium comparatissimum obtulit. Peurbachius verò, tum demiratus in tantula ætate tantum animi, ut solo virtutis amore id arripuisset itineris; tum legens in facie indolem ingenuam, & ad grande aliquid natam; tum agnoscens oblatam sibi quasi divinitus occasionem promovendi eam, quam meditabatur, Astronomiæ instaurationem, ipsum est humanissime, amantissimeque complexus; esse eum bono animo jussit, ac pollicitus est nihil se, quo minus tam laudabili illius desiderio faceret satis, prætermissurum. Quare & ex eo primum tempore ille hunc tanquam parentem coluit, hic illum tanquam filium amavit.

Ceterum, quod Peurbachius primum Regiomontanum edoctum voluit, Theoria levior Planetarum fuit, ut perspectâ aliunde Sphæricâ doctrinâ, ideam totius Astronomiæ conciperet, ac facilius subinde lectionem Ptolemæi aggrederetur. Circa Ptolemæum occupatus dum foret, passim illi occasionem fecit, & solvendi varia Geometrica Problemata, & sese exercendi in subducendis calculis; demiratusque semper est, quanta ille celeritate, & commonstrata caperet, & præscripta exequeretur. Et certe is erat, qui fræno potius, quam calcaribus indigeret; quippe sic pensis satisfaciens, ut interlu-

cra-

Digitized by Google

eraretür ſemper qoidpiam temporis, quod impenderet lectioni librorum de re Mathematica omnium, quoſcumque nancifci Latina lingua expreſsos licuit, etiam Archimedis, quem Jacobus quidam Cremonenſis interpretatus jam fuerat; ac doluit, fuiſſe neminem, qoi Apollonio, Diophantoque, & ſimilibus manum admoveret. Hinc nihil fuit oeceſſe Peurbachio illum adhortari, qui ot acer, & per ſe ad palmæ honores impulſus equus ferebatur; ſed digito tamen monſtrabat, quæ ipſum laus maneret, ſi quo ardore ceperat, eo porrò perſeveraret. Supereſſe enim ſpeciatim circa Aſtronomiam ampliſſimam meſſem, ex qua congeſta dependeret integra ejus artis reſtitutio; exquiſitam nempe punctorum Zodiaci, Eclipticæve cardinalium, ſub ipſo Aplane, Firmamentove conſtitutionem; ac ſimul Stellarum Fixorum, niſi omnium, ſaltem illarum, quibuſcum Planetæ comparari poſſunt, ſuis in locis deſignationem. Siquidem, niſi id ante obtineretur, non poſſe Planetarum loca certo obſervari, deſignarique; neque adeo illorum motus per canones certos diſtribui. Diſſeruere proinde non ſemel, & de inſtrumentis, quibus Hippatchus, Ptolemæuſque uſi, & de nonnullis aliis, quæ poſſent præterea ad obſervandum adhiberi. Contigit autem aliquando, ot cetera inter, quæ ona obſervarunt, comparata Martis Stella ad Fixas ſibi proximas, deprehenſa fuerit totis duobus gradibus abeſse a loco juxta Tabulas ipſi aſſignato. Cum debeant verò fuiſſe ab ipſis, donec Peurbachius ſuperſtes fuit, plura haud-dubie obſervata; nihil tamen, quod ſciam, ſcriptis conſignatum, præter treis Eclipſeis Lunareis, quæ leguntur in Commentariis ex Regiomontano reſiduis, habetur. Prima eſt anni M. CCCC. LVII. ac diei Septembris iij. Narrat enim ille, ut ipſam ſimul in Mellico, Auſtriæ Caſtello, diſtante Vienna milliaribus Germanicis undecim, obſervarint; & ex altitudine penultimæ Pleïadum ad initium, ac finem moræ [totalis quippe extitit] deduxerint, illius medium contigiſſe hora 2. minut. 6. cum per Tabulas Alphonſinas deberet hora 2. minut. 14. Altera, ipſaque partialis, eſt anni M CCCC. LX. ac diei iij. Julii, quæ eſt ab utroque obſervata Viennæ; ac ipſius finis relatus ex Lunæ altitudine ad horam 10. minut. 20. cum Tabulæ finem referrent ad hor. 9. min. 50. Tertia eſt ejuſdemmet anni, ac diei Decembris xxviij. mane, obſervata itidem ab utroque Viennæ; cumque totalis fuerit, deductum eſt medium ex altitudine Arctori ad moræ initium, finemque captata, contigiſſe hora a media nocte prima, ac min. 21. Et non adſcribit ille quidem diſcrimen ullum a Tabulis; ſed cum hæc ipſa Eclipſis ſit, quam paulò ante diximus e Peurbachio in exemplum aſſumptam, dignum adnotatu eſt, ſupputatum tempus ad unum proxime minutum cum obſervato conveniſſe; calculo puta exhibente hor. 1. min. 20.

Acceperat Peurbachius jam ab uno, alterove anno a Cardinali Cuſano exemplum ejus Opuſculi, quod de quadratura circuli recens conſcripſerat, & cum hac quidem adſcriptione: *Detur venerabili noſtro fideli, Magiſtro Georgio Peurbachio Aſtronomo.* Quadratura autem in eo conſiſtebat, ut: *Si ex ſemidiametro circuli dati, & chorda quadrantis ejuſdem directe conjunctis, diameter alteri circulo conſtitueretur, triangulus æquilaterus poſteriori circulo inſcriptus priori circulo iſoperimeter foret.* Fuit verò ſimul alia quoque circuli quadrandi hujuſmodi ratio: *Si in circulo ductis duabus ad angulos rectos diametris, una hinc inde, quantum opus fuerit, producatur, & alteri ab uno extremo ſic accommodetur ſubtenſa trientis circuli, ut facta centro, quæ in alia diametri parte deſinit, circumducatur, & tranſiens per dictum extremum ſecet hinc inde productam diametrum, recta intercepta bit ſectionibus erit circuli ſemicircumferentiæ æqualis.* Quid de utraque porrò circuli quadratura Peurbachius, vel ſenſerit, vel dixerit, reſcire aliunde non licet, quam ex ipſo Regiomontano, qui cum utramque expendendam poſt Peurbachii obitum ſuſcepiſſet, ita occaſione poſterioris præfatus eſt: *Georgius*, inquit, *ille doctiſſimus Mathematicorum, præceptor olim meus, quandam curvi rectificationem, brevem admodum, mihi objecit, ac factu expeditiſſimam; cui principia quidem plurimum fidei habuit, auctoritate inventoris perſuadente; ubi verò pro acumine ingenii ſui inventum hujuſmodi examinare cepit [nam demonſtrationem nuſquam comperit] longe aliter, quam ratus erat, accidere didicit; lineam enim rectam, quam inventor ille prædicavit æqualem ſemicircumferentiæ circuli, multo minorem eadem ſemicircumferentia concluſit. Modus tamen Georgii acutiſſimi, quem huic negotio diſcutiendo accommodavit, memoriam reliquiſſe videtur meam. Si tamen eſt, quem inferius exponam, non pudebit unquam aliena ſcripta retractare, quò recentior ad memoriam redeat imago præceptoris. Sententiam igitur, &c.* Sed iſtud quidem obiter occaſione Opuſculi de quadratura ad Peurbachium a Cardinali Cuſano miſſi.

Dicendum jam nobis de alio eruditiſſimo Cardinali, qui fuit per ea tempora a Summo Pontifice miſſus, ut diſſidia quædam inter Cæſarem, ipſiuſque fratrem Sigiſmundum componeret, ac interim quidpiam de bello adverſus communem Religionis hoſtem, Turcam nimirum, magis, magiſque in dies graſſantem, negotiaretur. Is eſt Beſſarion, optimus ille, qui ab uſque ſuo ex Græcia, Florentini Concilii occaſione, adventu, ſic Latinam linguam imbuerat, ut ipſam non minus, quam patriam, hoc eſt, Græcam teneret. Hacce de cauſa, & quia aliunde amans, perituſque Aſtronomiæ erat, latinitate donare Ptolemæum cœperat, quod habitam vulgo interpretationem ineptam plerunque, indiligentemque agnoviſſet. Cum non liceret autem per ardua Reipublicæ Chriſtianæ negotia ceptum opus abſolvere; lætatus mirum in modum eſt, cum in Peurbachium incidit, qui Ptolemæum teneret ad unguem. Ac illi quidem non potuit demandare id muneris, ut interpretationem a ſe inchoatam perficeret, quod Græce, ut dictum eſt, non ſciret, & ex eo ſolum interdum hæreret, quod certior fieri, quid ſe Græcus contextus haberet, non poſſet [unde & accenſus Regiomontano ardor capeſſendi, ſi qua unquam liceret, Græcas litteras] at enixe interim apud ipſum egit, ut quia nec Græce, nec Latine extaret ea in Almageſtum Ptolemæi Epitome, quam conſcripſiſſe Arabice Averroës perhibebatur, ut, inquam, ipſe marte ſuo Epitomeo contexeret, qua Ptolemæus, ut compendioſior, ita captu facilior, quam ex ſuo contextu foret, redderetur. Non reſtitit porrò admodum Peurbachius, qui & pæne id agere animo præconceperat, & agnoſcebat fore, ut exinde bene multi ad Ptolemæi lectionem ſic ſe compararent, ut via quaſi complanatâ, ab ar-

duo

Digitized by Google

duo alioquin ad illum accessu non deterrerentur. Quare & ob hanc causam, & ut tanto Viro gratificaretur, Epitomen aggressus est, de qua dicere id sufficit, quod citatus jam Reinholdus uno verbo habet, cum discrimen attingens, quod est inter Epitomen, & memoratas Theoricas: *Epitome*, inquit, *prorsus imitatur methodum Ptolemaei; nisi quod sententias Ptolemaei interdum brevius tradit; sæpius autem obscuriores propositiones in parteis quasdam, ac membra erudite, atque ingeniose distribuit; & apertius, copiosius, denique facilius demonstrare studet, ut plerisque in locis παράφρασις potius, quam Epitome appellanda videatur*. Prætermitti interea non debet, quod, procedente opere, Bessarion ex illo obtinuit; ut cogitaret videlicet de revisenda Italia, ubi jam tum efflorerent ex Græcia Viri eruditi, ac ii libri allati forent, quorum intelligendorum amore selecta quæque ingenia græcæ linguæ operam darent; ac ubi ipse proinde posset tanquam in amplissimo litteratorum theatro inclarescere, & inde porrò bonas arteis, quod unum ipsi foret votum, quam longissime propagare. Ne longum faciam, statuit Peurbachius cum Bessarione in Italiam redire; sed ea tamen conditione, ut dedoceret suum simul Joannem, qui ut junior, memoriaque pollentior, magis idoneus capessendæ græcæ linguæ, quam ipse foret, quique, si quid sibi contingeret humanitus, perficere egregie opus ceptum posset; quod Cardinalis non modo gratum, sed etiam sibi pro summis votis insidere testatus est.

Erat jam porrò pæne dimidium totius operis confectum; cum ecce Peurbachius incidit in morbum, quo vita illi, magno dolore Bessarionis adempta est. Ut verò quæ fuerint illius extrema, ac simul qualis moribus, doctrinaque fuerit, noscatur, aliud nihil oportet, quam commemorare, quod deinceps Regiomontanus inseruit in nuncupationem Bessarioni factam absolutæ Epitomes, qua parte verba hæc leguntur: *Quocirca per alium aggressus, quod per teipsum non poteras præstare, suasisti Georgio, Astronomo Cæsaris, qui tunc Viennæ erat, Præceptori meo, viro ut moribus, & integritate vitæ, ita omni studiorum genere primario, in Mathematicis verò supra omnes nostræ ætatis homines erudito, ut Ptolemæi, de quo loquimur, librum, quem ille quasi ad litteram memoria tenebat, breviorem, lucidioremque facere conaretur. Quod ille mox orsus, incredibile dictu est, quam clariores reddidit sententias, dividens eas, Geometrarum more, ut & apertius intelligerentur, & facilius commendarentur memoriæ, & tenacius hærerent. Sed vix absolutis sex libris, quasi medio cursu [heu memoriam quoque ejus rei lugubrem, atque acerbam!] immatura morte nobis indignissime rapitur. Verum paulò antequam è vita discederet, cum in manibus, & gremio moribundum tenerem, Vale, inquit, mi Joannes, Vale, &, si quid apud te pii præceptoris memoria poterit, opus Ptolemæi, quod ego imperfectum relinquo, absolve. Hoc tibi in testamento lego, ut etiam vita defunctus, parte tamen mei meliore superstes, Bessarionis nostri, optimi, ac dignissimi Principis desiderio satisfaciam. Grande profecto opus, & meis impar viribus, moriens præceptor humeris nostris imposuit, & quod subire temerarii foret, recusare verò ingrati, ac pæne sacrilegi.* Merito proinde commendat Reinholdus hanc nuncupatoriam, quam, inquit, *nemo Philosophico præditus ingenio legere potest, quin admiretur egregiam virtutem, & suavissimam illam animorum præceptoris, ac discipuli conjunctionem*. Sane & hinc, ut plenius agnosces, iubet quoque exscribere, quod in nuncupatione librorum de triangulis legitur, cum redditurus causam Regiomontanus, cur præpostero ordine triangulorum doctrinam, quæ in Epitomeo est introductoria, post Epitomen scripserit: *Quod*, inquit, *si quispiam inique factum insimulet, is, nisi me animus fallit, jure quiescet, ubi majorum parere monitis, æquum, & bonum arbitrabitur. Sane moribundo præceptori morem gestum oportuit, qui absolutis nuperrime sex Luminarium libris superstites septem Joanni suo reliquit, imo mandavit quam citissimum expediendos. Tantum nempe apud eum valuit Bessarionis imperium, ut quod incolumis adhuc Principi spoponderat dignissimo, juxta jam moriturus explere curares. Igitur jussa præceptoris capessenti mihi plurimus triangulorum, & planorum, & Sphæricorum incidit usus; quæ res jampridem Georgio quoque in primis sex libris crebra occurrens, animum induxit triangulorum artem conscribere; verum, ut Epitomati finem, ita triangulis dare initium Deus ipse vetuit, quo nunc aspirante, arbitrium Viri doctissimi, quoad potero, sectabor; eo quidem libentius, quo doctrinam hanc plerisque placituram amicis arbitror, quorum quidem inservire commodis bonam felicitatis meæ partem existimo, &c.*

Quin appositum etiam est, ut heic referatur elogium, quod deinceps Regiomontanus in eam Orationem inseruit, quam Patavii, Alphraganum interpretaturus, præhabuit. In eo itaque hæc habentur: *Quocirca post plurimos nationis nostræ insignissimos Astrorum contemplatores, Te tandem, Georgi de Peurbach, Germanorum perenne decus, appellare jubeor, qui non minus vitæ integritate, quam Philosophiæ doctrina pollebas; in Mathematicis autem omneis tibi contemporaneos longe anteibas; cujus nomen non modò nationis nostræ homines celebre ducebant, verum etiam Galli, ac Italici vehementer admirati sunt. Qui olim in urbe hac præclarissima Astronomiam publice docuisti, plerisque insuper heic præsentibus, & fama cognitus es, & visu. Te Viennæ Doctorem artium creavit dignissimum. Te Ladislaus olim Hungariæ Rex Astronomum sibi delegit. Tibi Federicus Cæsar pro virtutibus tuis munificus erat. Longum esset recitare singulos Principes doctrina tua affectos. Omitto, quod doctissimus Cardinalis S. Petri ad Vincula sæpenumero te domesticis suis adnumerare voluit. Quod Dominus Joannes Varadiensis Episcopus multa te humanitate amplexus est. Sed Bessarionem benefactorem communem nostrum, atque Patronum haud-quaquam præterire licet; quippe qui excellentiæ tuæ testimonium præbuit solemne, indignum profectò arbitratus, ut inter conterraneos tuos vitam obscurius ageres, quin Italiam omni studiorum genere florentissimam repeteres. Princeps igitur ille dignissimus paciscitur, ut una secum ad Italiam concedas, cum tunc Legationis Provincia sibi tradita fuit per Alamanniam; collibitum est e vestigio, neque pactum hoc perenne futurum suspicaris, nisi comes tibi fierem, qui tunc, & antea plerisque annis tuus fuerim discipulus. Sed confectis paulatim ferme rebus omnibus (proh, ejus quoque rei memoriam lugubrem!) ad Sydera spiritum reddis, meque penitus orbatum reliquisses, nisi Princeps ille munificentia sua manum porrexisset, tametsi statum tuum nactus essem. Quid igitur reliquum erat, nisi,*

nisi, ut orbitam Viri clarissimè sectarer? ceptum felix tuum pro viribus exequerer? Duce itaque Patrono communi Romam profectus, &c.

Sed, ne congerere plura pergam, superest adiiciam contigisse Peurbachii murtem vi. Eid. April. anni M.CCCC.LXI. & sunt quidem, qui illam ad annum insequentem referant; sed cum Regiomontanus Bessarionem comitatus, observatiunca quasdam Romæ ante finem anni memorati peregerit, non fuit illa sane hoc anno posterior. Neque id movet, quod Reinholdus ait conscripsisse eum Theoricas jam senem, ac paulò ante obitum; ceteri quippe obiisse illum nec-dum quadragenarium dicunt, & consentiunt. Cum que non constet de aliu, quam jam recitato nativitatis tempore, dulendum est enim non tutus explevisse annus duodequadraginta; quippe eum solum vixerit annus XXXVII. menseis X. & dies IX. poterat nescire Reinbuldus annum, quo ille natus esset, & senium ex murte, quæ est comes illius individua, euniicere. Puterat non desiderare vireis admodum vegetas ad arripiendum id, quod ille destinarar, itineria; sed utcunque hæc se habeat res, sepultus fuit Peurbachius in Cathedrali Viennensi Ecclesia, ac tumulo inscriptum [& ut nonnulli quidem ajunt, ex ejus præscriptu] hocce Epitaphium:

Extinctum dulces quid me defletis amici?
Fata vocant; Lachesis sic sua fila trahit.
Destituit Terras animus, Cælumque revisit;
Quæ semper coluit, liber & Astra petit.

Quis Regiumuntani ub amissum tam bonum, tamque sui amantem Præceptorem extiterit luctus, ex jam recitatis intelligi potest; consulationi alicui fuit, quod licuisset per tut jam annos cunsuetudine ejus suavissima frui; quod & consiliorum ipsius, & capirum doctrinæ omnium evadere participem; quod suu in sinu murientem fovere, verbaque extrema ex ejus ore excipere; quod incumberet sibi aliquid exequutioni in ejus gratiam, inque animi grati testificationem mandandum; quod, quem in illum Cardinalis optimus gesserat affectum, in se veluti transtulisset, & ad eum, quu jam erga se erat, adjunxisset; quod eo se locu haberi videret, ut pro omnium votis in Peurbachii locum sufficiendus destinaretur. Ceterum delatam ultrò professionem acceptam quidem habuit; sed ea nihiluminus lege, ut quandocumque Cardinalis in Italiam regrederetur, eum comitari licitum furet. Hine cepit ex eo pæne tempure sese ad iter comparare; quuniam Cardinalis in dies discessurus sperabatur; non discessit tamen, nisi insequente Autumno, ut proinde Regiomontanus, & Epitomen ceptam promovere putuerit, & cetera inter, Eclipsin totalem Lunæ observare, cujus medium contigit Viennæ die Junii 23. hur. 1. min. 21. numerandu a media nocte. Ceperat jam, cum Bessariou discessit, ex habita partim cum ipso, partim cum aliquibus ex ejus comitatu eruditis Viris, consuetudine, rudi aliqua græcæ linguæ nutitia imbui; quare & ab ipsius studiu in itinere non desistens, evicit, ut aliquid græce, & Mathematici præsertim argumenti legens, quid id rei furet, vel conjectando assequi posset. Quamprimum autem appulit Rumam, præcipua fuit cura conveniendi cum alios professione ejus linguæ commendatos, tum maxime Georgium Trapezuntium, qui specialem in Ptolemæu, commentatoreque ipsius Theone interpretandu operam navasset. Tam pertinax verò ejus studium fuit, ut paucos intra menseis, eos, quus habebat circa Ptolemæum scrupulos præcipuus sibi exemerit, & absolutam interea Epitomen ceperit expolire. Nou modò interim amicitiam cum Litteratis omnibus, & Scientibus græce potissimum iniit; sed celebreis etiam quasque Bibliuthecas versavit, & thesaurus librurum ex Græcia advectorum miratus, vehementius adhuc illorum perfecte intelligendorum desiderio inarsit, ut contentarum in ipsis rerum effici pusset particeps. Quod sit verò mirum, non desiit propterea observitare in Cœlu varia. Observatiunes quippe extant, quas ab ineunte usque Decembri, iu exeuntem Martium M. CCCC. LXII. peregit, tum circa reliquos Planetas, Martem, Saturnum, Venerem; tum circa Meridianas Sulis altitudines; tum circa Lunæ loca, ac numinatim circa Eclipsin, quæ, Luna uriente, jam decrescebat die Decemb. XXVII, cujusque finem cum calculus exhiberet hura 1. min. 6. a Solis occasu, ipse ubservavit contingere una hora, ac duobus minutis maturius. Consimileis observationes peregit etiam Viterbii, cum ibi per sequentem Æstatem, Autumnumque diversaretur. Per ejusmodi verò tempora græcos aliquot Codices tum comparavit, tum quus rariores nun potuit, commendato accepit, illosque aut ipse manu sua exscripsit, aut aliena manu sibi exscribi curavit. Ipse certe characteres, ut citissime, ita elegantissime pingebat; ac superfuit diu novum Testamentum, quod ab usque initiu descriptum nitidissime solitus erat circumgestare.

Cum interim verò Bessarion discessurus in Græciam ob Religionis negutia foret, uptionem illi fecit, ut vel degere Romæ pergeret, vel, si præstulari suum reditum, aut Ferrariæ, ubi Theodorus Gaza versabatur, aut Patavii [ubi esset ipsum sic commendaturus Academiæ, ut in illam aggregaretur] aut denique Veneiiis (qua se regressurum sperabat) id ipsi foret integrum. Ille autem sic ista omnia, singulaque loca delegit, ut versatus primum Ferrariæ & reliquu anno, & parte insequentis fuerit. Quem salutare illeic primum voluit, Joannes ille Blanchinus fuit, quem audierat summopere a Præceptore commendari. Erat ille jam admodum grandævus, quare & eum Regiomontanus sibi ipsi gratularetur, quod bona sua forte videret adhuc superstitem: *Si quid mihi*, inquit, Blanchinus, *animam a decem jam annis in corpore continet, ipsa est, qua delector, Astronomiæ dulcedo*. Invisit succedenter Gazam, abs quo plurima, & de bonis Aucturibus, & de proprietatibus græcæ linguæ accepit. Usus ad hæc est familiarissime eximiu ejus linguæ Professure Guarinu. Hinc & quo tempure illeic degit, explanatissimum sibi fecit totum Ptolemæi contextum, quem contulit etiam cum ipsis Theonis commentariis, ac deprehendit obiter fuisse graviter Trapezuntium multis in locis hallucinatum. Cepit & habere valde familiareis græcos non modò Oratores, Histuricus, Philusophus; sed Poëtas quoque Heroïcos, Tragicus, Comicos, Lyricosque; adeò ut ipse quoque versus pereleganteis jam cunderet. Ruente jam annu concessit Patavium, ubi sparsa jam magna de eo fama, qua ad Bessariunis cummendationem accedente, tum fuit inter socios Academicus cooptatus, tum rogatus, ut Academiam, vel Peurbachii imitatione, prælectionibus aliquut condecurare dignaretur. Fecit ipse lubens, ac ideò Alphraganum expositurus, eam urationem habuit, ex qua aliquid jam descripsimus, & in qua, ut prætercam, quam grata commemoratione um-

ne omneis sibi notos per eam regionem Matheseos amanteis recensuerit, declaravit sane, ut omneis Antiquos perspectos habuerit, operaque eorum omnia perlustrarit; & non modò quidem latine, sed jam etiam græce; idque, cum superesset Arabici soli, quos propria lingua non perlegisset, ut Alphraganum, & Albategnium, quos tamen, qua erant versione, illustrare aggressus foret; nimirum Albategnio quoque breveis additiones apposuit. Versabatur adhuc Patavii, cum Lunæ Eclipsin totalem illeic observavit, & medium quidem prima a medis nocte hora, diei Aprilis 2. ac anni jam M. CCCC. LXIV. Non longe autem post concessit Venetias, ubi Bessarionem expectans occupatus interea fuit in perficiendis illis suis, quos jam ceperat de triangulorum doctrina libris. Succidit verò aliquot per Junium, perque Julium dies, quos in refutanda Cardinalis Cusani memorata ante quadratura impendit. Id præstitit verò variis veluti tentamentis; quibus fere non titulum modò, conclusionemque græce adhibuit, sed etiam dies, quibus esset aliquid molitus, apposuit. Notandus verò præsertim dies, quo facta appositio hæc: *Venetiis die 26. Junii anno Christi 1464. nona die ab exitu Summi Pontificis de urbe Romana, ituri contra Teucros; Deus bene vertat*. Adumbravit quoque per id tempus speciem Kalendarii, in quo præter coniunctiones, oppositionesque Luminarium, itemque Eclipseis ad annos 1475. 1498. 1513. & alia, apposuit ad calcem Tabulam XXX. annorum, quibus singulis adscripsit, quo die Pascha posset, & juxta usum Ecclesiæ, & juxta decreta Patrum celebrari. Id videlicet, quia non modo sibi, sed Bessarioni etiam, Judæi aliqui objectassent, quam turpe foret celebrare Christianos festum Paschatis alio tempore, quam a Lege, cujus observantes videri vellent, præscriberetur.

Romam regressus, aliqua Octobri, Decembrique observavit, ac plusculum illeic commoratus est, tum ut nancisci pretio plureis rariores Codices posset, tum ut ex iis, quos non posset, pergeret plureis exscribere. Cogitabat videlicet, si semel rediisset in Germaniam, non parem sibi copiam obtinendi eos, quos maxime exoptaret, fore. Cogitabat & deinde per otium præcipuos quosdam interpretari, &, si quando etiam daretur, optimos quosque edere. Infensum interea per id tempus Trapezuntium habuit, quod Commentariorum Theonis interpretationem non satis probaret, imò & errores in ea gravissimos animadverteret. Comparata jam satis numerosa librorum suppellectile, & tadiu nonnullo ob diuturnam peregrinationem affectus (ac Bessarione præsertim variis legationibus continenter districto) Viennam demum repetiit, ubi & est aliquandiu sua mathematica professione functus. Cum Hungaricus autem Rex Mathias Hunniades Corvinus illum invitasset, & magnis quidem, præter annuam pensionem ducentorum aureorum Hungaricorum, præmiis, non tam hisce muneribus, pollicitationibusque ad eum est pellectus, quam fama, quod Rex, non virtute modò bellica insignis, sed amore etiam litterarum commendatus, græcos Codices in expugnatione Constantinopoleos, & Athenarum direptos, varieque per totam Turcarum ditionem distractos, undequaque coëmeret, ex iisque constitueret Nobilem Budæ Bibliothecam. Præterea, quam magni apud illum fuerit Regiomontanus habitus; nam & eum sibi pæne assidue assidere ad mensam jussit; & non semel testatus est, debere ipsi se valetudinem restitutam. Videlicet cum aliquando periculose laboraret, & Medici frustra in humoribus morbi causam requirerent, animadvertens Regiomontanus, merum esse cordis languorem, occasione capta ex Eclipsi, quæ nescio quid diri in illius vitam fuisset minitata, edixit, quasi ex Astrologia, cui ille primum tribuebat, nihil aliud, quam vitæ principio, cordi puta, exhilarando, suavibusque rebus fovendo esse incumbendum. Hinc reipsa Rex & convaluit, & Regiomontanum cum pretiosa veste, tum muneribus aliis cumulavit. Qui maxime porrò dedit operam, ut in Hungariam accerseretur, idem Strigoniensis Archiepiscopus fuit, ad quem meminimus Gnomonem geometricum a Peurbachio missum. Ipse proinde Regiomontanum quoque & multum detinuit, & multis, magnisque muneribus auxit. Eximias hujus Prælati laudes decantat ipse Regiomontanus in epistola, qua nuncupat illi suas directionum Tabulas, ipsius hortatu contextas. Nempe ille quoque Astrologia judiciaria delectabatur; ad quam cum nihil conducat magis, quam directionum Tabulæ, quæ tamen tunc solæ extabant Archidiaconi cujusdam Parmensis, erant imperfectissimæ. Quoniam interim per ea tempora emersit occasio certandi de Bohemiæ Regno, & Rex Hungarus tum Polonum, tum Saxonum Ducem [qui æque ac ipse a factionibus Bohemorum diversis invitabantur] avertit, Regioque adeò illa tota in varias, magnasque turbas incidit; cogitavit Regiomontanus sedem studiis fixam ponere, ac ideò se recipere Norimbergam quamprimum statuit. Venia itaque discedendi a Rege impetrata, dicere etiam vale Archiepiscopo suo voluit; unde & Strigonii cum foret ipsis Eidibus Martii anni M. CCCC LXXI. situm Jovis in Virginis constellatione observavit; ac inde digressus, Norimbergam tandem circiter medium Veris pervenit; illeic quippe ad Eclipsin Lunæ die Junii secunda attendit.

Quamobrem verò hanc Civitatem præ ceteris delegerit, multiplex ipsi causa fuit. Primum quidem vicinia uataliom. Deinde, quod, cum ea urbs foret, quasi in Germaniæ meditullio, instituì ex ea quoquoversum litterarum commercium per mercatores facile posset. Ad hæc, quod in ea Artifices forent maxime omnium industrii; ac posset proinde per illos ea conficere organa, quæ destinarat animo, observandis cœlestibus ad Astronomiæ instaurationem. Denique, quod cum agitaret edere tot præclaros libros, quorum insignem copiam pararat, & lucubrationum etiam suarum aliquas; ac arte Typographica jam inventa, perque varia loca propagari incipiente, commodissimum fore videretur, si Typographejon ipse sibi haberet, et quandocumque, & quodcumque liberet, posset in lucem emittere; providebat se nusquam alias apparare ejusmodi ob peritiam Artificum, cujusmodi mente præconceperat, posse. Videlicet excogitarat artis perficiendæ rationem; quamquam initio statim non potuit rem ad praxim deducere, sed tali omninò oportuit, quale optimum habebatur, Typographejo esse contentum. Ceterum, cum illius fama eò usque jam percrebuisset, non minuit eam sane ipsius præsentia, sed ita adauxit, ut visus fuerit civibus Musas secum adducere, hoc est, omnem ingenuæ litteraturæ consummationem. Præ omnibus verò eum statim suspexit, mirificeque coluit Vir eximius Bernardus VValtherus, qui unus ex

civium

eivium præcipuis, & florens ætate, opibusque, ac bonarum artium, potissimum verò Astronomiæ amore flagtans, ubi geminum illius consilium, institutumque intellexit, recepit ultro in se impensas, & ad conficiendum organa Astronomica, & ad instruendum Officinam Typographicam necessarias. Confici itaque inprimis curavit ex orichaleo tegulas Astronomicas, altitudinibus, tam Solis, quam Lunæ, ceterorumque Syderum, sed Solis tamen præcipue observitandis comparatas. Deinde, quem rectangulum, radiumve Astronomicum vocant, captandis eorundem inter se Syderum distantiis. Tertio, Armillare Astrolabium, Armillasve Alexandrinas, qualibus fuerant & Ptolemæus, & ante eum Hipparchus, locis, motibusque Syderum adnotandis, usi. Postremò, alia quoquè minora instrumenta, ut Torquetum, cujusmodi Regiomontanus ipse descripsit in usum Archiepiscopi Strigoniensis; ut Ptolemæi Meteoroscopium, quale pridem Bessarioni exposuerat; & quædam alia curiosa potius, quam ad quidpiam seriò, solideque observandum utilia. Fuere porrò Armillæ longe posterius elaboratæ; at reliqua fuere comparata ad usum ab initio usque anni insequentis. Fidem interea fecit VValthero, quanta emendatione Tabulæ indigerent, cum die Iulii 26. mane hor. 3. Mars fuit in eadem recta cum duobus Tauri oculis linea; cum per Tabulas, & Planeta, & Stellæ in aliis longe locis forent. Quo etiam est factum, ut observationi hæc adscripserit: *Quare vide, ne nimium confidas inani calculo, & quasi somnia Alphonsino.* Et mox; *Videbis quanta sit discrepantia inter Alphonsum, & Cælum; & sis facilius intelliges, quam frivola sit illa Alphonsi compaga.* Est & adnotatu, quod sequitur dignum: *Alphonsus etiam locis Stellarum Fixarum Ptolemai plus æquo addidit, in uno gradu, & 55. minutis. Nam ipse usus est numeris Ptolemai, perinde quasi in principio annorum Christi fuerint stabiliti. Tantus itaque error est superabundans*, &c.

Quod dixi autem de organis initio anni insequentis, qui fuit M.CCCC.LXXII. in usum paratis, id suadet, quod extant observationes per regulas factæ (ex quibus aliunde habetur supposuisse eum Sinum totum partium 100000.) Meridianarum Solis altitudinum a mense Februario; & per rectangulum, seu radium ab usque Januario. Nempe ab Eidibus Januarii in finem Februarii, celebris Cometa apparuit; utcumque non desint, qui illum referant ad tertium post annum. Sed Joannes scilicet Schonerus, qui observationes ex autographo edidit, refert eam speciatim, quæ peracta fuit die Januarii XX. an hor. 10. a Meridie, memorati anni M.CCCC.LXXII. Error forte ex eo natus, quod qui exscripsere illam aliam Regiomontani descriptionem, ex duobus II. fecerint V. ac illa deinceps sic inceperit; *Idibus Januariis anno Domini millesimo quadringentesimo, supra quintum, & septuagesimum, visus est nobis*, &c. Utcumque sit, observatione illa ad diem Januarii 20. relata, narrat Regiomontanus, *se Cometam vidisse in recta linea cum quinta Bootis, & prima informium juxta Ursam majorem; distantiamque ejus a quinta Bootis, fuisse subtriplam intercapedinis inter Stellas; idque, tam cauda porrigeretur ad sextum propr Leonis, citraque parum desineret, declinantem paulo sub prima informatarum ad Meridiem*. Quod subiicit autem, *distantiam Cometæ a cauda Ursæ majoris fuisse* 953. 190. *& a prima earum, quæ non sunt in forma*, 953. 250. Priores horum numerorum sunt partes transversarii, sive Sinus primus; posteriores ipsius radii, sive baculi, seu Sinus secundus; integro radio, seu Sinu toto supposito partium 1300. quatenus intelligi licet non modò ex Schonero radium describente, sed ex Regiomontano etiam ipso, in eo libro, quem deinceps conscripsit, *De Cometæ magnitudine, longitudineque, & de loco ejus vero*, Problematibus sexdecim. Celebrem verò Cometam dixi ob motum ipsius specialem, quem Regiomontanus descripsit, sub medium adeò celerem, ut uno die confecerit magni circuli arcum graduum quadraginta. Sed rem totam præstat ex ipsius verbis intelligere in memorata descriptione, quam tametsi longiusculam, quia tamen facile non occurrit, ingratam forte rem non faciam, si heic totam interjecero. Itaque post præmissum illum primæ apparitionis diem; *Visus est nobis*, inquit, *Cometa sub Libra, cum Stellis Virginis. Caput tardi erat motus, donec propinquum esset Spicæ. Nunc incedebat per crura Bootis versus ejus sinistram, a qua discedendo, die uno naturali portionem circuli magni 40. grad. descripsit. Ubi, cum esset in medio Cancri, maxime distabat ab orbe signorum 77. gradibus; Et tunc inter duos Polos Zodiaci, & Æquinoctialis ibat, usque ad intermedia pedum Cephei. Deinde per pectus Cassiopeja super Andromedæ ventrem. Post gradiendo per longitudinem Piscis Septentrionalis, ubi valde remittebatur motus ejus, propinquabat Zodiaco, transiens ipsum juxta medium Arietis, donec cum Stellis Ceti occasus Heliacus illum nobis occultavit in ultimis diebus Februarii. Hoc motu suo propria circuli magni portionem descripsit, quo in Septentrionem, & cum hoc contra signorum successionem ferebatur a Libra in Arietem. In fine, & principio tarde movebatur; in medio verò apparitionis velocissime, uno die fere per quatuor signa, a fine Virginis in principium usque Geminorum. Et secundum naturam sibi adscribendam, motum continuasse debebat, donec iterum reversus in Libram apparuisset. Et forsan taliter motus fuit; quoniam in ejus occasu magnæ adhuc erat quantitatis; tamen propter figuram ejus ad Solem, & maxime in plagis Septentrionalibus, ægre in fine suæ apparitionis videri poterat, nisi Meridiem versus in diebus Aprilis, si motu suo regularitatem servasset. Cauda vero ejus minus mobilis, continue respiciendo Stellas Geminorum, eas circuibat, nunquam ab eis per totum apparitionis tempus devians. Ideoque in prima emersione ad Occidentem illam protendebat, quoniam illeic Stellæ Geminorum putabantur; in fine verò Cometa sub Ariete locatus propter Solis vicinitatem, nisi in Occidente non apparuit, & Caudâ quidem Orientem versus protensâ, quia in hoc situ Stellæ Geminorum ponebantur. In media verò apparitionis Caudam vertebat ad meridiem; illeis tunc erant Stellæ Geminorum, contingebatque tunc nocte eadem, ut statim post Solis occasum Cauda Orientem respiceret; appropinquante media noctis respexit meridiem; post mediam noctis verò Occidentem; ante Solis Ortum indicabat locum Septentrionis. Hæc Caudæ diversitas in situ ex motu diurno oriebatur, qui semper est ex consequentia primi Mobilis ab Oriente in Occidentem. Motu autem proprio extremitas Caudæ, quamvis tardius, quam caput Cometæ, semper tamen etiam ad Occidentem contra signorum successionem describens parallelum a principio Libræ, usque ad medium Tauri movebatur, vadens sub pedibus ululantis, per Ursam majorem, propinquando Perseo, per quem circa Pleiades, ad Caudam Arietis, ibat fere in media Tauri. Unde*

patet tam Caput, quam Caudam Cometa versus Occidentem, & nunquam versus Orientem ivisse, non solum motu diurno, sed etiam proprio. Thaddæus Hagecius edens Tractatum de Cometa anni 1577. isthæc de hac Regiomontani observatione subjungit., cum distantiam illius Cometæ a Terra quærit; *Qui Geometria, & Arithmetica*, inquit, *rationes noverunt, minime dissentient ais, qua ex Ptolemai traditionibus habentur; quibus in Almagesto demonstravit, concavum orbis Luna 33. vicibus tantum distare a centro Terra, quantum est ab eodem centro ad Terra superficiem. Semidiameter verò Terra [et colligi potest] continet fere 913. milliaria Teutonica; & per ipsum [ut dicit Alphraganus 23, differentia] ratiocinamur distantias Stellarum a Terra. Considerando itaque maximam diversitatem aspectus capitis Cometa a Spica Stella sibi vicina, qua juxta possibilitatem omnibus difformitatibus reductis, major comprehendi non poterat, quam 6. graduum, instrumentis congruis ad hoc ordinatis; ad quam aspectus diversitatem necessariò sequitur, corpus Cometa a superficie Terra distitisse in nonecupla distantia ad semidiametrum Terra; qua ad minus est octo millia, & ducenta milliaria; ponebaturque in superiori parte suprema regionis aëris, & non in igne; supposita decupla quantitate commensurationis Elementorum; sicut Philosophus secundo de generatione determinavit.* Et consequenter inquirens quomodo inveniatur magnitudo Cometarum, hæc habet: *Quantitas verò Cometarum comprehenditur ex distantia illorum a Terra, & quantitate anguli sui pyramidis visualis. Nam cui gradui in circulo magno correspondent 16. milliaria de circumferentia Terra. Cum ergo distiterit Cometa a superficie Terra tantum, quantum est semidiameter Terra, & chordaverit ejus corpus unum gradum, erit diameter corporis ipsius 16. milliaria. Si vero in dupla distiterit, dupla erit quantitas ejus; qualis est enim proportio totius Sinus (scilicet 60. ad distantiam Stella a Terra) talis est proportio chorda ad perimetrum Stella. Chordam dico, qua subtenditur portioni circuli magni in Cælo, quam talis Stella chordat, & talis chorda est basis pyramidis visualis istius Stella. Multiplicetur ergo basis pyramidis visualis per distantiam Cometa a Terra, & productum dividatur per 60. ipse quotiens est quantitas diametri Cometa; cujus demonstratio alteri loco competit, Distantia vero Cometa a Terra comprehenditur ex diversitate aspectus ipsius Cometa, vel alicujus ejus partis, ad aliquod Astrum sibi vicinum.* Ac demum magnitudinis Cometæ istius causas investigans hæc & subjungit: *Cum enim diameter capitis Cometa undecim minuta circuli magni chordaret, ut Instrumentis deprehendebatur, quorum minutorum chorda est undecim minuta, & medium fere; illa ergo chorda, ut dictum est in prima parte, multiplicetur in distantiam Cometa a Terra; id est octo millia, & 200. milliaria; & producentur 94. millia, & 300. qua dividantur per Sinum totum, scilicet 3. millia, & 600. minuta, exibunt inde 16. milliaria; qua est quantitas diametri capitis Cometa; coma vero circumquaque egredientes de capite Cometa chordabunt fere 34. minuta. Fit ergo diameter earum 81. milliaria fere * * Eusebius Ecclesiastica historia libro tertio. Et Cometes praterea exitialibus flammis ardera per totum visus est annum. Ex Josepho, nulla impressio aerea potest ex naturalibus causis exhalationum, flammivororum sufficere materiam Cometa spatio anni, sed veniunt Cometa ex occultis causis natura, &c. In qua sententia est Messala Arabs, &c.*

De peractis ceteris circa altitudines Solis observationibus nihil addo aliud, quam deduxisse Regiomontanum attolli Norimbergæ Polum gradibus 49. min. 24 & declinationem Solis maximam esse graduum 23. min. 28. ac fuisse aliunde ratiocinatum, maximam vaporum altitudinem esse milliariorum germanicorum duodecim.

De Instituto altero Typographejon attinente ut dicam, initium illius exercendi fecit a duobus alienis, duabusque propriis Operibus. Aliena fuere *Theorica Nova* Præceptoris *Peurbachii* (nimirum id illi honoris gratitudinis ergo habuit) & *Manilii Astronomica*. Propria fuere tum *Kalendarium Novum*, cujus mentio facta jam est, & *quo* [inquit in Indice Librorum, quos editos voluit] *promuntur conjunctiones vera, atque oppositiones Luminarium itemque Eclipses eorundem figurata; loca Luminarium vera quotidie; horarum tam Æquinoctialium, quam temporalium discrimina, duplici instrumento ad quasvis habitationes; ac alia plura scitu jucundissima*; tum *Ephemerides*, de quibus in eodem Indice sic habet: *Ephemerides, quas vulgo dicunt Almanach, ad triginta duos annos, ubi quotidie intueberis veros motus omnium Planetarum, capitisque Draconis Lunaris, una cum aspectibus Luna ad Solem, & Planetas, horis etiam aspectuum eorundem non frivole adnotatis; neque Planetarum inter se aspectibus prætermissis. In frontibus paginarum posita sunt indicia latitudinum; Eclipses denique Luminarium [si qua futura sunt] locis suis effigurantur.* Quod quidem refero, ne sit, cur Cardanus obiiciat. Regiomontanum immeritò inventorem primum Ephemeridum reputari; quoniam ipse anni 1414. Ephemeridem viderit; quippe, ne ipse quidem Regiomontanus sibi arrogat, sed potius, cum dicit, *quas vulgo vocant Almanach*, supponit Ephemeridas sub alio nomine præextitisse. Esto aliquid fuerint, qui ob antiquiores non visas, ad illum primas retulerint; ut Petrus Ramus, qui idcircò hujusmodi Ephemeridas, *novum rem, & ignotum antea Matheseos fetum esse* dixit. Quidquid interim sit de illa anni 1414. Ephemeride, extat certe in Regia Bibliotheca MS. Codex, quem eximius Jacobus Puteanus, illius custos, per communem nostrum Ismaëlem Bullialdum mecum communicavit, quo Ephemerides ab anno 1442. in annum 1472. inclusive continentur; nisi quod aliqui anni inter desunt, uti & inter desunt nonnunquam, aut annis menses aliqui, aut mensibus dies, aut diebus Planetæ; & non rarò aspectus, semper Eclipses, semper latitudinum indicia, & alia. Ex quo reputare pat est, non esse quidem Regiomontanum primum, qui Ephemeridas texuerit; sed esse tamen primum, qui illas concinne ordinaverit; qui suos annis singulis characteres præmiserit; qui futuras quibusque Eclipseis designaverit; qui tempora retrogradationum cujusque Planetæ adnotaverit; qui ad initium cujusque mensis litteras præfixerit, indicanteis illi-ne Septentrionales, an Meridionales; ascendentes, aut descendentes forent; adde &, qui typis commiserit, ediderítque. Quod de Ephemeridibus porrò dico, dici idem obiter potest de ceteris, quæ idem Cardanus adscripsisse sibi ex aliorum laboribus Regiomontanum objectat; ut quod Tabula directionum magna ex parte sint Joannis de Blanchinis; quod Epitome sit Mediolanensis cujusdam, etiam antequam Peurbachius Monteregii Magister nasceretur; quod libri de Triangulis sphæricis inventio sit tota Hebræi Hispani. Sed de Ephemeridibus directe ut pergam, illi duo,

& tri-

& triginta anni defierunt in annum M. D. VI. adeò proinde ut, cum ceperint ab anno M. CCCC LXXV. videatur Regiomontanus absolvisse duntaxat earum impressionem anno antecedente LXXIV. Sic verò loquor, quod præter iteratam Augustæ editionem postremorum XV. annorum, videre nisi paucos annos ex prima editione in Codice lacero apud eruditissimum, optimumque Hardyzum, mihi non contigerit. Taceri interim non debet, Regem Mathiam, cui opus dicatum, tanti id fecisse, ut donarit ipsum Auctorem Hungaricis aureis octingentis (utcunque tamen sint, qui id de Tabulis dicant) ac fuisse opus ab omnibus tanto cum applausu exceptum, ut singula exempla aureis itidem Hungaricis duodecim vænierint, idque, ut ille ait: *Germanis, Hungaris, Gallis, Britannis certatim coëmentibus*.

Memorata porrò quatuor Opera typis jam commissa, absolutaque erant, cum Regiomontanus, & typis expressit, & evulgavit Indicem Librorum, qui partim antiqui, maximeque ex Græcis, partim ex suis edendi sibi superessent. Quia vero is Index non possim occurrit, ac non deerunt, quantum opinor, quibus illum percurrere suave sit, ideò adscribere hoc loco ipsum juvat. Cum ejus tamen duæ sint partes, illud præmitti circa priorem debet, quod Regiomontanus, tametsi ingenio, judicioque præcellenti foret; non sibi tamen sic fideret, quin eruditorum judicia, censuramque experiri vellet; ut constare potest vel ex litteris, quas ad M. Christianum Erfordiæ commorantem dedit. In iis enim cetera inter scripsit: *Se editiones molientem utilium Scriptorum, hanc ob causam libentius migrasse Norimbergam, ne procul ab ipso abesset, quod maxime se ab eo adjuvari, & judicio ipsius, censuraque in multis materiis uti cuperet.* Itaque ut a parte, classeve priore, quæ antiquorum est Librorum incipiam, mentione facta Theoricarum Peurbachii, & Astronomicorum Manilii, quæ duo esse explicita ait, ita sequitur: *Cosmographia Ptolemæi, nova traductione; nam vetula ista Jacobi Angeli Florentini, quæ vulgo habetur, vitiosa est; interprete ipso (bona venia dictum fuerit) neque linguæ græcæ satis, neque Mathematicæ notitiam tenente. Qua in re summis arbitris fidem haberi fas erit. Theodoro Gaza, clarissimo Viro, ac græcæ, latinæque doctissimo; & Paulo Florentino* [is est, cui elucubrationes adversus Cusanum dicarat] *Græcarum quidem haud ignaro; in Mathematicis autem plurimum excellenti. Magna compositio Ptolemæi, quam vulgo vocant Almagestum nova traductione. Euclidis elementa cum Anaphoricis Hypsiclis, editione Campani; evulsis tamen plerisque mendis, quæ proprio etiam indicabuntur commentariolo. Theonis Alexandrini clarissimi Mathematici Commentaria in Almagestum. Procli sufformationes Astronomicæ. Quadripartitum Ptolemæi, & centum fructus ejusdem, nova traductione. Julius Firmicus, quantus reperitur. Leopoldus de Austria, &, si qui alii Prædictores Astrologici illustratione digni videbuntur; nam Antonii quoque de Montulmo, quamvis fragmenta, in usum multiplicem exponentur. Archimedis Geometræ acutissimi opera de Sphæra, & Cylindro: De Circuli dimensione: De Conalibus, & Sphæralibus: De lineis Spiralibus: De Æquiponderantibus; De quadratura Parabolæ: De Arenæ numero, cum Commentariis Eutocii Ascalonitæ in tria Opera ex prædictis, scilicet de Sphæra, & Cylindro, de dimensione Circuli, de Æquiponderantibus. Traductia est Jacobi Cremonensis, sed non-nusquam emendata. Perspectiva Vitelonis, opus ingens, at nobile, perspectiva Ptolemæi. Musica Ptolemæi cum expositione Porphirii. Menelai Sphærica, nova editione. Theodosii Sphærica; item de habitationibus; De diebus, & noctibus, nova traductione. Apollonii Pergæi Conica. Item Sereni Cylindrica. Heronis inventa Spiritalia; opus Mechanicum miræ voluptatis. Elementa Arithmetica Jordani. Data ejusdem Arithmetica. Quadripartitum numerorum; opus variis scatens argutiis. Problemata Mechanica Aristotelis. Hygini Astronomia, cum deformatione imaginum cœlestium.* Additum fuit: *Facta præterea est arbor Rhetoricæ Tulliana speciosa imagine. Et fiet descriptio totius Habitabilis notæ, quam vulgo appellant Mappam Mundi. Ceterum Germaniæ particularis Tabula; item Italiæ, Hispaniæ, Galliæ universæ, Græciæque; sed & suas cuique historias ex Auctoribus plurimis cursim colligere statutum est; quæ videlicet ad Monteis, quæ ad Maria, ad Lacus, Amnesque, ac alia particularia loca spectare videbuntur.*

Circa posteriorem, propriorumve librorum classem, præmissa pari modo mentione Kalendarii, Ephemeridumque, quæ duo opera jam absoluta ait, ista continuo subsequuntur: *Commentaria magna in Cosmographiam Ptolemæi, ubi exponitur fabrica, usufque Meteoroscopii, quo Ptolemæus ipse universos ferme numeros totius Operis sui elicuit (falso enim quispiam crediderit tot longitudinum, latitudinumque numeros per superiorum observationes innotuisse) præterea descriptio Sphæræ armillaris, una cum tota habitabili in plano ita dilucidatur, ut plerique omnes discedere queant, quam nemo ante hac latine intellexit, vitio traductoris obstante. Commentariolum singulare contra traductionem Jacobi Angeli Florentini, quod ad arbitros mittetur* [Hos ante dixit Gazam, Paulumque.] *Theonis Alexandrini defensio in sex voluminibus, contra Georgium Trapezuntium, ubi plane quis deprehendet frivola ejus esse commentaria in Almagestum, traductionemque ipsam operis Ptolemaici vitio non carere. Commentariolum, quo commonstrantur placita Campani ex editione Elementorum Geometricorum reiicienda. De quinque corporibus æquilateris, quæ vulgo Regularia nuncupantur; quæ videlicet eorum locum impleant naturalem, & quæ non, contra Commentatorem Aristotelis Averroëm. Commentaria in libros Archimedis eos, qui Eutocii expositione carent. De quadratura circuli, contra Nicolaum Cusensem. De directionibus contra Archidiaconum Parmensem. De distinctione domorum Cœli, contra Campanum, & Joannem Gazulum Ragusinum, cujus & alia de horis temporalibus decreta ibidem retractantur. De motu Octavæ Sphæræ, contra Thebit, suosque sectatores. De instauratione Kalendarii Ecclesiæ. Breviarium Almagesti. De triangulis omnimodis, quinque volumina. Problemata Astronomica ad Almagestum totum spectantia. De Cometæ magnitudine, remotioneque a Terra; De loco ejus vero, &c. Problemata Geometrica omnimoda; opus fructuosæ jucunditatis. Ludus Pannoniensis, quem alias vocare libuit Tabulas directionum* [scilicet Strigonium, cujus Præsuli Tabulas dicavit, in Pannonia, Hungariave est] *Tabula magna primi mobilis, cum usu multiplici, rationibusque certis. Radii multorum generum, cum usibus suis. De ponderibus, & aquæductibus, cum figurationibus instrumentorum ad eas res necessariorum. De speculis ustoriis, atque aliis multorum generum, usufque stupendi* [Receperat in illa Patavii habita Oratione ea se confecturum, cujusmodi Archimedea.] Subjunctum fuit:

In offi-

In officina fabrili Astrariam [automatum nempe] *in continuo tractatu est, opus plane pra miraculo spectandum. Fiunt & alia instrumenta Astronomica, ad observationes Cœlestium: Itemque alia ad usum vulgarem quotidianum, quorum nomina longum est recitare. Postrema omnium artem illam mirificam litterarum formatricem monimentis stabilibus mandare decretum est* (*Deus bone faveas.*) *Quare explicita, si mox obdormierit Opifex! mors acerba non erit; cum tantum munus posteris in hareditatem reliquerit, qua ipsi se ab inopia librorum perpetua poterunt vindicare.* Quo extremo articulo satis indicatur, esse debuisse Regiomontano mirabilem quandam rationem perficiendæ artis Typographicæ; quippe quæ tunc adhuc versaretur quasi in cunis, tanquam non ante annum M CCCC. XL. Argentorati, Joanne Mentelio auctore, nata [ut qui est ex ejus prosapia Medicus egregius Jacobus Mentelius demonstrat] & deinceps quidem Moguntiam, & aliò propagari cœpta; sed extremam tamen desiderans manum. Quod sane dum sic refero, ut verisimilius quidem mihi est, nihil tamen gloriæ ipsius Regiomontani detractum volo, si verum sit forte, quod & ipsa ejus recitata verba videatur innuere, & Ramus illi tribuit, dum artis hujus inventionem referre ad ipsum videtur. Hæc nempe Rami verba sunt: *Ex eadem gente* Germanica *Mathematica beneficia prodiit Typographia, qua videtur in Peurbachii Tabulis ad Regiomontanum referri, inter cujus opera saltem tentata ars illa mirifica litterarum formatrix appellatur. Neque Chronologia repugnat; cum primum Typographia exemplum Moguntia editum sit anno 1466. a Petro Gernesso puero Joannis Fusthei, ut constat è Ciceronis officiis, qua prima omnium librorum impressa sunt*; Sed nempe Ramo non constitit, neque de impressis ante eum annum libris, neque de anno, quo Norimbergam Regiomontanus adventavit.

Facta porrò jam ante aliquot annos Romæ commoratio, dataque illeic rarissimæ eruditionis specimina, magnum ea in urbe Regiomontano quæsierant nomen; at ubi fuere illuc exempla memoratorum Operum, Ephemeridumque eumprimis translata, eò celebritas illius evasit, ut de ipso Romam rursos accersendo omnes eruditi cogitaverint; & Sixtus etiam IV. Pontifex Maximus ad eum scripserit, ut ad sese accederet; decrevisse nimirum se Calendarii reformationem serio aggredi; ac reperiri neminem, cujus opera, ac industria, æque ac ipsius, posset adjutari. Factæ ipsi proinde ingentes pollicitationes, creatusque interim fuit Episcopus Ratisponensis. Ita habet Paulus Jovius; verum quia Ramus idem referens, subjungit qui tum se haberet, quidque Norimbergæ admirabile Regiomontanus aut moliretur [vidimus scilicet jam illi fuisse officinam fabrilem, ac in ea Automatum in perpetuo motu] aut, ut Artifices deinceps moliri auderent, eaequique possent, occasionem faceret, expropter ipsiusmet verbis id commemorare est operæ pretium. Is ergo, recensito honore, quo Regiomontanus donatus, cum fuit, absens licet, designatus a Sixto Ratisponæ Episcopus, *Norimberga*, inquit, *tum Regiomontano fruebatur; Mathematici inde & studii, & operis gloriam tantam adepta, ut Tarentum Archyta, Syracusa Archimede, Bizantium Proclo, Alexandria Ctesibio non justius, quam Norimberga Regiomontano gloriari possit. Extinctis enim Mathematicis Archita, Archimede, Proclo, Ctesibio, Mathesis Tarentina, Syracusana, Bizantia, Alexandrina extincta est; at inter Artificum Norimbergensium Regiomontani Mathematis eruditorum delicias est, Muscam ferream ex Artificis manu velut egressum convivas circumvolitare, tandemque veluti defessam in domini manum reverti. Aquilam ex urbe adventanti Imperatori longissime obviam, sublimi aëre procedere, atque adventantem ad urbis portam comitari. Desinamus itaque Architæ Columbam mirari, cum Muscam, cum Aquilam geometricis alis alatam Norimberga exhibeat. Ergo nobiles illi quondam in Græcia, atque Ægypto, hodie Artifices nulli sunt; Regiomontani Norimbergæ supersunt. Senatus enim, Populusque Norimbergensis operam dedit, ut perpetuos Regiomontanos haberet. Itaque VVernerus primum, deinde Schoneri pater, & filius Regiomontani animum deinceps excitarunt.* Prætereo quæ ille prosequitur fusius de singulari Civitatis in excolendis Mathematis, opificiisque providentia; subiicio hic solum, quod alia occasione hunc in modum habet: *Ecquid, si jam Norimbergam contrariis simul portis, altera summus urbis Magistratus, altera redivivus Regiomontanus adventare dicerentur; vira frequentiorem concursum credimus futurum?*

Verum, ut ad factam a Pontifice summo invitationem redeam, hæsit non parum Regiomontanus, ecquid capturus consilii foret. Nam splendor quidem dignitatis oblatæ eximius videbatur; at cariores erant studiorum deliciæ, quas debita, & congrua Pastoralis officii sollicitudo esset aversura. Accedebat, quod imperfectam relicturus esset editionem tot præclarorum voluminum, quæ tantopere tamen erat cordi, & a qua abstrahi vix erat cogitare ut posset. Succedebat, quod non foret amplius Romæ habiturus optimum Patronum, Bessarionem Cardinalem, qui a tribus annis è Gallia redux (huc nempe Legatus occasione belli Turcici advenerat) concesserat fatis Ravennæ. Verum evicit denique tamen, ut iter Romam arriperet, expectata cum-primis gloria præclari illius facinoris, ad quod præstandum in gratiam sacræ Religionis invitabatur. In parte etiam consolationis erat, quod tametsi invitus quoque, quas cœperat, observationes cogeretur abrumpere; superesset nihiluminus in urbe eximius Waltherus, in quo neque industria, neque ardor illas continuandi deesset. Ut breve ergo faciam, discessit denique memorato anno M.CCCC. LXXV. sub ipsum finem mensis Julii; siquidem postrema ejus observatio circa altitudinem Meridianam Solis fuit die ejus mensis XXVIIJ. & quæ Waltheri deinceps fuere, cœpere a die secunda Augusti. Ac fuit ille quidem Romæ non sine applauso exceptus; at non toto anno ibi supervixit. Incurrerat enim in vehemens odium filiorum Trapezuntii, quod Parentis eorum circa Ptolemæum, Theonemque lapsus non dissimularet; quare & fama est, fuisse eum veneno illorum insidiis, artaque extinctum. Memoratos tamen mox Jovius subreptum fato ait, grassante in Urbe pestilentia; & Keplerus, dum idem scribit, reprehendit aliunde Camerarium, referentem illius mortem ad effecta cujusdam Cometæ, qui anno sequente apparuerit. Utcumque fuerit, proditum est, obiisse illum pridie Nonas Julias anni M CCCC. LXXVI. Vixitque adeo solum annis XL. ac solido præterea mense. Nemo proinde, & non dolet immaturam ipsius mortem, & non miratur potuisse ab illo torque, & tanta opera tam breve intra tempus præstari. Sepultum eum fuisse in Pantheone ajunt; ac, cetera inter, condita

haben-

habentur in illius laudem isthæc carmina Brunonis Seleri:

Inferior nullo doctrina laude priorum,
Doctus in Astrorum cognitione fui.
Itala me tellus, & me Germania novit:
Pannonis & studium prædicat ora meum.
Duxit in hos celebris primum Peurbachius arteis
Ingenium magna dexteritate meum.

Itemque ista Latomi:

Extimuit penitus nudatas Jupiter ædeis,
Quum decima in Sphæra cerneret esse suas.
Hos homines, inquit, submovimus hactenus orbe;
Ah! prope nunc nostris prodimur in thalamis:
Et nemo his obstat conatibus? intulit Hermes,
Auctorem Parca sed vetuere mori.
Heu, ait, heu miseros, qui sic ulciscimur hostem!
Ut cesset, Divum protinus esse jube.

Ubi, quod dicitur de decima Sphæra eò alludit, quod Regiomontanus debet adversus Thebitium scribens, explicansque trepidationem, cujus caussa fuerat nona Sphæra excogitata, esse ostendisse commodius superaddere adhuc unam, ut restituto Sphæræ octavæ simplici motu versus Ortum, nona inæqualem illum redderet, decima obliquitatem Eclipticæ variaret; adeo proinde, ut Mobili primo ulterius evectu, undecim Sphærarum totalium Systema crearetur. Unde, & quasi non decimam, sed undecimam Sphæram induxisset (& numerum certe Sphærarum denarium unà auctiorem reddidit) factus locus est non hisce modo versibus, verum illi etiam Elogio, quo de Regiomontano loquens Jovius: *Hunc*, inquit, *unum admirabili solertia, divini ingenii, Astronomorum omnium, qui hactenus floruerunt, præstantissimum veneramur, qui undecimam Sphæram totius cœlestis Globi supremam; inclusasque diurna rotatione rapientem certissima supputatione sibi, & posteris invenerit; hac ipsa adepol gloriosa sapientia palma Thalete, Eudoxo, Callipo, Ptolemæoque ipso tantæ scientiæ conditore, ac Alfragano nobilior.*

Renunciata porrò Norimbergæ Regiomontani morte, publicus pæne luctus fuit; neque sane immerito. Ille enim in inclyta civitate [ut vel ex Ramo paulò ante citato intelligitur] habitus fuit veluti Parens, a quo bonæ artes ita propagari ceperunt, ut ex eo usque tempore nusquam magis floruerint. Id verò testatus est etiam Melanchthon, cum occasione Alphragani, & Albategnii, quos edi una cum Oratione a Regiomontano Patavii habita, Joannes Schonerus jam tum Matheseos publico stipendio Norimbergæ profitens procurarat: *Multa verò*, inquit, Senatum ejusce urbis alloquens, *hujus generis beneficia Reipublicæ vestræ debemus. Nam, cum inde usque a Joanne Regiomontano, urbs vestra velut domicilium fuerit hujus Philosophiæ, magna fuerunt harum artium apud vos studia; multa egregia monumenta apud vos edita sunt.* Quoniam verò requiri potest, quo evaserint tot præclaræ lucubrationes, quæ in recitato Indice, catalogove continebantur, audiendus est memoratus Schonerus, cum eidem Senatui dicans Libros quinque de Triangulis, postquam ita præfatus est: *Utinam ita Deo visum fuisset, ut qua occasione nunc ego sum usus ad celebrandum Rempublicam vestram, dum, quod vobis ex optimis scriptis doctissimi hominis Joan. de Regiomonte dedicandum putavi, ea Auctor ipse in vestra florentissima urbe excudendo, cum hoc, tum alia plurima ad illius immortalem gloriam uti potuisset? Nimirum, &c.* subdit: *Optandum certe, at quia Regiomontanum ab Officina, unde tot egregia opera emitterentur, quot, Indice præmissa indicaverat, in Italiam retraxerat vocatio (honestissima ea quidem, sed cui obsequutus reverteretur nunquam) ab eo relicta monumenta cum ipsius, tum aliorum, veterum potissimum laborum, conservarentur. Sed hæc ipsa quadam ita vastavit calamitas, ut ex tanta, tamque splendida copia, qualem Indices ostendunt, perpaucula reliquiæ ad nos pervenerint.* Et mox circa ipsum de triangulis opus: *Hunc autem Librum, cui de Triangulis omnimodis ipse Auctor titulum indidit, clarissimus ordinis vestri Vir Bilibaldus Pirckamerus, illo tempore, quo tam speciosa supellex Regiomontani parum diligenter conservabatur, cum, ut sæpe dicere audivimus magnâ pecuniâ comparasset, non tam sibi, quam studiosis disciplinarum Mathematicarum. Hunc igitur, &c.* Commendandus verò interim Schonerus, quod magno studio taleis reliquias perire passus non fuerit.

Nam præter hoc quidem de triangulis opus, edidit etiam, quæ tum Peurbachii, tum Regiomontani de Sinubus, chordisque extabant; conquestus fuisse aliquos, qui Regiomontani labores, nomine illius suppresso, sibi adscriberent. Rationes quoque, ob quas Regiomontanus rejecerat modum erigendorum thematum, seu constituendarum domorum Cœlestium a Campano excogitatum, retentumque a Gazulo; novum autem invexerat, qui deinceps, & rationalis, & Regiomontani est dictus [is videlicet, quo positionum circuli per communeis Horizontis, Meridianique intersectiones ducti, Æquatorem secant in parteis æqualeis.] Genethliacum item opus, sed amplificatum ex ipsius Schoneri, aliorumque observationibus. Descriptiones præterea variorum instrumentorum, ut Torqueti, armillarum, astrolabii, regulæ magnæ Ptolemaicæ, baculi, radiive Astronomici, quibus & ipse explicandis incubuit; Observationes insuper tam Regiomontani, quam Waltheri, quarum *Thesaurum*, inquit, *sanctissime reconditum, in capsula quadam invenimus*. Dialogum adhæc, & demonstrationem adversus Cusani quadraturam, & nonnulla alia. Quibus addendæ sane videntur demonstrationes Geometricæ Problematum omnium, quibus Regiomontanus declaravit usum magnæ Tabulæ primi Mobilis, quasque deinceps Joannis filius Andreas Schonerus, testatus illas a Parente sibi relictas, edidit. Tabula porrò ipsa primi Mobilis, una cum Problematibus prostabat jam tum, una cum Tabulis Eclipsium Peurbachii, uti & disputatio adversus Theoricas Cremonensis. Prostabant & ipsæ directionum Tabulæ, quarum editionem Regiomontanus permiserat Strigoniensi Archiepiscopo hisce ultimis nuncupationis verbis: *Eas itaque primitias operum meorum suscipere digneris, quas, ubi pro acumine ingenii tui probaveris, in publicum prodire jubeto.*

Præterea autem & quosdam alios opera aliqua edidisse; ut Joannem Driandrum epistulam de compositione Meteoroscopii, cujus opera voluit Ptolemæum tot locorum singularium longitudines, & latitudines designasse. Fuit autem epistola ad Bessarionem per id tempus scripta, quo adversus Trapezuntium scribebat; nam *Cursim*, inquit, *quasi per speciem exempli, structuram hanc comminiscor; quod & vigiliæ mea perpetuæ, quibus commentaria Trapezuntii excribrare soleo, & hortantur, & vehementer instigant*. Quod deinde verò brevitatem iterum excusans, ait: *Ad me rapit fortuna mea fluctuabunda, cujus profecto ludibria propediem explodenda, nisi negetur mihi reditus, excutiam, ac prorsus pessundabo*: nescio id-ne

ex

ex Pannonia, an potius ex Italia, qua primum vice ibi fuit, ac dum interea Bessario variis Legationibus fungeretur. Uteumque sit, hoc certe tædium occasione ipsius Bessarionis non fuit: Ecce scilicet conclusionem: *Jam satisfecisse venerationi tua videor quam paucis; quamvis etiam illis ingenium tuum perspicax non eguerit. Verum tamen, ne tardiusculus ad jussa tua viderer, ac observantia, imo verius tua erga me benevolentia contemptor, aut neglector dici possem, hoc breve monumentum litteris mandare decrevi, & eo libentius, quò rem tibi gratam futuram arbitratus sum. Si autem, quod haud suspicor, ceteros hujus organi usus per te ipsum reperire non confidas, sed ex me summopere cupias, non pigebit ampliori membrana calamum applicare.* Cetera ut prætersam, Joachimus Camerarius editurus græce Theonis in Ptolemæum commentarios a Regiomontano relictos (editus fuerat jam Ptolemæus, & ex eo quidem Codice, quem testatus Bessarion fuerat se pluris facere, quam provinciam) dicans verò ipsos Norimbergensi Senatui: *Si quid*, inquit, *votis efficeretur, optarim, ut hoc licuisset emittere, qui ad vos quondam attulit, admirabili ingenio, & doctrina prædito Joanni Regiomontano, qui, cum in Italiam iterum profectus diem suum obiisset, heu mihi, quanta morte sua vir optimus commoda, promissa jam, & ostensa abstraxit a civibus suis! Sed queri desinamus. Quamvis enim multa, & præcipua alia opera scriptorum, cum ipsius, tum priorum ista calamitas interceperit; tamen hic liber relictus, atque conservatus maximam afferre in magnis damnis consolationem debebit.*

Ne Waltheri oblitus videar, reputare sane par est, quemadmodum ille præcipuus Regiomontani amicus fuit, sic fuisse ipsius dolorem præcipuum. Dici verò non potest quanta commendatione dignus sit, qui, ut animatus a Regiomontano ad Cœlestium rerum curam fuerat, ita deinceps perseveravit. Diximus jam cepisse illum a discessu usque Regiomontani, Observationes peragere; non destitit porrò a similibus per totos, quibus supervixit, annos peragendis. Quo ardore autem Cœlestia spectaret, vel illud potest arguere, quod, cum anno mortem Regiomontani insequuto, ac die Septembris quinta mane, attendisset Martem, & Saturnum adeo vicinos, ut spectato utriusque cursu, futuri essent interdiu corpore conjuncti, rei descriptioni isthæc verba subjunxerit: *O quanto affectu eorum vidissem conventum! quia verisimili conjectura unus eclipsabat alterum; rarissimus autem eventus ille.* Cum ejus porrò observationes circa Meridianas Solis altitudines ceperint, ut jam ante est dictum, a die 2. Augusti anni M. CCCC LXXV. & circa aliorum Planetarum loca, & distantias, ac aliquot etiam Eclipseis, a 1. insequentis Septembris; desierunt postmodum utræque anno M D IV. istæ quidem die Maii 30. illæ verò die Junii tertia. Quo præcise tempore natus, mortuusve is fuerit, proditum a quoquam non commemini; dignus omnino Vir, qui inter merentissimos de Astronomia numeretur. Illius certe observatis non Copernicus modo usus, verum maxime etiam Tycho, qui illum propterea commendatione perpetua afficiens, appellat *Eximium, omni laude dignissimum*, itemque *Virum laude inprimis, memoriaque perpetua dignum*. Ut perspectum verò evadat, qua & diligentia, & fide observationes consignarit; solitus ecce fuit unicuique, aut maximæ parti Solarium censuram apponere aliquibus hujuscemodi verbis: *Dubia, certa, certissima, clara, clarissima, præclarissima, diligens, diligentissima, mediocris, non omnino certa, non certissima, sed sufficiens; radii dubii, radii fortes; Cœlum serenissimum; exacte, confide, funda te in hanc; optima observatio, cui si cetera correspondeant, certa omnes judicentur, &c.* Quo proinde est effectum, ut Tycho Solis motum restituturus, & deligere, & cum suis conferre eas ex Walthero observationes potuerit, quæ optimæ notæ, ac indubiæ forent. De ceteris, id esse dignum consideratione videtur, quod aggressus loca Fixarum restituere, ac Venerem præferens Lunæ, uti & postmodum Tycho prætulit, adnotavit ad diem Martii vij. anni M. CCCC LXXXIX. illum refractionis effectum, quem deinceps Tycho non modo observavit, sed etiam definiit: *Est notandum*, inquit, *quod circa Horizontem Astra apparent propter radios fractos super Horizontem, cum secundum veritatem sunt sub eo; quod instrumento Armillarum sensibiliter sæpius mihi apparuit, &c.* Quem totum locum Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis, commentario quasi quodam illustravit.

Qui verò factum existimemus, ut, cum Copernicus ex serie hujusmodi observationum mutuatus fuerit illas treis, quas ad restituendum Mercurii motum, cum propriæ deficerent, usurpavit [primam quidem anni M. CCCC. XCI. ac diei IX. Septembris; secundam verò, & tertiam anni M. D. IV. illam IX. Januarii, hanc xviij. Martii] primam Walthero tribuerit, secundam, & tertiam Schonero? An id forte, quia Schonerus, cum posteriorum tempore foret juvenis, & Norimbergæ, priusquam publice illeic doceret, moraretur, Waltherum, quem alicubi venerabilem senem dicit, adjutare potuerit, aut solus etiam aliquando ejus instrumenta usurpare, ac testari fuisse se in iis peragendis, aut adjutorem, aut etiam actorem præcipuum? Hac certe ratione duas posteriores, & penes se habere, & cum Copernico communicare potuit, antequam priorem, ceterasque in capsula memorata nancisceretur, cumque eodem communicaret; ut proinde Copernicus credere facile potuerit, illas Schoneri, hanc Waltheri esse. Ne in hoc tamen hæream, repeto solum, juvenem [annorum quippe xxvij.] fuisse Schonerum eo tempore, quo observationes posteriores peractæ; videlicet cum perhibeatur natus Carolostadii anno M. CCCC LXXVII. ac die Januarii xiv. [annis puta IV. a nato jam Copernico, & anni dimidio ab obitu Regiomontani] & memorabile sit, quia fuit deinceps mortuus anno M. D. XLVII. ac die itidem xvj. Januarii, complesse eum præcise annum LXX. ut Plato complesse exquisite dicitur annum LXXXI. Repeto, inquam, ac tanto libentius ejus mentionem heic facio, quanto fuit & ipse de Astronomia bene meritus; & visus dignus fuit Rhetico, ad quem illam primam de sua apud Copernicum mora, ipsiusque doctrina narrationem dirigeret; cum & ex deductis manifestum sit, deberi illi maxime, quæ Regiomontani extant monumenta.

Hactenus tibi, mi Capellane, fecisse satis videor, enarrans, quantum fuit nosse datum, cujusmodi Viri Peurbachius, illiusque discipulus Regiomontanus extiterint. Quod si præterea forte Elogium utriusque conjunctim deposcas, referre quidem possem totum Epigramma, quod memoratus Joachimus contexuit: *Εἰς τὺς ἐξοχωτάτυς μαθηματικὺς, Ἰωάννην Ρηγιομοντᾶνον, καὶ διδάσκαλον αὐτῦ Γεώργιον Πουρπάχιον*: *In Eminentissi-*

tiſſimos Mathematicos, *Joannem Regiomontaaum*, *& Georgiam Peurbachium ejas praceptorem*, nominibus iiſdem hoc diſticho expreſſis:

> Τὸν Βασιλέως ἀπ᾽ ὄρυς, Φράγκων γένος, ἀνδρ᾽
> Ἰωάννην,
> Τοῦτε κατηγητὴν τῦ δὲ Ποερπάχιον,
> *Francas Joannes a Regis monte vocatus,*
> *Ipſius & doctor nomine Peurbachias.*

Poſſem, quod habet Tycho Brahe in ea præfatione ad Rudolphum Imperatorem, quam in oppendiee od ejus vitam retulimus, dum Regiomontoni citaturus verbo adverſus eos, qui non in Cœlo, ſed in tuguriis, inque ſcripturis exercent Aſtronomiom: *Qaod verò*, inquit, *Eximins ille Regiomontanns ia illuſtri Imperatoria tua Majeſtatis Academia Viennenſi, qaa excellentiſſimos ſemper fovit Mathematicos, Aſtronomus inprimis celebris, & magai illius Peurbachii ibidem diſcipalus, ante ceatam viginti ſex circiter aanos, de Canonita Fixarum deſcriptione a Ptolemao ſucceſſive, inde ab Hipparcho tradita graviſſime eloquitar; eſſe videlicet, &c.* Poſſem & alia; ſed abunde erit heie attexere, quod Daniel Santbechiua de utroque hobet in iterata editione librorum de Triongulis ante centum proxime annos: *Factum*, inquit, *videmus, at tum ſcientia de motibus corporum cœleſtium multis ſacalis, ſine omni fere recordatione ſai, altiſſime ſepulta jacaiſſet, eadem iterum paulò ante noſtra tempora in priſtinam integritatem reſtituta ſummo cum ſplendore effloruerit. Hos ſane praſtaatiſſimos Viros, ad illuſtrandam pulcherrimarum reram ſtientiam ſingulari beneficio Dei excitatos eſſe, res ipſa manifeſtiſſime loquitar. Cum enim omaiam ferme veterum monumenta horribili barbarie involuta, corruptaqae jacerent, hi noſtri Artifices certatim aervos omaeis intenderunt, at obſcariſſimas, difficillimaſque Ptolemai demonſtrationes recta, veraque interpretatione evideatiſſime explicatas diſcentibus aate oculos conſtitaerent. Itaque, at ipſa ſtieatia deiaceps incorrapte ad poſteritatem tranſmitti poſſet, cum novis obſervationibus, ſublatis, qaa temporis diuturnitate irrepſiſſent, erratis, exploratos corporum Cœleſtium motas ia iategram reſtitaiſſent, eoſdem accarato calculo ſubductos, in Tabulas expeditas ſumma cam dexteritate, ac atilitate omnium digeſſeruat; tot iaſuper monumenta ſaarum elucabrationum elaborata exquiſitiſſime ſtadioſis reliqaeraat, ut ipſi demum ſoli totam fere Mathematam ſcientiam ex primis fuadamentis extruxiſſe videantur. Quapropter horam Artificum memoriam ſtudiuſos omaeis grata commemoratione celebrare (quod ipſi immenſis laboribus iaexplicabileis fere difficultates ſuſtulerint, at nobis ſua ſcripta ſincere communicarint, quibus ſumma tum volaptate nuac otioſis quaſi frui liceat, atque illa deinceps, taaqaam publicum patrimonium, ad ſeqanturam poſteritatem tranſmittere) decet.* Sed heic denique modus eſto.

F I N I S.

AD VIRUM ILLUSTREM

FRANCISCUM BOCHART

REGI CHRISTIANISSIMO

A SANCTIORIBUS CONSILIIS,

AC SUPREMUM

IN LUGDUNENSI PROVINCIA

PRÆSIDEM,

IN SESTERTIORUM ABACUM

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

HAUD gravate, ut ſpero, accipies, Virorum Optime, hunc qualemcumque Seſtertiorum Moneta noſtra expreſſorum Abacum; quandoquidem ſæpe ſæpius litteris tuis humaniſſimis requiſiiſti ex me (conſcius præſertim cum fores edendarum unum in corpus mearum aliquot lucubrationum) an-non ipſum iterato imprimendum darem. Tantulum quidem Opuſculum dicare tibi nunquam cogitaſſem, nec ducere tanti potuiſſem, ut inclyto tuo nomine in ipſa fronte decoraretur; quoniam nihil aliud mihi viſum eſt, dum partem Appendicis ad Animadverſiones noſtras in decimum Diogenis Laërtii librum feci, quam ob immutatas aliquot voces, valorem, quem conſcripſeram pervertentes monendo, depoſcentium, rogantiumque quibuſdam Amicorum, ut inſinuarem quibus ex principiis Abacum deduxiſſem, gratificari. Scilicet meos tantum in uſus confeceram, ad exprimendum Moneta noſtra quo valore fuerint, quæ Romani pridem taxarunt Seſtertiis, utpote quoties legenti Auctores aliquid occurrit hujus generis, ſit

mihi quo id referam in promptu. Cum verò nihil abs me tibi negari queat, ipſummet Typis ecce reſtituo; ſentio me enim nimium amari abs Te; quin ſi quo modo poſſim, ſingularem ut obſervantiam, ſic gratitudinem non teſter; quippe ex quo primum Luillerius noſter ὁ μακαρίτης exoptarit, ut una domus, idem victus, iſque communis, etiam peregrinationes forent communes, & tot, tamque dulceis contereremus annos, de rebus divinis, de rebus humanis apud tuum Germanum Marcum Pariſienſis Eccleſiæ Canonicum, vera, ſinceraque pietate nemini mortalium, quos norim ſecundum, philoſophando; ea fuiſti in me propenſione, ut nihil potuerim humanius, benevolentiuſque experiri; ſiquidem non ſtetit per Te, quin fortunas ampliarim meas; ſic me nempe amaſti, quin per te etiam non ſteterit, ut uſus ſim tuis. Quæſo igitur ut pro illa ſingulari humanitate, qua beaſti me hactenus, iſtud quidquid eſt boni conſulas, & tanquam profectum a Viro, qui totus tuus ſit, habere ſuſtineas.

SESTERTIORUM MONETA GALLICA EXPRESSORUM

ABACUS.

PRincipio, unde Abacum deduxerim, abunde satis in vita Peireskii, & libro quidem secundo descripsi; illeic scilicet declaravi, ut ad comparandum cum valore nostræ valorem monetæ romanæ antiquæ, & quæ fuit præsertim in usu primorum Imperatorum temporibus, tentaverim prius romana pondera cum nostratibus comparare. Siquidem, quia noram denarium romanum nummum esse argenteum, qui sub primis Cæsaribus partem unciæ octavam, quam drachmam vocant, penderet; ideo animo præconcepi, si semel nossem proportionem, qua se uncia illa ad nostratem haberet, perspectum fore, quota pars nostræ unciæ parti illi octavæ, seu denarii ponderi responderet; & taxato apud nos argenti valore solidis, denariisque turoneis dictis, fore promptum exprimere, quotnam solidis, denariisque turoneis denarios romanus valeret. Eamobrem ergo cum Peireskius obtinuisset paulo ante obitum modulum exquisitum Congii, qui decem libras romanas pendens, & a Vespasiano consecratos in Capitolio, superstes est adhuc, & asservator Romæ in Farnesianis Ædibus (taceri autem non debet, obtentum fuisse modulum, intercedente optimo, & ob virtutem heroicam supra dignitatem spectatissimo Ludovico Alphonso Plesseo Richelio Cardinali Logdunensi, qui tum Romæ agens, Ædeisque illas incolens, depromi Congium ex intimis penetralibus procuravit) ideo aquam putealem, cujus continendæ is Congios fuit capax, summo scilicet collo tenus, ad parisinum pondus exegi, deprehendique eam pendere uncias centum undecim cum dodrante unciæ. Cum verò ipsa eadem aqua penderet romanas uncias centum, ac viginti [totidem enim apud Romanos decem libris, quæ duodenum erant unciarum, continebantur] difficile non fuit deducere exinde, divisa parisina uncia, sicut fieri solet, in grana 576. contineri parium granorum in uncia romana 536. Et quia denarios romanus fuit octava pars unciæ, difficile quoque intellectu non fuit, pendere denarium romanum grana parisini ponderis 67. Denique verò quod ex recente edicto, anni puta M. DC XXXVI. argenti uncia taxata fuit solidis toronicis 64 (ac spectato quidem præsertim communissimo, & quasi notæ præcipuæ numo, qui, ut prius fuit, ita etiam num scutati quadrans appellitatur; is quippe pendens scrupulis, seu, ut numarii vulgo loquuntur, denariis 7. cum 12. granis, hoc est, universe granis 180. taxatur solidis viginti; ac perspicuum est, ut se habent 180. grana ad 20. solidos, ita se habere grana 576. ad solidos 64.) difficile non fuit inferre, denarium romanum valere septem solidis, ac denariolis turonicis quinque cum triente unius turoniei denarii. Suppono autem, unciam parisinam, partem scilicet Zygostaticæ, seu vulgaris libræ sextam-decimam, eandem esse cum uncia, seu parte octava ejus libræ, quam Marcam appellant, & qua toto Regnu Monetarii, Aurificesque vulgo utuntur. Suppono & hunc modum explorandi valorem romani denarii videri ut simplicissimum, sic minime omnium falliciæ obnoxium. Nam quod Budæus quidem, optime alioquin, ut aliis de rebus, sic de hac quoque meritus, non alia ratione exploraverit, quam appendendo aliquot, quos habuit denarios, videri potest non omnino ad id, quod res est, collineasse; ut puta, quod tales denarii [etiam integri inter illos visi] pati potuerint intertrimentum, detrimentumve ponderis; resque vel ex eo intelligi potest, quod deduxit, libram romanam posse semuncia addita æquiparari libræ marcæ, parisinisve unciis octo; quo casu aqua illius congii pendere debuisset non uncias proxime 112. sed proxime solum 77. quod immane discrimen est, majusque, quam ut ullo modo excusari posse videatur. Suppono ad hæc, me usurpasse denarium, cujus pondus esset in usu sub ipsis primis Cæsaribus ob memoratum congium, de cujus pondere per ea tempora dubitare non licet; cum & aliunde habita semel comparatione ponderum, facile sit determinato, quo valore foret denarius, dum penderet partem unciæ

Digitized by Google

tiæ septimam, ut sub Republica recentiore; dum unciæ seatantem, ur sub antiquiore; dum trientem, ut sub postremis Regibus, &c. ac pati ratione eum eepit deinceps poodere infra drachmam deminui. Suppono postramo, comparasse me danarii valorem cum eo valore monetæ, qui jam nobis iu usu est; tum quia nostris temporibus res agitur nostra, quam nos ignorare cum-primis non decet; tum quia, ubi in posterum argenti uncia apud nos pluribus taxabitur, quam nunc taxetur, solidis (neque enim, ut res humanæ sunt, ac ut nos docet expetientia præteritorum temporum, sperare licet valde diututnam hujus taxationis constantiam) persacile semper erit definire, quanti romanus denarius æstimandus sit, pondere perspecto, quo apud oos pendit. Quemadmodum etiam persacile est definire, quanti æstimandus fuerir prætergressis temporibus, perspecto eodem pondere, cognitaque taxatione argenti.

Jam quia Rumæ præter denarium, alii quidam uumi argentei, qui essent illius partes, cudebantur, ut puta quinarius (seu a signo victoriæ victoriatus dictus) pars dimidia; sestertius quarta; libella (assi uni æquivalens) decima; sembella, vigesima; teruucius, quadragesima; constatque adeo quinarium valuisse tribus solidis, cum denariis octo, ac unius besse; sestertium uno solido, cum denariis decem, ac triente; libellam novem proxime denariis; sembellam quatuor cum semisse proxime; teruncium duobus cum proxime quadrante; in promptu est agnoscere quis speciatim fuerit sestertii valor, quem vides veluti substratum, factumque initium Abaci; tanquam, quo semel habito, cetera omnia simplici additionis progressu habeantur. Notum porrò est, quemadmodum Græci dicebant *τρίτον ἡμίδραχμον*, ut *duas cum semisse drachmas* designarent; ita Romanis fuisse sestertium, quasi semistertium vocatum, quod assibus duobus cum semisse tertii valeret; quarta utpote pars denarii, qui valebat assibus decem, hoc est decem libris, sive pondo æris. Qua de causa notum est quoque, ut nota, signumve denarii fuir X. & quinarii V. ita sestertii fuisse IIS. hoc est duo, ac semissem [utcumque libri vulgo habeant HS] vel cujus notæ loco, scribunt aliqui LLS. Prætereo autem, asseis illos fuisse initio revera libraleis, hoc est, singulos duodenum unciarum [unde & merito æs grave vocatum] deinceps autem bello punico primo, cum Respublica impensis non sufficeret, fuisse ex libra æris factos asseis sex; singulos nempe duûm unciarum, seu sextantis libræ (unde & fuere sextantarii dicti) postea Annibale urgente fuisse quoque uncialeis factos (quo etiam tempore denarium senis denis assibus, quinarium octonis, sestertium quaternis permutari placuit) & mox lege Papyria etiam semuncialeis; adeo proinde ut semper quidem assis nomen remanserit, at pondus fuerit imminutum. Adnoto autem, videri sestertium habitum uumorum quasi minimum, quique esset communis mensura omnis, ut summæ pecuniariæ, sic rei pecunia æstimabilis; quod libella, sembella, & teruncius, pondere denarii ex uncia in trientem, & sextantem degenerante, ejus exilitatis evaserint, ut mature asse in usu desierint. Certe & licet ipsa vox numi, aut expresse addatur, aut tacite intelligatur, tam cum denarium, aut quinarium, quam cum sestertium dicimus, ubi tamen vox numi sola adhibetur, pro sestertio accipitur, sestertiive vox subauditur. Intelligenda tamen est prima, minimave, & communis mensura pecuniæ argenteæ; nam æreæ quidem communis mensura habita est as [tametsi semper suas illas parteis, semissem, trientem, quadrantem, & ceteras ad usque unciam, etiam pondere imminutus, retinuit] exindeque est, cur legamus interdum væniisse rem aliquam asse, vel assipondio, itemque dupundio, & tresse, quadrusse, octusse, nonusse, decusse, ac demum centusse [neque enim ultra centum assis vox sic componebatur] aut væniisse, fuisseve decem æris, centum æris, mille æris, &c. intelligendo libras, vel pondo, seu totidem asseis. Adnoto deinde, trifariam in Abaco procedere sestertiorum nomenclaturam, juxta triplicem ordinem, quem in illo distinctum vides; nam in primo quidem usurpatur sestertii vox masculine, in secundo neutraliter, in tertio cum adverbio numerali adjuncto; & cum incipiat primus ab uno, incipit secundus a mille, tertius a centum millibus, quemadmodum uno prospectu heic repræsentare juvat.

SESTER.

SESTERTIORUM MONETA NOSTRA expressorum Abacus.

Sestertii, vel Numi,		*seu* Sestertia,	*seu* Sestertium		lib. Turon.	sol.	den.
Unus,	1					1	$10\frac{1}{3}$
Duo,	2					3	$8\frac{2}{3}$
Tres,	3					5	7
Quatuor,	4			[*Decem æris*, seu *Denarius unus*.]		7	$5\frac{1}{3}$
&c.	5					9	$3\frac{2}{3}$
	6					11	2
	7					13	$0\frac{1}{3}$
	8					14	$10\frac{2}{3}$
	9					16	9
	10					18	$7\frac{1}{3}$
	20				1	17	$2\frac{2}{3}$
	30				2	15	10
	40			[*Centum æris*, seu *Denarii decem*.]	3	14	$5\frac{1}{3}$
	50				4	13	$0\frac{2}{3}$
	60				5	11	8
	70				6	10	$3\frac{1}{3}$
	80				7	8	$10\frac{2}{3}$
	90				8	7	6
	100				9	6	$1\frac{1}{3}$
	200				18	12	$2\frac{2}{3}$
	300				27	18	4
	400			[*Mille æris*, seu *Denarii centum*.]	37	4	$5\frac{1}{3}$
	500				46	10	$6\frac{2}{3}$
	600				55	16	8
	700				65	2	$9\frac{1}{3}$
	800				74	8	$10\frac{2}{3}$
	900	Sestertia			83	15	0
	1000	Unum,			93	1	$1\frac{1}{3}$
	2000	Duo,			186	2	$2\frac{2}{3}$
	3000	Tria,			279	3	4
	4000	Quatuor,		[*Decem millia æris*, seu *Denarii mille*.]	372	4	$5\frac{1}{3}$
	5000	Quinque,			465	5	$6\frac{2}{3}$
	6000	Sex,			558	6	8
	7000	Septem,			651	7	$9\frac{1}{3}$
	8000	Octo,			744	8	$10\frac{2}{3}$
	9000	Novem,			837	10	0
	10000	Decem,			930	11	$1\frac{1}{3}$
	20000	Viginti,			1861	2	$2\frac{2}{3}$
	30000	Triginta,			2791	13	4
	40000	Quadraginta,		[*Centum millia æris*, seu *Decem millia Denariûm*.]	3722	4	$5\frac{1}{3}$
	50000	Quinquaginta,			4652	15	$6\frac{2}{3}$
	60000	Sexaginta,			5583	6	8
	70000	Septuaginta,			6513	17	$9\frac{1}{3}$
	80000	Octoginta,			7444	8	$10\frac{2}{3}$
	90000	Nonaginta,	Sestertium		8375	0	0
	100000	Centum,	Semel,		9305	11	$1\frac{1}{3}$
	200000	Ducenta,	Bis,		18611	2	$2\frac{2}{3}$
	300000	Trecenta,	Ter,		27916	13	4
	400000	Quadringenta,	Quater,		37222	4	$5\frac{1}{3}$
	500000	Quingenta,	Quinquies,		46527	15	$6\frac{2}{3}$
	600000	Sexcenta,	Sexies,		55833	6	8
	700000	Septingenta,	Septies,		65138	17	$9\frac{1}{3}$
	800000	Octingenta,	Octies,		74444	8	$10\frac{2}{3}$
	900000	Nongenta,	Novies,		83750	0	0
	1000000	Mille,	Decies,		93055	11	$1\frac{1}{3}$
	2000000	Bis mille,	Vicies,		186111	2	$2\frac{2}{3}$
	3000000	Ter mille,	Tricies,		279166	13	4
	4000000	&c.	Quadragies,		372222	4	$5\frac{1}{3}$
	5000000		Quinquagies,		465277	15	$6\frac{2}{3}$

6000000

Sestertii, *seu* Sestertia, *seu* Sestertium *sunt* Moneta nostra

vel Numi,		lib. Turon.	sol.	den.
6000000	Sexagies,	558333	6	8
7000000	Septuagies,	651388	17	$9\frac{1}{3}$
8000000	Octogies,	744444	8	$10\frac{2}{3}$
9000000	Nonagies,	837500	0	0
10000000	Centies,	930555	11	$1\frac{1}{3}$
20000000	Ducenties,	1861111	2	$2\frac{2}{3}$
30000000	Trecenties,	2791666	13	4
40000000	Quadringenties,	3722222	4	$5\frac{1}{3}$
50000000	Quingenties,	4652777	15	$6\frac{2}{3}$
60000000	Sexcenties,	5583333	6	8
70000000	Septingenties,	6513888	17	$9\frac{1}{3}$
80000000	Octingenties,	7444444	8	$10\frac{2}{3}$
90000000	Nongenties,	8375000	0	0
100000000	Millies,	9305555	11	$1\frac{1}{3}$
200000000	Bis millies,	18611111	2	$2\frac{2}{3}$
300000000	Ter millies,	27916666	13	4
400000000	Quater millies,	37222222	4	$5\frac{1}{3}$
500000000	Quinquies millies,	46527777	15	$6\frac{2}{3}$
600000000	Sexies millies,	55833333	6	8
700000000	Septies millies	65138888	17	$9\frac{1}{3}$
800000000	Octies millies,	74444444	8	$10\frac{2}{3}$
900000000	Novies millies,	83750000	0	0
1000000000	Decies millies,	93055555	11	$1\frac{1}{3}$
2000000000	Vicies millies,	186111111	2	$2\frac{2}{3}$
3000000000	Tricies millies,	279166666	13	4
4000000000	Quadragies millies,	372222222	4	$5\frac{1}{3}$
5000000000	Quinquagies millies,	465277777	15	$6\frac{2}{3}$
6000000000	Sexagies millies,	558333333	6	8
7000000000	Septuagies millies,	651388888	17	$9\frac{1}{3}$
8000000000	Octogies millies,	744444444	8	$10\frac{2}{3}$
9000000000	Nonagies millies,	837500000	0	0
10000000000	Centies millies,	930555555	11	$1\frac{1}{3}$
20000000000	Ducenties millies,	1861111111	2	$2\frac{2}{3}$
30000000000	Trecenties millies,	2791666666	13	4
40000000000	Quadringenties millies,	3722222222	4	$5\frac{1}{3}$
50000000000	Quingenties millies,	4652777777	15	$6\frac{2}{3}$
60000000000	Sexcenties millies,	5583333333	6	8
70000000000	Septingenties millies,	6513888888	17	$9\frac{1}{3}$
80000000000	Octingenties millies,	7444444444	8	$10\frac{2}{3}$
90000000000	Nongenties millies,	8375000000	0	0
100000000000	Millies millies,	9305555555	11	$1\frac{1}{3}$

Ad primum ordinem quod spectat, ideo masculina est vox, quod subaudiatur ubique vox Numi, & quotquot in eo numerantur sestertii, intelligantur simplices, seu quorum quilibet sit expositi jam valoris; solidi scilicet 2. denariorum $10\frac{2}{3}$. Cum soleat autem infra mille copulari cum adjectivo in eodem casu (dicimus enim *unum sestertium*; *duos*, vel *binos sestertios*; *tres*, *vel ternos*, &c.) moris est tamen ut supra mille, & cum numerantur plura millia, in genitivo plurali syncopen passo constituatur; tametsi enim dicere liceat, *bis mille sestertii*, *ter mille sestertii*, &c. frequentius est tamen, ut dicatur, *sestertiûm duo millia*, *sestertiûm tria millia*; *&c.* quemadmodum intelligi vel ex una Actionum Ciceronis in Verrem potest, in qua legere passim licet IIS. seu *sestertiûm* II. *millia*, V. *millia*, XXV. *millia*, L. *millia*, CCXVI *millia*, CCCXXIV. *millia*, 13. *millia*, IↃↃL. *millia*, *&c.* Et cum aliquando sestertii, ac Numi voces una adhibeantur, ut cum dicimus esse quidpiam addictum *sestertio nummo*; vel soluta esse *duo nummum sestertiûm millia*; frequens nihilominus est, ut sola numi vox efferatur, reticeatur sestertii; veluti, cum Ulpianus ait, *numo uno*, conducere; vel Plinius scribit Asinium Celerem mercatum fuisse Mullum piscem VIII. *millibus nummum*. Quin etiam solet aliquando tam numi, quam sestertii vox supprimi, ut cum Juvenalis de Crispino ait

— *Mullum sex millibus emis.*

Imo & non ineleganter supprimitur quoque vox millia, ut cum Horatius de Tigellio loquens:

— *decies centena dedisses*
Huic parco, paucis contento; quinque diebus
Nil erat in loculis

ubi *decies centena* dicitur pro *decies centena sestertiûm nummûm millia*. Vides interim, respectando ad ordinem quartum, quo moneta nostra valor explicatur, quæ summa cuique numero sestertiorum respondeat. Cum enim Mullus, v. g., emptus legitur *octo nummum millibus*; deprehendis *octo millia nummum* esse monetæ nostræ libras 744. solid. 8. den. $10\frac{2}{3}$. Et cum alium sex millibus, esse hanc summam libr. 558. solid. 6. denar. 8. Diciturque Plinius vænisse murem cc. numis hoc est 18. lib. 12. solid. $2\frac{2}{3}$. d. Casilinum obsi-

obsidente Annibale, eumque, qui vendiderat, fame interiisse, emptorem vixisse Annales tradunt. Nihil autem est necesse admoneam, cum numerus non reperitur precise in Abaco, addendum solum esse ejus parteis, veluti cum Martialis alium rursus Mullum emptum dicit numis mille ducentis, nihil aliud, quam jungendi sunt duo numeri, quorum unus est è regione 1000. scilicet lib. 93. sol. 1. den. $1\frac{1}{3}$. alius è regione 200. scil. lib. 18. sol. 12. den. $2\frac{2}{3}$. ut habeatur summa lib. 111. sol. 13. den. 4 tanti videlicet emisse intelligitur piscem Calliodorus, qui cum eodem pretio vendidisset servum, ausam fecit Poëtæ exclamandi:

——non est hoc, improbe, non est
Piscis, homo est; hominem, Calliodore, voras.

Prætereundum autem non est apposuisse me obiter, ad quatuor sestertios, *decem æris*; ad 40. *centum æris*, ad 400. *mille æris*, &c. feci etenim, tum ut intelligatur, singulis quaternis sestertiis, seu numis totidem denarios, seu denos asseis respondere; tum ut innuatur, quî inservire possit idem Abacus, cum quidpiam per asseis, aut æris libras æstimatur. Ita enim, cum, v. c., occurrit illud Persii:

Et centum Græcos curto centusse licetur,

intelligis hoc idem esse, quod quadraginta sestertios, quibus respondent monetæ nostræ lib. 3. sol. 14. den $5\frac{1}{3}$. Et cum Cornelius Nepos sit, T. Pomponium Atticum (illum nempe Epicureum) cum inprimis lautus esset Eques Rom. & non parum liberaliter in domum suam omnium hominum ordines invitaret, non amplius tamen, quam *terna millia æris* in singulos menseis expendisse; intelligi potest hoc idem esse, cum mille ducentis sestertiis, quibus respondent, ut circa Calliodoreum mullum collegimus, lib. 111. sol. 13. den. 4. Quo pacto etiam intelliges quanti moneta nostra fuerit census singularum Classium, cum Livius ait, instituisse Servium Tullum censum I. classis esse saltem *centum millia æris*; II. 75000. III. 50000. IV. 25000. V. 11000. ac pari modo cetera.

Ad secundum quod attinet, ideo vox in neutro usurpatur genere, quod non jam amplius designet numum simplicem, sed quidpiam quasi compositum, ac veluti acervum ex pluribus sestertiis numis; adeo proinde, ut *sestertium* idem sit, quod *mille nummi*, & quot numeramus sestertia, totidem millenos intelligamus numos. Scilicet factum id videtur, ut loquutionis compendio, ita quandoque ad varietatem; quemadmodum cum Cicero in illa eadem oratione, pro eadem re habet, *quinque millia sestertiûm, quinque millia numûm*, & *quinque sestertia*; aut cum Juvenalis memorato hemistichio:

——mullum sex millibus emit, subiicit,
Æquantem sane paribus sestertia libris.

Ubi, quia pondus Mulli debuit esse librarum sex, pro eodem dicuntur sex mille numi, & sex sestertia; adeo ut pro singulis libris numerari fuerint numi, sestertiive milleni. Observandum est autem non infrequens esse, ut sestertiorum vox supprimatur, intellecta videlicet sub numerali nomine; veluti dum Horatius ait:

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, &c.

Et Juvenalis:

Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam.

Et Martialis:

Quadringentorum reddis mihi, Phœbe, tabellas;
Centum da potius mutua, Phœbe, mihi.

Videre interea licet, attendendo ad seriem, qua valor moneta nostra exprimitur, quanti hæc, & cetera fuerint. Quippe *quadringenta sestertia*, quæ fuere Equester census reformatus [nempe prius fuerant quingenta] deprehenduntur valuisse libr. 37212. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Et *bis quingenta*, hoc est *mille sestertia*; lib. 93055. sol. 11. den. $1\frac{1}{3}$. tantidem autem mercatus est Antonius Ciceronis caput. Et *centum sestertia* lib. 9305. sol. 11. den. $2\frac{1}{3}$. Summa, ob quam jure conqueritur Satyricus:

——Simplex-ne furor, sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere
servo?

Sic autem Corvus ille salutator, pro quo Augustus numerari jussit *viginti sestertia*, emptus censetur lib. 1861. sol. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Sic impensa cœnæ, qua Lucullus in Apollonis aula Ciceronem, & Pompeium quasi ex improviso excepit, taxata sestertiis quinquaginta, constitit lib. 4652. sol. 15. den. $6\frac{2}{3}$. Sic *ducenta decem sestertia*, quæ Octavia Augusti soror numerari jussit Virgilio pro recitatis in serie libri VI. Æneidos, viginti & uno illis versibus, de præmortuo filio ipsius Marcello, quem Augustus ad Imperium destinaverat (nempe ad illum usque versum: *Heu miserande puer*, ad quem cum perventum recitando fuisset, defecit ipsa animo) fuere lib. 19541. sol. 13. den. 4. [numerari nempe mandavit in singulos versus *dena sestertia*, hoc est lib. 930. sol. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Atque ita de ceteris, quæ apud Auctores passim occurrunt.

Quod demum attinet ad Tertium, ideo ad genitivum pluralem *sestertiûm* masculine usurpatum, adhibetur numerale adverbium *semel*, *bis*, *ter*, &c. quod compendiosa loquutio sit, qua *centena millia* subintelliguntur. Incipit autem ordo a *centum millibus*, quia apud Antiquos, inquit Plinius, nullus numerus ultra centum millia erat. Itaque hinc habes, cur *semel sestertiûm*, idem sit, ac *semel centena sestertiorum numorum millia*; *bis sestertiûm*, quod *bis centena*, &c. Et rarius est quidem, ut adhibeatur adverbium ad usque *decies sestertiûm*; legimus enim, v. c. Neronem aleam lusisse in punctum, *quadringentis sestertiis*, non item *quater sestertiûm*; verum ab usque decies, frequentius est, ut adverbium audiatur; sic enim Suetonius loquens de Senatorum censu, quem, cum prius foret *octingentorum sestertiorum* Augustus ampliavit, dicit potius ipsum ab illo taxatum *duodecies sestertiûm*, quam *mille ducentis sestertiis*. Est autem heic quoque observandum, ipsam sestertiûm vocem aliquando supprimi, idque seu cum superstite adverbio, vox centena, centumve millia adjuncta habeatur, ut in memorato de Tigellio exemplo, & cum Juvenalis de Messalina loquens:

——ritu decies centena dabuntur
Antiquo——

& Martialis, cum de Scævola:

Si dederint superi decies mihi millia centum,

seu adverbium solum remaneat; ut in illo Epigrammate, quod Martialis in eundem Apicium, ac ob eandem rem, cujus descriptio ex Seneca, ut meæ querimoniæ, sic tuæ petitioni, ac hisce, quæ jam abs me dicuntur, locum fecit:

Dederas, Apici, ter trecenties ventri;
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu gravatus, ne famem, & sitim ferres,
Summa venenum potione duxisti.

Ubi visum est, non *bis trecenties*, uti vulgo, sed *ter trecenties*, hoc est *nongenties*, legere, ut Poë-

ta magis cum Seneca consonet, apud quem quod dicitur *millies*, intelligi compositum potest ex eo, quod fuit voratum, *nongenties*, & eo, quod superfuit, *centies*. Verba porrò illa Senecæ: *Et velut in ultima fame victurus, in sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiit*; facit, ut observem præterea genitivum *sestertiûm commutari interdum in ablativum sestertio*; quippe & idem non multo post: *Beatiores ne istos putas, quorum pantomimæ decies sestertis nubunt, quam Scipionem, cujus liberi a Senatu tutore suo in dotem æs grave acceperunt*; & Plinius dicit *sestertio tricies*, Tacitus, *sestertio quadragies*, Valerius Max. *sestertio sexagies*, &c. Ut prætercam interdum quoque in genitivum singularem mutari; quemadmodum apud eundem Tacitum, *sestertii centies, sestertii ter-millies*; imo & apud Ciceronem *sestertii centies*, &c. Utcumque sit, videre demum in serie expressi moneta nostra valoris licet, quanti ista sint, aliaque habenda. Nam ut præcipua quædam attingam, illud quidem *decies sestertiûm*, circa bis quingenta, aut mille sestertia, tantum jam fuit lib. 93055. solid. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud autem *duodecies*, qui census Senatorius fuit deprehenditur lib. 111666. sol. 13. den. 4. Illud *quater decies*, quod ex testamentis amicorum, intra annos viginti Augustus accepit, lib. 130277. sol. 15. den. $6\frac{2}{3}$. Illud *vicies*, quo a Patre accepto, gessit se Atticus non parum splendide; cum ad usque centies deinceps adauctus non ideo affluentius, quam instituisset, vixerit, sed pari fastigio steterit in utraque fortuna; lib. 186111. sol. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Illud *quadragies*, quo cladem Lugdunensem Nero solatus est; quanti aliunde vel unius cenæ Mellita illi constiterunt [non tanti certe mellitæ placentæ, quarum helluonem Nicetas Choniates Epicurum facit] lib. 372222. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *sexagies*, quo væniit unio Serviliæ a Cæsare datus, lib. 558333. sol. 6. d. 8. Illud *octogies*, quod Claudius, ubi primum est summum Pontificatum adeptus, impendit, lib. 744444. sol. 8. den. $10\frac{2}{3}$. Illud *centies*, quo valuit unio, cujus detriti haustu Cleopatra Antonio sumptuosius cenavit; quod in unam cenam Caligula prodegit; quod Massiliensis Medicus Crinas patriæ muris reliquit, &c. lib. 930555. solid. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud *ducenties*, quod Æsopus Comœdus ex arte quæsitum reliquit filio, lib. 1861111. sol. 2. den. $\frac{2}{3}$. Illud *quadringenties*, quo furta Verris æstimata, & quo pæne æstimari potuerunt furta Lollii [cum Illius neptis spectata ad lucernas quadringenties operta fuerit] lib. 3722222. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *septingenties*, quo habitum est æs alienum a Milone contractum, lib. 6513888. sol. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *nongenties*, quod Apicius nepotum omnium altissimus gurges, ex Martiali decoxit (nam quid sit quidem *millies*, ex Seneca, dictum jam est) lib. 8375000. Illud *bis millies*, quo divitiæ M. Crassi sunt habitæ, lib. 18611111. sol. 2. d. $2\frac{2}{3}$. Illud *bis millies quinquies*, quo contractum a Cæsare adhuc privato alienum æs, lib. 23263888. sol. 17. den. $9\frac{2}{3}$. Illud *ter millies*, quo opes Senecæ, itemque Pallantis, aliorumque libertorum Claudii Cæsaris lib. 27916666. sol. 13. den. 4. Illud *quater millies*, quo opes Lentuli Auguris in animadversionibus etiam memoratæ, l. 37222222. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *vicies bis millies*, quod Nero donationibus effudit, lib. 204722222. solid. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *vicies septies millies*, quod a Tiberio Cæsare tanto, ac tam diuturno studio collectum, Caligula ejus successor, non toto anno vertente absumpsit, lib. 251250000. sol. 1. Illud *quadragies millies*, quo videtur Vespasianus dixisse opus esse, ut Respublica stare posset, lib. 372222222. sol. 4. den. 5. $\frac{1}{3}$. Dico, videtur; nam cum alioquin legi vulgo soleat quadringenties millies, forent, hoc casu, 3722222222. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Verum ista, quæ in exemplum solum affero, sunt plus æquo.

Non addo, quam tibi sit promptum, si lubuerit quidem, Abacum producere; nam quod ego quidem in *millies millies* constiterim, causa fuit, quod percurrenti Auctores nullus numerus isto major, aut qui prope ad ipsum accederet, occurrerit. Non addo etiam, quam posset cuipiam videri deridiculum minutias illas solidorum, denariorumque consectari, ac in numeris potissimum magnis, in quibus libræ non singulæ modo, verum etiam denæ, centenæque possunt negligi; sed nempe aliud est rem velle ad unguem, scrupuloseque cognoscere, quod requiri ex Abaco potest, ut chartæ proinde parcendum non sit; aliud velle rem, oratorio more, exprimere solum prope verum; quo casu supprimi minutiæ, non modo non ineleganter, sed etiam citra omne, quod momenti cujuspiam sit veritatis præjudicium possunt. Ego certe ne in iis quidem, quæ attigi, exemplis, ad illas usque excurrissem; nisi quia fuere solum allata ad indicandum Abaci usum, & res visa est, ut in Abaco deprehenderetur, esse exprimenda. Hisce ergo dimissis, illud potius addo, posse ex iis, quæ sunt deducta intelligi primo, cujusmodi apud Romanos fuerit aurei vocati valor. Cum enim cepto percuti aureo numo annis duobus, & sexaginta, postquam argenteus signatus est (signatum autem est argentum anno Urbis quingentesimo octogesimo quinto, Q. Fabio Consule) signarentur primum ex una auri libra triginta octo, aut triginta novem, ac postea quadraginta, & quadraginta quinque, diu deinceps perseveravit mos, ut signarentur quadraginta octo (qui & primum dici solidi, quasi integri, cœperunt, cum sub Alexandro Severo percussi sunt, quasi semisses sunt, tremissesque appellitati); fuere itaque aurei singuli duarum dragmarum pondere; ut pote cum libra unciarum duodenum ex nonaginta sex drachmis constet. Et quia ex Plinio colligimus, fuisse proportionem auri ad argentum, ut quindecim ad unum [videlicet cum ille dicat auri scrupulum, h. e., partem unciæ vigesimam quartam, valuisse vicenis sestertiis, & viceni sestertii, seu quinque denarii pendant scrupulos quindecim] ac aliunde est jam quoque apud nos eadem proportio quam proxime (quippe cum Solato ponderis granorum 63. elocato solidis 104. colligamus unciam auri valere solidis 951. & uncia argenti, ut jam ante dixi, valeat solidis 64.) Quia id, inquam, ita se habet, sequitur, ut quemadmodum drachma argenti valet apud nos octo solidis, & drachma auri $118\frac{7}{8}$. seu proxime 119. ita drachma argenti ponderis romani (hoc est, denario) valente solidis 7. den. $5\frac{1}{3}$. drachma auri romana valeat solid. 110. den. 3. Ex quo efficitur, ut aureus duabus drachmis pendens, valeat solidis 220. seu libris Turonicis XI. cum sex Turonicis denariis. Quare & hac ratione, cum videmus Strabonem, v. g., commendare frugalitatem, & moderationem Massiliensium, quod apud illos dos maxima non excederet aureos centum, intelligere possumus, quia tunc Massilia Romanis parebat,

Digitized by Google

bat, utebaturque adeo numis illorum aureis; fuisse eam dotem nostratium, seu Turonicarum librarum mille centum quinque, ac semissis.

Secundo intelligi quoque quî referri valeat antiqua Græcorum moneta ad nostram; quatenus apud illos drachma (argenteus numus scilicet) ejusdem ponderis, ac valoris cum romano denario, ex Plinio, Plutarcho, & aliis fuit. Siquidem nihil est facilius, quam colligere, cum drachma perinde, ac denarius, valeat 7. solidis $5\frac{1}{3}$. denariis, & apud Lucianum in Eunucho stipendium ab Imperatore singulis Sectarum, ut puta Stoïcorum, Platonicorum, Epicureorum, Peripateticorum Professoribus reperitur fuisse *μυρίας* supple, opinor, δραχμὰς, quæ cum idem sint cum decem denariûm millibus, valent igitur lib. 3722. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. idcirco Minam Atticam ab usque Solone, 100. drachmis constantem (cum prius constaret 75.) valere lib. 37. sol. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Atque adeo Atticum, communeve talentum 60. Minis constans (quidquid sit de alio majori, quod 80. & de maximo, quod 100 constiterit) valere lib. 2233. sol. 6. den. 8. Unde & fit, ut cum legimus Epicurum, v. c., coëmisse hortum minis 80. dicere possimus, pretium ejus fuisse lib. 2858. sol. $13\frac{1}{2}$. Nam & licet in Apologia easdem minas taxaverim duntaxat Solatis 550. eum taxare debuissem 573. vel 572. ultra solidos $67\frac{1}{2}$. error tamen fuit, ut opinor, quod mente non satis attenta, drachmas in minam 96. tanquam in romanam libram computarim. Sic tria talenta, quibus Aristoteles paucculos Speusippi libros comparavit, fuere lib. 6700. Sic talenta 20. quibus Isocrates vendidisse unam orationem dicitur; & quibus totidem a Demosthene empta fuisse legitur unius diei reticentia [cum nempe, cum simulata synanche, pati illum potius Argyranchen objectum est] fuere lib. 44667. Sic 100. talenta, quæ Theombrotus Medicus ob Antiochum Regem curatum accepit, fuere lib. 223750. Sic talenta 800. quæ ad conscriptionem historiæ Animalium Alexander dedit Aristoteli fuere lib. 1790000 Sic decem talentûm millia, quibus Alexander Hephæstionem funerasse legitur, aut quibus Gabinius ob reductionem Ptolemæi in Ægyptum, damnatus est, fuere lib. 2237500000. Sic Gaza Darii, quem Alexander debellavit, talentorum 180000. fuit lib. 402750000000. atque ita de ceteris. Prætereo autem, posse exinde quoque quid auri talentum apud Græcos esset intelligi. Quia enim auri drachma fuit 110. sol. 3. den. atque adeo Attica auri mina fuit 551. lib. 5. sol. sequitur, Atticum auri talentum fuisse lib. 33075. Sicque, cum Apelles, verbi causa, dicitur auri talentis 20. pinxisse Alexandrum, fuisse lib. 661500. Quo verò minus de hac monetæ græcæ cum romana, & utriusque cum nostra, comparatione dubites, ecce, cum Agellius, verbi causa, quos Speusippi libros emptos ab Aristotele diximus, septuaginta duobus numûm millibus æstimet; uti ex numero talentorum habemus lib. 6700. ita ex numorum numero habemus 6697. discrimine admodum levi. Et cum apud Ciceronem dicitur, Curio pro Antonio intercessisse sexagies sestertiûm; Plutarchus verò ait, intercessionem hanc talentis ducentis quinquaginta fuisse; habemus ex sestertiis quidem lib. 558333. ex talentis verò lib. 558336. discrimine quoque valde contemnendo.

Tertio intelligi præterea, quî referri Hebraica valeat; quatenus ex Josepho, D. Hieronymo, & aliis, Siclus, sive Numus argenteus, qui fuit Hebræis maxime in usu, tetradrachmalis extitit, sive æqualis pondere cum quatuor romanis denariis, ac proinde æquivalens solidis 29. & denariis $9\frac{1}{2}$. Ex hoc enim est, cur jam alias deduxerim 30. argenteos, quibus a Juda proditore divenditus Servator est, fuisse lib. 44. sol. 13. den. 4. Quia verò ex textu Ezechielis intelligimus Hebraicam minam constitisse 60. Siclis, h. e. drachmis 240. ideo valuisse mina debet lib. 89. sol. 6. Qua ratione illæ, ex. gr., quinquies mille minæ, quas ad instaurationem Templi contulisse Primates apud Esdram legimus, valuerunt lib. 446500. Et quia ex libro Exodi colligere licet continere talentum ter mille Siclos, hoc est, duodecies mille drachmas, Intelligimus Hebraicum talentum, quod hac ratione fuit Attici duplum, valuitque idcirco 120. minas Atticas, fuisse lib. 4466. sol. 13. d. 4. Quo modo illa, v. c., millies mille talenta argenti, quæ David moriens testatus est se relinquere in structuram Templi, fuere ultra lib. 4466000000. Et quæ reliquit centum millia auri, fuere ex proportione, quæ memorata jam est, ultra lib. '669000000. Taceo autem, hujusmodi tetradrachmaleis Siclos (qui & Stateres) fuisse appellatos Sacros, seu Sanctuarii; siquidem fuere etiam alii dicti Regii, sive Communes [tanquam attinentes ad rerum prophanarum commercium] qui fuerint solum didrachmales, ut potest vel ex solo census numismate intelligi. Quo pacto illi octoginta Sicli, quibus in Samariæ fame asini caput veniit, si sacri quidem extitissent, valuissent lib. 119. cum existentes alioquin Regii, valuerint duntaxat lib. $59\frac{1}{2}$. Taceo quoque, quia denarius diurnus, & qui fuit Christo Domino oblatus cum imagine Cæsaris, romanus ipse denarius fuit idcirco *ἀσσάριον*, sive assem, quo duo passeres veniisse leguntur, valuisse denariolis turonicis quam proxime 9. deficiente nempè una solum decimaquinta denarioli parte. Et quoniam legimus, duo minuta, quæ paupercula vidua intulit in Gazophylacium, eandem rem fuisse cum quadrante; ideo videri minuta hæc fuisse non denarii, sed potius assis parteis, ac duo proinde illa minuta, seu duos octantes, quadrantemve unum valuisse denariolis duobus, cum parte unius proxime quarta; & unum minutum unum denariolum, cum parte unius proxime nona. Quod verò partes illæ assis, non verò denarii fuerint, tum probari ex eo potest, quod denarius in denas parteis, non in octavas fuerit divisus; tum confirmari potest ex eo, quod Martialis habet, de sportula cum loquitur:

Centum miselli jam valete quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi.

Misellos nimirum eos quadranteis dicit, quod forent duntaxat 25. asses, sestertiive decem, hoc est, solidi non omnino 19. Certe enim si fuissent 25. denarii, seu sestertii 100. tunc fuissent solidi 186. hoc est, ultra libras turonicas novem; ac ideo non misellum, sed beatulum quid.

Quarto denique posse etiam quadamtenus intelligi, quî valeant monetæ priscarum aliarum Nationum referri; quatenus, cum legimus, v. c., talentum Babylonicum continuisse minas 70. vel drachmas 7000. Ægineum minas 100. vel drachmas 10000. & Syrum continuisse solum mi-

nis 15. vel drachmas 1500. &c. intelligimus ex Polluce hujuscemodi seu minas, seu drachmas intelligendas Atticas esse; & hoc excessu, defectuve ad talentum Atticum comparato, indicari solum proportionem, qua minæ, aut drachmæ vernaculæ, aut Atticas excederent, aut ab ipsis deficerent; quippe cum aliæ quoque Nationes haberent haud secus talentum minarum 60. & minam drachmarum 100. neque esse adeo secus rem accipiendam, cum legimus ante Solonem fuisse ut minam drachmarum 75. ita ipsum talentum minarum 45. Dicerem speciatim quid sit coniiciendum de mina Alexandrina, ex eo quod cum Plato dicitur apud Laërtium emisse Philolai librum, e quo Timæus descriptus sit, Alexandrinis minis 40. Agellius scribat librum, emptum decem denariûm millibus, quæ forent minæ Atticæ centum (ex Abaco, libræ turunicæ 3722.) Dicerem & alia; sed quam longe abitum, ut innumera, quæ de hoc argumento passim apud Auctores leguntur, reducere nunc valeam ad monetam nostram, tum ob otium, tum ob valetudinem parum firmam; quare hæc expoluisse satia.

ROMANUM

ROMANUM CALENDARIUM

COMPENDIOSE

EXPOSITUM,

CUI ACCESSIT

COROLLARIUM

DE ROMANO

MARTYROLOGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO,

AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

CLAUDIO AVVRY

CONSTANTIENSI EPISCOPO

SANCTÆ PARISIENSIS CAPELLÆ

THESAURARIO,

NEC-NON

EMINENTISSIMI CARDINALIS

ANTONII BARBERINI

MAGNI FRANCIÆ ELEEMOSYNARII

GENERALI VICES-GERENTI

PETRUS GASSENDUS Bene agere.

ILLUSTRISSIME PRÆSUL: Quod ego Te in fronte Libri hujus affari, ac ipsum, qualiscumque est, Tibi dicare aggrediar, minus, opinor, mirabere, cum id fieri abs me agnosces, quia, & officium exigit, & observantia postulat, quam facere Tibi testatam me decet. Id rei quid sit, patere, obsecro, ut complectar paucis.

Voluerat ille eximie bonus, felicisque memoriæ, Ludovicus Alphonsus Plessæus Richelius, Cardinalis Lugdunensis, ut renutans licet, accenserer tamen Regiis Professoribus, quos, qua erat Magnus Franciæ Eleemosynarius, in suam receperat curam. Excusabam ipse, & causabar tum valetudinem infirmam, tum longiusculam mihi moram trahendam in Provincia, cujus occasione defungi, aut omninò, aut continenter munere Lectoris non possem. Ille verò institit constanter, ac excepit se velle me habere præter ordinem; testatus sibi esse abunde, quod me eum nosset, qui non possem otiose vitam traducere, quique, si voce minus valerem, at scripto saltem discentibus præirem.

Cum ipse verò subinde me ad prælegendum comparassem, occepi brevi eam labem in pulmone contrahere, quæ aliquot demum annorum progressu, visa est Medicis insanabilis evasisse. Evenit tamen, Deo propitio, ut patrio aëre repetito, adhibitoque victus regimine, non illam quidem prorsus eluerim, at minuerim tamen non parum. Hinc visus mihi non prorsus male statui pristino restitutus, redii in Urbem, dum interea fatis functo τῳ μακαρίτῃ successit Magnus Eleemosynarius Cardinalis Eminentissimus Antonius Barberinus; Tuque ipse delectus es, qui illius Romæ absfuturi gereres vices.

Ipse, aëre rursus commutato, id, cetera inter, incommodum sensi, ac etiam-num experior, ut vel minima vocis contentione, in colloquiis etiam maxime familiaribus, ea tussis mihi concitetur, qua exasperatus pulmo vix per multos dies, mensesque leniatur.

Hinc

Hinc cogitantem prælectiones repetere Medici averterunt, illaque inprimis duo, ut facultatis, sic Collegii lumina, Decanus celeberrimus Joannes Riolanus tibi apprime notus, & Collega eximius Renatus Moreus, quo etiam præeunte, salutare te, bona sorte mihi obtigit. Quamobtem expectans dum melius habetem, ne omni ex parte deessem muneri, sed quantum per viteis liceret, quantumque optarat ὁ μακαρίτης, officio satisfacerem, recepi quidpiam congruum ptofessioni elucubrandum. Talis fuit Vita, doctrinaque celebriorum per nuperos ducentos annos Astronomotum, quæ nunc primum in lucem prodit.

Et quoniam simul cogitavi, tibi, qui etga nos obis vices Magni Eleemosynarii, rationem esse aliquam occupationum mearum reddendam, occurrit ecce argumentum, quod pertractatum simul offerrem; tale scilicet, ut, cum non alienam ab Astronomo manum postulet, sit etiam consentaneum Ecclesiasticæ tuæ Dignitati. Ipsum quippe non aliud est, quam quæ hoc Opusculo continetur Romani Calendarii compendiosa Expositio, quam ut susciperem, non paucorum sane adhortatio, ac instantia fecit,

Id verò dico maxime ob illum Epactarum Cyclum, qui Columnam, Seriem-ve primam in Calendario obtinet, quique in vicem Aurei Numeri, ut substitueretut, fuit Romæ totis decem annis, Gtegorio XIII. Pontifice Maximo, a selectis, eximiisque Mathematicis laboratum. Scilicet ex Cyclo hoc pendet notitia ejus temporis, quo sanctum Pascha est celebrandum; quatenus, ut cetera omnia per singulos menseis habentur Novilunia, sic speciatim illud, quod inter diem Martii octavum, & Aptilis quintum Incidens, ipsum est, a quo, exactis diebus quatuordecim, Dominica insequitur Paschalis.

Dici autem profectò non potest, quam multi rogitarint me, cur Epactæ triginta sint, cum Aurei tamen Numeri plus, quam novemdecim non forent? Cur adhuc Aurei Numeri cum Epactis in Tabulis Festotum Mobilium habeantur? Cut ipsa Epactarum deductio retrogrado ordine fiat? Cur loco Epactæ xxx. talis Asteriscus * scribatur? Cut in altetnis mensibus consctibantut ad certum diem Epactæ xxv. & xxiv. cut in iisdem Epactæ xxvj. adscribatut alio colore, aliove charactere, Epacta 25. cut in aliis hæc eadem ipsi Epactæ xxv. cur ad diem ultimum Decembris ad latus Epactæ xx. apponatur alio colore, alio-ve charactere Epacta 19. Quæ item sit tam perpetuarum, quam temporariarum Tabularum construendarum ratio? Qui ex hisce rebus dependeat, tum constructio, tum declaratio Tabellæ illius litterarum, cyphrarumque Martyrologii, quæ ad pronunciandum diebus singulis Lunæ ætatem præfigitur? aliaque id genus non pauca.

Cum plurimi ergo, & pridem, & nuper me hisce de rebus varie rogarent, ac, ut ea etiam, quæ a me idcircò edissererentur, tractatulo quodam complecti vellem expeterent, animum ad id appellendum censui; atque ita quidem, ut ceteris quoque satisfacerem, qui alia præterea de Calendario inquirebant, ut, quorsum, qua-ve ratione fuerint anni dies in duodecim menseis inæqualiter distributi? Quamobrem non sit uniformis Nonarum, ac Iduum per omneis menseis constitutio? Unde facta pridem Numæ, Cæsarique reformandi ejusdem Calendarii occasio? Unde Ecclesiæ Patribus inducendi in ipsum a tempore usque Nicæni Concilii Aureum Numerum? & quæ sunt similia complura. Siquidem hæc mihi fuit causa, ut rem altius repeterem, quò nempe innotesceret, a quibus initiis, & per quæ incrementa, ad ipsam usque Gregorianam reformationem perventum foret.

Quod doctissimus porrò, ac istarum terum callentissimus e Societate Jesu Vir Christophorus Clavius, qui eruditi illius Mathematici cetus sub Gregorio XIII. pars non postrema fuerat, non modò insigne postea opus de reformato Calendario, hortatu, ac jussu Clementis VIII. composuerit, sed Apologiam etiam pro Reformatione adversus objecta a Mœstlino, Vieta, Scaligero, Georgio Germano, conscripserit; nihil profectò fuit mihi necesse, Apologiam texere ullam; ac potissimum non disputatorem, sed expositorem agenti. Quare & unum solum heic loci adnoto; quia post illos reprehensores exortus est Sethus Calvisius, qui Elenchum, reptehensionem-ve in Calendarium Gregorianum copiosam instituerit; nixusque passim, maximeque eo fundamento fuerit, quod Tycho Braheus ejusmodi circa cœlesteis motus observationes peregerit, ex quibus Calendarium reformari exquisitius possit; adnoto, inquam, sufficere, si attendamus, quæ fuerit hac de re Tychonis ipsius sententia.

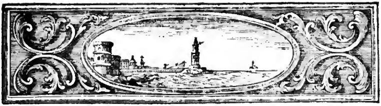
Ille ergo in Præfatione ad Rudolphum Imperatorem: *De restitutione Stellarum Inerrantium*, quam ipsius vitæ attexui, verba hæc interseruit: *In vanum itaque laborant, qui ex Coperniceis, & Prutenicis numeris anni restitutionem eruere laborant; frustraque neotericam illam Gregorianam Reformationem inde oppugnant; cum hæc longe propius cælesti normæ accedat, nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facile datur, aut etiam admodum necessaria est. Sed hæc forte nunc citra rem, nisi quatenus juxta Copernicum Fixarum motiones Solis revolutionibus quodammodo sunt analogæ. Alibi dabitur, favente Numine, commodior occasio hac de re differendi, & anni metas accuratias examinandi, Gregorianamque noviter introductam, & late stabilitam rationem (cum non adeò, uti a quibusdam, qui affectibus nimium indulgere videntur, insimulatur, devia sit) confirmandi; quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum, & motu Solis istic accurate ex observationi-*

tionibus restituto colligi poterit; ubi quoque ea, quæ de Affixis Syderibus jam præmonuimus, ex secundo ejus capite uberius, & particularius, una cum plerisque aliis huc facientibus constabunt. Quem quidem locum integrum eo fine heic refero, ut, quia bene multi, similes Calvisio, veteri videntur, ne ob cælesteis motus non satis exacte Reformationis tempore notos, & factos, deinde ex Tychonis observationibus perspectiores, sit futurum, ut brevi alia Reformatione opus sit, ii valeant intelligere, ipsummet Tychonem præclarius sensisse, quam ut tale quid esse ominandum videatur.

Hactenus, Illustrissime Præsul, occasionem edissero, ob quam, & hunc Librum conscripsi, & tibi ipsum nuncupare mei esse officii, meæque observantiæ duxi. Nempe, ut is esse argumentum potest meæ qualiscumque in eo munere, quod, te suspicē, gero, diligentiæ; sic voveo, ut sit quasi symbolum venerationis, ac reverentiæ, qua, ut te prosequar, par est. Id scilicet deposcunt quidem tum illa tua merita, quibus Christianissimo Regi, summoque ipsius Ministro perspectis, illustrem hunc gradum consequutus es, quem in Dei Ecclesia, interque ipsius Principes tenes; tum virtutes illæ eximiæ, quas non nemo in te agnoscit, & laudat; animi æquitas, moderatio, gratitudo, constantia, fides; tum indoles illa officiosa, singularisque comitas, qua omneis demereris, devincis, omnium benevolentiam, amoremque concilias; verum causa quoque mihi est specialis, quod me adeò humaniter, benevoleque exceperis, quodque obstringere me pergas, dum occasionem nullam prætermittis; quin in meos incidens amicos, ultrò de me roges, eaque verba facias, quæ licet non promerear, ingratus sim tamen, nisi gratiam tester.

Est verò, & communis mihi, Collegisque meis Regiis Professoribus causa, quod rem geramus tuis auspiciis, quodque tu, tam prona, tamque effusa erga nos voluntate sis animatus, ut non honorem tibi habere, cum sensu gratitudinis, non hunc tuum erga nos affectum, & suspicere, & commendare non possimus. Nostra certe intererat, bonaque sors nostra ferebat, ut tu exorereris, qui tristeis Camœnas hac tempestate respiceres, & pro ea, qua apud Eminentissimum, eundemque Ministrum providentissimum Cardinalem Mazarinum polles gratia, nobis aditum ad illum parares. Non reticebimus verò unquam, ut benignitatem insignem, qua ille nos admittere, audire, affarique dignatus est, sic beneficentiam, qua nos cumulavit, cum, pro eo, quo in litteras, litteratosque amore est, & voluit, & jussit, ut cæteri ordines licet per difficilis hæc tempora detrimenti quidpiam patiantur, nobis tamen res integra constaret. Id quippe sic accepimus, ut, quasi nos Artium bonarum, ingenuarumque mystas haberet, Patriarcham Josephum fuerit imitatus, cum ceterorum Ægyptiorum bona Regi oppignerans, exceptos tamen voluit, jussitque Sacerdotum fundos. Testabimur quin etiam spem, quam se concepisse diserte expressit, fore brevi ut, pace parta, Rex optimus sæculi Augusti felicitatem restituat, & bonæ litteræ, ut præcipua pacis ornamenta, efflorescant.

Superest, ut tu, Illustrissime, ac Reverendissime Præsul, boni consulere hanc meam interpellationem digneris, & grate (ut supplex te quæso) accipiens hoc nomini tuo consecratum Opusculum, habere id velis in animi mei ad te venerandum, tibique obsequendum propensissimi significationem. Vale. Parisiis. Idibus Junii M.DC.LIV.

ROMANUM CALENDARIUM COMPENDIOSE *EXPOSITUM.*

CAPUT PROOEMIALE.

Quid Calendarium sit, & de quo hîc sermo.

CAlendarium latina est vox, deducta nempe a Calendis, quo nomine Latini diem cujusque mensis primum donant. Est autem Calendarium nihil aliud, quam *mensium, dierumque, ex quibus annus constat, ac una Festorum, & si qua sunt alia dierum adjuncta, coordinatio.*

Anni porrò nomine nemo non intelligit id tempus, quo Sol accessu, & recessu suo totam tempestatum, hoc est, Hyemis, Veris, Æstatis, Autumni variatatem facit. Is distingui in naturalem, seu vertentem, ac civilem solet. Naturalis, seu vertens est, quo Sol ab uno Cœli puncto digressus, ad illod, peracta circuitione, revertitur, complectiturque adeò dies trecentos sexaginta quinque, & horas fere sex. Civilis est, quem Civitates, seu Respublicæ, Nationesque pro suo quæque instituto definiunt.

Quippe omnes quidem ad Solis circuitum præter-propter respiciunt; at pleræque tamen ipsum Lunæ cursui sic attemperant, ut Lunationes nunc duodecim, nunc tredecim illi attribuant; unde & Lunaris annus appellatur. Ex aliis, quæ annum pure Solarem habent, quædam habent ipsum constanter dierum 365. quædam unum diem, ob illas sex horas, quartu quoque anno interiiciunt. Rursus, aliæ ab Hyeme, aliæ a Vere, aliæ ab alia tempestate, alioque tempestatis die; aliæ a Caniculæ exortu, aliæ a creatione Magistratuum, aliæ aliàs annum incipiunt. Ad hæc, sunt, quæ annum partiuntur in menseis æqualeis; sunt, quæ in inæqualeis; quos etiam aliunde non una, parique ratione distribuunt; atque ita de ceteris.

Mensis autem nomine nemo non fere intelligit partem anni duodecimam, seu dies præterpropter triginta; quantum circiter Luna insumit, ut circuitionem unam perficiens, totam suarum phaseon varietatem exhibeat. Distinguitur verò etiam mensis in naturalem, & civilem. Naturalis est tempus, quo Luna a Sole digressa, circuitu peracto, ipsum reperit, estque dierum viginti novem, ac semissis, tantillumve amplius. Civilis, quem etiam Civitates, gentesve, pro suo quæque instituto præscribunt.

Siquidem, quæ anno Lunari utuntur, menseis fere habent alternis, viginti novem, ac triginta dierum [sic nempe semissem illum compensantes] & quibus annus Solaris est, aliæ omneis menseis dierum triginta constanter habent (diebus quinque ad anni finem extra ordinem additis) aliæ quosdam dierum triginta, quosdam plurium, quosdam pauciorum. Præterea, quædam mensem ab ipsa Lunæ cum Sole conjunctione; quædam a prima, vespertinaque ejus apparitione inchoant; quædam dies statos pro initiis habent. Insuper, nonnulli dies mensis in treis Decades dividunt; quibusdam enneades, aut hebdomades magis placent; aliis distributio in parteis inæqualeis magis arridet.

Diei denique nomine intelligitur quidem vulgò id tempus, quod a Sole Oriente ad Occidentem usque decurrit, ac oppositam noctem habet; verum solet quoque diei nomine totum id tempus intelligi, quod uno Solis supra, ac infra Terram circumductu præterfluit, complectiturque diem priore modo dictum, ac noctem, hoc est, universe horas viginti quatuor. Solet autem demum dies quoque in naturalem, & civilem distingui. Et naturalis quidem est, qui utroque illo modo dicitur, quatenus a motu, circuituve Solis simpliciter pendet; civilis autem posteriore præsertim modo accipitur, quatenus

Civitates, seu gentes, pro suo quæque instituto, ipsum varie quoad initium, partitionemque determinant.

Etenim aliæ diei principium ab exortu Solis desumunt, aliæ ab Occasu, aliæ a Meridie; aliæ a media nocte. Et cum pridem diei distributio in viginti quatuor horas familiaris sit; aliæ tamen ipsas toto anno æquales sortiuntur; aliæ eas, quæ sunt diversorum dierum, & quæ sunt diurnæ, nocturnis inæquales habent. Videlicet totum Solis circumactum in diem priore modo sumptum, & noctem partientes, diem sive longum, sive brevem, & quamlibet noctem consimiliter in duodecim parteis æquales, quas horas vocant, dividunt; ut proinde in tanta dierum, noctiumque inæqualitate necesse sit horas non modò diurnas cum nocturnis comparatas, sed etiam diurnas æstivas cum diurnis hyemalibus, & nocturnas similiter, inæqualeis inter se esse.

Dixi verò, esse quoque Calendarium coordinationem non modò Festorum, sed aliorum etiam similium, quæ dici dierum adjuncta possunt; quoniam pleraque alia sunt, quæ Calendariis plerique adscribunt. Quippe, præter inscripta nostro, Ecclesiasticove Calendario Festa, addi interdum videas, Comitia, Ludos, Nundinas, & Fastos, ac Nefastos dies; interdum eventa quæpiam illustriora, ut Prælia, Triumphos, Inaugurationes, Sponsalia, Natalitia, Funera, Incendia, Eluviones, &c. Interdum Solis, Lunæque ingressus in signa Zodiaci, Tempestatumque adeo initia: Ortus, Occasusque Stellarum Fixarum; adspectus Luminarium, Stellarumque Errantium; præterea que Æstus, Algores, Pluvias, Fulgura, Ventos, alia, quæ Astrologi hariolantur. Ad hæc, rationes dati, & expensi; crediti, & soluti; unde & speciale fuit Fœneratoribus Calendarium, Ephemeris quoque, seu Diarium vocatum.

Hisce præmissis; cum Calendarium civilis quæpiam sit institutio, ac adeò constet ipsum esse apud varias Nationes varium; quatenus aliter ab aliis contexitur, dividitur, inchoatur, constanter, aut varianter habetur; unde & nominari audias Calendarium non Romanorum modo, sed etiam Græcorum, Judæorum, Ægyptiorum, Persarum, Arabum, Abyssinorum, &c. Nos heic de solo Romanorum Calendario acturi sumus, ac potissimum, quatenus in usu apud nos jam est, ex quo Gregorius XIII. Pontifex Maximus ipsum emendavit. Potissimum, inquam, nam quia alioquin facta emendatio non potest probe intelligi, nisi prænoscatur, cujusmodi prius Calendarium extiterit, ut emendatione indigeret; ideò videtur operæ-pretium pauca quædam præmittere de origine, progressuque illius ad id usque tempus, quo facta fuit hujuscemodi emendatio.

Quare & duæ poterunt esse quasi partes hujus tractationis: In priore enim memorandum erit, quale esse sub Romulo Calendarium coeperit; quæ facta ejus reformatio a Numa successore fuerit: quæ rursus facta post-modum a Dictatore Cæsare; qua ratione demum ad Christianos usus accommodatum fuerit, ac præsertim ab ipso usque tempore Concilii Nicæni. In posteriore autem edisserendum erit, quas ob causas Pontifex Summus Calendarium sic emendarit, ut simul provideris, ne deinceps consimili reformatione indigeret: Priorem itaque prius exequamur.

PARS PRIOR.

De origine, & progressu Romani Calendarii, ad Reformationem Gregorianam usque.

CAPUT I.

Romani Calendarii institutio a Romulo.

Constans est opinio, institutionem primam, atque adeò originem Romani Calendarii esse ad ipsum Romulum gentis auctorem referendam. Proditum est nempe, ipsum inter alias constabiliendi Regni curas, eam quoque sumpsisse, ut annum speciali ratione ordinaret, inque certos menseis distribueret; tametsi non constet de numero mensium. Quippe non desunt Recentiores, qui Licinium Macrum, & Fenestellam sequuti, censeant, annum fuisse Romanis statim ab initio mensium duodecim; tametsi, *Magis*, inquit Censorinus, *Junio Gracchano, & Fulvio, & Varroni, & Suetonio, aliisque credendum, qui decem mensium putaverunt fuisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani*. Ac possent quidem in eandem sententiam citari Macrobius, Cassiodorus, innumeri alii; sed omnium nomine esse potest Ovidius illo disticho:

Tempora digereret cum Conditor urbis, in anno
Constituit menseis quinque bis esse sua.

Cum ejusmodi verò menses fuerint Martius, Aprilis, Majus, Junius, Quintilis, Sextilis, September, October, November, December, vulgaris est sententia, Romulum duos primos menseis a parentibus nominasse; Martium quidem a Marte, quem tanquam patrem agnoscebat; Aprilem verò, quasi Aphrilem ab Aphrodite, seu Venere, a qua majores habebat oriundos; duos sequentes a Populo, Majum quidem a majoribus natu; Junium verò a junioribus; ceteros demum ab ordine, quo quatuor istos insequebantur. Opinionis hujus Auctores, apud Censorinum sunt Fulvius, & Junius; ac ceterorum nomine citari idem potest Ovidius celebri illo Tetrastico:

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;
Hæc generis Princeps, ipsius ille Pater.
Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus;
Quæ sequitur, numero turba notata fuit.

At non desunt, qui obluctentur; Varroque inprimis, qui, apud eundem Censorinum, putat Romanos a Latinis mensium nomina accepisse; Martium scilicet nominatum a Marte, non quod ille pater fuerit Romuli, sed quod Latina gens bellicosa; unde etiam ille:

Mars Latiæ venerandus erat, quia præsidet armis;
Arma feræ genti remque, decusque dabant.

Aprilem autem dictum, non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quod tunc fere cuncta gignantur, & nascendi claustra natura aperiat. Unde rursus ille:

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit
Frigoris asperitas, fetaque Terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Sic

Digitized by Google

Sic Majum non a majoribus, sed a Maja, cui, ac Mercurio res divina per illum mensem fieret; unde iterum ille:

At tu materno donasti nomine mensem;
Inventor curvæ, furibus apte, Fidis.

Junium verò non a junioribus, sed a Junone, cui honores eo maxime tempore haberentur, vicinorum imitatione; unde ille demum:

Aspice quos habeat nemoralis Aretia fastos,
Et populus Laurens, Lavinimque meum.
Est illeic mensis Junonius, &c.

Tametsi porrò, seu numerum, seu nomina mensium acceperit Romulus ab Albanis, a Latinis, a circum-viciniis aliis populis; at videtur saltem speciali ratione tum constituisse ordinem mensium, tum certum dierum numerum eorum singulis assignasse. Nam inprimis quidem Martium primum fecit, quem gentiles Albani tertium, Falisci quintum, Hernici sextum, alii alio loco habebant. Ac deinde, cum ipsi Albani Martium haberent dierum xxxvj. Majum xxij. Sextilem xviij. & Tusculani Quintilem xxxvj. Octobrim xxxij. Aricini Octobrim xxxix. atque ita de ceteris; statuit ipse, ut quatuor menses, Martius, Majus, Quintilis, October, forent singuli dierum tricenûm unius; ceteri sex dierum tricenûm [ex quo illi Pleni, isti Cavi vocari sunt] ac illi haberent nonas septimanas, seu septima die contingenteis; isti quintanas, seu die quinta; ac præterea in illis, post exactas Idus, dies septemdecim; in istis octodecim, ante Calendas mensis sequentis numerarentur.

Prætereo autem, rem esse notam, diem cujusque mensis primam, quod initio quoque insinuatum est, appellatam esse Calendas, quod Plebe ea die in Capitolium vocata, juxta Curiam Calabram, Pontifex minor, qui novam Lunam eo die primum vidisset, pronuntiaret vocem, Καλῶ (id est, *voco*) aut quinquies, dum Nonæ quintanæ; aut septies, cum septimanæ erant; ut Populares in agro degentes admonerentur, quoto die ab illo, seu post novam Lunam conspectam deberent in urbem confluere, accepturi a Rege Sacrorum, tum Feriarum causas, tum quid faciendum per mensem foret.

Fuisse autem diem, vel quintam, vel septimam appellatam Nonas, quod novem inclusive diebus abesset ab Idibus, seu a Plenilunio. Ex quo proinde etiam apparet, diem XIII. vel XV. appellatam Idus, seu ἀπὸ τῦ εἴδυς, *a specie*, quam Luna plena tum demonstrat; aut ab eo, quod dictum Hetruscis fuit *Iduare*, hoc est, videre, quod tunc fit curriculi Lunæ, ac prope etiam mensis dimidium. Nempe aliquot amplius dies supersunt, quam præcesserint, quod mensis non tunc desinat, cum Luna Soli conjuncta est, sed cum primum deinceps apparet.

At, quorsum Nonæ quædam quintanæ, & quædam septimanæ sunt? Causa esse ex eo videtur, quod cum Luna ex certis causis apud Astronomos perspectis, interdum citius, interdum tardius a conjunctione cum Sole appareat, observatum fuerit primam Lunæ apparitionem, in quibusdam mensibus amplius, in quibusdam minus a Plenilunio distare, & discrepantia hujusmodi ad duos dies limitata, habitas fuisse Nonas die quinta, cum propter Lunam tardius visam, futurum esset Plenilunium citius; & die septima, cum ob visam citius, futurum esset Plenilunium tardius.

Quamobrem autem assignata his mensibus potius, quam illis dies quinta, aut septima fuerit, causam refert Macrobius in observationis primum factæ casum. Verba illius totum hunc locum illustrantia, hujusmodi sunt: *Romulus, cum, ingenio, acri quidem, sed agresti, statum proprii ordinaret imperii, initium cujusque mensis ex illo sumebat die, quo novam Lunam contigisset videri. Quia verò non continuò evenit, ut eodem die semper appareat, sed modò tardius, modò celerius ex certis causis videri solet, contigit, ut dum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur; & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit.*

Quanquam, quod subiicit Macrobius, factum inde fuisse, ut mensium *alii triginta, & unum, alii undetriginta sortirentur dies*, cum eo non quadrat, quod ipsemet quoque ante admiserat, instituisse Romulum, *ut sex quidem menses tricenûm essent dierum, quatuor verò tricenis, & singulis expedirentur, qui hodieque*, pergit, *septimanas habent nonas, ceteri quintanas*. Neque item quadrat cum eo, quod ante collegerat institutum a Romulo annum fuisse dierum CCCIV. cum, si ex decem mensibus, quatuor sint dierum xxxj. & sex dierum xxix. colligantur solum CCIIC. Sed videtur nempe ad factam a Numa institutionem respexisse, ipsamque cum Romulea, seu casu facta, confudisse.

Utcunque sit, ecce quæ fuerit Calendarii Romani facies in prima sua origine; nisi quod illi Festa, aut alia dierum adjuncta non apponuntur, quod possint præsertim suppleri ex iis, quæ Calendario Cæsaris apponenda denique erunt.

CALEN-

CALENDARIUM ROMULI.

MARTIUS	APRILIS	MAJUS	JUNIUS	QUINTILIS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III
Pridie	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*
Nonæ	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*
VIII	VI	VIII	VI	VIII
VII	V	VII	V	VII
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Idus*	III	*Idus*	III
Pridie	XVIII	*Pridie*	XVIII	*Pridie*
Idus	XVII	*Idus*	XVII	*Idus*
XVII	XVI	XVII	XVI	XVII
XVI	XV	XVI	XV	XVI
XV	XIV	XV	XIV	XV
XIV	XIII	XIV	XIII	XIV
XIII	XII	XIII	XII	XIII
XII	XI	XII	XI	XII
XI	X	XI	X	XI
X	IX	X	IX	X
IX	VIII	IX	VIII	IX
VIII	VII	VIII	VII	VIII
VII	VI	VII	VI	VII
VI	V	VI	V	VI
V	IV	V	IV	V
IV	III	IV	III	IV
III	*Pridie*	III	*Pridie*	III
Pridie		*Pridie*		*Pridie*

SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VI	VI	VIII	VI	VI
V	V	VII	V	V
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
XVIII	XVIII	*Pridie*	XVIII	XVIII
XVII	XVII	*Idus*	XVII	XVII
XVI	XVI	XVII	XVI	XVI
XV	XV	XVI	XV	XV
XIV	XIV	XV	XIV	XIV
XIII	XIII	XIV	XIII	XIII
XII	XII	XIII	XII	XII
XI	XI	XII	XI	XI
X	X	XI	X	X
IX	IX	X	IX	IX
VIII	VIII	IX	VIII	VIII
VII	VII	VIII	VII	VII
VI	VI	VII	VI	VI
V	V	VI	V	V
IV	IV	V	IV	IV
III	III	IV	III	III
Pridie	*Pridie*	III	*Pridie*	*Pridie*
		Pridie		

Ceterum

Digitized by Google

Ceterum, quia, ut jam innuimus, collecti omnium mensium dies non excedebant numerum cccIV. sicque aberant longe ab anno Lunari dierum ccc. LIV. & a Solari dierum ccc. LXV. idcirco, licet Romulus constituisset annum, Hyeme desinente, ac Vere ineunte, incipere; efficiebatur tamen brevi, ut frigus mensibus æstivis, calor hyemalibus proveniret. Quare, ubi id contigisset, *tantum dierum*, inquit Macrobius, *sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo Cæli habitus instanti mense aptus inveniretur*. Et quo quidem tempore hæc assumptio fieret, non exprimitur; sed factum nihilominus verisimile est ad finem Decembris, quo ipsum statim Martii initium institutioni congrueret.

C A P U T II.

Romani Calendarii reformatio a Numa Pompilio.

ENimverò, cum id haberet incommodi quamplurimum, ideò succedens Romulo Numa, quia per pacis otia vacaret, rei animum appulit, & Græcorum exemplo edoctus, annum reformavit, ad Lunam composuit, in menseis duodecim distinxit. Imitatus nihilominus undequaque Græcos non est; nam, cum illi haberent annum dierum ccc. LIV. fecit ipse annum dierum ccc. LV. superstitione, ut ajunt, quadam, qua & plenum, & magis faustum numerum imparem reputavit. Et, cum illi haberent menseis alternis xxx. & xxxIX. dierum, ac ratione Lunæ cursum compensantes (qui dierum xxIX. ac semissis proxime est) ipse suos menseis alia ratione disposuit.

Nam primum quidem ad dies illos anni Romulei ccc, IV. assumpsit dies LI. quibus additis fierent ccc. LV. Deinde circa quatuor menseis, qui dierum tricenûm singulorum, numerive imparis erant, nihil movit, sed illis suos reliquit dies. Ceteris, qui dierum triginta, singulos ademit; ut imparis quoque fierent numeri; ac tum, sex diebus inde ablatis, & quinquaginta, ac uno adjunctis, dies habuit LVII. quos in duos menseis distribuit, unum dierum xxIX. alterum dierum xxVIII. quos & præponendos (ut communis est sententia) Martio censuit, & a Bruma, qua dies primum crescere incipiunt, incipere voluit. Vocavit autem priorem Januarium, in honorem Jani, Bicipitis Dei, cui & dicavit ipsas Calendas, quasi respicienti transactum, & prospicienti ineuntem annum; posteriorem verò Februarium, a Februo lustrationum Deo; quod eo mense necesse foret, ut justa Diis manibus solvi possent, urbem lustrare. Unde & quia res ad eos, qui satis essent functi spectabat, non hæsit, quo minus huic mensi potius, quam Januario paris numeri dies assignaret. Hinc igitur celebre quoque Ovidianum illud evasit:

At Numa, nec Janum, nec Avitas præterit umbras;
Mensibus antiquis præposuitque duos.

Dixi tamen, Numam præposuisse utrumque Martio, *ex communi sententia*. Nam, cum de Januario quidem nemo dubitet, singulare est tamen, quod idem Ovidius post-modum insinuat, dum ait Februarium habitum fuisse ultimum anni, quousque Decemviri illum transtulere in secundum locum:

Post-moda creduntur spatio distantia longo
Tempora, bis quini continuasse Viri.

Sed ut pergamus rem declarare ex communiore sententia, accommodateque ad vocatum Numæ, Pompilianumve Calendarium, Numa denique suis sedibus Calendas, nonas, Idus reliquit, ac ipsis Januario, & Februario, perinde ac aliis, qui erant dierum xxIX. attribuit [tametsi ob factam immutationem, numerati æque in omnibus mensibus fuerint xVII. ante Calendas, excepto Februario, in quo xVI.] reliquit verò etiam mensibus a numero dictis sua nomina; neque enim Quintilis minus hoc fuit nomine, quam ante; quamvis ob præmissos Martio duos menseis, septimus a primo haberetur, non quintus; sicque Sextilis, & ceteri. Fuere ergo tunc Martius, Majus, Quintilis, Octobet, dierum, ut prius xxxI. Januarius, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December, dierum xxIX. & Februarius xxVIII. ac facies adeò Calendarii sine Festis, aliisque adjunctis exhibita, evasit, ut vides heic inferius.

Quoniam verò erat hic annus Lunaris, & Solaris eum excedebat diebus decem, aut undecim; ac efficiebatur proinde, ut Bruma [hyemisve initium] diebus totidem singulis annis promoveretur, annive principium ipsam antecederet; sicque intra annos, verbi gratiâ, treis, Bruma non initio Januarii, sed initio Februarii foret; ideò excogitata fuit Græcorum mora Intercalatio, qua, interjecto congruo dierum numero, tantum transigeretur temporis, quantum foret opus, ut Bruma quasi retraheretur; seu, mavis Januarii, annive initium in ipsam Brumam restitueretur.

Græci scilicet, cum Lunarem annum dierum ccc. LIV. præcise haberent, ac putarent annum Solarem dierum ccc. LXV. excedere illum diebus præcise xI. (dies hosce dixerunt, *ὑπερβαίνοντας*, quasi *excedenteis*, aut superfluos) cepere altero quoque anno intercalare mensem ex diebus bis undecim, seu xxII. constantem, quem ea de causa dixere *ἐμβόλιμον*, *injectitium*, ut altero quoque anno, seu initio tertii restitutio principii anni [quod ipsis ad Solstitium æstivum erat) fieret. Hinc totum id temporis spatium dictum ipsis fuit *τριετηρὶς*, h. e. *triennium*, quod revera tamen *διετηρὶς*, seu *biennium* fuit.

Quia verò deinceps animadverterunt errorem ex eo subesse, quod annus Solaris, præter dies illos integros, contineret adhuc sex horas, seu diei quadrantem, quem negligerent, quique intra annos quatuor unius diei promotionem crearet; eam ob causam faciendam potius quarto quoque anno intercalationem dierum quater undecim, & unius, seu xlv. (hoc est, sesquimensis) censuerunt. Unde & hoc spatium, quo anni principium post quatuor annos restituebatur, dictum ipsis *πενταετηρὶς quinquennium* fuit, quod reipsa tamen fuit solum *τετραετηρὶς quadriennium*. Fuere hac de causa instituti Ludi, agonesve Olympici. Visum post-modum est commodius duplicare hunc numerum, sicque *ἐννεαετηρίδα*. *Novennium* [seu potius *ὀκταετηρίδα octennium*) expectare, ut ex habitis diebus xc. tres fierent menses dierum tricenûm, qui uno tenore intercalarentur.

Præte-

Digitized by Google

Præterea autem, temporis progressu, deprehensum fuisse restitutionem ad eundem præcise diem non fieri, nisi post annos unde-viginti, seu dies 6940. ac ideò Metonem instituisse Periodum annorum xix. (idcircò vocatam *ἐννεαδεκαετηρίδα*) intra quam septies, seu septem mensium intercalatio fieret, quaque exacta, anni Lunaris principium in eundem præcise cum Solari diem rediret. Et, quod novemdecim tamen anni non complecterentur præcise dies 6940. sed solum dies 6939. cum dodrante, sicque quadrans diei abundaret; eamobrem Calippum deinceps quadruplicasse hanc Periodum, aliamque effecisse annorum lxxvi. intra quam vicies-octies intercalaretur. Atque id quidem, ne memorem fuisse posterius istam quoque ab Hipparcho quadruplicatam, aliaque consimilia.

Romani itaque imitati Græcos, probarunt quidem intercalationem xlv. dierum intra annos quatuor faciendam, ac dierum xc. intra annos octo; at non censuere tamen, intercalationem in totum quadriennium, octenniumve esse differendam; sed biennio quoque potius peragendam; ac ratione ea quidem, ut secundo anno intercalarentur dies xxij. quarto xxiij. sexto rursus xxij. & octavo xxiij. atque ita porrò procedendo alternis per insequentia octennia.

Verum, quod non attenderent suum illum annum dierum ccc. lv. majorem esse uno die, quam Græcorum annum dierum ccc. liv. ideò brevi effectum est, ut duobus diebus quovis biennio amplius, quam par foret, interjectis, ea fieret Brumæ regressio, ut intra annos xxx. contingeret initio Decembris, intra alios xxx. initio Novembris, &c. Re ergo cognita, quod quovis octennio dies octo excrescerent, & post tria octennia xxiv. abundarent; ea propter tertio quoque octennio non dies xc. sed lxvj. solummodò intercalarunt, dispensatione eorum facta pro arbitrio Pontificum, quibus erat a Numa mensium, Fastorumque cura commissa.

Videtur porrò intercalatio a Numa primum instituta, & Sacrorum quidem potissimum causa ut illa nempe ad suas semper tempestates congruerent. Sic certe Antias apud Macrobium; nam quod Licinius quidem Macer originem ejus ad Romulum refert; id de illa intercalatione ob duos menseis quovis anno deficienteis intelligi potest. Et quod Junius commemorat, Servium Tullum Regem intercalasse primum, id potest de mox memorata reformatione accipi; cum scilicet Bruma ejus tempore regressa jam foret in finem Septembris. Non morandum autem, quod Tuditanus, & Flavius rem ad Decemviros referunt; quando Varro scribit L. Pinario, & P. Furio Coss. qui multis annis Decemviros antecesserunt, fuisse æri incisam legem antiquissimam, in qua mentio fieret intercalationis.

Cum Græci autem intercalationem ultimo anni mense confecto instituerent, delegere Romani Februarium (qui ipse quoque esset quasi finis anni veteris) non illum quidem jam confectum, sed currentem tamen, ac post Terminalia, hoc est, diem sacrum Deo Termino, qui erat vij ante Martias Calendas. Subjunxere verò intercalationi quinque Februarii dies reliquos: *Credo*, inquit Macrobius, *vetere Religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur*. Præterea verò juxta sententiam ex Ovidio ante relatam, fuisse etiam, more Græcorum, intercalationem factam in ipso anni novi fine, si Februarius quidem mensis ultimus, & sacra Terminalia die ipsius ultimo fuere:

Qui sequitur Janum, veteris fuit ultimus anni;
Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.

Ubi annus verus solum dicitur ob illud tempus, quod a Numa ad usque Decem-viros intercessit.

Utcumque sit tamen, observari potest, intercalatos illos nunc xxij. nunc xxiij. dies constituisse specialem mensem, qui anno intercalationis foret quasi decimus-tertius; quique, ex Plutarcho, *Merkedinus*, *Merkedonius-ve* appellaretur; tametsi magis vulgare fuerit, ut diceretur *Intercalarius*, vel *Februarius intercalaris*.

CALEN-

Digitized by Google

CALENDARIUM NUMÆ POMPILII.

JANUARIUS	FEBRUARIUS	MARTIUS	APRILIS	MAJUS	JUNIUS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*	VII
VI	VI	VIII	VI	VIII	VI
V	V	VII	V	VII	V
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	III	*Idus*
XVII	XVI	*Pridie*	XVII	*Pridie*	XVII
XVI	XV	*Idus*	XVI	*Idus*	XVI
XV	XIV	XVII	XV	XVII	XV
XIV	XIII	XVI	XIV	XVI	XIV
XIII	XII	XV	XIII	XV	XIII
XII	XI	XIV	XII	XIV	XII
XI	X	XIII	XI	XIII	XI
X	IX	XII	X	XII	X
IX	VIII	XI	IX	XI	IX
VIII	VII	X	VIII	X	VIII
VII	VI	IX	VII	IX	VII
VI	V	VIII	VI	VIII	VI
V	IV	VII	V	VII	V
IV	III	VI	IV	VI	IV
III	*Pridie*	V	III	V	III
Pridie		IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
		III		III	
		Pridie		*Pridie*	

QUINTILIS	SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Nonæ*	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
Pridie	VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
Nonæ	VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Idus*	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
Pridie	XVII	XVII	*Pridie*	XVII	XVII
Idus	XVI	XVI	*Idus*	XVI	XVI
XVII	XV	XV	XVII	XV	XV
XVI	XIV	XIV	XVI	XIV	XIV
XV	XIII	XIII	XV	XIII	XIII
XIV	XII	XII	XIV	XII	XII
XIII	XI	XI	XIII	XI	XI
XII	X	X	XII	X	X
XI	IX	IX	XI	IX	IX
X	VIII	VIII	X	VIII	VIII
IX	VII	VII	IX	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III			III		
Pridie			*Pridie*		

CAPUT III.

Alia Romani Calendarii reformatio a Julio Cæsare.

Diu obiter intercalandi curam, una cum Festorum, & Sacrorum studio, commissam Pontificibus, sive Sacerdotibus fuisse. Factum ergo est, procedente, & maxime quidem Julii Cæsaris, tempore, ut corrigere Calendarium, Fastosve oportuerit: *Jampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam*, inquit Suetonius, *ita turbatos, ut neque messium feriæ Æstati, neque vindemiarum Autumno competerent*. Declarat Macrobius quo vitio laborarint Pontifices, dum postquam *fuisse tempus*, dixit, *cum propter superstitionem intercalatio omitteretur*, subdit: *Sacerdotes, ut publicanis gratificarentur, proferri, vel imminui consulto anni dies volentibus, dies modo auxisse, modo retraxisse*. Causam aliam copulat Censorinus, cum de Pontificibus loquens: *Sed horum*, inquit, *plerique ob odium, vel gratiam, quò quis Magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur; aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro, damnove esset, plus, minusve ex libidine intercalando, rem sibi ad corrigendum mandatam ultro depravarunt*.

Itaque Cæsar rerum potitus, & Dictator, Pontifexque Maximus cum foret, sic animum ad ordinandum Reipublicæ statum appulit, ut non postremam in corrigendo Calendario assumpserit curam; idque, Sosigenes cum adesset, Mathematicus ex Ægypto advectus, quem adhibere in consilium posset. Et quantæ quidem fuerit diligentiæ Vir Sosigenes, testatur Plinius, cum de eo loquens: *ipse*, inquit, *tenis commentationibus, quamquam diligentior esset ceteris, non cessavit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo*. Hoc verò Auctore, agnovit Cæsar, non posse constantem correctionem institui, nisi annus ad motum Solis, potiusquam Lunæ componeretur; ac expedire, ut ita fieret, cum præsertim annus Lunaris reducendus semper ad Solarem foret.

Ratio autem constituendi anni a Sosigene proposita ea fuit, ut cum Solis cursus peragatur diebus CCC. LXV. & quadrante, annus omnino haberetur dierum C C. LXV. Ac, ne ob neglectum quadrantis illius, ex quo intra quadriennium dies unus conficitur, ita sensim a constituto anni principio recederetur, ut feriæ messium Hyeme, vindemiales Vere celebrandæ forent (quod sane abhorruissent Romani, cum apud Ægyptios nihil timeretur hujusmodi, apud quos neglectus illius quadrantis eandem feriam deducebat per dies anni singulos decursu annorum 1460.) ne, inquam, id contingeret, sanciretur simul, ut quarto quoque anno dies unus intercalaretur; sicque quartus quilibet annus evaderet dierum CCC LXVI.

Cum res placuisset Cæsari, ac is vellet semper Januarii, annive initium ab ipsa Bruma deducere, aut certe, quò animos civium novitas minus offenderet, a proxime insequuturo Brumam ejus anni Novilunio; idcirco annum tum occurrentem, qui in tertium ipsius, & M. Æmilii Lepidi consulatum incidit, prodocere eò usque constituit, quousque Bruma, aut dies ille Novilunii contingeret. Advocavit ergo M. Flavium scribam, qui, referente Macrobio, *scriptos dies singulos ita ad Dictatorem retulit, ut & ordo eorum inveniri facillime posset, & invento, certus status perseveraret*.

Supputatione proinde facta, deprehensum est, præter dies XXIII. qui forte eo anno Februario intercalabantur, superesse adhuc LXVII. dies, qui intercalatione absumendi forent, ut dies ille posset in primum mensis Januarii incidere. Cæsar itaque duos ex illis menseis, alterum dierum XXXIII. alterum XXXIV. creavit, eosque inter Novembrim, Decembrimque transfigi jussit; factumque est adeo, ut hujusmodi annus (qui idcirco annus confusionis vocatus est) evaserit, tum XV. mensium, ut a Suetonio dicitur, tum dierum non CCCC.XLIV. ut Macrobius habet, sed C CC.XLV. ut Censorinus speciatim deducit; additis puta ad communem tunc annum, hinc uno mense dierum XXIII. hinc aliis simul duobus LXVII. ac universe diebus XC.

Quod non essent verò in anno a Numa instituto nisi dies CCC LV. ac decem proinde ad constituendum eum, qui futurus esset dierum CCC LXV. deessent; ea de causa Cæsar sic decem assumpsit, eosque in menseis constitutos ita distribuit, ut, Numæ instar, in quatuor illis Martio, Majo, Quintili, Octobri, nihil moverit, sed ut instituti a Romulo fuerant, dierum tricenum, ac unius, reliquerit; at tribus ex aliis, ut puta Januario, Sextili, ac Decembri, binos dies adjecerit, ut proinde ipsi quoque dierum XXXI. evaderent; quatuor verò, puta, Aprili, Junio, Septembri, ac Novembri, singulos adhibuerit, ut fierent proinde dierum XXX. Denique autem mensi Februario nullum diem addidit: *Ne*, inquit, Macrobius, *Deûm Inferûm religio immutaretur*.

Quia tamen ad id usque tempus mensis ille Intercalarius inferi in Februarium erat solitus; idcirco constituit, ut dies quoque ille, qui foret deinceps quarto quoque anno intercalandus, ipsi pariter interjiceretur; sicque Februarius quarto quoque anno dierum XXIX. foret. Constituit quin-etiam, ut veluti prius mensis Intercalarii, sic deinceps diei illius intercalatio fieret statim post Terminalia, septimumve Calendas, seu diem XXIII. ac ante Regifugium, sive ab exactis Regibus; instituta fugalia, atque adeo ante sextum Calendas, qui tunc ex XXIV. evaderet, ob intercalationem, numero XXV. uti & vigesimus quintus XXVI. ac ita deinceps, quousque XXVIII. evaderet XXIX. Unde & quia post diem VII. Kalendas, dicebatur bis sexto Kalendas Martias, semel scilicet die Intercalari, & semel die Regifugii; ea de causa, *Id*, inquit, ille, *bis-sextum censuit nominandum*.

Adnotandum autem, Cæsarem noluisse additos illos decem dies ante Nonas, aut Idus interferere, ne religionem Nonarum, aut Iduum, (quæ statuto erat die) comperendinatione ulla corrumperet; uti neque inserere in dies post Idus, ne Feriarum quarumque indictionem violaret. Illus ergo potius delectis mensium finibus sic adjecit, ut & Fastos notaverit, quò majorem daret libertatem actionibus; & non modo nullum ex iis Nefastum, sed neque Comitialem etiam esse voluerit, ne Magistratuum ambitio hac adjectione augeretur.

Hac ratione & Nonæ, & Idus eo, quo fuerant, statu manserunt; nam ne illi quidem tres menses recens facti dierum tricenum unius, septimanas habuerunt nonas, sed id juris solum relictum antiquis illis quatuor, Martio, Majo, Quintili, Octobri fuit. Soli dies ante Calendas id mutationis acceperunt, ut, cum prius dies proxime

ma Idus insequens quolibet mense, excepto Februario, foret XVII. remanserit quidem in quatuor antiquis mox nominatis XVII. at in aliis tribus dierum tricenûm singulorum, Januario, Sextili, Decembri, evaserit XIX. in quatuor aliis dierum tricenûm, Aprili, Junio, Septembri, Novembri, XVIII. In Februario autem semper fuerit XVI. etiam in anno Bis-Sextili, quod propter diei adjectionem, non denominationis ratio augeretur, sed una Sexti denominatio duobus diebus competeret.

Ut agnoseas verò, qua proinde facie Calendarium evaserit, id ita exhibendum est, ut ad ordinem Kalendarum, Nonarum, ac Iduum, quatenus descriptæ heic sunt, accedant Festa, ac Ludi, & alia, ipso præsertim Cæsaris tempore, solita adscribi; scilicet, cum facta deinceps plurium acceßio fuerit. Præcedent autem duo ordines, quorum unus litteris octonis ABCDEFGH, indicet dies Nundinaleis. Ut nobis enim una ex septem loco octavo semper rediens, Dominicam diem toto anno indicat; sic una ex octo, loco nono semper recurrens, indicabat toto anno diem Nundinarum, quo solebant homines ex agro in urbem convenire.

In altero autem, ubicumque est littera F. significatur dies *Fastus*, quo nimirum fari licebat Prætori tria verba solemnia, do, dico, addico. Ubi N, *Nefastus*, quo videlicet toto non licebat. Ubi FP, *Fastus prima*, quo licebat prima diei parte, seu ante meridiem. Ubi NP. *Nefastus primo*, quo eadem prima parte non licebat. Ubi EN, *Endotercisus*, seu *Intercisus*, quo horis quibusdam licebat, non licebat aliis. Ubi C, *Comitialis*, quo haberi poterant comitia; quæ nisi haberentur, fari tota die Prætori licebat; si haberentur, licebat solum, ubi ea peracta forent. Ubi Q, Rex C, F, *Quando Rex* (intellige sacrificulus) *Comitiavit* (hoc est in comitium iavit) *Fas*; supple Prætori. Ubi Q, ST, D, F, *Quando stercus delatum est*, (ex æde Vestæ intellige) *Fas*, supple eidem Prætori. Sed Calendarium habes heic inferius.

Sunt porrò heic duo quædam observanda; unum, quod Julius Cæsar natus ad IV. Eidus Quintilis foret, ideo fuisse, Cæsare mortuo, hunc mensem appellatum Julium, legem ferante M. Antonio, qui illi V. Consuli collega cum foret, superfuit; idque a secundo statim annorum, qui a Julio reformatore Juliani deinceps appellati sunt. Fuisse & Sextilem a successoris nomine vocatum Augustum, non quod Augustus eo mense natus [siquidem natus est Septembri, & IX. quidem Kalendas Octobris] sed ob alias causas non Plebiscito modo expressas, sed etiam Senatus consulto, quod Censorinus refert ad annum Augustanum (victoriæve Actiacæ) XX. hoc est XXXVII. Julianum; cujusque ecce apud Macrobium verba: *Cum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos treis in urbem intulerit, & ex Janiculo legiones deductæ, sequutæque sint ejus auspicia, ac fidem, & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit, finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit, placere Senatui, ut mensis Augustus appelletur.*

Notum est autem, perseverare etiam-num hæc duo mensium nomina; cum alii quidem Imperatores nequidquam parem facere immutationem tentaverint; ut dum Nero voluit Aprilem appellari Neronem; Commodus Sextilem Commodum, & Septembrim Herculem; Domitianus Septembrim Germanicum, & Octobrim Domitianum; Commodus rursus Novembrim Exuperatorium, & Decembrim Amazonium. Quippe de omnibus dici potest, quod Macrobius speciatim de Domitiano habet: *Qui Octobrim*, inquit, *suo nomine invaserat; sed ubi infaustum vocabulum ex omni ære, vel saxo placuit eradi, Menses quoque usurpatione tyrannica appellationis exuti sunt.*

Alterum, cum Julius Cæsar instituisset, ut quarto quoque anno intercalaretur, & numerandum intellexisset quartum, secluso illo, quo nupera intercalatio fuisset facta; evenisse, ut illo mortuo, non intelligentes rem Pontifices, quartum annum, superiore illo incluso, intellexerint, sicque inter doos intercalareis, non-nisi duos sine intercalatione habuerint, quousque exactis XXXVI. annis error denique deprehensus fuit.

Quia verò intra hosce annos intercalatum fuerat duodecies, cum debuisset solummodo intercalari novies; ea-propter constituit Augustus, ut duodecim annis insequentibus intercalatio nulla fieret, quo tres dies plus æquo intrusi tribus quadriennniis absumerentur. Quare & correctione hoc modo instituta, fuisse intercalationem resumptam, sicque deinceps continuatam, ut interrupta hactenus non fuerit. Quomodo autem futurum sit, ut interrumpatur, dicendum posterius.

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

JANUARIUS.

In Tutela Junonis.

Nund.	DIES.		
A	F	*Cal.*	Jano. Junoni.
B	F	iv.	
C	C	iii.	Cancer occidit.
D	C	*Prid.*	
E	F	*Non.*	Lyra oritur. Aquila vesperi occidit.
I	F	viii.	
G	C	vii.	
H	C	vi.	Delphin vesperi occidit.
A		v.	Agonalia:
B	EN	iv.	Media hyems.
C	NP	iii.	Carmentalia.
D	C	*Prid.*	Compitalia.
E	NP	*Id.*	Jovi Statori.
I	EN	xix.	
G		xviii.	Carmentæ, & Porrimæ Postuertæ.
H	C	xvii.	Concordiæ.
A	C	xvi.	Sol in Aquario.
B	C	xv.	
C	C	xiv.	
D	C	xiii.	
E	C	xii.	
F	C	xi.	
G	C	x.	Lyra occidit.
H	C	ix.	Sementinæ feriæ. Castori, & Polluci.
A	C	viii.	
B	C	vii.	
C	C	vi.	Regulus occidit.
D	C	v.	
E	F	iv.	Equiria in campo Martio. Pacalia.
F	F	iii.	Fidicula occidit.
G	F	*Prid.*	Deis Penatibus.

FEBRUARIUS.

In Tutela Neptuni.

Nund.	DIES.		
H	N	*Cal.*	Herculi. Lucaria. Junoni Sospitæ.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Lyra, & medius Leo occidunt.
C	N	*Prid.*	
D		*Non.*	Aquarius oritur.
E	N	viii.	
F	N	vii.	
G	N	vi.	
H	N	v.	Veris initium.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Genialici ludi. Arctophylax oritur.
C	N	*Prid.*	
D	NP	*Id.*	Fauno, & Jovi.
E	C	xvi.	Corvus, Crater, Anguis oriuntur.
F	NP	xv.	Lupercalia.
G	EN	xiv.	Sol in Piscibus.
H	NP	xiii.	Quirinalia.
A	C	xii.	Feralia, seu Ferialia. Fornacalia. Diis Manibus
B	C	xi.	
C	C	x.	
D	F	ix.	Deæ Mutæ, seu Larundæ. Feralia. Lararia.
E	C	viii.	Caristia.
F	NP	vii.	Terminalia.
G	N	vi.	Regifugium.
H	C	v.	Hirundinum adventus. Arcturus vesperi oritur.
A	EN	iv.	
[illegible]	NP	iii.	Equiria in campo Martio.
C	C	*Prid.*	

CALEN-

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

MARTIUS.

In Tutela Minervæ.

Nund.	DIES.		
D	NP	*Cal.*	Marti, Ancyliorum festum. Matronalia.
E	F	vi.	
F	C	v.	Alter Piscium occidit.
G	C	iv.	
H	C	iii	Cancer oritur. Vindemiator oritur.
A	NP	*Prid.*	Vestalia. Cæsar Pontifex Max. factus.
B	F	*Non.*	Veiovi. Pegasus oritur.
C	F	viii.	Corona oritur.
D	C	vii.	Orion oritur.
E	C	vi.	
F	C	v.	
G	C	iv.	
H	EN	iii.	Maria aperiuntur.
A	NP	*Prid.*	Equiria ad Tiberim.
B	NP	*Id.*	Annæ Perennæ. Scorpius occidit.
C	F	xvii.	Nepa occidit.
D	NP	xvi.	Liberalia, seu Bacchanalia. Agonia.
E	C	xv.	Sol in Ariete.
F	N	xiv.	Quinquatrus Minervæ, per 5. dies.
G	C	xiii.	
H	C	xii.	Equus occidit manè.
A	N	xi.	
B	NP	x.	Tubilustrium.
C	QRAX	ix.	
D	C(C.F.	viii.	Hilaria. Æquinoctium vernum.
E	C	vii.	
F	NP	vi.	
G	C	v.	Megalesia.
H	C	iv.	
A	C	iii.	Concordiæ, Saluti, Paci.
B	C	*Prid.*	

APRILIS.

In Tutela Veneris.

Nund.	DIES.		
C	N	*Cal.*	Veneri. Fortunæ Virili.
D	C	iv.	Pleiades occidunt.
E	C	iii.	
F	C	*Prid.*	Megalesia, Ludi Matri Magnæ, per octo dies.
G		*Non.*	
H	NP	viii.	Fortunæ Publicæ, Primigeniæ.
A	N	vii.	Apollinis, & Dianæ natalis.
B	N	vi.	Libra occidit..
C	N	v.	
D	N	iv.	Ludi in Circo.
E	N	iii.	
F	N	*Prid.*	Ludi Cereri, per octo dies.
G	NP	*Id.*	Jovi Victori, & Libertati.
H	N	xviii.	
A	NP	xvii.	Fordicidia, vel Fordicaria.
B	N	xvi.	Suculæ occidunt vesperi.
C	N	xv.	
D	N	xiv.	Equiria in Circo maximo.
E	N	xiii.	Cerealia. Sol in Tauro.
F	N	xii.	Palilia. Romæ natalis.
G	NP	xi.	
H	N	x.	Agonia altera.
A	NP	ix.	Vinalia priora.
B	C	viii.	Palilicium oritur.
C	NP	vii.	Robigalia. Medium Veris.
D	F	vi.	Aries occidit. Hœdi oriuntur.
E	C	v.	Feriæ Latinæ.
F	NP	iv.	Floralia, per sex dies.
G	C	iii.	Canis vespere occidit.
H	F	*Prid.*	Vestæ Palatinæ. Larentalia prima.

CALEN-

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

MAJUS.

In Tutela Apollinis.

Nund.	DIES.		
A	N	*Cal.*	Bonæ Deæ. Lararia. Capella oritur.
B	F	vi.	Compitalia.
C	C	v.	Hyades, & Centaurus oriuntur.
D	C	iv.	
E	C	iii.	Lyra oritur.
F	C	*Prid.*	Scorpius, & Nepa medii occidunt.
G	N	*Non.*	Vergiliæ oriuntur mane.
H	F	viii.	Capella oritur Cæsari.
A	N	vii.	Lemuria, vel Remuria, per treis dies.
B	C	vi.	
C	N	v.	Malum noberc. Orion occidit.
D	NP	iv.	Marti in Circo.
E	N	iii.	Æstatis initium. Pleiades oriuntur.
F	C	*Prid.*	Mercurio. Taurus oritor.
G	NP	*Id.*	Feriæ Jovi. Mercurii oatalis. Fidis oritur mane.
H	F	xvii.	
A	C	xvi.	
B	C	xv.	
C	C	xiv.	Sol in Geminis.
D	C	xiii.	
E	NP	xii.	Veiovi. Agonalia. Canis oritur.
F	N	xi.	
G	NP	x.	Tubilostria. Volcanalia.
H	Q.REX	ix.	
A	C(C F	viii.	Fortonæ Poblicæ. Aqoila oritur.
B	C	vii.	Regifugium iterum. Arctophylax occidit.
C	C	vi.	Hyades oriuntur.
D	C	v.	
E	C	iv.	
F	C	iii.	
G	C	*Prid.*	

JUNIUS.

In Tutela Mercurii.

Nund.	DIES.		
H	N	*Cal.*	Junoni Monetæ. Tempestæ.
A	F	iv.	Feriæ Marti. Carnæ Deæ.
B	C	iii.	
C	C	*Prid.*	Bellonæ, & Herculi.
D	N	*Non.*	Dio Fidio, Sancto, Semipatri.
E	N	viii.	Vestæ.
F	N	vii.	
G		vi.	Menti, in Capitolio.
H	N	v.	Vestalia. Asini coronantur.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Matralia, Fortunæ, & Concordiæ.
C	N	*Prid.*	
D	N	*Id.*	Jovi Invicto. Quinq. Min. Calor incipit.
E	N	xviii.	
F	Q.ST	xvii.	
G	C(D F	xvi.	
H	C	xv.	Delphin oritur totus.
A	C	xiv.	
B	C	xiii.	Minervæ. Sol in Cancru.
C	C	xii.	Summano. Ophiuchus oritur.
D	C	xi.	
E	C	x.	
F	C	ix.	
G	C	viii.	Forti Fortunæ. Hoc, & sequente biduo, Solstitium.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Orionis zona oritur.
B	C	v.	Jovi Statori. Lararia.
C	C	iv.	
D	F	iii.	
E	F	*Prid.*	Hercoli, & Musis. Populifugium.

CALEN-

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

QUINTILIS.

In Tutela Jovis,

Nund.	Dies.		
F	N	*Cal.*	Migrationes ex ædibus in ædeis.
G	N	vi.	
H	N	v.	
A	NP	iv.	Corona occidit mane.
B	N	iii.	Populifugium.
C	N	*Prid.*	Ludi Apollinares, per 8. dies. Fortunæ Muliebri.
D	N	*Non.*	Populifugium, Caprotinæ Nonæ. Festum Ancillarum,
E	N	viii.	Virulatio.
F	EN	vii.	Cepheus vespere oritur.
G	C	vi.	Prodromi, seu Etesiæ flare incipiunt.
H	C	v.	
A	NP	iv.	Cæsaris natalis.
B	C	iii.	Fortunæ Muliebri.
C	C	*Prid.*	Merkatus, vel Merkurialia per sex dies.
D	NP	*Id.*	Castori, & Polluci.
E	F	xvii.	Procyon oritur.
F	C	xvi.	
G	C	xv.	
H	NP	xiv.	Lucaria.
A		xiii.	Sol in Leone.
B	C	xii.	Lucaria.
C	C	xi.	
D		x.	Neptunalia.
E	N	ix.	Regulus oritur.
F	NP	viii.	Furinalia. Ludi Circenses, per dies sex.
G	C	vii.	Canicula apparet.
H	C	vj.	
A	C	v.	
B	C	iv.	
C	C	iii.	Aquila occidit.
D	C	*Prid.*	

SEXTILIS.

In Tutela Cereris.

Nund.	Dies.		
E	N	*Cal.*	Spei, Marti,
F	C	iv.	
G	C	iii.	
H	C	*Prid.*	Leo medius oritur.
A	F	*Non.*	Saluti, in Quirinali.
B	F	viii.	Arcturus medius occidit.
C	C	vii.	Aquarius medius occidit.
D	C	vi.	Soli Indigeti, in Quirinali.
E	NP	v.	
F	C	iv.	Opi, & Cereri.
G	C	iii.	Fidis occidit. Autumni initium.
H	C	*Prid.*	Herculi. Lignapæsia.
A	NP	*Id.*	Dianæ. Vertumno. Festum Servorum, & Ancillarum.
B	F	xix.	
C	C	xviii.	Delphin mane occidit.
D	C	xvii.	
E	NP	xvi.	Portumnalia. Jano.
F	C	xv.	
G	FP	xiv.	Vinalia posteriora.
H	C	xiii.	Sol in Virgine.
A	NP	xii.	Consualia.
B	EN	xi.	Vindemiator oritur mane.
C	NP	x.	Volcanalia.
D	C	ix.	Feriæ Lunæ.
E	NP	viii.	Opiconsiva, in Capitolio.
F	C	vii.	
G	NP	vi.	Volturnalia.
H	NP	v.	Victoriæ. Ara in Curia. Sagitta occidit. Ethesiæ desinunt,
A	F	iv.	
B	F	iii.	Mundus Cereris patet.
C	F	*Prid.*	Andromeda vesperi oritur.

CALEN-

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

SEPTEMBER.

In Tutela Vulcani.

Nund.	DIES		
D	N	*Cal.*	Fer. Neptuno. Jovi Mæmacti.
E	N	iv.	
F	NP	iii.	Dionysia, seu Vindemiæ.
G	C	*Prid.*	Ludi Romani, per octo dies.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Erebo, Ariete, & ove nigra.
B	C	vii.	
C	C	vi.	
D	C	v.	Capella oritur.
E	C	iv.	Caput Medusæ oritur,
F	C	iii.	Virgo media oritur.
G	N	*Prid.*	Arcturus medius oritur.
H	NP	*Id.*	Hirundinum discessus.
A	F	xviii.	Equorum probatio.
B		xvii.	Ludi Circenses, votivi, magni, per quinque dies.
C	C	xvi.	
D	C	xv.	
E	C	xiv.	Spica Virginis mane oritur.
F	C	xiii.	Sol in Libra. Crater mane apparet.
G	C	xii.	Romuli natalis. Merkatus per quatuor dies.
H	C	xi.	
A	C	x.	Argo, & Pisces occidunt.
B	NP	ix.	Augusti natalis.
C	C	viii.	Æquinoctium hoc, & seq. biduo.
D	C	vii.	Saturno, & Maniæ.
E	C	vi.	
F	C	v.	Veneri Genitrici. Fortunæ reduci.
G	C	iv.	Capella mane oritur.
H	F	iii.	Hœdi oriuntur.
A	F	*Prid.*	Meditrinalia. Epulum Minervæ.

OCTOBER.

In Tutela Martis.

Nund.	DIES		
B	N	*Cal.*	
C	F	vi.	
D	C	v.	
E	C	iv.	Auriga occidit mane.
F	C	iii.	Mundus Cereris patet.
G	C	*Prid.*	Diis Manibus.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Clara Coronæ oritur.
B	C	vii.	
C	C	vi.	Ramalia: Græcis Oschophoria.
D		v.	Meditrinalia. Hyemis initium.
E	NP	iv.	
F	NP	iii.	Fontinalia. Jovi Liberatori, Ludi per tres dies
G	NP	*Prid.*	
H	NP	*Id.*	
A	F	xvii.	Ludi Plebæii. Arcturus occidit.
B	C	xvi.	
C	C	xv.	Jovi Liberatori, Ludi.
D	NP	xiv.	Armilustrium.
E	C	xiii.	
F	C	xii.	Ludi per quatuor dies. Sol in Scorpione.
G	C	xi.	
H	C	x.	Libero Patri. Taurus occidit.
A	C	ix.	
B	C	viii.	
C	C	vii.	Nepæ frons oritur.
D	C	vi.	Ludi Victoriæ.
E	C	v.	Vergiliæ occidunt.
F	C	iv.	
G	C	iii.	Vertumni Feriæ. Ludi votivi.
H	C	*Prid.*	Arcturus occidit.

CALEN-

CALENDARIUM JULII CÆSARIS.

NOVEMBER.

In Tutela Dianæ.

Nund.	DIES.		
A	N	*Cal.*	Ludi Circenſes.
B	F	iv.	Arcturus occidit veſperi,
C	F	iii.	Fidicula mane oritur.
D		*Prid.*	
E	F	*Non.*	Neptunalia.
F	F	viii.	
G	C	vii.	Mundus patet.
H	C	vi.	Clara Scorpionis oritur.
A	C	v.	Hyemis initium.
B	C	iv.	
C	C	iii.	Vergiliæ occidunt. Maria clauduntur,
D	C	*Prid.*	
E	NP	*Id.*	Lectiſternia, ſeu Epulum indictum.
F	F	xviii.	
G	C	xvii.	Ludi Plebeii in Circo per treis dies.
H	C	xvi.	Sementis triticeæ finis.
A	C	xv.	
B	C	xiv.	Merk. per triduum. Sol in Sagittario.
C	C	xiii.	Pontificum Cena, in honorem Cybeles.
D	C	xii.	
E	C	xi.	Liberalia. Lepus occidit mane.
F	C	x.	Plutoni, & Proſerpinæ.
G	C	ix.	
H		viii.	Brumalia per triginta dies,
A	C	vii.	Canicula occidit.
B	C	vi.	Suculæ occidere incipiunt.
C	C	v.	
D	C	iv.	
E	C	iii.	
F	F	*Prid.*	Totæ Suculæ occidunt.

DECEMBER.

In Tutela Veſtæ.

Nund.	DIES.		
G	N	*Cal.*	Fortunæ muliebri.
H		iv.	
A		iii.	
B		*Prid.*	Minervæ, & Neptuno.
C	F	*Non.*	Faunalia.
D	C	viii.	Sagittarius medius occidit.
E	C	vii.	Aquila mane oritur.
F	C	vi.	
G	C	v.	Junoni jugali.
H	C	iv.	
A	NP	iii.	Agonalia. Alcyonii dies quatuordecim.
B	PN	*Prid.*	
C	NP	*Id.*	Equiria, ſeu Curſus equorum.
D	F	xix	Ambroſia.
E	NP	xviii.	Conſualia Scorpius totus oritur mane.
F	C	xvii.	
G		xvi.	Saturnalia per quinque dies.
H	C	xv.	Sol in Capricorno. Olor oritur.
A	NP	xiv.	Opalia.
B	C	xiii.	Sigillaria per duos dies.
C	NP	xii.	Divalia, ſeu Angeronalia.
D	C	xi.	Lararia.
E	NP	x.	Larentalia, vel Laurentalia.
F	C	ix.	Juvenales Ludi.
G	C	viii.	Solſtitium Hyemale. Brumalium finis.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Phœbo per triduum. Delphinus oriri mane incipit.
B	C	v.	
C	F	iv.	Aquila veſpere occidit.
D	F	iii.	Canicula veſpere occidit.
E	F	*Prid.*	

CAPUT IV.

Romani Calendarii ad Christianos usus applicatio, & celebrandi Paschatis tempus a Niceno Concilio præscriptum.

CEterum, cum Christus Servator, imperante Augusto [& sub medium quidem intermissæ illius intercalationis] natus fuerit, ac primi Christiani intra fineis Romani Imperii vitam duxerint, idem ipsis quoque fuit primitus usus Romani Calendarii a Julio Cæsare reformati. Nempe ipsis quoque fuere iidem menses, idem in unoquoque mense dierum numerus; idem in Fehrusrio dies intercalaris; eadem Calendarum, Nonarum, Iduum denominatio; tametsi, quod ad cetera attinet, quidpiam immutarint.

Inprimis enim, vice litterarum illarum Nundinalium, litteras vocatas Dominicaleis reposuerunt, hoc est, pro octonis septenas, quot dies in Hebdomade sunt, quarum una semper Dominica vocatur. Fecere id autem ex Judæorum ritu, apud quos Christus natus vixit, quorumque legem observavit; nisi quod Judæi observantes Hebdomadam, festum habuere diem septimum, Sabbatum ipsis appellatum; Christiani autem festum habuere primum, in memoriam Resurrectionis Christi Domini; unde & illi fuit Dominicæ nomen.

Quod communis verò annus continet Hebdomades dierum quinquaginta duas, ac unum diem præterea, inde fit, ut his litteris, nempe A, B, C, D, E, F, G, quinquagies, ac bis repetitis, ipsa littera A, diei primo anni tributa, supersit etiam attribuenda diei anni ultimo; ac exinde intelligatur, si dies prima anni communis Dominica fuerit, ultimam quoque Dominicam fore; atque adeo diem primam anni insequentis fore non amplius Dominicam, sed diem Hebdomadis secundam; sicque anno insequente litteram A, designaturam diem Hebdomadis secundam, & litteram G, Dominicalem fore. Dico autem anni communis; quoniam in anno Bissextili, quæ littera Dominicalis ad diem usque intercalarem est, esse deinceps non perseverat; verum illius vicem subit, quæ ipsam proxime antecedit; adeo ut, si eo usque littera Dominicalis fuerit, verbi causâ G, sit deinceps futura F; & cum proximo rursus anno E, sit futura Dominicalis; ipsa littera A, sit designatura non diem Hebdomadis secundam, neque etiam tertiam, sed quartam.

Deinde pro nihilo habuerunt dies Fastos, Nesastus, Comitialeis, & ceteros; ac vice Festorum, Ludorum, ceterorumque hujusmodi, apposuere solum quibus diebus contigisset depositio, obitusve Sanctorum Episcoporum, & Martyrum, una cum cœmeterio, in quo quisque sepultus fuisset. Exempli causâ, mense Januario; Ad IV. Idus, *Miltiadis in Callisti*. Ad XVIII. Calend. Febroarii, *Marcellini in Priscilla*. Ad XIII. *Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbis*. Ad XII. *Agnetis in Nomentana*; atque ita de ceteris. Ex quo licet intelligi, vocatum jam Martyrologium nihil aliud, quam primævum hoc continuatum, amplificatumque Calendarium; & vocatum jam Calendarium nihil aliud, quam Martyrologium selectum.

Tertiò, quod essent apud Christianos non modo stata, se Immóbilia, diebusve anni certis assignata Festa; sed quædam etiam vaga, & Mobilia, hoc est, non quotannis ad eosdem dies redeuntia, sed per varios, quasi subsultim decurrentia; ideo, cum non possent hæc Festa adscribi Calendario, & præscribendæ tamen forent certæ regulæ, ex quibus posset intelligi, in quos ex Calendario dies singulis annis inciderent, ideo, inquam, diu, multumque, priusquam aliquid hac de re constiterit, laboratum fuit. Et quia sanctum Pascha est veluti caput, è quo dependent cetera, cum habito die Paschatis, reliquorum dies facile obtineantur; idcirco opus, ac labor fuit in præscribendo die, quo Pascha quoto quoque anno celebraretur.

Cum enim Christus Dominus anno ætatis XXXIV. currente, passurus sub Tiberio, Pascha pridie mortis cum Discipulis celebrasset, ac idem quotannis celebrandum præcepisset, subortæ sunt brevi, ac deinceps difficultates variæ circa celebrationis tempus. Primæva institutio, ab usque exitu Judæorum ex Ægypto, ferebat, ut quemadmodum ille exitus contingebat sub Plenilunium, dimidiumve mensis, quo in illis regionibus novæ fruges colligebantur, cujusque initium erat semper Novilunium Veris initio, Æquinoctiumve, seu ante, seu post proximum; ita in ipsius memoriam Pascha quotannis celebraretur, tum simili mense, vocato Judæis Nisan, qui ex sexto factus est primus [quoad nempe Festa, seu dies solemneis] tum die illius decimaquarta, quæ & propter ipsam Lunæ ætatem, tempusve a Novilunio exactum, appellata est decimaquarta Luna. Scilicet, ut annus, sic menses, Lunares (saltem quod ad Sacra) apud Judæos fuisse videntur.

Primi itaque Christianorum non alia, quam Judæorum computandi ratione usi [& maxime quidem, donec primi quindecim Jerosolymorum Episcopi ex Circumcisione, seu Judæi fuerunt] observavere quidem omnes eundem anni mensem; verum, cum Paschæ nomine significetur Transitus, & factus a Christo Transitus duplex fuerit; prior quidem ex vita in mortem, quo die crucifixus fuit, feria scilicet hebdomadis sexta; posterior verò ex morte in vitam, quo die resurrexit a mortuis, feria nempe prima, vocata deinceps Dominica; ea propter alii existimarunt celebrandum Pascha ipso die Crucifixionis, unde & fuit dictum σταυρώσιμον Pascha; alii die Resurrectionis, unde & Pascha dictum ἀναστάσιμον fuit. Præterea autem, licet Crucifixionis dies videatur Judæis fuisse Luna XIV. quod, ex Beato Joanne, fuerit Parasceva, & Judæi non fuerint ingressi in Prætorium, ut non contaminarentur, sed eo vespere comederent Pascha; Sanctos tamen Patres, ut deinceps citandos Theophilum, Cyrillum, Ambrosium, eam habuisse XV. superiorem verò, quod Christus ab usque antecedente comedisset vespere, XIV. Lunam reputasse.

Brevi porrò in id consensit maxima Christianorum pars, ut Pascha celebraretur die Dominica Lunam XIV. proxime insequente [adeo

ut,

Digitized by Google

ut ; etiam cum Luna XIV. iu Dominicam incideret, Pascba iu sequentem transferretur] eaque de re Epistola Beati Pil Papæ circiter annum Christi 150. extat. Qui autem deinceps aut superfuere, aut exorti fuere, qui contenderent, retinendam esse cum ipsis Judæis diem, vel Lunam XIV. ij. ab Orthodoxit babiti fuere Hæreticl, Quarta-decimanique vocati. Nisi quod tolerabiliores sunt visi, quibus placuit, si decimaquarta Luna incidisset iu ante VIII. Kalendas Aprilis, seu Martii XXV. quo Christum passum persuasio erat, celebrari Pascha debera ; quotacumque tandem ea dies bebdomadis occurreret ; qui quidem mos diu in Gallis speciatim fuit observatus.

Non ea tamen sola fuit difficultas ; nam cum primus mensis deberet a Novilunio incipere, quod foret Veris initio, seu Æquiuoctio propius ; ac Luna adeu XIV. esse non posset aliquu die Æquinoctium antecedente ; sed vel die ipso Æquinoctii, vel consequente aliquo ; ideo controversia fuit multa, quod non constaret satis, quo die Æquinoctium contingeret, neque quæ dies mensis, seu Luna decima quarta habenda foret. Videliect crassa nimis videbatur Judæorum computatio, qui & Æquinoctium habebant æquo anticipatius ; & Cyclo utebantur Heptæteridum duodecim, seu octoginta quatuor annorum [addita nempe ad Calippi Periodum octaeteride] quo Novilunia tameu in eosdem dies non restituebantur, ut ipsi putabant.

Hoc de uegotio cum Papa Victor scripsisset ad Theopbilum Cæsariensem Episcopum, sub annum Christi Domini 196. convocavit illo Cæsaream circumvicinos Episcopos ; euque in Concilio constitutum fuit, ut, quia Mundus creatus fuisset in die Verni Æquinoctii, existente Dominica (ea scilicet credebatur Æquinoctium contiugere Julii Cæsaris tempore) quia eadem Cbristus surrexisset, Passione triduo ante incepta [a die nimirum 22. qua Judas eum prodiderat] quia rursus mensis integer consecratus a Deu fuisset celebrationi Paschatis, ac iutra mensem hebdomas, iu quam decima quarta Luua incideret ; constitutum, iuquam, fuit, ut celebraudi Paschatis limites forent a die Martii 22. in diem Aprilis 21. ac præterea, a Luna xiiij. intra illot limites cadente, iu Lunam xxj. prout Dominica post Lunam decimam quartam contingeret.

At verò, quia simul decretum uibil fuit circa diem habendi quotannis Noviluuii, ex quo Luna decimaquarta, eaque Paschalis supputaretur ; ea de causa fuere subinde varii Cycli excogitati ad Lunæ ætatem cognoscendam, quales, præter Judaicum 84. annorum, fuere, alius quidem annorum 3u. alius 25. alius 16. seu duarum Octacteridum, ex quibus Hippolytus Episcopus Portueusis sub annum Christi 222. Ἑκκαιδεκαετηρίδα, Cyclumve annorum sexdecim confecit, præter ecteros celebrem ; quousque Anatolius Episcopus Laodiceuus sub annum 275. Cyelum Decem-novennalem induxit. Induxisse certe memorat Eusebius ; tametsi Beda Eusebium ipsum composuisse primum talem Cyclum dicat. Hic porrò Cyclus fuit quidem temporis progressu commodissimus omnium visus ; verum, uuu quatenus descriptus ab ipso Anatolio, qui & duo tantum Bis-sexta per totam Cycli seriem agnovit ; &, coustituto Æquinoctio ad diem Martii 25. cunstituit Paschalis celebrationis limites diem Martii 27. & Aprilis 23. sanxitque, si Luna decima quarta iu Dominicam incideret, posse eâ Pascha celebrari ; adeo proinde, ut celebrationem a Luna decima quarta in XX. extenderit. Meminit ille diversæ jam apud Gallus computationis.

Successit deinde anno Christi 328. [nisi malis cum plerisque dicere 325.] successit inquam, geuerale, ac celebre illud Nicænum Concilium, quod Cyclum quidem Decem-novennalem, peritis viris in consilium adhibitis, retinendum censuit ; sed quia tamen, tam circa ipsum, quam circa diem Æquinoctii difficultates supererant variæ ; idcirco rei definiendæ curam demandavit Alexandrinæ Ecclesiæ, ob antiquam apud Ægyptios, ac iu ea præsertim urbe, Astronomiæ peritiam ; ut re deinceps communicata cum Romano Episcopo, & ex illius iudictiune Ecclesiis lunginquioribus, Pascba eodem die eelebrari a Christianis omnibus posset.

Res proinde sic fuit peracta, ut post annos demum quinquaginta Beatus Teophilus Alexandrinus Episcoput, & Cyelum annorum 418. seu 22. Cyclorum Decem-novennalium coudiderit, & Canonem, seu Tabulam, ut jam dicimus Temporariam, ab annu 380. in centum annos exteuderit, in qua, & Luna decima quarta, & Paschalis Dominica quotu quoque anno osteuderetur ; idque præfatus, Æquinoctium xij. Kalendas Aprilis, hoc est die Martii xxj. contingere [ut nempe studiosius ex mente Concilii observatum fuerat] & quandocumque Luna decima quarta in Dominicam diem incideret, Pascha in insequeutem, seu post septem dies differendum esse.

Subscripsit statim S. Ambrosius, sub idem tempus cum scriberet. Quippe & probati a Concilio Decem-uoveunalis Cycli meminit, & mentione facta supputatiunis Ægyptiorum, ac definitione Alexandrinæ Ecclesiæ, admisit explicatius, posse Pascha a Luna decima quinta in xxj. celebrari ; & nihil vetare proiude, quo minus etiam vij. Kalendas Majas, seu die XXV. Aprilis Pascha celebretur, si nempe Luna decima quarta in diem ejus mensis xviij. eamque Dominicam inciderit.

Beatus Cyrillus itidem Alexandrinus Episcopus, sub annum 440. ubi etiam meminit decrevisse Concilium, ut quoniam apud Alexandriam talis esset reperta Ecclesia, quæ in hujus rei scientia clareret, ideo per ipsam indicaretur iu singulos annos Romanæ Ecclesiæ, quu die, & quota Luna Pasebe celebrandum occurreret ; tum adjecit, se reduxisse memoratum Cyclum Beati Theophili 418. anuorum ad aunos 95. hoc est, ad quiaque Cyclos Decem-novennaleis, quot nempe necessarii erant, ut postquam Pascha foret die Martii 22. [seu quam citime potest] celebratum, eodem rursum die posset celebrari.

Cum proinde sub idem tempus Sanctus Leo Papa hæreret da die, quo iudicenda foret celebratio Paschatis anno 444. ae requisiisset Beati Cyrilli seutentiam, responsiu ejus fuit celebrandum Pascha ix. Kalend. Maii, seu die Aprilit 23. [quod idem etiam illi respondit Beatus Paschasinus Lilybæanus Episeopus] tametsi eo anno Latini (exceptis tamen Medio-

lanenſibus, propter Beatum Ambroſium) indicerent Paſcha ad vii. Kalendas Aprilis, ſeu Martii 26.

Et cum deinceps idem Sanctus Leo provideret parem circa annum 455. difficultatem, quod juxta Cyclum Latinorum deberet Paſcha contingere ad diem xv. Kalendas Majas, ſeu diem Aprilis 17. juxta Alexandrinum verò, hoc eſt, Beatorum Theophili, & Cyrilli, ad viij. Kalend. ſeu diem Aprilis 24. quæ aliunde quoque excederet limitem non modo primitus præſcriptum diei 21. ſed etiam illum, qui haberi poſſet, ob biduum a die Paſſionis in Reſurrectionis Dominicam, die 23. idcirco hacce de re ſcripſit ad Marcianum Imperatorem, ut eliceret, quam & ſecum communicaret, Ægyptiorum, Alexandrinorumve, ubi hæc expendiſſent, ſententiam. Cumque Marcianus hacce de re ſollicitaſſet Beatum Proterium Alexandrinum Epiſcopum, Beati Cyrilli ſucceſſorem, reſcripſit ipſe Proterius fuſe ad ſanctum Pontificem, multiſque oſtendit non alia, quam Aprilis die 24. Paſcha celebrandum.

Et Sanctus quidem Leo Paſcha eo die celebrandum indixit; verum quia Latini varie obmurmurabant, Proſperque ſpeciatim objecit, rem fuiſſe Proterii pertinacia obtentam, & nunquam deinceps imitandam, quoniam exitialem offenſionem attuliſſet, eamobrem, ut in poſterum a diſſidiis caveretur, & quid rei foret agendum conſtaret, Hilarus Romanus Archidiaconus, & poſtea quoque Sancti Leonis in Pontificatu ſucceſſor, Victorium Aquitanum harum rerum peritum adhortatus eſt, ut diligenter inquireret, unde inter Græcos, Latinoſque oriretur diverſitas; quo diſſuno opinionis errore ſublato, fidelium univerſitas poſſet, dubiis omnibus expedita, idem tenere.

Victorius igitur ſub annum 457. attendens inter cetera, nullum neque 84. neque 95. neque 5000. neque plurium annorum Cyclum ſic reſumi poſſe, ut annis deinceps conſequentibus inſerviret, donec talis eſſet, qui omneis varietates ex commixtione Cycli Decem-novennalis cum Dominicalibus litteris, iiſque per annos quaternos binis exortas complecteretur; ideo talem excogitavit, ac eſſe deprehendit Cyclum annorum 532. Quare & ſeriem ejus contexuit, & principium duxit ab anno Paſſionis Dominicæ, quam & retulit ad Rufini, ac Rubellii Geminorum Conſulatum. In ipſo autem dies Paſchatis in ſingulos annos medio quodam modo inter Latinorum praxin, & Alexandrinorum inſtitutum, deduxit.

Siquidem Latini volebant, decimam quartam Paſchalem Lunam poſſe etiam contingere die Martii 18. quæ ſi foret Sabbatum, celebrandum eſſet Paſcha, non die ſequente 19. ſed octiduo poſt; ac poſſe ſolum tum celebrari die 20. cum Luna decima quarta incidente in diem 18. ea foret hebdomadis vi. Alexandrini contendebant, non poſſe Lunam decimam quartam ante diem 21. contingere; ac poſſe Paſcha celebrari die 22. ſi Luna decima quarta incidiſſet in Sabbatum; Victorius autem cenſuit, Lunam quidem decimam quartam non debere contingere ante diem xxi. at non poſſe tamen Paſcha celebrari die 22. ſi nimirum Luna decima quarta incidiſſet in Sabbatum; ſed ſolum die 23. ſi incidiſſet in Feriam vi. Ac pari modo cum Latini vellent, non poſſe extendi Paſcha ultra diem Aprilis 21. nec ad ſummum 23. Alexandrini extendi poſſe ad uſque 25. Ipſe extremum limitem conſtituit 24.

Hujuſcemodi porrò Cyclum, ſive Canonem Victorianum Orientales quidem omnes plane rejecerunt; ex Latinis autem, partim aliqui approbarunt, partim aut priſco adhærere, aut amplecti etiam Alexandrinum maluerunt. Qui præcipue verò ipſum probavere, Galli fuere Epiſcopi; ipſi videlicet in iv. Aurelianenſi Concilio, ſub annum Chriſti 540. celebrato, ſanxerunt, ut Paſcha a Sacerdotibus omnibus ſecundum Victorii laterculum celebraretur; ipſorumque Decretum ad tempora uſque Caroli Magni, & Ludovici Pii obſervatum per Galliam fuit.

Tametſi autem fuerit Cyclus antiquatus, quod ad dies ſpectat celebrationis Paſchatis; generatim tamen annorum revolutione ſpectata, viſus ſemper eſt id commodi habere, quod, ut jam attigi, ex annis 532. conſtans, poſſet, ubi foret exactus, reſumi, & tota alia 532. annorum ſerie, tum Lunam xiv. tum diem Paſchatis, Paſchalemve Dominicam ad eoſdem dies demonſtrare.

Ipſe nimirum magnus eſt Cyclus, qui ex 19. in 28. multiplicatis componitur; hoc eſt, creatur ex duobus Cyclis, uno Decem-novennali, poſt quem exactum Novilunia ad eoſdem dies anni, ac eadem ſerie redeunt; unde & Cyclus Lunæ vocatur, & Numerus etiam Aureus dicitur [ſive ex inſigni uſu, quem præſtat; ſive quia pridem fuit, ut ajunt, litteris aureis exhibitus;] altero viginti-octennali [ſic enim loqui liceat, ut cum uſu analogia ſit] poſt quem exactum Dominicæ ad eoſdem dies, eodemque ordine revertuntur; unde & appellatur Cyclus litterarum Dominicalium, & plerumque etiam Cyclus Solis, non alia ratione, quam, quod qui primi Hebdomadis dies a Planetis denominarunt, ut diem ſecundam dixere diem Lunæ, tertiam diem Martis, quartam Mercurii, &c. ſic primam dixere diem Solis; ac dies proinde Dominica, & dies Solis eadem ſit. Qua re & fit exinde, ut hic 532. annorum Cyclus varietatem omnem, quæ ex illorum duorum commixtione oritur, complectatur.

Nam, ut familiarius rem dicam, ſi haberetur ſolum Lunæ decimæ quartæ ratio, ſatis eſſet Cyclus Decem-novennalis (ſuppoſito aliunde, quod & Novilunia, & Plenilunia, & aliæ Lunæ phaſes ad eoſdem anni dies conſtanter poſt annos novemdecim redirent.) At quia habetur præterea ratio diei Dominicæ inſequentis, & quæ dies certo anno Dominica fuit, eadem novemdecim poſt annis Dominica amplius non eſt; ideo adhibendus eſt etiam litterarum Dominicalium, ſeu Dominicas indicantium Cyclus.

Ac ſi illa quidem Bis-ſexti interturbatio nulla foret, & eædem ſeptem Dominicales litteræ ſeptenis quibuſque annis ad eoſdem dies indicarent Dominicas, ſicque ad id muneris Cyclus Septennalis ſufficeret; tunc ad complectendum omnem varietatem ſufficeret 7. ducere in 19. unde crearetur Cyclus annorum 133. quibus exactis, hinc Novilunia (ac Lunæ adeo decimæ quartæ) illinc dies Dominicæ ad eoſdem dies, eodemque ordine redirent. Verum, quia Bis-ſexta quaternis quibuſque annis intervenientia interrumpunt hunc ordinem, neque

idem

idem redire litteratum ordo, nisi post exactos quaterseptem, seu viginti-octo annos potest; ideo fuit potius adhibendus viginti-octennalis Cyclus, qui in Decem-novennalem multiplicaretur. Sic enim exactis vicies octies 19. seu 532. annis; & Novilunia [ac Lunæ adeo decimæ quartæ] & Paschales Dominicæ ad eosdem dies, eademque feriæ servata, recurrunt.

CAPUT V.

Paschalis temporis occasione Cyclus Decemnovennalis, seu Numerus Aureus in Calendarium introductus.

SEptuaginta post Victorium annis, seu sub annum Christi 526. insequutus est Dionysius Exiguus, cujus nomine supersunt duæ quædam epistolæ ad negotium hoc valde attinentes. An ipse sit, quem Cassiodorus ejus coætaneus Monachum dicit natione Scytham, sed moribus omnino Romanum, & in utraque lingua valde doctissimum; an alius, qui vulgo cum eo confundatur, quem scribens Beda post annos ducentos Abbatem dixit, non disputo. Observo solum, epistolarum ejusmodi auctorem eum fuisse, qui a Petronio Episcopo, multisque aliis circa eandem de celebrando Paschate difficultatem interpellatus, quid sentiret, edixerit.

Respondit nimirum, standum prorsus esse a Nicæno Concilio, neque aliam esse mentis Concilii interpretationem habendam, quam quæ extaret tradita non modo a commemoratis Theophilo, Cyrillo, Proterio; sed etiam a Beato Athanasio, qui ipsi Concilio interfuisset; ab insequuto non multo post Antiocheno Concilio; a venerabili Paschasino Lilybitano Episcopo, qui Chalcedonensi præsidens Concilio, Sancti Leonis nomine, non rescripsisset ad eum in aliam, quam Beatus Proterius, sententiam.

Cum videret porrò Dionysius desituram post annos sex Beati Cyrilli Canonem annorum 95. alium totidem annorum contexuit, cui & annos residuos ex Beati Cyrilli Canone præfixit, & admonuit illis exactis, non hunc resumendum, sed ineundum suum. Sunt verò quædam notatu digna, quæ circa suum præstitit.

Primo enim illud singulare fuit, quod, cum annorum series in Canone Beati Cyrilli, ab anno Diocletiani 153. incepta, nihil aliud foret, quam eorundem annorum Diocletianeorum consequutio, ipse indignum ratus circulis sacris innectere impii Tyranni, persequutorisque memoriam, satius duxit seriem annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Ac discrte quidem expressum non extat, a quoto usque Christi anno Canonem suum inchoaverit; sed ex characteribus tamen ejus anni, quo scripsit, intelligimus illum sex annis ipso posteriorem fuisse 533.

Utcunque sit verò, effectum est inde, ut cum eò usque ipsi etiam Christiani annos computarent, aut Urbis, aut Consulum, aut vitæ Imperatorum, aut simili alia cum Ethnicis ratione (nisi quod speciale caput fecerant ab usque Diocletiani Regno, sub quo memorabile foret passos fuisse tot Martyres; unde & Martyrum Æra fuit dicta) effectum est, inquam, ut Christiani deinceps paulatim assueti numerationi annorum ab Incarnatione Dominica fuerint; ac uno, alterove, aut saltem tertio post sæculo, totus Christianus orbis hanc annorum numerandorum rationem fuerit amplexatus. Id nempe, ex quo Galli quoque circa tempora memorata, Victorii Canonem deserentes, Romanum Canonem admiserunt, in quo non amplius anni Passionis, ut Victorius adscripserat, sed Incarnationis, aut Nativitatis, Dionysii serie continuata, adhibuerunt. Quo minus est mirum, si quia primam illi occasionem Dionysius fecit, idcirco Æra Incarnationis etiam Dionysiana dicatur.

Quia verò etiam Cyclus annorum 532. Dionysianus plerisque habetur (tametsi ipse illius nusquam in epistolis meminit, neque se alium instituisse, quam Cyrillino parem autumavit; cum ex deductis jam constet hujusceemodi Cyclum esse Victorianum origine) forte res ex eo pervulgata est, quod contigerit Cyclum illum Dionysii annorum 95. incipere statim ab exactis a Christo annis 532. sicque primus annorum deinceps futurorum 95. fuerit quoque annorum 532. primus. Quanquam potuit quoque Dionysius allici ad hunc numerum annorum 532. deducendum, ex conspiratione quadam trium intervallorum, quæ continentia singula Decem-novennaleis aliquot Cyclos integros, deprehenderentur universe viginti-octo, atque adeo annos 532. continere.

Scilicet, cum Beatus Cyrillus alligasset primum annum sui Canonis ad annum Diocletiani 153. & notum foret, hunc Canonem ad annum usque Diocletiani 247. inclusum continere Cyclos Decem-novennaleis 5. attendere facile potuit, annos Diocletiani 152. antecedenteis continere Cyclos præcise 8. qui additi ad alios 5. forent 13. Forte & attendit, quia Christus anno Imperii Tiberii xv. fuisse legeretur annorum circiter triginta, atque idcirco incarnari, nascique debuisset circiter annum Imperii Augusti xlij. attendit, inquam, posse apposite inter istum Augusti annum, & Diocletiani primum, usurpari Cyclos Decem-novennaleis 15. continenteis annos 285. quot deduci quoque ex Fastis Consularibus viderentur. Sic igitur ille deducere potuit, ut 28. Cyclos ex his 15. ad illos 13. additis, ita & num. ann. 532.

Ac fortassis quidem evenit, ut ad colligendum annos a xlij. Augusti a Diocletiani i. interceptos, non exactiores habuerit Fastos, quam Cassiodorus contemporaneus, imo & quam ipse Victorius, a quo aliquot Consulatus prætermissos, varieque interpolatos constat; quippe, si habuisset, deprehendisset forte duos annos fuisse amplius interiiciendos, eoque casu annum Diocletiani primum referendum fuisse non ad annum Christi 286. sed ad 288. Sed rem discutiendam Chronologo eximio, amicoque optimo Ludovico Fabro relinquo; ipse quippe hic nihil aliud, quam attingo cursim, quod Dionysii opinione, praxique, ut reputatur, supposita, ad Calendarii constitutionem intelligendam præsertim confert.

Secundo itaque supponendo, Dionysium ad Cyclum illum primum annorum ab Incarnatione 532. respexisse; ut pervidit illum ex ductis in se mutuo Cyclo Lunari 19. & Solari 28. constare; ita sane agnovit debuisse utrumque, hoc est, tam Solarem, quam Lunarem, recto ordine

ne procedendo, cum ipsomet anno Incarnationis incipere; atque idcirco secundum Cyclum sic quoque inchoari debere, ut anno 533. apponeretur, ex Cyclo Lunari 1. & ex Cyclo Solari 1. seu littera Dominicalis G (nempe hæc prima habenda est, quod litteræ Dominicales se in annorum serie retrogrado ordine consequantur) aut certe, quia annus erat Bis-sextilis, litteræ geminæ G F: Anno autem 534. ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 2. seu littera E, atque ita deinceps; verum, cum de Lunæ Cyclo id licuerit, de Cyclo tamen Solis non licuit, quod litteræ Dominicales jam tum in usu forent, ac ea repertæ ordine, ut anno illo 533. indicantes in Calendariis Dominicas litteræ forent non G F, sed D C, quæ non potuissent absque insigni perturbatione immutari. Quocirca & Cyclus Solaris, seu litterarum Dominicalium talis fuit servandus, qualem reperiri ipsum contigit, hoc est, anno 533. non 1. sed 9. scilicet litteræ D C, loco nono a G F, in ipsa Cycli litterarum Dominicalium serie occurrunt.

Adnotandum interim est, quod ex jam dictis elicitur, annum illum, qui fuit Dionysio 533. ab eo, quo Christus est incarnatus, ac natus, esse eum, quem octiduo post Nativitatem, seu Calendis Januarii Nativitatem proxime consequentis inceptum, numeramus, ac dicimus 532. Atque adeo, quem nos annum primum Christi habemus, fuisse secundum Incarnationis, ac ideo illi comperiisse ex Cyclo Lunæ 2 ex Cyclo Solis 10. seu litteram Dominicalem B, quatenus anno Incarnationis, non secus ac anno ab illa 533. competere debuit ex Cyclo Lunæ 1. ex Cyclo Solis 9. seu littera gemina D C, si illius usum tum fuisse retrogressione quadam fingamus.

Unde & licet intelligi, si habere velimus Cyclum, Periodumve annorum 532. in quo, tam Lunæ, quam Solis Cycli simul inceperint, ac desierint; annum anno Incarnationis superiorem esse requirendum. Comperiemus autem Cyclum, quem tempore Incarnationis fluxisse concipimus, debuisse incipere anno ante Christum, ut nos numeramus, 456. Quo pacto alius deinde cepisse debuit, anno post Christum natum 76. aliusque iterum anno 608. alius rursum anno 1140. neque secus alius incepturus est annis ab hinc 18. anno scilicet 1672. Quanquam in eo non deprehendes amplius litteras Dominicaleis G F, sed C B, propter innovationem factam in reformatione Calendarii anno 1582. de qua dicendum posterius est.

Tertiò, cum Dionysius Alexandrinorum, Sanctique præsertim Cyrilli insistendo vestigiis, Cyclum Lunæ inter cetera, uno tenore continuatum in Canonem induxerit; quia Latinis tamen familiaris erat etiam Circulus Lunaris vocatus, ipse quidem etiam annorum novemdecim, sed non tamen simul cum Alexandrino incipiens, ideo illum quoque retinuit; ipsum scilicet cum Alexandrino ita copulans, ut numero licet differrent, ejusdem tamen usus forent. Distinctionis autem gratia inscripsit illum circulum Lunarem, Alexandrinum verò Decem-novennalem; ac annum hujus primum cum decimo-septimo illius connexuit. Quanquam ex eo habuit Decem-novennalem præcipuum, quod ad ipsius, non ad alterius seriem alligavit Embolismos, de quibus postea dicendum est; unde & sensim solus remansit, ac Numeri Aurei titulo celebris evasit.

Quartò habuit quoque Dionysius, uti & prius etiam Victorius rationem Cycli Indictionum, sive annorum quindecim. Si verum sit porrò, Numeri hujus causam repetendam esse ex numero annorum, qui a Constantini Quinquennalibus in Vicennalia decurrerunt; cum aliunde constet Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Vicennalium (& Nicomediæ quidem actorum, per quæ Patres Concilii invitati ab eo fuerint) & videantur Christiani non alia de causa usi Indictionibus, quam ut temporis, actorumque Nicæni Concilii conservaretur memoria; verisimile est, Dionysium respexisse ad id, quod dictum est ante, celebratum fuisse Concilium anno Christi 328. quando eo, quo scribebat anno 526. fuisse dixit Indictionem, Indictionisve annum IV. prorsus, ut Indictionibus ab anno 328. [aut, si velis, ab anno Quinquennalium 313.] inceptis.

Atque id quidem, tametsi Victorius, quasi Concilio celebrato anno 325. ab illo exordium duxisset; quippe anno 457. quo Canonem edidit, non x. sed xiii. Indictionis annum adscripsit. Prætereo autem non defuisse, qui, licet ante hæc tempora nulla Indictionum mentio habeatur, velint tamen eas incepisse, alii ab anno primo Julii Cæsaris; alii a secundo Augusti; alii aliunde, quod edisserere ab hoc loco alienum est. Id verò notandum, invaluisse, ac etiamnum perseverare Dionysii praxin deducendi Indictiones a Christi anno, seu 328. seu 313. adeo proinde, ut si illas retrocedendo ad primum usque, quem numeramus, Christi annum reduxeris, deprehensurus illum sis fuisse annum Indictionis quartum.

Illud verò & heic attendendum, cum totus Cyclus appellandus videretur Indictio, moris tamen esse, ut quisque illius annus Indictio vocetur; nempe annus primus Indictio prima, annus secundus Indictio secunda, atque ita de ceteris. Quod idem quoque attendendum est Cyclo, tam Lunari, quam Solari advenire. Annus enim primus Cycli, verbi causa Lunaris, dicitur Cyclus Lunæ primus; annus secundus, Cyclus secundus, &c. Neque secus fit, cum pro Cyclo Lunæ, dicitur Aureus numerus; tam enim Aureus numerus dicitur tota novemdecim annorum revolutio, quam quilibet illius annus, ut Aureus numerus primus, Aureus numerus secundus, &c. Quod hic ideo præmoneo, quia ita deinceps brevitatis causa plerumque loquemur.

Quintò, Dionysius Beati Cyrilli imitatione Canonem, seu Tabulam, mavis, Temporariam contexuit in annos 95 facto initio a memorato anno 533. Distinxit autem in eo varias series, seu columnas, vel ordines, in quorum I. Christi annos deduxit; In II. annos Indictionum; In III. annos Cycli Lunaris; In IV. annos Cycli Decem-novennalis; In V. dies Epactaleis; In VI. Lunas Decimas-quartas; In VII. Dominicas, seu dies Paschatis; In ceteris alia. Quo pacto, eo quo scripsit, anno, esse dixit Indictionem IV. Lunarem Cyclum XI. Decem-novennalem XIV. &c.

Sextò demum, videtur simul Romanum Calendarium, quod ad Cycli Lunæ, Numerive Aurei introductionem attinet, Alexandrini instar composuisse. Quippe Alexandrini anni sui principium, prius, Romani respectu, vagum jam defixerant (& retinendo quidem menseis omneis, veluti prius, dierum tricenûm, addendoque semper

per

Digitized by Google

pet ad finem, non dies solum quinque, sed quarto etiam, seu Bis-sextili sex) defixerant, inquam, ipsum anni principium, sive diem primum Mensis primi Thuth ad·iv. Kalendas Septembris, seu diem Augusti 29. ac ab illo usque Aureum Numerum distribuerant per totum annum.

Quare & fuit quidem Dionysio trans-sumptione utendum; sed labore tamen non magno; quando ipsi quoque Alexandrini suos & menseis, & mensium dies sic Romanis accommodabant, ut quis-nam cuique responderet, aut ad latus apponerent, aut uno verbo declararent. Multo autem magis, tam Antiocheni, quam Constantinopolitani, qui paucorum dierum propinquitate illecti, diem anni primum ipsas Septembris Kalendas statuebant; adeo ut menseis solo ordine a Romanis diversos haberent. Ex quo & manavit, ut Græci etiam-num sui Menologii principium ducant a Kalendis Septembris.

Utcunque autem sit, videtur ex eo maxime tempore Romani Calendarii facies ea fuisse, quæ heic exhibetur; nisi quod Festa non adhibeo, quæ & suppleri abunde ex eo poterunt, quod agendo deinceps de ipsiusmet reformatione, exhibendum erit.

In hoc itaque Calendario quatuor ad unumquemque mensem sunt columnæ, seu ordines, quorum extremus, seu qui ad dextrum, nihil aliud est, quam series dierum cujusque mensis, cyphris, notisve Arabicis, quæ jam sunt vulgares, descripta. Antecedens, consueta est, & Romanis notis, ut prius, conscripta distributio in Kalendas, Nonas, Idus, diesque, qui ante ipsas sunt.

Qui hunc præcedit, series est litterarum Dominicalium, circa quam id solum notandum, quod, cum septenæ litteræ designent dies septem cujuslibet Hebdomadis, mos est Ecclesiæ perantiquus, ut dies isti Feriæ dicantur, & numero potius discernantur huc modu: Feria I. Feria ii. Feria iii. &c. quam Ethnico illo, & vulgari more, indigitando ipsas diem Solis, diem Lunæ, diem Martis, &c. quod jam etiam innuimus; uti & quod, non tam Feriam primam dicamus, quam Dominicam; cum & moris sit Feriam septimam, Hebræorum rite, Sabbatum vocare. Præterea autem Ferias dictas (vel Beato Hieronymo referente) quod, cum primi Christiani Ecclesiasticum, sive Solemnitatum annum inchoarent a Paschate, ac prima Hebdomade tota feriarentur (utcumque feriemur nunc solum dies treis) ceterarum quoque Hebdomadum dies fuerunt vocati Feriæ, primæ illius imitatione.

CALEN-

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

JANUARIUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
III	A	*Kalendæ*	1
	b	VI	2
XI	c	V	3
	d	IV	4
XIX	e	III	5
VIII	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVI	A	VIII	8
V	b	VII	9
	c	VI	10
XIII	d	V	11
II	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
	A	*Idus*	15
XVIII	b	XVII	16
VII	c	XVI	17
	d	XV	18
XV	e	XIV	19
IV	f	XIII	20
	g	XII	21
XII	A	XI	22
I	b	X	23
	c	IX	24
IX	d	VIII	25
	e	VII	26
XVII	f	VI	27
VI	g	V	28
	A	IV	29
XIV	b	III	30
III	c	*Pridie*	31

FEBRUARIUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XI	e	IV	2
XIX	f	III	3
VIII	g	*Pridie*	4
	A	*Nonæ*	5
XVI	b	VIII	6
V	c	VII	7
	d	VI	8
XIII	e	V	9
II	f	IV	10
	g	III	11
V	A	*Pridie*	12
	b	*Idus*	13
XVIII	c	XVI	14
VII	d	XV	15
	e	XIV	16
XV	f	XIII	17
IV	g	XII	18
	A	XI	19
XII	b	X	20
I	c	IX	21
	d	VIII	22
IX	e	VII	23
	f	VI	24
XVII	g	V	25
VI	A	IV	26
	b	III	27
XIV	c	*Pridie*	28

CALEN-

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

MARTIUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
III	d	*Kalendæ*	1
	e	VI	2
XI	f	V	3
	g	IV	4
XIX	A	III	5
VIII	b	*Pridie*	6
	c	*Nonæ*	7
XVI	d	VIII	8
V	e	VII	9
	f	VI	10
XIII	g	V	11
II	A	IV	12
	b	III	13
X	c	*Pridie*	14
	d	*Idus*	15
XVIII	e	XVII	16
VII	f	XVI	17
	g	XV	18
XV	A	XIV	19
IV	b	XIII	20
	c	XII	21
XII	d	XI	22
I	e	X	23
	f	IX	24
IX	g	VIII	25
	A	VII	26
XVII	b	VI	27
VI	c	V	28
	d	IV	29
XIV	e	III	30
III	f	*Pridie*	31

APRILIS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
	g	*Kalendæ*	1
XI	A	IV	2
	b	III	3
XIX	c	*Pridie*	4
VIII	d	*Nonæ*	5
XVI	e	VIII	6
V	f	VII	7
	g	VI	8
XIII	A	V	9
II	b	IV	10
	c	III	11
X	d	*Pridie*	12
	e	*Idus*	13
XVIII	f	XVIII	14
VII	g	XVII	15
	A	XVI	16
XV	b	XV	17
IV	c	XIV	18
	d	XIII	19
XII	e	XII	20
I	f	XI	21
	g	X	22
IX	A	IX	23
	b	VIII	24
XVII	c	VII	25
VI	d	VI	26
	e	V	27
XIV	f	IV	28
III	g	III	29
	A	*Pridie*	30

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

MAJUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
xi	b	*Kalendæ*	1
	c	vi	2
xix	d	v	3
viii	e	iv	4
	f	iii	5
xvi	g	*Pridie*	6
v	A	*Nonæ*	7
	b	viii	8
xiv	c	vii	9
ii	d	vi	10
	e	v	11
x	f	iv	12
	g	iii	13
xviii	A	*Pridie*	14
vii	b	*Idus*	15
	c	xvii	16
xv	d	xvi	17
iv	c	xv	18
	f	xiv	19
xii	g	xiii	20
i	A	xii	21
	b	xi	22
ix	c	x	23
	d	ix	24
xvii	e	viii	25
vi	f	vii	26
	g	vi	27
xiv	A	v	28
iii	b	iv	29
	c	iii	30
xi	d	*Pridie*	31

JUNIUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
	e	*Kalendæ*	1
xix	f	iv	2
viii	g	iii	3
xvi	A	*Pridie*	4
v	b	*Nonæ*	5
	c	viii	6
xiii	d	vii	7
ii	e	vi	8
	f	v	9
x	g	iv	10
	A	iii	11
xviii	b	*Pridie*	12
vii	c	*Idus*	13
	d	xviii	14
xv	e	xvii	15
iv	f	xvi	16
	g	xv	17
xii	A	xiv	18
i	b	xiii	19
	c	xii	20
ix	d	xi	21
	e	x	22
xvii	f	ix	23
vi	g	viii	24
	A	vii	25
xiv	b	vi	26
iii	c	v	27
	d	iv	28
xi	e	iii	29
	f	*Pridie*	30

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

JULIUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
XIX	g	*Kalendæ*	1
VIII	A	VI	2
	b	V	3
XVI	c	IV	4
V	d	III	5
	e	*Pridie*	6
XIII	f	*Nonæ*	7
II	g	VIII	8
	A	VII	9
X	b	VI	10
	c	V	11
XVIII	d	IV	12
VII	e	III	13
	f	*Pridie*	14
XV	g	*Idus*	15
IV	A	XVII	16
	b	XVI	17
XII	c	XV	18
I	d	XIV	19
	e	XIII	20
IX	f	XII	21
	g	XI	22
XVII	A	X	23
VI	b	IX	24
	c	VIII	25
XIV	d	VII	26
III	e	VI	27
	f	V	28
XI	g	IV	29
IX	A	III	30
	b	*Pridie*	31

AUGUSTUS.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
VIII	c	*Kalendæ*	1
XVI	d	IV	2
V	e	III	3
	f	*Pridie*	4
XIII	g	*Nonæ*	5
II	A	VIII	6
	b	VII	7
X	c	VI	8
	d	V	9
XVIII	e	IV	10
VII	f	III	11
	g	*Pridie*	12
XV	A	*Idus*	13
IV	b	XIX	14
	c	XVIII	15
XII	d	XVII	16
I	e	XVI	17
	f	XV	18
IX	g	XIV	19
	A	XIII	20
XVII	b	XII	21
VI	c	XI	22
	d	X	23
XIV	e	IX	24
III	f	VIII	25
	g	VII	26
XI	A	VI	27
XIX	b	V	28
	c	IV	29
VIII	d	III	30
	e	*Pridie*	31

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

SEPTEMBER.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
xvi	f	*Kalendæ*	1
v	g	iv	2
	A	iii	3
xiii	b	*Pridie*	4
ii	c	*Nonæ*	5
	d	viii	6
x	e	vii	7
	f	vi	8
xviii	g	v	9
vii	A	iv	10
	b	iii	11
xv	c	*Pridie*	12
iv	d	*Idus*	13
	e	xviii	14
xii	f	xvii	15
i	g	xvi	16
	A	xv	17
ix	b	xiv	18
	c	xiii	19
xvii	d	xii	20
vi	e	xi	21
	f	x	22
xiv	g	ix	23
iii	A	viii	24
	b	vii	25
xi	c	vi	26
xix	d	v	27
	e	iv	28
viii	f	iii	29
	g	*Pridie*	30

OCTOBER.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
xvi	A	*Kalendæ*	2
v	b	vi	2
xiii	c	v	3
ii	d	iv	4
	e	iii	5
x	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
xviii	A	viii	8
vii	b	vii	9
	c	vi	10
xv	d	v	11
iv	e	iv	22
	f	iii	13
x	g	*Pridie*	14
i	A	*Idus*	15
	b	xvii	16
ix	c	xvi	17
	d	xv	18
xvii	e	xiv	19
vi	f	xiii	20
	g	xii	22
xiv	A	xi	21
iii	b	x	23
	c	ix	24
xi	d	viii	25
ix	e	vii	26
	f	vi	27
viii	g	v	28
	A	iv	29
xvi	b	iii	30
v	c	*Pridie*	31

Digitized by Google

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

NOVEMBER.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XIII	e	IV	2
II	f	III	3
	g	*Pridie*	4
X	A	*Nonæ*	5
	b	VIII	6
XVIII	c	VII	7
VII	d	VI	8
	e	V	9
XV	f	IV	10
IV	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XII	b	*Idus*	13
I	c	XVIII	14
	d	XVII	15
IX	e	XVI	16
	f	XV	17
XVII	g	XIV	18
VI	A	XIII	19
	b	XII	20
XIV	c	XI	21
III	d	X	22
	e	IX	23
XI	f	VIII	24
XIX	g	VII	25
	A	VI	26
VIII	b	V	27
	c	IV	28
XVI	d	III	29
V	e	*Pridie*	30

DECEMBER.

Aurei Numeri.	Litteræ Domin.		Dies.
XIII	f	*Kalendæ*	1
II	g	IV	2
	A	III	3
X	b	*Pridie*	4
	c	*Nonæ*	5
XVIII	d	VIII	6
VII	e	VII	7
	f	VI	8
XV	g	V	9
IV	A	IV	10
	b	III	11
XII	c	*Pridie*	12
I	d	*Idus*	13
	e	XIX	14
IX	f	XVIII	15
	g	XVII	16
XVII	A	XVI	17
VI	b	XV	18
	c	XIV	19
XIV	d	XIII	20
III	e	XII	21
	f	XI	22
XI	g	X	23
XIX	A	IX	24
	b	VIII	25
VIII	c	VII	26
	d	VI	27
XVI	e	V	28
V	f	IV	29
	g	III	30
XIII	A	*Pridie*	31

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT VI.

Cujusmodi fuerit Aurei Numeri per Calendarium facta distributio.

SUperest primus, seu qui ad lævam ordo dicendus, titulo Aurei Numeri, circa quem præcipue est opus, ac labor. Quamobrem suppono inprimis Aureum Numerum, ex jam dictis, nihil esse aliud, quam Cyclum Lunarem, seu Decem-novennalem, eo fine usurpatum, ut quatenus per totam seriem Calendarii deducitur, demonstret omnia Novilunia, ac illud specia-tim, a quo supputata Luna decima quarta indigitat Pascha. Quippe anno 1. Cycli, verbi gratia, ubicumque in Calendario, ac per menseis singulos inscriptum vides Aureum Numerum I. ipse indicat (aut temporibus certe illis indicavit) Novilunium eo die contingere; ac pari modo anno 2. ubicumque vides Aureum Numerum II. anno 3. ubi numerum III. atque ita porrò, quousque annis Cycli expletis, tum ad unitatem redeatur, tum Novilunia iisdem diebus, eodemque ordine recurrant.

Quoniam verò in Calendario adscriptum habes Calendis Januarii, non I. sed III. notandum est, Alexandrinos duobus annis ante Nicænum Concilium occepisse Cyclum Decem-novennalem. Et quia priore horum annorum Novilunium vernu Æquinoctio proximum contigit ipsis die 27. mensis Ægyptii Phamenoth, respondente diei 23. nostri Martii; idcirco illos ad eum diem defixum habuisse Aureum Numerum I. Tum autem, quia ab uno Novilunio ad aliud sunt, ex antedictis, dies 29. cum semisse; & Lunationes proinde, seu menses Lunares, compensando illum semissem, fiunt alternis 29. & 30. dierum; illos quoque Aureum Numerum adscriptum habuisse, & diei 26. Pharmuthi, mensis insequentis, & diei 29. insequentis mensis Pachon, & sic consequenter; adeo proinde, ut Numeri Aurei per Calendarium Romanum distributio ex hoc principio, ac simili facta progressu dependerit.

Itaque trans sumptio ex Alexandrino in Romanum sic facta fuit, ut illius ejusdem anni occasione Aureus Numerus I. fuerit affixus diei Martii 23. & succedenter Aprilis 21. Maii 21. Junii 19. Julii 19. Augusti 17. Septembris 16. Octobris 15. Novembris 14. Decembris 13. Tum autem, quia sequente anno succedebat Aureus Numerus II. numeratis a die illa Decembris diebus 30. affixus fuit Aureus Numerus II. tum diei Januarii 12. tum succedenter diebus Februarii 10. Martii 12. Aprilis 10. Maii 10. Junii 8. Julii 8. Augusti 6. Septembris 5. Octobris 4. Novembris 3. Decembris 2. A quo rursus continuando, ac tribuendo jam anno tertio, qui fuit ipsius Concilii, Aureum Numerum III. idcirco diebus rursus 30. ad secundum Decembris additis, Aureus Numerus III. affixus fuit diei 1. seu Calendis Januarii, ac pari ratione, ordineque deinceps; nisi, si quam fieri immutationem necessitas coëgit.

Ut enim habeas qua ratione ex hoc principio supposito, distributio tota Aurei Numeri in eam, quam vides, formam fuerit facta, sciendum est, in novem-decim Solaribus annis esse menseis Lunareis non solum 228. [totidem quippe sunt duodecies novem-decim] verum 235. Nempe illi XI. dies, quibus annus Solaris communis superat Lunarem, quique Epactales dicuntur, assurgunt intra 19. annos ad dies 209. ex quibus constitui possunt septem menses, quorum sex sint 30. dierum, unus dierum 29.

Isti porrò sunt septem menses, qui Embolismici dici solent, quod veluti *ἐμβολισμῷ injectione* quadam intercalari aliquibus ex novem-decim annis soleant. Dicuntur verò ipsi quoque anni, quibus injiciuntur, Embolismici, seu Embolismales; ad discrimen nempe annorum communium, qui habentur semper dierum 354. cum Embolismici sex sint dierum 384. & septimus, cui competit mensis 29. dierum sit 383.

Sunt autem proprie Embolismici anni in Decem-novennali Cyclo, qui numerantur 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. quoniam tertio anno dies XI. ter sumpti, sunt 33. ex quibus creatur unus mensis dierum 30. præter treis dies superstites. Sexto sunt rursus 33. qui tribus illis residuis adjuncti, fiunt 36. ex quibus item fit unus mensis dierum 30. præter superstites dies sex. Nono iterum sunt 33. ex quibus iterato fit unus mensis dierum 30. præter superstites dies novem; anno autem undecimo dies XI. bis sumpti, sunt 22. qui illis novem adjecti efficiuntur 31. Ex hisce autem creatur pariter unus mensis dierum 30. cum uno die superstite; qui anno decimoquarto additus ad 33. creat alium mensem dierum 30. cum superstitibus diebus 4. qui rursus creant alium anno decimo-septimo, cum superstitibus diebus septem. Hi autem anno decimo-nono ad 22. dies additi creant unum mensem 29. dierum.

Dixi autem, *proprie*, hoc est, procedendo (quemadmodum vides) naturali ordine; Siquidem Dionysius dividens cum Alexandrinis novemdecim annos in Ogdoadem, & Hendecadem, seu octo ex una, & undecim ex alia parte; ut haberentur Embolismici anni, in Ogdoade quidem tres, in Hendecade verò quatuor, habuit potius octavum annum, quam nonum Embolismicum; tametsi, quia anno octavo Injectitius mensis reperiretur dierum solummodo 28. quos quasi adsciscere ex anno sequente oportuerit, ut triginta dies complerentur. Quamobrem planius deinceps visum est eo, quo dictum, modo facere Embolismos. Ut habeas autem, & quos annos Decem-novennalis Cycli fecerit Dionysius Embolismicos; & quibus item annis circuli Lunaris, de quo dictum ante, eos in Canone respondenteis habueris, inspicienda solum apposita Tabella est.

Notam

Circulus Lunaris.	Cyclus Decem-nov.	Anni Embolismici.
17	1	
18	2	
19	3	Embolismici.
1	4	
2	5	
3	6	Embol.
4	7	
5	8	Embol.
6	9	
7	10	
8	11	Embul.
9	12	
10	13	
11	14	Embol.
12	15	
13	16	
14	17	Embol.
15	18	
16	19	Embul.

Notandum verò, tametsi Dionysius in posteriore epistolarum dinumerans annos Embolismicos, dicat etiam decimum-nonum esse dierum 384. quasi etiam septimus mensis Embolismicus dierum 30. existeret, facere illum tamen reipsa eum annum [ac proinde mensem] uno die ceteris minorem; quatenus in ceteris annis Embolismicis numerari jubet 384. dies a Paschali Luna xv. antecedentis anni, in xiv. Paschalem sequentis; illo autem anno numerari 384. vult a xiv antecedentis in xiv. sequentis, qui & sit primus Cycli, ut dicendum posterius est.

Interim verò nosse oportet, cum novemdecim anni Solares Juliani contineant dies 6393 $\frac{1}{4}$. hoc est, amplius dies 4 $\frac{1}{4}$. quam colligantur ex illis partim communibus, partim Embolismicis annis, id contingere, quod menses Embolismici supponant esse omneis menseis Solareis communeis, & superesse solum quotannis dies xi. cum tamen, & quarti quique anni sint Bis-sextiles, & quarto quoque anno supersint dies 12. Id nempe propter illas sex horas, quæ quotannis abundantes, creant proinde intra annos sexdecim dies 4. & intra annos treis postremos, treis diei quadranteis. Unde & quia Novilunia post annos Lunareis 19. seu post numeratas illas Lunationes 235. ad eosdem dies non redeunt, sed ad hoc deficiunt dies proxime quinque, intelligimus Lunationes civileis non plane exæquari Astronomicis; sed esse adhuc quapiam specie interpolationis utendum.

Jam itaque in distribuendo Aureo Numero per totum Calendarium, si omnes quidem Lunationes habendæ forent alternis dierum 30. & 29. ac eæ forent solummodo 228. [quemadmodum diximus] intra annos xix. nihil aliud sane, quam progrediendum foret eo, quo cepimus ordine, quatenus nempe rem ad Januarias usque Calendas deduximus; at quod sint primo Intercalandæ sex Lunationes dierum 30. & una dierum 29. propter Embolismos; idcirco oportuit sexies facere duas Lunationes cohærenteis dierum 30. & semel treis dierum 29. Deinde autem, ut ratio quoque dierum Bis-sextilium habeatur, quemadmodum illi in Calendario non exprimuntur; sic intelligere oportet eam Lunationem, quæ diem Bis-sextilem complectitur, si futura alioquin esset dierum 29. evadere dierum 30. si dierum 30. evadere dierum 31.

Præterea verò, cum Dionysius voluerit supputationem dierum illorum xi. ex quibus creantur menses Embolismici, incipere ab anno Cycli Decem-novennalis primo, visum postea fuisse commodius incipere ab anno tertio propter Aureum Numerum III. Calendis Januarii affixum; adeo proinde, ut deinceps in Cyclo Decem-novennali Embolismici anni fuerint, 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19. Quanquam, ut melius pateat fieri Embolismos non alia ratione, quam si numeratio ab Aureo Numero I. inciperet [nisi quod loco anni octavi nonus est habendus Embolismicus] attendenda solummodo est Tabellæ appositæ dispositio. Siquidem, si numerum 3. habeas quasi 1. & porrò 4 quasi 2, 5. quasi 3. &c. succedere Embolismos videbis annis quasi 3. 6. 9. 11. 14 17. 19. Appositum verò est etiam, quot dies in quoto quoque anno sint, ut res uno prospectu pateat.

Anni Cycli.	Anni Embolis.	Numerus dierum.
3		354
4		354
5	Embol.	384
6		354
7		354
8	Embol.	384
9		354
10		354
11	Embol.	384
12		354
13	Embol.	384
14		354
15		354
16	Embol.	384
17		354
18		354
19	Embul.	383
1		354
2	Embol.	384

Dixi autem commodius visum, supputationem incipere a numero III. Calendis Januarii præfixo; quoniam computando alternis Lunationes dierum 30. & 29. deprehenditur idem numerus III. sic præterea competere diebus Januarii 31. Februarii 1. Martii 31. Aprilis 29. Maii 29. Junii 27. Julii 27. Augusti 25. Septembris 24. Octobris 23. Novembris 22. Decembris 21. ut quasi annus Lunaris fuerit completus die Decembris 20. appareant perspicue dies xj. superstites, quibus eum superat Solaris.

Deprehendes porrò continuando, & Aureum numerum IV. insequenti anno tribuendo, competere illum diebus Januarii 20. Februarii 18.

Mar-

Martii 20. Aprilis 18. Maii 18. Junii 16. Julii 16. Augusti 14. Septembris 13. Octobris 12. Novembris 11. Decembris 10.

Rursus autem continuando, ac anno jam tertio Numerum V. tribuendo, meminisse oportet annum Embolismicum esse, atque ideo alicubi numerandos esse bis cohærenter dies 30. ac ea de causa pervidebis, attributo Aureo numero V. diebus Januarii 9. Februarii 7. Martii 9. Aprilis 7. Maii 7. Junii 5. Julii 5. Augusti 3. Septembris 2. attribui ipsum rursus diei Octobris 2. (cum debes diei 1.) nimirum, ut fiunt cohærenter duæ Lunationes dierum 30. deinceps autem tribui quidem eundem numerum V. diei ejusdem Octobris 31. [ut alioquin fieret, cum succedere ad duas superiores debeat Lunatio dierum 29.] at mense Novembri tribui diei 30. (cum deberet diei 29.) ut Lunatio dierum 30. succedas.

Ita verò etiam deinceps. Pari enim ratione anno sexto, ubi per communeis quartum, & quintum progressus fueris, videbis Aureum Numerum VIII. attributum esse diei Aprilis 5. qui fuisset attribuendus 4. Et anno nono, superatis septimo, & octavo, Aureum Numerum XI. attributum esse diei Februarii 2. qui attribuendus fuisset 1. ac in ceteris consimiliter.

Et specialis quidem est ratio, cur Numeri fuerint eo, quo vides modo, aggesti sub Aprilis initium, ac deinceps eo prorsus modo, quo ab octavo die Martii; id videlicet factum est, ut Lunationes omnes Paschales dierum essent 29. (sic enim ab 8. Martii in 6. Aprilis, cui utrique respondet Aureus Numerus xvi. sunt tantum dies 29. & a 9. Martii in 7. Aprilis, cui utrique respondes Aureus Numerus v. iterum tantum 29. ac pari ratione in sequentibus, quousque perveneris ad 5. Aprilis, qui ultimus terminus est Noviluniorum Paschalium, ut Martii 8. est primus.) Verum quod ad alia spectat tempora, videtur mensis delectio facta esse pro lubitu intra Embolismicum annum.

Hoc certe etiam pacto, anno decimo-septimo, in quo totius Cycli Decem-novennalis Lunationes terminantur, & in quo est adeò Numerus Aureus XIX. delectus pro arbitrio mensis Julius est, cujus diei 30. attribueretur Numerus Aureus XIX. cum attribuendus fuisset 31. idque attributo nihilominus eodem numero diei Augusti 28. ut illeic inter duas Lunationes dierum 29. intelligatur inserta Embolismica dierum etiam 29. vice alterius dierum 30.

Quo loco adnotari potest, fieri hujuscemodi anno quem *Lunæ Saltum* dicere solent; quatenus, cum is annus sit uno die, solito minor, dies unus suppletur, quem Luna velut transvolet, ut eo addito ad 29. mensis ultimi, perveniatur perinde, ac ceteris annis, ad Numerum Aureum, qui sequente Januario indicet Novilunium. Ob id ipsi dies Epactales non xi. sed xii. sunt.

Adnotari quin-etiam potest, qui solvi id valeat, quod vulgo ambigitur, quæ habenda Luna, lunatiove sis singulorum duodecim, qui in Calendario sunt, mensium. Cum enim ad hoc faciat vulgaris ille versiculus.

In quo completur, Mensi Lunatio detur:

Aliquorum sententia est, habere id originem ex eo, quod cum Lunaris annus contineatur 12. aut (si Embolismicus fuerit) 13. Lunationibus Decembri mense terminatis; quæ deinceps Lunatio per Decembrim incipit, ad sequentem annum, atque adeo ad Januarium pertineat; & sequens proinde ad Februarium, succedens ad Martium, &c. Quare &, cum series Lunationum Decem-novennalium incipiat a Calendis Januarii, Lunatio duodecima, sive ultima primi anni terminetur ad diem Decembris 20. ea, quæ incipit die 21. & desinit, sive completur die 19. sequentis Januarii, habenda sit anni secundi insequentis prima, atque adeo Januarii propria; & pari ratione ex ordine ceteræ, quousque rursus duodecima in diem Decembris 9. desinas, & ea, quæ incipit die 10. completurque 8. sequentis Januarii, sis habenda prima anni tertii, atque adeo propria Januarii, sicque ex ordine ceteræ, quousque decima-tertia, hoc est, ultima ejus anni (Embolismici ut puta) desinat in diem Decembris 28. & quæ incipit die 29. completur verò die Januarii 27. sit iterum quarti anni prima, & Januarii propria, atque ita de ceteris.

Verum cum hæc interpretatio illud habeat incommodi, quod Luna, seu Lunatio mensi illi plerumque tribuatur, cujus perpaucos dies occupat [quippe hac ratione etiam cum ultima Lunatio in diem Decembris 3. desinet, ea, quæ incipiet die 4. ac die Januarii secunda complebitur, habenda erit, & anni prima, & Januarii propria; ac illa, quæ incipiet die Januarii 3. desinetque die Februarii prima, habenda erit Februarii propria, quæ per ipsius tamen partem pæne nullam decurrerit, idcirco alii verbum illud *completur* sic accipiunt, ut eo designari Plenilunium velins, quo Lunæ orbis luce completur, cum per alias phaseis incompletus sis. Quocumque certe die Luna sit plena, pars Lunationis major per illum mensem decurritur; adeo proinde, ut cum ea Luna dicenda videatur esse mensis propria, quæ potiorem partem mensis obtinet, etiam cum in mense duo sunt Plenilunia, ea Lunatio possit dici mensis propria, quæ vel unum diem supra aliam habet. Nisi rem malis sic accipi, ut eo casu esse mensis duarum Lunationum, & Lunarum censeatur. Quanquam totum hoc momenti est non magni.

Sed, hisce dimissis, rationem demum vides, ob quam Aurei Numeri distributio per totum Calendarium, eo facta modo, quo conspicitur, fuerit. Videre autem simul lices, sequentem quemque numerum ex proxime antecedente, octo illi additis, componi; & quemlibet antecedentem componi ex proxime sequenti, additis illi xi. idque detractis 19. quotiescumque detrahi possunt. Sic enim in Januario, & a principio usque, ad iij. adde 8. fient xj. adde 8. fient xix. adde 8. fient xxvij. unde detractis 19. remanebunt viij. adde 8. fient xvj. adde 8. fient xxiv. & detractis 19. remanebuns v. adde 8. fient xiij. ac ita porrò de reliquis. Vice autem versa, seu retrocedendo ipsis xiij. adde 11. fient xxiv. & detractis 19. v. adde 11. fient xvj. adde 11. fient xxvij. & detractis 19. viii. adde 11. fient xix. adde 11. fient xxx. & detractis 19. ipsa 11. adde denique 11. fient xxij. unde detractis 19. remanebunt iii.

Præterea autem causam videri, quod numerus sequens usui sit octo annis post antecedentem; & antecedens undecim post sequentem; sicque usus illius redeat post annos 8. & 11. usus istius post xj. & 8. hoc est, utriusque post 19. annos. Eamque ob rem videntur Dionysius, & alii divisisse 19. annos in Ogdoadem, & Hendecadem, potiusquam in Enneadem, & Decadem, aut alia ratione.

Videre

Videre etism licet causam, propter qoam Aurei Numeri sese plerumque noo consequantur, nisi interceptis diebus vacuis, & cur sese interdum tres, interdum etiam quatuor, nulla interceptione sequantur, non aliam videri esse requirendam, quam distributionem descriptam; quando exinde talis ordo non sine necessitate quadam provenit. Quanquam & adnotari potest, omneis illos dies Numeris Aureis vacuos ejusmodi esse, in quibus nunquam Novilunia [ex lege quidem illa Cycli Decem-novennalis] contingant; quandoqoidem quibus diebus contingunt intra annos novemdecim, iisdem, non aliis intra alios, aliosque novemdecim annos contingere possunt.

Videre licet denique, unumquemque ex Aureis Numeris xix. ita esse duodecies per anni seriem distributum, ut post numeratos a Calendis Januarii menseis Lunareis duodecim, qui, ut jam diximus, desinant in diem xx. Decembris; superstitibus illis ex anno Solari diebus xj. iidem tribuantur Nomeri Aurei, qui xj. primis Januarii diebus. Qood ideo observo, ut intelligas, non redire Numerum Aureum, seriemve Aureorum Numerorum ab ultimo Decembris in primum Januarii, quasi in circulum (ut fieret si annus ad 20. mensis Decembris terminaretur, aut a xxxj. Decembris transiretur in Januarii xij.) ac ideo esse istos dies xj. quos vulgo Epactas, Epactaleisve nominant, quasi ad Lunarem annum adjectitios, ut cum Solari exæquetur. Ac rursus, ut intelligas, quemadmodum in primo anno Novilunium extremum contingit diebus xj. ante finem anni; sic insequente contingere diebus 22. ac proinde, tam ipsum, quam cetera omnia undecim diebus anticipare.

CAPUT VII.

Cujusmodi proinde fuerit Aurei Numeri ad Paschatis tempus inveniendum usus.

SUperest jam pauca dicamus de usu ipsius Aurei Numeri tota Calendarii serie distributi. Is ergo, ex jam insinoatis, ad id generatim inservit, ut Novilunia indigitet, quæ intra quemlibet propositum annum contingunt. Nempe, dato anni Aureo Numero, ubicumque is numerus per totam Calendarii seriem ad certum diem affixus est, eo die Novilunium contingere indigitatur. Hac ratione, cum anno, v.g. 532. Aureus Numerus fuerit 1. quoniam, ut ante diximus, Aureus Numerus 1. affixus deprehenditur diebus Januarii 23. Februarii 21. Martii 23. &c. ideo intelligitur Novilunium illis omnibus diebus contigisse. Et quia anno 533. Aureus Numerus fuit 11. isque affixos deprehenditur ad dies Januarii 12. Februarii 10. Martii 12. &c. intelligitur quoque contigisse Novilunium hujusmodi diebus; ac in aliis pari ratione.

Ut verò habeatur, quis Numerus Aureus quoto cuique anno conveniat, nihil oportet aliud, quam anno Christi dato, addere 1. (idque quia, ex antedictis, Aureus Numerus cepisse intelligitur uno anno ante Nativitatis æram, qua nos utimur) ac dividere summam per 19. Quippe, si nihil quidem ex divisione superfit, tum numerus illius anni erit xix. quasi scilicet circulo completo; sin autem supersit quispiam numerus, is erit proprius illius anni. Exempli gratia, si scire velis, quis fuerit Aureus Numerus anno Christi 740. adde ad hunc annum 1. fient 741. hanc summam divide per 18. prodibunt 39. pro quotiente, ac nihil supererit. Fuit itaque anno 740. Numerus Aureus 19. Sic, si nosse velis, quis fuerit anno 1000. adde 1. fient 1001. divide per 19. provenient pro qootiente 52. & supererunt xiij. Itaque anno 1000. fuit Aureus Numerus xiij. ac pari modo in ceteris. Qua de re etiam Tabula proponetur inferius.

Cave interim existimes, indicata hujusmodi per Aureos Numeros Novilunia ita exquisite cum Cœlo congruere, ut non uno, alterove die, seu ante, seu post vera Novilunia contingant. Nam Tabulæ qoidem Astronomicæ exhibere ad unguem, aut possunt, aut posse creduntur vera tempora, hoc est, non modo dies, verum etiam horas, horarumque minutias, qoibus aliquid celitus contingit. At Cycli isti res sunt civiles, inventave quæpiam ad civilem, hoc est, communem civium usum accommodata; talis autem usus non easdem minutias sectatur, sed præter propter verum collineas, abundeque est, si non procul abludat. Quod ad Cyclum certe Aurei Numeri spectat, is præstare illud qoidem potest, ut post Nonum-decimum quemque annum Novilunium referat, exhibeatve ad eundem diem; at quia, ut id fiat, oportet intermediis temporibus interpolationes varias fieri, ob quas Novilunia nunc æquo retardatiora, nunc æquo præoccupatiora fiant; satis est, dum Cyclus medio quodam modo procedat, & Novilunia aliqua ita proxime assequatur, ut cetera non admodum longe, sed quam fieri potest, proxime attingat. Qua de re erit etiam aliquid postea edisserendum.

Specistim deinde, ac præcipue Aurei Numeri usus est, ut Novilunia Paschalia, hoc est, a quibus supputatæ Lunæ decimæ quartæ, quas Paschatis Festum proxime sequitur, demonstres. Ut noscamus verò, ad quos dies defixi Aurei Numeri hæc Novilunia indigitent, repetendum memoria est; primò, Vernum Æquinoctium ita esse habendum, quasi affixum sit ad diem Martii 21. secundò, Lunam decimam-quartam Paschalem non contingere ante Æquinoctium, sed vel ipso die Æquinoctii, vel proxime post ipsum: Tertiò, Festum Paschatis nunquam celebrari ipsa Luna decimaquarta, sed Dominica proxime insequente; adeo ut etiam decima-quarta Luna incidente in Dominicam, expectanda sit Dominica sequens: Quartò, posse proinde Pascha celebrari Luna xv. xvj. xvij. &c. ad usque xxj. inclusive, prout se Paschalis Dominica habuerit: Quintò, Dominicam Paschalem innotescere ex littera Dominicali cujusque anni propria, & in ipso Calendario notata.

Obiter autem ut habeatur, quæ quoto quoque anno Dominicalis littera sit, oportet inprimis paratam habere, quam heic subiicimus, Tabellam appellati Cycli Solaris, litterarumque Dominicalium, ut in ea observetur, quæ cuique anno Cycli respondeat Dominicalis littera, sive unica sit, pro anno communi, sive duplex pro Bis-sextili; prior scilicet duarum usus est ab anni principio in diem Februarii 24. posterior anno reliquo.

Digitized by Google

Tabella antiqua Cycli Solaris, seu litterarum Dominicalium.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
G F	E	D	C	B A	G	F	E	D C	B	A	G	F E	D	C	B

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
A G	F	E	D	C B	A	G	F	E D	C	B	A

Deinde verò aliud nihil oportet, quam anno Christi dato, addere ex ante-dictis 9. & dividere summam per 28. Quippe, si facta divisione, residui nihil fit, Cyclus Solaris erit 28. qui requisitus in tabula monstrabit anni litteram; si aliquid, tum ipsum residuum indicabit numerum Cycli, qui repertus in tabula ejus anni litteram prodet. Exempli gratia, si nosse velis, quæ Dominicalis fuerit littera anno 859. adde huic annorum numero 9. fient 868. hunc divide per 28. prodibunt pro quotiente 31. & nihil supererit. Quocirca anno 859. fuit Cyclus Solis 28. atque adeo littera Dominicalis A. hujusmodi Cyclo respondens. Sic, si nosse velis, quæ fuerit anno 1200. adde 9. fient 1209. divide per 28. prodibunt pro quotiente 23 & supererunt 5. Hic numerus autem in tabella quæsitus monstrabit eo anno fuisse litteras Dominicales B. A.

Elicitur jam ex his primo, Novilunium Paschale omnium citimum non posse contingere ante octavum diem Martii; quia si contingeret vel die 6. (neque enim potest contingere 7. cui numerus aureus nullus competit) numerata ab ipso XIV. Luna caderet in diem Martii 19. sicque ante Æquinoctium, quod fieri non potest. Unde & colligitur diem 8. Martii esse citimum terminum, quo potest Paschale Novilunium contingere, quando numerata ab eo Luna XIV. cadit in diem Martii 21. hoc est, diem ipsum Æquinoctii, quem primum sequi potest Pascha. Colligitur rursus aureum numerum XVI. diei octavæ affixum primum omnium occurrere, qui Novilunium Paschale demonstret.

Elicitur secundo, Paschale Novilunium omnium tardissimum, ultimumve, non posse post diem Aprilis 5. contingere; quippe, quia omnes novemdecim aurei numeri a die 8. Martii ad diem usque illum expressi habentur. Et, si posset certe Novilunium vel ipsa die sexta Aprilis contingere, forent eo anno duo Paschalia Novilunia, unum scilicet die 8. Martii, cui competit aureus numerus XVI. aliud die 6. Aprilis, cui numerus idem rursus competit; quod profecto absurdum est, cum bis celebrari eodem anno Pascha non possit. Itaque dies Aprilis 5. erit ultimus terminus, quo contingere Paschale Novilunium potest.

Elicitur tertio, quo propius diei 8. Martii, ac ante quidem istum met diem, Novilunium contigerit, eo Novilunium Paschale fore ultra Æquinoctium retardatus; quo remotius, eo citius. Si enim contigerit, v. c., die Martii 6. cui numerus aureus VIII. competit, quia id Paschale esse non potest, non continget deinceps Paschale Novilunium nisi die Aprilis 5. cui numerus VIII. rursus competit. Sin autem contigerit die Februarii 21. cui competit aureus numerus 1. tunc Paschale continget die Martii 22. cui competit rursus idem numerus.

Elicitur quarto, quemadmodum citimus terminus XIV. Lunæ Paschalis est, ex sæpius dictis, dies Martii 21. ita ejusdem tardissimum, ultimumve terminum esse diem Aprilis 18. Quippe, cum ultimum Novilunium contingat die Aprilis 5. constat diem esse 18. in quem numerata a die 5. Luna XIV. cadit,

Elicitur quinto, citimum terminum, quo celebrari Pascha potest, esse diem Martii 22. Quippe, cum Pascha non celebretur, nisi Dominica, quæ contingit proxime post XIV. Lunam; constat talem Dominicam non posse citius contingere, quam si Luna XIV. cadat in diem Martii 21. quæ Sabbathum sit; adeo ut postridie, seu die 22. Dominica occurrat, quasi existente eo anno Dominicali littera D. diei 22. præfixa, cum littera C præfixa sit diei 21. Prætereo autem, si cadente rursus Luna XIV. in diem 21. ipsa extiterit feria 6. perspicuum esse Paschatis festum celebratum iri die 23. si feria 5. die 24. si feria 4. die 25. si feria 3. die 26. si feria 2. die 27. si denique feria prima, seu Dominica, die 28.

Elicitur sexto, terminum ultimum, quo celebrari potest Pascha, esse diem Aprilis 25. Quippe, cum extrema Luna XIV. incidat in diem Aprilis 18. constat, si ea dies fuerit Sabbathum, existente rursus illi affixa littera C, fore Pascha die 19. cui iterum competat littera Dominicalis D; & ex ordine, si ea dies fuerit feria 6. celebratum iri Pascha die 20. si feria 5. die 21. si feria 4. die 22. si feria 3. die 23. si feria 2. die 24. si feria 1. seu Dominica, die denique 25.

Elicitur septimo, tametsi sint solum novemdecim dies, in quos possunt Lunæ XIV. cadere, ut sunt tantum novemdecim, in quos cadere Novilunia possunt, ob novemdecim aureos numeros; dies tamen esse 35. ut puta a die Martii 22. ad diem Aprilis 25. in quibus contingit Pascha celebrari. Id nempe, quia nullus est dies intra hosce terminos, in quem cadere Dominica, quæ Lunam XIV. insequatur, non possit. Nam ipsa quidem die 22. Martii, uno tantum casu celebrari Pascha contingit, si Luna nempe XIV. incidat in diem 21. & littera Dominicalis sit D. Ac pariter die Aprilis 25. uno casu; si Luna nempe XIV. incidat in diem Aprilis 18. & littera Dominicalis sit C. Verum, potest 23. Martii contingere, non modo si Luna XIV. incidat in diem 22. quæ sit Sabbathum, sed etiam, si incidat in diem 21. quæ sit feria 6. Ac die Aprilis 24 pari modo, non solum si Luna XIV. incidat in diem 18. quæ sit feria 2. sed etiam si incidat in diem 17. quæ sit Dominica; ac pluries adhuc parem ob causam, interiacentibus aliis diebus.

Eli-

Digitized by Google

Elicitur denique, quomodo possit facile anno quolibet proposito reperiri Pascha. Dato enim inprimis aureo ejusce anni numero, quære illum in Calendario inter diem 8. Martii, & 5. Aprilis, utrumque inclusive. Deinde, incipiendo a die, cui numerus aureus respondet, numera porrò 14. & in quem diem incides, pro xiv. Luna illum habe. Attende demum, quæ tum sit Dominicalis littera, & quæ prima post eum diem occurreret, designabit diem Paschatis. Exempli gratia, si nosse velis quo die fuerit Pascha anno 950. quia juxta ante-dicta comperies fuisse eo anno aureum numerum 1. & litteram Dominicalem F; ideo requisitus intra memoratos terminos aureus numerus 1. deprehendetur congruere ad diem Martii 23. Ab hoc numera inclusive 14. incides in diem Aprilis 5. observa F. litteram primo insequentem; & quia illa congruet diei 7. pronunciabis Pascha illo anno fuisse die 7. Aprilis.

Sic, si nosse velis, quo die fuerit anno 1500. quia comperies pari ratione fuisse eo anno aureum numerum xix. & litteras Dominicales E D, quæsitus aureus numerus intra prædictos terminos affixus deprehendetur, diei Aprilis 4. numeratis ab hoc 14. occurret Aprilis 17. Et quia littera D. posterior Dominicalium proxime insequens respondet diei 19. pronunciabis, Pascha anno illo fuisse die Aprilis 19 Et quia anno 1535. comperies pari modo aureum numerum fuisse xvi. & litteram Dominicalem G. ac numerum aureum affixum invenies ad 8. Martii, citimum nempe terminum; ideo numeratis ab ipso 14. incides in diem 21. ac respondet ipsi quidem Dominicalis littera C. verum, quia non ipsa, sed quæ proxime diei 28. respondet, debet accipi, ideo pronunciabis Pascha illo anno celebratum fuisse die Martii 28.

Hisce addendum est, Dionysium, præter suum illum Canonem, sive tabulam temporariam ad annos 95. tradidisse regulam, ut obiter ante insinuavimus, qua, Paschate unius anni intra decem-novennalem Cyclum recte constituto, deducerentur ceteri, aut exploraretur, ceteri-ne recte in Canone se haberent. Videlicet jussit numerari dies a Paschali Luna xv. unius anni in xiv. anni insequentis [sumendo utramque inclusive] ac esse eos debere, dum annus est communis, 354. dum Embolismicus, 384. Excepit duntaxat annum 1. Cycli; in quo 354 dies numerari debeant a Luna non xv. sed xiv. anni antecedentis, seu xix. ultimive Cycli; idque, quod, cum anno ante-penultimo Epactæ [hoc est dies illi undeni acervati] fuerint 18. addere oportuerit anno ultimo non 11. sed 12. ut numerus assurgeret ad 30. sicque in ipso Cycli principio nullæ Epactæ ponerentur, sed ab illo inciperent; unde & initium numerationis 354. dierum effectum fuerit uno die retractius.

Exemplum apposuit anni, quo id scribens, fuisse dixit, quemadmodum prius quoque attigimus, indictionem iv. Lunarem circulum xi. Decem-novennalem Cyclum xiv. Quia enim annus Embolismicus erat, & superiore anno Luna xiv. inciderat in ix. Calendarum Aprilium, seu Martii 24. *ideo*, inquit, *ab viii. Calendarum Aprilium die sumamus exordium; habemus Martii dies* 7. *Aprilis* 30. *Maii* 31. *Junii* 30. *Julii* 31. *Augusti* 31. *Septembris* 30. *Octobris* 31. *Novembris* 30. *Decembris* 31. *Januarii* 31. *Februarii* 28. *Martii* 31. *Aprilis* 12. *dies, quod est pridie Idus Aprilis, fiunt simul* 384 Unde & eo anno xiv. Luna incidit in diem 12. Aprilis.

Ut autem in promptu haberetur, non modo qui anni in Cyclo Embolismici, aut communes forent; sed etiam quot dies addendi quotannis occurrerent, & in quos Martii, aut Aprilis dies Luna xiv. incideret; perpetuum quemdam Canonem pro toto decem-novennali Cyclo, seu aureo numero pertexuit, cujusmodi exhibitum hic habes.

Tabella Paschalis Cycli Dionysiana.

Anni Cycli, seu Aurei Num.	Anni communes, & Embolismici.	Dies addendi.	Luna Paschalis decimaquarta.	Novilunium Paschale.
1	communis.	354	5. Aprilis.	23. Martii.
2	communis.	354	25. Martii.	12. Martii.
3	Embolismic.	384	13. Aprilis.	31. Martii.
4	communis.	354	2. Aprilis.	20. Martii.
5	communis.	354	22. Martii.	9. Martii.
6	Embolismic.	384	10. Aprilis.	28. Martii.
7	communis.	354	30 Martii.	17. Martii.
8	Embolismic.	384	18. Aprilis.	5. Aprilis.
9	communis.	354	7. Aprilis.	25. Martii.
10	communis.	354	27. Martii.	14 Martii.
11	Embolismic.	384	15. Aprilis.	2. Aprilis.
12	communis.	354	4. Aprilis.	22. Martii.
13	communis.	354	24. Martii.	11. Martii.
14	Embolismic.	384	12. Aprilis.	30. Martii.
15	communis.	354	1. Aprilis.	19. Martii.
16	communis.	354	21. Martii.	8. Martii.
17	Embolismic.	384	9. Aprilis.	27. Martii.
18	communis.	354	29. Martii.	16. Martii.
19	Embolismic.	383	17. Aprilis.	4. Aprilis.

Attexo autem illi Canonem Noviluniorum Paschalium, cujusmodi deinceps percrebuit, & qualem excerpere cuique licet ex ipso Calendario; ut melius appareat consonantia, qua tam Luna decima-quarta ex antecedente Novilunium, quam Novilunium ex insequente decima quarta Luna deductum videtur.

Notum est porrò, quemadmodum ex utrovis hoc Canone deduci potuerit, quæ jam dicitur *Tabula Paschalis antiqua*, hoc est, qua dies Paschatis ex adhibitis aureo numero, & littera Dominicali, elicitur, exprimiturque. Nimirum continet ea quidem ploreis ordines, seu columnas, quibuscum inferius exhibebitur; verum tres præsertim observandi heic sunt, cum ex iis ceteri dependeant. Videre autem licet depositos in primo numeros aureos novemdecim eadem serie, ac iisdem interpositis vacuis, quibus extant in Calendario, ab 8. Martii in 5. Aprilis; hoc est, inter Paschalium Noviluniorum terminos.

Videre licet in secundo Dominicaleis litteras numero 35. sic dispositas, ut e regione aurei numeri xvi. nulla sit; ac sequantur deinde litteræ d, e, f, g, A, b, &c. Et cum e regione ultimi numeri viii. sit littera c, continuari rursus eas vides ad usque aliam litteram c. Causa autem est, quia, cum aureus numerus est xvi. quoniam is attribuitur diei Martii 8. & in eo contingere Novilunium indicat; numerata exinde Luna xiv. incidit in diem 21. cui præfixa est littera Dominicalis C, & quo adeo contingere Pascha non potest; quare & series est etiam vacua in ordine tertio continente dies Festi Paschatis.

Collocatur verò statim in proxime loco, seu sequente serie littera d, quia, si Luna xiv. cadente in diem 21. contingat eam diem esse Sabbathum, constat proximum statim diem, nempe, cui attribuitur littera d, Dominicam esse, in qua Pascha sit celebrandum; litteræ autem consequuntur e, f, g, A, b, c, respondentes diebus 23. 24. 25. 26. 27 28. quod prout Luna xiv. incidente in diem 21. esse præterea potest is dies feria ii. v. iv. iii. ii. & i. seu Dominica; proxima Dominica, quæ cadet in diem 23. 24. 25. 26. 27. 28. celebrari possit.

Sic, quoniam aureo numero v. attributo diei 9. numerata ab eo Luna xiv. in diem 22. incidit, si ea quidem sit Sabbathum, utpote Dominicali littera existente E, quæ sequenti diei 23. est præfixa, Pascha celebrabitur ipsa die 23. Si feria vi. Pascha erit die 24. atque ita porrò, quousque, si dies 22. feria i. seu Dominica sit, Pascha sit futurum proxima Dominica, hoc est, die 29. Pari autem modo, aureo numero existente xiii. qui tribuitur diei Martii xi. & Luna proinde xiv. cadente in diem 24. si ea dies sit Sabbathum, Pascha erit die insequente 25. cui præfixa est littera g; si feria vi. die 26. ac ita deinceps, quousque, si dies 24. Dominica sit, transferatur Pascha in Dominicam proximam incidentem in diem Martii 31.

Nec verò secus ex ordine evenire fiet perspicuum, quousque aureo numero viii. attributo diei Aprilis 5 & Luna xiv. cadente in diem ejusdem mensis 18. cui est præfixa littera c, si is quidem dies sit Sabbathum, Pascha celebretur die 19. cui est præfixa littera d, si feria vi. die 20. ac ita porrò, quousque, si dies 18. Dominica fuerit, Pascha celebretur Dominica proxima incidente in diem 25. Quæ quidem, tametsi jam ante deducta, ideo repeto, inculcoque

Tabula Paschalis antiqua.

Aureus Numerus.	Litteræ Dominicales.	Pascha.
xvi		
v	d	22. Martii
	e	13
xiii	f	24
ii	g	25
	A	26
x	b	27
	c	28
xviii	d	29
vii	e	30
	f	31
xv	g	1. Aprilis.
iv	A	2
	b	3
xii	c	4
i	d	5
	e	6
ix	f	7
	g	8
xvii	A	9
vi	b	10
	c	11
xiv	d	12
iii	e	13
	f	14
xi	g	15
	A	16
xix	b	17
viii	c	18
	d	19
	e	20
	f	21
	g	22
	A	23
	b	24
	c	25

que, ut consequutionem etiam melius videas, agnoscasque in ordine, sive columna Paschatis, qui fiat, ut series Dominicarum Paschalium describi naturali progressione valeat a die usque Martii 22. ad diem usque Aprilis 25.

Tabulæ autem usus est, ut datis, juxta antecedentia, aureo numero, & littera Dominicali [quæ, si gemina fuerit, anno scilicet Bis sextili, accipienda posterior est, quod jam quoque adnotavimus] quæratur in prima columna aureus numerus, & attendatur quæ illi e regione in 2. columna littera respondeat. Nam, seu littera illa sit Dominicalis ejus anni, seu non sit, non ipsa usurpanda est, sed quæ Dominicalis anni deorsum procedendo proxime occurrit (quo sane loco intelligis, si nulla occurrat, ut puta e regione aurei numeri XVI. non posse non accipi deorsum occurrentem) littera autem hujusmodi obtenta, occurreret statim e regione in tertia columna dies Paschatis.

Exempli gratia, si velis nosse quo die fuerit Pascha anno 1550. quia fuit anno illo aureus numerus XII. & littera Dominicalis e, quære in prima columna aureum numerum XII. & cum e regione, seu in eadem serie, ac intra 2. columnam occurrat littera c, procede ab illa deorsum, quousque occurrat littera e, ac deprehendes statim illi in 3. columna respondere diem Aprilis 6. quo Pascha eo anno fuerit celebratum. Ac pari ratione, si nosse velis quo die celebratum fuerit anno 1256. quia fuit illo anno aureus numerus III. & ex duabus litteris Dominicalibus, propter annum Bis-sextilem, posterior fuit A, quære in 1. columna aureum numerum III. & adnotata littera illi respondente e, accipe primum occurrentem, infra ipsam, litteram A, deprehendes statim huic litteræ A respondere Aprilis diem 16. quo Pascha eo anno celebrari contigerit.

Quæ subiicienda heic viderentur de Mobilibus Festis ceteris, referentur infra commodius, cum occasione Tabulæ novæ, erit rursus de hac antiqua, & reformata quidpiam dicendum. Quanquam invento Paschate, difficultatis nihil est in inveniendis ceteris, quæ ab eo semper tantundem absunt, & numeratione sola indigent, ut quibus diebus sint, innotescat.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarii a Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, ut constare perpetuum possit.

CAPUT I.

Quorsum correctum a Gregorio XIII. Calendarium, & substitutus Numero Aureo Epactarum XXX. Cyclus.

Hactenus Calendarium est, cujusmodi in usu fuit, quousque sub finem superioris sæculi Summus Pontifex necessariam, expetitam, a multis tentatam correctionem illi adhibuit. Sequitur proinde jam nostri instituti præcipua pars, quæ est de ipsa correctione, emendationeve Calendarii, deque remediis, quibus est cautum, ne in posterum opus sit consimili emendatione. Ut igitur inde exordiamur, duæ fuere causæ præcipuæ, ob quas factum est temporis progressu, ut Calendario adhibere quasi medicam manum oportuerit.

Nam primum, quia tam Julius Cæsar Calendarium instituens, quam Niceni Concilii Patres, & Dionysius Exiguus, aliique ipsi accommodantes celebrationem Paschatis, supposuere annum, sive cursum Solis per Zodiacum constare ex diebus 365. & sex horis integris; cum hæ tamen horæ integræ non sint, sed desint ad illas minuta proxime undecim, quæ intra annos quatuor, tres prope horæ quadrantes fiunt, & intra annos sexdecim, horæ prope tres. Hac proinde ratione evenit, ut quaternis quibusque annis integrum diem intercalantes, plus æquo intercalaverint; & quæ intercalatio eo fine fuerat introducta, & Patribus Sanctis probata, ut vernum Æquinoctium alioquin excursurum versus finem anni, ad 21. diem Martii continenter reduceret, ipsum aliunde, ob factam istam intercalationem nimiam versus anni initium continenter retraxerit, hoc est, intra annos circiter 130. ad diem Martii 20. intra annos 260. ad 19. atque ita consequenter, quousque tandem deprehensum est, Æquinoctium contingere die Martii 11. non verò 21. hoc est, diebus decem præscripto maturius.

Deinde, quia etiam suppositum fuit, Cyclum illum Decem-novennalem, seu numerum aureum, ita esse constantem, ut decimo nono quoque anno redeunte, Novilunia, ac Plenilunia in eosdem dies perpetuo redirent; cum non redeuntia tamen iisdem horis, sed anticipantia semper hora 1. & minutis proxime 27. cum dimidio necesse sit, ut post 16. aut 17. Cyclos, hoc est, intra annos paulo amplius 300. uno die anticipent; ideo effectum est, ut intra annos a Nicæno Concilio proxime 1300. Novilunia, ac Plenilunia quatuor, ac amplius diebus citius contingere deprehensa sint, quam Cyclus decem-novennalis, numerusve aureus illa demonstraret. Unde

& eve-

Digitized by Google

& evenit, ut quæ ex Cyclo habebatur Luna XIV. foret reipsa XVIII. sicque Sacrum Pascha non amplius a Luna XV. in XXI. sed a XXIX. in XXV. inclusive celebraretur. Ut item, si quis vellet, ex dato anni numero aureo Novilunia inquirere, deberet dies mensium, non e regione numeri ipsius aurei accipere, sed sursum, seu retro quinque inclusive dies numerare; ac dicere [sic moris fuit, dies syllabatim designando] *Nova Luna hic*, vel, *in Cælo est hic*, &c.

Fuerat res jam animadversa, & ab aliquot sæculis exoptatum remedium. Nam, ut ea prætercam, quæ & observarant, & moliti suis temporibus fuerant, Beda, Argyropilus, Campanus, Sacrobosco, Saxonia, & alii, ecce Constantiense Concilium, anno 1414. suadente Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, in eo fuit, ut Æquinoctium vernum adfigeretur non amplius diei Martii 21. sed 12. circa quem jam tum versabatur; ac numeri aurei sic emoverentur, antrorsumque promoverentur, ut occupatas eò usque sedeis quaternis diebus antecederent. Veruntamen, ne exequutioni res demandaretur, obstaculo fuit perturbatus temporum status; veluti etiam, quod deinceps Basileense Concilium anno 1439. permisit, ut anno insequente 1440. septem ex mense Octobri dies eximerentur, & vernum Æquinoctium reduceretur ad diem Martii non 21. sed 19. circa quem versabatur tempore Dionysiii exigui.

Fuit & deinceps res varie tentata; quippe & mox Nicolaus V. eam in curam incubuit; & trigiuta post annis Sixtus IV. ea de causa Romam insignem Mathematicum Joannem Regiomontanum accersiit; & sub annum 1516. Lateranense Concilium Calendarii emendandi curam Viris quibusdam idoneis commisit, iisque præfecit Paulum Middelburgensem, Foro-semproniensem Episcopum, qui tum admonuit Copernicum, Mathematicum celebrem, ut circa motus Solis, ac Lunæ definiendos occuparetur; tum ipse de præscripto negotio magnum quoddam opus, titulo Paulinæ, composuit; ne ea memorem, quæ eadem de re Stoflerinus, Pitatus, Pighius, Gauricus, & alii. Denique Tridentinum Concilium non ante absolutum anno 1563. fuit, quam cetera inter, Calendarii emendandi provinciam Summo Pontifici commendavit; & Gregorius XIII. rem est feliciter anno 1582. exequutus.

Nempe, cum Viri eruditi, quos ea de causa Romam convocarat (quosque inter erat celebris e Societate Jesu Vir Christophorus Clavius) hocce, sub præfecto Cardinali Sirleto, agitarent negotium, oblatus est Pontifici Aloysii Lilii liber, continens Epactarum Cyclum, qui loco aurei numeri Calendario adhibitus, inservire perpetuo posset; idque restituto semel Æquinoctio, per x. dierum detractionem, aut semel certo anno, aut intra annos 40. nullo Bis-sextili interducto [Augusti imitatione] faciendam; & cautione adhibita per suppressionem trium intra 400. annos Bis-sextorum, ut tam vernum Æquinoctium in 21. die Martii, quam Novilunia in iisdem diebus post decem-novennaleis recursus constarent.

Et quia Lilianum hoc inventum dignum visum est, quod adjectione paucula anteferretur ceteris, ideo compendium emendationis libro illo propositæ, missum a Pontifice fuit ab anno usque 1577. tum ad Christianos Principes, tum ad celebreis quasque Academias, ut adhibito peritiorum Mathematicorum consilio, id expenderent; &, si quid addendum, demendum, mutandum foret, admonerent; aut etiam, si quid melius forte haberent communicarent. Ac varii quidem varia [aliqui enim existimabant non ullos dies detrahendos, sed affigendum potius vernum Æquinoctium diei 10. aut 11. Martii, idque imitatione Niceni Concilii, quod ipsum diei, in quo tum reperiebatur, affixerat; alii, si foret detractione opus, detrahendos dies non 10. sed 12. aut 13. ut Æquinoctium restitueretur ad diem Martii 23. aut 24. hoc est, ad locum, in quo erat Christi Domini tempore; censuitque etiam Hugolinus Martellus Glandatensis Episcopus detrahendos 14. ut Æquinoctium restitueretur non solum ad 23. aut 24. sed etiam ad 25. quo incarnatus, & passus Christus Dominus fuisset; sicque alii alia]; verum, ubi maxima pars in id, quod a Pontifice fuerat propositum, consensit; tum demum Pontifex Calendarium ex Lilii invento emendavit, emendatumque, vetere illo antiquato, servandum jussit. Jussit, inquam, præmissa Bulla ab usque Februario anni 1582. ut omnes mature quid facto esset opus præmonerentur.

Inprimis verò, quia a tempore Niceni Concilii Æquinoctium recesserat a die 21. in 11. Martii, idcirco supprimendos sanxit ex anno insequente 1582. dies x. ut hac ratione Æquinoctium suum in diem restitueretur. Præstare autem censuit decem dies simul, unaque vice eximere, quam suppressione x. Bis-sextorum, negotium in annos 40. producere; quod & futuris temporibus res constituta liquidius foret, & difficultates, quæ perficiendo negotio obstare possent, non internascerentur.

Delegit porrò mensem Octobrim, e quo fieret exemptio, ob plusculos dies Festis vacuos, & officiis mobilibus, qualia per menseis alios possent occurrere non obnoxios. Supprimendi verò dies fuere, qui essent inter dies 4. & 15. intercepti; ita ut hoc modo dies numerarentur 1. 2. 3. 4. 15. 16. 17. 18. &c. sicque diei 4. Nonas succederent immediate Idus. Mandavit autem, ut celebrato D. Francisci Festo, die 4. celebraretur postridie, hoc est, die 15. Festum Sanctorum Dionysii, Rustici, & Eleutherii, quod futurum alioquin erat die 9. cum commemoratione Festi Sanctorum Marci, Sergii, Bacchi, & Apuleii, quod die 7. & die sequente 16. celebraretur Festum S. Callisti, quod futurum fuerat die 14. die 17. celebraretur dies Dominica, sicque littera C reliquo anno Dominicalis fieret; cum ab usque Januario littera G Dominicalis extitisset. Die denique 18. celebraretur Festum S. Lucæ; ac deinceps dierum, Festorumque decursus continua serie perageretur.

Ne rursus autem eveniret, ut Æquinoctium retrocederet, seu a die 21. versus initium mensis rediret, cavit, ut quia spatio annorum 134. proxime, Æquinoctium uno anticipat die; spatio 268. anticipat duobus; spatio proxime 400. tribus; cavit, inquam, ut dies tres quadringentis quibuscumque annis, trium Bis-sextorum omissione supprimerentur, & facilitatis memorandi causa, ita deligerentur anni centesimi, ut anno 1600. ab emendatione propinquo, & ob decem dies non omnino expletos, Bis sextili relicto, sequentes anni 1700. 1800. 1900. qui Bissextiles esse deberent, pro communibus haberentur;

tur; annus autem 2000. Bis-sextilis foret transigendus; ac pari ratione futuri essent communes anni 2100. 2200. 2300. Bis-sextilis autem 2400. atque ita porrò, centenariis quibusque quaternario mensuratis, relictis Bis-sextilibus; non secus ac vulgo omnes anni, qui quaternario mensurantur, in Bis-sextilibus habentur.

Deinde, ne reducta semel in ordinem Luna, anticiparet iterum, instituit, ut loco aurei numeri, Cyclive decem-novennalis substitueretur in Calendario Cyclus Epactarum 30. quæ diebus anni singulis, non autem plerumque solum alternis, responderent; ac essent non modo novemdecim, quæ Novilunia in iisdem diebus per annos circiter 300. consistentia indigitarent, sed essent simul alia, quæ transeuntia in alios dies Novilunia ostenderent; ac id speciatim, e quo Pascha dependeret, facerent perspectum.

Veruntamen, quia res non potest commode explicari, aut intelligi, nisi crebra respectatione in ipsum Calendarium, idcirco id videtur nobis exhibendum. Res forte superflua in tanta Missalium, Breviariorumque vocatorum, & Calendarium præferentium copia; verum, quia & possunt plerunque hujusmodi libri non esse ad manum, & magnum futurum paucarum pagellarum impendium non est, inseri huc ipsum nihil vetat. Adde, quod ipsum proponemus, cujusmodi fuit emendationis tempore; ne quid perturbet, quod in iis, quæ sunt excusa recentius, Festa quædam extent, quorum, quia sint inducta posterius, nulla fit in Bulla memorata mentio. Nempe diei 5. Octobris adscriptum jam habetur festum S. Placidi, & sociorum; diei 6. S. Brunonis; diei 8. Sanctæ Birgittæ, &c. quæ reformationis tempore adscripta non erant.

Principio autem vides in prima singulorum Mensium columna (de ceteris res nota est) numeros triginta, ab uno ad triginta, romano charactere continua serie dispositos; nisi quod, loco numeri xxx. ponitur Asteriscus *. Incipiunt autem a Calendis Januarii, continuanturque, ac repetuntur ordine retrogrado in hunc modum: *, xxix. xxviii. xxvii. &c. id nempe [tametsi potuissent ordine directo disponi] id, inquam, cum alias ob causas, tum ob eam speciatim, ut dato numero, qui uno anno demonstret per menses singulos Novilunia, nihil aliud oporteat, quam numerare sursum ab illo exclusó, undecim, ut habeatur numerus, qui anno insequente demonstraturus Novilunia sit; is videlicet ille erit, qui loco undecimo occurret.

Dicuntur autem hi numeri Epactæ, quod designent ex ordine dies illos xi. qui anno Lunari 354. dierum adiiciendi quotannis sunt, ut in consonantiam cum Solari dierum 365. redeat. Propterea enim fit, ut quemadmodum de numero aureo fuit dictum, postquam numeri isti Epactales repetiti duodecies, & terminati ad diem Decembris 20. fuerint, tribuantur superstitibus diebus xi iidem numeri, qui fuerint primis xi. diebus mensis Januarii attributi.

Ac, ne hæreas, qui fiat, ut cum duodecies 30. sint 360. & a 1. tamen Januarii, usque ad 20. Decembris inclusive, sint solum dies 354. attende factum idcirco fuisse, ut ad lucrandum sex illos dies, numeri xxiv. & xxv. e regione unius, ejusdemque diei alternis mensibus collocentur; scilicet ad 5. Februarii, ad 5. Aprilis, ad 3. Junii, ad 1. Augusti, ad 29. Septembris, ad 27. Novembris. Cur autem delecti hi duo numeri præ ceteris fuerint; cur item in sex illis mensibus ad latus xxv. in aliis ad latus xxv. adhibeatur, vulgari cyphra, aut colore rubro, numerus 25. cur item ad diem ultimum Decembris apponatur, communi etiam cyphra, numerus 19. res intelligetur ex postea dicendis.

Adnoto heic solum, cur loco Epactæ xxx. scribatur Asteriscus * causam ex eo esse, quod, cum per Epactas designetur numerus dierum, qui post Lunationem Decembri mense terminatam, ex ipso Decembri supersunt; contingat interdum duas Lunationes terminari, unam scilicet die prima, quo casu, cum supersint dies 30. deberet diei primæ Januarii adscribi Epacta xxx. & aliam die ultima, quo casu cum supersit 0. deberet diei ultimæ Januarii adscribi Epacta 0. ac, ut Epacta foret conformis, qua utroque casu Novilunium utroque die, hoc est, tam primo, quam ultimo Januarii contingens designaretur, deberet utrique diei Epacta adscribi conjunctim, aut xxx. 0., aut 0. xxx. quod foret incommodum; ideo excogitata est nota indifferens, Asteriscus nempe * æquivalens utrique. Præterea autem ideo Epactam xxix. affixam haberi diei secundæ Januarii, quia post Lunationem die secunda Decembris terminatam supersunt dies 29. ac pari ratione Epactam xxviii. affixam diei tertiæ Januarii, quia post Lunationem terminatam tertia Decembris supersunt dies 28. atque ita ex ordine, quousque reperias diei Januarii trigesimæ affixam esse Epactam i. quia post Lunationem terminatam die trigesima superest tantum dies unus.

Sciendum verò est hasce Epactas idcirco esse substitutas in vicem aurei numeri, quod idem prorsus cum illo præstent (quippe Epacta quoque anno cuique competens demonstrat e regione dies, quibus Novilunia per singulos menses contingunt) id verò prætereà habent commodi, ut evadere possint perpetuæ, eumdemve situm in Calendario, toto sæculorum decursu tueri; quod sane aureo numero congruere haud quaquam potest.

Quia enim per annos paulo amplius 300. Novilunia uno anticipant die, ideo est necesse, ut numeri aurei uno gradu retrahantur; adeo ut, cum exempli causa, tempore Niceni Concilii numerus iii. occuparet diem 1. Januarii, is post annos 300. retrahendus fuisset in Decembris ultimum; & qui numerus xi. occupabat 3. Januarii, retrahi debuisset in 2. qui xix. 5. retrahi in 4. atque ita ex ordine. Sicque, cum tempore Reformationis, seu post annos amplius 1200. Novilunia jam 4. diebus anticipassent; debuisset idem, exempli causa, numerus aureus xix. loco diei 5. occupare 1. aliique suo quisque ordine 4. gradibus fieri antrorsum promotiores. Qua ratione contingeret, ut intra annos paulo minus 9400. Calendarium foret tricies commutandum, quousque tum demum aurei numeri easdem sedeis repeterent, ipsasmet rursus commutaturi.

At verò Epactis in Calendarium inductis, nulla retractione, aut commutatione hujusmodi opus est; potestque Calendarium invariatum perseverare [unde & hac ratione habetur perpetuum] quoniam necesse solum est,

ut

Digitized by Google

ut quoties Novilunia diem commutant (seu id occasione anticipationis , seu ob Bis-sextorum suppressionem fiat) necesse, inquam , solum est, ut vice 19. Epactarum, quæ demonstrandis Noviluniis prius inservierint, aliæ 19. usurpentur . Quo pacto , cum nobis ab anno Reformationis 1582. & porrò ad usque annum 1700. hæ 19. Epactæ fiat usui, I. II. XV. V. VII VIII. X. XII. XIII. XV. XVI. XVIII. XIX. XXI. XXIII. XXIV. XXVI. XXVII. XXIX. [hasce scilicet, & non alias habes intra columnam Epactarum in temporaria Tabula, & e regione quidem aureorum numerorum novemdecim] ab anno deinceps 1700. futuræ sunt istæ, *. I. III. IV. VI. VII. IX. XI. XII. XIV. XV. XVII. XVIII. XX. XXII. XXIII. XXV. XXVI. XXVIII. quæ etiam aliunde perseverabunt ab anno 1800. in 1900. quod licet anno 1800. Bissextum supprimendum sit, tunc tamen ista suppressio cum anticipatione compensanda occurrat. Quanquam, ut res fiat paulo manifestior, aliquanto altius repetenda est.

CALEN-

Digitized by Google

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic		Dies mensis.	JANUARIUS.
*	A	*Cal.*	1	*Circumcisio Domini.* duplex.
xxix	b	iiii	2	Oct.S.Stephani.duplex cum com Oct.S Joan.& SS.Innoc
xxviii	c	iii	3	Oct. S. Joannis. duplex. com com, Oct. SS. Innoc.
xxvii	d	*Prid.Nona*	4	Octava SS. Innocentium. duplex.
xxvi	e	*Non.*	5	Vigilia;
25. xxv	f	viii	6	*Epiphania Domini*, duplex.
xxiv	g	vii	7	De Octava Epiphaniæ.
xxiii	A	vi	8	De Octava.
xxii	b	v	9	De Octava.
xxi	c	iv	10	De Octava.
xx	d	iii	11	De Octava, & cóm. S. Hyginii Papæ, & mart.
xix	e	*Prid.Idus*	12	De Octava;
xviii	f	*Idus*	13	Octava Epiphaniæ. duplex. (Presb & mart.
xvii	g	xix	14	Hilarii Episc. & Conf. semid. cum com. S. Felicis
xvi	A	xviii	15	Pauli primi Eremitæ semid. cum com. S. Mauri Abbat.
xv	b	xvii	16	Marcelli Papæ, & mart. semid.
xiv	c	xvi	17	*Antonii Abbatis.* duplex. (& mart.
xiii	d	xv	18	*Cathedra S. Petri Romæ.* duplex, & com. S. Priscæ Virg.
xii	e	xiv	19	Marii, Marthæ, Audifax, & Abachum mart.
xi	f	xiii	20	*Fabiani, & Sebastiani* mart dupl.
x	g	xii	21	Agnetis virg. & mart. dupl;
ix	A	xi	22	Vincentii, & Anastasii mart. semid.
viii	b	x	23	Emerentianæ virg. & mart.
vii	c	ix	24	Timothei Episcopi, & mart.
vi	d	viii	25	*Conversio S. Pauli Apostoli.* dupl.
v	e	vii	26	Polycarpi Episcopi, & mart.
iv	f	vi	27	Joannis Chrysost. Episcopi, & Conf. dupl.
iii	g	v	28	Agnetis secundò.
ii	A	iv	29	
i	b	iii	30	
*	c	*Prid. Cal.*	31	

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies mensis.	FEBRUARIUS.
xxix	d	*Cal.*	1	Ignatii Episcopi, & mart. semid.
xxviii	e	iiii	2	*Purificatio B. Mariæ.* dupl.
xxvii	f	iii	3	Blasii Episcopi, & mart.
25 xxvi	g	*Prid. Non.*	4	
xxv. xxiv	A	*Nona*	5	Agathæ virginis, & mart. semid.
xxiii	b	viii	6	Dorotheæ virginis, & mart.
xxii	c	vii	7	Romualdi Abb. dupl.
xxi	d	vi	8	
xx	e	v	9	Apolloniæ virg. & mart.
xix	f	iv	10	
xviii	g	iii	11	
xvii	A	*Prid. Idus*	12	
xvi	b	*Idus*	13	
xv	c	xvi	14	Valentini Presbyteri, & mart.
xiv	d	xv	15	Faustini, & Jovitæ martyrum.
xiii	e	xiv	16	
xii	f	xiii	17	
xi	g	xii	18	
x	A	xi	19	Symeonis Episcopi, & martyris.
ix	b	x	20	
viii	c	ix	21	
vii	d	viii	22	*Cathedra S. Petri Antiochiæ.* dupl.
vi	e	vii	23	Vigilia.
v	f	vii	24	*Matthiæ Apostoli.* dupl.
iv	g	v	25	
iii	A	iv	26	
ii	b	iii	27	
i	c	*Prid. Cal.*	28	

In anno Bissextili Februarius est dierum 29. & Festum Sancti Matthiæ celebratur 25. Februarii, & bis dicitur, sexto Calendas, id est, die 24. & die 25. & littera Dominicalis, quæ assumpta fuit in mense Januario, mutatur in præcedentem; Ut, si in Ianuario littera Dominicalis fuit A, mutetur in præcedentem, quæ est g, &c.

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies mensis.	MARTIUS.
*	d	*Cal.*	1	
xxix	e	vi	2	
xxviii	f	v	3	
xxvii	g	iiii	4	
xxvi	A	iii	5	
25.xxv	b	*Prid.Non.*	6	
xxiv	c	*Nonæ*	7	*Sancti Thomæ de Aquino Confess.* dupl. & com. SS. Perpetuæ, & Felicitatis martyrum.
xxiii	d	viii	8	
xxii	e	vii	9	Quadraginta Martyrum, semid.
xxi	f	vi	10	
xx	g	v	11	
xix	A	iv	12	*Gregorii Papæ, & Confess. & Ecclesiæ Doctoris*, dupl.
xviii	b	iii	13	
xvii	c	*Prid.Idus*	14	
xvi	d	*Idus*	15	
xv	e	xvii	16	
xiv	f	xvi	17	
xiii	g	xv	18	
xii	A	xiv	19	Ioseph Confessoris, dupl.
xi	b	xiii	20	
x	c	xii	21	Benedicti Abbatis, dupl.
ix	d	xi	22	
viii	e	x	23	
vii	f	ix	24	
vi	g	viii	25	*Annunciatio Beatæ Mariæ*, dupl.
v	A	vii	26	
iv	b	vi	27	
iii	c	v	28	
ii	d	iv	29	
i	e	iii	30	
*	f	*Prid. Cal.*	31	

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies mensis.	APRILIS.
xxix	g	*Cal.*	1	
xxviii	A	iiii	2	Francisci de Paula Confess. dupl.
xxvii	b	iii	3	
25 xxvi	c	*Prid. Non.*	4	
xxv.xxiv	d	*Nonæ*	5	
xxiii	e	viii	6	
xxii	f	vii	7	
xxi	g	vi	8	
xx	A	v	9	
xix	b	iv	10	
xviii	c	iii	11	Leonis Papæ, & Confess. dupl.
xvii	d	*Prid. Idus*	12	
xvi	e	*Idus*	13	
xv	f	xviii	14	Tiburtii, Valeriani, & Maximi martyrum.
xiv	g	xvii	15	
xiii	A	xvi	16	
xii	b	xv	17	Aniceti Papæ, & mart.
xi	c	xiv	18	
x	d	xiii	19	
ix	e	xii	20	
viii	f	xi	21	
vii	g	x	22	Soteris, & Caii Pontificum, & martyrum, semid.
vi	A	ix	23	Georgii mart. semid.
v	b	viii	24	
iv	c	vii	25	*Marci Evangelistæ*, dupl.
iii	d	vi	26	Cleti, & Marcellini Pontif. & martyrum, semid.
ii	e	v	27	
i	f	iv	28	Vitalis martyris.
*	g	iii	29	Petri martyris, dupl.
xxix	A	*Prid. Cal.*	30	

CALEN-

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic		Dies mensis.	M A I U S.
xxviii	b	*Cal.*	1	*Philippi, & Jacobi Apostolorum* dupl.
xxvii	c	vi	2	Athanasij Episcopi, & Confess. dupl.
xxvi	d	v	3	*Inventio S. Crucis*. dup. & com SS. Alexandri Eventij, & Theod. mar. ac Juvenalis Episc. & Conf.
25.xxv	e	iiii	4	Monicæ viduæ.
xxiv	f	iii	5	
xxiii	g	*Prid Non.*	6	*Joannis ante Portam Latinam*. dupl.
xxii	A	*Nonæ*	7	Stanislai Episcopi, & mart. dupl.
xxi	b	viii	8	Apparitio sancti Michaëlis dupl.
xx	c	vii	9	S. Gregorij Theologi Episcopi, & Confess. dupl.
xix	d	vi	10	Gordiani, & Epimachij martyrum.
xviii	e	v	11	
xvii	f	iv	12	Nerei, Achilei, & Pancratij mart.
xvi	g	iii	13	
xv	A	*Prid Idus*	14	Bonifacij martyris.
xiv	b	*Idus*	15	
xiii	c	xvii	16	
xii	d	xvi	17	
xi	e	xv	18	
x	f	xiv	19	Pudentianæ virginis.
ix	g	xiii	20	
viii	A	xii	21	
vii	b	xi	22	
vi	c	x	23	
v	d	ix	24	
iv	e	viii	25	Urbani Papæ, & martyris.
iii	f	vii	26	Eleutherij Papæ, & martyris.
ii	g	vi	27	Joannis Papæ, & martyris.
i	A	v	28	
*	b	iv	29	
xxix	c	iii	30	Felicis Papæ, & martyris.
xxviii	d	*Prid. Cal.*	31	Petronillæ virginis.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies mensis.	J U N I U S.
xxvii	c	*Cal.*	1	
25.xxvi.	f	iiii	2	Marcellini, Petri, & Erasmi mart.
xxv xxiv	g	iii	3	
xxiii	A	*Prid. Non.*	4	
xxii	b	*Nonæ*	5	
xxi	c	viii	6	
xx	d	vii	7	
xix	e	vi	8	
xviii	f	v	9	Primi, & Feliciani martyrum.
xvii	g	iv	10	
xvi	A	iii	11	*Barnabæ Apostoli*, dupl.
xv	b	*Prid. Idus*	12	Basilidis, Cyrini, Naboris, & Nazarij martyrum
xiv	c	*Idus*	13	Antonij de Padua Confess. dupl.
xiii	d	xviii	14	Basilij Episcopi, & Confess. dupl.
xii	e	xvii	15	Viti, Modesti, & Crescentiæ mart.
xi	f	xvi	16	
x	g	xv	17	
ix	A	xiv	18	Marci, & Marcellini, martyrum.
viii	b	xiii	19	Gervasij, & Protasij martyrum.
vii	c	xii	20	Sylverij Papæ, & martyris.
vi	d	xi	21	
v	e	x	22	Paulini Episcopi, & Confess.
iv	f	ix	23	Vigilia.
iii	g	viii	24	*Nativitas S. Joannis Baptistæ* dupl.
ii	A	vii	25	De Octava Nativ. S. Ioan. Bapt. [S. Joan-
i	b	vi	26	Joannis, & Pauli mart. semid. cum com. oct. Nativ.
*	c	v	27	De Octava Nativit. S. Joan.
xxix	d	iv	28	Leonis Papæ, & Conf. semid. & com. oct. & Vigiliæ.
xxviii	e	iii	29	*Petri, & Pauli Apostolorum*, dupl.
xxvii	f	*Prid. Cal.*	30	*Commemoratio S. Pauli Apostoli*, dupl. & com: oct. S. Joan.

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies menſis.	JULIUS.
xxvi	g	*Cal.*	1	Oct. S. Ioan. Baptiſtæ dupl. & com. oct. Apoſtol.
25.xxv	A	vi	2	*Viſitatio B. Mariæ*. dupl. com com. oct. Apoſt.
xxiv		v	3	De octava Apoſtolorum.
xxiii	b	iiii	4	De octava.
xxii	c	iii	5	De octava.
xxi	d	*Prid. Non.*	6	Octa. Apoſtol. Petri, & Pauli, dopl.
xx	e	*Nonæ*	7	
xix	f	viii	8	
xviii	g	vii	9	(mart. femid.
xvii	A	vi	10	Septem fratrum mart. & SS. Roffinæ, ac Secondæ
xvi	b	v	11	Pij Papæ, & mart.
xv	c	iv	12	Naboris, & Felicia mart. com com. Io. Goalberti Ab.
xiv	d	iii	13	Anacleti Papæ, & mart. femid.
xiii	e	*Prid. Idus*	14	Bonaventoræ Pont. & Conf. & Eccl. Doct. dopl.
xii	f	*Idus*	15	
xi	g	xvii	16	
x	A	xvi	17	Alexij Confeſſ.
ix	b	xv	18	Symphoroſæ, cum ſeptem filiis mart.
viii	c	xiv	19	
vii		xiij	20	Margaritæ virg. & mart.
vi	d	xii	21	Praxedis virginis.
v	e	xi	22	*Mariæ Magdalenæ*, dup.
iv	f	x	23	Apollinaris Epiſcopi, & mart. femid.
iii	g	ix	24	Vigilia, & com. S. Chriſtinæ virg & mart.
ii	A	viii	25	*Jacobi Apoſt.* dup. & com. S. Chriſtophori mart. in
i	b	vii	26	*Annæ matris B. M. virg.* dup. { Laud. tanrum.
*	c	vi	27	Pantaleonis mart. [Papæ & Conf. femid.
xxix	d	v	28	Nazarij, Celſi, & Victoris Papæ mart. & Innoc.
xxviii	e	iv	29	Marthæ virg. fem. & com. SS. Felicis Papæ, Simpli-
xxvii	f	iii	30	Abdon, & Sennen. mart. [cij. Fauſt. & Beat. mart.
25 xxvi.	g	*Prid. Cal.*	31	

Cyclos Epact.	Litteræ Dominic.		Dies menſis.	AUGUSTUS.
25.xxiv	c	*Cal.*	1	*Petri ad vincula*. dop. & com. SS. Machab. mart.
xxiii	d	iiii	2	Stephani Papæ, & martyris.
xxii	e	iii	3	Inventio S. Stephani Protom. femid.
xxi	f	*Prid. Non.*	4	*Dominici Confeſſ.* dopl.
xx	g	*Nonæ*	5	*Dedicatio S. M. ad Nives*. dopl.
xix	A	viii	6	*Transfiguratio Domini*. dupl. & com. SS. Sixti Papæ, & Feliciſſimi, & Agapiti mart.
xviii	b	vii	7	Donati Epiſc. & mart.
xvii	c	vi	8	Cyriaci, Largi, & Smaragdi mart. femid.
xvi	d	v	9	Vigilia, & com. S. Romani mart.
xv	e	iv	10	*Laurentij mart.* dupl. [mart.
xiv	f	iii	11	De oct. S. Laur. cum com. SS. Tiburtij, & Sofannæ,
xiii	g	*Prid. Idus*	12	De octava, & com. S. Claræ virg.
xii	A	*Idus*	13	De octava, & com. SS. Hippolyti, & Caſſiani mar.
xi	b	xix.	14	De octa. cum com. Vigiliæ, & S. Euſebii Conf.
x	c	xviii	15	*Aſſumptio B. M. virg.* dupl.
ix	d	xvii	16	De octava Aſſumpt. B. M. cum com. octa. S. Laur.
viii	e	xvi	17	Octa. S. Laur. & com. octavæ Aſſompt.
vii	f	xv	18	De octava, & com. S. Agapiti mart.
vi	g	xiv	19	De octava.
v	A	xiii	20	Bernardi Abbatis dupl. cum com. octavæ Aſſumpt.
iv	b	xii	21	De octava. (Hyppolyti, & Symphoriani mart.
iii	c	xi	22	Octa. aſſumpt. B. M. dupl. cum com. octavæ Aſſumpt.
ii	d	x	23	Vigilia.
i	e	ix	24	*Bartholomæi Apoſtoli*, dupl. *Romæ celebratur die* 25.
*	f	viii	25	Lodovici Regis Franciæ Confeſſ.
xxix	g	vii	26	Zephrini Papæ, & mart.
xxviii	A	vi	27	
xxvii	b	v	28	*Augustini Epiſcopi Confeſſ. & Eccleſ. Doct.* dupl. & com.
xxvi.	c	iv	29	S. Hermetis martyris. (mart.
25 xxv	d	iii	30	*Decollatio S. Joan. Baptiſtæ*. dupl. & com. S. Sabinæ.
xxiv	e	*Prid. Cal.*	31	Felicis, & Adaucti mart.

CALEN-

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies Mensis	SEPTEMBER.
xxiii	f	*Cal.*	1	Ægidii Abbatis, & comm. SS. Marr. xij. Fratrum,
xxii	g	iiii	2	
xxi	A	iii	3	
xx	b	*Prid. Non.*	4	
xix	c	*Nonæ.*	5	
xviii	d	viii	6	
xvii	e	vii,	7	
xvi	f	vi	8	*Nativitas B. Mariæ*, dupl. & comm. S. Adriani martyr. *in Laud. tantum.*
xv	g	v	9	De Oct. S. Mariæ, & com. S. Gorgonii mart.
xiv	A	iv	10	De Octava.
xiii	b	iii	11	De Octava, & com. SS. Prothi, & Hyacinthi marr.
xii	c	*Prid. Id.*	12	De Octava.
xi	d	*Idus.*	13	De Octava.
x	e	xviii	14	Exaltatio S. Crucis dup. cum com. oct. Nat. S. Mariæ,
ix	f	xvii	15	Octava Nat. B. M dupl. cum com. S. Nicomed. mart.
viii	g	xvi	16	Cornelii, & Cypriani Pont. & mart. semidup. cum com. SS. Euphemiæ, Luciæ, & Geminiani mart.
vii	A	xv	17	
vi	b	xiv	18	
v	c	xiii	19	Januarii Episc. & soc. mart. semid.
iv	d	xii	20	Vigiliæ, & com. S. Eustachii, & Socior. marr.
iii	e	xi	21	*Matthæi Apostoli*, dupl.
ii	f	x	22	Mauritii, & Sociorum marr.
i	g	ix	23	Lini Papæ, & mart. semid. cum com. S. Theclæ virg. & mart.
*	A	viii	24	
xxix	b	vii	25	
xxviii	c	vi	26	Cypriani, & Justinæ mart.
xxvii	d	v	27	Cosmæ, & Damiani mart. semid.
25.xxvi	e	iv	28	
xxv.xxiv	f	iii	29	*Dedicatio S. Michaelis Archangeli.* dup.
xxiii	g	*Prid. Cal*	30	*Hieronymi Presb. Confess. & Eccles. Doctoris.* dupl.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies Mensis	OCTOBER.
xxii	A	*Cal.*	1	Remigii Episcopi, & Confess.
xxi	b	vi	2	
xx	c	v	3	
xix	d	iv	4	*Francisci Confess.* dupl.
xviii	e	iii	5	Placidi, & Soc. martyrum.
xvii	f	*Prid. Non.*	6	
xvi	g	*Nonæ.*	7	S. Marci Papæ, & Conf. cum com. SS. Sergii, Bacchi, & Apuleii martyrum.
xv	A	viii	8	
xiv	b	vii	9	Dionysii, Rustici, & Eleutherii martyrum. semid.
xiii	c	vi	10	
xii	d	v	11	
xi	e	iv	12	
x	f	iii	13	
ix	g	*Prid. Id.*	14	Callisti Papæ, & mart. semidup.
viii	A	*Idus.*	15	
vii	b	xvii	16	
vi	c	xvi	17	
v	d	xv	18	*Lucæ Evangelistæ.* dupl.
iv	e	xiv	19	
iii	f	xiii	20	
ii	g	xii	21	Hilarionis Abbatis, & com. SS. Ursulæ, & Sociarum virg. & marr.
i	A	xi	22	
*	b	x	23	
xxix	c	ix	24	
xxviii	d	viii	25	Chrysanthi, & Dariæ mart.
xxvii	e	vii	26	Evaristi Papæ, & mart.
xxvi	f	vi	27	Vigilia.
25.xxv.	g	v	28	*Simonis, & Judæ Apostolorum.* dupl.
xxiiii	A	iv	29	
xxiii	b	iii	30	
xxii	c	*Prid. Cal.*	31	Vigilia,

CALEN-

CALENDARIUM GREGORIANUM.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic.		Dies Mensis	NOVEMBER.
xxi	d	*Cal.*	1	*Festum omnium Sanctorum*. dupl.
xx	e	iiii	2	*Commemoratio omnium Fidelium Defunctorum*. dupl & de oct. omnium SS.
xix	f	iii	3	De Octava.
xviii	g	*Prid Neo.*	4	De Octava cum com. SS. Vitalis, & Agricolæ marr.
xvii	A	*Nonæ.*	5	De Octava.
xvi	b	viii	6	De Octava.
xv	c	vii,	7	De Octava.
xiv	d	vi	8	Octava omniom SS. dup. & com. SS. Quatuor Coronatorum m.
xiii	e	v	9	*Dedicatio Basilicæ Salvatoris*. dupl. cum com. S. Theodori mart.
xii	f	iv	10	Triphonis, Respicii, & Nimphæ mart.
xi	g	iii	11	*Martini Episc. & Confess.* dupl. & com. S. Mennæ mart.
x	A	*Prid. Id.*	12	Martini Papæ, & mart. semidupl.
ix	b	*Idus.*	13	
viii	c	xviii	14	
vii	d	xvii	15	
vi	e	xvi	16	
v	f	xv	17	Gregorii Thaumaturgi Episc. & Conf.
iv	g	xiv	18	*Dedicatio Basilicarum Petri, & Pauli*. dupl.
iii	A	xiii	19	Pontiani Papæ, & mart,
ii	b	x.i	20	
i	c	xi	21	Præsentatio S. Mariæ, dupl.
*	d	x	22	Cæciliæ virg. & mart. semid.
xxix	e	ix	23	Clementis Papæ, & mart. semid. cum com. S. Felicitatis mart.
xxviii	f	viii	24	Chrysogoni mart.
xxvii	g	vii	25	*Catharinæ virg. & mart* dopl.
25. xxvi	A	vi	26	Petri Alexandrini Episc. & mart.
xxv. xxiv	b	v	27	
xxiii	c	iv	28	
xxii	d	iii	29	Vigilia, & com. S. Saturnini mart.
xxi	e	*Prid. Cal.*	30	*Andreæ Apostoli*. dupl.

Cyclus Epact.	Litteræ Dominic		Dies Mensis.	DECEMBER.
xx	f	*Cal.*	1	
xix	g	iv	2	Bibianæ virg. & mart. commem.
xviii	A	iii	3	
xvii	b	*Prid. Nov*	4	Barbaræ virg. & mart. commem.
xvi	c	*Nonæ.*	5	Sabæ Abbatis commem.
xv	d	viii	6	Nicolai Episcopi, & Conf. semid.
xiv	e	vii	7	*Ambrosii Episcopi, & Confess. & Eccles. Doct.* dupl.
xiii	f	vi	8	*Conceptio B. Mariæ*. dupl.
xii	g	v	9	
xi	A	iv	10	Melchiadis Papæ, & mart. com.
x	b	iii	11	Damasi Papæ, & Confess. semid.
ix	c	*Prid. Id.*	12	
viii	d	*Idus.*	13	*Luciæ virginis, & martyris*. dupl.
vii	e	xix	14	
vi	f	xviii	15	
v	g	xvii	16	
iv	A	xvi	17	
iii	b	xv	18	
ii	c	xiv	19	
i	d	xiii	20	Vigilia.
*	e	xii	21	*Thomæ Apostoli*. dupl.
xxix	f	xi	22	
xxviii	g	x	23	
xxvii	A	ix	24	Vigilia.
xxvi	b	viii	25	*Nativitas D. N. Jesu Christi*. dupl.
25. xxv.	c	vii	26	*Stephani Protomartyris*. dupl. cum com. oct. Nativit.
xxiiii	d	vi	27	*Joannis Apost. & Evangelistæ*. dupl. cum com. oct.
xxiii	e	v	28	*Innocentium martyr*. dupl. cum com. octavar.
xxii	f	iv	29	Thomæ Cant. Episc. & mart. semid. cum com. oct.
xxi	g	iii	30	De Dom. inf. oct. Nativ. vel de oct. cum com. oct.
19. xx	A	*Prid. Cal.*	31	*Sylvestri Papæ, & confess.* dupl. cum com. octavar.

CAPUT

CAPUT II.

Quatenus provisum, ne Æquinoctium Vernum sedem a Nicæno Concilio præscriptam, hoc est, diem Martii xxi. anteverteat.

CUm sit autem primum de ipsa dierum Bis-sextilium suppressione dicendum, id tamen generatim supponendum est, quod jam ante innuimus; nempe Calendarium rem esse civilem, ac idcirco supputationes, quæ circa ipsum fiunt, non esse ad amussim Astronomicam exigendas; quod ex civili usu non sit, ut pareis eum Astronomis temporum, motuumque minutias sectemur. Sic, tametsi Astronomi deprehenderint, v. g.; annum Solarem tunc terminari, cum 365. dies, & sex horæ effluxerint; non tamen usus politicus fert, ut post 365. dies exactos expectentur adhuc sex horæ, quo annus novus inchoetur; neque ut pars mensis duodecima, seu mensis Solaris tum præcise desinat, cum dies 30. ac decem horæ cum semisse transierint; sed ut senæ horæ per treis annos neglectæ, cum sex horis anni quarti quasi colligantur, intelliganturque unum diem constituere, ex quo annus quartus dierum 366. efficiatur. Quo modo etiam menses sine fragmentis dierum usurpantur; abundeque est, ut numero dierum præter-propter æquali annus integer ex ipsis conflетur. Quod idem de anno, mensibusque Lunaribus, juxta sæpius dicta, est intelligendum.

Enimverò, cum sit tamen opus, ut Legumlatores, Principesve, qui populis certam formam anni, partiumque ipsius præscribunt, perspectum habeant, quæ, quantaque hujusmodi fragmenta, seu minutiæ sint, ut congruam eorum rationem habeant; ideo moris esse, ut adhibeant in consilium Astronomos, qui Solis, ac Lunæ motus calleant, & quibusnam dierum, horarum, minutorumque periodis illi absolvantur, exquisite norint.

Quemadmodum porrò experientia Astronomos docuit, non esse omneis annos, uti neque dies, inter se duratione æqualeis; ac majorem adhuc reperiri in mensibus, Lunaribusve circuitibus, partibusque eorum inæqualitatem, ac ea de causa distinxerunt, ut in Planetis ceteris, sic speciatim in Sole, & Luna motus alios apparenteis, seu veros vocatos, qui nunc velociores, nunc tardiores sint; alios æqualeis, seu medios, qui nempe inter velocitatem, & tarditatem medii incedere intelligantur; quemadmodum, inquam, id ita se habet, sic docuit etiam experientia Cyclos seu annorum, seu mensium, quorum civilis usus sit, accommodandos omnino esse motibus non veris, apparentibusve, sed mediis, sive æqualibus; quod isti uno tenore incedant; illi nunc excedant, nunc deficiant; & nondum deprehensum sit, condi ab Astronomia Tabulas, ex quibus liceat veros motus in omne tempus colligere, sed quæ illos solum ad tempus aliquod exhibeant. Profecto ne ipse quidem Tycho Braheus ausus est nuper polliceri majorem suarum constantiam, quam per quadringentos, hoc est, ducentos ante, & ducentos post, annos.

Hoc verò adnoto, ut minus sit mirum, si Ecclesia quoque in iis, quibus opera Astronomorum indiget, usurpet, sequaturve motus non apparenteis, sed medios; quod isti ob uniformitatem redigi facile in Cyclos, secus ac illi valeant; sufficiatque, si præter-propter, & quantum tamen proxime ex usu fieret, res obtineatur. Quippe neque Sacra Scriptura, neque Concilia, aut Sancti Patres præceperunt unquam, ut exquisite, rigideque Astronomorum calculis, tabulisque adstringeremur; sed ut tempora observaremus, quæ, quantum vulgaris usus patitur, aut vera sint, aut proxime vera.

Certe, ne a proposito digrediamur, cum jussus est populus celebrare Pascha xiv. Luna, seu die primi mensis; pronum est intelligere, nihil videri aliud Deum significasse, quam ipsum Plenilunii tempus, & non tam quidem supputatum a conjunctione Lunæ cum Sole, quam ab apparitione ejus prima, quæ, quasi uno die post conjunctionem factam contingat, supputatus ab hoc dies decimus-quartus (qui sit a conjunctione decimus-quintus) Plenilunium prodat. Tametsi autem non semper primo, sed plerumque etiam secundo, aliquando & tertio die a conjunctione Luna appareat; ut quidpiam tamen certi constaret, sic videntur fuisse limitari menses, quasi illa semper primo post die appareret, ac semper Luna decima-quarta eadem cum Plenilunio foret. Quod innuo solum, ut inferam, non videri mentem Sacræ Scripturæ fuisse, ut ad Lunam xiv. exquisitius alligaremur, quam civilis mensis institutum ferret, & vulgari captui congrueret, juxta quem Luna plena habetur, non solum quo tempore est, sed etiam uno minimum tam ante, quam post ipsum die.

Sic vero etiam, cum deinceps Concilia, & Patres rem sic interpretati sunt, ut xiv. Luna primi mensis ea haberetur, quæ aut ipso die Æquinoctii verni, aut proxime ipsum, sed posterius contingeret; ii affixere quidem Æquinoctium die Martii 21. at constat nihilominus, si anno quidem Bis-sextili Æquinoctium fuerit in meridie diei 21. fore anno proximo ab illo, hora 6. vespertina ejusdem diei; secundo media nocte insequente; tertio, hora 6. matutina diei 22. ac aliunde, ob factam nimiam quaternis annis additionem, fore ut intra annos 100. a meridie diei 21. recesserit in horam 6. vespertinam diei 20. unde & fiat, ut intra 100. annos contingat quidem plerumque Æquinoctium intra diem 21. sed interim tamen in 22. & 20. aliquando excurrat. Ne quid de eo dicam, quod uno, eodemque anno contingere Æquinoctium possit, Romæ quidem, hora 6. vespertina diei xxi. quæ esse possit Sabbathum, & in quod incidens Luna xiv. efficiat, ut die insequente futurâ Dominicâ Pascha celebretur; cum alicubi tamen tendendo in Orientem, fit tunc hora 6. matutina diei 22. (nempe ob terræ devexitatem, meridianorumque differentiam) quæ cum illis Dominica fit, teneri videantur differre celebrationem Paschatis in octiduum; nisi quod cautum jam pridem est, ut omnes eadem Dominica Pascha celebrent cum primaria, Romanave Ecclesia; tametsi ob terræ devexitatem tempus Romani Horizontis ad usque dimidium anteverterur, aut præeat.

Quæ quidem rursus innuo, ut admoneam Concilia, Patres, Pontifices, ipsam Ecclesiam non ita adstringere nos ad certa quædam tempora,

Digitized by Google

re, ut non ea patiantur aliquem excursum; unde & speciatim intellig licet, duplex distingui posse Æquinoctium; unum Astronomicum, hoc est, quasi punctum individuum, cujus Astronomis sit cura; alterum politicum, seu civile, hoc est, tempus habens aliquam latitudinem, quod ab Ecclesia observetur, dicique adeo Æquinoctium Ecclesiasticum valeat. Non quod Ecclesia nollet, si commode posset, uti solo Astronomico, sed quod scrupulositas illa Astronomica ex usu non sit, quodque ne Astronomi quidem inter se omnino consentiant; cum intersit tamen, ut fideles habeant aliqoid, quod sit evidentius, quam ut teneantur ad Astronomorum subtilitatem attendere; ac magis ratum, quam, ut ob sententias Astronomorum varias diversimode distrahantur.

Quamobrem Ecclesiæ satis semper est, ut quantum quidem ex usu licet, Canones vocati Paschales [qui numero sex habentur] illibati maneant, I. Ut Pascha non celebretur, nisi die Dominico. II. ut Christiani cum Judæis Christi interfectoribus in celebrando Paschate non concurrant. III. ut Pascha non celebretur mense XII. (cujus scilicet Plenilunium, sive Luna XIV. ante diem Martii 21. contingit). IV. ut Pascha cum quarta decimanis hæreticis ante Plenilunium non agatur. V. Ut Pascha non reiciatur in hebdomadem mensis ultimam [hoc est, post Lunam XXI.] VI. Ut Pascha in mensem secundum, seu impurorum non reiciatur; [mensis autem secundus est, cujus Plenilunium post diem Aprilis 18. contingit]. Quæ omnia sane ex sæpius ante repetitis intelliguntur.

Cum porrò, licet abunde sit in hisce, ac ejusmodi rebus prope verum consistere; nihilominus vel ea, quæ est facta in verno Æquinoctio a tempore usque Concilii Niceni decem dierum anticipatio, perspicuum faciat, non licere admodum diu prope verum consistere, nisi, ad tale quid præscribendum præhabeatur quam-maxime licet exquisita cœlestium motuum, ac potissimum mediorum notitia; idcirco Summus Pontifex quidpiam, quod diuturnum foret præscripturus, peritos Astronomiæ Viros in Concilium adhibuit, inque ipsis, ut jam attigi, Christophorum Clavium, qui præ ceteris maxime inclaruit, & negotium totum copiosissime, diligentissimeque explicuit.

Itaque, vel ejus relatu, attendit primum Puntifex Summus [eruditusve ille cœtus] quod ad Solis quidem motum attinet, Ptolemæum sub annum Christi 130. definiisse illius cursum, seu anni magnitudinem dierum 365. hurarum 5. minutorum 55. secundorum 12. Albategnium anno circiter 880. dierum 365. hor. 5. minut 46. secund. 24. Alphonsum anno 1250. dierum 365 hor. 5. minut. 49. secund. 16. Copernicum denique sub annum 1525. ita distinxisse, ut cum anni magnitudo inæqualis sit, possit supra dies 365. & 5. horas, increscere ad usque minuta 55. secund. 37. decrescere ad usque minut. 42. sec. 55. medio proinde existente minutorum 49. sec. 16

Deinde, cum ob illa minuta, ac secunda [tenuiores minutias non consector] quæ desunt quominus ad sex horas integras, quæque proinde æquo amplius singulis quadrienniis adduntur, fiat, ex Ptolemæo, una pars diei 300. ex Albategnio, una 106. ex Alphonso, una 134. Ex Copernico, cum magnitudo anni est maxima, una 330. cum minima, una 84. cum mediocris, una 134. idcirco facile pervidit, ut Æquinoctium contineatur sub 21. Martii, detrahi debere unum diem, juxta Ptolemæum, intra annos 330 juxta Albategnium, intra annos 106. juxta Alphonsum intra annos 134 juxta Copernicum, intra annos nunc 329. nunc 134 nunc 84.

Quare & cum medium tenendum foret sequi Alphonsum placuit, non modo, quod medius pæne fuerit inter Ptolemæum, & Albategnium; sed etiam, quod Copernicus circa magnitudinem anni mediocrem cum illo congruerit. Quin etiam, quia supposita vera circa maximam, minimamque anni magnitudinem, definitione Copernici, deprehensum est Æquinoctium non iri amotum a die Martii 21. hinc ultra diem 23. illinc citra 19. & utrinque tamen semper rediturum ad diem 21. ideo commodius longe fuit visum, tenere semper medium, ac procedere uniformiter, quam huc illuc excurrere; & difformiter obertare.

Supposita igitur media anni magnitudine dierum 365. horarum 5. minutorum 49. secundorum 16, ac necessitate existente detrahendi unius diei intra annos 134. ut Æquinoctium semper cum die Martii 21. cohæreat; quia ter 134. sunt 402. atque idcirco intra annos proxime 400. tres dies detrahendi sunt; ea de causa visum est tria Bis-sexta intra annos quadringentos supprimere, & ad hanc suppressionem tres primos annos centesimos deligere, quarto centesimo intacto, sive Bis-sextili relicto.

Ac poterat quidem institui, ut primum Bis-sextum supprimeretur anno 134. secundum anno 268. tertium anno 402. quartum anno 536. quintum anno 670. atque ita porrò; verum & res fuisset perplexior, & expectato extremo faciendæ suppressionis tempore, non fuisset Æquinoctium circa diem Martii 21. mediocritate pari servatum; & [quod jam diximus] non fuisset res perinde accommodata memoriæ, aut pari analogia cum annis Bis-sextilibus, communibusque se habens.

Neque verò dicas, duos illos annos, qui ultra 400. superfluunt, creare demum posse errorem quempiam sensibilem; ij quippe acervati non possunt unius diei errorem constituere ante annos 268000. Quo casu, si tanta, aut Mundi duratio, aut harum rerum memoria foret, facile institui correctio ex unius diei intercalatione potuisset, uti &, si post diuturnum tempus facta Calendarii restitutio alia ratione luxaretur, maximeque ob anni magnitudinem nondum forte satis exquisite cognitam; posset, ut factum nuper est, remedium congruum adhiberi.

Videlicet, ut hoc inculcem, Calendarium hoc Gregorianum non ideò dicitur perpetuum, quod nullis unquam temporibus quidpiam in ipsum vitii irrepsisse deprehendi non valeat; sed quod quæcumque fieri dierum additio, aut detractio possit, saltem ipsa Epactarum series per Calendarium distributa, permansura eadem sit; quod neque de Cyclo decem-novennali, neque de ullo alio licet perinde asserere.

C A-

Digitized by Google

CAPUT III.

Quatenus provisum, ut anticipantia Novilunia congrue semper indicentur beneficio Epactarum, quarum geminæ Tabulæ explicantur.

QUod ad Lunam deinde spectat, attendit idem Pontifex [Virorumve eruditorum cœtus] in eo fere consentire Astronomos omneis, ut Luna motu medio cursum suum menstruum, Lunationemve unam perficiat diebus 29. horis 12. minutis 44. secundis 3. cum pauculis tertiis; atque adeò annum Lunarem communem constare, ex communi consensu, diebus 354. horis 8. minut. 48. secund. 38. cum pauculis itidem tertiis; Embolismicum verò diebus 383. horis 21. minutis 32. secundis 41. cum fere triente; eaque ratione annos Solareis novemdecim superare 235. Lunationes, quæ per illos annos contingunt, hora 1. minut. 27. secundis fere 33.

Quocirca & prævidit hinc fieri, ut post annos xix. Novilunia quidem iisdem diebus redeant; sed anticipent nihilominus hora 1. minut. 27. sec. 33. adeò ut, cum post annos bis 19. seu 38. anticipent horis 2. min. 55. secund. 6. & post annos denique quam proxime 312. cum dimidio diem integrum; idcircò post annos 312. nullum amplius Novilunium eodem die, sed antecedente contingat. Unde & factum fuerit, ut quia in veteri Calendario, ususque Aurei numeri nulla habita ratio anticipationis hujus fuerat, ipse numerus Aureus mendose indicaret Novilunia, & a tempore quidem Nicæni Concilii quatuor denique diebus serius, quam reipsa contingeret.

Et constat quidem, si post annos 312. cum dimidio relicti in Calendario Aurei numeri (sed debite tamen prius instituti) promoverentur uno die antrorsum, seu versus mensium initia, fore ut per sequenteis 312. cum dimidio annos, Novilunia rursus recte indicarent; ac promoti iterum, iis annis exactis, die uno, pari ratione, &c. At visum fuit longe commodius, Epactas 30. quod jam dictum est, sic disponere, ut ex invariatis sedibus constarent, & novemdecim ex iis forent, quæ donec non esset unius diei anticipatio, numerorum Aureorum vice fungerentur, & perinde ac illi Novilunia ad eosdem dies indicarent; ac ubi deinceps anticipatio contingeret, tum Epactis illis novemdecim relictis, novemdecim aliæ ad dies præcedenteis appositæ usurparentur; idque nulla penitus facta in Calendario mutatione.

Ac si sola quidem anticipatio faceret negotium, nihil planius foret, quam singulis 312. annis exactis, istam novemdecim Epactarum commutationem facere; verum, quia interim detractio diei Bis-sextilis varie se intermiscet, facitque, ut illæ 19. Epactæ nunc in eas, quæ antecedunt, commutentur, nunc in eas, quæ consequuntur, nunc in neutras, sed eædem permaneant; ideo fuere quædam Tabulæ construendæ, ex quibus intelligeretur, quando, & quarum Epactarum facienda commutatio foret.

Condita ergo primum fuit, quæ & dicta est *Tabula Epactarum expansa*, in hunc modum. Collocati primum in fronte ex ordine sunt novemdecim Aurei numeri, initio ducto a num. iij. qui in vetere Calendario præfixus erat Calendis Januarii. Retinetur porrò etiam jam Aureus numerus, non sane in eum, quem prius, usum (neque enim amplius, aut collocatur in Calendario, aut Novilunia indicat) sed ut sit quasi index respondentium sibi ipsi, prout tempora exigunt, Epactarum novemdecim; unde & in Tabulis temporariis apponi ad latera, sive e regione Epactarum solet.

Deinde cum sub numeris Aureis totidem columnæ, seu ordines sint, qui singuli Epactas 30. contineant; sunt proinde Series, ac veluti lineæ transversæ 30. quæ contineant singulæ Epactas novemdecim. Epactarum autem omnium distributio ab infima Serie constituta pendet; scilicet, cum Epacta 1. in ipsa Serie infima sub numero Aureo iij. fuerit posita; conficiuntur primum ceteræ ad dextram, hoc est, xij. xxiij. &c. ex additione continua xj. & detractione 30 quoties superant; nisi quod, ad Epactam xxvij. quæ est sub Aureo numero xix. adduntur non xj. sed xij. ut proinde Epacta sequens evadat non viij. sed ix. ob causam superius, cum de Aureo numero, & Embolismicis annis, dictam.

Tum autem Serie hac constituta, ceteræ Epactæ ascendendo sursum juxta naturalem ordinem dispositæ sunt, & unitate quidem resumpta, post Epactam xxx. aut positum potius ipsius loco asteriscum *, ac ea cautione adhibita, ut sub Aureis numeris xij. xiij. xiv. xv. xvj. xvij. xviij. xix. loco Epactæ xxv. scribatur 25. charactere nempe, aut colore diverso, ob causam posterius dicendam. Prætereo autem ex additione facta ad infimam Epactam sub numero Aureo xix. ad habendum sequentem ix. consequi, ut ad omneis ista superiores consimilis facta additio resultet.

Denique autem ad lævam Serierum transversalium, linearumve memoratarum appositæ sunt quasi indices, procedendo inferne sursum, litteræ ex Alphabeto 30. ut puta novemdecim minusculæ a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, p, q, r, s, t, u; & undecim majusculæ, A, B, C, D, E, F, G, H, M, N, P. Ubi non alia de causa litterarum interceptarum aliquæ prætermissæ sunt, quam ne hallucinatio quæpiam ob similitudinem aliquam creetur, aut litterarum inter se, ut inter I. majusculam, & l. minusculam, ac etiam inter k, & k. aut cum cyphris aliquibus, ut o, cum o, x. cum x. ut prætercam L. litteram significare etiam numerum 50. Hujuscemodi porrò est, quæ retrò Tabula præcedit.

Condita verò simul fuit *Tabula Æquationis Epactarum* dicta, quatenus annorum seriem continet, in quibus Luna, propter memoratam anticipationem, æquatione indiget, & in quibus adeò series Epactarum transversales alphabeticis litteris designatæ commutandæ sunt; exæquata aliunde, sive compensata, ubi opus est, suppressione illa dierum Bis-sextilium, cum ipsa Lunari anticipatione.

Supponit autem, ut commodum fuit supprimi Bis-sexta annis duntaxat centesimis, sic Lunam æquari, seu, quantum quidem ipsa spectatur per se, Epactarum series commutari ter-centesimis solum annis; ac (ut pari proportione modò in Bis-sextis fit) superanteis illos 12. cum dimidio annos reservari, quousque post annos 2400. unum centenarium annorum constituant, quo exacto, fiat æquatio; fiat autem tunc, ob hunc centenarium, quasi interpositum, non tre-

TABULA EPACTA-

Litteræ Epactarum indices pro varietate temporum respondentes eisdem litteris in Tabula Æquationis Epactarum.

AUREI

EPACTÆ.

	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi
P	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii
N	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii
M	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi
H	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv
G	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv
F	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii
E	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii
D	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi
C	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx
B	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix
A	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii
u	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii
t	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi
s	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv
r	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv
q	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii
p	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii
n	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi
m	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x
l	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix
k	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
i	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii
h	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi
g	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
f	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv
e	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii
d	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii
c	iii	xiv	xxv.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i
b	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*
a	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix

centesimo, sed quadringentesimo anno. Dico verò *quantum ipsa quidem spectatur per se*; quoniam, prout suppressio Bis-sextorum intervenit, ordo commutandi series Epactarum variatur, uti declarandum mox est.

Supponit rursus, cum tempore Nicæni Concilii Novilunium contingeret Calendis Januarii, ob præfixum illi Aureum numerum iij. ita & contingere debuisse ob Epactam * eisdem Calendis præfixam, si Epactæ videlicet fuisse in usu intelligantur. Quare & tunc fuisse usurpandam seriem supremam, seu ultimam, cujus index est litte a P; unde & succedere debuisset post trecentos annos infima, sive prima series sub littera a [litteræ enim in orbem redeunt] & post trecentos alios insequens sub littera b, atque ita porrò; nisi, quia deprehensum est, Novilunia Calendarum Januarii quadrasse magis ad annum Christi 500. quam ad tempus ipsius Concilii; ideò quasi series sub litteris P, constet etiam anno 500. visum est tribuere potius seriem sub littera a, anno Christi 800. sub littera b, anno 1100. sub littera c, anno 1400.

Quo posito, quia anno correctionis 1582. detracti fuere decem dies, ideò recorrendum, seu ordine inverso procedendum fuit per totidem, hoc est, per decem series, designatas puta litteris b, a, P, N, M, H, G, F, E, D; adeò ut ab usque anno 1582. usurpanda fuerit series Epactarum, quarum D. littera est index, quibusque jam reipsa utimur.

Ut Tabula ergo quasi ab hoc anno inchoata intelligatur, vides primo, in illa esse ordines, seu columnas quatuor; ac in secunda, post annum 1582. collocari ex ordine insequenteis centesimos; ut puta 1600. 1700. 1800. 1900. 2000. 2100. &c. Vides deinde in ordine tertio quaternos quosque centesimos, qui Bis-sextiles sint, designari; annos puta 1600. 2000. 2400. 2800. &c. Vides postea in quarto apponi annis trecentesimis

RUM EXPANSA.

NUMERI

EPACTÆ.

xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	viii	xix
viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vii	xviii
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	vi	xvii
vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	v	xvi
v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iv	xv
iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	iii	xiv
iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	ii	xiii
ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii
i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	*	xi
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxix	x
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvii	viii
xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxvi	vii
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxv	vi
25.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiv	v
xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxiii	iv
xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxii	iii
xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xxi	ii
xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xx	i
xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xix	*
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xviii	xxix
xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvii	xxviii
xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xvi	xxvii
xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xv	xxvi
xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiv	xxv
xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xiii	xxiv
xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xii	xxiii
xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	xi	xxii
xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xx
x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	ix	xx

mis characterem C, ad designandum quibus annis Luna uno die anticipans, Æquatione indigeat; nisi quod anno 1800. apponitur character geminatus CC, ad signandum eo terminari centenarium, in quem collecti veluti sint anni illi 12. cum dimidio, qui superesse eatenus ter-centenarios fingantur; quo modo etiam apponitur annis 4300. 6800. &c. quoties scilicet superantur anni 2400. ob causam jam dictam.

At verò in prima columna, seu ad lævam annorum collocari litteras vides earum feriarum in Tabula superiore indices, quæ annis illis, & quousque litteræ commutentur, sint usurpandæ. Ita enim, cum e regione, seu ad latus anni 1600. contineatur littera D, significatur ab eo anno usque ad annum 1700. esse usurpandam feriem ipsi D litteræ respondentem. Et cum e regione 1700. sit littera C, significatur, ab eo anno usurpandam feriem respondentem litteræ C; atque ita deinceps.

Quod vides autem, has litteras nunc singulis annis centesimis commutari, nunc easdem totis ducentesimis, aut trecentesimis continenter attribui; quod item accipi nunc deorsum contra, nunc sursum, secundum alphabeticum ordinem, id ex eo oritur, quod Bis-sexti suppressio Lunæ æquationi intervenit. Quippe, si iis duntaxat annis, quibus Luna esset æquanda, hoc est, trecentesimis [& interdum quadringentesimis] annis, Bis-sextum foret supprimendum, nulla eo casu facienda foret feriei commutatio; sed novemdecim eædem, ac unica ferie contentæ Epactæ sufficere perpetuò possent, perinde ac sufficere numerus Aureus creditus; siquidem suppressio Bis-sexti, & anticipatio Lunæ perpetua quadam compensatione Novilunia semper intra eosdem dies continerent; at quia suppressio sæpius fit, cum nulla æquatio facienda occurrit, hæc facienda interdum occurrit, cum illa non fit; interdum quoque, aut neutra fit, aut utra-

 quo fa-

Digitized by Google

que facienda est; idcircò res varie se habet, & reduci tamen ad treis quasi regulas potest. Nam

I. Quoties suppressio sine æquatione fit, tunc quæ eò usque fuit littera, commutatur in inferiorem, seu contra alphabeti ordinem; Novilunia nempe uno die versus anni finem promoventur.

II. Quoties æquatio sine suppressione fit, tunc quæ eò usque fuit littera, commutatur in superiorem, seu juxta alphabeti ordinem, quod Novilunia uno die versus anni initium recurrant,

III. Quoties, & suppressio, & æquatio, aut simul fit, aut simul non fit, tum littera non commutatur, sed quæ superiore centenario inservіit, eadem sequente perseverat; quod, propter factam compensationem, Novilunia, neque procedant, neque recedant, sed intra eosdem dies consistant.

Ex hisce porrò intelligitur ratio dispositionis litterarum, quam observare in Tabula licet. Nam quia, verbi gratiâ, anno 1600. neque Bissextum supprimitur, neque Luna æquatur, perseverat littera D, quæ in superiore centenario, posterioreve illius parte, hoc est, ab anno 1582. fuit.

Anno 1700. quia suppressio fit, & æquatio non est, commutatio fit in litteram C, descendendo occurrentem.

Anno 1800. quia suppressio est, & æquatio est, eadem C littera perseverat.

Anno 1900. quia suppressio est, non item æquatio, descenditur ad litteram B.

Anno 2000. quia neque suppressio, neque æquatio est, perseverat littera B.

Anno 2100. quia utraque est, eadem adhuc perseverat.

Anno 2200. quia suppressio, non æquatio est, descenditur ad litteram A.

Anno 2300. quia rursus suppressio, non æquatio est, descenditur ad litteram u.

Anno 2400. quia non suppressio, sed æquatio est, ascenditur ad litteram A.

Anno 2500. quia suppressio, non æquatio est, reditur iterum ad litteram u; atque ita porrò.

Quare & promptum est rationem intelligere, non modò, qua Tabula ad certum numerum annorum centesimorum constructa sit, sed etiam, qua construi in quotcumque demum collibitum fuerit, centesimos possit. Continuavit certe illam Clavius ultra annum Christi 301800. a quo usque litteræ eodem ordine redituræ sint; cum totæ alioquin 30. series intra annos 10000. eadem recurrant varietate ascendendi, descendendi, immorandi; sed non sub iisdem litteris. Quæ quidem 10000. annorum intervalla ille discernit signo †, initio ducto ab anno 1700.

Cum admittat verò posse Tabulam rite demonstrare Novilunia ad octo usque millia annorum, non desiit nihilominus Tabulam quoque aliam, quæ post illud tempus Novilunia rectius demonstret, construere; quanquam & ipsemet fatetur, non esse rem prorsus necessariam, quod futurum sit, ut qui illo tempore erunt, si futuri aliqui sunt, prout Novilunia ascendisse, descendisseve in Calendario deprebenderint, possint facile aliam litteram superiorem, vel inferiorem in Tabula expansa usurpare.

Sed, ne tam procul cura extendatur, observandum potius, sicut Tabulam continuare prorsum quotum libet, licet; ita licere & antrorsum, maximeque ad ipsum usque annorum Christi initium. Id solum notandum, quod cum per ea tempora facta nulla fuerit Bis-sextorum suppressio, sola Lunæ æquatio attendenda sit per tercentesimus annos, initio quasi facto ab anno 500, cui dictum est seriem sub littera P apposite magis, quam tempori Concilii Nicæni congruere.

Hinc dictum est quoque, tribui ascendendo debere anno 1400. litteram c, anno 1100. litteram b, anno 800. litteram a, anno ipsi 500. litteram P, quæ propter Aureum numerum iij. attribui quoque debeat anno 320. hoc est, tempori circiter Concilii; & qua proinde ratione ante annos 300. seu primis Christi annis attribuenda sit littera N, quæ & ordine sequitur, & indicat Novilunia initio annorum Christi uno die serius, quam Concilii tempore, contigisse.

Utcumque sit, Tabula sequitur (& præmissis quidem his quoque cum Clavio, ante Correctionem, usumque Epactarum annis) in annum usque Christi 12500. ut insinuatæ præcipuæ varietates observentur.

Atque ex his quidem duabus Tabulis, iisque, quæ deducta sunt, licet abunde intelligi, quænam ex triginta Epactarum seriebus cuique sæculo speciali conveniat. Quippe, ut huic nostro, hoc est, anno 1600. in annum 1700. exclusive, convenit series Epactarum D, ut puta xxiij. iiij. xv. xxvj &c. ita duobus sequentibus, hoc est, ab anno 1700. ad usque 1900. exclusive, convenit series Epactarum C, ut puta xxij. iij. xiv. xxv. &c. Et tribus aliis, hoc est, ab anno 1900. usque ad 1200. exclusive convenit series Epactarum B, ut puta xxj. ij. xiij. xxiv. &c. atque ita porrò sequentibus convenient suæ.

Subinde verò intelligitur etiam, quænam ex novemdecim datæ seriei Epactis speciali cuique anno conveniat. Ad hoc scilicet cognoscendum, aliud nihil scire oportet, quam quis Aureus numerus competat eodem-met anno. Siquidem, quæsito in fronte Tabulæ expansæ Aureo numero, Epacta anni ea erit, quæ in data serie Epactarum illi suberit, occurreritve intra columnam sub eodem numero deductam. Sic, quia, verbi causâ, huic anno 1654. competit Aureus numerus ij. ubi illum reperi in vertice Tabulæ, descendo secundum columnam illi subjectam, quousque perveniam ad seriem Epactarum, D, ubi quia occurrit Epacta xij intelligo hanc esse, quæ huic anno conveniat, quæque toto hoc anno Novilunia in Calendario demonstret. Licet porrò quoque jam intelligi, cur admonuerim intra columnas sub numeris majoribus, quam xj. scribendam esse Epactam non xxv. sed 25. Nempe, quia series Epactarum, quæ sub majoribus illis numeris (puta xij. xiij. xiv. &c.) continent 25. continent etiam xxiv. sequeretur, ut iis sæculis, in quibus aliqua hujusmodi serierum foret in usu, Novilunia bis intra annos 19. contingerent eodem die, per illos sex menseis, in quibus Epactæ xxv. & xxiv. eidem diei attribuuntur; cum Novilunia tamen ad eosdem dies, nisi post exactos 19. annos, non redeant. At verò id incommodum devitabitur, si sub illis numeris, ac in suis seriebus scribatur Epacta non xxv. sed 25. quatenus in Calendario apponitur quoque Epacta 25. in hujusmodi quidem mensibus, loco superiore, seu e regione Epactæ xxvj. in ceteris autem mensibus, e regione Epactæ xxv.

Exinde nempe efficitur I. ut annis illis Epactæ 25. & xxiv. in eosdem dies nunquam concurrant. II. Ut pericolum non sit, ne Epactæ 25.

& xxvi.

& xxvi. in idem, per sex illos menseis, non revolvant incommodum; quando in nulla ex seriebus, in quibus est 25. reperitur simul xxvj. III. Ut Epacta 25. possit in aliis mensibus libere referri ad eosdem dies, cum Epacta xxv. quia periculum in illis non est, ne in eosdem dies cum Epacta xxiv. concurrat. IV. Ut in aliis sæculis periculum non sit, ne Epactæ xxv. & xxiv. iisdem diebus attributæ idem, quod cavetur, incommodum creent; quoniam in nulla aliarum serierum reperiuntur simul xxv. & xxiv. sed vel una, vel altera, vel utraque ipsarum deest; adeò proinde ut, cum altera Epactarum in usu est, eidem diei attribuatur.

Sic nostro isto sæculo, verbi gratiâ, & ad annum usque 1700. quia in usu est series D, in qua xxiv. non xxv. reperitur, Novilunia nobis indicat Epacta non xxv. sed xxiv. & duobus sæculis insequentibus, quia usui erit series C, in qua reperitur Epacta non xxiv. sed xxv. Novilunia non xxiv. sed xxv. indicabit. At verò, quia tribus aliis consequentibus sæculis usui erit series B, in qua 25. & xxiv. reperiuntur, indicabuntur quidem Novilunia per Epactam xxiv. ubi ea occurret, existente Aureo numero vi. verumtamen indicabuntur per Epactam non xxv. sed 25. quatenus occurret, Aureo numero existente xvii.

Requires forte hac occasione, cur in Calendario ad diem ultimum Decembris, & ad latus Epactæ xx. apposita sit nigra Epacta 19. Sed id nempe idcircò factum, quod ob causas superius deductas, ultimus mensis Embolismicus intra annos 19. occurrens, debeat esse, non 30. dierum, ut ceteri, sed 29. duntaxat; atque idcircò quando Epacta xix. concurrit cum Aureo numero xix. (quod cum contingat hoc sæculo propter seriem D, non continget tamen deinceps ante annum 8500. cum litteræ D series resumetur) non oportet ultimum mensem, ultimamve Lunationem a die 2. Decembris inceptam, terminari die 31. sed 30. ac debet Novilunium intelligi contingere ipsa die 31. sub eadem Epacta 19. ut ex additione non xj. sed xij. ad novemdecim facta, formetur Epacta insequentis anni, videlicet 1. quæ habeatur die Januarii 30 quasi terminata die antecedente, Lunatione dierum 30.

TABULA

TABULA ÆQUATIONIS EPACTARUM.

	Anni Christi		
N	1		
p	320		
p	500	Biss.	
a	800	Biss.	☾
b	1100	Biss.	☾
c	1400	Biss.	☾
	Detractis decem diebus.		
D	1584		
D	1600	Biss.	
C	1700		†
C	1800		☾☾
B	1900		
B	2000	Biss.	
A	2100		☾
B	2200		
u	2300		
A	2400	Biss.	☾
u	2500		
t	2600		
t	2700		☾
t	2800	Biss.	
ſ	2900		
ſ	3000		☾
r	3100		
r	3200	Biss.	
r	3300		☾
q	3400		
p	3500		
q	3600	Biss.	☾
p	3700		
n	3800		
n	3900		☾
n	4000	Biss.	
m	4100		
l	4200		
l	4300		☾☾
l	4400	Biss.	
k	4500		
k	4600		☾
i	4700		
i	4800	Biss.	
i	4900		
h	5000		☾
g	5100		
h	5200	Biss.	☾
g	5300		
f	5400		
f	5500		☾
f	5600	Biss.	
e	5700		
e	5800		☾
d	5900		
d	6000	Biss.	
d	6100		☾
c	6200		
b	6300		
c	6400	Biss.	☾
b	6500		
a	6600		
p	6700		
a	6800	Biss.	☾☾
p	6900		
N	7000		
N	7100		☾
N	7100	Bi.	
M	7300		☾
M	7400		
H	7500		
H	7600	Biss.	
H	7700		☾
G	7800		
F	7900		☾
G	8000	Biss.	
F	8100		
E	8200		☾
E	8300		
E	8400	Biss.	
D	8500		
D	8600		☾
C	8700		
C	8800	Biss.	
C	8900		☾
B	9000		
A	9100		
A	9200	Biss.	
A	9300		☾☾
u	9400		
t	9500		
u	600	Biss.	☾
t	9700		
ſ	9800		
ſ	9900		☾
ſ	10000	Biss.	
r	10100		
r	10200		☾
q	10300		
q	10400	Biss.	
q	10500		☾
p	10600		
n	10700		
p	10800	Biss.	☾
n	10900		
m	11000		
m	11100		☾
m	11200	Biss.	
l	11300		
l	11400		☾
k	11500		
k	11600	Biss.	
i	11700		†
i	11800		☾☾
h	11900		
h	12000	Biss.	
h	12100		☾
g	12200		
f	12300		
g	12400	Biss.	☾
f	12500		

CAPUT

CAPUT IV.

Tabella ex istis deducta, ac alia etiam pro Numero Aureo, & Dominicalibus litteris.

FAcile ex his jam intelligetur, unde sint Tabellæ deductæ, quæ secundu Calendarii Gregoriani Canone, cui titulus est: *De Epactis, & Noviluniis* continentur.

Nam primum quidem, quæ dicitur *Tabella æquationis Cycli Epactarum perpetua*, ipsa est posterior duarum antecedentium; nisi quod limitata est ad annum 4900. quodque illi appositi non sunt characteres æquationis C, CC, neque similiter + signum, Quæ autem dicitur *Tabella Cycli Epactarum perpetua*, nihil aliud est, quam veluti quædam Epitome Tabulæ prioris, seu dictæ expansæ. Scilicet ipsius constructio hæc est.

Apparantur primum 30. Areulæ, seu quasi cellulæ geminæ, ut singulæ excipiant singulas Epactas, cum respondentibus litteris. Hujusmodi autem Epactæ ut copulentur cum litteris, requirendæ sunt in columna prima, seu quæ est sub Aureo nomero III, & litteræ respondentes ex intelliguntur, quæ sunt cuique Epactæ ad lævam, ac in eadem serie. Scribitur deinde in cellula prima Epacta * cum respondente littera P, ac deinceps proceditur additione continua undecim, & detractione triginta, quoties numerus major est. Hinc in 2. cellula scribitur Epacta xj. cum respondente littera l, in 3. xxij. cum littera C, in 4. III. cum littera c, in 5. xiv. cum littera p, in 6. xxv. & 25. cum littera F, in 7. vi. cum littera f; atque ita de ceteris. Tabulam verò ecce.

Tabula Cycli Epactarum perpetua.

p	l	C	c	p	F	f	f
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv. 25	vi	xvii

M	i	A	a	m	D	d	q	G
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi

g	e	N	n	B	b	n	E	e
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v

r	H	h	u	
xvi	xxvii	viii	xix	

Tabellæ autem usus est, ut quæsita Epacta alicujus anni, ac dato Aureo ejusdem numero, accipiatur in Tabula æquationis littera respondens illi sæculo, intra quod annus continetur; ac eadem littera reperta intra suam cellulam, accipiamus antecedenter litteram ab illa inclusive acceptam tertiam; & ab hac consequenter, seu ad dextram incipiamus numerare Aureum numerum, tribuendo hujusmodi cellulæ 1. insequenti 2. alii 3. (plane, ut si in Tabula expansa numeraremus cellulas Aurei numeri a prima, cui est inscriptus numerus III.) quousque pervenerimus ad quotam cellulam Aureus numerus indicat; videlicet cui cellulæ tribuemus talem numerum, in ea continebitur Epacta hujusmodi anni.

Sic isto, verbi causâ, anno 1654. quo numerus Aureus est II. quia littera huic sæculo respondens est D, ideò ipsa inventa in Tabella, tertiam cellulam antecedenter, in qua est a, accipio, ipsique attribuo i. ac numero deinceps usque ad duo solum; & quia in cellula secunda reperio xij. idcircò hanc habeo hujus anni Epactam. Et, si requiratur, quæ futura sit, verbi causâ, anno 1737. quo Aureus numerus erit ix. quæro litteram C, illi sæculo respondentem in sua Tabellæ cellula, & accepta antecedenter tertia, in qua est P, numeratisque consequenter 9. cellulis, deprehendo in nona Epactam xxviij. quare & eam fore ejus anni Epactam pronuncio.

Nihil autem est necesse admonere, circuitum esse cellularum; adeò ut, sive antecedenter, sive consequenter numerando cellulas, accipere oporteat 30. seu ultimam, quasi cohærentem cum prima, ut ad quam ex illa circumeundo redeatur. Admonendum potius, si in numeratione Aurei numeri, perveniatur ad litteram F, in qua sunt Epactæ xxv. & 25. accipiendam esse Epactam xxv. si numerus Aureus sit minor, quam xij. Epactam verò 25. si major, quam xj. ut ex paulò ante dictis constat.

Quod deinde spectat ad Tabellas speciales, & quasi temporaneas, quæ, facilitatis gratiâ, pro nostro hoc, & sequentibus sæculis proponuntur, eæ nihil sunt aliud, quam speciales series e regione litteræ cuique sæculo juxta Tabulam æquationis ex Tabula expansa depromptæ, copulatæque cum Aureis numeris respondentibus, ac initio facto ab Aureo numero, competente illi anno, cui ea littera primum attribuitur.

Sic,

Sic, quia anno correctionis 1582. competit Aureus numerus vi. ac eidem anno tribuitur primum littera D, ideo in serie litteræ D accipitur Epacta respondens Aureo numero vi. intra columnam illi subjectam; & quia illa esse deprehenditur xxvj. ideo apparatis gemellis 19. cellulis, collocantur in prima, tum numerus Aureus vi. tum Epacta xxvj. ac deinde in secunda Aureus numerus vii. cum Epacta vii. atque ita ex ordine, quousque in ultima collocentur Aureus numerus v. & Epacta xv. unde redeatur ad cellulam primam; ac porrò semper ita pergatur, tribuendo unicuique numerorum consequentium consequenteis cellulas, quousque ad annum illum perveniatur, cujus Epacta inquiritur. Hoc certe modo circumeundo, ubi ab anno usque 1582. pervenerimus ad 1654. perveniemus ad cellulam 16. in qua cum Aureo numero 11. reperiemus Epactam xij. En verò ejusmodi Tabellam.

Tabella Cycli Epactarum, Aureis numeris respondentium, ab anno 1582. *ad annum* 1700. *exclusive.*

Aur. Num	vi.	vii.	viii.	ix.	x.	xi.	xii.	xiii.	xiv.	xv.
Epactæ.	xxvi.	vii	xviii.	xxix.	x.	xxi.	ii	xiii.	xxiv.	v.

Aur. Num	xvi.	xvii.	xviii.	xix.	i.	ii.	iii.	iv.	v.	
Epactæ.	xvi.	xxvii.	viii.	xix	i.	xii.	xxiii	iv.	xv.	

Tabella autem ab anno 1700. *ad annum* 1900. *exclusive est hæc.*

Aur.Num.	x.	xi.	xii.	xiii.	xiv.	xv.	xvi	xvii.	xviii.	xix.
Epactæ.	ix.	xx.	i.	xii.	xxiii.	iv.	xv.	xxvi	vii.	xviii.

Aur.Num.	i.	ii.	iii.	iv.	v.	vi.	vii.	viii.	ix.	
Epact.	*	xi.	xxii.	iii.	xiv.	xxv.	vi.	xvii.	xxviii.	

Sic Tabella ab anno 1900. *ad annum* 2200. *exclusive.*

Aur.Num	i.	ii.	iii.	iv.	v.	vi	vii.	viii.	ix.	x.
Epactæ	xxix	x.	xxi.	iii.	xiii.	xxiv.	v.	xvi.	xxvii	viii.

Aur.Num	xi.	xii.	xiii.	xiv.	xv.	xvi.	xvii.	xviii.	xix.	
Epactæ	xix.	*	xi.	xxii.	iii.	xiv.	25.	vi.	xvii.	

Et Tabella ab anno 2200. *ad annum* 2300. *itidem exclusive.*

Aur.Num	xvi.	xvii.	xviii.	xix.	i.	ii.	iii.	iv.	v.	vi.
Epactæ.	xiii.	xxiv.	v.	xvi.	xxviii.	ix.	xx.	i	xii.	xxiii

Aur.Num	vii.	viii.	ix.	x.	xi.	xii	xiii.	xiv.	xv	
Epactæ	iv.	xv.	xxvi.	vii.	xviii	xxix.	x.	xxi.	ii.	

Quoniam verò potest operosum videri toties circumeundo has Tabellas percurrere, quoties opus est, ubi annus est paulò remotior a numerandi principio, ut ad cellulam congruam perveniendo, illius Epacta eliciatur; ea de causa & inseri, & prorogari pro tempore solent in Temporariis Tabulis, tam Aurei Numeri, quam Epactæ e regione annorum, ad quos pertinent, ut sine labore obtineantur. Quanquam & possunt hæ Tabellæ, iis Temporariarum conditoribus esse utiles, qui rem penitius, cujusmodi ipsi aliquos vidimus, non capiunt.

Porrò, quia Tabellæ hæ omnes notitiam supponunt Aurei numeri; ideo merito Canoni

secundo,

Digitized by Google

ſecundo, in quo illæ habentur, Canon primos præmittitur, eum ipſa, *De Cyclo decem-novennali Aurei numeri*, inſcriptione. Nos verò neque hiſce Tabellis, neque Tabulis ſuperioribus ſpeciale quidpiam de inventione numeri Aurei præmiſimus, quod de ea jam ante dictum circa Calendarium vetus fuerit. Quare & juvat ſolum Tabellam hujuſcemodi Canone contentam heic apponere, quod hac quoque ratione Aureus numerus familiariter obtineatur. Pluſquam abunde autem erit, ſi illam ad ſexcentas myriadas, millioneſve ſex annorum extenderimus; cum alioquin ad uſque octingenta myriadum millia, octingenteſve milliones producta ſit; quippe difficile non erit, ſi lubuerit, etiam uberius eam protrahere; cum dato quocumque annorum Chriſti numero, Aureus numerus artificio ante expoſito eliciatur; neque enim alia ratione continuata Tabella eſt. Illam ſuperius habes.

Tabella ad Aureum Numerum cujuſque anni inveniendum.

Anni Domini	Aur. Num. adde 1.	Anni Domini.	Aur. Num. adde 1.
1	1	4000	10
2	2	5000	3
3	3	6000	15
4	4	7000	8
5	5	8000	1
6	6	9000	13
7	7	10000	6
8	8	20000	12
9	9	30000	18
10	10	40000	5
20	1	50000	11
30	11	60000	17
40	2	70000	4
50	12	80000	10
60	3	90000	16
70	13	100000	3
80	4	200000	6
90	14	300000	9
100	5	400000	12
200	10	500000	15
300	15	600000	18
400	1	700000	2
500	6	800000	5
600	11	900000	8
700	16	1000000	11
800	21	2000000	3
900	7	3000000	14
1000	12	4000000	6
2000	5	5000000	17
3000	17	6000000	9

Facile verò eſt obſervatu, contineri priore columna Chriſti annos deductos per unitates denarios, centenarios, millenarios, &c. poſteriore autem Aureos numeros hujuſcemodi annis competenteis, ſi illis modo addideris 1. ut in ipſa fronte admonetur, quod Aureus Numerus uno anno ante Chriſti Nativitatem occepiſſe intelligatur, ut aliquoties dictum jam eſt. Sic, cum, exempli gratiâ, anno Chriſti 8. reſpondeat è regione 8. quia is numerus unitate auctus, fit 9. intelligimus Aureum numerum anno 8. fuiſſe 9. Ac pari ratione Aureus numerus competens anno 70. intelligetur fuiſſe 14. addito 1. ad 13. competens anno 600. fuiſſe 12. addito 1. ad 11. competens anno 3000. fore 18. addito 1. ad 17. atque ita de ceteris. Atque id quidem facile pro ſingulis annis in Tabella expreſſis.

Pro annis verò ceteris, qui in Tabella non exprimuntur, nihil aliud, quam addendi ſunt Aurei numeri competentes ſeorſim millenariis [etiam decies, ac centies] itemque centenariis, denariis, unitatibus, numero annorum propoſito expreſſis, & addenda illis unitas. Sic enim numerus ex omnibus collectus erit anni propoſiti, ultimive illorum Aureus numerus; & detractis quidem 19. ſi ex collecto numero ſemel, plurieſve detrahi poſſint. Exempli gratiâ, quia annos 1654. in Tabella non continetur, è regione 1000. accipe 12. è regione 600. accipe 11. è regione 50. accipe 12. è regione 4. accipe 4. hos numeros compone, & unitatem adde, fient 40. detrahe bis 19. ſeu 38. ſupererunt 2. pro numero Aureo hujus anni. Sic, ſi velis ſcire Aureum numerum anni 1679. collige ſimul numeros 12. a latere 1000. 11. a latere 600. 13. a latere 70. 9. a latere 9. adde 1. producentur 46. ex quibus ſi detrahantur bis 19. hoc eſt, 38. ſupererunt 8. pro numero Aureo, ejuſmodi anni.

Quandoquidem autem neceſſarium eſt ad inventionem Paſchatis, Feſtorumque aliorum mobilium, non modo Aureum numerum, & cum ipſo Epactas noſſe, ſed etiam quæ ſit quoto quoque anno Dominicalis littera; & ad habendum litteræ Dominicalis notitiam, neceſſe eſt noſſe quotus ille annus intra Cyclum Solarem ſit; ideo Canoni de Epactis ſubnectuntur alii duo hac de re; Tertius nempe inſcribitur *De Cyclo Solari, ſive litterarum Dominicalium 28. annorum*; Quartus autem inſcribitur, *De littera Dominicali*.

Et quo quidem modo inveniri poſſit ad quemlibet annum Solaris Cycli numerus, deductum ſuperius jam eſt; tametſi juvat hoc quoque loco Tabellam apponere, deſumptam ex Canone 3. neque abſimilem ſuperiori.

Tabella ad Cyclum Solarem anni cujuslibet inveniendum.

Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.	Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.
1	1	4000	24
2	2	5000	16
3	3	6000	8
4	4	7000	8
5	5	8000	20
6	6	9000	12
7	7	10000	4
8	8	20000	8
9	9	30000	12
10	10	40000	16
20	20	50000	20
30	2	60000	24
40	12	70000	28
50	22	80000	4
60	4	90000	8
70	14	100000	12
80	24	200000	24
90	6	300000	8
100	16	400000	20
200	4	500000	4
300	20	600000	16
400	8	700000	u
500	24	800000	12
600	12	900000	24
700	28	1000000	8
800	16	2000000	16
900	4	3000000	24
1000	20	4000000	4
2000	12	5000000	12
3000	4	6000000	20

Nempe in ea pari modo annis Christi per unitates, denarios, centenarios, millenarios, &c. deductis apponuntur numeri Cycli ipsis competentes, ubi illis tamen addideris 9. [quod ipsa quoque frons admonet] ob declaratam superius causam. Quo pacto intelligimus anno Christi, v. c. primo, Cyclum Solarem fuisse 10. additis puta ad unitatem, 9. anno 100. fuisse 25. additis 9. ad 16. anno 1000. fuisse 1. additis 9. ad 20. & detracto inde Cyclo integro, videlicet 28. anno 10000. fore 13. additis 9. ad 4. atque ita de reliquis in Tabella expressis annis.

Circa annos verò non expressos, nihil aliud hic quoque, quam addendi Cycli competentes millenariis [etiam decies, ac centies] itemque centenariis, denariis, unitatibus, anno proposito contentis; ac illis 9. superaddendi; numerus scilicet emergens ipse erit Cyclus, si non excedat 28. aut, si excedat, is, qui detractis 28. fiet residuus. Sic, quia annus Christi 1654. non habetur in Tabula, è regione 1000. accipe 20. è regione 600. accipe 12. è regione 50. accipe 22. è regione 4. accipe 4. ac adde simul 20. 12. 22. 4. ac super adde 9. & producentur 67. ex quibus si detrahas bis 28. seu 56. supererunt 11. qui erit Solaris Cyclus hujus anni.

Deductum quoque superius fuit, quam facile sit, Cyclo Solari dato, Dominicalem litteram in Calendario veteri obtinere, ejus Tabellæ beneficio, in qua unicuique ex 28. Solaris Cycli numeris, suas copulavimus litteras; numero puta 1 G, F, 2 E, 3 D, 4 C, 5 B, A, 6 G, &c. Siquidem Cyclo anni invento, & in ea Tabella quæsito, quæ littera una, aut gemina (prout annus communis, aut Bis-sextilis fuerit] illi subjacet, ea illo anno est Dominicalis. Quo pacto, anno 1654. quia Cyclus Solaris est xi. ideirco D littera, quæ numero xi. copulatur, subiicitur-ve, est Dominicalis.

At verò in Calendario novo res paulò operosior est, non tam ob detractos illos 10. dies, quo anno facta est reformatio, quam ob terna illa Bis-sexta, quæ erunt deinceps quadringentis quibusque annis supprimenda. Nimirum, si talis suppressio facienda deinceps non foret, ac illi solum decem dies detracti perpetuo manerent, sufficere perpetuo posset Tabella, antiquæ illi par, qualisque nobis a correctionis anno 1582. in annum usque 1700. esse usui potest; hujusmodi videlicet.

Tabella Cycli Solaris, seu litterarum Dominicalium, qualis usui est ab anno 1582. in 1700. exclusive.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
C B	A	G	F	E D	C	B	A	G F	E	D	C	B A	G	F

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
E	D C	B	A	G	F E	D	C	B	A G	F	E	D

Ubi vides pari ratione, eudem Cycli numero invento, & in hac Tabella quæsito, subiici illi litteram anno proposito competentem; quo pacto huic anno 1654. propter Cyclum xi. competit littera Dominicalis D. Verum quoties postea dies subtrahetur, toties quoque erit Tabella immutanda, pari ratione, ac visum est circa Epactas fieri. Unde & in quarto Canone speciales aliquot traduntur; ut, præter specialem, quæ cepit ab ipso correctionis anno, sub littera C, existente Cyclo 23. in annum 1700. duæ aliæ itidem speciales ad duo secula proxime sequentia.

Ac in Canone qoidem eodem traduntur præterea generales quædam Tabulæ; sed compendiosior tamen est, quæ potest ex Clavii explicatione elici, in hunc modum. Scribantor soperne deorsum Solaris Cycli numeri, ac ipsis è regione, septem Ordines, litterarum Dominicalium, quorum primus sit mox ante descriptos, incipiens nempe a, c, b, & desinens in d. Secundus incipiens a d, c, & desinens in e. Tertius incipiens ab e, d, & desinens in f, &c. Ac deinde sub Ordine I. scribantur anni 1582. & 1600. Sob II. 1700. sub III. 1800. sub IV. 1900. & 2000. sub V. 2100. sub VI. 2200. sub VII. 2300. & 2400. Et rursus sub I. 2500. sub II. 2600. sub III. 2700. & 2800. atqoe ita porrò, continuando quousque lubuerit; eo semper ordine servato, ut centesimi anni Bissextiles cum proxime antecedentibus non Bissextilibus (quod nulla per duos taleis centenarios variatio fiat) copulentur.

Tabula generalis Litterarum Dominicalium ad quælibet secula.

Cyclus Solaris.		Ordo I	Ordo II	Ordo III	Ordo IV	Ordo V.	Ordo VI	Ordo VII
1		c b	d c	e d	f e	g f	A g	b A
2		A	b	c	d	e	f	g
3		g	A	b	c	d	e	f
4		f	g	A	b	c	d	e
5		e d	f e	g f	A g	b A	c b	d c
6		c	d	e	f	g	A	b
7		b	c	d	e	f	g	A
8		A	b	c	d	e	f	g
9		g f	A g	b A	c b	d c	e d	f e
10		e	f	g	A	b	c	d
11		d	e	f	g	A	b	c
12		c	d	e	f	g	A	b
13		b A	c b	d c	e d	f e	g f	A g
14		g	A	b	c	d	e	f
15		f	g	A	b	c	d	e
16		e	f	g	A	b	c	d
27		d c	e d	f e	g f	A g	b A	c b
28		b	c	d	e	f	g	A
19		A	b	c	d	e	f	g
20		g	A	b	c	d	e	f
22		f e	g f	A g	b A	c b	d c	o d
22		d	e	f	g	A	b	c
23		c	d	o	f	g	A	b
24		b	c	d	e	f	g	A
25		A g	b A	c b	d c	e d	f e	g f
26		f	g	A	b	c	d	e
27		e	f	g	A	b	c	d
28		d	e	f	g	A	b	c
		1582 1600	1700	1800	1900 2000	2100	2200	3300 2400
		2500	2600	2700 2800	2900	3000	3100 2200	3300
		3400	3500 3600	3700	3800	3900 4000	4100	4200
		4300 4400	4500	4600	4700 4800	4900	5000	& sic in infinitū.

Constat nempe Ordines septem in hac Tabula distributos, esse Tabellas totidem, quæ ex ordine, recortimqoe venturis quibuslibet seculis sint inservitoræ. Nam, ut I. inservit nobis ab anno usque 1582. & 1600. ad annom usque 2700. exclusive, & 22. inserviet exinde in 1800. exclosive, & III. exinde in 1900. exclusive, & IV. exinde in 2200. exclusive, &c. Ita rursos 2. inserviet ab anno 2500. II. a 2600. III. a 2700. &c. Ac iterum 2. ab anno 3400. II. a 3500. atque ita porrò; prout anni centesimi sub Ordinibus, Tabellisve hujoscemodi continentur.

Constat, & proposito quovis anno intra centesimum quemlibet contento [hoc est, cum quo denominatio ejusdem centesimi perseverat] ac dato, juxta mox ante dicta, competentis illi Solaris Cycli numero, nihil aliud, quam requirendum esse in hac Tabula hujuscemodi nomerum; quippe illi in sua Tabella, suove ordine Dominicalis sua littera, ona, vel gemina respondebit. Sic, quia aonus 1654 continetur, seu denominationem habet a centenario 1600. ac Cy-

clus Solaris in ipso est 11. vides è regione illius respondere in Ordine 1. litteram d. Sic quia anno 1750. contento intra 1700. Cyclus Solis erit 23. vides è regione hujus numeri respondere in Ordine 11. litteram d, quæ illo anno erit Dominicalis. Sic quia anno 2048. Cyclus Solaris erit 13. vides è regione hujus numeri respondere in Ordine IV. litteras e, d, quæ sint eo anno Dominicales futuræ; atque ita de ceteris.

Constat rursus, quia Ordo v. idem est cum ea Tabella, quam pro Calendario veteri exhibuimus, ideo posse hunc Ordinem perseverare constanter eundem apud retinenteis illud Calendarium; ac, ut isto anno 1654. littera Dominicalis est in illo, A, quæ est è regione Cycli Solaris 11. sic anno 1750. fore g, è regione puta Cycli 23. & anno 2048. fore f, e, è regione puta Cycli 13. Quo modo quoque esse uti ad quemlibet annum ante correctionem propositum potest. Si quæratur enim, v. c. quæ littera anno 1525. Dominicalis fuerit, quia illo anno Cyclus Solaris fuit 22. deprehenditur è regione hujus numeri, ac in eodem Ordine v. littera A Dominicalis illius anni.

CAPUT V.

Termini citimi, ultimique Noviluniorum, Lunæ xiv. & Dominicarum Paschalium.

JAm, ut ad tempus accedamus, quo Pascha celebrandum est, pauca esse videntur addenda ad ea, quæ sunt circa vetus Calendarium dicta. Quippe iidem sunt termini Paschales, hoc est imi, ac summi dies, quibus & Novilunia, & Lunæ decimæ quartæ, & Dominicæ Paschales tum incipiunt, tum desinunt; ac discrimen est solum in Epactis, Aureorum numerorum vice, intra eosdem terminos constitutis.

Nam primum quidem, Paschalium Noviloniorum termini sunt semper dies 8. Martii, & 5. Aprilis; at cum intra hos terminos dies undecim reperirentur, quibus nulli essent affixi Aurei numeri, atque adeo, in quibus nulla Novilunia contingere reputarentur, nulli jam reperiuntur, quibus Epactæ non attribuantur; ut nulli sunt, in quibus, temporis progressu, non possint Novilunia, ex antedictis, contingere.

Quod porrò diei 5. Aprilis Epactæ illæ geminæ xxv. & xxiv. attribuantur, tum causa generalis est, quam ante memoravimus [ut nimirum facta pari attributione aliis 5. mensibus, duodeceis 30. Epactæ ad 354. dies anni Lunaris contrahantur] tum causa quoque specialis est, quod, cum Antiqui voluerint, Lunationes omneis Paschaleis dierum esse 29. necesse fuerit, Epactarum, quæ triginta numero sunt, duas quasdam attribui uni ex diebus 29. in quibus possunt Paschalia Novilunia contingere. Visum autem est commodum, deligere ultimum diem, cui jam competente Epacta xxv. etiam xxiv. competeret; unde imitatione quadam factum est, ut istæ eædem, non aliæ Epactæ attribuerentur diei occurrenti intra cæteros quinque menseis, in quibus fuere geminæ ad eosdem dies copulandæ. Præterea verò notum esse, ut ob istam quasi coalitionem duarum Epactarum in eundem diem Aprilis 5. Lunatio incipiens ab 8. Martii, sub Epacta xxiij. dierum 29. sit, tanquam incipiente Lunatione alia sub eadem Epacta xxiij. die Aprilis 6. ita proinde fieri insequenteis, quæ incipiunt a Martii 9. 10. & sequentibus, ad ultimam usque incipientem a 5. Aprilis.

Non refert autem, quod interdum, hoc est, cum Epactæ 25. & xxiv. in usu fuerint, incipientes ab iis Lunationes [diebus nempe 4. & 5. Aprilis] dierum 30. efficiantur, utpote, quod eædem Epactæ diebus itidem 4. & 5. Maii competant; non, inquam, refert, quod & res rara, & davitari potis non sit [nisi rursus initio Maii Epactæ duæ eidem diei dentur; quod revocaret incommodum de duobus Noviluniis in eundem diem intra annos 19. incidentibus] & aliunde id nihil refert circa ipsum Pascha detrimenti; quando Luna decimaquarta in dies 17. & 18. Aprilis perinde incurrit; sive deinceps dies 15. sive 16. Lunationi complendæ addantur.

Deinde termini Paschales Lunæ decimæquartæ sunt semper proinde dies Martii 21 in quem Æquinoctium incidit, & dies Aprilis 18. quod ad hos usque numerentur dies 14. tam ab 8. Martii, quam a 5. Aprilis. Dico autem hic quoque Lunæ potius decimæ quartæ, quam Plenilunii terminos [cum sint, qui utrumque confundant] quod tametsi, juxta antedicta, videri possit probabile, esse Lunam decimam quartam quasi a prima apparitione, non a conjunctione supputatam, idem esse cum Plenilunio; id tamen perinde non constat, ut de verbis Præcepti constat. Quo fit, ut possit quidem tuto celebrari Pascha in ipso Plenilunio, sive Luna xv. si ea dies Dominica sit; at non possit tamen die antecedente, sive Luna decimaquarta; utque proinde intelligatur, quamobrem soleant Paschalium Pleniluniorum termini haberi dies Martii 22. & Aprilis 19.

Notandum verò, cum Sancti Patres ca vere voluisse videantur, ut semper Pascha celebraretur, aut in Plenilunio, aut post ipsum, nunquam verò ante, ne celebratio reputaretur non in primo mense, sed in ultimo fieri [scilicet, juxta ante dicta, ille mensis primus habetur, cujus Plenilunium post Vernum Æquinoctium primò contingit] Id egregie solum per Epactas præstari, juxta quarum dispositionem per-raro contingit, ut Pascha celebretur ante Plenilunium, seu oppositionem Luminarium mediam; sed semper, vel simul, vel post. Dico autem per-raro. Nam id abhinc ad annum Christi 5000. vix quindecies eveniet; cum tempore tamen Concilii Nicæni, dum numerus Aureus nondum adeo male Lunam in Cœlo repræsentaret, id contigisse octies intra annos 170. deprehēdatur. Nempe omnis Cycli ea est natura [quod aliquoties dictum jam est] ut sit semper vitio alicui obnoxius; ac felicitatis est in illum incidere, qui vitii quamminimum habeat.

Præterea autem ex eisdem Epactis aliunde caveri, ne Paschæ celebratio in secundum mensem, seu in Plenilunium, quod secundo loco contingat post Æquinoctium, reiiciatur; quod plerumque tamen necesse est fieri in Calendario veteri, tam ob Lunæ anticipationem, quam ob anticipatum Æquinoctium; ex quo evenit, ut Paschale Plenilunium serius plerumque, quam ex Aureo numero, & in Calendario demonstratur, contingat. Nam, v. g. ante duos annos, seu anno 1652. quo Plenilunium contigit die Martii 24. seu proxime post Æquinoctium, nos quidem Pascha celebravimus die Martii 31. At qui vetere

Digitized by Google

tere Calendatio utuntur, Plenilunium Paschale habuerunt (ob non correctum Æquinoctium) non illud, sed quod contigit die Aprilis 23. ac celebrarunt idcirco Pascha die Aprilis nostri 28. Quo nodem modo, anno 1698. nos sumus Pascha celebrateri die Martii 30. illi die Maii nostri 4. (quod anno quidem 1614. etiam contigit) atque ita de ceteris; ne mnmorem fore ut res temporis progressu longe ulterius habeat.

Denique termini Paschales, respectu Dominicarum, seu dierum, quibus Pascha celebratur, sunt semper hinc dies Martii 22. illinc dies Aprilis 25. Et rarissime quidem evenit, ut Pascha celebretur die 22. Martii, quia, ut id eveniat, duo debent, ex ante-dictis, contingere: Unum, ut Epacta ejus anni sit 23. quo, ea tributa diei Martii 8 hoc est, citimo termino Noviluniorum Paschalium, Luna xiv. cadat in diem 21. Alterum, ut littera Dominicalis sit D, attributa diei 22. ut proinde die 21. existente Sabbatho, celebratio Paschæ non longius, quam in crastinum transferatur. Sic autem, cum Pascha die 22. contigerit anno 1598. non continget tamen deinceps, nisi anno 1693. & postea, nisi anno 1761 & rursus, nisi anno 1818. Id scilicet, non expectatis amplius 95. annis, quos debere intervenire ex usu Aurei numeri etiam Dionysius observarat [unde & fuerat Cyclus Cyrilli ad hunc numerum limitatus] ob interventuram deinceps Bissextilis diei suppressionem.

Mirabere autem, quod postea per tria sæcula, & ad usque annum 2285. futurum non sit, ut Pascha eo die contingat; sed videlicet causa erit, quod per illa tria sæcula, inchoata videlicet annis 1900. 2000. 2100. usurpanda sit in Tabula Epactarum expansa series B, in qua Epacta xxiij. nusquam reperitur. Quo etiam pacto deinde per sæcula 2600. 2700. 2800. nunquam eo die Pascha continget; quod per illa usurpanda sit ex eadem Tabula series t, in qua etiam Epacta xxiij. non exstat.

Pari quoque modo, raro admodum evenit, ut Pascha celebretur die Aprilis 25. quippe & tunc duo contingere debent: Unum, ut Epacta ejus anni sit xxv. vel xxiv. quæ utraque, ut dictum est, tribuitur diei Aprilis 5. hoc est, summo Paschalium Noviluniorum termino, ut Luna decimaquarta incidat in diem 18. Alterum, ut littera Dominicalis sit c, qua eidem diei 18. competente, efficiatur, ut eadem die existente Dominica, celebratio Paschæ transferatur in Dominicam aliam proximam, atque adeo in diem 25. Sic autem, cum nobis ea die, a reformato usque Calendario celebratum Pascha non fuerit, celebrabitur tamen annis abhinc 12. seu anno 1666. ac iterum anno 1734. & rursus anno 1886. rursusque anno 1943. &c.

Quod autem, & sæculi illius, & consequentium quoque, anno aliquo eventurum sit, ut Pascha ea die contingat, secus ac fore circa diem Martii 22. observatum est; causa ex eo petitur, quod in Tabula Epactarum expansa series nulla sit, in qua, nisi una, saltem altera duarum illarum Epactarum, hoc est, vel xxv. vel xxiv. non extet.

Præterea verò id, quod circa vetus Calendarium deductum est, de contingente frequentius Paschate diebus intermediis, quod una, nedemque dies existens Dominica succedere proxime possit Lunæ decimæ quartæ, sive hæc incidat in Sabbatum, sive in feriam sextam, sive in feriam quintam, sive in feriam quartam, &c. prout pendere ab hoc, aut illo, aliove Aureo numero potest. Præterea, inquam, id tanto magis habere in novo Calendario locum, quanto in vetere Calendario complures sunt dies Aureis numeris vacui, ex quibus nulla computari decima quarta Luna valeat, quæ insequentem diem Dominicam Paschalem faciat, in novo autem nulla est dies non prædita Epacta, quæ nisi uno, saltem altero sæculo, non monstret Lunam decimam quartam, quam Paschalis Dominica eo die insequatur, in quo nulla unquam ex Calendario vetere sit.

Sed, ne diversitatem causer, adnoto dontaxat, parem esse causam, ob quam possit Pascha aliquanto frequentius contingere die Martii 23. sub littera Dominicali E, quam die 22. sub littera D. Quippe id eveniet, seu Epacta sit xxiij. & Luna decima quarta incidat in diem 21. quæ sit feria vi. seu Epacta sit xxij. competens diei 9. & Luna decima quarta cadat in diem 22. quæ sit Sabbatum. Sic posse etiam frequentius contingere die 24. sub littera Dominicali F. Quippe id continget ex Epactis xxiij. xxij. xxj. quæ competunt diebus 8. 9. 10. faciuntque, ut Luna decima quarta incidat, aut in diem 21 quæ sit feria v. aut in 22. quæ sit feria vj. aut in 23. quæ sit Sabbatum; atque ita de ceteris, usque Pascha contingere possit die 28. ex Epactis xxiij. xxij. xxj. xx. xix. xviij. xvij. quæ competunt diebus 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. a quibus supputata Luna decima quarta incidat ex ordine in diem 21. quæ sit Dominica [sicque translationem in octiduum poscat] itemque in 22. quæ sit feria ii. in 23. quæ sit feria iii. in 24 quæ sit feria iv. in 25. quæ sit feria v. in 26. quæ sit feria vi. in 27. quæ sit Sabbatum; iisque omnibus casibus Paschalis Dominica sit dies 28. Quo eodem modo insequentes dies, Dominicæ esse Paschales, ex septenis Epactis possunt.

Potest porrò idem, sed retrograde dici de diebus proxime antecedentibus diem Aprilis 25. ac tanto magis, quanto ad dies, tam 4. quam 5. geminæ Epactæ sunt, a quarum utraque computata Luna decima quarta facere eadem die Dominicam Paschalem potest. Hinc, quemadmodum observavimus Pascha sæpius contingere ipsa die Aprilis 25. & sub littera quidem C, quam die Martii 22. ita manifestum jam est, contingere adhuc sæpius debere die antecedente 24 sub littera B, non modo ob Epactas xxv. & xxiv. competentes diei 5. & Lunam decimam quartam incidentem in diem 18. quæ sit feria ii. habeatque adeo insequentem Dominicam die 24. sed etiam ob Epactas xxvi. & xxv. (alio colore, aut charactere) competentes diei 4. ac Lunam decimam quartam incidentem in diem 17. quæ Dominica sit, & Pascha remittat in octiduum, seu in eandem diem 24.

Sic par est, ut adhuc frequentius contingat die antecedente 23. sub littera A, quod Dominica ad illam sequatur, non modo ex Epactis xxv. & xxiv. ac Luna decima quarta incidente in diem 18. quæ sit feria iii. & ex Epactis xxvi. & 25. ac Luna decima quarta incidente in diem 17. quæ sit feria ii. sed etiam ex Epacta xxvij. competente diei 3. ac Luna decima quarta incidente in diem 16. quæ sit Dominica, translationemque exigat in succedentem Dominicam, hoc est, ipsam diem 23 Atque ita de ceteris, quousque die 19. contingere possit ex Epactis xxiv. xxv. 25. xxvi. xxvii. xxviii. xxix. *. 1. & Luna decima quarta cadente, aut in diem 18. quæ sit Sabbatum, aut in 17. quæ sit fe-

sia

ria vt. aut in 16. quæ sit feria v. aut in 15. quæ sit feria iv. aut in 14. quæ sit feria iii. aut in 13. quæ sit feria ii. aut in 12. quæ sit Dominica, & translationem exigat in octiduum.

C A P U T VI.

Tabula Paschalis nova, & perpetua, ad inventionem Paschatis, & reliquorum Festorum Mobilium.

INtelligitur interim ex his, quæ sit ratio, tum constructionis, tum usus Tabulæ Paschalis, quæ gemina in Calendario Gregoriano proponitur, idque post sextum Canonem, qui est *De Festis Mobilibus* [quintus scilicet *De Indictione* est] una cum Temporaria Tabula in annos quinquaginta. Transferri solet utraque in Missalia, ac Breviaria, ac altera inscribi, *Tabula Paschalis Nova reformata*; altera, *Tabula Paschalis antiqua reformata*; quare ut priorem, tanquam hactenus dictis cohærentiorem, prius explicemus, respiciendum in illam est, quæ exhibetur illicò post.

Distingui porrò in ipsa vides, & superne quidem deorsum quatuordecim columnas, sive ordines, ex quibus tamen præcipui, præcipueve notandi sunt tres: Primus sub titulo *Litterarum Dominicalium*; secundus sub titulo *Cycli Epactarum*; & sextus sub titulo *Paschatis*; nempe ceteri ad reliqua Festa Mobilia ita attinent, ut ab ordine Paschatis, tam prorsum, quam retrorsum dependeant.

Ac in ordine quidem primo Dominicales litteræ suis discretæ cellulis, hac se ratione consequuntur, D, E, F, G, A, B, C. Incipit verò ordo a littera D, quod ea respondeat, competatve diei Martii 22. qui citimus est terminus Dominicarum Paschalium, seu a quo incipit series dierum, quæ esse Paschales Dominicæ possunt. Sequuntur autem E, F, G, &c. quod eodem ordine habeantur, ac repetantur quinquies a die illa Martii 22 ad usque Aprilis 25. qui ultimus Paschalium Dominicarum terminus est. Ac, ne mirere, cur nullas cellularum litteras geminas contineat pro annis Bissextilibus, causa est, quod in illis annis sola posterior littera, seu quæ post festum S. Matthiæ Dominicalis est, usurpetur, quatenus ea sola est, sub qua occurrere Pascha potest. Et quæpiam quidem cautio pro Festis antecedentibus adhibenda; verum de ea non multo post.

In secundo, hoc est in Cycli Epactarum ordine, vides e regione litteræ cujusque inscriptas esse 30. Epactas. Eæ autem in quinas series, seu quasi lineas sic digeruntur, ut series proinde evadant quinquies septem, seu numero 35. quot scilicet dies esse diximus a die 22. Martii in diem Aprilis 25. ac singulæ series Epactas contineant, quarum occasione dies singuli esse Paschales Dominicæ possunt.

Hinc ordo sextus, seu Paschatis nihil continet aliud, quam dies hujuscemodi, singulos singulis seriebus Epactarum sic respondenteis, ut septem primi dies, hoc est, 22 23. 24. 25. 26. 27. 28. Martii accipiantur successive secundum primas series litteræ cuique adhibitas; septem insequentes 29. 30. 31. 1. Aprilis, &c. accipiantur juxta secundas, ac ceteri ex ordine, quousque septem ultimi 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Aprilis, accipiantur secundum quintas.

Ac ne inculcare rem pigeat, prima Epactarum series e regione litteræ D continet solam Epactam xxiij. ipsique respondet in ordine sexto 22. Martii; quoniam eo die Pascha est, quemadmodum deduximus, quotocumque anno Epacta est xxiij. & littera Dominicalis D.

Sic prima series e regione litteræ E continet Epactas xxiij. & xxij. ipsique respondet in ordine sexto dies Martii 23. quod illo die Pascha sit; quotocumque anno alterutra illarum Epactarum est, & littera Dominicalis E.

Sic prima e regione F, continet Epactas xxiij. xxij. xxj. ipsique respondet in ordine sexto dies Martii 24. quod Pascha illo die sit, quotocumque anno, una earum trium Epactarum est, & littera Dominicalis F.

Sic prima e regione G, continet Epactas xxiij. xxij. xxj. xx. respondetque ipsi in ordine sexto dies Martii 25. quod eo die Pascha sit, quotocumque anno una harum Epactarum est, & littera Dominicalis G.

Sic prima e regione A, continet Epactas xxiij. xxij. xxj. xx. xix. ipsique respondet in ordine sexto dies Martii 26. quod eo die Pascha sit, quotocumque anno una ex hisce Epactis est, & littera Dominicalis A.

Sic prima e regione B, continet Epactas xxiij. xxij. xxj xx. xix. xviij. ipsique respondet in ordine sexto dies Martii 27. quod eo die Pascha sit, quotocumque anno una ex his Epactis est, & littera Dominicalis B.

Sic prima e regione C, continet Epactas xxiij. xxij. xxj. xx. xix. xviij. xvij. ipsique respondet in ordine sexto dies Martii 28. quod eo die Pascha sit, quotocumque anno una ex his Epactis est, & littera Dominicalis C.

Cum prima porrò series a singulari Epacta incipiens e regione litteræ D increscat ex ordine e regione aliarum litterarum, quousque prima e regione C, Epactas septem contineat, tres deinde series sequentes e cujuslibet litteræ regione Epactas septem continent; nempe

Secunda series e regione D continet Epactas xxij. xxj. xx. xix. xviij. xvij. xvj. secunda e regione E, xxj. xx. xix. &c. secunda e regione F, xx. xix. xviij. &c. secunda e regione G, xix. xviij. xvij. &c. secunda e regione A, xviij. xvij. xvj. &c. secunda e regione B, xvij. xvj. xv. &c. secunda e regione C, xvj. xv. xiv. &c. cum respondentibus in ordine sexto diebus Martii 29. 30. 31. Aprilis 1. 2. 3. 4.

Tertia verò series e regione D, continet Epactas xv. xiv. xiij. &c. tertia e regione E, xiv. xiij. xij. &c. tertia e regione F, xiij xij. xj. &c. tertia e regione G, xij. xj. x. &c. tertia e regione A, xj. x. ix. &c. tertia e regione B, x. ix. viij. &c. tertia e regione C, ix. viij. vij. &c. cum respondentibus in ordine sexto diebus Aprilis 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Quarta quoque series e regione D, continet Epactas viij. vij. vj. &c. quarta e regione E, vij. vj. v. &c. quarta e regione F, vj. v. iv. &c. quarta e regione G, v. iv. iij. &c. quarta e regione A, iv, iij. ij. &c. quarta e regione B, iij. ij. j. &c. quarta e regione C, ij. j. *xxix. xxviij. xxvij. xxvj. [ac insuper 25. quod eidem diei, cum xxvj. attribuatur] cum respondentibus in ordine sexto diebus Aprilis 12. 13 14. 15. 16. 17. 18.

At quinta series periade decrescit a littera D in litteram C, ut prima ab eadem in eandem incre-

TABULA PASCHALIS.

Litteræ Dominic.	Cyclus Epactarum.	Dom. inter Epiphan & Septuag.	Septuagesima.	Dies Cinerum.
D	xxiii	1	18. Jan.	4 Feb.
	xxii xxi xx xix xviii xvii xvi	2	25. Jan.	11. Feb.
	xv xiv xiii xii xi x ix	3	1 Feb.	18. Feb
	viii vii vi v iv iii ii	4	8. Feb.	25. Feb.
	i * xxix xxviii xxvii xxvi 25 xxv xxiv	5	15. Feb.	4. Mar.
E	xxiii xxii	1	19. Jan.	5. Feb
	xxi xx xix xviii xvii xvi xv	2	26. Jan.	12. Feb.
	xiv xiii xii xi x ix viii	3	2. Feb.	19. Feb.
	vii vi v iv iii ii i	4	9. Feb.	26. Feb.
	* xxix xxviii xxvii xxvi 25 xxv xxiv	5	16. Feb.	5. Mar.
F	xxiii xxii xxi	1	10. Jan.	6. Feb.
	xx xix xviii xvii xvi xv xiv	2	27 Jan	13. Feb.
	xiii xii xi x ix viii vii	3	3. Feb.	20. Feb.
	vi v iv iii ii i *	4	10. Feb.	27. Feb
	xxix xxviii xxvii xxvi 25 xxv xxiv	5	17. Feb.	6. Mar.
G	xxiii xxii xxi xx		21. Jan.	7. Feb.
	xix xviii xvii xvi xv xiv xiii	3	28 Jan.	14. Feb
	xii xi x ix viii vii vi	4	4. Feb.	21. Feb.
	v iv iii ii i * xxix	5	11. Feb.	28. Feb.
	xxviii xxvii xxvi 25 xxv xxiv	6	18 Feb.	7. Mar.
A	xxiii xxii xxi xx xix	2	22. Jan.	8. Feb.
	xviii xvii xvi xv xiv xiii xii	3	29. Jan.	15. Feb.
	xi x ix viii vii vi v	4	5 Feb.	22. Feb.
	iv iii ii i * xxix xxviii	5	12. Feb.	1. Mar.
	xxvii xxvi 25 xxv xxiv	6	19 Feb	8 Mar.
B	xxiii xxii xxi xx xix xviii		23. Jan.	9 Feb.
	xvii xvi xv xiv xiii xii xi	3	30. Jan.	16. Feb.
	x ix viii vii vi v iv	4	6. Feb.	23. Feb.
	iii ii i * xxix xxviii xxvii	5	13. Feb.	2 Mar.
	xxvi 25 xxv xxiv	6	20 Feb.	9. Mar.
C	xxiii xxii xxi xx xix xviii xvii	2	24. Jan.	10. Feb.
	xvi xv xiv xiii xii xi x	3	31. Jan.	17. Feb.
	ix viii vii vi v iv iii	4	7. Feb.	24. Feb.
	ii i * xxix xxviii xxvii xxvi 25	5	14. Feb.	3. Mar.
	xxv xxiv	6	21. Feb.	10. Mar.

CALEN-

NOVA PERPETUA.

Pascha.	Rogationes.	Ascensio.	Pentecostes.	Trinitas.	Corpus Christi.	Dominic. int. Pentecost. & 1. Dom. Aug.	Domin int. Pentecost. & Adv.	Prima Domin. Adventus.
22. Mart.	27. April.	30. April	10. Maii	17. Maii	21 Maii	11	28	29. Nov.
29. Mart.	4. Maii	7. Maii	17. Maii	24. Maii	28. Maii	10	27	29
5. April.	11. Maii	14. Maii	24. Maii	3 Maii	4. Jun.	9	26	29
12. April.	18. Maii	21. Maii	31. Maii	7. Junii	11. Jun.	8	25	29
19. April.	25. Maii	28. Maii	7. Junii	14. Junii	18. Jun.	7	24	29
23. Mart.	28. April.	1. Maii	11. Maii	18. Maii	22. Maii	11	28	30 Nov.
30. Mart.	5. Maii	8. Maii	18. Maii	25. Maii	29. Maii	10	27	30
6. April.	12. Maii	15. Maii	25. Maii	1. Junii	5. Junii	9	26	30
13. April.	19. Maii	22. Maii	1. Junii	8. Junii	12. Junii	8	25	30
20. April.	26. Maii	29. Maii	8. Junii	15. Junii	19. Junii	7	24	30
24. Mart.	29. April.	2. Maii	12. Maii	19. Maii	23. Maii	11	28	1 Dec.
31. Mart.	6. Maii	9. Maii	19. Maii	26. Maii	30. Maii	10	27	1
7. April.	13. Maii	16 Maii	26. Maii	2 Junii	6. Junii	9	26	1
14. April.	20. Maii	23. Maii	2. Junii	9. Junii	13. Junii	8	25	1
21. April.	27. Maii	30. Maii	9 Junii	16. Junii	20. Junii	7	24	1
25. Mart.	30. April.	3. Maii	13. Maii	20. Maii	24. Maii	10	28	2. Dec.
1. April.	7. Maii	10. Maii	20. Maii	27. Maii	31. Maii	9	27	2
8. April.	14. Maii	17. Maii	27. Maii	3 Junii	7. Junii	8	26	2
15. April.	21. Maii	24. Maii	3. Junii	10. Junii	14 Junii	7	25	2
22. April.	28. Maii	31. Maii	10 Junii	17. Junii	21. Junii	6	24	2
26. Mart	2. Maii	4. Maii	14. Maii	21. Maii	25. Maii	10	28	3. Dec
2. April.	8. Maii	11. Maii	21. Maii	28. Maii	1. Junii	9	27	3
9 April.	15. Maii	18. Maii	28. Maii	4 Junii	8. Junii	8	26	3
16. April.	22. Maii	25. Maii	4 Junii	11. Junii	15. Junii	7	25	3
23. April.	29. Maii	1. Junii	11. Junii	18. Junii	22 Junii	6	24	3
27. Mart	2. Maii	5. Maii	15. Maii	22. Maii	26. Maii	10	27	27. Nov.
3. April.	19. Maii	12. Maii	22. Maii	29. Maii	2. Junii	9	26	27
10. April.	16. Maii	19. Maii	29. Maii	5. Junii	9 Junii	8	25	27
17. April.	23. Maii	26. Maii	5. Junii	2 Junii	16. Junii	7	24	27
24. April.	30. Maii	2. Junii	12. Junii	19 Junii	23. Junii	6	23	27
28. Mart.	3. Maii	6. Maii	16. Maii	23. Maii	27. Maii	10	27	28 Nov
4 April.	10. Maii	13. Maii	25. Maii	30 Maii	3. Junii	9	26	28
11 April.	17. Maii	20. Maii	30. Maii	6. Junii	10 Junii	8	25	28
18. April.	24. Maii	27. Maii	6. Junii	13. Junii	17. Junii	7	24	28
25. April.	31. Maii	3. Junii	13. Junii	20 Junii	24. Junii	6	23	28

vit. Tametsi verò quinta e regione D, continet has novem Epactas 1.* xxix. xxviij. xxvij. xxvj. 25. xxv. xxiv. ipsæ nihilominus sunt potestate septem duntaxat, quatenus xxvj. & 25. eidem diei attribuuntur, ac eumdem diem pro Dominica Paschali designant; ac eodem modò xxv. & xxiv. cum & idem sit de utrisvis in quinta serie intelligendum circa ceteras litteras.

Quo proinde fit, ut, sicut illæ novem 1.* xix, &c. quæ e regione D reducuntur ad septem; ita illæ octo * xxix. xxviij. xxvij. xxvj. 25. xxv. xxiv. e regione E, reducantur ad sex; illæ septem xxix. xxviij. xxvij. xxvj. 25. xxv. xxiv. e regione F, reducantur ad quinque; illæ sex xxviij. xxvij. xxvj. 25. xxv. xxiv. e regione G, reducantur ad quatuor; illæ quinque xxvij. xxvj. 25. xxv. xxiv. e regione A, reducantur ad tres; illæ quatuor xxvj. 25. xxv. xxiv. e regione B, reducantur ad duas; illæ denique duæ xxv. xxiv. e regione C, reducantur ad unam.

Nihil necesse est admonere 30. Epactas e regione cujusque litteræ diductas, & e regione cujusque a xxiij. incipienteis, ac ordine retrogrado in xxiv. desinenteis, illas easdem esse, quæ ab 8. Martii, incipientes, in 5. Aprilis desinunt [conclusæ nempe Paschalium Noviluniorum terminis] & a quibus supputata Luna xiv. habere potest proxime insequentem Dominicalem litteram, per quam dies Paschæ designetur.

Observare præstat, ut ex quinis Epactarum seriebus e regione ejusdem litteræ contentis, transiri ex una in proximam non potest, quin littera designans respectu antecedentis unum ex Calendario diem, designet respectu consequentis septimum diem post (neque enim eadem littera, nisi septenis diebus in Calendario recurrit) ita respondenteis dies Paschatis sese septenis superare. Adde enim diei 22. Martii 7. prodit 29. adde 7. prodit 5. Aprilis adde 7. prodit 12. adde 7. prodit 19. atque ita in ceteris. Et quemadmodum ex prima serie unius litteræ transitur in primam sequentis, & ex secunda in secundam, ex tertia in tertiam, &c. sola immutatione unius diei, quod litteræ ex ordine digestæ dies cohærenteis in Calendario indicent; ita & respondenteis dies Paschatis sese unitate solum superare. Sectare enim primas series, & leges 22. 23. 24. &c. sectare secundas, & leges 29. 30. 31. &c. sectare tertias, & leges 5. 6. 7. &c.

Id, inquam, observatu est dignum, quoniam ordines ceteri, mobilibus aliis festis destinati, non secus procedunt; quippe quod hæc festa pari semper dierum intercapedine a Paschate distent; unde & vel solo primo ordinis die habito, ceteri statim obtinebuntur. Ad digerendum enim, verbi gratiâ, dies Cinerum, adde ad 4. Februarii 7. fit 11. adde 7. fit 18. adde 7. fit 25. adde 7. fit 32. Martii. Subinde autem, littera mutata, ad superiorem 4. Februarii unitate auctum, sequitur 5. Februarii, ad 11. sequitur 12. ad 18. sequitur 19. atque ita in ceteris. Nisi dato 4. Februarii procedere malis addendo septem, ut fit 12. ac rursus 7. ut 19. atque ita porrò; perinde enim est.

Ut invento porrò die Paschatis, cetera Mobilia Festa deducantur, nihil aliud, quam retrò, hoc est, versus anni initium numerandi sunt a die Paschatis excluso, dies 46. ut in diem Cinerum incidatur; & retrò ab isto excluso dies 17. ut in Dominicam Septuagesimæ dictam. Aut alio modo, numera retrò a Paschate sex Dominicas; quæ enim antecedit ipsam feria iv. est dies Cinerum, numera novem; Nona enim est, quæ Septuagesimæ dicitur. Atque id quidem pro Tabulæ ordinibus quarto, & quinto.

Pro ordinibus autem septimo, octavo, nono, decimo, undecimo, numera prorsum, seu versus finem anni a die Paschatis excluso, dies 35. & dies Rogationum occurret. Ab hoc die excluso 3. & erit dies Ascensionis; ab hoc excluso 10. & erit Festum Pentecostes; ab hoc excluso 7. & erit Dominica Trinitatis; ab hoc excluso 4. & erit Festum Corporis Christi. Aut alio modo; numera a Paschate exacto 5. Dominicas, & ipsa quinta erit, quam insequens feria ij. appellatur Rogationes, & insequens v. est Ascensio Domini. Numera 7. & septima erit Pentecostes; numera 8. & Octava erit, quæ Trinitatis dicitur, & quam quæ sequitur feria v. Corporis Christi festum est.

Quod spectat ad ordinem tertium continentem Dominicas, quæ inter Epiphaniam, diei Januarii 6. hærentem, & Septuagesimam intercedunt (id enim nosse propter Officium Ecclesiasticum interest) a die Septuagesimæ dato subtrahe 7. (qui intelligantur esse tum sex primi dies Januarii, tum ipsa dies Septuagesimæ) & quot in residuo septenarios integros invenies, tot intercipi Dominicas dices. Sic quia Septuagesima existente diebus 18. 19. 20. Januarii detractis inde diebus 7. remanent 11. 12. 13. in quibus est unus duntaxat integer septenarius, pronunciabis unicam Dominicam intervenire; & quia existente diebus 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. detractis inde 7. supersunt dies 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. in quibus omnibus sunt duo integri septenarii, duas interjici pronunciabis. Ac pari modo de ceteris; nam &, cum Septuagesima in diem Februarii qualemcumque incidit, adde illi 31. dies ex Januario, & ex summa detrahe 7. ac tum septenarii ex residuo integri Dominicarum numerum indicabunt. Sic enim existente Septuagesima die Februarii 18. si addas illi 31. fient 49. detrahe septem, supererunt 42. & quoniam isto numero septenarii sex continentur, ideo Septuagesima existente die Februarii 18. pronunciabis sex interesse Dominicas; neque secus reperies, si extiterit diebus 19. 20 & 21.

Quod attinet verò ad duodecimum ordinem continentem Dominicas, quæ inter Pentecostan, & Dominicam 1. Augusti interveniunt, sciendum est in Officiis Ecclesiasticis eam haberi alicujus mensis Dominicam primam, quæ contingit, vel ipsis Calendis, seu die 1. vel propior est ipsis Calendis, seu ante, seu post; adeò ut, non modo quæ contingit die 2. 3. aut 4 habeatur prima; sed quæ etiam contingit die ultima, penultima, aut ante-penultima mensis superioris. Hoc autem posito, cum littera Dominicalis competens diei 1. Augusti sit C, succedant ad tres dies sequenteis, d, e, f, præeant verò ad finem Julii, b, A, g; mente tenenda est Dominicalis anni, & adnotandum, quoties inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Julii, vel initio Augusti (utroque die excluso) competit; totidem nimirum Dominicæ intervenient.

Sic, quia Pentecoste existente die 10. Maij, & littera Dominicali d, hæc littera undecies inter illum diem, & diem 2. Augusti intercipitur; ideò ij. Dominicæ intercipiuntur. Neque secus sunt ij. si Pentecostes sit die Maii 11. aut 12. sub littera e, aut f, quod Dominica prima Augusti pari modo in 3. aut 4. diem promovetur. At si Pentecostes sit die 13. Maii, sub littera Dominicali G, quia tunc Dominica 1. Augusti erit

die Julii 29. cui eadem littera competit, ac eadem-met littera deprehendetur solum intercepta decies: ideò decem solum Dominicæ erunt. Neque verò secus erunt solum 10. si Pentecostes inciderit in dies Maij 14. & 15. ob litteras A, b, competenteis 30. ac 31. Julii, itemque si in dies Maii 16. 17. 18. 19. 20. ob litteras c, d, e f, competenteis diebus Augusti 1. 2. 3. 4. ac solum ubi inciderit in diem Maii 21. incipient esse duntaxat 9. ob recurrentem litteram g, die Julij 29. atque ita de ceteris; quousque Pentecoste existente diebus Junii 10. 11. 12. 13. fiot Dominicæ tantum sex, ob litteras g, A, b, c, competenteis tribus diebus Julii ultimis, & primæ Augusti.

De ordine decimo-tertio, continente Dominicas, quæ inter Pentecosten, & 1. Adventus Dominicam interjacent, pari modo est ratiocinandum; nisi quod prima Dominica Adventus ea habenda est, quæ in festum B. Andreæ, diemve 30. hoc est, ultimum Novembris incidit, aut ipsi est ante, vel post proxima; incidens nempe, aut in diem Novembris 27. 28. 29. aut in Decembris 1. 2. 3. Pari scilicet modo, cum littera Dominicalis competens diei 30. Novembris sit e, & sequantur ipsam f, g, A, præcurrant d, c, adnotandum est, quoties Dominicalis anni inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Novembris, aut initio Decembris (utroque die excluso) littera competit; totidem nimirum Dominicæ intersunt.

Sic, quia Pentecoste existente die 10. Maii, & littera Dominicali d, littera hæc vicies octies inter illum diem, & diem Novembris 29. exclusos intercipitur, ea de causa Dominicæ 28. intercipiuntur. Neque secus sunt 28. si Pentecostes sit die Maij 11. 12. 13. 14. ob primam Adventus Dominicam pariter promotam in diem Novembris 30. Decembris 1. 2. 3. at si Pentecostes sit die Maij 15. quia ob litteram Dominicalem b, Dominica prima Adventus erit die Novembris 27. ideò esse incipient Dominicæ 27. ac pergent esse totidem, Pentecoste existente diebus Maii 16. 17. 18. 19. 20. 21. ob parem promotionem, & quousque existente die 22 recurrat eadem littera b, ae esse incipiant Dominicæ solum 26. atque ita porrò, quousque postremò, Pentecoste existente die Junij 12. fiat duntaxat 23. ac pariter 23. si extiterit die 13.

Ordo denique quartus-decimus, extremusve continens Novembris, aut Decembris diem, qua prima Adventus Dominica contingit, ex superiore elicitur; nam quoties Dominicæ interceptæ sunt 28. 27. 26. 25. 24. & littera Dominicalis D, necesse est eam Dominicam esse die Decembris 29. cui littera D competit. Quoties totidem, & littera e, esse die 30. quoties totidem, & littera f, esse die Decembris 1. quoties totidem, & littera g, esse die 2. quoties totidem, & littera A, esse die 3. quoties autem Dominicæ sunt 27. 26. 25. 24. 23. & littera b, necesse est eam Dominicam esse die Novembris 27. quoties totidem, & littera c, esse die 28.

Hæc de Tabulæ constructione. Ad usum quod spectat, nihil facilius est. Videlicet, datis ad quemlibet annum tum Dominicali littera, tum Epacta, nihil aliud, quam quærenda est Epacta e regione litteræ; & qua in serie Epacta erit, secundum eandem ad dextram pergendum; uno enim tenore occurrent, & numerus Dominicarum inter Epiphaniam, & Septuagesimam, & dies Septuagesimæ, & dies Cinerum, & dies Paschatis, & cetera omnia. Exempli gratiâ, quia hoc anno 1654. littera Dominicalis est D, & Epacta xij. requiro Epactam xij. e regione litteræ D, & quia occurrit in serie tertia, ideò pergens secundum eandem reperio, ac pronuncio, intercedere inter Epiphaniam, & Septuagesimam Dominicas 3. Septuagesimam contingere die 1. Februarii, diem Cinerum 18. Februarij, Pascha die 5. Aprilis, Rogationes 11. Maii, Ascensionem 14. Pentecosten 24 Trinitatem 31. ejusdam, Corpus Christi 4. Junii; intercedere Dominicas inter Pentecosten, & Dominicam primam Augusti, 9. inter Pentecosten, & Dominicam primam Adventus 26. ac denique ipsam primam Adventus Dominicam cadere in diem Novembris 29.

Una solum cautio circa Septuagesimam, & diem Cinerum adhibenda est; ut nempe in anno Bis-sextili, in quo, ut jam dictum, littera posterior usurpanda est, addatur semper circa Septuagesimam unus dies; hoc est, dies Septuagesimæ habeatur non 15. qui scriptus est in Tabula, sed qui proxime illum sequitur, quoniam eo anno unus dies inter Pascha, & ipsum a Paschate supputatum interiicitur; at verò circa diem Cinerum, dies unus tum solum addatur, cum ipse dies Cinerum in Februarium inciderit; quatenus, si incidat quidem ante Festum S. Matthiæ, ipsa Septuagesimæ promotio id exigat; si post, ipsa Bis-sextilis diei interjectio. Ceterum enim, si dies Cinerum incidat in Martium, quia supputatio a Paschate ad ipsum usque facta nullum diem interjectum habet, ideò addendus dies non est; interjecto alioquin jam existente die Bis sextili, & mense Februario facto dierum 29.

Sic, exempli gratiâ, cum nuper, seu anno 1648. quo litteræ Dominicales fuere E, D, & Epacta v; quæsita Epacta v. e regione litteræ D, & reperta in serie 4. exhibuit e vestigio Septuagesimam die 8. & diem Cinerum 25. Februarii. Quare uno die addito habenda fuit Septuagesima die 9. & dies Cinerum 26. ejus mensis. At futuro anno 1656. quo Dominicales erunt B A, & Epacta iv. quoniam hæc Epacta quæsita e regione cellulæ A, & reperta in serie 4. exhibet Septuagesimam, die Februarii 12. & diem Cinerum die Martii 1. ideò addito uno die ad Septuagesimam, non item ad diem Cinerum, habenda erit Septuagesima die Februarii 13. & dies Cinerum Martii 1.

CAPUT VII.

Tabula Paschalis antiqua, sed reformata. eademque perpetua, ad inventionem eorumdem Festorum.

UT de posteriore Tabula jam dicamus, ea heic repetenda non sunt, quæ de ipsa, prout est antiqua, suo superius loco memoravimus; sed ea duntaxat, quæ ad eandem, quatenus reformatam, spectant. Attende inprimis pagina insequente cujusmodi soleat integra exhiberi.

Constat sane Reformationem in eo præsertim consistere, quod loco Aureorum numerorum [qui tamen in suo, hoc est, primo ordine relinquuntur] insertæ Epactæ in eam fine, ad festum

Pascha-

Digitized by Google

Tabula Paſchalis antiqua, reformata, perpetua.

Aur. num.	Cyclus Epactarum.	Lit. Dom.	Dom. Sept.	Dies Cinerum.	Dies Paſchæ.	Dies Aſcenſionis.	Dies Pentecoſtes.	Corpus Chriſti.	Dominicæ poſt Pent.	Dominica prima Adventus.
16	xxiii									
5	xxii	d	18. Jan.	4. Febr.	22. Mart.	30. Apr.	10. Maii	21. Maii.	28	29. Nov.
	xxi	e	19	5	23	1. Maii.	11	22	28	30
13	xx	f	20	6	24	2	12	23	28	1. Dec.
2	xix	g	21	7	25	3	13	24	28	2
	xviii	A	22	8	26	4	14	25	28	3
10	xvii	b	23	9	27	5	15	26	27	27. Nov.
	xvi	c	24	10	28	6	16	27	27	28
18	xv	d	25	11	29	7	17	28	27	29
7	xiv	e	26	12	30	8	18	29	27	30
	xiii	f	27	13	31	9	19	30	27	1. Dec.
15	xii	g	28	14	1. April.	10	20	31	27	2
4	xi	A	29	15	2	11	21	1. Junii.	27	3
	x	b	30	16	3	12	22	2	26	27. Nov.
12	ix	c	31	17	4	13	23	3	26	28
1	viii	d	1. Febr.	18	5	14	24	4	26	29
	vii	e	2	19	6	15	25	5	26	30
9	vi	f	3	20	7	16	26	6	26	1. Dec.
	v	g	4	21	8	17	27	7	26	2
17	iv	A	5	22	9	18	28	8	26	3
6	iii	b	6	23	10	19	29	9	25	27. Nov.
	ii	c	7	24	11	20	30	10	25	28
14	i	d	8	25	12	21	31	11	25	29
3	*	e	9	26	13	22	1. Junii.	12	25	30
	xxix.	f	10	27	14	23	2	13	25	1. Dec.
11	xxviii	g	11	28	15	24	3	14	25	2
	xxvii	A	12	1 Mart	16	25	4	15	25	3
19	25 xxiv.	b	13	2	17	26	5	16	24	27. Nov.
8	xxv xxiv	c	14	3	18	27	6	17	24	28
		d	15	4	19	28	7	18	24	29
		e	16	5	20	29	8	19	24	30
		f	17	6	21	30	9	20	24	1. Dec.
		g	18	7	22	31	10	21	24	2
		A	19	8	23	1. Junii	11	22	24	3
		b	20	9	24	2	12	23	23	27. Nov.
		c	21	10	25	3	13	24	23	28

Paſchatis inveniendum. Videre autem licet eas eſſe numero 30. hoc eſt, ab uſque xxiij. ordine retrogrado, ad uſque xxv. & xxiv. eodem modo diſpoſitas, quo ſe habent in Calendario, a die 8. Martii Paſchalium Noviluniorum termino, in 5. Aprilis terminum promotiorem.

Quod verò ad dextram Epactæ xxiij. vacuam feriem vides, hoc eſt, nihil appoſitum ex ordinibus ceteris, res eſt intelligenda ex iis, quæ ſunt circa Aureum numerum deducta. Ut enim in ferie Aurei numeri xvj. ita in ferie [quæ eadem eſt] ipſius Epactæ xxiij. nulla eſt littera Dominicalis deſcripta, nullus dies Paſchalis (nullum ceterorum Feſtorum Mobilium) quod Epacta exiſtente xxiij. & Luna proinde xiv. cadente in diem Martii 21. Paſcha eſſe illo die non poſſit, ſed poſſit duntaxat, aut die inſequente 22. ſi dies 21. fuerit Sabbatum, aut die 23. ſi 21. fuerit feria vj. aut 24. ſi feria v. atque ita de ceteris, ut inculcatum ſæpius jam eſt.

Quin etiam, uſus Tabulæ per Epactas, non alius eſt, quam, qui eſt deſcriptus per numeros Aureos. Videlicet, data Epacta, cum Dominicali anni littera, adnotanda eſt, pari modo, in eadem ferie, ac intra ordinem litterarum, quæ littera occurrit; &, ſive ipſa ſit Dominicalis anni, ſive non ſit, progrediendum deorſum eſt, quouſque primum littera Dominicalis anni occurrat; tunc enim in illius ferie ad dextram occurret in ſuo ordine dies Paſchæ; atque idcircò etiam in ſuis Mobilia Feſta reliqua.

Sic iſto, verbi causâ, anno 1654. quo Epacta eſt xii. & littera Dominicalis D, ſi in ordine Epactarum quæras Epactam xii. & notes litterag, ipſi e regione reſpondente, accipias primum occurrentem litteram d, invenies in ipſius ferie ad dexteram, ac intra ordinem Paſchatis diem Aprilis 5. ſic anno 1656. Biſ-ſextili, quo Epacta erit iv. & poſterior Dominicalis A, ſi quæras in ſuo ordine Epactam iv. invenies quidem ipſi e regione litteram A, verum quia oportet ad aliud proximum A deſcendere, depreheodes in ipſius ferie, ac in ordine Paſchatis diem Aprilis 16. Non repeto autem, cur non ipſa e regione occurrens

currens littera accipienda ſit, ſed alia inferius ſeptimo loco poſita, ne Paſchæ celebratio Luna xiv. fiat.

Tametſi autem ſolum de Paſchate loquor, idem tamen intelligendum de ceteris Feſtis Mobilibus eſt, quæ, ut dependent a Paſchate, ſic ſunt intra ſuos quodque ordines in eadem-met ſerie cum ipſo Feſto Paſchatis requirenda; prorſus ut circa ſuperiorem Tabulam declaratum eſt. Quin etiam eadem cautio circa Septuageſimam, & diem Cinerum adhibenda eſt in annis Biſſextilibus; ut, cum nempe occurrunt ante menſem Martium, ſeu Januario, ac Februario, accipiatur dies, non qui habetur in Tabula, ſed qui illum proxime conſequitur in Calendario. Quo pacto in mox allato exemplo unus dies ad diem Februarii 12. additur, ut Septuageſima adſcribatur diei Februarii 13.

Quare & conſtat hanc Tabulam, quatenus reformata eſt, eandem reipſa cum ſuperiore eſſe; diſcrimenque ſolum in eo verſari, quod in ſuperiore litteræ Dominicales ſeptem ſemel exhibeantur, & 30. Epactæ deducantur ſepties, ſemel ſcilicet ſub unaquaque littera; in hac autem ipſæ Epactæ deducantur ſemel; Dominicales autem litteræ, quæ eſſe in uſu cum unaquaque Epacta poſſunt, deducantur ſepties; incipiente nempe unaquaque ab ea ſerie, quæ proxima eſt ſub ſerie cujuſque Epactæ. Nimirum, cum dies, quibus poſſe celebrari Paſcha contingit, ſint numero 35. ſive quinquies ſeptem; neceſſe fuit in Tabula priore quinque Epactarum ſeries ſub unaquaque ſeptem litterarum extendi; & in poſteriore ſeptem litteras quinquies repeti juxta progreſſum Epactarum, quarum quælibet ſeptem diebus indicandis inſervit.

Quin agnoſcere etiam licet hinc fieri, ut cum in Tabula poſteriore dies Paſchatis ſeſe ordine naturali, unove tenore ſequantur; in priore tamen ſequantur interruptim, & quaternis quidem, ut plurimum interceptis ſeriebus. Cauſa nempe eſt, quod in poſteriore Epactæ uno tenore deorſum collocentur, & quæ Epacta xxiij. in prima totius Tabulæ ſerie eſt [quæque aliunde in Calendario præfixa eſt diei 8. Martii] habeat ſtatim in ſecunda ſerie Dominicalem litteram competentem diei 22 Martii, in quem cadit dies, ſeu Luna xv. ab 8. Martii ſupputata, prima omnium videlicet, in qua ex Epacta xxiij. poteſt Paſcha celebrari.

Sic verò & Epacta xxij. in ſecunda ſerie [præfixa aliunde diei Martii 9.] habeat ſtatim in tertia ſerie Dominicalem litteram competentem diei 23. Martii, in quem cadit dies, ſive Luna xv. ſupputata a die 9. Martii, prima nempe omnium, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta 22. uti & eſt Luna xvj. qua poteſt ſecundo ex Epacta xxiij. ſic & ex Epacta xxj. (præfixa aliunde diei Martii 10.) in tertia ſerie habeat ſtatim in quarta Dominicalem litteram competentem diei 24 in quam cadit dies, ſive Luna xv. a die 10, ſupputata, hoc eſt, prima omnium, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxj. uti & eſt Luna xvj. qua poteſt ſecundo ex Epacta xxij. & Luna xvij. qua poteſt tertio ex Epacta xxiij.

Sic rurſus deinceps, ac in ceteris, quouſque Epacta xxv. vel xxiv. in ſerie vigeſima nona [præfixa aliunde diei Aprilis 5.] habeat ſtatim in trigeſima Dominicalem litteram competentem diei Aprilis 19. in quem cadit dies, ſive Luna xv. hoc eſt, omnium prima, qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. Uti & eſt Luna xvj. qua poteſt ſecundo ex Epacta xxvj. vel 25. & Luna xxvij. qua poteſt tertio ex Epacta xxvij. & Luna xviij. qua poteſt quarto ex Epacta xxviij. & Luna xxix. qua poteſt quinto ex Epacta xxix. & Luna xx. qua poteſt ſexto ex Epacta *, & Luna xxj. qua poteſt ſeptimo ex Epacta 1.

Ut taceam, notum proinde eſſe, Dominicalem litteram in ſerie trigeſima prima competere diei Aprilis 20. hoc eſt, ſecundæ, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. & tertiæ, in qua poteſt ex Epacta xxvj. vel 25. & quartæ, in qua poteſt ex Epacta xxvij. &c. Ac Dominicalem litteram in ſerie trigeſima ſecunda competere diei Aprilis 22. hoc eſt, tertiæ, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiiij. & quartæ, in qua poteſt ex Epacta xxv. vel 25. & quintæ, in qua poteſt ex Epacta xxvij: ac ita procedendo, quouſque littera Dominicalis in ſerie trigeſima quinta competat diei Aprilis 25. hoc eſt, ſeptimæ, ultimæque, in qua ex Epacta xxv. vel xxiv. eaque ſola, poteſt Paſcha celebrari.

At verò in Tabula priore Dominicales litteræ ſic ſemel ponuntur, ut, cum unaquæque ex 30. Epactis, Paſchatis diem indicet ſub unaquaque littera, & ſint quinquies ſeptem, ſeu 35. Epactarum ſeries, quinæ ſcilicet ſub littera quaque; idcirco poſita Epacta xxiij. quæ ſub littera D, indicet diem Martii 22. eadem non poteſt, niſi interceptis ſeriebus quatuor, indicare cum littera E, diem 23. & rurſus niſi interceptis aliis quatuor, cum littera F, diem 24. atque ita porrò, quouſque cum littera C, indicet diem 28.

Deinde autem, quod Epacta xxij. indicet etiam cum littera E, diem Martii 23 eadem non poteſt cum littera E, indicare diem 24. niſi quatuor ſeriebus interpoſitis; neque, niſi aliis quatuor interpoſitis, cum littera G, diem 24. neque, niſi aliis quatuor, cum littera A, diem 25. &c. quouſque redeundo ad litteram D; ſed ad ſecundam ſeriem indicet diem 29.

Sic rurſus, quod Epacta xxj. indicet etiam cum littera F, diem Martii 24 non poteſt eadem, niſi ſeriebus quatuor interjectis, indicare cum littera G, diem 25. neque, niſi quatuor, cum littera A, diem 26. & ſic conſequenter, quouſque redeundo ad litteram D, indicet cum ipſo diem 29. & cum E, diem 30. atque ita porrò ex ordine ad uſque ultimam Epactam xxv. aut xxiv. quæ, quod indicet cum littera D, diem Aprilis 19. non poteſt, niſi interceptis ſeriebus quatuor, cum littera E, indicare diem 20. neque, niſi quatuor, cum littera F, diem 21. neque, niſi quatuor, cum littera G, diem 22. neque niſi quatuor, cum littera A, diem 23, neque, niſi quatuor, cum littera B, diem 24. neque, niſi quatuor, cum littera C, diem 25.

Videre proinde ex his licet Tabulæ utriuſque conformitatem; & quemadmodum toties repetitæ in priore Epactæ, poteſtate, ut ajunt, continentur in poſteriore; quatenus, ut in illa Epacta xxiij. apponitur ex ordine litteris D, E, F, G, A, B, C, quibuſcum Paſcha indicare poteſt; ita in hac Epactæ xxiij. ſubiiciuntur a proxima ſerie eædem 7. litteræ, quibuſcum Paſcha indicet ad eoſdemmet dies. Et, ut in illa Epacta xxij. apponitur ex ordine litteris E, F, G, A, B C, D; ita in hac Epactæ xxij. ſubiiciuntur a proxima ſerie eædem 7. litteræ, quibuſcum rurſus Paſcha indicet ad eoſdem-met dies. Et, ut in illa, Epacta xxj. apponitur litteris F, G, A, B, C, D, E, ita in hac Epactæ xxj. ſubiiciuntur eædem litteræ Paſcha ad eoſdem dies indicantes, &c.

Ex quo

Digitized by Google

Ex quo rursus fit, ut quemadmodum in Tabula priore, ac in secunda serie sub littera D, collocantur istæ Epactæ xxii. xxi. xx. xix. xviii. xvii. xvi. ex quibus Pascha celebrari potest die Martii 29. ita in posteriore, & a secunda statim serie habeas ipsas easdem Epactas, quæ numeraria deorsum diebus 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1. proxima inferius indicent diem Martii 29. atque ita de ceteris. Sed forte plus æquo in his immoramur.

Quæres, cur Aurei numeri relicti in hac Tabula sint? Sed nempe id factum, ut, si nosse oporteat, quo die Pascha celebratum anno aliquo Correctionem antecedente fuerit, id modò superius declarato explorari possit. Cum rem verò repetere nihil sit necesse, adde jam solum, ut Tabulæ usus extendi possit etiam ad annos Correctionis anno posteriores [pro iis, qui Calendarium vetus retinent] eam esse adhibendam cautionem, ut quia, ob decem dies detractos, fuere quasi suppressæ tres Dominicales litteræ (quippe a 4. die Octobris, cui est præfixa littera D, transitus fuit factus ad 15. cui est præfixa littera A, sicque ultra circuitum 7. litterarum, suppressæ manserunt litteræ E, F, G) idcircò, Aureo numero dato, ea littera usurpetur pro Dominicali, non quæ nobis in usu est, sed quæ, tribus prætermissis, quarto loco in naturali serie, ac circuitione litterarum occurrit.

Exempli gratiâ, hoc anno 1654 quo Aureus numerus est 2. usurpanda est illis non littera Dominicalis D, qua nos utimur, sed quarta post ipsam, videlicet A [interceptis puta E, F, G] qualis in vetere Calendario occurrit. Sic enim si quæras in ordine primo Aureum numerum 2. ac ubi in illius serie. & intra columnam litterarum incideris in g, G, accipias litteram A, primum occurrentem, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem Paschatis, diem Martii 26. [in Calendario nempe veteri, nam ille nobis est Aprilis 5.) cui apud illos Paschæ celebratio competit.

Pari autem modo post duos annos, seu anno 1656. quo Cyclus Aureus erit iv. & litteræ Dominicales erunt nobis B, A, deprehendes quartas ab his litteras esse F, E. Et quia posterior in hoc negotio usurpanda est, idcircò, si quæras in ordine primo Aureum numerum iv. & notata e regione ejus intra ordinem litterarum littera A, accipias proxime inferius occurrentem litteram E, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem dierum Paschatis, diem Aprilis 6. (nobis 16.) quo illis Pascha sit celebrandum.

Notandum verò hujusmodi trium litterarum suppressionem non valituram, nisi ad usque annum 1700. Toto enim sæculo deinceps, quia nos, ob suppressum Bis-sextum, proletabimus geminas unius anni litteras in duos annos, atque idcircò efficiemur una littera promotiores; eam ob causam ad litteram Calendarii veteris habendam accipienda erit, quæ erit post nostram non quarta, sed tertia; eaque ratione anno, verbi gratiâ, 1750. quo nobis erit littera Dominicalis D, erit in veteri Calendario littera G.

Ob parem rationem toto sæculo ab anno 1800. accipienda erit, quæ erit post nostram, non tertia, sed secunda. Quo modo, verbi causâ, anno 1850. quo nobis erat littera Dominicalis F, erit in veteri Calendario littera A.

Parem rursus ob causam anno 1900. ac etiam ab anno 2000. [quo Bis-sexti suppressio non fiet] accipienda littera erit, quæ sit post nostram, non secunda, sed prima. Quo pacto, anno, verbi causâ 1950. quo nobis littera Dominicalis erit A, erit in veteri Calendario B, & anno 2050. quo nobis erit littera B, erit in veteri Calendario C.

Sic parem ob causam ab anno 2100. & toto sæculo insequente, eadem omninò littera, & nobis, & in veteri Calendario erit. Quo pacto anno 2150. eadem utrisque erit Dominicalis littera D.

Ab anno autem 2200 ordine jam retrogrado procedendum erit; tunc enim nostra prima erit ab ea, quæ in vetere erit Calendario; quo pacto anno 2250. quo nobis erit Dominicalis littera F, erit in vetere Calendario E.

Et pari ratione ab anno 2300. nostra erit secunda ab ea, quæ in vetere Calendario; quo pacto anno 2350. quo nobis erit littera A, erit in veteri Calendario littera F [procedendo nempe ab A, per G, in F] atque ita deinceps, pari proportione, consequentibus sæculis.

CAPUT VIII.

Tabula Temporaria Festorum Mobilium ab anno 1650. in annum 1750.

Superest paucis deducamus, quemadmodum ex Tabulæ, quas vocant Temporarias, facili negotio ex utralibet istarum duarum conficiantur. Videtur autem prior usurpatu commodior, quod accepta cujusque anni Epacta e regione cellulæ, in qua littera Dominicalis eminet, reperiantur in eadem serie, & Pascha, & alia Festa Mobilia; neque sit necesse descendere, Epacta data, ad requirendum seriem Dominicalis litteræ, in qua eadem Festa occurrant.

Tabulam ergo confecturus ad quotcumque annos volueris, delinea in ipsa a summo deorsum tredecim quasi columnas, sive ordines; quando moris est totidem discerni; ac in primo ordine, sub titulo Annorum Domini scribe succedenter quotquot annos volueris, verbi causâ, anno 1650. in annum 1750.

In secundo, sub titulo Litterarum Dominicalium scribe e regione primi annorum propositorum competentem ipsi Dominicalem litteram, seu ea unica, seu gemina sit, prout annus extiterit, seu communis, seu Bis-sextilis; ac deinde e regione consequentium ex ordine; idque servato ordine Cycli litterarum Dominicalium, qui descriptus superius est; & Cyclo, ordineve eodem (si opus quidem fuerit) post 28 annos repetito. Adeò ut, cum, exempli gratiâ, anno 1650. adscribatur littera b, anno 1651. littera A, anno 1652. Bis-sextili litteræ g, f, &c. Idem ordo rediturus post 28. annos sit; hoc est, anno 1678. iterum b, anno 1679. A, anno 1680. g, f, &c.

In Tertio, sub titulo aurei numeri, scribe iterum e regione primi anni Aureum numerum ipsi competentem [, v. c., e regione anni 1650. numerum 17.] ac e regione consequentium insequenteis numeros, idque redeundo ad 1. cum xix. scripseris. Intericitur autem iste ordo; quod tametsi numerus aureus nobis jam incipiendis Festis Mobilibus usui non sit, inservit tamen, ut admoneamur, quid sit agendum circa Epactas, quæ cum numero aureo ultimo, seu xix. concurrunt;

Digitized by Google

eurruut; eum & sit utile eum tenere ad usus ante expositot.

Io quarto, sub titulo Epactarum, scribe e regione primi anni Epactam ipsi competentem (, v. e., e regione anni 1650. Epactam XXVII.) ac tum annis consequentibus adscribe insequenteis Epactas, super addendo semper XI. ad antecedentem (& detractis quidem 30. quoties numerus excreverit) sed ita tamen, ut cum ad Epactam e regione aurei numeri XIX. perveneris, addas XII. ad habendum Epactam anni insequentis; ut nobis quidem boc sæculo contingit, quoties Epacta est etiam XIX. e qua transimus ad Epactam I. uti & duobus sequentibus sæculis eveniet, cum Epacta erit XVIII. e qua transibitur ad Epactam *; & sæculo ab hinc tertio, eum ab Epacta XVII. transibitur ad Epactam XXIX. atque ita deinceps.

Hisce apparatis, quod primum ad omneis communeis annos attinet, adnota quæ sit Dominicalis littera, & quæ Epacta uniuscujusque; ac tum, assumpta littera in sua prioris tabulæ cellula, quære Epactam inter eas, quæ litteræ illi adjacet; & qua io serie illam inveneris, perge ad dextram in eadem serie; & quos ibi dies in ordinibus, seu columnis Septuagesimæ, Cinerum, Paschæ, Ascensionis. Pentecostes, Corporis Christi, eum numero Dominicarum post Pentecosten usque ad Adventum, & die Dominicæ I. ipsius Adventus, scribe e regione propositi anni, sub iisdem titulis intra ordines, seu columnas octo sequenteis.

Ut, quia anno, ex. g., 1650. littera Dominicalis est b, & Epacta XXVII. & ad latos cellulæ b, deprebendes in prima serie Epactam XXVII. ideo, si pergas secundum eandem seriem, invenies scribendum in V. columna sub titulo Septuagesimæ 13. Februarii. In VI. sub titulo diei Cinerum 2. Martii. Io VII. sub titulo Paschæ, 17 Aprilis. In VIII. sub titulo Ascensionis 26. Maii. In IX. sub titulo Pentecostes 5. Junii. In X. sub titulo Corporis Christi 16. Junii. In XI. sub titulo Dominicarum post Penteeosten, 24. In XII. sub titulo Dominicæ primæ Adventus, 27. Novembris. Neque secus providendum est iu omnibus communibus annis.

Deinde verò quoties ad annos Bis-sextileis perveneris, memento primo, accipere semper ex duabus litteris Dominicalibus posteriorem, seu eam, quæ a Festo usque S. Matthiæ usui est, ut anno 1652. f, anno 1656. A.

Secundo inscribere semper in V. columna sub titulo Septuagesimæ, non diem, qui intra illam in Epactæ anni serie occurrit, sed diem proxime insequentem, ut anno 1652. non 27. (ut habetur in tabula e regione Epactæ IV. sub littera f) sed 28. Februarii anno 1656. non 12. sed 13. Februarii.

Tertio, quotiescumque dies Cinerum in Februarium inciderit, accipe consimiliter non diem scriptum in tabula, verum proxime insequentem, ut anno 1652. non 13. (ut habetur in tabula, e regione Epactæ XIX. sub littera f) sed 14. Februarii. Prætereo heic autem annum 1656. quoniam eo dies Cinerum ad 1. Martii exhibetur, sicque extra cautionem est.

Hinc, cetera quod attinet, seu diem Cinerum in Martio inventum, seu Pascha, seu quæcumque alia in eadem serie occurrentia perinde inscribes reliquis columnis, ut exhibentur in tabula.

Quod monui porrò delineandam etiam columnam XIII. idcirco fuit, quod adiici, interileive præterea una inter X. & XI. titulo indictionum soleat. Id nempe ob bullas, seu diplomata Pontificia, quibus indictio, indictionisve annus plerumque apponitur; cum & res pridem usui fuerit non modo in Christianorum actis, sed etiam io Cæsareis diplomatibus; tametsi indictiones nòn a Januario, veluti nunc, sed a Septembri Januarium antecedente computarentur, ob Constantini Vicennalia, VIII. Calendas Octobrit, ut supra innuimus, celebrata.

Quanquam autem indictiones non ante ipsa Constantini tempora cepisse videntur, retroagi tamen ad usque annum Christi primum finguntur, quo (ut supra quoque adnotavimus) indictio IV. seu annus quartus ceptæ indictionis fluxisse deprehenditur. Quippe hac ratione nihil aliud oportet, quam addere 3. ad annum Christi propositum, & summam dividere per 15. [numerum annorum, ex quibus integra indictio constat] sic enim, quod supererit, anni indictionem monstrabit; aut, si nihil residuum sit, ipse erit annus 15. Quo pacto, ut habeas indictionem anni eurrentis 1654. adde huic anno 3. & summam 1657. divide per 15. quia peracta divisione, qua detrabuntur 110. Cycli integri, supersunt 7. pronunciabis indictionem hujusce anni esse 7. Idem elicies ex tabella, quæ habetur in Canone quinto Calendarii de indictione inscripto.

Attingerem heic, quemadmodum ex numero aureo, seu Cyclo Lunari 19. & Cyclo Solari, seu litterarum Dominicalium 28. in se ductis producitur Periodus illa annorum 532. de qua superius diximus; ita ex hac perinde in Cyclum indictionalem, seu 15. ducta, producatur Periodus annorum 7980. quæ & jam celebris evadit; & Juliana ideo vocatur, quod ex annis Julianis constet; & cepisse intelligitur ab anno usque ante conditum Mundum 764. [nempe ut potuerint tres Cycli ab unitate simul inchoari, & sic se habere, uti habent jam] adeo proinde, ut annus primus Nativitatis Christi intelligatur incidisse in annum periodi Julianæ 4714. & præsens annus 1654. sit annus ejusdem periodi 6367. Verum digressio hæc nimia foret.

Itaque, ut quod loci hujus est resumam, ad hoc, ut indictionum ordinem, columnamve compleas, scribe e regione primi anni competèntem ipsi indictionem, ceterasque annis consequentibus ex ordine adscribe, idque redeundo ad unitatem, quoties 15. scripseris. Quo pacto, cum anno 1650. competat indictio 3 scribe 3. e regione illius, & e regione insequentis 4. e regione alterius 5. atque ita ex ordine.

Restat, ut, experiundi gratia, apponamus heic temporariam tabulam a prætergresso, memoratoque anno 1650. ad annum usque 1750. ut medius intercipiatur annus sæcularis 1700. ac attendi possit, quæ tunc commutatio erit facienda. Anno hujusmodi scilicet non Bis-sextili, ut deberet, futuro, singularis erit Dominicalis littera, ac idcirco addendum erit ad Epactam anni 1699. quæ erit XXIX. non XI. sed X. ut proinde futura sit Epacta ejus anni X. in tabula expansa, ac in serie C, in quam commutabitur (juxta ante-dicta) series D, quæ jam nobis usui. Ut posita autem semel hæc Epacta, continuari tabula possit, non in annos modo 100. verum etiam ultra, quam continuavit Clavius, qui ipsam produxit ad annum usque 500. nimis, quam est notum; dummodo par tamen cautio adhibeatur in annis centesimis, in quibus & unica est Dominicalis littera, & ad Epactam antecedentis

anni

Digitized by Google

anni ob commutatam feriem, adduntur non xi. sed x. si series inferior, aut xii. si superior sit; juxta ea, quæ sunt anterius deducta. Tabulam ergo, qualem Breviaria, Missaliaque præseferunt [nisi quod indictiones in ultimum locum rejectæ sunt, & adjectæ columnæ duæ ex Calendario veteri] tabulam, inquam, ejusmodi inferius habes.

Requires forte, cur non soleant huic tabulæ interseri duo ordines, quos cernere in nova perpetua ante descripta licet; alter earum Dominicarum, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sunt; alter earum, quæ a Pentecoste in 1. Dominicam Augusti. Verum causa fortassis est, quod utræque erui possint ex ordine Dominicarum post Pentecosten, seu quæ a Pentecoste, usque ad Adventum intercipiuntur.

Scilicet, cum Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, (quæ esse non possunt pauciores una, neque plures, quam sex) ac inter Pentecosten, & Adventum [quæ esse non possunt pauciores 23. neque plures, quam 28.) sint simul junctæ aut 29. quoties littera Dominicalis est una ex his, B, C, D, E, F; aut 30. quoties una ex his, G, A; constat tur debere Dominicas intercipi inter Epiphaniam, & Septuagesimam, quot desunt illis, quæ inter Pentecosten, & Adventum intercipiuntur; desunt, inquam, aut ad 29. sub prioribus litteris, aut ad 30. sub posterioribus. Quo pacto, cum hoc, v. c., anno 1654. utræque Dominicæ simul junctæ sint 29. ob litteram D, ac inter Pentecosten, & Adventum sint 26. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam esse 3. totidem enim deficiunt ad 29. Et cum anno 1656. utræque simul junctæ sint futuræ 30. ob litteram A [ex Bis-sextilibus posteriorem] interceptæ verò inter Pentecosten, & Adventum sint futuræ 25. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam fore 5. totidem enim ad 30. deficiunt.

Cum verò Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti sint simul junctæ 12. sub quibuslibet litteris; [quoniam idem est semper intervallum dictum inter Dominicam 1. post Epiphaniam, & Dominicam 1. Augusti, ob easdem Dominicaleis litteras g, A, b, c, d, e, f, competenteis septem primis diebus Epiphaniam proxime consequentibus, & septem diebus, quibus potest Dominica 1. Augusti contingere; nempe a die Julii 29.] cum inquam, detracto intervallo, a Septuagesima in Pentecosten, supersint constanter 12. Dominicæ, constat, quotquot desunt ad hunc numerum, illis, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam intercedunt, totidem debere intercedere inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti. Quo pacto, cum hoc anno, Dominicæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sint 3. colligo Dominicas inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti esse 9. totidem enim desunt ad 12. Et cum anno 1656. priores sint futuræ 5. colligo posteriores fore 7. totidem enim etiam ad 12. desunt.

Unde & intelligi licet, causam, cur junctæ Dominicæ, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Adventum intercedunt, nunc 29., nunc 30. sint, non aliunde oriri, quam ex interstitio residuo a 1. Dominica Augusti in 1. Dominica Adventus, quod nunc Dominica 17. est, dum nempe una ex illis 5. litteris B, C, D, E, F, est Dominicalis; nunc 18. dum nimirum una ex illis duabus G, A, Dominicalis est.

Quia enim 1. Dominica Augusti, juxta ante dicta, ea est, quæ contingit uno 7. dierum, quæ sunt Julii 29. 30. 31. Augusti 1. 2. 3. 4. quibus ex ordine competunt istæ litteræ, G, A, B, C, D, E, F, & Dominica 1. Adventus ea sit, quæ contingit uno ex 7. diebus, quæ sunt Novembris 27. 28. 29. 30. Decembris 1. 2. 3. quibus ex ordine competunt istæ litteræ, B, C, D, E, F, G, A, manifestum est, litteras G, A, quæ illeic præcedunt, heic verò sequuntur, habere intervallum unius integræ hebdomadis, ac proinde unam Dominicam interceptam amplius, quam reliquas quinque B, C, D, E, F, adeo ut, si Dominica 1. Augusti fuerit, v. c., die Julii 29. Dominica 1. Adventus protrahatur in diem Decembris 2. sin illa fuerit die Julii 31. hæc præoccupet diem 27. Novembris; atque ita de ceteris.

Non est porrò, quorsum requiras, cur in hac quoque tabula desiderentur ordines tum Rogationum, tum Festi Trinitatis, qui in nova perpetua sunt, quippe nimis-quam notum est, Rogationum diem in nova illa tabula expressum esse constanter feria 2. ejusdem-met hebdomadis, cujus Ascensio est feria v. & sanctissimæ Trinitatis festum incidere constanter in Dominicam, quæ & 1. post Pentecosten est, & Corporis Christi festum antecedit.

Justius fortassis requireres, cur in nulla harum tabularum ordo quispiam sit indicans Quatuor tempora, quæ mobiliter quotannis recurrunt? Sed nempè notum quoque est, duo quidem priora contingere; alterum intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam 1. Quadragesimæ; alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam Pentecostes. Duo verò posteriora contingere; alterum quidem intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam tertiam Septembris; alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam tertiam Adventus.

At, qui potest, inquies, tanta esse cohæsio inter hæc duo posteriora, & Sanctæ Crucis, ac Sanctæ Luciæ Festa, ut vulgare sit ea proxime post festa ejusmodi contingere, nulla facta tertiæ Dominicæ mentione? Dico rem posse propemodum intelligi ex hactenus dictis; supponendo aliunde primum diem 4. Temporum esse hebdomadis feriam iv. & Festum S. Crucis esse die Septembris 14. & festum S. Luciæ die Decembris 13.

Etenim, quia prima Dominica Septembris ea est, quæ, aut ipsis Calendis, aut proxime ipsas, sive ante, sive post contingit; ac incidit adeo in unam ex septem diebus, quæ sunt Augusti 29. 30. 31. Septembris 1. 2. 3. 4. constat tertiam Dominicam contingere quoque una illarum septem, quæ sunt 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Septembris. Et quia Dominica iii. existente die 12. (seu quam citime potest) sequens feria iv. cadit in diem 15. manifestum est quatuor Tempora cadere non posse, nisi post festum S. Crucis, hoc est, vel postridie, vel aliquo dierum consequentium, quousque Dominica iii. cadente in diem 18. sequens feria iv, incidat in diem 21. hoc est, ultimam, quæ esse feria iv. potest, post festum S. Crucis proxime; quippe tunc ipsum quoque festum feria iv. est Dominicam iii. sequens.

Pari

Digitized by Google

Pari autem ratione, cum 1. Dominica Adventus ea sit, quæ aut die ultima Novembris, proximeve ipsam, sive ante, sive post contingit; atque adeo contingat semper una ex 7. diebus mox ante deductis [27. 28. 29. 30. Novembris 1. 2. 3. Decembris] Dominicaque proinde III. incidat necessario in unam ex 7. quæ sunt 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Decembris, constat, si Dominica III. fuerit die 2. (hoc est, quam potest citime) sequentem feriam IV. cadere in diem 14. ac non posse adeo Quatuor Tempora, nisi post Festum S. Luciæ contingere; hoc est, vel postridie, vel aliquo dierum consequentium; quousque Dominica III. cadente in diem 17. sequens feria IV. cadit in diem 20. hoc est, ultimam, in quam cadere feria IV. proxime post Festum S. Luciæ potest; quippe, quod ipsum quoque tunc in feriam IV. incidat.

Facile interim observatu est, idem circa Festum S. Luciæ contingere, licet die mensis 13. sit, ac circa festum S. Crucis, quod est die mensis 14 quoniam Dominica prima Adventus non penes Calendas Decembris, ut in Septembri fit, mensuratur, sed penes Novembris diem ultimum. Quamobrem autem majores nostri Dominicam 1. Adventus attendendam censuerint penes Novembris ultimum, potius, quam penes Decembris primum; causa illis fuisse videtur, ut forent quotannis Dominicæ Adventus, sive ante diem Nativitatis quatuor; quod, juxta jam dicta minime eveniret, si re penes ipsas Calendas attenta, Dominica prima die 4. contingeret, tunc enim Dominica quarta in ipsum-met diem Nativitatis incideret, sicque major quædam in Ecclesiastico Officio perturbatio interveniret.

Supersunt jam duæ extremæ columnæ, quæ ad Calendarium vetus attinentes idcirco appositæ sunt, ut discrimen pateat, quo Pascha a nobis, & ab iis, qui Calendarium vetus retinent, celebratur. Prior Litterarum est Dominicalium, quæ, nulla facta interruptione, ex stylo usque vetere, per annorum seriem decurrunt; ita nimirum, ut litteræ G, F, ad primum Cycli annum tanquam Bissextilem pertineant; cum nos Stylo Novo, attribuamus eidem anno litteras C, B, respondenteis ipsis G, F, uti & ceteræ proinde ceteris, quatenus superius fuit declaratum.

Quanquam & res, nisi ad usque annum 1700. non constabit. Eo siquidem ipso anno unica nobis, seu Stylo novo, littera C, litteris G, F, ex Stylo veteri respondebit; ac deinceps, ob unum diem, præter 10. ante exemptos detractum, litteris G, F, respondebunt non amplius C, B, sed D, C, uti & post annum 1800. ob detractum alium, litteræ E, D, & post annum 1900. ob detractum alium, litteræ E F; ac tandem post annum 2100. ob detractum alium, sint futuræ, utroque stylo, litteræ, G, F. Tametsi statim post annum 2200. ob detractum alium, futurum sit, ut litteris G, F, Styli Veteris respondeant ex Stylo novo litteræ A, G, & post annum 2300. ob diem detractum, litteræ B, A, atque ita porrò, quotiescumque dies novi detrahentur.

Posterior columna est dierum, Dominicarumve Paschalium, ex qua, cum ea, qua nos utimur, comparata, deprehendere poteris, Pascha interdum quidem celebrari ab iis, qui Calendario vetere utuntur, ipso eodem die, quo a nobis; at sæpenumero tamen evenire, ut tardius ab illis celebretur, quam a nobis; nunc una, nunc quatuor, nunc quinque hebdomadibus [præterea autem secus in Festis Immobilibus evenire, utpote in quibus discrimen sit constanter dierum 10.)

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. utrique eodem die celebravimus; qui enim fuit nobis dies 5. Aprilis, fuit illis dies Martii 26. Neque secus eveniet anno 1656. quo qui Paschatis dies nobis erit Aprilis 16. erit illis 6. sicque annis 1658. 1659. & aliis.

At verò superiore anno 1653. discrimen fuit hebdomadis unius. Cum nos enim celebraremus die Aprilis 13. numerantes illi eo ipso die diem Aprilis 3. eam, pro Dominica Palmarum habebant; unde & Pascha non celebrarunt, nisi deinceps die 10 quæ nobis jam 20. erat. Quo eodem pacto anno 1657. cum nos Pascha celebrabimus die 1. Aprilis; ea dies erit ipsius 22 Martii, ac rursus Palmarum Dominica; unde & Pascha non celebrabunt, nisi die 29. quæ nobis erit Aprilis 8. ac idem eveniet annis 1661. 1664. &c.

Anno autem 1652. discrimen fuit hebdomadum 4. Cum nobis enim Pascha foret die Martii 31. erat ipsa illis solum Dominica 3. Quadragesimæ; unde & Pascha non celebrarunt, nisi die Aprilis 18. quæ nobis jam erat 28. Ac pari modo, anno sequente 1655 cum nos Pascha celebrabimus die Martii 28. erit ea illis 18. ac rursus Dominica 3. Quadragesimæ; unde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 15. quæ a nobis 25 numerabitur.

Sed enim anno 1660. discrimen erit hebdomadum 5. Cum enim nos Pascha celebrabimus die Martii 28. ea sic erit illis 18. ut simul sit solum Dominica Quadragesimæ secunda; unde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 22. quæ nobis Maii secunda erit. Sic & anno 1663. cum nos Pascha celebrabimus die Martii 25. ea sic illis 15. erit, ut sit rursus duntaxat Dominica 2. Quadragesimæ; unde & Pascha illis non celebrabitur, nisi die Aprilis 19. quam nos 29. numerabimus.

Quæres forte, quid causæ sit, cur discrimen sit dierum, aut 0., aut 7., aut 28., aut 35. non item 14., aut 21. seu hebdomadum duarum, vel trium? Respondeo verò, id pendere ex situ, quo tam aureus numerus in Calendario veteri, quam Epactæ in novo, intra terminos Noviluniorum Paschalium habentur. Videlicet in serie dierum illorum 29. aureus numerus aut præcedit Epactam unius, ejusdemque anni, aut eam sequitur. Præcedit autem, cum est 1. 2. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. præcedit, inquam, ubique septiduo, nisi quod, cum est 1. præcedit octiduo. Sequitur verò, quoties est 3. 8. 11. 19. sequitur, inquam, ubique diebus 23.

Si igitur aureus numerus præcedit Epactam, aut Luna XIV. ipso indicata propinquiorem habet Dominicam insequentem quam indicata per Epactam habeat, aut remotiorem. Si propinquiorem, tunc discrimen est 0. quia Stylo novo retardante, & vetere accelerante, concursus in eandem Dominicam fit. Sin remotiorem, tunc differentia est dierum 7. quia Stylo veteri jam tardiore magis tardante, & Stylo novo jam celeriore magis accelerante, efficitur, ut Dominica Stylo novo, antevertat Dominicam Stylo veteri per septiduum.

Si

Digitized by Google

Si aureus verò numerus sequitur, aut Lunæ xiv. ipso indicata propius distat a Dominica insequente, quam indicata per Epactam, aut remotius. Si propius, discrimen est dierum 28. quia Stylo vetere accelerante, & Stylo novo retardante, concursus fit in Dominicam, quæ prima post dies 23. occurrit. Sin remotius, discrimen est dierum 35. quia Stylo vetere tardante, & Stylo novo accelerante, efficitur, ut Dominica Styli novi antevertat Dominicam Styli veteris tota hebdomade supra dies 28. sive diebus 35.

Quod dico porrò discrimen esse dierum, aut o., aut 7., aut 28., aut 35. id de hoc, & de aliquor sequentibus sæculis est intelligendum. Quod enim error, correctionis defectu, in Calendario veteri semper increscat; idcirco eventurum est, ut ab anno 2698. discrimen u. esse desinat, totumque in 7. transeat; & anno 3013. incipiat etiam esse 14. Ab anno verò 4860. discrimen 7. desinat, totumque in 14. transeat; ac anno 4995. esse quoque 21. incipiat, & sic consequenter. Ac pari ratione, ab anno 2092. discrimen desinat esse 28. totumque transeat in 35. & anno 3437. incipiat esse etiam 42. Ab anno autem 4413. discrimen 35. transeat totum in 42. & anno 4602. incipiat quoque esse 49. atque ita porrò.

Quæ omnia ideo commemoro, ut quanta fuerit necessitas emendationis insinuem; cum error initio tam parvus, temporis progressu evadat tam magnus.

Digitized by Google

TABULA. TEMPORARIA.

Anni Domini.	Litteræ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Afcensio
1650	b	17	xxvii	13. Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maii
1651	A	18	iii	5. Feb.	22.Feb.	9 Apr.	18.Maii
1652	g f	19	xix	28. Jan.	14. Feb.	31.Mar.	9.Maii
1653	e	1	i	9. Feb.	26. Feb.	13.Apr.	22.Maii
1654	d	2	xii	1. Feb.	18. Feb.	5. Apr.	14 Maii
1655	c	3	xxiii	24. Jan.	10. Feb.	28 Mar.	6.Maii
1656	b A	4	iv	13. Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25.Maii
1657	g	5	xv	28. Jan.	14. Feb.	1.Apr.	10.Maii
1658	f	6	xxvi	17. Feb.	6.Mar.	21.Apr.	30.Maii
1659	e	7	vii	9. Feb.	26. Feb.	13 Apr.	22.Maii
1660	d e	8	xviii	25. Jan.	11.Feb.	28.Mar.	6.Maii
1661	b	9	xxix	13. Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maii
1662	A	10	x	5.Feb.	22. Feb.	9 Apr.	18.Maii
1663	g	11	xxi	21. Jan.	7. Feb.	25.Mar.	3.Maii
1664	f e	12	ii	10. Feb.	27.Feb.	13.Apr.	21.Maii
1665	d	13	xiii	1. Feb.	18. Feb.	5.Apr.	14.Maii
1666	e	14	xxiv	11. Feb.	10.Mar.	25.Apr.	3 Junii
1667	b	15	v	6. Feb.	23. Feb.	10.Apr.	19. Maii
1668	A g	16	xvi	29. Jan.	15. Feb.	1.Apr.	10. Maii
1669	f	17	xxvii	17. Feb.	6.Mar.	21 Apr.	30.Maii
1670	e	18	viii	2 Feb.	19. Feb.	6. Apr.	15.Maii
1671	d	19	xix	15. Jan.	11. Feb.	29. Mar.	7.Maii
1672	e b	1	i	14. Feb.	2. Mar.	17.Apr.	26 Maii
1673	A	2	xii	29. Jan.	15. Feb.	2. Apr.	11.Maii
1674	g	3	xxiii	21. Jan.	7. Feb.	25.Mar.	3.Maii
1675	f	4	iv	10. Feb.	27. Feb.	14.Apr.	23.Maii
1676	e d	5	xv	2.Feb	19. Feb.	5.Apr.	14.Maii
1677	c	6	xxvi	14.Feb.	3.Mar.	18.Apr.	27.Maii
1678	b	7	vii	6. Feb.	23 Feb.	10.Apr.	19 Maii
1679	A	8	xviii	29. Jan.	15. Feb.	2. Apr.	11.Maii
1680	g f	9	xxix	18. Feb.	6.Mar.	21 Apr.	30.Maii
1681	e	10	x	2.Feb.	19. Feb.	6.Apr.	15 Maii
1682	d	11	xxi	25. Jan.	11. Feb.	29.Mar.	7 Maii
1683	c	12	ii	14. Feb.	3 Mar.	18.Apr.	27.Maii
1684	b A	13	xiii	30. Jan.	16. Feb.	2 Apr.	11.Maii
1685	g	14	xxiv	18.Feb.	7.Mar.	22.Apr.	31.Maii
1686	f	15	v	10. Feb.	27 Feb.	14.Apr.	23.Maii
1687	e	16	xvi	26. Jan.	12. Feb.	30 Mar.	8.Maii
1688	d c	17	xxvii	15.Feb.	3.Mar.	18 Apr.	27. Maii
1689	b	18	viii	6.Feb.	23. Feb.	10 Apr.	19 Maii
1690	A	19	xix	22. Jan.	8. Feb.	26.Mar.	4 Maii
1691	g	1	i	11.Feb.	28 Feb.	15.Apr.	24.Maii
1692	f e	2	xii	3.Feb.	20.Feb.	6 Apr.	15.Maii
1693	d	3	xxiii	18. Jan.	4. Feb.	22.Mar.	30.Apr.
1694	c	4	iv	7. Feb.	24 Feb.	11 Apr.	20.Maii
1695	b	5	xv	30. Jan.	16. Feb.	3. Apr.	12.Maii
1696	A g	6	xxvi	19. Feb.	7.Mar.	22.Apr.	31.Maii
1697	f	7	vii	3. Feb.	20. Feb.	7.Apr.	16. Maii
1698	e	8	xviii	26. Jan.	12. Feb.	30 Mar.	8.Maii
1699	d	9	xxix	15. Feb.	4 Mar.	19.Apr.	28.Maii
1700	c	10	ix	7. Feb.	24. Feb.	11.Apr.	20.Maii

FESTORUM

FESTORUM MOBILIUM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Domin. post Pent.	Domin. 1. Adv.	Indictio.		Lit. Dom Cal. Vet.	Pascha Calend. Veteris
5. Jun.	16. Jun.	24	27. Nov.	3		f	14. Apr
28. Maii	8 Jun.	26	3. Dec.	4		e	30. Mart.
19. Maii	30 Jun.	27	1. Dec.	5		d c	18. Apr.
1. Jun.	11 Jun.	25	30. Nov.	6		b	10 Apr.
24. Maii	4 Jun.	26	29 Nov.	7		A	26. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nov.	8		g	15. Apr.
4. Jun.	15. Jun.	25	3 Dec.	9		f e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	10		d	29. Mart.
9. Jun.	20 Jun.	24	1. Dec.	11		c	11. Apr.
1. Jun.	12 Jun.	25	30. Nov	12		b	3. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nov.	13		A g	22. Apr.
5. Jun.	16. Jun.	24	27. Nov.	14		f	14. Apr.
18. Maii	8. Jun.	26	3. Dec.	15		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	1		d	19. Apr.
1. Jun.	12. Jun.	25	30. Nov.	2		c b	10. Apr.
24. Maii	1. Jun.	26	19. Nov.	3		A	16. Mart
13. Jun.	24. Jun	23	28. Nov.	4		g	15. Apr.
29. Maii	9. Jun.	25	27. Nov.	5		f	7. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	6		e d	22. Mart.
9. Jun.	10. Maii	24	1. Dec.	7		c	11. Apr.
25. Maii	5. Jun.	26	30. Nov.	8		b	3 Apr
17. Maii	28. Maii	27	29. Nov.	9		A	23. Apr.
5 Jun.	16. Jun.	24	17. Nov.	10		g f	7. Apr.
21. Maii	1. Jun.	27	3. Dec.	11		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	12		d	19. Apr.
2. Jun.	13 Jun.	25	1. Dec.	13		c	4 Apr.
24. Maii	4 Jun	26	29. Nov.	14		b A	26. Mart.
6 Jun.	17 Jun.	24	28. Nov.	15		g	15. Apr.
29. Maii	9 Jun.	25	27. Nov.	1		f	31. Mart.
21. Maii	1. Jun.	27	3. Dec.	2		e	20. Apr
9. Jun.	10 Jun.	24	1. Dec.	3		d c	11. Apr.
25 Maii	5. Jun.	26	30. Nov.	4		b	3. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nov.	5		A	16. Apr.
6 Jun	17. Jun.	24	18. Nov.	6		g	8. Apr
21. Maii	1. Jun.	27	3. Dec.	7		f e	30 Mart.
10. Jun.	21. Jun.	24	2. Dec.	8		d	19. Apr.
2. Jun.	13. Jun.	25	1. Dec.	9		c	14 Apr.
18. Maii	29 Maii	27	30. Nov.	10		b	27. Mart.
6. Jun.	17. Jun.	24	28. Nov.	11		A g	15. Apr.
29 Maii	9. Jun.	25	27. Nov.	12		f	31. Mart.
14. Maii	25. Maii	28	3. Dec.	13		e	20. Apr.
3. Jun.	14. Jun.	25	2. Dec.	14		d	12. Apr.
25. Maii	5 Jun.	26	30. Nov.	15		c b	27. Mart.
10. Maii	21. Maii	28	29. Nov.	1		A	6. Apr.
30. Maii	10. Jun.	25	28. Nov.	2		g	8. Apr.
22. Maii	2. Jun.	26	27. Nov	3		f	14. Mart.
10. Jun	21. Jun.	24	2. Dec	4		e d	12. Apr.
26. Maii	6 Jun.	26	1 Dec.	5		c	4. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30 Nov.	6		b	24. Apr.
7. Jun.	18. Jun.	24	29. Nov.	7		A	9. Apr.
30 Maii	20 Jun.	25	28. Nov.	8		g f	31. Mart.

TABULA TEMPORARIA.

Anni Domini.	Litteræ Dominicales.	Aorei Nomeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Paſcha.	Aſcenſio
1701	b	11	xx	23. Jan.	9. Feb.	27.Mar.	5.Maii
1702	A	12	i	12. Feb.	1.Mar.	16.Apr.	25.Maii
1703	g	13	xii	4. Feb.	21.Feb.	8.Apr.	17 Maii
1704	f e	14	xxiii	20. Jan.	6. Feb.	23.Mar.	1.Maii
1705	d	15	iv	8. Feb.	25.Feb.	12 Apr.	21.Maii
1706	c	16	xv	31. Jan.	17. Feb.	4. Apr.	13.Maii
1707	b	17	xxvi	20. Feb.	9.Mar.	24 Apr.	2 Junii
1708	A g	18	vii	5. Feb.	22.Feb.	8 Apr.	17 Maii
1709	f	19	xviii	27. Jan.	13. Feb.	31.Mar.	9.Maii
1710	e	1	*	16. Feb.	5. Mar.	20 Apr.	29.Maii
1711	d	2	xi	1. Feb.	18. Feb.	5 Apr.	14.Maii
1712	c b	3	xxii	24. Jan.	10. Feb.	27.Mar.	5. Maii
1713	A	4	iii	12. Feb.	1. Mar.	16.Apr.	25.Maii
1714	g	5	xiv	28. Jan.	14. Feb.	1 Apr.	10.Maii
2715	f	6	xxv	17 Feb	6.Mar.	21.Apr.	30.Maii
1716	e d	7	vi	9 Feb.	26. Feb.	12.Apr.	21.Maii
1717	c	8	xvii	24. Jan.	10. Feb.	28.Mar.	6 Maii
1718	b	9	xxviii	13. Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26 Maii
1719	A	10	ix	5 Feb.	22. Feb.	9.Apr.	18.Maii
1720	g f	11	xx	28. Jan.	14 Feb.	31. Mar	9. Maii
1721	e	12	i	9 Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22. Maii
1722	d	13	xii	1. Feb.	18 Feb.	5.Apr.	14 Maii
1723	c	14	xxiii	24. Jan.	10. Feb.	28.Mar.	6.Maii
1724	b A	15	iv	13. Feb.	1.Mar.	16.Apr.	25.Maii
1725	g	16	xv	20. Jan.	14. Feb.	1.Apr.	10.Maii
1726	f	17	xxvi	17. Feb.	6.Mar.	21. Apr.	30. Maii
1727	e	18	vii	9. Feb.	26. Feb.	13.Apr.	22.Maii
1728	d c	19	xviii	25. Jan.	11. Feb.	28.Mar.	6.Maii
1729	b	1	*	13. Feb.	2.Mar.	17.Apr.	26.Maii
1730	A	2	xi	6.Feb.	23 Feb.	9.Apr.	18 Maii
1731	g	3	xxii	21. Jan.	7. Feb.	25.Mar.	3 Maii
1732	f e	4	iii	10.Feb.	27. Feb.	13.Apr.	22 Maii
1733	d	5	xiv	1.Feb.	18. Feb.	5.Apr.	14.Maii
1734	c	6	xxv	21. Feb.	10.Mar.	25.Apr.	3. Jon.
1735	b	7	vi	6. Feb.	23. Feb.	10.Apr.	19.Maii
1736	A g	8	xvii	29. Jan.	15. Feb.	1.Apr.	10.Maii
1737	f	9	xxviii	17. Feb.	6.Mar.	21.Apr.	30.Maii
1738	e	10	ix	2. Feb.	19. Feb.	6.Apr.	15. Maii
1739	d	11	xx	25. Jan.	11. Feb.	29.Mar.	7.Maii
1740	c b	12	i	14. Feb.	2.Mar.	17 Apr.	26.Maii
1741	A	13	xii	29. Jan.	15. Feb.	2.Apr.	11.Maii
1742	g	14	xxiii	21 Jan.	7. Feb.	25.Mar.	3. Maii
1743	f	15	iv	10.Feb.	27. Feb.	14 Apr.	23.Maii
1744	e d	16	xv	2. Feb.	19. Feb.	5 Apr.	14.Maii
1745	c	17	xxvi	14. Feb.	3.Mar.	18.Apr.	17.Maii
1746	b	18	vii	6. Feb.	23.Feb.	10 Apr.	19. Maii
1747	A	19	xviii	29. Jan.	15.Feb.	2 Apr.	11.Maii
1748	g f	1	*	11. Feb.	28. Feb.	14 Apr.	23.Maii
1749	e	2	xi	2. Feb.	19 Feb.	6.Apr.	15.Maii
1750	d	3	xxii	25. Jan.	11. Feb.	29.Mar.	7.Maii

FESTORUM

FESTORUM MOBILIUM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Domin. post Pent.	Domin. 1. Adv.	Indictio		Lit. Dom Cal. Vet.	Pascha Calend. Veteris.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nov.	9		e	20. Apr.
4. Jun.	15 Jun.	25	3. Dec.	10		d	5. Apr.
27. Maii	7. Jun.	26	2. Dec.	11		c	28. Mart.
ij. Maii	22. Maii	28	30. Nov.	12		b A	16. Apr.
31. Maii	11. Maii	25	29. Nov.	13		g	8. Apr.
23. Maii	3. Jun.	26	28. Nov	14		f	24. Mart.
12. Jun.	23. Jun.	23	27. Nov.	15		e	13. Apr.
27. Maii	7 Jun.	26	2. Dec.	1		d c	4. Apr.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	2		b	24. Apr.
8. Jun.	19. Jun.	24	30. Nov.	3		A	9. Apr.
24 Maii	4 Jun.	26	29. Nov.	4		g	1. Apr.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nov.	5		f e	20. Apr.
4. Jun.	15. Jun.	25	3. Dec.	6		d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	7		c	28. Mart.
9. Jun.	20. Jun.	24	1. Dec.	8		b	17. Apr.
31. Maii	11. Jun	25	29. Nov.	9		A g	1. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nov.	10		f	21. Apr.
5. Jun.	16. Jun.	24	27. Nov.	11		e	13. Apr.
28. Maii	8. Jun.	26	3. Dec.	12		d	29. Mart.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	13		c b	17 Apr.
1 Jun.	12. Jun.	25	30. Nov.	14		A	9. Apr.
24. Maii	4. Jun.	26	29. Nov.	15		g	25. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nov.	1		f	14. Apr.
4 Jun.	15. Jun.	25	3. Dec.	2		e d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	3		c	28. Mart.
9. Jun.	20. Jun	24	1. Dec.	4		b	10. Apr.
1. Jun.	12 Jun.	25	30. Nov.	5		A	2. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nov.	6		g f	21. Apr
5. Jun.	16. Jun.	24	27. Nov.	7		e	6 Apr.
28. Maii	8 Jun.	26	3. Dec.	8		d	29. Mart.
13 Maii	24 Maii	28	2 Dec.	9		c	18. Apr.
1. Jun	12. Jun.	25	30. Nov.	10		b A	9. Apr.
24. Maii	4. Jun.	26	29. Nov.	11		g	25. Mart.
13. Jun.	24. Jun.	23	28. Nov.	12		f	14 Apr.
19. Maii	9 Jun.	25	27 Nov.	13		e	6. Apr.
20. Maii	31 Maii	27	2. Dec.	14		d c	25. Apr.
9. Jun.	20. Jun.	24	1. Dec.	15		b	10. Apr.
25. Maii	5. Jun.	26	30. Nov.	1		A	2. Apr.
17 Maii	28. Maii	27	29. Nov.	2		g	22. Apr.
5. Jun.	16. Jun.	24	27 Nov.	3		f e	6. Apr.
21. Maii	2. Jun.	27	3. Dec.	4		d	29. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	5		c	18. Apr.
2. Jun.	13 Jun.	25	1. Dec.	6		b	3. Apr.
24. Maii	4. Jun.	26	29. Nov.	7		A g	25. Mart.
6. Jun.	17. Jun.	24	28. Nov.	8		f	14. Apr.
29. Maii	9. Jun.	25	27. Nov.	9		e	30. Mart
21. Maii	1. Jun.	27	3. Dec.	10		d	19. Apr.
2. Jun.	13. Jun.	25	2. Dec.	12		c b	10. Apr.
25. Maii	5. Jun.	26	30. Nov.	12		A	26. Mart.
17 Maii	28. Maii	27	29. Nov.	13		g	15. Apr.

CAPUT

CAPUT COROLLARIUM

De Romano Martyrologio.

CUm jam videatur esse plus æquo de Calendario Rumano dictum, operæ tamen pretium est pauca quædam subiicere de Romanu Martyrologiu, prout argumenti ast connexi, ejusque declaratio elieitur, penderqua ex iis, quæ suut hacteuus eirca Calendarium deducta. Certe ipse quoque Baronius inter explicandum, quæ in lectione Martyrolugii ad quotidianam ætatis Lunæ pronunciationem pertinent, ad eadem, aut paria remittit, his verbis: *Constructionem tam Tabella litterarum Martyrologii, quam Tabula Æquationis, quia breviter explicari nequit, & littera Alphabeti, qua etiam sunt littera Martyrologii, desumuntur ex Tabula Cycli Epactarum expansa, dedita opera in librum nova rationis restituendi Calendarii Romani reiicimus, ubi Tabula illa expansa Epactarum continetur.*

Itaque, ut quibus ad mauum non est, aut liber ejusdemodi, qui fuit Aluysii Lilii, aut qui est copiosior deinceps conscriptus a Claviu, subsidium haberi ex iisdem, quæ fuere superius allatæ, expositæque, tabulis possit, res indigitanda breviter heic est. Neceffe est autem, ut res dicatur clarius, exhibere statim initiu faciem Martyrolugii, qualis habetur ipsis Calendis, seo die primo Januarii; cum & aliis per annum diebus non dissimilis ubservetur: Ea ergo sic habet.

1. *Calendis Januarii, Luna* A*

a b e d e f g h i k l m n o p q r f
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

t u A B C D E f F G H M N P
19 20 21 22 23 24 25 26 26 27 28 29 30 1

Circumcisio Domini nostri Jesu Christi, & Octava Nativitatis ejusdem. Roma Sancti Almachii Martyris, &c.

Quu loco labor solum est in declaranda Tabella, ex gemina serie, una litterarum, altera cyphrarum constante, ad eliciendum, quota dies ætatis Lunæ sit usurpanda, ut ad vocem *Luna*, quæ in primo verso est, adhibeatur; veluti cum hoc anno 1654. sic pronunciatum fuit, *Calendis Januar. Luna decimatertia.*

Circa porrò versum hunc primum, facile intellectu est notam 1. quæ ad lævam habetur, nihil aliud, quam indicare diem Januarii primum, quo pronunciamus, Romano more, *Calendis Januarii*; Sic enim & die sequente apponitur nota 2. quu prononciatur, *Quarto Nonas Januarii*, & sic consequenter. Litteram autem A, quæ cum asterisco * ad dextram, nihil aliud, quam designare Litterarum Dominicalium primam, quæ in Calendariu, ad diem primum Januarii, intra columnam Litterarum Dominicalium apponitur, & Epactam *, quæ in columna Cycli Epactarum illi respondet; sic enim & die sequente apponitur littera B, cum Epacta illi respondente xxix. atque ita porrò per decursum anni.

Quare, ne in hoc hæream, & de Tabella ipsa dicam, quam iu illa seriem litterarum vides, ipsa eadem est, quam habes superius in Tabula expansa, pag. 114. procedendo inferne sursum; (nisi quod, ob causam paulo post dicendam, minuscula f, hic inseritur inter majusculas E, F). Nun ita verò accipiuntur, ut sint hic, quemadmodum illic, indices Seriorum transverse procedentium; sed solum, ut sint loco Epactarum, quæ illis ad latus in ordine primo ascendendu respondent, quæque hoc loco assumendæ forent. Scilicet, quia series cyphrarum, quas in hac Tabella vides subjectas litteris, Lunæ ætatem repræsentat, induci posset quædam confusio in diebus ætatis Lunæ pronunciandis, si geminæ cyphræ, una Epactarum, alia dierum Lunæ simul ponerentur. Adde, quod etiam antiquitus adhibebantur litteræ, aureorum numerorum vice.

Efficitur autem, ut quemadmodum ex 30. Epactis, unica per totum annum usui est, ita ex 30. litteris unica toto anno sit usui. Toto enim hoc, v. c., annu 1654. usui est littera m; exindeque est, ut assumpta, quuvis die hujus anni, & quæsita in Martyrologiu ad eum diem littera m, habeas sub ipsa diem ætatis Lunæ. Adeo pruinde, ut quia die prima Januarii habes sub m, cyphram 13. is, qui pridie ejus diei Martyrologium legit, prununciare sic, ut jam innuimus, debuerit, *Calendis Januarii, Luna decimatertia*; & quia die sequente, eadem littera m habet sub se cyphram 14 sic pronunciare debuerit, *Quarto Nonas Januarii, Luna decima-quarta*; atque ita deinceps, dunec die Decembris, anni que penultima, qua sub littera m, erit cyphra 23. ita pronunciaturus sit: *Pridie Calendas Januarii, Luna vigesima-tertia.*

Qua occasiune, prunum est observare, triginta quidem litteras ad unumquemque anni diem, & easdem, & eodem invariabili urdine extare; sic nempe semper incipiendu, a, b, u, d, &c. At triginta cyphras, quæ sub ipsis sunt, ita dietim promoveri, ut, cum, verbi causa, die prima Januarii sub litteris a, b, c, d, cyphras habeas, 2, 3, 4, 5, die insequente habeas, sub iisdem, 3, 4, 5, 6; die tertia, 4, 5, 6, 7, die quarta, 5, 6, 7, 8, &c. Id nempe, quia Lunæ ætas sit semper uno die provectior; atque idcirco necesse est cyphram sub anni littera variari.

Et quia cohærenter pronum est, ut quæras, cur urdo cyphrarum non incipiat ipsa die prima Januarii, ab 1, 2, 3, 4, potius, quam a 2, 3, 4, 5, ideu quædam prius deducenda sunt, ac illud inprimis, quod, ut non sunt quovis seculo umnes 30. Epactæ usui, sed duntaxat novemdecim; ita neque omnes 30. Litteræ, sed novemdecim solum usui sint. Hoc modu, ab anno correctionis, & toto hoc seculo, seu ad usque annum 1700. exclusiva usui erunt, sicut Epactæ, sic litteræ Martyrologii, quas ipsis supra ponimus; numeris simul aureis subjunctis, sequente Tabella.

Et ab

G	g	t	N	k	B	b	n	E	e
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

r	H	h	u	a	m	D	d	q	
xxvi.	xvii.	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	
16	17	18	19	1	2	3	4	5	

***Et ab anno* 1700. *inclusive*, *in* 1900. *exclusive*, *usui erunt hæ*.**

i	A	a	m	D	d	q	G	g	t
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii
10	11	12	13	14	15	16	17	18	.19

P	l	C	e	p	F	f	r	M	
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	
1	2	3	4	5	6.	7	8	9	

***Et ab anno* 1900. *inclusive in* 2200 *exclusive*, *istæ*.**

N	k	B	b	n	E	e	r	H	h
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

u	P	l	C	c	p	F	f	r	
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	15	vi	xvii	
11	12	13	14	15	16	17	18	19	

Ut intelligi autem liceat, undx istæ fuerint Tabellæ desumptæ, ac similxis alias pro sæcolo quovis contexere valeas, vidx in Tabula Æquationis, quam habes superius pag. 121. & 122. quæ eo sæculo, de quo quæritur, sit littera-Index. Ea videlicet indicabit seriem Epactarum in Tabula expansa, quæ eo sæculo usurpandæ erunt; ac ubi has Epactas seorsim scripseris, nihil oportebit aliud, quam unicuique ipsarum præfigere eam litteram, quæ ipsi in ordinx primo ascendendo, aut descendendo acceptæ respondet. Pro numero autem aureo reperiisse sxmel eum sufficit, qui anno primo debetur; oportet quippe solum sequenteis consequentibus litteris, Epactisque subjicere.

Quod si alicujus solummodo anni velis habere litteram, quære in Tabula Æquationis, quæ littera Index respondeat dato sæculo; ac propositi anni reperi auream numerum. Tum autem adi Tabulam Cycli Epactarum perpetuam, quæ habetur superius pag. 126. ac operare quemadmodum illeic loci præscriptum est; siquidem simul cum Epacta littera quæsita occurret.

Adhibitus porrò aureus numerus ad superiores Tabellas est, ut adnotari valeat, qua cum littera aureus numerus 1. concurrat. Siquidem quoties numerus aureus est 1. eo anno Calendis Januarij, & per reliquam Lunationem, ætas Lunæ pronunciatur uno die minor, quam posita cyphra sub anni littera indicet. Id nempe, ut propter saltum Lunæ, prima in Januario terminata Lunatio sit solum dierum 29. quæ foret alioquin, ut annis ceteris, dierum 30. quoniam Lunatio insequens est semper dierum 29. Et cum est quidem littera P [uti erit, v. g., anno 1710. pronuncianda est tunc, sine diminutionx, Luna

pri-

prima, propter cyphram 1. ipſi P, ſubſcriptam, quia die Decembris ultima, fuit Luna 19. ſub littera t; at in ceteris res ſecus habenda.

Nam anno quidem, exempli gratia, ſuperiore 1653. quo fuit aureus numerus 1, & littera anni a, quæ ab uſque reſurmatione, & toto hoc ſæculo illi congruit; quia die ultima Decembris antecedentis anni 1652. fuerat Luna 30. ſub littera u, idcirco Calendis Januarii pronunciandum fuit ſub littera e, non 2. ſed 1. die ſecunde non 3. ſed 2. & ſic conſequenter, donec, poſtquam quarto Calendas Februariaſ pronunciata fuit Luna, non 30. ſed 29. tertio deinde Calendas pronunciari debuit ſub eadem littera a, uti & habetur, Luna 1. Quod obſervandum item erit annis 1672. & 1691.

Quia verò ſingulare eſt, ut hoc tempore littera a, uti & Epacta 1. cum aureo numero 1. concurrat, & futurum ſit, ut per ſecula longe plurima concurſura ſit cum aliis aureis numeris, ut per duo proxima, cum aureo numero 12. per tria deinceps conſequutura cum aureo numero 4. &c. quibus omnibus ſub littera e, pronunciandum erit Calendis Januarii Luna 2. ideo eſt effectum, ut, quò ſeries inſtitueretur generalius, poſita fuerit ſub littera a, cyphra 2. potius, quam cyphra 1. quæ cum alioquin foret pronuncianda, id poſſet unitatis, uniuſve diei minutione præſtari. Atque hoc quidem ob id, quod dixi, pronum eſſe, ut requiratur.

Eſt autem ſubinde adnotandum, quando anno centeſimo ea fit commutatio, ut Epactæ aureis numeris reſpondentes, unitate minores, quam præcedente ſæculo fiant, evenire, ut Calendis Januarii pronuntietur eadem Luna, quæ pridie Calendas fuerit pronunciata; id videlicet exigente æquatione, ob quam fit, ut Luna veluti conſiſtat. Sic enim, cum anno 1599. eventurum ſit, ut die ultima Decembris pronuncietur Luna x. propter cyphram 10. poſitam ſub N, quæ illius anni erit littera, eveniet, ut ipſis Januarii Calendis inſequentibus pronuncietur iterum Luna x propter cyphram 10. poſitam ſub t. quæ littera erit 1700. anni,

Ne te quidquam interim moveat, quod eſſe non ſolum triginta, verum triginta & una, cum litteræ, tum cyphræ videantur. Siquidem quam vides litteram minuſculam f, poſt majuſculam E, ipſa una, eademque eſt cum majuſcule F, quæ inſequitur, reputanda: uti & pro utraque habetur ſola F, in Tabella Cycli Epactarum perpetua, pag. 126. quam paulo etiam ante memoravimus.

Quorſum autem hic diſtincte adſcribatur res ex eo pendet, quod pag. 123. & 124. deduximus; nempe quotieſcumque aureus numerus minor eſt, quam XII. Epactam xxv. in Tabula Expanſa ſub illo repertam, ſcribi iſto ipſo charactere xxv. & quoties aureus numerus major eſt, quam XI. tunc ſcribi iſto, 25. Inde enim eſt, cur Epacta exiſtente xxv. accipiatur littera F; exiſtente autem 25. accipiatur littera f, ac tum Luna pronuncietur juxta cyphram, quæ eſt ſub ipſa. Cavendum verò, ne pro hac f, illam accipias, quæ extat alioquin inter minuſculas e, & g. Juxta porrò adnotata, non erit uſus litteræ f, quæ inter E, & F, eſt, ante annum 1916. quo aureus numerus erit 17. & Epacta 25. ac deinceps decimonono quoque anno, per id ſæculum, & duo conſequentia.

Et quanquam ipſis Calendis Januarii, ac etiam deinceps, ad uſque pridie Nonas Februarii, perinde ſit cyphram ſub alterutra littera uſurpare, quoniam cyphra eadem eſt; ipſis ſcilicet Calendis Januarii 26. 26. die ſequente 27. 27. &c. ac idem etiam dicendum conſtet, a Pridie Nonas Martii, ad uſque Pridie Nonas Aprilis, ſicque alternatim in menſibus aliis, ab eo uſque die, quo Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxv. ad illum uſque, quo eadem Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxvi. perinde enim Pridie Nonas Martii cyphræ ſunt 1. 1. ipſis Nonis 2. 2. atque ita in ceteris. Attamen in ſenis aliis menſibus, hoc eſt, a die uſque, quo Epacta 25. ponitur e regione xxvi. in diem uſque, quo eadem 25. ponitur è regione xxv. non perinde eſt uſurpare utramvis, quod cyphræ diverſæ tunc ſint. Quippe ea, quæ eſt ſub littera f, antevertit illam, quæ ſub littera F; utpote, eadem-met exiſtens cum ea, quæ deinceps ſequitur ipſam F. Sic enim ſub litteris f, F, G, H, M, &c. habentur Pridie Nonas Februarii, v. c., hæ cyphræ, 1. 30. 1. 2. 3. &c. ipſis Nonis, 2. 1. 2. 3. 4. &c. poſtridie, ſeu octavo Idus, 3. 2. 3. 4. 5. &c. ac in reliquis menſibus pari modo.

Cauſa verò hujus rei eſt, quod in prioribus ſex menſibus Epacta 25. nihil mutet, quatenus in eundem-met diem cum Epacta xxv. quando in uſu eſt, incidit; at verò in poſterioribus, quoniam Epacta 25. poſita ad latus Epactæ xxvi. (nempe ad lucrandum ſex illos dies, quibus duodecies 30. ſeu 360. Epactæ, dies Lunaris anni 354. ſuperant, ut declaratum ſuperius eſt pagin 203.) quoniam, inquam, tunc Epacta 25. antevertit uno die, occupatque locum Epactæ xxvi. quæ per illud tempus in uſo non eſt, ideo cum aliunde Epactæ xxvi. littera ſit G, & pridie Nonas Februar., v. c., cyphra, quæ ſub G, ſit, 1. hæc ipſa cyphra 1. ponitur ſub f; & relicta littera F, ſua cyphra 30. reſumitur ſub littera G, eadem cyphra 1. ac ita porrò fieri pergitur per dieis inſequenteis.

Nihil jam ſupereſſe hoc loco videtur, niſi ut uno verbo dicatur, qui condi valeat Temporaria Litterarum Martyrologii Tabula in complureis annos. Quoniam igitur quandiu eadem Epactarum ſeries eſt uſui, eædem novemdecim litteræ cum aureo numero incipiunt, procedunt, recurrunt; idcirco neceſſe non eſt, ut hujuſmodi Tabula ultra annus novemdecim protogetur, ſed ſufficit, ut annis novemdecim deductis, alii, aliique novemdecim ſequentes ipſis apponantur; ſic enim appoſitis quoque annis, ut idem aureus numerus, ita idem ordo litterarum inſervit.

Cum occurret verò centeſimus annus, quo mutata Epactarum ſerie, litterarum quoque ordo mutabitur, tunc non ſecus erit habenda diſpoſitio; id cavendo modo, ut niſi anno centeſimo, quo mutatio fiet, aureus numerus ſit 1. talis annus, ac inſequentes ſub reſiduis aureis numeris contineantur, ipſiſque attribuantur reſpondentes ex novo ordine litteræ, ac ipſis exactis, prima ordinis littera cum aureo numero 1. reſumatur. Sed res, opinor, abunde ſatis vel ex inſpectione ſola Tabulæ inſequentis intelligetur, quam ab anno ſuperiore 1653. idcirco inchoavimus, quia Cyclus aureorum numerorum cum illo cepit.

Dixi initio laborem ſolum eſſe in declaranda illa Tabella ex litteris, cyphriſque conſtante, quæ ad ſingulos dies Hiſtoriæ Martyrologii præfixa eſt; nam quod ſpectat quidem ad ipſam Hiſtoriam, res & plana eſt, & præter noſtrum inſtitutum. Quare, & ob id ſolum, quod obi-

ter

Digitized by Google

ter innui circa pronunciationem diei, ac Lunæ, addo illam semper uno die sic præoccupari, ut quæ historiæ ad unum diem pertinent, pridie ejus diei, ut si ipsa esset, legantur.

Id videlicet ex antiqua Ecclesiæ consuetudine; juxta quam pridie Festi SS. Martyrum, illorum gesta recitabantur, ut quorum foret commemoratio insequente die facienda, fideles tempori admonerentur, inque Ecclesiam præcipuam, in qua Altare foret, una cum conditis sub ipso eorum reliquiis convenirent, pernoctarent, celebrarentque Agapas (moderata scilicet illa, & commixta hymnis, orationibusque convivia) quò, sicuti apud Prophanos dies Natalitii Virorum Illustrium erant celebres; ita apud Christianos celebres forent dies, quibus Sancti Martyres exitu glorioso mortalem vitam coronantes in terra, vitæ immortali nascerentur in Cœlo; ex quo & tales dies appellati sunt Martyrum Natalitia.

Legi porrò solebant gesta Martyrum ex speciali Codice, quo, ut ex B. Gregorio intelligi licet, continebatur solum Nomen, locus, & dies martyrii cujusque; cum & adderetur interdum tum genus martyrii, tum sub quo Tyranno. Talem Codicem in dies digestum dixit Tertullianus Christianorum Fastos; cum præterea nempe haberentur Codices ampliores, quibus gesta Martyrum fusius descripta continerentur; quatenus mos erat omnium Ecclesiarum, ut Martyrum propriorum acta studiose conscribi curarent. Atque id quidem, ceteris Romanam imitantibus, in qua, ab usque S. Clemente, paucis post Apostolos annis, instituti fuere Notarii, qui passiones Martyrum colligerent, conscriberent, & ad Subdiaconos, Diaconosque, a quibus expendi, probarique possent, referrent.

Solebant verò adinvicem conscripta gesta communicare, ut singulæ nosse quid gestum, non

Tabula Temporaria Litterarum Martyrologii.

Aur. Num.	Anni Domini.			Lit. Mart.	Aur. Num.	Anni Domini.				Lit. Mart.
1	1653	1672	1691	A	1		1710	1729	Sicque reliquo, & sequente sæculi.	P
2	1654	1673	1692	m	2		1711	1730		I
3	1655	1674	1693	D	3		1712	1731		C
4	1656	1675	1694	d	4		1713	1.32		e
5	1657	1676	1695	q	5		1714	1733		P
6	1558	.677	1696	G	6		1715	1734		f
7	165..	1678	1697	g	7		1716	1735		f
8	1660	1679	1698	r	8		1717	1736		
9	1661	168:	1699	N	9		1718	1737		M
10	1662	1681		k	10	1700	1719	1738		i
11	1663	168:		B	11	1701	1720	1739		A
12	a664	1683		h	13	1702	1721	1740		a
13	1665	1684		n	12	1703	1722	1741		m
14	1666	1685		E	14	1704	1723	1742		D
15	1667	1686		e	15	1705	1724	1743		d
16	1668	1687		r	16	1706	1725	1744		q
17	1669	1688		H	17	1707	1726	1745		G
18	1670	1689		h	18	1708	1727	1746		g
19	1671	1690		u	19	1709	1728	1747		t

modo apud se, sed etiam apud ceteras foret, possent; ac ea ratione eadem fieret apud omneis commemoratio. Extant certe adhuc monumenta quædam transmissæ per Epistolas sanctorum Martyrum historiæ, ab Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Smyrnensi, Carthaginiensi, & aliis; fueratque talium historiarum facta insignis collectio ab Eusebio Pamphili, cujus jacturam, quantum licuit, resarcire conati sunt, quotquot hactenus collegerunt, conscripferuntque, ut omnium Sanctorum, ita speciatim Martyrum Vitas.

Utcumque sit, Martyrologium legi in Ecclesia consuetum, Codex semper fuit, non quales isti copiosi sunt, sed qualem diximus, ex S. Gregorio, Martyrum historias compendiosissime continere. Retinuit autem semper, ac etiamnum retinet nomen Martyrologii; tametsi temporis progressu inserta in ipsum varie fuerit Sanctorum aliorum, puta Confessorum, Virginumque memoria, & ab ipsis etiam initiis, Festorum Christi Domini. Quod verò, quatenus a nobis spectatum est, Romanum dicatur, non obscura sane esse potest causa.

Cum id scilicet fuisset primum a S. Hieronymo editum, partim varii fuere Auctores, qui ipsum varie amplificarunt, ac cœpit ideo Martyrologium Bedæ, Flori, Usuardi, Vandesberti, Adonis, ceterorum, dici; partim Ecclesiæ aliæ ipsum accipientes, sic in suos usus transformarunt, ut quot pæne fuere Ecclesiæ, totidem habita, dictaque Martyrologia fuerint; quare & fuit ne-

necesse, ut, quò uniformis Sanctorum apud omneis Ecclesias commemoratio fieret, Martyrologium a ceteris, quatenus fuerat in Romana conservatum, resomereretur.

Gregorios ergo XIII. post Calendarium reformatum, Martyrologium quoque Romanum ita emendavit, ut mense Januario anni M.D.LXXXV. Bullam emiserit, in qua *Mandamus*, inquit, *omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, &c. ut in peragendo in Choro Officio, omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum nostro utantur, nulla re addita, mutata, adempta. Si quos alios habuerint Sanctos in suis Ecclesiis, aut locis celebrari solitos, eos in hunc librum ne inferant, sed separatim descriptos habeant; eumque illis locum, atque ordinem tribuant, qui Regulis hic descriptis traditur*. Repetit etiam mox: *Aliorum Martyrologiorum omnium publice, privatimque in Ecclesiasticis horis usu interdicimus*.

Regulæ porrò, quas insinuat, quæque in Bulla non continentur, ad eam reducuntur, quæ inter Rubricas Martyrologii extat, his verbis: *In Sanctis propriis particularium Ecclesiarum in hoc Martyrologio non appositis, qui in iis tantum Ecclesiis, & locis, ubi præcipue memoria eorum celebris habetur, legi poterunt, etiam primo loco, si de illis ibidem agatur Officium; si verò non agatur, post Sanctos in hoc, Martyrologio descriptos, ordine suo; videlicet: Martyres post Martyres, Confessores post Confessores, & Virgines post Virgines*. Verum hæc jam satis.

Digitized by Google

MANUDUCTIO
AD THEORIAM,
SEU
PARTEM SPECULATIVAM
MUSICÆ.

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

CÆSARI D'ESTREES

LAUDUNENSI EPISCOPO, AC DUCI, FRANCIÆ PARI, ANISIACI COMITI, ET ABBATI BEATÆ MARIÆ DE LONGOPONTE, &c.

PETRUS GASSENDUS χαίρειν, καὶ εὐπράττειν.

ILLUSTRISSIME PRÆSUL, haudquaquam, opinor, miraberis me hoc qualicunque de Musica Opusculo te interpellare, & majora dum tractas, te ad studia hæc visa minora divertere, quando consertorum aliàs, cum pro singulari tua bonitate dignareris invisere me, de Theoria Musices sermonum te subierit cogitatio. Cum quæsiisses nempe ex me, annon Matheseos partis adeo nobilis ullibi meminerim, responderimque me quondam amico Viro, Musico Aquensi, ut gratificarer quidpiam excogitasse, adhortatus es, & precibus etiam adhibitis efflagitasti, ut illud indigestum licet, in lucem prodire finerem. Patior itaque, Reverendissime Præsul, & tibi quidquid id sit, do, dico, addico, quasi quidpiam tibi merito jure debitum, in certam observantiæ meæ erga te summæ, gratitudinisque testationem: Quid enim abs me tibi denegari possit, qui sic me amas, ut meas lucubratiunculas non inspicere modo, sed commendare etiam non dedigneris? Quo fit, ut abunde

mihi

mihi gratulaturus ſim, ſi ex tantulo meo penu prodire queat aliquid, quod poſſit Eccleſiæ Principi tanto, tantaque eruditione ornatiſſimo non undequaque diſplicere. Quoties autem attendenti mihi ad tuum illum bonarum omnium litterarum ſtudioſiſſimum animum, tuamque in litteratos omneis propenſiſſimam voluntatem, inſuſurrare illud in te merito ſubit contra mentem Poëtæ transformatoris:

Quam bene conveniunt, & in una ſede morantur
Majeſtas, & amor-----

quippe ſic ſentio, ſic dico, fecit te natura majeſtate venerandum, fecit eadem te indole amabilem; compoſuit ars ad gravitatem, compoſuit eadem ad comitatem; evexit Divina Providentia ad Eccleſiaſticas dignitates, evexit eadem ad illum benevolentiæ apicem, unde animos omnium conciliaris. Quin-etiam ſi majeſtatem natura expreſſit, ars illam morum lenitate ſuaviſſimâ temperavit; ſi indidit amorem natura, ars illum morum gravitati continentiſſimæ miſcuit. Quod ſi majeſtatem ſimul, & amorem, tam ars, quam natura inſevit, egit Providentia ſuas parteis, dum nec abjectione nimis familiari majeſtatem imminuit, neque elatione nimis inſolenti amorem ſede exturbavit: Enimvero ſi liceat primas alterutri concedere, ambigendum diu non eſt, ſuperat amor majeſtatem, nam id tibi eſt maxime cordi, ut cordi ſis omnibus. Itaque efficis, ut amor tanto magis obtineat, quanto mire amabilem efficis ipſam majeſtatem, adeo ut quæ in aliis eſt, ſive ad terrorem, ſive ad odium comparata, fiduciam in te provocet, & benevolentiam accerſat. Hæc alias uberius, ſi Deus faxit, mihi dicenda, cum tu volueris nulla re magis, quam amore abs me agnoſci. Patienter ergo feras, quæ te jubente Tyronibus Muſicæ ſum dicturus, & tuam incomparabilem bonitatem deprecor, & benevolentiam depoſco.

MANU-

MANUDUCTIO AD THEORIAM,

SEU

PARTEM SPECULATIVAM MUSICÆ.

CAPUT PROOEMIALE.

MUSICA est canendi, seu modulandi ars. Canere autem nihil aliud est, quam vocem varie inflectere secundum varios acutiei, gravitatis, celeritatis, & tarditatis gradus; unde & quia vox variis modis, modulisve inflectitur, idem modulari, quod canere est. Sumitur verò hoc loco vox, quatenus ejus significatio, non modo ad sonum, qui ore emittitur, sed etiam ad illum, qui organis exprimitur, extendi solet.

Ac est quidem, ut ipsa vox, ita & cantus a natura; verum quæ fuere observationes circa cantus suavitatem, & asperitatem factæ, pepererunt artem, qua non-nisi suaviter, seu apposite ad demulcendum aureis canerctur. Quin-etiam homines exinde evexere se altius ad explorandum suavitatis, asperitatisque hujusmodi caussas; effectumque est, ut præter praxin cantus, habita fuerit quasi præcipua Musicæ pars speculativa,

Hinc Musica, & inter arteis liberaleis connumeratur, nomenque habet ab ipsis Musis, quæ Deæ habeutur cantus præsides; & una ex quatuor primariis Matheseos partibus habetur, id Arithmeticæ superaddens, ut numeros non nudos, sed canoros, & harmonicos spectet; quæ proinde est ipsi subjecta materies.

Videlicet cantus ad numerum procedit, moduli que numeri sunt; quatenus non modo in singulari cantu varii gradus, tam acutiei, quam gravitatis discernuntur, ac variæ morulæ unicuique ex his gradibus impenduntur; verum maxime in composito cantu, seu concentu, proportio, ratiove certis numeris alligata intervenit; estque talis proportio ipsa harmonia, consonantiave; uti & defectus proportionis hujuscemodi dissonantia est.

Quare, & cum singularis cantus ipso concentu contineatur, & concentus, ut harmonicus sit, proportione quadam numeris exprimenda constet; ideo dicturis compendiose de Musica, & maxime qua parte est speculativa, ducendum initium videtur ab iis proportionibus, a quibus consonantiæ pendent; ac tum, ubi ipsæ consonantiæ expositæ fuerint, agendum, cum de appellatis Musicæ generibus, tum de vocatis Cantus modis.

CAPUT I.

De proportionibus universe, & quatenus ad Harmoniam conferunt.

UT ergo a proportionibus exordiamur, supponendum est, solere hoc loco, & plerumque aliàs proportionis nomine intelligi, & quasi confundi illa duo distincta apud Geometras, *rationem*, atque *proportionem*. Verum ne in voce hæreamus, potest proportio, vel ut simplex, vel ut complexa accipi; priore enim modo est idem, quod dicta Geometris *Ratio*, Græce λόγος; posteriore idem, quod dicta illis *Proportio*, Græce ἀναλογία.

De priore autem ut prius dicatur, aliud nihil est proportio simplex, seu ratio, quam relatio, seu habitudo duarum quantitatum generis ejusdem comparatarum inter se. Debent autem quantitates esse ejusdem generis, ut duæ lineæ, duæ superficies, duo numeri, duo tempora; quoniam lineæ ad superficiem, temporis ad lineam,

neam, & ut familiare est dici, finiti ad infinitum nulla est proportio. Cum dico verò quantitates, res quoque ipsas intelligo, quæ secundum aliquod genus quantitatis possunt comparari. Ut duos homines, si spectentur secundum magnitudinem; duos calores, si secundum intensionem; quippe heic quoque quantitas quædam, numerus pura graduum intensionis intervenit; ac pari modo cetera.

Distinguitur autem proportio hæc duplex; alia enim æqualitatis, alia inæqualitatis vocatur. Proportio æqualitatis est, quæ inter quantitates æquales versatur, ut si pedalis linea comparetur cum pedali; trias cum triade, hora cum hora, &c. Proportio inæqualitatis, quæ inter inæquales, idque seu comparemus quantitatem majorem cum minore, ut lineam decem pedum cum linea unius; decadem cum triade, diem cum hora; quo casu proportio majoris inæqualitatis dicitur; seu minorem cum majore, & lineam pedalem cum decempedali, triadem cum decade, horam cum die, quo casu dicitur proportio minoris inæqualitatis.

Proportio majoris inæqualitatis subdistinguitur quintuplex; nempe multipla, superparticularis, superpartiens, multipla superparticularis, multipla superpartiens.

Multipla est, cum quantitas major continet minorem aliquot vicibus præcise, ut numerus 4. numerum 2. bis; numerus 9. numerum 3. ter, &c. (Numeros autem heic usurpamus, quod etiam ubi proportiones in ceteris quantitatis generibus usurpaverimus, eæ nisi per numeros explicari non valeant, ut comparando lineam 4. pedum ad lineam 2. tempus 9. horarum ad tempus 3. &c.) Denominatur porrò species proportionis multiplæ a numero illarum vicium, quibus major quantitas superat minorem. Sic enim proportio 4. ad 2. dicitur dupla, quia 4. continet 2. duabus vicibus, proportio 9. ad 3. tripla, quia continet tribus; proportio 16. ad 4. quadrupla, quia continet quatuor, atque ita de ceteris. Unde & vocatus Arithmeticis denominator, hoc est, cyphra speciem proportionis exprimens erit ipsa cyphra exprimens vicium numerum; quo pacto denominator proportionis duplæ erit 2. triplæ 3. quadruplæ 4. &c.

Superparticularis, cum quantitas major continet minorem semel, ac præterea ejus aliquotam partem, ut numerus 3. numerum 2. numerus 4. numerum 3. Notum verò est partem aliquotam dici, quæ aliquoties sumpta mensurat totum, exæquaturve toti præcise; quo pacto 1. est pars 2. quia 1. bis sumptum exæquatur præcise duobus; itemque 1. pars trium, quia ter sumptum exæquatur tribus. Solent autem species hujus proportionis denominationem sortiri ab aliquota hujusmodi parte cum præmissa particula *Sesqui*. Sic enim proportio 3. ad 2. sesqui-altera dicitur, quia pars aliquota, qua 3. excedunt 2. hoc est 1. est altera pars, seu dimidium duorum; proportio 4. ad 3. sesquitertia; quia pars aliquota, seu qua 4 abundat est tertia pars trium, ac pari ratione proportio 5. ad 4. sesqui-quarta; 6. ad 5. sesqui-quinta, &c. Unde & denominator hujusmodi specierum erit ciphra 1. significans semel, cum apposita ciphra exprimente aliquotam partem; quo pacto denominator sesqui-alteræ erit $1\frac{1}{2}$. Sesqui-tertiæ $1\frac{1}{3}$. Sesqui-quartæ $1\frac{1}{4}$. &c.

Superpartiens, cum quantitas major continet minorem semel, ac præterea ipsius non aliquotam partem, sive parteis, quæ simul sumptæ non sunt pars aliquota ipsius, ut numerus 5. numerum 3. ille enim hunc continet semel, ac præterea duo, quæ non sunt pars aliquota trium. Solent autem species hujus proportionis denominari a numero partium excedentium interposito istis particulis *super*, & *partiens*, ac minori ipsa quantitate subjuncta. Ita nimirum proportio 5. ad 3. dicitur superbipartiens tertias; proportio 8. ad 5. supertripartiens quintas; proportio 11. ad 7. superquadripartiens septimas, &c. Unde & denominator hujusmodi specierum exprimi solet unitate, & numero partium excedentium. Quo pacto denominator superbipartientis tertias est $1\frac{2}{3}$. supertripartientis quintas $1\frac{3}{5}$. superquadripartientis septimas $1\frac{4}{7}$. &c.

Multipla superparticularis, cum quantitas major continet minorem multis vicibus, ac præterea unam aliquotam ipsius partem, ut numerus 5. numerum 2. ille enim hunc continet bis, ac præterea unitatem, quæ est pars duorum aliquota. Specierum autem hujus proportionis denominatio non alia est, quam specierum multiplæ, & superparticularis conjunctio. Sic enim proportio 5. ad 2. dicitur dupla sesquialtera; proportio 10. ad 3 tripla sesquitertia. Proportio 9. ad 4. dupla sesquiquarta, &c. Unde & denominator specierum hujuscemodi ciphra erit exprimens utramque, quo pacto denominatur duplæ sesquialteræ erit $2\frac{1}{2}$. triplæ sesquitertiæ $3\frac{1}{3}$. duplæ sesquiquartæ $2\frac{1}{4}$. &c.

Multipla superpartiens, cum quantitas major continat minorem multis vicibus, ac præterea parteis aliquot ipsius, ut numerus 11. numerum 4. ille enim hunc continet bis, ac præterea 3. quæ sunt pars non aliquota ipsius. Species autem hujus proportionis non aliter denominantur, quam conjungendo multiplæ, & superpartientis denominatoris; sic enim proportio 11. ad 3. dicitur tripla superbipartiens tertias; proportio 19. ad 5. tripla superquadripartiens quintas. Unde & denominator non alius est, quam qui est utriusque conjunctim. Quo pacto denominator duplæ super-tripartientis quartas erit $2\frac{3}{4}$. triplæ superquadripartientis quintas $3\frac{4}{5}$, &c.

Proportio minoris inæqualitatis subdistinguitur etiam quintuplex, cumque iisdem nominibus, sed particula *sub*, præfixa in hunc modum, submultipla, sub-particularis, sub-partiens, submultipla sub-particularis, submultipla subpartiens.

Unaquæque autem harum proportionum abunde intelligitur ex dictis; constat enim ut quantitate majore continente minorem aliquot vicibus præcise proportio est multipla; ita minore contenta aliquoties præcise in majore esse multiplam. Et ut majore continente minorem semel cum aliquota ejus parte est superparticularis; ita minore contenta a majore semel, cum abundante aliquota parte esse subparticularem; atque ita de ceteris.

Sic & denominatio specierum cujusque non alia ratione variatur; nam ut proportio 4. ad 2. est dupla; ita 2. ad 4. subdupla. Et ut proportio 3. ad 2. est sesquialtera; ita 2. ad 3. subsesquialtera. Et ut proportio 5. ad 3. est superbipartiens tertias; ita 3. ad 5. subbipartiens tertias. Et ut proportio 5. ad 2. est dupla sesquialtera; ita 2. ad 5. est subdupla subsesquialtera. Et ut proportio 11. ad 4. est dupla supertripartiens quartas; ita 4. ad 11. est subdupla subtripartiens quartas.

Unde & fit, ut cum denominatores illarum exprimantur numeris integris, aut integris cum adjun-

adjuncta aliquota, aut non aliquota parte; denominatores istarum non exprimantur nisi fractionibus; quatenus numerus minor nunquam est nisi pars, vel complexus partium majoris. Quo pacto in speciebus proportionis submultiplæ denominatores erunt $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, &c. ita enim exprimitur, quoties minor numerus in majus contineatur. In subparticulari verò $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$, &c. In speciebus subpartientis $\frac{3}{5}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{7}{11}$, &c. In speciebus submultiplæ subparticularis $\frac{2}{5}$, $\frac{3}{10}$, $\frac{4}{9}$, &c. In speciebus submultiplæ subpartientis $\frac{3}{11}$, $\frac{5}{13}$, $\frac{6}{23}$, &c. scribendo semper duorum numerorum, inter quos est proportio, minorem supra, majorem infra; ut intelligatur semper, quoties, & qua præterea parte, quibusve partibus minor numerus, minorve quantitas a majore superetur.

Nun admoneo verò patere ex his, proportionem quamlibet majoris inæqualitatis majorem esse qualibet minoris; quod denominator in illa semper major, in hac semper minor unitate sit. Itemque in genere multiplæ, duplam esse minorem tripla, hanc quadrupla, &c. In superparticulari sesquialteram esse majorem sesqui-tertia, hanc sesqui-quinta, &c. Adnoto potius, quamlibet proportionem exprimi aliquando numeris omnium minimis, & quasi radicalibus, ut cum dupla dicitur, quæ est 2. ad 1. sesquialtera, quæ 3. ad 2. interdum compositis; ut cum dupla dicitur, quæ est 4. ad 2. 6. ad 3. 10. ad 5. Sesquialtera, quæ est 6. ad 2. 9. ad 3. 12. ad 4. atque ita de ceteris.

Notum verò est proportione data in numeris compositis reductionem fieri ad radicaleis, seu minimos, si majorem duorum per minorem diviseris, & si opus fuerit minorem per fractionem superstitem; ac istam per succedentem, quousque fractio nulla supersit. Tunc enim si per ultimam fractionem datos numeros poportionis diviseris, quotientes erunt numeri minimi proportionis datæ. Sic data proportione 81. ad 54. divide 81. per 54. supererunt 27. divide 54. per 27. nulla fractio supererit. Tum divide per 27. tum 81. tum 54. quotientes prodibunt illeinc 3. hinc 2. qui erunt minimi numeri proportionis sesquialteræ, qualis inter 81. & 54. reperitur.

Superest jam sumpta posteriore modo proportio, quam nonnulli etiam dicere distinctionis gratia *Proportionalitatem* malunt. Ea verò distinguitur triplex, videlicet Geometrica, Arithmetica, & Harmonica.

Geometrica est, quæ versatur inter quatuor numeros, quorum primus ad secundum eadem se ratione, aut proportione habet, qua tertius ad quartum; idque sive numeri secundus, & tertius sint reipsa diversi, veluti cum dicimus, ut se habent 2. ad 4. ita se habent 5. ad 10. unde dicitur proportio disiuncta; sive secundus, & tertius sint idem bis sumptus, veluti cum dicimus, ut se habent 2. ad 4. ita se habent 4. ad 8. unde dicitur proportio conjuncta. Nempe in priore casu proportio dupla, quæ est 2. ad 4. est veluti sejuncta a dupla, quæ est 5. ad 10. at in posteriore, quæ dupla est 2. ad 4 est veluti cohærens cum dupla, quæ est 4. ad octo.

Hæc verò continuari quantumlibet potest assumptis semper numeris eandem proportionem continenter servantibus, ut si quis dicat 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. ubique enim proportio intervenit dupla, vel 1. 3. 9. 27. 81. 243. 729. ubique enim intervenit tripla, vel 1. 4. 8. 16. 64. 256. 1024. ubique enim intervenit quadrupla; atque ita de ceteris.

Arithmetica est, quæ versatur inter treis, aut plureis numeros, qui differentia æquali procedunt. Talis est inter 1. 2. 3. 4. 5. quia omnes isti numeri differunt inter se unitate. Talis inter 2. 4. 6. 8. 10. &c. quia omnes isti differunt binario. Talis inter 3. 6. 9. 12. 15. qui omnes isti differunt ternario. Talis inter quoslibet alios. Ex quibus licet intelligi, proportionem Arithmeticam esse magis proprie progressionem quandam per æqualia, aut differentiarum æqualitatem, quam proportionem.

Harmonica est, quæ versatur inter treis numeros sic dispositos, ut quæ est proportio maximi ad minimum, talis sit differentiæ maximi a medio, ad differentiam medii a minimo. Talis est inter hos numeros 6. 4. 3. quoniam ut sex maximus numerus ad 3. minimum ita 2. differentia inter sex, & 4. ad 1. differentiam inter 4. & 3. Talis inter 15. 12. 10. quoniam ut 15. ad 10. ita 3. differentia inter 15. & 12. ad 2. differentiam inter 12. & 10.

Prætereo autem proportionem, quam nonnulli vocant Antiharmonicam, eam esse, quæ versatur inter tres numeros ita dispositos, ut eadem sit proportio numeri maximi ad minimum, quæ est differentiæ minimi a medio ad differentiam medii a maximo. Talis est inter 6. 5. 3. ut enim se habent 6. ad 3. ita 2. differentia numeri minimi 3. ad medium 3. se habent ad 1. differentiam medii 5. a maximo 6.

Operæ-pretium porrò est nosse, quatenus quæ vulgo dicuntur Arithmeticæ operationes hisce intervenire proportionibus valeant.

Ac inprimis quidem additio, aut compositio potius tum fit, cum duabus [aut etiam pluribus] proportionibus datis major unius numerus in majorem alterius, & minor in minorem ducitur; ita nimirum duo producta compositam exhibent proportionem. Exempli gratia, si addere, componereve sesquialteram, & sesquitertiam compositionem velis, numeros illarum dispone, ut hic habes: Duc 3. in 4. habebis 12. duc 2. in 3. habebis 6.

3	4
2	3
12	6

Producta 12. & 6. exhibent proportionem duplam, quæ proinde ex sesquialtera, & sesquitertia componitur.

Subtractio deinde tum fit, cum duabus proportionibus datis, major unius numerus in minorem alterius, & minor in majorem ducitur; ita scilicet duo producta proportionem residuam ostendunt. Exempli gratia, si ex proportione sesquialtera subtrahere velis sesquitertiam numeros dispone, ut heic vides. Duc 3. in 3. habebis 9. duc 2. in 4. habebis 8. Duo producta 9. & 8. proportionem sesquioctavam indicant, quæ remanent ex sesquialtera, ubi subduxeris sesquitertiam.

3	2
4	3
9	8

Multiplicatio autem, vel potius continuatio proportionum potest fieri, aut unius solum, v. g. sesquialteræ, aut plurium, v. g. sesquialteræ, & sesquitertiæ.

Continuatio ejusdem proportionis tum fit, cum numerus illius major quadrate ducitur, & minor consimiliter, ac tandem alter in alterum; si enim tertium, hoc productum inter duo alia

collo-

collocaveris, treis habebis numeros, qoorum ot pi imus ad secundum, ita secundus erit ad tertium. Exempli gratia, si geminare, aut continuare semel velis proportionem sesquialteram, duc, ut heic vides 3. in se, habebis 9. duc 2. in se, habebis 4. duc 3. In duo habebis 6. quod productum nbi inter 9. & 4. collocaveris, habebis proportionem sesquia-lteram ingeminaram.

3		2
9	6	4

Si lubeat ita continuare, ut habeas 4. nnmeros proportionem eandem servanteis; peracta priore observatione, ac numeris manentibus, duc primum in allato exemplo [ac pari modo in ceteris] ut heic babes 3. in 9. & 3. in 6. ac deinde etiam 2. in 6. & 2. in 4. ac ita expetitos numeros habebis, qui ut vides erunt 27. 18. 12. 8.

3			2
9	6		4
27	18	12	8

Si ita lubeat, ut habeas quinque, prima adhue observatione, ac numeris iisdem retentis, ac ut pergamus rem declarare in exemplo proposiro, cum par sit ratio in ceteris, duc quadrate 9. itemque 6. itemque 4. duc postea 9. iu 6. & productum colloca inter duo priora, ac denique 6. in 4. & productum repone inter doo posteriora; ac ita habebis numeros expetitos, nempe 81. 54. 36. 24. 16.

3				2
9		6		4
81	54	36	24	16

Continuatio verò diversarum tum fit, cum numerus major secundæ ducitur primò in majorem primæ, secundò in minorem ejusdem; ac tertiò loco minor primæ in minorem secundæ. Sic enim pro ucta tres numeri sunt, quorum primus ad secundum priore reqoisitarum proportionum est; secundus ad tertium, posteriore. Exempli gratia, si cdntinuare sesquialteram, & sesquisertiam velis, dispone primum numeros, os heic vides. Duc 4. in 3. erunt 12. doc 4. in 2. erunt 8. duc 3. in 2. erunt 6. habebis ergo treis numeros 12. 8. 6. quorum primus ad secundum proportione sesquialtera eris, secondus ad tertium sesquitertia.

3	4	
2	3	
12	8	6

Si continuare aotem adhue aliam, verbi causa, his duabus sesqui-tertiam velis; retentis iisdem numeris adde, ut heic vides, numeros proportionis sesqoi-quartæ; se numerum majorem 5. duc in 12 in 8. in 6. & minorem 4. in minimum horum videlicet 6. ac ita habebis quatuor numeros 60. 40. 30. 24. quorum primus ad secundum erit proporsione sesquialtera; secundus ad tertium sesqoitertia; tertius ad quartum sesquiquarta.

3	4		5
2	3		4
12	8	6	
60	40	30	24

Divisio denique locum habet in singulis tribus proportionum, seu proportionalitatum generibus, hoc est, tam in Geometrica, quam Arithmetica, & Harmonica.

Quanquam divisio Geometrica non potest proprie peragi nisi in multipla proportione; ac ne in omni qnidem, sed iu ea solum, quæ hinc quadratum numerum, hinc onitatem habet; cujusmodi est, verbi causa, quadrupla, nonupla, sedecupla, &c. bæc autem divisio non aliter fit, quam aceipiendo radicem quadratam, ipsam constituendo inter onitatem, & quadratum numerum; sic enim proporrio in duas ejusdem ioter se rationis proportiones dividitur, exempli gratia, qusdrupla ioterpositione radicis 2. inter . & 1. dividitur in duplam, quæ est 4. ad 2. & duplam, quæ 2. ad 1. sic nonupls interpositione radicis 3. inter 9. & 1. dlviditur in triplam, quæ est 9. ad 3. & triplam, quæ 3 ad 1. atque ita de ceteris.

Divisio autem Aritbmetica non aliter fit, quam addendo duos proportionis numeros, & accipiendo dimidium; quippe id dimidium proportiooe Arithmetica, hoc est, æquali differentia inser duos numeros cadet, quorum com majore minorem, cum minore majorem proportionem creabit, exempli gratia, ut dividatur proportio, quæ est 8. ad 10. adde hos numeros, habebis 18. accipe dimidium hojus, hoc est, 9. ipsum 9. inrer 8. & 10. positum aberit ab utroque æquali differentia, unitate videlicet; & numerus major cum ipso constitues proportionem sesqui-nonam, quæ est minor, ipsum com 8. sesqui-octàvam, quæ major.

Quod si numerorom datæ proportionis alter fuerit impar, aut numeri sint radicales, qui unitate sola differant, ita ut aggregatum duorum etiam impar sit, nec secari in dimidia possit; nihil alind, quam sunt duplicandi numeri, ac postea addendi; additi enim dimidium inter duplicatos collocatum idem præstabis. Exempli gratia, ut dlvidatur proportio sesqui-altera, cujus termini sunt 3. & 2. duplica utrumque habebis 6. & 4. ista duo adde, habebis 10. accipe dimidium, ut puta 5. ipsumque inter 6. & 4. repone, aberit ab utroque æquali differentia, & 6. cum ipso proportionem sesqui-quintam constituet, ipsum cum 4. sesqui-quartam.

Divisio denique Harmonica tum fit, cum dara proportio dividisur primum Arishmetice, ut jam dictum est; ac deinde ex babitis tribus numeris medius ducitur primo loco in primum, secundo loco in tertium; ac postremo tertius ducitur in primum. Ita enim productum tertium inter duo alia collocatum duas proportiones creabit; unam maximi numeri ad medium, aliam medii ad minimum; & quæ aliunde proportio maximi ad minimum erit, eadem differentiæ Inter maximuui, & minimum ad differentiam inter medium, ac minimum reperietur.

Ex:mpli gratia, ut dupla proportio dividatur Hsrmonice, divide primam illam Aritbmetice, & habitis tribus hisce numeris, 4, 3, 2, duc 3. in 4. habebis 12. duc 3. in 2. habebis 6. duc 4. in 2. habebis 8. qui collocatur inter ext:emos, exhibebunt hanc feriem 12. 8. 6. seu reducendo, 4. 3. sicqoe babebitur Harmonica duplæ divisio, in duas proportiones, ut pota sesqui alteram, quæ est ipsorum 6. ad 4. & sesquitertiam, utpote 4. ad 3. Harmonica autem proportio, quatenus proportio ad 3. erit dupla, ut ipsum 2. (quæ est differentia inter 6. & 4.) dupla est ad 1. (quæ est differentia inter 4. & 3.)

Sic & sesqui-altera proportio dividstur Harmonice; ubi ipsam Arithmetice diviseris, bosque

treis

treis numeros 6. 5. 4. habueris, diſpone enim illos, ut heic vides; ac deinde duc 5. in 6 habebis 30 duc 5. in 4 habebis 20. duc 6. in 4.

6	5	4
30	24	20

habebis 24. quod productum, ubi inter alia duo collocaveris, tres hoſce numeros habebis 30. 24. 20. quorum primus eſt ad ſecundum proportione ſeſqui-quarta, ſecundus ad tertium ſeſqui-quinta; cum & conſtet treis numeros proportione harmonica ideo eſſe, quod quæ eſt proportio maximi ad minimum, videlicet ſeſqui-altera, eadem ſit differentiæ maximi a medio, ut puta 6. ad differentiam medii a minimo, ut puta 4 hoc igitur modo proportio ſeſqui-altera manet harmonice diviſa.

Hiſce autem præmiſſis adnotandum eſt inprimis omnem numerum, quo proportionis alicujus numeri multiplicantur, aut dividuntur, creare numeros proportionem eandem ſervanteis; exempli gratia, multiplicentur numero 5. duo numeri proportionis ſeſqui-alteræ 3. & 2. producentur 15. & 10. Eſt verò etiam inter duos hoſce numeros proportio ſeſqui-altera. Sic numero 4. dividantur 12. & 8. inter quos eſt proportio ſeſqui-altera, quotientes erunt 3. & 2. qui in eadem ſunt propostione.

Deinde, proportionem extremorum ex mediis proportionalibus, ut ſui partibus componi, exempli gratia, proportionem, quæ eſt inter 6. & 3. videlicet duplam, ex ſeſqui-quinta, quæ eſt 6. ad 5. ex ſeſqui-quarta, quæ eſt 5. ad 4. & ex ſeſqui-tertia, quæ eſt 4. ad 3. aut ſi mavis ex ſeſqui-altera, quæ eſt 6. ad 4. & ſeſqui-tertia, quæ eſt 4. ad 3. aut ſi magis lubeat ex ſeſqui-quinta, quæ eſt 6. ad 5. & ex ſuperbipartiente tertias, quæ eſt 5. ad 3. Quare & compoſitam proportionem dividi reciproce poſſe in proportionalia media, ex quibus compoſita eſt; uti dupla in ſeſqui-quintam, ſeſqui-quartam, ſeſqui-tertiam; aut in ſeſqui-alteram, & ſeſqui-tertiam; aut in ſeſqui-quintam, & ſuperbipartientem tertias. Unde & ſequitur, ut poſitis tribus numeris proportio inter extrema major ſit, quam inter medium, & utrumlibet extremorum; exempli cauſa, poſitis numeris 4. 3. 2. proportio inter 4. & 2. quæ eſt dupla, major eſt proportione inter 4. & 3. quæ eſt ſeſqui-tertia, aut inter 3. & 2. quæ eſt ſeſqui-altera.

Ad-hæc, quia proportio nihil aliud eſt, quam intervallum, ſeu diſtantia inter duos numeros intercepta, differentia videlicet, qua major minorem excedit, aut minor a majore exceditur; ac proportiones ſolent plerumque hoc in negotio nomine intervallorum exprimi, ideo poſſe ex hoc hæc, quæ inſequuntur ex ſuperioribus deduci.

Intervallum duplum diviſum harmonice, ſeſqui-alterum, & ſeſquitertium creat; hinc nempe intervallum 4. ad 3. illinc 3. ad 2. ut conſtat ex praxi jam expoſita, duplicando nempe numeros proportionis duplæ, 2. & 1. ut habeantur 4. & 2. inter quæ 3. medium Arithmeticum cadat. Quare & intervallum duplum ex ſeſqui altero, & ſeſqui-tertio componitur.

Intervallum ſeſqui-alterum harmonice diviſum ſeſqui-quartum, & ſeſqui-quintum creat; ut ex eadem praxi manifeſtum eſt. Quare & intervallum ſeſqui-alterum ex ſeſqui-quarto, & ſeſqui-quinto componitur.

Intervallum ſeſqui-quartum harmonice diviſum, ſeſqui-octavum, & ſeſqui-nonum creat, ex eadem praxi. Quare & intervallum ſeſqui-quartum ex ſeſqui-octavo, & ſeſqui-nono componitur.

Intervallum duplum, & ſeſqui-alterum ſimul juncta creant triplum; multiplicando enim majores utriuſque proportionis numeros productum fit 6. & multiplicando minores productum fit 2. conſtat autem 6. ad 2. proportionem triplam eſſe.

Si ex intervallo ſeſqui-altero ſeſqui-tertium ſubtraxeris, ſupererit ſeſqui-octavum, ut ſcilicet 9. ad 8. [Praxis autem nota eſt ex antedictis.] Quare intervallum ſeſqui-octavum ipſa erit inter ſeſqui-alterum, & ſeſqui-tertium differentia.

Si ex ſeſqui-tertio ſeſqui-quartum ſubtraxeris, ſupererit ſeſqui quindecimum; ut nempe 16. ad 15. Quare ſeſqui-quindecimum differentia inter ſeſqui-tertium, & ſeſqui-quartum erit.

Si ex ſeſqui-quarto ſeſqui-quintum ſubtraxeris, ſupererit ſeſqui-vigeſimum quartum; ut nempe 25. ad 24.

Quare ſeſqui-vigeſimum quartum differentia inter ſeſqui-quartum, & ſeſqui-quintum erit.

Si ex ſeſqui octavo ſeſqui-nonum ſubtraxeris, ſupererit ſeſqui-octogeſimum; ut nempe 81. ad 80.

Quare ſeſqui-octogeſimum differentia inter ſeſqui-octavum, & ſeſqui-nonum erit.

Si ex ſeſqui-quindecimo ſeſqui-vigeſimum quartum ſubtraxeris, ſupererit ſupertripartiens centeſimas vigeſimas quintas; ut nempe 128. ad 125. juxta eandem praxim.

Quare ſupertripartiens centeſimas vigeſimas quintas differentia erit inter ſeſqui-quindecimum, & ſeſqui-vigeſimum quartum.

Duo intervalla ſeſqui-octava ſunt minora uno ſeſqui-tertio; ſed majora uno ſeſqui-quarto. Etenim duo intervalla ſeſqui-octava continuata juxta relatam ante praxin, ſunt, exempli gratia, inter iſtos treis numeros 81. 72. 64. Extremi autem, ad complectendum intervallum ſeſqui-tertium, eſſe deberent 81. & 54.

Intervallum ergo eſt minus [differentia nempe] qua 81. & 54. diſtant, ad complectendum autem ſeſqui-quartum, eſſe deberent 80. & 64. intervallum ergo eſt majus [differentia nempe, qua diſtant 81. & 72.]

Tria intervalla ſeſqui-octava ſunt majora uno-ſeſqui-tertio, ſed minora uno ſeſqui-altero. Etenim tria intervalla ſeſqui-octava continuata habent pro numeris extremis, juxta praxin expoſitam, 729. & 512. quæ intervallo majore diſtant, quam 729. & $546\frac{1}{4}$. quæ in proportione ſeſqui-tertia ſunt, & minore, quam 729. & 486. quæ ſunt in ſeſqui-altera.

Quatuor intervalla ſeſqui-octava excedunt ſeſqui-alterum. Etenim quatuor ſeſqui-octava continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis, 6561. & 4096. quæ intervallo majore diſtant, quam 6561. & 4374. quæ in proportione ſeſqui-altera ſunt.

Quinque intervalla ſeſqui-octava ſunt minora duplo. Etenim quinque ſeſqui-octava habent ex eadem praxi pro numeris extremis 59049. & 32768. quæ minore intervallo diſtant, quam 59049. & $29524\frac{1}{2}$. quæ in proportione ſunt dupla.

Sex intervalla ſeſqui-octava exſuperant duplum. Etenim ſex ſeſqui-octava continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 531441. & 262144. quæ majore intervallo diſtant, quam 531441. & $265720\frac{1}{2}$. quæ in dupla ſunt proportione.

Sed hæc pauca quasi in exemplum, quatenus iis, quæ insequuntur necessaria sunt, deducta sufficiant.

CAPUT II.

De Consonantiis, earumque partibus ad suas proportiones relatis.

NUnc cum de proportionibus consonantiarum causa dictum sit, suppono sulum, consonantiam nihil esse aliud, quam compositionem, misturamque duorum sonorum, alterius gravis, alterius acuti, qui aurem uniformiter, suaviterque afficiant. Dico autem alterius gravis, alterius acuti; quoniam si nulla gravitatis, acutieive diversitas sit, tunc non tam consonantia, quam unisonantia est; quemadmodum ipsa corpora, quæ sonant, non tam consona dicuntur, quam unisona.

Intelligimus verò consonantiam idcirco debere in proportione quadam consistere, quod non omnis duorum sonorum compositio auribus grata, organove auditus congrua sit, sed aliqua etiam ingrata, atque discrepans, unde & dissonantia vocatur; prorsus ut oporteat, duos sonos consonantiam creanteis certa ratione commensurari, proportionemve inter se tueri, quam non tueantur, qui creant dissonantiam.

Ceterum, quia res non potest melius exprimi, quam assumendo duas chordas æqualis longitudinis, quibus supra idem instrumentum tensis, effectisque unisonis una tota cum variis alterius partibus pulsetur; sic enim efficientur duo soni, unus gravis chordæ totius, alius acutus partium alterius; idcirco lubet rem declarare duabus insequentibus lineis, quarum AB intelligatur chorda integra; CD verò chorda divisa; sed divisione nempe subtus in ipso organo sic notata, ut chorda digito ad notam divisionis pressa, ac suppressa adeò parte illius versus C reliqua versus D simul cum tota AB pulsetur.

Ad comparationem, ac ut possint variæ proportiones intelligi, sufficere posset sola chorda CD; quippe ipsa tota cum suis partibus comparata, easdem proportiones, quas cum iisdem partibus comparata alia diversa, adeo proinde, ut satis esse Monochordon organum posset; verum non possent duo soni, alter gravis, alter acutus, nisi succedenter audiri, quando non possent tota, & pars nisi succedenter pulsari. Et quamvis duæ partes discerniculo ad divisionem composito pro duabus chordis haberi possint, si nempe hinc inde simul pulsarentur; ut si ad audiendum sonum proportionis duplæ, quæ est 2. ad 1. divideretur chorda in treis parteis [quasi 2. & 1. conjunctis] & hinc duæ, hinc una pulsarentur simul; aut si ad audiendum in sesqui-altera, quæ est 3. ad 2. divideretur chorda in quinque (quasi 3. & 2. junctis) & hinc tres pulsarentur, hinc duæ; atque ita de ceteris; nihilominus quia res præstatur distinctis chordis longe commodius, ac tanto magis, quanto omnes soni acuti ex comparatione ad eundem gravem explorantur; ideo rem organo dichordo repræsentare satius est.

Et quia exhibendæ proportiones sunt non solum consonantiarum, sed earum etiam partium, ex quibus consonantiæ sic constant, ut quamvis seorsim consonantes sint, conjunctim tamen tales evadant; eapropter eadem chorda CD ita dividi poterit, ut per ipsam omnes proportiones exhibeantur.

Itaque, ut primum tam duplam, quam minores omnes proportiones habeas, sic divide totam CD, ut CE sit dimidium, seu duarum partium altera CF triens, seu una tertia, CG una quarta, CH una quinta, CI una sexta; CK sint duæ quintæ, CL tres octavæ, CM sit una nona, CN una decima; CO una decima sexta, CP una vigesima quinta, CQ una octogesima prima, CR sint tres centesimæ vigesimæ octavæ.

Divisio autem facile peragetur, si ubi totam semel diviseris in parteis duas ad E, in treis ad F, in quinque ad H, tum dimidium CE in duo dimidia diviseris; sic enim habebis CG, & hoc in duo; sic enim istorum alterum triplicando habebis CL, & subdividendo in duo habebis CO; hoc autem si in duo subdiviseris, & horum unum in alia duo, ac deinde unum istorum in duo, duas habebis particulas, quarum unam si ter sumpseris, habebis CR. Pari autem ratione trientem CF bipartire, habebis CI; eandem CF tripartire, & habebis CM, quam si rursus in treis parteis subdiviseris, ac unam istarum in tres, habebis CQ. Pari denique modo duplica CH, habebis CK, eandem CH bipartire habebis CI, eandemmet CH divide in quinque, habebis CP.

Deinde ut majores duplâ proportiones obtineas, accipe ex ordine dimidia intervallorum CI, CH, CG, CF, CL, CK, CE, ipsaque transfer ab E versus D, & chordam divide, quæ ex ordine terminabuntur, scilicet ad S, T, V, X, Y, Z, a. Accipe & pari ratione dimidia intervallorum ES, ET, EV, EX, EY, EZ, Ea, ipsaque transfer ab a versus D, & chordam, quæ terminabuntur, divide ad b, c, d, e, f, g, h. Neque verò secus licebit, si lubeat accipere istorum intervallorum dimidia, transferreque ulterius. Quod dimidia autem intervallorum CM, CN, aliorumque minorum non transtulerimus, fecimus vitandæ confusionis gratia; cum & sufficiat intelligi posse rem perinde præstari.

Nihil porrò est accipi ubique inter subdividendum dimidia; quoniam ut CE est dimidium totius AB, ita Ea est dimidium ipsius CE, & ah est dimidium ipsius Ea, atque ideo necesse est omneis parteis proportionaleis, quæ sunt ab E usque ad a esse dimidia earum, quæ sunt ab a, usque ad E; ac pari modo omnes, quæ sunt ab a, usque ad h, dimidia earum, quæ ab E usque ad a; uti & reciproce omnes, quæ sunt a C ad E sunt duplæ earum, quæ ab E ad a, & quæ sunt ab E ad a, duplæ earum, quæ ab a ad b. Quanquam inter comparandum totam chordam AB cum partibus chordæ CD accipere semper oportet parteis residuas versus D; intelligendum est enim AB duplam esse ipsius ED, quadruplam ipsius aD, octuplam ipsius hD; ac pari modo sesqui-alteram ad FD, triplam ad XD, sextuplam ad eD; atque ita de ceteris.

Hinc cum ordines quosdam quatuor ad dextram linearum apposuerim, vides in primo exprimi cyphris proportiones chordæ totius AB, ac singulas parteis chordæ CD, quæ in singulis divisionum punctis ad usque D intercipiuntur; in secundo autem diserte, ac nominibus propriis exprimi species proportionum.

Hisce præmissis facile erit intelligere quod de

B D

	Tota chorda A B est ad parteis heic adnotatas versus D. Ut	Proportiones, quibus tota AB se habet ad parteis chordæ CD designatas versus D.	Sonorum intervalla dicta juxta Græcos.	Juxta Latinos, & Practicos.
h	8 ad 1	Octupla.	Trisdiapason.	Vigesima secũda
g	20 ad 3	Sextupla superbip. 3^{ae}.	Disdiap. hexach. mai.	Vigesima major.
f	32 ad 5	Sextupla superbip. 5^{ae}.	Disdiap. hexach. minus.	Vigesima minor
e	6 ad 1	Sextupla.	Disdiap. diapente.	Decima-nona.
d	16 ad 3	Quintupla ses-quitertia.	Disdiap. diatessaron.	Decima-octava.
c	5 ad 1	Quintupla. [5^{ae}.	Disdiap. ditonus.	Decima-sept.ma.
b	24 ad 5	Quadrupl. superquadip.	Disdiap. semiditonus.	Decima.sept.mi.
a	4 ad 1	Quadrupla.	Disdiapason.	Quinta-decima.
Z	10 ad 3	Tripla sesqui-tertia.	Diapason hexachor. mai.	Decima-tert.ma.
Y	16 ad 5	Tripla sesqui-quinta.	Diapason hexachord. mi.	Decima-tert.mi.
X	3 ad 1	Tripla.	Diapason diapente.	Duodecima.
V	8 ad 3	Dupla superbipart. 3^{ae}.	Diapason diatessaron.	Undecima.
T	5 ad 2	Dupla sesqui-altera.	Diapason ditonus.	Decima-major.
S	12 ad 5	Dupla superbipart. 5^{ae}.	Diapason semiditonus.	Decima-minor.
E	2 ad 1	Dupla.	Diapason.	Octava.
K	5 ad 3	Superbipartiens tertias.	Hexachordon majus.	Sexta major.
L	8 ad 5	Superbipartiens quintas.	Hexachordon minus.	Sexta minor.
F	3 ad 2	Sesqui-altera.	Diapente.	Quinta.
G	4 ad 3	Sesqui-tertia.	Diatessaron.	Quarta.
H	5 ad 4	Sesqui-quarta.	Ditonus.	Tertia major.
I	6 ad 5	Sesqui-quinta.	Semiditonus.	Tertia minor.
M	9 ad 8	Sesqui-octava.	Tonus major.	Secunda major.
N	10 ad 9	Sesqui-nona.	Tonus minor.	Secunda major.
O	16 ad 15	Sesqui-quindecima.	Hemitonium mai. [mai.	Secunda minor.
P	25 ad 24	Sesqui-vigesima quarta.	Hemitoniũ mi. seu Diesis	Secunda minor.
R	128 ad 125	Supertripartiens 125as.	Diesis minor.	
Q	81 ad 80	Sesqui-octogesima.	Comma.	

A C

de consonantiis, partibusque earum, ut cepimos jam dicere, ita deinceps dicendum erit.

Idcirco enim tertium, quartumque ordinea illis tribuimus, efferendo ipsas in tertio grecis, antiquisque nominibus, in quarto Latinis, & recentibus, quatenusque vulgo apud Practicos enunciantur, ut uno prospectu appareat ad quamnam speciem proportioois unaquæque consonantia, aut illios pars referatur.

Cum distingui autem cunsonantiæ in simplices, & compositas soleaot, & simplices habeantur, quæ consistunt in proportione dupla, aliisve minoribus; & compositæ, quæ in majoribus dupla, ideo sciendum est simpliceis distiugui olim sulitas treis duntaxat, quibus & fuere nomina imposita *Diapason*, *Diapente*, & *Diatessaron*; recentius verò agnitas fuisse, habitasque præterea quatuor; duæ infra Diatessaron ut puta *Ditonus*, & *Semiditonus*; & duæ supra diapente, ut puta *Hexachordon minus*, & *Hexachordon maius*; unde & evasere simplices consonantiæ septem.

Ex ipsis verò diapason consistit in proportione dupla, seu qualis est 2. ad 1. adeo ut si pulses simul chordam A B, & chordam E D, auditurus sis duos sunos consonus, alterum gravem, churdæ A B, alterum acotum chordæ E D, qui in consonautiam Diapasou coalescant. Suppono autem, ut jam admonui, turam chordam A B, & totam C D, esse perfecte unisonas.

Hexachurdon minus in proportione supertripartiente quiutas, seu qoalis est 8. ad 5. adeo ut si simul pulses chordam A B, & chordam L D, auditurus sis consonantiam hexachurdon minus.

Hexachordon maius in pruportione superbipartiente tertias, seo qualis est 5. ad 3. adeo ut si simul pulses chordam A B, & chordam K D, auditu ua sis eonsonsntiam hexachordon msjus.

Diapente in pruportione sesquialtera, seu qualis est 3. ad 2. adeo ut si simul pulses chordam A B. & chordam F D, auditurus sis eonsonoriam diapente.

Diatessaron in proportione sesqui-tertia, seu qualis est 4. ad 3. adeo ut si simul pulses churdam A B, & chordam G D, habiturus sia consonantlam Diatessaron.

Ditonus in proportione sesqui-quarta, sau qualis est 5. ad 4. adeo ut si simul pulses chordam A B, & chordam H D, auditurus sis consonantiam ditonum.

Semiditonus in pruportione sesqui-quinta, seu qualis est 6. ad 5. adeo ot si simul pulses chordam A B, & churdam I D, auditurus sis consonantiam semiditonum.

Ut cohærenter autem dicamus de intervallis minoribus, quæ sunt quasi partes, ex quibus consonantiæ hujuscemodi cunstant, aut quibus mutuo differunt (appellant aliqoi etiam gradus)

Ea jam agnoscuntur potissimum: *Tonus major*, *Tonus minor*, *Hemitonium majus*, *Hemitonium minus*, seu *Diesis major*, danique *Diesis minor*, pulses totam C D [nisi mavis A B] & mux chordam, partemve M D Tonum majorem sis percepturus.

Tonus minor in pruportione sesquinona, seu qualis est 10. ad 9. adeo ut si pulses primo totam C D, & mox partem N D, percepturus sis talem tonum.

Hemitonium majos in proportione sesquiquindecima, seu qualis est 16 ad 15. adeo ut si primo pulses totam C D, & mux partem O D percepturus sis tale Semitonium.

Hemitonium minus, seu Diesis major in proportione sesqui-vigesima quarta, seu qualis est 25. ad 24. adeo ut si pulses primo totam C D, & mox partem P D, percepturus sis tale semitonium.

Diesis minor, seu Enharmonica in supertripartiente centesimas vigesimas quintas, seu qualis est 128. ad 125. adeo ut si primo pulses totam C D, & mox partem R D, talem Diesin sis percepturus.

Comma in proportione sesqui-octogesima, seu qualis est 81. ad 80. adeo ut si pulses primo totam C D, & mox partem Q D comma sis percepturus.

Heic nota, cum antiqui Tunum minorem non agnuscerent, divisisse illos majorem, quem solum Tonum appellabant in duu hemitonia, quorum majus *Apotome* vocatum cunsisteret in pruportione sesqui-sexdecima, seu qualis est 17. ad 16. & minus, appellatum *Diesis* in sesqui-decima septima, seu qualis est 18. ad 17. Et cum diatessarou dividerent in duos tunos, & hemitonium, qooniam id hemitonium neutrum erat istorum duorum, sed habebat se proxime ut 19. ad 18. seu ut 256. ad 243. ideo constituisse istud hemitonium in hujusmodi proportione; ac ipsum appellasse *Leimma*; quasi id esset, quod subtractis ex diatessaron duobus tonis relinquentur. Nus has proportiones in chorda non expressimus, ob agnitum tonum minorem, factamque ipsius potius, quam majoris divisionem in duo hemitunia; quurum majus subtractis ex Diatessarou majore, ac minore tunis relinquatur.

Vides interim bemitonium dici, oon tam quod sit toni præcise dimidium, quam quod ad dimidium proxime accedat; videlicet uullum intervallum potest in duas æquas parteis harmonice dividi; neque possunt duo intervalla ejusdem naturæ sese immediate cunsequi, quin ordu harmonicus perturbetur. Unde & posset quidem tonus in doo æqualis dividi, non bipartitione sane iutervalli, quod est a C ad N, vel M [quo enim magis a C receditur, eo minus intervallum est, quod eandem soni varietatem facit] sed inventione lineæ proportionalis mediæ inter C D, & N [aut M] D eu modo, quo docent Geometræ, verum neutrum semitoniorum ad componendum intervallum semiditoni diatessaron, ulliusve aliarum consonantiarum congruum foret.

Sed ot divisiu, compositiuque singulorum intervallorum deducatur paulo specialius, divisa harmunice diapason creat, hinc diapente, hinc diatessaron, quod dupla proportio in sesqui-alteram, & sesqui-tertiam dividatur, unde & fit, ut ex dispeute, ac diatessaron componatur ob divisam harmonice ejus proportionem.

Sic verò quia hexachordum majos in diatessaron, & ditunum dividitur, ideo ex illis componitur.

Et quia hexachordum minos in diatessaron, & semiditonum dividitur, ideo ex illis eumponitur.

Et quia dispente in ditonum, semiditonumque dividitor, ideo ex illis cumponitur.

Et quia diatessarou in tonum majorem, tonum minorem, & hemitoniuu majus dividitur, ideo ex illis componitur.

Et quia ditonus in tonum majorem, & tonum minorem dividitur, ideo ex illis eumponitur.

Et quia semiditonus in tunum majorem, & hemitunium majus dividitur, ideo ex illis componitur.

Et

Et quia tonus minor in hemitonium majus, & hemitonium minus dividitur, ideo ex illis componitur.

Et quia hemitonium majus in hemitonium minus, & diesin enharmonicam dividitur, ideo ex illis componitur.

Quoniam autem comma differentia est, quæ inter majorem, & minorem tonum reperitur, ut ex subtractione istius ex illa, ex paulo ante dictis manifestum; idcirco adnotari potest, ut hemitonium minus excedit tria commata, deficit a quatuor; & hemitonium majus excedit quinque, deficit a sex, sic tonum minorem excedere 8. deficere a 9. & tonum majorem excedere 9. deficere a 10. quæ quidem ex praxi ante expressa constant.

Videlicet pari ratione insinuavimus, duos majores tonos excedere ditonum, deficere a diatessaron; quatenus ostendimus duo intervalla sesqui-octava esse majora sesquiquarto, & deficere a sesqui-tertio. Quo eodem modo deducitur, treis majores tonos excedere diatessaron, sed deficere a diapente, quatuor excedere diapente, sed quinque illam excedere; diapason excedere quinque, deficere a sex, neque verò secus deducetur, hexachordon minus excedere treis, deficere a quatuor; majus excedere quatuor, deficere a quinque; atque ita de ceteris.

Quare & cum aliunde constet, tonum majorem esse differentiam, qua diapente excedit diatessaron, & hemitonium majus differentiam, qua diatessaron excedit ditonum, ac hemitonium minus differentia, qua ditonus excedit semiditonum, exinde manifestum fiet constare semiditonum ex tono majore, & ex hemitonio minore; ditonum ex tono majore, & ex tono minore.

Diatessaron ex tono majore, ex tono minore, & ex hemitonio majore; diapente ex duobus tonis majoribus, ex uno minore, & ex hemitonio majore.

Hexachordon minus ex duobus tonis majoribus, ex uno minore, & ex duobus majoribus hemitoniis.

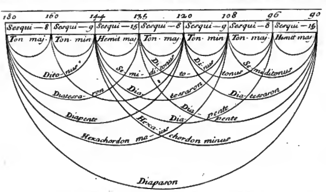
Hexachordon majus ex duobus tonis majoribus, ex duubus minoribus, & ex bemitonio majore.

Diapason ex tribus tonis majoribus, ex duobus minoribus, & ex duubus majoribus hemitoniis.

Sed & quia diapason non modo ex tonis, ac hemitoniis, sed ex aliis etiam consonantiis minoribus componitur, qua ratione, quæ infra diapason sunt majores, ex minoribus componuntur, ideo rem totam uno perspectu exhibere juvat insequente schemate, in quo chorda 3. dividi intellecta in parteis æqualeis 180. ut intervallum totius diapason terminetur ad 90. observare inprimis licet septem intervalla his cyphris distingui 160. 144. 135 &c. & proxime subscribi proportiones intervallorum sesqui octavo, sesqui-nono, sesqui-decimoquinto, &c. subiici cuique semi-circellum, in quo tonus, aut hemitonium ipsi respondens exprimitur.

Deinde autem aliis majoribus semicirculis comprehendi bina intervalla, ex quibus aut semiditonus constet; subinde aliis majoribus terna, ex quibus diatessaron (quæ aliunde constare intelligatur, aut ex ditono, & semitonio majore, aut ex semiditono, & tono minore) rumque aliis majoribus quaterna, ex quibus diapente (quæ constare aliunde intelligatur, aut ex ditono, & semiditono, aut ex diatessaron, & tono majore) rursusque aliis majoribus quina, ex quibus utrumque hexachordon (cum & majus aliunde intelligatur constare, aut ex ditono, semiditono, & tono minore; aut ex ditono, & diatessaron, aut ex diapente, & tono minore; minus verò, aut ex duobus semiditonis, & tono minore; aut ex semiditono, & diatessaron, aut ex diapente, & semitonio majore). Denique autem alio maximo septena, ex quibus diapason, [quæ & aliunde constare intelligitur, aut ex ditono, duobus semiditonis, & tono minore; aut ex diatessaron, & diapente; aut ex majore hexachordo, & semiditono; aut ex minore, & ditono].

Porrò vel ex hoc schemate constare denominationis consonantiarum ratio potest. Nam

primum quidem ditonus dicitur, quod duos tonos contineat; semiditonus autem non tam, quod ditoni dimidium contineat, quam quod sit quasi sesqui-tonus, seu mavis ditonus minutus. Posset proinde, ut etiam ab aliquibus fit, aut sesquitonus, aut tribemitonium dici. Deinde diatessaron dicitur, quod quatuor chordis, seu vocibus tria intervalla contineat; & diapente, quod vocibus,

bus, chordisve quinque contineat quatuor. Sic & hexachordon utrumque, quod vocibus, seu chordis sex contineat intervalla quinque. Denique diapason, cum posset *Diocto*, aut *Octachordon* appellari, quod octo vocibus, seu chordis septem intervalla contineat; diapason tamen dicitur, quod per consonantias omneis progrediatur, contineatque omneis illarumque parteis suo ambitu.

Deinde, ut diapason ab harmonicis, practicisve *Octava* vocatur, quod octo vocibus, chordisve septem intervalla contineat; pari ratione constat ditonum, semiditonumque appellari *Tertias*, ob voces, sive chordas treis; diatessaron *Quartam* ob quatuor; diapente *Quintam* ob quinque; utrumque hexachordon *Sextam* ob sex; ne memorem tam tertiam, quam sextam majorem, & minorem fieri, quod in majore tonus sit, cujus loco in minore sit solummodo hemitonium. Atque ita quidem sa habent consonantiæ simplices, ex quibus cum antiqui agnoscerent solum diapason, diapente, & diatessaron, idcirco, ut ipsas, ac una tonum majorem exprimerent, censuere, omnem harmoniam contineri illis quatuor numeris 12. 9. 8. 6. quibus aliunde exprimerentur tria proportionum genera, harmonica quidem inter 12. 8. 6. Arithmetica inter 12. 9. 6. Geometrica, quatenus ut 12. ad 9. ita 8. ad 6. vel ut 12. ad 8. ita 9. ad 6. Scilicet diapason continetur proportione dupla, quæ est 12. ad 6. diapente sesquialtera, quæ est 12. ad 8. vel 9 ad 6. diatessaron sesqui-tertia, quæ est 12. ad 9. vel 8. ad 6. & tonum majorem sesqui-octava, quæ 9. ad 8.

Nunc ad exprimendum præterea hexachordon utrumque, & semiditonum, ditonumque, ac minorem tonum, adsciscere oportet hosce numeros 10. 5. 3. ut tota proinde harmonia septem numeris contineatur; sic enim exachordon majus continebitur proportione superbipartiente tertias, quæ est inter 5. & 3. hexachordon minus supertripartiente quintas, quæ est inter 8. & ditonus sesquiquarta, quæ est 10. ad 8. semiditonus sesqui quinta, quæ est 12. ad 10. ac tonus minor sesqui-nona, quæ est 10. ad 9.

Ad compositas consonantias quod spectat, parum superest addendum ad ea, quæ de simplicibus dicta sunt. Siquidem ab usque diapason, seu octava, ad usque disdiapason, seu decimam quintam; ac rursus ab usque disdiapason, seu decima quinta, ad usque trisdiapason, seu vigesimam secundam, divisiones, proportionesque omnium se perinde habent, ac in ipsis simplicibus, omnesque adeo nihil aliud, quam ipsi diapason, aut disdiapason veluti superadiiciuntur.

Nempe, quia ut tota A B pulsata cum E D, cujus est dupla, creatur diapason, ita si pulsaretur dimidium chordæ A B, æqualis puta ipsi E D cum a D, cujus foret dupla, crearetur alia diapason superior; oportet sane, si tota A D pulsetur cum eadem, a D, cujus est quadrupla, creari disdiapason; neque secus creari trisdiapason, si pulsetur cum b D, cujus est octupla, quatenus si quadrans chordæ A B æqualis puta ipsi a D pulsaretur cum eadem h D crearetur novus diapason supra ipsam a D duplam ad b D.

Pari autem ratione, quia dimidio chordæ A B pulsato cum E D crearet semiditonum, quatenus se ad illam haberet uti 6. ad 5. oportet tota A B pulsata cum eadem S D, ad quam se habet ut 12. ad 5. creari diapason semiditonum; neque secus creari disdiapason semiditonum, si pulsetur cum b D, ad quam se habet ut 24. ad 5. cum si illius quadrans æqualis puta ipsi a D pulsaretur cum eadem b D, ad quam se ut 6. ad 5. haberet, semiditonum supra ipsam crearet. Quod idem quoque in ceteris intellectu facile est.

Dico autem consonantias compositas ipsis diapason, aut disdiapason superadiici, non verò singulas sibi ipsis addi, seu ingeminari, tergeminarive; quoniam nulla est consonantiarum simplicium, quæ sibi ipsi addita, sive repetita consonantiam creet, præter solam diapason. Nam diapason quidam ad diapason addita consonantiam disdiapason creat; videlicet extremis sese habentibus ut 4. ad 1. at diapente, v. g., ad diapente addita creat dissonantiam extremis nimirum se habentibus ut 9. ad 4. Quo etiam modo duo diatessaron non consonantiam, sed dissonantiam creant, extremis se habentibus ut 16. ad 9. atque ita de ceteris.

Heic non adnoto licere, si libeat tetradiapason & maxime quidem propter organa, superaddere (si chordam nempe b D bipartiendo, ut tota A B sit ad illius dimidium in proportione sexdecupla, seu ut 16. ad 1.) & servata proportione, consonantias ceteras inter trisdiapason, ac tetradiapason interserere; siquidem non aliam ob causam in ipsa trisdiapason constitimus, quam quod vulgo humanæ voces non evehantur altius, cum & veteres ne ipsam quidem disdiapason excesserint, ut intelligetur ex infra dicendis.

Observo potius consonantiarum illas haberi perfectiores, quarum proportio multipla, aut superparticularis est, cujusmodi sunt diapason, diapente, & aliæ; minus verò perfectas illas, quarum proportio est superpartiens, cujusmodi est utrumque hexachordon. Quo fit, ut etiam diapason semiditonus, & diapason diatessaron in minus perfectis habeantur, cum illius proportio sit dupla superbipartiens quintas; istius dupla superbipartiens tertias, atque id quidem ne aliquid dicam de diatessaron, quæ nisi supra diapente locetur, ipsis ditono, semiditono, hexachordisque perfectione cedit.

Quin etiam eædem consonantiæ modo gratiores, aut minus gratæ sunt, ubi pro varietate positus, quo duæ, vel plures simul adhibentur ad creandum harmoniam. Videlicet si duabus chordis diapason creantibus interaddatur media, quæ hinc diapente, hinc diatessaron faciat, longe gratior erit harmonia, si diapente inferius, sive versus chordam unam, & diatessaron versus summam, quam si opposito modo adhibeantur. Ratio autem esse potest, quod priore modo intervalla consonantiarum se habeant juxta hosce treis numeros 6. 4. 3. qui in proportione, mediocritateve harmonica sunt; posteriore autem juxta hosce treis 4. 3. 2. qui in Arithmetica solum.

At quænam esse universe intervallorum consonantium, dissonantiumve ratio potest? Dico causam videri, quod cum sonus creetur non tam velocitate, quam crebritate ictuum aëris, quibus auris, auditusve sensorium imperceptibili tempore percellitur; ictus varii donorum sonorum unitiores sint, leniusque aurem afficiant, dum creatur consonantia, distractiores fiant, & asperius afficiant, dum creatur dissonantia.

Id quid sit ut intelligas, tende chordam quampiam prolixam levi appenso pondere, quo ali-

aliquanto laxior sit, ut digito abducta, dimissaque hinc inde excurret, ac recurret, suuique itus, ac reditus, (qui omnes erunt æquitemporanei) sensibileis facist, singulæque uni, v. c., arteriæ pulsui exæquentur. Manente eadem tensione, suppone illius medio discerniculum, cui insistat, ut alterum solum dimidium abductum, dimissumque eat, ac redeat, tunc erunt itus, reditusque duplo velociores, ac plures, binive exæquati singulis pulsibus. Hujusce dimidii abduc, dimitteque pari ratione solum dimidium, quod erit chordæ totius quadrans, tunc erunt itus, reditusque plures quadruplo, quaternive singulis pulsibus exæquati. Pari adhuc ratione hujusce dimidii abduc, dimitteque dimidium, hoc est, totius chordæ octantem, erunt itus, reditusque plures octuplo, octonive exæquati singulis pulsibus; atque ita porrò.

Hæc observaturus cum sis in chorda prolixa (ut si illam tetenderis inter duo pergulæ extrema) intelliges sane idem evenire in breviore, hoc est, itus, reditusque pari ratione duplicari, quadruplicari, octuplicari, &c. tametsi ea pernicitate fiat, ut observari oculo, numerarique non valeant; adeo ut cum chorda ita fuerit tensa, ut sonora evadat (ac potissimum ex genere fidium) intellecturus sis ubi tota primum abducitur, dimittiturque, ac deinde pari ratione illius dimidium duos creari sonos, quorum posterior, hoc est, acutior itibus, ac reditibus duplo pluribus, quam prior, hoc est, gravior constet. Unde & quia sonus dimidii chordæ supra sonum totius diapason, seu octava est, intelliges diapason, seu octavam creari ex itibus, reditibusva chordæ duplo pluribus; & consequenter etiam disdiapason ex quadruplo, trisdiapason ex octuplo; ac ita deinceps.

Quin etiam, quia non modo diapason creatur cum eadem chordæ tensione manente pulsatur illius dimidium; sed etiam cum manente eadem longitudine, chorda tensior fit, aut pondere quadruplicato, aut contorsione claviculi; intelliges ex hac tensione creari in eadem chorda itus, ac reditus duplo plureis, ac idem fieri & in campana, & in vocati organi tubo duplæ latitudinis, altitudinisque, crassitudinisque octuplæ; inque id genus aliis. Neque secus contingere in voce circa itus, ac reditus aëris ab arteria pressi; in sono etiam tibiæ, ac similibus, quoties a gravi aliquo sono, ad ipsius diapason, seu octavæ acutiem transitur.

Quod dixi porrò de itibus, ac reditibus in dimidio chordæ duplicatis, idem proportione est intelligendum circa parteis ceteras. Si enim in chorda eadem prolixa, ac leviter tensa quidpiam non ad medium, sed ad trientem supponas, & reliquum bessem abductum dimittas, itus, reditusque observabis in proportione ad totam sesqui-altera fieri, ternos scilicet exæquatos binis pulsibus. Sin ad quadrantem, & reliquum dodrantem abductum dimittes, observabis fieri in proportione sesqui-tertia, hoc est, exæquari quaternos ternis pulsibus. Sin ad quintam partem & abducas, dimittasque quatuor reliquas, exæquabuntur quini quaternis; atque ita de ceteris. Ut proinde etiam intelligas chordæ itus, ac reditus esse, in diapente proportione sesquialtera; in diatessaron sesqui-tertia; in ditono sesqui-quarta; in semiditono sesqui-quinta. Neque secus in hexachordis proportione superpartiente: idque pari ratione, ut in chordis, sic in vocibus, tibiis, ac id genus aliis.

Jam cum duabus chordis sic tensis, ut totidem unus itus, reditusque, ac alterius fiant, non tam duo soni, quam unus creetur, unde & earum esse unisonantia dicitur, constat sëtem ab utraque chorda pulsatum, sensoriumque auditus serientem nihil inferre asperitatis, quoniam singuli utriusque ictus in unum coëuntes, in unum simplicem, unisormemque sonum coalescunt. Dum chordis autem ita tensis, ut una diapason, seu octavem supra aliam creet, contingit quidem, ut ubi duo ictus ab utraque coaluerint, succedat unus insociatus; at quia tamen illico duo coalescentes succedunt, idque semper alternis fit, inde fit, ut hæc consonantia sit gratissima omnium, quod post unisonantiam, nulla unitior sit, auremve unisormius subeat.

Succedit diapente, seu quinta, ideo proxime post octavam suavissima, quod licet in illa duo ictus insociati sint, coalitio tamen fiat in quolibet tertio. Sequitur diatessaron, in qua coalitio, nisi in quarto non fit; tum ditonus, in quo non-nisi in quinto; & semiditonus, in quo non-nisi in sexto. Desinere autem censentur in hanc, quæ consonantiæ in proportione superparticulari sunt; quod deinceps coalitiones, ut jam ceperant, sic evadere distantiores pergant, quam ut sensorium ipsa sonorum varietate non distrahatur, nec satis crebro consolidetur, & quasi leniatur, unde & ob discrepantiam sensibilem non jam consonantia, sed dissonantia esse censeatur. Qua etiam ratione hexachordon quidem utrumque consonantia est, quod in minore octavi quique ictus cum quinis coëant, in majore quini quique cum ternis, quæ proportiones proxime accedunt ad duplam, ac sesqui alteram; at nullæ insuper in superpartiente proportione interveniunt, quod in illis sit coalitio distractior. Profecto eandem quoque ob causam consonantiæ compositæ non æque videntur esse suaves, ac simplices, quatenus nempe plures ictus incoalescentes interveniunt; coalitiones quippe se habent quasi lenimenta ipsam sensorii diductionem, & quasi dilacerationem consolidantia, quæ quò adhibentur frequentius, eò major suavitas creatur, quo infrequentius, eò minor, donec denique insuavitas fit.

At quorsum diapason videtur suavior unisonantia? Nempe ea ratione, qua post tempestatem evadit serenum jucundius serenitate continua; & morbi, aut doloris cessatio sævitate morbi, ac doloris experte. Unde & harmonici aliquando dissonantiam interserunt, quam ut immediate præcedat, sic statim sequatur perfecta consonantia, qua sensorium læsionem sentiat, medica manus mox adhibita dulcorem faciat sensibiliorem. Ex quo etiam intelligis, ut excipere dissonantiam consonantia illico debet, ne auris quasi discerpatur, suavitateque harmoniæ privetur; ita debere universe coalitiones ictuum, insociatos ictus quam-proxime excipere; ne si abeant longius, aut infrequentiores sint, organum interea discerpatur, ut illi sanando fiant impares, & pro consonantia dissonantia sentiatur.

Prætereo porrò duo quædam, quæ subijci hoc loco possunt, unum si habeantur ratio non longitudinis chordarum, sed ituum, ac redituum, quibus ex aëris pulsatione sonum creant; proportiones consonantiarum minoris habendas inæqualitatis; sicque diapason dicendam esse in proportione non dupla, sed subdupla consistere, quatenus chorda tota semel it, ac redit, dum ejus dimidium it, reditque bis; ac pari ratione dia-

diapenta non in sesqui-altera, sed in subsequi-altera, quatenus tota non it, reditque nisi bis, dum bes illius rar; atque ita de ceteris; scilicet ituum, ac redituum, seu pulsationum aëris ratio est longitudinum inversa. Quin etiam res forte tanto magis congrueret, quanto & soni creatio per se ab aëris ictibus non a longitudine chordæ pendet; & ratio ista minoris inæqualitatis generalis est, hoc est, spectata non modo in chordis, sed etiam in omnibus rebus, quarum soni possunt mutuo comparari, & in quibus tamen longitudo non attenditur, quæ ne attendi quidem in chordis diversæ, aut tensionis, aut crassitudinis potest. Verum ob familiarem usum, & quia comparatio longitudinum est longe sensibilior, quam ictuum, pulsationumve aëris, ideo retinere debent nomina majoris inæqualitatis.

Alterum videri exinde declarari posse, qui fiat, ut pulsata singulari chorda, seu in eadem Chely, seu in alia prope admota, chordas consonanteis faciat tremere, dissonanteis, tametsi fuerint interceptæ, immotas relinquat. Nempe dum ejus excursibus, recursibusque aër pulsatur, compulsantur quidem chordæ omnes vicinæ; at quia solæ consonantes ita tensæ sunt, ut subire eosdem cum ipsi excursus, & recursus valeant; ideo tremorem solæ patiuntur; dissonantes enim non tremunt, quod ita sint tensæ, ut dum ipsa it, illæ redeant; dum ipsa redit, illæ eant; sicque dum itus reditibus, & reditus itibus obstant, immotæ constent, nec tremorem patiantur. Constat autem cur duæ chordæ unisonæ, æquisonæve vehementius tremant, quam quæ ad diapason consonantes sunt; hæ, quam quæ ad diapente; atque ita de ceteris. Videlicet unisonæ omneis itus, ac reditus simul incipiunt, ac terminant; quæ ad diapason sunt, solos alternos, quæ ad diapente solos ternos; sicque aliæ ex ordine. Sed hæc aliis locis oberius dicenda.

CAPUT III.

De Generibus Musicæ.

Hisce circa consonantias præmissis, sequitur ut pauca dicamus de iis, quæ Genera & Musicæ, & Harmoniæ, & Melodiæ vulgo dicuntur; ac nihil sunt aliud, quam certæ rationes progrediendi a sono gravi ad acutum, aut contra ab acuto ad gravem per parteis, ex quibus diatessaron componitur. Unde & quia diatessaron potest quatuor chordis exprimi, definiri genus Musicæ, Harmoniæve solet, certa modulationis ratio expressa tetrachordo, sive quatuor chordis, quarum extremæ sint in proportione sesqui-tertia, referantque diatessaron. Nihil autem est necesse admonere, hujusmodi tetrachordon aliud esse a Lyra Mercurii, quam scilicet ut constitisse ex quatuor chordis memorant, sic addunt extremas in proportione fuisse dupla, creasseque diapason, prima quippe existente ut 12. seconda ut 9. tertia ut 8. quarta ut 6. Quo pacto se olim habuisse maximam harmoniam est jam ante dictum.

Quia verò potest diatessaron, aut ex hemitonio majore, tono majore, & tono minore componi, aut ex hemitonio majore, hemitonio minore, & semiditono, aut ex diesi majore, diesi minore, ac ditono; hinc fit, ut tria soleant Harmoniæ genera distingui: *Diatonicum* nempe, *Chromaticum*, & *Enharmonicum*.

Videlicet diatonicum est, quod primo modo, idque ascendendo a gravi ad acutum procedit; cum descendendo ab acuto ad gravem opposita procedat, hoc est, per tonum minorem, tonum majorem, & hemitonium majus. Videtur autem diatonicum dici, quod progrediatur per integros tonos.

Chromaticum autem, quod secundo modo, idque ascendendo, cum descendendo procedat opposito, puta per semiditonum hemitonium minus, hemitonium majus. Forte autem chromaticum, seu coloratum dictum est a speciali notarum chordas exprimentium colore.

Enharmonicum denique, quod tertio, idque ascendendo, cum descendendo opposito, videlicet per ditonum, diesin minorem, & diesin majorem procedat. Forte autem est enharmonicum dictum ob diesin minorem, idcirco vocatam enharmonicam, quod sit minimum intervallum, atque idcirco, quasi principium, a quo iniri harmonia potest.

Ceterum quia procedendo a gravi ad acutum (ac pari ratione ab acuto ad gravem) licet ultra tetrachordon, seu diatessaron progredi; ideo veteres cum harmoniam suam ad usque disdiapason extenderent [quam & maximum systema dicebant] effecere primum ad componendum disdiapason quatuor tetrachorda, quorum duo inferiora communem unam chordam haberent, & duo superiora similiter; ut proinde cum viderentur esse debere chordæ sexdecim, forent tantum quatuordecim, quasi ultima primi tetrachordi, & prima secundi; ac pari modo ultima tertii, & prima quarti in unam coëuntibus; secus ac ultima secundi, & prima tertii, quæ majoris toni intervallo disjunctæ manserunt.

Et quia ne hac quidem ratione disdiapason perficiebatur, quippe major unus tonus deerat; ideo sub infimo tetrachordo assumpsere unam chordam, quæ fuit ea de causa *Proslambanomene*; seu quia soni harum chordarum dicebantur *phthongi* proslambanumenos appellata; & eo quidem intervallo, ut ab infima infimi tetrachordi per tonum majorem distaret. Quare & fuere hac ratione chordæ quindecim, onde & extitit vocatum *Pentekadecachordon*.

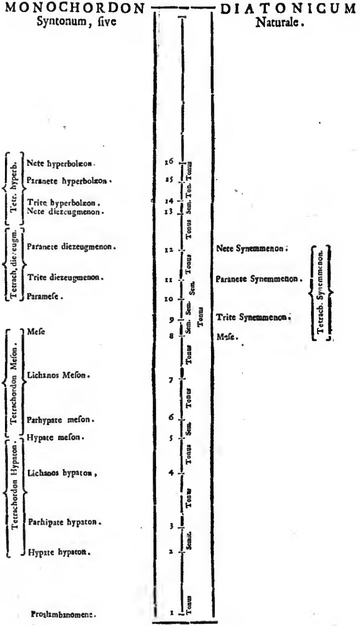
Ex quatuor autem tetrachordis, infimum dicitur tetrachordon *ὑπάτων Principalium*; quod illius chordæ sint præcipuæ, & quasi bases ceterarum; succedens dicitur tetrachordon *μεσῶν Mediarum*, seu quod chorda ejus suprema sit totius pentekadecachordi media; seu quod cum duo tantum forent tetrachorda, prima illius chorda [eadem cum ultima inferioris] media omnium foret. Tertium tetrachordon *διεζευγμένων Disjunctarum*; quod ejus chordæ non cohæreant, sed disjunctæ sint a chordis secundi. Quartum tetrachordon *ὑπερβολαίων Eminentium*, quod illius chordæ emineant supra ceteras.

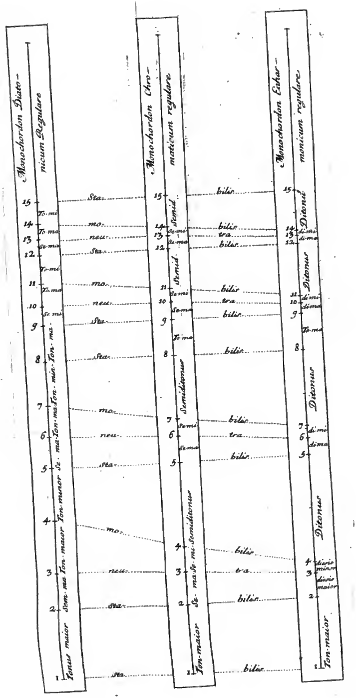
Ex chordis verò infimi tetrachordi prima dicitur *Hypate hypaton*, quasi Principalis principalium. Secunda *Parhypate hypaton*, quasi principalium principali proxima. Tertia *λιχανὸς Lichanos hypaton*, quasi index principalium, quod vicina ultimæ sit quasi index digitus maximo proximus in manu. Quarta, quod eadem sit cum mediarum prima dicitur *Hypate meson*, quasi principalis mediarum.

MONO-

Digitized by Google

MONOCHORDON DIATONICUM
Syntonum, sive Naturale.

Monochordon Diato-
nicum Regulare
Monochordon Chro-
maticum regulare
Monochordon Enhar-
monicum regulare
Sta
mo
neu
bilis
tra
Tonus maior
Sem. ma
Ton. maior
Ton. minor
Se. ma
Ton. ma
Ton. mi
Se. ma
Se. mi
Semiditonus
Semid.
Semi
Ton. maior
Ditonus
diesis minor
diesis maior
di. mi
di. ma

Ex chordis ſecundi, prima, ut mox dictum eſt, *Hypate meſon*, principalis mediarum; ſecunda *Parhypate meſon*, proxima principalis mediarum; tertia *Lichanos meſon*, index mediarum. Quarta *Meſe*, media quaſi per excellentiam dicta.

In duobus ſuperioribus tetrachordis numeratio fit oppoſito modo; ita nempe ut νήτη, hoc eſt ultima appelletur prima, & ſuccedens proinde deorſum *Paranete*, & ſequens ipſam τρίτη *Tertia*; attamen, ut eadem ſerie procedatur, nihil vetat ultimam cujuſque primam facere, & quod ſuperet, eadem nomina retinere.

Ex chordis ergo tertii prima dicitur *Parameſe*, quaſi proxima mediæ. Secunda *Trite diezeugmenon*, tertia disjunctarum; tertia *Paranete diezeugmenon*, proxima ultimæ disjunctarum; quarta *Nete diezeugmenon*, ultima disjunctarum.

Ex chordis quarti, quod prima eadem ſit cum antecedentis ultima, prima non alia eſt, quam mox nominata nete diezeugmenon ultima disjunctarum, ſecunda verò dicitur, trite hyperbolæon tertia eminentium; tertia paranete hyperbolæon proxima ultimæ eminentium; quarta nete hyperbolæon ultima eminentium.

Viſum eſt deinceps quintum tetrachordon non tam ſuperaddere, quam ſub medium quaſi intertexere, ut chorda una inter meſen, & parameſen collocaretur, quæ tonum illeic interceptum in duo partiretur hemitonia; non advertendo ſcilicet ille-ne major, an minor tonus foret. Vocatum autem eſt *Tetrachordon* συνημμένων, ἢ συνεζευγμένων, *Coaptatarum*, ſeu *conjunctarum*, quod illius chordæ, veluti coaptarentur, conjungereturve cum chordis ſecundi, ac tertii.

Unde & ex chordis hujus tetrachordi prima eadem eſt, ac dicitur quæ ipſa *Meſe*, ſeu mediarum ſumma. Secunda eſt ipſa, quæ inſeritur inter meſen, & Parameſen, diciturque *Trite Synemmenon* conjunctarum tertia, quaſi nempe numeratione ut in tertio, & quarto tetrachordis facta. Tertia, eorumdem inſtar *Paranete Synemmenon* proxima ultimæ conjunctarum dicitur, & quarta *Nete Synemmenon* ultima conjunctarum. Cumque a pleriſque paranete ſyntmmenon eadem habeatur cum trite diezeugmenon; & nete ſynemmenon eadem cum paranete diezeugmemon; ſicque hujuſce tetrachordi una tantum chorda ſit propria, & ex quinque tetrachordis non fiat amplius, quam heckædecachordon; non deſunt tamen qui alterem, ac etiam qui utramque quaſi diſtinctas habeant; unde & alii heptakædecachordon, alii octokædecachordon diſtinguunt.

Cum exhibendis porrò hiſce tetrachordis neceſſariæ viderentur chordæ minimum quindecim, & cum aſſumpta ſexdecim; nihilominus moris eſt unam quampiam chordam ita dividi, ut ſingulis ejus diviſionibus totidem chordas referentibus, & tetrachorda & chordæ omnes per eam ſolam repræſententur. Nimirum, quaſi tota chorda ſit proslambanomenos, reſiduum chordæ a proxima diviſione eſt hypate hypaton; reſiduum a ſuccedente parhypate hypaton, atque ita de reliquis. Et quia non tam ipſa chorda dividitur, quam regula, ſupra quam tenditur, & in qua adhibitis ad ſingulas diviſiones nervulis, varii quidam quaſi gradus diſcernuntur; hinc fit, ut tale organum ex unica chorda, & regula gradatim diviſa conſtans appelletur tum *Monochordon*, tum *Regula harmonica*, tum *Muſica ſcala*.

Conſtat proinde, aliud eſſe monochordon diatonicum, aliud chromaticum, aliud enharmonicum; quæ licet ſubdiſtingui ſoleant in ſyntona, mollia, toniæa, &c. abunde tamen ſingula exhibuimus, quatenus regularia ſunt, ac uniformi diviſione progrediuntur. Exhibuimus autem primum monochordon diatonicum, & ipſi ſeorſim adhibuimus & tetrachordorum, & chordarum ſingularum nomina; quò ea, quæ dicta hactenus ſunt vel ex ſola ipſius inſpectione intelligantur. Subinde autem tria monochorda conjunctim exhibuimus, ut ex ipſo etiam proſpectu appareat quibus in chordis conveniant, quibus diſcrepent inter ſe.

Monochordon autem diatonicum, quod ſuperius exhibuimus, quodque aliqui ſyntonum, & naturale nominant, dividi commodiſſime juxta ante-dicta in hunc modum poterit. Cum tota ipſa chorda ſit proslambanomene, habeatur pro 1. poſſitque adeo ipſi adſcribi 1. divide totam in duo, & dimidio adſcribe 8. inde enim chorda 8. incipit; ſubdivide in 4. & quadranti adſcribe 4. dodranti 16. inde enim hæ chordæ incipiunt. Sic totam divide in tria, & trienti adſcribe 5. beſſi 13. inde enim, &c. ſubdivide in ſex, & ſextanti adſcribe 3. ſubdivide adhuc in 9. & nonæ parti adſcribe 2. Ac tum quod reſiduum eſt a ſecunda divide in 2. & dimidio adſcribe 10, quod reſiduum a tertia in duo, & quatuor, ac dimidio adſcribe 11. quadranti 6. quod reſiduum a quarta in duo, & quatuor; ac dimidio adſcribe 12. quadranti 7. quod reſiduum a ſexta in duo, & quatuor, ac dimidio adſcribe 14. quadranti 9. quod reſiduum a ſeptima in duo, & dimidio adſcribe 15. ſicque negotium confectum erit.

Quod ſpectat verò ad tria monochorda uno proſpectu exhibita, diviſio primum diatonici ipſa eadem eſt, quæ eſt mox deſcripta; niſi quod nona chorda tonum inter meſen, & parameſen dividens prætermittitur; adeo proinde, ut decima fiet nona, undecima decima, ac ita deinceps, quouſque decima ſexta ſit decima quinta. Scilicet tam hoc monochordon, quam duo reliqua exhibentur ſolum pentekædecachorda.

Chromatici diviſio difficilis non eſt; nam primum chordæ illius 1. 2. 3. 5. 6 8 9. 10. 12. 13. 15. eædem ſunt cum chordis diatonici; ut habeas autem ceteras, divide totam chordam in parteis quinque; & para una dabit chordam 4. duæ dabunt 7. tres 11. Reſiduum autem e ſeptima divide in duo, & dimidium dabit. 14.

Pari autem ratione circa enharmonicum, inprimis chordæ illius 1. 2. 5. 8. 9. 12. 15. eædem ſunt cum chordis diatonici; imo & 4. eadem eſt cum 3. & 7. eadem cum 6. & 11. eadem cum 10. & 14. eadem cum 13. Ad ceteras quod attinet, reſiduum e ſecunda divide in 25, & una vigeſima-quinta dabit 3. Reſiduum e tertia in duo, & quatuor, ac dimidium dabit 10. quadrans 6. Reſiduum e ſexta in duo; & dimidium dabit 13.

Cum ſoleant verò chordæ in ſtabileis, mobileis, & neutras diſtingui; & ſtabiles dicantur eæ, quæ in omnibus monochordis eædem ſunt, paremve locum obtinent; mobiles, quæ in ſingulis diverſæ ſunt, ſive locum mutant; neutræ, quæ in duobus eædem, ſive pari in loco ſunt, conſtat vel ex iis, quæ monochordis interſcripſimus, ſtabileis eſſe 1. 2. 5. 8. 9. 12. 15. mobileis 4. 7. 11. 14 neutras 3. 6. 10. & 13.

Conſtabit etiam attendenti in diatonico quidem monochordo reperiri diapeſon octies; quater ſcilicet inter chordas ſtabileis, bis inter mobileis,

Digitized by Google

bileis, bis inter neutras, diapente verò feptles; ter inter ftabileis, femel inter mobileis, femel inter neutras; bis inter neutras, & mobileis; diateffaron denique octies, quater inter ftabileis, bis inter mobileis, bis inter neutras. In chromatico autem, & enharmunico monochordis, reperiri quidem tam diapafon, quam diateffaron octies, perinde ac in diatonico; at diapente repetiri ter folum, idque inter ftabileis chordas.

Ac hujufmodi quidem foiffe genera harmonie apud vateres intelligimus. Jamdudum verò eft, ex quo folum diatonicom eft in ofu; nifi quod interdum femitonium minus, ex chromatico, feu diefis major ex enharmonico; ae interdum quoque diefis minor ex enharmonico ufurpatur; & in diatonieum interferitur; quo pacto videtur genus diatonicum ex additione, mixtioneve tam chromatiei, quam enharmonici compleri; nempe eum in ipfum transfertur, quod ceterorum proprium eft.

Id autem fit, cum Mufice notæ infigniuntur, aut quatuor hujufeemodi decuffatis virgulis X, aut duabus hujufcemodi X. Videlieet cum practiel exiftiment integrum tonum componi ex novem commatibus, reputant quoque, majus hemitonium componi ex quinque; & tum eribuunt quatuor reliqua minori hemitonio, feo diefi majori; tum diefin majorem dimidio minuentes, tribuimus diefi minori duo.

Sequitur itaqoe, ut de monochordo, fcalave harmonica recentiorom dieamos, quam *Guido Aretinus* Benedictinus Monachus ante annos fexcentos invexit. Id in eo ab antiqais differt, quod ex ehordis non 15. 16. 17. aut 18. fed ex 22. conftet; ae fyftema fit maximum, quod non folum difdiapafon, fed majus etiam hexachordon fupra ipfam exhibeat. Illa aliunde ex quatuor, aut quinque tetrachordis concinnabantur; iftad ex hexachordis feptem. Chordæ illorum exprimebantur nominibus græeis, proslambanomene; hypate hypaton, &c. Chordæ iftius latinis litteris A, B, C, D, E, F, G, eum adhibitis voculis, ot, re, mi, fa, fol, la, quæ fuera fyllabæ initiales hemiftichiorum noti illius primi ex hymno S. Joanuis triftiebi, quod per id tempus fic canabatur, ut fyllabæ illæ efferrentur phrhongis hexacbordi ferie procedentibus, ac medium quidem occupante hemitonio.

UT queant laxis REfonare fibris
MIra geftorum, FAmuli tuorum;
SOLve polluti LAbii reatum.

Ad litteras quod attinet, A quidem refpondet proslambanomene, B hypate hypaton, atqoe ita ex ordine; verum quia feptem duntaxat ufurpantur litteræ, & duæ tamen, ac vigintl fune chordæ, ideireo adhibentur primum majufculæ litteræ A, B, C, &c. ae deinde minufculæ, a, b, c, &c. & iftæ demum ingeminantur aa, bb, cc, &c. Sie non mirum fi anagrammate qui ludunt, in nominibus variis notas fex illas muficas reperiant, quemadmodum cujufque Illorum Monachorum nomen *F. Salvatar Mile*, & *F. Lovis Almerat*, ipfas, demptâ nullâ, aut additâ litterâ continet, ut & plæraque alia, v. g., *Folium Aftrale*, &c.

Quia verò aliondc fyllabæ illæ fenæ fenis chordis eujufque hexachordi refpondent, & unumquodque hexachordon treis, de quibus dicemus poftea, diateffaron fpecies continet (quatenus nempe hemitonium in principio, medio, aut fine diateffaron eft) ideo oportuit hemitonium eollocari in medio, exprimique vocibus *MI, FA*, iotervallove ipfis comprehenfo. Et quia vulgo canimus in diatonico genere, iu quo primum hemitonium nifi uno tono, qoi eft a proslambanomene ad hypaten hypaton, non præceditur, ea de caufa fubfumere unam chordam oportuit, quam Græci dicerent *hypoproslambanomenen*; Guidoni autem fatis fuit attribuere illi litteram græcam Γ. unde & attributa ipfi voee *Ut* dicta eft 1. ehorda gamma *Ut*, fecunda *A RE*, ac ceteræ ex ordina, prout in fequente monochordo expreffum vides.

Præterea autem, quod tetrachorda antiqua appofita fune; idcirco factum, ut planius conftet ad quafnam recentiorum ehordas antiquorum chordæ revocari poffint; tum, ut ftatim pateat quid fit inter hoc, & antiqua monochorda difcriminis; ac inter cetera obfarvetur tum effe quinque chordas fupera-dditas, cum unam inferne fubfumptam, ae intelligatur hexachordon affe, quo fyftema hoc excedit antiquum.

Id verò notandum, omnia hexachorda incipere femper ab aliqoa ona harum litterarum F, G, C, ae idcirco agnofei folum treis quafi radices, feu *Claveis*, ut appellant cantus, quas & vocant elavim F fa, ut, clavim G fol, re, ut, elavim C fol, fa, ut, [fcilieet onaquæque effertur una eum littera, nune per unam, nunc per duas, nonc per treis hujufmodi voces, prout habentur in fchemate].

Et quia incipiendo a ehorda F fa, ut chorda b fa, mi, exhibitura erat Fa, quod eom mi, ipfius A la mi re crearet hemitonium; incipiendo autem a chorda G fol ra ut, eadem ehorda b fa, mi, exhibitura erat mi, quæ cum mi, ipfius A la mi ra, crearet tonum integrum; eapropter oportuit chordam b fa, mi, in duas dividere, quarum prior eum b rotundo fie exprimeretur, b fa; pofterior eum quadrato fic b mi. Dici autem folet, illud b molle, hoc verò b durum, partim ob figuram, quod rotunda levior, & quadrata afperior fit; partim ob cantum, quod mollius fit per hemitonium, quam per tonum procedere.

Hac proinde ratione elavis F fa, ut, dicitur vulgo clavis B mollis; & elavis G fol, re, ut, elavis B quadrati, feu duri; clavis autem C fol, fa, ut, diei folet clavis naturæ; idque cum fit media, five clavis neutra inter alias duas. Et certe haxachordon incipiens a C fol fa, ut, deprehenditur femper inter hexachorda a G fol, re, ut, & F fa, ut, medium; ac id utrique eommodi præftat, ot cum tranfiri ab altero in alterum non valeat, tranfitio tamen tam ex uno, quam ex allo in ipfum C fol, fa, ut; & ex ipfo C fol, fa, ut, tam in unom, quam in aliud fiat.

Quod vides autem ad dexttam monochordi intervallom ex b fa, in b mi, majore hemitonio defignari, cum hinc inde, & alibi cetera intervalla minora defignentur hemitoniis minoribus, majora æqualibus tonis; id ex Guidona, aliifque ipfum fequutis defomptum eft; quatanus antiquorum inftar minorem tonum non agnofcentes non potuere diateffaron, feu quartam compofitam habere ex duobus tonis, & majore hemitonio, verum ex minore duntaxat; & cum reputarent tamen tonum integrum componi ex duobus hemitoniis, cujufmodi Apotomen effe, & Leimma ante diximus; ideo, ut Intervallum a b fa in b mi tonum, tam com antecedente, quam cum infequente hemitonio minore conflaret, ccnfoere ipfum effe hemitonium majus.

Præ-

Digitized by Google

		ee							la	tonus	
		dd						la	ſol	tonus	
		cc						ſol	fa	ſemi.	
		bb							mi	ſemi.	
		bb						fa		ſemi.	
Tonus Hyper.	Nete hyperbol.	aa					la	mi	re	tunus	
	Paranete hyperbol.	g					ſol	re	ut	tonua	
	Trite hyperbol.	f					fa	ut		ſemi.	
Tonus Diez.	Nete Diezeugmen.	e				la	mi			tonus	
	Paranete Diezeug.	d			la	ſol	re			tonua	Nete ſynemmen.
	Trite Diezeugm.	c			ſol	fa	ut			ſemi.	Paran. ſynemmē.
	Parameſe.	b				mi				ſemi.	Tunus.
	Tonus	b			fa					ſemi.	Trite ſynemmen.
		a		la	mi	re				tonus	Meſe. Tonus Synemmenon.
	Meſe.										
Tonus Meſ.	Lichanos meſon.	G		ſol	re	ut				tonus	
	Parhypaton meſ.	F		fa	ut					ſemi.	
	Hypate meſ.	E	la	mi						tonua	
Tonus hypat.	Lichanos hypaton.	D	ſol	re						tonus.	
	Parhypate hyp.	C	fa	ut						ſemi.	
	Hypate hypaton.	B	mi							tonus	
	Prollambanom.	A	re							tonus	
	Hypoproslamban.	Γ	ut								

Prætermittendum verò non eſt, cum ſuperioribus ſæculis hujuſcemodi ſyſtema chordarum viginti duarum [aut etiam viginti, contrahendo in unum b fa, & b mi] ſic monſtraretur tyronibus ut ſingulis apicibus, flexuriſque digitorum ſingulæ chordæ aſſignarentur; unde & ſyſtema fuit vocatum *Manus*, & vulgo etiam *Gamma* [propter primam chordam dictam gamma ut,] itemque Alphabetum praxeos; nupero hoc tamen fuiſſe, ut ſolerter, ita commode excogitatum hexachordon triplex cum litteris ſeptem ſemel appoſitis, in quod totum ſit ſyſtema contractum, quodque etiam *Manus*, illius imitatione, cui ſubſtituta eſt appelletur.

Res ita ſe habet, ut videre licet in inſequente ſchemate, in quo litteræ eædem ſunt, ac nihil aliud, quam Γ deductum ex ſupremo loco in infimum eſt. Id autem factum, ut tranſponendo voces *Fa*, *ut*, in *Ut fa*, clavia B mollis inde incipiens radix fieret primi hexachordi, quod ut deinceps procederet, commutatæ etiam ſunt ſequentium duarum chordarum voces; haberi enim vides non G ſol, re, ut; ſed G re ſol, ut; & non A la, mi, re; ſed A mi, la, re.

Cum inſequens autem chorda *G re*, *ſol*, *ut*, ſit clavia B duri, ſeu quadrati, vides ab ipſa commode incipere tertium hexachordon (relicta ſub *ut* vacua cellula è regione *Fut*, *fa*), ac ut id poſſet procedere, fuiſſe quoque tranſpoſitas trium ſupremarum chordarum voces, videlicet *C ſol*, *fa*, *ut*, in *C ſol*, *ut*, *fa*, *D la*, *ſol*, *re*, in *D la*, *re*, *ſol*, & *E la mi*, in *E mi*, *la*, [vacua relicta areola ad verticem primi hexachordi] abſque eo, quod tranſpoſitio hujuſmodi chordarum naturam immutet; neque enim ulla vox, quæ eſſet b mollis, evaſit b duri, aut contra.

E		mi	la
D	la	re	ſol
C	ſol	ut	fa
B	fa		mi
A	mi	la	re
G	re	ſol	ut
F	ut	la	

Interim verò ſecundum hexachordum ſic reperitur diſpoſitum, ut clavi naturæ exiſtente *G ſol*, *ut*, *fa*, incipiat ab ipſius *ut*; & treis chordas, quæ ſuperne deſunt, inferne ſuppletas quaſi circuitione habeat (vacua relicta areola inter ipſas

ipsas *B fa, mi*, voces). Unde & tametsi chorda *C sol, ut, fa*, inter chordas *F ut, fa*, & *G re sol, ut*, media non sit; ipsum tamen *ut* hexachordi radicem medium obtinet.

Commodissime autem hac ratione transitiones fiunt ex primo hexachordo in secundum, & vicissim ex secundo in primum; itemque ex tertio in secundum, & vicissim ex secundo in tertium. Quoniam seu ascendere oportest, commode transitur ex *sol*, primi in *re* secundi, & ex *fa* secundi in *re* primi; neque secus ex *fa* tertii in *re* secundi, & ex *sol* secundi in *re* tertii; seu descendere, commode transitur ex *fa* primi in *la* secundi, & ex *mi* secundi, in *la* primi; neque secus ex *mi* tertii in *la* secundi, & ex *fa* secundi in *la* tertii; sed res apud tyrones trita.

Non est verò etiam id prætermittendum, quod cum antiqui suis cantilenis duos quosdam ordines characterum superscriberent, unum eorum, quibus chordæ syllabis quibusque efferendis destinatæ designarentur; alterum eorum, quibus tempora in eisdem singulis efferendis insumenda; fuisse deinceps artificium eidem muneri præstando longe facilius excogitatum.

Nam quod spectat quidem ad chordas, quibus cantus acuties, gravitasve designetur, nihil aliud, quam quinque lineæ cantilenæ superducuntur, ac uni illarum præfigitur character unius trium clavium, ut ea quasi chorda determinata habita ceteræ sursum, deorsumque pro suo quæque ordine partim in intervallis, partim in lineis dispositæ intelligantur. Sunt autem characteres clavium hujuscemodi.

Clavis F fa, ut.

Clavis G sol, re, ut.

Clavis C sol, fa, ut.

Apponitur aliquando clavi, & sua quidem in chorda, hoc est, sua in linea, suove intervallo character b, sive b molle in hunc modum; in-

dicat autem hexachorda b mollis, & naturæ, eorumque transitiones usurpandas esse. Quod si nullum sit, indicio est hexachorda b duri, ac naturæ, eorumque transitiones debere usurpari.

Ac ne mirere, cur tam paucæ adhibeantur lineæ, quippe quæ una cum intervallis, ac spatiis etiam, imo & lineolis supra, infraque additis complectendo systemati chordarum non sufficiant; scito, dum quispiam solus canit, abunde satis esse chordarum; & dum plures simul concinunt satis quoque abunde esse singulis, quatenus totius chordarum systematis quatuor distingui partes solent, una ima, altera summa, duæ intermediæ, quarum quæ est prope imam *Tenor* dicitur, quæ prope summam *Altus*, supple cantus; & claves iis tribuuntur lineis, ut tam qui imam, quam qui summam, quam qui ceteras partes tenent, satis chordarum, quibus excurrant, habeant.

Quod ad tempus cuique efferendæ insumendum spectat, excogitatæ sunt primum octo notæ, figuræve, quas heic cum suis nominibus expressas habes.

Maxima, Longa, Brevis, Semibrevis,

Minima, Semiminima, Unca, Semiunca.

Harum autem notarum valor ita se ut plurimum habet, ut quæque antecedens æquivaleat duabus proxime consequentibus, ut una maxima duabus longis, una longa duabus brevibus, &c. Et quia semibrevis est assumpta, cujus valor sit una nuncupata, *Tactia*, percussiove, sive mensura, quæ, unam manus, *θεσιν, ϗ αρσιν*, h. e, *demissionem, evectionemque*, duasve motiones continet; ideo fit, ut maximæ valor tactiones sint octo, longæ quatuor, brevis duæ; & contra, ut ad unam tactionem requirantur duæ minimæ, quatuor semiminimæ, octo uncæ, sexdecim semiuncæ. Cumque idem valor soleat exprimi iisdem lineolis, interductibusve, quæ significant intermoria, pausasve, quibus aliquando a cantu interquiescitur; idcirco ecce easdem notas pro valore per intermoria.

Dico autem ut plurimum; siquidem is valor diversimode alterari solet; ac inprimis quidem per eos, quos practici & vocant *gradus*, & distinguunt treis, *Modum*, *Tempus*, & *Prolationem*, specialeisque illis characteres tribuunt, quos immediate clavibus adjungunt.

Et modum quidem majorem, aut minorem faciunt; illum cum maxima per longas; istum, cum longa per breves mensuratur. Majorem autem perfectum dicunt, cum maxima æquivalet tribus longis; imperfectum cum duabus solum; qui idem valor communis est. Et minorem perfectum cum longa tribus brevibus, minorem, cum duabus brevibus, qui iridem valor est communis. Character autem majoris perfecti sunt ternæ lineolæ, tria inter lineas intervalla comprehendentes, aliquando etiam solum duos imperfecti binæ comprehendentes etiam intervalla; vel tria, vel duo. Minoris perfecti linea unica intervalla comprehendens tria; imperfecti etiam unica comprehendens duo; sed istum videlicet modum.

Modus

Modus major perfectus, Modus major imperfect. Modus minor perfectus, Modus min. imperf.

Neque te movest, quod heic lineolæ aliquæ exdem, quæ aliquorum intermoriorum videantur; quia cum sunt modi inter elsvim, & characterem temporis, de quo mox dicendum, ducuntur, eum intermoria, post cum characterem; unde & cum anteponuntur, dicuntur *Indiciales* solum, quia nihil aliud, quam indicant modum; cum postponuntur, etiam *Essentiales*, quia ad cantum præterea spectant.

Tempus vocant mensuram brevis per semibreveis, ipsumque aut perfectum, eum una brevis æquivalet tribus semibrevibus; estque illius character circellos; aut perfectum, cum duabus solum, estque illius character circelli dimidium.

Tempus perfectum, tempus imperfectum.

Prolationem denique dicunt mensuram semibrevis per minimas, ipsamque adhue aut perfectam, cum una æquivalet tribus, charactere illius existente pari circello, sed cum puncto in medio; aut imperfectam, cum solum duabus, existenre illius charactere semicircello cum simili puncto in hunc modum

Prolatio perfecta, Prolatio imperfecta.
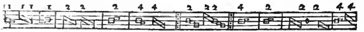

Ut prætercam autem omnes istos gradus esse interdum simul in cantu perfectos, interdum simul imperfectos, interdum mixtim se habere; adnoto potius, quia vocata tactio usurpatur aliquando ad mensuram brevis, & tunc tam demissio reclinatione, quam evectio restitutione manus veluti ingeminatur, & quasi quadruplex motio fit; idcirco specialem ejus characterem haberi circellum cum transversa deorsum linea; dici autem solet tactio ista major; cum minor nempe sit communis, seu simplex, quæ semibrevi competit, cujusque character est semicircellus eum simili linea.

Tactio major. Tactio minor.

Est verò & alia tactionis species, quam *proportionatam* appellant, ac potissimum quæ hemiolia, aut sesqui-altera, & vulgo *Tripla* dicitur, constans scilicet motionibus tribus, ut puta demissione manus, reclinatione ejusdem, & facta simul restitutione, evectioneque; unde & illius character est 3. aut $\frac{1}{2}$. Sed de ea statim post dicendum.

Addo prius fieri præterea notarum alterationem, aut colligatione mutua, aut punctis adhibitis, aut colore variato. Et quod spectat quidem ad colligationes, sive ligaturas eæ fieri hisce modis solent.

A B C D E F G I

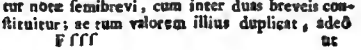
Regulæ autem sunt, pro nota quidem prima, ut si caudata sit, ejusque cauda spectet sursum, ut in exemplis A, tunc tam ipsa, quam insequens, seu oblique se, seu quadrate habeant, pro semibrevibus, seu una tactione mensuratis habeantur. Sin cauda spectet deorsum, ut in exemplis B, tunc prima habeatur pro brevi, æquivalensve duabus tactionibus, ac similiter si cauda destituatur, & insequens sursum procedat, ut in exemplo C; ceterum si caudata non sit, & sequens deorsum vergat, ut in exemplis D, tunc æquivalet uni longæ, seu tactionibus quatuor.

Pro media autem, ut sive illa sit una, sive multiplex, veluti in exemplis E, æquivaleat semper uni brevi, sive duabus tactionibus.

Pro ultima, ut si deorsum procedat, & quadrata sit, æquivaleat longæ, seu tactionibus 4. ut in exemplo F; si obliqua æquivaleat solum brevi, seu tactionibus duabus, ut in exemplo G. Si denique sursum præcedenti sit, æquivaleat etiam solum brevi, sive duabus tactionibus, ut in exemplo H; si denique caudata sit, ut in exemplis I, æquivaleat longæ, seu tactionibus quatuor.

Ad puncta quod attinet, nihil necesse est dicere de iis, quæ accidentalia dicuntur, cujusmodi semicircello, aut sursum, aut deorsum converso inscribuntur, ad designandum cessationem, coitionemve canentium; aut interferuntur duabus lineolis, superscribunturve S litteræ ad designandum repetitionem partis cantilenæ, quæ præcesserit, & si quæ alia similia sunt; dicendum duntaxat de iis, quæ essentialis nominant, quæque tria cum sint, unum accrementi, alterum speciatim alterationis; tertium divisionis, aut imperfectionis *punctum* dicitur.

Accrementi punctum est, quod ad dexteram notæ appositum dimidium valoris ipsius illi superaddit, quo proinde modo nota maxima valet tactionibus 12. longa 6. maxima 3. brevis 1 $\frac{1}{2}$ minima $\frac{1}{4}$. semiminima $\frac{1}{8}$. unca $\frac{1}{16}$. Quia verò haic sit idem valoris augmentum, ac per gradus perfectos, tunc si forte graduum characteres simul adhibentur, nihilo propterea valor auctior fit; eoque casu nihil aliud, quam punctum perfectionis vocatur.

Alterationis punctum est, quod superscribitur notæ semibrevi, cum inter duas breveis constituitur; ac tum valorem illius duplicat, adeò

ut brevi, seu duabus tactionibus æquivaleat, ut in exemplo apposito A.

Idem porrò, etiam sine puncto superscripto, advenit sequenti semibrevium, si inter duas breveis duæ collocarentur, veluti in exemplo B.

Denique punctum divisionis, seu imperfectionis est, quod superne piugitur inter duas notas similes; cum eæ habent antecedentem, ac insequentem notam majoris valoris. Obstat videlicet, ne valor posterioris ingeminetur eo modo, quo dictum mox est; ut patet in exemplo C.

Ad colorem demum quod spectat, si characteres graduum perfectorum adsint, tum color niger adimit notæ trientem valoris ipsius; si imperfectorum, quadrantem; adeò proinde, ut maxima priore casu æquivaleat solum 8. tactionibus, seu valoris communis fiat; posteriore autem æquivaleat 6. longa priore casu æquivaleat 4. posteriore tribus; brevis priore duabus, posteriore uni, ac semissi, seu tribus minimis; semibrevis priore uni, posteriore dodranti unius, seu tribus semiminimis; minima priore dimidio unius, posteriore tribus uncis.

Quanquam ob difficultatem deligendi fractiones in brevibus, semibrevibus, minimis, ac semiminimis, vix illarum color, nisi in tactione proportionata, seu tripla variatur; quam etiam hemioliam, & sesqui-alteram appellari jam diximus.

Cum hujusmodi porrò duæ voces ejusdem sint significatus, ac idiomate solum differant; nibil tamen aliud invebunt discriminis, quam quod in hemiolia omnes characteres sunt nigri; & quia hoc ipsum tactionem triplam esse indicat, nullus character præponitur; in sesqui-altera autem omnes characteres sunt albi, seu communes (nisi quod ad impediendum alterationem, quæ ob concursum duarum similium interceptarum, ut in exemplo B mox ante allato, contingeret, altera earum denigratur) præfigitur autem character $\frac{1}{3}$.

Præterea autem, tam hemioliam, quam sesqui-alteram majorem dici, cum notæ sunt breves, & semibreves, interpositis aliquando minimis; idque semibrevi existente communi mensura, hoc est, valente unam motionum, quarum in tactione sunt tres; cum & brevis valeat solum earum duas, & minima dimidium unius. Ac pari ratione tam hemioliam, quam sesqui-alteram minorem dici, cum notæ sunt semibreves, ac minimæ, interpositis interdum semiminimis [ac etiam in hemiolia, ob colorem, uncis] idque minima existente communi mensura, hoc est, valente trium motionum unam, cum semibrevis valeat duas, & semiminima dimidium unius. Verum immorandum in istis non est.

Importunum forte non erit heic adnotare, quod R. P. Athanasius Kircherus in *Musurgia* habet; illic nempe deducit, ante tempora Guidonis Aretini Hymnoruoi eautum expressum fuisse octo lineis, quibus non item intervallis notæ adscriberentur, ac tale schema se reperisse Messanæ, cujus usus fuisset a 700. circiter annis, cujusque octo lineæ initium ducerent ab octo prioribus litteris græcis, α β γ δ ε ζ η θ. Alterum non octo lineis, sed duabus solum cum notis, tam in ipsis, quam in intervallo, & infra multiplicibus, ut ad *Salve Regina*.

Guidonem autem in Aretio Hetruriæ Oppido natum, Monachum Ordinis S. Benedicti, ex hisce quasi rudimentis instituisse, quem habemos ritum exprimendi cantum per notas insertas, tum quinque lineis, tum intervallis (facilitatis gratia) idque Pomposæ in Ducatu Ferrariæ tempore Joannis XX. anno M. XXIV. alii dicunt M. CC. VIII. desumptis ex Hymno S. Joannis vocibus UT, RE, MI, FA, SOL, LA, quæ in progressu per Scalam, aut *Manum*, quam composuit, adhiberentur litteræ A B C D E F G, addita initio littera Γ græca, qua nonnulli putant, indicare illum voluisse initialem sui nominis litteram. Ajunt illum hoc characterum genere graduale primum notasse, & Joannem hanc formam non tantum probasse, sed & omnibus præferendam statuisse. Erant verò etiam Guidoni omnes Notæ uujusmodi; quare & videtur solum babuisse rationem gravis, & acuti, non item temporis longi, & brevis; Inventorem autem Notarum, quas jam & babemus, auctorem fuisse Joannem Muriam, aliter *Jean des Murs* Parisinum 300. circiter post annis.

Porrò Guido necdum contentus hac nova cantandi methodo, inauditam antehac plurium vocum symphoniam excogitasse dicitur primus (certe nullam ipsius memoriam habemus apud Lib. 7. p. 1.
veteres; etsi tritum est, dum Notæ, &c. cantant octava acutius canere, quam juniores, ac Eratos. 3.
alias quoque inflexiones vocis variare) ac fuit etiam auctor Instrumentorum Polyplectrorum, ut sunt Clavicymala, Clavichordia, &c. cum prius nihil tale.

Scala Guidonis componitur ex vocibus gravibus, acutis, & superacutis, litteras scilicet repetendo. Concludit R. Pater nullum extare monumentum, quod Antiqui polyodia usi sunt, sed sola monodia, hoc est, unica voce, nisi quod hæc Lyræ, Cytharæ, aut Tibiæ accommodabatur. Quod enim quatuor illa apud Ptolemæum ἀγώγη, pro quatuor, ut jam vocant partibus accipiuntur, sunt tantum variæ vocis affectiones, ac veluti figuræ tropi harmonici, quibus cantus decorem, & gratiam acquirebat, quod, & deducit, & sub fine. Quæ verò Boëtius, Ptolemæus, aliique de harmonia præter diapason, dispente, diatessaron, & ex hisce compositas, nullam aliam agnoscerent consonantiam; nec enim ditonos, semiditonos, hexachordumque inter consonantias, ut modo computabant ante Guidonem, & a temporibus D. Gregorii differat, ita notabantur per septem litteras A, B, C, D, E, F, G (quas proinde Guido retinuit, addita Γ, ad componendum octavam) ut constans inter quem tonum, aut semitonum foret, ac id semper, seu ascendendo, seu descendendo sumatur.

A) Tonus.
B)
C) Semitonus.
D) Tonus.
E) Tonus.
F) Semitonus.
G) Tonus.

Atque hæc de generibus Musicæ.

CAPUT

CAPUT IV.

De Tonis, ſive modis Cantus.

SUpereſt dicamus de iis, qui fuere etiam ab Antiquis toni, modique appellati; ſed alio ſane ſignificatu, quam qui utrivis voci attributus hactenus eſt. Scilicet tonus, ſive modus, quatenus haic accipitur, nihil aliud eſt, quam forma quæpiam modulationis, quæ in unaquaque ſpecie diapaſon, ſeu octavæ eſt varia, quatenus initium illius, ac intra ipſam ſemitonia ad varias chordas pertinent. Unde & quia veteres fecere diapaſon ſeptem ſpecies, ſeptem quoque modos, tonoſve agnovere, quos & dixere *Dorium*, *Phrygium*, *Lydium*, *Hypodorium*, *Hypophrygium*, *Hypolydium*, *Mixolydium*, nempe occaſione deſumpta e ſpeciali ritu canendi certarum regionum.

Et *Dorius* quidem modus eſt, qui incipit ab hypate meſon, ſeu a chorda communi duobus inferioribus tetrachordis, & deſinit in neten diezeugmenon, ſeu communem duobus ſuperioribus; *Phrygius*, qui a Lichano hypaton in paraneten diezeugmenon; *Lydius*, qui a parhypate hypaton in triten diezeugmenon; *Hypodorius*, qui a meſe in neten hyperbolæon; *Hypophrygius*; qui e Lichanu meſon in paraneten hyperbolæon; *Hypolydius*, qui a parhypate meſon in triten hyperbolæon; *Mixolydius* denique, qui ab ipſa hypate hypaton in paramaſen. Unde & ut ipſos habeas, quo ordine ſunt ab infima churda ſurſum aſcendendo, ita connumerari poſſunt; *Mixolydius*, *Lydius*, *Phrygius*, *Dorius*, *Hypolydius*, *Hypophrygius*, *Hypodorius*. Sunt, qui numerent oppoſito modo, ut Ptolemæus Hypodorium ab hypate hypaton in paramaſen, hypophrigium a parhypate hyparun in triten. diez. &c quemadmodum Merſennus noſter innuit, ſicuti & Lucianus in harmonide, cum concentus modum docet ſervari debere in phrygio attonitum, in lydio turbulentum, gravitatem in dorico, in jonico ſuavitatem: Τὸ ἔνθεον τῆς Φρυγίε, τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίε τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίε τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρὸν.

Ac fuere quidem aliquibus plures ſpecies enumeratæ; ſed eæ tamen fuere duntaxat iſtarum quædam ſubdiſtinctiones. Siquidem omnes iſtæ ſpecies, dorio, ac hypodorio exceptis, fuere in acutam, & gravem diviſæ, & lydius gravior fuit vocatus *æolius*; hypolydius gravior *hypæolius*; phrygius gravior *jaſtius*, ſeu *jonius*; hypophrygius gravior *hypojaſtius*; niſi quod aliqui hypojaſtium cum acutiore mixolydio, uti & graviorem mixolydium cum hypodorio pro eodem habuerunt, cum & videantur acutiorem mixolidium hype.mixolydium dixiſſe, uti & acutiorem phrygium, hyperphrygium.

Quæres forte, qui fieri poſſit, ut qui ſeptem modos primi diſtinxere, octavum non adjecerint a proslambanomene in meſen? Sed feciſſe nempe videntur, quod hic modus non alius ab hypodorio fuerit viſus, quatenus non alia eſt ſpecies Diapaſon a proslambanomene in meſen, quam quæ eſt a meſe in neten hyperbolæon; quatenus utraque incipit a tono, & procedit per hemitonium, duos tonos. &c.

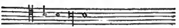
Ut quidpiam verò de ſingulorum proprietatibus attingamus, ecce modo dorio tribuitur, ut ſit gravis, ſeverus, pudicus, ſtabilis, compoſitus, ad prudentiam, & vitæ actiones temperandas comparatus; ac ideo Civitatibus, Rebuſpublicisve probe inſtitutis imitatione habitus; at hypodorio, ut ſit languens, piger, ſomniculoſus, ad vitæ functiones inhabilis. Quo factum ajunt, ut Pythagoræi dorio expergefierent, & ad ſtudia ſe compararent; hypodorio indormiſcerent, & ad quietem converterentur.

Sic phrygio proprium tribuitur, ut animos addet, iram, furoremque accendat, ad immanitatem, itemque ad luxuriam comparet, bellicoſus, audax, præceps, unde & lituo exprimebatur, anapæſtiſque continentibus; hypophrygius autem ex oppoſito; ut vulgare proinde ſit Lacedæmonios ſolitos phrygio ſonare claſſicum, hypophrygio canere receptui.

Sic lydio, ut ſit lugubris, flebilis, ſuſpirioſus, lamentoſus; hypolydio contra, ut feſtivus, alacer, jucundus, amœnus; unde & ille ad funebria, caſuſque miſerabileis; iſte ad amatoria, choreas, res gratas eſt accommodatus. Mixolydio denique, ut quaſi medio ſe habens modo animi affectus commoveat, ac ſedet. Et hæc quidem pauca de Antiquorum modis.

Ad Recentiorum modos quod ſpectat, non agnoſcuntur quidem jam plures, quam ſeptem diapaſon, ſeu octavæ ſpecies; at quatenus illæ, aut harmonice, aut arithmetice dividuntur, creantur ex ipſis modi duodecim, de quibus tamen prius, quam dicamus ipſæ octavæ ſpecies cognoſcendæ ſunt; cum & operæ pretium ſit tum ceterarum conſonantiarum prænoſſe varias ſpecies; tum perſpectum habere quibus chordis, ſeu lineis minora intervalla, hoc eſt, hemitonia, tonique exprimantur.

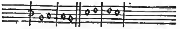
Inprimis itaque hemitonium minus non eſt quidem uſui in diatonico genere; ſed poſſet tamen chordis, characteribuſque b mollis, ac b duri in hunc modum exprimi

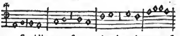
Hemitonium majus, ſeu ſecunda minor, ut practici dicunt, his fere chordis exprimitur.
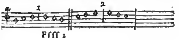

Tonus minor, ſeu ſecunda major ſequitur ſemper tonum majorem tendendo ſurſum, quod ſummum ſemper locum in omni tetrachordo obtineat. En illius exempla

Tonus major, ſeu iterum ſecunda major ſequitur ſemper tendendo ſurſum hemitonium majus in omni tetrachordo; ac reperitur præterea inter *re* chordæ *A mi*, *la*, *re*, & *mi* chordæ b *mi*. En illius exempla

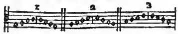
Semiditonus, ſive tertia minor duarum eſt ſpecierum, prout nempe tonus præcedit hemitonium, vel ſequitur. En exempla
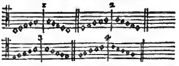

Ditonus, sive tertia major duarum etiam est, quatenus tonus major minorem præcedit, vel inter *A mi*, *la*, *re*, & b *mi* sequitur. En exempla
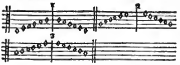

Diatessaron trium est specierum, prout hemitonium ascendendo in summo, in medio, aut in imo locum obtinet. Exempla ecce
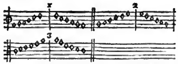

Diapente, seu quinta specierum est quatuor, prout etiam se hemitonium habet
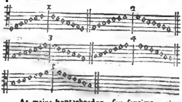

Hexachordon minus, sive sexta minor etiam specierum est, prout duo hemitonia majora in illa se habent

Hexachordon majus, sive sexta major trium etiam specierum pro majoris unici hemitonii dispositione
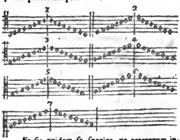

Heptachordon minus, seu septima minor ex dispente, & semiditono composita quinque est specierum.

At majus heptachordon, seu septima major ex dispente, & ditono composita nonnisi duarum agnoscitur.

Denique autem diapason, seu octava septem est specierum, pro ratione septem chordarum, a quibus potest incipere.

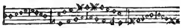

Et sic quidem se species, ut cæterorum intervallorum, sic speciatim diapason, seu octavæ se habent.

Addo verò id cavendum esse, ne consonantias, & maxime diatessaron, diapente, diapason pro numero chordarum, notarumve præcise metiamur; quatenus potest contingere, ut earum compositio rationem consonantiæ excedat, aut ab ea deficiat, unde & vulgò, aut excedens, aut diminuta dicitur.
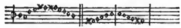
Et diatessaron quidem, seu quarta excedens dicitur, quoties quatuor chordæ, seu notæ nullum complectuntur semitonium, verum ter tonos integros; unde & *tritonus* appellatur; diminuta verò quoties cum tono unico complectuntur duo hemitonia; dicitur autem etiam semidiatessaron. Exempla ecce

Tritonus. Semidiatessaron.

Diapente quoque, sive quinta pari ratione, aut excedens, aut diminuta, quæ & semidiapente vulgò dicitur, in hunc modum

Diapente superflua. Semidiapente.

Sic & diapason, sive octava pari modo, aut excedens, aut diminuta, quæ & semidiapason vulgò appellatur, in hunc modum

Diapason excedens.

Semidiapason.

Dignum interim consideratione, ut character b adimit notæ hemitonium minus, & ex tono facit hemitonium majus; sic istos X, & b notæ addere hemitonium minus; adeò proinde, ut nota, quæ valeret solum hemitonium, evehatur ad integrum tonum, sed minorem videlicet. Quanquam cum character X adhibeatur alias; non solet tamen character b adhiberi, nisi in chorda b *fa*, b *mi*, ad innuendum, licet modulatio per b molle fiat, ea tamen occasione esse notam efferendam non per *fa*, sed per *mi*; adeò ut ex mese transitus fiat ad paramesen, relicta trite synemmenon, cujus chorda b *fa* propria est.
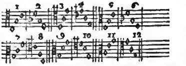
Nunc

Nunc ad Recentiorum modos ut redeamus, diximus jam illos fieri duodecim ex divisione partim harmonica, partim arithmetica specierum ipsius diapason. Existimatur autem diapason harmonice dividi, cum diapente infra, diatessaron supra constituitur; quippe juxta dispositionem numerorum 6. 4. 3. quibus est ante declaratum proportionem duplam harmonice dividi; arithmetice autem, cum diatessaron infra, & diatessaron supra, pro dispositione numerorum 4. 3. 2. quibus dictum est dividi arithmetice proportionem duplam.

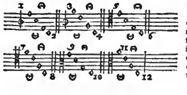
Ac viderentur quidem modi esse debere 14. cum species diapason sint septem; at duodecim tantum sint necesse est; quatenus neque quarta species harmonice dividi, neque septima harmonice potest; quoniam si in quarta deorsum, in septima sursum diatessaron acceperis, ea triton erit, constabitve ex tribus tonis integris; sicque residua fiet non diapente, sed vocata semidiapente: constans nempe ex duobus tonis, & duobus hemitoniis duntaxat.

Ceterum ex 12. modis, qui loco sunt impari, ut puta 1. 3. 5. 7. 9. 11. vocari solent *principales*, *dominantes*, *authentici*; qui verò sunt pari, ut puta 2. 4. 6. 8. 10. 12. dici solent *collaterales*, *famulantes*, *plagales*. Scilicet, quod illi, & creentur ex divisione harmonica, & elatiore loco sint; isti, & creentur ex divisione arithmetica, & depressiorem sedem obtineant. Etenim cum bini assumuntur, hoc est, 1. & 2. 3. & 4. 5. & 6. &c. Sunt quidem chordæ ipsius diapente conjugatis authentico, & collaterali communes; at diatessaron in illo sursum, in isto deorsum additur, sicque est necesse, ut iste sit diatessaron integra inferior, quam ille.

Ut habeas autem, quo ordine, & ex quibus speciebus diapason singuli creentur, creatur ecce primus ex 1. specie divisa harmonice; secundus ex 5. divisa arithmetice; tertius ex 2. divisa harmonice; quartus ex 6. divisa arithmetice; quintus ex 3. divisa harmonice; sextus ex 7. divisa arithmetice; septimus ex 4. divisa harmonice; octavus ex 1. divisa arithmetice; nonus ex 5. divise harmonice; decimus ex 2 divisa arithmetice; undecimus ex 6. divisa harmonice; duodecimus ex 3. divisa arithmetice. Esse autem exempla modorum hæc possunt

Quin-etiam, quia, ut jam monuimus, tam authenticus, quam collateralis ipsi conjugatus eandem diapente communem habent; ii possunt bini, seu conjugati sic repræsentari, ut tribus notis cujusque authentici subiiciatur quarta, ad constituendum collateralem, cujus aliunde suprema nota sit ea, quæ media authentici est; in istum videlicet modum

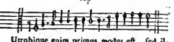

Quo loco adnotari potest tunc modum quempiam dici perfectum, cum inter canendum ad usque diatessaron, seu quartam præcise, seu in authentico infra diapason descenditur, seu in collaterali supra ascenditur; imperfectum autem, & diminutum quidem, cum non omninò attingit diatessaron, excedentem verò, cum ultra excurrit. Atque hic quidem sensus est, quo practici harmoniam vocant, cum illam habent pro systemate ex diapason, & diatessaron constante.

Non memoro autem, quod practici iidem modos discernunt, definiuntque ex duodecuplici commixtione trium specierum diatessaron cum quatuor diapente, ut dum primum modum eum esse describunt. qui componitur ex prima specie diapente a *C sol fa ut*, & *G sol re ut* posita inferius, & ex prima diatessaron *G sol re ut*, ad *C sol fa ut* posita superius; atque ita de ceteris; id scilicet perinde est. Observo potius, quod solent modos ex propriis chordis in alias transferre, seu transponere, ex quo appellari translati, seu transpositi modi solent. Fit autem hæc translatio potissimum interventu b mollis, ita scilicet perinde est, seu dicas

seu

Utrobique enim primus modus est, sed illeic germanus, seu in propriis chordis, heic translatitius, seu in alienis. Ubi & adnotandum est, si posteriore quidem loco non adhibeas molle, non primum modum translatum fore, sed germanum septimum; uti & si priore adhibeas, non jam primus erit, sed nonus translatus.

Quanquam verò sint, qui propterea velint duos esse duntaxat agnoscendos modos, quod omnis cantus, aut per b molle, aut per b durum peragatur, hæc tamen esse ad summum potest generalior distinctio; cum plures sint speciales modi, qui sub illo utroque sint plane distincti. Rectius fortasse, qui existimant septem duntaxat agnoscendos, quatenus 8. 9. 10. 11. 12. iidem cum 1. 2. 3. 4. 5. esse videntur; tametsi appositæ sit, cum ideò habentur distincti, quod utcunque chordæ extremæ primi, & octavi, secundi, & noni, & sic de ceteris, eædem sint; intermediæ tamen eliæ, ac aliæ sunt, quatenus altero existente authentico, altero collaterali, non potest eadem esse chorda, quæ diapente sursum, deorsumque procedendo efficiat.

Interesse autem plurimum mediam quoque chordam esse eandem vel ex eo perspicitur, quod ad eam quoque appellatæ *cadentiæ*, in quibus lepor cantus præcipuus consistere deprehenditur, fiant. Neque verò modo mutata hæc chorda proprias mutat cadentias; sed mutando simul chordam intercepti intra diapente ditoni, ac semiditoni, illas quoque mutat, quæ ad ipsam fiunt. Sed hac de re quoque aliquanto post.

Roges heic forte, qua ratione vocati in Ecclesiis toni, quibus Psalmodia peragitur, ad hosce modos referantur? Respondeo verò, cum octo solum hujusmodi toni vulgò agnoscantur, primum illorum esse, qui heic tertius est, secundum, qui quartus, tertium, qui quintus; ac ita porrò, quousque decimus sit octavus. Qua ratione fit, ut prætermittantur, qui heic sunt primus, & secun-

secundus; undecimus, & duodecimus; nisi quod tonus, qui præter illos irregularis dicitur, & quo Psalmus *In exitu* canitur diebus Dominicis, ad modum undecimum refertur.

Quamobrem autem, qui octo delegere tonos a tertio modo inceperint, non alia occasione fecisse videntur, quam quia primitus modi incipiebant ab eo, qui jam habetur tertius, habetque chordam initialem, finalemque *D la re sol*. Quippe pari modo tonus Ecclesiæ primus situs est in *D la re sol*; neque verò secus octavus, perinde, ac modus decimus est in eadem *D la re sol*; sed supposita scilicet divisione arithmetica, a qua fit modus collateralis. Quod temporibus autem nuperis modus primus acceptus sit penes chordam *C sol ut fa*, idcircò esse factum videtur, ut modi inciperent ab ea chorda, quæ ipsa est Clavis naturæ, & ex harmonica divisione primæ speciei diapason creatur. Quanquam & species diapason inchoari a chorda *F ut fa*, aliave nihil vetuit.

Sed hisce dimissis, ac ut aliquid de singulorum modorum proprietatibus attingamus, id primum prætereo, quod varii varie recenteis hos modos ad antiquos illos referunt, & accommodant; ut dum plerique primum vocant dorium, secundum hypodorium, tertium phrygium, quartum hypophrygium, quintum lydium, sextum hypolydium, septimum mixolydium, octavum hypomixolydium, nonum hyperdorium, ac jonium, decimum hypohyperdorium, ac hypojonium, undecimum hypophrygium, ac æolium; duodecimum hypohyperphrygium, ac hypæcolium; alii primum esse phrygium, secundum hypophrygium, tertium dorium, quartum hypodorium, &c. verum res debet intelligi ex iis, quæ singulis attribuuntur.

Primus itaque ad choreas, tripudiaque est comparatus; *modusque lascivus* ideò dicitur.

Secundus ex se satis lætus, ob affinitatem tamen cum sexto, ita ad exprimendum affectus amatorios deflectitur, ut propterea *languens*, *lamentabilisque* dicatur.

Tertius dicitur modus *gravis*, quod sit maxime ad res graveis, seriasque exprimendas idoneus.

Quartus, quod mœstitiæ, miseriæ, sollicitudini exprimendæ comparatus sit, dicitur *flebilis*, & *supplex*.

Quintus, quod rebus arduis, difficilibus, asperis, dicitur *severus*, *austerus*, *immitis*.

Sextus dicitur *assentator*, quod sit maxime accommodatus ad exprimendum adulationes, querimoniasque & languores amantium.

Septimus *hilaris*, *alacerque*, quod mentem a curis, & sollicitudinibus avocet, & ad hilaritatem, lætitiamque componat.

Octavus *Religiosus*, quod fere usurpetur pœnitentiæ, lacrymis, aliisque pietatis verbis, affectibusque exprimendis.

Nonus *iracundus*, quod accommodetur exprimendis minis, mentisque emotionibus, unde & ad res quoque lascivas transferatur.

Decimus *pudicus*, quod mixtam pudori suavitatem præseferat, & sedationem animi, modestiamque testetur.

Undecimus *politus*, seu comptus, quod præseferat quidpiam comptum, limatum & compositum; unde & carminibus Lyricis est maxime accommodatus.

Duodecimus *luctuosus*, quod quarto, sextoque affinis, exprimendis lugubribus, deploratisque rebus sit aptus.

Atque ista quidem circa modos idcircò adnotanda sunt, quod harmonicis, practicisve habenda cura inprimis sit, ut deligant modum argumento congruum. Argumentum verò materiam subjectam, hoc est rem, sive orationem, quæ concinitur. Uocant proinde vulgò subjectum, tametsi subjectum quoque nominant eam concinentium partem, quæ sua speciali modulatione argumentum sic exprimit, ut cetera ad ipsam, quasi præcipuam referantur; idque sive illud sit aliunde propositum, seu proprio marte excogitatum.

Est autem modus deligendus, congruusque usurpandus, tum ne res lætæ modo lugubri, lugubres læto exprimantur, ac universe, ut orationi sit cantus consentaneus; tum ut agnoscatur quibus chordis vocatæ cadentiæ accommodandæ sint, & ad quas usque excurrere liceat. Quippe necesse plerumque est ultra modum excurrere, nam si canendo permutatis, ut loquuntur, vocibus, tenor, verbi causâ, authentico modo argumentum exprimat, oporteat sæpius partem imam ad quartam chordam infra tenoris infimam, aut si in collaterali ad quintam usque excendere; neque secus partem summam, ad quintam, aut quartam supra altæ partis supremam ascendere; cum sit aliunde tota octava ipso tenore acutior; uti & pars alta parte ima octava tota altior est. Ut taceam posse quidem ad unam, alteramve chordam præterea excurri, sed non sine magno plerumque concinentium incommodo.

Dixi autem, dum vocibus permutatis canitur; nam si canendum sit paribus, ut si omissa parte summa, duo, tresve tenores sint, tunc tantus excursus necessarius non est, potestque chordarum systema esse longe minus. Unde & obiter intelligi licet, non posse proprie partes esse plures, quam quatuor; quoniam cum plures inducuntur, non ideò chordarum systema augetur, sed partes ipsæ sic ingeminantur, ut sint duo tenores, verbi gratiâ, quorum unus sit altera tota tertia acutior; videlicet quasi bipartiendo quintam, qua tenor superat partem imam; atque ita de ceteris. Prætereo autem cum ex opposito pauciores partes sunt, ut puta vel duæ, vel tres, posse eas in absentium consinium chordas sic excurrere, ut ipsas quasi suppleant, iisdem exhibitis consonantiis.

Intelligitur consimiliter, ad agnoscendum concentus modum attendendam quidem præcipue esse finalem chordam, seu eam, in quam concentus totus desinit; at quia plerunque dum modi authentici sunt, in medias chordas desinitur, dum collaterales in extremas; ideò attendenda textura est tota, ac pervidendum ad quas chordas crebriores fiant cadentiæ. Id certe maxime est necesse, ubi modi non simplices, sed commixti sunt, veluti primus cum decimo, quintus cum duodecimo, ceterique pari ratione.

Quod dixi porrò, deligendum esse modum congruum, ut cantus orationi consentaneus sit, patet accedere debere, ut quæ pars præcipue argumentum exprimit, motiones gradatim, aut saltuatim; minores, aut majores pro ipsa argumenti conditione subeat. Nam si argumentum querulum, luctuosum, flebileque sit, procedendum maxime est per hemitonia, itemque per minores tertias, sextas, tertias decimas supra infimam; & supra chordas accidentaleis usurpanda interdum b molle, ac diesin; ut prætercam notas majores, diuturnioresve esse debere; uti & secus agendum constat, ubi argumentum lætitiæ est; caveri autem potissimum motiones illæ lenes debent,

Digitized by Google

bent, ubi argumentum, iracundiam, immanitatem, aſperitatem præſefert, uſurpandæque maxime præter tonos integros majores tertiæ, ſextæ, tertiæ decimæ, quartæ quoque, undecimæque, ac ſeptimæ etiam, præcipueque cum ſyncope, hoc eſt, nota, quæ in tactus elatione cœperit, perſeverante in depreſſione.

Quanquam verò hæc jam attinent ad praxin, juvat tamen adhuc duo, aut tria quædam generatim ſubiicere. Unum eſt, ut adhibeantur conſonantiæ potiſſimum; tametſi, ut ante innuimus, poſſint interdum diſſonantiæ appoſite intermiſceri. Debent autem initio ſpeciatim ſolæ adhiberi conſonantiæ, eæque, quantum licet, perfectæ, & maxime quidem, ſi partes occipiant ſimul canere; nam ſi alioquin una poſt aliam poſſint imperfectæ quoque uſurpari. Quod ſi uſpiam eſſe perfectæ, tum in fine præſertim debent; tunc enim præcipue harmoniæ ſuavitatem auris expectat, & qualis potiſſimum eſt octavæ, aut uniſoni.

Cavendum verò ſtudioſe eſt, ut chordæ, notæve ſibi invicem reſpondentes conſonantes ſint, ſed etiam, quæ binæ hinc inde decuſſatim opponuntur, hoc eſt, prior unius cum poſteriora alterius, ſe harmonice habeant, neque relatione, ut loquuntur, falſa, perverſave afficiantur; hoc eſt, ut inter illas neque tritonus, neque ſemidiapente, neque ſemidiapaſon, diapaſonve excedens interveniat. Eſt autem præſertim tritonus cavendus; cæteræ enim tolerantur facilius, maximeque ſemidiapente, ſi inſequatur ditonus, & præcedente quidem, ut par eſt, conſonantia; neque enim alia ratione diſſonantiarum aſperitas, quam præcedentium, conſequentiumque conſonantiarum ſuavitate lenitur.

Atque ut hoc loco quidpiam obiter de diateſſaron, ſive quarta, quæ reſpicienda interdum videtur, adiiciam; ſciendum eſt illam ſolitariam quidem, hoc eſt, cum duæ ſolum partes canuntur, non eſſe gratam admodum, quo fit, ut fere uſurpari niſi cum ſyncope non ſoleat; verum conſociatam, ut ſi tres, pluresve partes concinant; tunc commodiſſime uſurpari, ac non modo quidem copulatam inferne cum quinta, aut minore tertia, ſed etiam ſuperne cum tertia majore.

Alterum, ut ipſæ conſonantiæ continuò varientur, hoc eſt, ut non adhibeantur cohærenter inter duas eaſdem partes duæ octavæ, duæ quintæ, &c. ac minime omnium duo uniſoni. Id ſcilicet ingratum eſt, ac fere ſolum cum aut motiones ſaltuatim procedunt, duæ tertiæ, ſextæque habentur tolerabiles, maximeque, ſi altera major, altera minor ſit, ob tantulam illam hemitonii diverſitatem. [Qua ratione proinde fit, ut ſi tertia ſextam, aut ſexta tertiam conſequatur, altera eſſe major, altera minor debeat; niſi forte altera partium in eadem chorda, notave conſtet] aut motiones contrariæ ſunt, hoc eſt, dum una partim aſcendente, altera deſcendit], duæ quælibet conſonantiæ continentes non improbantur.

Notandum eſt verò tametſi duabus conſonantiis ejuſdem naturæ interponatur diſſonantia, illas nihilominus continenteis reputari, neque; perfectæ licet fuerint, ſatis ſuaviter diſſonantiæ incohærentiam temperare.

Poſtremum, ut variatæ conſonantiæ non ſine delectu procedant, utque adeò ex una in aliam vicinam tranſeatur: Exempli gratiâ, ut ſi ex ſexta procedendum ſit ad octavam, ea ſexta ſit major, ſi ad quintam, ea ſit minor; neque ſecus ſi ex tertia ad octavam; partibus interea motiones oppoſitas ſubeuntibus. Quod ſi ex tertia ad quintam procedendum ſit, ubi altera quidem conſtiterit, par eſt tertiam eſſe majorem, ubi variata fuerit minorem; ſi verò ex tertia ad uniſonum debet ea tertia eſſe minor; & partibus quidem gradatim, oppoſiteque incedentibus, aut una conſtante, altera ſaltante; nam ſi alioquin una gradatim, altera ſaltuatim aſcendat, eſſe eam minorem par eſt.

Verum pauca hæc, & modorum quidem occaſione attigiſſe ſit ſatis; hæc enim, aliaque ut fuſius, ita ſpecialius proſequi ad eam praxim attinet, quam compoſitionem vulgò nominant, quæque adeò in duabus, tribus, pluribuſve partibus ad efficiendum harmonicum concentum aptandis, verſatur. Quare & huc uſque Manu-ductio ad Muſices theoriam ſufficiat.

NOTITIA

Digitized by Google

Digitized by Google

NOTITIA
ECCLESIÆ
DINIENSIS,

CUI ACCESSIT

CONCILIUM AVENIONENSE,
Anni M. CCC. XXVI. Ex Manu-ſcripto Codice
Statutorum ejusdem Eccleſiæ.

Digitized by Google

Digitized by Google

C L E R O, POPULOQUE DINIENSI

PETRUS GASSENDUS
Ecclesiæ Præpositus, S.

VESTRA fuere vota, mi PRÆSUL, MEI COLLEGÆ, MEI CONCIVES, ut appellerem animum ad ea, quæ audiistis interdum me de Ecclesia, Urbeque nostra edisserentem, conscribenda. Nempe soliti estis demirari, qui potuissem è tenebris educere illa non pauca, quæ forent vobis incognita; ac reputastis, nisi ea scripto sustinerem committere, fore ut, me extincto, in densam caliginem relaberentur. Manum itaque, ante meum a vobis discessum, operi admovi; ac jam alias inter elucubratiunculas emissurus quoque hanc sum; tanto sane alacrius, quanto propria alioquin sponte hoc mei in Patriam affectus exhibiturus specimen, persentio me facturum rem Vobis futuram non injucundam. Dudum est certe, quod cogitaram, non ante, si Deus daret, emori, quam hocce officio ut defungerer, hoc est, ut ex iis, quæ aut fando a majoribus accepissem, aut ex libris intellexissem, aut ex evolutis innumeris pæne registris, actisque eruissem, aut ex Viris curiositatis oppido raræ addidicissem, Opellam hujuscemodi quantulamcumque concinnarem. Ac me eum quidem nunquam habui, qui possem Principis Poëtarum imitatione dicere:

> *Primus Idumæas referam tibi Dinia palmas,*
> *Et viridi in campo templum de marmore ponam:*

Verum non ideo intentatum pro modulo virium debui sinere, si Diniæ forte commendationem quærere aliquantulam possem. Quippe tametsi futuri sint, qui me res adeo tenues, ac nostræ istæ Dinienses sunt, extulisse in vulgus causentur, tuebor me tamen, quod hanc nactus Spartam, ornare hanc debuerim; &, cum alii suis glorientur Mycenis, imitari mihi eum licuerit, qui Ithacam suam in asperrimis saxulis affixam, tanquam nidulum, immortalitati etiam anteposuit. Videlicet, tametsi patria nec magna, nec splendida sit, non ideo minus patria est, neque minus ipsi debemus, quod sumus; atque adeo esse eam nobis minus caram æquum non est; cum & eo ipso magis teneamur, quo exornare valeat nos, evadere ipsi cuipiam ornamento. Neque verò hoc dico, quasi nostra hæc tenuis prorsus sit, obscuraque habenda; cum Civitas fuerit jam Plinii, Ptolemæique temporibus non contemnendi nominis, quippe Regionis cujusdam Caput; ac ideo deinceps in Provinciarum distributione Diœcesis evaserit secundum Metropolim prima. Quanquam, occasione istorum, qui scribi, nisi grandia, valdeque illustria non ferunt, admoneo, fore ut heic non videant claram Rhodon, aut Mitylenen, aliamve id genus urbem laudari, nec facta Virûm, quæ æternis famæ monimentis inclyta floreant; admoneo, inquam, mature, ac in fronte; ne, si forte ea, quæ sequuntur legere sustinuerint, sese deinceps operam, præter spem, lusisse querantur. Ad ceteros quod attinet, qui non perinde præter pavonem, rhombumque omnia

fastidiunt, ac rerum fastu non sic ducuntut, quin cognoscere parva æque, & magna cordi habeant, ii, nisi aliud, saltem me eum esse deprehensuri sunt, qui cum ceteris non invidcam, ut sint palatiorum amplitudine, magnificentiaque gloriosi, ipse casis humilibus, paupereque cavo sim lætus. Sed & utcumque de aliis sit, abunde erit, quod Vos saltem, quorum intetest, hæc nosse delectet; nempe & Vos estis, quibus ipsa præsertim scribo, iisque, qui nobis successuri sunt, quibus non hæreo, quin gratum faciam, dum transdo ad illos, quæ me ad nos usque ex antiquitate non latent, quibusque similia si fuissent per vices ab aliquibus antecessorum tradita, non in ea, qua sumus, rerum ignoratione versaremur. Quamobrem & ipsi Vos estis, o Reverendissime Præsul, o carissimi Collegæ, & Concives, quibus hæc ipsa offero, ut sint in pignus mei illius, quem dixi, affectus, obsequiique in Patriam, cui voveo, apptecorque omnem a Deo bonorum omnium largitore prosperitatem; utque sint aliunde in quantulamcumque compensationem ejus officii, ad quod mei præsentia tencor, neque enim dubito, quin pro eo, quo estis erga me amore, quoque acceptum meum hoc munusculum habebitis, hanc commutationem cum mei absentia [non valde prolixa, Deo dante, futura] æqui, bonique consulatis. Ne longum autem faciam, cum omnia, quæ sum deinceps dicturus titulo *Notitiæ Ecclesiæ Diniensis* complectar; ea sic partienda trifariam videntur, ut juvet primum pauca de ipsa Civitate præmittere; prosequi subinde ea, quæ ad Ecclesiam in ipsa sitam attinent; ac seriem demum subiicere Episcoporum, qui Ecclesiam rexerunt; & Appendicis vice, Præpositorum etiam aliquot ejusdem Ecclesiæ.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS

PARS PRIMA.

Qua de Civitate Diniensi pauca præmittuntur.

CAPUT PRIMUM.

Diniæ Situs.

UT igitur inde incipiam, Dinia, sive, ut in libello Provinciarum legitur, *Dina*, Civitasve Diniensium, nominata est posterioribus sæculis, nunc *Dinea*, nunc *Dignia*, nunc *Digna*; & cohærenter *Dineensis*, vel *Dievensis*, *Digniensis*, & *Dignensis* urbs, gallica, & vernacula appellatio est *Digne*; etsi aliqui, ut Scaliger, scribant, *Dine*, & Schudus etiam apud Ortelium, *Donoy*.

Populi, quorum caput fuit, dicti sunt Plinio Ebroduntii, dum narrat, *tam Avanticos, quam Ebroduntios, quorum oppidum Dinia, a Galba Imperatore formulæ adjectos*, hoc est, Narbonensi Provinciæ adscriptos, cum Inalpini ante haberentur. Scilicet alias idem Plinius inter genteis Alpinas a Romanis devictas numerat Ebroduntios. Ac vult quidem citatus Schudus non Ebroduntios, sed Bodiontios legendum; verum, si conjectura placet, quidni potius Blodontios, Bleduntiosve legendum ducamus, propter Blodunam, vel Bledonam fluvium (vulgo *Bleone*) qui varie sinuatus, varia hinc inde oppida habet; ac medio cursu Diniam alluens, quarto deinde lapide sese exonerat in Druentiam? Certe, cum Druentia superius, eademque ex parte fluviolum Vantium excipiat, potuere, qui ipsum circumstarent Populi, Vantici, Avanticive esse, quorum Dinia quoque oppidum, sive caput foret. Nisi quis malit Avanticos requirere in Delphinatu, ubi Avansonum oppidum; ac ipsos etiam Ebroduntios pro Ebrodunensibus habere. Quanquam, si illi quidem Avantici fuere, qui potuit ipsorum tam procul sitorum, ac ultra Druentiam oppidum esse Dinia? Qui etiam potuit Ebrodunensium, cum Ebrodunum, & jam ante Alpium, seu Graiarum, seu Cottiarum celebre fuisset oppidum; & deinceps fuerit Metropolis, cujus Civitatum una fuit Dinia? Quod si præterea Plinius Ebrodunum, aut Ebrodunenseis inter genteis Alpinas nominatim non numeravit, caussa forte fuit, quod Ebrodunum habuit in iis duodecim Civitatibus, quæ non fuere recensitæ in inscriptione illa è trophæo Alpium, quam referendam integram censuit. Videlicet, enumeratis variis Populis subjicit: *Non sunt adjectæ Cottianæ civitates xii. quæ non fuerant hostiles; item attributæ municipiis Lege Pompeia.*

At Ptolemæus Populus, quorum Dinia caput, vocat Sextios, dum, Οὐοκοντίων, inquit, ϗ Μιμήνων, ἀνατολικώτεροι Σέντιοι, ὧν πόλις μεσόγειος Δινία: *Vocontiis, & Mimenis magis Orientales sunt Sentii, quorum civitas mediterranea est Dinia.* Innuit autem hos fuisse extremos ad Orientem Galliæ populos versus Alpeis, cum ipsos inter popolos Galliæ Narbonensis recenset, neque pro Inalpinis habet. Cum verò esse addat finitimos Vesdantios, quorum Sanitium oppidum inter Italiæ populos, atque Alpium incolas refert, hinc fit, ut Sentius habere eosdem cum Sanitiensibus non liceat; tametsi aliunde nullum superfit in tota regione ejus vocis vestigium; nisi forte ipsam extendas ad urbem usque Sedenam, vulgo *Seine*, & posse putes jam Sedentios appellari pro Sentiis, conjecturamque ex eo fulcias, quod proximi Sedenæ montes Gallicam ditionem a Sabaudica, sive

Inal-

Inalpina, atque Italica secernant. Utcumque sit, ac ne ambages consecter, cum temporibus insequentibus mos obtinuit Gallias in septem Provincias distingui, habita est Dinia inter civitates Provinciæ Maritimarum Alpium, quarum Metropolis Ebrodunum; quemadmodum vel ex citato Provinciarum libro intelligitur.

Deinceps, cum fines, nominaque Provinciarum mutationes subierint varias, comperitur quidem Ebrodunum ab aliquot jam sæculis ad Delphinatum pertinere; at Dinia semper in ea fuit, quæ ipsum Provinciæ nomen fecit suum. Hinc & Principem semper eum agnovit, qui Provinciam obtinuit; & ex quo Comites Provinciæ, qui iidem fuere Reges Hierosolymitani, Neapolitani, Siculi, desierunt regere Provinciam, Carolusque nomine III. & Comitum ultimus obiit anno Christi M. CCCC L. XXXI. Dinia, ut & tota Provincia Regem Francorum Principem habuit, ac Proregem eundem, seu Gubernatorem vocatum agnovit, & ex quo Supremi Senatus, parlamentive institutio anno M. D. I. facta est Aquis-Sextiis, eò detulit ultimam controversiarum cognitionem.

Ceterum Diniæ sub Cœlo situs a Ptolemæo describitur, secundum longitudinem quidem, κξ, ς, hoc est, 27. graduum, & minutorum 10. secundum latitudinem verò μδ, γ, hoc est, grad. 44. & minut. 20. Ipsi, quod ad latitudinem spectat, quæ eadem est cum Poli altitudine, deprehendimus illam grad. 44. minut. 6. idque idoneis organis, tam ex meridiana Solis altitudine, ac Solstitiali potissimum; quam ex altitudine maxima, maximaque Stellæ Polaris, quæ speciatim sub finem anni M DC. XXXII. observata fuit, vesperi quidem summe evecta grad. 46. minut. 46. mane verò summe depressa, grad. 41. minut. 25. $\frac{1}{2}$. Unde & patet, obiter, quantum Dinia sit borealior Aquis-Sextiis, ubi ex nostris observatis attollitur Polus grad. 43. minut. 33 quantum Massilia, ubi grad. 43. minut. 20. quantum Tauroentio, Toloneve, ubi grad. 43. minut. 12. quantum item australior Gratianopoli, ubi grad. 45. minut 12. quantum Lutetia Parisiorum, ubi grad. 48. minut. 50. atque ita de ceteris.

Ad longitudinem quod attinet, quia illius initium tam secundum Ptolemæum, quam secundum alios in incerto est, ac differentiæ inter varias civitates tutiores sunt, eapropter seligo duntaxat observationes aliquot, ex quibus differentia Diniam inter, & ceteras [in quibus certe potissimum eadem observata fuerint] innotescat.

Prima est Eclipseos Lunaris, quæ contigit anno M DC XXIII. mense Aprili, die XV. mane Stylo novo, seu Gregoriano, uti, & cetera. Videlicet ejus initium, seu primam limbi temerationem inumbrationi succedentem observavimus telescopio, cum Cauda Leonis foret ad occasum alta grad. 20. min. 6. ac proinde hor. 3. min. 9. a media nocte.

Secunda Eclipseos pariter Lunaris, quæ contigit anno M DC. XXXV. ac die Augusti XXVIII. mane. Siquidem, cum nubes permiserint solum conspici Lunam circiter incidentiæ, seu increscentis obscurationis medium, observavimus telescopio sex digitos deficere hora præcise a media nocte secunda; idque ex Aquilæ, ac Pegasi Stellis.

Tertia Eclipseos item Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXVI. die Februarii XX. vesperi. Fuit quippe illius initium hor. 9. min. 44. ac semisse; finis [præter phaseis complureis] hor. 9. minut. 35. idque ex duabus, aut tribus Stellis; uti & fere in ceteris.

Quarta Lunaris rursus Eclipseos, quæ anno M DC. XXXVIII. ac die Decembris XX. mane, sive statim a media nocte. Contigit nimirum illius initium hor. 10. min. 37. Immersio hor. 1. min. 38. Emersio hor. 3. min. 13 $\frac{1}{2}$. Finis hor. 4. min. 14.

Quinta Eclipseos demum Lunaris, quæ anno M DC. XLIX. ac die Novembris XIX. mane. Quippe observatum illius initium hor. 5. minut. 18. Immersio totalis hor. 6. min. 21.

Sexta fuit Solaris Eclipseos, quæ contigit anno M. DC. XXXIII. ac die Aprilis VIII. post meridiem. Cum initium enim præripuerint nubes, observare licuit nihilominus tum finem hor. 5. minut. 45. ex altitudine Solis grad. 8. min. 5. tum plureis Phaseis intermedias, ex quibus licuit intelligi contigisse medium hor. 4. minut. 42 $\frac{1}{2}$. maximo defectu existente digitorum 8. minut. 18. Scilicet telescopio, & apposita machina utebar.

Septima addi potest, quod Luna occultare ceperit Regulum, anno M. DC. XXVII. die Junii XVII. hor. vespert. 10. min. 30.

Octava, quod, occultare primam trium in collo Sagittarii, anno eodem, die Septembris XVIII. hor. ii. min. 2.

Nona, quod primam trium in Cauda Arietis, anno M. DC. XXXIII. die Februarii XIV. hor. 11. min. 30.

Decima, quod præcedentem duarum in Cauda Capricorni, anno M DC. XXXV. die Augusti XXVI. hor. 9. min. 49.

Undecima, quod eam Stellam, quæ est in extremo pede Castoris, anteceditve aliam in pede præcedentis Geminorum, die memorata Decembris anni M. DC. XXXVIII. hor. 4. minut. 37. id nempe, cum Luna adhuc exueret superstitem ab Eclipsi penumbram.

Duodecima, quod rediens Luna ad eandem Stellam Februario anni insequentis, ac die XIII. transierit illi cuspide borea, obtusaqua ad duo minuta, hor. 10. minut. 17. idque cum sub noctis initium texisset, revelassetque Propodem; atqua id genus cetera; sed pauci ad ista attendunt.

Prætereo autem ex Eclipsibus, ac illa præsertim anni M DC. XXXV. quam in locis variis, intercedente optimo, & nunquam satis laudato Nicolao Fabricio Peireskio, Senatore Aquensi, amico conjunctissimo, observari curavimus, colligi posse esse Diniam Orientaliorem Aquis-Sextiis, aut Massilia, besse, sive dodrante gradus; Amsterodamo integro gradu; Avenione sesqui-gradu; Parisiis septem [aut, ut alias, proxime quatuor] gradibus; Londino vix quidquam amplius; Occidentaliorem verò Tubinga vix sextante gradus; Neapoli gradibus 13. Dantisco 14. Cairo 25 $\frac{1}{2}$. Alepo 28. Quanquam hæreo hac in re nimis.

CAPUT

CAPUT II.

Diniæ Descriptio.

Fuit verò semper Dinia, aut saltèm ab annis plusquam octingentis, in Civitatem, & Burgum distincta. Scilicet *Burgum* nominant aliam quasi urbem, ut posterius dicendum. Constructa porrò Civitas fuit ad productam radicem montis præripientis illi exortum ab æquinoctiali in æstivum; unde &, cum forma sit pæne ovata, tendit ipsius longitudo ab ortu proxime æstivo in occasum proxime hyemalem. Qua pars illius summa est, ac declive dorsum montis imminet, Turris est *Taliasia* vocata, & specie quidem octangula; nisi quod bina latera, quæ erant urbem respectura, coaluere in unum planum. Opposita ex parte, hoc est, ad productæ radicis extremum, rupes est, supra quam paulò eminentiorem extructum fuit pridem Episcopi Castrum, quod Patrum nostrorum memoria sic fuit dirutum, ut nihil jam præter maceriem, & aliquot cryptas, ruderaque supersit. Id videlicet, postquam anno M.D.LXXVI. occupatum a Calvinistis castrum, una cum adjuncta Ecclesia, induxit civibus in mentem, ne sartum tectum locum tenerent, qui iterato cedere in extraneum præsidium posset. De ipsa Ecclesia, quæ fuit a sesqui-sæculo duntaxat [sicque aliquot sæculis post ipsum castrum Episcopi, & ad ejus ortum] constructa suo inferius loco dicetur. Adnoto heic solum, Turrim campanilem, quæ illi adjacet, ac horologio etiam urbis inservit, non eam esse, quam civitas condi anno M.CCC.LXV. curaverat, sed eam, quæ confecta deinceps cum Ecclesia fuit; nisi quod effecta cum fuisset pyramidali fastigio, relecta est illi pyramis ante annos XXVIII. & Turri facta elatiore [servata nempe quadrata forma] superpositum est illi horologium intra caveam ferream, quæ machina est ingens, elegansque, & procul accedentibus ut valde eminens, sic pulchra adspectu.

Tres fuere Portæ urbis præcipuæ, quæ etiam num integræ visuntur. Duæ nimirum extant hinc inde infra Turrim Taliasiam, quarum altera *Portale Traversiæ* ab adjacente suburbio, & *Durandorum* ab antiqua quadam familia appellata, aperitur, vergitque in Cæciam; altera *Portale Balneorum* [quod inde exeatur ad balnea] & *Solis*, aut *Solarii boum* [quod in adjacente suburbio coriarii, alutariive exponant Soli boum coria, ceterasque pelleis] vocata, aperitur, vergitque in Vulturnum. Tertia habetur, qua extrema, imaque pars illius rupis in meridiem convertitur; & ab oppido, quod primum occurrit ad Bledonæ lævam, *Portale Galberti* nominata, aperitur, vergitque in Africum. Fuere & duæ portæ minores, quippe non perinde munitæ suis Turribus, nec belli, aut pestis temporibus perinde apertæ. Prior fuit medio fere loco inter eas, quæ Traversiæ, & Galberti dictæ sunt; appellata primum *Portale Ubaci* [Provinciales nempe Ubacum, quasi Opacum, nominant prospectum, seu montis, seu loci alioquin editioris boreum] ac deinde *Capituli*, ob quæsitam illeic ante annos trecentos Capituli domum. Ea fuit aperta, vergensque in Caurum, ac non ita pridem, seu meo tempore, ita diruta, ut vix jam supersit illius vestigium. Posterior illi opposita, & balneorum Porta, quam Galberti propior, convertitur quoque, ut illa, in Vulturnum; & neque adeo antiqua est, neque alio nomine, quam *Portaleti* nuncupatur. Ipsa est, juxta quam Tribunal Regii Judicis olim fuit.

Mœnia fuere variis, iisque quadratis interstincta Turribus, quæ integræ fere adhuc perseverant [tametsi, tam ipsæ, quam murus, & ante murale magna ex parte in domos cedunt] ac tres præsertim ex iis quatuor, quæ inter Portam Galberti, & Portaletum sunt; una, quæ exinde ad Portam Balneorum, & [præter ipsam Turrim Taliasiam, quæ in apice urbis est] tres, quæ a Porta Traversiæ in Portam Ubaci. Quod porrò ex Ubaci Porta in Portam Galberti fuerit unica, causa fuit ipsum Episcopi Castrum, ac prærupta rupes; unde & nullæ domus ipsi adjacuerunt, ac fuere solum aliquæ extructæ, qua parte aliquantula fuit rupis declivitas versus Africum, ac versus Meridiem. Mœniorum, ac adeo totius Civitatis ambitus, seclusis suburbiis, major non fuit passibus communibus, proxime octingentis.

Vicus intra civitatem præcipuus fuit unus, isque appellatus *Rectus*, quasi recta tendens a Porta Galberti secundum urbis longitudinem, & meridionalem quidem ejus partem, nisi quod circa medium angiportus australior est; & qua quidem vix deflectitur vicus non-nihil ad lævam. Appellatur etiam inferior ob superiorem alium citra, ac ultra Portaleti regionem, quousque factus è regione Turris, quam esse inter Portaletum, ac Balneorum Portam est dictum, tum dilatatur in macellum, tum flectitur in lævam, excipiturque a vico ipsi parallelo, & superiore dicto, qui mox in plateam præcipuam ampliatur, & coactus rursus in angustias ad appellatam urbis domum, aperitur brevi in plateolam, quæ ante Portam Balneorum est, sinuaturque exinde ad lævam in Portam Traversiæ. Prætereo autem regionem urbis, in quam statim a Porta Galberti ad lævam ascenditur, venire *Rupis* nomine; scilicet a substrata rupe; & cum sint aliquot illius quasi mæandri, seu viculi, superiores duos ex iis, qui secundum urbis longitudinem sunt, coïre in unum ad meridiem Castri, ipsiusque Ecclesiæ; infimum verò excipi a vico Judaico dicto, qui mox descriptu subiicitur, ac interceptam adeo sub Castro Regiam domum, seu palatium habet. Is parallelus est ipsi recto; unde & illo alio per declivitatem accepto, succedentem habet, quem superiorem diximus, quique sub medium leviter flexus alium excipit, ex porta Ubaci oblique subeuntem; idque deducto in utrumque angiportu, quo ex rupe, ac parte Ecclesiæ orientali excenditur. Cum sint porrò vici intra Urbem angusti, tum angustiores etiam, obscurioresque ex eo redduntur, quod domorum facies non parietibus, sed productis contignationibus insistant; quo fit, ut qua præsertim parte contignationes hujusmodi columnis nullis suffulciuntur, inamœnus sit propter situm inæquabilem domorum, prospectus. Fit quoque, ut domus, quæ maxima parte oblongæ, angustæque sunt, sint simul obscuræ; & quæ cameræ mediæ inter anticas, posticasque sunt, efficiantur cecæ; nisi quod in quibus sunt scalæ medium occupantes ædificium, spatium quadratum adjacet, ac inane in cœlum patet (Cœlum apertum nominant) ex quo aliquid lucis corrivetur.

Ad Suburbia quod attinet, maximum fuit olim, quod ex situ quasi transversu secundum

faciem

faciem memorati montis in Boream conversam, nominatum *Traversia* est; quippe interstitio passuum proxime octingentorum civitatem ipsam cum Burgo connexiit. Nunc superest solum triens circiter; suntque in vacuo parietinæ, seu rudera potius Sacelli Beati Sebastiani, quod illius medium circiter obtinuit. Aliud, cui (ut dictum est) *Sol*, vel *Solarium bellum* est nomen, tantum fere jam, quantum olim est; idque instauratis, a me usque puero, variis domibus per bella civilia eversis; ac in iis etiam publico Gymnasio, in quo sub extremum Suburbii exædificato, litteræ humaniores docentur. Tertium, quod a Porta Galberti, & porrò ad usque Portam Ubaci, ulteriusque extenditur, cum recentius est, tum amplius, quam cetera duo. *Ubacum* vulgo dicitur; nisi quod hinc inde ad plateam, quæ extra Portam est, itemque qua directo ab ea in Portam Suburbii, ac porrò in confluentem itur, appellari *Pes urbis* solet. Ejus, ac Traversiæ spatiosi sunt vici; ac in iis extructæ domus commodiores, ampliores, & participantiores lucis, quam quas intra urbem esse diximus.

De Burgo ut etiam dicatur, id intelligitur ex jam dictis esse, aut fuisse potius, ipsi Civitati ad Cæciam. Ejus situs est in convalle, quam ad unam leucam fluviolus *Mardaricus* dictus sic præteriuit, ut non procul a mœnibus Civitatis demum decurrens, in Bledonam exoneretur. Vix autem fuit Burgum suo ambitu Civitate minus; uti demonstrant mœnia, quæ tametsi semiruta, & pæne solo exæquata, dimidia tamen adhuc, ex parte nempe ad Occasum, & Boream supersunt; cum qua fuere juxtim, & secundum Mardaricum, ac præter pratum, quod jam est Præposituræ, vestigio careant; murorum proinde circuitus fuit præter propter passuum communium sexcentorum.

Tres quoque fuere illius portæ; una, quæ patuit in Traversiam, ipsamque adeo Civitatem; ac fuit idcirco aliquando *Porta Traversia* nominata. Fuit etiam dicta *Porta inferior*, & ante sesqui-sæculum *Porta lede nostra Domina la bella*, forte a quapiam imagine juxta illam pulchre depicta. Superest nunc solum illius ex utraque parte maceries, & cohærens quidem ad lævam [scilicet ingredientibus] cum muro residuo producto in Boream, ac versus Sacellum Beati Joannis Chrysostomi, ulterius ad eam partem situm. Alia ipsi opposita, qua exibatur Sedenam, Ebrodunum, in Pedemontium (uti & exitur etiamnum) sortita est *Porta superioris* nomen; ac dicta est etiam aliquandiu *Porta Savina* a quodam familiæ Savinæ rustico prædio non procul sito. Integra pæne præter arcum visitur adhuc ejus structura; uti & Mœniorum, quæ exeuntibus cohærent illi ad sinistram. Tertia extitit, ubi nullum jam observare licet illius vestigium: qua nempe murus, quem diximus tendere in Boream, & terminatur, & ab eo excipitur, qui est secundum vineam Præpositurę ab occasu in ortum. Exeuntibus illa ade at proxime ad dextram memoratum Sacellum Beati Joannis Chrysostomi, è quo deflectebatur iter ad Sacellum Sancti Martini, ac ad oppida versus Boream sita. Nomen illi *Porta Laurentia*; an id a familia Laurentia (qualem ipsi deficere in urbe nuper vidimus) su a quapiam imagine, Sacellove Beati Laurentii, an aliunde, est incompertum.

Extat in Burgo Basilica, sivo Ecclesia Cathedralis, de qua dicendum posterius est; superfuntque adhuc circum ipsam, circumque Cœmeterium Præpositi domus, & paucæ quædam aliæ, quæ olim fuere Canonicorum. Ceteræ ab annis nonaginta præsertim [cœperant quippe etiam ante, familiis Burgi in urbem secedentibus, negligi] ita propter bella civilia dirutæ, collapsæque sunt, ut solo exæquatæ, & in viridaria, agrosque conversæ (jam enim est seges, ubi Burgum fuit) documento sunt attendentibus, quæ sint rerum vices. Hinc præter vicum, qui a porta inferiore in superiorem, publica jam, Regiaque est via, duo solum supersunt, quorum altero ibatur in Portam Laurentiam, altero in partem quidem eandem, sed tamen non procul a Porta inferiore. Ceteri confusi cum prædiis sunt; quatuorque viculi præsertim, quibus exibatur in Mardaricum, quorumque aliqui nuper solum fuere obserati.

CAPUT III.

Diniæ Ditio, ac Magistratus.

POrrò, cum semper fuerit, ut agri, sive territorii, ita ditionis, Magistratuumque inter Civitatem, & Burgum distinctio [nisi quod munera, oneraque appellata Municipalia, videntur fuisse a tribus prope sæculis confusa, atque indivisa] ideo a Civitate ut ordiamur, ea ditionis pars, quæ jurisdictio dicitur, fuit olim inter Principem, Episcopumque communis. Unde & ante duo sæcula, præconia, proclamationesve fieri adhuc solebant conjunctim auctoritate Bajuli Regii, & Clavarii Episcopalis [sic certe speciatim habetur in actis, quibus Capituli emphyteutæ Diniæ commorantes; & Galberti bona obtinentes ad recognoscendum interpellabantur] & factæ ante sæcula quatuor conventiones hac de re, inter Principem, & Episcopum, in Regiis Archiviis hoc titulo extant: *Composita Domini Dignensis Episcopi. In nomine Domini Nostri Jesu Christi. Amen. Anno ejusdem* M CC LVII. *die Dominica, in crastinam Sancti Michaelis. Constet quidem hoc publico instrumento, quod cum super diversis articulis, & casibus ratione jurisdictionis, & dominii Dignensis Civitatis, & territorii, & aliis variis quæstionibus, inter excellentissimum Dominum Carolum, Domina B. uxoris suæ eorundem Comitatuum Comitissæ, & Marchionissæ Provinciæ nomine, ex una parte; ac venerabilem Patrem Dominum B. Dignensem Episcopum, suo, & Episcopatus sui, ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera, diversi generis essent orta. Tandem præfatus Dominus Comes, &c.*

Nunc sesqui-sæculum fere est, ex quo universa jurisdictio quæsita est Principi, & Judicibus, Magistratibusve ab eo constitutis (de ea loquor, quam temporalem, sæcularemque nominant; est enim præterea Ecclesiastica, quam semper in Episcopo, illiusque Vicario residere est manifestum.) Quin-etiam, cum in conventione memorata hæc verba legantur: *Item mandaverunt* [supple Arbitri] *quod Dominus Episcopus concedat Domino Comiti, quod possit emere, seu acquirere hospitium, sive locum ad ædificandum, ubicumque voluerit in Civitate Dignensi, dummodo extra turum, seu montem, vel Fortalitiam, ubi domus Episcopalis noscitur constituta; quod incontinenti concessit*: cum hæc, inquam, verba leguntur;

tur ; est tamen deinceps acquisita Principi domus, quæ Capituli olim fuit, in toro, seu monte fortalitii Episcopalis ; ea nempe, quam jam diximus Regiam domum, sive palatium, in quo & jus a Regiis Magistratibus dicitur, & carceres Regii sunt.

Quod verò ad directum dominium [partem ditionis alteram] spectas, illud fuis olim magna ex parte Principis, & Episcopi ; cum & privati non pauci forent, qui emphyteuses proprias, ac laudimiorum jura haberent ; ut familiæ Amalricorum, Isoardorum, Rostagnorum, de Bella-garda, & aliæ ; ac Præpositus etiam, Capitulumque, & Hospitale ; at jam illud totum sic in Principem, Episcopumque transiit, ut jam ex dimidio sit utriusque, neque emphyteuses sint amplius, quemadmodum fuere priscis temporibus, distincti.

Sed ad jurisdictionem, Regiosque Magistratus ut redeam, efficitur ex ipsis Diuia duplex quoddam urbium, & circum-jacentium oppidorum caput. Ac inprimis quidem ratione Senescallicæ præfecturæ. Quippe, cum unus Senescallus, seu quasi Prætor Provinciæ sit, sunt tamen a centum, & viginti, ac tribus annis creati varii Prosenescalli, Propraetoresve per Provinciam, quos appellant Locum-tenentes, ac illis attributæ Sedes in variis civitatibus ; illeque, qui Diniæ consedit, successit Regio Judici, id que jurisdictionis finibus prolatis. Siquidem fuere illi attributæ urbes quædam Episcopales, ut Regium, ac Sanitium ; aliæque etiam, quæ aut jam, tum fuerint, aut deinceps effectæ Regiæ ; uti Sedena, Collis martius, Monasterium, Mezellum, Medæ ; præter oppida minora complura, quæ in illius forum, etiam-num conveniunt ; nisi quod, ereatis nuper duabus sedibus, Sistarici una, Castellanæ altera, fuere hinc inde oppida varia, ac Sanitium quoque, ab illo subducta. Fuerant & alia prius distracta ; nempe cum sedes quinque crearentur supra illas quatuor, quæ institutæ primum fuere anno sæculi superioris XXXI. & quas inter Diniensis fuit.

Primus iu ea Pro-prætor, seu Prosenescallus delectus fuit Blasius Clarianus, qui & quinquennio post dicere jus cepit in eo causarum genere, quod appellirant submissionum. Successit illi Raymundus Andreas post annos præcise eriginsa ; huncque decennio circiter post excepit Joannes Aguillenquius. Hujus quotquot legi judicia, summam æquitatem sapere sunt visa. Qui ab ipso fuit Guillelmus Falconius, pietate, morum integritate, juris dicundi peritia insignis, supra quadraginta annos sedem tenuit ; donec fato functus ante annos triginta, successorem habuit Carolum Tabaretium, qui vitæ quoque integer, intelligensque muneris, effectus est ante annos decem classis Inquisitionum in Senatu Præses, ac genero nobili Horatio de Castellana locum cessit. Hunc paucis ante meum discessum mensibus excepit Joannes Franciscus Rufus, cujus & natales, & liberalis indoles, cum juris, & æqui amore, studioque conjuncta, præclaram spem faciunt, ut, qua est ætate, evasurus sis in consummatissimum Magistratum. Prætereundum interim non est, præter Prosenescallum primarium, præterque Advocatum, & Procuratorem, seu Cognitores Regios, creatos fuisse temporis progressu, Prosenescallos treis, Particularem Submissionum, Particularem criminum ; Consiliaros præterea treis ; idque cum, me adolescente, Prosenescallus particularis, & Consiliarius unicus assiderent.

Deinde ratione Bajuliæ, seu Vicariæ, Viguerieve, ut jam appellant. Nempe, ut olim Bajulus Regius, ita jam Viguerius constituitur, qui non modo, Censoris instar, de criminibus in Urbe cognoscat ; verum præsit etiam Comitiis, ut particularibus (seu minoribus) Civitatis, sic generalibus, tam ipsius, quam oppidorum circumjacentium, quæ coëuntia, agunt præsertim de Provincialibus subsidiis ; & cum opus est, hominem delegant, qui in Ordinum Provinciæ, Comitiis, speciale, distinctumque ab eo, quod sit proprium Consulis Civitatis, suffragium ferat. Nec verò antiquum est modo, ut Urbes, oppidaque Provinciæ, quæ ad tertium Ordinem spectant, per Bajulias distinguantur ; sed nobiles etiam, qui secundum constituunt. Extat certe Recognitionis actum anni M. CCCC. IX. quod mihi occurrit hocce titulo ; *Recognitio facta Domino nostro Regi Roberto per infra-scriptos Nobileis, & Barones, Bajuliæ Digne.*

Ad Burgum verò quod attinet, spectat tota illius ditio, hoc est, tam jurisdictio, quam directum dominium ad Ecclesiæ Præpositum ; idque ex concessione Raymundi Berengarii Primi, nepotis Ildefonsi, & abnepotis Raymundi alterius Berengarii, qui anno M. CC. XXI. VIII. eidus Martias, concessionem factam a majoribus speciali diplomate ratam fecit. Hinc est, cur ex illis temporibus usque constituatur a Præposito Judex cum aliis, ut vocant, Officiariis, qui in Burgi Curia causas, tam civileis, quam criminaleis dirimat (exceptis tamen casibus homicidii, & adulterii, quos Princeps sibi reservavit) extetque etiamnum chartularium, sive codex Inquisitionum, Judiciorumque Clavarii (ita vocabant Judicem) a Raymundo Agouto de Ponteves Præposito creati, per annos M. CCC. XXXV. M. CCC XXXVI. & M. CCC. XXXVIII. cum pluribus aliis, tam antiquioribus, quam recentioribus jurisdictionis actis ; etiam Præconiorum solemnium, quæ quotannis in festo Assumptionis Beatæ Mariæ fiunt. Cur item Præpositus prædia, tam urbana, quam rustica in emphyteusin, seu, ut vulgo loquuntur, in accapitum det, emptores investiat, prælationis jure utatur, laudimia, censusque exigat ; ac præterea jura Pedagii, sive Pulveragii, ut vocant ; ne & jura illa antiqua vocata Furnagii, ac Molituræ memorem ; ne jus cociarum, sive mensuræ in divendendis frumentis, leguminibus, nucibus ; ne jus percipiendæ in salino Quarteriæ salis singulis hebdomadibus ; ne percipiendi insuper singulis annis sextaria sex, quod idem posterior Raymundus Berengarius anno M. CC. XXX. pretio Raymundinorum bis mille quingentorum a Præposito acceptorum, concessit.

Quod dixi autem munera, oneraque municipalia videri a sæculis prope tribus inter Civitatem, Burgumque confusa, insinuare inprimis volui, esse præterea in Civitate Magistratus municipaleis, quos Consules jam dicimus. Jam, inquam ; nam a superiore solum sæculo ita nominantur ; cum antecedente, & ab anno usque M. CCC. LXXXV. appellarentur Syndici, ac ante id tempus Cominales ; quod nomen illis jam tribuitur, qui proxime ex-Consules, æstimandis rebus, maximeque fundis, damnisque datis præficiuntur. Deinde fuisse quoque in Burgo Magistratus hujusmodi, & Consules quidem a prima usque eorum institutione nominatos. Quippe & facultas eligendi, creandique treis Consules legitur concessa hominibus Burgi anno M. CC. XCVI.

 & in

& in memorato chartulario trecentis annis superiore, verba hæc habentur non semel. *Mandamentum est Domini Præpositi, & Consulum* (interdum etiam Consulorum) *Burgi*. Tandem, cum foret commodum visum juribus omnino communibus uti; visum quoque fuisse Cominalium, Consulumque loco creare indiscriminatim ea Civitate, & Burgo Syndicos communeis, qui in commune, tam Civitatis, quam Burgi rebus providerent; & territoriis alioquin sua sub ditione permanentibus, prædia utriusque subilcere oneribus communibus, pensitationibusve, quas Taleas appellant, ut seu subsidia solvenda forent, seu quid præterea in communem utilitatem impendendum, id ex communi illa pecunia, quasi ærario publico, fieret.

Præterea autem Consules creari quotannis pro Comitiis Civitatis generalibus, seu in generali Consilio, quod fit necesse ex Consiliariis duodequinquaginta constare. Fieri id verò pridie Annuntiationis B. Mariæ, seu 8. Calendas Aprilis; ac solemne esse, ut die insequente, sive ipso festo, Consules creati Divinis officiis cum Epomide, Consularive ornamento intersint. Præterea, & hujusmodi generale Consilium cogi a Consulibus per annum, si quid forte deliberandum de rebus præcipui momenti occurrat; cum si deliberandum sit de minoris momenti rebus, tum Consilium particulare vocatum solum convocent, quod ex duodecim Consiliariis constat. Præterea demum Generale cogi auctoritate Prosenescalli, qui interesse illi, aut ipse, aut alius ex sede Senescallica Regius Judex, Consiliariusve debeat; particulare verò auctoritate Bajuli, seu Viguerii, qui debeat quoque ipse adesse, aut, nisi adsit, Consulum primus, sumpto in manus Viguerii baculo, ut insigni, illius locum teneat.

CAPUT IV.

Ager, Commercium, Nundinæ Dinienses.

UT cetera jam persequar, & de Agro, seu Territorio, commercioque, quod Nundinis præsertim increbrescit, dicam, constat ager ex montibus, vallibusque interceptis totus. Quippe circumstant undique montes: neque horizon liber est, nisi quadamtenus ad Occasum hyemalem, quo versum fluvius *Bledona*, de quo est jam dictum, decurrit. Is quatuor ab urbe leucis, milliaribusve Provincialibus, & ad ortum quidem æstivum, originem ducens, circuitu quodam in boream, ac deinde in occasum facto, occurrit tandem a septentrione, & ad Civitatem perveniens, excipit altera ex parte Mardaricum, de quo est jam dictum; ex altera fluviolum, torrentemve paulò majorem vocatum *Aquas-calidas*, a calidis balneorum aquis, quæ alteri ejus ramo commiscentur. Advenit ille quoque, ut *Mardaricus*, ab exortu; sed coalitis non longe alveolis duobus, quorum alter ab ortu æstivo, alter ab hyemali aquas colligit. Bledona non longe ab ipsis exceptis, sinuatur in occasum, ut dixi hyemalem. ac postea amplius recurvatus, exoneratur denique, quod etiam dixi, in Druentiam.

Cum sint porrò Montes maxima ex parte rupei, scrupei, ac inferaces, idque a plerisque jam annis, ex quo & silvas cædere, & novellare pascua est visum [siquidem vehementes pluviæ derasa terra nudarunt rupeis] supersunt tamen tres convalles, quæ & pratorum arboribusque consitorum amœnitate, & bonitate fructuum haud facile aliis concedant. Una est Aquarum-calidarum, altera Mardarici, tertia ipsius Bledonæ, idque tam versus illam regionem, è qua adfluit, quam versus illam, in quam affluit; tametsi ripa ejus ulterior haud territorii Diniensis est, sed attinet ad oppida Corbonos, Ceyasque vocata. Hinc pyra, poma, cerasa, generaque alia fructuum optima; inprimis autem Perdrigonia pruna, quæ non ceteri modo mercatores, sed ipsi etiam Brinonienses pro Brinoniis quærunt, divenduntque. Vites ad latera convallium satis copiosæ sunt consitæ, ex quarum haud exigua parte optimum, atque in æstatem præsertim, exprimitur vinum. Quanquam solet vinum recentius ex agro Medensi, Regiensi, aut inferiore ex Provincia quæri, ut illi commixtum, unaque fermentatum, temperiem haudquaquam injucundam efficiat. Frumenti proventus, ob causam memoratam, exiguus; ex quo etiam efficitur, ut armenta in circumvicinis oppidis frequentius pascantur; in quibus etiam plerique civium prædia quæritant, possidentque.

Est verò etiam, ob silvas excisas, raritas lignorum, caritasque non parva. Quanquam id, quod ædificando necessarium est, ad treis leucas cæditur, Bledonaque advehitur; nisi quod silvæ illeic cæduæ brevi defecturæ timentur. Diu nempe est, ex quo trabium copia quotannis Bledonæ commissa, transmittitur subinde Druentia, Rhodano, Mari, Avenionem, Arelatas, Massiliam; ac varie interea ab iis, quibus opus est, trabes retinentur, & in mediterranea etiam loca, ut Aquas-Sextias, convehuntur. Sistuntur autem Diniæ non modo, quæ domibus ædificandis, verum etiam quæ aggeribus extruendis, instaurandisque pontibus necessariæ sunt; inprimis verò illi, quo Bledona transmittitur, passibus trecentis, & triginta communibus longo. Non fuit is semper, ubi jam, & ab annis prope octoginta extat; quippe ante duo secula, seu anno M. CCCC. XLI. ex redemptione, seu pacto pretio, constructus fuerat inferius, substratis pilis lapideis, quarum una ad annos usque nuperos, non longe a ripa ulteriore, superstes fuit, ac per vices quoque, aqua circum excavante, sui indicium facit. Adest porrò magna aliunde ædificando gypsi copia; nam, ut taceam Urbem ex parte nativo gypso insistere; qui mons est Urbi ad meridiem, ac ultra Aquas-calidas, feracissimus ejus est; quippe illeinc eruitur, quod ad quatuor etiam leucas transferatur.

An addam esse alios monteis, ac ad easdem præsertim Aquas-calidas, alveumque earum boreum, in quibus, vel sola ramenta indicent subesse omnigenas prope metallorum mineras, maxime verò æris, ac plumbi? An iterum alios, ac potissimum, qui Burgo ad boream, & balneis ad meridiem, in quibus reperiuntur lapilli Pentagoniei, colore cinereo, mirabili structura? Hoc certe adnotandum, patere in illis hinc inde areolam, quinque semicirculis leviter prominentibus, ac sese in medio intersecantibus, & ad angulos occurrentibus ita interstinctam, ut ij crebris incisuris quasi punctati appareant. Nec verò est unus, simplexque lapillus; sed ex pluribus consimilibus, coæqualibusque sic connectitur, ut si illos, qua par est industria, secundum commis-

missuras dispescueris, pro Columella striata, ac longiuscula, habiturus sis totidem quasi Stellas. Harum Stellarum latitudo non est amplior in maximis Parisini pedis semidigito, nec crassitudo uncia ejusdem; in minimis ipsa amplitudo coarctatur ad unciam, & crassitudo ad unciæ sextantem. Columellæ ex pluribus textæ; & inter angulos leviter excavatæ, nunc productiores, nunc contractiores digito visuntur; neque ex rupe, aut matrice aliqua avelluntur vi; sed casu heic illeic inter scrupos alios, & quæruntur, & colliguntur.

Ceterum fuit semper Dinia commercii non infrequentis; ac vel illud esse argumento potest, quod priusquam Judæi pellerentur ex Gallia, vicum integrum in ea obtinuerint. Multa legi acta, ac potissimum annorum circiter ducentorum, quibus cum illis contrahebatur; extatque in nostris Statutis forma Sacramenti, qua jurare coram Notariis, ac Judicibus tenebantur. Res inde solitæ absportari, sunt non modo fructus, ac in ipsis, ut dixi, Pruna; sed maxime etiam lanificia, & apparata opificiis coria, quæ in Sabaudiam potissimum, ac Pedemontium convehuntur. Cumque Dinia commune sit oppidorum complurium, ac diebus præsertim Sabbathinis, Festivisque emporium; tum ad commercium præsertim faciunt uoo incelebres Nundinæ, quæ quater in anno recurrunt, constantque singulæ ternis diebus, Lunæ scilicet, Martis, ac Mercurii primum occurrentibus a die Cinerum; a die festo Corporis Christi; a die festo Sancti Juliani, qui in festum Sancti Augustini incidit [est nuc dies Augusti xxviij.] & a festo omnium Sanctorum. Sunt autem celebres præsertim in tota Provincia, in Delphinatu, in Sabaudia, ac Pedemontio; propter armentorum omnis generis, & tam quidem bisulcorum, quam solidipedum copiam, quæ undique adduci, ac divendi solent; ob operum textilium mercatores prætercam, itemque coriarios, aromatarios, salsamentarios, aliosque, qui non tribus tantum destinatis diebus, sed plerumque etiam tota reliqua hebdomade mercatum producunt.

Harum Nundinarum duæ posteriores omni memoria majores sunt, ac pridem haberi solitæ in Burgo. Scilicet ultra mœnia, & vocatam ante superiorem portam, a superato rivulo Valli-Sanctorum succedenti, patebat forum armentorum, seu vocatum vulgo *Pratum Nundinarum*, in quod armenta conducerentur; intra mœnia verò, & ad cemeterium præsertim, ob ejus amplitudinem, exercebantur cetera commercia. At duæ priores sunt solum a duobus sæculis institutæ; nempe ab anno M.CCCC.XXXVII. quo Civitas non Præpositi modo, sed Capituli etiam consensum obtinuit, ad transferendum Nundinas ex Burgo in urbem; ac impetravit simul a Rege Renato duas alias, quæ eadem in urbe haberentur. Præterea autem, ut præstandis, tam Præposito, quam Capitulo indemnibus, addixerit se Civitas ad solvendum quotannis penstationem, Præposito quidem florenorum septem cum semisse, quam & persolvit etiam-num; Capitulo verò florenorum sexdecim, quam nescio quamobrem persolvere desierit, saltem ex dimidio; nam dimidium quidem relaxatum fuit ex transactione, quæ de vini in urbem immissione legitur facta.

Eodem porrò illo tempore cogitare Civitas cœpit de armentorum foro, Nundinarumve prato apparando; & ad alias merceis quod spectat, destinavit, ut mercatoribus ad urbem accedentibus locarentur civium tabernæ, ipsarumve, aut domorum facies; idque ex ordine, & secundum vicos per succedenteis Nundinas, quousque circuitu peracto instauraretur series; nec parum diuturna fuit lis, quam suburbani intenterunt, ut emolumenti exinde creati efficerentur participes. Sed de ipso prato Nundinarum ut dicam, destinatum id quidem fuit inter ipsam urbem, & Mardaricum, coëmptis hortis, viridariisque, quæ hinc inde erant tendentibus a Porta Ubaci ad Minoritarum cœnobium, ultra Mardariei pontem situm; verum licuit solum per ea tempora, semissem, bessemve illius, quod jam visitur, adipisci. Quippe quidquid est partis inferioris è regione Episcopalis Castri, Ecclesiæque adjacentis, ac ulterioris plateolæ, hortos fuit Episcopi, in quem descendebatur, qua parte Sphæristerium tribus prealtis crypeis suffultum me adhuc puero extructum est; acquirique duntaxat potuit anno M.D.XXX. a Francisco Guiramando tum Episcopo, idque trecentorum florenorum pretio, quod in Episcopatus rem converteretur.

Taceo verò hanc conversionem factam, cum anno demum M.D.XLV. coëmpta fuere hujusmodi pretio viridaria aliquot, ex quibus coaluit *Prati Plantatarum* vocati in Burgi ditione pars inferior, fuitque accepta Episcopo, qui sedebat tunc, Antonio Olivario. Partem autem inferiorem dico; nam superiorem quidem, cum nullatenus ex ea acquisitione foret, sed haberetur ab usque anno M.D.XVIII. Juventutis Principi a Præposito concessa, ad Balistæ exercitationem [unde, & Balisterium fuit dicta] Antonius tamen de Bollonia Episcopus, exigente pueritiam me, una cum reliqua sepibus hinc inde conclusit, consevitque arboribus; nempe cum nullæ prius extarent, præter nuces annosas treis, quibus ad eandem partem superiorem constantibus, ludorum pars agebatur in ombra. Transegisse ea de re Civitatem cum Episcopo anno M.DC.XVII. nihil est, cur heic memoretur.

CAPUT V.

Aquæ, ac præsertim Thermales, seu Balnea Diniensia.

De Aquis ut quidpiam attingam, nullæ quidem stagnantes sunt; sed quæ ex imbribus magnis colliguntur, devastare convalleis solent. Rapidas facit, præter ipsam declivitatem, commixta terra, quæ ex fatiis montibus, ut jam innui, corraditur. Certe qui Bledona vix ullis repagulis jam sistitur, & late grassatur, detentus pridem perhibetur angusto satis alveo, qui si interdum compleretur, exarari bobus solebat, qui aletentur publicitus, ut supervenieus copiosior aqua alveum facilius reficeret, neque cum damno exundaret. Quam vereor autem, ne posteri majus adhuc id damnum sentiant, quatenus quoties in urbem redeo, agnosco non Bledonæ modo, verum etiam Mardarici, & Calidarum-aquarum alveos elatiores factos aliquot pedibus; quippe dum amplius attolli pergent, periculum est, ne aquæ effusæ prædia, humiliora relicta, diripiant.

Interim autem commodo magno ducuntur ex iis canales, seo fossæ (Bedalia appellant) inservientes Moleudinis ; quorum terna [ac insuper machinæ fullunis, pulverisque pyrii] aguntur aquis Bledonæ ; bina verò ductis ex Calidis Aqois. Nullum jam ad Mardaricum ; verum dum res Burgi incolumes ftarent, duo fuere ; unum ad portam funeriorem, & ad dextram quidem egredientibus, qua Præpositoræ pratom est adhuc eo loco, onde aqua proruebat homilios, usque ipsi, dum loci attollendi causa quasdam excavari fossas curassemus, rudera quæpiam invenimus. Hoc fuit, in qood cum Lantelmus Episcopus aliquid juris privati haberet, legimus ipsum fuisse ab eo in anniversarium Ecclesiæ legatum. Alterum aliquanto olterius, & qua fuit, ac etiam-num dicitur Hospitale vetus. Defluebat aqoa ex hoc in illud ; & cum non posset magis, quam illud continenter molere, qood equa non semper abunde affluere ex Mardarico ; ideo aqua colligebatur, sistebaturque repagolo ; locosque progressu temporis oppletus, visitor etiam-oum editior ad orientem domos ibidem loci superstitis ; sciendum autem fuisse per ea tempora Mardarici alveum longe depressiorem. Commodo etiam magno ex fossis, Bedalibusve hujusmodi deducuntor rivi, qoibus viridaria, prataque, ac horti, una cum arboribus, Vere, ac Æstate irrigentor ; exinde enim convalles rident, ac lætæ provente ubere efficiuntur. Suppleri utcumque hinc potest, qood aquæ piscosæ admodum non sunt ; rari scilicet, ac pusilli pisces, paucæque sunt Truttæ, quas Bledona profert. Enutriret, ot putant, plureis, nisi quotannis trabes illæ, de quibus ante dictum est, eas exturbarent, abriperentque ; scilicet non paucæ superius capiuntur.

Ad porum quod spectat, optima Bledonia, quæ singularis aliunde est leguminibus macerandis. Nescio autem an sit salubre deligere per æstatem illam, quæ ad fluvii crepidinem per subterraneos ductus scaturiens, & frigentissima est, & mane hauriri, reponique in cryptis solet. Optimæ etiam reputantur fontium aliquot scaturigines, & quæ sunt secundum Mardaricom præsertim. In ipsa orbe duo solum fontes ; unus in platea, qoam dixi esse exterius ad Portam Galberti ; alius in platea, quæ est interius juxta Portaletum. Uterque deducitor simul ex insigni quadam scaturigine, quæ quadrante leucæ ab urbe emicat superne ad dextrum latus prædicti Aquarom-calidarum rami, quo itur ad balnea. Et quamvis interdum canales, tubive, tam latericii, quam lignei, qua per Aquarum-calidarom alveum palis retenti traiiciuntur, obducti interius vitantur crusta quadam lapidea ; putant tamen id esse vitium non aquæ, sed terræ, quæ præ neglectu, in canaleis in ipsa origine subintret ; aut se in progressu per commissuras non satis exquisite obductas, cum turbida aqua præterfluente insinuet. Puteorum usus est non magnus ; pauci quippe in urbe sunt, iique ruderibus oppleti, pavimentoque exæquati ; neque ipse unquam reseratus vidi. Obturatus est pari modo, qui admodum profundus, ac intra rupem excisus extitisse eximius in Episcopali castro perhibetor. In Minoritarum cœnobio est onus, ad quem patet perfugium, deficientibus ob canaleis interroptus, fontibus, turbatisque Bledonæ aquis. Alius est in Burgo ad ipsum cœmeterium, ac ante Ecclesiam, a quo non procul recentior, quem effodi ipsi in horto Præpositoræ curavimus, cujusque aqua plerisque probatur.

Cum nihil sit porrò dicere necesse de frigido Bledonæ balneo, quo recreari per Æstatem juvenes potissimum solent, & maxime qua rupes sunt, juxta quas ex cavatum fundum equas ad natandum idoneas sostentat ; nihil item de frugalibus cenis, quæ ab ipso natato, & ad memoratam crepidinem, cum tempora meliora fent, non infrequentes habentur, quæque mihi sæpeiu mentem revocarunt illa carmina:

Attamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant;
Præsertim quum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas,

Cum id, inqoam, nihil sit necesse ; at præterire tamen non licet intacta balnea calida, seu Thermaleis aquas, quibus nihil habet Dinia nobilius, nihil, quod magis nosse exteros intersit. Siquidem miracula sunt, quæ patrari ab ipsis quotannis videmus ; ut, paralyticos sanari, ac sine fulcris incedere ; artubus captos, contractosque, & recurvatos abire rectos ; membris fluxos, ac tremulos, convolsosque evadere firmos ; doloribus ischiaticis, arthriticis, oniversæque omnibus a frigida causa ortis laboranteis fieri iis immuneis ; aliaque complura. Nam qood indigenæ quidem balneis ad quosvis pene morbos oti soleant, ac utilia admodum probent, saltem adversus Nephritidem, pleuritidem spuriam, hydropisin, colicam passionem flatuosam, tenesmum, hæmorrhoidas, vermeis, omnigenam scabiem, icterum, strumas, scrophulas, lacrymationem, tinnitum aurium, incubum, stomachi dolorem, mammarum tumorem, appetitus depravationem, mensium suppressionem, sterilitatem, ceteraque innumera, res vulgaris est ; idcirco non modo ex tota Provincia, sed etiam ex circumvicinis ad illa per Ver, Æstatemque, & Autumnum concorritur, si dies excipias Caniculareis.

Dissitus est locus ab urbe, ac versus ortum quidem hyemalem, triente leucæ circiter. Scaturiunt aquæ paulò altius, quam attollatur memoratus aquarum calidarum alveos [qoanquam vereor quoque, ne progressu temporis ita excrescat alveus, ot hujusmodi aquarum scaturiginibus evectior, ipsas tandem obruat, ac inotileis reddat.] Scaturiunt, inquam, pæne ad radicem rupis inferius concavæ, quæ ad austrum conversa, parte superiore prærupta est quidem, sed aspera tamen hiatibus, ac loculamentis, per quæ dum serpentes verno tempore, Majoque præsertim, ac diurno calore vigente discurrunt, in tectum, atriumve exædificatarum illeic domorum decidunt, & maxima quidem parte copulati ; cum, & notato dignum sit, attrectari illos impune, quod veneni expertes sint, & dentibus ne tantum quidem, quantum vespæ aculeis noceant. Cum tectum dico, id veterum ædificiorum iotelligo, quæ & ad loci orientem sunt, & rupi cohærent, conteguntque balnea ; recentiora videlicet ab ipsa rupe, cavernave ampla, quæ sub illa, dissita sunt, intercipiente atrio, in quo etiam aquæ aliquot thermales erumpunt ; uti & nonnullæ præterea ultra memoratum veterus ædificium, qua sub cava ropis torrente alluuntur.

Sunt porrò quatoor potissimom in hisce balneis insignia loca. Primas ex ipsis merito tenet, qood non abs re *Balneum Virtutum* appellant. Ipsum est ceteris ad ortum, longum treis cum

semisse

semisse orgyias; latum unam, ac semissem; altum non-nihil una minus. Crypte è nativa est rupe; pavimentum, & gradus ex cæso, quadratoque lapide; & cum septem hinc inde, ac è fundo scaturiginibus compleatur, tota subduci aqua potest, quoties elotis aliquibus commutanda est in aliorum gratiam. Secundas jure obtinent Thermæ, vaporatium videlicet, sudatoriumve, quod *Stubas* dicunt. Locus est ingredientibus in vetus ædificium ad lævam. Crypte est consimiliter ex rudi, ac nativa rupe, cujus altitudo cum ad ostium sit unius orgyïæ, ac semissis, deinceps tamen decrescit sensim, ad usque scaturiginem, quæ in ejus fundum copiosa erumpit. Longitudo orgyïarum est quinque, latitudo unius; & proxime quidem ipsum pavimentum, secundum mediam cujus longitudinem factus canalis aquam transmittit, cujus vapore interim totus locus sic incalescit, ut ingressis sudor statim exprimatur; permirumque est, cum in ipso ingressu imminere videatur suffocatio, brevi tamen facta intus mora, illeic postquam suaviter degi. Permirum rursus, talem vaporem non ita concrescere, ut locus humectus reddatur; sed ea potius esse natura, ut si humefactus pannus eò inferatur, statim reficcetur. Solet porrò virtutum balneum ad hoc usurpari, ut humores præparet, qui deinceps Thermis, sudatoriove exigantur.

Exoneratur Thermarum aqua in reliqua duo, quæ esse dixi insignia loca. Quippe proximo ad latus egressu *Balneum* creat, quod *Sancti Joannis* appellatur; ac deinde insigni casu *Balneum* vocatum *Sancti Ægidii*. Hæc usurpari præsertim solent a scabiosis, aut aliis, quibuscum alii degere in balneo non facile sustineant. Casus quoque ille ex tertio in quartum adhiberi interdum solet ad superfusionem, quam *Gussam* appellant, dum pars affecta supponitur, ut materia tenax inde discutiatur. Non est verò interim reticendum, Thermalem hanc aquam affatim in potum assumptam mire conducere mundandis naturalibus partibus, ac reddita adeo stomacho temperie, anorexiam, sive defectum appetitus abigere; exigere arenulas, sanare ulcera interna; intestinalem colicam ex frigida causa sanare; vermeis depellere, ac speciatim intestinum rectum ab Ascaridibus sic eximere, ut hominem norim, è quo supra myriadem vel una vice abduxerit.

Sed modum facio; ac præsertim, quod tres insignes Medici, Guillelmus Alamandius, Sebastianus Richardus, & David Lautaretius, de hujusmodi balneorum natura, mirabilibusve commixtis, deque proprietatibus, effectibus, usibus, integros libros conscripserint; ac felici sorte ipse etiam-num superstit Lautaretius, qui accedente diuturniore ad insignem doctrinam experientia, sit jam uberius, absolutiusque hoc argumentum retractaturus.

CAPUT VI.

Aër Diniensis, ac obiter Pestilentia anni M. DC. XXIX.

CUm de aëre dicendum superstit, is haberi salubris solet, quod purus sit, & vix per annum appareat semel caliginosus. Frigidus valde per hyemem, tum ob niveis satis frequenteis, ac in montibus vicinis præsertim; tum quod magna dierum parte montes Solem præripiant, & pars urbis infima ne in meridie quidem Solem circa brumam conspiciat; tametsi, quæ montis constitutio est, & tantillum videat circiter nonam matutinam, & paulò post meridiem in occasum recuperet, quod ea parte, & sola quidem, ut jam ante adnotatum est, Cœlum liberum aperitur. Æstate satis calidus ob coactionem radiorum Solis ex variis montium lateribus; nisi quod fere Bledona gratissimam auram ministrat. Ac ventis quidem sæpe perflatur; sed ij tamen raro vehementes sunt, excepto Vulturno, quem Marinum vocant. Tonat sæpiusculе per Æstatem, & cum interdum simul pluat, interdum etiam grandinet; tum hujusmodi pluviæ sunt, quæ interdum profusæ, convalleis, ut dixi, & prata, ac sata, boumque labores diripiunt. Quo fit, ut illæ magis timendæ, quam hyemales sint, quæ fere nivales, ac in montibus potissimum sunt; & quidpiam duntaxat metuendum tunc sit, cum Aprili, ac Majo, sed isto præsertim, nives in montibus solvuntur; quanquam, quod sensim solutio fiat, tum solum timenda exundatio sit, cum ad calorem tempestatis, & venti australes, & uberes pluviæ liquationem nivis promoventes accedunt.

Sed ne istis diutius inhæream, præstat aëris occasione verbum subiicere de ea peste, quæ per Æstatem anni M. DC. XXIX. ea pernicie urbem afflixit, ut nulla clades memorabilior, quod sciam, isti contigerit. Nam audivi quidem sæpenumero senes conquerenteis de cladibus variis per bella civilia inductis, & ex quo præsertim Movantius sub annum sæculi superioris sexagesimum excitare cepit tragœdias; at nulla unquam isti par strages; quippe quæ vix sextam, septimamve incolarum partem superstitem reliquerit; quatenus, cum antea ad usque decies mille numerarentur, vix enumerari sub mali finem plures, quam quingenti supra mille potuerint. Versabar ipse tunc in Belgio, ubi, ac deinceps Parisiis multa accepi lacrymis digna ex amicorum litteris; obstupui verò, cum triennio post reversus; tum complureis desertas domos populosæ prius urbis conspexi; tum plusculæ civium novorum ignotæ facies occurrerunt; tum pauci superfuere amici, quos complecti licuerit; tum horrendum fuit, quod qui erant superstites, sæviente malo, contigisse narrarunt. Videbar enim mihi graviora audire, quam narrasset Thucydides circa celebrem illam Pestem, quæ

Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.

Ac non est quidem valde necesse quidpiam de ea re heic attexere, quando optimus Lautaretius; qui & tunc est in urbe versatus, & non alio modo laboranteis vidit, verum ipse quoque est malum expertus, integrum de hac peste librum edere meditatur; at nihil interim oberit pauca

ex

ex iis attingere, quæ fuere a me reduce ex illiusmet ore præsertim accepta.

Itaque, quantum memini, cepit malum se prodere ipso statim initio Junii; utcumque ab aliquot jam diebus non parva adhiberetur cautio, ob rumorem sparsum de peste, non modo Lugduni, ac per Delphinatum grassante; verum etiam in aliquot inferioris Provinciæ locis. Sed milites nempe iter in Italiam per hanc regionem instituentes, neque servantes ordines, hujuscemodi labem intulerunt. Tempore pestilentiæ toto, quod quaternûm fuit mensium, Cœlum ab ipso usque principio non modo spissa caligine terras pressit, æstusque ignavos nubibus inclusit; sed fuit etiam solito, & tonantius, & in pluvias effusius. Observatum est quoque Facem, seu Meteorum flammeum supra urbem motu pernici transvolasse. Nulla per totum idem tempus, neque in urbe, neque in agro, volans, quiescensve avis comparuit; nullum penitus aliud morbi genus, præter pestem, visum, auditumve fuit.

Malum prænuntiabant, & comitabantur sitis, angor, vigiliæ, lassitudo, gravedo, aphonia, nausea, vomitus, mictio cruenta, expuitio similiter, sudor, tremor, convulsio, rigor, delirium, &c. Symptomata crebriora erant vocati bubones ad axillarum, inguinum, cerebri emunctoria; ac ii quidem ovata specie, intumentesque minimum, quantum est amygdalum, maximum, quantum gallinæ ovum. Interdum singuli; sæplus bini; nonnunquam cum carbunculis, sæpe sine illis omnes cum dolore; citra inflammationem tamen. Evanescebant aliquando, regrediebanturve introrsum; sed vergebant fere ad suppurationem; & cum fluerent, non poterat acrior, exquisitiorque dolor sentiri. Carbunculi ipsi interdum solitarii, interdum, ut dixi, cum bubonibus; ardentes semper, malignique, & circumducti pustulis; nonnunquam singuli, sæpius plures, interdum ad duodecim usque. Abibant fere in eschras, fossasque summe fœtidas, quanta est vola manus, nisi etiam majores (raro minores) relinquebant. In quibusdam ægrotis nihil observatum, præter exanthemata varia, nigra, lurida, purpurea, flammantia. Nonnullis artus intumescebant; ac fuere etiam, qui nullo morbi exhibito indicio, mortui repente conciderint. Cadavera ipsa, horrida adspectu, vultuque detorto, neque carne molli, fluxaque, ut putant; verum rigida, & contracta plerumque.

Mirum interim, quid vis morbi in plerisque potuerit. Vir fuit, qui, sciuri instar, parietem scanderit, & ad tectum provectus dejicere imbrices, quasi nuces occeperit. Alius scala supra tectum evectus, aliquandiu ibi varie saltitans tripudiavit; & cum excendisset, procurrere cepit, quousque incidens in præsidium globulo ictus concidit. Quidam indignatus, quod in nosocomio pro laborante detinetur, inde prosiliit, excurritque, & uxorem adiens, eumque carnem habens una illico cum ipsa interiit. Mulier fuit, quæ statim a partu ceperit per avia, præcipitinæque discurrere, sicque incurrere in exitium. Quidam fuit, qui se volaturum reputans, brachiaque proinde expandens, se ex alto præcipitarit, totumque adeo contriverit. Alius, qui quasi in navi foret, ac tempestate urgeretur, supellectilem è fenestra, quasi merces dejecerit. Pater etiam fuit, qui filiolum vivum, manu ultra fenestram protensa, in pavimentum dimiserit.

An eam fuisse morbi naturam adjiciam, ut bene multi complureis dies mortui habiti, revixerint tamen; ut proinde necesse sit fuisse adhuc plureis vivos consepultos, quatenus donec vespillones haboere quidpiam virium, nihil fuere soliti morari, quin omneis illos abriperent, qui videbantur omni sensu, vitæque indicio destitui. Quidam certe ex feretro, curruve, quo cadavera convehebantur, emerserunt. Puella viginti annorum in fossam projecta, signo vitæ dato, fuit inde educta. Alia annorum viginti quoque, cum in vineæ fossam prolapsa jacuisset triduo absque ullo sensu, quarto tamen sensu bubonis suborientis fuit excitata, a quo etiam convaluit. Vidua quæpiam totos sex dies sine sensu, aut saltem sine ullo cibo, ulloque potu conclusa mansit, indeque melius habuit. Vir fuit, qui toto quatriduo mortuus habitus, neque alia de causa insepultus, quam quod uxori, quæ illi fossam qualemcumque excavaverat, non fuisset satis virium, ut eum in ipsam pertraheret, expergefactus veluti fuit, ac vagari per agros cepit, futura, ac potissimum extremum Judicium nunciando, ad pœnitentiam exhortando, obviis, qui nollent sibi genua submittere, maledicendo, & alia, quæ etiam ex ipsomet addidici.

Sed hæc ut mittam, cum initio, ac per primam hebdomadem, vix tribus, aut quatuor plures obiissent; jam tamen circiter quindeni sub ipsum Junii medium in dies singulos interibant; per Julii initia circiter quadrageni; sub medium centeni; in fine, ac initio Augusti centeni sexageni; donec tandem Augusti medio cepit dira lues non adeo sævire; per Septembrim non plureis quinis, senisve in dies abstulit; ac per initia denique Octobris a strage cessavit. Supputatum est autem ex tot hominibus, seu mortuis, seu ægris superstitibus, vix fuisse quingentos, quibus adhiberi remedia potuerint. Idque, cum pleræque familiæ, etiam admodum numerosæ, extinctæ prorsus fuerint; & camera extiterit duabus quadratis orgyis non major, è qua fuerint novem cadavera educta.

Causa porrò præcipua, cur labes grassata tantopere fuerit, ipsa fuit inexperientia, ac Interpretatio nimis rigida Placiti, Arrestive illius, quo fuit a Parlamento cautum, idque sub pœna capitis, ne quis Diniensium incolarum ex urbe, aut agro, territoriove proprio exiret. Quippe, cum, ut jam dictum est, ripa ulterior Bledonæ agri Diniensis minime sit, sed Corbonorum. Ceterumque [tametsi quidquid ad sesquileucam secundum ipsam est villarum, vinearum, pratorum, agrorum, ad Dinienseis civeis attineat] & quod agri Diniensis est, aut non amplum sit; aut non satis idoneum segregandæ, distribuendæque in casulas tantæ, quanta in urbe erat, multitudinis; id nihilominus cognitum, uti verisimile est, ipsi supremæ Curiæ non fuit. Aliunde verò Consiliarius ad exequutionem Placiti commissus, homines armavit oppidorum confinium, ut non paterentur quemquam civium agri Diniensis fineis transilire, quærereque ulterius sedem, tuguriaque extruere; ac præsidia ex illis armatis constituit, maximeque ad Bledonæ pontem, quò etiam solebat frequens adventare, & stipatu quidem per-amplo, quoties erat quidpiam conclusis civibus significaturus, qui catervatim, indiscreteque ad præconis vocem confluentes, mutuo se contagio magis inficiebant.

Ac-

Accessit, quod ipsi homines oppidani eam duritatem induerent, ut miseria civium nulla moverentur; &, cum in tanta egestate, conquirendique impotentia, providere, ministrareque deberent necessaria, tantum id absuit, ut potius Præsidiarii illi, si quid eduliorum, aliarumve rerum ab amicis transmitteretur, sibi ipsis haberent; aut, si quid venum afferretur, ipsi emerent parvi, magno venderent. Quin-etiam, cum summa desolatio foret, ac non possent jam amplius abs portari cadavera, sicque ultra mille, & quingenta summo cum fœtore insepulta per urbem jacerent, consultavere, decrevereque, ipsam urbem cum civibus in ea residuis succendere; & ne facerent, solum obstitit, quod casu renunciatum fuit, grassari pestem in aliis tribus, quatuorve urbibus cepisse; unde & subiit cogitare, non posse Diniam, quin pari jure illæ perderentur, succendi; cremataque est solum villa in agro vicino, una cum familia tota, cujus erat, quæque se in eam receperat.

Sane, si miseris licuisset parare tuguria, humilesve casas in vicinis agris [maximeque in illis ultra Bledonam] ac in ipsis sub congrua oppidanorum custodia, aliquot dierum quadragenas, ut est moris, exigere, potuisset eorum pars maxima ipsa segregatione, contagiique fuga servari; uti & servati ex iis non pauci, quibus satis fuit, unde possent per villas, & casulas Diniensis agri sustentari. At quando pars maxima agnovit, non fore sibi unde extra urbem in tanto oppidanorum rigore necessaria suppeterent, ideo conclusi remansere, misereque periere, ac præsertim, ex quo increscente morbi sævitia, nosocomioque, quod extra urbem, ad fanum Sancti Lazari, capere ægrotos amplius non valente, ac aliunde curru perfracto, vespillonibusque (etiam eductis è carcere) aut invalidis, aut demortuis; Moderatores civitatis, tutoresque ordinis coacti fuere laxare primum, ac denique prorsus mittere habenas. Tunc nimirum Civitas fuit sine Consule, sine Judice, sine ullo Divino cultu; & deficientibus artificibus, præfectisque, qui res curarent, obmutuit horologium, exaruerunt fontes, constiterunt molendina, refriguere clibani; macellum nihil extulit, summa rerum omnium necessariarum inopia fuit.

Per-mirum verò, cum tunc mors adeo videretur certa omnibus, ut aliqui inventi sint, qui, ne nudi sepelirentur, sindones sibi (etiam morbum nondum experti) circumconsuerint; nullum viguisse pietatis sensum, humanitatemque omnem exulasse. Mulier fuit, quæ opem marito laboranti negaverit. Visa fuit, ac sine auxilio relicta quædam puerpera (abortiebantur autem omnes) quæ proinde fetum sibi ipsa extraxerit, hærentemque adhuc placentæ, lateri, ac mammæ admoverit, & mox cum ipso interierit. Non pauci erant, qui vagantes desertas domos expilabant, ditarique inde malebant, quam exhibendo famulatui; vix enim fuit, qui operam locare in mensem ducentis etiam scutatis voluerit. Nesciebant nempe miseri fures se brevi quoque extinctum iri, & male parta male iri dilapsum. Qui postremi certe ex iis superfuerint, pauci admodum extitere, ac nescias, quò opes congestæ abierint. Si quis ægrotus incurreret in sanum, transire juxtim affectabat, ac regionem venti, hoc est, unde flaret, recusabat cedere. Qui per urbem obvii fiebant, habebant se quasi extraneos, apparebantque sibi invicem quasi quædam vivorum umbræ. Felix nimium, qui sibi ipsi ferre opem poterat, neque expectare cogebatur aliunde.

Per agrum quoque non pauci fuere, qui supra humum nudam omni destituti subsidio jacuerint, animamque tandem efflarint. Reperta illeic mater est, cujus demortuæ infans sugere mammam non desistebat. Aliqui fuere, quibus capellæ nutricum vices suppleverint. Multi quoque intra ipsas casas jacuere diu ignorati, atque idcirco insepulti. Qui parentes supererant, sepeliebant liberos, qui liberi parentes, qui viri uxores, quæ uxores viros. Quanquam id plerumque superficie tenus; adeo ut minima fere aura vultus, aliaque membra nudaret. Quinetiam, cum proxime urbem, in Prato nempe Nundinarum, & in agro prope Aquas-calidas, forent ingentes fossæ excavatæ, in quas conjicerentur, quæ fuerant proxime extra urbis portas concervata cadavera, ea fuit deinceps congestorum copia, ut supergesta, & deducta terra non multum eminuerit, ac fuerint aliquorum brachia, cruraque interdum retecta.

Ut desinam tandem, licet per Octobrim, Novembrimque urbs melius haberet, lustrationibusque variis purgaretur, ac perstaret tamen præsidium se insolentius gerere [quippe etiam initio Decembris aliquem civium vulneravit] idcirco, tam qui intra urbem convaluerant, quam qui in ipsam redierant, cepere invicem consilium dejiciendi præsidii, quod & reipsa sic dejecerunt, ut, interfectis aliquibus, actum in fugam fuerit, neque deinceps redire sustinuerit. Tunc verò fuit, cum dinumerati, sive ex ipsa urbe, sive ex agro superstites, vix plures, quam mille, & quingenti deprehensi sunt; inque ipsis plures feminæ, quam viri; plures senes, quam juvenes, cum & ex tanto hoc numero vix quinque, aut sex fuerint, qui morbo affecti non fuissent.

Prætereo autem, libertatem eundi, ac redeundi civibus factam non contigisse Placito Curiæ, ante festa Paschalia, hoc est, inclinante Aprili anni insequentis. Prætereo quoque, cum pestis alia post sesqui-annum obreperet, discessisse civeis, & maturius, & longius; ac periisse illa non plureis, quam centum, eosque præsertim ex civibus novis; scilicet observatum est, neminem ex iis, qui priore illa laboraverant, hac posteriore correptos fuisse.

PARS

PARS SECUNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

CAPUT VII.

Antistites primi, a quibus Diniensis Ecclesia fundata.

NUNC, cùm videatur esse plus æquo de Civitate Diniensi dictum, ac jam dicendum sit de Ecclesia, quæ fundata in illa est, cujusque occasione immorati circa eam fuimus; ideo auspicari debere videmur ab ipsa Ecclesiæ origine; & quod haberi illa possit ex Lectionibus, quas instaurare rogati sumus, ut vice earum, quæ de Communi ab annis aliquot recitantur, inserantur Officiis trium primariorum Antistitum, quibus Christi Fidem regio nostra debet; idcirco a Lectionibus hujuscemodi videtur ordiendum. Ac ternas quidem solum exhibeo pro Antistitibus singulis; verum, cum plures, uberioresque in Legendariis vetustis extent; hæ tamen, paucæ licet, ac breves, quidquid est gestorum temporibus congruum ita continent, ut aliunde etiam quædam suppleant [quippe aliunde cognita] quæ in illis desiderantur.

LECTIONES

In Festo S. Marcellini Primi Ebredunensium Præsulis, quod est etiam Diniæ solemne, XII. Calendas Maii, seu die Aprilis XX.

MArcellinus natione Afer, & genere nobilis, Christiana pietate imbutus ab adolescentia fuit. Eo tempore vigebat adhuc recens memoria confessionis Beati Cypriani Martyris, qui sub Imperatoribus Valeriano, & Gallieno gloriose occubuerat. Illius itaque doctrina, pietate, & constantia animatus Marcellinus, dum Religionis propagationem, defensionemque meditatur, admonetur divinitus, ut in Europam traiiciat, sociosque ad messem idoneos adsciscat. Paret vir Sanctus Spiritui; & assumptis comitibus Domnino, ac Vincentio, pervenit Romam sub initium imperii Constantini, quo tempore Papa Eusebius Pontificatum obtinebat. Is, vocatione cognita, Marcellinum Episcopum creat Maritimarum Alpium, in quibus Idolorum cultus adhuc vigere perhibebatur.

Digressus ergo Marcellinus per Thusciam, ac Liguriam, pervenit tandem Ebredunum, quæ Alpinæ Maritimæ habebatur Metropolis; quæque, licet fidem Christianam, prædicante sub Nerone Beato Nazario, accepisset, ab ea tamen defecerat. Aggressus ibi Marcellinus divini verbi prædicationem, sic brevi profecit, cooperante Domino, & sermonem confirmante miraculis variis, ut eversis Idolorum templis, maxima pars Indigenarum baptizari voluerit. Quare Ecclesiam prope muros, & Baptisterium condidit, ex quo aqua baptizandis Cathecumenis sponte, hoc est, divina gratia exuberante, promanavit. Testati sunt etiam sæculis post multis graves scriptores talem aquam erumpere solitam, & in Natali, & in Cena Domini; itemque in vigilia, & per totam hebdomadam Paschæ.

Dimissis autem Sociis in Diniensium Civitatem, sacratoque illic postea Domnino in Episcopum, in eo assidue incubuit, ut prædicatione, exemplo, & signis stabiliret Fidem. Indefessus verò præsertim fuit ejus labor, cum sub vitæ finem hæresis Arriana cœpit quorumdam animos in partibus Italiæ finitimis labefactare. Qua occasione contigit, ut aliquando cum magna credentium multitudine iter faciens, torrentis exundantis aquas ita steterit, ut ipse cum populo toto transierit siccis vestigiis. In illo itaque labore, circa id tempus, quo Constantius Arrianus iniit Imperium obdormivit in Domino, duodecimo Calendas Maii. Testantur iidem Scriptores ad ejus sepulchrum illuxisse lychnum, inconsumpto oleo, quo infirmi sanarentur. Caput illius Diniam translatum, una cum Sanctorum Comitum reliquiis, magna in hunc usque diem veneratione colitur.

LECTIONES

In Festo S. Domnini Primi Diniensium Episcopi, quod celebratur Idibus, seu die Februarii XIII.

DOmninus ex Africa oriundus, cum zelo Christianæ Religionis arderet, una cum comite Vincentio, sequutus est Marcellinum Ebredunensium Antistitem, quo tempore ille Romam appulit, ac Eusebium Pontificem Constantino jam imperante; salutavit, sed & simul cum Marcellino in Galliam inalpinam missus, operam assiduam illi præstitit, donec Fides Christi in Ebredunensium Civitate, & circumvicina regione disseminata, radices egit. Tunc verò a Marcellino dimissus cum Vincentio est, fidem ulterius propagaturus. Constituit autem ad Diniensium Civitatem accedere, in qua Idolorum cultores, & Christiani nominis osores esse fama erat.

Et certe quam primum os aperuit, adversus Idola verba faciens, & Salvatorem Christum prædicans, repugnantes acriter dissertatores habuit, quousque, & ratione persuasionem Deorum falsorum evertit, & oratione in Cœlum fusa, fidem in Christum obtinuit; & signis, ac virtutibus fidem habitam confirmavit. Siquidem, postquam exaggeravit promissa facta credentibus, adduci infirmos undequaque jussis; & magna illorum multitudine coram universo populo coacta, omnibus in nomine Jesu sanitatem momento restituit. Quare ingenti applausu facto, cœpit magna pars Deos detestari, & Baptismum deposcere; adeo ut,

Digitized by Google

tit, parato Baptisterio, abluerit prima vice animas circiter quingentas.

Cum postea etiam procurasset construi Ecclesiam in honorem Deiparæ Virginis, adfuit Marcellinus eam consecraturus, qui & simul consecravit Domninum in Episcopum. Cepit interea Ecclesia Dei in oriente laborare, propter Arrianam hæresim; sacraque Synodus Nicæna per ea tempora celebrata est. Domninus autem tenerum gregem indefesso labore pascens, illum in confessione Sanctæ, ac individuæ Trinitatis perseverantem continuit. Tandem verò, cum sese jam prope deficere sentiret, postquam hortatus est Vincentium, ut curam gregis susciperet, imperante jam Constantio, Idibus Februarii migravit ad Dominum. Sacrum ejus Caput cum altero Brachio in Diniensi Ecclesia adservatur hactenus, venerationique habetur.

LECTIONES

In Festo S. Vincentii Secundi Diniensium Episcopi, quod xi. Calendas Februarii, seu die xxii. Januarii colitur.

Vincentius Africanus, tanto fervore Christi Fidem a teneris annis susceperat, ut Marcellino Ebredunensium, & Domnino Diniensium primis postea Præsulibus discedentibus in Europam, sese tertium, tametsi adhuc adolescens, adjunxerit. Salutato simul cum illis Beato Papa Eusebio, qui circa initia Imperii Constantini sedem tenuit, accessit pariter cum ipsis ad Alpes Maritimas, ac in iis Ebredunum, ubi Marcellino minister, adjutorque strenuus fuit. Discessit etiam postea Diniam, comes Domnino individuus, & qua erat facundia, persuadendique gratia non parum auxiliatus est in convertendis ad Christum, continendisque in fide animis Diniensium prius deditis Idololatriæ.

Et voluit quidem illi Domninus Episcopatum cedere; sed, qua humilitate fuit, perpetuo munere Levitæ Domnino fungi maluit. Quin Domnino etiam mortuo, vix tandem coactus suffragiis communibus Episcopatum assumpsit, in quo tot, tantaque virtutis specimina edidit; tanta comitate, atque eloquentia omnium animos conciliavit, ut aliquoties quasi obrutus quæsierit solitudines, in quas secedens, orationi, hymnisque psallendis quietius vacaret. Tanta quoque in illo fuit miraculorum gratia, ut & solo vestium contactu infirmos sanaverit, & sola præsentia, atque oratione, tum Dæmones fugaverit, tum mortuos etiam suscitarit. Fortiter præterea hæresi Arrianæ se opposuit; ac non modo commissum gregem in antiqua fide continuit, sed etiam accurrit, cum ad parteis alias, tum præsertim Ebredunum, quo labem illam, a defuncto Beato Præsule Marcellino, serpere ceperat.

Hinc variæ illi ab Arrianis tenduntur insidiæ; & quibus temporibus B. Eusebius Vercellensis, ac Dionysius Mediolanensis sunt diversimode vexati, ipse aliquando in itinere comprehensus, ita flagellis exceptus fuit, ut parum abfuerit, quin inter tormenta animam efflaret. Adfuit post-modum ætate provectus Valentino Concilio primo, cum Artemio Ebredunensi, aliisque Præsulibus, anno salutiferi partus trecentesimo septuagesimo quarto; neque multo post senio, & laboribus, quos pro Christi nomine subierat, cassus spiritum Deo reddidit; postquam in somnis visus est videre Christum consolantem, porrigentemque viaticum. Caput ejus sanctum, cum altero Brachio adservatur adhuc, coliturque in Diniensi Ecclesia, quæ & illius celebrat festum undecimo Calendas Februarii; translationem verò Capitis ipsius tertia nonas Julii.

Atque hæ quidem Lectiones sunt, quæ & Diniensis Ecclesiæ originem continent, & commentarioli loco esse possunt ad ea, quæ in Martyrologiis de Beato Marcellino, ac illius sociis habentur. Sic nempe in Romano Baronii, ad xij Calendas Maii: *Ebreduni in Galliis Sancti Marcellini, primi ejusdem urbis Episcopi, qui Dei monitu, cum Sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus usque hodie refulget, ad Christi Fidem convertit.* In Martyrologio Adonis: *Eodem die in Galliis, Civitate Ebredunensi, natalis Sancti Marcellini primi ejusdem urbis Episcopi, qui divino jussu, cum Sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus usque hodie refulget, ad Christi fidem convertit.* Et postea: *Venerabiles socii ejus apud Diniensium urbem conditi, gloriosis nihilominus miraculis commendantur.* In Martyrologio Usuardi; *In Galliis, Civitate Ebredunensi Sancti Marcellini ejusdem urbis Episcopi, & Confessoris, qui divino jussu cum Sanctis Sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus usque hodie refulget, ad Christi Fidem convertit.* Eadem, ne longum faciam repetit Petrus de Natalibus, qui, cum cetera ex Adone desumpsit, tum illud adjecit: *Socii verò ejus* [supple Marcellini] *Confessoris Christi in Domino dormierunt, apud Diniensium* [non, ut vulgo legitur, Cluniensium] *urbem conditi.* Prætereo autem, quod neque Beda in Martyrologio, neque Gregorius Turonensis, de Marcellino dum loquuntur, sociorum ejus meminerunt.

Reticeri verò non debet, quod non modo Gregorius, verum etiam Ado, ac Petrus de sancto Marcellino habet. Nam Gregorii quidem isthæc verba sunt: *Habet & Ebredunensis urbs Patronum proprium, Marcellinum Antistitem, per quem, dum adhuc in corpore moraretur, multa Christus miracula operatus est. His enim fecisse dicitur lavacrum ad baptizandum, in quo in Natali Domini, & Dominica Cœna aqua dicitur divinitus exoriri. De quo etiam ad aliud lavacrum, in quo consuetudo prisca baptizari instituit, aqua defertur. Non tamen cumulatur, ut de illis fontibus Hispaniæ supra retulimus. Ad hujus ergo sancti Sepulchrum lychnus assidue lumen præbet; sed accensus semel, multis noctibus, sine ullo additamento*

mento perdurat, *&* *plerumque contingit*, *at extinctum a vento*, *divinitus iterum accendatur*. *Ex quo oleo pleramque infirmi medicamenta suscipinat*. Hæc verò Adonis: *Ita ut Baptisterium*, *quod ipse apud præfatam urbem condidit*, *in sacro-sanctis Paschalis festi vigiliis*, *divina virtute*, *singulis annis aquis subitis inundetur*, *&* *per septem ejusdem solemnitatis dies gratia exuberante permaneat*. Petrij demum ista: *Hic inter cetera virtutum ejus præmia*, *obtinuit*, *ut Baptisterium*, *quod idem in eadem Civitate condiderat*, *singulis annis in Sabbatho sancto*, *aquis divinitus*, *&* *subito repleatur*, *&* *per septem dies Pascha aqua exuberante plenum permaneat*; *quod usque in diem hodiernum ibidem apparet*. *In eademque Civitate quievit in pace*, *ubi &* *sepultus est xii. Calendas Maii*.

Ad sanctom Domninum quod spectar, adnotandum est, com illius officium fuerit ab omni memoria in Diniensi Ecclesia sub titulu Confessoris, & Pontificis celebratum; Papyrium tamen Massonum ita scribere: *Diniensis Ecclesia dicata est Donino* [*non Domnino*] *Martyri*, *qui apud Juliam viâ Claudiâ Martyr sub Maximiano fuit*. *Qui*, *cum vellet rabiem persequutionis declinare*, *protinus insequutus*, *&* *nihilominus gladio transverberatus gloriose occubuit*; *quantum relatum reperimus apud Usuardum*. Quo loco agnoscere licet hujusmodi Auctorem, tum non rite didicisse, cui Divorum Ecclesia nostra consecrata sit (est scilicet Beatæ Mariæ, non sancto Dumnino, ut inferius dicetur, sacra) tum confudisse Doninum, celebrem illum Martyrem, cum Confessore hoc nostro. Melius ante Volaterranus eosdem distinxerat; nam mentione Martyris facta, *alias item*, inquit, *Confessor* (perperam, opinor, legitur Professor) *ex Africa pulsus*, *una cum Vincentio*, *&* *Marcellino Præsule Ebredunensi*; *in qua etiam urbe sepultus*. *Ejus festum colitur xii. Calendas Maii*. Ubi notandum, Volaterranum videri gratis Viros Sanctos vi persequutionis pulsos, potius, quam monitu divino adductos in Europam fuisse; ac male etiam conjicere ex quibusdam Martyrologiis, sepultum esse sanctum Domninum, ac illius festum coli Ebreduni xii. Calendas Maii, potius, quam Diniæ Idibus Februarii.

De sancto Vincentio illud observandum, tametsi omnia Martyrologia illum priore loco, seu ante sanctum Domninum memorent, non esse tamen conjiciendum, priorem ex duobus Episcopum fuisse; secus nempe suadent cum ipsa traditio, tum vetustissima legendaria. Habemus ex istis, Vincentium fuisse eloquentissimum; quapropter potuit majorem quandam celebritatem adipisci, & priore loco in primo Martyrologio nominatus, sic nominari in ceteris. Et non potuisse certe sanctum Domninum post sanctum Vincentium sedere, vel id maxime arguit, quod, cum venissent in Europam circiter annum illius sæculi X. Vincentius tamen sedem tenuerit anno LXXIV. quo interfuit commemorato Valentino Concilio, *cum Artemio Ebredunensi*, *Florentio Viennensi*, *Æmiliano Diensi*, *Rhodanio Tolosano*, *Nicetio Valentino*, *&* *aliis*; quod quidem Vir admodum pius, ac eruditus, facundusque Polycarpus Riviera Carthusiani Ordinis decus, per litteras significans, professus est se id debere celebri illi Savarono, in Arvernia, dum viveret, Claromontano Præsidi. Festum porrò sancti Vincentii celebrari nobis xj. Calendas Februarii, omni memoria superius est. An tamen contigerit illum eodem die mori, quo sanctus Martyr Vincentius occubuit; an certo aliquo consilio id factum fuerit, mihi incompertum. Illud memorabile est, alium adhuc sanctum Vincentium, & ipsum Martyrem, comitemque Sanctorum Orontii, & Victoris, eodem die coli Ebreduni, quod Martyrologia etiam omnia meminerunt.

CAPUT VIII.

Nicasium, *qui solus ex Galliis Concilio Nicæno interfuit*, *Diniensem*, *ut vulgò creditur*, *non fuisse*.

INterim verò, dum sanctum Domninum temporibus sacræ Synodi Nicænæ Diniensem Episcopum facio, jure ne querelas meorum Collegarum, Conciviumque effugiam, quatenus exinde subduco ex nostrorum Præsulum serie Nicasium illum celebrem, qui ut solus ex Provincia Galliarum interfuit illi Synodo, ita fuisse Episcopus Diniensis constanter habetur? Inprimis enim Fronto Ducæus in suis ad Concilium Cabilonense notis, postquam docuit legendum esse: *Agapium verò*, *&* *Bobonem Diniensis urbis Episcopus*, subdit: *Sic restituendum est*, *&* *in subscriptionibus Concilii Nicæni I. ubi perperam legitur*, *ex Provincia Galliarum Nicasius*, *Diviensis*, *aut Divionensis*. Deinde Papyrius Masso in sua Notitia Episcopatuum Galliæ: *Habita est*, inquit, *Nicæna in Bithynia admodum celebris Episcoporum Synodus*; *quodque mirabile sit*, *Nicasius Diniensis Episcopus e Provincia Galliarum solus adfuit*. *Sed hoc moneo* (pergit) *Provincia Galliarum nomine intelligi totam Galliam debere*, *non Provinciam Alpinam*, *in qua sita est Dinia*. Sequitur Claudius Robertus, cujus verba sunt in Gallia Christiana: *Nicasius Concilio Nicæno 325. Baron. ubi editio Romana legit perperam Divionensis*, *pro Diniensi*. *Quæ summa laus est huic Præsuli*, *inter 318. Patres*, *solum ex Episcopis Galliarum sedisse*.

Quid memorem Galterium in Tabula Chronologica gallice conscripta? quid alios? Addere sufficiat unum Petrum Saxium, qui in Arelatensi Pontificio, ex Diniensi Nicasio Arelatensem Episcopum fecit. Nam primum sic habet: *Ad Marinum redeo*, *qui vitam propagavit ad indictionem Concilii Nicæni*, *cui*, *si conjectura non improbatur*, *per legatum adfuit*; *Nicasium nempe Diniensem Galliarum legatum*, *in Arelatensi Ecclesia post Martinum successorem*. Et postea: *Dinia Sentiorum*, *aut Ebroduntiorum oppidum est*, *antiquo Episcopatu insigne in Provincia Romanorum*, *cui præerat Nicasius tempore Concilii Nicæni*; *Oecumenico enim Concilio Galliarum legatus subscripsit*. Ac denique statim: *Quam legationem tanta cum laude exercuit*, *ut defuncti Martini nostri locum supplere meruerit*. *Conjectura facilis*, *&* *expedita est*; *tum quod celebris*, *&* *magni nominis esset in Provincia nostra*; *arduis etiam negotiis rite perfunctus*; *tum quod ipsum hac ætate*, *aut cognominem nobis offerat Elenchus noster*.

Ex hisce ergo, an non videor parum in Patriam æquus, aut pius, dum adimere illi tantæ famæ Episcopum minime vereor; verum, aut Legendario nostro, hoc est, antiquæ pietati, traditionique Patrum nostrorum adimenda fides videtur, aut ille nobis respuendus est. Ut enim taccam durum esse, vel ab Eusebii tempore, qui

sedere

ſedere cepit anno ccc. xx. in annum Concilii ccc. xxv. aut xxviii. obire debuiſſe, cum Domninum, tum Vincentium, & forte etiam quempiam alium, ut jam Nicaſios ſucceſſiſſet; ac potiſſimum, cum habeamus, & Domninum conſenuiſſe, & Vincentium longo poſt ſuperfuiſſe tempore [quæ facile ſane cum xii. aut xv. annis minime cohærent] en quæ Legendarii ſint verba. *Interea* [hoc eſt temporibus Vincentii, qui haud-dubie Domnino ſucceſſit] *exorto Schiſmate perverſo hæretica falſitatis, comperit Eccleſia Ebredunenſis perturbata eſſe intra Illyricum, & Liguriam Catholicorum dogmata, & in diſſidium pæne veniſſe Sanctæ Trinitatis fidem; quod teſtabantur latores, in quo Dionyſium Mediolanenſem, & Euſebium Vercellenſem, & Patricium Veronenſem Epiſcopos eſſe damnatos, cum pluribus aliis Catholicis defenſoribus; quod qui interfuerunt, teſtati ſunt.* Notum porrò eſt indicari ex his Concilium illud Mediolanenſe, quod annis xxx. poſt Nicænum, hoc eſt, anno ccc. lv. celebratum eſt, & in quo, præter ceteras cladeis, tam Dionyſius Mediolanenſis, quam Euſebius Vercellenſis perſequutionem paſſi leguntur.

Itaque ex his fueram jam adductus, ut crederem, Nicaſium fuiſſe nobis falſo aſſertum; ac, ut poſſem Scripturam illam ſubſcriptionis emendare, quia legi Nicaſius Divienſis, aut Divionenſis minime poſſet (quod Divienſis Diœceſis nulla, Divio ad Lingonenſem ſpectaret) conjeceram debere ergo Dinenſem, aut Dienſem legi; quod quæ Diœceſis Dienſis conjuncta jam eſt Valentinæ, perantiqua exiſteret; Verum, quod nullo argumento fulcire conjecturam poſſem, ac, ut verum fatear, ægre ferrem Antiſtitem adeò illuſtrem abnuere, maxime verò tot gravibus Auctoribus, qui nobis ipſum tanto conſenſu aſſererent, plane invitis; ad id demum confugeram, ut mortuo fortaſſis Domnino ante Nicænum Concilium, ſucceſſiſſet Vincentius, qui & Concilio interfuiſſet, & ſubſcripſiſſet non latine *Vincentius*, ſed græce Νικάσιος; quando conſtat vox *Nicaſii*, & *Vincentii* idem ſonare, uti Νικᾶν eſt *vincere*; quanquam & obſtabat, familiare eſſe, ut qui Præſules eodem nomine Conciliis græcis intereſſent, ſubſcriberent quiſque, non Νικάσιος, sed Οὐικέντιος.

Has igitur inter anguſtias commodum illuxit memoratus Riviera, qui non modo me id, quod dixi jam, per litteras docuit, Sanctum puta Vincentium ſuperfuiſſe adhuc Concilii illius Valentini tempore [hoc eſt, annis novem, & quadraginta poſt Nicænum, & poſt Mediolanenſe novemdecim] verum etiam prorſus exemit hunc de Nicaſio ſcrupulum, oſtendens debere revera in ſubſcriptionibus Concilii *Dinenſem*, aut *Dienſem* legi, quod Nicaſius ille revera Dienſis Epiſcopus fuerit. Nempe id ſibi conſtare ſcripſit ex Legationis Gallicæ Bulla, Hugoni Epiſcopo Dienſi conceſſa, anno m. lxxvi. ut in qua conceptis verbis fiat mentio *Memorandi illius Nicaſii, qui pro Eccleſia Gallicanâ ſancta, & Oecumenica adfuit Nicæna Synodo, cujuſque venerabile corpus in eadem Sacra requieſcit Eccleſia.* Atque hæc quidem pro reſpondendo nobis, ac reſtituendo interim ſuæ Diœceſi Nicaſio.

CAPUT IX.

Ebredunum Metropolis, ad quam ſemper fuerit Dinienſis Eccleſia relata.

SEquitur quidem qualis fuerit e priſcis uſque temporibus Dinienſis Eccleſia dicendum; verum par eſt premittere de Ebreduno aliquid, quatenus Metropolis eſt, ad quam ab ipſa uſque Sanctorum Antiſtitum prædicatione Dinienſis Eccleſia ſpectavit. Reſpondendum certe heic quoque eſt, quod nobis quidam aſſerunt, ut nempe Dinie Metropolis, & celebris quidem aliquando fuerit. Siquidem citatus Maſſonus, ubi de Dinia, aut Domnino ejus Epiſcopo loquitur: *Celebrem*, inquit, *fuiſſe Metropolim; ex ſubſcriptionibus primæ Synodi apud Aurelian habita* [anno ſcilicet d. xi.] *certum, atque perſpicuum eſt*; Imitatur hic Auctor conſcriptam gallice notitiam Diœceſeon univerſalis Eccleſiæ; ac perſuaderi idem poſſent, qui editionem Conciliorum Binii, aut aliam ſimilem inſequuti, hocce initium ſubſcriptionum Concilii primi Aurelianenſis legerent, *Aventius Dinien. Metropolis*; & in notis marginalibus, *Dinienſ. Dien. vel Dignenſ.*

Enimverò, neque Sirmondus meliora ſequutus, dum Gallicana Concilia nuper edidit, inter ſubſcriptiones illius Concilii ullo modo meminit hujuſcemodi, aut *Aventii*, aut *Dinienſis*, aut *Metropoleos*; neque veriſimile eſt, cum Pentadius quinque ante annis ſubſcripſiſſet Agathenſi Concilio, & Portianus tredecim poſt ſubſcripſiſſe reperiatur Arelatenſi iv. ac uterque Dinienſis quidem, ſed unde tamen Epiſcopus; veriſimile, inquam, non eſt, intermedio tempore fuiſſe celebrem Metropolim Diniam; neque alias uſquam fit mentio hujuſce Metropoleos, aut Ebredunum memoratur unquam non habuiſſe Epiſcopum noſtrum Suffraganeum; neque denique, ſi Pentadio ſucceſſiſſet Aventius, probabile fieri ullo modo poteſt, meruiſſe illum, ut primo loco, tempore tam brevi, in Concilio ſubſcriberet. Itaque error haud dubie eſt in illis editionibus, quæ nobis tribuunt, aut Aventium, aut Metropolitanam ſedem. Quod ſi cui forte placeat primam illam ſubſcriptionem non tam expungi, quam emendari, legi forte poſſet, non *Aventius Dinienſis*, ſed *Avitus Viennenſis*; quod Scriptorum vitio, ille ſive mutatio, ſive corruptio litterarum contingere potuerit; quodque clarum ſit, tum Avitum temporibus illis Viennæ præſediſſe, tum Viennam fuiſſe Metropolim. Fuit ergo potius ſemper Dinie ſub Metropoli Ebreduno.

Ebredunum porrò nemo eſt, qui eſſe Alpium orbem neſciat, quæ in quibuſdam Libri Provinciarum Codicibus tum excuſis, tum MSS. varie legitur, *Ebreduno*, *Ebruduno*, *Eburuduno*, *Ebereduno*, *Eburodunum*, & *Ebredunum*. Ptolemæus dicit Ἐβρόδουνον, & Strabo ἐπεβρόδουνον, niſi quod Caſaubonus Ἐβρόδουνον legendum putat. Appellatæ etiam nonnullis *Ambronum* civitas eſt; & jampridem vulgare eſt, ut *Ambrun*, vel *Embrun* vocetur. Diſtat Dinie leucis, ſeu milliaribus Provincialibus xii. idque in Cæciam circiter; ex quo quis ratiocinor, longitudinis differentiam vix dimidio gradus majorem extare, ideò videtur Ptolemæus excedere duobus gradibus, cum Ebreduno longitudinem tribuit 29. grad. 30. minut. & Diniæ, ut eſt ante viſum, 27. grad. & minut. 10. Et quia differentiam latitudinis ex Di-

niensi cognita, esse 24. minutorum eruo; ideircò addo Ptolemæum videri recte constituisse Ebreduni latitudinem 44. grad. & 30. min. Sita est urbs ad Druentiam, Druentiumve (ex Ptolemæo) flumen, quod *gurgitibus variis intortum* Ammianus appellat [scribens *Annibalem per ipsum regiones occupavisse betrustas*] & Silius eadem occasione, *truncis, saxisque turbidum*; ac Ausonius *sparsis incertam ripis*. Cum sint verò incerti fines earum Alpium, quæ Cottiæ, Pœninæ Grææ, Maritimæ sunt dictæ; videre licet Ebredunum a Strabone collocari inter Alpeis Cottias (posset & inter Pœninas, quæ eædem cum Cottiis, vocatæ Pœninæ ob Annibalem sunt) a Ptolemæo inter Græas [dum esse etiam dicit Caturigidorum] ab Auctore libri Provinciarum, inter Maritimas.

Utcumque sit, cum facta fuit, quæ & deinceps invaluit, Provinciarum distinctio, Provincia una habita fuit Maritimarum Alpium, cujus Metropolis fuit Ebredunum. Nempe, ut prius Metropolis ob sæcularem ditionem fuit, ita & remansit, cum subiit Ecclesiasticam administrationem. At merito jure quis hæreat, cum a Christiana Religione accepta, eædem Civitates, quæ fuerant Diœceseon quasi capita, evaserint Episcopales sedes; Qui fieri possit, ut cum prius Ebreduno Metropoli subiicerentur septem Civitates hujusmodi [nuncupatæ in illo Provinciarum libro] Diniensium, Rigomagensium, Solliniensium, Saniciensium, Glannatena, Cemeleneosium, Vinciensium; quinque tamen solum ex bis Episcopales Sedes jam sint, nempe Diniensis, Saniciensis, Glandatensis (eadem, quæ Glannatena.) Niciensis (loco Cemelenensis, quod Cemeleno diruta, seu, ut Ptolemæo dicitur, Cemeneleo, diruta, translata sedes fuerit in civitatem proximam Niciam) ac denique ipsa Venciensis. Nam quod Grassensis quidem addatur, non illa est una ex reliquis duabus; sed translata in eam est sedes ex Civitate Antipoli, cui pridem tributa præter ordinem fuerat.

An ergo, cum Rigomagensis, & Solliniensis numero desiit, placebit, quod fando accepi a memorato Riviera, dum se habere acta narravit, quibus comprobaret, esse non *Rigomagensium*, sed *Brigomagensium* legendum; ac fuisse olim Brigomagum, quod jam appellatur *Brianson*: *Solliniensium* autem Civitatem eam fuisse, quæ *Sedenensium* jam dicitur; ac utramque quidem initio Episcopalem Sedem fuisse; sed posterius tamen coaluisse in Metropolim Ebredunum? An standum potius conjecturæ memorati quoque eximii Peireskii, qui in ea fuit, ut etiam ex ore ipsius accepi, sententia, ut crederet *Trinum* Montisferrati *Rigomagum* esse, quæ Libicorum Civitas extiterit; ac *Salinium*, quæ jam *Salucia*, ipsum esse Sollinium? Tametsi non meminerim, aut qui probarit Trinum idem eum Rigomago esse; aut dicere potuerit quando, quorsumve contigerit, Civitates hasce subduci a Metropoli Ebreduno.

Et de superstitibus quidem aliis nihil necesse est hoc loco adiiciam; de nostra verò adnoto solum, quemadmodum antea Civitas Diniensis prima omnium recensebatur; ita & jam adhuc Diniensem Diœcesin connumerari primam omnium, quæ ad Ebredunum Metropolim spectant. Prætereo autem, quod Messonus habet, cum de Diniensi Episcopo loquens: Is, *primum*, inquit, *inter Collegas Episcopos locum tenet*; siquidem perantiquum est, ut quo quisque Episcoporum ordinatione prior est, eò locum priorem inter Collegas teneat. Observo potius, ex eo, quod primi Dinienses Episcopi quidam quasi Coadjutores Ebredunensi fuerint, notam videri specialem illam, quæ inter utramque Ecclesiam intercedit necessitudo. Nempe, si quando Canonici Ebredunenses Diniæ, aut Dinienses Ebreduni versentur, invitari solent hi illeic, & illi heic, ut Choro intersint Canonicali habitu; ut, si quandoque interfuerint, distributiones accipiant, ut, si cogatur Capitulum, in id ingrediantur, & suffragium ferant.

Subiicere hoc loco juvat verba diplomatis illius, quo Carolus IV. Romanorum Imperator, anno M. CCC. LVII. confirmavit, ac iteratò concessit Guillelmo Ebredunensi Archiepiscopo Sacri Romani Imperii Triscamerario, Principatum Ebredunensem: *Ita ut, tam ipse, & successores ejus, quam Ecclesia Ebredunensis soli Imperatori circa temporalia subjaceret*, &c. Quippe istud demum sequitur: *Hujusmodi denique Salva-guardiæ, & protectionis nostræ Imperialis exequutores, & conservatores perpetuos venerabileis Taurinensem, Dignensem, & Carpentoratensem, Episcopos, Principes, & devotos nostros dilectos, & eorum quemlibet, dictis Archiepiscopo, & Ecclesiæ damus, & auctoritate, qua superius, cum plena potestate transgressores, invasores, & turbatores dictarum Archiepiscopi, & Ecclesiæ, suorumque hominum, bonorum, libertatum, possessionum, & jurium, per se, vel alium, seu alios puniendi, coercendi, pœnas exigendi, atque levandi, aliaque omnia, & singula faciendi, & exequendi, quæ in talibus sunt, vel fuerint opportuna, tenore præsentium deputamus*. Ex quibus patet obiter, quid Diniensi Episcopo inter Principes ab Imperatore habito, circa Ebredunensem, tam Archiepiscopum, quam Ecclesiam fuerit tributum.

Ceterum, ab initio statim Ebredunensem Episcopum Metropolitanum fuisse, confirmari vel ex eo potest, quod anno CCCC. LXV. Hilarus Papa legitur scripsisse ad Veranium, Leontium, & Victorium Episcopos, *circa causæ inquisitionem, & instaurationem jurium ingenui Ebredunensis*. Nempe Auxanius Arelatensis impetrarat per obreptionem, ut Ebredunensis Provincia suo Episcopatui quoad Ecclesiasticam jurisdictionem subiiceretur. Et quamvis in Regiensi Concilio XXVI. ante annis celebrato, causæ depositionis Armentarii, qui ordinatus fuerat Ebredunensis Episcopus, enarrari videantur, *quod ordinatio facta fuisset absque trium Episcoporum præsentia, Comprovincialium litteris, Metropolitani auctoritate*; causa tamen præcipua, ac pæne una fuit, ordinatio facta a duobus solum Episcopis. Nam illud quidem, *absque Metropolitani auctoritate*, non arguit Ebredunum fuisse alterius Metropoleos; sed videtur solum innuere defectum consensus Metropolitanæ Ecclesiæ, in qua auctoritas residet, donec vacat sedes. Ut prætercam seriem contextus videri solum indicare unam ex causis irritandæ ordinationis, *juxta Patrum constitutiones* esse, *si ea absque auctoritate Metropolitani fiat*; intellige, nisi ordinatus Episcopus extiterit ipse Metropolitanus. Si fuerit enim, constat alias esse posse irritanteis causas, ut quæ præterea commemorantur; & qualis quoque esse posset illa, ob quam post-modum Joannes VIII. Aribertum Ebredunensem Archiepiscopum anno D. CCC. LXXVII. reprehendit, quod scilicet *alium in Venciensi Ecclesia consecrasset Episcopum, præter eum, quem Clerus, & populus elegerant*.

Hoc

Digitized by Google

Hoc me admonet, ut id non prætercam, ex quo aliunde confirmetur, quod inter D. Marcellini Lectiones reposuimus, fuisse eum ab Eusebio Pontifice versus Alpeis missum. Bulla nempe est Victoris II. qui anno M. LVIII. mense Julio, de consecratione Unimanni in Ebredunensem Archiepiscopum, ad ipsummet scribens, inter cetera ita est affatus: *Te, carissime confrater, & Coëpiscope unanime, præfata Ecclesiæ Archiepiscopum, & Rectorem, pro vita merito, & sapientia doctrina ordinavimus, & consecravimus, secundum electionem Cleri, & Populi; ad petitionem quoque religiosorum Principum; & ad suggestionem venerabilium Primatum circumjacentium Provinciarum, quorum unanimis sententia existit, ut si Ebredunensis Ecclesiæ recuperatio aliqua speretur, ab illa Matre, scilicet Ecclesia Romana, quæ prius illa beatum Marcellinum Prædicatorem, & Pontificem direxerat, Prædicator, & Pontifex repræsentetur, &c.*

CAPUT X.

Priscus Diniensis Ecclesiæ Status, prout elicitur ex Bullis Alexandri III. *&* Lucii III. *ante annos prope quingentos concessis.*

JAM, qualisnam fuerit ab usque initio Ecclesia nostra constituta, aut quo statu per octingentos primos annos perseveraverit, dicere sane promptum non est; quando in nostris Tabulariis nihil antiquius extat duabus illis Bullis, quarum alia est Alexandri III. anno M. C. LXXX. ac mense Novembri; alia Lucii itidem III. anno M. C. LXXXIV. ac mense Majo concessa; acta verò externa, & Conciliorum maxime, aliud nihil produnt, quam nostrorum aliquot Episcoporum nomina; ut proximo statim a SS. Antistitibus sæculo, Nectarii, & Memorialis; insequente Pentadii, Porciani, Hilarii, Heraclii, & quorundam præterea inferius commemorandorum. Quamobrem conjectando solum, & quibusdam vestigiis pene evanescentibus insistendo, haberi verisimile potest, Episcopos Sanctos, & qui proximi ab illis fuere, non solum in Urbe; sed etiam oppidatim constituisse Ecclesias, quibus singulis, quia ipsi per se ministrare Divinum Verbum, Sacramentaque non poterant, delegerint Viros idoneos; quos in ministerii partem assumptos (ac ideò dictos Clericos) & Sacerdotes instituerint, & Ecclesiis præfecerint. Ne deessent verò, qui ad Sacerdotium, cum opus foret, promoverentur, & mitti ad Ecclesias Pastoribus viduatas possent,) institutum fuisse in Urbe Clericorum collegium, qui partim ab Episcopo, partim mutuò, hoc est, juniores a veteranis erudirentur ad munia Ecclesiastica; ac in divinis prætera laudibus concinendis occuparentur. Urbanam proinde, seu dictam ab Episcopi sede, Cathedralem Ecclesiam, habitam fuisse quasi Matricem, principemque oppidanarum; quod ejus Collegium esset Seminarium, promptuariumque, ex quo illarum Pastores, Rectoresque desumerentur. Totum Clerum, hoc est, tam Episcopum, quam Clericos (tum Sacerdotes, tum destinatos ad Sacerdotium) sustentatum fuisse Populi oblationibus, collatisque ex Diœcesi universa decimis, quas administrans Episcopus, ex iis partim sibi, & Clericis aliis, quæ necessaria forent, provideret; partim ædibus, vestibus, vasis sacris prospiceret; partim in Diœceseos pauperes erogaret. Quod Clerici in Urbe, matriceque Ecclesia degentes nondum fungerentur (uno, alterove excepto, qui cum opus foret, Episcopi vices suppleret) eo ministerio, quo per Diœcesin ceteri, & partem tamen ex Canone, decimalive pensitatione aliorum instar caperent, fuisse ex eo Canonicos dictos; eorumque Collegium idcircò appellatum Capitulum, quod Episcopo existente velut primario capite, ipsum veluti secundarium foret. Si obiret Episcopus, fuisse solitum in illius successorem deligi non ex solo hoc Collegio, sed ex totius Diœceseos Clero, quem sanctitas præsertim vitæ faceret, tam apud Clericos, quam apud Populum maxime commendatum.

Cum procedente tempore cepisset Episcopi electio non sine ambitu fieri, & curæ Pastoralis fervor, charitasque refrigesceret, tæduisse Episcopum una cum Canonicis vivere, mensamque sibi propriam, specialemque habere voluisse. Convenisse ipsi, & Canonicis, ut Episcopali Mensæ certæ Ecclesiæ, decimæve oppidorum, in quibus illæ sitæ forent, destinarentur; & certæ etiam Capitulari; ac ut tam Episcopus, quam Capitulum sua seorsim bona administrantes, suarum similiter Ecclesiarum Sacerdotibus providerent: Capitulum, Canonicosve unum e gremio delegisse, quem & dixere Præpositum, ut verbo, & exemplo collegis præesset. Cepisse & temporis progressu ipsos tædere Canonicos degendæ communiter vitæ; &, cum videretur esse commodum, ut sibi Ecclesias inter se partirentur; visum tamen fuisse incommodum, ut, cum vacarent Ecclesiæ, ipsi se ad illas conferrent, & totis ipsarum reditibus fruentes, nihil Collegio relinquerent, unde suffecti alii Canonici sustentarentur, sicque Seminarium Sacerdotum deficeret. Itaque cogitasse ipsos tum Ecclesias quasdam communeis habere, tum portionem quisque ex sua in commune conferre, quod suffectis Canonicis sustentandis congrueret, quousque & ipsi assequerentur Ecclesias vacanteis. Quoniam verò Episcopus destinabat Ecclesiis ad suam Mensam spectantibus, non Sacerdotes jam delectos ex Canonicorum Collegio, sed quos ipse aliunde instituerer; cogitasse Canonicos, posse quoque se ad oppidanas suas Ecclesias Sacerdotes destinare aliunde assumptos, & Episcopo tamen approbatos, qui sui vices gererent; neque fore necesse novos sibi substitui Canonicos; se enim Canonicos remansuros in ipsa Cathedrali Ecclesia, & quam conferebant portionem redituum in suffectos Canonicos, posse deinceps in Sacerdotes sui vicem gerenteis in oppidis conferri.

Hoc proinde modo evenisse, ut Canonici fixam sedem, numeroque certo in ipsa Cathedrali Ecclesia facti fuerint, ac desierint circa functiones Sacerdotaleis, sive ad curam animarum spectanteis, institui [nisi qui essent, qui ministerio suis in Ecclesiis defungi mallent] ac solam retinuerint concinendi laudes divinas functionem. Ex quibus quidem prætera occasionibus factum fuerit, ut Episcopus, Capitulum, Præpositus, Canonici quidam, præter decimas Ecclesiarum, etiam prædia, fonda, jura alia Ecclesiis affecta obtinuerint, heic quæ refero; adnoto solum, talem videri fuisse Statum Ecclesiæ, cum memoratæ Bullæ

tæ Bullæ ante annos prope quingentos fuere concessæ.

Videlicet ex ipsis constat, fuisse jam tum Præpositum, & duodecim Canonicos in ipsa Dignensi Ecclesia divino obsequio mancipatos; ac possedisse interim varias per totam Diœcesin Ecclesias. Quod in iisdem verò leguntur Præpositus, & Canonici *S. Mariæ Dignensis* dicti (quippe ob ipsam Cathedralem, primariamque Ecclesiam Beatæ Mariæ Virgini sacram) occasioni est, ut observem, non apparere, quo argumento niti possint, tum Joannes Mærius, tum aliqui alii, tum in enumeratione Diœceseon Septimaniæ Metropolibus subjectarum, Diniam, Diniensemve Ecclesiam faciant Ordinis S. Augustini. Quippe, ut taceam monumentum, vestigiumve nullum extare, ex quo liceat coniicere fuisse unquam majores nostros Regulareis, seu Ordinis Monastici Canonicos, vel ea sola nuncupatio, quæ Canonici S. Mariæ Dignensis dicti sunt, videtur satis arguere, extitisse illos suæ solum Ecclesiæ, non ulli præterea Monachorum Ordini addictos. Forte Auctores illos decepit, quod, cum Diniæ pridem Ecclesia Monialium, seu Monasterium feminarum Ordinis S. Augustini fuerit, idque ante annos ducentos aliò translatum, ut infra dicetur, ansa fieri potuit, ut coniicerent, Diniensem Ecclesiam fuisse olim Canonicorum Sancti Augustini Regularium, qui esse a ducentis annis Regulares desierint, & Sæculares fuerint effecti.

Verum, ut hoc mittam, subiicere præstat, ipsarum-met Bullarum verba; maximeque, cum congruum sit, earum occasione edisserere varia capita ad Statum Ecclesiæ deinceps consequutum spectantia. Quanquam, quod Bullarum posterior iisdem pæne verbis, quibus prior concepta sit, & pauca solum discrimina, quorum interesse quidpiam valeat, in enumeratione bonorum habeantur; ea de causa verba prioris duntaxat referenda sunt; &, si quid fuerit discriminis, id obiter interferendum. Quin ob eandem etiam causam, nihil attexemus verborum alterius Bullæ Gregorii IX. anno M. CC. XXXIV. ac mense Novembri concessæ, idque confirmantis, quod in his habetur de duodenario, præter Præpositum, Canonicorum numero; neque rursus alterius Urbani IV. anno M. CC. LXII. concessæ, eundem-met adhuc numerum Canonicorum confirmantis, addentisque solummodo, factum de eo fuisse Statutum, quod etiam firmatum juramento fuerit. Referentur autem postea solum Bullæ, quæ ad capita alia, quam in his contenta, attinere deprehendentur.

Bulla itaque Alexandri III. non modò sigillo munita, sed etiam, ut tum moris erat, subscriptione ipsius-met Pontificis, hac forma: *Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus*, tum Cardinalium XI. hac item forma: *Ego Hubaldus Ostiensis, & Velitrensis Episcopus; Ego, &c.* Bulla, inquam sic incipit: *ALEXANDER Episcopus Servus Servorum Dei; Dilectis filiis Ugoni Præposito, & Canonicis Sanctæ Mariæ Dignensis, eorumque successoribus canonice instituendis.*

Deinceps verò in ejus serie Pontifex, suscepto Ecclesiæ patrocinio, confirmat primum possessiones, & bona omnia, quæ Præpositus, & Canonici, seu habebant, seu habituri erant; simulque texit eorum, quæ tum extabant, dinumerationem. *Præfatam Ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti privilegio communimus; Statuentes, ut quascunque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione Pontificis, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, dante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.*

Burgum Dignense, in quo Ecclesia vestra consistit, cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesiam Sancti Vincentii supra Burgum. Ecclesias de Valle Marculfi, cum pertinentiis suis; videlicet S. Stephani, S. Marcellini, S. Martini, S. Mariæ de Mannano, S. Mariæ de Heuseria, S. Mauritii, S. Andreæ Ecclesias. Ecclesias insuper de Antragilis, & de Beco jejuno, cum decimis, & aliis pertinentiis suis. Ecclesiam S. Mariæ de Galbeete, cum omni jure suo. Ecclesias d' Aglenio (Lucius de Agleduno) *cum omni jure suo, Ecclesias de Ceis; Ecclesiam S. Eugeniæ, cum omni jure suo.* (Interiicit heic Lucius *Ecclesiam S Stephani de Ozida.*) *Ecclesiam S. Vincentii de Garbesia, & S. Pontii de R bias, salvo jure Episcopi Dignensis in Ecclesia S. Pontii. Ecclesiam S. Mariæ de Solloë. Domum eleemosynariam Burgi Dignensis, Tertiam partem Mortalagii totius Episcopatus. Procurationem, quam habetis in Ecclesia de Bligerio* [addit Lucius, *Procurationem, quam habetis ab Episcopo vestro in festo S. Stephani.*] *Medietatem Synodalium nummorum. Castrum de Heuseria, & Villam S. Andreæ, cum pertinentiis suis. Quidquid habetis in Castro Dignensi, & Castro Marculfi, & eorum territoriis, tam in Ecclesiasticis, quam Mandamis. Quidquid juris habetis in Castro de Dromone, & tenimento ipsius. Quidquid possidetis in Castro Barles, & in Castro de Beljoco, & ejus tenimento. Quidquid possidetis in Rocca dominorum de Gavea* [Lucius de Gaveda interiicit autem: *quidquid habetis in vico de Gaudulis.*] *Quidquid habetis in Castro Campi Ursini, & in Canola* [Lucius Cannola] *quidquid habetis in Castro de Durbis, tam in decimis, quam in aliis. Quidquid in Castro de Rocca bruna, & de Ceis, ex dono Petri Isoardi.*

Tum postea circa Canonicorum numerum in hunc modum decernit: *Statuimus insuper, ut numerus Canonicorum vestrorum duodenarium non excedat; sed semper duodecim, præter Præpositum, in eadem Ecclesia statuantur, qui debeant in ipsa domino famulari; nisi tantum ipsius excreverint facultates, ut plures decenter de bonis ejusdem valeant sustentare.*

Denique, & de ipsis Electionibus ita statuit: *Obeunte verò Episcopo vestro, vel Te, fili Præposite, vel quolibet eorum, qui vobis successerint, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur; nisi quos fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanior, secundum Deum providerint eligendum.*

CAPUT

CAPUT XI.

Ecclesia, seu Basilica Diniensis Primaria, cui sacra, & cujus antiquitatis.

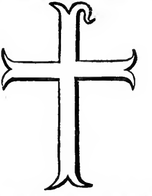
UT quidpiam porrò circa præcipua isthæc capita adnotemus, observare inprimis lubet, ex eo, quod Bulla *Canonicos S. Mariæ Dignensis* dicit, & sanctæ Mariæ Ecclesiam *consistere in Burgo* addit, ubi & consistit etiamnum, intelligi fuisse constanter Cathedralem Ecclesiam, Basilicamve primariam B. Mariæ Virgini sacram; ac idcircò falli Massonum, cum *B. Domnino dicatam* eam facit. Non quod primis temporibus dicari Ecclesia Domnino defuncto non potuerit; sed quod a quingentis saltem hisce annis, & ab extructa usque Ecclesia res secus se habuerit; neque uspiam vocari legantur *sancti Domnini Canonici*; ut Ebredunenses, verbi gratiâ, qui jam sanctæ Mariæ Canonici sunt, ob primariam Basilicam intra Civitatem extructam, dicti fuere ante annos sexcentos *Canonici sancti Marcellini*, ab ædificata extra muros sancti Marcellini Ecclesia, quæ & diruta fuisse per Calvinistarum bella superiore sæculo, & versa in propugnacula perhibetur. Saltem, inquam, quoniam alioquin nostro in legendario habetur, quam-primum Domnino, ac Vincentio prædicantibus, excepta est a Diniensibus fides, constructam fuisse Ecclesiam, quæ, evocato etiam Diniam beato Marcellino, *in honorem Genitricis Dei Mariæ consecrata fuerit*.

Ac suspicari quidem quis posset, primam hanc Ecclesiam esse id Sacellum, quod extra Portam Solarij boum, tendendoque ad Balnea, & proxime locum, in quo ante annos solum quinquaginta extructum est Recollectorum Cœnobium, tum pervetustum visitur, tum *Mater Dei* appellatur; verum, cum id quoque *Nostra Domina de Consolatione* vocetur, videtur duntaxat fuisse conditum, ut membrum quoddam Nosocomii, sive Hospitalis Peregrinorum Pauperum, qui & accessuri ad Balnea, & ab iis reversi, illo pridem excipiebantur, curabanturque ad aliquot dies. Commemini certe legisse inter acta Joannis Filioli Notarii, anno M. CCCC. XXXV. *Collationem Hospitalis nostræ Dominæ de Consolatione, & S. Ægydii Balneorum Digna, in favorem Andreæ Isnardi per Bertrandum Bessonum, & Guillelmum Rostagnum Vicarios, ad requisitionem Syndicorum dictæ Civitatis, ad quos præsentatio Hospitalis pertinebat*. Præterea autem locum præcipuum, quo infirmi excipiebantur, versum jam esse in exscensum, plateamve illam declivem, quæ ante id Sacellum est. Verosimilius est interim, constructam fuisse a primis illis Antistitibus parvulam Ecclesiam ipso eodem in loco, in quo fuit deinceps, ut major, ita & sumptuosior, exædificata.

Est hæc verò, ut jam aliquoties repetitum, sita in Burgo, tota que interius, exteriusque constat ex quadrato, vivo, nigricanteque lapide; longa interius, orgyias XXIV. lata V. nisi quod, qua duo Sacella citra appellatum Presbyterium in formam Crucis extructa sunt, lata est X. cohæret dextro, austrinove horum Sacellorum Turris Campanilis, non illa tamen ex eodem lapide, sed ex topho constans. Vice elegantis, congruæque, quam sustentarat pyramidis, quæque per bella fuerat dejecta, imposita est illi, me puero, rudis, ac obtusa, quæ jam visitur. Cum sint præter illa Sacella, duo quædam alia præcipua, alterum ad lævam majoris Altaris, quod & in Sacristiam cedit; alterum ad lævam inferioris chori, fuere ipsa tamen posterius constructa ab optimis Episcopis; illud quidem ab Elziario de Villa-nova [unde & appellatum fuit Capella B. Elziarii] idque ab annis quidem trecentis; hoc verò a Raynaldo Porcelleto, qui & sepeliri in ipso voluit [unde & dictum ad nos usque S. Raynaldi Capella fuit, cum jam S. Annæ vocetur] idque ab annis trecentis triginta.

Ad hujusce autem Ecclesiæ vetustatem quod attinet, constans, vetusque traditio est, esse ipsam unam ex iis, quas Carolus Magnus construxit. Atque ego quidem non disputo, legitima-ne sit, an spuria illa epistola, quæ ad Adrianum Papam conscripta, & in Libello, cui titulus *S. Annæ Sepulchrum*, relata, Imperator significat *se, fundamentis jam aliquot Ecclesiarum jactis in Narbonensi Provincia, velle Diniam contendere, ut & ibi unam in honorem B. Mariæ constitui curet*: Refero duntaxat, quæ verba habentur in Bulla quadam Sixti IV. continente unionem Prioratus S. Petri de Albera, anno M. CCCC. LXXIX. ac mense Septembri concessa, & in nostris quoque Tabulariis asservata. Nempe in ea sic legitur: *Pro parte dilectorum filiorum Capituli Ecclesiæ Dignensis, nobis exposito, quod fructus, reditus, & proventus Mensæ Capitularis ejusdem Ecclesiæ, quæ a Divæ memoriæ Carolo Magno Romanorum Imperatore intra duos monteis, extra muros Civitatis Dignensis fundata, & dotata existit; propter sterilitatem, tempestates, & frigora inibi vigentia, adeò diminuti fuerant, &c.*

Ceterum, utcumque Ecclesia, Basilicave hujusmodi antiquitatis majoris non sit; at saltem quod marmor in medio prospectu majoris Altaris conspicere licet, trans-sumptum esse debet ex alia, quæ illi præextiterit a tempore usque sanctissimorum Antistitum, seu a sæculo Magni Constantini. Quippe in area Marmoris duas inter columnas depressa eminet ad unam circiter unciam digiti ea Crucis species, quæ per id tempus exhibebatur, quæque proinde incidi tum debuit: Est ea verò hujusmodi

Altitudo illius est parisini pedis unius, & digitorum duorum, ac trientis; latitudo, seu tignum tran-

transversum drcem cum semisse; facies sua inter latera, digiti unius, cum triente; deflexio partis supremæ in dexteram, cum recurvatione, ut heic pingitur.

Præterea autem, cum curassemus Altare eminentius fieri, dedisse nos quoque operam, ut idem lapis attolleretur. Fuisse eum bi-sectum repertum, & ab anteriore quidem, superioreque parte in posteriorem, inferioremque; oblique nimirum, & quasi uno ictu, ac juxta venam lapidis. Cetera fuisse solidum, & figura quidem proxime quadrata, sed non omninò cubica; longum nempe, ac latum [si rite recordor, duos pedes, atque dodrantem, crassum duos, sextante minus. In areæ superioris medio excavatam areolam fuisse, quasi ad excipiendum consecratum lapidem; subtusque etiam aliam ampliorem, quasi ad condendum reliquias, prorsus, ut Altare fuisse videretur. Eminuisse columnas ad angulos singulos; nisi quod postica ad lævam nulla adfuit. Scripturæ vestigia nulla uspiam visa.

Ad rem ut redeam, notum est, designari Cruce hujuscemodi Christi nomen, ob expressionem duarum priorum græci nominis litterarum X. & P. cujusmodi solitæ sunt eo sæculo repræsentari. Ut enim præteream, quod alii, post Eusebium, habent de Constantini Labaro, seu Signo, exscribere heic solum juvat, quod Baronius notat, se refert ad annum ccc. xii.

Habes, inquit, *in Labaro* X. P. *Christi nomen expressum. Per litteram enim* X *consuevisse Christi nomen intelligi, fidem facit etiam Julianus Apostata in Misopogone. In hoc verò & illud observandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen, & Crucis signum, ut Crux in Christo, & Christus in Cruce monstretur. Per* X *enim Crux, licet transversa notatur, quam in rectam lineam sic alii deducebant; & id quidem hoc sæculo. In Cœmeterio enim Priscillæ, via Salaria, Tabula effossa est, cum ejusmodi Inscriptione, atque Signo:* MIRO INNOCENTIÆ, AC SAPIENTIÆ PUERO MARCIANO, QUI VIXIT AN. IIII. ET MENSEIS III. DIES II, QUIESCIT IN PACE. D. PRID. KAL. DEC. ARBETIONE, ET LOLLIALO COSS. [*congruit hic annus anno Domini* ccc. lv.] PARENTES FECERUNT. *Sub hac inscriptione idem character hieroglyphicus [ut postremus scilicet] sic habetur; quem imago togata, seu potius sacra induta veste dextra tenet, &c.*

CAPUT XII.

Diniensis Ecclesiæ Præpositus, & Canonici (in quibus Archidiaconus, Sacrista, Præcentor) ipsorumque numerus.

QUod deinde Bullæ ad Præpositum, & Canonicos diriguntur, nulla speciali mentione facta Archidiaconi, Sacristæ, Præcentoris, qui jam post Præpositum sedent, & dignitates habere censentur, observare licet id factum, quod, ut in ceteris, sic in hac Ecclesia Præpositus solus dignitatem obtineret; isti nullo discrimine a ceteris Canonicis forent, sed deligerentur duntaxat, qui specialibus quibusdam fungerentur muneribus, non qui Canonicis præsiderent. Hinc modo opposito in ipsis, ac in Præposito res se habuit. Nam cum munia, sive officia eorum canonicatibus attributa posterius fuerint, debuit ab usque initio ipsi Præpositi dignitati canonicatus attribui, ut & quasi Fratrum unus haberetur, & non modò primas in choro teneret; sed Capitulo etiam, seu Canonicis congregatis, & quapiam de re deliberantibus præesset; cum in talem congregationem nemo admittatur non Canonicus.

Ex quo efficitur, ut Bulla, sive litteræ collationem ipsi factam continentes, specialem adnexi Canonicatus mentionem contineant; utque ratione, tam Præpositurae, quam Canonicatus tum gemina pendeat, quæ vocant Capituli jura [duplam Cappam, duplum Anniversarium, duplos Pileos, &c.] tum ipse vicissim gemina percipiat, & distributiones canonicales geminas lucretur; ne heic memorem gemina suffragia, de quibus postea dicendum est.

Dicti autem sunt Archidiaconus, Sacrista, Præcentor habere [ac etiam vulgò loquendo, esse] officia, sive Personatus, propter officia, quæ exercerent, sustinerentque adeò specialeis personas; Archidiaconus quidem Episcopo ministrans, Levitæque munere fungens; Sacrista, & sacrarum vestium, & totius inservientis Altari supellectilis curam gerens; Præcentor officia chori moderans, & cantoribus ipsis præiens. Res nempe sic se ab initio habuit, ut se habere jam comperitur circa duos Canonicos, qui ob officia, sive functiones a Sanctione pragmatica, concordatoque, & Regiis Constitutionibus præscriptas, Theologus, & Præceptor dicuntur, ut proinde minus sit mirum, si, ut nulla jam specialis istorum in Bullis mentio fieret, sic neque illorum facta pridem fuerit; ac si, ut in aliis Ecclesiis, sic in nostra quoque id moris obtinuerit, ut dicerentur *Præpositus*, *Canonici*, & *Capitulum* aliquid decernere [tametsi a nuperis annis aliquid immutatum est] & litteræ aliunde conscriptæ *Præposito*, *Canonicis*, & *Capitulo* inscriberentur.

Adnotandum verò, ut officium Præcentoris recentius est inter Canonicos auditum; ita antiquatum, suppressumve haberi, quod Archipresbyteri olim fuit. Id certe extitisse constat vel ex conventione anni m cc. lvii. memorata superius, de Jurisdictione Civitatis cum ageretur. In ea quippe sic legitur: *Tandem præfatus Dominus Comes, pro se, & Domina Comitissa supradicta, & ea volente; ac Dominus Episcopus supradictus, pro se, & Episcopatu, ac Digneesi Ecclesia, de consensu, voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi, Magistri Ymberti Archipresbyteri, & R. de Enseria Canonicorum Dignensium; nec non & totius Capituli sui, compromiserunt supradictæ partes, &c.* Quod dico interim Præcentorem non fuisse in Canonicorum numero pridem habitum, constare potest ex chartulario condito a Capitulo, anno m. ccc. xx. & in ipsis Capituli Tabulariis adhuc extante. Quippe ubi de Gabella vini Præposituræ agitur, verba hæc leguntur: *Item, quod alii omnes Clerici, quicumque fuerint in dicto Burgo, declinantes, vel stantes, tam residentes, quam advenæ, exceptis Canonicis, & Præcentore Ecclesiæ Dignensis, non emant, &c.* Quo loco vides Præcentorem distingui a Canonicis, & post illos connumerari.

merari. Quo minus est mirum, si in antiquis Capitulis Archidiaconi sæpe, aut Sacristæ, Præcentoris autem nonquam fiat mentio; quasi defectu Canonicatus a Capitulo arceretur.

At quandonam cœpit Præcentor haberi simul Canonicus, & in Capitulum admitti? Nempe anno M. CCCC LXXXIV. ac mense Martio, cum decretum fuit in Capitulo, cui Antonius Guiramandus Episcopus interfuit, *ut Guillelmus Mignotus haberetur de cetero in eadem Ecclesia pro Præcentore, & Canonico Præbendato*; quod quidam habetur inter acta Notarii tunc Bertrandi Hesmivii. Legere in Statutis licet, fuisse hunc Mignotum Canonicum quinque ante annis. Adeptus postea Præcentoriam, litem cum Capitulo habuit; ac intervenit tandem memoratum Decretum. Prætereo autem, quod Præcentor vocetur vulgo *Cabiscolus*, causam reputari, quod sit veluti *Caput Chori*; at litteræ s, ac l, interpositæ verisimile faciunt sic dictum, quasi *Caput Scholæ*; idque confirmari vel ex eo potest, quod in actis Joannis Filioli legerim, *Joannem Tassilem contulisse Scholas, ut procuratorem Præcentoris, ad quem pertineret illarum collatio*.

Quemadmodum porrò factum prius fuerat, ut sedente Præposito ad dextram ingredientium Chorum, Archidiaconus, quò propior adesset Episcopo, dextrum superiorem Chori angulum obtineret; Sacrista lævum, oppositumque, ut a Sacristia, seu promptoario sacrarum vestium minus abesset; sic provisum fuit, ut Præcentor sederet ad lævam ingredientium Chorum, ut posset melius Cantorum seriem quasi coram se prorsum positam moderari. Exinde verò factum videtur, ut ipso temporis progressu præeminentiam fuerint inter Canonicos sortiti, ac possidere dignitatem, non verò solum Officium, aut personatum reputati. Factum quoque, ut eorum præbendæ [seu Grossi, ut appellant, fructus] temporis progressu immobiles evaserint, hoc est, optionibus antiquiorum Canonicorum non obnuxiæ.

Non fuisse certe semper fixas docent nos inter cetera citati mox Filioli acta. In iis quippe, & ad annum quidem M CCCC LII. ac diem penultimam Februarii, legimus, Joanne Rudolpho Sacrista mortuo, præbendam ejus fuisse optatam (hoc est, delectam, acceptamque ab antiquiore Canonico) & optionibus ex ordine factis, Sacristam successorem acceptasse ultimam præbendam. Quod quidem tanto magis mirum, quanto inter acta ejusdem Filioli, & ad annum quidem M. CCCC XXXVII. legitur unio præbendæ de Euseria facta Sacristiæ [sed nempe neque illam jam-nunc obtinet] idque habita informatione ex Canonicis, & iis, qui deservierant Sacristiæ, attestantibus *Reditus Sacristiæ non excedere* LX. *florenos de Rege, seu libras* XLVIII. *Turonenses; cum tamen impensæ facienda pro duobus Servitoribus, oleo, chordis, campanis, incensis, paleis, &c. excedant summam* LXXX. *florenorum de Rege, seu libras Turonenses* LXIX. *præter victum, & vestitum ipsius Sacristæ. Et, cum præbenda Euseria valeat florenos etiam* LX. *qui cum aliis facerent summam florenorum* CXX. *posse exinde provideri, ut commode, &c.* Fuit porrò etiam facta præbendæ Sacristiæ optio anno insequente, seu M CCCC LIII. ac die XX. Aprilis.

Tametsi ordo Capitum, quæ in Bullis habentur, heic intervertatur, apposite tamen quæri hoc loco potest, qui fiat, ut cum Bullæ repetito probibeant, ne duodenarius Canonicorum, præter Præpositum, numerus augeatur; tredecim nihilominus præter Præpositum jam sint? Quæri, inquam, id potest; licet mihi nondum, quod satisfaciat, occurrerit. Crediderim factum id fuisse, cum Capitulum statuit, ut idem pro Præcentore, & Canonico haberetur. Siquidem, tametsi memoratus Mignotus Canonicus jam ante fuisset; reputans nihilominus Præcentoriam ex se Canonicatum invehere, debebat jam Canonicatum seorsim possessum resignasse, cum litem intendit; ut, quia esset Præcentor, haberetur etiam more ceterorum, Canonicus. Rem verò est aggressus, quia faventem habuit tum Episcopum, qui & paucalos tum præsenteis Canonicos in sui sententiam facile pellexit; tum Præpositum Episcopi fratrem, qui cum a Capitulo absfuisset, ultro taman ratam ex post-facto rem habuit in gratiam amici, cui præcentoriam ipse resignasset.

Suspicari forte quis posset, aliquem ex iis honorariis Canonicis, qui aliquando cooptabantur, adeo bene fuisse animatum, ut aliunde opibus pollens, eos reditus contulerit, Ecclesiæque addixerit, quibus tam ipse, quam quos haberet successores, sustentarentur; verùm, qui super-numerarii creabantur Canonici, ea solum creari, admittique conditione soliti erant, ut Canonicatum, & præbendam primo vacaturam adipiscerentur; ac tum novus Canonicatus extinctus, sive nullus foret; quo modo creatus, verbi gratia, Joannes Guiramandus anno M. D. XXXII. Canonicatum anno statim insequente vacantem obtinuit. Præterea autem, cum talis creatio a Capitulo fieret, solitam fuisse confirmationem a Summo Pontifice peti; cum & aliquando Summus Pontifex motu proprio quempiam crearet; veluti cum anno M. CCCC. XLVIII. Joannem Pelluchonum commensalem Episcopi; cum anno M CCCC LXXXIII. Crispinum Amalricum; & cum anno M D XXVI. Sebastianus Chabassolus jam Ebredunensis Canonicus obtulit Capitulo *Expectativas litteras ad Canonicatum Digne(n)sem*.

Revocat hoc verò obiter in mentem, sublatam ex Provincia praxim, quæ etiam num in Delphinatu, aliisque regionibus perseverat; ut nempe idem Clericus Canonicatus simul plureis in variis Ecclesiis possideat. Et quanto quidem detrimento divini apud nos Officii id fieret, vel ex eo potest intelligi, quod pauci semper Canonici nostra in Ecclesia residerent, plures ad alias secederent. Hinc, quia comperi, v. c., sub annum M CCCC. XL. fuisse ex nostris Canonicis unum Præpositum, alium Canonicum Ebreduni; aliumque item Regii; ac rursus alium Aquis-Sextiis; sub annum M. CCCC. LXXXX duos iterum Ebreduni; unum Lausanæ, &c. præter illos, qui me fugerunt; ideo videri mirum non debet, si tam pauci Canonici Capitulis etiam Generalibus fuerint soliti interesse. Videlicet anno M CCC XX. interfuere solum, præter Præpositum, Sacrista, & Canonici duo. Anno M CCC. XXIV. præsente etiam Guillelmo de Sabrano Episcopo, iterum, præter Præpositum, Archidiaconus, Sacrista, Canonici duo. Anno M CCC. LVI. præsente Joanne Pisce, omnes simul numero sex. Anno M CCCC. XIX. præsente Bertrando Rodulpho, omnes simul numero quinque. Anno M CCCC. LXXIX omnes simul numero quatuor. Anno M. D V. præsente Antonio Guiramando, omnes simul numero quinque; atque ita de ceteris; ut taceam, quotquot fere leguntur, seu contractus, seu collationes eorum temporum, rarò exhibere Canonicorum numerum ternario majorem.

CAPUT XIII.

Clerici, & Presbyteri ceteri deservientes in Ecclesia Diniensi.

QUoniam, licet Bullæ hactenus relatæ aliorum divino obsequio in Ecclesia mancipatorum, quam Præpositi, & Canonicorum non meminerint; sunt tamen quædam aliæ, ac speciatim Bulla Sixti IV. referenda inferius, quæ loquuntur quoque de aliis in Ecclesia servientibus, idcirco videtur de illis cohærenter esse dicendum. Itaque, quantum assequi ex antiquis vestigiis licet, dunec Canonici & celebrarunt ipsi Missas, & psallendis in Choro Canonicis horis interfuere assidui; pauci solum fuere ministri dicti speciatim Clerici, qui Canonicis in Missarum, ceterorumque Officiorum celebratione famularentur. Cum verò nonnulli ex iis Clericis in Sacerdotes evaderent, cepere & ipsi Missas celebrare; &, cum aliquando vacaret, liceretve per munia, soliti fuere Choro interesse, cumque Canonicis psallere. Fuere autem etiam admissi & ad celebrandum Missas, & ad concinendum in Choro Presbyteri aliqui, Capellani ideo vocati, quod in specialibus Capellis, Ssacellisve Missas celebrarent in defunctorum illorum gratiam, qui sibi fundos reliquissent vocatos Capellanias; ut puta, quorum reditibus ipsi Capellani alerentur.

Cepere exinde Canonici interesse minus frequentes Ecclesiæ, ac divinis Officiis, quasi Clerici, & Capellani absentium loco interessent; unde &, ne deessent, qui munia supplerent, sicque minor fieret conquerendi ansa, instituere quosdam speciatim ex illis, qui gerere sui vices tenerentur; ipsosque ea de causa dixere Vicarios. Assumpsere illos plerumque ex Ordine Capellanorum; & ex illis duos præsertim, qui hebdomadibus alternis Missas quotidie canerent, Chorique Officia inchoarent; Dominicis diebus Catechesis parœcialeis exequerentur, & Sacramentorum administrationi, seu intra Ecclesiam, seu extra ipsam incumberent. Ii Capellani Ordinarii per ea tempora dicebantur; nos Curatos jam dicimus, qui Curantes potius, seu Curatores forent dicendi; nisi interpretari vocem sic liceret, non quasi illorum cura habeatur, sed quod Cura, sollicitudineve animarum donati, affective, seu onerati sint.

Ceterum, cum exceptis hisce ordinariis Capellanis, ceterorum, seu Vicariorum, seu Clericorum numerus, institutioque inconstans foret, res abiit demum in confusionem, ac cepit solummodo anno M CC LXXVIII. quandam in formam redigi; cum propter dissidia, quibus Ecclesia laborabat [ac potissimum propter varias liteis ex eo intentatas, quod varii obtinere eosdem Canonicatus contenderent, alii quidem freti literis Apostolicis, quas expectativas appellant, alii capitularibus] accessit Jacobus Ebredunensis Archiepiscopus [successor nimirum Cardinalis Ostiensis] & accepta facultate componendi omnia dissidia a capitulo, cui præsens interfuit XI. Calendas Julii; quod spectat quidem ad hoc negotium [servitorum videlicet] ita pronuntiavit IV. Eidus. Januarias, cum versaretur Sistarici: *Porrò, ut Ecclesia debitis obsequiis non fraudetur, ordinamus, ut sex Clerici per Episcopum, & Capitulum, vel per ipsum solum Capitulum, sede vacante, ponantur in Ecclesia perpetui, continue servituri, item, per Præpositum, & Capitulum, hoc est, per Canonicos, qui præsentes fuerint, Canonicis absentibus etiam non citatis, ponantur duodecim Vicarii similiter perpetui ad idem servitium exequendum; præter & ultra duos Capellanos ordinarios Parrochiales, qui curam debeant habere Parrochialem. De istis autem decem, & octo servitoribus, sex debent esse Presbyteri, sex verò Diaconi, & sex Subdiaconi, & ad ordines hujusmodi debeat infra annum, ex quo recepti fuerint, promoveri.* Et sic quidem ille, accepta a capitulo facultate, instituit.

Duodecim autem annis post, hoc est, anno M. CC. XC. & die Augusti XXIII. Guillelmus Porcelletus Dignensis Episcopus, potestate rursus a Capitulo accepta, una cum Sacrista, constituit, *Ut præter duos Capellanos, essent sex Clerici, & octo tantum Vicarii. Loca autem quatuor Vicariorum, qui antedicto numero deerant, essent quatuor Medii-Vicarii, qui videlicet acciperent solum dimidium Libræ, seu distributionum, quas Vicarii perciperent* (propter hanc nempe solam causam Medii Vicarii, seu mavis, Semi Vicarii vocati sunt) adjecitque, & de novo instituit *Clericulos quatuor* (pueros Chori jam dicimus) *qui versiculos canerent, cereos deferrent, celebrantibus deservirent.* Præterea fuisse quoque ab ipso statutum inter cetera, *ut duo ex Vicariis, & unus ex Mediis Vicariis, tenerentur per hebdomadas comitari Capellanum, qui Eucharistiam, aut extremam unctionem ad ægrotos comportaret.*

Deinceps, quod non viderentur reditus plane sufficere, suppressi jam erant duo Vicariatus anno M. CCC. XX. ut constat ex Capitulo, quod eo est anno celebratum; & jam a ducentis pæne annis suppressi sunt Medii Vicarii. Certe a temporibus Corraldi a Cruce [qui Præpositus primum fuit, ac deinde Episcopus] hoc est, ab anno M CCCC. LXXIX. quo illi Antonius Guiramandus successit, nullam factam eorum mentionem comperio. Superfuere proinde solum sex Clerici, & sex Vicarii, duoque Capellani ordinarii, una cum quatuor Clericulis. Fuere isti postea aliquando sex; ut cum inter acta Petri Gaudemaris anni M. D XXXII. conductum legimus, *Magistrum cantus, ad reditus unius Beneficiati, quousque provisus foret de Beneficiatura, qua obtenta perseveraret; teneretur autem nutrire, vestire, instruere sex pueros, mediantibus XV. sextariis annonæ, XV. cuppis vini, & argento ex Anniversariis solito;* hoc est, debito partim Clericulis, partim Mediis Vicariis, cum fuere in locum quatuor Vicariorum constituti.

Quod vides autem *Beneficiatum*, & *Beneficiaturam* heic dici, sciendum, est olim Clericos solos fuisse habitos pro Beneficiatis, quatenus esse Clericum, Clericaturamve obtinere in Ecclesia, Beneficium reputabatur; Vicarios autem dictos fuisse habere non Beneficium, sed Officium; quatenus sicut illi assumi ad Beneficium Clericatus, sic ipsi assumi ad Officium Vicariatus perhibebantur. At verò non longe a principio superioris sæculi fuisse hoc discrimen sublatum; usumque obtinuisse, ut tam hi, quam illi beneficiati dicerentur; & ex sex posterioribus destinarentur bini per singulas hebdomadas, qui Curatos administranteis Sacramenta comitarentur. Ultimus certe annus, quo nobis facta mentio ejus distinctionis occurrit, fuit superioris sæculi V. quo, ac die Septembris quintadecima, Antonius Guiramandus, cum Præposito, & Canoni-

cis

eia capitolariter congregati, leguntur *approbasse, confirmasse, &c.* Statutum illud antiquius: *Quod nullus ad Officium Vicariatus, nec Beneficium Clericatus assumatur, nisi fuerit Sacerdos Missam celebrans.*

Juvabit forte observare, fuisse id Statutum conditum anno M CCCC. XXXII. ac die Februarii septima a Bertrando Rodulpho, una cum Capitulo hisce verbis: *Statuerunt, & ordinaverunt pro divino Officio, vel divino cultu in perpetuum continuando, & etiam augmentando, quod est omnibus præferendum in ipsa Ecclesia Cathedrali; quatenus ab ipsa die in antea nullus assumatur, seu instituatur ad Officium Vicariatus, nec ad Beneficium Clericatus in ipsa Ecclesia Diniensi, cujuscumque conditionis, vel status existat, nec cum aliquo dispensetur ad preces cujuscumque, nisi fuerit actu Sacerdos celebrans Missam. Et hoc statutum voluerunt perpetuis temporibus inviolabiliter observari, & jurari observandum per Præpositum, & quemlibet Canonicorum in introitu adeptionis Præpositura, vel Canonicatus, & super isto non quærere a quocumque Superiori dispensationem; &, si eis daretur, ipsa non uti; sed ipsum Statutum semper servare in sua veritate.* Notandum verò Statutum hoc, quod etiam ante Guiramandum Corraldus a Cruce confirmaverat, fuisse inconcusse observatum ad memorabilem usque Pestem anni M. DC. XXIX. quam superius descripsimus, & propter quam, rebus confusione plenis, visum est posse cum duobus Beneficiatis dispensari, ut tametsi non forent actu celebrantes, admitterentur; sed certis conditionibus; fuitque id ab Episcopo, Archiepiscopo, Suprema Curia confirmatum, & in acta referri jussum.

Sunt porrò alii insuper famulantes Ecclesiæ, veluti Choragus, Magisterve cantus, sive musices; Organista quoque, & Vice-sacrista, cum Campanista famulo: verum, quod ad Choragum spectat, donec vir idoneus inter Beneficiatos est, solet illi id muneris una cum Clericulorum institutione demandari; &, cum organa non alia conditione ex inito pacto cum Consulibus inducta in Ecclesiam fuissent, quam ut Beneficiaturarum ona pulsanti illa destinaretur [videlicet ob reditus Ecclesiæ nimium tenueis] idcirco talem destinationem fieri nuper contigit anno puta M DC. LII. ac die Junii XXI. Idem verò etiam de Vice-sacrista caperetur consilii, nisi foret spes, ut Sacrista ipse, cujus est præbenda omnium optima, resumeret Sacristiæ curam.

CAPUT XIV.

Electio ad Episcopatum, Præposituram, & Beneficia alia ad Ecclesiam Diniensem spectantia.

PRius, quam de Bonis, seu rebus, facultatibusque Ecclesiæ dicamus; videtur etiam postremum illud, quod Bullæ habent de electione, caput esse hoc loco antevertendum, ut quia ad personas etiam attinet, ad superiora consequatur. Itaque, quod inprimis spectat ad electionem Episcopi, notior est, quam ut dici debeat, Præpositum, & Canonicos, seu Capitulum, cui concessa fuerat, quodque ejus usum retinuerat, illam amisisse, cum amisere simul omnes aliæ Regni universi Ecclesiæ; anno puta M D. XV. quo Leo X. Pontifex Max., & Franciscus I. Rex Galliæ, de jure eligendi Episcopos sic pepigerunt, ut Capitulis deinceps inauditis, Rex nominaret, præsentaretque; Papa conferret, ac provideret. Electio, quam ultimam legi, fuit memorati Corraldi a Cruce, facta a Capitulo anno M CCCC. LXVI. mense Julio. Annis ante XXVII. oblata fuerat Capitulo procuratio immittendi in possessionem Episcopatus Guilelmum de Estoravilla; Præpositus autem, & Capitulum protestati fuerant, *se ad electionem non processisse, quod compertum non haberent vacationem Episcopatus, per translationem Petri de Vercellis in Episcopatum Meldensem*. Quare & cum Petrus Turturellus Estotavillæ successor memorato mense obiisset, postridie mortis Capitulum, citatis prius, si qui ab urbe tum abessent, Canonicis, congregatum fuit, & Corraldum Præpositum suffragiis communibus, etiam ipsiusmet, elegit. Scilicet cum ipse inter opinandum *suas duas* (ut loquuntur) *voces* Canonicorum uni *commisisset*, ut in quem vellet illas conferret, Canonicus *ipsas ad illum remisit*, sive in ejusmet gratiam contulit. Ita videlicet habetur in actis Bertrandi Helmivii.

Ubi, quod de absentium citatione attingitur, insinuat morem veterem fuisse, ut ad electionem non procederetur, nisi, si qui forte ex Capitulo intra Diœceseos fineis abessent, nominatim prius, debiteque interpellarentur; eo modo, quo etiam jam adhuc id consuetudinis perseverat, ut cum de electione, aut collatione Beneficiorum agitur, non sufficiat sono campanæ convocasse Capitulum; sed necesse sit congregatos expectare, quousque omnes, qui intra urbem accesserint; &, nisi qui accedat, interpellatum mittere; &, si accedere præ morbo non valeant, postulatum mittere per Secretarium illorum suffragia. Quod verò attingitur de duabus Præpositi vocibus, id innuit morem jam tum antiquum, ut suffragium Præpositi æquipolleat duobus Canonicorum suffragiis. Fuit autem res quoque deinceps, hoc est, anno M. CCCC. LXXXVI. transactione solemni firmata; soletque etiam-num in ipsis electionum actis declarare Præpositus *dare se duas suas voces*, seu duo, quæ habet suffragia in ejus gratiam, quem judicat Beneficio dignum conferre.

Quod deinde ad Præpositi, & Canonicorum electionem attinet, ea illibata hactenus permansit, & Capitulum tam Præposituram, quam Canonicatus omneis jure pleno, & ordinario confert; idque, seu per cessum, resignationemve vacent; seu per decessum, vel obitum; tametsi hoc non obstat, quin possit Summus Pontifex, ejusque Avenione Legatus, Vicelegatusque vacanteis per resignationem, per incapacitatem, & per obitum quoque, præventione conferre. Neque verò excluditur ab electione Episcopus, prout Capitulo interesse, & ut Canonicorum unus suffragium ferre; idque primum, & primo loco [ob dignitatem] sedens potest, licet aliunde Præpositus, ut Capitulum jure suo convocat, sic in illo præsit; suffragia ceterorum poscat, colligatque, & gemina sua conferat; electionem factam pronunciet; electum in sacramentum, fideique professionem admittat; pileum ipsi imponat, osculum exhibeat; de immittendo in possessionem mandet; omniaque perinde, ac ipso Episcopo absente, faciat. Ita scilicet ex solemni arbitrio anni

M.DC.XV. juxta quod Archidiaconus quoque eodem, quæ Præpoſitus (niſi quod ſingularis eſt ſuffragii) Epiſcupo præſente præſtat; ſi nempe de Præpuſiti electione, admiſſione, fidei profeſſione agatur; aut alioquin Præpoſitus non interſit Capitulo; quemadmodum poteſt ex actis Petri Spitalerii conſtare; uti ad annum M.DC.XXXIV. in Nativitatis Dominicæ vigilia; & ad annum M.DC.XXXIX. die Decembris XIV.

Nihil verò eſt adiici neceſſe de ipſa Beneficiatorum, Curatorumque electione: quoniam Beneficiati quidem, ut ſunt inſtituti a Capitulo, ita a Capitulo eliguntur, proviſionemque obtinent. Eliguntur, inquam, ex numero eorum, qui Clericuli in Eccleſia fuerint, aut alias, ut moribus probi, ita cantus [illius ſaltem, quam plenum appellant] periti extiterint; unde & fit, ut ea de re, deque reſidentia, promotioneque ad Presbyteratum recudi ſæpe Statuta ſoleant; ne quando, aut Cantores Choro, aut Sacerdotes Altari deſint; cum facile abuſus circa hæc obrepat. Sic nimirum fieri oportuit, ut mox ante attigimus, poſt peſtem illam ſæviſſimam; anno puta M.DC.XXXII. ac menſe Decembri.

Quo ſane loco præterire non decet Statutum unum, aut alterum ex illis antiquioribus, quæ ad hanc rem maxime attineant. Unum eſt anni M.CCCC.XIX. ac diei V. Februarii, ſub eodem Bertrando Rodolpho, cujus unum jam paulo ante retulimus. Ille igitur, & Canonici capitulariter congregati, poſt exaggeratum dolorem ob divini cultus negligentiam, ita ſanxerunt. *Statuimus, & ordinamus, ut nullus Clericus Beneficiatus, Vicarius, vel Semi-vicarius noſtra Eccleſia Cathedralis, qui ratione ſuorum Beneficiorum tenentur in ipſa Eccleſia reſidentiam facere perſonalem, & in Miſſa parochiali, & aliis divinis Officiis officianda in Choro tenentur principaliter intereſſe, poſſit, nec præſumat tenere aliquod Beneficium curatum, vel cui cura immineat animarum, in Diœceſi Dignenſi, aut extra, nec etiam Capellaniam, propter quam oporteret eos alibi, & extra dictam Eccleſiam Cathedralem Dignenſem ſæpius celebrare; ne propter eorum abſentiam in dicta Eccleſia Cathedrali, circa divinum officium committatur de cetero diminutio, aut defectus. Et quicumque prædictorum oppoſitum fecerit, eo ipſo ſuo Beneficio ſit privatus, & poſſit libere conferri alteri idoneo Servitori. Adiicientes, ut ſi aliquis prædictorum ſine ſpeciali licentia Epiſcopi, & Capituli extra Civitatem Dignenſem ſpatio unius menſis continue ſteterit, ſubjaceat pari pœna.*

Nec verò decet etiam prætermittere aliud, quo iſtud ipſum fuit confirmatum in Capitulo, cui memoratus Corraldus interfuit anno M.CCCC.LXXIX. ac die Januarii XIIIa. his verbis. *Statuerunt, & ordinaverunt, quod quicumque intraverit dictam Dignenſem Eccleſiam, ſeu in ſervitio illius, pro Beneficiato, Vicario, vel Semivicario, juret reſidentiam facere; &, ſi per menſem ſe abſentaverit, quod ſit privatus ipſo facto, & pro privato habeatur; ita quod ſit licitum Domino Epiſcopo, Præpoſito, & Canonicis prædictis, ponere unum alium reſidentem.* Sequitur autem: *Item ſtatuerunt, & ordinaverunt, quod dicti Beneficiati, vel Vicarii non poſſint dictos Clericatum, & Beneficiaturam, ac Vicariam permutare, ſeu renunciare alicui, ſine conſenſu, & licentia Dominorum Epiſcopi, & Capituli prædictorum. Et, ſi contrarium fecerint, quod eorum collatio pro infecta habeatur; ſitque licitum eo caſu eiſdem Dominis Epiſcopo, & Capitulo de alio providere, prout eis videbitur expedire.* Ac rurſus: *Ceterum ſtatuerunt, & ordinaverunt, quod omnes Servitores intrantes, jurare teneantur, & debeant Statuta prædicta, & illa ſervare inconcuſſe. Et inſuper promittant, & jurent non impetrare diſpenſationem ſuper juramento; quod ſi forſan fecerint, talis diſpenſatio habeatur pro non facta, ſitque caſſa, irrita, atque nulla.* Atque hæc quidem de Beneficiatis.

Ad Curatos quod attinet, eos Capitulum ita eligit, præſentatque Epiſcopo (videlicet propter animarum curam) ut iis examine probatis Epiſcopus tribuat litteras proviſorias. Quod fit etiam in ceteris per totam Diœceſin Parœciis; in quibus Prioratus, præbendæve, ſeu jura percipiendi decimas, groſſuſque alios fructus, ad Capitulum, Canonicoſve ſpectant. Nempe etiam ex tranſactione anno M.D.LVI. inita, præſentandi jus illibatum Capitulo, & Canonicis manet. Quanquam illud inter urbanos, oppidanoſque Curatos eſt diſcriminis, quod, cum iſti ſemel proviſi perpetui fiant; illi, aut annui inſtituantur, aut quandiu ſolum idoneos ſe præſtiterint, retineri ſoleant.

CAPUT XV.

Bona Dinienſis Eccleſiæ in Bullis recenſita, quæ deinceps minuta, quæ aucta.

UT jam intermiſſum de Eccleſiæ Bonis, poſſeſſionibuſque caput repetamus, plurimum abeſt, ut bona omnia, quæ ſunt ex Bullis connumerata, ad Præpoſitum, Canonicos, aut Capituli Menſam jam attineant. Nam inprimis quidem Eccleſia S. Vincentii ſupra Burgum conceſſa eſt ab anno uſque M.CCCC.XCV. iis Religioſis, quos S. Trinitatis, & Redemptionis captivorum vocant; & Epiſcopus comperitur jam obtinere omneis Eccleſias, quæ eſſe ſunt dictæ de valle Marculfi. Eccleſiam etiam S. Stephani de Ozida, ſive Ozeda [vulgo *Oize*] cujus oppidi pridem diruti, & in oppidum ejuſdem ditionis Campoterceriım [*Champtercier*] tranſlati, ſacra jam eſt Eccleſia non Sancto Stephano, ſed Beatæ Mariæ de Burgo. Noſſe id mihi ſpeciatim licet, cui oppidum hoc, una ab urbe leuca in occaſum diſtans, natalitium eſt. Obtinet verò etiam partem Eccleſiarum de Agleduno, ſeu, ut recentius, Aigleduno, (*Aiglum*) ac eam præſertim, quæ de malis-meſſibus [*Mala meiſſons*] eſt appellata, cuique adjacens ea, quæ de catoleriis vocatur, unita fuerat capitulari Menſæ anno M.CCCC.XXIX. obtinet rurſus Caſtrum Dignenſe, & Caſtra de Marculſo, & Heuſeria, eaque pridem diruta; quanquam quæ heic jura dicuntur mundana, ſpectantiave ad juriſdictionem, directum dominium, & alia, tranſlata leguntur in Epiſcopum, ex permutatione cum Prioratu S. Eugeniæ de Corbonis (quem etiam quando, aut quomodo obtinuiſſet, jam ignoratur) facto anno M.CCCC.LXXVI. & triennio poſt a Sixto IV. confirmata. Præterea autem Corbonorum Eccleſiam eſſe jam Sanctæ Claræ dicatam, ac ſupereſſe ſolum procul ab oppido prædium S. Eugeniæ dictum.

Deinde, cum vocis illius *de Garbeſia*, nullum, quod ſciam, veſtigium extet; extat tamen

mea adhuc in agro Robinæ Sacellum S. Vincentii; & quæ jam solum dicitur præbenda Sancti Pontii, legitur anno M. CCCC. XLI. appellata fuisse præbenda S. Vincentii veteris de Rubina. Ecclesia S. Mariæ de Salloë abiit in Prioratum, qui jam de Aynsco vocitatur. Jus illud Mortalagii, quod etiam duodecim post annis confirmatum fuerat a B. Dignensi Episcopo, non exigitur amplius in reliquo Episcopatu; sed duntaxat in ipsa urbe, quam quartam appellant funerariam, ab Ecclesiis reliquis, ac Minoritarum speciatim, ex transactione inita anno M. CCCC. XXIX. Evanuit quoque pridem memoria procurationis illius in Festo Sancti Stephani; uti & nihil pridem percipitur ex synodalibus nummis.

Nihil verò etiam percipitur pridem ex Castro illo de Dromone, quod situm ad S. Genesium quarto ab urbe lapide, Diœceseos Vapincensis est (certe, si idipsum esse supponatur, cum alterius quidem vestigium non sit). Nihil ex Castro de Bello-joco, cujus Prioratus in commendam datus, ordinis est S. Augustini. Nihil ex Rucca Dominorum de Gaveds [*In javie*] nihil ex vico de Gaudulis (*Chaudoul*) quorum Prioratus Ordinis S. Benedicti sunt, & ad Monasterium S. Victoris Massiliensis spectant. Nihil ex Castro Campiursini, cujus specialis Prioratus est; nisi quis forte intelligat fuisse illi adjunctum Prioratum Pratorum, seu loci de Pratis, qui jam in præcipuam Præbendæ Archidiaconi partem cedit. Castrum Barles, seu jus Dominii, ac directi potissimum, in locum de Barolia, & de Aynaco, fuit non ita pridem præbenda satis pinguis; ut acta varia recognitionum, quæ in Archiviis Capituli adhuc extant, abunde arguunt, at partim Præbendatorum negligentia, partim familiari Condominis usurpatione, effectum est, ut Canonicus nullus eam jam acceptet.

Idem pæne dicendum est circa Castrum de Roccabruna; quippe ob consimilia jura Præbenda pinguis ea fuerat, quæ commutata tamen fuit ex transactione inita sub sæculi hujus initium cum Domino affinis Co. bonorum territorii (cui tradita etiam a Præbendato rei monimenta) commutata, inquam, pro libris Toronensibus oongentis, quarum pensitatio libris quinquaginta sex, cum quadrante taxata, redituum Præbendæ sit loco. Atque, ut obiter vel ex una, quam Præbenda hæc passa est, jactura, ceteræ agnoscantur, en quid adhuc habeat Chartularium vetus, anni puta M CCC. XX. in Capituli Tabulariis: *Bona, proventus, & reditus Præbendæ de Rocca bruna, consistunt in jurisdictione hominum, quos habet ibi dicta præbenda; & in bannis, justitiis, & condemnationibus. Item in furno, molendino, & in libris censualibus, quas faciunt prædicti homines in Festo omnium Sanctorum. Item etiam in xxviii. Sextariis annonæ censualibus, quæ percipit dicta præbenda super quibusdam vineis territorii dicti loci. Et in xlv. Sextariis siliginis censualis, quæ percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam terris, & in lx. Sextariis Civatæ censualibus, quæ percipit super quibusdam casamentis. Et in xxx. Gallinis censualibus, quas percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam condaminis. Item etiam in servitiis minutis.*

Qua occasione, ut etiam constet, quid bonorum præpositura, v. c., deperierit, permanserit, quæsitum fuerit: ecce illa in eodem Chartulario sic recensentur: *Bona, proventus, reditus, & obventiones præpositura Dignens. consistunt in jurisdictione Burgi Digna, & ejus districtus. In Leidis, qua quidem Leida valent communiter xxv. libras Vian. In Cociis blandorum, & leguminum, nucum, & similium; valent communiter iv. Sextar. Item in Fornaglis furnorum; In Molendino uno, quod quondam fuit Hospitale Burgi, in laudimiis; in servitiis minutis pecuniariis; valent communiter viii. libr. Vian. in perdisibus, in gallinis censualibus; in oneribus herbarum, quando secantur prata territorii Burgi. In pratis, & vineis propriis dicta Præpositura; in nemoribus, quæ omnia sunt hinc inde juxta dictum Burgum, & juxta Hospitia Præpositura. In venationibus cuniculorum. In decima bladi territorii Burgi, valet communiter lxxx. Sextar. In decima vini territorii dicti Burgi; valet communiter CCCC. saumas vini. Item in decima sanapi, caulorum, porrorum, ceparum, alliorum, & herbarum minutarum territorii dicti Burgi. Item in quinquaginta cuppis vini, quas percipit annis singulis in Ecclesia de Galberto, & in xx. Sextar. Civata, & iiij. Sextariis annonæ, quæ percipit annis singulis in bonis Capellaniæ, seu beneficio Vicarii perpetui Ecclesia de Durbis. Item in una quarteria salis, quam percipit in Salino Burgi, diebus omnibus Sabbathinis. Item in lectis mortuorum, & in gangiis spiritualibus. Item in pasqueriis, bannis, in pulverangiis, in ficubus, & racemis levandis pro mensa Præpositi de vineis plantatarum juxta Burgum, semel in septimana, suis temporibus. Item in quartarin apud aquas calidas, & illis partibus, quæ consistit in hortolagiis, & aliis obventionibus; valet communiter viii. libr. Vian. Item in servitiis annonæ censualibus, quæ percipit in territorio de Marculpho. In quibusdam vineis, pratis, & aliis possessionibus; valet lx. Sextar. quolibet anno. Et in servitiis minutis; valent xv. denar. anno quolibet. Et in laudimiis, & una gallina censuali in dicto territorio de Marculpho. Item in decima de Corbonis percipit quolibet anno xxx. Sextar. inter hordeum, & annonam, & xxx. cuppas vini, vel circa. Item apud Rocham, unam unciam garyophilli censualis. Item tenet præpositus clausum Arundorum, situm in territorio dicti Burgi, in qua est campus, pratum, nuces, & alia arbores, pro quo debet tenere Presbiterum unum, qui serviat Ecclesia, sicut & ceteri servitores. Debet etiam præpositus habere penes se in scriptis omnes, & singulas Domos, & possessiones alias, cum cohærentiis suis, in quibus percipit servitia minuta pecuniaria, propter laudimium, ne amittatur. Solvit in decima præpositus pro præpositura, pro lxxv. libr. provincial. reforciat.*

Sed specialiora hæc ut mittam, fuere deinceps bona quædam Capitulari Mensæ vicissim quæsita. Hujusmodi fuere, anno M. CCCC. XXIX. Hospitale Burgi, & Ecclesia *de Cataleriis* [tametsi deinceps elienatio unius, & commutatio alterius, ac *malarum* simul *messium*, facta est cum Episcopo, pro decimis vini in territoriis Dignæ Ceyarum, Galberti]. Itemque anno M. CD. XXXVII. quatuor Capellaniæ, quæ tamen, quo evanuerint, nescitur; cum adnotari interim possit, Crispinum Gaudemarem Officialem Dignensem, ad hoc commissum ab Herigio Clatiano Senecensi Episcopo, cui, aut illius Officiali, demandata rei cura a Nicolao V. fuerat, isthæc in acta retulisse circa exilitatem redituum: *Quod multæ, & variæ Præbendæ sint in dicta Dignensi Ecclesia, quarum reditus, & proventus unius non excedunt florenum unum; & alterius florenos duos; & alterius florenos duos, & semissem; & aliquarum aliarum tres florenos, vel quinque. Item, quod singuli Beneficiati, qui sunt numero octo, non ascendunt,*

dunt, nisi ad florenos de Rege xiv. grossos argenti ix. & cujuslibet Vicarii ad florenos xi. grossos ix. Item, quod reditus, & proventus cujuslibet Canonici, Beneficiati, & Vicarii, non excedunt florenos xxv. dum tamen adhuc eos tacrentur ie serviendo; adeo ut reditus non sufficiant sustentationi, nisi subveniatur ex bonis patrimonialibus, &c. Ita videlicet habetur in Registris Juannis Filioli.

Quæsiti ad-hæc, ad nexique Capitulari Mensæ fuere aliquot Prioratus, ac inprimis ille *Sancti petri de Albera* prope Thoardum, de quo obtentam a Sixto IV. Bullam anno M. CCCC. LXXIX. jam meminimus, cum de primariæ Basilicæ antiquitate ageretur. Crederem hanc Bullam eam esse, quæ sine anno, ac Pontifice legitur in quodam inventario, diciturque Bulla unionis Prioratus *de Thoardo* [quod alioquin nulla in eo fiat S. Petri de Albera mentio] nisi aliunde hi duo Prioratus ut plane distincti haberentur. Deinde Prioratus *S. Nicolai de Brachiu*, in Diœcesi Regiensi, de cujus unione concessa est Bulla a Leone X. anno M D. XIII. ac x. Calend. Martii. Tandem Prioratus *S. Mariæ de Carboneriis*, alias *de Stella*, loci *de Castro-novo*, in Diœcesi Sistaricensi; de cujus, permutationis causa, in manibus Papæ resignati per Philippum Guiramandum Canonicum, unione, extat Bulla Clementis VII. anni M D. XXXI. pridie Eidus Junii. Nihil autem addo de Prioratu S. Eugeniæ; quoniam is, ut jam innui, nihil aliud, quam ad Ecclesiam rediit. Nihil de Prioratu Galberti, quia unitus quidem Capituli mensæ anno M. CD. IX. fuit; verum is Ecclesiæ jam fuerat, & Canonico uni in præbendam concessus, qui ipsum deinde cum præbenda Beci jejuni commutavit.

CAPUT XVI.

Præbendæ, seu Grossi appellati fructus tam Præpositi, quam Canonicorum Diniensium.

CUm apud alios porrò Præbendæ, & Canonicatus, seu Canoniæ voces synonymæ sint, ac pro eodem habeantur; apud nos tamen præbenda nihil aliud est, quam quod alii grossum, grossusve fructus nominant; una scilicet Ecclesiarum, quas oppidanas diximus, cum jure percipiendi fructus, hoc est, decimas [& si quæpiam alia sunt jura adnexa] ex agro, sive territorio Oppidi, in quo ea est sita. Tales Ecclesiæ, in quibus sunt instituti Vicarii, cum ab aliis, quam Canonicis obtinentur, dicuntur Prioratus, & qui illas obtinent, vocantur Priores; videlicet quasi Vicarii (quibus est ab illis, majorem fructuum partem sibi retinendo, resignata animarum cura) posteriores sint, sive instituti posterius Sacerdotes. Et quo jure quidem id fiat, ut qui nullum Ecclesiæ impendit obsequium, illius fructus, seu ex ea emolumentum percipiat, heic non disputo; observo duntaxat percipiendi jus fuisse ab initio idem cum Sacerdotio, ut qui jus haberet animas regendi, haberet etiam accipiendi sui laboris quasi mercedem; ea nempe, quæ forent ad sui sustentationem necessaria. Quamobrem autem tales Ecclesiæ, Prioratus, sive Sacerdotia, cum a Canonicis obtinentur, dicantur Præbendæ, causa esse potest, quod facta ab initio Ecclesiarum inter Canonicos partitione, cum deinceps quæpiam, ob Canonici ipsam possidentis obitum, vacaret, superstites Canonici, qui exiliores, seu minus pingueis [sic enim dicunt] obtinebant, optarent sibi illam præberi, conferri-ve a Capitulo; ac ille, cui ea præberetur, resignaret suam, a Capitulo similiter præbendam Canonico novo. Quoniam verò in facta illa inter Canonicos partitione remansere quædam Ecclesiæ, quæ communiter haberentur, possiderenturve a Capitulo; ideo fuere ipsarum fructus destinati, tum, ut provideretur variis Ecclesiæ negotiis occurrentibus; tum, ut aliquid dietim in eos, qui a divinis Officiis, hoc est, Psalmodia in Choro, non abessent, distribueretur. Cum autem, ex quo deservientium, accitorumve Clericorum numerus cœpit adaugeri, reditus communes non sufficerent ad præstandum congruas, non tam sane Canonicis, quam Clericis ceteris, quibus nihil aliunde suppeteret, distributiones; variæ idcirco fuere subortæ querelæ, ad quas sedandas memoratus Jacobus Ebredunensis Archiepiscopus anno recitatu M. CC LXXVIII. animum applicuit.

Ille igitur facultate, ut est ante dictum, accepta a Capitulo, constituit, ut omnes reditus Ecclesiæ, ac ideo ipsæ quoque Canonicorum præbendæ in commune conferrentur, & ex iis libratio, sive distributio ita fieret, ut illi antedicti servitures octodecim, ad Sacerdotium promoti, actuque celebrantes, & duo Capellani ordinarii acciperent quolibet mense duo frumenti sextaria, & cuppas vini quatuor; Canonici Ecclesiæ præsentes sextaria frumenti quatuor, & cuppas vini octo; quolibet verò die, in pecunia numerata, memorati quidem servitures Presbyteri acciperent denarios treis; Diaconi verò, Subdiaconi, & duo Capellani denarios duos; Canonici denarios sex. Hisce autem præmissis, subjunxit: *Harum librarum tam Clericorum, Vicariorum, & Presbyterorum, quam Canonicorum distributio fiet de proventibus, & reditibus ad Ecclesiam spectantibus; quibus sic factis, de residuo fient corpora præbendarum, sive parum fuerit, sive multum, singulis, qui residentiam fecerint, æqualiter exsolvenda.*

Verum hæc constitutio, tametsi alioquin [meo quidem judicio] præclara, aut non diu, aut nihil etiam, quod spectat certe ad præbendarum æqualitatem, obtinuit. Siquidem Guillelmus de Sabrano Episcopus, XLV. circiter post annis, sic, cetera inter, memoravit, ac statuit: *Cum in ipsa Dignensi Ecclesia fuerit olim statutum, & diuturna consuetudine observatum, ut cum ibi vacaet præbenda, antiquiores Canonici possint vacanteis optare libere pinguiores; Canonici, inspecta receptionis tempore, dum ibi vacabunt præbendæ, libere per se, vel per alios optare valeant libere pinguiores, vel alias vacanteis ab optantibus dimissas, si eis videbitur faciendum; forma constitutionis Bonifacianæ super his edita, observata.*

Ubi notandum inprimis est, id, quod dicitur, *per se, vel per alios*; quasi res extendi ad absenteis, sive non residenteis posset, sublatum fuisse speciali Bulla Nicolai V. Qua, post præmissam supplicationem, expositionemque Capituli. *Quod dicta Ecclesia, quæ insignis, & notabilis est, in loco campestri, in quo pauci homines moram trahunt, sita existit, & cum magnis incommoditatibus, & difficultatibus Canonici, & Capellani*

ni divini in dicta Ecclesia insistentes cultui, residens apud eam; & majores, sive pinguiores præbendæ hujusmodi, per illos, qui apud dictam residere non curant Ecclesiam, optantur; & illi, qui minores obtinent præbendas, propter illarum fructuum exilitatem, se ab eadem contendunt Ecclesia absentare; unde divinus inibi cultus plurimum diminuitur, & decrescit; &, si Canonici minoribus præbendis Præbendati apud eandem Ecclesiam personaliter residentes duntaxat dictas majores, sive pinguiores Præbendas optarent, & assequerentur, multiplex exinde cultus ejusdem succederet incrementum. Quare, &c. Tum pontifex pergit: *Nos itaque, qui cultum ipsum nostris potissime temporibus adaugere, ferventibus desideriis affectamus, hujusmodi supplicationibus inclinati, præsentis perpetua valitura, ac irrefragabiliter observandæ constitutionis edicto, Apostolica auctoritate sancimus, & etiam ordinamus, quod ex nunc in antea, perpetuis futuris temporibus, antiquiores ipsius Ecclesiæ apud eam personaliter residentes Canonici, majores, sive pinguiores præbendas hujusmodi, quoties illas vacare contigerit, optare, & assequi libere, & licite possint; quodque nullus alius apud eandem Ecclesiam personaliter non residens, majores, sive pinguiores præbendas hujusmodi optare, vel de illis sibi provideri facere per litteras Apostolicas, vel quavis auctoritate possit; etiam si in litteris ipsis de præsentibus plena, & expressa mentio facta fuerit specialis; decernentes irritum, & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari.* Bulla est anni M. CD XLVII. extatque etiam ejus confirmatio a Sixto V. anni M D LXXXIX.

Notandum deinde licet ex citata constitutione Bonifacii, quæ habetur cap. xi. *qui auct. Apost. de præb & dignit.* mos fuerit, ut Canonici litteris Apostolicis provisi obtinerent easdem præbendas, quas ii, quorum fuerant Canonicatus, possederant, sicque optioni locus non foret (Papa scilicet derogante constitutioni hujusmodi) ante annos tamen viginti octo sublatum fuisse discrimen hoc (inter provisiones nimirum Pontificis, & Ordinarii) Senatus consulto Aquensi; adeo ut quacumque sive vocatione, sive provisione occurrente, libera fiat Canonicis antiquioribus præbendarum optio. Constitutum solum posterius ab ipso Capitulo est, ut quò salva fiat Regia constitutio, quæ de Theologis Canonicis est, præbenda de Beco-jejuno assignata Theologo optioni in posterum non subjaceat.

Quod verò aliunde præbendæ tam Præpositi, quæ in Burgo consistit, quam Archidiaconi, quæ est Pratis, & ex parte quadam Antragilis, & Sacristæ, quæ Blegerii, & Præcentoris, quæ Ceys, optioni quoque non subjacerent: quod Canonicus, cui assignabatur præbenda de Barolis, fructus nullos perciperet; quod Canonicus Præceptor, seu Præceptorialis, præbenda etiam destitueretur (siquidem præbenda de Gramusio, una scilicet veterum de Cadafalco Ecclesiarum, quæ assignata Præceptori juxta eandem Regiam constitutionem fuerat, vix sufficiebat pensitationi Præceptori publico urbis, ex pacto inito cum Consulibus, persolvendæ). Quod hac ratione, cum superessent Canonici novem, quibus jus optandi competeret, & superessent tamen duntaxat septem præbendæ optabiles, vocatæ nempe de Aigleduno, de Durbis, de Antragilis, de Robina, de Cadafalco, de Arcallo, de Roccabruna: quod, inquam, res sic se haberet, ideo Capitulum, assumpta præbenda de Gramusio, una cum illo persolvendæ pensitationis onere, detraxit ex Mensa communi pensionem frumentariam, quam Aigleduni percipiebat, ac illam distribuit in duas quasi præbendulas, quarum alium Sancti Domnini, alium S. Marcellini indigitavit, ipsasque duobus Canonicis præbenda alioquin expertibus, quoadusque optionis occasio, & jus illis obtingeret, concessit.

Ad addam fuisse simul statutum, ut, cum moris antiqui sit, percipi a Capitulo fructus Præbendarum primi anni, quo Præpositus, & Canonici admissi in Ecclesiam sunt; & propter initium hujus anni inconstans, neque satis determinatum, ac propter varia fructuum temporibus variis percipiendorum genera, variæ inter Capitulum, & hæredes Præbendatorum solerent lites excitari; statutum, inquam, fuisse, ut primus hic annus computaretur in posterum ab ipsa die Sabbathi Sancti, ac eo momento, quo Campanæ primum pulsantur; adeo ut, seu Præposito, seu quolibet Canonico ante illud defuncto, anni illius fructus pertineant ad Capitulum; defuncto autem post, ad hæredes spectent, & Capituli jus in anni insequentis, pro primo habiti, fructus differatur.

Taceri verò heic non debet, quod fuit speciatim olim statutum de primi anni fructibus, circa Præbendas Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, a Joanne Pisce (qui deinceps fuit Aquensis Archiepiscopus) una cum Canonicis, anno M CCC LVI. Scilicet verba Statuti sunt: *Attendentes, quod secundum antiquum, est in nostra Ecclesia Dignensi diutius observatum, quod fructus primi anni Præbendæ cujuslibet novi Canonici, fabricæ Ecclesiæ, juxta moderationem per sedem Apostolicam editam, applicantur, & considerantes, quod illi, qui priores, & potiores gradus, & reditus in ipsa Ecclesia obtinent, majorem debent eidem Ecclesiæ commoditatem afferre; ideo in nostro generali Capitulo, ut moris est, congregati, statuimus, & etiam ordinamus, pro necessitate, & utilitate dictæ Ecclesiæ, & Capituli, quod fructus primi anni Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, in ante, & in futurum assumendi, & assumendorum, juxta moderationem Apostolicam supradictam, pro medietate, fabricæ prædictæ Ecclesiæ, & pro alia medietate Capitulo ejusdem Ecclesiæ, pro Canonicalibus distributionibus faciendis applicentur.*

Quin prætermitti etiam non debet Statutum duplex conditum in Capitulo generali anni M CC XXIV. ac diei I. Augusti, cui Guillelmus de Sabrano Episcopus interfuit, circa privationem fructuum præbendarum, defectu residentiæ, qui seu initio, seu deinceps contingat. Videlicet articulus xx. sic habet: *Item, cum multi Canonici in Dignensi Ecclesia per Procuratores recepti fuerint, & diutius fructus præbendarum suarum receperint in eadem, qui nullo tempore in ea fuerint; quod est valde juri dissonum, & contrarium rationi; ideo statuimus, & etiam ordinamus, ut nullus Canonicus ibi de cetero assumendus, de præbenda sua, vel fructibus quidquam percipiat, donec per sex menses integros in eadem Ecclesia suam residentiam fecerit personalem; sed quidquid medio tempore de eadem præbenda, vel fructibus ejus obvenerit, totum Dignensi Capitulo applicetur pro Canonicalibus distributionibus faciendis, contraria consuetudine non obstante.*

Articulus autem xv. sic: *Item, cum Canonicorum præsentia sit eidem Dignensi Ecclesiæ non* modi-

modicum fructuosa, & ab antiquo ibidem fuerit ordinatum, quod per certam partem anni deberent ibi Canonici facere residentiam personalem, alioquin fructuum Præbendæ suæ perderent magnam partem; nos ex certa causa statuimus, ut quilibet Canonicus præbendatus in ipsa Ecclesia, quolibet anno per tres menses, continue, vel interpolate personaliter debeat residere, nisi in studiis, vel alias ex justa causa absens fuerit, de licentia Domini Dignensis Episcopi, & Capituli speciali; alioquin quartam partem fructuum Præbendæ, quam in ipsa Dignensi Ecclesia obtinebit, perdere debeat, secundum taxationem decimæ æstimandam, faciendis Canonicalibus distributionibus applicandam. Et, si per unum mensem residentiam fecerit, tertiam partem illius quartæ; &, si per duos, duas partes ejusdem quartæ; & si per tres, totam ipsam partem quartam ipse jure valeat retinere; quocumque alio statuto dudum in contrarium edito non obstante.

CAPUT XVII.

Distributiones Canonicales, & Libra servientium in Ecclesia Diniensi.

TAmetsi multa hactenus fuerit distributionum facta mentio, quia tamen aliquid specialius subiiciendum de illis est, idcirco res est inde repetenda, quod ut illa Archiepiscopi Jacobi constitutio circa præbendarum æqualitatem non diu viguit, ita nec diu circa formam distributionum obtinuit. Statim scilicet [hoc est anno M CC XC.] in generali Capitulo mensis Augusti, cui Guillelmus Porcellerius Episcopus interfuit, constitutum habetur, ex actis Hugonis de Briansono Notarii, qui rogatu Capellanorum, & permissu Officialis clausulam exscripsit anno M. CCC. XX. *ut quotidie Capellani Ordinarii, & Clerici sex Denarios acciperent, Vicarii quinque, Medii Vicarii duos, & obolum*; ablata nempe distributione in numerata pecunia, ut tolleretur, quæ in frumento, vinoque fiebat distributio. Id verò confirmatum fuit in eo Capitulo anni M CCC. XX. in quo memoratum Chartularium conditum fuit, & in quo legimus, *ut ii dictam quidem pecuniam accipiant, sed nihil altra, nisi sint Aniversaria*. Atque hæc quidem distributionis forma dicta est libra servitorum; cum alioquin distributiones, quæ Canonicis fierent, Canonicales appellarentur.

Et quod spectat quidem ad Canonicaleis, non valuit id moris semper obtinere, ut duplo majores, quam libra, seu distributiones factæ Clericis, & Vicariis forent, sed eæ solitæ ut plurimum fuere, aut excedere, aut deficere quidem sæpius, prout illorum, quæ iis faciendis destinata erant, fuit abunde, aut parum. Mox ante nempe attigimus destinatum fuisse ad id muneris dimidium fructuum primi anni primariarum trium præbendarum, observatuque dignum est, fuisse id moris ante illud tempus, ut Præpositus, Archidiaconus, & Sacrista *præstare tenerentur sex libras pro Canonicalibus distributionibus faciendis, juxta antiquum statutum ipsius Ecclesiæ*; quod ad calcem quidem ejusdem Statuti sub Joanne Pisce extat. Attigimus quoque eodem destinatum quidquid defectu residentiæ, sive ab admissionis initio, sive deinceps amittebatur, detrahebaturve ex absentium præbendis. Destinabatur verò etiam multa, cui erat cujusque præbenda obnoxia, ob non persolutam libræ servitorum [de qua mox dicendum] pensionem; quippe qui illam non contulisset præfinitis temporibus, is solitus erat multari solidis XX. Destinabantur & quædam alia.

De ipsa verò libra, seu distributione servitorum ut dicam, quoniam ad illam reditus communes Capituli non sufficiebant, ideo præbendis singulis onera fuere imposita, quæ collata in commune libræ hujusmodi satis essent. Ita nempe habetur ex illa sub Porcelleto constitutione. Hinc proinde Canonici dicti sunt pensionem pro servitorum libra facere, quæ partim in festo S. Martini solveretur, partim in veteri Carnis-privio [Dominicave Quadragesimæ prima] uti ex Statutis sub Guillelmo de Sabrano perspicuum est. Quantum autem unaquæque Præbenda conferret, definitum habetur ex memorato anni M. CCC. XX. Capitulo, in quo adhuc legitur Præbenda de Duibis, v. g., solvere consuesse solidos LX. Præbenda de Euseria [quæ, ut dictum jam ante est, aliquando fuit Sacristæ, nunc est Mensæ Episcopi] solidos LXVI. Præbenda de Aigleduno, solidos XC Præbenda de Galberto [quæ, uti etiam dictum, Canonici olim, nunc mensæ Capituli est] solidos C. &c. Tunc igitur distributiones in sola pecunia numerata fiebant.

Postmodum autem visum est commodius tam Canonicaleis, quam alias in panem, & vinum quotidie accipiendum convertere; resque definita habetur in Capitulo, quod Petro Turturello Episcopo celebratum est anno M CO. LX. In eo scilicet constitutum fuit, *ut singulis diebus Canonici quidem, qui Officia interessent, panes iiij, & quartaletas vini ij acciperent, dimidium puta pro Magna Missa, & dimidium pro Vesperis. Clerici vero Beneficiati, Curati, & Vicarii lucrarentur Panes iij. & quartaletum vini i., panem unum videlicet pro Matutinis, & Laudibus; alium pro Tertia, & Sexta; reliquum pro Magna Missa, & Nona; vini autem lucraretur, dimidium quidem pro Matutino, Laudibus, & Prima; dimidium verò pro Vesperis, & Completorio. Medii Vicarii denique panes ii. acciperent, & quartaletam vini dimidium, idque partim pro Matutino, partim pro ipsis Vesperis, & Completoria lucrarentur*. Ubi quod aliarum horarum mentio non fiat, causa est, quod per illas, Sacerdotibus Missas celebrantibus inservirent. Prætereo autem panem incoctum esse debuisse XV. unciarum; coctum verò XI. Atque hoc quidem modo fuit libra illa argentea sublata.

Temporis progressu captum est consilium distribuendi semel in anno frumentum, maximeque ex quo etiam Vicarii, Beneficiati habiti sunt, & adjuncti Clericis octo, fuere duodecim numero; ac Semi-vicariorum munera fuere per Clericulos suppleta. Solita nempe fuere distribui singulis Canonicis lx. Frumenti sextaria, Beneficiatis XXX. Clericolis XV. quousque effectum est nuper, ut Beneficiatis distribuerentur xl. eaque non semel, sed per anni quadranteis, seu x. sextaria tertio quoque mense. Quo sane ex tempore evenit, ut Canonici distributiones non modo pauciores, verum nullas quoque aliquando perceperint. Neque id modo circa frumentum, sed circa vinum etiam; ex quo effectum est, ut Beneficiatis quartaletum unum cum semisse distribueretur. Non quod antea quoque id Canonicis non contingeret; & ab anno præsertim M. D. XXX. ut ex contestatione quadam adversus Ray-

Raymonetum Guitamandum, qui fuerat Præpositus, constat; sed quod res foret infrequentior, & non annorum simul complurium, uti deinceps contigit; adeo, proinde ut Canonici, quibus exiles Præbendæ sunt, deteriore longe conditione evaserint, quam Beneficiati. Utcumque sit, intelligendum est, distributiones, ut sunt descriptæ, tam Canonicis, quam Beneficiatis ita fieri, si Presbyteri modo, & actu celebrantes extiterint. Nam qui Diaconi solummodo fuerint, dimidio minus accipiunt, quam Presbyteri, Subdiaconi verò, & in minoribus constituti Ordinibus, dimidio minus, quam Diaconi; tametsi ab aliquo usque tempore id moris obtinuit, ut utrique isti tantundem, quantum Clericuli, hoc est, quindecim frumenti sextaria in anno, & quartaleti vini semissem dietim accipiant.

Efficiuntur verò præterea distributiones aliquæ innumerata pecunia; ac potissimum ex fundatis pietate defunctorum Missis, & ex anniversariis, quæ ab ipsis, tam Canonicis, quam Beneficiatis in sui admissione fundantur. Et ex Missa quidem distributio ex æquo omnibus, tam Canonicis, quam Beneficiatis fit, si Presbyteri modo fuerint, Missasque actu celebrarint pro constituto ordine: Ex anniversariis autem æqualiter quidem, tam Beneficiatis, quam Canonicis; sed prout tamen Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, constitutive in minoribus Ordinibus fuerint; sic tamen, ut Presbyteri magnas cantare Missas teneantur, Canonici quidem Dominicis, ac festivis diebus, Beneficiati verò diebus reliquis per hebdomadam, & Clericuli quoque in partem eorum veniant ob causam ante memoratam. Prætereo autem, Præpositum duplum quoque anniversariorum lucrari, quatenus licet in celebrantium hebdomadatim serie non sit, solet nihilominus in festis solemnioribus celebrare. Dixi verò, potissimum ex Missis, & anniversariis; quoniam sunt præterea minutiores aliæ, ut quæ percipi ex specialibus Beatæ Mariæ Vesperis solent. Quidquid heic dico interim de Beneficiatorum distributionibus, idem est & de Curatorum distributionibus dicendum; quippe eæ semper consimiles fuere, recensque est, quod aliquid discriminis fuerit inductum.

Ut autem aliquid speciatim de frumenti, ac vini distributionibus subiiciam, sciendum est, ex quo Clerici, Vicariique fuere instituti, Canonicos raro, & ad libitum matutinis horis interfuisse; ex eoque est, cur paulò ante memoratum sit, illos distributionem integram, si modo magnæ Missæ, ac Vesperis interessent, lucratos fuisse; at verò ab annis circiter octoginta fuisse constitutum, ut Matutinis, Laudibus, magnæque item Missæ (quæ a nostris majoribus Missa Tertiæ appellabatur) interessent; dispensarentur verò, ut prius, circa Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium, quas parvas Horas appellitant; cum alioquin Beneficiati Horis omnibus interesse teneantur.

Sciendum quoque est, absentiam ab Officiis per specialem Observatorem a Capitulo deputatum notari, ut distributionum subtractio pro ratione absentiæ fiat. Cum olim autem semel duntaxat qualibet hebdomade abesse impune liceret, licere tamen abesse jam mense quolibet Beneficiatis quidem sexies, Canonicis duodecies, & Præposito vicies quater. Et cum antiqui moris sit, ut tam Beneficiati, quam Canonici sexagenariis majores a Matutinis excusentur, non excusari eos tamen ab Officiis reliquis; nisi forte ratione morbi, aut occupationis pro Ecclesia; cujus causa non-nemo excusatur. Est porrò etiam antiqui moris, ut si quis, seu Canonicus, seu Beneficiatus proficiscatur peregre, & plureis absit, quam duos dies, non soleat in absentia, neque dies discessus, neque dies reditus computari; tametsi nescias, qui factum fuerit, ut qui duos tantum dies abesset, ambo perderet; cum qui abesset treis, perderet medium solum. Notandum est verò, Matutinum, ac Laudes pro una magna Hora haberi, majorem Missam pro alia, ac Vesperas rursus pro alia; idque ob Beneficiatos dico, quorum respectu, ut aliæ quinque Horæ parvæ appellantur; sic quatuor ex illis magnam unam conflant; adeo ut, cum sexies abesse ab officio posse dicantur, id non modo de magnis Horis, sed de parvis etiam quaternis sit intelligendum.

Sciendum demum est, non absentiam modo, sed alias quoque esse causas, ob quas privari aliquem distributionibus contingat. Una est ex antiquo Statuto [tametsi id jam parum sollicite observetur] ut si quis tempore exacto, quo bona Ecclesiæ, Capitulique administrarit, rationem accepti, expensique intra mensem non reddiderit, & accepti residuum non persolverit, distributione omni privetur, quousque rem præstiterit. Alia, eaque præcipua causa ipse est defectus reverentiæ, atque modestiæ, quæ divinorum Officiorum majestatem, & gravitatem decet. Solent nimirum delinquentes distributionum subtractione, eaque ampliore, aut parciore, prout se defectus habuerit, multari. Quo sane loco apposite referatur specialis Bulla a Sixto IV. anno salutis M CCCC LXXXIX. ac III. Non. Septembris concessa, quando illa, ut cetera Ecclesiæ Statuta confirmat, ita speciatim facultatem corrigendi taleis defectus, sitam penes Præpositum, Canonicos, & Capitulum, ratam facit. In ea ergo hisce præmissis: *Sixtus Episcopus, &c. Sane pro parte dilectorum Filiorum, Præpositi, Capituli, & Canonicorum Ecclesiæ Dignensis, nobis nuper exhibita petitio continebat. Quod licet in dicta Ecclesia ab antiquis temporibus sint quam-plurima Statuta, & Ordinationes rationabiliter edita, & prudenter ordinata, divini cultus ampliationem, & conservationem, ac Canonicorum, & personarum dictæ Ecclesiæ honestatem, & ejusdem Ecclesiæ decorem, & venustatem concernentia; tamen incuria, & negligentia eorum, quorum interest, sæpe contingit, quod divina Officia in dicta Ecclesia cum debita modestia, & honorificentia horis suis debitis minime celebrantur; sed quamplures ex personis dictæ Ecclesiæ, postposita Clericalis Ordinis decore, & honestate circa præmissa negligenter, & irreverenter se habent, non sine Divinæ Majestatis offensa, & multorum fidelium scandalo, & displicentia singulari; quod-que, si statueretur, & ordinaretur, quod juxta Statuta, & Ordinationes prædictas Præpositus, & Capitulum præfati per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, quæ interessentibus Divinis, cum debita honestate, & modestia dari, & assignari debent, & delinquentes ipsos multare, & punire possent; ipsosque Præpositum, Capitulum, Canonicos, & singulares personas dictæ Ecclesiæ ad observationem Statutorum prædictorum sub pœna excommunicationis teneri, & obligatos esse decerneretur, enormitas hujusmodi cessaret, decor, & venustas dictæ Ecclesiæ conservaretur, & divinus cultus inibi susciperet incrementum, cum Dei honore, & fidelium partium illarum consolatione non*

modica. Quare pro parte Præpositi, Capituli, & Canonicorum prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut in præmissis eorum, ac dictæ Ecclesiæ statui, & honestati opportune providere, de benignitate Apostolica dignaremur. Tum sequitur:

Nos igitur attendentes, quod juxta Canonicas Sanctiones necesse est, ut quos Dei timor a malo non revocat, Ecclesiæ saltem coërceat severitas disciplinæ: & quædam sunt culpæ, in quibus est culpa relaxare vindictam; hujusmodi supplicationibus inclinati, auctoritate Apostolica tenore præsentium statuimus pariter, & decernimus, quod Præpositus, Capitulum, ac Canonici præfati, & singulares personæ dictæ Ecclesiæ ad observationem Statutorum dictæ Ecclesiæ, dummodo sint honesta, & sacris Canonibus non contraria, sub pœna excommunicationis de cetero teneantur, & fiat adstricti. Quodque Præpositus pro tempore, & Capitulum præfati, singulares personas, eis, & ex dictis aliis in dicta Ecclesia pro tempore servientibus, per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, pro interessentibus Divinis cum debita reverentia, & honestate assignari solitarum, delinquentes ipsos auctoritate Apostolica multare, & punire possint, & debeant, alias juxta dictorum Statutorum formam, & tenorem: Et super hoc, per quemcunque cujuscunque dignitatis, status, vel conditionis fuerit, nullatenus valeat dispensari, seu remissio fieri; nisi de expresso consensu Præpositi, & Capituli præfatorum; alias tamen auctoritate, & superioritate Episcopi Dignensis pro tempore existentis semper salvis. Decernentes ex nunc irritum, & inane, quidquid secus, super his per quoscunque, quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari: Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo hominum liceat, &c.

CAPUT XVIII.

Divini Officii, & Sacrarum Reliquiarum ex Diniensi Burgo in Urbem translatio.

DIcendum jam quidem de Divino Officio, celebrandique illius ritu nostra in Ecclesia esse videretur. At cum sint jam anni LX. ex quo, suadente, promoventeque Claudio Coqueleto Episcopo, dimissa fuere, tam Missalis, quam Breviarii Officia, quæ Ecclesiæ propria antecedenter fuerant, ac illa suscepta, quæ juxta decretum Sacri Tridentini Concilii reformata extabant; ideo & foret supervacaneum aliquid de ritu moderni Officii, ut palam noto, subiicere; & foret aliunde importunum quidpiam referre ex veteri, unde proderetur utriusque discrimen. Sufficiat antiquum Officium fuisse quidem prolixius; at fuisse nihilominus sua specie venerabile, seu ipsa cantus gravitas, seu cæremoniarum majestas spectetur. Id licebit coniicere vel ex ritu Processionis in Ascensione Domini, qui ex toto Officio vetere solus observatur, quique, ne plane intercidat, ut pene fieri jam occepit, aliquanto post recensebitur.

Addo heic solum id fuisse moris, ut etiam Episcopo absente, Capitulum quidpiam de Officio statuaret; veluti cum anno M.CCC.XX. ac die xj. Novembris constituit, ut die Festo Sancti Andreæ ante Adventum contingente, dies infra Octavam illius in ipso Adventu continuarentur, & in die Octava de ea ipsa fieret; nempe cum prius nihil aliud, quam memoria fieret de ea, uti & in diebus infra Octavam. Quamobrem autem Sancto Andreæ specialis honos haberetur (aliorum quippe Apostolorum, quam Sanctorum Petri, & Pauli, Festi dies Octavas non habent) causa fuit fragmentum ossis alterius genuum Sancti Andreæ habitum, inque Ecclesia asservatum.

Adnotari autem potest obiter, ut in diebus infra Octavam tempore Adventus occurrentibus, fiebat Octavæ simplex commemoratio; ita aliis temporibus legi solitas treis solum lectiones, easque de Sancto, vel Festo; cum in ipso Festo, ac die Octava novem legerentur; & de Sancto quidem, aut Festo octo reliquæ; septima verò de Homilia foret. Ita certe licet vel ex solo Officio S. Vincentii agnoscere, ac Sancti etiam Chrysostomi, cujus Octava quoque erat. Subiicerem xij. Festa habita per annum præcipue solemnia, ut in quibus Episcopus, aut Præpositus celebrarent; puta Natale Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, Purificationem Beatæ Mariæ, Dominicam Palmarum, Cenam Domini, Dominicam Paschæ, Ascensionem, Dominicam Pentecostes, Festum Corporis Christi, Assumptionem Beatæ Mariæ, Festum Omnium Sanctorum: Dicerem & alia; sed excurrerem nimium.

Itaque præstat commemorare qua occasione, & quandonam Officium translatum ex Burgo in Urbem, seu ex Ecclesia Sanctæ Mariæ, in Ecclesiam Sancti Hieronymi vocatam, fuerit. Constat igitur ex antiquis rerum, ornamentorumque Ecclesiæ, quæ adhuc leguntur, inventariis, ac uno præsertim anni M.CCC.XL. Ecclesiam variis, pretiosisque ornamentis instructissimam fuisse. Ultimum, quod mihi occurrit, fuit anni M.D.LVIII. in quo legere paria licuit; ac memini audiisse ex viris, qui ornamenta ea viderant, fuisse in illis plurimas cappas, sic ex auro, argento, opereque phrygio contextas; ut supra tabulatum erectæ illi insisterent, nec collaberentur. Narravere etiam illi, quanta foret Chori Ecclesiæ elegantia; ipseque adhuc vidi illius fragmentum subductum ex incendio, quod & inauratum, & exquisiti artificii cum foret, esse debuisse Chori structuram admodum magnificam suasit. Quare & donec rea Ecclesiæ steterunt, non modo Officium in ea cum decore fuit celebratum; sed nihil etiam, quod translationem ejus suggereret, occurrit.

Verum, quæ demum sunt rerum vices, contigit, ut quatuor post annis, anno puta M.D.LXII. sævientibus jam Calvinistis, ea fuerit in Burgum, Ecclesiamque facta irruptio, ut hujusmodi ornamenta direpta ab iis fuerint, & quæcumque potuere ab iisdem inveniri reliquiæ combustæ; idque, pyra extructa ex elegantissimo Choro. Contigit alia quoque direptio anno M.D.LXVII. Contigit, & alia anno M.D.LXXIV. Ac anno demum M.D XCI. obsessa fuit, expugnataque a Lediguerio Ecclesia, tutantibus, qui se intra illam communierant militibus; ut constat ex globo tormentario ad lævam portæ Ecclesiæ cum inscriptione anni impresso. Hic verò ipse annus fuit, quo Canonici ita transtulere in Urbem Officium, ut cum occasionibus aliis per annos triginta incidentibus, pariter translatum, retulissent ta-

men

men in Burgum; ex eo nihilominus tempore Urbi consuescentes referre ex toto nunquam sustinuerint, Præposito licet variis semper actis reclamante, interpellanteque.

Constitutum duntaxat fuit, ut singulis diebus Sacerdotes quatuor irent ex urbe in Ecclesiam, ibique Missas totidem celebrarent pro mortuis, ac in iis quidem unam magnam, sive cum cantu, a qua contineretur absolutio per totam Ecclesiam, ac cœmeterium fieret. Constitutum quoque, ut in festis Beatæ Mariæ singulis, excepta Purificatione, Processio ex urbe in Ecclesiam fieret, magna illeic Missa cantaretur, habereturque adeo, tam in Conceptione per Adventum, quam in Annunciatione per Quadragesimam, concio. Constitutum rursus, ut in festis Assumptionis, ac Nativitatis, perque totas eorum Octavas, Officium illeic celebraretur, ut temporibus priscis, integrum; idque fieret etiam per totam Octavam Dedicationis Ecclesiæ, quæ colitur semper a Dominica Julii propinquiore Eidibus, sive diei xv. in insequentem Dominicam; atque id quidem reservatis aliquot ad populi usum intra Urbem privatis Missis. Constitutum item, ut Canonici bini, totidemque Beneficiati cum Clericulorum uno singulis diebus Dominicis, ac in festis etiam Beatorum Joannis Baptistæ, Joannisque Evangelistæ, Natalitiis, post Vesperas diei in urbe peractas, eò cantatum discederent, quas Vesperas parvi Officii B. Mariæ pridem instituit, dotavitque Legerius Buchardus (sed nempe ille instituerat, ut intra Urbem canerentur, cum Officium in Burgo fieret; adeo proinde, ut voluntati illius deperierit nihil.) Denique annis nuperis constitutum fuit, sed non diu tamen ex toto observatum, ut quatuor illi Sacerdotes, tum in Burgo residerent, tum non modo Missas memoratas celebrarent; sed Officium quoque totum Defunctorum, ac totum Parvum Beatæ Mariæ canerent, ad quod alioquin ipse Chorus, qui intra Urbem, teneretur.

Ceterum, quod dixi, direptores primos tum expilasse ornamenta, tum combussisse quas potuere reperire Reliquias, sciendum est, potuisse bona sorte subduci satis tempori, tum ex ornamentis tapetem insignem, in quo erat descripta Machabæorum historia, quique & adhuc superest, & nuper sectus in parteis duas, solet in festis solemnibus ad latera Altaris majoris appendi; tum ex Reliquiis eas omneis, quæ argento conclusæ, ornatæque erant; quemadmodum tria Sanctorum Antistitum Capita, una cum tribus Brachiis, nempe Sancti Domnini uno, Sancti Vincentij altero, & Sancti Joannis Chrysostomi tertio; ac rursus aliæ conditæ, aut intra Reliquiaria argentea, quemadmodum una Costarum Sancti Petri Martyris intra argenteam arculam; aut intra columellas ex crystallo eleganteis, ipsasque, aut singulas, aut binas, aut ternas, argento munitas, fulcrisque argenteis sustentatas; veluti fragmentum Dominicæ Crucis; fragmenta quoque ex Ossibus Sancti Blasii, Sanctæ Agathæ, Sanctæ Apolloniæ, & alia complura; ut taceam memoratum jam fragmentum ex Genu S. Andreæ Apostoli, quod æneo duntaxat pede sustinetur. Potuit verò quoque subduci argentea, inaurataque Turricula, pondere librarum provincialium viginti quatuor, seu appellatarum Marcarum, quæ unciarum octonum parisinarum sunt proxime triginta novem. Ea est præcellenti, summeque exquisito elaborata artificio, diciturque a nostris Majestas, Beatæ Mariæ scilicet, cujus imago, argentea quoque, mediæ ejus basi insistit; parentibus puts quasi foribus, ob quatuor fulcra ex totidem baseus angulis consurgentia. Potuit & argentea Crux duplex; potuit Calix unus admodum antiquus; potuere & quæpiam hujuscemodi. Fuere verò hæc omnia, quantum quidem fando accepi, commissa curæ, fidei, arcanoque duorum optimorum Civium, qui abdidere ipsa primum ultra præsepe stabuli domus, quæ è regione est Hospitalis; ac transtulere deinde in Sanitiensem agrum, defodereque in prædio fidi, probique, & communis amici; quousque rediere tempora meliora, per quæ libuit ea non amplius in Burgum, sed in ipsam Urbem referre.

Cum hujusmodi verò fuerit cura argenteæ supellectilis, par sane non fuit earum Reliquiarum, quæ erant argenti expertes; forte, quod iis subducendis non fuerit satis temporis; forte, quod creditum non fuerit eventurum, ut direptores in ossa mortuorum sævirent. Adservabantur per id tempus instructæ argento Reliquiæ in crypta quadam sub campanili, ad quam patebat introitus ex dextro duorum Sacellorum, formam Crucis cum reliqua Ecclesia exibentium, quod dictum olim Corporis Christi [veluti & aliud oppositum quinque Plagarum] nunc, a translata in eam quapiam Beatæ Mariæ Imagine, Nostræ Dominæ de Refugio vocatur. In hoc Sacello, præter Altare præcipuum, ipsomque versus ortum conversum, fuerat aliud versus meridiem dicatum Beato Chrysostomo, ac supra ipsum intra parietem excavatum armarium, loculamentumve, in quo, quæ credebantur esse hujus Sancti Reliquiæ, intra arcam asservabantur. Quid ex illis desuerit, dictum, scriptumve non memini, præter Caput, & alterum Brachium; & Romæ certe habetur, tum Caput in Ecclesia Sancti Clementis, tum alterum Brachium, partim in Ecclesia Sancti Petri ad Vincula, partim in Ecclesia Sanctæ Cæciliæ Trans-Tiberim, ut a Pancirolo memoratur. Cum verò, & in Ecclesia Sancti Petri in Vaticano, & in quibusdam aliis, alias asservari Reliquias idem referat, non multa apud nos haberi potuerunt. Quodcumque id fuerit, habetur jam solum, os alterius Brachii brachio conclusum argenteo; cum & tale unum Romæ haberi non legatur. Id autem quando, aut quomodo transferri ad nos potuerit, mirum non est, si ignoremus; quando neque Onuphrius, neque Baronius, neque alii plures comperire usquam potuerunt, quando, aut quomodo, quæ Romæ habentur, comportata eò fuerint; ac solus Pancirolus fieri id potuisse conjiciat circiter annum Domini octingentesimum sexagesimum, cum Nicolaus I. duos Legatos Constantinopolim, depositi Photii occasione, misit. Quanquam non aliud obtendere, quam majorum nostrorum pietatem contendo, qui si hac in re, similive alia hallucinati quidquam sunt, suam merentur excusationem. Sane & illud simplicitatis fuit, quod S. Joannem Chrysostomum, non Constantinopolitanum, sed Hierosolymitanum Patriarcham habuerunt, ut ex aliquibus inscriptionibus adhuc superstitibus patet. Utcumque sit, habere saltem, quemadmodum illi, hujusmodi os venerationi possumus, tanquam monimentum, & sanctissimi, & dignissimi suo nomine Viri, quem non modo nos, sed universam etiam Ecclesiam fas, & æquum sit venerari.

Præter illa duo porrò loca, adservabantur etiam Reliquiæ ad majus Ecclesiæ Altare. Nam in memorato quidem inventario anni M. CCC. XL. verba hæc leguntur: *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ taxiæ, cum duobus scabellis pictis, bordonatæ in superiori parte, in quarum una versus partem Præpositurae sunt Reliquiæ completæ Marcellini, & Petri Martyrum; & in alia versus nemus Præpositurae ossa B. Domnini Primi Dignensis Episcopi, & Caput B. Marcellini Ebredunensis Archiepiscopi*. Denique Reliquiæ, seu Ossa venerationi habita optimi Episcopi Raynaldi Porcelleti asservabantur in ejusmet sepulchro, ac infra Sacellum, quod dixi ab eo diu vocatum Sancti Raynaudi: Scilicet in eodem inventario fuisse legimus, *Subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti, unum pannum sericum*. Exceptis itaque Beatorum Marcellini, & Domnini Capitibus, quæ una cum altero hujus Brachio, ornari posterius argento, seponique debuerant, fuere istæ omnes Reliquiæ, ac nonnullæ etiam aliæ in prima præsertim direptione crematæ; nisi quod quædam ossicula per Ecclesiam sparsa, quædamque etiam semjusta ex incendio residua [ac in iis unum Sancti Raynaudi] collecta fuere, & in communem Thesaurum deinceps illata.

CAPUT XIX.

Ecclesia, seu Basilica S. Hieronymi intra Diniæ muros, & superstes ex Officio veteri solemnis Processio.

QUæ porrò Ecclesia intra Urbem, tam divinum Officium, quam Sacras Reliquias excepit, Beato Hieronymo est sacra. Ea est, quam ante diximus constructam ab annis non amplius, quam CLIV. Nempe Antonius Guiramandus redemptore usus Antonio Brollionu Barcilonensi murario, cum eo quidem pepigit anno M. CCCC. XC. ut intra annos quinque exædificaretur; at non potuit tamen ob bella, obstaculaque alia, nisi post decennium absolvi. Debuit ea sic construi inter castrum Episcopale, & Turrim urbici horologii, ut non modo magnus Tinellus, hoc est, aula Castri præcipua, versus occasum dirueretur; verum dirueretur ipsa quoque Turris; & Presbyterium duas cannas (quæ provincialis mensura est, orgyia, toysave parisina, ultra digitum, ac trientem major) præter urbis murum ad Septentrionem produceretur. Fecit nimirum loci situs, ut converti Ecclesia ab occasu in ortum non potuerit, pro antiquo more omnium Ecclesiarum. Extant adhuc pacta conventa, & conscripta quidem vernacula lingua inter acta Bertrandi Hesmivii; Ecclesiaque fuit pro eorum tenore extructa, ut nunc visitur; nisi quod fenestræ nullæ apertæ ad occasum sunt; & Presbyterium nonnihil quidem, at non duas cannas ultra murum prostat; ac refecta tunc horologii Turris [quæ eadem campanaria est] eo nuper modo fuit reformata, quo superius deduximus.

Excipi verò etiam debent, quæ fuere posterius adjuncta. Nam cum Sacristia quidem opus foret, accessit primum pæne ab initio, quod Sacellum extructum fuit ad lævam Presbyterii, conversa in eam crypte quadam Castri. Deinde verò, cum Sacræ Reliquiæ hanc in Ecclesiam fuere inductæ, visum est illas neque commodius, neque tutius posse, quam in hoc Sacello reponi; Quare & extructum est aliud ipsi è regione, sive ad dextram Presbyterii, quod cederet in Sacristiam. An memorem verò, cum foret Presbyterii paries insignis crassitudinis, fuisse ad hanc partem excavatum in illo arcum, sub quo sepeliri Guiramandus voluerit; ac rem deinceps contigisse luctuosam; nempe in secunda illa direptione, qua est in Urbe etiam sævitum, ossa optimi Præsulis fuere ex hoc sepulchro eruta, & combusta; idque postquam procaces quidam, perditique milites abusi fuere cranio ad latrunculorum ludum. Hinc quæ statua lapidea sub eo arcu jam visitur [sed obducta nempe celebrantis Missam, assistentiumque sedibus] non Guiramandi ipsius est, sed Antonis de Bollonia, in eum locum nuper, anno puta M. DC. XXXIX. ex media Chori area translata; cum fuit nempe Chorus nuceus eleganti specie constructus. Denique accessit annis nuperis ad memoratæ Turris meridiem nuncupatum D. Josepho Sacellum, una cum aula supra fornicem, in qua Capitula celebrentur.

Taceri autem heic non debet, fuisse in Ecclesiæ constructionem florenos sex mille, & nongentos impensos; ex quibus licet Capitulum trecentos contulerit, & Civitas ipsa sexcentos; qui fuere tamen sex mille residui, exæquavere reditus Episcopatus annorum trium; quando taxatis, biennio post Guiramandi obitum, totius Regni Beneficiis, deprehensum est reditus Diniensis Episcopatus non excedere florenos bis mille. Quo fit, ut cum jam iidem reditus sint turonicarum librarum prope octo millium, reputari possit Ecclesiam constitisse ejus monetæ, quæ jam nobis in usu est, turonicis libris vicies septies mille. Assignavit verò præterea dignus memoria Episcopus florenos mille, & nonaginta, quorum pensio, seu fructus servandæ perpetuo Ecclesiæ sartætectæ insumeretur.

Neque id modo; sed destinarat etiam adnectere Capituli Mensæ, quem tunc obtinebat Prioratum Collis-martii, eo solum cum onere, ut Capitulum diebus singulis mitteret in urbem Sacerdotes quatuor, qui in recente Ecclesia, quod Populo foret commodum, Missas celebrarent; verum, re licet serio tentata, ipsam tamen ante obitum perficere potis non fuit; nec Capitulum ideo minus, quod spe illa fretum ceperat, agere perrexit. Constituit duntaxat, ut ex quatuor Missis ipsi Ecclesiæ destinatis, quarta celebraretur, ac diebus potissimum Dominicis, in Sacello illo D. Michaelis, quod vidimus ipsi adhuc integrum, è regione portæ, qua in publicam Urbis domum ingressus patet. Nempe solemne erat in eo a Consulibus, consilioque in publicam domum coëuntibus Sacrum audiri. Fuit verò Officium majoris Ecclesiæ ex illa quatuor Sacerdotum destinatione tanto imminutius, quanto aliunde multi semper aberant ab Ecclesia, quod ob redituum exilitatem cogerentur, sive Parœcias intra Diœcesin regere, sive alia ratione alibi victum quæritare; eaque fuit causa, cur optimus ille unire Capituli mensæ Sacerdotium piogue cogitaverit, ut non subesset ratio, cur defectu redituum ab Ecclesia discederetur.

Non repeto quando, aut qua occasione divinum Officium translatum in hanc Ecclesiam fuerit; duo quædam solum adnoto. Unum est,

esse

Digitized by Google

esse quidem semper Ecclesiam B. Mariæ Burgi Cathedralem Ecclesiam, ac debere in ea, tam Episcopatus, & Præposituræ, quam Canonicatuum, & Beneficiarurarum possessionis adeptionem fieri: cum & nominari speciatim in Bullis provisoriis soleat; sed moris tamen esse, ut etiam in hac Sancti Hieronymi Ecclesia immissio possessionis fiat; licet ejus mentio in Bullis sit nulla, ac inauditum plane sit, ut Cathedralis appelletur. Alterum ex quo fuit in ea anno M D XCIV. receptus ritus Officiorum Tridentini Concilii, nihil fuisse ex antiquo retentum, ut jam ante attigimus, præter solemnem Processionem, qua Sacræ omnes Reliquiæ in Ascensione Domini magna pompa circumgestantur. Et par quidem Processio fiebat, dum res Burgi, & Ecclesiæ starent, in Sancti Joannis Chrysostomi festo; Reliquiæ enim omnes pari pompa ad illius usque Ecclesiam, Sacellumve comportabantur, parique exinde referebantur; at jam itur quidem quotannis Processione in id Sacellum, Missaque solemnis in eo cantatur; attamen portatur duntaxat, quod hujus Sancti habetur Brachium, nihilque præterea Processio non commune habet; uti neque totum reliquum Officium, quod olim tamen celebrabatur non ritu modo duplici, sed etiam cum ipsa Octava.

Cum susceperim porrò aliquid dicendum de Processione superstite, quæ quotannis ante majorem Missam in Ascensione Domini fit, nihil est necesse memorare de Ordinum totius urbis, ac Religiosorum præsertim incessu. Observo solum, Capita trium Sanctorum Antistitum Vincentii, Domnini, Marcellini pone celebrantem gestari; eo scilicet loco, quo solet Episcopus incedere. Gestantur autem singula cum Mitra, ut sunt argentea inaurata, & gemmis illustri; cumque appensa stola, & imposita casula, prout humerorum, pectorisque species ex eodem argento cum collo cohæret; cui est aliunde circumdata argenteæ stolæ portio, quodque una cum facie, ipsaque sane pervenusta, nativo colore exhibetur. Gestantur, inquam, singula a binis hominibus, iisque, si fieri possit, Clericis, Acolythorum specie indutis, qui excepta hinc inde suis humeris sustentantia fulcra comportent. Gestatur verò quarto loco, ac ordine eodem, eademque forma, quæ argentea turricula superius descripta, appellatur Majestas, cum sit quasi thronus Beatæ Virginis, ob imaginem, ut dictum est quoque, in ea consistentem. Gestatur, & pari ratione arca lignea, in qua asservantur ceteræ argento non conclusæ Reliquiæ, quamque Virtutes nominant; idque dependentibus stolis, quas dum gestatores partim consistunt, partim incedunt, solet multitudo eundo, redeundoque, illas inter, exosculari. Arca verò hæc, non pone celebrantem, sed prorsum, anteve ipsum Ecclesiæ Clerum defertur. Reliquiarum thecis argenteis, crystallinisve conclusarum quidquid superest, sic distribuitur in singulos, qui ex Ecclesia Processioni intersunt, manibus, curamque pectore gestandum, ut nisi Reliquiaria, saltem vasa aliqua Sacra ex eodem promptuario tribuantur; & ne desit quidem ex eodem, quod Clericuli aliorum instar manibus gestent.

Ubi verò parata omnia ad incedendum fuerint, Celebrans una cum Ministris sistit se coram summo Altari, & donec est genibus flexis, Chorus pleno cantu incipit ab hac Antiphona: *Exurge Domine, adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum. Alleluja. Deus auribus nostris audivimus, Patres nostri annunciaverunt nobis. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto; sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Exurge Domine, adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum. Alleluja.*

Facto brevi intermurio, & quasi in ipso ad discedendum procinctu prosequitur Chorus, cantans Antiphonam. *De Jerusalem exibunt Reliquiæ, & salvatio de monte Sion; propterea protectio erit huic civitati, & salvabitur propter David famulum meum. Alleluja.*

Pergit continenter; sed cantu Litaniarum gravi, specialique: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos, Christe exaudi nos. Pater de Cœlis Deus, miserere* nobis *Kyrie eleison; Kyrie eleison; Christe audi nos. Filii Redemptor mundi Deus, miserere nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos. Spiritus Sancte Deus, miserere nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos. Sancta Trinitas unus Deus, miserere nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos.*

Et continenter adhuc cantat Antiphonam: *Benedicat nos Deus, Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Alleluja.*

Tum verò Acolythi cantant versiculum: *Benedicamus Patrem, & Filium, cum Sancto Spiritu.* Respondet Chorus: *Laudemus, & superexaltemus eum in sæcula.* Celebrans verò erectus, & ad Altare respectans, prosequitur: *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in Confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia majestatis adorare unitatem, quæsumus, ut ejusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur adversis. Per Dominum nostrum Jesum Christum, &c.* Respondet Chorus, *Amen.*

Incipit subinde discessus, egressusque ex Ecclesia, idque gradu admodum lento. Extra Ecclesiam, & per urbem, tum pari passu inceditur, tum & septies statur. Statio autem Prima fit, cum Sacra Capita pervenerunt ad imum excensus, qui est ab egressu ex Ecclesia, inque plano jam vico sunt. II. cum proxime ultra viculum, qui relinquitur versus Portletum. III. cum ultra occursum imi excensus è vico Judaico. IV. cum ad eam Ubaci partem, è qua primum conspicitur acclivitas habens Presbyterium Ecclesiæ ad dextram. V. cum post declivitatem ejusdem eminentiæ, ad ipsum Nundinarum Pratum, celebransque est prope eam Turrim, ad quam Statio fit in processione Corporis Christi. VI. cum ad plateolam, quæ est ad Balneorum, Solariive boum Portam. VII. cum ad summum ascensus, qui est prope Ecclesiam, Chorusque consistit ante ipsam portam. Donec verò inceditur, Litaniæ a Choro cantantur; ac si opus sit, repetuntur aliquæ invocationes Sanctæ Mariæ, & Sanctorum Angelorum, ac Patriarcharum, si quidpiam temporis supersit, priusquam ad Stationis locum ventum sit, uti & dimittuntur, quæ supersunt, cum eò ventum est, ex Invocationibus Apostolorum, aliorumque Sanctorum; quanquam providendum a Choristis est, ut supersit satis temporis, ac incessus, quo possit postremo loco cantari illud: *Omnes Sancti Apostoli; Omnes Sancti Martyres, &c.* Donec statur, cantat primum Chorus Antiphonam; subiiciunt canendo Acolythi versiculum, ad quem, ubi respon-

sum

ſum eſt, celebrans ad Sacra Capita converſus, ac præmiſſa voce, *Oremas*, Orationem pronuntiat, ut jam coram Altari factum.

Itaqne, ſtatim ac moveri, diſcedereque Chorus incipit, ſic Litanias proſequitur: *Sancta Maria, ora pro aobis. Kyrie eleiſon, Kyrir eleiſon, Chriſte aadi aos.* (ita & deinceps præmiſſa Sanctornm invocatione, repetitur.) *Sancta Dei Genitrix, ora pro aobis. Kyrie, &c. Sancta Virgo Virgiaam, ora, &c.* In prima autem Statione, Antiphona: *Candida Virginitas Paradiſi clara toloais: Hortus toaclusſus, floreati ſeſpite vernaus; Cui merito totus selebrat præconia Mundas: Qua meruit Domiaam progenerare ſuum; Alleluja. Ipſa ſuo nato nos reddat Regia Virgo: Qua meruit Dominum progenerare ſuum. Alleluja.* Verſic. *Ora pro nobis Sancta Dri Genitrix.* Reſp. *Ut digni efficiamur promiſſionibus Chriſti.* Orat. *Concede aos famalos taos quaſumus, Domine Deus, perpetua mentis, & torporis ſanitate gaudere, & glorioſa B. Maria ſemper Virginis intrrceſſione a præſeaci liberari triſtitia, & ateraa perfrui latitia. Per Chriſtum Dominam noſtrum.*

Reſp. *Amen.*

Procedendo deinde ad ſecundam Stationem. *Sancte Michael, ora pro aobis. Kyrie, &c. Sancte Gabriel, ora &c. Sancte Raphael, ara, &c. Omnes Sancti Aageli, & Archangeli, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Tr Sanctum Dominum in excelſis laudant omnes Angeli dicentes: Tr decet laus, & bonor Domine. Alleluja. Cherubin quoque, ac Seraphim Sanctam proclamant, & omnis cœlicus Ordo dicit: Te decet laus, & bonor, Domine. Alleluja.* Verſic. *In conſpecta Aagelorum pſallam tibi, Deas meus.* Reſp. *Adorabo ad templum Saactum tuum, & confitebor nomini tuo.* Orat. *Perpetuum aobis Domine saa miſerationis præſta ſubſidium, quibus & Angelica præſtitiſti ſuffragia aon deeſſe. Per Chriſtum, &c.*

Procedendo ad tertiam. *Sancte Joaanes Baptiſta, ora, &c. S. Joſeph, ora, &c. S. Joachim, ora, &c. Omnes Sancti Patriarcha, & Propheta, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Sancte tais jugiter famulis Baptiſta Joannes, ut faveas petimas; Alleluja. Gloria ſit Patri Æterno, ſit Filio, & ipſi Spiritui Sancto, nunc, & per ſacula detur. Alleluja. Ut faveas petimas. Alleluja.* Verſ. *Vox clamantis ia deſerto, Parate viam Domini.* Reſp. *Rectas facite ſemitas eias.* Orat. *Omaipotens ſempiterne Deus, da cordibus aoſtris illam tuarum rectitudinem ſemitarum, quam Beatus Joannes Baptiſta ia deſerto, vox clamantis, edocait, per Chriſtum, &c.*

Procedendo ad quartam. *Sancte Petre, ora, &c. Sancte Paule, ora, &c. Sancte Andrea, ora, &c. Omaes Sancti Apoſtoli, & Evaagelista, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos. Majorem charitatem aemo babet, quam ut animam ſaam ponat quis pro amicis ſuis. Alleluja. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, qaa præcipio vobis, dicit Dominas. Alleluja. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quacumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Vos amici, &c.* Verſic. *In omaem terram exivit ſonus eorum.* Reſp. *Et in fiaeis orbis terra verba eorum.* Orat *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, & Apoſtolorum tuorum Petri, & Pauli, & aliorum Apoſtolorum, atque Evangeliſtarum nos tuere præſidiis, quorum donaſti fideleis eſſe doctrinis. Per Chriſtum, &c.*

Procedendo ad quintam. *Sancte Stephane, ora, &c. S. Laurenti, ora, &c. S. Vincenti, ora, &c. Omaes Sancti Martyres, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Laverunt ſtolas ſuas, & candidas eas fecerunt in ſanguine Agni. Alleluja. Iſti ſunt, qui venerunt ex magaa tribulatione, & laverunt ſtolas ſuas in ſanguine Agni. Alleluja.* Verſic. *Exultent juſti in conſpectu Dei.* Reſp. *Et delectentar ia latitia.* Orat. *Præſta quaſumus Omaipotens Deus, ut qui glorioſos Martyres forteis in ſua confeſſione cognovimas, pios apud te ia noſtra interceſſione ſentiamas. Per Chriſtum, &c.*

Procedendo ad ſextam. *Sancte Nicolae, ora, &c. S. Domaiae, ora, &c. S. Viacenti, ora, &c. S. Marcelline, ora, &c. Omnes Sancti Coafeſſores, & Poatifices, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Siot lumbi veſtri præcincti, & lucerna ardeotes in manibus veſtris. Et vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſaum, qaando revertatar a nuptiis. Alleluja. Vigilate ergo, quia neſcitis, qua hora Dominas veſter venturas ſit. Et vos ſimiles, &c.* Verſic. *Exultabuat Sancti in gloria.* Reſp. *Latabuntur in cubilibus ſuis.* Orat. *Deus, qui nos Sanctorum tuorum coafeſſionibas circumdas, & protegis; da nobis & eorum imitatione gaadere. Per Chriſtum, &c.*

Procedendo ad ſeptimam. *Sancta Maria Magdalena, ora, &c. Sancta Catharina, ora, &c. Sancta Agatha, ora, &c. Omnes Sancta Virgines, & Vidua, orate, &c.*

In ipſa Statione, Antiphona. *Regnum Mundi, & omnem ornatum ſaculi contempſi, propter amorem Domini mei Jeſu Chriſti, quem vidi, quem amavi, ia quem credidi, quem dilexi. Alleluja. Eructavit cor meum verbum bonum; dico ego opera mea Regi: Quem vidi, &c. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto: Quem vidi, &c.* Verſic. *Adducentur Regi Virgines poſt eam.* Reſp. *Proxima ejus afferentur tibi.* Orat. *Deus, qui inter cetera potentia tua miracula etiam ia ſexu fragili victoriam Martyrii contuliſti, concede propitias, ut quarum aatalitia commemoramus, per earum ad te exempla gradiamur. Per Chriſtum, &c.*

Tum autem Chorus ingrediendo in Eccleſiam cantat Antiphonam: *Viri Galilai, qaid admiramiai adſpicientes in Cœlum! Hic Jeſus, qui aſſumptus eſt a vobis ia Cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eam aſcendeatem ia Cœlum. Alleluja. Cumque intuerentur in Cœlam euntem illum, ecce duo viri adſtiterunt juxta illos ia veſtibus albis, qui & dixerunt. Hic Jeſas, &c. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, & nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen. Hic Jeſus, qui, &c.*

Progreſſo interea celebrante, & genuflexione facta, ſtante coram ſummo Altari, Verſic. *Aſcendo ad Patrem meam, & Patrem veſtrum. Alleluja.* Reſp. *Deum meum, & Deam veſtram. Alleluja.* Orat. *Concede quaſumus, Omoipoteas Deus, ut qui hodierna die unigenitum tuum Redemptorem noſtrum ad Cœlos aſcendiſſe credimus, ipſi quoque mente ia Cœleſtibus habitemus. Per eundem Chriſtum Dominum noſtrum.* Reſp. *Amen.*

Ac talis quidem ſupereſt hujuſce proceſſionis ritus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XX.

Diniensia Sacella, & Virorum Religiosorum Cœnobia.

VIX porrò est necesse, quidpiam subiiciam de locis aliis minoribus, seu Ædiculis, ac Sacellis, in quibus sive intra, sive extra urbem, aut solitom est, aot desiit Sacrom celebrari. Insigne præsertim Sacellom D. Joanni nuncopatum, in Castro Episcopali fuit. Hoc fuisse etiam Ecclesiam dictum, ex Archivis Aquensibus, ac registro Pergamenorum vocato, iotelligitur. Siqoidem Homagiom Hugonis Dignensis Episcopi, anno M.CC.XXXVII. prid. Id. Januarias, dicitur *Actum Digna, ante Ecclesiam B. Joannis: Testes Rameus, &c.* Superfuere ejos Parietes durabilissima structora ad superiores osque annos, per quos vivi, cæsi, quadratique lapides, quibos, tam inrerios, quam exterius communiebantur, avulsi fuere; & sola maceries quasi excoriata, ac ideo adspectu deformis, remansit. Dixi jam de Sacello S. Michaelis, etiam diruto, & ex parte jam cedente in vicum, apertum nopet ex plateæ majoris superiore parte iu Nundinarum pratom.

Supererat adhoc, me puero, maceries Sacelli Sanctæ Catharinæ, quod foerat extra Portam Ubaci, & ad lævam quidem, ac sub urbis muro; verum fuit illeic deinceps constructa, erectaque domos, idqoe annuente Capellano, qui ob reditus ulim satis pingueis, celebrare illeic frequens tenebatur. Ut paocis dicam; ex variis Sacellis, quæ intra Urbem, aut juxtim erant, doo sulum supersunt, in quibus Sacrum etiamnum fiat. Unom, quod ante diximus, in Solarii boum suburbio, & *Matris Dei, ac Dominæ nostræ de Consolatione* nomine venire; alterum, quud est Nosocomii, sive Hospitalis in Traversiæ suburbiu, idque, ex quo translatum in eom locum fuir, quod Hospitale erat iu Burgo; eo puta loco, quem est ante dictum appellari adhuc Hospitale vetus; quod contigit qoidem ante annos trecentos. Extat scilicet io actis Filioli, Joannem Jordanem Canonicum, Officialemque Dignensem foisse Hospitalis ultimum Rectorem anno M CCC.XXXVII. cum id foret octu ante annis Capitulari mensæ adnexom.

Ad cerera ab urbe remotiura quod spectat, ee partim adhuc integra constant, ut quud diximus, prope Burgum S. Joannis Chrysustomi, ut quod est Nosocomii, sive Leprosariæ S. Lazari, versus Africum (qui locus Leprosis ab annis XXX. aot XL. vacat) ur quod est S. Michaëlis in monte Cossuno, ad meridiem posito; oe quod est S. Pancratii iu monte ad Orientem ex illios nomine dicto; partim habentur instaurara, resectave recentios, ut quod est S. Ægidii ad Balnea, quodque ultra Mardaricum, ae ad Boream, S. Martini; partim diruta pæne jacent, aur pridem, ut qoæ fuere olim S. Jacobi, & S. Claudii, quibus adhuc locis nomina sopersunt; onius citra S. Martinum, alterius noo-nihil ultra Burgum; aot nuper, ut quod diximos, inter Civitatem, & Burgum S. Sebastiani, quod licet a me osque adolescente instauratum bis fuerit; jam tamen est ptorsus exæquatum solo. Hinc desiit iu istis Missa celebrari; &, cum adhuc celebretur in aliis, id fieri tamen solet dontaxat, aut æstivis temporibus, ut in Sacellu S. Ægidii, donec usus Balneorum est; aut semel quotannis, & qoando ed illa processione acceditur; ut circa Sacellum S. Chrysostomi est dictum. Diseedi autem processione solet antelucano tempore, cum ad montem S. Pancratii festo ejus Sancti die pergitur; & maturius adhuc, com ad montem Cossonum, ut distantiorem, nisi ipso festo Apparitionis Archangeli, at aliquo saltem festorum consequeotium, ac potissimum tertio Pentecostes.

Hisce ergo dimissis, memorare præstat, quæ Cœnobia, seu Monasteria, tam virorom, quam feminarum, partim extra Urbem, partim in Suburbiis visuntor; præter unum, quod fuisse pridem ex variis actis intelleximus. Ab iis autem, quæ attinent ad Viros ut incipiam, dicere primum decet Cœnobium, sive Conventum Fratrum Miuurum, quos Cordigeros etiam dicunt. Is Conventus est Civitati ad Boream, ultra, proximeque Mardaricum situs. Dicitur ipsum B. Franciscus, cum hac in regione aliquandio commoraretur, condidisse. Non longe certe ab illius temporibus conditum fuisse comprobari vel ex eo potest, quod cum Vir sanctus anno M.CC.XXVI. obierit, memini legisse inter quædam acta in eodem Conventu reperta: *Raymundum de Sparrano, militem, dominum Palli donasse Conventui Fratrum Minorum Digna, rogatum nempe a Principe Salerni, jus omne, quod habebat in ripagio Blethonæ bedali Molendini, &c.* idque anno M CC. LXXVII. xvij. Februarii; ac prius qooque, hoc est, anno M CC. LV. emptum fuisse in grariam Conventus, iter qooddam proxime ipsum, & pretio quidem solidorom centum. Quam annosam Ulmum videre adhuc licet accedentibus ad vestibulum, eredibile est satam fuisse ab illis usque temporibus, sive habuisse eadem cum Conventu cunabula; una cum alia paris ætatis, quæ ex igne casu admoto anois noperis conflagravit. Sensit verò hoc quoque Cœnobiom Calvinistarum injurias; quippe ab iis prope in cineres versum. Vidi ipse Ecclesiam semirutam adhuc, quæ tota jam contecta est, uti & quædam Religiosorum domicilia in dies reficiuntur. Quæ extant adhuc Parietinæ argumento sont, foisse insignem domum.

Anni amplius triginta sunt, ex qoo, quæ sola Refectorium fuerat, cujusque parietes semiruti adhue constabant, exædificata fuit, versaque in Ecclesiam, qoam vocatorum Pœnitentium, disciplinatorumve [eorumque alborum] Capellam, & Casettam vocaue. Ii nempe locum istum quæsierunt, illo dimisso, qui ipsis fuerat ante annos ab hinc LXXV. concessus, apparatusque iu Burgo; qoiqoe adhuc cohæret Ecclesiæ ingredientibus io ipsam ad lævam. Extat quippe Bulla Avenione obtenta a Cardinali Arminiaco, anno M.D.LXXIX. ae die Maii septima, qua continetur: *Fundatio Societatis Disciplinatorum, seu Pœnitentium, in Capella aliqua constructa, vel construenda in Ecclesia Cathedrali Dignensi; requirentibus Hieronymo Janselmo Archidiacono, Claudio Matherono Canonico, duobus Beneficiatis, & plurimis Civibus.*

Prætereo, ex huece Cooventu Viros aliquot celebreis prodiisse. Inprimis verò, ut certe est fama, Franciscum illum de Mayronis, qui solet in scholis, ac epud suos, potissimum, Illominatus Doctor citari, qoique sub annum M.CCC.XV. Auctor fuit Parisiis Sorbonici illius actus, quo singulis diebus Venereis a ruente Junio in ruentem Novembrim Baccalaureorum onus respondet argumentationibus ceterorum, ab hora osque septima matutina, in vespertinam quintam; idque sine præside, sine sociu, sine prandiu, sine emigratio-

ne cx

ne ex sede. Extitisse hunc memorant a sacris confessionibus Beatis Elziario, atque Delphinæ. Deinde Hogonem, de Digna vocatum, qui in Concilio non memini, quo appellatus est Doctrinæ mirandæ, & sanctitatis profundæ Vir. Ac rursus Vitalem de Furno, qui & Vercellensis Episcopus fuit, & Cardinalis etiam. Obiit autem Avenione tempore Joannis XXII.

Dicendum secundo loco est Cœnobium Fratrum vocatorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis captivorum (Mathurinos quoque vocant alibi, maximeque Parisiis) quod situm in monte, qui ad lævam, Boreamve Burgi attollitur, ipsique imminet deflectendo in Cæciam. Ecclesia hæc est, quam antiquæ Bullæ Ecclesiam S. Vincentii supra Burgum dicunt. Prioratus erat, quem cum anno M. CCCC. XCV. Michaël Cantellus Beneficiatus obtineret, Antonius Guiramandus Episcopus, resignante Cantello, & assentiente Capitulo, destinavit, assignavit, &, ut cum ipso Notario loquar, incorporavit Ordini Religiosorum hujusmodi, fecitque adeò ex Prioratu vocatam ab illis administrationem. Res acta fuit cum Fratre Antonio Creyscassio Conventus Montis-pessulani, pactumque inter cetera est, *ut administratione vacante, Episcopus Ministrum creet Religiosum idoneum; at Minister, vel ejus Vicarius quotannis intersit Episcopali Synodo, solvatque Episcopo duos aureos; ut cum suis Religiosis, & Cruce Processionem associet, quoties per Clerum Dignensem fiet; at de bonis acquirendis, Laicorum instar, decimas persolvat, &c.*

Neque verò hic quoque Conventus expertus non est Calvinistarum iniquas manus; unde & multis annis mansit dirutum, ac sine ullo Religioso, quousque sub finem superioris sæculi Honoratus Blancus Canonicus bonorum Conventus curator, tum Religiosum indumentum adolescenti bene nato, restituendæque domus appetenti, Joanni Blanco contulit; tum ipsius curæ rem totam commisit. Is autem & confirmationem a generali Ministro obtinuit, & Romam profectus sæculari anno, Indulgentialeis Bullas attulit; & eo deinceps labore, eaque industria sudavit, ut secum alere primo unum, mox duos Religiosos potuerit; & tum Ecclesiam, tum etiam domum magna ex parte instaurarit. Res eò subinde processit, ut Religiosi non modò sint duplo, triplove numerosiores; sed domum etiam nuper quæsierint, Ecclesiamque extruxerint prope Portam ejus Suburbii, quod observatum superius est pedem Urbis appellitari.

Tertiò Cœnobium Fratrum Minorum ex reformata Observantia, quos Recollectos nominant, quod in Suburbio Solarii boum, seu ad ortum Urbis est situm. Id fundamenta prima habuit anno hujus sæculi tertio, ubi ipse hortos memini vidisse; ac primum est eorum, quæ in tota Provincia, quam S. Ludovici dicunt, constructa post Reformationem ab usque fundamentis fuere. Qui illa, & jecere primi, & promovere aliquo usque, fuere Patres Fulco, & Ribera concionatores egregii, una cum Patre Michaële, Religioso optimo, qui cum præesset fabricæ, & delinearet nescio quid in ipso Ecclesiæ fornice, cum machina tota corruit, ac interiit.

Denique tacendum non est, Isabellam Falconiam, piam admodum feminam, Guillelmi illius Prosenescalli, de quo dictum superius, filiam, & Virorum nobilium Francisci Villa novani, Flayoscei primum, ac deinde alterius Francisci Villa-novani Spinosæi viduam, cum ante sex annos Pauperes hæredes instituerct, legasse inter cetera, Patribus Societatis Jesu prædia urbana, & rustica, quorum reditus Mansioni, ut vocant, Religiosorum quatuor sufficiant. Ipsis est a duobus jam annis commissa publici Collegii, in quo litteræ humaniores docentur, cura. Est verò sane vel ipsorum occasione non reticendum, eximium illum Lodovicum Richeomum, Virum in ea Societate scriptorum facundia, eruditione copia celebrem, fuisse ex hac urbe oriundum. Memini, cum anno hujus sæculi V. ipsam revisisset, ac invitatus fuisset a concivibus, ut dignaretur Patriam concione quadam publica, cepisse illum ab hoc exordio: *Quadraginta anni jam sunt, ex quo mihi Dominus, ut olim Abrahamo dixit, exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstravero tibi.* Scilicet tantum temporis erat, ex quo Societati nomen dederat, neque deinceps repetierat lareis.

CAPUT XXI.

Diniensia, quæ pridem, ac jam, Feminarum, Religiosarum Monasteria.

AD Feminarum Monasteria quod spectat, duo inprimis sæcola sunt, ex quo unum (de quo superius quidpiam est insinuatum) desiit, vel potius aliò translatum fuit; quod, quantum licet conjicere, ordinis fuit S. Augustini. Id situm fuit Urbi ad Boream, ac ultra Mardaricum, sed Bledonam propius, quam Conventum Cordigerorum. Nimirum esse proxime debuit Molendinum illud, quod etiamnum Monialium dicunt, e regione puta Episcopalis castri; quando &, cum Turris horologii, Castro olim contigua, constructa fuit anno, ut jam attigi, M CCCC. XIV, legitur in registris Urbis, *eam fuisse completam ex parte Monialium, ex parte Aquarum-calidarum, ex parte Episcopatus, ex parte Civitatis*; qua descriptione designantur quatuor Cœli partes, septentrio, meridies, occasus, & ortus. Quod mihi occurrit monumentum illius antiquissimum, non superat annum M. CCC. LXVII. Illud autem est testamentum Isnardi Ayme, in quo legatum legitur factum *Conventui Monialium S. Catharinæ Dignensis*. Succurrit aliud anni M. CCC. XCIII. quo habetur: *Joannem Ferandum Clericum Beneficiatum S. Mariæ Burgi, fundasse Capellaniam valoris centum florenorum, pro provisione unius Capellani, qui celebrare, & servire deberet Dominabus Monialibus.*

Eodem tempore Abbatissa fuit Isnarda Bondaneria, quæ triennio post legitur *locasse domum infra Civitatem Digna; arrendasse terram in territorio de Ceis* [in quo etiam Beatrix Liautauda Monialis *arrendasse* eodem anno legitur *quandam suam vineam*] *vendidisse fructus, & gaasidas cujusdam prati in territorio de Ozeda, ad S. Columbam* (id pratum Monialium adhuc vocitant) denique *conduxisse quemdam Jacobum Gaibolum de Pratis, qui promisit stare cum Dominabus Monialibus Monasterii S. Catharinæ Digna, hinc a festo Conceptionis proximo, in unum annum, & promisit legaliter servire Dominæ Abbatissæ, & aliis Dominabus dicti Monasterii, earumque præcepta, & negotia facere; & vice-versa Domina Isnarda Bandaneria*

Digitized by Google

neria eidem pro sua mercede promisit decem florenos auri, & unum florenum pro suis indumentis, & quindecim dies tempore messium.

Ad annum deinde M. CCCC. XX. legi *Joannem Amabenqui de Digna, promisisse Venerabili, & Religiosæ Dominæ Batronæ Matharonæ, Abbatissæ Monasterii S. Catharinæ Dignensis, Catharinam filiam suam ponere Monialem. Promisit autem dare XXV. florenos solvendos intra quinque annos; scilicet quinque quolibet anno; ex quorum, super idoneo mercatore positorum fructu teneantur prædictæ Catharinæ providere, & post ejus mortem perveniant ad Monasterium. Pendente solutione teneatur pater induere, & calceare. Promisit dare unum lectum, & unam raupam de blanqueto. Catharina vidua Rostagni Neverti promisit raupam de blanco pretii trium florenorum. Jacobus Pauloni quinque florenos pro uno mantello intra tres annos. Pater unam caceam.* Quo eodem modo post sexennium Ludovica Gauteria Abbatissa, & aliæ Moniales *confessæ fuerunt habuisse XXV. florenos, & caceam pro Monialis* alterius *ingressu.*

Ad annum postea M. CCCC. XXX. hæc legi in actis Bertrandi Isnardi: *Venerabilis, & religiosa Domina Brianda Trimonda recepta fuit in Abbatissam Monasterii sanctæ Catharinæ Civitatis Dignæ, ut fertur, adunati tum Monasterio de Subripis, de voluntate Reverendorum in Christo Patrum Dominorum Episcoporum Dignensis, & Vapincensis, sub quorum Diœcesibus dicta Monasteria continentur, & per venerabiles Viros dominos Bertrandum Bessoni, & Guillelmum Rostagni Canonicos, Vicariosque generales dicti Domini Episcopi; & præsentibus ibidem Nobilibus Viris Raynaudo Benedicti de Sistarico, Bajulo, & Capitaneo Regio præsentis Civitatis Dignæ; ac Ludovico Rodulphi, & Joanne de Corbonis Syndicis ejusdem Dignensis Civitatis; ac quamplurimis aliis dominis dictæ Ecclesiæ, & Burgensibus de Villa; per traditionem Crossæ, osculando Altare, & deinde sedendo in Choro, in Cathedra majore, cum Cantico Te Deum laudamus,* &c. *Quæ quidem juravit super Te, igitur, in Missali, & proposita super Altare, de duabus suis manibus, officium dictæ Abbatiæ bene, & fideliter exercere.*

Cum acta deinceps varia hujusce Trimondæ occurrant; ut die insequente procuratio per ipsam, & quardam Moniales, *præsentibus, consentientibusque dictis Vicariis*; & triennio post venditio *domus in carreria portalis Duraadorum*, & anno M CCCC. XL. mense Aprili, transactio quædam; tum ad hunc annum, & mense Octobri legitur in actis memorati Isnardi: *Syndicos urbis supplicasse Joanni Rodulpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus, & temporalibus Reverendissimi in Christo Patris Domini Dom. G. Dei gratiâ Dignensis Episcopi, Cardinalis S. Martini, ut Abbatiam transferre vellet Joanna de Medullione*, &c.

Porrò contulit ille quidem; sed Abbatissa non multò post Moniales exinde abduxit, transtulitque Sistaricum, & in eo fuit, ut hoc Monasterium, perinde ac illud de Subripis, addiceret mensæ Monasterii S. Claræ Sistaricensis. Hinc enim est, cur statim anno M. CCCC. XLI. legatur, *Antonium Alamandi loci de Subripis, Procuratorem Abbatissæ S. Catharinæ Dignæ, & de Subripis, locasse domum illarum in carreria Portalis Duraadorum, juxta procurationem, seu schedulam scriptam manu Francisci Audiberti Sistaricensis Canonici, & prædictorum Monasteriorum Factoris, subscriptam verò manu Dominæ Abbatissæ.* Anno autem M. CCCC. XXXXIX. ex Registris Joannis Filioli habeantur, duos Canonicos fuisse à Capitulo deputatos *ad tractandum cum Domina Abbatissa Monasteriorum Civitatis Dignæ, & de Subripis unionem, si fieri potest, Monasterii S. Catharinæ Civitatis Dignæ, cum Dignensi Ecclesia, coram Domino Cardinali de Fuxo, & Domino nostro Papa Eugenio, &c. Attento, quod ipsum Monasterium jam est depopulatum, & dietim proruerit, propter absentiam dominarum Monialium, nunc absentium, & nullus cultus divinus ibidem celebretur; quæ omnia se præsto offerrent ipsi Domini Canonici fideliter adimplere,* &c. Et ad annum M. CCCC. LXI. in Registro Hugonis Bonifacii hoc extet: *Isnarda de Marculfo Monialis, Vicaria nobilis, & magnificæ Dominæ Joannæ de Medullione, Abbatissæ Monasterii Dignæ, Sistarici, & de Subripis, Procuratorem constituit ad constituendum quendam crotonum, in apotheca domus dicti Monasterii sita Dignæ, in porta Duraadorum.* Aciterum in eodem: *Nobilis, magnifica, ac religiosa Domina Joanna de Medullione, miseratione divina Abbatissa Dignæ Sistarici, & de Subripis, constituit Procuratores ad exigendum, levandum, recipiendum, acquitandum, &c. Actum in Focanea dicti Monasterii Sistarici.*

Et quò deinceps quidem Monasterii bona evaserint, mihi incompertum; videtur certe is, quem attigimus, Capituli conatus fuisse irritus (utcumque anno M CCCC. LXX. lis ipsi fuerit, nescio quæ, ob quam postulavit exemplum acti illius, quo Ioannæ de Medullione facta collatio Monasterii fuerat) ac si quidpiam emolumenti quæsitum cuipiam exinde fuit, is Episcopus esse potuit, ad quem anno jam M. CCCC. LXXXV. Molendinum illud Monialium vocatum attinuit, quod & Civitati deinceps in accapitum, seu Emphyteusim dedit, sub florenorum octodecim censu; qui anno M. DC. XVII. transactione inter Episcopum, & Civitatem inita, redactus fuit ad florenum unum. Atque hæc quidem sunt, quæ mihi innotuerunt de Monasterio hujusmodi; quæque paulò fusius ideò retuli, quod ignorari prorsus viderem, tale ne aliquando Monasterium fuisset.

Hinc parcior ero in commemorandis duobus recentioribus Monasteriis, quorum unum est Monialium, seu Religiosarum à Viro eximiæ sanctitatis, beatissimæque memoriæ Viro, Francisco de Sales, Genevensi Episcopo Institutarum, vocatarumque Beatæ Mariæ, seu Visitationis; alterum nuncupatarum sanctæ Ursulæ, Reformatarum, conclusarumque.

Priores accessere ad Urbem anno M. DC. XXX. ac mense Septembri, deducente Joanna Helena Gerarda, quæ Ebredunensibus præerat, quæque inde discedens, Præfectam reliquit Philibertam Pinæam, una cum Adsistente Augustina Quinsonia, quæ, illa brevi fatis functa, ea deinceps comitate, ac sapientia Religiosis præfuit, ut eæ ipsam continenter Præfectam expetierint (quantumque etiam pro instituto fas fuit, obtinuerint) ac ea prudentia Monasterium, ejusque negotia curavit, ut insigne jam in extremo Traversiæ Suburbio exædificatum visatur.

Posteriores verò accessere anno M. CC. XLII. mense Majo, deducente ipsas ab usque Æmarorum monte [*Montelimar*] Elizabetha Calveria, quæ & illis in sexennium præfuit, & regressa est; cum post illud tempus præfecta fuit ejus loco Martha Jauberta, ipsa quoque singulari prudentia, benignitateque, una cum Teresia Furneria Adsistente, moderans familiam, ac eò ram deducens,

Digitized by Google

eens, ut jam extructum magna ex parte extra, ac infra Balneorum Portam, inque ipso Suburbio egregium Monasterium sit, quod excipere familiam potuerit ab usque superiore anno.

CAPUT XXII.

Cetera per totam Diniensem Diœcesin Ecclesiæ; itemque Regiæ Decimæ.

NUnc, cum subiiciendum quidpiam videretur de Ecclesiis, seu Sacerdotiis, Beneficiisve ceteris, quæ in Diœcesi reliqua sunt, immorandum tamen in ipsis commemorandis minime est; cum paucis sufficiat, Diœcesin esse adeò arctis finibus conclusam, ut in ea non numerentur plures Parœciæ, seu ut vocant, Curæ, quam viginti septem; plures Prioratus, quam duodecim; plures Capellaniæ, quam viginti, & una. Quo fit, ut demirer, unde accipere potuerit Robertus, quod in Christiana sua Gallia ait, esse in Diniensi Diœcesi Parœcias circiter *centum, & octoginta quinque*. Vix certe assurgunt ad hunc numerum, si non modò Parœciæ, sed etiam Prioratus, Capellaniæ, & quotquot præterea Sacella, minutioraque Oratoria, quæ tota Diœcesi respersa sunt, connumerentur. Minus mirandum id, quod habetur in Notitia Diœceseon universalis Ecclesiæ, esse in Diœcesi Diniensi Abbatias duas, unam *de Tincheto*, sive *Tirncheto* [dici *de Clucheirets* debuit] *Ordinis Sancti Benedicti*; alteram *Nostræ Dominæ*, seu *B Mariæ de Villa veteri* (vulgò *Faille feu*) *Cisterciensis Ordinis*; quippe licet jam sint Prioratus solum, quorum ille ad Abbatiam sancti Victoris Massiliensis, iste ad Abbatiam Cluniacensem pertinet; ii nihilominus ab initio speciales Abbatiæ fuere. Utcumque sit; quem numerum Parœciarum, Prioratuum, Capellaniarum refero, constat ex Elencho, seu Catalogo Beneficiorum Diœceseos Regiis Decimis obnoxiorum.

Videretur etiam occasione hac quidpiam attexendum de his Decimis; sed abunde erit, si attigero solum, cum anno M D.XVI. Inventarium redituum Beneficiorum omnium totius Regni confectum fuit, Petrum de Brandis ad hoc negotium in nostram Provinciam destinatum, comperisse omneis totius Diœceseos, hoc est, tam Episcopatus, & Capituli, quam Beneficiorum ceterorum reditus, non excedere quinquies mille, octingentos, & quadraginta sex florenos, cum solido uno, & denariis turonicis quatuor; quorum proinde decima pars Regi persolvenda floreni forent quingenti octoginta quatuor, cum solidis septem, & quatuor denariis; seu, reductione in libras facta [uti factum ab anno usque M D LXXX.] libræ turonicæ trecentæ quinquaginta, cum solidis quindecim, & denariis tribus.

Et Decima quidem deinceps varie multiplicata est; nam illo, verbi causâ, anno M D. LXXX. cum ex ter decies centenis millibus librarum annis singulis in sexennium a Regni Clero pensitandarum, taxata foret Diœcesis hæc libris mille trecentis una, solidis quatuor, denariis quinque; non solum Decimam ter sumptam, hoc est, libras mille quinquaginta duas, solidos quinque, denarios novem; sed etiam id, quod deficit ad summam taxatam pendere oportuit; effectumque paulatim, ac progressu temporis est, ut summa hujuscemodi librarum mille trecentarum unius, solidorum quatuor, denariorum quinque, pro ordinaria Decima habeatur (videlicet, quod ipsa jam pendi minimum soleat; ac familiare nimis quam sit, ut alia extra ordinem corrogetur) hæc quidem, inquam, facta deinceps multiplicatio Decimæ; at nihilominus, sive ordinaria, sive extraordinaria Decima persolvenda sit, illa ipsa, quam-primum dixi librarum trecentarum quinquaginta, solidorum quindecim, denariorum trium, est semper quasi Modulus, ut qua proportione ista ab initio solita fuit a singulis Beneficiatis exigi [veluti ab Episcopo libræ centum viginti sex, solidi octodecim, denarii novem; a Mensa Capituli libræ triginta una, solidi duodecim, denarii sex; a Præposito libræ sex, solidi novemdecim, denarii sex; atque ita de ceteris) eadem reliquæ summæ exigantur.

Præterea autem, quoties Diœceseos Clerus harum Decimarum occasione cogitur, sive convenit interesse Cœtui, & Episcopum (ad quem pertinet convocatio) illiusve Vicarium; Syndicos ex Capitulo duos [quasi unus pro Capituli Mensa, alter nomine Præbendatorum sit] ex Curatis itidem duos, ex Prioribus verò unum. Quamobrem unus additus ex Capellanis non sit, facile dici causa haud potest. Convocatur autem potissimum Clerus, ut aut decernatur, una-ne decima, an plures [qualis nempe, & quantus memoratus mox modulus] exigendæ in annum sint, vel certe in partem anni alteram (quando bis in anno pensitatio fit, puta perendie Eidus Februarias, & Calendis Octobribus) aut Decimarum acceptarum, & impensarum ratio ab Exactore repetatur, aut eligatur, qui suffragium ferat in Provincialibus, Metropolitanisve Comitiis, quæ Ebredunum convocantur, cum sunt eligendi, qui suffragia ferant in Comitiis Cleri Gallicani generalibus, quæ & rationem ab exactore Decimarum generali poscant; & de ulterius pensitandis cum ipso Rege contrahant. Prætereo item, si qua controversia Decimarum occasione intra Diœcesin suboriatur, quæ ab isto Episcopi, & quinque Syndicorum Cœtu dirimi non valeat, supremam ejus cognitionem deferri ad eam Judicum Decuriam, quæ disceptandis id genus causis Aquis-Sextiis est instituta.

Creari porrò Syndicos Capitulareis moris est in generali Capitulo, quod ad festum S. Martini celebrari antiquum est. Solitum aliquando fuit non in ipso die festo celebrari, sed die Veneris proxime insequente; atque imitatione alterius generalis Capituli, quod dicebatur Corporis Christi; nempe istud postridie festi, hoc est, die Veneris habebatur. Cum verò illud Sancti Martini invariatum permanserit; istud in alia tempora aliquando inciderit; comperitur tamen habitum constantius Calendis Augusti, seu festo sancti Petri ad vincula, cum continuatione dierum insequentium. Prorogabatur certe aliquando ultra diem vigesimum; maximeque cum Chartularia, Inventariave bonorum, ornamentorumque Ecclesiæ forent conficienda. Ex quadam hujus imitatione, cujus memoria evanuerat, constitutum est ante aliquot annos, ut generale Capitulum postridie festi Assumptionis [aut saltem perendie, si forte Dominica obstiterit] eo præcipue fine habeatur, ut creetur Oeconomus, bonorumve Administrator; quippe quod ex eo usque tempore, qui frumenti, vinique sunt reditus, percipiendi occur-

occurrant. Quamobrem porrò avenerit, ut cum pridem Syndicorum alter foret semper Præpositus, aut unus antiquiorum, peritiorumque ex Capitulo; ambo tamen jam ab aliquot annis creentur per turnum, seu ex ordine [sicque plerumque, aut juniores, aut inexpertiores rerum sint] nihil est necesse commemorare.

Ad Syndicos alios, puta Curatorum, Priorumque quod attinet, creari illos moris est in Synodo Episcopali. Pro more autem antiquo est, ut Synodus hæc celebretur ad feriam tertiam, quæ sequitur Dominicam secundam post Pascha; maximeque, tum quod Curati per id tempus recente sint memoria eorum, qui per festa Paschalia exhibuerint se, aut non exhibuarint Christianos, possintque adeò commissi gregis rationem quisque reddere; tum quod, cum proinde agatur, agendumve sit in ea Synodo de Pastorum cura, & officio, apposite id fiat, occasione ejus Evangelii, quod tunc legitur: *Ego sum Pastor bonus, & cognosco oves meas*, &c. Solet tamen jam, si forte non vacet tum temporis Episcopo, in alium diem, imò & in aliam tempestatem Synodus indici. Prætereo moris olim fuisse, ut Synodus bis quolibet anno convocaretur, continuareturque etiam in treis dies; semel scilicet ad diem memoratum, & semel ad Lucalia. Sed faciendus his modus est.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

CAPUT XXIII.

Dinienses Episcopi, sed interrupta passim serie, per octingentos, nongentosve priores annos.

SUperest jam, ut cognoscamus, qui Episcopi a suscepta fide, Diniensi Ecclesiæ hactenus præfuerint. Cum non potuerint verò tam multi nobis hucusque occurrere, ex quibus contexere seriem, quæ probabilitate quadam sit habenda continens, liceat; at negligendi tamen, qui nobis occorrerunt, minime sunt, quod exinde futurum sit, ut si qui animum huc adverterint, possint facilius relictas lacunas, ex iis, in quos incidere ipsis contigerit, supplere. Scilicet rem primum tentare, ac omninò perficere felicitatis nimiæ foret; ac in isto rerum genere præsertim, in quo subsidii tam parum habemus a majoribus, & in quo, quæ esse documenta possunt, adeò late sparsa habentur; adeò laboriose quæruntur; adeò mero casu plerumque occorrunt. Et quotcumque quidem nobis in hunc diem innotuerunt Episcopi, ii servata temporum serie recensebuntur ex ordine; at illos tamen sic discernemus, ut cum per quingentos annos nuperos ea serie innotuerint, quæ haberi continens possit, ab iis quasi seponamus, præmittamusque ceteros, qui per octingentos, nongentosve antecedenteis annos, nonnisi ea serie, quæ passim interrupta sit, occurrerunt.

Porrò, cum vix aliud habeamus de singulis Episcopis, quam nuda eorum nomina, temporaque, quibus vixerunt (cum & sint, quos vixisse solum aliquando cognoscimus ex eo, quod esse mortui leguntur) ideò est, quamobrem doleamus non posse a nobis contexi quampiam illorum historiolam, quæ succi alicujus sit; sed texi oporteat plane sterilem, planeque ingratam narrationem. Quid facto tamen opus sit versanti in tanta gestarum ab ipsis rerum ignorantia; partim, quia defuerunt, qui illas ad nos usque transmitterent; partim, quia fortassis plerunque illi eam bonitatis notam actionibus non impresserunt, ob quam cara eorum memoria apud posteros perennaret? Taleis certe paucos fuisse insinuatur; ac beati omninò simus, si observare aliquos liceat, quorum possimus jure virtutem, beneficentiamque, & amorem suam in Ecclesiam commendare. Illud tacendom certe non erit, ut deinceps eorum memoria in benedictione sit, & qui sequentur, intelligant, non posse se alia ratione recordationem sui gratam, gloriosamque relinquere, quam si suæ Ecclesiæ, pauperumque amantes, bonam suorum redituum partem in Ecclesiæ ipsius decorem, in divini cultus augmentum, in miserorum sublevamen, in pios quosque usus impendant. Sed seriem ipsam aggrediamur.

S. DOMNINUS.

NIhil est necesse repetamus ex iis, quæ de sancto Domnino primo Diniensium Episcopo fusius deducta jam ante sunt. Adnotare heic sufficit, videri eum cepisse Ecclesiæ praesse anno salutis circiter ccc. xxxi. Quia enim ex Africa cum Marcellino, & Vincentio in Europam traiiciens, salutavit cum ipsis Romæ Eusebium summum Pontificem, anno proxime cccx. (quando sedere Eusebius cepit anno cccix. obiitque cccxi.) efficitur, ut, cum morari duobus, tribusve plus minus annis, cum Antesignano suo B. Marcellino in Ebredunensi Ecclesia, seu fundanda, seu stabilienda potuerit; deboerit subinde accedere Diniam eo proxime, quem prædixi, anno. De tempore obitus non tam prope constat, sed cum mortuus fuerit jam senex, & accedere ad Europam tricenarius jam, aut quadragenarius potuerit (fuit scilicet multum ætate, quam Vincentius provectior) ideò videtur illius mors in annum circiter cccxl. posse coniici; ac ipsa quidem non ante obita, quam Ecclesiæ curam Beato Vincentio commendasset.

S. VINCENTIUS.

DE sancto etiam Vincentio nihil repetere est necesse; nam & quod secundus Episcopus fuerit, & nihil ad hoc obstet, quod varii Scriptores suggerant *Nicasium* [qui solus ex Gallia Niceno Concilio interfuit] debere interiici, declaratum abunde est. Itaque heic quoque satis est observare, sedisse illum Episcopum ab anno circiter cccxl. quo Beato Domnino successit, ad usque ccc. lxxv. aut aliquantò amplius. Videlicet, cum interfuerit Valentino Concilio, anno, ut ante retulimus, ccc. lxxiv. non videtur deinceps longo admodum tempore superfuisse; quoniam, cum ex Africa in Europam veniens, anno, ut est jam adnotatum, cccx. esse illum oportuerit annorum minimum viginti; sicque

tempore illius Concilii debuerit esse octogenario quatuor minimum annis major; videtur sane annis deinceps non multis vitam produxisse.

NECTARIUS.

QUis inter sanctum Vincentium, & Nectarium istum interfuerit, altum silentium. Intercesse autem aliquem debuisse id suadet, quod tametsi supponamus, sanctum Vincentium obiisse nonagenarium, anno CCC. LXXX. cum deberit tunc, qui illi successit, esse minimum tricenarius, non videtur is postmodum esse Episcopus potuisse annis CCCC. XXXIX. & CCCC. LI. quibus Nectarii habetur mentio. Scilicet Nectarius fuit unus Episcoporum tredecim, qui interfuere Regiensi Concilio, quod jam ante retulimus celebratum fuisse anno CCCC. XXXIX. ad irritandum ordinationem Ebreduneusis Episcopi, qui a duobus solum Episcopis ordinatus fuerat; cum & multati simul fuerint ordinatores Episcopi, & constitutum, quanam cura sepeliendi Episcopi forent, &c. Fuisse porrò Nectarium, qui Concilio subscripsit, Diniensem Episcopum, quando in Episcoporum subscriptionibus non exprimitur, id debeo citato superius Rivieræ, qui & professus est se idem debere memorato Savarono, adiiciens, fieri etiam Nectarii ejusdem mentionem ad annum CCCCLI. simulque Rustici Episcopi Narbonensis, Venerii Massiliensis, Valeriani Niciensis, & aliorum; ac præterea esse eundem-met videri, cujus in vita S. Hilarii Arelatensis meminit Raveonius.

MEMORIALIS.

IS successisse Nectatio potest. Etenim, ut idem indicavit Riviera, comperitur magna cum parte Episcoporum Comprovincialium scripsisse ad Hilarium Papam super causa Diensis Episcopi, qui a Viennensi consecratus fuerat, anno CCCC. LXIII. Dictum est jam ante, ut biennio post, cum ingenuus Ebreduneosis de obreptione litterarum ab Auxanio Arelatensi (qui sibi illius Provinciam affectabat subiicere) obtentarum, conquestos fuisset, idem Papa Hilarius causæ cognitionem, ac jurium instaurationem demandarit epistola illa memorabili, quæ & solet inteferi Conciliis generalibus, & a Baronio his verbis refertur: *Frater, & Coëpiscopus noster ingenuus Ebredunensis Alpium Maritimarum Metropolitanus semper honore subnixus*, &c.

PENTADIUS.

ITa legere scriptum licet in antiquis Galliæ Conciliis per Sirmondum editis, eum in editione Conciliorum generalium per Binium facta, scriptum extet, *Pendasius*; indeque esse videatur vox in Gallia Christiana Roberto desumpta. Poceat quis alius intercessisse, extitisseve post Memorialem: at nihil vetat etiam illi successisse immediate Pentadium, cum subscripsisse legitur Agathensi Concilio, quod, Rege Alarico [Ariano licet] permittente, convocatum anno D. VI. eo præsertim fine fuit, ut Disciplina Ecclesiastica jam collapsa restitueretur. Cum illi verò interfuerint triginta quinque Episcopi, nostri subscriptio ita habet: *Pentadius Episcopus de Dinia subscripsi*.

PORTIANUS.

POtest hic quoque immediate successisse Pentadio; ac potissimum, quia jam ante exclusimos a tempore interjecto *Aventium*, qui Aurelianensi Concilio interfuit; & quia aliunde argumento destituimur, quo *Secularius*, qui interfuit Epaonensi, anno D. IX. asseratur Diniensi potius, quam Diensi Ecclesiæ; referente puta Galterio in Chronologia utrumque legi. Est porrò indicatio Portiani ab eodem Riviera; significavit enim illum una cum Agrœcio Episcopo Antipolitano, & aliis, subscripsisse IV. Arelatensi Concilio (habent nonnulli III.) anno DXXIV., & anno DXX. VII. una cum Contumelioso Regiensi Episcopo, Concilio Carpentoractensi. Notum est verò non interfuisse iterum cum Agrœcio; quoniam iste, citatus licet, ob ordinationem factam perperam, neque accessit ad Concilium, neque sui loco quempiam destinavit; unde & fuit a celebratione sacrarum Missarum per annum suspensus.

HILARIUS.

VIdetur hic quoque immediate successisse Portiano; legitur scilicet inprimis inter subscriptiones Aurelianensis Concilii V. anno DXLIX. celebrati; Childeberti pura Regis tempore, qui audire ex ore Patrum cum alia Sacra cupiit, tum maxime errorum Eutycheris, Nestoriique condemnationem. Est autem Hilarii subscriptio hac forma: *Hilarius in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Diniensis subscripsi*. Subscripsit deinde ipso eodem anno, Aruernensi Concilio II. quod celebratum non longe post ipsum Aurelianense fuit, ad confirmandum sexdecim illius Canones, hac forma: *Hilarius Episcopus Diniensis subscripsi*. Ubi advertendum, tametsi ibidem legatur: *Basilius Ecclesiæ Diniensis Episcopus subscripsi*: mendum tamen esse, quod exscriptor quispiam *Diniensem* pro *Glanatensi* scripserit; ut ex collatione hujusce Concilii, cum Aurelianensi manifestum fit. Denique verò subscripsit etiam Arelatensi Concilio V. Childeberto adhuc regnante, anno D. LIV. hac forma: *In Christi nomine Hilarius Episcopus Ecclesiæ Diniensis SS.*

HERACLIUS.

ISte, ut præcedens, comperitur subscripsisse tribus Conciliis; ac inprimis quidem anno D. LXXIII. Parisiensi IV. quod celebratum fuit Chilperico, fratribusque regnantibus; si forte civilia dissidia componi absque bello possent. Est autem subscriptio hac forma: *Heraclius in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutionem nostram relegi, & subscripsi*. Deinde anno D. LXXXI. Concilio I. Matisconensi, ad reformandum Ecclesiæ mores, coercendumque Judæorum petulantiam, convocato, hac forma: *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutis nostris subscripsi*. Denique anno D. LXXXV. Matisconensi II. quod convocatum iterum [& generalius quidem] reformandis moribus fuit, forma hujusmodi: *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis subscripsi*.

Heic adnotandum est, videri nihil esse probabilius, quam quod, cum lectum cuipiam fuisset sine adspiratione, *Eraclius*, & facta el, litterarum

carum in litteram d confusione, *Eradius*, ac facili factu metathesi, Aredius; effectum hinc fuerit, ut *Aredius* sit creditus Diniensis Episcopus fuisse, & non pro hoc *Heraclio* modò, sed etiam pro Hilario superiore habitus; idque tam in memorato Aurelianensi Concilio V. quam in Parisiensi II. quod fuit anno D LV. celebratum, ut ex subscriptionibus constat. Videlicet, quamvis in hoc posteriore legatur, *Aredius Episcopus Dien. subscripsi* (intellige in editione Conciliorum generalium; nam apud Sirmondum nihil tale extat) in margine tamen legitur, *Eraclius*, *Eradius*, *Digaen.* Et Fronto Ducæus sic habet: *In Aurelianensi Concilio V. subscripsit Aredius Episcopus Diniensis Ecclesiæ, qui & in Parisiensi male Diensis appellatur. Quod autem in margine additur, Dignen. propius ad nomen vernaculum Civitatis illius, in Comitatu Provinciæ accedit, quæ Gallis nostris Digne.*

AGAPIUS, & BOBO.

INnterjecto tempore, quo ignoratur quis Heraclio Episcopus successerit, celebratum est, Clodovæo II. regnante, Cabilonense Concilium, circa annum DC. L. cujus Canon. XX. idemque ultimus hic est: *Agapium verò, & Bobonem Diniensis urbis Episcopos pro eo, quod ipsos contra statuta Canonum in multis conditionibus errasse, vel deliquisse cognovimus; ipsos, juxta tenorem Canonum, ab omni Episcopatuum ordine decrevimus degradare.* Quamobrem porrò duo fuerint, aut quibus in rebus errarint Dinienses isti Episcopi, conjectu facile non est; nisi quod suspicari licet, fuisse eos Viros ambitiosos, paribus forte suffragiis creatos, paribus factionibus fretos excitasse tragœdias, vi constitisse, alternis vicisse, &c. Non tacendum tamen, videri Bobonem fuisse restitutum posterius; & maxime quidem, si idem fuit Bobo, qui IX. post annis subscripsit Clipiacensi Concilio, circa immunitatis privilegium Monasterio S. Dionysii a Rege, qui primus subscripsit, concessum. Certe uno ante sæculo, tam Salonius Ebredunensis, quam Sagittarius Vasionensis in II. Lugdunensi Concilio depositi fuere, ex Gregorio Turonensi, per Papam postea restituti.

EMINUS

HIc jam eminus, hoc est, longe memoratos hactenus Episcopos consequitur; cum successio ultra trecentos, & sexaginta treis annos ignorata desideretur. Debetur autem indicatio Episcopi hujus, Rivieræ, qui illum detexit ex Charta donationis factæ a Radone Ebredunensi Archiepiscopo Ecclesiæ S. Mariæ ad Ilionem, anno ab incarnato Domino M. XXV. regnante Rudolpho Rege, cum hujusmodi subscriptionis forma: *Sig. Radonis Episcopi, Eminus Diniensis Episcopus firmavit. Bellonus testis. Goffredus testis. Leodegarius testis. Imbertus Canonicus rogatus scripsit. Hæ sunt nomina Canonicorum S. Marcellini.*

UGO.

HUjus indicatio a Peireskio est, qui ad me de ipso hanc schedulam misit. *Anno MXL. idibus Octobris, Ugo Dignensis Episcopus cum Ismidone Ebredunensi, Raimbaudo Arelatensi, Petro Aquensi, Leodegario Viennensi, & aliis Provinciæ Prælatis, Massiliæ subscripsit, privilegia per Benedictum Papa IX. concessa Monasterio S. Victoris Massiliensis.*

LAUGERIUS.

INdicavit istum Riviera, actum citans, e quo eum deduxit, anno Domini M LXV. confectum in favorem Ecclesiæ S. Cæciliæ in Comitatu Ebredunensi; per Guiramannum Archiepiscopum, una cum Laugerio Dignensi Episcopo, & Canonicis Terberto, Veranu, Umberto, & Gala.

GUIDO.

DEbetur hic quoque Rivieræ, qui eruisse se illum scripsit ex transactione inter Abbatem S. Victoris Massiliensis, & Isoardum Nothum, inita anno M C. XLVI. coram Guillelmo Episcopo Ebredunensi, & ipso Guidone Dignensi Episcopo.

Qui sine anno innotuerunt.

CUm interjectus porrò hiatus inter Laugerium, & Guidonem, octoginta annorum sit, ac vivere in eo tres, aut quatuor Episcopi potuerint; cum item a Guidone, aut ab usque anno, quo transactioni illi interfuit, anni tres supra triginta ad usque Guillelmum electum intercurrerint, ac potuerit rursus per id intervallum alius sedere Episcopus; an conjicere in hunc locum Episcopos aliquot liceat, quorum nomina quidem nota, ac etiam dies obitus; at non perinde annus, quo obierunt, neque ordo, quo inter se, aut cum ceteris extiterunt? Certe, cum tacendi non sint, & ratio nulla suadeat, eos alium in locum inferere, non videtur plane abs re illos heic loci, quasi Guidonem circumstiterint, memorare. Quin-etiam, cum Codex, ex quo eruti fuere, vix esse videatur hoc tempore antiquior, & quæ tempora fuere consequuta non videantur posse illos capere, constat prope illos ad tempus hujuscemodi pertinere.

Is verò Codex non alius est, quam antiquum Martyrologium in Ecclesia nostra legi solitum, ante Tridentinum Concilium admissum. Non sane, quod ipse hoc Martyrologium unquam viderim; sed quod, cum ante annos triginta memoratus ante Franciscus Villa-novanus Flayosceus ipsum nescio unde obtinuisset, ex eoque eruisset adscripta quædam ad marginem, & me absente Aquis-sextiis, misisset illa Parisios ad illustrem Peireskium; ipse Peireskius mecum deinde autographum ipsum Flayoscei communicarit. Ac nihil quidem, Flayosceo fatis interea functo, non egi, si qua possem Codicem ipsum conspicere (quando ille non fuit Ecclesiæ, Capitulove restitutus) at non licuit mihi esse adeò felici. Solatio fuit tamen, obtinuisse exscriptum Viri nobilis, atque eruditi; quippe in quo nihil foret eorum, quæ scire præsertim interesset, omissum.

Ex eo itaque mihi constitit, cum in serie Martyrologii per singulos anni dies distributi, plusculi essent versus ad dies singulos, quibus ea continerentur, quæ legenda dietim forent; idcircò abunde fuisse marginis, ut possent, quæ digna præcipue memoratu forent, conscribi. Fuisse proin-

Digitized by Google

se proinde, cetera inter, ad marginem diei cujusque adscriptum, quis illo obiisset, legato quopiam Ecclesiæ facto, cujus causa Ecclesia ad preces anniversarias teneretur. Non fuisse præ aliis Episcopos omissos, a quibus instituta fuissent anniversaria aliqua; licet de omnibus non dicatur, quod fuerint ab ipsis quæpiam instituta. Denique illos, quibus cura adnotandi ista incubuit, aliquando quidem ad diem obitus adjecisse annum; sed & aliquando ipsum omisisse. Quorum porrò Episcoporum adhibitum fuisse annum comperi, ii suo posterius ordine erunt recensendi; quorum autem non comperi, quorumque aliunde non deprehendi tempora [videlicet aliqui sunt, quorum acta quædam cum annis habemus] ii sunt, quos hoc loco exhibeo.

HUGO DE VARS.

DE hoc ita fuit adscriptum Martyrologii margini, & ad VIII. quidem Calendas Februerias: *Eodem die obiit Hugo de Vars Digniensis Episcopus.*

PETRUS ESMIDO.

DE hoc quoque fuit adscriptum, ad VIII. Calendas Martias: *Eodem die Petrus Esmido Dignensis Episcopus obiit.*

HUGO.

DE hoc etiam sic. Ad III. Eidus Martias: *Eodem die venerabilis Hugo..........istius Ecclesiæ Episcopus obiit; cuius Anima requiescat in pace. Qui reliquit pro Anniversario suo xx. solidos Vianensium.*

PETRUS DE DROILLA.

DE hoc rursus sic, ad XVIII. Calendas Maii: *Eodem die Petrus de Droilla electus hujus Ecclesiæ Episcopus obiit.*

GUIGO.

DE hoc demum sic, ad X. Calendas Junias: *Eodem die Episcopus Guigo hujus Ecclesiæ obiit.*

Videri posset alicui *Petrus Esmido* idem esse cum *Ismidone* post referendo; at, cum *Esmido* cognomen sit, videtur *Ismido* fuisse nomen; sicuti ex ritu subscribendi constat; idque, ne causer diversitatem circa initialem litteram. Videri quoque posset *Hugo*, cujus cognomini exprimendo locus punctatus relictus est, quasi legi in ipso Martyrologio non potuerit, idem esse cum illo *Ugone*, qui ante Laugerium memoratus est, sed, ne heic etiam leviusculam scripturæ varietatem causer, tum non videtur Martyrologium tempus illud attingere; tum nihil quoque aliunde est, quod extitisse eundem persuadeat; videri demum posset *Guigo* non alius a *Guidone* esse; verum littera d, in g, non est solite commutari; &, cum pro voce *Guido* substituatur interdum *Guidus*, *Vidus*, *Vido*, aut quid simile; non perinde tamen vox *Guigo*, quantum memini, substituitur. Utcumque sit, nullum propterea factum veritati præjudicium volo.

Hinc, cum hisce Episcopis quinque, adiici possent alii tres, unus *Guillelmus*, & duo *Bertrandi*; illos idcircò non attexo, quod majore quadam verisimilitudine esse ex iis, qui deinceps referendi sunt cognomines, possint. Quanquam non desino heic subiicere, ut fuerit de illis ad marginem eundem adscriptum.

Ad XV. Calendas Maii: *Eodem die Guillelmus Episcopus hujus Ecclesiæ obiit.*

Ad VI. Nonas Julias: *Eodem die Bertrandus felicis memoriæ Dignensis Episcopus obiit.*

Ad III. Nonas Decembris: *Eodem die Bertrandus hujus Ecclesiæ Episcopus obiit.*

CAPUT XXIV.

Dinienses Episcopi ea serie, quæ per posteriores annos proxime quingentos reputari continens possit.

II jam sequuntur Episcopi, quorum tempora ita novimus, ut possit eorum series non interrupta existimari; sicque detegendi perpauci supersint, si fugere aliqui nos, qui ut seriei interiici, ita adaugere Episcoporum numerum valeant.

VV. seu GUILLELMUS DE BENEVENTO.

HIc erutus est a Peireskio ex Foroiuliensis Capituli Archivis. In iis videlicet habetur facta quædam donatio ab Hugone ipsis *Præposituræ, Ecclesiæ, & Canonicis, videlicet, FF. Antipolitano Episcopo, & V. Giraldi Venciensi Episcopo, & VV. de Benevento Dignensi electo, & Amelio Tolonensi Præposito, & Gaucerando, & B. de Cellans & Maximo, & aliis, tam præsentibus, quam futuris; idque mense Julio, anno M C. LXXIX.* Ita scilicet habet Scheda, quam ad me Peireskius transmisit. An hic porrò, an alius fuerit Guillelmus ille de Benevento, qui anno deinceps M. C. LXXXIV. Archiepiscopus Ebredunensis creatus fuit, asseverare tutò non licet. Non tacendum verò, tempore ipsius obtentas fuisse Bullas illas, quas superius deduximus, alteram Alexandri III. anno M. C. LXXX. alteram Lucii III. anno memorato M. C LXXXIV. quo Guillelmus de Benevento fuit Archiepiscopus ordinatus. Non tacendum quoque, debuisse hunc Guillelmum jam obiisse anno M. CC. XII. cum Canonici Ebredunenses obtinuerunt ab Innocentio III. litteras, ex quibus probatur non fuisse eorum numerum majorem duodenario; atque adeò cum ceteræ Metropoleos Ecclesiæ minore semper fuerint; fuisse nostram præ ceteris, propter eundem met numerum, Metropolitanæ conformem. Litteras verò, prout extant in libro III. Epistolarum ejusce Pontificis, ecce: *Gebennensi Episcopo in Archiepiscopum Ebredunensem electo dilecte fili, Capitulum Ebredunense nobis humiliter supplicarunt, ut Statum de non excedendo duodenario Canonicorum numero in eorum Ecclesia dudum factum, & a bona memoria Clemente*

Digitized by Google

mento Papa prædecessare nostro post-modum confirmatam, Apostolico dignaremur munimine roborare. Volentes igitur, ut ea, quæ rationabiliter statuuntur, robur abtineaut firmitatis, mandamus quatenus Statutum ipsum, salvo in amnibus Apostolicæ Sedis mandata, faciatis, appellatione remata, firmiter abservari. Octab. ..Pont. an. xv.

B. forte BERTRANDUS.

DE hoc aliud nihil occorrit, præter actum, quo declaravit *jus Mortalagii*, & quæpiam alia ad Capitulum pertinere. Charta pergamena, cum sigillo appenso, asservatur adhuc in Tabulariis Capituli, præseferens annum M. C. XCII. ac non alia ratione, quam littera initiali B. exprimens Episcopi nomen. Quamobrem verò Bertrandum potius, quam Bonifacium interpreter, cum nomen utrumque per ea tempora familiare præsertim foret, causam aliam non habeo, quam quia & Bertrandi nomen fuit adhuc vulgatius; & is esse potuit alter Bertrandorum, de quorum obitu sine anno mentionem haberi in Martyrologio observatum est; adeò proinde, ut obiisse, aut VI. Nonas Julias, aut III. Nonas Decembris debuerit.

ISMIDO.

HUjus indicatio Rivieræ debetur. Docuit scilicet illum interfuisse *Donationi Ecclesiarum sancti Clementis de Verneto, & sanctæ Mariæ de Clocario, cum ipsarum pertinentiis, Monasterio sancti Victoris Massiliensis, per Raimbaudam de Bello-joco, anno* M. CC. VI.

VVALO, seu GUALLO DE DOMNA PETRA.

IS est ejusdem indicationis. Adnotavit enim Riviera transtulisse illum S. Mamoiez Reliquias in Lingonensem Ecclesiam, tempore Roberti Lingonensis Episcopi, anno M. CC. IX. idque ex auctore Anonymo, qui translationem illam descripsit, in Bibliotheca Floriana asservato.

LANTELMUS.

REtulit inprimis Riviera quendam L. Diniensem Episcopum ad annum M CC. X. Deinde scripsit Peireskios legisse se in actis Sancti Victoris Massiliensis, Willelmum Faraudum Thoramenæ Dominom, & Glaudavesiæ domus primarium, deditionem sui fecisse ipsi Monasterio, coram L. Episcopo Dignensi, anno M. CC. XVII. Ad-hæc, in citata superius confirmatione ditionis Burgi, per Raymundum Berengarium Dignensi Præposito facta, anno M. CC. XX. memoratur L. Dignensis Episcopus præsens. Deoique verò, ut de nomine constet, en quid adscriptum fuerit Martyrologii margini, ad III. Nonas Octobris: *Eadem die, anno ab Incarnatione Domini* M. CC. XXXIX. *abiit Lantelmus Dignensis Episcopus, qui reliquit pro Anniversaria suo illud, quod habebat, & tenebat in Molendino, quad est in exitu Burgi Digna, ad Portam superiorem; & debet fieri Anniversariam suum die Martis post festum S. Martini.* Et reperi quidem in quodam actorom Capitulariom Inventario, & sub littera quidem L. hæc verba: *Instrumenta dua donationis Molendini, prope portam superiorem Burgi, pro Præposita, & Capitulo, per V. D. Ludovicum Dignensem Episcopum*; idque sine ulla diei, aut anni designatione; sed quia conditor Inventarii potuit ex L. littera, loco nominis, Instrumentis inscripta, Ludovicum potius, quam Lantelmum conjicere; ideò per hanc annorum seriem agnoscere Episcopos duos, unum Ludovicum, alterum Lantelmum non ausim.

HUGO DE LAUDUNO.

LEgitur primom Hugonis nomen in Archivis Aquensibus, ac in registro Pergamenorum dicto. Nempe inter Homagia Comiti Raymundo Berengario præstita, & in confirmatione Statutorum, Privilegiorumque, mentio fit *Hugonis Dignensis Episcopi*, ac simul *Bonifacii Archidiaconi, Hugonis de Marcols tenentis locum Præpositi, duorumque Canonicorum pro se, & Ecclesiis suis.* Præterea autem articulos varios, ut *quod Dominus Comes non possit facere quæstionem, occasione transfretationis, in aliqua persona cruce-signata.* Item, *quod si quæstio aliqua oriatur, illa per dominum Dignensem Episcopum, & per duos milites, alterum a Domino Comite, & alterum a militibus electos, determinetur, &c. Actum Digna, pridie idus Januarias, anno* M. CC. XXXVII. *Testes Rameus, & Ferrus; V. Grossa, R. de Mosteriis, de Spinosa, R. Isnardus, Sordellus, V. de Revenna, & milites alii.* Adscriptum deinde cognomentum fuit ad marginem Martyrologii, in quo hæc reperta, ad VI. Idus Julias: *Eodem die obiit Venerabilis Pater Hugo de Laudano quondam Episcopus, qui reliquit isti Ecclesia xij. Anniversaria facienda quolibet mense de x. solidis; sed primum in ista die sui obitus debet esse de xx. solidis.* Sic verò etiam in Chartulario, quod dictum est ante fuisse postmodum conditum, recensetur *Capellania per Rev. in Christo Patrem Hugonem de Lauduno, quondam Dignensem Episcopum relicta Ecclesia.* Præterea probabile esse fuisse illi ex Fratre nepotem, Hugonem illum de Lauduno, qui Præpositus fuisse legitur ad annum M. CC. LXXXI.

Cum verisimile autem sit produxisse Episcopum vitam ad annum usque circiter M. CC. L. duo quædam memoratu digna contigisse debent ejus tempore, quæ fuere quoque margini Martyrologii interscripta. Unum, Eclipsis Solis totalis, de qua hujusmodi margo sic: *Anno Domini* M CC. XXXIX. III. *Nonas Junii, die Veneris, obscuratus Sol; ita quod visum fuit diem converti in noctem, circa meridiem, & Stella apparuerunt.* Alterum Comitis mox ante memorati mors, de qua sic, ad XIV. Calendas Septembris habetur: *Eodem die Raymundus Berengarius illustris Comes Provinciæ obiit, anno Domini* M. CC. XLV. *xiiij. Calend. Septemb.* Circa Eclipsin porrò, par est adnotare, cum vix quæpiam fiat illius apud Auctores meotio, fuisse eam tamen insculptam saxo, quod videre etiam num licet arcum inchoans, & ad lævam quidem, portæ Sacelli semiruti, & B. Magdalenæ dicti, nec procul a publica via inter Mirebellum, & Caoto-perdicium ad Druentiam extantis. Nimirum Inscriptio sic habet, anno Domini M. CC. XXXIX. III. Nonas Junii. *Sol obscuratus fuit.* Prætereo id, quod sequitor, *Grada, si tomenzas, con feniras. Q. ben fara ben.....* vernacula lingua ejus temporis, ita reddi posse

(sup-

(suppleta ad finem lacuna voce *trabara*) *vide, si turpies, quamodo finies. Qui bene faciet, bene inveniet*. Sed quod ad Eclipsin quidem attinet, tametsi ipsam una cum aliis, quæ memorabitur posterius, alio loco retulerim; prætermitti tamen hoc ipso, ut illius propriu non debuit; &, nisi quidem ob aliud, saltem, ut illa qualiscemque Antecessorum nostrorum diligentia commendetur.

AMBLARUS.

De hoc istud solum ad Martyrologii marginem adnotatum fuit, ad XIII. Calendas Octobris: *Eodem die Venerabilis Pater Amblarus hujus Ecclesiæ Episcopus abiit*. Is esse videtur, cujus nomen inter acta Charthusiæ Montia-Drivii ægre legitur, uti & nomen Archiepiscopi Aquensis, cum quo, cumque Benedicto Massiliensi, & Fulcone Regiensi majus Altare Ecclesiæ loci illius consecraverit anno M.CC.LII. IV. Non. Octobris Riviera porrò docuit me illum tum devotum extitisse urga religiosum S. Antonii Ordinem (ex compendii historiæ Antonianæ, parte tertie, capite XXV.) tum abdicato Episcopatu, Carthusianum babitum induisse anno M. CC. LVI. in Excubiarum Carthusia, in quam, ac etiam in Durbonensem, & Prato-Bayonensem plurima bona contulerit. Ad-hæc, sanctissimu vixisse, prædixisseque etiam futura, ac cetera inter, Bernardi Generalis ubitum, anno M. CC. LVII. Denique Carthusianum quemdam nomine Laicardum ipsius vitam conscripsisse, ac in ea illum speciatim, quod de Propheriæ dono dictum est, memorasse.

BONIFACIUS.

Cum adscriptum Martyrologio, & ad VIII. quidem Calendas Junias hoc fuerit: *Eodem die Bonifacius venerabilis hujus Ecclesiæ Episcopus obiit, anna incarnationis Domini* M CC LXXVIII. *in die Ascensionis Damini*; & potuerit hic Bonifacius sedisse ab anno M.CC.LVII. hoc est, per annos XXI. ideò potius, quam duplicem, facere præstat illum unum, eundemque cum eo, qui legitur sola littera B. tum in citato Pergamenurum Registro, tum in aliu pedis vocato Archivorum Aquensium. Illeic nimirum legitur id, quod superius exscripsimus de Compositione inita circa jurisdictionem, & duminium Givitatis Dignæ, inter Dominos Comitem, & Comitissam Provinciæ ex una parre, *ac venerabilem Patrem Dominum B. Digneusem Episcopum, sua, & Episcapatus sui, ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera*; idque *anno Domini* M CC. LVII. *die Daminica; in crastinum S. Michaëlis*. Notandum est verò, quod sequitur statim, quodque etiam ante retulimus, fecisse id Episcopum *de consensu, & voluntate Huganis de Marcols Archidiaconi Ymberti Archipresbyteri, &c.* videri non obscure innuere, cum Hugo de Marcols, qui cum Hugone de Lauduno XX. ante annis tenuerat locum Præpositi, fuerit Archidiaconus factus, ipsum Bonifacium, qui tunc Archidiaconus fuerat, eundem esse, qui hoc loco fuerit Episcopus B. huc est, nomine Bonifacius.

Observati heic potest, hujus tempore, hoc est, anno M.CC. LXVII. & VII. quidem Calendas Novembris, celebratum fuisse Sedenæ Provinciale Concilium, cujus decreta varia in Statutorum nostrorum Godicem translata habentur, sub Ebredunensi Archiepiscopo Henrico, cujus nomen titulo Ostiensis Cardinalis celebre est. Cum Henrico porrò successerit Jacobus, ut superius innuimus, hic ille ipse Jacobus est, quem retulimus eodem anno, quo Bonifacius mortuus est, composuisse dissidia, quæ in Diniensi Ecclesia erant. Forte verò hærere quis posset, qui fiat, ut Diniæ versatus, & plenam potestatem a Capitulo omnia componendi adeptus XII. Calendas Julii, compositionem ediderit IV. Eidus Januarias ejusdem-met anni. Sed nempe, quia anni tunc computabantur (uti & plerumque etiam-num fit, in Bullis præsertim Pontificiis) non a Nativitate, sed ab Incarnatione Christi Domini, quæ in Martium incidit, ideò annus ille M. CC. LXXVIII. a Martio inceptus, Januario adbuc perseverabat.

GUILLELMUS PORCELLETUS.

Sedebat hic anno M.CC.XC. quo videlicet legitur quidpism ordinasse, ex potestate sibi data a Capitulo circa distinctionem præbendarum, & assignationem distributionum, ut superius deduximus. Confirmatur verò hic annus ex statutorum Codice, in quem inserta sunt decreta Provincialis Concilii, quod sub Raymundo de Medullione Archiepiscopo celebratum fuit Ebreduni. Videlicet ista præcedunt: *Hæc Statuta, quæ nos Frater R. de Medulliane* [is nempe Religiosus fuerat ex Ordine Prædicaturum, & Sistarici quidem; uti ex memorata Jacobi antecessoris compositione constat] *Dei patientia S. Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, per Dominum Henricum bonæ memoriæ Ebredunensem Archiepiscopum, ac post-modum Ostiensem Episcapum, comperimus esse facta: una cum venerabilibus Fratribus G. Dignens. B. Glandaten. Lant. Grassen. B. Senescen. Hugone Nicien. & Guillelmo Vencien. Dei gratia Episcopis Suffraganeis nostris; Fratre P. Abbate Boscauden. ac Procuratoribus Capitulorum Ecclesiarum ipsarum, constituti in nostro Provinciali Concilio, apud Ebredun. Anno Domini* M.CC.XC. *die Sabbathi ante Assumptionem Beatæ Virginis evacato, &c.* Idem sedisse legitur anno M.CC.XCIV. ac die Novembris XXIV. qua simile aliquid superioribus ordinavit.

Istum porrò non alium facio a Guillelmo illo Porcello, cujus varia sunt, quæ habentur in Statutorum serie. Quippe nihil obstat, quod heic Porcellus, illeic Porcelletus dicatur; cum utraque denominatio illustri illi, ac per-antiquæ [ante annos enim octingentos nominis fuit magni] familiæ conveniat. Obstaret magis series, qua Statuta digesta sunt; nempe quæ Guillelmo Porcello tribuuntur, recensentur post Statuta tum Raynaudi Porcelleti, tum Guillelmi de Sabrano; at in Statutis congerendis habitam non fuisse temporum rationem vel ex eo intelligimus, quod cum constet memoratum Jacobum Ebredunensem Archiepiscupum inter Henricum, & Raymundum de Medullione intercessisse, Statuta Jacobi nihiluminus recensentur post ea, quæ R. de Medullione, cum Guillelmo Porcelleto, & ceteris condidit.

RAYNALDUS PORCELLETUS.

Is fuerat Ecclesiæ Sacrista. Anno siquidem M.CCC.III. & die secunda Januarii, cum jam esset electus, obtinuisse legitur meritorum ergo e Capitulo, ut cui de Ecclesiæ gremio expedire judicaret, conferre Sacristiam posset; sed pro

ea tamen

ea tamen vice duntaxat, ac modo id fieret 'Incra diem Martis tum proximum, qui Jonnatii septimus fuit. Concessit etiam Capitulum die VII. prorogationem in diem IX. qui Jovis fuit, & quo demum Sacristiæ beneficium Viro idoneo contulit, præsente, & approbante Capitulo universo. Legitur verò eodem anno, ac die Martii XV. Indictione secunda præstitisse Homagiam, ex Pergamenorom citato Registro. Nempe, postquam præmissum est, id actum *Aquis-Sextiis, in Monasterio Beata Maria de Nazareth, & agris, in quadam aula, in qua comedunt fratres, de novo constructa, in præsentia R. Patris Domini P. Dei gratia Sistaricensis Episcopi, &c.* tum sequitur: *Reverendus in Christo Pater Dominus Raynaldus Dei gratia Episcopus Dignensis, simili modo, & forma, quibus supra juravit supra Dei Evangelia corporaliter manu tacta, promisit, & recognovit; fecit homagium Regia Majestati, si quod ei competit reservato, &c.*

Cum de hoc anno constet, demiror quis esse potuerit Carologus ille Episcoporum Dignensium, ex quo, MS. Porcelletorum Genealogia, quam apud Peireskium vidisse me commemini, fuisse sumptum refert, quod in illo sic legitur: *Anno* M.CCC.XXIV. *obiit Rinaldus Porcelletus; &, Guillelmus Porcelletus illi in Episcopatu successit.* Nam quod ad mortem quidem spectat, debet omnino obiisse ante annum M.CCC.XX. quippe, quo Armandus Episcopus fuit; cum & Guillelmus de Sabrano Armandi successor anno M CCC. XXIV. Statuta quædam condiderit. Quod ad Guillelmum verò Porcelletum attinet, is sane fuit non successor, verum antecessor Roynaldi, ut ex ante-dictis manifestum fit. Quoque minus dubii fit, asservatur actum in tabulariis Capitali, quod superius retulimus sumptum ex Registris Hugonis Brianson (exscribente, qui penes se illo habuit, Jacobo Blancinoto) juxta verò id actum, anno M CCCC. XX. & XIII. Aprilis, P. Bassolis Officialis Dignensis concessit Capellanis facultatem, *ut extraheretur Clausula ex ordinatione facta circa distributiones per venerabilem Patrem Dominum G. Porcelleti quondam Dignensem Episcopum, ex potestate sibi facta a Dignensi Capitulo.* Clausula autem talis refertur: *Anno Domini* M CC. XC. *xxiii. die Augusti, Prædictus Dominus Episcopus apud Dignam, una tam Domino Præposito, & Canonicis inferius nominatis, videlicet, & in generali Capitulo, quod consuevit celebrari in Dignensi Ecclesia anno quolibet, in Festo Beati Petri ad vincula, ipso Capitulo usque in præsentem diem continuato, insimul congregatis; idem Dominus Episcopus, una tam dicto Sacrista ad ordinationem servitiorum, & servitii, &c.* Atque hoc quidem refero, etiam ob optimum Rivieram, qui hacce de re quadamtenus hæsit, ac anteponi posse Roynaldum Guillelmo suspicatus est, referendumque etiam ad annum circiter M.CC.LXXXV. quod in nostris etiam Statutis recitetur confirmasse Statuta Jacobi Archiepiscopi, quem octo, aut decem ante annis vixisse manifestum fit. Quanquam nihil profectò obstat, quin Raynaldus, licet Guillelmo posterior, statuta non modo Jacobi, sed antiquiora etiam confirmare potuerit.

Id potius accipio, quod in eadem Genealogia dicitur: *Rinaldus Porcelletus filius Joannis Militis, & Alzetta filia Elzearii de Sabrano, & Cæcilia de Aguto* [ita scilicet scribitur] *per avos maternos ex familiis Austriaca, & Sabrandita descendentiam; Episcopus Dignensis, sanctus, & miraculis clarus, sub Joanne Papa XXII. ex vita Elzearii Comitis Arriani, scripta a fratre Raphaële Dominicano.* Certe, ut nihil dicam de illustri prosapia, ejus memoria apud nos venerationi adhuc habetur. Tametsi enim nullum antiquum monimentum invenio, quo habitum Sanctum, cultumve illi exhibitum, quasi Indigetum uni comprobetur; nominatur verò duntaxat instar ceterorum Episcoporum, Dominus Raynaudus; at cum in inventorio ante memorato, anni M.CCC.XL. ita legitur: *Primo invenit Capellam Domini Raynaudi Porcelleti albam, de Casamito;* & paulo post: *Item Capellam Domini Porcelleti rubeam;* & alio loco: *Item subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti unum pannum sericum, &c.* Nihilominus a parentum, avorumque memoria appellari audivi Sanctum; &, quod dixi ante Socellum fuisse ab eo conditum [id certe gerit familiæ Porcelletanæ insignia in umbilico fornicis] appellatum fuisse Capellam sancti Roynaudi comperio a ducentis, & amplius annis. Id taceo, quod est ante recitatum de asservatis ejus Reliquiis, ac superstite ustulato osse ex incendiis Calvinistorum. Taceo & quod legisse me quidem, sed apud quem tamen Auctorem, non iot memini, *unum fuisse Sanctum Raynaudum Porcelletum, cui in memorabili illa Gallorum internetione, Siculi pepercerint, ob ejus pietatem, virtutemque perspectam.*

HARMANDUS.

HUjus mentio fit bis, aut ter in Chartulario, cujus jam aliquoties meminimus, quodque conditum fuisse diximus anno M.CCC.XX. ac die XI. Novembris. Quippe initio legitur congregatum Capitulum in Præpositurae Domo, absentibus quidem, cum aliis Ecclesiæ Canonicis, tum *Reverendo in Christo Patre Armando, Dei gratia Dignensi Episcopo, in Romana Curia commorante.* Idem postea repetitur; ac rursus in fine confertur Vicaria domestico cuidam *Reverendi in Christo Patris Domini Armandi, Dei gratia Dignensis Episcopi, licet absenti.* Prætereo autem, cum id Chartularium XX. post annis continuaretur, & inventarium, cujus mox ante meminimus, conficeretur, fuisse in inventarium verba hæc inserta: *Item Capellam viridem, cum Dalmaticis Floquetis, &c. qua fuit Domini Ar. Dignensis Episcopi.*

GUILLELMUS DE SABRANO.

STatuta habemus, quæ hic condidit anno M CCC. XXIV. ac mense Augusto. In inventario quoque ante-dicto memoratur *Capella alba Domini Guillelmi de Sabrano, qua data fuit per Dominum El. Episcopum.* Ex catalogo porrò Abbatum sancti Victoris Massiliensis, quem mecum tum Peireskius, tum Riviera communicarunt, constat hunc Guillelmum electum fuisse Abbatem illius Monasterii, anno M CC XCIII. ipsumque rexisse annos XXXII. & Dignensem Episcopum sub vitæ finem simul fuisse. Celebrata ab illo fuisse in Abbatia capitula varia, annis porrò M.CC. XCIV. M.CC. XCVIII., & M.CCC. V. Adjecit Peireskius sua manu ad annum M.CCC. VIII. Carolum II. nuncupasse illum *Consobrinum suum Guillelmum Abbatem;* ac anno M. CCC. XVII. die XVIII. Julii, meminisse illius Sanctum Elziarium in testamento. Subjecit Riviera eum fuisse promotum

Digitized by Google

rum ad Episcopatum non longe ab anno M.CCC.XX. & , quod Abbas simul, Episcopusque vixerit, debuisse ejus obitum contingere anno M.CCC.XXV. computando semper XXXII. annos, ex quo Abbas electus fuit; aut certe ante finem anni M.CCC.XXIV. quoniam Abbas Guillelmus de Cardaliaco legitur primum Capitulum illo eodem anno celebrasse. Par proinde est, esse illum mortuum non longe ab Augusto, generalive Capitulo, quod Diniæ mense illo habuit.

Adnotari heic potest, fuisse hunc Guillelmum filium Elziarii Domini Ucetensis, & Ceciliæ de Agoulto; fratrem habuisse Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos justitiarum, qui ex Lauduna Alba S. Elziarium Ariani Comitem, & S. Delphinæ sponsum suscepit. Sorores illi fuisse tum memoratam Alizerram, sive Allayetam Raynaldi Porcelleti matrem; tum Burgolam matrem Elziarii de Villa nova, de quo dicendum statim post. Fuisse illum proinde non modo S. Elziarii patruum, & Elziarii de Villa nova avunculum; sed avunculum etiam ipsius Raynaldi, quem habuisse antecessorem in Episcopatu nihil prohibet, cum & occasione Guillelmi Porcelleti, qui illum in Ecclesiam jam induxerat, præeligi potuerit; & esse non admodum avunculo junior ex matre antiquiore valuerit; & novum non sit, aut juniores senioribus præmori, aut seniores fieri juniorum hæredes, atque successores.

GUILLELMUS.

HAbetur iste ex eo Concilio, quod Avenione, ac in Prioratu S. Rufi fuit celebratum anno M.CCC.XXVI. mense Junio, a Gasberto Arelatensi, Jacobo Aquensi, & Bertrando Ebredunensi Archiepiscopis, una cum suffraganeis Episcopis, eorumve Vicariis, & Capitulorum, Abbatumque quorumdam Monasteriorum Procuratoribus; quatenus quidem integre in statutorum nostrorum codice descriptum habetur. Nempe in eo Ebredunensis speciatim Metropoleos Prælati ita deducuntur: *& dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre Domino Fulcone Venciensi Episcopo præsente, & cum venerabilium in Christo Patrum Dominorum Gaufridi Grassen. Rostagni Nicien. Guillelmi Dignen. Bertrandi Senescen. & A. Glandaten. Episcoporum suffraganeorum ipsius Procuratoribus sufficienter comparentibus*. Nisi obstitisset ante dicta credidissem facile, hunc Guillelmum eundem cum Guillelmo de Sabrano esse. Credi etiam posset fuisse ipsum ex aliqua una familiarum nobilium, quæ sedem tenuerunt per hæc tempora; verum, ut Armandus ex alis, sic quoque ex alia interiici hic Guillelmus potuit. Fortassis fuit ipsi cognomen *Ebrarda*; quando inter memoratas Episcoporum Capellas ea recensetur, quæ fuerit *Guillelmi Ebrardi*, scilicet *violata, de diaspra diversorum colorum, cum Floqueta, & Dalmatica, &c.* Certe in Guillelmo de Sabrano successisse potest, cum legatur fuisse unus ex iis Canonicis, qui illi condenti statuta adsuarunt. Sed longe sum tamen, ut quidquam definiam.

ELZIARIUS DE VILLA NOVA.

HUnc memoratus ante Franciscus de Villanova Flayosci Baro, Genealogiæ suæ scientissimus, retulit mihi alias extitisse filium Raymundi, & nepotem Girandi, utcumque Genealogia familiæ Sabranicæ a Peireskio communicata, filium Girandi, & memoratæ Burgolæ de Sabrano faciat. Cum ex dictis verò constet, illum fuisse S. Elziarii consobrinum; mirum minus est, fuisse illum primo loco substitutum in testamento ante citato anni M.CCC.XVII. Is Canonicus primum fuit Forojuliensis, Massiliensisque; & Episcopatum adeptus, præstitit homagium anno M.CCC.XXXIV, die Octobris X. quo etiam anno, ac mense Junio, ex Rivieræ indicatione, consecravit Ecclesiam Chartusianarum Monialium in Cella Rohaudi, Forojuliensis Diœceseos, in qua tunc vivebat S. Rossolina illius, vel soror, vel ex fratre neptis. Nos statuta quædam illius habemus, ac in iis illam Sacramenti formam ad quam Judæi tenebantur, cujusque superius commeminimus, ex die Maii XXII. anno M.CCC.XLI. Denique in Martyrologio ad Non. Octobris sic adscriptum fuit, M.CCC XLI. *vii. Octobris obiit Dominus Elziarius Episcopus*. Quare, cum is haud-dubie fuerit, qui interfuit alteri illi Avenionensi Concilio, anno M.CCC XXXVII. celebrato, & nomen ejus litteris El. ut etiam fere apud nos, expressum solum fuerit, non est, cur Robertus dubitare debeat, if ne Elzias, an Elias fuerit.

Quam singularis fuerit Prælati hujus pietas, ex varietate, ac pretio rerum, quibus donavit Ecclesiam, intelligi potest vel ex inventario, quod novennio post fuit conditum. In eo scilicet legimus fuisse hæc, inter cetera, reperta in Ecclesia: *Crucem argenteam datam per El. Episcopum. Reliquiarium argenteum cum tribus crystallis, in quo crines B. M. in supremo nempe trium crystallorum, cum signa El. & Brachium sancti Domnini in argento cum signo etiam El. Unam Cassiam magnam coopertam de ossu, ad tenendum Reliquias, datam per Dominum El. Pannum magnum de Fran. cum Imaginibus Apostolorum, datum per Dominum El. Item duo pallia alba diaspreti, data per Dominum El. Episcopum. Duos Corellos de Sirica antiqua, datas per Dominum prædictum El. Processionarium datum per Dominum El. Episcopum. Capellam Guillelmi de Sabrano cum signa Parcelletarum, datam per Dominum El. Episcopum.* Cum verò hæc fuerint a folio xlt. in li. varie interspersa; tum sequitur folio lii. *Res infrascriptæ datæ fuerunt per Rev. in Christo Patrem Dominum Elziarium bonæ memoriæ, usui, & servitio Beatæ Mariæ Dignensis*; ac tum complentur duæ paginæ, præter res hactenus memoratas. Quæ sane cum ita se habeant, mirum non est, si ejus memoria apud nos cara perseveret; ac si, post ejus obitum, quod Sacellum fuerat ab eo, capituloque simul extructum [videlicet præter Capituli insignia eminentia in furnice extant etiam Villanovana in eo capitello, cui arcus innititur, ab angulo inter meridiem, & ortum originem ducens] si id, inquam, Sacellum fuerit ab ejus nomine Capella S. Elziarii [quo modo aliud Sancti Raynaudi] appellatum.

Porrò, quia forma jurisiurandi, ad quam Judæos adstrictos voluit, habet nescio, quid ad æquivocationes præoccupandas singulare; ideo juvat illam heic apponere. Constitutio ergo sic habet

Digitized by Google

habet: *Item statuimus, quod si Judæus causam habet cum Christiano, vel contra Christianum, vel etiam testimonium ferat contra Christianum, teneatur jurare sub hac forma. Juras tu per Deum Patrem Adonai? Respondet. Juro. Juras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabbaoth? Resp. Juro. Juras tu per Deum Elohi? Resp. Juro. Juras tu per Deum, qui Moysi apparuit in rubo? Resp. Juro. Juras tu per decem nomina Dei? Resp. Juro. Juras tu per totam istam legem, quam Deus docuit Moysem famulum suum? Resp. Juro. Si tu culpabilis es de hac re, & Dei nomina, & legem ejus perjuras, mittat Deus super te turbam, & febrem quotidianam, tertianam, & quartanam; & mittat Deus super te, & oculos tuos angustiam animæ tuæ. Respondet Judæus. Amen. Lucrum tuum comedant inimici tui, & mittat Dominus super te iram suam, & deficias ante tuos inimicos; habeant super te inimici tui potestatem, & fugias, nemine te sequente. Resp. Amen. Si perjuras Dei Sacramenta, frangat Deus vireis tuas, & potentiam tuam; & ponat Deus devastationem in domum tuam; & mittat Deus super te bestias feroces, & ponat Deus super te inimicos tuos. Resp. Amen. Adducat Deus super te gladium vindicare vindictam, & adducat pestilentiam super te; & tollat a te omnem substantiam panis, & comedas, & non saturieris. Resp. Amen. Item, si perjuras de hoc Sacramento, comedas carnem filiorum tuorum, & destruat Deus cadaver tuum, & super corpora infantium tuorum adducat mortalitatem pessimam. Resp. Amen. Donet Deus domum tuam in deserta, & destruat Deus sanctuarium tuum, & deleat te de terra, & inimici habitent in domo tua; & stuprent tuam uxorem; & dispergat te Deus super terram, & nemo respiciat te. Resp. Amen. Sectetur te gladius mortalitatis; & mittat Deus molestiam, & timorem in corde tuo, ut fugias ad motum foliorum arborum, ac si gladius insequeretur. Resp. Amen. Sis dispersus inter gentes; & moriaris in terra inimicorum tuorum; & sic te absorbeat terra, sicut absorbuit Datan, & Abiron, & etiam deglutiat. Resp. Amen. Et si tu de hoc Sacramento perjures, declinet Deus cor tuum iniquum, & pessimum, & veniant super caput tuum omnia peccata tua, & parentum tuorum, & omnes maledictiones, quæ in volumine legis Moysi, & Prophetarum scriptæ sunt. Resp. Amen, amen, amen. Fiat, fiat, fiat.*

JOANNES PISCIS.

HUjus habemus Statuta varia, partim in libro Statutorum, partim in jam dicto Chartulario, illiusve continuatione, ab anno M. CCCXLI. in annum M. CCC. LVI. Memoratur præterea in sententia quadam Vicarius ab illo commissus anno M. CCC. LVIII. In Martyrologii autem margine sic adscriptum fuit. Ad III. Nonas Julias. *Eodem die Translatio capitis Sancti Vincentii Dignensis Episcopi, ad Ecclesiam Dignensem, per Reverendum Patrem Dominum Jo: Dei gratia Dignensem Episcopum, M. CCC. XLIX. die V. Julii.* Undenam porrò facta fuerit Translatio hujusce-modi, conjectu facile non est. Nam existimare quidem aliud nihil actum, quam sacrum beati Vincentii Cranium transpositum fuisse ex arcula quapiam in capsam argenteam, forma capitis eleganti, ac translatum, ut fieri solet, processione quadam solemni, relatum in Ecclesiam; tum verba relata amplius quidquam sonant; tum Sancti Vincentii Caput non fuisse prius in Ecclesia ex eo suspicari licet, quod in inventario, novem prius annis confecto, memorentur quidem reperta in una capsarum, quæ ad Altare beatæ Mariæ, Ossa Beati Domnini, & Caput Beati Marcellini; at mentio perinde non fiat repertorum Ossium, Capitisve Beati Vincentii.

Utcumque sit; quia deinceps Martyrologium nihil habuit circa Joannis obitum; & quia aliunde in condendis Statutis synodalibus anni M. CCC. XLIII. Joannes cognominatur Piscis, hinc par est reputare illum, post annum citatum M. CCC. LVIII. Aquensem Archiepiscopum fuisse. Scilicet in catalogo Archiepiscoporum Aquensium Roberti, consonanter illi, quem ostendit Peireskius, ita legitur: *Jo: Piscis abiit X. Octobris* M. CCC. LXVIII. *ad quem scribebat Urbanus V.* M. CCC. LXIV. Nihil attinet memorare, in illo eodem inventario, in quo recensentur 101, ac tantæ res donatæ ab Elziario, interjici *unam Mappam Altaris, datam per Dominum Jo: Episcopum.*

BERTRANDUS DE SEGURETO.

HIc videtur fuisse ille Sacrista, sub quo dictum jam sæpius inventarium condi ceptum est anno M. CCC. XL. & de quo legitur in ipsomet: *Item, unum Horologium datum per Dominum Bertrandum de Segureto Sacristam prædictum.* Cum successisset autem Joanni, Pergamena superest charta in capituli tabulariis, qua *Ber..... de Segureto confitetur se accepisse a Capitulo Mitras quasdam pretiosas, & anulos Pontificaleis.* Habui etiam præ manibus litteras Tonsuræ collatæ Durando Heliæ, Corbonis, Visitationis tempore, a Domino Bertrando Dignensi Episcopo, anno M. CCC. LXV. die Junii II. ne verò temere succresceat Episcoporum numerus, cum is possit adhuc vixisse anno M. CCC. LXXXV. ideò referre ad ipsum placet, quod homagium est præstitum eo anno, ac I. Decembris; ut ex registro Homagiorum in Aquensibus Archiviis habetur. Nempe vel titulus sic habet: *Homagium Reverendi in Christo Patris, & Domini, Domini B. Dignensis Episcopi, Domini castrorum de Marculpho, de Entzeria, Thorasiæ, Archaillo, Bastida, de Rocca-bruna, de Rocca-rossa, Tanarono, & pro partibus, quas habet in Civitate Digna, & in Rocca Drasii, & pro Burgo Dignensi, tam nomine ipsius proprio, quam Venerabilis Præpositi, nec non Canonicorum, Capituli, & Ecclesiæ Dignensis.* Fuit fortè hujus ex fratre nepos, qui Bertrandus de Segureto deinceps Præpositus fuit. De obitu cum nihil habeatur, conjicere duntaxat licet, fuisse eum alterum Bertrandorum, quorum diximus diem obitus tacito anno memorari; sicque aut VI. Nonas Julias, aut III. Nonas Decembreis obiisse.

NICOLAUS DE CERBARIO.

VAria hujusce acta legi in Protocollo veteri, sub littera N. annorum M. CCC XCVI. & M. CCC. XCVII. quo quidem posteriore anno adnotatum fuit in Martyrologio, arsisse Ecclesias tam beatæ Mariæ, quam Fratrum Minorum, in die sanctæ Annæ. Extat etiam Homagium in Archiviis Aquensibus, quod *Dominus N. Dignensis Episcopus, Dominus de Marculpho, de Tanarono, & de Rocca-rossa præstitit Serenissimo Regi Ludovico, &c.* anno M. CCC. IC. die Octobris II. qua etiam

Digitized by Google

Bertrandus de Segureto Præpositus præstitit. Is Franciscanos fuerat, ipseque fuit, qui Ecclesiæ donavit Turriculam illam argenteam, de qua dictum superius est. Nempe in una facierum baseos isthæc inscriptio legitur: *Hanc Beatæ Mariæ Virginis Imaginem, cum Tabernaculo; fecit fieri, & legavit Ecclesiæ Cathedrali Dignensi Magister Nicolaus de Corbaria, Ordinis Minorum, dictæ Ecclesiæ olim Episcopus*, Quid porrò fuerit ad marginem Martyrologii adscriptum, ecce. Ad III. Nonas Martias. *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus hujus Ecclesiæ Dignensis. Et iste dimisit currente anno.* M.CCCC.VII. *ob reverentiam Dei, & Beatæ, & redemptionem animæ suæ, & parentum suorum, Imaginem argenteam Beatæ, quæ est in præsenti Ecclesia; & ideò dicta die fiendum est cantare pro anima sua.* Et sane, ut cantare hoc merito jure fuerat a Capitulo institutum, ac deinceps fuit prætermissum immerito; sic meritissimo repeteretur; ac tanto magis, quanto habemus tam frequentem præ oculis Prælati hujus optimi dignam memoria munificentiam. Quod idem dicendum de optimo Elziario, deque ceteris, quorum benefacta etiam num oculos perstringunt. Quin-etiam jure repetentur, quæ fuere ab optimis Prælatis instituta Anniversaria; tametsi sortes, seu pecuniæ ab ipsis in eam rem legatæ, quò evaserint, ignoretur; neque enim, licet majores nostri illas, aut non satis curarint, aut forte etiam decoxerint, ipsorum legantium fuit culpa, aut per eos stetit, quominus ad nos pervenirent, neque nos ideo minus affectui illorum obligati sumus, nec minus tenemur ad præstandum officia, quibus quæ ad nos pervenerunt beneficia fuere adstricta.

BERTRANDUS RODULPHUS.

ISte quoque, quantum conjicio, Franciscanus fuit, Ordinisve Fratrum Minorum. Certe fere semper vox *Frater* nomini ejus præponitur. Varia sunt, quæ ejus extant monumenta, ab anno usque M.CD.XX. Nam, cetera inter, illo ipso anno adnexuit Capituli mensæ Prioratum Galberti; uti & XX. post annis Hospitale Burgi, & Ecclesiam de Cataleriis. Anno M.CD XVI. transactioni interfuit, inter Capitulum, & Fratres Minores; & XIII. post annos iniit ipse transactionem cum Capitulo, circa decimam vinearum Digniæ, & Galberti. Extat adhuc Liber, Viridis vocatus, Visitationem continens, quam eodem anno M.CD.XVI. peregit. Extant præterea varia Statuta, quæ fuere ab eo condita, quorumque nonnulla fuere relata superius, annis M.CD.XIX. M.CD XXIX & M.CD XXXII. Obitus illius habetur inter acta Joannis Filioli, ad ann. M CD XXXI. diem Martis, quæ fuit Februarii XXVI. ac horam diei XIX. Illico nempe Capitulum, cui præfuit Joannes Rodulphus Sacrista (Bertrandi forte ex fratre nepos) creavit Oeconomos duos ad regendum, administrandumque bona, ac jura Episcopatus; unumque item Officialem, ac in spiritualibus, temporalibusque generalem Vicarium. Et, ne quis miretur citatum mox annum M.CD.XXXII. quo Statuta condiderit, sciendum est, aut mendum inter exscribendum Statuta irrepsisse, quando illa Februario quoque, ac septima die fuere condita; aut in Statutis computatum annum a Nativitate fuisse, quem Notarius expresse ab Incarnatione dixit; sic nempe, ex ante adnotatis, unus, idemque mensis Februarius, qui a Festo Incarnationis, seu Annuntiationis antecedente, fuit anni XXXI. ab antecedente Nativitatis Festo, fuit anni XXXII. Miror interim nullam factam Episcopi hujus in Martyrologio mentionem; quando & illæ adnexiones, & consensio quoque in decimas vini, ex quibus possent distributiones copiosius, commodiusque fieri, arguunt fuisse illum in Capitulum, suamque Ecclesiam præclare animatum, atque idcirco, cujus etiam memoria recolatur, dignum.

Adnotanda porrò duo quædam heic sunt, quæ ejus tempore contigerunt. Unum, quod anno M.CD.XV. ac mense Julio celebratum est Diniæ Provinciale Concilium; tametsi qui in ipsum Prælati convenerint, aut quid omnino statuerint, sit mihi hactenus incompertum. Celebratum enim duntaxat cognovi ex Registro quodam publicatum Civitatis deliberationum, in quo ad diem secundam Julii ita legitur: *Ordinatum est, quod Domini Syndici debeant providere super adventu Dominorum Prælatorum, qui in præsenti Civitate venturi sunt, eorum Concilio tenenda, de collatione donorum, & deserviendo eis nomine Villæ, quantum honorabiliter poterunt, ad honorem Villæ, sive in vino, vel aliis quibuscumque.* Et ad diem XVI. Augusti. *Fuit ordinatum, quod Clavarius Villæ solvat ceram, quam præsentaverunt Domini Syndici moderni Dominis Prælatis, qui tenuerunt eorum Concilium in Civitate Dignensi hoc præsenti anno.*

Alterum, quod anno insequenti contigit Eclipsis Solaris memorabilis, de qua hæc verba ad marginem Martyrologii fuere adscripta: *Anno Domini* M.CD.XV. *& die Veneris, qua fuit vii. Junii fuit Eclipsis Solis, hora secunda post ortum Solis; & duravit per unam horam, a principio Eclipsis usque ad finem; & Stellæ videbantur clarissime.* Est certe observato dignum, eandem Eclipsin, etiam in Bohemia, aut Polonia totalem fuisse. Ecce enim Erasmus Reinholdus ipsam accensens duabus illis, quarum altera a Thucydide, altera ab Ammiano Marcellino refertur, istud subiicit: *Scriptor Historiæ Polonicæ, cum recitat tumultus Bohemicos, ait anno* M.CD.XV. *die* VI. *Junii hora* XVIII. [hoc est, vulgari modo loquendo, die VII. hora I. matutina] *Solis Eclipsin conspectam esse tantam, ut & Stellæ velut noctu viderentur, & aves subita caligine territæ passime sublimi in terram deciderent.*

PETRUS DE VERCELLIS.

IPse est, cujus nomen, aut prima certe nominis littera P. reperitur in variis actis ab anno usque M CD.XXXIII. Fuisse illum Theologiæ, juris, rerum agendarum eximie peritum declarant tum duæ, quæ penes me extant, ejus orationes in Basileensi Concilio habitæ, altera ad ipsum Concilium, altera ad Imperatorem [nempe illeic interfuit & nomine Cleri totius Provinciæ, & tanquam Orator Ludovici III. Jerusalem, ac Siciliæ Regis, & Provinciæ Comitis] tum quæ egit deinceps in Florentino Concilio, ac etiam in Græcia, ubi de Græcorum reconciliatione est actum. Ac interfuisse quidem illum Florentino Concilio, constat ex serie subscriptionum prid. Non. Julii, anni M.CD. XXXIX. quas inter hæc extat: *Ego Petrus Episcopus Dignensis me subscripsi.* Fuisse autem illum in Græcia, Claudius Robertus recitat in Catalogo Episcoporum Meldensium. Scilicet illo eodem anno Episcopatum commutavit, ac in novam Ecclesiam largitionem testatus est.

Digitized by Google

Roberti verba sunt: *Petrus de Versailles, Doctor eximius* M.CD.XXXIX. *dedit Ecclesiæ ducentos aureos ex pecunia ab Eugenio IV. accepta, pro negotiis per eum in Græcia bene gestis.* Sequitur autem: *Obiit* M.CD.XLVI. *xi. Novembris, & die sequente, hora 10. sepultus, &c.* De illo proinde apud nos aliud nihil ab exacto anno M.CD.XXXIX. comperi, quam quod legisse memini inter acta Joannis Filioli, cum anno M CD XLV. Inventarium bonorum Episcopatus fieret per Dominum Petrum Turelure tunc Dignensem Episcopum, adfuisse Guillelmum Rostagnum: *Quondam Vicarium Domini P. de Versellis Dignensis Episcopi, & nunc moderni Episcopi Meldensis.* [Notarius nempe loquitur] qui habitas quasdam a se claveis tradiderit dicto Domino Petro Turelure.

Ut quidpiam verò seligam ex iis orationibus, quas illum in Concilio Basileensi habuisse dixi, ecce in priore ad ipsum Concilium, postquam mandatum Regis exposuit, istud inter cetera subdit: *Sunt etiam in Patria alii Prælati, quorum quidam ægritudine, & senio fracti, alii tenues in facultatibus, alii fortes viribus, quos velut assa Respublica non expedit his temporibus a patria recedere. Hos omneis repræsentando, excusatos haberi supplicamus, confidenter ad memoriam reducentes legem David Regis, in istis dudum observatam, videlicet, quod euntibus ad prælium, & remanentibus ad sarcinas, æqua erit pars, & par præmium.* In posteriore verò ita inprimis exorditur: *Serenissime, atque sacratissime Princeps, Dive Imperator, semper Auguste, cujus directioni ille, qui cælestia simul, & terrena moderatur, totius orbis commisit habenas, ut C. ad leg. Rhod. de jactu, L. deprecatio, &c.* [videlicet passim interiicit leges, quæ erat temporum illorum facundia, atque eruditio] & subiicit mox: *Pro parte Serenissimi Principis, & Domini nostri Ludovici III. Dei gratia Jerusalem, & Siciliæ Regis, fidelissimi Ecclesiæ vassalli, ac filii devotissimi, ut in Clem. Pastoral. §. rursus ...... Vestræ Imperiali sublimitati proxima, imo valde proxima consanguinitatis linea conjuncti, ipsique multis, & magnis naturalibus, atque ...... confœderationum nexibus colligati; totiusque suæ Provinciæ, tres notabiles particulares Provincias, Arelatensem videlicet, Ebredunensem, & Aquensem notarie contentis, in conspectu vestræ sacræ Imperialis Majestatis, assistentes solemnes, electi, atque destinati Ambaxiatores personaliter conveniunt, &c.* Desumit deinde, quod appellat Thema, ex eo, quod lectum illo die in Ecclesia fuerit, nempe, *in Concilio justorum*; ac argumento susiuscule deducto, sic demum concludit, nihil amplius citans. *Relicto igitur Concilio impiorum, teneamus Concilium justorum, &c.* ac tum perorat, Imperatorem ad promovendum Concilium, ne careat sperato successu, adhortando, ac ipsi negotia sui Principis [cujus recenset iterum consanguinitatem proximam] commendando. Responsum autem Imperatoria ecce: *Nos multum gaudemus audire bona de Domino Rege consanguineo nostro; & bene recordamur de proximitate generis, & confœderationibus habitis, & initis inter nos, & Dominum Patrem suum bonæ memoriæ, qui si supervixisset, ipse Dominus ...... Burgundiæ Dux, mala, quæ nunc sunt in Francia, non essent. Parcat ei Deus. Nos erimus semper parati ad complacita Domini Regis consanguinei nostri dilectissimi. Et vos bene veneritis.*

GUILLELMUS CARDINALIS DE ESTOTA-VILLA.

IS erat jam prior Sancti Martini Parisiensis, & Ecclesiæ Andegavensis electus Episcopus, cum juxta ipsius Procurationem conscriptam Florentiæ memorato anno M.CD.XXXIX. ac die Novembris III. immissus fuit in Dignensis Episcopatus possessionem, die insequentis Decembris XVIII. Ita retulit Filiolus in acta, ac Procurationem subjecit, qua Capitulum tum residentiam depoposcit, tum insinuari Summo Pontifici voluit, ut expectando ejus mandata, ab usque translatione P. in Meldensem Ecclesiam, ad electionem non processisset. Ceterum illo ipso die creabatur Guillelmus Cardinalis Presbyter SS. Sylvestri, & Martini in Montibus, ut minus sit mirum, si anno insequente, & mense Octobri legamus in actis Bertrandi Isnardi, quod relatum superius est; scilicet, Urbis *Syndicos supplicasse Joanni Rodulpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus Reverendissimi in Christo Patris Domini G. Dei gratia Dignensis Episcopi, Cardinalis sancti Martini, ut vellet, &c.* Fuit verò etiam deinde factus Episcopus Portuensis, ac Sanctæ Rufinæ; etiam Ostiensis, ac Veliternus; ne memorem fuisse Episcopum præterea Marinensem, & Biterrensem; ac denique etiam Rothomagensem Archiepiscopum. Supersunt adhuc ea in Ecclesia nominis illius insignia vestigia, ac in iis ipsum campanile cum campana ingenti ejus nomine. Parisiis Collegium, seu domus facultatis medicinæ, monumentum est liberalitatis ipsius. Romæ Ecclesiam Sancti Augustini Urbis a fundamentis usque extruxit, simulque ditavit, atque exornavit. Fuere & ejus munificentiæ testimonia alia complura. Nam quanti quidem aliunde fuerit, non in Gallia modo, sed in aliis etiam Regionibus nominis (idque cum illustris foret genere, ac Reges etiam attineret) ipsæ historiæ satis loquuntur.

Vixit Cardinalis XXXVIII. annos, at Episcopatum Dignensem rexit tantum per annos sex; scilicet ad usque Decembrim anni M. CCCC. XLV. Per istud sexennium varia legi acta, in quibus nunc Episcopus, nunc Administrator perpetuus Dignensis Ecclesiæ vocatur. Dignum autem est memoratu, in laudem, ac decus tanti Præsulis, cum habere sibi non vellet, quos reditus perceperat ex ea Ecclesia, in qua neque unquam resedisset, neque ullo quidquam peregisset, fuisse illos postmodum ab eo ipsi Ecclesiæ restitutos; tum nempe, cum Corradus a Cruce, successor Petri Turturelli, qui Episcopatum proximus ab illo obtinuerat, legitur in actis, quæ sunt asservata in Tabulariis Capituli: *Solvisse ipsi Capitulo anno* M. CCCC. LXXVII. *summam ducentorum ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episcopus Ostiensis, Cardinalis de Estoto-ville, Archiepiscopus Rothomagensis, pro fundatione Anniversarii, seu Cantariali media die cujusque mensis, aut sequente proxime, festi solemnitate non impedita.* Legimus præterea in inventario ornamentorum Ecclesiæ, quod anno M D. LVIII. fuit conditum, asservatam adhuc *Capellam Domini Cardinalis Rothomagensis*; meminique seniores quosdam retulisse mihi adhuc puero, visum a se olim Galerum ejus Cardinalitium ex Ecclesiæ Beatæ Mariæ presbyterio adhuc dependens.

PETRUS

PETRUS TURTURELLUS.

ITa legu hujus cognomen in Archivis Aquensibus. Quippe in Registru, quud *Taurus*, vocatur, legitur, *dinumeratio censuum, & servitiorum pro Reverendo in Christo Patre P. Turturelli Dignensi Episcopo, anno* M.CCCC.LXIV. Alias autem cognuminari solet *Turelure*, ac nominatim in confectione memorati prius inventarii. Porrò & in codice eodem ita legisse memini: *Anno* M.CCCC.XLV. *Decembris xviii. Sabbatho quatuor temporum, Rev. Pater Dominus P. Tureluri, de Ordine Prædicatorum, Dei, & Sanctæ Apostolicæ Sedis gratia Dignensis Episcopus, ordines celebravit infra Dignensem Ecclesiam, &c.* Id videlicet illico ab adeptione possessionis. Sic in Humagio, quod præstitit die XIII. Januarii sequentis, dicitur *P. Tureluri, Magister in sacra Pagina, & de Ordine Prædicatorum.* Et dicitur quidem is annus M.CD.XLV. Sed nimirum, quia is annus terminatus mense Decembri non fuerat, juxta id, quod jam semel est, atque iterum adnotatum. Unde & eodem est referendum, quod inter acta Bertrandi Isnardi factum Laudimium legitur a Procuratore G. Cardinalis, &c. VIII. Decembris M.CD.XLV. & a Procuratore P. Dignensis Episcopi, VII. Februarii, anni itidem M.CD.XLV. Præterea hunc esse, qui biennio post, hoc est, anno M.CD.XLVII. ac die Novembris XVI. Capellanias quasdam Capituli mensæ adnexuerit, ex actis ejusdem Isnardi. Aliquot ipsius Statuta habemus anni M.CD.LX. & Statutorum confirmationem anni M.CD.LXIV. ac varia item acta ab eo anno, quo primum sedit, in annum usque M.CD.LXVI. cujus mense Julii, ac die XXII. mortuus legitur. Ipse est, qui, quantum fando accepi, celebri cæremoniæ ad SS. ut vocant, Marias interfuit, panegyrimque elegantem habuit.

CORRALDUS A CRUCE.

HOc numine legitur passim; tametsi interdum Conradus dicatur. Is fuerat ante Præpositus; electus est autem a Capitulo, anno M.CD.LXVI. indictione XIV. die Jovis, quæ fuit mensis Julii XXIV. [biduo scilicet ab obitu Petri] quod etiam jam ante, cum de electione ageremus, adnotavimus. Extat adhuc electio inter acta Berterandi Hesmivii, in quibus etiam dicitur, & Protonotarius, & legum Baccalaureus. Varia ipsius acta habentur ab anno hujuscemodi in annum M.CD.LXXIX. ac nominatim permutatio Prioratus S. Eugeniæ Corbonensis, cum juribus Marculphi, Euzeriæ, aliorum locorum ad Capitulum pertinentibus, anno M.CD.LXXVI. Itemque solutio illa memorata ducentorum ducatorum aureorum sibi a Cardinali Estutavilla consignatorum, cum fundatione insequuta anno M.CD.LXXVII. retulimus etiam superius, confirmatum fuisse ab illo Statutum de beneficiatorum residentia, anno M.CD.LXXIX. ac die Jan. XIII. cujus postridie legitur decimalia jura clocasse. Debet autem postea mense Augusto obiisse; quando legimus die ejus mensis XXVII. Vicarium a Capitulo Sede vacante institutum, & in Bulla Sixti IV. confirmante, unionem dicti Prioratus S. Eugeniæ, mense Octobri ejusdem anni, memoratur, ut ante defunctus, *bona memoria Conradus Episcopus Dignensis*. Quod verò die ultima Julii Marcellinus Guiramandus contulisse legitur Capellaniam quandam Guillelmo Hesmivio, tanquam administrator totius Episcopatus, id egisse intelligi potest, ut generalis Procurator ab ipso Corraldo institutus. Denique tacendum non est, cum agnosceret divinum Officium ob distributionum exilitatem frigescere, donasse illum Capitulo pro distributionibus quotidianis septuaginta florenos de auro; fidem faciente inventario instrumentorum Capituli, Bullam extitisse hujus donationis.

ANTONIUS GUIRAMANDUS.

OPtimi hujus Episcopi plurima occurrerunt acta ab illo usque anno M.CD.LXXIX. in annum usque M.D.XII. Non longe ab ipsa promotione delectus fuit a Carolo III. Comite Provinciæ, ut cum Francisco de Luxemburgo, & Joanne Jarento Cancellario postulatum iter a Sixto Pontifice Maximo Regni Neapoleos infeudationem. Anno M.CD.LXXXV. adeptus est Præposituram Bariolensis Ecclesiæ; unde & in quadam collationis Bulla anni illius legitur: *Antonius Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Dignensis Episcopus, Præpositus Ecclesiæ Collegiatæ Beatæ Mariæ de Bariolis Forojuliensis Diœceseos Commendatarius, & Administrator perpetuus*, &c. De Prioratu Collis-martiensi, quem etiam obtinuerit, quia nihil, nisi fando, accepi, nihil est, quod adiiciam ad ea, quæ memorata superius sunt, cum de constructione Ecclesiæ Sancti Hieronymi ageretur. Hæc porrò Ecclesia tam insigne est munificentiæ ejus munimentum, ut promptum omnino sit coniicere quantam haberet Ecclesiæ potius, quam sui, suorumve rationem. Hinc cetera quidem prætereo, ac nominatim erectionem Prioratus Sancti Vincentii in Religiosorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captivorum Administrationem, de qua ante quoque est dictum; ac adjungo solum, quod adscriptum fuit Martyrologii margini, ad XI. Cal. Novembris. Illud ita habet: *Eodem die obiit Reverendus in Christo Pater Dominus Antonius Guiramandi, præsertim Ecclesiæ Dignensis Episcopus, qui construi fecit Ecclesiam Sancti Hieronymi in præscripta Civitate, nec-non & alia plurima bona dictæ Ecclesiæ fecit; cujus anima in pace quiescat, anno* M.D.XIV. *die xxi. Octobris*. Oportet illum prius sese Episcopatu abdicasse, quando Successoris ipsius acta aliqua legimus ab anno M.D.XIII. illustre interim recitatum ex Martyrologio elogium, cujus occasione par est caram ejus memoriam vigere in Ecclesia, quæ est adeo amantem, adeo beneficum erga se experta.

FRANCISCUS GUIRAMANDUS.

IS fuit Antonio ex fratre Nepos, legique eum fuisse prius Præcentorem anno M.D.VII. Accepi etiam fando fuisse ipsum quoque Bariolensem Præpositum; tametsi nulla mihi acta de ipso, sed de Marcellino ipsius fratre Guiramando occurrerint. Dixi jam quædam legi de eo, ut Dignensi Episcopo, ab anno usque M.D.XIII. annis post tribus profectus est ad Lateranense Concilium, sub Leone X. celebratum. Quippe sessione XI. quæ habita est anno M.D.XVI. die Decembris XIX. inter eos, qui interfuerunt, ita legitur: *Rev. P. D. Franciscus Dignien.* & postea inter vota, *Dignen. Placuerunt; sine præjudicio Ecclesiæ suæ.* Et sessione

fione XXI. quæ habita eft anno M.D.XVII. die Martii XVI. inter præfenteis iterum recenfetur *Rev. P. D. Francifcus Dignen.* Anno poftea M D XIX. Capitulo interfuit in accepiatione unionis Prioratus Brachii capitulari menfæ jam factæ. An pari modo interfuerit circa unionem Prioratus de Caftro-novo factam anno M. D. XXVII. juxta permutationem biennio ante factam per Philippum Guiramandum ex ejus familia Canonicum, non cumperi. Quatuor certe annis deinceps fuperfuit; cum de ipfius obitu hoc in Martyrologii margine fuerit adnotatum. Ad VII. Calendas Junias (quo etiam die Bonifaelus ante memoratus obierat) *Ipfo die M D. XXXVI. obiit, & fuit fepultus Reverendus in Chrifto Pater, & Dominus Francifcus Guiramandi, Epifcopus Dignenfis.*

CHERUBINUS DORSEIUS.

HUjus mentio fit in Regiftro dinumerationum in Archiviis Aquenfibus. Siquidem inter ceteras illeic legitur; *Dinumeratio bonorum Epifcopalium facta pro Reverendo Patre Dignenfi Epifcopo Cherubino d'Orfiero die XXV. Februarii, anno* M D. XXXVIII. Memoratur etiam ad annum M D. XLIII. tum in Redemptione, feu pretio, ut loquuntur, facto Fontium Baptifmalium, quos conftrui in Ecclefia fecit, die Julii VII. tum in Placito, Arreftove Curiæ Parlamenti, quod obtinuit die ultima Octobris. Eo nempe Arefto cenfus, & proventus per Prædecefforem Francifcum relicti, adverfus hæredes ipfi adjudicantur; fed ita nihilominus, ut fint in Ecclefiæ reparationem, piofque ufus convertendi. Poftremo quædam inveftituræ ab eo conceffæ leguntur anno M D.XLIV.

ANTONIUS OLIVARIUS.

DE hoc aliud nihil memini legiffe, quam quod fuperius ex Civitatis Tabulariis retuli; acceptationem videlicet viridariorum aliquot, ex quibus pars inferior Prati Planetarum adunata, & in Epifcopatus rem verfa fuit, anno M. D XLVI. & die XV. Martii. Nempe, cum fexdecim ante annis Civitas emiffet a Francifco Guiramando, Epifcopi Hortum, qui inter caftrum Epifcopale, & Mardaricum erat fitus, Prato Nundinarum ampliando, idque flurenorum trecentorum pretio, quibus fundus Epifcopatui addicendus acquireretur; ideo hujufmodi viridaria pretio illo coëmit, Antonio obtulit, ipfeque rem gratam, acceptamque habuit.

ANTONIUS HEORETUS.

QUædam hujus acta leguntur ab anno ufque M. D. LII. Anno autem M. D. LVI. tum Statuta confirmavit, tum tranfactionem cum Capitulo iniit, circa jus nominandi, præfentandique Curatos, iis in oppidis, quorum Prioratus, præbendæve ad Capitolum, aut Canonicos fpectant. Anno M. D. LXVII. Comitiis Cleri interfuit, & contractui inter Regem, Clerumque inito fubfcripfit. Vixiffe debet in finem anni M. D. LXVIII. nempe vacaffe legitur Sedes die Decembris XXVI. ac die Aprilis XV. infequentis anni M D. LXIX legitur collatio Capellaniæ facta a Vicario Sede vacante conftituto. Is, quantum fando didici, & Longemaei Prior fuit, & non-nihil hærefeos Calvinianæ infimulatus. Poëtam fuiffe intelligi licet vel ex illo Joachymi Bellæi Epigrammate, quod eft a Roberto quoque recitatum.

Non, tua fit quamvis Gallis heroica Mufa,
Herois nomen Mufa tibi impofuit
Tam bene quod nobis verum defcribis Erota,
Impofuit Graio nomine nomen Heros.

HENRICUS MEIGNEMIUS.

IS Reginæ Margaretæ Præceptor, & Eleemofynarius fuit. Procuratorem conftituit, ac Parifiis Diniam mifit Ægidium Coqueletum, a quo generalem Vicarium, Officialemque creatum legi memorato anno M. D LXIX. ac die Octobris XXII. Incidi quoque in aliquam ejus fcripturam autographam anni M. D. LXXV. in qua ipfius cognomentum ita exprimitur, *le Meignem*. Cum decreviffet Epifcopatum vel femel faltem invifere, acceffit quidem Mezellum ufque, quod oppidum Dinia duabus non amplius leucis diftat; at Diniam ufque accedere nefcio quo cafu non fuftinens, dicitur Mezello retuliffe pedem. Anno M D LXXXVII. Epifcopatum Claudio ex Sorore nepoti ceffit. Quippe tametfi in Carnutenfi Regis Henrici IV. Inauguratione anno M D. XCIV. facta, memoretur adhuc quafi Dignenfis Epifcopus; id tamen folum ob characterem, ac fuperftitem cum ipfo denominationem.

CLAUDIUS COQUELETUS.

FUit ifte, ut jam infinuavi [aut quantum certa fando accepi] Henrici ex forore nepos, ac, ut conjicere par eft, memorati Ægidii filius, Canonicus, & Archidiaconus Meldenfis. Bulla ipfius extat a citato anno M D. LXXXVII. & die Octobris XXVI. licet relata folum fuerit in infinuationum Regiftrum anno M. D XCIII. quo fcilicet primum Diniam advenerit. Is anno infequente fuafit, ut fuperius retulimus, commutationem Officii, cujus ufus erat antiquiffimus, in Officium ex Tridentini Concilii decreto præfcriptum. Et res quidem ex fe præclara, ut Deus uniformi ritu, quantum fieri poteft, colatur; at bonus ille eam procuraffe ob id maxime dicitur, quod, cum intereffet Officiis, ea ipfi forent fua prolixitate nimis importuna. Videlicet ingenita mobilitate impatiens erat, nec poterat admodum diu eodem in loco confiftere. Hinc & Parifios brevi poft rediit, & cum Epifcopatum revifit [nempe fub initium hujus fæculi] tantum eft duntaxat in eo commoratus, quantum fuit opus, ut reditus, etiam folutione anticipata exigeret; quippe cum de Epifcopatu dimittendo jam cogitaret. Et certe factus Parifios redux, ipfum cum Lignienfi Abbatia commutavit; id fcilicet ineunte anno M DC. II. Unde & licet Parifina Capucinarum Ecclefia confecrata ab eo, ut Epifcopo Dinienfi, dicatur anno M DC. VI. id tamen eo modo eft intelligendum, quo dictum de Henrico illius avunculo eft.

ANTO-

ANTONIUS DE BOLLONIA.

VUlgare est hoc cognomentum, quod hac ratione efferamus non gallicam modo, sed etiam italicam urbem celebrem Bononiam, e qua, & ex familia quidem Capizucorum dicta, Antonii majores duxisse originem dicuntur. Is natus est Plani prope Barcilonam, Ebredunensis Diœceseos (sed ditionis Sabaudicæ) tertius ex septem fratribus, quorum primogenitus Claudius Jurisprudentiam sectatus, ceterorum curam prope paternam gessit. Cum adolesceret, nomen dedit Minimorum Ordini, ac Matiscone potissimum, cœnobii Procurator degit. Cum Stephanus autem, qui fuit natu secundus, profectus fuisset tempore Henrici III. Parisios, ac eò demum profecisset, ut unus Regiorum Eleemosynariorum fieret, cetera inter Sacerdotia, quæ ab Henricis partim III. partim IV. obtinuit, Abbatia Liguiensis fuit, quam Claudio Coqueleto cessit, cedenti vicissim Diniensem Episcopatum Fratri Antonio. Hic Bullam proinde adeptus anni memorati M. DC. II. mense Martio, fuit sequente Junio inauguratus Lugduni. Diniam deinceps cum venisset, non longe fuit, quin varia jura Episcopatus vendicaturus, liteis intentarit non paucas adversus Civitatem, adversus Capitulum, adversus pleraque Oppida; idque coram Aquensi Curia, coram Regis Consilio, coram Viennensi Primatia; quo effectum est, ut præter animi angores, etiam continuis pæne morbis corporis fuerit conflictatus. Quod Episcopalis domus per bella civilia, ut ante est dictum, fuisset diruta, ædeis aliquot conductitias per primos annos inhabitavit; ac satis amplam deinceps domum in extremo Traversiæ suburbio exædificavit, quam tamen moriens non Ecclesiæ, sed minimo natu ex fratribus Julio, qui & Gubernator Nogenti Campaniæ, & unus Oeconomorum domus Regiæ erat, reliquit. Ipsa est, quam ante annos aliquot Religiosæ Visitationis ab ipso Julio coëmerunt, & Instituto accommodatam, convertere in id, de quo dictum est, Monasterium. Antonius porrò morbis confectus, nec sine pœnitudine, quod non tranquillius vitam degisset, obiit demum Tanarone, quod Episcopalis ditionis est oppidum, anno M. DC. XV. ac die Septembris XXIV. Evicerant Guillelmus Falconius tum Prosenescallus, aliique ejus affines, ut translatum Diniam cadaver sepeliretur ad medium Chori Ecclesiæ Sancti Hieronymi; curarat etiam Flayosceus monumentum lapideum cum statua incumbente superextrui, perinde nempe, ac si Ecclesiam condidisset, ditasset, ornasset; verum, cum Chorus instauratus ante annos viginti fuit, tum monumentum fuit excisum, tum statua conjecta in illam concamerationem, quæ majori Altari, Sacristiæque interjacet.

LUDOVICUS DE BOLLONIA.

IS fuit fratrum aliorum unus, quem Stephanus jam fecerat, ut Eleemosynarium Regium, & Priorem commendatarium S. Catharinæ Parisiensis Vallis-scholarium; ita & Coadjutorem Diniensem. Contigit tamen, ut, cum per id tempus, quo Antonii mors obaudita, versaretur in Aquitania, in comitatu videlicet Ludovici XIII. eò profecti nuptiarum causa cum Anna Austriaca ex Hispania tum adventante, correptus fuerit paralysi, qua ut sanari nunquam potuit, ita neque unquam in Episcopum consecrari. Captum tenebat paralysis integro corporis dimidio; adeo ut præpedita etiam lingua, vix duas, aut treis nescio quas syllabas posset balbutire. Ac deductus quidem fuit Diniam, si qua ipsi Balnea, thermæque prodessent; at remedium ipsi frustra usurpatum; cum foret aliunde, & impatiens, &, quantum multis quidem indiciis declaravit, subiracundus. Fuit itaque reductus Nogentum in domum fratris Julii, qui ex ejus procuratione bona Episcopatus, & alia, quoad vixit, administravit. Datus interim Nepos Coadjutor, ac relictus ipsi Episcopi titulus, quem proinde obtinuit ab anno M. DC. XV. in M. DC. XXVIII. ac ineuntem mensem Februarium, quo obiit Nogenti.

RAPHAEL DE BOLLONIA.

HIc Nepos est mox ante dictus, ex Claudio primogenito. Natus ad Montem Dorium [vulgo *Mondevy*] Pedemontii, militiæ primum nomen dedit, unde & meruit Antipoli. Traductus inde fuit Mussi-pontum Lotharingiæ studiorum gratia; ubi & degebat, cum salute Ludovici jam desperata, voluit Stephanus, aliis licet fratribus reluctantibus (sed memor nempe beneficiorum a Fratre Claudio acceptorum) uti & Coadjutor Ludovici efficeretur, & Prioratum etiam Sanctæ Catharinæ, cum reservata Ludovico insigni pensione, obtineret. Fuit itaque Coadjutor cum titulo, ut est pro more, Megarensis Episcopi, ab anno usque M. DC. XVII. quo est ipsum etiam Prioratum Sanctæ Catharinæ adeptus. Accessit primum Diniam, me præsente, perorante que, anno M. DC. XIX. ac mense Septembri; & dirempta lite in Magno Consilio, quam Patruo Julio Episcopalium redituum causa moverat, vixit deinde partim Diniæ, partim Parisiis Coadjutor, quousque plene Episcopatui, juribusque ipsius, ac Prioratus etiam successit ex Ludovici obitu, memorato Februario anni M. DC. XXVIII. Cum profectus esset Romam sub finem anni M. DC. XXXII. Urbanus VIII. summus Pontifex ipsum adsistentem Februario sequente crevit. Anno M. DC. XXXV. destinatus fuit Parisios ad Comitia Cleri generalia; onde insequentibus annis redux, quæsivit areis, prædia tum urbana, tum rustica, in quibus clementiore cœlo exigeret hyemes, quas transigere Diniæ, nisi incommode, non posset. Denique annus est, ex quo agnoscens obesse sibi cum ætatem, tum incommoda varia, ne possit deinceps muniis Episcopalibus defungi, Coadjutorem, futurumque successorem sibi delegit.

TOSSANCTIUS FORBINIUS.

IS est Coadjutor, successorque a Raphaële destinatus, quem & Rex Christianissimus acceptum, probatumque habens, Summo Pontifici [ut pro more juxta concordatum est] nominavit. Expectatur proinde Pontificia Bulla in dies; ac summa interim est lætitia, qua Clerus, populusque est, ob spem de eo summam conceptam, persusus. Quippe, ut genere est illustri [nempe ex Jansonii Marchionibus] sic indole est vere bonus, comparatusque ad omnem virtutem. Juvenis est adhuc ætate, sed senex tamen moribus,

bus, meminique etiam, dum pueritiam exigens, operam daret studiis demiratum me quam jam tum morum moderationem, ac judicii maturitatem præseferebat. Quo fit, ut nullus hæream, quin singulari tum prudentia, tum bonitate Ecclesiam regat, & boni, imo optimi Pastoris elogium mereatur. Id alii, ut spero, olim celebrabunt; nam me quidem quod attinet, spes esse, ac votum non potest,

Ut mihi tam longa veniat pars ultima vitæ,
Spiritus & , quantum valeam ejus dicere facta.

CAPUT XXV.

Diniensis Ecclesiæ Præpositi ab annis proxime quingentis.

AN verò condonabitur, si, cum inter evolvendum acta varia, tot nomina Præpositorum ab usque Ugone, qui in Bullis Alexandri III. & Lucii III. memoratur, occurrerint, ut liceat ex iis seriem pæne continentem pertexere, aggrediar illos recensere? Facerem sane verecundius, quod ipse illorum successor, & quasi agmen hactenus claudens, ipsis denique accensendus sim; verum, quatenus ea dignitas est post Pontificalem (sic enim ajunt) prima, ac totum ipsum Capitulum, cujus caput est, repræsentat; videntur posse, imo debere, qui hactenus eam obtinuerunt (aut quos certe licuit ex iis assequi) proxime ab ipsis Pontificibus, seu Episcopis memorari. Id saltem debere iis videor, qui mihi successuri sunt, quam qualicumque notitia suorum Antecessorum careant, quam fortassis, nisi per me [qui ipsam mihi labore magno peperi] transmissam, non sint habituri. Dixi, quos licuit assequi; nam & certum est ante Ugonem quam plurimos alios ab Ecclesiæ usque institutione extitisse; & non diffiteor, quin deinceps aliqui intercesserint, in quos posse incidere non fuerit meæ felicitatis. Ii, si quando forte, aut opera data, aut casu quopiam innotescent, poterunt istis, qui a me traduntur, facile intexi; interim verò bosce a me compertos non invideo; ut ipsis attexi ii saltem, qui consequuturi sunt, possint; si qui modo futuri sunt, qui suo studio digna hæc ducant. Rem paucis ecce.

UGo. Ipse est, quem dixi memorari in Bullis ab Alexandro III Anno M.C.LXXX. & Lucio III. anno M.C.LXXXIV. concessis. In ipsis nempe Pontifices scribunt: *Dilectis filiis Ugoni Præposito, & Canonicis Sanctæ Mariæ Dignensis.*

PForte Petrus. Legitur in declaratione Episcopi B. forte Bertrandi, cujus suo locu meminimus, circa jus vocatum Mortalagii, nonnullaque alia ad Capitulum pertinentia, die VIII. Martii, anno M.C.XCII. Extat verò adhuc declaratio in charta pergamena cum duobus sigillis, in Archivis Capituli.

AForte Antonius. Legitur in Diplomate, quo dictum est supra Raymundum Berengarium confirmasse concessionem Præposito factam a majoribus suis Ildefonso, & alio Raymundo Berengario, jurisdictionis, & immunitatis Burgi; idque, cum foret in ipso Burgo die VIII. Martii, anno M.CC.XXI.

GUillelmus. Legitur in diplomate alio, quo idem Raymundus Berengarius, Provinciæ Comes, cum diverteretur in domo Præposituræ, die IV. August. anno M.CC.XXX concessit ipsi Salinum, ac translationem ejus, quod erat Diniæ, in Burgum; simulque sex heminas salis, præter id, quod solitum erat hebdomadatim exigi [una quarteria scilicet singulis diebus Sabbathinis] sed nempe acceptis a Præposito Raymundinis bis mille, & quingentis pro hujusmodi translatione

UGo de Thoardo. Legitur hic solus sine anno in eo Chartulario, quod diximus ante fuisse conditum anno vigesimo sæculi insequentis. In eo scilicet memoratur fundata ab ipso Capellania, absque ulla mentione anni. Videtur autem in hunc locum potius, quam in alium posse conjici, propter hiatum quinquaginta annorum interceptorum inter duo acta, quorum alterum ad Guillelmum mox memoratum, alterum ad Hugonem de Lauduno mox memorandum attinet. Ac illud quidem intervallum potuit, nisi ab uno, saltem ab utroque ex parte compleri; sed potuit etiam, & probabilius quidem, tertius quispiam interjici; nemo verò præter Hugonem de Thoardo hactenus occurrit. Quod si alius forte deinceps exhibeatur, illum substitui non repugnabo; uti neque diffitebor, quin Hugo de Thoardo esse idem potuerit cum illo Ugone, qui primo loco nominatus ex Bullis Summorum Pontificum fuit, si vel levis sit conjectura. Quanquam probabile vix fiat, nomen id Diniæ solitum cum adspiratione scribi, fuisse sine adspiratione Dinia Romam missum, ac Romæ proinde & lectum, & scriptum.

HUgo de Lauduno. Procurasse hic legitur, ut prius illud diploma, quod A. Præpositus a Raymundo Berengario circa jurisdictionem, & immunitatem Burgi obtinuerat, referretur auctoritate Regii Judicis in publica acta Notarii, abs quo exempla peti possent. Id verò ille egit die IV. Maii, anno M.CC.LXXXI. Conjicere licet hunc fuisse nepotem ex fratre cognominis Episcopi, cujus suo loco est facta mentio; ac nisi illo superstite, factus fuerit Præpositus, saltem fuisse Canonicum, qui deinceps potuerit Præposituram adipisci.

RAymundus Aubertus. Appellasse hic legitur ab usurpata jurisdictione per Judicem Regium, anno M.CC.LXXXVII. sine expressione diei, aut mensis. Interceptus forte Raymundus inter duos Hugones ejusdem cognominis fuit, quod posterior prioris nepos ætatis nondum maturæ foret.

HUgo de Lauduno. Legitur in oppositione per ipsius Locum-tenentem, ac Bajulum, facta cuidam Præconizationi, de non portandis armis prohibitis, quam fieri in Burgo Judex Regius tentarat, die Junii XIV. anno M.CC.XCIV. Eodem verò anno, & die XXIV. Novembris legitur tam sui, quam Capituli causa describi curasse per Hugonem de Briansono Notarium, sententiam Guillelmi Episcopi, circa servitutes Ecclesiæ. Descripta est autem in membrana, ac asservatur etiam-num in Tabulariis Capituli.

Digitized by Google

GUillelmus de Lauduno. Is videtur fuisse germanus Hugonis. Legitur in licentia a Capitulo concessa Raynaudo Episcopo circa Sacristiæ collationem, ipso statim initio anni M. CCC. III. Et cognomen quidem illius ibi non apponitur; sed non videtur tamen fuisse alius ab eo, cui id adhibetur tam in declaratione Regii Judicis de nulla habenda præconizatione in Burgo, facta die I. Augusti ann. M. CCC. XVI. quam in investitura de quadam terra, die Augusti XII. ann. M. CCC. XX. & in Chartulario sæpius memorato, quod fuit sub eo conditum in Capitulo generali Sancti Martini, mense Novembri ejusdem anni. Quin etiam idem posse esse videtur, licet absque cognomine, qui interfuit Capitulo diei III. Augusti, anni M. CCC. XXIV. quo Guillelmus de Sabrano Statuta prisca reformavit.

RAymundus de Agouto, de Ponteves. Legitur in Indicibus Archivorum Aquensium præstitisse Homagium anno M CCC. XXXI. Monimentum verò insigne temporis, quo vixit, est Chartularium Inquisitionum, Processuum criminalium, & sententiarum ab ejus Clavario, seu Judice pronuntiatarum; annis M CCC. XXXVI & duobus insequentibus, quod etiam-num extat. Ac in fronte quidem legitur inchoatum an. M CCC. XXXVII. ac mense Decembri; at inserta tamen fuere quædam acta ab anno usque antecedente, ut quod his verbis legitur: *Anno Domini* M CCC. XXXVI. *die* II. *mensis Novembris, tempore Nundinarum omnium Sanctorum, Dominus Rostagnus Guiramandi Jurisperitus, habitator Civitatis Digna, Judexque venerabilis, & potentis Viri, Domini Raymundi de Agouto de Ponteves, Ecclesia Dignens. Prapositi, Burgi Digna, & ejus territorii Domini, pracepit, & injunxit Jacobo Nevegerii nuntio, & pracani publico Curta dicti Domini Prapositi, prasenti, audienti, & intelligenti, quod vadat praconizare per Burgum Digna, & loca consueta, ut est moris, preconizationem subscriptam. Mandamentum est Domini Dignensis Prapositi, & Consulum Burgi Digna, quod Raymundus Barrelli de dicto Burgo, delatus in Curia Domini Prapositi, de fractione carceris, nec-non, & de diversis aliis maleficiis per ipsum infra dictam jurisdictionem patratis, infra decem dies proxime futuros in dicta Curia personaliter comparere procuret, jurare petituris, sub pœna viginti librarum.*

RAymundus Boerius. Legitur primum in testamento civis vocati Iscardi Aime, delectus nempe, qui mandata a Testatore exequi curaret, idque die Junii XVII. ann. M. CCC. LVI. Deinde in facta ab ipso dinumeratione omnium tam mobilium, quam immobilium Præpositura bonorum, die Maii XII. ann M. CCC LIX. Postea in sententia lata inter ipsum, & Episcopum, circa agnorum, hœdorumque in territoriis tam Urbis, quam Burgi procreatorum decimas, die Julii XXI. ann. M. CCC. LX. Ad-hæc, insigne est monumentum pietatis illius, affectusque erga Præposituram laudabilis, fundatio Capellaniæ, quam & quadringentis florenis dotavit, & adnexam mensæ Præpositura voluit, die Martii XXII. ann. M CCC. LXXIII. Tametsi certe ea summa ex parte evanuerit, ex parte propter imminutum floreni valorem nullius pæne reditus jam sit; ejusmodi tamen fuit, cujus fenore possent tres, aut quatuor Beneficiati sustentari. Unde & tanto magis commendari Vir optimus debet, quanto ceteri fuere rari, qui Præpositura bona, aut non diripuerint, aut certe non neglexerint. Forte iste fuit Raymundus Boërius, qui in Capituli Tabulariis legitur fuisse Capellanus, & Procurator Capituli; eoque nomine admisisse insolutum dationem cum laudimio Capitularis domus, ad Portam Ubaquii, de qua suo loco dictum est.

BErtrandus Rodulphus. Legitur in investitura pro domo sita in Civitate, ac vico Jutaria, seu Judæorum appellato, die I. Decembris, ann. M. CCC. XCV. Itemque pro terra, nemore, & insula in territorio Marculphi, die Januarii XXV. ann. M. CCC. XCVI. Existimarem hunc eundem esse, qui fuerit postea Episcopus, nisi id obstaret, quod insinuatum superius est, fuisse Episcopum ex aliquo potius Monachorum Cœnobio, quam ex Præpositura assumptum, ob litteram F. quæ nomini illius fere ubique præmittitur.

BErtrandus de Segureto. Is forte fuit nepos ex fratre Episcopi cognominis, de quo dictum superius fuit. Legitur autem præstitisse Homagium Ludovico II. Siciliæ, &c. Regi, Provinciæque Comiti, pro juridictione, & tota temporalitate Burgi, die Octobris XI. ann. M CCC. IC. Quo anno, ac die præstitum quoque fuisse homagium a Nicolao de Cerbario Episcopo, suo jam loco ex Archivis Aquensibus retulimus.

BErtrandus Rodulphus. Is esse potuit prioris nepos, maximeque, si ille idem, qui est jam memoratus, Episcopus fuit. Legitur autem in appellatione a quadam Officialis Diniensis sententia, circa Decimæ perceptionem ex nescio qua terra, seu fundo in Civitatis territorio, die Septembris XXII. ann. M CD. XII.

RAymundus de Rosset. Is curasse legitur die Novembris III. ann. M. CD. XXI. exscriptum fieri aliquot investiturarum a Raymundo Boërio jam memorato collatarum. Legitur etiam constituisse procuratores aliquos gerendis negotiis Confratriæ S. Spiritus, ut ad ejus curam, regimenque spectantis, die Jan. XVIII. anno M. CD. XXIV. Qua occasione ipsi procuratores tum elocaverunt, tum ad accapitum, seu in emphyteusin dederunt quosdam ex Confratriæ fundis, mensibus Aprili, & Majo anni insequentis M. CD. XXV.

JOannes de Puteo. Is legitur Capitulo elocasse omnes Præpositura reditus, pretio florenorum auri sexaginta, die Aug. XX ann. M. CD. XXXVII. Quo eodem anno in translationem Nundinarum ex Burgo, in Urbem consensit, ut superius meminimus. Forte is idem fuit, qui tribus post annis fuisse legitur (inter acta Joannis Filioli) Ebredunensis Præpositus, ac simul Canonicus Dignensis. Nempe quasi Præposituram Metropolitanam adeptus, Cathedralem dimiserit, & cum Canonicatu [quem simul, ut ex antedictis, fuit moris, possidere potuerit, cum non posset perinde Præposituram] commutarit.

PEtrus Gastinellus. Is legitur fuisse Archidiaconus ab anno M. CD. XLVI. Præpositus verò ab anno M. CD. XLIX. Hoc scilicet anno, ac die Decembris XIV. cum Procurator Guillelmi de Estota-villa [cujus creandi mox Cardinalis suo loco meminimus] admitti in possessionem Episcopatus postularet, fuisse expectandus legitur (quippe non procul aberat) in diem XVIII. Hinc, cum

redi-

Digitized by Google

rediisset, facta est eo die, ipso immittente, possessionis adeptio. Quid ipse, & Capitulum protestati tunc fuerint, memoratum est, cum de electione. Cetera inter acta interfuisse legitur compositioni litis circa reditus cujusdam Capellaniæ, die v. Januarii ann. M. CD. L. si conjectura quidquam valet, quia Joannes de Puteo non potuit nec Præposituram, nec Archidiaconatum Diniensem simul cum Præpositura Ebredunensi possidere, debuit prius Petrus Archidiaconatum cum Canonicatu commutare, ac deinde cedenti Præposituram Joanni Canonicatum concedere.

CORRALDUS a Cruce. Legitur in variis actis ab anno M. CD. LIII. cujus Aprili, ac die XX. interfuit Capitulo, in quo factæ fuere optiones a Canonicis occasione Præbendæ Sacristiæ vacantis. Is, quantum conjicio, Delphinas, vel Sabaudus fuit, ob familias cognomines, & ob commercium, quod cum Guitto Rivero de Chamberico habuit, maximeque anno M. CD. LVI. electum hunc fuisse a Capitulo in Episcopum, & sic commisisse suas duas voces uni ex Canonicis, ut ille in ipsum eas retulerit, idque die Julii XXIV. ann. M. CD. LVI. commemoratum superius est; uti & vixisse Episcopum ad annum usque M. CD. LXXIX.

LUDOVICUS Audemaris. Creatus fuisse legitur a Capitulo in Præpositum, ipsa eadem die Julii XXIV. ann. M. CD LXVI. qua facta Corraldi electio. Videlicet statim ac Corraldus fuit consensu prorsus unanimi electus in Episcopum, Præposituram resignavit in manus, seu potestatem Capituli, & Capitulum illico in Ludovicum eam contulit, ut constat ex actis uno tenore consignatis in eodem registro Bertrandi Hesmivii. Cum deinceps verò Ludovicus legatur in aliquot actis fuisse adhuc Canonicus, an renonciavit Præpositurae ob defectum graduum? An, quia susceperat illam solum, ut gratificaretur Corraldo, qui uni nepotum ipsam destinasset, unde & illi eam cesserit, quam-primum idoneus obtinendæ fuit?

JACOBUS de Glandeves. Legitur in quibusdam actis, nominatim verò dationis in acceptum, die Martii XVI. itemque XVIII. anni M. CD. LXIX. & XXIV. Novembris, anni M. CD. LXX. Fuisse ipsum porrò Corraldi (ex sorore puta) nepotem, constat ex quadam transactione inter Episcopum, & Capitulum inita, die Augusti XVI. ann. M. CD. LXXXVI.

ROBINUS Cadrus, vulgo *Caire*. Legitur primum in fundatione Anniversariorum Cardinalis Rothomagensis, seu de Estota-villa, quorum superius facta est mentio, die Novembris XX. ann. M CD. LXXVII. Ac postremo in emptione cujusdam census, die XII. Januarii, anno M. CD. LXXXI. idque præter acta quædam intermedia, ex quibus nec valde industrium, nec valde cordatum fuisse illum constat.

MARCELLINUS Goiramandus. Legitur admissus in possessionem Præpositurae die Septembris XX. ann. M CD. LXXXII. idque, cum prius fuisset Præcentor, a die Maii XIII. anni M. CD. LXXX. Is ita bonis præpositurae alienandis fuit comparatus, ita omnia in rem suam vertit, ut vix ulla major ab alio jactura. Nimis certe multa extant ejus acta, quæ comprobare id valeant, ab illo usque anno, in annum M. D. V. Alius fuisse ab hoc videtur, qui Marcellinus Guiramandus factus fuit, ex Antonii Episcopi resignatione Bariolensis Præpositus, ac jam tum fuisse in Parlamento Aquensi Consiliarius Regius memoratur; veluti constat ex transactione, quam iniit cum hominibus Bariolensibus illo ipso anno. Noster certe in quibusdam actis illo tempore posterioribus, neque se Consiliarium, neque Bariolensem Præpositum, sed quondam Dignensem Præpositum dicit.

PHILIPPUS Guiramandus. Is superioris, ut puto, nepos, legitur in variis actis ab anno M. D. V. in M. D. XXII. Tametsi verò nec mercaturam Patrui instar exercuit, nec tantum bonorum Præpositurae immobilium dilapidavit; attamen nec manus omnino continuit, nec patrui pœnitentia multum animatior evasit.

TANEQUINUS Guiramandus. Is legitur fuisse immissus in possessionem Præpositurae die Augusti X. ann. M D. XXII. Varia extant illius acta, maxime verò bonorum, ac jurium Præpositurae dinumeratio, exhibita anno M. D. XXXVII. & in Archivis Aquensibus extans. Testamentum condidit die ultima Martii, ann. M D. XLIX. uti habetur ex Registro Solidorum censualium, Anniversariorumve Ecclesiæ.

RAYMONETUS Guiramandus. Is legitur possessionem adeptus die II. Aprilis an. M D XLIX. Quod defectu tamen Natalium, & falsi crimine laboraret, eam pacifice non obtinuit, sed ipsa tandem depulsus fuit Magni Consilii placito, Arrestove, die v. Aprilis anno M. D LIV. Dignensis Canonicus fuerat ab anno M D. XXX. cum & litteras provisorias quadriennio ante obtinuisset, Præpositura eum excidisset, fuit Canonicus Bariolensis.

LAURENTIUS de Castellana. Is successit in possessionem Raymoneto Guiramando, Arresto Magni Consilii, diei v. Aprilis anni M. D. LIV. Varia extant illius acta, ab eo usque anno, in annum M. D LXXX. Fuit idem simul Archidiaconus Glandatensis, seu intervallium, ac Prior Senenoui. Cum anno autem M. D. LXXXI. ac die 17. Februarii resignasset Avenionensi Legato, tum Præposituram in favorem Blasii Brunelli, in eadem Ecclesia Beneficiari, tum Archidiaconatum, Priorarumque in favorem cujusdam Rostagni Leotardi, Bulla fuit obtenta die 17. ipseque obiit 20. insequente. Fando autem accepi, eum, invitis quibusdam consanguineis, Sacerdotia cessisset viris, quos probatæ vitæ, doctrinæque delegerat, fuisse eo moriente direptam supellectilem, ipsumque deinceps jacuisse totum diem in strato neglectum. Neque verò ideo habendus infelix; quoniam interim ejus anima laudati affectus præmio fruebatur.

BLASIUS Brunellus. Is est, in cujus gratiam, Præposituram resignatam a Laurentio, dictum mox est. Theologiæ Parisiis studuerat, & per primos annos etiam concionabatur. Quod obeunte Laurentio nondum fuisset allata Bulla, Capitulum contulerat Præposituram Melchiori Laugerio Sacristæ, qui illius proinde possessioni toto insequente Martio restitit, & cessit tamen, inita nescio qua concordia, Calendis Aprilis. Admissus a Capitulo die insequente, jurisdictionia

Officiarios creavit die VI. ac varia deinceps fuere ejus acta per totos XLIV. annos, quibus vixit Præpositus. Nempe illius Resignatarius non est adeptus possessionem, nisi medio Aprilis anni M. DC. XXV. neque ipse obiit, nisi Augusto insequenti. Vir bonus, & innoxius, sed rerum agendarum non admodum gnarus; quanquam, & in eo laudabilis fuit, quod meliora monentes audiit, & bona, ac jura Capituli constanter defendit.

BLasius Auffetus. Is ille est Resignatarius, quem possessionem adeptum dixi memorato anno M. DC. XXV. ac postridie Eidus Aprilis. Pacifica tamen possessio non fuit, quam etiam denique amisit placito, Arrestove Parlamenti Aquensis, die Decembris XIX. anno M. DC. XXXIV. Quid detrimenti ex eo passa Præpositura fuerit, memorare nihil attinet.

PEtrus Gassendus. Is est, qui a memorato anno M. DC. XXXIV. ac Natalitiorum Vigilia, in possessionem successit, in qua &, Deo bene propitio, adhuc perseverat, dum isthæc edit Parisiis, mense Aprili; anno M. IϽC. LIV.

Notitiæ Ecclesiæ Diniensis

F I N I S.

CONCI-

CONCILIUM AVENIONENSE

ANNI M. CCC. XXVI.

EX MS. CODICE STATUTORUM
Ecclesiæ Diniensis.

PETRUS GASSENDUS LECTORI.

QUandoquidem inter Concilia, quæ hactenus collecta, editaque sunt, nulla sit ejus mentio, quod Anno supra millesimum trecentesimo vigesimo sexto Avenione habitum a trium Metropoleon, sive Provinciarum Præsulibus, Capitulorumque, & Abbatum Procuratoribus fuit; ac illud tamen inter Statuta Dignensis nostræ Ecclesiæ asservatum etiam-num extat (quippe exaratum pridem in membraneo, eoque gemino Codice) ideò videtur operæ-pretium ipsum inde eruere, ac facere publici juris. Et memoratur quidem aliud isthæc circiter tempora, hoc est, sub Joanne XX. seu, ut in nostro legitur, & vulgò habetur, XXII. Avenione itidem celebratum: Verum id fuit plane ab hoc nostro diversum; quippe convocatum solummodo fuit adversus Petrum Corbariensem (quem ex Minorum Ordine assumptum Imperator Ludovicus IV. Bavarus Joanni summopere infensus, creari Antipapam, nomine Nicolaum V. procuraverat) ipsum videlicet docentem *Christum, ejusque Discipulos extitisse adeò pauperes, ut nihil unquam, neque privatim, neque in commune habuissent*; at verò hujus nostri non alius fuit scopus, quam ut sancirentur varia capita Ecclesiasticæ disciplinæ. Videtur porrò Concilium hoc non simpliciter Provinciale habendum, sed quadamtenus etiam Nationale; quatenus non unius solum, sed trium etiam Provinciarum concurrerunt Episcopi ad illius celebrationem. Nec fuit verò novum, ut tres hæ Provinciæ ad providen-

Digitized by Google

singulis Ecclesiis celebretur. Et ut ad veniendum Fideles ferventius inducantur, singulis ad dictam Missam venientibus, vere pœnitentibus, & confessis, decem dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus.

II.

De Indulgentia associantibus Corpus Christi, cum ad infirmos portatur, concessa.

ITem, si propter Christum, reverentia Sanctis ejus impendi præcipitur, dignum est Sanctum Corpus ejus coli veneratione præcipua, quod ubique pro nobis, in illius Passionis memoriam consecratur. Statuimus igitur, & jubemus, quatenus singuli Rectores, & Priores, & Vicarii nostrarum Ecclesiarum, Provinciarum, Civitatum, & Diœcesium Parochianos suos salutaribus monitis inducere studeant, ut sanctissimum Corpus Dominicum, dum Presbyter ipsum portat in Viaticum ministrandum ægroto, reverenter associent, ac luminarium adhibitione decenter honorent. Illis verò, qui associabunt de die, vel de nocte, sine luminaribus, decem; qui verò cum luminaribus, vel ejus luminaria mittent per alium, de die, viginti, de nocte triginta dierum Indulgentiam, ex concessione nostra [dum tamen vere pœnitentes, & confessi fuerint misericorditer relaxamus.

III.

De Indulgentia concessa devote intercedentibus apud Deum pro Domino Papa, & ejus regimine prosperando.

ITem, cum secundum Sacræ Scripturæ testimonium, multum valeat deprecatio justi assidua; & quod oculi Domini super justos, & aurea ejus in preces eorum, ut Psalmista testatur; pia deliberatione præsentis Concilii duximus concedendum, quod quicumque Christianus fidelis, vere pœnitens, & confessus, nostrarum Provinciarum, Civitatum, & Diœcesium, devotas orationes effundere, & pia vota emittere curaverit, præsertim in Missarum solemniis, ante Divinæ Majestatis conspectum, a quo bona cuncta procedunt, ut per suam ineffabilem misericordiam Sanctissimum, & Dominum nostrum Papam regere, & in suæ pietatis gratia conservare, & custodire; Fidemque Catholicam toto orbe terrarum multiplicare dignetur, videlicet quilibet nostrum Archiepiscoporum, per totam suam Provinciam; & quilibet nostrum Episcoporum, per totam suam Civitatem, & Diœcesin, quadraginta dies de injunctis pœnitentiis misericorditer relaxamus.

IV.

De Indulgentia concessa fidelibus, qui audito Nomine Jesu, devotius se inclinant.

ITem, cum felicis recordationis Gregorius Papa Decimus per sacrum constitutionis oraculum invitaverit quoslibet Christiani nominis charactere insignitos, ut nomen illud, quod est super omne nomen, a quo non est sub cœlo aliud datum hominibus, Nomen videlicet Jesu Christi, exhibitione reverentiæ specialis attollerent, & præcipue, dum agunrur Sacra mysteria, illud, quandocumque recolitur, venerationc dignum, devota capitis reverentia monstrarent: Nos de nostrorum subditorum salute solliciti, volumus, ut singuli Rectores Ecclesiarum, & Vicarii nostrarum Diœcesium ad hoc ipsum faciendum plebes sibi subjectas moneant efficaciter, & inducant. Et, ut illud libentius faciant, quò uberioris retributionis præmium exinde senserint proventurum, Nos singulis in illius gloriosi Nominis memoria se inclinantibus reverenter, utique vere pœnitentibus, & confessis, decem dierum concedimus indulgentiam, quoties, ut præfertur, fecerint, valituram.

V.

De claudendis Fontibus Baptismalibus, ne quid in eos sordidum immittatur.

ITem, cum Sacri Fontes, in quibus originale aboletur culpæ contagium per Baptismalis aquæ visibile Sacramentum, coli debeant digno venerationis honore, ne indevotis contrectationibus pateant, nec extrinsecus advenientium inquinamento sordescant, Statuimus, ut singuli Parochialium Ecclesiarum Rectores nostrarum Civitatum, & Diœcesium, in quibus sunt fundati Fontes hujusmodi, eos infra instans Festum Nativitatis Dominicæ sic claudi cum clavibus faciant, & aptari, quod nullis sordibus ad illos ingressus immineat; potiorque reverentia, quod ibi traditur, Sacramenti habeatur; quinque solidorum pœna quibuslibet ferienda, qui hoc contempserint agere, in opus Ecclesiæ, vel pios usus alios, ad nostrum arbitrium solvendorum.

VI.

De Sententia Excommunicationis ab Ordinario lata, exigente excommunicati inobedientia, per Prælatos alios prædicanda.

ITem, statuimus, quod ex quo propriam pec Civitatem, & Diœcesin lata per Prælatum aliquem excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententia competenti tempore fuerit divulgata, & ibidem exigente rebellium, & inobedientium duritia, per decem dies extiterit solemniter, & publice aggravata; ex-tunc, requisito tamen proprio Metropolitano, & approbatam

batam publicari etiam faciente dictam sententiam, licitum sit eidem Prælatu, hujus auctoritate Concilii, ceteros Episcupos, & Prælatos requirere, ut ipsi sententias, quarum tenorem, & causam declarent in scriptis in suis districtibus servent, & faciant ubservari; publicent, & fsciant diebus singulis ad hoc competentibus publicari.

VII.

Qualiter contra illos, qui Excommunicationis sententiam contemnentes, exemplo perniciose peragunt, procedatur.

ITem abominabilia, proh dolor! ad nostrum, tam de longinquo, quam è vicinu pervenit auditum, quod in quibusdam partibus inolere cepit abusio. Nam aliqui filij Belial, qui nec Deum timent, nec homines reverentur, iniquitatem bibunt, ut aquam, dum sententias vilipendunt; dum medicinam, quæ fuerat ad salutem, reiiciunt, mortis incurrunt periculum, & in interitum sua perversitate, & suo malo exemplo nonnunquam inducunt alios, & seducunt: Ipsi quid m in Dei opprubrium, in contemptum promulgaturis, & sententiæ prumulgatæ neglectum, non minus viliter, quam damnabiliter procedere, imo verius execrabiliter excedere nun furmidant; utpote, dum proprium Presbyteri, vel Prælati officium confingentes, & interdictum sibi usurpantes ministerium, excommunicationem, imò verius execrationem, versa, & perversa vice in excommunicatores, seu denunciatores suos simulare præsumunt; accensus palearum fasciculos, aut titiulos ardentes in patellis, conchis, aut sartaginibus, vel similibus vituperabiliter extinguendo. Cum igitur talia, & his similia in Dei vergant opprobrium, & in Ecclesiasticæ disciplinæ redundent contemptum, statuimus, & sub pœna excommunicationis districtius inhibemus, ne quis Clericus, vel Laicus, cujuscumque ordinis, dignitatis, conditionis, vel status existat, rem tantæ perniciei de cetero, par se, vel alium, aut pru se, vel alio attentare præsumat. Qui verò hujusmodi saluberrimi Statuti transgressor extiterit, & infra triduum emendam exinde competentem non exhibuerit, ex tunc se sentiat ipsu facto excommunicationis vinculo innodatum. Locus autem, ubi hæc, vel similia fient, Domino loci sciente, seu mandante, vel ratum habente, vel postquam requisitus fuerit, vel ejus locum tenens, infra decem dies corrigere negligentiæ præsumptæ fuerint, Ecclesiastico tandiu sit, & remanent locus suppositus interdicto, donec ad mandatum Ecclesiæ, quam delinquens offenderit, & Prælatu, quem irreverenter despexerit, sufficiens, & idonea satisfactio, & realis emenda præstita fuerit per eundem. Et, cum in talibus non sit relaxanda vindicta, offensus Prælatus minime remittere valeat illo casu. Eisdem pœnis subjacere volumus illos, & illas, qui, vel quæ talia fieri mandaverint, vel alias opem, vel operam, aut consilium præbuerint, si rem tamen tam detestabilem prodire contigerit detestabiliter in effectum. Addito, quod eorum posteri usque ad secundam generationem in clericorum Collegium nullatenus admittantur, nisi prius per Metropolitanum, cum uno Suffraganeo, cum ipsis fuerit super hoc misericorditer dispensatum. Si verò Clericus Beneficiatus, vel in dignitatu, personatu, val officio constitutus, taliter excesserit, ultra pœnam Laico inflictam, Beneficio, si quod in Pruvincia nostra obtinet, sit ipsu facto præsentis Coucilii auctoritate peivatus. Non-beneficiatus autem, ad obeundum Beneficium sit extunc inhabilis, & indignus.

VIII.

Ne Ecclesiasticæ personæ titulum Jurisdictionis, quam pacifice possederunt, Secularibus ostendere teneantur.

ITem, quod Sæculares Dumini, cujuscumque conditionis existant, vel Bailivi, Officiales eorum, qui Prælatos, vel alios Ecclesiarum Rectores cogunt ostendere, quare merum, vel mixtum Imperium, aut Justitias alias medias, vel minores tenent, licet tenuerint pacifice multis annis; & ideo, si eis hoc non probent, usurpare, accipere, & sibi applicare, sine alia causæ cognitione, motu proprio non verentur; Si a talibus excessibus desistere moniti neglexerint, & ad usurpandum sine alia rationabili causa processerint, tam ipsi, quam illi, qui eis in hac parte obediunt, Excommunicationis sententiam incurrant ipsu facto.

IX.

Ut persona Ecclesiastica per nullum Judicem temporalem in criminalibus, & personalibus distringatur.

ITem, ut nullus Dominus temporalis, vel Judex subdelegatus ejusdem, cujuscumque dignitatis, conditionis, vel status existat, Clericum, vel personam Ecclesiasticam, aut Religiosam, coram se super Criminalibus, vel personalibus citet, vel citari faciat; & si quuquo mudo fecerit, & infra dies octo non se correxerit, & quod incaute præsumpserit, non relaxaverit, ex-tunc Excommunicatiunis sententiam incurrat.

X.

Ut Clericus contra Clericum, ad Judicem Secularem, aut alium Laicum pro facienda justitia, vel inferenda violentia non recurrat.

ITem prohibemus statuendo, & statuimus prohibendu, ut nulla persona Ecclesiastica de Clericu, vel Ecclesiastica persona qualicumque conquerens super spiritualibus, vel Ecclesiasticis, aut criminalibus, vel personalibus quibuscumque, recurrat ad Curiam, vel Principem, aut Duminum alium sæcularem, vel Laicum quemcumque super justitia facienda, vel violentia Clerico in persona, vel rebus ad eum pertinentibus inferenda; nec cum ipsu, vel ipsis super eisdem, sine consensu Prælati, vel Officialis

Digitized by Google

cialis sui, pactum aliquod iulte præsumat, nec factem observet. Alioquin querelam exponens, vel damnum faciens, & in eis persistens, vel crescens, & pactum observans, a jure suo eo ipso cadat; nulla alia super hoc sententia expectata; & donec super hoc ad arbitrium Prælati satisfecerit, cum Beneficio Ecclesiastico, quod obtinet, noverit se suspensum, & ab obtinendo indignum.

XI.

Provisio contra illos, qui bona, & jura Ecclesiasticarum personarum subtrahunt, diminuunt, dissipant, & invadunt.

ITem, quoniam aliqui suis finibus non contenti, passim aliena ditipiunt, & Ecclesiasticas libertates infringere non verentur, approbante præsenti Concilio, statuimus, quod quælibet persona sæcularis, seu Ecclesiastica, nobilis, aut alia, cujuscumque præeminentiæ, dignitatis, officii, conditionis, aut status fuerit, quæ Ecclesias, aut Capellas, seu earum cœmeteria, hospitalia, reclusoria, domos, possessiones, loca, villas, castra, census, tasquas, trezena, laudimia, vintena, feuda, lesdas, pedagia, molendinos, piscarias, pasquerias, sive resclausas, jurisdictiones, seu alia quæcunque jura, seu etiam eorum homines, aut familias, seu bona quælibet immobilia, aut mobilia (quæ quidem mobilia valorem decem solidorum monetæ currentis excedant) sive domos religiosas, aut hospitalia, seu reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet invadere, capere, occupare, detinere, pignorare, seu gravare, per se, vel per alium, inquietare quomodolibet, seu turbare; nec non, qui contra Ecclesiam, sive Ecclesias, aut Clericos, sive personas Ecclesiasticas, sive eorum homines, loca, villas, castra, seu mansiones, aut contra libertates Ecclesiasticas, vel domos religiosas, aut hospitalia, sive reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet edere, vel facere quævis statuta, seu banna, vel præconizationes, aut novitatas quascumque, sine quibuslibet ex prædictis directe, vel indirecte violentias, aut molestias irrogare, seu eis super bonis quibuslibet Ecclesiasticis, seu patrimonialibus quæstas, aut talias angarias, sive per-angarias, aut necessitates quaslibet aliqualiter imponere, vel inferre, seu domos Ecclesiarum, aut Clericorum, seu personarum Ecclesiasticarum, occasione quacunque serrare, sive claudere quoquo modo, seu eorum bona quæcunque bannire, seu etiam vias novas aliquas ubilibet adinvenerit, vel facere, per quas Ecclesiæ, seu earum villæ, castra, vel loca in Pedagiis, seu lesdis, aut quibuslibet juribus aliis possint in aliquo diminui, vel etiam pejorari, sive itinera, aut vias, vel stratas publicas, aut privatas infra limites, sive territoria, vel districtus locorum, villarum, sive castrorum Ecclesiasticæ jurisdictionis auferre, vel sibi quomodolibet appropriare, attribuere; seu etiam applicare, vel terminos eorum arctare præsumpserit, seu attentaverit, per suam potentiam, aut violentiam, sive malitiam; nisi infra sex dies super iis, a die captionis, seu invasionis, attentationis, turbationis, vel inquietationis, sive præsumptionis hujusmodi, per emendam, seu per revocationem debitam, seu alias, ut res exegerit, plene satisfecerit, Excommunicationis sententiæ subjaceat ipso facto. Quam siquidem excommunicationis sententiam, cum de præmissis, seu eorum aliquibus, cuilibet Ordinario, vel ejus Officiali summarie constiterit, aut de plano ex mero officio, & sine strepitu Judicij, & figura volumus, & statuendo mandamus, exequutioni debitæ per ipsum quemlibet Ordinarium, sive Officialem ipsius certificatum, de plano mandari per universas Ecclesias nostrarum Provinciarum, Civitatum, & Diœcesium, sicut viderit commodius expedire; super quo, tam in genere, quam in specie, quam etiam contra quascumque personas nominandas, plenam habeat facultatem, prout ei videbitur expedire. Et, si Dominus, vel Rector Civitatis, castri, villæ, vel loci alicujus, aut Officialis ejus in prædictis, vel in aliquo prædictorum culpabilis fuerit, & per sex dies in excommunicatione perstiterit, Civitas, castrum, villa, vel locus hujusmodi Ecclesiastico subjaceat interdicto. Si verò Universitas deliquerit in prædictis, illi, qui universitatem, vel singulares personas ad id induxerint, commoverint, vel defender'nt, & singuli, qui in aliquo præmissorum culpabiles fuerint, post sex dies ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant: Universitas verò ipsa, nisi infra decem dies emendam fecerit competentem, Ecclesiastico subjaceat Interdicto. Si verò prædicta injuria per alium quemlibet illata fuerit, & Dominus, vel Rector, aut Officialis, infra cujus jurisdictionem prædicta injuria fuerit irrogata, requisitus per Ordinarium, seu Vicarium, vel Officialem, ejusdem, aut vice-gerentes, aut locum-tenentes, aut etiam delegatum, infra decem dies, satisfactionem, vel emendam fieri non fecerit competentem, Excommunicationem se noverit incurrisse. Quam si per decem dies sustinuerit, Terra, cui præest, Ecclesiastico subjaceat interdicto.

XII.

Provisio contra illos, qui bona, & jura Ecclesiastica invaserunt, vel quomodolibet occuparunt.

ITem statuimus, & etiam ordinamus, quod quæcumque persona, cujuscumque gradus, dignitatis, status, vel conditionis existat, quæ bona quæcumque, sive jura ad Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas quomodolibet pertinentia, detinet occupata; vel quæ in præjudicium Ecclesiarum, seu personarum Ecclesiasticarum, & jurium earundem aliquas fecerit novitates indebitas, plene restituat [universitas autem ipsa, & locus hujusmodi, ubi prædicta, seu aliquod præmissorum commissa fuerint, si sub ejus dominio fuerint; alioquin locus suus, ubi habuerit suum domicilium principale, cum effectu revocet, & satisfactionem faciat infra mensem, postquam fuerit requisita] quod nisi fecerit, excommunicationis sententiæ se noverit subjacere. Et, si Universitas, vel Dominus, sive Rector, vel Officialis fuerint culpabiles in prædictis, Ecclesiastico subjaceant interdicto. Universitatem autem sufficienter requisitam, quoad præsens propositum, reputamus, cum Dominus, vel Officialis, qui

ibi præfuerit, nominate expressa injuria, ut eam revocare faciat, fuerit requisitus; vel cum per tres dies Dominicos publice, dum celebrabuntur divina mysteria per Sacerdotem Parochialem, vel ejus locum-tenentem de mandato Ordinarii, vel Officialis ejusdem significatum fuerit, quod de injuria, & novitate, & damnis nominatim exprimendis, satisfaciant competenter.

XIII.

Ne quis in loco retineat bona Ecclesiastica alibi indebite ablata.

ITem loca, ad quæ bona Ecclesiarum, vel Ecclesiasticarum personarum per violentiam manifestam, seu notoriam injuriam, sine causa probabili, ablata, occupata, seu arrestata devenerint, tandiu, post decem dies, ex quo significatum fuerit locorum Domino, vel Rectori, interdicta permaneant, quandiu bona hujusmodi ibi fuerint, & competens exhibeatur emenda.

XIV.

Ut sæculares Potestates Clericos per ipsas captos certo Judici suo restituant, nihil exigentes.

ITem, quia privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate; attendentes, quod nonnulli Domini temporales, Vicarii, Clavarii, & alii sæcularium Curiarum Officiales, obtentu, seu occasione aliquarum licentiarum ex causa eis ad certum tempus, vel simpliciter, vel ad certas personas ab Archiepiscopis concessarum, hac occasione, prout comperimus, manus temerarias ad capiendos Clericos passim, & indifferenter, aliasque personas Ecclesiasticas insimiliter, & eo modo, quo possunt turpius, ad majorem confusionem Ecclesiæ, & Cleri extendere non verentur; quin imo ipsos suis mancipant carceribus, ac ibidem nonnunquam eos faciunt abradi totaliter, ut palliare possint excessus suos, & illos confingere Clericos non fuisse, vel non esse in possessione Clericatus, seu quasi in suarum periculum animarum enervata libertate Ecclesiastica; prohibemus, ne a quoquam talia, vel similia de cetero attententur, revocantes ex nunc licentias sub quamcunque formam, vel bonum, super hujusmodi captionibus, vel detentionibus, generaliter, vel specialiter, per litteras, vel oraculo vivæ vocis, vel alias quomodolibet faciendis, concessas; alioquin contrarium facientes, cujuscunque status, conditionis, vel dignitatis existant, sivo sint Laici, sive Ecclesiasticæ personæ, regulares, vel sæculares, hanc nostram excommunicationis sententiam, quam in his scriptis præsentibus ferimus, incurrere volumus ipso facto. Nisi forte in eo duntaxat casu, cum scilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequam ad alios extraneos actus divertant, recta via eos ad Curiam Ecclesiasticam duxerint, &, si restituerint sine fraude. Si verò de noctu tales ceperint, debeant ultro in crastinum, sine retentione bonorum ipsorum, & læsione personæ, sine requisitione alia, reddere eos Curiæ supradictæ. Nec eis liceat aliqua a captis hujusmodi, dono, vel gratia, super colore aliquo extorquere, vel accipere grata data. Quod si in castris, vel villis captiones hujusmodi fieri contingat, adducant ipsos ad Ecclesiasticam Curiam, vel transmittant quam citius, sub fida custodia, in expensis ipsius Curiæ moderatis. Quod si secus egerint, vel in fraude super hoc aliquid attentaverint, eadem sententia involvantur.

XV.

Prorogatio Jurisdictionis in invasores, & occupatores Ecclesiasticorum bonorum, & jurium exercenda.

ITem, cuilibet Ordinario, in cujus jurisdictione fuerit injuria, vel violentia Ecclesiis, Ecclesiasticis personis, ac rebus, vel earum juribus irrogata, seu eorum possessio, vel quasi, turbata, vel indebite occupata; contra ipsos injuriantes, vel perturbantes, seu in præmissis, vel eorum aliquo quomodolibet delinquentes, ac inde præstantes auxilium, consilium, & favorem, cujuscumque status, dignitatis, seu gradus existant, procedendi simpliciter, & summarie, & de plano, ac sine strepitu judicii, & figura, citandi, informationes recipiendi, inquisitiones faciendi, definiendi, declarandi, & omnem jurisdictionem Ecclesiasticam exercendi, ubilibet in nostras Provincias, Civitates, & Diœceses, plenam, & expressam, auctoritate præsentis Concilij, Nos Archiepiscopi, & Episcopi, & Procuratores Episcoporum absentium, habentes ad hoc mandatum, concedimus facultatem. Nec obici valeat contra tales processus, quod extra Territorium jus dixerit sic procedens; quia quoad præmissa, & quodlibet præmissorum, jurisdictionem nostram, & nostrum cujuslibet vicissim inter nos prorogamus, vices nostras nobis adinvicem, ac dictarum Provinciarum, Civitatum, & Diœcesium, singulisque Officialibus, & Vice-officialibus, ac locumtenentibus, præsentibus, & futuris in solidum committentes, Universis nostris subditis injungentes, ut in præmissis Ordinario, ac ejus officiali, seu locumtenenti sic procedenti pareant, & intendant, quod nisi fecerint, possit procedens per censuram Ecclesiasticam animadvertere in eosdem. Et nihilominus, si nos Archiepiscopi, & Episcopi per sic procedentem requisiti, suas in hac parte prætermiserimus requisitiones aliquatenus exaudire, aut id, super quo requisiti fuerimus, non curaverimus perducere ad effectum; sic non exaudiens, nec ad effectum perducens, eo ipso per unum mensem, auctoritate præsentis Concilij sit a Pontificalibus suspensus. Præsenti statuto minime valituro post decennium, ita quod per hoc sic procedenti in aliena Civitate, vel Diœcesi nullum jus, aut jurisdictio in posterum ex temporis longinquitate, vel post decennium acquiratur.

XVI.

Digitized by Google

XVI.

Ut Excommunicati ad nullum publicum Officium admittantur.

ITem ſtatuimus, quod excommunicati in Judices, Conſules, Rectores, Bajulos, Poteſtates Aſſeſſorios, vel Notarios, aut alia quævis publica officia nullatenus aſſumantur, nec etiam admittantur; &, ſi de facto admiſſi fuerint, ſententia per eos, vel eorum auctoritate prolata, & quicumque proceſſus per eos, vel eorum auctoritate, in judicio, vel extra habiti, & munimenta coram eis, vel per eos facta, nulla, & nulli ſint ipſo jure; & nihiluminus quicumque, cujuſcumque dignitatis, ſtatus, aut conditionis exiſtat, ſi tales excommunicatos ad aliquod prædictorum Officiorum ſcienter aſſumpſerint, vel aſſumptos per alios approbaverint, excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto. Et, ſi requiſiti per Ordinarium, vel alium ejus nomine, hujuſmodi excommunicatos infra decem dies a tempore requiſitionis a prædictis Officiis ſic aſſumptos non amoverint cum effectu, loca illa, in quibus ad aliquod Officiorum aſſumpti fuerint, tandiu remaneant Eccleſiaſtico ſuppoſita interdicto, donec ſic excommunicati a ſuſceptis Officijs realiter, & ſine fraude, & abſque alicujus reſtitutionis ſpe, quandiu in excommunicatione perſtiterint, ſint amoti. Univerſitas autem, ac Civitates, & caſtra, vel villæ, quæ excommunicatos, & in Eccleſia publice denunciatos ad aliquod prædictorum Officiorum aſſumpſerint, vel elegerint, ubi eis alias hoc liceret, Eccleſiaſtico etiam ſint ſuppoſitæ interdicto.

XVII.

Ut nullus, ſine licentia Superioris, alicui quodlibet miniſtret toxicum, vel alia venenoſa.

ITem ſtatuimus ſub pœna excommunicationis, & diſtrictius inhibemus, ne quis apothecariorum, vel quivis alius cujuſcumque conditionis, vel ſexus exiſtat, toxicum vendat, vel donet, nec alio modo miniſtret alicui, vel alia venenoſa, niſi prius ſignificet Curiæ Ordinarij, ut ſciri poſſit ſuis temporibus, ſi caſus toxicationis contingeret, quis fuerit emptor ille, vel alius qualiſcumque; quodque apothecarius quilibet ad hoc ſervandum, juramento curam ſuo ſupetiore corporaliter præſtito, pro ſe, & ſua familia ſpecialiter adſtringatur. Aliter, dantes, & vendentes, ad homicidium perpetrandum recipientes quomodolibet, vel ementes, aut ad hoc conſilium, vel conſenſum tacite, vel expreſſe præſtantes, excommunicationis vinculo ſubjaceant, ad Sedem Apoſtolicam pro abſolutionis beneficio remittendi, & alias, prout juſtum fuerit, puniendi.

XVIII.

De pœnis toxicum, vel herbas mortiferas in mortem alterius miniſtrantibus inferendis.

ITem, quod quicumque alium toxicare, aut opem ad hoc, vel conſilium dare, vel in necem alterius toxicum tenere, vel vendere, aut aliter miniſtrare præſumpſerit; vel herbas mortiferas in mortem, vel abortivum cujuſquam dederit, eo ipſo excommunicationem incurrat, a qua nonniſi per Sedem Apoſtolicam abſolvatur; Et, ſi Clericus beneficiatus ſit, illo ſit privatus beneficio ipſo facto, & ab Ordine, quem ſuſceperat, degradetur, tradendus Curiæ ſæculari; Et tali, vel ſimili ſuſpicione probabili infamatus, ſimilibus præſumptionibus, & perſpicuis indiciis apud bonos, & graves notatus, ad honorem, vel dignitatem Eccleſiaſticam nullatenus admittatur. Et nihilominus ad detentionem perſonæ honeſtæ, prout requiret perſonæ ſtatus, & ſceleris veritas ſuadebit, ad emendam & veritatis certitudinem, ſicut Superioris diſcrationi viſum fuerit, procedatur.

XIX.

Qualiter contra Exemptos, & Privilegiatos in diverſis abutentes ſuis privilegiis, procedatur.

ITem dolenter referimus, quod nonnulli Religioſi, Hoſpitalarij, & alij, tam exempti, quam privilegiati, de privilegiorum ſibi forte, aut Ordini ſuo indultorum prærogativa temere confidentes, excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti ſententias ab Ordinariis, vel Officialibus ipſorum rationabiliter promulgatas obſervare non curant: Quin-imo, in contemptum clavium, excommunicatos, ſuſpenſos, interdictos hujuſmodi ad divina recipiunt, nec interdum in Donatus, ſeu Confratres, contra mentem Concilij Lateranenſis admittunt; Receptatorum in hac parte genus peſſimum imitantes, ſine quibus delinquentes in ijs, & ſimilibus diu forſitan non laterent. Sed nec his contenti, domos Conventuales alterius Ordinis, eiſdem Ordinariis lege Diœceſana ſubjectas, & a ſui fundatione juriſdictioni Prælatorum, ſalva regula, ſeu ordinis, ſeu diſciplinæ ſuppoſitas, tam prænominati, quam ceteri Religioſi, etiam non exempti, nec privilegiati, vendicant ſibi, & Prælatis quaſi furtim, ſuccedente poſt-modum violentia, ſubtrahere moliuntur; ſicque de ſuis indulgentiis, ſeu privilegiis confidentes, alios ſidentius in jure ſuo moleſtant; ita quod, auctoritate, imo temeritate propria, in veſtimentis ovium venientes, nunc ſæculari fulti potentia, violentiam per ſe, vel per alium inferentes, poſſeſſiones domorum hujuſmodi, ac rerum, & jurium ad eas ſpectantium occupare, & cum armis aliquoties invadere non verentur; & occupata tenere contendunt, in Prælatorum præjudicium, plurimorum ſcandalum, & enormem nihilominus illius Ordinis, cujus erat, ab initio, & cui ab antiquo ſubeſſe conſueverat, læſionem. Cum igitur tales, & tam enormiter excedentes, & notorie delinquentes, non impa-

Digitized by Google

res receptatoribos, atiam ae improbis rectoribos nequiores, perinde ut alios, jure censeant puniendos; Nos, quatenus in ipsos animadvertere possumus, & a jure nobis permittitur; & maxime, si de suis privilegiis non velint copiam facere, requisiti, volentes, ubi eos indolta sibi privilegia non defendunt, correctionis, & reformationis officium exercere, ac effrænatam ambientium cupidinem reprimere copientes, statuimus, & concorditer ordinamus, ut tales, & similes in præmissis, & similiter tam enormiter excedentes, & tam notorie delinquentes, nisi destiterint, & saniori ducti consilio, congruenter, infra dies octo, ex qoo fuerint requisiti, revocare, seu emendare distulerint, ona cum illis, qui se ad eos sic ligati reduxerint, & eis, qui translationem hujusmodi attentaverint, & exinde Monasteria, & domos Conventuales, res, & jura hujusmodi occupara, seu invadere, com armis, & sine armis præsumpserint, & omnibus illis, qui eis ad hoc opem, vel operam præstiterint, aut, ut sic occupata detineant, consilium, vel jovamen præbuerint, excommunicationi subjaceant ipso facto. Et, com Ipsi Prælatis non deferant, sed potius vilipendant eosdem, Prælati etiam contra, qosndio sic steterint, & susu temerario eis, vel Officialibus eorum in præmissis restiterint, in privilegiis, vel aliis joribus suis tueri eos, vel defendere minime teneantur. Dignum est enim, ot qua mensura mensi fuerint, eadem remetiatur & eis; ut ignorantes ignorari, & contemnentes sentiant se contemni. Qua etenim fronte Prælatorom invocabunt auxilium, qui committere non formidant in ipsos? Statuimus insuper, præcipimus, & concorditer ordinamus, ut singulares personæ, tam foris, qoam ipsius Conventus, mixtim translationem totaliter fieri procurent, quod ab illius domos, seu Conventus coosortio penitus, & in perpetuum excludantur, vitam suam alibi sub arcta pœnitentia, soi Superioris arbitrio, finituræ. Circa translationem autem singulariom personarum ad arctiorem forte regolam transire cupientiom, nihil per hoc intendimos extra formam a jure traditam immutare.

XX.

Ut Presbyteri Testamentis Parochianorum intersint, & per Episcopum distribuantur incerta restitutiones.

ITem, ne relictæ in testamentis, vel aliis ultimis voluntatibus emendæ, vel ad pias causas eleemosynæ, vel restitotiones certæ, vel incertæ forsitan occoltentur, statoimus, ut vel Presbyterum Parochialem interesse rogent ordinationi Testantis, si tamen haberi poterit; aut, quod Notarius infra octo dies a die obitos numerandos, Prælatu, vel Officiali, aut Presbytero Parochiali copiam illius articuli, ubi quævis eleemosyna piis est usibus deputata, vel emenda, seu restitutio facienda, sub pœna excommunicationis, quam ipso incorrant facto, si negant facere, fideliter teneatur: Et ille, vel illi sic cum hæredibus, vel exequotoribus Testatoris ordinantis festinent, qood emendæ non occultentur, & eleemosynæ sic relictæ, vel restitutiones hujusmodi non pereant, ad tempus magnom, vel modicum, aut forte perpetuo, faciendæ. Adiicientes insuper, quod incertæ restitutiones nulli per aliquem exequotorem testamenti, vel alium, præter Diœcesani licentiam præbeantor, nec aliqoid distribuere præsumant alibi, quam ubi Prælatus duxerit ordinandum; etiamsi a testatore contrariom dictum esset. Ad hoc adiicimus, quod Presbyteri in Synodos venientes, Prælato suo, vel Officiali ejus, in scriptis testatorum, & exequutorum nomina, & quantitates hujosmodi præsentare in virtute obedientiæ teneantur.

XXI.

Ut Episcopi in distributionibus Legatorum vocentur, prout ad eos pertinet, de consuetudine, vel de jure.

ITem, cum in eo, in quo alicujus interesse tangitor, rationabiliter ejus vocatio debita requiratur, volumus, & jubemus, qood in distributionibus legatorum, quorum divisioni, seu exeqootioni habent interesse Episcopi, de consuetudina, vel de jure, vocari debeant Episcopi, seu locum-tenentes ipsorum; qoibus equidem non vocatis; nulla præsumatur fieri distribotio; &, si facta fuerit, hæredi, seu soccessori, vel illi, cui relictum ast, nulla ex tali distribuaione liberatio acquiratur.

XXII.

Ut nullus Confessor sine Diœcesani licentia quemcumque præsumat absolvere in casibus infrascriptis.

ITem, ut nullus cojuscomque Ordinis, vel Religionis, seu conditionis existat, confitentes in cujusquam Civitate, vel Diœcesi, præter specialem, vel generalem licentiam ipsios Diœcesani, de facto absolvere quemquam, vel ligare præsumat in casibus eidem Diœcesano a jore, consuetodine, vel Statuto Provinciali, vel Synodali specialiter reservatis. Casus aotem sunt hi: In excommunicato a Canone. In incendiario, nondum etiam publicato. In blasphemo famoso. In votis relaxandis, vel commutandis. In iis, quæ consueta sunt io Diœcesi ab Episcopo reservari, utpote; in oppressione poerorum. In homicidiis. In sacrilegiis ultra decem solidos: In violatoribos Ecclesiarom. In violatoribos Ecclesiasticæ libertatis, & immunitatis. In incestu com consanguineis, seo affinibus, in ascendentibus, & descendentibos in infinitum, & in collateralibos usque ad secundom gradum inclusive. Io carnali cognitione Sanctimonialis, aut defloratione virginis violenta. In illis, qui in Ecclesia loxuriam commiserint per carnalem copulam consummatam. In restitutionibus incertis, ultra viginti solidos in una persona. In clandestine contrahentibus. In eo, qui consuetos est multo tempore pravitates usurarias exercere. In falso teste. In falsario litterarum, vel instrumentorum, vel subtrahente aliena instrumenta, vel delente. Io falsario monetæ. In impediente Legatum Sedis Apostolicæ. In proditore Domini, vel Patriæ. In heresis sectatore. In sopponente par-

Digitized by Google

partum, vel negante, vel abortivum sibi, aut aliis procurante. In muliere, quæ ab alio, quam a marito proprio concepit infantem, quem maritus suum etiam æstimat esse, propter quem legitimi defraudantur hæreditate paterna. In toxicatione, vel aliud mortiferum ministrante, vel opem, aut consilium adhibente. In cohabitante cum Judæa, vel Saracena, vel bruto, vel è contra. In sortilegis, ad quos communiter recurritur pro sortilegiis faciendis. In ijs, qui Corpore Christi, vel Oleo sancto, vel Chrismate abutuntur. In depopulatoribus agrorum, vinearum, vel arborum. In excommunicatis, qui scienter ingerunt se divinis, & commoniti nolunt Ecclesia exire, divinum officium perturbantes. In illis, qui scienter excommunicatorum corpora recipiunt ad Ecclesiasticam sepulturam, vel ea sepeliunt ibi, contra Parochialis Presbyteri voluntatem. In illis, qui scienter celebrant in Ecclesia interdicta, quibus a jure non est, vel privilegio concessum, eum ex hoc sit reconcilianda Ecclesia prædicta.

XXIII.

Ut nullus, occasione cessionis sibi factæ, coram extraordinario Judice quemquam audeat convenire.

ITem, quod nullus Clericus, vel persona Ecclesiastica ex causa, vel occasione, vel ratione donationis, vel cessionis sibi factæ, vel de cetero faciendæ, quemquam coram extraordinario Judice audeat convenire. Quod si secus fecerint, excommunicationem incurrant ipso facto.

XXIV.

Ut nullus bona Ecclesiarum vacantium occupet, nisi sibi per privilegium, vel consuetudinem hoc liceret.

ITem, quod nullus omnino Prælatus, Abbas, Prior, vel Patronus Clericus, vel Laicus, cujuscumque conditionis, status, vel dignitatis, Ordinis, vel Religionis existat, bona Ecclesiarum vacantium Metropolitanæ, vel suffraganeæ, Prioratus, Abbatiæ, vel alius cujusquam Monasterij, vel Ecclesiæ, per promotionem, aut mortem, vel resignationem, sue mutationem, vel absolutionem cum alio, quocomque modo vacantium, capere per se, aut per alium, aut occupare, vel usurpare presumat; nisi sibi per privilegium, vel consuetudinem liceret. Quod si fecerit, tam ipse, quam gratis obedientes ei aliqualiter in hac parte, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto.

XXV.

Statutum, ut nulla persona Ecclesiastica cum Potestatibus sæcularibus posse habens, det consilium, vel juvamen contra Ecclesiasticas libertates.

ITem, quod qualibet Ecclesiasticæ personæ Curias sæcularium sorte Principum, & consilia frequentantes, majores, vel minores, vel mediæ cujuscumque dignitatis, ordinis, conditionis, vel status existant, si scienter contra Deum, & justitiam, & Ecclesiasticam libertatem, in præjudicium alicujus Ecclesiæ, vel Prælati, seu Rectoris Ecclesiastici consilium, vel favorem, aut juvamen Ecclesiasticæ libertati contrarium dederint, aut dari procuraverint, excommunicationis sententiam incurrant ipso facto, a qua, non nisi emendato damno, seu alio dispendio, circa Sedem Apostolicam absolvantur.

XXVI.

Ut nullus in Sacris constitutus, vel curam animarum habens, in Judiciis sæcularium Curiarum gerat Officium publicum, aut privatum.

ITem, quod nullus Clericus habens curam animarum, vel in Sacris Ordinibus constitutus, possit esse de cetero in Judiciis, sive causis in Curia sæculari Procurator, Syndicus, vel Actor, vel Judex, aut Bajulus in exercenda jurisdictione Domini temporalis, pro aliquo Laico. Quod si monitus infra mensem non destiterit, ex tunc talis, si Beneficiatus fuerit, Beneficiis suis hujusmodi, auctoritate præsentis Concilij suspendatur; non Beneficiatus verò liminibus Ecclesiæ arceatur.

XXVII.

De modo probandi electionem Sepulturæ illorum, qui apud Religiosos eam elegiße dicuntur.

ITem statuimus, ne quis illorum funera defunctorum, quos Fratres Prædicatores, & Minores apud ipsos sepulturam elegisse probaverint, deferri ad dominia, & Ecclesias illorum impediat, salvo tamen jure portandi Funus ad Parochialem Ecclesiam, & consuetudine laudabili hactenus observata; nec circa prædicta Fratribus ipsis, aut funeri, omittendo solitam campanæ pulsationem, vel aliter, inferre præsumat. Super hac autem probatione, volumus summarie, & de plano, sine sumptibus, & scriptis quibuscumque, per exhibitionem ordinationis testantis, aut productionem testium coram Parochialis Ecclesiæ Rectore procedere, si tamen potuerit, & voluerit interesse. Quo absente utique, vel nolente, coram Officiali, vel locumtenente ipsius, si Funus in Civitate fuerit, hoc probare sufficiet; vel coram personis publicis, & honestis, si hoc extra fortasse contingat. Aliter equidem, ubi erunt Funera, ab eis de domibus prohibemus extrahi. Incurrant autem ex-

communicationis sententiam ipso facto, cum, contra tenorem hujusmodi constitutionis, extrahentibus de domibus Funera, aut facientibus, procurantibus, seu permittentibus extrahi, & præsumentibus in hoc auxilium, favorem, aut consilium impartiri. Quæ autem circa Fratres prædictos, quoad probationem, & extractionis Funeris inhibitionem statuimus, ad alios Religiosos, apud quos sepultura electa fuerit, extendi jubemus.

XXVIII.

Ut sine novi Census impositione, vel veteris augmentatione Beneficia conferantur.

Item, quod Prioratus Beneficii, seu alterius Ecclesiastici, facta cum nova census impositione, vel pensionis antiquæ augmentatione, Collatio non valeat ipso jure; & per proximum Superiorem illa vice personæ idoneæ, sine dicti oneris vitio conferatur, ac si ad eum, propter negligentiam fuisset alias collatio dicti Beneficij devoluta.

XXIX.

Ut Monachi in Ecclesiis suis infra certum tempus perpetuos Vicarios Ordinariis repræsentent.

Item statuimus, quod in singulis Ecclesiis solitis per Monachos gubernari, infra sex menses, Priores earum suis Diœcesanis ad curam animarum perpetuos Presbyteros repræsentent. Quod nisi fecerint, ex tunc hac vice Episcopi instituant Presbyteros in Cura prædicta, & ipsos Priores compellant ad eisdem Presbyteris providendum, prout idem instituens duxerit ordinandum. Si qui super præmissis habere se asserunt privilegia, observentur in eisdem: In nonprivilegiatis autem observetur Concilium Viennense.

XXX.

Ut nullum Beneficium conferat, in quo jus tantum obtinet Patronatus.

Item statuimus, quod nullus in aliquo Beneficio Ecclesiastico solum jus obtinens Patronatus, cum ipsum vacare contigerit, ad ipsum conferendum procedat. Quod si secus egerit, in illa vacatione jus præsentandi ipso facto amittat; & Superior, ad quem institutio pertinet, planam habeat dispositionem illa vice.

XXXI.

Ut præsentatus Patrono non juret, sine Diœcesani licentia, nec ob alio se institui patiatur, nec Beneficium obtentum dimittat.

Item, sub pœna excommunicationis præcipimus, ne quis a Patrono Clerico, vel Laico præsentatus, aut etiam præsentandus, ante institutionem præstet aliquod juramentum in manibus Patroni, vel alterius cujuscumque, sine speciali ipsius Ordinarij licentia, vel consensu (de quo in institutione, vel post, possint præstare juramentum Patronis, ratione temporalium, prout eis competit de jure, vel consuetudine.) Quodque præsentatus, & præsentandus hujusmodi ab alio, quam ab Ordinario, cui de jure competit, in Ecclesia Parochiali se institui nullatenus patiatur; nec ex quo per Ordinarium institutus fuerit, vel admissus, Beneficium dimittat hujusmodi, non petita ipsius Ordinarij licentia, vel consensu; vel nisi alia sufficiens causa subsit legitima, probabilis, & honesta.

XXXII.

Ut Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ a talliis, & exactionibus sæcularium per Ordinarios defendantur.

Item, quod Clerici, & Hospitalia, & Ecclesiæ a tallijs, & exactionibus, quas Domini temporales faciunt, etiam ratione possessionum temporalium, nec non, & in patrimonialibus, secundum leges, & Canones defendantur per Ordinarios, nimis hactenus super hoc negligentes; ne paulatim totum usurpent temporales Domini, in præjudicium, & enervationem Ecclesiasticæ libertatis.

XXXIII.

Ne questæ, vel aliæ exactiones per sæculares Hospitalibus imponantur.

Item, quod Domini sæculares, cujuscumque gradus, dignitatis, seu conditionis existant, Hospitalia usibus pauperum deputata occasione talliarum, cavalcatarum, quæstarum, vel aliarum exactionum illicitarum, quocumque nomine non applicent, nec molestare, nec onerare præsumant; alioquin, si requisiti desistere, & emendam præstare noluerint, aut secus ceterum contra fecerint, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant.

XXXIV.

Ne Laici prætextu alicujus Statuti prohibeant Clericos extrahere blada de terris ipsorum.

Item, cum Statuta sæcularium Ecclesias, aut Ecclesiasticas personas non adstringant, statuimus, ut sæculares, cujuscunque dignitatis,

tis, conditionis, aut status fuerint, qui prætextu statuti, ne bladum extrahatur de terra, vel castro, vel villa, vel quod certo pretio vendatur, invitos Clericos, & Ecclesiasticas personas adstringere, maxime cum ipsi non habeant aliunde forsitan unde vivant, aut super angariis, aut aliis quibuscumque, cum nec in eorum bona aliquam habeant potestatem, coarctare præsumpserint, excommunicationi subjaceant ipso facto: Et locus, ubi hoc per Dominum loci, vel Universitatem ejus, aut eorum connivientia, vel permissu attentatum fuerit, Ecclesiastico subjaceant interdicto, nisi moniti, infra mensem emendaverint, & de perpetratis satisfactionem exhibere studuerint competentem.

XXXV.

Ut Domini Temporales non impediant, quo minus Ecclesiarum Rectoribus Decimæ persolvantur.

ITem, quod Domini temporales, Baillvi, seu Officiales ipsorum Clericos, & Ecclesiarum Rectores, quo minus Decimæ ipsis, prout ad eos pertinet, per Parochianos suos præstentur fideliter, & solvantur, non impediant, nec eisdem Parochianis inhibeant, quod non solvant. Alioquin, si contra fecerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant.

XXXVI.

Ne Statuta, & ordinationes fiant super Decimis, funeralibus, oblationibus, & aliis contra laudabiles consuetudines, & Ecclesiæ libertates.

ITem, quod Laici cujuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, vel Universitas, statuentes, vel ordinantes in se, vel inter se, vel præconizari facientes, vel subditis suis mandantes, quod non præstent Decimas Ecclesiis, vel non offerant, vel in ultimis voluntatibus quidquam relinquant eis, vel Rectoribus earumdem; vel quod laudabiles consuetudines Ecclesiæ in spiritualibus, vel aliis infringant, vel alias non observent; vel aliud æquipollens directe, vel indirecte, tacite, vel expresse, vel quomodolibet aliud injungentes, ipso facto excommunicationem incurrant, a qua antequam emenda competens præstita fuerit, minime absolvantur; Universitas autem Ecclesiastico subjaceat interdicto.

XXXVII.

De Societatibus, colligationibus, & conjurationibus, quas Confratrias appellant, radicitus extirpandis.

ITem, quia in nostrarum Provinciarum partibus Nobiles plerumque, & medii alii colligationes, societates, & conjurationes, tam Canonibus, quam legibus interdictas semel in anno sub Confratriæ nomine faciunt; & se in loco aliquo, ubi congregationes, conventicula, & colligationes faciunt, juramento vallant, quod se adversus quoscumque, præter Dominos suos, adinvicem adjuvent, & in omni casu unus alteri det auxilium, & favorem; nec non, & pacta, conventiones, & ordinationes inter se habitas, & habita, de quibus justitia offenditur, mortes, & depradationes sequuntur, pax, & securitas exulat, innocentes, & inopes opprimuntur, Ecclesiasticæ personæ, quibus taliter oppido sunt infesti, in personis, rebus, juribus, jurisdictione injurias diversas, & damna plurima patiuntur. Nos volentes iis ausibus pestiferis, & conatibus perniciosis exemplo occurrere, & remedio possibili providere, a peccato subditos nostros, prout pastorali incumbit officio, cohibere auctoritate præsentis Concilii, omnes conventiculos, colligationes, societates, & conjurationes, quas Fraternitates, & Confratrias appellant, ab olim factas, per Clericos, vel Laicos cujuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existans, nec non, & pacta, conventiones, & ordinationes inter eos habitas, & habita irritamus, dissolvimus, & cassamus, & cassas, irritas, cassa, & irrita nunciamus. Decernentes omnia juramenta super observandis prædictis præstita adeo illicita, & temeraria, ut nullum teneri velimus ad observationem eorumdem, a quibus juramentis eos absolvimus, & ad cautelam, ut pro voraeco seu temerario sacramento, a suis Confessoribus pœnitentiam recipiant salutarem. Auctoritate prædicta prohibentes eisdem, sub pœna excommunicationis [quam venientes in contrarium, postquam præsens Statutum in Ecclesiis, ubi Parochiani existunt, fuerit per duos dies Dominicos publicatum, incurrere volumus ipso facto] quod occasione prædictarum colligationum, societatum, conventionum, & juramentorum abinde in antea simul non conveniant, hujusmodi Confratrias non faciant, alter alteri non obediat, aut præstet adjutorium, nec favorem, nec vestes jam damnatas deferant, nec se confratres, Priores, Abbates prædictæ Societatis appellent. Quin imo infra decem dies a tempore dictæ publicationis, petant a Confessore, ut, quantum est in eo, a prædictis juramentis absolvat; & se nolle esse de prædicta societate ulterius, publice protestatione declarent. Prohibemus etiam, quod amodo tales conjurationes, conspirationes, & conventiones, etiam sub nomine Confratriæ non faciant, nec fiant; alioquin cassamus, & irritamus, & facientes, & attentantes excommunicationis sententiæ volumus subjacere; a qua, nisi per Provinciale Concilium non absolvantur. Per hoc autem Confratrias olim in honorem Dei, Sanctæ Mariæ, & aliorum Sanctorum pro subsidiis Pauperum introductas, in quibus conjurationes, & juramenta non interveniunt hujusmodi, non intendimus reprobare.

XXXVIII.

Ut Clerici Ecclesias, præter Diœcesani licentiam, non teneant, nec ibi armatos tenere præsumant.

ITem prohibemus sub pœna excommunicationis, quam ipso facto contrarium facientes incurrant, ne Regulares, aut etiam Clerici seculares

lates ad muulendas contra Ordinarios Ecclesias, seu ipsarum jura indebite occupanda, præter Diœcesani, cui dictæ subsunt Ecclesiæ, vel ejus Locum-tenentis licentiam, vel mandatum, arma propterea portare, vel armatos adducere; vel tenere, vel receptare de propria Diœcesi, vel aliena præsumant.

XXXIX.

De Clericis portantibus arma; & qualiter puniantur.

ITem statuimus, ut nullus Clericus arma portet, nec præterquam in casibus in jure expressis deferre præsumat, absque Illius, cui competeret, licentia speciali. Quod si contra fecerit, præter id, quod armurum amissione mulctabitur, si de nocte portaverit, decem librarum; si de die, centum solidorum pœna moneræ currentia irremissibiliter feriatur.

XL.

Ut Prælati remissiones faciant delinquentium, ad invicem requisiti.

ITem statuimus, quod singuli Episcopi, & eorum Officiales, Vicarii, Locumtenentes, & Vices-gerentes ipsorum, in delictis remissionem faciant, cum fuerint requisiti. Et, si qui deliquisse dicitur, ex Diœcesi non fuerit, ejus, a quo remissio fieri postularur, sufficiant solæ literæ requirentis. Si verò de ejus Diœcesi fuerit, semi-plena probatio sufficiat in hac parte.

XLI.

De Excommunicatis compellendis redire ad gremium Ecclesiæ, per judicem sæcularem appositione pœnæ.

ITem, cum nonnulli claves Sanctæ Matris Ecclesiæ contemnentes, excommunicationis sententias non sine animarum suarum periculo frequenter diu sustineant animo indurato, statuimus, ut quicumque hujusmodi sententias per Nos, vel nostras Curias promulgatas, per duos menses, postquam noverint in se prolatas, eas duxerint spiritu pertinaci supportandas, non curantes modo debito absolutionis beneficium petere ab eisdem, vel eo, per quem fuerint excommunicationis vinculo innodati; requiratur per eandem Curiam Dominus temporalis, aut ipsius Bajulus, vel Judex loci, ubi talis excommunicatus noscitur commorari, & moneatur attente, ut infra competentem terminum ab ipsa Curia præfigendum, suum subditum sic excommunicatum compellat omninò satisfacere super eo, pro quo in eum excommunicationis sententia fuerit promulgata, & absolutionis beneficium postulare. Si verò Dominus, Bajulus, vel Judex hoc non curaverit, & deinde se ad hoc dictum suum subditum cohibere contempserit, locus ille, donec ipsum compulerit, Ecclesiastico interdicto supponatur. Ceterum, ut idonee excommunicati, qui divino non inclinantur amore, ad gremium Ecclesiæ revertantur, & temporalis metu pœnæ ad id propensius inclinentur, statuimus, ut Laici quinque solidos, Clerici verò decem, & Presbyteri quindecim Vianensium bonorum, pro quolibet mense, quo in excommunicatione prædicta permanserint, antequam absolutionis beneficium eis impendatur, eidem solvere teneantur (nisi propter paupertatem, vel aliam causam rationabilem, memorata Curia misericorditer agere voluerit cum eisdem) in usus pius ad Diœcesani arbitrium convertendos;

XLII.

Ne probibeantur Prælati jurisdictionem suam libere exercere.

ITem, cum jure cautum existat, Archiepiscopos, & Episcopos in totis suis Diœcesibus jurisdictionem ordinariam obtinere, & in quolibet loco suarum Diœcesium non exempto, per se, vel alium posse pro tribunali sedere, causas audire ad forum spectantes Ecclesiasticum, & personas Ecclesiasticas, cum tamen excessus exegerint, capere, & carceribus mancipare, aliaque omnia ad sua spectantia officia; & nonnulli Domini temporales, Judices, & Rectores, ac Officiales eorum dictam libertatem Ecclesiasticam, sacrorumque Statuta Canonum offendere, in suarum animarum grande periculum, non verentur; personas Ecclesiasticas, quas in diversis locis nostrorum Civitatum, Diœcesium, ac Provinciarum, suis excessibus, & delictis exigentibus, capi, & carceribus mancipari contingit, interdum de carceribus extrahunt, violenter impediunt, quo minus de illis, & eorum delictis, & excessibus per Judices Ecclesiasticos, ad quos pertinet, exhiberi libere valeant justitiæ complementa; nos talium obviari damnandis ausibus, jusque servari super iis, in iisdem Civitate, Diœcesi, ac Provinciis cupientes, hoc præsenti approbante Concilio, statuimus, quod omnes, & singuli temporales Domini, Judices, Rectores, vel Officiales eorum, talia de cetero in Civitate, vel Diœcesi, aut Provinciis, si præsumpserint attentare, ipso facto sententiam excommunicationis incorrant, eorumque Curiæ, ac loca, nisi infra decem dies, postquam fuerint super hoc requisiti, destiterint, ex tunc Ecclesiastico subjaceant interdicto; donec expoliatis carceribus plenarie, & libere restitutis, ei, cujus jurisdictionem sic læserint, emendam præstiterint condecentem.

XLIII.

Ne probibeantur directe, vel indirecte Clerici coram suo Judice litigare.

ITem, cum nonnulli temporale dominium obtinentes, seu sæcularis justitiæ potestatis gerentes officium, jurisdictionem Sanctæ Matris Ecclesiæ subvertere, vel minuere exquisitis astutiis moliantur, nos eos, & eorum malitias ultione canonica reprimere cupientes, approbante præsenti Concilio, statuimus prohibentes, ne quis in foro Ecclesiastico litigantes, seu litigare volentes super causis mere Ecclesiasticis, sive quæ ad

forum

ſorum Eccleſiæ, de antiqua, & probata conſuetudine, & hactenus pacifice obſervata, pertinere noſcuntur, deſiſtendum compellat per ipſorum, vel parentum, ac conſanguineorum, ſeu rerum eorum, vel perſonarum captionem, aut aliis quibuſcumque modis. Si verò contra præſumpſerint, excommunicationis ſententiam præſentis auctoritate Concilii ſe noverint incurrere, & ei ſubjacere, licet regularis obſervantiæ profeſſores, & alios, quos Sedes Apoſtolica exemptionis, & libertatis munitos declaravit titulo, & inſignivit privilegiis, attollere cum dignis favoribus intendimus, ipſorumque privilegia, quantum ad nos attinet, obſervare penitus illibata; ſic tamen eos ſuis manere contentos juribus affectamus.

XLIV.

Ut intra domos Prælatorum, & in eorum Officialium præſentia, injuria nulli fiat.

ITem, cum illos, quos Dei timor a malo non revocat, ſaltem coërcere debeat ſeveritas diſciplinæ, præſenti Concilio duximus ſtatuendum, quod ſi perſona, cujuſcumque conditionis, ſtatus, ſeu ordinis exiſtat, infra domos Epiſcopales, vel Archiepiſcopales noſtrarum Civitatum, & Diœceſium, ac Provinciarum, vel alibi ubicumque nos, vel Suffraganeos noſtros, vel eorum Officiales cauſas audientes aliquo facto graviter inculpaverit, ſeu injuriam irrogaverit, incurrat excommunicationis ſententiam ipſo facto; & alias puniatur.

XLV.

De Bannis ſolvendis a Clericis; per quos, & qualiter exigantur.

ITem ſtatuimus, ſub pœna excommunicationis, quod nullus Dominus temporalis audeat compellere Eccleſias, vel perſonas Eccleſiaſticas, vel earum familias, ſervientes, ſeu nuntios, ſolvere bannum, ſive banna pro animalibus ſuis quibuſcumque, vel perſonis prædictis. Et, ne perſonæ Eccleſiaſticæ, vel earum familiæ materiam propter hoc habeant delinquendi, ſtatuimus banna, quæ a Laicis committuntur pro fructibus alienis, vel eorum animalibus in vineis, pratis, ac poſſeſſionibus, vel defenſis, inventis, eadem ab ipſis Clericis, & perſonis Eccleſiaſticis, ipſorumque familiis, & animalibus eorundem, applicanda Curiæ ſingulorum Diœceſanorum committantur. Volentes, & præcipientes, ut a Presbyteris ſingularum Eccleſiarum noſtrarum Diœceſium curam habentibus animarum, banna ipſa, quoties ea in locis ipſorum committi contigerit, auctoritate cujuslibet Diœceſani exigantur fideliter, & leventur, eidem Curiæ per eos poſt-modum in ſingulis Synodis de integro aſſignanda. Si qui verò ſic banna commiſſa ſolvere recuſaverint, per ipſos Presbyteros requiſiti, ex-tunc ad duplicata banna eadem teneantur, & ad ea ſic duplicanda ſolvenda, per eandem Curiam, compellantur; Presbyteri verò prædicti dictæ Curiæ banna hujuſmodi ſolvere recuſantes manifeſtare procurent; alioquin, ſi ſuper hoc reperti negligentes fuerint, juxta ipſius Curiæ arbitrium exinde puniantur. In Civitatibus verò, vel Caſtris alicui noſtrum, ſeu noſtrorum Diœceſanorum temporali juriſdictioni ſubjectis, per noſtros mandatarios, ſeu ipſorum Diœceſanorum, prædicta banna exigi volumus, & levari, & cuilibet Diœceſanorum noſtrorum, prout ad eos, vel quemliber eorundem pertinuerint, reſtitui per eoſdem. Ceterum, ſuper denuntiationes prædictorum bannorum, cum ab aliquo, vel aliquibus committentur, Cuſtodibus, ſive Gardis juratis fidem decernimus adhibendam. Porrò per ſolutionem dictorum bannorum, ad emendandas talas, ſeu damna, prout fuerit juſtum, nullum volumus excuſari. Prædictum verò Statutum ad perſonas Eccleſiaſticam juriſdictionem habentes, in locis ſuis ſubjectis volumus non extendi.

XLVI.

Qualiter Prælati poſſint benedicere in Diœceſi aliena.

ITem, ſtatuimus, quod quilibet noſtrûm Archiepiſcoporum prædictorum, & ſinguli Epiſcopi Provinciarum noſtrarum, dum equitant per dictas Provincias, poſſint etiam in alia Diœceſi dictarum Provinciarum populum benedicere, ut ex hoc Populi devotio augeatur; & in Diœceſium Arelatenſis, Aquenſis, & Ebredunenſis Civitatibus tamen prædictis duntaxat. Exceptis ſemper Civitate, & aliis locis, in quibus alter ex nobis dictis Archiepiſcopis, vel Diœceſanis, præſens eſſet.

XLVII.

Sententiam Excommunicationis ab uno Judice latam alius requiſitus ſervare teneatur; & ipſa ſententia cum moderatione debita proferatur.

ITem, ſententiam excommunicationis, vel Interdicti latam ab uno, alii denunciari, & obſervari faciant, cum a proferente ſuper hoc fuerint requiſiti. Addentes, quod prædictæ ſententiæ excommunicationis, & interdicti, non-niſi ex juſtis cauſis, cum auctoritate, & ſolemnitate debita proferantur.

XLVIII.

De contrahentibus Matrimonia clandeſtina in Diœceſi aliena.

ITem ſtatuimus, quod quæcumque perſonæ pro Matrimonio clandeſtine celebrando Diœceſi ſua exiverint, & ibi Matrimonium ipſum contraxerint, ſine licentia proprii Sacerdotis, excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto. Et ut excommunicatus vitetur, & publicetur, donec ad arbitrium Diœceſani Eccleſiæ Parochiali ſatisfecerit, in cujus injuriam hoc præſumpſerat, & abſolutionis beneficium meruerit obtinere.

De

XLIX.

De abusoribus Litterarum Domini Papæ, & Legatorum ejusdem, & qualiter puniantur.

ITem, sunt nonnulli Clerici, & Laici, qui litteris Domini Papæ, & Legatorum ejus nequiter abutuntur, idcircò præsentis auctoritate Concilii excommunicamus illos omnes, qui litteras obtentas, aliis suo nomine tradunt, ad abutendum; & eos, qui eas recipiunt tali modo. Item, qui ad loca æquivoca citare faciunt, ut fraudulenter, & malitiose vexent, & decipiant sic citatum laboribus, & expensis. Item omnes illos, qui per litteras Domini Papæ, vel Legatorum ejus, personas non comprehensas in rescriptis, per excogitatam malitiam, litteram, ubi non est, simulantes, citari faciunt, vel procurant, ad probibendum testimonium veritatis. Item omnes illos, qui litteras Apostolicas, vel Legatorum ejusdem Sedis, ad futuras trahunt controversias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis excitatæ. Item omnes illos, qui per litteram, quasi de bonis pro suo Prioratu, vel sua Ecclesia impetratam, ad instantiam aliquorum, aliquos citari faciunt, cum quibus ratione Prioratus, seu Ecclesiæ, quorum causa non est littera impetrata, non habent aliquid quæstionis de littera post iter arreptum. De omnibus prædicto modo abutentibus idem per omnia statuentes, nec-non de omnibus illis, qui per quascumque litteras Apostolicas aliquos citari faciunt, contra quos non habent aliquid quæstionis, vel contra Constitutiones felicis recordationis Domini Bonifacii Papæ VIII., adversarios ad remota loca notorie faciunt revocari.

L.

De illis, qui litteras, prætextu dotis Ecclesiæ, impetrant, vel qui Cruce-signatos se falsò asserunt, & alios fatigant.

SI quis verò super rebus ad Dotem spectantibus litteram Apostolicam impetraverit, & illius auctoritate aliquem, vel aliquos, cum quibus ratione dotis non habet aliquid quæstionis, fecerit fatigari, auctoritate præsentis Concilii eadem excommunicationis sententia, qua superius, nominatim noverit se ligatum. De illis verò, qui falsò se Cruce-signatos asserunt, cum non sint, & sic, tanquam Cruce-signati, litteras Apostolicas impetrant, per quas aliquos fatigant laboribus, & expensis: Item de illis, qui privilegium Cruce-signatorum impetrant sub illa forma, postquam iter arripiunt transmarinum; & ante iter arreptum per illud privilegium aliquos faciunt fatigari; talium abusorum absolutio, postquam parti læsæ satisfecerint, suo Ordinario reservatur; aliis pœnis a jure statutis, eis nihilominus per suos Ordinarios, vel per illum, quem indebite vexaverint, si ibi reperti fuerint, infligendis. Hæc autem contra abusores litterarum Domini Papæ, & Legatorum ejus, auctoritate præsentis Concilii duximus statuenda; ejusdem Sedis Apostolicæ, & Legatorum ipsius auctoritate semper salva.

LI.

Ut Beneficiati sine Diœcesani licentia non componant.

ITem, sub interminatione anathematis prohibemus, ne aliquis prædictarum Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Provinciarum super decimis, & aliis juribus debitis Ecclesiis Parochialibus, cum aliquibus Religiosis componere audeat, sine auctoritate Diœcesani; vel jus sui Ecclesiæ debitum alteri audeat assignare.

LII.

Ne Beneficiati res Ecclesiasticas, absque Diœcesani licentia, præterquam in certis casibus, alienent.

ITem statuimus prohibentes, ne aliquis, cujuscomque dignitatis, vel status, possessiones Ecclesiasticas, aut quæcumque alia jura immobilia alienet, quocumque titulo, in quascumque personas, cujuscomque status, vel Religionis, Ordinis, aut dignitatis existant, sine sui Diœcesani consilio, & assensu. Qui verò contrarium fecerit proventus sui beneficii unius anni ipso facto amittat, in propriam utilitatem ipsius beneficii, ad Diœcesani arbitrium, convertendos. Excipimus autem a prohibitione prædicta, quando possessiones erunt hujusmodi census, ut pro utilitate beneficii in Emphyteusin perpetuam dari possint. Sed pro primo nihil ultra recipere audeat, quam valeat census, vel pars fructuum unius anni, quæ, vel qui, ratione dominii, retineatur. Salvis etiam consuetudinibus hactenus observatis, quas non intendimus immutare.

LIII.

In quo statu Beneficia debeant dimitti, & per Successorem teneri.

ITem statuimus, quod si contingat aliquem Ecclesiam suam quomodolibet dimittere, sive morte, juxta existimationem legitimam, & ejusdem Ecclesiæ facultates, relinquatur ibidem in bonis mobilibus, quod personæ nexæ ipsi Ecclesiæ, & domui ejusdem, possint vivere usque ad novos fructus, & commode sustentari, & omnia onera interim Ecclesiæ incumbentia supportare; quodque successor quilibet omnia ornamenta Ecclesiastica, & universam domus supellectilem in pannis, & aliis, in illo statu conservet, & meliori, si poterit, reddere teneatur eo, in quo recipiet Ecclesiam supradictam.

LIV.

De Inventario Bonorum Ecclesiasticorum infra certa tempora faciendo.

ITem statuimus, quod Priores Ecclesiarum, & Hospitalium pauperum, & omnes alii Ecclesiastica beneficia obtinentes, faciant Inventarium cum publico Instrumento, vel in Chartulario,

lario, quod penes Ecclesiam debebit remanere, de omnibus immobilibus, & mobilibus bonis [scilicet, Instrumentis, Privilegiis, vasis æneis, ferreis, atque vinariis] in principio sui regiminis, infra sex menses. Et idem faciant instituti post primam Synodum infra sex menses. Et qui non fecerint prædicta, in decima fructuum dicti Beneficii puniantur; operi, vel ornamentis, aut utilitati propriæ Ecclesiæ per Ordinarium applicanda.

LV.

De Testamentis per Beneficiatos secundum consuetudinem laudabilem faciendis.

ITem, Statuta olim per Prædecessores nostros edita, super Testamentis, vel aliis ultimis voluntatibus, per Prælatos, aut Beneficiatos, vel Laicos faciendis; ac consuetudines rationabiles hactenus in singulis Provinciis observatas, auctoritate præsentis Concilii approbamus, & in suo robore volumus permanere.

LVI.

De Statutis, bannis, & præconizationibus editis contra consuetudines probibendis.

ITem statuimus, quod quicumque contra Ecclesiasticas consuetudines antiquas rationabiliter approbatas, & hactenus pacifice observatas, Statuta, Banna, prohibitiones, vel præconizationes, aut præcepta scienter fecerit, aut fieri procuraverit, aut servari; seu facientibus, aut servantibus, in hoc, consilium, vel opem directe, vel indirecte præstiterit; per Diœcesanum locorum, aut Officiales, vel Procuratores eorum, præsentis auctoritate Concilii moneantur, ut infra unum mensem a tempore monitionis hujusmodi numerandum, Statuta, Banna, prohibitiones, præconizationes, & præcepta hujusmodi cum effectu debeant revocare; ad consimilia ulterius nunquam processuri; alioquin excommunicationis sententia, quam in his scriptis, exnunc in ipsos facimus, sint ligati.

LVII.

De contributione expensarum necessaria inter eos Beneficiatos in Diœcesi facienda.

ITem, statuimus, quod si Archiepiscopus, vel Episcopus, vel aliquis Rector alicujus Ecclesiæ, Civitatis, vel Diœcesis Provinciarum expensas necessarias fecerit in Legatis, & Nunciis Sedis Apostolicæ, illæ expensæ solvantur de communi distributione Ecclesiarum, Civitatum, & Diœcesium, infra quas dictæ expensæ fuerint factæ; & istæ expensæ semel in anno in una Synodo colligantur.

LVIII.

Ut Judæi utriusque sexus signa deferant, propter quæ ab aliis discernantur.

ITem decernimus, quod Judæi masculi a quatuordecim annis, & supra, deferant extra domos in superiori veste, in pectore, signum Rotæ, cujus quantitas in rotunditate sit trium, aut quatuor digitorum; nisi sint in viagio constituti; mulieres autem a duodecim annis, & supra, Cornu deferant extra domos. Si verò Judæi quocumque prætextu contra fecerint, Christianorum participium eis denegetur. Hac eadem pœna Judæos decernimus compellendos ad Ecclesiis satisfaciendum pro decimis, & pro oblationibus, de domibus, & possessionibus, quas noscuntur in ipsarum Parochiis possidere.

LIX.

Quando sit sententia interdicti servanda.

ITem statuimus, quod tunc sententia Interdicti servetur, cum ab Ordinario datum fuerit in mandatis. In singulis autem casibus supradictis, in quibus lata est sententia Interdicti, tunc demum eam servari volumus, & mandamus, cum ab Ordinario, vel ejus Officiali, seu Locumtenente, aut Delegato datum fuerit in mandatis.

LX.

Cum absolutio, vel dispensatio in casibus præsentis Concilii Superiori non reservatur, per Ordinarium, vel per illum, ad quem Ordinarius remittit, impendi poterit, & debebit.

ITem adiicimus, quod in casibus, ubi dispensatio, vel absolutio non reperietur in ordinatione præsentis Concilli, Sedi Apostolicæ specialiter, vel aliter reservata, Episcopi pro suæ discretionis arbitrio, juxta negotii qualitatem, & personarum conditionem, provideant, & dispensent; aut pro reconciliationis, vel absolutionis, seu dispensationis remedio, remittant culpabilem ad suum, vel aliquem alium de prædictis, Metropolitanum, de quo sibi magis videbitur expedire; & sicut illius saluti, de cujus agitur excessu, spectatis tam negotii, quam personæ circumstantiis, magis crediderint opportunum.

Expliciunt Statuta Provincialia edita in Civitate Avenionensi in Prioratu Sancti Rufi.

Atque rebus humanioribus, seu miscellaneis modus tandem esto.

F I N I S.

A01 1454228

Digitized by Google

Digitized by Google

by Google